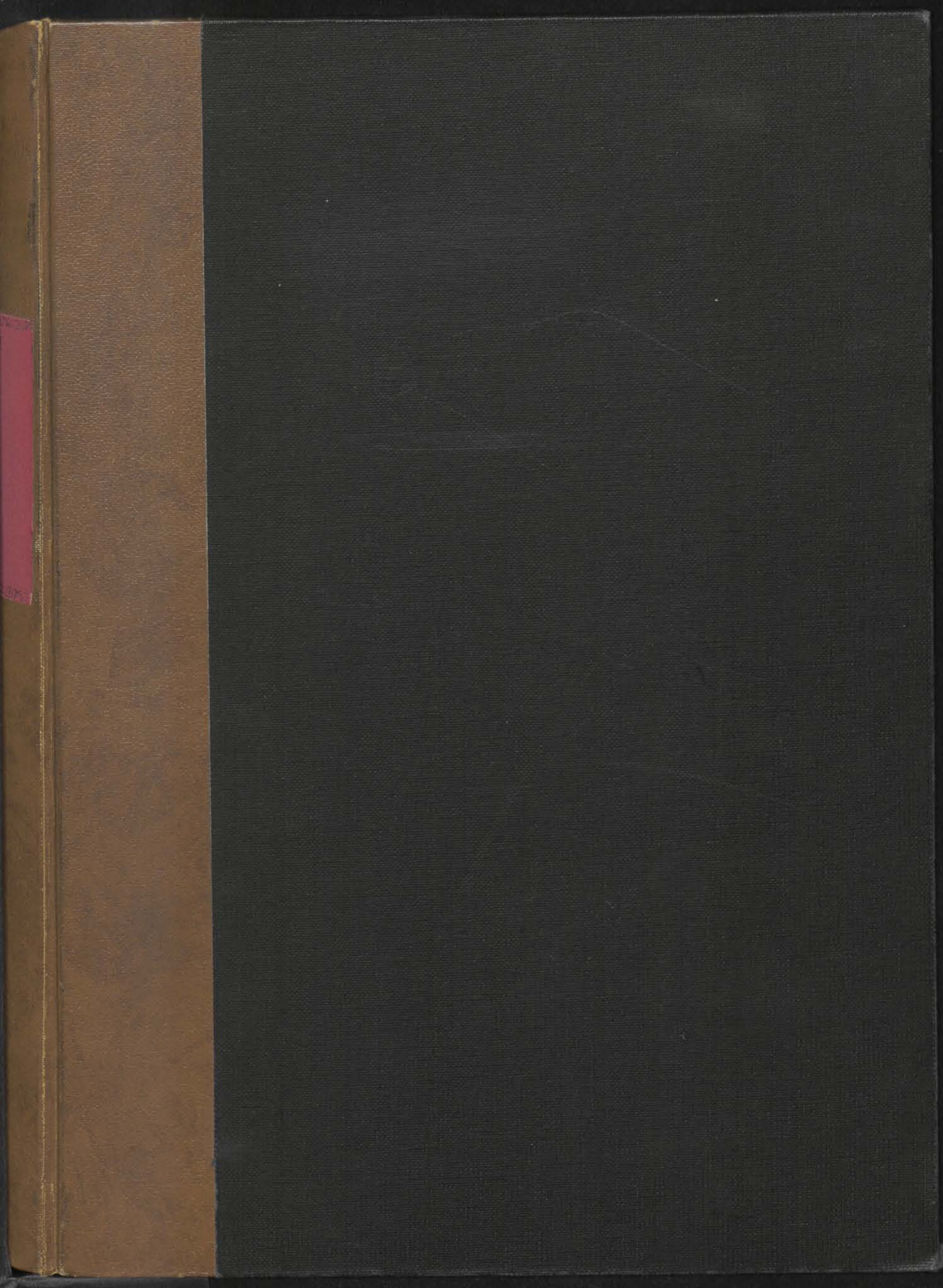

BIJLAGEN

VAN HET

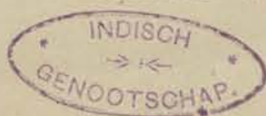
VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1910-1911.

Bijlage C. Koloniaal Verslag 1910.

KOLONIAAL VERSLAG

VAN

1910.

ZITTING 1910—1911 — **5.**

KOLONIAAL VERSLAG VAN 1910.

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.

BERICHT.

Nopens die takken van dienst, waaromtrent afzonderlijke jaarverslagen het licht zien, bepaalt het Koloniaal Verslag zich tot mededeelingen van algemeenen aard. Zoowel van die jaarverslagen als van de overige van regeeringswege of door gouvernementsinstellingen uitgegeven verslagen en statistieken volgt eene lijst hieronder.

JAARVERSLAGEN.

1. Verslag van den topographischen dienst in Nederlandsch-Indië (1908) [1].
2. Verslag van de wees- en boedelkamers (1908).
3. Algemeen verslag van den staat van het middelbaar en lager onderwijs voor Europeanen in Nederlandsch-Indië (1908).
4. Algemeen verslag van het inlandsch onderwijs in Nederlandsch-Indië (1908).
5. Beknopte verslagen omtrent de landskoepokinrichting (1909), het instituut-Pasteur (1909) en het geneeskundig laboratorium te Weltevreden (1908) (worden gepubliceerd in het Geneeskundig Tijdschrift van Nederlandsch-Indië).
6. Jaarlijksch verslag der school tot opleiding van inlandsche artsen te Weltevreden (1908/1909).
7. Verslag over de burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië (1907).
8. Verslag over de staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië (1908).
9. Verslag der exploitatie van den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en van de Ombilinkolenvelden (1909).
10. Verslag omtrent den post- en telegraafdienst in Nederlandsch-Indië (1908).
11. Verslag van de opiumfabriek in Nederlandsch-Indië (1909).
12. Verslag omtrent den dienst der postspaarbank in Nederlandsch-Indië (1908).
13. Verslag van den gouvernements-pandhuisdienst (1908).
14. Verslag van het bestuur van het weduwen- en weezenfonds van burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië (1908).
15. Verslag van de directie van het weduwen- en weezenfonds van officieren der landmacht in Nederlandsch-Indië (1908).
16. Jaarboek van het departement van landbouw (1908).
17. Verslag omtrent den dienst van het boschwezen in Nederlandsch-Indië (1908).
18. Verslag van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië (wordt gepubliceerd in het Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Oost-Indië) (1907/1908).

OVERIGE VERSLAGEN EN STATISTIEKEN.

19. Statistisch overzicht der behandelde zieken van het Nederlandsch-Indische leger (1908).
20. Supplément à la statistique médicale de l'armée indo-néerlandaise, comme contribution à la statistique médicale militaire internationale (1908).

[1] Tusschen () is het tijdvak aangegeven, waarover de laatst verschenen verslagen of statistieken loopen.

21. Statistisch overzicht der behandelde zieken bij de marine in Nederlandsch-Indië (1909).
22. Supplément à la statistique médicale de la flotte néerlandaise stationnée aux Indes orientales, comme contribution à la statistique médicale internationale (1909).
23. Statistiek der rechtsbedeeling in Nederlandsch-Indië (1900/1904).
24. Statistiek der gevangenen in Nederlandsch-Indië (1907).
25. Algemeen verslag der Protestantsche kerken in Nederlandsch-Indië (1905).
26. Bericht über die Landesirrenanstalt in Buitenzorg (1894/1901).
27. Verslag omtrent het gouvernements krankzinnigengesticht te Lawang (1902/1905).
28. Statistiek van het vervoer op de spoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië (1908).
29. Verslag van het inlandsch kredietwezen (1909).
30. Kwartaalverslagen der gouvernements-kina-onderneming (2de kwartaal 1910).
31. Kwartaalverslagen van het mijnwezen (4de kwartaal 1909).
32. Statistiek van den handel, de scheepvaart en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië (1908).

Van de meeste der genoemde verslagen en statistieken zijn gewoonlijk exemplaren verkrijgbaar bij de firma Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage.

VERKLARING DER VERKORTINGEN.

Bijbl. Ind. St.	beteekent	Bijblad op het Indisch Staatsblad.
Gouv. Bt.	„	Gouvernementsbesluit.
Ind. St.	„	Indisch Staatsblad.
Jav. Ct.	„	Javasche Courant.
K. B.	„	Koninklijk besluit.
K. V.	„	Koloniaal Verslag.
Ned. St.	„	Nederlandsch Staatsblad.
Ord.	„	Ordonnantie.
St. Ct.	„	Nederlandsche Staatscourant.
afd.	„	afdeeling.
distr.	„	district.
reg.	„	regentschap.
res.	„	residentie.
al.	„	alinea.
art.	„	artikel.
blz.	„	bladzijde.
kol.	„	kolom.
ult.	„	ultimo.
vgl.	„	vergelijk.

A.

GRONDGEBIED EN BEVOLKING.

De jongste opgaven omtrent den omvang van het grondgebied van Nederlandsch-Indië en het zielental aldaar komen voor in bijlage A, respectievelijk van het Verslag van 1894 en van dat van 1907 (zie ook kol. 301/303 van K. V. 1908).

De belangrijke kosten en den zeer omvangrijken arbeid, welke, in verband met de te nemen maatregelen om de betrouwbaarheid van de uitkomsten der periodieke tellingen van de bevolking en den veestapel in Nederlandsch-Indië te verhoogen, voortaan aan die opnemingen verbonden zullen zijn, hebben doen besluiten om, in navolging van hetgeen hier te lande geschiedt, in het vervolg slechts om de 10, in stede van om de 5 jaren, eene telling te doen houden. Dienovereenkomstig zijn bij Ord. van 10 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 575) eenige algemeene regelen vastgesteld betreffende die tienjaarlijksche tellingen, waarvan de eerste zal plaats hebben in 1915. Tot de uitvaardiging van de noodige voorschriften ter uitvoering van die ordonnantie, ter vervanging van de tot dusver gegolden hebbende, doch bij Ind. St. 1909 n°. 574, voor zooveel noodig, ingetrokken voorschriften (Ind. St. 1904 n°. 334 en Bijbl. Ind. St. nos. 6071 en 6361), is evenwel nog niet overgegaan, omdat het te verwachten is dat zoowel de voorstellen der Welvaartcommissie, verband houdende met de behandeling van de economie der desa, waarbij ook de volkstelling een punt van bespreking zal uitmaken, als de rapporten omtrent de op ult. December 1909 hier te lande gehouden en de in 1911 in Britsch-Indië en de Straits-Settlements te houden volkstellingen, nuttige wenken zullen bevatten, waarvan bij de samenstelling dier voorschriften gebruik zal kunnen worden gemaakt.

B.

OPPERBEHEER.

De wet van 2 April 1909 (Ned. St. n°. 88), tot voorziening in het regentschap in geval van troonopvolging tijdens de minderjarigheid van den troonopvolger, is in Nederlandsch-Indië afgekondigd bij Ind. St. 1909 n°. 318.

Ingevolge K. Bn. 25 Aug. 1909 nos. 33 en 34 (Ind. St. nos. 482 en 483) ging den 18den December van dat jaar (zie Ind. St. 1909 n°. 580) het bestuur over Nederlandsch-Indië uit handen van den heer J. B. van Heutsz, die verzocht had van de waardigheid van Gouverneur-Generaal ontheven te worden, over op den heer A. W. F. Idenburg, oud-Minister van Koloniën, oud-Gouverneur van Suriname.

Aan het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer F. A. Liefrinck, die, ingevolge de hem bij Gouv. Bt. 18 Febr. 1910 n°. 1 gedane opdracht, in April 1910 andermaal naar Atjeh en onderhoorigheden is vertrokken ter vervulling van eene gelijke taak als waarmede hij bij Gouv. Bt. 24 Aug. 1908 n°. 11/c werd belast (zie K. V. 1909, kol. 1/2), is bij K. B. 9 Mei 1910 n°. 54, op zijn verzoek, met ingang van 5 Augustus d. a. v., eervol ontslag uit 's lands dienst verleend. In de vacature is voorzien door de benoeming, bij K. B. 6 Juni 1910 n°. 38, tot lid van den Raad van A. J. baron Quarles de Quarles, tot dusver gouverneur van Celebes en onderhoorigheden.

Bij de wet van 14 Juni 1909 (Ned. St. n°. 177, Ind. St. n°. 432) is art. 42 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië zoodanig aangevuld, dat de tot dusver ontbrekende overeenstemming is verkregen van de daarin vervatte bepalingen omtrent de benoeming, de bevordering en het ontslag der officieren van het Indische leger met den feitelijken toestand.

C.

MEDEDEELINGEN VAN STAATKUNDIGEN EN ALGEMEENEN AARD.

§ 1. BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND.

De terreinwerkzaamheden ten behoeve van de uitvoering van het in 1904 met Portugal gesloten tractaat betreffende de grensregeling op Timor (Ind. St. 1909 n°. 214) — zie K. V. 1909, kol. 3 — waren, op het tijdstip van afsluiting in Indië van de mededeelingen voor deze paragraaf, nog niet beëindigd. Omtrent onze aanrakingen met Portugeesch-Timor zie men voorts § 21 en omtrent die met Serawak § 14 van dit hoofdstuk.

In overleg met de Duitsche Regeering is tot een onderzoek besloten van het Nederlandsch-Duitsch grensgebied op Nieuw-Guinea, ten einde, zoo mogelijk, eene natuurlijke grens te kunnen vaststellen. In verband daarmede werd aan het in September van Java naar Noord-Nieuw-Guinea uitgezonden militair exploratie-detachement (vgl. § 19) opgedragen in de eerste plaats de door eene Nederlandsche en eene Duitsche commissie te verrichten grensexploratie voor te bereiden. De laatstgenoemde commissie, onder leiding van prof. dr. L. Schultze uit Jena, vertrok met den leider der Nederlandsche commissie, den luitenant-ter-zee der 1ste klasse J. L. H. Luymes, in April 1910 van Java, terwijl de commandant van het exploratie-detachement, de kapitein der infanterie F. J. P. Sachse, en de daarbij ingedeelde luitenant-ter-zee der 2de klasse A. F. H. Dalhuisen als leden van onze commissie zullen optreden.

Het op 16 December 1907 te Mexico tusschen Nederland en de Vereenigde Mexicaansche Staten gesloten uitleveringsverdrag is in Nederlandsch-Indië afgekondigd bij Ind. St. 1909 n°. 355. Van de toetreding van de genoemde republiek tot de schikking van Madrid van 14 April 1891, betreffende internationale inschrijving van handels- en fabrieksmerken, is bij Gouv. Bt. 28 Aug. 1909 n°. 52 (Ind. St. n°. 434) en van de toetreding van Servië en de Dominicaansche Republiek tot de additioneele akte van Brussel van 14 December 1900, tot wijziging van het tractaat van 20 Maart 1883 nopens de bescherming van den industrieelen eigendom, bij Gouv. Btn. 9 Nov. 1909 n°. 41 (Ind. St. n°. 534) en 29 Jan. 1910 n°. 19 (Ind. St. n°. 84) aanteekening gehouden.

Na eene reis in Siam en een tiendaagsch verblijf ter Oostkust van Sumatra, kwam Z. H. Hertog Johann Albrecht van Mecklenburg, regent van Brunswijk, met Hoogst Deszelfs Gemalin, in het begin van Maart 1910 te Batavia aan. Op eene reis over Java werden o. a. ook de Javaansche Hoven bezocht, terwijl voorts een bezoek werd gebracht aan Bali en Sumatra's Westkust.

Van 10 Augustus tot 29 November 1909 maakte een eskader, bestaande uit de pantserschepen *De Ruyter*, *Tromp* en *Koningin Regentes*, eene reis tot het houden van vlagvertoon naar de Philippijnen, China en Japan, terwijl het pantserdekschip *Noordbrabant* Nederland en zijne koloniën vertegenwoordigde bij de internationale feesten, welke in October 1909 te San Francisco zijn gehouden ter gelegenheid van de viering van den wederopbouw dier plaats.

De Indische Archipel werd weder door een aantal oorlogsschepen van vreemde Mogendheden bezocht, o. a. in Februari 1910 door een drietal bodems van het Duitsch eskader in Oost-Azië.

§ 2. JAVA EN MADOERA.

Belangrijke gebeurtenissen op politiek en godsdienstig gebied deden zich in 1909 niet voor.

In het district Plasa van de afdeeling Djombang der residentie Soerabaja wist een zekere Kasman zich door zijn overmoedig en brutaal optreden een aanhang te verwerven van te slechter naam en faam bekend staande lieden, waardoor hij de oorzaak werd van voortdurende onrust en onveiligheid. Met toepassing van art. 47 van het Regeeringsreglement is hem, in het belang van de openbare rust en orde in de genoemde residentie, Sibolga (Tapanoeli) tot verblijfplaats aangewezen (Gouv. Bt. 17 Juni 1909 n°. 7).

Den 8sten October 1909 werd de assistent-resident van Tangerang (Batavia), de heer J. Dunnewold, vermoord door het districtshoofd aldaar, die daarna zelfmoord pleegde. Dit voorval had geen politieke beteekenis.

Het aantal Mekkagangers (7281, tegen 6921 in 1908) was, behalve in Bantam, Batavia, de Preanger-Regentschappen, Cheribon, Pekalongan, Soerabaja, Pasoeroean en Soerakarta, kleiner dan in het voorafgegane jaar [1]). Onder de bewoners van den Tengger (Pasoeroean) bleef de Islam zich langzaam uitbreiden.

[1]) Residentiesgewijs waren de cijfers:

	in 1909.	in 1908.
Bantam	799	534
Batavia	573	422
Preanger-Regentschappen	2104	1934
Cheribon	509	439
Pekalongan	469	104
Semarang	395	441
Rembang	52	184
Soerabaja	610	526
Madoera	350	377
Pasoeroean	338	338
Besoeki	260	348
Banjoemas	59	141
Kedoe	336	625
Djokjakarta	35	42
Soerakarta	71	57
Madioen	148	156
Kediri	173	253
	7281	6921

De verhouding tot de Javaansche hoven was gunstig. Onder den hoogeren adel in den kraton te Djokjakarta neemt het streven naar eene betere, meer moderne Europeesche opvoeding van de jeugd steeds toe. Vier kinderen van den kroonprins ontvangen thans onderwijs van een gouvernements-onderwijzer. De uitbreiding van de zoogenaamde Srimenganti-school (zie K. V. 1909, kol. 5) met een tweejarigen cursus voor meer uitgebreid lager onderwijs is evenwel ook in 1909 nog niet tot stand kunnen komen. Eene dochter van den sultan trad in den echt met een zoon van den soesoehoenan van Soerakarta.

In Soerakarta viel op onderwijsgebied steeds meer vooruitgang te bespeuren. Door den soesoehoenan is het initiatief genomen om op zijne kosten, in het bijzonder ten behoeve van zijne familieleden, ter hoofdplaats eene 1ste klasse inlandsche school op te richten, waar ook Hollandsch zal worden onderwezen. Twee zonen en twee neven van den soesoehoenan werden voor hunne opvoeding naar Semarang gezonden, waar zij eene openbare Europeesche school bezoeken.

Door den resident van Soerakarta werden, in overleg met het zelfbestuur, in het belang van eene goede waterverdeeling, een tweetal nieuwe waterschappen ingesteld, namelijk Poesoer (afdn. Klaten en Bojolali) en Pengging (afdn. Soerakarta en Bojolali). De daarop betrekking hebbende regelingen zijn gepubliceerd in de Jav. Ct. 1909 n°. 69 en 1910 n°. 20. Voorts werden de grenzen van het in 1907 opgerichte waterschap Woro (zie K. V. 1907, kol. 9) gewijzigd (zie Jav. Ct. 1909 n°. 54).

De algemeene toestand van het Mangkoe Negarasche gebied was bevredigend; de staat van de financiën is bijzonder gunstig. De zoon van wijlen Pangeran Adipati Ario Mangkoenegara V, Raden Mas Soerjosoekanto, werd, wegens zijn ergerlijken levenswandel, door het Hoofd van de Mangkoe Negaran uit zijn gebied verbannen. Hem is bij Gouv. Bt. 30 Dec. 1909 n°. 29 de hoofdplaats Tandjoengpandan (Billiton) tot verblijf aangewezen.

In Maart 1910 overleed de regent van Tjiandjoer (Preanger-Regentschappen); in de vacature is nog niet voorzien.

Bij Gouv. Bt. 28 Dec. 1909 n°. 52 (Jav. Ct. 1910 n°. 2) zijn de statuten goedgekeurd van de in Mei 1908 te Djokjakarta door inlanders opgerichte vereeniging „Boedi Oetomo" („Het schoone streven"), welke zich ten doel stelt mede te werken tot de harmonische ontwikkeling van land en volk van Java en Madoera.

Evenals in vorige jaren vielen, meerendeels ter gelegenheid van den verjaardag van Hare Majesteit de Koningin, aan eenige inlandsche ambtenaren onderscheidingen ten deel. Daarentegen moesten ook thans weder eenige inlandsche ambtenaren van lageren rang wegens ongeschiktheid uit 's lands dienst worden verwijderd.

De veiligheid van personen en goederen kon nog geenszins bevredigend genoemd worden. In de residentiën Madoera, Besoeki, Pasoeroean, Soerabaja, Semarang en Batavia kwamen respectievelijk 186, 92, 79, 54, 51 en 47 gevallen van moord en doodslag voor (tegen 176, 79, 70, 54, 50 en 52 in 1908), terwijl het aantal in Rembang, met inbegrip van dat der zware verwondingen, 161 bedroeg (tegen 172 in 1908). Het aantal ketjoe- (rampok-, kampak-) partijen bedroeg 207 (in 11 gewesten), tegen 253 (in 12 gewesten) in 1908; in Batavia hadden er 51 plaats en in Soerakarta 115, tegen respectievelijk 104 en 97 in het voorafgegane jaar. De, in vergelijking met vorige jaren, zeer gunstige toestand in Batavia moet worden toegeschreven aan de in Mei 1908 tot stand gekomen reorganisatie van het bestuur in die residentie (vgl. K. V. 1909, kol. 6); in die afdeelingen, waar het aantal Europeesche en inlandsche ambtenaren werd uitgebreid, valt voortdurend verbetering waar te nemen. In de residentie Soerakarta daarentegen laat de toestand nog steeds veel te wenschen over, hetgeen hoofdzakelijk te wijten is aan het ontbreken van een desabestuur, zooals in de gouvernementslanden bestaat, en aan de onvoldoende opleiding en het gehalte van de inlandsche hoofden van het zelfbestuur.

Roof op den publieken weg werd op Java en Madoera 61 maal gepleegd (waarvan 26 gevallen in Soerakarta, 14 in Rembang en 13 in Djokjakarta), tegen 44 maal in 1908. Veediefstallen kwamen weder veelvuldig voor, vooral in Pasoeroean, op Madoera, in Soerakarta en in Batavia (respectievelijk 1382, 618, 562 en 427, tegen 1181, 397, 421 en 580 in 1908). Rietbranden bleven zich in de meeste suikerproduceerende gewesten voordoen; in Soerabaja, Pekalongan, Besoeki, Cheribon, Kedoe en Djokjakarta hadden er respectievelijk 391, 186, 144, 49, 11 en 4 plaats, tegen 582, 144, 183, 39, 8 en 14 in 1908. Bovendien werden uit Semarang 158 (182 in 1908) riet-, schuur- en andere branden, uit Banjoemas 1246 (1403 in 1908) huis-, schuur- en rietbranden, uit Madioen 61 (61 in 1908, volgens verbeterde opgaaf) riet- en schuurbranden en uit Besoeki 41 (51 in 1908) schuurbranden gerapporteerd.

De gezondheidstoestand liet in 1909 veel te wenschen over. In verschillende streken, vooral in de afdeelingen Demak en Pati der residentie Semarang, in de afdeeling Bodjonegoro der residentie Rembang, in de afdeeling Bangkalan der residentie Madoera en op de hoofdplaats Tjilatjap van de afdeeling van dien naam (Banjoemas) heerschten malariakoortsen in hevige mate. In de afdeeling Bodjonegoro, waar de malaria het geheele jaar door bleef woeden, bereikte het aantal ziektegevallen in Juli het hoogtepunt. Dank zij de kostelooze verstrekking van kinine op ruime schaal aan behoeftigen en de prophylactische toediening van kinine aan iederen inlander in de geteisterde streken, nam de epidemie in Augustus belangrijk in hevigheid af. Evenals in 1908, werd de afdeeling Sidoardjo van de residentie Soerabaja ook in 1909 in hevige mate door koortsen geteisterd. In het district Bandjarardja der afdeeling Brebes (Pekalongan) en in het district Adiredja van de afdeeling Tjilatjap (Banjoemas) maakten kwaadaardige buikziekten vele slachtoffers. Dysenterie kwam veel voor in de afdeeling Madjalengka (Cheribon), terwijl ter hoofdplaats Semarang vele typhusgevallen werden geconstateerd. Pokken vertoonden zich slechts sporadisch; de epidemie, welke bij het einde van 1908 in de residentie Besoeki heerschte (vgl. K. V. 1909, kol. 7) kon, dank zij de op ruime schaal verrichte revaccinatiën, in de eerste maanden van 1909 als geweken worden beschouwd. In September 1909 deed de cholera hare intrede in de residentie Batavia. Aanvankelijk bepaalde zich de ziekte tot Tandjoengpriok, doch spoedig verbreidde zij zich over de hoofdplaats en de geheele afdeeling Batavia en geleidelijk over de geheele residentie, om eindelijk over te slaan naar de Preanger-Regentschappen, waar zij tot in Januari 1910 epidemisch heerschte in een tweetal districten van de afdeeling Limbangan. Kwamen op het einde van het verslagjaar op overig Java en Madoera slechts enkele choleragevallen voor, in de eerste maanden van 1910 begon de ziekte zich meer en meer uit te breiden, inzonderheid in de noordelijke residentiën. In Februari en Maart moesten de hoofdplaatsen Semarang en Soerabaja wegens cholera besmet worden verklaard, welke maatregel achtereenvolgens ook moest worden toegepast op verscheidene zeeplaatsen in den oosthoek. Te Soerabaja verminderde de ziekte spoedig, zoodat de besmetverklaring in April weder kon worden opgeheven, doch te Semarang bleef de ziekte ook daarna vele slachtoffers eischen. Behalve op zeeplaatsen heerscht de cholera nog epidemisch in een deel van de afdeelingen Japara (Semarang), Sampang (Madoera) en Panaroekan (Besoeki). Ter bestrijding van de gevreesde ziekte werden o. m. ontsmettingsbrigades ingesteld. Van de zijde der bevolking werd te Batavia niet de minste medewerking ondervonden; zelfs moest enkele malen aan hevig verzet het hoofd geboden worden, daar de bevolking, gedreven door bijgeloof (de tjoelikvrees), aan de brigades andere bedoelingen toeschreef. Bij gelegenheid van volksoploopen te Batavia en Batoetoelis (Buitenzorg) vielen zelfs enkele slachtoffers. Ook te Bandoeng gaven de maatregelen tegen de cholera aanleiding tot moord op een tweetal politiebeambten.

De voornaamste onder den veestapel voorgekomen ziekten waren kwade droes, surrah, mond- en klauwzeer en septichaemia haemorrhagica. De drie laatstgenoemde ziekten kwamen veel voor in de residentie Semarang, terwijl in de residentie Madioen mond- en klauwzeer en surrah onder het vee en kwade droes onder de paarden in zoodanige mate heerschten, dat de afdeeling van dien naam en enkele streken van de afdeelingen Ngawi en Magetan voor allen in-, uit- en doorvoer moesten worden gesloten.

De rijstoogst viel in 1909 over het algemeen gunstig uit; in Madioen en Kediri was hij zelfs zeer goed, terwijl in

Rembang in geen jaren zulke gunstige resultaten waren verkregen. Slechts in sommige streken van Cheribon, Semarang, Soerabaja en Banjoemas waren de uitkomsten, tengevolge van groote overstroomingen, ziekten en plagen, niet bevredigend. De cultuur van andere voedingsgewassen viel over het algemeen goed uit.

De uitkomsten van de koffiecultuur in de gewesten, waar zij nog van beteekenis is, waren niet gunstig. In Pasoeroean en Madioen was de oogst belangrijk kleiner dan in 1908. Ook de tabakscultuur leverde een geringer beschot op dan in 1908, hetgeen in hoofdzaak moet worden toegeschreven aan den abnormalen regenval. In de afdeeling Djember der residentie Besoeki evenwel werden vrij gunstige resultaten verkregen.

Behalve de emigratie uit verschillende gewesten naar de buitenbezittingen (zie hoofdst. **J**, afd. I, § 5) en het vertrek van eenige transporten inlanders naar streken buiten Nederlandsch-Indië (zie hoofdst. **F**, § 10), hadden geen buitengewone verhuizingen onder de bevolking plaats. Het zielenaantal in de Javaansche nederzettingen in Zuid-Soekapoera (Preanger-Regentschappen) steeg van 976 op ult. 1908 tot 1225 op het einde van 1909. De emigratie uit Midden-Java naar Besoeki en Kediri bleef aanhouden, terwijl het aantal immigranten — voornamelijk lieden uit Bagelen — in de nog onontgonnen streken langs den spoorweg tusschen Maos en Bandjar en in de lagere streken der controle-afdeeling Madjenang (Banjoemas) steeds toeneemt.

Omtrent de werkzaamheden van de hoofdcommissie voor het welvaartonderzoek (zie K. V. 1909, kol. 8) valt te vermelden, dat thans alle gewestelijke verslagen gepubliceerd zijn. Van het algemeen verslag betreffende handel en nijverheid is in 1909 het eerste gedeelte verschenen, terwijl het tweede gedeelte, zoomede de algemeene verslagen omtrent de irrigatie en de economie der desa ter perse zijn en het algemeen overzicht betreffende het recht en de politie bij het einde des jaars zoo goed als persklaar was.

Tengevolge van den abnormalen regenval traden hier en daar, vooral in de Preanger-Regentschappen, Semarang, Soerabaja, Madioen en Kediri, de rivieren buiten hare oevers.

In Juni 1909 hadden eenige zware aardschuivingen plaats bij de halte Mrawan van den spoorweg Kalisat—Banjoewangi, waardoor de baan over eene aanzienlijke lengte bedolven en de mond van den tunnel bij de genoemde halte geheel afgesloten werd. Niettegenstaande met kracht aan de noodige herstellingen werd gearbeid was de stremming in het verkeer eerst den 10den Februari 1910 geheel opgeheven.

In den nacht van 29 op 30 Augustus 1909 werd de afdeeling Loemadjang door geweldige bandjirs, gepaard met aardschuivingen en een hevigen wervelstorm op den Smeroe, waarbij eene uitgestrektheid van 8 K.M.² oerwoud verwoest werd, zwaar geteisterd. De grootste verwoestingen werden aangericht door de Besoeksat, die behalve modder, zand en steenen, ook reusachtige hoeveelheden boomstammen aanvoerde en, tengevolge van doorbraken van haren linkeroever, zich vereenigde met de Lateng of Laban en de door de afdeelingshoofdplaats stroomende kali Asem, waardoor belangrijke schade aan die plaats en aan de spoorbaan werd toegebracht. Buiten de hoofdplaats woedden de overstroomingen niet minder hevig; tal van gehuchten werden met den grond gelijk gemaakt. De ramp kostte aan 190 menschen, 208 stuks groot en 105 stuks klein vee het leven; 1487 woningen, 407 padischuren, 344 veekralen, 1043 bouws sawah, 337 bouws tegalan en 287 bouws wooneryen werden vernield of waardeloos gemaakt. De schade aan de bezittingen der bevolking toegebracht werd, het verlies van huisraad, geld, sieraden, enz. niet medegerekend, geschat op f 317 850. Tot leniging van den eersten nood werden van bestuurswege dadelijk de noodige fondsen beschikbaar gesteld. Particuliere giften, grootendeels ingezameld door eene zich te Batavia gevormd hebbende commissie, vloeiden in ruime mate toe, terwijl van regeeringswege een bedrag van f 8000 beschikbaar werd gesteld voor den aankoop van nieuw vee ten behoeve van de bevolking. Den 25sten Januari 1910 hadden weder hevige bandjirs van de Besoeksat en de Besoeksemoet plaats. De schade door deze overstroomingen aangericht was, ofschoon veel geringer dan in 1909, belangrijk; menschenlevens vielen echter ditmaal niet te betreuren.

Tengevolge van zware regens op den Kawi begon de Brantas-rivier, die de hoofdplaats Kediri in twee deelen scheidt, in den avond van den 9den Februari 1910 sterk te zwellen en veel hout af te voeren. Den volgenden morgen bleek dat een 40 M. lange ijzeren brug over de rivier Leksa was opgenomen en eenige honderden meters verder in zeer beschadigden toestand was neergeworpen en dat een 20 M. lange brug over de Bambang, eveneens van ijzer, een eind verder deerlijk gehavend in de rivier lag. Ook tal van andere bruggen, 21 inlandsche woningen en eene uitgestrektheid afgeplante rijstvelden werden vernield, terwijl de spoorbaan bij en over de Leksa zoodanig geleden had, dat de treinen niet konden passeeren. In dezelfde maand werd in de residentie Semarang door een hevigen bandjir van de kali Tajoe in de afdeeling Pati aan verschillende heerendienstwegen, huizen, erven en vischvijvers groote schade toegebracht en eene oppervlakte van 54 bouws sawah vernield, terwijl in Maart in de districten Grobogan en Poerwodadi der afdeeling Grobogan en het district Oendaän der afdeeling Koedoes groote uitgestrektheden sawah tengevolge van hoogen waterstand in de Loesi en Serang overstroomd en ten deele verwoest werden; in laatstgemeld district liep het water over eene lengte van 2 K.M. over den dijk.

Den 17den Februari hadden groote aardschuivingen plaats bij de desa's Ketoeon en Tegalredja (afd. Keboemen, res. Kedoe). De inwoners verhuisden met hun vee naar naburige gemeenten, waar zij een veilig onderkomen vonden.

Den 21sten Maart richtte een door een wolkbreuk boven Tjitjis veroorzaakte bandjir van de Tjibalapoelang (afd. Tjiandjoer, res. Preanger-Regentschappen) groote verwoestingen aan; 54 inlandsche woningen, de missigit te Soekanegara, het gouvernements-hengstenstation (de paarden waren te Takokak) en een aantal bruggen gingen verloren, terwijl de communicatie met een tweetal nabijgelegen ondernemingen geheel verbroken werd.

In den nacht van 12 op 13 April stortte in de hooge Slamatstreek (controle-afdeeling Pekalongan) een belangrijk gedeelte van een steilen en hoogen, met zwaar wildhout begroeiden bergwand in. Door den daarop gevolgden modderbandjir werden de pasanggrahan te Igirklantjeng en de aldaar gelegen brug, zoomede 10 inlandsche woningen, geheel vernield, terwijl 9 personen, waaronder de pasanggrahanmandoer, omkwamen. Tot nabij Boemiajoe werd door den moddervloed schade aangericht aan de aanplantingen van de bevolking.

In den vroegen morgen van den 22sten Mei werden de districten Soelang, Waroe en Binangoen der residentie Rembang door een bandjir bezocht, waarbij 3 personen omkwamen, 323 huizen weggespoeld, 12 bruggen vernield en vele vischvijvers overstroomd werden en groote hoeveelheden van de pas geoogste padi verloren gingen.

In April 1910 begon de Tangkoebanprahoe eene nog niet geëindigde verhoogde werking te vertoonen. Een aantal kleine uitbarstingen, waarbij asch, vulkanisch zand en steenen werden uitgeworpen, volgden elkander met tusschenpoozen op. Eene groote hoeveelheid asch viel in de hooggelegen kina- en koffietuinen van de Pamanoekan- en Tjiasem-landen en op weidegronden van de bevolking. Te Sagalaherang en te Wanaiasa (afd. Krawang, res. Batavia) werd eene vrij hevige aardbeving geconstateerd.

§ 3. ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN.

Van de aan het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer F. A. Liefrinck, opgedragen hernieuwde zending naar dit gewest is reeds melding gemaakt in hoofdstuk B.

In de in 1908 (Ind. St. n°. 401), bij wijze van tijdelijken maatregel, tot stand gekomen administratieve indeeling van het gewest is wijziging gebracht bij Gouv. Bt. 28 Sept. 1909 n°. 2 (Ind. St. n°. 471), ten einde, naar gelang de politieke toestand zulks zou toelaten, aan het hoofd van de onderafdeelingen XXII Moekims, Tamiang, Serbodjadi, Poelo Raja en Tapa Toean, zoomede van het tot de eerstgenoemde onderafdeeling behoorende, doch afzonderlijk beheerde gebied der VII Moekims Pidië, in stede van actief dienende officieren der landmacht, civiele bestuurders te kunnen plaatsen. Als gevolg hiervan werd de civiele gezaghebber der XXII Moekims in den loop van 1909 vervangen door een controleur, terwijl als bestuurder van Tamiang een civiel gezaghebber, niet actief dienend officier optrad. De vervanging van den civielen gezaghebber, actief dienend officier, te Padang Tidji (VII Moekims Pidië) door een niet-militair bestuurder wordt voorbereid. Heeft ook deze benoeming haar beslag gekregen, dan zal, wat Groot-Atjeh betreft, overal civiel bestuur zijn ingevoerd. Bij hetzelfde besluit werd goedkeuring verleend op een tweetal door den civielen en militairen gouverneur genomen maatregelen, namelijk de aanwijzing van Meulaboh als standplaats van den assistent-resident der tijdelijke afdeeling Westkust van Atjeh en de afscheiding van de aan de Boven-Tamiang-rivier gelegen nederzettingen Oreng, Gadjah, Trangon, Pendeng met Perteq en Lesten van de onderafdeeling Serbodjadi en de toevoeging daarvan aan de onderafdeeling Gajo Loeos (tijdelijke afdeeling Bambel), en zijn voorts als standplaatsen van den assistent-resident van Bambel en den civielen gezaghebber der Gajo Loeos, in stede van Bambel en Reket Dekat, respectievelijk aangewezen Koeta Tjane en Blang Kedjeren. De administratieve indeeling van het gewest onderging bovendien nog eene wijziging (zie Ind. St. 1909 n°. 269) in verband met de vereeniging van de landschappen Triëng Gadeng, Pangwa en Peudoeë tot één landschap Triëng Gadeng (zie hieronder, onder Noordkust van Atjeh).

De totale aanslag in de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de inheemsche bevolking bedroeg in 1909 f 226 134 (tegen f 203 966 in 1908), waarbij het gemiddeld belastingcijfer per persoon ook thans weder beneden f 2 bleef. Hoewel van de zijde der bevolking geen sprake was van eenig verzet tegen het opbrengen van de belasting, liet in sommige streken de inning nog te wenschen over, hetgeen hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan de onvoldoende activiteit van de met de inning belaste personen. De onderwerping van de inheemsche bevolking in de Gajo- en Alaslanden aan de belasting werd — de geringe daarvan te verwachten baten en de aan de invoering verbonden bezwaren van politieken aard in aanmerking genomen — voor het jaar 1910 nog niet wenschelijk geacht.

In het gebied buiten Groot-Atjeh werden door de meeste landschapshoofden heerendienstregelingen voor hunne onderhoorigen vastgesteld, welke zooveel mogelijk overeenstemmen met de voor Groot-Atjeh vigeerende regeling (Ind. St. 1908 n°. 509). Bij de toepassing van deze regelingen werden geen moeielijkheden ondervonden, terwijl ook geen klachten werden vernomen omtrent een te zwaren druk. Toch wordt voortdurend gestreefd naar verlichting van de heerendiensten.

In den politieken toestand van de afdeeling Groot-Atjeh kwam weder veel verbetering. Toch bleven er nog enkele kwaadwilligen rondzwerven, die zich nu en dan aan roof en brandstichting schuldig maakten. Zoo brandde in den nacht van 9 op 10 Juni 1909 de volksschool te Loeëng Bata af, hetgeen moet worden geweten aan de bende van Teungkoe Dawot (vgl. K. V. 1909, kol. 10). De bedoeling is waarschijnlijk geweest het hoofd van Loeëng Bata daardoor te compromitteeren. Vijf dagen later werd Teungkoe Dawot bij Blang Miro (Lam Kra) door eene patrouille gedood, waarna zich eenige zijner bendegenooten kwamen melden. Ook Panglima Moeda Asahan (zie t. a. p.) kwam te vallen bij eene ontmoeting met eene patrouille van Padang Tidji (September). Door het verdwijnen van het tooneel van deze beide gevreesde djahats verbeterde de politieke toestand in de XXII Moekims en de VII Moekims Pidië in belangrijke mate. Thans rest nog Pang Bintang van Lam Nga (vgl. K. V. 1909, kol. 9) met zijne volgelingen, die zich nu eens in de streek tusschen Kroeëng Raja en Laweueng (Pidië) dan weer in de Tirostreek (Pidië) bewegen. Leden van deze bende komen nu en dan nog de kampongs der moekims Lam Teuba en Lam Panaih bezoeken om te fourageeren en sabilgelden te innen. De bevolking is te bevreesd voor wraak om hun het gevraagde te weigeren.

Aan T. Panglima Polem Sri Moeda Perkasa Mohamad Dawot, sagihoofd der XXII Moekims en aan T. Nja Banta Sri Imeum Moeda, waarnemend sagihoofd der XXVI Moekims is, als erkenning van betoonde medewerking en bewezen diensten, eene personeele toelage van f 100 's maands toegekend (Gouv. Bt. 29 Jan. 1910 n°. 6).

De politieke toestand in de afdeeling Noordkust kan thans over het algemeen gunstig worden genoemd. Wel is waar zijn de hoofdleiders van het verzet, Teungkoe di Barat en Teungkoe di Paja Bakong (zie K. V. 1909, kol. 11 en 12) in het oostelijk gedeelte van het ressort en de broeders Teungkoe Tji Maet Tiro en Teungkoe di Boeket (vgl. K. V. 1909, kol. 10 en K. V. 1907, kol. 12) in de Pidië-streek, nog niet van het strijdtooneel verdwenen, doch zij kunnen niet meer dezelfde kracht van voorheen ontwikkelen, eensdeels door het verlies van hunne voornaamste panglima's, anderdeels door de gewijzigde gezindheid van de hoofden en de bevolking ten opzichte van ons bestuur. Dit laatste is vooral in de twee oostelijke onderafdeelingen zeer duidelijk merkbaar, doch op de zeer talrijke bevolking van de onderafdeeling Pidië oefent de partij van het verzet nog zooveel invloed uit, dat op hare gezindheid veel minder valt te rekenen. Van de landschapshoofden kan over het algemeen gezegd worden, dat zij medewerking verleenen om een rustigen en ordelijken toestand in hun gebied te vestigen, doch niet allen hebben voldoende gezag om diezelfde medewerking van hunne onderhoorigen te eischen. In de onderafdeeling Bireuën is de toestand in dat opzicht vrij bevredigend, hetgeen echter niet wegneemt, dat de habibs Moesa en Achmad en Teungkoe di Bola het verzet aldaar nog gaande houden en er niet aan denken om in onderwerping te komen. In de onderafdeelingen Lho Seumawe en Lho Soekon is de toestand het gunstigst; hier wordt door de hoofden en de bevolking alle medewerking verleend bij de bestrijding van kwaadgezinde elementen.

In het Meergebied en de Dorot-streek krijgt de partij van het verzet nog dikwijls hulp van de bevolking der in de nabijheid van den bestuurszetel gelegen kampongs. Het weinige gezag, dat de hoofden onder het democratisch aangelegd bergvolk bezitten, en de vrees van de goedgezinden voor de weerwraak der kwaadwilligen, die bij tegenweer of weigering om hulp te verleenen onverbiddelijk gestreng tegen hunne landgenooten optreden, zijn daarvan de voornaamste oorzaken.

De politieke toestand in de afdeeling Oostkust liet, voor zooveel de onderafdeelingen Idi, Langsar en Tamiang betreft, weinig te wenschen over. Hoofden en bevolking toonen vertrouwen te hebben in de toekomst; werken des vredes, als het aanleggen van nieuwe sawahs en waterleidingen, het bouwen van bruggen — ten behoeve waarvan verschillende oeleebalangs het hout van de omwanding hunner koeta's beschikbaar stelden — en het oprichten van scholen houden aldaar overal de aandacht bezig. In de onderafdeeling Serbodjadi daarentegen blijven eenige steeds alle aanraking met onze patrouilles vermijdende benden invloed uitoefenen op de bevolking, die, uit vrees, de leden dier benden gewoonlijk van levensmiddelen, kleeding en geld voorziet. Wegens de geringe medewerking van de inlandsche hoofden is het nog

niet mogen gelukken die benden meester te worden, waardoor de veiligheid van personen en goederen in dit gebied te wenschen overlaat.

In de afdeeling Westkust was de toestand in 1909 goed te noemen, behalve in de onderafdeeling Meulaboh, ten opzichte waarvan echter toch, in vergelijking met 1908, van vooruitgang mag worden gesproken. Slechts éénmaal waagde de vijand een klewangaanval op onze troepen. De uitgeweken bevolking van Boven-Wojla werd door onze voortdurende actie gedwongen om uit het onherbergzaam hooggebergte naar hare kampongs in de vallei van den bovenloop van de Wojla terug te keeren. Hun geestelijke leider, Teungkoe Imeum Si Adeue, bleef met eene kleine bende rondzwerven. Overigens bleek 's vijands activiteit uit het een enkele maal beschieten van het bivak te Koeala Bee, het herhaaldelijk vernielen van de telefoongeleidingen en het aandoen van overlast aan de ons goedgezinde bevolking. Ook de geestelijke leider van het verzet in Beneden-Wojla, Teungkoe Pidië, bleef onverzoenlijk, terwijl Teungkoe Kadli Boebon meer dan vroeger op den voorgrond trad en vooral in de Boebon-streek het verzet gaande hield en zijne bende in de Meureubo-streek invallen liet doen. Van de geestelijke leiders van het verzet in Seunagan en Tadoe, de Sale-geestelijken Teungkoe Padang Si Alet en Teungkoe Poetie, ging weinig kracht meer uit; zij en het met hen verbonden hoofd van Poelo Ie, T. Moeda Mat Sait, gaven tegen het einde van 1909 teekenen van toenadering.

Het eenige wereldlijk hoofd van naam in de onderafdeeling Poelo Raja, dat nog uitgeweken was, T. Ben Lho Goetji, kwam in 1909 in onderwerping.

Wat de afdeeling Bambel betreft, blijven in de Alaslanden nog verscheidene kwaadwilligen rondzwerven, die het der rustige bevolking lastig maken, maar de eenige vijandelijkheden, waaraan zij zich tegenover het Gouvernement schuldig maken, bestaan in het nu en dan lossen van enkele schoten uit voorladers op het bivak te Koeta Tjane. Enkele malen pleegden zij moord (o. a. op den oom van den kedjoeron van Batoe Mboeloen) als wraakneming over zuiver particuliere geschillen, en overigens vermijden ze stelselmatig alle ontmoetingen met onze patrouilles. De weinige bendehoofden, met wie nog rekening valt te houden, zijn Edjem en Pihim [1]). Door onze verhoogde actie in de naburige Gajo Loeos zijn vele kwaadwilligen uit die streek naar de Alas-vallei uitgeweken, doch van hunne aanwezigheid wordt weinig last ondervonden. Het gehalte van de hoofden laat veel te wenschen over; ofschoon zij in hun hart naar een toestand van rust en orde verlangen, durven zij van openlijke medewerking niet te doen blijken uit vrees voor wraakneming. De toestand in Boven-Singkel, die in het begin van 1909 nog te wenschen overliet (vgl. K. V. 1909, kol. 13), is sedert veel verbeterd, voornamelijk door het zich onderwerpen van den invloedrijken radja van Batoe Batoe (zie K. V. 1909, kol. 34) en door de rustelooze vervolging en het onschadelijk maken van alle bendehoofdjes. Ook in de Gajo Loeos was verbetering waar te nemen, vooral sedert September, toen de infanterie-bezetting van Blang Kedjeren door marechaussee vervangen werd. Door de actie van eene marechausseecolonne in het westelijk gedeelte der onderafdeeling had op groote schaal opruiming plaats van de ladangs en schuilplaatsen der kwaadwilligen, waardoor het hun hoe langer hoe moeielijker viel zich aan ontmoetingen met de patrouilles te onttrekken en zij er de voorkeur aan gaven om zich te melden.

Bij Gouv. Bt. 17 Nov. 1909 n°. 15 is de civiele en militaire gouverneur gemachtigd om te beschikken over een bedrag van ten hoogste f 6000 ter voorziening, bij wijze van rentelooze voorschotten, in de eerste behoeften van in onderwerping gekomen hulpbehoevende personen.

De proef met de opleiding van Atjehsche hoofdenzonen (vgl. K. V. 1909, kol. 13) werd in 1909 voortgezet. Vóór den aanvang van het cursusjaar 1909—1910 werden naar Fort de Kock gezonden 11 jongelieden, waarvan 7 bestemd voor de externenschool en 4 voor de kweekschool. In verband met het gering aantal te Fort de Kock beschikbare plaatsen werden bovendien een tiental jongelieden naar de Asahansche school ter Oostkust van Sumatra gezonden.

[1]) De mededeeling in K. V. 1909 (kol. 34) dat Pihim in 1908 gesneuveld zou zijn, is sedert onjuist gebleken.

Het volksonderwijs maakte in 1909 goeden voortgang; bedroeg in Groot-Atjeh het aantal volksscholen op ult. December 1908 slechts 21, op het einde van 1909 was dat aantal tot 50 gestegen, terwijl thans het in K. V. 1909, kol. 13, genoemd aantal van 53 reeds is bereikt. In de afdeeling Noordkust werden in 1909 7 volksscholen opgericht, welk aantal men zich voorstelt in 1910 tot 22 te doen klimmen. In de afdeelingen Oostkust, Westkust en Bambel zijn respectievelijk 6, 6 en 5 volksscholen geopend. Wat het onderwijzend personeel betreft, werden niet te strenge eischen gesteld. De meeste onderwijzers maakten vooraf eene soort leertijd door op eene gouvernements inlandsche school. Bij Gouv. Bt. 29 Dec. 1909 n°. 23 is te Koeta Radja een normaal cursus opgericht, met het doel om jongelieden op te leiden voor onderwijzers aan de volksscholen, welke cursus den 7den Februari 1910 geopend is met een twaalftal leerlingen. Over het schoolbezoek viel in het algemeen niet te klagen, dank zij de voortdurende aansporing van de hoofden door het bestuur. Alleen in den tijd dat de sawahwerkzaamheden het drukst zijn waren de absentiecijfers ongunstig.

Aan T. Nja Banta Sri Imeum Moeda, waarnemend sagihoofd der XXVI Moekims, werd de groote gouden ster, aan Abdoel Raoef, districtshoofd van Beneden-Singkel, de kleine gouden ster en aan Radja Adil van Sama Doea en Waki Madoe de zilveren ster voor trouw en verdiensten toegekend.

Met het verbeteren van de bestaande wegen werd voortgegaan. De aanleg van den Gajo-weg naar het Meergebied (vgl. K. V. 1909, kol. 14) was op ult. December 1909 gevorderd tot K.M. 64 bij de Woih-ni-Tonggo Besi. In 1910 zullen vermoedelijk gereed komen 9 groote bruggen en 16 duikers, terwijl in het gedeelte tusschen K.M. 57 en de Woih-ni-Tonggo Besi nog 12 bruggen en 15 duikers moeten worden gemaakt.

De uitkomsten van de petroleumnijverheid ter Oostkust waren bevredigend.

In 1909 werden 108 aanvragen om vergunning tot mijnbouwkundige opsporingen ontvangen. Verleend werden 5 vergunningen; ingetrokken werden 33 en afgewezen 29 aanvragen, terwijl 45 aanvragen in behandeling bleven. In December is, met het oog op de in overweging zijnde openstelling voor de particuliere mijnbouwindustrie van enkele nog niet opengestelde landschappen, door den dienst van het mijnwezen een aanvang gemaakt met de exploratie van de afdeeling Noordkust.

Gedurende 1909 werden uitgegeven 1 landbouw- en 1 houtaankapconcessie, terwijl bij het einde van dat jaar nog 21 aanvragen voor landbouwconcessies en 19 voor boschexploitatie in behandeling waren.

De veiligheid van personen en goederen liet in Groot-Atjeh en in die gedeelten der Onderhoorigheden, welke reeds van kwaadwilligen gezuiverd zijn, weinig te wenschen over.

De gezondheidstoestand was over het algemeen tamelijk gunstig. Onder de Chineezen te Sabang openbaarden zich vele gevallen van beri-beri, waaronder een 66-tal met doodelijken afloop. Na een door den eerstaanwezenden officier van gezondheid in loco gehouden onderzoek, werden, in overleg met den geneesheer te Sabang, de noodige maatregelen beraamd ten einde de ziekte zooveel mogelijk te bestrijden. In de XXVI Moekims en in de VII Moekims Baet (XXII Moekims) deden zich gevallen van dysenterie en in de onderafdeeling Lho Soekon enkele pokkengevallen en acute gevallen van buikziekte voor; aan laatstgenoemde ziekte overleden 12 personen, meerendeels kinderen. Ook in Peusangan (onderafd. Bireuën) eischte eene kwaadaardige ingewandsziekte, die bij het einde des jaars nog niet geweken was, verscheidene slachtoffers; maatregelen werden genomen om verdere uitbreiding van die ziekte tegen te gaan. Op de onderafdeelingshoofdplaatsen Tjalang en Meulaboh en op het eiland Simeuloe had men nogal met koortsen te kampen. Verstrekking van kininetabletten, zoomede (behalve in Pidië — zie K. V. 1909, kol. 15 —) vaccinaties en revaccinaties hadden geregeld plaats.

De veestapel had weinig van besmettelijke ziekten te lijden. Onder de paarden van den militairen trein te Lam Meulo (Pidië) en Bireuën, onder die in Tamiang en onder de uit Kampar (Oostkust van Sumatra) in de onderafdeeling Langsar ingevoerde buffels vertoonden zich enkele gevallen van goedaardige surrah en onder de trekossen van den transporttrein voor den Gajo-weg kwam eene besmettelijke buikziekte voor.

Met de castratie van voor de voortteling ongeschikte stieren kon ook in 1909 nog niet geregeld worden voortgegaan (vgl. K. V. 1909, kol. 15).

Aan de bevolking van de onderafdeelingen Poelo Raja en Meulaboh werden, ter voorziening in haar gebrek aan ploegvee (zie t. a. p.), respectievelijk 126 en 159 karbouwen verkocht.

De toestand van den handel in Groot-Atjeh was in 1909 iets gunstiger dan in het voorafgegane jaar; de invoer van manufacturen en tabak en van gedroogde en gezouten visch was belangrijk grooter en de rijstinvoer kleiner dan in 1908, hetgeen op vooruitgang van den economischen toestand der afdeeling wijst. De handel in de afdeeling Noordkust bleef stationnair. De waarde van de ingevoerde artikelen te Lho Seumawe en die der uitgevoerde artikelen te Sigli steeg, doch daar staat tegenover, dat de eindcijfers van den invoer te Sigli en den uitvoer uit Lho Seumawe lager waren dan die in 1908. Door de lage peperprijzen verminderde de belangstelling in de pepercultuur en daalde natuurlijk de opbrengst van het product. Op de Westkust herleefde de handel, vooral door de hooge prijzen van de boschproducten, speciaal die van getahsoorten.

De volgende cijfers geven een overzicht van den invoer te Oelee Lheue in de laatste 3 jaren.

		1907.		1908.		1909.
Eetwaren (waarde)	f	104 517	f	108 683	f	105 142
Kramerijen (id.)	f	46 892	f	34 871	f	40 623
Lucifers (gros doosjes)		18 451		13 958		13 950
Manufacturen (waarde)	f	307 341	f	282 972	f	591 602
Meel (K.G.)		269 931		265 060		248 883
Petroleum (L.)		666 906		93		—
Rijst (K.G.)		3 019 720		2 170 656		1 896 950
Tabak (K.G.)		62 277		3 390		41 485
Gedroogde en gezouten visch (K.G.)		143 282		137 697		181 521

De uitvoerhandel wees voor zwarte peper en pinang achteruitgang, doch voor copra eene groote vermeerdering aan.

De volgende cijfers geven een beeld van den uitvoer van de voornaamste landbouwproducten uit de afdeeling Groot-Atjeh in de laatste 3 jaren.

	1907.	1908.	1909.
Witte peper (pikols)	4.—	2.75	6.8
Zwarte peper (id.)	4 853.18	5 709.43	5 039.68
Pinang (id.)	2 199.23	1 769.54	1 624.49
Copra (id.)	4 257.54	4 941.77	7 036.80

In de onderafdeeling Pidië bedroeg de waarde van den invoer in 1909 f 655 378, tegen f 674 482 in 1908 en f 882 083 in 1907, terwijl de waarde van den uitvoer over die jaren bedroeg f 564 494, f 398 090 en f 400 764, al welke bedragen betrekking hebben op den in- en uitvoer van en naar *buiten* het tolgebied. Van *binnen* het tolgebied werd in de jaren 1909, 1908 en 1907 ingevoerd voor eene waarde van respectievelijk f 158 105, f 210 348 en f 274 414, terwijl de uitvoer naar *binnen* het tolgebied in diezelfde jaren respectievelijk f 30 250, f 40 363 en f 64 789 bedroeg. De voornaamste invoerartikelen waren:

		1907.		1908.		1909.
Eetwaren (waarde)	f	47 743	f	31 923	f	27 165
Klapperolie (L.)		33 454		15 442		22 064
Kramerijen (waarde)	f	11 921	f	7 421	f	8 558
Manufacturen (id.)	f	156 796	f	149 985	f	167 019
Rijst, gepelde (K.G.)		855 330		592 950		468 500
Suiker (K.G.)		456 118		365 243		229 224
Tabak (K.G.)		31 563		26 582		32 320
Visch, gedroogde of gezouten (K.G.)		485 091		344 240		437 107

en de voornaamste uitvoerartikelen:

		1907.		1908.		1909.
Zwarte peper (pikols)		8 393		15 988		6 697
Pinang boelat (id.)		30 923		35 250		49 379
Pinang tjang (id.)		6 936		4 878		—
Getah (waarde)	f	66		—	f	407
Copra (K.G.)		131 600		69 030		457 905

In Lho Seumawe bedroeg de totale waarde van den invoer van *buiten* het tolgebied in 1909 f 924 914, tegen f 912 507 in 1908 en f 1 958 128 in 1907, terwijl de waarde van den invoer naar *buiten* het tolgebied in die jaren respectievelijk f 708 740, f 682 415 en f 1 457 281 bedroeg. Van *binnen* het tolgebied werd in de jaren 1909, 1908 en 1907 in Lho Seumawe nog ingevoerd voor eene waarde van respectievelijk f 142 191, f 203 482 en f 393 677, terwijl de waarde van de naar *binnen* het tolgebied uitgevoerde artikelen over gemelde jaren respectievelijk f 545, f 5145 en f 1224 bedroeg. De voornaamste invoerartikelen waren:

		1907.		1908.		1909.
Manufacturen (waarde) ...	f	333 827	f	347 927	f	286 771
Visch, gedroogde of gezouten (K.G.)		212 556		79 331		135 342
Rijst, gepelde (K.G.)		927 400		817 400		806 120
Kramerijen (waarde)	f	13 491	f	10 117	f	12 618

en de voornaamste uitvoerartikelen:

	1907.	1908.	1909.
Zwarte peper (K.G.)	1 086 053	770 351	445 335
Pinang (K.G.)	6 153 723	5 731 862	5 071 027
Copra (K.G.)	880 190	704 520	1 138 200

In de afdeeling Oostkust van Atjeh bedroeg de totale waarde van den invoer in 1909 f 1 608 085 (in Tamiang f 322 637 en te Langsar f 1 285 448) en die van den uitvoer f 1 362 240 (in Tamiang f 174 532 en te Langsar f 1 187 708). De voornaamste invoerartikelen waren in Tamiang:

Manufacturen (waarde)	f	13 648
Rijst, gepelde (K.G.)		779 000
Kramerijen (waarde)	f	1 458

en in Langsar:

Manufacturen (waarde)	f	135 115
Rijst, gepelde (K.G.)		2 236 840
Visch, gedroogde of gezouten (K.G.)		84 684

en de voornaamste artikelen van uitvoer voor Tamiang:

Zwarte peper (waarde)	f	45 088
Pinang (id.)	f	21 531
Getah (id.)	f	3 892
Koelit bako en koelit tengor (id.)	f	87 820
Notemuskaat (id.)	f	4 745
Foelie (id.)	f	2 924

en voor Langsar:

Peper (pikols)		23 793.98
Pinang boelat (K.G.)		1 327 951.—
Getah (K.G.)		6 290.—
Koelit tengor (waarde)	f	89 218.—
Notemuskaat (pikols)		136.14
Foelie (pikols)		25.51
Rotan (waarde)	f	6 229.—
Copra (K.G.)		38 300.—

In de onderafdeeling Poelo Raja bedroeg de invoer in 1907, 1908 en 1909 respectievelijk f 132 843, f 148 290 en f 115 205

en de uitvoer f 57 752, f 48 950 en f 51 612. Ingevoerd werd o. m.:

	1907.	1908.	1909.
Eetwaren (waarde)	f 6 254	f 8 272	f 14 879
Kramerijen (id)	f 901	f 3 176	f 5 320
Manufacturen (id.)	f 9 396	f 18 755	f 28 719
Rijst (K.G.)	44 500	77 220	79 400
Suiker (K.G.)	14 715	16 402	22 677
Visch, gedroogde of gezouten (K.G.)	6 624	6 013	13 724

en uitgevoerd:

	1907.	1908.	1909.
Zwarte peper (K.G.)	91 223	100 903	110 972
Witte peper (K.G.)	202	60	216
Rotan (K.G.)	86 882	131 176	109 190
Copra (K.G.)	2 719	18 904	10 867
Pinang (K.G.)	2 653	5 248	970
Getah (K.G.)	4 572	3 168	5 865

In de onderafdeeling Meulaboh bedroeg de totale waarde van den invoer in 1907, 1908 en 1909 respectievelijk f 270 375, f 238 703 en f 338 749 en die van den uitvoer f 105 147, f 62 121 en f 96 812. De voornaamste invoerartikelen waren:

	1907.	1908.	1909.
Manufacturen (waarde) ...	f 110 000	f 33 298	f 36 621
Eetwaren (id.)	f 70 000	f 17 305	f 19 802
Rijst (K.G.)	212 000	625 000	113 850

en de voornaamste uitvoerartikelen:

	1907.	1908.	1909.
Peper (K.G.)	122 242	155 470	144 140
Rotan (K.G.)	40 280	152 686	287 800
Getah (K.G.)	21 196	5 996	24 987

In de onderafdeeling Tapa Toean was de totale waarde van de in- en uitgevoerde artikelen over de jaren 1907, 1908 en 1909 respectievelijk f 263 122, f 290 206, f 480 691 en f 258 612, f 187 452 en f 362 908. De voornaamste invoerartikelen waren:

	1907.	1908.	1909.
Manufacturen (waarde) ...	f 79 873	f 62 134	f 116 114
Kramerijen (id.)	f 2 427	f 2 830	f 11 689
Rijst (K.G.)	169 300	45 800	177 903

en de voornaamste uitvoerartikelen:

	1907.	1908.	1909.
Copra (K.G.)	441 440	616 900	729 406
Notemuskaat (K.G.)	35 301	36 627	46 612
Foelie (K.G.)	4 815	6 195	8 905
Getah (K.G.)	23 883	12 124	19 127
Huiden (K.G.)	30 957	10 230	22 888
Zwarte peper (K.G.)	49 573	47 771	67 115
Witte peper (K.G.)	274	155	93
Rotan	f 19 663	f 1 357	81 593 K.G.
Damar	f 16 228	f 14 060	75 978 K.G.

De handel in de Gajo- en Alaslanden, met inbegrip van Singkel, bleef van weinig beteekenis; alleen op de keude te Koeta Tjane was hij vrij levendig, terwijl de handel in boschproducten in Singkel vooruitging. Gedurende 1909 werd te Singkel f 15 344,69 aan rechten geheven, waarvan f 1 723,38 aan uitvoerrecht, tegen respectievelijk f 13 484,58 en f 1 121,39 in 1908.

De uitkomsten van het kolenbedrijf te Sabang waren gedurende 1909 minder bevredigend dan in 1908. Verkocht werd 143 040 ton, tegen 161 114 in 1908 en 163 180 in 1907.

Omtrent de scheepvaartregeling valt te vermelden, dat de haven van Idi ingevolge de Ord. van 24 Jan. 1910 (Ind. St. n°. 64) weder voor den algemeenen handel is opengesteld, en voorts dat, in verband met de overbrenging van de bestuursvestiging van Poelo Raja naar Tjalang, eerstgenoemde plaats voor dien handel gesloten en Tjalang daarvoor geopend is. Overtredingen van de scheepvaartregeling werden niet geconstateerd.

In 1910 is overgegaan tot de inlijving, tegen billijke schadeloosstelling aan de rechthebbende hoofden, van de Onderhoorigheden bij het tolgebied (Ind. St. 1910 n°. 248/251).

De uitkomsten van den rijstbouw in de afdeeling Groot-Atjeh waren in 1909 weder bevredigend, vooral in de XXV Moekims en de Zuidelijke Nederzettingen. Waar de oogst minder goed uitviel, was zulks te wijten aan langdurige droogte en beschadiging van het gewas door muizen en rupsen. Met de verstrekking van superieure zaaipadi werd, onder leiding van den landbouwadviseur, voortgegaan (vgl. K. V. 1909, kol. 19). De resultaten van de tot dusver genomen proeven kunnen echter nog niet genoegzaam worden beoordeeld. De invoer van gepelde rijst te Oelee Lheue, welke haven als de plaats voor den hoofdinvoer voor Groot-Atjeh moet worden beschouwd, bedroeg in 1909 1 896 950 K.G., tegen 2 170 656 K.G. in 1908, welke afneming, hoewel onmiddellijk verband houdende met den algemeenen toestand in de drie Sagi's, wijst op het weder in cultuur nemen van verlaten velden. Verbetering van de irrigatie is echter noodig, waaromtrent door den landbouwadviseur reeds de noodige voorstellen werden gedaan. In 1910 zullen in de XXV Moekims, bij wijze van proef, twee desa-loemboengs worden opgericht.

Tweede gewassen werden ook in 1909 geregeld verbouwd, terwijl de aanplant van suikerriet en tabak voor eigen gebruik in voldoende mate plaats had, van eerstgenoemd product vooral langs de boorden van de Atjeh-rivier.

De toestand van de pepercultuur bleef in Groot-Atjeh vrijwel stationnair, voornamelijk tengevolge van de lage prijzen (gemiddeld f 17 per pikol). Enkele soliede peperplanters gingen evenwel tot uitbreiding van hunne tuinen over.

De klapperproductie nam weder toe en met het bijplanten van boomen werd steeds voortgegaan, vooral in de XXVI Moekims en het Gebied buiten de Sagi's en in de XXV Moekims en de Zuidelijke Nederzettingen. Op eenige nieuwe erfpachtsaanvragen van Europeanen, met het doel om de te verkrijgen gronden met klappers te beplanten, werd gunstig beschikt, terwijl andere nog in behandeling zijn.

De pinangcultuur is in de afdeeling Groot-Atjeh van weinig belang en gaat in de VII Moekims Pidië, waar men er tot dusver nogal wat aan deed, achteruit.

De zeevischvangst bleef voor de bevolking der strandkampongs eene zeer voldoende bron van inkomsten. De uitkomsten van de vischteelt in vijvers (neuheuns) waren in 1909 minder gunstig.

In de afdeeling Noordkust waren de uitkomsten van den rijstbouw over het algemeen zeer bevredigend. In de onderafdeeling Lho Soekon, waar in 1908 wegens misoogst verstrekking van padi van gouvernementswege noodig was (vgl. K. V. 1909, kol. 20), was de oogst thans zoo ruim, dat uitvoer van padi of rijst naar de naburige streken mogelijk was. Niet voldoende voor de eigen behoefte was de padi-opbrengst in de landschappen Lho Seumawe, Tjoenda en Bajoe van de onderafdeeling Lho Seumawe, in het landschap Peusangan van de onderafdeeling Bireuen en in het Meergebied en de Dorotstreek. Aanvulling van het ontbrekende geschiedde bijna uitsluitend door aanvoer uit naburige streken, waar de oogst een surplus overliet, zooals Pidië en Samalanga in het westen, Keureutoe en Samarkilang in het oosten. In de afdeeling Oostkust waren de uitkomsten van den oogst over het algemeen bevredigend. In Tamiang had de jonge aanplant te lijden van ziekte (misip). Wat de afdeeling Westkust betreft, waren de resultaten van den rijstoogst middelmatig, behalve in de onderafdeeling Tapa Toean en de Daja-streek (onderafd. Poelo Raja), waar de opbrengst overvloedig was. Van bestuurswege wordt steeds getracht de natte rijstcultuur te bevorderen door het verstrekken van ploegvee en het verbeteren en aanleggen van irrigatieleidingen. In de afdeeling Bambel was de rijstoogst in de Alas-landen overvloedig, in Singkel vrij bevredigend en in de Gajo Loeos — waar het gewas veel te lijden had van ongedierte en de minder goede

politieke toestand zijn nadeeligen invloed deed gelden —, hoewel veel beter dan in 1908, minder gunstig.

Onderstaande cijfers geven een overzicht van den rijstinvoer in het gebied buiten Groot-Atjeh gedurende de laatste drie jaren, waaruit blijkt, dat alleen in Tapa Toean de invoer aanmerkelijk gestegen is, en zulks niettegenstaande de oogst in die onderafdeelingen voorspoedig was. De ingevoerde rijst was grootendeels bestemd voor het eiland Simeuloe.

	1907. (K.G.)	1908.	1909. (K.G.)
Pidië ...	855 330	592 950 K.G.	468 500
Lho Seumawe ...	927 400	817 400 ,,	806 120
Langsar (Idi en Bajeuen)	2 904 360	f 180 122 [1]	2 236 840
Tamiang ...	—	f 22 830 [1]	779 000
Poelo Raja (Tjalang) ...	44 500	77 220 K.G.	79 400
Meulaboh ...	212 000	625 000 ,,	113 850
Tapa Toean ...	169 300	45 800 ,,	177 903

De peperproductie verminderde zoo goed als overal. De uitvoer bedroeg (in kojangs):

	1907.	1908.	1909.
Sigli ...	407.—	799.40	335.—
Lho Seumawe ...	866.33	621.24	360.—
Langsar (Idi en Bajeuen) .	1 489.16	1 406.—	1 107.23
Tamiang ...	—	87.17	112.23
Poelo Raja ...	70.30	82.75	60.—
Meulaboh ...	88.60	134.—	77.79
Tapa Toean ...	40.—	40.—	36.—

De uitvoer van pinang nam toe te Sigli, doch verminderde te Lho Seumawe, Langsar en Tamiang. De uitvoer bedroeg (in kojangs):

	1907.	1908.	1909.
Sigli ...	1 261.98	1 337.60	1 648.75
Lho Seumawe ...	3 374.72	3 081.64	2 565.84
Langsar ...	864.97	1 620.—	717.59
Tamiang ...	—	2 045.—	194.—

Op de Westkust is de uitvoer van pinang alleen in de onderafdeeling Poelo Raja van eenige beteekenis. Hij beliep in 1909 970 K.G., tegen 5248 K.G. in 1908. Uit de overige streken wordt zoo goed als geen pinang uitgevoerd.

De uitvoer van copra nam belangrijk toe. Hij bedroeg (in K.G.):

	1907.	1908.	1909.
Sigli ...	131 600	69 030	457 905
Lho Seumawe ...	880 190	704 520	1 138 200
Langsar ...	32 584	464	38 300
Poelo Raja ...	2 719	18 904	10 867
Meulaboh ...	7 300	4 213	—
Tapa Toean ...	439 304	617 210	729 406

De uitvoer van rotan uit de afdeeling Noordkust nam eenigszins toe tengevolge van den verbeterden politieken toestand in de bovenstreken. De waarde van den uitvoer van dit artikel uit Sigli en Lho Seumawe bedroeg in 1909 respectievelijk f 483 en f 5396, tegen f 130 en f 1803 in 1908. Ook op de Westkust steeg de rotan-uitvoer; uit Poelo Raja, Meulaboh en Tapa Toean werd respectievelijk uitgevoerd 109 190, 287 800 en 81 593 K.G., tegen 131 176, 152 686 en 10 945 K.G. in 1908.

De waarde van de uit Lho Seumawe uitgevoerde getah verminderde en bedroeg in 1909 slechts f 150, tegen f 2520 in 1908 en f 599 in 1907. Van Sigli werd voor het eerst eene kleine hoeveelheid getah uitgevoerd tot eene waarde van f 407. Op de Westkust nam de uitvoer van getah, zooals uit onderstaand staatje blijkt, belangrijk toe:

	1907.	1908.	1909.
Poelo Raja ...	4 572 K.G.	3 168 K.G.	5 865 K.G.
Meulaboh ...	21 196 ,,	5 996 ,,	24 987 ,,
Tapa Toean ...	23 883 ,,	12 124 ,,	19 127 ,,

[1]) In het staatje in kol. 21 van K. V. 1909 zijn deze getallen ten onrechte als K.G. opgegeven.

Op de Westkust werden de aanplantingen van ficus elastica overal uitgebreid, vooral in het landschap Lho Kroeët en Meuke.

De teelt van aardappelen en bruine boonen in het Meergebied gaf nog weinig bevredigende resultaten.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren bevredigend. De gevangen visch dient hoofdzakelijk voor eigen consumptie; alleen van Singkel heeft uitvoer plaats. De versche visch, die niet verkocht kan worden, wordt ingezouten en in dien toestand uitgevoerd.

Na deze algemeene mededeelingen volgt hieronder wat omtrent de verschillende onderdeelen van het gewest nog in het bijzonder vermelding verdient.

I. GROOT-ATJEH.

Onderafdeeling Koeta Radja en Voorwerken. De toestand van handel en nijverheid ter gewestelijke hoofdplaats ging weder vooruit; vooral de Atjehsche Handelmaatschappij zag haren omzet toenemen.

Tot wering van brandgevaar werden op de pasar bij Meuseugit Raja zoogenaamde brandmuren gemetseld, en zulks naar aanleiding van een op 12 Augustus 1909 plaats gehad hebbenden brand in de Chineesche wijk te Peunajong, waardoor voor ± f 60 000 schade werd geleden.

In het belang van de hygiëne ter hoofdplaats werd in de Chineesche wijk het gotenstelsel verbeterd.

Bij Gouv. Bt. 7 Juli 1909 n°. 3 zijn Potjoet Moerong, ook wel genaamd Potjoet Manja, echtgenoote van Toeankoe Moehamad Dawot, hoofd van het geslacht der voormalige sultans van Atjeh, en Teungkoe Boengsoe, ook wel geheeten Teungkoe Poetih, echtgenoote van Toeankoe Oesen, lid van dat geslacht, uit Atjeh verwijderd en is hun respectievelijk Amboina en Menado als woonplaats aangewezen.

Toeankoe Radja Keumala, ook een der sultanstelgen, die in 1906 ter bedevaart naar Mekka ging, kwam in Maart 1909 van daar terug. Hij vertoeft afwisselend bij Toeankoe Machmoed te Koeta Radja en bij Panglima Polem te Lam Sie. Op zijn gedrag valt tot dusver niets aan te merken.

De van 11 tot en met 13 Mei ter hoofdplaats Koeta Radja gehouden feesten ter gelegenheid van de geboorte van H.K.H. Prinses Juliana, werden met groote opgewektheid gevierd en door vele duizenden Atjehers, waaronder tal van vrouwen en kinderen, bijgewoond, zonder dat de orde ook maar eenigszins verstoord werd.

Onderafdeeling Oelee Lheue en de XXVI Moekims. Orde en rust lieten in 1909 niets te wenschen over, in verband waarmede in December werd overgegaan tot de opheffing van den post Lam Njong. Van het vermoedelijk door kwaadwilligheid veroorzaakte afbranden van de volksschool te Loeëng Bata in den nacht van 9 op 10 Juni 1909 is hiervóór (zie kol. 9) reeds melding gemaakt. Binnen een maand was een nieuw schoolgebouw opgericht. Het aantal volksscholen, dat op ult. 1908 11 bedroeg, was bij het einde van 1909 tot 19 gestegen.

XXV Moekims en de Zuidelijke Nederzettingen. Ook in deze onderafdeeling werden orde en rust geen enkele maal verstoord.

Den 30sten Juli kwam een zekere Nja Daoed, onder-bendehoofd van wijlen Teungkoe Dawot, met een volgeling in onderwerping. De door hem aangewende pogingen om de overige bendeleden te bewegen om zich te melden bleven zonder resultaat.

Den 20sten Juni kwam de panglima sagi T. Radja Machmoed plotseling te overlijden en omdat 3 dagen later zijne echtgenoote, Tjoet Nja Banda, aan dezelfde verschijnselen ook onverwachts stierf, werd aan vergiftiging gedacht. Onderzoekingen in die richting hadden evenwel geen resultaat. Na den dood van T. Radja Machmoed werden de functiën van sagihoofd tijdelijk opgedragen aan T. Tjoet Machmoed, den oudsten oeleebalang in de XXV Moekims, en zulks met gelijktijdige uitoefening van zijne eigen functiën van oeleebalang der IV Moekims.

Het aantal volksscholen steeg in 1909 van 7 tot 14.

In den Gle Taron-pas hadden herhaaldelijk aardstortingen

plaats, die in vrijen arbeid werden opgeruimd. Ook de weg over den Gle Paroe naar de Zuidelijke Nederzettingen had nog al eens van de zware regens te lijden. In Mei is door den dienst van den waterstaat een permanente stuwdam gemaakt in de Kroeëng Daroj, ter vervanging van den tijdelijken dam, die door de bevolking was aangelegd ten behoeve van de irrigatie van de Blang Adjoeën. In September werd de, ter vervanging van de in 1908 verwoeste brug over de Saramameh (vgl. K. V. 1909, kol. 24), gebouwde hulpbrug ook weder door een bandjir vernield. Bij dezelfde gelegenheid gingen vele sawahs en een klappertuin verloren.

XXII Moekims. Rustverstoringen hadden niet plaats. Van het sneuvelen in Juli van het bendehoofd Teungkoe Dawot, die eertijds de VII Moekims Baet onveilig maakte, is reeds melding gemaakt in kol. 9.

Bij het einde van 1909 bedroeg het aantal volksscholen 16, tegen 3 in 1908. Het schoolbezoek liet hier en daar te wenschen over, zoodat aanmoediging van bestuurswege hier meer noodig was dan in de andere onderafdeelingen.

T. Panglima Polem laat zich hoe langer hoe meer aan de bestuursaangelegenheden van zijne sagi gelegen liggen. Een door hem gedaan verzoek om bevolkingspatrouilles te mogen uitzenden, ten einde nog enkele in de nabijheid van den Goudberg rondzwervende maraudeurs te doen opvatten, werd ingewilligd.

VII Moekims Pidië. Den 23sten Juni gelukte het aan eene van Padang Tidji uitgerukte patrouille het bendehoofd Panglima Tjoet Amat met 9 volgelingen te dooden en in den avond van den 17den September slaagde men er in (zie kol. 10) het bendehoofd Panglima Moeda Asahan onschadelijk te maken. Slechte elementen komen nu in dit gebied niet meer voor.

Het aantal volksscholen bleef zich bepalen tot één, namelijk die te Padang Tidji.

In het belang van de irrigatie werden op verschillende plaatsen de waterleidingen verbeterd.

Onderafdeeling We. De haven van Sabang werd gedurende 1909 bezocht door 930 schepen (910 in 1908), waaronder 256 vreemde handelsstoomers (198 Engelsche, 25 Duitsche, 15 Noorsche, 8 Deensche, 4 Zweedsche, 2 Russische, 2 Siameesche, 1 Fransche en 1 Oostenrijksche), en 4 vreemde oorlogsschepen (2 Oostenrijksche, 1 Portugeesch en 1 Italiaansch).

Bij de wet van 16 Nov. 1909 (Ind. St. 1910 n°. 56) [1] is de op 16 Maart 1909 gesloten overeenkomst met de naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" te Amsterdam bekrachtigd en mitsdien machtiging verleend tot overneming door het Gouvernement van die Maatschappij van een deel harer bezittingen op het eiland We en wederuitgifte daarvan in erfpacht aan de genoemde vennootschap. Een en ander is sedert geschied.

De op 10 Augustus overleden waarnemende oeleebalang van Balohan, T. Nja Amat, werd in September als zoodanig vervangen door zijn familielid, T. Mohamad Asih.

Zooals hiervóór reeds gezegd is, waren de uitkomsten van het steenkolenbedrijf minder goed dan gedurende 1908.

In den importhandel kwam weinig verandering. De toestand van de pepertuinen was over het algemeen bevredigend.

De havenplaats Sabang heeft in 1909 een veel netter aanzien gekregen. De wegen worden thans goed onderhouden.

II. NOORDKUST VAN ATJEH.

Onderafdeeling Pidië. Gedurende het verslagjaar werden aan de partij van het verzet gevoelige verliezen toegebracht; in het geheel sneuvelden 269 kwaadwilligen, onder wie 17 pangs (onderaanvoerders), 7 teungkoe's — onder de laatste bevonden zich Teungkoe Asan Titeue alias Teungkoe Pante Koeloe, de rechterhand van de vijandige Tiro-oelama's, en Habib Amat, een voornaam oelama en opvolger van Teungkoe Tjhi Koebat — en T. Poeteh, zoon van den vijandigen keudjroeën van Geumpang, en werden 11 man gevangen genomen, onder wie Teungkoe di Blang Anoe en Teungkoe di Reubee, terwijl zich 72 uitgewekenen onderwierpen, van wie het wettige hoofd der II Moekims Troeseb, T. Keudjroeen Troeseb, de voornaamste was. Ofschoon toch nog menige gewelddaad van de zijde der vijandiggezinden te boeken valt, zoowel tegen het bestuur als tegen het goedgezinde deel der bevolking en hare hoofden, is de algemeene politieke toestand in dit bestuursressort goed vooruitgegaan.

Den 10den Juni werd een onzer spionnen op het station te Sigli vermoord, waarna de dader amok maakte en 2 Europeesche onderofficieren licht verwondde. Vrij zeker gold het hier eene wraakoefening tegen den spion, die aanwijzingen had gegeven omtrent een vijandig hoofd.

In den nacht van 8 op 9 December kwam de bende van Teungkoe Aron met enkele inwoners van de moekim Garot, gedeeltelijk als soldaten verkleed, voor de keude Garot. Zij gaven zich in het Maleisch uit voor eene patrouille en verzochten toegang tot de keude; binnengekomen, eischten zij van de wakers de 8 aan den oeleebalang verstrekte geweren op en gingen weder heen, na den imeum van Garot — het hoofd der wachthebbenden — met de klewang te hebben verwond. Voorts uitte de actie der kwaadwilligen zich in het enkele malen beschieten van de bivaks Lam Meulo en Tangse, van enkele keude's en de tram en eenmaal ook van de onderafdeelingshoofdplaats Sigli, voorts in het tweemaal vernielen van de telefoonlijn en ten slotte in verschillende moorden op ons bevriende personen en andere ongerechtigheden tegenover de goedgezinde bevolking.

Hoewel de veiligheid in sommige streken nog veel te wenschen overlaat, kon de civiele gezaghebber eenige tournee's in de landschappen maken zonder militaire dekking en slechts vergezeld door de hoofden en hunne gewapende volgelingen.

In de plaats van den in 1908 overleden T. Tjoet (zie K. V. 1909, kol. 26), werd T. Nja Amat aangesteld tot waarnemend oeleebalang van de II Moekims Aree, terwijl T. Ben Poetih, oudste zoon van den ongeveer tien jaren geleden overleden oeleebalang T. Ben Moeda (T. Ben Machmoed), met de waarneming van het oeleebalangschap van de II Moekims Keumala werd belast en T. Hadji Brahim Ndjong in zijne waardigheid van bestuurder van het landschap Ndjong werd hersteld.

Krachtens Gouv. Bt. 10 Mei 1909 n°. 9 zijn de landschappen Pangwa, Triëng Gadeng en Peudoeë afgescheiden van de landschappen Meureudoe en VI Moekims Ndjong en vereenigd tot één landschap onder den naam Triëng Gadeng, onder Teungkoe Panglima Lehman als bestuurder, die als zoodanig de korte verklaring aflegde (goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 19 Maart 1910 n°. 15). Ook door den nieuw opgetreden oeleebalang van Bambi en de II Moekims Oenoe, oudsten zoon van den in 1909 overleden titularis Potjoet Mohamad Panglima Meugoe, zoomede door T. Moetdin, waarnemend oeleebalang van Meureudoe, is de korte verklaring afgelegd, waarvan de eerstbedoelde is goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 3 Maart 1910 n°. 29.

De geboorte van H. K. H. Prinses Juliana werd te Sigli met groot enthousiasme gevierd. Het aantal Atjehers, dat aan de feestelijkheden deelnam, wordt op 5000 geschat. De gezamenlijke hoofden van Pidië deden, voor dat de blijde gebeurtenis had plaats gehad, het verzoek om, naar oud gebruik, aan Hare Majesteit de Koningin een simplah (gouden halsketen) te mogen aanbieden. Het behaagde Harer Majesteit dat huldeblijk aan te nemen.

Onderafdeeling Bireuën. Van deze onderafdeeling kan de politieke toestand, voor zoover het landschap Samalanga betreft, zeer bevredigend geacht worden; in het van oudsher roerige Peusangan daarentegen laat hij nog te wenschen over. Wel verleenen de hoofden van de beide genoemde landschappen en hunne voornaamste onderhoofden, zooals in Samalanga de hoofden der II Moekims Toenong en van Peudada en in Peusangan T. Maharadja Djeumpa, met ijver hunne medewerking tot het scheppen van rustige en ordelijke toestanden in hun gebied, doch hetzelfde kan niet getuigd worden van de lagere hoofden, vooral niet van die van Peusangan, waar ook nog een gedeelte van de bevolking de kwaadwilligen steunt. Aan de medewerking van T. Oebet, hoofd der II Moekims Toenong, was het te danken, dat de hoofdleider van het verzet in Samalanga, Habib Djoerong, sneuvelde (Juli). Uit wraak hierover werd de keude

[1] Zie Gedrukte Stukken, Tweede Kamer, Zitting 1908—1909 — 238.

van dat hoofd te Oelee Gle in den nacht van 2 op 3 Augustus door eene bende onder Habib Moesa, den zwager van wijlen Habib Djoerong, aangevallen. De aanval werd echter met succes afgeslagen en de vijand leed een ernstig verlies door het sneuvelen van den voornaamsten aanvoerder van wijlen Habib Djoerong. Hoewel de kwaadwilligen zooveel mogelijk ontmoetingen met onze patrouilles ontweken, konden hun toch belangrijke verliezen worden toegebracht. In het geheel sneuvelden van de partij van verzet 146 man, waarvan de belangrijkste aanvoerders waren, behalve Habib Djoerong, Panglima Prang Andah, Pang Taib, Panglima Prang Lampoetjoek, Kali Tjoet Blang, Teungkoe Ali, Pang Naloe, Pang Ali Kamboee en Pang Ben Sagoe, terwijl 29 man gevangen genomen werden, onder wie de bendehoofden Pang Insjah (zwager van T. Maharadja Djeumpa), Pang Ali Djoeli en Pang Djareueng. In onderwerping kwamen 156 personen, onder wie verscheidene, die voor de partij van het verzet van beteekenis waren, zooals Pang Lateh, Panglima Tibang alias Si Goentjang, Teungkoe Ma Oesoih en Teungkoe Rajeu, een bekend oelama van Djoeli. De actie van de kwaadwilligen bepaalde zich tot het nu en dan beschieten van de tram, het beschadigen van de telefoonlijn en in het plegen van misdrijven ten nadeele van de bevolking.

In Juni 1909 is de civiele en militaire gouverneur gemachtigd om aan Teukoe Moeda Peudada, hoofd van het keudjroenschap Peudada, eene som van f 4000 uit te betalen als schadeloosstelling wegens het afbranden van twee hem toebehoorende woningen en het verlies van zijne goederen bij een in September 1906 plaats gehad hebbenden overval van de keude Peudada door eene bende kwaadwilligen.

Onderafdeeling Lho Seumawe. De politieke toestand in deze onderafdeeling liet op het einde van het verslagjaar weinig te wenschen over.

In Februari 1909 werd het bivak te Geudong verplaatst naar Lho Triëng in het zuiden van het landschap Blang Mangat [1]), terwijl te Leubo Roeseb aan den rechteroever der Pasei-rivier een tijdelijk bivak werd opgericht, in verband waarmede het bivak te Koeta Batee (landschap Samakoero) werd ingetrokken. De vestiging van de bedoelde twee bivaks heeft veel bijgedragen tot zuivering, hoewel nog niet volledig, van het zuidelijk deel der genoemde landschappen van kwaadwilligen. In het heuvelterrein zwerven nog enkele kleine benden rond, die door de bevolking van afgelegen kampongs, hetzij uit vrees voor wraak, hetzij omdat zij verwanten bij die benden heeft, gesteund worden. In de nabij bivaks of bij de koeta's der hoofden gelegen kampongs durft de bevolking zich wel tegen de kwaadwilligen te verzetten en verleent zij ons daadwerkelijke medewerking. Zoo deden in Januari een tweetal kamponghoofden zoodanige aanwijzingen, dat o. a. Pang Wahid, schoonzoon van Teungkoe di Barat, onschadelijk kon worden gemaakt. Toen in dezelfde maand de keude Poenteuët (landschap Blang Mangat) door de bende van Teungkoe di Atjeh Ma Amin werd aangevallen, liep de bevolking van de omliggende kampongs te wapen en zette de bende achterna, toen zij, hoewel met geweren gewapend, op de vlucht ging. In Februari werd een aanval van eene bende op eene meunasah door de bevolking met succes afgeslagen. In April werd de sabilinner van Teungkoe di Barat, met name Teungkoe di Gle, door eene bevolkingspatrouille in Boeloh Raja gevangen genomen en aan het bestuur uitgeleverd.

In de tweede helft van het verslagjaar maakte een zekere Si Prang, gewezen gids van een der vroegere bivakcommandanten van Blang Ara, die zich bij de vijandiggezinden had aangesloten, de Boeloh-landschappen onveilig. Einde October gelukte het aan eene patrouille Si Prang te dooden.

In December werden Teungkoe di Atjeh Ma Amin [2]) en zijn onderaanvoerder Pang Aron, die in de meunasah Blang gekomen waren om te fourageeren, door de bevolking van Boeloh Beureugang opgevat en aan het bestuur uitgeleverd.

Ook ter hoofdplaats van deze onderafdeeling werd de geboorte van H. K. H. Prinses JULIANA feestelijk gevierd en nam de Atjehsche bevolking met opgewektheid aan de feestelijkheden deel.

[1]) Dit bivak is 26 Februari 1910 als niet meer noodig opgeheven.
[2]) Bij eene poging om zijn bewaker aan te vallen werd hij in de gevangenis te Lho Seumawe gedood.

Onderafdeeling Lho Soekon. In deze onderafdeeling keerden van de hoofden, die zich bij de partij van het verzet hadden aangesloten, met al hunne volgelingen vrijwillig terug T. Beureudan van Minje, oeleebalang Ali van Pira, Panglima Prang Tjoet Mohamad van Peutoe, oeleebalang Moet van Matang Koembang (Panton Laboe) en verscheidene peutoeha's. De eenige persoon van aanzien, die zich nog niet onderworpen heeft is T. Radja Sabi, neef van het landschapshoofd van Keureutoe. T. Radja Sabi, een ongeveer 12-jarige knaap, zoon van wijlen T. Tjoet Mohamad, staat geheel onder den invloed van het bendehoofd Pang Nanggroe, zijn stiefvader. Deze avonturier van lage afkomst houdt den knaap angstvallig verborgen, daar hij bij diens onderwerping alle invloed zou verliezen.

Van de geestelijke hoofden van het verzet onderwierpen zich de voornaamste uit Matang Koeli en Ara Boengko, namelijk de Imeum Tjhi van Teupin Djalo en Teungkoe Adib van Matang Oebi, voorts eenige teungkoe's, bekende volgelingen van Teungkoe di Barat en een vertrouweling van Teungkoe di Paja Bakong. Verscheidene kleinere bendehoofden volgden dit voorbeeld; de voornaamste zijn Pang Gam en Pang Makam, panglima's van Teungkoe di Barat, Panglima Prang Chatib, Panglima Moeda Aloee Pineueng en Nja Seuntang, onderaanvoerders van Teungkoe di Paja Bakong, en Moeda Kari en Pang Raban, de eerste een familielid en de tweede een onderaanvoerder van den bovengenoemden Pang Nanggroe. Bovendien leed de partij van het verzet aanzienlijke verliezen door de gevangenneming of het sneuvelen van eenige harer ondernemendste voorgangers. Gevangen werden genomen Imeum Tjhi Meunasah Toeha, volgeling van Teungkoe di Paja Bakong en Imeum Leh, volgeling van Teungkoe di Barat. Bij de verschillende ontmoetingen met onze patrouilles sneuvelden de rooverhoofdlieden Pang Tjante, Pang Tahe, Pang Piah, Pang Daja, Pang Oesen, Pang Lotan, Pang Sjech Ma Oen, Pang Aron (Blang Mangat), Pang Abaih, Pang Beramat (Peutoe) en T. Moeda Rajeu, de rechterhand van Pang Nanggroe. Van de vijandige teungkoe's werden o. a. gedood Teungkoe di Langkahan, Teungkoe Rahman, Teungkoe Panton Laboe en Teungkoe Ma Asan van het Djambo Aje-gebied, Imeum Aloee Keutapang, Teungkoe Tjoet, Teungkoe Ma Aroeëh en Teungkoe Poetih van Boeah, Teungkoe Mohamad Napiah, Teungkoe Leube Nja en Habib Asjem van Peutoe, Teungkoe Moeda Gantoe van Keureutoe, Imeum Tjhi Matang Raja van Ara Keumoedi, Teungkoe Hadji Adib van Matang Koeli, Imeum Bilang Paja Bakong, Teungkoe Adam en Leube Sjam van Seuleuma en Imeum Matang Minje van Hakem Kroeëng. In het geheel verloor de vijand aan gesneuvelden 146 en aan gevangenen 115 man, terwijl zich 200 man vrijwillig onderwierpen.

Bij de bestrijding van de kwaadwillige elementen werd van de hoofden veel medewerking ondervonden. Toen in April van het verslagjaar aan de oeleebalangs Beaumontgeweren en munitie waren verstrekt om hunne koeta's te bewaken, voelden zij zich sterk genoeg om actief op te treden. Op hun verzoek werd hun, bij wijze van proef, toegestaan zelf voor den beveiligings- en bewakingsdienst in hun gebied zorg te dragen. De proef slaagde uitmuntend. Nauwelijks eene maand later waren uit eigenlijk Keureutoe, uit het gebied der toeha's peuet, uit Matang Ben, Minje, Noord-Hakem Kroeëng, Noord-Matang Koeli, Noord-Ara Keumoedi en Ara Boengko bewesten de Keureutoe-rivier, d. i. een gebied, waarin driekwart gedeelte van de bevolking woont, de kwade elementen onschadelijk gemaakt, uitgedreven of tot onderwerping gebracht. Sedert Juni is dat gebied volkomen veilig en rustig en behoefden onze patrouilles er niet meer op te treden. In nog grootere mate dan de hoofden heeft de bevolking haren goeden wil getoond en bewijzen gegeven, dat zij den toestand van rust en orde op prijs stelt. De door het bestuur gegeven bevelen werden goed opgevolgd, onwil bij het vervullen van den heerendienstplicht of bij het opbrengen van belasting werd niet getoond, kortom van verzet was geen sprake. Daar, waar de bevolking zich genoeg beschermd achtte door onze troepen of door de met geweren gewapende hoofden, verleende zij hare medewerking door het geven van berichten of aanwijzingen en meermalen ook met de daad door alleen of in vereeniging met onze patrouilles van de wapenen gebruik te maken. Met behulp van de bevolking verloor Teungkoe di Barat o. a.

twee van zijne voornaamste panglima's, namelijk Moeda Kari en Pang Sandang, en Teungkoe di Paja Bakong zijn ondernemendsten onderaanvoerder, Teungkoe Hadji Adib. Hoewel de hoofdleiders van het verzet, de evengenoemde teungkoe's di Barat en di Paja Bakong, nog niet in onze handen zijn gevallen, is hunne kracht gebroken en zijn zij, slechts vergezeld door eene kleine schaar aanhangers (in het geheel 43 personen), uitgeweken naar de Gajo-landen of de daaraan grenzende bergterreinen. Zij hebben in het afgeloopen jaar niets tegen onze troepen durven ondernemen; hun streven was zich zoo goed mogelijk in de bosschen te verbergen om zich aan de vervolging te onttrekken en zij wagen zich nog alleen in de afgelegen randkampongs om levensmiddelen te fourageeren. Geweldaden werden nog slechts bij uitzondering door hen bedreven. Tweemaal werd eene woning verbrand, terwijl bij verschillende gelegenheden van de goedgezinde bevolking 5 mannen, 3 vrouwen en 2 kinderen werden gedood of gewond. Vernieling van de telefoonlijn had slechts in de eerste twee maanden van het verslagjaar plaats; beschadigingen van de trambaan kwamen niet voor. De tram reed nog af en toe met dekking, doch meer als voorzichtigheidsmaatregel dan wel omdat de omstandigheden het noodig maakten.

De vrouwelijke oeleebalang van Peutoe, Tjoet Po An, en haar echtgenoot, T. Basjara, die zich aan aanzetting tot moord hadden schuldig gemaakt, stonden voor de moesapat terecht [1].

In Maart werd de infanteriebezetting van het bivak Leuhong vervangen door de marechaussee-compagnie van Panton Laboe, terwijl te Loebo Roeseb in Boven-Hakem Kroeëng een tijdelijk bivak werd gevestigd, waarvan de terugkeer van vele naar de Oostkust uitgeweken kamponggbewoners het gevolg was.

Onderafdeeling Meergebied en Dorotstreek. Hoewel de partij van het verzet ook in 1909 menigen doortastenden aanvoerder verloor, kwam in den politieken toestand van deze onderafdeeling nog slechts weinig verbetering. Het ongunstigst is hij in het Dorot-gebied en Samarkilang, welke streken door hare ver van den zetel van het bestuur verwijderde ligging en het moeielijk toegankelijke gebergte veilige schuilplaatsen aan de kwaadwilligen bieden. Behalve Keudjroeën Linggo, houden in de Dorot-streek het verzet gaande zijn medeдinger om het keudjroeënschap Ama-n-Merhali, de geestelijke goeroe Sekindol en Pang Djongok, die de verbinding van Teungkoe di Barat met de Gajobevolking onderhoudt. In het gebied van Rodjo Boeket, waarheen Teungkoe di Barat, na zijne verdrijving uit de Pasei-streek, een goed heenkomen vond, is het vooral Pang Ramboeng, die door zijn driest optreden en brutale aanvallen onrust verspreidt. In den toestand van het gebied van Rodjo Tjeq Bobasan — waar Pang Bahar en Pang Rantjin de voornaamste leiders zijn van het verzet — kwam eenige verbetering door de gevangenneming van Panglima Prang Masem en de onderwerping van oeleebalang Ranta (Juni/Juli 1909).

In Augustus verscheen eene sterke bende uit de Gajo Loeos, onder aanvoering van den jongeren broeder van Teungkoe Moeda Pendeng, en zond hare fourageurs tot in Bintang en Pegaseng. Na eenige ontmoetingen met onze patrouilles, die haar een verlies toebrachten van 7 man, onder wie de onderaanvoerder Penghoeloe Tjeq, trok de bende weder over het grensgebergte terug. In December werd de barak voor doortrekkende troepen te Toendjang door eene bende in brand gestoken, terwijl een neef van den petoea gedood werd. Den 24sten dier maand werd eene uit Samarkilang terugkeerende groep infanterie in een marschbivak nabij Tjampoeran door eene sterke Gajo-bende overvallen; de Europeesche sergeant en 6 minderen, zoomede 4 dwangarbeiders sneuvelden, terwijl 1 inlandsch korporaal, 7 inlandsche militairen en 4 dwangarbeiders gewond werden.

In het geheel werden in den loop van het verslagjaar 132 kwaadwilligen gedood, onder wie een achterneef van Aman Sri Koeala, de waarnemende keudjroeën van Boeket en Imom Bale Toeo, het wettig hoofd van het geslacht Imom Bale uit Takengon, die door de kwaadwilligen uit de kampongs om het meer algemeen als hoofd erkend werd. Voorts werden 76 personen gevangen genomen en kwam een zelfde aantal in onderwerping.

Te Tanoh Ilang, tot waar de aanleg van den Gajo-weg gevorderd is, werd een tijdelijk bivak opgericht, ter bescherming van de aan dien weg werkende koelies.

[1] Tjoet Po An, die veroordeeld werd tot de straf van wegzending naar een oord van ballingschap voor den tijd van tien jaren, is bij Gouv. Bt. 3 Mei 1910 n°. 11 uit hare waardigheid ontzet.

III. OOSTKUST VAN ATJEH.

Aan hetgeen hiervóór (zie kol. 10) reeds gezegd is omtrent den, behalve in de onderafdeeling Serbodjadi, weinig te wenschen overlatenden algemeenen toestand in deze onderafdeeling, behoeft hier niets te worden toegevoegd.

De zelfbestuurder van Peureula (onderafd. Langsar), Teukoe Tjhi Moeda Peusangan, werd, op zijn verzoek, eervol ontslagen. Als zijn opvolger is aangewezen zijn zoon Teukoe Mohamad Taib, die echter eerst zijne studiën aan de hoofdenschool te Bandoeng zal voleindigen. In afwachting daarvan is T. Mohamad Alibasja belast met de waarneming van het bestuur (Gouv. Bt. 21 Juli 1909 n°. 47).

IV. WESTKUST VAN ATJEH.

Onderafdeeling Poelo Raja. Het eenige tot dusver nog niet in onderwerping gekomen wereldlijke hoofd T. Ben Lho Goetji meldde zich in 1909 bij het bestuur en vestigde zich in Boven-Teunom, waar ook alle vroeger uitgewekenen (ongeveer 100 man) terugkeerden. Ook vestigde zich aldaar T. Moeda Seudagan alias T. Sawang, die zich reeds langen tijd geleden had onderworpen, doch zich, wegens den onveiligen toestand in Boven-Teunom steeds te Keude Teunom had opgehouden. Aan de in onderwerping gekomen lieden werd hulp in rijst en zaadpadi verstrekt (vgl. kol. 11).

De rondzwervende bende in het aangrenzende landschap Wojla der onderafdeeling Meulaboh blijft nog eene bedreiging vormen voor de rust en orde in de Teunom-streek.

In December vertoonde zich eene bende, behoorende tot die van Teungkoe Pidië, in Boven-Teunom en drong door tot Boven-Panga, vanwaar ze met verlies teruggedreven is tot over de Teunom-rivier.

De zich gedurende het verslagjaar in de bovenstreken van Lageuen en Lho Kroeët ophoudende benden van Teungkoe Dawot en Peutoeha Gam vertoonden zich sedert de vestiging van een tijdelijk bivak in Boven-Lho Kroeët niet meer. Dit bivak is na het sneuvelen van Teungkoe Dawot (zie kol. 9) niet meer bezet.

Eene poging van zekeren Pang Aboih om in Boven-Lageuen eene kleine bende te vormen mislukte. De lieden die zich bij hem aangesloten hadden werden òf gedood òf gevangen genomen; hij zelf wist met achterlating van zijne vuurwapenen te ontkomen.

In Lam No en Lam Me uitte zich, voornamelijk bij de hoofden, een geest van ontevredenheid over het feit, dat die landschappen bij de in 1908 (Ind. St. n°. 401) plaats gehad hebbende reorganisatie van het bestuur bij Koeala Oenga waren gevoegd. Aangezien de bevolking van Lam Me en Lam No liever onder een Dajasch hoofd bleek te staan en Koeala Oenga niet tot Daja behoort, werden die landschappen, bij wijze van proef, voorloopig gesteld onder het gezag van het hoofd van Lam Beusoe. T. Moeda Koeala, oeleebalang van Lam Beusoe, overleed en is opgevolgd door zijn zoon T. Aboe.

Over het algemeen weten de hoofden hun gezag goed te handhaven en verleenen zij, evenals de bevolking, veel medewerking tot het bewaren van rust en orde.

Teukoe Hasjim, Teukoe Moeda Pahlawan en Teukoe Radja Itam onderteekenden in November 1908 de korte verklaring als oeleebalang respectievelijk van de landschappen Kloeang, Koeala Oenga en Pate (bekrachtigd bij Gouv. Bt. 18 Febr. 1909 n°. 28).

Onderafdeeling Meulaboh. Zooals hiervóór (zie kol. 11) reeds is medegedeeld, kwam in 1909 eenige verbetering in den politieken toestand van Boven-Wojla. Door de vestiging van vier brigades marechaussee in die streek werd de naar

het weinig toegankelijk Goenong Mantjang-complex uitgeweken bevolking gedwongen om naar hare kampongs terug te keeren. In het geheel onderwierpen zich ongeveer 200 personen, aan wie door het bestuur hulp werd verleend door het verstrekken van rijst en zaadpadi ten einde in hunne eerste behoeften te voorzien (vgl. kol. 11). De geestelijke leider van het verzet in Boven-Wojla, Teungkoe Imeum Si Adeue (vgl. K. V. 1909, kol. 31), en zijne voornaamste panglima's kwamen echter niet in onderwerping; zij weken meerendeels uit naar Beneden-Wojla en het Lambale-gebied, waardoor het verzet zich in die streken concentreerde. Ten einde ook hier met meer kracht te kunnen optreden, werd tegen het einde van het verslagjaar in Beneden-Wojla eene mobiele colonne gelegerd.

De activiteit van de kwaadwilligen openbaarde zich in de Wojla-streek door het herhaaldelijk verbreken van de telefonische gemeenschap tusschen Panton Mamoet en Beneden-Boehon, het beschieten van marschbivaks, het vermoorden van eenige Atjehers, die ons spionnendiensten hadden bewezen, het doen van twee invallen in de Meureubo-streek en een aanval op Pasar Meulaboh.

De partij van het verzet in Seunagan en de oostelijk daarvan gelegen landschappen Trang, Tadoe, Tripa en Seuneuam, onder aanvoering van de Sale-geestelijken Teungkoe Poetie, Teungkoe Padang Si Alet en het hoofd van Poelo Ië, T. Moeda Mat Sait (zie K. V. 1909, kol. 31), gaf tegen het einde van 1909 blijken van zich te willen onderwerpen.

In Maart 1909 deed eene bende onder Waki Hiem in Seunagan een klewangaanval op eene brigade marechaussee, die daarbij 11 gewonden bekwam, terwijl de bende 3 dooden liet liggen, onder wie Waki Hiem.

In onderwerping kwamen o. m. Pang Polim en Lim Poeteh van Meureubo met al de uitgewekenen (38) uit dat landschap, Dato Poeteh van Paja Baroe (Boven-Wojla), T. Keudjroeen Goeme, oeleebalang van Meugo (zie K. V. 1909, kol. 31), T. Ade, imeum van Nigan, Habib Pandjang van Pameuë en T. Radja Leman, terwijl Teungkoe Kadli Wojla, Panglima Nja Doe, Pang Kade en Pang Pendek, zoomede de schoonvader en een neef van Teungkoe Imeum Si Adeue, T. Tjoembo en T. Asjim, sneuvelden.

T. E van Boven-Seunagan liep naar den vijand over, doch meldde zich weder in Februari 1910, met 13 volgelingen.

T. Keudjroeen Tjoet Amin werd, op zijn verzoek, eervol van zijne waardigheid van hoofd van het landschap Boebon ontheven en is opgevolgd door zijn zoon T. Rajeu (Gouv. Bt. 10 Jan. 1910 n°. 42).

T. Ali Tripa, T. Djohan, T. Tjoet Amat en Potjoet Barien onderteekenden de korte verklaring als oeleebalang respectievelijk van de landschappen Tripa, Seunagan, Beutong en Toengkob (de laatste goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 9 Sept. 1909 n°. 3).

Onderafdeeling Tapa Toean. Door de verhoogde actie in de Gajo Loeos, weken benden Gajo's uit en plunderden in September 1909 de keude te Labohan Hadji, waarna zij die in brand staken. De bevolking deed niets om have en goed te verdedigen. Aangemoedigd door dit succes, trachtten dezelfde benden in October d. a. v. een inval te doen in de keude Soesoh, welke inval door de bevolking werd afgeslagen en waarbij de vijand vier dooden bekwam. Sedert vertoonden zich geen benden meer in deze onderafdeeling. Bij de achtervolging van de benden tot in de Gajo-landen werd haar een aanzienlijk verlies toegebracht en een gedeelte van de geroofde goederen achterhaald. Na gehouden onderzoek bleek dat eenige Atjehers van de onderafdeeling aan de actie van de benden hadden deelgenomen; hunne zaak zal door de moesapat worden behandeld. Overigens hadden die invallen geen ongeregeldheden onder de bevolking ten gevolge.

Wegens den gunstigen politieken toestand in deze onderafdeeling werd aan den in 1908 verbannen oeleebalang van Lho Pawoh-Zuid, T. Geh, bij Gouv. Bt. 2 Febr. 1909 n°. 12 gratie verleend van het nog te ondergane gedeelte zijner straf van tien jaren verbanning en werd bij Gouv. Bt. 13 Febr. 1909 n°. 24 aan Dato Bagah, hoofd van Boven-Meuke, met opheffing van den bij Gouv. Bt. 25 Sept. 1903 n°. 11 te zijnen aanzien genomen politieken maatregel, vergund naar zijn geboorteland terug te keeren.

In September 1909 is de civiele en militaire gouverneur gemachtigd om aan Teukoe Radja Tjoet, oeleebalang van Meuke, eene som van f 5000 uit te betalen wegens het verlies van zijne bezittingen bij een in Februari 1905 plaats gehad hebbenden overval van zijne koeta door eene bende kwaadwilligen.

T. Ben Blang Pidië beijverde zich om door aanleg van pepertuinen en door handel in het onderhoud van zich en de zijnen te voorzien. Zijn zoon T. Banta Soleman werd als oeleebalang van Blang Pidië en Poelo Kajee aangesteld en onderteekende de korte verklaring (goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 9 Oct. 1909 n°. 37).

Bij Gouv. Bt. 3 Dec. 1909 n°. 30 is Dato Nja Gambang, hoofd van het landschap Salang (eiland Simeuloe), op zijn verzoek, eervol van zijne waardigheid ontheven en opgevolgd door zijn neef Mohamad Sawal. Dato Moehamat Djafar, hoofd van het landschap Leukoeën(eiland Simeuloe), vroeg en verkreeg wegens ouderdomsgebreken ontheffing van zijn ambt ten behoeve van zijn zoon Radja Tjoet (Gouv. Bt. 24 Maart 1910 n°. 16).

V. BAMBEL.

Onderafdeeling Gajo Loeos. De politieke toestand in deze onderafdeeling was gedurende een groot deel van het verslagjaar beslist ongunstig. In Februari werd de kedei met pasarloods te Blang Kedjeren in brand gestoken, vermoedelijk door de bende van Teungkoe Moeda Pendeng; in Mei verbrandde eene bende (waarvan 4 man door eene patrouille gedood werden) een pas door de bevolking van Trangon en Lempelan Djabo gebouwde koeta en in diezelfde maand werd Rodjo Tjeq van Pepareq aan den bovenloop van de Aloer Tingkom, waar hij met een gezelschap aan het visschen was, verraderlijk vermoord. In Juni begon de partij van het verzet nog meer activiteit aan den dag te leggen. Zoo had in het begin van die maand, door eene bende onder Radja Tjoet Paser, een klewangaanval plaats op eene groep militairen, die toezicht hield op het wegwerken, welke aanval ons 10 zwaar- en 4 lichtgewonden kostte, terwijl 6 karabijnen, model '95 verloren gingen en de bende 2 dooden bekwam. In Juli had, op last van Teungkoe Moeda Pendeng, een klewangaanval plaats op het maandelijksch transport, waarbij 1 Amboineesch fuselier sneuvelde, 12 minderen gewond werden en 1 karabijn verloren ging. Op het einde van diezelfde maand had eene groep militairen een dergelijken aanval te doorstaan, die haar 3 dooden en 9 gewonden bezorgde.

Het ongunstigst was de toestand in September. Door de geheele onderafdeeling zwierven benden kwaadwilligen rond, de bevolking terroriseerende en een ieder, die met het bestuur op goeden voet stond, met den dood bedreigend. Met het oog hierop werd de infanteriebezetting van Blang Kedjeren door marechaussee vervangen, terwijl eene mobiele colonne van drie brigades naar het westelijk gedeelte der onderafdeeling werd gezonden. Wel werd in October nog het bivak te Goempang verbrand en werd op het maandelijksch transport naar Koeala Simpang bij Pendeng een klewangaanval gedaan, waarbij wij 3 gewonden bekwamen, terwijl 10 der aanvallers sneuvelden, doch door de vermeerderde actie onzerzijds gelukte het in de genoemde maand een 38-tal kwaadwilligen te dooden, terwijl zich een aantal lieden uit eigen beweging onderwierpen. In November leed de partij van het verzet een gevoelig verlies door het sneuvelen van Adji Rodjo, den eigenlijken Rodjo Tjeq van Boeket, Panglima Naim van Pangor en andere voorname hoofden, terwijl vele lieden naar de Alas-landen uitweken om zich daar bij het bestuur te melden.

Teekenend voor de verbetering van den toestand is dat de civiele gezaghebber einde November zonder militaire dekking een bezoek kon brengen aan de op 2 uur gaans van het bivak gelegen kampongs.

In het geheel sneuvelden in deze onderafdeeling 124 kwaadwilligen, werden er 9 gewond en 12 gevangen genomen.

Onderafdeeling Alas-landen. De politieke toestand in deze onderafdeeling is over het algemeen gunstig (zie kol. 11). In het geheel sneuvelden in 1909 25 kwaadwilligen en werden 3 man gevangen genomen.

Onderafdeeling Singkel. De toestand in deze onderafdeeling was, na de hernieuwde onderwerping van den radja van Batoe Batoe (vgl. kol. 11) en het sneuvelen in Februari 1910 van het bendehoofd Si Leto (zie K. V. 1909, kol. 34), zeer gunstig. De mobiele colonne, die hier ageerde, kon huiswaarts keeren.

§ 4. SUMATRA'S WESTKUST.

De gunstige wending in den politieken toestand, na de snelle onderdrukking van de rustverstoringen in 1908 [1]), bleef bestendigd; door het bestuur werden nergens moeielijkheden ondervonden, terwijl de belastingen zonder tegenstreven en op tijd betaald werden. De secte der Satarijah (zie K. V. 1909, kol. 36) werd echter scherp in het oog gehouden en het bestuur bleef bedacht op partieele uitbarstingen van het Mohammedaansch fanatisme. Deze bleven dan ook niet geheel uit, getuige het gebeurde op het heilig graf te Oelakan (afd. Priaman) op 20 Mei 1909. Onder leiding van twee onverzoenlijken, Datoe Boeding en Sidi Djamadin, verzamelden zich een aantal in het wit gekleede en van blanke wapens voorziene lieden op dat graf, de rustplaats van den Arabier Sjech Boerhan Oedin, die — zooals t. a. p. werd vermeld — als invoerder van den Islam in dit gedeelte van Sumatra beschouwd wordt. De assistent-resident, vergezeld van eene militaire patrouille van 20 man, trachtte te vergeefs de opgewonden menigte tot bedaren te brengen, en ten slotte moest de patrouille, toen zij werd aangevallen, van hare wapens gebruik maken, waarop de bende, doch niet alvorens 45 dooden en gewonden bekomen te hebben, uiteengedreven werd. Datoe Boeding stierf aan de gevolgen van zijne wonden; Sidi Djamadin, die de ziel van de beweging is geweest en wiens uit de VII Koto der onderafdeeling Priaman afkomstige aanhangers tot de secte der Satarijah behoorden, werd in het begin van Juni in Painan gearresteerd. De houding van de bevolking van de onderafdeeling Priaman bleef loyaal, zoodat deze gebeurtenis te beschouwen is als een op zich zelf staand feit. Hetzelfde was het geval met den aanval op 10 September van een met een klewang gewapenden en in het wit gekleeden inlander op de muzikanten van het huiswaarts keerende 17de bataljon infanterie, waarbij drie militairen gewond werden.

In 1910 (Februari) liep de bedevaart naar het graf te Oelakan zonder stoornis af; de opkomst was geringer dan gewoonlijk.

De politieke toestand op de Mentawei-eilanden liet in 1909 te wenschen over. Nadat Noord-Pagai tot rust gebracht was (zie K. V. 1909, kol. 41), weigerden de bewoners van de kampong Simapopo op de oostkust van Zuid-Pagai gevolg te geven aan de oproepingen van het bestuur, waarom er vier brigades marechaussee heengezonden werden. Den 23sten Mei werd een aan het strand betrokken bivak door een 70-tal gewapende Mentaweiers aangevallen, met het doel om een 15-tal hunner landslieden, die aldaar werden aangehouden wegens het dragen van oorlogswapens, te ontzetten. De aanval werd afgeslagen met een verlies van 11 dooden aan de zijde der Mentaweiers. Den 25sten werd daarop de verlaten kampong zelve door drie brigades bezet, terwijl de vierde brigade in het strandbivak bleef. Beide bivaks werden herhaaldelijk beschoten; twee boden, gezonden om de bevolking, die naar de bergen gevlucht was, tot terugkeer te bewegen, werden mishandeld en konden slechts met moeite de noordelijke, ons goedgezinde kampongs bereiken.

In Augustus begaf zich de assistent-resident van Padang en Ommelanden met eene militaire macht per gouvernementsstoomer *Ceram* naar Zuid-Pagai, ten einde voor het eerst aanraking te verkrijgen met de kampong Talapoelai. Van de ankerplaats, ongeveer 800 M. uit den wal, zag men de bevolking aan het strand verzameld; van een boom wapperde de Nederlandsche vlag en er werd bericht ontvangen dat men zich wel wilde onderwerpen, doch dat men bevreesd was om aan boord te komen. De zendeling-leeraar A. Lett, die mede aan boord was, bood zich toen aan om ongewapend en zonder militaire dekking naar den wal te gaan om de bevolking toe te spreken en gerust te stellen. Eerst op herhaald aandringen van den heer Lett gaf de assistent-resident zijne toestemming, onder voorwaarde evenwel dat de besprekingen op eenigen afstand van den wal zouden worden gehouden. Een voorstel van twee officieren om hem met verborgen gehouden wapens te vergezellen werd door den heer Lett afgewezen. Intusschen werd de stoomsloep met militairen gereed gehouden om bij het minste onraad te hulp te komen. In eene prauw tot ongeveer halfweg tusschen het stoomschip en den wal gekomen, vergunde de heer Lett aan drie Talapoelaiers, van wie er twee met kapmessen gewapend waren, zich bij hem in de prauw te voegen, naar zij voorgaven om mede naar boord te gaan. Toen men daarop naar de *Ceram* terugroeide, hief de bevolking aan het strand een geschreeuw aan en werd de heer Lett door de twee gewapenden verraderlijk aangevallen, met het noodlottig gevolg dat deze verdienstelijke zendeling zwaar gewond werd; denzelfden avond (20 Augustus) overleed hij aan boord van de *Ceram*.

Den volgenden dag rukten vier brigades marechaussee naar Talapoelai op, doch vonden die kampong verlaten. Zij betrokken er een bivak om van daaruit de gevluchte bevolking te vervolgen en ook de vijandig gezinde zuidelijker gelegen kampongs tot rede te brengen. Tengevolge van die actie meldde zich op 5 September de bevolking van Sibesoewa en den 9den d. a. v. die van Labadjaoe, Boeboeket en Boeriai, benevens 43 lieden van Simapopo en de geheele bevolking van Talapoeai, welke tevens de beide moordenaars van den heer Lett uitleverde. Laatstgenoemden werden door de rapat van Mentaweische hoofden veroordeeld tot twaalf jaar dwangarbeid buiten de Mentawei-eilanden. Met opheffing van het strandbivak te Simapopo werd een bivak op eene verhevenheid aan zee betrokken (8 September), van waaruit de geheele streek bezocht werd met inbegrip van alle kampongs op de westkust van het eiland. De troepen werden overal vriendschappelijk ontvangen.

In October toonde een deel der bevolking van Saibi Sararekat (eiland Siberoet) zich onwillig tot wegenarbeid, om welke reden de civiele gezaghebber der Mentawei-eilanden, vergezeld van drie brigades marechaussee, een tocht maakte naar die kampong en verder gelegen plaatsen, waarbij wel geen verzet werd ondervonden, doch de stemming ongunstig bleek. In het laatst van December werd door den assistent-resident een bezoek gebracht aan de groote kampong Sikatorai, die in oorlog was met Sararekat; de bevolking beloofde toen alle bestuursbevelen te zullen opvolgen. Op diezelfde reis weigerde de bevolking van Si Oban (eiland Sipoera) zich te melden, waarom in Januari 1910 3 brigades marechaussee derwaarts werden gezonden. De troepen vonden toen een goed onthaal, zoodat met de registratie en den aanleg van wegen op het eiland een aanvang gemaakt kon worden. Den 1sten Maart 1910 werd ons bivak op Siberoet aangevallen door bewoners van de kampong Sikatorai, die 8 dooden en 6 gewonden in onze handen lieten. Hoewel de civiele gezaghebber den 27sten van de genoemde maand te Sikatorai naar behooren werd ontvangen, vertoonde zich den 1sten April, blijkbaar met vijandelijke bedoelingen, eene bende Sikatoraiers in den omtrek van het bivak, dat tijdelijk

[1]) Van de vergiffenis die, bij gelegenheid van de volgens de adat gehouden verzoeningsfeesten, aan de bevolking van de in verzet geweest zijnde streken is geschonken (vgl. K. V. 1909, kol. 40/41), werden uit den aard der zaak uitgesloten zij die zich hadden schuldig gemaakt aan misdrijven, gepleegd tegen bepaalde personen, gepaard met plundering of vernieling van hunne bezittingen, en de politieke leiders van het verzet. De eersten werden gerechtelijk vervolgd, de laatsten — 44 van de Padangsche Bovenlanden afkomstig en 9 van de Padangsche Benedenlanden — voor politieke uitzetting in aanmerking gebracht. Tot die uitzetting is ten aanzien van 15 hunner last gegeven bij Gouv. Bt. 12 April 1910 n°. 37.

onbezet was, daar de militairen zich ten behoeve van de registratie elders bevonden. Aangezien de troepen, die daarop onverwijld naar Sikatorai waren getrokken, met pijlen werden beschoten en hun den toegang tot de kampong geweigerd werd, werd Sikatorai met geweld bezet, waarbij de vijand 4 dooden en wij 2 gewonden bekwamen. De kampong werd beboet en tegen het einde van April was de toestand overal gunstig.

In de bij dit gewest behoorende zelfbesturende landschappen heerschte overal rust. Met ingang van 1 Juli 1909 werden, met gelijktijdige oprichting van landschapskassen, eene inkomstenbelasting en eene slachtbelasting in die landschappen ingevoerd. De door den nieuw opgetreden bestuurder van het landschap Kota Besar op 4 September 1909 onderteekende korte verklaring is goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 3 Maart 1910 n°. 28, waarbij hij tevens in zijne waardigheid bevestigd is.

De veiligheid van personen en goederen was in 1909 bevredigend.

Uitbreiding van het Christendom had niet plaats.

De gezondheidstoestand was over het algemeen vrij gunstig. Behalve de, zooals gewoonlijk, voorkomende koortsen en buikziekten, waarvan ditmaal vooral de afdeelingen Priaman, Painan en Ajerbangis te lijden hadden, vertoonden zich, evenals in 1908, hier en daar gevallen van pokken, zonder dat die ziekte een epidemisch karakter aannam. Door tijdig genomen krachtige maatregelen werd insleping van de cholera uit Djambi gelukkig voorkomen.

Belangrijke ziekten onder het vee kwamen niet voor.

De economische toestand was gunstig, dank zij de ruime oogsten en de goede prijzen van de producten.

Het rijstgewas leverde een goed beschot op, zoodat slechts weinig rijst behoefde te worden ingevoerd. Alleen in de afdeeling Painan bleef de oogst beneden het middelmatige en in de afdeeling Batipoeh en X Koto heerschte, tengevolge van de ongunstige weersgesteldheid, gedurende eenigen tijd rijstschaarschte.

De productie van tabak was zeer bevredigend.

Van de gambircultuur bleef men veel werk maken; dank zij de in 1907 van regeeringswege verleende voorschotten (zie K. V. 1908, kol. 34) is de gambir-uitvoer van Boven-Kampar sedert 1906 ongeveer vervijfdubbeld.

De klappercultuur breidde zich ook in 1909 uit.

De zeevischvangst gaf weder goede resultaten.

De handel was levendiger dan in 1908, toen hij de nadeelige gevolgen ondervond van de in dat jaar plaats gehad hebbende ongeregeldheden; de pasars werden druk bezocht.

§ 5. TAPANOELI.

In het westelijk deel der onderafdeeling Dairi-landen werd in de eerste maanden van 1909 nog last ondervonden van grootendeels uit Singkeleezen en Alassers samengestelde rooverbenden. De onderwerping van den radja van Batoe Batoe in het begin van Maart (zie K. V. 1909, kol. 43) bracht echter in den toestand veel verbetering. Thans zwerft nog slechts één bendehoofd, Si Leto, in de grensstreken rond. Een uit vrees voor bestraffing uitgeweken Dairisch districtshoofd, dat met eene kleine bende de Karo-kampongs onveilig maakte, werd genoopt om naar Boven-Singkel uit te wijken. Overigens bleef het in de Batak-landen rustig, en konden zelfs ingrijpende maatregelen, als het registreeren en merken van het vee en het kralen van de varkens ter bestrijding van de veepest, worden doorgevoerd zonder tot verzet aanleiding te geven.

De familieleden van Singamangaradja maakten van 's residents verblijf te Taroetoeng in Mei 1909 gebruik om hunne opwachting te maken en dank te betuigen voor de goedertierenheid, waarmede zij, sedert het sneuvelen van het priesterhoofd, door het Gouvernement waren behandeld.

Na den in November 1908 gepleegden verraderlijken overval te Hili Geho (zie K. V. 1909, kol. 43), waarvoor aan de hoofden, die daaraan hadden deelgenomen, eene — sedert betaalde — boete werd opgelegd, behoefde in Zuid-Nias nog slechts eenmaal (in Februari 1909) van de wapenen gebruik te worden gemaakt, en wel tot onderdrukking van het verzet der bevolking van een drietal kampongs in het noordoosten dier onderafdeeling tegen het werken aan den weg; bij een treffen met eene derwaarts gezonden patrouille hadden wij het verlies van 4 gesneuvelden te betreuren, terwijl de Niassers 14 dooden bekwamen. De deswege aan de bevolking opgelegde boete werd behoorlijk voldaan. Ook in het zuiden van Oost-Nias werd bij den aanleg van wegen eenige malen verzet ondervonden van de weinig aan tucht gewende bevolking.

Meer moeielijkheden leverde de vijandige houding op van een groot deel der bevolking van West-Nias, vooral van die van het Laheumi-dal, waarbij het herhaaldelijk van lijdelijk verzet tot gewelddadigheden dreigde te komen. Na de legering van twee brigades marechaussee te Lelewaoe, welke ijverig patrouilletochten ondernamen, trad in den toestand, zonder dat het tot bloedvergieten kwam, spoedig verbetering in. Aanleiding tot het verzet was ontevredenheid over den van bestuurswege gegeven last om de onder de huizen aanwezige varkenshokken te verplaatsen, over het verbod om gewapend te loopen en over het bevel tot inlevering van vuurwapenen. De toestand op Nias gaf sedert redenen tot tevredenheid.

In verschillende streken van het op het vasteland gelegen deel van het gewest werd door den Islam met buitengewone kracht, energie en slimheid propaganda gemaakt, o. a. in den vorm van gefingeerde geestverschijningen, waarbij veelal namens Singamangaradja, die voor onsterfelijk wordt gehouden, tot den overgang tot het Mohammedanisme aangemoedigd, de opruiming van onreine dieren gelast en met bezoeking door allerlei plagen gedreigd werd. Dit had ten gevolge dat vele Christenen te Sipirok hun geloof afvielen, terwijl ook op de pasar Balige, te midden van de invloedssfeer der Christelijke zending, eenige personen tot den Islam overgingen.

De aanhangers van de permalim-sekte in het noorden van Habinsaran en in de oostelijke districten van Toba veroorzaakten een enkele maal moeielijkheden bij de uitvoering van bestuursmaatregelen. Veel overeenkomst met deze sekte vertoont eene door een 24-tal familiën op de Hoogvlakte van Toba gevormde nieuwe sekte, parsitekka's geheeten, naar haren goeroe Si Tekka.

Terwijl het Christendom in Sipirok, vooral door den afval van kampong- en ripei-hoofden, achteruit ging en de Christengemeenten in Angkola en Pakantan een kwijnend bestaan bleven leiden, was de zending in Sibolga, in de aangrenzende streken van Silindoeng, in de Bataklanden en op Nias met vrucht werkzaam en breidde het Christendom zich aldaar krachtig uit. In Zuid-Nias werd de evangelisatie-arbeid hervat door de vestiging van zendelingen te Bawelowalangi en Bawezaoewa.

De veiligheid van personen en goederen is vooruitgaande. Op Nias hebben strenge veroordeelingen wegens aan den dag gekomen gevallen van moord en koppensnellen diepen indruk gemaakt en zijn dergelijke misdrijven dientengevolge in de tweede helft van 1909 niet meer voorgekomen.

De hoofden en de inlandsche ambtenaren in de afdeelingen Padang Sidimpoean, Bataklanden en Sibolga laten, voor zoover hunne zeer beperkte middelen het toelaten, hunne zonen de Europeesche lagere school te Sibolga en de inlandsche scholen der 2de klasse bezoeken.

De gezondheidstoestand was ongunstig. Dysenterie richtte in de onderafdeelingen Angkola en Sipirok, Dairi, Hoogvlakte van Toba en Baroes, maar in nog sterkere mate op Nias, groote verwoestingen aan. De oprichting van barakken, waarin de zieken werden afgezonderd, leverde goede resultaten op. De bevolking van de onderafdeelingen Mandailing en Angkola, doch vooral die van Nias, had door de pokken te lijden. Gelukkig is thans op Nias het wantrouwen tegen de inenting geweken en is de vaccine zelfs populair geworden.

Onder de paarden in Sibolga, Angkola, Padanglawas en de Bataklanden kwamen nog sporadische gevallen van surra voor. Eene besmettelijke veeziekte (waarschijnlijk septichaemia haemorrhagica, zie K. V. 1908, kol. 44) bleef heerschen in verschillende onderafdeelingen der afdeeling Padang Sidimpoean en breidde zich ook uit over de zuidelijke koeria's der afdeeling Sibolga en de Batang Toroe-districten, zonder evenwel groote afmetingen aan te nemen. In de afdeeling Bataklanden heerschte wederom eene ernstige veepest-epidemie, welke vooral in Augustus en September op de Hoogvlakte van Toba eene groote uitbreiding verkreeg. Dank zij de tijdelijke indienststelling van een talrijk hulppersoneel en de toepassing van krachtige maatregelen (registratie en merken van het vee en het doen kralen van de varkens) mocht het gelukken de epidemie, die het ergst onder de varkens heeft gewoed, bijna geheel te onderdrukken. Onder de varkens kwamen ook gevallen van rabies voor.

In den handel bleef eene voortdurende verlevendiging te bespeuren, zoowel tengevolge van een, aan speculatie toegeschreven, abnormaal grooten invoer van zout, als door de toeneming van den uitvoer van rijst, getahpertja, gomelastiek en benzoë. Ook in copra, huiden, schelpen en gedroogde visch bleef de handel levendig; alleen te Goenoeng Sitoli (Nias), waar copra, notemuskaat, foelie, kapok en varkens de voornaamste uitvoerproducten zijn, nam de handel in de laatste maanden van 1909 iets af, waarschijnlijk als gevolg van de epidemieën, welke de bevolking teisterden.

De uitkomsten van den rijstoogst waren minder gunstig in Sibolga, de Batang Toroe-districten en op de droge velden in Padanglawas, middelmatig in Natal, bevredigend op Nias en gunstig in Angkola, Mandailing en de afdeeling Bataklanden, met uitzondering van die gedeelten van Toba en Silindoeng, waar van den hoogen waterstand en van overstroomingen last werd ondervonden.

De koffie-oogst gaf gunstige resultaten in de afdeelingen Padang Sidimpoean en Bataklanden. De koffie neemt in den binnenlandschen handel eene belangrijke plaats in, zoo zelfs dat te Sipirok eene uitbreiding van het pasar-emplacement noodzakelijk werd.

Tabak en suikerriet worden slechts voor eigen gebruik geteeld.

De aanplantingen van klappers worden op Nias en in Sibolga en Natal steeds uitgebreid. De uitvoer van copra is dientengevolge toenemende.

De caoutchouc-aanplantingen leverden nog geen product. De benzoë-aanplantingen in enkele streken van Baroes en der Hoogvlakte van Toba gaven eene bevredigende opbrengst, evenals de notemuskaat op Nias.

Van de vischteelt op sawahs wordt in verschillende streken van de afdeeling Bataklanden steeds meer werk gemaakt.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren gunstig, behalve op Nias, waar de bevolking van den vischrijkdom van den oceaan weinig voordeel weet te trekken.

§ 6. BENKOELEN.

Op politiek gebied viel in 1909 niets bijzonders voor.

De veiligheid van personen en goederen bleef bevredigend.

Onder de vrij talrijke heidenen in de afdeelingen Seloema en Manna bleef de Islam veld winnen. Op het eiland Enggano steeg het aantal Christenen onder de inheemsche bevolking van 57 in 1908 tot 79 in 1909. Tengevolge van het vertrek van eenige Bataksche gezinnen en van een viertal Javanen, daalde het totaal aantal Christenen op het eiland echter van 120 tot 99. In het ressort der katholieke missie te Tandjoengsaketi (Pasemah Oeloe Manna) bleef het aantal Christenen nagenoeg stationnair. Van de zijde van de inlandsche hoofden, die voor het meerendeel den Islam belijden, ondervond de zending zoo goed als geen medewerking.

Omtrent de proef met de immigratie van Soendaneezen in dit gewest zie men hoofdstuk **J**, afd. I, § 5.

De, zooals gewoonlijk, voorkomende koortsen en buikziekten maakten alleen in de afdeelingen Kroë en Manna een noemenswaardig aantal slachtoffers, terwijl in de onderafdeeling Mokko Mokko de pokken vrij ernstig heerschten. In den ongunstigen gezondheidstoestand van de dwangarbeiders, werkzaam aan den weg Lais—Ketahoen, kwam, na een door den gewestelijken eerstaanwezend officier van gezondheid ingesteld onderzoek, in het tweede halfjaar van 1909 veel verbetering. Het zielental der bevolking van Enggano daalde opnieuw (van 378 tot 366). Een in den loop van 1909 door den officier van gezondheid dr. F. W. van Haeften ingesteld plaatselijk onderzoek ten einde middelen te beramen om het uitsterven van de inboorlingen te voorkomen [1]), heeft niet tot de gewenschte resultaten geleid, omdat de ware oorzaken van de onrustbarende afneming van de bevolking niet zijn kunnen worden opgespoord. Daartoe zal eene voortgezette observatie noodig zijn.

[1]) Het verslag van dr. van Haeften is gepubliceerd in jaargang 1910, aflevering 1, van het Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde, uitgegeven door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Besmettelijke ziekten onder het vee kwamen niet voor.

De rijstoogst was over het algemeen bevredigend, in de onderafdeeling Lebong en het landschap Pasemah Oeloe Manna zelfs overvloedig. Alleen in de marga Wai Tenoeng der afdeeling Kroë heerschte, tengevolge van het mislukken van den oogst, rijstgebrek.

In de Sindang-streken der onderafdeelingen Redjang en Lebong en in eenige marga's der afdeeling Kroë worden de koffieaanplantingen steeds uitgebreid. De uitvoer uit de Sindang-streken bedroeg 2620 pikol en die uit de afdeeling Kroë 6073 pikol, tegen 5274 pikol in 1908. In het overige gedeelte van het gewest wordt aan het onderhoud van de koffietuinen weinig of geen zorg besteed.

De beide tabak-maatschappijen in de onderafdeelingen Redjang en Lebong verkregen zeer goede resultaten wat de qualiteit van het product betreft; de behaalde prijzen waren echter te laag om de exploitatiekosten te dekken.

De klapper- en peperaanplantingen leverden een veel beter beschot op dan in 1908. De uitvoer van copra bedroeg 34 000 K.G., tegen 9866 K.G. in 1908, terwijl 294 089 K.G. peper werd uitgevoerd, tegen 27 058 K.G. in 1908.

Van het inzamelen van boschproducten, vooral van rotan, werd meer werk gemaakt dan in 1908. De hoeveelheid rotan geraakt echter langzamerhand uitgeput, waarom de aanplant van rotan-sago wordt aangemoedigd. In 1909 had voor het eerst uitvoer van karet plaats (13 821 K.G.).

De proef met de teelt op sawahs van goudvisschen uit de Preanger-Regentschappen (zie K.V. 1909, kol. 46) slaagde zeer goed in de onderafdeelingen Redjang en Lebong, doch zij mislukte te Pasar Tais (afd. Seloema). De zeevischvangst gaf bevredigende resultaten. Eene op Enggano genomen proef met het inzouten van visch mislukte tengevolge van den buitengewoon grooten regenval.

De handel was evenmin levendig als in het vooraf gegane jaar.

§ 7. LAMPONGSCHE DISTRICTEN.

De op 1 Juni 1909 ingevoerde reorganisatie van het inlandsch bestuur in dit gewest (zie K. V. 1909, kol. 147) heeft reeds gunstige gevolgen gehad. De besturende ambtenaren komen thans in gestadiger aanraking met de hoofden en de bevolking, waardoor een beter politietoezicht kan worden uitgeoefend en de volksbelangen meer kunnen worden behartigd. In de afdeeling Ommelanden van Telokbetong, waar de veiligheid van personen en goederen tot dusver nogal te wenschen overliet, was dan ook reeds verbetering waar te nemen.

De gezondheidstoestand was in de eerste acht maanden van 1909 gunstig. Van September af evenwel kwamen in de meeste afdeelingen gevallen van cholera en van acute dysenterie, gepaard met verschijnselen van cholera en koorts, voor, welke ziekten vele slachtoffers eischten.

Behoudens een enkel geval van kwaden droes bij paarden, vertoonden zich geen ziekten onder het vee.

De uitkomsten van den rijstoogst waren gunstig. Van bestuurswege werd de sawahbouw zooveel mogelijk bevorderd, in de afdeelingen Sepoetih-Toelangbawang en Katimbang onder voorlichting van de aldaar te werk gestelde irrigatie-mantri's. De betrekkelijk weinige voor sawah-aanleg geschikte terreinen in de onderafdeeling Sepoetih werden in kaart gebracht en de bevloeiing van bestaande sawahs werd verbeterd.

Hoewel de peperciltuur zich nog steeds uitbreidde, bleef de productie in 1909 beneden die van het voorafgegane jaar, als een gevolg van het voorkomen van aaltjesziekte in de aanplantingen en van de te vroeg ingevallen regens. De peperplantsoenen staan thans echter gunstig en doen een overvloedigen oogst verwachten. Ook aan de klappercultuur werd weder uitbreiding gegeven.

De van bestuurswege aangemoedigde teelt van tweede gewassen, in het bijzonder van maïs en cassave, leverde gunstige uitkomsten op. Met het planten van rubber, zoowel ficus elastica als hevea, werd voortgegaan.

De inzameling van boschproducten, vooral van rotan, getah en damar, levert voor velen een middel van bestaan op.

De stijging van de peperprijzen bracht eene groote levendigheid in den handel en het algemeen verkeer teweeg.

§ 8. PALEMBANG.

In Maart 1909 werd in de marga Rantau Bajoer (onderafd. Moesi Hilir, afd. Palembangsche Benedenlanden) een beruchte roover, met name Tetap Bajoer, die gedurende geruimen tijd de veiligheid in Djambi en in het Palembangsche grensgebied in gevaar had gebracht, onschadelijk gemaakt. Overigens viel op politiek gebied niets bijzonders voor, terwijl de veiligheid van personen en goederen, behalve ter hoofdplaats Palembang, weinig te wenschen overliet.

Aan de opvoeding van hunne zonen en mannelijke aanverwanten wordt door de inlandsche hoofden en ambtenaren gaandeweg meer zorg besteed; enkelen hebben hun verlangen te kennen gegeven om hunne zoons naar de kweekschool te Fort de Kock te zenden.

De Islam bleef zich onder de Koeboes en de heidensche bevolking van de Pasemah-landen langzaam doch gestadig uitbreiden. Het aantal bedevaartgangers bedroeg 501, tegen 324 in 1908 en 436 in 1907, welke groote toeneming aan den gunstigen economischen toestand van het gewest moet worden toegeschreven.

De gezondheidstoestand was over het algemeen niet gunstig, in de laatste vier maanden zelfs zeer ongunstig, tengevolge van het voorkomen van cholera in het geheele gewest, met uitzondering van de afdeeling Rawas en de onderafdeelingen Pasemah-landen en Tebingtinggi. Aangetast werden 3235 personen, van wie er 2065 overleden. Gedurende het tijdvak 23 September tot en met 22 October heerschte de ziekte ter hoofdplaats Palembang epidemisch. De genomen maatregelen tot afzondering van de lijders en tot ontsmetting van kleederen en woningen ondervonden bij de bevolking geen tegenkanting. Overigens deden zich verscheidene gevallen van koorts en buikziekte voor, waaronder vele met doodelijken afloop. In de afdeeling Palembangsche Bovenlanden en in de Koeboe-streken werden mazelen geconstateerd, waaraan vele kinderen stierven.

Onder het vee in de onderafdeelingen Moesi Hilir en Ogan Oeloe kwam miltvuur voor, terwijl in de onderafdeeling Rawas eene besmettelijke beenmergziekte heerschte (vgl. K. V. 1909, kol. 48). Ter hoofdplaats Palembang werden enkele gevallen van kwaden droes geconstateerd.

De rijzing van de marktprijzen voor boschproducten — voornamelijk melaboeai of djeloetoeng — en katoen had eene belangrijke verlevendiging van den handel ten gevolge. De uitvoer van getah melaboeai bedroeg ongeveer het driedubbele van dien in 1908. De vooral in de onderafdeelingen Lematang Hilir en Ogan Oeloe gedreven kapas-cultuur gaf een zeer gunstigen oogst.

De uitkomsten van den rijstoogst waren over het algemeen nog gunstiger dan in 1908; in de onderafdeeling Lematang Oeloe ging een klein gedeelte van den aanplant door overstroomingen te loor.

Van koffie werd in 1909, tengevolge van den overvloedigen oogst, viermaal meer uitgevoerd dan in het voorafgegane jaar.

Met de cultuur van deugdzame houtsoorten werden goede resultaten verkregen; de houtprijzen zijn stijgende. Uit de onderafdeeling Lematang Hilir werd naar Java hout uitgevoerd voor den aanleg van den spoorweg Tjikampek—Cheribon.

De opbrengst van de rivier- en zeevischvangst was bevredigend.

§ 9. DJAMBI.

Ook gedurende 1909 bleef de politieke toestand gunstig.

De roover Bakir (vgl. K. V. 1909, kol. 47) werd medio 1909 overvallen, doch het gelukte niet hem in handen te krijgen. Zijne vrouw keerde sedert naar hare doesoen Pemoesiran (afd. Moearotembesi) terug.

Tijdens eene cholera-epidemie in de afdeeling Moearotembesi viel een krankzinnige bewoner van de doesoen Troesan herhaaldelijk de aldaar gelegerde ontsmettingsbrigade aan, met het gevolg, dat een tweetal gewapende politiedienaren en een dwangarbeider gewond werden. Bij eene door eene

patrouille gedane poging om den man gevangen te nemen, sneuvelde hij. De patrouillecommandant, een Amboineesch sergeant, werd in de ontstane worsteling door een lanssteek gedood.

Den 23sten Januari 1910 moest andermaal van de wapens gebruik worden gemaakt. In de onderafdeeling Sarolangoen (afd. Djambische Bovenlanden) had een jonge man, Alam Bidar genaamd, die beweerde met bovennatuurlijke krachten begaafd te zijn, zich een kleinen aanhang van medewerkers bij zijne mystieke oefeningen weten te verwerven. Bij eene poging tot arrestatie van Alam Bidar, die voor de rust gevaarlijk werd, werden bij het daarbij geboden gewapend verzet, behalve hijzelf, nog twee zijner metgezellen gedood, terwijl een andere gewond werd.

Met de inkrimping van de in het gewest aanwezige troepenmacht werd geleidelijk voortgegaan. Na de opheffing van de tijdelijke militaire bezetting van Koerintji (November 1909) zijn thans in deze residentie nog slechts twee compagnieën gelegerd, namelijk eene tijdelijke te Moearotebo en eene definitieve ter gewestelijke hoofdplaats.

Onder leiding van den inspecteur voor de verkeerswegen in de buitenbezittingen werd door stelselmatig traceeren met de verbetering van de verbindingswegen tusschen de afdeelings- en onderafdeelingshoofdplaatsen voortgegaan. Voor het verwijderen van rivierhindernissen in de Batang Hari beneden de gewestelijke hoofdplaats kon wederom over een detachement genietroepen worden beschikt. Echter was men, aanvankelijk tengevolge van den hoogen waterstand en daarna wegens het uitbreken van de cholera, genoodzaakt om deze werkzaamheden tijdelijk op te schorten en het detachement te belasten met de voortzetting van de in den vorigen oostmoeson gestaakte verbetering van de Tebo-rivier (vgl. K. V. 1909, kol. 48). Intusschen is reeds gebleken dat, wat de Beneden-Batang Hari betreft, in de Koeab-passage een behoorlijke geul kan worden verkregen, doch dat het uitdiepen van de Selat-passage, wegens de zandigheid van den bodem, niet zonder zeer groote kosten zal kunnen geschieden. Tijdens de, na het wijken van de cholera-epidemie in de benedenstreken, van wege het departement der marine verrichte opneming van de Djambi-rivier beneden de gewestelijke hoofdplaats tot aan de monding, werd tevens het gedeelte van het vaarwater boven de hoofdplaats tot de Selat-passage vluchtig onderzocht, waarbij in die passage een vaargeul kon worden aangewezen, waarschijnlijk van voldoende diepte om aan hekwielstoomers te allen tijde een doorgang te kunnen verschaffen.

Ook gedurende 1909 werd met den aanleg van sawahs voortgegaan. In het bijzonder trachtte men in de nabijheid van de gewestelijke hoofdplaats en in de onderafdeeling Bangko enkele nieuwe complexen te vormen, waarvan de resultaten echter nog niet in allen deele gunstig kunnen heeten. Door de beschikbaarstelling van drie mantri's voor de cultures zullen de werkzaamheden ten behoeve van den aanleg van sawahs en de verbetering van bestaande leidingen beter voortgang kunnen hebben. De tengevolge van de aardbevingen in het landschap Koerintji verwoeste sawahs en waterleidingen werden, onder bestuurstoezicht, door de bevolking weder in haren vorigen toestand teruggebracht. De uitkomsten van den rijstoogst waren — de cholera-epidemie en den in de laatste maanden van 1909 buitengewoon hoogen waterstand van de rivieren in de benedenlanden in aanmerking genomen — tamelijk bevredigend. De invoer van rijst bleef verminderen; langzamerhand wordt door de productie in het land zelf geheel in eigen behoefte voorzien.

In de onderafdeeling Bangko ontstond in de eerste dagen van 1910 eene ziekte onder de karbouwen, naar welker aard een onderzoek wordt ingesteld. Met de castratie van minderwaardige stieren werd voortgegaan.

De toestand van handel en scheepvaart bleef stationnair.

De veiligheid van personen en goederen was over het algemeen bevredigend.

De algemeene gezondheidstoestand liet te wenschen over. Gedurende de tweede helft van 1909 heerschte eene hevige cholera-epidemie, welke zich van de kust (Toengkal) langzamerhand stroomopwaarts uitbreidde. Tegen het einde van het jaar kwam zij in het landschap Koerintji tot staan. De ziekte maakte ongeveer vierduizend slachtoffers. In de onderafdeeling Bangko overleden, zooals gewoonlijk, weder vele personen aan koortsen en buikziekten.

In den nacht van 4 op 5 Juni 1909 werd Koerintji door eene hevige aardbeving geteisterd, waarbij 230 menschenlevens verloren gingen. Door den te verwachten zeer rijken oogst zal men de materieele schade spoedig te boven zijn, terwijl allerwegen aan den wederopbouw van de verwoeste gebouwen wordt gewerkt.

§ 10. OOSTKUST VAN SUMATRA.

De politieke toestand in de zelfbesturende landschappen, waaruit dit gewest grootendeels bestaat, liet weinig te wenschen over. De in de nieuwe politieke contracten vervatte beginselen drongen meer en meer door tot de inlandsche zelfbesturen, die over 't algemeen blijken gaven van grootere belangstelling in land en volk.

Bij de invoering van de heerendiensten voor de inheemsche bevolking, tegelijk met die voor de gouvernementsonderdanen (zie K. V. 1909, kol. 49), had in Asahan, tengevolge van onware geruchten, tijdelijk eenig volksverloop plaats, terwijl in het Karo-landschap Koeta Boeloeh nog eenig machtsvertoon door militaire patrouilles van de bezetting van Seriboe Dolok noodig was (vgl. K. V. 1909, kol. 51). Van het recht om de heerendiensten af te koopen werd een ruim gebruik gemaakt.

Over de verschillende landschappen afzonderlijk valt het volgende mede te deelen.

In de tot Siak behoorende Tapoeng-confederaties is in het begin van 1909 een gemachtigde van den sultan geplaatst, die aan den controleur der Rokan-streken is toegevoegd; de toestand in dat gebied is daardoor veel verbeterd.

De grensgeschillen tusschen de Rokan-staatjes onderling naderen hunne beëindiging. Het grensgeschil tusschen de Rokan-streken en Padanglawas, en dat tusschen de onderafdeeling Kampar Kiri en Sumatra's Westkust bleven nog hangende. De grensgeschillen tusschen Asahan en Koealoe eenerzijds en Habinsaran (afd. Bataklanden, res. Tapanoeli) anderzijds werden door de daarvoor ingestelde commissie (zie K. V. 1909, kol. 50) voorloopig geregeld.

In December overleed aan typheuse koorts Tongkoe Ibrahim, tweede zoon van den sultan van Asahan, een sympathiek en oppassend leerling van de Asahansche school.

De langs de grenzen van de Dairi- en Alas-landen gelegen Karo-kampongs ondervonden eenigen overlast van eene bende onder den uit de Dairi-landen uitgeweken gewezen sibajak van Batoe Redan. De kleine kampong Pertoemboengan werd door haar geplunderd en aan de bevolking van eenige andere kampongs de levering van rijst afgedwongen. Na eenige welgelukte overvallen door patrouilles uit Sidikalang verliep de bende geheel. Overigens bleef in de grensstreken het patrouilleeren door de bezetting van Seriboe Dolok tegen kwaadwilligen uit de Alas- en Dairi-landen nog noodig. In de verschillende Karo-landschappen werd er naar gestreefd om het tweehoofdig gezag te vervangen door een eenhoofdig, daar eerstgenoemde instelling voortdurend aanleiding geeft tot wrijving. Met de regeling van het dorps- en wijkbestuur werd voortgegaan.

Bij Gouv. Bt. 11 Juli 1909 n°. 18 zijn goedgekeurd en bekrachtigd de korte verklaringen afgelegd door de zelfbesturen van Goenoeng Sahilan, Singingi, Logas en Oeloe

Tesso, welke laatstgenoemde drie landschappen, die tot dusver beschouwd waren als onderhoorigheden van het eerste, gebleken waren zelfstandig te zijn. Oeloe Tesso is bij dezelfde gelegenheid van de Oostkust van Sumatra afgescheiden en gevoegd bij Riouw en onderhoorigheden (zie § 11).

De nieuwe regelen op het beheer der landschapskassen (zie K. V. 1909, kol. 52) bleven voldoen. De begrootingen voor 1910 der gezamenlijke landschapskassen beloopen, zoowel aan uitgaven als aan inkomsten, f 600 000 meer dan geraamd was voor 1909, welk verschil in de eerste plaats te danken is aan de groote overschotten van laatstgenoemd dienstjaar en voorts aan de steeds toenemende vraag naar voor de rubbercultuur geschikte gronden, waardoor belangrijke sommen wegens grondlasten en cijnzen in de kassen vloeien. Intusschen konden lang niet alle openbare werken, waarop bij de begrootingen was gerekend, worden uitgevoerd, wegens gebrek aan het noodige technisch personeel. Met den plaatselijken raad voor het cultuurgebied van dit gewest is, in overleg met de zelfbesturen, overeengekomen om, zoodra hij het noodige eigen technisch personeel in dienst heeft gesteld — in de kosten waarvan de landschapskassen zullen bijdragen —, de uitvoering van de openbare landschapswerken door dien dienst en dus onder controle van het genoemde college te doen geschieden.

De veiligheid van personen en goederen liet in 1909 niet veel te wenschen over.

Bewegingen op godsdienstig gebied kwamen niet voor. In de Karo-landen neemt de invloed van de zendelingen op de bevolking voortdurend toe en gingen eenige tientallen Karo-Bataks tot het Christendom over. In het om het Toba-meer gelegen gebied werden een 40-tal mannen, vrouwen en kinderen tot het Christendom bekeerd, doch in het overig gedeelte van de onderafdeeling Simeloengoen, waar de invloed van den Islam duidelijk merkbaar is, had de zending weinig succes. Een der zendelingen in de Karo-landen wijdt zich aan de opleiding van onderwijzers.

In Simeloengoen neemt de immigratie van lieden van Toba, Silindoeng en Samosir sterk toe door het openen van nieuwe ondernemingen. Een 200-tal Tobaneesche gezinnen heeft zich nabij Pematang Siantar nedergezet en drijft daar rijstbouw op sawahs. De Chineesche nederzettingen Soengai Brombang, Leidong en Simendoelang, aan de kust van Laboehanbatoe, winnen steeds in zielental wegens de aan het aldaar uitgeoefende visschersbedrijf verbonden verdiensten.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. Cholera en pokken kwamen hier en daar sporadisch voor. In 's lands gevangenis te Medan vertoonden zich vele gevallen van beri-beri.

Onder het vee trad hier en daar veepest op, vooral in de landstreken Girsang en Simpangan Bolon. De Karo-landen moesten gedurende eenige maanden voor allen in-, uit- en doorvoer van vee gesloten blijven, wegens het heerschen van de zoogenaamde Texaskoorts.

De algemeene toestand van den handel was in 1909 vrij gunstig. Wel hadden de lage tabaksprijzen een ongunstigen invloed op den omzet, doch door de sterke ontwikkeling van andere cultures is de economische toestand van het gewest niet meer geheel afhankelijk van de tabakscultuur.

De rijstoogst viel bevredigend uit. Voor Langkat werd, evenals in 1908, een bedrag van f 10 000 op de landschapsbegrooting uitgetrokken tot uitbreiding van de bevloeiingswerken.

De klapper- en de rubbercultuur breidden zich gestadig uit. Verschillende koffie- en tabaksondernemingen gingen over tot het planten van rubberstekken. De marktprijzen van de boschproducten, behalve die van getah, bleven laag.

De uitvoer van gedroogde en gezouten visch en van garnalen verminderde, terwijl die van trassie grooter werd. De zeevischvangst te Bagan Si Api Api bleef niettemin van groote beteekenis. De in het belang van de vischindustrie in het landschap Panai getroffen maatregelen (K. V. 1909, kol. 54) brachten wel vooruitgang, doch de uitkomsten bleven tot dusver beneden de verwachting.

§ 11. RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.

De verhouding tot den sultan van Lingga-Riouw bleef in alle opzichten gunstig.

De aanrakingen met het zelfbestuur van Indragiri bleven van vriendschappelijken aard. Ook de soetan moeda, de rijksbestuurder der Bovenlanden, verleende, na herhaalde terechtwijzingen, ten slotte zijne volle medewerking bij het tot stand brengen van verbeteringen in het bestuur en de rechtspraak. De minderjarige soetan, Radja Machmoed, wenschte zijne studiën te Tandjoengpinang niet verder voort te zetten (vgl. K. V. 1909, kol. 53) en keerde in September naar Indragiri terug.

De militaire post te Kelajang (zie t. a. p.) werd, na beeindiging van de opmetingen, ingetrokken.

In de Koeantan-districten, waaraan bij Gouv. Bt. 11 Juli 1909 n°. 18 (Ind. St. n°. 368) het tot de tijdelijke onderafdeeling Kampar Kiri (Oostkust van Sumatra) behoord hebbende landschap Oeloe Tesso werd toegevoegd (zie § 10), liet de politieke toestand gedurende het verslagjaar niets te wenschen over en verleenden de hoofden alle medewerking aan het bestuur.

De in Juni 1908 in de regelen omtrent het beheer en de administratie van de landschaps- (afdeelings-) kassen aangebrachte wijzigingen (zie K. V. 1909, kol. 54) maakten het mogelijk nauwkeuriger begrootingen over het afgeloopen dienstjaar op te maken. In de Koeantan-districten en Indragiri konden kleine bedragen worden afgezonderd voor maatregelen in het belang van den landbouw en de nijverheid en van de noodlijdende bevolking. Voor de andere ressorten was zulks nog niet mogelijk.

De veiligheid van personen en goederen bleef bevredigend.

Uitbreiding van den Islam werd niet waargenomen; de bevolking is weinig godsdienstig. Alleen te Penjingat, de zetel van den sultan van Lingga-Riouw, heerscht een opgewekter godsdienstig leven, voornamelijk onder leiding van eenige leden der sultans-familie. De aldaar door den sultan opgerichte school (zie t. a. p.) werd echter opgeheven.

De inlandsche hoofden besteden over het algemeen weinig zorg aan de opvoeding van hunne kinderen en achten die opleiding voltooid nadat gedurende enkele jaren het onderwijs aan eene inlandsche school gevolgd is. Het schoolbezoek te Penjingat en ter gewestelijke hoofdplaats breidde zich echter uit. De oudste zoon van den aangewezen opvolger in het bestuur van Lingga-Riouw is leerling van de Europeesche school te Tandjoengpinang.

De verschillende land- en mijnbouw-ondernemingen trekken telken jare tal van Chineesche en Javaansche werkkrachten. Uit de Koeantan-districten gaan vele personen naar de Straits-Settlements en de Anambas- en Natoena-eilanden, om na eenige jaren werkens met hunne spaarpenningen terug te keeren.

De algemeene gezondheidstoestand was bevredigend; er deden zich echter, vooral onder de contractkoelies, gevallen van malaria, beri-beri en dysenterie voor.

Eene in de maanden Mei, Juni en Juli te Tandjoengpinang onder de varkens geheerscht hebbende veepest eischte vele slachtoffers.

De gunstige marktprijzen van gambir bleven zich handhaven, zoodat, ook tengevolge van de vermindering van het invoerrecht op dit product binnen het tolgebied, de handel daarin vrij levendig was.

Daar ook in 1909 in de bovenlanden van de afdeeling Indragiri de rijstoogst onvoldoende was, moest door invoer uit de Koeantan-districten in de behoefte worden voorzien; daarentegen was de productie in de benedenlanden weder zoo ruim, dat zelfs uitvoer naar Singapore kon plaats hebben.

De uitvoer van gezuiverde sago bleef van belang. Ook de

export van cassave (voor meelbereiding te Singapore) was van beteekenis, terwijl uit den Poelau Toedjoeh-archipel veel copra en klappers uitgevoerd werden. De afdeeling Indragiri leverde rotan en getah op. De eenige nog bestaande ananasonderneming is begonnen met den aanplant van heveastekken.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren minder bevredigend dan in 1908.

In de afdeeling Indragiri vormt de vervaardiging van nipah-dakbedekking en kadjang-matten een ruim middel van bestaan voor de bevolking.

§ 12. BANKA EN ONDERHOORIGHEDEN.

Niettegenstaande het aantal uit China geïmporteerde mijnwerkers in 1909 tot 26 000 klom, werden rust en orde niet verstoord. Nachtelijke bijeenkomsten der leden van het Chineesch geheim genootschap ,,Sam Tiam Foei'' schijnen zoo goed als niet te hebben plaats gehad.

Behoudens eene enkele uitzondering (vgl. K. V. 1909, kol. 55), wordt door de inlandsche hoofden en ambtenaren aan de opvoeding van hunne zonen en mannelijke verwanten nog steeds weinig ten koste gelegd. De luitenant der Chineezen te Muntok zond zijn beide zonen voor hunne opleiding naar Nederland.

De gezondheidstoestand was, vergeleken met dien in 1908, vrij gunstig; slechts 808 Chineesche mijnwerkers werden door beri-beri aangetast, tegen 2316 in 1908. De cholera eischte 19 slachtoffers (te Belinjoe en Muntok), doch breidde zich, dank zij de krachtige maatregelen van den geneeskundigen dienst, gesteund door de zeer behulpzame bevolking, niet onder de mijnwerkers uit. Aan buikziekten overleden 159 personen. Overigens deden zich, zooals gewoonlijk, koortsen, hoest, mazelen, dysenterie en waterpokken voor.

Onder het vee werden enkele gevallen van kwaden droes geconstateerd.

De handel bleef bloeien.

De uitkomsten van den rijstoogst waren, tengevolge van insecten- en muizenplagen, minder goed dan in 1908. De mantri van de irrigatie en de Preanger-landbouwer (zie K. V. 1909, kol. 56) bleven in het belang van den sawah-aanleg werkzaam. Opmerkelijk was dat in het district Pangkalpinang de van Toboali afkomstige zaadpadi beter opkwam dan de van Buitenzorg ontvangene.

De gambircultuur bleef zich uitbreiden; de productie was aanzienlijk grooter dan in 1908.

De peperaanplantingen leverden dit jaar 72 207 pikol peper op, tegen 30 727 pikol in 1908. In het district Merawang werd in de pepertuinen met gunstig gevolg eene proef genomen met kunstmest.

De klapperaanplantingen hadden in een paar districten veel te lijden van vlinders. De bereiding van copra nam toe, doch de qualiteit van het product is inferieur, omdat de noten te jong geplukt worden.

De zeevischvangst was vrij belangrijk.

§ 13. BILLITON.

De veiligheid van personen en goederen was bevredigend. Hoewel bijna alle Chineesche mijnwerkers tot het zoogenaamde ,,Drie vingeren-verbond'' behooren, werd van de werking van geheime Chineesche genootschappen niets vernomen.

Uitbreiding van den Islam onder de Chineezen en de heidensche Sekahs werd niet waargenomen. De Roomschkatholieken maakten onder de Chineezen een 25-tal bekeerlingen.

De gezondheidstoestand ter hoofdplaats Tandjoengpandan was over het algemeen gunstig, al kwamen onder de Chineesche en inlandsche bevolking enkele gevallen van dysenterie en beri-beri voor. Buiten de hoofdplaats hadden in enkele kampongs van de districten Manggar, Linggang en Boeding verscheidene sterfgevallen plaats tengevolge van malaria, beri-beri en dysenterie.

De algemeene toestand van den handel was bevredigend.

De rijstoogst leverde nog betere resultaten op dan in 1908. Toch moest nog veel rijst worden ingevoerd voor de plaatselijke consumptie.

De klapperaanplantingen ondergingen wederom eene belangrijke uitbreiding. De opbrengst was echter niet zoo overvloedig als in 1908. Voor de copra werden goede prijzen behaald.

De uitvoer van peper was nog geringer dan in 1908, ook omdat de aanvoer van Banka-peper geheel werd gestaakt.

Suikerriet, tabak en gambir worden slechts voor eigen gebruik verbouwd.

De uitvoer van gom-copal bleef nagenoeg stationnair; door de stijging van de marktprijzen is evenwel eene belangrijke toeneming van dien uitvoer te verwachten. Met de inzameling van andere boschproducten werden goede resultaten verkregen.

De zeevischvangst bleef voor de bevolking der strandkampongs een loonend bedrijf; toch bleef de vraag naar visch grooter dan het aanbod, zoodat nog eene belangrijke hoeveelheid gezouten visch moest worden ingevoerd.

§ 14. WESTERAFDEELING VAN BORNEO.

In het in 1909 bij het rechtstreeks bestuurd gebied ingelijfde landschap Meliau (zie K. V. 1909, kol. 55) werden in September van dat jaar de in het bovenstroomgebied der Soengai Boewajan en Soengai Emboewan gevestigde Desa-Dajaks door eenige Maleiers opgeruid, hetgeen ten gevolge had dat zij zich een eigen radja kozen en dat zij weigerden belasting te betalen. Ofschoon de beweging door eene derwaarts gezonden militaire patrouille zonder moeite werd onderdrukt en de voornaamste raddraaiers werden gearresteerd, weigerden toch korten tijd daarna de patih van Nek Golong en de toemenggoeng van Melawi voor een ter zake in te stellen onderzoek aan eene oproeping van den civielen

gezaghebber te Tajan te voldoen. Toen daarop het districtshoofd met eenige gewapende politiedienaren en een gids naar Nek Golong trok, werden zij ten huize van den patih door een 10-tal Dajaks onverhoeds aangevallen; alle aanvallers sneuvelden, terwijl aan onze zijde 3 personen gedood en enkele andere, onder wie het districtshoofd, gewond werden. Eene op 24 December 1909 naar de in verzet gekomen streek uitgezonden militaire patrouille had, na te Tapang aan eene hinderlaag te zijn ontkomen, twee aanvallen van de zijde der Dajaks te verduren, welke beide werden afgeslagen. Aan onze zijde werden 2 inlandsche militairen licht gewond, terwijl de Dajaks 4 dooden bekwamen, onder wie de patih van Nek Golong. De toemenggoeng van Melawi werd in het begin van Mei 1910 door het zelfbestuur van Sekadau uitgeleverd. In het laatst van Januari werd eene patrouille nabij de kampongs Sentiawan en Soewak Poerang beschoten, waarbij een Amboineesch sergeant en 2 inlandsche militairen licht gewond werden en op 21 Maart werd eene bende bij Begantoong overvallen, waarbij 5 dooden en 5 geweren in onze handen vielen, terwijl één Amboineesch fuselier licht werd gewond.

Elders in het rechtstreeks bestuurd gebied — dat bij Gouv. Bt. 6 Dec. 1909 n°. 34 (Ind. St. n°. 566) vergroot is met het landschap Boenoet (onderafd. Boven-Kapoeas, afd. Sintang) — werden rust en orde niet verstoord.

De aanrakingen tusschen onze ambtenaren en die van Serawak bleven van vriendschappelijken aard. In April 1909 kwamen twee residenten van Serawak te Pontianak, ter overbrenging van een brief van radja BROOKE, waarin diens leedwezen betuigd en genoegdoening toegezegd werd wegens door Batang-Loepars van Serawak in Februari en Maart 1909 onder de Boekat-Dajaks (onderafd. Boven-Kapoeas) ondernomen sneltochten, waarbij een 14-tal Dajaks het leven hadden gelaten. Tevens werden door die Serawaksche ambtenaren 34 gesnelde koppen aangebracht, waarvan 21 afkomstig bleken van de Pnihing-Dajaks in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

De met de zelfbesturen gehouden besprekingen leidden tot het sluiten van nieuwe contracten volgens een in 1905 vastgesteld en sedert met de nieuwere beginselen (o. a. in zake de landschapskassen en de civiele lijst der leden van het zelfbestuur) in overeenstemming gebracht model, met Sambas, Mampawa, Landak, Tajan en Sanggau. Op verzoek van de zelfbesturen van Simpang (afd. Soekadana), Sekadau (afd. Sanggau en Sekadau) en Koeboe (afd. Soengaikakap) bleven de aldaar geldende overeenkomsten nog van kracht. Op de stipte nakoming van die contracten wordt door het bestuur nauwlettend toegezien.

In het landschap Sanggau werd Pangeran Mangkoe, de overeenkomstig het nog vigeerend contract van 1882 aangewezen opvolger, den 6den November 1909 als panembahan erkend en bevestigd.

Van het drietal landsgrooten, aan wie, gedurende de minderjarigheid van den aangewezen opvolger van den overleden panembahan, het bestuur over het landschap Matan is opgedragen (zie K. V. 1909, kol. 56), werd veel medewerking ondervonden tot verbetering van de in dat landschap bestaande minder gewenschte toestanden.

Na de beëindiging van het in 1908 in Sintang plaats gehad hebbend verzet (zie t. a. p.), bleek de bevolking van de Aer Taboen-streek en elders in het stroomgebied van de Ketoengau-rivier, opgestookt door enkele raddraaiers, ongenegen tot de betaling van hasil aan den panembahan. De rust werd echter door tijdig gezonden militaire patrouilles spoedig hersteld, terwijl de hoofdaanleggers werden opgevat; aan onze zijde werden geen verliezen geleden, terwijl de Dajaks 4 dooden en enkele gewonden bekwamen. Door krachtige maatregelen van het bestuur werden alle pogingen verijdeld, welke in het werk waren gesteld om voor het verzet in de Ketoengau-streek aanhang in Blitang en Sekadau te verwerven.

Ten einde de Dajaks zoowel op ons als op Serawaksch gebied van sneltochten te weerhouden (vgl. § 15) en ons minder goedgezinde elementen binnen behoorlijke perken te doen blijven, wanneer zij mochten trachten onze pogingen om in de zelfbesturende landschappen betere toestanden te scheppen bij de lichtgeloovige en onbeschaafde bevolking in een verkeerd daglicht te stellen, werden herhaaldelijk militaire patrouilletochten naar de onderafdeelingen Boven-Kapoeas en Semitau (afd. Sintang), het Sempatoeng-gebied en de daaraan grenzende Tengon-streek (Landak), de afdeelingen Sanggau en Sekadau en Sambas en het landschap Simpang (afd. Soekadana) ondernomen. Vooral in laatstgenoemd landschap bleek de toestand zeer veel te wenschen over te laten. Ondanks herhaalde waarschuwingen bleef de panembahan zich aan allerlei contract-schending schuldig maken.

Op een paar uitzonderingen na (vgl. K. V. 1909, kol. 57), bleven de zelfbestuurders weinig genegen om aan de opvoeding van hunne zonen en mannelijke aanverwanten veel ten koste te leggen. In 1909 is een neefje van den sultan van Pontianak naar eene Europeesche lagere school te Batavia en zijn twee jongelieden, na verwant aan de sultansfamilie van Sambas, naar de opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren te Bandoeng gezonden.

Van de landschapskassen beschikken alleen die van Matan en Landak over vrij belangrijke sommen. De fondsen van de kassen van Simpang, Soekadana, Mampawa, Sambas, Tajan en Sanggau, Pontianak en Sekadau laten nog geen ruimte voor belangrijke uitgaven ten bate van land en volk.

De veiligheid van personen en goederen liet over het algemeen niet veel te wenschen over.

De gezondheidstoestand was in 1909 minder bevredigend. Terwijl de pokziekte nagenoeg het geheele jaar woedde en verscheidene slachtoffers maakte, kwamen ook koortsen, beriberi, roodvonk en buikziekten voor. In de afdeeling Landak en in de onderafdeelingen Lara en Loemar en Sambas (afd. Sambas) stierven velen aan dysenterie en in de afdeeling Sintang overleden ongeveer 300 personen aan meningitis.

In de onderafdeelingen Lara en Loemar en Singkawang deden zich onder het vee een vijftigtal ziektegevallen met snel doodelijk verloop voor; de aard der ziekte kon niet worden vastgesteld.

De toestand van den handel verbeterde tegen het einde van het jaar, als een gevolg van de vermeerderde vraag naar copra, djeloetoeng en peper.

De uitkomsten van den rijstoogst waren slechts bevredigend in de afdeelingen Sambas, Mampawa en Pontianak en in de hoog gelegen Batang Loepar-landen der afdeeling Sintang. Elders is de oogst grootendeels mislukt, deels tengevolge van den zeer hoogen waterstand op het einde van 1908, deels omdat de te vroeg ingevallen regens het branden en beplanten van groote velden verhinderden.

De oogst van tweede gewassen was zeer bevredigend; ook de vruchtenteelt leverde goede uitkomsten op.

De klapperaanplantingen in het kustgebied worden steeds uitgebreid; met de omzetting van rijstvelden in meer loonende klappertuinen wordt voortgegaan.

De verbetering van de marktprijzen voor peper leidde tot uitbreiding van de peperaanplantingen in de onderafdeelingen Singkawang en Lara en Loemar (afd. Sambas).

De gambircultuur breidde zich uit in de afdeelingen Sambas en Landak.

De uitvoer naar Singapore van sago uit de onderafdeelingen Sambas en Pamangkat bedroeg meer dan het dubbele van dien in 1908. Ook van Pontianak was de sago-uitvoer belangrijk.

Tengevolge van de lage marktprijzen gaat de cultuur van pinangnoten achteruit.

Door de tanninefabriek te Soekadana werd voor eene waarde van ruim f 50 000 aan cutch uitgevoerd, zijnde slechts 1/3 van de uitvoerwaarde in 1908.

De inzameling van boschproducten leverde, in verband met de stijgende marktprijzen, voor de bevolking een loonend middel van bestaan op. Wegens de schaarschheid van rotan in de bosschen, wordt aan de rotan-cultuur meer en meer zorg besteed.

De uitkomsten van de vischvangst waren zeer bevredigend.

Evenals in 1908, viel ook thans slechts eene geringe uitbreiding van den Islam te constateeren. De groote vermeerdering van het aantal bedevaartgangers (269, tegen 138 in 1908) moet vermoedelijk worden toegeschreven aan de loonende uitkomsten van de klappercultuur in de afdeelingen Sambas en Soengaikakap.

Het arbeidsveld der Roomsch-katholieke missie van de Capucijner-orde werd, ingevolge Gouv. Btn. 11 Juli en 20 Oct. 1909 nos. 7 en 2, uitgebreid over de afdeelingen Mampawa, Landak, Soengaikakap, Tajan en Sanggau en Sekadau, zoodat het zich thans over het geheele gewest uitstrekt. De

hoofdzetel der missie werd van Singkawang naar Pontianak overgebracht. Te Nangah Sedjiram (onderafd. Semitau, afd. Sintang) werd voortgegaan met het geven van elementair onderwijs aan 25 interne en 12 externe leerlingen.

De Protestantsche missie, uitgaande van de „American Methodist Episcopal Church", werkt, onder leiding van een zendeling, bijgestaan door een Chineeschen hulpprediker, voornamelijk onder de Chineezen te Singkawang en Mampawa.

---

§ 15. ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.

De gunstige politieke toestand bleef in 1909 voortduren. Diep in het binnenland hadden echter nog enkele snelpartijen plaats, waaromtrent het volgende kan worden medegedeeld.

Tot de Pnihing-hoofden der Boven-Mahakam, die weigerden hunne onderhoorigen te laten vertrekken om getuigenis af te leggen in zake den in 1908 aan de Kelasin plaats gehad hebbenden sneltocht (vgl. K. V. 1909, kol. 59), werd verondersteld ook te behooren een zekere Tingang Koehi, die reeds vroeger een minder gunstige rol gespeeld had in andere snelpartijen. Hoewel hem, nadat gebleken was dat voor die veronderstelling geen grond bestond, was medegedeeld dat hij ongestoord in zijne kampong kon blijven, gaf hij gehoor aan de inblazingen van het Serawaksche Heban-hoofd Djiboen (zie t. a. p.), die hem overhaalde om zich, met zijne volgelingen, in Serawak te vestigen. Eene hun achterna gezonden patrouille slaagde er slechts in een deel der trekkers tot terugkeer te bewegen. Tingang Koehi zelf begaf zich met een 100-tal volgelingen naar Kahamasi in het bovenbrongebied van de Mahakam, waar besloten werd dat hij en enkelen van zijn aanhang, benevens Djiboen, zouden vooruit gaan om eene plaats van vestiging in Serawak te zoeken. De achterblijvenden werden in Maart 1909 door een 200 man sterke, uit Serawak afkomstige Heban-bende overvallen en 24 hunner, onder wie vele familieleden en de vrouw van Tingang Koehi, gesneld en een drietal gewond, terwijl ook een dertiental Boekat-Dajaks van den stam Leboi uit de Westerafdeeling van Borneo als slachtoffers vielen en 2 hunner gewond werden [1]).

In Januari 1910 werden, vermoedelijk als weerwraak, drie Hebans door Boekat- en Pnihing-Dajaks gesneld, terwijl er één gewond werd. De opsporing en opvatting van de schuldigen werd onmiddellijk gelast.

De door den civielen gezaghebber in Boven-Mahakam, den 1ste-luitenant H. Gramberg, in 1908 ondernomen tocht langs de Mahakam- en Boh-rivieren naar het Apo Kajangebied (zie t. a. p.) had ten gevolge, dat in Februari 1909 voldaan werd aan de door hem gestelde eischen tot uitlevering van de voornaamste deelnemers aan eene in eerstgemeld jaar aan de Boh-rivier plaats gehad hebbende snelpartij. Een 200-tal Kenja's uit de Apo Kajan kwamen daartoe te Long Iram. De verdere afwikkeling van deze aangelegenheid droeg een vredelievend karakter.

Aan het voornemen om eene militaire colonne naar het Poedjoengan-gebied te zenden, zoowel om Lian Toeran en andere Ma Alim-hoofden wegens hunne in 1908 bedreven sneltochten ter verantwoording te roepen, als om de mogelijkheid te kunnen beoordeelen van de legering eener vaste militaire bezetting aldaar, ten einde op de Ma Alims beter toezicht te kunnen uitoefenen (zie K. V. 1909, kol. 61), werd in April 1909 gevolg gegeven. Van uit Tandjoengselor bereikte luitenant Gramberg in het begin van Mei het Poedjoengan-gebied, waar van de verzamelde stamhoofden der Ma Alims de uitlevering van de schuldigen en betaling van den bloedprijs (patinjawa) geëischt werd, aan welken eisch sedert voldaan is. Na eene excursie door het Poedjoengan-gebied, werd een voorloopig bivak te Long Basahan betrokken en trad de colonne-commandant aldaar als civiel gezaghebber op. De vraag, waar de militaire bezetting voor het in bedwang houden der Ma Alims moest worden gelegerd, kon echter nog niet tot eene definitieve oplossing worden gebracht, o. m. in verband met de nog onderhanden opneming en verbetering van de naar het Poedjoengan-gebied en de zuidelijk daarvan gelegen dichter bevolkte Apo Kajan-streek voerende land- en waterwegen. Intusschen werd in April 1910 tot de oprichting van een tijdelijk etablissement in de Apo Kajan besloten, waartoe door den resident, in overleg met den gewestelijken militairen commandant, het noodige zal worden verricht, met opheffing van de bezetting van Long Basahan. Een op den nieuwen post te plaatsen officier zal met het civiel gezag worden belast, terwijl hem de noodige gewapende politiedienaren zullen worden toegevoegd en hij de beschikking zal hebben over twee groepen van de met het oog hierop te versterken militaire bezetting van Long Iram.

Tot vermeerdering van de kennis der genoemde streken werd in November en December 1909 eene excursie ondernomen, waarbij de Bahau-rivier werd opgevaren en langs de Kajan-rivier teruggekeerd; in het begin van Januari 1910 werd het bivak te Long Basahan weder bereikt. Tijdens deze excursie had op 24 December te Long Nawan eene ontmoeting plaats met den controleur van Beraoe W. M. Palm, die in de eerste helft van September 1909 van zijne standplaats Tandjoengredeb was vertrokken, met het doel om den geografischen en economischen toestand in het Apo Kajan-gebied op te nemen, vooral ook om na te gaan of Tandjoengredeb van uit de Apo Kajan gemakkelijk langs de Kajan Ok en de Kelei-rivier zou zijn te bereiken. Na afloop van zijn onderzoek vertrok de heer Palm den 31sten December naar Kapit in Serawak, ten einde verschillende bestuursaangelegenheden te bespreken. De heer Palm kwam den 16den Januari 1910 aldaar aan en zou via de Apo Kajanstreek, de Boven-Mahakam en de Boven-Doesoen naar Bandjermasin terugkeeren. Het onderzoek van den controleur Palm was een uitvloeisel van den in Februari 1909 uit Tandjoengselor door den kapitein van den generalen staf D. Merens (zie K. V. 1909, kol. 61) ondernomen tocht naar de in den bovenloop van de Kajan voorkomende Brem Bremwatervallen, ten einde de mogelijkheid te onderzoeken om de Kajan op dit punt voor prauwen bevaarbaar te maken. Bij die gelegenheid — het doel van den tocht werd na veel tegenspoed eerst in April d. a. v. bereikt — was namelijk gebleken, dat aan eene bevaarbaarmaking van de Brem Brem niet dan tegen onevenredig hooge geldelijke offers te denken zou vallen, zoodat eene andere oplossing moest worden gezocht van het vraagstuk hoe aan de stammen in de Apo Kajan een gemakkelijken afvoerweg naar de kust te openen.

Aan den controleur van Beraoe mocht het gelukken een viertal Segai's, die zich aan het snellen van twee Bekoempaiers hadden schuldig gemaakt, in handen te krijgen en voor den bevoegden rechter te brengen. Hoewel vermoed werd, dat deze snelpartij op het getouw gezet was door Adji Dajang, het vrouwelijk hoofd der Segai's, bij gelegenheid van de begrafenis harer overleden zuster, kon het bewijs daarvan niet worden geleverd. Tot tegengang van het koppensnellen volgens de adat, werd in April 1909 te Tandjoengredeb eene vergadering belegd van alle Segai-hoofden, die de belofte aflegden voortaan bij bepaalde feestelijkheden, in stede van een menschenhoofd, den kop van een rund te zullen bezigen. Voorts werden instructiën gegeven om bij het krachtig tegengaan van koppensnellen ook van de militaire macht gebruik te maken door, telkens na het bekend worden van een sneltocht, eene patrouille te dirigeeren naar den stam, waartoe de snellers behooren, ten einde de schuldigen op te vatten en den eisch te stellen tot uitlevering van alle in het bezit van

---

[1]) Omtrent de zending, door den radja van Serawak, van twee residenten naar Pontianak, tot bespreking van deze aangelegenheid, zij verwezen naar § 14 van dit hoofdstuk.

den stam zijnde koppen, vuurwapenen en munitie. Intusschen zal gezorgd worden voor voldoende bescherming van den ontwapenden stam, opdat hij niet geheel weerloos aan de sneltochten van andere, nog wèl in het bezit van vuurwapenen zijnde stammen worde overgelaten.

De aanrakingen met den districts-officier van Tawao (Britsch Noord-Borneo) bleven van vriendschappelijken aard. Een enkele maal werden bezoeken gewisseld tot bespreking van dienstaangelegenheden en werd hulp verleend bij de opvatting en uitlevering van misdadigers. Zoo begaf in December 1908 de controleur van Beraoe zich naar het onder Goenoengtaboer ressorteerende Poeloe Derawan, waar zich eenige van Britsch Noord-Borneo afkomstige maraudeurs ophielden, die bij eene poging om hen gevangen te nemen den districts-officier van Lahat Datoe hadden verwond. Toen de uit 9 personen bestaande bende, na vergeefsche sommatie, aanvallenderwijs optrad, werd van de wapenen gebruik gemaakt, met het gevolg dat 7 kwaadwilligen, onder wie de hoofdman, sneuvelden.

De verhouding tot de zelfbesturende landschappen liet weinig te wenschen over.

In 1910 is door den resident, onder nadere goedkeuring van de Regeering, met het zelfbestuur van Koetei een suppletoir contract gesloten, o. m. eene betere regeling beoogende van de inkomsten van het landschap in dien zin, dat alle inkomsten in de landschapskas gestort worden, waaruit dan de rechthebbenden op schadeloosstelling hun aandeel ontvangen. De in 1900 opgetreden sultan van Koetei, Mohamad Alimoedin Adil Khalifat oel-Moeminin, is den 28sten April 1910 overleden.

De in 1906 door de zelfbesturen van Boeloengan, Goenoengtaboer en Sambalioeng afgelegde korte verklaringen zijn goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 24 Nov. 1909 n°. 5.

De plaatsing van een civielen gezaghebber in Kota Waringin had ten gevolge dat rust en orde in dat landschap niet meer werden verstoord. Van de partij van Oeti Bakri (zie K. V. 1909, kol. 60) werd weinig meer vernomen. Aan het door het zelfbestuur gedaan verzoek om inlijving van het landschap bij het rechtstreeks bestuurd gebied van Nederlandsch-Indië [1]) (zie K. V. 1909, kol. 60) is voorshands geen gevolg gegeven, aangezien het beter geoordeeld werd eerst af te wachten in hoever de uitoefening van meer bestuurstoezicht verbetering in de toestanden, speciaal ten aanzien van de financiën, vermag te brengen en in hoever daarbij op de medewerking van het zelfbestuur gerekend kan worden.

Van de landschapskassen in dit gewest is die van Koetei wegens hare ruime inkomsten uit de door de Bataafsche Petroleummaatschappij verschuldigde royalties en uit de door den sultan geheven tjoekei, de belangrijkste. De overige landschapskassen zijn van minder beteekenis, doch het is te verwachten dat zij door de nieuwe regelingen op belastinggebied in bloei zullen toenemen.

In de afdeelingen Martapoera, Amoentai, Kandangan en Marabahan, met hare overwegend Maleische bevolking, bleef de Islam zich langzaam, doch gestadig, onder de Dajaks uitbreiden. Elders was dit in mindere mate het geval; het minst in de Boven-Kahajan en Boven-Kapoeas, waar de Rijnsche zending een tegenwicht tegen de Mohammedaansche propaganda vormt. De resultaten van de Christelijke zending wijzen op eenigen vooruitgang. Zoo ging een 100-tal Dajaks te Beto (distr. Oost-Doesoen, afd. Marabahan) tot het Christendom over en werd in Kasoengan (afd. Sampit) eene Christengemeente van een 100-tal zielen gevormd. De gunstigste uitkomsten werden bereikt in de afdeeling Boven-Dajak, meer speciaal in de Mirih-streek, waar reeds vele hoofden het Christendom belijden. Ook ter afdeelingshoofdplaats Koealakoeroen gingen enkele voorname inlandsche hoofden tot het Christendom over. Het aantal Christen-Dajaks steeg van 266 tot 352, terwijl meer dan 200 personen doopondericht ontvangen.

Een viertal zonen van districtshoofden bezoekt de opleidingsschool te Bandoeng, twee zoons en een kleinzoon van wijlen den sultan van Koetei, benevens de minderjarige toekomstige bestuurder van Sambalioeng zetten, onder toezicht van den adviseur voor inlandsche zaken, hunne studiën te Batavia voort, terwijl een zoon van den radja van Goenoengtaboer de Europeesche school te Bandjermasin bezoekt. Een oudere broeder van laatstgenoemde is werkzaam op het bureau van den controleur van Sampit. Enkele districtshoofden zenden hunne familieleden naar de Europeesche school te Bandjermasin of laten hen de lessen aan een der zendingsscholen volgen, terwijl andere zich er toe bepalen om hunne verwanten de inlandsche gouvernementsscholen te doen bezoeken.

De veiligheid van personen en goederen liet over het algemeen niet te wenschen over.

De gezondheidstoestand was niet onverdeeld gunstig. In Amoentai bleef de malaria heerschen, welke ziekte ook in Koetei voorkwam. Dysenterie deed zich voor in Amoentai en Boven-Dajak. Beri-beri werd in verschillende streken geconstateerd en eischte vele slachtofffers. In de afdeeling Pasir en, doch in mindere mate, in de afdeeling Kandangan, had men te kampen met eene besmettelijke oogziekte. In de onderafdeelingen Amoentai en Barabai deden zich gevallen van pokken voor, waarvan verscheidene met doodelijken afloop, terwijl die ziekte ook ter hoofdplaats Bandjermasin en in de onderafdeelingen Bekoempai en Boentoek gesignaleerd werd. Vaccinatiën en revaccinatiën hadden geregeld plaats.

In de afdeelingen Kandangan, Amoentai, Martapoera en Koetei en de Noordoostkust van Borneo kwamen gevallen van hondsdolheid voor.

Was in het begin van 1909 de algemeene toestand van den handel nog gedrukt door de geringe vraag naar boschproducten en de lage marktprijzen, in de laatste helft van het jaar had eene stijging der prijzen een grooten afzet van djeloetoeng en rotan ten gevolge. De hooge prijzen van de peper kwamen den planters van dat gewas in de afdeeling Tanahboemboe ten goede. In Kandangan en Amoentai, waar de bevolking niet of slechts in geringe mate afhankelijk is van de inzameling en den afzet van boschproducten, bloeide de binnenlandsche handel, voornamelijk die in copra.

Tengevolge van de abnormale weersgesteldheid en de door hooge waterstanden en ongedierte veroorzaakte schade, waren de uitkomsten van den rijstoogst, zoowel van natte als van droge velden, in 1909 minder gunstig dan in 1908. Hierop maakte echter de afdeeling Kandangan, het rijstland bij uitnemendheid, eene uitzondering, zoodat van daar belangrijke hoeveelheden rijst naar andere streken binnen het gewest werden uitgevoerd. Bepaalde schaarschte aan rijst heerschte in het district Mendawai (afd. Sampit), waar door overstroomingen de aanplant vernield werd. Door aanplant van tweede gewassen kon echter in het ontstane gebrek ten deele worden voorzien, terwijl overigens van bestuurswege aan de bevolking rijst verstrekt werd, in ruil voor het in die streek gemakkelijk te bekomen ijzerhout.

De pepercultuur, welke in de afdeeling Tanahboemboe en, ofschoon in mindere mate, ook in de afdeeling Amoentai van beteekenis is, leverde goede resultaten op. Hoewel de tuinen in het begin van het jaar wegens de lage marktprijzen hier en daar verlaten werden, kwam daarin, na eene plotselinge ingetreden rijzing van die prijzen, eene gunstige verandering.

Uitbreiding van de klapperaanplantingen vond nog steeds plaats; de uitkomsten van den oogst waren echter door klimatologische invloeden minder gunstig, zoodat de uitvoer van copra belangrijk daalde.

De rubbercultuur wordt door het bestuur aangemoedigd. In de Tabalong-streek (afd. Amoentai) zijn reeds duizenden boomen aangeplant, waarvan een deel eerlang voor aftapping in aanmerking kan komen.

Als een belangrijke tak van huisvlijt verdient vermelding de vervaardiging van kadjang- en andere matten, vooral in Amoentai, Margasari, Maloeka en Koealakapoeas, ten behoeve van de tabakscultuur op Java en in Deli.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren ongeveer gelijk aan die van 1908; aan gedroogde visch werd 66 000 K.G. uitgevoerd, tegen 127 700 K.G. in 1908.

[1]) Een gelijk verzoek betreffende het landschap Pagatan en Koesan is nog in behandeling.

§ 16. CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.

De pacificatie van dit gewest maakte ook in 1909 weder belangrijke vorderingen. Rust en orde zijn overal gevestigd. De hoofden hebben zich leeren schikken in de gewijzigde verhoudingen en toonen de noodige medewerking bij het in het leven roepen van betere toestanden, terwijl de bevolking overal meegaande is en de haar gegeven bevelen over het algemeen goed opvolgt.

De door de zelfbesturen geheven wordende belasting (sima asaparang atoewong of sima katallassang) wordt geregeld en zonder veel bezwaar opgebracht.

Zoowel de van gouvernementswege met een onderzoek naar de in de afdeelingen Pare Pare en Loewoe voorkomende delfstoffen belaste ingenieurs van het mijnwezen als de expeditie van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam, onder leiding van den mijningenieur E. C. Abendanon, die tot onderzoek van den geologischen toestand van Zuid-Celebes tochten van Palopo naar de monding der Sadang-rivier en van Malili naar het Matana- en het Towoetimeer ondernam, werden niet alleen niet bemoeielijkt, maar ondervonden de meest mogelijke medewerking van de hoofden en de bevolking.

Een dertigtal aanzienlijke hoofden konden bij gelegenheid van den geboortedag van Hare Majesteit de Koningin voor eene onderscheiding in aanmerking gebracht worden, welke onderscheidingen met ingenomenheid werden ontvangen.

De gunstige politieke toestand maakte het mogelijk de troepenmacht in dit gewest aanzienlijk te verminderen. In het gouvernementsgebied kon de militaire bezetting van Pangkadjene worden ingetrokken, terwijl in de zelfbesturende landschappen de bezettingen van Wadjo, Sopeng, de Toradjalanden, Adjataparang en Masenrempoeloe vervangen konden worden door korpsen gewapende politiedienaren.

Onder de in de afdeeling Boni van bestuurswege genomen maatregelen in het belang van den economischen toestand vielen vooral die tot verbetering van de communicatiemiddelen en de irrigatie in den smaak van de hoofden en de bevolking. Door den geestdrijver Daeng Pabarang (vgl. K. V. 1909, kol. 64) werd niets meer ten nadeele van de gevestigde orde van zaken ondernomen.

De zeeroover Hadji Hasan, die sedert 1907 Loewoe en de Toradja-landen onveilig maakte (zie K. V. 1908, kol. 58), werd enkele malen in de onderafdeeling Malili overvallen, waarbij hij echter telkens wist te ontsnappen. Sedert Maart 1909 is niets meer omtrent hem vernomen.

De indertijd te Makasser als verdacht van afpersingen en medeplichtigheid aan een vroegeren sneltocht aangehouden soelewatang van Kolaka, Makawaroe Daeng Paraga (zie K. V. 1909, kol. 65), is door het zelfbestuur van Loewoe als zoodanig ontslagen en heeft zich op last van dat bestuur te Palopo gevestigd.

Bij Gouv. Bt. 1 Febr. 1910 n°. 4 is goedgekeurd en bekrachtigd eene door het zelfbestuur van Loewoe afgelegde verklaring, waarbij het afstand doet van zijne aanspraken op het landschap Bada, welk landschap met ingang van 1 April 1910 van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden afgescheiden en gevoegd is bij de tijdelijke onderafdeeling Poso van de afdeeling Midden-Celebes der residentie Menado, waartoe het in verschillend opzicht meer eigenaardig behoort (Ind. St. 1910 n°. 94).

In Adjataparang en Masenrempoeloe (afd. Pare Pare) werd het bendehoofd La-Dewa (zie K. V. 1909, kol. 66), bij eene poging tot verzet tijdens zijne arrestatie, door den madika van Ranga gedood (Januari 1910), waardoor het laatste bendehoofd in deze afdeeling onschadelijk is gemaakt.

Ter vervanging van de in Juli 1908, op haar verzoek, eervol ontslagen aroe van Rapang, Njili Timo (zie t. a. p.) is door de hadat van dat landschap gekozen I Tanri, de echtgenoote van een der hadatsleden van Wadjo. De korte verklaringen van Maloewa, Boentoe Batoe en Allah (zie t. a. p.) werden goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 9 Juni 1909 n°. 29.

In de Mandarsche landschappen Balanipa en Binoeang hield in de eerste maanden van 1909 de tomakaka van Soemaroro (vgl. t. a. p.) met eenige onruststokers, van wie de voornaamste waren Daeng Madjanang, Daeng Mataboe, Daeng Padarra, Poea Tjammai (tomakaka van Mamboe), Poea Dahe en Poea Limboea, die in 1907 den maradia van Tjenrana vermoordde (zie K. V. 1908, kol. 60), het verzet gaande. Langzamerhand kwam er echter verbetering in den toestand. Poea Tjammai en Poea Dahe kwamen zich melden, welk voorbeeld gevolgd werd door den tomakaka van Ratei Boelawan, een der invloedrijkste hoofden in Boven-Balanipa. In Juni 1909 werd de tomakaka van Soemaroro met behulp van de bevolking opgevat; wel trachtte zijne bende, onder Daeng Madjanang en Daeng Mataboe, met Poea Limboea nog eenigen tijd het verzet gaande te houden, maar, nadat de laatstgenoemde den 1sten Augustus was gesneuveld, kwamen de beide anderen in onderwerping. De houding van de bevolking der beide landschappen is thans in elk opzicht uitstekend; de registratie en de daarmede gepaard gaande aanslag in de belastingen kon door den collecteur zonder militaire dekking geschieden; groote hoeveelheden vuurwapenen werden ingeleverd en de hoofden en de bevolking verleenen de noodige medewerking bij het uitvoeren van de in hun belang noodzakelijke maatregelen.

Ook in de binnenlanden van Mamoedjoe, door welks bestuurder met zijn hadat den 19den Augustus 1909 de korte verklaring werd afgelegd, is de toestand gaandeweg verbeterd. Het vertrouwen in het bestuur neemt geleidelijk toe, hetgeen o. a. blijkt uit het feit, dat verschillende Toradjastammen, die indertijd waren uitgeweken, weder hunne oude woonplaatsen gaan opzoeken. Ook in Kopean laat de toestand niets te wenschen over; door de beide hoofden Daeng Malimbang en Daeng Parinding, omtrent wier gezindheid twijfel bestond, werd in September 1909 de aloude Toradja-eed van trouw in handen van den civielen gezaghebber van Mamoedjoe afgelegd.

Bij Gouv. Bt. 5 Juli 1909 n°. 19 zijn, bij wijze van tijdelijken maatregel, de Mandarsche landschappen afgescheiden van de afdeeling Pare Pare en vereenigd tot eene afdeeling Mandar, welke gesplitst is in de onderafdeelingen Madjene en Mamoedjoe.

In Boeton was de politieke toestand over het algemeen gunstig. De registratie van de bevolking en de aanslag en inning van de door het zelfbestuur ingevoerde sima asaparang atoewong zijn grootendeels geëindigd. Met het zelfbestuur werd in overleg getreden omtrent eene betere organisatie van het inlandsch bestuur, waarbij het landschap in groote districten zal worden verdeeld. De samenstelling van den sarat of rijksraad werd in Februari 1910 door het zelfbestuur vereenvoudigd door de opengevallen betrekkingen van een viertal leden onvervuld te laten. De raad telt thans nog slechts vier leden (de sapat, de kimi poeloe, de mantribesar soekanego en de mantri-besar matanayo).

Naar aanleiding van klachten over het binnensmokkelen van vuurwapenen op het eiland Flores door prauwvoerders van Boeton werd, in overeenstemming met het zelfbestuur, overgegaan tot de verplichte inlevering van alle vuurwapenen tegen billijke schadevergoeding, waartoe de gelegenheid werd opengesteld tot 1 Juli 1909; na dien termijn was het bezit van vuurwapenen strafbaar.

In Maart 1909 werd, bij eene poging tot opvatting van eenige misdadigers op het eiland Moena, weerstand geboden, bij welke gelegenheid een 7-tal personen gedood en een 4-tal andere gewond werden, terwijl wij 1 gewonde bekwamen. In Augustus werden, met behulp van de bevolking, de zeven daders van eene moord- en roofpartij in Zuidwest-Moena gevangen genomen, terwijl in September een 15-tal leden van eene rooverbende, die het noordelijk deel van Straat Moena onveilig maakte, werden opgevat en veroordeeld.

In Koenawe (Noord-Kendari) werd eenige beroering verwekt door een zekeren La-Omboasa, die zich opwierp als een met bovennatuurlijke macht begaafden heilige. Hij werd in

zijn optreden bijgestaan door eene heidensche priesteres. Zijn doel was vermoedelijk oorspronkelijk niet anders dan zich ten koste van de goedgeloovigen te verrijken, waartoe hij hun allerlei beloften deed en daardoor vrij wat aanhang verkreeg. Aangezien die beloften niet in vervulling kwamen en hij vreesde zijn invloed te zullen verliezen, beloofde hij zijnen volgelingen vrijstelling van heerendiensten en belastingen en trad hij ten slotte vijandig tegen het Gouvernement op. In April 1909 werd een spion van den civielen gezaghebber van Kendari door La-Omboasa's bende vermoord en den 17den dier maand werd eene ter opsporing van den vijand uitgezonden patrouille in het bivak overvallen. De aanvallers werden afgeslagen en lieten 5 dooden in onze handen. Eenige dagen later viel La-Omboasa in eene hinderlaag, bij welke gelegenheid hij sneuvelde. Het meerendeel zijner aanhangers stelde zich daarop, onder inlevering van hunne wapens, vrijwillig in onze handen.

Deze godsdienstig-politieke beweging sloeg over naar den stam der To Epé in Zuid-Boengkoe. Eenige mannen en vrouwen wierpen zich als priesters en priesteressen op en verklaarden zich, op dezelfde wijze als in Kendari, tegen het Gouvernement, hetgeen zich uitte in het snellen van 3 koppen van Boengkoesche onderdanen door een tiental met name bekende lieden uit Epé (Juni). Met het oog op de toen zeer zware regens in die streken, konden eerst in September patrouilles van Malili, Kolonedale en Kendari derwaarts vertrekken. De patrouille van Kendari, die het eerst in het gebied der To Epé aankwam, bevond dat de kampongs, zij het ook op primitieve wijze, in staat van tegenweer waren gebracht. Nadat de voornaamste kampong (Watoenonna) was genomen (19 September), nam de vijand de vlucht met achterlating van 14 dooden, 6 gewonden en eenige gevangenen, onder wie 2 van de gezochte moordenaars en 2 priesteressen. Aan onze zijde werd een Amboineesch soldaat-ziekenverpleger niet gevaarlijk gewond. Den volgenden dag rukten de troepen op naar de kampong Matawatoe, waar eene verlaten versterking werd aangetroffen. Alle versterkingen werden geslecht, terwijl vele blanke wapens, 2 lila's en munitie werden buitgemaakt. Het verzet kon als gebroken worden beschouwd en de drie colonnes keerden huiswaarts. Teekenend voor de gezindheid van de bevolking, die zich door eenige drijvers had laten meeslepen, is wel het feit, dat de colonne bij haren terugkeer naar Kolonedale gevolgd werd door 70 vrouwen en kinderen, die bevreesd voor de beri-beri, welke in hooge mate in het binnenland heerschte, als eene gunst verzochten te mogen medegaan naar de kust. Nadat in October door eene patrouille uit Malili in het land der To Epé een zoon en eene dochter van La-Sanaë, den hoofdaanlegger van het verzet, waren gevangen genomen, meldde La-Sanaë, vergezeld van den Sanro Wote, mede een der hoofdpersonen van het verzet, zich eenige dagen later bij den civielen gezaghebber te Malili. De geheele beweging was hiermede ten einde en de rust hersteld.

In het landschap Banggai werd de rust een enkele maal verstoord. Op het eiland Peling werd in Maart 1909 een zekere Potong met een 2-tal volgelingen, die zich in Januari tevoren aan moord op den sengadji van Apal en aan verschillende rooverijen hadden schuldig gemaakt, door eene patrouille gedood, terwijl in Lamala op den vasten wal der onderafdeeling Banggai de hoofdaanvoerder van eene rooverbende, waarvan nog enkele leden aldaar rondzwierven, werd gevat.

Door de afscheiding van het eiland Soembawa van dit gewest (vgl. K. V. 1909, kol. 69) is het aantal landschapskassen van 33 tot 28 teruggebracht. De door den gouverneur in 1908 uitgevaardigde regelen op het beheer en de administratie der kassen zijn, met ingang van 1 Januari 1910, vervangen door nieuwe, volgens welke die administratie en de beschikking over de in de kassen aanwezige gelden niet langer in één hand zijn gelaten en aan de zelfbesturen een werkzaam aandeel in de vaststelling van de begrootingen is toegekend. Voor het toezicht op het beheer der kassen wordt het hoofd van gewestelijk bestuur ter zijde gestaan door een administrateur, als hoedanig optreedt de hem bij Gouv. Bt. 18 Mei 1909 n°. 3, voorloopig op tijdelijken voet, toegevoegde assitent-resident voor de aanrakingen met de zelfbesturende landschappen.

In verband met de belangrijke voordeelen, welke het Gouvernement reeds trekt uit de heffing van tol- en scheepvaartrechten en uit het opium-monopolie, is bij Gouv. Bt. 24 Sept. 1909 n°. 1 bepaald dat, te beginnen met 1909, de bijdrage van de inlandsche zelfbesturen in de algemeene bestuurskosten van Nederlandsch-Indië niet meer behoeft te worden voldaan. Voorts is bij dat besluit het totaal bedrag van de door die zelfbesturen over 1909 op te brengen bijdragen aan 's lands kas, tot goedmaking van de in het rechtstreeksch belang hunner landschappen door het Gouvernement gedane uitgaven, op f 256 307 vastgesteld.

Door de zelfbesturen in de afdeeling Pare Pare werd, met goedkeuring van het Gouvernement, eene slachtbelasting ingevoerd, terwijl machtiging is verleend om, indien het noodig wordt geacht, die belasting ook in de andere zelfbesturende landschappen in te voeren.

Bij Gouv. Bt. 2 Maart 1910 n°. 4 is de directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid gemachtigd om onderwijzers, hulp-onderwijzers en kweekelingen van het openbaar inlandsch lager onderwijs ter beschikking te stellen van den gouverneur, ten einde door hem te worden werkzaam gesteld bij de landschapsscholen in zijn gewest, onder voorwaarde evenwel, dat de daardoor veroorzaakte uitgaven door de betrokken landschapskassen geheel zullen worden gerestitueerd.

Het aantal bedevaartgangers bedroeg in 1909 522, tegen 238 in 1908. Onder de heidensche stammen in Midden- en Oost-Celebes en in het zuidoostelijk schiereiland wint de Islam geleidelijk veld. De gedeelten van de afdeelingen Loewoe en Tomori, waar Barëe sprekende Toradja's wonen, zijn opengesteld voor de Protestantsche zending (Gouv. Bt. 21 Juli 1909 n°. 35).

De veiligheid van personen en goederen kan nog geenszins verzekerd worden geacht; gevallen van moord en doodslag en veediefstallen kwamen nog veelvuldig voor. De toestand gaat echter geleidelijk vooruit.

Verscheidene inlandsche hoofden en ambtenaren getroosten zich geldelijke opofferingen voor de opvoeding van hunne kinderen.

De gezondheidstoestand liet in 1909 te wenschen over. Behalve beri-beri in de binnenlanden der afdeeling Oostkust van Celebes (zie hiervóór), kwamen koortsen en buikaandoeningen — voor het meerendeel met een gunstig verloop — in het geheele gewest voor, terwijl in de zelfbesturende landschappen de pokziekte vele slachtoffers eischte. Er werd allerwegen zooveel doenlijk gevaccineerd.

De handel was zeer levendig.

De uitkomsten van den rijstoogst waren, tengevolge van de ongestadige weersgesteldheid, vrij onbevredigend.

De koffie-oogst leverde minder op dan in 1908, waardoor de uitvoer van koffie van 5500 pikol tot 3362 pikol daalde. In de Toradja-landen werden maatregelen genomen om de koffiecultuur uit haar verval op te heffen. Tabak wordt slechts in het klein verbouwd en dient uitsluitend ter voorziening in eigen behoefte; de opbrengst was bevredigend. De stijging van de marktprijzen voor boschproducten, vooral voor damar en rotan, was oorzaak dat de inzameling daarvan toenam.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren bevredigend.

§ 17. MENADO.

De politieke toestand in dit gewest bleef ook in 1909 gunstig.

Met betrekking tot de verschillende landschappen en hunne bestuurders valt het volgende te vermelden.

De aarden baan van den op kosten van het zelfbestuur van Bolaang Mongondou aan te leggen weg van de kust naar Kotabangoen (vgl. K. V. 1909, kol. 71) kwam, niettegenstaande de werkzaamheden door het hevig heerschen der

pokziekte onder de bevolking en door de vele regens vertraging ondervonden, tot op 2 paal van Kotabangoen gereed. De Doemoga-rivier werd door opruiming van hinderlijke rotspunten beter bevaarbaar gemaakt.

In de afdeeling Midden-Celebes werd eenig verzet ondervonden in het landschap Pekawa, toen de waarnemende controleur van Paloe zich in Juni 1909 met eene groep militairen derwaarts begaf naar aanleiding van berichten over vexatiën van den madikomalolo van Paloe, Karaeng Poetih, tegenover de bevolking. In de bedding van de Soeramana-rivier werd de groep door eene 50 man sterke bende aangevallen; in het daarop gevolgd gevecht, waarbij aan onze zijde een inlandsch korporaal licht werd gewond, bekwamen de kwaadwilligen 5 dooden, waarop zij zich door de vlucht in het zwaar begroeid en geaccidenteerd terrein aan verdere vervolging onttrokken. Bij een lateren patrouilletocht bleek de bevolking naar het zuiden te zijn uitgeweken met medevoering van hare voorraden levensmiddelen. Aan den hoofdaanlegger van het verzet, I Gampa, hoofd van de Pekawa-streek, werd, nadat hij op 1 September zijne onderwerping had aangeboden, opgedragen de uitgewekenen naar hunne kampongs te doen terugkeeren.

Het voortdurend optreden van militaire en bevolkingspatrouilles had ten gevolge dat de sedert 1907 voortvluchtige kabosenja van Kasamidoelangi, Tabatoki genaamd, zich op 14 Juni 1909 bij den civielen gezaghebber te Poso meldde. Tien dagen later bezweek hij aan uitputting in het hospitaal aldaar. Zijne volgelingen onderwierpen zich kort daarna.

In de onderafdeeling Poso werd eene beweging op het getouw gezet door de geestdrijvers Makoesi, tehuis behoorende te Kolonedale (Oostkust van Celebes), en Papa I Keratoe, die zich onoverwinnelijk noemden en hunne aanhangers aanstookten tot verzet tegen het Gouvernement. In November gelukte het hen op te vatten, waarmede de bewegng was onderdrukt.

In October overleed de zelfbestuurder van Tobakoe, Laseke Tomai Kalagi, wiens opvolger reeds de korte verklaring aflegde.

Van de afscheiding van het landschap Bada van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en zijne toevoeging aan de residentie Menado is reeds melding gemaakt in § 16.

Bij Gouv. Bt. 3 Maart 1910 n°. 27 zijn goedgekeurd en bekrachtigd de korte verklaringen, afgelegd door de bestuurders van Toriboeloe, Ampibabo, Kasimbar, Sigenti, Koelawi, Banasoe, Dolo, Togian, Malenge en Bobongko, Walea-besar en Walea-ketjil en de bestuursters van Sigi en Belomaroe, waarbij tevens die hoofden in hunne waardigheid zijn erkend en bevestigd.

Evenals in 1908, verkeerden de landschapskassen in de afdeelingen Bolaang Mongondou en Midden-Celebes, op de Sangi- en Talaud-eilanden en in de onderafdeeling Bwool in bloeienden staat.

Over het algemeen wordt door de inlandsche hoofden vrij veel aan de opvoeding van hunne zonen en mannelijke aanverwanten ten koste gelegd. Sommige hoofden in de Minahasa laten hunne zonen de Menadosche school, de Europeesche school te Menado of de hoofdenschool te Tondano volgen; drie leerlingen gingen, na de laatstgenoemde inrichting te hebben afgeloopen, naar de landbouwschool te Buitenzorg. Zonen van de radja's van Bolaang Itang en Bolaang Mongondou ontvangen op Java eene Europeesche opvoeding. Een zoon van den waarnemenden radja van Kandhar (Sangi-eilanden) keerde in 1909 van de landbouwschool te Buitenzorg terug en een zoon van den radja van Taboekan bezoekt in Nederland een gymnasium. In de afdeeling Midden-Celebes wordt door de hoofden volstaan met hunne zonen de landschapsscholen te doen bezoeken.

De Islam blijft zich gestadig uitbreiden onder de heidensche bevolking in de afdeeling Bolaang Mongondou, de onderafdeeling Sangi-eilanden en, hoewel in mindere mate, in de afdeeling Midden-Celebes. Het aantal bedevaartgangers verminderde van 104 in 1908 tot 63 in 1909. De evangelisatie maakte eenige vorderingen in de afdeelingen Bolaang Mongondou, Menado en Amoerang, terwijl op het einde van 1909 de eerste Toradja's (een 180-tal personen) te Koekoe en Kasigoentjoe (onderafd. Poso, afd. Midden-Celebes) tot het Christendom overgingen.

De veiligheid van personen en goederen liet weinig te wenschen over; het aantal groote misdrijven verminderde.

De gezondheidstoestand was gunstiger dan in 1908. In de afdeeling Bolaang Mongondou echter heerschte eene hevige pokkenepidemie, welke vele slachtoffers maakte, terwijl men te Gorontalo met beri-beri te kampen had. In de afdeelingen Amoerang, Tondano, Gorontalo en Midden-Celebes vertoonden zich de pokken sporadisch, terwijl de pokkenepidemieën in Kema en op de Sangi-eilanden (zie K. V. 1909, kol. 74) respectievelijk einde December 1908 en einde Januari 1909 tot staan kwamen. Door de ongunstige weersgesteldheid kwamen gevallen van malaria, typheuse koortsen en dysenterie (de laatste vooral onder de koelies van de mijnbouwonderneming Paleleh) veelvuldig voor.

In de afdeeling Midden-Celebes heerschte onder het vee in Banawa en Parigi miltvuur, waaraan ruim 100 dieren bezweken, terwijl in dezelfde streken kwade droes onder de paarden voorkwam.

De toestand van den handel was in 1909 in de Minahasa, op de Sangi- en Talaud-eilanden en in Midden-Celebes gunstiger dan in het voorafgegane jaar, waartoe de stijging van de marktprijzen voor copra veel bijdroeg. In de afdeeling Gorontalo evenwel nam de uitvoer van copra af door de kleinere productie van de klapperaanplantingen. In de afdeeling Bolaang Mongondou ondervond de handel den nadeeligen invloed van het heerschen der pokken. De uitvoer van ebbenhout van de Talaud-eilanden naar Japan en Nederland was belangrijk. De binnenlandsche handel was levendig, behalve in de afdeeling Midden-Celebes.

De uitkomsten van den rijstoogst waren vrij gunstig, behalve — om de hiervóór vermelde reden — in de afdeeling Bolaang Mongondou.

In de afdeelingen Amoerang en Tondano begint men meer aandacht aan de koffiecultuur te schenken. De tabakscultuur is alleen te Tinombo en Todjo (afd. Midden-Celebes) en in het district Kawangkoan (afd. Amoerang) van eenige beteekenis. De oogst van maïs was ook in 1909 bevredigend. De productie van notemuskaat en foelie ging achteruit, als een gevolg van de lage marktprijzen.

De afdeeling Midden-Celebes werd herhaaldelijk door aardbevingen en aardschuivingen geteisterd; in de berglandschappen van Paloe werden vele huizen vernield, terwijl bij eene aardschuiving in Lindoe een ladanghuis werd bedolven, waarbij 2 vrouwen en 2 meisjes den dood vonden.

§ 18. AMBOINA.

In West-Ceram bleef het verzet der bevolking van Ahiolo (vgl. K. V. 1909, kol. 75) nog geruimen tijd onverzwakt voortduren. Nadat ook de bevolking van de strandnegorij Pokalowoni (zie t. a. p.) zich daarbij aangesloten had, werd het civiel en militair gezag in één hand vereenigd door den te Piroe bevelvoerenden officier der landmacht tijdelijk te belasten met de functiën van assistent-resident van Ceram.

Daar de kwaadwilligen eene zuivere guerilla voerden en zich bij den opmarsch van eene eenigszins groote troepenmacht dadelijk in de bosschen terugtrokken, bepaalde de actie onzerzijds zich tot het opruimen van schuilplaatsen en voorraden en een onafgebroken patrouillegang, hetgeen intusschen het goede gevolg had dat de vijandiggezinden uitweken naar het zuidoosten en de bevolking van de ten westen van Ahiolo gelegen landschapjes, door het vertrek van de opstandelingen uit hare nabijheid, gewilliger werd om inlich-

tingen omtrent de bewegingen van den vijand te verstrekken. Hierdoor kon beter tegen hem worden opgetreden en zoo gelukte het aan eene op 27 April uitgerukte patrouille het invloedrijkste hoofd van het Oewe-Wata-gebied, met name Soray, onschadelijk te maken. De voortgezette patrouillegang noopte eindelijk den radja van Ahiolo, Toemerissa, en zijn broeder Rioeké om in de tweede helft van Juli het hoofd in den schoot te leggen, waardoor aan het verzet een einde kwam. De bevolking keerde terug, bouwde eene kampong naast ons hoofdbivak en was ons behulpzaam bij den aanleg van communicatiewegen en den opvoer van vivres. Toemerissa en Rioeké werden aanvankelijk naar Amboina en vervolgens naar Banda opgezonden; de laatste overleed aldaar in December jl. Van de uitgeweken Pokalowoniërs werd een gedeelte opgevat door de in die streek ageerende troepenmacht, terwijl van de overigen het meerendeel zich bij het bestuur kwam melden en slechts enkelen naar Honitetoe en Noei uitweken, waar zij bij de bevolking eene schuilplaats vonden. De daarvoor aan Honitetoe opgelegde boete van 50 zakken damar werd binnen den gestelden termijn voldaan, terwijl de bevolking van Noei, die zich tot dusver overal verspreid op hare ladangs had opgehouden, naar hare vaste nederzetting terugkeerde. Bij het einde van het jaar waren dan ook de Pokalowoniërs voor het grootste deel weder in hunne eigen negorij terug en was de rust volkomen hersteld. Aanstonds werd daarop begonnen met den aanleg van goede communicatiewegen van Ahiolo over Kwala Lara naar Kwala Tala en van Kairatoe over Honitetoe naar Kwala Lara. Na de voltooiing van die wegen kan verwacht worden dat eene geringe troepenmacht voldoende zal blijken om dit lastigste gedeelte van West-Ceram in bedwang te houden. De grootte van ons succes valt af te leiden uit de inlevering van een aanzienlijk aantal vuurwapenen. Ook in overig West-Ceram was de inneming van die wapens in het afgeloopen jaar, tengevolge van voortdurende patrouilleering, niet onbelangrijk.

Overigens hadden op Ceram geen rustverstoringen plaats. De civiele gezaghebbers konden zich overal vrijelijk bewegen en onze bevelen werden stipt opgevolgd.

Het eiland dat ons, na Ceram, in het afgeloopen jaar de meeste last veroorzaakte, was Jamdena (afd. Tanimbar-eilanden). Tot voor korten tijd heerschten daar nog zeer primitieve toestanden, zoodat bij het vestigen van geregeld bestuur botsingen onvermijdelijk waren. In Juni kwam de negorij Laoerang, die eenige kinderen geroofd had van Lermatan, in verzet en weigerde deze terug te geven. Met behulp van een detachement gewapende politiedienaren wist de civiele gezaghebber spoedig gehoorzaamheid af te dwingen. In September werd eene Makassaarsche prauw, die zich voor handelsdoeleinden te Wermatan bevond, door de bevolking van die negorij beroofd en uitgemoord. Eene week na de aankomst van een van Amboina derwaarts gezonden detachement militairen, meldde zich de orangkaja en leverde het grootste deel van de geroofde goederen in. De bevolking, die gevlucht was, keerde gedeeltelijk terug, doch vluchtte weder toen een onderzoek naar het gebeurde werd ingesteld. Eerst na het vertrek van de militaire macht liet zij door bevriende hoofden hare onderwerping aanbieden. In November had weder een moord plaats, thans gepleegd door eenige inwoners van de negorij Kilmassa op een Chineesch handelaar. Dit feit leidde tot een gewapend optreden van de negorijen Mejanoe Das en Mejanoe Bab tegen de schuldige negorij, bij welke gelegenheid aan weerszijden eenige dooden vielen. De hoofddader van den moord werd in hechtenis genomen en door een raad van hoofden veroordeeld, waarna het den posthouder van Larat medio December gelukte eene verzoening tusschen de strijdvoerenden tot stand te brengen.

De exploratie van Boeroe (zie K. V. 1909, kol. 76), welk eiland in November 1909 tijdelijk geplaatst is onder het bestuur van een civielen gezaghebber, werd ten einde gebracht.

Zoowel op de Kei- als op de Aroe-eilanden breidt onze invloed zich meer en meer uit; het gezag van het Gouvernement wordt er allerwegen erkend. Op de Leti-groep was de toestand eveneens zeer bevredigend; alleen op Wetar, met de exploratie van welk eiland in 1910 een aanvang is gemaakt, liet hij nog veel te wenschen over (vgl. t. a. p.).

De veiligheid van personen en goederen was in het gewest, voor zoover het onder geregeld bestuurstoezicht staat, zeer bevredigend.

Behoudens de gewoonlijk voorkomende gevallen van koortsen en buikziekte en gevallen van beri-beri onder de op Ceram te werk gestelde dwangarbeiders en onder de opvarenden van de parelvisscherijvloot in de wateren der Aroe-eilanden, was de gezondheidstoestand over het algemeen gunstig.

Ziekten onder het vee kwamen niet voor.

Tengevolge van den gedrukten prijs der voornaamste handelsartikelen was de handel, vooral die ter hoofdplaats Amboina, ook in 1909 weinig opgewekt. Op de Aroe-eilanden viel eenige toeneming van den uitvoer waar te nemen.

De uitkomsten van de zeevischvangst en van de parelvisscherij waren gunstig.

Op Taam (Klein-Kei) werd eene machinale plankenzagerij in werking gesteld. Te Dobo (Aroe-eilanden) wordt door Japanners de scheepsbouw beoefend.

De Christelijke zending was met vrucht werkzaam op het eiland Loeang (onderafd. Babar, Loeang en Sermata) en in de onderafdeelingen Damar en Leti, waar de bevolking langzamerhand geheel voor het Christendom gewonnen wordt. Op de Aroe- en Tanimbar-eilanden, zoomede op Babar, viel wel eenige uitbreiding van het aantal Christenen waar te nemen, doch het blijft, in verhouding tot het totaal der bevolking, nog zeer gering. Ook op Wetar, waar 2 kleine gemeenten met 1 inlandsch leeraar zijn, beteekent het bekeeringswerk nog weinig. Op Ceram breidde zich het Christendom in het westelijk deel der noordkust en aan de Taloetibaai uit.

§ 19. TERNATE EN ONDERHOORIGHEDEN.

De politieke toestand was gedurende het jaar 1909 over het algemeen gunstig.

In April werd door den raad van landsgrooten van Tidore (vgl. K. V. 1909, kol. 75) de korte verklaring afgelegd, waaraan ditmaal een vierde artikel is toegevoegd, houdende de uitdrukkelijke erkenning — welke ook in het door deze verklaring vervangen politiek contract van 1880 reeds voorkwam — van het recht van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement om het sultanaat Tidore te allen tijde bij het rechtstreeks bestuurd gebied in te lijven. De verklaring werd goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 6 Sept. 1909 n°. 20.

In Juni 1909 teekenden de sultan van Ternate en zijne landsgrooten een nieuw politiek contract, waarbij hunne politieke verhouding tot het Gouvernement beter is geregeld. Het is goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 22 Febr. 1910 n°. 4, onder voorbehoud dat er eenige wijzigingen van ondergeschikt belang in zullen worden aangebracht, zoodat het nog niet in werking is getreden.

Een der vele reizen van den resident door dit gewest werd dienstbaar gemaakt aan de regeling van verschillende zaken in het sultanaat Batjan, waar nog allerlei vicieuse en ongeordende toestanden bestaan. Dit, gepaard aan de weinige belangrijkheid van het landschap, deed er toe besluiten (Februari 1910) den resident te machtigen om met het zelfbestuur overleg te plegen over de vervanging van het niet meer aan de eischen des tijds beantwoordend politiek contract

van 1899 door de korte verklaring, waardoor de gelegenheid zal worden geopend om de ontwikkeling van het landschap krachtiger ter hand te nemen.

Met de invoering van de zoogenaamde conversiebelasting (vgl. K. V. 1909, kol. 77) werd voortgegaan in het district Sahoe op de westkust van Halmahera en op de Soela-eilanden, terwijl in de afdeelingen Ternate, Halmahera, Batjan en Soela-eilanden eene telling van het zielental plaats had. Moeielijkheden werden daarbij niet ondervonden.

Ter zake van den in het district Loloda van Ternataansch Halmahera in Februari 1909 plaats gehad hebbenden moord (zie t. a. p.) werden veertien personen door den rijksraad te Ternate tot dwangarbeid van verschillenden duur veroordeeld.

De Alfoeren van de Sebojo-, Mange- en Kadae-stammen, die, tengevolge van vexaties der sultansbeambten, een zwervend leven in de binnenlanden van de Soela-eilanden leiden, beginnen op aandringen van het bestuur zich weder in kampongs aan het strand te vestigen.

In Noord-Nieuw-Guinea is de toestand in de omgeving van de standplaatsen der bestuursambtenaren zeer bevredigend. Daarbuiten evenwel komen onderlinge oorlogjes, raak- en sneltochten nog steeds voor, waartegen door onze ambtenaren het mogelijke wordt gedaan.

In Mei 1909 gelukte het een 16-tal, van Waropenkai afkomstige, op een raaktocht uit zijnde prauwen, bemand met ongeveer 450 man, bij de Terschelling-eilanden te overvallen en alle prauwen buit te maken. De bemanning vluchtte het land in en kon, wegens het ongunstig terrein, niet worden achterhaald.

Door het veelvuldige patrouilleeren in West-Nieuw-Guinea werd de hongi-leider Maimoena genoodzaakt om zich bij het bestuur te melden (September 1909). Met Maimoena, die voor de rapat terecht zal staan, verdwijnt het laatste beruchte hongi-hoofd uit de landschappen aan de noordkust van de Maccluer-golf, zoodat verwacht kan worden dat die streken blijvend tot rust zullen komen.

Met de registratie van de bevolking van Bira, Roembati, Patipi, Kais en Kajoni is een aanvang gemaakt. De majoor van Noesawamar (Bintoeni) werd wegens knevelarij en het willekeurig opleggen van boeten gestraft, terwijl zijne voornaamste raadgevers, Mohammedaansche zendelingen, die hem tot tegenwerking van het Christelijk zendingswerk in zijn ressort aanzetten, daaruit werden verwijderd.

De exploratie van de landschappen om de Argoeni-baai (zie K. V. 1909, kol. 78) heeft aangetoond, dat de plaats Kaimana voor eene eventueele nieuwe bestuursvestiging zeer geschikt zou zijn. Om de openstelling van de Bira- en Beraoestreek voor den handel voor te bereiden, maakte de assistent-resident met eenige radja's eene reis naar de Maccluer-golf, waarbij zeer vriendschappelijke aanrakingen met de bevolking werden verkregen.

Ten einde de noodige gegevens te verzamelen om te kunnen komen tot eene beslissing omtrent de ten aanzien van Noord- en West-Nieuw-Guinea te volgen gedragslijn, bepaaldelijk ook in verband met de vraag of het algemeen belang medebrengt onze bestuursbemoeienis aldaar uit te breiden, is een begin gemaakt met de stelselmatige exploratie van deze streken op dezelfde wijze als in Zuid-Nieuw-Guinea reeds geschiedt, eene exploratie dus welke geen dadelijke bestuursvestiging beoogt. Voor dat doel zijn een drietal militaire exploratiedetachementen aangewezen, waarvan twee ten behoeve van Noord-Nieuw-Guinea (Gouv. Btn. 28 Aug. en 23 Oct. 1909 nos. 4 en 1) en een voor West-Nieuw-Guinea (Gouv. Bt. 4 Dec. 1909 n°. 16). Een der detachementen voor Noord-Nieuw-Guinea, onder bevel van den kapitein der infanterie F. J. P. Sachse, is in September van Java naar zijne bestemming vertrokken, en houdt zich in de eerste plaats bezig met de voorbereiding van de in § 1 van dit hoofdstuk vermelde, door eene Nederlandsch-Duitsche commissie te verrichten exploratie van het grensgebied tusschen Nederlandsch- en Duitsch-Nieuw-Guinea, met welk doel een ,,Hollandia" genaamd bivak aan de Kajo-baai is betrokken. Het detachement heeft de beschikking over een tweetal stoomsloepen en een klein stoomschip (de *Grensjager*), terwijl er aan zijn toegevoegd de zoöloog dr. P. N. van Kampen, adjunct-afdeelingschef bij het departement van landbouw, en een tweetal inlandsche verzamelaars.

Het tweede detachement voor Noord-Nieuw-Guinea [1]), onder bevel van den kapitein der infanterie A. Franssen Herderschee, had in opdracht de exploratie van het stroomgebied der Mamberamo-rivier en tevens het doen van eene poging om in het centraal gebergte van Nieuw-Guinea door te dringen. Het detachement vertrok medio Januari 1910 van Manokoeari naar de Mamberamo, welke rivier werd opgevaren. Eene week roeiens van het Haviks-eiland passeerde men het van Rees-gebergte, waarna eene uitgestrekte vlakte werd aangetroffen, die zich tot aan den voet van het centraal gebergte uitstrekte; het Sneeuwgebergte was wegens de daarvóór liggende hooge ketens niet zichtbaar. De gezondheidstoestand was tot dusver (in het geheel waren tot aan het einde van Maart ongeveer 260 K.M. op de rivier afgelegd) vrij bevredigend geweest, doch plotseling braken in die mate malaria en beri-beri uit, dat men niet alleen naar Manokoeari moest terugtrekken, maar dat zelfs tot onverwijlde evacuatie van het geheele detachement en tot de staking van de exploratie besloten moest worden (April).

De veiligheid van personen en goederen liet op Nieuw-Guinea en op enkele ver van de bestuursvestigingen gelegen plaatsen te wenschen over.

De gezondheidstoestand was over het algemeen vrij bevredigend. Pokken kwamen op Halmahera en in Noord-Nieuw-Guinea nog sporadisch voor; ook werden vele gevallen van koorts en buikziekte geconstateerd. Aan de Humboldtbaai heerschten beri-beri en malaria, terwijl ter hoofdplaats Ternate enkele gevallen van typhus voorkwamen.

De toestand van den handel was minder gunstig. Wel stegen de prijzen voor vogelhuiden, doch die voor damar daalden, terwijl die voor ebbenhout de onkosten nauwelijks dekten. In den handel in artikelen voor dagelijksch gebruik ging vrij veel om.

Sawahs zijn in dit gewest onbekend. Alleen op Halmahera wordt hier en daar rijst op droge velden verbouwd, waarvan de opbrengst niet in de behoefte voorziet.

Enkele Alfoeren op Halmahera en in Noord-Nieuw-Guinea gingen tot den Islam over.

§ 20. ZUID-NIEUW-GUINEA.

De algemeene politieke toestand was gunstig. Zoowel onze door de oprichting van tijdelijke politieposten te Oeroemerike, Doemande en Oekaba gesteunde gezagsuitoefening in de kuststreken van de eigenlijke zuidkust, als de geleidelijke uitbreiding van onzen bestuursinvloed onder de binnenlandsche stammen van in vorige jaren geëxploreerde landstreken ondervonden weinig moeielijkheden. De verstandhouding tusschen de inboorlingen en de zich in hun gebied ophoudende vreemdelingen, meerendeels Maleische en Chineesche copra-ruilers, was in het algemeen naar wensch. De geschillen, die zich nu en dan voordeden, waren steeds te wijten aan kwade trouw of wangedrag van de vreemdelingen. Ook het door de scherpe concurrentie meer en meer in zwang komende systeem om aan de inboorlingen voorschotten te verstrekken op den

[1]) Ter verzekering van eene behoorlijke communicatie werden voor beide detachementen verschillende maatregelen getroffen, o.a. doortrekking van eene paketvaartlijn van Manokoeari tot de Humboldt-baai, terwijl de Paketvaart-maatschappij bereid werd bevonden om hare schepen op dat traject de Mamberamo-monding te laten aandoen.

prijs van door hen te leveren klappers gaf herhaaldelijk tot ongewenschte praktijken van de zijde der handelaren aanleiding. Het bezit van vuurwapenen door vreemdelingen werd streng beperkt.

De onderlinge verstandhouding van de verschillende stammen liet weinig te wenschen over, behoudens een ernstige twist tusschen de bewoners van de strandkampong Boeti en de Piem- en Raoek-anim aan de Koembe, waarbij de eerstgenoemden, terwijl zij zich met hunne cano's op de Boven-Marau-rivier bevonden, door de Koembe-lieden werden overvallen en eenige dooden bekwamen. Ook werd een aantal ongewapende Wamal-lieden, die op weg waren naar een feest te Momboen, de hoofdvestiging der Koemroem- (Kamoroem-) lieden op de zuidkust van het Frederik Hendrik-eiland, op zee overvallen door de hun vijandige Poele Kom-lieden, waarbij zij het verlies van eenige hunner te betreuren hadden. Die overval was eene wraakneming der Poele Kom-anim wegens een vroegeren sneltocht der Wamal-lieden in hun gebied.

De twisten tusschen de strandkampongs onderling, die meestal veroorzaakt worden door het nog diep geworteld geloof aan tooverij, konden steeds door tusschenkomst van het bestuur in der minne worden bijgelegd.

Met de stelselmatige exploratie van het gewest werd onafgebroken voortgegaan [1]). In den loop van 1909 werden een tweetal luitenants-ter-zee der 2de klasse aan het exploratiedetachement toegevoegd voor hydrografische verrichtingen en nautische waarnemingen. Nagenoeg het geheele jaar werd besteed aan de verkenning van het stroomgebied van de Digoel, een der grootste rivieren van het eiland (vgl. K. V. 1909, kol. 81 en 82). De hoofdrivier, die voor zeestoomers van het type *Valk* gedurende 3 stoomdagen bevaarbaar is, werd ongeveer 680 K.M. opgevaren tot aan den voet van het lage voorgebergte, waar te zware stroomversnellingen en rotsversperringen het verder doordringen met cano's onmogelijk maakten. Van hier uit was het nog geheel onbekende hooggebergte tusschen den Rumphius-keten en het Victor Emanuel-gebergte, waaruit zich tot eene hoogte van ± 15 000 voet de met sneeuw bedekte Juliana-top verheft (ongeveer 420 K.M. recht noordelijk van Merauke), duidelijk te overzien. De grootste linker zijrivier, de Oewimmerah, werd verkend tot nagenoeg aan het eindpunt van hare bevaarbaarheid voor cano's. Van uit het eerste bivak in den benedenloop van de Digoel werd ± 70 K.M. in recht oostelijke richting doorgedrongen naar het de Nederlandsch-Britsche grens vormend gedeelte der Fly-rivier, doch het einddoel kon niet worden bereikt omdat de colonne in het zwaar geaccidenteerd terrein te zeer was afgemat.

De Digoel bleek door een zijtak, de Kawarga, in verbinding te staan met een uitgebreid deltastelsel, waarvan de mondingen reeds in de vorige jaren werden verkend. In den hoofdarm, de Jar, mondt de belangrijke Mapi-rivier uit, die, na over eene lengte van ongeveer 150 Engelsche mijlen te zijn verkend, haren oorsprong bleek te hebben in een uitgestrekt meer, van waaruit duidelijke panorama-schetsen konden worden gemaakt van het centrale gebergte.

De oevers van den beneden- en middelloop der Digoel zijn betrekkelijk schaars bevolkt, in hoofdzaak tengevolge van de van ouds in dit gebied gehouden sneltochten door de stammen der eigenlijke zuidkust. Daarentegen is de bovenloop van de Digoel en de Oewimmerah goed bevolkt, en wel door stammen, die, te oordeelen naar hun kunstigen huizenbouw, de zorgvuldige teelt van voedingsmiddelen en hun krijgshaftig karakter, tot een krachtiger ras behooren dan die van de laaglanden. De aanrakingen met de bevolking in het benedenstroomgebied waren doorgaans zeer vriendschappelijk, doch bovenstrooms namen de inboorlingen bij de nadering van de colonne eene schuwe en vaak vijandige houding aan. De vaartuigen en bivaks werden met pijlen beschoten, zoodat herhaaldelijk van de vuurwapenen moest worden gebruik gemaakt in het belang van de eigen veiligheid; er wordt echter met groote gematigdheid opgetreden, ten einde de primitieve bevolking, wier onwelwillende houding meer aan schrik en ontsteltenis voor het nieuwe dan aan bepaald vijandige gezindheid moet worden toegeschreven, niet af te schrikken van de voor het welslagen der exploratie zoo noodige toenadering. Bij nadere kennismaking werden dan ook vaak met zich aanvankelijk vijandig getoond hebbende lieden vertrouwelijke aanrakingen verkregen. De houding van de talrijke kleine in het Mapi-stroomgebied gevestigde stammen liet niets te wenschen over.

Het midden- en bovenstroomgebied van de Digoel en de Oewimmerah bevat zeer vruchtbare, golvende terreinen, grootendeels bedekt met prachtig oerwoud, waarin kostbare houtsoorten, o. a. getahpertja en Australisch sandelhout, werden aangetroffen. Het benedenland bevat uitgestrekte sagobosschen en grasvlakten, geschikt voor veeteelt en rijstbouw.

In November 1909 werd de bezuiden de Oostbaai met twee breede armen in zee uitmondende groote Eilanden-rivier door de *Valk* voorloopig verkend tot ongeveer op denzelfden breedtegraad als het verst bereikte punt op de Digoel. Sedert werden het bivak-schip *Zwaluw* (zie K. V. 1909, kol. 80) en het rivierstoomertje *Anna* daarheen overgebracht, met opdracht aan een deel van het detachement om te trachten het centrale gebergte tusschen den Rumphius-keten en het Victor Emanuel-gebergte en den ook van uit de Eilanden-rivier waargenomen Juliana-top te bereiken. Het andere deel van het detachement zal het nog volstrekt onbekende binnenland van het Frederik Hendrik-eiland vluchtig verkennen, waarna het zal worden overgebracht naar de zoogenaamde Pisang-baai nabij Hoek Naurio, met het doel om van daaruit door te dringen tot het centrale gebergte en den Carstensz-top.

Een drietal paters en drie geestelijke broeders van de sedert Juli 1903 ter hoofdplaats gevestigde congregatie van het Heilig Hart van Issoudun oefenden het bekeeringswerk onder de heidensche inboorlingen uit. Volijverig gingen zij voort met het verplegen van zieken en het ontvankelijk maken van den inboorling voor zachter zeden en humaner begrippen. Een klein aantal inlandsche knapen ontvangt ter pastorie eenig schoolonderwijs. Het voornemen bestaat om binnenkort nabij den politiepost te Oekaba, op de zoogenaamde Sanggase-kust, een missiestation op te richten. Ter hoofdplaats Merauke bevindt zich eene ± 122 leden tellende Protestantsche inlandsche Christengemeente, meerendeels bestaande uit Ambonsche en Timorsche Christenen.

Het aantal ter hoofdplaats gevestigde, zoogenaamde gekleede Papoea's nam wederom belangrijk toe. Het meerendeel is gehuwd met vrouwen van hun landaard. Als koelies in dienst van de handelaren vinden zij een loonend bestaan. Daar zij in hun nieuwen toestand zich ver verheven achten boven hunne vroegere dorpsgenooten, moet gewaakt worden tegen hun aanmatigend optreden.

De gezondheidstoestand was in het algemeen gunstig, behalve in de eerste drie maanden van 1909, waarin zich talrijke gevallen van dysenterie, vaak met doodelijken afloop, voordeden onder de bevolking der hoofdplaats en omstreken, vooral onder de dwangarbeiders aldaar. Onder de schepelingen van de gouvernementsstoomers *Soembawa* en *Valk* kwamen gevallen van beri-beri voor.

Dank zij de grootere veiligheid in de kuststreken, de betere verstandhouding tusschen de vreemdelingen en de inboorlingen en de beschikking over een grooter aantal te Merauke aangemaakte zeilvaartuigen, ging de handel, welke zich in de hoofdplaats nog tot den ruil van copra bleef bepalen, wederom merkbaar vooruit. De uitvoer van copra bedroeg ruim 11 600 pikol, tegen 8000 pikol in 1908.

De goed onderhouden sago- en klapperaanplantingen van de inheemsche bevolking bleven zich uitbreiden. De door Rotineesche landbouwers bewerkte proefsawahs (zie K. V. 1908, hoofdst. J, afd. I, § 6) leverden bevredigende uitkomsten op.

De zeevisscherij voorzag ook in 1909 ruimschoots in de dagelijksche behoefte van de bevolking aan versche en gedroogde visch. Ingevolge Gouv. Bt. 12 Jan. 1909 n°. 10 werden een twaalftal Chineesche visschers en prauwenbouwers van Bagan Si Api Api (res. Oostkust van Sumatra) in September voor 's lands rekening naar Merauke overgevoerd, ten einde te beproeven aldaar een visscherijbedrijf in het leven te roepen. Zij hebben tot dusver met zeer veel succes gewerkt, waarom pogingen worden aangewend om een grooter aantal dergelijke lieden van Bagan Si Api Api te doen overkomen.

Eenige van de Kei-eilanden afkomstige inlanders en Chineezen vinden te Merauke een loonend bestaan in het bouwen van handelsprauwen en huizen.

[1]) Omtrent de wetenschappelijke expeditie van mr. H. A. Lorentz naar het Sneeuwgebergte zie men hoofdst. O, afd. V, § 3.

§ 21. TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.

Onze verhouding tot Portugeesch-Timor bleef van zeer vriendschappelijken aard (vgl. § 1). Naar aanleiding van den op 24 Februari 1909 door lieden uit Oeikoesi (Portugeesch-Timor) op ons bivak nabij de kampong Worak ondernomen aanval (zie K. V. 1909, kol. 83), werd door eene colonne van 36 militairen en 11 gewapende politiedienaren, waarbij zich de radja van Oeikoesi met een troep goed gewapende ruiters en 4 Portugeesche soldaten gevoegd had, eene actie ondernomen tegen eene bende vrijbuiters onder een zekeren Michel Lopez, die aan dien bivak-overval debet zou zijn geweest. Den 6den April gelukte het de schuilplaats van Lopez te overvallen en de bende, met achterlating van 3 dooden, op de vlucht te drijven, terwijl Lopez dienzelfden dag door den radja van Oeikoesi gevangen genomen en aan ons uitgeleverd werd. Hij is door den raad van landshoofden in de onderafdeeling Beloe tot vijf jaren dwangarbeid veroordeeld.

De groote uitbreiding van onze bestuursbemoeienis in dit gewest maakte het noodig tijdelijk een assistent-resident ter beschikking te stellen van den resident ten behoeve van het beheer der landschapskassen en andere werkzaamheden van algemeenen aard (Gouv. Bt. 20 Oct. 1909 n°. 9), welke functiën ook aan den titularis bleven opgedragen na zijne aanstelling tot assistent- resident der tijdelijke afdeeling Timor (Gouv. Bt. 2 April 1910 n°. 17).

Op eigenlijk Timor was de politieke toestand over het algemeen zeer gunstig; de hoofden en de bevolking volgden onze bevelen goed op en de belasting in geld kwam zonder moeite binnen. Alleen in het complex Anas ontstonden eenige moeielijkheden, omdat de bevolking, opgezet door de hoofden Berija Tafoeli en Toni Tafoeli, elke aanraking met ons bestuur vermeed en telkens uitweek op Portugeesch gebied. Na de arrestatie van de beide onruststokers op 23 Februari 1910 was de rust hersteld.

Van bestuurswege werd voortgegaan met het nemen van maatregelen in het belang van land en volk door de verstrekking van zaadpadi en zaadkoffie, het uitbreiden van de klappercultuur, het verbeteren van de maïscultuur, het aanleggen van grootere ladangs en, waar mogelijk, van sawahs, zoomede met de omzetting van den zoo schadelijken ruilhandel in een handel tegen geld.

Het telefoonnet werd uitgebreid door de aansluiting van de plaatsen Niki-niki, Kolbano en Noil toko aan de hoofdlijn Koepang—Kapan—Atapoepoe.

Het vastleggen van het tracé voor een rijweg tusschen Koepang dwars door Timor tot Atapoepoe en van Atapoepoe dwars door de onderafdeeling Beloe naar Besikama kwam gereed, terwijl de weg van Koepang naar het op 30 paal daarvan gelegen plaatsje Tjemplong grootendeels in een rijweg herschapen is.

De landschappen Amfoan Timaoe en Amfoan Naiklioe zijn in Januari 1910 vereenigd tot één landschap Amfoan, onder het bestuur van Willem Tafin Talnoni, radja van Amfoan Naiklioe, die opnieuw de korte verklaring heeft onderteekend.

Op de Alor-eilanden bleven onderlinge veeten, die gewoonlijk met de wapens werden uitgevochten, nog aan de orde van den dag. Zoodra elders troepen vrij komen, zullen op die eilanden patrouilletochten ondernomen worden.

Op Sawoe en Roti viel op politiek gebied niets bijzonders voor; de belastingen werden zonder moeite geïnd, en zullen, wat het eerste eiland betreft, voortaan gestort worden in de afdeelingskas van Timor.

In de onderafdeelingen Oost- en West-Soemba werden de posthouders gesteld onder een civielen gezaghebber, officier van de landmacht (Ind. St. 1909 n°. 323).

In Oost-Soemba kwam de laatste der drie hoofdleiders van het in 1908/9 plaats gehad hebbend verzet (zie K. V. 1909, kol. 84), Nai Laki, in Augustus in onderwerping. Bij de registratie en ontwapening werden geen moeielijkheden ondervonden. De veeten tusschen de verschillende landschappen, waarvan vele paardendiefstallen het gevolg waren, konden in der minne worden opgelost. Het landschap Melolo, dat tot dusver bestuurd werd door een tweetal hoofden, de maramba's van Palemalamba en Watoepele, is, na het overlijden van eerstgenoemde in Mei 1909, geheel onder het gezag geplaatst van Oemboe Hia Hamatahe, maramba van Watoepele, die gehuwd is met de oudste dochter van het overleden hoofd.

In Midden-Soemba maakte in Augustus de beruchte paardendief Poemboe het landschap Kapoendoek onveilig. Door bevolkingspatrouilles en onze troepen werden aan zijne bende wel kleine verliezen toegebracht, doch het mocht nog niet gelukken Poemboe zelf onschadelijk te maken. In October d. a. v. moest een zekere Hamba Mai, die alle aanraking met het bestuur weigerde, in zijne versterkte schuilplaats te Pangoela Deli (Taaimanoek) opgezocht worden en vond hij bij verzet den dood. Met de registratie van de bevolking werd voortgegaan.

In West-Soemba gingen de bevestiging van ons gezag, de regeling van het inlandsch bestuur, de registratie en de wegenaanleg nog al met moeielijkheden gepaard. In Augustus werd verzet ondervonden in het landschap Wajewa, waar de stam der Watoemondala versterkingen had opgeworpen, omdat hij niet aan de werkzaamheden aan de wegen wenschte deel te nemen. De versterkingen werden den 18den Augustus, ten koste van 4 gewonden, door onze troepen genomen, nadat de 1ste-luitenant der infanterie G. P. DE NEVE bij eene verkenning op den 15den door een lanssteek gewond was geraakt. De vijand kreeg 1 doode en 3 gewonden en bood zijne onderwerping aan. Binnen twee maanden kwam nu een goede verbindingsweg tusschen de landschappen Wajewa en Lauli tot stand. In September werd bij het opvatten van het kamponghoofd van Paraing Kanoeboe, die weigerde voor het bestuur te verschijnen, weder tegenstand ondervonden en kregen wij 2 gesneuvelden. In November weigerde het hoofd van Patiala Dété (landschap Lamboja) met zijn volk aan de wegen te werken. Eene patrouille, die uitgezonden was om daaromtrent opheldering te vragen, viel in eene hinderlaag, met het gevolg dat de reeds genoemde luitenant DE NEVE sneuvelde en een drietal inlandsche militairen zwaar gewond werden. De patrouille, die voor de overmacht moest wijken, wist op haren terugtocht naar het hoofdbivak, den haar achtervolgenden vijand een 20-tal dooden te bezorgen. Na de aankomst van eenige versterking, rukten onze troepen den 23sten tegen de kampong op, doch de vijand vluchtte overhaast zonder den aanval af te wachten. In de volgende maand kwam de bevolking in onderwerping, terwijl de hoofdaanleggers van het verzet en de aanvallers van de patrouille-DE NEVE uitgeleverd werden.

Tengevolge van de heerschende onrust kon nog niet tot eene hervorming van het belastingwezen in West-Soemba worden overgegaan.

Op Flores trad in Boven-Ende, na het breken van het verzet in het landschap Wolo Baloe (Februari 1909, zie K. V. 1909, kol. 86), een gunstige toestand in en ondervonden de ontwapening en de registratie geen beletselen meer. Daarentegen moest in Mei gewapenderhand worden opgetreden tegen de kampongs Watoe-Mite en Poka M'Baka in het zuidwestelijk deel van de onderafdeeling Zuid-Flores. Na het sneuvelen van Rekoe Mago, het voornaamste hoofd van het verzet, en van eenige zijner volgelingen, kwamen de overige hoofden en de bevolking in onderwerping. De registratie kon nu ook hier voortgang vinden, evenals in het landschap Tanah Rea (Nanga Pandan) ten zuiden van het scheidingsgebergte. Ook in de overige landschappen dezer onderafdeeling — welke bij Gouv. Bt. 31 Maart 1910 n°. 18 tijdelijk onder een civiel gezaghebber is gesteld — toonde de bevolking meer toenadering. Dit was ook het geval in het landschap Lise Geli, dat in een grensgeschil met het landschap Ndoeri aanvankelijk in het ongelijk gesteld was, doch later, op grond van nadere onderzoekingen, een deel van zijne aanspraken erkend zag. Als een bewijs van het toenemend vertrouwen in ons bestuur diene, dat een groot aantal hoofden, onder wie voormalige leiders van het verzet, een bezoek brachten aan de hoofdplaats van het gewest.

In de onderafdeeling Oost-Flores bleef de politieke toestand bevredigend; alleen moest in April 1909 opgetreden worden tegen de kampongs Hikoeng en Ginga en had nabij de eerstgenoemde een treffen plaats, waarbij het kamponghoofd met 6 volgelingen sneuvelde. Sedert konden de ontwapening en de registratie ongestoord beëindigd worden.

In December werd eene colonne van 5 brigades marechaussee gezonden naar de nog niet bezochte Solor-eilanden, tot regeling van de aldaar heerschende verwarde toestanden. In het begin van Februari 1910 werd op het eiland Adonare verzet ondervonden van een zekeren Benga Ama, waarbij twee der onzen gewond werden; hijzelf werd den 6den van de genoemde maand gearresteerd. De colonne zal, na afloop van de excursie, hare patrouilletochten uitstrekken tot het eiland Wetar (res. Amboina) en de ten oosten daarvan gelegen eilanden. Het bestuur over de tijdelijke onderafdeeling Solor is, bij wijze van tijdelijken maatregel, opgedragen aan den civielen gezaghebber der tijdelijke onderafdeeling Oost-Flores (Ind. St. 1909 n°. 542).

In het ressort Maoemere was de toestand gunstig; alleen werd in de tot dusver nog slechts vluchtig door onze troepen bezochte landschappen Kowi, Soenda en Ndoeri nog geen gehoor gegeven aan oproepingen van het bestuur.

In het Ngada-complex betoonde zich de bevolking van het landschap Soa in den aanvang van het jaar 1909 onwillig bij de registratie; evenzoo, zij het in mindere mate, die van het gebied beoosten Ine Rie, zoodat krachtig moest worden opgetreden. Met het gevangen nemen van twee der voornaamste hoofden en het sneuvelen van eenige hunner volgelingen was de rust hersteld. Later moest de kampong Radja benoorden den Keo-piek, waar zich de kwaadgezinde elementen uit de omliggende streken verzameld hadden, aangetast worden, bij welken aanval een marechaussee sneuvelde en de vijand 23 dooden in onze handen liet. Ook werd nog de hand gelegd op een voormaligen gids van de colonne-CHRISTOFFEL, een zekeren Sikka Toro, die onder voorgeven van in naam van het Gouvernement te handelen en tot radja van het Keo-complex te zijn uitverkoren, zich aan de grootste afpersingen schuldig maakte. Ofschoon door ons optreden de toestand wel verbeterde, is de rust nog geenszins verzekerd. Zoo werden eenige in Rindoe op patrouille zijnde gewapende politiedienaren opgewacht door eene ongeveer 300 man sterke bende, die vluchtte, toen zij door eene omtrekking in de flank werd aangevallen. Na een achttal dagen patrouilleeren kwamen alle hoofden zich melden en keerde de bevolking naar de kampongs terug (November). Ook in de daloeschappen Riwoe en Tara Golo en in het gebied tusschen Embai en Rioeng aan de noordkust doen zich nog steeds ongeregeldheden voor.

In Manggarai was de politieke toestand in den aanvang van 1909 gunstig te noemen; de controleur van West-Flores en onze troepen vonden een goed onthaal, terwijl een 200-tal geweren ingeleverd werden. In Augustus trad echter eene kentering in. De kraeng van Todo en zijne verwanten werden genegen bevonden om van Todo, dat zeer onvruchtbaar is, naar de waterrijke en vruchtbare hoogvlakte van Roete te verhuizen, doch de anak kraengs (afstammelingen van hoofden) van Todo en Roete, vreezende dat hunne macht, die zij misbruikten om de bevolking te knevelen en af te persen, weldra geheel zou verdwijnen, trachtten door een verraderlijken overval die verplaatsing te voorkomen. In den vroegen morgen van den 2den Augustus kwam de daloe van het landschap Rahong, Ama Bembang, den te Roeteng geplaatsten instructeur van de gewapende politiedienaren mededeelen, dat de kraeng goeroe van het landschap, die door hem opgeroepen was, niet wenschte te verschijnen. Eene patrouille gewapende politiedienaren, die onmiddellijk was uitgezonden om den onwillige te halen, werd nabij de kampong Koewoe overvallen door eene een paar honderd man sterke, met lans en klewang gewapende bende, die zich in de ondiepe ravijnen ter zijde van het pad verscholen had. De vijand bracht ons een verlies toe van 10 man, onder wie de inlandsche commandant, terwijl hem 15 karabijnen en 15 klewangs in handen vielen. Ook bij den opvoer van goederen uit Todo naar Roeteng werden vijf gewapende politiedienaren overvallen en gedood.

Op het bericht van deze beide overvallen werden 3 brigades marechaussee naar Roeteng gedirigeerd, welke troepenmacht in den vroegen ochtend van den 10den Augustus bij dezelfde kampong Koewoe en op dezelfde wijze als ten aanzien van de gewapende politiedienaren geschiedde, aangevallen werd door den eenige honderden sterken, met lans en klewang gewapenden en gedeeltelijk bereden vijand. Niet dan met groote inspanning werd hij, zonder verliezen aan onze zijde, teruggeslagen en op de vlucht gedreven. Hij leed een verlies van 67 dooden en werd door de achtervolgende brigades geheel uit elkaar gedreven.

Ongeveer te zelfder tijd was eene naar het landschap Patja in het westelijk deel van Manggarai uitgezonden patrouille, op haren marsch van Rego naar Patja, opgewacht door ongeveer 150 gewapenden en was, zich niet sterk genoeg gevoelende, teruggetrokken. Alle te Reo beschikbare marechaussee's begaven zich nu naar Patja, doch vóór hunne aankomst aldaar was de patrouillle, op Rego terugtrekkende, door de bende aangevallen, waarbij de vijand 35 gesneuvelden kreeg, onder wie de daloe van het landschap. Den 12den Augustus keerde de gevluchte bevolking, die zich in holen en andere plaatsen had schuil gehouden, in de kampong terug en kwam zij met alle hoofden in onderwerping. In hoever de ongeregeldheden in Patja verband houden met die in Rahong, is niet kunnen worden uitgevorscht, evenmin de redenen, die aanleiding tot het verzet gegeven hebben. Spoedig na het breken van het verzet werden de hoofdleiders gearresteerd, waarbij de bevolking hulp verleende en blijken gaf de knevelarij van sommige kraengs moede te zijn. De rust werd sedert niet meer verstoord.

Op het eiland Soembawa bleven rust en orde gehandhaafd. Allerwegen werd zonder morren de belasting betaald en gewerkt aan de verbetering van het wegennet. In de onderafdeeling Taliwang werd de hulp van den civielen gezaghebber ingeroepen om verschillende waterleidingen, dienende tot besproeiing van de sawahs, te verbeteren. Het spreekt van zelf, dat het toepassen van onze bestuursbeginselen door de zelfbesturen in de practijk nog veel te wenschen overlaat, in het bijzonder dat van het landschap Soembawa toonde nog steeds neiging tot het doen van onwettige heffingen en herhaaldelijk moest aan hoofden en bevolking duidelijk gemaakt worden, dat buiten de sima asaparang atoewong en de heerendiensten, de monopoliën betreffende de levering van geelhout en den verkoop van karbouwenhuiden ter hoofdplaats Soembawa-besar, alle andere heffingen onwettig en dus verboden zijn. De lagere hoofden en de bevolking beginnen te begrijpen, dat zij in deze op den steun van het bestuur kunnen rekenen, waardoor hier en daar reeds geweigerd wordt die onwettige heffingen op te brengen. Eene kleine wijziging van de bestaande contracten met de zelfbesturen op Soembawa, noodig geworden door de afscheiding van hunne landschappen van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en hunne toevoeging aan de residentie Timor en onderhoorigheden (zie K. V. 1909, kol. 69), is goedgekeurd bij Gouv. Bt. 4 Sept. 1909 n°. 8.

Zoowel de Protestantsche als de Katholieke zending waren met succes werkzaam; de eerste strekt zich voornamelijk uit over West-Timor, Roti en Sawoe, de laatste over de bestuursressorten Beloe, Larantoeka en Maoemere. Op West-Timor bedroeg het aantal Christenen 6050, op Roti 11 882 en op Sawoe 3367, op een bevolkingscijfer van respectievelijk 30 000, 75 000 en 21 600 zielen; gedoopt werden 731, 236 en en 8 heidenen. In het gebied der Katholieke zending waren in Beloe 2298, in Larantoeka 10 236 en in Maoemere ongeveer 10 000 Christenen op een zielental van respectievelijk ongeveer 58 000, 60 000 en 90 000. In Beloe werden gedoopt 140 personen en in Larantoeka 649, onder wie 353 heidenen.

In het geheele gewest bestaan thans afdeelings- en landschapskassen en wordt gewerkt naar behoorlijk vastgestelde begrootingen, waarop o. m. belangrijke bedragen zijn uitgetrokken tot bevordering van het volksonderwijs. De bedragen tot restitutie, zooveel mogelijk, van de in het rechtstreeksch belang der landschappen door het Gouvernement gedane uitgaven werden voor de kassen van West-Timor, Midden-Timor, Roti, Oost-Flores en Soemba voor het jaar 1909 vastgesteld op respectievelijk f 7500, f 7825, f 9000, f 15 000 en f 5000 (Gouv. Bt. 10 Nov. 1909 n°. 3). Ten behoeve van de administratie der kassen is een boekhouder in dienst gesteld, terwijl door den resident nieuwe regelen op het beheer zijn uitgevaardigd.

De veiligheid van personen en goederen nam, in verband

met de uitbreiding van onzen invloed, voortdurend toe; de bevolking kreeg meer en meer vertrouwen in ons bestuur en onze rechtspraak, waardoor vele zaken werden aangebracht, die vroeger door de radja's eigenmachtig werden afgedaan. In de onderafdeelingen Beloe, Midden-Timor en Noord-Flores en op de eilanden Soemba en Soembawa kwamen nog vrij veel veediefstallen voor.

Aan de opvoeding van hunne zonen en andere mannelijke verwanten leggen de hoofden nog weinig ten koste; over het algemeen bepalen zij er zich toe hen de inlandsche scholen te doen bezoeken. Alleen de jongste broeder van den radja van Nita (Maoemere) wordt te Batavia opgevoed, terwijl de sultan van Soembawa het verzoek deed om zijn oudsten zoon op de opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren te Bandoeng te plaatsen.

De gezondheidstoestand was over het algemeen bevredigend, behalve in de onderafdeeling Bima. In de kuststreken kwamen de gewone ziekten als koorts, dysenterie en keelaandoeningen voor, doch zij droegen geen epidemisch karakter. Wel was dit het geval met eene besmettelijke keelziekte op het eiland Roti, waaraan velen bezweken; diezelfde ziekte vertoonde zich, doch in mindere mate, ook op Sawoe.

Op West-Timor en Roti stierven, evenals in het voorafgegane jaar, vele paarden en karbouwen aan surrah. In de onderafdeelingen Soembawa en Taliwang brak in het laatst van 1909 in hevige mate kwade droes onder de paarden uit, waaraan ruim 700 dieren stierven, in verband waarmede een gouvernements-veearts en een inlandsche mantri aldaar zijn gedetacheerd.

De algemeene toestand van den groothandel was zeer gunstig en, tengevolge van de toenemende veiligheid, nam ook de binnenlandsche handel in bloei toe. De handel in paarden was in het bijzonder op Roti, Sawoe, Soemba en Soembawa zeer levendig. Te Atapoepoe, Alor en Maoemere nam de uitvoer van copra zeer toe.

Tengevolge van den abnormalen oostmoeson en de muizenplaag waren de uitkomsten van den rijstoogst niet schitterend; in Midden-Timor werd het aantal sawahs belangrijk uitgebreid, terwijl over geheel Timor aan de bevolking het ploegen werd geleerd.

De koffiecultuur was nog van weinig belang, zoodat invoer van koffie moest plaats hebben. De in Larantoeka en Beloe en op Alor genomen proeven met het planten van Sumatra-koffie zijn mislukt, doch in Midden-Timor, waar de aanplant gesteld is onder het toezicht van een uit Sumatra's Westkust bescheiden mantri, slaagden zij beter.

Suikerriet wordt bijna niet aangeplant; daarentegen wordt in West-Timor, op Roti en op Sawoe lontar-suiker en -stroop bereid, welk laatste artikel veel wordt uitgevoerd naar andere eilanden van het gewest, zoomede naar Celebes.

Tabak (van inferieure qualiteit) wordt slechts aangeplant voor eigen behoefte; de uitkomsten van den oogst waren bevredigend, behalve in Maoemere. De cultuur van andere voorname landbouwproducten als djagoeng, gierst, katjang, oebi, uien, klappers en pinang gaf goede resultaten; alleen op Alor, waar tweemaal 's jaars djagoeng geplant wordt, mislukte de eerste oogst. Wegens de grootere vraag naar copra werd aan de klappercultuur iets meer zorg besteed en de aanplant uitgebreid.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren gering, behalve op Soembawa, waar Boegineezen, Boetonneezen en Madoereezen veel werk maken van de vischvangst, zoodat uitvoer van groote hoeveelheden gedroogde en gezouten visch plaats had. Naar tripang werd weder veel gevischt, hoewel de prijzen daalden.

In Maart 1909 woedde aan de zuidkust van Beloe een hevige storm, die veel schade toebracht aan den aanplant in Waihale en Waiwikoe. Verschillende vulkanen op Flores vertoonden verhoogde werking, terwijl op een aantal plaatsen in het gewest lichte aardschokken werden waargenomen.

§ 22. BALI EN LOMBOK.

De politieke toestand in dit gewest was zeer gunstig. Van de in Zuid-Bali gelegerde troepen konden de staf en één compagnie naar Java terugkeeren, zoodat thans aldaar nog slechts twee compagnieën in garnizoen blijven. Rust en orde werden alleen in Januari 1910 eenigszins verstoord in de onderafdeeling Badoeng en in het landschap Karangasem. In het district Kapal van de genoemde onderafdeeling ontstonden namelijk eenige moeielijkheden, doordat lieden uit het voormalige rijkje Mengwi — door het recht van verovering in 1900 opgelost in de rijken Badoeng en Tabanan —, die, wegens eene poging om de zelfstandigheid van Mengwi te herstellen, door den laatsten vorst van Badoeng verbannen waren met verbeurdverklaring van hunne eigendommen (sawahs), trachtten zich weder in het bezit daarvan te stellen. Het ter zake ingestelde onderzoek is nog niet afgeloopen. In het landschap Karangasem weigerden lieden uit de tot de kaste der soedra's behoorende klasse der pasek's en bendesa's, vermoedelijk op aanstoken van Ida Made Rai, poenggawa van Bebandem, dezelfde heerendiensten te verrichten als die, welke aan de soedra's zijn opgelegd, en wenschten zij in dat opzicht te worden gelijkgesteld met de wesia's. De controleur, vergezeld van eene militaire patrouille en eenige gewapende politiedienaren, overviel eene druk bezochte vergadering te Selat, en wist den genoemden poenggawa en de voornaamste hoofden van het verzet op te vatten. Het meerendeel van de onwilligen is daarop weder aan het werk gegaan.

Voor de landschapskassen van Gianjar, Bangli en Karangasem zijn voor het jaar 1910 voor het eerst bepaalde begrootingen opgemaakt. Bij Gouv. Bt. 1 Juli 1909 n°. 12 is, overeenkomstig den leidraad voor de vaststelling van voorloopige regelen op het beheer en de administratie van de landschapskassen in zelfbesturend gebied (Bijbl. Ind. St. n°. 6672), bepaald, dat de voor Gianjar en Karangasem op te brengen bedragen ter vergoeding van de in het rechtstreeksch belang van die landschappen door het Gouvernement gedane en te verrichten uitgaven jaarlijks zullen worden vastgesteld en derhalve geen vaste bedragen meer, zooals tot dusver (vgl. K. V. 1909, kol. 91). Voor 1909 werden die bedragen intusschen niet gewijzigd en werden zij op respectievelijk f 5000 en f 10 000 bepaald. Bangli bleek tot dergelijke restitutie nog niet in staat.

De veiligheid van personen was over het algemeen bevredigend, die van goederen liet nog te wenschen over. Het aantal veediefstallen in de afdeeling Djembrana en de onderafdeeling Oost-Lombok was vrij groot; daarentegen daalde het aanmerkelijk in de afdeeling Boeleleng.

Twee zonen van hoofden uit Gianjar vertrokken naar Probolinggo om door een Europeeschen onderwijzer te worden voorbereid voor de opleiding tot inlandsch ambtenaar. Een paar knapen uit de afdeeling Boeleleng bezoeken de Broederschool te Soerabaja, terwijl 3 andere zijn toegelaten tot de Hollandsch-Chineesche school te Singaradja. Door de mannelijke telgen der uit Badoeng, Tabanan en Kloengkoeng te Tjakranegara geïnterneerde grooten wordt de inlandsche school te Mataram vrij geregeld bezocht. Overigens bleven de meeste inlandsche hoofden en ambtenaren er zich toe bepalen om hunne zoons de inlandsche school te doen bezoeken. Daarentegen is de drang naar onderwijs bij het volk zelf groot. Als gevolg hiervan werd te Den Pasar eene gouvernements- en te Tabanan eene van gouvernementswege gesubsidieerde particuliere inlandsche school geopend, terwijl binnenkort ook in Bangli eene dergelijke onderwijsinrichting zal worden gesticht.

De gezondheidstoestand was in 1909 zeer bevredigend. In de afdeeling Boeleleng, in Noord-Bangli, ter hoofdplaats Tabanan en in Karangasem kwamen gevallen van goedaardige pokken voor.

Op Lombok hadden de paarden nog steeds te lijden van kwaden droes (vgl. K. V. 1909, kol. 93), welke ziekte zich in Badoeng en Tabanan (Zuid-Bali) sporadisch vertoonde. Onder het hoornvee werden geen besmettelijke ziekten geconstateerd.

De handelsomzet in Boeleleng bleef nog steeds dalen tengevolge van de opkomst van de havenplaats Benoa aan de zuidkust van Bali (zie t. a. p.). Overigens was de handel overal zeer levendig.

De uitkomsten van den rijstoogst waren bevredigend in de afdeeling Boeleleng, bijzonder gunstig in Djembrana en middelmatig in Lombok en Zuid-Bali. In Bangli en Karangasem moest, zooals gewoonlijk, rijst worden ingevoerd uit Gianjar, Kloengkoeng en Lombok.

De koffie-oogst bleef ver beneden het middelmatige. De tabaksoogst was alleen in de afdeeling Boeleleng bevredigend. Op Lombok leverde de cultuur, in vergelijking met andere jaren, slechts geringe resultaten op. Overal elders had de tabak veel te lijden door den zwaren regenval. Klappers en katjang gaven weder alle reden tot tevredenheid.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren bevredigend.

D.

LANDMACHT.

Bij Gouv. Bt. 26 Oct. 1909 n°. 15 is de luitenant-generaal G. C. E. van Daalen benoemd tot chef van den generalen staf.

Nopens de detacheering van officieren der bereden wapens aan de rij- en hoefsmidschool te Amersfoort zijn bepalingen vastgesteld bij K. B. 16 Juli 1909 n°. 48 (gewijzigd bij K. B. 13 Mei 1910 n°. 59), terwijl, met wijziging in zoover van K. B. 30 Nov. 1899 n°. 61, bij K. B. 16 Oct. 1909 n°. 58 (zie Jav. Ct. n°. 100) is bepaald dat, instede van 6, jaarlijks ten hoogste 12 Indische officieren zullen worden aangewezen tot bijwoning van een of meer cursussen aan de werkplaatsen voor draagbare wapenen hier te lande.

De regeling van de positie der officieren van de Nederlandsch-Indische landmacht, die gedetacheerd worden bij het departement van koloniën, is opgenomen in K. B. 7 Jan. 1910 n°. 32 (Ind. St. n°. 158).

De in Ind. St. 1906 n°. 358 opgenomen en sedert gewijzigde bepalingen nopens den werkkring, enz. van de artillerie-inrichtingen zijn, wat aangaat den normalen werktijd bij de geweermakersschool, gewijzigd bij Gouv. Bt. 13 Oct. 1909 n°. 22 (Ind. St. n°. 494).

§ 1. LEVENDE STRIJDKRACHTEN.

Samenstelling en sterkte van het leger. In bijlage B zijn statistische gegevens betreffende het leger over 1909 bijeengebracht. Uit tabel 1 dier bijlage blijkt dat, tengevolge van verschillende wijzigingen (vgl. wat de normale formatie betreft Ind. St. 1909 nos. 216 en 463), de normale formatie met 5 officieren en 8 militairen beneden dien rang verminderde, terwijl de ,,tegenwoordige'' (tijdelijk geldende) formatie op ult. 1909 5 officieren minder en 80 militairen beneden dien rang meer aanwees dan op ult. 1908. Op den eerstgenoemden datum overschreed de tegenwoordige de normale formatie met 80 officieren (of als zoodanig dienstdoenden) en 2187 militairen beneden dien rang, in hoofdzaak bij de infanterie, de militaire administratie, het korps militaire schrijvers, den geneeskundigen en den topographischen dienst, welk personeel eensdeels, evenals in 1908, noodig was voor de samenstelling van het nog niet in de normale formatie opgenomen korps marechaussee en de tijdelijke bezettingen van de Pakpaklanden (Tapanoeli) en Bangkinang (Padangsche Bovenlanden), anderdeels ten behoeve van het kader bij de infanterie, het garnizoens-bataljon van Timor en onderhoorigheden en van de op Nieuw-Guinea werkzaam zijnde exploratie-detachementen.

De sterkte van het leger nam gedurende 1909 af van 1342 tot 1333 officieren en als zoodanig dienstdoenden en steeg van 34 013 tot 34 098 militairen beneden dien rang (zie tabel 8 van bijlage B). [1])

Tegenover de cijfers der ,,tegenwoordige'' formatie wezen de hiervóór opgegeven sterktecijfers, voor zooveel de officieren betreft (onderluitenants — met uitzondering van apothekersbedienden in dien rang — en adjudant-onderofficieren, dienstdoende officieren, medegeteld), eene daling van het incompleet van 29 tot 27 aan, en, wat de onderofficieren en minderen betreft, van 133 tot 105. Bij de infanterie overtrof de sterkte (26 005 man) de ,,tegenwoordige'' formatie, die slechts 25 122 man vorderde, met 883 man, terwijl ook bij het korps marechaussee, de militaire administratie en het remonte-depot eenig overcompleet bestond. Aangezien echter bij de cavalerie, de artillerie, de genie, het kader en de élèves der militaire school, tevens cursus tot opleiding van inlandsche officieren, het personeel bij het korps pupillen, het kader bij de militaire strafgevangenis en de militaire provoosthuizen, den trein en den topographischen dienst een incompleet aanwezig was en bij den hospitaaldienst, zoomede bij het korps militaire schrijvers, het door de formatie gevorderde aantal plaatsen niet ten volle door militairen was bezet, toonen de cijfers in bijlage B, tabel 1, tegenover de eischen van de ,,tegenwoordige'' formatie, een incompleet van 1711 Europeanen en een overcompleet van 1161 Amboineezen en 445 inlanders aan, d. i. zooals hierboven is aangegeven, een incompleet van 105 man. Op ult. 1909 waren bij het leger 353 burgerpersonen en 226 Amboineesche militairen aanwezig, ter vervanging van Europeesche ziekenverplegers en schrijvers, welk personeel in mindering is te brengen van het zooeven vermelde tekort van 1711, dat daardoor ten slotte tot 1132 man wordt teruggebracht. Van de 1161 overcompleet aanwezige Amboineezen waren er op ult. 1909 246 ter vervanging van Europeanen bij den hospitaaldienst en 67 bij het korps militaire schrijvers, zoodat het overcompleet in de gelederen slechts 848 man bedroeg.

Van de 26 005 infanteristen, ongerekend het ruim 1200 man sterke en ruim voltallige korps marechaussee in Atjeh, waren er bij de veldinfanterie 14 721 (d. i. 565 man minder dan de ,,tegenwoordige'' formatie eischte). Van deze 14 721 man veldtroepen (786 meer dan op ult. 1908) waren er — na aftrek van zieken en geëvacueerden en van hen, die om andere redenen niet tot uitrukken konden worden aangewezen — beschikbaar om te velde te trekken 12 424, d. i. 84.4 % van de sterkte der veldtroepen, tegen 11 479, d. i. 82.4 % op ult. 1908. Naar den landaard waren de aldus beschikbaren verdeeld als volgt:

	ult. 1908.	ult. 1909.
Europeanen en Afrikanen	3607 = 82.9 %	4042 = 80.73 %
Amboineezen	2307 = 80 %	2747 = 84.90 %
Andere inlanders	5565 = 84.6 %	5635 = 86.99 %
	11479 = 82.4 %	12424 = 84.2 %

De sterkte nam toe van 25 928 tot 26 005, dus met 77 man, en het aantal dergenen, die onmiddellijk beschikbaar waren, van 20 345 tot 20 967, dat is met 622, zoodat de toestand,

[1]) Hierbij dient in het oog te worden gehouden, dat in den sterktestaat de door de formatie aangegeven en op ult. 1909 ook aanwezige 6 onderluitenants-apothekersbedienden niet bij de militairen beneden den rang van officier gerekend zijn, daarentegen wel in tabel 1, omdat in deze tabel eene splitsing voorkomt in: ,,officieren en als zoodanig dienstdoenden'' en ,,militairen beneden den rang van officier'', en genoemde onderluitenants, daar zij slechts het diploma van apothekersbediende bezitten, den dienst van officier-apotheker niet mogen verrichten.

waarin het hoofdwapen, de infanterie, verkeerde gunstiger was dan het jaar tevoren.

Het 8ste bataljon infanterie zal voortaan zijn samengesteld uit 1 Europeesche, 1 Timoreesche en 2 Javaansche compagnieën en het 19de bataljon infanterie uit 1 Europeesche, 1 Timoreesche en 2 Soendaneesche compagnieën.

Bij K. B. 10 Jan. 1910 n°. 56 (Ind. St. n°. 187) is machtiging verleend om, bij wijze van tijdelijken maatregel, binnen de grenzen der begrooting, in de formatie van het leger te doen opnemen de daarbij niet in ruiling gedetacheerde officieren van het leger in Nederland.

Plaatselijke indeeling. De militaire posten te Bangkinang (Padangsche Bovenlanden) en in de Pakpaklanden (Tapanoeli) bleven gehandhaafd en de bezettingen van die posten worden — voorloopig tot ult. 1910 — boven de formatie van het leger gevoerd, zoodat de ,,tegenwoordige'' formatie daarmede uitgebreid blijft.

De militaire posten te Banda (Amboina), Muntok (Banka), Pangkadjene (Celebes), Sandaran Agoeng (Djambi) en Lam Njong (Atjeh en onderhoorigheden) zijn ingetrokken.

Te Magelang is eene subsistenten-compagnie en te Soemedang eene garnizoens-compagnie opgericht.

Het deels te Willem I en Banjoebiroe (Semarang), deels op Celebes gelegerde 8ste bataljon infanterie is overgegaan naar Malang (staf en 2 compagnieën) en Bali (2 inlandsche compagnieën), terwijl het 11de bataljon infanterie weder te Meester-Cornelis in garnizoen is.

Het geweermakersatelier te Sigli (Atjeh) is overgebracht naar Bireuën.

Bij Gouv. Bt. 9 Juli 1909 n°. 23 (Jav. Ct. n°. 57) is een nieuwe formatiestaat vastgesteld van het tot het leger behoorende inlandsch personeel, voor zoover het niet in de formatie van het leger is opgenomen. Nieuwe indeelings- en emplacementstaten van de garnizoensinfanterie en de subsistentenkaders, de cavalerie, de militaire administratie en het korps officieren van gezondheid zijn vastgesteld bij Gouv. Bt. 9 Nov. 1909 n°. 21, terwijl bij dezelfde gelegenheid de indeelings- en emplacementstaten van de veld- en depotbataljons en de kaderscholen bij de infanterie, den staf van het wapen der artillerie, de artillerie-troepen en den dienst der artillerie-magazijnen en werkplaatsen, zoomede die van de genie, wijziging ondergingen.

In den loop van 1909 zijn, evenals in voorgaande jaren, detachementen genietroepen uitgezonden naar Sumatra's Oost- en Westkust, Djambi, Riouw en Borneo tot het opruimen van hindernissen (rotsbanken, boomstammen, enz.) in verschillende rivieren, ten einde ze beter bevaarbaar te maken. Evenzoo vertoefde een detachement genietroepen gedurende een 5-tal maanden op het eiland Nias om behulpzaam te zijn bij den aanleg van wegen op plaatsen, waar de rotsachtige gesteldheid van het terrein het gebruik van springmiddelen noodig maakte. Voorts is in 1909 de spoorwegafdeeling van het korps genietroepen ter beschikking gesteld van den dienst der staatsspoorwegen voor den aanleg van den bovenbouw der smalspoorbaan Tjikampek—Tjilamaja (res. Batavia).

Ook in 1909 werden, in het belang van orde en rust, uit verschillende deelen van den Archipel naar in andere streken van Nederlandsch-Indië gelegen plaatsen, gedurende korter of langer tijd, troepen gedirigeerd. Zoo werden o. a. uitgezonden: eene patrouille naar Oelakan (Sumatra's Westkust); 2 brigades naar de Karo-hoogvlakte (Tapanoeli), tot tijdelijke versterking van de aldaar gelegerde troepen; 2 officieren en 2 groepen naar de Ketoengau- en Taboen-streek, 1 officier en 40 man naar Meliau, 1 officier en 25 man naar de Songkong-, Sempatoeng- en Moenjoekei-streek en 1 officier en 2 groepen naar Nek Golong (Westerafdeeling van Borneo); 2 officieren en 4 groepen naar Poedjoengan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo); 1 officier en 2 groepen naar het eiland Jamdena (Amboina) en 1 officier en 2 groepen naar Loloda op Halmahera (Ternate). Voorts werd te Long Basahan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) eene tijdelijke vestiging ingericht voor 4 groepen.

Aanvulling van het korps officieren. In 1909 overtroffen de verliezen in het officierskorps (226) de winsten (210) met 16 officieren. Gespecificeerde gegevens daaromtrent bevat het vijfjarig overzicht in tabel 8 van bijlage B. Het aantal in de sterkte tellende officieren nam af van 1249 tot 1233 [1]). Aangezien tegelijkertijd het aantal voor de 2de-luitenants in de plaats tredende onder-luitenants met 14 toenam (van 76 tot 90) en het aantal als 2de-luitenant dienstdoende adjudant-onderofficieren met 7 verminderde (van 17 tot 10), wees de sterkte aan officieren en als zoodanig dienstdoenden op ult. 1909 9 minder aan dan op ult. 1908. Het op laatstgenoemden datum, in vergelijking met de destijds geldende ,,tegenwoordige'' formatie, bestaande incompleet van 29 zou dus bij het einde van 1909 zijn toegenomen tot 38, indien niet de ,,tegenwoordige'' formatie met 5 verminderd was, waardoor het incompleet op ult. 1909 tot 33 was afgenomen. Neemt men intusschen in aanmerking, dat van de 3 officieren in de formatie uitgetrokken als adjudanten van den Gouverneur-Generaal, er slechts 1 tot de landmacht behoort, dan bestond op het einde van 1909 een feitelijk incompleet van 31 officieren en als zoodanig dienstdoenden. In verband met de omstandigheid, dat bij de infanterie een overcompleet bestond van 29 officieren (dit cijfer zou 32 bedragen hebben, wanneer niet 3 officieren van dat wapen onbezette luitenantsplaatsen bij het korps genietroepen hadden ingenomen), bij het wapen der artillerie van 3 officieren en bij het korps apothekers van 1 officier, bleven ten slotte bij de overige wapens en diensten nog 64 plaatsen onbezet en wel: bij de marechaussee 2, bij de cavalerie 2, bij de genie — in verband met het vorenstaande — 4, bij de militaire administratie 6, bij den geneeskundigen dienst 42 (officieren van gezondheid) en bij de overige onderdeelen van het leger 8.

Omtrent de kansen van aanvulling van het officiers-korps in 1909 zij verwezen naar de tabellen 2 en 12 van bijlage B.

Voorziening in de behoefte aan militairen beneden den rang van officier. Tabel 8 van bijlage B bevat een uitgewerkt numeriek overzicht van de gedurende de laatst verloopen vijf jaren bij het leger in de sterkte gebrachte militairen beneden den rang van officier en van de daartegenoverstaande verliezen; tabel 10 eene vijfjarige statistiek betreffende de reëngagementen en tabel 11 een overzicht, alléén over 1909, nopens de winsten en verliezen aan kader.

Met betrekking tot het niet-Europeesch element valt op te merken, dat de werving, van 1 Januari 1909 af, onbeperkt bleef opengesteld voor zoons van actief dienende militairen en voor Timoreezen (Rotineezen) en beperkt voor Amboineezen, Soendaneezen en Javanen. Overigens bleef de werving gesloten.

Voor de legerreserve (vgl. K. V. 1909, kol. 99) hadden zich, op het tijdstip van afsluiting in Indië van de mededeelingen voor dit hoofdstuk (1 April 1910), 379 Europeanen en 17 inlanders (onder wie 3 Amboineezen) verbonden; in April 1909 bedroegen die cijfers 327 en 12 (onder wie 1 Amboinees).

De in 1905, bij wijze van proef, genomen maatregel, ten doel hebbende de werving van Indo-Europeanen te bevorderen en het bij het leger bestaand tekort aan Europeanen langzamerhand door andere elementen aan te vullen — zie K. V. 1906, kol. 84 — is bestendigd. Een 5-tal Indo-Europeanen ging eene voorloopige verbintenis bij het leger aan, van wie er 1 tot een definitief engagement werd toegelaten, terwijl omtrent de 4 overige nog geen beslissing werd genomen. Ook de in 1908 aangenomen, doch nog niet ingedeelde militair (vgl. K. V. 1909, kol. 100), is sedert tot een definitief engagement toegelaten. De aan de van het eiland Kisar (Amboina) afkomstige mestiezen geboden gelegenheid om een voorloopig engagement aan te gaan (zie t. a. p.) bleef tot dusver zonder gevolg.

Omtrent de geschiktheid te velde van een zestal, bij wijze van proef, in West-Indië aangenomen Surinamers, kan nog geen oordeel worden uitgesproken.

Bij K. B. 24 Sept. 1909 n°. 84 zijn de voorschriften op de werving hier te lande voor den kolonialen militairen dienst herzien en is tevens eene nieuwe regeling betreffende de koloniale reserve vastgesteld, terwijl bij K. B. 9 Nov. 1909 n°. 60 (zie Jav. Ct. 1910 n°. 9) eene regeling is getroffen aangaande de belegging van premiegelden van in Nederland

[1]) Onder het totaal van 1249 waren er 33 en onder dat van 1233 31 begrepen, die van het Nederlandsche leger bij het Indische waren gedetacheerd, waarvan er 25 (2 kapiteins, 2 ritmeesters en 21 luitenants) als 2de-luitenant in de sterkte telden, als zijnde niet op den voet van K. B. 18 Aug. 1871 n°. 10 (Ind. St. n°. 176) gedetacheerd.

aangeworven militairen, die zich in de koloniën reëngageeren.

Wat den gang van de werving in Nederland betreft, zij verwezen naar bijlage B, tabel 9.

Militair onderwijs. Tabel 12 van bijlage B bevat eene numerieke opgaaf betreffende de bij de verschillende inrichtingen van militair onderwijs hier te lande voor Indisch officier in opleiding zijnde leerlingen, zoomede omtrent die bij de militaire school te Meester-Cornelis. In dat overzicht vindt men ook gegevens aangaande het aantal der tot het Indisch leger behoorende officieren, die de lessen aan de hoogere krijgsschool te 's-Gravenhage volgen.

Aangaande de kader- en korpsscholen en de hoefsmidschool in Indië vindt men opgaven in tabel 13 van bijlage B.

Evenals in vorige jaren, is ook in 1909 eene som van f 8000 beschikbaar gesteld voor het uitreiken van gratificatiën aan subalterne officieren van het Indisch leger, die bij een af te leggen examen blijken geven van in één of meer der in Nederlandsch-Indië inheemsche talen een zekeren graad van bedrevenheid te bezitten. Bij het in 1909 gehouden examen voldeden 7 officieren in de Maleische, 1 officier in de Javaansche en 2 officieren in de Atjehsche taal [1]).

Bij het korps pupillen zijn in 1909 aangenomen in de eerste categorie 24 jongelieden, gingen er 27 over naar de sedert Juni 1903 te Gombong gevestigde 2de categorie en zijn er 4 uit het korps afgevoerd, zoodat bij het einde van het jaar het aantal pupillen van 100 tot 93 (16 zonen van mindere militairen en 77 zonen van particulieren) was gedaald. Bij de 2de categorie zijn 14 jongelieden rechtstreeks toegelaten, werden er 27 van de 1ste categorie overgenomen en gingen er 39 naar de 3de categorie over, zoodat op ult. 1909 het aantal pupillen van deze categorie 168 bedroeg (13 zonen van mindere militairen, 1 zoon van een ambtenaar en 154 zonen van particulieren), tegen 166 op ult. 1908. Van de 3de categorie gingen 39 jongelieden bij het leger over en werden er 6 ontslagen, zoodat het aantal pupillen van deze categorie op ult. 1909 59 beliep (1 zoon van een officier, 1 zoon van een ambtenaar, 5 zonen van mindere militairen en 52 van particulieren), tegen 65 op ult 1908. Het reglement voor de pupillenschool, zoomede de bepalingen voor de bij de korpsen van het leger gedetacheerde Europeesche militaire pupillen, zijn, met het oog op eene betere vorming van de pupillen der 3de categorie tot artillerie- of genie-werkman, gewijzigd bij Gouv. Bt. 11 Juni 1909 n°. 12.

Van de sedert 1903, bij wijze van proef, aan jongelieden van Europeesche afkomst geboden gelegenheid om, onder het genot van eene toelage, bij de korpsen en inrichtingen van het leger eenig ambacht of handwerk te leeren (zie K. V. 1909, kol. 100) is in 1909 een ruimer gebruik gemaakt dan in de voorafgegane jaren. Van de 17 jongelieden, die op ult. Maart 1909 in opleiding waren, werden er tot ult. Maart 1910 4 op verzoek van hunne tewerkstelling ontheven (1 wegens overgang bij de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij en 3 wegens het aangaan van een engagement bij het leger), terwijl er 2 wegens wangedrag ontslagen werden. In het verslagjaar werden 13 jongelieden in opleiding genomen, van wie er 3 spoedig daarna, op verzoek, werden ontslagen en in militairen dienst traden, zoodat op ult. Maart 1910 in het geheel 21 leerlingen aanwezig waren.

Bij Gouv. Bt. 12 Nov. 1909 n°. 12 (Bijbl. Ind. St. n°. 7122) is eene regeling vastgesteld betreffende den door nieuw benoemde militaire apothekers te volgen cursus aan het scheikundig laboratorium te Weltevreden en bij het departement van landbouw.

Bewapening. De in 1908 aan twee compagnieën van het 10de bataljon infanterie verstrekte marechaussee-bewapening is weder vervangen door de gewone bewapening. Voor zoover de beschikbare hoeveelheid het toeliet, is de infanterie in de buitenbezittingen zooveel mogelijk van de marechausseebewapening voorzien en is die bewapening tevens verstrekt aan enkele, tot aanvulling van de troepen aldaar bestemde, op Java gelegerde korpsen. Op het einde van 1909 was de marechaussee-bewapening geheel of gedeeltelijk ingevoerd bij 3 garnizoens-bataljons, het 3de en 14de bataljon infanterie in Atjeh, het 4de, linker-half 15de, 16de en 17de bataljon infanterie, het 3de depot-bataljon, de garnizoens-bataljons van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Amboina en Ternate, Celebes en Menado en Timor en onderhoorigheden, de garnizoens-compagnieën van de Oostkust van Sumatra en van Tapanoeli, benevens bij eenige detachementen op Nieuw-Guinea.

Op het einde van 1909 waren, behalve de in K. V. 1909, kol. 101, vermelde troepen-afdeelingen, het geheele 4de veldeskadron cavalerie, alsmede het depot-eskadron, van de nieuw model sabel voorzien.

Het maske voor sabelschermen, waarvoor thans verbeterde degen- en bajonetmasken gebezigd kunnen worden, is afgeschaft.

De Parabellum-pistolen (zie t. a. p.) hebben, behoudens enkele wenschelijk gebleken verbeteringen, bij de beproeving zeer goed voldaan.

Ten einde de infanterie in het bezit te stellen van een licht en handig graafwerktuig, zijn eenige modellen van dat gereedschap bij dat wapen in beproeving genomen.

Bij de pyrotechnische werkplaats te Soerabaja zijn in 1909 verschillende munitiën voor geweren, karabijnen en Gardner-mitrailleurs aangemaakt.

Ook in 1909 is bij de voortgezette conservatieproeven met het rookzwak-buskruit voor de scherpe patronen voor geweer en karabijn, model '95, eenige achteruitgang in de chemische stabiliteit van enkele partijen waargenomen. Tegen de aanwezigheid van sublimaat in de rookzwakke kruitsoorten zijn maatregelen getroffen.

Bij de periodieke scheikundige onderzoekingen, waaraan o. a. het macaroni- kruit voor de snelvuurkanonnen van 7.5 c.M. onderworpen wordt, werd bij verschillende partijen een begin van zelfontleding waargenomen. Het kruit is derhalve onder strengere controle gesteld. De toestand der overige macaroni-kruitsoorten bleef in 1909 bevredigend.

De chemische achteruitgang van het in 1899 uitgezonden nitroglycerine-kruit van Duitschen oorsprong, dat uit een ballistisch oogpunt nog geheel voldoet, heeft zich ook in 1909 niet verder voortgezet.

Kleeding en uitrusting. Wegens de met de bamboehoeden (vgl. K. V. 1909, kol. 101) verkregen gunstige resultaten, is die hoofdbedekking, evenals de kepi, ter vervanging van den helmhoed, bij K. B. 8 Dec. 1909 n°. 50 ingevoerd.

Bij K. B. 24 April 1909 n°. 37 (Jav. Ct. n°. 49) is wijziging gebracht in de voorschriften betreffende het dragen van de activiteitsuniform door gewezen officieren van het Indisch leger, terwijl de in K. B. 1 April 1909 n°. 31 — zie K. V. 1909, kol. 101 — opgenomen bepalingen bij dezelfde gelegenheid zijn aangevuld.

De uniform van den kapelmeester van het korps stafmuzikanten is vastgesteld bij K. B. 4 Aug. 1909 n°. 58 (Jav. Ct. n°. 75).

De aanmaak van het zeildoeksche schoeisel onderging, in het belang van de duurzaamheid van dit artikel, eenige wijzigingen.

De proeven met uniformstukken van verschillende kleuren, ten einde te geraken tot eene, met het oog op het Indisch terrein geschiktere veldkleeding (zie t. a. p.), hebben voorloopig geleid tot de keuze van een tweetal stoffen van mosgroene kleur.

In verband met de wenschelijkheid om de slobkousen door een ander doelmatiger beenbekleedsel te vervangen, worden in Atjeh en onderhoorigheden en op Celebes proeven genomen met beenwindsels van wollen stof (puttee's).

Het in Ind. St. 1898 n°. 221 opgenomen en sedert gewijzigde tarief nopens de kleeding en uitrusting van de mindere militairen, enz. onderging eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 24 April 1909 n°. 71 (Ind. St. n°. 252).

Huisvesting. Ten behoeve van het officierslogies zijn permanente of tijdelijke officierswoningen gebouwd te Tjimahi (Preanger-Regentschappen), Raha (eiland Moena), Poso, Watan Sopeng (Celebes en onderhoorigheden), Soemba en Taliwang (Timor en onderhoorigheden), zijn te Weltevreden en Meester-Cornelis (Batavia) verschillende kapiteinswoningen en een hoofdofficiersverblijf veranderd of verbouwd en is eene luitenantswoning van den opgeheven

[1]) De bij Gouv. Bt. 12 April 1901 n°. 17 (Bijbl. Ind. St. n°. 5586) vastgestelde en sedert gewijzigde voorschriften nopens de toekenning van gratificatiën tot bevordering van de kennis der inlandsche talen in het Indische officierskorps zijn nader gewijzigd bij Gouv. Bt. 26 Maart 1910 n°. 3 (zie Jav. Ct. n°. 27).

post Lam Njong (Atjeh en onderhoorigheden) naar Bireuën overgebracht.

Tot verbetering van het logies van de gehuwde onderofficieren zijn opgericht of in aanbouw 10 woningen te Weltevreden, 8 te Salatiga (Semarang), 8 te Magelang (Kedoe), 16 te Soerabaja, 2 te Sigli, 2 te Bireuën en 14 te Koeta Radja (waaronder een 10-tal reeds in K. V. 1909, kol. 102, vermelde, sedert voltooide woningen). De te Tjimahi bestaande woningen voor onderluitenants zijn tot hetzelfde doel verbouwd, terwijl voorts de huisvesting van de gehuwde onderofficieren nog verbetering onderging, o. a. door het aanbrengen van eenvoudige overdekte gangen tusschen het logies en de accessoires. Te Tjalang (Atjeh en onderhoorigheden) is eene woning voor een adjudant-onderofficier bijgebouwd en te Soerakarta de bouw van logies voor 8 ongehuwde onderofficieren onderhanden genomen. Het logies voor Amboineesche onderofficieren en gehuwde mindere militairen is, waar noodig, eveneens op beteren voet ingericht, terwijl ook de vrouwenloodsen en de in verschillende garnizoenen voor de Europeesche korporaals en minderen ingerichte lees- en werkkamers (zie t. a. p.) wijziging ondergingen.

De semi-permanente kazerne te Semarang is van eene betere ventilatie voorzien, omdat de luchtverversching, tengevolge van het aanbrengen van muskietengaas — een tot bestrijding van de malaria genomen maatregel —, onvoldoende was.

Te Bandoeng (ten behoeve van het rechterhalf 15de bataljon infanterie) en Soemedang (ten dienste van eene compagnie infanterie) zijn een 2-tal semi-permanente kampementen opgericht. Het kampement voor genoemd bataljon te Tjimahi onderging eene uitbreiding, met het oog op de vestiging aldaar van eene batterij veldartillerie. Met den bouw van een kampement voor het bataljon vesting-artillerie te Weltevreden werd voortgegaan, terwijl de voor twee veldbataljons onderhanden genomen nieuwe inrichting te Meester-Cornelis (zie t. a. p.) voltooid werd.

Verschillende kampementen en bivaks, o. a. te Soerabaja (logies der 16de compagnie artillerie), Padang (kampement 17de bataljon infanterie) en Padangpandjang (Sumatra's Westkust) (kampement 16de bataljon infanterie), Long Iram en Poeroektjahoe (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) en Moearotebo (Djambi), zijn verbeterd. Nieuwe bivaks zijn gebouwd te Raha en Banggai (Celebes en onderhoorigheden), Maoe Besi, Waingapoe en Melolo (Timor en onderhoorigheden), terwijl de bivaks te Tabanan en Kloengkoeng (Bali) opgeheven werden. Ter vermindering van het brandgevaar zijn in onderscheidene kampementen en hospitalen afzonderlijke bergplaatsen voor stroozakken bijgebouwd.

In de watervoorziening te Soemedang (Preanger-Regentschappen), te Taroetoeng (Tapanoeli) en van het bivak te Bangli (Bali) is, door den aanleg van bronwaterleidingen, verbetering gebracht, terwijl de aanvoer van drinkwater te Lho Soekon (Atjeh en onderhoorigheden) geschiedt uit de in de nabijheid gelegen Kroeëng Keureutoe. In het belang van de watervoorziening in de kampementen te Weltevreden, Bandoeng en Meester-Cornelis werden door den dienst van het grondpeilwezen artesische boringen verricht.

Het scheikundig laboratorium te Weltevreden wordt uitgebreid; het militair hospitaal aldaar onderging enkele verbeteringen.

In de behoefte aan afzonderlijke verpleegruimte voor lijderessen in de 2de afdeeling en aan eene kraamkamer bij verschillende militaire ziekeninrichtingen is voorzien.

Te Bandoeng, waarheen de te Soerabaja gevestigde pyrotechnische werkplaats wordt overgebracht, is, met het oog daarop, o. a. de bouw van eene patronenvulplaats onderhanden genomen.

Te Padalarang (Preanger-Regentschappen) zijn, ten behoeve van het remonte-depot, 1 beslagloods, 4 ziekenstallen en 1 paardenwaschplaats bijgebouwd. Te Tjilatjap (Banjoemas) zijn de magazijnen voor de militaire administratie uitgebreid en verbeterd. De gebouwen, waarin o. m. de bureaux van de sedert opgeheven militaire auditie te Pontianak (Westerafdeeling van Borneo) gevestigd waren, zijn, met het oog op hun bouwvalligen staat, veranderd en voor zooveel noodig verkleind.

De door opheffing of inkrimping van garnizoenen en andere oorzaken beschikbaar gekomen, niet meer door het departement van oorlog te gebruiken terreinen en gebouwen, zijn hetzij gesloopt, hetzij aan andere departementen overgedragen of aan de bevolking teruggegeven.

Ten einde, wegens de bij herhaling voorkomende gevallen van verdrinking, de officieren en minderen in de gelegenheid te stellen om zich in de zwemkunst te oefenen, zijn of worden tot dat doel zwembassins aangelegd te Serang (Bantam), Meester-Cornelis (Batavia), Soemedang (Preanger-Regentschappen), Bandjermasin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Padangpandjang (Sumatra's Westkust), Padang Sidimpoean en Taroetoeng (Tapanoeli), Lho Nga en Koeta Radja (Atjeh en onderhoorigheden), terwijl eene te Tjimahi bestaande zwemgelegenheid verbeterd is.

Het bij Gouv. Bt. 10 Dec. 1904 n°. 27 (Ind. St. n°. 482) vastgestelde nieuwe tarief voor de verdeeling in klassen van de gouvernementswoningen, voor de aanspraken zoowel daarop als op bureaulokalen, en op vergoeding voor huis- en bureauhuur, onderging enkele wijzigingen bij Gouv. Btn. 24 Juli 1909 n°. 28 (Ind. St. n°. 392) en 7 Dec. 1909 n°. 12 (Ind. St. n°. 567), in verband waarmede tevens eene wijziging gebracht is in de regelen voor het beheer van militaire gebouwen en voor de toekenning van huisvesting en bureaulokalen of van vergoeding van huis- en bureauhuur aan tot het leger behoorende personen.

Militaire wielrijders. Tengevolge van de overplaatsing naar Atjeh van de oorspronkelijk te Batavia gevestigde afdeeling militaire wielrijders [1]) is bij het 10de bataljon infanterie, binnen de grenzen der normale formatie van het leger, eene nieuwe afdeeling militaire wielrijders (berichtrijders) opgericht.

Voeding en verpleging. Behoudens enkele kleine wijzigingen, zijn de bijzondere bepalingen betreffende de voeding van de militairen beneden den rang van adjudant-onderofficier en van de dwangarbeiders in Atjeh en onderhoorigheden en Djambi en op Celebes, Bali en Flores, ook voor 1910 van kracht gebleven. Eveneens bleef voor 1910 gehandhaafd de regeling voor de toekenning van eene toelage [2]) aan de in Atjeh, Djambi, de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en op Bali, Celebes en Flores verblijfhoudende gehuwde [3]) officieren, onderluitenants en Europeesche onderofficieren, die worden ingedeeld op plaatsen, werwaarts zij zich niet door hun gezin kunnen doen vergezellen, zoomede de ten aanzien van de Westerafdeeling van Borneo, Medan (Oostkust van Sumatra) en Amboina getroffen maatregel tot toekenning van eene geldelijke tegemoetkoming aan enkele categorieën van militairen, in verband met de buitengewone duurte van de levensmiddelen in die streken (vgl. K. V. 1909, kol. 103). Eene soortgelijke tegemoetkoming is, respectievelijk sedert 1 Juli 1909 en 1 Januari 1910, ook verleend aan de te Tandjoengpinang (Riouw en onderhoorigheden) geplaatste officieren en mindere militairen en aan de op het eiland Ceram (Amboina) gelegerde officieren, onderluitenants en adjudanten-onderofficier.

Als gevolg van de in dat opzicht gedane proefnemingen (zie t. a. p.) zijn een 2-tal niet in den smaak van den militair vallende conserven door andere vervangen.

Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging. Ter bevordering van de eenheid in de militaire sanitaire statistiek bij het leger en de vloot in het moederland en de koloniën, is, met ingang van het jaar 1909, in navolging van hetgeen in dat opzicht ook hier te lande is geschied, bij het Nederlandsch-Indische leger het zoogenaamde telkaarten-stelsel ingevoerd. Uit deze kaarten, die zoo spoedig mogelijk na afloop van elk jaar aan het centraal bureau voor de statistiek te 's-Gravenhage ter bewerking worden opgezonden, verzamelt dat bureau gegevens, die later als grondslag zullen dienen voor de verschillende op te maken en in Nederland te

[1]) Deze naar Atjeh gedirigeerde afdeeling militaire wielrijders is sedert opgeheven, aangezien zij in dat gewest overbodig werd geacht.

[2]) Van 1 Juli 1909 af wordt, in stede van eene maandelijksche, eene dagelijksche toelage genoten.

[3]) Waaronder ook zij, die als weduwnaar, gescheiden echtgenoot of als ongehuwde een of meer wettige of gewettigde kinderen (meerderjarige zoons en stiefzoons uitgezonderd) te hunnen laste hebben, doch met uitzondering van de onderluitenants en de Europeesche onderofficieren, die vóór hun in diensttreden in Nederland gehuwd zijn en wier gezinnen hen niet naar Nederlandsch-Indië hebben mogen vergezellen of volgen.

publiceeren sanitaire statistieken. Ontbreken dus voorloopig nog juiste en uitgebreide opgaven betreffende den gezondheidstoestand van het Nederlandsch-Indische leger, toch kunnen met behulp van andere gegevens thans reeds enkele cijfers worden genoemd, die eenigszins een beeld daarvan geven.

Het totaal aantal ziekte- en sterfgevallen bedroeg in 1909 respectievelijk 28 675 en 176, tegen 30 688 en 197 (verbeterde opgaaf) in 1908. Het aantal gevallen van malaria beliep 6098, met 23 sterfgevallen (in 1908 waren deze cijfers 8326 en 42). Beri-beri werd geconstateerd bij 280 militairen. Wegens syphilis en gonorrhoea kwamen voor de eerste maal respectievelijk 324 en 1835 lijders onder behandeling, zoomede 1065 en 2128, die reeds vroeger waren verpleegd. Ulcus molle en buboadenitis kwamen bij 1275 militairen voor. Het aantal lijders aan pokken bedroeg 4, die herstelden. Hoewel in de 2de helft van 1909, voornamelijk in West-Java, eene hevige cholera-epidemie heerschte, was het aantal gevallen bij het leger, dank zij de genomen maatregelen, betrekkelijk gering. Er deden zich 17 gevallen voor, waarvan 3 met doodelijken afloop.

De verstrekking van ijs door de gouvernements-ijsfabriek te Koeta Radja (Atjeh en onderhoorigheden) ten behoeve van het Gouvernement bedroeg 51 500 K.G., tegen 61 717 K.G. in 1908, een gevolg van de mindere behoefte in de militaire ziekeninrichtingen. Aan particulieren werd verkocht 178 742 K.G., tegen 205 027 K.G. in 1908, welke achteruitgang aan dezelfde omstandigheden moet worden toegeschreven als vermeld in K. V. 1909, kol. 104. De verkoop aan particulieren bracht f 14 299 op, tegen f 16 402 in 1908. Voor verpakking en verzending naar de posten is uitgegeven f 806 (tegen f 1328 in 1908). De gewone bedrijfskosten beliepen f 12 747 (f 15 439 in 1908). Rekenende op een bedrag van f 5600 wegens rente en afschrijving van het aanlegkapitaal — te stellen op f 70 000, zie t. a. p. — komt men tot een totaal aan uitgaven over 1909 van f 18 347, tegen f 21 039 in 1908.

Manoeuvres. De in 1909 door de verschillende wapens gehouden veldoefeningen op kleine schaal vonden, waar mogelijk, in vereeniging met de plaatselijk aanwezige andere wapens plaats. Daarbij verbleven soms afdeelingen van veldtroepen eenigen tijd buiten hun garnizoen. Veldoefeningen op eenigszins grootere schaal werden ten zuiden van Poerwakarta gehouden door troepen uit de 4de militaire afdeeling op Java, in vereeniging met 2 pelotons cavalerie uit de 2de en 3de militaire afdeeling. In de residentie Kedoe werden de oefeningen uitsluitend door troepen uit de 2de militaire afdeeling op Java gehouden.

Remonte. Het remonte-depot te Padalarang (Preanger-Regentschappen) leverde in 1909 aan het leger af 205 paarden (114 voor de cavalerie en 91 voor de artillerie), tegen 236 in 1908. Voor de aanvulling van het depot heeft eene in October 1909 naar Australië gezonden nieuwe (vijfde) commissie (zie K. V. 1909, kol. 104) 241 drie- tot vijfjarige paarden aangekocht, waarvan 126 voor de cavalerie en 115 voor de artillerie (72 rij-, 21 trek- en 22 draag-paarden). Van de aangekochte paarden zijn er 7 bezweken [1]).

Van de bij de Australische troepenpaarden waargenomen beenderziekte (osteomalacie) — zie t. a. p. — kwamen nog enkele sporadische gevallen voor. Door de toepassing van eene gewijzigde voeding herstelden de aangetaste dieren, op eene enkele uitzondering na, spoedig.

Bij de bereden artillerie waren bij het einde van 1909 reeds een voldoend aantal Australische paarden afgericht om de veld-batterijen te remonteeren, terwijl bij drie berg-batterijen de muildieren door Australische draagtrekdieren zijn vervangen.

Voor de aanvulling van den transporttrein zijn in 1909 25 paarden van de cavalerie in Atjeh overgenomen en 31 paarden ter Sumatra's Westkust aangekocht, terwijl voor hetzelfde doel door het civiel bestuur in eerstgenoemd gewest een 3-tal olifanten kosteloos afgestaan werd.

Er deden zich in 1909 bij de cavalerie 3 gevallen van kwaden droes (1 te Salatiga en 2 te Batavia) en 1 geval van surrah (te Salatiga) voor.

Transporttrein. De bij Gouv. Bt. 5 Oct. 1904 n°. 3 getroffen maatregel om een gemobiliseerd gedeelte van den permanenten militairen transporttrein in Atjeh en onderhoorigheden te legeren en, voor zoover de troepen- en treinpaarden betreft, boven de formatie van den trein te voeren (zie K. V. 1909, kol. 105) is bij Gouv. Bt. 23 Nov. 1909 n°. 15 tot uiterlijk ult. 1910 bestendigd.

Reglementen en voorschriften. Onder de in 1909 door het legerbestuur vastgestelde reglementen en voorschriften behooren o. a.: „Regelen voor de toepassing van het veiligheidsreglement bij de werkplaatsen behoorende tot het leger"; „Verzameling op de voorschriften betreffende de kleeding en uitrusting voor het Nederlandsch-Indische leger"; „Voorschrift voor de keuring van nieuw schoeisel en voor het onderzoek ter beoordeeling van de bruikbaarheid van de in de magazijnen opgelegde schoenen"; „Voornaamste algemeene bepalingen, verbods- en strafbepalingen bij vervoer langs spoor- en tramwegen"; „Regeling van de veldpost in tijd van oorlog" en „Kookboek ten dienste der menages in het garnizoen en te velde, met aanhangsel". Voorts verschenen een nieuw reglement voor de bibliotheek van het departement van oorlog, een voorschrift voor de gymnastische oefeningen der infanterie, een 2-tal aanhangsels behoorende bij de schietvoorschriften der infanterie en cavalerie, eene aanwijzing omtrent de inrichting van het kanon van 17 c.M. A. en een drietal reglementen op de exercitiën der vesting-artillerie. Van eenige reglementen verscheen een herdruk of zag eene maleische vertaling het licht.

Belooningen en straffen. Bij Gouv. Btn. 31 Maart, 18 Aug. en 17 Dec. 1909 nos. 16, 29 en 33 zijn bij het wapen der infanterie, met toepassing van art. 5, sub 1 en 2, van K. B. 24 Nov. 1859 n°. 69 (Ind. St. 1860 n°. 26), buitengewoon bevorderd tot kolonel de luitenant-kolonel à la suite van dat wapen H. N. A. Swart, civiel en militair gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden, zoomede de luitenant-kolonel J. P. Michielsen, en tot majoor de kapitein W. B. J. A. Scheepens, en zulks wegens buitengewone militaire talenten, gebleken uit daden of geschriften. Een overzicht van de overige aan militairen der landmacht in 1909 toegekende eerbelooningen, wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië, vindt men in tabel 14 van bijlage B.

Het aantal militairen beneden den rang van officier, dat in 1909 aanspraak verkreeg op de gouden, zilveren of bronzen medaille voor langdurigen trouwen dienst, beliep 3312, tegen 3677 in 1908.

Tot toekenning van kleine belooningen aan mindere militairen bij de in den loop van 1910 te houden scherm- en gymnastiek-wedstrijden is bij Gouv. Bt. 7 April 1910 n°. 11 een bedrag van f 4198 beschikbaar gesteld.

Tabel 15 van bijlage B bevat eene numerieke opgaaf betreffende eenige categorieën van gestraften of om nieteervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit hun korps afgevoerden.

Maatregelen en instellingen in het belang van het zedelijk en stoffelijk welzijn van den soldaat. In den loop van 1909 is het aantal voor Europeanen ingerichte dagverblijven met twee uitgebreid. Daarentegen is, in verband met de gewijzigde formatie van het 6de en het 18de bataljon infanterie en de opheffing van de Europeesche compagnie van het 8ste bataljon infanterie te Banjoebiroe, het aantal dagverblijven met drie verminderd, zoodat het aantal dezer inrichtingen op ult. 1909 69 bedroeg. De dagverblijven bij het 14de bataljon infanterie (Atjeh) en bij het linkerhalf 15de bataljon infanterie (Celebes) waren gedurende 1909 niet in gebruik, terwijl het dagverblijf van het 19de bataljon infanterie te Malang tijdelijk in gebruik bleef bij de aldaar gedetacheerde compagnie van het 13de bataljon infanterie.

Met de oprichting van ontspanningslokalen voor Europeesche onderofficieren in de daarvoor in aanmerking komende troepen-kampementen (zie K. V. 1909, kol. 102) zal, met het oog op de gunstige resultaten van de in dat opzicht genomen proeven, geleidelijk worden voortgegaan.

---

1) Het met een particulieren paardenhandelaar te Sydney gesloten en sedert herziene contract voor de levering van paarden ten dienste van het leger is nader gewijzigd ingevolge Gouv. Bt. 20 Maart 1909 n°. 20.

De proef om militairen in staat te stellen bij particuliere instellingen en werkplaatsen bezigheid te zoeken (zie K. V. 1909, kol. 106) is, in verband met de geringe uitkomsten, niet verder voortgezet. Daarentegen blijft de gelegenheid opengesteld tot opleiding voor schoen- en kleermaker bij de korpsen en voor hoefsmid bij de hoefsmidschool.

Ook gedurende 1909 bleef aan de kaderschool te Tjimahi de gelegenheid geopend om militairen tot kok op te leiden (zie t. a. p.).

De verantwoording van de cantine-administratiën wees, verdeeld over 90 cantines, in totaal op een voordeelig saldo van f 126 690. De waarde van de gebouwen, het meubilair en de bibliotheken werd op ult. 1909 geschat op f 601 680.

In tabel 16 van bijlage B treft men een overzicht aan van de in 1909 wegens dronkenschap aan Europeesche militairen opgelegde straffen, waaruit blijkt, dat van 9086 Europeesche militairen er zich 1963 nu en dan aan misbruik van sterken drank schuldig maakten en daarvoor in 2549 gevallen gestraft werden. In 1908 bedroegen deze getallen 8679, 2044 en 2416.

Van het op de Indische begrooting voor 1910 uitgetrokken bedrag van f 9000 voor subsidiën aan vereenigingen, die zich ten doel stellen het zedelijk welzijn der militairen te bevorderen, ontving de Vereeniging voor evangelisatie onder de militairen in Nederlandsch-Indië, ten behoeve van hare tehuizen te Koeta Radja en te Meester-Cornelis, een bedrag van f 2400. Voorts zijn subsidiën toegekend aan dergelijke inrichtingen te Batavia, Buitenzorg, Tjimahi, Magelang, Willem I, Soerakarta, Djokjakarta en Soerabaja.

Aan den beheerder van het door het Leger des Heils te Soerabaja geopend militair tehuis is bij Gouv. Bt. 13 Aug. 1909 n°. 35, ten behoeve van die inrichting, eene subsidie van f 250 toegekend.

Staatsstoomtramweg in Atjeh en telefonen aldaar. De stoomtramweg in Atjeh bleef gedurende het geheele verslagjaar in volle exploitatie.

Het telefoonnet is uitgebreid met lijnen van Rondeng naar Singkel (60 K.M.) en van Meulaboh over Tjalang naar Koeta Radja (225 K.M., waarvan 125 K.M. op reeds bestaande steunpunten), terwijl een aanvang is gemaakt met eene verbinding van Koeta Radja naar Kroeëng Raja. In Tamiang zijn eenige particuliere ondernemingen aangesloten. De totale lengte van het net bedroeg op ult. 1909 3002 K.M., tegen 1523 K.M. op ult. 1908. In het net zijn opgenomen 255 toestellen voor landsdienaren en gouvernements-inrichtingen, benevens 75 toestellen voor particulieren, tegen respectievelijk 226 en 70 op ult. 1908.

Telefoonlijnen op Celebes, Timor en Soembawa. In het net op Celebes en Timor kwam geen verandering; op Soembawa is eene telefonische verbinding tot stand gebracht tusschen Soembawa-Besar en Taliwang.

---

§ 2. FORTIFICATIËN.

In den toestand van de verdedigingswerken kwam geen wijziging.

---

§ 3. TOPOGRAPHISCHE DIENST.

Het ingevolge Gouv. Bt. 26 Mei 1908 n°. 10 tijdelijk boven de formatie gevoerd personeel van den instrumentmakerswinkel — vgl. K. V. 1909, kol. 107 — is in de normale formatie van het leger opgenomen.

Daar de grensmetingen in de residentie Oostkust van Sumatra nog niet zijn geëindigd, blijft het daarvoor bestemde personeel ook gedurende 1910 boven de formatie van het leger gevoerd.

Bij Gouv. Bt. 17 Jan. 1909 n°. 1 is machtiging verleend tot tijdelijke uitbreiding van de formatie van den dienst met 1 landrente-opnemingsbrigade en met 32 inlandsche teekenaars, de laatste ten behoeve van de beide reeds in de formatie van het leger opgenomen landrente-opnemingsbrigades.

Omtrent hetgeen in 1909 door den topographischen dienst is verricht met betrekking tot de triangulatie en de topographische opneming van Midden-Java, de afdeeling Krawang (Batavia) en Sumatra, de herziening van de topographische kaart van de residentie Preanger-Regentschappen, de topographische opneming van Atjeh en onderhoorigheden, de grensmetingen ter Oostkust van Sumatra en de landrentemetingen in de residentiën Banjoemas, Kedoe, Semarang, Pasoeroean, Besoeki, Batavia, Preanger-Regentschappen en Bantam, zij verwezen naar het „Jaarverslag van den topographischen dienst in Nederlandsch-Indië" over dat jaar.

Op ult. December 1909 waren bij de opleidingsbrigade, ter beproeving en opleiding, ingedeeld 4 officieren, 14 Europeesche militairen beneden dien rang en 21 inlandsche jongelieden (van wie er 7 worden opgeleid tot verkenner), terwijl in den loop van dat jaar 6 uit Nederland teruggekeerde officieren van de Hoogere Krijgsschool gedurende zes maanden in het terreinopnemen zijn geoefend. In den loop van 1909 steeg het aantal inlandsche verkenners van 5 tot 7, van wie er op het einde van dat jaar werkzaam waren 1 op het eiland Soembawa en 6 bij de verschillende militaire detachementen op Nieuw-Guinea. Van de gedurende 1909 op Celebes werkzame 2 opnemers werd er een tijdelijk aan een der bedoelde detachementen toegevoegd, terwijl 1 opnemer ter beschikking werd gesteld van den mijningenieur E. C. Abendanon die, in opdracht van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam, in het genoemde gewest geologische onderzoekingen verricht. Een opnemer bleef aan den colonne-commandant op Flores toegevoegd.

Gedurende 1909 zijn bij de topographische inrichting te Batavia bewerkt en van gouvernementswege uitgegeven: een spoor- en tramwegkaart van Java en Madoera (schaal 1 : 1 000 000), een blad-indeeling van Java en Madoera (schaal 1 : 1 000 000), een overzichtskaart van Java en Madoera (schaal 1 : 2 000 000), een overzichtskaart van den Indischen Archipel (schaal 1 : 10 000 000), economische kaarten van Borneo (schaal 1 : 2 000 000) en Celebes (schaal 1 : 1 250 000), schetskaarten van Bali (schaal 1 : 250 000), Flores (schaal 1 : 250 000), Nieuw-Guinea in 3 bladen (schaal 1 : 1 000 000), Ceram (schaal 1 : 250 000), het Tobameer (schaal 1 : 250 000) en Nias (schaal 1 : 2 000 000), 2 graadafdeelingsbladen (schaal 1 : 100 000), 6 militaire bladen (schaal 1 : 50 000) en 27 detailbladen (schaal 1 : 25 000) van Midden-Java, een kaart van de hoofdplaats Semarang (schaal 1 : 10 000), 2 militaire bladen (schaal 1 : 50 000) en 5 detailbladen (schaal 1 : 25 000) van de residentie Batavia, 1 militair blad (schaal 1 : 50 000) en 22 detailbladen (schaal 1 : 20 000) van de residentie Preanger-

Regentschappen, 3 bladen van de verkenningskaart van Zuid-Sumatra (schaal 1 : 200 000), 2 graadafdeelingsbladen (schaal 1 : 100 000) en 10 detailbladen (schaal 1 : 25 000) van de residentie Lampongsche districten, 11 detailbladen (schaal 1 : 25 000) van de residentie Palembang, 3 graadafdeelingsbladen (schaal 1 : 80 000) van de residentie Tapanoeli en 3 bladen (schaal 1 : 40 000) van Atjeh en onderhoorigheden. Voorts zijn herdrukken van 40 verschillende bladen vervaardigd en eenige patrouille-kaarten ten gebruike bij de troepen in het laatstgenoemde gewest.

Ten behoeve van de departementen van algemeen bestuur zijn ruim 439 000 afdrukken gemaakt van kaarten, teekeningen, graphieken, enz., terwijl het totaal der vervaardigde afdrukken ruim 1 millioen bedraagt.

Voor verkochte kaarten is in 1909 ontvangen f 11 781, terwijl de kosteloos en tegen regularisatie verstrekte kaarten eene verkoopwaarde vertegenwoordigden van f 32 348. Aan retributie voor het nemen van copieën is in 1909 f 1092 geïnd.

§ 4. KRIJGSVERRICHTINGEN.

Gedurende het tijdvak, waarover deze paragraaf loopt (medio Maart 1909 tot medio Maart 1910), hadden krijgsverrichtingen plaats in Atjeh en onderhoorigheden, op het eiland Nias (Tapanoeli), op de Mentawei-eilanden (Sumatra's Westkust), in Djambi, in de Westerafdeeling van Borneo, in Celebes, op Timor, Soemba en Flores (Timor en onderhoorigheden), op Ceram en Jamdena (Amboina) en op Halmahera (Ternate en onderhoorigheden), en was bovendien gewapende tusschenkomst noodig in Priaman (Padangsche Benedenlanden), terwijl nog eene kleine excursie plaats had naar Japen en de Schouten-eilanden (Ternate en onderhoorigheden). Aangezien die gebeurtenissen reeds beschreven zijn in hoofdstuk C, kan hier met eenige algemeene opgaven worden volstaan.

Gedurende 1909 kwamen in Atjeh aan, ter aanvulling van de door evacuatie, pasporteering, gageering, pensionneering, overplaatsing, overlijden als anderszins ontstane vacatures, 1293 militairen (onder wie 47 officieren en onderluitenants), terwijl in de drie voorafgegane jaren 1906 tot en met 1908 de aanvulling achtereenvolgens had bedragen 2247, 1450 en 1848 militairen, onder wie respectievelijk 57, 34 en 38 officieren en onderluitenants. Onder de in 1909 naar Atjeh gezonden aanvulling bevonden zich 429 Europeanen, tegen in de jaren 1906 tot en met 1908 achtereenvolgens 311, 328 en 362 (met inbegrip van de officieren en onderluitenants).

De gedurende 1909 door de Atjehers aan onze troepen toegebrachte verliezen bedroegen 15 gesneuvelden (3 Europeanen en 12 inlanders) [1]), benevens 214 gewonden (39 Europeanen — onder wie 4 officieren — en 175 inlanders). Van de 214 gewonden stierven aan de bekomen kwetsuren 1 Europeaan en 8 inlanders (in 1908 9 van de 290 gewonden, terwijl over dat jaar het aantal gesneuvelden 19 bedroeg). De Atjehers lieten in genoemd tijdvak 1143 dooden en 41 gewonden in onze handen; bovendien werden 333 personen gevangen genomen, ongeacht degenen, die zich onderwierpen, na door onze patrouilles in het nauw te zijn gedreven. Aan handvuurwapenen zijn in Atjeh buitgemaakt of ingeleverd 216 stuks, waaronder 61 van het achterlaadstelsel (o. a. 15 geweren en 1 karabijn, model '95, 32 Beaumont-geweren en 18 revolvers).

In Celebes en onderhoorigheden kwamen ter aanvulling aan 879 militairen (onder wie 28 officieren en onderluitenants). De geleden verliezen bedroegen aan onze zijde: 1 gesneuvelde (inlander) en 4 gewonden (onder wie 1 Europeaan). De vijand liet in onze handen achter 62 dooden en 6 gewonden; bovendien werden 87 personen gevangen genomen, ongeacht degenen, die zich onvrijwillig onderwierpen. Aan handvuurwapenen werden buitgemaakt 39 achterlaadgeweren en karabijnen van verschillend stelsel (waaronder 26 Beaumont-geweren), zoomede 558 voorladers en donderbussen.

In de overige hiervóór genoemde gewesten bedroegen onze verliezen: op Nias 3 gesneuvelden (onder wie 1 Europeaan), in Djambi 1 gesneuvelde (inlander), in de Westerafdeeling van Borneo 4 gewonden (onder wie 1 officier), in Timor en onderhoorigheden 5 gesneuvelden (onder wie 1 officier) en 11 gewonden (3 Europeanen, onder wie 2 officieren, en 8 inlanders), in Amboina 2 gesneuvelden (inlanders) en 12 gewonden (onder wie 1 Europeaan), in Ternate en onderhoorigheden 1 gewonde (onderluitenant) en in Zuid-Nieuw-Guinea 5 gewonden (inlanders).

§ 5. KORPSEN NIET RECHTSTREEKS TOT HET LEGER BEHOORENDE.

Voor numerieke opgaven van ult. 1909 betreffende de schutterijen en de overige in deze paragraaf bedoelde, op militairen voet georganiseerde korpsen, zij verwezen naar tabel 17 van bijlage B.

De formatie van de schutterij te Menado is gewijzigd bij Ord. van 2 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 481). Aan de lijst van vrijstellingen van den schutterlijken dienst is uitbreiding gegeven bij Ordn. van 19 Aug., 12 Sept. en 10 Dec. 1909 (Ind. St. nos. 420, 458 en 577). De in Ind. St. 1896 n°. 63 opgenomen en sedert gewijzigde voorschriften omtrent de verstrekking en verantwoording van de wapening der schutterijen in Nederlandsch-Indië ondergingen eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 29 Dec. 1909 n°. 31 (Ind. St. n°. 599).

De detachementen lijfwacht-dragonders te Djokjakarta en Soerakarta zijn opgeheven en als eskadron lijfwacht-cavalerie bij het wapen der cavalerie van het leger ingedeeld (Ind. St. 1909 n°. 463).

Bij Gouv. Bt. 18 Mei 1909 n°. 54 is, bij wijze van tijdelijken maatregel, eenig Europeesch kader gedetacheerd bij de cavalerie van het legioen van Mangkoe Negara en is tevens een der cavalerie-luitenants van dat korps tijdelijk bij een der eskadrons te Salatiga ingedeeld. De herhaaldelijk gewijzigde reglementen van het legioen en van de barisan van Madoera ondergingen nadere wijziging bij Gouv. Bt. 22 Juli en 10 Sept. 1909 nos. 12 en 22 (Bijbl. Ind. St. nos. 7055 en 7096) en 14 Febr. 1910 n°. 30 (Jav. Ct. n°. 14).

Bij Gouv. Btn. 25 Mei 1909 n°. 35 (Ind. St. n°. 292) en 13 Juli 1909 n°. 32 (Bijbl. Ind. St. n°. 7054) zijn nadere bepalingen vastgesteld nopens de verstrekking van munitie uit 's lands voorraad, respectievelijk aan vrijwilligerskorpsen en aan particuliere schietvereenigingen.

[1]) Onder inlanders zijn hier tevens Amboineezen te verstaan.

§ 6. KONINKLIJK KOLONIAAL MILITAIR INVALIDENHUIS (OP BRONBEEK BIJ ARNHEM).

In den loop van 1909 zijn in het invalidenhuis opgenomen 142 oud-militairen (135 uit Oost-Indië en 7 uit West-Indië) en zijn uit de sterkte afgevoerd 116 man (14 door overlijden, 94 die op verzoek en 8 die wegens wangedrag ontslagen zijn). Dientengevolge telde het gesticht op ult. 1909 196 verpleegden (52 gegradueerden en 144 minderen), tegen 170 (53 gegradueerden en 117 minderen) in 1908. Gerekend over het geheele jaar huisvestte het gesticht in 1909 gemiddeld 180 man per dag. In de infirmerie waren, bij het einde van elk kwartaal van 1909, in verpleging achtereenvolgens 16, 15, 20 en 19 man. Met de vervulling van verschillende functiën op Bronbeek waren op ult. 1909 belast 42 verpleegden, onder wie 12 gegradueerden.

De uitgaven voor het invalidenhuis, in 1908 bedragen hebbende f 76 000, of — na aftrek van de ten bate van het gesticht ingehouden gagementen (ad f 28 202) — f 47 798, bedroegen in 1909, volgens voorloopige opgaven, f 78 502, of — na aftrek als voren (in 1909 is aan gagementen ingehouden f 32 484) — f 46 018.

Het bij K. B. 7 April 1902 n°. 32 vastgestelde reglement voor de inrichting is, o. a. met betrekking tot de bestemming der van het landgoed afkomstige producten, aangevuld bij K. B. 9 Juli 1909 n°. 45.

E.

ZEEMACHT.

§ 1. ALGEMEENE MEDEDEELINGEN.

Bij K. B. 30 Jan. 1909 n°. 29 is de vice-admiraal J. G. SNETHLAGE eervol ontheven van de betrekking van commandant der zeemacht en chef van het departement der marine in Nederlandsch-Indië en is met die — den 1sten Mei 1910 aanvaarde — functiën belast de schout-bij-nacht A. H. HOEKWATER, die bij K. B. 7 April 1910 n°. 49, met ingang van 2 Mei d. a. v., tot vice-admiraal is benoemd.

Bij K. B. 15 Sept. 1909 n°. 42 (Ned. St. n°. 309, Ind. St. 1910 n°. 77) is eene nieuwe regeling getroffen nopens de samenstelling en sterkte van de oorlogsmarine voor Nederlandsch-Indië.

De in Ind. St. 1868 n°. 57 opgenomen bepalingen nopens den werkkring van het departement der marine zijn, in verband met de overbrenging bij dat departement van de bemoeienis met eenige tot dusver bij andere departementen behandelde aangelegenheden — vgl. K. V. 1909, kol. 137 en hoofdst. H hierna —, aangevuld en gewijzigd bij Gouv. Btn. 25 Febr. 1909 n°. 30 (Ind. St. n°. 166) en 11 Maart 1910 n°. 16 (Ind. St. n°. 194). Met het oog hierop is tevens wijziging gebracht in de ordonnantiën en besluiten betrekking hebbende op de aangelegenheid der scheepsmeting (Ind. St. 1910 n°. 195).

Bij Gouv. Bt. 2 Juni 1909 n°. 46 (Ind. St. n°. 301) is een reglement vastgesteld op den victualiedienst aan boord van de schepen en vaartuigen van oorlog in Nederlandsch-Indië.

Voor den aanbouw of de overneming van een drietal vaartuigen ten behoeve van de opstelling van een gelijk aantal Clayton-apparaten, bestemd voor de ontsmetting van schepen, is machtiging verleend bij Gouv. Btn. 5 Maart en 13 Aug. 1909 nos. 28 en 37.

§ 2. KONINKLIJKE MARINE.

Personeel. De gemiddelde sterkte over 1909 van het personeel der vloot bedroeg 194 officieren, 1630 Europeesche onderofficieren en minderen, benevens 1063 inlandsche schepelingen, in het geheel derhalve 2887 koppen, tegen 3030 in 1908. Hoeveel koppen bij het einde van de jaren 1908 en 1909 waren ingeschreven in de rol van de toen in dienst zijnde schepen en hoeveel hun aantal meer of minder bedroeg dan de „bepaalde sterkte" blijkt, zoowel voor de Indische militaire marine als voor het Nederlandsch eskader in Oost-Indië uit bijlage C (tabel 1) [1]). Tevens doet die bijlage in totaal kennen de bepaalde en aanwezige sterkte aan officieren en aan verdere bemanning, afzonderlijk ook wat het machinekamerpersoneel en het personeel van het korps mariniers betreft. Hoewel ook in 1909 de werving van inlandsche schepelingen beperkt werd tot de havenplaats Soerabaja en elders tijdelijk gesloten was, waren op 1 Januari 1910, met inbegrip van de als bovenrol [2]) toegestane overschrijding der bepaalde sterkte met 10 %, 51 koppen meer in dienst dan de benoodigde sterkte aangaf. In het geheel zijn 150 [3]) koppen aangeworven. Zooals blijkt uit bijlage C, tabel 3, is het aantal inlandsche schepelingen in 1909 met 57 koppen vermeerderd. Van de inlandsche schepelingen, wier dienstverbintenis kwam te eindigen, verbonden er zich opnieuw 378.

De gezondheidstoestand op de vloot was in 1909 over het algemeen vrij gunstig. Malaria kwam evenwel wederom veel voor. Het aantal der primaire gevallen was bij de Europeanen iets kleiner, bij de inlandsche schepelingen grooter dan in 1908. Het aantal der recidiven bleef bij de laatstgenoemde categorie stationnair, doch was bij de Europeanen veel grooter dan in 1908. Febris typhoidea kwam minder voor dan in 1908; daarentegen was het aantal lijders aan beri-beri iets grooter. Venerische aandoeningen deden zich op groote schaal voor. Het aantal der afgekeurde schepelingen was ongeveer gelijk aan dat van 1908; de sterfte was gering.

Materieel. Het Nederlandsch eskader in Oost-Indië, dat op 1 April 1909 bestond uit 2 pantserschepen (*Tromp* en *Koningin-Regentes)* en 2 pantserdekschepen (*Noordbrabant* [4]) en *Koningin Wilhelmina der Nederlanden)* werd op 6 Juli versterkt met het uit West-Indië aangekomen pantserschip *De Ruyter*, terwijl het pantserdekschip *Koningin Wilhelmina der Nederlanden* en het pantserschip *Tromp* respectievelijk in December 1909 en Januari 1910 vervangen werden door de zusterschepen *Holland* en *Hertog Hendrik*. Voorts waren op eerstgenoemden datum 18 bodems van de Indische militaire marine in dienst, namelijk 4 flottieljevaartuigen, 4 opnemingsvaartuigen, 9 torpedobooten en 1 wachtschip. In Juni 1909 werd het flottieljevaartuig *Mataram*, dat groote herstellingen moest ondergaan, vervangen door de *Serdang*, terwijl de *Siboga* eerlang, na vervangen te zijn door de herstelde *Mataram*, verbouwd zal worden tot mijnenlegger. Het flottieljevaartuig *Assahan* bleef toegevoegd aan den torpedodienst voor de beproeving van verspermijnen; het tot kolenhulk ingerichte voormalige wachtschip *Bromo* werd in Februari 1910 te Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea) gestationneerd. Als munitieschepen deden

[1]) Bij de samenstelling van deze tabel — en van tabel 3 — is reeds rekening gehouden met de eerst op 7 Januari 1910 plaats gehad hebbende verwisseling van de pantserschepen *Hertog Hendrik* en *Tromp* (vgl. de rubriek Materieel).

[2]) De toegestane tijdelijke overschrijding van de „bepaalde sterkte" van het korps inlandsche schepelingen (zie noot *a* van tabel 2) houdt verband met eene aan boord van het flottieljevaartuig *Serdang* te nemen proef met de vorming van inlandsche schepelingen tot oorlogsmatrozen (zie § 6 van dit hoofdstuk).

[3]) Onder dit aantal zijn begrepen 10 Indo-Europeesche jongelieden, bestemd om aan de kweekschool voor de zeevaart te Leiden in opleiding te worden genomen.

[4]) De *Noordbrabant* heeft den 31sten Mei 1910 nabij de zuidkust van Lombok op eene onbekende klip gestooten, waardoor het voorschip zwaar lek is geworden. Het schip is in het droogdok te Soerabaja opgenomen en met de herstelling is een aanvang gemaakt.

dienst het voormalige pantserschip *Prins Hendrik der Nederlanden*, het gewezen flottieljevaartuig *Makasser* en het vroegere stoomschip van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij *Nienhuys*.

Het aantal der kleine vaartuigen, die in de sterkte der zeemacht geen zelfstandige plaats innemen, bedroeg op 1 April 1910 34 stoomsloepen (waarvan 10 van het Nederlandsch eskader) en 3 stoombarkassen, terwijl op dien datum nog 4 stoomsloepen in aanbouw waren.

Opgaven betreffende de exploitatiekosten zoowel van de schepen der Indische militaire marine als van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië en van enkele maritieme inrichtingen aan den wal treft men aan in tabel 4 van bijlage C.

Steenkolen. Gedurende het tijdvak 1 April 1909—ult. Maart 1910 zijn de gouvernements-steenkolendepots aangevuld met 34 445 ton Ombilin-, 20 240 Engelsche ton (van 1016 K. G.) Cardiff-, 788 ton Tewe-, 55 ton Pengaron-, 1000 Engelsche ton Poeloe Laoet- en 500 Engelsche ton Australische kolen.

De depots te Pantjan Ketjil en Muntok, zoomede die te Pontianak, Sintang, Djambi en Dobo, welke tot dusver hadden dienst gedaan voor de sinds 1 Januari 1909 door het departement der marine beheerd wordende gewestelijke politie- en communicatievaartuigen, zijn opgeheven. De capaciteit van elk der depots te Makasser en Amboina wordt opnieuw vergroot met eene bergruimte voor 2000 ton Cardiffkolen, terwijl, door verbouwing van de kolensteigers, het lossingscijfer op deze plaatsen zal worden opgevoerd. Buiten de depots zijn aangekocht te Singapore door de pantserschepen *Tromp* en *Koningin-Regentes* en door het gouvernementsstoomschip *Telegraaf* respectievelijk 580, 286 en 200 ton Cardiff-kolen. Voorts werden door verschillende onder het departement der marine ressorteerende schepen op onderscheidene plaatsen 2670 ton kolen ingenomen en werden uit den voorraad der naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" te Sabang 763 ton Cardiff- en 3029 ton Ombilin-kolen aangeschaft, terwijl door de oorlogsschepen *Noordbrabant*, *Tromp*, *Koningin-Regentes* en *De Ruyter*, op hunne reizen naar China en San Francisco, in 't geheel 9457 ton kolen aangekocht werden.

De proeven met het stoken van Ombilin-steenkolen in voor dat doel gewijzigde waterpijpketels, aan boord van de schepen van het Nederlandsch eskader, zijn voorloopig gestaakt, in verband met de voorgenomen stookproeven in eene te Emmahaven aan den wal opgestelde ketelinstallatie.

§ 3. GOUVERNEMENTSMARINE.

Personeel. Ook gedurende 1909 werd de bij wijze van proef getroffen regeling om bij de aanwerving van inlandsche schepelingen voor een kort dienstverband geen handgeld maar een voorschot op de gages te verleenen — vgl. K. V. 1909, kol. 115 — toegepast. In dat jaar zijn 147 schepelingen voor de eerste maal en 409, hetzij opnieuw, hetzij tot verlenging van hun nog loopenden diensttijd, aangenomen, van wie respectievelijk 112 en 353 op den nieuwen voet.

Op ult. 1909 bestond het Europeesch personeel uit 123 man (20 gezaghebbers, 40 stuurlieden, 54 machinisten en 9 leerlingen-machinist), ongerekend een gezaghebber en een 1ste-machinist, respectievelijk gedetacheerd bij het departement der marine en bij den aanbouw en de herstelling van gewestelijke politie- en communicatievaartuigen, doch met inbegrip van een aan de wetenschappelijke expeditie naar Zuid-Nieuw-Guinea deelnemenden gezaghebber, zoomede van 22 opvarenden, die, gevoerd à la suite van het korps, dienst deden aan boord van de stoomschepen der bebakening en kustverlichting, van die gebezigd bij den slibarbeid in het westervaarwater naar Soerabaja (vgl. hoofdst. L, afd. I), van het voor het zeevisscherij-onderzoek aangewezen stoomschip *Gier* (zie K. V. 1909, kol. 273) en aan boord van de stoomschepen tot tegengang van den opiumsluikhandel op zee. De openvallende plaatsen van machinist-leerling konden ook nu weder in Indië worden aangevuld.

De vloot was op ult. 1909 bemand met 631 schepelingen, eene overschrijding van het vastgestelde aantal (588) — voor 17 op het einde van 1909 in dienst zijnde schepen — met 43 man, welk overcompleet om verschillende redenen in dienst gehouden werd.

Nadere opgaven nopens de gevorderde en de aanwezige bemanning van de stoomschepen der gouvernementsmarine vindt men in bijlage D.

De gezondheidstoestand van de schepelingen was, evenals in 1908, ongunstig; malaria en beri-beri kwamen veel voor. Het aantal der overledenen was veel kleiner dan in 1908; dat der afgekeurden bedroeg, evenals in 1908, 15.

Bij Gouv. Bt. 25 Jan. 1910 n°. 32 (Ind. St. n°. 68) is een nieuw reglement voor het korps inlandsche schepelingen vastgesteld.

Bij Gouv. Bt. 4 Febr. 1910 n°. 32 (Ind. St. n°. 98), gewijzigd en aangevuld bij Gouv. Bt. 25 April 1910 n°. 10 (Ind. St. n°. 267), is aan het Europeesch personeel der gouvernementsmarine eene indemniteit voor voeding toegestaan en de bezoldiging van dat personeel nader geregeld.

Materieel. Van de op ult. Maart 1909 uit 27 schepen (26 zeestoomers en 1 rivierstoomschip) bestaande vloot der gouvernementsmarine gingen de stoomschepen *Fazant* en *Snip* door stranding — respectievelijk nabij Meulaboh (Atjeh) en op de zuidkust van Soembawa — verloren, moest de *Arend* worden afgekeurd en werd het tijdelijk aan de sterkte toegevoegde stoomschip *Sumbawa* weder voor opnemingsvaartuig in gereedheid gebracht. De vloot bestond derhalve op ult. Maart 1910 uit 23 schepen (22 zeestoomers en 1 rivierstoomschip). Hiervan waren 17 schepen in dienst, verdeeld over 12 stations, terwijl de *Gier* bij het zeevisscherij-onderzoek en de *Barito* en de *Flores* bij den slibarbeid in het westervaarwater van Soerabaja dienst deden. Een 2-tal schepen, die *Albatros* en *Zwaluw* zullen heeten, zijn hier te lande in aanbouw.

Gewestelijke politie- en communicatievaartuigen. Het ter Oostkust van Sumatra gestationneerde reserve-vaartuig *Madjoe* — zie K. V. 1903, kol. 161/162 — ging op de Pelalawan-rivier verloren en is vervangen door het te Singapore aangekochte vaartuig *Frida* (zie Ind. St. 1910 n°. 184).

Bij Gouv. Bt. 25 Juni 1909 n°. 58 is machtiging verleend voor den aanbouw van 2 reserve-politie- en communicatievaartuigen, tevens ingericht voor gastransport.

De formatie van het personeel ten behoeve van het in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gestationneerde politie- en communicatievaartuig *Voorwaarts* en van dat voor de motorbooten ten dienste van den controleur der onderafdeeling Moesi Hilir (Palembang), de politie in de haven van Tandjoengpriok en de communicatie tusschen Tjilatjap en Noesa Kambangan is, hetzij tijdelijk, hetzij definitief, geregeld bij Gouv. Btn. 19 Juni 1909 n°. 19 (Ind. St. n°. 334), 25 Oct. 1909 n°. 8 en 3 Maart 1910 n°. 38 (Ind. St. n°. 178).

Ten behoeve van de Westerafdeeling van Borneo zijn 1 stoom- en 2 motorvaartuigen in dienst gesteld.

Bij Gouv. Bt. 15 Febr. 1910 n°. 7 zijn gelden beschikbaar gesteld voor de aanschaffing van eene motorboot ten behoeve van den controleur van het binnenlandsch bestuur ter hoofdplaats Palembang.

Omtrent de benoeming en het ontslag van de mandoers en machinedrijvers bij de politie- en communicatie-vaartuigen is eene regeling getroffen bij Gouv. Bt. 19 Febr. 1910 n°. 16 (Ind. St. n°. 157).

Het aantal op ult. Maart 1910 in dienst zijnde stoom- en motorvaartuigen beliep respectievelijk 36 en 6.

§ 4. MARINE-ETABLISSEMENT EN GOUVERNEMENTSDOKKEN.

Met ingang van 1 Januari 1909 is bij het marine-etablissement eene commercieele boekhouding ingevoerd, in verband waarmede bij Gouv. Bt. 26 Maart 1910 n°. 32 (Ind. St. n°. 220) voorschriften zijn gegeven nopens de vaststelling en het in rekening brengen van de kostprijzen der bij die inrichting uitgevoerde werken.

Eene nieuwe regeling nopens de opneming van de restanten in de magazijnen bij het etablissement is vastgesteld bij Ord. van 18 Juni 1909 (Ind. St. n°. 327).

Bij Gouv. Bt. 28 Dec. 1909 n°. 16 (Ind. St. n°. 596) zijn de voorschriften aangaande het gebruik van de gouvernementswoningen bij het etablissement door het aan die inrichting verbonden personeel herzien.

De in Ind. St. 1908 n°. 295 opgenomen regeling betreffende de samenstelling en bezoldiging van het personeel bij het etablissement onderging wijziging bij Gouv. Btn. 19 Jan. en 26 Mei 1910 nos. 12 en 20 (Ind. St. nos. 45 en 323).

Bij Gouv. Bt. 24 Jan. 1910 n°. 31 (Ind. St. n°. 63) zijn nieuwe voorschriften en tarieven vastgesteld voor het gebruik van de beide bij het etablissement aanwezige gouvernementsdokken.

Voor alle verdere opgaven betreffende het bedrijf bij het etablissement zij verwezen naar het van regeeringswege te publiceeren jaarverslag van die inrichting.

In verband met de opheffing van de dokgelegenheid te Sabang is, met ingang van 1 December 1909, ingevolge de daartoe bij Gouv. Bt. 29 Nov. 1909 n°. 6 verleende machtiging, aan de naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" gratis in eigendom afgestaan het aldaar aanwezige, voor afbraak bestemde 3000 tons drijvend ijzeren dok. De Maatschappij heeft zich daartegenover verbonden om het dok ten minste tot 1 December 1910 te blijven exploiteeren en gedurende dien tijd kosteloos dokgelegenheid aan gouvernementsschepen te verzekeren.

§ 5. SCHEEPVAART.

Kustverlichting, bebakening en loodswezen. Het inspectievaartuig *Lucifer* en de bebakeningsstoomers *Sperwer*, *Pharus* en *Hoofdinspecteur Zeeman* (het laatstgenoemde, hier te lande nieuw aangebouwde — zie K. V. 1909, kol. 117 —, sedert 4 October 1909) deden onafgebroken dienst.

Het op Soebi Ketjil (Zuid-Natoena-eilanden) opgerichte acetyleen-bliksemlicht der 4de orde is in December 1909 ontstoken. Met den bouw van een kustlicht op het eiland Mangkai (Anambas-eilanden) werd een aanvang gemaakt. Het licht op den linkeroever van de Langkat-rivier (Sumatra's Oostkust) is den 19den Maart 1910 gebluscht wegens afbrokkeling van het strand, waardoor de toren gevaar liep.

Het bezuiden de Fox-bank (Westerafdeeling van Borneo) geplaatste gaslichtschip en de bewesten de Clemencia-bank aangebrachte gasboeien zijn respectievelijk op 28 en 29 October 1909 in gebruik genomen. Het gaslichtschip van het Tanah-rif (vaarwater naar Cheribon) is vervangen door een gasboei. Op den drempel van het westervaarwater van Soerabaja zijn drie gasboeien bijgeplaatst, om leiding te geven bij den slibarbeid. Het loodslichtschip voor de Palembang-rivier wordt voorzien van eene acetyleen-installatie; het witte vaste petroleum-gloeilicht aldaar wordt vervangen door een acetyleen-flikkerlicht. De gasboei op het Marlborough-rif, nabij Padang, is vervangen door een op 12 Maart 1909 in gebruik genomen acetyleen-baken. Op 1 April 1910 lagen te water 69 gasboeien en 22 lantaarnboeien en bedroeg het aantal gas- en acetyleenbakens respectievelijk 18 en 3 (66, 22, 18 en 2 op 1 April 1909).

Het aantal ijzeren schroefpaalbakens, houten en steenen bakens bedroeg op 1 April 1910 125, 55 en 23 (109, 55 en 23 op 1 April 1909), terwijl op dat tijdstip te water lagen 403 tonnen (396 op 1 April 1909).

De in Ind. St. 1905 n°. 168 (zooals het sedert is gewijzigd) opgenomen regelen aangaande het beheer en de bediening der kust- en havenlichten in Nederlandsch-Indië zijn, o. a. met betrekking tot de bezoldiging van het personeel, nader gewijzigd bij Gouv. Btn. 4 Sept. 1909 n°. 46 (Ind. St. no°. 443) en 6 Sept. 1909 n°. 6 (Ind. St. n°. 446).

Voor den loodsdienst te Pangkalanbrandan is bij het marine-etablissement te Soerabaja een loodscommunicatie-, tevens gastransportvaartuig aangebouwd, in verband waarmede de formatie van het inlandsch personeel voor het havendepartement aldaar eene uitbreiding onderging (Ind. St. 1910 n°. 164). De formatie van het personeel van den loodsdienst te Tjilatjap (Banjoemas) en te Soerabaja is gewijzigd bij Gouv. Btn. 15 Nov. 1909 n°. 15 (Ind. St. n°. 539) en 19 Jan. 1910 n°. 25 (Ind. St. n°. 47).

De reglementen voor het loodswezen van Sambo (Riouw en onderhoorigheden) en de oostkust van Borneo — het laatste met het oog op de verplaatsing van het havendepartement aan den boveningang der Moeara Djawa naar Samarinda (zie hierna) — ondergingen wijziging bij Ordn. van 16 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 583) en 26 Jan. 1910 (Ind. St. n°. 71).

Bij Ord. van 3 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 559) is een uniform model loodscertificaat voor geheel Nederlandsch-Indië vastgesteld.

Aan loodsgelden is in de laatste 3 jaren ontvangen:

Tandjoengpriok (Batavia)	f 55 307	f 64 335	f 66 155
Soerabaja (met Grisee)	306 545	336 294	362 843
Tjilatjap	28 497	35 084	33 873
Emmahaven (Padang)	34 175	37 217	42 115
Aroe-baai en Babalan-geul ...	53 444	60 288	64 756
Koetei-rivier	56 174	56 988	62 135
Balikpapan-baai	62 383	66 510	67 119
Palembang	61 971	59 246	64 176
Bajoeng Lentjir	4 930	5 144	2 914
Makasser	14 320	22 980	21 527
Sambo (van 1 April 1908 af) ..	—	9 156	12 287

Haveninrichtingen. Bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1910 n°. 12 (Ind. St. n°. 22) is te Pontianak (Westerafdeeling van Borneo) een havenmeester in dienst gesteld.

Het havendepartement aan den boveningang van de Moeara Djawa (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) is naar Samarinda verplaatst (Ind. St. 1910 n°. 70).

Te Tandjoengpriok (haven van Batavia) werd in 1909 ontvangen aan kaaigelden f 101 824 en aan steigergelden f 62 959 (met inbegrip van huur voor het opslaan van steenkolen aan het oosterboord dier haven), tegen respectievelijk f 98 012 en f 62 181 in 1908. Te Makasser en Emmahaven werden aan steigergelden ontvangen respectievelijk f 43 698 en f 20 647, terwijl voor het gebruik van 's lands los- en laadhoofden te Ternate f 2265 werd geïnd.

Van den aankoop van een deel der aan de naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" te Amsterdam toebehoorende havenwerken en inrichtingen op het eiland We, welke werken en inrichtingen aan de vennootschap in erfpacht zijn gegeven, een een ander ingevolge de met de vennootschap gesloten overeenkomst, goedgekeurd bij de wet van 16 Nov. 1909 (Ned. St. n°. 364, Ind. St. 1910 n°. 56), is reeds melding gemaakt in hoofdstuk C, § 3 (kol. 19). Met de functiën van Regeeringscommissaris bij de vennootschap

(art. 12, sub 2c, der overeenkomst) is bij K. B. 17 Jan. 1910 n°. 32 belast de heer J. Th. Viehoff, administrateur bij het Departement van Koloniën, terwijl bij Gouv. Bt. 22 April 1910 n°. 19 de havenmeester te Sabang is aangewezen als de ambtenaar, die te allen tijde toegang zal hebben tot alle in erfpacht gegeven terreinen, gebouwen en inrichtingen (art. 5, sub 9, der overeenkomst).

Hydrographische dienst. Het opnemingsvaartuig *van Gogh* zette de opneming ter westkust van Sumatra voort. Belood werd het terrein van hoek Toean en de Batoe-eilanden tot Baros en de Painan-baai. In Maart en September 1909 en in Maart 1910 stoomde het vaartuig naar Sabang om te dokken. De gezondheidstoestand was gunstig. Het opnemingsvaartuig *van Doorn* zette de opneming voort in de Kleine Soenda-eilanden en wel ter oostkust van Flores, op Solor, Adoenara en Lomblem en rond Soemba, welke laatste opneming nagenoeg gereed kwam. Van 29 Juli tot 7 October 1909 vertoefde het vaartuig te Soerabaja voor herstellingen. De gezondheidstoestand was aanvankelijk gunstig, doch na het verblijf te Soerabaja minder bevredigend. Het opnemingsvaartuig *Borneo* zette de opneming voort op de oostkust van Celebes in den Banggai-archipel. Inmiddels vertrok het schip, in het laatst van Mei 1909, naar de Aroe-eilanden om de westkust van die groep in kaart te brengen, welke werkzaamheden op 5 Januari 1910 gereed kwamen, waarna het vaartuig voor herstellingen naar Soerabaja vertrok. De gezondheidstoestand was gunstig. Het opnemingsvaartuig *Lombok* nam, na hersteld te zijn (op 4 Maart 1909), achtereenvolgens op de Linggang-rivier op de oostkust van Billiton, de Toelangbawang en Mesoedji ter oostkust van Sumatra, de zuidelijkste banken bezuiden Sambar-punt en Straat Karimata, riffen op de westkust van Billiton en de Tjoeroetjoep-rivier, de Klabat-baai en een gedeelte van de noordkust van Banka, de Djambi- en Palembang-rivieren. Voor het opnemen der Djambi-rivier werd hulp verleend door den stoomer *Robbert*. Gedurende Augustus 1909 werd het schip nagezien op de helling te Tandjoengpriok. De gezondheidstoestand was gunstig. Door verschillende oorlogsbodems en schepen der gouvernements-marine werden bijdragen geleverd tot verbetering van bestaande kaarten en gidsen. De verkoop van zeekaarten en gidsen bracht in Indië f 6501 op, tegen f 4918 in 1908. Omtrent de werkzaamheden, hier te lande verricht in het belang van den Indischen hydrographischen dienst, valt het volgende te vermelden. In het tijdvak 1 Mei 1909—1 Mei 1910 werden uitgegeven de kaarten:

a. naar nieuwe gegevens: n°. 17, Zuidkust Borneo, Barito-rivier, Soengai Kween tot Soengai Poelau Petak; n°. 22, Oostkust van Sumatra, monden der Toelangbawang- en Mesoedji-rivier; n°. 36, Vaarwaters en ankerplaatsen op de noordkust van Celebes; nos. 44 en 45, Vaarwaters en ankerplaatsen in den Riouw-Lingga-archipel, blad I en II; n° 67, Zuidkust Borneo, Barito-rivier, van den mond tot Soengai Kween; n°. 74, Westkust Sumatra, Batoe-eilanden, vaarwaters nabij en beoosten eiland Pini; n°. 97, Noordkust Java, westervaarwater van Soerabaja; n°. 150, Zuidkust Borneo, Hoek Poeting tot straat Laoet; n°. 269, Plannen en ankerplaatsen op de zuidkust van Flores; n°. 287, Zuidkust Borneo, westblad, Hoek Sambar tot Hoek Poeting; n°. 288, Zuidkust Borneo, middenblad, Hoek Poeting tot Hoek Malatajoer; n°. 305, Oostkust Celebes, Golf van Tomini, blad I, Gorontalo tot Padjonge-eilanden; n°. 313, Oostkust Celebes, Hoek Donggala (Tomori-baai) tot Lasolo-baai; n°. 319, Zuidkust Celebes, noordelijk gedeelte der golf van Boni; n°. 330, Zuidkust Borneo, Kota Waringin-rivier en mond der Djelai-rivier; n°. 340, Zuidkust Borneo, Koemai-rivier;

b. gedeeltelijk naar nieuwe gegevens: n°. 20, Oostkust Sumatra, mond der Asahan-rivier; n°. 21, Oostkust Sumatra, monden der Koealoe- en Panai-rivier; n°. 24, Oostkust Sumatra, Siak-rivier, van den mond tot Siak; nos. 46 en 47, Lingga-archipel, noordblad en zuidblad; n°. 52, Straat Banka; n°. 79, Noordkust Java, blad II, Tandjoengpriok tot Cheribon; n°. 105, Riouw-archipel, Straat Doerian en nabijliggende vaarwaters; n°. 113, Kleine Soenda-eilanden en aangrenzende vaarwaters, blad I; n°. 130, Oostkust Borneo mond der Koetei-rivier; n°. 149, West- en zuidkust Borneo (Straat Karimata), Karimata-eilanden tot Hoek Poeting; n°. 158, Oostkust Borneo, Koetei-rivier, Moeara Beraoe en Koetei-rivier tot Tenggarong; n°. 159, Oostkust Borneo, Koetei-rivier, Moeara Bajor, Bekapai en Djawa; nos. 169 en 170, Straat Banká, noord- en zuidblad;

c. met groote verbeteringen: n°. 2, Oost-Indische Archipel, westblad; n°. 54, Zuidoostkust Celebes, noordblad; n°. 62, Noordkust Celebes; n°. 142, Oostkust Celebes, zuidblad; n°. 165, Westkust Sumatra, vaarwaters naar Padang; terwijl op kaart n°. 277, vaarwaters en ankerplaatsen op de westkust van Sumatra en nabijliggende eilanden, blad VI, een verbeterblad verscheen.

Twee schetskaarten zagen het licht en eenige, niet in den handel verkrijgbare autographieën van minder belangrijke opnemingen werden naar het departement der marine te Batavia gezonden. Op de verstrekte kaarten werden, gedeeltelijk op de gravures, gedeeltelijk op de kaarten zelve, de noodige correcties aangebracht. Een nieuwe druk van deel III van den „Zeemansgids voor den Oost-Indischen Archipel" en een aanvullingsblad op ieder der deelen I, II en IV van dien gids verschenen.

De aanstaande commandant van een der opnemingsvaartuigen in Oost-Indië, wordt te Utrecht geoefend in de behandeling van het universaal-instrument.

§ 6. VERRICHTINGEN DER ZEEMACHT.

Het Nederlandsch eskader, dat op 1 April 1909 bestond uit de pantserschepen *Tromp* en *Koningin-Regentes* en de pantserdekschepen *Noordbrabant* en *Koningin Wilhelmina der Nederlanden*, werd, zooals reeds in § 2 is vermeld, in Juli d. a. v. versterkt met het uit West-Indië aangekomen pantserschip *De Ruyter*, terwijl het pantserdekschip *Koningin Wilhelmina der Nederlanden* en het pantserschip *Tromp* respectievelijk in December 1909 en Januari 1910 vervangen werden door de zusterschepen *Holland* en *Hertog Hendrik*. De *Koningin Wilhelmina der Nederlanden* deed (achtereenvolgens in April en September 1909) vergeefsche pogingen tot het vlot brengen van de respectievelijk nabij Boebon (westkust van Atjeh) en op de zuidwestkust van Soembawa gestrande gouvernementsstoomschepen *Fazant* en *Snip* (vgl. § 3). Van 10 Augustus tot 29 November 1909 maakte eene divisie, bestaande uit de pantserschepen *De Ruyter*, *Koningin-Regentes* en *Tromp*, eene reis tot het houden van vlagvertoon naar China, Japan en de Philippijnen. De *Noordbrabant* zette op 28 Augustus koers naar San Francisco, was in October d. a. v. tegenwoordig bij de aldaar gehouden feesten ter gelegenheid van den wederopbouw dier stad en keerde den 22sten December d. a. v. te Soerabaja terug.

De *Edi* kruiste in April 1909 ter westkust van Borneo en vertoefde vervolgens in hoofdzaak ter noordkust van Nieuw-Guinea, in het belang van de met de exploratie van het binnenland dier kust belaste militaire detachementen.

De *Siboga* bekruiste in April 1909 de Kleine Soenda-eilanden en verrichte daarna communicatiediensten in de wateren der Westerafdeeling van Borneo en ter Sumatra's Westkust. In het begin van Januari 1910 werd het vaartuig aangewezen om het tot kolenhulk ingerichte voormalige wachtschip *Bromo* naar Makasser te sleepen, waarna de

Siboga te Soerabaja vertoefde, ten einde, in vereeniging met de *Assahan*, lanceerproeven met verspermijnen te nemen.

De *Koetei* bleef van April tot en met Augustus 1909 in de wateren van Celebes communicatiediensten verrichten, trachtte in September, doch tevergeefs, hulp te verleenen aan het ter zuidwestkust van Soembawa gestrande gouvernementsstoomschip *Snip* (zie hiervóór) en bekruiste voorts de wateren van de Kleine Soenda-eilanden. In October stelde die bodem een onderzoek in naar eene in Straat Laoet gerapporteerde klip en werd vervolgens aangewezen om het ter noordkust van Nieuw-Guinea vertoevende stoomschip *Edi* tijdelijk te vervangen. Daarna werd de *Koetei* naar de westkust van Nieuw-Guinea gedirigeerd in het belang van het daarheen gezonden militaire exploratie-detachement.

De *Mataram* bekruiste gedurende April en Mei 1909 de wateren nabij Soerabaja. Den 1sten Juni werd het schip buiten dienst gesteld en vervangen door de *Serdang*.

De *Serdang* bekruiste de oostkust van Borneo, zoowel om communicatiediensten te verrichten als om een onderzoek in te stellen naar de aanwezigheid van zeeroovers aldaar. Het vaartuig kreeg vervolgens de opdracht om eene proef te nemen met de vorming van inlandsche schepelingen tot oorlogsmatrozen, waartoe het geheel met inlanders bemand werd, slechts geëncadreerd door Europeesche onderofficieren. Ook werd de *Serdang* aangewezen om het politie- en communicatievaartuig *Bensbach* van Makasser naar Tandjoengpriok en het ten behoeve van het departement van oorlog te Singapore aangekochte stoomvaartuig *Istandania*, sedert herdoopt in *Grensjager*, naar Soerabaja te sleepen.

F.

AANGELEGENHEDEN BEHOORENDE TOT DEN WERKKRING VAN HET DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.

§ 1. RECHTERLIJKE MACHT.

De in Ind. St. 1905 n°. 478 (zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) opgenomen algemeene aanwijzing van de inlandsche landsdienaren, die krachtens hun ambt zitting hebben in de landraden op Java en Madoera, met uitzondering van de Vorstenlanden, onderging nadere aanvulling en wijziging (zie Ind. St. 1909 nos. 408, 470 en 533 en 1910 nos. 2, 53, 165 en 203).

Bij Ord. van 30 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 515) is eene regeling getroffen nopens de uitoefening van de politierechtspraak in een gedeelte der controle-afdeeling Madjenang (Banjoemas).

Voor gedeeltelijke voorzieningen met betrekking tot het personeel der Europeesche en inlandsche rechtbanken zij verwezen naar Ind. St. 1909 nos. 273, 332, 346, 359, 386, 387 en 459 en 1910 nos. 162, 201, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290 en 295.

§ 2. RECHTSWEZEN IN HET ALGEMEEN.

Het reglement op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch-Indië is gewijzigd bij K. B. 10 Nov. 1909 n°. 54 (Ind. St. 1910 n°. 36) met betrekking tot de berechting van lichte overtredingen, gepleegd door met inlanders gelijkgestelde personen.

Rechtswezen in de buitenbezittingen. [1]) Met wijziging in zoover van de reglementen op het rechtswezen in de gewesten buiten Java en Madoera, is de bij K. B. 8 Juli 1908 n°. 64 (Ind. St. 1909 n°. 98) in het reglement op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch-Indië opgenomen aanvulling (vgl. K. V. 1908, kol. 109/110) buiten toepassing verklaard op de wettelijke emolumenten van de griffiers en substituut-griffiers bij de residentiegerechten en landraden in die gewesten (Ind. St. 1909 n°. 254). Eerstgenoemde reglementen, met uitzondering van dat voor Benkoelen, zijn voorts, met gebruikmaking van de bij K. B. 10 Sept. 1907 n°. 73 (Ind. St. n°. 455) verleende machtiging, gewijzigd met betrekking tot de tenuitvoerlegging van de doodstraf (Ind. St. 1909 n°. 381). Het reglement op het rechtswezen in Celebes en onderhoorigheden is aangevuld met de bedoeling om, bij afwezigheid, enz. van een niet-rechtskundigen landraadvoorzitter, in de waarneming van diens functiën te voorzien, terwijl tevens is bepaald, dat in zaken van overtreding, welke behooren tot de kennisneming van de magistraten, met beëedigde getuigenissen gelijkgesteld worden de verklaringen door dienaren der openbare macht mondeling afgelegd op hun ambtseed (Ind. St. 1909 n°. 366). [2]) Voorts onderging dat reglement eene wijziging bij Ord. van 27 April 1910 (Ind. St. n°. 276), in verband met de opheffing van den landraad te Tjamba (Ind. St. 1910 n°. 275) [3]), terwijl in de bepalingen tot uitvoering van eenige voorschriften van het Celebes-reglement (Ind. St. 1882 n°. 23) eene wijziging gebracht werd in verband met de afscheiding van de voormalige afdeeling Bima van dat gewest (Ind. St. 1909 n°. 474). De reglementen voor Benkoelen en Timor en onderhoorigheden zijn, in hoofdzaak in verband met de vestiging van landraden en residentiegerechten te Moeara Aman en Soembawa-besar, herzien (Ind. St. 1909 nos. 382 en 473). Het reglement voor Palembang onderging eene wijziging bij Ord. van 17 Juli 1909 (Ind. St. n°. 378), ten einde aan de inheemsche bevolking buiten de hoofdplaats dier residentie meer vrijheid te geven ten aanzien van de regeling harer rechtspleging.

In verband met eene verandering in de bestuursorganisatie van de residentie Amboina (zie Ind. St. 1908 n°. 50 en 1909 n°. 257) onderging het reglement voor dat gewest eene wijziging met betrekking tot de uitoefening van de functie van het openbaar ministerie bij de residentiegerechten aldaar (Ind. St. 1909 n°. 535).

De bepalingen tot uitvoering van eenige voorschriften van het reglement op het rechtswezen ter Oostkust van Sumatra (Ind. St. 1908 n°. 115) zijn, tengevolge van de opdracht van het voorzitterschap van den landraad te Tandjoengbalai aan een rechtskundige en de reorganisatie van het bestuur van het zoogenaamde cultuurgebied in dat gewest (zie Ind. St. 1910 n°. 90), herzien bij de Ordn. van 29 Juni 1909 (Ind. St. n°. 346) en 31 Jan. 1910 (Ind. St. n°. 91).

In verband met de opheffing van de afdeeling Redjang en Lebong der residentie Benkoelen (Ind. St. 1908 n°. 646), is eene wijziging gebracht in de in Ind. St. 1904 n°. 121 opge-

[1]) Voor de wijziging van de reglementen tot regeling van het rechtswezen in Sumatra's Westkust en Celebes en onderhoorigheden in verband met de bij K. B. 6 Dec. 1909 n°. 75 (Ind. St. 1910 n°. 142) plaats gehad hebbende aanvulling van het wetboek van strafrecht voor Europeanen in Nederlandsch-Indië zie men § 4.

[2]) Voor het eedsformulier zie men Ind. St. 1909 n°. 367.

[3]) Overgangsbepalingen in verband met de opheffing van den landraad te Tjamba en de verdere bij de ordonnantie in Ind. St. 1910 n°. 275 in de ressorten van de landraden in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden gebrachte veranderingen, zijn vastgesteld bij Ord. van 27 April 1910 (Ind. St. n°. 278), terwijl omtrent de overbrenging van de archieven, enz. van den landraad en het residentiegerecht te Tjamba eene regeling is getroffen bij Gouv. Bt. 27 April 1910 n°. 9 (Ind. St. n°. 280).

nomen ordonnantie tot regeling van de rechtspraak over de inheemsche bevolking in die afdeeling (Ind. St. 1909 n°. 383).

Bij Ord. van 2 April 1910 (Ind. St. n°. 226) zijn de voorschriften tot regeling van de rechtspleging onder de inheemsche bevolking in enkele gedeelten van de residentie Bali en Lombok (Ind. St. 1882 n°. 143 en 1895 nos. 185 en 186) gewijzigd, ten einde de bevoegdheid van de bestuursambtenaren ten aanzien van de bij die rechtspleging gewezen vonnissen uit te breiden.

De regeling van het rechtswezen onder de inheemsche bevolking van de onderafdeeling Singkel (Atjeh en onderhoorigheden) onderging eene wijziging bij Ord. van 6 Mei 1910 (Ind. St. n°. 299).

De omschrijving van het rechtsgebied van den landraad te Pare Pare (Celebes en onderhoorigheden) is gewijzigd (Ind. St. 1909 n°. 360) in verband met de opheffing van de afdeeling Mamoedjoe en de vorming van eene nieuwe afdeeling Mandar (vgl. hoofdst. C, § 16).

Bij Gouv. Bt. 17 Sept. 1909 n°. 51 (Ind. St. n°. 464) is bepaald dat het residentiegerecht in Atjeh en onderhoorigheden ook zitting zal kunnen houden te Sabang.

Voorzieningen nopens de uitoefening van het voorzitterschap van de rapats te Padang Sidimpoean en Sipirok (Tapanoeli) en de vervulling van de functiën van griffier bij de rapats te Balaisalasa, Ajerbangis en Indrapoera (Sumatra's Westkust) zijn getroffen bij de Ordn. van 30 Oct. en 6 Nov. 1909 (Ind. St. nos. 517 en 529).

Bij Gouv. Bt. 20 Nov. 1909 n°. 28 (Ind. St. n°. 547) zijn, met aanvulling van Ind. St. 1905 n°. 499, de hoofden van de departementen van algemeen bestuur bevoegd verklaard om in alle burgerlijke zaken, waarbij het land belang heeft, binnen het rechtsgebied van de raden van justitie op de buitenbezittingen, den betrokken officier van justitie telkens de vereischte machtiging te verleenen om voor het land op te treden.

Rechtspersoonlijkheid van vereenigingen. In 1909 zijn in Indië, op den voet van K. B. 28 Maart 1870 n°. 2 (Ind. St. n°. 64), 79 vereenigingen als rechtspersoon erkend, op 3 na (zie Ind. St. 1909 nos. 18, 391 en 436) aangegaan voor minder dan 30 jaren; 36 er van, meest van godsdienstigen aard, waren door Chineezen en respectievelijk 1, 2 en 1 (allen van liefdadigen aard) door inlandsche Christenen, inlanders en Arabieren opgericht.

Naamlooze vennootschappen. In 1909 is in Indië bewilliging verleend op de oprichting van 175 en hier te lande op die van 57 naamlooze vennootschappen, welke haar werkkring uitsluitend of ten deele in Nederlandsch-Indië vinden, alle nader vermeld in bijlage E, tabel I. Van 7 der eerste en 1 der tweede categorie had, op het tijdstip van afsluiting van het overzicht (15 Mei 1910), de voorgeschreven openbaarmaking nog niet plaats gehad. Bewilliging op de wijzigingen in de statuten van vennootschappen is gedurende 1909 in Nederlandsch-Indië in 67 gevallen verleend.

Rechtstoestand van personen. Van de in het laatste lid van art. 109 van het Regeeringsreglement aan de Indische Regeering voorbehouden bevoegdheid is, gedurende 1909, gebruik gemaakt door met Europeanen gelijk te stellen 193 personen, onder wie 103 inlanders (77 mannen en 26 vrouwen) en 90 Chineezen (Ind. St. 1909 nos. 132, 230, 281, 506, 541, 549 en 595).

§ 3. BURGERLIJK RECHT, HANDELSRECHT EN BURGERLIJKE RECHTSVORDERING.

Kredietverband. Tot uitvoering van het bepaalde bij het laatste lid van art. 15 van het op 1 Januari 1910 (vgl. Ind. St. 1909 n°. 586) in werking getreden K. B. 6 Juli 1908 n°. 50 (Ind. St. n°. 542) — zie K. V. 1909, kol. 125 — is bij Ord. van 17 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 584) een reglement vastgesteld op het vestigen van kredietverband in Nederlandsch-Indië, terwijl bij Ord. van denzelfden datum (Ind. St. n°. 585, gewijzigd bij Ind. St. 1910 n°. 298) de gewesten zijn aangewezen waar, hetzij in geen geval, hetzij alleen ten behoeve van eenige met name genoemde kredietinstellingen, kredietverband mag worden gevestigd.

Nederlandsch onderdaanschap. Bij de wet van 10 Febr. 1910 (Ned. St. n°. 55, Ind. St. n°. 296) zijn de kenmerken vastgesteld van het Nederlandsche onderdaanschap van de bevolking van Nederlandsch-Indië, terwijl, in verband hiermede, bij de wet van denzelfden datum (Ned. St. n°. 56, Ind. St. n°. 297) enkele reeds bestaande wetsbepalingen eene wijziging ondergingen.

Wetboek van Koophandel. Bij K. B. 8 Maart 1910 n°. 36 (Ind. St. n°. 268) is art. 564 van dit wetboek, nopens de begrooting van hulp- en bergloonen ingeval van schipbreuk of stranding, ingetrokken.

Huwelijken en verstootingen onder Mohammedanen. In verband met de indienststelling van zelfstandige patih's in de residentie Batavia (Ind. St. 1908 n°. 79) en de wijziging van de administratieve indeeling der gewesten Soerabaja en Semarang (Ind. St. 1901 n°. 328 en 1905 n°. 633, juncto 1908 n°. 463), ondergingen de omtrent dit onderwerp gegeven voorschriften (Ind. St. 1895 n°. 198) eene wijziging bij Ord. van 6 Aug. 1909 (Ind. St. n°. 409).

Reglement op de burgerlijke rechtsvordering en inlandsch reglement. Deze reglementen zijn, met betrekking tot de civiele procedures voor de residentiegerechten of landraden, gewijzigd bij K. B. 12 Aug. 1909 n°. 38 (Ind. St. n°. 519).

Burgerlijke stand. Het reglement op het houden van de registers van den burgerlijken stand voor de Europeanen en de met hen gelijkgestelde bevolking in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1849 n°. 25) is, met het oog op de verklaringen, enz. nopens de wettiging van natuurlijke kinderen, gewijzigd bij Ord. van 15 Nov. 1909 (Ind. St. n°. 538).

Ten aanzien van de afsluiting en bewaring van de registers van den burgerlijken stand in de voormalige afdeeling Kaoer (Benkoelen) en de vroegere onderafdeelingen Limboto (Menado) en Bergregentschappen, Tello Paranggloë, Kadjang en Bikeroe (Celebes en onderhoorigheden) zijn maatregelen getroffen bij Ordn. van 19 Juli, 22 Aug. 1909 en 27 April 1910 (Ind. St. 1909 nos. 384 en 423 en 1910 n°. 279).

Bij Ord. van 6 Jan. 1910 (Ind. St. n°. 10) is bepaald dat de ambtenaren van den burgerlijken stand te Telokbetong, ook na de vorming van de afdeeling Ommelanden van Telokbetong (Ind. St. 1880 n°. 88), tot den dag van inwerkingtreding van gemelde ordonnantie, geacht worden bevoegd te zijn geweest tot het verlijden van de akten, die behoorden tot het ressort van den ambtenaar van den burgerlijken stand in de genoemde afdeeling.

Overschrijving van eigendommen. Bij Ordn. van 16 Sept. en 15 Oct. 1909 (Ind. St. nos. 461 en 485) zijn de ambtenaren aangewezen, die belast zijn met het verlijden der akten bedoeld in art. 1 van de ordonnantie op de overschrijving van den eigendom van vaste goederen en het inschrijven van hypotheken, voor zooveel betreft de afdeeling Banda (Amboina) en de residentie Padangsche Bovenlanden (gouv. Sumatra's Westkust).

Legalisatie. Bij Gouv. Bt. 25 Mei 1909 n°. 32 (Ind. St. n°. 291) zijn nieuwe bepalingen vastgesteld nopens het legaliseeren van handteekeningen.

Andere onderwerpen. Ten aanzien van enkele andere tot deze paragraaf behoorende onderwerpen zijn enkel statistieke opgaven verstrekt. Die opgaven, welke zijn opgenomen in bijlage E, tabellen II, III en X, betreffen de in 1909 verleden akten van oogstverband en behandelde faillissementen, zoomede de in 1908 gedane inschrijvingen in de registers van den burgerlijken stand.

§ 4. STRAFRECHT EN STRAFVORDERING.

Het wetboek van strafrecht voor Europeanen in Nederlandsch-Indië is bij het op 1 April 1910 in werking getreden K. B. 6 Dec. 1909 n°. 75 (Ind. St. 1910 nos. 142 en 143) in dier voege aangevuld, dat aan alle rechters de bevoegdheid is toegekend om de voorloopige gevangenhouding geheel of ten deele als straf toe te rekenen, in verband waarmede het reglement op de strafvordering bij dezelfde gelegenheid is herzien. Eene dergelijke aanvulling onderging ook het wetboek van strafrecht voor inlanders (Ind. St. 1910 n°. 144), terwijl de reglementen tot regeling van het rechtswezen in de gewesten Sumatra's Westkust en Celebes en onderhoorigheden in gelijken zin gewijzigd zijn (Ind. St. 1910 n°. 145). Het wetboek van strafrecht voor inlanders onderging nog eene wijziging bij Ord. van 3 Nov. 1909 (Ind. St. n°. 521), met betrekking tot de strafbepalingen ingeval van verwoesting of beschadiging van opgekomen of aangelegd plantsoen.

Forum privilegiatum. Blijkens eene in October 1909 aan den resident van Benkoelen gerichte gouvernementscirculaire (vgl. Bijbl. Ind. St. n°. 7106) is het in Ind. St. 1867 n°. 10 opgenomen Koninklijk besluit tot regeling van de rechtspraak in strafzaken in eersten aanleg over aanzienlijke inlanders niet van toepassing ten aanzien van die gedeelten van Nederlandsch-Indië, waar het recht van zelfbestuur en van eigen rechtspleging aan inlandsche vorsten en volken is gelaten, behoudens de gevallen, dat de betrokkenen voor de gouvernementsrechtbanken of rechters terecht staan.

Revisie van strafvonnissen van inlandsche rechtbanken door de raden van justitie. In 1909 zijn door de raden van justitie te Batavia, Semarang, Soerabaja, Padang, Makasser en Medan respectievelijk 575, 853, 1053, 340, 279 en 401 revisiezaken behandeld; daarbij werd door het college te Makasser in geen enkel geval en door de andere raden onderscheidenlijk in 3, 11, 4, 2 en 8 gevallen gebruik gemaakt van de bevoegdheid om oraal debat toe te staan (zie art. 301*k* van het reglement op de strafvordering in Ind. St. 1901 n°. 124).

Uitlevering. Gedurende 1909 werd door het bestuur van Hongkong aan onze autoriteiten uitgeleverd 1 Europeaan, beschuldigd van valschheid in geschrifte en verduistering.

Gratie en remissie van straffen. De tot deze rubriek behoorende mededeelingen van statistischen aard zijn opgenomen in bijlage E, tabel VII.

Veediefstallen (op Java en Madoera). Voor de gebruikelijke opgave zij verwezen naar bijlage E, tabel VI.

§ 5. GEVANGENISWEZEN.

De sedert enkele jaren genomen maatregel om de tot tenarbeidstelling veroordeelden zooveel mogelijk buiten de gevangenissen te doen verblijven [1]), ten einde in het op vele plaatsen bestaande gebrek aan gevangenisruimte zooveel mogelijk tegemoet te komen (vgl. K. V. 1909, kol. 129), vond ook in 1909 toepassing.

De proeven met sawahbewerking door licht gestraften werden in 1909 voortgezet in de residentiën Banjoemas, Cheribon en Palembang. Met het doen uitoefenen van ambachtswerk door dwangarbeiders binnen de gevangenismuren werd eveneens zooveel mogelijk voortgegaan.

In de voeding der gevangenen werd op dezelfde wijze voorzien als vermeld in K. V. 1909, kol. 129/130.

De gezondheidstoestand was over het algemeen bevredigend.

In de strafgevangenis te Glodok (Batavia) deden zich in de laatste helft van 1909 enkele gevallen van cholera voor, een gevolg van de evacuatie van dwangarbeiders uit Djambi. Door de daartegen getroffen maatregelen werd de ziekte echter spoedig tot staan gebracht.

Met betrekking tot de formatie van het personeel bij de strafinrichtingen te Serang (Bantam), Glodok (Batavia), Semarang en Djokjakarta, zoomede bij die in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden, zijn nieuwe bepalingen vastgesteld bij Gouv. Btn. 18 Juni 1909 nos. 25 en 29 (Ind. St. nos. 328 en 332), terwijl bij eerstgemeld besluit tevens gelden zijn beschikbaar gesteld tot indienststelling van technisch personeel ten behoeve van het ambachtswerk binnen de gevangenissen en tot toekenning van belooningen voor goed geslaagden en boven de dagtaak verrichten arbeid.

Het in Ind. St. 1871 n°. 78 opgenomen reglement van orde en tucht onder de gevangenen in Nederlandsch-Indië onderging, met betrekking tot de toepassing van disciplinaire straffen, eene wijziging bij Ord. van 14 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 578).

Bij Gouv. Bt. 22 Dec. 1909 n°. 4 (Jav. Ct. n°. 102) zijn, op tijdelijken voet, twee inspecteurs van het gevangeniswezen aangesteld, wier instructie is vastgesteld bij Gouv. Bt. 25 April 1910 n°. 21 (Jav. Ct. n°. 34).

[1]) Voor indienststelling van personeel ten behoeve van het toezicht en de bewaking van de bij de Bedadoeng-irrigatiewerken in Besoeki te werk gestelde gestraften zijn bij Gouv. Bt. 18 Sept. 1909 n°. 40 gelden beschikbaar gesteld.

§ 6. MILITAIR RECHT EN MILITAIRE RECHTSPRAAK.

Bij K. B. 4 April 1910 n°. 47 is art. 3 van K. B. 19 Juli 1905 n°. 42 (Ind. St. n°. 470) in dier voege gewijzigd, dat het voortaan ook geoorloofd zal zijn het Hoog Militair Gerechtshof te doen zitting nemen, hetzij alleen met den president of vice-president en één raadsheer, hetzij alleen met twee raadsheeren uit het Hooggerechtshof.

Bij Ord. van 18 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 507) is eene regeling getroffen voor de afdoening van de militaire strafzaken in het militair commandement van de residentie Timor en onderhoorigheden.

Het reglement voor de opzending van door den militairen rechter in Nederlandsch-Indië veroordeelde militairen, die hunne straf in Nederland moeten ondergaan (Bijbl. Ind. St. n°. 6102), is, voor zooveel de kleeding van de veroordeelden betreft, gewijzigd bij Gouv. Bt. 3 Juni 1909 n°. 3 (Bijbl. Ind. St. n°. 7051).

§ 7. GEWESTELIJKE EN PLAATSELIJKE VERORDENINGEN.

De in 1909 door de hoofden van gewestelijk bestuur omtrent een aantal binnen den kring van hunne wetgevende bevoegdheid vallende onderwerpen vastgestelde verordeningen hadden zoo goed als alle betrekking op de gewone onderwerpen van politiezorg. Onder die van bijzondere strekking zijn o. a. te noemen de door den resident van Banka en onderhoorigheden vastgestelde verordening tot regeling van het toezicht op vaartuigen, welke passagiers vervoeren van en naar reeden in de Klabat-baai (Jav. Ct. 1909 n°. 35); de verordening op het gebruik van water uit de artesische putten ter hoofdplaats Menado (Jav. Ct. 1909 n°. 80); de verordening op de gouvernements-drinkwaterleiding ter hoofdplaats Singaradja en in verschillende desa's van de residentie Bali en Lombok (Jav. Ct. 1909 n°. 19) en de door den assistent-resident van Zuid-Nieuw-Guinea vastgestelde verordening op het dragen van wapenen en het verleenen van huisvesting aan gevluchte en weggeloopen personen in dat gewest (Jav. Ct. 1909 n°. 44).

§ 8. BIJZONDERE RECHTEN.

Recht van verblijf. De gebruikelijke statistische opgaven omtrent toelating en vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië zijn opgenomen in bijlage E, sub VIII en IX.

Aan 18 Europeanen en met hen gelijkgestelden is in 1909 vergunning tot reizen in Nederlandsch-Indië verleend. Voor zoover deze personen hunne aanvraag tot een enkel gewest bepaalden en hun daarvoor de vergunning door den hoogsten gewestelijken gezaghebber verleend werd, waren zij 10 in getal (5 voor Sumatra's Westkust, 1 voor de Lampongsche districten en 4 voor Celebes en onderhoorigheden); de overige 8 door den directeur van justitie aan Europeanen en met hen gelijkgestelden verleende vergunningen betroffen geheel Nederlandsch-Indië. Waar noodig, werd steeds het voorbehoud gemaakt, dat reizen buiten het rechtstreeks bestuurde gouvernementsgebied alleen zouden mogen worden ondernomen in overleg met en na toestemming van de betrokken Europeesche autoriteit. Voorts is door den Gouverneur-Generaal vergunning tot reizen over Java en Madoera, met uitzondering van de residentie Bantam, verleend aan 6 Bengaleezen.

Sedert de afsluiting van de gelijksoortige opgaven in K. V. 1909 (15 Maart 1909) tot 15 Maart 1910, is de in art. 47 van het Regeeringsreglement omschreven politieke maatregel van verwijdering toegepast op 5 inlanders (1 uit Celebes en onderhoorigheden, 1 uit Soerabaja, 2 uit Atjeh en onderhoorigheden en 1 uit Soerakarta), die wegens verschillende bezwarende feiten voor de openbare rust en orde in het gewest hunner inwoning gevaarlijk werden geacht. Daarentegen is gedurende dat tijdvak ten opzichte van 2 vroeger politiek verwijderden de maatregel opgeheven en aan een 6-tal eene andere plaats tot verblijf aangewezen.

Drukpers. In 1909 werden 26 vervolgingen wegens drukpersdelicten ingesteld, waarvan er 8 tot veroordeeling leiden en 1 niet ontvankelijk werd verklaard, terwijl de overige nog aanhangig zijn.

Slavernij en pandelingschap. De 7 in de onderafdeeling Laboehanbatoe (res. Oostkust van Sumatra) nog aanwezige slaven werden in vrijheid gesteld.

In de onderafdeelingen Zuid- en West-Nias (res. Tapanoeli), waar alle slaven tot pandelingen verklaard en ten deele geregistreerd zijn, zal ook het pandelingschap binnen korten tijd zijn opgeheven. De afschaffing van de slavernij in de eerst kortelings onder ons rechtstreeksch bestuur gebrachte onderafdeeling Samosir — de daar nog aanwezige slaven zijn alle geregistreerd — zal op 1 Maart 1914 haar beslag krijgen. In de onderafdeeling Dairi-landen wordt nog een vermomd pandelingschap aangetroffen, waaromtrent echter, door de geheimhouding van de bevolking, moeielijk eenige zekerheid te verkrijgen is.

In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo bleef het bestuur er op bedacht om maatregelen te nemen tegen de onder de onbeschaafde stammen in de afdeelingen Koetei en de Noordoostkust van Borneo en Pasir in geringe mate nog clandestien voorkomende gevallen van slavernij en pandelingschap.

Alleen in die streken van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden waar de registratie van de bevolking nog niet voltooid is, komen waarschijnlijk nog slaven voor. De in de zelfbesturende landschappen eertijds in pandelingen geconverteerde slaven zijn geregistreerd en verminderen gaandeweg in aantal.

De in de zelfbesturende landschappen van de afdeeling Midden-Celebes (res. Menado) aanwezige, thans geregistreerde pandelingen, zijn of zullen binnenkort in vrijheid gesteld worden.

De in enkele landschappen van Zuid-Bali nog voorkomende

gevallen van slavernij en pandelingschap verminderen geleidelijk.

In de onderafdeeling Taliwang der residentie Timor en onderhoorigheden kwamen de laatste pandelingen, door aflossing van hunne schuld, vrij. Ten aanzien van het landschap Soembawa, waar van de zijde van het zelfbestuur weinig medewerking ondervonden wordt bij de registratie van slaven en pandelingen, werd bepaald dat op ult. Maart 1910 slavernij en pandelingschap verdwenen moeten zijn.

§ 9. PERSONEN EN INSTELLINGEN MET HET RECHTSWEZEN IN VERBAND.

Practizijns en notarissen. In 1909 zijn 6 rechtsgeleerde practizijns aangesteld, namelijk 1 bij het Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië, 1 bij elk der raden van justitie te Semarang en Makasser en 3 bij den raad van justitie te Soerabaja.

Het in het reglement op het notarisambt in Nederlandsch-Indië opgenomen voorschrift nopens de legalisatie der handteekening van den notaris op de door hem uitgegeven akten, enz. is ingetrokken (Ind. St. 1909 n°. 290).

In verband met de opheffing van het notariaat te Kroë (Benkoelen), is bij Ord. van 11 Juni 1909 (Ind. St. n°. 321) eene voorziening getroffen nopens de aldaar aangehouden notarieele protocollen, repertoires en registers.

De in Ind. St. 1905 n°. 231 opgenomen aanwijzing van de personen door wie het notarisambt wordt uitgeoefend onderging, met het oog op de vorming van eene tijdelijke assistent-residentie Soembawa (Timor en onderhoorigheden) en de opheffing van de assistent-residentiën Noorderdistricten en Oosterdistricten (Celebes en onderhoorigheden), eene wijziging bij Ordn. van 30 Sept. 1909 en 27 April 1910 (Ind. St. 1909 n°. 475 en 1910 n°. 277), terwijl, tengevolge van de indienststelling van assistent-residenten voor de tijdelijke afdeeling Timor en de afdeelingen Pekalongan en Madioen, voorzieningen zijn getroffen nopens de uitoefening van het notariaat aldaar (Ind. St. 1910 nos. 88 en 173).

Gedurende 1909 onderwierpen zich 17 adspiranten aan een of meer gedeelten van het notarieel examen, van wie er 9 slaagden (2 voor het eerste, 2 voor het eerste en tweede, 2 voor het tweede, 2 voor het tweede en derde en 1 voor het derde gedeelte). Voor bijzonderheden zij verwezen naar het verslag van de examencommissie (Jav. Ct. 1909 n°. 84).

Ambtenaren voor Chineesche zaken. In Augustus 1909 is den ambtenaar voor Chineesche zaken H. J. F. Borel opgedragen zich naar China te begeven, ter voltooiing van zijne studiën met betrekking tot het Mandarijn-Chineesch.

Wees- en boedelkamers. Bij Ordn. van 27 Aug. en 21 Oct. 1909 (Ind. St. nos. 429 en 502) zijn de voorschriften betreffende de belegging van gelden door de kamers (Ind. St. 1897 n°. 231) aangevuld.

In Mei 1909 zijn in de residentie Oostkust van Sumatra een viertal agentschappen van de kamer te Medan ingesteld (Bijbl. Ind. St. n°. 7033).

Door den directeur van justitie is in Juli 1909 eene wijziging gebracht in de formatie, enz. van de agenten van de kamer te Makasser (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7137).

§ 10. ARBEIDSINSPECTIE EN KOELIEWERVING.

De bij Gouv. Bt. 23 Juni 1909 n°. 16 toegestane tijdelijke uitbreiding van het personeel bij de arbeidsinspectie [1]) (zie K. V. 1909, kol. 321) is bij Gouv. Bt. 24 Maart 1910 n°. 15 (Ind. St. n°. 217) bestendigd.

Bij Ordn. van 15 Febr. en 5 April 1910 (Ind. St. nos. 149 en 230) zijn de ambtenaren van de arbeidsinspectie, zoomede de wervingscommissarissen, bevoegd verklaard tot het opsporen van met hun werkkring in verband staande strafbare feiten.

Het door den hoofdambtenaar voor de arbeidswetgeving mr. A. F. van Blommestein samengesteld ontwerp van eene ordonnantie tot regeling van den arbeid van van elders afkomstige personen in bedrijven, welke in het gewest Oostkust van Sumatra geheel of gedeeltelijk buiten de bevolkingscentra worden uitgeoefend is, met de daarbij behoorende memorie van toelichting, zoowel hier te lande als in Indië voor het publiek verkrijgbaar gesteld.

De voorschriften tot uitvoering van de wervingsordonnantie (Ind. St. 1909 n°. 123) — die bij Gouv. Bt. 11 Maart 1910 n°. 21 (Jav. Ct. n°. 22) gewijzigd zijn met betrekking tot het verleenen van voorschotten aan de aan te werven personen — zijn bij Gouv. Bt. 4 Aug. 1909 n°. 13 (Bijbl. Ind. St. n°. 7073) van toepassing verklaard op de werving ten behoeve van het buitenland.

[1]) Eene instructie voor de ambtenaren der arbeidsinspectie is vastgesteld bij Gouv. Bt. 15 Febr. 1910 n°. 6 (Jav. Ct. n°. 17), terwijl de taak der adjunct-inspecteurs nader is omschreven bij Gouv. Bt. 20 Aug. 1909 n°. 21 (Ind. St. n°. 421).

De ondernemingen ter Oostkust van Sumatra werden in 1909 geregeld door de aldaar bescheiden ambtenaren der arbeidsinspectie bezocht, terwijl ook inspecties plaats hadden van de ondernemingen in de Lampongsche districten, Riouw en onderhoorigheden en Tapanoeli en van sommige op Borneo gelegene.

In die gewesten der buitenbezittingen waar regelingen van de onderlinge rechten en verplichtingen van werkgevers en werklieden op ondernemingen van land- of mijnbouw en van mijnbouwkundige opsporingen van kracht zijn [2]), hadden de in 1909 geregistreerde werkovereenkomsten betrekking op 104 941 werklieden, welk totaal in de twee voorafgegane jaren achtereenvolgens bedragen had 97 320 en 99 095. Het in 1909 overleden aantal contract-arbeiders bedroeg 3470. Eene specificatie van die getallen voor elk der betrokken gewesten afzonderlijk, waarin tevens is vermeld tot welken landaard de aangeworven contractkoelies behoorden, is opgenomen in bijlage E, sub XI.

In het gouvernement Sumatra's Westkust werkten ook in 1909 alleen de in de afdeelingen Tanahdatar en XIII en IX

[2]) De bij die regelingen met betrekking tot de te sluiten werkcontracten gegeven voorschriften zijn aangevuld en verduidelijkt bij Ord. van 12 Maart 1910 (Ind. St. n°. 196).

De bij Ord. van 10 April 1891 (Ind. St. n°. 102) voor de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo toepasselijk verklaarde regeling van de onderlinge rechten en verplichtingen van werkgevers en werklieden op de ondernemingen van land- of mijnbouw in de residentie Oostkust van Sumatra, is bij Ord. van 5 Nov. 1909 (Ind. St. n°. 526) mede van kracht verklaard voor de houtzagerijen in eerstgemeld gewest.

Koto der residentie Padangsche Bovenlanden gelegen ondernemingen met contractkoelies.

In Tapanoeli verminderde het aantal met contractkoelies werkende ondernemingen, door de samenvoeging van de ondernemingen Sangkoenoer en Batang Toroe, met één. Over het algemeen bestaat er onder de ondernemers eene neiging om de contractarbeiders door vrije werklieden te vervangen. Op Batang Toroe was het sterftecijfer (21) nagenoeg even hoog als bij de andere op den vasten wal van Tapanoeli gelegen ondernemingen tezamen. Thans wordt op die onderneming een aan alle eischen beantwoordend hospitaal gebouwd, waaraan een inlandsch arts zal worden verbonden. Op de op Nias gelegen onderneming, waar dysenterie epidemisch heerschte, overleden 51 koelies. Sedert de plaatsing van een civielen gezaghebber te Lahewa, is de toestand op die onderneming zeer verbeterd. De behandeling van de koelies in Tapanoeli liet over het algemeen niets te wenschen over. Toch kwamen deserties, vermoedelijk naar Deli, vrij veelvuldig voor.

Hoewel de behandeling en de geneeskundige verpleging van de contractkoelies in Benkoelen over het algemeen goed was te noemen, was hun gezondheidstoestand ongunstig. Er kwamen vele gevallen van buikziekten, beri-beri en longontsteking voor; het sterftecijfer bedroeg 385. Wegens desertie, dienstweigering, luiheid, bedreiging en andere kleine vergrijpen moest 250 maal straf worden opgelegd.

In de Lampongsche districten hadden de contractanten een redelijk goed bestaan. Desertie kwam weinig voor. De huisvesting was over het algemeen bevredigend. In de gebrekkige geneeskundige behandeling van de koelies wordt verbetering gebracht.

In de residentie Palembang werkten met contractkoelies de Bataafsche Petroleummaatschappij, de ondernemingen Pasemah Estate en Pager Alam en de Exploratie-maatschappij Rawas. De huisvesting van de arbeiders was voldoende en de gezondheidstoestand overal gunstig. De geneeskundige verpleging van de zieken is te Pladjoe en Bagoes Koening, zoomede op de boorterreinen in de omgeving van Kampong Minjak (Moearo Enim), aan een Europeeschen geneesheer opgedragen, terwijl op de terreinen in de Koeboe-streken een inlandsche arts is bescheiden. De zieke contractanten van de landbouwondernemingen Pasemah Estate en Pager Alam worden behandeld door den officier van gezondheid te Lahat.

In het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden, waar contractkoelies werkzaam waren op dezelfde ondernemingen als vermeld in K. V. 1909, kol. 323, waren de behandeling, huisvesting en verpleging van de werklieden over het algemeen bevredigend. De gezondheidstoestand gaf geen reden tot klagen, behalve bij de Sabang-Maatschappij, waar 70 werklieden aan beri-beri bezweken. Aan den gewestelijken officier van gezondheid is opgedragen maatregelen te beramen tot bestrijding van deze ziekte.

In de residentie Riouw en onderhoorigheden werkten met contractkoelies de petroleum-tankinstallatie op het eiland Groot-Sambo, de Galang- en de Noembing-Exploitatie-maatschappij, de ondernemingen Kepala Djerei en Sainte Barbe (alle gelegen in de afdeeling Tandjoengpinang), de Singkep-Tinmaatschappij, zoomede de in de afdeeling Indragiri gelegen Hevea-onderneming Soengai Lalah en de gambir-ondernemingen Gading Estate en Aer Moeloek. De huisvesting der werklieden was voldoende, behalve op Sainte Barbe, Gading Estate en Aer Moeloek, waar op verbetering is aangedrongen. Over de geneeskundige behandeling en de voeding viel in 't algemeen niet te klagen.

Op Billiton werkt slechts één onderneming — de Billiton-Maatschappij—met contractarbeiders, uitsluitend Chineezen. Het aantal werklieden beliep gemiddeld 14 878, tegen 13 950 in 1908. Wegens desertie, dienstweigering en andere overtredingen werden 559 contractanten gestraft.

In de Westerafdeeling van Borneo waren contractkoelies werkzaam op de in de afdeeling Pontianak en Ommelanden gelegen tabaksonderneming Kapian, bij de Koeboe-Houtkapmaatschappij (afd. Soengaikakap), bij de mijnbouwmaatschappijen Empalei (afd. Landak), Raoeh (afd. Tajan) en Sintoeroe, Loemar en Sepinjan (afd. Sambas), op de rubberonderneming Soengai Dekan (afd. Tajan) en — sedert kort — op die te Nanga Djetah (afd. Sintang), zoomede bij het Sambas-syndicaat van de Algemeene Exploratiemaatschappij in genoemd gewest. In de huisvesting, die hier en daar te wenschen overliet, wordt verbetering gebracht. De algemeene gezondheidstoestand was, vooral op de onderneming Kapian, waar vele gevallen van koorts voorkwamen, onbevredigend. Aan beri-beri bezweken 14 koelies. In ernstige gevallen werden de zieken onder deskundige behandeling gesteld.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werkten met contractkoelies, behalve de ondernemingen vermeld in K. V. 1909, kol. 324, de klapper- en peper-onderneming Ramoean Besar, de klapper-ondernemingen Api Pai en Poelau Soeran en de kolengraverij Parapatan. Huisvesting, behandeling en geneeskundige verpleging van de werklieden waren over het algemeen bevredigend. De gezondheidstoestand liet niets te wenschen over, behalve bij de Steenkolenmaatschappij Poeloe Laoet, waar in 1909 370 koelies (ongeveer 19 % van het aantal aanwezigen op ult. 1909) overleden [1]), hetgeen wederom ten deele moet worden toegeschreven aan physieke ongeschiktheid van de nieuw aangeworvenen. Wegens desertie werden op laatstgenoemde onderneming 183 koelies gestraft.

In de residentie Menado werd met contractkoelies gewerkt door de Moluksche Handelsvennootschap (afd. Menado), de mijnbouwmaatschappijen Totok (afd. Tondano) en Paleleh (afd. Gorontalo), de klapperonderneming Poigar (afd. Bolaang Mongondou) en door de landbouwonderneming Bringsdorp (afd. Midden-Celebes). De gezondheidstoestand bij de mijnbouwmaatschappij Paleleh was ook in 1909 ongunstig. Beri-beri en dysenterie kwamen veelvuldig voor en in het begin van het jaar heerschten de pokken. De behandeling van de koelies was over het algemeen bevredigend. Wegens desertie en andere overtredingen werden 221 personen gestraft.

In Ternate en onderhoorigheden werden alleen door de in het landschap Batjan gelegen ondernemingen contractkoelies aangenomen. De toestand van de werklieden was gunstig. Niettemin maakten er zich 58 aan desertie schuldig, van wie er 42 weder opgevat werden. De opgegeven redenen — onvoldoende voeding en te zware arbeid — bleken bij onderzoek ongegrond te zijn.

Bij Ord. van 26 Maart 1910 (Ind. St. n°. 219) zijn voorloopige voorzieningen getroffen ter verzekering van een regelmatigen gang van zaken bij de werving van inlanders op Java en Madoera tot het verrichten van arbeid in Suriname [2]). In 1909 zijn per Nederlandsch stoomschip, via Nederland, 650 inlanders naar Suriname overgebracht. Voor uitvoerige mededeelingen omtrent die immigratie zie men hoofdstuk **O** van het Koloniaal Verslag van Suriname.

Omtrent de in het tijdvak 1 Juni 1909—ult. Mei 1910 verleende vergunningen tot het werven in Nederlandsch-Indië van inlanders voor het verrichten van arbeid in vreemde landen zij verwezen naar bijlage E, sub XII.

---

[1]) Naar den hygiënischen toestand bij deze onderneming wordt door een daartoe aangewezen officier van gezondheid een onderzoek ingesteld.

[2]) Het model-werkcontract voor de werving van inlanders voor Suriname (Bijbl. Ind. St. n°. 6966) is, voor zoover betreft de regeling van het loon bij werken op taak en voor arbeid, waartoe bijzondere inspanning of vaardigheid vereischt wordt, bij Gouv. Bt. 14 Jan. 1910 n°. 21 (Bijbl. Ind. St. n°. 7148) in den door het bestuur van die kolonie gewenschten zin gewijzigd.

G.

ALGEMEENE REKENKAMER EN COMPTABILITEIT.

§ 1. ALGEMEENE REKENKAMER.

Het lid der Kamer, de heer H. W. Kloos keerde in October 1909 terug van buitenlandsch verlof (zie K. V. 1909, kol. 135) en nam den 20sten van die maand weder zitting in het College. In verband met het bij K. B. 30 Dec. 1909 n°. 90, op zijn verzoek, met ingang van 4 Februari 1910, aan het lid, den heer T. Rinses verleend eervol ontslag uit 's lands dienst, is bij K. B. 22 Maart 1910 n°. 2 tot lid benoemd de heer A. J. G. A. Wiemans, die, na sedert April 1908 tijdelijk lid te zijn geweest (zie K. V. 1908, kol. 121), in September 1909, wegens langdurigen dienst, met verlof naar Europa was vertrokken en den 29sten April 1910 in Indië terugkeerde. De heer Wiemans nam den 30sten d. a. v. als lid zitting.

Bij Gouv. Bt. 28 Jan. 1910 n°. 1 (Ind. St. n°. 78) is o. m. aan de in December 1908 toegestane tijdelijke uitbreiding van het personeel der Kamer (zie K. V. 1909, kol. 135) een definitief karakter verleend.

De begrootingsrekening over 1907 is door de Algemeene Rekenkamer den 30sten December 1909 aan de Indische Regeering ingediend en, onder dagteekening van 16 Maart 1910, heeft het College zijn jaarverslag over 1909 uitgebracht.

§ 2. COMPTABILITEIT.

Bij Ord. van 13 Mei 1910 (Ind. St. n°. 312) zijn de regelen voor het administratief beheer, voortvloeiende uit de Indische comptabiliteitswet (Ind. St. 1875 n°. 25, zooals het sedert is gewijzigd), nader gewijzigd en aangevuld en opnieuw in hun geheel vastgesteld.

Bij Ord. van 9 Juni 1909 (Ind. St. n°. 316) is bepaald dat van het voorschrift, vervat in de artt. 4 en 5 der regelen voor het materieel beheer (Ind. St. 1866 n°. 151), betreffende het afscheiden, verdeelen en afzonderen van de tot elk departement van algemeen bestuur behoorende goederen in 's lands algemeene pakhuizen, kan worden afgeweken wanneer het door den Gouverneur-Generaal wenschelijk wordt geacht.

Door den directeur van binnenlandsch bestuur is eene regeling getroffen ter vergemakkelijking van de controle door de Algemeene Rekenkamer uit te oefenen op de uit 's lands kas aan de afdeelingsbanken en soortgelijke kredietinstellingen in leen verstrekte of te verstrekken gelden (Bijbl. Ind. St. n°. 7135).

Bij Gouv. Bt. 6 Oct. 1909 n°. 4 (Bijbl. Ind. St. n°. 7115) zijn de maatregelen ter verzekering dat van gouvernementswege geen betalingen worden gedaan aan personen, op wie voor dadelijke vereffening en opeisching vatbare vorderingen van den lande bestaan (Bijbl. Ind. St. n°. 2293), buiten werking gesteld. De betrokken autoriteiten zijn evenwel uitgenoodigd om, bij voorkomende gelegenheid, zooveel mogelijk rekening te houden met het in de artt. 1425—1435 van het Burgerlijk Wetboek neergelegde beginsel van compensatie.

H.

ALGEMEEN BURGERLIJK BEHEER.

Met nadere wijziging van K. B. 21 Sept. 1866 n°. 66 (Ind. St. n°. 127), zijn bij K. B. 7 Jan. 1910 n°. 34 (Ind. St. n°. 193) van het departement van financiën naar dat der marine overgebracht de bemoeienis met de zeebrieven en jaarpassen, de scheepsmeting en de haven- en ankeragegelden, zoomede de samenstelling van het verslag van de scheepvaart, en is, ingevolge K. B. 7 Febr. 1910 n°. 10 (Ind. St. n°. 253), het departement van binnenlandsch bestuur ontlast van de behandeling van eenige aangelegenheden, welke uit hoofde van haren aard niet tot den eigenlijken werkkring van dat departement behooren, namelijk de bemoeiingen betreffende:

a. de schutterijen en de andere niet rechtstreeks tot het leger behoorende korpsen, die naar het departement van oorlog,

b. de vogelnestklippen, vleermuizengrotten en schildpadeieren, die naar het departement van landbouw,

c. het beheer van 's lands civiele pakhuizen, die naar het departement der burgerlijke openbare werken, en

d. de gouvernements transporten (aanbesteding en eigen beheer), die, met uitzondering van hetgeen betrekking heeft op de verdere uitvoering en toepassing van het reisreglement en op het transport van reizigers uit Nederland naar Indië en uit Indië naar Nederland en elders, naar het departement van gouvernementsbedrijven zijn overgebracht.

De bedoelde maatregelen worden gerekend in werking te zijn getreden op 1 Januari 1910.

Bij het departement van binnenlandsch bestuur is, voorshands bij wijze van proef, eene nieuwe organisatie ingevoerd, waarbij aan de afdeelingschefs, aan wie de titel van administrateur en eene hoogere bezoldiging dan die van referendaris is toegekend, de bevoegdheid is verleend om zelfstandig namens den departementschef bepaalde aangelegenheden af te doen.

Bij Gouv. Bt. 27 Sept. 1909 n°. 22 werd aan den tijdelijken adviseur voor de bestuurszaken der buitenbezittingen, den heer H. Colijn, vergunning verleend om zijne betrekking neder te leggen en zich naar Europa te begeven, ten einde het lidmaatschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te kunnen gaan aanvaarden, terwijl in zijne plaats benoemd werd de heer W. Frijling, tot dusver tijdelijk adjunct-adviseur. De definitieve instelling van deze betrekkingen en de toevoeging van het bureau van den adviseur aan het departement van binnenlandsch bestuur (vgl. K. V. 1909, kol. 137) vonden plaats bij Gouv. Bt. 16 Nov. 1909 n°. 18 (Ind. St. n°. 540), terwijl bij Gouv. Bt. 17 Dec. 1909 n°. 44 de heer C. Lulofs, ambtenaar op non-activiteit, laatstelijk controleur bij het binnenlandsch bestuur op de bezittingen buiten Java en Madoera, benoemd is tot adjunct-adviseur. Voor den adviseur is bij Gouv. Bt. 15 Dec. 1909 n°. 15 (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7145) eene voorloopige instructie vastgesteld.

Bij Gouv. Bt. 10 Jan. 1910 n°. 29 (Ind. St. n°. 18) is bij het departement van gouvernementsbedrijven o. a. een inspecteur voor het transportwezen en het zoutmonopolie in dienst gesteld.

Aan den gouvernements-accountant is een tweetal ambtenaren toegevoegd, waarvan een met den titel van adjunct-gouvernements-accountant (Gouv. Bt. 20 Dec. 1909 n°. 3).

De hoofden der departementen van algemeen bestuur zijn bevoegd verklaard tot toekenning, na overleg met de Algemeene Rekenkamer, van periodieke traktementsverhoogingen en toelagen, welke van het doorbrengen van een bepaalden diensttijd afhankelijk zijn, voor zoover die toekenning niet uitdrukkelijk aan den Gouverneur-Generaal is voorbehouden (Ind. St. 1909 n°. 326). Voorts is, zooals reeds in hoofdstuk F (kol. 95) is medegedeeld, aan die hoofden de bevoegdheid verleend om in alle burgerlijke zaken, waarbij het land belang heeft, den betrokken officier van justitie te machtigen om voor het land op te treden (Gouv. Bt. 20 Nov. 1909 n°. 28).

De directeur van landbouw, prof. dr. M. Treub, aan wien, op zijn verzoek, eervol ontslag uit 's lands dienst is verleend (Gouv. Bt. 5 Juni 1909 n°. 23), is als zoodanig vervangen door den heer H. J. Lovink, tevoren directeur-generaal van den landbouw hier te lande (Gouv. Bt. 14 Dec. 1909 n°. 18).

Aan den directeur van binnenlandsch bestuur, den heer S. de Graaff, is, met ingang van 2 Juni 1910, op zijn verzoek, een jaar verlof naar Europa verleend wegens langdurigen dienst. Tot zijn opvolger is bij Gouv. Bt. 22 April 1910 n°. 17 benoemd de heer D. Tollenaar, tot dusver regeeringscommissaris voor de decentralisatie, die, ingevolge Gouv. Bt. 2 Juni 1910 n°. 3, tijdelijk met laatstbedoelde functie belast blijft.

Het landsarchief te Weltevreden werd verrijkt met het restant van het oud-archief van den kerkeraad der Evangelische Gemeente te Batavia. Het bij het archief samengestelde werk over de geschiedenis der Preanger-Regentschappen (zie K. V. 1909, kol. 138) is voltooid en zal door de zorg van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in druk verschijnen. De jaargang 1680 van het „Daghregister van het Casteel Batavia" is ter perse.

J.

I. GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK BESTUUR; POLITIE.

§ 1. EUROPEESCH BESTUUR; POLITIE.

Een overzicht betreffende de tewerkstelling op ult. 1909 van de controleurs (in wier financieele positie bij Gouv. Bt. 24 Jan. 1910 n°. 19 — Ind. St. n°. 61 — verbetering is gebracht) en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madoera — ook van de tijdelijk boven de formatie in dienst gestelde — is opgenomen sub I van bijlage F.

In het belang zoowel van den dienst als van de klerken op de gewestelijke en plaatselijke bureaux is bij Gouv. Bt. 16 Maart 1910 n°. 27 (Ind. St. n°. 208) aan de residenten op Java en Madoera de bevoegdheid verleend om, binnen de grenzen van de daarvoor in totaal beschikbaar gestelde fondsen, wijziging te brengen in de voor die bureaux zoowel definitief als tijdelijk toegestane klerkengelden. Dezelfde bevoegdheid is bij Gouv. Bt. 25 April 1910 n°. 17 toegekend aan den resident van Amboina.

Art. 36 van de instructie voor de hoofden van gewestelijk bestuur (Ind. St. 1867 n°. 114) onderging eene aanvulling van ondergeschikt belang bij Ord. van 9 Mei 1910 (Ind. St. n°. 301).

Bij Ord. van 26 April 1910 (Ind. St. n°. 271) zijn, evenals dit reeds vroeger is geschied ten behoeve van de bewaking en beveiliging van ondernemingen van boschexploitatie en van den aanplant en het product van cultuurondernemingen, zoomede van de bewaking der kantoren van de Javasche Bank (zie Ind. St. 1896 n°. 104, 1903 n°. 427 en 1907 n°. 530), de hoofden van gewestelijk bestuur bevoegd verklaard om, op verzoek van de Nederlandsch-Indische vereeniging tot bescherming van dieren, dan wel van een harer afdeelingen, tot tegengang van de mishandeling van dieren, onbezoldigde politie-opzieners tijdelijk in dienst te stellen en aan door hen aan te wijzen ambtenaren toe te voegen. Eene dergelijke bevoegdheid is verleend aan den resident van Batavia of den door hem daartoe gemachtigden assistent-resident voor de politie te Batavia, ten behoeve van de bewaking van de schepen der Koninklijke Paketvaartmaatschappij, welke in reparatie liggen op het emplacement van de Droogdokmaatschappij „Tandjoeng Priok" aldaar (Ind. St. 1910 n°. 272). Voorts zijn de hiervóór vermelde ordonnantiën in Ind. St. 1896 n°. 104, 1903 n°. 427 en 1907 n°. 530, met het oog op het vele gebruik dat van de daarbij bedoelde bevoegdheid moet worden gemaakt en de omslachtige correspondentie tusschen de hoofden van gewestelijk en plaatselijk bestuur die daarvan het gevolg is, aangevuld [1]) in dien zin, dat de door de hoofden van gewestelijk bestuur aan te wijzen hoofden van plaatselijk bestuur die bevoegdheid eveneens erlangen (Ind. St. 1910 n°. 269), terwijl eindelijk, door intrekking van de ordonnantie in Ind. St. 1886 n°. 186 en aanvulling van die in Ind. St. 1888 n°. 156, mogelijke twijfel is weggenomen ten aanzien van de bevoegdheid der hoofden van plaatselijk bestuur tot benoeming en ontslag van al of niet van landswege bezoldigde politie-oppassers bij de wettelijk met de uitoefening van politie belaste hoofden van vreemde oosterlingen (Ind. St. 1910 n°. 270).

1) Eene dergelijke aanvulling ondergingen ook de sedert eenige jaren van kracht zijnde beschikkingen waarbij aan de residenten van Rembang, Palembang en Benkoelen de bevoegdheid van den hier bedoelden aard werd verleend ten behoeve van de mijnbouwindustrie in hunne gewesten.

Java en Madoera.

De van de Indische Regeering ontvangen voorstellen omtrent eene reorganisatie van het politiewezen op de drie hoofdplaatsen Batavia, Semarang en Soerabaja, zoomede op het overig gedeelte van Java en Madoera, uitgezonderd de Vorstenlanden en de particuliere landerijen (zie K. V. 1909, kol. 139), zijn thans hier te lande in behandeling.

Ten einde den resident van Madioen, wiens tijd voor een groot gedeelte in beslag werd genomen door het beheer van de afdeeling van dien naam, in de gelegenheid te stellen om zich beter te kunnen wijden aan het bestuur van zijn gewest, is bij Gouv. Bt. 12 Oct. 1909 n°. 4 (Ind. St. n°. 492), ten behoeve van het bestuur over die afdeeling, een afzonderlijke assistent-resident in dienst gesteld en is, in verband daarmede, de assistent-resident-secretaris van het gewest vervangen door een secretaris, die niet den rang van assistent-resident heeft. Voorts zijn, wegens wijziging van de administratieve indeeling van genoemd gewest, drie adspirant-controleurs buiten dienst gesteld, in verband waarmede de formatie der adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur van 40 op 37 is gebracht.

Bij Gouv. Bt. 7 April 1910 n°. 12 (Jav. Ct. n°. 29) is ten behoeve van de residentie Djokjakarta tijdelijk boven de formatie in dienst gesteld een controleur bij het binnenlandsch bestuur, met standplaats Djokjakarta, ten einde te worden toegevoegd aan den assistent-resident van Mataram.

Buitenbezittingen.

Van de definitieve instelling der betrekkingen van adviseur en adjunct-adviseur voor de bestuurszaken der buitenbezittingen is reeds melding gemaakt in hoofdst. **H** (kol. 107).

In verband met het bestaande tekort aan controleurs bij het binnenlandsch bestuur in de buitenbezittingen is bij Gouv. Bt. 18 Mei 1909 n°. 29, bij wijze van tijdelijken maatregel, bepaald, dat een der plaatsen van controleur in de residentie Amboina vervuld wordt door een civielen gezaghebber (vgl. K. V. 1909, kol. 140).

Sumatra's Westkust. Bij Gouv. Bt. 23 Maart 1910 n°. 25 (Ind. St. n°. 214) is de grens tusschen dit gewest en de residentie Benkoelen vastgesteld.

Tapanoeli. Bij Gouv. Bt. 9 Mei 1910 n°. 29 (zie Jav. Ct. n°. 39) is, bij wijze van tijdelijken maatregel, in de onderafdeeling Angkola en Sipirok (afd. Padang Sidimpoean), met buitendienststelling van de aldaar bescheiden vier politie-oppassers, een korps gewapende politie-dienaren in dienst gesteld.

Djambi. De standplaats van den controleur der tijdelijke onderafdeeling Koerintji is bij Gouv. Bt. 3 Nov. 1909 n°. 13 (Ind. St. n°. 523) verlegd van Sanggaran Agoeng naar Soengai Penoeh.

Oostkust van Sumatra. Omtrent de afscheiding van dit gewest van het landschap Oeloe Tesso en de toevoeging daar-

van aan de residentie Riouw en onderhoorigheden zie men hoofdst. C, § 10.

Bij Gouv. Bt. 9 Sept. 1909 n°. 6 (Ind. St. n°. 451) zijn als standplaatsen van de controleurs der tijdelijke onderafdeelingen Rokan en Kampar Kiri (afd. Bengkalis) respectievelijk aangewezen Pasir Pengarajan en Goenoeng Sahilan, terwijl bij Gouv. Bt. 31 Jan. 1910 n°. 21 (Ind. St. n°. 90) eene nieuwe administratieve indeeling van het zoogenaamde cultuurgebied van dit gewest, bestaande uit de afdeelingen Deli, Langkat, Serdang, Padang en Bedagai en Asahan, tot stand gekomen en het bestuur daarvan gereorganiseerd is.

Atjeh en onderhoorigheden. In de bij Gouv. Bt. 10 Juni 1908 n°. 17 (Ind. St. n°. 401), bij wijze van tijdelijken maatregel, tot stand gekomen reorganisatie van het bestuur van dit gewest (zie K. V. 1907, kol. 11 en 1908, kol. 128) werden eenige ondergeschikte wijzigingen gebracht bij Gouv. Btn. 28 Sept. 1909 n°. 2 (Ind. St. n°. 471) en 14 April 1910 n°. 5 (Ind. St. n°. 251) (vgl. hoofdst. C, § 3).

Banka en onderhoorigheden. Ter vervanging van de militaire bezettingen in dit gewest is bij Gouv. Bt. 26 April 1910 n°. 47 (Ind. St. n°. 273), met buitendienststelling van het bestaande, een sterker korps gewapende politiedienaren in dienst gesteld.

Billiton. In verband met de invoering van de opiumregie in dit gewest is bij Gouv. Bt. 19 Mei 1909 n°. 11 (Ind. St. n°. 284) aan den assistent-resident een civiele gezaghebber toegevoegd en zijn de ter hoofdplaats Tandjoengpandan en te Manggar gestationneerde korpsen gewapende politiedienaren versterkt.

Westerafdeeling van Borneo. Van de inlijving bij het rechtstreeks bestuurd gebied van het landschap Boenoet is reeds melding gemaakt in hoofdst. C, § 14.

De tijdelijke toevoeging van een posthouder aan den controleur der afdeeling Soekadana (zie K. V. 1909, kol. 142) is veranderd in eene definitieve (Ind. St. 1910 n°. 33).

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. De op tijdelijken voet te Kota Baroe, Tandjoeng, Boentoek en Amoentai gestationneerde korpsen gewapende politiedienaren zijn definitief in dienst gesteld (Ind. St. 1910 n°. 25). Daarentegen is het tijdelijke korps te Long Bloeoe opgeheven, in verband met de plaats gehad hebbende versterking van het garnizoen te Long Iram (Gouv. Bt. 30 Maart 1909 n°. 6).

Celebes en onderhoorigheden. Omtrent een aantal wijzigingen in de administratieve indeeling van dit gewest en daarmede verband houdende maatregelen, alle van tijdelijken aard, zie men Ind. St. 1909 nos. 359 en 504 en 1910 n°. 280 en de Gouv. Btn. 5 Juli 1909 n°. 19 (Jav. Ct. n°. 56), 10 Maart en 23 April 1910 nos. 27 en 27 (Jav. Ct. nos. 21 en 34), zoomede hoofdst. C, § 16, waar ook reeds melding is gemaakt van de afscheiding van het landschap Bada van dit gewest en de toevoeging daarvan aan de residentie Menado, zoomede van de vervanging van eenige militaire bezettingen in de zelfbesturende landschappen door korpsen gewapende politiedienaren.

Amboina. Bij Gouv. Bt. 28 April 1909 n°. 8 (Ind. St. n°. 257) is, bij wijze van tijdelijken maatregel, voor het bestuur over de onderafdeeling Amahai een civiele gezaghebber in dienst gesteld en zijn twee korpsen gewapende politiedienaren, een voor de genoemde onderafdeeling en het andere voor de afdeeling Banda, opgericht, terwijl als voorloopige standplaats van den assistent-resident der afdeeling Ceram Piroe is aangewezen.

Bij Gouv. Bt. 4 Nov. 1909 n°. 26 (Jav. Ct. n°. 89) zijn, bij wijze van tijdelijken maatregel, de onderafdeelingen Kajeli en Masarete der afdeeling Amboina samengevoegd tot eene nieuwe onderafdeeling Boeroe, onder een civielen gezaghebber ter standplaats Kajeli, bijgestaan door een posthouder ter standplaats Tifoe.

Ternate en onderhoorigheden. Met het oog op de uitbreiding van onze bemoeienis met Nieuw-Guinea is bij Gouv. Bt. 15 Jan. 1910 n°. 2 bepaald dat, bij wijze van tijdelijken maatregel, ten behoeve van elke der afdeelingen Noord-Nieuw-Guinea en West-Nieuw-Guinea, boven de formatie een controleur of een civiel gezaghebber in dienst zal worden gesteld.

Timor en onderhoorigheden. Omtrent eenige in het belang van het bestuur van dit gewest genomen maatregelen, alle van tijdelijken aard, zie men hoofdstuk C, § 21.

Bali en Lombok. In afwachting van de inlijving bij het rechtstreeks bestuurd gouvernementsgebied van het landschap Kloengkoeng en de definitieve vorming van eene afdeeling Zuid-Bali, is bij Gouv. Bt. 17 Dec. 1909 n°. 2, ten behoeve van het bestuur van dit gewest, tijdelijk een controleur bij het binnenlandsch bestuur boven de formatie in dienst gesteld.

---

§ 2. GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK ZELFBESTUUR.

In verband met de nieuwe administratieve indeeling van het cultuurgebied der residentie Oostkust van Sumatra (Ind. St. 1910 n°. 90) onderging het aantal der leden-landsdienaren, die in den plaatselijken raad van genoemd gebied ambtshalve zitting hebben, eenige uitbreiding, als gevolg waarvan in de samenstelling van dien raad bij Ord. van 27 April 1910 (Ind. St. n°. 281) wijziging werd gebracht. Mede in verband met die nieuwe indeeling, waardoor de hoofdplaats Medan, waarvoor een gemeenteraad is ingesteld, kwam te behooren tot de nieuw gecreëerde afdeeling Deli en Serdang, werd bij Ord. van 13 April 1910 (Ind. St. n°. 246) het voorzitterschap van dien raad opgedragen aan het hoofd van plaatselijk bestuur van die afdeeling.

Ten einde de mogelijkheid te openen om in speciale gevallen, om redenen van billijkheid, af te wijken van den in de locale raden-ordonnantie (Ind. St. 1905 n°. 181) gestelden regel, volgens welken door leden van andere dan gemeenteraden voor het bijwonen van vergaderingen reis- en verblijfkosten gedeclareerd worden op den voet der voor landsdienaren geldende bepalingen, is die ordonnantie nader gewijzigd (Ind. St. 1909 n°. 335). Die ordonnantie onderging voorts nog andere, door de practijk geboden, wijzigingen en aanvullingen, o. a. ten aanzien van de voorschriften betreffende de leden der raden en de uitvoering van locale verordeningen (Ind. St. 1910 n°. 82).

Ter verkrijging van uniformiteit ten opzichte van de inrichting en den vorm van de locale begrooting en begrootingsrekening en van de bescheiden, welke daarbij behooren te worden overgelegd, zijn dienaangaande voorschriften vastgesteld (Ind. St. 1910 n°. 260).

De vaststelling van een nieuw reglement op den dienst van 's lands waterstaat (Ind. St. 1910 n°. 177) maakte verscheidene nadere wijzigingen noodig van de, ter uitvoering van Ind. St. 1906 n°. 170 vastgestelde, in Bijbl. Ind. St. n°. 6442 opgenomen voorschriften voor openbare werken onder locaal beheer (Bijbl. Ind. St. n°. 7188).

De ordonnantie op de personeele belasting (Ind. St. 1908 n°. 13) onderging eene nadere aanvulling in verband met de heffing door locale raden van opcenten op de hoofdsom dier belasting (Ind. St. 1910 n°. 169), terwijl een nieuw formulier werd vastgesteld van het dwangschrift voor de invordering van die belasting (Ind. St. 1909 n°. 424).

Het tijdstip van buitenwerkingstelling van art. 8 der instructie voor den inspecteur en de veeartsen van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst, bepalende dat, waar het sanitair toezicht op het slachten van vee op hunne standplaats bij keur geregeld is, de gouvernements-veeartsen ambtshalve keurmeesters zijn (zie K. V. 1909, kol. 144), is voor plaatsen, behoorende tot het ressort van een localen raad, nader vastgesteld op 1 Januari 1911 (Ind. St. 1909 n°. 513).

De bepaling in de Ord. van 9 Nov. 1855 (Ind. St. n°. 72), dat de bazaars en de daarop staande loodsen worden schoongehouden volgens door de hoofden van gewestelijk bestuur vast te stellen regelingen, is, in verband met de instelling van locale raden, ingetrokken (Ind. St. 1909 n°. 369). Bij Ord. van 3 Aug. 1909 (Ind. St. n°. 406) is dien raden de gelegenheid gegeven om, tot wering van brandgevaar, beperkende voorschriften uit te vaardigen betreffende het bedekken van gebouwen met atap of andere licht ontvlambare materialen.

Met het oog op den overgang op de locale raden van de wetgevende bevoegdheid der hoofden van gewestelijk bestuur op politioneel gebied, is de stoomvaartordonnantie (Ind. St. 1905 n°. 370) in dier voege gewijzigd dat, voor zoover de na te noemen schepen thuis behooren in ressorten van gewestelijke raden, aan dezen de taak is opgedragen het toezicht te regelen op schepen, uitsluitend gebezigd voor de vaart op rivieren en binnenwateren en op schepen van minder dan 25 M³. netto inhoud (Ind. St. 1909 n°. 372).

Aan de bevoegdheid van gebiedsdeelen met eigen geldmiddelen (zie Ind. St. 1906 n°. 516) om vergunning te verleenen tot het gebruik van tot het vrij staatsdomein behoorenden grond, uitmakende of behoorende tot van landswege aan hen in beheer gegeven zaken, werd eenige uitbreiding gegeven (Ind. St. 1910 n°. 310).

Zoowel met het oog op algemeene als op locale, aan de zorgen van raden toevertrouwde belangen, zijn de concessievoorwaarden voor den aanleg van tramwegen met machinale beweegkracht, bestemd voor algemeen verkeer, nader gewijzigd en aangevuld (Ind. St. 1909 n°. 422).

De voorziening in de subsidieering van particuliere logementen, ten behoeve van de instandhouding dier inrichtingen, is tot den werkkring van de locale raden gebracht, waarmede eene verhooging van de voor de meeste gewesten op Java en Madoera uit de koloniale geldmiddelen afgezonderde bedragen gepaard is gegaan (Ind. St. 1910 n°. 95). Voor verschillende doeleinden vond verhooging van de aldus afgezonderde bedragen ook plaats ten behoeve van de gemeenten Padang, Buitenzorg en Bandoeng (Ind. St. 1910 nos. 41, 49 en 262) en het gewest Soerabaja (Ind. St. 1910 n°. 75).

Bij Ord. van 11 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 490) is bekrachtigd het in September tevoren door den gemeenteraad van Magelang genomen besluit tot het aangaan van eene geldleening tot goedmaking van de oprichtingskosten van een abattoir.

Van regeeringswege werden de gewestelijke raden gewezen op de wenschelijkheid om den handel in vee te bevorderen door oprichting van openbare veemarkten, aanstelling van marktmeesters en plaatsing van weegbruggen (Bijbl. Ind. St. n°. 7082).

Ingevolge de bepalingen betreffende de eerste periodieke aftreding van leden van locale raden en de verkiezing van Europeesche leden van gemeenteraden, traden alle benoemde leden van de raden der in 1906 ingestelde 12 gemeenten in November 1909 af en werden de plaatsen der aftredende Europeesche leden door verkozen leden ingenomen, terwijl in de vacatures van niet-Europeesch lid door nieuwe benoemingen werd voorzien.

Met opzicht tot de hun opgedragen zorg voor de behartiging van locale belangen, valt ook in dit jaar bijzonderlijk te wijzen op groote werkzaamheid van een aantal raden op wetgevend gebied.

In verband met de bij Ord. van 6 Aug. 1909 (Ind. St. n°. 410) — zie afd. II van dit hoofdstuk — plaats gehad hebbende afschaffing in de gouvernementslanden van Java en Madoera van de heerendiensten voor het herstel van de aan groote post- en binnenwegen door het karretransport ten behoeve van ondernemingen van landbouw of nijverheid toegebrachte schade, te boven gaande die, welke, in verband met de plaatselijke omstandigheden, door het algemeen verkeer zou worden veroorzaakt, werd in een negental gewesten (Preanger-Regentschappen, Cheribon, Rembang, Soerabaja, Pasoeroean, Besoeki, Banjoemas, Madioen en Kediri), krachtens verordeningen van de betrokken raden, eene bijzondere belasting, onder den naam van ,,wegenbelasting'', ingevoerd, ten einde de kosten van dat herstel te kunnen dekken (zie voor de bedoelde verordeningen Jav. Ct. 1909 n°. 103 en 1910 nos. 4, 10, 17, 26, 33, 34 en 47).

Van de overige, sedert het tijdstip van afsluiting van deze paragraaf in het vorig verslag, door de raden vastgestelde verordeningen, zijn de volgende bereids afgekondigd en — op een enkele na — in werking getreden:

in de gemeente Batavia een reglement op het bouwen en sloopen (Jav. Ct. 1909 n°. 75) en — ter uitvoering van het voorschrift in art. 58 der locale raden-ordonnantie — eene verordening, houdende verklaring welke der door den gemeenteraad vastgestelde verordeningen, tegen wier overtreding straf is bedreigd, nog gelden (Jav. Ct. 1910 n°. 24);

in de gemeente Meester-Cornelis eene verordening als de laatstvermelde (Jav. Ct. 1910 n°. 24);

in de gemeente Buitenzorg eene verordening tot nadere wijziging van het reglement op het beheer van de Europeesche begraafplaats (Jav. Ct. 1909 n°. 54), eene verordening regelende het gebruik en de daarvoor te vorderen betaling van zaken, behoorende aan of onder het beheer van de gemeente (Jav. Ct. 1910 n°. 4) en eene verordening tot uitvoering van het voorschrift in art. 58 der locale radenordonnantie (Jav. Ct. 1910 n°. 38);

in de gemeente Bandoeng eene verordening betreffende de begraafplaatsen voor Europeanen (Jav. Ct. 1909 n°. 104), eene verordening op het geven van signalen door de bestuurders van rijpaarden, trek- en lastdieren en van rijwielen, rij- en voertuigen, andere dan automobielen en motorrijwielen (Jav. Ct. 1910 n°. 40) en eene verordening tot wijziging van die tot heffing van opcenten op de hoofdsom van de personeele belasting (Jav. Ct. 1910 n°. 50);

in de gemeente Cheribon eene verordening op het gebruik van waarschuwingssignalen door verschillende soorten rij- en voertuigen (Jav. Ct. 1909 n°. 97);

in de gemeente Tegal eene verordening op het gebruik van de wegen en het gebruiken en verhuren van rij-, last- en trekdieren, voertuigen en vrachtkarren (Jav. Ct. 1910 n°. 52);

in de gemeente Soerabaja eene verordening tot heffing en invordering van eene belasting op het bouwen en sloopen (Jav. Ct. 1910 n°. 49);

in de gemeente Magelang eene verordening, vaststellende algemeene bepalingen betreffende het tijdelijk in gebruik afstaan van openbare wegen, straten, pleinen, parken en andere terreinen (Jav. Ct. 1909 n°. 87) en een reglement op het beheer van de begraafplaatsen voor Europeanen (Jav. Ct. 1909 n°. 94);

in de gemeente Palembang eene verordening bevattende bepalingen omtrent de afschrijving van vorderingen (Jav. Ct. 1909 n°. 62), eene verordening tot bevordering van netheid, zindelijkheid, veiligheid en orde (Jav. Ct. 1909 n°. 86), eene verordening op het begraven van lijken van inlanders en oostersche vreemdelingen, den Mohammedaanschen godsdienst belijdende, en eene verordening op het pasarbeheer (Jav. Ct. 1909 n°. 87), eene verordening op de logementen, koffiehuizen, spijshuizen en andere dergelijke openbare inrichtingen (Jav. Ct. 1909 n°. 96), eene verordening op het slachten (Jav. Ct. 1910 n°. 11), verordeningen op het beheer van de Europeesche en de Chineesche begraafplaatsen (Jav. Ct. 1910 n°. 23), eene verordening op het bakken en verkoopen van brood (Jav. Ct. 1910 n°. 26) en eene verordening op de melkerijen en op den verkoop van melk (Jav. Ct. 1910 n°. 21);

in de gemeente Makasser eene verordening, regelende de heffing van eene retributie voor het gebruik van openbare pasarloodsen, met uitzondering van de vischpasarloods te Kampoeng Melajoe (Jav. Ct. 1909 n°. 87), eene verordening op het slachten en keuren van vee en vleesch en op het gebruik van de openbare slachtplaatsen (Jav. Ct. 1909 n°. 90) en eene verordening, bevattende algemeene bepalingen betreffende het tijdelijk in gebruik afstaan van openbare

wegen, straten, pleinen, parken en andere terreinen (Jav. Ct. 1909 n°. 96);

in het gewest Bantam reglementen op het beheer van de begraafplaatsen voor Europeanen en voor Chineezen (Jav. Ct. 1910 n°. 7) en eene verordening, bevattende algemeene bepalingen betreffende het sluiten van overeenkomsten tot het gebruik — tot wederopzeggens — van tot het vrij staatsdomein behoorenden grond, uitmakende of behoorende tot van landswege aan het gewest in beheer gegeven zaken (Jav. Ct. 1910 n°. 14);

in het gewest Cheribon eene verordening op het laten loslooopen van buffelstieren in sommige deelen van het gewest (Jav. Ct. 1909 n°. 53), eene verordening op het visschen in meren (Jav. Ct. 1909 n°. 91), eene verordening betreffende bepalingen voor het gebruik van pasars en pasarloodsen en op de orde en netheid aldaar (Jav. Ct. 1910 n°. 9) en eene verordening op het gebruik van rijwielen (Jav. Ct. 1910 n°. 40);

in het gewest Pekalongan eene verordening tot aanwijzing van de plaatsen, waar geen fabrieken en neringen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken of waarin eenig voorwerp wordt vervaardigd, hetwelk aan accijns of consumtieve belasting onderhevig is, zonder schriftelijke vergunning mogen worden opgericht (Jav. Ct. 1909 n°. 51);

in het gewest Semarang eene verordening op het houden van varkens (Jav. Ct. 1909 n°. 74), eene verordening op de waterverstrekking uit de drinkwaterleidingen, zoomede eene verordening tot vaststelling van het tarief voor de huur van watermeters en de kosten van aanleg, onderhoud en uitbreiding van spuitleidingen (Jav. Ct. 1909 n°. 84);

in het gewest Rembang eene verordening tot wijziging van de keur op het gebruik van de openbare wegen (Jav. Ct. 1909 n°. 90) en eene dergelijke verordening als zooeven voor Pekalongan is vermeld (Jav. Ct. 1910 n°. 11);

in het gewest Soerabaja eene verordening op het tijdelijk in gebruik afstaan van openbare wegen, straten, pleinen, parken en andere terreinen, met uitzondering van pasars (Jav. Ct. 1909 n°. 88);

in het gewest Pasoeroean eene tabaks-verordening voor de afdeeling Loemadjang (Jav. Ct. 1909 n°. 86) en een reglement op het gebruik van grond, uitmakende of behoorende tot van landswege aan het gewest in beheer gegeven zaken (Jav. Ct. 1909 n°. 87);

in het gewest Besoeki eene verordening tot heffing van opcenten op de hoofdsom van de personeele belasting (Jav. Ct. 1910 n°. 19);

in het gewest Madoera eene verordening tot wijziging van het reglement omtrent het houden, gebruiken en verhuren van paarden en voertuigen (Jav. Ct. 1909 n°. 46), eene verordening op het verplichte aangeven van mutaties van den runder-, buffel- en paardenstapel (Jav. Ct. 1909 n°. 51), eene verordening tot aanwijzing van de plaatsen waar geen fabrieken en neringen welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken, zonder schriftelijke vergunning mogen worden opgericht (Jav. Ct. 1909 n°. 94), eene verordening op het tijdelijk in gebruik afstaan van openbare wegen, pleinen, parken en andere terreinen (Jav. Ct. 1909 n°. 96) en eene verordening op de verpachting van het recht om de vruchten te mogen inzamelen van de tamarindeboomen, staande langs de in beheer bij den gewestelijken raad zijnde wegen (Jav. Ct. 1910 n°. 52);

in het gewest Banjoemas eene verordening tot wijziging van het reglement op het gebruik van de openbare wegen (Jav. Ct. 1909 n°. 47), eene verordening op het laten loslooopen van minderwaardige stieren (Jav. Ct. 1909 n°. 53), eene verordening, bevattende algemeene bepalingen betreffende het tijdelijk in gebruik afstaan van openbare wegen, straten, pleinen, parken en andere terreinen (Jav. Ct. 1910 n°. 1), verordeningen regelende de betaling voor het gebruik van openbare marktloodsen, zoomede op het beheer van de begraafplaatsen voor Europeanen en voor Chineezen (Jav. Ct. 1910 n°. 13), eene verordening op het slachten van runderen, buffels en paarden ter hoofdplaats Poerwakerta (Jav. Ct. 1910 n°. 26) en verordeningen tot intrekking der verordening van den resident van Banjoemas van 18 Jan. 1902 (Jav. Ct. n°. 7) en tot vaststelling van bepalingen omtrent de afschrijving van vorderingen (Jav. Ct. 1910 n°. 34);

in het gewest Kediri eene verordening tot aanwijzing van plaatsen alwaar geen fabrieken en neringen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken, zonder schriftelijke vergunning mogen worden opgericht (Jav. Ct. 1910 n°. 15) en eene verordening bevattende voorschriften nopens de kwijting van betalingsstukken (Jav. Ct. 1910 n°. 47).

Terwijl een deel der locale raden zich vooralsnog bleef bepalen tot de zorg voor de instandhouding van reeds bestaande locale werken en inrichtingen, was in een toenemend aantal gebiedsdeelen een krachtig streven merkbaar naar verbetering en uitbreiding daarvan. Vooral aan pasars en algemeene slachtplaatsen werd aandacht geschonken. Andere onderwerpen, waaraan vele raden zich gelegen lieten liggen, waren aanleg of verbetering van wegen, verbetering van de afwatering, aanleg van nieuwe of uitbreiding van bestaande drinkwatervoorzieningen en verkrijging van betere woningtoestanden. Wat dit laatste punt betreft, werd de gemeente Semarang in haar streven tegemoet gekomen door de toezegging tot afstand in eigendom van het nog beschikbare gedeelte van het voormalige residentie-erf te dier plaatse, tegen een prijs eenigszins beneden de werkelijke waarde, en van een complex gronden in de nabijheid van de hoofdplaats, tegen den prijs van slechts één halven cent per M².

---

§ 3. INLANDSCH BESTUUR.

Java en Madoera.

Het in 1900 aangenomen beginsel om, naarmate de omstandigheden zulks toelaten, in de gouvernementslanden op Java en Madoera de functiën van districtshoofd in de districten, waarin eene regentschapshoofdplaats gelegen is, ambtshalve op te dragen aan den aldaar gevestigden patih, vond in 1909 toepassing in de regentschappen Bodjonegoro (res. Rembang) en Magelang (res. Kedoe), in verband waarmede, met intrekking van de tijdelijke betrekking van wedana van Bodjonegoro, bij wijze van tijdelijken maatregel, aan den patih aldaar een assistent-wedana is toegevoegd ten behoeve van het bestuur over het onderdistrict Kota Bodjonegoro.

Nopens de in 1909 plaats gehad hebbende samenvoegingen en splitsingen van desa's komen opgaven voor in tabel II van bijlage F.

De tot dusver tot de residentie Rembang behoorende gehuchten Poentjoe en Dantje zijn, met ingang van 1 Januari 1910, bij de residentie Kediri ingelijfd (Ind. St. 1910 nos. 426 en 427).

Bij Gouv. Bt. 20 Nov. 1909 n°. 20 (Ind. St. n°. 546) is bepaald dat in het district Tjabangboengin (afd. Meester-Cornelis, res. Batavia) het onderdistrict Tjikarang rechtstreeks door den betrokken wedana en het onderdistrict Tjabangboengin door een assistent-wedana zal worden bestuurd, en is tevens de naam van genoemd district veranderd in Tjikarang.

Bij Gouv. Bt. 24 Jan. 1910 n°. 20 (Ind. St. n°. 62) is de voor de afdeelingen Stad en Voorsteden van Batavia en Meester-Cornelis der residentie Batavia te zamen in dienst gestelde patih en het hem toegevoegd personeel uitsluitend aangewezen voor de eerstgenoemde afdeeling en is voor de afdeeling Meester-Cornelis een afzonderlijke patih met het noodige personeel in dienst gesteld.

De bij Gouv. Bt. 23 Febr. 1908 n°. 15, bij wijze van tijdelijken maatregel, gewijzigde administratieve indeeling van de residentie Besoeki en de daarmede gepaard gaande uitbreiding van het inlandsch bestuurspersoneel (zie K. V. 1908, kol. 134) zijn, met eenige wijziging, definitief ingevoerd (Ind. St. 1910 n°. 161).

Bij Gouv. Bt. 8 April 1910 n°. 36 (Ind. St. n°. 239) is de naam van het onderdistrict Lambangkoening (distr. Tengger, reg. Probolinggo, res. Pasoeroean) veranderd in Loembang.

Buitenbezittingen.

Lampongsche districten. Bij Gouv. Bt. 17 Juni 1909 n°. 24 is, bij wijze van tijdelijken maatregel, tegen buitendienststelling van vier der bij Gouv. Bt. 11 Mei 1909 n°. 3 (Ind. St. n°. 273) in dienst gestelde 29 districtshoofden (zie K. V. 1909, kol. 147), ten behoeve van het bestuur over de onderafdeeling Sepoetih der afdeeling Sepoetih-Toelangbawang, in dienst gesteld één eerste districtshoofd met het noodige personeel.

Atjeh en onderhoorigheden. Van de vorming van het zelfstandig landschap Triëng Gadeng (afd. Noordkust van Atjeh) en van de afscheiding van eenige aan de Boven-Tamiang-rivier gelegen nederzettingen van de onderafdeeling Serbodjadi en hare toevoeging aan de onderafdeeling Gajo Loeos is reeds melding gemaakt in hoofdstuk C, § 3 (kol. 9).

Westerafdeeling van Borneo. In verband met de inlijving van de landschappen Meliau en Boenoet bij het rechtstreeks bestuurd gouvernementsgebied, zijn ten behoeve van Meliau één districtshoofd en een hoofd voor de kampong Bloengei, en ten behoeve van Boenoet twee districtshoofden in dienst gesteld (Ind. St. 1909 nos. 117 en 566).

Celebes en onderhoorigheden. Bij de reorganisatie van het bestuur in Zuid-Celebes, vastgesteld bij Gouv. Bt. 5 Juli 1909 n°. 18 (Ind. St. n°. 359), is o. m. bepaald dat de bezoldigde en de zelfstandige niet-bezoldigde inlandsche hoofden in het rechtstreeks bestuurd gedeelte van dit gewest zullen worden benoemd en ontslagen door het hoofd van gewestelijk bestuur en de overige inlandsche hoofden door de betrokken afdeelingschefs. Deze regeling is op 1 Juli 1910 in werking getreden (zie Ind. St. 1910 n°. 280).

Menado. De in 1908 (Ind. St. n°. 305) vastgestelde formatie en bezoldiging van de districtshoofden in de Minahasa is bij Gouv. Bt. 8 Oct. 1909 n°. 3 (Ind. St. n°. 488) gewijzigd in dien zin, dat aan die hoofden eene bezoldiging van f 200, f 175 of f 150 zal worden toegekend, onafhankelijk van het ressort, dat hun door het hoofd van gewestelijk bestuur wordt aangewezen.

§ 4. BESTUUR OVER VREEMDE OOSTERLINGEN.

Omtrent de aanwijzing van wijken voor vreemde oosterlingen, geen Chineezen zijnde, en voor Chineezen in de residentiën Oostkust van Sumatra en Menado zie men Ind. St. 1909 n°. 569 en 1910 n°. 192.

Door den resident van Menado zijn de grenzen van de wijken voor Chineezen of Arabieren te Liroeng en Menado opnieuw vastgesteld (zie Jav. Ct. 1909 n°. 68 en 1910 n°. 6).

Te Langsar Toenong en te Bireuën (Atjeh en onderhoorigheden) en te Pematang Siantar (Oostkust van Sumatra) is een luitenant der Chineezen aangesteld (Ind. St. 1909 n°. 548 en 1910 nos. 166 en 19).

Bij Gouv. Bt. 18 Jan. 1910 n°. 21 is bepaald dat de in 1874 (Ind. St. n°. 20) ten behoeve van de toenmalige afdeeling Poelau Toedjoeh der residentie Riouw en onderhoorigheden aangestelde luitenant der Chineezen voortaan als zoodanig uitsluitend zal dienst doen ten behoeve van de afdeeling Anambas-eilanden. Tevens is, op tijdelijken voet, voor elke der afdeelingen Groot- en Noord-Natoena-eilanden en Zuid-Natoena- en Zeeroovers-eilanden een Chineesche wijkmeester in dienst gesteld.

§ 5. BIJZONDERE ONDERWERPEN.

Emigratie van Javanen en Soendaneezen naar de buitenbezittingen. Omtrent de proefneming tot koloniseering van landstreken in de Lampongsche districten met van Java afkomstige gezinnen zie men het door den leider, den heer J. S. A. van Dissel, onder dagteekening van ult. Maart 1910, uitgebracht rapport, dat als bijlage G bij dit verslag is gevoegd. De directeur van binnenlandsch bestuur, die in Juli 1909 aan de Javaansche nederzettingen een bezoek bracht, kreeg daarvan in het algemeen een gunstigen indruk.

Ten behoeve van de voortzetting der proef met de overbrenging van Soendaneesche gezinnen naar een terrein in de nabijheid van Kepahiang (onderafd. Redjang, afd. Lebong, res. Benkoelen) — zie K. V. 1909, kol. 149 — is voor het jaar 1909 eene som van f 5000 beschikbaar gesteld. Van het nemen der t. a. p. bedoelde proef met de overbrenging van Soendaneezen naar terreinen in de afdeeling Benkoelen en Ommelanden is voorloopig afgezien.

Bij Gouv. Bt. 21 Jan. 1910 n°. 20 is, onder dezelfde voorwaarden als tevoren werden gesteld (zie K. V. 1908, kol. 137), voor het jaar 1910, ter voortzetting van de door den heer A. Th. J. van Emmerik, directeur der Witte Kruiskolonie bij Salatiga, aangevangen proef met eene vrijwillige emigratie van Javanen naar Midden-Celebes eene som van f 350 's maands toegestaan. De kolonie bestond op het einde van November 1909 uit 117 personen.

Grenzen van gewestelijke en afdeelingshoofdplaatsen. Door den directeur van binnenlandsch bestuur werden de grenzen vastgesteld van de volgende plaatsen: Serang in Bantam (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7161), Modjokerto en Modjosari in Soerabaja (zie Jav. Ct. 1909 n°. 84 en Bijbl. Ind. St. n°. 7160), Brebes en Batang in Pekalongan (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7056), Bondowoso, Sitoebondo en Banjoewangi in Besoeki (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7162), Sigli, Lho Soekon,

Bireuen, Samalanga en Idi in Atjeh en onderhoorigheden (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7138 en Jav. Ct. 1909 n°. 96), Belawan ter Oostkust van Sumatra (zie Jav. Ct. 1910 n°. 31) en Sindjai in Celebes en onderhoorigheden (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7087).

Ontvlambare oliën. Bij Ord. van 13 Jan. 1910 (Ind. St. n°. 27) is de „Petroleum-ordonnantie 1906" (Ind. St. n°. 143, juncto 1908 n°. 213 en 1909 n°. 107) nader gewijzigd en aangevuld en als „Petroleum-ordonnantie 1910" opnieuw in haar geheel vastgesteld.

Ontplofbare stoffen. Het reglement op den invoer, het bezit, den aanmaak, het vervoer en het gebruik van ontplofbare stoffen (Ind. St. 1893 n°. 234, zooals het is gewijzigd en aangevuld) is nader aangevuld bij Ord. van 6 Juni 1909 (Ind. St. n°. 308).

Vuurwapens, buskruit en munitie. Bij Gouv. Bt. 10 Juli 1909 n°. 3 (Bijbl. Ind. St. n°. 7112) zijn de residentie Batavia, het district Tengaran der afdeeling Salatiga van de residentie Semarang, de hoofdplaats Soerabaja en de afdeeling Lamongan van de residentie Soerabaja aangewezen als streken, waar de bezitters van een vuurwapen verplicht zijn om, telkens wanneer zij hun wapen aan een ander in gebruik afstaan, daarvan kennis te geven aan het hoofd van bestuur hunner woonplaats.

Bij Gouv. Bt. 29 Jan. 1910 n°. 24 (Bijbl. Ind. St. n°. 7178) is de invoer, anders dan ten behoeve van 's lands dienst, van vuurwapens, buskruit en munitie, als bedoeld in de Ord. van 3 Aug. 1908 (Ind. St. n°. 491), op het eiland Flores en de administratief daartoe behoorende eilanden verboden.

Magazijnen en pakhuizen. Bij Gouv. Bt. 12 Maart 1910 n°. 6 (Ind. St. n°. 197) zijn nieuwe voorschriften gegeven voor de verrekening van meerder- en minderheden in 's lands magazijnen en pakhuizen.

II. PERSOONLIJKE DIENSTEN.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Bij Ord. van 6 Aug. 1909 (Ind. St. n°. 410) zijn de voor de gouvernementslanden op Java geldende heerendienstregelingen, voor zooveel noodig, aangevuld met de bepaling, dat geen heerendiensten gevorderd worden tot herstel van de aan groote post- en binnenwegen door het karretransport ten behoeve van particuliere en gouvernementsondernemingen van landbouw of nijverheid toegebrachte schade, te boven gaande die, welke, in verband met de plaatselijke omstandigheden, door het algemeen verkeer zou worden veroorzaakt.

Volgens de gehouden aanteekeningen omtrent de in de gouvernementsresidentiën door de inlandsche bevolking (buiten die op de particuliere landerijen) in heerendienst gepresteerde dagdiensten, zouden in 1909 voor gewone heerendiensten 14 064 275 dagdiensten zijn verricht, tegen 13 047 376, uitsluitend voor gewone werken, in 1908. In acht gewesten zijn 1 606 571 dagdiensten meer en in de zeven andere 589 672 dagdiensten minder gepresteerd dan in 1908, welke verschillen zijn toegelicht in noot *c* van bijlage H, sub I, waarin het gebruikelijk overzicht is opgenomen der vorderbare en der gepresteerde dagdiensten van heerendienstplichtigen.

De gehouden aanteekeningen (die, evenals de heerendienstordonnantiën, geen betrekking hebben op de gemeentelijke diensten) doen zien, dat gemiddeld over alle desa's van het gebied, waarvoor elke der ordonnantiën is uitgevaardigd, per heerendienstplichtige gedurende 1909 gevorderd zijn: respectievelijk ruim 0,05 (Madoera), ruim 0,4 (Semarang), ruim 0,3 (Bantam), ruim 2,5 (Rembang), ruim 2,7 (Cheribon), ruim 3,2 (Banjoemas), ruim 3,7 (Batavia), ruim 4 (Pekalongan), ruim 4,6 (Kediri), ruim 4,7 (Pasoeroean), ruim 5,1 (Madioen), ruim 5,2 (Besoeki), ruim 6,1 (Preanger-Regentschappen), ruim 7,3 (Kedoe) en ruim 7,5 (Soerabaja) dagdiensten.

Van bestuurswege is ook in 1909 weder alles aangewend om den heerendienstarbeid der bevolking zooveel doenlijk te verlichten.

Overeenkomsten met de heerendienstplichtigen omtrent den afkoop voor zekeren termijn van een of meer diensten of onderdeelen van diensten, waartoe zij verplicht zijn, op den voet van de Ord. van 17 Oct. 1905 (Ind. St. n°. 520), kwamen in 1909 tot stand in de gouvernementsgewesten van Java, met uitzondering van Batavia, Besoeki, Banjoemas, Madioen, Kediri en Madoera (zie het overzicht in bijlage H, sub II). Over de, ingevolge die overeenkomsten, ter beschikking van den lande gestelde fondsen mogen de hoofden van gewestelijk bestuur, krachtens Gouv. Bt. 23 Maart 1906 n°. 8 (Bijbl. Ind. St. n°. 6452), beschikken ter voorziening in de uitvoering in vrijen arbeid van de diensten, ter vervanging waarvan zij zijn opgebracht. Ten aanzien van de onder locaal beheer gebrachte werken en diensten, ten behoeve waarvan persoonlijke diensten mogen worden gevorderd, worden de krachtens de bewuste overeenkomsten in 's lands kas gestorte gelden ter beschikking gesteld van het ressort van den betrokken localen raad (vgl. Ind. St. 1906 n°. 202, 1907 n°. 257 en 1908 n°. 328).

Plaatsvervanging en individueele afkoop kwamen weer veelvuldig en onder allerlei vormen voor, voornamelijk bij de diensten ten behoeve van de wegen. Onwettige vordering van heerendiensten en onwettige vrijstelling van dienstplichtigen werden een enkele maal geconstateerd.

Nopens de opbrengst in 1909 van het door de heerendienstplichtige bevolking verschuldigd hoofdgeld, als equivalent voor afgeschafte heerendiensten, zijn opgaven verstrekt in bijlage J. Daaruit blijkt, dat de aanslag in het hoofdgeld bedroeg f 3 744 225, welk bedrag bij het einde van het jaar geheel was aangezuiverd, zoodat, na aftrek van de aan de desahoofden toekomende 8 % collecteloon en van het door de met de inning belaste personen verduisterd bedrag, ad f 78, zuiver overbleef f 3 444 609.

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

Bij Ord. van 5 Nov. 1909 (Ind. St. n°. 525) is voor het onder rechtstreeksch bestuur staand gebied in de afdeeling Bambel van het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden eene op 1 Januari 1910 in werking getreden heerendienstregeling uitgevaardigd, welke mutatis mutandis overeenkomt met die voor de afdeeling Groot-Atjeh van hetzelfde gewest (zie K. V. 1909, kol. 152). Het in gewone omstandigheden te vorderen maximum aantal dagdiensten per hoofd en per jaar is bepaald op 36. Voorschriften ter uitvoering zijn vastgesteld bij Gouv. Bt. 5 Nov. 1909 n°. 9 (Bijbl. Ind. St. n°. 7107).

De opgaven over 1909 van het aantal heerendienstplichtigen in de gewesten der buitenbezittingen, waar heerendienstregelingen werken, en omtrent den aard en den omvang van den door hen gepresteerden arbeid (buiten de gemeentelijke diensten) zijn opgenomen in bijlage K. Voor zooveel uit die opgaven blijkt, zijn in Benkoelen, de Lampongsche districten en Banka en onderhoorigheden minder dagdiensten gepresteerd dan in 1908. Wat de gewesten betreft, waar de dienstprestatie grooter was dan in 1908, wordt zulks voornamelijk toegeschreven aan meer arbeid voor aanleg, onderhoud of herstelling van wegen, bruggen of duikers.

Tewerkstelling van heerendienstplichtigen op verderen afstand van hunne woningen dan het daarvoor aangenomen maximum vond, na bekomen machtiging van de gewestelijke bestuurders, plaats in Benkoelen, Banka en onderhoorigheden, de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, de afdeeling Zuiderdistricten van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en de afdeelingen Menado en Gorontalo der residentie Menado.

Plaatsvervanging en afkoop van heerendiensten kwamen in 1909 veelvuldig voor.

De aanslag van de ter hoofdplaats Benkoelen geheven wordende belasting, als equivalent voor vrijstelling van het werk aan wegen en bruggen aldaar (Ind. St. 1874 n°. 276, juncto 1876 n°. 58), bedroeg in 1909 voor inlanders f 3368 en voor vreemde oosterlingen f 384, van welke bedragen in dat jaar respectievelijk f 1 662,50 en f 206 geïnd werd. Van den achterstand over vorige jaren, ad f 4 806,77, is in 1909 f 1 715,11 afbetaald.

Van den aanslag over 1909 der door de bevolking ter hoofdplaats Makasser verschuldigde belasting van f 5 's jaars per hoofd, als equivalent voor vrijstelling van heerendiensten (Ind. St. 1891 nos. 111 en 112 en 1903 n°. 126), ad f 13 510, bedroeg de achterstand bij het einde des jaars f 798,22, terwijl de achterstallige gelden van het voorafgegane jaar geheel waren aangezuiverd.

III. LANDELIJKE INKOMSTEN.

Landrente (in de gouvernementslanden op Java en Madoera). Behalve in de residentie Preanger-Regentschappen, waar de in Ind. St. 1896 n°. 126 [1]), juncto 1906 n°. 188, opgenomen afzonderlijke landrente-regeling werkt, alsmede in een aantal districten van de residentiën Batavia, Cheribon, Banjoemas en Kedoe, voor welke de bij Ord. van 25 Juni 1907 (Ind. St. n°. 277) [1]), juncto die van 20 Maart 1909 (Ind. St. n°. 208), vastgestelde nieuwe regeling geldt, is voor het jaar 1909, in afwachting van de verdere invoering dier nieuwe regeling, de aanslag weder geregeld volgens de in October 1905 verstrekte voorschriften (zie K. V. 1907, kol. 151).

De landrente-aanslag in de Preanger-Regentschappen is in 1909, in verband met het verstrijken van den eersten tienjaarlijkschen termijn, in een negental districten herzien, terwijl buiten dat gewest in dat jaar de nieuwe regeling in werking trad in 7 districten der residentie Cheribon, 7 districten der residentie Banjoemas, 12 districten der residentie Kedoe en 1 district der residentie Batavia. In bijlage L, sub I B en C, zijn, met betrekking tot die districten, overzichten opgenomen van de oppervlakte der landrenteplichtige gronden en van het bedrag van den aanslag in de landrente vóór en nà de invoering van de nieuwe regeling of van de herziening van den eersten tienjaarlijkschen aanslag.

Uit de gewestelijke opgaven nopens den aanslag en de inning van de landrente over 1909 (zie bijlage L, sub I A) blijkt, dat de totale aanslag in 1909 bedroeg f 19 068 068, tegen f 18 821 949 (verbeterde opgaaf) in 1908, zijnde dus eene vermeerdering met f 246 119. Misgewas en buitengewone en gewichtige redenen leidden tot het verleenen van vrijstelling tot een bedrag van f 361 840, terwijl f 164 403 moest worden afgeschreven wegens het onbeplant blijven van gronden. Door een en ander moest dus de aanslag verminderd worden met f 526 243 (in 1908 met f 582 553), zoodat werkelijk viel te heffen f 18 541 825, tegen f 18 239 396 (verbeterde opgaaf) in 1908. De grootere opbrengst was hoofdzakelijk een gevolg van de invoering van de nieuwe landrenteregeling buiten en van de herziening van den bestaanden aanslag in de Preanger-Regentschappen.

Op ult. December 1909 was van den aanslag nog niet aangezuiverd f 26 797. Door de met de inning belaste personen werd geïnd, maar niet verantwoord f 12 532.

Het tot dusver op tijdelijken voet aan den inspecteur voor de landelijke inkomsten en verplichte diensten toegevoegd inlandsch personeel voor de landrente-klasseering is gereorganiseerd en definitief in dienst gesteld (Ind. St. 1910 n°. 89).

Andere landelijke inkomsten. Hiermede worden bedoeld de vertieningsbelasting en de tesangheffing in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, de belasting op de sawahs en die op de tegalvelden en tuinen in de afdeelingen Boeleleng en Djembrana (Bali en Lombok), de belasting op de vischvijvers van Java en Madoera en de verhuur van vischvijvers, grotten, enz. in sommige gewesten op en buiten Java.

De omtrent deze heffingen ontvangen cijferopgaven zijn opgenomen in bijlage L, sub II.

[1]) Bij Ord. van 22 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 591) is het bij de Ordn. van 1896 en 1907 bepaalde omtrent de eventueele oplegging van eene verhooging van de belasting der sawahs van meer dan 25 %, in het belang van de bevolking in dier voege gewijzigd, dat zoodanige verhooging in het betrokken belastingtijdvak geleidelijk, met periodieke stijging, kan worden opgelegd.

IV. AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN; UITGIFTE VAN GROND.

Met nadere wijziging in zoover van art. 2 van Gouv. Bt. 4 Mei 1905 n°. 19 (Ind. St. n°. 281) — zie K. V. 1905, kol. 145 —, zijn de hoofden van gewestelijk bestuur bij Gouv. Bt. 23 Sept. 1909 n°. 26 (Ind. St. n°. 469) gemachtigd om, hetzij in persoon, hetzij door middel van een door hen aan te wijzen ambtenaar, het Gouvernement van Nederlandsch-Indië te vertegenwoordigen bij de overdracht van het eigendomsrecht of bij de vestiging van andere zakelijke rechten ten name van derden, aan dezen op domeingrond in hun ressort toegezegd, zoomede bij de overschrijving van eigendomsrechten ten name van den lande op binnen dat ressort gelegen gronden.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Het ontwerp van een herzien reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek (zie K. V. 1908, kol. 145) is nog bij de Indische Regeering in behandeling.

Conversie van communaal in erfelijk individueel grondbezit had plaats in 11 desa's van de afdeeling Soekapoera (Preanger-Regentschappen) en in 1 desa van de afdeeling Soerabaja.

Vervanging van de periodieke verdeeling der communale bouwgronden door het stelsel van vaste aandeelen kwam voor in 6 desa's van de afdeeling Modjokerto der residentie Soerabaja.

Vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom. Tot het verkrijgen van agrarischen eigendom op den voet van K. B. 16 April 1872 n°. 29 (Ind. St. n°. 117) zijn gedurende 1909 93 aanvragen, betrekking hebbende op eene gezamenlijke uitgestrektheid van ruim 490 bouws, aanhangig gemaakt, zoodat, met de op ult. 1908 aanhangig gebleven 84 aanvragen voor ongeveer 396 bouws (verbeterde opgaaf), in 1909 te behandelen vielen 177 aanvragen voor ongeveer 886 bouws, waarvan er 78, voor ongeveer 335 bouws, zijn toegewezen en 8, betreffende ruim 40 bouws, zijn afgewezen, terwijl 14 aanvragen voor ruim 44 bouws werden ingetrokken; de overige bleven aanhangig. Tengevolge van de nieuwe toewijzingen behoorde bij het einde van 1909 eene uitgestrektheid van bijna 9000 bouws aan inlanders in agrarischen eigendom toe (vgl. de gewestelijke opgaven in tabel II van bijlage M).

Verhuur van in agrarischen eigendom verkregen gronden geschiedde in de residentiën Pekalongan, Soerabaja en Kediri, voornamelijk voor de beplanting met suikerriet.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. In 1909 zijn in de gouvernementsresidentiën (uitgezonderd Batavia en Madoera, waar weder geen grondverhuringen voorkwamen), op den voet van de Ord. in Ind. St. 1900 n°. 240, 16 613 huurovereenkomsten bekrachtigd, betrekking hebbende op 188 359 bouws (zijnde 880 overeenkomsten en 20 191 bouws meer dan in 1908). Nadere opgaven daaromtrent bevat tabel I van bijlage M. De gewestelijke verslagen maken melding van 25 overtredingen (20 door Europeanen en 5 door vreemde oosterlingen) van de ordonnantie en van 178 gevallen waarin de bekrachtiging geweigerd werd.

Ontginning door inlanders van woesten (niet tot de desa's behoorenden) grond. Uit de gewestelijke statistiek, opgenomen in bijlage M, sub III, blijkt, dat gedurende 1909, op den voet der ontginningsordonnantie (Ind. St. 1896 n°. 44 en 1904 n°. 416), aan 40 403 inlanders vergunning is verleend om domeingrond te ontginnen, en wel tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 30 973 bouws, tegen 37 165 bouws, te ontginnen door 46 253 aanvragers, in 1908. Van de vóór 1909 verleende vergunningen van dezen aard kwamen er in dat jaar 1115 te vervallen, betrekking hebbende op 1164 bouws (in 1908 3738 vergunningen voor 2862 bouws), hoofdzakelijk wegens het niet nakomen van de bij de vergunningen gestelde voorwaarden.

Afgewezen, op soortgelijke gronden als daarvoor tot dusver golden, zijn 3346 aanvragen, betrekking hebbende op 7069 bouws.

Het aantal gestraften wegens eigenmachtige ontginning bedroeg in 1909 6164 (tegen 6609 in 1908), van wie respectievelijk 471, 1085, 828, 785, 341, 1008 en 501 alleen in de residentiën Pekalongan, Rembang, Pasoeroean, Besoeki, Banjoemas, Madioen en Kediri.

Van de desahoofden werd nog steeds weinig medewerking ondervonden bij het tegengaan van overtredingen der ontginningsordonnantie.

Uitgifte van grond in erfpacht. Ter voorkoming dat in de gouvernementslanden op Java en Madoera in erfpacht uitgegeven, voor landbouwdoeleinden bestemde gronden bij voortduring onbebouwd worden gelaten, zijn bij Ord. van 7 Juni 1909 (Ind. St. n°. 310) eenige voorzieningen getroffen, terwijl, ter voorkoming van nuttelooze bemoeielijking van het bestuur tengevolge van kennelijk slechts met speculatieve bedoelingen ingediende erfpachtsaanvragen, bij Gouv. Bt. 7 Juni 1909 n°. 18 (Ind. St. n°. 311) de in Ind. St. 1904 n°. 304 opgenomen instructie voor de behandeling van aanvragen van dien aard (zie K. V. 1905, kol. 147) is aangevuld. Deze maatregelen zijn nader toegelicht bij gouvernementscirculaire van 7 Juni 1909 (Bijbl. Ind. St. n°. 7079).

Het K. B. 20 Juli 1870 n°. 15 (Ind. St. n°. 118), houdende regeling van agrarische aangelegenheden, zooals het laatstelijk is gewijzigd bij K. B. 31 Maart 1903 n°. 61 (Ind. St. 1904 n°. 325), is bij K. B. 24 Dec. 1909 n°. 64 (Ind. St. 1910 n°. 185), door toevoeging van een nieuw art. 13*a*, aangevuld in dien zin, dat de Gouverneur-Generaal bevoegd is verklaard om, bij uitgifte in erfpacht van grond, die reeds vroeger in erfpacht werd uitgegeven, af te wijken van hetgeen bij de artt. 10 en 13 is bepaald nopens den ingang der betaling van pachtschat, de kwijtschelding der betaling van verponding en de bekendmaking in de dorpen, welke in de naaste omgeving van die gronden gelegen zijn.

Het model voor de ten overstaan van een notaris af te leggen verklaring van prijsgeving van erfpachtsrechten, als bedoeld bij Ord. van 20 Maart 1909 (Ind. St. n°. 211) — zie K. V. 1909, kol. 157/8 — is opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7110.

Gedurende 1909 zijn in erfpacht toegezegd 42 perceelen, tegen 131 in 1908 en 99 in 1907. Van deze 42 perceelen zijn er 3 in hetzelfde jaar afgestaan, en daar nog kon worden besloten tot de uitgifte van 87 perceelen, in vorige jaren in erfpacht toegezegd, en tot den afstand van 4 perceelen zonder voorafgegane toezegging, zijn in 1909 in het geheel afgestaan 94 perceelen, tegen 100 in 1908 en 88 in 1907.

Het aantal gedurende 1909 ingeschreven (door de aanvragers aanvaarde) perceelen bedroeg 69 (waarvan 28 in 1909 en 41 in vorige jaren afgestaan), gezamenlijk groot 15 893 bouws, tegen 80 perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 21 755 bouws, in 1908. Van de in 1909 aanvaarde perceelen, van welke er 1 ten name van een Chinees en de overige ten name van Europeanen of cultuurmaatschappijen zijn ingeschreven, waren er 20 bestemd tot uitbreiding van bestaande ondernemingen, zoodat zij niet voor

den vollen termijn van 75 jaren, doch voor den verderen duur van het reeds op die ondernemingen gevestigd erfpachtsrecht zijn afgestaan. Ten opzichte van 8 perceelen in de Preanger-Regentschappen en 1 perceel in Pasoeroean is in de erfpachtsakte het verbod om koffie te telen opgenomen. Van de in 1909 aanvaarde perceelen is voor 43 de canon vastgesteld op f 1,50 tot f 5 en voor 25 op f 1 per bouw 's jaars, terwijl de afstand van één in openbare veiling gebracht, reeds eerder in erfpacht uitgegeven perceel in de residentie Pasoeroean geschiedde tegen een jaarlijkschen pachtschat van f 11,50 per bouw.

Werd, zooals hiervóór is gezegd, het areaal van de in erfpacht uitgegeven gronden, tengevolge van de aanvaarding van 69 nieuwe perceelen, met 15 893 bouws vergroot, het onderging daarentegen eene vermindering met 15 172 bouws wegens terugkeer aan het Gouvernement van 41 perceelen en 4 perceelsgedeelten. Aangezien op ult. 1908 in erfpacht werden bezeten (volgens verbeterde opgaven; zie de noten *d* t/m *k* van tabel IV *A* van bijlage M) 2793 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 604 929 bouws, was, als gevolg van de besproken verandering, het areaal bij het einde van 1909 gestegen tot 605 650 bouws, verdeeld over 2821 perceelen. Behalve deze perceelen, waarop tijdens de uitgifte in erfpacht nog geen titel gevestigd was, waren op ult. 1909 nog, als in erfpacht bezeten, ingeschreven 82 perceelen (35 622 bouws), uitmakende gronden, welke tevoren als huurgronden te boek stonden (zie de volgende rubriek). Uit tabel IV *A* van bijlage M blijkt hoe de voormelde 605 650 bouws, naar gelang ook van het aantal perceelen, waarvoor die uitgestrektheid stond ingeschreven, over de gewesten verdeeld waren en van welke jaren de uitgifte dagteekent.

Bij het einde van 1909 bedroeg het aantal nog niet aanvaarde, reeds afgestane perceelen 201, betrekking hebbende op 41 056 bouws, en dat der toegezegde, maar nog niet afgestane perceelen 231, met eene uitgestrektheid van 205 300 bouws. Cijfers per gewest vindt men in de voormelde tabel IV *A*. Het aantal aanvragen, in 1909 om verschillende redenen afgewezen, bedroeg 100, tegen 267 in 1908.

Het over 1909 door de verschillende erfpachters op Java — ook door hen die gewezen huurgronden in erfpacht bezitten — aan canon verschuldigde, bedroeg f 1 445 569,74[5]. Omtrent de aanzuivering, ook over vorige jaren, zij verwezen naar tabel IV *B* van bijlage M.

Bij het einde van 1909 waren, op den voet van het sedert ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611), dan wel op dien van de ordonnantie in Ind. St. 1904 n°. 326, juncto 1905 n°. 153 en 1908 n°. 263, tot regeling van den afstand van grond tot uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw, toegezegd 28 perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 320 bouws, en afgestaan, doch nog niet aanvaard, 35 perceelen, tot eene gezamenlijke grootte van 295 bouws, terwijl 129 perceelen, tot eene gezamenlijke grootte van 1790 bouws, door de aanvragers waren aanvaard (vgl. de gewestelijke opgaven sub IV *C* van bijlage M). Het aantal aanvragen, in 1909 om verschillende redenen afgewezen, bedroeg 8, tegen 10 in 1908.

Vervanging van huur door erfpacht. De oppervlakte van de erfpachtsperceelen, welke uit gewezen huurgronden bestaan, bedroeg op ult. 1909 35 622 bouws, verdeeld over 82 perceelen (vgl. noot *a* van tabel IV *A* van bijlage M).

Verhuur van grond. Voor andere dan landbouwdoeleinden waren op ult. 1909 van kracht 100 huurovereenkomsten, namelijk voor terreinen in de residentiën Batavia 17, Preanger-Regentschappen 7, Cheribon 1, Pekalongan 2, Semarang 10, Rembang 16, Soerabaja 37, Pasoeroean 6, Besoeki 1, Banjoemas 1 en Kedoe 2. Het verschuldigde wegens huursom bedroeg respectievelijk f 3998, f 314, f 30, f 36, f 49, f 246, f 3732, f 102, f 6, f 5 en f 6. De in de baai van Sidajoe (Soerabaja) door aanslibbing ontstane, onder de benamingen tambak wader pari en tanah tlatah laoet bekende gronden werden aan de bevolking verhuurd voor f 3909, terwijl de in de residentiën Rembang en Soerabaja gelegen, ten behoeve van de werken in de Solo-vallei onteigende en, na de staking van die werken, verhuurde gronden respectievelijk f 3386 en f 3172 aan huur opbrachten.

Verkoop van grond. De uitgestrektheid van de kleine stukken grond, die in 1909 voor woonerven en nijverheidsinrichtingen door het Gouvernement aan particulieren in eigendom zijn afgestaan, bedroeg in het geheel 1 233 641 M²., waarvoor aan koopsommen bedongen is f 243 365. Gespecificeerde opgaven daaromtrent zijn te vinden in tabel V van bijlage M).

Uitgifte van grond met het recht van opstal. De onder dezen titel in 1909 door het Gouvernement aan particulieren afgestane kleine stukken domeingrond besloegen gezamenlijk 1 699 105 M²., waarvoor door de verkrijgers verschuldigd was f 45 374 (zie tabel V van bijlage M).

Uitgifte van grond in bruikleen of met het recht van gebruik. Voor de uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw, op den voet van het sedert ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611), waren op ult. 1909 in bruikleen afgestaan 39 perceelen, waarvan 19 betrekking hadden op 84 bouws en 20 op 173 189 M². Cijfers per gewest vindt men in tabel VI van bijlage M. Voorts werden in 1909 in bruikleen afgestaan in de residentie Preanger-Regentschappen een stuk weidegrond, ter grootte van 60 bouws, voor selectieproeven ten behoeve van de thee-cultuur, in de residentie Semarang een stuk boschgrond, groot 30 bouws, aan de „Vereeniging tot bevordering der Evangelie-verbreiding in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen" en in de residentie Pasoeroean een perceel woeste gronden, groot ongeveer 100 bouws, voor den aanleg van proeftuinen.

Met het recht van gebruik werden in 1909 afgestaan in de residentie Rembang een perceel, groot 2325 M²., aan de „Vereeniging tot ondersteuning van zendelingen der Salatiga-zending op Java" en in de residentie Pasoeroean een perceel, groot 2720 M²., voor den aanleg van waterwerken.

Beschikking door het Gouvernement over grond in het bezit van derden. Een overzicht van de in 1909 plaats gehad hebbende onteigening bij minnelijke schikking van voor de uitvoering van 's lands werken benoodigde gronden, bij de inlandsche bevolking in gebruik, is opgenomen sub VII van bijlage M.

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. De omtrent dit onderwerp voor de residentiën Lampongsche districten, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Menado en Amboina uitgevaardigde regelingen vonden in 1909 alleen toepassing in de residentie Menado, waar 4 huurovereenkomsten werden gesloten.

Ontginning door inlanders van domeingrond. In de residentie Menado werd, op den voet van Ind. St. 1896 n°. 107, in 1909 respectievelijk aan 63, 16 en 81 personen vergunning verleend tot ontginning van ± 66, 25 en ± 394 bouws in de afdeelingen Amoerang, Tondano en Gorontalo.

Op den voet van Ind. St. 1889 n°. 63 werden aan een negental personen vergunningen uitgereikt tot ontginning van kleine stukken grond op het eiland Bengkalis (Oostkust van Sumatra).

Uitgifte van grond in erfpacht. In 1909 kwamen 39 aan-

vragen om uitgifte in erfpacht van domeingrond tot afdoening (tegen 60 in 1908), van welke er 7 zijn afgewezen. De 32 ingewilligde aanvragen hadden betrekking op een gelijk aantal perceelen, tot eene geschatte uitgestrektheid van 56 159 bouws.

Van het beginsel om slechts bij uitzondering den canon lager te stellen dan het in 1888 aangenomen minimum van f 1 per bouw 's jaars, tenzij het streken geldt, waarvoor een lager bedrag vooralsnog aanbeveling verdient tot aanmoediging van de vestiging eener particuliere landbouwnijverheid, is in 1909 afgeweken ten aanzien van 1 perceel in Atjeh en onderhoorigheden (maatstaf f 0,50 per bouw 's jaars), 12 perceelen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (maatstaf f 0,50, f 0,25 en f 0,10), 1 perceel in Celebes en onderhoorigheden (maatstaf f 0,25), 2 perceelen in Amboina (maatstaf f 0,20) en 3 perceelen in Menado (maatstaf f 0,45).

Ingeschreven, d. i. door de aanvragers (13 Europeanen, 1 Maleier en 5 naamlooze vennootschappen) aanvaard, zijn in 1909 19 perceelen — waarvan er één in 1907 en 18 in 1908 waren toegezegd — naar schatting gezamenlijk groot 17 127 bouws. Voor al deze perceelen, afgestaan voor den tijd van 75 jaren, is als maatstaf van den jaarlijkschen canon aangenomen het maximum van f 1 per bouw, met uitzondering van 1 perceel in Atjeh en onderhoorigheden, 1 perceel in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, 1 perceel in Amboina en 2 perceelen in Menado, waarvoor respectievelijk f 0,50, f 0,10, f 0,20, f 0,50 en f 0,50 per bouw als jaarlijksche pachtschat gevorderd is.

Van de vóór 1909 aanvaarde perceelen zijn er in dat jaar 1 geheel en 1 gedeeltelijk door het Gouvernement terugontvangen, hetgeen het areaal der erfpachtsgronden deed verminderen met 340 bouws. Aangezien op het einde van 1908 in erfpacht werden bezeten 244 perceelen, waarvan er 243 eene gezamenlijke grootte hadden van 281 996 bouws (van 1 perceel, uitmakende de oostelijke groep der Postiljon-eilanden, is de juiste grootte niet bekend), stonden dus op ult. 1909 te boek 262 perceelen, waarvan er 261 eene uitgestrektheid besloegen van ongeveer 298 783 bouws.

Ingevolge Ind. St. 1886 n°. 39 was over 1909 slechts canon te betalen voor de 162 vóór 1904 aanvaarde perceelen. Het verschuldigde beliep f 113 134,09. Omtrent de aanzuivering gedurende 1909, ook wegens achterstand over vorige jaren, wordt verwezen naar tabel IV *B* van bijlage M.

Afstand van grond in erfpacht tot uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw op den voet van Ind. St. 1904 n°. 326 had in 1909 niet plaats.

Verhuur van grond. Van de openbare wederverhuring van de sago-doesoens op Ceram (Amboina) is voorloopig afgezien in afwachting van de uitkomsten van de in gang zijnde proef met de exploitatie van die doesoens van gouvernementswege.

De bestaande overeenkomsten betreffende de verhuur door het Gouvernement, van de landen Lajang en Totaka in de afdeeling Makasser (Celebes en onderhoorigheden), de met klapperboomen begroeide tot het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden behoorende eilandjes en de klappertuinen op het eiland Kelemoa (Billiton) bleven voortloopen. Uit dien hoofde was respectievelijk verschuldigd f 731, f 2120 en f 84.

Aan huurpenningen van eenige aan de bevolking verhuurde domeingronden (tuinen) en sawahs op Bali (Boeleleng) moest in 1909 f 2 918,50 worden betaald, tegen f 3 163,25 in 1908.

Uitgifte van grond in eigendom of met recht van opstal. Hieromtrent zij verwezen naar de gewestelijke opgaven in tabel V van bijlage M.

Uitgifte van grond in bruikleen of met recht van gebruik kwam in 1909 niet voor.

V. AGRARISCHE EN KADASTRALE OPNEMINGEN.

§ 1. AGRARISCHE OPNEMINGEN.

Op Lombok werden de metingen in het belang van de aanvulling of verbetering van de in 1907 geëindigde agrarische opnemingen en de opneming der ambtsvelden van kjais en panghoeloes in 1909 voortgezet, terwijl in die afdeeling ook opnemingen en kaarteeringen werden verricht van gronden, welker opbrengst aan instellingen van openbaren of godsdienstigen aard reeds van ouds was of alsnog zal worden toebedeeld.

In Midden-Lombok werden de kunstmatig bevloeide en van regen afhankelijke sawahs opgemeten. Na afloop van dien arbeid werden de daarmede belast geweest zijnde 2 inlandsche landmeters voor het doen van dergelijke opmetingen naar de onderafdeeling Oost-Lombok gedirigeerd.

In de afdeeling Zuid-Bali werden in 1909 detail-werkzaamheden verricht.

Voor de bijhouding, aanvulling en herziening van de reeds verzamelde gegevens omtrent de bouwgronden in de afdeelingen Boeleleng en Djembrana was één inlandsche landmeter werkzaam.

§ 2. KADASTER.

Bij het einde van 1909 waren bij den kadastralen dienst werkzaam 32 Europeesche technische ambtenaren, benevens 1 commies, 6 klerken en 120 mantri's. Hiervan waren aangewezen voor het hoofdbureau te Batavia en de inspectie-afdeeling Bandoeng 2 ingenieurs, 1 landmeter, 1 commies en 5 mantri's.

De opmaking van meetbrieven van perceelen ter hoofdplaats Tandjoengpandan en binnen de districtshoofdplaatsen op Billiton (zie K. V. 1908, kol. 150) kwam gereed. Van de gedeelten, die daarvoor in aanmerking kwamen, werden blokkaarten samengesteld.

Door het kadaster-personeel zijn in 1909 voorts nog diensten verricht in verband met de vaststelling van den aanslag in de inkomstenbelasting en van den tusschentijds gewijzigden

verpondingsaanslag over de tijdvakken 1905—1909 en 1909—1910; het opmaken van meetbrieven voor den afstand in eigendom van gronden, behoorende tot het domein Bloeboer (Batavia); voor de vestiging van erfpachtsrechten tot de uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw door minvermogende Europeanen en met hen gelijkgestelden en van terreinen, waar gouvernements-pandhuizen en bijbehoorende administrateurswoningen zijn opgericht; hermetingen en grensuitzettingen van erfpachtsperceelen en de vervaardiging van verschillende overzichtskaarten ten behoeve van gewestelijke en gemeente-besturen, zoomede voor de plaatselijke bestuursambtenaren.

Aan ten bate van den lande ontvangen salarissen voor verrichtingen van wege het kadaster ten gerieve van het publiek is over 1909 in 's lands kas gestort f 88 492, tegen f 73 521 over 1908.

In het overzicht sub III van bijlage F zijn de voornaamste verrichtingen van het kadaster onder cijfers gebracht.

Voor de verschillende kadastrale opmetingen (met inbegrip van de kosten voor het onderhoud van alle triangulatiepilaren, opgericht door den geographischen, topographischen en kadastralen dienst) is in 1909 uitgegeven (volgens voorloopige boekingen) f 326 000, tegen f 311 267 (verbeterde opgave) in 1908.

Bij Gouv. Bt. 6 Mei 1910 n°. 39 (Ind. St. n°. 300) heeft het personeel van den kadastralen dienst eene reorganisatie ondergaan in verband met de overbrenging van de terreinopnemingen en kaarteeringswerkzaamheden van den kadastralen naar den topographischen dienst, waardoor de werkkring van den eerstgenoemden dienst tot dien van het zoogenaamde eigendomskadaster is teruggebracht (zie K. V. 1908, kol. 93).

VI. TRANSPORTEN.

Van de aannemingscontracten voor transporten, waarmede het departement van binnenlandsch bestuur bemoeienis heeft, liepen er op ult. 1909 elf ten einde, namelijk drie in de residentie Pekalongan, vijf in het gouvernement Sumatra's Westkust (met inbegrip van de vroeger van dat gouvernement deel uitmakende residentie Tapanoeli), één in elk der residentiën Benkoelen en Lampongsche districten (zie bijlage E, sub IV, van K. V. 1905) en één in de residentie Banka en onderhoorigheden (zie bijlage E, sub IV, van K. V. 1909). Het reede-vervoer ter hoofdplaats Pekalongan en ter afdeelingshoofdplaats Tegal, zoomede de transporten in het gouvernement Sumatra's Westkust zijn, met het oog op hunne geringe beteekenis — voor zoover Pekalongan betreft, wegens het door de Koninklijke Paketvaartmaatschappij aangenomen zeetransport van zout gedurende de jaren 1910 t/m 1915, en wat Sumatra's Westkust aangaat, tengevolge van de opheffing der verplichte levering aan het Gouvernement van door de inlandsche bevolking geteelde koffie —, bij wijze van proef, in eigen beheer genomen. Het vervoer te land in de residentie Pekalongan, zoomede de transporten in Tapanoeli en ter reede van eenige plaatsen op het eiland Banka zijn opnieuw aan aannemers toegewezen tegen de in bijlage F, sub III, vermelde eenheidsprijzen. In het reedevervoer te Telokbetong is, na eene mislukte aanbesteding, ondershands voorzien.

VII. PAKETVAART EN ANDERE STOOMVAARTDIENSTEN.

De bediening van de paketvaart in den Indischen Archipel vanwege de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, ingevolge het met haar gesloten contract (zie Bijbl. Ind. St. n°. 4569, Ind. St. 1899 n°. 212 en Bijbl. Ind. St. nos. 6669, 6678 en 6925), had ook in 1909 zonder stoornis plaats. De contractueele dienst I (Batavia—Padang—Oelee Lheue—Sabang—Sigli—Langsar) is in dier voege gewijzigd, dat telkens wanneer de havenmeester te Sabang daartoe het verzoek doet, met de voor dezen dienst gebezigde schepen eene reis van Sabang naar Poeloe Bras en van daar terug naar Sabang zal worden gedaan (Gouv. Bt. 21 Oct. 1909 n°. 22; Jav. Ct. n°. 85), terwijl in dienst XI (Soerabaja—Ampenan—Sawoe—Kisar—Serwaroe—Port Darwin), bij wijze van tijdelijken maatregel, Soembawa-besar is opgenomen (Gouv. Bt. 6 Jan. 1910 n°. 17; Jav. Ct. n°. 5).

Met betrekking tot de door de Maatschappij onderhouden niet-contractueele diensten zij het volgende vermeld. In den tusschen Batavia en Padang onderhouden veertiendaagschen dienst wordt Indrapoera niet meer aangedaan. De veertiendaagsche vaart tusschen Singapore, over Soengailiat, Pangkalpinang, Koba, Tandjoengpandan en terug, is opgeheven. Van Singapore uit wordt Palembang wekelijks rechtstreeks bezocht. Tusschen Makasser en Oost-Borneo werd in April 1909 een nieuwe lijn geopend, terwijl sedert Februari 1910 een veertiendaagsche vaart wordt onderhouden tusschen Bandjermasin en Poeroektjahoe (Gouv. Bt. 17 Jan. 1910 n°. 21). De dienst van Amboina naar Manokoeari (Noord-Nieuw-Guinea) is tijdelijk doorgetrokken tot de Humboldtbaai (Gouv. Bt. 14 Jan. 1910 n°. 10).

Door de Maatschappij wordt sedert Juli 1908 — oorspronkelijk ééns in de zes weken en sedert Januari 1909 maandelijks — een geregelde dienst onderhouden tusschen Java en Australië.

De volgende cijfers geven een overzicht omtrent het bedrijf der Maatschappij gedurende 1909, in vergelijking met de uitkomsten van de twee voorafgegane jaren.

Aantal geographische mijlen, door de schepen der Maatschappij afgelegd:	1907.	1908.	1909.
op lijnen, voor welke subsidie werd genoten	82 251	77 031	78 350
op regelmatige diensten buiten contract	253 697	286 178	336 381
op extra-reizen	29 338	33 373	30 554
op rivieren	18 531	18 274	16 632
ter uitvoering van met de Indische Regeering gesloten aannemingscontracten wegens zout- en kolenvervoer *a*)	19 848	16 608	19 809
voor overbrenging van expeditionnaire troepen	—	1 253	—
in 't geheel derhalve (geographische mijlen)	403 665	432 717	481 726
terwijl op de verschillende lijnen nevenstaand aantal reizigers werd vervoerd:			
gouvernementsreizigers	62 807	74 288	64 579
particuliere reizigers	345 158	374 440	432 821
Te zamen	407 965	448 728	497 400

a) Deze in 1910 vernieuwde aannemingscontracten betreffen: 1°. het vervoer van zout van Madoera naar Java's noord- en zuidkust en Banjoewangi, zoomede naar de buitenbezittingen, en 2°. het transport van Ombilin-kolen uit Emmahaven naar andere deelen van den Indischen Archipel (vgl. kol. 164 van K. V. 1909).

Het aantal van 59 schepen, waaruit de vloot der Maatschappij op 1 April 1909 bestond, is sedert vermeerderd met de nieuw aangebouwde passagiersbooten *van Heemskerk*, *van der Hagen*, *van Waerwijck* en *van Linschoten*, de vrachtboot *Atjeh* en de beide stoomlichters *Menggala* en *Donggala* (vgl. K. V. 1909, kol. 164). Daarentegen werd het stoomschip *Jacoba* op 20 October 1909 buiten dienst gesteld, zoodat de vloot op 1 April 1910 was samengesteld uit 65 schepen (50 passagiersbooten, 10 vrachtbooten, 4 hekwielers en 1 sleep- en bergingsvaartuig). In aanbouw waren de passagiersbooten *Elout* en *Buyskes*.

Van wege de stoomvaartmaatschappijen ,,Nederland" en ,,Rotterdamsche Lloyd" is (door elke om de 14 dagen) de wekelijksche maildienst tusschen Nederland en Indië geregeld onderhouden. Door de mailbooten van elk dier maatschappijen werden 26 uit- en thuisreizen volbracht, terwijl de vrachtbooten van de ,,Nederland" 27 uit- en 25 thuisreizen en die der ,,Rotterdamsche Lloyd" 21 uit- en thuisreizen deden.

De vloot van de ,,Nederland", die op ult. 1908 22 stoomschepen telde, is sedert vermeerderd met het vrachtschip *Nias* en bestond derhalve op ult. 1909 uit 23 stoomers (9 mail- en 14 vrachtbooten), metende bruto 106 630 ton. In aanbouw was het mailschip *Prinses Juliana*, terwijl de bouw van een tweeden mailstoomer van hetzelfde type werd voorbereid. De vloot der ,,Rotterdamsche Lloyd", die op ult. 1908 bestond uit 18 stoomschepen, is sedert vermeerderd met den mailstoomer *Tambora* en het vrachtschip *Gorontalo*, zoodat het aantal stoomers steeg tot 20 (9 mail- en 11 vrachtbooten), metende bruto 92 905 ton, terwijl nog in aanbouw is het vrachtschip *Bandoeng*.

Het op ult. December 1909 afgeloopen, met de beide stoomvaartmaatschappijen te zamen gesloten éénjarig contract betreffende het vervoer van gouvernementsgoederen naar Indië (zie K. V. 1909, kol. 165) is op dien datum vervangen door eene nieuwe, op ult. December 1912 eindigende overeenkomst, die echter stilzwijgend van jaar tot jaar kan worden verlengd, en waarin o. a., met betrekking tot de vrachtberekening der goederen, wederom enkele wijzigingen gebracht zijn. De met elke Maatschappij afzonderlijk gesloten éénjarige contracten voor het vervoer van gouvernementsproducten uit Indië herwaarts, welke op ult. Mei jl. eindigden, zijn voor het tijdvak 1 Juni 1910—ult. Mei 1911 van kracht verklaard. Ter vervanging van het onder dagteekening van 12 October 1908 gesloten contract voor het vervoer van gouvernementspassagiers tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië — zie K. V. 1909, kol. 165/166 — is met de beide stoomvaartmaatschappijen eene nieuwe, eveneens tot ult. Mei 1923 geldende overeenkomst (zie Jav. Ct. 1910 n°. 56) aangegaan, in verband met de hier te lande op 1 Juni en in Nederlandsch-Indië op 1 Augustus 1910 in werking getreden nieuwe klasse-indeeling van de gouvernementspassagiers (zie Ind. St. 1910 nos. 325 en 326).

Op den door de beide stoomvaartmaatschappijen onderhouden dienst tusschen Java en Britsch-Indië werden 15 reizen gemaakt.

Nadere opgaven omtrent de beide Maatschappijen, zoomede omtrent een aantal andere min of meer geregeld op of in Nederlandsch-Indië varende particuliere stoomschepen zijn te vinden op blz. 233/249 van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1910.

De bediening van de Java—China—Japan-lijn had gedurende 1909 zonder stoornis plaats. Met het oog op de vermeerdering van het verkeer worden een 2-tal nieuwe stoomschepen aangebouwd. Er werden in elken van de gesplitste diensten (zie K. V. 1908, kol. 155/156) 13 reizen gemaakt, terwijl op de gecombineerde route nog 3 reizen volbracht werden. Tengevolge van de verbetering der handelstoestanden in Oost-Azië viel eene rijzing in de vrachten te bespeuren, terwijl ook het vervoer van tusschendekspassagiers op bevredigende wijze toenam. De route van de Japan-lijn is, als proef, in dier voege gewijzigd, dat de uitreis van Soerabaja niet meer over Makasser, maar over Batavia plaats vindt.

De in Ind. St. 1905 n°. 370 opgenomen stoomvaartordonnantie werd, behalve bij de reeds in afd. I, § 2, van dit hoofdstuk vermelde ordonnantie in Ind. St. 1909 n°. 372, nog gewijzigd voor zooveel betreft de standplaatsen van de keuringscommissiën belast met het onderzoek van voor de groote vaart bestemde schepen (Ind. St. 1910 n°. 72) en in verband met de nieuwe bijzondere voorwaarden voor benoembaarheid tot betrekkingen bij de gouvernementsmarine (Ind. St. 1910 n°. 321).

VIII. KREDIETWEZEN.

a. Java en Madoera.

Sedert de afsluiting van deze rubriek in K. V. 1909 (kol. 165/168) is het aantal als rechtspersoon erkende kredietbanken met 10 vermeerderd, namelijk met de Ngawische, Bangkalansche, Djembersche, Bondowososche, Madjalengkasche, Galoesche (te Tjiamis), Cheribonsche, Indramajoesche [1]), Modjokertosche, Griseesche en Magetansche afdeelingsbanken (zie voor de statuten Jav. Ct. 1909 nos. 69 en 85 en 1910 nos. 2, 9, 10, 11, 17, 29 en 52), zoodat thans op een

[1]) De vier afdeelingsbanken in Cheribon zetten den arbeid voort van de inmiddels in liquidatie getreden Cheribonsche bank voor inlandsch gemeentekrediet, welker organisatie minder doelmatig bleek te zijn.

vijftal na (Buitenzorg, Rembang, Kraksaän, Loemadjang en Malang) in alle bestuursafdeelingen der gouvernementslanden van Java en Madoera dergelijke instellingen bestaan of door filialen vertegenwoordigd worden.

Van regeeringswege werden wederom, onder dezelfde voorwaarden als tot dusver, aan een 19-tal banken voorschotten verstrekt ter aanvulling van haar bedrijfskapitaal. Door de bank te Probolinggo werd een voor haar bedrijf niet meer benoodigd bedrag van f 5000 aan vroeger genoten regeeringsvoorschotten in 's lands kas teruggestort.

Ook thans weder werd aan eenige banken, welke daaraan behoefte bleken te hebben, tot wederopzeggens, een maandelijksche subsidie verleend ter tegemoetkoming in de kosten van beheer, terwijl aan eenige andere een bedrag ineens werd toegekend ter gedeeltelijke bestrijding van de kosten van eerste uitrusting [1]).

Van die banken, welke de over de van regeeringswege ontvangen voorschotten verschuldigde rente (4 % 's jaars) geheel of gedeeltelijk niet meer noodig hadden voor de aanvulling van hare reservefondsen, werd, evenals reeds ten aanzien van eenige instellingen van dien aard geschied is (vgl. K. V. 1909, kol. 167), voor den vervolge de storting daarvan in 's lands kas gevorderd.

Het bedrijfskapitaal van alle afdeelingsbanken en soortgelijke instellingen te zamen bedroeg bij de afsluiting van dit verslag ruim f 6 000 000, waarvan f 1 409 500 aan regeeringsvoorschotten.

Hoewel de gang van zaken bij de afdeelingsbanken bevredigend bleef, treedt toch steeds meer en meer de wenschelijkheid op den voorgrond om die instellingen groepsgewijze tot aansluiting te bewegen en de zorg voor het administratief beheer op te dragen aan door eenige aaneengesloten instellingen te bezoldigen bankcontroleurs, te kiezen uit deskundigen op het gebied van boekhouden en handelsadministratie.

De stiptheid in de afbetaling door de debiteuren van hunne schulden aan de banken bleef te wenschen overlaten. Sommige banken maken gebruik van het stelsel van duimafdrukken ten einde de identiteit van hare debiteuren beter vast te stellen.

Met gebruikmaking van de bevoegdheid, den Gouverneur-Generaal toegekend bij Ord. van 10 Jan. 1905 (Ind. St. nº. 35), werd tot dusver ten behoeve van 69 kredietbanken

[1]) Sedert het tijdstip van afsluiting der betrekkelijke opgaven in K. V. 1909 (kol. 166), zijn tot medio April 1910 de volgende voorschotten en subsidiën van den bedoelden aard verleend.

BANKEN te:	VOORSCHOT.	Bijdrage in de kosten van oprichting.	Maandelijksche subsidie.
Krawang	f 20 000	—	—
Batavia	—	—	f 150 *a*)
Kediri	15 000	—	—
Poerwodadi	10 000	f 200	150 *b*)
Bodjonegoro	20 000	—	—
Tjiandjoer	10 000	—	—
Pasoeroean	5 000	—	—
Patjitan	5 000	—	—
Ngawi	10 000	200	150
Wonosobo	10 000	—	—
Bangkalan	20 000	200	150
Ponorogo	15 000	200	150
Bondowoso	15 000	200	200
Djember	15 000	200	200
Lamongan	5 000	—	75
Madjalengka	10 000	200	150
Cheribon	15 000	200	250
Indramajoe	—	200	150
Tjiamis	10 000	150	150
Blitar	15 000 *c*)	—	—
Grisee	15 000	—	120

a) Boven de reeds verleende subsidie voor de filiaal te Meester-Cornelis.
b) Ter vervanging van de in 1908 toegestane subsidie van f 75 's maands.
c) Uitsluitend voor de aanschaffing van fokvee.

vrijstelling verleend van zegelrecht voor te haren behoeve opgemaakte schuldbewijzen en bewijzen van kwijting, betrekking hebbende op schulden wegens leeningen van ten hoogste f 300.

Ten behoeve van het toezicht op de desaloemboengs en desabanken waren tot ult. April 1910 216 mantri's voor het inlandsch kredietwezen in dienst gesteld, onder wie 8 hoofdmantri's in de residentie Cheribon, wier bezoldigingen ten laste van de betrokken kredietinstellingen komen.

Het aantal gewestelijke ambtenaren, tijdelijk aangesteld ten behoeve van het toezicht op de dorpskredietinstellingen, is gestegen tot 14. Van die ambtenaren wordt, zooals in K. V. 1909, kol. 167 is medegedeeld, naarmate zij meer en meer vertrouwd geraken met de kredietoestanden in hun ressort en met de meest practische wijze van boekhouding en administratie, partij getrokken in het belang van de afdeelingsbanken, ten einde de daaraan verbonden bestuursambtenaren zooveel mogelijk te ontlasten van de bemoeiing met het beheer dier instellingen.

Een uittreksel uit eene door den inspecteur van het inlandsch kredietwezen samengestelde nota over de werking van de afdeelingsbanken is als bijlage N bij dit verslag gevoegd.

Hoewel over het algemeen de desa-loemboengs door de bevolking zeer op prijs worden gesteld en die instellingen het padiwoekerbedrijf merkbaar in omvang hebben doen afnemen, doet zich het verschijnsel voor, dat de geneigdheid om het geleende product in natura instede van in geld terug te betalen te wenschen overlaat in streken, waar padi het voornaamste handelsproduct is. De actie der loemboengs zal aldaar zooveel mogelijk worden beperkt, met gelijktijdige uitbreiding van de geldkredietverschaffing.

Tegen de zich hier en daar openbarende neiging om gelden van de loemboengs te gebruiken voor de voorziening in de algemeene behoeften van de desa-huishouding is in Maart 1910 door den directeur van binnenlandsch bestuur eene waarschuwende aanschrijving uitgevaardigd.

Het aantal der desaloemboengs en desabankjes vermeerderde weder in belangrijke mate. Van de eerstbedoelde instellingen bestonden er, volgens de laatstverkregen opgaaf, 11 171, met een bedrijfsvoorraad van ruim 2,4 millioen pikol padi en f 770 000 aan geld, terwijl het aantal desabankjes 369 beliep, met een bedrijfskapitaal van ruim f 186 000.

Regeeringshulp ter tegemoetkoming in de kosten van oprichting van dorpskredietinstellingen werd alleen verleend met behulp van padivoorraden, afkomstig van sedert alsnog terugontvangen, in vroegere jaren aan de toenmaals noodlijdende bevolking verstrekte voorschotten.

Met de beschikbaarstelling voor de opschuring van padi van overtollige koffie-inkooppakhuizen en met de verstrekking van hout uit 's lands bosschen, tegen verminderd tarief, voor de oprichting van desaloemboengs werd voortgegaan.

Omtrent de loemboengs op de particuliere landerijen kan worden medegedeeld, dat in de organisatie van die op de Pamanoekan- en Tjiasem-landen belangrijke verbeteringen werden gebracht, dat de centrale loemboeng op de Pondokgede-landen uitstekend werkt en dat, naast het groot aantal loemboengs op het land Indramajoe-West (91 met een vermogen van 9500 pikol padi), door den beheerder de bank „Ekapaja" is opgericht, die in zeer gunstigen toestand verkeert en eene zeer gezochte spaargelegenheid is voor ingezetenen der aangrenzende gouvernementsdesa's.

Hier en daar openbaart zich de neiging tot coöperatie onder inlandsche handelaren en landbouwers. Onder de verschillende oorzaken, die medewerken om die neiging aan te kweeken, moet zonder twijfel ook gerekend worden het feit, dat het inlandsch kredietwezen den inlander de mogelijkheid en het nut der coöperatie practisch heeft doen blijken. Behalve op de totstandkoming van eenige op kleine schaal werkende handelsvereenigingen te Bandoeng, Temanggoeng en Madioen, valt te wijzen op de oprichting in Zuid-Banjoemas van eenige coöperatieve toko's ten behoeve van inlandsche ambtenaren en desalieden, van een coöperatieven timmermanswinkel te Toeban, van een tweetal gemeentelijke rijstpelmolens van eenvoudige constructie en wijders op pogingen om voor gemeenschappelijke rekening landbouwproducten rechtstreeks te verkoopen aan den export-groothandel.

Waar die pogingen tot aansluiting, zonder inmenging van

ambtelijke zijde, uitgaan van elkaar onderling kennende en vertrouwende personen, bestaan redenen om aan te nemen, dat zij zullen strekken tot verbetering van den maatschappelijken welstand van de belanghebbenden.

b. Buitenbezittingen.

De in den aanvang van 1908 opgerichte Groot-Atjehsche afdeelingsbank (zie K. V. 1909, kol. 168) breidde hare werkzaamheden belangrijk uit, ondanks de weinige medewerking welke zij ondervindt van de hoofden, die gaarne zelf als geldschieters optreden. Door de bank zijn twee agenten aangesteld, die ook hebben na te gaan of de kredietaanvragers voldoende solide zijn. Een hunner heeft tot ressort de XXII Moekims en de VII Moekims Pidië, terwijl de andere de XXVI Moekims en het gebied buiten de Sagi's, zoomede de XXV Moekims en de Zuidelijke Nederzettingen heeft te bereizen.

Te Djambi is in 1909 opgericht de „Djambische volksbank" (zie voor de statuten Jav. Ct. 1910 n°. 18). Zij is in het genot gesteld van een voorschot tot aanvulling van haar bedrijfskapitaal van f 55 000 (welk bedrag ongeveer gelijk is aan het saldo van de opgeheven Djambische landschapskas), eene maandelijksche subsidie van f 300 en een gelijk bedrag voor bestrijding van de kosten van eerste inrichting.

De Katimbangsche afdeelingsbank te Kalianda (Lampongsche districten) moest, wegens gebrek aan voldoende medewerking, haar bedrijf staken.

K.

I. ONDERWIJS.

§ 1. EUROPEESCH ONDERWIJS.

a. Middelbaar onderwijs.

Bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1910 n°. 14 (Ind. St. n°. 24) is de betrekking van inspecteur van het middelbaar onderwijs ingesteld.

De inrichting voor taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië (afd. B van het gymnasium Willem III) telde bij het einde van het schooljaar 1908/1909 8 leerlingen, terwijl de nieuwe cursus met 9 ingeschrevenen begon (onder wie 2 leerlingen voor enkele vakken), welk aantal in den loop van 1909 tot 10 steeg. Van de 10 op ult. December 1909 ingeschreven leerlingen waren er 6 in het bezit van het getuigschrift van voldoend afgelegd eindexamen der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in Nederland en hadden er 4 een dergelijk diploma in Indië verkregen. De op genoemd tijdstip aanwezige 4 leerlingen van het 1ste studiejaar (onder wie 1 leerling voor enkele vakken) waren allen candidaat-Indische ambtenaren.

Bij de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus was het aantal aanvragen om toelating in 1909 grooter dan in 1908. Op ult. 1909 telden de 3 inrichtingen, ongerekend de toehoorders en leerlingen voor enkele vakken, 963 leerlingen, namelijk 741 jongens en 222 meisjes, tegen 705 jongens en 178 meisjes in 1908. Onder de leerlingen bevonden zich 49 kinderen van inlanders en 49 van Chineezen (onder wie 1 meisje).

Op ult. 1909 telde de Koningin Wilhelmina-school te Batavia 163 leerlingen (onder wie 43 meisjes) in de afdeeling hoogere burgerschool met driejarigen cursus, 14 in de handelsschool, 10 in den zeevaartkundigen cursus [1]) en 302 (onder wie 3 voor enkele vakken) in de afdeeling B, namelijk 125 voor werktuigkunde, 169 (onder wie 3 leerlingen voor enkele vakken) voor bouwkunde en 8 voor mijnbouwkunde.

De formatie van het onderwijzend personeel bij voornoemde school, de hoogere burgerschool te Soerabaja en de afdeeling hoogere burgerschool van het gymnasium Willem III te Batavia is uitgebreid met respectievelijk één, vier en vier leeraren, en zulks met intrekking van een gelijk aantal tijdelijke leeraarsbetrekkingen bij die inrichtingen (Ind. St. 1910 nos. 34, 42 en 43).

Het aantal leerlingen van den ambachtscursus te Batavia bedroeg op ult. 1909 85 (namelijk 73 voor metaalbewerking, 8 voor houtbewerking en 4 voor verven), tegen 78 op ult. 1908.

Het aantal leerlingen van de burgeravondschool te Soerabaja bedroeg op ult. 1909 419 (onder wie 1 leerling in bijzondere vakken), tegen 378 op ult. 1908.

De gesubsidieerde ambachtsscholen te Semarang en Soerabaja begonnen het schooljaar 1909/1910 met respectievelijk 58 en 100 leerlingen.

De particuliere hoogere burgerschool voor meisjes met pensionaat te Batavia telde op ult. 1909 112 leerlingen, van wie in afd. A (hoogere burgerschool) 75 en in afd. B (opleiding voor de hulpakte) 37. Op ult. 1908 waren die cijfers respectievelijk 112, 78 en 34. Het einddiploma werd uitgereikt aan 13 leerlingen van afd. A, terwijl 14 leerlingen van afd. B voor de hulpakte slaagden.

Regelen voor de toekenning van subsidiën uit 's lands kas aan particuliere hoogere burgerscholen zijn vastgesteld bij Ord. van 7 April 1910 (Ind. St. n°. 237).

[1]) Bij Gouv. Bt. 15 Mei 1909 n°. 26 is, bij wijze van proef, bij den aan de Koningin Wilhelmina-school verbonden zeevaartkundigen cursus ingesteld eene tijdelijke betrekking van leeraar voor de theoretische en practische zeevaartkunde. Het reglement voor de genoemde school onderging eene wijziging van ondergeschikten aard bij Gouv. Bt. 8 Febr. 1910 n°. 13 (Bijbl. Ind. St. n°. 7180).

Het aantal der leerlingen, dat kosteloos tot een der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus, de Koningin Wilhelmina-school te Batavia en de burgeravondschool te Soerabaja werd toegelaten, bedroeg op 31 December 1909 121, onder wie 28 meisjes. Aan elk der laatstgenoemde twee inrichtingen waren 13 leerlingen tevens in het genot van een gouvernements-studiebeurs, terwijl daarenboven door het Algemeen Syndicaat van suikerfabrikanten op Java 1 beurs is toegekend aan 1 gratis-leerling van afdeeling B (cursus voor werktuigkundigen) van de Koningin Wilhelmina-school. Het „Siamfonds" ondersteunde 1 leerling van de afdeeling hoogere burgerschool van het gymnasium Willem III, het „Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen van goeden aanleg" 3 leerlingen van die school, 3 leerlingen van de afdeeling B van dezelfde inrichting, 3 studenten aan de Technische Hoogeschool te Delft en 1 student aan de Leidsche universiteit, en het „Studiefonds Midden-Java" 9 leerlingen van de hoogere burgerschool te Semarang.

Ongerekend de kosten van gebouwen en lokaalhuur, beliepen de van landswege voor het middelbaar onderwijs in 1909 gedane uitgaven (volgens voorloopige cijfers) f 1093497 en in 1908 (volgens definitieve opgaven) f 1 009 651.

Door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid is in Maart 1909 eene wijziging gebracht in de regeling voor de gratis-verstrekking van leermiddelen aan leerlingen op inrichtingen van middelbaar onderwijs (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7140).

b. Lager onderwijs.

Het reglement op het Europeesch lager onderwijs in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1894 n°. 192) onderging wijziging en aanvulling bij Ordn. van 10 Juni 1909 (Ind. St. n°. 319) en 5 April 1910 (Ind. St. n°. 228), o. a. met het oog op de aan daartoe door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen scholen te verbinden cursussen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs, terwijl, in verband hiermede, bij Gouv. Bt. 5 April 1910 n°. 39 (Ind. St. n°. 229) eene wijziging gebracht is in het Europeesch schoolreglement (Ind. St. 1908 n°. 312) en in de bepalingen tot regeling van de klassen en de bezoldigingen der onderwijzers aan de openbare lagere scholen voor Europeanen en met hen gelijkgestelden in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1875 n°. 76*a*). Bij gemeld besluit is tevens een eindexamen voor de bedoelde cursussen ingesteld.

In Maart 1909 zijn door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid enkele wijzigingen gebracht in de instructie omtrent de verplichtingen van de schoolcommissiën, van de inspecteurs en van het onderwijzend personeel werkzaam bij het openbaar Europeesch lager onderwijs in Nederlandsch-Indië (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7057).

Normaalscholen en akte-examens. Bij het einde van 1909 volgden te Batavia 42 en te Soerabaja 27 leerlingen (onder wie respectievelijk 26 en 15 vrouwelijke) de lessen aan de normaalschool ter opleiding voor de hoofdakte [2]), welke cijfers op ult. 1908 respectievelijk 39 en 26 bedroegen. Onder de in den loop van 1909 afgeschrevenen (respectievelijk 16 en 12 leerlingen) waren er te Batavia 7 en te Soerabaja 1, die in dat jaar de hoofdakte verwierven.

De normaalcursus ter opleiding voor de akte van bekwaamheid als onderwijzer (hulpakte) te Batavia telde op ult. 1908

[2]) Ingevolge Gouv. Bt. 12 Maart 1910 n°. 7 (Jav. Ct. n°. 22) is, met ingang van 1 Juli 1910, ook te Semarang eene dergelijke inrichting geopend.

12 leerlingen (6 mannelijke en 6 vrouwelijke), van welke er 11 — een 6-tal (3 mannelijke en 3 vrouwelijke) na het behalen van de akte van onderwijzer(es) — in den loop van 1909 werden afgeschreven. Na afgelegd examen werden toegelaten 17 leerlingen (10 mannelijke en 7 vrouwelijke), zoodat de cursus op ult. 1909 18 leerlingen (9 mannelijke en 9 vrouwelijke) telde, van wie 7 (5 mannelijke en 2 vrouwelijke) voor het eerste en 11 (4 mannelijke en 7 vrouwelijke) voor het tweede of hoogste studiejaar waren ingeschreven. Bij Gouv. Bt. 23 Juni 1909 n°. 19 is, met ingang van 1 Juli 1909, het aantal lesuren in elke der beide klassen van den cursus van 2 op 3 per dag gebracht, terwijl ook het maximum bedrag der aan de onderwijzers uit te keeren toelagen gewijzigd werd. Tot den cursus zullen voortaan ook worden toegelaten meisjes, die niet overdag behoeven te werken om in eigen onderhoud te voorzien of de kosten van opleiding op eene andere particuliere inrichting kunnen betalen, met dien verstande, dat bij gelijke geschiktheid on- of minvermogende vrouwelijke candidaten voor den cursus den voorrang hebben boven de meergegoede vrouwelijke adspiranten.

Particuliere gelegenheden om zich voor de akte-examens voor te bereiden, waren: de normaalklassen ter opleiding van onderwijzeressen bij 9 particuliere meisjesscholen (4 te Batavia, 1 te Semarang, 2 te Soerabaja, 1 te Malang en 1 te Padang) en een normaalschool te Soerakarta. Aan eene particuliere meisjesschool (te Batavia) was bovendien een cursus ter voorbereiding tot het examen voor de hoofdakte verbonden, terwijl aan het meerendeel der genoemde inrichtingen gelegenheid bestond om zich te bekwamen voor de akte-examens in vreemde talen en handwerken voor meisjes.

In 1909 werden te Batavia, Semarang en Soerabaja 226 volledige examens voor verschillende akten afgelegd, waarvan 144 met gunstigen uitslag. Aan mannen werden 21, aan vrouwen 123 akten uitgereikt.

Openbare lagere scholen. Behalve 7 Hollandsch-Chineesche scholen te Padang, Bandjermasin, Menado, Soerakarta, Malang, Bandoeng en Singaradja (Bali), werden in 1909 nieuwe openbare lagere scholen geopend te Batavia, Medan, Tandjoengpandan (Billiton) en Djatirata (Pasoeroean). Daarentegen werd de openbare lagere meisjesschool te Ambarawa (Semarang) gesloten, zoodat bij het einde van het jaar 1909 het aantal lagere scholen 200 bedroeg, waaronder 11 Hollandsch-Chineesche scholen. Het aantal scholen (gemengde eerste en meisjesscholen), waar ook in het Fransch en/of eene andere vreemde taal onderwijs werd gegeven, klom tot 60.

Ingevolge Gouv. Bt. 10 Juni 1909 n°. 18 (Bijbl. Ind. St. n°. 7064) is, met ingang van 1 Augustus 1909, aan de openbare Europeesche lagere gemengde scholen te Serang, Cheribon, Tegal (Pekalongan), Pekalongan, Pati (Semarang), Bodjonegoro (Rembang), Pasoeroean, Lawang (Pasoeroean), Bondowoso, Gombong (Kedoe), Kediri, Blitar (Kediri), Fort de Kock, Sawahloento (Padangsche Bovenlanden), Palembang, Muntok (Banka) en Bandjermasin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) een namiddag-cursus voor de Fransche taal verbonden, ter voorbereiding voor het toelatingsexamen tot de hoogere burgerscholen.

Op enkele na, waren aan alle scholen kinderbibliotheken verbonden [1]).

De cursussen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs bij de openbare Europeesche eerste lagere scholen te Bandoeng, Djokjakarta, Padang en Madioen telden op ult. December 1909 respectievelijk 24, 29, 14 en 4 leerlingen. Laatstbedoelde cursus wordt met het einde van het leerjaar 1909/1910 opgeheven (Gouv. Bt. 30 Juni 1909 n°. 11).

De cursussen in de beginselen der wiskunde en in het handteekenen aan een der scholen te Magelang telden op ult. December 1909 respectievelijk 13 en 23 leerlingen.

De proef met handenarbeid als integreerend deel van het onderwijs aan de 2de school te Bandoeng, de gemengde school te Pekalongan en de 2de school te Malang is als mislukt te beschouwen.

Met inbegrip van de 1815 leerlingen der elf Hollandsch-Chineesche scholen, telden de openbare Europeesche lagere scholen bij het einde van 1909 gezamenlijk 23 305 leerlingen (14 595 jongens en 8710 meisjes), zijnde 1591 meer dan op ult. 1908; het aantal betalende leerlingen nam toe van 11 474 tot 13 394, dat der niet-betalende daalde van 10 240 tot 9911. In deze cijfers zijn begrepen 6213 leerlingen (990 meer dan op ult. December 1908), behoorende tot de inlandsche of met haar gelijkgestelde bevolking, namelijk 885 kinderen van Christen-inlanders, 2768 van andere inlanders en 2560 vreemde oosterlingen (van wie respectievelijk 291, 258 en 490 meisjes). Aan de inrichtingen waren op ult. December 1909 490 onderwijzers en 283 onderwijzeressen werkzaam.

Over 1908 (volgens verbeterde opgaven) en over 1909 (volgens voorloopige gegevens) bedroegen de uitgaven voor het Europeesch lager onderwijs en de ontvangsten aan schoolgelden (hieronder ook de uitgaven en ontvangsten van de beide normaalscholen en van den normaalcursus te Batavia):

		1908.	1909.
Traktementen, leermiddelen, enz. ..		f 2 700 831	f 2 874 525
Gebouwen en huishuur		695 192	684 671
	Te zamen	f 3 396 023	f 3 559 196
Geïnde schoolgelden	openb. lagere scholen	357 592	393 568
	normaalscholen	4 380	4 675
	Te zamen	f 361 972	f 398 243
Blijft ten laste van den lande ...		f 3 034 051	f 3 160 953

Volgens voorloopige opgaven bedroegen de uitgaven voor de Hollandsch-Chineesche scholen in 1909 f 170 744 en de ontvangsten aan schoolgelden f 28 238, zoodat voor deze inrichtingen een bedrag van f 142 506 ten laste van den lande bleef.

Particuliere scholen. Van de op ult. December 1908 bestaande 40 scholen werden er 2 te Batavia, 1 te Tandjoengpandan (Billiton), 1 te Doekoehwringin (Pekalongan), 1 te Semarang en 1 te Ponorogo (Madioen) gesloten, terwijl 2 scholen te Djokjakarta tot één inrichting vereenigd werden; het aantal particuliere scholen bedroeg daardoor op ult. December 1909 33 (waaronder 25 waar meer uitgebreid lager onderwijs gegeven werd).

Aan 26 van de 33 particuliere scholen, zoomede aan de school der vereeniging „Soerabajasche industrieschool voor meisjes", aan de industrieschool „Insulinde" te Batavia, aan de onderwijscursussen van den „Indischen Bond" te Batavia en Meester-Cornelis en den herhalingscursus voor klein-ambtenaren van de vereeniging „Vooruitgang" te Buitenzorg werden ook in 1909 van gouvernementswege subsidiën toegekend. Bovendien werd eene maandelijksche tegemoetkoming van f 50 verleend aan de „Vereeniging tot bevordering van Christelijk leven en onderling hulpbetoon" te Magelang voor het geven van Europeesch onderwijs aan kinderen van uit de gewesten Menado, Amboina, Ternate en Timor afkomstige, den Christelijken godsdienst belijdende inlandsche militairen.

Het aantal leerlingen daalde in 1909 van 5076 tot 5044 (1701 jongens en 3343 meisjes). Onder die leerlingen kwamen er 791 voor van niet-Europeeschen landaard (47 meer dan op ult. December 1908), namelijk 8 kinderen van inlandsche Christenen, 346 van inlanders (niet-Christenen) en 437 van vreemde oosterlingen, onder welke respectievelijk 3, 111 en 150 meisjes.

Als onderwijzend personeel waren aan de gezamenlijke particuliere scholen verbonden 36 onderwijzers en 182 onderwijzeressen, zoomede 3 mannelijke en 12 vrouwelijke kweekelingen.

Op verschillende plaatsen bestonden namiddagscholen of avondcursussen voor enkele vakken van lager of meer uitgebreid lager onderwijs, of voor onderwijs in het Nederlandsch aan inlanders en met hen gelijkgestelden.

Scholen of klassen voor voorbereidingsonderwijs werden aangetroffen op 35 plaatsen (24 op Java en 11 in de buitenbezittingen), en wel ten getale van 68 (2 meer dan in 1908). De inrichtingen waarvan opgaven werden ontvangen telden

[1]) Met wijziging in zoover van het Europeesch schoolreglement, kan een deel der ten behoeve van de schoolbibliotheken toegestane gelden worden aangewend tot het aanschaffen van bij het onderwijs noodige aanschouwingsartikelen (Ind. St. 1909 n°. 370).

op het einde van 1909 te zamen 3291 leerlingen (3297 op ult. 1908). Ten behoeve van 36 dezer 68 scholen werd subsidie uit 's lands kas verleend op den voet der regelen, opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 6633.

Ter voldoening aan art. 8, al. 9, van de bij Ord. van 15 April 1909 (Ind. St. n°. 238) afgekondigde voorschriften nopens de toekenning van subsidiën uit 's lands kas aan particuliere Europeesche lagere scholen, zijn door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid in Februari 1910 (zie Jav. Ct. n°. 11) regelen vastgesteld met betrekking tot het door ontslagen onderwijzers bij dien departementschef in te stellen beroep.

§ 2. INLANDSCH ONDERWIJS.

Aan den adjunct-inspecteur van het inlandsch onderwijs in de 5de afdeeling is, in stede van Tondano, Menado als standplaats aangewezen.

a. Openbaar onderwijs.

Het inlandsch schoolreglement onderging, met betrekking tot de storting van de geïnde schoolgelden, eene wijziging bij Gouv. Bt. 24 Juli 1909 n°. 32 (Ind. St. n°. 394).

Opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren. In October 1908 is door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid een leerplan voor deze scholen vastgesteld (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7059).

Drie jongelieden uit Atjeh, één uit Banka en één uit Sumatra's Oostkust woonden de lessen der Bandoengsche inrichting bij.

Aan de overgangsexamens van de 1ste naar de 2de afdeeling werd te Bandoeng, Magelang en Probolinggo deelgenomen door respectievelijk 14, 21 en 19 leerlingen. Van de 14, 20 en 14 geslaagden lieten er zich respectievelijk 13, 13 en 12 voor de 2de afdeeling inschrijven. Eindexamen werd afgelegd door respectievelijk 17, 5 en 7 leerlingen, die allen slaagden.

Het aantal te Fort de Kock in opleiding zijnde zonen van Atjehsche hoofden (zie K. V. 1909, kol. 173) bedroeg op ultimo van het verslagjaar in de externenschool 15 en in de kweekschool 16.

Voor verdere opgaven omtrent de leerlingen en de samenstelling van het onderwijzend personeel zij verwezen naar bijlage P.

School voor zonen van inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders te Tondano. Op ult. 1909 werd de school bezocht door 39 leerlingen, allen afkomstig uit de residentie Menado. Het getuigschrift wegens volbrachten cursus werd uitgereikt aan 6 leerlingen, waardoor het aantal gediplomeerden dezer inrichting tot 164 is gestegen. Het schoolverzuim bedroeg 2¼ %. Zie overigens bijlage P.

Kweekscholen voor inlandsche onderwijzers. De ingevolge Gouv. Bt. 12 Sept. 1909 n°. 6 (Ind. St. n°. 457) te Oengaran (Semarang) opgerichte kweekschool werd in den aanvang van November 1909 geopend met 50 leerlingen in de voorbereidende afdeeling, terwijl het aan die inrichting verbonden personeel voorloopig is samengesteld uit één directeur, één Europeesche en één inlandsche onderwijzer.

Het aantal leerlingen van elke der kweekscholen te Bandoeng, Djokjakarta en Probolinggo, waarvoor in 1908 (zie K. V. 1908, kol. 165) een maximum van 120 was vastgesteld, is voor het schooljaar 1909/1910 bepaald op 112, 110 en 107. Het aantal leerlingen van de inrichting te Fort de Kock bedroeg in het schooljaar 1909/1910 87. Op 1 Januari 1909 waren op de eerstgenoemde drie scholen boven de formatie respectievelijk 1 (vrouwelijke), 3 (vrouwelijke) en 6 leerlingen toegelaten zonder toelage. Op ult. 1909 waren te Bandoeng, Djokjakarta, Probolinggo, Fort de Kock en Amboina ingeschreven 112, 110, 107, 87 en 50 adspirant-onderwijzers, tegen 107, 106, 111, 82 en 48 bij het einde van 1908. Aan de in 1909 afgenomen eindexamens onderwierpen zich 14, 17, 27, 14 en 7 candidaten, van wie er 14, 16, 26, 14 en 7 slaagden. Aan de toelatingsexamens werd deelgenomen door 260, 172, 112, 212 en 68 knapen, van wie er 40, 61, 38, 122 en 14 aan de eischen voldeden. Van hen konden er 24, 24, 19, 22 en 10 als leerling worden ingeschreven. Voor verdere gegevens zij verwezen naar bijlage P.

De aan de kweekscholen te Bandoeng, Djokjakarta, Fort de Kock en Amboina verbonden externenscholen werden in 1909 bezocht door 152, 243, 276 en 68 leerlingen, onder wie respectievelijk 24, 0, 24 en 10 meisjes.

De in Ind. St. 1903 n°. 160 opgenomen regeling der inkomsten van de taal- en teekenonderwijzers aan de kweekscholen onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 1 Mei 1909 n°. 55 (Ind. St. n°. 262).

De te Makasser geopende cursus tot opleiding van uit het gouvernement Celebes en onderhoorigheden afkomstige jongelieden tot inlandsch kweekeling (vgl. kol. 165 van K. V. 1908) telde op ult. 1909 71 leerlingen, verdeeld over 3 klassen. Vijftig onbemiddelde leerlingen genoten eene toelage.

Ten einde te kunnen voorzien in het gebrek aan voldoende leerkrachten bij de openbare lagere inlandsche scholen zullen, ingevolge Gouv. Btn. 29 Dec. 1909 n°. 23 (Jav. Ct. n°. 104) en 12 April 1910 n°. 38, bij wijze van proef, te Batavia, Buitenzorg, Malang, Bondowoso, Koeta Radja, Bandjermasin en Kandangan worden geopend uit twee jaarklassen bestaande normaal-cursussen voor ten hoogste 50 leerlingen, ter opleiding voor het examen van inlandsch hulponderwijzer. Aan die cursussen wordt gedurende 12 uren per week en per klasse onderwijs gegeven door het onderwijzend personeel der openbare inlandsche school ter plaatse. Aan de op te leiden jongelieden wordt toegekend eene maandelijksche toelage van f 8, met uitzondering van die te Koeta Radja, voor wie de toelage op f 10 's maands is vastgesteld.

Onderwijzersexamens buiten de kweekscholen. Op Java en Madoera meldden zich voor het examen van hulponderwijzer 481 en voor dat van kweekeling 971 candidaten aan, van wie er respectievelijk 182 en 369 slaagden. In de buitenbezittingen onderwierpen zich aan die examens respectievelijk 225 en 576 candidaten, van wie er 115 en 172 een voldoend examen aflegden.

Speciale scholen. De Depoksche school telde op ult. 1909 180 leerlingen (onder wie 90 meisjes), tegen 184 (onder wie 90 meisjes) op ult. 1908. Tot die 180 leerlingen behoorden 6 Chineesche jongens. De school is verdeeld in een vóórklasse en zeven jaarklassen.

De Ambonsche burgerschool werd op ult. 1909 bezocht door 328 leerlingen, onder wie 71 meisjes en 9 Chineezen. Drie leerlingen slaagden in het klein-ambtenaarsexamen.

De Menadosche school telde op ult. 1909 199 leerlingen, onder wie 28 meisjes. Nagenoeg allen waren kinderen uit den aanzienlijken stand. Twee leerlingen legden met gunstig gevolg het klein-ambtenaarsexamen af; een 2-tal ging over naar de hoofdenschool te Tondano.

De Delische, de Asahansche en de Langkatsche school telden op ult. 1909 respectievelijk 44 (onder wie 3 meisjes), 62 (onder wie 13 meisjes) en 48 leerlingen. Bij Gouv. Bt. 24 Maart 1910 n°. 17 is bepaald, dat de bij deze inrichtingen als hoofd der school te werk gestelde of nog te werk te stellen onderwijzers der 3de klasse bij het openbaar Europeesch lager onderwijs, bij eventueele bevordering tot onderwijzer der 2de klasse, aan de scholen geplaatst kunnen blijven.

Gewone lagere scholen. Het aantal openbare inlandsche scholen der 1ste klasse klom in 1909 op Java en Madoera van 54 (verbeterde opgaaf) tot 60 en dat der 2de klasse-scholen van 335 tot 412. Bij 54 1ste klasse-scholen is thans het Nederlandsch als leervak en als voermiddel bij het onderwijs

ingevoerd [1]). Verder werd besloten tot de oprichting van een aantal nieuwe scholen (zie nader bijlage P), die echter nog niet alle in werking kwamen, wat eveneens het geval was met eenige reeds vroeger toegestane scholen. In de buitenbezittingen steeg het aantal 2de klasse-scholen van 393 (verbeterde opgaaf) tot 395, terwijl de opening van verschillende in 1909 of reeds vroeger toegestane scholen werd voorbereid.

Opgaven omtrent het aantal scholen en het cijfer der leerlingen per gewest of per eiland worden aangetroffen in bijlage P. Wat de buitenbezittingen aangaat, loopen de opgaven (behalve wat het aantal openbare scholen betreft) slechts tot ult. 1908.

De gouvernementsscholen op Java en Madoera telden gedurende 1909 103 627 leerlingen, tegen 83 739 gedurende 1908 — eene vermeerdering dus van 19 888 — en op het einde van het jaar 73 744, zijnde 13 304 meer dan op ult. 1908. Het aantal meisjes vermeerderde van 2943 (verbeterde opgaaf) tot 3935. Het aantal ingeschreven leerlingen op de gouvernementsscholen in de buitenbezittingen gedurende 1908 beliep 75 048, tegen 69 846 gedurende 1907, eene vermeerdering dus met 5202. Op ult. 1908 waren 56 448 leerlingen ingeschreven, d. i. 3161 meer dan op ult. 1907. Het aantal meisjes verminderde van 14 972 tot 13 047, d. i. met 1925.

Ambachtsscholen voor inlanders. In December 1909 zijn, ingevolge Gouv. Bt. 1 Oct. 1909 n°. 27 (Ind. St. n°. 476), te Batavia en Soerabaja een 2-tal ambachtsscholen voor inlanders geopend, terwijl binnenkort ook eene dergelijke school te Semarang in werking zal komen.

Huisvlijtschool. De huisvlijtschool te Ngawi werd gedurende 1909 bezocht door 74 leerlingen, van wie er bij het einde van dat jaar nog 38 aanwezig waren. Van de 4 halfjaarlijksche klassen telde de hoogste 9 leerlingen.

Opleidingsschool voor inlandsche rechtskundigen te Batavia. Deze school (zie K. V. 1909, kol. 175/176) telt thans 6 leerlingen in de rechtskundige en 9 leerlingen in de voorbereidende afdeeling. Het aan de school verbonden personeel bestaat uit 1 leeraar-directeur, 1 leeraar-adjunct-directeur (beiden doctor in de rechtswetenschap), 1 onderwijzer der 1ste klasse van het openbaar Europeesch lager onderwijs (hoofd der voorbereidende afdeeling), 1 onderwijzer der 2de klasse van dat onderwijs (1ste onderwijzer aan de voorbereidende afdeeling) en 1 vrouwelijk hoofd der huishouding.

Desascholen [2]). Ten behoeve van de organiseering op Java en Madoera van volksonderwijs, uitgaande van de inlandsche gemeenten, met steun van regeeringswege — zie K. V. 1908, kol. 163 — zijn wederom, voor 12 gewesten, fondsen beschikbaar gesteld (Gouv. Btn. 12 Jan. en 13 April 1910 nos. 17 en 45; zie Jav. Ct. nos. 6 en 31).

Bij Gouv. Bt. 24 Febr. 1910 n°. 5 is de directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid gemachtigd om, boven het bij Gouv. Bt. 22 Jan. 1909 n°. 4 toegestaan aantal van 6 (zie K. V. 1909, kol. 176), nog 8 onderwijzers bij het openbaar inlandsch onderwijs, die het eindexamen van eene gouvernements-kweekschool voor inlandsche onderwijzers met gunstigen uitslag hebben afgelegd, ter beschikking te stellen van den directeur van binnenlandsch bestuur, om door dezen departementschef te worden werkzaam gesteld als opziener van de voormelde scholen. Voorts zijn bij Gouv. Bt. 13 April 1910 n°. 35 (zie Jav. Ct. n°. 31) voor het toezicht op de desascholen, bij wijze van tijdelijken maatregel, in dienst gesteld 1 inspecteur, 1 adjunct-inspecteur en 2 inlandsche hoofdopzieners.

Het voor 1909 aangenomen werkplan, omvattende de oprichting van 410 scholen, kon niet geheel ten uitvoer worden gelegd, in hoofdzaak omdat in de residentiën Rembang en Kediri aan de aanvragen om kostelooze verstrekking van hout uit 's lands bosschen, waartegen destijds verschillende — thans opgeheven — bezwaren bestonden, niet werd voldaan. Aan het einde van het jaar was om die reden het aantal scholen slechts toegenomen met 356, makende, met de 367 reeds bestaande, een totaal van 723.

De hieronder volgende tabel geeft een gewestelijk overzicht van het aantal scholen en van de mutatiën onder de leerlingen in 1909, uit welke tabel o. m. blijkt, dat op ultimo van dat jaar het gemiddeld aantal leerlingen per school ongeveer 60 bedroeg.

GEWESTEN.	Aantal scholen.	Aantal leerlingen op 31 December 1909.								Afschrijvingen in den loop van 1909 uit klasse:								Van de afgeschreven leerlingen verlieten de school wegens:											
		1ste klasse.		2de klasse.		3de klasse.		TOTAAL.		I.		II.		III.		TOTAAL.		overlijden of ziekte.		vertrek naar elders.		verwijdering wegens wangedrag.		verwijdering wegens ongeregeld schoolbezoek.		het gaan in eene betrekking. a)		onbekende redenen.	
		J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.
Bantam	99	4652	284	486	11	7	2	5145	297	783	94	38	6	—	—	821	100	69	15	225	19	—	—	134	23	107	24	286	19
Preanger-Regentschappen	217	7314	1115	1515	152	303	29	9132	1296	1964	418	223	22	54	8	2241	448	109	21	740	99	—	—	385	119	372	61	635	148
Cheribon	102	4309	207	1218	71	599	28	6126	306	1016	79	264	17	37	—	1317	96	210	10	396	9	—	—	101	1	152	58	458	18
Kedoe	120	8043	746	1190	49	456	5	9689	800	3185	339	430	26	40	8	3655	433	554	55	638	58	—	—	771	148	541	41	1151	131
Semarang	82	2433	217	257	4	—	—	2690	221	1274	156	59	4	—	—	1333	160	50	12	145	2	—	—	400	50	208	42	530	54
Rembang	44	2011	19	46	—	11	—	2068	19	263	—	9	—	—	—	272	—	39	—	47	—	—		70	—	104		12	—
Soerabaja	28	996	7	225	1	—		1191	8	310	1	26	—	—	—	336	1	41		46	—	—		33	—	144	1	72	—
Kediri	48	2375	128	614	7	410	3	3399	138	1712	91	460	4	120	1	2292	96	224	5	318	5	—	—	621	20	843	32	286	34
Pasoeroean	24	896	8	212	4	68		1176	12	452	1	80	—	35	—	567	1	90	—	172	1	—	—	61	—	50	—	194	—
TOTALEN	723	32999	2731	5763	299	1854	67	40616	3097	10959	1239	1589	79	268	17	12834	1335	1386	118	2727	193	—	—	2576	361	2521	259	3624	404

a) Hieronder ook de leerlingen, die de school verlieten om de ouders in hun bedrijf of nering behulpzaam te zijn.

1) Bij Gouv. Bt. 8 Nov. 1909 n°. 13 is, bij wijze van tijdelijken maatregel, bepaald, dat de aan de gereorganiseerde inlandsche scholen der 1ste klasse geplaatste onderwijzers der 3de klasse en hulponderwijzeressen van het openbaar Europeesch lager onderwijs, bij eventueele bevordering tot onderwijzer(es) der 2de klasse, bij die scholen geplaatst kunnen blijven totdat zij bij het openbaar Indisch onderwijs een totalen diensttijd hebben van 9 jaren, met dien verstande, dat in bijzondere gevallen die termijn eenigszins mag worden overschreden.

2) Omtrent de volksscholen in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden zie men hoofdst. C, § 3.

In aanmerking nemende dat omstreeks de helft van het aantal scholen nog slechts uit één klasse bestaat, zijn de cijfers van de afschrijvingen ontegenzeggelijk zeer hoog. Men verlieze hierbij echter niet uit het oog, dat bij de opening van nieuwe scholen vele kinderen òf uit nieuwsgierigheid òf op aansporing van de inlandsche bestuurshoofden de school bezoeken, doch bij het ophouden van die prikkels al spoedig niet meer tot de geregeld opkomende scholieren behooren en binnen korten tijd afgeschreven moeten worden. Ook bij de gouvernementsscholen doet zich dit verschijnsel voor en is het totaal der afschrijvingen uit de lagere klassen eveneens belangrijk, zooals o. a. blijken kan uit de op blz. 22 en 28 van het Algemeen verslag van het inlandsch onderwijs over 1908 voorkomende tabellen.

Hoewel derhalve het schoolbezoek over het algemeen nog veel te wenschen overlaat en het schoolverzuim in den regel vrij belangrijk is, maken enkele streken dienaangaande eene gunstige uitzondering, o. a. de afdeelingen Soekapoera en Limbangan der residentie Preanger-Regentschappen en de controle-afdeeling Blitar der residentie Kediri, waar de absentiën nog geen 10 % bedroegen. Over het algemeen ziet men in die groepen van scholen, waarover een opziener met het toezicht is belast, den toestand in dit opzicht gaandeweg verbeteren. Ook in de methode van het door de desa-goeroe's gegeven onderricht is, overal waar die onderwijzers onder de leiding van een gouvernementsonderwijzer gesteld zijn, verandering ten goede waar te nemen.

Over de resultaten van het volksonderwijs kan, uit den aard der zaak, nog niet met zekerheid geoordeeld worden; daarvoor is die instelling nog te jong. Intusschen kan toch reeds worden verklaard dat het gemeentelijk onderwijs, op den huidigen voet ingericht, levensvatbaarheid toont te bezitten en dat de dorpsonderwijzers, wanneer zij onder deskundig toezicht worden gesteld, zelfs met de zeer beperkte opleiding, welke zij thans ontvangen, in staat zullen zijn om het elementair onderwijs, waartoe de desaschool zich bepaalt, op zoodanige wijze te geven, dat daarvan een bevredigend resultaat mag worden verwacht.

Geldelijk overzicht. De kosten van het openbaar inlandsch onderwijs (met inbegrip van subsidiën aan particuliere inlandsche scholen) en de daartegenoverstaande ontvangsten wegens schoolgelden en verkoop van leermiddelen aan particulieren bedroegen over 1908 (verbeterde opgaven) en over 1909 (voorloopige gegevens) als volgt:

	1908	1909
Traktementen, leermiddelen, enz.	f 2 097 415	f 2 509 017
Gebouwen en huishuur	904 374	1 163 012
Subsidiën aan particuliere inlandsche scholen	422 138	487 651
Te zamen	f 3 423 927	f 4 159 680
Geïnde schoolgelden	f 214 398	f 258 938
Verkoop aan particulieren van inlandsche boekwerken en andere leermiddelen	26 308	29 637
Te zamen	f 240 706	f 288 575
Blijft ten laste van den lande ...	f 3 183 221	f 3 871 105

b. Particulier onderwijs.

Met afwijking van de in Ind. St. 1895 n°. 146 opgenomen bepalingen, is voor de particuliere inlandsche scholen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo een bijzondere maatstaf van subsidieering vastgesteld (Ind. St. 1909 n°. 388).

Bij circulaire van 4 Aug. 1909 (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7090) is door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid aan de hoofden van gewestelijk bestuur de bevoegdheid toegekend tot het geven van vergunning tot het gebruik van lokalen van inlandsche scholen voor particuliere cursussen aan inlanders.

Kweekscholen en opleidingsklassen. Het seminarie te Depok (Batavia), waar Christen-inlanders uit verschillende streken van den Archipel kosteloos tot onderwijzers, tevens zendelinghelpers worden opgeleid, telde op ult. 1909 42 leerlingen; naar den landaard verdeeld waren er op dat tijdstip 1 Soendanees, 2 Niassers, 10 Dajaks, 14 Bataks, 1 Javaan, 9 Sangineezen, 4 Menadoneezen en 1 Papoea. In den loop van 1909 werd 1 leerling wegens gebrek aan aanleg en 1 wegens wangedrag weggezonden; 5 leerlingen verlieten de inrichting, na met gunstigen uitslag eindexamen te hebben afgelegd; 11 nieuwe leerlingen, van wie er een kort na aankomst overleed, werden ingeschreven.

De door de Nederlandsche Zendingsvereeniging gestichte bijzondere kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Bandoeng telde op ult. 1909 46 leerlingen. In het begin van het verslagjaar is een verbeterd leerplan ingevoerd. Aan deze school werd over 1909 een regeeringssubsidie toegekend.

Op ult. 1909 bedroeg het aantal leerlingen aan de ,,Keuchenius-school" te Djokjakarta, waar inlandsche jongelieden worden opgeleid tot helpers bij het onderwijs, den hospitaaldienst en den dienst des Woords, 36, van wie 6 leerlingen in de hoogste klasse. Zeven leerlingen werden opgeleid voor den dienst in het Petronella-hospitaal. In den loop van 1909 werd voor het eerst eindexamen [1]) afgelegd door 6 leerlingen, van wie er 5 slaagden. Ook over 1909 werd aan deze school van regeeringswege subsidie toegekend.

De vanwege de Doopsgezinde Zendingsvereeniging te Mergaredja (Semarang) opgerichte, van gouvernementswege gesubsidieerde zendingskweekschool voor inlandsche onderwijzers werd op ult. 1909 bezocht door 28 leerlingen, verdeeld over 2 klassen. Alle leerlingen, op 6 na, waren internen. De inrichting werd gesubsidieerd.

De door de Salatiga-zending opgerichte, van Kalitjeret (Semarang) naar Tingkir overgebrachte kweekschool voor inlandsche onderwijzers telde op ult. 1909 16 kweekelingen, allen in het tweede studiejaar. Aan deze school is een gouvernementssubsidie toegekend.

De Roomsch-katholieke kweekschool voor de vorming van inlandsche onderwijzers te Moentilan (Kedoe) telde op ult. 1909 in 5 klassen 75 leerlingen, van wie 6 in de hoogste klasse. Ook over 1909 werd aan deze school subsidie toegekend.

Aan de te Djokjakarta, Magelang en Probolinggo gevestigde, onder leiding van gediplomeerde onderwijzers bij het Europeesch lager onderwijs staande cursussen tot vorming van inlandsche hulponderwijzers, werden in 1909 opgeleid respectievelijk 9, 3 en 6 inlandsche hulponderwijzers. Aan de leiders dier cursussen werd eene subsidie van f 300 per hulponderwijzer uitgekeerd.

Aan de door het Nederlandsch Zendelinggenootschap onderhouden kweekschool tot opleiding van inlandsche onderwijzers, tevens godsdienstvoorgangers, te Madjawarna (Soerabaja) waren op ult. 1909 ingeschreven 21 leerlingen. De school bleef in het genot van subsidie.

De seminariën te Sipoholon (Tapanoeli) en Ombalata (Nias), zoomede de tot kweekschool vervormde inrichting te Naroemonda (vgl. K. V. 1909, kol. 178), allen van het Rijnsche Zendinggenootschap, werden op ult. 1908 door respectievelijk 113, 27 en 66 leerlingen bezocht. Gedurende dat jaar legden aan de beide seminariën respectievelijk 58 en 3 leerlingen eindexamen af, terwijl 11 niet voor onderwijzer bestemde leerlingen de inrichting te Ombalata, wegens doorloopen cursus, verlieten. De drie inrichtingen zijn in het genot van een regeeringssubsidie. De eveneens door genoemd genootschap te Bandjermasin opgerichte kweekschool voor inlandsche onderwijzers telde op ult. 1909 20 leerlingen, allen internen.

De door het Nederlandsch Zendelinggenootschap onderhouden en van gouvernementswege gesubsidieerde [2]) kweekschool voor inlandsche onderwijzers en godsdienstvoorgangers te Tomohon (Menado) telde op ult. 1909 32 leerlingen.

De kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Kaloewatoe (Sangi- en Talaud-eilanden) van het Sangi- en Talaud-Comité telde op het einde van 1909 48 leerlingen. De school is in het genot van subsidie.

[1]) Het programma voor het eindexamen aan de school is vastgesteld bij Gouv. Bt. 12 Mei 1909 n°. 31 (Bijbl. Ind. St. n°. 7048).

[2]) Aan deze inrichting is eene buitengewone subsidie toegekend bij Gouv. Bt. 29 April 1909 n°. 12 (Bijbl. Ind. St. n°. 7021).

Bij de door de Roomsch-katholieke missie onderhouden kweekschool te Woloan (Menado) waren op ult. 1909 21 leerlingen ingeschreven.

Hollandsche cursussen. Voor zoover daaromtrent gegevens zijn verstrekt, waren in 1909 14 inrichtingen in werking, waar aan inlanders onderwijs in de Nederlandsche taal werd gegeven, namelijk 7 op Sumatra, 6 te Amboina en 1 te Saparoea. De meeste dezer cursussen werden gehouden door onderwijzers van het openbaar Europeesch of inlandsch onderwijs.

Behalve de eigenlijke cursussen bevinden zich op Sumatra nog vele gelegenheden, waar door bijzondere personen aan kinderen onderwijs in het Nederlandsch gegeven wordt. Op de grootere plaatsen in West-Java wordt nog door tal van niet-gediplomeerden aan inlanders de Nederlandsche taal onderwezen.

Kost- en dagschool te Tomohon, voor dochters van hoofden en aanzienlijken in de Minahasa. Op ult. 1909 werd de school bezocht door 116 leerlingen (1 meer dan in 1908), onder wie 11 jongens (de laatsten worden alleen toegelaten, als zij niet ouder zijn dan 8 jaar en hunne zusters als internen de school bezoeken). Behalve 4 Europeesche en 12 Chineesche scholieren, waren alle leerlingen kinderen van inlandsche hoofden, ambtenaren, aanzienlijken en gegoeden. Van de 105 meisjes waren er 94 intern. Behalve de Chineezen waren alle leerlingen Protestantsche Christenen. De school is in het genot van eene jaarlijksche subsidie van f 8000.

Scholen voor handwerksonderwijs voor inlanders. Op de ambachtsschool te Koewoe (Semarang) waren op ult. 1909 35 leerlingen ingeschreven, die onderwijs ontvingen in het timmeren: de 5 meest gevorderden kregen ook onderwijs in de fijnere houtbewerking. De resultaten van het onderwijs waren bevredigend. De school genoot over 1909 subsidie.

De door een ambtenaar van den waterstaat te Malang opgerichte handwerkscursus — zie K. V. 1907, kol. 176 — bleef gehandhaafd.

Aan de gesubsidieerde ambachtsschool te Semampir (Kediri) waren op het einde van 1908 11 leerlingen ingeschreven, welk aantal gedurende 1909 met 3 vermeerderde, terwijl 2 leerlingen de school verlieten.

De ambachtsschool te Lagoeboti (Tapanoeli) telde op ult. 1908 46 leerlingen. In den loop van het verslagjaar verlieten 6 leerlingen de inrichting met certificaat van doorloopen cursus.

Lagere scholen (zendings- en andere). Op Java en Madoera klom het aantal der zendingsscholen in 1909 van 98 tot 117 en dat der overige particuliere scholen van 493 tot 499. De buitenbezittingen telden op ult. 1908 1299 zendings- en andere scholen, tegen 841 zendings- en 306 andere scholen bij het einde van 1907. Van de 117 en 499 particuliere scholen op Java en Madoera genoten gedurende 1909 110 en 400 subsidie van het Gouvernement, wat van de zendingsscholen in de buitenbezittingen gedurende 1908 met 412 (onvolledige opgaaf) het geval was. De particuliere scholen op Java en Madoera telden gedurende 1909 63 710 leerlingen, tegen 62 135 (verbeterde opgaaf) gedurende 1908. Op ult. 1909 waren er nog ingeschreven 36 342, d. i. 59 per school. De 1299 particuliere scholen in de buitenbezittingen telden gedurende 1908 75 094 leerlingen en bij het einde van het jaar 58 676, d. i. gemiddeld 45. Het aantal scholen in de residentie Tapanoeli alleen bedroeg op ult. 1908 394, met 19 151 leerlingen, tegen 362 scholen met 17 015 leerlingen op ult. 1907, en in de Minahasa en Gorontalo 215 scholen met 13 713 leerlingen, tegen 198 scholen met 12 954 leerlingen op ult. 1907.

II. KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

§ 1. STUDIE VAN OOSTERSCHE TALEN EN VAN DE INSTELLINGEN VAN DEN ISLAM.

De adviseur voor inlandsche zaken — wiens instructie eenige wijziging onderging (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7123) — had ook in 1909, door de vele werkzaamheden welke hem in die qualiteit werden opgedragen, geen gelegenheid om zich aan zuiver wetenschappelijke onderzoekingen te wijden.

§ 2. OUDHEIDKUNDE.

Bij Gouv. Bt. 21 April 1910 n°. 37 (Ind. St. n°. 263) is ingesteld de betrekking van oudheidkundig ambtenaar, waartoe benoemd is dr. N. J. Krom, die, na zich hier te lande op de hem wachtende taak te hebben voorbereid, ter beschikking was gesteld van den Gouverneur-Generaal. De heer Krom is tevens aangewezen als lid en voorzitter van de commissie voor oudheidkundig onderzoek op Java en Madoera, welke functiën sedert het overlijden in Juni 1905 van dr. J. L. A. Brandes (vgl. K. V. 1905, kol. 166) onvervuld waren gebleven.

Het lid der genoemde commissie, de heer J. Knebel, zette zijne werkzaamheden op Java voort, terwijl het andere lid, de heer H. L. Leydie Melville, zich, behalve met de verdere bewerking van de door hem verzamelde oudheidkundige gegevens betreffende het voormalig rijk Pase (zie K. V. 1909, kol. 179), bezig hield met een onderzoek naar de oude grafsteenen te Leran en Tralaja (res. Soerabaja) en met het vervaardigen van plattegronden van de tempels van Prambanan en Saragedoeng.

Aan den kapitein der genie F. van Erp, die zich bleef wijden aan de werkzaamheden tot behoud van den Baraboedoer, is ook de leiding opgedragen van de ontgraving van het tempelterrein van Tjandi Sewoe, waarvoor bij Gouv. Bt. 20 Sept. 1909 n°. 26 gelden beschikbaar zijn gesteld.

De restauratie van de Tjandi Mendoet (zie K. V. 1908, kol. 170) was medio 1909 voltooid. De toegang tot het tempelterrein is van eene afsluiting voorzien en van de bezoekers wordt voortaan een matig entreegeld geheven (Gouv. Bt.

21 Oct. 1909 n°. 35). Een dergelijke maatregel zal, ingevolge Gouv. Btn. 29 Oct. 1909 n°. 20 en 18 Juni 1910 n°. 48, genomen worden ten opzichte van de tjandi's in de Prambanan-vlakte en den Baraboedoer.

Bij Ord. van 3 Mei 1909 (Ind. St. n°. 263) is de Ord. van 29 April 1878 (Ind. St. n°. 146) in dien zin gewijzigd, dat de bevoegdheid tot het verleenen van vergunning tot den uitvoer van oudheden voortaan, in stede van bij den Gouverneur-Generaal, bij den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid berust.

§ 3. KONINKLIJK MAGNETISCH EN METEOROLOGISCH OBSERVATORIUM TE BATAVIA.

De diagrammen van den nieuwen seismograaf (zie K. V. 1909, kol. 180/181) werden geregeld bewerkt en in een „Maandbericht" uitgegeven, terwijl de berichten over de in 1908 plaats gehad hebbende vulkanische verschijnselen en aardbevingen in den Archipel gepubliceerd werden in het Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië. Een onderzoek met betrekking tot de bepaling van de plaats van aardbevingen uit de opteekeningen van een enkel station werd zoo goed als voltooid.

Eene verhandeling over de resultaten van een voorloopig onderzoek omtrent de getijbeweging in de aardkorst werd aan de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam toegezonden, terwijl binnenkort eene getijstudie in druk zal verschijnen, die, behalve een kort theoretisch overzicht, eene practische handleiding voor de getijberekening zal bevatten. Het aantal der door het observatorium bewerkte getijtafels werd uitgebreid met tafels voor Moeara Djawa (mond der Koetei-rivier) en voor den mond der Palembang-rivier.

Ten behoeve van het onderzoek naar de oorzaken van den schadelijken b o h o r o k-wind in Deli werd een aanvang gemaakt met geregelde wind-observatiën te Koeto Tjane (Gajo-landen), Singkel en Tapa Toean (Westkust van Atjeh).

Op een aantal plaatsen werden nieuwe regenstations gevestigd, terwijl ook van particuliere zijde waarnemingen werden ingezonden. De cijfers over 1908 zijn gepubliceerd in den 30sten jaargang der „Regenwaarnemingen in Nederlandsch-Indië".

Het aantal der barometerstations werd uitgebreid met die te Mansinan (Noord-Nieuw-Guinea) en Koepang (Timor). Over het, op grond van barometer-aflezingen, ingestelde onderzoek naar den aard der luchtstroomingen, die weersveranderingen veroorzaken, verscheen een tweetal bijdragen in het Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië.

Ten dienste van het onderzoek der hoogere luchtlagen werden op verschillende plaatsen waarnemingen verricht van de richting en snelheid der wolken. Voor dat onderzoek wordt thans ook gebruik gemaakt van loods-, registreer- en kabelballons, zoomede van meteorologische vliegers, waarmede zeer goede resultaten verkregen werden. Door middel van registreerballons werden zelfs gegevens verkregen omtrent de temperatuur en de vochtigheid van luchtlagen op 11 K.M. hoogte.

Het observatorium verleende zijne tusschenkomst voor de verstrekking aan particulieren van een groot aantal regenmeters, een zevental zonneschijnmeters en andere instrumenten, die uit Europa moesten worden ontboden. Tevens werd een aantal meteorologische instrumenten in bruikleen verstrekt, o. a. ten behoeve van de verschillende Nieuw-Guinea-expedities.

Met de nieuwe inrichting van de zich steeds uitbreidende bibliotheek werd een begin gemaakt.

De barometerstand te Batavia bleef, behalve in December, toen hij ongeveer normaal was, in alle maanden beneden den normale. Evenals in 1908 wezen de afwijkingen van de overige elementen op een oorzakelijk verband met den barometerstand en konden derhalve over het algemeen normaal worden genoemd. De regenval in Januari, Februari, Maart en Mei was beneden en die in April en de oost-moesonmaanden boven het gemiddelde, terwijl December te droog was. Het aantal regendagen, de vochtigheid en de bewolking vertoonden afwijkingen overeenkomende met die van den regenval. De bewolking bleef echter ook in Januari, Maart en Mei boven het maand-gemiddelde. De temperatuur was betrekkelijk laag.

Op Sumatra was de regenval beneden en in het overig deel van den Archipel boven het gemiddelde: de afwijking bedroeg voor Oost-Java 29 % en over den geheelen Archipel berekend 8 %. Op Java was vooral de oost-moeson buitengewoon nat; op Sumatra en Borneo waren de afwijkingen onregelmatig over het jaar verdeeld, terwijl op Celebes en in het oostelijk deel van den Archipel, evenals op Java, te weinig regen viel in het begin van het jaar en in December en te veel in den oost-moeson.

§ 4. GENOOTSCHAPPEN TER BEVORDERING VAN WETENSCHAPPEN EN NIJVERHEID, WETENSCHAPPELIJKE WERKEN VAN VERSCHILLENDEN AARD; TIJDSCHRIFTEN EN NIEUWSBLADEN.

Zoowel de hier te lande als de in Indië gevestigde genootschappen op indologisch gebied bleven in 1909 hunne verschillende uitgaven voortzetten. Het aantal der in Nederlandsch-Indië verschijnende periodieken vermeerderde met: 2 Nederlandsche tijdschriften („Gids bij het huisonderwijs in Nederlandsch-Indië" en „De Bazuin, realistisch en idealistisch tijdschrift voor Nederlandsch-Indië"), 2 Nederlandsche weekbladen („Het Buitenzorgsch weekblad" en „Menado-courant"), 1 dagelijks („Jogja vooruit") en 1 tweemaal per week („Jahn's advertentieblad") verschijnende Nederlandsche courant, zoomede met een 12-tal tijdschriften en couranten in inlandsche talen. Daarentegen werd de uitgaaf gestaakt van de periodieken: „Soerja Soemirat", „De Getuige", „Thieme's Nieuws- en Advertentieblad", „De Sumatra Post", „Het Sumatraasch Nieuwsblad", „De Oosthoek", „Bintang Betawi", „Bintang Moekti", „Pewarta Menado", „Soeloeh Peladjar" en „Warta Brita".

Ten behoeve van de uitgave van een, door de zorgen eener

zich daartoe gevormd hebbende commissie, samengesteld „Gedenkboek”, ter gelegenheid van de herdenking van den honderdjarigen geboortedag van den natuuronderzoeker dr. F. W. JUNGHUHN, is geldelijke steun uit 's lands kas verleend.

Een door den houtvester dr. S. J. KOORDERS samengesteld werk, getiteld: „die Phanerogamen der Hochgebirgsflora von Java” zal in Indië op 's lands kosten worden uitgegeven.

III. EEREDIENST.

§ 1. CHRISTELIJKE GODSDIENST.

Indische Protestantsche Kerk. Bij het einde van 1909 waren 39 predikanten en 21 hulppredikers in functie, terwijl er respectievelijk 6 en 1 met verlof waren en 1 hulpprediker wachtgeld genoot. Het aantal Europeesche godsdienstleeraars (zie Ind. St. 1901 n°. 255) bedroeg op ult. 1909 6, die alle in functie waren.

Als van landswege bezoldigde inlandsche leeraars bij inlandsche Christen-gemeenten waren op ult. 1909 in dienst 273 personen, d. i. 12 meer dan het jaar tevoren. Voor het inlandsch leeraarsambt waren bij het einde van 1909 in opleiding (zie Ind. St. 1870 n°. 215, zooals het sedert is aangevuld en gewijzigd) 90 inlandsche kweekelingen, van wie er 25 in den loop van het jaar als zoodanig waren aangenomen.

Ook in 1909 zijn de gebruikelijke toelagen uit 's lands kas verleend, zoowel die welke strekken ter voorziening, op plaatsen waar geen predikant bescheiden was (een 57-tal, waaronder 8 in de buitenbezittingen), in het godsdienstonderwijs der Europeesche jeugd door middel van daartoe door het kerkbestuur aangewezen personen (onder wie 17 vrouwen), als de toelagen ter tegemoetkoming van enkele gemeenten in de kosten van den openbaren eeredienst, zoomede ten behoeve van het godsdienstonderwijs bij inlandsche Christengemeenten, die over geen uit 's lands kas bezoldigden Europeeschen of inlandschen geestelijke konden beschikken. Laatstbedoelde toelagen werden in 1909 genoten door de gemeenten in de residentiën Amboina en Menado.

Bij Gouv. Bt. 28 Sept. 1909 n°. 26 (zie Jav. Ct. n°. 79) is het dienstwerk van de predikanten te Amboina en Koepang (Timor) opnieuw geregeld, terwijl bij Gouv. Bt. 25 Febr. 1910 n°. 43 is bepaald dat tot het dienstwerk van den predikant te Bonthain ook behoort de dienst in de gemeenten Loewoek, Banggai en Kolonedale (afd. Oostkust van Celebes). Omtrent nieuwe regelingen ten opzichte van het dienstwerk van de predikanten te Poerworedjo, Kediri en Soerakarta zie men Bijbl. Ind. St. nos. 7181, 7182 en 7183.

Roomsch-katholieke Kerk. Bij het einde van 1909 waren, met inbegrip van den Apostolischen Vicaris, in Indië aanwezig 58 geestelijken. Bezoldiging uit 's lands kas werd genoten door 34 geestelijken en door 11 inlandsche of met inlanders gelijkgestelde leeraren bij de Roomsch-katholieke gemeenten.

Op aanvragen van de zijde van het Roomsch-katholiek kerkbestuur om op 's lands kosten door verschillende geestelijken kerkelijke dienstreizen te laten doen buiten de vaste dienstreizen werd gunstig beschikt.

Voor het geven van Christelijk onderwijs aan de Roomsch-katholieke jeugd werden in 1909 toelagen verleend aan 58 gemeenten (hiervan 7 in de buitenbezittingen), terwijl de gemeenten te Koeta Radja en Makasser in het genot bleven van eene kleine tegemoetkoming in de kosten van den eeredienst.

Bij Ord. van 4 Febr. 1910 (Ind. St. n°. 96) zijn de statuten (gepubliceerd in Jav. Ct. 1910 n°. 13) goedgekeurd van de Vereeniging der Paters Capucijnen te Pontianak (Westerafdeeling van Borneo) en is die vereeniging mitsdien als rechtspersoon erkend.

Zendingswerk (buiten dat der Roomsch-katholieke missie). Gedurende het tijdvak 1 Juli 1909 tot en met ult. Juni 1910 zijn in Indië voor het eerst toegelaten 22 zendelingleeraren en werd het ressort van 3 zendeling-leeraren uitgebreid. Toelating als hulpzendeling werd in genoemd tijdvak verleend aan 27 inlanders of met hen gelijkgestelden, zoomede aan 2 Chineezen (zie bijlage Q).

Omtrent de vanwege de zending in stand gehouden ziekeninrichtingen zie men afdeeling V van dit hoofdstuk.

§ 2. MOHAMMEDAANSCHE GODSDIENST.

Van de mededeelingen op Mohammedaansch godsdienstig gebied, welke in de gewestelijke verslagen voorkwamen, is reeds melding gemaakt in hoofdstuk C.

Het aantal Nederlandsch-Indische Mekkagangers, dat zich bij ons consulaat te Djeddah (Arabië) voor de bedevaart van 1909 aanmeldde, bedroeg 9644, tegen 9168 in 1908. Van die 9644 pelgrims, van wie er, volgens bij gemeld consulaat ontvangen bericht, 753 gedurende de bedevaart overleden, werden er 344 door den consul van nieuwe passen voorzien, terwijl de overige in het bezit waren van in Nederlandsch-Indië afgegeven passen.

Bij Ord. van 27 Juli 1909 (Ind. St. n°. 396) zijn nieuwe voorschriften gegeven betreffende de reispassen van bedevaartgangers naar Mekka, terwijl bij Gouv. Bt. 27 Juli 1909 n°. 13 (Ind. St. n°. 397) modellen zijn vastgesteld voor die reispassen en voor een door de hoofden van plaatselijk bestuur aan te houden register van de door hen verleende reispassen en van de terugkomst der bedevaartgangers. Met het oog op de vele bezwaren, verbonden aan de inning en de overmaking naar Nederland van de consulaatrechten (ad f 2,50), welke door de Mekkagangers zijn te voldoen wegens het viseeren van hunne passen door onzen consul te Djeddah, is

besloten die inning voortaan in Indië te doen plaats hebben in den vorm van een verhoogd zegelrecht. Dienovereenkomstig is het tot dusver verschuldigd zegelrecht, ad f 1,50, met wijziging der zegelordonnantie (zie Ind. St. 1910 n°. 160), verhoogd tot f 4.

Door de residenten van Cheribon en de Preanger-Regentschappen zijn, ingevolge de bij de zoogenaamde „huwelijksordonnantie" (Ind. St. 1895 n°. 198, juncto 1898 n°. 149, 1904 n°. 212 en 1909 n°. 409) aan de hoofden van gewestelijk bestuur van de gouvernementslanden op Java en Madoera verleende bevoegdheid, nieuwe regelingen uitgevaardigd met betrekking tot het sluiten van huwelijken en het kennisnemen van verstootingen onder Mohammedanen en de verdeeling van de dienaangaande verschuldigde heffingen tusschen de bevoegde Mohammedaansche beambten en de moskeekassen (zie Jav. Ct. 1909 n°. 67 en 1910 nos. 24 en 47).

IV. INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID, UITKEERINGS- EN SPAARFONDSEN.

Over weezenverpleging en armenverzorging, over andere liefdadigheids- of daaraan verwante vereenigingen, zoomede over het particulier spaarbankwezen, zijn de voor dit verslag ontvangen opgaven bijeengebracht in bijlage R.

Omtrent de verrichtingen gedurende 1909 van de vereeniging tot werkverschaffing „Soerja Soemirat" te Semarang kan het volgende worden medegedeeld. Het aantal personen, dat in de verschillende werkplaatsen der vereeniging arbeid verrichtte, bedroeg op ult. December 76 Europeanen en 8 inlanders, de laatsten grootendeels als koelies. Het loon van de Europeesche werklieden wisselde af van f 0,30 tot f 2,50 daags. De waarde van de uit de werkplaatsen afgeleverde goederen bedroeg f 30 886, tegen f 24 877 in 1908. De grootere productie was een gevolg van de ruimere geldmiddelen, waarover de Vereeniging beschikken kon nadat haar een aandeel in de opbrengst van de groote loterij van 1908/1909 was toegekend, waardoor de grondstoffen geregeld konden worden aangevoerd en de werklieden beter konden doorwerken. Ook zag de Vereeniging zich daardoor in staat gesteld om het haar in 1907 (zie K. V. 1908, kol. 176) uit 's lands kas ter leen verstrekte bedrag van f 6000 terug te betalen. Het aantal leden der Vereeniging bedroeg op ult. 1909 307.

V. BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Voor de burgerlijke geneeskundige indeeling van Java en Madoera zie men bijlage EE van deel I van den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië van 1910.

Personeel. Voor opgaven omtrent het bij het einde van 1909 in Nederlandsch-Indië toegelaten (al dan niet aan 's lands dienst verbonden) genees-, heel-, verlos-, tandheelkundig en pharmaceutisch personeel zij verwezen naar tabel I van bijlage S.

Het aantal Europeesche geneesheeren bij de tinwinning op Banka is met één vermeerderd (Ind. St. 1910 n°. 114).

Bij Gouv. Bt. 21 Oct. 1909 n°. 34 (Ind. St. n°. 503) is de regeling van de bevoegdheid tot het afgeven van geneeskundige verklaringen voor binnenlandsche verloven aan Europeesche burgerlijke landsdienaren en van de wijze, waarop de plaatsen, waar die verloven moeten worden doorgebracht, bepaald worden (Ind. St. 1900 n°. 237), gewijzigd.

Ziekten-wetgeving. Sedert ult. December 1908 zijn, hetzij voor het eerst, hetzij bij vernieuwing, besmet verklaard wegens *pest:* eenige havens van Arabië, Britsch-Indië, Siam, China, Japan en Australië; wegens *cholera:* het eiland Cucob (Straits-Settlements), het eiland Cebu (Philippijnsche eilanden), Calcutta (Britsch-Indië), de voorsteden van Kioto (Japan), Korea, eenige havens van Rusland, benevens enkele plaatsen in Nederlandsch-Indië [1]), namelijk Djambi, Palembang, Batavia en Tandjoengpriok, en wegens *pokken:* Calcutta (Britsch-Indië), zoomede de in Nederlandsch-Indië gelegen zeeplaatsen Kema (Menado) en Banjoewangi (Besoeki).

In afwachting van hare algeheele herziening, is de in Ind. St. 1892 n°. 44 opgenomen quarantaine-ordonnantie, voor zooveel de maatregelen tegen besmetting door cholera aangaat, in overeenstemming gebracht met de te dien aanzien in de internationale sanitaire overeenkomst van Parijs (Ind. St. 1907 nos. 488 en 489) gehuldigde beginselen (Ind. St. 1910 n°. 213).

Nopens het toezicht op en de eventueele inrichting van het quarantaine-station op het eiland Onrust zijn maatregelen getroffen bij Gouv. Btn. 22 April 1909 n°. 22 en 30 Maart 1910 n°. 34.

Bij Ord. van 29 Juni 1910 (Ind. St. n°. 372) zijn, met aanvulling van de bestaande bepalingen ter voorkoming van het overbrengen van besmettelijke ziekten in Nederlandsch-Indië, opgenomen in de quarantaine-ordonnantie (Ind. St. 1892 n°. 44) en de pest-ordonnantie (Ind. St. 1902 n°. 112), bijzondere voorschriften vastgesteld tot beveiliging van de residentie Oostkust van Sumatra tegen den invoer van pest en cholera, inzonderheid door immigreerende koelies.

[1]) Bij eene onder dagteekening van 20 Mei 1910 (Jav. Ct. n°. 41) aan de hoofden van gewestelijk bestuur gerichte gouvernements-circulaire zijn nadere voorschriften verstrekt nopens de criteria voor besmetverklaring van zeeplaatsen in Nederlandsch-Indië wegens cholera en voor de opheffing van een dergelijken maatregel.

Algemeene gezondheidstoestand. De algemeene gezondheidstoestand gedurende 1909 was, tot op het tijdstip van het uitbreken der cholera, over het algemeen bevredigend, behalve in de residentiën Bantam, Batavia, Semarang, Rembang en Besoeki, in de afdeelingen Tegal en Brebes van de residentie Pekalongan en in de residentiën Riouw en onderhoorigheden, Tapanoeli, Westerafdeeling van Borneo en Timor en onderhoorigheden.

Febris typhoidea (typhus abdominalis). Waarschijnlijk komt deze ziekte veel meer voor dan de aan het bestuur verstrekte opgaven — die gevallen van typhus dikwijls onder de algemeene rubriek „koortsen" rangschikken — zouden doen vermoeden. Blijkens die opgaven zou het aantal typhusgevallen in de residentie Semarang in 1909 233 bedragen hebben, vertoonde de ziekte zich sporadisch in de gewesten Cheribon en Preanger-Regentschappen, zoomede te Madioen en te Magelang, en was zij in Menado, tegelijk met malaria, een veel voorkomende ziektevorm. Door den civielen geneesheer te Sawahloento (Sumatra's Westkust) werden 9 gevallen van typhus abdominalis bij Europeanen en 21 bij inlanders geconstateerd.

Moeraskoortsen kwamen weder nagenoeg op geheel Java en Madoera voor, doch in de meeste streken niet in die mate, dat bijzondere maatregelen dienden te worden genomen. Waar het noodig bleek werden van regeeringswege op ruime schaal kininetabletten verstrekt, welk geneesmiddel door de bevolking hoe langer hoe meer wordt gewaardeerd.

Het meest werd in 1909 de residentie Rembang geteisterd, waarschijnlijk als een gevolg van de omstandigheid, dat de bandjirs van de Solo-rivier in de jaren 1908 en 1909 de landstreek langs de rivier tot eene broedplaats van de anopheles hebben gemaakt, terwijl bovendien de vlakheid van het terrein in de afdeeling Bodjonegoro en het geringe doorlatingsvermogen van den bodem beletselen zijn geweest voor het verdwijnen van het in 1909 in groote hoeveelheid gevallen regenwater. Het aantal malaria-gevallen in de genoemde residentie bedroeg 129 200, met eene sterfte van 28 %. Het aantal gevallen ter hoofdplaats Soerabaja, waar de ziekte vooral voorkwam in het gedeelte dat door de Krambangan-leiding wordt doorsneden, en in de afdeeling Sidoardjo beliep respectievelijk 4139 en 8632 (met 1535 en 317 sterfgevallen). In Besoeki was het aantal koortslijders, hoewel kleiner dan in 1908, toch nog vrij groot — voornamelijk in de stranddesa's van de afdeeling Panaroekan en van de controle-afdeeling Besoeki —, terwijl ook het sterftepercentage hoog bleef. In de gedeelten van de afdeelingen Banjoewangi en Djember, waar de op groote schaal ondernomen ontginningen de ziekte in de hand werkten, hadden de koortsen een kwaadaardig verloop. Het aantal gerapporteerde gevallen in de afdeeling Buitenzorg (res. Batavia) bedroeg 16 218 (17 926 in 1908), met 2480 sterfgevallen. In de afdeeling Meester-Cornelis heerschte de malaria het sterkst in de kuststreek en in het moerassig gedeelte der afdeeling; in het onderdistrict Tjabangboengin bracht zij groote kindersterfte te weeg. In de afdeeling Krawang was het aantal lijders kleiner dan in 1908. In het belang van de bestrijding der ziekte in de residentie Semarang, waar het aantal koortsgevallen grooter was dan in 1908, bleef de officier van gezondheid dr. I. T. Terburgh aldaar werkzaam en werd bij Gouv. Bt. 16 Sept. 1909 n°. 16 eene som van f 20 000 beschikbaar gesteld. In de afdeelingen Serang, Anjer, Pandeglang en Lebak (res. Bantam) beliep het aantal gevallen respectievelijk 4520, 7874, 20 052 en 8378. Op Madoera heerschte de ziekte allerwegen, doch het hevigst in de afdeelingen Bangkalan en Sampang; in het district Baliga, waar een dokter-djawa gedetacheerd werd, moest zij zelfs epidemisch worden verklaard.

Ook in sommige streken der buitenbezittingen, met name in de residentie Menado, op de noordkust van Boeroe, de Aroe-eilanden en de Zuid-Molukken, zoomede in de afdeelingen Priaman, Painan en Ajerbangis (Sumatra's Westkust), deed de ziekte zich in meerdere of mindere mate gelden.

Pokken kwamen in alle gewesten van Java en Madoera voor, hoewel zij nergens bepaald epidemisch konden genoemd worden. In de residentie Batavia kreeg de ziekte eene eenigszins belangrijke uitbreiding in de afdeeling Krawang. In Pekalongan deden zich 44 pokkengevallen voor, met 10 sterfgevallen. In Besoeki kwamen 793 gevallen van pokken en 108 gevallen van waterpokken voor in de afdeeling Panaroekan, 17 gevallen van waterpokken in de afdeeling Bondowoso en 128 gevallen van waterpokken in de afdeeling Djember, terwijl in de afdeeling Banjoewangi de districten Banjoewangi en Ragadjampi het meest van de pokken te lijden hadden. De besmetverklaring van de havenplaats Banjoewangi, waartoe in December 1908 moest worden overgegaan, kon echter in het begin van 1909 weder worden opgeheven. In Banjoemas kwam de ziekte in sterker mate voor dan in 1908; gemeld werden 1213 gevallen, met 114 sterfgevallen. In Kedoe werden geconstateerd in de afdeeling Magelang 479 gevallen met 40 dooden, in de regentschappen Poerworedjo en Koetoardjo (afd. Poerworedjo) respectievelijk 216 en 552 met 11 en 41 dooden, in de afdeeling Temanggoeng 120 gevallen met 13 dooden en 379 gevallen van waterpokken met 12 dooden, in de afdeeling Keboemen 157 gevallen met 13 dooden en in de afdeeling Wonosobo 133 gevallen met 7 dooden. In de residentie Djokjakarta kwamen in de afdeeling Mataram 492 gevallen (met 55 sterfgevallen), in de afdeeling Koelonprogo 554 gevallen (met 9 sterfgevallen) en in de afdeeling Goenoeng Kidoel 78 gevallen (met 3 dooden) ter kennis van het bestuur. In de buitenbezittingen kwamen de pokken het meest voor ter Sumatra's Westkust (vooral in de afdeeling Painan en in de onderafdeeling Pajokoemboeh), op Nias (Tapanoeli), waar zij veelal een kwaadaardig karakter aannamen, en in Celebes en onderhoorigheden. Uit de onderafdeelingen Barabai en Amoentai van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werden respectievelijk 34 en 49 gevallen gemeld, met 10 en 4 dooden en in de afdeeling Sambas (Westerafdeeling van Borneo) kwamen 323 gevallen voor, met slechts 8 sterfgevallen. Over het algemeen was de vaccinatie bij de Dajaks en zelfs bij vele Chineezen niet gewild. In Zuid-Nieuw-Guinea zijn de pokken nog onbekend bij de inheemsche bevolking, die het nut van de vaccinatie dan ook niet inziet.

De hieronder volgende gewestelijke opgaaf geeft een overzicht van de in 1909 door Europeesche en inlandsche geneeskundigen behandelde gevallen van pokken.

Gewesten.	Aantal zieken			
	op 1 Jan. 1909.	bijgekomen in 1909.	overleden in 1909.	op 31 Dec. 1909 in behandeling gebleven.
Java en Madoera.				
Bantam	—	3	2	1
Batavia	1	41	4	—
Preanger-Regentschappen	—	3	—	—
Cheribon	9	257	29	6
Pekalongan	—	—	—	—
Semarang	—	93	14	—
Rembang	10	391	49	20
Soerabaja	21	272	44	13
Pasoeroean	24	1 514	164	26
Besoeki	215	617	91	6
Banjoemas	—	307	33	45
Kedoe	93	534	6	17
Djokjakarta	55	577	19	—
Soerakarta	—	33	4	—
Madioen	43	347	45	30
Kediri	9	438	51	12
Madoera	4	36	4	—
Totalen Java en Madoera	484	5 463	559 (9.4 %)	176

Gewesten.	Aantal zieken			
	op 1 Jan. 1909.	bijgekomen in 1909.	overleden in 1909.	op 31 Dec. 1909 in behandeling gebleven.
Buitenbezittingen.				
Sumatra's Westkust . .	225	6 726	1 571	411
Billiton	1	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	13	121	6	1
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	—	12	2	—
Menado	539	488	201	—
Celebes en onderhoorigheden.	89	1 006	15	87
Ternate	3	4	1	—
Timor	—	122	16	2
Bali en Lombok. . . .	69	283	20	4
Totalen buitenbezittingen	939	8 762	1 832 (18.9 %)	505
Id. Java en Madoera	484	5 463	559 (9.4 %)	176
Totalen-generaal . .	1 423	14 225	2 391 (15.3 %)	681

Mazelen kwamen in lichten graad voor in de afdeelingen Magelang en Temanggoeng (Kedoe), zoomede in de Lampongsche districten.

De vermoedelijk uit Palembang of Djambi naar Batavia overgebrachte *cholera asiatica* [1]) eischte een groot aantal slachtoffers, al was het verloop der ziekte, die zich het eerst (in September 1909) te Tandjoengpriok vertoonde, minder kwaadaardig dan bij vorige epidemieën. Het aantal door de inlandsche ambtenaren in de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia gerapporteerde gevallen bedroeg 1206, welk cijfer echter, volgens den oudstaanwezenden stadsgeneesheer van Batavia, veilig op 2600 gesteld kan worden. De sterfte bedroeg 73 %. Onder de Europeanen was, voor zoover kon worden nagegaan, de verhouding gunstiger. Van September tot het einde van 1909 werden in het militair hospitaal 83 Europeesche patiënten opgenomen, van wie er 26 (± 31 %) overleden, terwijl bij het hoofd van plaatselijk bestuur in hetzelfde tijdvak 104 gevallen onder Europeanen werden aangegeven. Van Batavia verspreidde de ziekte zich — de daartegen getroffen maatregelen stuitten bij de bevolking dikwerf op hevig verzet (zie hoofdst. C, § 2) — naar de afdeelingen Tjiandjoer, Limbangan, Soekaboemi en Bandoeng (Preanger-Regentschappen); het hevigst woedde zij in Limbangan, voornamelijk in de districten Baloeboerlimbangan en Wanakerta. Het aantal aangetasten beliep op ult. December:

Afdeeling.	Aangetast.	Hersteld.	Overleden.	Ziek gebleven.
Limbangan	2 335	1 474	799	62
Tjiandjoer	243	128	114	1
Bandoeng	151	91	60	—
Soekaboemi	44	20	24	—
Totaal . . .	2 773	1 713	997	63

[1]) Met betrekking tot de belangrijke uitbreiding van de cholera-epidemie in 1910 kunnen nog geen betrouwbare opgaven worden verstrekt. Het volgende heeft alleen betrekking op 1909.

In de residentie Djokjakarta werden alleen in de afdeeling Mataram een paar gevallen gemeld; meestal waren de lijders personen van elders of waren zij in eene besmette streek geweest. In Madioen overleed één lijder. In Semarang kwamen twee gevallen voor; 1 der aangetasten stierf. In het regentschap Karanganjar (res. Kedoe) werden 11 gevallen geconstateerd, waarvan 5 met doodelijken afloop. In de residentie Pekalongan werden in de districten Brebes en Tandjoeng 74 personen aangetast, van wie het meerendeel stierf. Het aantal lijders in de afdeelingen Serang, Anjer, Pandeglang en Lebak (res. Bantam) bedroeg respectievelijk 276, 147, 197 en 27, met 457 sterfgevallen. Wat de buitenbezittingen aangaat, werd uit de Lampongsche districten gemeld, dat in de afdeeling Semangka van September af in enkele kampongs gevallen met doodelijken afloop waren voorgekomen; ook de afdeelingen Katimbang en Sepoetih-Toelangbawang bleven van de ziekte niet vrij. In het geheel zijn vermoedelijk 80 personen aangetast, van wie er 61 overleden. Te Belinjoe (Banka) stierven 3 personen aan de ziekte; te Muntok 16 van de 17 aangetasten. De residentie Djambi en een deel van de residentie Palembang werden in de laatste vier maanden van het jaar in hevige mate door cholera geteisterd; gedurende het tijdvak 23 September tot en met 22 October heerschte de ziekte ter hoofdplaats Palembang epidemisch. In Mei deden zich te Kroë (Benkoelen) enkele ziektegevallen met snel doodelijk verloop voor, gepaard met verschijnselen die aan cholera deden denken. Bij een ingesteld onderzoek bleken 34 personen door acute gastro-enteritis aangetast te zijn, van wie er 9 stierven. Cholera werd niet geconstateerd.

Dysenterie heerschte in Mei en October 1909 in het district Telaga (res. Cheribon). Het aantal aangetasten bedroeg in die maanden respectievelijk 138 en 297, van wie er 50 en 73 overleden.

Op het erfpachtsperceel Tjikembang (res. Preanger-Regentschappen) kwamen verscheidene gevallen van buikziekte voor; van de aangetasten bezweken er 20. Ook de in de districten Pelaboehan, Djampang Koelon en Djampang Tengah gelegen erfpachtspercelen hadden van de ziekte te lijden. In de regentschappen Bantoel en Koelon Progo (res. Djokjakarta) werden respectievelijk 497 en 35 gevallen geconstateerd, waarvan 65 en 13 met doodelijken afloop. In de afdeeling Krawang (res. Batavia) deden zich in het eerste halfjaar van 1909 206 gevallen voor, met 23 sterfgevallen. In Tjibaroesa (afd. Buitenzorg), waar de ziekte zich tot de benedenstreek van Tjibinong uitbreidde, overleden van de benedenstreek van Tjibinong uitbreidde, overleden van de 740 patiënten er 264. In den Kangean-archipel (res. Madoera) werden eveneens verschillende gevallen gerapporteerd, terwijl de ziekte in het laatste kwartaal van 1909 zich ook vertoonde in de afdeeling Temanggoeng (res. Kedoe) en in een paar desa's van het district Tjangkrep (afd. Poerworedjo). Van de 228 lijders in laatstgemeld gewest bezweken er 49. Wat de buitenbezittingen aangaat, deed de ziekte zich voor onder de koelies van de Mijnbouwmaatschappij Paleleh (Menado), zoomede in de afdeelingen Priaman en Painan (Sumatra's Westkust) (129 gevallen met 23 sterfgevallen), in Boven-Binoeang (Celebes en onderhoorigheden) — hier had de ziekte een epidemisch karakter —, in de residentie Tapanoeli (vooral op Nias en in de afdeelingen Bataklanden en Sibolga en Batang Toroe-districten), in de residentie Benkoelen (78 gevallen met 3 sterfgevallen), in de onderafdeelingen Sambas, Lara en Loemar (Westerafdeeling van Borneo), in Landak, in de afdeeling Martapoera (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), zoomede in Zuid-Nieuw-Guinea (29 sterfgevallen). In de Ommelanden van Telokbetong (Lampongsche districten) vertoonde zich eene bij de bevolking ,,medjen'' geheeten acute dysenterie met verschijnselen van cholera en koorts, welke ziekte zich in het laatst van het jaar naar het noorden uitbreidde. In de afdeeling Sepoetih-Toelangbawang alleen kwamen 132 sterfgevallen voor. Eene in het district Adiredja (res. Banjoemas) geconstateerde buikziekte (geen cholera) maakte veel slachtoffers.

Beri-beri werd geconstateerd in Besoeki (239 gevallen, met 20 sterfgevallen), ter hoofdplaats Benkoelen (voornamelijk onder de dwangarbeiders), op de eilandengroep der afdeeling Zuid-Natoena (Riouw en onderhoorigheden), zoomede onder de contractarbeiders in genoemd gewest, te Gorontalo (Me-

nado), ter hoofdplaats Amboina (hoofdzakelijk onder de gevangenen), op Ceram en de Aroe-eilanden (onder de aldaar vertoevende parelvisschers). Voorts deden zich gevallen voor onder de werklieden van de Mijnbouwmaatschappij Empalai en van de caoutchoucfabriek te Paloe Datoeh (beiden in de Westerafdeeling van Borneo); het aantal sterfgevallen bedroeg aldaar 10. In de inlandsche ziekeninrichtingen te Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea) maakte de ziekte 13 slachtoffers. Het aantal lijders onder de mijnwerkers op Banka beliep 808 (2316 in 1908). Te Selong (Oost-Lombok) werden 6 personen door beri-beri aangetast, die allen herstelden. Overigens vertoonde de ziekte zich slechts sporadisch.

Meningitis cerebro-spinalis. Eene met meningitis overeenkomende epidemische ziekte deed zich voor in de onderafdeeling Melawi (Westerafdeeling van Borneo). Het aantal sterfgevallen bedroeg 300, terwijl ook elders gevallen met doodelijken afloop voorkwamen. Een ter bestrijding van de ziekte uitgezonden inlandsche arts kon, met het oog op de groote afstanden en de slechte communicatie, slechts weinig hulp bieden. De ziekte is van zelf geweken.

Lepra en *framboesia* zijn, naar gemeld wordt, in Boni (Celebes en onderhoorigheden) nog altijd volksziekten van beteekenis, terwijl ook in de nabij het leprosorium te Pelantoengan gelegen desa Bawang (Pekalongan), voornamelijk in het daartoe behoorende gehucht Tjalangspatan, een groot aantal lepralijders voorkomen. Ter hoofdplaats Palembang is het aantal gevallen tot 4 gestegen. Uit Bali en Lombok wordt bericht dat in het verslagjaar het aantal leprozen in de afzonderingsplaats te Kalianget (West-Boeleleng) en te Kampoeng Baroe (Oost-Boeleleng) respectievelijk 21 en 18 bedroeg, van wie er 5 overleden, terwijl 5 nieuwe lijders werden opgenomen.

Eene reeds vroeger op het eiland Roti (Timor en onderhoorigheden) voorgekomen ziekte, waarvan de aard nog niet kon worden vastgesteld (de ziekteverschijnselen beginnen met keelontsteking), eischte in die streek vrij veel slachtoffers. Door een daarheen gezonden officier van gezondheid werd de noodige hulp verleend. In October sloeg de ziekte over naar Sawoe, waar intusschen slechts enkele sterfgevallen geconstateerd werden.

Geneeskundige gouvernementspraktijk. Eene statistiek hiervan is opgenomen in tabel IIIA van bijlage S.

Bij Gouv. Bt. 5 Febr. 1909 n°. 30 (Bijbl. Ind. St. n°. 6980) is aan het personeel van het krankzinnigengesticht te Lawang (Pasoeroean) aanspraak op vrije geneeskundige behandeling en kostelooze verstrekking van geneesmiddelen verleend. Een dergelijke maatregel is bij Gouv. Bt. 20 Nov. 1909 n°. 26 ook genomen ten opzichte van de tijdelijke boormeesters bij het grondpeilwezen, terwijl voor gratis verstrekking van genees- en verbandmiddelen ook in aanmerking gebracht is de behoeftige inlandsche bevolking, gevestigd in of nabij den gouvernements-proeftuin voor koffie te Bangilan (Pasoeroean) (Gouv. Bt. 6 April 1909 n°. 20).

Bij Gouv. Bt. 19 Mei 1910 n°. 13 zijn gelden beschikbaar gesteld ten einde ter hoofdplaats Semarang eene proef te nemen met de invoering van het stelsel van vrije artsenkeuze voor de Europeesche rechthebbenden op kostelooze genees-, heel- en verloskundige hulp.

Bij wijze van tijdelijken maatregel is bij Gouv. Bt. 15 Febr. 1910 n°. 3 bepaald, dat aan de officieren van gezondheid in Atjeh en onderhoorigheden, die belast worden met het houden van poliklinieken ten behoeve van de inlandsche bevolking in dat gewest, de kosten van de op hunne reizen gebezigde vervoermiddelen vergoed zullen worden.

Geneeskundig staatstoezicht. Door den waarnemenden inspecteur van den burgerlijken geneeskundigen dienst werden o. a. inspectiereizen gemaakt naar Soerabaja en Madoera, zoowel om de resultaten na te gaan van de maatregelen tot bestrijding van de aldaar heerschende malaria, als om zich te vergewissen van de indeeling en werkwijze van den geneeskundigen dienst in laatstgenoemde residentie.

Inlandsche artsen. Bij de school tot opleiding van inlandsche artsen begon het schooljaar 1908/1909 met 69 leerlingen in de voorbereidende en 85 leerlingen in de geneeskundige afdeeling. De laagste klasse telde 23 leerlingen. Tengevolge van verschillende mutatiën, waaromtrent verwezen wordt naar tabel IIA van bijlage S, bedroeg het aantal leerlingen bij het einde van het schooljaar 134. Aan het in Juli 1909 afgenomen eindexamen voldeden 11 leerlingen, terwijl 2 leerlingen in Maart 1910, na een afgelegd herexamen, tot inlandsch arts bevorderd werden.

De kosten van de school bedroegen gedurende 1909 f 94 147 (voorloopige opgaaf), tegen f 95 761 (verbeterde opgaaf) in 1908, waaronder f 32 149 (in 1908 f 31 471) wegens toelagen aan de leerlingen.

Bij Gouv. Bt. 9 Dec. 1909 n°. 17 (Ind. St. n°. 572) is bepaald dat, bij wijze van proef, als kweekeling tot de voorbereidende afdeeling van de school ook kunnen worden toegelaten inlandsche jongelieden, die den cursus van een der speciale inlandsche scholen in de residentie Oostkust van Sumatra met vrucht hebben doorloopen.

Het reglement betreffende de bevoegdheid en de verplichtingen van de inlandsche geneeskundigen (Bijbl. Ind. St. n°. 5663) is gewijzigd in dien zin, dat de dokters-djawa bevoegd zijn verklaard tot het afgeven van geneeskundige certificaten voor binnenlandsch verlof of vrijstelling van dienst.

Gedurende 1909 ontvielen 12 inlandsche geneeskundigen aan 's lands dienst, terwijl het aantal door de school afgeleverde dokters-djawa 11 bedroeg.

Aan den, krachtens opdracht van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, door den mijningenieur E. C. Abendanon ondernomen exploratie-tocht naar Zuid-Celebes (vgl. hoofdst. C, § 16) en aan de wetenschappelijke expeditie naar Zuid-Nieuw-Guinea zijn een tweetal inlandsche geneeskundigen toegevoegd (Gouv. Btn. 20 Maart en 13 Mei 1909 nos. 16 en 10).

De termijnen, gedurende welke aan elk der inlandsche geneeskundigen te Batang (Pekalongan), Ponorogo (Madioen) en Lamongan (Soerabaja) een helper is toegevoegd (zie K. V. 1908, kol. 180 en 1909, kol. 191), zijn respectievelijk tot ult. Juni, ult. November en ult. December 1910 verlengd.

Inlandsche vroedvrouwen. Tabel IV van bijlage S bevat eene opgaaf van het aantal en den afloop van de verlossingen gedurende 1909 verricht door inlandsche vroedvrouwen, die onderstand van gouvernementswege genieten.

Het aantal inlandsche vroedvrouwen, die hare opleiding bij Europeesche geneesheeren hadden genoten, bedroeg bij het einde van 1909 40 (vgl. overigens tabel I van bijlage S).

Vaccine en inenting tegen hondsdolheid. Voor de verdeeling van Nederlandsch-Indië in vaccine-districten zie men bijlagen CC en DD van deel I van den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië van 1910.

Tabel VII, sub A, van bijlage S toont den omvang aan van de verrichtingen der inlandsche vaccinateurs over de laatste vijf jaren.

Het aantal vaccinateurs in elk der gewesten Westerafdeeling van Borneo en Oostkust van Sumatra is, op tijdelijken voet, met één vermeerderd (Gouv. Btn. 24 en 28 Febr. 1910 nos. 8 en 4).

De ten behoeve van de toekenning van tegemoetkomingen voor reiskosten aan vaccinateurs in enkele gewesten der buitenbezittingen toegestane gelden (vgl. K. V. 1907, kol. 186) zijn, voor zoover betreft de residentie Tapanoeli, bij Gouv. Bt. 12 Febr. 1910 n°. 20 (Ind. St. n°. 141) verminderd.

Het toezicht op de vaccine in de gewesten Benkoelen en Semarang is door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid nader geregeld (Bijbl. Ind. St. nos. 7004 en 7036).

Blijkens eene door gemelden departementschef aan de hoofden van gewestelijk bestuur gerichte circulaire (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7003) is de controle op de verrichte revaccinaties afgeschaft, terwijl voorts eene instructie voor de vaccinateurs is vastgesteld, waarvan ook Maleische en Javaansche vertalingen vervaardigd werden. Bij Gouv. Bt. 20 Jan. 1910 n°. 30 is bepaald, dat in elke residentie van Java en Madoera, uitgezonderd Soerakarta en Djokjakarta, een 2-tal inlanders, die met goed gevolg den inentingscursus bij de landskoepokinrichting hebben doorloopen, in afwachting van hunne benoeming tot vaccinateur, tot candidaat-vaccinateur kunnen worden aangesteld. Een reglement betreffende die candidaat-vaccinateurs is vastgesteld bij Gouv. Bt. 31 Maart 1910 n°. 39 (Jav. Ct. n°. 28).

De formatie van het personeel bij de landskoepokinrichting te Weltevreden en het daarbij behoorende Instituut-PASTEUR onderging uitbreiding bij Gouv. Bt. 17 Jan. 1910 n°. 20 (Ind. St. n°. 35). Cijferopgaven ten aanzien van de in 1909 bij deze instellingen verrichte werkzaamheden vindt men in de tabellen VII*B* en VIII van bijlage S.

Geneeskundig laboratorium en cursus voor tropische ziekten. Ook in 1909 werd een groot aantal onderzoekingen, voor het meerendeel van diagnostisch belang, verricht ten behoeve van de justitie, den civielen en militairen geneeskundigen dienst en den militairen veeartsenijkundigen dienst, zoomede ten dienste van particulieren. Door den directeur der inrichting werd een onderzoek ingesteld naar het water uit de in de nabijheid van Padangpandjang, Sawahloento en Fort van der Capellen (Sumatra's Westkust) gelegen bronnen, met het oog op den aanleg van drinkwaterleidingen in die streken, terwijl voorts werd nagegaan in hoever verbetering is te brengen in de drinkwatervoorziening te Tandjoengpriok. In de maanden September t/m December werden herhaalde malen faeces op de aanwezigheid van cholera-bacillen onderzocht.

Met de geregelde bereiding van malleïne tot het opsporen van onder de paarden voorkomende gevallen van kwaden droes werd voortgegaan, terwijl de eveneens voor veeartsenijkundige doeleinden vervaardigde tuberculine meer en meer toepassing vindt.

Er werd slechts één cursus in tropische ziekten gegeven, aan welken werd deelgenomen door officieren van gezondheid van land- en zeemacht, zoomede door particuliere geneesheeren.

Bij Gouv. Bt. 27 Oct. 1909 n°. 24 is een nieuw reglement voor het laboratorium vastgesteld.

Tabel III, sub *B*, van bijlage S bevat eene opgaaf van lijders, behandeld in de voor den cursus in tropische ziekten bestemde afdeeling van het militair hospitaal te Weltevreden.

Ziekengestichten en fondsen. Tabel I van bijlage S bevat eene gewestelijke statistiek van de op ult. 1909 bestaande gouvernements- en particuliere ziekeninrichtingen en de tabellen III*A* en V opgaven over 1909 nopens de uitkomsten van de verpleging in de gezamenlijke gouvernements-ziekeninrichtingen en in twee zendingshospitalen, zoomede in de zes groote burgerlijke ziekengestichten, namelijk de stadsverbanden te Batavia, Soerabaja en Semarang, het hulpstadsverband te laatstgenoemder plaats, zoomede de Chineesche hospitalen te Batavia en Semarang.

Nopens de formatie en de bezoldiging van het personeel van de stadsverbanden te Batavia en Soerabaja, van het gesticht ter verpleging van syphilitische vrouwen te Pegirian (Soerabaja), zoomede van het in den aanvang van 1909 door het Gouvernement overgenomen Koningin Wilhelmina-gasthuis voor ooglijders te Bandoeng [1]) — zie K. V. 1909, kol. 194 — zijn regelingen getroffen bij Gouv. Btn. 11 Mei, 7 Aug. en 25 Sept. 1909 nos. 37, 43 en 16 en 19 Jan. 1910 n°. 11 (Ind. St. n°. 44), terwijl de formatiestaat van het personeel bij het Chineesch hospitaal te Batavia (Bijbl. Ind. St. n°. 5307) in Augustus 1909 eene nadere wijziging onderging. Ten behoeve van het personeel bij de inlandsche ziekengestichten zal de directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid kunnen beschikken over de jaarlijks bij de begrooting daarvoor toegestane gelden (Ind. St. 1910 n°. 207).

Voor den bouw van barakken tot afzondering van dysenterielijders is, ten behoeve van de residentie Tapanoeli, eene som van f 2000 toegestaan (Gouv. Bt. 21 Juni 1909 n°. 14).

In 1909 zijn, op den voet van Ind. St. 1906 n°. 276, subsidiën verleend ten dienste van de particuliere inlandsche ziekenhuizen en hulpziekenhuizen te Bandoeng (Preanger-Regentschappen), Moga (Pekalongan), Kedoengpendjalin, Mergaredja, Ambarawa, Salatiga, Poerwadadi en Kalitjeret (Semarang), Blora en Tjepoe (Rembang), Segaran en Modjowarno (Soerabaja), Swaroe (Pasoeroean), Bondowoso (Besoeki), Alihan (Kedoe), Toengkak en Wates (Djokjakarta), Pearadja (Tapanoeli) en Kalongan-atas (Menado), zoomede voor de afdeeling voor kostelooze verpleging in het gesticht der „Vereeniging voor ziekenverpleging in Nederlandsch-Indië", het Petronella-hospitaal te Djokjakarta en voor de inlandsche afdeeling van het door de vereeniging „Ziekenverpleging Senampir" te Kediri opgerichte ziekengesticht.

In de polikliniek van het zendingshospitaal te Pearadja werden op 207 zittingen 5318 zieken behandeld, met 31 189 consulten, gevende voor iederen zittingdag gemiddeld 150 zieken. Hierbij voegende de 292 patiënten uit de praktijk buiten de kliniek (personen, die medicijnen haalden), dan bedroeg het totaal aantal patiënten 5610. In het ziekenhuis werden dagelijks 34 zieken verpleegd, terwijl er in het geheel 514 werden opgenomen. In het ziekenhuis en de polikliniek werden 174 operaties uitgevoerd.

De te Batavia gevestigde „Vereeniging voor ziekenverpleging" verpleegde in haar diaconessenhuis aldaar gedurende 1909 897 betalende en 128 niet-betalende patiënten, met respectievelijk 17 689 en 4783 verpleegdagen. Van de aan het diaconessenhuis verbonden polikliniek [2]) voor on- en minvermogenden maakten 1831 patiënten gebruik, aan wie 9996 consulten verleend werden. Buiten het gesticht werd — ongerekend 64 dag- en 102 nachtverplegingen — hulp verleend aan 57 personen gedurende 115 etmalen. Voor ziekenverpleegster en inlandsch verpleger waren bij de vereeniging, bij het einde van 1909, 10 en 11 leerlingen in opleiding, terwijl onderscheidenlijk aan 1 en 5 leerlingen het diploma werd uitgereikt. In het diaconessenhuis waren, behalve de directrice en de dames voor de huishouding en de administratie, 10 Europeesche diaconessen werkzaam.

De eveneens te Batavia gevestigde „Vereeniging tot bestrijding van lepra" heeft zoowel op die plaats als te Soerabaja eene wijkverpleging ingericht. Het aantal melaatschen, dat op 1 Januari 1910 onder geregelde behandeling was, bedroeg te Batavia 141, van wie er 17 in eene door de Vereeniging gestichte leproserie opgenomen werden.

In het blindeninstituut te Bandoeng (VAN HEUTSZ-instituut) waren op 1 Januari 1909 aanwezig 18 Europeanen, 118 inlandsche en 7 Chineesche blinden. Gedurende dat jaar kwamen er respectievelijk 7, 135 en 5 bij en verlieten er 2, 14 en 4 de inrichting, zoodat het instituut op 31 December 1909 23 Europeesche, 239 inlandsche en 8 Chineesche blinden telde.

Het ter hoofdplaats Semarang gevestigde JULIANA-ziekenhuis werd in Januari 1910 geopend.

Gedurende 1909 werden in het ziekenhuis te Poerwadadi 1058 patiënten opgenomen, van wie er in dat jaar 933 de inrichting verlieten.

Te Kertasana (Kediri) is eene vereeniging opgericht onder den naam van „Ziekenverpleging Liem Tik Koey", wier statuten zijn goedgekeurd bij Gouv. Bt. 20 Nov. 1909 n°. 25 (Jav. Ct. n°. 94). Zij stelt zich — daartoe in staat gesteld door eene belangrijke gift van den heer LIEM TIK KOEY — ten doel het verplegen van zieken en gewonden, voornamelijk van ooglijders, onverschillig van welken landaard.

Krankzinnigenwezen. Ten aanzien van de verpleegsterkte in de krankzinnigengestichten te Buitenzorg en Lawang zij verwezen naar tabel VI van bijlage S.

De kosten van de beide gestichten bedroegen over 1909 f 541 647, namelijk wegens traktementen, enz. van het personeel f 180 141 en wegens kleeding, voeding, enz. van de patiënten f 361 506. De ontvangsten wegens verpleeggelden van betalende lijders beliepen f 53 709.

De gezondheidstoestand was over 't algemeen gunstig. De patiënten in het gesticht te Lawang hadden echter nogal van beri-beri en malaria te lijden, terwijl te Buitenzorg een tweetal gevallen van cholera voorkwamen.

Bij Ord. van 11 Juni 1910 (Ind. St. n°. 349) is eene nieuwe regeling vastgesteld nopens de opneming van onderdanen van inlandsche zelfbesturen in de buitenbezittingen in de gouvernements-krankzinnigengestichten.

1) Van Januari t/m December 1909 werden bij de polikliniek van deze inrichting 2536 ooglijders ingeschreven. Gemiddeld werden per dag 77 patiënten behandeld, terwijl bovendien in gemeld jaar een 500-tal grootere operaties verricht werden. Verpleegd werden 496 personen, met 12 081 verpleegdagen.

2) Wegens de te Batavia heerschende cholera is de polikliniek gedurende een 2-tal maanden gesloten geweest.

VI. IJKWEZEN.

In de 19 ijkdistricten werden, volgens onvolledige opgaven, in 1909 ter verificatie aangeboden 31 775 aan het Gouvernement en 20 599 aan particulieren toebehoorende ijkvoorwerpen, waarvan er 30 542 en 18 774 (d. i. 96 en 91 %) konden worden goedgekeurd, doch zulks, wat 4770 en 1121 stuks betreft, eerst na voorafgegane justeering. Het eerstgenoemde totaal bestond uit 29 050 maten, gewichten en strijkers en 2725 weegwerktuigen (alleen voor Java en Madoera — met Bali en Lombok — waren deze getallen 25 782 en 2480); wat het andere totaal betreft, namelijk dat van den ijk en herijk ten behoeve van particulieren, was de verdeeling 14 965 maten, gewichten en strijkers en 5634 weegwerktuigen (alleen voor Java en Madoera — met Bali en Lombok — 13 951 en 4169).

Aan ijkgelden is, volgens voorloopige opgaven, in 1909 ontvangen f 7156, tegen f 7425 (verbeterde opgaaf) in 1908.

VII. LOTERIJEN.

De vóór 1 Mei 1909 toegestane groote loterij (zie K. V. 1909, kol. 195) speelde op tijd uit.

In het tijdvak 1 Mei 1909—ult. April 1910 werden toegestaan eene groote geldloterij van f 500 000, waarvan de winsten bestemd waren voor de „St. Josef-stichting" van de vereeniging „Hulpfonds van den Heiligen Vincentius à Paulo" te Batavia, voor het Parapatan-Weezengesticht aldaar en voor de „Roemer Visscher-Vereeniging" te Soerabaja, benevens 10 kleine geldloterijen, tot een gezamenlijk bedrag van f 100 000, voor den bouw van eene kerk ten behoeve van de Roomsch-katholieke gemeente te Koedoes (Semarang), voor extra-onderwijs aan kinderen in de inrichting van den heer Joh. van der Steur te Magelang, zoomede ten behoeve van 3 Fröbel-scholen, 2 studiefondsen, de Soerabajasche ambachtsschool, het door de Europeesche onderofficiersvereeniging „Ons aller belang" te Batavia opgerichte ondersteuningsfonds van weduwen, weezen en nagelaten Europeesche betrekkingen van Europeesche onderofficieren en het ondersteuningsfonds van administrateurs en geëmployeerden van landbouwondernemingen in Nederlandsch-Indië te Soerabaja, welke kleine loterijen eveneens alle op tijd uitspeelden.

L.

I. WATERSTAAT EN BURGERLIJKE OPENBARE WERKEN.

§ 1. PERSONEEL; UITVOERING VAN WERKEN.

Bij Gouv. Bt. 3 Maart 1910 n°. 36 (Ind. St. n°. 177) is het reglement op het beheer en het toezicht over den ,,waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken'' (Ind. St. 1889 n°. 39) ingetrokken en vervangen door een nieuw ,,reglement op den dienst van 's lands waterstaat'' (vgl. K. V. 1909, kol. 197), terwijl, met afwijking hiervan, bij Gouv. Bt. 18 Juni 1910 n°. 21 (zie Jav. Ct. n°. 50) is bepaald, dat de residentie Madioen en het gebied der beneden-Solo-rivier, zoomede het beheer en gewoon onderhoud, de bewaking, enz. van de gestaakte werken tot verbetering van de bevloeiing en afwatering in de Solo-vallei, zullen blijven behooren tot de vierde waterstaatsafdeeling tot en met het tijdstip, dat de derde waterstaatsafdeeling zal zijn ingericht.

Personeel. Voor de numerieke opgaven omtrent het medio April 1910 in dienst zijnde technisch personeel, zoowel dat in vasten dienst als dat hetwelk boven de formatie werd gevoerd, zie men tabel I van bijlage T.

De formatie van het technisch personeel bij den waterstaatsdienst in Nederlandsch-Indië is uitgebreid met 16 ingenieurs, 10 architecten en 14 opzichters. De uitbreiding met 3 ingenieurs, 4 architecten en 14 opzichters geschiedde in verband met de nieuwe organisatie van den dienst. Voorts waren noodig 1 ingenieur voor den dienst van de havenwerken te Tandjoengpriok, 4 ingenieurs tot versterking van het aan den inspecteur voor de verkeerswegen [1]) op de buitenbezittingen toegevoegde personeel, 4 voor den gewestelijken dienst aldaar en de overige tot versterking van het met de uitvoering van irrigatiewerken van geringen omvang belaste personeel, terwijl 6 architecten werden aangesteld om eene betere verhouding te scheppen tusschen de sterkte van dat korps en het aantal opzichters. Bovendien is de formatie uitgebreid met 2 ingenieurs en 6 opzichters met het oog op de oprichting van de irrigatie-afdeeling Tjimanoek (Ind. St. 1910 n°. 245), terwijl ter voorziening in de behoefte aan werkkrachten, bij wijze van tijdelijken maatregel, nog 18 opzichters in dienst gesteld zijn.

De in 1908 en 1909 voor den Indischen dienst uitgezonden ingenieurs, ter benoeming tot adspirant-ingenieur, zijn alle geplaatst.

Gedurende 1909 waren 11 waterstaatsambtenaren met de functiën van landmeter belast.

Van de 29 geslaagden bij het in 1909 afgenomen opzichtersexamen kwamen er, overeenkomstig de in 1899 getroffen regeling (Bijbl. Ind. St. n°. 5378), 20 voor plaatsing in aanmerking, die, met de 4 in het midden van 1909 uit Nederland uitgezonden opzichters, sedert tot opzichter zijn benoemd. Bovendien werden tot medio April 1910 nog 10 personen aangesteld, die in 1909 en vorige jaren het opzichtersdiploma hadden behaald, doch toen, hetzij wegens tijdelijke lichamelijke ongeschiktheid, hetzij wegens aanstelling bij een anderen diensttak, niet voor plaatsing in aanmerking kwamen.

Als tijdelijke opzichters (werkbazen) waren in 1909 122 personen gedurende het geheele jaar in dienst (tegen 184 in 1908) en bovendien een niet opgegeven aantal gedurende gezamenlijk 806 maanden, hetgeen neerkomt op 67 personen gedurende een vol jaar, alzoo 9 meer dan in 1908.

Bij Gouv. Bt. 24 Aug. 1909 n°. 17 (Ind. St. n°. 425) is eene nieuwe regeling vastgesteld nopens de bezoldiging van de hoofdingenieurs, terwijl de in Ind. St. 1907 n°. 233 opgenomen bepalingen aangaande de bezoldiging van de ingenieurs en adspirant-ingenieurs zijn aangevuld bij Gouv. Bt. 16 Febr. 1910 n°. 20 (Ind. St. n°. 150).

De in 1908 vastgestelde regelen voor de opleiding van inlandsche jongelieden tot mantri-opzichter — zie K. V. 1908, kol. 188 — ondergingen eene wijziging bij Gouv. Bt. 21 Dec. 1909 n°. 9 (Ind. St. n°. 59?).

Uitvoering van werken. Volgens de boekingen ten dienste van de begrooting voor 1909 is in dat jaar aan civiele landswerken ten koste gelegd wegens gewoon onderhoud en herstelling f 2 750 403 en wegens vernieuwing en nieuwe werken f 7 694 796, of te zamen f 10 445 199. Die boekingen omvatten evenwel niet het geldswaardig bedrag van de verbruikte materialen uit 's lands voorraad. De waarde dier verstrekkingen is alleen vermeld met betrekking tot de vernieuwingen en nieuwe werken, waardoor het bedrag van f 7 694 796 stijgt tot f 7 972 327; vgl. daaromtrent de gespecificeerde opgaven in tabel II van bijlage T.

Waar zulks doenlijk bleek is, evenals in vorige jaren, bij de uitvoering van werken partij getrokken van de werkkrachten van veroordeelden tot dwangarbeid en van politioneel gestraften. Ingevolge Ind. St. 1906 n°. 257 wordt de geldswaarde, welke die arbeid vertegenwoordigd heeft, met het departement van justitie geregulariseerd.

Een 35-tal werken (voor het meerendeel bouw van pandhuizen) werden bij contract van openbare aanbesteding en de overige in eigen beheer uitgevoerd.

In December 1909 (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7163) is door den directeur der burgerlijke openbare werken eene prijslijst vastgesteld van bouwmaterialen, gereedschappen, werktuigen, enz. behoorende tot den voorraad van dat departement.

§ 2. BIJZONDERHEDEN NOPENS DE VERSCHILLENDE CATEGORIEËN VAN WERKEN.

Gebouwen. In het in § 1 vermeld totaal van f 7 972 327 is begrepen een bedrag van f 3 498 125, hetwelk in 1909, met inbegrip van het geldswaardig bedrag aan materialen uit 's lands voorraad, is verwerkt voor gebouwen (vernieuwingen en nieuwe werken). Eene splitsing naar gelang van de bestemming der gebouwen (woningen, bureaux, schoolgebouwen, gevangenissen, hospitalen, enz.) is opgenomen in tabel II van bijlage T.

Met het oog op de, uit een architectonisch oogpunt, in den bouw van de voornaamste gouvernements-inrichtingen te brengen verbetering, is bij Gouv. Bt. 8 Juli 1909 n°. 2, bij

[1]) Eene instructie voor den inspecteur van de verkeerswegen op de buitenbezittingen is vastgesteld bij Gouv. Bt. 26 April 1910 n°. 26 (Jav. Ct. n°. 36).

wijze van tijdelijken maatregel, een bouwkundig ingenieur in dienst gesteld, waartoe een der adspirant-ingenieurs met eene meerjarige Europeesche bouwkundige practijk benoemd werd, aan wien een 5-tal opzichters, zoomede eenig inlandsch personeel, is toegevoegd, terwijl, bij wijze van proef, voorloopig voor den tijd van 5 jaar, een 3-tal bouwkundige opzichters naar Indië zijn uitgezonden.

Opruiming van rivierhindernissen. Voor het opruimen van hindernissen in de Mahat- en Kampar-rivieren en in de Batang Kapoer (Padangsche Bovenlanden) werd een bedrag van f 12 896 toegestaan, waarvan f 2350 verwerkt is, ongerekend de toelagen aan de genietroepen en de regularisatieprijs van den arbeid der dwangarbeiders. Het laatstgenoemde werk moest, wegens den hoogen waterstand, gestaakt worden. De verbetering van het vaarwater in de Moesi-rivier (Palembang), door opruiming van rotsblokken en andere hindernissen, zal vermoedelijk in 1910 gereed komen.

Wegen en bruggen. Voor het aanleggen van nieuwe en het verbeteren van bestaande wegen, zoomede voor het bouwen of vernieuwen van bruggen en duikers (dus zonder het aan onderhoud of herstelling ten koste gelegde), is in 1909 van landswege uitgegeven f 1 968 949, waarvan f 386 858 voor den aanleg of de verbetering van wegen in de Preanger-Regentschappen en f 120 883 voor gelijksoortige werken in de afdeeling Krawang (Batavia); vgl. de gewestelijke splitsing in tabel II van bijlage T.

Met betrekking tot de opneming, de verbetering of den aanleg van wegen op Sumatra valt het volgende te vermelden. In opneming zijn voornamelijk de zoogenaamde Midden-Sumatra-weg van Sidjoendjoeng over Takoeng naar Tandjoeng, in aansluiting met een weg van Taloek over Loeboekdjambi, en verder over Moearolemboe en Goenoengsahilan naar Taratahboeloek, waarop ook aansluit de weg van laatstgenoemde plaats over Bangkinang naar Koto Baharoe en van Djambi over Moearotembesi en Moearotebo naar Moearoboengo; het wegennet in de Dairi-landen (Tapanoeli) en de weg van Kroë naar de Ranau-districten (Benkoelen en Palembang), terwijl in aanleg zijn de zoogenaamde Gajo-weg en de wegen Medan—Koeala Laubalang—Alaslanden (Oostkust van Sumatra en Atjeh en onderhoorigheden), Sibolga—Taroetoeng (Tapanoeli), Rau—Moearosipongi (Padangsche Bovenlanden) en een gedeelte van den weg Natal—Mandailing (wegverlegging) in de residentie Tapanoeli. Verbeterd worden de wegen van Tabarenah naar Moeara Anam en van Lais naar Ketahoen (Benkoelen), tusschen Troesan—Badak en Talang—Anak Ajer (Palembang) en tusschen Tebingtinggi—Pematang Siantar en Bindjai—Bandarkalipah (Oostkust van Sumatra). Voorts wordt een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheid om eene verbinding te maken tusschen Blang Kedjeren met Koeala Simpang of met Kota Tjane (Atjeh en onderhoorigheden) en zal spoedig een aanvang worden gemaakt met eene verkenning in de Rokan-streken (Oostkust van Sumatra) met het oog op wegenaanleg aldaar.

Bevloeiings- en afwateringswerken. De gedurende 1909 gedane uitgaven voor onderhoud, opnemingen, debietmetingen, enz. ten behoeve van de gestaakte bevloeiings- en afwateringswerken in de Solo-vallei (Rembang en Soerabaja) bedroegen f 36 619, waardoor het totaal van het verwerkte bedrag, ad f 17 114 896 op ult. 1908, bij het einde van 1909 geklommen was tot f 17 151 515. De uitgaven voor opnemingen, enz., ad f 12 583, hadden evenwel grootendeels betrekking op de metingen en waarnemingen in 't belang van verschillende kleine verbeteringsplannen, die slechts zijdelings in verband staan met de eigenlijke Solo-vallei-werken, zooals het aanleggen van nieuwe reservoirs in het stroomgebied der Lamongansche riviertjes, het bandjirvrijmaken van de hoofdplaats Bodjonegoro, het vernieuwen en verbeteren van de dammen en aftappingen van bestaande wadoeks, enz.

Met de opruiming der van de gestaakte werken afkomstige voorraden werd geregeld voortgegaan. De naar Soerabaja vervoerde kalk (zie K. V. 1909, kol. 199) wordt voor de nieuwe kaaimuren langs de kali Mas gebruikt. Aan verkochte materialen, enz. was op ult. 1909 een bedrag van f 1 958 867 ontvangen.

Omtrent de overneming van de steenfabriek te Doerek door het departement van justitie (zie K. V. 1908, kol. 189) is nog geen beslissing genomen, in verband met gerezen twijfel aan de levensvatbaarheid van die inrichting bij gebruikmaking van de werkkracht van veroordeelden.

Voor het jaar 1909 waren fondsen beschikbaar gesteld voor de voortzetting van een 14-tal vóór of in 1908 begonnen groote bevloeiings- of afwateringswerken. Van het geraamde bedrag van f 2 155 000 is slechts f 1 066 053 verwerkt kunnen worden, hetgeen in hoofdzaak is toe te schrijven aan de ongunstige weersgesteldheid, die den voortgang van het werk ten zeerste belemmerde, terwijl de projecten voor enkele werken, in verband met verandering of uitbreiding van de plannen, eerst tegen het einde van het jaar gereed kwamen; vgl. voorts de toelichtingen in tabel III van bijlage T, waarin tevens eenige aanteekeningen zijn opgenomen omtrent de in 1909 met de verschillende werken gemaakte vorderingen.

Voor het verbeteren van bestaande bevloeiingswerken of het aanleggen van nieuwe werken van geringen omvang, waarvoor bij de begrooting van 1909 f 900 000 was toegestaan (waarvan f 850 000 voor Java en Madoera), is in dat jaar f 748 717 uitgegeven, en wel ten behoeve van een 112-tal werken, in hoofdzaak uitgevoerd door de irrigatie-afdeelingen, den algemeenen en den gewestelijken waterstaatsdienst en — enkele kleinere — door het binnenlandsch bestuur. Voor eene specificatie van de verwerkte bedragen wordt verwezen naar tabel IV van bijlage T.

De uitvoering van de werken in de afdeeling Sidoardjo (res. Soerabaja), waarvan de kosten voor de helft door de betrokken suikerondernemingen gedragen worden, moest, met het oog op de uitkomsten van de verrichte opnemingen en onderzoekingen, voorloopig worden opgeschort.

Voor opnemingen en projectwerk ten dienste zoowel van groote als van kleine irrigatieplannen, waarvoor bij de begrooting gerekend was op f 205 000, is uitgegeven f 234 509 [1]); zie de tabellen III^{A}, III^{B} en V van de meergenoemde bijlage. Onder die bedragen zijn niet begrepen de kosten voor de opnemingen, enz. ten behoeve van de werken in Noord-Bantam, de Bandjar-Tjahjana-werken, de Tangsi-werken en de Waroedjajeng-Kertasana-werken, welke uitgaven ten laste van de voor de uitvoering dier werken beschikbaar gestelde fondsen gebracht werden.

Voor herstellingen van bestaande irrigatiewerken, waarvoor bij de begrooting een bedrag van f 75 000 was toegestaan, is f 84 649 besteed.

Aan de verbetering van den af- en aanvoer van water in het oostelijk gedeelte van Semarang (begroot op f 267 610), tot de uitvoering waarvan in 1909 machtiging werd verleend, werd een bedrag van f 62 804 verwerkt, waarvoor eenige kunstwerkjes, 910 M. van de rioleering en eenige veranderingen aan afvoerleidingen gereed kwamen. Voor de verbetering van de terreinen ter weerszijden van het havenkanaal werden de noodige opnemingen verricht. De projecten konden echter niet afgewerkt worden, doordat nog herhaaldelijk wijzigingen kwamen in de tracés van de door de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij op die terreinen aan te leggen sporen.

In verband met de oprichting van de sectie Madioen der toekomstige irrigatie-afdeeling Solo-rivier [2]) en de uitbreiding van de irrigatie-afdeeling Serajoe (zie K. V. 1909, kol. 200) zijn eenige voorzieningen getroffen bij Gouv. Btn. 17 Mei 1909 nos. 5 en 6.

Door den resident van Pekalongan zijn respectievelijk in October 1909 en Januari 1910 regelingen vastgesteld voor de verstrekking van water in het bovenstroomgebied van de Babakan- en Tjisoeroeh-rivieren (afd. Brebes), in het Pemali-gebied, zoomede ten behoeve van de bouwvelden in het Grogek-Simangoe-irrigatiegebied (afd. Pemalang) (Jav. Ct. 1910 nos. 1, 8 en 14).

[1]) Hieronder is begrepen een bedrag van ± f 60 000 voor de bezoldiging van het hoofdzakelijk in 't belang van het irrigatiebeheer werkzaam zijnde inlandsch personeel.

[2]) De in 1907 genomen tijdelijke maatregelen met betrekking tot het technisch waterbeheer in de residentie Madioen en de voorbereiding der oprichting van de sectie Madioen eener irrigatie-afdeeling Solo-rivier werden tot het tijdstip van inwerkingtreding dier sectie verlengd (Gouv. Bt. 17 Mei 1909 n°. 12).

In Maart 1910 is door den resident van Cheribon eene regeling getroffen voor de waterverdeeling in de afdeelingen Cheribon en Madjalengka (Jav. Ct. 1910 n°. 33).

Rivier- en waterkeeringswerken. De vernieuwing van de beschoeiingen bij de schotbalksluis te Angke (Batavia) (zie K. V. 1909, kol. 200) kwam gereed. De kosten bedroegen f 15 330.

Aan het weder opbouwen van den over eene lengte van 75 M. ingestorten kaaimuur van het havenkanaal te Batavia (raming f 10 639) werd een begin van uitvoering gegeven. De verwerkte som beliep f 108.

De steenglooiing op de door bandjirs aangetaste taluds van de Tjiliwoeng in 's lands plantentuin te Buitenzorg werd voltooid. De kosten bedroegen f 11 497.

Ten einde zooveel mogelijk eene herhaling te voorkomen van de in den nacht van 29 op 30 Augustus 1909 door geweldige bandjirs van de zandrivieren van den Smeroe in de afdeeling Loemadjang (Pasoeroean) veroorzaakte rampen (zie hoofdst. C, § 2), werd aldaar onmiddellijk een aanvang gemaakt met de uitvoering van eenige tijdelijke werken en het herstellen van de aangerichte schade. De verwerkte som bedroeg f 27 579.

Aan den ter beveiliging van de hoofdplaats Soerakarta tegen overstroomingen uit de Solo-rivier aangelegden ringdijk (zie t. a. p.) is tot ult. 1909 een bedrag van f 169 035 verwerkt, terwijl het grondverzet in dat jaar 33 442 M³. bedroeg.

Voor eenige reeds gedeeltelijk tot stand gekomen oeververdedigingen in den weg Ponorogo—Patjitan, werd door den gewestelijken raad van Madioen een bedrag van f 9245 toegestaan.

Voor het bestendigen van het gewenschte riviertalud in de Klampis-rivier bij het pompstation der zoutbrikettenfabriek te Krampon (Madoera) (raming f 880) werd een bedrag van f 826 uitgegeven.

Aan het maken van de strandverdediging te Padang (zie t. a. p.) werd tot dusver f 93 354 besteed.

Voor de grootendeels gereedgekomen herstellingen aan de oevervoorziening aan den linkeroever der Atjeh-rivier nabij Pangoe werd f 6394 uitgegeven, terwijl aan het maken van oevervoorzieningen aan den rechteroever dier rivier, ter hoofdplaats Koeta Radja, een bedrag van f 11 792 ten koste gelegd werd.

Havens en reeden. Van de in K. V. 1909, kol. 201, vermelde, nog onvoltooide werken op het haventerrein te Tandjoengpriok, kwamen gereed: het vernieuwen van 2 ducdalven voor den petroleumsteiger, het maken van 1500 M³. betonblokken voor de herstelling van de beschadigde gedeelten van de wester- en oosterhavendammen [1]), zoomede van 10 houten drijvers voor den kaaimuur van de binnenhaven (gezamenlijke kosten f 27 667). Aan de nagenoeg voltooide overkapping van 4 open ruimten tusschen de hangars en de herstelling van het door het oorlogsschip *Hertog Hendrik* aangevaren remmingswerk werd in 1909 respectievelijk f 18 858 en f 652 verwerkt. De vernieuwing van 500 M. wrijfgording en schuurklamp in de binnenhaven en de in 1908 geautoriseerde herstelling aan den westelijken havenmuur van de schutsluis bij de vischmarkt af tot aan het havenlicht aan de monding van het havenkanaal te Batavia (totale kosten f 18 090), kwamen eveneens tot stand. Aan het uitdiepen van de binnenhaven langs den kaaimuur (raming f 3829), welke werkzaamheden zoo goed als voltooid werden, werd een bedrag van f 2938 besteed. Onderhanden bleven nog de bouw van hangars, de inrichting van een tweeden schroefpaalsteiger met toebehooren en de verbouwing van den bestaanden steiger voor het lossen van tin aan het oosterboord van de binnenhaven, zoomede het doen van zware herstellingen aan den oostelijken havenmuur. Van de voor die werken toegestane sommen, ad f 104 352, f 31 140 en f 10 425, werd respectievelijk f 53 025, f 12 890 en f 6540 verwerkt.

De haven van Cheribon en de vaargeul tusschen de hoofden werden op diepte gehouden. In 259 werkdagen werden

1) Voor den aanmaak van eene gelijke hoeveelheid betonblokken werd in 1909 een bedrag van f 27 415 toegestaan en — op f 7572 na — verwerkt.

77 364 M³. specie opgebaggerd, of gemiddeld 299 M³. per dag. De kosten bedroegen f 15 920.

In de haven en op de reede van Semarang werden in 834 werkdagen 159 575 M³. specie verwijderd, waardoor de diepte in die vaarwaters (zie t. a. p.) gehandhaafd werd. De herstelling van de havenhoofden (zie K. V. 1909, kol. 202) werd nagenoeg voltooid. De verbeteringen en herstellingen aan het droogdok voor baggermateriaal kwamen gereed. De toegestane som van f 21 240 werd met f 1030 overschreden.

De uitvoering van werken voor de verbetering van de haventoestanden te Semarang, waarvoor bij de begrooting gelden beschikbaar gesteld werden, is aangenomen voor een bedrag van f 2 000 000. De werken behooren in 2½ jaar tijds te worden opgeleverd.

De toestand van de havenmonding te Soerabaja was in 1909 bevredigend. De geul werd zooveel doenlijk op eene breedte van 20 M. en eene diepte van 4.50 M. beneden S.H.V.P. gehouden. Aan de nieuwe kaaimuren, die over eene lengte van ± 1766 M. (de totale lengte bedraagt 4631 M.) gereed kwamen, werd een bedrag van f 442 978 verwerkt. Met het wegbaggeren van de vóór die muren aanwezige banken en het verwijderen van de daarbij bloot gekomen oude fundeeringspalen werd een aanvang gemaakt. De westelijke steenen dam aan de monding van de Kalimas kwam gereed; de aanleg van den oostelijken dam werd onderhanden genomen. Aan gewoon onderhoud van kaaimuren en steenglooiingen werd in het verslagjaar bovendien verwerkt f 1438. De aanlegplaats voor passagiersbootjes aan de monding van de Kalimas, waarvoor f 2433 was toegestaan, werd voor f 2365 voltooid. Voor het opruimen van de kleine sleephelling bij het marine-etablissement werd f 7769 besteed. Voor de verlenging van de hoofden van het bassin, ten einde de groote aanslibbing van de ingangsgeul tegen te gaan, werd f 17 200 toegestaan, waarvan f 7548 verwerkt werd.

Voorts werd nog in het belang van de verbetering van de haventoestanden te Soerabaja eene som van f 20 682 besteed, waarvoor de in 1908 aangevangen boringen ter reede van Soerabaja en op de zoogenaamde Tong in het Westgat (zie t. a. p.) werden voortgezet. Een uitgewerkt voor-ontwerp voor eene aanlegplaats voor zeeschepen kwam in Mei 1909 gereed. In verband met het groote verschil van inzicht omtrent de oplossing van het haven-vraagstuk — de handel toch gaf de voorkeur aan eene prauwenhaven — werden de plannen hier te lande in handen gesteld van de heeren prof. dr. J. Kraus en G. J. de Jongh, oud-directeur van de gemeentewerken te Rotterdam, ten einde daaromtrent te adviseeren. Deze deskundigen achtten plaatselijk onderzoek en overleg met de Indische autoriteiten en belanghebbenden noodig, met welk doel zij zich naar Indië begaven. Omtrent de resultaten van dat onderzoek werd door hen in April 1910 een rapport uitgebracht [2]), waarin, in overeenstemming met de denkbeelden van den directeur der burgerlijke openbare werken, wordt geadviseerd tot de uitdieping van het westgat van Soerabaja door middel van een slibzuiger en het maken van een aanlegpier voor zeeschepen en voor deze laatste een gewijzigd ontwerp wordt aanbevolen, waarmede zoowel door de daarbij betrokken ambtelijke autoriteiten als door de vertegenwoordigers van den handel te Soerabaja wordt ingestemd.

De uitdieping van het westervaarwater naar Soerabaja door middel van zoogenaamde slibraderen werd door het gouvernementsstoomschip *Barito* geregeld voortgezet, terwijl voor den slib-arbeid ook nog gebezigd werden het voor gewone diensten afgekeurde gouvernementsstoomschip *Flores* en het oorspronkelijk voor politie- en communicatiediensten bestemde vaartuig *Loewoek*. Voorts werden nog voor verschillende doeleinden bij het werk gebruikt het reserveloodsstationschip *Bali*, het werkschip voor de kustverlichting *Albatros* en het van de Bataafsche Petroleummaatschappij aangekochte vaartuig *Ouady*. Nadat tevergeefs getracht

2) Het rapport is ter landsdrukkerij te Batavia gedrukt. Van de aanwezigheid der heeren Kraus en de Jongh in Indië is van regeeringswege gebruik gemaakt om ook hun advies te vragen omtrent de zaak van de sedert jaren onderhanden en nog niet voltooide verbetering van de haven- en douaneinrichtingen te Makasser, zoomede omtrent de wijze waarop tot eene meer rationeele en aan de eischen des tijds beantwoordende exploitatie van de verschillende havens in Nederlandsch-Indië ware te geraken. De door hen in Mei 1910 daaromtrent uitgebrachte rapporten zijn eveneens ter landsdrukkerij te Batavia gedrukt.

was op den top van den drempel (vgl. K. V. 1909, kol. 201) een stroomvanger te plaatsen, werden op eene 1500 M. meer binnenwaarts gelegen plaats, waar de golfslag minder krachtig is, ter oost- en westzijde van de 700 M. breede geul een tweetal dergelijke inrichtingen van respectievelijk 400 en 300 M. lengte aangebracht. In November 1909 werd de drempel belood door het opnemingsvaartuig *Havik*, bij welke gelegenheid bleek, dat de diepte in de geul sedert November 1908 was toegenomen van 69½ tot 73½ d.M. onder S.H.V.P. Het aantal der schepen, die, wegens hun grooten diepgang, genoodzaakt waren den omweg rond Madoera te maken, verminderde aanmerkelijk. Aan het einde van het jaar volgden bijna alle schepen de kortste route. Het aantal der betrekkelijk diepgaande schepen, die van het westervaarwater gebruik maakten, vermeerderde in ongeveer gelijke mate.

Beschadigingen aan den dam van Oedjoeng Piring naar het Djamoean-rif kwamen ook in 1909 herhaaldelijk voor. Het betonmuurtje op den dam (zie t. a. p.) werd opgeleverd. Onverwerkt bleef een bedrag van f 3226. De kruin en een gedeelte der taluds van den dam worden over eene lengte van 900 M. met asphaltbeton opgevoegd.

Voor het op diepte houden van de kali Welang te Pasoeroean werd f 3910 toegestaan en f 3738 verwerkt, waarvoor 11 153 M³. specie verwijderd werd. Voor baggerwerk in de haven werd een bedrag van f 17 760 beschikbaar gesteld, waarvan f 9049 verbruikt werd.

Voor den in aanbouw zijnden los- en laadsteiger te Banjoewangi (Besoeki) werd f 28 050 toegestaan, waarvan een bedrag van f 26 007 verwerkt werd.

Daar de diepte in de Emmahaven, met het oog op den toenemenden diepgang van de schepen, te gering is, is een ontwerp voor de verbetering daarvan in behandeling genomen.

In den dam voor de prauwenhaven te Benkoelen kon slechts 334 M³. koraalsteen worden aangebracht, omdat het verzamelen van dit materiaal slechts gedurende een enkel uur per dag geschieden kan. Daar het baggervaartuig op de open reede niet kan werken, zal met de overbrenging daarvan gewacht moeten worden tot de dam, die de haven moet beveiligen, gereed is. Verwerkt werd f 5535.

In het belang van eenige herstellingen aan den steiger te Telokbetong werd een bedrag van f 2471 toegestaan, waarvan f 2372 verwerkt werd.

Voor de inrichting van het douane-etablissement te Palembang kwam men gereed met het onteigenen en ophoogen van de terreinen, den bouw van een hulpsteiger voor het lossen van zware ijzerwerken en van het middelste landhoofd voor den nieuwen aanlegsteiger, zoomede met het baggerwerk voor het normaliseeren van de Moesi-rivier bij den te maken aanlegsteiger (gezamenlijke kosten f 86 300). In uitvoering bleven de werken: het graven en het weder aanvullen met zand van fundeeringssleuven en putten voor de op te richten gebouwen van het etablissement en het bouwen van een aanlegsteiger. Van de daarvoor toegestane bedragen, ad f 26 180 en f 294 810, werd respectievelijk f 2719 en f 16 605 verwerkt. Aan materialen werd voor een bedrag van f 277 470 uit Europa aangevoerd.

De oevervoorziening bij het douane-etablissement te Tandjoengtiram (Oostkust van Sumatra), zoomede de herstellingen aan het tolkantoor-etablissement met steiger te Tandjoengpoera werden voltooid (gezamenlijke kosten f 40 075).

Aan de uitbreiding van het opslaglokaal van het tolkantoor te Tandjoengbalai, waarvoor een bedrag van f 27 685 was toegestaan, werd f 2461 verwerkt. Met de definitieve herstelling van den aanlegsteiger te Belawan Deli en de verbouwing van het tolkantoor aldaar kan nog geen aanvang worden gemaakt. De met de Deli-Spoorwegmaatschappij gevoerde onderhandelingen over de overneming van eene haar toebehoorende loods voor de uitbreiding van de gouvernements-douaneloodsen aan dien steiger (zie K. V. 1909, kol. 202/203) hadden een negatief resultaat. Er zal nu van landswege eene nieuwe loods worden opgericht op een door de Deli-Spoorwegmaatschappij voor f 12 500 afgestaan terrein.

De in 1908 toegestane bouw van eene toegangsbrug met visitatieloods en Décauville-baan te Singkel (Atjeh en onderhoorigheden) werd voor het toegestane bedrag van f 23 700 voltooid. Voor de voorziening van het sterk aangetaste kustgedeelte aldaar wordt een ontwerp opgemaakt. Verder kwam men gereed met de inrichting der van de Atjeh-Transportmaatschappij te Oelee Lheue overgenomen terreinen en andere eigendommen tot gouvernements douane-etablissementen, den bouw van een tijdelijk opslagpakhuis voor de recherche te Sinabang, het maken van een nieuwen seinmast en de oprichting van een magazijn voor benoodigdheden van de havensloep te Lho Seumawe en de herstelling van verschillende werken op de drie laatstgenoemde plaatsen, zoomede te Sigli (gezamenlijke kosten f 32 631). Onderhanden bleven de herstellingen aan de 6 stoomkranen op de wester- en oostersteigers te Oelee Lheue, den lichtopstand te Hagoe Barat Laoet en het los- en laadhoofd te Tapa Toean. Van de daarvoor in het geheel beschikbaar gestelde gelden, ad f 8423, werd f 1706 verwerkt.

Aan het maken van een los- en laadsteiger met een gebouw voor de in- en uitvoerrechten te Pangkal Balan en het vergrooten van den los- en laadsteiger te Merawang (Banka) werd f 17 452 verwerkt (toegestaan f 30 769).

Voor het verbreeden van den havendam, tevens los- en laadplaats te Tandjoengpandan (Billiton) en het vervangen van den houten steiger door een nieuwen op schroefpaaljukken (raming f 23 626) werd f 11 573 uitgegeven.

Het opslaglokaal met aanlegsteiger aan de monding van de Singkawang-rivier (Westerafdeeling van Borneo) kwam gereed (toegestaan f 9218, verwerkt f 8925). Ook de houten beschoeiing langs den rechteroever van de Martapoera-rivier (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) werd voltooid, terwijl de bouw van een nieuwen schroefpaalsteiger te Bandjermasin, waaraan een bedrag van f 3264 verwerkt werd, nog onderhanden bleef.

Voor den bouw van eene opslagloods voor de recherche met kantoor en magazijn te Pare Pare (Celebes en onderhoorigheden) en van een opslaglokaal, tevens tolkantoor, te Boenta werd respectievelijk f 9600 en f 3100 beschikbaar gesteld.

Bij het marinehoofd te Makasser werd eene open loods opgericht (kosten f 250) en werden de steenkolenloodsen hersteld (toegestaan f 3155, uitgegeven f 2961). De in 1908 aldaar opgestelde recherchegebouwen (zie K. V. 1909, kol. 203) bleven steeds geringe verzakkingen vertoonen, die door opvijzelen weggenomen werden. Machtiging werd verleend tot den bouw van 9 gekoppelde ijzeren loodsen tot uitbreiding van het douane-etablissement. De levering van de ijzeren geraamten met toebehooren en het opstellen daarvan werd aangenomen voor een bedrag van f 152 200. Verder werd voor de fundeeringen, wanden en vloeren van deze loodsen eene som van f 51 239 toegestaan, waarvan f 18 790 verwerkt werd, terwijl voor de versterking van het remmingswerk van den steiger nog een bedrag van f 50 000 beschikbaar gesteld werd. Voor diverse andere (voornamelijk onderhouds-) werken werd nog besteed een bedrag van f 18 901, hetgeen dus, met de uitgaven voor bovengenoemde werken ten behoeve van aanlegsteiger en douanegebouwen, een totaal geeft van f 163 791.

De vernieuwing van de wrijfinrichting van het los- en laad-, tevens kolenhoofd, ter hoofdplaats Ternate werd voltooid voor f 2217. Voor de herstelling van het hoofd en het aanbrengen van meerpalen en ducdalven — met welk laatste werk echter nog niet begonnen werd — werd een bedrag van f 12 420 toegestaan, waarvan f 6239 verwerkt werd. De bouw van eene nieuwe sloepenloods kwam gereed (kosten f 939).

Over het project voor een aanlegsteiger in de Pantai Timoer-baai (Zuid-Bali) werd overleg gepleegd met het departement der marine. De tijdelijke aanlegsteiger te Benoa kwam tot stand.

Drinkwatervoorziening. Voor de uitbreiding van de drinkwatervoorziening ter hoofdplaats Rembang, met bijplaatsing van 3 hydranten, is eene som van f 2118 beschikbaar gesteld.

De verbetering van de drinkwaterleiding ter hoofdplaats Madioen is voorloopig van het gewestelijk werkplan afgevoerd. Voor het verbeteren van de watervoorziening te Redjasari (afd. Magetan), die thans plaats heeft met diepwelpompen uit artesische putten, werd door den gewestelijken raad f 1436 toegestaan.

De waterleiding voor de zoutbrikettenfabriek te Krampon (Madoera) kwam voor een bedrag van f 22 176 gereed. Met den aanleg van eene leiding te Soemenep werd een begin gemaakt.

De uitvoering van de watervoorziening van Sawahloento (Sumatra's Westkust) — zie K. V. 1909, kol. 204 — kon nog niet worden aangevangen, daar de gekozen bronnen een sterk achteruitgaand debiet vertoonen. Het onderzoek naar de mogelijkheid om het water van elders aan te voeren is nog niet afgeloopen.

Met den aanleg van de drinkwaterleiding van Padangpandjang is een begin gemaakt. In de drinkwatervoorziening te Solok zal, met het oog op het steeds verminderend debiet van den artesischen put, eene verbetering gebracht worden.

Van de voor de vernieuwing der waterleiding te Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea) toegestane som werd slechts een gering bedrag verwerkt.

De drinkwaterleiding te Singaradja (Bali en Lombok) kon, met het oog op de late voltooiing van het ontlastreservoir, eerst in 1910 in gebruik genomen worden. Voor Ampenan werd eene drinkwaterleiding geprojecteerd, waarvan de kosten op rond f 20 000 geraamd zijn.

II. STOOMWEZEN.

Het regeeringstoezicht op de bij particulieren in gebruik zijnde stoomketels strekte zich op ult. 1909 uit tot 3790 ketels, of 149 meer dan bij het einde van 1908. Het verwarmingsoppervlak der gezamenlijke ketels vermeerderde van 285 156 M². tot 301 094 M². Uitvoerige opgaven daaromtrent worden aangetroffen in bijlage U.

Wegens vergoeding voor kosten van onderzoek en beproeving werd in 1909 ontvangen f 35 980, tegen f 31 255 in 1908.

Hoewel het gebruik van niet door stoom gedreven motoren in de laatste jaren belangrijk is toegenomen, is het aantal dier werktuigen toch nog niet bijzonder groot te noemen. Het bedraagt namelijk voor geheel Nederlandsch-Indië 10 electro-motoren en 186 gas- en benzine-motoren, zoomede 212 water-motoren, voor het grootste gedeelte door rijstpellerijen gebezigde waterraderen van zeer primitieve constructie.

Eene omstandigheid, welke in het afgeloopen jaar in sterke mate de aandacht trok, was het veelvuldig voorkomen van gebreken in platen van scheepsketels, die voor een deel van geheel denzelfden aard waren als die, welke zich bij den stoomketel van het stoomschip *Pahud* van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij (zie K. V. 1909, kol. 204) voordeden. Aangezien de oorzaken van die gebreken in vele gevallen niet konden worden opgespoord, wegens het ontbreken van de noodige hulpmiddelen voor metaalonderzoek, is bij Gouv. Bt. 16 Febr. 1910 n°. 26 machtiging verleend om, ten behoeve van dat onderzoek, bij het departement der burgerlijke openbare werken een laboratorium op te richten.

Het reglement voor de examens ter verkrijging van een diploma als machinist (Ind. St. 1908 n°. 476) onderging eenige wijzigingen bij Gouv. Btn. 8 Febr. en 16 Maart 1910 nos. 12 en 29 (Ind. St. nos. 109 en 209).

Het aantal inrichtingen, op welke de bepalingen tot beveiliging bij het verblijven in fabrieken en werkplaatsen (Ind. St. 1905 n°. 521, laatstelijk gewijzigd bij Ind. St. 1909 n°. 189) van toepassing zijn en waaromtrent de opgaven, bedoeld in art. 6 van dat reglement, werden ontvangen, bedroeg op ult. 1909 1347. Aan een 509-tal daarvan werden in 1909 zoogenaamde akten van bevinding, waarin de ter beveiliging gegeven voorschriften, benevens de uitslag van de gehouden onderzoekingen, worden aangeteekend, uitgereikt, zoodat, met de tevoren reeds uitgereikte, het totaal aantal dier akten tot 1003 geklommen was. Die groote toeneming is geen gevolg van de oprichting van een aanzienlijk aantal nieuwe fabrieken, doch van de omstandigheid, dat voortdurend inrichtingen werden aangetroffen, welker bestuurders hadden verzuimd de bovenbedoelde opgaven in te dienen. Veelal betrof dit in het binnenland gelegen, door Chineezen beheerde rijstpellerijen. Daar het aantal der in die inrichtingen werkende arbeiders en dat der gebezigde machinerieën gewoonlijk gering en de werkzaamheden van niet zeer gevaarlijken aard zijn, bepaalde de dienst van het toezicht er zich toe om, door navraag bij de hoofden van plaatselijk bestuur, dergelijke inrichtingen op te sporen en noodig geoordeelde beveiligingen voor te schrijven, zonder de strafbepalingen toe te passen. Intusschen konden, hoofdzakelijk wegens gebrek aan tijd, nog lang niet alle daarvoor in aanmerking komende inrichtingen door de ingenieurs worden bezocht. Zoowel door de benoeming van opzichters van het stoomwezen, als tengevolge van de omstandigheid, dat het nieuwe reglement op het gebruik van stoomketels het onderzoek van de landketels in twee jaren, en niet, zooals vroeger, in één jaar voorschrijft, zal in den vervolge meer tijd aan de inspectie van de beveiligingen kunnen worden gewijd. De combinatie van het toezicht op het stoomwezen met dat op de beveiliging in fabrieken en werkplaatsen leverde niet alleen geen bezwaar op, doch kon zelfs doelmatig genoemd worden, aangezien de meeste fabrieken en werkplaatsen met stoom gedreven worden en die, waar dit niet het geval is, voor het meerendeel in de nabijheid liggen van de plaatsen, waarheen de ingenieurs zich op hunne dienstreizen voor ketelinspectie moeten begeven.

Nu het veiligheidsreglement eenigen tijd is toegepast, blijkt dat er een aantal werkplaatsen onder vallen, waarvoor het, met het oog op den aard van de werkzaamheden, onnoodig mag worden geacht, terwijl daarentegen het voorkomen van sommige ongevallen er op wees, dat op enkele punten aanvulling van het reglement wenschelijk is. Zoo kwamen in een groot aantal werkplaatsen, waar slechts handenarbeid wordt verricht, tot dusver nooit ongevallen voor, die door de een of andere wijze van beveiliging hadden kunnen worden voorkomen, doch hadden tweemaal verstikkingen plaats, door het binnengaan van met vergiftige dampen gevulde ruimten, terwijl éénmaal eene benzine-ontploffing ontstond door het springen van eene buis, tengevolge waarvan een aantal personen den dood vonden, en een andermaal eene ontploffing van ampas-stof in een molascuit-fabriek plaats greep, die eveneens den dood van eenige personen veroorzaakte. In al deze gevallen werden wel, in overleg met de bestuurders, maatregelen ontworpen, en ook uitgevoerd, om herhaling te voorkomen, doch tot die uitvoering waren die bestuurders volgens het veiligheidsreglement niet verplicht. Voorstellen om dat reglement te verduidelijken zijn bij de Indische Regeering in overweging.

Voor zoover de middelen tot eerste hulp bij ongevallen van wege den burgerlijken geneeskundigen dienst werden onderzocht, bleken zij in goeden staat te verkeeren. Door den chef van den dienst werd de wijze vastgesteld, waarop het toezicht over de verbandmiddelen behoort te worden uitgeoefend.

Uit de opgaven in bijlage U, tabel IV, blijkt, dat een groot deel van de in de fabrieken en werkplaatsen voorgekomen ongevallen veroorzaakt werd door omstandigheden, waarin geen veiligheidsreglement vermag verbetering te brengen, zooals door het laten vallen van voorwerpen bij het transporteeren of door onhandigheid bij het monteeren of demonteeren. Zondert men deze categorie van ongevallen — die alleen vermeld worden om een zoo volledig mogelijk beeld te geven van de oorzaken van verwondingen — uit, dan blijkt dat de ongevallen voor het meerendeel plaats hadden op suikerfabrieken en ondernemingen van mijnbouw. Te verwonderen is dit niet, daar iedere suikerfabriek een complex van werk-

tuigen is, waaronder enkele — voornamelijk de centrifuges — waarvan de bediening zeer gevaarlijk is, terwijl onder de ondernemingen van mijnbouw begrepen zijn de bij petroleumondernemingen behoorende blikkenfabrieken met stempelpersen. Daar de constructie dier werktuigen zeer uiteenloopt is het niet wel mogelijk een bepaald type van beveiliging vast te stellen; men slaagde er intusschen in om voor de meeste centrifuges en voor enkele blikkenpersen doelmatige beveiligingen te vinden. Hoewel daarbij werd gestreefd naar eene zoodanige constructie, dat de machines niet in werking kunnen worden gesteld wanneer van de beveiliging niet het juiste gebruik wordt gemaakt, was dit niet in alle gevallen mogelijk, zoodat de kans op ongevallen dan afhankelijk blijft van de aandacht, welke door de machinisten en fabrieksopzichters aan de stelling van de beveiligingsmiddelen wordt gewijd. Daar vele dier middelen, zij het ook meestal in uiterst gering mate, de uitvoering van of het gezicht op het werkstuk belemmeren, bestaat bij den werkman steeds de neiging om die middelen buiten gebruik te stellen. Slechts door aanhoudend toezicht van het bevoegde personeel is dit euvel te bestrijden.

Sommige ongevallen, welker oorzaken van tevoren moeielijk waren te voorzien, gaven aanleiding tot het voorschrijven van vrij ongewone beveiligingen. Zoo moest in een geval van verstikking in eene carbonatie-kist van eene suikerfabriek door het lekken van de koolzuurleiding en na de reeds vermelde ontploffing in eene molascuit-fabriek — vermoedelijk ontstaan door het breken van een tand in eene tandwieloverbrenging, waardoor het explosieve ampas-stof door vonken werd ontstoken — het bedrijf worden gestaakt, waarop voorzieningen werden getroffen om de hoeveelheid der in de installatie zwevende stof te beperken en om, in geval van explosie, de gassen plotseling een wijden doortocht naar buiten te verschaffen.

Wegens een in eene suikerfabriek aan een inlandschen knaap overkomen ongeval werd onderzocht in welke fabrieken onvolwassenen te werk werden gesteld, ten einde, zoo noodig, maatregelen te ontwerpen om dien arbeid, voor zoover hij gevaarlijk moet worden geacht, te beperken. Bij dat onderzoek bleek dat aan kinderen gewoonlijk alleen werk van lichten, ongevaarlijken aard wordt opgedragen. Slechts in een drietal gevallen werkten onvolwassenen bij gevaar opleverende toestellen, doch een verzoek aan den beheerder van de fabriek was voldoende om hieraan een einde te maken.

M.

I. FINANCIËN.

§ 1. BEGROOTING.

a. BEGROOTINGSWETTEN.

Begrooting 1908. Bij de wetten van 31 Dec. 1909 (Ned. St. nos. 443 en 444, Ind. St. 1910 nos. 188 en 189) zijn in de begrooting van uitgaven voor het dienstjaar 1908 — nader verhoogd bij de in K. V. 1908, kol. 213, vermelde wetten — nog eenige wijzigingen gebracht, waardoor het eindcijfer van het Iste hoofdstuk met f 871 800 verminderd en dat van het IIde hoofdstuk nader met f 10 392 438 verhoogd is. De begrooting wijst dientengevolge, tegenover een eindcijfer aan middelen van f 175 142 396, aan uitgaven een totaal van f 191 266 650 aan.

Begrooting 1909. Voor dit dienstjaar waren laatstelijk, in verband met de in het vorig verslag (kol. 207) reeds genoemde aanvullingswetten, de middelen geraamd op f 181 540 117 en de uitgaven op f 193 938 592. Laatstbedoeld bedrag werd sedert — bij de wetten van 16 Nov. en 30 Dec. 1909 (Ned. St. nos. 364, 365 en 415, Ind. St. 1910 nos. 56, 106 en 180) — nog verhoogd met respectievelijk f 1 240 000, f 60 000 en f 80 000, en alzoo gebracht op f 195 318 592.

Begrooting 1910. De vier wetten van 31 Dec. 1909 (Ned. St. nos. 434 t/m 437), houdende vaststelling van deze begrooting, werden in Indië afgekondigd op den 7den Januari 1910 (Ind. St. nos. 4 t/m 7). De K. Bn. van 3 Jan. 1910 nos. 87 en 88, houdende splitsing in artikelen van de beide hoofdstukken der begrooting van uitgaven, zijn aldaar op denzelfden datum openbaar gemaakt (Ind. St. 1910 nos. 8 en 9).

De beide hoofdstukken der begrooting van uitgaven zijn gewijzigd bij de wetten van 31 Dec. 1909 (Ned. St. n°. 442, Ind. St. 1910 n°. 198), 28 Mei 1910 (Ned. St. n°. 147, Ind. St. n°. 409) en 15 Juli 1910 (Ned. St. nos. 230, 231 en 232), in verband waarmede de eindcijfers der vier hoofdstukken zijn als volgt:

Middelen in Nederland (hoofdstuk I der Middelen)	f 24 241 908	
Middelen in Indië (hoofdstuk II der Middelen)	172 161 434	
		f 196 403 342
Uitgaven in Nederland (hoofdstuk I der Uitgaven)	f 41 587 531	
Uitgaven in Indië (hoofdstuk II der Uitgaven)	173 679 843	
		215 267 374
Nadeelig verschil		f 18 864 032

Met betrekking tot de dekking van het begrootingstekort bepaalt art. 2 van de wet, houdende vaststelling van het Iste hoofdstuk der Middelen, dat daarin wordt voorzien uit de opbrengst van de geldleening aangegaan krachtens de wet van 18 Maart 1905 (Ned. St. n°. 97), en voorts, zoo noodig, door eene geldleening, krachtens eene nader vast te stellen wet aan te gaan.

b. BEGROOTINGSREKENINGEN.

Het in kol. 208 van K. V. 1909 bedoelde wetsontwerp tot vaststelling van het slot der Indische begrooting over 1906 is, onder dagteekening van 23 Mei 1910, aan de Staten-Generaal ingediend (zie Gedrukte Stukken Tweede Kamer, Zitting 1909—1910 —276), terwijl tot vaststelling van het slot der rekening over 1907 eerlang een wetsontwerp zal worden aangeboden. De laatstbedoelde rekening wijst de volgende uitkomsten aan:

Ontvangsten in Nederland	f 33 129 582,88	
Ontvangsten in Indië	152 674 279,20[5]	
		f 185 803 862,08[5]
Uitgaven in Nederland	f 28 991 624,00[5]	
Uitgaven in Indië	144 584 416,04	
		173 576 040,04[5]
Voordeelig slot		f 12 227 822,04

§ 2. LANDSKASSEN IN INDIE EN KASBEHEER IN NEDERLAND.

Bij Gouv. Bt. 5 Maart 1910 n°. 36 (Bijbl. Ind. St. n°. 7189) is de bevoegdheid tot vaststelling van voorschriften voor de algemeene ontvangers van 's lands kassen van den Gouverneur-Generaal overgedragen op den directeur van financiën.

Bij Gouv. Bt. 7 Dec. 1909 n°. 8 is een algemeen ontvanger der 3de klasse in dienst gesteld ten behoeve van 's lands kas te Telokbetong.

De organisatie van het korps algemeene ontvangers (Ind. St. 1908 n°. 188, zooals het is gewijzigd bij Ind. St. 1909 n°. 80) onderging eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 10 Jan. 1910 n°. 41 (Ind. St. n°. 20).

Het beheer van de kassen te Bengkalis en Tandjoengbalai (Oostkust van Sumatra) en Padang Sidimpoean (Tapanoeli) is nader gewijzigd bij Gouv. Bt. 20 Sept., 26 en 30 Oct. 1909 nos. 21, 7 en 47.

Voor regelingen met betrekking tot het lager personeel bij 's lands kassen zie men Ind. St. 1910 nos. 14 en 67.

Opgaven, aanwijzende den stand van de gezamenlijke landskassen op Java en Madoera en van die in de buitenbezittingen bij het einde van elke maand van 1909, zijn opgenomen in bijlage V.

Het aandeel van den lande in de rente, in 1908 gekweekt met de disconteering bij de landskassen van vendu-acceptatiën voor gezamenlijke rekening van de postspaarbank en van het Gouvernement, bedroeg f 18 633,12.

In het tijdvak 1 September 1909—ult. Augustus 1910 is door tusschenkomst van de Javasche Bank een bedrag van f 17½ millioen (waaronder een bedrag van f 1½ millioen verkregen door beleening van tin) naar Nederland geremitteerd, terwijl door tusschenkomst van dezelfde bankinstelling in Januari en Februari 1910 een bedrag van f 2 millioen naar Indië is overgemaakt.

De rekening met 's Rijks schatkist wees de navolgende voordeelige saldo's aan:

f 1 999 058	op	ult.	Augustus	1909
167 375	,,	,,	September	,,
397 483	,,	,,	October	,,
1 875 086	,,	,,	November	,,
1 748 809	,,	,,	December	,,
4 190 524	,,	,,	Januari	1910
299 799	,,	,,	Februari	,,
188 372	,,	,,	Mei	,,
884 951	,,	,,	Juli	,,

terwijl als nadeelige saldo's waren te boeken:

f 848 675	op	ult.	Maart	1910
1 442 736	,,	,,	April	,,
4 226 630	,,	,,	Juni	,,

Bij de wet van 31 Dec. 1909 (Ned. St. n°. 463) is de Minister van Financiën bevoegd verklaard tot de overschrijding van de aan het slot van art. 26 der Indische comptabiliteitswet gestelde grens met f 30 000 000.

§ 3. VERKOOP VAN PRODUCTEN.

Veilingen. De in 1909 hier te lande, door tusschenkomst van de Nederlandsche Handelmaatschappij, voor gouvernementsrekening geveilde producten bestonden uit 40 018 pikol Java-koffie, 201 043 pikol Banka-tin, 645 247 K.G. kinabast, 12 040 K.G. coca en 439 K.G. caoutchouc. De totale bruto-opbrengst, ad f 22 206 553, liet, na aftrek van de kosten van aflading in Indië, vervoer over zee en verkoop (dus ongerekend de in Indië gedane uitgaven, waaromtrent opgaven per oogstjaar worden aangetroffen in de bij de hoofdstukken O en P behoorende tabellen), ten bedrage van f 1 009 741, een netto-provenu van f 21 196 812 over. Voor gespecificeerde opgaven omtrent een en ander zie men bijlage W.

Bevrachtingen. Met 51 stoomschepen, welke in den contractueelen maildienst vertrokken, en 24 zoogenaamde extrabooten werden in 1909 door de stoomvaartmaatschappijen ,,Nederland'' en ,,Rotterdamsche Lloyd'' voor gouvernementsrekening herwaarts verscheept 52 974 pikol koffie, 180 113 pikol tin, 7063 pikol kinabast en 16 240 K.G. coca. Omtrent de betaalde vrachten zie men bijlage X.

Assurantie. Van de in 1909 door de Nederlandsche Handelmaatschappij geldelijk verantwoorde producten, die, berekend naar de prijzen op de tijdstippen van verscheping, eene waarde vertegenwoordigden van f 22 167 305, was tegen zeegevaar verzekerd geweest eene waarde van f 105 802, waarvoor wegens premie betaald was f 262,96. Door het Gouvernement werd op de eigen risico eene schade geleden van f 75,66.

§ 4. ANDERE BRONNEN VAN INKOMSTEN.

A. VERPACHTE MIDDELEN.

Opiumpacht (in de buitenbezittingen).

In verband met de invoering van de opiumregie in de gewesten Amboina en Timor en onderhoorigheden (zie hieronder) wordt het opiummiddel thans alleen nog verpacht in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden en in de residentiën Oostkust van Sumatra en Riouw en onderhoorigheden. Nieuwe pachtcontracten zijn gesloten voor Atjeh (voor het tijdvak 1 April 1910—ult. Maart 1913) en voor den tot de residentie Riouw en onderhoorigheden behoorenden Poelau Toedjoeh-Archipel (voor het tijdvak 1 April 1910—ult. Maart 1911), [1]) tegen respectievelijk f 636 000 en f 43 000 's jaars (f 612 000 en f 16 440 in de voorafgegane pachttermijnen). De vermeerdering van de pachtschat moet, wat Atjeh betreft, worden toegeschreven aan eene te verwachten toeneming van de arbeidersbevolking in dat gewest, als gevolg van den voorgenomen tram-aanleg van Langsar naar Koeala Simpang, en, voor zooveel den Poelau Toedjoeh-Archipel aangaat, aan de uitbreiding van onzen bestuursinvloed in die streken, waardoor de invoer van clandestiene waar zeer bemoeielijkt is.

De reglementen voor de opiumpacht in Atjeh en onderhoorigheden en de residentie Oostkust van Sumatra ondergingen eene wijziging bij Ordn. van 26 Juli 1909 (Ind. St. n°. 395) en 1 Juni 1910 (Ind. St. n°. 330).

Andere verpachte middelen.

Java en Madoera. Van de zoogenaamde kleine middelen kwamen alleen de overvaarten in de residentiën Bantam (met uitzondering van die te Begok), Rembang, Soerabaja (met uitzondering van die in de afdeeling Soerabaja), Madioen en Madoera voor eene nieuwe verpachting in aanmerking, en wel voor de tijdvakken 1 April 1910—ult. Maart 1911 en 1 April 1910—ult. Maart 1913, waarbij intusschen, voor zooveel het driejarig tijdvak aangaat, het voorbehoud gemaakt werd (vgl. Ind. St. 1907 n°. 58), dat, bijaldien mocht worden besloten om de exploitatie in eigen beheer te nemen, het contract vóór den afloop van den pachttermijn zal eindigen [2]).

Voor alle zoogenaamde kleine middelen gezamenlijk be-

[1]) Met het oog op de invoering — op 1 April 1911 — van de regie in de residentie Riouw en onderhoorigheden, is de pacht slechts voor één jaar afgestaan.

[2]) Ten aanzien van de overvaart te Krandang (Madioen) geschiedde de verpachting bovendien onder het beding, dat de overeenkomst zou komen te vervallen op den laatsten dag van de maand, waarin daar ter plaatse eene brug voor het publiek verkeer zou worden opengesteld.

liep het totaal der pachtsommen over 1910 f 1 395 389, tegen f 1 428 917 in 1909.

Gedetailleerde opgaven omtrent een en ander zijn te vinden in bijlage Z.

De aanzuivering van de pachtsommen over 1909 geschiedde over het algemeen naar behooren. Bij het einde van dat jaar was door zeven pachters, ongerekend de boete, gezamenlijk nog verschuldigd f 2834, van welken achterstand in de eerste maanden van 1910 een bedrag van f 1643 werd aangezuiverd.

Ook in 1909 zijn ten aanzien van de pandhuispacht hier en daar overtredingen geconstateerd, waaronder 19 gevallen van beweerde overschrijding door de pachters van het rentetarief. Van de beklaagden zijn er 14 gestraft en de overigen vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen. Wegens het clandestien uitleenen van kleine sommen tegen pand is tegen 7 personen eene vervolging ingesteld, welke voor 2 hunner eindigde met vrijspraak en voor 2 anderen met gevangenisstraf of veroordeeling tot tenarbeidstelling, terwijl een 3-tal overtredingen bij het einde van het jaar nog niet berecht waren.

Bij Ord. van 19 Jan. 1910 (Ind. St. n°. 40) is Tanahabang (Batavia) geschrapt uit de lijst der plaatsen, waar Chineesche dobbelspelen gehouden mogen worden.

Buitenbezittingen. De van gouvernementswege gehouden verpachting van de vogelnestgrotten en klippen op eenige tot het district Poelau Laoet (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) behoorende eilanden (zie Ind. St. 1909 n°. 377) mislukte.

Bij Ord. van 10 Juni 1910 (Ind. St. n°. 346) is de pacht van het recht tot verkoop in het klein en het stoken van gedistilleerd op het eiland Ternate — vgl. de rubriek in- en uitvoerrechten — en in de afdeeling Nias (Tapanoeli) — zie K. V. 1909, kol. 212 — opgeheven.

In die gedeelten der buitenbezittingen, waar de pachtovereenkomsten met ult. Maart 1910 kwamen te verstrijken, vond de opveiling, evenals op Java en Madoera, in den regel tweeledig plaats, namelijk voor een korteren en een langeren termijn, waarbij in de meeste gevallen tot gunning voor den langeren termijn is overgegaan, omdat de aanbiedingen daarvoor voordeeliger waren. Op den regel van tweeledige verpachting werd uitzondering gemaakt ten opzichte van de pandhuizen in de afdeelingen Asahan en Bengkalis (Oostkust van Sumatra), met de bedoeling om de pachttermijnen voor het geheele in dat gewest verpachte gebied gelijktijdig te doen eindigen, zoomede ten aanzien van de middelen dobbelspelen en saguweer ter hoofdplaats Menado, de gezamenlijke kleine middelen in het landschap Toli Toli (Menado) en de overvaarten in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, om de daarvoor reeds in K. V. 1909, kol. 212, vermelde redenen.

Bij Gouv. Bt. 22 Maart 1910 n°. 10 is bepaald, dat de overvaarten en tambangans ter hoofdplaats Palembang na 1 April 1910 niet meer in pacht worden uitgegeven, met het oog op het voornemen om de exploitatie daarvan in eigen beheer te nemen.

Voor alle kleine middelen gezamenlijk bedraagt het eindcijfer aan pachtschat over 1910 f 2 566 322, tegen f 2 402 830 over 1909 (vgl. bijlage Z).

Van hetgeen over 1909 aan pachtsommen verschuldigd was, bleef op ultimo van dat jaar nog in te vorderen f 4012 (ongerekend de boeten), welk bedrag in Januari 1910, op f 1350 na, werd aangezuiverd.

Overtredingen van de bepalingen betreffende de pandhuizen werden in 1909 nagenoeg niet geconstateerd. Wegens het clandestien uitleenen van kleine sommen tegen pand is tegen 4 personen eene vervolging ingesteld, die allen tot tenarbeidstelling veroordeeld werden.

In die gewesten buiten Java en Madoera, waar de pacht der pandhuizen niet aan pachters, maar aan licentiehouders is toegestaan, zijn voor 1909 22 zoodanige vergunningen — die alleen gelden voor de daarin genoemde plaats en steeds afloopen bij het einde van het jaar van afgifte — aangevraagd. In de afdeelingen Djembrana, Lombok en Zuid-Bali, zoomede in de assistent-residentie Zuid-Nieuw-Guinea, zijn in 1909 geen licentiën aangevraagd; voor de overige gewesten waren de vergunningen verdeeld als volgt: Riouw en onderhoorigheden 3 (27 379 beleeningen, waarop f 48 921 werd voorgeschoten); Menado 4 (14 295 en f 77 842); Amboina 5 (22 600 en f 1 605 189,25); Ternate en onderhoorigheden 3 (5358 en f 20 815,50); Timor en onderhoorigheden 6 (28 698 en f 85 857); de afdeeling Boeleleng (res. Bali en Lombok) 1 (7895 en f 32 002,95).

De rentevoet, in 1909 bij de gelicentieerde pandhuizen gevolgd, wordt opgegeven per maand te hebben bedragen: in Riouw en onderhoorigheden 5 à 10 %, in Amboina 3 à 5 %, in Ternate en onderhoorigheden 3 à 4 %, in Menado 3 à 5 %, in Timor en onderhoorigheden 4 % en op Bali 6 %.

Bij Ord. van 11 Febr. 1910 (Ind. St. n°. 120) is de licentieprijs voor het houden van hazardspelen in de onderafdeeling Lebong (res. Benkoelen) verhoogd.

B. ONVERPACHTE MIDDELEN EN INKOMSTEN.

De **opiumregie**, die in 1909 reeds werkte op geheel Java en Madoera, zoomede in de gouvernementen Sumatra's Westkust en Celebes en onderhoorigheden (met inbegrip van de van dat gewest afgescheiden en bij de residentie Timor en onderhoorigheden ingedeelde voormalige afdeeling Bima), in eenige gedeelten van de residentie Ternate en onderhoorigheden (het eiland Ternate en een deel van het eiland Batjan) en in de residentiën Tapanoeli, Benkoelen, Lampongsche districten, Banka en onderhoorigheden, Palembang, Djambi, Menado, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Westerafdeeling van Borneo, Bali en Lombok en de assistent-residentie Billiton, is met ingang van 1 April 1910 ook ingevoerd in de residentie Amboina en in het overige deel van de residentie Timor en onderhoorigheden (Ind. St. 1910 nos. 17, 147 en 148). In het nieuwe gebied is de regie op ongeveer denzelfden voet ingericht als elders.

De verschillende bepalingen met betrekking tot de opiumregie op Java en Madoera en in de Lampongsche districten zijn herzien en tot één geheel vereenigd (Ind. St. 1909 n°. 441, juncto 1910 n°. 110), terwijl voor het district Boemiajoe der afdeeling Brebes van de residentie Pekalongan een opiumlicentiestelsel is ingevoerd (Ind. St. 1910 n°. 112). In verband met een en ander zijn de bepalingen omtrent de verboden kringen eveneens herzien (Ind. St. 1909 n°. 597 en 1910 nos. 111 en 113).

Bij Ordn. van 5 Juli 1909 (Ind. St. n°. 361) en 19 Febr. 1910 (Ind. St. n°. 156) zijn maatregelen genomen tot beperking van het opiumgebruik ter Sumatra's Westkust en in de afdeeling Bataklanden der residentie Tapanoeli, terwijl de in dat opzicht voor de residentie Menado geldende bepalingen bij Ord. van 16 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 582) zijn herzien.

Op Java en Madoera — met inbegrip van de residentiën Bantam en Preanger-Regentschappen, waar slechts op enkele plaatsen regie-opium verkrijgbaar is gesteld — is in 1909 in het geheel gedebiteerd 737 121 thail bereid opium, tegen 767 407 [1]) thail in 1908, of 3.9 % minder, welke vermindering in hoofdzaak is toe te schrijven aan den vooral in West-Java veelvuldig voorgekomen sluikhandel. In verband hiermede is bij de autoriteiten te Singapore er op aangedrongen om den uitvoer van opium o. a. naar Java op doeltreffende wijze tegen te gaan, terwijl bovendien door eene versterking van de politie te Tandjoengpriok [2]) het euvel zooveel mogelijk zal worden bestreden. Het debiet in de gewesten der buitenbezittingen, waar in 1909 de regie werkte, beliep 710 510 thail bereid opium, 55 768 thail ruw opium en 57 464 thail aan opiumpillen. Voor opgaven per maand van de verkochte hoeveelheden, ook wat betreft de verdeeling van het debiet naar de verschillende verpakkingseenheden en de geldelijke opbrengst, zij verwezen naar bijlage AA.

Het aantal depots onderging geen verandering. Het aantal verkoopplaatsen, dat op ult. 1908 947 beliep, verminderde met 25 en het aantal gelicentieerde verbruikplaatsen (kitten) ging terug van 677 tot 647. Vergunningen tot het verkoopen en vervoeren van regie-opium tot een maximum van 5 thail, ten behoeve van de opiumverbruikers onder het werkvolk van de ver van eene verkoopplaats gevestigde erfpachtsondernemingen, zijn er in 1909 39 verleend (7 in Soerabaja, 17 in Pasoeroean, 6 in Besoeki, 1 in Madioen en 8 in Kediri), tegen

---

[1]) In K. V. 1909, kol. 213, is abusievelijk 760 407 opgegeven.

[2]) Voor eene betere afsluiting van de douane-terreinen te Tandjoengpriok zijn bij Gouv. Bt. 17 Maart 1910 n°. 16 fondsen beschikbaar gesteld.

38 in 1908 (7 in Soerabaja, 18 in Pasoeroean, 6 in Besoeki en 7 in Kediri).

Het aantal Chineesche houders van eene licentie tot bezit van opium op een der plaatsen Pandeglang, Tjilegon, Menes en Laboehan in de residentie Bantam bedroeg 29 (43 in 1908), aan wie 325.21 thail regie-opium werd verkocht (492.67 thail in 1908). Te Tjimahi (Preanger-Regentschappen), waar op 1 Januari 1909 een licentiestelsel in werking trad (zie K. V. 1909, kol. 214, noot), bedroeg het aantal Chineesche gelicentieerden 12, aan wie 202.13 thail werd gedebiteerd.

Uit het sub II van bijlage AA opgenomen overzicht omtrent de geldelijke uitkomsten van de regie op Java en Madoera over 1909 blijkt, dat — de kosten voor politie buiten beschouwing gelaten — de netto opbrengst in dat jaar bedroeg f 12 273 456, of f 539 496 minder dan onder de werking van de pachten, berekend naar het gemiddelde der aan de invoering van de regie voorafgegane drie jaren. In de buitenbezittingen beliep de netto opbrengst (ongerekend de kosten voor politie) over 1909 f 2 719 306.

Het aantal aanhalingen in het regie-gebied op Java en Madoera bedroeg in 1909 1684 (waaronder een zeshonderdtal in de verboden kringen), tot eene gezamenlijke hoeveelheid van 15 336 thail (het bereid opium herleid tot het gewicht in ruwen staat). Gedetailleerde opgaven omtrent een en ander treft men aan in bijlage AA, sub III. De belangrijkste aanhalingen betroffen 6 partijen opium, respectievelijk groot 112 (in de residentie Pekalongan), 85 (in de residentie Batavia), 54 en 48 (in de residentie Semarang), 21 (in de residentie Preanger-Regentschappen) en 11¼ kati (in de residentie Rembang). Bovendien werden in elk der residentiën Batavia, Soerabaja en Pasoeroean een tweetal uit de buitenbezittingen afkomstige partijen, onderscheidenlijk groot 67 en 13, 16 en 7½ en 21 en 8½ kati, regie-opium verbeurd verklaard.

Het aantal depots, verkoopplaatsen en gelicentieerde verbruikplaatsen (kitten) buiten Java en Madoera bedroeg op ult. 1909 respectievelijk 13, 308 en 66.

Licentiën voor het vervoer van meer dan één thail bereid of 2 thail ruw opium zijn er in 1909 570 verleend (waarvan 59 in Celebes en onderhoorigheden, 134 in de residentie Banka en onderhoorigheden, 12 in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, 5 in de afdeeling Soembawa der residentie Timor en onderhoorigheden en 360 op Billiton).

In 1909 bedroeg het aantal aanhalingen in het regie-gebied buiten Java en Madoera 246, tot eene gezamenlijke hoeveelheid van ruim 195 kati, waaronder ruim 175 kati regie-opium (bij 201 van de 246 aanhalingen). De belangrijkste aanhalingen hadden betrekking op eene partij van 38 kati in de residentie Bali en Lombok, van ruim 6 kati ruw opium in bollen op Bali en van ruim 2½ kati morphine te Padang.

Het maximum aantal verkoopplaatsen in de residentiën Amboina en Timor en onderhoorigheden is vastgesteld op respectievelijk 15 en 10 (Ind. St. 1910 n°. 17). De debietprijzen zijn zooveel mogelijk in overeenstemming gebracht met die, welke onder de pacht werden gevorderd.

Bij Gouv. Bt. 10 Jan. 1910 n°. 34 (Jav. Ct. n°. 4) zijn, op tijdelijken voet, bij de opiumregie in dienst gesteld één inspecteur en één adjunct-inspecteur.

Nopens de bezoldiging van den chef van den dienst der opiumregie en van de inspecteurs bij dien dienst, zoomede van de Europeesche depothouders te Padang (Sumatra's Westkust), Singaradja en Den Pasar (Bali en Lombok) zijn nadere regelingen getroffen (Ind. St. 1909 n°. 417 en 1910 n°. 338).

Omtrent eenige wijzigingen welke de bepalingen betreffende de verpakking van opium door de regie en den verkoop daarvan in het gebied der regie (Ind. St. 1898 n°. 279, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) hebben ondergaan, zie men Ind. St. 1910 nos. 206 en 244.

Omtrent de fabriek der regie zie men hoofdst. **P**, afd. V.

In- en uitvoerrechten. In voldoening aan art. 2 der wet van 1 Juli 1909 (Ned. St. n°. 215, Ind. St. n°. 454) is bij K. B. 20 Oct. 1909 (Ned. St. 1909 n°. 341, Ind. St. 1910 n°. 79) de tekst der wet tot vaststelling van de tarieven van in-, uit- en doorvoer in Nederlandsch-Indië (Ned. St. 1872 n°. 130, Ind. St. 1873 n°. 35), met de sedert daarin aangebrachte wijzigingen en aanvullingen, in zijn geheel afgekondigd.

Bij Ord. van 14 April 1910 (Ind. St. n°. 248) is bepaald, dat in het tot dusver nog niet tot het tolgebied behoorend gedeelte van Atjeh en onderhoorigheden, uitgezonderd het eiland We, met ingang van 1 Mei 1910, in- en uitvoerrechten geheven worden, terwijl, ook in verband met de openstelling voor den algemeenen handel van de haven te Tjalang (Ind. St. 1909 n°. 522) [1]) en de wederopenstelling van de haven van Idi (Ind. St. 1910 n°. 64), tolkantoren gevestigd zijn op de beide laatstgenoemde plaatsen, zoomede te Sigli, Lho Seumawe, Langsar, Meulaboh, Tapa Toean en Sinabang [2]). Voorts wordt, ingevolge de Ord. van 14 April 1910 (Ind. St. n°. 250), eveneens met ingang van 1 Mei 1910, een recht geheven op den invoer van opium in de afdeeling Groot-Atjeh, met uitzondering van het eiland We.

Met ingang van 1 Juli 1910 is de invoer van gedistilleerd in de residentie Ternate en onderhoorigheden en op het eiland Lombok aan een recht onderworpen (Ind. St. 1910 n°. 346).

De in Ind. St. 1904 n°. 395 opgenomen bepalingen nopens den invoer en den verkoop van alcoholische dranken in het Nederlandsche gedeelte van Nieuw-Guinea en in de afdeelingen Aroe-, Kei- en Zuidwester-eilanden en Tanimbar-eilanden ondergingen eene wijziging bij Ord. van 10 Juni 1910 (Ind. St. n°. 347) en zijn bij dezelfde gelegenheid toepasselijk verklaard op het overige gedeelte van de residentie Ternate en onderhoorigheden en op de afdeeling Nias (Tapanoeli).

Bij Gouv. Btn. 5 Sept. 1908 n°. 6 (Ind. St. n°. 544) en 8 April 1909 n°. 10 (Ind. St. n°. 235) zijn de havens van Sibolga (Tapanoeli), Menado, Gorontalo (Menado) en Balikpapan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) aangewezen voor den invoer van niet uit de gouvernementspakhuizen afkomstig en vooraf voor de consumtie onbruikbaar gemaakt zout voor industrieele doeleinden, tegen betaling van het verschuldigde invoerrecht.

De in Ind. St. 1908 n°. 279 (zooals het sedert is gewijzigd) opgenomen bepalingen nopens de reorganisatie van het personeel der in- en uitvoerrechten en accijnzen ondergingen, in verband met de gewijzigde bepalingen op de wederplaatsing van ambtenaren op non-activiteit of op wachtgeld door de chefs der departementen van algemeen bestuur (vgl. K. V. 1909, kol. 230), aanvulling en wijziging bij Gouv. Bt. 19 Juli 1909 n°. 8 (Ind. St. n°. 380). Voorts zijn die bepalingen, met betrekking tot de voor de inning van accijnzen aan te wijzen personen, nog aangevuld bij Gouv. Bt. 9 April 1910 n°. 16 (Ind. St. n°. 241).

De formatie van het hoofdbureau der in- en uitvoerrechten en accijnzen is, bij wijze van tijdelijken maatregel, met één inspecteur uitgebreid (Gouv. Bt. 27 Sept. 1909 n°. 19).

Terwijl in 1908 de ontvangsten in het gouvernements-tolgebied aan in- en uitvoerrecht gezamenlijk hadden bedragen f 16 797 521, is in 1909 f 17 842 912 ontvangen, waarvan op Java en Madoera f 11 417 281 (f 385 932 meer dan in 1908) en in de buitenbezittingen f 6 425 631 (f 659 459 meer dan in 1908). De achteruitgang (met f 186 143) van de uitvoerrechten op Java en Madoera moet worden toegeschreven aan den kleineren oogst van Java-tabak.

Na bijtelling van nagevorderd recht en na aftrek van terugbetalingen, beliepen de totalen van het in 1908 en 1909 ontvangene aan invoerrecht, uitvoerrecht en pakhuishuur de onderstaande sommen:

	1908.	1909.
Invoerrecht	f 14 902 498	f 15 934 795
Uitvoerrecht	1 895 023	1 908 117
Pakhuishuur	62 187	53 862
Totaal	f 16 859 708	f 17 896 774

Voor elk kantoor in het bijzonder zijn de cijfers over 1909 vermeld in tabel I van bijlage BB, terwijl uit een ander overzicht van dezelfde tabel blijkt hoeveel de voornaamste

[1]) De haven van Poelo Raja is bij dezelfde gelegenheid voor den algemeenen handel gesloten.

[2]) Ook te Laboehan Balat (Timor en onderhoorigheden) is een tolkantoor gevestigd (Ind. St. 1909 n°. 414), terwijl het kantoor te Moearadjawa (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) werd opgeheven (Ind. St. 1910 n°. 252).

der bij in- of uitvoer belaste artikelen, zoowel in genoemd jaar als in 1908, aan recht opbrachten.

Wegens overtreding van de bepalingen op de tolrechten [1]) hadden in 1909 175 bekeuringen plaats (alle bij onderhandsche schikking beëindigd), tegen 279 in 1908.

Accijnzen. Met betrekking tot de heffing van accijns op petroleum en lucifers in het tot dusver nog niet tot het tolgebied behoorend gedeelte van Atjeh en onderhoorigheden, uitgenomen het eiland We, is eene voorziening getroffen bij Ord. van 14 April 1910 (Ind. St. n°. 249).

De bedragen, welke de in een grooter of kleiner gedeelte van het gouvernementstolgebied geheven accijnzen in de jaren 1908 en 1909 in 's lands kas deden vloeien, blijken uit de onderstaande opgaaf (voor 1909 zij bovendien verwezen naar tabel I van bijlage BB).

	1908.	1909.
Accijns op inlandsch gedistilleerd	f 196 305	f 194 056
Accijns op tabak	82 410	77 912
Accijns op petroleum	5 137 464	5 390 807
Accijns op lucifers	2 591 590	3 367 433
Totaal	f 8 007 769	f 9 030 208

Wegens overtreding van de accijnsbepalingen betreffende het inlandsch gedistilleerd, de petroleum en de lucifers werden in 1909 59 bekeuringen afgedaan (140 in 1908), waarvan 31 bij onderhandsche schikking.

Haven- en ankeragegelden, zoomede, wat betreft de haven Tandjoengpriok (Batavia), **loods- en kaaigelden en vergoeding voor het gebruik van de electrische verlichting in de gouvernementsopslaglokalen** en, wat aangaat de Emmahaven (Padang), **loods- en steigergelden.** De ontvangsten wegens deze middelen over 1909, vergeleken met hetgeen in 1908 werd geïnd, blijken uit de volgende opgaaf:

		1908.	1909.
Haven- en ankerage-gelden.	Java en Madoera	f 379 630	f 334 125
	Buitenbezittingen.	200 382	217 431
Loods- en kaaigelden te Tandjoengpriok		162 358	167 849
Loods- en steigergelden te Emmahaven		57 328	62 685
Vergoeding voor het gebruik van de electrische verlichting in de opslaglokalen te Tandjoengpriok		1 726	1 774

Hoeveel onder voormelde sommen over 1909 en 1908 alleen aan loodsgelden begrepen is, blijkt uit het overzicht in hoofdstuk E (kol. 88).

Belastingen in het algemeen. De formatie van de inspecteurs en adjunct-inspecteurs van financiën is bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1910 n°. 11 (Ind. St. n°. 21) in dier voege gewijzigd dat het aantal der adjunct-inspecteurs van 4 op 7 is gebracht.

In het belang van den aanslag in en de invordering van belastingen in de residentie Oostkust van Sumatra is bij Gouv. Bt. 20 April 1910 n°. 34 (Jav. Ct. n°. 33) in dat gewest, bij wijze van tijdelijken maatregel, een ambtenaar met den titel van controleur voor de belastingen in dienst gesteld.

Bij Gouv. Bt. 14 Jan. 1910 n°. 15 (Ind. St. n°. 32) is eene wijziging gebracht in de in Ind. St. 1908 nos. 10 en 301 opgenomen bepalingen, voor zooveel betreft de overdracht van bevoegdheden en verplichtingen voortvloeiende uit de regelingen op de personeele belasting en de inkomstenbelasting, terwijl bij Gouv. Bt. 19 Mei 1910 n°. 23 (Ind. St. n°. 314) eene wijziging gebracht is in de ressorten van een 2-tal inspectie-afdeelingen.

Personeele belasting. De in Ind. St. 1908 n°. 13 opgenomen ordonnantie op de personeele belasting is aangevuld bij Ord. van 19 Aug. 1909 (Ind. St. n°. 419), voor zooveel betreft de voorschriften nopens de herziening van aanslagen, zoomede bij Ord. van 1 Maart 1910 (Ind. St. n°. 169), in verband met de heffing van opcenten door locale raden [2]). Voorts is de limite der huurwaarde, waarover in de residentie Tapanoeli geen belasting naar den eersten, tweeden en vierden grondslag geheven wordt, gewijzigd (Ind. St. 1909 n° 468). De lijsten van vrijstellingen van deze belasting ondergingen wijziging en aanvulling bij Gouv. Bt. 17 Dec. 1909 n°. 51 (Ind. St. n°. 588).

Over 1909 zijn in het geheel aangeslagen 23 277 Europeanen en 41 380 vreemde oosterlingen (respectievelijk 1230 en 1365 meer dan in 1908). Voor elk gewest in het bijzonder blijken de uitkomsten der belasting over beide jaren uit bijlage BB, sub II.

In 1909 kwam een 47-tal doleantiën in, tegen 52 in 1908.

Afzonderlijk voor Java en Madoera en voor de buitenbezittingen beliepen de aanslagen en het geïnd bedrag als volgt:

	1908. (verbeterde opgaven.)		1909. (voorloopige opgaven.)	
	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 1 078 074	f 327 846	f 1 094 822	f 335 463
Af: wegens toegestane verminderingen	69 589	17 863	73 618	17 250
Alzoo werkelijk te heffen	f 1 008 485	f 309 983	f 1 021 204	f 318 213
Bovendien verschuldigd aan schattingskosten, voor zoover zij den aangeslagenen in rekening waren te brengen	4 582	1 305	4 864	1 409
Derhalve in het geheel door de aangeslagenen verschuldigd:	f 1 013 067	f 311 288	f 1 026 068	f 319 622
Geïnd bedrag *a*)	975 651	298 033	1 041 743	333 069

a) Onder de geïnde bedragen is hier, en bij andere hierna te vermelden belastingen, niet alleen begrepen wat op den aanslag van hetzelfde jaar ontvangen, maar ook wat van den achterstand over vorige jaren aangezuiverd is (wat de personeele belasting betreft, ook hetgeen gestort is wegens te verhalen kosten van schatting), zoomede de boete wegens te late betaling, terwijl daarentegen, ingevolge art. 20 der comptabiliteitswet, in mindering is gebracht hetgeen, tengevolge van verkeerden aanslag over het behandeld of over eenig vorig jaar, dan wel uit anderen hoofde aan belanghebbenden is terugbetaald.

Inkomstenbelasting. De in Ind. St. 1908 n°. 298 opgenomen en sedert gewijzigde ordonnantie op de inkomstenbelasting onderging nadere wijziging en aanvulling bij Ord. van 15 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 498), in verband waarmede bij Gouv. Bt. 15 Oct. 1909 n°. 12 (Ind. St. n°. 500) ook eene verandering gebracht is in de modellen voor de biljetten tot het doen van aangifte voor deze belasting. Voorts zijn bij Ord. van 28 Juni 1910 (Ind. St. n°. 371) nadere voorschriften verstrekt nopens de heffing van belasting ingeval van liquidatie van naamlooze vennootschappen en daarmede gelijk gestelde lichamen, terwijl, met betrekking tot de samenstelling van de commissiën van aanslag, nadere regelingen zijn getroffen bij Ord. van 22 April 1910 (Ind. St. n°. 264) en Gouv. Bt. 2 April 1910 n°. 2 (Ind. St. n°. 225).

In 1909 zijn, volgens voorloopige opgaven, in het geheel aangeslagen 28 063 personen en 1073 naamlooze vennootschappen en andere lichamen, tegen respectievelijk 26 265 en 730 (volgens verbeterde opgaven) in 1908. Het totale bedrag van den aanslag beliep, na aftrek van toegestane verminderingen, f 5 316 788, tegen f 5 303 894 (volgens nadere opgaven) in 1908.

Uit het volgend overzicht blijkt, hoeveel Java en Madoera en hoeveel de buitenbezittingen in die bedragen deelen en hoeveel in elk der genoemde jaren aan inkomstenbelasting werd geïnd (voor opgaven nopens den aanslag per gewest en nopens het cijfer der aangeslagenen zie sub III van bijlage BB).

1) De voorschriften omtrent het toekennen van premiën voor het constateeren van overtredingen der bepalingen omtrent de in- en uitvoerrechten en accijnzen ondergingen eene wijziging bij Gouv. Bt. 17 Mei 1910 n°. 9 (Ind. St. n°. 313).

2) Met het oog op de heffing van opcenten door locale raden, is een nieuw formulier-dwangschrift voor de invordering van de personeele belasting vastgesteld bij Gouv. Bt. 23 Aug. 1909 n°. 50 (Ind. St. n°. 424).

	1908. (verbeterde opgaven.) Java en Madoera.	1908. Buitenbezittingen.	1909. (voorloopige opgaven.) Java en Madoera.	1909. Buitenbezittingen.
Aanslag	f 3 555 364	f 1 881 021	f 4 198 327	f 1 296 828
Af: wegens toegestane verminderingen	114 958	17 533	125 933	52 434
Alzoo werkelijk te heffen	f 3 440 406	f 1 863 488	f 4 072 394	f 1 244 394
Geïnd bedrag	2 089 425	649 165	3 868 509	1 434 390

Over het met ult. April 1910 geëindigde Nederlandsche belastingjaar 1909—1910 kwam bovendien aan de Indische geldmiddelen ten goede een bedrag van f 804 804 (tegen f 761 909 over 1908—1909), en zulks als uitkeering, ingevolge de wet van 9 April 1897 (Ned. St. n°. 84, Ind. St. n°. 150), uit hetgeen in Nederland wegens belasting op bedrijfs- en andere inkomsten ontvangen werd van de in Indië werkende, maar in Nederland gevestigde maatschappijen of vereenigingen (uitgezonderd de verzekeringsmaatschappijen).

Gedurende 1909 zijn ongeveer 350 doleantiën ingediend, tegen 166 in 1908.

Verponding en daarmede overeenkomende heffingen. In het geheel was in 1909 op en buiten Java en Madoera aan verponding te heffen f 2 366 555, tegen f 2 356 152 (volgens verbeterde opgaven) in 1908. Geïnd is, met inbegrip van het aangezuiverde over vorige jaren en van boeten, in 1908 f 2 451 002 en in 1909 f 2 408 075. Voor eene specificatie per gewest zie tabel IV van bijlage BB.

De op 1 Januari 1902 ingevoerde, met de verponding overeenkomende belasting ter zake van door niet-inlanders zonder ingeschreven wettigen titel geoccupeerde erven, gelegen op het domein Bloeboer (Batavia), beliep in elk der jaren 1908 en 1909 (wat eerstgemeld jaar betreft, volgens verbeterde opgaaf) f 2520. De op ult. 1909 geëindigde tijdvakken voor de heffing van deze belasting, zoomede van de belasting op de onroerende goederen, die bezeten worden krachtens een titel van het voormalig Britsch Gouvernement, zijn tot ult. 1910 verlengd (Ind. St. 1910 n°. 48).

Wegens de belasting, waaraan de specerijperken op de Banda-eilanden zijn onderworpen, was in 1909 verschuldigd f 13 860, tegen f 22 788 in 1908.

De vrijstelling of teruggaaf van verponding voor noodlijdende koffie-ondernemingen op Java en Madoera (vgl. Ind. St. 1908 n°. 42) en van de belasting op de specerijperken (vgl. Ind. St. 1909 n°. 28) beliep in 1909 respectievelijk f 3422 en f 13 350.

Bij Ord. van 18 April 1910 (Ind. St. n°. 256) is eene voorloopige voorziening getroffen nopens de in het rechtstreeks bestuurd gedeelte van de afdeeling Zuid-Bali te heffen grondbelastingen.

Belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van inlanders en vreemde oosterlingen. De bepalingen nopens de heffing van deze belasting (Ind. St. 1907 nos. 182 en 183) zijn, voor zooveel betreft de belastingplichtigheid van enkele categorieën van personen, aangevuld bij Ord. van 15 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 499).

Bij Ord. van 8 Jan. 1910 (Ind. St. n°. 13) zijn de onbezoldigde hoofden van de inlandsche bevolking in de residentie Tapanoeli van de belasting vrijgesteld.

Bij Gouv. Bt. 29 Jan. 1910 n°. 35 (Ind. St. n°. 87) is eene regeling getroffen betreffende de toekenning van presentiegelden, enz. aan de leden van de commissiën voor den aanslag in de belasting.

Onderstaand overzicht doet de in 1908 en 1909 geïnde bedragen kennen.

	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Bedrag van de belasting over 1909	f 2 587 204	f 2 969 538	f 5 556 742
Van dat bedrag werd in 1909 betaald	f 2 370 093	f 2 363 899	f 4 733 992
Aan achterstand over overige jaren en boeten werd bovendien betaald	301 554	693 757	995 311
Totaal in 1909 geïnd (zie noot *a*, kol. 186)	2 671 647	3 057 656	5 729 303
In 1908 is geïnd (verbeterde opgaven)	f 2 473 118	f 2 381 956	f 4 855 074

Voor nadere opgaven zie men bijlage BB, sub V.

Pandhuisdienst. Ter verdere uitvoering van de bij Ord. van 4 Dec. 1903 (Ind. St. n°. 402) getroffen regeling, is of wordt de gouvernements pandhuisdienst ingevoerd: met ingang van 1 April 1910 in de residentie Madoera en in de afdeeling Pasoeroean, met uitzondering van het onderdistrict van dien naam (Ind. St. 1910 n°. 105), zoomede, met ingang van 1 December 1910, in het nog niet voor die exploitatie opengestelde deel van de residentie Pasoeroean (Ind. St. 1910 n°. 365).

Het aantal ambtenaren bij den pandhuisdienst is uitgebreid met drie adjunct-inspecteurs en één tweeden commies ten behoeve van het bureau van den inspecteur van dien tak van dienst (Ind. St. 1910 n°. 86).

Blijkens het door den inspecteur van den pandhuisdienst over 1909 uitgebracht verslag is in dat jaar met de exploitatie van een 127-tal pandhuizen eene winst gemaakt van f 820 767.

Slachtbelasting in het algemeen. Bij Ord. van 11 Febr. 1910 (Ind. St. nos. 121 t/m 139) zijn verschillende verordeningen op de heffing van slachtbelasting op Java en Madoera en in de buitenbezittingen op sommige punten verduidelijkt en aangevuld en is voor bepaalde gevallen verlaging dan wel vrijstelling van die belasting verleend.

Belasting op het slachten van runderen, buffels, paarden en veulens op Java en Madoera. In 1909 is ter zake van deze belasting geïnd f 1 906 802, alzoo f 182 348 meer dan in 1908 (zie de gespecificeerde opgave in tabel VI van bijlage BB).

Het aantal overtredingen wegens slachten zonder vergunning bedroeg in 1909 541, met 589 beklaagden, tegen 590, met 699 beklaagden, in 1908.

Belasting op het slachten van varkens op Java en Madoera. De opbrengst van deze belasting bedroeg in 1909 f 128 103, tegen f 120 921 in 1908, alzoo een voordeelig verschil van f 7182 (zie de gespecificeerde opgave in tabel VIII van bijlage BB).

Het aantal overtredingen beliep 18, met evenveel beklaagden, tegen 23, met een gelijk aantal beklaagden, in 1908.

Slachtbelastingen in de buitenbezittingen. Bij Ord. van 11 Febr. 1910 (Ind. St. n°. 119, juncto n°. 333) is met ingang van 1 April 1910 eene belasting op het slachten van varkens ingevoerd in de residentie Oostkust van Sumatra. [1])

In 1909 is aan rundslachtbelasting geïnd f 232 652, tegen f 146 527 in 1908, en aan varkensslachtbelasting f 101 527, tegen f 86 117 (verbeterde opgave) in 1908. Voor nadere gegevens zie men tabel VII van bijlage BB.

Hondenbelasting. Bij Ordn. van 8 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 570) en 14 Juni 1910 (Ind. St. n°. 351) is deze belasting ingevoerd respectievelijk te Bireuën, Samalanga en Lho Soekon (Atjeh en onderhoorigheden) en op de havenplaats Belawan (Oostkust van Sumatra), terwijl bij Ord. van 4 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 484) bepaald is, dat zij, in stede van te Balangnipa (Celebes en onderhoorigheden), zal worden geheven te Sindjai.

Zegelrecht. Aan zegelrecht is in 1909 ontvangen f 1 672 292 (f 1 269 570 op Java en Madoera en f 402 722 in de buitenbezittingen), tegen (volgens verbeterde opgaven) f 1 631 175 in 1908 (f 1 220 099 op Java en Madoera en f 411 076 in de buitenbezittingen).

De in Ind. St. 1885 n°. 131 opgenomen zegel-ordonnantie is gewijzigd bij Ord. van 29 Nov. 1909 (Ind. St. n°. 562), voor zooveel betreft de vrijstelling van zegelrecht van quitantiën, gesteld op binnenlandsche aan recht onderworpen postwissels, en aangevuld bij Ord. van 22 Febr. 1910 (Ind. St. n°. 160), in verband met de verhooging van het zegelrecht van de aan bedevaartgangers naar Mekka uit te reiken reispassen.

1) De bepalingen nopens deze heffing en die aangaande de rundslachtbelasting zijn bij dezelfde gelegenheid tot één geheel vereenigd.

Recht op de openbare verkoopingen. Bij de landsvendukantoren (vendukantoren der 1ste klasse, waaronder begrepen die, welke beheerd worden door algemeene ontvangers van landskassen of door commiezen op assistent-residentiekantoren) is in 1909 omgezet aan voor particuliere rekening verkochte goederen f 5 199 613 en aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen en producten f 1 162 153 (in 1908 — volgens verbeterde opgaven — respectievelijk f 5 592 948 en f 2 170 305), en te dier zake aan recht geheven f 402 778, latende, na aftrek van de kosten der kantoren, eene winst van f 254 937 (over 1908 bracht dit recht onzuiver f 436 338 en zuiver f 285 534 op). De belangrijke achteruitgang in den omzet aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen en producten is voornamelijk toe te schrijven aan de geringere verkoopen van koffie te Batavia en Padang (f 1 117 000 minder dan in 1908), een gevolg van de omstandigheid dat, met ingang van 1 Maart 1908, in het gouvernement Sumatra's Westkust en de residentie Tapanoeli de gouvernementskoffiecultuur ingetrokken en de verplichte levering aan het Gouvernement van door de inlandsche bevolking geteelde koffie opgeheven is (zie K. V. 1908, kol. 266).

Bij de vendukantoren der 2de klasse (die, welker beheer eene bijbetrekking uitmaakt) beliep de omzet in 1909 bij de door notarissen beheerde kantoren f 6 377 461 en bij die onder beheer van gewestelijke secretarissen of besturende ambtenaren f 1 189 120, te zamen dus f 7 566 581, welke sommen over 1908 bedroegen f 6 313 767 en f 1 431 535 = f 7 745 302. Aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen, enz. was onder den omzet van de kantoren der 2de klasse begrepen f 999 605 (in 1908 f 1 042 768). Als aandeel van het Gouvernement in de inkomsten der vendukantoren 2de klasse is in 1909 geïnd: ter zake van de door notarissen beheerde kantoren f 175 649 en ter zake van de overige f 37 680, te zamen derhalve f 213 329 (in 1908 respectievelijk f 174 229 en f 45 318 of te zamen f 219 547). De zuivere opbrengst voor den lande voor alle vendukantoren te zamen beliep alzoo in 1909 f 468 266 (in 1908 f 505 081).

De nieuwe regeling van het ressort van het vendukantoor der 2de klasse te Benkoelen (Ind. St. 1909 n°. 255, juncto n°. 344) is met ingang van 1 September 1909 in werking getreden.

Bij Gouv. Bt. 5 Juli 1909 n°. 18 (Ind. St. n°. 359) is, met nadere wijziging van art. 4 van het besluit van 30 April 1886 n°. 2/c (Ind. St. n°. 84), voor zoover betreft de vendukantoren te Maros, Bonthain, Sindjai en Saleier, bepaald dat op de standplaats van de bestuurshoofden der afdeelingen Makasser en Bonthain vendumeesters der 2de klasse zijn gevestigd, die hunne functiën uitoefenen binnen de grenzen dier afdeelingen, met uitzondering van de hoofdplaats Makasser, waar het bestaande vendukantoor der 1ste klasse gehandhaafd blijft.

Bij Gouv. Bt. 9 Sept. 1909 n°. 48 (Ind. St. n°. 452) zijn, met ingang van 1 October 1909, de vendukantoren der 2de klasse te Amoentai, Kandangan en Samarinda (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) opgeheven en is het ressort van het vendukantoor der 2de klasse te Bandjermasin uitgebreid.

Vendumeesters der 2de klasse zijn, hetzij definitief, hetzij op tijdelijken voet, gevestigd te Soembawa (Timor en onderhoorigheden) (1 April 1909), Koeta Radja (Atjeh), Goenoengsoegih, Kalianda en Koto Agoeng (Lampongsche districten) (1 Januari 1910), terwijl, met ingang van laatstgenoemden datum, een vendumeester der 1ste klasse tijdelijk geplaatst is te Telokbetong (Ind. St. 1909 nos. 129 en 554 en Gouv. Bt. 7 Dec. 1909 n°. 8).

Het reglement op de openbare verkoopingen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1908 n°. 189) is gewijzigd bij Ordn. van 16 April en 1 Juni 1910 (Ind. St. nos. 257 en 332), o. a. met het doel om het houden van handelsvendutiën op krediet in door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen gewesten of gedeelten van gewesten te beperken, [1]) in verband waarmede de in Ind. St. 1908 n°. 190 opgenomen vendu-instructie eveneens eene wijziging onderging (Ind. St. 1910 n°. 258).

Overschrijvings-, benevens successie- en overgangsrecht. De opbrengst van deze belastingen was in 1908, volgens verbeterde en in 1909, volgens voorloopige opgaven, als volgt:

		Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Overschrijvingsrecht	1908	f 606 178	f 107 460	f 713 638
	1909	757 052	93 824	850 876
Successie- en overgangsrecht	1908	135 476	9 478	144 954
	1909	130 508	10 605	141 113

De in Ind. St. 1882 n°. 30 opgenomen ordonnantie, houdende aanwijzing van ambtenaren voor de overschrijving van den eigendom van vaste goederen en het inschrijven van hypotheken op Banda, onderging eene wijziging bij Ord. van 16 Sept. 1909 (Ind. St. n°. 461).

In verband met het bij Ord. van 19 Nov. 1908 (Ind. St. n°. 651) bepaalde — zie K. V. 1909, kol. 222 — is bij Ord. van 5 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 485) eene voorziening getroffen met betrekking tot de in- en overschrijving van vaste goederen in de residentie Padangsche Bovenlanden.

De licentiën aan Chineezen voor het houden van dobbelspelen brachten in 1909 op Java en Madoera, uitgenomen de drie hoofdplaatsen, waar het middel wordt verpacht, f 1300 op, tegen f 1900 in 1908. In de buitenbezittingen bracht de belasting in 1909 f 9745 op, tegen f 7685 in 1908.

Belastingen van verschillenden aard, die slechts in het een of ander gewest worden geheven. Omtrent de opbrengst of den aanslag van deze belastingen (meerendeels van inlanders geheven hoofdelijke belasting in een 11-tal gewesten der buitenbezittingen, uitgezonderd het zelfbesturend gebied aldaar) vindt men opgaven over 1908 en 1909 in tabel X van bijlage BB. In die elf gewesten (met inbegrip van de residentie Westerafdeeling van Borneo, waar ook de Arabische bevolking hoofdelijke belasting verschuldigd is) beliep de aanslag over 1909, volgens voorloopige gegevens, f 3 375 169, tegen f 3 297 723 (volgens verbeterde opgaven) in 1908.

Bij Ord. van 10 Jan. 1910 (Ind. St. n°. 15) zijn de in Ind. St. 1891 n°. 45 opgenomen bepalingen tot heffing van eene hoofdelijke belasting in de residentie Amboina voor het geheele gewest toepasselijk verklaard. Met gebruikmaking van de bij die gelegenheid verleende bevoegdheid is bij Gouv. Bt. van denzelfden datum (Ind. St. n°. 16) bepaald, dat de belasting voorshands niet zal worden geheven van de eigenlijk gezegde inheemsche bevolking op het eiland Wetar en in het binnenland van het eiland Boeroe. Bij Ord. van 3 Maart 1910 (Ind. St. n°. 174) is de heffing van de bedrijfsbelasting in de rechtstreeks aan ons gezag onderworpen gedeelten van de residentie Bali en Lombok, buiten de afdeelingen Boeleleng, Djembrana en Lombok, beperkt tot de inlanders, die niet behooren tot de inheemsche bevolking.

C. BIJDRAGEN AAN DE LANDSMIDDELEN UIT NIET ONDER RECHTSTREEKSCH BESTUUR GEBRACHTE LANDSCHAPPEN.

Hieromtrent zie men bijlage A.

1) Van de aan den Gouverneur-Generaal verleende bevoegdheid is gebruik gemaakt ten aanzien van de residentiën Madoera en Besoeki (Ind. St. 1910 nos. 258 en 451).

II. MUNTWEZEN, GELDMARKT.

§ 1. MUNTWEZEN.

De aan de aanvraag tot uitzending van zilveren en koperen munt voor het jaar 1909 nog ontbrekende f 200 000 aan koperen munt — vgl. K. V. 1909, kol. 223 — is in de laatste maanden van 1909 verscheept. Voor 1910 is aangevraagd f 1 000 000 aan guldens, f 2 000 000 aan halve guldens, f 1 500 000 aan kwartguldens en f 1 500 000 aan 10 centstukken, waarvan de beide laatstgenoemde hoeveelheden, zoomede f 1½ millioen aan halve guldens, tusschen Januari en medio September 1910 naar Indië zijn verzonden.

In 1909 zijn geen nagemaakte standpenningen van hoog zilvergehalte in den omloop aangetroffen.

In 1909 zijn 17 inlanders (onder wie 2 vrouwen) en 7 Chineezen veroordeeld wegens muntnamaak. Wegens het desbewust uitgeven van valsch geld zijn 829 personen aangeklaagd, van wie er 403 veroordeeld (353 tot betaling van geldboeten, 38 tot tewerkstelling aan de publieke werken en 12 tot gevangenisstraf), 373 vrijgesproken en 52 van rechtsvervolging ontslagen zijn, terwijl één beklaagde voortvluchtig is. De aangehaalde muntstukken werden, voor zoover niet bleek, dat de aanbieders te kwader trouw handelden, na voor de circulatie ongeschikt te zijn gemaakt, aan de eigenaren teruggegeven [1].

Wegens valschheid of daarvan verdacht, of wegens moedwillige verminking of beschadiging zijn in 1909 van gouvernementswege aan den omloop onttrokken 12 438 stuks zilveren speciën (841 rijksdaalders, 1545 guldens, 2709 halve guldens, 4592 kwartguldens en 2751 tiencent-stukken).

In 1909 is uit Indië voor eene nominale waarde van f 534 570 (64 200 rijksdaalders, 43 500 guldens, 168 000 halve guldens, 558 000 kwartguldens, 1 069 000 tiencentstukken, zoomede een bedrag van f 170 aan koperen munt) aan dofklinkende en versleten, voor verderen omloop ongeschikte munt herwaarts gezonden.

§ 2. GELDMARKT.

Een door den president der Javasche Bank, ten behoeve van het Koloniaal Verslag, samengesteld overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië, met de daarbij behoorende tabel van den loop der prijzen te Batavia van eenige Indische effecten, is opgenomen in bijlage CC, welke bijlage tevens maandopgaven over 1909 bevat omtrent den loop der wisselkoersen te Batavia, ontleend aan door de Handelsvereeniging aldaar verstrekte gegevens.

§ 3. JAVASCHE BANK.

Tengevolge van de uitbreiding, welke het bedrijf der Bank ook in 1909 heeft ondergaan, bedroeg de winst over het op ult. Maart 1910 geëindigde 82ste boekjaar ± f 135 000 meer dan in het daaraan voorafgegane jaar. De lage rentestand in Europa bracht mede, dat eenige groote bankinstellingen hare in Europa overtollige middelen naar Nederlandsch-Indië zochten over te brengen; dientengevolge heeft de Javasche Bank in grootere mate dan in de laatste jaren hare tusschenkomst moeten verleenen om de telegrafische transferts van die bankinstellingen over te nemen, wilde zij niet eene abnormaal groote hoeveelheid specie naar Indië verscheept zien. Daardoor zijn tijdelijk de beschikbare middelen der Bank in Europa vrij belangrijk opgeloopen, welke middelen zij aldaar grootendeels op prolongatie kon uitzetten. Dit bedrag, dat van vorige jaren tijdelijk niet onbelangrijk overtreffende, is later geleidelijk weder geslonken. Hoewel de prolongatierente tot einde Maart 1910 zeer laag was, heeft de Bank ook uit deze tijdelijke uitzetting van beschikbare middelen niettemin eene vrij goede bate kunnen trekken.

Het in 1907 ingevoerde giro-verkeer mocht zich wederom in eene toenemende belangstelling verheugen, terwijl eene speciale regeling is getroffen, krachtens welke betalingen van in- en uitvoerrechten en accijnzen aan den ,,boom'' per giro-briefje of chèque geschieden kunnen. Ook de onderlinge bank-clearing te Batavia, Soerabaja en Semarang bleef goed voldoen.

Het gemiddelde van de rentegevende uitzettingen der Bank beliep f 54 177/m, tegen f 49 613/m in het 81 boekjaar, welke vermeerdering geheel op rekening komt van de hiervóór reeds vermelde toeneming der prolongatie-uitzettingen. De gemiddelde bedragen aan uitzettingen gedurende de laatste 3 boekjaren kunnen als volgt worden gesplitst.

	1909/10.	1908/9.	1907/8.
Voorschotten in r/c en disconto's ...	f 17 924 000	f 19 390 000	f 29 381 000
Hypotheken en effecten	7 545 000	7 378 000	7 172 000
Buitenlandsche wissels	14 988 000	14 768 000	5 252 000
Prolongatiën	13 720 000	8 077 000	5 436 000
	f 54 177 000	f 49 613 000	f 47 241 000

Van het kapitaal der Bank, ad f 6 millioen, en van haar reservefonds, ad f 2 021 644, was op het einde van het boekjaar belegd in hypotheken f 291 425 en in effecten f 7130930. Wegens vooruitgang van de waarde van het effectenbezit werd ten bate van het reservefonds een bedrag van f 2432 geboekt.

Ook in verband met de hoogere obligo's moest de Javasche Bank op verhooging van haren voorraad specie bedacht zijn. Per ult. Maart 1910 vertoonden hare kassen dan ook eene vermeerdering van f 6 182 500,34, vergeleken bij den overeenkomstigen datum van het voorafgegane jaar. Eenige nadere cijfers hieromtrent worden gegeven in het overzicht der geldmarkt in Nederlandsch-Indië (bijlage CC).

[1]) De Javasche Bank handelde aldus met 731 rijksdaalders, 799 guldens, 981 halve guldens, 275 kwartguldens en 234 10 cent-stukken.

De dadelijk opeischbare schulden der Bank bedroegen gemiddeld f 91 978/m (f 80 577/m in het vorig boekjaar), inclusief een gemiddelden omloop aan bankbiljetten van f 76 893/m, dus ± f 8 millioen — in de laatste 4 maanden zelfs f 10 à f 14 millioen — meer dan in het vorig boekjaar. Hiertegenover stond een voorraad aan standpenningen en goud van gemiddeld f 44 602/m (f 38 899/m in 1908/9). Het gemiddeld beschikbaar metaal-saldo bedroeg f 7811/m (ruim f 1 millioen meer dan in het 81ste boekjaar).

De in het boekjaar 1909/1910 behaalde winst bedroeg bruto f 2 211 475 en netto f 1 472 610, of, na aftrek van inkomstenbelasting, f 1 426 894. Van dat bedrag, vermeerderd met f 2678 onverdeeld gebleven van de winst over 1908/9, werd afgezonderd voor het reservefonds f 196 200, voor het pensioen- en onderstandsfonds f 30 000, voor tantièmes f 166 892, voor de koloniale kas (zie art. 14 van het octrooi der Bank; Ind. St. 1909 n°. 363) f 392 402 en voor aandeelhouders f 642 000, uitmakende 10 $^{7}/_{10}$ % van het maatschappelijk kapitaal, terwijl f 2078 op de nieuwe rekening is overgeschreven.

Het in Ind. St. 1909 n°. 363 opgenomen Koninklijk besluit, houdende nadere wijziging en aanvulling van het octrooi der Bank (vgl. K. V. 1909, kol. 226), is op 26 October 1909 in werking getreden (Ind. St. 1909 n°. 545).

Eene nieuwe overeenkomst voor de overmaking van gelden door de Bank ten behoeve van den lande tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië en omgekeerd is opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7126.

Bij Gouv. Bt. 28 Febr. 1910 n°. 14 (Bijbl. Ind. St. n°. 7187) is een nieuw model van de verkorte balans der Bank vastgesteld.

Bij Gouv. Bt. 20 April 1910 n°. 7 (Jav. Ct. n°. 33) is bepaald, dat een agentschap der Bank zal worden gevestigd te Menado.

—

N.

BURGERLIJKE EN MILITAIRE LANDSDIENAREN.

Groot-ambtenaarsexamen. Het groot-ambtenaarsexamen dat, ingevolge de artt. 36 en 37 van het besluit op de Indische bestuursopleiding (Ind. St. 1907 n°. 230, juncto 1909 nos. 312 en 558), hier te lande in 1910 en in Indië in 1909 [1]) voor het laatst is afgenomen, werd hier te lande nog door 10 (8 in de tweede zitting der examen-commissie voor 1909 en 2 in de eerste zitting der commissie voor 1910) en in Indië nog door 2 candidaten (in de tweede zitting der commissie voor 1909) afgelegd, van wie er respectievelijk 6 en 2 slaagden. Voor nadere gegevens omtrent de uitkomsten der examens zie men de verslagen der examen-commissiën (St. Ct. 1910 nos. 21 en 178 en Jav. Ct. 1910 nos. 10 en 71).

Examens voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst. Voor het afleggen van het dusgenaamd voorbereidend examen behoefde in 1909 alleen hier te lande voor de tweede maal gelegenheid te worden gegeven. Van de 30 candidaten, die zich aan het examen moesten onderwerpen, trok er zich één vóór het examen terug; van de overige slaagden er 23. Van de 49 candidaat-Indische ambtenaren, die in Mei/Juli 1910 het examen hier te lande moesten doen, trokken er zich 6 vóór of tijdens het examen terug en kwam er één niet op. Van de 42 overigen slaagden er 30 en werden de 12 anderen naar de tweede zitting van de examen-commissie verwezen. In Indië waren 4 candidaten, van wie er 3 slaagden, terwijl er 1 werd afgewezen.

Aan het eindexamen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst dat, ingevolge het besluit op de Indische bestuursopleiding, in 1910 voor het eerst is afgenomen, moesten zich hier te lande 38 candidaten onderwerpen, van wie er 19 het examen met goed gevolg aflegden, terwijl er 2 werden afgewezen en 17 (onder wie 8 die zich vóór of tijdens het examen hadden teruggetrokken) naar de tweede zitting der examen-commissie werden verwezen. In Indië moesten 4 candidaten aan het examen deelnemen, die alle slaagden.

Men zie overigens de hiervóór vermelde verslagen der examen-commissiën.

In 1910 zijn hier te lande 39 en in Indië 7 jongelieden als candidaat-Indisch ambtenaar aangewezen (zie de rapporten van de commissiën, aan welke de voorbereiding van de aanwijzing was opgedragen in St. Ct. 1910 n°. 212 en Jav. Ct. 1910 n°. 73).

Nederlandsch-Indische Bestuursacademie. In 1910 zijn, evenals het vorige jaar, door den Gouverneur-Generaal 12 ambtenaren van het binnenlandsch bestuur, van wie 6 van den dienst op Java en Madoera en 6 van dien in de buitenbezittingen, voor de studie aan de academie aangewezen. Voorts is aan 6 bestuursambtenaren vergund de lessen en voordrachten van het tweede studiejaar te volgen en zijn 9 nieuwe toehoorders toegelaten, namelijk 8 bestuursambtenaren (van wie 1 voor enkele lessen voor beide studiejaren) en 1 officier van het Nederlandsch-Indische leger met verlof.

Gegradueerde ambtenaren voor den bureaudienst. Sedert de laatste opgaaf zijn 9 doctoren in de rechtswetenschap, die niet het groot-ambtenaarsexamen of het faculteitsexamen hadden afgelegd, naar Indië uitgezonden ter plaatsing bij den bureaudienst, waaronder begrepen de dienst ter griffie van het Hooggerechtshof en van Europeesche of inlandsche rechtbanken.

1) Hierop is evenwel eene uitzondering gemaakt ten behoeve van een candidaat, die zich hier te lande aan het examen moest onderwerpen doch zich tevoren naar Indië had begeven. Hem werd alsnog gelegenheid gegeven om het examen aldaar in 1910 af te leggen; hij slaagde echter niet.

Faculteitsexamen. Gedurende het academiejaar 1909/10 slaagden 11 doctoren in de rechtswetenschap in het bij artikel 114, 2de lid, der wet op het hooger onderwijs bedoelde faculteitsexamen. Acht dezer zijn op hun verzoek ter beschikking van den Gouverneur-Generaal gesteld.

Examens voor en benoembaarheid tot speciale betrekkingen; uitzending van personeel voor die betrekkingen uit Nederland. Bij K. B. 15 Oct. 1909 n°. 36 (Ind. St. n°. 592) zijn, met intrekking van K.Bn. 13 April 1865 n°. 59 (Ind. St. n°. 81) en 28 Jan. 1869 n°. 17 (Ind. St. n°. 32), zooals zij sedert zijn gewijzigd en aangevuld, vastgesteld bijzondere voorwaarden voor benoembaarheid tot gezagheber, stuurman, machinist en leerling-machinist bij de gouvernements-marine en regelen betreffende de uitzending van dergelijk personeel uit Nederland [2]), terwijl bij K. B. 5 Febr. 1910 n°. 43 (Ind. St. n°. 232), met intrekking van K. B. 23 Juni 1893 n°. 84 (Ind. St. n°. 223), hetzelfde is geschied met betrekking tot de ingenieurs bij het mijnwezen en bij K. B. 10 Jan. 1910 n°. 57 (Ind. St. n°. 238), gewijzigd bij K. B. 24 Mei 1910 n°. 59 (Ind. St. n°. 413), met intrekking van K. Bn. 30 Oct. 1877 n°. 11 (Ind. St. 1878 n°. 48), 7 Oct. 1884 n°. 41 (Ind. St. n°. 225) en 10 Juni 1905 n°. 63 (Ind. St. n°. 553), ten aanzien van het personeel bij den post-, telegraaf- en telephoondienst in Nederlandsch-Indië [3]). Voorts zijn de overeenkomstige voorwaarden en regelingen met betrekking tot het technisch personeel bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken (Ind. St. 1909 n°. 240) [3]), eenige betrekkingen bij het boschwezen (Ind. St. 1905 n°. 357) en het personeel bij den dienst der staatsspoorwegen (Ind. St. 1909 n°. 294) [4]) gewijzigd (zie Ind. St. 1910 nos. 1, 39, 140, 175 en 398) en zijn bij K. B. 18 Febr. 1910 n°. 60 (Ind. St. n°. 265) bijzondere voorwaarden van benoembaarheid tot adjunct-landmeter en landmeter van het kadaster in Nederlandsch-Indië vastgesteld.

Geneeskundige keuring. Het reeds herhaaldelijk gewijzigd reglement op de keuring van adspirant-burgerlijke landsdienaren (Ind. St. 1904 n°. 206) onderging nadere wijzigingen bij Ind. St. 1909 n°. 527 en 1910 n°. 154.

Men zie voorts Bijbl. Ind. St. n°. 7049.

Overtocht. Het K. B. 28 April 1906 n°. 55 (Ind. St. n°. 316), betreffende de toekenning van overtocht ten laste der Indische begrooting van Nederland naar Nederlandsch-Indië en omgekeerd, is bij K. B. 22 Oct. 1909 n°. 54 (Ind. St. n°. 589) zoodanig gewijzigd, dat de na de pensionneering van een landsdienaar door hem gewettigde kinderen van het

2) Bij Gouv. Bt. 21 Maart 1910 n°. 39 (Ind. St. n°. 212) zijn overgangsbepalingen vastgesteld ten aanzien van de examens voor benoembaarheid tot hoogeren rang, af te leggen door het personeel der gouvernements-marine, dat reeds in dienst was bij de inwerkingtreding van K. B. 15 Oct. 1909 n°. 36, en zijn voorts nieuwe voorschriften gegeven omtrent het afnemen van de examens voor het personeel der gouvernementsmarine (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7191).

3) De programma's voor de examens ter verkrijging respectievelijk van de betrekking van commies der 2de klasse en van die van commies der 1ste klasse en de daarop volgende hoogere rangen bij den post- en telegraafdienst, zoomede bepalingen omtrent het afnemen van laatstbedoeld examen en een reglement voor den te Batavia opgerichten cursus tot opleiding voor den rang van commies der 2de klasse, zijn vastgesteld bij Gouv. Bt. 6 Juni 1910 n°. 15 (Ind. St. n°. 336 en Jav. Ct. n°. 48).

4) Bij K. B. 7 Febr. 1910 n°. 7 (Ind. St. n°. 227) is eene regeling getroffen ten aanzien van de eventueele praktische tewerkstelling vóór hun vertrek naar Indië van de ter beschikking van den Gouverneur-Generaal gestelde of te stellen, voor den waterstaat en de burgerlijke openbare werken, zoomede voor den dienst der staatsspoorwegen, bestemde ingenieurs.

Nieuwe bepalingen omtrent het afnemen van het examen voor de benoembaarheid tot de betrekking van architect bij den waterstaat en de burgerlijke openbare werken, overeenkomstig het programma in Ind. St. 1909 n°. 240 zijn vastgesteld bij Gouv. Bt. 7 Maart 1910 n°. 14 (zie Jav. Ct. n°. 20).

recht op vrijen overtocht zijn uitgesloten, met dien verstande, dat het recht behouden blijft voor na de pensionneering gewettigde, doch vóór de pensionneering geborenen. Bij dezelfde gelegenheid is het bij eerstgenoemd Koninklijk besluit vastgesteld overtochtsreglement o. m. in hoogerbedoelden zin herzien, voor zoover het de aanspraak op vrijen overtocht naar Nederland betreft van de leden van het gezin van gewezen militairen beneden den rang van officier. Voorts kwam bij K. B. 26 Maart 1910 n°. 42 (Ind. St. n°. 325), juncto K. B. 24 Aug. 1910 n°. 24, door nadere wijziging van genoemd reglement, eene nieuwe rangschikking van de gouvernements-passagiers in klassen tot stand [1]).

De modellen voor opdrachten of vergunningen tot vertrek naar Europa (Ind. St. 1906 n°. 392) ondergingen eenige wijziging bij Gouv. Bt. 15 Nov. 1909 n°. 3 (Ind. St. n°. 537).

Men zie voorts omtrent het hier bedoelde onderwerp Bijbl. Ind. St. n°. 7013.

Periodieke traktementsverhoogingen. Omtrent dit onderwerp is eene regeling getroffen bij K. B. 18 Dec. 1909 n°. 53 (Ind. St. 1910 n°. 183).

Men zie voorts Ind. St. 1910 n°. 324 en Bijbl. Ind. St. n°. 7043.

Voorschotten. Bij K. B. 18 April 1910 n°. 25 (Ind. St. n°. 335) zijn de verschillende bepalingen nopens het verleenen van voorschot op de landsinkomsten van gouvernements-passagiers, die geen soldij genieten, en de toekenning van inkomsten aan militairen bij overtocht van Nederland naar Oost- (en West-) Indië of omgekeerd herzien en samengevat.

Verloven. De laatstelijk bij Ind. St. 1909 n°. 271 aangevulde lijst van civiele betrekkingen, die bij verlof van den titularis voor niet langer dan één jaar tijdelijk worden waargenomen, is nader uitgebreid bij Ind. St. 1909 nos. 325, 379 en 480.

In 1909 is aan 165 civiele en 65 militaire landsdienaren (Europeesche ambtenaren en officieren en onderluitenants der landmacht) buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst verleend (tegen 142 en 39 in 1908), terwijl aan 77 Europeesche ambtenaren en 46 offieren der landmacht zoodanig verlof wegens ziekte werd toegestaan (in 1908 respectievelijk 73 en 47). Voorts is aan 3 Europeesche ambtenaren en 4 officieren der landmacht wegens dringende redenen verlof buiten bezwaar van den lande verleend.

Reis- en verblijfkosten; vervoer van landsreizigers; daggelden; presentiegelden; huishuurindemniteit. Bij Gouv. Bt. 12 Jan. 1910 n°. 21 (Ind. St. n°. 26) is eene nieuwe regeling vastgesteld tot uitvoering van art. 18 van het reglement op het reizen in Nederlandsch-Indië van Europeesche burgerlijke landsdienaren en andere personen (Ind. St. 1890 n° 209). Omtrent eene aanvulling van de regelen tot uitvoering van art. 12 van dat reglement zie men Ind. St. 1910 n°. 104.

De bijzondere bepalingen betreffende het vervoer van 's lands reizigers en goederen op de staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië (Bijbl. Ind. St. n°. 4292, zooals het sedert is gewijzigd) zijn nader gewijzigd bij Gouv. Bt. 2 April 1909 n°. 6 (Bijbl. Ind. St. n°. 7016).

Met betrekking tot het genot van vrije woning en, bij gebreke van dien, van indemniteit voor huishuur door burgerlijke landsdienaren en nopens de toekenning van en de vergoeding voor reis- en verblijfkosten en transportmiddelen aan het personeel der zeemacht in Nederlandsch-Indië zijn nieuwe regelingen getroffen (zie Ind. St. 1910 n°. 354 en 1909 n°. 364).

De regelen voor in Indië alleen reizende militairen en militaire personen en voor marcheerende troepen, behoorende tot de landmacht in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1883 n°. 104, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld), zijn nader gewijzigd en aangevuld bij Gouv. Btn. 3 Sept. en 30 Oct. 1909 nos. 32 en 27 (Ind. St. nos. 438 en 516).

Men zie voorts omtrent de hierbedoelde onderwerpen Ind. St. 1909 nos. 411, 412, 413, 428, 445, 489, 491 en 505 en 1910 nos. 29, 92, 141, 159, 254 en 259, zoomede Bijbl. Ind. St. nos. 7062, 7065, 7066, 7067, 7118, 7120 en 7164.

Pensioenen en onderstanden. Bij K. B. 4 Febr. 1910 n°. 62 (Ind. St. n°. 218) is art. 2 van K. B. 24 Dec. 1895 n°. 5 (Ind. St. 1896 n°. 36), houdende wijziging en aanvulling van het reglement op het verleenen van pensioenen aan burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1881 n°. 142), aangevuld in dien zin, dat de daarin vervatte bepaling alleen dan wordt toegepast wanneer het in het voordeel van den belanghebbende is.

Bij K. B. 29 Juli 1910 n°. 75 (zie St. Ct. n°. 196) is K. B. 19 Juli 1881 n°. 52 (Ind. St. n°. 205) in dien zin aangevuld, dat predikanten, hulppredikers en Roomsch-katholieke geestelijken, voor wie tot dusver de duur der zoogenaamde korte binnenlandsche verloven niet medetelde bij de berekening van den voor pensioen geldenden diensttijd, in dit opzicht gelijk zijn gesteld met de andere burgerlijke ambtenaren, ten opzichte van wie de verloftijd wel in rekening wordt gebracht.

Bij K. B. 10 Febr. 1910 n°. 5 (Ind. St. n°. 234) is K. B. 20 Jan. 1875 n°. 1 (Ind. St. n°. 92) zoodanig gewijzigd, dat de onderstanden die, krachtens dat besluit, aan de nagelaten betrekkingen van in en door den dienst in Nederlandsch-Indië omgekomen Europeesche landsdienaren kunnen worden verleend, in stede van telken jare opnieuw, voortaan zullen worden toegekend voor zoolang als te voorzien is dat zij noodig zijn.

De herhaaldelijk gewijzigde en aangevulde reglementen op het verleenen van pensioenen en onderstanden aan niet-Europeesche militairen beneden den rang van officier van het Nederlandsch-Indische leger en aan hunne weduwen en kinderen zijn bij Ordn. van 1 Maart 1910 (Ind. St. nos. 170 en 171), wat de redactie betreft rekening houdende met de overeenkomstige reglementen voor het Europeesch gedeelte van dat leger, opnieuw in hun geheel afgekondigd, terwijl bij Ord. van 11 Mei 1910 (Ind. St. n°. 307) voorschriften zijn vastgesteld ter uitvoering van art. 4 van het eerstbedoelde reglement.

Vervulling van landsbetrekkingen door Indo-Europeanen of inlanders. Bij eene gouvernementscirculaire van 5 Nov. 1909 (Bijbl. Ind. St. n°. 7132) zijn de chefs der departementen van algemeen bestuur en de hoofden van gewestelijk bestuur uitgenoodigd om, in afwachting van nader vast te stellen regelen betreffende de positie van inlanders in betrekkingen, welke als regel door Europeanen bekleed worden, aan de in 1905 uitgevaardigde circulaire met betrekking tot dit onderwerp (Bijbl. Ind. St. n°. 6193) geen verder gevolg te geven.

Uniform; ambtskostuum. Bij K. B. 5 Oct. 1909 n°. 70 (Ind. St. n°. 579), gewijzigd bij K. B. 6 Dec. 1909 n°. 79 (Ind. St. 1910 n°. 117), is vastgesteld een nieuw voorschrift voor de zeemacht, de landmacht, het Nederlandsch-Indische leger en de landmacht in West-Indië betreffende het dragen van uniform en wapenen in het buitenland.

Men zie voorts omtrent de hier bedoelde onderwerpen Ind. St. 1910 nos. 57 en 89 en Bijbl. Ind. St. nos. 7035 en 7185.

Ceremoniëel. Bij Gouv. Bt. 15 Dec. 1909 n°. 14 (Ind. St. n°. 581) zijn eenige reglementen nopens ceremoniëel en eerbewijzen in eenige gewesten der buitenbezittingen buiten werking gesteld.

Eed. In verband met de voor de gewesten buiten Java en Madoera, met uitzondering van Zuid-Nieuw-Guinea, geldende bepaling dat, in zaken van overtreding behoorende tot de kennisneming van de districts- en regentschapsgerechten en magistraten, met beëedigde getuigenissen worden gelijkgesteld de verklaringen door dienaren der openbare macht mondeling afgelegd op hun ambtseed, is bij Gouv. Bt. 14 Juni 1910 n°. 27 (Ind. St. n°. 353) een nieuw formulier voor dien eed vastgesteld.

---

1) Omtrent het tijdstip van inwerkingtreding van de nieuwe regeling zie men Ind. St. 1910 n°. 326.
Ingevolge de bij K. B. 13 Juni 1910 n°. 46 verleende machtiging, wordt gedurende een tijdvak van ten hoogste één jaar na de dagteekening van dat besluit, met afwijking van de nieuwe klasse-indeeling, aan de onderwijzers die in de 3de klasse zouden moeten reizen, overtocht in de 2de klasse verleend.

Rangs- en standsverhouding. Bij K. B. 6 Aug. 1910 (Ned. St. n°. 247) is eene regeling getroffen betreffende de onderlinge rangs- en standsverhouding van de officieren en de militairen beneden dien rang, behoorende tot de Koninklijke Marine, het leger hier te lande en het leger in Nederlandsch-Indië.

Bevordering, ontslag en non-activiteit van officieren. Bij K. B. 8 Sept. 1910 (Ned. St. n°. 278) is, met intrekking van de bestaande (Ind. St. 1860 n°. 26, zooals het sedert herhaaldelijk — laatstelijk bij Ind. St. 1910 n°. 216 — werd gewijzigd en aangevuld), eene op een nader te bepalen tijdstip in werking tredende nieuwe regeling vastgesteld van de bevordering, het ontslag en het op non-activiteit stellen van de Europeesche officieren, behoorende tot de Nederlandsch-Indische landmacht.

Militaire apothekers. Bij K. B. 27 April 1909 n°. 29 (Bijbl. Ind. St. n°. 7053), gewijzigd bij K. B. 21 Maart 1910 n°. 33, is een nieuw reglement vastgesteld betreffende de opleiding van militaire apothekers voor het leger in Nederlandsch-Indië, terwijl, ter uitvoering van art. 13, al. 2, van dat reglement, bij Gouv. Bt. 12 Nov. 1909 n°. 12 (Bijbl. Ind. St. n°. 7122) eene regeling is getroffen betreffende den in Nederlandsch-Indië door nieuw benoemde militaire apothekers te volgen cursus aan het scheikundig laboratorium te Weltevreden en bij verschillende inrichtingen van het departement van landbouw te Buitenzorg.

Verpleging van gepensionneerde militairen in ziekeninrichtingen. De bepalingen regelende de door gepensionneerde militairen van het Nederlandsch-Indische leger te betalen kosten voor verpleging in eene maritieme of militaire ziekeninrichtng (Ind. St. 1905 n°. 299) ondergingen eene aanvulling bij K. B. 9 Oct. 1909 n°. 47 (Ind. St. n°. 564).

Weduwen- en weezenfondsen. Het reglement voor het weduwen- en weezenfonds van burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1854 n°. 93, zooals het sedert is gewijzigd) is bij Ord. van 3 Nov. 1909 (Ind. St. n°. 520) nader gewijzigd in dier voege dat, van 1 October 1909 af, aan dat fonds niet meer wordt bijgedragen over inkomsten, waarover moet worden gecontribueerd ten behoeve van een ander van overheidswege ingesteld fonds tot verzekering van pensioen of onderstand aan de weduwen en kinderen van overleden echtgenooten.

Bij K. B. 3 Maart 1910 n°. 14 (Ind. St. n°. 308) is de contributie aan het burgerlijk fonds geregeld van Oost-Indische ambtenaren die, vóór de inwerkingtreding van K. B. 6 April 1907 n°. 64 (Ind. St. n°. 333), gedurende een buitenlandsch verlof een bezoldigd Nederlandsch ambt elders dan in Nederlandsch-Indië hebben aanvaard en tengevolge daarvan eervol zonder pensioen uit den Indischen dienst zijn ontslagen en hunne deelgerechtigdheid aan het fonds hebben behouden.

Het tarief van emolumenten en verdere wisselvallige inkomsten, waarnaar de contributiën voor het civiel fonds gedurende het tijdvak 1910 t/m 1912 geheven zullen worden, is vastgesteld bij Gouv. Bt. 14 Febr. 1910 n°. 8 (Ind. St. n°. 146).

Bij Gouv. Bt. 18 Aug. 1909 n°. 8 (Ind. St. n°. 418) zijn modellen vastgesteld voor de certificaten van ophouding van betaling voor deelgenooten van en bedeelden uit het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen, terwijl bij Gouv. Bt. 24 Juni 1910 n°. 9 (Ind. St. n°. 366) eene regeling is getroffen nopens de heffing van contributie voor dat fonds van de in Nederlandsch-Indië aanwezige, pensioen of gagement genietende militairen, deelgenooten in het fonds, over de inkomsten welke zij genieten boven en behalve hunne pensioenen en gagementen.

Bij K. B. 28 Jan. 1910 n°. 20 (Ind. St. n°. 223) is eene regeling vastgesteld ter voorziening in het lot van hen, die — niet vallende onder het bereik van het reglement voor het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen, omdat hunne echtgenooten of vaders in dat fonds geen deelgenoot zijn geweest, doordat zij op den datum van inwerkingtreding van het fonds (1 Augustus 1909) niet meer in dienst waren — in behoeftige omstandigheden verkeeren.

Men zie voorts met betrekking tot het civiel weduwen- en weezenfonds Bijbl. Ind. St. n°. 7042 en ten aanzien van het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen Bijbl. Ind. St. n°. 7143.

O.

AANGELEGENHEDEN, BEHOORENDE TOT DEN WERKKRING VAN HET DEPARTEMENT VAN LANDBOUW.

I. LANDBOUW.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

1°. INLANDSCHE LANDBOUW.

Het aantal demonstratievelden werd in 1909 uitgebreid met een nieuw veld te Tjiawigebang (afd. Cheribon der gelijknamige residentie). Het veld te Klampok nabij Brebes, waarvoor het huurcontract was afgeloopen, werd opgeheven en vervangen door een, eveneens nabij Brebes gelegen veld te Sisalam, waar verwacht mag worden dat men meer belangstelling in de demonstraties zal toonen. Te Klampok toch waren de in den omtrek van het demonstratieveld gelegen gronden grootendeels overgegaan in handen van eigenaren, die niet ter plaatse woonachtig waren. De bewerkers dezer gronden waren dus maar matig geïnteresseerd bij verbeteringen op landbouwgebied, waarom o. a. de teelt van tweede gewassen, die op het demonstratieveld zeer goed slaagde, weinig navolging vond.

Aan de landbouwadviseurs op Java werden in 1909 inlandsche assistent-landbouwkundigen toegevoegd. Deze beambten werden vroeger, na de voltooiing van hunne studiën aan de landbouwschool te Buitenzorg, belast met het beheer van de demonstratievelden en zijn thans, onder toezicht van de landbouwadviseurs, werkzaam in het belang van den landbouw, door in de eerste plaats te trachten aanraking te verkrijgen met de inlandsche belanghebbenden en hen door kleine demonstraties en den aanleg van proefvelden te overtuigen van het nut van verbeteringen op landbouwgebied. Reeds is gebleken dat deze maatregel door de inlandsche bevolking wordt gewaardeerd.

Onder het voortdurend toezicht der landbouwadviseurs bleken de demonstratievelden steeds meer aan hun doel te beantwoorden; er was vooral veel vraag naar zaad en plantmateriaal, terwijl ook de verbeterde cultuurwijzen meer en meer ingang vonden.

In verband met de op het demonstratieveld voor de tabakscultuur in het district Garoeng (Kedoe) verkregen gunstige resultaten, deden verscheidene inlandsche eigenaren het aanbod om kosteloos gronden en werkkrachten beschikbaar te stellen, indien hun de betere cultuurmethode kon worden gedemonstreerd.

De in 1908 in de afdeelingen Cheribon en Madjalengka der residentie Cheribon ter demonstratie aangelegde droge kweekbedden voor de rijstcultuur leverden in 1909 zeer bevredigende uitkomsten op, zoodat reeds enkelen in dat jaar tot de gewijzigde cultuurwijze overgingen. Dit voorbeeld zal zeker navolging vinden wanneer in 1910 dezelfde resultaten verkregen worden. Eene in de genoemde afdeelingen genomen proef met den aanplant van maïs op gronden, welke anders in den oostmoeson braak bleven liggen, gelukte door het zeer ongunstige weder niet overal even goed.

De gedurende een drietal jaren met de teelt van verschillende gewassen op de proefvelden in de afdeelingen Demak en Grobogan der residentie Semarang opgedane ondervinding zal op een aantal kleine demonstratievelden worden gedemonstreerd, waartoe het oorspronkelijk toegestaan krediet met eenzelfde tijdvak is verlengd.

a. Eenjarige gewassen.

Volgens de van de hoofden van gewestelijk bestuur ontvangen gegevens (zie bijlage DD) is ook in 1909 de uitgestrektheid van de voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden der inlandsche bevolking in de gouvernementslanden van Java en Madoera (dus met uitzondering van de particuliere landerijen en de Vorstenlanden) toegenomen. De oppervlakte beliep op het einde van dat jaar 4 597 719 bouws, tegen 4 449 694 bouws op ult. 1908, of thans 148 025 bouws meer. Als sawahs werden 3 043 517 bouws gebezigd, tegen 3 011 854 bouws in 1908, en als tegalvelden 1 554 202 bouws, tegen 1 437 840 bouws in het voorafgegane jaar, zoodat de oppervlakte der sawahs met 31 663 en die der tegalans met 166 362 bouws vermeerderd zou zijn. De onbeplant gebleven uitgestrektheid wordt opgegeven te hebben bedragen 170 167 bouws, zijnde 3.70 % van de geheele oppervlakte, tegen 174 290 bouws in 1908, of 3.92 % van de toen aanwezige bouwgronden. Bovendien werden van de niet geregeld bebouwde tegalvelden 501 705 bouws in cultuur genomen, tegen 440 797 bouws in 1908, dus in 1909 60 908 bouws meer. Voor meer dan één oogst werden 2 331 399 bouws gebruikt, tegen 2 569 932 bouws in 1908. Hiermede rekening houdende, kan aangenomen worden, dat door de inlandsche bevolking in 1909 en 1908 respectievelijk in het geheel 6 831 292 en 6 879 950 bouws zijn beplant geworden.

Uitsluitend voor de rijstcultuur zouden in 1909 3 489 383 bouws gebezigd zijn en voor de teelt van andere éénjarige gewassen 3 489 366 bouws. Van hetgeen er met rijst beplant was zouden 94 264 bouws, of 2.70 % mislukt zijn en van de aanplantingen van andere éénjarige gewassen 48 193 bouws, of 1.38 % (vgl. bijlagen EE en FF). In 1908 was dit percentage voor elk dezer categorieën 3.80 en 1.08.

Rijst. Volgens de door de hoofden van gewestelijk bestuur opgemaakte ramingen, die meestal gebaseerd zijn op de landrente-registers, in verband met gehouden proefsnitten, zou de padi-productie van 1909 zijn te stellen op 84 068 407 pikol, tegen 82 132 337 pikol in 1908, d. i. 1 936 070 pikol meer. Volgens diezelfde ramingen zou in 1909, evenals in 1908, ± 24 pikol per beplanten en ± 25 pikol per geslaagden bouw zijn verkregen. De gewesten met de grootste gemiddelde productie per bouw waren wederom Besoeki, Pasoeroean en Kediri (respectievelijk 32, 32 en 31 pikol); die met de kleinste Bantam met 20, Rembang met 16, Banjoemas met 18 en Madoera met 14 pikol per bouw. De berichten van de hoofden van gewestelijk bestuur omtrent den afloop van den oogst luiden over het algemeen bevredigend of gunstig, hier en daar zelfs zeer gunstig. In de afdeelingen Krawang en Buitenzorg der residentie Batavia was de oogst, tengevolge van ruimere uitstoeling, in geen jaren zoo overvloedig als in 1909. Ongunstig werd gerapporteerd over een aantal plaatsen in de afdeeling Serang en in het district Kolelet der afdeeling Pandeglang (Bantam), tengevolge van verschillende hama's en ongunstige weersgesteldheid, voorts over enkele streken in

de afdeeling Bandjarnegara (res. Banjoemas), wegens de vele regens, hama mentek en de rattenplaag. Behalve van plagen, had het gewas in de residentie Cheribon nog te lijden van watergebrek en het binnendringen van zeewater, terwijl aardschuivingen den aanplant hier en daar vernielden. In de Bengawandjero-streek der afdeeling Lamongan (Soerabaja), waar de aanplant van rijst niet vóór Juli of Augustus mogelijk is, ondervond hij eerst vertraging door den hoogen waterstand, terwijl gedurende de maanden September tot en met December de ratten groote verwoestingen aanrichtten, met het gevolg, dat ongeveer één vierde gedeelte van de te velde staande padi geheel mislukte. Door den resident van Kedoe wordt gemeld, dat de oogst, hoewel over het algemeen bevredigend, toch minder gunstig was te noemen vergeleken bij het vorige jaar, daar de uitgestrektheid van de door misgewas getroffen velden in 1909 grooter was. Gebrek aan voedingsmiddelen kwam alleen voor in de afdeeling Loemadjang der residentie Pasoeroean, en wel in die desa's, welke het zwaarst geteisterd werden door de hevige bandjirs van de zandrivieren van den Smeroe in Augustus 1909 (vgl. hoofdst. C, § 2). Meer dan 800 gezinnen, die bij de ramp have en goed verloren hadden, moesten aan levensmiddelen geholpen worden, daar zij niet in staat bleken om in den eersten tijd zelf in hun levensonderhoud te voorzien. Dank zij de vele particuliere bijdragen en de beschikbaarstelling van regeeringswege eener som van f 2000, konden de noodlijdenden voldoende gesteund worden. In onderscheidene desa's van het onderdistrict Klamboe der afdeeling Koedoes (Semarang) was de toestand van de inlandsche bevolking eenigen tijd zorgwekkend, daar niet alleen, zooals gewoonlijk, wegens de veelvuldige overstroomingen een groot gedeelte van den padi-oogst niet slaagde, maar bovendien de djagoengaanplant bijna geheel mislukte. De bevolking was echter in staat om op verschillende wijze in haar onderhoud te voorzien.

Ook in 1909 bleven beschikbare gronden onbeplant, hetgeen wederom hoofdzakelijk was toe te schrijven aan te veel water in den natten en te weinig in den drogen moeson. In de residentiën Pekalongan en Madoera moesten de velden in de laaggelegen streken braak blijven liggen wegens het binnendringen van zeewater, terwijl in andere streken van die gewesten en in de afdeeling Tjilatjap der residentie Banjoemas gebrek aan werkkapitaal bij te groot grondbezit een voorname rol vervulde.

Met betrekking tot de neiging bij de inlandsche bevolking tot betere keuze en verzorging van de bibit voor hare aanplantingen luiden de berichten van de gewestelijke bestuurders nog niet eenparig gunstig. De inlandsche hoofden nemen echter de hun van overheidswege gegeven aanwijzingen ter harte, behalve juist die in de gewesten, welke gewoonlijk de grootste gemiddelde padi-productie per bouw verkrijgen. In Pasoeroean en Besoeki toch bleven de meeste hoofden weinig belangstelling toonen, terwijl in Kediri geklaagd werd dat de hoofden te conservatief zijn. In tal van gewesten wordt aan zaad-wisseling veel gedaan — in Madoera bijv. bestaan voor dat doel zoogenaamde bibitpasars, waar een vrij levendige handel in het artikel wordt gedreven —, terwijl de in eenige afdeelingen van de residentie Rembang ingevoerde methode om bij den oogst de goede padi voor bibit af te zonderen en die in speciaal daarvoor bestemde zaadloemboengs op te schuren (vgl. K. V. 1909, kol. 235) navolging heeft gevonden in de Preanger-Regentschappen, Banjoemas, Pasoeroean en Kediri, zoomede in de afdeelingen Pati en Salatiga (Semarang) en Sidoardjo (Soerabaja). De voortgezette proefneming met de toepassing van de padi-zaadselectiemethode van Nash (zie t. a. p.) in laatstgenoemde afdeeling leverde ook in 1909 verre van bevredigende resultaten op. Slechts in één desa (Tjangkringgatok) werd langs dien weg per bouw 9.05 pikol meer verkregen. Verbetering in zake grondbewerking, bibitteelt, uitplanten, bemesting en onderhoud van de velden wordt ook voor 1909 slechts gerapporteerd voor de residentie Madioen. Het uitplanten in rijen echter heeft in dat gewest nog nergens plaats, omdat de bevolking vindt, dat het te veel oponthoud bij den arbeid geeft. Omtrent de resultaten van de in de afdeelingen Rembang en Toeban vanwege het Kali-Syndicaat genomen proeven met het toevoegen van kunstmest (kali) aan stalmest (zie K. V. 1909, kol. 236) is nog niets bekend. Behalve in de in het vorig verslag (zie kol. 235) genoemde streken, kwam in 1909 ook op Madoera bemesting vrij algemeen voor. Als bijzonderheid wordt voor de residentie Rembang medegedeeld, dat naast stalmest gebruik wordt gemaakt van blotong, d. i. hetgeen overblijft van de djarakpitten na de uitpersing van de olie.

De door het desahoofd van Tadjoer (afd. Buitenzorg) genomen proef met Ampenan- (Bali-) rijst (zie t. a. p.) leverde geen bemoedigende resultaten op. Niettegenstaande het gewas onder geheel normale omstandigheden groeide en rijpte, was de productie ± 25 % kleiner dan die van inheemsche rijst, hetgeen waarschijnlijk moet worden toegeschreven aan de mindere neiging tot uitstoeling, welke aan de bedoelde padi-variëteit eigen is. Met de op het erfpachtsperceel Sendang in de afdeeling Kendal (Semarang) voortgezette selectieproeven met uit Bali ingevoerde padi werden gunstige resultaten verkregen. Het door den regent van Bandoeng aan de inlandsche ambtenaren verstrekte zaad van eene nieuwe padisoort heeft, voor zoover bekend, niet aan de gekoesterde verwachtingen beantwoord. In het zuiden van de afdeeling Soekaboemi (Preanger-Regentschappen) werden op kleine schaal proeven genomen met van de Pamanoekan- en Tjiasemlanden afkomstige selectiebibit. De eerste oogst viel gunstig uit en de geheele opbrengst werd opnieuw als plantmateriaal gebezigd. In de afdeeling Limbangan van hetzelfde gewest werden bemestingsproeven genomen met superphosphaat op sawahs; met welke uitkomsten, is nog niet op te geven. Aan de bevolking van de afdeeling Soekapoera (Preanger-Regentschappen) werd herhaalde malen ijle uitzaaiing op kweekbedden gedemonstreerd, eene werkwijze die in Pekalongan meer en meer toepassing vindt.

In Pekalongan heeft het gebruik van de Hindostan-ploeg nog steeds geen ingang gevonden (vgl. K. V. 1909, kol. 236); de prijs van het werktuig wordt te hoog en het werk voor het vee te zwaar gevonden. Op het in de desa Boelang der afdeeling Sampang (Madoera) opgerichte demonstratieveld werden proeven met die ploeg genomen; ook daar bleek echter dat het werktuig niet voldoet. In Toeloengagoeng (Kediri) werd getracht het gebruik van de Eckart-ploeg in te voeren.

Ook in 1909 werd op vrij groote schaal tweemaal per jaar rijst geplant op dezelfde velden; over mindere productiviteit van den grond werd over het algemeen niet geklaagd.

In de Bengawandjero-streek (Soerabaja) werden wederom honderden bouws padi onrijp gesneden, uit vrees dat de aanplant door ratten zou worden vernield. In Kedoe en Madioen werd soms onrijp geplukt omdat er in den tijd, dat de padi van den eersten aanplant rijpte, zware regenbuien vielen, gepaard met hevige rukwinden, waardoor vrees voor bederf of ontkieming van de korrels in de aren ontstond; hier en daar geschiedde het ook uit vrees voor diefstal. In het laatstgemelde gewest werd ook de padi van eenige stukken sawah, die achterlijk in den groei was, onrijp geoogst, hetgeen men liever deed dan het gewas door het langer te laten staan aan het gevaar van het ontstaan van ziekte bloot te stellen. Ook werd, waar de aanplant was aangetast door den padiboorder, ter voorkoming van uitbreiding der plaag, het gewas onrijp gesneden en het stroo verbrand.

Omtrent hetgeen in 1909 is verricht voor de verbetering en uitbreiding van de irrigatie zie men hoofdstuk L, afd. I.

Suiker. Ook in 1909 was de door de inlandsche bevolking gedreven teelt van suikerriet slechts van eenige beteekenis in de residentiën Bantam, Semarang (afdeelingen Koedoes en Japara), Pasoeroean, Madioen en Kediri. Over het algemeen wordt aan grondbewerking en bemesting weinig zorg besteed. Het product wordt in den regel in stokken of in geschilde stukjes als versnapering op de pasars, langs de wegen of in warongs verkocht. Ook wordt het riet in buffelmolens uitgeperst en het verkregen sap tot suiker ingekookt, waarna het product ter markt komt. Dit had plaats in de afdeeling Pandeglang (Bantam), in de afdeelingen Tjiandjoer en Bandoeng der residentie Preanger-Regentschappen, in de afdeelingen Cheribon en Madjalengka (Cheribon), in de hiervóór vermelde afdeelingen van de residentie Semarang, in de afdeeling Loemadjang (Pasoeroean) en in de residentiën Madioen en Kediri. Verkoop van het riet aan suikerfabrieken geschiedde in Cheribon, Pasoeroean, Madioen en Kediri. Het in de residentie Semarang verkregen product werd voor een deel door Chineesche opkoopers naar Singapore, China en Japan verscheept. De in Madioen door de inlandsche bevolking bereide rietsuiker is zeer gewild, vooral bij de Chineezen.

die de grootste opkoopers zijn en het artikel naar Soerabaja verzenden.

Indigo. De teelt van indigo wordt in alle gewesten van Java en Madoera, met uitzondering van de residentie Batavia, zoowel op sawahs als op tegalans en hier en daar op woonerven gedreven, hoewel overal in onbeduidende mate. In de Preanger-Regentschappen werd indigo als eerste gewas, namelijk als tusschenbeplanting op hoema's, soms als tweede gewas na padi verbouwd. Het product dient over het algemeen uitsluitend ter voorziening in eigen, dan wel plaatselijke behoefte bij het batikken of bij het blauwverven van kleedingstukken. De bereiding geschiedt overal nog steeds op de oude inlandsche wijze van fermentatie en neerslag door middel van kalk. De indigo wordt zoowel in den vorm van brij als in dien van koeken op de pasars verhandeld, terwijl hier en daar ook verkoop van het blad plaats vindt. Hetgeen overblijft na de bereiding van het indigoblauw, wordt als mest gebruikt. De oogst was overal bevredigend. Prikkel tot uitbreiding van de cultuur bestaat echter niet, daar de prijzen van het product dalende zijn en de veelkleurige Europeesche lijnwaden meer en meer de overhand verkrijgen boven de donkerblauwe inlandsche kleeding. Alleen in de afdeeling Batang (Pekalongan) blijft de bevolking zich toeleggen op het verkrijgen van een goeden oogst met het oog op de batikindustrie en de blauwververijen ter hoofdplaats Pekalongan. Daar wordt de indigoplant dan ook twee tot zelfs viermaal in het jaar gesneden. Van eenige toeneming van de cultuur was overigens slechts sprake in de afdeelingen Salatiga en Pati der residentie Semarang.

In de winst die de indigocultuur den Semarangschen planter oplevert (zie K. V. 1909, kol. 237) kwam geen verandering. Door den resident van Cheribon wordt opgegeven, dat de opbrengst per bouw op f 20 tot f 70 is te stellen, terwijl de indigo in den vorm van brij op de verschillende pasars in zijn gewest verkocht wordt tegen f 5 à f 6 de pikol. In Pekalongan beloopt de prijs van de brij slechts ± f 3,50 per pikol.

Tabak. In de Preanger-Regentschappen viel wederom uitbreiding van de cultuur waar te nemen. De gesneden tabak wordt veel uitgevoerd naar Cheribon, Pontianak, Bandjermasin en Singapore; de krosok of bladtabak daarentegen naar Europa. In 1909 werden nu en dan nieuwe soorten tabakszaad ingevoerd, doch de soorten kruisten zich, met degeneratie als gevolg. De oogst was over het algemeen minder gunstig dan in 1908, wegens de natte weersgesteldheid. Speciale kweekbedden worden niet aangelegd, doch men strooit het zaad uit in de nabijheid van bamboestoelen of bij buffelkralen. Aan bewerking van den grond of draineering wordt niet veel gedaan. De inferieure tabak wordt op de pasars en in warongs verkrijgbaar gesteld, terwijl de betere soorten door Chineezen worden opgekocht.

In de afdeelingen Cheribon en Madjalengka der residentie Cheribon wordt op bescheiden schaal tabak verbouwd en wel als eerste en als tweede gewas op tegalans en als tweede gewas op sawahs na den padi-oogst. Uitbreiding van de cultuur is niet te verwachten, omdat door de minderwaardige hoedanigheid van het product geen goede prijzen zijn te bedingen. Tevens doet de wisselvallige weersgesteldheid de bevolking voor oogstmislukking vreezen. De oogst was in 1909 bevredigend. Na uitzaaiing op kiembedden, worden de plantjes in den vollen grond overgebracht, ook op beddingen, ter bevordering van de afwatering. Van intensieve grondbewerking is echter geen sprake. Het product wordt, gekorven en gedroogd, op de pasars verkocht. De bladtabak wordt ook wel door Chineezen opgekocht en naar Pinang, Singapore en China verscheept.

In de afdeelingen Pemalang en Brebes der residentie Pekalongan, vooral in het gebergte, breidt zich de cultuur steeds uit, omdat met de teelt in korten tijd zeer goede winsten te behalen zijn. Daarentegen neemt de teelt af in de afdeelingen Pekalongan, Batang en Tegal van hetzelfde gewest, omdat in eerstgenoemd gebied met padi meer kan worden verdiend, terwijl in de beide andere afdeelingen de oogst wegens den onregelmatigen en overvloedigen regenval veelal mislukt. De oogst van 1909 was bevredigend. Zaadbedden worden overal aangelegd, doch de zorg daarvoor liet te wenschen over. De plantjes worden op goed los omgewerkte gronden overgeplant en zorgvuldig onderhouden, o.a. door de pas overgebrachte plantjes met droge djatibladeren te beschutten en den bodem van onkruid te zuiveren. Voor afwatering wordt zorg gedragen. In de afdeelingen Batang en Brebes wordt de tabak opgekocht door Chineezen en inlandsche handelaren, ter opzending naar de omliggende gewesten. Behalve door kredietverschaffing voor grondbewerking en bereiding, wordt door de Batangsche hulp-, spaar- en kredietbank, door aanmoediging van inlandsche opkoopers, zooveel mogelijk gewerkt op het aankweeken van eerlijke concurrentie.

Behalve in de afdeelingen Kendal en Salatiga, is de teelt van tabak in de residentie Semarang van weinig beteekenis. Het district Weleri van de eerstgemelde afdeeling had in 1909 als tweede gewas 1584 bouws, terwijl in de laatstgenoemde afdeeling ruim 1300 bouws met tabak beplant waren. Voor uitvoer naar Europa is alleen de krosok bestemd. De oogst was niet gunstig wegens de veelvuldige regens gedurende den oostmoeson; de prijzen waren echter vrij hoog. Aan de zaadbeddingen wordt over het algemeen veel zorg besteed. Op de voor de teelt der planten bestemde tegalans wordt in den regel stalmest gebracht. Het product dient gedeeltelijk voor eigen gebruik; voor een ander deel wordt het op de binnenlandsche markten verkocht en van daar uitgevoerd. In de afdeeling Kendal wordt het grootste gedeelte aan Chineesche opkoopers gesleten, die, vooral in het district Selokaton, veel met voorschotten werken.

De cultuur van tabak in de afdeelingen Toeban en Blora der residentie Rembang breidde zich weder uit, dank zij de steeds toenemende vraag naar het product. In de afdeeling Bodjonegoro is zij reeds volkscultuur in den vollen zin van het woord geworden en is de mindere of meerdere uitgestrektheid van den aanplant slechts een gevolg van weersgesteldheid en locale toestanden. De tabak wordt uitsluitend voor de inlandsche markt geteeld, maar door Europeesche opkoopers wordt zij ook wel voor uitvoer naar Europa bestemd. De zorg voor zaadbeddingen, bewerking van den grond en onderhoud van het gewas laat weinig te wenschen over. Voor afwatering wordt echter niet overal voldoende gezorgd. Hier en daar zijn mislukkingen van den aanplant voorgekomen, doch de hooge prijzen, welke het product behaalde, hebben veel goedgemaakt. Zij, die oogsten konden, hadden geen slecht jaar. In de afdeeling Toeban worden sigaren gemaakt, welke te Batavia en te Singapore een afzetgebied vinden.

Wegens gebrek aan geschikte gronden is uitbreiding van de cultuur in de residentie Soerabaja niet mogelijk. De oogst van 1909 was bevredigend. In de afdeeling Djombang bedroeg de uitvoer van krosok ten behoeve van Soerabajasche handelaren ± 400 000 K.G.

In de residentie Madoera leverde de oogst een zeer bevredigend beschot op.

In Pasoeroean is de cultuur slechts van beteekenis in de afdeeling Loemadjang (vooral in de districten Loemadjang en Tempeh), in de districten Senggoeroeh en Pakis der afdeeling Malang en in de afdeeling Kraksaän. In de eerstgenoemde afdeeling kan zij eene volkscultuur genoemd worden. Door blijvende vraag naar het product breidt de teelt zich uit. In de afdeeling Loemadjang levert de aanplant bij een goed geslaagden oogst aan de bevolking bijzondere voordeelen op, hetgeen voornamelijk te danken is aan de scherpe concurrentie tusschen de vele opkoopers. Tengevolge van de natte weersgesteldheid gedurende bijna het geheele jaar ging veel tabak verloren, zoodat de opbrengst nog kleiner was dan in het voorafgegane jaar. Doorgaans wint de inlander het zaad uit eigen aanplant. Hij legt kweekbedden aan op eenigszins beschaduwde en vochtige gedeelten van erven of tegalans. De bewerking van het te beplanten veld bestaat in het eenige malen omploegen of patjollen en het fijn maken van grove aardkluiten. De jonge plantjes bedekt men, na overplanting, met een blad, ter beschutting tegen zon en slagregens. Ter verbetering van de qualiteit van het product, leggen eenige opkoopers in de afdeeling Loemadjang zelf zaadbedden aan en verstrekken de kweekplantjes aan de bevolking. Het grootste gedeelte van de aan opkoopers en opkoopondernemingen geleverde tabak is bestemd voor uitvoer naar Europa.

In Besoeki wordt de tabak voor een groot deel voor de Europeesche markt geteeld, waarvoor in hoofdzaak van zaad der Deli-, Kedoe-, Florida- en Kanari-tabaksoorten wordt

gebruik gemaakt. In verband met de eischen van de markt is echter de cultuur van de beide laatste soorten belangrijk ingekrompen. Ook wordt Palembang-zaad ingevoerd, waarmede gunstige resultaten worden verkregen. Hoewel de teelt in 1909 zich heeft uitgebreid, was de opbrengst veel geringer dan in 1908, daar door de regens veel mislukte.

In Banjoemas wordt tabak zoowel voor de Europeesche als voor de inlandsche markt verbouwd. In de bergstreken der afdeeling Bandjarnegara breidt de cultuur zich uit, daar in het verslagjaar de prijs van de Diëng-tabak buitengewoon hoog was. Voor de Europeesche markt wordt geteeld eene hybride, verkregen uit de kruising van Deli- en Vorstenlandsche tabak. De oogst was over het algemeen ongunstig door den buitengewoon grooten regenval; meer dan de helft van den aanplant mislukte. De voor de inlandsche markt bereide tabak van den Diëng wordt uitgevoerd naar Pekalongan, Cheribon, Bantam, Batavia en de Preanger-Regentschappen. De oogst was gering. Die voor de Europeesche markt, waarvan de oogst eveneens weinig reden tot tevredenheid gaf, werd te Rotterdam verkocht.

De tabakscultuur in Kedoe is, voor zooveel de afdeelingen Temanggoeng, Wonosobo en Magelang betreft, van bijzondere beteekenis. In de beide overige afdeelingen van het gewest dient de teelt vooral ter voorziening in eigen behoefte. De geurige, krachtige soorten worden gekorven en voor de inlandsche markt bestemd; de minder goede variëteiten worden als bladtabak verhandeld ten behoeve van de sigarenfabrikatie te Temanggoeng en Ambarawa, terwijl de krosok naar Europa wordt verscheept. Door de vele regens zijn vele aanplantingen gedeeltelijk mislukt. De oogst van Manillatabak was niet zoo goed als die van de Javaansche. Tegenover den geringeren oogst staat echter het voordeel dat de prijs zeer is gestegen.

De cultuur in Madioen en Kediri breidt zich niet uit, daar het product voornamelijk voor eigen gebruik bestemd is en slechts hier en daar bestemd wordt voor de Europeesche markt. De oogst was over het algemeen onbevredigend wegens de abnormale weersgesteldheid.

Katoen. De katoenteelt is op Java en Madoera over het algemeen nog onvoldoende ontwikkeld. Alleen in de afdeelingen Koedoes en Demak der residentie Semarang wordt het gewas op groote schaal verbouwd. Als gevolg van den zeer natten oostmoeson waren de beplante oppervlakte en de oogst in dat gewest veel kleiner dan in 1908; ook de qualiteit heeft daarvan te lijden gehad. In Madioen breidde de cultuur zich een weinig uit, behalve in de afdeeling Ponorogo. Als oorzaak van de geringe neiging van de bevolking om de katoenteelt uit haren primitieven staat op te heffen wordt opgegeven, dat de goedkoope Europeesche katoentjes eigen weefsel hebben verdrongen. Door het bestuur wordt in de afdeeling Soekaboemi (Preanger-Regentschappen) eene proef genomen met de teelt van de zoogenaamde kapas-soetra — eene fijne soort katoen — op tegalans en tusschen de padi. Het resultaat daarvan is nog niet bekend.

Kedelé. De aanplant van dit gewas is voor de bevolking loonend te noemen in verband met de hooge marktprijzen, als gevolg van de groote vraag naar het product. Niettemin zijn er nog streken, waar de plant niet wordt verbouwd. Natte weersgesteldheid werkt nadeelig op den oogst.

Rameh en andere vezelgewassen. Van den aanplant van rameh werd geen werk gemaakt. Op enkele erfpachtsperceelen in Besoeki komen proef-aanplantingen van Manilla-hennep en agave voor.

Cassave. De cultuur breidt zich steeds uit door de vermeerderde vraag naar het product, zoowel voor binnenlandsche consumptie als voor den uitvoer naar Europa. De oogst was in 1909 overal bevredigend; men plantte het geheele jaar door. Uit Tjilatjap (Banjoemas) werd eene hoeveelheid van 22300 ton naar Europa verscheept, zijnde 11500 ton meer dan in 1908. De bereiding van tapiocameel door de inlandsche bevolking van Madioen nam toe; zij geschiedt echter nog op inlandsche wijze met primitieve hulpmiddelen. Hoewel de cassave ook op zwaardere gronden goed gedijt, zijn lichte, met zand vermengde gronden voor de cultuur beter geschikt. In Kediri is de prijs van cassavewortels vrij sterk gedaald en wel tot 30 cent per pikol franco halte S.S. Ngadiloewih; die van ongezuiverd tapioca-meel bedroeg f 2,50 en f 3 per pikol.

Andere gewassen. In Cheribon wordt *djagoeng (maïs)* in geregelde cultuur verbouwd op sawahs en tegalans, hetzij als eerste, dan wel als tweede gewas. Meestal echter wordt zij na den padi-oogst op de sawahs aangeplant. De neiging tot uitbreiding van de cultuur is niet groot, omdat de djagoeng als voedingsmiddel voor den inlander eene ondergeschikte plaats inneemt. De oogst was in 1909 bevredigend. In de afdeeling Madjalengka worden proeven genomen met Menado-djagoeng, die over het algemeen goed geslaagd zijn; er wordt aldaar getracht uitbreiding aan den aanplant te geven. In Besoeki en in de afdeeling Ponogoro der residentie Madioen breidt de cultuur zich voortdurend uit. De teelt van djagoeng in de Preanger-Regentschappen was in 1909 van vrij veel beteekenis. Klachten over achteruitgang van de voor uitvoer bestemde maïs in Pasoeroean gaven aanleiding tot een speciaal onderzoek, waaruit bleek dat wel voldoend superieur zaadmateriaal aanwezig was, maar dat de qualiteit van het geoogste product te wenschen overliet door de ongunstige weersgesteldheid, welke eene voldoende droging van den oogst belette.

De *aardappelteelt* in de afdeeling Bandoeng (Preanger-Regentschappen) bleef van beteekenis. Op den duur eischt deze cultuur zware bemesting, en daar de bevolking weinig groot vee houdt dat bovendien niet op stal staat, was gebrek aan mest een ernstig bezwaar bij de cultuur. In Cheribon werd, onder toezicht van den landbouwadviseur, door verstrekking van goed plantenmateriaal het noodige gedaan om de aardappelteelt te bevorderen.

b. Overjarige gewassen.

Klappercultuur. Deze cultuur blijft zich gestadig uitbreiden, zoowel door de daaraan door het bestuur gewijde aandacht als — en niet het minst — tengevolge van de goede copra- en olieprijzen. Van overheidswege wordt bijna overal de regeling getroffen, dat elke grondbezitter telken jare ten minste vier goede klappers als bibit moet ter zijde leggen, welke dan in den westmoeson als tjikals worden uitgeplant. Ook werden kweekbedden van klappers op de erven der desahoofden aangelegd. In de bergstreken, waar de klapper moeielijker dan in de lager gelegen oorden is te verkrijgen, is de prijs der vrucht vrij hoog.

In de Preanger-Regentschappen wordt van het product veel uitgevoerd naar Cheribon, Tjilatjap (vooral copra), Batavia en Buitenzorg. De copraprijzen in dat gewest varieeren tusschen f 7,50 en f 12 per pikol, al naar gelang van de hoedanigheid. Uit de afdeeling Galoeh (Cheribon) wordt klapperolie naar de Preanger-Regentschappen en naar Batavia uitgevoerd, terwijl copra wordt verscheept naar Nederland, Frankrijk en Singapore. In het verslagjaar kocht eene Europeesche firma te Pekalongan 5877 pikol copra op tegen f 10,25 à f 13,50 per pikol. Overigens werd de in Pekalongan gewonnen copra, hetzij op de pasars verkocht, hetzij naar andere gewesten, o.a. Banjoemas, verzonden. De handel in klappers en olie in de residentie Semarang is over het algemeen zeer levendig. Door tusschenkomst van de Blorasche en Toebansche afdeelingsbanken werden in 1909 respectievelijk 5000 en 10 000 ontkiemde noten (tjikals), afkomstig van Poeloe Pandjang, nabij Japara (Semarang), onder de bevolking der afdeelingen Blora en Toeban (Rembang) verdeeld. In de laatstgenoemde afdeeling wordt veel werk gemaakt van de bereiding van klappersuiker, welke naar naburige gewesten wordt uitgevoerd. In de residentie Madoera wordt de palmwijn niet tot suiker ingedampt, maar als drank genuttigd. De hevige Gending-wind in Probolinggo en Kraksaän (Pasoeroean) schijnt een nadeeligen invloed op de cultuur uit te oefenen; ook van eekhoorns wordt aldaar zeer veel nadeel ondervonden. Bepaalde klappertuinen treft men voornamelijk aan in het district Tongas der afdeeling Probolinggo, daar dit district minder te lijden heeft van den Gending-wind, die de jonge klappers doet afsterven. Het bereiden van suiker uit den palmwijn komt in Pasoeroean zoogoed als niet voor. In de afdeeling Djember der residentie Besoeki vermeerderde het aantal klapperboomen in 1909 met

18 705. Uit Banjoewangi werden in dat jaar uitgevoerd: 41 845 pikol copra, tegen 59 443 pikol in 1908, en 1 173 640 noten, tegen 553 838 noten in 1908. Klappersuiker wordt in dat gewest weinig bereid. Uit Tjilatjap (Banjoemas) werd in 1909 naar Europa uitgevoerd 31 500 ton copra, tegen 47 600 ton in 1908, in welke hoeveelheden begrepen is het product uit naburige gewesten. Deze zeer belangrijke achteruitgang kan, in verband met het oploopen der copraprijzen, niet een gevolg zijn van mindere vraag, doch vermoedelijk van grooter verbruik in het binnenland. In Kedoe bevonden zich in 1909 7 494 914 klapperboomen, waaronder 4 277 982 vruchtdragende, tegen 7 405 078 en 4 232 965 in 1908. De klapperolie uit Kedoe wordt vooral naar Oost-Java, de suiker naar Semarang, Soerakarta en Oost-Java vervoerd, terwijl de copra haar weg vindt over Tjilatjap. In Madioen is van eene geregelde cultuur alleen sprake in de afdeeling Patjitan, waar het aantal klapperboomen in 1909 1.3 millioen beliep. In die economisch slecht bedeelde streek vormt de klappercultuur eene goede bron van inkomsten voor de bevolking.

Bamboe. De cultuur breidt zich gestadig uit, ook omdat van bestuurswege aan den bijplant steeds de noodige aandacht wordt geschonken. Op Madoera werden in 1909 103 483 bamboestoelen bijgeplant. De prijs van de bamboe bedraagt, naar mate van de grootte en soort, van 5 tot 25 cent per stuk. De suikerfabrieken gebruiken thans voor de verzending van suiker minder bamboe-krandjangs (groote manden), daar deze verpakking langzamerhand verdrongen wordt door goenizakken. Daarentegen wordt voor den bouw van tabaksloodsen meer en meer bamboe gebezigd.

Nipah. Uitbreiding van de aanplantingen kwam niet voor. In de afdeeling Tegal der residentie Pekalongan werd in 1909, bij wijze van proef, nipah uit de afdeelingen Batang en Pemalang ingevoerd, doch de aanplant slaagde nog maar weinig. In dat gewest wordt uit het merg van den stam eene soort sago bereid, welk product als versnapering wordt genuttigd, terwijl de pulpe bestemd wordt tot voeder voor de eenden.

Arèn. Uitbreiding van de arèn-cultuur was slechts hier en daar te bespeuren. In de afdeeling Modjokerto (Soerabaja) vermindert het aantal boomen voortdurend door het omhakken daarvan voor de bereiding van arènzetmeel uit den stam. Van bestuurswege wordt echter steeds aangedrongen op opzettelijken bijplant, ten einde het te gronde gaan van den aanplant tegen te gaan. In de Preanger-Regentschappen wordt de arènpalm als grensscheiding voor hoemagronden geplant. De handel in arènsuiker blijft over het algemeen stationnair.

Kapok. De teelt van kapok blijft zich over het algemeen langzaam, doch gestadig uitbreiden door voortdurende aanmoediging van bestuurszijde. In Besoeki, Banjoemas en Kedoe blijft zij nog weinig voorkomen. Opkoopers van het product zijn meestal Chineezen. In Cheribon worden zoowel het bereide product als de kapokpitten uitgevoerd naar buitenlandsche markten en wel respectievelijk naar Nederland, Engeland, Amerika, Pinang, Singapore en Australië en naar Engeland en Frankrijk. Door drie te Pekalongan gevestigde firma's wordt veel kapok opgekocht voor den uitvoer naar Europa. De prijzen varieeren van f 28 tot f 31 per pikol kapok en van f 2,60 tot f 2,90 per pikol kapokpitten. In Semarang schommelt de prijs van de kolven gewoonlijk tusschen f 1,50 en f 2 de duizend stuks, terwijl die prijs voor dezelfde hoeveelheid in Kediri van f 1,25 tot f 1,50 beloopt. In eerstgemeld gewest wordt uit de pitten olie bereid, welk product ongeveer f 3,50 per blik opbrengt. Voor het product in Rembang is de firma Fraser Eaton & Co. te Soerabaja eene groote afneemster. De uitvoer uit Rembang over zee bedroeg in 1909 20 134 K.G. kapok en 54 136 K.G. kapokpitten, ter waarde respectievelijk van f 7 570 en f 1 746. In de residentie Soerabaja wordt de meeste kapok te Porong (afd. Sidoardjo) opgekocht. Aan de bevolking in de afdeeling Pamekasan (Madoera) werd zaad verstrekt, afkomstig van den botanischen tuin te Buitenzorg. In de residentie Pasoeroean werken in de meeste gevallen de opkoopers met kapitaal van handelshuizen te Soerabaja en worden aan de inlandsche kapokplanters voorschotten verstrekt. De prijs van ruwe kapok in Kediri bedraagt f 3 à f 4 per pikol en die van pitten f 1 de pikol.

Thee. Ook in 1909 was de cultuur van thee door de inlandsche bevolking alleen van belang in de Preanger-Regentschappen en Pekalongan. In eerstgenoemd gewest zijn de thee-aanplantingen in de nabijheid der Europeesche landbouwondernemingen in de afdeelingen Tjiandjoer, Soekaboemi en Limbangan toegenomen; de prijzen van het theeblad varieeren daar thans van 4 tot 6 cent de kati (0.6 K.G.). In de afdeeling Soekaboemi werden door de bevolking ongeveer 1500 bouws met thee beplant, terwijl de uitgestrektheid van de produceerende theetuinen aldaar ruim 7000 bouws bedroeg, tegen ruim 6000 bouws in 1908.

Dat deze cultuur een gunstigen invloed uitoefent op den economischen toestand in het algemeen, laat zich begrijpen, daar de thee-heesters bijna het geheele jaar door kunnen worden geplukt, zoodat de inkomsten vrijwel nooit stilstaan en zich over het geheele jaar verdeelen. Zooveel mogelijk wordt er door het bestuur voor gewaakt, dat geen slecht zaad wordt gebezigd. Gedurende het verslagjaar hielp ook de Soekaboemische afdeelingsbank de bevolking aan goed theezaad.

In Pekalongan laat de cultuurwijze veel te wenschen over. De instandhouding van de aanplantingen geschiedt alleen door het inboeten van jonge plantjes tusschen de soms 15 à 30 jaren oude boomen. Tot dusver werd alleen Java-thee geteeld, doch daar zaadvernieuwing niet meer plaats heeft, is van bestuurswege geldelijke steun verleend tot en aangedrongen op den aanplant van Assam-thee, waartoe zaad aan de bevolking verstrekt wordt. In de afdeelingen Tegal en Brebes vindt men respectievelijk vier en twee demonstratievelden ter aanmoediging van deze cultuur.

In 1909 werden aan 37 personen in de afdeeling Brebes, die hunne thee-aanplantingen op rationeele wijze hadden onderhouden, premiën toegekend tot een bedrag, gelijk staande met de voor den grond verschuldigde landrente.

De 3 etablissementen in het district Banjoemoedal der afdeeling Pemalang leverden ± 370 pikol goede en ± 190 pikol inferieure thee af. Het product wordt op de pasars verkocht en door Chineezen uitgevoerd naar Cheribon en Poerbalingga (Banjoemas). De prijs schommelt van f 15 tot f 30 per pikol voor superieure soorten en bedraagt ± f 0,04 de kati voor inferieure qualiteit.

Aan de theecultuur der inlandsche bevolking in de residentie Kedoe kon eenige uitbreiding worden gegeven door het verstrekken van goed zaad en het aanleggen van nieuwe tuinen, waarbij de betrokken landbouwadviseur voorlichting gaf.

Sirih, pinang en mangkoedoe. De aanplantingen van deze gewassen ondergingen over het algemeen uitbreiding in overeenstemming met de toenemende behoefte. Van bestuurswege wordt op die uitbreiding geregeld aangedrongen. De producten worden in den regel voor eigen gebruik aangewend en overigens door opkoopers, meestal Chineezen, naar naburige streken uitgevoerd. In de districten Loano en Tjangkrep van het regentschap Poerworedjo (Kedoe) bestaan vele aanplantingen van sirih en pinang in de afgeschreven koffietuinen.

Peper. De teelt van peper in de Preanger-Regentschappen wordt door het bestuur zeer in de hand gewerkt. De prijs van het product is stationnair gebleven. In Pekalongan is de pepercultuur van geen beteekenis en zijn in de laatste jaren vele peperranken afgestorven tengevolge van eene insectenplaag. De cultuur in de afdeeling Malang (Pasoeroean), waarmede niet lang geleden werd begonnen, neemt meer en meer toe, doordat de prijzen goed blijven. Op aansporing van bestuurswege wordt het gewas in de districten van gemelde afdeeling, waar nog niet aan de teelt van peper werd gedaan,

ook meer en meer aangeplant. Veel peper wordt door Chineezen opgekocht voor plaatselijken handel of voor uitvoer.

Vruchten. In de Preanger-Regentschappen kunnen wegens de hooge ligging slechts enkele vruchtsoorten met eenig succes worden geteeld en wel voornamelijk de djeroek, ananas en pisang, waarvan de aanplantingen zich steeds uitbreiden. Belangrijke uitvoer van pisang heeft plaats naar Buitenzorg. Van de djeroeks is vooral de djeroek-Garoet eene zeer bekende en gewilde variëteit; zij wordt veel naar West- en Midden-Java uitgevoerd. Door de vereeniging ,,Ooftteelt'' werd in het Sodangsche (afd. Limbangan) een djeroekproeftuin aangelegd onder leiding van den Europeeschen boomkweeker der vereeniging, terwijl door haar eene kleine djeroek-tentoonstelling werd gehouden, die schitterend slaagde. De proeftuin heeft o. a. op het oog demonstratie en proeven tot acclimateering van vreemde soorten.

In de afdeeling Cheribon wordt eene vrij aanzienlijke cultuur van verschillende mangga-soorten, o. a. van de manggagedong, gedreven. De vraag naar mangga neemt steeds toe en groote hoeveelheden worden uitgevoerd naar andere gewesten van Java, zoomede naar Singapore.

Ofschoon nagenoeg overal in de residentie Pasoeroean dezelfde soorten vruchtboomen voorkomen, zijn er gedeelten, waar de een of andere soort beter gedijt en van betere qualiteit is en daarom dan ook meer gevraagd en meer geteeld wordt. Zoo zijn de afdeelingen Pasoeroean, Probolinggo en Kraksaän bekend om de mangga's, waarvan groote hoeveelheden worden uitgevoerd naar naburige afdeelingen en gewesten, tot zelfs naar Bandjermasin (Borneo). Hoewel in mindere mate, is mede niet onbelangrijk de uitvoer van mangga's uit de afdeeling Bangil, ofschoon er weinig fijne soorten bij zijn. Gezocht zijn verder de djeroeks van het in het district Penanggoengan der afdeeling Malang gelegen onderdistrict Poenten, welke ook naar naburige gewesten worden verzonden, vooral naar Soerabaja. Eveneens wordt de djeroek-cultuur met succes op vrij groote schaal gedreven in eenige, aan genoemd onderdistrict grenzende desa's van het district Karanglo, terwijl die vrucht ook hier en daar in het district Pandakan der afdeeling Bangil en in het district Gading der afdeeling Kraksaän een goeden naam heeft. Bijzondere vermelding verdienen nog de doerians in eenige desa's van het district Poerworedjo in evengemelde afdeeling, de sawo-manilla's in en om de hoofdplaats Bangil, de langseps van de desa Singosari (distr. Karanglo) en van eenige desa's benoorden de Brantas in het district Senggoeroeh (afd. Malang), de ananassen van de desa's Klajatan en Loering (afd. Malang), de ramboetans van Bandjarsari en Genitri (distr. Pakis), zoomede van Pandakan (Bangil), de manggistans in het onderdistrict Magoean van het district Senggoeroeh, en de druiven, die, zij het ook op kleine schaal, op de erven van eenige inlanders ter hoofdplaats Probolinggo geteeld worden. De vruchtboomen treft men meest aan op de erven, doch ook in afzonderlijke tuinen. De ooftteelt wordt zooveel mogelijk door het bestuur aangemoedigd. Aangezien de bevolking er uit zich zelve niet gemakkelijk toe overging om hare erven met vruchtboomen te beplanten, hoewel zij het groote voordeel daarvan inzag, zijn door bestuursbemoeienis in 1909 in de desa's van de afdeeling Malang gemeenschappelijke kweekbedden van diverse vruchtboomsoorten aangelegd, welker kweekplantjes met het invallen van de regens uitgeplant werden, niet alleen op de erven, maar hier en daar ook langs de desa-wegen. Daardoor is de vruchtenteelt in die afdeeling aanmerkelijk uitgebreid. De vereeniging ,,Ooftteelt'' heeft in het verslagjaar te Poenten (Batoe) een kleinen djeroek- en te Pasoeroean een grooteren mangga-proefaanplant aangelegd.

Cacao. In de Preanger-Regentschappen komen cacaoaanplantingen van de bevolking voor, meestal op erven. Zij breiden zich meer en meer uit. De cultuur is eenvoudig en biedt vrij belangrijke voordeelen aan, die op ± f 2 per goed produceerenden boom 's jaars te stellen zijn. De kolven worden meest aan Chineezen verkocht voor uitvoer. Daarentegen is die cultuur in Pekalongan van weinig beteekenis, daar zij tot dusver niet loonend is. De aanplantingen worden in enkele koffietuinen aangetroffen.

2°. GOUVERNEMENTS-CULTURES.

a. Koffiecultuur aan de verplichte levering onderworpen.

Omtrent de exploitatie van de gouvernements-koffiebereidings-etablissementen te Bandoeng (Preanger-Regentschappen) en te Ngebel (Madioen) zijn opgaven verstrekt in bijlage GG. Hoewel de financieele uitkomsten nog niet met juistheid zijn op te geven, omdat het product nog slechts ten deele verkocht is, kan thans reeds worden gezegd, dat, in verband met den misoogst van 1909, tengevolge waarvan slechts eene geringe hoeveelheid koffie bij de etablissementen werd ingeleverd, de onkosten per pikol natuurlijk veel hooger waren dan die, welke op door de bevolking op de gewone wijze bereide koffie zijn gevallen. Voor Bandoeng en Ngebel waren die onkosten respectievelijk f 31,90 en f 42,90, terwijl die cijfers voor door de bevolking bereide koffie f 26,88 en f 28,50 bedroegen.

De door den chef van de afdeeling ,,Koffie'' van het departement van landbouw verkregen resultaten met het chemisch onderzoek van koffie zijn in een door dat departement uitgegeven bulletin (N°. XXXIII) gepubliceerd.

Evenals in het voorafgegane jaar hadden de koffie-aanplantingen in 1909 weinig te lijden van ziekten en plagen. Eene zich in verschillende streken vertoonende plaag, veroorzaakt door een insect, waarvan de rupsen tusschen de jonge vruchttrossen van de robusta-koffie leven en ze vernielen, liet zich aanvankelijk nog al ernstig aanzien, doch gelukkig heeft het kwaad, dank zij tijdig ingrijpen na een onderzoek ter plaatse door den botanist van de afdeeling ,,Koffie'' en waarschijnlijk ook door de hulp van dierlijke vijanden (sluipwespen), geen ernstige afmetingen aangenomen.

De in de laatste jaren op groote schaal aangeplante robusta-koffie heeft tot dusver zoo goed als niet van de bladziekte te lijden en onderscheidt zich door rijke en geregelde vruchtendracht, zoodat misoogsten tengevolge van de weersgesteldheid, zooals die bij de Java-koffie voorkomen, waarschijnlijk niet te vreezen zijn. Dezelfde gunstige verwachtingen worden gekoesterd van de Quillou-koffie, eene soort, die na verwant is aan de robusta, doch zich daarvan door eene geringere mate van variabiliteit onderscheidt. Deze in den koffieproeftuin te Bangelan aanwezige soort trekt bij voortduring de aandacht van de planters; tal van ondernemingen houden zich dan ook bezig met het aanleggen van proefaanplantingen.

Het selectievraagstuk blijft een punt van ernstig onderzoek uitmaken.

De rapporten over de resultaten van de werkzaamheden der Europeesche koffie-opzichters en van het tijdelijk personeel tot tegengang van de onttrekking van koffie aan de verplichte levering, bleven gunstig luiden.

Van de gelegenheid om, op den voet van Gouv. Bt. 29 Juni 1904 n°. 7 (Bijbl. Ind. St. n°. 6033), gronden, die voor de op hoog gezag gedreven koffiecultuur gereserveerd zijn, in bruikleen te erlangen voor den aanleg van vrijwillige koffieplantsoenen, is in 1909 gebruik gemaakt door eenige inlanders in Pasoeroean ten behoeve van hunne aanplantingen van robusta-koffie.

Enkele cultuurplannen ondergingen kleine wijzigingen.

Uit de over het plantjaar 1908/1909 ontvangen opgaven (zie bijlage GG) blijkt, dat het areaal der koffieplantsoenen wederom is achteruitgegaan, en wel wat aangaat de op hoog gezag aangelegde tuinen, van 33 631 tot 31 165 bouws en, wat betreft de vrijwillig aangelegde of als zoodanig bekend staande, van 54 968 tot 51 710 bouws, in verband waarmede het aantal boomen in de verplichte aanplantingen van 38.1 millioen tot 35.2 millioen en in de vrijwillig aangelegde van 76 millioen tot 71 millioen daalde. Evenals in 1908, zijn ook thans niet medegeteld de vrijwillig aangelegde tuinen in de districten, afdeelingen of gewesten, welke wegens plaats gehad hebbende afschrijvingen, geen in de leggers opgenomen aanplantingen meer hebben en deswege niet meer gezegd kunnen worden bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken te zijn. Het aantal Liberia-boomen in de op hoog gezag aangelegde tuinen daalde van 6 539 807 op ult. October 1908 tot 6 378 470 op ult. October 1909, terwijl in het plantjaar 1909/1910 gerekend is op een bijplant van 189 264

Liberia-boomen, tegen 389 940 in het plantjaar 1908/1909.

Op ult. October 1908 waren in de cultuurplannen begrepen 1253 desa's met 153 384 bij de verplichte cultuur ingedeelde gezinnen, verdeeld over 57 districten, terwijl die totalen op ult. October 1909 respectievelijk 1212 en 162 163 waren, verdeeld over 57 districten. Tijdelijk, en wel alleen ten behoeve van het onderhoud van reeds bestaande aanplantingen, waren nog bij de verplichte cultuur betrokken 571 desa's, behoorende tot 45 districten, waaronder 31 waar, naast de volgens de cultuurplannen ingedeelde desa's, ook vrijgestelde desa's voorkwamen, en 14 welke niet meer in de cultuurplannen begrepen waren. Van de op ult. October 1909 bij de cultuur ingedeelde 1212 desa's met 162 163 gezinnen werden er slechts 232 met 24 240 gezinnen met den bijplant in 1910/1911 belast. De planttaak zal daardoor gemiddeld te staan komen op 30 boomen per gezin, tegen 34 boomen in 1909/1910. De redenen van vrijstelling van bijplant der overige 980 desa's zijn van gelijken aard als in overige jaren.

Bij Ord. van 23 Febr. 1910 (Ind. St. n°. 163) zijn regelen gesteld nopens de verhouding van de voormalige cultuurdienstplichtigen tot de op hoog gezag door hen met koffie beplante domeingronden in die gedeelten van Java, waar de gouvernements-koffiecultuur en de verplichte levering van koffie aan den lande zijn opgeheven.

Het van verschillende ondernemingen op Java en Sumatra verkregen koffiezaad gaf overal bevredigende uitkomsten. In totaal werd verstrekt 9.96 pikol Malang-, 12.33^{5} pikol Padang- en 9.29 pikol Liberia-zaad, terwijl aan zaad van Coffea robusta 36.69 pikol werd aangekocht.

De koffie-oogst was (vgl. K. V. 1909, kol. 243) zeer gering, daar de weersgesteldheid een nadeeligen invloed had uitgeoefend op den bloei en de vruchtzetting. De raming op ult. Juli 1909, ad 33 390 pikol, waarvan 11 012 pikol Liberia-koffie, werd, op eene kleinigheid na, bereikt. De geheele inlevering bedroeg n.l. 32 542 pikol, waarvan 10 975 pikol Liberia.

Voor den oogst van 1910 was de weersgesteldheid wederom zeer ongunstig. Op ult. Juli 1910 bedroeg de raming 39 086 pikol, waarvan 27 125 pikol Java-, 11 720 pikol Liberia- en 241 pikol robusta-koffie.

Het door de licentiehouders in de residentie Pasoeroean uit den oogst 1909 afgeleverde product bedroeg in totaal 1780 pikol, als volgt verdeeld over de tot hun rayon behoorende districten (waar de koffie-oogst der bevolking in dat jaar bedragen ha: 4652 pikol).

Licentiehouders.		Hoeveelheid koffie (in pikols)			
NAAM.	District of onderdistrict tot hun rayon behoorende.	bereid op de etablissementen te:	1ste soort.	2de soort.	Te zamen.
Naamlooze vennootschap Koffiepellerij Sisir.	Distr. Malang (Bedali). " Penanggoengan. " Ngantang Ngroto.	Sisir	1763	17	1780

Uit het overzicht sub V*b* van bijlage GG blijkt in hoever het door de licentiehouders afgeleverde product bij verkoop in de twee gedurende 1909 te Batavia gehouden gouvernements-veilingen meer heeft opgebracht dan Pasoeroean-koffie van inlandsche bereiding.

De hoeveelheid achterhaalde, aan de verplichte levering onttrokken koffie bedroeg op den koffieoogst van 32 542 pikol in 1909 73 pikol, tegen 103 pikol in 1908 op een oogst van 82 359 pikol.

In 1909 heeft geen verstrekking van renteloze voorschotten op het te oogsten product aan inlandsche bezitters van koffietuinen plaats gehad.

In een zestal pakhuizen werden geringe tekorten en onregelmatigheden in de administratie geconstateerd.

Op de twee groote in 1909 te Batavia gehouden veilingen is 14 200 pikol koffie uit den oogst 1909 (waaronder 3800 pikol Liberia-koffie, afkomstig uit de Preanger-Regentschappen, Pekalongan en Semarang) aangeboden en verkocht. De middenprijs bedroeg f 48,28 per pikol. Een overzicht van de Nederlandsche en Indische gouvernements-veilingen is opgenomen sub V van bijlage GG. Het aantal in 1910 hier te lande te houden veilingen is bepaald op 2.

Buiten de groote veilingen te Batavia zijn in 1909 op 12 plaatsen kleine koffie-vendutiën gehouden. In totaal is op deze wijze verkocht 725 pikol, namelijk 30 pikol Java-koffie 1ste soort, 576 pikol Java-koffie 2de soort en 119 pikol Liberia-koffie. De opbrengst bedroeg f 19 884,50, of gemiddeld f 27,43 per pikol.

b. GOUVERNEMENTS KINA-ONDERNEMING.

Evenals in de laatste jaren steeds het geval was, was de weersgesteldheid ook in 1909 zeer abnormaal. Van een eigenlijken oostmoeson was geen sprake, daar regen en droogte elkander aanhoudend afwisselden. Door eenige hevige buien, welke in Mei kort na elkander vielen, bandjirden eenige bergstroomen zoo hevig, dat op de onderneming 24 bruggen en gemetselde dammen werden weggeslagen, terwijl in sommige ravijnen het water zoodanig steeg, dat eenige hybride-ententuinen als het ware geraseerd werden en door het wegspoelen van de bouwkruin niet meer beplant kunnen worden.

Over het algemeen was de zeer natte weersgesteldheid ongunstig voor den aanplant, vooral voor de oude zaailingentuinen te Tjinjiroean en te Tjibeureum.

Nieuwe terreinen werden in het afgeloopen jaar niet ontgonnen; de totale oppervlakte van de onderneming bedroeg op ult. 1909 $1513^{193}/_{500}$ bouws, eene vermindering dus met 235 □ Rijnl. roeden, die tengevolge van de bandjirs moesten worden afgeschreven.

Op het einde van het verslagjaar bedroeg het aantal in den vollen grond staande planten 5 549 000 stuks, tegen 5 634 000 op ult. 1908. Deze vermindering moet toegeschreven worden aan de ongunstige weersgesteldheid in November en December, waardoor het overzetten van de planten dikwijls gestaakt en tot Januari 1910 moest uitgesteld worden, en voorts aan het uitgraven van de C. officinalis-typen op het etablissement Kawah Tjiwide, die, vooral op minderwaardige gronden, spoedig ziek worden en afsterven.

In de kweekerijen bevonden zich op het einde van 1909, in verschillende stadia van ontwikkeling, naar schatting 3 211 000 planten, tegen 3 406 000 op ult. 1908.

Ook in 1909 werd, voor zoover de weersgesteldheid het toeliet, met het enten van breedbladerige Ledgeriana's van hoog gehalte op hybride-, robusta- en succirubra-onderstam geregeld voortgegaan. Deze enten moeten dienen voor de herbeplanting van in 1910 voor rooiing in aanmerking komende tuinen.

Tengevolge van de ongunstige weersgesteldheid was de zaadoogst gering, zoodat slechts twee veilingen van kina-zaad gehouden konden worden. De totale opbrengst van de beide veilingen bedroeg f 13 277, tegen f 12 965 in 1908.

Van ziekten en plagen hadden de plantsoenen weinig te lijden; het aantal zieke boomen was in de oude plantsoenen betrekkelijk gering, terwijl in de jonge tuinen alleen op het etablissement Rioenggoenoeng veel djamoer oepas voorkwam. Ter bestrijding van deze ziekte werd eene proef genomen met het insmeren van de aangetaste boomen met carbolineum. De aanvallen van Helopeltis waren van weinig beteekenis; alleen die jonge plantsoenen hadden er van te lijden, die nog geen gesloten aanplant vormden. Vooral op het etablissement Rioenggoenoeng, waar de in 1905 aangelegde tuinen gedurende de laatste jaren door deze plaag zeer zwaar geteisterd waren, was eene groote verbetering te bespeuren, doordat de aanplant door flink opsnoeien zich krachtig ontwikkeld had en op het einde van het jaar geheel gesloten was; alleen kleine gedeelten op minderwaardigen grond hadden van het insect te lijden. Op het etablissement Tirtasari vertoonde zich hier en daar de Euproctis flexuosa (hileud merand), maar de aangerichte schade was van weinig beteekenis.

De oogst van 1909 bedroeg 893 904.5 K.G., tegen 920 086,5 K.G. in 1908, waarvan 436 491,5 K.G. naar Nederland werd verzonden en 457 413 K.G. aan de Bandoengsche

kininefabriek, ter verwerking tot zwavelzure en zoutzure kinine, werd afgestaan. Voor de bereiding van kinine ten behoeve van den geneeskundigen dienst in Indië werd in 1909 geen bast verstrekt.

De naar Nederland gezonden hoeveelheid bestond uit 293 040 K.G. Ledgeriana- en hybride-bast, met een gemiddeld gehalte van 7.54 % zwavelzure kinine (526 277 K.G. in 1908, met een gemiddeld gehalte van 7.29 %) en 143 451.5 K.G. succirubra-bast. De aan de Bandoengsche kininefabriek geleverde hoeveelheid was samengesteld uit 390 084.5 K.G. Ledgeriana- en hybride-bast, met een gemiddeld gehalte van 6.34 % zwavelzure kinine, en 67 328,5 K.G. succirubra-bast (gemiddeld gehalte 2.91 %), zoodat het gemiddeld gehalte van de geheele partij 5.83 % bedroeg.

Opgaven omtrent den oogst van 1909 per etablissement, zoomede omtrent de geldelijke opbrengst en de sorteeringen van den in dat jaar te gelde gemaakten oogst van 1908, zijn opgenomen in de tabellen II tot en met IV van bijlage HH. De laatste tabel bevat tevens eene berekening van het voordeelig verschil voor elk der oogstjaren 1904 t/m 1908.

c. Gouvernements getahpertja-onderneming te Tjipetir (Preanger-Regentschappen).

De beplante oppervlakte van de onderneming, waaraan in 1909 geen uitbreiding werd gegeven, bedroeg op ult. 1909 1778.5 bouws, verdeeld over vijf niet alle aan elkander sluitende afdeelingen. De plantsoenen bestaan niet uitsluitend uit getahpertja-boomen, doch, al naar gelang de omstandigheden het noodzakelijk maakten, zijn ook nog aangeplant coca, Hevea brasiliensis en Ficus elastica, hetzij als zuivere dan wel als gemengde cultuur. De weersgesteldheid was zeer vochtig, wat van ongunstigen invloed is geweest op bloei en vruchtdracht. De bladrollers doen nog steeds veel kwaad; het meest hebben daarvan de jonge onbeschermde tuinen te lijden. De opvoer van de voor de uitbreiding der proef-fabriek voor de bereiding van getahpertja uit bladeren benoodigde machinerieën ondervond, ook al door de vele regens, groote vertraging. Eerst medio October kon de fabriek weder in werking worden gebracht en sedert dien werkt zij geregeld door. In 53 dagen werd 117 676 K.G. bladeren vermalen.

De coca-oogst leverde 14 210 K.G. op en overtrof de raming met ruim 8 000 K.G. Het product werd in zijn geheel te Amsterdam tegen zeer loonende prijzen verkocht.

3°. PARTICULIERE ONDERNEMINGEN.

a. Landbouwondernemingen, uitsluitend op contracten met de inlandsche bevolking berustende, en ondernemingen tot opkoop en bereiding van landbouwproducten.

De, ingevolge de Ord. van 1 Juni 1904 (Ind. St. n°. 274), bij Gouv. Bt. 8 Juni 1905 n°. 20 (Bijbl. Ind. St. n°. 6257) bevolen tijdelijke sluiting van eenige irrigatiegebieden in een tiental gewesten van Java en Madoera voor het verleenen van vergunningen tot het in werking brengen en drijven of de uitbreiding van ondernemingen voor de bereiding van suiker of indigo, zoomede voor de verhuring van grond door inlanders aan niet-inlanders (zie K. V. 1905, kol. 242) is ten opzichte van eenige streken in de afdeelingen Pamekasan (Madoera) en Banjoemas opgeheven (zie Bijbl. Ind. St. nos. 6798 en 7077).

Suikerondernemingen. In 1909 hebben 141 ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, aan de suikercampagne deelgenomen, doch van een 5-tal zijn geen opgaven ontvangen. Van de overige bezaten er 133 eigen aanplantingen; zij verkregen van eene uitgestrektheid van 128 262 bouws aan hoofd-, stroop- en zaksuiker (de laatste voor de helft rekenende) een product van 15 456 583 pikol, waaronder aan hoofdsuiker (1ste product) alleen 14 148 844 pikol. De gemiddelde productie der eigen aanplantingen van de 133 ondernemingen, die daaromtrent cijfers hebben verstrekt, alleen over deze laatste hoeveelheid berekenende, komt men tot 110.3 pikol 1ste product per bruto bouw, tegen 111.6 pikol in 1908. Met inbegrip van 170 851 pikol niet van eigen aanplant verkregen suiker, bedroeg de suikerproductie van de 136 ondernemingen in het geheel 15 627 434 pikol, tegen 14 166 950 pikol voor 128 ondernemingen in 1908. Wegens loonen en gedane leveringen is, volgens de door de ondernemers van 128 fabrieken verstrekte opgaven, aan de inlandsche bevolking betaald een bedrag van f 40 357 433, of gemiddeld f 315 292 per fabriek, tegen f 311 494 per fabriek in 1908.

Voor opgaven omtrent de riet- en suikerproductie in 1909 voor iedere fabriek afzonderlijk zij verwezen naar tabel I van bijlage JJ, welk overzicht tevens de hierna onder *b.*, *c.* en *d.* bedoelde ondernemingen omvat, zijnde die, welke niet of niet uitsluitend berusten op contracten met de inlandsche bevolking, in het geheel ten getale van 57[1]. Sub II van die bijlage zijn opgaven verstrekt omtrent de ondernemingen, welke zich in 1909 hebben bezig gehouden met het aankweeken van plantriet (bibit) voor de suikerfabrikanten.

De veelvuldige en overvloedige regens in 1909 waren over het algemeen van weinig invloed op de rietproductie, doch werkten ongunstig op het suikersap-rendement in de residentiën Cheribon, Pekalongan, Banjoemas, Madioen en Kediri, zoomede in de afdeelingen Modjokerto en Djombang der residentie Soerabaja. Daarenboven werd bij een aantal fabrieken de geregelde aanvoer van riet belemmerd, zoodat zij genoodzaakt waren nu en dan te stoppen.

Overeenkomsten tot levering van riet door de bevolking worden alleen vermeld voor de residentiën Cheribon, Madioen en Kediri. Het riet werd over het algemeen geplant op van de bevolking gehuurde sawahs en slechts hier en daar ook op tegalgronden. In de afdeeling Japara der residentie Semarang bleef het zoogenaamde „borongan"-stelsel (zie K.V. 1909, kol. 246) van kracht. De suikerfabriek Kaliwoengoe in genoemd gewest verwerkte opkoopriet, aangeplant door de in de afdeeling Kendal gelegen indigo-onderneming Koetosari. In de Preanger-Regentschappen werd, ter beplanting met suikerriet voor de levering van rietstekken aan suikerfabrieken in Midden- en Oost-Java, van de bevolking 793 bouws sawahs en tegalvelden gehuurd.

In Cheribon werden door de ondernemingen, die geen overeenkomsten met de bevolking tot levering van riet hadden gesloten, voorschotten gegeven op het te velde staande gewas, ter verrekening bij de vermaling daarvan. In de afdeeling Madjalengka werd aan grondhuur betaald f 25 tot f 55 per bouw en per oogstjaar; in de afdeeling Cheribon werd daarvoor f 25 tot f 35 besteed en hier en daar zelfs wat meer, doch dan onder beding, dat de verhuurder op den grond geen padi zou planten in den onmiddellijk aan den occupatietermijn voorafgaanden westmoeson. Ook werden wel premies uitgeloofd voor eene spoedige beplanting van de gehuurde gronden — in December — met padi. Beplanting en onderhoud werden meestal op taak verricht. Voor bewaking werden

[1] Van deze 57 fabrieken hebben er 3 geen opgaaf ingezonden. De 54 overige verkregen, volgens bijlage JJ een product van 4 354 832 pikol aan hoofd-, stroop- en zaksuiker (de laatste weder voor de helft rekenende), uitmakende met de 15 627 434 pikol der geheel op overeenkomsten met de bevolking werkende fabrieken eene totale suikerproductie van 19 982 266 pikol (1 248 891 ton), terwijl de opgaven over 1908 een totaal vermelden van 18 718 325 pikol (1 156 044 ton).

Gedurende de afscheepjaren 1908/1909 en 1909/1910 (1 Juli—30 Juni) zijn van Java verscheept achtereenvolgens 1 173 818 en 1 048 743 ton suiker, welke, volgens de bij de aflading gedane aangiften, hun weg vonden als volgt:

	1908/1909.	1909/1910.
Naar Nederland	10 283	15 583
„ Engeland	2 247	30 533
„ Frankrijk	572	2 005
„ overig Europa	1 863	3 485
„ Amerika	212 347	46 940
„ Britsch-Indië	388 252	397 490
„ Port-Saïd v/o	167 714	164 391
„ Singapore	54 267	50 998
„ Hongkong	171 269	116 635
„ China	10 898	13 984
„ Japan	91 180	108 878
„ Australië	36 637	74 245
„ elders	26 289	23 576
	1 173 818	1 048 743

in elken tuin een of meer vaste wakers aangesteld. In de afdeeling Cheribon werden bovendien voor de bewaking mandoers of van bestuurswege aangestelde oppassers, alle bezoldigd door de ondernemers zelven, aangewezen, doch niettemin liet die bewaking veel te wenschen over, tengevolge waarvan vele rietdiefstallen en rietbranden voorkwamen. Aan irrigatiewater had men geen gebrek. Voor bemesting werd meerendeels gebruik gemaakt van zwavelzure ammoniak, boengkil en ook van stalmest, opgekocht van de inlandsche bevolking. De afloop van den oogst was zeer bevredigend. De stroopsuiker wordt tot arak verwerkt door in het gewest aanwezige arakfabrieken, waarvan Paboearan op groote schaal werkt. Op de ondernemingen Kadipaten en Djatiwangi geschiedt de bereiding van het sap door het carbonnatieproces; op de overige door defecatie. Arbeiders, ambachtslieden en mandoers zijn, met uitzondering van de Chineesche suikerkokers, bijna allen inlanders uit de nabij de fabriek gelegen desa's, terwijl als grondwerkers zich ook wel koelies uit de naburige gewesten aanmelden. Het loon van de koelies varieert van f 0,20 tot f 0,30 per dag; dat van de ambachtslieden van f 10 tot f 30 's maands. De Chineesche suikerkokers genieten van f 0,50 tot f 2 per dag. De inlandsche vrouwen verdienen wat minder dan de mannen, terwijl lichte arbeid, zooals wieden, wordt gepresteerd door kinderen tegen f 0,05 à f 0.10 per dag. Voor den arbeid in de fabrieken worden overeenkomsten aangegaan, welke over het algemeen goed worden nagekomen.

In Pekalongan geschiedt de huur van de gronden voor den aanplant van maalriet over het algemeen op termijnen van 18, 20 en 23 maanden. De huurprijzen bedragen voor een termijn van 18 tot 20 maanden f 27,50 à f 50 per bouw en voor een termijn van 20 tot 21 maanden f 30 tot f 45 per bouw. De onderneming Tjomal betaalt bovendien voor de gronden, die na 15 October nog in gebruik zijn, eene premie van f 1,39 per maand en per bouw en voor de tuinen, waarin van Mei af tot aan het tijdstip van den oogst geen brand is geweest, f 2 per bouw en per jaar voor tuinen van ten minste f 30 huurprijs. Voor de beplanting maakt men gebruik van bibit uit eigen ondernemingen in het gebergte of die van elders is ingevoerd. Aan het onderhoud van de tuinen wordt veel zorg besteed. Rietdiefstallen kwamen in het verslagjaar veel voor, doch zij bepaalden zich tot minimale hoeveelheden. Rietbranden hadden veelvuldiger plaats dan in 1908; de oorzaken daarvan waren gelegen in kwaadwilligheid, onvoorzichtigheid, wraakneming jegens tuinmandoers, enz., doch ook om de gronden vóór den bepaalden tijd terug te erlangen. De bemesting geschiedt met boengkil als voorbemesting en met zwavelzure ammoniak als nabemesting; ook worden Peru-guano, Chili-salpeter, kaliumsulphaat en stalmest gebezigd. Door de onderneming Ketanggoengan-West werden proeven genomen met een stoomploeg, die echter wegens de slechte resultaten gestaakt zullen moeten worden. De oogst was over het algemeen zeer bevredigend. Het product werd grootendeels bestemd voor de buitenlandsche markt, voornamelijk voor Amerika. Voor plaatselijke consumptie werd alleen wat brok- en stroopsuiker verkocht, terwijl een deel van dit laatste product aangewend werd voor het stoken van arak. Het riet wordt vermalen door triple-persing en dubbele imbititie. De loonen voor het werkvolk komen overeen met die welke in Cheribon worden betaald.

In de residentie Semarang varieeren de grondhuurprijzen per bouw sawah van f 25 tot f 60 voor een termijn van 18 tot 23 maanden en voor tegalans van f 15 tot f 20. De bevloeiing van de gronden heeft plaats met door de bevolking aangelegde leidingen, terwijl de waterverdeeling wordt tot stand gebracht door den irrigatiedienst, in overleg met het bestuur. In de afdeeling Kendal wordt door de suikerfabrieken Tjepiring en Gemoe het aanwezige irrigatiewater aangevuld met water uit de kali Bodri, dat middels stoompompen wordt opgedreven. Waar zulks noodig bleek, geschiedde het watergebruik bij beurtregeling, waarbij de fabrikanten hoofdzakelijk overdag en de bevolking des nachts de beschikking over het water hadden. Kleine diefstallen van riet en rietbranden kwamen wel voor, doch, de groote uitgestrektheden van de tuinen in aanmerking genomen, is het aantal daarvan gering te noemen. De meeste branden moeten aan kwaadwilligheid worden toegeschreven. In het riet kwam hier en daar de dongkelan-ziekte voor. De oogst viel voor enkele fabrieken gunstig, voor andere bevredigend uit. De Chineesche suikerkokers verdienen per maand f 15 tot f 150, naar gelang van hunne kundigheden en dienstprestaties. Bepaalde overeenkomsten voor de levering van arbeid worden niet aangegaan; men verbindt zich ondershands tot werken door het ontvangen van eenig voorschot. Deze regelingen worden in den regel goed nagekomen. De suikerfabriek Pakis in de afdeeling Pati voert de suiker per eigen stoomtram af naar hare eigen havenplaats nabij Tajoe en van daar per eigen vloot naar Semarang.

In de residentie Soerabaja worden de overeenkomsten tot huur van gronden van de inlandsche bevolking aangegaan voor één oogstjaar of voor 3 en 6½ jaar. De laagste en hoogste huurprijzen van de sawahs waren in 1909 f 22 en f 70 per bouw. Als plantmateriaal werd zoowel import- als generatiebibit gebruikt. Aan het onderhoud van de tuinen werd over het algemeen veel zorg besteed. Diefstallen, zoowel van riet uit de tuinen als van gesneden riet, hadden hier en daar plaats. In de afdeeling Djombang werd door verschillende ondernemingen ook de Europeesche ploeg gebezigd, vooral voor lichtere gronden. Bemesting geschiedde met zwavelzure ammoniak, boengkil of stalmest. De oogst was bevredigend. In de afdeeling Modjokerto hebben verschillende fabrieken contracten gesloten met de nieuw opgerichte spiritusfabriek te Wates tot levering van hare melasse, welke aldaar tot spiritus en bijproducten verwerkt wordt. Onder het trekvee, vooral in het district Gedangan, kwam mond- en klauwzeer in vrij belangrijke mate voor, doch dit gaf geen stagnatie in het rietvervoer, daar de dieren, door de zorg van de fabrikanten, spoedig genazen.

In Pasoeroean werd in 1909 de in aanbouw zijnde nieuwe suikerfabriek Djatirata gedeeltelijk in werking gebracht. Voor maalriet wordt de grond gewoonlijk gehuurd voor een oogstjaar van 18 tot 21 maanden. Echter worden, tengevolge van de concurrentie tusschen de fabrieken onderling, dan wel uit vrees voor invasies van de tabakscultuur of ter verkrijging van grootere zekerheid voor de toekomst, meer en meer veeljarige (6½ tot 12 jaar) huurcontracten afgesloten. De huurtermijn van gronden, bestemd voor de teelt van bibit, varieert tusschen 9 en 12 maanden. De huurprijzen van sawahs, bestemd voor beplanting met maalriet, schommelen tusschen f 35 en f 65 per bouw en per oogstjaar; die van sawahs voor bibitbeplanting tusschen f 28 en f 35 per bouw en per oogstjaar, terwijl tegalans voor den prijs van f 25 tot f 30 voor één oogstjaar worden verhuurd. De suikerfabrieken Gending en Maron in de afdeeling Kraksaän betalen boven den huurprijs nog een bijslag van f 3,30 per bouw voor elke maand, waarin het riet langer te velde staat dan tot ult. Juni. Deze bijslag dient om de bezitters van de gronden, waarop na dat tijdstip nog riet staat, schadeloos te stellen voor de derving van de polowidjo-aanplant, welke de bezitters der vóór dien datum reeds teruggegeven gronden kunnen aanleggen. Deze maatregel beoogt het tegengaan van rietbranden, die het gevolg kunnen zijn van ontevredenheid van de bevolking over de ongelijke teruggave van gronden. De grondhuurovereenkomsten worden in het algemeen goed nagekomen. Als plantmateriaal wordt zoowel import-bibit als dat van eigen aanplantingen gebruikt, soms ook topstekken van eigen maalriet. Meer en meer worden zaadrietsoorten geteeld. Bij de bewerking van den grond wordt hier en daar de Europeesche ploeg toegepast. De uitkomsten van den afgeloopen oogst waren voor de meeste fabrieken gunstig.

In Besoeki worden de gronden gewoonlijk per oogstjaar (18 à 22 maanden) ingehuurd. Alle fabrieken in de afdeeling Panaroekan, zoomede de fabriek Tenggarang in de afdeeling Bondowoso, daarentegen huren thans hunne gronden voor den tijd van 12 jaren. In de afdeelingen Banjoewangi en Panaroekan nam het aantal rietbranden aanmerkelijk af; ook in de afdeeling Bondowoso was zulks, hoewel in mindere mate, het geval. Daar gebrek aan werkkrachten hier en daar voor de algemeene invoering van het Reynoso-systeem een bezwaar oplevert, wordt een deel der gronden nog steeds beploegd met Europeesche en Hindostan-ploegen. Bij vele fabrieken werd ook in 1909 het dongkelan-systeem toegepast, d. w. z. dat bij het snijden van het riet ook een gedeelte van den wortel wordt medegesleept, doch daar het werk daardoor zwaarder was, wilde de bevolking in den beginne daarvan niets weten. Door betere betaling evenwel werd meer en meer over dat bezwaar heengestapt en is de bevolking er thans vrij wel aan gewoon geraakt. Voor bemesting wordt bijna

uitsluitend zwavelzure ammoniak gebruikt en slechts weinig stalmest. De oogst was over het algemeen bevredigend. De algemeene bereidingswijze is de zoogenaamde troebele defecatie. De fabrieksarbeiders zijn bijna uitsluitend lieden uit de desa's in den omtrek van de fabrieken, terwijl in de afdeeling Banjoewangi onder hen ook lieden van Madoera en Probolinggo worden aangetroffen.

In Banjoemas kwamen vrij veel rietdiefstallen voor, doch meestal betroffen zij slechts het wegnemen van enkele rietstokken. De fabrieken Poerwokerto en Bodjong betaalden eene premie van f 0,50 voor de aangifte van elken rietdiefstal. Rietbranden werden betrekkelijk weinig gesticht. De bereiding van het sap geschiedt door triple-persing en defecatie (systeem-DEMING).

In Kedoe bedraagt de grondhuur voor tuinen, waar maalriet wordt geplant, f 40 tot f 80 per bouw voor een oogstjaar van 18 à 20 maanden, terwijl voor bibittuinen een huurprijs wordt betaald van f 35 à f 80 voor een huurtermijn van 10 à 14 maanden. Kleine rietdiefstallen kwamen veelvuldiger voor dan in 1908. Ook hebben kleine rietbranden plaats gehad, terwijl in de afdeeling Keboemen weder herhaaldelijk last werd ondervonden van vernieling van het gewas. Bemesting heeft bijna uitsluitend plaats met boengkil en zwavelzure ammoniak. In 1909 werd in de fabriek Remboen een begin gemaakt met eene nieuwe methode van sapbereiding, namelijk volgens procédé-BRUNLIG LANTUR, met het doel om zoo weinig mogelijk zaksuiker te produceeren.

In Madioen werd in 1909 aan grondhuur betaald f 9 à f 50 per bouw, naar gelang van de hoedanigheid van den grond en naar de mindere of meerdere behoefte aan contanten bij de inlandsche bevolking. Rietdiefstallen bepaalden zich meerendeels tot het wegnemen van rietstokken voor versnapering. Gevallen van rietbrand kwamen tot een aantal van 61 voor over eene uitgestrektheid van 197 bouws. Aan bemesting, waarvoor gebezigd werden superphosphaten, zwavelzure ammoniak, boengkil en stalmest, werd veel zorg besteed. De oogst van het riet was gunstig.

In Kediri wordt doorgaans f 25 à f 45 per bouw aan grondhuur betaald. Hoogere prijzen — f 50 en f 60 en een enkelen keer zelfs f 75 — worden alleen in bijzondere gevallen besteed, zooals bij concurrentie en de noodzakelijkheid om kort vóór de grondbewerking den maximum-aanplant te bereiken of om een tuin af te ronden, dan wel bij eerste huur. Nu tusschen de meeste ondernemingen grenscontracten bestaan, is concurrentie echter nagenoeg geheel uitgesloten. Intusschen is niet gebleken, dat dit rayonstelsel ten gevolge had, dat door gebrek aan concurrentie de normale huurprijzen daalden. Over het algemeen vertoonen zij zelfs eene neiging tot stijging. Hier en daar heeft zich het verschijnsel voorgedaan, dat voor ambtsvelden, niettegenstaande zij gewoonlijk de beste gronden zijn, minder huur betaald werd dan voor de omliggende sawahs, en wel omdat de betrokken fabriek zich wilde dekken tegen de risico, dat bij aftreden van den bezitter nog eens grondhuur zou moeten worden betaald. Op gehuurde gronden wordt in den regel padigendjah of padi-tengahan geteeld, opdat zij tijdig ter beschikking van de ondernemingen kunnen worden gesteld. Daartoe worden bovendien vaak nog premies aan de desahoofden en verhuurders van den grond uitgeloofd, welke respectievelijk f 1,50 en f 2,50 à f 5 per bouw bedragen. Het aantal rietbranden en de verbrande oppervlakte waren in 1909 kleiner dan in het voorafgegane jaar. Dit feit is vermoedelijk toe te schrijven aan de vele regens in den oostmoeson. Ook het aantal rietdiefstallen was kleiner dan in 1908. De oogst was over het algemeen gunstig, doch bij verschillende ondernemingen stond hij ten achter bij dien van 1908. Alle fabrieken werken met dubbele en triple, ja zelfs met quadruple persing, troebele defecatie, triple effet, vacuümpannen, kristallisatie in beweging, centrifuges, nakristallisatie, suikerdroger, enz. De nieuwste vindingen op dit gebied worden steeds toegepast. In enkele fabrieken wordt bovendien superieure suiker bereid; in de fabriek Bogokidoel zelfs met uitsluiting van andere suikersoorten.

Omtrent de rietbranden in de residentiën Soerabaja, Pasoeroean en Besoeki geeft het volgende staatje een overzicht:

GEWEST en AFDEELING.	Aantal branden.		Verbrande uitgestrektheid (in bouws).	
	1908.	1909.	1908.	1909.
Soerabaja.				
Sidoardjo	227	129	359	146
Modjokerto	222	123	342	152
Djombang	118	129	332	246
Pasoeroean.				
Pasoeroean	152	263	275	401
Bangil	248	298	387	425
Malang	8	14	15	19
Probolinggo	105	69	185	190
Kraksaän	159	200	225	271
Loemadjang	30	39	31	93
Besoeki.				
Banjoewangi	42	29	27	7
Panaroekan	56	49	73	81
Bondowoso	85	66	61	69

Tabaksondernemingen. Aangaande de productie, enz. in 1909 van de tabaksondernemingen op Java, geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot huur van gronden of tot opkoop van gewas, geeft bijlage KK een overzicht. Daaruit blijkt, dat aan tabak en krosok in totaal eene hoeveelheid van 14 852 925 K.G. werd verkregen, tegen 21 890 079 K.G. in 1908.

In de afdeeling Bondowoso van de residentie Besoeki staakte de onderneming Binakal haar bedrijf, terwijl de onderneming Soekosari ophield zelfstandig te bestaan, daar zij gevoegd werd bij de onderneming Soembersari. In de afdeeling Djember werd de onderneming Soemberdjati verkocht aan de onderneming Soekokerto-Adjoeng, waarmede zij thans één geheel uitmaakt. Daarenboven werd de onderneming Garahan wegens het overlijden van den eigenaar gesloten. In de afdeeling Banjoewangi daarentegen werd eene nieuwe onderneming gevestigd, met name Blambangan, welke als een onderdeel van de in de afdeeling Bondowoso gelegen onderneming Tamanan is te beschouwen. In de eerstgenoemde twee afdeelingen wordt de tabak geteeld zoowel op sawahs als op tegalgronden; in de afdeelingen Banjoewangi en Panaroekan voornamelijk op tegalans, terwijl in de afdeelingen Djember en Banjoewangi ook op erfpachtsperceelen tabakscultuur wordt gedreven. De aanplant van tabak op sawahs als tweede gewas na de padi, de zoogenaamde naoogsttabak, heeft voornamelijk plaats op huurgronden, door of vanwege de tabaksondernemers. Ten aanzien van deze soort tabak, welke gewoonlijk in Augustus wordt geplant en in November en December geoogst, kan nog worden opgemerkt, dat contractueele tabak van de ondernemingen hoofdzaak, vrije tabak bijzaak is. Alleen in de afdeeling Bondowoso is de na-oogst vrije tabak van eenig meer belang. Op tegalgronden wordt bij voorkeur direct na den westmoeson, dus in April of Mei, de zoogenaamde vooroogsttabak geteeld, als regel op niet verhuurde gronden, dus als zoogenaamde vrije tabak. Slechts in de afdeeling Banjoewangi wordt ook door de ondernemingen zoogenaamde voor-oogsttabak geplant op gehuurde tegalgronden. Deze gronden, veelal nieuw ontgonnen, zijn ook voor de cultuur van na-oogsttabak geschikt en worden gedeeltelijk ook daarvoor gebruikt. Dit laatste heeft eveneens plaats in de afdeeling Djember op door de ondernemingen gehuurde tegalgronden op de uitloopers van het Ijang-gebergte. Evenals in het voorafgegane jaar, werd ook in 1909, in het belang

van het politietoezicht op het onttrekken van zoogenaamde niet-vrije (huur-) tabak aan de rechthebbenden, door tellingen zoo nauwkeurig mogelijk nagegaan, hoeveel door vrije teelt verkregen tabak in den na-oogsttijd te velde stond. De uitgestrektheid bleek in de afdeeling Djember ongeveer 1200 bouws en in de afdeeling Bondowoso ongeveer 1500 bouws te beslaan. De vrije tabak maakt echter slechts een gering deel uit van de jaarlijksche productie aan tabak, zijnde verreweg het grootste deel afkomstig van huurgronden. In de afdeeling Djember zijn nl. ± 40 000 bouws sawahgronden voor de cultuur van na-oogsttabak aan de verschillende ondernemingen verhuurd, waarvan in den regel meer dan de helft met tabak wordt beplant, en in de afdeeling Bondowoso ± 15 000 bouws, waarvan naar schatting 8500 bouws beplant zijn geworden. Ook in de afdeeling Banjoewangi is in de nabijheid van den zetel der tabaksondernemingen (het onderdistrict Kalibaroe) tabak van huurgronden de hoofdzaak en vrije tabak bijzaak, terwijl in de afdeeling Panaroekan alleen onbelangrijke vrije aanplantingen voorkomen. Voor den aanplant van tabak op gehuurde gronden verstrekt de ondernemer de zaadplantjes, gekweekt op in betaalden arbeid aangelegde en onderhouden kweekbedden. Het planten, de verzorging van den aanplant, het oogsten en het transporteeren naar de droogschuren geschieden bij voorkeur door de verhuurders zelven, onder toezicht van het personeel der ondernemingen; evenzoo het bewerken van de gronden. Deze bemoeienis heeft een gunstigen invloed op de qualiteit van het product. Over het algemeen is deze bemoeienis in de afdeeling Djember veel daadwerkelijker dan in de afdeeling Bondowoso, waar slechts bij enkele ondernemingen van eene op rationeele wijze gedreven cultuur gesproken kan worden. De planters teelen het gewas in dienst van de ondernemingen en zijn dus gehouden den geheelen oogst bij de huurders van de gronden in te leveren, zoowel wat de groene als wat de in hunne huizen gedroogde bladeren betreft. Een deel der ondernemers in Bondowoso en ook enkele in Djember oefenen geen feitelijk toezicht uit op den aanplant, doch vergenoegen zich met het oogsten. Dergelijke ondernemingen hebben weinig algemeene uitgaven en kunnen dus voor den opkoop van tabak hare prijzen hooger stellen dan andere, die wel zulke kosten hebben. Van die hoogere prijzen is het gevolg, dat niet alleen vrije tabak wordt opgekocht, maar dat tevens soms vrij belangrijke hoeveelheden kampongkrosok, afkomstig van aan anderen verhuurde gronden, op die wijze aan de rechthebbenden worden onttrokken. Tijdens den oogst van 1909 is zulks niet op eene dergelijk groote schaal voorgekomen als in vorige jaren wel het geval was. Deze verbetering in den toestand moet te danken zijn aan de werking van de door den gewestelijken raad van Besoeki vastgestelde „tabaksverordening" (vgl. K. V. 1909, kol. 249), welke meer en meer blijkt tot een rustiger bedrijf te leiden en de slechte elementen onder de Europeanen en inlanders in bedwang te houden. In zake het huren van gronden — op den voet van de ordonnantie in Ind. St. 1900 n°. 240 — kunnen de ondernemers thans over 't algemeen vrijwel tot overeenstemming komen; in 1909 kwam evenwel in de afdeeling Bondowoso tusschen de Amsterdam-Besoeki-Tabakmaatschappij en de onderneming Boender Dabasah en in de afdeeling Djember tusschen de ondernemingen Soekosari en Soekokerto-Adjoeng nog scherpe concurrentie voor. De zoogenaamde „overhuur", welke thans voornamelijk in de afdeeling Djember op groote schaal plaats vindt, alsmede het sluiten van nieuwe contracten, gaan gewoonlijk gepaard met het verstrekken van voorschotten op de grondhuur of op de tabakslevering in volgende jaren. Tengevolge van de verminderde concurrentie en de bekorting van den maximum-huurtermijn, zijn die voorschotten thans belangrijk kleiner geworden. De voornaamste ondernemingen in Djember zijn dan ook overeengekomen om bij huur of overhuur van gronden geen vooruitbetaling op de huur te geven, doch slechts het bedrag van één jaar huur te verstrekken als voorschot op de te leveren tabak. Het verminderen van die voorschotten heeft uit den aard der zaak gunstige gevolgen gehad; de vroeger bedongen hooge voorschotten toch werden in den loop van den huurtermijn gekort, waardoor vaak werkelijke of vermeende grieven van de in schuld levende planters ontstonden, terwijl de tegen het einde van de poeasamaand uitgekeerde kleine voorschotten reeds korten tijd daarna konden worden ingehouden. Evenals in de laatste jaren gebruikelijk was, doch thans door de tabaks-verordening verplichtend is gesteld, worden de rechten en verplichtingen van den ondernemer-huurder en den inlandschen planter bepaald door de zoogenaamde plant- en leveringsvoorwaarden, terwijl aan de planters plantbriefjes worden uitgereikt. Over het algemeen werden in 1909 de overeenkomsten ten aanzien van de plant- en leveringsvoorwaarden behoorlijk nagekomen. Slechts enkele gevallen kwamen voor, waarin de verhuurders zich meenden te mogen onttrekken aan de nakoming der op hen rustende verplichtingen, doch de daardoor ontstane onbelangrijke geschillen konden in der minne worden geschikt.

Door de oudere ondernemers in Djember wordt veel zorg aan de zaadbedden besteed, hetgeen thans ook meer en meer ingang vindt in de afdeeling Bondowoso. De verstrekking van kweekplantjes geschiedt kosteloos. Door de meeste ondernemers in Djember en ook door enkelen in Bondowoso wordt er voortdurend naar gestreefd om de landbouwers aan te sporen om de bewerking en verzorging van hun aanplant zoo goed mogelijk te doen zijn, ook wat betreft beploeging en afwatering van de gronden. Door elkaar genomen, zijn de prijzen die op de Europeesche markt voor de Djembertabak worden betaald dan ook hooger. De uitkomsten van den oogst 1908/1909 waren over het algemeen gunstig. De ondernemingen in Djember hadden dan ook een voordeelig jaar; die in Bondowoso zijn over het algemeen minder kapitaalkrachtig en moeten, om aan de concurrentie het hoofd te kunnen bieden, vaak naar verhouding te hooge prijzen voor het product betalen en leiden daardoor, behoudens enkele uitzonderingen, een meer precair bestaan.

Het aantal schuurbranden was in Djember belangrijk kleiner dan in vorige jaren. Er kwamen voor 32 branden van droogloodsen en 14 van materialenloodsen, terwijl 4 gevallen van poging tot brandstichting tijdig werden verijdeld. In Bondowoso hadden 7 gevallen van schuurbrand en 2 van brand van materialenloodsen plaats, terwijl in elke der afdeelingen Banjoewangi en Panaroekan 1 schuur afbrandde. De vermindering van het aantal schuurbranden is in hoofdzaak het gevolg van de werking der tabaksverordening.

In Pasoeroean staakte één onderneming haar bedrijf, doch daarentegen werden er twee nieuwe ondernemingen opgericht. De tabak wordt voor het meerendeel op gehuurde tegalgronden als eerste en tweede gewas geplant; hier en daar ook op sawahs als tweede gewas. Evenals in vorige jaren plegen de tot de etablissementen behoorende, onbebouwde terreinen ook nog voor eigen aanplant te worden gebezigd. Het product wordt bijna uitsluitend verkregen door opkoop van door de bevolking verbouwde, geoogste en naar de opkoop-etablissementen getransporteerde tabak. Voor de levering van het product worden door de meeste ondernemers jaarlijks onderhandsche contracten gesloten, waarbij aan de inlandsche planters voorschotten in geld worden verstrekt, onder beding, dat zij hun product zullen verkoopen alleen aan hen, van wie zij de voorschotten ontvangen hebben. In Loemadjang worden deze leveringscontracten gesloten door bemiddeling van borgen, die voor de nakoming daarvan aansprakelijk zijn en bij het einde van den oogst procenten ontvangen, berekend voor bladtabak naar het aantal ingekochte planten en voor krosok naar het gewicht. Voor tabak van inferieure qualiteit worden geen procenten uitgekeerd. Tengevolge van de concurrentie bij den opkoop werden destijds de prijzen in hooge mate opgedreven. Dit had tot gevolg niet alleen, dat de contractplanters zich weinig aan hunne overeenkomst hielden en hun product ook elders verkochten, doch ook minder gewenschte praktijken van den kant der ondernemers zelven. Eene wijziging in dezen toestand bracht de zoogenaamde „tabaksovereenkomst", waarbij in hoofdzaak werd overeengekomen, dat het product niet zou mogen worden opgekocht boven de voor iedere soort vastgestelde maximum-prijzen per duizend planten (bladtabak) of per pikol (krosok) en eerst na voorafgegane sorteering. De maximum-prijs voor eerste soort bladtabak werd daarbij vastgesteld op f 10 per duizend planten en voor krosok op f 9 per pikol. Niet alle ondernemers traden tot deze overeenkomst toe, zoodat zij niet geheel en al haar doel bereikte. In December 1909 verviel het contract geheel, daar één van de grootste ondernemingen zich terugtrok, waardoor ook de andere ondernemers hetzelfde moesten doen, wilden zij niet met schade werken. Blijkbaar was de

overeenkomst, die elk jaar opnieuw moest worden gesloten, niet met den noodigen ernst aangegaan; het was duidelijk, dat de tabaksondernemers zich niet tegenover elkander wilden binden. De inlandsche planter zal ongetwijfeld voordeel trekken uit deze gebeurtenis; of de cultuur er door achteruit zal gaan, zooals door vele ondernemers gevreesd wordt, moet de tijd leeren.

Ter verbetering van de cultuur werden door eenige ondernemers in Loemadjang kweekbedden voor tabak aangelegd, waarvan de plantjes aan den inlandschen planter werden verkocht, onder voorbehoud, dat het product niet aan anderen zou worden geleverd. Of deze gewoonte, na de intrekking van de tabaksovereenkomst en de daaruit voortvloeiende verscherpte concurrentie, zal worden gehandhaafd, valt te betwijfelen.

De oogst viel zoowel te Malang als in Loemadjang zeer tegen wat de qualiteit betreft, terwijl de zware regens, die dikwijls dagen lang aanhielden, zeer vele aanplantingen deden mislukken.

In de afdeelingen Malang en Kraksaän kwamen geen schuurbranden voor; in Loemadjang brandde één schuur af tengevolge van onvoorzichtigheid.

In Banjoemas onderging het aantal tabaksondernemingen geen verandering. De cultuur wordt gedreven op gehuurde sawahs als tweede gewas na de padi. De grondbewerking en het onderhoud van den aanplant geschieden onder toezicht van den ondernemer, die de jonge plantjes verstrekt. Het product wordt geoogst door den verhuurder, die het naar de verschillende schuren brengt. Voor een en ander bestaan met de inlandsche bevolking overeenkomsten in den vorm van een huurcontract, dat over het algemeen behoorlijk wordt nageleefd. In tegenstelling met de afdeeling Poerwokerto, wordt in de afdeeling Poerbolinggo — ondanks behoorlijk toezicht en goed zaad — geklaagd over achteruitgang van het product. De vele en aanhoudende regens hadden een zeer ongunstigen invloed op het product. De oogst viel dan ook tegen. In 1909 kwam slechts één schuurbrand voor (in de afdeeling Poerbolinggo), welke veroorzaakt werd door het inslaan van den bliksem.

In Kedoe werd in den loop van 1909 de eerste tabaksonderneming, genaamd Progo en gelegen in de desa Djoemojo (distr. Salam, afd. Magelang), opgericht, welke op in contract met inlanders gehuurde gronden tabak plant voor rekening van de te Poerwokerto (Banjoemas) gevestigde naamlooze vennootschap Patik Radja. De cultuur wordt gedreven op irrigeerbare sawahs als tweede gewas na de padi in de districten Salam en Moentilan. De beplanting geschiedt door de grondverhuurders met uit de kweekbedden der onderneming afkomstige zaadplantjes, welke kosteloos worden verstrekt. Door de verhuurders die den aanplant onderhouden en verzorgen op aanwijzing van den administrateur, wordt de tabak geplukt en geleverd aan de tabaksloodsen. Van de zijde der grondverhuurders-planters werden, op eenige uitzonderingen na, de overeenkomsten slecht nageleefd; de verzorging van den aanplant liet veel te wenschen over, zoodat een deel daarvan mislukte. Het door de onderneming uitgezaaide zaad is afkomstig van de onderneming Patik Radja, verkregen uit kruising van Deli- met Djember-tabak. Door de hevige regens is een groot deel van den aanplant mislukt. Schuurbranden zijn niet voorgekomen.

Indigo-onderneming. De aanplant van de eenige nog overgebleven indigo-onderneming (in Pekalongan) besloeg in 1909 eene uitgestrektheid van slechts 98 bouws, gelegen voor een klein deel in de afdeeling Batang (Pekalongan), doch grootendeels in de afdeeling Kendal (Semarang). De huurprijzen van de gronden bleven op f 27 à f 30 per bouw voor 18 maanden vastgesteld. De oogst bedroeg 3750 K.G., tegen 5000 K.G. [1]) in 1908. Het product werd verkocht te Soerakarta, Magelang en Ambarawa. Voor de bereiding van indigo wordt het procédé van Lookeren Campagne toegepast. Diefstallen van indigoblad kwamen niet voor en evenmin plagen of ziekten in het gewas.

Andere ondernemingen. In de residentie Bantam waren in 1909 negen *rijstpelmolens* aanwezig, waarvan 3 in de afdeeling Serang en 6 in de afdeeling Pandeglang, alle in handen van Chineezen. De eigenaren van de 3 molens in Serang kochten te zamen 15 715 pikol padi van de bevolking op, ter waarde van f 50 375, terwijl een hunner nog 9931 pikol uit Krawang (Tjilamaja) betrok. Door de overige werd eene hoeveelheid van 28 384 pikol padi en 2445 pikol bras verkocht tegen prijzen, varieerende tusschen respectievelijk f 2,50 en f 3,50 en f 5,50 en f 6,50 de pikol. Ten behoeve van de aan één der pelmolens in Serang verbonden installatie voor de bereiding van kapok werd 622 pikol kapok, tegen den prijs van f 27,50 per pikol, en 643 pikol kapokpitten, à f 2,25 de pikol, aangeschaft.

In het gouvernementsgebied van de residentie Batavia werden in 1909 50 rijstpellerijen en 2 inrichtingen voor het zuiveren van kapok aangetroffen; van de rijstpellerijen werden er 20 gedreven met buffels, 1 met buffels en een petroleum-motor, 9 met petroleum-motoren en 6 met stoommachines, terwijl er 14 buiten werking waren. De inrichtingen voor het zuiveren van kapok, welke gedreven worden door petroleum-motoren, waren beide in 1909 in werking. Het totaal aantal werkende molens op de rijstpelinrichtingen bedroeg 94, tegen 101 in 1908. De rijstpelinrichtingen bevinden zich in hoofdzaak in handen van Chineezen; slechts 2 behooren aan Europeanen en 4 aan inlanders. In het aantal van de op de particuliere landerijen Pamanoekan- en Tjiasem-landen en Tegalwaroe-landen voorkomende rijstpelmolens (vgl. K. V. 1909, kol. 249) kwam in het verslagjaar geen wijziging. Op het erfpachtsperceel Kalangsari wordt de rijstpelmolen met buffels gedreven. Eigen cultuur door de ondernemingen heeft niet plaats. Het benoodigde product wordt door opkoop van de bevolking verkregen. Op de particuliere landerijen wordt bovendien tjoeké van de opgezetenen geheven. De padi-oogst is zeer gunstig uitgevallen, maar voor de rijstpelondernemingen was er weinig voordeel uit te trekken, aangezien de rijstprijzen te laag waren. Ook met leveringen buiten contract was geen voordeel te behalen, daar zeer veel Saigon-rijst door de Handelmaatschappij Kian Gwan te Batavia werd ingevoerd, waardoor de rijstprijzen gedrukt bleven. In het gouvernementsgebied werd 263 130 pikol padi vermalen tot 147 205 pikol rijst, tegen 313 077 en 164 037 in 1908. Op de Pamanoekan- en Tjiasem-landen werd van 76 278 pikol padi 34 894 pikol rijst verkregen, tegen 97 600 en 53 000 in 1908. Op de Tegalwaroe-landen waren de cijfers 88 245 en 37 373, tegen 62 700 en 31 350 in 1908. Aan de kapok-zuiverinrichtingen werd 360 pikol ruw product verwerkt tot 160 pikol zuivere kapok.

Het aantal rijstpelmolens in de Preanger-Regentschappen (vgl. K. V. 1909, kol. 250) onderging geen verandering. De inkoopprijzen van de padi bleven ook gelijk. In 1909 werd in totaal 167 815 pikol padi tot rijst verwerkt, welke hoeveelheid deels voor de plaatselijke consumptie, deels voor den uitvoer naar Batavia, Cheribon en Midden-Java werd bestemd. Ook in Cheribon bleef het aantal rijstpelmolens (5) onveranderd. De padi-oogst was over het algemeen groot genoeg om een belangrijken uitvoer naar Europa en elders mogelijk te maken. Padi werd slechts weinig verwerkt; meerendeels bras, welke door Chineesche tusschenhandelaren van de bevolking werd opgekocht en aan de rijstpellerijen geleverd. Het land Kandanghaoer verwerkte, behalve de door de opgezetenen opgebrachte tjoeké-padi, ook product dat van de bevolking werd opgekocht, dan wel door haar in natura was terugbetaald (met de verschuldigde rente) voor verleende voorschotten ten behoeve van de sawahbewerking. Dit laatste heeft ook plaats op het land Indramajoe-West en op dat van de firma Rupe en Colenbrander. In het geheel werd, in het algemeen door den groothandel, over zee uitgevoerd 493 662 pikol grove rijst (d. w. z. grove korrel, dus prima qualiteit) naar Europa en andere landen buiten Indië, en 132 710 pikol grove en gebroken rijst naar de havens binnen Indië, tegen respectievelijk 464 196 en 112 465 in 1908.

In Pekalongan bedraagt het aantal rijstpellerijen thans 3, doordien in April 1909 te Tegal eene nieuwe pellerij werd geopend, waarbij stoom als drijfkracht wordt gebezigd en waaraan het bedrijf van opkoop en zuivering van kapok verbonden is. Een van de drie ondernemingen heeft in 1909 niet gewerkt. De onderneming Krengseng in de afdeeling Batang verwerkte 1 582 pikol padi tot rijst en de nieuwe pellerij te Tegal leverde 33 000 pikol rijst af. De helft hiervan werd in Indië en de rest in Europa verkocht, alwaar de

[1]) In het vorig verslag (kol. 249) staat abusievelijk 500 K.G.

qualiteit goed werd beoordeeld, namelijk als gelijkwaardig aan de superieure Krawang-soorten.

In Semarang werd in 1909 in de afdeeling Demak eene rijstpellerij opgericht, welke reeds product heeft afgeleverd, doch op grooter schaal zal worden opgebouwd op een ander terrein. Te Koedoes werd eene vergunning verleend tot het oprichten van eene dergelijke inrichting, doch met den bouw daarvan is nog niet aangevangen.

Van de 6 rijstpelmolens in Pasoeroean hebben er in 1909 twee niet gewerkt.

In Besoeki komen rijstpelmolens voor in de afdeelingen Banjoewangi, Djember en Bondowoso. In Banjoewangi werken thans 8 pellerijen, in Djember en Bondowoso elk 2. De padi wordt niet door de eigenaren van de pelmolens verbouwd, maar opgekocht in den drukken padi-oogst; alleen in Banjoewangi is door één der pelmolenaren, bij wijze van proef, een begin gemaakt met het huren van sawahs om die in deelbouw zelf met padi te beplanten.

De eenige rijstpelmolen in Kedoe heeft in 1909 niet gewerkt.

De 9 *cassavemolens* in de afdeeling Bandoeng der residentie Preanger-Regentschappen leverden in 1909 95 264 pikol meel op, terwijl de cassavefabriek Tjimalaka in de afdeeling Soemedang van dat gewest 720 pikol meel bereidde. In beide gevallen werd het te verwerken product verkregen van eigen aanplantingen op van de bevolking gehuurde gronden en door opkoop tegen den prijs van 30 tot 55 cent de pikol. De molens in Bandoeng werken voor het grootste deel, de fabriek in Soemedang uitsluitend voor export. De tapiocafabriek te Doekoehtoeri (Pekalongan) van de naamlooze vennootschap Cultuur- en Handelmaatschappij Boemiajoe kocht ± 25 469 pikol cassave van de bevolking op en bereidde daaruit ruim 4985 pikol tapioca, tegen respectievelijk 23 276 en 4592 pikol in 1908. In Semarang komen 3 tapiocafabrieken voor, namelijk 2 in de afdeeling Pati en 1 in de afdeeling Semarang. De cassave wordt van de bevolking opgekocht tegen f 0,50 à f 0,60 per pikol. Uitvoer van cassavemeel had plaats van Pati naar Semarang, waar het tegen den prijs van f 4,25 per pikol werd verhandeld. De opkoop van cassave was bevredigend; de prijzen zijn, vergeleken bij die van 1908, achteruitgaande. Van de in de afdeelingen Kediri en Blitar der residentie Kediri voorkomende cassave-ondernemingen verwerkten er twee (Branggahan en Galoehan — eerstgenoemde beschikt over twee fabrieken, Branggahan en Segaran —) behalve het van de eigen erfpachtsperceelen verkregen product, ook nog van de bevolking opgekochte cassave, terwijl Bendoredjo haar product verkreeg van erfpachts- en gehuurde gronden en Pare van gehuurde gronden en door opkoop van de bevolking. De cassave-aanplantingen in Kediri hadden in 1909 minder van ziekte te lijden dan in 1908. In verband met de vele diefstallen van de te velde staande cassave gingen enkele ondernemers er toe over om gebruik te maken van de bij Ord. van 10 Juni 1896 (Ind. St. n°. 104) geopende gelegenheid tot het doen bewaken van de aanplantingen door oppassers bezoldigd door de ondernemers en aangesteld door het hoofd van gewestelijk bestuur. De met bevredigende resultaten werkende *maizena-fabriek* in Blitar brandde in 1909 af, doch men is bezig haar weder op te bouwen.

De in de Preanger-Regentschappen bestaande fabrieken voor de bereiding van *aetherische oliën* kochten in 1909 26 124 pikol sereh van de bevolking op. Zij bereidden uit de sereh-wangi en de sereh-sajoer citronella- en lemongras-olie. Voor de sereh werd f 0,30 tot f 0,35 per pikol betaald. Daar de bevolking zich weinig laat gelegen liggen aan de cultuur van sereh, zijn de ondernemers verplicht om zich meer en meer toe te leggen op eigen aanplant op gronden, welke door hen in eigendom worden bezeten, en op van de bevolking gehuurde terreinen. Van de sereh-oliefabriek in de afdeeling Temanggoeng der residentie Kedoe bedroeg de uitgestrektheid der voor den aanplant van het gewas gehuurde gronden 189 bouws, tegen 231 in 1908. Het verkregen product beliep 31 843 pikol.

In de afdeeling Modjokerto der residentie Soerabaja is de *spiritus-fabriek* Wates voltooid en in exploitatie gebracht. Het product werd afgevoerd naar Britsch-Indië en China.

b. LANDBOUW OP GRONDEN DOOR HET GOUVERNEMENT IN ERFPACHT AFGESTAAN.

Opgaven omtrent de exploitatie der erfpachtsperceelen zijn over 1909 ontvangen ten aanzien van 581 ondernemingen, omvattende 419 458 bouws van de totale uitgestrektheid ten bedrage van 646 774 bouws (vgl. hoofdst. J, afd. IV). De beplante oppervlakte beliep bij 558 van de 581 ondernemingen 235 415 bouws, of 23 325 bouws minder dan in 1908 met betrekking tot 651 ondernemingen werd opgegeven.

De *koffie-cultuur* leverde minder gunstige uitkomsten op dan in 1908. De oogst bedroeg bij 257 van de 329 ondernemingen 160 090 pikol, terwijl in 1908 de productie bij 227 ondernemingen 198 444 pikol had bedragen.

De productie van *kinabast* bedroeg 6 901 224 K.G. bij 79 van de 87 ondernemingen, tegen 6 661 721 K.G. bij 84 van de 86 ondernemingen in 1908.

De uitkomsten van de *thee-cultuur* waren bevredigend. De opbrengst bedroeg bij 84 van de 89 ondernemingen 10 776 338 K.G. droge thee, tegen 13 499 521 K.G. bij 94 van de 102 ondernemingen in 1908.

Door 84 ondernemingen werd in 1909 1 215 403 K.G. *cacao* verkregen, tegen 1 567 314 K.G. door 93 ondernemingen in 1908.

De cultuur van *ficus* belooft eene goede toekomst. Verschillende koffie- en andere ondernemingen werden door kapitaalkrachtige maatschappijen aangekocht met het doel om de perceelen met ficus te doen beplanten. De productie van caoutchouc bleef echter nog gering.

De door sommige erfpachters gedreven *tabaks-* en *suikercultuur* geschiedde, zooals gewoonlijk, hoofdzakelijk op de daartoe van de bevolking gehuurde gronden buiten het erfpachtsperceel.

Met betrekking tot de verkregen oogsten, zoomede omtrent de productie van de op enkele erfpachtsperceelen bestaande aanplantingen van *kapok, peper, agave, vezelplanten* of andere bijcultures voor de Europeesche markt bestemd, zij kortheidshalve verwezen naar bijlage LL.

Voor zoover daaromtrent opgaven zijn ontvangen, beliepen de in 1909 door de ondernemers aan de inlandsche bevolking betaalde sommen wegens loonen en gedane leveringen ruim f 17 271 000, tegen ruim f 17 630 000 in 1908.

Met betrekking tot de in erfpacht afgestane gronden ten behoeve van den kleinen land- of tuinbouw — waarop hoofdzakelijk inlandsche cultures gedreven worden — werden opgaven ontvangen van 15 ondernemingen (19 perceelen), tot eene totale uitgestrektheid van 286 bouws, waarvan in 1909 135 bouws beplant waren. Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar bijlage LL.

c. LANDBOUW OP GRONDEN, AAN PARTICULIEREN IN EIGENDOM AFGESTAAN.

De rijstoogst op de particuliere landen Tjikande Ilir en Tjikande Oedik in Bantam beliep respectievelijk 89 100 en 125 000 pikol, tegen 37 000 en 125 000 in 1908. Ofschoon de opbrengst gunstig is te noemen, vergeleken bij die van vorige jaren, is zij beneden het normale cijfer gebleven door ziekte in het gewas tengevolge van ongestadige weersgesteldheid. Overstroomingen kwamen op Tjikande Ilir minder voor dan in 1908. De rijstprijzen waren op Tjikande Ilir f 1,50 à f 3,50 voor witte en f 1,70 à f 2,75 voor roode rijst, en op Tjikande Oedik respectievelijk f 2 à f 4,50 en f 1,30 à f 3,50. Behalve padi, plant de bevolking klappers, sirih en pinang op hare erfjes en tweede gewassen op hare velden; ook komt suikerriet voor. De opkomst van werkvolk was voldoende op Tjikande Ilir, doch slecht op Tjikande Oedik, behalve voor het aftappen van rubberboomen. De bevolking op Tjikande Oedik houdt zich ook bezig met het vlechten van hoeden, waarmede slechts f $0{,}12^5$ per dag gemaakt wordt. In het noorden van Tjikande Ilir leeft een gedeelte der bevolking ook van de zeevischvangst. De koffiecultuur is op Tjikande Oedik gestaakt; de nog bestaande tuinen zijn verhuurd. Op Tjikande Ilir beliep de koffie-opbrengst 400 pikol, tegen 650 in 1908, welke achteruitgang is toe te schrijven aan de ongunstige weersgesteldheid. Tjikande Ilir verkreeg 10½ en Tjikande Oedik 16 pikol rubber, die respectievelijk f 7 en f 6 per K.G. opbracht. Op Tjikande Ilir wordt ook nog peper

verbouwd. De veestapel bestaat op Tjikande Ilir uit 5502 karbouwen, 19 koeien en 286 paarden en op Tjikande Oedik uit 6314 karbouwen, 27 koeien en 263 paarden.

Naast padi als hoofdproduct worden op de particuliere landerijen in de residentie Batavia geteeld katjang, klappers, gras, koffie, caoutchouc, kina, thee, peper, indigo, mengkoedoe, tabak en suikerriet. Van dit laatste gewas, hetwelk zoo goed als uitsluitend in de afdeeling Tangerang wordt aangetroffen, was de aanplant in 1909 wederom kleiner dan in 1908. De bewerking voor de suikerrietvelden bleef zeer primitief, terwijl van wisselbouw geen sprake is. Men plant het riet in dichte rijen, met smalle en ondiepe geulen voor waterafvoer. Het riet wordt in ouderwetsche molens tot suiker verwerkt; alleen de molen in de kampong Kelor van het land Kedaoeng-West wordt door een locomobiel in beweging gebracht, terwijl de laatste door karbouwen gedreven molen op het land Slapandjang-Oost stop gezet werd. Bijplanting, bij wijze van proef, met robusta-koffie had slechts op bescheiden schaal plaats. Op de meeste landen in de afdeeling Buitenzorg werd voortgegaan met het rooien van oude koffieplantsoenen, waartusschen te voren thee en hevea was aangeplant. Op de Pondokgede-landen in die afdeeling bestaan door de bevolking aangelegde theetuinen (150 bouws), waarvan het product door de onderneming wordt opgekocht. Uit een groot gedeelte van het land Tjisaroea-Zuid in dezelfde afdeeling werd door eene Fransch-Hollandsche maatschappij eene zelfstandige thee-onderneming, Goenoeng Mas, gevormd. Zoowel hier, als op de aangrenzende thee-onderneming Tjiliwong, werd met kracht gewerkt aan het rooien van het oerbosch en aan den aanleg van theeplantsoenen. Het land Nanggoeng (Buitenzorg) ging over in handen van eene Engelsche maatschappij, die de ± 12 000 bouw beschikbare gronden, voor zoover dit nog niet heeft plaats gehad, binnen den kortst mogelijken tijd zal ontginnen en met thee beplanten. De kina-aanplantingen in de afdeeling Buitenzorg lijden een kwijnend bestaan en verdwijnen langzamerhand, evenals de aanplantingen van cacao; daarentegen breidde de rubbercultuur zich uit. Geklaagd wordt over diefstallen door de bevolking, waardoor veel schade aan de boomen wordt toegebracht. Op het land Tjikopo (Buitenzorg) werd door de bevolking tabak als tweede gewas op sawahs geplant; het product werd door den landheer opgekocht. De laaggelegen landen in Paroeng (Buitenzorg) planten veel mengkoedoe aan. In de afdeeling Krawang werd een weinig kina bijgeplant; het kininegehalte van de plantsoenen aldaar was meer dan bevredigend. De opgezetenen van de particuliere landerijen in Buitenzorg leverden het grootste contingent aan arbeiders; slechts een klein deel is afkomstig uit de Preanger-Regentschappen. Zij zijn gewoonlijk werkzaam in de aan dat gewest grenzende ondernemingen Segalaherang, Batoesirap en Soebang. Klachten over de nietnakoming der door die lieden gesloten overeenkomsten werden niet vernomen.

Het particuliere land Kandanghaoer in Cheribon is, nadat daartoe bij de wet van 28 Mei 1910 (Ned. St. n°. 147, Ind. St. n°. 409) de noodige fondsen (f 3 500 000) waren toegestaan, door aankoop tot het staatsdomein teruggekeerd.

Op het particuliere land Ketanggoengan-West in de residentie Pekalongan worden hoofdzakelijk geteeld suikerriet, padi, tweede gewassen, cacao en koffie. De bewerking van de gronden voor de suikercultuur geschiedt volgens het Reynoso-systeem. De proeven met stoomploegen werden in 1909 voortgezet, doch hebben geen bevredigend resultaat opgeleverd, zoodat zij waarschijnlijk zullen worden gestaakt. Vermelding verdient, dat de suikeronderneming Ketanggoengan-West eene rietwaschinstallatie heeft. De cultuur van koffie is van weinig beteekenis meer [1]).

De hoofdproducten van de particuliere landerijen in de residentie Semarang zijn padi, tweede gewassen en klappers. Alleen op de landen Soesoekan (afd. Kendal), Krapijak en Panggoeng (afd. Semarang) worden koffie, notemuskaat en hevea geteeld. Op de lage landen langs het zeestrand treft men hier en daar vischvijvers aan. Op de landen Kalikondang en Torbaja (afd. Demak) heeft de bevolking de vrije beschikking over het door haar geteelde gewas, doch betaalt zij landrente in geld. Huur wordt niet geheven van de erven, noch belasting van de opbrengst. Ook heeft de bevolking de vrije beschikking over het tweede gewas. Daarentegen staat de bevolking op het land Delapan 3/5 van den padi-oogst in natura aan den landheer af.

De overige over de particuliere landerijen ontvangen mededeelingen bevatten niets meldenswaard, na hetgeen daaromtrent reeds in vorige verslagen is gezegd geworden. De opgaven betreffende de productie zijn bijeengebracht in bijlage M M, sub I.

d. LANDBOUW OP VERHUURDE GRONDEN IN SOERAKARTA EN DJOKJAKARTA.

Blijkens de op ult. 1909 afgesloten registers, betrekking hebbende op de landverhuur in de Vorstenlanden, bedroeg de uitgestrektheid der aan de daartoe gerechtigde categorieën van personen en naamlooze vennootschappen, op den voet van Ind. St. 1906 n°. 93, verhuurde gronden voor Soerakarta 233 571 en voor Djokjakarta 93 389 bouws, verdeeld over respectievelijk 106 en 37 ondernemingen. Vergeleken met de cijfers over 1908, valt voor beide gewesten eene vermeerdering van respectievelijk 250 en 1428 bouws te constateeren.

Aan pachtsommen werd, buiten de levering in natura, in Soerakarta f 1 209 174 en in Djokjakarta f 712 722 aan de inlandsche verhuurders betaald.

Door 17 huurlanden in Soerakarta en evenveel in Djokjakarta werd 2 688 200 pikol *suiker* verkregen, tegen 3 248 105 pikol in 1908. De suikercampagne was over het algemeen minder goed dan in 1908, doch de eenigszins hoogere prijzen hebben veel goedgemaakt.

De oogst van *cacao* was in 1909 kleiner dan in het voorafgegane jaar. Hij bedroeg 218 180 K.G. (van 11 landen), tegen 517 988 K.G. (van 14 landen) in 1908.

Aan *indigo* werd door 18 ondernemingen in Soerakarta 69 189 K.G. en door 5 ondernemingen in Djokjakarta 19 235 K.G. verkregen. In Soerakarta wordt deze cultuur steeds minder belangrijk. De daar gemaakte prijzen varieerden tusschen f 1,73 en f 2,50 de pikol.

In Soerakarta leverden 31 en in Djokjakarta 9 ondernemingen respectievelijk 6 763 843 en 1 910 430 K.G. *tabak* op, tegen 6 376 887 (29 ondernemingen) en 2 006 303 K.G. (9 ondernemingen) in 1908. In Djokjakarta is de productie, zoowel quantitatief als qualitatief, over het algemeen bevredigend geweest. De gemiddelde prijs bedroeg daar f 0,35 per ½ K.G.; voor Soerakarta wisselde de prijs van f 0,32 tot f 1,27 per ½ K.G.

Aan *koffie* werd door 31 ondernemingen in Soerakarta 11 459,5 pikol en door 2 ondernemingen in Djokjakarta 687 pikol verkregen, tegen respectievelijk 11 585,5 (26 ondernemingen) en 1457 pikol (3 ondernemingen) in 1908. In Soerakarta blijft de cultuur gaandeweg achteruitgaan; zij is alleen nog van eenige beteekenis in de afdeelingen Bojolali en Sragen. De aanplantingen van coffea-robusta staan gunstig. De koffieprijzen bedroegen f 30 tot f 36 per pikol. In Djokjakarta zijn de koffie-aanplantingen van de onderneming Bandjarardjo geheel en al uitgeroeid en worden de gronden, welke eenigszins daarvoor geschikt zijn, voor rubbercultuur gebezigd. De onderneming Silook-lanteng in Djokjakarta heeft thans een *rubber*-aanplant van ± 400 bouws, die over het algemeen bevredigend staat.

Voor uitvoerige cijfers omtrent den oogst van de op huurlanden geteelde gewassen zie men bijlage M M, sub II.

Met betrekking tot andere ondernemingen in de Vorstenlanden (buiten die op huurlanden gevestigd) wordt gemeld, dat de door het hoofd van het Mangkoenegarasche Huis geëxploiteerd wordende suikerfabrieken Tjalamadoe en Tasikmadoe en de aan den soesoehoenan van Soerakarta toebehoorende onderneming Manishardja in 1909 190 364 pikol suiker geproduceerd hebben, tegen 193 490 pikol in 1908.

1) De mededeeling in K. V. 1908 (kol. 259), dat op Ketanggoengan-West van de bevolking bijzonder zware cultuurdiensten gevorderd worden, is onjuist. Integendeel is op dat land reeds sedert 1 April 1907, zij het ook bij wijze van proef, afgezien van elke vordering van verplichten arbeid.

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

1°. INLANDSCHE LANDBOUW.

De landbouw-adviseur voor Atjeh en onderhoorigheden wist steeds meer en meer het vertrouwen der inlandsche bevolking te winnen en maakte daarvan gebruik om geleidelijk tot verbetering te komen van plantmateriaal en werkwijzen.

In het belang van de proef tot koloniseering van de Lampongsche districten met van Java afkomstige gezinnen is een oud-leerling van de Buitenzorgsche landbouwschool als mantri ter beschikking gesteld van den leider dier proef, ten einde den kolonisten voorlichting te geven op landbouwgebied.

De in de residentiën Oostkust van Sumatra, Djambi en Benkoelen geplaatste, van Java afkomstige landbouwers waren tot tevredenheid van de bestuursambtenaren werkzaam bij den aanleg van nieuwe sawahs en het demonstreeren van verschillende cultures aan de inlandsche bevolking.

De demonstratievelden voor de katoencultuur in Palembang bleken bij voortduring goede resultaten op te leveren, vooral op het gebied van zaadverstrekking.

a. Eenjarige gewassen.

Rijst. Ter Sumatra's Westkust breidt de sawahbouw zich uit; waar noodig en mogelijk, werd de capaciteit van reeds bestaande waterleidingen vergroot of werden nieuwe leidingen gegraven. In de onderafdeelingen Priaman en Kajoetanam (Padangsche Benedenlanden) werden in 1909 ongeveer 1100 bouws in sawahs herschapen. Eigenlijke bemesting heeft niet plaats; gewoonlijk worden bij de bewerking van den grond onkruid en stengels ondergewerkt, terwijl na den oogst de achtergebleven halmen worden verbrand. Ook worden de afgesneden velden gebezigd tot weideplaats voor het vee, waarbij natuurlijk bemesting plaats heeft. Bij het uitplanten wordt aan de jonge plantjes ook wel asch toegevoegd, verkregen door verbranding van koemest, padistroo en beenderen. In Kajoetanam werden, bij wijze van proef, eenige van het departement van landbouw te Buitenzorg ontvangen padisoorten uitgezaaid. Hoewel de bevolking de goede eigenschappen van het daaruit ontstane gewas waardeert, ziet zij op tegen de in haar oog omslachtige wijze van het snijden der nieuwe soorten. In de Padangsche Bovenlanden kon eerst laat worden uitgezaaid tengevolge van het abnormale weder, terwijl in de afdeelingen Painan en Ajer Bangis der Padangsche Benedenlanden tegen den tijd, dat de sawahs bewerkt en beplant moesten worden, te weinig regen viel. Niettemin was de oogst, met uitzondering van dien in de afdeeling Painan, waar hij beneden het middelmatige uitviel, overal bevredigend. De opbrengst kan echter bezwaarlijk in betrouwbare cijfers worden weergegeven, daar de wijze, waarop de opnamen werden gedaan, geen of althans weinig vertrouwen verdient. Misgewas deed zich weinig voor. De meeste rijstvelden zijn familiebezit (poesaka) en onvervreemdbaar. De individueel bezeten gronden (pentjarian), d. z. de terreinen, welke pas ontgonnen zijn, komen na den dood van den ontginner in het familiebezit. Grondbewerking, zaadkeuze, aanleg van kweekbedden en bevloeiing eischen steeds voorlichting, zoodat voortdurend toezicht van bestuurswege dringend noodig blijft.

Omtrent den rijstbouw in Atjeh en onderhoorigheden zie men hoofdst. C, § 3.

In Tapanoeli is de rijstbouw op sawahs van beteekenis in bijna de geheele afdeeling Padang Sidimpoean en in de onderafdeelingen Silindoeng, Toba en Hoogvlakte van Toba; in mindere mate in de afdeelingen Sibolga en Batangtoroe-districten en Natal en Batang Natal en in de onderafdeelingen Padanglawas en Baroes. In laatstgemelde onderafdeeling legde de met de sawahcultuur belaste mantri overal proefvelden voor de bevolking aan. Behalve in Sipirok, de onderafdeelingen Silindoeng, Toba en Hoogvlakte van Toba en de bovenstreken van Baroes, waar bemesting plaats heeft met paarden- en koemest, worden overal slechts het opschietende onkruid en de achtergebleven halmen van den vorigen oogst ondergewerkt. Op Samosir gebruikt men als mest wier uit het Toba-meer. De weersgesteldheid was in de afdeelingen Sibolga en Batangtoroe-districten en Natal en Batang Natal minder gunstig; beter was zij in Padang Sidimpoean (behalve in een gedeelte van de onderafdeeling Padanglawas, waar de ladangbouw te kampen had met langdurige droogte) en gunstig in de afdeelingen Nias en Bataklanden. Op de hoogvlakte van Toba was de regenval in de laatste maanden van het jaar zóó gering, dat het rijstgewas nogal van de droogte te lijden had; in de onderafdeeling Toba daarentegen viel in de eerste maanden te veel regen en werden de sawahs aan de oevers van het Toba-meer herhaaldelijk overstroomd, waardoor het gewas gedeeltelijk werd vernield. Dit geschiedde ook in Silindoeng, waar door hooge bandjirs en dijkdoorbraken 470 bouws pas beplante sawahs onder het zand bedolven werden. De oogst was gunstig in Padang Sidimpoean en in de strandstreken nabij Baroes, bevredigend in de afdeelingen Natal en Batang Natal en Nias, zoomede in de Bataklanden, doch minder gunstig in de afdeeling Sibolga en Batangtoroe-districten.

Niettegenstaande in de residentie Palembang de rijstoogst overal goed was, bedroeg de invoer van rijst ongeveer het dubbele van dien in 1908 (10 013 850 K.G. in 1909, tegen 5 665 631 K.G. in 1908). Volgens de opgaven van de ambtenaren der in- en uitvoerrechten en accijnzen bedroeg die invoer in 1906 10 636 000, in 1907 9 869 000, in 1908 5 665 531 en in 1909 10 013 850 K.G. Wanneer men in aanmerking neemt, dat 1907 en 1908 op het gebied van den handel zeer ongunstige jaren waren, dan zou uit deze cijfers vallen op te maken, dat in dat tijdvak de koopkracht minder groot is geweest dan in 1906 en in 1909. Aangezien echter de rijstoogst in 1907 en 1908 ook goed was, kan met vrij groote zekerheid geconstateerd worden, dat de minder gunstige economische toestand van die jaren wel op de personen die handel dreven heeft gedrukt, maar niet op den landbouwer. In de Palembangsche Bovenlanden waren twee Javaansche landbouwers werkzaam, van wie er een geplaatst is in de onderafdeeling Lematang Oeloe. In Januari en Februari 1909 werkte hij in de marga Pendjalang Soekoe Empajang Ilir (Goenoeng Kerta), waar de verwaarloosde waterleidingen Soengai Niboeng en Soengai Doewa wederom in orde werden gebracht, als gevolg waarvan verlaten sawahs weder konden worden beplant. Laatstgenoemde leiding werd zoodanig verbeterd, dat ook water verkregen werd tot besproeiing van 20 à 30 bidangs sawahgrond, behoorende aan de doesoen Padoe Raksa van de genoemde marga. In Maart vertoefde de bedoelde landbouwer in de marga Ampat Soekoe Negri Agoeng, ten einde de aldaar gereed gekomen waterleidingen uit de Lematang en de Napalan te onderzoeken en toezicht te houden op het in orde brengen van 64 bidangs door het water van die leidingen besproeiden sawahgrond, waarna hij zijne hulp verleende bij het graven van de waterleiding Bakoeng en Serillo. De andere Javaansche landbouwer werd in September 1909 van de afdeeling Ogan en Komering Oeloe naar de onderafdeeling Moesi Oeloe (Palembangsche Bovenlanden) overgeplaatst en nabij Moearobeliti tewerkgesteld. De daar opgeworpen stuwdam, welke dienen moest om eenige proefsawahs aan te leggen, bezweek toen hij bijna gereed was. Proeven met van elders afkomstige zaden werden in 1909 niet in Palembang genomen. De Javaansche ploeg wordt in de Bovenlanden en in Ogan en Komering Oeloe hoe langer hoe meer gebruikt. Als ploegvee worden hoofdzakelijk buffels en hier en daar ook runderen gebezigd. In de afdeeling Rawas worden de sawahs niet beploegd; de grond wordt daar omgewoeld door er buffels in te drijven. Voor het grootste gedeelte wordt nog steeds padi op ladangs verbouwd. De vernieling van de prachtige bosschen, welke daarmede gepaard gaat, doet hoe langer hoe meer de behoefte aan sawahs gevoelen.

De teelt van padi op natte velden breidde zich in de residentie Benkoelen, voor zooveel de onderafdeelingen Redjang en Lebong betreft, vrij belangrijk uit. De oogst was over het algemeen bevredigend, doch de verkregen productie was niet voldoende om in de consumptie te voorzien, zoodat invoer van elders moest plaats hebben. In de marga Wai Tenoeng der afdeeling Kroë heerschte, tengevolge van het

mislukken van den oogst, gebrek aan rijst. Het ruim beschot van de op aandrang van het bestuur aangeplante tweede gewassen vulde het tekort aan rijst aan. Onder leiding van de in de onderafdeeling Redjang der afdeeling Lebong bescheiden tijdelijke mantri's voor de cultures wordt krachtdadig gestreefd naar verbetering van den achterlijken toestand, waarin de padicultuur daar nog verkeert.

De uitkomsten van den rijstoogst in de Lampongsche districten waren gunstig, doch, waar hoofdzakelijk geplant wordt voor eigen gebruik, was van uitvoer buiten het gewest geen sprake. Uit de onderzoekingen van de in de afdeelingen Sepoetih-Toelangbawang en Katimbang tewerkgestelde irrigatie-mantri's is gebleken, dat in de onderafdeeling Sepoetih betrekkelijk weinig terreinen voor sawahaanleg geschikt zijn. De door de mantri's hier en daar aangetroffen complexen grond, welke zich voor sawahbouw leenen, werden in kaart gebracht, terwijl de bevloeiing van bestaande sawahs werd verbeterd. Veel resultaat hebben echter de bemoeiingen der mantri's tot dusver nog niet gehad, omdat het der bevolking nog te veel aan lust en aanleg voor den sawahbouw ontbreekt; bovendien is zij niet gewoon aan intensieven grondarbeid, waarom zij het graven van waterleidingen dan ook aan Bantammers overlaat. Het planten van padi op ladangs schijnt meer in den smaak te vallen van den Lamponger, daar die ladangs na den oogst zooveel mogelijk worden gebezigd voor het planten van peper, eene cultuur, waarvan meer heil wordt verwacht. De rapporten omtrent den toestand van de rijstplantsoenen op het einde van het verslagjaar luidden gunstig; men meent dan ook in 1910 op een ruim beschot te mogen rekenen. Van bijzondere plagen bleven de aanplantingen bevrijd.

Door de bemoeiingen van de voor de residentie Djambi beschikbare cultuurmantri's werden in de nabijheid van de gewestelijke hoofdplaats eenige terreinen voor sawahaanleg uitgezocht en ontgonnen, terwijl het aantal sawahs in de onderafdeelingen Bangko en Moearoboengo en het landschap Koerintji werd uitgebreid. In de laatstgenoemde landstreek hadden vele sawahcomplexen te lijden van de plaats gehad hebbende aardbevingen, doch de schade werd betrekkelijk spoedig en met eigen middelen hersteld. Voornamelijk door de voortvarendheid van één der inlandsche hoofden werd eene nieuwe waterleiding tot stand gebracht. De resultaten van den oogst op sawahvelden waren veel gunstiger dan van dien op droge gronden.

De rijstcultuur ter Oostkust van Sumatra bestaat hoofdzakelijk in drogen padibouw op ladangs en djaloerans (afgeplante tabaksvelden). Het liefst plant de bevolking op de djaloerans, welke als het ware geheel plantklaar voor haar worden gemaakt. De ladangs worden alleen van het onkruid en de boomstronken gezuiverd en overigens onbewerkt bebouwd. Natte rijstbouw komt alleen voor in de Bataklanden, Asahan, Siak, Pelalawan, Kampar Kiri, Serdang en hier en daar in Deli en Padang Bedagai. Van veel beteekenis is deze cultuur niet. In de afdeeling Simeloengoen en Karolanden neemt de sawahaanleg geleidelijk toe en belooft de natte rijstbouw daar mettertijd van belang te worden. De in die afdeeling bescheiden irrigatiemantri is nu in Simeloengoen werkzaam ter verbetering van reeds bestaande en tot het aanleggen van nieuwe waterleidingen. De vroeger in de Rokan-streken bewerkt wordende sawahs heeft de bevolking thans voor goed verlaten. De sultan van Serdang is er eindelijk in geslaagd om werkvolk te vinden voor de beplanting van de sawahs, welke hij zes jaar geleden is begonnen aan te leggen. Voor de irrigatie van enkele streken in Beneden-Langkat is op de begrooting van de landschapskas voor 1910, evenals dit voor 1909 geschiedde, weder een bedrag van f 10 000 uitgetrokken. De Amsterdam—Deli-Compagnie heeft in 1909 door middel van de door haar aangelegde waterleidingen 227 bouws voor den natten rijstbouw geschikt gemaakt. De in het verslagjaar door tusschenkomst van het departement van landbouw te Buitenzorg ontvangen zaadpadi leverde aanvankelijk gunstige resultaten op, die echter door ratten teniet zijn gedaan. De uitkomsten van den padi-oogst waren over het algemeen bevredigend, hoewel de aanplant hier en daar te lijden heeft gehad van veldratten, vogels, olifanten, apen en wilde varkens.

Voor zooveel de residentie Riouw en onderhoorigheden betreft, is de rijstcultuur slechts in de afdeeling Indragiri van eenig belang. De oogst in de benedenlanden, verkregen van de drassige en vruchtbare rivieroevers, was ruim voldoende, zelfs kon uitvoer plaats hebben; die in de bovenlanden was, zooals altijd, tengevolge van overstroomingen, minder ruim. Door invoer, vooral uit de Koeantan-districten, kon echter in het ontbrekende worden voorzien. Onder leiding van den uit de landschapskas bezoldigden mantri, wordt met den aanleg van geregeld bevloeibare sawahs gestadig voortgegaan.

Op Banka was de productie (72757 pikol, tegen 93183 pikol in 1908) wederom bij lange na niet toereikend voor de behoefte van het gewest, waarom invoer plaats had van 10 500 745 K.G. gepelde en 260 930 K.G. ongepelde rijst. Het gewas had te lijden van insecten en ratten. De mantri voor de irrigatie zette zijne onderzoekingen voort naar gronden, geschikt voor den aanleg van sawahs, terwijl de inlandsche landbouwer uit de Preanger-Regentschappen, die in 1907 ter beschikking van den resident werd gesteld, voorlichting gaf in zake rijstbouw op natte velden. De in het district Koba uitgezette terreinen bleken niet geschikt voor de rijstcultuur. In het district Muntok werden de door bedoelden mantri voor sawahs aangewezen gronden bewerkt. In Pangkalpinang werd voortgegaan met het nemen van proeven met sawahbouw. Hoewel de resultaten niet schitterend waren, kon toch op meer succes dan in 1908 worden gewezen. Opmerkelijk is, dat aldaar onder gelijke omstandigheden de van Toboali afkomstige zaadpadi beter opkwam dan de van Buitenzorg ontvangene.

Op Billiton was de padi-oogst in 1909 zeer bevredigend, hetgeen aan de voor ladangbouw gunstige weersgesteldheid is te danken, daar alle ladangs vóór het invallen van de regens nog in gereedheid konden worden gebracht. De productie bedroeg 32 372 pikol, tegen 31 413 pikol in 1908. Niettemin was de voorraad ontoereikend voor de behoefte van de bevolking; het ontbrekende werd aangevuld door invoer van rijst uit Java en Singapore, terwijl cassave in voldoende mate verkrijgbaar was en de ingezetenen, door inzameling en verkoop van boschproducten, door vischvangst en door het verrichten van werkzaamheden ten behoeve van de Billiton-Maatschappij, zich het benoodigde geld konden verschaffen voor den inkoop van rijst, welke op alle pasars in ruime mate aanwezig was. De bevolking ziet gaandeweg het voordeel in van het gebruik van betere bibit, o. a. van de bibit-Palembang en bibit-Sampit, welke soorten wel langer te velde staan, doch daarentegen een beteren oogst opleveren dan de inheemsche. De daarvoor te bezigen lage terreinen zijn echter dikwijls op te verren afstand van de kampongs gelegen om het gebruik er van algemeen te maken.

In de Westerafdeeling van Borneo bedroeg, naar globale raming, de uitgestrektheid der sawahs (afdn. Landak en Mampawa) 4621 bouws en die der ladangs (afdn. Soengaikakap en Sanggau en Sekadau) 20 150 bouws. De omvang van den rijstbouw elders in het gewest valt niet op te geven, òf omdat hij uitsluitend als roofbouw op droge velden wordt gedreven (afd. Sintang), òf omdat geen betrouwbare gegevens door de zelfbesturen kunnen worden verstrekt. Slechts kan geconstateerd worden, dat de sawahcultuur in de zoogenaamde Chineesche districten langs de kust elk jaar afneemt, daar de Chineezen zich liever toeleggen op loonender cultures, vooral op die van klappers. De uitkomsten van den oogst waren alleen bevredigend in de afdeelingen Pontianak en Ommelanden, Sambas en Mampawa, zoomede in de hooggelegen Batang Loepar-landen der afdeeling Sintang; elders bleven zij ver beneden het gemiddelde, in sommige streken tengevolge van den vrij grooten regenval op het einde van 1908, waardoor de rivieren buiten hare oevers traden en vele velden overstroomd geraakten, zoodat het gewas verrotte, en in andere door de groote droogte tijdens de vruchtzetting. In Landak, Soekadana, Sanggau en Sekadau, Tajan en Sintang bleef dan ook rijstgebrek niet uit, waardoor een grootere invoer van rijst noodig was dan in gewone omstandigheden (204 261 pikol, tegen 180 881 pikol in 1908). Uit Sambas werd naar buiten het tolgebied 25 017 pikol padi uitgevoerd, tegen 30 777 pikol in 1908. In den loop van 1909 werden, door bemiddeling van het departement van landbouw, ten behoeve van het landschap Landak 1 mantri en 2 landbouwers in de Preanger-Regentschappen aangeworven, ten einde den Dajaks de natte rijstcultuur te leeren.

In de afdeeling Martapoera der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt de cultuur van rijst op moerasgronden bevorderd door geregeld onderhoud van bestaande en aanleg

van nieuwe waterafvoerkanaaltjes. In de onderafdeeling Boentok der afdeeling Marabahan werden te Tamiang Lajang, onder het toezicht en de leiding van den zendeling TROMP, proeven genomen met sawah-aanleg. Hoewel de resultaten daarvan nog niet bekend zijn, kan, in verband met het voorkomen van veel walangsangit, worden verwacht dat zij niet gunstig zullen uitvallen. In de onderafdeeling Bekoempai van diezelfde afdeeling werden eenige kleine riviertjes op enkele plaatsen afgedamd, om daardoor het water in de moerassawahs op het gewenschte peil te houden. Ook in de afdeeling Kandangan bestond de zorg voor irrigatie in het verlagen van het waterpeil van de moerasgronden door het graven van afvoerkanaaltjes, terwijl andere terreinen, welke van hooge waterstanden veel te lijden hadden en daardoor voor geregelde cultuur ongeschikt waren, door den aanleg van beschermende dijken voor de cultuur gewonnen werden. De moerasgronden ter weerszijden van de Antassan Gadoeng Moeara Prigi konden in 1909 voor het eerst in cultuur worden gebracht en evenzoo eenige terreinen bij de Danau Koerau. De uitgestrektheid der in geregelde cultuur genomen gronden is daardoor aanmerkelijk toegenomen. Ook in de afdeeling Amoentai zijn het dezelfde factoren, welke de bevordering van geregelden bouw op geïrrigeerde gronden beheerschen. In de onderafdeeling Tabalong en Kloea werd door het afwerken van een 5 K.M. lang kanaal (Walangkir) en het bouwen van eene sluis te Kapala Bengkei eene groote uitgestrektheid grond voor de rijstcultuur geschikt gemaakt. Bovendien zijn plannen in voorbereiding om door praktische plaatsing van stoompompen het overtollige water uit eenige sawah-complexen geregeld te verwijderen. De aanleg van sawahs nabij de kampong Tampang der afdeeling Boven-Dajak werd in 1909 voortgezet. Ofschoon op het einde van dat jaar het werk nog niet geheel voltooid was, is men toch reeds zoover gevorderd, dat een groot gedeelte van het terrein bevloeid en beplant is kunnen worden. In de afdeeling Sampit werd de proef met den aanleg van sawahs in de nabijheid van de hoofdplaats voortgezet, doch was de animo van de bevolking daarvoor niet groot, niettegenstaande van bestuurswege zooveel mogelijk de voordeelen van rijstbouw op sawahs boven dien op ladangs uiteengezet werden. In de Pasir-streek zijn het voornamelijk de daar gevestigde Boegineezen, die het niveau van eenige aldaar voorkomende moerassen door aanleg van afvoerkanaaltjes hebben verlaagd tot een peil, waarop natte rijstbouw mogelijk is. De in den omtrek van Tenggarong (Koetei) genomen proef met den aanleg van sawahs door een 40-tal Baliërs kan als geheel geslaagd worden beschouwd. Een groot boschcomplex is er sedert in vruchtbare sawahvelden herschapen, terwijl het demonstratief werken van deze immigranten navolging heeft gevonden bij de inheemsche bevolking. Er worden thans pogingen aangewend om de nu bestaande kern van deskundige Balische landbouwers te versterken. De oogst was ongeveer 5 % kleiner dan in 1908, hetgeen aan ongunstige weersgesteldheid, ratten en walangsangit moet worden toegeschreven; ook hooge waterstanden veroorzaakten schade aan het gewas. Schaarschte aan voedingsmiddelen kwam niet of slechts in onbeteekenende mate voor. In de behoefte aan rijst kon overal vrijwel door geregelden aanvoer worden voorzien, terwijl de bevolking door het inzamelen van boschproducten en de vischvangst aan de noodige middelen kon komen om zich rijst te koopen. Bleken de rijstprijzen voor sommigen te hoog, dan verving maïs de rijst als hoofdvoedsel. In 1909 werd 14 720 756 K.G. rijst ingevoerd. Daaronder zijn echter ook begrepen de invoer voor Poeloe Laoet en de Noordoostkust van Borneo (respectievelijk 1 818 066 en 7 962 994 K.G.), beide streken met belangrijke industrieële centra.

De oogst in de afdeelingen Menado en Tondano der residentie Menado was gunstig, zoowel op de sawahs als op de ladangs, terwijl hij in de afdeeling Amoerang beter was dan in 1908. Slechts in de districten Tombariri en Romoön-Tombassian hadden de padi-aanplantingen van ratten te lijden. In de afdeeling Gorontalo was de oogst vrij gunstig.

In Celebes en onderhoorigheden was de oogst over het algemeen bevredigend; in de afdeelingen Makasser en Oosterdistricten beter dan in 1908. In enkele landschappen van de tijdelijke afdeeling Loewoe mislukte de oogst, hoofdzakelijk door onvoldoende irrigatie.

In Timor en onderhoorigheden waren wegens den abnormalen weerstoestand de uitkomsten van den oogst in Soembawa en Bima niet ruim; in laatstgemelde streek zelfs niet voldoende voor de plaatselijke behoeften. In de tijdelijke onderafdeeling Taliwang echter, waar men met bestuurshulp verscheidene leidingen had verbeterd, met het gevolg, dat door den grooten watertoevoer vele sawahs konden worden aangelegd, was het beschot zeer ruim. De uitvoer naar Makasser, Lombok en Java beliep 29 000 pikol ongepelde en 17 600 pikol gepelde rijst. In de overige gedeelten van het gewest wordt de rijstcultuur hoofdzakelijk op droge velden gedreven. Aangezien daar niet rijst, doch djagoeng het hoofdvoedsel van de inheemsche bevolking vormt, wordt aan de teelt van rijst niet veel zorg besteed en kan men dan ook van bepaalde rijstvelden niet spreken. De oogst in die streken was in 1909 niet ongunstiger dan die in voorafgegane jaren en alleen voldoende voor plaatselijke behoeften. Op Timor, Roti, Sawoe en Soemba worden kleine uitgestrektheden sawah aangetroffen, welke grootendeels van regen afhankelijk zijn en waarvan de bewerking geschiedt door er karbouwen in te drijven. Op Timor is men in 1908 begonnen om aan de inheemsche bevolking te leeren hare sawahs met den ploeg te bewerken, terwijl het aantal sawahs, waar mogelijk, werd uitgebreid. Vooral in Midden-Timor, waar geschikte gronden en veel waterrijke bronnen aanwezig zijn, kon die uitbreiding goed plaats hebben. De meeste rivieren op Timor zijn door hare lage beddingen ongeschikt voor bevloeiing, zoodat men, wil men geen zeer kostbare kunstwerken aanleggen, voor de irrigatie is aangewezen op bronnen en op den regen. De uitkomsten van den oogst waren niet schitterend; zoo werd in Midden-Timor van 53 bouws slechts 516 pikol padi verkregen. Dit minder gunstig resultaat moet, behalve aan de abnormale weersgesteldheid, geweten worden aan te oude zaadpadi, de rattenplaag en ongeoefendheid van de bevolking in de nieuwe werkwijze. Voor betere zaadpadi is intusschen gezorgd.

De uitkomsten van den rijstoogst in de residentie Bali en Lombok waren over het algemeen bevredigend, hoewel hier en daar mislukkingen zijn voorgekomen tengevolge van abnormale weersgesteldheid en walangsangit. Uit de afdeeling Lombok werd in 1909 aan gepelde rijst uitgevoerd 244 844 pikol, tegen 230 849 pikol in 1908.

De door de Rotineesche landbouwkolonie in Zuid-Nieuw-Guinea aangelegde sawahs werden in 1909 uitgebreid. De oogst van de verschillende soorten, waarvan het zaad afkomstig was van Buitenzorg en Maros (Celebes), was wederom zeer gunstig. Insecten- of rattenplagen kwamen niet voor. De beploeging geschiedde met behulp van trekvee. De oogst bedroeg 185 pikol, afkomstig van eene sawahoppervlakte van 4 à 5 bouw. Ook in den cultuurtuin nabij Merauke leverden de kleine proefsawahs bevredigende resultaten op.

Het in bijlage NN gegeven overzicht betreffende de rijstcultuur op de buitenbezittingen over 1909 bepaalt zich ook thans tot slechts 8 gewesten, daar voor de overige de vereischte gegevens vooralsnog niet zijn te leveren. Bovendien zij er op gewezen dat de verstrekte opgaven slechts op globale schatting berusten en derhalve geen aanspraak kunnen maken op nauwkeurigheid.

Omtrent de rijstprijzen werden de volgende opgaven ontvangen:

Sumatra's Westkust	f 3 à f 13		per pikol.
Tapanoeli	5 ,, 8		,, ,,
Benkoelen	5 ,, 12,50		,, ,,
Amboina	1ste soort rijst	8 ,, 9	,, ,,
	2de soort rijst	6 ,, 7	,, ,,
Ampenan	± 5		,, ,,
Singaradja	± 6,50		,, ,,
Djembrana	± 7		,, ,,
Zuid-Bali	± 6		,, ,,

Overige eenjarige gewassen (andere dan rijst). In 1909 werden bijna overal als tweede gewassen verbouwd: verschillende katjangsoorten, ketela, aardvruchten, kladi, djagoeng, groenten, suikerriet, laboe, komkommer en pisang. De teelt van indigo, waar zij nog wordt aangetroffen, gaat meer en meer achteruit, daar het product, evenals op Java, niet meer

zoo gewild is. De verkregen producten dienen uitsluitend voor eigen gebruik en, in gevallen van rijstschaarschte, tot aanvulling van het tekort aan het hoofdvoedsel. Uit Bali en Lombok werden uitgevoerd 15 255 pikol katjang tanah, 2 971 pikol katjang idjo en katjang tanah en 7 765 pikol uien. In de onderafdeelingen Ogan Oeloe, Iliran en Banjoeasin, Ogan Hilir en Blidah en Komering Hilir der residentie Palembang wordt voornamelijk widjèn geplant. Aan dit product werd in 1909 uitgevoerd 210 304 K.G., tegen 388 391 K.G. in 1908. Als handelsgewassen worden in de onderafdeeling Redjang der residentie Benkoelen geplant aardappelen, boontjes en kool. De teelt van deze drie gewassen komt ook voor in de bergstreken van Tapanoeli.

De *tabaks*cultuur in het gouvernement Sumatra's Westkust breidt zich gaandeweg uit daar ondervonden wordt, dat het onder den naam van Pajakoemboeh-tabak aan de markt gebrachte product eene goede reputatie heeft en flinke prijzen behaalt. De oogst was zeer bevredigend. De uitvoer naar het buitenland bedroeg 1 002 836 K.G., tegen 860 486 K.G. in 1908, en naar elders in Nederlandsch-Indië 752 016 K.G., tegen 615 163 K.G. in 1908. In Benkoelen wordt de tabakscultuur alleen in de onderafdeeling Redjang op aanzienlijke schaal gedreven, voornamelijk door de bevolking van de marga's Seloepoe Redjang, Bermani Oeloe, Merigi en Bermani Hilir. In de eerstgenoemde twee marga's wordt voor eigen rekening met zaad van de inheemsche tabaksplant de Redjang-tabak, bekend onder den naam van „tambaki moesi", verbouwd, welke in Palembang zeer gewild is en aldaar goede prijzen maakt, terwijl in de marga's Merigi en Bermani Hilir voor de twee in de onderafdeeling Redjang gevestigde tabakopkoopers het door hen verstrekte Deli-zaad wordt geplant, waarvan het product bestemd is voor de Europeesche markt. De oogst van de Redjang-tabak bedroeg 52 056 K.G. en de prijs f 40 per pikol. In de overige streken van het gewest wordt tabak uitsluitend voor eigen gebruik verbouwd. De teelt van tabak in de Lampongsche districten (Rebangstreek) bleef door de groote animo voor de pepercultuur beperkt. De zeer gewilde Rebang-tabak vindt een afzetgebied in Goenoeng Soegih en Menggala, waar de prijzen varieeren tusschen f 75 en f 90 per pikol. Uit de Ranau-districten (Palembang) werd in 1909 225 pikol en uit de Pasemah-landen 100 pikol tabak uitgevoerd, tegen respectievelijk 130 en ± 100 pikol in 1908. In Djambi is de tabakscultuur van zeer geringe beteekenis en het product alleen bestemd voor de inlandsche markt.

In Simeloengoen en de Karolanden (Tapanoeli) breidt de cultuur zich een weinig uit. De prijzen bleven er laag. In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt door de bevolking op zeer vele plaatsen tabak verbouwd, doch de opbrengst is niet voldoende voor de behoefte, zoodat in 1909 nog 251 509 K.G. tabak werd ingevoerd. In de districten Batangalai en Loeboehanamas der afdeeling Kandangan wordt door de bevolking voor een Europeeschen ondernemer tabak uit Deli-zaad op pamatanggronden aangeplant. De planters ontvangen de zaailingen en planten die op eigen risico; de rijpe bladeren worden groen tegen een vastgestelden prijs aan den ondernemer geleverd. Als de planten reeds in den grond staan, worden op verzoek van de planters wel voorschotten verstrekt. De oogst bedroeg 23 000 Amsterdamsche ponden. De belofte van 50 % der te maken nettowinst doet voor de toekomst meer lust tot planten bij de bevolking verwachten. De in Boni (Celebes) geoogste tabak was van goede qualiteit en maakte goede prijzen; zij is voor een groot deel naar Makasser uitgevoerd. De uitvoer van tabak uit Lombok bedroeg 3 796 pikol en uit Boeleleng 1 646 pikol, tegen respectievelijk 7 339 en 875 pikol in 1908.

In de overige gewesten der buitenbezittingen wordt de inlandsche tabakscultuur slechts in het klein gedreven en dient de opbrengst uitsluitend voor eigen gebruik.

De teelt van *suiker*riet blijft stationnair en bepaalt zich tot de woonerven der bevolking en hier en daar tot kleine stukken sawahs nabij de woonhuizen. Het product dient uitsluitend voor eigen gebruik als versnapering.

De cultuur van *djagoeng (maïs)* wil op Billiton niet slagen; de reeds herhaaldelijk genomen proeven, ook met door bemiddeling van het departement van landbouw verkregen zaad van Java, mislukten. Op de Aroe-, Kei-, Tanimbar- en Zuidwester-eilanden (Amboina) en in Timor en onderhoorigheden, met uitzondering van het eiland Soembawa, maakt djagoeng een voornaam bestanddeel van de volksvoeding uit en wordt zij op groote schaal verbouwd. De oogst was bevredigend. Daar voor de cultuur droge gronden worden gebezigd, wordt min of meer roofbouw gepleegd. Hieraan werd in 1909 zooveel mogelijk paal en perk gesteld, om zoodoende een einde te maken aan de ontwouding op groote schaal in de binnenlanden. De cultuur van maïs, door de niet-inheemsche bevolking van Zuid-Nieuw-Guinea gedreven, leverde bevredigende resultaten op, in het bijzonder op de tuingronden der Rotineesche kolonisten. De inboorlingen planten hier en daar kleine hoeveelheden als versnapering.

In Benkoelen worden *katoen*heesters in kleine tuintjes aangeplant. Het product wordt uitsluitend voor eigen gebruik ter vervaardiging van kleedingstukken bestemd. Is de productie grooter dan noodig is voor eigen behoefte, dan wordt de katoen op weekmarkten, doch in geringe hoeveelheden, te koop aangeboden. De uitkomsten van de katoencultuur in Palembang waren in 1909 gunstig. Uitbreiding van den aanplant vond voornamelijk plaats in de onderafdeeling Lematang Hilir (Palembangsche Bovenlanden), waar de oevers van de Lematang-rivier voor deze cultuur geschikt bleken. Met uitzondering van de hoogere landen en van de moerassige kuststreken, wordt thans overal in het gewest met meer of minder succes katoen verbouwd. April, uiterlijk Mei, is de gewone planttijd; het oogsten geschiedt in Augustus of September. De ruwe katoen wordt naar de hoofdplaats Palembang vervoerd, waar zij gezuiverd wordt. Het gewas had alleen in Lematang Hilir iets van bladziekte te lijden. Door den ambtenaar voor de katoencultuur werden in 1909 demonstratievelden aangelegd in de marga's Blimbing Lengie, Benakat, Penangiran, Oedjanmas, Karangradja en Darma (onderafd. Lematang Hilir) en een proefveld op 2 paal afstands van Moearo Enim. De demonstratievelden bleken bij voortduring goede resultaten op te leveren, vooral op het gebied van zaadverstrekking. Voor de ontpelling van de op die velden verkregen katoen wordt eene soort gin gebezigd. De bevolking bewaart een gedeelte (het beste) van de pitten in de katoen voor zaad, om de kiemkracht te behouden. Eerst wanneer de velden bewerkt en voor den nieuwen aanplant gereed zijn, wordt de katoen van het zaad verwijderd. Het spinnen van garen en het weven van eigen kleedingstoffen komt hier en daar voor. De uitvoer van ruwe katoen uit Palembang bedroeg in 1909 5 825 161 K.G., tegen 4 503 124 K.G. in 1908, en die van gezuiverde katoen 64 528 K.G., tegen 112 717 K.G. in 1908. De verkoopprijs varieerde tusschen f 5 en f 10 per pikol voor ongezuiverde katoen; gezuiverde bracht gemiddeld f 20 de pikol op. Van Lombok werd 13 137 pikol katoen uitgevoerd, tegen 13 646 pikol in 1908, en van Boeleleng (Bali) voor eene waarde van f 2 082, tegen f 13 248 in 1908.

Daar de in 1908 in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo genomen proeven met van Java ingevoerd *katjang tanah*-zaad op den duur geen loonende resultaten bleken op te leveren, heeft de bevolking van deze cultuur vrijwel afgezien.

De ter hoofdplaats Pajakoemboeh (Sumatra's Westkust) aangelegde proeftuin ter bevordering van de belangstelling der bevolking voor den *ooft*teelt bleef goede diensten bewijzen en leverde veel ooft en zaad van tweede gewassen.

b. Overjarige gewassen.

Koffie. De teelt van Liberia- en Java-koffie als bevolkingscultuur in de Lampongsche districten is vrijwel te niet gegaan. Wellicht dat de cultuur van robusta-koffie betere resultaten zal opleveren; de groei van die koffiesoort op enkele particuliere ondernemingen schijnt wel daarop te wijzen. In de onderafdeeling Pasemah-landen (Palembang) gaat de volkscultuur van koffie achteruit, nu de bevolking zich meer op den rijstbouw toelegt. In Lematang Hilir, waar ook de robusta-koffie werd aangeplant, werd in 1909 5729 pikol Java- en 20 pikol Liberia-koffie verkregen; in de andere gedeelten van het gewest, waar de cultuur wordt gedreven, was de opbrengst minder belangrijk. Het naar de hoofdplaats Palembang afgevoerde product beliep 366 641 K.G., tegen 88 461 K.G. in 1908. De prijzen liepen tusschen f 25 en f 29 voor Liberia- en van f 35 tot f 38 voor Java-koffie. De koffiecultuur der bevolking ter Oostkust van Sumatra bepaalt zich tot enkele tuinen, welke slecht worden onderhouden. Hoewel de bodem en het klimaat op de Karo-hoogvlakte geschikt

schijnen te zijn voor deze cultuur, is de bevolking niet genegen om haar op groote schaal te drijven. In het district Aneu Laot van het eiland We en op het eiland Breueh (Atjeh en onderhoorigheden), zoomede in de Koeantan-districten (afd. Indragiri) worden eenige kleine Liberia-tuinen aangetroffen. In Benkoelen werden nieuwe plantsoenen van Java-koffie aangelegd in Seloema, Kroë en Redjang, terwijl in Manna de bestaande aanplantingen vrij aanzienlijk werden uitgebreid; aan de cultuur van Liberia-koffie werd weinig gedaan. De uit Kroë afkomstige koffie is van vrij goede qualiteit en vindt geregeld gretig afnemers; er werd f 36 tot f 42 per pikol voor gemaakt. Elders was het product van minder goede hoedanigheid; er werd daar ook slechts f 25 tot f 35 per pikol voor betaald. Voor Liberia-koffie kon geen hoogere prijs dan gemiddeld f 23 de pikol worden bedongen. Het product werd bijna uitsluitend naar Batavia verscheept; slechts eene geringe hoeveelheid ging naar Padang. In 1909 werd ter verbetering van de koffiecultuur in de residentie Timor en onderhoorigheden goed koffiezaad uit Java en Sumatra ingevoerd, voornamelijk voor Soembawa, Flores, Timor en Alor. De uitkomsten van de genomen proeven waren niet gunstig, behalve op Soembawa en in Midden-Timor. Aangezien in de laatstgenoemde afdeeling vele voor de koffiecultuur geschikte gronden aanwezig bleken te zijn, werd daar een mantri uit Sumatra's Westkust geplaatst, onder wiens leiding met het nemen van proeven op rationeele wijze zal worden voortgegaan. De koffieoogst op Bali en Lombok was in 1909 niet gunstig. In Zuid-Bali wordt gaandeweg minder zorg aan de cultuur besteed, welk verschijnsel zijn oorzaak vindt in de lage koffieprijzen, waardoor de bevolking geen heil meer ziet in een krachtig voortzetten van de cultuur. In de bergstreken van Tabanan, Badoeng en Bangli waren de uitkomsten bevredigend, doch de productie vermindert gestadig, omdat vele tuinen verlaten en niet door nieuwe aanplantingen vervangen worden. In 1909 werd uit Boeleleng (Bali) uitgevoerd voor eene waarde van f 682 020, tegen f 859 470 in 1908. Onder dezen uitvoer is begrepen de van de afdeeling Zuid-Bali te Boeleleng aangevoerde koffie. In de afdeelingen Djembrana en Lombok worden geen koffietuinen aangetroffen. De qualiteit van de in 1909 geoogste koffie was inferieur; de prijzen varieerden van f 10 tot f 15 per pikol. Het product werd uitgevoerd voornamelijk naar Batavia, Singapore en Europa en voor een klein gedeelte naar Soerabaja.

Klappers. De klappercultuur, welke hoofdzakelijk voor de bewoners der kuststreken een voornaam middel van bestaan oplevert, breidde zich in 1909 weder overal uit. Alleen in Palembang gedijen de klappers niet al te best, zoodat in 1909 moesten worden ingevoerd 465 106 L. klapperolie, zoomede 152 530 klappernoten tegen 6 à 10 cent per stuk. In hoofdzaak worden de klappers verwerkt tot copra, niet tot olie, welke laatste bijna uitsluitend dient ter voorziening in eigen behoefte. De jonge aanplantingen in de Lampongsche districten, Benkoelen, Banka, de Westerafdeeling van Borneo en Ternate hadden te lijden van wilde zwijnen, waartegen van bestuurszijde maatregelen werden genomen. In de strandstreken van Benkoelen brengen de klappers f 2,50 à f 5 de 100 stuks op; in de bergstreken varieert de prijs van f 4 tot f 10, terwijl op de mijnbouwondernemingen dikwijls f 25 en meer voor de 100 stuks betaald wordt. Te Poeloe Braijan in de onderafdeeling Medan ter Oostkust van Sumatra bestaat eene klapperoliefabriek, welke het eigendom is van den kapitein-Chinees te Medan en in 1909 gemiddeld 1200 blikken olie per maand produceerde uit van de bevolking opgekocht product. In verschillende streken van Riouw wordt uit het sap van de bloemkolven van den klapperboom suiker bereid, welk product van goede qualiteit is en plaatselijk wordt verhandeld. Uit den Poelau Toedjoeh-archipel heeft een niet onbelangrijke uitvoer van klappers plaats naar de Westerafdeeling van Borneo, bestemd voor de te Pontianak gevestigde twee klapperoliefabrieken, die ook plaatselijk van de bevolking opgekocht product verwerken. De bedoelde uitvoer is echter, wegens gemis van voldoende gegevens, niet onder cijfers te brengen. In de districten Pangkalpinang en Koba der residentie Banka en onderhoorigheden werden de klapperaanplantingen in 1909 overvallen door zwermen vlinders, die de bladeren zoodanig aantastten, dat zij verwelkten en zwart werden. Van de jonge plantjes is het twijfelachtig of zij in leven zullen blijven. Op Billiton werden in 1909 bijgeplant 43 587 klapperboomen, tegen 33 763 in het voorafgegane jaar. Ter bescherming van de cultuur moest in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo krachtig worden opgetreden tegen de vermenigvuldiging van klapperrotten en van ander schadelijk gedierte in de omgeving van de aanplantingen. In de residentie Ternate en onderhoorigheden ondervonden de aanplantingen, behalve van wilde zwijnen, veel last van apen, kakatoea's en kalongs. Voor de inboorlingen van Zuid-Nieuw-Guinea vormen de klappers het voornaamste ruilmiddel om in hunne toenemende behoefte aan niet-inheemsche artikelen te voorzien; daardoor stellen zij, meer dan tevoren, prijs op het bezit en de uitbreiding van hunne plantsoenen. De meeste strandkampongs worden geregeld door Chineesche en Maleische handelaren van Merauke bezocht, hoofdzakelijk om ruilhandel in copra te drijven. De inboorlingen bereiden de copra nog niet voor eigen rekening, doch zijn den opkoopers van de klappers bij de bereiding behulpzaam. Een tiental flinke zeilprauwen zijn thans in de vaart tot het afhalen van de copravoorraden op verschillende kustplaatsen. In Timor en onderhoorigheden werden de zaadklappers uitsluitend verkregen uit Endé op Flores, waar uitgestrekte aanplantingen bestaan. In de residentie Bali en Lombok is de klappercultuur, na de rijstteelt, de voornaamste bron van inkomsten der bevolking; zij gaf in 1909 goede resultaten.

De uitvoer van copra in 1909 blijkt uit het volgend overzicht:

Sumatra's Westkust		7 901 231 K.G.
Benkoelen		122 019 ,,
Lampongsche districten		4 646 pikol.
Oostkust van Sumatra		2 849 017 K.G.
Atjeh	Groot-Atjeh	7 037 pikol.
	Sigli	457 905 K.G.
	Lho Seumawe	1 138 200 ,,
	Poelo Raja	10 867 ,,
	Tapa Toean	729 406 ,,
Riouw en onderhoorigheden.	Poelau Toedjoeh-archipel	121 691 pikol.
	Karimoen	54 750 ,,
	Lingga	87 816 K.G.
Banka en onderhoorigheden		80 716 ,,
Billiton		17 606 pikol.
Westerafdeeling van Borneo		399 258 ,,
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo		2 286 590 K.G.
Celebes en onderhoorigheden		19 468 609 ,,
Amboina	Amboina	293 566 ,,
	Masarete	34 685 ,,
	Saparoea	206 117 ,,
	Neira	69 641 ,,
	West-Ceram	41 540 ,,
	Amahai	135 540 ,,
	Wahai	41 081 ,,
	Klein-Kei	297 533 ,,
	Groot-Kei	930 000 ,,
	Babar	25 448 ,,
	Geser	278 921 ,,
	Adaoet	38 396 ,,
	Damar	21 866 ,,
	Wetar	10 860 ,,
	Larat	230 582 ,,
	Dobo	1 562 ,,
Zuid-Nieuw-Guinea		11 626 pikol.
Ternate en onderhoorigheden		f 434 092
Bali	Badoeng	f 275 288
	Karangasem	f 301 082
Timor en onderhoorigheden (Maoemere).		10 500 pikol,

terwijl uit de Westerafdeeling van Borneo bovendien nog 1 629 240 L. klapperolie, tegen 1 905 486 L. in 1908, en uit Badoeng en Karangasem (Bali) respectievelijk voor eene waarde van f 67 668 en f 191 000 van dat artikel werd uitgevoerd.

Peper. In Benkoelen worden belangrijke peperaanplantingen nog bijna uitsluitend aangetroffen in de tijdelijke afdeeling Manna, waar gedurende 1909 de cultuur zich wederom aanzienlijk heeft uitgebreid. De peper levert aan de bevolking van de stranddistricten dier afdeeling, naast de rijstcultuur, een hoofdmiddel van bestaan op. In Seloema en Kroë worden nog wel pepertuinen aangetroffen, maar zij dragen daar duidelijke sporen van verval; eenige uitbreiding van de cultuur had alleen plaats in de benedenstreken der marga's Padada, Pasar Kroë en Oeloe Kroë. De oogst leverde over het algemeen een bevredigend beschot op. De uitvoer bedroeg uit Manna 107 373 K.G. zwarte peper en 116 710 K.G. witte peper, uit Kroë 68 298 K.G. zwarte peper en uit Benkoelen (afdeeling) 1708 K.G. zwarte peper. De marktprijzen voor witte en zwarte peper varieerden respectievelijk van f 20 tot f 25 en van f 12 tot f 15 de pikol. De peperoogst in de Lampongsche districten bedroeg ongeveer 130 000 pikol, tegen 175 000 pikol in 1908. Dit groote verschil is te wijten aan het voorkomen van aaltjes-ziekte in de aanplantingen der Ommelanden van Telokbetong, terwijl in sommige streken bloei en vruchtzetting werden geschaad door te vroeg ingevallen regens. In de onderafdeeling Sekampoeng der afdeeling Sepoetih-Toelangbawang deed zich in 1909 eene rupsenplaag voor in de peperranken, welke echter door besproeiing met zout water met goed gevolg werd bestreden. De gunstige wending, die de peperprijzen in 1909 namen, had groote uitbreiding van de peperplantsoenen ten gevolge. Bij het einde des jaars was de stand van de cultuur gunstig, waarom men een ruim beschot mag verwachten.

In de residentie Banka en onderhoorigheden leidden de lage peperprijzen in 1908 en in het begin van 1909 tot verwaarloozing van de tuinen, hetgeen eene groote sterfte onder de peperplantjes tot gevolg had. Toen de prijzen weder stegen, werd wederom veel aandacht aan de cultuur geschonken. De Chineezen, die veel aan de pepercultuur doen, leggen er meer aan ten koste dan de inlanders, zoodat hunne aanplantingen naar verhouding ook meer produceeren. Over het algemeen werd gebrek aan goede mest gevoeld. Het meest loonend is de cultuur nog voor hen, die eene gambirfabriek bezitten, daar de uitgekookte gambirbladeren eene goede mest voor peper blijken te zijn. In het district Merawang werd met gunstig gevolg eene proef genomen met kunstmest (kaliphosphaat). De uitvoer uit Banka en onderhoorigheden bedroeg 619 953 K.G., tegen 868 269 K.G. in 1908. Op Billiton bestaan eenige aan Chineezen toebehoorende peperaanplantingen in het district Manggar nabij de mijn Merak, waar de grond voor de cultuur bijzonder geschikt moet zijn; overal elders zijn de met den aanplant van peper genomen proeven mislukt. Aan witte peper werd in 1909 uitgevoerd 7 pikol en aan zwarte peper 76 pikol, tegen respectievelijk 114 en 421 pikol in 1908. In de afdeeling Sambas (Westerafdeeling van Borneo) en in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo breiden de peperaanplantingen zich uit, in verband met de thans tamelijk vaste prijzen van het product. De uitvoer uit de laatstgenoemde twee gewesten beliep respectievelijk 593 731 en 1 558 394 K.G., tegen 643 091 en 1 561 000 K.G. in 1908.

Overigens zij nog vermeld, dat de uitvoer van peper uit Palembang 2 498 330 K.G. en uit de Oostkust van Sumatra 1 611 875 K.G. bedroeg, tegen 3 937 438 en 1 911 765 K.G. in 1908.

Omtrent de pepercultuur in Atjeh en onderhoorigheden zie men hoofdst. C, § 3.

Muskaatnoten en foelie. In de residentiën Menado en Ternate en onderhoorigheden werden de aanplantingen hier en daar uitgeroeid, om plaats te maken voor klapperboomen. In Fakfak (West-Nieuw-Guinea) werd eene proef genomen met eene muskaatnotenmarkt, waarop o. a. voor eene waarde van ± f 6000 (berekend tegen f 62,50 de pikol) aan foelie werd omgezet. Van den uitvoer in 1909 van muskaatnoten en foelie uit een zestal gewesten (omtrent dien uit Atjeh en onderhoorigheden zie men hoofdst. C, § 3) geeft het volgend staatje een overzicht:

		noten.	foelie.
Sumatra's Westkust		883 638 K.G.	74 296 K.G.
Benkoelen		1 350 ,,	272 ,,
Oostkust van Sumatra		15 560 ,,	3 139 ,,
Celebes en onderhoorigheden		187 469 ,,	79 365 ,,
Amboina	Amboina	86 552 ,,	34 449 ,,
	Saparoea	13 056 ,,	1 038 ,,
	West-Ceram	186 ,,	—
	Amahai	1 031 ,,	233 ,,
	Wahai	2 531 ,,	—
	Geser	12 430 ,,	2 736 ,,
Ternate en onderhoorigheden		f 19 980	f 13 140

Kruidnagelen. In de marga's Bermani Soengai Hitam, Semitoel en Semidang Boekit Koeboe, respectievelijk gelegen in de tijdelijke afdeelingen Benkoelen, Lebong en Seloema der residentie Benkoelen, bevinden zich vrij groote aanplantingen van kruidnagelboomen, welke geregeld worden onderhouden. Ook in de tijdelijke afdeelingen Manna en Kroë komen vele van dergelijke aanplantingen voor, doch daaraan wordt minder zorg besteed. In de overige afdeelingen is de kruidnagelcultuur zoo goed als van geen beteekenis. In de residentie Amboina gaat de cultuur meer en meer achteruit, daar voor het product geen loonende prijzen zijn te bedingen.

Aan kruidnagelen werden in 1909 uit de ondervolgende streken de daarachter vermelde hoeveelheden uitgevoerd:

Benkoelen	Benkoelen	150 K.G.	marktprijs f 35 à f 40 de pikol.
	Manna	3 975 „	
	Kroë	1 712 „	
Celebes en onderhoorigheden		37 682 „	—
Amboina	Amboina	10 077 „	marktprijs f 40 à f 45 de pikol.
	Saparoea	205 051 „	

Gambir. Van de in 1907 van regeeringswege beschikbaar gestelde gelden tot het verstrekken van voorschotten aan de inlandsche bevolking in de onderafdeeling Boven-Kampar der Padangsche Bovenlanden (Sumatra's Westkust) voor de uitbreiding van de gambircultuur kan gezegd worden, dat zij goed zijn besteed en dat de meeste lieden met zeer grooten ijver de teelt hebben ter hand genomen. Naar verluidt, is de uitvoer van het product uit die streek sedert 1906 meer dan vervijfdubbeld. In de afdeeling Painan der Padangsche Bovenlanden wordt deze cultuur overal in het klein gedreven. In het laatst van 1908 werd eene hoeveelheid gambirzaad uit Riouw aan de bevolking van het district Taroesan dier afdeeling verstrekt, ter veredeling van het gewas, welk zaad goed is ontkiemd. De uitvoer uit Pajakoemboeh bedroeg 1 418 807 K.G., tegen 1 022 040 K.G. in 1908, terwijl uit Padang naar het buitenland (Singapore en Pinang) 112 193 K.G. werd verscheept, tegen 103 870 K.G. in 1908, en naar verschillende plaatsen in Nederlandsch-Indië 1 435 832 K.G., tegen 849 142 K.G. in 1908. De cultuur in Tapanoeli bleef stationnair. In vele streken van de residentie Benkoelen is de gambircultuur van beteekenis. Behalve dat het product in kleine ronde koekjes ter markt wordt gebracht, worden gedroogde gambirbladeren in bosjes verkocht, daar de inlander deze laatste dikwijls boven de geprepareerde gambir verkiest. Voor het plaatselijk verbruik was de productie echter niet voldoende, zoodat invoer van buiten moest plaats vinden. De gambirtuinen in de afdeeling Rawas en in de onderafdeelingen Moesi Hilir en Moesie Oeloe der residentie Palembang worden zóó slecht onderhouden, dat de opbrengst steeds gering is. Toch werd in 1909 nog 166 452 K.G. van het product uitgevoerd. Ter Oostkust van Sumatra wordt een groot deel van het in dat gewest verkregen product verwerkt door de in Asahan gevestigde gambirfabriek. De uitvoer van gambir bedroeg voor de geheele residentie 923 000 K.G., tegen 332 000 K.G.

in 1908. De prijzen varieerden in de Straits-Settlements tusschen $ 8.65 en $ 12.75 per pikol. Op de eilanden van den Lingga-Riouw-Archipel is van de daar gedreven wordende cultures die van gambir de belangrijkste. Zij werd in 1909 uitgebreid, eensdeels als gevolg van de verbeterde prijzen, welke het product ter markt behaalde, en anderdeels door de verminderde invoerrechten, welke de gambir uit die eilanden te betalen heeft bij invoer binnen het tolgebied (Ind. St. 1909 n°. 95). In de residentie Banka en onderhoorigheden werd, op aansporing van het bestuur, veel gambir bijgeplant. De bladeren worden door de bevolking aan de gambirkokerijen der Chineezen tegen den prijs van f 1 de pikol verkocht. Tengevolge van zware regens en van slechte verzorging, stierven in 1909 meer dan een millioen gambirheesters. De gambirbereiding is voor het grootste deel in handen van Chineezen en geschiedt op Riouwsche wijze. In 1909 werd 136 419 K.G. gambir uitgevoerd. Uit Billiton had in 1909 geen uitvoer van gambir plaats; het product diende uitsluitend voor eigen gebruik. In de Westerafdeeling van Borneo bedroeg de uitvoer 24 616 pikol.

Sago. In de Lampongsche districten, waar de sago- of roebiaboom voornamelijk in het zuidelijk gedeelte van het gewest wordt aangetroffen, heeft de aanplant daarvan minder de sagobereiding ten doel dan wel het verkrijgen van atap voor dakbedekking. Het aantal sagotuinen ter Oostkust van Sumatra bleef stationnair. De uitvoer van het product langs de tolkantoren bedroeg 170 132 K.G. en uit het tolvrij gebied 116 836 K.G. In Atjeh en onderhoorigheden wordt de plant niet gekweekt, doch zij plant zich zelf voort. In de afdeelingen Pontianak en Ommelanden, Sambas en Soengaikakap der residentie Westerafdeeling van Borneo neemt de cultuur van sago steeds toe. De uitvoer bedroeg in 1909 64 227 pikol. Aan atap werd uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo eene hoeveelheid van 2 800 000 stuks uitgevoerd, ten 3 500 000 stuks in 1908. De prijs bleef f 0,60 à f 0,70 de 100 stuks bedragen. In Menado worden sagoboomen aangetroffen in Bwool, Bolaang Mongondou, Midden-Celebes en op de Sangi- en Talaud-eilanden. In de residentie Ternate en onderhoorigheden is sago het hoofdvoedsel van de bevolking.

Andere overjarige gewassen en boschproducten. De cultuur van *kapok* op Nias (Tapanoeli) en in de afdeelingen Sanggau en Sekadau en Sintang (Westerafdeeling van Borneo) is in 1909 toegenomen. Aanplantingen van den kapokboom op kleine schaal in geregelde tuinen worden aangetroffen op de eilandengroep Enggano, op Poelau Pisang en in de marga Wai Sindi (Benkoelen), zoomede in het district Boeding en in het zuidelijk gedeelte van het district Tandjoengpandan (Billiton). Uit Palembang werd uitgevoerd 153 853 K.G. kapok, tegen 284 639 K.G. in 1908, en uit Tapa Toean en Lho Seumawe (Atjeh) respectievelijk 7847 en 30 080 K.G. In de afdeelingen Menado en Amoerang der residentie Menado werd in 1909 aan de cultuur van kapok veel aandacht gewijd. De bibit, door de bevolking op aansporing van het bestuur verzameld, werd op het einde van het jaar grootendeels op de erven, langs de wegen der negorijen en in de tuinen uitgeplant; ook in 1910 zal daarmede worden voortgegaan. In Gorontalo komen vrij veel kapokboomen voor, doch van eene eigenlijke cultuur door de bevolking is geen sprake.

Bepaalde cultuur van *arèn* treft men in de residentie Tapanoeli alleen aan in de afdeeling Natal en Batang Natal; in de afdeeling Padang Sidimpoean van dat gewest komt de arènpalm zeer veel voor, doch geregelde aanplantingen vindt men er niet. Uit de onderafdeelingen Ogan Hilir en Blidah en Komering Hilir der residentie Palembang werden in 1909 naar de gewestelijke hoofdplaats verzonden respectievelijk 28 800 en 670 500 pakjes arènsuiker, zoomede 19 400 en 9873 blikken uit het product van den arènboom vervaardigde stroopsuiker. In Atjeh werd door het bestuur herhaaldelijk op het aanplanten van deze nuttige palmsoort aangedrongen, doch de bevolking toont weinig medewerking, hoewel zij bekend is met de voordeelen, welke de plant oplevert. Op Billiton werden in 1909 18 628 arènboomen bijgeplant, tegen 18 640 in 1908. De productie aan arènsuiker en arènazijn was slechts voldoende voor plaatselijk gebruik, zoodat niets werd verscheept. In de Westerafdeeling van Borneo komt de cultuur van arèn hoofdzakelijk voor in de afdeelingen Tajan, Landak en Soekadana, waar zij een voornaam bestaansmiddel voor de bevolking is. De arènsuiker, algemeen in het gewest „goela Tajan" genoemd, wordt naar de andere afdeelingen uitgevoerd, zoomede naar Serawak. In Menado wordt de arènboom zeer veel aangetroffen in de bosschen en groeit hij ook op erven en djoramei-(braakliggende)gronden; ook in de afdeeling Gorontalo wordt hij thans aangeplant, daar de bevolking er op verschillende wijzen nut van trekt. Op Celebes wordt de arèn niet gecultiveerd, doch komt niettemin overal voor; de suikerbereiding uit het product van die boomen levert een goed middel van bestaan voor de bevolking op.

Uit Benkoelen werd in 1909 aan *pinang*noten 4939 K.G. uitgevoerd, uit Palembang 4 218 799 K.G., van de eilanden der afdeeling Bengkalis 471 468 K.G., uit het overige gedeelte van de Oostkust van Sumatra 2 636 139 K.G., uit Billiton 4 560 K.G. en uit de Westerafdeeling van Borneo 2 600 160 K.G. Op Billiton werden in 1909 7 702 pinangboomen bijgeplant. Omtrent de pinangcultuur in Atjeh en onderhoorigheden zie men hoofdst. C, § 3.

Bamboe wordt nagenoeg overal in het wild en hier en daar ook in de kampongs aangetroffen. In Lematang Hilir (Palembang) worden er vlotten van vervaardigd, welke voor afvoer van bruinkolen dienen. Op Billiton werd aan de cultuur van bamboe zeer weinig gedaan, daar het product, wegens de zeer inferieure qualiteit, niet als bouwmateriaal is aan te wenden; in de plaats daarvan wordt wildhout, dat in voldoende hoeveelheid aanwezig is, gebruikt. Sedert zijn echter van het departement van landbouw te Buitenzorg stekken van uitstekende bamboesoorten ontvangen en door de bevolking uitgeplant, om te zien of de cultuur op het eiland wil slagen. Te Padang Tikar in de afdeeling Soengaikakap (Westerafdeeling van Borneo) komen bamboe-aanplantingen van eenige beteekenis voor.

In de residentie Palembang treft men thans bijna overal *karet*-boompjes aan. Zij gedijen het best in de afdeelingen Ogan en Komering Oeloe, Palembangsche Bovenlanden en Rawas. De boomen zijn over het algemeen nog te jong om afgetapt te worden. De opbrengst bedroeg in eerstgemelde afdeeling 12 500 K.G. en in de Palembangsche Bovenlanden 62 400 K.G. Voor de pikol werd f 50 à f 100 betaald. Ter Oostkust van Sumatra breidde de *rubber*cultuur zich uit. Uit de kweekplaatsen te Koeta Radja (Atjeh en onderhoorigheden) werden in 1909 8 750 *ficus*-plantjes aan de bevolking verstrekt. Ook te Meulaboh werd gedurende de laatste helft van dat jaar eene pepinière van genoemde getahsoort aangelegd, ten einde aan de vraag naar deze plantjes door de bevolking dier streek te kunnen voldoen. In de Westerafdeeling van Borneo belooft de cultuur van *para-rubber* eene goede toekomst; de aanplantingen slagen tot dusver goed. In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo schijnt de bevolking, hoewel het niet aan aanmoediging van bestuurswege ontbreekt, door het tot nog toe uitblijven van geldelijke resultaten, slechts noode tot uitbreiding van de karet-cultuur over te gaan. Alleen de inlanders in de onderafdeelingen Tabalong en Kloea maken daarop eene gunstige uitzondering, aangelokt door de geldelijke voordeelen, welke hun van particuliere zijde worden beloofd voor de exploitatie van de hun toebehoorende, reeds aftapbare ficusboomen. In December 1909 werd te Kloea een begin gemaakt met de uitgifte van een groot complex woeste gronden aan de inlandsche bevolking, ter beplanting met *Heveabrasiliensis*, waartoe eene hoeveelheid van 250 000 zaden uit Singapore werd besteld. In Boentok bestaan de aanplantingen uit eenige duizendtallen boomen, terwijl in Martapoera, waar op de erven stekken worden geplant, de cultuur meer en meer de aandacht van de bevolking trekt. In de Riams werden de aanplantingen met 4 000 boompjes uitgebreid. Nabij de kampong Pasir (afd. Pasir) is de bevolking bezig met het aanleggen van een vrij grooten hevea-aanplant, waarvoor een millioen zaden werden ingevoerd. In het landschap Pagatan-Koesan werden ook eenige bouws beplant met pararubber; in Tjantoeng werden 1200 plantjes in den grond gezet.

In de afdeeling Bataklanden (Tapanoeli) neemt de cultuur van *benzoë* zeer toe; de afvoer geschiedt naar Sibolga en Baros. Elders in Tapanoeli neemt de bevolking eenvoudig bezit van de in het wild groeiende benzoëboomen en exploi-

teert die. De uitvoer van benzoë uit Sibolga alleen bedroeg in 1909 700 ton.

Van de teelt van *koffo (Manilla-hennep)* op de Talaud-eilanden (Menado) valt thans niets nieuws te vermelden.

De *lontar*palm komt in Timor en onderhoorigheden door het geheele gewest voor, doch van geregelde cultuur is geen sprake. In West-Timor en op Roti en Sawoe verzorgt men de vanzelf opgekomen jonge boomen, zoodra men ziet dat er voordeel van te halen is. Uit het afgetapte sap worden suiker en stroop bereid, welke naast djagoeng voor de bevolking hoofdvoedsel zijn. Het grootste gedeelte der bevolking van de genoemde streken vindt in het aftappen van den lontarboom gedurende de droge maanden van het jaar een hoofdmiddel van bestaan; vooral op Roti wijdt men zich bijna geheel en al aan dien tak van nijverheid. De uitkomsten van den oogst waren bevredigend. Uit Roti werd veel stroop uitgevoerd naar andere eilanden van het gewest en naar Celebes. Door gisting van de stroop en suiker wordt laroe verkregen, een geliefkoosde drank van de bevolking. De lontarpalm levert voorts het hout voor huizenbouw, terwijl de bladeren veel gebezigd worden voor dakbedekking en voor het maken van doozen, mandjes en hoeden.

Rotan wordt in Palembang overal, zoowel in het wild als in aanplantingen, aangetroffen. De uitvoer in 1909 bedroeg 2 594 728 K.G. bindrotan en 37 817 K.G. stokrotan. In de residentie Westerafdeeling van Borneo wordt rotan door de inlandsche bevolking hoe langer hoe meer aangeplant, daar dit product in de bosschen zeer schaarsch begint te worden. Ook in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo breidt de cultuur zich uit, dank zij de over het geheel goede prijzen van het product. Het bestuur is er steeds op uit deze cultuur bij de bevolking aan te moedigen. In 1909 werd uitgevoerd 9 062 348 K.G., tegen 8 112 573 K.G. in 1908.

De cultuur van *kaneel* is van eenige beteekenis in de districten Sonder, Kawangkoan en Tombariri der residentie Menado. De boomen hadden te lijden onder eene ziekte, waardoor de bast minderwaardig wordt. In de eerstgemelde twee districten is bibit verzameld voor uitbreiding van de cultuur.

In Ternate en onderhoordigheden is de geheele handel in hoofdzaak gericht op de inzameling van *vogelhuiden* en *boschproducten*, voornamelijk gomdamar, gomcopal, rotan en ebbenhout. De prijzen voor vogelhuiden, die in den loop van 1909 steeds stijgende waren, daalden snel na het bekend worden van de zoogenaamde vogelordonnantie (Ind. St. 1909 nº. 497, juncto nos. 594 en 600), als gevolg waarvan op Nieuw-Guinea eenige partijen zoo spoedig mogelijk van de hand werden gedaan. Daarna handhaafden de prijzen zich op de vorige hoogte en was zelfs weder eenige rijzing merkbaar. Voor damar bleven de prijzen in het buitenland gedrukt, terwijl die voor ebbenhout nauwelijks de kosten konden dekken. Uitgevoerd werd voor f 335 960 aan vogelhuiden, voor f 458 510 aan gomdamar en gomcopal, voor f 85 840 aan ebbenhout en voor f 3397 aan rotan.

De uitvoer van boschproducten uit Sumatra's Westkust beliep 158 071 K.G. getahpertja, 566 194 K.G. gomdamar, 142 993 K.G. gomelastiek, 44 650 K.G. benzoë, 882 711 K.G. cassia en 2 152 068 K.G. rotan, tegen respectievelijk 46 743, 670 913, 10 371, 71 320, 660 073 en 2 799 489 K.G. in 1908.

2°. GOUVERNEMENTS CAOUTCHOUC-ONDERNEMING.

In 1909 werden 153 bouws ontgonnen en met 40 762 boomen beplant, zoodat bij het einde des jaars de beplante oppervlakte in totaal bedroeg 481 bouws met 113 996 boomen, terwijl 30 bouws plantklaar lagen.

Alle beplante terreinen zijn krachtig gedraineerd. De groei van de plantsoenen is bevredigend; ziekten of plagen kwamen zoo goed als niet voor. De gezondheidstoestand van het Europeesch personeel en die van de arbeiders was bevredigend. Het aantal contractanten bleef hetzelfde. Dagelijks werkten gemiddeld 225 vrije koelies, in hoofdzaak Atjehers. Rust en orde werden geen enkele maal verstoord.

3°. PARTICULIERE ONDERNEMINGEN.

Met het oog op de omstandigheid dat, door de groote uitbreiding in de laatste jaren van de theecultuur op Java en voornamelijk in de Preanger-Regentschappen, een belangrijk deel van de voor die cultuur geschikte en beschikbare gronden bereids in beslag is genomen, hebben eenige belanghebbenden bij die cultuur het voornemen opgevat om in een ander deel van den Archipel, met name ter Sumatra's Westkust, eene thee-onderneming tot stand te brengen, ter voorbereiding waarvan zich reeds eenige theeplanters derwaarts hebben begeven. Ten einde hun bij hunne pogingen zooveel mogelijk steun te verleenen, is den chef van het door de Soekaboemische landbouwvereeniging onderhouden proefstation voor thee in Juli 1910 opgedragen zich op 's lands kosten naar Sumatra's Westkust te begeven, ten einde aldaar onderzoekingen in het belang van de theecultuur in te stellen.

a. LANDBOUWONDERNEMINGEN OP GRONDEN, DOOR HET GOUVERNEMENT IN ERFPACHT OF IN HUUR AFGESTAAN.

Voor deze rubriek zijn slechts opgaven ontvangen van 49 ondernemingen, welke gezamenlijk beschikten over ongeveer 90 800 bouws, met eene beplante uitgestrektheid van bijna 13 400 bouws.

Bij 22 van deze 49 ondernemingen was koffie de hoofdcultuur, met eene opbrengst van 12 928 pikol, waaronder 3628 pikol Liberia-koffie, terwijl over 1908, ten aanzien van 33 ondernemingen, eene productie van 15 255 pikol gewone en Liberia-koffie was opgegeven.

Omtrent den oogst van andere, hetzij als hoofd- dan wel als bijproduct geteelde gewassen, zie men tabel I van bijlage OO.

b. LANDBOUWONDERNEMINGEN, WELKE (IN DE ONDER RECHTSTREEKSCH BESTUUR STAANDE STREKEN) UITSLUITEND BERUSTEN OP OVEREENKOMSTEN MET DE BEVOLKING.

De in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werkende onderneming van dezen aard, die zich bezighoudt met den opkoop van tabak, besteedde per 14 000 bladeren de volgende prijzen:

1ste lengte	....	f 17,50
2de ,,	....	10,—
3de ,,	....	3,—
4de ,,	....	2,50,

benevens 50 % van de op het product te behalen netto-winst. Omtrent de naleving van de gesloten onderhandsche overeenkomsten werden geen klachten vernomen. Het sorteeren wordt naar tarief berekend, zoodat eene vlugge sorteerster tot f 4 per week kan verdienen.

c. LANDBOUWONDERNEMINGEN OP GRONDEN, DOOR HET GOUVERNEMENT IN EIGENDOM AFGESTAAN.

De weersgesteldheid gedurende 1909 was, door de vele en overvloedige regens, niet gunstig voor de notencultuur op de specerijperken op Banda, zoodat de oogst (waaromtrent geen cijferopgaven zijn ontvangen) niet zoo ruim is geweest als men aanvankelijk dacht; op de ongunstig gelegen perken Beneden-Dender, Boven-Dender en Laoetang was de oogst zelfs zeer gering.

Met het oog op den voortdurenden achteruitgang van de notencultuur en den daarmede gepaard gaanden achteruitgang van den economischen toestand op de Banda-eilanden, is de directeur van landbouw in September 1909 gemachtigd om een deskundige op landbouwgebied naar Banda te zenden, ten einde voorlichting te verstrekken aangaande hetgeen tot opheffing van den landbouw aldaar gedaan zou kunnen worden en voorbereidende maatregelen te nemen voor het stichten van een proeftuin voor andere cultures dan die van muskaatnoten.

Onder de specerijperken worden er trouwens reeds enkele aangetroffen, waarop als bijcultures aanplantingen van koffie, cacao, vanille en heveabrasiliensis voorkomen. De hevea-aanplant op de perken Namoeloe, Arcadië en Eldorado, welke 1½ jaar oud is, staat zeer goed en belooft veel voor de toekomst. Op het perk Boetong is een koffietuin aangelegd,

welke goed gedijt, terwijl op de perken Beneden-Dender, Boven-Dender en Raning vanilletuinen aanwezig zijn.

Van de overige particuliere landerijen in de buitenbezittingen valt thans niets bijzonders te vermelden.

Voor eene nominatieve opgave van de particuliere landerijen en specerijperken zie men bijlagen MM en OO van deel I van den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië voor 1910.

d. Landbouwondernemingen, gevestigd op gronden, bij contract verkregen van vorsten en hoofden van in het genot van zelfbestuur gelaten inlandsche landschappen.

In 1909 waren ter Oostkust van Sumatra in exploitatie 116 tabaksondernemingen, doch slechts van 115 zijn opgaven ontvangen (zie bijlage OO, sub II). De productie bedroeg 350 669 pikol, tegen 377 928 pikol van 116 ondernemingen in 1908. Op een drietal ondernemingen, waar in 1908 nog tabak werd geteeld, werd in 1909 overgegaan tot het drijven van andere cultures, hoofdzakelijk caoutchouc en klappers. De hoeveelheid tabak, oogst 1908, die in 1909 op de Europeesche markt werd gebracht, bedroeg 271 358 pakken van 75 K.G., tegen 272 341 pakken in 1908 (oogst 1907). De opbrengst beliep ongeveer f 46 350 000, d.i. dooreengenomen f 1,10 per ½ K.G. of f 0,18 per ½ K.G. meer dan in 1908. Deze verhoogde marktprijs was een gevolg van de voldoende rijpheid, bevredigende kleur en zorgvuldige behandeling van de tabak.

Met betrekking tot de residentie Riouw en onderhoorigheden werden opgaven ontvangen van 15 ondernemingen, met eene gezamenlijke oppervlakte van ± 57 500 bouws, waarvan echter slechts ± 13 000 bouws in exploitatie waren. De voornaamste producten zijn gambir, caoutchouc, getahpertja, ananas en klappers.

Op de 5 ondernemingen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, waaromtrent opgaven ontvangen zijn, waren de geteelde producten caoutchouc, klappers en rotan.

De door een Chinees geëxploiteerde 240 bouws groote (waarvan ± 12 bouws beplant) onderneming op het eilandje Kera in de baai van Koepang (Timor en onderhoorigheden) produceerde gedurende 1909 slechts ongeveer 5000 klappers. Tot genoemd gewest behoort thans ook de onderneming Soengai Kananga in de onderafdeeling Bima op Soembawa (vroeger ressorteerende onder het gouvernement Celebes en onderhoorigheden), met eene uitgestrektheid van ± 10 000 bouws, doch weinig beplant; de productie bedroeg in 1909 slechts 60 pikol koffie en 150 pikol copra.

De eenige in de residentie Menado gelegen onderneming, Damar genaamd, groot 4300 bouws, is niet in exploitatie.

In de residentie Ternate en onderhoorigheden bevinden zich 2 ondernemingen, waarvan er één een aanplant heeft van ruim 2100 bouws. Zij voerde in 1909 575 pikol koffie en 245 pikol copra uit.

Omtrent de ondernemingen in de Westerafdeeling van Borneo zijn geen opgaven ontvangen.

II. BOSCHWEZEN.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Bij Gouv. Btn. 5 Oct. 1909 nos. 23 en 24 (Ind. St. nos. 486 en 487) en 20 April 1910 n°. 10 (Ind. St. n°. 261) zijn de definitief ingerichte djatibosschen, behoorende tot de boschcomplexen Nanas, Pajaman, (res. Rembang) en Tanggoeng (res. Semarang) — respectievelijk groot 4924, 4115 en 3944 H.A. — afgescheiden van de boschdistricten Blora en Semarang—West-Soerakarta en tot houtvesterijen samengevoegd. Gedurende de eerste tienjarige periode wordt de houtval geraamd op respectievelijk 52 710, 44 370 en 12 000 M³. timmerhout en 19 000, 30 000 en 48 000 stapelmeter brandhout, waarbij op eene ruime rondhout-exploitatie gerekend is. De inkomsten worden geschat op f 1 333 000, f 1 074 600 en f 368 000 en de uitgaven op f 708 500, f 530 700 en f 337 000, gevende een gemiddeld saldo per jaar en per hectare van f 14, f 13 en f 0,80. De bosschen van de houtvesterij Tanggoeng hebben in vroegere tijden sterk geleden van ongeregeld aankappen, waardoor de boschgesteldheid thans veel te wenschen overlaat.

Het reglement voor den dienst van het boschwezen op Java en Madoera is, voor zooveel betreft de verstrekking van hout ten behoeve van door de inlandsche bevolking in gemeentedienst uit te voeren werken, aangevuld bij Gouv. Bt. 10 Juni 1910 n°. 14.

Bij Ord. van 15 Aug. 1909 (Ind. St. n°. 416) zijn bepalingen vastgesteld op het gebruik van slaghamers en slagstempels of kloppers, dienende tot boschmerken.

In Maart 1909 (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7037) is door den hoofdinspecteur, chef van den dienst van het boschwezen, eene instructie uitgevaardigd voor de maandelijksche kasverantwoording van het ondergeschikt personeel in de boschdistricten.

A. Boschbeheer in engeren zin.

Uitgestrektheid en gesteldheid der bosschen. De oppervlakte der djatibosschen, die op ult. 1908 667 700 H.A. bedroeg, werd, in hoofdzaak tengevolge van de toevoeging of afschrijving van een 4-tal min of meer belangrijke complexen [1]), bij het einde van 1909 vastgesteld op 673 573 H.A. [2]), waarvan 518 034 H.A. grootendeels min of meer uitgekapt natuurbosch en 155 539 H.A. herbosschingen. Omtrent het areaal der wildhoutbosschen gelden dezelfde opmerkingen als die vervat in kol. 262 van K. V. 1909.

De gesteldheid der djatibosschen in de houtvesterijen bleef vooruitgaande; zelfs is in sommige van deze definitief ingerichte complexen de invloed van het intensieve beheer reeds duidelijk merkbaar. In de boschdistricten daarentegen, bleef de toestand nagenoeg stationnair. Waar door een nauwlettender toezicht het voorkomen van uitgestrekte branden, van diefstallen op groote schaal e. d. beperkt kon worden, is ook hier eene verandering ten goede ontstaan. In de wildhoutbosschen liet de toestand, door onvoldoende bewaking, nog veel te wenschen over. Tengevolge van den natten oostmoeson kwamen weinig of geen branden voor. In Kedoe werden voor het grassnijden bepaalde terreinen aangewezen.

Grensregeling en afbakening der bosschen. Wat de djatibosschen aangaat, kwamen deze werkzaamheden, op 18000 H.A. na, hoofdzakelijk gelegen in de boschdistricten West-Cheribon— Soemedang en Besoeki, gereed [3]). In de in

[1]) In Oost-Cheribon—Tegal werd een ten onrechte tot de djatibosschen gerekend, ruim 3500 H.A. groot wildhout-complex afgeschreven en wederom bij het wildhout-areaal gevoegd, terwijl, in verband met de vaststelling van twee grensregelingsprojecten, de oppervlakte in Noord-Soerabaja—Madoera verminderde met 573 H.A. De nog altijd pro memorie gevoerde bosschen op het eiland Kangean (± 4 500 H.A.) werden definitief bij het areaal gevoegd, hetgeen mede het geval was met eenige tot nog toe tot het wildhout-areaal gerekende bosschen in Bodjonegoro (± 5 800 H.A.).

[2]) Beide totalen met uitzondering van de (trouwens weinig belangrijke) djatibosschen in de residentiën Bantam en Madoera en een deel van Soerakarta en Djokjakarta.

[3]) Van eene oppervlakte van 18 000 H.A. waren op ult. 1909 de grensregelings-processen-verbaal nog niet goedgekeurd.

stand te houden wildhoutbosschen was op ult. 1909 de grensregeling ten aanzien van circa 187 000 H.A. voltooid, terwijl de begrenzing van de eigenlijke Pemali-bosschen (zie K. V. 1909, kol. 262) haar beslag kreeg.

Verschillende andere werkzaamheden, met de voorloopige inrichting der djatibosschen in verband staande. Er werden opgericht 1 houtvesterswoning, 10 opzienerswoningen en 41 woningen voor de boschpolitie, terwijl eene particuliere woning (administrateurswoning) werd overgenomen. Van het geheele beheerspersoneel waren op ult. 1909 in gouvernementswoningen gehuisvest: 13 houtvesters, 12 adjunct-houtvesters, 84 hoofd-opzieners, opzieners en leerling-opzieners en 455 mantri's-boschpolitie en boschwachters, terwijl aan het schrijverspersoneel in een 2-tal houtvesterijen eveneens van gouvernementswege huisvesting verstrekt werd. Aan een 20-tal boschpolitie-beambten werden voor eigen gebruik dienstvelden afgestaan.

Voor de voorloopige inrichting der djatibosschen werd uitgegeven f 184 993, tegen f 194 543 in 1908.

Djaticultuur. De gedurende den westmoeson 1908/9 met djati beplante terreinen besloegen eene oppervlakte van 7325 H.A.; de totale kosten waren f 313 773, d.i. f 42,84 per H.A. In 1908 waren deze cijfers 6552, f 294 847 en f 45.

De abnormale weersgesteldheid gedurende de laatste maanden van het verslagjaar had een ongunstigen invloed zoowel op het kiemen der pitten als op de verdere ontwikkeling van de jonge planten; herhaalde inboetingen moesten bijna overal plaats vinden. De proeven met tusschenplanting van kemlandingan (Leucaena glauca), ter bestrijding van den alang-alang-groei, werden — behalve in Krawang, waar, in verband met de minder gunstige resultaten, de kemlandingan door een ander gewas vervangen is —, over 't algemeen met goed gevolg, voortgezet, terwijl maatregelen worden getroffen om reeds gedurende de exploitatie der bosschen de ontwikkeling van dit onkruid zooveel mogelijk in kiem tegen te gaan.

De herbosschingen door middel van opslagculturen vonden vooral in Noord-Soerabaja—Madoera en ook in Grobogan toepassing; in eerstgenoemd boschdistrict werd 88% van de totale oppervlakte op deze wijze gecultiveerd. De ontwikkeling van den opslag blijft voldoende, vooral in Grobogan, waar intusschen de pitculturen het op den duur nog in ontwikkeling winnen. De in Grobogan genomen proeven met het geleidelijk wegnemen van het oude bosch op plaatsen waar opslag voorkomt, slaagden naar wensch.

De in de djati-aanplantingen van Ngawi voorkomende schimmelziekte breidde zich uit tot de op 10 K.M. afstand gelegen culturen van Bandjoebiroe. Maatregelen zijn genomen om verdere verspreiding van de ziekte tegen te gaan.

Wildhoutcultuur. De in 1904 op de noordwestelijke helling van den Sindoro aangelegde gordelcultuur is nog altijd niet gesloten; voornamelijk het noordwestelijk deel van deze cultuur heeft te lijden van de hevige winden, welke daar bijna het geheele jaar door waaien en zeer uitdrogend op de jonge planten werken.

In het boschdistrict Besoeki wordt veel werk gemaakt van sadeng-cultuur; het direct uitpoten van de pitten in den vollen grond bleek doelmatiger en goedkooper dan de vroeger gevolgde methode van het uitplanten van het vooraf in potten gekweekte gewas. Tot den aanleg van bamboe-aanplantingen in dit boschdistrict kon nog niet worden overgegaan, aangezien de daartoe geschikte terreinen nog niet tot de boschreserve zijn gebracht.

De kosten van de wildhoutculturen (buiten het gebied der djatibosschen) bedroegen, ongerekend de uitgaven voor caoutchouccultuur binnen het gebied der wildhoutbosschen, f 21 382, tegen f 24 629 in 1908.

Caoutchouccultuur. De culturen van caoutchouc leverende gewassen besloegen op ult. 1909, in verband met den aanleg van nieuwe terreinen en de afschrijving dan wel bijvoeging van enkele gronden in de boschdistricten Japara en Oost-Preanger, 8250 H.A., waarvan 7287 H.A. Ficus elastica, 911 H.A. Hevea brasiliensis en 52 H.A. Castilloa elastica. De stand van het gewas bleef voldoen. Ook in 1909 werden, evenals bij de djaticulturen (zie hiervóór), teneinde alang-alang-groei te voorkomen, veel kemlandingan en andere gewassen tusschengeplant, terwijl in Krawang, tot bestrijding van dit euvel, eene nieuwe methode van grondbewerking wordt toegepast. Van ziekten en insectenplagen hadden de aanplantingen zoo goed als niet te lijden; alleen in Madioen kwam in de Ficus-culturen in geringe mate wortelziekte voor, terwijl in sommige Ficus-culturen in Krawang de planten, na de tapping, door boorders werden aangetast.

De op Noesa Kambangan door gestraften aangelegde culturen werden met eene uitgestrektheid van 70 H.A. (50 H.A. Hevea en 20 H.A. Ficus) uitgebreid. In de oudere Hevea-culturen in Pekalongan en Ngarengan werden respectievelijk 93 000 en 12 500 zaden verzameld. De caoutchouc-oogst van 1909 uit de Ficus-aanplantingen in verschillende boschdistricten en houtvesterijen beliep 7123 K.G.

In het geheel werd tot ult. 1909 aan de caoutchouc-cultuur besteed, inclusief de kosten van de mislukte culturen en van de kweekbedden, rond f 742 000 (= ± f 90 per H.A.), waarvan in 1909 alleen f 118 958 (tegen f 129 000 in 1908).

Exploitatie der djati- en wildhoutbosschen. De gezamenlijke productie van djatihout, zoowel van de geregelde als van de ongeregelde exploitaties, exclusief uitdunning, bedroeg 263 039 M³. timmerhout en 890 898 stapelmeter brandhout, tegen respectievelijk 242 039 M³. en 825 464 stapelmeter in 1908. Van de geheele opbrengst werd door geregelde exploitatie verkregen: door tusschenkomst van aannemers 142 530 M³. en 472 215 stapelmeter en in eigen beheer 108 652 M³. en 416 263 stapelmeter, welke cijfers in 1908 respectievelijk waren 147 694 M³. en 487 311 stapelmeter en 78 576 M³. en 334 627 [1]) stapelmeter. De stijging van de door exploitatie in eigen beheer verkregen hoeveelheid hout moet, althans voor het timmerhout, gedeeltelijk worden toegeschreven aan den steeds meer toepassing vindenden rondhoutkap; vooral in de houtvesterijen werd, waar eenigszins mogelijk, deze wijze van bekapping doorgevoerd. De totale in deze complexen gekapte massa bestond voor 59% uit dolkenhout; het maximum werd bereikt in Noord-Kradenan (90%), het minimum in Margasari (9.5%). Ook door enkele particuliere houtcontractanten werd getracht de rondhoutexploitatie in te voeren en uit te breiden. Waren het aanvankelijk alleen de kleinere en jongere ondernemingen, gedurende 1909 ging ook de Nederlandsch-Indische Houtaankapmaatschappij op sommige harer perceelen een aanzienlijk procent der gansche houtmassa in dolkenvorm opwerken. De in de houtvesterij Tjabak in gebruik genomen sleepmachine heeft nog niet geheel aan de gestelde verwachtingen beantwoord. Eene mechanische exploitatie zal over het algemeen alleen daar rendabel zijn, waar uitgestrekte leeg te kappen terreinen ter beschikking staan, of waar, in de intensief beheerde houtvesterijen met hunne kleine en verspreide kapvlakten, de houtmassa per hectare zeer aanzienlijk is.

De zoogenaamde ongeregelde aankappen, welke wederom plaats vonden 1°. *krachtens last* (ten behoeve van 's lands dienst of van de door de bevolking in gemeentedienst uit te voeren werken) en 2°. *krachtens vergunning* (zoo aan inlanders als aan niet-inlanders), beliepen: die sub 1°. 11 149 M³. djati-timmerhout benevens 1524 stapelmeter djati-brandhout, die sub 2°. 708 M³. djati-timmerhout en 896 stapelmeter djati-brandhout. Aan wildhout werd door ongeregelden aankap verkregen 5005 M³. timmerhout en 3167 stapelmeter brandhout.

De uitgestrektheid van het voor de exploitatie in eigen beheer aangelegde railbaannet beliep op ult. 1909 341 K.M.

De op de verschillende stapelplaatsen aan te voeren houtmassa's werden ook in 1909, hetzij bij openbare inschrijving, hetzij bij onderhandsch contract, na vooraf gestelde limiteprijzen afgestaan.

Vergelijkt men de resultaten van het beheer der oudste 10 houtvesterijen in 1908 met die van de oudste 13 in 1909, dan valt eene kleine achteruitgang te constateeren, omdat de in laatstgemeld jaar toegevoegde drie nieuwe houtvesterijen (Manggar, Telawa en Tjabak) wegens belangrijke uitgaven voor buitengewone maatregelen een nadeelig saldo van ruim f 72 000 opleverden. Tegen eene netto opbrengst van f 6,54 per H.A. in 1908 werd in 1909 f 6.02 verkregen. Vergelijkt

[1]) Het in K. V. 1909, kol. 264, opgegeven cijfer 534 627 is onjuist.

men echter, wat juister is, de uitkomsten van de oudste 10 houtvesterijen in elk der jaren 1908 en 1909, dan worden de cijfers respectievelijk f 6,54 en f 8,78. De opbrengst voor de 22 djatiboschdistricten (waarin de aankap in eigen beheer eene groote uitbreiding ondergaan heeft) beliep f 3,59 per H.A.

In 1909 kwamen 16 nieuwe perceelen in werking. De eerste negen perceelen (leegkapperceelen), met eene getaxeerde houtmassa van 49 398 M³. timmerhout en 408 425 stapelmeter brandhout en eene minimum-inschrijvingssom van f 1 056 521, brachten f 1 593 467 op. De zuiveringsperceelen (getaxeerde houtmassa 39 388 M³.) werden ondershands afgestaan tegen betaling van eene retributie voor balkenhout van 5 M. en langer, welke afwisselde van f 16,20 tot f 21,60 (zie bijlage PP). Een 26-tal contracten liepen ten einde.

De uitvoer van djatihout beliep, volgens van de ontvangers der in- en uitvoerrechten en accijnzen verkregen opgaven, 44 845 M³. De houtprijzen op de venduties waren bevredigend. De gunstige stemming der houtmarkt blijkt wel het best uit de resultaten van de openbare inschrijvingen voor de bovengenoemde 9 leegkapperceelen. Vermindert men de totaal verschuldigde pachtsom, ad f 1 593 467, met f 285 897 voor het brandhout, dan wordt de prijs per M³. op stam f 26. Ook de kleinhandel ondervond den invloed van dezen gunstigen toestand; vooral de vraag naar kort hout vermeerderde, vermoedelijk ook tengevolge van het scherper toezicht op de ontvreemding van hout. Goed balkenhout van respectievelijk 2½, 3½, 4½, 5½ en 6½ M. lengte werd door verschillende takken van 's lands dienst betaald met f 39, f 46, f 52, f 69 en f 68.

De onderhandsche verkoop [1]) van in eigen beheer gekapt hout steeg van f 890 133 in 1908, tot f 1 373 788 in 1909. In het geheel is in 1909 aan de inlandsche bevolking verstrekt (verkocht of kosteloos afgestaan) 32 657 M³. timmerhout en 132 076 stapelmeter brandhout, waarvan respectievelijk 27 598 M³ en 100 297 stapelmeter afkomstig uit de boschdistricten en het overige uit de houtvesterijen.

Bij Gouv. Bt. 12 Nov. 1909 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 7121) is wijziging gebracht in de ontwerp-contracten voor de exploitatie of zuivering van de voorloopig ingerichte djatibosschen.

Door den directeur van landbouw zijn bij eene in Augustus 1908 aan de hoofden van gewestelijk bestuur op Java en Madoera gerichte circulaire (Bijbl. Ind. St. n°. 7102, juncto 7103) voorschriften verstrekt nopens de oplegging van boeten, voor het geval de aannemers van retributieperceelen in gebreke blijven om aan hunne verplichtingen te voldoen. De exploitatie in eigen beheer van wildhout in de boschdistricten West- en Oost-Preanger, Oost-Cheribon en Banjoemas leverde 4266 M³. timmerhout en 26 981 stapelmeter brandhout op, terwijl in Besoeki nog verkregen werden 5 715 750 stuks (13 038 M³.) bamboe en 8684 stuks (2894 M³.) sadengs. De groote stijging van de inkomsten uit laatstgemeld boschdistrict (het batig saldo bedroeg ± f 130 000, tegen f 14 000 in 1908) moet hoofdzakelijk op rekening van de bamboe-cultuur gesteld worden. Voor verdere proefnemingen werden uit het district West-Preanger 791 Rasamala-dwarsliggers aan de staatsspoorwegen verstrekt.

Uitdunning der bosschen. Van de djativerjongingen, die bij het einde van 1909 eene oppervlakte van 155 539 H.A. besloegen, konden, in verband met de toenemende werkzaamheden en het gemis aan werkkrachten, slechts 9627 H.A. gedund worden. Maatregelen zijn genomen om hierin verbetering te brengen. De inkomsten beliepen f 136 236, de uitgaven f 63 807, zoodat het batig saldo f 72 429, of f 7,52 per H.A. bedroeg. De houtopbrengst bedroeg 11 542 M³. niet of slechts ruw beslagen houtwerken en 74 084 stapelmeter brandhout. De dunning van 43 H.A. kina-plantsoenen in Kedoe en Bagelen leverde 3717 K.G. droge bast op.

---

[1]) Met uitbreiding van het bij Gouv. Bt. 22 Maart 1905 n°. 17 bepaalde (vgl. K. V. 1909, kol. 245), is bij Gouv. Bt. 3 Nov. 1909 n°. 15 (Bijbl. Ind. St. n°. 7105) in algemeenen zin machtiging verleend tot onderhandschen verkoop van zaden en planten uit de kweekbedden, zoomede van boschbijproducten.

De bij Gouv. Bt. 11 Juli 1908 n°. 13 (Bijbl. Ind. St. n°. 6862) verleende machtiging tot onderhandschen verkoop van door aankap uit de houtvesterijen en de definitief ingerichte djatibosschen verkregen kleine timmerhoutwerken, is bij Gouv. Bt. 21 Oct. 1909 n°. 39 (Bijbl. Ind. St. n°. 7104) uitgebreid tot de uit die bosschen verkregen houtskolen.

Bewaking van 's lands bosschen. In de houtvesterijen was de toestand — op enkele uitzonderingen na — gunstig. Minder bevredigend was hij in de boschdistricten, vooral in Semarang—West-Soerakarta, Grobogan en — hoewel in mindere mate — in West-Cheribon, Toeban, Padangan, Ngawi — Oost-Soerakarta en Kediri. Ook in de in stand te houden wildhoutbosschen, speciaal in Bagelen, liet de toestand, zooals hiervóór reeds is medegedeeld, wegens gebrekkig toezicht, nog veel te wenschen over.

B. Definitieve boschinrichting.

Algemeene opmerkingen. De uitgaven voor dit onderdeel van den dienst bedroegen f 219 394, tegen f 186 506 in 1908.

Grensregeling en afbakening. Nieuwe grensregeling vond alleen plaats in Japara, waar eene in vorige jaren reeds afgebakende boschstrook bij het djatibosch-areaal werd getrokken. De grensregeling van het in stand te houden wildhoutbosch op den Goenoeng Tjelering werd goedgekeurd.

Opneming en kaarteering. De gedurende het verslagjaar volledig opgenomen en gekaarteerde oppervlakte kan op 31 910 H.A. gesteld worden (55 200 H.A. in 1908), waarbij intusschen in het oog moet worden gehouden, dat de uitgestrektheid van het gereed gekomen meetwerk in complexen, waarvan de oppervlakte nog niet bepaald is, niet kan worden nagegaan. Ook is de jaarlijksche toeneming van de suppletoire metingen oorzaak, dat, bij gelijke personeel-formatie, minder tijd aan nieuw opnemingswerk kan worden besteed. Het tot ult. 1909 gereed gekomen meetwerk komt, volgens schatting, overeen met de volledige opmeting en kaarteering van 478 500 H.A. of 72% van de totale djatibosch-oppervlakte. Voltooide kaarten op de schalen 1 : 10 000 en 1 : 25 000 bestonden bij het einde van 1909 van 427 959 H.A.

Indeeling der bosschen. In de in te richten complexen werden 491 K.M. sleuftracé geprojecteerd en verschillende sleuven, paden, wegen en bruggen aangelegd, waaronder eene 95.60 M. lange kabelbrug over de kali Gelis in de houtvesterij Keling.

Boschbeschrijving. De voltooide boschbeschrijvingen in de complexen Tempoeran, Gedangan, Pajaman, Ledok Keling en Oost- en West-Pati omvatten in 1909 een totaal van 583 vakken met 1595 subvakken. Met het oog op de herziening van het bedrijfsplan van Noordwest-Wirosari werden van die houtvesterij nieuwe boschbeschrijvingen (95 vakken met 352 subvakken) vervaardigd.

Bedrijfsplannen. Van de bedrijfsplannen voor de tot houtvesterijen ingerichte boschcomplexen Nanas, Tanggoeng en Pajaman (zie hiervóór) werden de beide eersten in 1909 en werd het andere in 1910 goedgekeurd. Bij het einde van 1909 was de definitieve inrichting gereed van 18 houtvesterijen, alsmede van het boschcomplex Regaloh, ter gezamenlijke uitgestrektheid van 91 901 H.A.

C. Personeel.

Bij het einde van 1909 waren in functie: 1 hoofdinspecteur (chef van den dienst), 4 inspecteurs (van wie er 3 — 1 tevens chef der inrichting — belast waren met de controle op het beheer en 1 was aangewezen voor de buitenbezittingen), 38 houtvesters (van wie er 1 tijdelijk gesteld was ter beschikking van den hoofdinspecteur, 8 — onder wie 5 van Duitschen landaard — geplaatst waren bij de inrichting, 27 belast waren met het beheer van boschdistricten en houtvesterijen en 2 tijdelijk waren toegevoegd aan een boschbeheerder), 5 adspirant-houtvesters, 10 adjunct-houtvesters der eerste klasse (van wie er 7 belast waren met het beheer van hout-

vesterijen, 2 tijdelijk waren toegevoegd aan een beheerder van een boschdistrict en 1 geplaatst was bij de inrichting), 13 adjunct-houtvesters der tweede klasse (van wie 7 bij het beheer en 6 bij de inrichting), 7 hoofdopzieners (van wie 1 tijdelijk), 77 Europeesche opzieners (van wie 2 bij de inrichting en 1 bij het boschbeheer op Billiton), 3 inlandsche opzieners, 46 Europeesche leerling-opzieners (van wie 3 bij de inrichting), 5 inlandsche leerling-opzieners, 260 mantri's-politie en 403 boschwachters. Het personeel voor de opnemingen bestond uit: 2 chefs-opnemers, 8 opnemers, 1 leerling-opnemer en 24 mantri's-opnemer (van wie 3 tijdelijk).

D. Baten en lasten.

De inkomsten van het boschwezen (exclusief de waarde, ad f 179 813, van het op last gekapte hout voor desawerken) bedroegen f 5 380 606 en de uitgaven f 3 482 190. De netto inkomsten waren mitsdien, zonder bijberekening van de genoemde waarde, f 1 898 416, d. i. f 271 816 meer dan de raming en f 99 046 lager dan het saldo in 1908, waarbij echter in aanmerking moet worden genomen, dat de waarde van het restant hout, in de houtvesterijen en boschdistricten op ult. 1909 ± f 400 000 meer bedroeg dan op ult. 1908.

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

Het beheer van de bosschen in de buitenbezittingen bleef in hoofdzaak toevertrouwd aan de ambtenaren van het binnenlandsch bestuur. Maatregelen zijn genomen tot invoering van een geregeld boschbeheer op Billiton, zoowel met het oog op de hydrologische belangen van dat gewest, als ter voorziening in de houtbehoefte van de bevolking en van de Billiton-Maatschappij. Tot dat einde werd door den inspecteur van het boschwezen in de buitenbezittingen (vgl. K. V. 1909, kol. 267) in November 1909 aan dat eiland een bezoek gebracht, bij welke gelegenheid door hem aan den aldaar geplaatsten boschopziener instructiën verstrekt werden voor de samenstelling van de begroeiings-kaarten en voor het treffen van maatregelen tot tegengang van verdere boschvernieling. Aan retributie wegens verstrekt hout was in 1909 op Billiton door de bevolking verschuldigd een bedrag van f4866 (f 1272 in 1908), welke vermeerdering moet worden toegeschreven aan het verscherpte toezicht op den aankap.

In de residentie Oostkust van Sumatra bedroeg het aantal balkenkapperijen, plankenzagerijen, houtskoolbranderijen en brandhoutkapperijen, waarvoor aan Chineezen (meestal uit Singapore afkomstig) licentie werd verleend (zoogenaamde panglong-licenties) [1]) respectievelijk 68, 10, 39 en 20, tegen 70, 14, 42 en 23 in 1908. De cijns steeg van f 64 688 tot f 66 683. Een nieuw panglong-reglement is vastgesteld bij Ord. van 6 Sept. 1909 (Ind. St. n°. 448), terwijl bij Gouv. Bt. 9 Maart 1910 n°. 28 gelden beschikbaar zijn gesteld voor de aanschaffing van een 2-tal vaartuigen ten behoeve van het toezicht op de houtaankapperijen in de afdeeling Bengkalis.

In het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden werden eenige boschexploitaties met succes gedreven, en wel speciaal in de afdeeling Oostkust van Atjeh, van waar het hout werd uitgevoerd naar Pinang en naar de residentie Oostkust van Sumatra. De beide houtaankap-ondernemingen op het eiland Simeuloe leverden slechts 1660 M³. Rasak- en Kroeëng-batoe-hout op.

Overal was veel aanvraag naar terreinen met djeloetoengboomen (welke eene groote hoeveelheid melksap met een zeer gering caoutchouc-gehalte hebben). Maatregelen worden genomen om de winning van dat product — waarmede veelal de vernietiging van den boom gepaard gaat — op minder schadelijke wijze te doen geschieden. De tannine-fabrieken te Telokajer en Soekadana voerden in 1909 voor eene waarde van ± f 50 000 aan cutch uit. Omtrent den uitvoer gedurende 1909 van in de buitenbezittingen door de bevolking ingezamelde boschproducten zij verwezen naar de algemeene handelsstatistiek. De netto inkomsten uit de bosschen in de buitenbezittingen bedroegen gedurende het verslagjaar f 90 535.

Door den resident van Banka en onderhoorigheden is in April 1910 (Jav. Ct. n°. 28) eene verordening uitgevaardigd op het kappen van boelin (ijzerhout-)boomen en het verzamelen van dood boelin-hout.

In October 1909 is door den resident van Ternate, ingevolge de hem daartoe bij Gouv. Bt. 3 Aug. 1909 n°. 5 verstrekte machtiging, met de Obi-Exploitatie-maatschappij eene overeenkomst aangegaan, waarbij de duur van het met die Maatschappij gesloten contract betreffende de inzameling van boschproducten op het eiland Groot-Obi (zie K. V. 1906, kol. 262) van 5 op 10 jaren is gebracht. In Juni 1910 is aan de Maatschappij vergund hare uit het bedoelde contract voortvloeiende rechten en verplichtingen over te dragen aan de te Amsterdam gevestigde Obi-Gom-compagnie.

III. VEEARTSENIJKUNDIGE DIENST EN VEETEELT.

A. VEEARTSENIJKUNDIGE DIENST.

Bij het einde van 1909 waren bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in functie — met inbegrip van een viertal in den loop van dat jaar uit Nederland uitgezonden veeartsen — 1 inspecteur, chef van den dienst, 1 tijdelijke adjunct-inspecteur [2]), 29 Europeesche en 9 inlandsche gouvernements-veeartsen en 75 mantri's (10 in vasten en 65 in tijdelijken dienst). Een 3-tal veeartsen vertoefde op dat tijdstip met verlof in Europa. Aan den gouvernements-veearts voor de residentie Tapanoeli werd in het belang van eene krachtige bestrijding van de veepest in dat gewest, ingevolge Gouv. Bt. 15 Juli 1909 n°. 1, tijdelijk eenig inlandsch hulppersoneel toegevoegd.

Bij Gouv. Bt. 9 Febr. 1910 n°. 21 (Ind. St. n°. 116) is het aantal Europeesche gouvernements-veeartsen en mantri's respectievelijk vermeerderd met 1 en 3, en alzoo gebracht op 29 en 13, terwijl voorts in den aanvang van dat jaar een 2-tal

[1]) Door den resident ter Oostkust van Sumatra is in April 1910 eene keur uitgevaardigd regelende de verplichtingen van de houders van panglong-licenties (Jav. Ct. 1910 n°. 47).

[2]) Met intrekking van de tijdelijke betrekking van adjunct-inspecteur, zijn bij Gouv. Bt. 27 Jan. 1910 n°. 23 (Ind. St. n°. 76) twee adjunct-inspecteurs in dienst gesteld.

veeartsen geplaatst werd in de afdeeling Simeloengoen en Karolanden (Oostkust van Sumatra) en op Soembawa, wat laatstgenoemde streek aangaat ter bestrijding van den aldaar onder den paardenstapel heerschenden kwaden droes.

Het bij Ord. van 29 April 1898 (Ind. St. n°. 156) ten aanzien van het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden buiten werking gestelde quarantaine-voorschrift voor den invoer van vee uit Achter-Indië (Ind. St. 1897 n°. 26), is bij Ord. van 15 Juli 1909 (Ind. St. n°. 374) voor dat gewest weder van toepassing verklaard.

De bepalingen omtrent den invoer van vee en paarden afkomstig uit Australië (Ind. St. 1902 n°. 67, juncto Ind. St. 1903 nos. 4 en 400) zijn nader aangevuld en gewijzigd bij Ord. van 3 Sept. 1909 (Ind. St. n°. 437).

Met afwijking van het daaromtrent bij Gouv. Bt. 25 Maart 1905 n°. 5 (Ind. St. n°. 224) bepaalde, is bij Gouv. Bt. 9 Aug. 1910 n°. 30 (Jav. Ct. n°. 64) de invoer op Java van vee uit de buitenbezittingen ook toegestaan ter afdeelingshoofdplaats Tegal (res. Pekalongan).

De in Ind. St. 1830 n°. 22 opgenomen bepalingen nopens den verkoop van paarden, buffels en koebeesten door inlanders en Chineezen in de residentie Batavia zijn bij Ord. van 28 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 514) buiten werking gesteld.

Bij Gouv. Bt. 26 Jan. 1910 n°. 14 (Ind. St. n°. 73) is bij het laboratorium voor veeartsenijkundig onderzoek te Buitenzorg een assistent in dienst gesteld.

Voor de opleiding van inlandsche veeartsen te Buitenzorg is een tweede Europeesche leeraar aangesteld en de aan die functie verbonden bezoldiging nader geregeld (Ind. St. 1910 n°. 60).

De gezondheidstoestand van den veestapel, hoewel over het algemeen niet onbevredigend, liet ook in 1909 in verscheidene streken te wenschen over. Mond- en klauwzeer en malleus kwamen weder op geheel Java en Madoera, zoomede in sommige gewesten van de buitenbezittingen voor, terwijl in de meeste gewesten van Java en in enkele streken van de buitenbezittingen surra en saccharomycose geconstateerd werden. Ook deden zich hier en daar gevallen van miltvuur, tuberculose, septichaemia en Texas-koorts voor. Veepest vertoonde zich in Tapanoeli en op enkele plaatsen ter Oostkust van Sumatra.

In 1909 werd ten behoeve van den veeartsenijkundigen dienst uitgegeven f 350 015, waaronder f 26 483 voor uitgaven in verband met de maatregelen tegen hondsdolheid en ter voorkoming of beteugeling van besmettelijke ziekten. Voor 1908 bedroegen deze kosten respectievelijk f 321 925 en f 37 491 (verbeterde opgaven).

B. VEETEELT.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Van de 7 in de afdeeling Krawang (Batavia) gestationneerde hengsten werden er 2 naar de Padangsche Bovenlanden gezonden en werd er 1 publiek verkocht.

Bij het einde van 1909 waren in de Preanger-Regentschappen 87 dekhengsten gestationeerd op 32 hoofd- en 31 nevenstations, terwijl het aantal in dat jaar verkregen veulens 585 beliep. Alle hengsten, die bij inlanders in verzorging waren, zijn teruggenomen.

In de afdeelingen Galoeh en Madjalengka (Cheribon) werden 3 Sandelhout-dekhengsten geplaatst, terwijl in het onderdistrict Madja door particulieren een hengst beschikbaar gesteld werd. Verder zijn door de bevolking van de genoemde afdeelingen respectievelijk 11 Australische merries en 7 Sandelhout-merries aangekocht.

In het onderdistrict Limpoeng der residentie Pekalongan waren twee inlandsche vereenigingen in het bezit van een 4-tal hengsten (waaronder 2 gouvernements-hengsten). Door de gouvernements-hengsten werden 47 veulens verwekt.

Van de 2 in de bergdesa's Batoer en Kopeng (Semarang) gestationneerde dekhengsten werd een goed gebruik gemaakt; minder van de 2 in de residentie Rembang geplaatste hengsten.

Het aantal van gouvernementswege in de residentiën Banjoemas en Kedoe gestationneerde dekhengsten bedroeg respectievelijk 5 en 6, terwijl in de afdeelingen Poerworedjo en Wonosobo van laatstgenoemd gewest door de bevolking in het geheel nog 7 hengsten werden aangekocht. Voor het regentschap Karanganjar werden wederom 4 Australische fokmerries aangeschaft. In 1909 werden door de gouvernementshengsten in de residentie Kedoe 297 merries gedekt, terwijl van 15 geboorten aangifte gedaan werd.

Voor de verbetering van den paardenstapel in de afdeelingen Goenoengkidoel (Djokjakarta), Magetan, Ponorogo en Patjitan (Madioen) werden in elk van die twee gewesten 3 hengsten geplaatst, terwijl in eerstgemelde afdeeling nog 24 Madoereesche stieren aan de bevolking verstrekt werden. De in Djokjakarta gestationneerde Bengaalsche dekstieren voldeden goed. Op eene particuliere onderneming in de afdeeling Ngawi (Madioen) werd eene kleine paardenfokkerij met Australische paarden, zoomede eene schapenfokkerij, gedreven.

De proef met de invoering van Balineesch fokvee in de afdeeling Krawang (Batavia) moet als mislukt beschouwd worden. Een 3-tal nog aanwezige runderen zijn in handen gekomen van particuliere veehouders.

Aan de inlandsche bevolking in de afdeelingen Soemedang en Soekapoera (Preanger-Regentschappen) werden 294 koeien en 8 stieren van Madoereesch ras verstrekt.

Met behulp van de van gouvernementswege verstrekte gelden (zie K. V. 1909, kol. 269) werden ten behoeve van de inlandsche bevolking in enkele streken van de residentie Cheribon 19 buffeldekstieren in het gewest zelf en een 200-tal buffelkoeien op het eiland Soembawa aangekocht, waarvan er, na aankomst te Cheribon, 35 stierven. In den loop van 1909 werden door eene particuliere onderneming in de afdeeling Indramajoe 100 span Madoereesche ploegrunderen aangeschaft, terwijl door de bevolking (met behulp van door de Cheribonsche kredietbank verstrekte fondsen) en door eene suikerfabriek in de afdeeling Cheribon in Kedoe 169 koeien en 27 stieren aangekocht werden.

In de afdeelingen Batang, Pekalongan (Pekalongan) en Grisee (Soerabaja) werden respectievelijk 144 en 67 buffeldekstieren, zoomede 2 uit het regentschap Karanganjar (Kedoe) afkomstige Bengaalsche stieren ten behoeve van de bevolking geleverd.

Van de in de residentie Rembang verstrekte Balineesche dekstieren waren er op ult. 1909 nog slechts 61 over, terwijl van de in het regentschap Bangkalan (Madoera) ingevoerde 100 Merino-schapen er op dat tijdstip nog maar 67 aanwezig waren. Van de verkregen lammeren stierf het grootste deel. Betere resultaten leverde eene kruising van het Merinoschaap met het Madoereesche vetstaartschaap.

In de districten Tengger, Malang, Penanggoengan, Toeren, Karanglo en Pakis (Pasoeroean) zijn 43 dekstieren van verschillend ras gestationneerd, terwijl de bevolking van eerstgemeld district nog in het bezit is van eene Hollandsche fokkoe. Gedurende de jaren 1904 t/m 1909 werden 4323 castratiën verricht.

Met steun van de Banjoewangische hulp-, spaar- en landbouwkredietbank werden door de bevolking in de afdeeling Banjoewangi (Besoeki) 411 runderen aangeschaft.

De invoer van vetstaartschapen uit Donggala (Midden-Celebes) in Banjoemas mislukte, daar de meeste dieren stierven.

In de afdeelingen Ponorogo (Madioen) en Blitar (Kediri) is de verbetering van den runderstapel ter hand genomen. Uit de tot dat doel van gouvernementswege beschikbaar gestelde fondsen werden respectievelijk 82 en 131 Madoereesche stieren aangekocht, terwijl van de in laatstgemelde afdeeling aanwezige Javaansche stieren, een 250-tal uitgezocht en over verschillende desa's verdeeld werden. Met eene stelselmatige castratie is een aanvang gemaakt.

Te Salatiga (Semarang), Bodjonegoro, Tjepoe (Rembang), Bondowoso (Besoeki) en Modjokerto (Soerabaja) werden voor een deel met geldelijken steun van gouvernementswege, veetentoonstellingen gehouden.

Voor de Preanger-Regentschappen werden wederom gelden beschikbaar gesteld voor de uitkeering van premiën aan houders van fokmerries en (in de afdeeling Soemedang) fokkoeien.

Van de 52 Bengaalsche runderen der gouvernementsfokkerij te Karanganjar (Kedoe) — vgl. K. V. 1909, kol. 270 — stierven er, tengevolge van eene piroplasmose-enzoötie, 45.

De aan het fokstation voor pluimvee te Buitenzorg genomen proeven — vgl. K. V. 1908, kol. 278 — gaven, wegens de gedurig voorkomende hoenderziekten, tot dusver ongunstige uitkomsten.

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

Het aantal hengsten van de gouvernements-paardenfokkerij in de Padangsche Bovenlanden bedroeg bij het einde van 1909 66, verdeeld over 25 stations; er werden 3502 merries gedekt. Van de ten behoeve van de bevolking aangekochte Bengaalsche dekstieren (vgl. K. V. 1907, kol. 277) waren er op ult. 1909 nog 36 aanwezig. In het belang van de castratie volgens eene bepaalde methode zijn in de genoemde residentie 6 castreerders in dienst gesteld.

In Juni 1909 werd te Fort de Kock weder eene paardententoonstelling gehouden.

In Benkoelen werden door de bevolking van de afdeeling Manna 3 fokstieren uit Midden-Java aangekocht, welke goed voldeden, terwijl door de bevolking van de bergdistricten der afdeeling Kroë een 14-tal fokrunderen aangeschaft werden.

Ter Oostkust van Sumatra werden in Augustus 1909 in het belang van het toezicht op den veestapel in de afdeeling Simeloengoen en Karolanden, met het oog op het heerschen van de veepest in Tapanoeli, 3 uit de landschapskassen bezoldigde mantri's aangesteld, die ook de castratie van minderwaardige dieren ter hand namen. De beide in 1908 aangeschafte Bengaalsche dekstieren voldeden goed; van de later geleverden werd er 1 wegens onbruikbaarheid afgekeurd en voor trekdiensten gebezigd. Van de in genoemde afdeeling geplaatste dekhengsten werd nog weinig gebruik gemaakt [1]; 4 er van werden in eigen beheer genomen [2]). De proeven ter verbetering van het varkensras door kruising van het Indo-Chineesche varken met het groot Yorkshire-soort (zie K. V. 1909, kol. 272) hadden vooralsnog weinig succes.

Van de in 1908 in de Gajo-landen (Atjeh) geplaatste Sandelhout-dekhengsten werden er 2 wegens ouderdom afgekeurd.

In de afdeeling Amoentai (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) is met gelden uit de negri-kassen langzamerhand een kleine veestapel gevormd, met de bedoeling om de daaruit voortkomende mooie exemplaren onder de bevolking te brengen. In de afdeeling Kandangan leverde de kruising van het inlandsche vee met Bengaalsche stieren goede resultaten op.

Op het eiland Soemba (Timor en onderhoorigheden) zijn, ingevolge Gouv. Bt. 6 Sept. 1909 n°. 11, nog een 3-tal van het leger overgenomen hengsten van Arabisch ras geplaatst.

Te Menado — van wege de Sportclub „Vooruit" — en te Singaradja (Bali) werden wederom veetentoonstellingen gehouden.

IV. VISSCHERIJEN.

De vischteelt op sawahs blijft nog steeds van geringe beteekenis. Alleen in het district Tjimanoek der afdeeling Pandeglang en in de afdeeling Lebak (Bantam) nam deze teelt toe, terwijl zij eveneens met bevredigenden uitslag gedreven werd in enkele desa's in de waterrijke bergstreken van de afdeeling Krawang (Batavia), in de afdeelingen Cheribon en Madjalengka (res. Cheribon) en Bandjarnegara en Poerwokerto (Banjoemas). De plantvisch, voornamelijk goudvisch en hier en daar ook goerameh, is afkomstig uit de Preanger-Regentschappen. In de buitenbezittingen blijft de teelt tot enkele plaatsen op Sumatra beperkt. Van meer beteekenis is over het algemeen de vischteelt in daartoe aangelegde vijvers en kommen, waarmede o. a. goede resultaten werden verkregen in de controle-afdeeling Modjosari (afd. Modjokerto, res. Soerabaja), waar zich, met steun van gouvernementswege, sedert 1908 eenige vischkweekers uit Soekaboemi hebben gevestigd. De liefhebberij voor deze cultuur is daardoor merkbaar toegenomen en als gevolg daarvan is in die afdeeling het aantal vischvijvers aanzienlijk vermeerderd. In Djambi werd met den aanleg van vischvijvers voortgegaan.

In het aantal zeevischvijvers op Java kwam nagenoeg geen verandering; slechts hier en daar waren eenige uitbreiding en verbetering te constateeren. De uitkomsten waren over het algemeen zeer bevredigend. In de buitenbezittingen blijft de vischteelt in aan de zeekust gelegen vijvers tot Atjeh en Zuid-Celebes beperkt.

Aan de zoetwatervischvangst wordt op Java, bij gebrek aan groote rivierstelsels, weinig gedaan; eene gunstige uitzondering maakt de afdeeling Krawang (Batavia), waar de rawahs weder van gouvernementswege worden verhuurd. De huur bracht in 1909 f 13 545 op, tegen f 15 755 in 1908 en f 16 320 in 1907. Op uitgebreide schaal wordt de vischvangst in meren en rivieren uitgeoefend op Sumatra en Borneo,

[1]) Dit was mede het geval met de beide van gouvernementswege op Lombok gestationneerde dekhengsten.

[2]) Van dit 4-tal stierf er sedert 1.

terwijl zij ook in Zuid-Nieuw-Guinea goede resultaten oplevert. In Palembang werd, evenals in vorige jaren, het recht tot het visschen in de kleinere rivieren verpacht en de opbrengst in de landschapskassen gestort.

Wat de zeevisscherij betreft, bleven zoowel de afdeelingsbanken als de maatregel om goedkoop zout verkrijgbaar te stellen een zeer gunstigen invloed op het bedrijf uitoefenen. Zoo werden op de Duizend-eilanden (Batavia) de visschers geheel losgemaakt van het verband, waarin zij — sedert de opheffing van de visscherijpacht — met de Chineesche kongsi's te Batavia stonden.

Tot het nemen van proeven met betrekking tot de zeevischvangst in den Penandjoeng-baai (afd. Soekapoera, res. Preanger-Regentschappen) werd bij Gouv. Bt. 7 Juli 1909 n°. 18 een bedrag van ten hoogste f 3000 beschikbaar gesteld, welk bedrag bij Gouv. Bt. 16 Maart 1910 n°. 13 met ten hoogste f 4000 werd verhoogd. Als uitvloeisel daarvan zijn in Augustus 1909 een 14-tal visschers uit de Penandjoeng-baai naar de visscherij te Boeloesan (afd. Kendal, res. Semarang) vertrokken, van waar zij, na er eenigen tijd in de leer geweest te zijn, in het begin van November naar Batoekaras (Dirk de Vries-baai) terugkeerden om daar het bedrijf met betere hulpmiddelen dan voorheen uit te oefenen. Hoewel de proefnemingen dus nog slechts kort hebben geduurd en zij nog niet in den goeden vischtijd konden worden genomen, waren de resultaten toch reeds van dien aard, dat de verbeterde wijze van visschen zonder twijfel bij de bevolking ingang zal vinden. Ook op de buitenbezittingen was de toestand der zeevisscherij over het algemeen bevredigend. In de eerste helft van 1909 werden van regeeringswege de noodige fondsen beschikbaar gesteld om, bij wijze van proef, een 12-tal bekwame Chineesche prauwmakers, visschers en helpers van Bagan Si Api Api naar Merauke te zenden, ten einde een practisch onderzoek te doen instellen naar de mogelijkheid om in Zuid-Nieuw-Guinea op aanzienlijke schaal een visscherijbedrijf in het leven te roepen. De met een daar ter plaatse vervaardigd vaartuig genomen proeven leverden zulke gunstige resultaten op, dat nog een aantal dergelijke vaartuigen werd gebouwd en het hoofd van de bedoelde Chineezen, volkomen overtuigd van de levensvatbaarheid van het beoogde bedrijf, nog in hetzelfde jaar naar Bagan Si Api Api terugkeerde, ten einde een grooter aantal lieden voor Zuid-Nieuw-Guinea aan te werven.

De uitvoer van gezouten visch van Djambi naar Singapore bleef stationnair, terwijl de visschersvloot te Bagan Si Api Api nagenoeg geen uitbreiding onderging. De in het landschap Panai (onderafd. Laboehanbatoe, res. Oostkust van Sumatra) ingevoerde pacht van het recht tot vrijen invoer en verkoop van zout, bestemd voor het verduurzamen van visch (Ind. St. 1908 nos. 209 en 210), bracht wel eenigen vooruitgang in de vischindustrie aldaar, doch de groote verwachtingen, die men van dien maatregel koesterde, zijn tot dusver nog niet verwezenlijkt.

De onderzoekingen van het onderzoekingsvaartuig *Gier* — vgl. K. V. 1909, kol. 273 — werden geregeld voortgezet en de proeftochten, voor zoover de trawlvisscherij betreft, hier en daar met zeer goeden uitslag bekroond; echter leverde de koraalachtige en steenachtige gesteldheid van den bodem eenige malen moeielijkheden op. De beste vischterreinen werden weder in het oostelijk gedeelte van de Java-zee gevonden.

De uitvoer van schelpen van verschillende soort vertegenwoordigde in 1909, volgens de algemeene jaarlijksche handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië, eene waarde van f 4 329 825 en die van tripang van f 392 590, tegen f 1 807 48 en f 356 462 in 1908. Aan gezouten en gedroogde visch is uitgevoerd ± 118 700 pikol, tegen ± 118 000 pikol in 1908. Voor de residentie Oostkust van Sumatra bedroeg de uitvoer van gezouten en gedroogde visch 20 093 394 K.G., van gedroogde garnalen 1 292 362 K.G. en van trasi 8 909 397 K.G.

De parelvisscherij is vrijwel alleen langs de kusten der Aroe-eilanden van belang. Bijna alle door de inlandsche bevolking aldaar ingezamelde schelpen zijn door de pacht opgekocht en uitgevoerd (827 850 K.G., tegen 779 508 K.G. in 1908). Door de bevolking is aan tripang uitgevoerd 18 567 K.G., tegen 5742 K.G. in 1908, vertegenwoordigende eene waarde van respectievelijk f 18 667 en f 6408.

Bij Gouv. Bt. 11 Aug. 1909 n°. 10 is het voor de pacht van het recht tot het visschen naar parelschelpen, enz. bestemde perceel Westerafdeeling van Borneo opengesteld voor het doen van onderzoek naar de waarde van de daarin liggende vischterreinen.

De pacht van het recht tot het visschen naar parelschelpen, enz. langs de kusten van Groot-Atjeh (Atjeh en onderhoorigheden) is bij Gouv. Bt. 17 Dec. 1909 n°. 7 opnieuw onderhands afgestaan (zie K. V. 1909, kol. 274).

Met het oog op de wenschelijkheid van eene snelle berechting van overtredingen der parelvisscherij-ordonnantie (Ind. St. 1902 n°. 4, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld), is K.B. 8 April 1899 n°. 67 (Ind. St. 1902 n°. 3) bij K.B. 10 Maart 1910 n°. 57 (Ind. St. n°. 316) ingetrokken en is de parelvisscherij-ordonnantie bij Ord. van 23 Mei 1910 (Ind. St. n°. 317) nader gewijzigd in dien zin dat, door verlaging van de strafmaxima, de residentierechters en de magistraten bevoegd worden om van overtredingen dier ordonnantie kennis te nemen.

In den loop van 1909 zijn eenige monsters van in de residentie Ternate en onderhoorigheden gevischte sponzen ter onderzoeking en waarde-beoordeeling naar Europa opgezonden, uit welk onderzoek bleek dat zij van goede qualiteit zijn, zoodat voor de toekomst wellicht resultaten van deze visscherij zijn te verwachten.

Bij Gouv. Bt. 23 Juli 1909 n°. 27 is een bedrag van f 500 beschikbaar gesteld als bijdrage tot de kosten van eene aan de in 1909 te Batavia te houden pasar gambir te verbinden visscherij-tentoonstelling.

V. NATUURWETENSCHAPPEN EN WETENSCHAPPELIJKE REIZEN.

§ 1. NATUURWETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN EN HARE TOEPASSINGEN, RESSORTEERENDE ONDER DE TECHNISCHE AFDEELINGEN VAN HET DEPARTEMENT VAN LANDBOUW.

Gedurende het jaar 1909 werden door of met medewerking van het departement van landbouw uitgegeven:

a. het „Jaarboek van het departement van landbouw" over 1908, bevattende een overzicht van de gedurende dat jaar door de technische afdeelingen van het departement ingestelde onderzoekingen, de verslagen omtrent de gouvernements kina-onderneming, den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst en de gouvernements caoutchouc- en getahpertja-ondernemingen, zoomede een résumé van het afzonderlijk gepubliceerde verslag omtrent den dienst van het boschwezen; *b.* het zooeven genoemde „Verslag omtrent den dienst van het boschwezen" over 1908; *c.* de eerste aflevering van deel XXIII van de „Annales du Jardin Botanique de Buitenzorg"; *d.* aflevering 4 van het derde deel der „Icones Bogorienses"; *e.* elf nummers van het „Bulletin du département de l'agriculture"; *f.* drie nummers van de „Mededeelingen uitgaande van het departement van landbouw"; *g.* een 24-tal „Korte berichten uitgaande van den directeur van landbouw" in het tijdschrift „Teysmannia"; *h.* een jaargang van de „Observations météorologiques"; *i.* eene

Soendaneesche vertaling van de eerste tien nummers der „Beknopte gegevens over cultuurgewassen, hunne behandeling en ziekten"; *k.* drie nummers van de „Mededeelingen van het proefstation voor thee"; *l.* een nummer van de „Mededeelingen van het visscherij-station"; *m.* een verslag omtrent het door den gouvernements-veearts J. R. F. DE DOES ingestelde veeartsenijkundig onderzoek van de Karo-hoogvlakte; *n.* een boekje over de teelt van zoetwatervisch in de Preanger-Regentschappen van de hand van den adjunct-inspecteur van den inlandschen landbouw H. C. H. DE BIE en *o.* eene publicatie over zoetwateralgen van dr. CH. BERNARD.

Botanie. Gedurende 1909 werd door de ambtenaren van de afdeeling „Herbarium en Museum voor systematische botanie" een groot gedeelte van den beschikbaren tijd besteed aan het bewerken van het door de verschillende expedities en exploratie-detachementen op Nieuw-Guinea ingezameld botanisch materiaal. De bewerking van het tweede deel van de „Flora van Batavia" werd tijdelijk gestaakt, ten behoeve van de samenstelling eener „Schoolflora voor Java". Na de verschijning van de uitsluitend voor het onderwijs aan de landbouwschool gedrukte beknopte schoolflora (zie K. V. 1909, kol. 274) was namelijk gebleken dat aan een uitgebreider werk van dien aard groote behoefte bestaat. Verwacht kan worden dat het werk tegen het einde van 1910 het licht zal zien.

De chef van het Museum voor technische en handelsbotanie zette zijne bemoeiingen met de bereiding van en den handel in copra voort. De pogingen om te geraken tot de invoering van verplichte keuring van de uit te voeren copra (vgl. K. V. 1909, kol. 274) vonden bij een groot deel van de bij dien handel betrokken exporteurs zoo weinig bijval, dat van verdere stappen in die richting voorloopig is afgezien. De proeven met het bereiden van copra langs kunstmatigen weg leidden tot de overtuiging, dat de hoogere prijs, welke voor het op deze wijze bereide product kan worden bedongen, niet opweegt tegen de groote kosten die aan de bereiding verbonden zijn, waarom de proeven medio 1910 zijn gestaakt. Eene proef met het tegengaan van schimmelgroei bij copra door middel van zwavelen van het product leverde een ongunstig resultaat op.

Van het voor vreemde natuuronderzoekers beschikbare laboratorium werd in 1909 door een 8-tal botanisten gebruik gemaakt.

De verzameling levende planten van den botanischen tuin werd belangrijk aangevuld door de verschillende expedities naar Nederlandsch Nieuw-Guinea, vooral door die van mr. H. A. LORENTZ. In den cultuurtuin te Merauke werden, met aanvankelijk gunstig resultaat, een aantal voedingsgewassen en vruchtboomen geplant, terwijl reeds aan enkele inlandsche vrouwen uit den omtrek kleine hoeveelheden zaad konden worden verstrekt. Voor zoover kon worden nagegaan, werd door haar aan de teelt van deze nieuwe gewassen wel zorg besteed.

Op Java en Madoera blijft de cultuur van vezelleverende gewassen steeds de aandacht trekken; de in 1911 te Soerabaja te houden vezeltentoonstelling — waaraan van regeeringswege eene subsidie van f 20 000 is verleend — belooft, afgaande op de van alle zijden toegezegde medewerking, zeer belangrijk te worden.

Aan het proefstation voor rijst en tweede gewassen werd het onderzoek omtrent het verband, dat bestaat tusschen het optreden van omo mentek en het voorkomen van aaltjes, voortgezet, terwijl voorts een onderzoek werd ingesteld naar het optreden van eene bacterie-ziekte bij aardnoten.

Zoölogie. In 1909 werd door den conservator van het Zoölogisch Museum eene reis gemaakt door de Molukken, gedurende welke in ruime mate gelegenheid werd gevonden tot het aanknoopen van betrekkingen, die het vervolledigen van de collecties zeer ten goede kunnen komen. Het bleek noodig het museumgebouw belangrijk te vergrooten. Door een 9-tal niet tot het departement van landbouw behoorende zoölogen werd van de in het museum bestaande werkgelegenheid gebruik gemaakt.

De pogingen om visschers van elders te Batavia in de zeevisscherij in te wijden (zie K. V. 1909, kol. 276) mislukten; de neiging om zulk onderricht te ontvangen schijnt bij de visschers nog niet te bestaan. Wel werd weder een visscher van Batavia naar Tjilatjap gezonden om de bevolking aldaar van de beste methodes van zeevischvangst en teelt op de hoogte te stellen. Van zulk eene ter plaatse zelf gegeven leiding wordt meer succes verwacht.

Omtrent de verrichtingen van het onderzoekingsvaartuig voor de visscherij zie men afd. IV hiervóór.

Aan de uitgave van een door prof. dr. M. WEBER, met medewerking van dr. L. F. DE BEAUFORT, conservator van het zoölogisch museum der gemeentelijke universiteit te Amsterdam, samen te stellen standaardwerk over de vischfauna van den Indischen Archipel is van regeeringswege geldelijke steun verleend.

Door den entomoloog bij de gouvernements-kina-onderneming werd een aanvang gemaakt met het bijeenbrengen en bestudeeren van exemplaren van alle insecten, die in de kinaplantsoenen voorkomen. Een onderzoek werd ingesteld naar den maaginhoud van in en om de kinatuinen levende zoogdieren en vogels, ten einde na te gaan in hoever deze dieren als bestrijders van de kina-insecten van beteekenis zijn.

Bij Ord. van 14 Oct. 1909 (Ind. St. n°. 497) zijn bepalingen in het leven geroepen tot bescherming van sommige in Nederlandsch-Indië in het wild levende diersoorten, terwijl bij Gouv. Bt. 24 Dec. 1909 n°. 59 (Ind. St. n°. 594) de soorten zijn aangewezen op welke de ordonnantie niet of slechts onder bepaalde voorwaarden toepasselijk is. De ordonnantie is op 1 Juli 1910 in werking getreden (zie Ind. St. 1909 n°. 600 en 1910 n°. 337).

Chemie. Door de oprichting van het bureau voor landbouw- en handelsanalyses (zie K. V. 1909, kol. 276) werd het agricultuur-chemisch laboratorium ontlast van het doen van velerlei analyses, die de onderzoekingen van meer algemeenen aard voortdurend onderbraken. In hoofdzaak werden de onderzoekingen over caoutchouc, copra en aetherische oliën voortgezet en er mag op worden gewezen, dat de onderzoekingen over Java-coca er zonder twijfel toe hebben geleid om de cultuur van deze heester meer ingang te doen vinden.

Van de gelegenheid om tegen betaling analyses te verkrijgen van landbouw- en handelsproducten is een zeer bevredigend gebruik gemaakt; gedurende een achttal maanden werden 175 monsters ingezonden. Eigenaardig is het feit, dat door handel en nijverheid meer van het bureau wordt gebruik gemaakt dan door de landbouwindustrie; eenige fabrieken hebben haar product onder voortdurende controle van het bureau gesteld. Bij het proefstation voor rijst en tweede gewassen werden onderzoekingen ingesteld over de bestanddeelen van het voor sawahs gebruikte bevloeiingswater en over de samenstelling van de voor de aardappelcultuur in de omstreken van Lembang gebezigde gronden.

Bodemonderzoekingen. De onderzoekingen ten behoeve van den dienst van het boschwezen omtrent de samenstelling der voor de djati-cultuur gebruikte gronden, die in het vorig jaar ter hand waren genomen, konden sedert het begin van 1910 niet meer geregeld worden voortgezet door het ontbreken van de noodige werkkrachten. Het onderzoek van eenige reeksen van grondmonsters van de eilanden Banka en Billiton leidde tot het besluit, dat de grond van die eilanden over het algemeen te zanderig en te arm is voor sawah- of anderen veldbouw; vooral met Billiton is het in dit opzicht treurig gesteld.

Door den voor den tijd van drie jaren aan het departement verbonden scheikundigen ingenieur, belast met het onderzoek van de vezelstoffen van Nederlandsch-Indië, werden uitgebreide onderzoekingen ingesteld naar de mogelijkheid eener papierfabrikatie in Indië; zij doen verwachten, dat voor dit doel voldoende grondstoffen aanwezig zijn.

§ 2. ONDERWIJS IN LAND- EN TUINBOUW.

Landbouwschool. Bij het einde van het studiejaar 1908/1909 kon aan 14 inlandsche leerlingen het einddiploma van den 2-jarigen cursus worden uitgereikt; 4 leerlingen konden daarvoor niet in aanmerking komen. Een derde studiejaar heeft, bij gebrek aan Europeesche leerlingen, gedurende het bedoelde tijdperk niet bestaan. Voor het schooljaar 1909/1910 zijn tot de derde klasse 4 leerlingen bevorderd. Van de eerste naar de tweede klasse gingen over 11 leerlingen, terwijl er 5 niet bevorderd konden worden. Tot de eerste klasse werden 18 leerlingen toegelaten, van wie er echter een drietal de school spoedig weer verliet en één bij den aanvang der lessen niet verscheen. Over de belangstelling in de practische oefeningen viel, in tegenstelling met het voorafgegane jaar, niet te klagen.

Practische opleiding voor den land- en tuinbouw. Van de in de tweede klasse aanwezige leerlingen werden er, vóór den afloop van den cursus, 2 bij particulieren en 1 in gouvernementsdienst geplaatst, terwijl aan 10 leerlingen het einddiploma kon worden uitgereikt. Deze leerlingen werden onmiddellijk bij den dienst van het boschwezen in verdere opleiding genomen. Tot de tweede klasse werden bevorderd 14 leerlingen en tot de eerste 24 toegelaten. De opgedane ondervinding toonde de wenschelijkheid aan om dezen in 1908 bij wijze van proef opgerichten en bij Gouv. Bt. 31 Jan. 1910 n°. 48 (Ind. St. n°. 93) definitief ingestelden cursus voortaan zoodra mogelijk na afloop van de klein-ambtenaarsexamens te doen aanvangen.

§ 3. WETENSCHAPPELIJKE EXPLORATIES EN REIZEN.

De in 1909, onder leiding van mr. H. A. Lorentz naar Zuid-Nieuw-Guinea vertrokken wetenschappelijke expeditie (zie K. V. 1909, kol. 277) heeft haar doel — den tocht naar het Centraal-gebergte en de daarin liggende sneeuwtoppen — volkomen bereikt. Medio Augustus 1909 van Soerabaja vertrokken, was de expeditie den 31sten Maart 1910 tot Soerabaja terug. Bij Gouv. Bt. 5 April 1910 n°. 28 is aan het Indisch Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen nader eene som van f 10 000 toegekend als verdere tegemoetkoming in de kosten van de expeditie.

Omtrent de van gouvernementswege naar Nieuw-Guinea uitgezonden exploratie-detachementen zie men hoofdst. C, §§ 19 en 20.

Aan eene door de British Ornitologists Union naar Zuid-Nieuw-Guinea uitgezonden expeditie werd een beveiligingsdetachement toegevoegd, terwijl ook bij het vervoer van de expeditie en hare goederen hulp werd verleend. De omtrent deze expeditie, die in November 1909 naar het terrein van onderzoek vertrok, ontvangen berichten wijzen tot dusver op weinig resultaat.

Van de gelegenheid dat, in overleg met de Duitsche Regeering, het Nederlandsch-Duitsche grensgebied op Nieuw-Guinea wordt onderzocht, ten einde, zoo mogelijk, eene natuurlijke grens te kunnen vaststellen (zie hoofdst. C, § 1), wordt gebruik gemaakt om het te doortrekken gebied natuurwetenschappelijk te onderzoeken.

Ten opzichte van de oorspronkelijk door prof. dr. Eug. Dubois ondernomen en in 1908/1909 door mevr. de wed. Selenka voortgezette palaontologische onderzoekingen in de nabijheid van Trinil (Madioen), is in beginsel besloten dat zij in den vervolge van gouvernementswege zullen geschieden; het tijdstip waarop daarmede een aanvang zal worden gemaakt is afhankelijk van de publiceering der resultaten van de onderzoekingen van prof. Dubois en mevr. Selenka.

Gedurende de maanden Mei tot en met September 1910 vertoefde de Leidsche hoogleeraar dr. K. Martin op Java in het belang van zijne onderzoekingen over de Indische versteeningen. Hoewel die geleerde door ongesteldheid genoodzaakt was om zijn onderzoek ontijdig te staken, waren de reeds door hem verkregen resultaten van dien aard, dat hij meent de hoofdvragen, die hij zich bij de studie der aardlagen op Java had gesteld, toch te kunnen beantwoorden.

In het laatst van 1909 kwam dr. L. F. de Beaufort in Indië aan om materiaal bijeen te brengen voor de samenstelling van het in § 1 bedoelde werk over de vischfauna van den Indischen Archipel.

P.

GOUVERNEMENTSBEDRIJVEN.

I. POST-, TELEGRAAF- EN TELEFOONDIENST.

§ 1. VEREENIGDE DIENST.

Uitgewerkte statistieke opgaven omtrent den post- en telegraafdienst over 1909 en de twee voorafgegane jaren worden aangetroffen in bijlage QQ.

Op ult. 1909 bestond het Europeesch personeel van den post- en telegraafdienst uit 11 inspecteerende ambtenaren, 3 ingenieurs, 3 adspirant-ingenieurs, 4 electro-technische ambtenaren, 2 instructeurs voor den toesteldienst, 173 kantoorchefs, 285 commiezen, 1 ambtenaar ter beschikking van den hoofdinspecteur, chef van den post-, telegraaf- en telefoondienst, 8 aan de werkplaats verbonden technische ambtenaren, 4 telegraafopzichters, 15 onderopzichters, 3 reserve-telegrafisten van de Duitsch-Nederlandsche Telegraafmaatschappij, 1 magazijnmeester, 1 adjunct-magazijnmeester, zoomede 163 hulppostcommiezen en 414 (onder wie 87 vrouwelijke) klerken, zoodat men in het geheel beschikte over 1091 Europeesche ambtenaren en beambten, d. i. 67 meer dan op ult. 1908. Het inlandsch personeel werd, wat het aantal der klerken betreft, in 1909 van 159 op 162 en, wat de bestellers, postiljons, enz. aangaat, van 1337 (verbeterd cijfer) op 1415 gebracht (het aantal der hieronder begrepen postiljons met eigen paard bedroeg op beide tijdstippen 40).

Het Europeesch personeel van den gouvernements-telefoondienst bestond uit 1 directeur, 1 onderdirecteur, 2 superintendenten, 7 kantoorchefs, 10 adjunct-kantoorchefs, 3 electrotechnische ambtenaren, 12 opzichters, 1 instrumentmaker, 27 monteurs, 1 mannelijke en 122 vrouwelijke telefonisten, 1 boekhouder, 1 adjunct-boekhouder, 12 klerken en 2 ambtenaren ter beschikking. Het aantal Chineesche en inlandsche telefonisten bedroeg op ult. 1909 169 (tegen 131 op ult. 1908) en dat van het overige inlandsch personeel 215 (tegen 168 op ult. 1908).

Het examen voor den rang van adjunct-inspecteur werd in 1909 niet afgenomen. Een commies der 2de klasse bleef met de waarneming der betrekking van adjunct-inspecteur belast.

In 1909 werd respectievelijk 1 en 2 maal gelegenheid gegeven tot het afleggen van de examens voor de rangen van commies der 2de en 3de klasse. Het examen voor den rang van commies der 2de klasse was op ult. 1909 nog niet afgeloopen; voor dien rang werden geëxamineerd 27 commiezen der 3de klasse, van wie er 10 slaagden. Van deze 10 geslaagden werden er 2 in den loop van het jaar tot den hoogeren rang bevorderd, zoodat op ult. 1909 8 benoembaren (commiezen der 3de klasse) beschikbaar bleven, waarvan er 3 sedert tot den hoogeren rang werden bevorderd.

Aan de examens voor den rang van commies der 3de klasse werd in het geheel deelgenomen door 50 candidaten, namelijk 15 adjunct-commiezen en 35 klerken, van wie er respectievelijk 12 en 16 slaagden. Gedurende 1909 konden 27 geëxamineerden (12 adjunct-commiezen en 15 klerken) tot den rang van commies der 3de klasse bevorderd worden, zoodat er op ult. 1909 1 benoembare (klerk) beschikbaar bleef, die sedert echter tot die betrekking werd benoemd.

Aan het aanvullingsexamen, voorgeschreven bij art. 1 van K. B. 10 Juni 1905 n°. 63 (Ind. St. n°. 553) werd deelgenomen door 5 commiezen der 2de klasse (uit Nederland gezonden om tot die betrekking te worden benoemd), van wie er 3 slaagden.

Bij Gouv. Bt. 17 Juni 1909 n°. 4 (Ind. St. n°. 326*a*) is aan den hoofdinspecteur, chef van den post-, telegraaf- en telefoondienst de bevoegdheid verleend om aan de tot dien dienst behoorende ambtenaren en beambten de aan hunne betrekking verbonden periodieke traktementsverhoogingen of toelagen toe te kennen.

Terwijl de geldelijke uitkomsten van den vereenigden dienst (met inbegrip van de paardenposterij) over de jaren 1906 en 1907, volgens verbeterde opgaven, respectievelijk een voordeelig saldo van f 293 188 en f 50 873 aanwezen, gaven zij voor 1908 (de uitkomsten over 1909 zijn nog niet volledig bekend) een nadeelig saldo van f 70 960. Hierbij zij echter aangeteekend, dat onder de uitgaven in 1907 is begrepen een bedrag van f 211 512 voor de kosten van naasting van de telefoonverbindingen, gebouwen, enz. van de Preanger-Telefoonmaatschappij en van de plaatselijke telefoonnetten te Pasoeroean, Probolinggo en Madioen, terwijl onder de uitgaven in 1908 voorkomen een bedrag van f 67 798 voor de overneming van de plaatselijke telefoonnetten te Modjokerto en Djombang en eene som van f 163 128, welke is uitbetaald aan de voormalige Nederlandsch-Indische Telefoonmaatschappij, ingevolge de arbitrale uitspraak in zake een met die Maatschappij gerezen geschil. Bovendien moet in het oog worden gehouden, dat onder de uitgaven slechts de kosten van het actief dienend personeel in aanmerking genomen zijn, dus niet de uitgaven wegens verloven, pensioenen, overtochtskosten en wachtgelden, en dat onder de ontvangsten een fictief bedrag is geboekt over 1906 van f 830 324, over 1907 van f 802 368 en over 1908 van f 711 569, wegens porten van dienstbrieven, verstrekkingen van postpaarden aan dienstreizigers en verzonden binnenlandsche regeeringstelegrammen.

§ 2. BRIEVEN- EN PAKKETPOST.

Binnenlandsch verkeer. Het aantal der postkantoren, dat op ult. 1908 161 bedroeg, was op ult. 1909 tot 164 gestegen, terwijl het aantal hulppostkantoren van 149 op ult. 1908 tot 163 op ult. 1909 geklommen was (zie bijlage QQ). Van deze 163 hulppostkantoren waren er 35 (dit aantal bleef onveranderd) tevens spoorwegtelegraafkantoren en 28 (tegen 24 op ult. 1908) tevens telefoon- (of hulptelegraaf) kantoren. Bovendien telde men 1350 postinrichtingen van eenvoudigen aard, zijnde 261 bestelhuizen van den spoorwegdienst (2 minder dan op ult. 1908) en 1089 bestelhuizen van de enkel op Java en Madoera bestaande zoogenaamde districtspost (7 meer dan op ult. 1908). Ongerekend de bestelhuizen van de districtspost, bestonden derhalve in het geheel 588 gouvernementskantoren voor den postdienst (15 meer dan op ult. 1908).

Bij Ordn. van 29 Nov. 1909 (Ind. St. nos. 560, 561 en 563) zijn nieuwe reglementen voor den post- en den pakketpostdienst in Nederlandsch-Indië en nieuwe bepalingen ter uitvoering van die reglementen vastgesteld, welke reglementen en bepalingen op 1 Mei 1910 in werking zijn getreden.

Voor den incasseeringsdienst in het binnenlandsch verkeer zijn uitsluitend de postkantoren (164) aangewezen, voor de behandeling van aangeteekende stukken en het afgeven en uitbetalen van binnenlandsche postwissels tevens al de hulppostkantoren (163); voor den binnenlandschen pakketpostdienst bestond, behalve bij 156 kantoren en 161 hulppostkantoren, op nog 272 andere plaatsen gelegenheid, namelijk bij de halten van staatsspoor- en tramwegen of van particuliere spoor- en tramwegen, in het geheel dus op 589 plaatsen (15 meer dan op ult. 1908).

De cijfers, aangevende het aantal portbetalende brieven, dienstbrieven, nieuwsbladen en andere drukwerken wezen op een geringen teruggang in het verkeer; daarentegen nam het aantal der overige poststukken toe. Ook de cijfers omtrent den postwissel-, incasseerings- en postpakkettendienst wezen op toenemend verkeer.

In de wijze, waarop het brievenvervoer in en tusschen verschillende gewesten geschiedt, kwamen weder eenige veranderingen. De afstand, waarover voor dit doel van spoor- en tramwegen gebruik gemaakt wordt, klom van 5274.9 K.M. (verbeterde opgave) op ult. 1908 tot 5310.9 K.M. op ult. 1909.

Postverkeer met Nederland en vreemde landen. De bepalingen ter uitvoering van K.B. 21 April 1892 n°. 25 (Ind. St. n°. 137) omtrent postwissels en postquitantiën in het buitenlandsch verkeer (Ind. St. 1905 n°. 410) werden bij Gouv. Btn. 10 Dec. 1909 n°. 45 (Ind. St. n°. 576) en 7 Jan. 1910 n°. 42 (Ind. St. n°. 12) nader gewijzigd en aangevuld ten behoeve van de invoering van een postwisseldienst tusschen Fransch-Indo-China en Denemarken en de Deensche Antillen ter eene en Nederlandsch-Indië ter andere zijde.

De cijfers, aangevende het aantal brieven, briefkaarten, drukwerken, monsters, documenten, gewone aangeteekende stukken, brieven en doosjes met aangegeven waarde en brieven en doosjes met verrekening wezen op toenemend verkeer, hetgeen eveneens het geval was met den postpakkettendienst, waaraan op ult. 1909 in het geheel 277 Indische kantoren (12 meer dan op ult. 1908) deelnamen. De dienst betreffende de invordering van gelden op quitantiën wees, zoowel wat het aantal quitantiën als de daarop ingevorderde bedragen betreft, mede vooruitgang aan, terwijl ook het postwisselverkeer in belangrijkheid toenam.

De rekening wegens het overbrengen van de brievenmalen in den door de Maatschappijen ,,Nederland" en ,,Rotterdamsche Lloyd" contractueel te onderhouden geregelden maildienst (Ind. St. 1908 n°. 577) liep, wat 1909 betreft, over 104 reizen, namelijk over 26 uit- en 26 thuisreizen voor elk der genoemde Maatschappijen, waarvoor (tegen de gewaarborgde som van f 5600 per reis) door de ,,Nederland" genoten is f 287 029,06, zijnde één uitreis slechts gedeeltelijk volbracht — zie St. Ct. 13 Nov. 1909 n°. 266 — en daarvoor gedeeltelijk betaling ontvangen, en door de ,,Rotterdamsche Lloyd", na aftrek van f 10 boete, f 291 200. Deze betalingen kwamen voor de eene helft ten laste van Nederland en voor de andere helft ten laste van Indië. Over 1908 is aan die Maatschappijen respectievelijk f 291 200 en f 253 000 uitbetaald.

Voor het vervoer van postpakketten van Indië naar Nederland in 1909 met de stoomschepen der beide Maatschappijen is ten laste van de Indische geldmiddelen aan de ,,Nederland" betaald f 5248,78 en aan de ,,Rotterdamsche Lloyd" f 4 757,34, of te zamen f 10 006,12, tegen f 8856 over 1908, terwijl wegens vergoeding voor de behandeling van de post aan boord der mailschepen over 1909 ten laste van de Indische postadministratie aan elke der beide Maatschappijen f 325 is uitgekeerd.

Ontvangsten. Volgens voorloopige gegevens beliepen over 1909 de ontvangsten der brieven- en pakketpost (zonder daarbij de paardenposterij te rekenen en ook zonder voor de dienstbrieven eene fictieve opbrengst aan porto's in rekening te brengen) f 2 143 799, tegen f 1 990 514 (volgens verbeterde opgaven) in 1908, hetgeen op eene vermeerdering wijst van f 153 285. De ontvangsten wegens verkochte postwaarden en formulieren (opbrengst in 1909 f 1 983 361, tegen f 1 833 171 — verbeterd cijfer — in 1908) vermeerderden met f 150 190, terwijl de vermeerdering wegens de op postwissels geheven rechten (opbrengst in 1909 f 123 142, tegen f 112 662 — verbeterd cijfer — in 1908) en wegens ontvangen porten voor ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven en verdere stukken (opbrengst in 1909 f 28 911, tegen f 25 593 — verbeterd cijfer — in 1908) respectievelijk f 10 480 en f 3318 bedroeg; de ontvangsten van verschillenden aard (opbrengst in 1909 f 8385, tegen f 19 088 — verbeterd cijfer — in 1908) gingen echter met f 10 703 terug.

§ 3. TELEGRAFEN EN TELEFONEN.

Gouvernementstelegrafen. Het aantal der telegraafkantoren van den post- en telegraafdienst, d. i. van de eigenlijke gouvernementstelegraaf, bedragende op ult. 1908 151, was op ult. 1909 tot 154 geklommen. Het aantal der telegraafkantoren van den dienst der staatsspoorwegen, voor zoover zij in verbinding staan met het net van de gouvernementstelegraaf, verminderde van 300 tot 298, terwijl dat der voor het publiek verkeer geopende telefoonkantoren (hulptelegraafkantoren) van 34 tot 39 steeg (zie bijlage QQ).

De lengte der gouvernements-landlijnen en draden, op ult. 1908 bedragen hebbende respectievelijk 9305.23 en 14356.51 K.M. (verbeterde cijfers), bedroeg op ult. 1909 onderscheidenlijk 9255.23 en 15742.71 K.M., zoodat de lengte der lijnen met 50 K.M. is verminderd, en die der draden met 386.2 K.M. is toegenomen.

Op ult. 1909 bedroeg zoowel de lijn- als de draadlengte der zeekabels 4986.98 K.M.; van de overige kabels en ondergrondlijnen bedroeg de lijnlengte 250.43 en de draadlengte 289.51 K.M., tegen respectievelijk 4964.79, 249.20 en 288.28 K.M. op ult. 1908. De veranderingen waren een ge-

volg van uitgevoerde kabelherstellingen en van het verleggen van den Atjeh-kabel met gelijktijdige overbrenging van het landingspunt van Oelee Lheue naar Aer Melek (Sabang).

Op de gouvernementskabels in Nederlandsch-Indië kwamen in den loop van 1909 tien storingen voor, namelijk op den kabel tusschen Medan en Oelee Lheue (van 21 December 1908 tot en met 1 Januari 1909 en van 2 tot en met 16 Mei), op den kabel tusschen Medan en Sabang (van 17 tot en met 30 December), op den kabel tusschen Muntok en Palembang (van 8 tot en met 9 Januari en van 5 tot en met 14 December), op den kabel tusschen Koeta Radja en Sabang (van 22 Januari tot en met 2 Februari), op den kabel tusschen Anjer en Kalianda (van 7 tot en met 8 Februari), op den kabel tusschen Balikpapan en Kwandang (van 1 tot en met 13 September en van 30 October tot en met 14 November) en op den kabel tusschen Sitoebondo en Bandjermasin (van 21 tot en met 30 November). Met uitzondering van de tweede storing op den Muntok—Palembang-kabel en van die op den Medan—Sabang-kabel, werden al deze storingen opgeheven door het kabelschip *Telegraaf*. De huur van een vreemd kabelschip (de *Magnet*) van de Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company voor de beide laatstgenoemde herstellingen was een gevolg van de verwisseling van de ketels van het kabelschip *Telegraaf* op de marinewerf te Soerabaja; deze verwisseling, waarmede onmiddellijk na de herstelling van den Sitoebondo—Bandjermasin-kabel (30 November) een begin was gemaakt, werd den 10den Januari 1910 beëindigd.

Behalve de hierboven genoemde kabelherstellingen werden door het kabelschip *Telegraaf* van 8 tot 14 Augustus loodingen verricht ter verzameling van gegevens voor het tot stand brengen van eene directe verbinding tusschen Sitoebondo en Makasser, en van 19 tot 26 October werd door het schip eene lengte van ruim 60 mijl van den Medan—Oelee Lheue-kabel door een nieuwen kabel vervangen, ten behoeve waarvan het in April de noodige loodingen had verricht. Ter aansluiting op den, na de verlegging, te Aer Melek aan land komenden zeekabel werd een landkabel van omstreeks een mijl uitgelegd tusschen de kabelhut te Aer Melek en het telegraafkantoor te Sabang.

Het reglement voor den gouvernementstelegraafdienst in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1907 n°. 67) werd bij Gouv. Btn. 29 Juni 1909 n°. 2 (Ind. St. n°. 342) en 15 Maart 1910 n°. 21 (Ind. St. n°. 202) met nieuwe voorschriften omtrent perstelegrammen en omtrent maritieme, semaphore en radiotelegrammen aangevuld, terwijl bij Gouv. Bt. 9 Sept. 1909 n°. 49 (Ind. St. n°. 453) nieuwe regelingen werden getroffen aangaande de aanhouding van bijzondere telegrammen, waarvan de inhoud gevaarlijk schijnt voor de veiligheid van den Staat of in strijd wordt geacht met de wetten des lands, de publieke orde of de goede zeden.

De ontvangsten van het binnenlandsch telegraafverkeer (ter zake van de betalende telegrammen, dus ongerekend de regeerings- en diensttelegrammen) beliepen in 1909 f 815 763, tegen f 762 225 (verbeterd cijfer) in 1908 en f 708 341 in 1907 [1]). De vermeerdering bedroeg dus van 1907 op 1908 7.6% en van 1908 op 1909 7%. Het aantal der betalende telegrammen in het binnenlandsch verkeer nam in 1909 toe met 11%, tegen eene vermeerdering van 9.5% van 1907 op 1908, terwijl het woordental toenam met 9.14%, tegen eene vermeerdering met 8.62% (verbeterd cijfer) in 1908. Het gemiddeld aantal woorden per telegram, dat over 1907 en 1908 respectievelijk 11.12 en 10.93 (verbeterd cijfer) bedroeg, was over 1909 10.77.

De in 1909 in het binnenlandsch verkeer gewisselde regeeringstelegrammen vertegenwoordigden, berekend als betalende telegrammen, eene fictieve opbrengst van f 242 814, tegen f 211 056 in 1908 en f 249 790 in 1907.

In het buitenlandsch telegraafverkeer bleef zoowel het aantal der voor Nederlandsch-Indië bestemde als dat der van daar verzonden telegrammen toenemen.

Het aantal der transit-telegrammen bleef stationnair, doch het gemiddeld aantal woorden per transit-telegram, dat over 1907 en 1908 respectievelijk 11.13 en 10.9 bedroeg, was over 1909 12.49, terwijl dit voor de niet-transit-telegrammen, over 1907 en 1908 respectievelijk 8.13 en 8 bedragende, in 1909 7.88 beliep.

Het aandeel der Indische telegraafadministratie in de opbrengst van het buitenlandsch verkeer beliep over 1909 voor de transit-telegrammen f 27 276 en voor de overige f 326 693, tegen respectievelijk f 22 824 en f 309 732 in 1908.

Van de gelegenheid, welke voor als dagbladcorrespondenten erkende personen, op bijzondere voorwaarden (zie o. a. Ind. St. 1890 n°. 131), bestaat om in het verkeer met Nederland, Frankrijk, Groot-Britannië, Britsch-Indië, Burmah, Pinang, Singapore, Hongkong, Shanghai, Foochow, Amoy, Japan en Korea, Cochin-China, Cambodja, Laos, Annam, Poelo Condor, Tonkin, Philippijnsche eilanden (Luzon en Visayas-eilanden) en Amerika, tegen verminderd tarief, telegrammen voor de dagbladpers te wisselen, is in 1909 gebruik gemaakt voor 3091 naar en 16 uit Indië verzonden telegrammen (welke getallen over 1908 2930 en 117 bedroegen); deze telegrammen telden respectievelijk 128 543 en 271 woorden, tegen 125 433 en 2455 woorden in 1908.

Het aantal woorden der tegen verlaagd tarief doorgezonden perstelegrammen, dat zijn die tusschen de Australische koloniën eenerzijds en Groot-Britannië en Frankrijk anderzijds over en weer gewisseld, bedroeg over 1909 194 084, tegen 198 939 in 1908 en 190 118 in 1907.

Ter verzending door tusschenkomst van de te Pinang en Singapore gevestigde kantoren der Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company werden in 1909 bij de kantoren van den postdienst in de buitenbezittingen aangeboden 63 telegrammen, d.i. 52 meer dan in 1908.

Van de gelegenheid om telegrammen van Sumatra naar andere eilanden van Nederlandsch-Indië, of omgekeerd van een dier eilanden naar Sumatra, over de buitenlandsche verbinding via Pinang en Singapore te verzenden, tegen een verlaagd tarief van f 0,50 per woord, werd in 1909 gebruik gemaakt over 148 telegrammen, of 268 minder dan in 1908.

In het locale verkeer tusschen Pinang en het noordelijk deel van Sumatra, mede tegen f 0,50 per woord, zijn 2 646 telegrammen (met 17 576 woorden) gewisseld, tegen 6 727 telegrammen (met 45 922 woorden) in 1908.

Gouvernements-telefoondienst. De gouvernements-telefoondienst omvat den localen en interlocalen dienst.

Ingevolge Gouv. Bt. 5 Aug. 1909 n°. 3 zal op plaatsen gelegen buiten het concessiegebied van particuliere plaatselijke telefoonondernemingen, waar een postkantoor gevestigd is, van gouvernementswege tot den aanleg en de exploitatie van een telefoonnet worden overgegaan, zoodra 15 aansluitingen op dat net verzekerd zijn.

De locale dienst omvatte op ult. 1909 de telefoonnetten Batavia, Semarang, Soerabaja, Soekaboemi, Tjiandjoer, Bandoeng, Garoet, Tasikmalaja, Pasoeroean, Probolinggo, Madioen, Modjokerto, Djombang, Soerakarta en Djokjakarta.

Met den aanleg van de interlocale telefoonlijn langs den spoorweg van Batavia over Bandoeng en Soerakarta naar Soerabaja en van Soerakarta naar Semarang (zie K. V. 1907, kol. 203/204) werd in 1909 voortgegaan. De lijngedeelten Madioen—Soerakarta en Soerakarta—Semarang werden op 15 Juli en het lijngedeelte Djokjakarta—Soerakarta werd op 1 October 1909 voor het algemeen vekeer opengesteld. Voorts werden op 1 Juli 1909 de lijnen van de Buitenzorgsche Intercommunale Telefoonmaatschappij door den Staat overgenomen. Door een en ander vermeerderde de lengte der interlocale telefoonlijnen op ult. 1909 tot 697.04 K.M., met eene draadlengte van 1394.08 K.M.; op ult. 1908 waren deze lengten respectievelijk 427.86 en 856.52 K.M.

Particuliere telegrafen en telefonen. Het aantal der particuliere spoorwegtelegraafkantoren bedroeg op ult. 1909, evenals op ult. 1908, 71, waaronder een 14-tal op plaatsen, waar tevens een gouvernements-telegraafkantoor bestaat.

Aan de „Deutsch-Niederländische Telegraphengesellschaft” is over 1909 aan subsidie betaald M. 375 000 of f 221 955,47, waartegenover door die Maatschappij, wegens het aan den Staat toekomende gedeelte van de ontvangsten uit de kabeltaksen f 139 699,55 is terugbetaald, zoodat feitelijk slechts betaald is f 82 255,92, tegen f 90 295,19 over 1908. Op het net der Maatschappij kwamen in 1909 geen storingen voor. De kabel van het Fransche gouvernement

1) Onder die sommen is begrepen het bedrag der aan de telefoonbeambten voor de behandeling van telegrammen, bestemd voor of afkomstig van telefoonkantoren (hulptelegraafkantoren) uitgekeerde vergoeding. Die vergoeding bedroeg in 1909 f 6 942, in 1908 f 5 043 en in 1907 f 4 335.

tusschen Saigon en Pontianak is van 1 Januari tot 24 April 1909 gestoord geweest.

Op zes van de zeven aan de ,,Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company" toebehoorende, met Nederlandsch-Indië in verbinding staande kabels werd gedurende 1909 vijftien malen voor korteren of langeren duur (van 1 tot 31 dagen) storing in de gemeenschap ondervonden.

Het aantal der particuliere telefoonkantoren steeg van 26 op ult. 1908 tot 28 op ult. 1909, waaronder 4 op plaatsen, waar tevens een gouvernements-telegraafkantoor bestaat.

Telefoonondernemingen. Door de overneming door den lande van de lijnen der Buitenzorgsche Intercommunale Telefoonmaatschappij (1 Juli 1909) verminderde het aantal der ondernemingen voor het interlocaal telefoonverkeer van 2 [1]) tot 1. Het aantal der plaatselijke netten ging, tengevolge van de overneming door den lande van de netten in de residentiën Soerakarta en Djokjakarta (zie K. V. 1909, kol. 285), van 27 tot 25 terug, onder welk aantal niet is begrepen het (niet in geld cijnsplichtige) telefoonnet der Deli-Spoorwegmaatschappij.

De ondernemingen voor interlocaal verkeer hadden in 1909 eene gezamenlijke bruto-ontvangst voor gesprekken en telefoonberichten van f 153 372 (tegen f 141 126 in 1908), terwijl door één onderneming cijns aan den lande te betalen was tot een bedrag van f 100 807 (tegen f 91 064 in 1908). Van de 25 ondernemingen voor communale verbindingen was er 1, welke geen betalende geabonneerden had. De overige telden op ult. 1909 1550 geabonneerden, terwijl de bruto-ontvangsten f 238 866 bedroegen. Als cijns aan den lande was in 1909 door 17 ondernemingen f 23 051 verschuldigd, tegen f 29 649 door 19 ondernemingen in 1908. Voor elke onderneming in het bijzonder worden de gebruikelijke gegevens aangetroffen in bijlage RR.

Telefoonverbindingen voor eigen gebruik. Gedurende het tijdvak 1 April 1909—ult. Maart 1910 werden 2 nieuwe vergunningen voor het aanleggen van telefoonverbindingen voor eigen gebruik verleend. Wegens aan den lande te betalen jaarlijksche vergoeding voor het gebruik van openbare wegen en van andere ter vrije beschikking van de Regeering staande gronden, welke ten behoeve van de geleidingen gebezigd worden, werd over 1909 door 37 vergunninghouders een totaal bedrag van f 3800 betaald, tegen f 4435 door 38 vergunninghouders in 1908.

§ 4. PAARDENPOSTERIJ.

De kosten van de in een vijftal gewesten van Java [2]) van landswege nog onderhouden wordende paardenposterij ten dienste van het vervoer van gouvernementsreizigers langs binnenwegen, bedroegen in 1909 voor gewoon onderhoud f 44 236 en wegens voeding voor de paarden f 27 708, of te zamen f 71 994, waartegenover aan ontvangsten stond een bedrag van f 56 765, namelijk wanneer, behalve de opbrengst van 22 door particulieren gebruikte bespanningen, ad f 568, ook die van 3781 aan dienstreizigers verstrekte bespanningen, berekend op f 56 196, als ontvangsten worden medegeteld. Over 1908 beliepen, volgens verbeterde opgaven, de laatstbedoelde (fictieve) ontvangsten f 57 079 en de werkelijke ontvangsten f 464, of te zamen f 57 543, tegen f 67 601 (verbeterd cijfer) aan kosten der paardenposterij. Onder de genoemde bedragen van f 568 en f 464 is ook begrepen hetgeen dienstreizigers betaalden voor het medenemen van particulieren.

De routes, welke door de gouvernements-paardenposterij en die, welke door ondernemers van particuliere paardenposterijen worden bediend, ingevolge de door het Gouvernement, met het oog op het vervoer van dienstreizigers, met die ondernemers gesloten aannemingscontracten, zijn vermeld in den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië (zie dien van 1910, deel I, bijlagen VV en WW).

§ 5. POSTSPAARBANK.

De bij Gouv. Bt. 2 Dec. 1906 n°. 1 vastgestelde regeling van de vergoedingen aan het personeel van den post- en telegraafdienst voor zijne bemoeiingen inzake den dienst der postspaarbank onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 17 Nov. 1909 n°. 24.

Het tegoed der inleggers in de postspaarbank bedroeg op ult. 1909 f 7 800 874, tegen f 7 213 629 op ult. 1908 (hierin deelden inlanders en vreemde oosterlingen respectievelijk voor 16,73 en 2,99 en 15,92 en 2,15%), terwijl het totaal aantal inleggers, dat op ult. 1908 63 294 beliep, op ult. 1909 gestegen was tot 71 209, onder wie respectievelijk 7485 en 7838 militairen. Onder het aantal inleggers op ult. 1909 waren begrepen 385 Europeanen, 1357 inlanders en 4 vreemde oosterlingen, ten name van wie inlagen waren gedaan op den voet van de in Bijbl. Ind. St. n°. 6030, juncto nos. 6519 en 6887, opgenomen regeling, zoomede 23 Europeesche en 8 inlandsche landsdienaren, die, op den voet van Ind. St. 1905 n°. 273, de door hen verschuldigde reëele borgtochten geheel of gedeeltelijk in spaarbankboekjes der postspaarbank hadden gesteld, benevens 133 inleggers, wier tegoed moest dienen tot zekerheid voor de betaling van telegramkosten op den voet van Ind. St. 1906 n°. 360. Als inleggers van schoolspaarbanken, op den voet van Gouv. Bt. 7 Mei 1905 n°. 36 (zie K. V. 1905, kol. 157/158), waren op ult. 1909 ingeschreven 9870 kinderen van Europeanen, 4856 van inlanders en 378 van vreemde oosterlingen (op ult. 1908 respectievelijk 9223, 4445 en 311), terwijl bovendien in omloop waren 159 collectieve spaarbankboekjes van schoolhoofden (35 van Europeesche en 124 van inlandsche scholen), tegen 178 op ult. 1908. Voorts waren er op ult. 1909 28 spaarbankboekjes van kredietbanken (gezamenlijk tegoed f 32 472), 16 boekjes van desaloemboengs (tegoed f 14 116), 228 van inlandsche gemeenten (tegoed f 15 950) en (vgl. K.V. 1908, kol. 212) 1190 boekjes voor gestraften.

In 1909 werd van 503 inleggers der Indische postspaarbank het tegoed op de Rijkspostspaarbank hier te lande overgedragen, terwijl, omgekeerd, het tegoed van 153 inleggers der

---

1) In K. V. 1909 is onder deze categorie van ondernemingen ook gerekend de Langkat en Tamiang-Telefoonmaatschappij, die, hoewel zij in September 1908 ook eene vergunning kreeg voor interlocaal verkeer (zie K. V. 1909, kol. 286), meer eigenaardig behoort tot de ondernemingen die plaatselijke netten exploiteeren.

2) Namelijk in de residentiën Preanger-Regentschappen, Cheribon, Semarang en Rembang, zoomede in de afdeeling Krawang der residentie Batavia.

laatstgenoemde instelling door de Indische postspaarbank werd overgenomen.

Het ten name van de postspaarbank in Nederlandsche staatsschuld belegd kapitaal bedroeg op ult. 1909 f 3 464 300 (nominaal), te boek staande voor eene waarde van f 3 152 513, terwijl de bank een nominaal bedrag van f 2 392 000 (te boek staande voor f 2 327 560) aan effecten bezat, in Indië was uitgezet in beleeningen f 352 360 en, door tusschenkomst van de Rijkspostspaarbank hier te lande, f 868 000 op prolongatie gegeven was. In 't geheel werd aan rente gekweekt f 252 530 [1]) (3.36% van de uitgezette kapitalen), waaronder f 18 829 wegens rente over in 1909 in 's lands kas berust hebbende gelden der bank.

De som der uitgekeerde, bijgeschreven en aan de Rijkspostspaarbank hier te lande toekomende rente beliep (f 10 403 + f 154 841 + f 1107 =) f 166 351, zoodat een overschot is verkregen van f 86 179, terwijl de bedrijfskosten der instelling bedroegen f 79 652, waaronder f 43 682 wegens bezoldiging van den directeur en het hem ondergeschikt personeel. Over 1908 was het overschot f 94 990 en bedroegen de bedrijfskosten f 76 152.

Voor verdere opgaven zie men bijlage SS.

§ 6. GELEIDINGEN VOOR ELECTRISCHE VERLICHTING EN VOOR HET OVERBRENGEN VAN KRACHT DOOR MIDDEL VAN ELECTRICITEIT.

De bepalingen omtrent den aanleg en het gebruik van geleidingen voor electrische verlichting en het overbrengen van kracht door middel van electriciteit in Nederlandsch-Indië ondergingen eene wijziging in verband met de instelling van locale raden (zie Ind. St. 1909 n°. 300).

Gedurende het tijdvak 1 April 1909—ult. Maart 1910 werd 1 vergunning voor het aanleggen van de hierbedoelde geleidingen verleend, werden 11 reeds vroeger verleende vergunningen aanvaard en werd 1 vergunning in exploitatie gebracht, zoodat op laatstgenoemden datum 10 vergunningen in exploitatie waren, terwijl er nog 17 in werking waren te brengen.

Voor een overzicht van de tot ult. 1909 verleende vergunningen zie men deel I van den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië voor 1910, blz. 427—431.

II. SPOOR- EN TRAMWEGEN.

Het algemeen reglement voor de spoorwegdiensten (Ind. St. 1895 n°. 300 en de sedert daarin gebrachte wijzigingen), het algemeen secundair spoorwegreglement (Ind. St. 1902 n°. 218 en de daarin gebrachte wijzigingen) en het algemeen tramwegreglement (Ind. St. 1905 n°. 516 en de daarin gebrachte wijzigingen) ondergingen op verschillende punten nadere wijzigingen en aanvullingen bij de Ordn. van 15 Sept., 11 Nov. en 17 Dec. 1909 en 4 en 16 Febr. 1910 (respectievelijk Ind. St. 1909 nos. 460, 536, 587 en 1910 nos. 100 en 152, juncto n°. 411). De in de eerste en in de vierde plaats genoemde ordonnantiën bevatten wijzigingen van de bepalingen in het tramwegreglement, betrekking hebbende op kruisingen met tramwegen, op de plaatselijke vermindering van de snelheid van de tram, op het stuwen van treinen en het lossen en laden van goederen op de vrije baan. De andere ordonnantiën houden wijzigingen in van de bepalingen in het algemeen spoorwegreglement en het algemeen secundair spoorwegreglement nopens goederen, waarvan het vervoer slechts onder bijzondere voorwaarden wordt toegelaten, nopens de aansluiting en kruising met tram- en spoorwegen en nopens hoofdsporen, de seinmiddelen en de veiligheidsmaatregelen bij den loop van werktreinen, lorries, enz.

Bij Gouv. Bt. 16 Febr. 1910 n°. 22 (Ind. St. n°. 153) is een algemeen seinreglement voor de spoorwegen in Nederlandsch-Indië vastgesteld.

Voor regelingen met betrekking tot de toekenning van toelagen, daggelden en vaste indemniteiten voor reis- en verblijfkosten of bureauhuur aan personeel bij den dienst der staatsspoorwegen zie men Ind. St. 1909 nos. 444, 445 en 495 en 1910 nos. 159 en 254.

De instructie voor den hoofdinspecteur der spoor- en tramwegdiensten (Bijbl. Ind. St. n°. 6689, juncto n°. 6985) onderging eene wijziging van ondergeschikt belang bij Gouv. Bt. 12 Aug. 1910 n°. 42 (Jav. Ct. n°. 65).

A. SPOORWEGEN.

1°. Staatsspoorwegen.

a. Verkenning, opneming en aanleg.

Java. De werkzaamheden verbonden aan de opneming van de lijnen Cheribon—Kroja (aanvankelijk Maos), Tjibadak—Wijnkoopsbaai en in het Tangerangsche (zie K. V. 1909, kol. 290) moesten tijdelijk worden gestaakt, omdat een gedeelte van het personeel der opneming geplaatst werd bij den aanleg van de lijn Tjikampek—Cheribon en een ander deel belast werd met het uitwerken der spoorwegplannen voor Zuid-Sumatra. In het begin van 1910 kon de bewerking van het voorontwerp voor de lijn Cheribon—Kroja weder ter hand worden genomen. Uit het onderzoek is gebleken dat het wenschelijk is de aansluiting aan de hoofdlijn te Kroja in stede van te Maos te doen geschieden. Verwacht wordt dat het voorontwerp in den loop van 1910 gereed zal komen.

Bij het onderzoek naar de mogelijkheid om een spoorweg Tjibadak—Wijnkoopsbaai met electrische beweegkracht te exploiteeren, bleek dat een tweetal rivieren voldoende waterkracht kan leveren, niet alleen voor genoemden spoorweg, maar ook voor electrificatie van een groot deel der Westerlijnen van de staatsspoorwegen op Java.

De terreinmetingen van Bandjar naar Parigi, waarmede in

[1]) In 1908 is aan rente gekweekt f 254 846; in K. V. 1909 (kol. 288) staat abusievelijk f 245 846.

Mei 1909 begonnen werd, kwamen gereed. De bewerking van het voorontwerp bleef onderhanden.

Met de werkzaamheden voor den aanleg van den spoorweg Tjikampek—Cheribon (zie K. V. 1909, kol. 290) werd in Juli 1909 begonnen. De definitieve ontwerpen voor de eerste 48 K.M. aan de Tjikampek-zijde en voor de eerste 42 K.M. aan de Cheribon-zijde kwamen gereed. In Februari 1910 is een begin gemaakt met het grondverzet. De aanlegrekening wees op ult. December 1909 een eindcijfer aan van f 319 931.

Sumatra. Het spoorwegontwerp voor Zuid-Sumatra (zie K. V. 1909, kol. 291) naderde op het einde van dit verslagtijdperk zijne voltooiing.

Van den aanleg eener lijn Fort van der Capellen—Ombilin werd wegens de zeer hooge bouwkosten in verband met het te verwachten betrekkelijk geringe vervoer voorloopig afgezien.

Met den aanleg van de lijn Priaman—Soengailimau (zie t.a.p.) werd een begin gemaakt. Voor deze circa 14 K.M. lange lijn was op ult. 1909 eene som van f 221 790 verwerkt. De vraag of het wenschelijk is de lijn van Soengailimau verder door te trekken tot Loeboekbasoeng is in overweging.

b. Exploitatie.

Lengte in exploitatie. In de lengte der staatsspoorwegen, blijkens de opgaaf in K. V. 1909 (kol. 291) bedragende: voor de Oosterlijnen 902, voor de Westerlijnen 1005 en voor den spoorweg ter Sumatra's Westkust 231 K.M., kwam geen verandering.

Tarieven. Met het oog op de in de laatste jaren aanzienlijk gewijzigde toestanden, die, zoowel in het belang van het reizend en verzendend publiek als van het personeel van den spoorwegdienst, eene ingrijpende herziening van de vervoersvoorwaarden en de tarieven dringend noodig maakten, zijn de in 1893 vastgestelde tarieven en bepalingen op het vervoer vervangen door nieuwe, die zijn goedgekeurd bij Gouv. Bt. 30 Oct. 1909 n°. 46 en op 1 Januari 1911 in werking zullen treden. Bij de invoering van de nieuwe tarieven zal komen te vervallen het rechtstreeksche vrachtgoederen-tarief tusschen stations der staatslijnen en van de lijn Semarang—Vorstenlanden der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij (zie K. V. 1907, kol. 199). Voor het vervoer van bestelgoederen in rechtstreeksch en doorgaand verkeer met de lijnen van de genoemde Maatschappij, welke in het rechtstreeksch goederenvervoer met de staatslijnen zijn opgenomen, zal eene nieuwe overeenkomst worden aangegaan.

In den loop van het jaar 1909 werden wederom herhaaldelijk aanzienlijke reducties verleend op de vrachtprijzen voor het vervoer van inzendingen voor jaarmarkten, wedstrijden en tentoonstellingen. Voor inzendingen van vee en voor de inlandsche eigenaren en geleiders daarvan werd kosteloos vervoer toegestaan. Voorts werd eene regeling getroffen, waarbij inlanders, in locaal verkeer veetentoonstellingen bezoekende, heen en terug worden vervoerd tegen den vrachtprijs voor de enkele reis.

Bij Gouv. Bt. 6 Oct. 1909 n°. 2 is, bij wijze van tijdelijken maatregel, machtiging verleend om het vervoer langs de staatsspoor- en tramwegen van inlandsche werklieden, die in dienst genomen zijn of in dienst wenschen te treden bij ondernemingen van landbouw en nijverheid, gelegen in de door den directeur van binnenlandsch bestuur aan te wijzen streken op Java, waar een erkend algemeen gebrek aan arbeidskrachten heerscht, te doen geschieden tegen een vrachtprijs berekend naar den maatstaf van ¼ cent per reiziger-kilometer.

De speciale tarieven voor het vervoer van koffie, suiker en bibit bleven ook voor 1910 van kracht. Het speciale tarief voor vervoer van afloopstroop der suikerfabrieken en van molascuit werd gewijzigd in verband met de verhooging van den coëfficiënt voor melasse en de splitsing van dat artikel in melasse voor den uitvoer en melasse voor binnenlandsch gebruik.

Het speciale tarief voor vervoer van brandhout werd zoodanig gewijzigd, dat de vrachtverschillen bij vervoer respectievelijk in den slappen of in den drukken tijd zijn vergroot. Die maatregel is genomen in de verwachting, dat belanghebbenden daardoor meer dan tot dusver zullen trachten om zich het benoodigde brandhout in den slappen tijd aan te schaffen.

Tijdelijke vrachtverlagingen werden nog verleend voor het vervoer gedurende 1909 van tapioca (cassavemeel) bij wagenladingen van 10 ton van eenige halten van het lijnvak Kertosono—Blitar naar de Soerabaja-stations en voor het vervoer van katjang-tjina van de Soerabaja-stations naar de stations Ngandjoek, Blitar en Kediri.

Tractie. Op ult. 1909 bestond het rollend materieel der staatsspoor- en tramwegen op Java (uitgezonderd de tramlijn Tjikampek—Tjilamaja) uit 379 locomotieven, 1108 personen-, restauratie-, bagage- en postrijtuigen en 5907 wagens, of 7 locomotieven, 67 rijtuigen en 192 wagens meer dan op ult. 1908. Tegen 71 006 ton steenkolen en 70 192 ton brandhout (verbeterde opgaven) in 1908, zijn in 1909 ten behoeve van de staatsspoorwegen op Java (de tramlijn Madioen—Ponorogo met zijtakken niet medegerekend) 84 606 ton steenkolen en 54 677 ton brandhout verbruikt.

Op den spoorweg ter Sumatra's Westkust was het rollend materieel op ult. 1909 samengesteld uit 65 locomotieven, 72 rijtuigen en bagagewagens en 626 goederen- en andere wagens, of 3 wagens meer dan op ult. 1908. Het kolenverbruik bedroeg in 1909 33 438 ton.

Personeel. Bij de exploitatie der staatsspoorwegen op Java waren op ult. 1909 in het geheel (dus met of zonder aanstelling) in dienst 1841 Europeanen en 13 010 inlanders en ter Sumatra's Westkust 106 Europeanen en 956 inlanders.

In de werkplaatsen te Bandoeng, Meester-Cornelis en Poerworedjo te zamen waren, ongerekend de koelies, gemiddeld per dag werkzaam 1603 werklieden, in die te Madioen, Soerabaja en Djember te zamen gemiddeld 1392 en in die te Padang gemiddeld 237.

Uitkomsten van het verkeer. De bruto ontvangsten van de Oosterlijnen (zonder den tramweg Madioen—Ponorogo, doch met inbegrip van het tramlijntje Soemberkolak—Sitoebondo—Pandjè) bedroegen in 1909 f 10 918 001, of f 285 908 — dat is 2.6% — meer dan die over 1908. Tot deze ontvangsten droeg het reizigers-verkeer bij voor een bedrag van f 3 663 460, dat, vergeleken met de gelijksoortige ontvangsten over 1908, eene vermeerdering aantoont van f 156 343 of ± 4.45%. Het goederenvervoer bracht f 6 412 353 op, tegen f 6 304 787 in 1908, welke vermeerdering met ongeveer 1.7% te danken is aan het grooter vervoer van suiker, spoor- en tramwegmateriëel, kalksteen en eenige andere artikelen. De bruto ontvangsten van de Westerlijnen bedroegen in 1909 f 7 979 875, zijnde f 539 203 — of ruim 7% — meer dan in 1908. De opbrengst van het reizigersvervoer vermeerderde met ongeveer 7% en die van het vrachtgoederenverkeer met ongeveer 6%. De stijging van de laatstbedoelde opbrengst was voornamelijk te danken aan vermeerderd vervoer van rijst, cassave, hout, metaalwerk en kalk.

Na aftrek van de exploitatiekosten (inclusief vernieuwingen en afschrijvingen) bleef op de Oosterlijnen f 5 579 502 en op de Westerlijnen f 2 351 631 over, tegen f 6 046 552 en f 2 013 411 (verbeterde cijfers) over 1908. Het lagere winstsaldo der Oosterlijnen moet in hoofdzaak worden toegeschreven aan de groote uitgaven wegens herstellingen van de door natuurrampen toegebrachte schade aan baan en werken op de lijnvakken Kalisat—Banjoewangi, Loemadjang—Pasirian en Djombang—Kertosono.

De ontvangsten van de staatsspoorwegen ter Sumatra's Westkust bedroegen in 1909 bruto f 1 645 821 en netto f 572 441, tegen f 1 528 500 en f 557 113 in 1908. De vermeerdering van de ontvangsten is een gevolg van de openstelling van het baanvak Loeboegaloeng—Priaman en de toeneming van het vervoer op de hoofdlijn.

2°. PARTICULIERE SPOORWEGEN.

De lengte in exploitatie der particuliere spoorwegen op Java (die der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij) bleef 261 K.M. en die der spoorwegen ter Sumatra's Oostkust (van de Deli-Spoorwegmaatschappij) 92 K.M. bedragen.

Tarieven. Door de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij werden met de eigenaren of beheerders van in

de residentiën Soerakarta en Djokjakarta gelegen suikerfabrieken wederom overeenkomsten aangegaan voor den afvoer per spoor of tram naar Semarang, tegen speciale vrachtprijzen, van het geheele product uit den oogst van 1910 voor zoover dat product niet bestemd was voor de binnenlandsche consumptie.

Voor het vervoer van groote hoeveelheden van verschillende artikelen, o.a. tabak, ijzerwerk en werktuigen, zand en riviersteenen, ijs, lucifers en verschillende soorten van houtwerken, werd reductie op de vracht verleend.

Uitkomsten van het verkeer. Uitvoerige opgaven nopens den omvang en de geldelijke uitkomsten van het verkeer gedurende 1909 op de drie particuliere spoorwegen (Semarang—Vorstenlanden—Willem I, Batavia—Buitenzorg en Deli-spoorweg) worden aangetroffen in bijlage TT.

Het krachtens de concessie voor den spoorweg Semarang—Vorstenlanden den Staat toekomend aandeel in de winst op die lijn over 1909 beliep f 255 739, tegen f 294 013 in 1908.

Concessiën of aanvragen voor nieuwe lijnen. Sedert de afsluiting van de betrekkelijke mededeelingen in K. V. 1909 (kol. 294) is opnieuw eene aanvraag om voorrang van concessie ingediend voor een electrischen spoorweg in de residentie Bantam, loopende van Kadongdong aan de Wijnkoopsbaai langs de zuidkust van Bantam en de Welkomstbaai naar de Meeuwenbaai, welke aanvraag werd ingewilligd, doch zij is sedert, wegens niet tijdige aanvaarding, weder vervallen. Om dezelfde reden vervielen de prioriteits-aanvragen voor de in K. V. 1908, kol. 197 genoemde lijnen in de Preanger-Regentschappen.

De aanvaardingstermijn van de verleende concessiën voor den aanleg en de exploitatie van spoorwegen rondom de hoofdplaats Bandoeng en van Bandoeng naar de Zandbaai (vgl. K. V. 1909, kol. 294) is respectievelijk verlengd tot 26 en 4 Maart 1911.

B. STOOMTRAMWEGEN.

1°. Staatsstoomtramwegen.

Lijnen op Java. Met den aanleg van een stoomtramweg van Tasikmalaja naar Singaparna (lang ± 17 K.M.), waarvoor bij de wet van 31 Dec. 1909 (Ned. St. n°. 442, Ind. St. 1910 n°. 198) de noodige gelden waren toegestaan, werd in het begin van 1910 een aanvang gemaakt.

Ten behoeve van den aanleg van een stoomtramweg ter verbinding van de halte Krian der Oosterlijnen met de suikerfabrieken Balongbendo, Perning en Gempolkerep zijn fondsen beschikbaar gesteld bij de wet van 15 Juli 1910 (Ned. St. n°. 232).

Een wetsontwerp tot verhooging der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor 1910, ten behoeve van den aanleg van eene stoomtramlijn ter verbinding van den spoorweg Tjikampek—Cheribon bij Djatibarang met de hoofdplaats Indramajoe, is in Juli 1910 bij de Staten-Generaal ingediend.

Met het oog op de bijzonder gunstige resultaten van de proefneming met uitbreidingen van het net der staatsspoorwegen door middel van tramlijnen van smalle spoorwijdte, werd voortgegaan met het onderzoek naar verdere dergelijke uitbreidingen en werd reeds een voorontwerp voltooid voor eene ± 16 K.M. lange tramlijn loopende van Tjikampek naar het ten noorden van die plaats gelegen Lemahabang. Voorts is in verband met de sterk vooruitgaande ontwikkeling van de landstreek benoorden Poeger (Besoeki), een voorontwerp opgemaakt voor eene verbinding van die plaats met Rambipoedji aan de hoofdlijn der staatsspoorwegen. Ook kwam het voorontwerp gereed voor de tramlijn van Bandjar naar Parigi (zie K. V. 1909, kol. 294).

De op 1 Juli 1909 in exploitatie genomen tramlijn Tjikampek—Tjilamaja (zie K.V. 1909, kol. 294) bracht in dat jaar bruto op f 28 209, waartoe door het reizigers- en goederenvervoer respectievelijk werd bijgedragen voor f 21 276 en f 6878. Na aftrek van de exploitatiekosten, ad f 13 835, bleef eene winst over van f 14 374, zijnde 12.6% (in een geheel jaar) van het aanlegkapitaal, ad f 227 552. Tarieven en bepalingen op het vervoer voor deze lijn zijn vastgesteld bij Gouv. Bt. 17 Juli 1909 n°. 10.

De bruto ontvangsten van den stoomtramweg Madioen—Ponorogo met zijtakken bedroegen in 1909 f 135 704, of f 21 549 meer dan in 1908. Het reizigers- en goederenverkeer bracht respectievelijk f 71 389 en f 53 878 op. De exploitatiekosten hebben, met inbegrip van de uitgaven voor de herstelling van door bandjirs veroorzaakte buitengewone schade, bedragen f 125 848, of f 21 040 meer dan in 1908. Aan brandstof werd verbruikt 1014 ton steenkolen en 371 ton brandhout. Met ingang van 1 Juni 1910 zijn voor dezen stoomtramweg gewijzigde reizigers-tarieven ingevoerd, waarvan de vrachtprijzen zijn berekend naar eene basis van 2/3 cent per K.M.

Ten aanzien van het lijnvak Soemberkolak—Sitoebondo van de Oosterlijnen der staatsspoorwegen is bij Gouv. Bt. 24 Mei 1909 n°. 5 (Ind. St. n°. 287) bepaald, dat dit lijntje als stoomtramweg geëxploiteerd blijft. De ontvangsten en uitgaven van dezen tramweg zijn begrepen in de ontvangsten en uitgaven der Oosterlijnen.

Lijnen in Atjeh en onderhoorigheden. In de gemiddeld geëxploiteerde lengte (432 K.M.) kwam in 1909 geen verandering.

Tegen betaling werden vervoerd 1 038 263 personen (12 343 in de 1ste, 22 161 in de 2de en 1 003 759 in de 3de klasse), tegen 1 024 734 in 1908, zoomede 207 156 landsreizigers (10 631 in de 1ste, 17 117 in de 2de en 179 408 in de 3de klasse), tegen 208 216 in 1908. Aan vrachtgoederen zijn vervoerd 81 717 ton (18 508 ton voor het Gouvernement en 63 209 ton voor particulieren), tegen 73 058 ton (23 130 ton voor het Gouvernement en 49 928 ton voor particulieren) in 1908. Het betalend vervoer van reizigers en goederen nam dus eenigszins toe, terwijl het landsvervoer verminderde.

De bruto-opbrengsten ,welke in 1908 f 645 557 (waaronder f 194 419 voor landsvervoer) bedroegen, klommen in 1909 tot f 670 900 (waaronder f 196 135 voor landsvervoer); de totale inkomsten stegen dus met f 25 343 (die van het betalend vervoer met f 23 627 en die van het landsvervoer met f 1716). Per dagkilometer bedroegen de bruto-ontvangsten f 4,26, tegen f 4,08 in 1908.

De exploitatiekosten beliepen in 1909 f 698 324 (waaronder f 22 107 voor herstelling van buitengewone schade aan weg en werken), tegen f 722 804 in 1908. Per dagkilometer werd uitgegeven f 4,43, tegen f 4,57⁵ in 1908.

De uitbreiding van de werkplaatsen en de bijbouwing van magazijnen en woningen voor Europeesch personeel te Sigli, alsmede de vernieuwing van het stationsgebouw c. a. te Samalanga kwamen gereed.

Voor uitbreidings- en buitengewone werken vermeerderde de constructie-rekening met rond f 1 000 000, terwijl voor de posten rollend materieel en werktuigen en inventaris respectievelijk rond f 11 500 en f 3500 werd uitgegeven.

De totale kosten van den aanleg en de uitrusting van de tramlijn hebben bedragen f 17 381 000, namelijk voor den bouw van de baan f 15 593 200, voor rollend materieel f 1 509 500 en voor werktuigen en inventaris f 278 300.

Ten behoeve van eene verlenging van den Atjeh-stoomtramweg van Langsar — het tegenwoordige eindpunt — naar Koeala Simpang in Tamiang zijn fondsen toegestaan bij de wet van 15 Juli 1910 (Ned. St. n°. 230).

2°. Particuliere tramwegen.

a. Aanleg.

Babat-Djombang-Stoomtrammaatschappij. Voor het gedeelte van dezen tramweg benoorden de ontmoeting met de lijn Goendih—Soerabaja van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij is de termijn van voltooiing andermaal, en wel tot 9 September 1911, verlengd (zie K. V. 1909, kol. 296).

Aan deze maatschappij is bij Gouv. Bt. 16 Maart 1910 n°. 15 vergunning verleend tot den aanleg en de exploitatie van eene zijlijn, lang 1.5 K.M., naar de suikerfabriek Ponen, welk lijntje alleen zal dienen voor goederenvervoer.

Oost-Java-Stoomtrammaatschappij. De aan deze Maatschappij verleende concessie voor den aanleg en de exploitatie

van eene — uitsluitend voor goederenvervoer bestemde — lijn van Modjokerto naar Wates (zie t. a. p.) is op 27 December 1909 aanvaard.

Probolinggo-Stoomtrammaatschappij. Door de Maatschappij is het verzoek gedaan om den termijn van aanvaarding van de haar in Maart 1909 verleende concessie tot den aanleg en de exploitatie van eene alleen voor goederenvervoer bestemde zijlijn van de suikerfabriek Oemboel naar de suikerfabriek Soemberkareng te verlengen.

Kediri-Stoomtrammaatschappij. De zijlijn Pasar Plosoklaten—Djengkol (zie t. a. p.) is in Februari 1910 voor het algemeen verkeer opengesteld.

Modjokerto-Stoomtrammaatschappij. Op een door de Maatschappij gedaan verzoek om eene verbinding tot stand te brengen tusschen haar station te Modjokerto en de suikerfabriek Gempolkerep is afwijzend beschikt.

Bij Gouv. Bt. 12 Aug. 1910 n°. 39 is de termijn, waarbinnen de geheele stoomtramweg in exploitatie moet zijn gebracht (vgl. K. V. 1908, kol. 199), nader met 2 jaar, en alzoo tot 30 April 1912, verlengd.

b. Exploitatie.

De gezamenlijke lengte van de op ult. 1909, aan 13 verschillende maatschappijen toebehoorende stoomtramwegen op Java en Madoera bedroeg ± 1982 K.M., tegen 1979 K.M. op ult. 1908.

In de lengte van de tramwegen der Deli-Spoorwegmaatschappij kwam geen verandering.

Statistieke gegeven betreffende den omvang van het bedrijf over 1909 zijn opgenomen in bijlage TT.

Bij Gouv. Bt. 14 Oct. 1909 n°. 14 is bepaald, dat de termijn waarbinnen het gestaakt vervoer op het baanvak Alkmaar—Sengon van de lijn der Pasoeroean-Stoomtrammaatschappij moet zijn hervat, wordt gesteld op 2 jaren, gerekend van 23 Juli 1909.

c. Vergunningen of aanvragen voor nieuwe lijnen.

Gedurende het tijdvak 1 Juni 1909—ult. Juni 1910 kwamen van de in bijlage UU van K. V. 1909 vermelde 10 vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen met stoom dan wel met electriciteit als beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op 1 Juni 1909 nog openstond, er 3 (nos. I, X en XI) wegens niet tijdige aanvaarding te vervallen, terwijl er 5 (nos. III, IV, V, VIII en IX) werden aanvaard en 1 nieuwe vergunning (aan de Babat—Djombang-Stoomtrammaatschappij; zie hiervóór) werd verleend, zoodat het aantal vergunningen waarvoor de termijn van aanvaarding op 1 Juli 1910 nog openstond, 3 bedroeg (vgl. bijlage UU).

Van de nadere wijziging en aanvulling der concessie-voorwaarden voor den aanleg van tramwegen met machinale beweegkracht bestemd voor algemeen verkeer (zie Ind. St. 1909 n°. 422) is reeds melding gemaakt in hoofdst. J, § 2 (kol. 113).

C. ELECTRISCHE TRAMWEGEN.

De in kol. 297 van K. V. 1909 bedoelde vergunning aan de Batavia-Electrische Tramwegmaatschappij tot uitbreiding van haar net (vgl. bijlage TT, sub I) werd nog niet aanvaard.

D. TRANSPORTKABELS.

De aan den heer E. J. Th. Gobée verleende vergunning voor den aanleg en de exploitatie van een transportkabel in de Preanger-Regentschappen, loopende van Kopo naar Tjiwide en Pengalengan en van Kopo over Tjilampeni en Tjiparaj naar Bandoeng (zie K. V. 1909, kol. 298) is aanvaard.

Aan den heer D. Birnie, qq. de te Panaroekan gevestigde „Maatschappij tot het drijven van commissiehandel en het exploiteeren van pakhuizen en prauwen te Panaroekan", is bij Gouv. Bt. 19 April 1910 n°. 2 vergunning verleend voor den aanleg en de exploitatie van een transportkabel in Besoeki, loopende van een punt aan het strand te Panaroekan naar een in zee te bouwen steiger.

III. MIJNWEZEN.

§ 1. WETGEVING.

Bij Gouv. Bt. 17 Juni 1910 n°. 26 (Jav. Ct. n°. 49) is aan het lid van den raad van Nederlandsch-Indië, mr. J. G. Pott, opgedragen om, ter opheffing van sommige, in de praktijk gebleken bezwaren, verbonden aan de toepassing van de thans vigeerende mijnwetgeving, de noodige ontwerpen samen te stellen tot herziening van de Indische mijnwet (Ind. St. 1899 n°. 214) en van de ter uitvoering daarvan strekkende mijnordonnantie (Ind. St. 1906 n°. 434).

§ 2. DIENST VAN HET MIJNWEZEN.

Personeel. Op ult. Juni 1910 bestond de actieve sterkte van het korps mijningenieurs uit den chef van het mijnwezen, 9 ingenieurs in vasten en 13 ingenieurs in tijdelijken dienst, terwijl bovendien 3 ingenieurs in vasten dienst en 1 ingenieur in tijdelijken dienst, als gedetacheerd bij de gouvernements-kolenontginning ter Sumatra's Westkust, en 1 ingenieur in tijdelijken dienst, als belast met de waarneming van de betrekking van leeraar bij het gymnasium Willem III te Batavia, bij het korps voor memorie gevoerd werden en 5 ingenieurs met verlof in het buitenland ver-

toefden. Op gemeld tijdstip waren er geen jongelieden, met ondersteuning uit 's lands kas, voor gouvernements-mijningenieur in opleiding.

Op ult. Juni 1910 waren de werkzaamheden van het korps mijningenieurs (ongerekend de 5 daarbij voor memorie gevoerde ingenieurs) verdeeld als volgt: aan den hoofdingenieur, chef van de mijnbouwkundige opnemingen, waren drie ingenieurs toegevoegd, 1 ingenieur was aangewezen voor de verificatie van de werk- en productiestaten van particuliere ontginningen en de voorbereiding van de in te stellen mijninspectie, 1 voor den algemeenen dienst en 1 voor laboratoriumwerkzaamheden; met de leiding van den dienst van het grondpeilwezen was 1 ingenieur belast, aan wien een tweede ingenieur was toegevoegd; op Banka waren 7 ingenieurs geplaatst, aan wie, in het belang van de tinwinning aldaar, tijdelijk 2 ingenieurs en 1 werktuigkundig-electrotechnisch ingenieur waren toegevoegd; aan 1 ingenieur en een tijdelijk aangestelden geoloog waren geologische en mijnbouwkundige opnemingen in de residentiën Benkoelen en Palembang opgedragen, terwijl 3 ingenieurs waren toegevoegd aan den in December 1906, ten behoeve van geologische onderzoekingen in de residentie Djambi, tijdelijk aangestelden geoloog. Voorts was 1 ingenieur belast met mijnbouwkundige onderzoekingen in de landschappen ter noord- en oostkust van Atjeh en onderhoorigheden, waren 2 tijdelijk benoemde geologen respectievelijk belast met het instellen van een geologisch onderzoek naar de kans van slagen van artesische boringen in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en de residentie Menado, en met het instellen ven eene voorloopige verkenning van ertsvindplaatsen in de residentie Timor en onderhoorigheden en was een particulier mijningenieur van regeeringswege toegevoegd aan het militair exploratiedetachement in Zuid-Nieuw-Guinea.

Het verdere technische personeel bestond op ult. Juni 1910 uit 3 topografen, 1 teekenaar, 20 opzieners, 6 boormeesters, 1 werktuigkundige en 2 machinisten in vasten en 1 topograaf, 1 teekenaar, 32 opzieners, 9 boormeesters en 12 machinisten in tijdelijken dienst. Van dit personeel bevonden zich 2 opzieners met buitenlandsch verlof in Europa.

Bij de gouvernements-kolenontginning ter Sumatra's Westkust waren, behalve de chef der exploitatie van den Sumatra-staatsspoorweg, tevens chef van den dienst der Ombilin-mijnen, op ult. Juni 1910 werkzaam: 4 ingenieurs van het mijnwezen, van wie 3 in vasten en 1 in tijdelijken dienst; voorts: 1 hoofdopziener, 24 opzieners, van wie 1 gedetacheerd op Banka, 3 adspirant-opzieners, 4 machinisten, 1 boekhouder, 1 commies-kashouder, belast met de functie van magazijnmeester, 2 derde commiezen (van wie 1 belast met de functie van commies-kashouder) en 3 klerken, allen in vasten dienst, zoomede 1 chef-werktuigkundige, 1 geneesheer, 1 electrotechnisch ambtenaar, 1 opzichter der werkkrachten, 24 opzieners (van wie 1 belast met de functie van onder-magazijnmeester), 6 klerken (van wie 1 belast met de functie van opzichter der werkkrachten), 2 verbandmeesters en 3 ziekenverplegers in tijdelijken dienst, terwijl 2 opzichters van den dienst der staatsspoorwegen bij de kolenontginning waren gedetacheerd.

Bij Gouv. Bt. 10 Maart 1910 n°. 23 (Ind. St. n°. 186) is bepaald, dat de formatie van het personeel van den dienst van het mijnwezen, in verband met de behoefte, jaarlijks bij begrooting zal worden geregeld.

Bij Gouv. Bt. 28 Juni 1910 n°. 43 (Jav. Ct. n°. 52) is, bij wijze van tijdelijken maatregel, in het belang van de werkzaamheden verbonden aan het vaststellen van den cijns voor mijnconcessiën, met ingang van 1 Juli 1910 een ambtenaar met den titel van adjunct-gouvernements-accountant in dienst gesteld.

Geschriften. Van het „Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië" zag de jaargang 1908 het licht.

De aan het hoofdbureau te Batavia samengestelde kwartaalverslagen van het mijnwezen over 1909 zijn gedrukt als extra-bijvoegsel van de Jav. Ct. van 7 Sept. 1909 n°. 71 en 4 Maart, 17 Juni en 5 Aug. 1910 nos. 18, 48 en 62.

Palaeontologische, geologische en mijnbouwkundige onderzoekingen van gouvernementswege. De mijnbouwkundige en geologische onderzoekingen in de residentiën Benkoelen en Palembang (zie K. V. 1909, kol. 298/299) werden geregeld voortgezet. Behalve te Lebong Simpang werden opsporingen verricht te Tambang Sawa, te Oeloe Lalangi en aan de Ajer Keloemboek.

In de residentie Djambi hadden, evenals in 1908, onderzoekingen plaats in de bovenlanden; de meeste aandacht werd echter geschonken aan het petroleum-onderzoek in de afdeelingen Moearotembesi en Djambi (zie K. V. 1908, kol. 286).

De voorloopige verkenning van een gedeelte van Midden-Celebes en van de daar gesignaleerde ertsvindplaatsen (zie K. V. 1909, kol. 299) werd in Augustus voltooid. Een nader onderzoek zal worden ingesteld naar de aanwezigheid van goud-, zilver- en lood-ertsen in de onderafdeelingen Rante Pao en Madjene (afdn. Loewoe en Mandar).

In het laatst van 1909 en in het begin van 1910 hadden geologisch-mijnbouwkundige onderzoekingen plaats op het eiland Bali, in de residentie Timor en onderhoorigheden (voorloopig op het eiland Flores) en in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden, terwijl in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en de residentie Menado een onderzoek werd ingesteld naar de kans van slagen van artesische boringen op verschillende plaatsen in die gewesten (zie hiervóór).

Bij Gouv. Bt. 6 Sept. 1909 n°. 42 is machtiging verleend om geldelijke belooningen van ten hoogste f 100 toe te kennen aan personen, die aanwijzingen van waarde geven nopens het voorkomen van delfstoffen in den Indischen Archipel.

Diepe grondpeilingen. Gedurende het tijdvak 1 Juli 1909—ult. Juni 1910 zijn van de 16 artesische boringen, welke op eerstgenoemden datum onderhanden waren, er 8 voltooid en werden er 4 (1 in Cheribon, 1 in Menado en 2 in Atjeh en onderhoorigheden) wegens de geringe resultaten gestaakt, terwijl van de 24 nieuw ondernomen boringen er 12 gereed kwamen en 3, wegens onvoldoende uitkomsten, gestaakt werden. De 20 voltooide boringen waren aldus over de verschillende gewesten verdeeld: Bantam 2, Semarang 2, Pasoeroean 2, Besoeki 1, Kediri 6, Madioen 2, Preanger-Regentschappen 2, Sumatra's Oostkust 2 en Menado 1. Gedurende hetzelfde tijdvak zijn op den voet van de Ord. van 23 Maart 1884 (Ind. St. n°. 50) een achttal vergunningen verleend tot het boren van artesische putten, terwijl één bestaande vergunning verlengd werd.

---

§ 3. GOUVERNEMENTSONTGINNINGEN.

Tinwinning op Banka. Gedurende het exploitatiejaar 1909/1910 (22 Januari 1909—9 Februari 1910) steeg het aantal ontginningen der 1ste klasse van 270 tot 297 en daalde dat der 2de klasse van 39 tot 38. Het gemiddeld aantal personen, dat zich bezig hield met het nawasschen en uitsmelten van door de eigenlijke ontginningen verworpen ertshoudende gronden en tinslakken (zoogenaamde ontginningen der 3de klasse) bedroeg 14, tegen 19 in 1908/09.

In de ontginningen in eigen beheer (in Koba en Soengailiat) werkten gedurende het exploitatiejaar 1909/10 gemid-

deld 1653 arbeiders, in de ontginningen der 1ste klasse 21 065 en in die der 2de klasse 187, tegen respectievelijk 911, 18 985 (verbeterde opgaaf) en 149 in 1908/09.

De gezondheidstoestand was over 't algemeen gunstig. Aan beri-beri overleden 83 werklieden, terwijl slechts 171 man wegens deze ziekte naar Buitenzorg behoefden te worden geëvacueerd. In 1908/09 bedroegen deze cijfers 155 en 1935. Aan andere ziekten en ongevallen overleden 348 man, zoodat de totale sterfte 431 man bedroeg, of 1.88% van de gemiddelde sterkte van 22 919 man, tegen 2.92%, bij eene gemiddelde sterkte van 20 126 man, in 1908/09.

De tinlevering bedroeg 261 146 pikol, bij eene gemiddelde sterkte van 22 919 man, tegen 204 190 pikol, met 20 126 man, in 1908/09. De hooge productie vindt haar oorzaak in den tijdelijken toevloed van Chineesche nieuwelingen, terwijl bovendien het exploitatiejaar 1909/10 13 Chineesche maanden telde.

In den loop van het ontginningsjaar is 30 943 pikol onzuiver en van onzuiverheid verdacht tin, benevens eene van vorige raffinages afkomstige partij afval, aan omsmelting onderworpen, waardoor 30 185 pikol verscheepbaar tin verkregen is. De kosten der raffinage (inclusief die der verwerking van afval) beliepen f 20 207, of f 0,67 per pikol verscheepbaar tin. In de districten Soengailiat en Merawang werd uit eene door de slakkensmelters als waardeloos weggeworpen hoeveelheid slakken in eigen beheer 902 pikol tin verkregen, welke bewerking een uitgaaf vorderde van f 20 847, of f 23,11 per pikol.

De werving, die weder zeer gunstig verliep, had zoowel te Singapore als te Hongkong plaats. Van de 7948 in het exploitatiejaar 1909/10 ingedeelde nieuwelingen gingen er 2251 hun contract voor het werken in de mijnen op Banka te Singapore aan ten overstaan van den Protector of Chinese, de overigen werden door bemiddeling van de Holland-China-Handelscompagnie direct uit China op Banka aangebracht per Java—China—Japan-lijn. Voor alle ingedeelde nieuwelingen werd wederom eene premie van 80 Straits-dollars uitgekeerd. De totale wervingskosten bedroegen f 895 326, of f 112,65 per man. Bovendien teekenden op Banka zelf nog 1077 man een tweejarig contract (vgl. K. V. 1909, kol. 299/300), aan wie in 't geheel f 37 910 aan handgeld werd uitbetaald.

Het aantal mijnwerkers, dat, na expiratie van hun contract, in den aanvang van 1910 op 's lands kosten naar China repatrieerde, bedroeg 3904, tegen 3104 in 1909. Bovendien werden 9 gewezen mijnwerkers voor gouvernements-rekening naar China vervoerd, onder genot van een reispenning van f 25 bij debarkement.

De gezamenlijke sterkte in de ontginningen der 1ste en 2de klasse en in eigen beheer bedroeg op 25 Februari 1909 18 594 man en op 25 Januari 1910 26 033 man, zoodat er eene vermeerdering met 7439 man plaats had. In den loop van het exploitatiejaar kwamen door evacuatie, overlijden, afkeuring en drossen 1396 man aan de tinwinning te ontvallen.

De exploitatie van den stoomtramweg in Belinjoe gaf over 1909 een voordeelig saldo van f 17 940 (ontvangsten f 56 143, uitgaven f 38 203), tegen f 25 459 in 1908. De stoomsleepdienst ter oostkust van Banka sloot met een voordeelig saldo van f 11 419 (ontvangsten f 23 789, uitgaven f 12 370). De uitgaven voor den stoomsleepdienst in de Klabat-baai bedroegen f 11 958 en de ontvangsten f 9358. Wel is waar viel dus weder een nadeelig saldo, ad f 2600, te boeken, doch de indirecte voordeelen, die deze dienst het tinbedrijf biedt, zijn van dien aard, dat ze ruimschoots tegen de kosten opwegen.

Het aantal stoom-installaties steeg van 204 tot 246, in gebruik bij 81 ontginningen der 1ste klasse, met eene gemiddelde sterkte van 16 323 man en eene productie van 189 432 pikol tin, of 11.6 pikol per hoofd. Alle ontginningen der 1ste klasse samen leverden, met 21 065 man, 238 973 pikol tin, of 11.34[5] pikol per hoofd, terwijl de 7 ontginningen in eigen beheer in Koba, met 1239 man, 15 522 pikol tin opleverden (12.52 pikol per hoofd).

In het district Soengailiat kwamen, voorloopig met gunstige uitkomsten, 2 excavatoren in werking, terwijl voorts aldaar eene spuitzuig-installatie opgesteld werd.

Volgens de berekening in bijlage VV kwamen de kosten in Indië van het in 1909/10 ingeleverde tin den lande te staan op gemiddeld f 40,38 per pikol, tegen f 47,28 in 1908/09.

Volgens de verkooprekeningen (zie bijlage W) heeft het in 1909 hier te lande geveilde Banka-tin gemiddeld per pikol netto opgebracht f 95,34 (f 95,44 in 1908), hetgeen dus een voordeelig verschil overlaat van f 54,96 per pikol, tegen f 48,15 over het voorafgegane jaar. Hierbij dient in het oog te worden gehouden dat, bij de berekening van de kosten op het product gevallen, wat betreft de uitgaven voor het bij de tinwinning betrokken Europeesch personeel, geen rekening is gehouden met de kosten van opleiding, uitzending, verlofstraktementen, pensioenen, enz.

Voor 1910 is de hoeveelheid te verkoopen Banka-tin bepaald op 225 000 pikol. De eerste vier in dat jaar gehouden veilingen (in Januari, Maart, Mei en Juli) bestonden respectievelijk uit 37 621, 37 427, 37 522 en 37 644 pikol. Als gemiddelde bruto-opbrengst is per 50 K.G. verkregen achtereenvolgens f 88,43, f 91,47, f 90,23 en f 89,74, zijnde per pikol f 105,88, f 111,59, f 110,08 en f 109,48.

Bij Gouv. Bt. 1 Juni 1909 n°. 13 is de controleur bij het binnenlandsch bestuur A. A. Burgdorffer tijdelijk ter beschikking gesteld van den resident van Banka en onderhoorigheden, ten einde hem behulpzaam te zijn bij de uitwerking van voorstellen tot reorganisatie van het tinbedrijf in dat gewest [1]).

Bij Gouv. Bt. 29 Jan. 1910 n°. 14 (Ind. St. n°. 83) is bij de tinwinning een corps machinisten in dienst gesteld.

Het bij het reglement voor de betaling van den arbeid bij de tinwinning behoorende tarief van verstrekkingen, enz. onderging wijziging bij Gouv. Btn. 31 Juli 1909 n°. 4 (Ind. St. n°. 401) en 10 Mei 1910 n°. 36 (Ind. St. n°. 303).

Steenkolenontginning nabij Sawahloento (Ombilinmijnen). De productie bedroeg in 1909 275 260 ton gemengde kolen, 2645 ton briketten en 61 789 ton gruiskolen, te zamen 339 694 ton (waaronder 19 570 ton verstrekt voor eigen verbruik te Sawahloento), tegen 314 065 ton in 1908. De winst op de verstrekking en den verkoop der kolen beliep, na afschrijving van f219 258 op de aanlegrekening, f263 621, tegen f 69 823 in 1908, zijnde bij deze becijfering niets opgenomen wegens rente, terwijl bij de berekening der kosten van het personeel, de uitgaven wegens pensioenen, verlofstraktementen, enz. buiten beschouwing gelaten zijn.

Van de over 1909 geldelijk verantwoorde 311 331 Nederlandsche ton is aan particulieren verkocht 153 223 ton, waarvan 733 op verschillende plaatsen langs den spoorweg en 152 490 te Emmahaven. De stoomvaartmaatschappijen „Rotterdamsche Lloyd", „Koninklijke Paketvaartmaatschappij" en „Nederland" namen aldaar in respectievelijk 49 752, 47 516 (waaronder 31 230 ton gruis) en 18 811 ton, of gezamenlijk 116 079 ton, tegen 114 337 ton in 1908, terwijl aan andere schepen en aan particulieren 36 411 ton kolen verstrekt werd.

De sterkte der dwangarbeiders bedroeg op ult. 1909 1780 man, tegen 1735 op ult. 1908. Het aantal contractanten nam in sterke mate af, namelijk van 2161 man op ult. 1908 tot 1818 man op ult. 1909. Het aantal op Java aangeworven contractanten beliep 159, terwijl 130 ontslagen contractanten eene nieuwe overeenkomst aangingen, 22 man als vrije arbeiders bij de mijnen te werk gesteld bleven en 40 man, die eene nieuwe overeenkomst wenschten te sluiten, moesten worden afgekeurd.

Bij de ontginning (met inbegrip van het transport), dus ongerekend den voor werken van aanleg gevorderden arbeid, zijn in 1909 door dwangarbeiders, contractanten en vrije lieden verricht 1 335 622 dagdiensten (1 333 697 in 1908), waardoor 339 694 ton kolen verkregen werd. De productie per dag en per hoofd was dus 254 K. G., tegen 236 K. G. in 1908. Berekend over het aantal dagdiensten ten laste van de werkzaamheden in de mijnen, bij de opvulling, het transport en de verlading, bedroeg de hoofdelijke productie 356 K.G., tegen 324 K.G. in 1908.

De werkelijke zelfkosten per ton in den spoorwegwagen te Sawahloento bedroegen f 3,86, indien men de kolen voor eigen gebruik wèl en f 4,10 indien men ze niet mederekent.

[1]) In afwachting van de eventueele invoering der aanhangige reorganisatie van het bestuur en van het tinbedrijf op Banka, is met de functiën van resident van dat gewest tijdelijk belast de hoofdingenieur bij het mijnwezen R. J. Boers (Gouv. Bt. 13 Aug. 1910 n°. 1).

In den loop van het jaar werd de in 1907 aangevangen bouw voltooid van een tweede kolenmagazijn te Emmahaven, dat 8000 ton kolen kan bevatten.

Voor werken van aanleg is in 1909 uitgegeven f 292 048, waarmede het eindcijfer der aanlegrekening vermeerderde. Daar echter van die rekening, zooals reeds gemeld is, f 219 258 is afgeschreven, stond de waarde van het kolenetablissement te Sawahloento en de magazijnen met kolenstort te Emmahaven op ult. 1909 te boek voor f 3 216 301, tegen f 3 143 511 op ult. 1908.

Bij het einde van 1909 bedroeg de hoeveelheid kolen, welke voor afbouw gereed was of door galerijen was blootgelegd in de mijnen Doerian (lagen A, B en C), Pandjang (lagen A en C) en Loento (lagen A en C) 4 094 000 ton.

§ 4. PARTICULIERE ONTGINNINGEN.

Het aantal door het Gouvernement verleende concessiën vermeerderde gedurende het tijdvak 1 Juli 1909—ult. Juni 1910 met twaalf, namelijk de concessiën Zuid-Perlak (Atjeh en onderhoorigheden) voor de winning van aardolie, Gaboes (Semarang) voor de winning van petroleum, Salida (Sumatra's Westkust) voor de winning van goud en zilver, Sarik (Sumatra's Westkust) voor de winning van goud, zilver en steenkolen, Goenoeng Marisi (Tapanoeli) voor de winning van goud, koper, zwavel, arsenicum en ijzer, Troesan, Simpang, Doekoe en Batang Natal (Tapanoeli) voor de winning van goud en Boekit Poelai, Boekit Doerian (Sumatra's Westkust), Goenoeng Koepang I en II (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) voor de winning van steenkolen.

De concessiën Sedan (Rembang) voor de winning van steen- en bruinkolen, Boekit Pondok (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) voor de winning van goud, zilver, lood, koper, zink en antimonium en Belani I (Palembang) voor de winning van petroleum en andere bitumineuse zelfstandigheden werden, hetzij op verzoek, hetzij wegens niet voldoening aan de gestelde eischen, ingetrokken of vervallen verklaard (Gouv. Btn. 16 Maart en 22 Oct. 1909 nos. 17 en 17 en 14 Febr. 1910 n°. 33).

Vergunningen tot winning van de in art. 1 der Indische mijnwet niet genoemde delfstoffen werden niet verleend. Daarentegen werden twee dergelijke vergunningen ingetrokken, namelijk een voor de winning van marmer, kalksteen en trachiet in de residentie Kediri en eene andere voor de winning van klei in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden.

Het aantal door het Gouvernement goedgekeurde concessiën, verleend door inlandsche zelfbesturen, die hunne mijnrechten nog niet aan het Gouvernement hebben afgestaan, vermeerderde met drie, namelijk: Reteh I en II (in het landschap Indragiri, res. Riouw en onderhoorigheden) voor de winning van steenkolen, goud, petroleum en andere delfstoffen en Tajan I (landschap Tajan, res. Westerafdeeling van Borneo) voor de winning van goud, zilver, diamanten en andere delfstoffen. De goud-concessiën West-Borneo-Gold-Field I en II en Sambas Gold Mines II en III, zoomede de steenkolen-concessiën Salimbau IA, IIA, IIIA en IVA werden ingetrokken.

Op ult. Juni 1910 waren dientengevolge van kracht 103 door het Gouvernement verleende concessiën, 22 „vergunningen" en 73 door inlandsche zelfbesturen verleende en door het Gouvernement goedgekeurde concessiën. Voor nadere bijzonderheden omtrent de gedurende het behandelde tijdvak verleende en goedgekeurde concessiën, zie men bijlage VV, sub II.

In den loop van het genoemde tijdvak zijn 2 aanvragen om concessie afgewezen. Op ult. Juni 1910 waren nog 64 aanvragen om concessie en 28 om „vergunning" in behandeling.

Met betrekking tot de op dat tijdstip van kracht zijnde concessiën en „vergunningen" zij het volgende medegedeeld.

Tin. De particuliere ontginningen bepaalden zich tot die der „Billiton-maatschappij", krachtens gouvernementsconcessie en die der „Singkep-Tinmaatschappij" krachtens concessie van het inlandsch bestuur van Lingga-Riouw en krachtens gouvernements-concessie voor de winning van tinerts in zee.

Gedurende het op ult. April geëindigde boekjaar 1909/1910 is op Billiton ingeleverd 69 501 pikol tin, waarvan 36 379 pikol in den vorm van erts, hetwelk ter verwerking naar Singapore is gezonden, welke hoeveelheden in het boekjaar 1908/1909 respectievelijk hebben bedragen 66 685 en 29 900 pikol. Deze productie werd verkregen (volgens de gemiddelde aanwezige sterkte) door 10 631 bij de mijnploegen ingedeelde mijnwerkers en 4123 zoogenaamde werkzoekenden (in 1908/1909 respectievelijk 11 885 en 2609 man). De gezondheidstoestand onder de mijnwerkers was gunstig. Het aantal der in de hospitalen opgenomen zieken bedroeg 743, tegen 754 in 1908/09; het gemiddelde ziektecijfer, gerekend over de gemiddelde sterkte der aanwezige mijnwerkers, was 5.54%, tegen 6.2% in 1908/09. De sterfte in de mijnen en de hospitalen te zamen bedroeg 73 man, of 0.50%, tegen 0.87% in het voorafgegane jaar. Bij de aderwerken, die nog in het stadium van exploratie bleven, waren 274 lieden werkzaam. De productie bedroeg 149 pikol tin. Als proef werden 162.5 pikol monaziet uitgevoerd. Met uitzondering van de te Singapore te gelde gemaakte partijen, verkregen uit het derwaarts verzonden erts, werd het Billiton-tin, zooals gewoonlijk, te Batavia bij maandelijksche inschrijvingen verkocht. Verkocht werd 36 212 pikol tin, dat bij de 12 inschrijvingen achtereenvolgens gemiddeld f 91,73, f 93,21, f 93,40, f 94,51, f 96,08, f 98,80, f 99, f 102,61, f 105,45, f 105,70, f 105,24 en f 106,31, of in doorslag f 99,35 per pikol opbracht (tegen f 93,29 in 1908/09). Te Singapore werd gemiddeld f 103,28 per pikol gemaakt (tegen f 97,98 in 1908/09). Ter vergelijking met de Batavia-markt moet van dit bedrag worden afgetrokken het uitvoerrecht van f 2,16 per Java-pikol, zoodat kan gerekend worden, dat te Singapore gemiddeld f 101,12 per Java-pikol werd gemaakt. De door de maatschappij behaalde winst beliep f 1 969 591,58, waarin de Staat deelt voor $^5/_8$, zijnde f 1 230 994,74. In het vorige boekjaar waren deze cijfers f 1 205 305,71 en f 753 316,07.

De Singkep-Tinmaatschappij produceerde gedurende het boekjaar 1 Juli 1909—ult. Juni 1910 6560 pikol tin (6872 in 1908/09), benevens 183 pikol wolframiet en 31 gram goud. De gemiddelde sterkte aan eigenlijk werkvolk (Chineezen) bedroeg 937 man, van wie gemiddeld present waren voor het werk in de groeven 900 man (in 1908/09 respectievelijk 892 en 822 man). Het tin is, zooals gewoonlijk, te Singapore verkocht, en wel tot eene hoeveelheid van 6286 Straits-pikol. De totale opbrengst beliep f 635 779, terwijl een algemeene middenprijs werd verkregen van $ 73 45 per Straits-pikol (60.47 K.G.), overeenkomende met f 86,05 per 50 K.G. (in 1908/09 f 76,64). De winst-en verliesrekening der Maatschappij wees over 1909/10 een voordeelig saldo aan van f 191 003, tegen f 116 963 in 1908/09.

Steen- en bruinkolen. Het aantal der voor de winning van kolen in concessie afgestane mijnvelden vermeerderde gedurende het tijdvak 1 Juli 1909—ult. Juni 1910 met de hiervóór genoemde concessiën Boekit Poelai, Boekit Doerian, Goenoeng Koepang I en II en Reteh I en II, en verminderde met de ingetrokken concessiën Sedan, Salimbau IA, IIA, IIIA en IVA, waardoor het aantal concessiën op ult. Juni 1910 26 bedroeg. Productief waren de concessiën Poeloe Laoet (140 129 ton, waarvan werd verscheept 102 427 ton, tegen eene productie van 99 143 ton in 1908), Mahakam der

Oost-Borneo-Maatschappij (9474 ton laadkool en 474 ton gruis, tegen respectievelijk 7671 en 269 ton in 1908), beide gelegen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, en Nanggoelan (20 ton) op het eiland Java.

Petroleum. Het aantal op Java en Madoera van kracht zijnde petroleumconcessiën vermeerderde met de concessie Gaboes, zoodat op ult. Juni 1910 22 petroleumconcessiën van kracht waren. Op de concessie Tjiplook werden de werkzaamheden gestaakt. De raffinaderijen te Tjepoe en Semarang verwerkten o. m. het van de concessieterreinen Tinawoen, Panolan, Djepon, Plantoengan, Kalipiting en Toengkoel afkomstige product (respectievelijk 26 541, 2649, 515, 697, 908 en 2856 ton ruwe olie); in het geheel werd 41 050 ton lichtolie verkregen. De concessiën Djepon, Banjoebang en Tinawoen leverden gezamenlijk 3244 ton ruwe zware olie, die deels als brandstof verkocht, deels op de boorterreinen verbruikt werden. In de raffinaderij te Wonokromo werd uit de ruwe olie van de concessiën Lidah Koelon, Twaalf desa's, Madee en Metatoe en Djabakota (samen 52 396 ton) 25 079 ton lichtolie verkregen. In het geheel werden 2 213 812 kisten petroleum geproduceerd, waarvan er 2 168 395 verkocht werden; in 1908 werden respectievelijk 2 139 493 en 2 161 030 kisten petroleum geproduceerd en verkocht. De productie van de concessie Bapo was nog zeer gering.

Het aantal petroleumconcessiën in de buitenbezittingen vermeerderde met de concessie Zuid-Perlak en verminderde met de concessie Belani I, zoodat op ult. Juni 1910 het aantal van kracht zijnde petroleumconcessiën 32 bedroeg. De concessiën in de residentie Palembang werden alle door de Bataafsche Petroleummaatschappij geëxploiteerd. De olie werd verwerkt te Pladjoe en te Bagoes Koening [1]). De totale productie van ruwe olie in dit gewest bedroeg 324 833 ton. In de residentie Oostkust van Sumatra produceerde de Bataafsche Petroleummaatschappij op hare concessiën Telaga Said, Boekit Sintang en Boekit Mas 8695 ton ruwe olie, waaruit te Pangkalanbrandan 5189 ton kerosine, 1871 ton benzine en 113 ton zoogenaamde Japan-crude bereid werden; van de beide eerstgenoemde producten werd respectievelijk 4602 en 1680 ton verkocht. De door de Maatschappij tot land-, bosch- en mijnbouw-exploitatie geëxploiteerde concessie Boeloe Telang leverde 135 066 ton ruwe olie, waaruit 69 667 ton petroleum en 36 628 ton benzine bereid werden (verscheept werd respectievelijk 70 479 en 15 187 ton). Op een vergunningsterrein van die Maatschappij werd bovendien 241 250 ton ruwe olie verkregen. In het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden werd door de Bataafsche Petroleummaatschappij van de concessiën Peudawa en Peudawa-Oost 2296 ton olie gewonnen, welke naar Pangkalan Brandan werd gepompt. De Perlak-Petroleummaatschappij verkreeg van hare concessie Peureula 286 075 ton ruwe olie. De Maatschappij Zuid-Perlak produceerde 63 228 ton ruwe olie, welke zij aan de Bataafsche Petroleummaatschappij verkocht. In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd door laatstgenoemde Maatschappij 522 259 ton ruwe olie gewonnen. De concessiën Louise en Mathilde leverden gezamenlijk 339 400 ton ruwe olie.

Goud en zilver. Het aantal op ult. Juni 1909 van kracht zijnde mijnconcessiën, welke zijn verleend voor de winning van goud (78, waarvan 2 op Java), vermeerderde gedurende het tijdvak 1 Juli 1909—ult. Juni 1910 met de concessiën Salida, Sarik, Goenoeng Marisi, Troesan, Simpang Doekoe, Batang Natal en Tajan I, terwijl de concessiën Boekit Pondok, West-Borneo Gold Field I en II en Sambas Gold Mines II en III vervielen, zoodat op ult. Juni 1910 80 concessiën van kracht waren. In de residentie Benkoelen produceerde de Mijnbouwmaatschappij Redjang Lebong 2178 K.G. goud en 11 988 K.G. zilver, terwijl de productie van de Mijnbouwmaatschappij Ketahoen 764 K.G. goud en 1228 K.G. zilver beliep. De concessie Sintoeroe (Westerafdeeling van Borneo) leverde voor ongeveer f 50 000 edel metaal op; de concessie Kahajan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) gaf 4,465 K.G. goud. In de residentie Menado werd op de terreinen van de concessiën Paleleh en Totok respectievelijk 816 en 648 K.G. goudhoudend amalgaam gewonnen, met getaxeerde waarde van respectievelijk f 486 067 en f 73 931.

Andere delfstoffen. Op ult. Juni 1910 maakte de winning van andere dan de bovengenoemde delfstoffen het hoofddoel der ontginning uit op 22 concessiën. Van deze concessiën was alleen Wadjak, voor de winning van marmer, in exploitatie. Van de concessie Kliripan werd nog 100 ton reeds vroeger gewonnen mangaanerts van het terrein afgevoerd. Van de 22 van kracht zijnde vergunningen tot winning van niet gereserveerde delfstoffen waren er verschillende in exploitatie. In de residentie Semarang produceerde de Moeria-tras-exploitatie-maatschappij 8258 ton tras en de Japarasche Cultuurmaatschappij 2950 ton kalksteen. De „Nederlandsch-Indische fabrieken van bouwmaterialen Gembong en Bentar'' wonnen in de residentie Pasoeroean 3000 M³. kalksteen. Op de terreinen van den heer Leibrandt in Besoeki werd 10 800 pikol ongebluschte en 3192 pikol gebluschte kalk verkregen. In de residentie Soerabaja produceerden de heeren O. G. A. Aspeling, F. Ellinger en O. Ellinger respectievelijk 4.2, 36 en 2.5 ton koperjoduur met 50% jodium.

§ 5. INLANDSCHE ONTGINNINGEN.

Door den resident van Besoeki werd eene vergunning verleend tot het winnen van zwavel op kleine schaal.

In de afdeelingen Tanahdatar en Loeboeksikaping der residentie Padangsche Bovenlanden werd door de bevolking goud gewasschen. De productie bedroeg in de laatstgenoemde afdeeling 7,2 K.G., ter waarde van f 10 800 (tegen respectievelijk 6 K.G. en f 9000 in 1908). Tin werd gewasschen in de onderafdeeling Boven-Kampar; het verkregen erts wordt krachtens Gouv. Bt. 15 Juni 1904 n°. 30 door het Gouvernement tegen f 40 de pikol opgekocht.

In de residentie Palembang (onderafd. Lematang Hilir) werd ± 5400 ton kool geproduceerd.

De goudwasscherijen in de residentie Westerafdeeling van Borneo zijn vooral in de afdeeling Sambas van belang, waar de productie 666 thail van 54 gram bedroeg, tegen 472 thail in 1908. De productie in de afdeeling Sintang, die in 1908 nog 230 thail had bedragen, ging terug tot 150 thail. In de afdeelingen Mampawa, Landak en Tajan werd gezamenlijk ongeveer 169 thail goud gewonnen, tot eene waarde van f 75 à f 80 per thail. Kool werd verkregen in de afdeeling Sintang, en wel in de Embau- en Salimbau-streek. De gezamenlijke productie bedroeg 19 000 ton, die tot de prijzen van f 0,50 à f 1 per pikol te Sintang en Pontianak verkocht werd.

Het aantal diamantlicenties in de afdeeling Martapoera der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo verminderde van 8351 tot 8158. De opbrengst was, naar schatting, f 50 000, tegen f 52 000 in 1908. De goudproductie bracht f 9020 op, tegen f 5400 in 1908. Overigens werd door de bevolking een weinig kool gewonnen aan de Riam Kiwa.

In de afdeeling Midden-Celebes en het landschap Bolaang Mongondou der residentie Menado waren enkele kleine goudontginningen in werking.

---

[1]) Tengevolge van brand in de petroleumtanks te Bagoes Koening verloren 9 menschen het leven, terwijl de materieele schade naar schatting f 300 000 beliep.

IV. ZOUT.

Van de indienststelling bij het departement van gouvernements-bedrijven van een inspecteur voor het transportwezen en het zoutmonopolie is reeds melding gemaakt in hoofdstuk H.

Behalve in de gewesten Pekalongan, Cheribon (uitgezonderd te Tjiamis en Kwali), Rembang, Soerabaja, Pasoeroean, Besoeki, Madioen, Kediri, Madoera, Sumatra's Westkust en de Westerafdeeling van Borneo, en te Natal (Tapanoeli), Djoeana, Koedoes, Tajoe, Pati en Japara (Semarang), waar gedurende het geheele jaar, en in het overige deel der residentie Semarang, in de gewesten Kedoe en Banjoemas en te Tjiamis en Kwali (Cheribon), waar gedurende een deel van het jaar zout in briketvorm gesleten werd, is in 1909 overal elders, waar het Gouvernement zout verkrijgbaar stelt, los zout gedebiteerd.

De verkoop geschiedde bij de maat, behalve te Batavia, Tangerang, Bekasi, Buitenzorg en Tjabangboengin in de residentie Batavia en — slechts tot 1 Juli 1909 — op de hoofdplaats Semarang, waar de indertijd voor deze plaatsen genomen maatregel nog gehandhaafd bleef om den verkoop bij het gewicht te doen geschieden.

Alles herleid tot pikols los zout, zou, volgens de voorloopige gegevens, in 1909 zijn gedebiteerd op Java en Madoera (wat de vorstenlanden betreft alleen te Soerakarta en Klaten) 1 483 446 pikol en in de buitenbezittingen (slechts in 8 gewesten) 273 691 pikol, tegen respectievelijk 1 445 775 en 262 066 pikol (volgens verbeterde opgaven) in 1908.

Het debiet steeg in alle gewesten, behalve in de residentiën Semarang, Kedoe, Banjoemas, Bantam en de Lampongsche districten, boven het cijfer van 1908; zie daaromtrent nader het gewestelijk driejarig overzicht in bijlage WW. Het geheele zoutdebiet bracht in 1909 bruto op f 12 260 186, tegen f 11 870 911 (verbeterde opgaaf) in 1908.

De uitkomsten van de gouvernements-zoutwinning op Madoera, waaromtrent mede naar bijlage WW verwezen wordt, waren, tengevolge van de zeer abnormale weersgesteldheid, bijzonder ongunstig; in de afdeeling Soemenep mislukte de zoutoogst zelfs geheel. Er is dan ook slechts 7604 kojang zout gewonnen, tegen 53 721 kojang in 1908. In verband met de, ook reeds in vorige jaren voorgekomen gedeeltelijke mislukking van den zoutoogst is de op Madoera aan te houden voorraad los zout sedert lang niet meer aanwezig en moest dus in den laatsten tijd door de zoutverpakkingsfabrieken niet voldoende belegen zout tot briketten worden verwerkt. Ten einde aan dezen ongewenschten toestand een einde te maken, zal de zoutvoorraad zoo spoedig mogelijk worden aangevuld.

De proeven met den aanmaak van los zout in eigen beheer, waarvoor bij Gouv. Bt. 29 Maart 1909 n°. 14 gelden beschikbaar waren gesteld (zie K.V. 1909, kol.307), zijn, tengevolge van de mislukking van den zoutoogst, voorloopig gestaakt.

Bij de in de Westerafdeeling van Borneo gehouden proef om het weerstandsvermogen van de verschillende in gebruik zijnde soorten karton te onderzoeken is vooralsnog niet gebleken dat de verpakking van het briketzout enkel in papier voldoende zou zijn. Maatregelen zijn genomen om in het vervolg meer gelijkheid van samenstelling en hoedanigheid van het karton te verzekeren.

De werken voor de uitbreiding van de zoutbriketten-fabrieken te Kalianget en Krampon zijn voltooid. De productie dier fabrieken bedroeg in 1909 respectievelijk 17 580 en 14 350 kojang.

Met intrekking van Gouv. Bt. 27 Jan. 1905 n°. 21 (Ind. St. n°. 103) is bij Gouv. Bt. 13 Jan. 1910 n°. 4 (Ind. St. n°. 28) eene nieuwe regeling vastgesteld omtrent de bezoldiging van het personeel bij de fabrieken en is bepaald dat de formatie van dat personeel in verband tot de behoefte jaarlijks bij de begrooting zal worden geregeld.

De directeur der zoutverpakking, de heer F. Nobel, is in Februari 1910 van de hem opgedragen dienstreis naar Europa (zie K.V. 1909, kol. 307) in Indië teruggekeerd. Door den technoloog J. Tielrooij, aan wien de bestudeering van de zoutraffinage, met inbegrip van de winning van bijproducten, was opgedragen, zijn twee ter zake handelende rapporten uitgebracht, als uitvloeisel waarvan in Mei 1910 een scheikundig ingenieur ten behoeve van dat bedrijf in dienst is gesteld.

Hoewel de resultaten tot dusver over het algemeen beneden de daaromtrent gekoesterde verwachtingen zijn gebleven, is de verstrekking van zout tegen lagen prijs voor de verduurzaming van visch voorloopig bij alle daarvoor bestemde pakhuizen voortgezet en onderging zij nog eenige uitbreiding. Door tusschenkomst van de Bataviasche afdeelingsbank, die het zout uit het verkooppakhuis te Batavia verkrijgt, bestaat sedert ult. September 1909 op Poeloe Panggang voor de visschers op de Duizend-eilanden de gelegenheid om goedkoop zout voor de verduurzaming van visch in te slaan. Te Palaboehan Ratoe aan de Wijnkoopsbaai (Preanger-Regentschappen) is in September 1909 een proefpakhuis geopend, terwijl tot de oprichting van een proefpakhuis te Karangasem (afd. Batang, res. Pekalongan) is besloten. In 1909 werd bij de pakhuizen in de residentie Madoera en te Tjamara verstrekt 259 740 en 15 415 K.G. zout, waarmede respectievelijk 2 300 583 en 140 969 K.G. visch werden gezouten, terwijl te Toeban 43 801 K.G. zout werd verkocht. Met de verstrekking van goedkoop zout op het eiland Enggano (zie K.V. 1909, kol. 308) werd in het laatst van April 1909 een aanvang gemaakt.

Bij Gouv. Bt. 19 Juni 1910 n°. 14 zijn maatregelen getroffen ter voorkoming dat het zout, hetwelk tegen lagen prijs wordt verstrekt voor de verduurzaming van visch, aan zijne bestemming wordt onttrokken (zie K.V. 1907, kol. 189).

Bij Gouv. Bt. 20 Juni 1910 n°. 20 (Ind. St. n°. 361) is eene regeling vastgesteld betreffende de verstrekking van zout uit de gouvernements-pakhuizen ten behoeve van industrieele ondernemingen in Nederlandsch-Indië.

De in Semarang aan sommige desa's vrijgelaten zoutwinning uit de zoutwaterwellen in de afdeeling Grobogan leverde in 1909 45 793 pikol op, tegen 44 713 pikol in 1908. Overeenkomstig de Ordn. in Ind. St. 1876 n°. 258 en 1904 nos. 183 en 346, zijn die desa's in den zoutaccijns aangeslagen tot een bedrag van f 22 946 (waarvan f 10 924 voor de desa's van het district Grobogan en f 12 022 voor de desa's van het district Kradenan), tegen f 22 608 (f 10 853 en f 11 755) in 1908.

De zoutkedei's (markten) in de landschappen Serdang en Deli (res. Oostkust van Sumatra) hebben in 1909 opgehouden te bestaan.

V. FABRIEKMATIGE BEREIDING VAN OPIUM.

In de opiumfabriek werden in 1909 aangemaakt 107 367 229 tubes tjandoe en 21 895 100 gelengs tikee, te zamen bevattende 86 868 kati tjandoe, 28 211 tubes en 1 226 000 gelengs ruw opium, te zamen bevattende 3380 kati ruw opium, en 148 830 tubes pillen, bevattende 4615 kati grondstof.

Tot tjandoe verwerkt zijn 144 050 kati ruw opium (139 250 kati Bengaalsch en 4800 kati Levantsch) en 5900 kati djitjing (overblijfselen van gerookt opium), of aan ruwe grondstof in het geheel 149 950 kati. Hieruit is verkregen 96 056 kati tjandoe, of 64%.

Behalve 1952 verklaringen betreffende 2545 partijen in het regiegebied aangehaald opium, zijn door den directeur der fabriek 817 inlichtingen gegeven aangaande 6130 partijtjes djitjing en 88 inlichtingen van anderen aard. Bovendien is een onderzoek verricht betrekking hebbende op 5 aanhalingen buiten het regiegebied.

Het aantal inlandsche werklieden bedroeg op 1 Januari 1909 666 en op ult. December van dat jaar 713.

Bij Gouv. Bt. 9 Mei 1910 n°. 17 (Ind. St. n°. 302) is de directeur van gouvernementsbedrijven gemachtigd om jaarlijks aan het daarvoor in aanmerking komend personeel bij de fabriek der opiumregie premiën toe te kennen.

Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar het jaarverslag der opiumfabriek over 1909.

VI. LANDSDRUKKERIJ.

Door de landsdrukkerij te Batavia zijn in 1909 van 6518 modellen ten dienste van verschillende landsadministratiën en van 281 boekwerken in het geheel 81 648 933 afdrukken geleverd.

De ontvangsten der inrichting bedroegen over 1909 f 475 105 en de uitgaven (met inbegrip van die in Nederland gedaan, ad f 149 904, voor aanschaffing van materialen) f 334 519, een en ander volgens voorloopige opgaven. In 1908 is, volgens verbeterde gegevens, ten voordeele van de inrichting ontvangen f 350 827 en daarvoor uitgegeven f 167 453 in Indië en f 172 024 in Nederland, of te zamen f 339 477.

Bij Gouv. Btn. 25 Jan. 1910 nos. 4 en 5 (Ind. St. nos. 65 en 66) is eene traktementsregeling voor het personeel bij de landsdrukkerij vastgesteld, terwijl bij laatstgenoemd besluit tevens is bepaald dat de formatie van dat personeel in verband tot de behoefte jaarlijks bij de begrooting zal worden geregeld.

Q.

KOOPVAART, SCHEEPSBOUW, HANDEL EN NIJVERHEID.

§ 1. KOOPVAART.

Uit de jaarlijks te Batavia verschijnende ,,Statistiek van den handel en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië" blijkt, dat over 1909 de voor particuliere rekening in de tol- en vrijhavens aldaar [1]) uit Nederland en den vreemde ingevoerde goederen (d. i. ongerekend de invoeren van gemunt en ongemunt goud en zilver) eene waarde vertegenwoordigden van f 260 millioen (f 16^8 millioen meer dan in 1908) en de voor particuliere rekening naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerde goederen eene waarde van f 431^7 millioen (f 14^4 millioen minder dan in 1908), in welke totalen de buitenbezittingen deelden voor respectievelijk f 83^1 en f 142^6 millioen (tegen f 77^2 en f 135^4 millioen in 1908). De toeneming van de invoerwaarde is voornamelijk te danken aan den grooteren invoer van aardewerk, eetwaren (alle andere soorten, zoomede biscuits) en rijst. Aan die artikelen is in 1909 respectievelijk voor f 1 113 956, f 3 362 778 en f 12 595 758 meer ingevoerd dan in 1908. De achteruitgang van de uitvoerwaarde moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan den verminderden uitvoer van copra, peper (zwarte), hoofdsuiker en tabak (voor de Europeesche markt), waarvan respectievelijk voor eene waarde van f 6 853 305, f 4 104 760, f 5 428 222 en f 17 222 212 minder is uitgevoerd, terwijl daarentegen de uitvoerwaarde van getah en olie (andere) in 1909 respectievelijk f 13 270 653 en f 5 287 663 meer bedroeg dan in 1908. Ruim de helft der opgegeven invoerwaarde had betrekking op visch (f 8^3 millioen), eetwaren, alle andere soorten (f 12^1 millioen), fabrieks- en stoomwerktuigen (f 8^2 millioen), manufacturen (f 66^1 millioen) en rijst (f 39^2 millioen). Bij de uitvoeren waren het hoofdzakelijk suiker (f 172^3 millioen) en tabak voor de Europeesche markt (f 46^1 millioen), welke den doorslag gaven; de hiervoor opgegeven waarde bedroeg in 1909 bijna 51% van de totale waarde der uitvoeren voor particuliere rekening.

Hoeveel onder de in- en uitvoeren begrepen was als van (of over) Nederland aangebracht en derwaarts afgeladen, blijkt voor al de in de handelsstatistiek afzonderlijk genoemde goederen uit bijlage XX, waarin tevens de in- en uitvoeren voor gouvernementsrekening gespecificeerd worden, terwijl een der tabellen van die bijlage, voor die in- of uitvoerartikelen, waarvan zulks uit de handelsstatistiek blijkt, de hoeveelheden aanwijst, waarop de opgegeven waardecijfers betrekking hebben en wel over de laatst bekende vijf jaren. Afzonderlijk voor de suiker wordt hier nog aangeteekend, dat van de in 1909 van Java verscheepte hoeveelheid van 1 202 666 ton, voor zooveel het bij de aflading kon worden opgegeven, de bestemming hoofdzakelijk was Engelsch-Indië, Hongkong, Port-Said voor orders, Japan, Australië, Singapore en Amerika, namelijk respectievelijk 424 266, 241 592, 178 684, 102 832, 87 606, 59 869 en 41 809 ton.

Opgaven omtrent de scheepvaartbeweging, voor zoover die uit de handelsstatistiek is op te maken, zijn opgenomen in bijlage IJ IJ.

§ 2. NEDERLANDSCH-INDISCHE KOOPVAARDIJVLOOT.

Volgens de in bijlage IJ IJ, sub II, nader gespecificeerde opgaven bedroeg het aantal der in Nederlandsch-Indië (met uitzondering van de gewesten Benkoelen, Djambi, Riouw en onderhoorigheden, Amboina en Ternate en onderhoorigheden, waaromtrent geen opgaven werden ontvangen) tehuis behoorende stoom- en zeilschepen, groot $7\frac{1}{2}$ M^3. (2.65 registerton) en daarboven, op ult. 1909 respectievelijk 255 en 10 302, met eene gezamenlijke inhoudsgrootte van 573 812 M^3. (202 760 registerton). Van de zeilschepen waren er 234 op Europeesche wijze getuigd.

De aangehaalde bijlage vermeldt tevens het aantal zeeschepen (stoom- en andere), welke op ult. 1909 te boek stonden als van een Nederlandsch-Indischen zeebrief voorzien, en het aantal op inlandsche wijze getuigde vaartuigen, ten behoeve waarvan in dat jaar jaarpassen waren afgegeven. Bovendien vindt men in die bijlage (sub V*b*) eene opgaaf van de op inlandsche wijze getuigde vaartuigen, die in 1909 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt.

Eerste zeebrieven zijn in 1909 uitgereikt ten behoeve van 16 stoomschepen, metende te zamen 4061 registerton, en van 11 zeilschepen, metende te zamen 3744 registerton.

Het bij Gouv. Bt. 6 Nov. 1908 n°. 20 (Ind. St. n°. 633) vastgesteld nieuw reglement voor de examens ter verkrijging van diploma's van stuurman, machinist of machinedrijver aan boord van koopvaardijschepen onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 13 Oct. 1909 n°. 17 (Ind. St. n°. 493).

In verband met den overgang van de behandeling der zaken betreffende de zeebrieven en jaarpassen in Nederlandsch-Indië van het departement van financiën naar dat der marine (zie hoofdst. H), zijn de bepalingen omtrent de zeebrieven en jaarpassen (Ind. St. 1905 n°. 316, zooals het sedert gewijzigd is) nader gewijzigd in dien zin, dat de commandant der zeemacht, chef van het departement der marine, wordt aangewezen als de autoriteit, aan wie voortaan de vervallen zeebrieven moeten worden opgezonden (Ind. St. 1910 n°. 425).

---

1) Wat betreft de havens in zelfbesturende landschappen zijn in die statistiek alleen die behandeld, waar een gouvernements tol- of havenkantoor gevestigd is.

§ 3. SCHEEPSBOUW.

Deze tak van nijverheid bleef zich ook in 1909 bepalen tot het, deels op werven, deels op andere plaatsen aan het strand of aan de oevers der rivieren vervaardigen van op inlandsche wijze getuigde kleine vaartuigen, uitsluitend bestemd voor de kust- en binnenvaart en voor de vischvangst.

Voor zooveel blijkt, zijn in 1909 door inlanders en vreemde oosterlingen aangebouwd: in Batavia 5, in Cheribon 39, in Pekalongan 52, in Rembang 96 en in Soerabaja 3 op inlandsche wijze getuigde zeeschepen, terwijl in Batavia, Cheribon, Pekalongan, Rembang en Soerabaja respectievelijk 11, 31, 69, 50 en 71 inlandsche vaartuigen van minder dan twee ton inhoud werden vervaardigd. Wat de buitenbezittingen betreft, liepen van stapel in Sumatra's Westkust 9, in Benkoelen 5, ter Oostkust van Sumatra 113, in Banka en onderhoorigheden 1, in de Westerafdeeling van Borneo 1, in Celebes en onderhoorigheden 68, in Zuid-Nieuw-Guinea 3 en in Timor en onderhoorigheden 1 op inlandsche wijze getuigde zeeschepen, terwijl in Sumatra's Westkust, ter Oostkust van Sumatra, in Riouw en onderhoorigheden, in de Westerafdeeling van Borneo, in Celebes en onderhoorigheden en in Zuid-Nieuw-Guinea respectievelijk 85, 96, 10, 16, 509 en 8 inlandsche vaartuigen, kleiner dan twee ton metende, werden afgeleverd.

Op de door Europeanen geëxploiteerde scheepstimmerwerven werden in de residentiën Batavia, Cheribon, Semarang, Rembang en Soerabaja respectievelijk 5, 12, 32, 4 en 5 op inlandsche wijze getuigde zeeschepen aangebouwd, terwijl in de residentie Batavia nog 7 onderlosklepschouwen en 4 prauwen van stapel liepen en in de residentie Semarang nog 4 op Europeesche wijze getuigde prauwen werden afgeleverd.

De aan Europeanen toebehoorende scheepstimmerwerven in de buitenbezittingen bepaalden zich, evenals in 1908, tot het verrichten van reparatiewerk, met uitzondering van een werf te Padang (waar 1 stalen motor-gaffelschoener werd aangebouwd) en de werf te Pangkalanbrandan (waar 3 open tongkangs werden vervaardigd).

Van de te Tandjoengpriok (Batavia) bestaande dokgelegenheid der „Droogdokmaatschappij Tandjong Priok" is in 1909 door 112 schepen gebruik gemaakt, zijnde 4 minder dan in 1908. Over het door de naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" geëxploiteerd wordende gouvernementsdok te Sabang op Poelo We (Atjeh en onderhoorigheden) zie men hoofdst. E, kol. 88.

Eene opgaaf van de op Europeesche wijze getuigde zeeschepen, die in 1909 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt, vindt men in bijlage YY, sub *Va*.

§ 4. HANDEL, FABRIEKS- EN HANDWERKSNIJVERHEID.

Groothandel. Wat de ressorten van de kamers van koophandel en nijverheid te Batavia, Semarang en Soerabaja betreft, gaf de uitvoerhandel in 1909 geen reden tot klagen. In West-Java nam de uitvoer van *pinangnoten*, *arachiden*, *cacao*, *gomelastiek*, *tapioca-wortelen*, *rijst*, *arak*, *thee*, *kinine* en *bamboehoeden* toe; de uitvoer van *gomdamar*, *copra*, *peper*, *rotting*, *tabak* voor de inlandsche markt, *huiden*, *tapiocameel*, *kinabast*, *tin*, *koffie* en *coca* daarentegen verminderde. Voor de meeste voortbrengselen die te Batavia ter markt kwamen bleef de vraag in 1909 levendig en waren de prijzen bevredigend. *Rijst* bedong f 6 à f 10,50 per pikol en vond in toenemende mate plaatsing in Nederland. *Copra* steeg van f 10 tot f 14,20 per pikol. Ook *arachiden* (ongepeld) deelden in de marktstijging met f 5,75 tot f 7 per pikol. Billiton-*tin* maakte een vooruitgang van f 88 tot f 102 per pikol. *Damar* ondervond een weifelende markt, met prijsschommelingen van f 34 tot f 38,50 per pikol. De prijzen van zwarte *peper* schommelden nog sterker (f 14,50 à f 23,75 per pikol), hoofdzakelijk tengevolge van speculatieve transacties. *Kapok* liep terug van f 28 aan het begin tot f 26 à f 27 per pikol aan het einde van het jaar. *Tapiocameel* vond afdoening tot f 5 à f 5,50 per pikol voor eerste soort, terwijl gedroogde *tapiocawortelen*, in de plaats van de Fransche markt, waarvan zij in 1908 door tariefsverhooging uitgesloten werden, nieuwe afzetgebieden vonden tot hun ouden prijs van f 1,90 à f 2 per pikol. Voor *koffie* en *thee* bleef de markt meerendeels vast en hoog gestemd; koffie bedong zelfs iets betere prijzen dan in het voorafgegane jaar. Opmerking verdient de groote vraag naar *bamboehoeden*; de uitvoer daarvan nam met 54% toe. Uitvoer van *mais* kwam te Batavia in 1908 voor het eerst voor; het product bedong een prijs van f 4,50 per pikol.

In Midden-Java is de *suiker*productie gedurende 1909, ofschoon zij niet bepaald ongunstig is geweest, over het algemeen niet meegevallen. De prijzen daarentegen waren zeer bevredigend; zij beliepen f 7 à f 7,50 voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger en f 8 à f $8^5/_8$ voor superieure hoofdsuiker. De stemming van de suikermarkt was in het begin van 1909 eenigszins flauw, doch in Maart kwam er leven, vooral doordat de kooplieden in Britsch-Indië belangstelling gingen toonen in superieure soorten. De suiker van de exporteurs vond voornamelijk haar weg naar Britsch-Indië, de Straits-Settlements, China en Japan; de uitvoer naar Amerika was belangrijk kleiner dan in 1908. Over het algemeen neemt de afzet van Java-suiker naar de omringende oostersche landen toe, hetgeen een verblijdend teeken is omdat Java daardoor minder afhankelijk wordt van zijn voornaamsten afnemer uit vroegere jaren (Amerika) en de koloniale stoomvaartlijnen er voordeel van hebben. De marktstemming voor *koffie* was flauw; in Mei werd de markt iets vaster en liepen de prijzen eenigszins op (f 37 à f 38 per pikol voor Liberia-koffie 1ste soort). De aanplant van Java-koffie blijft achteruitgaan, terwijl ook voor de Liberia-koffie de vooruitzichten ontmoedigend schijnen te worden. De *cacao*-productie was grooter dan in 1908, doch de qualiteit was niet veel beter. De prijzen bedroegen in de eerste drie maanden van 1909 f 40 à f 45 per pikol, doch daalden daarna gaandeweg tot f 35 à f 36 bij het einde van het jaar, ten deele door het bekend worden van eene wanverhouding tusschen de wereldproductie en het wereldverbruik. De cultuur van *indigo* was wederom van geringe beteekenis en de voor het product behaalde prijzen waren weinig loonend. Van Semarang is in 1909 uitgevoerd 126 000 Amerikaansche ponden, tegen 205 000 in 1908. Voor Midden-Java was de productie van *kapok* ongeveer gelijk aan die van 1908; de qualiteit liet hier en daar te wenschen over. De uitvoer te Semarang bedroeg in 1909 ± 78 000 pikol; de prijzen voor prima kapok varieerden van f 28 tot f 30 de pikol. De productie van *copra* is gedurende 1909, tengevolge van de natte weersgesteldheid, in 't algemeen kleiner geweest dan in 1908; de uitvoer bedroeg dan ook slechts 520 000 pikol, tegen 790 000 pikol in 1908. In het begin van het jaar was de prijs f 10 per pikol, doch tegen het einde van het jaar was hij tot f 13,75 gestegen. De uitvoer van *huiden* en *vellen* was bevredigend; voornamelijk in October en November was er veel vraag, tot goede prijzen. De export van *ketella (tapioca-)* wortelen was

belangrijk grooter dan in 1908, niettegenstaande, zooals hiervóór reeds is gezegd, de markt in Frankrijk voor het artikel door tolrechten feitelijk gesloten was geworden. De prijzen varieerden in het begin van het jaar van f 1,85 tot f 2 per pikol en liepen daarna op tot f 2,35, om tegen het einde van het jaar weder tot f 1,80 te dalen. De markt voor *djati*-hout was in 1909 zeer bevredigend, zoowel wat de prijzen als wat de vraag betreft. Uitgevoerd werd 15 743 M³., waarvan eene belangrijke hoeveelheid naar Europa.

In Oost-Java was de suikerproductie in 1909 minder groot dan in 1908, als een gevolg van de abnormale weersgesteldheid; dank zij echter de gunstige markt, kunnen de financieele resultaten in het algemeen bevredigend worden genoemd. In het begin van het jaar was de markt stil, totdat in Maart groote transacties plaats hadden tot f 6½ à f 6¾ voor Amerikaansch assortiment, voor welke soort, op het tijdstip dat de oogst bijna geheel verkocht was, door de Europeesche exporteurs voor de laatste hoeveelheden tot f 8 werd betaald. De productie van superieure hoofdsuiker neemt steeds toe; de prijzen worden gesteund door eene goede markt naar buiten — hoofdzakelijk Britsch-Indië — en door de groote speculatieve vraag van handelaren. In Juli werd voor dit product grif f 8¼ betaald, later zelfs f 9 voor enkele restanten en tegen het einde van het jaar uit de tweede hand f 10. De uitvoer van suiker naar Britsch-Indië en Australië nam belangrijk toe, terwijl die naar Amerika verminderde. De *koffie*markt is over 't algemeen beter geweest dan in 1908. De Liberia-koffie bedong f 39 à f 40,25, de robusta-koffie f 34 à f 34½, terwijl de prijs van Java-koffie tegen het einde van het jaar tot f 41 per pikol opliep. De *cacao*-aanplantingen in Oost-Java werden slechts weinig uitgebreid; de productie was middelmatig , terwijl de qualiteit over het algemeen minder fraai uitviel. Speciaal voor Amerikaansche rekening nam de vraag naar het artikel toe. De prijzen voor eerste soort cacao bewogen zich tusschen f 40 en f 50 per pikol. De productie van *peper* was ongeveer gelijk aan die van 1908; voor goede zwarte peper werd f 18 à f 24 bedongen en voor volle witte peper f 30 à f 40 per pikol. Hetgeen aan *notemuskaat* en *foelie* naar Europa en Amerika werd uitgevoerd vond afzet tot zeer bevredigende prijzen voor de foelie en zeer matige prijzen voor notemuskaat. Aan de *coca*-aanplantingen werd eene groote uitbreiding gegeven; de noteeringen in Europa waren gunstig en de productie in Oost-Java was stijgende. *Copra* was het geheele jaar aan groote prijsschommelingen onderhevig. Terwijl in het begin van 1909 nog f 11 per pikol werd betaald, daalde de prijs successievelijk tot f 10 per pikol, om tegen Maart weder tot f 12 op te loopen. Na eene nieuwe daling tot f 11, sloot het jaar met eene noteering van f 14,20 per pikol. De qualiteit liet, vooral in het eerste semester van 1909, veel te wenschen over. De uitvoer van *kapok* verminderde, terwijl ook de opbrengst minder bevredigend was (f 25 à f 28 per pikol). De export van *kapokpitten* had grootendeels naar Liverpool plaats; het product bedong f 2,75 à f 3,50. De exporteurs van *tabak* kunnen over het algemeen met de behaalde resultaten tevreden zijn; hier te lande werden op de veilingen hooge prijzen betaald. De uitvoer van *maïs* was bijna dubbel zoo groot als in 1908; het grootste gedeelte werd naar Nederland gezonden. Tengevolge van minder zorgvuldige bereiding en van minder goede ventilatie aan boord van de vrachtschepen, waardoor broeiing ontstond, moesten de exporteurs zware vergoedingen betalen, zoodat de handel weinig reden tot tevredenheid gaf. De prijzen liepen van f 85 tot f 100 per kojang. De resultaten van den exporthandel in gepelde *arachiden* waren niet gunstig, daar de koopers in Europa te hooge eischen aan de qualiteit stellen. De prijs verminderde van f 8,75 tot f 7,50 per pikol. Voor ongepelde arachiden was meer animo; de prijzen beliepen f 180 à f 225 per kojang. De uitvoer van *tapioca* nam belangrijk toe, voornamelijk naar Engeland. Wegens den mislukten oogst, stegen de prijzen van *djarak-pitten* van f 150 tot f 180 per kojang voor gewone soort en van f 190 tot f 210 voor kleine roode pitten. De stemming op de *huiden*markt hier te lande liet niets te wenschen over.

Te Padang is de toestand van den handel in 't algemeen er niet op vooruitgegaan, o. a. doordat de qualiteit der producten door niet behoorlijke bereiding gestadig vermindert. Slechts in enkele streken van de Bovenlanden wordt ingezien dat qualiteitsvermindering niet vereenigbaar is met het belang der producenten. Overal elders wordt nog steeds rijp en groen geoogst uit vrees voor diefstal en door de zucht om zoo spoedig mogelijk het product in geld om te zetten. De handel spoort de aanbrengers steeds aan om product van goede hoedanigheid aan te bieden, doch wordt, tengevolge van de concurrentie, verplicht om toch minderwaardige producten aan te nemen. De prijzen hielden zich voor de bovenlandsche *koffie* flink staande, terwijl in de Koerintji-districten weer meer leven komt en de koffie-aanvoeren ruimer waren; toch zal het den exporteurs moeite kosten deze koffiesoort haar oude plaats op de Amerikaansche markten te doen hernemen, daar het product aldaar door goedkoopere soorten is verdrongen. Ook *copra* heeft te lijden van de zucht van de bevolking om voor haar waar ten spoedigste geld te krijgen; het is dan ook reeds zoover gekomen dat de Padang-copra in Europa in de copra-contracten is uitgesloten. Het is bijna niet doenlijk meer deugdelijke partijen te bemachtigen. De aanvoeren van *rotting* werden in den loop van het jaar geleidelijk kleiner, tegelijk met het grooter worden van de vraag naar het product, waardoor de prijzen nogal stegen. De uitvoer van *gombenzoë* en *gomdamar* vermindert steeds. De handel in *koehuiden* was zeer moeielijk; er werden prijzen betaald ver boven Europeesche pariteit; in buffelhuiden ging veel om en door de hooge noteeringen in Europa werden goede winsten gemaakt. Voor de eerste qualiteit *notemuskaat* bleef de toestand nog even gedrukt als in 1908, terwijl veel vraag was naar inferieure soorten, die dan ook grif van de hand gingen. De vraag naar *foelie* was het geheele jaar goed met sterk oploopende prijzen. De *tabak*scultuur wordt door de bevolking in de afdeeling Pajokoemboeh steeds meer ter hand genomen; de opbrengst van het product was loonend. Geklaagd werd dat de betere qualiteiten nu en dan met minderwaardige soorten vermengd bleken te zijn. De uitvoer van *gambir* neemt steeds toe; ook bij dat product moet echter tegen vervalsching gewaakt worden.

De uitvoerhandel te Makasser liet te wenschen over; minder is uitgevoerd aan *koffie, maïs, copra, kruidnagelen, notemuskaat, cassia, buffelhuiden, bijenwas, gomcopal, paarlemoerschelpen* en *kajapoeti-olie*. De handel in laatstgenoemd product werd tegen het einde van het jaar iets levendiger, dank zij de groote vraag van Singapore en Java. De export van *rotting, foelie, kapok, sandelhout, agar agar* en *hertenvellen* nam toe.

De invoerhandel te Batavia opende het jaar 1909 met groote voorraden, flauwe vraag en lage prijzen. In de eerste helft van het jaar trad op de Europeesche markten eene verhooging van de *katoen*prijzen in, die te Batavia niet dadelijk gevolgd kon worden, daar de markt gedrukt werd door oude voorraden. Eerst in het laatst van het jaar trad eene levendige vraag naar katoen op, zoodat het jaar dan ook over het geheel onder normale omstandigheden sloot. Ook voor *metalen, kramerijen* en *eet- en drinkwaren* was 1909 voor de Batavia-markt niet ongunstig. Wat Semarang betreft heeft de invoerhandel in 1909 niet te klagen gehad. Bij het begin van het jaar waren de voorraden *katoenen manufacturen*, evenals te Batavia, vrij aanzienlijk en waren de prijzen door het groote aanbod zeer slecht. In Mei/Juni bereikten ze hun laagste punt, waarna de stijging van de markt in Europa zich ook in Indië deed gevoelen en de katoenprijzen gestadig deed oploopen, zoodat ze bij het einde van het jaar 10 à 20% beter waren dan in Mei/Juni. In de vraag naar *porcelein* kwam eenige verbetering en werden ook betere, ofschoon geen goede prijzen bedongen. De afzet van *cement* nam toe, in verband met de vele werken. Voor *kramerijen* waren de prijzen in de eerste helft van het jaar nog zeer gedrukt. De invoer van Europeesche en Japansche *lucifers* onderging eene groote vermeerdering. Ook voor Soerabaja liet het jaar 1909 zich voor den handel in lijnwaden niet gunstig aanzien, daar de vraag vooral in de vier eerste maanden weinig opgewekt was; in den loop van het jaar werd de toestand echter beter, hoewel — tengevolge van de aanwezige groote voorraden — de prijzen hunne dalende neiging bleven volgen, niettegenstaande de vastere berichten aangaande de katoenmarkt in Europa. Ofschoon de invoer van *aardewerk* minder groot was dan in 1908, bleven de prijzen ver van voldoende. Voor *kramerijen* werden over het algemeen betere prijzen gemaakt; de invoer bleef stationnair. Ook in 1909 viel eene vermindering van den invoer van *goenizakken* te constateeren. De import van *lucifers* nam belangrijk toe (35 000 kisten, tegen 24 000 kisten in 1908);

in verhouding tot het Europeesch fabrikaat komt het Japansche weder in gunstiger conditie dan in de laatste twee jaren het geval was.

Te Padang was de kooplust in 1909 niet normaal, waardoor de voorraden bij de importeurs op 't einde van het jaar buitengewoon groot waren, hetgeen een nadeeligen invloed had op de prijzen. Dit was voornamelijk het geval met allerlei soorten *manufacturen*. In *kramerijen* had een normale omzet plaats, hoewel concurrentie van Java viel te constateeren. De aanvoeren van *cement* waren zeer groot, speciaal voor de staatsspoorwegen en de burgerlijke openbare werken. Van *lucifers* waren de aanvoeren veel te groot in verhouding tot de vraag, waardoor de prijzen verliesgevend waren. De handel in *petroleum* en *gasoline* was uitgebreider dan in 1908. De importhandel van Celebes heeft gedurende 1909 een tijd van malaise doorgemaakt, zooals hij in geen jaren gekend heeft. De algemeene opinie van de handelaren is, dat in de laatste jaren de bevolking van Zuid-Celebes door den geheerscht hebbenden oorlogstoestand verarmd is, terwijl bovendien de koopkracht van den inlandschen producent, door de buitengewoon lage prijzen van verschillende producten (troca-schelpen, cassia, sandelhout, gomkopal), veel geringer was dan in normale tijden. Ook zijn de mislukte oogsten van koffie en mais van invloed geweest. De invoer van *petroleum*, gegalvaniseerd *dakijzer* en *cement* nam toe.

Binnenlandsche handel. De tweedehandshandel verkeerde in 1909 over het algemeen in een gunstigen toestand. In de residentie Bantam werd een levendige handel gedreven in visch, copra, rijst en Java-suiker. Voor de residentie Batavia was de vruchtenhandel van veel beteekenis. Wat de Preanger-Regentschappen betreft, bleven de talrijke landbouwondernemingen, de uitbreiding van de hoofdplaats Bandoeng en de aanwezigheid van bedrijfskredietbanken een goeden invloed op den handel uitoefenen. In de afdeelingen Semarang en Salatiga van de residentie Semarang was de handel bloeiend, in de laatstgenoemde afdeeling als gevolg van eene ruime opbrengst van landbouwproducten. Ook in de afdeeling Djember van de residentie Besoeki gaf de tweedehandshandel zeer gunstige resultaten, tengevolge van de uitgebreide tabakscultuur voor de Europeesche markt, de vele koffie- en andere ondernemingen en een belangrijk surplus aan padi en tweede gewassen. Wat Kedoe aangaat, werd in de afdeeling Temanggoeng een levendige handel in tabak en padi gedreven. In de overige gewesten van Java en Madoera bleef de toestand vrijwel stationnair.

In Atjeh en onderhoorigheden was de toestand van den tweedehandshandel ongunstig te Oelee Lheue (wegens de sterke vermindering van het aantal ingezetenen), te Sabang (wegens weinig omzet aan vreemde schepen), te Bireuën (als een gevolg van de lage marktprijzen der uitvoerproducten), te Koeta Tjane (tengevolge van de slechte communicatie en de onveiligheid in de Gajo-landen) en in de onderafdeelingen Lho Seumawe (wegens de groote geldschaarschte en de lage marktprijzen van peper en pinang) en Meulaboh (als een gevolg van onvoldoende werkkapitaal en den minder gunstigen politieken toestand). In het overig deel van het gewest was de toestand redelijk. In de eerste maanden van 1909 ondervond de handel in de Westerafdeeling van Borneo de nadeelige gevolgen van de lage prijzen van bijna alle uitvoerartikelen; in den loop van het jaar verbeterden zich de prijzen en nam de handel dientengevolge eenigszins toe. Wat de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo betreft, was de handel bloeiend in de afdeelingen Sampit (als een gevolg van de inzameling van veel djeloetoeng, welke tegen goede prijzen van de hand werd gedaan) en Kandangan (wegens uitbreiding van de inlandsche cultures). Ongunstig was de toestand in de afdeeling Koetei en de Noordoostkust van Borneo, tengevolge van de slechte prijzen der boschproducten. In een groot gedeelte van de residentie Amboina nam de handel toe wegens den gunstigen politieken toestand en den ruimeren klapperoogst. Wat Timor en onderhoorigheden betreft, werd een levendige handel gedreven te Maoemere (Flores), als een gevolg van den aanleg van verkeerswegen naar het binnenland. Overigens was de toestand in de buitenbezittingen redelijk.

De toestand van den inlandschen detail-handel op Java en Madoera was gunstiger dan in 1908. In Bantam oefende het goedkooper en sneller spoorwegverkeer een zeer goeden invloed uit, vooral op den handel in rijst, copra en Java-suiker; opkoop van padi door de rijstpelmolenaars nam belangrijk toe. In de afdeeling Krawang van de residentie Batavia ging de handel vooruit tengevolge van den goed geslaagden padi-oogst en in de overige afdeelingen van dat gewest als een gevolg van de grootere veiligheid. In Cheribon had eene belangrijke toeneming plaats van den handel in arachiden en kapok voor de buitenlandsche markt. Wat de residentie Semarang betreft, was de toestand in de afdeeling Demak minder gunstig, doordat de vele regens den katoenoogst deden mislukken, waardoor eene bron van inkomsten werd gemist; in de afdeelingen Semarang en Pati nam de handel toe, als gevolg van den verbeterden oeconomischen toestand, hetgeen eveneens het geval was in Rembang. In de afdeeling Modjokerto van de residentie Soerabaja kwam verbetering in den toestand van den handel door de oprichting van eene spiritusfabriek te Wates en de opening van groote irrigatiewerken. Het aantal warongs in de afdeeling Loemadjang der residentie Pasoeroean verminderde als een gevolg van de verhuizing van vele gezinnen naar elders uit vrees voor nieuwe overstroomingen. Voor de residentie Besoeki valt te wijzen op eene toeneming van den handel in rijst, klappers, olie, tabak en katjang tjina, speciaal in de afdeeling Banjoewangi. Tengevolge van den slechten oogst van den tweeden padi-aanplant nam in de afdeeling Keboemen van de residentie Kedoe de handel in Siam-rijst, gedroogde cassave, klappers en copra vrij belangrijk toe. In Madioen vermeerderde het aantal warongs aanzienlijk, hetgeen is toe te schrijven aan den overal geslaagden tweeden padi-aanplant. In Kediri werd eene toeneming van den handel geconstateerd als gevolg van de geleidelijke ontwikkeling van het gewest en wegens de uitbreiding van de Europeesche landbouw-industrie. In de Preanger-Regentschappen en Banjoemas was eene geringe toeneming van den detailhandel waar te nemen, terwijl in de overige gewesten de toestand stationnair bleef.

In Tapanoeli en de Oostkust van Sumatra nam de detailhandel door de verbetering of de opening van verkeerswegen eenigszins in bloei toe. De betere peperprijzen deden den handel in de Lampongsche districten vooruitgaan. In Palembang werd meer katoen, rubber, karet en koffie dan tot dusver in den handel gebracht. Wat Atjeh en onderhoorigheden betreft, viel eenige toeneming van den handel te constateeren in Langsar (wegens de opening van landbouwondernemingen), Lho Soekon (als een gevolg van de grootere veiligheid) en Serbodjadi (wgens de versterking van de militaire bezetting). De handel in de residentie Banka en onderhoorigheden ondervond den gunstigen invloed van het aandoen van de Banka-havens door de booten der Koninklijke Paketvaartmaatschappij. Ook op Billiton viel eenige toeneming te constateeren. In de afdeelingen Sampit, Boven-Doesoen, Pasir, Kandangan en Martapoera van de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo verbeterde de toestand van den handel door de grootere koopkracht van de bevolking en in de afdeeling Koetei en de Noordoostkust van Borneo doordat meer aan visscherij werd gedaan; minder gunstig was de toestand in de afdeeling Midden-Doesoen, wegens de gedrukte marktprijzen. In de residentie Menado nam de handel toe door de grootere klapperproductie en de goede copraprijzen, hetgeen eveneens geldt voor de assistent-residentie Zuid-Nieuw-Guinea. Ook in Timor en onderhoorigheden was de toestand zeer bevredigend, speciaal op Sawoe (wegens den grooteren uitvoer van producten), in Ende (door grooter bezoek van de bergbewoners aan de pasar te Ende), te Maoemere (als een gevolg van de grootere veiligheid in de binnenlanden) en op Soembawa (wegens den gunstigen politieken toestand).

Opgaven omtrent het aantal plaatsen, waar vaste markten (pasars) zijn ingesteld, zijn te vinden in bijlage ZZ, sub IV.

Fabrieks- en handwerksnijverheid. De laatstelijk bij Ord. van 18 April 1909 (Ind. St. n°. 241) gewijzigde bepalingen omtrent de oprichting van fabrieken en neringen in Nederlandsch-Indië ondergingen eene nadere wijziging bij Ord. van 1 Juli 1910 (Ind. St. n°. 375).

Het reglement voor de examens ter verkrijging van een diploma als machinist, vastgesteld bij Gouv. Bt. 26 Juli 1908 n°. 8 (Ind. St. n°. 476), is gewijzigd bij Gouv. Btn.

8 Febr. en 16 Maart 1910 nos. 12 en 29 (Ind. St. nos. 109 en 209).

De in de gewestelijke verslagen over 1909 aangetroffen opgaven omtrent de aan particulieren toebehoorende industrieele inrichtingen, uitgezonderd die, welke de verwerking van landbouwproducten beoogen (zie daaromtrent afd. I van hoofdst. **O**), zijn bijeengebracht in de in bijlage ZZ, sub I, opgenomen lijst. De in die lijst verstrekte gegevens nopens de werkloonen worden aangevuld door de sub II en III van die bijlage voorkomende uitvoerige gewestelijke opgaven van de minima en maxima der in 1909 aan ambachtslieden en koelies betaalde loonen.

Kamers van koophandel en nijverheid. De vijf in Nederlandsch-Indië bestaande kamers van koophandel en nijverheid gaven allen een verslag over 1909 in druk uit.

Inlandsche nijverheid. De duur van de bij Gouv. Bt. 30 Juni 1906 n°. 43 aan den heer C. M. Pleyte Wzn. verstrekte opdracht om onderzoekingen in te stellen naar de inlandsche nijverheid in West-Java (zie K. V. 1908, kol. 300), is nader met vier maanden verlengd (Gouv. Bt. 3 Jan. 1910 n°. 48).

Aan den controleur bij het binnenlandsch bestuur in commissie J. E. Jasper, wien het instellen van een onderzoek naar de inlandsche kunstnijverheid in Nederlandsch-Indië is opgedragen (zie K. V. 1906, kol. 278), is, wegens langdurigen dienst, een jaar verlof naar Europa verleend.

Bij Gouv. Bt. 9 Aug. 1909 n°. 18 is de resident van Menado gemachtigd om te beschikken over eene som van f 300 voor het nemen van maatregelen ter bevordering van de inlandsche nijverheid in zijn gewest.

Tentoonstellingen. In 1909 hadden jaarmarkttentoonstellingen plaats te Batavia, Pekalongan, Soerabaja en Bondowoso (Besoeki) voor welke, met uitzondering van die te Soerabaja, van gouvernementswege subsidiën zijn verleend. Voorts werd te Batavia en te Medan eene tentoonstelling van schilderijen gehouden en op laatstgenoemde plaats tevens eene tentoonstelling van handwerksnijverheid.

Omtrent de in 1909 plaats gehad hebbende vee- en paardententoonstellingen zie men hoofdst. **O**, afd. III (kol. 256).

Bij Gouv. Bt. 9 Maart 1910 n°. 31 (Jav. Ct. n°. 22) zijn de statuten der te Soerabaja gevestigde „Soerabajasche jaarmarktvereeniging" goedgekeurd.

De Minister van Koloniën,

DE WAAL MALEFIJT.

ERRATA.

Kol.	12,	regel	23 v. b.	staat	in het plegen,	lees	het plegen.
„	25,	„	18 „	„	Boehon,	„	Boebon.
„	28,	„	31 v. o.	„	Talapoeai,	„	Talapoelai.
„	235,	„	28 „	„	Loeboehanamas,	„	Laboehanamas.
„	240,	„	7 „	„	Moesie Oeloe	„	Moesi Oeloe.
„	241,	„	35 v. b.	„	ten,	„	tegen.
„	243,	„	36 v. o.	„	onderhoordigheden	„	onderhoorigheden.

INHOUD

VAN HET

verslag betreffende Nederlandsch (Oost-) Indië van 1910.

Bijlage A.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT

van de ontvangsten en uitgaven van de LANDSCHAPSKASSEN
in Nederlandsch-Indië, over 1909.

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Schoolgelden.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
SUMATRA'S WESTKUST.																									
1. Onderafdeelingskas der *Batang Hari-districten* a)	—	—	—	—	f 18,02	0,5	f 3 936,08	—	98,5	f 18,—	—	—	0,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 20,50	0,5	f 3 992,60
2. Vereenigde landschapskas van de *IX Koto* en *Padang Tarab* a)	f 174,18 b)	24,4	—	—	—	—	541,42^5	—	75,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	715,60^5
3. Vereenigde landschapskas van *Soengai Koenit* en *Talao* a)	—	—	—	—	—	—	211,65	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	211,65
Totalen . . .	f 174,18	3,5	—	—	f 18,02	0,4	f 4 689,15^5	—	95,3	f 18,—	—	—	0,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 20,50	0,4	f 4 919,85^5
OOSTKUST VAN SUMATRA.																									
1. Landschapskas van *Langkat*.	f 97 927,—	13,5	f 64 150,—	9	f 1 354,—	0,2	f 28 136,—	—	4,—	f 56 537,—	f 333 355,—	f 130 540,—	71,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 11 310,—	1,5	f 723 309,—
2. Landschapskas van *Deli* . .	103 748,—	13,1	207 100,—	26,1	343,—	—	31 958,—	f 7 380,—	5,—	57 409,—	378 517,—	2 458,—	55,4	—	—	—	f 22,—	—	f 1 000,—	0,1	—	—	2 592,—	0,3	792 527,—
3. Landschapskas van *Serdang* .	31 554,—	12,3	64 600,—	25,2	—	—	16 113,—	—	6,4	35 313,—	107 877,—	—	55,9	—	—	—	47,—	—	—	—	—	—	474,—	0,2	255 978,—
4. Landschapskas van *Asahan* .	11 716,—	5,9	45 096,—	22,5	478,—	0,2	35 086,—	4 482,—	19,8	27 664,—	74 868,—	887,—	51,5	—	—	—	—	—	125,—	—	—	—	196,—	0,1	200 598,—
5. Landschapskas van *Simeloengoen*	60 075,—	41,2	—	—	95,—	—	24 283,—	15 833,—	27,5	96,—	42 012,—	—	28,9	—	—	—	—	—	1 800,—	1,2	—	—	1 838,—	1,2	146 032,—
6. Landschapskas van de *Karolanden*	8 708,—	11,4	10 000,—	13,1	4 687,—	6,1	42 448,—	—	55,7	5 949,—	1 881,—	—	10,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 586,—	3,4	76 259,—
7. Landschapskas van *Batoebara*	31 763,—	25,7	16 125,—	13,1	1 827,—	1,5	17 570,—	481,—	14,6	16 375,—	31 880,—	6 184,—	44,2	—	—	—	—	—	709,—	0,5	—	—	490,—	0,4	123 404,—
8. Landschapskas van *Koealoe* .	16 783,—	23,—	20 000,—	27,7	517,—	0,7	13 860,—	1 318,—	21,—	10 819,—	7 250,—	—	25,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 850,—	2,6	72 397,—
9. Landschapskas van *Panai-Bila* en *Kota Pinang*. . . .	23 400,—	20,7	25 022,—	22,1	335,—	0,3	27 929,—	836,—	25,5	18 419,—	9 830,—	—	25,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 112,—	6,3	112 883,—
10. Landschapskas van *Siak Sri Indrapoera*	21 302,—	10,—	178 945,—	82,5	8,—	—	15 235,—	—	7,—	—	1 404,—	—	0,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	216 894,—
11. Landschapskas van *Pelalawan*	5 140,—	19,—	15 600,—	59,—	—	—	2 864,—	—	11,—	2 865,—	—	—	11,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26 469,—
12. Landschapskas van *Rokan* .	1 828,—	10,7	—	—	45,—	0,3	10 974,—	—	65,—	3 537,—	—	—	21,—	—	—	—	—	—	350,—	2,—	—	—	200,—	1,—	16 934,—
13. Landschapskas van *Kampar Kiri*	2 061,—	25,—	—	—	37,—	0,5	5 253,—	—	65,—	768,—	—	—	9,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60,—	0,5	8 179,—
Totalen . . .	f 416 005,—	15,—	f 646 638,—	23,5	f 9 726,—	0,3	f 271 709,—	f 30 330,—	11,—	f 235 751,—	f 988 874,—	f 140 069,—	49,—	—	—	—	f 69,—	—	f 3 984,—	0,2	—	—	f 28 708,—	1,—	f 2 771 863,—

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.	3de afdeeling. Financiën. Andere en onvoo[rziene] uitg[aven].
SUMATRA'S WESTKUST.										
1. Onderafdeelingskas der *Batang Hari-districten* a)	—	—	—	—	f 129,23	—	3,2	f 259,64	—	
2. Vereenigde landschapskas van de *IX Koto* en *Padang Tarab* a)	—	—	—	—	—	—	—	43,31^5	f 10,50	
3. Vereenigde landschapskas van *Soengai Koenit* en *Talao* a)	—	—	—	—	—	—	—	16,93	—	
Totalen . . .	—	—	—	—	f 129,23	—	2,6	f 319,88^5	f 10,50	
OOSTKUST VAN SUMATRA.										
1. Landschapskas van *Langkat*.	f 9 700,—	—	1,3	f 15 707,—	f 2 587,—	f 1 110,—	2,7	f 3 091,—	f 1 301,—	f 5
2. Landschapskas van *Deli* . .	9 800,—	—	1,2	9 264,—	—	—	1,1	3 406,—	1 417,—	3
3. Landschapskas van *Serdang* .	850,—	—	0,3	3 006,—	—	—	1,2	1 938,—	650,—	2
4. Landschapskas van *Asahan* .	6 565,—	—	3,3	6 032,—	2 056,—	—	4,1	4 591,—	302,—	—
5. Landschapskas van *Simeloengoen*	300,—	—	0,2	—	5 090,—	—	3,4	2 164,—	150,—	
6. Landschapskas van de *Karolanden*	250,—	—	0,3	1 140,—	3 075,—	—	5,5	4 372,—	50,—	
7. Landschapskas van *Batoebara*	300,—	f 1 860,—	1,7	915,—	672,—	241,—	1,5	1 559,—	200,—	—
8. Landschapskas van *Koealoe* .	—	—	—	900,—	1 016,—	—	2,6	1 128,—	—	—
9. Landschapskas van *Panai-Bila* en *Kota Pinang*. . . .	—	1 116,—	1,—	2 004,—	1 013,—	—	2,7	2 541,—	150,—	—
10. Landschapskas van *Siak Sri Indrapoera*	—	—	—	2 460,—	899,—	—	1,5	1 471,—	—	—
11. Landschapskas van *Pelalawan*	—	—	—	1 200,—	155,—	—	5,1	397,—	—	—
12. Landschapskas van *Rokan* .	—	—	—	—	391,—	—	2,3	1 454,—	—	4
13. Landschapskas van *Kampar Kiri*	—	—	—	—	197,—	38,—	2,8	371,—	—	—
Totalen . . .	f 27 765,—	f 2 976,—	1,1	f 42 628,—	f 17 151,—	f 1 389,—	2,2	f 28 483,—	f 4 220,—	f 17

a) Deze kassen zijn met ingang van 1 Juli 1909 opgericht.

b) In 1908 en vorige jaren betaalde boeten, bij de oprichting van de kas daarin gestort.

UITGAVEN.

afdeeling. Justitie.			3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs, eeredienst en nijverheid.				6de afdeeling. Landbouw.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1909.		Totaal.	KASSEN.
Be-genen veroor-deelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
T.																												
129,23	—	3,2	f 259,64	—	—	6,5	f 105,—	—	f 10,—	f 10,—	3,1	f 30,—	—	—	0,8	f 107,—	—	2,7	f 343,17	—	8,6	—	—	—	f 2 998,56	75,1	f 3992,60	Onderafdeelingskas der *Batang Hari-districten.*
—	—	—	43,31⁵	f 10,50	—	7,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	661,79	92,5	715,60⁵	Vereenigde landschapskas van de *IX Koto* en *Padang Tarab.*
—	—	—	16,93	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	194,72	92	211,65	Vereenigde landschapskas van *Soengai Koenit* en *Talao.*
129,23	—	2,6	f 319,88⁵	f 10,50	—	6,8	f 105,—	—	f 10,—	f 10,—	2,5	f 30,—	—	—	0,6	f 107,—	—	2,2	f 343,17	—	7	—	—	—	f 3 855,07	78,3	f 4919,85⁵	
R A.																												
587,—	f 1 110,—	2,7	f 3 091,—	f 1 301,—	f 591,—	0,7	f 107 719,—	f 163 911,—	f 29 164,—	f 109 199,—	56,7	f 425,—	f 1 395,—	—	0,2	f 2 582,—	f 865,—	0,4	f 101 227,—	f 37 449,—	19,2	—	—	—	f 135 286,—	18,8	f 723 309,—	Landschapskas van *Langkat.*
—	—	1,1	3 406,—	1 417,—	331,—	0,6	250 430,—	217 608,—	19 763,—	1840,—	61,9	4 051,—	855,—	—	0,6	1 115,—	1,—	0,1	87 303,—	13 295,—	12,7	—	—	—	172 050,—	21,8	792 527,—	Landschapskas van *Deli.*
—	—	1,2	1 938,—	650,—	296,—	1,1	81 788,—	53 939,—	11 268,—	1 403,—	58,-	2 395,—	1 078,—	f 220,—	1,4	1 138,—	—	0,4	15 765,—	1 424,—	6,8	—	—	—	78 820,—	30,8	255 978,—	Landschapskas van *Serdang.*
056,—	—	4,1	4 591,—	302,—	—	2,4	50 519,—	37 434,—	8 276,—	1 537,—	48,7	—	600,—	240,—	0,4	169,—	—	0,1	20 684,—	8 835,—	14,7	—	—	—	52 758,—	26,3	200 598,—	Landschapskas van *Asahan.*
090,—	—	3,4	2 164,—	150,—	81,—	1,6	21 799,—	21 006,—	2 352,—	13 677,—	40,3	273,—	41,—	—	0,2	1 488,—	677,—	1,5	26 188,—	3 438,—	20,3	—	—	—	47 308,—	32,5	146 032,—	Landschapskas van *Simeloengoen.*
075,—	—	5,5	4 372,—	50,—	4,—	5,8	23 295,—	940,—	1 090,—	265,—	33,5	450,—	509,—	2 500,—	4,5	1 313,—	172,—	2,-	13 454,—	311,—	18,1	—	—	—	23 069,—	30,3	76 259,—	Landschapskas van de *Karolanden.*
672,—	241,—	1,5	1 559,—	200,—	—	1,4	23 225,—	18 225,—	1 820,—	8 334,—	41,9	—	1 441,—	—	1,2	70,—	—	—	7 508,—	1 548,—	7,3	—	—	—	55 486,—	45,-	123 404,—	Landschapskas van *Batoebara.*
016,—	—	2,6	1 128,—	—	—	1,5	15 536,—	—	2 940,—	147,—	25,9	624,—	400,—	5,—	1,4	—	—	—	8 363,—	1 339,—	13,4	—	—	—	39 999,—	55,2	72 397,—	Landschapskas van *Koealoe.*
013,—	—	2,7	2 541,—	150,—	—	2,3	22 630,—	4 915,—	3 088,—	11 843,—	37,6	709,—	1 965,—	84,—	2,4	—	—	—	16 713,—	1 115,—	16,-	—	—	—	42 997,—	38,-	112 883,—	Landschapskas van *Panai-Bila* en *Kota Pinang.*
899,—	—	1,5	1 471,—	—	—	0,6	173 181,—	560,—	2 735,—	6 109,—	84,2	1 638,—	324,—	—	1,	—	—	—	4 350,—	500,—	2,2	—	—	—	22 667,—	10,5	216 894,—	Landschapskas van *Siak Sri Indrapoera.*
155,—	—	5,1	397,—	—	—	1,5	13 800,—	—	360,—	2 651,—	63,4	240,—	—	—	1,-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 666,—	29,-	26 469,—	Landschapskas van *Pelalawan.*
391,—	—	2,3	1 454,—	—	412,—	11,-	—	—	—	244,—	1,4	1 718,—	91,—	30,—	10,9	200,—	—	1,1	700,—	136,—	5,-	—	—	—	11 558,—	68,3	16 934,—	Landschapskas van *Rokan.*
197,—	38,—	2,8	371,—	—	—	4,6	—	—	952,—	160,—	13,6	—	—	—	—	—	—	—	1 049,—	—	13,-	—	—	—	5 412,—	66,-	8 179,—	Landschapskas van *Kampar Kiri.*
151,—	f 1 389,—	2,2	f 28 483,—	f 4 220,—	f 1 715,—	1,2	f 783 922,—	f 518 538,—	f 83 808,—	f 157 409,—	55,6	f 12 523,—	f 8 699,—	f 3 079,—	0,8	f 8 073,—	f 1 715,—	0,3	f 303 304,—	f 69 390,—	13,8	—	—	—	f 695,076,—	25,-	f 2 771 863,—	

A

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Schoolgelden.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN.																									
1. Onderafdeelingskas van *Tamiang*	f 42,48^5	0,1	f 22 430,—	66,-	—	—	—	—	—	—	f 11 092,30	—	12,7	—	—	—	—	—	f 190,—	0,6	—	—	f 209,—	0,6	f 33 963,78^5
2. Landschapskas van *Peureula*	33 766,76^5	13,3	300,—	0,1	—	—	—	—	—	—	217 824,92^5	—	85,6	—	—	—	—	—	800,—	0,3	—	—	1 691,18	0,7	254 382,87
3. Onderafdeelingskas van *Idi*	—	—	13 725,—	39,-	f 380,63^5	1,1	—	f 19 389,81	55,2	f 51,80	—	—	0,2	—	f 295,73	0,8	—	—	—	—	—	—	1 281,14	3,7	35 124,11^5
Totalen	f 33 809,25	10,4	f 36 455,—	11,3	f 380,63^5	0,1	—	19 389,81	6,-	f 51,80	f 228 917,22^5	—	70,8	—	f 295,73	0,1	—	—	f 990,—	0,3	—	—	f 3 181 32	1,-	f 323 470,77
RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.																									
1. Afdeelingskas van *Tandjoeng-pinang*	—	—	—	—	f 83,30	0,3	—	f 13 317,70	45,4	—	f 14 701,40	—	50,-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1 262,72	4,3	f 29 365,12
2. Afdeelingskas van *Karimoen*	f 261,59	1,2	—	—	375,97	1,7	—	18 608,81	84,5	—	2 756,58	f 31,78	12,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 034,73
3. Afdeelingskas van *Lingga*	7 285,05	19,9	—	—	654,50	1,8	—	27 176,87	74,4	—	1 338,32	—	3,7	—	—	—	—	—	f 19,91	—	f 67,95	0,2	—	—	36 542,60
4. Vereenigde landschapskas van de amiraten *Gaoeng, Mandah* en *Retih*	—	—	f 2 171,40	21,1	215,67^5	2,1	—	7 919,83^5	76,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 306,91
5. Afdeelingskas van de *Groot- en Noord-Natoena-eilanden*	96,50	0,8	—	—	173,60	1,5	—	11 603,19	97,-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84,—	0,7	—	—	—	—	11 957,29
6. Afdeelingskas van de *Zuid-Natoena- en Zeerooverseilanden*	—	—	—	—	534,83	3,8	—	13 661,56	96,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 196,39
7. Afdeelingskas van de *Anambas-eilanden*	—	—	1 459,71	9,4	158,87	1,—	—	13 000,63	83,3	—	990,11	—	6,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 609,32
8. Afdeelingskas van de *Tambelan-eilanden*	—	—	—	—	94,15	3,6	—	2 065,99	77,4	—	512,02	—	19,-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 672,16
9. Onderafdeelingskas van de *Kwantan-districten*	—	—	—	—	140,—	1,5	f 8 571,50	—	91,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	645,76^5	6,8	—	—	—	—	9 357,26^5
Totalen	f 7 643.14	5,—	f 3 631,11	2,4	f 2 430,89^5	1,6	f 8 571,50	f 107 354,58^5	76,2	—	f 20 298,43	f 31,78	13,4	—	—	—	—	—	f 749,67^5	0,5	f 67,95	0,1	f 1 262,72	0,8	f 152 041,78^5

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.	3de afdeeling. Financiën. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	4de afdeeling. Bestuur. Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	4de afdeeling. Bestuur. Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	4de afdeeling. Bestuur. Politie.	4de afdeeling. Bestuur. Andere en onvoorziene uitgaven.
ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN.															
1. Onderafdeelingskas van *Tamiang*	—	—	—	f 50,—	—	f 3,50	0,2	—	—	—	—	f 22 555,—	f 5 782,02^5	f 312,50	f 190,12
2. Landschapskas van *Peureula*	—	—	—	—	—	6,25	—	—	—	—	—	7 827,25	163 833,26^5	—	903,56
3. Onderafdeelingskas van *Idi*	—	—	—	60,—	—	259,24^5	1,—	f 1 077,12	—	f 12 607,20	39,-	19 592,61	97,69	—	—
Totalen	—	—	—	f 110,—	—	f 268,99^5	0,1	f 1 077,12	—	f 12 607,20	4,2	f 49 974,86	f 169 712,98	f 312,50	f 1 093,68
RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.															
1. Afdeelingskas van *Tandjoeng-pinang*	—	f 3 291,40	11,2	—	—	—	—	—	—	—	—	f 12 098,98	—	—	f 672,—
2. Afdeelingskas van *Karimoen*	—	—	—	f 242,77	—	—	1,1	—	—	—	—	18 767,76	—	—	—
3. Afdeelingskas van *Lingga*	—	—	—	3 517,73	—	—	9,6	—	—	—	—	20 573,24	—	—	—
4. Vereenigde landschapskas van de amiraten *Gaoeng, Mandah* en *Retih*	—	—	—	37,—	—	—	0,4	—	—	—	—	9 571,59	—	—	—
5. Afdeelingskas van de *Groot- en Noord-Natoena-eilanden*	—	—	—	30,80	—	—	0,3	—	—	—	—	8 742,90	—	—	308,42
6. Afdeelingskas van de *Zuid-Natoena- en Zeerooverseilanden*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 525,52	—	—	—
7. Afdeelingskas van de *Anambas-eilanden*	—	—	—	323,18	—	f 291,13	3,9	—	—	—	—	13 925,06	—	—	—
8. Afdeelingskas van de *Tambelan-eilanden*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	139,20	—	—	—
9. Onderafdeelingskas van de *Kwantan-districten*	—	—	—	—	—	—	—	f 685,72	—	—	7,3	4 395,—	—	—	—
Totalen	—	f 3 291,40	2,2	f 4 151,48	—	f 291,13	2,9	f 685,72	—	—	0,5	f 98 739,25	—	—	f 980,42

U I T G A V E N.

3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs, eeredienst en nijverheid.				6de afdeeling. Landbouw.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1909.			
…g, …en …ing …e- …en.	Kas-beheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Genees-kundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschaps-werken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschaps-bedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.	Totaal.	K A S S E N.
…D E N.																									
	—	—	—	f 22 555,—	f 5 782,02^5	f 312,50	f 190,12	85,–	f 50,—	—	—	0,1	f 116,22	f 38,67	0,4	f 973,32^5	—	2,9	—	—	—	f 3 892,42^5	11,4	f 33 963,78^5	Onderafdeelingskas van *Tamiang.*
	—	—	—	7 827,25	163 833,26^5	—	903,56	67,8	156,40	f 580,91	—	0,3	2 540,42	—	1,—	8 355,11^5	f 270,—	3,4	—	—	—	69 909,70	27,5	254 382,87	Landschapskas van *Peureula.*
…7,12	—	f 12 607,20	39,–	19 592,61	97,69	—	—	56,–	113,—	1 235,38^5	—	3,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81,86^5	0,5	35 124,11^5	Onderafdeelingskas van *Idi.*
…7,12	—	f 12 607,20	4,2	f 49 974,86	f 169 712,98	f 312,50	f 1 093,68	68,3	f 319,40	f 1 816,29^5	—	0,7	f 2 656,64	f 38,67	0,8	f 9 328,44	f 270,—	3,—	—	—	—	f 73 883,99	22,9	f 323 470,77	
…D E N.																									
	—	—	—	f 12 098,98	—	—	f 672,—	43,5	f 169,12	—	—	0,5	—	—	—	f 6 563,99	f 2 800,—	31,9	—	980,63	3,4	f 2 789,—	9,5	f 29 365,12	Afdeelingskas van *Tandjoengpinang.*
	—	—	—	18 767,76	—	—	—	85,3	—	—	—	—	—	—	—	497,80	—	2,2	—	1 120,—	5,1	1 406,40	6,3	22 034,73	Afdeelingskas van *Karimoen.*
	—	—	—	20 573,24	—	—	—	56,4	329,25	—	—	0,8	—	—	—	2 103,60	—	5,8	—	—	—	10 018,78	27,4	36 542,60	Afdeelingskas van *Lingga.*
	—	—	—	9 571,59	—	—	—	92,9	—	—	—	—	—	—	—	34,95	—	0,3	—	—	—	663,37	6,4	10 306,91	Vereenigde landschapskas van de amiraten *Gaoeng, Mandah* en *Retih.*
	—	—	—	8 742,90	—	—	308,42	75,5	—	f 217,51	—	1,9	—	—	—	—	1 701,21	14,3	—	—	—	956,45	8,—	11 957,29	Afdeelingskas van de *Groot- en Noord-Natoena-eilanden.*
	—	—	—	10 525,52	—	—	—	74,1	—	—	—	—	—	—	—	143,46	—	1,1	—	—	—	3 527,41	24,8	14 196,39	Afdeelingskas van de *Zuid-Natoena- en Zeerooverseilanden.*
	—	—	—	13 925,06	—	—	—	89,3	—	—	—	—	—	—	—	1 069,95	—	6,8	—	—	—	—	—	15 609,32	Afdeelingskas van de *Anambas-eilanden.*
	—	—	—	139,20	—	—	—	5,1	28,—	—	—	1,1	—	—	—	749,98	—	28,1	—	—	—	1 754,98	65,7	2 672,16	Afdeelingskas van de *Tambelan-eilanden.*
…5,72	—	—	7,3	4 395,—	—	—	—	46,9	364,79	—	—	3,8	f 25,—	f 664,96	7,4	1 649,58	—	17,6	f 121,60	538,07^5	7,1	912,54	9,9	9 357,26^5	Onderafdeelingskas van de *Kwantan-districten.*
…5,72	—	—	0,5	f 98 739,25	—	—	f 980,42	65,6	f 891,16	f 217,51	—	0,7	f 25,—	f 664,96	0,5	f 12 813,31	f 4 501,21	11,3	f 121,60	2 638,70^5	1,8	f 22 028,93	14,5	f 152 041,78^5	

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.		Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.		Justitie.		Financiën.			Bestuur.				Onderwijs, eeredienst en nijverheid.			Landbouw.		Burgerlijke openbare werken.		Landschapsbedrijven.		Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.		Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de F	
		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.	Directe belastingen.	Andere inkomsten.	% van het budget.	Afkoop heerendiensten.	Cijns voor vergunningen en concessies.	Andere inkomsten.	% van het budget.	Schoolgelden.	Andere inkomsten.	% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.		Restitutiepost aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	b
WESTERAFDEELING VAN BORN																																		
1. Landschapskas van *Sambas*	f 634,28	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 634,28	—	—	—	—	—	—	—	—	
2. Landschapskas van *Sintang*	266,75	1,—	—	—	—	—	f 26 728,85	—	96,8	—	f 600,—	—	2,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27 595,60	—	—	—	—	—	—	—	f 1 238,48^{5}	f
3. Landschapskas van *Salimbau*	1 000,—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 000,—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4. Landschapskas van *Sanggau*	3 481,07^{5}	35,1	—	—	—	—	6 445,74	—	64,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 926,81^{5}	—	—	—	—	—	f 11,—	0,1	1 497,20^{5}	
5. Landschapskas van *Sekadau*	2 258,43	22,1	—	—	—	—	7 926,42	—	77,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 184,85	—	—	—	—	—	—	—	1 369,65	
6. Landschapskas van *Tajan*	565,20	5,1	—	—	—	—	9 213,40	—	83,9	—	1 200,—	—	11,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 978,60	—	—	—	—	—	1 020,—	9,3	1 132,17	
7. Landschapskas van *Landak*	2 937,94	10,2	—	—	f 83,80	0,3	20 424,50	—	70,9	—	3 603,78	—	12,5	—	—	—	—	—	—	—	f 1 770,—	6,1	—	—	28 820,02	—	—	—	—	f 274,76^{5}	—	1,—	1 274,48	
8. Landschapskas van *Matan*	2 753,10	9,7	—	—	450,58	1,6	21 098,97^{5}	f 1 220,—	78,3	—	—	f 2 967,24	10,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 15,—	—	28 504,89^{5}	—	—	—	f 346,14	176,40	240,—	2,7	2 234,50^{5}	
9. Landschapskas van *Simpang*	—	—	—	—	—	—	6,54	—	0,6	—	1 100,—	—	99,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 106,54	—	—	—	—	—	—	—	—	
10. Landschapskas van *Soekadana*	290,50	24,7	—	—	36,40	3,1	559,15^{5}	40,50	50,9	—	250,—	—	21,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 176,55^{5}	—	—	—	—	47,—	—	3,8	275,—	
11. Landschapskas van *Mampawa*	801,43	33,5	—	—	—	—	956,13	—	40,—	—	560,—	—	23,4	f 72,80	—	3,1	—	—	—	—	—	—	—	—	2 390,36	—	—	—	—	—	—	—	—	
12. Landschapskas van *Pontianak*	15 519,09	23,6	—	—	—	—	47 787,42	—	72,7	—	2 419,32	—	3,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 725,83	—	—	—	—	—	—	—	3 035,—	
Totalen	f 30 507,79^{5}	16,2	—	—	f 570,78	0,3	f 141 147,13	f 1 260,50	75,7	—	f 9 733,10	f 2 967,24	6,8	f 72,80	—	0,1	—	—	—	—	f 1 770,—	0,9	f 15,—	—	f 188 044,34^{5}	—	—	—	f 346,14	f 498,16^{5}	f 1 271,—	1,1	f 12 056,49^{5}	f
ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VA																																		
1. Landschapskas van *Koetei*	f 146 912,37^{5}	25,2	f 117 900,—	20,2	f 326,25	0,1	f 87 760,50	f 4 904,88	15,8	—	f 221 644.35	f 3 430,—	38,5	—	f 88,50	—	—	—	f 1 000,—	0,2	—	—	—	—	f 583 966,85^{5}	—	—	—	f 6 000,—	f 4 121,53	f 384,51	1,8	—	f 2
2. Landschapskas van *Sambalioeng*	3 105,—	11,6	10 000,—	37,4	40,—	0,2	9 818,00^{5}	3 333,33^{5}	49,3	—	394,—	—	1,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26 690,34	—	—	—	360,—	471,92^{5}	203,17	3,8	f 300,—	
3. Landschapskas van *Goenoeng-taboer*	1 924,—	8,2	10 000,—	42,9	112,—	0,5	10 418,00^{5}	500,—	46,8	—	192,—	—	0,8	—	—	—	—	—	180,—	0,8	—	—	—	—	23 326,00^{5}	—	—	—	360,—	94,65	91,91^{5}	2,3	300,—	
4. Landschapskas van *Boeloengan*	22 633,36	22,2	13 583,33^{5}	19,3	1 310,41	1,9	29 465,—	75,—	42,1	—	1 235,12	176,—	2,—	f 191,—	—	0,3	f 1 200,—	1,7	360,—	0,5	—	—	—	—	70 229,22^{5}	—	f 779,01	1,1	1 080,—	627,75	—	2,4	1 000,—	
5. Landschapskas van *Kota Waringin*	762,41^{5}	2,2	12 000,—	34,4	349,—	1,—	20 524,15	500,—	60,—	f 684,50	—	—	2,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 150,—	0,4	34 970,06^{5}	—	—	—	547,68	—	—	1.6	—	
Totalen	f 175 337,15	23,8	f 163 483,33^{5}	22,1	f 2 137,66	0,3	f 157 985,66	f 9 313,21^{5}	22,7	f 684,50	f 223 465,47	f 3 606,—	30,8	f 191,—	f 88,50	—	f 1 200,—	0,1	f 1 540,—	0,2	—	—	f 150,—	—	f 739 182,49	—	f 779,01	0,1	f 8 347,68	f 5 315,85^{5}	f 679,59^{5}	1,9	f 1 600,—	f 2

A

UITGAVEN.

…e afdeeling. Justitie.			3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs, eeredienst en nijverheid.				6de afdeeling. Landbouw.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1909.		Totaal.	KASSEN.
Ge-…ngenen veroor-…eelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
…VAN BORNEO.																												
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 634,28	100	f 634,28	Landschapskas van *Sambas.*
—	—	—	f 1 238,48^5	f 9,05	—	4,5	f 24 560,98^5	f 300,—	—	—	90,1	—	—	—	—	—	f 941,89	3,4	f 249,91^5	f 22,45	1,—	—	—	—	272,82^5	1.—	27 595,60	Landschapskas van *Sintang.*
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 000,—	100	1 000,—	Landschapskas van *Salimbau.*
—	f 11,—	0,1	1 497,20^5	—	—	15,1	2 471,70	—	—	—	24,9	—	f 24,05	f 15,—	0,5	f 5,—	—	—	—	—	—	f 125,20	f 45,65	1,7	5 732,01	57,7	9 926,81^5	Landschapskas van *Sanggau.*
—	—	—	1 369,65	—	—	13,4	3 046,19	—	f 28,95	—	30,2	—	25,25	—	0,2	—	—	—	—	—	—	—	97,—	1,—	5 617,81	55,2	10 184,85	Landschapskas van *Sekadau.*
—	1 020,—	9,3	1 132,17	—	f 118,39	11,4	3 956,09	600,—	—	f 996,44	50,5	—	—	—	—	—	—	—	130,—	—	1,3	—	—	—	3 025,51	27,5	10 978,60	Landschapskas van *Tajan.*
274,76^5	—	1,—	1 274,48	—	—	4,4	14 957,13	1 801,89	—	—	58,1	f 33,59	—	—	0,1	664,14	—	2,3	4 126,90	—	14,3	2 416,36	—	8,4	3 270,76^5	11,4	28 820,02	Landschapskas van *Landak.*
176,40	240,—	2,7	2 234,50^5	—	28,68	8,—	10 178,33	—	5,—	3 383,11^5	47,6	210,—	5,40	50,—	0,9	—	65,—	0,2	1 527,21	10,54	5,4	—	12,—	—	10 032,57^5	35,2	28 504,89^5	Landschapskas van *Matan.*
—	—	—	—	—	—	—	52,—	81,15	—	1,10	12,2	—	—	—	—	—	186,32^5	16,8	179,91	—	16,–	—	—	—	606,05^5	55,–	1 106,54	Landschapskas van *Simpang.*
47,—	—	3,8	275,—	—	—	23,4	171,03	125,—	—	27,20	27,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	531,32^5	45,3	1 176,55^5	Landschapskas van *Soekadana.*
—	—	—	—	—	—	—	—	—	10,—	—	0,4	614,39	—	—	25,7	—	—	—	320,20	—	13,4	—	—	—	1 445,77	60,5	2 390,36	Landschapskas van *Mampawa.*
—	—	—	3 035,—	—	2 189,89	7,9	44 524,53	1 030,72	—	—	69,3	—	—	—	—	—	—	—	2 420,20^5	—	3,7	—	—	—	12 525,48^5	19,1	65 725,83	Landschapskas van *Pontianak.*
498,16^5	f 1 271,—	1,1	f 12 056,49^5	f 9,05	f 2 336,96	7,6	f 103 917,98^5	f 3 938,76	f 43,95	f 4 407,85^5	59,7	f 857,98	f 54,70	f 65,—	0,6	f 669,14	f 1 193,21^5	1,—	f 8 954,34	f 32,99	4,8	f 2 541,56	f 154,65	1,4	f 44 694,41	23,8	f 188 044,34^5	
…EELING VAN BORNEO.																												
…121,53	f 384,51	1,8	—	f 2 591,—	f 752,22	0,6	f 206 262,91	f 110 822,17^5	—	f 2 294,47	54,7	f 6 783,25^5	f 4 457,40^5	f 516,21	2,–	f 7 977,27^5	—	1,4	f 18 634,42	—	3,2	f 1 835,97^5	—	0,3	f 210 533,50	36,–	f 583 966,85^5	Landschapskas van *Koetei.*
471,92^5	203,17	3,8	f 300,—	—	473,33^5	2,9	14 818,51	197,—	f 40,—	17,50	56,5	749,07^5	333,—	—	4,1	—	f 470,75	1,8	1 824,50	f 175,—	7,5	—	—	—	6 256,57^5	23,4	26 690,34	Landschapskas van *Sambalioeng.*
94,65	91,91^5	2,3	300,—	—	25,—	1,4	16 019,54^5	96,—	41,20	117,50	69,8	719,59	322,—	—	4,5	—	—	—	1 817,19^5	—	7,8	—	—	—	3 321,41	14,2	23 326,00^5	Landschapskas van *Goenoengtaboer.*
627,75	—	2,4	1 000,—	150,—	—	1,6	29 574,34	1 526,12	—	600,—	45,2	1 060,84	836,83	—	2,7	—	—	—	—	10 572,51	15,1	309,80	—	—	22 112,02^5	31,5	70 229,22^5	Landschapskas van *Boeloengan.*
—	—	1.6	—	—	—	—	29 769,38^5	—	34,25	394,50	86,3	1 682,32	14,32	185,—	5,4	—	—	—	1 371,45	366,23	5,–	—	—	—	604,93	1,7	34 970,06^5	Landschapskas van *Kota Waringin.*
…315,85^5	f 679,59^5	1,9	f 1 600,—	f 2 741,—	f 1 250,55^5	0,8	f 296 444,69	f 112 641,29^5	f 115,45	f 3 423,97	55,8	f 10 995,08	f 5 963,55^5	f 701,21	2,4	f 7 977,27^5	f 470,75	1,1	f 23 647,56^5	f 11 113,74	4,7	f 2 145,77^5	—	0,3	f 242 828,44	32,9	f 739 182,49	

A

ONTVANGSTEN.

CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Schoolgelden.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
1. Onderafdeelingskas van *Madjene*	f 80 543,72	35,4	f 18 000,—	7,9	f 31,50	—	f 125 478,—	f 754,41	55,5	—	f 110,—	f 180,—	0,1	—	—	—	—	—	f 1 469,10	0,7	—	—	f 804,98^5	0,4	f 227 371,71^5
2. Onderafdeelingskas van *Mamoedjoe*	2 586,96	8,7	4 680,—	15,7	49,25	0,2	20 054,55	22,50	67,6	f 404,20	—	518,45	3,1	—	—	—	—	—	90,—	0,3	—	—	1 299,89^5	4,4	29 705,80^5
3. Onderafdeelingskas van *Pare Pare*	100 493,21	45,2	1 428,—	0,6	139,50	0,1	88 687,94	4 675,65	41,9	1 400,—	468,12	238,50	0,9	f 239,40	—	0,1	f 10,—	—	5 739,27	2,6	—	—	18 913,73	8,5	222 433,32
4. Onderafdeelingskas van *Pinrang*	146,90	0,4	300,—	0,8	274,80	0,8	33 515,75	587,—	93,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	180,—	0,5	—	—	1 410,27^5	3,9	36 414,72^5
5. Onderafdeelingskas van *Enrekang*	17 018,49	31,7	—	—	213,—	0,4	30 959,51	2 297,29	61,9	—	—	675,—	1,2	—	—	—	15,25	—	—	—	—	—	2 567,54	4,8	53 746,08
6. Onderafdeelingskas van *Boni*	10 374,06^5	7,3	884,60	0,6	190,10	0,1	113 462,75	9 506,02	86,4	329,—	—	424,50	0,5	69,—	—	0,1	—	—	2 459,75	1,7	—	—	4 608,98	3,2	142 308,76^5
7. Onderafdeelingskas van *Wadjo*	11 439,98^5	11,1	—	—	320,60	0,3	89 226,90	390,—	86,9	—	—	285,—	0,3	106,57	—	0,1	—	—	509,50	0,5	—	—	825,52	0,8	103 104,07^5
8. Onderafdeelingskas van *Sopeng*	9 513,31	14,5	—	—	437,70	0,7	51 790,—	3 364,86	84,2	—	—	—	—	38,83^5	—	0,1	—	—	252,50	0,4	—	—	133,29	0,2	65 530,49^5
9. Onderafdeelingskas van *Boni-ri-Atang*	35 720,03	39,4	—	—	104,—	0,1	40 855,35	430,80	45,5	—	—	—	—	—	—	—	25,45	—	105,50	0,1	—	—	13 529,50	14,9	90 770,63
10. Onderafdeelingskas van *Barroe*	58,03^5	0,2	—	—	83,48	0,4	15 998,75	1 714,50	89,5	218,25	—	—	1,1	—	—	—	—	—	1 707,91	8,6	—	—	—	—	19 780,92^5
11. Landschapskas van *Tanete*	1 555,80^5	15,4	500,—	4,9	9,52	0,1	7 806,—	—	75,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	260,—	2,5	—	—	—	—	10 131,32^5
12. Onderafdeelingskas van *Palopo*	14 484,95^5	10,4	6 942,55	9,8	84,50	0,1	43 758,75	3 330,73	66,9	189,50	—	—	0,3	—	f 57,50	0,1	—	—	1 130,—	1,6	—	—	7 584,46	10,8	77 562,94^5
13. Onderafdeelingskas van *Rante Pao*	22 810,35	30,1	—	—	357,25	0,5	47 832,50	1 866,63	65,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60,—	0,1	—	—	2 750,39	3,6	75 677,12
14. Onderafdeelingskas van *Makale*	6 650,42	16,2	—	—	13,15	—	31 764,25	1 592,70^5	81,1	45,—	—	—	0,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 040,20	2,5	41 105,72^5
15. Onderafdeelingskas van *Malili*	7 746,69^5	13,2	—	—	369,70	0,6	36 407,65	5 300,—	71,—	952,50	—	—	1,6	139,30	—	0,2	7,28	—	300,—	0,5	—	—	7 471,25	12,7	58 694,37^5
16. Onderafdeelingskas van *Kolaka*	3 682,96^5	16,1	—	—	168,30	0,7	16 417,50	292,50	73,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	334,75	1,5	—	—	2 475,78	8,5	23 371,79^5
17. Landschapskas van *West-Gowa*	1 949,98^5	4,3	—	—	85,25	0,2	31 444,75	9 244,25	89,8	95,—	—	258,50	0,8	—	—	—	—	—	620,—	1,4	—	—	1 585,18	3,5	45 282,92
18. Landschapskas van *Zuid-Gowa*	1 124,49	2,6	—	—	31,75	0,1	41 041,40	1 522,65	97,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43 720,29
19. Landschapskas van *Oost-Gowa*	1 934,13^5	9,8	—	—	1,—	—	17 074,50	94,50	86,7	—	—	133,—	0,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	548,67^5	2,8	19 785,81
20. Landschapskas van *Aroengkeke en Boenging*	1 887,62	47,7	—	—	—	—	1 937,50	120,—	52,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10,—	0,3	3 955,12
21. Landschapskas van *Kindang*	1 563,34	56,3	—	—	—	—	1 124,10	—	40,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	89,—	3,2	2 776,44
22. Landschapskas van *Pao*	2 826,98^5	42,8	—	—	2,50	—	3 661,—	17,30	55,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,02	0,1	—	—	100,75	1,5	6 612,55^5
23. Landschapskas van *Soediang*	259,56	38,—	—	—	—	—	382,—	—	55,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41,65	6,1	683,21
24. Landschapskas van *Gantarang Matinggi*	698,10^5	52,9	—	—	—	—	614,—	5,—	46,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,95	0,2	1 319,05^5
25. Landschapskas van *Boeton*	3 984,85	3,4	5 700,—	4,8	1 387,50	1,2	103 253,07	125,—	87,3	—	—	3 173,75	2,7	—	—	—	—	—	270,—	0,2	—	—	578,10	0,5	118 467,27
26. Landschapskas van *Laiwoei*	13 730,17^5	32,6	1 500,—	3,5	—	—	25 382,30	400,—	61,1	—	—	300,—	0,7	—	—	—	—	—	120,—	0,3	—	—	738,50	1,7	42 170,97^5
27. Onderafdeelingskas van *Banggai*	—	—	654,05	1,7	62,—	0,2	35 719,94	—	92,6	22,50	—	—	0,1	—	—	—	—	—	780,—	2,02	—	—	1 346,84	3,5	38 585,33
28. Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori*	33,89	0,2	300,—	1,5	—	—	18 613,—	—	94,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600,—	3,—	—	—	134,65	0,7	19 681,54
Totalen	f 354 819,03	21,5	f 40 889,20	2,5	f 4 416,35	0,3	f 1 074 263,71	f 47 654,29^5	69,5	f 3 655,95	f 578,12	f 6 186,70	0,6	f 593,10^5	f 57,50	—	f 57,98	—	f 16 992,30	1,1	—	—	f 70 586,09^5	4,3	f 1 620 750,33^5

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.	3de afdeeling. Financiën. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.
1.	f 14 663,50	f 3 133,84	7,8	f 1 020,—	f 3 [illegible]56,73^5	—	2,1	f 11 633,67	f 163,—	f 14,—	5,2
2.	6 654,70	1 923,43^5	28,9	—	578,82	—	1,9	1 589,60	32,—	—	5,5
3.	24 275,83	20 931,81	20,3	600,—	2 [illegible]71,91	f 3,50	1,5	8 809,65	133,—	20,75	4,
4.	11 360,93	899,56	33,7	—	1 025,60	23,20	2,9	2 981,26	48,—	64,—	8,5
5.	11 013,04	4 939,43^5	29,7	150,—	2 [illegible]59,—	2,40	5,4	2 726,68	47,—	60,—	5,3
6.	26 791,61	15 529,60	29,7	924,—	3 [illegible]06,62^5	170,—	3,2	10 114,61	148,—	132,37	7,3
7.	16 166 11	16 067,29	31,3	174,—	1 [illegible]86,80	8,50	1,9	7 106,32	109,—	93,77	7,1
8.	10 993,76	8 525,06	29,8	324,—	1 273,98	52,70	2,5	4 393,39	64,—	243,20	7,2
9.	15 791,80	20 807,11^5	40,3	324,—	3 063,60	—	3,7	3 197,42	62,—	—	3,6
10.	4 294,94	106,70	22,3	—	847,66^5	42,10	4,5	1 279,90	20,—	—	6,5
11.	2 191,02	24,20	21,9	—	[illegible]04,68^5	—	3,9	624,48	—	—	6,1
12.	17 693,78	649,12	23,7	120,—	1 [illegible]37,23	23,75	2,—	3 678,64	36,—	5,28	4,8
13.	13 306,69	9 722,15	30,5	480,—	282,12	1,—	1,—	3 951,60	41,—	17,—	5,3
14.	11 412,73	4 060,75^5	37,6	470,—	659,13	—	2,9	2 741,14	39,—	13,50	6,8
15.	12 479,80	10 244,37	38,8	300,—	1 [illegible]49,07	82,50	2,6	2 933,03	45,—	—	5,1
16.	9 674,—	4 291,23^5	59,7	—	531,55	—	2,3	1 310,60	20,—	—	5,7
17.	7 905,10	10 176,65	39,9	100,—	866,96	24,20	2,2	2 715,58	44,—	19,—	6,2
18.	8 755,50	10 448,87	43,9	—	307,98	—	0,7	3 264,21	55,—	—	7,6
19.	4 925,05	2 712,30	38,7	—	[illegible]99,40	86,24	2,9	1 365,96	22,—	—	7,—
20.	381,43	80,42^5	11,6	—	—	2,—	—	155,—	3,—	—	3,9
21.	368,50	628,13^5	35,9	—	—	—	—	88,16	—	—	3,2
22.	750,70	57,66	12,2	—	15,75	19,70	0,5	401,50^5	4,—	—	6,1
23.	110,83	41,32	22,1	—	—	—	—	29,24	—	—	4,2
24.	64,54	1,—	4,9	—	—	—	—	49,12	—	—	3,6
25.	4 991,10	776,—	4,9	315,—	809,96	73,40	1,—	8 873,14	—	55,65	7,5
26.	4 381,72	269,68	11,—	—	1 241,80	69,80	3,1	2 030,07^5	—	17,60	4,9
27.	7 775,24	366,09	21,1	—	751,92^5	—	1,9	2 861,93	44,—	—	7,5
28.	4 648,09	295,72	25,1	—	366,98	—	4,4	1 489,04	21,—	—	7,7
Totalen	f 253 822,04	f 147 709,52^5	24,8	f 5 301,—	f 3 1095,27^5	f 684,99	2,3	f 92 394,95	f 1 200,—	f 756,12	5,8

UITGAVEN.

ONDERHOORIGHEDEN.

KASSEN.	1ste afdeeling. (I)nstitutie van door het Gou(v)ernement gedane uitgaven en andere bijdragen. (I)nstitutie(ko)st aan Gouver(ne)ment.	1ste afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	1ste afd. % van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afd. Gevangenen en veroordeelden.	2de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	2de afd. % van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afd. Kasbeheer.	3de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	3de afd. % van het budget.	4de afdeeling. Bestuur. Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	4de afd. Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	4de afd. Politie.	4de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	4de afd. % van het budget.
Onderafdeelingskas van *Madjene.*	4 663,50	f 3 133,84	7,8	f 1 020,—	f 3 756,73^{5}	—	2,1	f 11 633,67	f 163,—	f 14,—	5,2	f 23 195,82	—	f 1 581,20	f 346,89	11,–
Onderafdeelingskas van *Mamoedjoe.*	3 654,70	1 923,43^{5}	28,9	—	578,82	—	1,9	1 589,60	32,—	—	5,5	6 927,60	—	27,—	319,59^{5}	24,5
Onderafdeelingskas van *Pare Pare.*	4 275,83	20 931,81	20,3	600,—	2 771,91	f 3,50	1,5	8 809,65	133,—	20,75	4,	16 567,17	—	597,53	2 183,42^{5}	8,7
Onderafdeelingskas van *Pinrang.*	1 360,93	899,56	33,7	—	1 025,60	23,20	2,9	2 981,26	48,—	64,—	8,5	10 640,—	—	125,—	576,50^{5}	31,1
Onderafdeelingskas van *Enrekang.*	1 013,04	4 939,43^{5}	29,7	150,—	2 759,—	2,40	5,4	2 726,68	47,—	60,—	5,3	5 886,—	—	427,—	267,17^{5}	12,2
Onderafdeelingskas van *Boni.*	5 791,61	15 529,60	29,7	924,—	3 406,62^{5}	170,—	3,2	10 114,61	148,—	132,37	7,3	16 930,10^{5}	—	564,86	2 862,20	14,3
Onderafdeelingskas van *Wadjo.*	5 166 11	16 067,29	31,3	174,—	1 786,80	8,50	1,9	7 106,32	109,—	93,77	7,1	12 798,77	—	162,50	1 126,03	13,7
Onderafdeelingskas van *Sopeng.*	0 993,76	8 525,06	29,8	324,—	1 273,98	52,70	2,5	4 393,39	64,—	243,20	7,2	12 624,—	—	158,50	945,75^{5}	20,9
Onderafdeelingskas van *Boni-ri-Atang.*	5 791,80	20 807,11^{5}	40,3	324,—	3 063,60	—	3,7	3 197,42	62,—	—	3,6	5 556,20	—	248,—	1 072,50	7,6
Onderafdeelingskas van *Barroe.*	294,94	106,70	22,3	—	847,66^{5}	42,10	4,5	1 279,90	20,—	—	6,5	4 596,—	—	204,—	343,38^{5}	25,7
Landschapskas van *Tanete.*	2 191,02	24,20	21,9	—	404,68^{5}	—	3,9	624,48	—	—	6,1	220,—	—	—	51,—	2,6
Onderafdeelingskas van *Palopo.*	7 693,78	649,12	23,7	120,—	1 437,23	23,75	2,–	3 678,64	36,—	5,28	4,8	12 435,—	—	101,47	946,72	17,5
Onderafdeelingskas van *Rante Pao.*	306,69	9 722,15	30,5	480,—	282,12	1,—	1,–	3 951,60	41,—	17,—	5,3	2 725,—	—	75,75	245,30	4,–
Onderafdeelingskas van *Makale.*	412,73	4 060,75^{5}	37,6	470,—	659,13	—	2,9	2 741,14	39,—	13,50	6,8	3 111,10	—	68,—	370,—	8,6
Onderafdeelingskas van *Malili.*	479,80	10 244,37	38,8	300,—	1 149,07	82,50	2,6	2 933,03	45,—	—	5,1	2 619,35	—	—	800,01	5,8
Onderafdeelingskas van *Kolaka.*	674,—	4 291,23^{5}	59,7	—	531,55	—	2,3	1 310,60	20,—	—	5,7	1 591,—	—	202,50	261,48	8,8
Landschapskas van *West-Gowa.*	905,10	10 176,65	39,9	100,—	866,96	24,20	2,2	2 715,58	44,—	19,—	6,2	5 816,—	—	93,50	1 707,80^{5}	16,8
Landschapskas van *Zuid-Gowa.*	755,50	10 448,87	43,9	—	307,98	—	0,7	3 264,21	55,—	—	7,6	4 335,50	—	243,95	327,05	11,2
Landschapskas van *Oost-Gowa.*	925,05	2 712,30	38,7	—	499,40	86,24	2,9	1 365,96	22,—	—	7,–	2 781,—	—	23,—	100,—	14,7
Landschapskas van *Aroengkeke en Boenging.*	381,43	80,42^{5}	11,6	—	—	2,—	—	155,—	3,—	—	3,9	120,—	—	—	50,—	4,–
Landschapskas van *Kindang.*	368,50	628,13^{5}	35,9	—	—	—	—	88,16	—	—	3,2	240,—	—	—	33,50	10,–
Landschapskas van *Pao.*	750,70	57,66	12,2	—	15,75	19,70	0,5	401,50^{5}	4,—	—	6,1	1 140,—	—	—	50,—	18,–
Landschapskas van *Soediang.*	110,83	41,32	22,1	—	—	—	—	29,24	—	—	4,2	120,—	—	—	10,—	19,–
Landschapskas van *Gantarang Matinggi.*	64,54	1,—	4,9	—	—	—	—	49,12	—	—	3,6	288,25	—	1,50	—	21,3
Landschapskas van *Boeton.*	991,10	776,—	4,9	315,—	809,96	73,40	1,–	8 873,14	—	55,65	7,5	27 191,38	—	39,60	692,57	23,6
Landschapskas van *Laiwoei.*	381,72	269,68	11,–	—	1 241,80	69,80	3,1	2 030,07^{5}	—	17,60	4,9	1 725,60	—	280,25	1 040,47^{5}	7,2
Onderafdeelingskas van *Banggai.*	775,24	366,09	21,1	—	751,92^{5}	—	1,9	2 861,93	44,—	—	7,5	8 095,70	—	232,—	141,72	21,9
Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori.*	648,09	295,72	25,1	—	366,98	—	4,4	1 489,04	21,—	—	7,7	7 380,—	—	—	214,85	38,6
	822,04	f 147 709,52^{5}	24,8	f 5 301,—	f 3 1095,27^{5}	f 684,99	2,3	f 92 394,95	f 1 200,—	f 756,12	5,8	f 197 656,54^{5}	—	f 5 457,11	f 17 085,94	13,6

KASSEN.	5de afdeeling. Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Inlandsch onderwijs.	5de afd. Geneeskundige dienst.	5de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	5de afd. % van het budget.	6de afdeeling. Landbouw. Landbouw en veeteelt.	6de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	6de afd. % van het budget.	7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken. Openbare landschapswerken.	7de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	7de afd. % van het budget.	8ste afdeeling. Landschapsbedrijven. Exploitatie landschapsbedrijven.	8ste afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	8ste afd. % van het budget.	Saldo op ult. 1909.	Saldo % van het budget.	Totaal.
Onderafdeelingskas van *Madjene.*	f 523,79	f 2 656,68	f 1 082,50	1,9	f 350,—	—	0,1	f 60 370,90	—	26,6	f 134,55^{5}	—	0,1	f 102 744,63^{5}	45,2	f 227 371,71^{5}
Onderafdeelingskas van *Mamoedjoe.*	—	203,70	—	0,7	—	—	—	8 671,75	—	29,2	42,35	—	0,1	2 735,25^{5}	9,2	29 705,80^{5}
Onderafdeelingskas van *Pare Pare.*	869,85	872,50	36,—	0,8	1 983,80	—	0,9	18 657,30^{5}	—	8,4	53,50	—	—	123 065,79	55,3	222 433,32
Onderafdeelingskas van *Pinrang.*	346,—	—	9,90	1,–	166,30	—	0,4	1 485,62	—	4,1	36,—	—	0,1	6 626,85	18,2	36 414,72^{5}
Onderafdeelingskas van *Enrekang.*	468,70	107,35	—	1,1	78,54	—	0,1	1 821,36	—	3,4	50,—	—	0,1	22 942,40	42,7	53 746,08
Onderafdeelingskas van *Boni.*	1 144,55	5 274,43^{5}	271,41	4,8	303,24	f 85,32	0,3	23 495,28	f 281,67	16,7	120,—	—	—	33 758,88	23,7	142 308,76^{5}
Onderafdeelingskas van *Wadjo.*	1 397,40	920,77	22,90	2,3	86,—	—	—	9 841,90	—	9,5	240,—	—	—	34 996,01^{5}	33,9	103 104,07^{5}
Onderafdeelingskas van *Sopeng.*	448,86	962,50	173,27^{5}	2,4	214,80	10,92^{5}	0,3	13 478,92^{5}	281,67	20,9	240,—	—	0,4	10 121,19^{5}	15,4	65 530,49^{5}
Onderafdeelingskas van *Boni-ri-Atang.*	525,—	550,—	534,75	1,8	133,80	10,60	0,2	15 457,80	—	17,–	180,—	—	0,2	23 256,04^{5}	25,6	90 770,63
Onderafdeelingskas van *Barroe.*	762,50	143,47^{5}	—	4,5	—	—	—	4 087,35^{5}	—	20,5	—	—	—	3 052,90^{5}	15,5	19 780,92^{5}
Landschapskas van *Tanete.*	577,—	143,47^{5}	—	7,1	—	—	—	1 780,90	—	17,7	—	—	—	4 114,56^{5}	40,6	10 131,32^{5}
Onderafdeelingskas van *Palopo.*	300,—	1 645,98	20,—	2,5	—	—	—	2 788,40	—	3,5	—	—	—	35 681,57^{5}	46,–	77 562,94^{5}
Onderafdeelingskas van *Rante Pao.*	1 041,48	743,02	25,—	2,4	88,55	—	0,1	9 591,57^{5}	—	12,7	180,—	—	0,2	33 159,88^{5}	43,9	75 677,12
Onderafdeelingskas van *Makale.*	561,35	783,80	81,—	3,5	660,—	—	1,6	4 373,51	—	10,4	300,—	—	9,7	11 400,71	27,7	41 105,72^{5}
Onderafdeelingskas van *Malili.*	576,83^{5}	724,68	—	2,2	633,01	—	1,–	4 073,38^{5}	—	6,9	—	—	—	22 033,33^{5}	37,6	58 694,37^{5}
Onderafdeelingskas van *Kolaka.*	630,11^{5}	311,32	—	4,–	—	—	—	340,43^{5}	—	1,5	—	—	—	4 207,56	17,9	23 371,79^{5}
Landschapskas van *West-Gowa.*	864,40	344,55	4,50	2,4	—	—	—	11 790,79	—	26,–	162,75	—	0,4	2 647,13^{5}	5,8	45 282,92
Landschapskas van *Zuid-Gowa.*	1 099,31	—	—	2,5	—	—	—	13 482,42^{5}	—	30,9	160,—	—	0,4	1 240,49^{5}	2,8	43 720,29
Landschapskas van *Oost-Gowa.*	—	464,50	—	2,3	—	—	—	666,66^{5}	—	3,3	60,—	—	0,3	6 079,69^{5}	30,8	19 785,81
Landschapskas van *Aroengkeke en Boenging.*	—	45,—	—	1,–	25,—	—	0,5	750,—	—	19,1	—	—	—	2 343,26^{5}	60,–	3 955,12
Landschapskas van *Kindang.*	—	45,60	—	1,6	—	—	—	1 178,89	—	42,1	—	—	—	193,65^{5}	7,–	2 776,44
Landschapskas van *Pao.*	—	50,—	—	0,7	—	—	—	552,85	—	8,3	—	—	—	3 570,39	54,1	6 612,55^{5}
Landschapskas van *Soediang.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	371,82	54,7	683,21
Landschapskas van *Gantarang Matinggi.*	—	25,—	—	1,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	889,64^{5}	68,3	1 319,05^{5}
Landschapskas van *Boeton.*	40,—	1 399,26	12,—	1,2	—	—	—	4 244,57	—	3,6	126,80	—	0,1	68 826,84	58,1	118 467,27
Landschapskas van *Laiwoei.*	—	377,50	—	0,9	—	—	—	2 142,46^{5}	—	5,1	45,50	—	0,1	28 548,51	67,7	42 170,97^{5}
Onderafdeelingskas van *Banggai.*	575,53	478,83	—	2,7	—	—	—	7 009,96^{5}	—	18,2	—	—	—	10 252,40	26,6	38 585,33
Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori.*	—	35,79	—	0,2	—	—	—	218,—	—	1,1	—	—	—	4 512,07	22,9	19 681,54
	f 12 752,67	f 19 309,71^{5}	f 2 273,23^{5}	2,1	f 4 723,04	f 106,84^{5}	0,3	f 222 353,02	f 563,34	13,8	f 2 131,45^{5}	—	0,1	f 608 373,52	37,2	f1 620 750,33^{5}

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Schoolgelden.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financ[iën]. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financ[iën]. Kasbeheer
MENADO.																																		
1. Landschapskas van *Bolaang Mongondou*	f 19 781,14^5	28,9	f 7 200,—	10,5	f 823,—	1,2	f 38 749,25	f 271,14	57,1	f 789,—	f 107,50	f 249,80	1,7	—	f 80,—	0,1	—	—	f 272,50	0,4	—	—	f 60,19	0,1	f 68 383,52^5	f 12 000,—	—	17,5	—	f 35,—	—	0,1	f 3 881,50	—
2. Landschapskas van *Bolaang Itang*	—	—	—	—	—	—	—	2 674,—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 674,—	1 500,—	—	56,2	—	—	—	—	—	—
3. Landschapskas van *Bolaang Oeki*	—	—	—	—	—	—	—	1 774,—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 774,—	1 500,—	—	84,7	—	—	—	—	—	—
4. Landschapskas van *Bintaoena*	—	—	—	—	—	—	—	1 310,—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 310,—	750,—	—	57,3	—	—	—	—	—	—
5. Landschapskas van *Kaidipan*	—	—	—	—	—	—	—	1 724,—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 724,—	1 500,—	—	87,2	—	—	—	—	—	—
6. Landschapskas van *Bwool*	5 614,96	66,1	—	—	—	—	—	33,60	0,4	—	2 661,13	—	31,4	—	—	—	—	—	180,—	2,1	—	—	2,66	—	8 492,35	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Onderafdeelingskas van de *Sangi-eilanden*	16 583,91	35,4	—	—	2 278,82^5	4,9	25 493,10	230,40	54,8	—	166,—	327,10	1,0	—	—	—	—	—	120.—	0,2	—	—	1 716,38^5	3,7	46 915,72	—	—	—	—	—	f 54,23	0,1	—	f 61,3
8. Onderafdeelingskas van de *Talaud-eilanden*	7 494,97^5	53,5	—	—	506,77	3,6	5 781,—	—	41,3	1,25	59,80	—	0,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93,75	0,7	13 937,54^5	—	f 9,50	0,1	f 180,—	247,40	4,50	3,1	—	—
9. Afdeelingskas van *Midden-Celebes*	116 754,68^5	35,–	25 025,—	7,5	2 571,21	0,8	149 360,26	855,17	45,0	—	—	346,57^5	0,1	—	—	—	—	—	3 229,13	1,0	f 10 168,93^5	3,0	25 277,04	7,6	333 588,00^5	45 000,—	—	13,5	920,22	10 661,94	343,20	3,6	12 843,36	3 217,3
Totalen	f 166 229,67^5	34,7	f 32 225,—	6,7	f 6 179 80^5	1,3	f 219 383,61	f 8 872,31	47,7	f 790,25	f 2 994,43	f 923,47^5	1,0	—	f 80,—	—	—	—	f 3 801,63	0,8	f 10 168,93^5	2,1	f 27 150,02^5	5,7	f 478 799,14^5	f 62 250,—	f 9,50	13,–	f 1100,22	f 10 944,34	f 401,93	2,6	f 16 724,86	f 3 278,7
TERNATE EN ONDERHOORIGHEDEN.																																		
1. Landschapskas van *Ternate*	f 25 149.64	23,7	f 26 200,—	24,8	—	—	f 53 060,—	f 399,32	50,5	—	f 600,—	—	0,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 451,72	0,4	f 105 860,68	f 13 277,70	—	12,5	—	f 62,50	—	0,1	f 4 269,48	f 600,—
2. Landschapskas van *Tidore*	41 971,61^5	50,9	7 000,—	8,7	—	—	24 886,20	937,50	24,4	—	5 785.24	—	5,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	337,80	0,4	80 918,35^5	12 279,—	—	15,2	—	—	—	—	1 990,80	600,—
3. Landschapskas van *Batjan*	3 733,02^5	19,6	3 420,—	18,2	f 33,—	0,2	3 018,75	700,—	19,6	—	8 084,64	—	42,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 989,41^5	—	—	—	—	102,25	—	0,6	117,75	—
Totalen	f 70 854,28	34,4	f 36 620,—	17,8	f 33,—	—	f 80 964,95	f 2 036,82	40,3	—	f 14 469,88	—	7,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 789,52	0,4	f 205 768,45	f 25 556,70	—	12,4	—	f 164,75	—	0,1	f 6 378,03	f 1 200,—

UITGAVEN.

…e afdeeling. Justitie. Ge-…genen …veroor-…elden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kas-beheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	4de afdeeling. Bestuur. Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	5de afdeeling. Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	6de afdeeling. Landbouw. Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken. Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	8ste afdeeling. Landschapsbedrijven. Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Saldo op ult. 1909.	% van het budget.	Totaal.	KASSEN.
35,—	—	0,1	f 3 881,50	—	—	5,7	f 21 720,—	—	—	f 681,87^5	32,7	—	f 570,—	f 180,83	1,1	f 2 659,67	f 1 000,—	5,3	f 10 331,43^5	f 381.50	15,7	—	—	—	f 14 941,71^5	21,9	f 68 383,52^5	Landschapskas van *Bolaang Mongondou.*
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 174,—	43,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 674,—	Landschapskas van *Bolaang Itang.*
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	274,—	15,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 774,—	Landschapskas van *Bolaang Oeki.*
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	560,—	42,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 310,—	Landschapskas van *Bintaoena.*
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	224,—	12,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 724,—	Landschapskas van *Kaidipan.*
—	—	—	—	—	—	—	165,—	—	—	6,54	1,9	—	—	—	—	—	—	—	1 163,64	—	13,8	—	—	—	7 157,17	84,3	8 492,35	Landschapskas van *Bwool.*
—	f 54,23	0,1	—	f 61,33	f 145,—	0,4	17 570,—	—	—	546,05	38,6	—	136,41	—	0,3	—	—	—	3 830,80^5	—	8,2	f 18,—	—	—	24 553,89^5	52,4	46 915,72	Onderafdeelingskas van de *Sangi-eilanden.*
247,40	4,50	3,1	—	—	—	—	4 800,—	—	—	278,11	36,4	—	14,63	—	0,1	716,64	71,65	5,7	1 039,35^5	—	7,6	—	f 99,18	0,7	6 476,58	46,3	13 937,54^5	Onderafdeelingskas van de *Talaud-eilanden.*
661,94	343,20	3,6	12 843,36	3 217,39^5	73,95	4,8	36 918,48	—	f 605,50	—	11,3	f 10 630,25	2 458,59	—	3,9	4 250,62^5	6 470,07^5	3,2	39 544,21^5	276,88	11,9	5 090,22^5	9 365,05^5	4,3	144 918,04^5	43,5	333 588,00^5	Afdeelingskas van *Midden-Celebes.*
944,34	f 401,93	2,6	f 16 724,86	f 3 278,72^5	f 218,95	4,2	f 81 171,48	—	f 605,50	f 3 744,57^5	18,–	f 10 630,25	f 3 179,63	f 180,83	2,9	f 7 626,93^5	f 7 541,72^5	3,2	f 55 909,45	f 658,38	11,8	f 5 108,22^5	f 9 464 23^5	3,–	f 198 047,40^5	41,1	f 478 799,14^5	

…RIGHEDEN.

…e afdeeling. Justitie. Ge-…genen …veroor-…elden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kas-beheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	4de afdeeling. Bestuur. Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	5de afdeeling. Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	6de afdeeling. Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	7de afdeeling. Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	8ste afdeeling. Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Saldo op ult. 1909.	% van het budget.	Totaal.	KASSEN.
62,50	—	0,1	f 4 269,48	f 600,—	—	4,6	f 58 621,36	f 300,—	—	f 1 518,66^5	57,1	—	f 80,35	—	0,1	—	—	—	f 798,70	f 360,—	1,1	f 100,—	—	0,1	f 25 871,92^5	24,4	f 105 860,68	Landschapskas van *Ternate.*
—	—	—	1 990,80	600,—	—	3,2	15 048,40	—	—	212,42^5	18,8	f 852,—	912,85	f 102,—	2,3	—	—	—	1 475,84	—	1,8	—	—	—	47 445,04	58,7	80 918,35^5	Landschapskas van *Tidore.*
102,25	—	0,6	117,75	—	—	0,6	8 886,10	—	—	343,75	48,6	—	15,40	—	0,1	—	—	—	55,65	—	0,3	—	—	—	9 468,51^5	49,8	18 989,41^5	Landschapskas van *Batjan.*
164,75	—	0,1	f 6 378,03	f 1 200,—	—	3,7	f 82 555,86	f 300,—	—	f 2 074,84	41,3	f 852,—	f 1 008,60	f 102,—	0,9	—	—	—	f 2 330,19	f 360,—	1,4	f 100,—	—	—	f 82 785,48	40,2	f 205 768,45	

A

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.		Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.		Justitie.		Financiën.			Bestuur.				Onderwijs, eeredienst en nijverheid.			Landbouw.		Burgerlijke openbare werken.		Landschapsbedrijven.		Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.		Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				Bezold inland hoofde ambten
		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.	Directe belastingen.	Andere inkomsten.	% van het budget.	Afkoop heerendiensten.	Cijns voor vergunningen en concessies.	Andere inkomsten.	% van het budget.	Schoolgelden.	Andere inkomsten.	% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.		Restitutiepost aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	
TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.																																					
1. Onderafdeelingskas van *West-Timor* met *Sawoe*	f 6 852,48^5	19,3	f 223,58	0,6	f 1 046,30	3,—	f 24 523,80	f 1 418,61	72,6	—	—	f 996,87	2,8	—	—	—	f 65,—	0,2	f 295,—	0,8	f 124,30	0,4	f 108,39	0,3	f 35 454,33^5	f 7 500,—	—	21,2	—	f 15,—	—	—	—	—	f 1 244,03	3,5	f 8 7
2. Onderafdeelingskas van *Midden-Timor*	5 314,95^5	11,8	—	—	610,90	1,3	35 594,41^5	—	78,7	—	—	394,39	0,9	—	—	—	1 712,08^5	3,8	135,—	0.3	957,66	2,1	511,42	1,1	45 230,82^5	7 825,—	f 191,49	17,7	—	—	—	—	—	—	66,03	0,2	12 2
3. Onderafdeelingskas van *Beloe*	1 068.21^5	3,7	—	—	600,96	2,1	26 077,34	—	90,3	f 264,—	—	120,—	1,3	—	—	—	—	—	—	—	54,—	0,2	691,27	2,4	28 875,78^5	—	—	—	f 187,50	—	—	0,6	f 2 088,18	—	—	7,2	8 8
4. Onderafdeelingskas van *Roti*	666.29^5	—	—	—	205,04^5	—	27 146,98^5	—	—	—	—	39,05	—	—	—	—	—	—	120,—	—	—	—	11,—	—	28 188,37^5	9 000,—	—	31,9	—	—	—	—	2 136,36	—	—	7,6	9 0
5. Onderafdeelingskas van *Alor*	2 034,40	47,9	—	—	85,50	2,—	2 126,06	—	50,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,—	0,1	4 248,96	—	103,40	2,4	—	—	—	—	—	—	—	—	1
6. Afdeelingskas van *Oost-Flores*	35 729,32	40,7	—	—	1 855,65	2,1	34 976,08^5	86,75	39,9	6 801,55	—	4 858,54^5	13,3	—	—	—	—	—	3 496,66	4,—	15,20	—	—	—	87 819,76	15 000,—	—	17,1	—	—	f 66,—	0.1	—	—	—	—	4 2
7. Afdeelingskas van *Soemba*	14 887,01^5	46,9	655,—	2,1	3 065,74	9,6	12 311,72	400,—	40,—	—	—	88,—	0,3	—	—	—	—	—	360,—	1,1	—	—	—	—	31 767,47^5	5 000,—	—	15,7	—	384,51^5	—	1,2	188,33	—	—	0,6	1 6
8. Landschapskas van *Soembawa c)*	9 670,24^5	8,5	16 739,92	14,8	924,—	0,8	80 455,10	2 856,—	73,5	—	—	66,—	0,1	—	—	—	—	—	872,—	0,8	—	—	1 666,52^5	1,5	113 249,79	—	6 500,84^5	6,—	75,—	1 017,93	—	1,—	6 430,07	—	762,25	6,4	40 8
9. Onderafdeelingskas van *Bima d)*	18 149,30^5	13,1	13 600,—	9,8	—	—	94 259,50	91,—	68,1	—	—	862,50	0,6	—	—	—	—	—	120,—	0,1	—	—	11 374,04	9,2	138 456,34^5	15 000,—	—	10,8	455,—	1 043,63	45,50	1,2	8 440,76	f 60,—	—	6,2	22 0
Totalen	f 94 372,23^5	18,4	f 31 218,50	6,1	f 8 394,09^5	1,6	f 337 271,00^5	f 4 852,36	66,7	f 7 065,55	—	f 7 425,35^5	2,8	—	—	—	f 1 777,08^5	0,3	f 5 398,66	1,1	f 1 151,16	0,2	f 14 365,64^5	2,8	f 513 291.65	f 59 325,—	f 6 795,73^5	12,9	f 717,50	f 2 461,07^5	f 111,50	0,6	f 19 283,70	f 60,—	f 2 072,31	4,2	f 107 8
BALI EN LOMBOK.																																					
1. Landschapskas van *Gianjar*	f 1 394,37	1,—	f 37 511,—	26,1	f 476,18	0,3	—	—	—	—	—	f 104 251,93 e)	72,5	—	—	—	—	—	f 240,—	0,1	—	—	—	—	f 143 873,48	f 5 000,—	—	3,5	f 3 000,—	f 2 306,28	—	3,7	—	—	—	—	f 63 7
2. Landschapskas van *Bangli*	530,92^5	1,9	10 992,—	38,8	296,60	1,—	—	—	—	—	—	16 500,17 e)	58,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28 319,69^5	—	—	—	1 620,—	393,92	—	7.1	—	—	—	—	21 3
3. Landschapskas van *Karangasem*	—	—	57 622,—	43,1	524,38^5	0,4	—	f 7 500,—	5,6	—	—	67 670,99 e)	50.7	—	—	—	—	—	300,—	0,2	—	—	—	—	133 617,37^5	10 000,—	—	7,5	5 100,—	1 276,33^5	f 6,—	4,8	—	—	f 2 500,—	1,9	66 7
Totalen	f 1 925,29^5	0,6	f 106 125,—	34,7	f 1 297,16^5	0,4	—	f 7 500,—	2,5	—	—	f 188 423,09	61,6	—	—	—	—	—	f 540,—	0,2	—	—	—	—	f 305 810,55	f 15 000,—	—	4,9	f 9 720,—	f 3 976,53^5	f 6,—	4,5	—	—	f 2 500,—	0,8	f 151 8

c) Bestaande uit de onderafdeelingskassen van Soembawa en Taliwang.
d) Bestaande uit de onderafdeelingskassen van Bima, Dompa en Sanggar.
e) Landelijke inkomsten.

UITGAVEN.

1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs, eeredienst en nijverheid.				6de afdeeling. Landbouw.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1909.		Totaal.	KASSEN.
Restitutiepost aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		

N ONDERHOORIGHEDEN.

Restitutiepost aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Saldo op ult. 1909.	% van het budget.	Totaal.	KASSEN.
f 7 500,—	—	21,2	—	f 15,—	—	—	—	—	f 1 244,03	3,5	f 8 722,79^5	—	f 106,80	f 371,96	26,—	—	f 230 46	—	0,6	f 399,67	f 295,38	2,—	f 3 021,30^5	—	8,5	f 233,06	f 275,83	1,4	f 13 038,04^5	36,8	f 35 454,33^5	Onderafdeelingskas van *West-Timor* met *Sawoe.*
7 825,—	f 191,49	17,7	—	—	—	—	—	—	66,03	0,2	12 274,85^5	—	815,19	488,63	30,—	f 11,50	360,—	—	0,8	1 112,60	132,70	2,8	1 726,31	—	3,8	1 518,47^5	4 176,03^5	12,6	14 532,01	32,1	45 230,82^5	Onderafdeelingskas van *Midden-Timor.*
—	—	—	f 187,50	—	—	0,6	f 2 088,18	—	—	7,2	8 820,94	—	297,56	326,20	32,7	—	33,36	—	0,1	337,25	—	1,2	1 761,76^5	f 20,93^5	6,2	214,—	2 717,93^5	10,2	12 070,16	41,8	28 875,78^5	Onderafdeelingskas van *Beloe.*
9 000,—	—	31,9	—	—	—	—	2 136,36	—	—	7,6	9 072,03^5	—	194,89	65,—	33,1	—	—	—	—	64,—	—	0,2	3 317,27	—	11,8	—	544,39	1,9	3 794,43	13,5	28 188,37^5	Onderafdeelingskas van *Roti.*
—	103,40	2,4	—	—	—	—	—	—	—	—	152,—	—	4,75	2,25	3,8	—	—	—	—	12,74	—	0,3	896,69	—	21,1	—	—	—	3 077,13	72,4	4 248,96	Onderafdeelingskas van *Alor.*
15 000,—	—	17,1	—	—	f 66,—	0.1	—	—	—	—	4 231,40	—	518,95	1 739,38	7,4	—	155,36	—	0,2	—	15,—	—	45 080,97	—	51,3	590,—	—	0,7	20 422,70	23,2	87 819,76	Afdeelingskas van *Oost-Flores.*
5 000,—	—	15,7	—	384,51^5	—	1,2	188,33	—	—	0,6	1 640,51	—	3 280,43	727,88^5	17,8	—	268,30	—	0,9	101,54	5,—	0,3	3 521,14	51,70	11,3	34,—	—	0,1	16 564,12^5	52,1	31 767.47^5	Afdeelingskas van *Soemba.*
—	6 500,84^5	6,—	75,—	1 017,93	—	1,—	6 430,07	—	762,25	6,4	40 834,36	—	372,86^5	1 623,85^5	37,4	—	1 741,27^5	—	1,6	—	—	—	23 984,91	—	21,2	497.90	4 331,90	4,3	25 076,63	22,1	113 249,79	Landschapskas van *Soembawa.*
15 000,—	—	10,8	455,—	1 043,63	45,50	1,2	8 440,76	f 60,—	—	6,2	22 060,—	—	312,—	385,12	16,4	—	153,50	f 47,—	0,1	—	—	—	3 752·50	—	2,7	126,50	11 563,14	8,4	75 011,69^5	54,2	138 456.34^5	Onderafdeelingskas van *Bima.*
f 59 325,—	f 6 795,73^5	12,9	f 717,50	f 2 461,07^5	f 111,50	0,6	f 19 283,70	f 60,—	f 2 072,31	4,2	f 107 808.89^5	—	f 5 903,43^5	f 5 730,28	23,3	f 11,50	f 2 942,25^5	f 47,—	0,5	f 2 027,80	f 448,08	0,5	f 87 062,86	f 72,63^5	17,—	f 3 213,93^5	f 23 609,23	5,2	f 183 586,92^5	35,8	f 513 291,65	

LI EN LOMBOK.

Restitutiepost aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Saldo op ult. 1909.	% van het budget.	Totaal.	KASSEN.
f 5 000,—	—	3,5	f 3 000,—	f 2 306,28	—	3,7	—	—	—	—	f 63 791,—	—	—	f 780,32	44,9	—	f 736,76	—	0,5	f 12,81	—	—	f 22 084,81	f 75,—	15,4	—	—	—	f 46 086,50	32,—	f 143 873,48	Landschapskas van *Gianjar.*
—	—	—	1 620,—	393,92	—	7.1	—	—	—	—	21 330,—	—	—	840,30	78,3	—	300,—	—	1,1	—	—	—	3 835,47^5	—	13,5	—	—	—	—	—	28 319,69^5	Landschapskas van *Bangli.*
10 000,—	—	7,5	5 100,—	1 276,33^5	f 6,—	4,8	—	—	f 2 500,—	1,9	66 762,—	—	—	373,73	50,2	f 150,—	180,—	—	0,2	—	—	—	44 712,73	2 233,09^5	35,1	f 222,75	—	0,2	100,73^5	0,1	133 617,37^5	Landschapskas van *Karangasem.*
f 15 000,—	—	4,9	f 9 720,—	f 3 976,53^5	f 6,—	4,5	—	—	f 2 500,—	0,8	f 151 883,—	—	—	f 1 994,35	50,3	f 150,—	f 1 216,76	—	0,4	f 12,81	—	—	f 70 633,01^5	f 2 308,09^5	23,9	f 222,75	—	0,1	f 46 187,23^5	15,1	f 305 810,55	

RECAPITULATIE.

ONTVANGSTEN.

GEWESTEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.
Sumatra's Westkust (3 kassen). .	f 174,18	3,5	—	—	f 18,02	0,4	f 4 689,15^{5}	—	95,3
Oostkust van Sumatra (13 kassen)	416 005,—	15,—	f 646 638,—	23,5	9 726,—	0,3	271 709,—	f 30 330,—	11,—
Atjeh en onderhoorigheden (3 kassen)	33 809,25	10,4	36 455,—	11,3	380,63^{5}	0,1	—	19 389,81	6,—
Riouw en onderhoorigheden (9 kassen).	7 643,14	5,—	3 631,11	2,4	2 430,89^{5}	1,6	8 571,50	107 354,58^{5}	76,2
Westerafdeeling van Borneo (12 kassen).	30 507,79^{5}	16,2	—	—	570,78	0,3	141 147,13	1 260,50	75,7
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (5 kassen)	175 337,15	23,8	163 483,33^{5}	22,1	2 137,66	0,3	157 985,66	9 313,21^{5}	22,7
Celebes en onderhoorigheden (28 kassen).	354 819,03	21,5	40 889,20	2,5	4 416,35	0,3	1 074 263,71	47 654,29^{5}	69,5
Menado (9 kassen)	166 229,67^{5}	34,7	32 225,—	6,7	6 179,80^{5}	1,3	219 383,61	8 872,31	47,7
Ternate en onderhoorigheden (3 kassen).	70 854,28	34,4	36 620,—	17,8	33,—	—	80 964,95	2 036,82	40,3
Timor en onderhoorigheden (9 kassen).	94 372,23^{5}	18,4	31 218,50	6,1	8 394,09^{5}	1,6	337 271,00^{5}	4 852,36	66,7
Bali en Lombok (3 kassen) . . .	1 925,29^{5}	0,6	106 125,—	34,7	1 297,16^{5}	0,4	—	7 500,—	2,5
Totalen . . .	f 1 351 677,03	18,5	f 1 097 285,14^{5}	15,—	f 35 584,40^{5}	0,5	f 2 295 985,72	f 238 563,89^{5}	34,7

GEWESTEN.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Schoolgelden.	Onderwijs, eeredienst en nijverheid. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw.	% van het budget.
Sumatra's Westkust (3 kassen). .	f 18,—	—	—	0,4	—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra (13 kassen)	235 751,—	f 988 874,—	f 140 069,—	49,—	—	—	—	f 69,—	—
Atjeh en onderhoorigheden (3 kassen)	51,80	228 917,22^{5}	—	70,8	—	f 295,73	0,1	—	—
Riouw en onderhoorigheden (9 kassen).	—	20 298,43	31,78	13,4	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo (12 kassen).	—	9 733,10	2 967,24	6,8	f 72,80	—	0,1	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (5 kassen)	684,50	223 465,47	3 606,—	30,8	191,—	88,50	—	1 200,—	0,1
Celebes en onderhoorigheden (28 kassen).	3 655,95	578,12	6 186,70	0,6	593,10^{5}	57.50	—	57,98	—
Menado (9 kassen)	790,25	2 994,43	923,47^{5}	1,—	—	80,—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden (3 kassen).	—	14 469,88	—	7,1	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden (9 kassen).	7 065,55	—	7 425,35^{5}	2,8	—	—	—	1 777,08^{5}	0,3
Bali en Lombok (3 kassen) . . .	—	—	188 423,09	61,6	—	—	—	—	—
Totalen . . .	f 248 017,05	f 1 489 330,65^{5}	f 349 632,64	28,6	f 856,90^{5}	f 521,73	—	f 3 104,06^{5}	0,1

GEWESTEN.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
Sumatra's Westkust (3 kassen). .	—	—	—	—	f 20,50	0,4	f 4 919,85^{5}
Oostkust van Sumatra (13 kassen)	f 3 984,—	0,2	—	—	28 708,—	1,—	2 771 863,—
Atjeh en onderhoorigheden (3 kassen)	990,—	0,3	—	—	3 181,32	1,—	323 470,77
Riouw en onderhoorigheden (9 kassen).	749,67^{5}	0,5	f 67,95	0,1	1 262,72	0,8	152 041,78^{5}
Westerafdeeling van Borneo (12 kassen).	—	—	1 770,—	0,9	15,—	—	188 044,34^{5}
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (5 kassen)	1 540,—	0,2	—	—	150,—	—	739 182,49
Celebes en onderhoorigheden (28 kassen).	16 992,30	1,1	—	—	70 586,09^{5}	4,3	1 620 750,33^{5}
Menado (9 kassen)	3 801,63	0,8	10 168,93^{5}	2,1	27 150,02^{5}	5,7	478 799,14^{5}
Ternate en onderhoorigheden (3 kassen).	—	—	—	—	789,52	—	205 768,45
Timor en onderhoorigheden (9 kassen).	5 398,66	1,1	1 151,16	0,2	14 365,64^{5}	2,8	513 291,65
Bali en Lombok (3 kassen) . . .	540,—	0,2	—	—	—	—	305 810,55
Totalen . . .	f 33 996,26^{5}	0,5	f 13 158,04^{5}	0,1	f 146 228,82^{5}	2,—	f 7 303 942,37^{5}

GEWESTEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.
Sumatra's Westkust (3 kassen). .	—	—	—	—	f 129,23	—	2,6	f 319,88^{5}	f 10,50
Oostkust van Sumatra (13 kassen)	f 27 765,—	f 2 976,—	1,1	f 42 628,—	17 151,—	f 1 389,—	2,2	28 483,—	4 220,—
Atjeh en onderhoorigheden (3 kassen)	—	—	—	110,—	—	268,99^{5}	0,1	1 077,12	—
Riouw en onderhoorigheden (9 kassen).	—	3 291,40	2,2	4 151,48	—	291,13	2,9	685,72	—
Westerafdeeling van Borneo (12 kassen).	—	—	—	346,14	498,16^{5}	1 271,—	1,1	12 056,49^{5}	9,05
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (5 kassen)	—	779,01	0,1	8 347,68	5 315,85^{5}	679,59^{5}	1,9	1 600,—	2 741,—
Celebes en onderhoorigheden (28 kassen).	253 822,04	147 709,52^{5}	24,8	5 301,—	31 095,27^{5}	684,99	2,3	92 394,95	1 200,—
Menado (9 kassen)	62 250,—	9,50	13,—	1 100,22	10 944,34	401,93	2,6	16 724,86	3 278,72^{5}
Ternate en onderhoorigheden (3 kassen).	25 556,70	—	12,4	—	164,75	—	0,1	6 378,03	1 200,—
Timor en onderhoorigheden (9 kassen).	59 325,—	6 795,73^{5}	12,9	717,50	2 461,07^{5}	111,50	0,6	19 283,70	60,—
Bali en Lombok (3 kassen) . . .	15 000,—	—	4,9	9 720,—	3 976,53^{5}	6,—	4,5	—	—
Totalen . . .	f 443 718,74	f 161 561,17	8,3	f 72 422,02	f 71 736,22^{5}	f 5 104,14	2,1	f 179 003,76	f 12 719,27^{5}

UITGAVEN.

g.		3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs, eeredienst en nijverheid.				6de afdeeling. Landbouw.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1909.			
ndere en nvoorziene itgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kas-beheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.	Totaal.	GEWESTEN.
—	2,6	f 319,88^5	f 10,50	—	6,8	f 105,—	—	f 10,—	f 10,—	2,5	f 30,—	—	—	0,6	f 107,—	—	2,2	f 343,17	—	7,-	—	—	—	f 3 855,07	78,3	f 4 919,85^5	Sumatra's Westkust.
1 389,—	2,2	28 483,—	4 220,—	f 1 715,—	1,2	783 922,—	f 518 538,—	83 808,—	157 409,—	55,6	12 523,—	f 8 699,—	f 3 079,—	0,8	8 073,—	f 1 715,—	0,3	303 304,—	f 69 390,—	13,8	—	—	—	695 076,—	25,-	2 771 863,—	Oostkust van Sumatra.
268,99^5	0,1	1 077,12	—	12 607,20	4,2	49 974,86	169 712,98	312,50	1 093,68	68,3	319,40	1 816,29^5	—	0,7	2 656,64	38,67	0,8	9 328,44	270,—	3,-	—	—	—	73 883,99	22,9	323 470,77	Atjeh en onderhoorigheden.
291,13	2,9	685,72	—	—	0,5	98 739,25	—	—	980,42	65,6	891,16	217,51	—	0,7	25,—	664,96	0,5	12 813,31	4 501,21	11,3	f 121,60	f 2 638,70^5	1,8	22 028,93	14,5	152 041,78^5	Riouw en onderhoorigheden.
1 271,—	1,1	12 056,49^5	9,05	2 336,96	7,6	103 917,98^5	3 938,76	43,95	4 407,85^5	59,7	857,98	54,70	65,—	0,6	669,14	1 193,21^5	1,-	8 954,34	32,99	4,8	2 541,56	154,65	1,4	44 694,41	23,8	188 044,34^5	Westerafdeeling van Borneo.
679,59^5	1,9	1 600,—	2 741,—	1 250,55^5	0,8	296 444,69	112 641,29^5	115,45	3 423,97	55,8	10 995,08	5 963,55^5	701,21	2,4	7 977,27^5	470,75	1,1	23 647,56^5	11 113,74	4,7	2 145,77^5	—	0,3	242 828,44	32,9	739 182,49	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.
684,99	2,3	92 394,95	1 200,—	756,12	5,8	197 656,54^5	—	5 457,11	17 085,94	13,6	12 752,67	19 309,71^5	2 273,23^5	2,1	4 723,04	106,84^5	0,3	222 353,02	563,34	13,8	2 131,45^5	—	0,1	603 373,52	37,2	1 620 750,33^5	Celebes en onderhoorigheden.
401,93	2,6	16 724,86	3 278,72^5	218,95	4,2	81 173,48	—	605,50	3 744,57^5	18,-	10 630,25	3 179,63	180,83	2,9	7 626,93^5	7 541,72^5	3,2	55 909,45	658,38	11,8	5 108,22^5	9 464,23^5	3,-	198 047,40^5	41,3	478 799,14^5	Menado.
—	0,1	6 378,03	1 200,—	—	3,7	82 555,86	300,—	—	2 074,84	41,3	852,—	1 008,60	102,—	0,9	—	—	—	2 330,19	360,—	1,4	100,—	—	—	82 785,48	40,2	205 768,45	Ternate en onderhoorigheden.
111,50	0,6	19 283,70	60,—	2 072,31	4,2	107 808,89^5	—	5 903,43^5	5 730,28	23,3	11,50	2 942,25^5	47,—	0,5	2 027,80	448,08	0,5	87 062,86	72,63^5	17,-	3 213,93^5	23 609,23	5,2	183 586,92^5	35,8	513 291,65	Timor en onderhoorigheden.
6,—	4,5	—	—	2 500,—	0,8	151 883,—	—	—	1 994,35	50,3	150,—	1 216,76	—	0,4	12,81	—	—	70 633,01^5	2 308,09^5	23,9	222,75	—	0,1	46 187.23^5	15,1	305 810,55	Bali en Lombok.
5 104,14	2,1	f 179 003,76	f 12 719,27^5	f 23 457,09^5	2,9	f1 954 181,56^5	f 805 131,03^5	f 96 205,94^5	f 197 954,91	41,8	f 50 013,04	f 44 408,02	f 6 448,27^5	1,4	f 33 898,64	f 12 179,24^5	0,6	f 796 679,36	f 89 270,39	12,1	f 15 585,30	f 35 866,82	0,7	f2 196 347,40^5	30,1	f7 303 942,37^5	

Bijlage B.

(Zie hoofdstuk D. van het verslag.)

A. Legerstatistiek (tabellen 1—16 en 4 graphische voorstellingen).

Formatie en sterkte.

Winsten en verliezen.

Onderwijs, eerbelooningen en straffen.

B. Gewapende korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende.

1. Formatie en sterkte van het leger (onge

OMSCHRIJVING.	NORMALE FORMATIE. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren. b)	Onder-luitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier). Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.	Troepenpaarden.	TEGENWOORDIGE (tijdelijk geldende) FORMATIE. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren.	Onder-luitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier). Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.
Staf van den Gouverneur-Generaal	c) 3	—	—	—	—	—	—	—	c) 3	—	—	—	—	—	—
Departement van oorlog (commandant van het leger en Iste afdeeling van het departement) a)	8	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—
Generale staf. hoofdbureau (VIIde afdeeling departement van oorlog)	7	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—
Generale staf. gewestelijke dienst	6	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—
Generale staf. permanente militaire spoorwegcommissie	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Generale staf. op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gewestelijke en plaatselijke staf	d) 25	—	—	—	—	—	—	—	d) 26	—	—	—	—	—	—
Infanterie. hoofdbureau (IIde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	6	—	—	1	—	—	1	—	6	—	—	1	—	—	1
Infanterie. infanterie-troepen: 20 veldbataljons	362	—	—	5 895	2 720	6 346	14 961	—	369	—	—	6 035	2 800	6 450	15 28
Infanterie. infanterie-troepen: 4 depot-bataljons	85	—	—	1 086	255	1 990	3 331	—	85	—	—	1 087	255	1 990	3 33
Infanterie. infanterie-troepen: garnizoens-infanterie, subsist. kaders, subsist. detachementen, benevens kaderscholen	202	—	—	i) 641	1 004	4 559	i) 6204	—	211	—	—	650	1 067	4 787	6 50
Infanterie. infanterie-troepen: op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korps marechaussee te voet (in Atjeh en onderhoorigheden)	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—	72	570	570	1 21
Cavalerie. hoofdbureau (VIIIste afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Cavalerie. cavalerietroepen	30	—	—	i) 529	—	398	i) 927	755	30	—	—	532	—	398	930
Cavalerie. op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Artillerie. hoofdbureau (IIIde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	19	—	—	16	—	—	16	—	19	—	—	16	—	—	16
Artillerie. artillerie-troepen: veld- en bergbatterijen	40	3	—	707	—	560	1 267	552	40	3	—	707	—	560	1 267
Artillerie. artillerie-troepen: vesting-artillerie	49	6	—	827	—	515	1 342	—	49	6	—	827	—	515	1 34
Artillerie. dienst der artillerie-magazijnen en werkplaatsen	17	—	—	232	—	16	248	—	17	—	—	221	—	16	237
Artillerie. op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Genie. hoofdbureau (IVde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	42	—	—	49	—	—	49	—	49	—	—	51	—	—	51
Genie. genietroepen en werklieden	17	—	—	488	—	378	866	—	17	—	—	496	—	378	874
Genie. conducteurs der genie	—	—	—	9	—	—	9	—	—	—	—	8	—	—	8
Genie. op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Militaire administratie. hoofdbureau (Vde afdeeling departement van oorlog)	16	—	—	—	—	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—
Militaire administratie. intendance, korps- en magazijnsadministratie	92	—	—	114	—	—	114	—	98	—	—	139	—	—	139
Korps militaire schrijvers	—	—	—	538	—	—	538	—	—	—	—	585	—	—	585
Geneeskundige en hospitaaldienst. hoofdbureau (VIde afdeeling departement van oorlog), algemeen magazijn van geneesmiddelen en scheikundig laboratorium	e) 8	h)	—	h) 2	—	—	h) 2	—	8	—	—	h) 2	—	—	h) 2
Geneeskundige en hospitaaldienst. korps officieren van gezondheid	174	—	—	—	—	—	—	—	198	—	—	—	—	—	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. „ officieren-apothekers	20	—	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	—	—	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. „ apothekersbedienden	—	h)	—	h) 24	—	—	h) 24	—	—	—	—	h) 27	—	—	h) 27
Geneeskundige en hospitaaldienst. „ officieren-paardenartsen	10	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. hospitaaldienst	—	—	—	845	—	590	1 435	—	—	—	—	1 028	—	659	1 687
Geneeskundige en hospitaaldienst. op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korps stafmuzikanten	—	—	—	31	—	—	31	—	—	—	—	31	—	—	31
Kader en élèves der militaire school, tevens cursus tot opleiding van inl. officieren	4	—	—	29	—	43	72	—	4	—	—	29	—	43	72
Kader van het korps pupillen	7	—	—	110	—	—	j) 110	—	7	—	—	110	—	—	110
Kader bij de militaire strafgevangenis en bij de militaire provoosthuizen	1	—	—	29	—	—	29	—	1	—	—	29	—	—	29
Trein	3	—	2	15	—	204	219	336	3	—	2	15	—	204	219
Topographische dienst. hoofdbureau (IXde afd. departement van oorlog) en topographische inrichting	4	—	—	28	—	—	28	—	4	—	—	28	—	—	28
Topographische dienst. brigades van den topographischen dienst	13	—	—	55	—	—	55	—	16	—	—	74	—	—	74
Remonte-depot	1	—	1	—	—	13	13	235	1	—	1	1	—	15	16
Hoefsmidschool	f)	—	—	1	—	—	1	—	f)	—	—	1	—	—	1
Totalen aan militairen op ult. 1909	g) 1274	9	3	12 301	3 979	15 612	31 892	1878	k) 1354	9	3	12 802	4 692	16 585	34 079
	1 286			31 892					1366			34 079			
Recapitulatie.															
Infanterie. veldleger, garn.-inf., enz. (voor zoover hierboven onder de gelijknamige wapens en diensten uitgetrokken).	655	—	—	7 623	3 979	12 895	24 497	—	671	—	—	7 773	4 122	13 227	25 122
Infanterie. marechaussee te voet	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—	72	570	570	1 212
Cavalerie	32	—	—	529	—	398	927	755	32	—	—	532	—	398	930
Artillerie	125	9	—	1 782	—	1 091	2 873	552	125	9	—	1 771	—	1 091	2 862
Genie	59	—	—	546	—	378	924	—	66	—	—	555	—	378	933
Andere onderdeelen	403	—	3	1 821	—	850	2 671	571	440	—	3	2 099	—	921	3 020
Totalen als boven	1 274	9	3	12 301	3 979	15 612	31 892	1878	1 354	9	3	12 802	4 692	16 585	34 079
Op ult. 1908 waren de totalen	1 273	—	18	12 244	3 979	15 677	31 900	1794	1 353	—	18	12 755	4 714	16 530	33 999

Officieren als zoodanig dienstdoenden.	STERKTE. l) Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier). Onder-luitenants.	Adj. onderoff. dd. officier.	Europeanen (en Afrikanen). w)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal. hh)	Troepenpaarden.
1	—	—	—	—	—	—	—
8	—	—	—	—	—	—	—
8	—	—	—	—	—	x) —	—
5	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—
26	—	—	ij) —	—	—	ij) —	—
6	—	—	1	—	—	1	—
318	42	—	5 006	3 235	6 479	14 720	—
61	10	—	1 022	214	1 649	2 885	—
212	27	—	933	1 377	5 724	8 034	—
24	—	—	61	129	175	365	—
17	1	—	70	583	587	1 240	—
2	—	—	—	—	—	—	—
27	1	—	507	—	365	872	700
	—	—	6	—		6	—
18	—	—	11	—	—	11	—
36	1	6	573	—	574	1 147	597
52	5	3	748	—	479	1 227	—
16	—	—	z) 224	—	14	238	—
	—	—	5	—	—	5	—
46	—	—	aa) 52	—	—	53	—
13	3	—	482	—	375	857	—
	—	—	9	—	—	9	—
	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—
94	—	—	149	—	—	149	—
	—	—	bb) 363	67	—	430	—
7	—	—	3	—	—	3	—
157	—	—	—	—	—	—	—
23	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	26	—	—	26	—
	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	cc) 602	cc) 242	cc) 522	1 366	—
	—	—	4	4	4	12	—
	—	—	dd) 31	—	—	31	—
4	—	—	22	2	10	ee) 34	—
2	—	—	46	—	—	46	—
1	—	—	27	—	—	27	—
2	—	1	8	—	58	66	403
4	—	—	ff) 28	—	—	28	—
16	—	—	ff) 69	—	—	69	—
1	—	—	2	—	15	17	435
	—	—	—	—	—	—	—
233	90	10	11 091	5 853	17 030	33 974	2 135
v) 1 333			gg) 33 974				
21	79	—	7 023	4 955	14 027	26 005	—
17	1	—	70	583	587	1 240	—
29	1	—	513	—	365	878	700
122	6	9	1 561	—	1 067	2 628	597
59	3	—	543	—	375	918	—
85	—	1	1 381	315	609	2 305	838
233	90	10	11091	5 853	17 030	33 974	2 135
249	76	17	10 694	5 814	17 358	33 866	2 045

AANMERKINGEN.

a) De verdere afdeelingen van het departement van oorlog, waartoe ook behooren enkele in speciale betrekkingen geplaatste hoofd- en verdere officieren, worden gevormd door de bij de verschillende wapens en diensten vermelde hoofdbureaux (zie Ind. St. 1904 n°. 208, 1906 n°. 225, 1907 n°. 242, 1908 n°. 240 en Gouv. Bt. 17 Mei 1908 n°. 6).

b) Ingevolge § § 59, 64*a* en 108 der legerformatie, zoals zij luiden ingevolge Ind. St. 1909 n°. 463, kunnen bij de infanterie tenminste 75 en ten hoogste 100, bij de cavalerie 2 en bij de genie 3 plaatsen van 2de-luitenant worden vervuld door onderluitenants.

c) Van de 3 adjudanten van den Gouverneur-Generaal kan er één tot de marine behooren. Die plaats wordt vervuld door een luitenant-ter-zee 2de klasse. De aan het leger ontleende adjudant behoort tot de artillerie.

d) Ongerekend, wat betreft den gewestelijken staf, de officieren hiervóór bij „generale staf" vermeld onder „gewestelijke dienst".

e) Hieronder 4 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 4 behoorende tot het korps officieren-apothekers.

f) Als directeur van de hoefsmidschool treedt op een militair paardenarts, vermeld in de formatie van het korps officieren-paardenartsen.

g) Hieronder 862 *luitenants* (waarvan alleen bij de infanterie 480); daaronder — zie noot *b* — bij de infanterie ten hoogste 100, bij de cavalerie 2 en bij de genie 3 onderluitenants. Van de 862 luitenants kunnen er ten hoogste 584 den rang hebben van 1ste-luitenant, van wie 280 bij de infanterie.

h) De in de formatie opgenomen 6 onderluitenants-apothekersbedienden verrichten geene diensten als officier-apotheker en zijn in verband hiermede vermeld in de rubriek: „Militairen beneden den rang van officier".

i) Ongerekend 5 fouriers van de infanterie en 1 van de cavalerie, die als leerlingen bij de kaderscholen zijn ingedeeld.

j) Benevens 600 pupillen (zie § 127 der legerformatie, zooals zij luidt ingevolge Ind. St. 1889 n°. 88 en 1896 n°. 81).

k) Hieronder 909 in de rangen van 1ste- of 2de-luitenant.

l) Welke categorieën van officieren en militairen beneden dien rang — en hoevelen — hoewel nog tot het leger behoorende, *niet* in de sterkte tellen, blijkt uit tabel **2** van deze bijlage.

m) Hieronder 1 gepensionneerde kapitein. Van de actief dienende officieren (buiten den legercommandant) behoort er 1 tot den generalen staf en behooren er 5 tot de infanterie.

n) Hieronder 10 afkomstig van de infanterie, 1 van de cavalerie, 3 van de artillerie en 1 van de genie.

o) Als bij noot *d*. De hierbedoelde officieren waren allen van de infanterie.

p) Deze officieren behooren allen tot de infanterie.

q) Hieronder 3 officieren, gedetacheerd van de infanterie.

r) Hieronder 3 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 4 behoorende tot het korps officieren-apothekers.

s) Hiervan 9 tijdelijk (1 voor den tijd van drie jaren, de overigen voor den tijd van vijf jaren) aangestelde officieren van gezondheid der 2de klasse (waarvan 5 vreemdelingen).

t) Hieronder 16 afkomstig van de infanterie, 1 van de cavalerie en 3 van de artillerie.

u) Hieronder 562 eerste- en 218 tweede-luitenants, waarvan bij de infanterie respectievelijk 277 en 152. Onder het cijfer der eerste-luitenants tellen in deze opgaaf ook de van het Nederlandsche leger in Indië gedetacheerde officieren, ten getale van 6, namelijk 1 officier van gezondheid der 1ste klasse, 4 der 2de klasse en 1 paardenarts der 2de klasse; en onder het cijfer der tweede-luitenants ten getale van 25, namelijk 15 der infanterie (2 kapiteins en 13 eerste-luitenants), 2 der cavalerie (1 ritmeester en 1 eerste-luitenant), 4 der artillerie (eerste-luitenants), 3 der genie (eerste-luitenants) en 1 van den trein (ritmeester).

v) Overigens behooren nog tot het leger de officieren, vermeld in tabel **2** van deze bijlage.

w) Op ult. 1909 telde het leger slechts 1 Afrikaan (op ult. 1908 2); deze behoorde tot de infanterie.

x) Aan niet-militair personeel waren bij den generalen staf in dienst 7 inlandsche verkenners.

ij) Onder den gewestelijken staf in Atjeh ressorteeren 1 gepensionneerd officier en 2 Europeesche opzichters (niet-militairen) voor het toezicht over de daar gedetacheerde dwangarbeiders.

z) Aan niet-militair personeel waren bovendien bij sommige artillerie-inrichtingen in dienst 18 Europeanen en 2 inlanders (2 inlanders meer dan de formatie aangeeft).

aa) Hieronder 6 militaire architecten met den rang van onderluitenant.

bb) Ter voorziening in het tekort aan *militairen* als schrijver waren bovendien in dienst 135 *niet-militairen* (93 Europeanen, 18 Amboineezen, 23 andere inlanders en 1 Chinees).

cc) Bij den hospitaaldienst is bovendien beschikt over een vrij talrijk burgerpersoneel, namelijk: 1e. ter bezetting van plaatsen, voor welke in de formatie op *militairen* is gerekend, over 441 burgerpersonen (188 Europeanen of Amboineezen, 30 Chineezen en 223 niet-Amboineesche inlanders); 2e. over 12 ziekenverpleegsters (waaronder 6 hoofdverpleegsters), zoomede 69 Europeesche en 220 inlandsche niet-militairen, welke 301 plaatsen door de formatie zijn aangewezen voor burgerpersoneel; en 3e. over 526 dwangarbeiders, wier voor den hospitaaldienst benoodigd aantal voor 1909 bepaald was op 732.

dd) Bovendien waren bij het korps stafmuzikanten gedetacheerd, ter beproeving of ter opleiding tot muzikant, 12 Europeesche militairen en 2 Europeesche pupillen. Voorts is onder de opgegeven cijfers niet begrepen, als niet zijnde militair, de bij het korps in dienst zijnde inlandsche tromdrager.

ee) Hieronder 14 leerlingen der militaire school (6 minder dan volgens de formatie kunnen worden toegelaten) en 9 leerlingen van den cursus tot opleiding van inlandsche officieren (2 Amboineezen en 7 andere inlanders).

ff) In het hier uitgetrokken cijfer is niet begrepen het bij de formatie toegestane niet-militair personeel, bestaande uit 16 Europeanen en 210 inlanders, onder welke laatsten 55 topografen en 59 élève-topografen.

gg) Overigens behooren nog tot het leger: 1e. de onderofficieren en manschappen, vermeld in tabel **2** van deze bijlage; 2e. het korps (burgerlijke) ambtenaren (45 personen) en 3e. nog 1134 burgerpersonen ter vervulling van in de formatie begrepen plaatsen, namelijk 576 ter vervanging van ontbrekende militairen (vgl. de noten *bb* en *cc*) en 558 ter vervulling van plaatsen waarvoor ook de formatie niet-militairen aanwijst (vgl. de noten *x*, *ij*, *z*, *cc*, *dd* en *ff*), een en ander ongerekend het niet in de legerformatie begrepen ondergeschikt inlandsch burgerpersoneel (magazijnsknechten, werklieden, wakers, mandoers, koelies, enz.), waarvan de formatie door het legerbestuur wordt vastgesteld. Bij den hospitaaldienst werden overigens op het einde van 1909 526 dwangarbeiders gebezigd. Bij een deel der artillerie worden, ter vervanging van paarden, muildieren gebezigd. Bij de veld- en bergbatterijen telde men op ult. 1909 559 paarden en 38 muildieren.

hh) Voor eene verdeeling naar geboorteland (of naar landaard) zie tabel **3** van deze bijlage.

2. Specificatie van de op ult. 1909 tot het Indische leger behoorende, maar niet in de sterkte tellende, en daarom in tabel 1 niet vermelde militairen, en van de op dien datum voor dat leger bestemde, maar nog niet in Indië aangekomen officieren.

a. Officieren en als zoodanig dienstdoenden.

Omschrijving.	Wapen of dienstvak.										Totaal.	
	Generale staf.	Infanterie. Officieren.	Infanterie. Onder-luitenants.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Militaire administratie.	Geneeskundige dienst. Officieren van gezondheid.	Geneeskundige dienst. Militaire apothekers. *a)*	Geneeskundige dienst. Militaire paardenartsen.	Officieren.	Onderluitenants.
Met verlof buiten Nederlandsch-Indië . . .	2	95	15	2	20	6	14	25	3	2	169	15
Op non-activiteit	—	12	—	—	—	—	—	—	1	—	13	—
Bij het leger gevoerd „voor memorie". . .	—	38	1	3	3	1	5	2	2	—	54	1
Gedetacheerd hier te lande *b)*	3	37	—	3	7	—	10	4	—	—	64	—
„ bij de landmacht in West-Indië.	—	6	—	—	—	—	—	1	—	—	7	—
Totaal op ult. 1909	5	188	16	8	30	7	29	32	6	2	307	16
Op ult. 1908 waren de cijfers	4	162	8	6	34	7	34	31	5	2	285	8
Bovendien telde *niet* in de sterkte nevenstaand aantal der op ult. 1909 door eerste benoeming, door overplaatsing of door detacheering voor het Indische leger bestemde maar nog *niet* in Indië aangekomen officieren. naar Indië onderweg.	—	5	—	—	2	—	—	2	—	—	9	—
beschikbaar ter uitzending	—	40	—	2	5	—	5	*c)* 3	*c)* 1	—	56	—
Op ult. 1908 waren de cijfers naar Indië onderweg.	—	3	—	1	1	—	—	1	—	—	6	—
beschikbaar ter uitzending	—	38	—	2	6	5	6	2	3	—	62	—

a) Van de in de formatie opgenomen onderluitenants-apothekersbedienden en militaire architecten in dien rang is hier geen melding gemaakt, daar deze categorieën van onderofficieren geene officiersdiensten mogen verrichten.

b) Namelijk bij het leger, de koloniale reserve, het koloniaal werfdepot, militaire inrichtingen van onderwijs, enz.

c) Hieronder 1 officier van gezondheid der 2de klasse en 1 militair apotheker der 2de klasse.

b. Onderofficieren en manschappen. *d)*

Omschrijving.	Landaard. Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.
Bij de subsistentenkaders in afwachting van vertrek naar Nederland . . .	23	—	—	23
Gestraften bij het strafdetachement.	10	—	*e)* 1	11
Gedetineerden in de militaire strafgevangenis.	50	1	*f)* 39	90
Totalen op ult. 1909	*g)* 83	*h)* 1	40	124
Op ult. 1908 waren de cijfers	91	5	51	147

d) De bij het leger ,,voor memorie" gevoerde onderofficieren en manschappen — 62 Europeanen en 23 Amboineezen — blijven hier buiten aanmerking, omdat zij, zoolang zij in die positie verkeeren, tijdelijk uit de sterkte zijn afgevoerd. Het zijn voornamelijk de onderofficieren-instructeurs der barisans op Madoera en der korpsen gewapende politiedienaren op Java en in een aantal gewesten der buitenbezittingen; voorts de onderofficieren en minderen, bel

met de waarneming der betrekking van ambtenaar bij de legeradministratie, of van betrekkingen buiten het leger, zoolang hunne militaire verbintenis nog niet is geëindigd.

Wat het korps pupillen betreft, telt in tabel 1 alleen het kader, niet het aantal pupillen. Het aantal pupillen bij de korpsen bedroeg op ult. 1909 1 zoon van een Amboinees en 10 zonen van andere inlanders.

e) Soendanees.

f) 17 Javanen, 15 Soendaneezen, 3 Madoereezen en 4 Timoreezen.

g) Hieronder 74 afkomstig uit Nederland, 3 afkomstig uit Nederlandsch-Indië, 3 Belgen en Franschen en 3 Duitschers.

h) Afkomstig uit den Molukschen archipel.

3. Verdeeling naar landaard, enz. van de tot het leger behoorende officieren en militairen beneden dien rang op ult. 1909.

Europeanen.

VERDEELING NAAR GEBOORTELAND.	Officieren en als zoodanig dienstdoenden. a)			Onderofficieren en manschappen. b)
	Officieren.	Onder-luitenants.	Adjudant-onderofficier dd. officier	
Afkomstig uit Nederland .	715	72	9	7 726
„ „ Ned.-Indië .	497	6	—	c) 1 848
„ „ België. . .	1	2	—	453
„ „ Duitschland	7	9	1	965
„ „ Zwitserland	—	—	—	70
„ „ Frankrijk .	—	—	—	—
„ „ Luxemburg	—	1	—	34
„ van elders . .	13	—	—	77
Totalen . .	1 233	90	10	11 173

Amboineezen en andere inlanders.

VERDEELING NAAR LANDAARD.	Onderofficieren en manschappen (naar gelang van wapen of dienstvak te verdeelen als hieronder).										
	Infanterie.	Mare-chaussee.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Hospitaal-dienst.	Korps militaire schrijvers.	Militaire school tev. cursus tot opleiding van inl. officieren.	Trein.	Remonte-depot.	Totaal. d)
Amboineezen . . .	4 956	583	—	—	—	246	67	2	—	—	e) 5 854
Javanen	11 984	515	253	972	326	424	—	10	50	6	14 540
Soendaneezen . . .	1 315	45	112	90	36	66	—	—	8	9	1 681
Madoereezen . . .	178	16	—	4	6	10	—	—	—	—	214
Boegineezen . . .	61	5	—	1	3	6	—	—	—	—	76
Maleiers, enz. . . .	529	6	—	—	4	20	—	—	—	—	f) 559
Totalen. .	19 023	1 170	365	1 067	375	772	67	12	58	15	22 924

a) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 307 officieren (waarvan 54 voor memorie gevoerd, 13 op non-activiteit gesteld, 64 in Nederland gedetacheerd, 169 met verlof in Nederland en 7 gedetacheerd in West-Indië) en 16 onderluitenants (15 met verlof in Nederland en 1 voor memorie gevoerd).

b) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 62 voor memorie gevoerde Europeanen, benevens 3 militaire architecten en 1 onderluitenant-apothekersbediende met verlof in Nederland.

c) Hieronder zijn 692 in Indië geboren uit Europeesche en Indo-Europeesche ouders en 1156 kleurlingen.

d) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 23 voor memorie gevoerde Amboineezen.

e) Van de hierbedoelde 5854 Amboineezen of met dezen gelijkgestelden waren er 2676 afkomstig uit den Molukschen archipel, 3118 waren Menadoneezen en 60 waren Alfoeren.

f) Onder de 559 Maleiers, enz. waren begrepen 5 Niassers, 544 Timoreezen of Rotineezen en 10 van nog andere landaarden.

4. Aanwezige sterkte op ult. 1909, gesplitst naar de militaire commandementen

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	I. Infanterie (uitgezonderd het aantal infanteristen, begrepen in rubriek III en wat Atjeh betreft, uitgenomen het korps marechaussee te voet, begrepen in rubriek II en III).					II. Andere wapens en diensten (uitge… het aantal niet-infanteristen, begre… in rubriek III).				
	Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen.			Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en m…	
			Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.				Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.
1ste militaire afdeeling op Java	93	5	1 109	1 397	2 506	164	4	1	672	413
2de „ „ „ „	87	11	1 115	2 127	3 242	93	2	6	773	671
3de „ „ „ „	31	6	433	1 001	1 434	54	2	—	308	199
4de „ „ „ „	35	5	383	712	1 095	61	7	1	522	495
Te zamen op Java (met Billiton)	246	27	3 040	5 237	8 277	372	15	8	2 275	1 778
Atjeh en onderhoorigheden	81	19	445	3 312	3 757	76	1	1	397	1 377
Bali	12	1	201	323	524	3	—	—	24	15
Sumatra's Westkust	47	6	727	1 407	2 134	33	1	—	92	46
Tapanoeli	5	1	14	211	225	2	—	—	12	2
Oostkust van Sumatra	5	—	11	188	199	8	—	—	25	10
Palembang	18	1	42	569	611	14	—	—	65	17
Benkoelen	4	—	9	87	96	1	—	—	7	—
Lampongsche districten	3	—	5	63	68	2	—	—	8	1
Riouw	4	—	11	120	131	2	—	—	8	4
Westerafdeeling van Borneo	12	—	22	286	308	5	—	—	19	6
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	20	1	47	605	652	9	—	—	58	33
Celebes en Menado. gouv. Celebes en onderhoorigheden	36	10	404	1 642	2 046	23	—	1	108	123
Celebes en Menado. residentie Menado	3	—	12	186	198	2	—	—	4	5
Timor en onderhoorigheden	19	1	57	622	679	4	—	—	36	10
Amboina en Ternate. residentie Amboina	15	1	97	302	399	5	—	—	26	18
Amboina en Ternate. „ Ternate	6	1	35	276	311	5	—	—	18	12
Assistent-residentie Zuid-Nieuw-Guinea	4	—	10	104	114	1	—	—	6	2
Te zamen in de verschillende commandementen der buitenbezittingen, uitgenomen die van Atjeh	213	23	1 704	6 991	8 695	119	1	1	516	304
Wijders telde het leger nog:										
aan korpsen en instellingen, niet in bovenstaande opgaven begrepen b)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
aan militairen — buiten het commandement waartoe hun korps behoort — op reis ter bereiking hunner bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totale legersterkte	540	69	c) 5 189	15 540	20 729	567	17	10	3 188	3 459

a) Heironder begrepen de officieren, die kwartierziek en die met binnenlandsch verlof wegens ziekte waren.
In den *emplacementstaat*, waaraan de hier voorkomende opgaven zijn ontleend, worden de zieken en geëvacueerden niet wapensgewijze vermeld, zooals wèl het geval is in de aan den *sterktestaat* ontleende tabel 6, sub *a*, op blz. 8 van deze bijlage. De sterktestaat bevat echter geen territoriale opgaven nopens de distributie van het leger, zooals voor de onderwerpel… tabel noodig zijn.

b) Hier worden bedoeld het korps stafmuzikanten te Weltevreden, … kader en de élèves der militaire school, tevens cursus tot opleiding van inla… sche officieren te Meester-Cornelis, het kader van het korps pupillen te G…

demen derlijke opgaaf, voor zooveel dit blijkt, van het personeel der infanterie.

(uitge… begre… en en m… Amboin. andere landers.	III. Niet-beschikbaren. Verpleegd in de ziekeninrichtingen en geëvacueerd. *a)* Onder-luitenants.	Adjud. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en minderen. Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.	Om andere redenen. Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en minderen. Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.	IV. Totaal militairen. Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en minderen. Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.	Troepenpaarden en muildieren.
413	1	—	250	103	353	31	3	—	566	644	1 210	296	13	1	2 597	2 557	5 154	256
671	—	—	206	158	364	8	1	—	334	616	950	195	14	6	2 428	3 572	6 000	858
199	—	—	115	184	299	4	—	—	104	166	270	95	8	—	960	1 550	2 510	132
495	—	—	116	81	197	11	1	—	333	375	708	114	13	1	1 354	1 663	3 017	486
778	1	—	687	526	1 213	54	5	—	1 337	1 801	3 138	700	48	8	7 339	9 342	16 681	1 732
377	1	—	39	182	221	8	3	—	112	405	517	166	24	1	993	5 276	6 269	216
15	—	—	—	—	—	—	—	—	10	4	14	15	1	—	235	342	577	—
46	—	—	71	150	221	5	—	—	159	209	368	87	7	—	1 049	1 812	2 861	—
2	—	—	—	2	2	—	—	—	—	10	10	7	1	—	26	225	251	—
10	—	—	1	9	10	—	—	—	1	9	10	13	—	—	38	216	254	—
17	—	—	4	10	14	—	—	—	—	27	27	32	1	—	111	623	734	—
—	—	—	—	7	7	—	—	—	1	17	18	5	—	—	17	111	128	—
1	—	—	—	2	2	—	—	—	—	5	5	5	—	—	13	71	84	—
4	—	—	—	6	6	—	—	—	—	9	9	6	—	—	19	139	158	—
6	—	—	2	9	11	—	—	—	7	63	70	17	—	—	50	364	414	—
33	—	—	2	17	19	1	—	—	4	10	14	30	1	—	111	665	776	—
123	—	—	22	50	72	5	—	—	34	56	90	64	10	1	568	1 871	2 439	187
5	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	5	—	—	16	193	209	—
10	—	—	—	12	12	1	—	—	1	20	21	24	1	—	94	664	758	—
18	—	—	17	26	43	2	—	—	6	19	25	22	1	—	146	365	511	—
12	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	11	1	—	54	289	343	—
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	16	106	122	—
304	—	—	120	302	422	14	—	—	223	459	682	348	24	1	2 563	8 056	10 619	187
—	—	—	2	—	2	—	—	—	1	—	1	7	—	—	126	12	138	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	—	—	64	197	261	—
59	2	—	848	1 010	*d)* 1 858	76	8	—	1 673	2 665	4 338	1233	96	10	11 085	22 883	33 968	2 135

werpel… eden, … an inla… n te G…

…bong, het kader van de militaire strafgevangenis tevens huis van detentie te Tjimahi, zoomede het personeel der provoosthuizen te Batavia, Magelang, Koeta Radja en Padang.

Van de hierbedoelde militairen bevindt zich dus alleen het personeel der provoosthuizen gedeeltelijk in de buitenbezittingen, namelijk 6 Europeesche provoostgeweldigers en stokkeknechts (in Atjeh 3 en te Padang 3).

c) Hieronder 1 Afrikaan.

d) Hieronder zijn begrepen 662 geëvacueerden (270 Europeanen, 121 Amboineezen en 271 andere inlanders).

5. Samenstelling en legering van de troepenmacht in Atjeh en onderhoorigheden op 1 Januari, 1 Juli en 31 December 1909.

WAPENS EN DIENSTEN.	1 Januari 1909. Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderofficier dd. officier.	Onderofficieren en minderen.	1 Juli 1909. Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderofficier dd. officier.	Onderofficieren en minderen.	31 December 1909. Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderofficier dd. officier.	Onderofficieren en minderen.
1°. Aanwezige sterkte.												
Staf	6	—	—	—	6	—	—	—	6	—	—	—
Infanterie	79	20	—	3949 a) (536)	76	20	—	4065 (518)	88	22	—	4253 [illegible]
Marechaussee b)	16	1	—	1211 (68)	18	2	—	1204 (68)	17	1	—	1205 [illegible]
Cavalerie	1	—	—	41 (21)	—	—	—	5 (3)	—	—	—	5 [illegible]
Artillerie	6	—	1	116 (78)	3	—	1	108 (68)	5	—	—	130 [illegible]
Genie	10	—	—	125 (82)	9	—	—	103 (61)	9	—	—	109 [illegible]
Administratie	11	—	—	18 (18)	12	—	—	16 (16)	11	—	—	19 [illegible]
Militaire schrijvers	—	—	—	54 (44)	—	—	—	53 (43)	—	—	—	55 [illegible]
Geneeskundige dienst	31	—	—	320 (133)	25	—	—	299 (124)	28	—	—	255 [illegible]
Trein	—	—	1	11 (3)	—	—	1	11 (3)	—	—	1	11 [illegible]
Topographische dienst	1	—	—	6 (6)	1	—	—	6 (6)	1	—	—	6 [illegible]
Verpleegd in de ziekeninrichtingen c)	1	—	—	246 (39)	2	—	—	258 (61)	1	1	—	221 [illegible]
Totalen	162	21	2	6097 (1028)	152	22	2	6128 (971)	166	24	1	6269 [illegible]
2°. Distributie (gezamenlijke wapens en diensten).												
Koeta Radja en Voorwerken	58	4	1	1675 (308)	64	5	1	1515 (287)	70	7	1	1507 [illegible]
Bezette punten in Groot-Atjeh en de Zuidelijke nederzettingen	12	2	—	447 (50)	7	2	—	412 (24)	3	2	—	404 [illegible]
In Groot-Atjeh	70	6	1	2122 (358)	71	7	1	1927 (311)	73	9	1	1911 [illegible]
Bezetting op het eiland We	4	—	1	130 (87)	2	—	1	122 (78)	3	—	—	136 [illegible]
Bezette punten in de Onderhoorigheden	—	—	—	— —	58	6	—	2513 (416)	67	8	—	2708 [illegible]
Tijdelijk bezette punten in de Onderhoorigheden	88	15	—	3845 (583)	21	9	—	1566 (166)	23	7	—	1514 [illegible]
Totalen als onder 1°.	162	21	2	6097 (1028)	152	22	2	6128 (971)	166	24	1	6269 [illegible]

a) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen het aantal Europeanen aan.
b) In de samenstelling van het nog niet in de normale formatie opgenomen korps marechaussee in Atjeh is, na hetgeen dienaangaande in K. V. 1900 (bijlage A, blz. 6) werd vermeld, geene wijziging meer gebracht.
c) Behoorende tot verschillende wapens en diensten.

6. Statistiek van de tijdelijk niet-beschikbare, maar toch in de sterkte tellende (tot de formatie behoorende) onderofficieren en minderen (de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren, dienstdoend officier, hieronder niet begrepen), in vergelijking met de sterkte en met de „tegenwoordige" formatie bij het einde van elk der jaren 1908 en 1909.

a. Algemeen overzicht.

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Ult. 1908. Infanterie en marechaussee.	Cavalerie, artillerie en genie.	Hospitaal-dienst, schrijverspersoneel, enz.	Totalen.	Ult. 1909. Infanterie en marechaussee.	Cavalerie, artillerie en genie.	Hospitaal-dienst, schrijverspersoneel, enz.	Totalen.
Verpleegd in de ziekeninrichtingen a).	909 b) (338)	166 (117)	27 (16)	1 102 (471)	953 b) (409)	205 (144)	37 (25)	1 196 [illegible]
Geëvacueerd	528 (168)	88 (67)	10 (5)	626 c) (240)	547 (171)	107 (94)	8 (5)	662 c) [illegible]
Vermist en nog niet afgevoerd	16 (9)	3 —	— —	19 (9)	4 (1)	3 (2)	— —	7 [illegible]
Voor den krijgsraad	69 (38)	12 (10)	4 (3)	85 (51)	77 (46)	18 (14)	— —	103 [illegible]
Leerlingen bij de kaderscholen.	283 (212)	105 (82)	— —	388 (294)	258 (97)	122 (84)	8 (5)	380 [illegible]
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	436 (17)	17 (2)	18 (3)	471 (22)	302 (20)	20 (4)	23 (8)	345 [illegible]
Recruten	1 618 (551)	217 (176)	— —	1 835 (727)	1 196 (546)	257 (181)	— —	1 453 [illegible]
Ongeschikt voor den velddienst d)	350 (56)	50 (34)	e) — —	400 (90)	297 (40)	35 (25)	— —	332 [illegible]
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	400 (218)	34 (13)	50 (31)	484 (262)	516 (244)	46 (23)	55 (36)	617 [illegible]
Physiek ongeschikt om te velde te trekken f)	1 007 (187)	1 —	96 (51)	1 104 (238)	898 (176)	— —	76 (31)	969 [illegible]
Nog onvoldoende geoefend	1 (1)	24 (19)	49 (22)	74 (42)	38 (38)	38 (21)	56 (31)	132 [illegible]
Te zamen tijdelijk niet beschikbaar.	5 617 (1 795)	717 (520)	254 (131)	6 588 (2 446)	5 081 (1 788)	852 (592)	263 (141)	6 196 [illegible]
Daar de aanwezige sterkte bedroeg.	27 182 (6 821)	4 269 (2 430)	2 415 (1 443)	33 866 (10 694)	27 245 (7 093)	4 424 (2 617)	2 305 (1 381)	33 974 [illegible]
Bleven alzoo beschikbaar.	21 565 (5 026)	3 552 (1 910)	2 161 (1 312)	27 278 (8 248)	22 164 (5 305)	3 572 (2 025)	2 042 (1 240)	27 778 [illegible]
„Tegenwoordige" formatie	26 303 (7 842)	4 618 (2 779)	3 078 (2 134)	33 999 (12 755)	26 334 (7 845)	4 725 (2 858)	3 020 (2 099)	34 079 [illegible]

b. Specificatie alleen voor de infanterie (zonder de marechaussee).

Onderofficieren en minderen.	Ult. 1908.					Ult. 1909.				
	Veld-bataljons (Nos. 1 t/m 20). *h*)	Depot-bataljons (Nos. 1 t/m 4).	Garnizoens-infanterie en subsistentenkaders, benevens kaderscholen.	Op reis ter bereiking van hunne bestemming.	Te zamen aan infanterie.	Veld-bataljons (Nos. 1 t/m 20). *h*)	Depot-bataljons (Nos. 1 t/m 4).	Garnizoens-infanterie en subsistentenkaders, benevens kaderscholen.	Op reis ter bereiking van hunne bestemming.	Te zamen aan infanterie.
Formatie („tegenwoordige") *g*)	15 312	3 331	6 448	—	25 091	15 286	3 332	6 504	—	25 122
Sterkte	13 935	2 966	8 482	545	25 928	14 721	2 885	8 034	365	26 005
Verpleegd in de ziekeninrichtingen	596	95	175		866	659	102	171		932
Geëvacueerd	256	14	258		528	268	33	232		533
Vermist en nog niet afgevoerd	14	2	—		16	2	2	—		4
Voor den krijgsraad	43	9	17		69	53	8	16		77
Leerlingen bij de kaderscholen	—	—	283		283	—	—	258		258
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	180	24	232		436	125	36	141		302
Recruten	539	1077	2		1618	192	1001	3		1196
Ongeschikt voor den velddienst	195	121	34		350	208	63	26		297
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	270	22	108		400	348	17	150		515
Physiek ongeschikt om te velde te trekken	362	131	514		1007	404	150	332		886
Nog onvoldoende geoefend	1	—	—		1	38	—	—		38
	2 456	1 495	1 623		5 574	2 297	1 412	1 329		5 038
	11 479	1 471	6 859			12 424	1 473	6 705		
Alzoo beschikbaar	19 809			545	20 354	20 602			365	20 967
Naar den landaard bestond het voor werkelijken dienst geschikte en beschikbare gedeelte uit:										
Europeanen	3 605	558	643	150	4 956	4 041	487	648	61	5 237
Afrikanen	2	—	—	—	2	1	—	—	—	1
Amboineezen	2 307	55	1 241	264	3 867	2 747	69	1 191	129	4 136
Andere inlanders	5 565	858	4 975	131	11 529	5 635	917	4 866	175	11 593
Te zamen als boven	11 479	1 471	6 859	545	20 354	12 424	1 473	6 705	365	20 967

a) Ongerekend die geëvacueerden en diegenen der in de hospitalen opgenomenen, welke in het staatje zijn gesteld onder een der daarin vermelde andere categorieën van tijdelijk niet-beschikbaren, op ult. 1908 ten getale van 241 (140 Europeanen, 31 Amboineezen en 70 andere inlanders) en op ult. 1909 ten getale van 169 (105 Europeanen, 11 Amboineezen en 53 andere inlanders).

b) De tusschen ( ) geplaatste cijfers duiden aan hoeveel Europeanen en Afrikanen onder de daarnevens uitgetrokken getallen begrepen zijn.

c) In deze tabel zijn ook die geëvacueerden gerekend, welke *niet* in de ziekeninrichtingen werden verpleegd.

d) Namelijk de zoodanigen, die door eene geneeskundige commissie enkel voor benting-, bureau- of hospitaaldienst geschikt zijn verklaard.

e) Hieronder zijn niet begrepen 170 man van het personeel van den geneeskundigen dienst (33 Europeanen, 38 Amboineezen en 99 andere inlanders) en 30 man van het schrijverspersoneel (allen Europeanen), die, hoewel voor alle andere diensten ongeschikt, beschikbaar zijn voor de diensten, welke van hen gevorderd worden.

f) Hier worden aangeduid die andere categorieën van militairen, voornamelijk reconvalescenten, die, hoewel niet bij hoofdelijk geneeskundig onderzoek als niet-valide verklaard, toch niet in aanmerking mochten komen om te velde te worden gezonden.

g) Welk aandeel het Europeesch, het Amboineesch en het overig inlandsch element in de hier uitgetrokken totalen heeft, blijkt uit den uitvoerigen formatie- en sterktestaat, afgedrukt op blz. 4 van bijlage A van K. V. 1909 en op blz. 2 van deze bijlage.

h) Onder de in deze kolom vermelde formatie- en sterktecijfers is begrepen de tot het hoofdbureau behoorende adjudant-onderofficier-concierge.

7. Verkort overzicht — alleen voor de infanterie — van het aantal der tijdelijk niet beschikbare militairen beneden den rang van officier (de onderluitenants hieronder niet begrepen) op ult. 1908 en ult. 1909.

Tijdelijk niet-beschikbare militairen der infanterie beneden den rang van officier.	Ult. 1908.				Ult. 1909.			
	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.
Verpleegd in de ziekeninrichtingen	335	180	351	866	406	177	349	932
Geëvacueerd	168	107	253	528	171	117	245	533
Vermist en nog niet afgevoerd	9	—	7	16	1	—	3	4
Voor den krijgsraad	38	9	22	69	46	7	24	77
Leerlingen bij de kaderscholen	212	1	70	283	97	1	160	258
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	17	166	253	436	20	67	215	302
Recruten	551	322	745	1 618	546	136	514	1 196
Ongeschikt voor den velddienst	56	54	240	350	40	51	206	297
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	218	69	113	400	244	131	140	515
Physiek ongeschikt om te velde te trekken	187	126	694	1 007	176	132	578	886
Nog onvoldoende geoefend	1	—	—	1	38	—	—	38
Te zamen	1 792	1 034	2 748	5 574	1 785	819	2 434	9 038

8. Verantwoording van de verliezen en winsten aan officieren, onderluitenants, adjudan

a. Officieren (ook die uit Nederland) en

Jaren.	Aanwezige sterkte der *in de formatie tellende* officieren en als zoodanig dienstdoenden op 1 Januari (alleen Europeanen of met dezen gelijkgestelden). Officieren. *a)*	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Voor goed ontvallen. Overleden (daaronder ook de gesneuvelden). *b)* Officieren.	Overleden. Onderluitenants.	Overleden. Adjudant-onderofficier dd. officier.	Gepensioneerd. Officieren.	Gepensioneerd. Onderluitenants.	Eervol ontslagen zonder pensioen. *c)* Officieren.	Eervol ontslagen zonder pensioen. Onderluitenants.	Niet eervol ontslagen of veroordeeld. Officieren.	Niet eervol ontslagen. Onderluitenants.	Niet eervol ontslagen. Adjudant-onderofficier dd. officier.	Overgeplaatst bij het leger hier te lande. Officieren.	Teruggesteld tot adjudant-onder-officier van: Onderluitenant.	Teruggesteld. Adjudant-onderofficieren dd. officier.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
1905	1311 (41)	93	24	*f)* 16	2	"	71	9	5	"	1	"	"	"	"	7
1906	1259 (30)	91	21	11	2	"	45	12	12	"	"	"	"	"	"	4
1907	1253 (27)	98	19	*f)* 7	"	"	40	8	15	"	1	"	"	"	"	1
1908	1265 (25)	88	19	12	"	1	46	10	14	"	"	"	"	1	1	1
1909	1249 (33)	76	17	*f)* 11	"	"	55	8	14	"	2	"	"	"	"	3

Jaren.	Winsten. Nieuw benoemd. Speciaal opgeleid tot officier bij de Koninklijke Militaire Academie.	Speciaal opgeleid bij andere inrichtingen hier te lande (geneeskundigen en pharmaceuten).	Officieren verkregen uit de korpsen van het leger hier te lande.	Overgenomen van de Koninklijke Nederlandsche Marine. Officieren.	Verkregen in Indië zelf. Officieren.	Verkregen in Indië zelf. Onderluitenants.	Verkregen in Indië zelf. Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Overgeplaatst van het leger hier te lande. Officieren.	Civiele personen, aangesteld tot officier.	Gepensioneerde officieren. Werkzaam gesteld bij het departement van oorlog (§ 5 der legerformatie).	In activiteit hersteld en voor memorie en van à la suite terug. Officieren.	In activiteit hersteld. Onderluitenants.	In activiteit hersteld. Adjudant-onderofficier dd. officier.	Van buitenlandsch verlof teruggekeerd. Officieren.	Van buitenlandsch verlof teruggekeerd. Onderluitenants.
	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.	46.	47.	48.
1905	50	11	22	1	8	9	9	2	2	1	26	"	"	56	11
1906	36	13	28	"	2	23	7	2	2	"	27	"	"	91	7
1907	47	14	20	"	1	"	4	4	2	"	32	"	"	64	6
1908	46	12	18	"	2	"	6	2	2	"	20	"	"	77	7
1909	*g)* 49	*g)* 19	*g)* 20	"	*g)* 6	33	"	3	*g)* 5	"	16	"	"	71	7

a) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen aan hoevele tot het Nederlandsche leger behoorende officieren (als gedetacheerd in Indië) in de opgegeven sterkte van het Indische officierskorps begrepen waren.

b) In de behandelde vijf jaren sneuvelden 15 officieren (4 in 1905, waaronder 1 onderluitenant, 4 in 1906, waaronder 1 onderluitenant, 2 in 1907 en 5 in 1908) en overleden er 6 (1 in 1905, 1 in 1906, 1 in 1907, 2 in 1908 en 1 in 1909) aan de gevolgen van voor den vijand bekomen wonden.

c) Onder deze rubriek telden in elk der jaren 1905 en 1907 1 officier en 1908 2 officieren, gedetacheerd van het Nederlandsche leger, en in de jar 1906, 1908 en 1909 respectievelijk 1, 5 en 8 officieren van gezondheid 2de klasse (waaronder 9 vreemdelingen), die slechts voor 3 en 5 jaren wa benoemd.

d) Eene specificatie naar gelang van de wapens of diensten, waartoe niet de sterkte tellende officieren behoorden, vindt men in tabel 2 hiervóór.

djudan[t-onderoffici]eren dd. officier, onderofficieren en minderen tegenover de sterkte over de jaren 1905 t/m 1909.

[...]ERLAN[D] EN ALS ZOODANIG DIENSTDOENDEN.

VERLIEZEN.

	Gegageerd.	Naar Nederland teruggekeerd.	Van onderluitenant benoemd tot officier.	Benoemd tot onderluitenant van adjudant-onderofficier dd. officier.	Opheffing van de detacheering van tijdelijk in Indië dienende officieren en als zoodanig dienstdoenden van het leger hier te lande.	Tijdelijk ontvallen. Met buitenlandsch verlof vertrokken.		Gedetacheerd geworden bij het leger hier te lande.	Op non-activiteit gesteld, voor memorie gebracht of tijdelijk toegevoegd aan autoriteiten buiten het leger.		Totalen.		
Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Adjudant-onderofficier dd. officier.			Officieren.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.
17.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.
7	3	„	„	„	14	105	11	10	24	„	246	22	12
4	3	1	„	„	11	99	9	7	40	„	225	23	11
1	5	„	„	„	4	87	8	10	29	„	193	16	7
1	4	„	1	„	3	89	5	11	41	2	217	19	8
3	„	„	„	4	4	95	18	10	35	„	226	26	7

	In dienst gesteld als gedetacheerd van het leger hier te lande.	Totalen.			Voor- of nadeelig verschil tusschen winsten en verliezen.			Derhalve was bij het einde van het jaar de STERKTE der *in de formatie tellende* officieren en als zoodanig dienstdoenden geklommen of gedaald tot:			Bovendien behoorde op ult. December tot het leger, maar telde *niet* in de sterkte het navolgend aantal officieren en als zoodanig dienstdoenden. *d*) Met verlof buiten Nederlandsch-Indië.		Op non-activiteit voor memorie of à la suite.		Gedetacheerd bij het Nederlandsche leger of bij inrichtingen hier te lande. *e*)	Te zamen.	
Onderluitenants.	Officieren.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Officieren.	Onderluitenants.
48.	51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.	58.	59.	60.	61.	62.	63.	64.	65.	66.	67.
11	4	194	20	9	— 52	— 2	— 3	1259 (30)	91	21	199	7	16	„	63	278	7
7	8	219	30	9	— 6	+ 7	— 2	1253 (27)	98	19	178	9	29	„	68	275	9
6	5	205	6	7	+ 12	— 10	„	1265 (25)	88	19	181	9	27	„	64	272	9
7	12	201	7	6	— 16	— 12	— 2	1249 (33)	76	17	168	6	6	„	69	243	6
7	5	210	40	„	— 16	+ 14	— 7	1233 (31)	90	10	169	15	67	1	*h*) 71	307	16

[...] volgden.

e) Hieronder ook de officieren, die de lessen aan de hoogere krijgsschool volgden.

f) Hieronder 1 officier, gedetacheerd van het Nederlandsche leger.

g) Onder de in 1909 als nieuw verkregen in de sterkte gebrachte officieren behoorden er van de 49, vermeld in kolom 34, 36 tot de infanterie, 1 tot de cavalerie, 5 tot de artillerie en 7 tot de genie; bestonden de 19 in kolom 35 uit 16 officieren van gezondheid, 2 apothekers en 1 paardenarts; behoorden van de 20 in kolom 36, 15 tot de infanterie en 5 tot de militaire administratie, van de 6 in kolom 38, 1 tot de cavalerie, 2 tot de artillerie en 3 tot de militaire administratie (magazijnmeesters) en de 6 in kolom 42 tot den geneeskundigen dienst (officieren van gezondheid), die slechts voor 5 jaren waren benoemd.

h) Hiervan 7 (6 van de infanterie en 1 officier van gezondheid) gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië.

b. ONDER…

JAREN.	Landaard.	ALGEMEEN OVERZICHT. Effectieve sterkte op 1 Januari.	*Af:* verliezen gedurende het opgegeven jaar.	*Bij:* winsten gedurende het opgegeven jaar.	Effectieve sterkte op 31 December.	*Af:* de *niet* in de formatie tellende categorieën van militairen. *i)*	Derhalve wordt de sterkte der *in de formatie tellende* onderofficieren en minderen op 31 December.	SPEC… Overleden (hieronder ook de gesneuvelden). *j)* Europeanen en Afrikanen.	Overleden Amboineezen. *n)*	Overleden Andere inlanders.	Gepasporteerd. Europeanen en Afrikanen.	Gepasporteerd. Amboineezen.	Gepasporteerd. Andere inlanders.	Gegageerd en gepensioneerd. Europeanen en Afrikanen.	Gegageerd en gepensioneerd. Amboineezen.
1905.	Europeanen	12 717	1 747	1 267	12 237	185	12 052 *m)*	150	76	263	254	31	321	768	80
	Afrikanen	1	1	2	2	—	2								
	Amboineezen	4 956	191	344	5 109	5	5 104		489			506			1 245
	Andere inl.	19 470	1 030	973	19 413	84	19 329								
		37 144	2 969	2 586	36 761	274	36 487								
1906.	Europeanen	12 237	2 187	1 175	11 225	146	11 079 *m)*	149	96	243	348	22	186	1040	117
	Afrikanen	2	—	—	2	—	2								
	Amboineezen	51 09	253	747	5 603	10	5 593		488			556			1 706
	Andere inl.	19 413	1 081	114	18 446	65	18 381								
		36 761	3 521	2 036	35 276	221	35 055								
1907.	Europeanen	11 225	1 880	1 394	10 739	114	10 625 *m)*	115	85	197	368	41	194	853	122
	Afrikanen	2	—	—	2	—	2								
	Amboineezen	5 603	260	231	5 574	7	5 567		397			603			1 748
	Andere inl.	18 446	1 257	191	17 380	49	17 331								
		35 276	3 397	1 816	33 695	170	33 525								
1908.	Europeanen	10 739	1 911	1 955	10 783	91	10 692 *m)*	100	96	194	346	40	151	838	123
	Afrikanen	2	—	—	2	—	2								
	Amboineezen	5 574	270	515	5 819	5	5 814		390			537			1 827
	Andere inl.	17 380	1 308	1 337	17 409	51	17 358								
		33 695	3 489	3 807	34 013	147	33 866								
1909.	Europeanen	10 783	1 911	2 301	11 173	83	11 090 *m)*	92	68	131	335	49	274	801	174
	Afrikanen	2	2	1	1	—	1								
	Amboineezen	5819	303	338	5 854	1	5 853		291			658			1 800
	Andere inl.	17 409	1 355	1 016	17 070	40	17 030								
		34 013	3 571	3 656	34 098	124	33 974								

i) Namelijk die, vermeld sub *b* in tabel **2** hiervóór, doch ongerekend — om de aldaar in noot *d* vermelde reden — de bij het leger „voor memorie” gevoerd wordende onderofficieren en minderen.

j) Het aantal gesneuvelde onderofficieren en minderen bedroeg in de opgegeven 5 jaren achtereenvolgens: 90, 109, 102, 58 en 35 (respectievelijk 22, 25, 21, 7 en 4 Europeanen, 17, 28, 27, 17 en 13 Amboineezen, zoomede 51, 56, 54, 34 en 18 andere inlanders). Als overleden aan de gevolgen van in den strijd bekomen wonden, vindt men over gemelde jaren vermeld achtereenvolgens 36, 29, 26, 24 en 11 militairen beneden den rang van officier (respectievelijk 11, 13, 5, 5 en 1 Europeanen, 5, 7, 11, 11 en 6 Amboineezen en 20, 9, 10, 8 en 4 andere inlanders).

k) Onder deze rubriek worden gerekend: militairen die bij de lijfwachtdragonders overgingen; zij, die om andere redenen, zonder toekenning van paspoort, gagement of pensioen, van hunne dienstverbintenis ontheven werden; uit Nederland gedetacheerde militairen, die derwaarts terugkeerden; de tijdelijk ongeschikten en de militairen van de Koloniale Reserve die naar Neder… werden opgezonden en eindelijk adjudant-onderofficieren, die aangewezen … den om dienst te doen als officier (ook tot onderluitenant bevorderde on… officieren).

l) Onder de in 1905 t/m 1909 uit Nederland aangekomen troepen, bevo… zich respectievelijk 243, 234, 313, 294 en 487 man van de Koloniale Reserve.

m) De in deze rubriek tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal … van hen, die reeds vroeger gediend hebben; dit aantal is in het daarb… geplaatste cijfer begrepen. Wat betreft de groote verschillen in de uitkom… der werving van Amboineezen en (of) andere inlanders, bij vergelijking … het eene jaar met het andere, houde men in het oog, dat deze verschillen h… zakelijk hunne verklaring vinden in de maatregelen van zeer ongelijken … die nu eens tot aanmoediging, dan weder tot beperking of wel zoo goe… geheele sluiting van die werving genomen werden.

Amboineezen.	[...] Andere inlanders.	Afgevoerd als „voor memorie" gebracht. Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Om andere dan in de voorgaande kolommen opgegeven redenen afgevoerd. k) Europeanen en Afrikanen. o)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totalen. Europeanen en Afrikanen. p)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Aangekomen suppletietroepen uit Nederland. l) Nederlanders. q)	Vreemdelingen. r)	Te zamen.	Werving in Indië. m) Europeanen en Afrikanen. s)	Amboineezen. t)	Javanen (waaronder Soendaneezen). u)	Madoereezen.	Boegineezen.	Maleiers.	Te zamen.	Als terug van desertie, als niet meer „voor memorie" gevoerd of om andere redenen weder in de sterkte opgenomen. Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Totalen. Europeanen en Afrikanen. v)	Amboineezen.	Andere inlanders.
(SPECIFICATIE DER VERLIEZEN.)											(SPECIFICATIE DER WINSTEN.)																
80	149	24	1	—	486	2	—	1 748	191	1 030	869	110	979	236 (93)	344 (2)	883 (29)	7 (3)	2 (1)	18	1 490 (128)	54	—	63	117	1 269	344	973
1 245			25			488			2 969																	2 586	
117	103	10	13	—	587	—	—	2 187	253	1 081	773	73	846	272 (150)	744 (1)	43 (14)	—	—	11	1 070 (165)	57	3	60	120	1 175	747	114
1 706			23			587			3 521																	2 036	
122	93	19	11	—	493	—	—	1 880	260	1 257	909	88	997	352 (225)	224 (2)	102 (31)	2 (1)	—	23	703 (259)	45	7	64	116	1 394	231	191
1 748			30			493			3 397																	1 816	
123	96	25	8	—	574	1	1	1 911	270	1 308	1 371	146	1 517	397 (256)	507 (6)	1 143 (27)	1 (1)	1	136	2 185 (290)	41	8	56	105	1 955	515	1 337
1 827			33			576			3 489																	3 807	
174	125	50	7	—	573	5	—	1 913	303	1 355	1 665	135	1 800	371 (206)	333 (7)	855 (59)	2 (2)	1	98	1 660 (274)	131	5	60	196	2 302	338	1 016
1 800			57			578			3 571																	3 656	

n) Hier en in de verdere kolommen van dit overzicht worden onder de Amboineezen ook verstaan Menadoneezen en Alfoeren.

o) Onder de in deze kolom opgegeven getallen zijn begrepen achtereenvolgens 1, 0, 0, 0 en 2 Afrikanen.

p) Zie noot o.

q) Onder de in deze kolom vermelde cijfers zijn voor de jaren 1908 en 1909 begrepen respectievelijk 6 en 23 Surinamers, die zijn aangeworven bij wijze van proef om in het incompleet aan Europeanen te voorzien.

r) De uit Nederland gezonden troepen bestonden dus in de opgegeven jaren achtereenvolgens voor ± 11.2, 8.6, 8.9, 9.6 en 7.5 % uit vreemdelingen.

s) Onder de in deze kolom voor 1905 en 1909 opgegeven getallen zijn respectievelijk 2 en 1 Afrikanen begrepen, die vroeger nog niet gediend hadden.

t) De in deze kolom voorkomende getallen zijn voor elk der opgegeven jaren aldus te specificeeren: Amboineezen achtereenvolgens 195, 389, 91, 87 en 104; Menadoneezen 149, 355, 133, 420 en 229.

u) Het in de opgegeven cijfers begrepen aantal Soendaneezen beliep in de jaren 1905 t/m 1909 achtereenvolgens 117, 7, 22, 197 en 131.

v) Zie noot s.

w) Onder deze cijfers telden op het einde van elk der opgegeven jaren, als niet den dienst van officier verrichtende, achtereenvolgens 6, 6, 6, 6 en 6 onderluitenants-apothekersbedienden en 5, 8, 9, 8 en 6 militaire architecten in den graad van onderluitenant.

9. Overzicht van de werving hier te lande over het tijdvak 1 Januari 1905 tot ult. Juni 1910.

I. Halfjaarlijksch overzicht.

a. Onderafdeeling van de Koloniale Reserve, te Harderwijk. *a)*

SEMESTERS.	NEDERLANDERS. overgenomen van het leger hier te lande: als voorgoed overgegaan.	als gedetacheerd.	buiten het leger geworven.	Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.
1905 Iste halfjaar	49	86	180	315	54	369
1905 IIde "	35	108	180	323	37	360
	84	194	360	638	91	729
1906 Iste halfjaar	34	94	162	290	37	327
1906 IIde "	30	106	165	301	36	337
	64	200	327	591	73	664
1907 Iste halfjaar	33	74	176	283	18	301
1907 IIde "	27	135	230	392	34	426
	60	209	406	675	52	727
1908 Iste halfjaar	20	165	345	530	41	571
1908 IIde "	34	252	413	699	66	765
	54	417	758	1229	107	1336
1909 Iste halfjaar	39	186	349	574	46	620
1909 IIde "	29	213	375	617	66	683
	68	399	724	1191	112	1303
1910 Iste halfjaar	55	152	329	536	64	600

b. Koloniale Reserve te Nijmegen.

SEMESTERS.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Iste halfjaar	64	80	67	159	138
IIde "	56	73	93	241	50
	120	153	160	400	188

II. Maandoverzicht.

(Alleen voor 1909 en het 1ste halfjaar 1910.)

Onderafdeeling van de Koloniale Reserve, te Harderwijk.

MAANDEN.	NEDERLANDERS. overgenomen van het leger hier te lande: als voorgoed overgegaan.	als gedetacheerd.	buiten het leger geworven.	Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.
1909.						
Januari. . . .	1	33	65	99	7	106
Februari . . .	6	37	74	117	3	120
Maart	4	39	63	106	12	118
April	9	25	48	82	8	90
Mei	6	15	37	58	3	61
Juni	13	37	62	112	13	125
Juli	7	37	69	113	14	127
Augustus . . .	4	38	62	104	10	114
September. . .	4	42	76	122	5	127
October. . . .	6	41	73	120	14	134
November. . .	3	24	50	77	13	90
December . . .	5	31	45	81	10	91
	68	399	724	1191	112	1303
1910.						
Januari. . . .	9	24	54	87	17	104
Februari . . .	7	17	42	66	5	71
Maart	7	26	50	83	13	96
April.	5	34	62	101	6	107
Mei	20	27	66	113	9	122
Juni	7	24	55	86	14	100

a) Met ingang van 1 Mei 1909 is de onderafdeeling van de Koloniale Reserve te Harderwijk overgegaan naar de Koloniale Reserve te Nijmegen.

10. Statistiek der reëngagementen over de jaren 1905 t/m 1909.

a. Algemeen overzicht.

JAREN.	Europeanen en Afrikanen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren. *a)*	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten.	gegageerd of gepensionneerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Amboineezen en andere inlanders. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten.	gegageerd of gepensionneerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Totalen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten.	gegageerd of gepensionneerd.	gepasporteerd.
		b) %					*b)* %					*b)* %		
1905	2 259	1 382 = 61,2	673	204	2 259	4 972	4 850 = 97,5	22	100	4 972	7 231	6 232 = 86,2	695	304
1906	2 607	1 431 = 54,8	911	265	2 607	5 678	5 516 = 97,1	74	88	5 678	8 285	6 947 = 83,9	985	353
1907	2 485	1 459 = 58,7	739	287	2 485	5 974	5 809 = 97,2	72	93	5 974	8 459	7 268 = 85,9	811	380
1908	2 550	1 522 = 59,6	743	285	2 550	6 767	6 663 = 98,4	35	69	6 767	9 317	8 185 = 87,8	778	354
1909	2 335	1 378 = 59,1	709	248	2 335	6 663	6 406 = 96,1	78	179	6 663	8 998	7 784 = 86,5	787	427

b. Splitsing der reëngagementen naar gelang van hun duur. *c)*

Jaren.	Voor minder dan 1 jaar.			Voor 1 jaar.			Voor 2 jaren.			Voor 3 jaren.			Voor 4 jaren.			Voor 6 jaren.			Totalen.		
	Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Europ. en Afrik. *d)*	Amb. en andere inl.	Te zamen.
1905	—	—	—	229	1326	1555	603	2249	2852	—	—	—	247	759	1006	303	516	819	1382	4850	6232
1906	*e)* 1	—	1	337	1675	2012	631	2527	3158	14	—	14	233	760	993	215	554	769	1431	5516	6947
1907	*e)* 5	—	5	*f)* 345	1964	2309	589	2527	3116	25	—	25	210	726	936	285	592	877	1459	5809	7268
1908	*e)* 8	*e)* 1	9	*f)* 318	1009	1327	563	3401	3964	17	—	17	257	1236	1493	359	1016	1375	1522	6663	8185
1909	*e)* 9	—	9	253	429	682	*g)* 532	3293	3825	9	—	9	274	1357	1631	301	1327	1628	1378	6406	7784

a) Hieronder in het jaar 1905 1 Afrikaan, die bleef doordienen.

b) Verhouding tot het aantal in de vorige kolom vermeld.

c) Zie nopens het bedrag der premiën bij reëngagement Ind. St. 1897 n°. 139, 1905 n°. 243 en 1906 n°. 460.

d) Afrikanen reëngageerden zich alleen in het jaar 1905, en wel 1 voor 4 jaren.

e) Deze militairen reëngageerden zich zonder premie.

f) Hieronder 1, die zich zonder premie reëngageerde.

g) Hieronder 16, die zich zonder premie reëngageerden.

11. Overzicht betreffende het bij het einde der jaren 1908 en 1909 bestaande overcompleet of incompleet aan kader (onderofficieren en korporaals), voor zooveel betreft de infanterie, cavalerie, artillerie en genie.

a. Algemeen overzicht.

Wapens en Landaarden.	Onderofficieren.								Korporaals.							
	Tegenwoordige formatie	Sterkte	Gedurende 1909		Tegenwoordige formatie	Sterkte	Overcompleet of incompleet		Tegenwoordige formatie	Sterkte	Gedurende 1909		Tegenwoordige formatie	Sterkte	Overcompleet of incompleet	
	op ult. 1908.		uit de sterkte afgevoerd.	in de sterkte gebracht.	op ult. 1909.		op ult. 1908.	op ult. 1909.	op ult. 1908.		uit de sterkte afgevoerd.	in de sterkte gebracht.	op ult. 1909.		op ult. 1908.	op ult. 1909.
Infanterie. *a)*																
Europeanen	1636	1677	402	332	1643	1607	+ 41	— 36	730	800	230	170	724	740	+ 70	+ 16
Amboineezen.	241	280	44	35	240	271	+ 39	+ 31	286	314	29	30	285	315	+ 28	+ 30
Andere inlanders. .	604	613	84	68	597	597	+ 9	—	715	715	118	99	716	696	—	— 20
Marechaussee.																
Europeanen.	72	71	44	43	72	70	— 1	— 2	—	—	—	—	—	—	—	—
Amboineezen.	30	28	19	22	30	31	— 2	+ 1	30	34	13	7	30	28	+ 4	— 2
Andere inlanders. .	30	27	23	26	30	30	— 3	—	30	28	17	19	30	30	— 2	—
Cavalerie.																
Europeanen	60	59	27	27	65	59	— 1	— 6	62	62	29	28	69	61	—	— 8
Inlanders (niet-Amboineezen)	13	13	2	2	13	13	—	—	33	33	5	5	34	33	—	1
Artillerie.																
Europeanen	356	359	85	85	360	359	+ 3	— 1	193	156	49	51	192	158	— 37	— 34
Inlanders (niet-Amboineezen)	45	49	9	6	45	46	+ 4	+ 1	56	55	9	12	56	58	1	+ 2
Genie.																
Europeanen	148	147	42	43	147	148	— 1	+ 1	94	86	31	27	94	82	— 8	— 12
Inlanders (niet-Amboineezen)	8	8	—	—	8	8	—	—	21	21	1	1	21	21	—	—

a) Ongerekend het kader bij de militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie, bij het korps pupillen en de militaire school.

OMSCHRIJVING DER MUTATIËN.	Onderofficieren. Infanterie. *a)* Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Marechaussee. Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Caval… Europeanen.	Inlanders (niet Amboineezen).
Verliezen.										
Overleden	13	1	5	19	4	—	—	4	—	—
Gepasporteerd	56	3	3	62	—	—	—	—	3	—
Gegageerd of gepensionneerd	155	14	53	222	3	—	—	3	17	2
Bevorderd tot onderofficier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bevorderd tot onderluitenant of adjudant-onderoff. dd. officier	22	—	—	22	—	—	—	—	1	—
Bevorderd tot officier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Voor memorie gebracht	21	7	—	28	—	—	—	—	1	—
Gedegradeerd of teruggesteld	8	—	1	9	—	—	—	—	1	—
Vermist en afgevoerd	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Overgegaan bij andere wapens of diensten	51	19	21	91	35	19	23	77	4	—
Naar Nederland teruggekeerd	76	—	—	76	2	—	—	2	—	—
Totalen	402	44	84	530	44	19	23	86	27	2
Winsten.										
Uit Nederland aangekomen	106	—	—	106	—	—	—	—	3	—
Verkregen uit de korpsen	104	3	43	150	—	3	5	8	12	2
In Indië geworven	65	1	2	68	—	—	—	—	4	—
Teruggesteld van dd. officier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Terug van „voor memorie"	14	5	—	19	—	—	—	—	1	—
Overgenomen van andere wapens of diensten	43	26	23	92	43	19	21	83	7	—
Van vermist terug	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	332	35	68	435	43	22	26	91	27	2

b) Hieronder 7 die, zonder den graad van korporaal te hebben doorloopen, tot onderofficier zijn bevorderd.

12. Numerieke opgaven over 1908 en 1909 betreffende de opleiding tot den officiersrang en de studiën aan de Hoogere Krijgsschool.

1°. OPLEIDING TOT OFFICIER.

STUDIEJAAR.	Koninklijke Militaire Academie te Breda. Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Cadettenschool te Alkmaar.	Hoofdcursus te Kampen. Infanterie.	Militaire administratie.	Militaire School te Meester-Cornelis. Infanterie.	Militaire administratie.	Adspir… inlands… officie…
Ult. 1908.	*a)*	*a)*	*a)*	*a)*	*b)*	*b)*	*b)*			
1ste studiejaar	29 (0 + 2)	4 (0 + 2)	9 (0 + 3)	7 (0 + 1)	15 (3)	17 (6)	5 (1)	8	1	3
2de „	40 (1 + 1)	4	9 (0 + 1)	2	19 (4)	18 (4)	5 (1)	3	1	3
3de „	34 (2 + 4)	3	8 (0 + 1)	4	—	—	—	—	—	—
Totalen	103 (3 + 7)	11 (0 + 2)	26 (0 + 5)	13 (0 + 1)	34 (7)	35 (10)	10 (2)	11	2	6
Ult. 1909.										
1ste studiejaar	18 (1 + 3)	2 (0 + 1)	6	5	10 (4)	9 (4)	3	4	1	3
2de „	28 (0 + 2)	4 (0 + 2)	9 (0 + 2)	7 (0 + 1)	15 (3)	17 (6)	5 (1)	8	1	3
3de „	39 (1 + 1)	5	11 (0 + 1)	2	—	—	—	—	—	3
Totalen	85 (2 + 6)	11 (0 + 3)	26 (0 + 3)	14 (0 + 1)	25 (7)	26 (10)	8 (1)	11	2	9

N.B. In 1910 kunnen worden geplaatst: bij de Koninklijke Militaire Academie te Breda 4 en bij de Cadettenschool te Alkmaar 4 jongelieden, die *in Indië* aan het toelatingsexamen hebben voldaan, terwijl in datzelfde jaar naar den Hoofdcursus te Kampen kunnen overgaan 5 onderofficieren-leerlingen van de Militaire School te Meester-Cornelis, waarvan 4 ter verdere opleiding tot 2de-luitenant der infanterie en 1 tot 2de-luitenant-kwartiermeester.

a) Van de tusschen haakjes geplaatste opgaaf heeft het eerste cijfer be… king op hen, die het toelatingsexamen voor de Koninklijke Militaire Aca… in Indië aflegden; het tweede cijfer betreft hen, die in Indië aan het … tingsexamen voor de Cadettenschool voldeden.

b) De tusschen haakjes gestelde cijfers geven aan hoeveel leerlingen … toelatingsexamen in Indië hadden afgelegd.

Cavalerie (partial): Inlanders (niet Amboineezen).	Artillerie: Inlanders (niet Amboineezen).	Artillerie: Te zamen.	Genie: Europeanen.	Genie: Inlanders (niet Amboineezen).	Genie: Te zamen.	Korporaals. Infanterie: Europeanen.	Infanterie: Amboineezen.	Infanterie: Andere inlanders.	Infanterie: Te zamen.	Marechaussee: Europeanen.	Marechaussee: Amboineezen.	Marechaussee: Andere inlanders.	Marechaussee: Te zamen.	Cavalerie: Europeanen.	Cavalerie: Inlanders (niet Amboineezen).	Cavalerie: Te zamen.	Artillerie: Europeanen.	Artillerie: Inlanders (niet Amboineezen).	Artillerie: Te zamen.	Genie: Europeanen.	Genie: Inlanders (niet Amboineezen).	Genie: Te zamen.
—	—	2	1	—	1	7	3	5	15	—	1	1	2	—	—	—	1	—	1	1	—	1
—	—	14	10	—	10	30	3	8	41	—	—	—	—	5	—	5	3	1	4	1	—	1
2	7	42	23	—	23	41	12	50	103	—	—	—	—	4	3	7	10	2	12	3	1	4
—	—	—	—	—	—	104	3	43	150	—	3	5	8	12	2	14	17	6	23	21	—	21
—	—	2	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	6	4	—	4	3	—	—	3	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
—	—	6	—	—	—	12	—	—	12	—	—	—	—	1	—	1	7	—	7	2	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—
—	2	3	—	—	—	1	8	11	20	—	9	11	20	1	—	1	2	—	2	—	—	—
—	—	17	1	—	1	32	—	—	32	—	—	—	—	2	—	2	9	—	9	3	—	3
2	9	94	42	—	42	230	29	118	377	—	13	17	30	29	5	34	49	9	58	31	1	32
—	—	43	9	—	9	53	—	—	53	—	—	—	—	5	—	5	21	—	21	2	—	2
2	6	30	21	—	21	95	21	86	202	—	—	8	8	13	5	18	28	12	40	25	1	26
—	—	12	9	—	9	18	1	2	21	—	—	—	—	2	—	2	2	—	2	—	—	—
—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	4	2	—	2	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	2	—	2	1	8	11	20	—	7	11	18	8	—	8	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	6	91	43	—	43	170	30	99	299	—	7	19	26	28	5	33	51	12	63	27	1	28

2°. Opleiding aan de Hoogere Krijgsschool te 's-Gravenhage.

Wapens en dienstvakken.	Ult. 1908. 1ste studiejaar.	Ult. 1908. 2de studiejaar.	Ult. 1908. 3de studiejaar.	Ult. 1908. Te zamen.	Ult. 1909. 1ste studiejaar.	Ult. 1909. 2de studiejaar.	Ult. 1909. 3de studiejaar.	Ult. 1909. Te zamen.
1°. Algemeene krijgskundige cursus.								
Infanterie	5	4	1	10	4	5	4	13
Cavalerie	—	—	—	—	—	—	—	—
Artillerie	2	—	2	4	—	2	—	2
Genie	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	7	4	3	14	4	7	4	15
2°. Intendance-cursus.								
Militaire administratie	3	2	4	9	1	3	2	6

13. Numerieke opgaven betreffende het in 1909 van de kader- en korpsscholen en de hoefsmidschool in Nederlandsch-Indië gemaakt gebruik.

a. Kaderscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (2 scholen).				Cavalerie (1 school).			Artillerie. Veld- en bergartillerie (1 school).			Artillerie. Vesting-artillerie (1 school).			Genie (1 school).	
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders	Totaal.	Europeanen.	Inl. (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inl. (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inl. (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inl. (niet-Amboineezen).
Aanwezig op ult. 1908:															
Onderofficieren	13 *a)*	—	1	14	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Korporaals	64	—	21	85	5	—	5	1	—	1	1	—	1	12	1
Manschappen	55	—	25	80	12	3	15	3	—	3	2	—	2	19	12
Te zamen	132	—	47	179	18	3	21	4	—	4	3	—	3	31	13
In den loop van 1909 bijgekomen:															
Onderofficieren	56 *b)*	1	—	57	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Korporaals	140	3	83	226	11	4	15	13	3	16	11	—	11	7	—
Manschappen	133	—	171	304	13	6	19	22	2	24	25	—	25	33	14
Te zamen	329	4	254	587	26	10	36	35	5	40	36	—	36	40	14
In den loop van 1909 afgeschreven:															
a. na afgelegd examen. Onderofficieren.	46 *c)*	1	—	47	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
a. na afgelegd examen. Korporaals	138	1	80	219	7	2	9	8	1	9	7	—	7	4	—
a. na afgelegd examen. Manschappen	133	—	84	217	12	2	14	14	1	15	12	—	12	14	2
b. om andere redenen. Onderofficieren.	13 *d)*	—	1	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b. om andere redenen. Korporaals	42	2	3	47	—	—	—	4	—	4	4	—	4	9	1
b. om andere redenen. Manschappen	25	—	17	42	1	2	3	10	1	11	15	—	15	13	11
Te zamen	397	4	185	586	21	6	27	36	3	39	38	—	38	40	14
Derhalve op ult. 1909:															
Onderofficieren	10 *e)*	—	—	10	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Korporaals	24	—	21	45	9	2	11	2	2	4	1	—	1	6	—
Manschappen	30	—	95	125	12	5	17	1	—	1	—	—	—	25	13
Te zamen	64	— *f)*	116	180	23	7	30	3	2	5	1	—	1	31	13

a) 3 fouriers en 10 sergeanten.
b) 13 fouriers en 43 sergeanten.
c) 9 fouriers en 37 sergeanten.
d) 9 fouriers en 9 sergeanten.
e) 3 fouriers en 7 sergeanten.
f) Aangezien een groot aantal Amboineezen, geëxamineerd voor een geren rang, nog op bevordering wacht, werden de kaderscholen tijdelijk dien landaard gesloten (met uitzondering van hen, die eene opleiding tot Europeesch fourier wenschten).

b. Korpsscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (24 scholen).				Cavalerie (1 school).			Artillerie (2 scholen).			Genie (1 school).	
	Europeanen.	Amboineezen.	Inlanders.	Totaal.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).
Aanwezig op ult. 1908.												
Onderofficieren en korporaals	1	1	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Manschappen	330	111	985	1426	16	45	61	55	20	75	8	8
Te zamen	331	112	987	1430	16	45	61	55	20	75	8	8
Aanwezig op ult. 1909.												
Onderofficieren en korporaals	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Manschappen	280	124 *g)*	1148 *g)*	1552	8	52 *g)*	60	55	29	84	25	12
Te zamen	280	125	1148	1553	8	52	60	55	29	84	25	12

g) Onder de Amboineesche en andere inlandsche leerlingen der infanterie- en cavalerie-korpsscholen tellen ook zoons van tot die landaarden behoorende militairen. Dit was ten aanzien der infanterie-scholen op ult. 1908 met 623 en op ult. 1909 met 734 jongelieden, en ten aanzien van de cavalerie-school op ult. 1908 met 28 en op ult. 1909 met 27 jongelieden het geval.

c. Hoefsmidschool.

Leerlingen.	Europeanen.	Inlanders.	Te zamen.
Aanwezig op 1 Februari 1909:			
Cavaleristen	7	2	9
Kanonniers	5	—	5
Te zamen	12	2	14
In den loop van 1909 bijgekomen:			
Cavaleristen	4	—	4
Kanonniers	1	—	1
Te zamen	5	—	5

Leerlingen.	Europeanen.	Inlanders.	Te zamen.
In den loop van 1909 afgeschreven:			
a. na afgelegd examen. Cavaleristen	3	2	5
a. na afgelegd examen. Kanonniers	2	—	2
Te zamen	5	2	7
b. om andere redenen. Cavaleristen	3	—	3
b. om andere redenen. Kanonniers	1	—	1
Te zamen	4	—	4
Derhalve op ult. 1909 aanwezig:			
Cavaleristen	5	—	5
Kanonniers	3	—	3
Te zamen	8	—	8

14. Overzicht van de gedurende 1909 toegekende eerbelooningen aan de militairen der landmacht, wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië.

Ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen is gedurende 1909 aan militairen der landmacht het hiernevens vermelde aantal belooningen toegekend. a)	Orde van den Nederlandschen Leeuw.	Orde van Oranje-Nassau.				Militaire Willemsorde.			Eere-sabel.	Eereteeken voor Moed en Trouw.		Eervolle vermelding.
	Ridder-kruizen.	Officiers-kruizen.	Ridder-kruizen.	Eere-medaille in: goud.	Eere-medaille in: zilver.	Commandeurskruis.	Ridder-kruizen 3de kl.	Ridder-kruizen 4de kl.		Zilveren.	Bronzen.	
Officieren	b) 2	4	9	—	—	1	c) 1	4	3	—	—	6
Onderluitenants	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Militairen beneden den rang van officier. Europeanen	—	—	—	2	1	—	d) 3	6	—	—	—	11
Militairen beneden den rang van officier. Amboineezen	—	—	—	—	1	—	—	e) 10	—	1	20	20
Militairen beneden den rang van officier. Andere inlanders	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	2	5

a) Kon. besluiten van 1908 dd. 28 Dec. n°. 12; van 1909 dd. 8 en 9 Febr. nos. 41 en 53; 22 Maart n°. 55; 1 April n°. 19; 1 en 29 Mei nos. 7 en 15; 2, 9 en 28 Juni nos. 24, 9 en 54; 27 Aug. n°. 14; 1 en 2 Sept. nos. 37 en 41, zoomede de Gouv. besluiten van 1908 dd. 31 Dec. n°. 16; van 1909 dd. 11 Febr. n°. 32; 14 en 16 Mei nos. 24 en 25; 1, 14 en 16 Juli nos. 18, 2 en 4; 26 Aug. n°. 38 en 1, 6 en 8 Sept. nos. 14, 9 en 21.

b) Hieronder de sedert gepensionneerde generaal-majoor der infanterie B. T. C. F. Schmidt.

c) De gesneuvelde 1ste-luitenant der infanterie J. H. Ch. Vastenou, wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden is ingeschreven.

d) Hieronder de gesneuvelde Europeesche sergeant F. Wentsel, wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden is ingeschreven.

e) Hieronder de genseuvelde Amboineesche fuselier E. Lusikooij, wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden is ingeschreven.

15. Opgave over de jaren 1907 t/m 1909 omtrent het aantal militairen, beneden den rang van officier.

GEBOORTELAND OF LANDAARD.	1907.										
	Gevonnist.	Weggezonden.	Gedetineerd. *a)*	Strafdetachement.	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gedegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Letter B.	Tot...	Weggezonden.
Nederland	9	—	40	12	6	47	218	23	20	375	—
Nederlandsch-Indië	1	—	8	—	2	7	9	6	—	33	—
België en Frankrijk	4	—	4	2	1	6	6	2	1	26	—
Duitschland	—	—	3	—	4	5	7	8	1	28	—
Zwitserland	—	—	—	—	3	1	—	—	—	4	—
Overige landen	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—
Totalen	14	—	55	14	17	66	240	39	22	467	—
Amboineezen en Menadoneezen	—	—	5	—	1	9	11	1	—	27	1
Javanen en Soendaneezen	7	7	40	1	68	41	56	—	1	221	2
Madoereezen	1	—	3	—	5	2	—	—	—	11	1
Boegineezen	2	—	1	—	2	2	2	—	—	9	—
Maleiers, enz.	—	—	2	—	1	—	—	—	—	3	—
Totalen	10	7	51	1	77	54	69	1	1	271	4
Totalen-generaal	24	7	106	15	94	120	309	40	23	738	4

a) In den loop van het jaar gedetineerd, doch niet van den militairen stand vervallen verklaard.

b) De procenten zijn berekend naar het aantal aanwezigen op ult. December van het vorige jaar, vermeld in tabel 3.

ficier. …volle redenen, 't zij uit het leger of tijdelijk uit het korps afgevoerd, 't zij gedegradeerd of teruggesteld zijn.

Tot… b)	Weggezonden. (1908)	Gedetineerd. a) (1908)	Strafdetachement. (1908)	Vermist of gedeserteerd. (1908)	Provoosthuis. (1908)	2de klasse van discipline. (1908)	Gedegradeerd of teruggesteld. (1908)	Paspoort Letter B. (1908)	Totaal. b) (1908)	Gevonnist. (1909)	Weggezonden. (1909)	Gedetineerd. a) (1909)	Strafdetachement. (1909)	Vermist of gedeserteerd. (1909)	Provoosthuis. (1909)	2de klasse van discipline. (1909)	Gedegradeerd of teruggesteld. (1909)	Paspoort Letter B. (1909)	Totaal. b) (1909)
375 =	—	38	11	4	69	194	21	16	362 = 5,02 %	9	3	60	8	13	63	230	25	11	422 = 5,77 %
33 =	—	3	—	6	7	2	2	1	22 = 1,27	1	—	3	1	4	6	5	1	—	21 = 1,19
26 =	—	5	—	2	6	18	1	2	35 = 6	—	1	—	—	4	4	9	2	1	21 = 4,06
28 =	—	6	2	2	10	10	5	—	35 = 3,48	—	1	3	—	19	2	9	5	1	40 = 4,01
4 =	—	—	—	2	—	—	—	—	2 = 1,94	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1 = 1,11
1 =	—	1	—	—	—	—	—	—	1 = 0,86	—	—	—	—	1	1	2	1	—	5 = 4,37
467 =	—	53	13	16	92	224	29	19	457 = 4,25	10	5	66	9	42	76	255	34	13	510 = 4,72
27 =	1	5	—	1	7	1	1	—	16 = 0,28	—	—	1	—	—	11	3	—	1	16 = 0,27
221 =	2	54	3	78	55	48	—	—	250 = 1,50	10	1	31	1	110	27	36	2	2	219 = 1,31
11 =	1	3	—	1	—	—	—	—	7 = 2,59	1	—	1	—	3	—	1	—	—	6 = 2,55
9 =	—	—	—	1	1	—	—	—	3 = 3,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 =	—	3	—	—	—	—	—	—	3 = 0,79	—	—	3	—	—	3	—	—	—	6 = 1,27
271 =	4	65	3	81	63	49	1	—	279 = 1,21	11	1	36	1	113	41	40	1	3	247 =1,06
738 =	4	118	16	97	115	273	30	19	736 = 2,18	21	6	102	10	155	117	295	35	16	757 = 2,22

16. Overzicht van de straffen opgelegd aan Europeesche militairen wegens dronkenschap over het jaar 1909.

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	Gemiddelde sterkte aan Europeanen present voor soldij volgens de administratieboeken van de korpsen. a)				Totaal aantal Europeesche militairen, die wegens dronkenschap of misbruik van sterken drank gestraft werden.	Gemiddeld aantal. Europeesche militairen			Aantal opgelegde straffen voor dronkenschap of misbruik van sterken drank aan Europeesche militairen wegens:			Van het totaal aantal opgelegde straffen vermeld de kolommen 10 t/m 1 werden opgelegd aan Europeesche:		
	Gehuwden.	Ongehuwden met huishoudster.	Ongehuwden zonder huishoudster.	Totaal.		die tot de geregelde bezoekers van een militair tehuis werden gerekend. b)	die geregeld aan sport (jacht, voetbal, enz.) deelnamen.	Totaal.	eerste dronkenschap, d.w.z. aan hen, die in hun geheelen diensttijd nog nimmer daarvoor gestraft zijn.	herhaalde dronkenschap.	Totaal.	gehuwde militairen. c)	ongehuwde militairen met huishoudster. c)	ongehu militai zond huis houds c)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
					%	%	%	%				%	%	
1ste militaire afdeeling op Java	142	394	1654	2190	419 = 19.13	263=12,01	365 = 16,67	628 = 28,68	114	465	579	3=0,52	63 = 10,88	513=
2de idem	162	496	1308	1966	372 = 18.90	104= 5,28	459 = 23,33	563 = 28,61	88	430	518	5=0,97	74 = 14,29	439=
3de idem	54	264	485	803	309 = 38.48	94=11,71	116 = 14,45	210 = 26,16	40	303	343	3=0,87	61 = 17,78	279=
4de idem	78	297	865	1240	238 = 19.19	196=15,81	161 = 12,98	357 = 28,79	86	195	281	5=1,78	38 = 13,52	238=
Lampongsche districten	1	2	3	6	1 = 16.67	—	3 = 50	3 = 50	—	1	1	—	—	1=1
Benkoelen	1	9	2	12	—	—	5 = 45	5 = 45	—	—	—	—	—	—
Sumatra's Westkust	37	147	763	947	263 = 27.77	13= 1,37	215 = 22,70	228 = 36,43	67	324	391	4=1,03	24 = 6,14	363=
Tapanoeli	1	5	15	21	—	—	4 = 19,05	4 = 19,05	—	—	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	63	303	493	859	150 = 17.46	8= 0,93	101 = 11,76	109 = 12,69	20	156	176	—	29 = 16,48	147=
Sumatra's Oostkust	5	26	11	42	6 = 14.29	—	16 = 38,09	16 = 38,09	—	6	6	—	4 = 66,67	2=
Riouw	1	16	2	19	1 = 5.26	—	9 = 47,37	9 = 47,37	—	2	2	—	2 = 100	—
Palembang	10	24	30	64	4 = 6.25	—	18 = 28,13	18 = 28,13	—	6	6	—	1 = 16,67	5=
Westerafdeeling van Borneo	7	25	17	49	4 = 8.16	—	12 = 24,49	12 = 24,49	1	4	5	—	2 = 40	3=
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	20	64	20	104	12 = 11.54	—	25 = 24,13	25 = 24,13	2	18	20	3=15	15 = 75	2=
Celebes en Menado	21	165	274	460	97 = 21.09	—	95 = 20,65	95 = 20,65	7	113	120	1=0,83	20 = 16,67	99=
Amboina en Ternate	15	39	73	127	30 = 23.62	—	26 = 20,47	26 = 20,47	6	29	35	—	6 = 17,14	29=
Timor en onderhoorigheden	5	26	33	64	8 = 12.50	—	4 = 6,25	4 = 6,25	—	8	8	—	—	8=1
Bali	3	54	156	213	49 = 23	—	70 = 32,86	70 = 32,86	5	53	58	1=1,73	8 = 13,79	49=
Totalen	626	2356	6204	9186	1963 = 21.61	678 = 7,46	1704=18,75	2382=26,21	436	2113	2549	25=0,98	347 = 13,61	2177=

a) Berekend naar de sterkte, present voor soldij bij het begin van elke maand.

b) Deze rubriek is alleen ingevuld voor de garnizoenen, waar een militair tehuis is; daartoe is bij het korps, de compagnie of het detachement eens per maand opgenomen, wie tot de geregelde bezoekers behooren, waarna het middeld aantal over 12 maanden is berekend.

c) De procenten zijn berekend naar het totaal aantal straffen, in kolom vermeld.

17. Formatie en sterkte op ult. 1909 van gewapende korpsen, niet rechtstreeks tot het leger behoorende (ongerekend die, uitsluitend voor politiediensten bestemd).

…ORPSEN EN STANDPLAATSEN.	FORMATIE. a)					STERKTE.				
	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienst-paarden.	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienst-paarden.
	Europ.	Inlanders	Europ.	Inlanders		Europ.	Inlanders	Europ.	Inlanders	
…utterijen (uitsluitend infanterie).										
…via	—	—	—	—	—	22	—	b) 849	—	—
…rang	—	—	—	—	—	18	—	b) 363	—	—
…abaja	—	—	—	—	—	14	—	b) 430	—	—
…akarta	—	—	—	—	—	3	—	44	—	—
…akarta	—	—	—	—	—	3	—	42	—	—
…ng (gouv. Sumatra's Westkust)	—	—	—	—	—	6	—	61	—	—
…sser (gouv. Celebes en onderhoorigh.)	—	—	—	—	—	6	—	69	—	—
…do (residentie Menado)	5		e) 173		—	2		d) 194		—
…oina (residentie Amboina) c)	13		f) 252		—	9		279		—
…roea (id.) c)	6		142		—	5		142		—
…da (id.) c)	4		51		—	4		50		—
…ate (residentie Ternate) c)	4		80		—	1		79		—
Overige korpsen.										
…oen van Mangkoe Negara te Soera…arta. g) — staf	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—
id. — batalj. infanterie	—	18	—	701	2	—	18	1	700	—
id. — ½ esk. cavalerie	—	3	—	64	63	—	3	—	64	—
…sans op …doera. h) — staf en infant. te Bangkalan	—	18	—	i) 676	—	—	18	—	674	—
id. — „ „ Pamekasan	—	10	—	i) 341	—	—	10	—	331	—
id. — „ „ Soemenep	—	10	—	i) 341	—	—	10	—	339	—

a) Vaste formatiecijfers kunnen voor de schutterijen op Java en voor die te …ang en Makasser niet worden opgegeven; zie daaromtrent voor de eerst…elde schutterijen Ind. St. 1838 n°. 22 (artt. 13 t/m 16), voor de schutterij Padang Ind. St. 1857 n°. 88 (art. 2) en voor die te Makasser Ind. St. 1875 …275 (artt. 11 en 13).

b) Hieronder, voor zoover de schutterijen te Batavia en Soerabaja aangaat, …korpsen muzikanten, doch ongerekend de tamboers en hoornblazers (inlan…): te Batavia 12, te Semarang 5 en te Soerabaja 10.

c) Deze schutterijen zijn hoofdzakelijk samengesteld uit zoogenaamde inland…burgers (doorgaans van elders afkomstige inlanders en hunne afstamme…en.) Hoeveel Europeanen in de sterkte telden, is niet afzonderlijk opgegeven.

d) Hieronder het korps muzikanten.

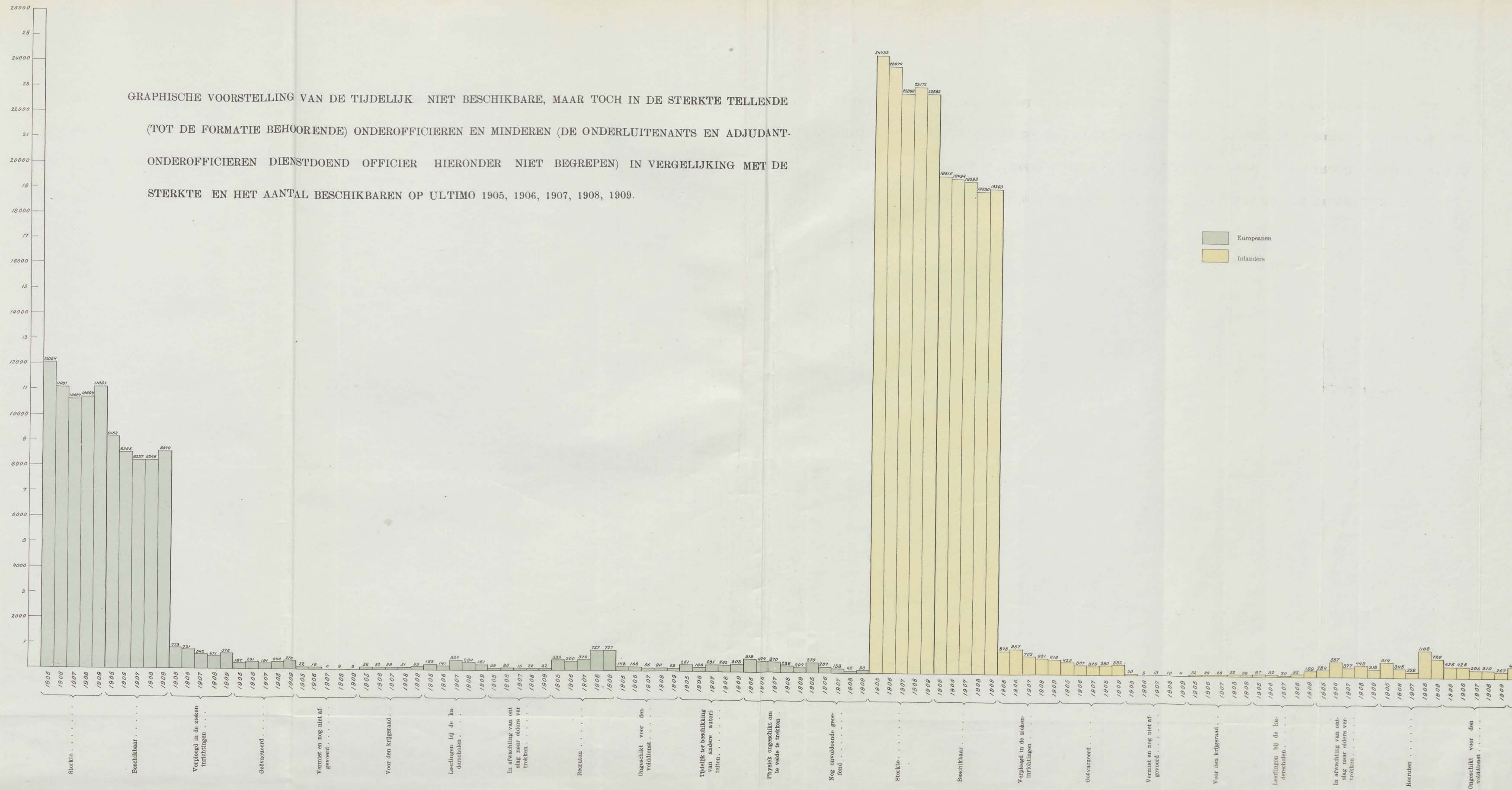
e) Van de onderofficieren en minderen (buiten den adjudant-onderofficier …de tamboers) zijn er 167 met een geweer gewapend.

f) Hieronder 242 geweerdragenden.

g) Dit korps — waarvoor het reglement is opgenomen in Bijbl. Ind. …nos. 5308 en 6072 — is door het hoofd van het Mangkoe Negarasche …in dienst te houden, dat daarbij in alles overleg heeft te plegen met den …of vanwege het legerbestuur aan het legioen als kapitein-instructeur toe…gevoegden officier der infanterie, nevens wien aan het korps, voor leiding en …ening, verder nog zijn toegevoegd 1 luitenant der cavalerie en 5 onder…ficieren van het leger (4 van de infanterie en 1 van de cavalerie). De …anterie en de cavalerie van het legioen worden door hare eigen officieren gecommandeerd. Deze laatsten worden tot en met den rang van kapitien of ritmeester door den pangeran zelf aangesteld met goedkeuring van den resident; de hoofdofficieren worden op voordracht van den pangeran, aan te bieden door tusschenkomst van den resident, door den Gouverneur-Generaal benoemd. Overigens is dit legioen — waarvan de uitgaven ten laste van 's lands kas komen — op militaire wijze gekleed en bewapend. In geval van mobilisatie — bij oorlog of voor toevoeging aan expeditiën — gelden voor het legioen, of voor het gemobiliseerde gedeelte daarvan, de krijgswetten.

h) Ook aan deze (gouvernements-) korpsen, mede op militaire wijze gekleed en bewapend, zijn officieren (3 kapiteins) en eenige onderofficieren uit het leger toegevoegd voor de leiding en oefening. De kapiteins-instructeur staan onder de rechtstreeksche bevelen van den resident, doch zijn voor de leiding en oefening van de barisans verantwoordelijk aan den commandant der 3de militaire afdeeling op Java. De barisans, waarbij slechts Madoereezen ter dienstneming worden toegelaten, worden door hunne eigen officieren gecommandeerd, die worden benoemd en ontslagen door den Gouverneur-Generaal. De onderofficieren en minderen zijn niet gekazerneerd; zij wonen in de kampongs nabij de kampementen. In gewone tijden is aan de barisans opgedragen het bewaken van de landskassen, gevangenissen en gouvernementspakhuizen op hunne standplaatsen en het begeleiden van gevangenen en transporten, terwijl zij overigens bestemd zijn tot handhaving van orde en tucht op Madoera, wanneer de gewone middelen van politie tekort schieten. Om voor militaire doeleinden te worden aangewend, kunnen de barisans geheel of gedeeltelijk worden gemobiliseerd en gelden alsdan ook voor hen de krijgswetten.

i) Hieronder 3 man hospitaalpersoneel.

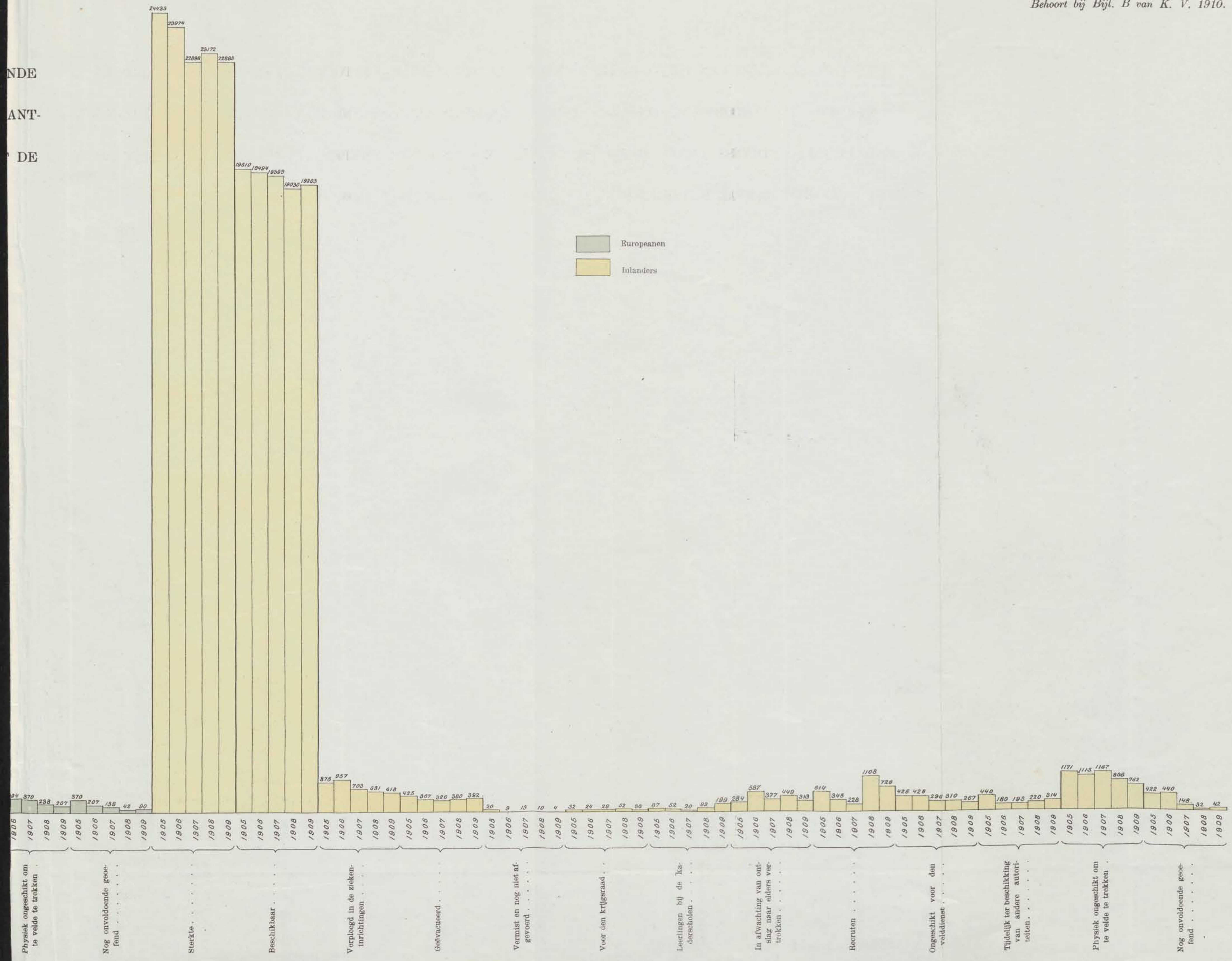
GRAPHISCHE VOORSTELLING VAN DE TIJDELIJK NIET BESCHIKBARE, MAAR TOCH IN DE STERKTE TELLENDE (TOT DE FORMATIE BEHOORENDE) ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN (DE ONDERLUITENANTS EN ADJUDANT-ONDEROFFICIEREN DIENSTDOEND OFFICIER HIERONDER NIET BEGREPEN) IN VERGELIJKING MET DE STERKTE EN HET AANTAL BESCHIKBAREN OP ULTIMO 1905, 1906, 1907, 1908, 1909.
Europeanen
Inlanders
26000
25
24000
23
22000
21
20000
19
18000
17
16000
15
14000
13
12000
11
10000
9
8000
7
6000
5
4000
3
2000
1
1905 1906 1907 1908 1909
Sterkte
12054 11081 10627 10694 11091
Beschikbaar
9152 8565 8237 8248 8570
Verpleegd in de zieken inrichtingen
773 721 642 471 578
Geëvacueerd
187 261 191 240 270
Vermist en nog niet afgevoerd
22 16 6 9 3
Voor den krijgsraad
58 52 59 51 65
Leerlingen bij de kaderscholen
193 141 367 294 181
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken
35 80 15 22 32
Recruten
335 300 376 727 727
Ongeschikt voor den velddienst
148 168 95 90 65
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten
261 166 231 262 303
Physiek ongeschikt om te velde te trekken
519 494 370 238 207
Nog onvoldoende geoefend
370 207 138 42 90
Sterkte
24433 23974 22898 23172 22683
Beschikbaar
19610 19494 19399 19030 19203
Verpleegd in de zieken-inrichtingen
878 957 703 631 618
Geëvacueerd
425 367 326 380 392
Vermist en nog niet afgevoerd
20 9 13 10 4
Voor den krijgsraad
32 24 28 52 36
Leerlingen bij de kaderscholen
87 52 20 92 199
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken
284 587 377 449 313
Recruten
614 345 228 1108 726
Ongeschikt voor den velddienst
425 428 296 310 267

NDE

ANT-

DE

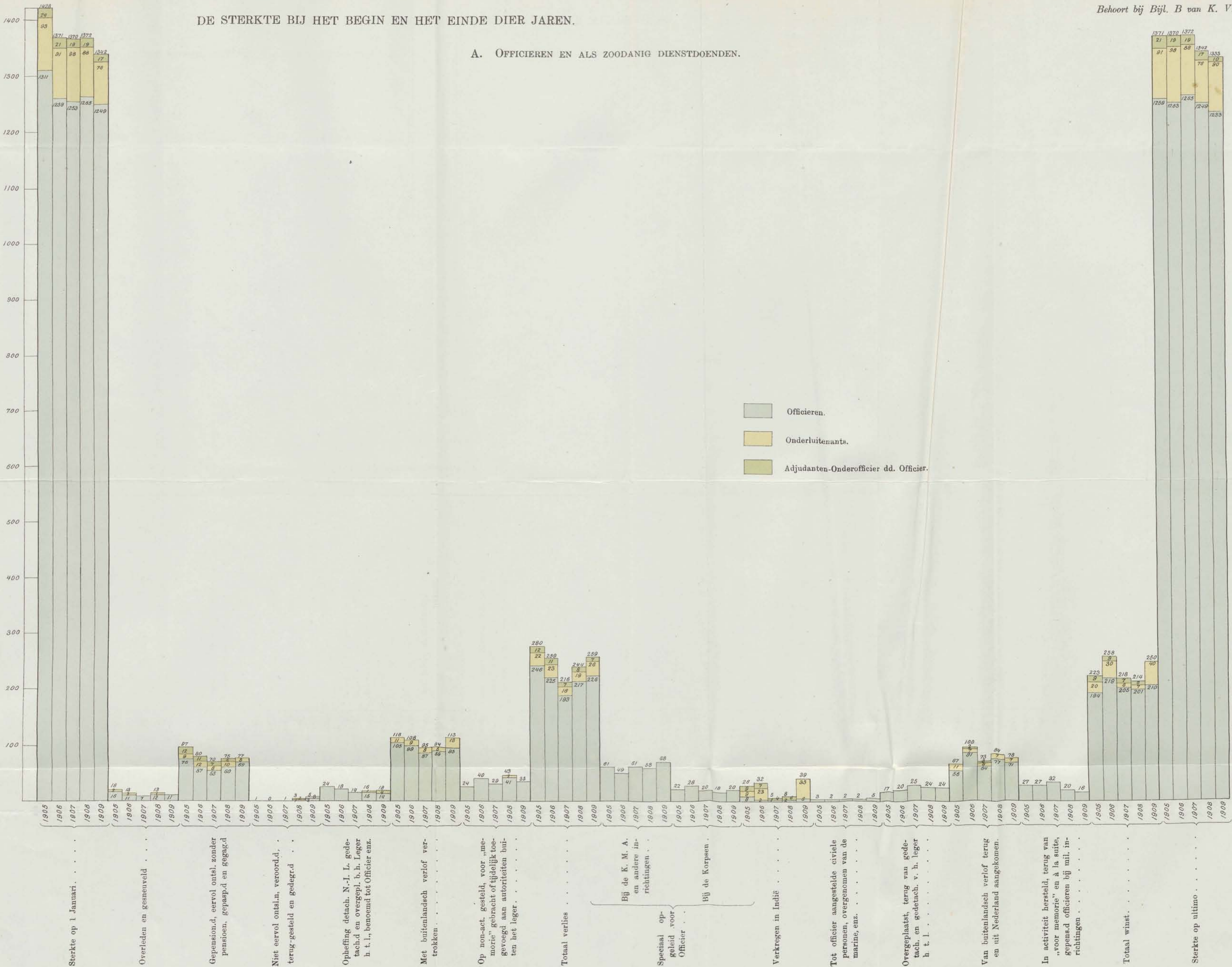
Behoort bij Bijl. B van K. V. 1910.

VERGELIJKEND OVERZICHT VAN DE GEDURENDE 1905 t/m 1909 GELEDEN VERLIEZEN EN VERKREGEN WINSTEN IN VERHOUDING TOT DE STERKTE BIJ HET BEGIN EN HET EINDE DIER JAREN.

Behoort bij Bijl. B van K. V. 1910.

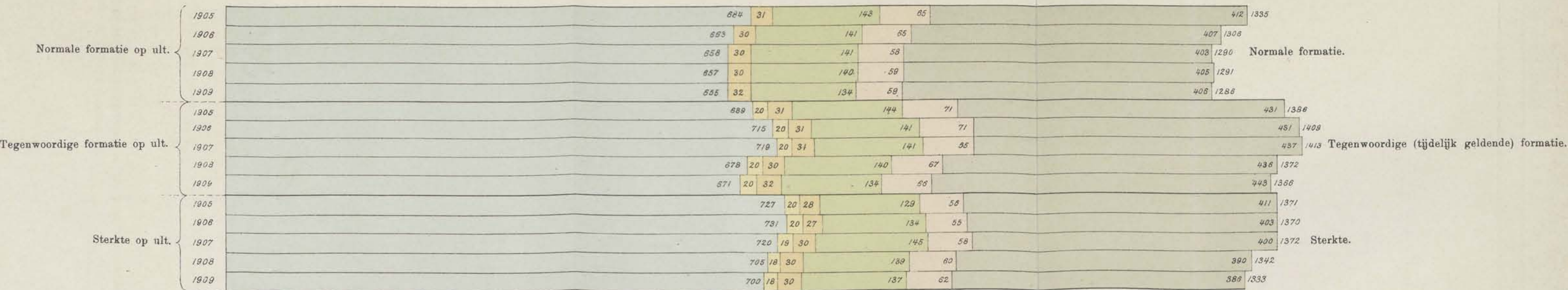
A. OFFICIEREN EN ALS ZOODANIG DIENSTDOENDEN.

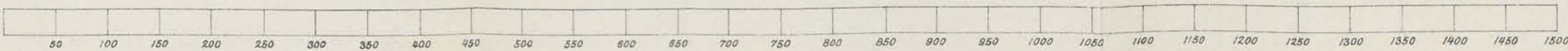

GRAPHISCHE VOORSTELLING VAN DE STERKTE VAN HET LEGER IN NEDERLANSCH-INDIË IN VERGELIJKING MET DE NORMALE EN DE TEGENWOORDIGE FORMATIE.

Behoort bij Bijl. B van K. V. 1910.

A. Officieren en als zoodanig dienstdoenden.

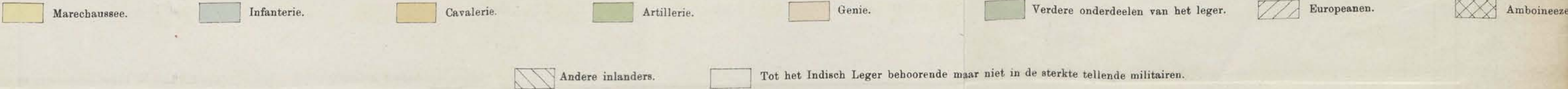

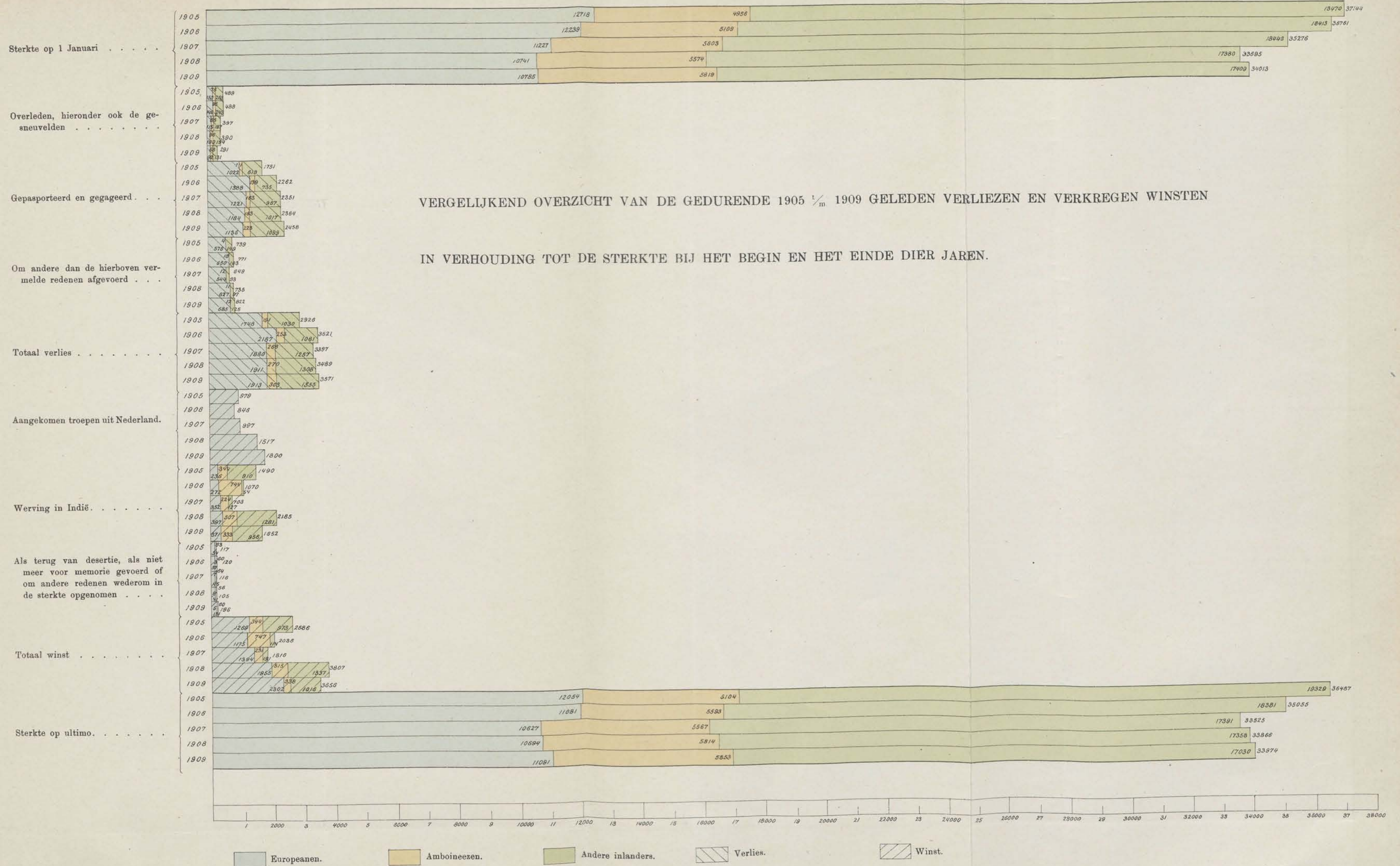

B. Onderofficieren en minderen.

VERGELIJKEND OVERZICHT VAN DE GEDURENDE 1905 t/m 1909 GELEDEN VERLIEZEN EN VERKREGEN WINSTEN
IN VERHOUDING TOT DE STERKTE BIJ HET BEGIN EN HET EINDE DIER JAREN.
Sterkte op 1 Januari
1905 12718 4956 19470 37144
1906 12239 5109 18413 35761
1907 11227 5603 18446 35276
1908 10741 5574 17380 33695
1909 10785 5819 17409 34013
Overleden, hieronder ook de gesneuvelden
Gepasporteerd en gegageerd
Om andere dan de hierboven vermelde redenen afgevoerd
Totaal verlies
Aangekomen troepen uit Nederland
1905 578
1906 846
1907 997
1908 1517
1909 1800
Werving in Indië
Als terug van desertie, als niet meer voor memorie gevoerd of om andere redenen wederom in de sterkte opgenomen
Totaal winst
Sterkte op ultimo
1905 12059 5104 19329 36487
1906 11081 5593 18381 35055
1907 10627 5567 17391 33525
1908 10694 5814 17358 33866
1909 11091 5853 17030 33974
1 2000 3 4000 5 6000 7 8000 9 10000 11 12000 13 14000 15 16000 17 18000 19 20000 21 22000 23 24000 25 26000 27 28000 29 30000 31 32000 33 34000 35 36000 37 38000
Europeanen.
Amboineezen.
Andere inlanders.
Verlies.
Winst.

Bijlage C.

(Zie hoofdstuk E, §§ 2 en 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de Koninklijke Marine in Nederlandsch-Indië, meerendeels over 1909.

1. Algemeen overzicht betreffende de schepen en vaartuigen van de Indische Militaire Marine en van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië.
2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige Koninklijke Marine op ult. 1908 en ult. 1909.
3. Statistiek over 1909 der aanvulling en verliezen onder het tot de Koninklijke Marine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.
4. Exploitatiekosten van de oorlogsschepen en van de maritieme inrichtingen aan den wal, gedurende 1909.
5. Opgaven over het tijdvak 1 April 1909 t/m 31 Maart 1910 betreffende het dokken, enz. door schepen der Koninklijke Marine (en ook door die der gouvernementsmarine): 1°. te Soerabaja (marine-etablissement), te Sabang (gouvernementsdok in particuliere exploitatie) en te Tandjoengpriok (particuliere werf), en 2°. te Singapore en te Yokohama.

C

1. Algemeen overzicht betreffende de schepen en vaartuigen van de Indisch[e] [M]ilitai[re]

NAMEN DER SCHEPEN. 1.	Aantal schroeven. 2.	Samenstelling. [1] 3.	Op stapel gezet. 4.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld. 5.	Grootste lengte in M. [2] 6.	Grootste breedte in M. [3] 7.	Grootste diepgang in dM. [4] 8.	Waterverplaatsing in M³ zeewater (1026 K.G.). 9.	Geschut. Soort. 10.	Geschut. Aantal stukken. 11.	Torpedo-inrichtingen. Buizen. 12.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen. 13.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten. 14.	Grootste proeftochtvaart. [5] 15.	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6] 16.	Grootste vol te houden dienstvaart. [7] 17.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. [7] 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 17. 19.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 18. 20.	Pa[ntser] milli[meters] Gordel. 21.	2[2].
									INDISCHE MIL[IT]A[IRE]												
Flottielje-vaartuigen.																					
Edi	2	S.	1896 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1897. B. 13 Aug. 1897.	53.9	9.44	36.5	820	K. v. 10.5 cM. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 cM. Mr. v. 7.5 cM. A.	2 1 4 2 1 10	—	—	1290	12.9	149	10.75	8	1400 a)	1980 a)	—	—
Siboga	2	S.	1897 Amsterdam (Nederl. Scheepsbouwmaatschappij).	A. 1898. B. 25 Jan. 1899.	53.7	9.44	36	790	K. v. 10.5 cM. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 cM. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 10	—	—	1395	13.83	144	11.4	8.5	1400 a)	2260 a)	—	—
Koetei	2	S.	1897 Amsterdam (Nederl. Scheepsbouwmaatschappij).	A. 1898. B. 5 Nov. 1898.	53.7	9.44	36	790	K. v. 10.5 cM. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 cM. Mr. v. 7.5 cM. A.	2 1 4 2 1 10	—	—	1412	13.51	144	11.25	8	1380 a)	2460 a)	—	—

[1]) S = staal, IJ = ijzer, K = gekoperd, Z = gezinkt, C = composite.

[2]) Lengte van den romp over alles.

[3]) Breedte van den romp op het grootspant over de buitenhuid zonder uitbouwsels.

[4]) Grootste diepgang bij normale toelading, stoomketels op peil.

[5]) Met schepen 4 uren, met torpedobooten 2 uren volgehouden (met de nà 1900 gebouwde torpedobooten 3 uren).

[6]) Waar in kolom 16 tweeërlei getallen zijn opgegeven, heeft men te denken aan eene normale en aan eene maximale brandstofberging.

[7]) Indien de kolommen 17, 18, 19 en 20 niet zijn ingevuld beteekent dit, dat

Militaire Marine en van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië.

Pantser in millimeters. [1] Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1909:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1908 Europeanen.	Inlanders.	31 Dec. 1909 Europeanen.	Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1909 tot en met 31 Maart 1910. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
AIRE MARINE.											
—	—	—	—	in dienst.	56	42	48	52	50	43	Vertoefde 1 April 1909 in de bocht van Singkawang (westkust van Borneo) tot het houden van schietoefeningen, bracht, na afloop daarvan, een bezoek aan de Zuid-Natoena- en Anambas-eilanden (Riouw), was van 5 tot 8 April te Riouw en vertrok vervolgens naar Soerabaja, waar het schip 12 April aan het marine-etablissement in herstelling is opgenomen. Op 7 Juni stoomde de bodem via Straat Laoet en Menado naar Ternate, waar het schip van 12 tot 15 Juni bleef om vervolgens naar de noordkust van Nieuw-Guinea te vertrekken, waar het verschillende rivieren en baaien onderzocht, in verband met de exploratie-plannen. Nadat de *Edi* van 16 tot 24 Juli te Ambon vertoefd had, keerde het schip via Ternate naar Noord-Nieuw-Guinea terug, ten einde wederom verschillende kustgedeelten en eilanden te bezoeken en tevens hulp te verleenen bij het debarkeeren van het exploratie-detachement aan de Humboldt-baai. Op 22 October vertrok de *Edi* via Ambon naar Ternate, waar het schip schietoefeningen hield en waar de kolenvoorraad werd aangevuld, waarna de bodem 15 November weder naar de noordkust van Nieuw-Guinea stoomde, tot het doen van verkenningen en het maken van schetskaartjes van verschillende baaien en riviermondingen. Na op 13 December in dit gebied te zijn afgelost door de *Koetei*, vertrok de *Edi* naar Soerabaja, ten einde aan het marine-etablissement eenige voorzieningen te ondergaan.
—	—	—	—	in dienst.	56	42	51	45	51	41	Was 1 April 1909 ter reede Koepang (Timor), maakte van 6 tot 9 April eene reis naar Alor en stoomde 15 April via Ende, Ampenan en Boeleleng naar Soerabaja, om vervolgens op 28 April naar de westkust van Borneo te vertrekken, ten einde met den adjunct-adviseur voor de buitenbezittingen een tocht naar de Djelai-rivier te maken, na beëindiging waarvan het schip via Pontianak en Tandjoengpriok naar Soerabaja stoomde en aldaar in herstelling werd opgenomen. Op 3 Augustus vertrok de *Siboga* weder naar Ampenan tot het houden van schietoefeningen, na afloop waarvan het schip 11 Augustus via Boeleleng, Probolinggo en Soerabaja naar Tandjoengpriok stoomde, van waar het naar Sumatra's Westkust vertrok, ten einde de wateren aldaar te bekruisen. Via Telokbetong (in de omgeving waarvan in de Lampong-baai schietoefeningen werden gehouden) keerde de bodem 14 December naar Soerabaja terug, tot het ondergaan van eene ketelreparatie, welke 8 Januari 1910 gereed kwam. Den 17den d. a. v. vertrok de *Siboga*, met de tot kolenhulk ingerichte *Bromo* op sleeptouw, via Poeloe Laoet — waar laatstgenoemd vaartuig met 800 ton kolen werd beladen — naar Makasser, waar de *Bromo* ter verder vervoer naar Merauke aan de *Holland* werd overgegeven. Op 30 Januari keerde de *Siboga* te Soerabaja terug en bleef daar gedurende Februari, terwijl de equipage tijdelijk overging op de *Assahan* ten einde met dien bodem proefnemingen met onderzeesche mijnen te houden, na afloop waarvan de bodem 8 Maart naar Tandjoengpriok stoomde tot het houden van schietoefeningen in de omliggende vaarwaters. De *Siboga* zal eerlang tot mijnenlegger worden verbouwd.
—	—	—	—	in dienst.	56	42	50	51	53	43	Vertoefde van 1 April tot einde Augustus 1909 in de wateren van Celebes en maakte verschillende tochten ter west-, zuid- en oostkust, met Makasser als uitgangspunt; alleen van 2 tot 13 Juni was het schip te Soerabaja, ten einde aldaar eenige herstellingen te ondergaan. Op 28 Augustus keerde de bodem naar Soerabaja terug, bleef daar tot 4 September en maakte vervolgens een tocht naar het ter zuidwestkust van Soembawa gestrande gouvernements stoomschip *Snip*. Vervolgens werd het schip aangewezen voor de bekruising der wateren van de Kleine Soenda-eilanden, tot welk doel het 22 September via Boeleleng naar de baai van Taliwang vertrok. Op 4 October keerde de bodem via Boeleleng te Soerabaja terug, waarna de *Koetei* 16 October

het schip herstellingen aan de ketels ondergaat of ondergaan heeft, zoodat vorige opgaven geen vertrouwen meer verdienen.

a) Uitkomsten verkregen met Ombilin-kolen.

b) Uitkomsten verkregen met Cardiff-kolen.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in dM. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart. [7]	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 17.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 18.	Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Mataram . . .	2	S.	1895 Amsterdam (HUYGENS & VAN GELDER).	A. 1896. B 31 Maart 1897.	53.9	9.44	36.5	809.52	K. v. 10,5 cM. A. „ „ 7,5 „ „ „ „ 3,7 „ K. rev. v. 3,7 cM. Mr. v. 7,5 cM. A.	2 1 4 2 1 10	—	—	1345	12.95	154	10.5	8	1168 *a*)	1702 *a*)	—
Serdang . . .	2	S.	1896 Vlissingen (Kon. Maatschappij „De Schelde").	A. 1897. B. 7 Dec. 1897.	53.9	9.44	36.5	820	K. v. 10,5 cM. A. „ „ 7,5 „ „ „ „ 3,7 „ K. rev. v. 3,7 cM. Mr. v. 7,5 cM. A.	2 1 4 2 1 10	—	—	1290	12.9	149	11	8	1320 *a*)	1939 *a*)	—
Assahan . . .	2	S.	1899 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. 1900. B. 10 Jan. 1901.	53.7	9.44	36	800	K. v. 10,5 cM. A. „ „ 7,5 „ „ „ „ 3,7 „ K. rev. v. 3,7 cM. Mr. v. 7,5 cM. A.	2 1 4 2 1 10	—	—	1353	13.95	134	11	8	1294 *a*)	2240 *a*)	—

Pantser in millimeters. [1]: Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1909:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging): Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1908: Europeanen.	Inlanders.	31 Dec. 1909: Europeanen.	Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1909 tot en met 31 Maart 1910. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
											naar Straat Laoet stoomde tot het instellen van een onderzoek naar een aldaar gerapporteerd rif; via Makasser keerde het schip 30 October naar Soerabaja terug, waar het in timmering werd opgenomen, na afloop waarvan de bodem 4 December Soerabaja weder verliet, ten einde het stoomscheepje *Istandania* (sedert herdoopt in *Grensjager*), bestemd voor het exploratie-detachement van Noord-Nieuw-Guinea, naar de Humboldt-baai te brengen. Vervolgens bracht de *Koetei*, eerst met de *Pionier* en later met de *Pelikaan* en de *van Noort*, het exploratie-detachement van Manokoeari naar de Mamberamo over. Op 27 Januari 1910 keerde het schip te Ternate terug en den 30sten d. a. v. stoomde het naar Gorontalo om vervolgens weder naar Ternate te vertrekken, waar het tot 11 Februari bleef. Nadat de dienst ter noordkust van Nieuw-Guinea aan de *Edi* was overgedragen, bleef de *Koetei* sedert te Fakfak ter beschikking van het exploratie-detachement.
—	—	—	—	in herstelling.	—	—	51	45	—	—	Gedurende April en Mei 1909 vertoefde het schip in hoofdzaak te Soerabaja, in verband met de werkzaamheden van den commandant bij het gereedmaken van de *Assahan* tot mijnenlegger. In de tweede helft van Mei maakte de *Mataram* nog eenige kleine tochten in Straat Madoera en aangrenzende vaarwaters, waarna het schip 1 Juni buiten dienst is gesteld, tot het ondergaan van herstellingen.
—	—	—	—	in dienst.	56	42	—	—	27	88	Vertrok 9 Juni 1909 van Soerabaja naar Bandjermasin, in verband met de gerapporteerde aanwezigheid van zeeroovers ter oostkust van Borneo in de nabijheid van de Britsche grens; in het einde van Juni bracht de *Serdang* een bezoek aan de Britsche nederzetting aan de St. Lucia-baai, waar men vernam dat de roovers door een Amerikaansch oorlogsschip verdelgd waren. Op 13 Augustus vertrok het schip naar Tandjoengpriok, waar het van 16 Augustus tot 13 September bleef, tot het ondergaan van eenige herstellingen, na afloop waarvan de *Serdang* naar Soerabaja vertrok, waar het Europeesche mindere personeel door inlandsch personeel vervangen werd, ten einde na te gaan tot welken graad van geoefendheid en bruikbaarheid de inlandsche matroos is te brengen. Met het oog op de practische vorming, werd het oostelijk gedeelte van de Java-zee, met de havenplaatsen Probolinggo, Ampenan, Makasser en Bandjermasin, als oefenterrein voor het schip aangewezen. Van 24 September tot 21 October was de bodem te Probolinggo, van waar de *Serdang* via Soerabaja — waar de kolenvoorraad werd aangevuld —, Ampenan en Makasser naar Ambon stoomde ten einde het defecte politie- en communicatie-vaartuig *Bensbach* van daar naar Soerabaja te sleepen. Op 1 November vertrok het schip, met genoemd vaartuig op sleeptouw, weder van Ambon en stoomde via Makasser naar Tandjoengpriok, waar het de *Bensbach* op 12 November afleverde. Den 15den d.a.v. vertrok de *Serdang* naar Sambo (Riouw), ten einde het aldaar liggende, te Singapore voor het Nederlandsch-Indische Gouvernement aangekochte stoomscheepje *Istandania* (sedert herdoopt in *Grensjager*) op sleeptouw mede te nemen naar Soerabaja, waar dit vaartuigje 24 November afgeleverd werd. Nadat de oefeningen met het inlandsch personeel nog eenigen tijd waren voortgezet, maakte het schip in Januari 1910 een tocht naar Bandjermasin, van waar het weder te Soerabaja terugkeerde, om vervolgens in Februari de oefeningen in de omgeving van Probolinggo te hervatten. Op 9 Maart vertrok de *Serdang* naar Makasser en den 17den d.a.v. naar Atapoepoe (Timor), van waar de bodem met het beschadigde stoomschip der opiumregie naar Soerabaja terugkeerde. Sedert 27 Maart vertoeft het schip weder te Makasser.
—	—	—	—	in dienst.	—	—	—	—	—	—	De inrichting van de *Assahan* tot mijnenlegger kwam gereed, waarna het schip bij den torpedodienst is ingedeeld. Gedurende het verslagjaar nam de bodem geregeld proeven met het lanceeren van mijnen, terwijl de *Assahan* tevens gebruikt werd als doel bij de aanvalsoefeningen van de torpedobooten. Van 8 tot 12 November 1909 maakte het schip, met de *Hydra*, een tocht naar Straat Bali.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in dM. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof-(steenkolen-)bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart. [7]	Vaart, bij voordeelig brandstofverbruik. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 17.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 18.	Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Torpedobooten.																				
Cerberus . . .	1	S.	1887 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1888. B. 6 Febr. 1889.	38,22	3.96	14,2	83,91	K. v. 3,7 cM.	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Hydra	1	S.	1899 Londen (Yarrow).	A. 1900. B. 17 Nov. 1900.	39,62	4,11	20,6	103	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1204	24.26	20,5	17,5	8	390 *b*)	1500 *b*)	—
Scylla	1	S.	1899 Londen (Yarrow).	A. 1900. B. 17 Nov. 1900.	39,62	4,11	20,6	103	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1201	24,30	20,5	17,5	8	390 *b*)	1500 *b*)	—
Minotaurus . .	1	S.	1901 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1902. B. 31 Oct. 1903.	39,62	4,11	20,6	103	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1281	24,36	20,5	17,3	8,5	420 *b*)	1460 *b*)	—
Python	1	S.	1901 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1902. B. 31 Oct. 1903.	39,62	4,11	20,6	103	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1269	24,96	20,5	17,3	8,5	420 *b*)	1460 *b*)	—
Sphinx	1	S.	1902 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1903. B. 31 Oct. 1903.	39,62	4,11	20,6	103	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1442	24,38	20,5	17,3	8,5	420 *b*)	1460 *b*)	—
Draak	1	S.	1905 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1906. B. 9 Nov. 1907.	39,69	4,13	20,6	103	K. v. 3,7 cM.	2	1	1	1558	23,28	20,5	17,8	8,7	450 *b*)	1600 *b*)	—
Krokodil . . .	1	S.	1905 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1906. B. 9 Nov. 1907.	39,69	4,13	20,6	103	K. v. 3,7 cM.	2	1	1	1576	23,78	20,5	17,8	8,7	450 *b*)	1600 *b*)	—
Zeeslang . . .	1	S.	1906 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1907. B. 9 Nov. 1907.	39,69	4,13	20,6	103	K. v. 3,7 cM.	2	1	1	1563	24,04	20,5	17,8	8,7	450 *b*)	1600 *b*)	—
Opnemings-vaartuigen.																				
Van Doorn . .	1	C. K.	1899 Rotterdam (Maatschappij „de Maas").	A. 1901. B. 15 Dec. 1901.	54	8.30	31.8	700	—	—	—	—	369	9.02	108	7.75	7	2450 *a*)	3500 *a*)	—
Van Gogh. . .	1	C. K.	1897 Rotterdam (P. Smit Jr.).	A. 1898. B. 4 Juli 1899.	54	8.30	31.8	700	—	—	—	—	386	10.1	100	8	6.25	2700 *a*)	3600 *a*)	—
Borneo	1	C. K.	1892 Glasgow (Clydebank J. & E. Thomson).	A. 1892. B. 6 Febr. 1894.	53.86	9.45	40.5	800	—	—	—	—	1040	13.23	155	—	—	—	—	—

(Kolom 18.)	Pantser in millimeters. [1] Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1909:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1908 Europeanen.	31 Dec. 1908 Inlanders.	31 Dec. 1909 Europeanen.	31 Dec. 1909 Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1909 tot en met 31 Maart 1910. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
0.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
—	—	—	—	—	in dienst.							
0 b)	—	—	—	—	in dienst.							
0 b)	—	—	—	—	in dienst.							
0 b)	—	—	—	—	in dienst.							
0 b)	—	—	—	—	in dienst.	108	67	112	89	117	128	Waren gestationneerd te Soerabaja. Tot het houden van oefeningen in de vaarwaters nabij Soerabaja waren steeds 3 torpedobooten in dienst, terwijl een vierde boot geheel met inlandsch personeel werd bemand ten einde na te gaan tot welken graad van geoefendheid en bruikbaarheid de inlandsche matroos is te brengen, welk onderzoek — waaromtrent gunstige rapporten inkwamen — later is voortgezet op de *Serdang*. Voorts werd het personeel van den torpedodienst, aan boord van het tot mijnenlegger ingerichte flottielje-vaartuig *Assahan*, geoefend in de behandeling van de onderzeesche mijnen. Tochten werden ondernomen door de *Krokodil*, de *Draak* en de *Zeeslang* naar de baai van Boenda, Kalianget, de Banjoewedan-baai, Probolinggo, Panaroekan, Gili Woetak en den Kangean-archipel; door de *Scylla* naar Gili Ijang (Madoera); door de *Krokodil* en de *Zeeslang* naar Bawean, de Duizend-eilanden, Tandjoengpriok, Semarang en Ampenan; door de *Minotaurus* en de *Python* naar Ampenan, den Kangean-archipel en Gili Woetak; door de *Hydra* naar Straat Bali en door de *Python* en de *Sphinx* naar Gili Woetak.
0 b)	—	—	—	—	in dienst.							
0 b)	—	—	—	—	in dienst.							
0 b)	—	—	—	—	in dienst.							
0 b)	—	—	—	—	in dienst.							
0 a)	—	—	—	—	in dienst.	26	57	25	75	26	71	Deed gedurende het verslagjaar opnemingen in de wateren van Soemba, Adoenara en Lomblem (Timor en onderhoorigheden); van 29 Juli tot 7 October 1909 was het schip, tot het ondergaan van herstellingen, te Soerabaja.
0 a)	—	—	—	—	in dienst.	26	57	24	60	24	58	Zette de opneming van Sumatra's westkust voort; van 12 tot 23 September 1909 vertoefde het schip te Sabang, tot het ondergaan van kleine herstellingen en om gedokt te worden.
—	—	—	—	—	in dienst.	26	57	23	57	23	59	Zette gedurende April 1909 de opneming van de oostkust van Celebes voort en maakte in Mei d.a.v. een aanvang met de opneming van de Aroe-eilanden. Op 19 Januari 1910 keerde het schip te Soerabaja terug, tot het ondergaan van herstellingen, na beëindiging waarvan de bodem begin Maart 1910 de reeden van Banjoewangi (Besoeki) en Mening (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) opnam en vervolgens naar de bocht van Kaimana (zuidkust van Nieuw-Guinea) vertrok.

NAMEN DER SCHEPEN	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in dM. [4]	Waterverplaatsing in M³ zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart. [7]	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [5] Bij de vaart van kolom 17.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [5] Bij de vaart van kolom 18.	Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Lombok . . .	1	S. Z.	1890 Amsterdam (Huygens en van Gelder).	A. 1891. B. 21 Mei 1892.	52,45	8,30	33,5	600	—	—	—	—	990	12,2	115	—	—	—	—	—
Wachtschip.																				
Koning der Nederlanden.	—	Y.	1871 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1874. B. 15 Juni 1876.	85,3	15,2	—	—	K. v. 12 cM. K. A. No. 1. " " 12 " " " " 3. " " 7,5 " A. " " 3,7 "	3 1 1 2 7 14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oud-Wachtschip.																				
Bromo	—	Y. Z.	1873 Amsterdam (Koninklijke fabriek voor stoom-en andere werktuigen).	A. 1874. B. 3 Sept. 1875.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Prins Hendrik der Nederlanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Makasser . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nienhuys . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Pantser in millimeters. [1] Gordel.	Pantser in millimeters. [1] Toren of barbette.	Pantser in millimeters. [1] Comm. toren.	Pantser in millimeters. [1] Dek.	Bevond zich op 31 December 1909:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1908 Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte ... 31 Dec. 1908 Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte ... 31 Dec. 1909 Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte ... 31 Dec. 1909 Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1909 tot en met 31 Maart 1910. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
—	—	—	—	in dienst.	26	57	27	56	26	57	Was in April 1909 bezig met de opneming van de mondingen der Toelangbawang- en Mesoedji-rivieren (Lampongsche districten). In Mei d.a.v. werd de opneming van de zuidkust van Borneo voortgezet, na beëindiging waarvan (7 Juni) de reede van Tandjoengpandan en de Klabat-baai werden opgenomen. Van 24 Augustus tot 6 September onderging het schip te Tandjoengpriok eenige voorzieningen, na afloop waarvan het de opneming van de oostkust van Banka onder handen nam, terwijl een detachement van den bodem met het politie- en communicatie-vaartuig *Robbert* de Djambi-rivier opnam. Van 22 Februari tot 22 Maart 1910 was het schip weder te Tandjoengpriok om gedokt te worden.
—	—	—	—	in dienst.	137	43	173	113	267	169	In dienst als wachtschip te Soerabaja.
—	—	—	—	in dienst.	—	—	—	—	—	—	In dienst als kolendepot te Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea).
—	—	—	—	buiten dienst.	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	idem.	—	—	—	—	—	—	Verankerd benoorden de reede van Soerabaja.
—	—	—	—	idem.	—	—	—	—	—	—	

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in dM. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart. [7]	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 17.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 18.	Pa[illegible] milli[illegible] Gordel.	Toren of barbe[illegible]
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	[illegible]1.	2[illegible]

NEDERLANDSCH ESKADE[illegible]N O[illegible]

Pantserschepen.																					
Koningin-Regentes.	2	S.	1898 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1900. B. 29 Dec. 1907.	96,6	15,2	58,1	5084	K. v. 24 cM. No. 1. „ „ 15 „ „ 4. „ „ 7.5 „ „ 3. „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 „ A.	2 4 8 2 4 2 22	1	2	7290	16,91	827	14,5	9,3	1600 *b)*	4100 *b)*	[illegible]50 [illegible]00 S.	2[illegible] S[illegible]
Tromp	2	S.	1903 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1904. B. 24 Dec. 1906.	100,8	15,2	57	5295	K. v. 24 cM. No. 2. „ „ 15 „ „ 5. „ „ 7,5 „ „ 3. „ „ 7,5 „ A. „ „ 3,7 „ Mr. v. 7,5 „ A.	2 4 8 2 4 2 22	1	2	6405	16.66	650 712	14,5	9.2	1600 *b)*	4100 *b)*	[illegible]50 [illegible]00 S.	2[illegible] S[illegible]
Hertog Hendrik	2	S.	1900 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1902. B. 7 Jan. 1910.	96,6	15,2	57	4950	K. v. 24 cM. No. 1. „ „ 15 „ „ 4. „ „ 7,5 „ „ 3. „ „ 7,5 „ A. „ „ 3,7 „ Mr. v. 7,5 „ A.	2 4 8 2 4 2 22	1	2	6282	16,53	825	12	9,5	3090 *b)*	4100 *b)*	[illegible]50 [illegible]00 S.	2[illegible] S[illegible]
De Ruyter. . . .	2	S.	1899 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fyenoord").	A. 1901. B. 6 Juli. 1909.	96,6	15,2	58.1	5084	K. v. 24 cM. No. 1. „ „ 15 „ „ 4. „ „ 7,5 „ „ 3. „ „ 7,5 „ A. „ „ 3,7 „ Mr. v. 7,5 „ A.	2 4 8 2 4 2 22	1	2	6377	16,55	841	13,7	9,2	3188 *b)*	4700 *b)*	[illegible]50 [illegible]00 S.	2[illegible] S[illegible]
Pantserdek-schepen.																					
Koningin Wilhelmina der Nederlanden . . .	2	S.	1891 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1892. B. 29 Jan. 1906.	99,8	14,9	60,8	4600	K. v. 28 cM. No. 2. „ „ 21 „ „ 2. „ „ 17 „ „ 2. „ „ 7,5 „ „ 1. „ „ 7,5 „ A. „ „ 7,5 „ „ rev. v. 3,7 cM. Mr. v. 7.5 cM. A.	1 1 2 4 2 6 4 2 22	2	2	4600	15,83	470	11,5	7,5	2000 *a)*	3435 *a)*	—	2[illegible] ([illegible]

...EN OOST-INDIË.

Kolom 18. (fragment)	Pantser in millimeters. [1]) Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1909:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1908 Europeanen.	31 Dec. 1908 Inlanders.	31 Dec. 1909 Europeanen.	31 Dec. 1909 Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1909 tot en met 31 Maart 1910. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
0.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
b)	50 00 S.	250 S.	250 S.	50 S.	in dienst.	303	71	286	72	260	70	Was 1 April 1909 in herstelling aan het marine-etablissement te Soerabaja, na afloop waarvan het schip 28 Mei naar Singapore vertrok om aldaar gedokt te worden. Gedurende Juni en Juli was de bodem ter reede Ampenan, tot het houden van schiet- en andere oefeningen. Op 30 Juli keerde de bodem te Soerabaja terug om te worden gereed gemaakt voor eene reis naar de Oost-Aziatische wateren, in divisieverband met de *De Ruyter* en de *Tromp*. De divisie vertrok 10 Augustus van Soerabaja, waarna ze achtereenvolgens van 17 tot 25 Augustus te Manilla, van 29 Augustus tot 2 September te Hongkong, van 3 tot 8 September te Amoy, van 11 tot 28 September te Shanghai, van 1 tot 9 October te Chinwangtao, van 16 October tot 4 November te Yokohama en van 12 tot 20 November weder te Hongkong vertoefde. De *Koningin-Regentes* kwam 27 November te Tandjoengpriok aan en zette vervolgens hare oefeningen in de Java-zee voort, onderbroken door een tocht naar Tandjoengpriok, ten einde aanwezig te zijn bij de aankomst van den nieuw benoemden Gouverneur-Generaal. In Maart 1910 is het schip aangewezen voor de bekruising der wateren van Sumatra.
b)	50 00 S.	200 S.	200 S.	50 S.	in dienst.	303	71	285	88	296	70	Vertrok 1 April 1909 van Tandjoengpriok naar Singapore, ten einde aldaar gedokt te worden, en keerde daarop naar eerstgenoemde haven terug, waar het schip, in verband met de verwisseling van eskadercommandant, tot begin Mei bleef. Na een verblijf (van 8 tot 17 Mei) te Soerabaja, stoomde de bodem naar Ampenan tot het houden van schiet- en andere oefeningen, na afloop waarvan het schip 16 Juli naar Soerabaja terugkeerde, ten einde aldaar voor de reis naar de Oost-Aziatische wateren te worden gereedgemaakt. Gedurende December was de *Tromp* aan het marine-etablissement en op 7 Januari 1910 aanvaardde het schip de terugreis naar Nederland.
b)	50 00 S.	250 S.	250 S.	50 S.	in dienst.	—	—	—	—	—	—	Kwam 7 Januari 1910 uit Nederland te Tandjoengpriok aan en werd vervolgens naar de wateren van Celebes gedirigeerd, tot het houden van schietoefeningen.
b)	50 00 S.	250 S.	250 S.	50 S.	in dienst.	303	71	—	—	260	69	Kwam 6 Juli 1909 uit West-Indië te Sabang aan ter vervanging van het op 1 October 1908 naar Nederland teruggekeerde pantserschip *Hertog Hendrik*. Na een kort verblijf te Tandjoengpriok, werd ook dit schip te Soerabaja gereedgemaakt voor de reis naar de Oost-Aziatische wateren, nadat op 27 Juli de commandant van het Nederlandsch eskader aan boord van dezen bodem zijn standaard had doen hijschen. Na afloop van de reis (27 November) hield de *De Ruyter* in de Java-zee oefeningen en was tegenwoordig bij de aankomst van den nieuw benoemden Gouverneur-Generaal te Tandjoengpriok. Sedert Februari 1910 is het schip aan het marine-etablissement te Soerabaja in herstelling.
a)	—	280 C.	280 C.	75 S.	in dienst.	—	—	257	104	—	—	Vertoefde 1 April 1909 te Tandjoengpriok, werd 13 April naar de westkust van Atjeh gezonden om te trachten het nabij Boebon (Meulaboh) gestrande gouvernements stoomschip *Fazant* af te brengen, hetgeen niet gelukte, waarna de bodem via Sabang naar Tandjoengpriok terugkeerde. Gedurende de volgende maanden zette de bodem de in Februari 1909 aangevangen schietoefeningen voort, aanvankelijk in de Java-zee, daarna ter reede Ampenan en in de wateren der Kleine Soenda-eilanden. Van 16 tot 26 Augustus vertoefde het schip te Tandjoengpriok, ten einde tegenwoordig te zijn bij het bezoek van een Duitsch en eenige

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in dM. [4]	Waterverplaatsing in M^3 zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M^3. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart. [7]	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 17.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 18.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Noordbrabant. .	2	S.	1897 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1899. B. 22 Jan. 1908.	94,7	14,82	54	4033	K. v. 15 cM. N°. 3. „ „ 12 „ „ 2. „ „ 7,5 „ „ 2. „ „ 7,5 „ A. „ „ 3,7 „ Mr. „ 7,5 „ A.	2 6 4 2 4 2 20	1	1	10067	20,08	450 950	16	9,7	2100 b)	4500
Holland. . . .	2	S.	1895 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1896. B. 27 Dec. 1909.	93.3	14,81	54	3900	K. v. 15 cM. N°. 2. „ „ 12 „ „ 1. „ „ 7,5 „ „ 1. „ „ 3,7 „ „ „ 7,5 „ A. Mr. „ 7,5 „ „	2 6 4 4 1 1 18	2	—	10548	19,62	1000	—	9,7	—	4500

Militaire Marine en van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië.

Pantser in millimeters. [1] Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1909:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1908 Europeanen.	31 Dec. 1908 Inlanders.	31 Dec. 1909 Europeanen.	31 Dec. 1909 Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1909 tot en met 31 Maart 1910. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
											Engelsche oorlogsschepen. Daarna keerde de bodem naar de wateren der Kleine Soenda-eilanden terug en trachtte op 8 September hulp te brengen aan het ter zuidwestkust van Soembawa gestrande gouvernementsstoomschip *Snip*, doch te vergeefs. Gedurende September en de eerste helft van October zette het schip de oefeningen in de Java-zee en in Straat Madoera voort, waarna de bodem aan het marine-etablissement te Soerabaja gereed gemaakt werd voor de thuisreis naar Nederland. Op 29 November stoomde het schip via Cheribon en Tandjoengpriok naar Sabang, waar het tegenwoordig was bij de aankomst van den nieuw benoemden Gouverneur-Generaal. Nadat nabij de Rigaihbaai (Atjeh) nog eenige beproevingen van torpedo's hadden plaats gehad en het schip van 16 tot 18 December ter reede Oelee Lheue (Atjeh) vertoefd had, aanvaardde het 29 December de terugreis naar Nederland.
—	—	100 S.	50 S.	in dienst.	282	104	266	126	292	10	Vertoefde 1 April 1909 in de Zuid-Molukken, zette vervolgens de oefeningen in de wateren der Kleine Soenda-eilanden en ter reede Ampenan voort en vertrok 20 Mei naar Soerabaja, ten einde eenige herstellingen te ondergaan, na beëindiging waarvan de bodem van 10 tot 16 Augustus in de Java-zee stoomproeven hield. Op 28 Augustus ondernam het schip eene reis naar San Francisco, waarbij het achtereenvolgens van 1 tot 4 September te Talisei, van 12 tot 18 September te Jaluit, van 27 September tot 2 October te Honoloeloe, van 12 tot 30 October te San Francisco, van 9 tot 13 November wederom te Honoloeloe, van 1 tot 7 December te Yokohama en van 14 tot 17 December te Manilla vertoefde. Na op 22 December te Soerabaja te zijn teruggekeerd en aldaar eenige herstellingen te hebben ondergaan, vertrok de bodem naar de Java-zee, ten einde in de nabijheid van Cheribon schietoefeningen te houden.
—	—	100 S.	50 S.	in dienst.	282	104	—	—	282	106	Kwam 27 December 1909 uit Nederland te Sabang aan en vertrok 2 Januari 1910 via Tandjoengpriok en Cheribon naar Soerabaja, waar de bodem eenige voorzieningen onderging. Op 24 Januari stoomde het schip naar Makasser, van waar het den 28sten d. a. v., met de *Bromo* op sleeptouw, naar Dobo (Amboina) vertrok. Sedert 3 Februari kruist de *Holland* in de wateren beoosten Straat Sape (Celebes) en in de Molukken.

RECAPITULATIE.

	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Indische militaire marine. . .	573	506	584	643	664	757
Nederlandsch eskader in Oost-Indië.	1 473	421	1 094	390	1 390	325
Totaal ingeschreven in de rol der schepen. .	2 046	927	1 678	1 033	2 054	1 082
Personeel aan wal (in functiën, waarop bij de „bepaalde sterkte" niet was gerekend).	19	1	19	1	19	1
Opgenomen in de rol van het departement der marine, behalve voornoemde 20, die den staf vormen	—	—	37	4	25	4
Reizende	—	—	—	—	1	8
Totaal-generaal. . . .	2 065	928	1 734	1 038	2 099	1 095

2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige Koninklijke marine bij het einde van elk der jaren 1908 en 1909.

OMSCHRIJVING.		Personeel der Indische militaire marine en van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië, behalve dat van den stoomvaartdienst en het korps mariniers.			Stoomvaartdienst.			Mariniers.		TOTALEN.			
		Officieren.	Onderofficieren en minderen.		Officieren-machinist.	Onderofficieren en minderen.		Officieren.	Onderofficieren en minderen (Europeanen).	Officieren.	Onderofficieren en minderen.		
			Europeanen.	Inlanders.		Europeanen.	Inlanders.				Europeanen.	Inlanders.	Te zamen.
Ult. 1908.	Bepaalde sterkte . .	167	976	417	17	316	410	5	276	189	1568	827	2395
	Aanwezige sterkte .	169	884	523	19	337	515	6	319	194	1540	1038	2578
Ult. 1909.	Bepaalde sterkte *a*) .	201	1259	510	21	428	534	8	354	230	2041	1044	3085
	Aanwezige sterkte *b*)	*c*) 198	*d*) 1117	*d*) 579	24	*e*) 412	516	5	359	227	1888	1095	2983

a) Hieronder begrepen de als „bovenrol” toegestane overschrijding; ingevolge Gouv. Bt. 30 Nov. 1909 n°. 26 kan dit aantal, wat de inlandsche schepelingen betreft, nog met 75 worden overschreden.

b) Onder de „aanwezige sterkte” zijn ook begrepen de van boord geëvacueerden, ten getale van 3 officieren en 93 minderen op ult. 1908 en 2 officieren en 76 minderen op ult. 1909, terwijl 14 minderen op ult. 1908 en 31 minderen op ult. 1909 in de gevangenissen verbleven. Behalve het personeel, dat vast is aangewezen voor het vervullen van betrekkingen aan den wal, op welk personeel (15 officieren en 5 onderofficieren op ult. 1908 en 15 officieren en 5 onderofficieren op ult. 1909) ook bij de „bepaalde sterkte” gerekend is, zijn nog gebezigd in functiën of voor doeleinden waarop bij de „bepaalde sterkte” niet was gerekend, op ult. 1908 10 officieren en 60 minderen en op ult. 1909 22 officieren en 58 minderen.

c) Hieronder behooren 20 tot den geneeskundigen dienst en 28 tot het personeel der administratie. Onder de 150 officieren zijn begrepen 37 adelborsten der 1ste klasse.

d) Hieronder respectievelijk 438 Europeanen en 86 inlanders in andere graden dan die van matroos, lichtmatroos of jongen. De verschillende graden van Europeesch en inlandsch matroos waren op ult. 1909 bezet als volgt:

GRADEN.	Europeanen.		Inlanders.	
	Bepaalde sterkte.	Aanwezige sterkte.	Bepaalde sterkte.	Aanwezige sterkte.
Matroos 1ste klasse. .	224	160	75	63
„ 2de „ . .	185	168	66	44
„ 3de „ . .	373	340	165	216
Lichtmatrozen	—	11	123	170
Jongens	—	—	—	—
Te zamen. . .	782	679	429	493
Op ult. 1908 waren deze totalen . . .	600	486	358	440

e) 12 hoofdmachinisten, 72 machinisten en adjunct-machinisten, benevens aan stokerspersoneel 328 koppen.

3. Statistiek over 1909 der aanvulling en verliezen onder het tot de Koninklijke marine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.

AANVULLING.	Europeanen.		Inlanders. *a*)
	Officieren.	Onderofficieren en minderen.	Onderofficieren en minderen.
Aangebracht uit Nederland:			
per oorlogsschip *Holland*	23	297	—
„ „ *Hertog Hendrik* .	22	315	—
„ „ *De Ruyter* . . .	21	311	—
per mail	43	191	—
Bevorderd tot officier	1	—	—
Teruggekeerde gedeserteerden . .	—	3	62
Aangenomen in Ned.-Indië . . .	—	10	140
Totaal . . .	110	1127	*b*) 202
	1237		

VERLIEZEN.	Europeanen.		Inlanders. *a*)
	Officieren.	Onderofficieren en minderen.	Onderofficieren en minderen.
Teruggekeerd naar Nederland:			
per oorlogsschip *Tromp*	16	307	—
„ „ *Koningin Wilhelmina*	13	224	—
per mail *c*)	44	198	—
Ontslagen	3	4	*d*) 53
Overleden	—	9	8
Gedeserteerd of vermist	—	36	84
Bevorderd tot officier	—	1	—
Met verlof buiten bezwaar van den lande.	2	—	—
Totaal . . .	78	779	145
	857		

a) Van de gemiddeld aanwezig geweest zijnde sterkte beliep in 1909 het verloop van het inlandsch personeel der oorlogsvloot in percenten als volgt: uit hoofde van overlijden 0.75, afkeuring 1.12, desertie 7.9, verwijdering wegens veroordeeling 1.69 en diensteindiging 2.16, totaal 13.62, welke cijfers over 1908 beliepen 0.96, 0.86, 6.7, 1.3 en 2.69 of totaal 12.51.

Wat de aanvulling van het korps betreft, beliep het getal der nieuw aangenomenen en dat dergenen, die zich reëngageerden, respectievelijk 13.17 en 35.56 % van de gemiddelde sterkte, tegen 5.78 en 33.52 % in 1908.

b) In 1909 reëngageerden zich 378 inlandsche schepelingen.

c) Onder deze teruggekeerden zijn begrepen 7 officieren en 67 schepelingen afgekeurd voor den actieven zeedienst in Oost-Indië, zoomede 10 in Oost-Indië aangenomen jongens voor de kweekschool te Leiden en 7 veroordeelden.

d) Hieronder 18 wegens veroordeeling en 12 wegens afkeuring voor verderen dienst, zoodat het getal wegens diensteindiging ontslagenen 23 bedraagt.

4. Exploitatiekosten van de oorlogsschepen en van de maritieme inrichtingen aan den wal, van 1 Januari tot ult. December 1909.

a. Schepen van het Nederlandsch eskader.

Namen der schepen.	Dokkosten.	Aanmaak, enz. van den inventaris.	Aanmaak, enz. van losse en vaste goederen.	Herstellingen.	Verbruik inventarisgoederen.	Verbruik steenkolen.	Verbruik stoomolie.	Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Totaal.	Rente en afschrijving (tegen 4%). *a)*	Totaal-generaal.
De Ruyter	f 3 178,19	f 12 054,56	f 2 522,95	f 2 235,59	f 15 092,71	f 82 583,48	f 2 770,23	f 124 517,—	f 43 440,—	f 288 394,71	f 157 571,20 (4 317 019,—)	f 445 965,91 *b)*
Tromp	10 232,26	16 127,79	1 867,71	17 138,09	59 681,08	128 476,77	4 228,45	241 527,35	89 070,—	568 349,50	f 315 647,91 (4 323 944,—)	883 997,41
Koningin-Regentes	12 094,78	12 621,31	2 343,95	85 558,75	57 631,08	111 913,02	3 814,81	229 684,96	86 631,—	602 293,66	f 331 850,77 (4 545 901,—)	934 144,43
Noordbrabant	9 620,—	15 726,63	327,66	55 300,71	39 599,88	179 796,66	6 107,30	244 689,67	91 390,—	642 558,51	f 222 350,31 (3 045 607,—)	864 908,82
Koningin Wilhelmina der Nederlanden	5 050,—	18 321,62	895,16	48 655,37	66 902,87 *c)*	91 650,60	2 211,60	198 291,13	73 975,—	505 953,35	f 258 597,54 (3 542 432,—)	764 550,89

b. Schepen der Indische militaire marine.

Namen der schepen.	Dokkosten en herstellingen.	Aanmaak, enz. van goederen.	Verbruik inventarisgoederen.	Verbruik steenkolen.	Verbruik stoomolie.	Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Totaal.	Rente en afschrijving (tegen 4%). *a)*	Totaal-generaal.
Koning der Nederlanden	f 40 378,28	f 17 937,66	f 14 356,68	f 8 605,08	f 502,50	*d)*	f 62 854,—	f 144 634,20	†	†
Edi	23 276,07	8 183,72	11 672,80	34 860,30	993,91	f 63 317,34	22 253,—	164 557,14	f 29 638,— (406 000,—)	f 194 195,14
Siboga	14 118,31	8 814,38	8 551,63	25 003,46	833,15	62 088,62	21 908,—	141 317,55	28 248,45 (386 965,—)	169 566,—
Koetei	17 489,23	8 630,28	11 191,09	34 899,43	1 623,85	63 841,96	23 266,—	160 941,84	28 248,45 (386 965,—)	189 190,29
Lombok	13 869,54	9 598,73	8 358,25	14 798,62	321,21	48 872,77	17 654,—	113 473,12	32 704,— (448 000,—)	146 177,12
Borneo	2 797,46	1 832,09	8 048,65	23 871,68	586,70	67 904,93	17 116,—	122 157,51	43 909,50 (601 500,—)	166 067,01
Van Gogh	3 376,92	3 399,42	11 515,37	14 802,75	527,90	68 580,77	17 779,—	119 982,13	21 790,50 (298 500,—)	141 772,63
Van Doorn	22 963,66	12 840,92	12 049,28	19 152,03	656,10	72 291,52	19 892,—	159 845,51	26 535,50 (363 500,—)	186 381,01
Cerberus	4 838,51	1 301,83	1 600,90 *e)*	1 926,66 *e)*	195,50 *e)*	*f)*	*f)*	9 863,40	—	—
Hydra	10 095,43	1 122,62	1 600,90	1 926,66	195,50	—	—	14 941,11	15 408,— (171 200,—)	30 349,11
Scylla	15 268,30	1 205,12	1 600,90	1 926,66	195,50	—	—	20 196,48	15 408,— (171 200,—)	35 604,48
Sphinx	6 627,51	1 132,12	1 600,90	1 926,66	195,50	—	—	11 482,69	16 088,85 (178 765,—)	27 571,54
Minotaurus	10 110,97	1 136,89	1 600,90	1 926,66	195,50	—	—	14 970,92	14 978,97 (166 433,—)	29 949,89
Python	8 826,76	1 118,66	1 600,90	1 926,66	195,50	—	—	13 668,48	14 978,97 (160 000,—)	28 647,45
Draak	8 514,52	1 118,66	1 600,90	1 926,66	195,50	—	—	13 356,24	14 400,— (160 000,—)	27 756,24
Krokodil	8 023,99	1 230,47	1 600,90	1 926,66	195,50	—	—	12 977,52	14 400,— (160 000,—)	27 377,52
Zeeslang	9 755,88	1 119,25	1 600,90	1 926,66	195,50	—	—	14 598,19	14 400,— (160 000,—)	28 998,19

a) Berekend naar de kosten van aanbouw, welke tusschen ( ) zijn vermeld.

b) De opgaven betreffende de *De Ruyter* loopen slechts van 1 Juli tot ult. December 1909.

c) Hieronder de waarde van twee torpedo's, welke in December 1909 tot springen werden gebracht.

d) In de rol van dit schip staat allerlei personeel te boek, dat met den eigenlijken scheepsdienst niets te maken heeft.

e) De inventarisgoederen der torpedobooten worden als één geheel geadministreerd, vandaar dat voor elke boot 1/9 van de totaal-opgaven der 9 booten is genomen.

f) Traktementen, soldijen en voeding van het bij den torpedodienst gedetacheerde personeel (met inbegrip van de bemanningen der booten en het personeel van het torpedo-atelier) zijn bij dien tak van dienst opgegeven (zie sub *c*).

c. Maritieme inrichtingen aan den wal.

Torpedo-dienst te Soerabaja.	Onderhoud van gebouwen	f 2 188,90
	Arbeidsloonen van het personeel, belast met het onderhoud	561,32
	Diversen	26,80
	Aanmaak en aanschaffing van goederen (uitsluitend ten behoeve van de gebouwen)	517,32
	Herstelling en onderhoud van goederen (idem)	2 844,81
	Verbruik van inventarisgoederen (idem)	3 425,64
	Traktementen en soldijen	159 385,28
	Kosten van voeding	50 309,—
	Rente en afschrijving (4 %)	52 321,80
	Totaal	f *g)* 271 580,87
Torpedo-atelier te Soerabaja.	Onderhoud van gebouwen	f 139,16
	Benoodigdheden	3 191,62
	Herstelling en onderhoud van den inventaris	121,90
	Diversen	32,10
	Verbruik van inventarisgoederen	4 719,37
	Rente en afschrijving (4 %)	8 040,47
	Totaal	f 16 244,62
Marine-kampement te Malang.	Onderhoud van gebouwen door de genie	f 1 378,—
	Dagelijksch onderhoud en zorg voor de verlichting; Waschloon, verlichting en herstelling van den inventaris; Telephoon	617,66
	Vervoer van inventarisgoederen	48,99
	Vervoer van victualie	49,98
	Vervoer van officieren, onderofficieren en mindere schepelingen	2 280,39
	Voedinggeld van den beheerder	365,—
	Uit de marine-magazijnen verstrekte inventarisgoederen	501,66
	Door het marine-etablissement ten behoeve van het kampement uitgevoerde werken	95,27
	Totaal	f 5 336,95

g) Bovendien nog f 3564 wegens onkosten van declaratiën van personeel van den torpedodienst, bij verblijf aan boord van torpedobooten buiten Soerabaja.

5. Opgaven over het tijdvak 1 April 1909 t/m 31 Maart 1910 betreffende het dokken, enz. door schepen der Koninklijke en der gouvernementsmarine.

I. Te Soerabaja (marine-etablissement), te Sabang (gouvernementsdok in particuliere exploitatie) en te Tandjoengpriok (particuliere werf).

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
		Indische militaire marine.		
Koning der Nederlanden.	Soerabaja.	ult. Maart 1909 reeds aanwezig.	17 April 1909.	Dokken en herstellingen.
Mataram	id.	21 Mei 1909.	ult. Maart 1910 nog aanwezig.	Is 1 Juni 1909 buiten dienst gesteld.
Edi	id.	12 April 1909. 24 Dec. 1909.	7 Juni 1909. 1 Febr. 1910.	Dokken en herstellingen. Idem.
Serdang	id.	1 April 1909 reeds aanwezig.	9 Juni 1909.	Verdere gereedmaking na indienststelling op 1 Juni 1909.
	Tandjoengpriok.	16 Aug. 1909.	17 Sept. 1909.	Herstellingen.
	Soerabaja.	24 Nov. 1909.	6 Dec. 1909.	Dokken.
Koetei	id. id.	4 Juni 1909. 3 Nov. 1909.	11 Juni 1909. 4 Dec. 1909.	Idem. Dokken en herstellingen.
Siboga	id.	7 Juni 1909. 17 Dec. 1909.	2 Aug. 1909. 8 Jan. 1909.	Idem. Idem.
Assahan	id.	1 April 1909 reeds aanwezig.	ult. Maart 1910 nog aanwezig.	Wordt gebezigd voor proeven met versper-mijnen.
Van Gogh	Sabang.	12 Sept. 1909. 6 Maart 1910.	23 Sept. 1909 16 Maart 1910.	Dokken en herstellingen. Idem.

[1]) De opgegeven data geven de grenzen aan van het geheele tijdvak, gedurende hetwelk de schepen in genoemde plaatsen vertoefden.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gereparereerd.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Lombok	Tandjoengpriok.	22 Febr. 1910.	14 Maart 1910.	Dokken en herstellingen.
Borneo	Soerabaja.	19 Jan. 1910.	9 Maart 1910.	Idem.
Van Doorn	id.	29 Juli 1909.	7 Oct. 1909.	Idem.
Cerberus. *Hydra* *Scylla* *Minotaurus.* *Sphinx* *Python* *Draak* *Krokodil.* *Zeeslang.*	id.	1 April 1909 reeds aanwezig.	ult. Maart 1910 nog aanwezig.	Kleine herstellingen. Periodiek werd gedokt en van de dwarshelling gebruik gemaakt.
Bromo	id.	id.	19 Jan. 1910.	Is ingericht als kolenhulk en 19 Januari 1910 naar Merauke gesleept.
Prins Hendrik der Nederlanden	id.	19 Aug. 1909.	24 Aug. 1909.	Ter reede liggende werden kleine herstellingen verricht. Gedurende de opgegeven data vertoefden de schepen in het droogdok.
Makasser	id.	20 Aug. 1909.	25 Aug. 1909.	
Nienhuijs	id.	25 Aug. 1909. 3 Maart 1910.	30 Aug. 1909. 15 Maart 1910.	

NEDERLANDSCH ESKADER IN OOST-INDIË.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats	Datum van aankomst.	Datum van vertrek.	VERDERE AANTEEKENINGEN.
De Ruyter	Soerabaja. id.	21 Juli 1909. Febr. 1910.	10 Aug. 1909 ult. Maart 1910 nog aanwezig.	Nazien der machines. Herstellingen en aanbrengen van eene vuurleiding-installatie.
Koningin Wilhelmina der Nederlanden	id.	13 Oct. 1909.	29 Nov. 1909.	Dokken en gereedmaken voor de thuisreis.
Tromp	id.	28 Nov. 1909.	3 Jan. 1910.	Gereedmaken voor de thuisreis.
Noordbrabant.	id. id. id. id.	21 Mei 1909. 16 Aug. 1909. 22 Dec. 1909. 30 Jan. 1910.	10 Aug. 1909. 28 Aug. 1909. 3 Jan. 1910. 10 Febr. 1910.	Dokken en herstellingen. Wijziging van den vuurhaard. Kleine herstellingen. Dokken en kleine herstellingen.
Koningin-Regentes	id.	1 April 1909 reeds aanwezig.	28 Mei 1909.	Herstellingen.

GOUVERNEMENTSMARINE.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats	Datum van aankomst.	Datum van vertrek.	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Barito	Soerabaja. id.	18 Juni 1909. 27 Nov. 1909.	22 Juni 1909. 30 Nov. 1909.	Dokken. Idem.
Brak	Tandjoengpriok. Singapore.	2 Juni 1909. 25 Jan. 1910.	19 Juni 1909. 4 Febr. 1910.	Dokken en kleine herstellingen. Idem.
Ceram	Tandjoengpriok. id.	14 Juli 1909. 7 Maart 1910.	18 Juli 1909. 16 Maart 1910.	Idem. Idem.
Condor	Soerabaja.	2 Juli 1909.	2 Juli 1909.	Dokken. Is 1 Juli 1909 in dienst gesteld.
Dog	id.	12 Oct. 1909.	20 Oct. 1909.	Idem.
Flores	id.	26 Aug. 1909.	28 Aug. 1909.	Dokken.
Glatik	Sabang. id.	2 Juni 1909. 23 Dec. 1909.	12 Juni 1909. 31 Dec. 1909.	Dokken en kleine herstellingen. Idem.
Hazenwind.	Soerabaja.	7 Oct. 1909.	12 Oct. 1909.	Idem.
Java	id. Tandjoengpriok.	13 Mei 1909. 4 Dec. 1909.	28 Mei 1909. 7 Dec. 1909.	Idem. Was van 1 Mei tot 10 Juni 1909 buiten dienst. Dokken.
Kwartel	Soerabaja. id.	15 April 1909. 26 Nov. 1909.	17 April 1909. 30 Nov. 1909.	Idem. Dokken en kleine herstellingen.
Nias	id. Tandjoengpriok.	2 Juni 1909. 1 Dec. 1909.	4 Juni 1909. 4 Dec. 1909.	Idem. Idem.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Raaf	Soerabaja.	—	1 Juni 1909.	Dokken. Is 1 Juni 1909 in dienst en 1 Maart 1910 wederom buiten dienst gesteld.
Reiger	Sabang.	4 Nov. 1909.	8 Nov. 1909.	Dokken en kleine herstellingen.
Speurder	Soerabaja.	3 Juli 1909.	7 Juli 1909.	Idem.
	id.	18 Nov. 1909.	19 Nov. 1909.	Idem.
Spits	id.	22 Juli 1909.	30 Juli 1909.	Idem.
	id.	12 Oct. 1909.	18 Oct. 1909.	Idem. Was van 1 Juli tot 8 November 1909 buiten dienst.
Sumbawa	id.	30 Nov. 1909.	4 Dec. 1909.	Is 8 November 1909 buiten dienst gesteld; krijgt nieuwe ketels.
Telegraaf	id.	24 Aug. 1909.	26 Aug. 1909.	
	id.	10 Jan. 1910.	12 Jan. 1910.	Dokken. In December 1909 en in Januari 1910 zijn de ketels verwisseld.
Valk	id.	17 April 1909.	23 April 1909.	Dokken en herstellingen. Is 10 Augustus 1909 in dienst gesteld.
	id.	3 Aug. 1909.	4 Aug. 1909.	Dokken.
Zeeduif	Tandjoengpriok.	22 Juni 1909.	24 Juni 1909.	Dokken en herstellingen. Is 10 Augustus 1909 buiten dienst gesteld.
	Soerabaja.	19 Nov. 1909.	29 Dec. 1909.	Dokken en herstellingen.
Zeemeeuw	id.	22 Juli 1909.	30 Juli 1909.	Dokken en herstellingen. Was van 10 Juni tot 12 September 1909 buiten dienst.
Zwaan	id.	25 Sept. 1909.	28 Sept. 1909.	Dokken en herstellingen. Was van 1 Juni 1909 tot 1 Maart 1910 buiten dienst.
	id.	30 Sept. 1909.	12 Oct. 1909.	Dokken en herstellingen.
	id.	16 Nov. 1909.	26 Nov. 1909.	Idem.

II. TE SINGAPORE EN TE YOKOHAMA.

NEDERLANDSCH ESKADER IN OOST-INDIË.

De Ruyter	Yokohama.	16 Oct. 1909.	4 Nov. 1909.	Dokken.
Tromp	Singapore.	3 April 1909.	9 April 1909.	Idem.
	Yokohama.	10 Oct. 1909.	4 Nov. 1909.	Idem.
Koningin-Regentes . . .	Singapore.	2 Juni 1909.	7 Juni 1909.	Idem.
	Yokohama.	16 Oct. 1909.	4 Nov. 1909.	Idem.

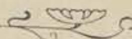
Bijlage D.

(Zie hoofdstuk E, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de Gouvernements-Marine in Nederlandsch-Indië

over het jaar 1909.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling.[1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Nederlandsch-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte (in M.).	Grootste breedte (in M.).	Grootste diepgang (in dM.).	Waterverplaatsing (in tonnen van 1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten (bij eerste proeftocht).	Grootste proeftochtvaart (bij eerste proeftocht).	Brandstof (steenkolen) bergruimte (in M³).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
ZEESTOOMSCHEPEN.													
Schroefstoomschepen.													
Brak	1	S.	1898, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . . . 1898 B . . . . . 6 Mei 1899	41,85	6,93	27,3	360	K. v. 5 cM. V.	1	512	11,3	90
Ceram.	1	S. Z.	1886, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 1887 B 1887	52,85	8	32	565	K. v. 3,7 cM.	2	804	12,78	75
Condor	1	Cp. (K.)	1885, Amsterdam.	A . . . . 1886 B . . . . 19 Mei 1886	43,36	6,10	32	338	K. v. 5 cM. V.	2	297	10	33,75
Dog	1	S.	1898, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . . . 1898 B . . . 26 April 1899	41,85	6,93	31	360	id.	1	565	11,36	90
Fazant	1	S.	1901, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 1901 B . . . 3 Maart 1902	46,95	7,35	28	420	id.	2	502	11,6	96
Flamingo.	1	Cp. (K.)	1891, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1891 B . . . . 10 Juni 1893	47,10	7,35	29	420	id.	2	485	11,35	90
Flores.	1	S. Z.	1886, Amsterdam.	A . . . . 1887 B 1887	52,85	8	32	565	—	—	811	12,9	90
Gier	1	IJ.	1877, New-Castle.	A . . . . 1877 B . 15 Augustus 1886	46,70	9	30	550	K. v. 5 cM. V.	2	210	8,14	32,5
Glatik	1	S.	1894, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1895 B . 6 November 1895	46,95	7,35	30	420	id.	2	552	11,5	90
Hazenwind	1	S.	1898, Fijenoord. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw Fijenoord).	A . . . . 1898 B . . . 13 Maart 1899	41,85	6,93	26,6	364,6	id.	1	525	11,7	90
Java	1	IJ. (K.)	1885, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1885 B . . . . 8 Juni 1886	62,60	9,5	43	1 300	id.	2	1 017	12,62	90
Kwartel.	1	S.	1900, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 1901 B 19 December 1901	46,95	7,35	28	420	id.	2	525	11,5	67
Nias.	2	S.	1894, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . . . 1895 B 1896	53,90	9,44	36	812	K. v. 3,7 cM.	2	1 227	13,05	48
Pelikaan	1	Cp. (K.)	1891, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1891 B . 10 Februari 1893	47,10	7,35	29	420	K. v. 5 cM. V.	2	485	11,32	90
Raaf	1	Cp. (K.)	1888, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 1889 B . . . 30 April 1890	47,10	7,35	29	420	id.	2	327	10,6	87,5
Reiger.	1	Cp. (K.)	1887, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.)	A . . . . 1888 B . . . . 30 Juni 1888	42,80	6,70	33,2	402	id.	2	329	10,14	68,7
Snip.	1	S.	1898, Hillesluis.	A . . . . 1899 B 25 December 1899	41,85	6,93	26,6	364	—	—	514	11,56	80
Speurder	1	S.	1908, Singapore. (RILEY HARGRAVES & Co.).	A . . . . 1908 B . . . 10 Maart 1909	41,10	5,79	24,4	205	—	—	297	10,4	25
Spits	1	S.	1899, Fijenoord. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw Fijenoord).	A . . . . 1899 B . . . 28 April 1900	41,85	6,93	26,7	366	—	—	620,5	12,07	87,5
Sumbawa.	1	S.	1890, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 1891 B 1892	53,25	8	31	585	K. v. 3,7 cM.	2	620,5	12,07	87,5
Valk	1	Cp. (K.)	1902, Amsterdam. (Ned. Scheepsbouw Mij.).	A . . . . 1903 B . . . . 1 April 1904	51,80	9	31	733	K. v. 5 cM. V.	2	637	10,57	16
Zeeduif	1	Cp. (K.)	1889, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1890 B 20 Februari . 1891	47,10	7,35	30	420	id.	2	436	10,71	90
Zeemeeuw.	1	Cp. (K.)	1877, Glasgow. (JOHN ELDER).	A . . . . 1878 B 26 September 1878	43,26	6,10	32	338	id.	2	300	10,5	71,25
Zwaan	1	Cp. (K.)	1890, Rotterdam. (Mij. „de Maas").	A . . . . 1891 B . . . 2 Maart 1892	47,10	7,35	29	420	id.	2	310	10,42	90
Kabelschip.													
Telegraaf.	2	S.	Glasgow. (DAVID J. DUNLOP & Co.).	A . . . . 1899 B . 6 November 1905	84,67	10,66	57,8	32,30	—	—	1 756	12	55
RIVIERSTOOMSCHIP.													
Raderstoomschip.													
Barito.	—	S.	1893, Soerabaja. (Marine-etablissement).	A . . . . 1894 B . . 22 October 1894	41,97	7,47	22	316,9	K. v. 5 cM. V.	2	307	10,63	46,25

Gedetacheerd op de stoomsloepen in Noord-, Zuid- en West-Nieuw-Guinea . . . .
id. op de stoomschepen van den bebakeningsdienst . . . .
id. op het stoomschip voor het zeevisscherij-onderzoek . . . .
id. op de stoomschepen gebezigd bij den slib-arbeid in het westervaarwater naar Soerabaja . . . .
id. op de stoomschepen voor den opiumdienst. . . . .
Toegevoegd aan het militair exploratie-detachement in Zuid-Nieuw-Guinea . . .
„ aan de wetenschappelijke expeditie naar Zuid-Nieuw-Guinea. . . . .
Reserve. . . . .

[1]) Cp. = composite; K. = gekoperd; IJ. = ijzer; S. = staal; Z. = gezinkt.
[2]) Deze gegevens zijn verkregen met Ombilin-kolen.
[3]) „ „ „ „ „ Borneo-kolen.
[4]) „ „ „ „ „ Australische kolen.

(bij eerste proeftocht).	Brandstof (steenkolen) bergruimte (in M³).	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 15.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 16.	Bevond zich op 31 December 1909:	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 31 Dec. 1908. Europeanen.	31 Dec. 1908. Inlanders.	31 Dec. 1909. Europeanen.	31 Dec. 1909. Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaande tijdstippen ingediende rapporten. 31 Dec. 1908. Europeanen.	31 Dec. 1908. Inlanders.	31 Dec. 1909. Europeanen.	31 Dec. 1909. Inlanders.	Toestand op 1 April 1910. Romp.	Werktuigen.	Ketels.	Waar bij het einde van 1909 gestationneerd.
3.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
3	90	10 [2]	7 [2]	1 880 [2]	4 400 [2]	in dienst.	6	33	6	33	5	32	4	27	goed.	goed.	goed.	Riouw *a)*
78	75	8 [2]	—	1 280 [2]	—	id.	6	37	6	38	6	40	6	35	id.	vrij goed.	vrij goed.	Sumatra's Westkust *b)*
	33,75	8,25 [2]	6 [2]	890 [2]	1 350 [2]	id.	5	26	5	26	—	—	6	30	vrij goed.	bruikbaar.	id.	Timor *c)*
36	90	8 [2]	5 [2]	1 800 [2]	4 600 [2]	id.	6	26	6	26	5	28	5	26	goed.	goed.	id.	Celebes *d)*
3	96	9,5 [2]	8 [2]	1 700 [2]	2 700 [2]	—	6	26	—	—	6	43	—	—	*e)*	*e)*	*e)*	*e)*
35	90	10 [3]	7 [2]	1 800 [3]	2 500 [2]	in dienst.	6	26	6	26	6	36	6	27	goed.	goed.	goed.	Menado *f)*
9	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	37	—	—	bruikbaar.	even bruikbaar.	even bruikbaar.	*g)*
14	32,5	7,25 [2]	5 [2]	2 200 [2]	2 300 [2]	in dienst.	—	—	—	—	—	—	—	—	id.	id.	id.	*h)*
5	90	9,25 [2]	—	1 670 [2]	—	id.	6	26	6	26	6	27	6	26	goed.	goed.	goed.	Atjeh *i)*
7	90	11 [2]	8 [2]	2 150 [2]	4 820 [2]	id.	5	33	5	33	—	—	5	25	id.	id.	id.	Samarinda *j)*
32	90	9,5 [2]	—	1 950 [2]	—	id.	8	38	8	38	7	47	6	46	id.	bruikbaar.	vrij goed.	Batavia *k)*
5	67	10,25 [2]	7 [4]	1 300 [2]	—	id.	6	29	6	29	7	29	6	25	id.	goed.	goed.	Celebes *l)*
05	48	11 [2]	7 [2]	1 380 [2]	2 000 [2]	id.	—	—	7	40	7	63	7	43	id.	id.	id.	Batavia *m)*
32	90	9,6 [2]	—	2 000 [2]	—	id.	6	26	6	26	—	—	6	32	id.	vrij goed.	id.	Ternate *n)*
3	87,5	7,5 [2]	4,75 [2]	1 800 [2]	2 940 [2]	buiten dienst.	6	26	6	26	—	—	6	27	id.	id.	id.	*o)*
14	88,7	8,75 [2]	4,5 [2]	1 400 [2]	2 880 [2]	in dienst.	5	26	5	26	5	25	6	27	vrij goed.	id.	id.	Atjeh *p)*
56	80	10,5 [2]	8,7	2 200 [2]	4 000	—	6	26	—	—	5	32	—	—	*q)*	*q)*	*q)*	*q)*
4	25	—	—	—	—	buiten dienst.	—	—	—	—	—	—	—	—	goed.	goed.	goed.	*r)*
07	87,5	11,5 [2]	8,5 [2]	2 200 [2]	3 760 [2]	in dienst.	6	29	6	29	6	33	5	56	id.	id.	vrij goed.	Soerabaja, Madoera, Bali en Lombok *s)*
07	87,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	28	—	—	id.	vrij goed.	worden vernieuwd.	*t)*
57	16	8 [2]	6 [2]	2 200 [2]	3 430 [2]	in dienst.	6	39	6	39	7	46	6	41	id.	goed.	goed.	Merauke *u)*
71	90	8,5 [2]	7 [2]	1 800 [2]	2 500 [2]	buiten dienst.	6	26	6	26	5	26	—	—	id.	id.	id.	*v)*
5	71,25	8 [2]	6 [3]	1 800 [2]	2 050 [3]	in dienst.	6	28	6	28	6	31	6	28	vrij goed.	bruikbaar.	even bruikbaar.	Timor *w)*
2	90	9 [2]	—	1 900 [2]	—	id.	6	28	6	28	6	27	—	—	goed.	goed.	goed.	Amboina *x)*
	55	10,5 [2]	8 [2]	2 500 [2]	4 500 [2]	id.	9	53	9	59	9	63	9	66	id.	id.	id.	Soerabaja *ij)*
63	46,25	9,5 [3]	—	1 140 [3]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	id.	id.	vrij goed.	*z)*
. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	—	—	—	—	—	—	—	44				
. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	—	—	—	—	15	—	14	—				
. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	—	—	—	—	3	—	3	—				
er- . . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	—	—	—	—	3	—	1	—				
. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	—	—	—	—	—	—	3	—				
. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	—	—	—	—	1	—	—	—				
. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	—	—	—	—	—	—	1	—				
. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	—	57	6	63	—	—	—	—				
							aa) 122	*ee)* 664	*bb)* 123	*ee)* 665	*cc)* 137	*ee)* 693	*dd)* 123	*ee)* 631				

Verdere aanteekeningen (zie blz. 4).

VERDERE AANTEEKENINGEN

(die ook het 1ste kwartaal 1910 betreffen, en, wat het jaar 1909 aangaat, zich aansluiten aan de opgaven in bijlage C van het vorig verslag).

NB. Omtrent het dokken en repareeren van de schepen der gouvernements-marine bij het marine-etablissement te Soerabaja en de dokinrichtingen te Tandjoengpriok, Sabang en Singapore, vindt men opgaven sub 5 van bijlage C.

a) De *Brak* is 16 Juni 1909 door de *Zeeduif* als schip voor algemeene diensten in den Archipel vervangen en daarna aangewezen voor het station Riouw en onderhoorigheden.

b) De *Ceram* kwam, na het verloren gaan van de *Fazant*, te Padang in station, voor de dienstreizen in het gouvernement Sumatra's Westkust en de residentie Tapanoeli.

c) De *Condor* is, na eene herstelling te hebben ondergaan, 1 Juli 1909 ter beschikking gesteld van den resident van Timor en onderhoorigheden, ter vervanging van de *Spits*.

d) De *Dog* bleef in het behandelde tijdvak in het station Celebes en onderhoorigheden.

e) De *Fazant* strandde 24 Maart 1909 op Tandjong Boebon nabij Meulaboh (Atjeh's westkust). Alle pogingen om het schip af te brengen, faalden en moesten met het doorkomen van den moeson worden gestaakt. Het schip was bovendien onderwater zoodanig beschadigd, dat bij eventueel afsleepen het vaartuig niet drijvende gehouden zou kunnen worden. Het schip wordt als verloren beschouwd.

f) De *Flamingo* bleef in het behandelde tijdvak in het station Menado.

g) De *Flores* is in het behandelde tijdvak gebezigd bij den slibarbeid in het westervaarwater van Soerabaja.

h) De *Gier* doet dienst in het belang van het zeevisscherij-onderzoek.

i) De *Glatik* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjeh.

j) De *Hazenwind* bleef in het behandelde tijdvak aangewezen voor het station Samarinda.

k) De *Java* was van 1 Mei tot 1 Juni 1909 te Soerabaja buiten dienst tot het ondergaan van machine-reparatiën; het overige gedeelte van het behandelde tijdvak was het schip voor algemeene diensten in den Archipel aangewezen.

l) De *Kwartel* bleef in het behandelde tijdvak in het station Celebes en onderhoorigheden.

m) De *Nias* is 8 November 1909 vervangen door de *Spits* voor de dienstreizen in de residentiën Madoera en Bali en Lombok en werd op dien datum aangewezen voor algemeene diensten in den Archipel.

n) De *Pelikaan* is 1 Mei 1909 te Soerabaja in dienst gesteld en, ter vervanging van de *Zeemeeuw*, aangewezen voor het station Ternate.

o) De *Raaf* is 9 Augustus 1909 te Soerabaja in dienst gesteld en, ter vervanging van de *Zwaan*, ter beschikking gesteld van den resident van Amboina. Op 1 Maart 1910 is het schip wederom te Soerabaja buiten dienst gesteld, na te zijn vervangen door de *Zwaan*.

p) De *Reiger* is 1 April 1909, ter vervanging van de gestrande *Fazant*, ter beschikking gesteld van den gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden.

q) De *Snip* is 27 Augustus 1909 op de zuidwesthoek van het eiland Soembawa (res. Timor en onderhoorigheden) gestrand en wrak geslagen.

r) De *Speurder* bleef tot 21 Januari 1910 ter beschikking van den hoofdinspecteur van de opiumregie, op welken datum het schip te Soerabaja buiten dienst werd gesteld.

s) De *Spits* bleef tot 1 Juli 1909 ter beschikking van den resident van Timor en onderhoorigheden, waarna het vaartuig te Soerabaja buiten dienst gesteld werd ten einde te worden ingericht voor het vervoer van kajuitspassagiers. Op 8 November 1909 werd het schip weder in dienst gesteld en, ter vervanging van de *Nias*, aangewezen voor de dienstreizen in de residentiën Madoera en Bali en Lombok.

t) De *Sumbawa* — tijdelijk als gouvernements-stoomschip in dienst — is 6 October 1909 te Merauke door de *Valk* vervangen. Het schip werd daarna door de *Nias* naar Soerabaja gesleept en aldaar op 8 November 1909 wegens defecte stoomketels buiten dienst gesteld.

u) De *Valk* is 10 Augustus 1909 te Soerabaja in dienst gesteld en werd op 6 October 1909, ter vervanging van de *Sumbawa*, aangewezen voor het station Merauke.

v) De *Zeeduif* was tot 14 Juni 1909 in het station Riouw en was tevens aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Sumatra's Oostkust, waarna het schip, na in het station Riouw vervangen te zijn door de *Brak*, bestemd werd voor algemeene diensten in den Archipel. Op 10 Augustus 1909 werd de *Zeeduif* te Soerabaja buiten dienst gesteld.

w) De *Zeemeeuw* werd in het station Ternate op 26 Mei 1909 door de *Pelikaan* vervangen en daarna naar Soerabaja gedirigeerd, waar het schip buiten dienst werd gesteld, tot het ondergaan van eenige herstellingen. Op 12 September 1909 werd het vaartuig weder in dienst gesteld en aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Timor en onderhoorigheden, ter vervanging van de verloren gegane *Snip*.

x) De *Zwaan* werd 9 Augustus 1909, na in het station Amboina te zijn vervangen door de *Raaf*, te Soerabaja buiten dienst gesteld, ten einde van een nieuwen stoomketel te worden voorzien, na afloop waarvan het schip wederom te Amboina gestationneerd werd.

ij) De *Telegraaf* vertoefde, gedurende den tijd dat het schip geene kabelwerkzaamheden verrichtte, te Soerabaja, voor onderhoud van de defecte stoomketels. In Januari 1910 zijn nieuwe stoomketels ingezet.

z) De *Barito* werd in het behandelde tijdvak gebezigd bij den slibarbeid in het westervaarwater van Soerabaja.

aa) Ongerekend 1 gezaghebber gedetacheerd bij het departement der marine. Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps Europeesche ambtenaren der gouvernements marine 21 gezaghebbers, 43 stuurlieden (20 eerste-, 17 tweede- en 6 derde-stuurlieden), 52 machinisten (20 eerste-, 19 tweede- en 13 derde-machinisten), zoomede 7 leerlingen-machinist.

bb) Ongerekend 1 gezaghebber bij het departement der marine en 1 eerste-machinist gedetacheerd bij den bouw van gewestelijke politie- en communicatie-vaartuigen. Met inbegrip van deze bedroeg de bepaalde sterkte van het korps Europeesche ambtenaren der gouvernements marine 21 gezaghebbers, 44 stuurlieden (20 eerste-, 18 tweede- en 6 derde-stuurlieden), 53 machinisten (20 eerste-, 19 tweede- en 14 derde-machinisten) en 7 leerlingen-machinist.

cc) Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber, vermeld in noot *aa*.

dd) Namelijk 20 gezaghebbers, 40 stuurlieden, 55 machinisten en 8 leerlingen-machinist. Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber en den 1ste-machinist, vermeld in noot *bb*.

ee) Naar gelang van de qualiteiten was het korps inlandsche schepelingen van de gouvernements marine, wat de bepaalde en de feitelijke sterkte betreft, op ult. 1908 en ult. 1909 verdeeld als volgt:

Qualiteiten.	Formatie.		Sterkte.	
	ult. 1908.	ult. 1909.	ult. 1908.	ult. 1909.
Serangs	22	18	20	17
Timmerlieden	22	18	19	17
Hofmeesters	22	18	19	17
Bedienden	23	19	21	16
Eerste koks	22	18	19	17
Tweede koks	22	19	19	15
Djoeroemoedi's	98	85	86	87
Kasaps	22	18	16	15
Pandjerwala's	71	65	50	54
Matrozen	113	103	175	154
Mandoer-stokers	27	25	21	24
Stokers	113	105	109	116
Tremmers	87	77	119	82
Totalen	664	588 1)	693	631

1) Dit cijfer heeft betrekking op 17 schepen.

Bijlage E.

(Zie hoofdstuk F van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN,

meerendeels over 1909, betreffende eenige onderwerpen van justitieelen aard, of daarmede verband houdende.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1909 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

II. Aantal huwelijken in 1909 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen, die aldaar aan een verschillend recht onderworpen zijn.

III. Aantal in 1909 in Nederlandsch-Indië verleden akten van oogstverband.

IV. Aantal in 1909 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

V. Uitkomsten over 1909 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

VI. Statistiek betreffende de in 1909 op Java en Madoera berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

VII. Aantal gevallen waarin in 1909 door den Gouverneur-Generaal gratie of remissie van straf aan veroordeelden is verleend.

VIII. Numerieke opgaven betreffende de in 1905 t/m 1909 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

IX. Numerieke opgaven over 1909 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië van Nederlanders, zoomede van westersche en oostersche vreemdelingen.

X. Statistiek der gedurende 1908 in de registers van den burgerlijken stand in Nederlandsch-Indië gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

XI. Statistische opgaven betreffende de in de jaren 1907, 1908 en 1909 in die gewesten der buitenbezittingen, waar koelie-ordonnantiën van kracht zijn, geregistreerde contract-koelies.

XII. Overzicht van de verleende vergunningen tot het werven in Nederlandsch-Indië van inlanders voor het verrichten van diensten buiten Nederlandsch-Indië, uitgenomen Suriname.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1909 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

A. In Nederlandsch-Indië opgericht.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1909 te storten bedrag.
1	Cultuur- en Veeteeltmaatschappij Neuso-Oost.	Koeta Radja.	1 Jan. 1909 n°. 8	16 Mrt. 1909 n°. 21	30 jaren.	f 24 000	f 250	f 16 000	f 16 000
2	Maizena-fabriek en Handelmaatschappij Taloen.	Taloen (Kediri).	4 „ „ „ 22	16 „ „ „ 21	20 „	60 000	250	16 000	16 000
3	Boekhandel en drukkerij Khe Beng Kongsi.	Semarang.	9 „ „ „ 5	26 Febr. „ „ 16	30 „	30 000	1 000	10 000	10 000
4	Handelmaatschappij Van Beem en Co.	Batavia.	9 „ „ „ 6	12 „ „ „ 12	75 „	100 000	500	30 000	30 000
5	Maatschappij tot voortzetting der zaken van W. König.	Wlingi (Kediri).	9 „ „ „ 7	*a*)					
6	Mineraalwaterfabriek Bandoeng.	Bandoeng.	9 „ „ „ 8	12 „ „ „ 12	75 „	10 000	250	6 000	6 000
7	Aziatisch Prauwenveer.	Cheribon.	9 „ „ „ 9	23 „ „ „ 15	90 „ en 9 maanden.	100 000	100	20 000	20 000
8	Bouwmaatschappij Kedong Doro.	Soerabaja.	9 „ „ „ 10	9 „ „ „ 11	50 jaren.	50 000	500	17 000	17 000
9	Semarangsche Administratiemaatschappij.	Semarang.	9 „ „ „ 32	9 „ „ „ 11	50 „	1 000 000	10 000	600 000	120 000
10	Cultuurmaatschappij Kalisidie I en II.	Id.	11 „ „ „ 24	2 Maart „ „ 17	50 „	25 000	1 000	25 000	25 000
11	The Benkoelen Trading Company Limited.	Benkoelen.	11 „ „ „ 31	27 April „ „ 33	20 „	50 000	500	8 000	8 000
12	Assam Thee-onderneming Ankola.	Batavia.	15 „ „ „ 26	2 Febr. „ „ 9	75 „	250 000	500	225 000	142 500
13	Straits Java Rubber Company Limited.	Id.	18 „ „ „ 23	16 „ „ „ 13	75 „	200 000	25	80 500	80 500
14	Java London Rubber Company Limited.	Id.	18 „ „ „ 24	16 „ „ „ 13	75 „	125 000	100	36 000	36 000
15	Handelmaatschappij Borneo-Samarinda	Samarinda (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).	23 „ „ „ 31	26 „ „ „ 16	75 „	50 000	250	40 000	40 000
16	Handelmaatschappij voorheen Keng Goan en Co.	Serang.	25 „ „ „ 24	19 „ „ „ 14	75 „	24 000	1 000	24 000	24 000
17	Handelmaatschappij Tjoan Hoat Ho.	Batavia.	27 „ „ „ 56	23 „ „ „ 15	75 „	20 000	1 000	20 000	20 000
18	Eerste Nederlandsch-Indische Vruchtenwijnkelderij Bogoriana.	Id.	27 „ „ „ 58	26 „ „ „ 16	50 „	100 000	250	30 000	30 000
19	Handelmaatschappij Liem Ing Soei, merk Soei Kie Tjan.	Semarang.	28 „ „ „ 30	2 Maart „ „ 17	75 „	30 000	500	30 000	30 000
20	Hotel Berglust.	Bandoeng.	3 Febr. „ „ 37	2 „ „ „ 17	30 „	40 000	500	40 000	40 000
21	Nederlandsch-Indische Bank voor gewestelijke en gemeente-credieten.	Soerabaja.	11 „ „ „ 19	12 „ „ „ 20	99 „	1 000 000	1 000	200 000	200 000
22	Cultuurmaatschappij Pengoeloeran.	Id.	15 „ „ „ 34	16 „ „ „ 21	75 „	100 000	500	21 000	21 000
23	Van Haften's Administratiekantoor.	Semarang.	15 „ „ „ 35	26 „ „ „ 24	25 „	100 000	1 000	60 000	60 000
24	Tweede Handelmaatschappij Lim Liang Boe en Zoon.	Batavia.	15 „ „ „ 36	12 „ „ „ 20	75 „	60 000	5 000	30 500	30 500
25	Borneo Industrie-maatschappij.	Bandjermasin.	18 „ „ „ 30	19 „ „ „ 22	50 „	50 000	500	20 000	20 000
26	Handelmaatschappij Aspin en Co.	Soerabaja.	19 „ „ „ 23	16 „ „ „ 21	75 „	100 000	500	20 000	20 000
27	Piano- en muziekhandel Edmund Salzmann.	Batavia.	19 „ „ „ 24	9 „ „ „ 19	25 „	15 000	50	10 000	10 000
28	Handelmaatschappij Hok Thay.	Tjitjalengka (Preanger-Regentschappen).	20 „ „ „ 38	23 „ „ „ 23	70 „	50 000	2 500	37 500	37 500
29	Landbouwmaatschappij Glen More.	Djember (Besoeki).	24 „ „ „ 50	30 „ „ „ 25	75 „	300 000	1 000	100 000	100 000

a) Op het tijdstip van afsluiting van dit overzicht (Mei 1910) had de voorgeschreven openbaarmaking der akte van oprichting nog niet plaats gehad.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1909 te storten bedrag.
30	Société agricole et minière des Indes Néerlandaises.	Bandoeng.	26 Febr. 1909 nº. 32	30 Mrt. 1909 nº. 25	75 jaren.	f 400 000	f 100	f 300 000	f 300 000
31	Maatschappij tot voortzetting der zaken Smabers en Co.	Semarang.	1 Mrt. „ „ 14	16 April „ „ 30	50 „	80 000	2 000	80 000	80 000
32	Stroohoeden-veem.	Soerabaja.	1 „ „ „ 15	26 Mrt. „ „ 24	50 „	1 000 000	500	206 000	206 000
33	Bataviasch Effectenkantoor.	Batavia.	1 „ „ „ 16	26 „ „ „ 24	50 „	50 000	1 000	30 000	30 000
34	Cultuurmaatschappij Poetri.	Soerabaja.	4 „ „ „ 23	30 „ „ „ 25	48 „	50 000	1 000	11 000	11 000
35	Toko Batavia.	Id.	12 „ „ „ 43	2 April „ „ 26	75 „	20 000	200	4 000	4 000
36	Handelmaatschappij Sioe Liem Kongsi.	Id.	15 „ „ „ 26	20 „ „ „ 31	75 „	100 000	500	44 500	44 500
37	Cultuur- en Handelmaatschappij Excelsior.	Semarang.	15 „ „ „ 27	20 „ „ „ 31	50 „	120 000	5 000	120 000	12 000
38	Assam Thee-onderneming Ardjoena.	Batavia.	15 „ „ „ 28	2 „ „ „ 26	75 „	250 000	500	250 000	145 000
39	Kanapy Coal Company Limited.	Id.	15 „ „ „ 29	6 „ „ „ 27	75 „	85 000	100	35 100	35 100
40	Buitenzorgsche Apotheek.	Buitenzorg.	16 „ „ „ 9	2 „ „ „ 26	50 „	50 000	1 000	41 000	41 000
41	Handelsvereeniging J. A. Lind.	Medan.	16 „ „ „ 44	30 „ „ „ 34	50 „	100 000	500	70 000	70 000
42	Universeele Beleggingsbank.	Semarang.	16 „ „ „ 46	23 „ „ „ 32	50 „	1 000 000	1 000, 500 en 250	250 000	250 000
43	Handelmaatschappij Loe Soe Oe, merk Goan Bie.	Id.	16 „ „ „ 47	30 „ „ „ 34	75 „	60 000	1 500	60 000	60 000
44	Société agricole et chimique des Indes Néerlandaises.	Bandoeng.	16 „ „ „ 48	23 „ „ „ 32	75 „	550 000	100	232 900	232 900
45	Woningmaatschappij Koningsplein.	Batavia.	16 „ „ „ 49	30 Mrt. „ „ 25	75 „	60 000	1 000	51 000	51 000
46	Handelmaatschappij Hong Kim.	Rangbasbitoeng (Bantam).	19 „ „ „ 28	(a)					
47	Passage Verzekeringmaatschappij Neptunus.	Batavia.	20 „ „ „ 9	13 April 1909 nº. 29	50 „	100 000	100	50 000	50 000
48	Handelmaatschappij Djien Ho Hien.	Soekaboemi (Preanger-Regentschappen).	20 „ „ „ 15	27 „ „ „ 33	75 „	10 000	100	10 000	2 900
49	Handelmaatschappij Tjoan Seng.	Batavia.	2 April „ „ 31	30 „ „ „ 34	75 „	40 000	500	40 000	40 000
50	De Industrie.	Semarang.	5 „ „ „ 27	11 Mei „ „ 37	25 „	50 000	100	15 000	15 000
51	Tabakmaatschappij Kali Baroe.	Djember (Besoeki).	5 „ „ „ 28	8 Juni „ „ 45	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
52	Tabakmaatschappij Krikilan.	Id.	5 „ „ „ 29	8 „ „ „ 45	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
53	Handelsvereeniging Hoo Djiang.	Kediri.	5 „ „ „ 30	11 „ „ „ 46	75 „	200 000	1 000	100 000	100 000
54	Pakhuis-, bouw- en handelmaatschappij Nederlandsch-Indië.	Batavia.	14 „ „ „ 23	4 Mei „ „ 35	75 „	300 000	2 500	60 000	60 000
55	Het Administratie- en effectenkantoor onder directie van D. J. der Kinderen en F. M. Zuur.	Id.	14 „ „ „ 25	7 „ „ „ 36	50 „	250 000	1 000	50 000	50 000
56	Soerabajasch Prauwenveer.	Soerabaja.	16 „ „ „ 46	18 „ „ „ 39	25 „	400 000	250	230 000	—
57	Assam Thee-onderneming Mataram.	Soekaboemi (Preanger-Regentschappen).	21 „ „ „ 39	28 „ „ „ 42	75 „	120 000	500	60 000	60 000
58	Handelsvereeniging Harst en Co.	Soerabaja.	21 „ „ „ 40	18 „ „ „ 39	50 „	25 000	250	8 000	8 000
59	Cultuurmaatschappij Bareng.	Id.	21 „ „ „ 41	14 Jan. 1910 nº. 4	75 „	100 000	500	50 000	50 000
60	Handelmaatschappij Tan Kiem San.	Id.	21 „ „ „ 42	21 Mei 1909 „ 40	50 „	200 000	5 000	100 000	100 000
61	Tambak-maatschappij Siambo.	Batang (Pekalongan).	24 „ „ „ 48	28 „ „ „ 42	75 „	2 500	10	2 500	2 500
62	Maatschappij tot exploitatie van rijstpelmolens.	Semarang.	24 „ „ „ 49	20 Juli „ „ 57	29½ jaar.	200 000	1 000	70 000	70 000
63	Handel- en Cultuurmaatschappij Hok Hin.	Kertosono (Kediri).	24 „ „ „ 50	22 Juni „ „ 49	75 jaren.	50 000	1 000	30 000	30 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1908 te storten bedrag.
64	Goud-exploitatie-maatschappij Lebong Kandis.	Batavia.	6 Mei 1909 n°. 28	25 Mei 1909 n°. 41	75 jaren.	f 250 000	f 100	f 250 000	f 250 000
65	Handelmaatschappij Toco Kiam Kie.	Taroena (Menado).	8 „ „ „ 33	13 Aug. „ „ 64	75 „	20 000	500	20 000	20 000
66	Handelmaatschappij van Gebroeders Hijmans.	Semarang.	11 „ „ „ 59	11 Juni „ „ 46	50 „	250 000	10 000	250 000	191 000
67	Afscheep-, vendu- en commissiekantoor F. Vervooren.	Cheribon.	13 „ „ „ 35	15 „ „ „ 47	25 „	50 000	1 000	40 000	40 000
68	Mijnbouwmaatschappij Pandan.	Batavia.	13 „ „ „ 36	4 „ „ „ 44	75 „	300 000	100	250 000	250 000
69	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Kedoeng Badah.	Buitenzorg.	18 „ „ „ 40	a)					
70	The Soekokoelon Rubber Company Limited.	Batavia.	18 „ „ „ 41	8 Juni 1909 n°. 45	67 „	200 000	250	95 000	95 000
71	Industrie Syndicaat.	Bandoeng.	18 „ „ „ 42	18 „ „ „ 48	50 „	50 000	1 000	10 000	10 000
72	Handelmaatschappij Yap Kim Hok.	Soerakarta.	18 „ „ „ 43	15 „ „ „ 47	50 Chin. jaren	25 000	500	25 000	25 000
73	Cultuurmaatschappij Bandjarwangi.	Op Java ten kantore van den directeur.	18 „ „ „ 44	18 „ „ „ 48	75 jaren.	250 000	500	200 000	130 000
74	Cultuurmaatschappij Way Serdang.	Id.	22 „ „ „ 51	22 „ „ „ 49	75 „	100 000	1 000	48 000	48 000
75	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Thaij Tjiang.	Batavia.	22 „ „ „ 52	15 „ „ „ 47	50 „	20 000	500	6 000	6 000
76	Handelmaatschappij Kwat Siang.	Tegal (Pekalongan).	22 „ „ „ 53	29 „ „ „ 51	80 „	80 000	1 000	80 000	80 000
77	Tebingtinggi-Hotel.	Tebingtinggi (Oostkust van Sumatra).	22 „ „ „ 54	25 „ „ „ 50	75 „	50 000	100	17 000	17 000
78	Hotel Wendit.	Wendit (Pasoeroean).	24 „ „ „ 22	24 Aug. „ „ 67	25 „	15 000	500	10 000	10 000
79	Handelmaatschappij Hok An Tjhoen.	Batavia.	24 „ „ „ 23	13 Juli „ „ 55	75 „	60 000	2 000	60 000	60 000
80	Meubelindustrie Andriesse.	Semarang.	24 „ „ „ 24	25 Juni „ „ 50	50 „	100 000	500	50 000	50 000
81	Rubber Cultuurmaatschappij Gondang.	Soerabaja.	2 Juni „ „ 47	10 Aug. „ „ 63	75 „	250 000	250	175 000	105 000
82	Borneo Handels-Compagnie.	Bandjermasin.	2 „ „ „ 48	a)					
83	Industrie-, handel- en landbouwmaatschappij Seboekoe.	Telokbetong.	2 „ „ „ 49	25 Juni 1909 n°. 50	50 „	250 000	250	166 000	166 000
84	Toko Europa.	Djokjakarta.	2 „ „ „ 50	13 Juli „ „ 55	50 „	100 000	1 000	65 000	65 000
85	Cultuurmaatschappij Tjikoleang.	Batavia.	2 „ „ „ 51	22 Juni „ „ 49	75 „	600 000	500	600 000	600 000
86	Bouwmaatschappij The Siok Lian.	Soerabaja.	4 „ „ „ 30	25 „ „ „ 50	75 „	500 000	1 000	330 000	330 000
87	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Felicitas.	Batavia.	4 „ „ „ 31	10 Sept. „ „ 72	50 „	100 000	100	50 000	50 000
88	Technisch bureau en meubelfabriek.	Soerabaja.	9 „ „ „ 40	9 Juli „ „ 54	50 „	25 000	1 000	15 000	15 000
89	Handelmaatschappij Hap Hwat Kongsie.	Id.	9 „ „ „ 41	6 „ „ „ 53	75 „	30 000	250	8 000	8 000
90	Bouwmaatschappij Sabrangan.	Id.	9 „ „ „ 42	13 „ „ „ 55	75 „	60 000	500	20 000	20 000
91	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Tjhiang Ing Tong Tjo Tjhoe.	Grisee (Soerabaja).	9 „ „ „ 43	9 „ „ „ 54	75 „	5 000	250	5 000	5 000
92	Industrie-maatschappij Wedan.	Lawang (Pasoeroean).	9 „ „ „ 44	6 „ „ „ 53	25 „	50 000	1 000	10 000	10 000
93	Rubbermaatschappij Tandjong Poetri.	Medan.	16 „ „ „ 5	23 „ „ „ 58	50 „	500 000	500	125 000	125 000
94	Cultuur- en handelmaatschappij Hok An Tjhoen Telok Betong.	Batavia.	16 „ „ „ 38	16 „ „ „ 56	75 „	300 000	5 000	150 000	150 000
95	Kalkbranderij Ho Goan Kongsie.	Semarang.	16 „ „ „ 39	16 „ „ „ 56	50 „	30 000	1 000	30 000	18 000
96	Javaansche Handelmaatschappij Worohardjo.	Soerakarta.	25 „ „ „ 21	30 „ „ „ 60	75 „	100 000	25	37 500	37 500

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1909 te storten bedrag.
97	Handelmaatschappij Hoo Gwan.	Bondowoso.	2 Juli 1909 nº. 48	13 Aug. 1909 nº. 64	50 jaren.	f 30 000	f 500	f 30 000	f 30 000
98	Handelmaatschappij Hin Seng.	Batavia.	5 „ „ „ 52	27 Juli „ „ 59	75 „	15 000	250	10 000	10 000
99	Handelmaatschappij Leij Chiong.	Id.	7 „ „ „ 49	27 „ „ „ 59	75 „	120 000	1 000	43 000	43 000
100	Handelmaatschappij Swie Chiang.	Soerabaja.	15 „ „ „ 8	17 Aug. „ „ 65	75 „	10 000	1 000	80 000	80 000
101	Architects- en Ingenieursbureau Groedo.	Id.	15 „ „ „ 12	17 „ „ „ 65	25 „	60 000	250	15 000	15 000
102	Handelmaatschappij Hoo Liong.	Besoeki.	16 „ „ „ 38	21 Sept. „ „ 75	50 „	70 000	500	70 000	70 000
103	Cultuurmaatschappij Loeboe Raija en Angkola.	Padang.	19 „ „ „ 33	14 „ „ „ 73	50 „	30 000	250	10 000	10 000
104	Cultuurmaatschappij Lawang Kedaton.	Pasoeroean.	27 „ „ „ 44	*a)*					
105	Transportdienst Sibolga-Batang Toroe.	Sibolga.	27 „ „ „ 45	28 Dec. „ „ 103	75 „	20 000	100	10 000	10 000
106	Wilson Java Trading Company Limited.	Bandoeng.	28 „ „ „ 46	20 Aug. „ „ 66	75 „	300 000	5000 en 1 000	156 000	156 000
107	Automobielhandel en reparatie-inrichting A. F. G. Glaser en Co.	Soerabaja.	29 „ „ „ 12	27 „ „ „ 68	75 „	100 000	100	25 000	25 000
108	Oost-Java-bank.	Id.	2 Aug. „ „ 11	1 Oct. „ „ 78	75 „	50 000	10	10 000	10 000
109	Handelsvereeniging voorheen Van Leuven.	Bandoeng.	5 „ „ „ 29	7 Sept. „ „ 71	50 „	25 000	100	5 000	5 000
110	Exploratie-maatschappij Jacatra.	Batavia.	5 „ „ „ 30	27 Aug. „ „ 68	75 „	18 000	100	12 000	12 000
111	Hotel en Toko Wlingi.	Wlingi (Kediri).	6 „ „ „ 39	26 Nov. „ „ 94	75 „	24 000	250	12 000	12 000
112	Maatschappij tot voortzetting der zaken van wijlen J. Elfferich.	Ngadiwono (Pasoeroean).	7 „ „ „ 40	17 Sept. „ „ 74	75 „	96 000	3 000	96 000	96 000
113	Handelmaatschappij J. B. van de Pavert opvolgers.	Semarang.	8 „ „ „ 8	10 „ „ „ 72	50 „	20 000	500	9000	9 000
114	Fabriek en Handelmaatschappij Kong Ek.	Makasser.	8 „ „ „ 9	14 „ „ „ 73	29 „	100 000	100	40 000	40 000
115	Cultuurmaatschappij Njomplong.	Bandoeng.	9 „ „ „ 26	7 „ „ „ 71	75 „	75 000	500	42 500	42 500
116	Ang Sioe Tjiang-Handelmaatschappij.	Batavia.	17 „ „ „ 7	17 „ „ „ 74	75 „	160 000	1 000	80 000	80 000
117	Maatschappij tot exploitatie van de rijtuigfabriek P. Bouman.	Soerabaja.	17 „ „ „ 8	21 „ „ „ 75	25 „	100 000	1 000	100 000	100 000
118	Handelmaatschappij Hap Yang Kongsie.	Kediri.	22 „ „ „ 12	9 Nov. „ „ 89	75 „	25 000	50	2 500	2 500
119	Handelmaatschappij Tong Bie.	Djember (Besoeki).	27 „ „ „ 9	19 „ „ „ 92	75 „	20 000	1 000	20 000	20 000
120	Cultuurmaatschappij Tendjolaja.	Batavia.	31 „ „ „ 9	24 Sept. „ „ 76	75 „	60 000	500	25 000	25 000
121	Kroewoek Estates Limited.	Id.	3 Sept. „ „ 36	24 „ „ „ 76	50 „	600 000	1 000	383 000	383 000
122	De Twentsche Handelmaatschappij voorheen de Rooij en Co.	Soerabaja.	3 „ „ „ 37	15 Oct. „ „ 82	30 „	200 000	500	70 000	60 000
123	Eerste Bandoengsche Stoomdrukkerij voorheen A. C. Nix en Co.	Bandoeng.	16 „ „ „ 45	8 „ „ „ 80	75 „	60 000	500	50 000	50 000
124	Semarangsche Automobielmaatschappij.	Semarang.	16 „ „ „ 46	12 „ „ „ 81	10 „	100 000	1 000	40 000	40 000
125	Midden-Sumatra Handelmaatschappij.	Batavia.	19 „ „ „ 7	5 „ „ „ 79	99 „	600 000	1 200	121 200	121 200
126	Bouwmaatschappij Hoey Hian.	Id.	19 „ „ „ 8	15 „ „ „ 82	75 „	100 000	1 000	24 000	24 000
127	Cultuur- en Handelmaatschappij Kwasen.	Bandoeng.	19 „ „ „ 9	22 „ „ „ 84	75 „	25 000	250	11 250	9 650
128	Djeroeklegi Estate Limited.	Batavia.	19 „ „ „ 10	*a)*					
129	Handel- en Scheepvaartmaatschappij Samarinda.	Samarinda (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).	19 „ „ „ 11	9 Nov. „ „ 89	75 „	150 000	1 000	100 000	100 000
130	The Tjisadea Tea Company Limited.	Batavia.	21 „ „ „ 42	29 Oct. „ „ 86	75 „	1 200 000	6 000	240 000	240 000
131	Rubbermaatschappij Si Boelan.	Medan.	1 Oct. „ „ 38	30 Nov. „ „ 95	75 „	500 000	1 000	220 000	220 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1909 te storten bedrag.
132	Bouwmaatschappij De Eendracht.	Batavia.	1 Oct. 1909 n°. 39	26 Oct. 1909 n°. 85	75 jaren.	f 50 000	f 500	f 50 000	f 50 000
133	Nederlandsch-Indische Vezelfabriek.	Id.	1 „ „ „ 40	14 Dec. „ „ 99	75 „	25 000	100	5 000	5 000
134	Handelmaatschappij Yap Hien.	Menado.	9 „ „ „ 58	*a*)					
135	Maatschappij tot exploitatie van onroerende zaken Tjan Tiong Ie.	Besoeki.	9 „ „ „ 59	17 „ „ „ 100	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
136	Winkelmaatschappij Bandjermasin.	Weltevreden.	9 „ „ „ 60	31 „ „ „ 104	25 „	21 000	1 000	21 000	21 000
137	Drukkerij, Kantoor- en Boekhandel Soe Swi Han Boen Sien Pa.	Soerabaja.	9 „ „ „ 61	30 Nov. „ „ 95	29 „	100 000	10 en 100	20 100	20 100
138	Villapark Salemba.	Batavia.	9 „ „ „ 62	5 „ „ „ 88	75 „	60 000	1 000	18 000	18 000
139	Minahasa Goud-exploitatie-maatschappij.	Id.	11 „ „ „ 36	2 „ „ „ 87	75 „	1 000 000	100	210 000	202 500
140	Plantagen Gesellschaft Tjiganitri.	Bandoeng.	25 „ „ „ 14	7 Dec. „ „ 97	75 „	300 000	300	300 000	150 000
141	Tjoekoel Tea and Cinchona Company Limited.	Batavia.	25 „ „ „ 15	5 Nov. „ „ 88	75 „	480 000	1 200	408 000	408 000
142	Bodjong Aseh Tea Company Limited.	Id.	25 „ „ „ 16	5 „ „ „ 88	75 „	300 000	12	60 000	60 000
143	Landbouwmaatschappij Ngrowo Seneng.	Semarang.	25 „ „ „ 17	7 Dec. „ „ 97	25 „	30 000	1 000	16 000	—
144	Exploitatie-maatschappij Soengei Lalah.	Tandjoeng pinang (Riouw).	30 „ „ „ 42	9 Nov. „ „ 89	75 „	120 000	10 000	120 000	120 000
145	Handel- en Cultuurmaatschappij Soen Tiang Hien.	Batavia.	30 „ „ „ 43	26 „ „ „ 94	75 „	45 000	1 000	30 000	30 000
146	De Bouwploeg.	Id.	1 Nov. „ „ 14	12 „ „ „ 90	100 „	250 000	1 000	50 000	50 000
147	Veeteelt- en Landhoeve Gedong Pandjang.	Soekaboemi (Preanger-Regentschappen).	1 „ „ „ 15	7 Dec. „ „ 97	75 „	16 000	500	16 000	16 000
148	Cultuurmaatschappij Soember Mas-Kali Padang.	Batavia.	15 „ „ „ 8	15 Febr. 1910 „ 13	50 „	600 000	1 000	600 000	600 000
149	Dameshoeden-winkel.	Id.	15 „ „ „ 9	10 Dec. 1909 „ 98	75 „	50 000	500	26 000	26 000
150	Bataviaasch Orthopaedisch Instituut.	Id.	18 „ „ „ 30	3 „ „ „ 96	75 „	20 000	250	9 250	9 250
151	The Java Pineapple Company Limited.	Soerabaja.	18 „ „ „ 31	21 Jan. 1910 „ 6	50 „	100 000	1 000	33 000	33 000
152	Hotel Ploem.	Soekaboemi (Preanger-Regentschappen).	18 „ „ „ 32	21 Dec. 1909 „ 101	75 „	20 000	500	20 000	20 000
153	Thee Plantagen Gesellschaft Tjiemas.	Bandoeng.	18 „ „ „ 33	24 „ „ „ 102	75 „	300 000	300	240 000	90 000
154	Bouwmaatschappij Liong Oen Tjiang.	Bandoeng.	18 „ „ „ 34	3 „ „ „ 96	75 „	30 000	250	15 000	15 000
155	Java Ien Boe Kongsie Boek- en Handelsdrukkerij.	Semarang.	18 „ „ „ 35	17 „ „ „ 100	50 „	60 000	50	30 000	30 000
156	Mijnen-Syndicaat Soengei Pagoe.	Batavia.	29 „ „ „ 30	10 „ „ „ 98	75 „	10 000	50	10 000	10 000
157	Bouwmaatschappij de Salamander.	Id.	29 „ „ „ 31	14 „ „ „ 99	75 „	150 000	1 000	81 000	81 000
158	Eerste Industriëele Maatschappij Minahasa.	Menado.	3 Dec. „ „ 5	28 Jan. 1910 „ 8	35 „	100 000	1 000	26 000	26 000
159	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen voorheen Nio Tek Keng.	Makasser.	3 „ „ „ 44	29 April „ „ 34	99 „	60 000	1 500	60 000	60 000
160	Handelsvereeniging Thio Tian Soe.	Buitenzorg.	8 „ „ „ 64	18 Jan. „ „ 5	75 „	50 000	1 000	25 000	25 000
161	Dogcarverhuurderij Gembong	Soerabaja.	8 „ „ „ 65	31 Dec. 1909 „ 104	50 „	30 000	500	20 000	20 000
162	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Tjeng On.	Padang.	17 „ „ „ 50	11 Febr. 1910 „ 12	25 „	50 000	2 500	25 000	25 000
163	Mijnbouwmaatschappij Madjan.	Batavia.	21 „ „ „ 16	7 Jan. „ „ 2	75 „	1 200 000	100	680 000	430 000
164	Cultuur- en Handelmaatschappij Soen Liong.	Bandoeng.	21 „ „ „ 17	18 Febr. „ „ 14	75 „	50 000	1 000	20 000	20 000
165	Handel in bouwmaterialen voorheen Grooss-Buning.	Cheribon.	21 „ „ „ 18	1 „ „ „ 9	75 „	36 000	1 000	36 000	36 000
166	West-Java Handelmaatschappij.	Batavia.	21 „ „ „ 19	4 „ „ „ 10	75 „	250 000	250	125 000	125 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1909 te storten bedrag.
167	Handelmaatschappij Chiuan Sing.	Soerabaja.	21 Dec. 1909 nº. 20	18 Jan. 1910 nº. 5	Onbepaald.	f 50 000	f 1 000	f 30 000	f 30 000
168	Handelmaatschappij Namalia.	Bondowoso.	21 „ „ „ 21	1 Febr. „ „ 9	50 jaren.	50 000	100	16 000	16 000
169	Handelmaatschappij Tan Tek.	Menado.	21 „ „ „ 22	8 Maart „ „ 19	40 „	20 000	1 000	20 000	20 000
170	Mount Pani Mining Company Limited.	Soerabaja.	21 „ „ „ 23	25 Jan. „ „ 7	71 „	600 000	4 000	600 000	60 000
171	Handel- en Industrie-maatschappij voorheen Societa dei Marmi Italiani.	Id.	21 „ „ „ 24	25 „ „ „ 7	75 „	50 000	250	10 000	10 000
172	Marbau Rubbermaatschappij.	Bila (Oostkust van Sumatra).	22 „ „ „ 29	15 Febr. „ „ 13	75 „	50 000	500	40 000	10 000
173	Landbouwmaatschappij Goenoeng Andir.	Batavia.	24 „ „ „ 51	14 Jan. „ „ 4	75 „	120 000	1 000	120 000	120 000
174	Soekawarna Tea Estate.	Id.	24 „ „ „ 52	11 „ „ „ 3	75 „	120 000	1 000	120 000	120 000
175	Cultuurmaatschappij Panendjoan.	Bandoeng.	28 „ „ „ 57	8 Febr. „ „ 11	75 „	500 000	5 000	350 000	350 000

B. In Nederland opgericht.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het Kon. besluit.	Datum en nummer van de Ned. Staatscourant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1909 te storten bedrag.
I	Assam Thee-Onderneming Marijwati.	's-Gravenhage.	6 Jan. 1909 nº. 14	10 Febr. 1909 nº. 34	54 jaren.	f 250 000	f 1 000	f 150 000	f 150 000
II	Mijnbouwmaatschappij Sepingan.	Id.	12 „ „ „ 6	10 „ „ „ 34	57 „	2 500 000	1 000	2 100 000	2 100 000
III	Cultuurmaatschappij Kamana.	Delfzijl.	15 Febr. „ „ 12	9 Maart „ „ 57	50 „	150 000	1 000	71 000	71 000
IV	Verzekeringsbank Jong Nederland, Maatschappij voor kapitaal-, uitzet-, brandschat- en renteverzekering.	Amsterdam.	2 Mrt. „ „ 22	30 „ „ „ 75	50 „	250 000	1 000	100 000	10 000
V	Petroleummaatschappij Boekit Lintang.	Id.	16 „ „ „ 23	6 April „ „ 81	76 „	100 000	1 000	100 000	100 000
VI	Cultuurmaatschappij Soengai Poetih.	Id.	7 April „ „ 26	28 „ „ „ 98	51 „	500 000	1 000	300 000	300 000
VII	Cultuurmaatschappij Djolondoro.	Rotterdam.	7 „ „ „ 26	14 Mei „ „ 112	65 „	300 000	1 000 en 500	265 000	62 500
VIII	Nederlandsch-Indische Boschproducten-maatschappij.	Amsterdam.	16 „ „ „ 55	8 „ „ „ 107	50 „	1 000 000	2 000	200 000	20 000
IX	Javasche Gasmaatschappij.	's-Gravenhage.	16 „ „ „ 55	22 „ „ „ 118	50 „	1 000 000	1 000	800 000	800 000
X	Cultuurmaatschappij Penggoong.	Amsterdam.	27 „ „ „ 34	19 „ „ „ 116	30 „	120 000	1 000	120 000	120 000
XI	Algemeene Nederlandsch-Indische Electriciteitmaatschappij.	Id.	25 Mei „ „ 45	8 Juni „ „ 131	66 „	6 000 000	1 000 en 500	1 750 000	1 750 000
XII	Rubber Cultuurmaatschappij Sampora.	's-Gravenhage.	27 „ „ „ 8	27 Juli „ „ 173	74 „	325 000	100	213 300	213 300
XIII	Mijnbouwmaatschappij Siloengkang.	Amsterdam.	3 Juni „ „ 58	22 Juni „ „ 143	74 „	1 000 000	100	500 000	500 000
XIV	Cultuurmaatschappij Tjigra Plantations.	Hulst.	30 „ „ „ 65	27 Juli „ „ 173	75 „	500 000	250	270 000	81 000
XV	Suiker Cultuurmaatschappij.	Amsterdam.	4 Juli „ „ 63	4 Aug. „ „ 180	90 „	3 000 000	1 000	3 000 000	3 000 000
XVI	Rubber Cultuur-onderneming Timbang Deli.	Id.	14 „ „ „ 89	7 „ „ „ 183	64 „	500 000	1 000	415 000	415 000
XVII	Assam Thee-onderneming Dinewatie.	Id.	21 „ „ „ 60	11 „ „ „ 186	75 „	250 000	1 000	250 000	74 000
XVIII	Sumatra Rubber Cultuurmaatschappij.	Id.	21 „ „ „ 60	17 „ „ „ 191	75 „	1 200 000	1 000	513 000	513 000
XIX	Rubber Cultuurmaatschappij Soember Ajoe.	Id.	27 „ „ „ 61	17 „ „ „ 191	75 „	500 000	1 000	202 000	202 000
XX	Kalimeel-maatschappij.	Rotterdam.	27 „ „ „ 61	1 Sept. „ „ 203	14 „	40 000	500	40 000	40 000
XXI	Javasche Rubbermaatschappij.	Amsterdam.	4 Aug. „ „ 80	6 Oct. „ „ 233	66 „	3 600 000	1 000	3 600 000	3 600 000
XXII	Nederlandsch-Indisch Bureau voorheen Nierstrasz.	Id.	11 „ „ „ 152	12 „ „ „ 238	51 „	200 000	500	40 000	40 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het Kon. besluit.	Datum en nummer van de Ned. Staatscourant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1909 te storten bedrag.
XXIII	Reductor Electriciteits-maatschappij.	Amsterdam.	19 Aug. 1909 n°. 35	4 Sept. 1909 n°. 206	50 jaren.	f 180 000	f 1 000	f 120 000	f 120 000
XXIV	Maatschappij voor handel in pharmaceutische praeparaten Sanitas.	's-Gravenhage.	26 „ „ „ 55	5 Oct. „ „ 232	30 „	50 000	1 000	25 000	25 000
XXV	Sumatra Rubber Cultuurmaatschappij Serbodjadi.	Amsterdam.	4 Sept. „ „ 49	21 Sept. „ „ 220	62 „	600 000	1 000	600 000	600 000
XXVI	Amsterdam-Java-Rubber-Compagnie.	's-Gravenhage.	4 „ „ „ 49	5 Oct. „ „ 232	75 „	600 000	1 000, 500, 250 en 100	322 000	322 000
XXVII	Maatschappij tot exploitatie van den vethandel.	Amsterdam.	9 „ „ „ 63	28 Sept. „ „ 226	10 „	15 000	250	3 000	3 000
XXVIII	Indische Rubber-Compagnie.	's-Gravenhage.	9 „ „ „ 63	1 Oct. „ „ 229	69 „	1 000 000	1 000	425 000	425 000
XXIX	Rubber Cultuurmaatschappij Soengei Raja.	Id.	11 „ „ „ 55	6 „ „ „ 233	75 „	1 000 000	500	250 000	250 000
XXX	Maatschappij tot exploitatie van het land Kali Doeren II.	Id.	21 „ „ „ 37	9 „ „ „ 236	65 „	100 000	1 000	75 000	75 000
XXXI	Rubber Cultuurmaatschappij Kendang Lemboe.	Amsterdam.	21 „ „ „ 37	6 „ „ „ 233	75 „	1 400 000	1 000	550 000	550 000
XXXII	Cultuurmaatschappij Indragiri.	Id.	21 „ „ „ 37	12 „ „ „ 238	56 „	500 000	1 000	100 000	100 000
XXXIII	Suikerfabriek Krian.	Id.	30 „ „ „ 55	19 „ „ „ 244	90 „	1 350 000	1 000	1 350 000	1 350 000
XXXIV	Wonokoijo Plantage-maatschappij (Société Anonijme des Plantations Wonokoijo).	's-Gravenhage.	30 „ „ „ 55	19 „ „ „ 244	66 „	800 000	100	500 000	500 000
XXXV	Cultuurmaatschappij Tjigaroe.	Amsterdam.	13 Oct. „ „ 58	30 „ „ „ 254	75 „	300 000	500	250 000	62 500
XXXVI	Banjoewangi Suiker Cultuurmaatschappij.	Id.	20 „ „ „ 60	6 Nov. „ „ 260	90 „	900 000	1 000	900 000	900 000
XXXVII	Assam Thee-onderneming Pasir Bitoeng.	Id.	20 „ „ „ 60	16 „ „ „ 268	71 „	300 000	1 000	235 000	55 000
XXXVIII	Preanger Rubbermaatschappij.	Id.	2 Nov. „ „ 48	20 „ „ „ 272	75 „	1 200 000	1 000	600 000	600 000
XXXIX	Cultuurmaatschappij Waringin.	Id.	9 „ „ „ 54	7 Dec. „ „ 286	75 „	500 000	100	330 000	260 000
XL	Naamlooze Handel- en Cultuurmaatschappij Bengkok.	Id.	9 „ „ „ 54	5 Jan. 1910 „ 3	50 „	200 000	100	57 600	57 600
XLI	Lampong Caoutchouc-maatschappij.	Id.	9 „ „ „ 54	21 Dec. 1909 „ 298	57 „	600 000	1 000 en 500	167 000	167 000
XLII	Nederlandsche Caoutchouc Plantage-Maatschappij (Société Neérlandaise des plantations de caoutchouc).	's-Gravenhage.	9 „ „ „ 54	*a)*					
XLIII	Klapperonderneming Pangandaran.	Wassenaar.	9 „ „ „ 54	23 Nov. 1909 „ 274	25 „	75 000	1 000	75 000	25 500
XLIV	Java- en Borneo-Olie- en Rubber-Syndicaat.	Amsterdam.	17 „ „ „ 103	24 „ „ „ 275	60 „	1 800 000	1 200	1 200 000	1 200 000
XLV	Cultuurmaatschappij Margawindoe.	Id.	24 „ „ „ 56	25 Jan. 1910 „ 20	50 „	350 000	250	191 000	191 000
XLVI	Sumatra Slachterij en Hotel-maatschappij.	's-Gravenhage.	24 „ „ „ 56	5 „ „ „ 3	29 „	45 000	250	45 000	45 000
XLVII	Landbouwmaatschappij Ngoesri.	Amsterdam.	24 „ „ „ 56	5 „ „ „ 3	66 „	60 000	1 000	60 000	60 000
XLVIII	IJs- en mineraalwaterfabriek Poerwosari.	's-Gravenhage.	1 Dec. „ „ 41	7 „ „ „ 5	50 „	180 000	1 000	90 000	90 000
XLIX	Industrie- en Cultuurmaatschappij Melati.	Id.	1 „ „ „ 41	5 „ „ „ 3	25 „	250 000	250	250 000	250 000
L	Rubber-maatschappij Sumatra.	Id.	1 „ „ „ 41	21 Dec. 1909 „ 298	90 „	500 000	1 000	100 000	100 000
LI	Cultuurmaatschappij Insulinde.	Id.	1 „ „ „ 41	21 „ „ „ 298	90 „	500 000	1 000	100 000	100 000
LII	Oost-Indische Landbouwmaatschappij.	Id.	1 „ „ „ 41	21 „ „ „ 298	90 „	500 000	1 000	100 000	100 000
LIII	Boekhandel en drukkerij voorheen G. C. T. van Dorp en Co.	Id.	1 „ „ „ 41	25, 26 en 27 Dec. 1909 n°. 302.	50 „	1 000 000	500	800 000	800 000
LIV	Deli Rubber-maatschappij.	Amsterdam.	8 „ „ „ 55	5 Jan. 1910 n°. 3	70 „	1 000 000	1 000	300 000	300 000
LV	Exploitatie-maatschappij Wadjak.	Rotterdam.	8 „ „ „ 55	11 „ „ „ 8	75 „	600 000	1 000	250 000	118 750
LVI	Nederlandsche Rubbermaatschappij.	Amsterdam.	22 „ „ „ 50	12 „ „ „ 9	50 „	10 000 000	1 000	2 600 000	2 600 000
LVII	Suikerfabriek Kaliredjo.	Id.	24 „ „ „ 61	18 „ „ „ 14	90 „	2 000 000	1 000	2 000 000	—

II. Aantal huwelijken in 1909 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen die aldaar aan een verschillend recht zijn onderworpen. *a)*

Ressort van den raad van justitie te:	Huwelijken tusschen					Totaal.
	Europeesche mannen en				Europeesche vrouwen en inlandsche (of met dezen gelijk gestelde) mannen.	
	inlandsche (niet-Christen-) vrouwen.	inlandsche (Christen-) vrouwen.	Chineesche (niet-Christen-) vrouwen.	Chineesche (Christen-) vrouwen.		
Batavia	25	18	4	4	1	52
Semarang	33	12	2	—	1	48
Soerabaja	15	12	3	—	4	34
Padang	3	1	—	—	—	4
Makasser	4	20	6	—	10	40
Medan	4	6	—	—	—	10
Totalen	84	69	15	4	16	188
Over 1908 waren de totalen	45	63	15	3	4	130

a) Zie K. B. 29 Dec. 1896 (Ind. St. 1898 n°. 158), gewijzigd bij K. B. 19 Juli 1901 (Ind. St. n°. 348).

III. Aantal in 1909 in Nederlandsch-Indië verleden akten van oogstverband. *a)*

Verleden binnen het ressort van den raad van justitie te:	Betreffende onderstaande oogstjaren.			Betreffende onderstaande categorieën van ondernemingen.					Betreffende onderstaande soort van oogsten.				
	Oogst van 1909.	Oogst van 1910.	Te zamen.	Particuliere landen.	Huurlanden in Soerakarta en Djokjakarta.	Erfpachts- of huurondernemingen op gouvernementsgronden.	Andere ondernemingen.	Te zamen.	Suikeroogsten.	Koffieoogsten.	Tabakoogsten.	Oogsten van andere producten of oogsten van gemengden aard. *b)*	Te zamen.
Batavia	3	1	4	—	—	4	—	4	—	—	—	4	4
Semarang	5	6	11	—	6	5	—	11	2	—	—	9	11
Soerabaja	11	4	15	—	—	8	7	15	8	5	2	—	15
Padang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Makasser	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Medan	1	14	15	—	—	—	15	15	—	—	15	—	15
Totalen	20	25	45	—	6	17	22	45	10	5	17	13	45
Over 1908 waren de totalen	43	21	64	2	9	23	30	64	16	7	17	24	64

a) Zie K. B. 24 Jan. 1886 (Ind. St. n°. 57).
b) Voor zooveel de oogsten van gemengden aard tevens een der in de drie voorgaande kolommen genoemde producten omvatten, is in de bedoelde kolommen van de betrekkelijke akten *geen* melding gemaakt.

IV. Aantal in 1909 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

OMSCHRIJVING.	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
A. Op ult. 1908 aanhangige faillissementen.						
Op ult. 1908 aanhangige faillissementen sedert meer dan 3 jaar	10	51	5	6	3	77
„ „ „ 2 „	10	17	3	3	1	34
„ „ „ 1 „	23	36	3	7	—	69
„ „ „ 6 maanden	17	32	6	1	2	58
„ 6 maanden of minder	18	53	5	5	4	85
Totalen	78	189	22	22	12	323
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	18	22	4	—	—	44
„ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	23	29	6	1	—	59
„ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	23	41	5	3	1	73
„ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	5	44	3	4	1	57
„ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	6	28	2	3	1	40
„ „ „ „ „ „ 50 000	3	23	2	10	9	47
Te zamen	78	*a*) 187	22	*b*) 21	12	*c*) 320
en met een *actief* van minder dan f 2 500	57	79	9	4	4	153
„ „ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	5	35	4	2	2	48
„ „ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	7	23	4	3	1	38
„ „ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	6	28	3	5	1	43
„ „ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	2	10	1	4	1	18
„ „ „ „ „ „ „ 50 000	1	10	1	4	3	19
Te zamen	78	*d*) 185	22	22	12	*e*) 319
Bij het einde van 1909 waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 12) door accoord	—	8	—	2	—	10
„ vereffening	26	47	6	4	3	86
„ tenietdoening van de faillietverklaring	—	—	—	—	—	—
„ opheffing van het faillissement	3	26	2	—	—	31
op andere wijze	—	—	1	1	—	2
Te zamen	29	81	9	7	3	129
en bleven dus *onbeëindigd*	49	108	13	15	9	194
Totalen als boven	78	189	22	22	12	323

a) 2 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in 2 dezer boedels geen passief was.

b) 1 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in 1 dezer boedels geen passief was.

c) 3 minder dan het getal aanhangige faillissementen (vgl. de noten *a* en *b*).

d) 4 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in 4 dezer boedels geen actief was.

e) 4 minder dan het getal aanhangige faillissementen (zie noot *d*).

OMSCHRIJVING.	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
B. In 1909 ontstane faillissementen.						
In 1909 ontstane faillissementen. op eigen aangifte van den schuldenaar	15	64	9	1	—	89
„ „ vordering van de schuldeischers	21	30	10	6	4	71
„ „ „ van het openbaar ministerie	—	—	—	—	—	—
Totalen	36	94	19	f) 7	4	g) 160
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	6	21	6	—	—	33
„ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	14	16	3	—	—	33
„ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	9	26	6	—	—	41
„ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	2	16	3	2	—	23
„ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	3	5	—	3	2	13
„ „ „ „ „ „ 50 000	1	7	1	2	2	13
Te zamen	h) 35	i) 91	19	7	4	j) 156
en met een *actief* van minder dan f 2 500	30	59	13	—	2	104
„ „ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	2	13	2	—	—	17
„ „ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	1	6	2	1	—	10
„ „ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	1	5	1	1	2	10
„ „ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	—	4	—	1	—	5
„ „ „ „ „ „ „ 50 000	—	3	1	4	—	8
Te zamen	k) 34	l) 90	19	7	4	m) 154
Bij het einde des jaars waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 12) door accoord	1	2	1	1	—	5
„ vereffening	3	3	1	—	—	7
„ tenietdoening van de failliet verklaring	3	1	2	—	—	6
„ opheffing van het faillissement	5	32	3	—	—	40
op andere wijze	—	—	—	—	—	—
Te zamen	12	38	7	1	—	58
en bleven dus *onbeëindigd*	24	56	12	6	4	102
Totalen als boven	36	94	19	7	4	160

f) Geen dezer firmanten behoorde tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking.

g) Naar hun bedrijf waren de gefailleerden te verdeelen als volgt: 10 landsdienaren, 25 particulieren, 2 gepensionneerde ambtenaren, 1 industrieel, 1 bouwkundige, 1 hotelhoudster, 4 handelsgeëmployeerden, 53 kleinhandelaren, 1 handelaar in Japansche goederen, 1 handelaar in potten en pannen, 5 handelaren in rijst, 7 handelaren in lijnwaden, 1 handelaar in producten, 1 handelaar in gedroogde visch, 2 handelaars in provisiën en dranken, 1 handelaar in kramerijen, 1 handel in sarongs (naaml. venn.), 1 handelaar in aardewerk, 1 handel in dranken en tegels (naaml. venn.), 1 handelaar in dranken en tegels, 1 Chineesche wijkmeester, 1 rondventer van kramerijen, 1 handelsvennootschap, 1 koop- en handelmaatschappij, 1 stevedoor, 1 beheerder van een hotel, 1 architect, 2 handelaren in mode-artikelen, 1 taxateur van de pandjespacht, 1 commissionnair, 2 administrateurs van landbouwondernemingen, 1 assistent van eene landbouwonderneming, 2 hoofdtandils, 1 kapper, 1 slachter, 20 kooplieden, 1 ijsfabriek (naaml. venn.) en 1 machinefabriek (naaml. venn.).

h) 1 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 1 dezer boedels geen passief was.

i) 3 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat van 3 dezer boedels de balans nog niet was opgemaakt.

j) 4 minder dan het getal ontstane faillissementen (vgl. de noten *h* en *i*).

k) 2 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 1 dezer boedels geen actief was, terwijl van 1 boedel de balans nog niet was opgemaakt.

l) 4 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat van 4 dezer boedels de balans nog niet was opgemaakt.

m) 6 minder dan het getal ontstane faillissementen (vgl. de noten *k* en *l*).

OMSCHRIJVING.	Faillissementen vóór 1909 aangebracht.						Faillissementen in 1909 aangebracht.					
	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
C. In 1909 beëindigde faillissementen.												
In 1909 beëindigde faillissementen (zie A en B)	29	81	9	7	3	129	12	38	7	1	—	58
De afloop was aldus:												
Boedels waarin de *preferente* schuldeischers ten volle werden voldaan — bij accoord . .	—	8	—	2	—	10	1	2	1	1	—	5
Boedels waarin de *preferente* schuldeischers ten volle werden voldaan — bij vereffening	20	17	5	3	3	48	3	3	—	—	—	6
Te zamen	20	25	5	5	3	58	4	5	1	1	—	11
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers werd uitgekeerd: minder dan 10 % — bij accoord . .	—	1	—	1	—	2	—	1	—	—	—	1
minder dan 10 % — bij vereffening	5	22	4	1	2	34	3	1	1	—	—	5
van 10 tot 25 „ — bij accoord . .	—	5	—	—	—	5	—	1	—	—	—	1
van 10 tot 25 „ — bij vereffening	3	2	1	2	1	9	—	1	—	—	—	1
„ 25 „ 50 „ — bij accoord . .	—	2	—	1	—	3	1	—	—	1	—	2
„ 25 „ 50 „ — bij vereffening	3	2	—	—	—	5	—	1	—	—	—	1
„ 50 „ 75 „ — bij accoord . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
„ 50 „ 75 „ — bij vereffening	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
meer dan 75 „ — bij accoord . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
meer dan 75 „ — bij vereffening	9	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—
Alzoo . . . bij accoord . .	—	8	—	2	—	10	1	2	1	1	—	5
Alzoo . . . bij vereffening	22	26	5	3	3	59	3	3	1	—	—	7
Te zamen	22	34	5	5	3	69	4	5	2	1	—	12
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers niets werd uitgekeerd *n*)	5	27	2	2	—	36	7	14	3	—	—	24
Totalen als boven . . .	*o*) 27	*p*) 61	*q*) 7	7	3	*r*) 105	*s*) 11	*t*) 19	*u*) 5	1	—	*v*) 36
Boedels waarin de *kosten* van het faillissement (het loon der weeskamers) in verhouding tot het *actief* bedroegen . . . . minder dan 10 %	5	17	1	5	1	29	1	2	3	1	—	7
van 10 tot 25 „	11	14	1	1	2	29	2	4	—	—	—	6
„ 25 „ 50 „	7	12	—	—	—	19	2	1	—	—	—	3
„ 50 „ 75 „	3	10	3	1	—	17	—	2	—	—	—	2
meer dan 75 „	1	8	2	—	—	11	6	10	2	—	—	18
Totalen als boven . . .	*o*) 27	*p*) 61	*q*) 7	7	3	*r*) 105	*s*) 14	*t*) 19	*u*) 5	1	—	*v*) 36

n) In de 60 faillissementen, welker vereffening voor de concurrente schuldeischers niets overliet, was hiervan in 50 gevallen (10 Europeanen, 33 Chineezen, 5 vreemde oosterlingen en 2 firmanten) de oorzaak dat de baten niet eens toereikend waren om de kosten te dekken en in 10 gevallen (2 Europeanen en 8 Chineezen) dat de boedels geen baten tot dekking der kosten hadden.

o) 2 faillissementen werden opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

p) 20 faillissementen werden opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

q) 2 faillissementen werden opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

r) Zie de noten *o*, *p* en *q*.

s) 1 faillissement werd teniet gedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

t) 18 faillissementen werden opgeheven en 1 teniet gedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

u) 1 faillissement werd opgeheven en 1 teniet gedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

v) Zie de noten *s*, *t* en *u*.

V. Uitkomsten over 1909 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

WEES- EN BOEDELKAMER TE	Inkomsten voor den lande. Beheerloon.	Leges.	Te zamen.	Rente gedurende het beheerjaar gekweekt. *a)*	Kosten met opzicht tot de in massa uitgezette gelden gemaakt.	Verliezen op de uitzettingen geleden.	Kapitalen waarover rente was uit te keeren. *b)*	Rente over het beheerjaar aan geadministreerden tegoed gedaan (5%).
Batavia	f 26 636	f 15 196	f 41 833	f 243 415	f 115	f 2 861	f 2 946 740	f 147 337
Semarang . . .	31 501	13 291	44 791	85 767	128	—	2 117 065	105 853
Soerabaja. . . .	29 940	20 514	50 455	98 167	280	418	1 932 158	96 608
Padang	5 245	2 206	7 450	18 472	1	—	233 835	11 692
Makasser. . . .	3 383	3 003	6 387	4 080	17	24 426	232 658	11 633
Medan.	2 991	5 082	8 072	1 334	—	—	22 707	1 135
Te zamen. .	f 99 696	f 59 292	f 158 988	f 451 235	f 541	f 27 705	f 7 485 163	f 374 258
Over 1908 waren de cijfers . . .	80 425	47 687	128 112	383 348	924	—	7 334 225	366 711

AANMERKINGEN.

a) Hierbij is op te merken, dat elke wees- en boedelkamer, die van een zustercollege kapitalen ter uitkeering ontvangt, de daarmede gekweekte rente verantwoordt alsof die verkregen was van eigen kapitalen.

b) Alles berekend over een vol jaar. In verband daarmede zijn de kapitalen, ter zake waarvan slechts over 9, 6 of 3 maanden rente was uit te keeren, tot 75, 50 en 25 % van hun bedrag in rekening gebracht.

VI. Statistiek betreffende de in 1909 op Java en Madoera berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

GEWESTEN.	Behandeld door den politierechter. Aantal zaken: die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Aantal beklaagden: Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	Behandeld door den landraad. Aantal zaken: die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Aantal beklaagden: Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	Totaal-generaal. Aantal zaken.	Aantal beklaagden.
Bantam	98	18	116	167	39	206	9	—	9	11	1	12	125	218
Batavia	166	28	194	237	94	331	26	16	42	42	53	95	236	426
Preanger-Regentschappen	95	17	112	118	57	175	11	—	11	22	8	30	123	205
Cheribon	20	10	30	22	18	40	18	7	25	31	21	52	55	92
Pekalongan	20	1	21	30	9	39	13	4	17	26	15	41	38	80
Semarang	13	5	18	16	12	28	7	4	11	13	8	21	29	49
Rembang	—	1	1	—	1	1	5	2	7	11	3	14	8	15
Soerabaja	33	10	43	44	22	66	34	31	65	51	55	106	108	172
Pasoeroean	38	17	55	52	34	86	147	70	217	202	97	299	272	385
Besoeki	—	—	—	—	—	—	24	14	38	43	33	76	38	76
Banjoemas	42	7	49	84	20	104	19	17	36	35	32	67	85	171
Kedoe	13	3	16	23	5	28	17	5	22	35	27	62	38	90
Djokjakarta	18	10	28	30	23	53	7	3	10	10	6	16	38	69
Soerakarta	19	5	24	23	9	32	30	4	34	49	8	57	58	89
Madioen	33	19	52	36	43	79	19	22	41	40	42	82	93	161
Kediri	1	1	2	1	1	2	10	6	16	16	15	31	18	33
Madoera	63	30	93	86	58	144	189	178	367	298	429	727	460	871
Totalen voor Java en Madoera	672	182	854	969	445	1 414	585	383	968	935	853	1 788	1 822	3 202
Over 1908 waren de cijfers	481	161	642	644	434	1 078	671	380	1 051	1 094	814	1 908	1 693	2 986

VII. Aantal gevallen waarin in 1909 door den Gouverneur-Generaal gratie of remissie van straf aan veroordeelden is verleend.

Aard der straffen, waarvan gratie of remissie is verleend.	Europeanen.		Chineezen.	Arabieren.	Inlanders.		Totaal.	
Doodstraf *a*)	—		*b*) 2	—	*b*) 7		9	
Tuchthuisstraf	25		—	—	—		25	
Detentie	*c*) —	(7)	—	—	—	(1)	—	(8)
Plaatsing bij een strafdetachement	—	(1)	—	—	—	(1)	—	(2)
Ten arbeidstelling aan de publieke werken	—		42	1	39		82	
Verbeurdverklaring van goederen	—		7	—	5		12	
Gevangenis	33	(30)	9	—	6	(14)	48	(44)
Dwangarbeid in en buiten den ketting	—		463	1	6 520		*d*) 6 984	
Verbanning	—		—	—	24		24	
Wegzending naar een oord van ballingschap	—		—	—	5		5	
Geldboete	7	(1)	35	6	52		100	(1)
Provoost	*e*) 2		—	—	—		2	
Totalen	67	(39)	558	8	6 658	(16)	*f*) 7 291	(55)
In 1908 waren de cijfers	68	(26)	275	3	2 909	(3)	3 255	(29)

a) In 1909 is de doodstraf *voltrokken* aan 4 inlanders.

b) Deze gegratiëerden waren veroordeeld wegens moord.

c) De cijfers tusschen () vermeld, wijzen afzonderlijk het aantal militaire veroordeelden aan.

d) Voor zooveel aan een deel dezer veroordeelden geheele kwijtschelding dan wel remissie van straf is verleend, geschiedde dit ten opzichte van 48 inlanders en 3 Chineezen als belooning voor bewezen buitengewone diensten.

e) Leden van de schutterij.

f) Aan 2924 dezer veroordeelden (42 Europeanen, 193 Chineezen, 1 Arabier en 2688 inlanders) viel gratie of remissie van straf ten deel ter gelegenheid van de geboorte van prinses Juliana en aan 2973 (34 Europeanen, 216 Chineezen, 1 Arabier en 2722 inlanders) ter gelegenheid van de viering van den geboortedag van H. M. de Koningin.

VIII. Numerieke opgaven betreffende de in 1905 t/m 1909 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen, verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië, en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

LANDAARDEN.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
A. Verleende vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden.					
Nederlanders	114	106	204	146	143
Duitschers	26	16	41	26	44
Engelschen	30	27	32	38	39
Schotten	—	—	1	—	3
Europeesche Britsche onderdanen uit Britsche koloniën	—	—	1	4	—
Franschen	10	5	6	8	23
Belgen	—	3	4	1	2
Zwitsers	2	2	8	7	8
Italianen	1	2	2	1	1
Oostenrijkers	1	7	2	—	4
Rumeniërs	—	—	1	—	—
Russen	1	2	3	3	2
Polen	1	—	—	—	—
Denen	1	—	2	—	3
Noren	1	1	1	—	—
Spanjaarden	1	1	—	—	—
Portugeezen	—	1	—	—	—
Grieken	—	3	—	3	—
Turken	—	2	1	—	2
Armeniërs	7	6	5	8	7
Egyptenaren	1	—	—	—	—
Perzen	—	2	—	1	—
Manillareezen	1	—	—	1	—
Transvalers	—	1	1	—	—
Amerikanen	—	—	4	11	2
Australiërs	1	—	7	4	3
Japanners	15	12	24	16	54
Totalen	214	199	350	278	340

LANDAARDEN.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Oostersche vreemdelingen.					
Chineezen	1 005	642	1 207	644	1 143
Arabieren	78	75	111	69	58
Andere oostersche vreemdelingen	58	85	130	45	61
Totalen	1 141	802	1 448	758	1 262
B. Geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden	—	1	—	1	1
Chineezen	62	24	41	28	32
Arabieren	5	2	7	3	4
Andere oostersche vreemdelingen	8	2	2	1	2
Totalen	75	29	50	33	39
C. In beraad gehouden verzoeken om vergunning tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden	8	6	1	5	6
Chineezen	282	193	618	322	227
Arabieren	36	16	39	47	39
Andere oostersche vreemdelingen	4	14	7	35	10
Totalen	330	229	665	409	282

IX. Numerieke opgaven over 1909 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië

GEWESTEN.	Aantal personen, aan wie in 1909 eene toelatingskaart								Aan
	is verleend.				is geweigerd.				
	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	uropean en me ezen gel gestelde
Java en Madoera.									
Bantam	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Batavia	714	2529	140	58	—	—	—	—	46
Preanger-Regentschappen	—	—	—	—	—	—	—	—	24
Cheribon	4	129	13	8	—	—	—	—	1
Pekalongan	10	6	—	1	—	—	—	—	4
Semarang	127	1114	—	24	—	—	—	—	37
Rembang	2	—	—	—	—	—	—	—	6
Soerabaja	528	707	189	183	—	—	—	—	60
Pasoeroean	5	—	—	—	—	—	—	—	7
Besoeki	—	—	—	—	—	—	—	—	11
Banjoemas	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Kedoe	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Djokjakarta	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Soerakarta	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Madioen	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Kediri	18	—	—	—	—	—	—	—	6
Madoera	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	1409	4488	342	274	—	—	—	—	217
Buitenbezittingen. *b)*									
Sumatra's Westkust	45	170	2	23	—	—	—	—	3
Tapanoeli	8	47	—	6	—	—	—	—	6
Benkoelen	27	81	—	4	—	—	—	—	2
Lampongsche districten	2	3	—	—	—	—	—	—	1
Palembang	65	892	5	68	—	—	—	—	8
Djambi	9	112	—	8	1	—	—	—	1
Oostkust van Sumatra *c)*	167	11 099	—	—	—	—	—	—	41
Atjeh en onderhoorigheden	106	1 544	15	163	—	—	—	—	6
Riouw en onderhoorigheden	42	483	—	31	—	—	—	—	2
Banka en onderhoorigheden *d)*	66	2 073	—	7	—	—	—	—	—
Billiton	7	652	1	11	—	—	—	—	1
Westerafdeeling van Borneo	84	2 039	11	68	—	—	—	—	8
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	119	534	13	32	—	—	—	—	9
Celebes en onderhoorigheden	49	963	2	22	—	—	—	—	13
Menado	11	93	6	—	—	—	—	—	14
Amboina	56	63	1	8	—	—	—	—	6
Ternate	1	37	—	—	—	—	—	—	2
Zuid-Nieuw-Guinea	4	1	—	—	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	2	30	10	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	2	213	3	31	—	—	—	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	872	21 129	69	482	1	—	—	—	12
„ „ Java en Madoera	1409	4 488	342	274	—	—	—	—	21
Algemeene totalen in 1909	2281	25 617	411	756	1	—	—	—	34
Over 1908 waren de cijfers:									
Java en Madoera	1425	3 608	330	311	—	—	—	—	10
Buitenbezittingen	876	21 598	86	464	—	16	—	—	17
Algemeene totalen in 1908	2301	25 206	416	775	—	16	—	—	27

a) Zie Ind. St. 1872 n°. 38, gewijzigd bij Ind. St. 1881 n°. 226, 1890 n°. 186 en 1902 n°. 100; Ind. St. 1872 n°. 40, gewijzigd bij Ind. St. 1890 n°. 187, 1891 n°. 214, 1896 n°. 161 en 1905 nos 362 en 489.

b) In de gewesten, voor welke zoogenaamde koelie-ordonnantiën zijn uitgevaardigd, behoeven de werklieden, voor ondernemingen van land- en mijnbouw of nijverheid aangebracht, geen toelatingskaart, omdat voor hen de werkovereenkomst, voor zoolang deze wordt nageleefd, als toelating geldt; vgl. Ind. St. 1892 n°. 138 (art. 5) en 1896 n°. 161. De zoodanigen zijn dus in dit overzicht niet medegerekend.

h-Indië van Nederlanders, zoomede van westersche en oostersche vreemdelingen. *a)*

Aantal personen, aan wie in 1909 eene vergunning tot vestiging								Aantal personen, wier verzoek om vergunning tot vestiging in 1909 in beraad is gehouden.				Aantal personen, die in 1909 krachtens art. 5 van Ind. St. 1872 n°. 38 of art. 4 van Ind. St. 1872 n°. 40 uit Ned.-Indië vertrokken of verwijderd zijn.			
is verleend.				is geweigerd.											
Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.
1	6	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
46	50	15	2	—	—	—	—	—	49	18	2	—	17	1	2
24	35	—	12	—	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—
1	6	—	—	—	—	—	—	—	4	5	—	—	—	—	—
4	2	10	1	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	1	—
37	6	—	—	—	—	—	—	2	19	—	—	—	—	—	—
6	6	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
60	110	1	—	—	—	—	—	3	48	9	1	—	—	—	—
7	35	1	3	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—
11	2	1	1	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—
1	9	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
1	7	—	—	—	—	—	—	—	19	—	—	—	—	—	—
1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	40	—	4	—	—	—	—	—	46	—	—	—	—	—	—
7	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
217	330	28	27	—	—	—	—	5	208	38	5	—	17	2	2
3	13	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	9	—	—
6	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	6	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
41	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	—	—
6	93	9	13	—	16	1	2	—	14	—	3	2	3	—	—
2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	562	—	5	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
9	30	2	4	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	1	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
14	34	3	1	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—
6	17	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
2	12	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	15	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	11	3	4	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—
123	813	30	34	1	32	4	2	1	19	1	5	2	45	—	—
217	330	28	27	—	—	—	—	5	208	38	5	—	17	2	2
340	1143	58	61	1	32	4	2	6	227	39	10	2	62	2	2
108	352	48	13	—	1	—	—	4	307	44	21	1	27	1	1
170	292	21	32	1	27	3	1	1	15	3	14	—	8	—	—
278	644	69	45	1	28	3	1	5	322	47	35	1	35	1	1

c) Ind. St. 1872 n°. 40, gewijzigd bij Ind. St. 1890 n°. 187, 1891 n°. 214, 1896 n°. 116 en 1905 nos 362 en 489, werkt niet in de residentie Oostkust van Sumatra; aldaar geldt eene bijzondere regeling, welke echter alleen betrekking heeft tot Chineezen (Ind. St. 1892 n°. 138, gewijzigd bij Ind. St. 1893 n°. 36).

d) Ingevolge art. 20 van het reglement voor de tinwinning op Banka (Ind. St. 1891 n°. 134, gewijzigd bij Ind.St. 1905 n°. 455) zijn gedurende 1909 3617 gewezen Chineesche mijnwerkers op 's lands kosten naar de plaats hunner herkomst teruggezonden.

X. Statistiek der gedurende 1908 in de registers van den burgerlijken stand *a)* in Nederlandsch-Indi…

GEWESTEN.	Aantal *wettige* geborenen.				Aantal *onwettige* geborenen.				Aantal *erkende* kinderen				Aantal *gewettigde* kinderen				Huwelijken.				In 1908 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden		nog geen 2 jaar	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegevenen.		Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegevenen.		in 1908 geboren.		in vorige jaren geboren.		in 1908 geboren.		in vorige jaren geboren.		Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken buitenlands gesloten					
			Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.			Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.			in 1908.	in vorige jaren.	van 1908.	van vorige jaren.	M.	V
Java en Madoera.																								
Bantam	2	5	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	
Batavia.	285	286	7	8	15	10	—	1	34	17	55	55	3	6	10	24	198	23	2	—	11	5	46	3
Preanger-Regentschappen	95	72	4	4	13	5	—	—	15	15	34	21	2	2	15	15	40	13	—	1	4	3	9	
Cheribon	21	16	—	—	1	1	—	—	—	2	7	2	—	—	—	—	4	—	4	—	—	—	4	
Pekalongan	30	23	2	2	3	4	—	—	—	5	19	19	1	—	9	6	15	1	1	1	—	—	5	
Semarang	148	151	6	3	18	17	2	1	29	32	46	54	2	2	22	20	114	15	1	2	10	1	36	2
Rembang	13	16	—	—	7	4	—	—	2	2	6	2	—	—	—	—	7	3	1	—	—	—	4	
Soerabaja	182	193	1	2	15	17	1	—	8	8	34	34	—	—	3	5	147	11	—	—	18	2	39	8
Pasoeroean	79	63	4	6	13	7	3	—	12	4	29	24	2	1	19	12	58	16	—	—	11	—	11	1
Besoeki	21	23	1	—	5	2	—	1	1	2	8	10	—	—	—	—	7	1	—	—	4	1	8	
Banjoemas	21	14	1	3	—	2	—	—	2	1	4	4	—	—	2	1	7	5	—	—	—	2	2	
Kedoe	37	48	2	—	3	4	—	—	13	10	7	15	—	1	8	9	23	12	—	—	—	2	11	
Djokjakarta	40	39	1	2	6	4	1	—	8	5	28	21	—	1	1	—	29	5	—	—	1	1	12	
Soerakarta	31	50	2	1	8	7	1	1	13	7	44	42	—	—	8	5	41	1	—	—	1	—	6	
Madioen	25	21	1	—	8	6	—	—	3	5	17	15	—	2	—	—	16	2	1	—	1	—	3	
Kediri	52	35	1	—	5	7	—	1	1	2	14	12	—	—	2	—	20	2	—	—	1	1	8	
Madoera	8	8	—	—	1	1	—	—	—	—	4	2	—	—	—	1	10	1	—	—	—	—	—	
Totalen voor Java en Madoera .	1090	1063	34	31	121	98	8	5	141	118	356	334	10	15	99	98	739	111	10	4	62	18	207	15
	2 218				232				949				222				864				80			
Over 1907 waren de cijfers	989	978	30	12	80	84	6	6	100	112	268	299	6	12	84	92	638	131	10	8	35	18	189	15
	2 009				176				779				194				787				53			

a) De opgaven hebben dus alleen betrekking op Europeanen en met dezen gelijkgestelden (ook militairen) en tot die inlandsche Christenen, die zich aan de voorschriften omtrent het houden van de registers van den burgerlijken stand hebben onderworpen.

b) Van 1 dezer was de geboorteplaats en van de vier anderen de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

c) Van deze personen was de geboorteplaats onbekend.

d) Van dezen persoon was de geboorteplaats onbekend.

e) Van 6 dezer was de geboorteplaats, van 1 de ouderdom en van de 2 anderen de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

f) Van 1 dezer was de geboorteplaats en van de andere de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

g) Van dezen persoon waren de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

edane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

STERFGEVALLEN.

In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Bovendien werd ingeschreven het navolg. aant. overl. niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende de gegevens bekend waren.		Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	GEWESTEN.
nog geen 2 jaar.		2—10 jaar.		10—20 jaar.		20—40 jaar.		40—60 jaar.		60 jaar en daar boven.		Te zamen.		nog geen 2 jaar.		2—10 jaar.		10—20 jaar.		20—40 jaar.		40—60 jaar.		60 jaar en daar boven.		Te zamen.					
M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.		
3	1	—	1	1	—	—	—	1	1	1	—	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	Bantam.
46	38	8	11	4	7	18	13	31	22	21	26	128	117	—	2	—	—	3	—	31	3	21	4	22	5	79	12	b) 5	—	341	Batavia.
9	5	4	1	1	1	6	5	10	4	3	8	33	24	—	—	—	—	—	—	1	1	10	—	4	2	15	3	c) 3	—	78	Preanger-Regentsch.
4	4	—	1	1	1	1	1	2	2	—	1	8	10	1	—	—	—	—	—	2	1	1	—	4	—	8	1	—	—	27	Cheribon.
5	3	2	1	—	—	2	7	5	1	—	3	14	15	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	1	—	5	—	d) 1	—	35	Pekalongan.
36	21	9	3	8	5	12	16	21	22	17	9	103	76	—	—	—	1	—	—	5	1	9	—	13	1	25	5	e) 9	f) 2	220	Semarang.
4	1	—	—	—	—	1	1	1	1	5	2	11	5	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	17	Rembang.
39	33	8	9	10	3	21	16	24	28	16	16	118	105	—	—	1	—	3	—	14	3	19	—	7	2	44	5	—	—	272	Soerabaja.
11	13	10	3	3	3	8	7	13	5	13	6	58	37	—	—	—	—	—	—	11	—	14	—	12	3	37	3	g) 1	—	136	Pasoeroean.
8	2	1	1	—	2	4	2	3	—	1	1	17	8	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	3	—	—	—	28	Besoeki.
2	2	1	1	—	1	2	2	2	—	3	—	10	6	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	18	Banjoemas.
11	6	2	3	2	1	3	3	6	1	2	1	26	15	—	—	—	—	—	—	6	—	10	—	7	—	23	—	—	—	64	Kedoe.
12	7	1	2	1	—	2	2	10	4	8	6	34	21	—	—	—	—	—	—	2	1	3	—	2	—	7	1	g) 1	—	64	Djokjakarta.
6	9	2	3	3	1	3	4	6	3	10	7	30	27	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	2	—	6	—	—	—	63	Soerakarta.
3	4	—	—	—	1	2	2	2	—	2	2	9	9	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	4	—	8	—	—	—	26	Madioen.
8	1	—	3	—	1	3	2	3	7	3	5	17	19	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	—	4	2	d) 1	c) 2	45	Kediri.
—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	4	Madoera.
207	151	48	44	34	27	88	83	140	101	105	93	622	499	1	2	2	1	7	—	79	12	99	4	80	14	268	33	21	4	1447	
189	159	48	49	26	24	78	79	122	80	92	88	555	479	1	—	—	1	2	2	68	11	58	9	59	12	188	35	12	3	1272	

GEWESTEN.	Aantal *wettige* geborenen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen. in 1908 geboren. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen. in 1908 geboren. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Huwelijken. Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken buitenslands gesloten in 1908.	in vorige jaren.	In 1908 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van 1908.	van vorige jaren.	nog geen 2 jaar. M.	V.
Buitenbezittingen.																								
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	40	35	1	1	2	1	—	—	2	7	14	12	—	1	5	3	10	8	—	—	2	—	5	4
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden	24	15	—	—	1	—	—	—	9	2	5	7	—	—	4	4	4	6	—	—	2	—	3	3
Tapanoeli	13	8	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	2	1
Benkoelen	2	2	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	2	1
Lamp. districten	5	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Palembang	12	14	—	—	—	3	1	—	1	8	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	3	1
Djambi	3	3	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Oostkust van Sumatra	41	33	2	1	4	1	—	—	2	1	4	6	—	—	1	1	10	2	6	2	—	—	5	1
Atjeh en onderh.	40	29	2	1	10	15	—	1	6	7	1	4	3	2	4	6	8	9	—	2	—	2	4	8
Riouw en onderh.	4	3	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Banka	4	8	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	1
Billiton	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—
Westerafdeeling van Borneo	4	9	—	—	—	2	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	19	18	—	—	—	1	—	2	6	6	10	4	—	3	—	—	8	1	—	—	—	—	5	5
Celebes en onderhoorigheden	24	32	2	1	2	3	—	—	14	12	3	5	—	1	2	2	15	4	—	—	1	—	6	8
Menado: Minahasa, enz. Gorontalo	16	15	—	—	2	—	—	—	—	—	7	10	—	—	4	10	6	9	—	—	—	—	5	5
Amboina	57	36	1	—	5	5	—	—	6	10	12	7	3	4	—	—	6	12	—	—	—	1	14	3
Ternate en onderhoorigheden	13	8	—	—	2	2	—	—	—	1	—	—	—	—	3	1	3	2	—	—	—	—	4	2
Timor en onderh.	1	2	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2
Bali en Lombok	2	1	—	—	—	—	—	—	7	7	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—
Zuid-Nieuw-Guinea	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Totalen voor de buitenbezittingen	326	272	9	5	30	35	1	3	57	67	58	63	9	14	24	27	95	55	6	4	7	3	61	46
	612				69				245				74				160				10			
Over 1907 waren de cijfers	327	290	7	10	28	39	2	1	54	41	48	59	21	12	20	23	95	48	2	5	5	7	52	44
	634				70				202				76				150				12			

STERFGEVALLEN.

In Indië geboren, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	V.	2—10 jaar M.	V.	10—20 jaar M.	V.	20—40 jaar M.	V.	40—60 jaar M.	V.	60 jaar en daar boven M.	V.	Te zamen M.	V.	Buiten Indië geboren, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	V.	2—10 jaar M.	V.	10—20 jaar M.	V.	20—40 jaar M.	V.	40—60 jaar M.	V.	60 jaar en daar boven M.	V.	Te zamen M.	V.	Bovendien werd ingeschreven het navolg. aant. overl. niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren. M.	V.	Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	GEWESTEN.
5	4	—	—	—	—	1	4	3	—	4	4	13	12	—	—	—	—	—	—	4	—	1	—	5	—	10	—	—	—	35	Sumatra's Westkust.
3	3	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	4	4	1	—	—	—	1	—	6	1	3	—	1	—	12	1	d) 1	—	22	
2	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	2	2	—	—	9	Tapanoeli.
2	1	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	4	3	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	2	1	—	—	10	Benkoelen.
1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	Lamp. districten.
3	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	5	2	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	9	Palembang.
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	Djambi.
5	1	—	—	—	—	—	1	2	1	—	1	7	4	—	—	—	—	—	2	7	6	1	—	—	2	8	10	—	—	29	Oostk. van Sumatra.
4	8	1	1	—	—	3	1	—	—	—	—	8	10	—	—	—	—	1	1	12	2	2	—	1	—	16	3	—	—	37	Atjeh en onderh.
—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	6	Riouw en onderh.
—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	Banka.
1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	Billiton.
—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	3	3	1	—	—	—	—	3	4	—	—	9	Westerafdeeling van Borneo.
5	5	—	—	1	—	—	1	2	—	—	1	8	7	—	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	2	2	—	—	19	Zuider- en Oosterafdeel. v. Borneo.
6	8	2	2	—	—	1	4	3	1	2	3	14	18	—	—	—	—	—	—	15	—	2	1	—	—	17	1	—	—	50	Celebes en onderh.
5	5	1	—	—	—	1	2	1	2	—	1	8	10	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	1	1	4	2	—	—	24	Menado.
14	3	2	2	1	—	4	2	4	5	1	4	26	16	—	—	—	—	—	—	7	—	1	—	1	—	9	—	—	—	51	Amboina.
4	2	—	—	—	—	2	—	—	—	1	2	7	4	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	12	Ternate en onderh.
—	2	—	—	—	1	—	1	1	1	1	1	2	6	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	3	—	—	—	11	Timor en onderh.
—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	10	—	—	—	12	Bali en Lombok.
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	Zuid-Nieuw-Guinea
61	46	8	8	3	3	18	20	18	12	9	17	117	106	1	1	—	—	3	8	76	14	13	2	9	3	102	28	1	—	354	
52	44	9	11	9	9	19	14	18	15	17	12	124	105	2	—	—	1	4	—	51	21	13	1	6	1	76	24	6	1	378	

XI. Statistische opgaven betreffende de in de jaren 1907, 1908 en 1909 in de gewesten der buiten…

GEWESTEN.	GEREGISTREERDE ON…																							
	1907.																1908.							
	Inlanders in het betrokken gewest.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Niassers.	Amboineezen.	Boegineezen.	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Boetoneezen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Totaal.	Inlanders in het betrokken gewest.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjar…
Sumatra's Westkust	—	245	406	26	—	1	—	51	—	—	—	—	—	—	—	729	—	493	603	5	—	—	—
Tapanoeli	—	10	257	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	267	—	214	578	—	—	—	—
Benkoelen	—	1 337		—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	694	—	2 038	—	—	1 734	—	—	—	—
Lampongsche districten	—	431	221	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	659	309	210	125	—	—	—	—
Palembang	—	574	110	3	—	—	—	—	—	—	—	9	—	116	—	812	—	590	117	2	—	—	—
Oostkust van Sumatra	270	28 229	2 205	19	148	9	235	—	—	—	1 349	—	—	45 897	—	78 361	75	29 322	2 399	45	91	2	3…
Atjeh en onderhoorigheden	3	30	—	—	—	4	—	—	—	—	2	—	—	—	—	39	—	576	—	—	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden	—	627	394	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 378	—	2 399	—	789	—	—	—	—	—
Billiton	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 053	—	5 053	—	—	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	—	86	442	6	—	1	330	—	—	—	—	—	—	66	6	937	—	39	76	7	—	4	7
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	2 501	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 229	322	4 062	75	2 701	846	11	—	2	—
Celebes en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Menado	175	261	218	—	—	—	—	—	—	17	—	—	—	—	—	671	187	330	14	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden	77	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	77	—	13	—	—	—	4	—
Amboina	—	720	209	3	—	—	—	—	—	—	—	—	284	—	—	1 216	—	651	168	3	—	—	—
Totalen																97 320							

a) Het aantal in 1909 overleden contract-koelies bedroeg in Sumatra's Westkust 41, Tapanoeli 95, Benkoelen 385, Lampongsche districten 16, Palembang 12, Oostkust van Sumatra 1900, Atjeh en onderhoorigheden 76, Riouw en onderhoorigheden 63, Banka 296, Billiton 77, Westerafdeeling van Borneo 14, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 449, Menado 31, Amboina 9 en Ternate en onderhoorigheden 6, of te zamen 3470.

er buitenbezittingen, waar koelie-ordonnantiën van kracht zijn, geregistreerde contract-koelies.

CONTRACT-KOELIES IN

1908.														1909. (a)																
Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Niassers.	Menadoneezen.	Amboineezen.	Dajaks.	Boegineezen.	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Boetoneezen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Totaal.	Inlanders in het betrokken gewest.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Niassers.	Menadoneezen.	Boegineezen.	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Boetoneezen.	Saleiereezen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Totaal.
—	—	—	67	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 168	—	169	114	—	—	—	—	55	—	—	—	—	—	—	—	—	338
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	792	—	270	206	—	—	—	—	28	—	—	—	—	—	—	—	—	504
—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	889	—	2 636	—	—	2 298	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	429	—	2 727
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	644	315	227	87	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	630
—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	132	—	843	—	457	75	6	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	45	—	584
91	2	308	—	—	—	—	—	1 728	—	—	45 606	3	79 579	20	29 011	2 033	21	29	1	161	—	—	—	1 556	8	—	—	54 513	—	87 353
—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	—	257	—	851	—	648	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	157	—	816
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	754	—	1 543	—	1 114	371	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	619	—	2 104
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 037	—	4 037	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 472	—	4 472
—	4	76	—	—	—	1	—	—	—	—	3	—	206	—	35	173	7	—	4	29	—	—	—	—	—	—	—	20	—	268
—	2	—	—	19	—	—	6	2	190	—	1 123	10	4 985	22	3 078	57	14	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	778	234	4 184
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	539	284	423	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	1	—	736
—	4	—	—	—	213	—	—	—	—	1	—	—	231	—	116	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58	—	—	—	195
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	219	—	—	1 041	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	30
													99 095																	104 941

XII. Overzicht van de gedurende het tijdvak 1 Juni 1909—ult. Mei 1910, met dispensatie van het daartegen bij Ind. St. 1887 nº. 8 uitgevaardigd verbod, verleende vergunningen tot het werven in Nederlandsch-Indië van inlanders voor het verrichten van diensten buiten Nederlandsch-Indië, uitgenomen de Nederlandsche kolonie Suriname.

Datum en nummer van het Gouv. Bt. waarbij de vergunning is verleend.	De vergunning is verleend aan:	De vergunning is verleend ten behoeve van:	Plaats, waar de onderneming is gelegen.	Aantal inlanders tot het werven waarvan de vergunning is verleend.
1 Sept. 1909 nº. 1.	Kennedy & Co., agenten der Perak Sugar Cultivation Company Lim. en der Kalumpong Rubber-Company Lim.	Gula Estate en Kalumpong Estate.	Perak.	500
1 Sept. 1909 nº. 2.	G. Gordon Brown, beheerder der Perak Rubber-Plantations Lim.	Sungei Krudda Estate.	Perak.	200
18 Nov. 1909 nº. 2.	J. Rossi, directeur d'assurances.	Eene rubber-onderneming op het eiland Phu Quoc.	Cochin-China.	125
2 Dec. 1909 nº. 1.	F. W. Collius en F. R. Hill, respectievelijk hoofdadministrateur en boekhouder der ondernemingen van de Malacca Rubber-Plantations Lim.	Ondernemingen der Malacca Rubber-plantations Lim.	Malakka.	1 000
22 Dec. 1909 nº. 54.	F. W. Barker, gemachtigde der Ledbury Rubber Estates Lim.	Kinrara Estate en Ledbury Estate.	Selangor.	600
8 Jan. 1910 nº. 6.	Den administrateur van de Borneo Company Lim., agente van de Pahang Consolidated Company Lim.	De onderneming der Pahang Consolidated Company Lim.	Pahang.	200
8 Jan. 1910 nº. 7.	E. B. Skinner, administrateur der Federated Malay States Rubber-Company Lim.	Ondernemingen der Federated Malay States Rubber-Company Lim.	Selangor.	1 000
8 Jan. 1910 nº. 7.	Edward Valpy, administrateur der Klanang Produce Company Lim.	Ondernemingen der Klanang Produce Company Lim.	Selangor.	200
8 Jan. 1910 nº. 8.	F. W. Barker & Co., agenten der Sandycroft Rubber-Company Lim.	De onderneming der Sandycroft Rubber-Company Lim.	Perak.	200
8 Jan. 1910 nº. 9.	F. W. Barker & Co., agenten der Senawang Rubber Estates Company Lim.	Senawang Rubber Estate.	Negri Sembilan.	250
8 Jan. 1910 nº. 9.	Aylesburg en Garland, administrateurs der Batang Benar Rubber Company Lim.	Batang Benar Estate.	Negri Sembilan.	300
17 Jan. 1910 nº. 7.	De firma Diethelm & Co. te Saigon.	Eene rubber-onderneming op het eiland Phu Quoc.	Cochin-China.	300
29 April 1910 nº. 13.	Den vice-consul van Frankrijk te Batavia.	Eene rubber-onderneming op het eiland Phu Quoc.	Cochin-China.	24
3 Mei 1910 nº. 39.	John Paul, beheerder der Val d'or Estate.	Val d'or Estate.	Wellesley (Straits Settlements).	500
3 Mei 1910 nº. 40.	Huttenbach Brothers & Co., agenten der Batu Kawan Rubber & Coconut Plantations Lim.	De landbouw-onderneming Batu Kawan Estate.	Wellesley (Straits Settlements).	800
4 Mei 1910 nº. 2.	P. C. van den Heuvel, pastoor bij de katholieke missie van den Heiligen Geest in Duitsch-Nieuw-Guinea.	De katholieke missie van den Heiligen Geest te Eitapé.	Duitsch-Nieuw-Guinea.	10
12 Mei 1910 nº. 27.	W. B. Ramage, vertegenwoordiger van The Borneo Company Lim.	Ondernemingen der Borneo Company Lim.	Serawak.	300

Bijlage F.

(Zie hoofdstuk J van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN,

betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het departement van binnenlandsch bestuur, meerendeels over 1909.

I. Distributie der controleurs en adspirant-controleurs.

II. Overzicht betreffende samenvoeging en splitsing van desa's op Java en Madoera.

III. Numerieke opgaven betreffende de voornaamste verrichtingen van het kadaster-personeel.

IV. Opgaaf van in werking getreden nieuwe aannemingscontracten voor vervoer van gouvernements-producten, landsgoederen, enz., onder het beheer van het departement van binnenlandsch bestuur.

I. Overzicht betreffende de tewerkstelling op ult. 1909 van de controleurs en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madoera.

JAVA EN MADOERA.			BUITENBEZITTINGEN.		
GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde		GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde	
	controleurs.	adspirant-controleurs.		controleurs.	adspirant-controleurs.
Distributie van het organiek toegestaan controleerend personeel. a)					
Bantam	4	2	Sumatra's Westkust	b) 19	c) 5
Batavia	9	3	Tapanoeli	d) 11	—
Preanger-Regentschappen	13	4	Benkoelen	b) 8	3
Cheribon	7	1	Lampongsche districten	5	2
Pekalongan	10	2	Palembang	e) 15	3
Semarang	13	3	Oostkust van Sumatra	f) 11	3
Rembang	6	1	Atjeh en onderhoorigheden	g) 6	h) 2
Soerabaja	12	4	Riouw en onderhoorigheden	e) 4	2
Pasoeroean	14	5	Westerafdeeling van Borneo	e) 12	—
Besoeki	6	1	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	i) 16	j) 2
Banjoemas	3	4	Celebes en onderhoorigheden	g) 9	3
Kedoe	7	5	Menado	e) 10	4
Soerakarta	1	—	Amboina	3	—
Madioen	5	—	Ternate en onderhoorigheden	1	—
Kediri	7	2	Timor en onderhoorigheden	2	—
Madoera	7	—	Zuid-Nieuw-Guinea	k) 1	—
			Bali en Lombok	7	1
Op ult. 1909 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	124	37	Op ult. 1909 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	140	30

Tijdelijk (boven de formatie) toegestaan controleerend personeel.

Werkzaam bij de inspectie voor de landelijke inkomsten en verplichte diensten	l) 4	—
Ter beschikking van den directeur van justitie	1	—
Toegevoegd aan den resident van Djokjakarta, voornamelijk voor agrarische aangelegenheden	1	—
Toegevoegd aan den resident van Soerakarta, voornamelijk voor landhuurzaken	1	—
Toegevoegd aan den inspecteur van het inlandsch kredietwezen	1	—
Toegevoegd aan den hoofdinspecteur der opiumregie	1	—
Werkzaam gesteld in het belang der kunstnijverheid	1	—
Idem in de residentie Semarang	—	3
Idem in de residentie Soerabaja ten behoeve van de controle-afdeeling Lengkir	m) 1	—
Idem in de residentie Besoeki, ten behoeve van tabaksaangelegenheden	1	—
Totaal	12	3

Werkzaam gesteld in de residentie Djambi	7	1
Idem in de residentie Oostkust van Sumatra	n) 2	1
Toegevoegd aan den resident van Banka en onderhoorigheden	1	—
Werkzaam gesteld in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	o) 3	—
Idem in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden	p) 4	—
Idem in de residentie Amboina, voor het bestuur der onderafdeeling Aroe-eilanden en der afdeeling Banda	2	—
Idem in de residentie Ternate en onderhoorigheden voor de afdeelingen Noord-Nieuw-Guinea en West-Nieuw-Guinea	q) 2	—
Idem in de residentie Bali en Lombok	3	1
Idem in het gouvernement Sumatra's Westkust	1	—
Idem in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden	2	—
Totaal	27	3

a) Voor de gedurende 1909 in werking getreden wijzigingen in de formatie van het hierbedoelde personeel zie Ind. St. 1909 nos. 273 en 492.

b) Twee van deze controleurs zijn tijdelijk vervangen door officieren met den titel van civiel gezaghebber.

c) Van de 5 adspirant-controleursplaatsen is tijdelijk een tweetal onvervuld gelaten.

d) Een van deze controleurs is tijdelijk vervangen door een civiel gezaghebber en een ander door een officier met den titel van civiel gezaghebber.

e) Een van deze controleurs is tijdelijk vervangen door een officier met den titel van civiel gezaghebber.

f) Een van deze controleurs is tijdelijk buiten dienst gesteld, terwijl een ander controleur vervangen is door een officier met den titel van civiel gezaghebber.

g) Drie van deze controleurs zijn tijdelijk vervangen door officieren met den titel van civiel gezaghebber.

h) Een dezer betrekkingen is onvervuld gelaten, terwijl de andere tijdelijk vervuld wordt door een ambtenaar met den titel van controleur.

i) Vijf controleursplaatsen worden tijdelijk waargenomen door officieren met den titel van civiel gezaghebber.

j) Een van deze betrekkingen is onvervuld gelaten.

k) Deze controleursplaats wordt tijdelijk waargenomen door een officier met den titel van civiel gezaghebber.

l) Bovendien is bij de inspectie voor de landelijke inkomsten en verplichte diensten nog een ambtenaar werkzaam gesteld met den rang en titel van controleur bij het binnenlandsch bestuur op Java en Madoera.

m) Hiertegenover is onvervuld gelaten een der voor dit gewest organiek toegestane betrekkingen van adspirant-controleur bij het binnenlandsch bestuur op Java en Madoera.

n) Voor de Rokan-streken en ten behoeve van de afdeeling Karolanden en Simeloengoen.

o) Respectievelijk voor de onderafdeeling Koealakapoeas, voor de onderafdeeling Koetei en voor de afdeeling Bandjermasin en Ommelanden.

p) Ten behoeve van de onderafdeelingen Palopo, Boni, Barroe, Pare Pare en Madjene.

q) Deze twee controleurs kunnen ook vervangen worden door adspirant-controleurs of door civiele gezaghebbers.

II. Overzicht over 1909 betreffende samenvoeging en splitsing van desa's op Java en Madoera.

GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1909 is overgegaan tot: samenvoeging van desa's.	Aantal gevallen waarin in 1909 is overgegaan tot: splitsing van desa's.	GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1909 is overgegaan tot: samenvoeging van desa's.	Aantal gevallen waarin in 1909 is overgegaan tot: splitsing van desa's.
Bantam	7	3	Soerabaja	b) 72	—
Batavia	—	—	Pasoeroean	4	6
Preanger-Regentschappen	18	3	Besoeki	—	2
Cheribon	145		Banjoemas	1	2
Pekalongan	18	3	Madioen	2	1
Semarang	a) 156	1	Kediri	c) 16	3
Rembang	19	1	Madoera	2	—

a) Hiervan in 33 gevallen eerst bij het ontstaan van vacatures in het ambt van desahoofd.

b) In 2 dezer gevallen is door den directeur van binnenlandsch bestuur eene beslissing genomen.

c) In deze gevallen zijn van bestaande desa's eenige gehuchten afgescheiden en samengevoegd tot eene nieuwe desa. Bovendien zijn van twee desa's eenige gehuchten afgescheiden en vereenigd met andere desa's.

III. Numerieke opgaven betreffende de voornaamste verrichtingen van h

Aantal bouws en perceelen gedurende 1909 opgemeten.

Gewesten waar kadastrale opmetingen plaats hadden of waar de functiën van gouvernements landmeter aan de ambtenaren van het kadaster waren opgedragen.	Eigendomskadaster. Nieuwe metingen. Bouws.	Eigendomskadaster. Nieuwe metingen. Perceelen.	Eigendomskadaster. Bijhouding. Bouws.	Eigendomskadaster. Bijhouding. Perceelen.
Java en Madoera.				
Bantam	—	—	20	61
Batavia	397	56	1 231	906
Preanger-Regentschappen	—	—	10 542	356
Cheribon	—	—	344	380
Pekalongan	4	6	288	376
Semarang	—	—	896	674
Rembang	—	—	145	322
Soerabaja	—	—	1 663	1381
Pasoeroean	—	—	2 666	776
Besoeki	—	—	223	190
Banjoemas	—	—	180	335
Kedoe	—	—	306	460
Djokjakarta	—	—	44	42
Soerakarta	—	—	12	64
Madioen	—	—	47	85
Kediri	1051	492	1 017	389
Madoera	—	—	33	121
Totalen voor Java en Madoera	1452	554	19 657	6918
Buitenbezittingen.				
Sumatra's Westkust	—	—	200	144
Riouw en onderhoorigheden	—	—	1	7
Celebes en onderhoorigheden	—	—	142	306
Ternate en onderhoorigheden	—	—	21	29
Menado	—	—	311	262
Billiton	—	—	2	12
Bandjermasin	—	—	343	243
Totalen voor de buitenbezittingen	—	—	1 020	1003
Algemeene totalen	1452	554	20 677	7921

Gewesten	Dienst van gouvernementslandme… Hermeting, splitsing, enz. van landerijen en erfpachtsperceelen. Bouws.	Hermeting, splitsing, enz. Perceelen.	Uitgifte van gronden in erfpacht. Bouws.	Uitgifte van gronden in erfpacht. Perceelen.
Java en Madoera.				
Bantam	—	—	996	8
Batavia	293	1	741	3
Preanger-Regentschappen	3499	11	21 630	81
Cheribon	—	—	294	2
Pekalongan	—	—	117	3
Semarang	—	—	—	1
Rembang	—	—	160	2
Soerabaja	295	2	86	10
Pasoeroean	5	2	82	6
Besoeki	475	4	20	2
Banjoemas	—	—	2235	7
Kedoe	—	—	22	1
Djokjakarta	—	—	—	—
Soerakarta	—	—	—	—
Madioen	—	—	—	—
Kediri	824	4	9	1
Madoera	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	5391	24	26 392	127
Buitenbezittingen.				
Sumatra's Westkust	—	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden	—	—	—	—
Menado	—	—	—	—
Billiton	—	—	—	—
Bandjermasin	—	—	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	—	—	—	—
Algemeene totalen	5391	24	26 392	127

en van het kadaster in Nederlandsch-Indië over 1909.

...ts landmeter.		Gedurende 1909						
Voor de opmaking van andere meetbrieven buiten de kadastrale afdeeling.		zijn afgegeven onderstaand aantal					zijn in onderstaand aantal gevallen inzagen en inlichtingen verstrekt.	is aan salaris ontvangen.
		meet-brieven.	landmeters-kennissen.	certificaten.	kopieën en extracten van			
					meetbrieven.	andere stukken.		
Bouws.	Perceelen.							
2	9	31	25	1	19	—	7	f 1 362,04^{5}
9	16	280	997	240	426	—	810	12 437,73^{5}
12	3	417	318	47	125	—	1160	31 012,33^{5}
129	34	121	146	38	37	—	101	2 156,78
36	17	131	170	35	30	—	147	2 993,08
319	150	404	372	69	72	—	1078	5 798,—
8	19	115	97	23	17	4	39	1 209,39^{5}
38	26	475	603	46	36	—	675	10 909,23
66	45	271	215	56	85	10	60	2 990,36
110	82	109	146	25	68	4	31	2 002,—
12	9	71	11	1	12	—	8	3 717,93
84	35	153	191	19	24	—	139	2 244,80
2	1	36	37	1	1	3	17	795,50
—	1	51	81	4	52	—	3	1 055,50
19	14	39	36	7	31	3	22	494,—
144	92	186	151	33	33	2	119	3 593,56^{5}
2	8	15	56	4	5	—	13	355,50
992	561	2905	3652	649	1073	26	4429	f 85 127,75^{5}
93	8	57	7	28	10	5	14	f 1 123,27
—	—	1	3	34	1	—	—	14,—
—	—	93	117	12	5	2	33	1 123,50
—	1	6	3	—	1	—	4	50,—
37	25	125	96	2	7	3	14	683,—
—	—	12	6	—	—	—	—	93,50
—	—	43	13	6	1	—	14	276,50
130	34	337	245	82	25	10	79	f 3 363,77
1122	595	3242	3897	731	1098	36	4508	f 88 491,52^{5}

IV. Overzicht van de met 1 Januari 1910 in werking getreden aannemingscontracten voor het vervoer van gouvernementsreizigers, producten, landsgoederen, enz., voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur betrokken is.

Volgnummer.	Gewesten waar het transport is uitbesteed en aard van het transport.	Duur der aanneming.		Aannemingsprijzen.			Geraamde te vervoeren hoeveelheden per jaar.
		Volgens het nieuwe contract.	Volgens het afgeloopen contract.	Maatstaf.	Volgens het nieuwe contract.	Volgens het afgeloopen contract.	
	PEKALONGAN. *a)*						
1	Vervoer van gouvernementskoffie, zout, gelden, materialen en andere goederen in en door de residentie Pekalongan.	1910 t/m 1912.	1905 t/m 1909.	voor koffie: per pikol en per paal;	f 0.0175	f 0.018	25 346 pikol.
				voor los zout: per pikolmaat en per paal;	—	0.03	36 450 pikol.
				voor verpakt zout: per pikol en per paal;	0.02	0.01	—
				voor gelden, materialen en andere goederen: per pikol en per paal;	*b)* 0.035	0.035	niet opgegeven.
	TAPANOELI.						
2	Vervoer van gouvernementsreizigers, hunne gezinnen en bagage, gelden, materialen en andere goederen van Sibolga naar Taroetoeng en omgekeerd, en in en door de afdeeling Bataklanden, zoomede van militaire reizigers, hunne gezinnen en bagage en militaire gelden en goederen van Sibolga naar Padang Sidimpoean en omgekeerd.	1910 t/m 1914. *c)*	—	voor alle gouvernementsgelden, materialen en andere goederen (civiele en militaire) van Sibolga naar Taroetoeng en omgekeerd en in en door de afdeeling Bataklanden: per pikol en per paal;	0.10	—	369 105,5 pikol.
				voor idem over het Tobameer: per pikol en per paal;	0.08	—	165 152 pikol.
				voor alle militaire gelden, materialen en andere goederen van Sibolga naar Padang Sidimpoean en omgekeerd (over land en rivieren): per pikol en per paal;	0.04	—	19 025 pikol.
	BANKA EN ONDERHOORIGHEDEN.						
3	Vervoer van gouvernementsreizigers met hunne bagage (voor zoover deze volgens de bestaande of nader vast te stellen bepalingen aanspraak hebben op vrij transport), paarden, vee, steenkolen, materialen en andere goederen, geld, ongemunt goud en zilver en kostbaarheden, buskruit en alle soorten van munitiën, ernstvuurwerken,	1910 t/m 1915.	—	voor gouvernementsreizigers, paarden, vee, materialen en andere goederen: per kojang;	9.—	—	niet opgegeven.
				voor materialen, machinerieën en andere goederen, bestemd voor den dienst der tinwinning op Banka: per kojang;	9.—	—	idem.

a) Bij de aanneming is uitdrukkelijk uitgesloten het vervoer van gelden, materialen en andere goederen ten behoeve van de burgerlijke openbare werken, waaronder begrepen die van den dienst der staatsspoorwegen.

b) Deze vrachtprijs was reeds bij de voorwaarden van aanbesteding bepaald.

c) Voor het vervoer van reizigers, hunne gezinnen en bagage behoefde niet te worden ingeschreven. Aan den aannemer worden voor dat vervoer betaald de transportkosten, die de reizigers volgens de bestaande of later te wijzigen tarieven en bepalingen kunnen declareeren.

Volgnummer.	Gewesten waar het transport is uitbesteed en aard van het transport.	Duur der aanneming.		Aannemingsprijzen.			Geraamde te vervoeren hoeveelheden per jaar.
		Volgens het nieuwe contract.	Volgens het afgeloopen contract.	Maatstaf.	Volgens het nieuwe contract.	Volgens het afgeloopen contract.	
	gevulde springprojectielen en dergelijke oorlogsmaterialen van Muntok, Djeboes, Belinjoe, Soengailiat, Pangkalpinang, Koba, Toboali en Soengaiselan naar de reede aldaar en omgekeerd, van Merawang naar de reede Pangkalpinang en omgekeerd, alsmede op elk der genoemde reeden tusschen de aldaar liggende vaartuigen onderling.			voor geld, ongemunt goud en zilver en kostbaarheden: per 50 K.G. of gedeelte daarvan;	f 0.25	—	niet opgegeven.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.;	4.50	—	idem.
				voor buskruit, scherpe infanterie-patronen of andere munitie: per 25 K.G. of gedeelte daarvan;	0.25	—	idem.
				voor passagiers van de laagste klasse, reizende ten laste van het departement van gouvernementsbedrijven: per hoofd;	0.75	—	idem.
				Voorts zal het Gouvernement aan de aanneemster betalen voor het gebruik van:			
				a. stoombooten van meer dan 60 paardekracht:			
				voor de eerste twee uren of gedeelte daarvan;	20.—	—	
				voor elk volgend uur of gedeelte daarvan;	2.50	—	
				b. stoombooten van minder dan 60 paardekracht:			
				voor de eerste twee uren of gedeelte daarvan;	10.—	—	
				voor elk volgend uur of gedeelte daarvan;	1.25	—	
				c. motorbooten per electrische paardekracht:			
				per uur of gedeelte daarvan;	0.20	—	

Bijlage G.

(Zie hoofdstuk J, afd. I, § 5, van het verslag.)

STAND der proeven tot koloniseering van het gewest Lampongsche districten met van Java afkomstige inlandsche gezinnen op ultimo Maart 1910. (Extract-rapport.)

Op ultimo Maart 1910 bestond het aantal kolonisten uit 3132 zielen, n.l.:

mannen	999
vrouwen	875
jongens	680
meisjes	578

verdeeld als volgt:

A. Eerste vestiging (Gouv. Besluiten 19/10 '05 n°. 46, 20/11 '07 n°. 4 en 8/2 '09 n°. 7).

a. dorp Bagelen 456 zielen:

mannen	144
vrouwen	128
jongens	104
meisjes	80

b. dorp Karanganjar 441 zielen:

mannen	149
vrouwen	138
jongens	82
meisjes	72

c. dorp Koetoardjo 605 zielen:

mannen	182
vrouwen	177
jongens	141
meisjes	105

B. Tweede vestiging (Gouv. Besluit 7/3 '06 n°. 5).

a. dorp Gading-redjo 1102 zielen:

mannen	341
vrouwen	286
jongens	248
meisjes	227

b. dorp Krandegan 219 zielen:

mannen	72
vrouwen	61
jongens	43
meisjes	43

C. Derde vestiging (Gouv. Besluit 8/2 '09 n°. 7).

a. dorp Poerworedjo 309 zielen:

mannen	111
vrouwen	85
jongens	62
meisjes	51

Het padigewas heeft tot ultimo Maart 1910 opgebracht ± 15 000 pikol. Ongeveer 1000 pikol staat nog te velde, zoodat de geheele oogst aan padi zal opbrengen ± 16 000 pikol.

De veestapel wordt gevormd door 204 stuks:

dekstieren	3
koeien	115
stier-kalven	62
koe-kalven	24

In de laatste dagen van Maart bezocht de veearts uit Bantam, onder wien ook de Lampongsche districten ressorteeren, het kolonisatie-terrein, ten einde den toestand van het vee na te gaan en het castreeren van jonge stieren te demonstreeren. Die toestand liet niets te wenschen over.

Gedurende het plantseizoen 1909—1910 zijn 575 bouws met rijst beplant en wel:

tegal-gronden 156 en
bewaterbare sawahs 419.

De in het verslag van Maart 1909 genoemde 249 semi-sawahs zijn nu als perpetueele sawahs (bewaterbare) bij de reeds bestaande ingeschakeld.

De oppervlakte beplant met rijst is nu minder geweest dan in het seizoen 1908—1909. Dit vindt zijn oorzaak in het feit, dat een honderdtal bouws tegal-gronden in aanmerking kwamen voor den wisselbouw en met tweede gewassen beplant zijn geworden.

Aan bosch ligt neergeveld ongeveer 300 bouws. Men heeft reeds een aanvang gemaakt met het opruimen van het hout, ten einde aan het gezuiverde terrein in den a. s. oostmoeson eerst tweede gewassen toe te vertrouwen en het dan in den a. s. westmoeson als semi-sawahs te behandelen, om een jaar verder die semi-sawahs als perpetueele bij de overige te voegen.

Evenals in het plantjaar 1908—1909 was het weer zeer ongestadig. Ondanks deze voor den rijstbouw ongunstige weersgesteldheid gaf de oogst wederom redenen tot groote dankbaarheid.

Deden dit jaar de ratten zich meer gelden dan in het vorige jaar — al bleef de aangerichte schade binnen zeer dragelijke grenzen —, daartegenover staat, dat zich het merkwaardig geval heeft voorgedaan, dat er zoo goed als geen walang-sangits of andere wantsen voorkwamen.

Eerste vestiging. Het hoofddorp Bagelen met het gehucht Djembangan — de allereerste kampong alzoo — gaat nu zijn derde jaar in van algeheele zelfstandigheid. Het

behoeft evenmin ondersteuning van landswege als het oudste gedeelte van de bewoners van Gading-redjo.

De kolonisten, die daarvoor in aanmerking komen, zijn aangeslagen in de belasting en zullen met heerendienstplichtige werkzaamheden belast worden.

De administratief onder Bagelen ressorteerende dorpen Karanganjar en Koetoardjo kunnen daarvoor nog niet in aanmerking komen, dewijl van het eerste dorp de oudste kolonisten in het voorjaar van 1908 hun intrede deden, en die van het tweede dorp in Februari 1909.

Voor bovengenoemd dorp Koetoardjo, uit 200 gezinnen kunnende bestaan, zijn zoo goed als alle kolonisten aangeworven.

De erven van hen die reeds in het voorjaar van 1909 waren overgekomen, zijn in het najaar met gogo-rijst beplant; nu afgeoogst, heeft de gogo voor tweede gewassen plaats gemaakt.

Tweede vestiging. Op de enkelen na, die in 1908 zich voor deze nederzetting als kolonist aanmeldden, behoeven de overigen geene verdere ondersteuning.

Daar dit dorp, door den aard van het terrein, over eene groote uitgestrektheid tegal-gronden beschikt, wordt bij voortduring aan den verbouw van tweede gewassen, geschikt en voordeelig voor tegals, bijzondere aandacht geschonken.

Derde vestiging. In Juni 1909 gesticht is het dorp onder zijn ijverigen loerah bijzonder vooruit gegaan. De gogo-rijst op de erven is geoogst en gaf een ruim beschot. De grond wordt nu verder bewerkt en evenals elders met tweede gewassen beplant.

Gedurende dat de rijst te veld stond, is ongeveer 105 bouws bosch geveld, waaraan thans verder de hand gelegd wordt om het hout op te ruimen en den grond in bouwland te veranderen.

De huizenbouw is met kracht voortgezet, opdat het moederdorp binnen kort nieuwe kolonisten kan herbergen om zich verder te kunnen uitbreiden, daar deze derde nederzetting evenals de andere vestigingen 500 gezinnen zal mogen tellen, waarvoor het betrekkelijke Gouv. Besluit dagteekent van 27 Januari l.l. n°. 5.

Zonder eenig voorbehoud kan de gezondheidstoestand alhier zeer bevredigend genoemd worden.

De eerstaanwezend officier van gezondheid te Telokbetong blijft regelmatig de kolonie bezoeken, terwijl volgens diens aanwijzingen de aan de kolonie verbonden Europeesche ziekenverpleger zijne zorgen aan de zieken wijdt.

Het vrij ruime hospitaal met daaraan verbonden apotheek en behandelkamer blijkt hoe langer zoo meer te voldoen.

Geregeld komen ook Lampongers uit de omstreken zich onder behandeling van den ziekenverpleger stellen.

Hier moge aangeteekend worden, dat volgens Gouv. Bt. 27 Januari 1910 n°. 5 eene vierde vestiging kan gesticht worden. Het terrein voor die vestiging is uitgekozen en opgemeten, zoodat de nieuwe kolonisten, die over een maand hier verwacht worden, direct kunnen beginnen met het kappen van het oer-bosch, dat het grondgebied van bovenbedoelde vierde vestiging zal vormen.

(w. g.) VAN DISSEL.

Bijlage H.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, § 1, van het verslag.)

OVERZICHT

van de gehouden aanteekeningen omtrent de verrichte heerendiensten op Java en Madoera, met uitzondering van de residentiën Soerakarta en Djokjakarta, zoomede van de tot stand gekomen overeenkomsten omtrent den afkoop van heerendiensten, gedurende 1909.

I. Overzicht van de gehouden aanteekeningen omtrent de verrichte heerendiensten op Java

GEWESTEN.	Totaal aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, dat in 1909 van het in de voorgaande kolom genoemde aantal heerendienstplichtigen had mogen gevorderd worden voor gewone heerendiensten. *a)*	Aantal (volgens de aanteekeningen) gedurende 1909 gevorderde dag-				
			arbeid aan wegen.		arbeid aan dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.		verzamelen, transporteeren of verbrijzelen van verhardingsmateriaal voor groote post- en binnenwegen.
			Onderhoud en gewone herstellingen.	Aanleg en zware herstellingen.	Onderhoud en gewone herstellingen.	Aanleg en zware herstellingen.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Gebied buiten de particuliere landen.							
Bantam	127 953	1 597 008	27 536	—	812	—	16 840
Batavia { Onderdistrict Bloeboer	3 529	—	—	—	—	—	—
Batavia { Afdeeling Krawang	48 690	650 215	83 570	—	33 646	—	66 412
Preanger-Regentschappen	272 696	5 453 920	776 803	—	78 599	—	815 331
Cheribon	258 586	3 372 432	—	—	267 249	—	436 093
Pekalongan	249 648	3 994 368	249 194	—	150 149	—	599 482
Semarang	410 460	4 925 520	—	—	47 818	—	141 920
Rembang	230 458	4 148 244	—	—	23 180	—	560 820
Soerabaja	345 966	5 038 452	872 044	—	509 482	—	1 084 904
Pasoeroean	322 517	4 659 780	181 941	—	158 027	—	1 204 049
Besoeki	192 089	3 841 780	436 889	—	85 269	—	493 536
Banjoemas	172 066	2 753 056	*f)* 63 866	—	161 862	—	330 116
Kedoe	303 616	6 072 320	—	—	640 638	—	1 598 544
Madioen	176 322	2 821 152	378 034	—	125 673	—	397 618
Kediri	203 133	3 563 596	472 280	—	112 654	—	362 725
Madoera	331 328	993 984	18 670	—	—	—	—
Totalen	3 649 057	53 885 827	3 560 827	—	2 395 058	—	8 108 390
Particuliere landen.							
Bantam	17 201	—	10 608	—	11 817	—	—
Batavia { Andere afdn. dan Krawang	*g)* —	—	—	—	—	—	—
Batavia { Afdeeling Krawang	37 382	—	—	—	—	—	—
Cheribon	27 228	—	—	—	—	—	—
Totalen	81 811	—	10 608	—	11 817	—	—
Algemeene totalen	3 730 868	53 885 827	3 571 435	—	2 406 875	—	8 108 390
Over 1908 waren de cijfers:							
Gouvernementsgebied	3 575 036	52 713 505	3 144 091	—	2 351 883	—	7 551 402
Particuliere landen	75 069	—	11 793	—	11 310	—	—
Algemeene totalen	3 650 105	52 713 505	3 155 884	—	2 363 193	—	7 551 402

a) Een overzicht van de voor het gouvernementsgebied geldende heerendienstregelingen komt voor op blz. 177/180 van deel I van den Regeeringsalmanak van Ned.-Indië voor 1910.

b) Deze dienst, welke tegen betaling geschiedt, wordt alleen gevorderd, indien tegen de vastgestelde loonen geen vrije koelies te bekomen zijn.

c) In de afdeeling Krawang (res. Batavia), de Preanger-Regentschappen, Cheribon, Rembang, Soerabaja, Besoeki, Kedoe en Madioen werden in 1909 meer dagdiensten gepresteerd dan in 1908, als oorzaak waarvan in de gewestelijke verslagen wordt opgegeven de omstandigheid, dat, in verband met de zware regens, meer onderhoud van waterwerken noodig was en bovendien voor de Preanger-Regentschappen en Soerabaja respectievelijk meer onderhoud van de wegen moest plaats hebben en meer verhardingsmateriaal moest worden verzameld. In de overige gewesten of gedeelten van gewesten onderging het aantal gevorderde dagdiensten vermindering, hetgeen, behalve aan afkoop van eenige categorieën van heerendiensten, wordt toegeschreven: in Bantam, Pekalongan, Semarang, Pasoeroean, Banjoemas en Kediri aan minder arbeid voor grindverzameling, in Pekalongan, Semarang, Pasoeroean, Banjoemas en Kediri in verband met de door het Gouvernement verleende geldelijke hulp tot herstel van de door het karretransport van particuliere of van gouver-

en Madoera, met uitzondering van de residentiën Soerakarta en Djokjakarta, gedurende 1909.

diensten ter zake van: het bezetten van wacht-huizen.	het vervoeren van personen en troepen op marsch en van hunne goederen (zie Ind. St. 1875 n°. 110). *b)*	Totaal dagdiensten in 1909 gepresteerd ter zake van de in de kolommen 4 tot en met 10 vermelde heerendiensten, dus zonder die voor aanleg van irrigatiewerken gevorderd (zie kolom 13).	Vergeleken met de opgaven over 1908 wijzen de cijfers in de voorgaande kolom op onderstaande vermeerdering of vermindering. *c)*	Bovendien is voor aanleg in heerendienst van irrigatiewerken onderstaand aantal dagdiensten gevorderd in 1909.	in 1908.	Aantal dagdiensten dat volgens de regelingen als maximum per heerendienstplichtige gevorderd mag worden voor gewone heerendiensten. *d)*		gemiddeld per heerendienstplichtige gedurende 1909 gepresteerd. *e)*
9.	10.	11.		13.	14.	15.		16.
—	—	45 188	— 34 773	—	—	Afd. Serang.	15	0,35
						Overige afdn.	12	
—	—	—	—	—	—	—	nihil	—
—	—	183 628	+ 12 088	—	—	Distrn. Darangdan, Krawang en Rengasdengklok	10	
						Distr. Sindangkasih.	15	3,77
						Distr. Adiarsa.	20	
—	—	1 670 733	+ 136 924	—	—	—	20	6.12
—	—	703 342	+ 135 439	—	—	Afdn. Cheribon (met uitzondering van de controle-afdeeling Koeningan) en Indramajoe.	14	2,72
						Afdn. Madjalengka, Galoeh en Koeningan.	12	
—	—	998 825	— 131 633	—	—	—	16	4,—
—	—	189 738	— 300 662	—	—	—	12	0.46
—	—	584 000	+ 156 394	—	—	—	18	2,53
—	—	2 466 430	+ 463 268	—	—	Afd. Lamongan.	20	
						Distr. Bawean.	6	7,52
						Overige gedeelte van het gewest.	14	
—	—	1 544 017	— 102 060	—	—	Afdn. Probolinggo, Kraksaän en Loemadjang.	12	4,78
						Afdn. Pasoeroean, Bangil en Malang.	16	
—	—	1 015 694	+ 181 110	—	—	—	20	5,28
—	—	555 844	— 15 259	—	—	—	16	3,23
—	—	2 239 182	+ 400 316	—	—	—	20	7,37
—	—	901 325	+ 121 032	—	—	—	16	5,11
—	—	947 659	— 1 618	—	—	Afdn. Kediri, Toeloengagoeng en Trenggalek.	16	4.66
						Afdn. Berbek en Blitar.	20	
—	—	18 670	— 3 667	—	—	—	3	0,05
								. . . . . .
—	—	14 064 275	+ 1 016 899	—	—			3,68
57 305	—	79 730	— 765	—	—	—		4,63
—	—	—	—	—	—	—		—
—	—	—	—	—	—	—		—
—	—	—	—	—	—	—		—
								. . . . . .
57 305	—	79 730	— 765	—	—			bijna 1
57 305	—	14 144 005	+ 1 016 134	—	—			3,80
—	—	13 047 376	— 1 368 011	*212 007	90 472			3,50
57 392	—	80 495	+ 1 684	—	—			3,50
								. . . . . .
57 392	—	13 127 871	— 1 366 327	212 007	90 472			3,50

nementsondernemingen van landbouw of nijverheid aan de in heerendienst te onderhouden wegen en daarin gelegen kunstwerken toegebrachte schade, voor zoover deze grooter was dan in verband met de plaatselijke omstandigheden door het algemeen verkeer veroorzaakt zou worden.

d) Onder gewone heerendiensten zijn niet begrepen de diensten, welke gevorderd worden bij rampen van hooger hand, dan wel tot afwending van algemeen gevaar, voor aanleg van irrigatiewerken, ingeval daarvoor geen of niet in voldoenden getale vrije werklieden te verkrijgen zijn, en voor het vervoer van personen en troepen op marsch en van hunne goederen.

e) In verschillende streken had afkoop van diensten, op den voet van de Ord. van 17 Oct. 1905 (Ind. St. n°. 250), plaats. Waren deze door de heerendienstplichtigen zelven gepresteerd, dan zouden de voor sommige gewesten opgegeven cijfers hooger zijn geweest.

f) In dit gewest zijn de diensten ten behoeve van het onderhoud van de niet begrinde binnenwegen behouden.

g) Aangezien van de door de heerendienstplichtigen op de particuliere landerijen ten behoeve van den Staat gepresteerde diensten geen aanteekening werd gehouden, kunnen ter zake geen gegevens worden verstrekt.

II. Overzicht van de in 1909 tot stand gekomen overeenkomsten omtrent den afkoop van heerendiensten, op den voet van de Ord. in Ind. St. 1905 N°. 520.

GEWESTEN.	Gebied waar voor 1909 overeenkomsten zijn gesloten omtrent den afkoop van heerendiensten, ter zake van: het doen van gewone herstellingen aan en het onderhouden van: wegen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	het verzamelen en transporteeren van verhardingsmateriaal ten behoeve van gewone herstellingen aan en onderhoud van groote post- en binnenwegen.	Gedurende 1909 betaalde afkoopsommen per heerendienstplichtige.
1.	2.	3.	4.	5.
Bantam	Afdn. Serang en Anjer, controle-afd. Pandeglang, 3 desa's van het district Tjaringin, en het district Rangkasbitoeng (afd. Lebak).	Afdn. Serang en Pandeglang en het district Rangkasbitoeng (afd. Lebak).	Afdn. Serang, Anjer, Pandeglang en het district Rangkasbitoeng (afd. Lebak).	Afd. Serang: f 1.38. Afd. Anjer: f 1.38. Contr.-afd. Pandeglang: f 1.61. Districten Menes en Tjaringin: f 1.75. District Rangkasbitoeng: f 1.84.
Preanger-Regentschappen . . .	Alle desa's van het district Tjikemboelan (afd. Limbangan).	Alle desa's van het district Tjikemboelan (afd. Limbangan).	Alle desa's van het district Tjikemboelan (afd. Limbangan).	per 1ste klasse heerendienstplichtige: f 0.60. „ 2de „ „ f 0.40. „ 3de „ „ f 0.30.
Cheribon	—	—	Afd. Indramajoe, zoomede de districten Cheribon en Gegesik Lor (met uitzondering van 2 desa's) en het onderdistrict Weroe der afd. Cheribon.	Afd. Indramajoe: f 1. Afd. Cheribon: f 0.27⁵ à f 1.60.
Pekalongan . . .	Afd. Pekalongan (uitgezonderd desa's in het distr. Dara en het distr. Paninggaran); desa's in de distrn. Batang, Bandar en Soebah (afd. Batang); de distrn. Pemalang en Tjomal (afd. Pemalang), Tegal, Adiwerna en Soeradadi (afd. Tegal).	Afd. Pekalongan (uitgezonderd de distrn. Dara en Paninggaran); desa's in de distrn. Batang en Bandar (afd. Batang); desa's in het distr. Tandjoeng (afd. Brebes).	Afd. Pekalongan (uitgezonderd desa's in het distr. Dara en het distr. Paninggaran); desa's in de distrn. Batang, Bandar en Soebah (afd. Batang); de distrn. Pemalang en Tjomal (afd. Pemalang), Tegal, Adiwerna en Soeradadi (afd. Tegal); desa's in het distr. Tandjoeng (afd. Brebes).	Afd. Pekalongan: distrn. Pekalongan en Kadjen: f 1.50; distrn. Wiradesa, Kedoengwoeni en Dara: f 1 per vol. en f 0.75 en f 0.50 per half heerendienstplichtige. Afd. Batang: f 1.50 per vol, f 0.75 per half heerendienstplichtige. Afd. Pemalang: f 1. Afd. Tegal: distrn. Tegal en Adiwerna: f 1.50; distr. Soeradadi: f 2.30. Afd. Brebes: f 1.67.
Semarang. . . .	Districten Bodja en Kaliwoengoe en onderdistricten Troeka en Tjepiring der afd. Kendal; verder alle districten in de overige afdeelingen (met uitzondering van 5 desa's in het distr. Kajen der afd. Pati).	Districten Bodja en Kaliwoengoe en onderdistricten Troeka en Tjepiring der afd. Kendal; verder alle districten in de overige afdeelingen (met uitzondering van 5 desa's in het distr. Kajen der afd. Pati).	Districten Bodja en Kaliwoengoe en onderdistricten Troeka en Tjepiring der afd. Kendal; verder alle districten in de overige afdeelingen (met uitzondering van 5 desa's in het distr. Kajen der afd. Pati).	Afd. Semarang: f 1. Afd. Salatiga: f 0.12 à f 1.38. Afd. Kendal: f 1.— à f 1.30. Afd. Demak: f 1.— à f 1.75. Afd. Grobogan: f 0.75 à f 1.20. Afd. Koedoes: f 0.14 à f 0.50. Afd. Pati: f 0.86 à f 1.16. Afd. Japara: f 0.25 à f 1.15.
Rembang. . . .	Desa's in de afdn. Rembang, Toeban, Bodjonegoro en Blora.	Desa's in de afdn. Rembang, Toeban, Bodjonegoro en Blora.	Desa's in de afdn. Rembang, Toeban, Bodjonegoro en Blora.	Afd. Rembang: f 0.90 à f 2.50. Afd. Toeban: f 0.71 à f 0.93. Afd. Bodjonegoro: f 0.80 à f 1.—. Afd. Blora: f 0.35 à f 1.69.
Soerabaja. . . .	Desa Koepangbader van het distr. Porong (afd. Sidoardjo).	—	Desa Koepangbader van het distr. Porong (afd. Sidoardjo).	
Pasoeroean . . .	Afdn. Probolinggo, Kraksaän en Loemadjang.	—	Afdn. Pasoeroean, Probolinggo, Kraksaän en Loemadjang.	Afd. Pasoeroean: f 1.20 à f 1.50. Afd. Probolinggo: f 0.84 à f 1.60. Afd. Kraksaän: f 0.75 à f 2.50. Afd. Loemadjang: f 0.87 à f 2.44.
Kedoe	—	—	10 desa's in het distr. Koetoardjo en 3 desa's in het district Kemiri (afd. Poerworedjo).	f 0.23 à f 1.32.

Bijlage J.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, § 1, van het verslag.)

Overzicht van de opbrengst van het hoofdgeld der heerendienstplichtigen in de gouvernementslanden van Java en Madoera over 1909.

GEWESTEN.	Totaal bedrag van den aanslag van het hoofdgeld over 1909 (à f 1,— per heerendienstplichtige, behalve in Pasoeroean, waar f 1,50 moet worden opgebracht).	Kosten van aanslag en invordering, zijnde het aan de desahoofden toekomende collecteloon van 8 %.	Zuiver bedrag van den aanslag.	In 1909 door de bevolking aangezuiverd.
Bantam	f 127 953,—	f 10 236,24	f 117 716,76	f 127 953,—
Batavia (afd. Krawang)	48 690,—	3 895,20	44 794,80	48 690,—
Preanger-Regentschappen	272 696,—	21 815,68	250 880,32	272 696,—
Cheribon	258 586,—	20 686,88	237 899,12	258 586,
Pekalongan	249 648,—	19 971,84	229 676,16	249 648,—
Semarang	410 460,—	32 836,80	377 623,20	410 460,—
Rembang	230 458,—	18 436,64	212 021,36	230 458,—
Soerabaja	345 966,—	27 677,28	318 288,72	345 966,—
Pasoeroean	421 214,—	33 697,12	387 516,88	421 214,—
Besoeki	192 089,—	15 367,12	176 721,88	192 089,—
Banjoemas	172 066,—	13 765,28	158 300,72	172 066,—
Kedoe	303 616,—	24 289,28	279 326,72	303 616,—
Madioen	176 322,—	14 105,76	162 216,24	176 322,—
Kediri	203 133,—	16 250,64	186 882,36	203 133,—
Madoera	331 328,—	26 506,24	304 821,76	a) 331 250,—
Totalen	f 3 744 225,—	f 299 538,—	f 3 444 687,—	f 3 744 147,—

a) Hiervan is f 78 door de met de inning belaste personen verduisterd.

Bijlage K.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, § 2, van het verslag.)

OVERZICHTEN

van de gehouden aanteekeningen omtrent de verrichte heerendiensten in sommige gewesten der buitenbezittingen gedurende 1909. *)

*) In de overige in deze bijlage niet genoemde gewesten, met uitzondering van de residentiën Djambi en Oostkust van Sumatra, worden van de onder 's gouvernements rechtstreeksch bestuur staande inboorlingen geen of doorgaans geen heerendiensten gevorderd.

Sumatra's

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende					
			gewoon onderhoud van:					
			landwegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	waterwegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen.	pasanggrahans, passantenhuizen en pasarloodsen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
PADANGSCHE BENEDENLANDEN. *b)*								
Padang en Ommelanden	14 785	768 820	72 963	—	8 332	22	36	2 299
Priaman	38 853	2 020 356	566 618	—	35 631	5	2 126	36 360
Painan	23 301	1 209 604	317 618	66	16 841	12	113	42 597
Ajerbangis	5 848	304 096	18 479	—	23 867	8	252	12 341
PADANGSCHE BOVENLANDEN.								
Agam	47 696	2 480 192	253 768	3 666	15 567	29	955	14 062
L Koto	42 578	2 214 056	182 695	224	11 912	35	655	16 655
Tanahdatar	55 559	2 889 068	453 776	10 710	47 930	12	4 326	19 170
XIII en IX Koto	28 994	1 507 688	328 260	—	66 735	—	199	39 232
Batipoeh en X Koto	11 879	617 708	53 132	—	365	—	—	—
Loeboeksikaping	10 896	566 592	221 713	1 228	54 930	1 015	6 598	—
Totalen	280 389	14 578 180	2 469 022	15 894	282 110	1 138	15 260	182 716
Over 1908 was opgegeven	279 432	14 530 464	2 245 267	5 087	253 869	2 932	40 221	197 318

a) Zie voor de op 1 Januari 1905 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1904 n°. 355. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 6076.

b) Ingevolge Ind. St. 1858 nos. 66 en 67 staat het den heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Padang vrij om de heerendiensten af te koopen tegen betaling

Tapa

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende					
			gewoon onderhoud van:					
			landwegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	waterwegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen.	pasanggrahans en passantenhuizen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Natal en Batang Natal	2 617	136 084	35 110	384	6 589	—	183	—
Sibolga en Batang Toroe-districten	2 531	131 612	87 777	—	5 900	—	—	1 276
Padang Sidimpoean	20 137	1 047 124	222 569	4 404	15 288	118	3 744	609
Bataklanden	63 493	3 301 636	648 849	—	26 696	—	451	7 451
Totalen	88 778	4 616 456	994 305	4 788	54 473	118	4 378	9 336
Over 1908 was opgegeven	87 452	4 547 504	858 723	9 320	71 870	5 154	7 722	5 818

a) Zie voor de op 1 Januari 1905 in deze residentie (met uitzondering van Nias en de daartoe behoorende eilanden) in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1904 n°. 356. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. nos. 6077 en 6785.

ra's Westkust. *a)*

1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: landwegen.	waterwegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen.	pasanggrahans, passantenhuizen en pasarloodsen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	bezetten van wachthuizen.	bewaken van landsgebouwen.	bedienen van nietverpachte overvaarten en bewaken van bruggen.	overbrengen van brieven.	diensten bij hoofden en ambtenaren.	vervoer van gouvernementsgelden, goederen en reizigers.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 22).
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22	23.
70 153	—	4 886	22	206	9 333	38 853	2 188	730	1 706	18 243	—	229 972	538 848
—	—	92 742	—	—	—	108 254	17 210	2 979	26 029	211 408	—	1 099 362	920 994
4 483	—	69 984	—	—	—	2 555	13 140	9 490	6 205	43 070	108	526 282	683 322
15 407	—	25 502	23	958	240	3 285	3 650	3 650	6 935	12 775	4	127 376	176 720
52 313	575	51 962	—	140	24 049	35 477	30 356	3 920	11 527	205 778	2 266	706 410	1 773 782
296 706	412	13 787	10	56	—	43 841	11 286	93	18 125	203 952	145	800 589	1 413 467
118 277	—	11 256	—	4 821	34	17 980	27 947	5 277	2 618	235 987	515	960 636	1 928 432
1 535	—	3 818	—	—	888	13 610	19 387	—	9 493	139 318	—	622 475	885 213
—	—	—	—	—	—	6 570	4 745	8 395	1 095	42 340	—	116 642	501 066
2 395	170	500	192	21 846	—	5 361	4 330	365	5 264	30 856	—	356 763	209 829
561 269	1 157	274 437	247	28 027	34 544	275 786	134 239	34 899	88 997	1 143 727	3 038	5 546 507	9 031 673
588 660	20	219 135	78	14 354	27 001	298 853	137 580	33 728	85 896	1 150 914	5 589	5 306 532	9 223 932

van een equivalent van f 4 per jaar en per hoofd. Deze regeling is, ingevolge Ind. St. 1906 n°. 197, ook van toepassing ten aanzien van het buiten de grenzen der hoofdplaats Padang vallende gedeelte der op 1 Januari 1906 opgeheven onderafdeeling Hoofdplaats Padang.

noeli. *a)*

1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: landwegen.	waterwegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen.	pasanggrahans en passantenhuizen.	dammen, waterwerken en waterleidingen.	bezetten van wachthuizen.	bewaken van landsgebouwen.	bedienen van nietverpachte overvaarten en bewaken van bruggen.	overbrengen van brieven.	diensten bij hoofden en ambtenaren.	vervoer van gouvernementsgelden, goederen en reizigers.	begeleiden van gevangenen.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 23).
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.
13	—	5	—	—	—	1 095	5 123	2 010	4 617	12 245	50	5	67 429	68 655
3 970	—	—	—	—	400	4 380	5 840	2 196	5 475	10 020	4	—	127 238	4 374
275 002	431	14 090	—	1 734	4 851	20 611	28 574	6 273	15 109	55 570	3 542	279	672 798	374 326
222 616	—	4 796	—	2 258	109 205	2 920	10 982	244	5 634	60 330	18	—	1 102 450	2 199 186
501 601	431	18 891	—	3 992	114 456	29 006	50 519	10 723	30 835	138 165	3 614	284	1 969 915	2 646 541
400 222	4 156	13 084	864	18 921	8 364	42 382	51 278	9 466	27 418	146 639	1 910	362	1 683 673	2 863 831

Benkoelen. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dag-diensten, waarover jaarlijks be-schikt mag worden, berekend tegen 42 dag-diensten per dienst-plichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud van: groote wegen.	gewoon onderhoud van: bruggen en duikers in de groote wegen.	aanleg, zware herstelling en vernieuwing van: groote wegen.	aanleg, zware herstelling en vernieuwing van: bruggen en duikers in de groote wegen.	het vervoeren van gouverne-ments-goederen en gelden.	het vervoeren van gouver-nements-reizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dag-diensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 10).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Benkoelen *b)*	3 334	140 028	35 150	1 502	10 564	1 635	—	15	48 866	91 162
Lebong *c)* Onderafd. Lebong	1 542	80 184	27 018	1 860	—	—	2 040	70	30 988	49 196
Lebong *c)* Id. Laïs	5 608	235 536	54 209	366	10 970	30	15 052	1 794	82 421	153 115
Lebong *c)* Id. Redjang	6 829	340 218	179 340	13 020	—	27 743	4 588	7 530	232 221	107 997
Lebong *c)* Id. Mokko-Mokko . .	4 494	188 748	55 329	8 160	54 626	460	145	1 232	119 952	68 796
Seloema	7 092	297 864	207 036	—	576	261	—	—	207 873	89 991
Manna	11 165	468 930	157 601	1 793	108 757	14 626	—	92	282 869	186 061
Kroë	5 597	235 074	30 749	8 274	94 502	—	—	563	134 088	100 986
Totalen	45 661	1 986 582	746 432	34 975	279 995	44 755	21 825	11 296	1 139 278	847 304
Over 1908 was opgegeven	44 829	1 952 458	642 834	29 937	395 979	63 052	20 240	10 525	1 162 567	789 891

a) Zie voor de op 1 Januari 1897 in werking getreden heerendienstregeling voor dit gewest Ind. St. 1896 n°. 262, juncto 1898 n°. 188. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5198.

b) Voor de inlanders en met hen gelijkgestelden ter hoofdplaats Benkoelen zijn de diensten ten behoeve van het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen aldaar vervangen door eene belasting in geld (Ind. St. 1874 n°. 276, juncto 1876 n°. 58).

c) Voor de afdeeling Lebong (zie Ind. St. 1908 n°. 646) blijft voorloopig van kracht de voor het gewest uitgevaardigde heerendienstregeling in Ind. St. 1902 n°. 321 met de daarin gebrachte en nader te brengen wijzigingen (Ind. St. 1904 n°. 119, juncto 1908 n°. 647 en 1909 n°. 385).

Lampongsche districten. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dag-diensten, waarover jaarlijks be-schikt mag worden, berekend tegen 30 dag-diensten per dienst-plichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud van: groote post- en binnen-wegen.	onderhoud van: bruggen en duikers in de groote post- en binnen-wegen.	onderhoud van: waterwegen (voor zooveel op 1 April 1892 reeds in gebruik).	het vervoeren van gouverne-ments-goederen en gelden.	het vervoeren van gouver-nements-reizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dag-diensten niet ge-vorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 9).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Telokbetong (hoofdplaats)	693	20 790	15 250	—	1 461	11	28	16 750	4 040
Ommelanden van Telokbetong . .	6 780	203 400	171 023	6 597	—	769	1 628	180 017	23 383
Sepoetih	7 066	211 980	177 330	3 050	—	—	110	180 490	31 490
Sekampoeng	4 661	139 830	107 972	3 198	—	1 126	27	112 323	27 507
Toelangbawang	11 301	339 030	129 427	1 023	1 237	—	—	131 687	207 343
Katimbang	3 129	93 870	38 134	9 525	—	—	—	47 659	46 211
Semangka	4 020	120 600	71 490	6 070	—	260	25	77 845	42 755
Totalen	37 650	1 129 500	710 626	29 463	2 698	2 166	1 818	746 771	382 729
Over 1908 was opgegeven	37 549	1 126 470	736 093	55 371	4 703	776	3 711	800 654	325 816

a) Zie voor de op 1 April 1892 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1892 n°. 39, juncto 1897 n°. 93 en 1902 n°. 278. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5230.

Palembang. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 52 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstelling van: heerendienstwegen, benevens het verzamelen van verhardingsmateriaal.	bruggen en duikers.	onderhoud van waterwegen.	zware herstelling van de in kolom 4 en 5 genoemde werken.	het vervoeren van reizigers en hunne goederen (Ind. St. 1870 nos. 16 en 99).	Te zamen.	aanleg van wegen, bruggen en duikers.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 11).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Palembangsche Benedenlanden	65 257	3 393 364	410 451	14 470	29 627	24 075	1 244	479 867	276 202	756 069	2 637 295
Palembangsche Bovenlanden	46 730	2 429 960	1 372 729	64 160	21 573	40 680	4 547	1 503 689	173 950	1 677 639	752 321
Ogan en Komering Oeloe	33 973	1 766 596	665 187	47 167	2 948	62 245	897	778 444	—	778 444	988 152
Rawas	6 550	340 600	70 062	4 401	383	—	1 945	76 791	—	76 791	263 809
Totalen	152 510	7 930 520	2 518 429	130 198	54 531	127 000	8 633	2 838 791	450 152	3 288 943	4 641 577
Over 1908 was opgegeven	147 671	7 678 892	2 056 004	146 358	96 939	175 601	9 236	2 484 138	283 108	2 767 246	4 911 646

a) Zie voor de op 1 Januari 1903 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1902 n°. 321, juncto 1903 n°. 185 en 1906 n°. 470. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5744.

Atjeh en onderhoorigheden (alleen de afdeeling Groot-Atjeh). *a)*

ONDERAFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: wegen.	bruggen en duikers.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 10).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Oelee Lheue en de XXVI Moekims	5 207	124 968	39 457	274	3 574	2 525	78	1 803	47 711	77 257
XXV Moekims en de Zuidelijke Nederzettingen	5 747	137 928	116 007	6 221	7 202	—	—	—	129 430	8 498
XXII Moekims	8 599	206 376	186 685	2 637	4 050	1 589	319	—	195 280	11 096
VII Moekims Pidië	2 672	64 128	38 973	—	23 417	—	—	1 476	63 866	262
We	739	17 736	11 208	—	—	1 848	—	—	13 056	4 680
Totalen	22 964	551 136	392 330	9 132	38 243	5 962	397	3 279	449 343	101 793

a) Zie voor de op 1 October 1908 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1908 n°. 509. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 6881.

Banka en onderhoorigheden. *a*)

DISTRICTEN.	Aantal heeren-dienst-plich-tigen.	Maximum aantal dag-diensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 36 dagdiensten per dienst-plichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud van: groote post- en binnen-wegen.	bruggen en duikers.	water-wegen (voor zoo-veel op ult. 1891 reeds in gebruik).	Te zamen.	het ver-voeren van post-pak-ketten.	het ver-voeren van gouver-nements-goederen en gelden.	het vervoeren van gouverne-ments-reizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dag-diensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 11).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Muntok	2 202	79 272	25 871	1 939	855	28 665	118	—	3 425	32 208	47 064
Djeboes	672	24 192	15 308	1 236	—	16 544	786	416	797	18 543	5 649
Belinjoe	746	26 856	18 127	1 740	—	19 867	174	119	696	20 856	6 000
Soengailiat	794	28 584	18 516	4 072	—	22 588	115	232	2 258	25 193	3 391
Merawang	890	32 040	20 151	6 554	—	26 705	66	430	330	27 531	4 509
Pangkalpinang	2 446	88 056	67 250	561	4 050	71 861	1 391	—	1 033	74 285	13 771
Soengaiselan	1 473	53 028	34 391	5 197	41	39 629	492	43	1 751	41 915	11 113
Koba	876	31 536	28 727	697	—	29 424	205	50	608	30 287	1 249
Toboali	2 288	82 368	54 547	3 675	—	58 222	369	—	1 738	60 329	22 039
Totalen . . .	12 387	445 932	282 888	25 671	4 946	313 505	3 716	1 290	12 636	331 147	114 785
Over 1908 was opgegeven	11 977	431 172	293 913	11 870	10 750	316 533	4 472	2 947	17 289	341 241	89 931

a) Zie voor de op 1 Juli 1902 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1902 n°. 241. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. nos 4660 en 5721.

Billiton. *a*)

DISTRICTEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 24 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud, aanleg, bouw en herstelling van: groote wegen en belangrijke binnenwegen (behalve op de gewestelijke hoofdplaats).	bruggen en duikers in de voormelde wegen (behalve op de gewestelijke hoofdplaats).	districtsgevangenissen.	waterwegen (voor zooveel op 1 October 1894 reeds in gebruik).	Te zamen.	het vervoeren van brieven.	het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van troepen op marsch en hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 — kolom 12).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Tandjoengpandan . . .	3 018	72 432	61 996	6 412	—	—	68 408	4 024	—	—	72 432	—
Boeding	1 877	45 048	10 501	1 411	—	—	11 912	90	—	—	12 002	33 046
Manggar	1 027	24 648	20 260	2 507	—	—	22 767	1 881	—	—	24 648	—
Linggang	418	10 032	7 489^{5}	61	—	—	7 550^{5}	398^{5}	19	38	8 006	2 026
Dindang	2 019	48 456	34 202	650	—	—	34 852	672	8	—	35 532	12 924
Totalen . . .	8 359	200 616	134 448^{5}	11 041	—	—	145 489^{5}	7 065^{5}	27	38	152 620	47 996
Over 1908 was opgegeven	7 142	171 408	41 728	6 798	—	—	48 526	8 134	1 345	20	58 025	113 383

a) Zie voor de op 1 Januari 1900 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1899 n°. 278. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5438.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. a)

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 26 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen / eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing van: land- en waterwegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen.	pasanggrahans.	Te zamen.	militaire werken, bij volstrekte onmogelijkheid om vrije koelies te bekomen.	het bezetten van wachthuizen.	het transport van gouvernementsgoederen.	het transport van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 - kolom 13).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Bandjermasin en Ommelanden	14 552	378 352	b) 108 147 9 001	3 721 2 414	70 35	94 —	112 032 11 450	—	50 337	853	241	174 913	203 439
Martapoera	13 947	362 622	174 336 15 701	1 425 6 161	5 324 20	86 110	181 171 21 992	—	33 041	4	491	236 699	125 923
Kandangan	51 146	1 329 796	477 332 13 054	17 885 2 950	1 181 —	— —	496 398 16 004	—	153 350	167	870	666 789	663 007
Amoentai	33 695	876 070	181 736 160 866	5 873 16 065	560 —	168 —	188 337 176 931	—	94 277	—	40	459 585	416 485
Doesoenlanden	7 595	197 470	46 798 —	1 889 1 630	92 1	3 546 308	52 325 1 939	—	717	1 197	5 106	61 284	136 186
Dajaklanden	6 784	176 384	53 795 —	— —	— —	4 313 3 546	58 108 3 546	—	1 460	—	—	63 114	113 270
Sampit	7 672	199 472	14 366 996	243 —	822 —	93 —	15 524 996	—	5 087	—	—	21 607	177 865
Tanahboemboe	8 862	230 412	26 907 32 692	2 586 745	— 20	160 571	29 653 34 028	—	12 095	176	461	76 413	153 999
Pasir	3 657	c) 95 082	4 380 30 464	— 1 588	— —	— —	4 380 32 052	—	—	—	126	36 558	58 524
Koetei en de Noordoostkust van Borneo (gouv. gebied)	2 861	74 386	58 376 —	200 —	— —	— —	58 576 —	—	6 205	—	162	64 943	9 443
Totalen	150 771	3 920 046	1 146 173 262 774	33 822 31 553	8 049 76	8 460 4 535	1 196 504 298 938	—	356 569	2 397	7 497	1 861 905	2 058 141
Over 1908 was opgegeven	149 767	3 875 708	894 599 205 364	22 204 25 989	1 457 155	7 085 8 938	925 345 240 446	250	366 993	2 340	11 996	1 547 370	2 328 338

a) Zie voor de op 1 Augustus 1898 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1898 n°. 181, juncto 1899 n°. 147. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5292.

b) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor onderhoud en gewone herstellingen der aangeduide werken, de in de tweede plaats vermelde die voor eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing gevorderd.

c) Berekend over 8 maanden, tegen 17 dagdiensten per heerendienstplichtige (zie Ind. St. 1908 n°. 268).

Celebes en onderhoorigheden. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 38 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud / eersten aanleg van: wegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen (buiten de afdeelingshoofdplaatsen).	regentswoningen.	Te zamen.	het vervoeren van gouvernementsreizigers en goederen.	het bewerken der ornamentspadivelden en het leveren van volgelingen aan regenten en hoofden bij dienstreizen en plechtige gelegenheden en bij door hen te vieren feesten.	het bezetten van wachthuizen en het doen van nachtelijke rondes.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 12).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Makasser *b*)	7 858	298 604	20 490	1 560	—	—	22 050	10	—	32 220	54 280	244 324
Noorderdistricten	26 141	993 358	*c*) 128 314 100	21 269 5 720	18 1 022	20 200	169 621 7 042	2 278	2 003	13 330	194 274	799 084
Zuiderdistricten	29 801	1 132 438	218 820	24 148 1 540	—	—	242 968 1 540	1 548	1 175	76 306	323 537	808 901
Oosterdistricten	15 844	602 072	182 362 14 680	14 268 6 200	355	330	197 315 20 880	4 469	59 616	83 435	365 715	236 357
Takalar	11 070	420 660	37 187	20 841	—	—	58 028	918	3 240	29 452	91 638	329 022
Saleier	18 009	684 342	78 047 4 399	2 279 1 133	299 271	—	80 625 5 803	2 464	460	24 322	113 674	570 668
Totalen	108 723	4 131 474	665 220 19 179	104 365 14 593	672 1 293	350 200	770 607 35 265	11 687	66 494	259 065	1 143 118	2 988 356
Over 1908 was opgegeven	101 725	3 865 550	426 596 26 802	64 559 21 988	350 130	2 105 90	493 610 49 010	12 464	14 372	277 156	846 612	3 018 938

a) Zie voor de op 1 Maart 1900 in dit gouvernement (met uitzondering van de onderafdeeling Makasser) in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1900 n°. 55. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5477.

b) Hieronder niet begrepen de gewestelijke hoofdplaats en hare buitenwijken, uitmakende de onderafdeeling Makasser, alwaar de heerendiensten met 1 Januari 1891 door eene belasting in geld zijn vervangen (vgl. Ind. St. 1891 n°. 111, zoomede de noot op bl. 67 van K. V. 1892).

c) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de aldaar in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor onderhoud der aangeduide werken, de in de tweede plaats vermelde die voor eersten aanleg gevorderd.

Menado. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 38 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstelling van: wegen.	bruggen en duikers.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	aanleg, zware herstelling of vernieuwing van de in de kolommen 4, 5 en 6 genoemde werken.	het bezetten van wachthuizen.	het vervoeren van gouvernementsreizigers en goederen.	aanleg van irrigatiewerken.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 11).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
MINAHASA.											
Menado	6 410	205 120	60 041	3 903	1 098	57 216	8 433	—	34	130 725	74 395
Tondano	10 517	336 544	101 370	3 382	—	95 145	12 504	—	119	212 520	124 024
Amoerang	8 571	274 272	96 527	6 535	—	78 234	12 089	—	—	193 385	80 887
GORONTALO.											
Gorontalo	22 024	704 768	68 916	5 395	9 909	31 054	10 008	149	9 518	134 949	569 819
Totalen	47 522	1 520 704	326 854	19 215	11 007	261 649	43 034	149	9 671	671 579	849 125
Over 1908 was opgegeven	45 743	1 463 776	301 359	26 331	11 927	221 739	43 814	290	10 916	616 376	847 400

a) Voor de Minahasa en de gouvernementsdistricten der afdeeling Gorontalo gelden de respectievelijk op 1 Januari en 1 Juli 1900 in werking getreden heerendienstregelingen in Ind. St. 1899 n°. 270 (juncto 1903 n°. 359) en 1900 n°. 152. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. nos. 5434 (Minahasa) en 5498 (Gorontalo).

Amboina. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 36 dagdiensten per dienst-plichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud van: wegen.	bruggen en duikers.	Totaal.	herstellingen aan: wegen.	bruggen en duikers.	Totaal.	het vervoeren van troepen en personen op marsch en hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3— kolom 11).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Amboina (hoofdplaats) .	226	8 136	3 735	—	3 735	4 104	—	4 104	—	7 839	297
Amboina (overig gedeelte der afdeeling). . . .	7 578	272 808	67 560	44 800	112 360	91 170	47 161	138 331	—	250 691	22 117
Saparoea	6 166	221 976	20 453	3 166	23 619	1 604	2 350	3 954	—	27 573	194 403
Ceram	11 029	397 044	63 259	13 921	77 180	19 234	5 076	24 310	4 391	105 881	291 163
Aroe-, Kei- en Zuidwestereilanden	6 899	248 364	94 916	13 466	108 382	39 490	12 230	57 720	—	160 102	88 262
Totalen	31 898	1 148 328	249 923	75 353	325 276	155 602	66 817	222 419	4 391	552 086	596 242
Over 1908 was opgegeven	26 009	936 324	115 867	43 120	158 987	112 768	27 054	139 822	24 846	323 655	612 669

a) Zie voor de op 1 Juni 1892 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1892 n°. 67. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 4662. In de afdeeling Banda worden in gewone tijden geen heerendiensten gevorderd.

Bali en Lombok. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 42 dagdiensten per dienst-plichtige.	Aantal gedurende 1909 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen / eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing van: wegen.	bruggen en duikers.	mijlpalen.	wachthuizen.	Te zamen.	het bewaken van gevangenissen en andere landsgebouwen.	het bezetten van wachthuizen.	het doen van nachtelijke rondes.	het vervoer van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoer van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen.	het vervoer van personen en troepen op marsch.	Totaal.	Zoodat in 1909 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3— kolom 15).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Boeleleng . . .	27 735	1 164 870	*b)* 156 728 204 689	3 743 13 366	151 50	33 —	160 655 218 105	1 286	116 811	151 824	115	275	40	649 111	515 759
Djembrana . . .	4 170	175 140	15 295 17 354	476 11 527	— —	— —	15 771 28 881	—	9 620	7 444	4	30	—	61 750	113 390
Lombok	52 935	2 223 270	241 944 136 312	30 252 67 987	— —	1 018 774	273 214 205 073	14 965	348 270	100 740	43	1 655	—	943 960	1 279 310
Totalen . .	84 840	3 563 280	413 967 358 355	34 471 92 880	151 50	1 051 774	449 640 452 059	16 251	474 701	260 008	162	1 960	40	1 654 821	1 908 459
Over 1908 was opgegeven . . .	80 511	3 381 462	400 626 197 515	27 153 67 616	155 —	331 3 934	428 265 269 065	14 919	431 287	217 845	2 981	4 504	16	1 368 882	2 012 580

a) Voor de afdeelingen Boeleleng en Djembrana (eiland Bali) geldt de met 1 Juli 1902 in werking getreden heerendienstregeling in Ind. St. 1902 n°. 228; de „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5715. Zie voor de op 1 Mei 1905 voor de afdeeling Lombok in werking getreden voorloopige heerendienstregeling Ind. St. 1905 n°. 203.

b) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor onderhoud en gewone herstellingen der aangeduide werken; de in de tweede plaats vermelde die voor eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing gevorderd.

Bijlage L.

(Zie hoofdstuk J, afd. III, van het verslag.)

OVERZICHTEN,

meerendeels over 1908 en 1909, betreffende de landrente en andere landelijke inkomsten.

I. LANDRENTE OP JAVA

A. Aanslag en opbrengst van de la

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws) der in 1909 voor vast aangeslagen gronden. Sawahs.	Tegalvelden.	Nipah-bosschen.	Boom-gaarden.	Woonerven (belastbare).	niet voor vast aangeslagen — wisselvallig beplante — gronden.	Bedrag van den onzuiveren aanslag der voor vast aangeslagen gronden in 1908.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Bantam	97 990	29 853	444	8 629	141	13 865	f 624 320,—
Batavia	70 776	2 575	a) —	2 007	2 576	2 498	227 225,24^{5}
Preanger-Regentschappen	355 136	494 572	a) —	—	—	—	1 521 631,86^{5}
Cheribon	234 977	107 546	a) 27	4 501	3 487	2 675	1 238 698,94
Pekalongan	242 137	42 073	35	1 489	11 175	—	1 395 299,10
Semarang	388 756	55 540	379	2 138	35 465	23 874	1 738 612,07
Rembang	238 551	59 032	—	412	11 282	—	855 088,—
Soerabaja	315 637	44 191	993	4 141	19 310	502	2 040 031,50
Pasoeroean	146 351	133 980	275	421	21 016	8 207	2 037 750,25
Besoeki	108 953	103 373	—	4 057	5 053	1 821	1 348 919,—
Banjoemas	141 544	182 981	a) —	3 723	8 711	6 429	1 021 712,87
Kedoe	223 449	300 790	a) 80	2 861	7 857	12 640	1 614 598,06
Madioen	176 164	24 175	—	3 056	69 421	21 230	767 990,—
Kediri	159 807	55 294	—	35	44 227	12 235	1 284 945,96
Madoera	103 883	242 051	1 067	291	1 022	10 715	820 156,75
Totalen	3 004 111	1 878 026	3 300	37 761	240 743	116 691	b) f 18 536 979,61

a) De in de Preanger-Regentschappen werkende afzonderlijke landrente-regeling (Ind. St. 1896 n°. 126) en de sedert 1908 in een aantal districten van Batavia, Cheribon, Banjoemas en Kedoe ingevoerde regeling van 1907 (Ind. St. n°. 277) onderscheiden alleen sawahs en droge gronden (nipahbosschen en vischvijvers onder de laatste begrepen).

b) Verbeterde opgaaf.

JAVA EN MADOERA.

de landrente over 1909.

De onzuivere aanslag, in kolom 8 bedoeld, was voor 1909							De onzuivere aanslag der voor vast aangeslagen gronden bedroeg alzoo voor 1909 (kolom 8 + kolom 12 — kolom 15).
te vermeerderen, door:				te verminderen, door:			
benuttiging van betere gegevens (toepassing der Ord. in Ind. St. 1878 n°. 110, in Ind. St. 1896 n°. 126 en in Ind. St. 1907 n°. 277).	het belastbaar worden van nieuwe sawahs in het 4de oogstjaar.	uitbreiding van voor vast aangeslagen gronden (tegalvelden, nipahbosschen, boomgaarden en woonerven).	Totaal.	benuttiging van betere gegevens (toepassing der Ord. in Ind. St. 1878 n°. 110, in Ind. 1896 n°. 126 en in Ind. St. 1907 n°. 277).	het te niet gaan of de veranderde bestemming van gronden, die daardoor buiten de landrente vallen.	Totaal.	
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
—	f 997,—	f 1 160,—	f 2 157,—	—	f 10 719,—	f 10 719,—	f 615 758,—
—	317,61	126,30	443,91	f 187,—	114,16^{5}	301,16^{5}	227 367,99
f 79 512,53^{5}	1 872,04	7 499,50	88 884,07^{5}	88,90	1 715,17	1 804,07	1 608 711,87
29 080,37	3 087,15	3 284,83	35 452,35	6 257,20^{5}	2 797,26^{5}	9 054,47	1 265 096,82
9,—	4 477,15	3 544,—	8 030,15	—	6 028,25	6 028,25	1 397 301,—
—	530,65	2 919,—	3 449,65	—	4 914,98	4 914,98	1 737 146,74
—	—	1 843,—	1 843,—	—	1 117,—	1 117,—	855 814,—
—	891,—	1 537,65	2 428,65	126,—	2 213,65	2 339,65	2 040 120,50
1 399,40	19 438,75	14 986,65	35 824,80	—	7 479,35	7 479,35	2 066 095,70
7 769,—	12 880,—	10 568,—	31 217,—	4 340,—	5 123,—	9 463,—	1 370 673,—
80 310,95	1 257,84	1 669,58	82 238,37	14 589,74^{5}	1 130,32^{5}	15 720,07	1 089 231,17
63 446,04	—	117,94	63 563,98	3 883,65	311,81	4 195,46	1 673 966,58
—	41,—	1 052,—	1 093,—	—	319,—	319,—	768 764,—
—	1 477,—	2 791,75	4 268,75	—	1 574,53	1 574,53	1 287 640,18
—	—	2 008,50	2 008,50	—	120,—	120,—	822 045,25
f 261 527,29^{5}	f 47 267,19	f 55 108,70	f 363 903,18^{5}	f 29 472,50	f 45 677,49^{5}	f 75 149,99^{5}	f 18 825 732,80

GEWESTEN.	Het bedrag van den onzuiveren aanslag voor 1909 (kolom 16) was te verminderen met de volgende sommen, ter zake van vrijstelling of afschrijving, als:				In 1909 was dus aan landrente werkelijk te heffen:		
	wegens deugdelijk geconstateerd misgewas.	wegens andere buitengewone en gewichtige redenen.	wegens het onbeplant blijven van voor vast aangeslagen gronden.	Totaal der verminderingen wegens vrijstellingen of afschrijvingen.	ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag, vermeld in kolom 16, verminderd met kolom 20).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden, bedoeld in kolom 7.	In het geheel.
	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
Bantam	f 36 509,16	—	f 26 975,20^5	f 63 484,36^5	f 552 273,63^5	f 8 833,55	f 561 107,18^5
Batavia	34 388,18	—	10 691,68	45 079,86	182 288,13	4 625,31	186 913,44
Preanger-Regentschappen	12 869,46^5	f 63,33	2 287,47	15 220,26^5	1 593 491,60^5	—	1 593 491,60^5
Cheribon	33 294,06^5	—	5 667,21	38 961,27^5	1 226 135,54^5	5 776,25	1 231 911,79^5
Pekalongan	4 196,61	119,64	13 767,78^5	18 084,03^5	1 379 216,96^5	—	1 379 216,96^5
Semarang	21 982,00^5	—	44 610,23	66 592,23^5	c) 1 670 554,50^5	53 103,95	1 723 658,45^5
Rembang	11 924,40	—	1 780,46	13 704,86	842 109,14	—	842 109,14
Soerabaja	66 708,50	—	16 880,42	83 588,92	1 956 531,58	1 004,50	1 957 536,08
Pasoeroean	2 730,41	3 000,32^5	4 184,70	9 915,43^5	2 056 180,26^5	34 394,25	2 090 574,51^5
Besoeki	126,06	—	2 136,40	2 262,46	1 368 410,54	4 560,—	1 372 970,54
Banjoemas	50 710,47	—	7 032,14^5	57 742,61^5	1 031 488,55^5	12 858,25	1 044 346,80^5
Kedoe	37 271,94^5	185,28	5 688,72	43 145,94^5	1 630 820,63^5	37 225,40	1 668 046,03^5
Madioen	176,26	—	69,62	245,88	768 518,12	25 639,50	794 157,62
Kediri	9 954,32^5	—	1 277,18^5	11 231,51	1 276 408,67	36 703,50	1 313 112,17
Madoera	35 629,88^5	—	21 353,70	56 983,58^5	765 061,66^5	17 611,—	782 672,66^5
Totalen	f 358 471,74	f 3 368,57^5	f 164 402,93	f 526 243,24^5	f 18 299 489,55^5	f 242 335,46	f 18 541 825,01^5

c) In K. V. 1909 (bijlage K) stond hier abusievelijk f 165 797,41, in plaats van f 1 657 975,41.

lijk	In 1908 was aan landrente werkelijk te heffen geweest (zie de kolommen 21, 22 en 23 van bijlage K van K. V. 1909)			In 1909 viel in vergelijking met het voorafgegane jaar te heffen:		Bedrag hetwelk door de bevolking op 31 December 1909 nog niet was aangezuiverd.	Bedrag hetwelk door de bevolking aangezuiverd, doch door de met de inning belaste personen verduisterd was.	Marktprijs der padi per pikol gedurende 1909.	
eheel	ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag verminderd met vrijstellingen en afschrijvingen).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden.	In het geheel.	Meer.	Minder.			Hoogste.	Laagste.
.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
107,18	f 557 582,33^5	f 507,50	f 558 089,83^5	f 3 017,35	—	f 895,12	f 347,20	f 4,—	f 1,50
913,44	163 405,76	3 961,93	167 367,69	19 545,75	—	841,56^5	921,07^5	3,75	1,50
491,60	1 516 888,07	—	1 516 888,07	76 603,53^5	—	222,84	560,20	3,50	1,80
011,79^5	1 188 289,15^5	6 036,75	1 194 325,90^5	37 585,89	—	—	—	4,—	1,80
216,96	1 371 953,45	—	1 371 953,45	7 263,51^5	—	275 99	194,50	3,75	1,60
358,45^5	1 657 975,41	51 745,27	1 709 720,68	13 937 77^5	—	2 432,10	1 778,22	4,50	1,50
109,14	806 072,99	—	806 072,99	36 036,15	—	169,87	93,15	4,50	1,50
536,08	1 933 376,41^5	921,—	1 934 297,41^5	23 238,66^5	—	15 847,60^5	4 836,42	4,75	2,—
574,51^5	2 027 429,76	34 125,25	2 061 555,01	29 019,50^5	—	3 699,02^5	1 617,17^5	4,50	1,75
970,54	1 347 226,07	4 560,—	1 351 786,07	21 184,47	—	595 88	676,16	6,—	1,75
346,80	996 067,03^5	18 080,05	1 014 147,08^5	30 199,72	—	18,85	—	4,—	1,50
046,03	1 596 298,—	87 619,10	1 683 917,10	—	f 15 871,06^5	73,50	—	4,25	1,75
157,62	767 032,31	22 947,50	789 979,81	4 177,81	—	86,47^5	—	3,80	1,25
112,17	1 274 347,52	36 854,50	1 311 202,02	1 910,15	—	137,92^5	—	4.60	1,46
672,66	748 366,87^5	17 611,—	765 977,87^5	16 694,79	—	1 500,11	1 507,70	5,57	1,43
								....	....
825,01	b) f 17 952 311,15^5	f 284 969,85	b) f 18 237 281,00^5	f 320 415,07^5	f 15 871,06^5	f 26 796,85^5	f 12 531,80	f 6,—	f 1,25

B. OVERZICHT betreffende de oppervlakte der landrenteplichtige gronden en den aanslag in de landrente in de

DISTRICTEN.	Uitgestrektheid (in bouws).						Meer of minder bevinding (in %).		Landrenteaanslag				
	Sawahs.		Droge gronden.		Totaal.				Sawahs.				
											Meer of minder.		
	Nieuwe meting.	Oude meting.	Nieuwe meting.	Oude meting.	Nieuwe meting.	Oude meting.	Sawahs.	Droge gronden.	Na de herziening.	Vóór de herziening.	in guldens	in %.	Na de herziening.
Baloeboerlimbangan	4 751	4 584	9 573	8 783	14 324	13 367	+ 3,6	+ 9	14 306	11 579	+ 2 727	+ 23,6	5 9
Tjikemboelan	5 036	4 969	8 342	8 133	13 378	13 102	+ 1,3	+ 2,6	23 875	21 003	+ 2 872	+ 13,6	6 8
Bandjaran	7 719	6 908	10 821	8 920	18 540	15 828	+ 11,7	+ 21,3	31 622	21 616	+ 10 006	+ 46,3	9
Soetji	6 576	5 879	9 615	9 552	16 191	15 431	+ 11,9	+ 0,7	34 869	26 189	+ 8 680	+ 33,1	14
Timbanganten	8 346	7 763	11 394	11 094	19 740	18 857	+ 7,5	+ 2,7	43 057	30 741	+ 12 316	+ 40,1	13
Indihiang	8 851	8 274	5 891	6 352	14 742	14 626	+ 7	— 7,3	36 932	27 558	+ 9 374	+ 34	7
Soemedang	6 626	6 310	12 562	11 391	19 188	17 701	+ 5	+ 10,3	19 366	15 336	+ 4 030	+ 26,3	8
Darmaradja	6 649	6 276	8 973	7 152	15 622	13 428	+ 5,9	+ 25,5	11 460	10 540	+ 920	+ 8,7	4
Tjipeudjeuh	16 932	15 070	15 925	16 459	32 857	31 529	+ 12,4	— 3,2	64 819	50 603	+ 14 216	+ 28,1	12
Totalen	71 486	66 033	93 096	87 836	164 582	153 869	+ 8	+ 6	280 306	215 165	+ 65 141	+ 30	81 8

rent in de districten der Preanger-Regentschappen waarin in 1909 de aanslag werd herzien.

...ndrente	...aanslag (in guldens) volgens de belastingvoorstellen.								Aantal eenheden van aanslag (perceelen en perceelsgedeelten).		Gemiddelde oppervlakte en landrente per eenheid van aanslag (perceel of perceelsgedeelte).			
	Droge gronden.				Totale landrente.									
...nder.	Na de herziening.	Vóór de herziening.	Meer of minder.		Na de herziening.	Vóór de herziening.	Meer of minder.		Sawahs.	Droge gronden.	Sawahs.		Droge gronden.	
in %.			in guldens	in %.			in guldens	in %.			Oppervlak (in □ Rijnl. roeden).	Bedrag der landrente.	Oppervlak (in □ Rijnl. roeden).	Bedrag der landrente.
23,6	5 936	4 391	+ 1 545	+ 35,2	20 242	15 970	+ 4 272	+ 26,8	1 684	1 680	1 411	f 8,50	2 849	f 3,53
13,6	6 891	5 634	+ 1 257	+ 22,3	30 766	26 637	+ 4 129	+ 15,5	1 626	1 558	1 549	14,68	2 677	4,42
46,3	9 181	6 269	+ 2 912	+ 46,4	40 803	27 885	+ 12 918	+ 46,3	2 627	1 910	1 469	12,04	2 833	4,81
33,1	14 168	13 495	+ 673	+ 5	49 037	39 684	+ 9 353	+ 23,6	3 045	2 481	1 080	11,45	1 938	5,71
40,1	13 179	10 704	+ 2 475	+ 23,1	56 236	41 445	+ 14 791	+ 35,7	3 152	2 750	1 324	13,66	2 072	4,79
34	7 483	5 238	+ 2 245	+ 42,9	44 415	32 796	+ 11 619	+ 35,4	2 853	3 097	1 551	12,95	951	2,09
26,3	8 403	7 581	+ 822	+ 10,8	27 769	22 917	+ 4 852	+ 21,2	3 422	2 307	968	5,66	2 733	3,64
8,7	4 081	3 234	+ 847	+ 26,2	15 541	13 774	+ 1 767	+ 12,8	2 727	2 225	1 219	4,20	2 016	1,83
28,1	12 577	8 516	+ 4 061	+ 47,7	77 396	59 119	+ 18 277	+ 30,9	6 155	3 230	1 375	10,53	2 465	3,89
....				......				......			....	....	....	......
30	81 899	65 062	+ 16 837	+ 25,9	362 205	280 227	+ 81 978	+ 29	27 291	21 238	1 310	f 10.27	2 192	f 3,86

C. OVERZICHT betreffende de oppervlakte der landrenteplichtige gronden en den aanslag in de landrent

Residentie.	DISTRICT.	Uitgestrektheid (in bouws).						Meer of minder bevinding (in %).		Landrente	
		Sawahs.		Droge gronden.		Totaal.				Sawahs.	
		Nieuwe meting.	Oude meting.	Nieuwe meting.	Oude meting.	Nieuwe meting.	Oude meting.	Sawahs.	Droge gronden.	1909.	1908.
Batavia . .	Batavia	—	—	197	192	197	192	—	+ 3	—	—
Cheribon .	Kadoegede	4 422	3 560	8 122	3 975	12 544	7 535	+ 24	+104	13 713	14 716
	Gegesik Lor	23 387	23 170	2 421	632	25 808	23 802	+ 0,9	+283	95 173	94 119
	Tjiawigebang	9 237	8 306	8 950	4 023	18 187	12 329	+ 11,2	+122	33 722	34 921
	Sleman	16 804	12 851	2 873	173	19 677	13 024	+ 30,8	+156,1	93 101	78 943
	Indramajoe.	9 839	8 367	1 737	382	11 576	8 749	+ 17,6	+355	55 224	54 269
	Radjagaloeh	8 634	7 534	6 409	2 563	15 043	10 097	+ 15	+150	35 248	42 309
	Madjalengka	9 647	8 129	7 342	2 300	16 989	10 429	+ 19	+219	47 267	48 868
Banjoemas .	Poerbalingga	14 071	13 604	14 044	7 210	28 115	20 814	+ 3,4	+ 95	97 484	97 614
	Singamerta.	7 188	6 376	19 820	9 000	27 008	15 376	+ 13	+120	22 679	35 471
	Banjoemas.	3 828	3 722	10 620	5 321	14 448	9 043	+ 3	+100	25 771	26 297
	Poerwakerta	9 682	9 475	8 802	7 049	18 484	16 524	+ 2	+ 25	66 663	65 365
	Adiredja.	23 499	21 604	15 564	7 568	39 063	29 172	+ 9	+106	123 894	106 053
	Poerwaredja	7 417	7 063	13 313	6 758	20 730	13 821	+ 5	+ 97	37 563	34 262
	Bandjar	7 350	6 056	19 448	7 790	26 798	13 846	+ 21,3	+150	18 841	25 951
Kedoe . .	Kemiri	4 243	4 329	10 644	5 040	14 887	9 369	— 2	+111	21 126	22 26[illegible]
	Parakan.	11 670	11 757	14 603	8 433	26 273	20 190	— 0.7	+ 73	84 251	84 304
	Tjandirata	5 870	5 441	18 126	6 060	23 996	11 501	+ 7,9	+199	36 558	38 31[illegible]
	Kaloran	6 106	5 648	18 888	6 938	24 994	12 586	+ 8	+172	23 972	26 71[illegible]
	Banjoemoedal.	4 695	4 446	10 669	6 458	15 364	10 904	+ 5,6	+ 65	29 677	27 872
	Premboen	7 966	8 320	9 448	5 382	17 414	13 702	— 4	+ 76	45 743	53 107
	Keboemen	6 727	6 815	5 326	3 016	12 053	9 831	— 1,3	+ 76	48 896	48 84[illegible]
	Poerwadadi	7 046	6 897	4 989	2 720	12 035	9 617	+ 2,2	+ 83	38 844	46 177
	Tjangkrep	2 971	2 799	16 451	3 527	19 422	6 326	+ 6,1	+366	14 708	15 931
	Poering	9 665	10 122	7 876	4 127	17 541	14 249	— 4,5	+ 90,8	44 042	45 79[illegible]
	Leksana.	3 903	3 792	15 097	13 231	19 000	17 023	+ 2,9	+ 14	16 744	20 50[illegible]
	Loano	6 260	5 213	24 328	5 639	30 588	10 852	+ 20	+331	24 153	21 51[illegible]
	Totalen . . .	232 127	215 396	296 107	135 507	528 234	350 903	+ 8	+119	1 195 057	1 210 51[illegible]

[i]n de districten, waar in 1909 de nieuwe landrente-regeling van 1907 (Ind. St. nº. 277) werd ingevoerd.

[...]ns.	[a]anslag (in guldens), volgens de belastingvoorstellen. Sawahs. Meer of minder		Droge gronden.				Totaal.				Aantal eenheden van aanslag (perceelen en perceelsgedeelten).		Gemiddelde oppervlakte en landrente per eenheid van aanslag (perceel of perceelsgedeelte). Sawahs.		Droge gronden.	
1908.	in guldens.	in %.	1909.	1908.	Meer of minder in guldens.	in %.	1909.	1908.	Meer of minder in guldens.	in %.	Sawahs.	Droge gronden.	Oppervlak (in □ Rijnl. roeden).	Bedrag der landrente.	Oppervlak (in □ Rijnl. roeden).	Bedrag der landrente
—	—	—	985	1 172	— 187	— 15,9	985	1 172	— 187	— 16	—	47	—	—	2 096	f 20,96
14 716	— 1 003	— 7	5 810	6 064	— 254	— 4	19 523	20 780	— 1 257	— 6	3 491	2 190	633	f 3,93	1 854	2,65
94 119	+ 1 054	+ 1	5 315	1 397	+ 3 918	+ 280	100 488	95 516	+ 4 972	+ 5	1 786	701	6 547	53,29	1 727	7,49
34 921	— 1 199	— 3	10 370	6 983	+ 3 387	+ 49	44 092	41 904	+ 2 188	+ 5	3 095	2 126	1 492	10,90	2 105	4,88
78 943	+ 14 158	+ 18	5 310	909	+ 4 401	+ 484	98 411	79 852	+ 18 599	+ 23	1 728	547	4 862	53,88	2 626	9,71
54 269	+ 955	+ 2	4 558	1 395	+ 3 163	+ 226	59 782	55 664	+ 4 118	+ 7	1 380	656	3 565	40,02	1 324	6,95
42 309	— 7 061	— 17	12 305	9 925	+ 2 380	+ 24	47 553	52 234	— 4 681	— 9	2 394	1 902	1 803	14,72	1 685	6,47
48 868	— 1 601	— 3	9 412	8 227	+ 1 185	+ 14	56 679	57 095	— 416	— 0,7	2 311	1 558	2 087	20,45	2 356	6,04
97 614	— 130	— 0,1	26 693	15 985	+ 10 708	+ 67	124 177	113 599	+ 10 578	+ 9	3 633	3 279	1 937	26,83	2 142	8,14
35 471	— 12 792	— 36	19 556	16 490	+ 3 066	+ 19	42 235	51 961	— 9 726	— 19	3 359	3 593	1 070	6,75	2 758	5,44
26 297	— 526	— 2	15 413	11 339	+ 4 074	+ 36	41 184	37 636	+ 3 548	+ 9	1 913	2 223	1 001	13,47	2 389	6,93
65 365	+ 1 298	+ 2	24 178	11 388	+ 12 790	+ 112	90 841	76 753	+ 14 088	+ 18	8 782	5 669	551	7,59	776	4,26
106 053	+ 17 841	+ 17	40 755	20 254	+ 20 501	+ 101	164 649	126 307	+ 38 342	+ 30	5 429	2 982	2 164	22,82	2 610	13,67
34 263	+ 3 301	+ 10	20 861	14 030	+ 6 831	+ 49	58 424	48 292	+ 10 132	+ 21	2 650	2 626	1 399	14,17	2 535	7,94
25 951	— 7 110	— 27	18 703	17 324	+ 1 379	+ 8	37 544	43 275	— 5 731	— 15	5 604	5 749	656	3,36	1 691	3,25
22 260	— 1 140	— 5	9 772	6 519	+ 3 253	+ 50	30 898	28 785	+ 2 113	+ 7	1 740	2 198	1 219	12,14	985	1,77
84 304	— 53	— 0,1	16 604	12 463	+ 4 141	+ 33	100 855	96 767	+ 4 088	+ 4,2	5 875	4 507	993	14,26	1 620	3,56
38 310	— 1 758	— 4,6	15 859	14 401	+ 1 458	+ 10	52 417	52 717	— 300	— 0,6	3 748	3 494	783	9 55	2 594	4,67
26 710	— 2 744	— 10	16 231	12 457	+ 3 774	+ 30	40 203	39 173	+ 1 030	+ 3	3 989	3 313	765	5,97	2 851	5,13
27 873	+ 1 805	+ 6,5	10 573	11 126	— 553	— 5	40 250	38 998	+ 1 252	+ 3,2	2 969	2 783	791	9,99	1 917	3,80
53 107	— 7 364	— 14	21 559	13 100	+ 8 459	+ 65	67 302	66 207	+ 1 095	+ 1,7	2 948	2 403	1 351	15,51	1 966	5,50
48 843	+ 53	+ 0,1	14 889	10 978	+ 3 911	+ 36	63 785	59 821	+ 3 964	+ 6,6	2 173	1 462	1 548	22,47	1 821	10,19
46 177	— 7 333	— 15	12 789	9 451	+ 3 338	+ 35	51 633	55 628	— 3 995	— 7	2 100	1 782	1 678	18,49	1 400	7,28
15 931	— 1 223	— 7,7	18 907	13 731	+ 5 176	+ 37,7	33 615	29 662	+ 3 953	+ 13	1 734	2 178	857	8,48	3 776	8,31
45 790	— 1 754	— 3,8	19 869	14 849	+ 5 020	+ 33,8	63 911	60 645	+ 3 266	+ 5	2 701	2 333	1 789	16,28	1 688	8,44
20 500	— 3 762	— 18	13 721	19 765	— 6 044	— 30,5	30 465	40 271	— 9 806	— 24	2 629	3 314	742	14,84	2 277	19,58
21 515	+ 2 635	+ 12,2	15 741	15 547	+ 194	+ 1,2	39 894	37 065	+ 2 829	+ 7,6	4 548	4 744	688	4,82	2 564	3,08
		....				....				....			......	.....	......	.....
210 510	— 15 453	— 1,2	406 738	297 269	+ 109 469	+ 36,8	1 601 795	1 507 779	+ 94 016	+ 6	84 709	70 359	1 370	f 14,11	2 104	f 5,78

II. ANDERE BELASTINGEN EN INKOMSTEN VAN LANDELIJKEN AARD.

NB. Over de ontvangsten wegens het afstaan van grond onder eenigen zakelijken titel zie bijlage M.

A. Zoogenaamde landelijke inkomsten in sommige buitenbezittingen.

[voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur is betrokken]. *a)*

GEWESTEN.	AARD DER HEFFING.		AANSLAG over 1908.	AANSLAG over 1909.
Celebes en onderhoorigheden	Vertiening van het rijstgewas (Ind. St. 1893 n°. 259, juncto 1894 n°. 43, 1895 n°. 101 en 1903 n°. 378)		f 200 215,31	f 240 741,67
Id.	Tesangheffing ($^1/_3$ in de opbrengst der aan inlanders in gebruik afgestane gouvernements-padivelden)		*b)* 12 308,30	20 256,55
Bali en Lombok	Sawahbelasting of „padjek" (voor Bali zie Ind. St. 1891 n°. 97; voor Lombok zie Ind. St. 1895 n°. 181 en 1904 n°. 275).	Afd. Boeleleng	*b)* 140 095,50	*c)* 146 133,—
		„ Djembrana	41 442,50	42 556,87⁵
		„ Lombok	275 540,91⁵	287 674,82⁵
Id.	Belasting op de tegalvelden en tuinen (voor Bali zie Ind. St. 1891 n°. 117; voor Lombok zie Ind. St. 1895 n°. 181 en 1904 n°. 276).	Afd. Boeleleng	39 170,25⁵	39 033,24
		„ Djembrana	9 865,58⁵	9 351,43
		„ Lombok	55 229,29	65 286,24⁵

a) De vertieningsbelasting in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt verantwoord onder de middelen en inkomsten onder het beheer van het departement van financiën (zie bijlage BB, sub X).

b) Verbeterde opgave.

c) Voorloopig vastgestelde aanslag.

B. Belasting op de vischvijvers (Ind. St. 1893 n°. 30).

GEWESTEN.	AANSLAG over 1908.	AANSLAG over 1909.	GEWESTEN.	AANSLAG over 1908.	AANSLAG over 1909.
Bantam	f 3 277,58	f 3 343,76	Pasoeroean	f 33 629,46⁵	f 33 431,05
Batavia	*d)* 432,50	551,50	Besoeki	4 934,07⁵	5 007,57⁵
Semarang	47 836,34	48 257,97	Madoera	12 348,43	12 407,03
Rembang	5 166,31	5 193,92⁵			
Soerabaja	180 660,29	182 403,50	Totalen	f 288 284,99	f 290 596,31

d) Ongerekend het verschuldigde (zie tabel C) aan huur van gouvernements-vischvijvers.

C. Verhuur van rechten ter zake van vischvijvers, vogelnest- en meststofgrotten, enz.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waartoe de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen over 1909.	Verschuldigde huursommen over 1910.
Batavia.	Vischvangst	Gouvernements-vischvijvers (eigenlijk rawahs of moerasgronden) in de afdeeling Krawang . . .	Telkens één jaar.	f 13 545,—	*e*) f 10 685,—
Celebes en onderhoorigheden.	Id.	Gouvernements-vischvijvers te Tello (afd. Makasser).	1906 t/m 1910.	720,—	720,—
Id.	Id.	Id. in de kampong Sambong Djawa	1900 t/m 1914.	50,—	50,—
Preanger-Regentschappen.	Winning van eetbare vogelnesten.	Klippen, grotten en holen in de afdeelingen Bandoeng, Tjiandjoer en Soekaboemi, uitgenomen, wat deze laatste afdeeling betreft, de meststofgrot Goeha Tjandi	1909 t/m 1911.	1 870,—	1 870,—
Id.	Id.	Id. in de afdeelingen Soekapoera en Limbangan .	1909 t/m 1911.	500,—	500,—
Semarang.	Id.	Id. in de afd. Grobogan	Onverhuurd gebleven.		
Id.	Id.	Grotten in de afd. Pati	1909 t/m 1911.	300,—	300,—
Id.	Id.	Id. op het eiland Goendoel der Karimoendjawa-groep	1909 t/m 1911.	60,—	60,—
Soerabaja	Id.	Klippen, grotten en holen in het district Bawean .	Onverhuurd gebleven.		
Pasoeroean.	Id.	Grotten in de districten Senggoeroeh, Toeren, Gondanglegi en Tempeh (afdeelingen Malang en Loemadjang)	1 Oct. 1907 t/m 30 Sept. 1914.	3 264,—	3 264,—
Kedoe.	Id.	Klippen, grotten en holen in het district Banjoemoedal der afd. Keboemen	1909 t/m 1911.	16 020,—	16 020,—
Soerakarta en Djokjakarta.	Id.	Id. in de beide gewesten	1 April 1908 t/m 31 Maart 1909.	810,—	Onverhuurd gebleven
Madioen.	Id.	Id. in het gewest	Onverhuurd gebleven.		
Sumatra's Westkust.	Id.	Id. op de Batoe-eilanden (afd. Ajerbangis der Padangsche Benedenlanden)	1908 t/m 1910.	339,—	339,—
Benkoelen.	Id.	Id. in de afd. Kroë	1905 t/m 1914.	7 300,—	7 300,—
Id.	Id.	Klippen in de afdeelingen Manna, Seloema, Lebong en Benkoelen	1 Aug. 1908 t/m 31 Juli 1914.	750,—	750,—
Djambi.	Id.	Klippen, grotten en holen in de residentie Djambi.	1 Jan. 1909 t/m 31 Dec. 1913.	1 220,—	1 220,—
Bali en Lombok.	Id.	Id. aan de zuidkust van Lombok	1909 1910 t/m 1911.	2 500,—	1 610,—
Id.	Id.	Id. te Boeloeng Daja (onderafd. Tabanan der tijd. afd. Zuid-Bali)	1909.	610,—	Onverhuurd gebleven.
Preanger-Regentschappen.	Winning van meststoffen.	Grot Goeha Tjandi (distr. Palaboehan, afd. Soekaboemi)	1909 t/m 1911.	5,—	5,—
Cheribon.	Id.	Vleermuisgrotten binnen het gebied der desa's Goenoengdjawa (distr. Loerahgoeng) en Tjimiroe (distr. Kadoegede)	1 Dec. 1906 t/m 30 Nov. 1909.	200,—	Onverhuurd gebleven.
Besoeki.	Id.	Grotten van den berg Patjalan en van het gebergte Pandakan-Malang (distr. en afd. Panaroekan).	Onverhuurd gebleven.		
Banjoemas.	Id.	Grot Goenoeng Selok (distr. Adiredja, afd. Tjilatjap).	1907 t/m 1909. 1910 t/m 1912.	100,—	25,—
Id.	Id.	Grot Goewa Lawa (distr. Adjibarang, afd. Poerwakerta)	1 Aug. 1906 t/m 31 Juli 1909.	19,44	Onverhuurd gebleven.
Id.	Id.	Grotten op het eiland Noesa Kambangan (distr. en afd. Tjilatjap)	1 Aug. 1906 t/m 31 Juli 1909.	31,11^5	Onverhuurd gebleven
Madoera.	Id.	Grot Goa Peting op het eiland Kangean.	1 Oct. 1908 t/m 30 Sept. 1911.	100,—	100,—
Preanger-Regentschappen.	Zoeken van schildpadeieren.	Zuider-zeestrand in de afd. Soekaboemi	1 April 1908 t/m 31 Dec. 1911.	1 418,66^5	1 418,66^5
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Winning van eetbare vogelnesten en het zoeken van schildpadeieren.	Op de tot het distr. Poelau Laoet der afd. Tanahboemboe behoorende eilanden Kalangbahoe, Masasirih, Pamalikan, Koenjit, Radapan, Marabatoean, Pajoeng Pajoengan, Sanawan, Birah Birahan, Pandanpandanan, Sambargelap en Aloengmalangkan	1907 t/m 1909. 1910 t/m 1912.	1 452,—	1 200,—
		Totalen . . .		f 53 184,22	f 47 436,66^5

e) Alléén voor het district Rengasdengklok; voor de sawahs in de districten Krawang en Adiarsa zal eene nadere verhuring plaats hebben.

Bijlage M.

(Zie hoofdstuk J, afd. IV, van het verslag.)

STATISTISCHE OVERZICHTEN

betreffende uitgifte van grond en andere agrarische aangelegenheden,

meerendeels over 1909.

I. Overzicht betreffende de grondverhuur door inlanders aan niet-in…

GEWESTEN.	Aantal overeen-komsten.	Aantal huurders.			Uitgestrektheid der gronden (in bouws), waarop de in kolom 2 bedoelde overeenkomsten betrekking hadden.			Van de in kolom 8 bedoelde gronden … uitgestrektheden (in bouws) … de teelt van:				… ande… doel… einde… b)
		Europeanen.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Sawahs.	Droge gronden.	Te zamen.	suikerriet.	tabak.	padi (met of zonder tweede gewassen).	andere gewassen.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Preanger-Regentschappen	306	55	2	57	799	499	1 298	827	—	—	458	1…
Cheribon	1 616	642	804	1 446	25 893	38	25 931	17 400	—	6 483	2 024	2…
Pekalongan	1 422	34	2	36	19 940	9	19 949	19 351	—	412	176	1…
Semarang	1 104	34	2	36	13 605	509	14 114	14 002	—	38	64	1…
Rembang	16	14	—	14	20	10	30	—	12	—	—	1…
Soerabaja	2 622	50	6	56	35 950	545	36 495	34 987	—	1 497	1	1…
Pasoeroean	2 726	81	20	101	27 756	751	28 507	28 057	204	158	86	
Besoeki	2 504	52	1	53	17 262	1 747	19 009	9 822	9 024	157	—	
Banjoemas	778	13	12	25	7 865	—	7 865	5 140	1 585	550	178	41…
Kedoe	391	10	7	17	4 998	33	5 031	4 863	122	—	42	
Madioen	458	15	—	15	6 472	1	6 473	6 473	—	—	—	…
Kediri	2 670	69	16	85	20 923	2 734	23 657	22 565	—	343	718	…
Totalen	16 613	1 069	872	1 941	181 483	6 876	188 359	163 487	10 947	9 638	3747	54…

a) In de ontvangen opgaven is niet uiteengehouden welke huurprijzen per oogstjaar en welke per burgerlijk jaar besteed zijn, en evenmin hoeveel de huurprijs voor elken termijn bedroeg.

b) O. a. voor de oprichting van schuren voor het opbergen van tabak, varkenskotten en loodsen. Ook zijn nog vergunningen verleend voor den aanleg van railbanen.

II. Overzicht betreffende de afdoening van de in het tijdvak 1872 t/m 1909 aanhangig gemaakte aanvragen (van inlanders) ter vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom (zie Ind. St. 1872 n°. 117).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws), waartoe de aanhangig gemaakte aanvragen betrekking hadden, en — zie de tusschen ( ) vermelde cijfers — het aantal der aanvragen.			Uitgestrektheid (in bouws), waartoe betrekking hadden de in het tijdvak 1872—1909 afgedane of vervallen aanvragen, met vermelding — tusschen () — van het aantal der aanvragen.			Uitgestrektheid (in bouws), waartoe het … ult. 1909 nog i… behandeling gebleven — tusschen ( ) vermeld — aantal aanvragen betrekking ha…
	Gedurende 1872 t/m 1908.	Gedurende 1909.	Totaal.	Uitgestrektheid in agrarischen eigendom toegewezen.	Uitgestrektheid, waartoe de afgewezen aanvragen betrekking hadden.	Uitgestrektheid, waartoe de (door overlijden of intrekking) vervallen aanvragen betrekking hadden.	
Bantam	*a)* 32^{358} (8)	—	32^{358} (8)	23^{499} (5)	—	8^{359} (3)	—
Batavia	10 (6)	—	10 (6)	7^{127} (4)	—	2^{375} (2)	—
Preanger-Regentschappen	475^{326} (110)	206^{3} (28)	681^{329} (138)	514^{125} (104)	13^{235} (4)	23^{231} (10)	130^{238} (20)
Cheribon	$1\,355^{475}$ (502)	—	$1\,355^{475}$ (502)	431^{365} (253)	573^{68} (136)	351^{42} (113)	—
Pekalongan	$3\,068^{241}$ (269)	—	$3\,068^{241}$ (269)	*b)* $1\,540^{116}$ (119)	*c)* $1\,160^{264}$ (90)	*d)* 367^{361} (62)	—
Semarang	$3\,609^{256}$ (408)	101^{351} (42)	$3\,711^{87}$ (450)	648^{488} (206)	$1\,066^{223}$ (132)	$1\,933^{135}$ (93)	62^{241} (19)
Rembang	202^{229} (108)	—	202^{229} (108)	92^{193} (74)	75^{347} (5)	34^{189} (29)	—
Soerabaja	*e)* $1\,430^{437}$ (291)	14^{195} (2)	$1\,445^{132}$ (293)	$1\,162^{252}$ (225)	214^{238} (53)	53^{447} (13)	14^{195} (2)
Pasoeroean	592^{37} (27)	117^{181} (4)	709^{218} (31)	7^{213} (22)	583^{80} (4)	1^{244} (1)	117^{181} (4)
Besoeki	347^{495} (80)	—	347^{495} (80)	336^{430} (73)	9^{338} (3)	1^{227} (4)	—
Banjoemas	31 (3)	—	31 (3)	—	—	31 (3)	—
Kedoe	$2\,903^{445}$ (164)	—	$2\,903^{445}$ (164)	113^{105} (9)	$1\,296^{178}$ (63)	$1\,494^{162}$ (92)	—
Madioen	$3\,984^{53}$ (558)	1^{115} (1)	$3\,985^{168}$ (559)	*f)* $1\,911^{471}$ (381)	*g)* $1\,818^{134}$ (142)	250^{239} (39)	4^{324} (1)
Kediri	$3\,192^{465}$ (652)	49^{236} (16)	$3\,242^{201}$ (668)	*h)* $2\,209^{73}$ (423)	*i)* 805^{84} (186)	91^{9} (31)	137^{35} (31)
Totalen	$21\,237^{297}$ (3 186)	490^{81} (93)	$21\,727^{378}$ (3 279)	$8\,999^{457}$ (1 898)	$7\,616^{189}$ (818)	$4\,645^{18}$ (495)	466^{214} (77)

a) De met kleine cijfers aangeduide onderdeelen van bouws zijn vierkante Rijnlandsche roeden van 1/500 bouw.

b) Hieronder 2 aanvragen, welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

c) De afwijzing betreft een deel der gronden, bedoeld in noot *b*.

d) Hieronder ook een deel der in noot *b* bedoelde gronden.

e) Verbeterde opgaaf.

f) Hieronder 4 aanvragen, welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

g) Hieronder ook de 4 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

h) Hieronder 3 aanvragen, welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

i) Hieronder ook de 3 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

…et-inlanders op Java en Madoera over 1909 (zie Ind. St. 1900 n°. 240).

…aren de volgende …stemd voor:		De overeengekomen huurtermijnen en de overeengekomen huurprijzen per bouw *a*) beliepen, naar gelang het betrof de teelt van een der onderstaande gewassen, dooreengenomen als volgt:		
andere doeleinden. *b*)	Totaal als in kolom 8.	suikerriet.	tabak.	padi.
13.	14.	15.	16.	17.
13	1 298	12 à 16 maanden f 5 à f 100	—	—
24	25 931	6 mnd. à $5^1/_2$ jaar 20 „ 80	6 maanden f 5 à f 7,50	7 à 17 maanden f 2.50 à f 25
10	19 949	12 „ „ $10^3/_4$ jaar 25 „ 70	—	5 à 12 „ 10 à 36
10	14 114	12 „ „ 6 jaren 15 „ 100	—	—
18	30	—	6 maanden 11.25	—
10	36 495	1 à $6^1/_2$ jaar 22.50 „ 75	—	12 maanden 12.50
2	28 507	8 mnd. à 12 jaren 15 „ 100	1 à 5 jaren 5 „ f 10	12 „ 25 à 35
6	19 009	1 à 12 jaren 40 „ 80	5 „ 12 „ 1 „ 10	—
412	7 865	1 „ 6 „ 25 „ 60	6 „ 12 maanden 5 „ 30	6 „ 10
4	5 031	10 „ 20 maanden 35 „ 80	7 maanden 20 „ 30	—
—	6 473	13 mnd. à 6 jaren 9 „ 50	—	—
31	23 657	8 „ „ 11 „ 15 „ 60	—	12 „ 17.50 „ 30
540	188 359			

III. Overzicht betreffende de afdoening in 1909 van de in dat jaar en vroeger door inlanders gedane aanvragen om vergunning tot ontginning van domeingrond op Java en Madoera, op den voet van de Ordonn. van 29 Febr. 1896 (Ind. St. 1896 n°. 44 en 1904 n°. 416).

EWESTEN.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws), waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal aanvragen van inlanders om vergunning tot het ontginnen van domeingrond.			Uitgestrektheid (afgerond in bouws), waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal ontginningsaanvragen, welke in 1909:					Uitgestrektheid (afgerond in bouws):	
				zijn toegewezen:		zijn afgewezen:				
	Betreffende de op ult. 1908 aanhangig gebleven aanvragen.	Betreffende de in 1909 bijgekomen aanvragen.	Te zamen.	door de districtshoofden.	door de hoofden van plaatselijk bestuur.	door de districtshoofden.	door de hoofden van plaatselijk bestuur.	nog niet tot afdoening kwamen.	voor welke het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal ontginners gedurende 1909 zijn erkend als erfelijk individueele bezitters.	waarvoor het recht van ontginning, indertijd toegekend aan het — tusschen () — vermeld aantal aanvragers, gedurende 1909 kwam te vervallen.
antam . . .	4 624 (989)	774 (1 117)	5 398 (2 106)	544 (634)	444 (349)	—	4 214 (801)	196 (322)	753 (778)	76 (93)
atavia . . .	25 (25)	1 484 (1 328)	1 509 (1 353)	699 (880)	774 (447)	—	36 (26)	—	1 199 (1 360)	63 (57)
reanger-egentschappen	104 (104)	8 497 (10 709)	8 601 (10 813)	4 771 (7 206)	2 480 (2 374)	151 (208)	160 (144)	1 039 (881)	12 782 (14 195)	917 (836)
heribon . . .	285 (680)	6 172 (8 038)	6 457 (8 718)	3 328 (5 324)	2 137 (2 368)	2 (1)	809 (824)	181 (201)	5 475 (8 016)	12 (15)
ekalongan . .	*a*) 154 (378)	2 193 (6 978)	2 347 (7 356)	760 (4 802)	692 (1 119)	12 (21)	292 (409)	591 (1 005)	1 833 (3 405)	4 (8)
emarang. . .	424 (455)	875 (839)	1 299 (1 294)	182 (435)	625 (386)	—	119 (51)	373 (422)	994 (746)	17 (14)
embang . . .	155 (318)	471 (356)	626 (674)	76 (127)	35 (81)	13 (38)	204 (79)	298 (349)	159 (407)	10 (19)
oerabaja . . .	—	301 (374)	301 (374)	143 (263)	116 (90)	—	42 (21)	—	270 (345)	—
asoeroean . .	614 (562)	1 929 (2 221)	2 543 (2 783)	156 (200)	1 758 (1 936)	16 (16)	135 (125)	478 (506)	2 215 (2 221)	17 (17)
esoeki . . .	592 (809)	278 (357)	870 (1 166)	—	562 (844)	—	115 (116)	193 (206)	738 (1 145)	40 (24)
anjoemas . .	1 049 (915)	6 894 (4 585)	7 943 (5 500)	749 (1 476)	6 144 (3 259)	36 (36)	455 (187)	559 (542)	2 290 (2 667)	8 (32)
edoe	136 (254)	302 (446)	438 (700)	22 (113)	2 (1)	18 (32)	—	396 (554)	508 (976)	—
adioen . . .	*a*) 12 (11)	501 (682)	513 (693)	49 (133)	118 (215)	—	240 (211)	106 (134)	174 (402)	—
ediri	480 (465)	2 034 (4 111)	2 514 (4 576)	1 970 (3 993)	387 (423)	—	—	157 (160)	1 484 (1 665)	—
adoera . . .	—	1 250 (925)	1 250 (925)	415 (563)	835 (362)	—	—	—	1 120 (817)	—
Totalen. . .	8 654 (5 965)	33 955 (43 066)	42 609 (49 031)	13 864 (26149)	17 109 (14 254)	248 (352)	6 821 (2 994)	4 567 (5 282)	31 994 (39 145)	1 164 (1 115)

a) Verbeterde opgaaf.

IV. Uitgifte van grond in erfpacht.

A. Overzicht betreffende de door het Gouvernement: 1e. in erfpacht uitgegeven woeste gronden *a*), zoowel op Java en Madoera als in de buitenbezittingen, voor zooveel op ult. 1909 aanvaard (reeds in de openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen en 2e. op Java en Madoera in erfpacht toegezegde gronden, maar op ult. 1909 nog niet afgestaan of afgestaan, maar op dat tijdstip nog niet aanvaard.

JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	Op ult. 1909 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op ult. 1909 in erfpacht			
	In de jaren 1873 t/m 1908 aanvaard aantal:		In 1909 aanvaard aantal:		In de opgegeven 37 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: *b*)		afgestaan (definitief toegezegd), maar nog niet aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)
Bantam	*d*) 65	13 875	7	1 393	72	15 268	14	10 751	5	612
Batavia	23	4 102	2	607	25	4 709	6	2 270	5	1 651
Preanger-Regentschappen	*e*) 929	190 418	46	9 844	975	200 262	73	56 232	84	20 503
Cheribon	*f*) 19	2 521	—	—	19	2 521	4	2 817	31	4 694
Pekalongan	*g*) 75	11 944	2	308	77	12 252	11	2 753	2	532
Semarang	*h*) 152	16 821	—	—	152	16 821	4	521	13	1 502
Rembang	—	—	—	—	—	—	2	500	2	185
Soerabaja	50	7 204	—	—	50	7 204	9	1 709	1	192
Pasoeroean	*i*) 322	98 315	1	475	323	98 790	22	14 897	25	1 983
Besoeki	*j*) 689	142 897	11	3 266	700	146 163	17	51 390	11	4 070
Banjoemas	21	6 915	—	—	21	6 915	32	47 608	11	3 060
Kedoe	27	2 516	—	—	27	2 516	6	377	2	40
Madioen	39	7 642	—	—	39	7 642	2	380	2	76
Kediri	*k*) 341	84 587	—	—	341	84 587	29	13 095	7	1 956
Totalen . . .	*l*) 2752	589 757	69	15 893	2 821	605 650	231	205 300	201	41 056
De toezegging of definitieve toewijzing vond plaats in de jaren 1881 t/m 1907							126	113 782	109	18 122
1908							66	49 751	26	6 641
1909							39	41 767	66	16 293
Totalen als boven . . .							231	205 300	201	41 056

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	Op ult. 1909 in erfpacht bezeten woeste gronden.					
	In de jaren 1874 t/m 1908 aanvaard aantal:		In 1909 aanvaard aantal:		In de opgegeven 36 jaren aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws.	perceelen.	bouws.	perceelen.	bouws.
Sumatra's Westkust, Pad. Benedenlanden	24	4 131	—	—	24	4 131
Sumatra's Westkust, Pad. Bovenlanden	*m*) 43	18 633	—	—	43	18 633
Tapanoeli	14	20 791	2	4 550	16	25 341
Benkoelen	17	26 955	5	98	22	27 053
Lampongsche districten	24	83 927	6	10 912	30	94 839
Palembang	14	46 310	—	—	14	46 310
Oostkust van Sumatra	3	105	—	—	3	105
Atjeh en onderhoorigheden	36	2 602	2	88	38	2 690
Billiton	1	44	—	—	1	44
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	22	31 107^{5}	1	1 170	23	32 277^{5}
Celebes en onderhoorigheden	1	200	—	—	1	200
Menado	31	18 423	2	280	33	18 703
Amboina	13	28 428	1	29	14	28 457
Totalen	*n*) 243	281 656^{5}	19	17 127	262	298 783^{5}

TOELICHTINGEN.

a) Overigens is nog in vele gevallen erfpacht verleend op gronden, die reeds vroeger in huur waren afgestaan. Deze voormalige huurgronden, voor zoover op ult. 1909 nog in erfpacht bezeten, besloegen eene uitgestrektheid van 35622 bouws, ingeschreven als 82 perceelen. Deze gronden en het aantal bouws, die zij besloegen, waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt:

	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
Bantam	1	504
Batavia	2	833
Preanger-Regentschappen	18	8380
Cheribon	4	930
Pekalongan	7	2036
Semarang	31	12149
Pasoeroean	6	4745
Kedoe	2	1011
Madioen	2	1005
Kediri	9	4029
Totalen	82	35622

b) Waar in de aanvraag als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd of de opgegeven grootte verschilde met de taxatie der commissie van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

c) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond.

d) Verminderd met 4 in 1908 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 1887 bouws, van welke terugneming te laat bericht werd ontvangen om daarvan nog melding te kunnen maken in K. V. 1909.

e) Verminderd met 6 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 2575 bouws, en vermeerderd met 4 in 1908 aanvaarde perceelen, te zamen groot 1104 bouws, van welker inschrijving te laat bericht werd ontvangen om daarvan nog melding te kunnen maken in K. V. 1909.

f) Vermeerderd met 1 in 1906 aanvaard perceel, groot 163 bouws, van welks inschrijving eerst in 1909 bericht werd ontvangen.

g) Verminderd met 6 bouws, wegens de terugneming in 1902 van een gedeelte van een perceel, van welke terugneming te laat bericht werd ontvangen om daarvan nog melding te kunnen maken in vorige verslagen.

h) Verminderd met eene uitgestrektheid van 15 bouws, wegens den terugkeer aan het Gouvernement van een perceel.

i) Verminderd met 1879 bouws, wegens den terugkeer aan het Gouvernement van 5 perceelen en wegens de terugneming door het Gouvernement van 4 perceelsgedeelten.

j) Verminderd met 12 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, ter gezamenlijke uitgestrektheid van 5547 bouws.

k) Verminderd met 17 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, ter gezamenlijke uitgestrektheid van 5156 bouws.

l) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid, met toepassing van de tot ult. 1909 geregulariseerde veranderingen, ontstaan door terugneming van grond als anderzins, als volgt:

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1873	2	353	1891	72	17 756
1874	11	4 198	1892	106	25 050
1875	32	8 726	1893	112	25 632
1876	33	7 396	1894	111	31 028
1877	30	7 164	1895	73	23 611
1878	36	6 673	1896	77	18 975
1879	45	11 565	1897	91	19 275
1880	44	10 888	1898	97	25 844
1881	62	19 101	1899	143	44 235
1882	74	21 166	1900	150	41 859
1883	50	13 954	1901	360	16 248
1884	65	12 824	1902	68	12 305
1885	75	17 147	1903	90	14 142
1886	42	6 590	1904	87	15 116
1887	63	15 608	1905	50	9 237
1888	32	5 512	1906	62	12 622
1889	78	16 825	1907	67	13 151
1890	78	15 122	1908	84	22 859
			Totalen	2752	589 757

m) Verminderd met 2 door het Gouvernement teruggenomen perceelen (van welke één gedeeltelijk), gezamenlijk groot 340 bouws.

n) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid verdeeld als volgt:

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1874	3	716	1893	13	27 553
1876	1	325	1894	11	17 927
1877	7	1 313	1895	2	250
1878	7	768	1896	4	12 240^{5}
1879	4	1 167	1897	2	13 100
1880	2	1 088	1898	7	13 671
1881	2	902	1899	8	13 509
1882	2	483	1900	4	17 044
1883	1	102	1901	14	41 459
1884	1	128	1902	7	7 815
1885	1	312	1903	15	24 074
1886	11	94	1904	17	17 911
1888	1	361	1905	10	2 582
1889	7	1 152	1906	15	6 896
1890	5	330	1907	19	9 399
1891	7	4 344	1908	20	19 295
1892	13	23 346			
			Totalen	243	281 656^{5}

B. Overzicht over elk der jaren 1907, 1908 en 1909 van het verschuldigde en betaalde aan canon ter zake va
reeds in hu

Jaren.	VERSCHULDIGD AAN CANON.		Aangezuiverd: aan canon over het opgegeven jaar.	Aangezuiverd: aan canon over vorige jaren.	Aangezuiverd: Te zamen.
		a) f 4 572 837,26			
1907 *b)*	Java en Madoera	1 439 087,94[5]	f 313 367,68	f 1 070 991,77[5]	f 1 384 359,45[5]
	Buitenbezittingen	101 515,49	17 012,31[5]	18 850,37	35 862,68[5]
1908	Java en Madoera	1 533 035,27	378 063,78[5]	1 023 268,47[5]	1 401 332,26
	Buitenbezittingen	116 170,25[5]	22 468,60[5]	8 692,30	31 160,90[5]

a) Achterstand op 1 Januari 1907, namelijk over 1906 f 1 240 884,74[5] en over vorige jaren f 3 331 952,51[5]. Hoeveel onder deze sommen is begrepen ter zake van erfpachtsperceelen in de buitenbezittingen is niet afzonderlijk op te geven.

b) De bedragen voor 1907 zijn opgegeven volgens de begrootingsrekening over dat jaar. De in K. V. 1909 (bijlage L) vermelde overeenkomstige bedragen waren geput uit gegevens, welke op het tijdstip der opmaking nog niet door de Algemeene Rekenkamer waren goedgekeurd.

C. Overzicht betreffende de woeste gronden op Java en Madoera, door het Gouvernement, tot uitoefening van den kleine
ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen, en 2e. in erfpac

GEWESTEN.	Op den voet van het ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. S							
	Op ult. 1909 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op ult. 19	
	In de jaren 1903 t/m 1908 aanvaard aantal:		In 1909 aanvaard aantal:		In de opgegeven 7 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: *a)*	
	perceelen.	bouws. *b)*	perceelen.	bouws. *b)*	perceelen.	bouws. *b)*	perceelen.	bouws. *b)*
Bantam	—	—	—	—	—	—	—	—
Batavia.	—	—	—	—	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen	5	101	—	—	5	101	—	—
Cheribon	—	—	—	—	—	—	—	—
Pekalongan	—	—	—	—	—	—	—	—
Semarang.	6	104	—	—	6	104	—	—
Rembang	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerabaja	7	118	—	—	7	118	—	—
Pasoeroean	6	116	—	—	6	116	—	—
Besoeki	7	146	—	—	7	146	—	—
Banjoemas	1	24	—	—	1	24	—	—
Kedoe	8	362	—	—	8	362	—	—
Madioen	2	25	—	—	2	25	—	—
Kediri	3	72	—	—	3	72	—	—
Totalen	45	1 068	—	—	45	1 068	—	—

De definitieve toewijzing vond plaats in de jaren		perceelen.	bouws.
	1905	—	—
	1906	—	—
	1907	—	—
	1908	—	—
	1909	—	—
	Totalen als boven	—	—

a) Waar in de aanvraag als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd, of de opgegeven grootte verschilde met de taxatie der commissie van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

b) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond.

erfpachtspercelen (ook van die — op Java en Madoera — welke, toen daarvoor erfpacht werd verleend, werden bezeten).

Jaren.	VERSCHULDIGD AAN CANON.		Aangezuiverd: aan canon over het opgegeven jaar.	Aangezuiverd: aan canon over vorige jaren.	Aangezuiverd: Te zamen.
1909	Java en Madoera	f 1 445 569,74[5]	f 468 161,—	f 994 918,43[5]	f 1 463 079,43[5]
	Buitenbezittingen	113 134,09	22 006,74[5]	25 267,15[5]	47 273,90
	Te zamen	f 9 321 350,05[5]	f 1 221 080,13	f 3 141 988,51	c) f 4 363 068,64

c) Derhalve bleef op 1 Januari 1910 nog aan te zuiveren: (f 9 321 350,05[5] — f 4 363 068,64 =) f 4 958 281,41[5], namelijk f 1 068 536,09 op den canon over 1909 en f 3 889 745,32[5] op dien over vorige jaren.

land- of tuinbouw: 1e. in erfpacht uitgegeven, voor zooveel op ult. 1909 aanvaard (reeds in de openbare registers toegezegd, maar op ult. 1909 nog niet afgestaan, of afgestaan, maar op dat tijdstip nog niet aanvaard.

St°. 5611). Op ult. 1909 in erfpacht afgestaan (definitief toegezegd), maar nog niet aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)	Op den voet van Ind. St. 1904 n°. 326, juncto 1908 n°. 263. Op ult. 1909 in erfpacht bezeten woeste gronden. In de jaren 1905 t/m 1908 aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)	In 1909 aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)	In de opgegeven 5 jaren aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)	Op ult. 1909 in erfpacht toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: a) perceelen.	bouws. b)	afgestaan (definitief toegezegd), maar nog niet aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)
—	—	1	5	1	7	2	12	1	10	—	—
—	—	2	10	—	—	2	10	—	—	—	—
1	13	27	329	7	64	34	393	6	89	5	62
—	—	c) 2	10	—	—	2	10	—	—	2	24
—	—	5	45	—	—	5	45	—	—	1	10
—	—	12	55	2	2	14	57	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	—	—
—	—	1	10	—	—	1	10	2	20	9	81
—	—	d) 1	10	—	—	1	10	9	95	10	67
—	—	13	113	2	11	15	124	3	31	1	3
—	—	1	10	—	—	1	10	1	10	—	—
—	—	2	18	—	—	2	18	1	5	6	—
—	—	—	—	—	—	—	—	3	40	—	47
1	15	4	19	1	4	5	23	1	10	—	—
2	28	71	634	13	88	84	722	28	320	35	295
2	28										
—	—										
—	—					1904 t/m 1907 . . .		10	130	3	29
—	—					1908 . . .		8	80	11	93
—	—					1909 . . .		10	110	21	173
2	28					Totalen als boven . .		28	320	35	295

c) Vermeerderd met 2 in 1907 aanvaarde perceelen, respectievelijk groot 9 en 1 bouw, van welke aanvaarding eerst in 1909 bericht werd ontvangen.

d) Vermeerderd met 1 in 1907 aanvaard perceel, van welks aanvaarding eerst in 1909 bericht werd ontvangen.

V. Overzicht betreffende de in 1909 door het Gouvernement aan particulieren verkochte en met recht van opstal afgestane stukken domeingrond.

GEWESTEN.	Verkochte grond: Ondershands tegen taxatieprijs. Uitgestrektheid (in M².).	Verkochte grond: Ondershands tegen taxatieprijs. Bedongen koopsommen.	Verkochte grond: Publiek, bij opbod. Uitgestrektheid (in M².).	Verkochte grond: Publiek, bij opbod. Bedongen koopsommen.	Met recht van opstal afgestane grond. Uitgestrektheid (in M².).	Met recht van opstal afgestane grond. Bedongen koopsommen.
JAVA EN MADOERA.						
Bantam	14 540	f 727,—	—	—	5 340	f 267,—
Batavia	21 122	4 717,02^{5}	165	f 800,—	38 545	152,72^{5}
Preanger-Regentschappen	262 325	31 420,95	28 190	28 310,—	194 728	4 881,55
Cheribon	36 432	7 989,83^{5}	—	—	91 113	3 766,85
Pekalongan	81 484	7 998,—	—	—	92 435	1 207,80^{5}
Semarang	124 466	13 411,95	930	965,—	2 748	71,16
Rembang	22 782	2 748,76	—	—	20 775	1 126,29^{5}
Soerabaja	196 104	70 743,95	—	—	21 525	557,11^{5}
Pasoeroean	144 860	27 785,30	—	—	220 696	5 510,99^{5}
Besoeki	70 100	7 197,28	—	—	857 241	21 817,90^{5}
Banjoemas	40 842	15 413,07	—	—	1 565	156,50
Kedoe	62 072	7 466,91	—	—	—	—
Madioen	8 206	1 023,27	—	—	27 725	2 025,25
Kediri	109 315	14 160,95^{5}	—	—	124 669	3 832,87^{5}
Madoera	9 706	485,30	—	—	—	—
Totalen	1 204 356	f 213 289,55^{5}	29 285	f 30 075.—	1 699 105	f 45 374,02^{5}
BUITENBEZITTINGEN.						
Sumatra's Westkust	1 257,—	f 251,40	—	—	—	—
Benkoelen	4,82	24,10	—	—	—	—
Palembang	27 505,97	5 500,55	—	—	—	—
Banka	836,—	209,—	—	—	—	—
Billiton	1 746,—	253,80	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	12 253,—	2 334,10	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	25 547,56	1 539,53^{5}	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	29 274,—	894,—	—	—	—	—
Menado	204 927,—	8 721,30	—	—	3 760	f 376,—
Ternate	1 030,—	75,—	—	—	—	—
Amboina	8 281,—	750,07^{5}	—	—	—	—
Bali en Lombok	5 979,50	1 514,35	—	—	340	51,—
Totalen	318 641,85	f 2 2067,21	—	—	4 100	f 427,—

VI. Overzicht betreffende stukken grond op Java en Madoera door het Gouvernement ten behoeve van den kleinen land- of tuinbouw in bruikleen afgestaan.

GEWESTEN.	In bruikleen afgestane grond. Aantal perceelen.	In bruikleen afgestane grond. Aantal bouws.	In bruikleen afgestane grond. Aantal perceelen.	In bruikleen afgestane grond. Aantal M².
Preanger-Regentschappen	2	8$^{210}/_{500}$	—	—
Pekalongan	3	30	5	95 742
Semarang	7	20	15	77 447,3
Pasoeroean	2	20	—	—
Banjoemas	4	4$^{325}/_{500}$	—	—
Kediri	1	1$^{125}/_{500}$	—	—
Totalen	19	84$^{160}/_{500}$	20	173 189,3

VII. Betaalde schadeloosstellingen voor gronden in het bezit van derden, waarover door het Gouvernement in 1909 is beschikt.

GEWESTEN.	Betaalde schadeloos-stellingen.	De gronden waren benoodigd voor:
Batavia	f 3 073,49	de verbetering van den weg Kepoeh—Rengasdengklok.
Id.	106,86	de verbetering van den weg Krasak—Lemahabang.
Id.	735,90	de verlegging van den staatsstoomtramweg in het district en de afdeeling Krawang.
Id.	74,70	den aanleg van een stuwdam in het district en de afdeeling Krawang.
Preanger-Regentschappen	5 156,30	de uitbreiding van het kampement te Tjikoedapateuh en oprichting van een hengstenstation aldaar.
Id.	667,50	den bouw van eene inlandsche school te Bandoeng.
Id.	140,50	den bouw van eene 2de klasse-school te Tjibatoe.
Id.	2 500,—	den bouw van een postkantoor te Tjibatoe.
Id.	1 300,—	den bouw van een telefoonkantoor te Tjibatoe.
Id.	130,—	den bouw van eene inlandsche school te Singadjaja.
Id.	225,14	den bouw van eene inlandsche school te Boengboelang.
Id.	131,25	de uitbreiding van een hospitaal in de afdeeling Limbangan.
Id.	50,—	de opstallen der burgerlijke openbare werken.
Id.	517,69	den bouw van de bruggen Tjikemboelan en Tjitjandong.
Id.	52,50	den bouw van de brug Tjiboemiagoeng.
Id.	167,90	den bouw van eene inlandsche school te Bandjarsari.
Id.	210,60	den bouw van eene inlandsche school te Padaherang.
Cheribon	2 312,—	de oprichting van een achttal inlandsche scholen (14400 M.² erf).
Semarang	56,93	de verbetering van den water-af- en aanvoer in het oostelijk gedeelte der hoofdplaats Semarang (431 M.² erf).
Id.	413,10	alsvoren (1187 M.² vischvijver).
Id.	†	de uitvoering van waterstaatswerken.
Madoera	3 807,50	den bouw van gouvernementspandhuizen en inlandsche scholen en den aanleg van eene quarantaine-plaats voor varkens (13425 M². erf).
Id.	35,—	de oprichting van een gouvernementspandhuis (2400 M.² sawah).
Pasoeroean	480,—	den bouw van eene Europeesche school te Pasoeroean.
Id.	1 600,—	het doen van bijbouwingen aan de opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren te Probolinggo.
Id.	250,—	den bouw van eene inlandsche school te Ngebroek.
Id.	80,—	alsvoren te Kepoeloengan.
Id.	270,—	idem te Tempeh.
Id.	1 000,—	den bouw van een gouvernementspandhuis te Kepandjen.
Id.	2 200,—	de uitbreiding van het stationsemplacement te Bangil.
Id.	1 268,05	de verbetering van den weg Ngantang—Kasembon.
Id.	1 237,96	de uitbreiding van de Kedoeng Kondang-werken.
Id.	1 538,15[5]	den bouw van eene coupure bij den dam Gadjalogang.
Id.	50,—	de ophooging van de spoorbaan der staatsspoorwegen te Loemadjang.
Id.	80,—	den aanleg van eene waterleiding uit de bron Mindi.
Besoeki	500,—	den bouw van eene Europeesche school te Sitoebondo (1845 M.² erf).
Id.	272,50	den bouw van eene inlandsche school der 2de klasse te Pradjakan (1925 M². erf).
Id.	317,—	den bouw van eene inlandsche school der 1ste klasse te Sitoebondo (2328 M.² erf).
Id.	205,—	den bouw van eene inlandsche school der 2de klasse te Sitoebondo (4351 M². erf).
Id.	576,10	den aanleg van irrigatiewerken (21653 M.² erf).
Banjoemas	776,40	de Bandjar Tjahjana-werken.
Kedoe	281,—	de Tangsi-leiding.
Id.	25,—	den bouw van eene gouvernementsopiumverkoopplaats te Pakis ($^{62}/_{500}$ bouw erf).
Id.	192,90	den bouw van eene inlandsche school te Bandongan (1800 M². erf).
Id.	209,09	het tempelterrein van den Baraboedoer ($5^{422}/_{500}$ bouw tegalgronden).
Id.	67,20	den aanleg van eene irrigatieleiding (560 M². erf).
Id.	175,92	den aanleg van eene irrigatieleiding (2199 M². sawah).
Id.	258,75	den bouw van eene inlandsche school te Winong ($^{157}/_{500}$ bouw tegalgronden).
Id.	83,95	den staatsspoorweg ($^{59}/_{500}$ bouw tegalgronden).
Id.	290,05	als voren ($^{150}/_{500}$ bouw erf).
Id.	260,—	idem ($^{104}/_{500}$ bouw tegalgronden).
Id.	169,08	den bouw van eene inlandsche school te Poerwaganda ($^{84}/_{500}$ bouw erf).
Id.	107,53	alsvoren te Kademangan ($^{107}/_{500}$ bouw erf).
Id.	146,12	idem te Podooerip ($^{146}/_{500}$ bouw erf).
Id.	365,—	idem te Kepil (3041 M². grond).

Bijlage N.

(Zie hoofdstuk J, afd. VIII, van het verslag.)

UITTREKSEL uit eene nota van den inspecteur van het inlandsch kredietwezen over de werking van de afdeelingsbanken.

Algemeene opmerkingen over de bankverslagen. Terwijl sommige verslagen der afdeelingsbanken zich bepalen tot het mededeelen van cijfers en financieele beschouwingen en den indruk geven, als ware het doel der afdeelingsbanken in hoofdzaak geld rentegevend te maken, komen in eenige andere belangwekkende mededeelingen voor, welke doen blijken, dat de samenstellers van de roeping dier instellingen een helder besef hebben. Met name is het verslag der Semarangsche bank zeer geschikt om een oordeel te helpen vormen over de behoefte aan eene gelegenheid tot goedkoope kredietverschaffing en over de daarvan te verwachten en reeds waarneembare resultaten. Zeer lezenswaardig en een goed denkbeeld gevende zijn o. a. ook de verslagen van Soekaboemi, Toeban en Banjoemas.

Dat van de Soekaboemische Bank getuigt, wat lang niet van alle banken valt te zeggen, van een open oog voor een goed commercieel beheer gelijktijdig met den wensch om het volksbelang te behartigen. Meermalen moest van wege de inspectie worden gewezen op de noodzakelijkheid om beide desiderata in het oog te houden en niet eenzijdig het oog te richten hetzij alleen op het helpen van geldbehoevenden, hetzij op het rente geven van geld.

De banken voorzien in eene gevoelde behoefte. Voor zoover ter zake beschouwingen zijn gegeven, verklaren alle verslagen dat de banken in eene behoefte voorzien en nut stichten.

Duidelijk blijkt, dat de bestaande geldschaarschte tot dure en onereuse kredietovereenkomsten (soms wel aan te duiden als woeker) dwingt, waarbij de geldbehoevende in den regel zijne bronnen van verdienste tijdelijk en eindelijk voor goed moet derven. Is die geldschaarschte eensdeels een gevolg van de omstandigheid, dat de producent nog niet gewoon is om zijne verdiensten oordeelkundig te beheeren en voor langeren tijd te doen strekken, aan den anderen kant worde niet voorbijgezien, dat inderdaad gedurende een dikwijls groot gedeelte van het jaar het ruilmiddel schaars voorhanden is, zoodat de consument voor het gekochte andere waarden in ruil moet geven.

In die omstandigheid is de in het leven geroepen gelegenheid om het geheele jaar door goedkoop de beschikking over geld te bekomen, terwijl de leener het vruchtgebruik blijft behouden over de bronnen zijner verdiensten, eene ware uitkomst. De bevolking beweegt zich gemakkelijker, kan zich nieuwe zaken van nut aanschaffen.

Misbruik gemaakt van de gelegenheid tot leenen. Wel is waar wordt soms wel gepoogd, leeningen te sluiten met behulp van stroomannen of door lieden, die niet van plan zijn terug te betalen, doch in de meeste gevallen was het geld noodig en werd het nuttig besteed. Uitteraard is hierbij van beteekenis de meerdere of mindere omzichtigheid waarmede wordt uitgeleend.

Ook geeft men meermalen een andere dan de ware oorzaak van leenen op, doch daaruit mag niet worden afgeleid, dat hier steeds de bedoeling tot oplichting in het spel is. Dikwijls toch geeft men als oorzaak op een doel, waarvoor naar de ondervinding leert, de bank geld geeft, ten einde de zekerheid te verkrijgen dat het gevraagde zal worden toegestaan.

Terecht wordt in een der verslagen opgemerkt, dat door te veel op dergelijke punten te staren men de noodige ruimte van blik zoude verliezen.

De Bank te Banjoemas, welke cijfers verzamelde, constateerde, dat in 85 % van de gevallen het geleende goed was besteed.

Middel tot tegengang daarvan. Het beste middel om roekeloos en doelloos leenen tegen te gaan is stiptheid te eischen in de betaling en degenen, die bleken het geleende geld te hebben misbruikt, voor langen tijd van leenen uit te sluiten (zooals te Batang geschiedt).

Niet alle banken brengen dien eisch in praktijk; opvallend is het dan ook, dat, terwijl bij de eene bank achterstand weinig of niet voorkomt, die elders chronisch is en bovendien een belangrijk deel van de inkomsten der bank wordt gevormd door boeten; voorwaar een hoogst ongezonde toestand en wijzende op laksheid in het bankbeheer. Het heet dan wel eens, dat het bedenkelijk is, om den inlander gestreng te behandelen, aangezien hij zoodoende zal worden afgeschrikt van de bank. Ten onrechte echter; het is toch veel beter van meet af hem in te prenten, dat de bank wel goedkoop is en de terugbetaling van het geleende oordeelkundig regelt, doch dan ook, behoudens force majeure, onverbiddelijk is in het eischen van het haar toekomende.

De strijd tegen den woeker. De particuliere geldschieter heeft er belang bij en heeft dan ook den inlander er aan gewend, uitstel te geven, ten einde hem des te zekerder in de macht te bekomen. Blijkbaar echter wil de inlander zich over het geheel gaarne losmaken van den woeker, en zich in

het algemeen in het bezit stellen van tijdelijk vervreemde goederen, getuige de vele aanvragen om hulp te dien einde.

Waar die wensch niet wordt geopenbaard moet aan andere factoren worden gedacht, hetzij aan gemis van zekerheid dat de bank ook blijvend zal helpen en mitsdien niet vroeg of laat tot den particulieren geldschieter moet worden teruggekeerd, hetzij omdat deze tevens een monopolie als verkooper of handelaar bezit. Zoo is het voor de visschers langs een deel van Java's noordkust schier ondoenlijk, zich los te maken van de Chineesche kongsi te Batavia zoolang deze nog den alleenverkoop heeft van alle gevangen visch te Batavia en niet instede daarvan een publieke afslag wordt gehouden.

Overigens wordt zeer veel geld gevraagd voor inlossing van verpande gronden, huizen en klapperboomen. Hier en daar is waargenomen, dat verpande klapperboomen, na te zijn ingelost, dikwijls spoedig daarop weder worden verpand.

Gunstig wordt in vele verslagen geoordeeld over de werking der banken met betrekking tot het uitdrijven, althans beperken, van de actie van geldschieters (Europeesche, Chineesche en inlandsche) in de desa. Echter deelen andere verslagen mede, hoeveel nog op dat gebied te doen valt. Naast lieden, die rondweg er voor uitkomen, van gelduitleenen een beroep te maken, staat een groote schare van hen, die allerlei overeenkomsten sluiten, waarbij het heffen van rente niet wordt genoemd, ja oogenschijnlijk geen rente wordt gevorderd, doch waaraan ten slotte reeds de bedoeling ten grondslag ligt, om de bestaansmiddelen of de producten van den arbeid van den leener voor goed te naasten. Doch de eenvoudige inlander ziet in dien woekeraar nog maar al te vaak zijn weldoener.

Stiptheid van de leeners. Over het geheel betoont de inlander zich een goed betaler, al laat de stiptheid in het inachtnemen van den vervaldag dikwijls veel te wenschen over, vooral bij landbouwers.

Men toont ook meermalen met overleg te leenen en niet meer te vragen dan men noodig heeft.

Leeners die in het genot zijn van vaste traktementen moeten niet geregeld worden gesteund. Ongunstig onderscheiden zich de leeners, die geen bedrijf uitoefenen, doch kleine vaste bezoldigingen genieten. De voor hen bij sommige banken geopende gelegenheid om elke maand een klein bedrag te mogen leenen, ter voorkoming dat zij winkelschulden moeten maken, leidde er vele malen toe, dat zij maand uit maand in in schuld zijn en welbeschouwd de bank een deel van hun salaris in beheer heeft. Opheffing, althans beperking van bedoelde gelegenheid, kwam algemeen raadzaam voor.

In het algemeen betoonen lieden, die in het genot zijn van vaste inkomsten in geld, zich dikwijls de minst stipte en gewenschte leeners, waaruit blijkt, dat de kunst om die inkomsten te doen duren voor de periode, waarvoor zij moeten dienen, nog weinig wordt beoefend. Leenen aan dezulken dient dan ook te worden beperkt tot buitengewone gevallen, waarin een abnormaal groote behoefte aan geld bestaat, b. v. tot bevrijding van woekerschulden, tot aanschaffing van meubilair, rijpaarden, e. d.

Het omgekeerde is het geval bij lieden, die een bedrijf uitoefenen. Daarentegen dienen personen, die bedrijfskapitaal noodig hebben, er staat op te kunnen maken, dat zij daarover steeds op tijd kunnen beschikken, opdat zij in staat zijn tot voortbrenging van nieuwe zaken.

Inlichtingen omtrent de aanvragers. Het bekomen van voldoende zekerheid omtrent de kredietwaardigheid der aanvragers blijft een moeielijk probleem. De bank is ten slotte afhankelijk van de desahoofden en van onderzoekingen ter plaatse met behulp van inlandsche agenten. Weliswaar slaagt men er hoe langer hoe beter in, om door een proefondervindelijk in elkander gezet stelsel de meest mogelijke zekerheid omtrent de betrouwbaarheid der aldus verkregen gegevens te bekomen, echter blijft, als geen voortdurende waakzaamheid wordt betracht, voor de slechte elementen onder gezegde beambten de gelegenheid open zich wederrechtelijk te bevoordeelen, te leenen met behulp van stroomannen en zich te laten betalen door aanvragers.

Verscheidene malen moesten gerechtelijke vervolgingen tegen dezulken worden ingesteld en moet worden gehoopt dat op die wijze het kwaad binnen zekere perken wordt gehouden.

Verliezen van beteekenis werden op genoemde wijze niet door de banken geleden.

Wettelijke regeling van de bewijskracht van duimafdrukken. Het zoude in het belang van de bedrijfszekerheid der banken zijn, indien aan een op een schuldbewijs gestelde duimafdruk wettelijk een zekere mate van bewijskracht werd toegekend. De identiteit van een duimafdruk kan moeielijker worden ontkend dan die van eene ondershands gestelde handteekening en levert mitsdien een goed begin van bewijs omtrent het bestaan der overeenkomst op.

Vergoedingen aan desahoofden. Gewenscht bleek het om, gelijk reeds hier en daar geschiedt, de desahoofden voor de door hen verstrekt wordende inlichtingen en voor het opmaken als getuige te defroyeeren.

Geschiktheid van inlanders als geëmployeerden bij banken. Terwijl sommige afdeelingsbanken, door de ervaring geleerd, huiverig zijn om zich van inlanders als agenten te bedienen, hadden andere banken van de zoodanigen goede hulp en reden om hunne betrouwbaarheid en bruikbaarheid te loven.

Het voorbeeld der inlandsche autoriteiten. In het algemeen bleek het opvallend hoe de eerlijkheid, de betrouwbaarheid en de soliditeit van inlanders, hetzij als beambten der bank, hetzij als leeners, beheerscht worden door het voorbeeld en de bemoeiing van de inlandsche autoriteiten; daaruit valt wel af te leiden welk een grooten invloed ten goede de degelijken op hunne onderhoorigen uitoefenen. Die invloed is ook van groot belang om de banken meer algemeen bekend en populair te maken; verdachtmaking tegen die instelling was van de zijde van kwaadwillige of van baatzuchtige geldschieters te bestrijden.

Met goed recht kan men uit de gestie en de resultaten der afdeelingsbanken tot op zekere hoogte eene conclusie trekken nopens de hoedanigheden van regenten en districtshoofden, wat aangaat hun invloed ten goede op de onder hen gestelde maatschappij.

Bijzonderheden omtrent de doeleinden waarvoor wordt geleend. In het algemeen verslag is een statistisch overzicht gegeven van de uitgeleende bedragen en van de doeleinden waarvoor wordt geleend.

Zeker is het dat de banken zoo veelzijdig mogelijk pogen werkzaam te zijn en dan ook op ieder gebied van productie haren invloed merkbaar begint te worden, door uitbreiding en meerdere intensiteit van bestaande, in het leven roepen van nieuwe bedrijven, in ontginning brengen van woeste streken.

Als bijzonderheden kan worden gewezen op verhooging van den prijs van slachtvee met $2\frac{1}{2}$ à 3 cents per K.G., ten goede komende aan degenen die met behulp van de bank te Karanganjar magere dieren voor de slacht mesten; op verhooging van den prijs der inlandsche tabak in Batang sedert de Chineesche geldschieter werd teruggedrongen.

Daarentegen bleven planters van monosoeka-koffie in het Tenggersche onvermogend om hunne in vroegere jaren bij de Probolinggosche bank aangegane schulden te betalen.

Te Klidang (Batang) was de aanbouw van inlandsche vaartuigen toenemend.

Onlangs deelde de regent van Soemedang mede, dat sedert de bank aldaar in werking is getreden het aantal civiele rechtszaken in zake inlandsch grondbezit belangrijk is verminderd.

Wat visscherij aangaat, ofschoon wel een tamelijk beduidend bedrag is verstrekt voor aanschaffing van vaartuigen en netten, bespeurt de eigenlijke visschersbevolking weinig van de werking der banken, aangezien zij veelal in dienst staat van gegoede inlandsche en Chineesche reeders en door een voorschottenstelsel half en half in een toestand van pandelingschap verkeert. Voor eene goede beoordeeling van dien toestand mag wel rekening worden gehouden met het diepgaande onderscheid tusschen den landbouwer en den ambachtsman aan de eene zijde, die vrijwel zeker is, dat de vruchten van zijn arbeid t. z. t. kunnen worden geplukt, en

den visscher, die ten slotte grootendeels afhankelijk is van weer en wind, van den trek der visschen en dan ook wel meermalen een overvloedige vangst heeft, doch soms dagen en weken lang niets verdient en inmiddels toch moet kunnen leven. Banken kunnen dus slechts in beperkte mate consumptief krediet aan visschers verstrekken, weshalve de reedergeldschieter steeds een voorsprong blijft behouden.

Een en ander neemt niet weg, dat de banken kunnen bijdragen, en dit trouwens ook doen, bij het aanschaffen van meer en beter vischtuig en alzoo tot vergrooting van de vangst, zoomede tot bevordering van de vischconserveering.

Goede resultaten worden blijkbaar te Toeban verkregen met het oprichten van inzoutloodsen.

Belangwekkend was de vooruitgang van de vischdrogerij op de Duizend-eilanden, dank zij het aldaar door de Bataviasche bank opgerichte zoutdebiet-pakhuisje.

Tot verbetering van de vischvangst is echter naast het scheppen van meerdere gelegenheden om visch in te zouten en te drogen noodig het geven van leering en voorbeeld door deskundigen.

Bevordering van den handels- en ondernemingsgeest onder inlanders. Ook in andere opzichten begonnen de banken hulp te verleenen bij het streven van inlanders om zich aaneen te sluiten tot handelsvennootschappen of om individueel op groote schaal te gaan handelen (in Bantam en in Zuid-Preanger handel in copra, te Soekaboemi een rijstpelmolen, in Bandjarnegara groothandel in tabak).

Ook elders waren dergelijke uitingen waarneembaar en dit is de les welke de banken aan de bevolking leeren, nl. dat het mogelijk is zelfstandig producent te worden en te blijven met behulp van doelmatig krediet en door samenwerking met meer voordeel en meerdere kansen van welslagen te werken. Zoo wordt vernomen van eenige inlanders in Banjoemas, die hoofdelijk 10 pikols padi bijeenbrachten en met de opbrengst daarvan bij verkoop sawahs inhuren, voor gemeenschappelijke rekening bebouwen en zoo gaandeweg hunne zaken uitbreiden.

Bevrijding van den kleinhandel van woekeraars. De kleinhandel, welke het meest gebonden is aan werkelijke woekeraars, vindt in de z.g. passerbranches, passerkassen e. d., als filialen der banken gedreven, een grooten steun.

Hebben die meerdere gelegenheden om te leenen aanvankelijk het gevolg, dat het aantal kleinhandelaren tijdelijk bedenkelijk toeneemt, waarop na eenigen tijd een terugslag volgt, ten slotte blijft toch over een kern van ernstige handelaren en handelaarsters, en vooral de vrouwen toonen het beste begrip te hebben van geld en van stipte terugbetaling. Het belang der kredietinstelling brengt steeds mede afbetaling in termijnen te vorderen.

Stichting van desabanken. Aangezien de afdeelingsbanken zelve op den duur geen gelegenheid kunnen geven om de duizenden menschen te helpen aan de kleine bedragen van hoogstens f 5, trachten vele geleidelijk desabanken op te richten, doch ondervonden ook wel, hoe gevaarlijk het kan zijn, gelden aan die instellingen te verstrekken wegens het minder betrouwbare gehalte van de desabestuurders.

Om die reden wordt uiterst voorzichtig te werk gegaan en vooral getracht, de bevolking financieel te interesseeren door het heffen van verplichte inlagen, welke gaandeweg het door de afdeelingsbank verstrekte kapitaal moeten vervangen.

Daarbij komt, dat de meeste banken nog te kampen hadden met gebrek aan voldoende werkkapitaal.

Hulp aan desaloemboengs. Voor de desaloemboengs waren en zijn de afdeelingsbanken een onmisbare steun en fungeeren als bankier, al ware het alleen maar voor het doen van de periodieke uitgaven voor beheerkosten. In Karanganjar stelde de bank met succes desaloemboengs in staat, lieden wier grond was verpand, te helpen dien in te lossen. De loemboeng neemt daarbij de rechten van den pandhouder over, doch eenmaal de gedane uitgaven terugontvangen hebbende uit de opbrengst der sawah, keert deze tot den bezitter terug.

De banken het middel om het geld overvloediger en goedkooper te maken. In één woord, de afdeelingsbanken betoonen zich als een groote hulp om het geld op Java goedkooper en gemakkelijker verkrijgbaar te maken. Ook middellijk is dit het geval, daar gewag wordt gemaakt van verlaging van het rentecijfer door sommige particuliere geldschieters.

De geheven rente is wel eens wat laag. Wel wat ondoordacht is de door vele afdeelingsbanken te heffen rente reeds dadelijk op het voor Java lage bedrag van 12 % gesteld. De ervaring toch toont aan, dat zoodoende de instellingen te lang moeten rekenen op de financieele hulp der Regeering om een reservefonds te vormen.

Mitsdien wordt aan nieuw opgerichte banken en bij het oprichten door bestaande banken van filialen, aanbevolen de te heffen rente *voorshands* op 18 % 's jaars te stellen.

De banken als spaarbanken en als beleggingsbanken. Als spaarbank is de actueele beteekenis der afdeelingsbanken niet groot en zal dit ook wellicht vooreerst niet worden. Van meer belang echter is het, dat het denkbeeld van sparen door de afdeelingsbanken wordt opgewekt; bij schier alle banken vindt men, zij het ook enkele, geregelde en trouwe spaarders; en daar waar het den administrateur gelukt om de bevolking in de juiste bewoordingen toe te spreken en vertrouwen te wekken, is het sparen toenemende.

Min of meer gedwongen is de vorm van sparen welke als verplichte inlage de leeners noodzaakt al terugbetalende een surplus te storten.

Voor de Europeanen in het binnenland zijn de afdeelingsbanken van beteekenis als depositobanken, waarheen velen geleidelijk meer beduidende spaargelden brengen.

De mate waarin inlandsche ambtenaren sparen hangt veel af van het voorbeeld door de regenten gegeven.

Overvloedig geld bij sommige banken. Meermalen benutten de afdeelingsbanken de groote geldinstituten als een middel om tijdelijk hooge kassaldi, gevolg van het toevloeien van groote betalingen bij den oogst en welke niet dadelijk kunnen worden uitgeleend, in giro te beleggen. Aangezien echter de daarvoor genoten wordende rente laag is, zoeken zij zusterinstellingen op, welke het geld kunnen gebruiken.

Niet altijd echter vertrouwen de afdeelingsbanken elkander. Eene centrale bank te Batavia, waarvan de oprichting onlangs is voorgesteld, moet dan ook als onmisbaar worden beschouwd.

De rente te betalen voor door de banken opgenomen gelden is nog hoog. De banken slagen er nog niet in, op voldoende schaal aanbod van deposito's uit te lokken dan met aanbieding eener rente van 6 % 's jaars bij een opzeggenstermijn van 1 jaar. Slechts gaandeweg zal dat cijfer dalen, als het toezicht op het beheer der banken beter zal zijn verzekerd.

Het werken met deposito's blijft steeds min of meer precair; de door de Regeering verstrekte gelden fungeeren dan ook tijdelijk als ruggesteun. Van de zijde der inspectie wordt telkens aanbevolen een gedeelte van de bedrijfsmiddelen te ontleenen aan inlagen van de overwinsten door de desaloemboengs gemaakt.

Alleen door de bank te Batang wordt bij gemaakte winst een bonus tot hoogstens 3 % boven de contractueele rente uitgekeerd aan spaarders en houders van deposito's.

Beperking van de bemoeiingen der bestuursambtenaren met het bankbedrijf. Eenige banken trachten reeds geleidelijk de bemoeiing der bestuursambtenaren met het beheer, met de onderzoekingen naar leeningsaanvragers en het aannemen van achterstallige debiteuren te beperken, en benutten daarbij de aanwijzingen hun gegeven.

Slotbeschouwing. Alles te zamen genomen, schenken de verslagen de overtuiging, dat, wat ook in abstracto en in werkelijkheid is aan te voeren tegen kredietinstellingen die worden gedreven door derden, d. i. noch door geldschieters noch door de geldnemers, onze afdeelingsbanken voor Java de meest bruikbare vorm van instellingen zijn, welke het gestelde doel kunnen helpen bereiken. Waar de gestie en het beheer der banken te wenschen overlaten, ligt dit, naast ongeoefendheid der pas opgerichte banken, aan de persoonlijkheid der bestuurders en der administrateurs.

Eene regelmatige werking, in dezen zin, dat de krediet-

behoeftigen staat kunnen maken op geregelde hulp, en bestendigheid in de actie der bank, kunnen alleen worden bereikt door de beschikking te hebben over geschikt administreerend personeel.

De wetenschap van het volksbankbedrijf op Java vormt een apart onderdeel van de bankwetenschap in het algemeen, aangezien hier de kennis van des inlanders opvattingen en omstandigheden onmisbaar is en in het bijzonder van gewicht is de beveiliging van de uitzettingen in weerwil van gemis aan kadaster en burgerlijken stand, in weerwil ook van desahoofden, wier attesten voor de banken onmisbaar zijn en nochtans zoo dikwijls met de bank strijdige belangen hebben. Over het geheel genomen verdient de toewijding van de ambtelijke en niet-ambtelijke personen, die, te midden van hunne veelvuldige gereglementeerde werkzaamheden en beslommeringen lust en opgewektheid betoonen om naar beste weten en kunnen het belang van het kredietwezen te behartigen, eene niet geringe aansprakelijkheid te dragen en zoodoende in het belang van de volksontwikkeling werkzaam te zijn, erkenning en waardeering.

Gedragslijn der inspectie. Naar aanleiding van klachten over een dwingend optreden der inspectie moge worden medegedeeld, dat deze steeds voor oogen tracht te houden, dat de banken de zelfstandige zich zelve besturende instellingen zijn, vrij in het nemen van beslissingen; echter dat het beheer en bedrijf daarvan uit een oogpunt van banktechniek aan zekere eischen moeten voldoen en het op den weg der inspectie ligt het bankbedrijf daaraan te toetsen en het resultaat daarvan aan de bankbesturen mede te deelen.

De inspecteur
van het inlandsch kredietwezen,

(*w. g.*) Carpentier Alting.

Bijlage O.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, § 1, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN

betreffende het Middelbaar Onderwijs in Nederlandsch-Indië, over de jaren 1907, 1908 en 1909.

1°. Inrichting voor de Indische taal-, land- en volkenkunde in Nederlandsch-Indië (Afdeeling B van het Gymnasium Willem III te Batavia).

Cursusjaren.	Ingeschreven bij het begin van den cursus (September).			Ingeschreven op 31 December.			Ingeschreven bij het einde van den cursus (medio Juli).			Leerlingen, die voor het grootambtenaars-examen	
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	Leerlingen in enkele vakken.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	Leerlingen in enkele vakken.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	Leerlingen in enkele vakken.	slaagden.	zijn afgewezen.
1907/1908. .	7	16	3	8	14	4	7	14	—	b) 13	8
	26			a) 26			21			21	
1908/1909. .	3	4	1	3	4	4	d) 4	4	—	b) 3	2
	8			c) 11			8			5	

a) Van de 22 gewone leerlingen, die het volledig onderwijs volgden, waren 20 in het bezit van het einddiploma eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in Nederlandsch-Indië, terwijl 2 het einddiploma in Nederland verwierven.

b) Hieronder 2 oud-leerlingen.

c) Van de 7 gewone leerlingen, die het volledig onderwijs volgden, waren 5 in het bezit van het einddiploma eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in Nederlandsch-Indië, terwijl 2 het einddiploma in Nederland verwierven.

d) Hieronder één toehoorder voor alle vakken.

2°. Hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus te Batavia (Afdeeling A van het Gymnasium Willem III), Semarang en Soerabaja.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Inrichting te:	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus.	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus.		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuw of opnieuw toegelatenen. a)	bijgekomen.	afgeschreven.	
					1908.				
Batavia . .	b) 300 (51)	2 (1)	63 (15)	239 (37)	371 (60)		20 (6)	33 (10)	358 (56)
Semarang .	224 (46) + 1	2 (1)	53 (9) + 1	173 (38)	256 (58) + 2 (1)		5 (1)	10 (4) + 1 (1)	251 (55) + 1
Soerabaja .	273 (62) + 4 (2)	2 + 6 (2)	79 (24) + 9 (4)	196 (38) + 1	196 (38) + 1	99 (37)	11 (4)	34 (12)	272 (67) + 1
	797 (159) + 5 (2)	6 (2) + 6 (2)	195 (48) + 10 (4)	608 (113) + 1	922 (193) + 3 (1)		36 (11)	77 (26) + 1 (1)	881 (178) + 2
					1909.				
Batavia . .	357 (54) + 1	4 (2)	94 (17) + 1	267 (39)	421 (87) + 1		5 (3)	24 (9) + 1	402 (81)
Semarang .	251 (55) + 1	2	52 (14) + 1	201 (41)	286 (60)		9 (2) + 1	19 (6)	276 (56) + 1
Soerabaja .	272 (67) + 1	2	77 (19) + 1	197 (48)	197 (48)	101 (41) + 2 (1)	5	18 (4)	285 (85) + 2 (1)
	880 (176) + 3	8 (2)	223 (50) + 3	665 (128)	1005 (236) + 3 (1)		19 (5) + 1	61 (19) + 1	963 (222) + 3 (1)

a) Niet alleen geslaagden in het toelatingsexamen, maar ook oud-leerlingen, die zich opnieuw lieten inschrijven, en leerlingen van andere hoogere burgerscholen.

b) De cijfers tusschen () geplaatst, wijzen aan hoeveel meisjes onder het daarnevens vermelde getal begrepen zijn. De cijfers achter het + teeken geplaatst, doelen op toehoorders of leerlingen in enkele vakken.

b. Uitkomsten der examens.

Inrichting te:	Bij het eindexamen		Voor den nieuwen cursus						Van de in het toelatingsexamen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven	
			bij de overgangsexamens		bij de toelatingsexamens					
					voor de laagste klasse		voor eene hoogere klasse		van hen die voor de laagste klasse geslaagd waren.	van hen die voor eene hoogere klasse geslaagd waren.
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.		
					1908.					
Batavia. . . .	22 (7)	17 (6)	265 (35)	216 (29)	282 (114)	207 (92)	7 (2)	1	120 (24)	1
Semarang. . .	19 (3)	16 (3)	195 (40)	134 (34)	154 (49)	122 (36)	2 (2)	2 (2)	75 (19)	1 (1)
Soerabaja . . .	11 (1)	8	245 (55) + 1	142 (38) + 1	126 (54)	99 (44)	c) 3 (1)	2 (1)	73 (32)	2 (1)
	52 (11)	41 (9)	705 (130) + 1	492 (101) + 1	562 (217)	428 (172)	12 (5)	5 (3)	268 (75)	4 (2)
					1909.					
Batavia. . . .	31 (5)	25 (5)	312 (48)	220 (42)	308 (138)	228 (105)	6 (1)	1 (1)	150 (49)	1 (1)
Semarang. . .	d) 13	9	231 (48)	191 (42)	155 (58)	134 (46)	1	1	84 (20)	1
Soerabaja . . .	13 (2)	10 (1)	242 (60)	174 (52)	130 (61)	109 (54)	3 (3)	2 (2)	95 (39)	2 (2)
	57 (7)	44 (6)	785 (156)	585 (136)	593 (257)	471 (205)	10 (4)	4 (3)	329 (108)	4 (3)

c) Waren leerlingen in bijzondere vakken en toehoorders in de 2de en 3de klasse.

d) Hieronder 1 leerling van de 4de klasse.

c. Verdeeling der leerlingen.

Inrichting te:		Naar studiejaar.					Naar landaard.			Naar de streek van Nederlandsch-Indië, waar zij woonachtig waren.				
													Buitenbezittingen.	
		1ste.	2de.	3de.	4de.	5de.	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	West-Java.	Midden-Java.	Oost-Java met Madoera.	Westelijk deel. e)	Oostelijk deel. e)
Batavia	Ult. 1907	132 (26)	62 (5)	40 (6)	44 (7)	22 (7)	282	10	8	248	22		—	30
		300 (51)					300			300				
	1908	133 (22)	103 (20)	62 (4) + 1 (1)	28 (3)	31 (5)	329	19	10	285	42		31	
		357 (54) + 1 (1)					358			358				
	1909	160 (43)	108 (19)	78 (14)	40 (4)	16 (1)	373	19	10	337	38		27	
		402 (81)					402			402				
Semarang	1907	88 (22)	69 (15)	35 (6) + 1	13	19 (3)	187	23	15	—	211	f) 11	3	
		224 (46) + 1					225			225				
	1908	107 (23)	57 (19)	55 (11)	22 (2)	10 + 1	210	25 (1)	17	—	236	f) 11	5	
		251 (55) + 1					252			252				
	1909	97 (22) + 1	74 (14)	48 (12)	40 (6)	17 (2)	226	25	26	—	248	f) 24	5	
		276 (56) + 1					277			277				
Soerabaja	1907	109 (20)	89 (25) + 2 (2)	47 (13) + 2	17 (3)	11 (1)	267	4	6	33		230	14	
		273 (62) + 4 (2)					277			277				
	1908	109 (33)	74 (12)	57 (16) + 1	19 (4)	13 (2)	261	3	9	28		237	8	
		272 (67) + 1					273			273				
	1909	109 (40)	82 (24) + 1 (1)	48 (8) + 1	34 (11)	12 (2)	269	5	13 (1)	39		232	16	
		285 (85) + 2 (1)					287			287				

e) Onder het westelijk deel worden hier verstaan het eiland Sumatra, benevens de gewesten Riouw, Banka, Billiton en Westerafdeeling van Borneo. De overige gewesten vormen het oostelijk deel.

f) Hieronder de leerlingen woonachtig in West-Java.

3°. Koningin Wilhelmin schoo

a. Mutatiën ond e l

KLASSE.	Ingeschreven op 1 Januari.							Gedurende den loop van den cursus	
	Afd. hoogere burgerschool.	Handelsschool.	Zeevaartkundige cursus. *a*)	Werktuigkundige cursus.	Bouwkundige cursus.	Mijnbouwkundige cursus.	Totaal.	toegelaten.	afgeschreven
Afd. A. I . .	*b*) 76 (23)	9 (1)	3	....	....	....	88 (24)	—	16 (5)
Afd. A. II . .	40 (8)	3	—	....	....	....	43 (8)	—	10 (4)
Afd. A. III . .	24 (4)	—	—	....	....	....	24 (4)	—	20 (3)
	140 (35)	12 (1)	3	....	....	....	155 (36)	—	46 (12)
Afd. B. I . .	....	....	....	58	53	5	116	—	20
Afd. B. II . .	....	....	....	28	36	3	67	—	10
Afd. B. III . .	....	....	....	18	35 + 2	3	56 + 2	—	42 + 2
	....	....	....	104	124 + 2	11	239 + 2	—	72 + 2
Afd. A. I . .	69 (21)	8 (1)	3	....	....	....	80 (22)	—	11 (4)
Afd. A. II . .	55 (15)	7 (1)	2	....	....	....	64 (16)	—	12 (3)
Afd. A. III . .	27 (5)	—	—	....	....	....	27 (5)	—	25 (4)
	151 (41)	15 (2)	5	....	....	....	171 (43)	—	48 (11)
Afd. B. I . .	....	....	....	70	70	2	142	—	26
Afd. B. II . .	....	....	....	38	43	5	86	—	16
Afd. B. III . .	....	....	....	20	30 + 2	2	52 + 2	1	42 + 2
	....	....	....	128	143 + 2	9	280 + 2	1	84 + 2

a) Bij den aanvang van het schooljaar 1907/1908 ingesteld.

b) De cijfers tusschen () geplaatst, wijzen aan hoeveel meisjes onder het daarnevens vermelde getal begrepen zijn.

b. Uitkomst er

KLASSE.	Bij het eindexamen															
	geëxamineerd.								geslaagd.							
	Hoogere burgerschool.	Handelsschool.	Zeevaartkundige cursus.	Totaal afd. A.	Werktuigkundige cursus.	Bouwkundige cursus.	Mijnbouwkundige cursus.	Totaal afd. B.	Hoogere burgerschool.	Handelsschool.	Zeevaartkundige cursus.	Totaal afd. A.	Werktuigkundige cursus.	Bouwkundige cursus.	Mijnbouwkundige cursus.	Totaal afd. B.
I. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III. . . .	21 (4)	3	—	24 (4)	17	34	3	54	13 (2)	2	—	15 (2)	11	15	3	29
	21 (4)	3	—	24 (4)	17	34	3	54	13 (2)	2	—	15 (2)	11	15	3	29
I. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III. . . .	27 (5)	6 (1)	—	33 (6)	20	31	2	53	21 (3)	6 (1)	—	27 (4)	17	17	2	36
	27 (5)	6 (1)	—	33 (6)	20	31	2	53	21 (3)	6 (1)	—	27 (4)	17	17	2	36

d) Hiervan gingen 3 over naar den zeevaartkundigen cursus.

e) Bij het gehouden na-examen slaagden nog 5 candidaten: 4 voor de eerste en 1 voor de tweede klasse van afdeeling B.

school te Batavia.

de leerlingen.

Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus.	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus.	In den loop van den cursus tot ult. December		Ingeschreven op ult. December.						
		toegelaten.	afge-schreven.	Afd. hoogere burger-school.	Handels-school.	Zeevaart-kundige cursus.	Werktuig-kundige cursus.	Bouw-kundige cursus.	Mijnbouw-kundige cursus.	Totaal.
72 (19)	81 (22)	—	1	69 (21)	8 (1)	3	....	....	....	80 (22)
33 (4)	64 (17)	1	1 (1)	55 (15)	7 (1)	2	....	....	....	64 (16)
4 (1)	30 (5)	—	c) 3	27 (5)	—	—	....	....	....	27 (5)
109 (24)	175 (44)	1	5 (1)	151 (41)	15 (2)	5	....	....	....	171 (43)
96	149	3	10	....	....	....	70	70	2	142
57	91	—	5	....	....	....	38	43	5	86
14	55 + 4	0+1	4+3	....	....	....	19	30 + 2	2	51 + 2
167	295 + 4	3+1	19+3	....	....	....	127	143 + 2	9	279 + 2
69 (18)	86 (20)	1	6 (3)	69 (17)	8	4	....	....	....	81 (17)
52 (13)	71 (19)	—	4 (3)	59 (16)	6	2	....	....	....	67 (16)
2 (1)	43 (12)	—	4 (2)	35 (10)	—	4	....	....	....	39 (10)
123 (32)	200 (51)	1	14 (8)	163 (43)	14	10	....	....	....	187 (43)
116	161	—	9	....	....	....	72	76	4	152
70	101	0+1	10	....	....	....	36	54 + 1	1	91 + 1
11	58	3+2	5	....	....	....	17	36 + 2	3	56 + 2
197	320	3+3	24	....	....	....	125	166 + 3	8	299 + 3

c) Overgegaan naar den zeevaartkundigen cursus.

der examens.

Bevordering.				Bij de toelatingsexamens						Van de in het toelatingsexamen geslaagden lieten zich inschrijven in	
Sterkte der klasse.		Bevorderd.		geëxamineerd.			geslaagd.				
Afd. A.	Afd. B.	Afd. A.	Afd. B.	Afd. A. en B.	Afd. A.	Afd. B.	Afd. A. en B.	Afd. A.	Afd. B.	Afd. A.	Afd. B.
86 (23)	107	57 (15)	67	24	48 (20)	102	6	23 (9)	e) 57	22 (5)	101
39 (8)	60	d) 30 (5)	37	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
125 (31)	167	87 (20)	104	24	48 (20)	102	6	23 (9)	57	22 (5)	101
78 (22)	126	57 (16)	73	6	79 (27)	161	3	41 (13)	117	65 (18)	117
54 (14)	79	f) 42 (11)	47	—	1	2	—	—	1	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
132 (36)	205	99 (27)	120	6	80 (27)	163	3	41 (13)	118	65 (18)	118

f) Hiervan gingen 4 over naar den zeevaartkundigen cursus.

4°. Burgeravondschool te Soerabaja.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

KLASSE.	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus (Mei).	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus.		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuwe leerlingen. *a)*	toegelaten.	afgeschreven.	
				1908.					
I	*b)* 112 + 1	3 + 1	17 + 2	98	13	123	2	10	128
II	118	—	22	96	121	9	2	17	115
III	67	—	6	61	70	2 + 2	6	3 + 2	75
IV	65 + 3	—	56 + 3	9	60	1	2	3	60
	362 + 4	3 + 1	101 + 5	264	264	135 + 2	12	33 + 2	*c)* 378
				1909.					
I	128	—	28	100	21	153	3 + 1	14	163 + 1
II	115	1	24	92	96	19	6	13	108
III	75	—	19	56	84	2	3	3	86
IV	60	—	52	8	55	4 + 1	3	1 + 1	61
	378	1	123	256	256	178 + 1	15 + 1	31 + 1	*d)* 418 + 1

a) Niet alleen leerlingen, die aan het toelatingsexamen hadden voldaan, maar ook zij, die zonder examen werden toegelaten als oud-leerlingen der inrichting, gewezen leerlingen van andere inrichtingen van middelbaar onderwijs of wel geslaagden in het toelatingsexamen voor andere inrichtingen.

b) Het cijfer achter het + teeken wijst het aantal toehoorders aan.

c) Hiervan waren 176 bouwkundigen en 202 machinisten; aan den suikercursus namen 27 leerlingen van het 3de en 13 leerlingen van het 4de studiejaar deel.

d) Hiervan waren 189 bouwkundigen en 229 + 1 machinisten; aan den suikercursus namen 21 leerlingen van het 3de en 14 leerlingen van het 4de studiejaar deel.

b. Uitkomsten der examens.

KLASSE.	Aantal leerlingen die het diploma wegens met vrucht doorloopen volledigen cursus verkregen.	Bij examens buiten de inrichting *e)*		Bij de overgangs-examens		Bij de toelatings-examens		Van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich inschrijven.
		geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	
				1908.				
I	. . . .	. . . .	. . . .	104	85	176	123	*g)* 116
II	. . . .	. . . .	. . . .	109	60	10	6	*h)* 6
III	. . . .	. . . .	. . . .	66	51	4	2	2
IV	*f)* 47 + 1	29	15	. . . .	. . . .	—	—	—
				1909.				
I	. . . .	. . . .	. . . .	110	83	211	149	*j)* 138
II	. . . .	. . . .	. . . .	103	75	12	6	*k)* 6
III	. . . .	. . . .	. . . .	67	48	4	1	1
IV	*i)* 47	28	18	. . . .	. . . .	1	—	—

e) In Mei 1908 namen aan de examens voor opzichter bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken deel 29 jongelieden, die geheel of gedeeltelijk aan de burgeravondschool waren opgeleid; van hen slaagden er 15. In Mei 1909 bedroeg dat aantal 26, van wie 16 slaagden.

Aan het examen voor leerling-machinist bij de gouvernements-marine namen in 1909 2 leerlingen deel, die beiden slaagden.

f) 27 adspirant-bouwkundigen en 21 adspirant-machinisten (hieronder 1 toehoorder); van de 9 + 2 suiker-machinisten werden er 7 + 1 gediplomeerd.

g) Hieronder 4 Chineezen en 12 inlanders.

h) Hieronder 3 inlanders.

i) 30 adspirant-bouwkundigen en 17 adspirant-machinisten; van de 10 suiker-machinisten werden er 8 gediplomeerd.

j) Hieronder 3 Chineezen en 24 inlanders.

k) Hieronder 2 inlanders.

c. Nadere gegevens omtrent de leerlingen. *l)*

Tijdstip.	Klasse.	Voor welke opleiding de leerlingen zich hadden opgegeven.				Plaatsing buiten de avondschool.						
		Voor bouwkundige vakken.	Voor werktuigkundige vakken.	Te zamen.	Voor den suikercursus.	Bij gouv. of part. werkplaatsen of werken.	Als schrijver werkzaam.	Nog op de lagere school.	Op het suikerlaboratorium. *m)*	Op de ambachtsschool.	Nog niet werkzaam.	Totaal.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ult. 1907	I	48	64 + 1	112 + 1	—	58	1	—	—	42	13	114
	II	48	70	118	—	77	6	—	—	22	12	117
	III	46	21	67	21	41	2	—	(21)	15	9	67
	IV	36 + 1	29 + 2	65 + 3	19 + 2	42	3	—	(21)	2	21	68
		178 + 1	184 + 3	362 + 4	40 + 2	218	12	—	(42)	81	55	366
Ult. 1908	I	48	80	128	—	64	6	2	—	33	23	128
	II	47	68	115	—	77	2	—	—	21	15	115
	III	39	36	75	27	45	3	—	(27)	7	20	75
	IV	42	18	60	13	33	—	—	(13)	5	22	60
		176	202	378	40	219	11	2	(40)	66	80	378
Ult. 1909	I	66	97 + 1	163 + 1	—	84	6	4	—	37	33	164
	II	41	67	108	—	68	6	—	—	22	12	108
	III	47	39	86	21	55	3	—	(21)	8	20	86
	IV	35	26	61	14	28	—	—	(14)	—	33	61
		189	229 + 1	418 + 1	35	235	15	4	(35)	67	98	419

l) In de gegevens voor deze tabel zijn de gewone leerlingen en de toehoorders niet steeds uiteengehouden. Waar dit wel het geval is, zijn de laatsten achter het + teeken vermeld.

m) Twee dagen per week. De in deze kolom vermelde leerlingen zijn begrepen onder de in de 4de en 7de kolom opgegeven leerlingen.

5°. Ambachtscur[illegible]

Klasse.	Ingeschreven op 1 Januari voor het vak				Bij het einde van den cursus waren ingeschreven voor het vak				Bevorderd zijn in het vak			
	metaal-bewerking.	hout-bewerking.	verven.	Totaal.	metaal-bewerking.	hout-bewerking.	verven.	Totaal.	metaal-bewerking.	hout-bewerking.	verven.	Totaal.
I	33	—	1	34	9	—	1	10	19	—	1	20
II	17	—	1	18	23	—	1	24	12	—	1	13
III	10	1	1	12	15	—	1	16	—	—	—	—
	60	1	3	64	47	—	3	50	31	—	2	33
I	29	—	4	33	7	—	2	9	21	—	2	23
II	22	—	1	23	24	—	2	26	19	—	1	20
III	13	—	1	14	20	—	1	21	—	—	—	—
	64	—	6	70	51	—	5	56	40	—	3	43
I	32	—	—	32	8	—	—	8	23	—	—	23
II	24	—	2	26	27	—	—	27	19	—	2	21
III	19	—	1	20	20	—	2	22	—	—	—	—
	75	—	3	78	55	—	2	57	42	—	2	44

6°. Particuliere ambac[illegible]

SCHOOLJAREN.	Aanwezig bij het begin van den cursus in klasse:					In den loop van den cursus zijn toegelaten in klasse:					In den loop of bij het einde van de[illegible] cursus zijn afgeschreven uit klasse[illegible]				
	I.	II.		III.		I.	II.		III.		I.	II.		III.	
		A.	B.	A.	B.		A.	B.	A.	B.		A.	B.	A.	B.
1907/1908 . . .	37	20	12	18	6	24	15	13	15	12	37	21	12	18	[illegible]
	93					79					96				
1908/1909	24	14	13	15	10	27	11	5	7	7	23	12	12	14	[illegible]
	76					57					71				

a) Hieronder 1 leerling, die na zijne verhooging blijken gaf het onderwijs in afd. B van het 3de leerjaar niet te kunnen volgen en daarom teruggeplaatst werd naar afd. B van het 2de leerjaar.

...e Batavia.

Geslaagd zijn in het eindexamen voor het vak				Ingeschreven bij het begin van den nieuwen cursus voor het vak				Ingeschreven op ult. December voor het vak			
metaal-bewerking.	hout-bewerking.	verven.	Totaal.	metaal-bewerking.	hout-bewerking.	verven.	Totaal.	metaal-bewerking.	hout-bewerking.	verven.	Totaal.
—	—	—	—	24	—	2	26	29	—	4	33
—	—	—	—	23	—	1	24	22	—	1	23
7	1	1	9	15	—	1	16	13	—	1	14
7	1	1	9	62	—	4	66	64	—	6	70
—	—	—	—	21	—	—	21	32	—	—	32
—	—	—	—	24	—	2	26	24	—	2	26
11	—	1	12	20	—	1	21	19	—	1	20
11	—	1	12	65	—	3	68	75	—	3	78
—	—	—	—	30	8	2	40	28	8	2	38
—	—	—	—	26	—	—	26	26	—	—	26
16	—	1	17	22	—	2	34	19	—	2	21
16	—	1	17	78	8	4	90	73	8	4	85

...school te Semarang.

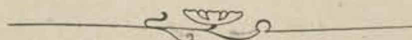
Bij het einde van den cursus										Bij het toelatingsexamen voor den nieuwen cursus		Bovendien meldden zich voor den nieuwen cursus aan, als toelaatbaar zonder examen:	Van de in de voorgaande kolom bedoelden en van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich voor den nieuwen cursus inschrijven:
waren in klasse:					werden bevorderd naar klasse:				verkregen het diploma wegens met vrucht doorloopen volledigen cursus.	slaagden:	werden afgewezen:		
I.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.					
24	14	13	15	10	21		13	*a*) 13	19	22	29	3	25
76					47								
28	13	6	8	7	19		10	4	12	25	13	—	25
62					33								

Bijlage P.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de in Nederlandsch-Indië aanwezige scholen voor inlanders over 1908 en gedeeltelijk reeds over 1909.

I. *a.* **Gewone lagere scholen vo** **Inlan**

GEWESTEN.	Aantal scholen op ult. 1908.					Aantal scholen op ult. 1909. *a*)					Aan						erling
	Gouvernements-scholen		Particuliere scholen (zendings- en andere). *c*)		Totaal.	Gouvernements-scholen		Particuliere scholen (zendings- en andere). *c*)		Totaal.	Gouvernements-scholen.			Particuli			cholen.
														Gesubsidieerd.			Niet g
	der 1ste klasse.	der 2de klasse.	Gesub-sidieerd	Niet gesubsi-dieerd.		der 1ste klasse.	der 2de klasse.	Gesub-sidieerd	Niet gesubsi-dieerd.		Gedurende 1908.	Gedurende 1909.	Op ult. 1909.	Gedurende 1908.	Gedurende 1909.	Op ult. 1909	Gedur 1908.
Bantam	1	9	11	—	21	2	13	10	—	25	1 699	2 068	1 490	787	663	47	—
Batavia	2	21	7	2	32	3	22	12	10	47	3 385	4 310	3 291	768	1 027	67	88
Preanger-Regentschappen	5	48	65	5	123	6	52	72	1	131	10 963	12 558	9 424	6 447	8 214	5 73	537
Cheribon	2	26	20	2	50	3	28	21	2	54	4 282	6 299	4 565	2 720	3 017	1 81	123
Pekalongan	2	9	47	1	59	2	16	42	1	61	2 971	4 688	3 449	4 250	4 726	2 70	269
Semarang	5	20	43	—	68	5	25	43	4	77	5 459	6 901	4 583	4 995	4 832	2 53	—
Rembang	4	14	14	2	34	4	15	14	1	34	3 581	3 831	2 588	1 724	1 629	87	302
Soerabaja	4	32	19	8	63	4	46	21	10	81	7 516	10 836	7 354	3 028	2 800	1 89	762
Pasoeroean	3	29	18	1	51	3	41	15	1	60	7 090	8 804	6 334	2 007	2 782	1 38	95
Besoeki	2	7	13	2	24	2	9	14	2	27	2 381	2 736	2 024	870	1 061	68	99
Banjoemas	4	20	17	12	53	5	28	19	4	56	5 688	**7 099**	**5 003**	2 043	2 277	1 16	356
Kedoe	7	39	47	21	114	7	42	52	18	119	11 157	11 888	8 187	7 127	7 256	3 56	83
Djokjakarta	—	11	90	3	104	1	12	93	1	107	2 477	3 276	2 186	8 712	**6 308**	**3 53**	371
Soerakarta	2	8	2	33	45	2	13	2	36	53	2 584	3 526	2 628	289	239	11	2 568
Madioen	4	19	24	10	57	4	21	25	11	61	5 087	6 238	4 442	3 315	3 584	2 05	869
Kediri	4	14	48	7	73	4	17	50	2	73	4 727	5 544	4 022	5 888	6 194	3 46	547
Madoera	3	9	2	—	14	3	12	5	2	22	2 692	3 025	2 174	96	**182**	9	†
	54	335	487	109		60	412	510	106								
Totalen voor Java en Madoera	389 *d*)		596		985	472 *d*)		616		1 088	83 739	103 627	73 744	55 066	56 791	32 76	7 069

c) Onder de opgegeven particuliere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen:

GEWESTEN.	Ult. 1908. Gesubsidieerd.	Ult. 1908. Niet gesubsidieerd.	Ult. 1909. Gesubsidieerd.	Ult. 1909. Niet gesubsidieerd.
Batavia	5	—	8	1
Preanger-Regentschappen	3	—	9	—
Cheribon	4	—	5	—
Pekalongan	1	—	—	—
Semarang	21	—	21	2
Rembang	4	—	4	—
Soerabaja	12	1	14	1
Pasoeroean	7	—	7	—
Transport . . .	57	1	68	4

GEWESTEN.	Ult. 1908. Gesubsidieerd.	Ult. 1908. Niet gesubsidieerd.	Ult. 1909. Gesubsidieerd.	Ult. 1909. Niet gesubsidieerd.
Per transport . . .	57	1	68	4
Besoeki	—	1	—	1
Banjoemas	4	—	4	—
Kedoe	13	1	19	—
Djokjakarta	3	2	3	1
Madioen	—	—	—	1
Kediri	15	1	16	—
	92	6	110	7
Totalen . . .	98		117	

...Inlanders (Java en Madoera).

...leerlingen. b) ...scholen. Niet gesubsidieerd. Gedurende 1908.	Gedurende 1909.	Op ult. 1909.	Totaal. Gedurende 1908.	Totaal. Gedurende 1909.	Totaal. Op ult. 1909.	GEWESTEN.
—	—	—	2 486	2 731	1 965	Bantam.
88	453	302	4 241	5 790	4 268	Batavia.
537	104	98	17 947	20 876	15 259	Preanger-Regentschappen.
123	191	146	7 125	9 507	6 521	Cheribon.
269	251	112	7 490	9 665	6 268	Pekalongan.
—	201	128	10 454	11 934	7 250	Semarang.
302	127	43	5 607	5 587	3 508	Rembang.
762	1 437	736	11 306	15 073	9 980	Soerabaja.
95	127	102	9 192	11 713	7 822	Pasoeroean.
99	58	38	3 350	3 855	2 751	Besoeki.
356	206	157	8 087	9 582	6 324	Banjoemas.
83	†	†	18 367	19 144	11 748	Kedoe.
371	21	20	11 560	9 605	5 741	Djokjakarta.
2 568	2 372	1 056	5 441	6 137	3 796	Soerakarta.
869	1 224	544	9 271	11 046	7 039	Madioen.
547	147	95	11 162	11 885	7 577	Kediri.
†	†	†	2 788	3 207	2 269	Madoera.
7 069	6 919	3 577	145 874	167 337	110 086	

d) Hieronder begrepen de aan de kweekschool te Djokjakarta verbonden externenschool.

Op ult. 1908 werden 360 van de 389 en op ult. 1909 422 van de 472 openbare lagere scholen bestuurd door onderwijzers, die hunne opleiding aan eene gouvernementskweekschool hadden genoten, terwijl op genoemde tijdstippen 194 en 207 gediplomeerden als hulponderwijzer geplaatst waren. Met inbegrip van dezen bedroeg het aantal in dienst zijnde hulponderwijzers of als zoodanig fungeerende personen op ult. 1908 853 en op ult. 1909 1007; het aantal kweekelingen beliep achtereenvolgens 288 (waaronder 2 tijdelijk waarnemend, zonder diploma) en 386 (waaronder 1 tijdelijk waarnemend, zonder diploma).

TOELICHTINGEN.

(Onvolledige getallen zijn vet gedrukt.)

a) In 1909 zijn geopend 6 scholen der 1ste klasse en, als een gevolg van de reorganisatie van het inlandsch onderwijs, 77 scholen der 2de klasse.

b) Onder het opgegeven aantal leerlingen, gedurende 1908 en 1909 ingeschreven geweest, bevonden zich, *voor zoover is medegedeeld*, onderstaand aantal meisjes.

GEWESTEN.	1908. Gouv. scholen.	1908. Partic. scholen.	1909. Gouv. scholen.	1909. Partic. scholen.
Bantam	243	100	240	88
Batavia	196	203	275	270
Preanger-Regentschappen	[1]) 638	[1]) 546	713	814
Cheribon	143	342	226	526
Pekalongan	75	100	118	71
Semarang	154	381	226	379
Rembang	55	100	111	82
Soerabaja	162	766	278	648
Pasoeroean	92	411	160	455
Besoeki	57	14	70	59
Banjoemas	117	38	215	34
Kedoe	515	249	619	298
Djokjakarta	81	111	113	55
Soerakarta	103	147	177	117
Madioen	164	99	207	141
Kediri	147	578	184	653
Madoera	1	—	3	—
Totalen	2943	4185	3935	4690

[1]) Verbeterde opgaaf.

I. *b.* **Gewone lagere scholen vo[or] Inlan[ders]**

EILANDEN EN GEWESTEN.		Aantal scholen bij het einde der onderstaande jaren. Gouvernements-scholen. *f)* 1907.	1908. *h)*	1909. *h)*	Particuliere scholen (zendings- en andere). *g)* 1907.	1908.	Totaal. 1907.	1908.	Aan[tal leerling...] Gouvernementsschole[n] Gedurende 1907.	1908.	Op ult. 1908	Part[iculiere] Ged[urende] 1907.
Padangsche Benedenlanden	gouv. Sumatra's Westkust.	13	13	14	33	39	46	52	2 828	2 823	2 01	593
Padangsche Bovenlanden		27	27	27	38	37	65	64	5 472	6 000	4 37	2 923
Tapanoeli		19	19	19	362	394	381	413	3 626	3 839	2 87	20 797
Benkoelen		12	12	13	1	2	13	14	2 087	2 269	1 63	†
Lampongsche districten		7	7	7	—	—	7	7	1 048	1 152	87	—
Palembang		14	14	14	19	26	33	40	2 679	2 674	1 89	1 852
Djambi		2	~~4~~	4	6	5	8	9	199	415	28	400
Oostkust van Sumatra		11	11	11	117	90	128	101	1 835	1 884	1 37	†
Atjeh en onderhoorigheden		14	15	15	9	8	23	23	1 627	2 074	1 30	490
Nias (res. Tapanoeli)		1	1	1	28	41	29	42	192	189	12	1 237
Riouw en Lingga		5	5	5	—	—	5	5	404	437	32	—
Banka		4	4	4	—	—	4	4	524	641	48	—
Billiton		2	2	2	—	—	2	2	317	317	18	—
Westerafdeeling van Borneo		3	3	4	2	2	5	5	574	574	41	†
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo		14	16	16	79	117	93	133	3 974	4 818	3 84	1 858
Celebes en onderhoorigheden		18	20	*i)* 19	29	20	47	40	2 378	3 022	2 38	809
Minahasa, Gorontalo en Noordkust Celebes	res. Menado.	92	92	92	198	215	290	307	18 376			17 752
Sangi-eilanden		25	25	25	97	126	122	155	5 681	25 039	18 37	6 618
Talaud-eilanden		4	4	4	25		29		698			1 100
Ternate en Tidore	res. Ternate.	1	1	1	1	3	2	4	215			†
Batjan		1	1	1	—	—	1	1	233	488	38	—
Halmahera en Nieuw-Guinea		—	—	—	25	62	25	62	—			989
Ceram	res. Amboina.	12	13	13	20	20	32	33	1 331			521
Boeroe		—	—	—	11	13	11	13	—			†
Manipa		—	—	—	1	1	1	1	—			†
Boano		1	1	1	—	—	1	1	64			—
Amboina		27	27	27	5	5	32	32	4 281			246
Haroekoe		6	6	6	—	—	6	6	1 344			—
Saparoea		13	13	12	1	1	14	14	3 369	12 995	10 48	—
Noesalaoet		6	6	6	—	—	6	6	935			—
Banda-eilanden		3	3	2	1	1	4	4	198			†
Kei-eilanden		—										
Aroe-eilanden		—	6	6	45	46	51	52	850			2 705
Zuidwester-eilanden		6										
Timor	res. Timor.	4	4	4								
Roti		11	11	11								
Sawoe		—	—	—	22	22	38	38	2 507	2 601	2 17	1 649
Flores		—	—	—								
Soemba		1	1	1								
Soembawa		—	—	1								
Bali	res. Bali en Lombok.	3	4	5	1	3	4	9	†	797	64	†
Lombok		2	2	2	3		5		†			†
Totalen		384	393	*j)* 395	1 179	1 299	1 563	1 692	69 846	75 048	56 44	62 539

. voo nlanders (buitenbezittingen).

Aan	leerlingen. *e*)						
holen	Particuliere scholen.			Totaal.			GEWESTEN, ENZ.
Op ult. 1908	Gedurende 1907.	Gedurende 1908.	Op ult. 1908.	Gedurende 1907.	Gedurende 1908.	Op ult. 1908.	
2 01	593	1 595	1 109	3 421	4 418	3 122	Padangsche Benedenlanden.
4 37	2 923	4 586	3 025	8 395	10 586	7 396	Padangsche Bovenlanden.
2 87	20 797	23 069	19 151	24 423	26 908	22 025	Tapanoeli.
1 63	†	151	117	2 087	2 420	1 750	Benkoelen.
87	—	—	—	1 048	1 152	874	Lampongsche districten.
1 89	1 852	2 334	1 797	4 531	5 008	3 693	Palembang.
28	400	398	225	599	813	509	Djambi.
1 37	†	971	910	1 835	2 855	2 280	Oostkust van Sumatra.
1 30	490	481	230	2 117	2 555	1 531	Atjeh.
12	1 237	1 721	1 564	1 429	1 910	1 692	Nias.
32	—	—	—	404	437	325	Riouw en Lingga.
48	—	—	—	524	641	486	Banka.
18	—	—	—	317	317	184	Billiton.
41	†	†	†	574	574	414	Westerafd. van Borneo.
3 84	1 858	5 450	4 322	5 832	10 268	8 168	Z. en O. afd. van Borneo.
2 38	809	1 040	941	3 187	4 062	3 325	Celebes.
	17 752			36 128			Minahasa, Gorontalo en Noordkust Celebes.
18 37	6 618	26 015	19 322	12 299	51 054	37 700	Sangi-eilanden.
	1 100			1 798			Talaud-eilanden.
	†			215			Ternate.
38	—	1 668	1 572	233	2 156	1 957	Batjan.
	989			989			Halmahera en N.-Guinea.
	521			1 852			Ceram.
	†			†			Boeroe.
	†			†			Manipa.
	—			64			Boano.
	246			4 527			Amboina.
	—			1 344			Haroekoe.
10 48	—	3 703	2 900	3 369	16 698	13 386	Saparoea.
	—			935			Noesalaoet.
	†			198			Banda-eilanden.
							Kei-eilanden.
	2 705			3 555			Aroe-eilanden.
							Zuidwester-eilanden.
							Timor.
							Roti.
2 17	1 649	1 763	1 365	4 156	4 364	3 539	Sawoe.
							Flores.
							Soemba
							Soembawa.
64	†	149	126	†	946	768	Bali.
	†			†			Lombok.
56 4	62 539	75 094	58 676	132 385	150 142	115 124	

TOELICHTINGEN.

e) Onder het opgegeven aantal leerlingen was, *voor zooveel is medegedeeld*, het navolgend aantal meisjes begrepen:

	1907.	1908.
Openbare scholen	14 972	13 047
Particuliere scholen	14 488	12 365

f) Hieronder niet begrepen de tijdelijk gesloten scholen.

g) Onder de opgegeven particuliere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen:

GEWESTEN OF EILANDEN.	1907. Gesub-sidieerd.	1907. Niet gesub-sidieerd.	1908. Gesub-sidieerd.	1908. Niet gesub-sidieerd.
Padangsche Benedenlanden	2	1	4	—
Padangsche Bovenlanden	—	—	1	—
Tapanoeli	320	33	344	40
Benkoelen	—	1	—	1
Nias (Tapanoeli)	28	—	31	10
Oostkust van Sumatra	—	25	10	35
Atjeh en onderhoorigheden	1	—	1	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	19	7	19	23
Sangi- en Talaud-eilanden	93	29	†	†
Boeroe	7	4	†	†
Ceram, Amboina en Zuid-Molukken	27	27	†	†
Halmahera en Nieuw-Guinea	13	10	†	†
Timor, Roti, Sawoe, Flores, Soemba, Soembawa (residentie Timor.)	2	20	2	20
Totalen	512	157	412	129
	669		541	

h) In 1908 en 1909 zijn nieuwe scholen der 2de klasse geopend te Kepahiang (Benkoelen), Talangbetoetoe (Palembang), Padang (4de school), Koeala Simpang (Atjeh en onderhoorigheden), Singkawang (Westerafdeeling van Borneo) en Den Pasar (Bali en Lombok).

i) In 1909 ging de school te Bima over naar Timor en onderhoorigheden.

j) Ongerekend de aan de kweekscholen te Amboina en Fort de Kock verbonden externen-scholen, de Ambonsche burgerschool, de Menadosche school, de Langkatsche, Delische en Asahansche school.

Op ult. 1908 werden 333 van de 392 en op ult. 1909 336 van de 395 openbare lagere scholen bestuurd door onderwijzers, die hunne opleiding aan eene gouvernementskweekschool hadden genoten, terwijl op genoemde tijdstippen 140 en 141 aldus gediplomeerden als hulponderwijzer geplaatst waren. Met inbegrip van dezen bedroeg het aantal in dienst zijnde hulponderwijzers of als zoodanig fungeerende personen op ult. 1908 797 en op ult. 1909 899; het aantal kweekelingen beliep achtereenvolgens 347 (waaronder 20 tijdelijk waarnemend, zonder diploma) en 280 (waaronder 26 tijdelijk waarnemend, zonder diploma).

II. Gouvernementskweekscholen voor inlandsche onderwijzers.

KWEEKSCHOLEN TE	Aantal onderwijzers op ult. 1909. Europeanen. Directeuren en 2de onderwijzers. a)	Europeanen. Hulp-onderwijzers. b)	Inlanders. Hulponderwijzers van den 1sten en van den 2den rang.	Inlanders. Onderwijzers in de talen. c)	Inlanders. Onderwijzers in het handteekenen.	Te zamen.	Aantal kweekelingen. Nominaal aantal plaatsen.	Ingeschreven op 1 Januari 1909.	Afgeschreven in 1909: wegens in 1909 of vroeger afgelegd eind-examen.	Afgeschreven in 1909: wegens andere redenen.	Afgeschreven in 1909: Te zamen.	Bijgekomen in 1909: na goed afgelegd toelatingsexamen.	Bijgekomen in 1909: met certificaat.	Bijgekomen in 1909: Te zamen.	Ingeschreven op ult. 1909. Totaal aantal kweekelingen.	Ingeschreven op ult. 1909. Aantal kweekelingen der hoogste klasse.	Bij het eind-examen in 1909: geslaagd.	Bij het eind-examen in 1909: afgewezen.	Bij het toelatingsexamen in 1909: geslaagd.	Bij het toelatingsexamen in 1909: afgewezen.
Bandoeng. .	2	3	—	2	1	8	112	107	14	5	19	24	—	24	112	11	14	—	40	220
Probolinggo .	2	2	1	3	1	9	111	111	26	3	29	19	d) 6	25	107	10	26	1	38	74
Djokjakarta .	2	2	1	2	1	8	110	106	16	4	20	24	—	24	110	12	16	1	61	111
Oengaran. .	1	1	—	1	e) —	3	50	—	—	—	—	50	—	50	50	—	—	—	49	165
Fort de Kock	2	2	1	2	e) —	7	100	f) 82	14	g) 3	g17	22	f)—	22	h) 87	12	14	—	122	90
Amboina . .	2	1	—	2	1	6	50	48	7	1	8	10	—	10	50	13	7	—	14	54
Totalen. .	11	11	3	12	4	41	533	454	77	16	93	149	6	155	516	58	77	2	324	714

a) Allen bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde, 2 tevens voor Javaansch, 3 tevens voor Soendaasch en 1 tevens voor landmeetkunde.

b) Vijf der hulponderwijzers bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde.

c) Te Bandoeng voor Soendaasch en Maleisch, te Probolinggo voor Javaansch, Madoereesch en Maleisch, te Djokjakarta voor Javaansch en Maleisch, te Oengaran voor Javaansch en Maleisch samen, te Fort de Kock en Amboina enkel voor Maleisch.

d) Op aanwijzing van den inspecteur van het inlandsch onderwijs in de 6de afdeeling.

e) Een Europeesche hulponderwijzer is belast met het teekenonderwijs.

f) Benevens 9 adspirant-ambtenaren.

g) Als voren 2.

h) Als voren 16.

III. Gouvernementsopleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren te Bandoeng, Magelang en Probolinggo en gouvernementsschool voor zonen van inlandsche hoofden en andere aanzienlijke inlanders te Tondano.

SCHOLEN TE	Aantal onderwijzers. Europeanen. Directeuren.	Europeanen. Hoofdonderwijzers.	Europeanen. Leeraren in de rechtswetenschap.	Europeanen. Eerste onderwijzers.	Europeanen. Onderwijzers.	Europeanen. Hulp-onderwijzers.	Inlanders. Hulponderwijzers van den eersten rang.	Inlanders. Onderwijzers in de talen. a)	Inlanders. Onderwijzers in het handteekenen.	Te zamen.	Aantal leerlingen. Nominaal aantal.	Ingeschreven op 1 Januari 1909.	Afgeschreven in 1909: wegens in 1909 of vroeger afgelegd eindexamen.	Afgeschreven in 1909: wegens andere redenen.	Afgeschreven in 1909: Te zamen.	Bijgeschreven in 1909.	Ingeschreven op ult. 1909. Totaal aantal.	Ingeschreven op ult. 1909. Aantal leerlingen der hoogste klasse.	Bij het eind-examen in 1909: geslaagd.	Bij het eind-examen in 1909: afgewezen.	Bij het toelatings-examen in 1909: geslaagd.	Bij het toelatings-examen in 1909: afgewezen.
Bandoeng. .	1	—	1	1	4	—	—	2	1	b) 10	140	135	21	3	24	26	137	13	c)31	—	d)	d)
Magelang. .	1	—	1	1	4	—	—	2	1	e) 10	140	140	19	8	27	27	140	10	5	—	d)	d)
Probolinggo .	1	—	1	1	4	—	—	3	1	f) 11	140	120	14	5	19	31	132	27	c)21	5	d)	d)
Tondano . .	—	1	—	—	—	2	—	1	g)—	4	40	40	6	8	14	13	39	7	6	—	14	3
Totalen. .	3	1	3	3	14		—	8	3	35	460	435	60	24	84	97	448	57	63	5	14	3

a) Te Bandoeng voor Maleisch en voor Soendaasch, te Magelang voor Javaansch en voor Maleisch, te Probolinggo voor Javaansch, voor Madoereesch en voor Maleisch en te Tondano voor Maleisch.

b) Bovendien is een Europeesche onderwijzer aan den directeur der school toegevoegd om onderwijs te geven aan Atjehsche jongelieden; ook een mantri van het kadaster voor het landmeten, waterpassen en kaartteekenen.

c) Hieronder 14 van de 1ste afdeeling.

d) In 1909 is geen toelatingsexamen afgenomen.

e) Bovendien een mantri van het kadaster voor het landmeten, waterpassen en kaartteekenen.

f) Bovendien één assistent voor het practisch landmeten.

g) Een der Europeesche hulponderwijzers bleef belast met het teekenonderwijs.

Bijlage Q.

(Zie hoofdstuk K, afd. III, van het verslag.)

STATISTISCHE EN ANDERE OPGAVEN

betreffende de Europeesche en inlandsche Christengemeenten in Nederlandsch-Indië (daaronder ook de zendingsgemeenten), meerendeels volgens de over 1909 ingekomen gegevens.

A. PROTESTANTSCHE EEREDIENST.

1°. Gevestigde kerk.

Europeesche Christengemeenten.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1909.*	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1909.		Aantal lidmaten op ult. 1909.		Aantal in 1909 aangenomen lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1909.			Aantal in 1909 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1909.	
									Kinderen		Volwassenen.			
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren			Civielen.	Militairen.
Java en Madoera.														
Batavia, met Weltevreden, de benedenstad en den naasten omtrek, zoomede de residentie Lampongsche districten	4	*a*) 4	*b*) *7 374	*810	*3 055	*454	*104	*12	*95	*25	*11	*33	*804	*3
Meester-Cornelis, met Tangerang, de residentie Bantam en de assistent-residentie Krawang	1	1	1 517	151	476	76	4	1	86	—	1	10	279	21
Buitenzorg, met de assistent-residentie van dien naam en de assistent-residentie Soekaboemi (Preanger-Regentschappen)	1	1	2 311	102	925	36	1	—	19	5	1	3	182	11
Bandoeng, met de residentie Preanger-Regentschappen (uitgezonderd de afdeeling Soekaboemi) en de afdeeling Galoeh (Cheribon)	1	*a*) 1	*c*) 2 940	943	1 085	606	21	—	71	7	8	11	305	6
Cheribon, met de residentie Cheribon (uitgenomen de afdeeling Galoeh) . .	1	1	*422	—	*190	—	*15	—	*11	*4	—	*2	*67	—
Pekalongan, met de residentie Pekalongan en de assistent-residentie Tegal	1	1	992	—	436	—	4	—	21	—	—	—	75	—
Semarang, met de assistent-residentiën Kendal, Demak en Grobogan. . . .	2	2	3 860	200	625	50	—	2	51	9	—	6	249	—
Salatiga, met de assistent-residentiën Salatiga en Ambarawa	1	*a*) 1	660	385	277	170	1	2	21	10	3	—	114	6
Rembang, met de residentie Rembang en de assistent-residentie Japara . .	1	1	1 122	—	498	—	—	—	10	4	—	—	138	—
Soerabaja, met de residentie Soerabaja (daaronder het eiland Bawean) . . .	3	*a*) 3	7 898	294	3 701	212	57	32	157	27	13	18	1152	—
Malang, met de assistent-residentie Pasoeroean	1	*a*) 1	2 100	169	597	35	21	7	118	90	9	7	285	14
Probolinggo, met de assistent-residentie Probolinggo en de assistent-residentiën Kraksaän en Loemadjang . . .	1	1	1 649	—	774	—	8	—	32	4	4	—	115	—
Bondowoso, met de residentiën Madoera, Besoeki (uitgenomen de assistent-residentie Djember) en Bali en Lombok.	1	1	496	*7	*202	*5	—	—	*13	—	—	—	*66	—
Poerwaredja, met de assistent-residentie van dien naam en de residentie Banjoemas	1	1	980	151	625	70	16	15	53	12	3	2	172	69
Magelang, met de residentie Kedoe . .	1	*a*) 1	*750	*346	*202	*139	*1	*2	*20	*12	—	*2	*536	*5
Djokjakarta, met de residentie Djokjakarta.	1	1	785	137	420	50	8	—	10	5	4	4	181	—
Soerakarta, met de residentie Soerakarta	1	1	1 497	128	730	51	17	1	50	3	3	1	240	15
Madioen, met de residentie Madioen. .	1	1	*893	*71	*277	*41	*12	—	*7	*12	*3	—	*80	—
Kediri, met de residentie Kediri . . .	1	1	1 747	—	752	—	5	—	22	4	2	1	178	—
Totalen voor de 19 kerkelijke afdeelingen op Java en Madoera (met de Lampongsche districten en Bali en Lombok) .	25	25	39 993	3 894	15 847	1 995	295	74	867	233	65	100	5218	150

a) Ter voorziening in de godsdienstige behoeften der mindere militairen en der minder gegoede leden van de Protestantsche gemeenten waren op ult. 1909 van gouvernementswege aangestelde Europeesche godsdienstonderwijzers (zie Ind. St. 1889 n°. 170, juncto 1894 n°. 150) bescheiden op de garnizoensplaatsen Batavia, Tjimahi, Willem I (Semarang), Soerabaja, Malang (Pasoeroean) en Magelang (Kedoe), onder toezicht van de predikanten te Batavia, Bandoeng, Salatiga, Soerabaja, Malang en Magelang.

b) Waar over 1909 nog geen opgaven zijn ontvangen, zijn de cijfers van 1908 behouden. Deze zijn met een * aangeduid.

c) Onder toezicht van den predikant te Bandoeng is te Tjimahi (Preanger-Regentschappen) een inlandsch leeraar werkzaam, ter voorziening in de godsdienstige behoeften van de inlandsche Christenen op zijn standplaats.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1909.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1909.		Aantal lidmaten op ult. 1909.		Aantal in 1909 aangenomen lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1909.			Aantal in 1909 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1909.	
									Kinderen		Volwassenen.			
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.			Civielen.	Militairen.
Buitenbezittingen.														
Padang, met de residentie Padangsche Benedenlanden en gedeeltelijk de residentie Tapanoeli	1	1	574	215	329	143	7	—	22	—	1	4	111	—
Fort de Kock, met de residentie Padangsche Bovenlanden en gedeeltelijk de residentie Tapanoeli	1	1	382	276	180	131	2	4	15	5	1	—	47	8
Tandjoengpinang, met de residentiën Riouw en onderhoorigheden en Banka	1	1	295	10	116	5	—	—	—	—	—	—	10	—
Palembang, met de residentiën Palembang, Djambi en Benkoelen	1	1	175	54	66	40	—	—	—	1	—	—	18	—
Medan, met de residentie Oostkust van Sumatra	1	1	*1061	*57	*693	*32	—	—	*3	*1	—	—	*18	—
Koeta Radja, met het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden	1	1	627	566	270	355	9	6	41	14	4	1	113	2
Pontianak, met de residentie Westerafdeeling van Borneo	1	1	307	42	130	21	—	—	11	2	—	—	20	4
Bandjermasin, met de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . . .	1	1	*565	*190	*274	*60	—	—	*48	*18	—	—	*35	—
Makasser, met een deel van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, namelijk de afdeelingen Makasser, Noorderdistricten en Takalar en het eiland Soembawa	1	*d)* 1	1165	173	520	79	21	3	29	6	1	5	169	10
Bonthain, met een deel van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, namelijk de afdeelingen Zuiderdistricten en Oosterdistricten en de eilanden Saleier en Bonerate	1	1	323	171	160	57	—	—	4	—	—	—	58	—
Menado, met de residentie Menado . .	1	1	1355	6	396	3	32	—	6	9	—	1	271	—
Ternate, met de residentie Ternate . .	1	*e)* —	355	11	122	—	4	—	21	—	—	1	60	—
Amboina, met de residentie Amboina (uitgenomen de assistent-residentie Banda)	2	1	1083	*46	*413	—	*30	—	*14	*4	—	*6	*360	—
Banda, met de assistent-residentie Banda	1	1	425	—	220	—	13	—	10	—	1	—	116	—
Koepang, met de residentie Timor . .	1	1	131	14	51	4	1	—	4	—	—	2	20	—
Totalen voor de 15 kerkelijke afdeelingen in de buitenbezittingen (met uitzondering van de Lampongsche districten en Bali en Lombok).	16	14	8 823	1831	3 940	960	119	13	228	60	8	20	1426	24
Totalen voor Java en Madoera (zie de voorgaande blz.)	25	25	39 993	3894	15 847	1995	295	74	867	233	65	100	5218	150
In 't geheel alzoo voor de Europeesche Christengemeenten der Indische Protestantsche Kerk	41	39	48 816	5725	19 787	2955	414	87	1095	293	73	120	6644	174

d) Onder toezicht van den predikant te Makasser is te Bima op het eiland Soembawa een inlandsch leeraar werkzaam ten behoeve van de Protestantsche gemeente aldaar.

e) Te Ternate is de dienst van den predikant tijdelijk opgedragen aan een hulpprediker.

Inlandsche Christengemeenten. *f)*

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1909.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1909. Inlanders. Civielen.	Aantal Protestantsche inlanders … Inlanders. Militairen.	Aantal Protestantsche inlanders … Vreemde oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1909. Inlanders. Civielen.	Aantal lidmaten … Inlanders. Militairen.	Aantal lidmaten … Vreemde oosterlingen.	Aantal in 1909 aangenomen inlandsche lidmaten. Civielen.	Aantal in 1909 aangenomen … Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1909. Kinderen in echt geboren.	Aantal gedoopten … Kinderen buiten echt geboren.	Aantal gedoopten … Volwassenen.	Aantal in 1909 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1909. Civielen.	Aantal inlandsche catechisanten … Militairen.
Java en Madoera.																
***g)* Batavia (hoofdplaats)	—	—	*148	—	—	*139	—	—	*9	—	—	*2	*10	*3	*10	—
Batavia (Depok en Toegoe)	1	1	688	—	—	387	—	—	26	—	21	—	—	7	175	—
** Salatiga (met Ambarawa en Banjoebiroe) *i)*	—	—	143	184	—	43	101	—	—	—	8	18	10	4	31	12
** Soerabaja	—	—	400	37	—	225	—	—	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*
** Probolinggo	—	—	*65	*30	*1	*30	*22	—	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*
** Magelang en Djokjakarta *i)*	—	—	*827	*1164	*7	*372	*919	*4	*29	*133	*57	*43	*7	*23	*237	*206
** Soerakarta	—	—	38	6	—	27	—	—	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*	*h)*
Elders op Java (verspreid wonenden)	—	—	*506	*641	*11	*209	*450	*5	*21	*89	*45	*18	*4	*14	*95	*104
Totalen voor genoemde gemeenten en afdeelingen op Java en Madoera	1	1	2 815	2062	19	1 432	1492	9	*j)* 85	*j)* 222	*j)* 131	*j)* 81	*j)* 31	*j)* 51	*j)* 548	*j)* 322
Buitenbezittingen.																
** Koeta Radja, met Atjeh *i)*	—	—	1 220	1374	—	321	1073	—	5	4	80	59	6	34	134	14
** Menado (hoofdplaats), met Gorontalo	—	—	8 040	1	—	1291	—	—	90	—	243	154	47	59	586	—
Ajermadidi, met omliggende gemeenten	1	1	21 357	—	—	6 542	—	—	262	—	936	105	38	197	2 127	—
Tondano, „ „ „	1	1	28 350	—	—	10 281	—	—	173	—	874	23	8	156	1 663	—
Tomohon, „ „ „	1	1	7 870	—	—	2 976	—	—	106	—	273	14	7	62	406	—
Sonder, „ „ „	1	1	20 343	—	—	5 442	—	—	334	—	698	31	4	160	753	—
Langoan, „ „ „ *k)*	1	1	35 998	—	—	12 585	—	—	630	—	1362	41	3	329	3 361	—
Ratahan, „ „ „	1	1	12 760	—	—	2 563	—	—	—	—	540	19	36	75	2 253	—
Koemelemboeai, „ „	1	1	9 036	—	—	2 016	—	—	683	—	329	264	19	61	413	—
Amoerang, „ „ „	1	1	*13 259	—	—	*3 503	—	—	*39	—	*535	*59	*7	*122	*1 024	—
Taratara, „ „ „	1	1	9 449	—	—	1 513	—	—	61	—	312	80	8	82	1 056	—
Maoembi, „ „ „	1	1	11 103	—	—	1 864	—	—	100	—	319	184	60	70	525	—
Banda, met de Banda-eilanden	—	—	838	19	—	396	10	—	14	1	25	2	—	7	54	1
Amboina (hoofdplaats), met naasten omtrek	—	*m)* 1	*3 756	*40	—	*1 743	—	—	*54	—	*65	*26	—	*47	*481	—
Hativebesar (op Amboina), met het noordwestelijk deel van het eiland Amboina en met het eiland Boeroe. *l)*	1	1	*4 637	—	—	*1 811	—	—	*201	—	*136	*26	*3	*27	*1 309	—
Wai (op Amboina), met het noordoostelijk deel van het eiland Amboina	1	1	*4 195	—	—	*2 020	—	—	*20	—	*114	*18	—	*32	*405	—

f) Hieronder zijn alleen begrepen de *gevestigde* Christengemeenten, aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk, dus uitgezonderd de zendingsgemeenten. Op Java, behalve te Depok en Toegoe (residentie Batavia), behooren tot de Protestantsche inlanders der eerstbedoelde gemeenten grootendeels Amboineezen en Menadoneezen, die als militairen of als bureelbeambten in gouvernementsdienst zijn.

g) Bij de met ** aangeduide inlandsche Christengemeenten of afdeelingen daarvan, is organiek geen hulpprediker geplaatst; het dienstwerk wordt er uitgeoefend door de predikanten of den predikant van het betrokken ressort.

h) Zijn in de registers der lidmaten, gedoopten, enz. medegerekend onder de cijfers betreffende de Europeesche gemeenten ter plaatse.

i) Zoowel te Salatiga en te Magelang als te Koeta Radja (Atjeh) is een inlandsch leeraar geplaatst.

j) Onvolledig cijfer, zie noot *h*.

k) Aan de gevestigde Christengemeenten (Protestantsche) in de Minahasa, ten getale van 236, waren bij het einde van 1909 bovendien verbonden 125 inlandsche leeraars en voorts een aantal inlandsche schoolmeesters, die tevens als godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn. Bij den hulpprediker te Tomohon, belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de Minahasa, bekwaamden zich op ult. 1909 27 jongelieden.

l) Bij de gevestigde inlandsche Christengemeenten op de Ambonsche eilanden, ten getale van 194, waren bij het einde van 1909 bovendien in dienst 108 inlandsche leeraars en verder een groot aantal zoogenaamde goeroe's. Deze zijn godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen, als hoedanig soms schoolmeesters, soms ook andere gemeenteleden aangesteld worden.

m) Deze hulpprediker bleef uitsluitend belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Amboina. Op ultimo 1909 bekwaamden zich onder zijne leiding 44 jongelieden voor die bestemming.

Gemeenten of afdeelingen van inlandsche Christenen.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1909.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1909. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1909. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal in 1909 aangenomen inlandsche lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1909. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1909 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1909. Civielen.	Militairen.
Batoe Gantong (op Amboina), met het zuidelijk deel van het eiland Amboina (uitgezonderd de hoofdplaats Amboina)	1	1	*11 280	—	—	*5 043	—	—	*235	—	*328	*60	*2	*53	*2 824	—
Haroekoe, met het eiland Haroekoe	1	—	*7 264	—	—	*3 392	—	—	*151	—	*322	*44	—	*62	*748	—
Saparoea, " " " Saparoea	1	1	*17 839	—	—	*8 148	—	—	*666	—	*385	*273	—	*137	*1 598	—
Ameth (op Noesalaoet), met het eiland Noesalaoet l)	1	—	*5 051	—	—	*2 671	—	—	*183	—	*90	*24	*1	*17	*1 324	—
Amahai (op Ceram), met Oost-Ceram	1	1	*6 203	*39	—	*2 547	—	—	*56	—	*150	*68	*49	*58	*727	—
Piroe (op Ceram), met West-Ceram en de eilanden Boano en Manipa	1	1	*4 755	—	—	*1 645	—	—	*172	—	*110	*35	*472	*91	*905	—
Doerdjela (op Wamar), met Wamar en de overige eilanden van de Aroe-groep	1	—	*1 255	—	—	*198	—	—	*9	—	*6	*6	*2	*16	*226	—
Damar-, Babar- en Tanimbar-groepen, zoomede de eilanden Laikor, Teoen, Nila en Seroea	p)	—	*3 058	—	—	*484	—	—	*173	—	*12	*89	*11	*2	*881	—
Ternate (hoofdplaats)	—	—	191	19	—	76	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Batjan (drie gemeenten)	1	1	*929	—	—	*274	—	—	—	—	*19	*3	*5	*6	*76	—
Koepang en vijftien andere gemeenten op Timor	—	—	2 803	—	—	401	—	—	21	—	23	43	57	10	608	—
Babaoe en zestien andere gemeenten op Timor	1	1	3 102	—	—	210	—	—	39	—	44	195	660	21	719	—
Baä (op Roti) en zes andere gemeenten op Roti q)	1	1	1 015	—	—	364	—	—	66	—	272	27	117	31	789	—
Lole (op Roti) met elf andere gemeenten op Roti en de gemeenten op de eilanden Sawoe en Randjoea	1	—	11 280	—	—	576	—	—	381	—	431	38	196	42	1 046	—
Wonreli (op Kisar), met de eilanden Kisar, Roma en Wetar	1	n)	3 244	—	—	490	—	—	23	—	9	—	—	—	312	—
Serwaroe (op Leti), met de eilanden Leti, Moa en Loeang	1	o)	4 930	—	—	517	—	—	88	—	50	182	220	—	1 228	—
Totalen voor de buitenbezittingen	25	r) 20	276410	1492	—	83 903	1085	—	5035	5	9092	2192	2038	2066	30 561	15
" " Java en Madoera (zie hiervóór)	1	1	2 815	2062	19	1 432	1492	9	85	222	131	81	31	51	548	322
In 't geheel alzoo (voor zoover opgegeven) voor de inlandsche Christengemeenten aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk	s) 26	21	279225	3554	19	85 335	2577	9	5120	227	9223	2273	2069	2117	31 109	337

n) De dienst in het vacante ressort Wonreli (Kisar), in September 1909 gebracht onder het ressort van den predikant te Koepang, wordt door een inlandsch leeraar waargenomen.

o) De dienst in het vacante ressort Serwaroe, in September 1909 gebracht onder het ressort van den predikant te Koepang, wordt door een inlandsch leeraar waargenomen.

p) De gemeenten op deze drie eilandengroepen zijn nog niet ingedeeld bij eenig hulppredikersressort, maar voorloopig toevertrouwd aan een inlandsch leeraar en aan eenige daarheen gezonden Amboineesche godsdienstvoorgangers. Bedoelde gemeenten worden jaarlijks door een der predikanten van Amboina bezocht. Het vorenstaande geldt ook voor de gemeenten op de eilanden Laikor, Teoen, Nila en Seroea.

q) In de gevestigde inlandsche Christengemeenten in de residentie Timor en onderhoorigheden, ten getale van 79, waren bij het einde van 1909 bovendien in dienst 29 inlandsche leeraars en verder een groot aantal zoogenaamde goeroe's, die tevens als godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn. Bij den hulpprediker te Baä, belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Timor, bekwaamden zich op ult. 1909 voor die bestemming 19 jongelieden.

r) Hieronder niet gerekend (zie noot n) de hulpprediker van Wonreli.

s) Organiek zijn 27 hulppredikers toegestaan, doch voor één is het ressort nog niet aangewezen. Als van landswege bezoldigde inlandsche leeraars bij de inlandsche Christengemeenten als in deze tabel bedoeld, waren op ult. 1909 in het geheel 273 in dienst. In opleiding voor het inlandsch leeraarsambt waren op ult. 1909 90 jongelieden (8 meer dan op ult. 1908).

2°. Zendingsgemeenten.

Standplaatsen van de zendelingen.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1909. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Aantal van de in 1909 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Bantam.	a)														
Lebak b)	N. Z. V.	1	13	14	15	42	13	14	27	9	2	—	11	—	1
Batavia.															
Weltevreden	N. Z. V.														
Meester-Cornelis	id.														
Buitenzorg	id.														
Depok	id.	14	274	337	564	1175	272	332	604	24	74	—	98	78	12
Batavia	M. E. Ch.														
Buitenzorg	id.														
Preanger-Regentschappen.															
Bandoeng	N. Z. V.	1	48	51	59	158	36	45	81	—	—	—	—	1	3
Pangharepan	id.	2	107	119	250	476	107	119	226	5	22	—	27	8	5
Garoet	id.	2	4	6	10	20	4	6	10	—	2	—	2	—	—
Tjibolang c)	id.	2	5	6	20	31	6	8	14	—	2	—	2	3	—
Tadjoer	A. Z.	1	33	29	50	112	33	79	112	—	6	—	6	112	2
Tjiandjoer	N. Z. V.	2	35	34	64	133	35	34	69	3	11	—	14	1	—
		10	232	245	453	930	221	291	512	8	43	—	51	125	10
Cheribon.															
Cheribon	N. Z. V.	1	29	49	28	106	16	42	58	2	6	—	8	2	3
Indramajoe	id.	4	83	85	102	270	76	79	155	5	8	—	13	5	2
Tjideres	id.	2	45	56	120	221	48	59	107	4	10	—	14	11	4
Tjiamis	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		7	157	190	250	597	140	180	320	11	24	—	35	18	9
Pekalongan.															
Pemalang	id.	1	16	15	30	61	16	15	31	1	4	—	5	—	—
Semarang.															
Semarang	S. Z.	1	35	66	38	139	27	46	73	5	3	—	8	—	—
Kalitjeret	id.	4	69	94	83	246	69	94	163	15	5	—	20	4	6
Salatiga	id.	3	60	76	71	207	49	72	121	1	7	—	8	3	3
Salatiga	id.	1	17	11	27	55	15	11	26	—	—	—	—	—	—

a) De letters in deze kolom duiden de genootschappen of vereenigingen aan, in dienst waarvan de betrokken zendelingen staan.

A. Z. = Hersteld Apostolische Zendingsgemeente in de eenheid der apostelen, te Enkhuizen;
D. Z. = Doopsgezinde vereeniging tot bevordering der evangelieverbreiding in de Nederlandsche overzeesche bezittingen, te Amsterdam;
G. Z. = Zending der Gereformeerde kerken in Nederland onder heidenen en Mohammedanen;
H. L. = Heilsleger;
J. C. = Java-Comité, te Amsterdam;
L. Z. = Nederlandsch Luthersch genootschap voor in- en uitwendige zending, te Amsterdam;
M. E. Ch. = Missionary Society of the Methodist Episcopal Church;
N. Z. G. = Nederlandsch Zendelinggenootschap, te Rotterdam;
N. Z. V. = Nederlandsche Zendingsvereeniging, te Rotterdam;
R. Z. = Rijnsch Zendinggenootschap, te Barmen;
S. T. Z. = Sangi- en Talaud-zending;
S. Z. = Salatiga-zending;
U. Z. = Utrechtsche Zendingsvereeniging, te Utrecht.

b) Hier werkt de zendeling van Weltevreden.

c) Hier werkt de zendeling van Tjideres (Cheribon).

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1909. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Aantal van de in 1909 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Ambarawa.	S. Z.	4	44	36	44	124	44	36	80	5	13	—	18	—	—
Wanaredja.	id.	3	41	43	69	153	41	43	84	7	—	—	7	—	—
Poerwadadi	id.	2	28	21	42	91	23	21	44	3	5	—	8	3	2
Kendal	id.	4	—	2	4	6	14	13	27	8	1	—	9	—	1
Mergaredja	D. Z.	2	229	288	604	1121	84	112	196	*d)* 17	*d)* 20	—	*d)* 37	18	13
Kajoeapoe	id.	1	3	13	4	20	2	12	14	*d)* 1	*d)* 1	—	*d)* 2	1	—
Kedoengpendjalin . . .	id.	5	112	145	289	546	96	122	218	*d)* 18	*d)* 24	—	*d)* 42	*e)* 18	13
		30	638	795	1275	2708	464	582	1046	80	79	—	159	47	38
Rembang.															
Blora.	S. Z.	4	75	73	114	262	70	66	136	5	8	—	13	6	1
Bodjonegoro	id.	3	30	24	12	66	30	22	52	3	1	—	4	3	—
Rembang	H. L.	1	4	7	4	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		8	109	104	130	343	100	88	188	8	9	—	17	9	1
Soerabaja.															
Soerabaja	G. Z.	1	11	6	4	21	10	6	16	—	—	—	—	—	—
Modjowarno *g)*	N. Z. G.	6	1048	1170	1898	4116	1048	1170	2218	20	141	—	161	89	25
Segaran.	id.	4	137	169	248	554	137	169	306	1	13	—	14	14	7
		11	1196	1345	2150	4691	1195	1345	2540	21	154	—	175	103	32
Pasoeroean.															
Swaroe	J. C.	6	757	804	1799	3360	757	804	1561	95	193	—	288	17	69
Loemadjang	id.	1	67	73	159	299	67	73	140	140	159	—	299	11	—
		7	824	877	1958	3659	824	877	1701	235	352	—	587	28	69
Besoeki.															
Bondowoso	id.	5	107	118	216	441	110	121	231	1	18	—	19	8	8
Soemberpakem	id.	2	33	35	35	103	28	30	58	—	—	—	—	—	1
		7	140	153	251	544	138	151	289	1	18	—	19	8	9
Djokjakarta.															
Djokjakarta	G. Z.	4	119	116	175	410	*f)* 119	*f)* 116	*f)* 235	24	21	—	45	5	6
Pengasih	id.	1	10	11	36	57	10	11	21	1	—	—	1	—	1
		5	129	127	211	467	129	127	256	25	21	—	46	5	7
Banjoemas.															
Poerbalingga	id.	7	56	56	107	219	*f)* 29	*f)* 29	*f)* 58	1	5	—	6	5	3
Kedoe.															
Wonosobo	id.	1	8	5	9	22	*f)* 7	*f)* 3	*f)* 10	3	3	—	6	—	—
Keboemen.	id.	7	79	51	101	231	*f)* 79	*f)* 51	*f)* 130	7	11	—	18	5	3
Poerworedjo	id.	4	39	46	63	148	*f)* 39	*f)* 46	*f)* 85	7	8	—	15	8	3
		12	126	102	173	401	125	100	225	17	22	—	39	13	6

d) Dit cijfer geeft het aantal bijgekomen catechisanten aan.

e) Dit aantal wijst het aantal personen aan, die in 1909 gedoopt zijn en belijdenis des geloofs aflegden.

f) Dit aantal stelt het aantal lidmaten voor, die voor het eerst tot het H. Avondmaal zijn toegelaten.

g) Aan den zendingspost te Modjowarno zijn verbonden de zendeling-artsen dr. A. J. DUYMAER VAN TWIST en dr. E. A. ZEGERS VERHOEVEN.

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1909.							Aantal van de in 1909					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.		
Madioen.															
Madioen	N.Z.G.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Kediri.															
Kediri	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Sumatra's Westkust.															
Padang	R. Z.	1	54	4	2	60	54	4	58	2	—	—	2	2	—
Telo (Batoe-eilanden)	id.	1	77	85	137	299	77	85	162	13	30	—	43	18	3
Sigata (id.)	id.	1	34	43	69	146	34	43	77	12	14	—	26	14	5
Sikakap (Mentawei-eilanden)	id.	1	10	4	14	28	10	4	14	—	2	—	2	—	—
Pekanten	id.	1	2	5	21	28	2	5	7	—	12	—	12	—	—
		5	177	141	243	561	177	141	318	27	58	—	85	34	8
Tapanoeli.															
Hoeta Rimbaroe	id.	6	95	108	200	403	89	99	188	1	28	—	29	7	2
Simatorkis	id.	2	10	9	10	29	10	9	19	—	2	—	2	—	—
Pargaroetan	id.	3	23	20	46	89	23	20	43	—	3	—	3	2	2
Bonga Bondar	id.	16	477	566	1588	2 631	537	642	1179	17	158	—	170	59	34
Sipirok	id.	27	495	543	1252	2 290	503	554	1057	10	108	—	118	37	24
Si Laoeng	id.	4	30	28	44	102	30	28	58	—	2	—	2	—	—
Sibolga	id.	14	274	356	1228	1 858	364	452	816	66	187	—	253	96	8
Simanosor	id.	8	95	102	99	296	95	102	197	13	14	—	27	9	—
Goenoengsitoli	id.	6	532	741	1117	2 390	532	741	1273	34	112	—	146	67	26
Ombalata	id.	5	508	610	832	1 950	483	548	1031	40	86	—	126	26	7
Lolomojo	id.	4	101	92	136	329	101	92	193	—	12	—	12	—	3
Hoemene	id.	8	496	593	895	1 984	496	593	1089	6	50	—	56	91	17
Lolowoea	id.	6	249	291	403	943	249	291	540	13	52	—	65	14	4
Toegala Siromboe	id.	4	270	310	414	994	270	310	580	580	414	—	994	—	—
Sogoe Adoe	id.	7	313	349	489	1 151	313	349	662	47	85	—	132	4	12
Lolowaoe	id.	2	63	88	107	258	63	88	151	12	16	—	28	—	1
Himako	id.	2	59	83	125	267	59	83	142	—	—	—	—	—	—
Baoeso	id.	4	27	34	87	148	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Si Taroasi	id.	6	10	6	7	23	10	6	16	8	7	—	15	—	—
Bawalia	id.	2	61	74	115	250	61	74	135	54	47	—	101	—	—
Toegala Ojo	id.	3	50	61	65	176	50	55	105	18	6	—	24	14	1
Pea Radja	id.	15	2736	3033	5848	11 617	2616	2854	5470	47	560	—	607	142	124
Sipoholon	id.	12	1009	1192	3201	5 402	717	961	1678	26	246	—	272	116	47
Hoeta Barat	id.	6	992	1092	2106	4 190	930	1035	1965	4	211	—	215	93	40
Moeara	id.	9	147	145	515	807	147	145	292	17	55	—	72	35	14
Pansoer na Pitoe	id.	8	1296	1522	2909	5 727	1296	1522	2818	29	334	—	363	188	42
Sipahoetar	id.	17	1233	1442	3079	5 754	1256	1486	2742	96	411	—	507	190	49
Nahomop	id.	9	681	832	2285	3 798	758	943	1701	3	152	—	155	93	36
Pangaloan	id.	10	1275	1373	3156	5 804	1 275	1373	2648	123	301	—	424	52	45

Standplaatsen van de zendelingen.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1909.							Aantal van de in 1909					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Pangriboean	R. Z.	26	810	955	2 082	3 847	810	955	1 765	—	—	—	—	346	94
Sidikalang	id.	4	28	14	34	76	—	—	—	9	12	—	21	—	—
Lintoeng ni Hoeta	id.	14	625	657	1 954	3 236	625	657	1 282	28	202	—	230	95	35
Marboen	id.	4	14	13	37	64	14	13	27	14	22	—	36	—	1
Paranginan	id.	9	401	389	610	1 400	401	389	790	—	59	—	59	15	5
Boetar	id.	20	1 510	1 525	3 396	6 431	1 510	1 525	3 035	83	307	—	390	56	47
Tampahan	id.	7	378	375	811	1 564	357	349	706	21	70	—	91	31	18
Balige	id.	13	1 700	1 778	3 607	7 085	1 700	1 778	3 478	79	97	—	176	89	58
Lagoeboti	id.	12	1 249	1 155	2 305	4 709	1 103	1 054	2 157	40	201	—	241	32	59
Sigoempar	id.	14	834	818	1 665	3 317	834	818	1 652	213	343	—	556	2	18
Dolok Sanggoel	id.	10	176	190	529	895	447	448	895	28	81	—	109	—	1
Bonandolok	id.	9	69	111	331	511	69	111	180	98	180	—	278	—	—
Parsambilan	id.	9	293	301	582	1 176	263	288	551	46	54	—	100	15	6
Sitorang	id.	9	150	123	248	521	150	123	273	78	56	—	134	21	13
Naroemonda	id.	6	504	419	907	1 830	504	419	923	24	74	—	98	10	12
Pangomboesan	id.	4	108	105	192	405	108	105	213	7	27	—	34	7	—
Loemban na Bolon	id.	4	62	48	65	175	62	48	110	18	16	—	34	10	—
Loemban Pinasa	id.	8	72	61	133	266	72	61	133	46	62	—	108	21	1
Loemban Loboe	id.	13	113	72	147	332	89	71	160	78	54	—	132	—	2
Djandi Matogoe	id.	5	134	153	232	519	106	133	239	95	109	—	204	113	2
Parmonangan	id.	9	200	355	623	1 178	202	365	567	2	9	—	11	17	10
Palipi	id.	3	47	49	75	171	47	49	96	—	6	—	6	—	—
Telok Dalam	id.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nainggolan	id.	7	61	64	117	242	61	64	125	14	29	—	43	5	—
Saoea	id.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pakantan	D. Z.	3	99	89	193	381	92	76	168	9	9	—	18	10	—
		449	23 244	25 514	53 233	101 991	22 959	25 354	48 313	2294	5733	—	8027	2230	920
Oostkust van Sumatra.															
Medan	M.E.Ch.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	—	†	†	†
Kabandjahé	N.Z.G.	10	45	19	33	97	25	19	44	—	16	—	16	—	—
Sibolangit	id.	17	88	95	152	335	88	95	183	8	9	—	17	8	—
Li Piah	R. Z.	6	22	19	40	81	22	19	41	19	22	—	41	—	—
Pematang Raja	id.	9	17	11	26	54	11	7	18	10	19	—	29	—	—
Poerba Seriboe	id.	†	23	8	19	50	22	8	30	1	1	—	2	—	2
Pematang Siantar	id.	15	119	70	149	338	119	70	189	10	25	—	35	2	3
		57	314	222	419	955	287	218	505	48	92	—	140	10	5
Benkoelen.															
Enggano	N.Z.G.	1	—	—	—	95	—	—	95	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.															
Bandjermasin	R. Z.	7	126	110	171	407	123	107	230	41	22	—	63	8	4

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1909.							Aantal van de in 1909					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.		
Koealakapoeas (Beneden-Kapoeas)	R. Z.	1	154	140	306	600	154	140	294	16	28	1	45	—	5
Masaram (id.).	id.	2	41	32	25	98	56	42	98	—	—	—	—	—	—
Mandoemai (Beneden-Kahajan)	id.	8	167	208	224	599	167	208	375	9	25	—	34	4	3
Pangkoh (id.).	id.	3	62	69	221	352	62	69	131	131	121	—	252	12	6
Pagandoet (id.)	id.	2	31	18	30	79	47	32	79	5	4	2	11	1	2
Tamianglajang (afd. Doesoenlanden)	id.	6	138	111	119	368	77	64	141	70	53	—	123	4	3
Beto (id.)	id.	1	38	35	37	110	28	13	41	2	4	—	6	—	—
Koealakoeroen (id.) . .	id.	3	52	24	43	119	—	—	—	11	9	—	20	—	—
Tewah	id.	4	87	58	91	236	87	58	145	32	28	—	60	—	—
Onderafd. Boven-Mahakam	id.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		38	896	805	1 267	2 968	801	733	1 534	317	294	3	614	29	23
Westerafdeeling van Borneo.															
Pontianak	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Mampawa	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Singkawang	M.E.Ch.	1	155	19	58	232	6	1	7	48	1	—	49	7	—
Menado.															
Afd. Gorontalo.															
Koekoe (Poso-streek) . .	N.Z.G.	1	5	3	—	8	5	3	8	8	—	—	8	8	—
Kasigoentjoe (id.) . . .	id.	8	65	28	38	131	16	20	36	104	57	6	167	107	2
Afd. Sangi- en Talaud-eilanden.															
Tagoelandang, op het eiland van dien naam (Sangi-eilanden) . . .	S. T. Z.	12	1 306	1 511	1 261	4 078	353	677	1 030	112	121	—	233	73	34
Manganitoe (id.). . . .	id.	19	1 394	1 495	7 829	10 718	557	1 184	1 741	40	71	7	118	237	35
Talengen (id.)	id.	27	2 645	1 704	6 225	10 574	658	1 155	1 813	96	167	561	824	234	122
Tamako (id.)	id.	15	1 713	1 657	3 456	6 826	656	1 012	1 668	27	162	3	192	169	88
Oeloe op Siaoe (id.) . .	id.	16	2 292	2 971	1 725	6 988	657	1 254	1 911	69	111	14	194	63	70
Kiama (id.)	id.	21	978	1 164	1 215	3 357	717	943	1 660	203	201	213	617	296	220
Kaloewatoe (id.). . . .	id.	6	556	412	740	1 708	267	395	662	6	45	5	56	39	10
Rainis (Talaud-eilanden)	id.	35	541	704	708	1 953	466	631	1 097	324	133	67	524	306	120
Koemelemboeai (id.) .	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Salababoe (id.)	id.	27	1 473	1 742	2 140	5 355	904	1 467	2 371	343	359	230	932	317	72
Ondong (id.)	id.	18	2 143	2 948	1 696	6 787	550	1 361	1 911	69	121	8	198	72	89
Afd. Bolaang Mongondou.															
Passi.	N.Z.G.	6	205	201	415	821	—	—	—	85	105	—	190	—	3
		211	15 316	16 540	27 448	59 304	5806	10 102	15 908	1486	1653	1114	4253	1921	865
Ternate en onderhoorigheden.															
Gamsoengi (Noord-Halmahera)	U. Z.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1909.							Aantal van de in 1909					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Tobelo (Noord-Halmahera)	U. Z.	16	713	883	734	2330	22	50	72	60	185	2	247	18	54
Dima (id.)	id.	1	58	55	94	207	34	46	80	1	12	—	13	3	3
Kaoe (id.)	id.	15	631	588	685	1904	25	27	52	62	122	—	184	2	26
Djailolo (id.)	id.	5	73	57	78	208	7	—	7	10	11	1	22	1	3
Dodinga (id.)	id.	6	160	165	118	443	—	—	—	14	20	—	34	—	3
Weda (Zuid-Halmahera).	id.	5	91	86	146	323	9	4	13	10	17	1	28	—	12
Boeli (id.)	id.	5	173	141	212	526	10	8	18	3	49	—	52	2	21
		53	1899	1975	2067	5941	107	135	242	160	416	4	580	26	122
Noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea.															
Mansinam op het eiland Manaswari	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Windesi	id.	3	10	10	21	41	9	10	19	2	6	—	8	e) 2	—
Jende op het eiland Roon	id.	10	48	72	79	199	48	72	120	85	59	—	144	85	5
Kwawi (Dore-baai). . .	id.	15	316	317	210	843	100	120	220	256	125	—	381	—	2
		28	374	399	310	1083	157	202	359	343	190	—	533	87	7
Amboina.															
Tifoe (eiland Boeroe). .	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Timor en onderhoorigheden.															
Kambaniroe (eiland Soemba) . . .	G. Z.	2	75	89	123	287	f) 18	f) 26	f) 44	4	6	—	10	—	7
Melolo (id.)	id.	1	125	100	155	380	f) 22	f) 22	f) 44	11	7	12	30	13	14
Pajeti (id.).	id.	1	16	12	13	41	f) 3	f) 2	f) 5	—	—	—	—	—	—
		4	216	201	291	708	f) 43	f) 50	f) 93	15	13	12	40	13	21

In aansluiting aan de in K. V. 1909 verstrekte soortgelijke opgaaf, over het tijdvak 1 Juli 1908 t/m ult. Juni 1909, volgt hier een overzicht der in het tijdvak 1 Juli 1909 t/m ult. Juni 1910 genomen regeeringsbeschikkingen, betreffende de toelating (of intrekking der toelating) tot uitoefening van hun dienstwerk, zoowel van zendelingen als van hulpzendelingen.

ZENDELINGEN.

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, verleend is.	Gouvernements-besluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernements-besluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
		Nederlandsch Zendelinggenootschap, te Rotterdam.			
P. Schuijt.	Koekoe.	Afd. Midden-Celebes (res. Menado) en de gedeelten van de afdn. Loewoe en Tomori (gouv. Celebes en onderhoorigheden) waar Bareë sprekende Toradja's wonen.	21 Juli 1909 n°. 35.	21 Juli 1909 n°. 35.	
P. ten Kate.	Poso.	Afd. Midden-Celebes (res. Menado) en het landschap Bada (afd. Loewoe, gouv. Celebes en onderhoorigheden).	Id.	Id.	
O. van der Brug.	Buitenzorg.	Resn. Batavia en Preanger-Regentschappen. Res. Bantam.	10 Aug. 1909 n°. 10. 15 April 1910 n°. 39.	26 Febr. 1891 n°. 8.	De toelating is verleend ten vervolge van Gouv. Bt. 27 Febr. 1900 n°. 27, waarbij (met uitbreiding van de bij Gouv. Bt. 26 Febr. 1891 n°. 8 voor de afd. Indramajoe der res. Cheribon verleende toelating) toelating was verleend voor de res. Cheribon.
L. Bodaan.	. . . .	Batakdoesons der afd. Deli en de afd. Simeloengoen en Karolanden der res. Oostkust van Sumatra.	24 Dec. 1909 n°. 40.	24 Dec. 1909 n°. 40.	
A. Kruijt.	Pareeredja.	Res. Kediri.	25 Febr. 1910 n°. 44.	1 Aug. 1884 n°. 14.	De toelating is verleend ten vervolge van Gouv. Bt. 1 Aug. 1884 n°. 14, waarbij toelating was verleend voor de desa Modjowarno (afd. Djombang, res. Soerabaja).
		Nederlandsche Zendingsvereeniging, te Rotterdam.			
A. van As.	. . . .	Res. Preanger-Regentschappen.	29 Juni 1909 n°. 33.	29 Juni 1909 n°. 33.	
		Rijnsch Zendinggenootschap, te Barmen.			
P. Hensgen.	Bandjermasin.	Afd. Bandjermasin en Ommelanden, de Dajaksche streken der afdn. Amoentai, Marabahan, Midden- en Boven-Kapoeas en Boven-Kahajan en de afd. Sampit der res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	19 Juli 1909 n°. 32.	19 Juli 1909 n°. 32.	
E. Quentmeier.	Loemban Pinasa.	Afd. Bataklanden der res. Tapanoeli.	6 Aug. 1909 n°. 34.	6 Aug. 1909 n°. 34.	
O. Brockhaus.	Sifaoroasi.	Afd. Nias der res. Tapanoeli.	2 Sept. 1909 n°. 15.	2 Sept. 1909 n°. 15.	
L. Borutta.	. . . .	Idem.	Id.	Id.	
M. Schernus.	Koealakapoeas.	Afd. Bandjermasin en Ommelanden, de Dajaksche streken der afdn. Amoentai, Marabahan, Midden- en Boven-Kapoeas en Boven-Kahajan en de afd. Sampit der res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	4 Oct. 1909 n°. 28.	4 Oct. 1909 n°. 28.	

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, verleend is.	Gouvernementsbesluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernementsbesluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
		Missionary Society of the Methodist Episcopal Church.			
B. J. Baughman.	Weltevreden.	Resn. Batavia en Preanger-Regentschappen.	20 Oct. 1909 n°. 3.	20 Oct. 1909 n°. 3.	
W. E. Horley.	. . . .	Res. Westerafdeeling van Borneo.	3 Jan. 1910 n°. 54.	3 Jan. 1910 n°. 54.	
A. Eklund.	. . . .	Idem.	30 Maart 1910 n°. 52.	30 Maart 1910 n°. 52.	
		Society of Seventh-Day Adventists.			
E. E. Thorpe.	. . . .	Resn. Pasoeroean en Soerabaja.	30 Nov. 1909 n°. 13.	30 Nov. 1909 n°. 13.	
T. Judge.	Padang.	Padang, Padangpandjang en Fort de Kock (gouv. Sumatra's Westkust).	2 Febr. 1910 n°. 19.	2 Febr. 1910 n°. 19.	
B. Judge.	Idem.	Idem.	2 Febr. 1910 n°. 20.	2 Febr. 1910 n°. 20.	
		Sangi- en Talaud-Comité, te Utrecht.			
H. J. Stokking.	Tagoelandang.	Sangi en Talaud-eilanden (res. Menado).	4 Nov. 1909 n°. 36.	4 Nov. 1909 n°. 36.	
C. Ferguson.	Oeloe Siaoe.	Idem.	Idem.	Idem.	
W. J. A. Zwaan.	Talengen.	Idem.	Idem.	Idem.	
		Comité voor de Salatiga-zending, te Utrecht.			
C. Bauszat.	Moga.	Resn. Rembang, Semarang en Pekalongan.	27 Jan. 1910 n°. 17.	27 Jan. 1910 n°. 17.	
		Zending der Gereformeerde Kerken, te Rotterdam.			
J. F. Colenbrander.	Melolo.	Eiland Soemba (res. Timor en onderhoorigheden).	15 Febr. 1910 n°. 14.	15 Febr. 1910 n°. 14.	
		Doopsgezinde vereeniging ter bevordering der evangelieverbreiding in de Nederlandsche overzeesche bezittingen.			
J. Siemens.	. . . .	Afdn. Japara, Pati en Koedoes der res. Semarang.	17 Febr. 1910 n°. 17.	17 Febr. 1910 n°. 17.	
J. Thiessen.	Pakantan.	Onderafd. Groot- en Klein-Mandailing, Oeloe en Pakantan der res. Tapanoeli.	28 Juni 1910 n°. 6.	1 Sept. 1902 n°. 11.	De toelating is verleend met uitbreiding van de bij Gouv. Bt. 1 Sept. 1902 n°. 11 verleende toelating voor de toenmalige onderafd. Klein-Mandailing, Oeloe en Pakantan der res. Tapanoeli.
D. Dirks.	Pakantan.	Id.	28 Juni 1910 n°. 7.	28 Juni 1910 n°. 7.	

Verleende toelatingen.

Namen der hulpzendelingen, benevens datum en nummer der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating is verleend.	Ressort voor hetwelk de toelating is verleend.
Yong Tsung Song (9 Juni 1909 n°. 28)	Afdn. Pontianak en Ommelanden, Sambas en Sintang (res. Westerafdeeling van Borneo).
Chen Fock Khong (id.)	Res. Westerafdeeling van Borneo.
P. Lewakabessy (18 Juni 1909 n°. 50)	Afd. Noord-Nieuw-Guinea (res. Ternate en onderhoorigheden).
J. J. Pattinaseranij (10 Sept. 1909 n°. 38)	Id.
J. Pattiruhu (21 Sept. 1909 n°. 43)	Id.
H. Pokeratu (id.)	Id.
J. Soegondo (id.)	Id.
L. Leatemia (id.)	Id.
A. L. Apituley (id.)	Id.
L. Hukom (id.)	Id.
A. Taehutu (26 Sept. 1909 n°. 20)	Res. Amboina.
F. Pelopessy (id.)	Id.
J. Hutuely (id.)	Id.
J. Wattimena (id.)	Id.
E. Seimahuiri (9 Nov. 1909 n°. 38)	Eiland Halmahera (res. Ternate en onderhoorigheden).
P. Palapessy (id.)	Id.
J. Palapessy (id.)	Id.
J. Anakota (id.)	Id.
E. M. Talabessy (id.)	Id.
B. Kuhuwael (20 Nov. 1909 n°. 27)	Eiland Halmahera (res. Ternate en onderhoorigheden).
E. Nanlohi (id.)	Id.
P. Sahertian (id.)	Id.
P. J. Kayadoe (7 Jan. 1910 n°. 44)	Afd. Noord-Nieuw-Guinea (res. Ternate en onderhoorigheden).
S. Kalibonso (id.)	Id.
A. Tatengken (id.)	Id.
P. Tumoko (id.)	Id.
W. Rumianum (id.)	Id.
Semuel Tanihatoe (4 April 1910 n°. 28)	Eiland Boeroe (res. Amboina).
Joesoep Jacobus (26 Mei 1910 n°. 24)	Afd. Japara (res. Semarang).

B. ROOMSCH-KATHOLIEKE EEREDIENST.

1°. Statiën voor Europeanen.

Volgnummer.	STAND-PLAATSEN.	BIJBEHOORENDE KERKELIJKE AFDEELING.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1909. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	TOTAAL.	Aantal gedoopten in 1909. Kinderen in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	TOTAAL.	Aantal van hen die in 1909 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1909 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1909. Van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris).	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	TOTAAL.
1	Batavia.	Omvattende de residentie Batavia (met uitzondering van de afd. Buitenzorg), alsmede de residentie Bantam. Na verkregen machtiging wordt voorts de residentie Lampongsche districten tweemaal 's jaars bezocht	3 872	1184	72	45	5 173	199	143	16	358	176	51	1	—	a) 3	1	1	—	6
2	Buitenzorg.	Omvattende de afd. Buitenzorg (res. Batavia) en de afd. Soekaboemi (res. Preanger-Regentschappen).	662	123	24	2	811	28	21	5	54	65	7	—	1	1	—	—	—	2
3	Bandoeng.	Omvattende de residentie Preanger-Regentschappen (met uitzondering van de afd. Soekaboemi) en de afdeeling Galoeh der res. Cheribon. . .	1 561	690	40	—	2 291	58	37	6	101	25	21	—	—	—	—	b) 3	—	3
4	Cheribon.	Omvattende de residentiën Cheribon (met uitzondering van de afd. Galoeh) en Pekalongan.	830	—	—	—	830	35	13	—	48	18	8	—	—	—	—	c) 1	—	1
5	Semarang.	Omvattende de residentiën Semarang (met uitzondering van de afd. Ambarawa) en Rembang, alsmede het gezondheidsetablissement Plantoengan.	3 531	153	113	24	3 821	121	105	24	250	116	51	—	1	2	—	2	—	5
6	Ambarawa.	Omvattende de afdeeling Ambarawa (res. Semarang), benevens de res. Soerakarta	1 929	506	6	2	2 443	56	25	2	83	31	6	—	1	—	—	—	—	1
7	Madioen.	Omvattende de residentiën Madioen en Kediri.	1 645	68	1	—	1 714	34	29	4	67	24	8	—	—	—	—	1	—	1
8	Malang.	Omvattende de residentie Pasoeroean (met uitzondering van de voormalige res. Probolinggo).	1 155	202	—	—	1 357	45	17	5	67	42	16	—	1	1	—	—	—	2
9	Djokjakarta.	Omvattende de residentie Djokjakarta, de voormalige res. Bagelen (met uitzondering van de voormalige afd. Ledok, res. Kedoe), zoomede de afd. Tjilatjap (res. Banjoemas)	1 594	307	23	9	1 933	42	35	—	77	68	9	—	1	—	—	1	—	2

a) Een dezer geestelijken draagt den titel van waarnemend pastoor.
b) Een dezer geestelijken draagt den titel van pastoor.
c) Deze geestelijke draagt den titel van pastoor.

Volgnummer.	STAND-PLAATSEN.	BIJBEHOORENDE KERKELIJKE AFDEELING.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1909. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	TOTAAL.	Aantal gedoopten in 1909. Kinderen in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	TOTAAL.	Aantal van hen die in 1909 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1909 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1909. Van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris).	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	TOTAAL.
10	Magelang.	Omvattende de residentie Kedoe (met uitzondering van de voormalige res. Bagelen, behalve de voormalige afd. Ledok), benevens de afdeelingen Bandjarnegara, Poerbalingga en Poerwakerta (res. Banjoemas) en de hoofdplaats Banjoemas.	969	488	109	1	1 567	70	75	14	159	73	24	—	1	—	1	—	—	2
11	Soerabaja.	Omvattende de residentiën Soerabaja, Besoeki en Madoera, alsmede de voormalige residentie Probolinggo	4 062	183	39	17	4 301	184	116	13	313	94	34	—	1	c) 1	—	3	—	5
12	Koeta Radja (tijdelijk).	Omvattende het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden. (Na verkregen machtiging worden voorts de noordelijke havens van Sumatra's Westkust tweemaal 's jaars bezocht) . . .	†	536	†	†	1 114	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
13	Medan (vacant).	Omvattende de residentie Oostkust van Sumatra.	314	31	—	260	605	30	6	—	36	10	—	—	c) 1	—	—	—	—	1
14	Padang.	Omvattende het gouvernement Sumatra's Westkust en de residentiën Benkoelen en Tapanoeli.	1 235	541	28	10	1 814	46	36	5	87	31	11	—	—	1	1	c) 1	—	3
15	Soengaiselan (vacant).	Omvattende de residentiën Banka en onderhoorigheden, Palembang en Riouw en onderhoorigheden, alsmede de assistent-residentie Billiton	276	65	—	143	484	10	2	24	36	15	1	—	—	—	—	—	—	—
16	Makasser.	Omvattende het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.	113	367	22	3	505	4	7	1	12	4	2	—	1	—	—	—	—	1
		Totalen voor de vermelde 16 statiën .	23 748	5 444	477	516	30 763	962	667	119	1 748	792	249	1	10	9	3	13	—	36

2°. Statiën voor inlandsche Christenen

(waaronder begrepen zoowel de gevestigde gemeenten als de zendingsposten).

Volgnummer.	STANDPLAATSEN.	BIJBEHOORENDE KERKELIJKE AFDEELING.	Aantal Roomsch-katholieke inlandsche Christenen op ult. 1909. Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	TOTAAL.	Aantal der in 1909 gedoopten. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	TOTAAL.	Aantal van hen die in 1909 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1909 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1909. Van landswege bezoldigd: Geestelijke van den 1sten rang.	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onder-pastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	TOTAAL.
		Gevestigde gemeenten.																
1	Menado.	Omvattende de residentie Menado	8 849	—	8 849		692		692	287	55	—	—	—	*d*) 2	*e*) 3	—	5
2	Larantoeka (Flores).	Omvattende de noordoosten de oostkust van Flores, de eilanden Adoenara, Lomblen, Alor, Solor en de andere tot die groep behoorende eilanden, zoomede de hoofdplaats Koepang (res. Timor en onderhoorigheden)	8 886	—	8 886	511	59	79	649	198	58	—	1	—	1	3	—	5
3	Maoemere.	Omvattende Midden-Flores en de noord- en zuidzijde van dat eiland	8 099	—	8 099	556	18	43	617	319	73	—	—	*f*) 3	*b*) 2	—	—	5
		Zendingsposten.																
4	Moentilan.	Omvattende de voormalige afdeeling Moentilan (Kedoe) en de aangrenzende afdeelingen van dat gewest, alsmede de afdeeling Koelon Progo (res. Djokjakarta)	642	4	646	26	—	28	54	65	16	—	—	—	—	—	3	3
5	Mendoet.	Omvattende het onderdistrict Mendoet (res. Kedoe) en aangrenzende plaatsen	238	1	239	1	—	17	18	1	—	—	—	—	—	—	1	1
6	Tandjoeng-saketi.	Omvattende de afdeelingen Manna en Pasemah Oeloe Manna (res. Benkoelen).	652	3	655	13	8	2	23	5	11	—	—	—	1	—	—	1
7	Lahoeroes.	Omvattende de landschappen der onderafdeeling Beloe (res. Timor en onderhoorigheden) . . .	2 324	—	2 324	65	6	69	140	52	32	—	—	—	1	—	1	2
8	Singaradja (vacant).	Hoofdplaats Singaradja der res. Bali en Lombok . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
							+ 692											
		Totaal Roomsch-katholieke inlanders en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub 2°. . .	29 690	8	29 698	1172	91	238	2193	927	245	—	1	3	7	6	5	22
		Id. id. in de statiën bedoeld sub 1°.	477	516	993													
		Totaal Roomsch-katholieke Europeanen en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub 1°. . .	—	—	29 192	962	667	119	1748	792	249	1	10	9	3	13	—	36
		Id. id. in de statiën bedoeld sub 2°.	—	—	337	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
							† 692											
		Totalen-generaal . . .	30 167	524	60 220	2134	758	357	3941	1719	494	1	11	12	10	19	5	58

d) Deze geestelijken hebben hunne standplaatsen te Menado en te Woloan. De eerste heeft den titel van pastoor.

e) Deze geestelijken hebben hunne standplaatsen te Tomohon en te Woloan.

f) Een dezer geestelijken is tijdelijk bezoldigd geestelijke van den 3den rang.

3°. Roomsch-katholieke zendingsgemeenten.

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1909.							Aantal van de in 1909					
							Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Pontianak	a) V.P.C.	1	100	4	12	116	100	4	104	44	5	—	49	49	1
Singkawang (res. Westerafdeeling van Borneo)	id.	2	277	65	187	529	134	15	149	90	56		146	—	3
Nanga Sedjiram (res. Westerafdeeling van Borneo)	id.	2	41	51	75	167	—	—	—	11	12	—	23	—	—
Totalen . .		5	418	120	274	812	234	19	253	145	73		218	49	4

a) V.P.C. = Vereeniging der Paters Capucijnen te Handel.

C. GEREFORMEERDE KERKEN. a)

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1909.	Verdeeling der in de volgende kolommen opgegeven cijfers naar den landaard der personen.	Aantal lidmaten op ult. 1909.	Aantal tot het H. Avondmaal toegelaten lidmaten op ult. 1909.	Aantal lidmaten in 1909 voor het eerst tot het H. Avondmaal toegelaten.	Aantal gedoopten gedurende 1909. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1909 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1909.
Batavia	1	Eur.	619	319	2	11	—	—	1	53
		Inl.	115	77	—	4	—	—	—	23
		Vr. oost.	66	31	—	3	—	—	—	7
Soerabaja	b) 1	Eur.	134	83	7	9	—	—	2	24
		Inl.	16	12	—	—	—	—	—	70
		Vr. oost.	3	3	—	—	—	—	—	5

a) Andere kerkelijke vereenigingen zijn de „Britsch-Protestantsche gemeente" te Batavia (met 24 lidmaten) en de „Armenische gemeente op Java".

b) Deze predikant wordt door een inlandschen hulpzendeling bijgestaan.

Bijlage R.

(Zie hoofdstuk K, afd. IV, van het verslag.)

OPGAVEN

voor zooveel ontvangen, betreffende de in Nederlandsch-Indië bestaande weeshuizen en andere instellingen of vereenigingen van liefdadigheid, zoomede uitkeeringsfondsen en spaarbanken, meerendeels over 1909.

1°. Weeshuizen en gestichten tot verpleging van oude lieden en gebrekkigen.

GESTICHTEN OF VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1908.	1909.	
Djati-gesticht (voor hulpbehoevende en verwaarloosde kinderen), te Batavia.	59	63	De gezondheidstoestand liet niets te wenschen over. De ontvangsten bedroegen f 10 825,44, de uitgaven f 16 254,74.
St. Jozef-stichting voor verlaten kinderen (jongens), te Weltevreden (Batavia).	64	65	In 1909 zijn opgenomen 10 en ontslagen 9 jongens, van welke laatsten er 7 verder in eigen onderhoud konden voorzien. De gezondheidstoestand was zeer gunstig. De uitgaven bedroegen f 15 078.
Vincentius-gesticht voor verlaten kinderen (meisjes), te Weltevreden (Batavia).	69	78	In 1909 zijn 14 meisjes ontslagen, van wie 12 wegens voltooide opvoeding. Opgenomen zijn 23 meisjes. De gezondheidstoestand was gunstig. De uitgaven bedroegen f 17 828; het tekort is door een regeeringssubsidie gedekt.
Diaconie der Evangelische gemeente te Batavia.	18	16	Voor deze weezen, bij verschillende huisgezinnen ondergebracht, werd uitgegeven f 4 353,99.
Woonhuis voor arme oude vrouwen, te Weltevreden.	8 à 12	22	
Jongens-weeshuis van het Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Buitenzorg.	170	173	Gedurende 1909 zijn 210 jongens verpleegd. Van de op ult. 1909 aanwezigen zijn 100 weezen en halfweezen, die geheel ten laste van de inrichting komen, 60 militaire pupillen en 13 kostleerlingen. 2 jongens slaagden voor het toelatingsexamen der Koningin Wilhelminaschool en 11 voor het z.g. klein-ambtenaarsexamen. Er werd les gegeven in de Fransche taal, het schilderen, de instrumentale en vocale muziek en de gymnastiek. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. De ontvangsten (met inbegrip van f 10 000 gouvernementssubsidie) bedroegen f 36 199,40, de uitgaven f 39 076,03. Bij Gouv. Bt. 24 Jan. 1910 n°. 7 is aan het hulpfonds uitgekeerd een bedrag van f 10 000 tot dekking van het te verwachten tekort over 1910 en bovendien een bedrag van f 2876 (boven het bij Gouv. Bt. 21 Jan. 1909 n°. 17 toegestane bedrag van f 10 000 tot dekking van het tekort over 1909) tot dekking van het nader gebleken tekort over 1909.
Opvoedingshuis „Bethanië”, te Soekaboemi.	21	24	De inkomsten (met inbegrip van eene gouvernementssubsidie) bedroegen f 3 588,47⁵, de uitgaven f 3 600,61.
Protestantsch weeshuis, te Semarang.	202 (waaronder 17 militaire pupillen).	193 (waaronder 11 militaire pupillen).	Opgenomen werden 18 jongens en 13 meisjes, terwijl 22 jongens en 18 meisjes de inrichting verlieten. Van de ontslagen jongens gingen 8 in betrekking (o. a. 2 als klerk bij den post- en telegraafdienst), werd er 1 fuselier bij het Ned.-Indische leger, gingen 3 ter opleiding voor den zeedienst naar Nederland, werden 6 door hunne familie teruggenomen en moest er 1 naar een gesticht van lepralijders gezonden worden. Van de ontslagen meisjes huwde er 1, gingen er 10 in betrekking en werden er 7 door hunne familie teruggenomen. Op ult. 1909 werd de weeshuisschool door 140 leerlingen bezocht; de fröbelschool telde daarenboven nog 20 leerlingen. 11 leerlingen verlieten de school na alle klassen doorloopen te hebben, 10 legden met goed gevolg het klein-ambtenaarsexamen af, 2 gingen naar de Semarangsche ambachtsschool, terwijl één meisje opgeleid wordt voor hulp-apothekeres. De inkomsten bedroegen (met inbegrip van f 54 000 gouvernementssubsidie en de gouvernementsbijdrage voor de militaire pupillen) f 63 376,42, de uitgaven f 72 589,08.
Roomsch-katholiek weeshuis te Semarang.	233	230	Het aantal voor rekening van den lande verpleegde weezen bedraagt 220. Gedurende 1909 werden 26 kinderen opgenomen, terwijl er 29 de inrichting verlieten. Van de jongens, die de lagere school doorloopen hebben, zijn er thans 8 op de ambachtsschool, is er 1 op de hoogere burgerschool, 1 in dienst van de Ned.-Indische Spoorweg-maatschappij en zijn er 2 op kantoren. De meisjes bekwamen zich, na het doorloopen der school, in de verschillende afdeelingen van het gesticht in huiselijke zaken. De inkomsten bedroegen f 55 740,60, de uitgaven f 57 892,10. Bij Gouv. Bt. 15 April 1909 n°. 5 (Bijbl. Ind. St. n°. 7018) is het jaarlijksch subsidie vastgesteld op f 45 140, te beginnen met het jaar 1909, terwijl bij Gouv. Bt. 18 Aug. 1909 n°. 19 aan het weeshuis f 7600 is uitgekeerd tot dekking van het te verwachten tekort over 1909.

GESTICHTEN OF VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1908.	1909.	
Oudemannenhuis te Semarang.	38 mannen, 23 vrouwen en 12 kinderen.	41 mannen, 22 vrouwen en 11 kinderen.	In 1909 werden opgenomen 9 mannen en 3 vrouwen en ontslagen 6 mannen en 4 vrouwen, benevens 1 kind. De gezondheidstoestand was gunstig. De uitgaven bedroegen per maand ± f 370.
Witte Kruis-kolonie voor arme Javanen, nabij Salatiga.	178	174	Van de 104 in 1909 opgenomen personen verlieten er, na verpleging, 44 de kolonie. De dagschool werd door een 60-tal leerlingen bezocht. Acht in misdaadzaken betrokken jongens werden door de Regeering, tegen eene maandelijksche bijdrage van f 6, hier geplaatst. De gezondheidstoestand was over 't algemeen bevredigend. Het grootste gedeelte van het gebruikte voedsel (rijst en djagoeng) werd door de kolonie zelve opgebracht. De inkomsten bedroegen f 5 516,33, de uitgaven f 5 408,38.
Protestantsch weeshuis te Soerabaja.	50 *a*)	46	Opgenomen werden ouderlooze of behoeftige meisjes van den Protestantschen godsdienst. In 1909 werden 6 pupillen opgenomen en 10 ontslagen. De gezondheidstoestand was over het algemeen zeer goed. De inkomsten bedroegen f 10 447,88, de uitgaven f 12 111,45.
Roomsch-katholiek weeshuis te Soerabaja.	66 (46 internen en 20 externen).	66 (46 internen en 20 externen).	Het weeshuis gaat uit van het Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo. De ontvangsten beliepen f 9 695,92⁵ (waaronder f 1 623,21 aan tegemoetkomingen voor sommige kinderen), de uitgaven f 9 695,92⁵.
Vereeniging tot weezenverpleging in het huisgezin, te Padang.	13	15	In 1909 werd één pupil, na het afloopen van de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus, op het kantoor van de Paketvaartmaatschappij geplaatst, terwijl 3 nieuwe pupillen werden aangenomen. De gezondheidstoestand liet weinig te wenschen over. De inkomsten bedroegen f 4 377,10, de uitgaven f 4 814,70.
Immigranten-asyl te Medan (Oostkust van Sumatra).	219 (waarvan 69 in het lepra-asyl).	222 (waarvan 74 in het lepra-asyl).	In 1909 werden 70 verpleegden opgenomen; 24 konden worden ontslagen, terwijl 21 overleden en 22 wegliepen. De gezondheidstoestand was zeer gunstig. Ontvangen en uitgegeven werd f 27 761. De opbrengst van matten-, manden- en kleermakerij, bedragende netto f 1861, werd aan de verpleegden uitgekeerd.
Verzorgingsgesticht „Pamoeridan Wolanda", te Djokjakarta.	49	51	In 1909 werden 15 verpleegden opgenomen en 13 ontslagen. De voor ieder kind gevorderde maandelijksche bijdrage (varieerende van f 5 tot f 25) bedroeg gemiddeld f 7,81. De gezondheidstoestand liet niets te wenschen over. Gedurende 1909 werd ontvangen f 12 031 en uitgegeven f 11 415.
Verzorgingsgesticht te Soerakarta.	61	60	Gedurende 1909 werden in deze inrichting 10 kinderen opgenomen en 11 ontslagen. De gezondheidstoestand was gunstig. In de inrichting wordt les gegeven in gymnastiek, schermen, zang, naaien en verstellen. In de ontvangsten, die f 16 333 beliepen, droegen de ouders en voogden f 8408 bij; de uitgaven bedroegen f 16 277.
Bedelaarsgesticht te Semaroeng (Soerabaja).	64	71	In 1909 stierven 9 verpleegden. De gezondheidstoestand was, in aanmerking genomen de ongunstige ligging van het gesticht, bevredigend. Ontvangen liefdegaven worden geboekt ten behoeve van de inkomsten van het Chineesch hospitaal, dat de kosten van het gesticht bestrijdt. De ontvangsten bedroegen f 1 2511, de uitgaven f 8088.
Inrichting tot verzorging van blinde en gebrekkige oude lieden (inlanders) te Martajoedan (Magelang).	16	22	
Bedelaarsgesticht te Petjerongan (Semarang).	†	†	Het gesticht is 1 October 1909 opgeheven (Gouv. Bt. 27 Juli 1909 n°. 7).

a) **Verbeterde opgaaf.**

2°. Kerkelijke armbesturen.

DIACONIEËN.	Kassaldo op ult. 1908.	Ontvangsten in 1909.	Te zamen.	Uitgaven in 1909.	Enkel de uitgaven aan bedeelingen bedroegen:
a. Protestantsche armbesturen.					
Diakenen der Evangelische gemeente te Batavia.	f 571	f 14 227	f 14 798	f 14 950	f 8 023
Bandoeng (predikant te)	611	758	1 369	624	522
Diaconiefonds te Pekalongan	135	147	282	152	152
Diaconiefonds te Semarang	50 632	4 586	55 218	4 885	4 837
Diaconiefonds te Salatiga	1 029	632	1 661	547	534
Diaconiefonds te Ambarawa	635	397	1 032	246	242
Diaconiefonds te Soerabaja	503	67 975	68 478	9 464	8 759
Diaconiefonds te Soemenep	493	234	727	245	245
Diaconiefonds te Probolinggo	173	1 346	1 519	1 084	1 035
Diaconiefonds te Soerakarta	152	1 523	1 675	1 588	1 430
Diaconiefonds te Bandjermasin	167	651	818	492	492
Diaconiefonds te Menado	8 700	597	9 297	424	304
Diaconiefonds te Makasser	349	3 557	3 906	3 765	1 715
Diaconiefonds te Amboina	843	823	1 666	3 319	†
Diaconiefonds te Ternate	1 885	5 469	7 354	6 459	872
Armbestuur der Protestantsche gemeente te Koepang (Timor en onderhoorigheden)	379	4 065	4 444	3 558	608
Armbestuur der Protestantsche gemeente te Babaoe (Timor en onderhoorigheden)	58	140	198	147	87
b. Roomsch-katholieke armbesturen.					
Bandoeng	f 382	f 336	f 718	f 198	†
Ambarawa	—	60	60	60	†
Salatiga	—	132	132	132	†

3°. Commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.

Ressorten der van regeeringswege ingestelde commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.	Aantal bedeelden in 1909.	Bedrag in 1909 uitgekeerd.	Saldo, waarover de commissiën op ult. 1909 nog te beschikken hadden.
Ressort der commissie te Batavia	154	f 7 954	f 43 313
„ „ „ „ Semarang	146	5 634	23 251
„ „ „ „ Soerabaja	54	6 350	13 433
„ „ „ „ Padang	49	2 720	21 084
Totalen	403	f 22 658	f 101 081
Over 1908 waren de totalen	469	24 434	96 837

4°. Studie- en schoolkleerenfondsen.

WAAR GEVESTIGD.	Kassaldo op ult. 1908.	Ontvangsten in 1909.	Te zamen.	Uitgaven in 1909.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
a. Studiefondsen.					
Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen van goeden aanleg, te Batavia	f *b*) 7 095	f 4 736	f 11 831	f 4 638	Door het fonds worden ondersteund 3 leerlingen van het gymnasium Willem III te Batavia, 1 medisch student te Leiden en 2 technische studenten te Delft.
Menak-fonds, te Bandoeng . .	411	11 719	12 130	7 103	Onder de ontvangsten is de netto winst, ad f 4201, van eene in 1909 gehouden loterij.
Studiefonds „Midden-Java", te Semarang	1 529	1 749	3 278	2 423	Gedurende 1909 werden 27 jongelieden, meerendeels op middelbare scholen studeerend, ondersteund. Aan een 2-tal, dat hooger onderwijs in Nederland geniet, werd een renteloos voorschot verleend.
Studiefonds te Magelang (Kedoe)	3 258	1 505	4 763	486	
Studiefonds „Oost-Java", te Probolinggo (Pasoeroean) . . .	1 786	505	2 291	789	In 1909 werd door 7 leerlingen onderstand genoten.
Studiefonds te Bandoeng . .	*b*) 663	469	1 132	468	Het fonds staat onder beheer van de Loge St. Jan.
b. Schoolkleerenfondsen.					
Batavia	f 15	f 1 021	f 1 036	f 1 341	
Tjitjalengka (Preanger-Regentschappen)	31	57	88	57	
Cheribon.	1 128	332	1 460	397	
Tegal	395	962	1 357	1 148	Dit fonds bekostigt ook een naaicursus.
Pekalongan.	263	191	454	197	In de uitgaven is f 46.50 begrepen voor voeding.
Salatiga (Semarang).	793	231	1 024	261	
Koedoes (Semarang)	695	226	921	110	
Poerworedjo (Kedoe)	50	260	310	268	
Magelang (Kedoe)	13	266	279	160	
Djokjakarta.	47	470	517	331	Er werden 66 jongens- en 45 meisjespakken verstrekt.
Soerakarta	196	333	529	393	
Toeloengagoeng (Kediri) . . .	66	—	66	—	Er werden geen contributiën geheven.
Soerabaja	839	825	1 664	781	
Malang (Pasoeroean)	572	178	750	253	
Probolinggo (Pasoeroean). . .	139	286	425	277	
Tandjoengpinang (Riouw) . .	11 352	496	11 848	811	
Bandjermasin	155	139	466	206	Er werden aan 26 jongens en 28 meisjes kleeren verstrekt.
Makasser	329	330	659	144	
Amboina	322	134	456	246	

b) Met inbegrip van het kapitaal.

5°. Andere liefdadigheidsvereenigingen.

NAAM DER VEREENIGING.	Kassaldo op ult. 1908.	Ontvangsten in 1909.	Te zamen.	Uitgaven in 1909.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
Krakatau-fonds voor Europeanen, te Batavia c)	f 12 629	f 504	f 13 133	f 1 460	
„Onze Toevlucht", te Batavia .	68 011	6 387	74 398	3 970	
„Lion-fonds", te Batavia . . .	308	947	1 255	913	
Roghair-fonds, te Batavia . .	12 172	601	12 773	600	
Vereeniging „Jacobus" tot ondersteuning van nagelaten betrekkingen van zendelingen, hulppredikers en Christelijke onderwijzers, te Batavia . .	1 574	6 950	8 524	5 957	
Ondersteuningsfonds voor behoeftige kinderen, te Tegal .	1 138	d) 40	1 178	—	
Voedingsfonds, te Djokjakarta	a) 993	188	1 181	207	
Meyer - Timmerman - Thijssen-fonds, te Djokjakarta . . .	12	1 945	1 957	1 957	
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Semarang .	—	3 660	—	3 660	
St. Elisabeth-vereeniging, te Semarang	215	2 429	2 644	2 339	
Vereeniging tot ondersteuning van behoeftige zieke Europeanen en daarmede gelijkgestelden, te Semarang . . .	a) 260	4 931	5 191	4 931	Het aantal ondersteunden bedroeg 27.
Hulpfonds tot ondersteuning van gegageerde militairen bij ziekte en overlijden, te Semarang	1 827	822	2 649	522	
Roemer Visscher-vereeniging, te Soerabaja.	a) 8 541	4 967	13 508	3 403	De vereeniging heeft eene afdeeling te Batavia en correspondenten over den geheelen Archipel.
Vereeniging „Charitas", te Soerabaja	295	4 415	4 710	4 528	
Atjeh-fonds.	831	35	866	30	Eéne weduwe wordt ondersteund.
St. Anna-vereeniging, te Soerabaja	3 552	1 230	4 782	1 092	De vereeniging verstrekt kleederen aan arme Europeesche kinderen.
Malang-pension	a) 36 847	3 944	40 791	5 358	18 kinderen, die de scholen bezoeken, werden hier verpleegd, terwijl aan 16 kinderen van de vereeniging „Charitas" te Soerabaja gelegenheid werd gegeven van het versterkend klimaat te genieten.
Armenfonds „Moesi Hilir", te Sekajoe (Palembang) . . .	366	26	392	1	
„Hulpfonds ter Oostkust van Sumatra", te Medan	15 991	920	16 911	438	
Chineesche armenverzorging te Ternate	12 287	1 801	14 088	696	
Soerabajasch Schoolfonds . .	61 059	26 378	87 437	26 298	
De-Ruyter-fonds, te Soerabaja .	5 772	531	6 303	13	
Hulpfonds tot ondersteuning van gepensionneerde mindere militairen, te Malang . . .	a) 291	435	726	273	
Batavia's Hulpfonds	b) 3 604	164	3 768	75	

c) Deze opgaaf loopt van 1 Augustus 1908 tot 31 Juli 1909.
d) Met de rente van het kapitaal.

6°. Hulp- of voorschotbanken.

HULPBANK te:	Ult. 1908. Saldo debiteuren.	Ult. 1908. Kapitaal.	Ult. 1908. Reserve-fonds.	Gedurende 1909 uitgeleend aan het volgend aantal geldopnemers.	Gedurende 1909 uitgeleend in sommen van:	Gedurende 1909 uitgeleend totaal bedrag.	Gedurende 1909 terug-ontvangen.	Ult. 1909. Saldo debiteuren.	Ult. 1909. Kapitaal.	Ult. 1909. Reserve-fonds.
Batavia	f 49 215	f 39 300	f 10 000	137	f 50—f 1000	f 50 110	f 56 957	f 42 368	f 39 300	f 10 000
Buitenzorg.	22 511	20 000	5 000	87	f 40—f 500	24 708	27 135	22 630	20 000	5 000
Semarang	56 236	60 000	6 831	106	f 100—f 1000	52 450	48 509	60 176	60 000	7 146
Cheribon	44 781	53 171	4 154	663	f 10—f 975	42 787	65 831	21 737	57 928	4 154
Sekajoe (Palembang)	21 796	24 000	—	102	f 50—f 250	17 952	18 378	21 370	24 000	—
Padang	19 503	20 000	2 000	119	f 50—f 400	21 795	20 934	22 012	20 000	2 000
Menado	4 701	4 900	540	31	f 50—f 200	3 367	4 161	3 907	4 900	513

7°. Instellingen van voorzorg bij overlijden.

NAAM DER INSTELLING.	Ledental op ult. 1909.	Kapitaal op ult. 1908.	Ontvangsten in 1909.	Uitgaven in 1909.	Kapitaal op ult. 1909.	Verdere bijzonderheden.
Vrijmetselaarsvereeniging „Mataram" tot onderlinge ondersteuning van nagelaten betrekkingen, te Weltevreden	302	†	f 8 672	f 8 722	†	De leden dragen bij per sterfgeval. De uitkeering bedraagt f 1000.
Onderwijzersvereeniging „Onderling Hulpbetoon" te Batavia	194	f 300 942	24 289	18 357	f 306 874	De uitkeering bedraagt f 2000; het weduwenpensioen bedroeg in 1909 f 70.
Uitkeeringsfonds der Vrijmetselaarsvereeniging „La Constante et Fidèle", te Semarang	267	323 317	29 610	28 050	324 877	
Onderling Ondersteuningsfonds, te Semarang .	1 204	291 963	82 799	75 943	298 819	
Hulpfonds voor gepensionneerde mindere militairen bij ziekte en overlijden, te Magelang. . .	992	13 011	4 002	2 603	14 410	
Vereeniging „Voorzorg" van Europeesche ambtenaren en beambten bij de staatsspoorwegen op Java en Sumatra.	406	209 660	27 244	14 618	222 286	

8°. Begrafenisfondsen.

NAAM VAN HET FONDS.	Ledental op ult. 1909.	Kapitaal op ult. 1908.	Bijdragen en verdere inkomsten gedurende 1909.	Uitgaven in 1909.	Kapitaal op ult. 1909.
Kwitangsch begrafenisfonds, te Batavia	1 294	f 75 879	f 18 940	f 19 111	f 75 708
Begrafenisfonds „Kampong Bandan", te Batavia	301	25 835	4 580	4 638	25 777
Begrafenisfonds „Hoffmans-stichting", te Batavia	327	23 153	4 940	5 303	22 790
Begrafenisfonds „Onderling Hulpbetoon", te Batavia	565	26 580	8 238	6 437	28 381
Christenbegrafenisfonds „De Eendracht", te Buitenzorg	270	18 022	3 919	3 019	18 922
Begrafenisfonds „Onderling Hulpbetoon", te Semarang	834	50 908	16 781	13 952	53 737
Onderling begrafenisfonds „Djombang", te Djombang	45	2 738	597	381	2 954
Algemeen begrafenisfonds te Soerabaja e)	1 562	67 008	15 720	11 262	71 466
Begrafenisfonds te Malang	239	5 052	1 519	880	5 691
Begrafenisfonds „Sumatra's Westkust", te Padang	120	10 211	1 710	1 088	10 833
Fonds van de Commissie van beheer der begraafplaats voor Europeanen te Tandjoengpinang	—	700	—	—	700
Begrafenisfonds te Makasser (Celebes)	139	7 662	1 736	985	8 413

9°. Particuliere spaarbanken.

a. Opgaven betreffende de vijf voornaamste spaarbanken.

1°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	BATAVIA.	SEMARANG.	SOERABAJA.	PADANG.	MAKASSER.	Te zamen.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Januari 1909	f 1 281 138	f 225 516	f 3 080 908	f 659 111	f 501 740	f 5 748 413
Gedurende 1909 ingebracht	385 589	249 191	1 310 252	339 525	197 689	2 482 246
Te zamen	f 1 666 727	f 474 707	f 4 391 160	f 998 636	f 699 429	f 8 230 659
Gedurende 1909 teruggenomen	495 369	267 902	1 359 786	337 046	256 225	2 716 328
Blijft ingelegd	f 1 171 358	f 206 805	f 3 031 374	f 661 590	f 443 204	f 5 514 331
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers gedurende 1909	39 927	†	106 988	25 152	17 651	†
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1909	f 1 211 285	†	f 3 138 362	f 686 742	f 460 855	†
Reservefonds op 31 December 1909	f 133 388	f 415 671	f 260 000	f 105 659	f 54 105	f 968 823
Reservefonds op 31 December 1908	f 127 345	f 415 671	f 236 210	f 101 755	f 54 105	935 086

e) Gerekend over het boekjaar 1 Juli 1908—30 Juni 1909.

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

SPAARBANK TE:	Aantal inleggers op: ult. 1908. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	ult. 1909. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1909 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar). Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Batavia . . .	2 376	60	75	2 511	2 253	58	78	2 389	f 1 122 158	f 26 374	f 22 826	f 1 171 358
Semarang . . .	1 351	98	188	1 637	1 288	132	235	1 655	156 561	18 566	31 678	206 805
Soerabaja . . .	3 626	83	113	*f*) 3 822	3 585	89	133	*g*) 3 807	2 799 300	32 373	40 599	*g*) 2 872 272
Padang	601	90	51	742	580	83	48	711	580 489	50 369	30 732	661 590
Makasser . . .	310	20	211	541	282	37	221	540	292 701	13 725	136 778	443 204

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

SPAARBANK TE:	Aantal inleggers op ult. 1909 met een tegoed van: minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1 000.	f 1 000 tot f 1 500.	f 1 500 tot f 2 000.	f 2 000 en meer.	Totaal.
Batavia	1 046	587	272	174	121	189	2 389
Semarang	1 241	303	77	19	10	5	1 655
Soerabaja	1 448	869	437	310	206	644	3 914
Padang	266	179	70	61	34	101	711
Makasser	177	149	40	48	29	97	540

b. Opgaven betreffende de kleinere spaarbanken.

1°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	Algemeene spaar- en depositobank te Batavia. *h*)	Spaarbank te Bandoeng.	Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaja).
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Januari 1909	f 718 115	f *a*) 355 587	f 39 876
Gedurende 1909 ingebracht	1 021 830	253 360	6 184
Te zamen	f 1 739 945	f 608 947	f 46 060
Gedurende 1909 teruggenomen	980 507	228 286	4 475
Blijft ingelegd	f 759 438	f 380 661	f 41 585
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers over 1909	20 082	*b*) 267	1 085
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1909 . . .	f 779 520	f 380 928	f 42 670
Reservefonds op 31 December 1909	f 78 046	f 18 673	†
Reservefonds op 31 December 1908	f 66 074	f 15 306	f 1 350

f) Ongerekend 109 nuttige of liefdadige instellingen.

g) Als voren 107 (met eene belegging van f 266 090).

h) Het dividend, ad f 15 181, wordt niet bijgeschreven.

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

NAAM DER SPAARBANK.	Aantal inleggers op: ult. 1908. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	ult. 1909. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1909 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar). Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Algemeene spaar- en depositobank te Batavia	2 003	39	104	2 146	2 089	51	120	2 260	f 705 309	f 11 978	f 62 233	f 779 520
Spaarbank te Bandoeng	416	31	12	459	440	20	8	468	375 757	1 088	4 083	380 928
Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaja)	—	491	—	491	—	501	—	501	—	41 585	—	41 585

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

NAAM DER SPAARBANK.	Aantal inleggers op ult. 1909 met een tegoed van: minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1 000.	f 1 000 tot f 1 500.	f 1 500 tot f 2 000.	f 2 000 en meer.	Totaal.
Algemeene spaar- en depositobank te Batavia	957	776	345	182	—	—	2 260
Spaarbank te Bandoeng	231	90	33	40	20	54	468
Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaja)	436	47	9	4	2	3	501

Bijlage S.

(Zie hoofdstuk K, afd. V, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN

betreffende den burgerlijken geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië,

meerendeels over de jaren 1905 t/m 1909.

I. GEWESTELIJKE OPGAVEN omtrent de getalsterkte van het onder den burgerlijken geneeskundigen dienst

GEWESTEN.	Europeesch personeel. Aantal ressorten van met den stedelijken of den plaatselijken geneeskundigen dienst belaste: burgergeneesheeren.	Aantal ressorten …: officieren van gezondheid.	Met den burgerlijken geneeskundigen dienst belaste: stadsgeneesheeren.	Met den burgerlijken …: burgergeneesheeren.	Met den burgerlijken …: officieren van gezondheid.	Krankzinnigenartsen.	Aan speciale gouvernementsinrichtingen te Weltevreden (Batavia) verbonden: burgergeneesheeren.	Aan speciale …: officieren van gezondheid.	Uitsluitend particuliere praktijk uitoefenende geneesheeren. d)	Particuliere: tandheelkundigen.	Particuliere: apothekers.	Particuliere: apothekersbedienden. h)	Vroedvrouwen i): in gouvernementsdienst.	Vroedvrouwen i): die uitsluitend particuliere praktijk uitoefenen.	Leerlingen	Aantal standplaatsen van de doktersdjawa.
Java en Madoera.																
Bantam	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Batavia	4	2	3	3	2	3	b) 7	c) 6	18	8	13	19	4	16	4	5
Preanger-Regentschappen	7	1	—	5	1	—	—	—	6	1	4	7	1	1	—	8
Cheribon	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	3
Pekalongan	2	—	—	2	—	—	—	—	1	—	1	2	—	1	—	5
Semarang	4	2	2	3	2	—	—	—	12	4	3	7	1	3	1	8
Rembang	3	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4
Soerabaja	5	—	2	4	—	—	—	—	16	6	4	18	1	7	2	5
Pasoeroean	6	1	—	6	1	2	—	—	4	—	2	5	—	5	—	2
Besoeki	4	—	—	3	—	—	—	—	1	—	—	2	—	1	—	3
Banjoemas	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Kedoe	1	2	—	1	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	7
Djokjakarta	—	1	—	—	1	—	—	—	5	—	2	1	—	2	1	2
Soerakarta	1	1	—	1	1	—	—	—	1	—	2	3	—	2	—	3
Madioen	2	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Kediri	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	6
Madoera	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Totalen voor Java en Madoera	52	11	7	43	11	5	7	6	e) 65	f) 19	g) 35	65	7	39	8	j) 81
Buitenbezittingen.																
Sumatra's Westkust	1	5	—	1	5	—	—	—	1	—	1	—	1	1	—	11
Benkoelen	—	1	—	—	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	4
Lampongsche districten	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Palembang	—	2	—	—	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	2
Djambi	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Oostkust van Sumatra	—	2	—	—	2	—	—	—	21	1	1	5	—	—	—	9
Atjeh en onderhoorigheden	—	5	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Banka	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Billiton	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1	5	—	1	5	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	2
Celebes en onderhoorigheden	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	3
Menado	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
Amboina	1	3	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Ternate	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Zuid-Nieuw-Guinea	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Timor en onderhoorigheden	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Totalen voor de buitenbezittingen	8	35	—	8	32	—	—	—	33	1	3	6	2	1	—	71
Totalen voor Java en Madoera	52	11	7	43	11	5	7	6	65	19	35	65	7	39	8	81
Totalen-generaal	a) 60	46	7	51	43	5	7	6	98	20	38	71	9	40	8	152

a) Zie voor de standplaatsen (waaronder ook de 3 hoofdplaatsen van Java, alwaar stadsgeneesheeren zijn aangesteld, terwijl te Soerabaja nog een afzonderlijke civiele geneesheer is geplaatst bij het marine-etablissement) blz. 446/452 van deel II van den Regeeringsalmanak voor 1910.

Onder de ressorten zijn niet medegerekend de tijdelijke standplaatsen van de officieren van gezondheid te Kota Baroe (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Fakfak en Manokoeari (Ternate en onderhoorigheden) en Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea).

In 1909 verminderde het aantal door officieren van gezondheid waargenomen ressorten, in verband met intrekking der garnizoenen of opheffing der hospitalen op die plaatsen, met: Muntok (Banka), Sanggaran Agoeng (Djambi) en Oelee Lheue (Atjeh en onderhoorigheden). Het aantal door civiele geneesheeren waargenomen ressorten vermeerderde met Poerworedjo (Kedoe). Onvervuld waren op ult. 1909 de ressorten voor civiele geneesheeren te Sindanglaja en Soemedang (Preanger-Regentschappen), Toeban en Bodjonegoro (Rembang), Patjitan (Madioen) en Panaroekan (Besoeki) en die voor officieren van gezondheid te Pangkadjene (Celebes en onderhoorigheden) en Meulaboh (Atjeh en onderhoorigheden).

b) Van de 7 geneesheeren waren er 2 aan het geneeskundig laboratorium, 3 aan de school tot opleiding van inlandsche artsen en 2 aan de landskoepokinrichting verbonden.

c) Namelijk 5 officieren van gezondheid en 1 militair apotheker, allen verbonden aan de school tot opleiding van inlandsche artsen.

d) In 1909 zijn toegelaten 10 medici, allen in Nederland geëxamineerd.

e) Hieronder 3 vrouwelijke artsen.

f) Hieronder 3 vrouwelijke tandartsen. In 1909 meldden zich 4 candidaten aan voor het examen in de tandheelkunde (1 voor het practisch en 3 voor het theoretisch gedeelte), waarvan 2 slaagden in het theoretisch gedeelte.

g) Hieronder 2 apothekeressen.

h) Het examen voor apothekersbediende is in 1909 door 7 candidaten afgelegd, waarvan 4 slaagden.

i) Aan het examen voor Europeesche vroedvrouw onderwierpen zich in 1909 11 candidaten, van wie 10 zijn geslaagd.

j) Onbezet waren op ult. 1909 de standplaatsen Menes en Rangkasbitoeng (Bantam), Mangoenredja en Parigi (Preanger-Regentschappen), Tegal en Boemiajoe (Pekalongan), Pasoeroean, Madjenang (Banjoemas), Wonosari (Djokjakarta), Wonogiri (Soerakarta), Trenggalek (Kediri), Soemenep (Madoera), Penjaboengan (Sumatra's Westkust), Mokko Mokko, Manna en Kroë (Benkoelen), Telokbetong (Lampongsche districten), Laboehandeli en Laboehanroekoe (Sumatra's Oostkust), Pontianak en Sambas (Westerafdeeling van Borneo), Barabai (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Kakas, Kawangkoan, Ajermadidi, Soemalata en Liroeng (Menado), Amboina, Kajeli, Haroekoe, Noesalaoet, Dobo en Toeal (Amboina), Batjan, Manokoeari en Fakfak (Ternate) en Praja (Bali en Lombok).

Bijgekomen zijn in 1909 de standplaatsen Tjepoe (Rembang) en Kolonedale (Celebes en onderhoorigheden), terwijl Padangan (Rembang) werd ingetrokken.

k) Een van deze inlandsche geneeskundigen was assistent-leeraar aan de school tot opleiding van inlandsche artsen, 5 waren geplaatst bij het stadsverband te Batavia, 2 bij het stadsverband te Semarang en 2 bij het hulpstadsverband aldaar, 1 bij het gesticht voor vrouwelijke veroordeelden te

…dienst ressorteerende personeel en het aantal gouvernements- en particuliere ziekeninrichtingen op ult. 1909.

	Inlandsch personeel.										Ziekeninrichtingen.								
	Aantal standplaatsen van de dokters-djawa.	Dokters-djawa			Inlandsche vroedvrouwen			Vaccinateurs			Gouvernements-ziekeninrichtingen.					Particuliere ziekeninrichtingen.			
…eer- …gen		in gouvernements-dienst.	in dienst bij particuliere ondernemingen. l)	Leerlingen.	in gouvernements-dienst.	die uitsluitend particuliere praktijk uitoefenen.	Leerlingen.	in gouvernements-dienst.	Leerlingen in opleiding bij de landskoepokinrichting.	Leerlingen in opleiding bij inlandsche vaccinateurs.	Militaire hospitalen, ook voor civiele lijders opengesteld.	Centrale burgerlijke ziekengestichten.	Inlandsche hospitalen.	Inrichting voor zieke prostituées.	Leprozengestichten.	Sanatoria. z)	Zendingshospitalen.	Op ondernemingen van land- of mijnbouw.	Leprozengestichten.
—	3	3	—	—	—	—	—	8	—	8	—	—	1	—	—	—	—	—	—
4	5	13	—	134	2	—	—	14	18	5	2	v) 4	3	2	1	1	1	—	1
—	8	6	2	—	2	1	4	21	—	11	1	—	3	5	—	2	1	1	—
—	3	3	—	—	1	—	—	8	—	4	—	—	1	4	—	—	2	1	—
—	5	2	—	—	3	—	—	9	—	2	—	—	3	3	—	—	—	1	—
1	8	13	—	—	8	4	7	13	—	5	3	w) 4	1	9	2	—	5	—	—
—	4	5	—	—	—	—	—	7	—	1	—	—	1	4	—	—	2	1	1
2	5	7	1	—	10	5	8	9	—	6	1	x) 1	1	5	1	—	2	—	—
—	2	5	—	—	6	2	2	9	—	1	1	y) 1	2	6	—	5	1	1	—
—	3	3	—	—	5	—	—	5	—	8	—	—	—	5	—	—	2	—	—
—	7	6	—	—	1	—	—	7	—	2	—	—	1	3	—	—	1	1	—
—	7	7	—	—	2	—	3	11	—	6	2	—	4	6	—	—	2	—	—
1	2	1	—	—	—	2	6	—	—	1	1	—	—	1	—	—	2	2	—
—	3	2	—	—	1	1	—	—	—	6	1	—	—	2	—	—	—	2	1
—	4	5	—	—	3	—	—	8	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—
—	6	5	—	—	8	—	15	7	—	—	—	—	2	4	—	—	—	—	—
—	6	4	—	—	1	—	—	13	—	—	—	—	2	4	—	—	—	—	—
8	j) 81	k) 90	3	134	r) 53	15	s) 45	u) 149	18	66	13	10	28	63	4	8	aa) 21	10	3
—	11	10	—	—	3	—	—	49	—	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—
—	4	2	m) 1	—	—	—	—	13	—	14	1	—	2	—	—	—	—	4	—
—	1	—	—	—	—	—	—	7	—	4	—	—	1	—	—	—	—	4	—
—	2	2	n) 3	—	—	—	—	27	—	15	1	—	1	—	1	—	—	—	—
—	1	1	—	—	1	—	—	6	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
—	9	7	—	—	—	—	—	14	—	—	1	—	8	7	1	—	—	20	4
—	—	—	o) 1	—	—	—	—	13	—	10	5	—	2	—	1	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	8	9	—	—	—	—	—	5	—	—	—	1	8	—	—	—	—	—	—
—	—	—	p) 2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—
—	2	—	1	—	—	—	—	16	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	1
—	2	1	—	—	1	—	4	28	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—
—	3	2	—	—	2	—	1	17	—	13	2	—	4	—	—	—	—	—	—
—	11	5	q) 2	—	24	5	6	21	—	4	—	—	1	1	—	—	—	—	—
—	7	1	—	—	6	2	2	19	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	—
—	3	—	—	—	1	4	6	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	1	—	—	13	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—
—	6	5	—	—	1	—	—	12	—	4	—	—	2	2	—	—	—	—	7
—	71	48	10	—	40	11	t) 19	276	—	64	17	1	37	18	3	2	—	30	12
8	81	90	3	134	53	15	45	149	18	66	13	10	28	63	4	8	21	10	3
8	152	138	13	134	93	26	64	425	18	130	30	11	65	81	7	10	21	40	15

Mlaten (Semarang), 3 bij het stadsverband te Soerabaja, 1 bij het Pegiriangesticht aldaar en 1 bij het particuliere zendingshospitaal te Modjowarno (Soerabaja), 1 deed dienst bij het krankzinnigengesticht te Buitenzorg en 3 deden dienst bij dat te Lawang, 4 waren werkzaam bij het beri-beri-gesticht te Buitenzorg en 1 was toegevoegd aan de uit te zenden wetenschappelijke expeditie naar Zuid-Nieuw-Guinea. De overige inlandsche geneeskundigen waren met den gewonen gouvernementsdienst belast. Gedurende 1909 ontvielen aan 's lands dienst 12 inlandsche geneeskundigen.

l) Deze kolom is ingevuld voor zoover opgaven zijn ontvangen.

m) De in de residentie Benkoelen werkzame particuliere inlandsche geneeskundige was bij de koffie-onderneming Soeban Ajam in dienst.

n) Van de in de residentie Palembang werkzame particuliere inlandsche geneeskundigen waren in dienst 2 bij de Koninklijke Nederlandsche Petroleummaatschappij (te Lamanloeloei en te Kampoeng Minjak) en 1 te Moearo Enim.

o) De in Atjeh en onderhoorigheden werkzame particuliere inlandsche geneeskundige is in dienst bij de Petroleummaatschappij „Perlak en Zuid-Perlak".

p) Bij de Billiton-Maatschappij.

q) Eén ter hoofdplaats Menado en de ander bij de mijnbouwmaatschappij Totok.

r) Namelijk op Java 1 van de oude en 52 van de nieuwe opleiding; in de buitenbezittingen zijn alle van de nieuwe opleiding. Met oude opleiding is bedoeld die van de vroegere verloskundige school te Weltevreden (opgeheven in 1875), met nieuwe opleiding die volgens de regeling van 1891. De inlandsche vroedvrouwen in gouvernements dienst waren allen in het genot van eene toelage (voor sommigen ten bedrage van f 25 's maands, voor anderen ad f 10, f 12,50, f 15, f 17,50 en f 20 's maands).

s) Hiervan waren er 4 in opleiding bij den civielen geneesheer te Tasikmalaja, 2 bij elk der officieren van gezondheid 2de klasse te Banjoebiroe en Salatiga en 3 bij den zendeling-arts te Poerwodadi, 6 bij den officier van gezondheid 2de klasse te Soerabaja en 2 bij den particulieren geneesheer aldaar, 2 bij den particulieren geneesheer te Malang, 3 bij den officier van gezondheid 2de klasse te Gombong, 6 bij den particulieren geneesheer te Djokjakarta, 5 bij den civielen geneesheer te Kediri, 5 bij den civielen geneesheer te Blitar en 5 bij den civielen geneesheer te Paree.

t) Hiervan waren er 4 in opleiding bij den civielen geneesheer te Samarinda, 1 bij den particulieren geneesheer te Makasser, 4 bij den officier van gezondheid 1ste klasse te Menado en 2 bij den officier van gezondheid 2de klasse te Poso, 2 bij den civielen geneesheer te Banda en 6 bij den officier van gezondheid 1ste klasse te Ternate.

u) Hieronder ook eenige hulpvaccinateurs. In de residentiën Djokjakarta en Soerakarta waren op ult. 1909 in dienst van de inlandsche vorsten respectievelijk 8 en 9 vaccinateurs.

v) Namelijk het stadsverband en het Chineesch hospitaal te Batavia, zoomede het krankzinnigen- en het beri-beri-gesticht te Buitenzorg.

w) Namelijk het stadsverband, het hulpstadsverband en het Chineesch hospitaal te Semarang, zoomede het bedelaarsgesticht te Sompok.

x) Namelijk het stadsverband te Soerabaja.

y) Namelijk het krankzinnigengesticht te Lawang.

z) Gezondheidsetablissementen met en zonder geneesheer en particuliere ziekeninrichtingen.

aa) Hieronder zijn begrepen de hulpziekenhuizen, waar zendeling-leeraren aan het hoofd staan.

II. SCHOOL tot opleiding van inlandsche artsen te Weltevreden.

A. Mutatiën onder de leerlingen gedurende den cursus 1908/1909.

AFDEELING.	Aantal leerlingen bij het einde van den cursus 1907/1908.	Ingeschreven voor den cursus 1908/1909.	Totaal aantal leerlingen gedurende den cursus 1908/1909.	Afgeschreven gedurende den cursus 1908/1909.	Aantal leerlingen bij het einde van den cursus 1908/1909.
Voorbereidende afdeeling	46	23	69	*b*) 10	*d*) 61
Geneeskundige afdeeling	85	—	85	*c*) 12	73
	a) 131	23	154	22	*e*) 134

a) 90 Javanen, 21 Maleiers, 8 Menadoneezen, 9 Amboineezen en 3 Ternatanen.

b) 9 wegens gebrek aan aanleg en 1 wegens ziekte.

c) 11 bevorderd tot inlandsch arts en 1 ontslagen wegens gebrek aan aanleg.

d) Hiervan 2 gedurende het schooljaar aangenomen, en 18, die tot de geneeskundige afdeeling werden bevorderd.

e) 93 Javanen, 23 Maleiers, 8 Menadoneezen, 7 Amboineezen en 3 Ternatanen.

B. Aantal patiënten behandeld op de aan de school verbonden poliklinieken.

Cursus 1908/1909.

POLIKLINIEKEN VOOR:	Aantal patiënten.											
	Europeanen.				Inlanders.				Vreemde oosterlingen.			
	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen. Jongens.	Kinderen. Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen. Jongens.	Kinderen. Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen. Jongens.	Kinderen. Meisjes.
Inwendige ziekten	32	9	34	33	434	138	122	84	325	99	47	29
Heelkunde, huid- en geslachtsziekten	94	10	103	54	2 139	393	1 170	393	558	41	93	33
Oogziekten	24	11	27	18	293	151	72	66	152	34	14	12
Neus- keel- en oorziekten *f*)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	150	30	164	105	2 866	682	1 364	543	1 035	174	154	74
Totalen	449				5 455				1 437			
	7 341											

f) Deze polikliniek is tijdelijk gestaakt, totdat in eene betere gelegenheid, een ruimer instrumentarium en meerdere assistentie is voorzien.

III. A. OVERZICHT betreffende de vanwege den burgerlijken geneeskundigen dienst behandelde lijders in de gouvernements-ziekeninrichtingen *a*), zoomede van de sterfte onder hen.

VOORNAAMSTE ZIEKTEN.	Behandelde lijders uit de inlandsche bevolking. *b*)			Behandelde inlandsche lijders in de zendings-hospitalen. *e*)			Behandelde prostituées.		
	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.
Malaria	12 603	376	3.—	69	10	14.5	12	1	8.33
Cholera	407	301	74.—	—	—	—	1	1	100.—
Pokken	106	19	179.24	—	—	—	—	—	—
Beri-beri	3 864	283	7.32	1	—	—	5	—	—
Syphilis en venerische ziekten	1 776	47	2.65	8	—	—	4 575	8	0.18
Andere ziekten	44 567	1 928	4.33	458	56	12.23	332	6	1.8
Totalen	63 323	2 954	4.66	536	66	12.31	4 925	16	0.32
Van de hiervóór vermelde behandelden en overledenen telde men er:									
op Java en Madoera *c*)	21 449	1 564	7.3	—	—	—	4 343	11	0.25
in de buitenbezittingen *d*)	41 874	1 390	3.32	536	66	12.31	582	5	0.86
Totalen	63 323	2 954	4.66	536	66	12.31	4 925	16	0.32
Hiervan telde men in de opgaven der:									
Europeesche geneesheeren	46 921	2 363	5.04	536	66	12.31	4 221	12	0.28
inlandsche artsen	16 402	591	3.6	—	—	—	704	4	0.57
Totalen	63 323	2 954	4.66	536	66	12.31	4 925	16	0.32

a) Hieronder te verstaan de stadsverbanden, de inlandsche ziekengestichten, de gestichten voor zieke prostituées, de ziekenzalen in de gevangenissen, de hospitalen en beri-beri-loodsen voor Chineesche mijnwerkers op Banka, de Chineesche hospitalen, de evacuatie-hospitalen voor dwangarbeiders en Chineesche mijnwerkers en de hospitalen voor besmettelijke ziekten.

b) Hieronder begrepen de Chineezen en andere vreemde oosterlingen.

c) Wat Java en Madoera betreft, zijn geen rapporten ontvangen van: Tangerang, Cheribon, Madjalengka, Manondjaja, Tegal, Pekalongan, Semarang, Oengaran, Pati, Poerwodadi, Koedoes, Kendal, Willem I, Salatiga, Rembang, Bodjonegoro, Soerabaja, Modjokerto, Sidoardjo, Soemenep, Sampang, Pasoeroean, Bangil, Probolinggo, Swaroe, Banjoewangi, Djember, Banjoemas, Magelang, Poerworedjo, Gombong, Djokjakarta, Soerakarta, Klaten, Madioen, Ngawi, Kediri, Blitar en Toeloengagoeng.

d) Wat de buitenbezittingen betreft, zijn geen rapporten ontvangen van: Kajoetanam, Taroetoeng, Tebingtinggi, Palembang, Tandjoengpandan, Sambas, Amoentai, Menado, Pangkadjene, Poso en Gorontalo.

e) De hier genoemde cijfers hebben alleen betrekking op het zendingshospitaal te Pea Radja.

B. OVERZICHT van de lijders, behandeld in de voor den cursus in tropische ziekten bestemde afdeeling van het militair hospitaal te Weltevreden.

ZIEKTEN.	Aantal behandelde lijders. Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.	ZIEKTEN.	Aantal behandelde lijders. Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Malaria tertiana	3	7	—	Anchylostomiasis	—	10	—
Malaria tropica	—	28	3	Hyperaemia hepatis	1	—	—
Malaria quartana	—	2	2	Abscessus hepatis	4	—	—
Malaria tertiana + tropica	3	9	2	Asthma	—	1	—
Malaria tertiana + quartana	—	2	—	Pneumonia fibrinosa	—	1	—
Malaria zonder nadere diagnose	—	4	1	Tuberculosis pulmonum	—	—	1
Cachexia paludosa	—	5	—	Colica renalis	—	—	1
Febris van der Scheer	1	6	1	Nephritis parenchymatosa	—	2	—
Beri-beri	—	5	—	Tinea imbricata	—	2	—
Lepra	—	—	2	Opiophagia	—	—	28
Syphilis	—	2	—				
Angina	—	1	—		15	87	41
Amoeben-dysenterie	3	—	—			143	

IV. Gewestelijke opgaaf betreffende het aantal en den afloop van de in 1909 verrichte verlossingen door inlandsche vroedvrouwen, die onderstand van gouvernementswege genieten.

GEWESTEN.	Verlossingen			
	Aantal	met		
		gunstigen afloop.	gestoord kraambed.	ongunstigen afloop.
Batavia	39	38	—	1
Preanger-Regentschappen	56	51	1	4
Cheribon	33	29	3	1
Pekalongan	45	44	1	—
Semarang	78	68	10	—
Soerakarta	54	54	—	—
Kedoe	1	1	—	—
Soerabaja	220	205	12	3
Madioen	68	62	4	2
Kediri	694	682	2	10
Pasoeroean	109	104	2	3
Besoeki	65	62	—	3
Madoera	1	1	—	—
Sumatra's Westkust	77	76	1	—
Djambi	11	9	—	2
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	10	9	1	—
Celebes en onderhoorigheden	117	115	1	1
Menado	1 310	1 243	28	39
Amboina	230	214	5	11
Ternate	77	74	—	3
Timor en onderhoorigheden	15	13	1	1
Bali en Lombok	10	8	—	2
Totalen	3 320	3 162	72	86

V. Verpleegsterkte, enz. in de zes groote burgerlijke ziekengestichten op de drie hoofdplaatsen van Java over 1909.

ZIEKENINRICHTINGEN.	Aantal verpleegden op 1 Januari 1909.	Bijgekomen in den loop van het jaar.	Afgevoerd in den loop van het jaar			Aantal verpleegden op ult. December 1909.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de geëvacueerden)		
			als geëvacueerd.	als hersteld.	als overleden.		van de herstelden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling gebleven.
Stadsverband te Batavia	359	6 250	372	4 710	611	322	75.6	9.7	5.1
Stadsverband te Semarang	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Hulpstadsverband te Semarang	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Stadsverband te Soerabaja	260	7 491	476	6 765	254	256	92.99	3.49	3.52
Chineesch hospitaal te Batavia	161	1 153	111	537	177	189	44.6	14.7	15.7
Chineesch hospitaal te Semarang	†	†	†	†	†	†	†	†	†

VI. Verpleegsterkte, enz. in de krankzinnigengestichten in Nederlandsch-Indië over 1909.

LANDAARD EN KUNNE DER VERPLEEGDEN.	Aantal verpleegden op 1 Jan. 1909.	Bijgekomen in den loop van het jaar. a)	Totaal.	Afgevoerd in den loop van het jaar: als hersteld.	als verbeterd.	als overleden.	om andere redenen.	Totaal.	Aantal verpleegden op 31 Dec. 1909.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de afgevoerden, bedoeld in kolom 8): van de herstelden.	van de verbeterden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling geblevenen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Krankzinnigengesticht te Buitenzorg. b)													
Europeanen mannen . . .	c) 236	17	253	6	3	4	5	18	235	2.42	1.21	1.61	95
Europeanen vrouwen. . .	86	8	94	2	1	5	1	9	85	2.15	1.1	5.4	91.4
Inlanders mannen . . .	162	38	200	8	1	7	13	29	171	4.06	0.51	3.55	86.8
Inlanders vrouwen. . .	191	16	207	1	—	12	—	13	194	0.5	—	5.8	95
Vreemde oosterlingen mannen . . .	33	9	42	—	—	6	—	6	36	—	—	14.3	85.7
Vreemde oosterlingen vrouwen. . .	13	3	16	—	—	—	—	—	16	—	—	—	100
Totalen . . .	721	91	812	17	5	34	19	75	d) 737	2.14	0.63	4.3	93
Krankzinnigengesticht te Lawang. b)													
Europeanen mannen . . .	80	38	118	4	1	2	12	19	99	3.8	0.94	1.89	93.4
Europeanen vrouwen. . .	12	8	20	2	1	1	—	4	16	10	5	5	80
Inlanders mannen . . .	586	184	770	40	21	70	7	138	632	5.24	2.8	9.1	82.1
Inlanders vrouwen. . .	230	99	329	11	2	11	1	25	304	3.35	0.61	3.35	92.4
Vreemde oosterlingen mannen . . .	79	29	108	—	—	6	—	6	102	—	—	3.6	60.7
Vreemde oosterlingen vrouwen. . .	13	5	18	—	—	—	—	—	18	—	—	—	100
Totalen . . .	1 000	363	1 363	57	25	90	20	192	d) 1 171	4.24	1.9	6.7	87.2
Recapitulatie.													
Europeanen mannen . . .	316	55	371	10	4	6	17	37	334	2.82	1.13	1.7	94.4
Europeanen vrouwen. . .	98	16	114	4	2	6	1	13	101	3.54	1.8	5.31	89.4
Inlanders mannen . . .	748	222	970	48	22	77	20	167	803	5.05	2.31	8.10	84.52
Inlanders vrouwen. . .	421	115	536	12	2	23	1	38	498	2.2	0.4	4.3	93.1
Vreemde oosterlingen mannen . . .	112	38	150	—	—	12	—	12	138	—	—	8	92
Vreemde oosterlingen vrouwen. . .	26	8	34	—	—	—	—	—	34	—	—	—	100
Totalen . . .	1 721	454	2 175	74	30	124	39	267	1 908	3.5	1.4	5.8	89.3

a) Van de 91 te Buitenzorg „bijgekomen" patiënten was van 27 niet bekend hoe lang zij reeds krankzinnig waren, hetgeen eveneens het geval was met 81 van de te Lawang „bijgekomen" patiënten. Van de overige 64 en 282 nieuwe patiënten beliep de duur hunner krankzinnigheid vóór de opneming:

	Buitenzorg.	Lawang.
langer dan één jaar	18	106
3 à 12 maanden	19	137
minder dan 3 maanden	8	27
in observatie genomen	19	12
	64	282

b) De in de gestichten verpleegde patiënten konden gedurende 1909 met eenigen arbeid worden bezig gehouden. Het aantal werkende patiënten beliep te Buitenzorg gemiddeld 18,2 % van de Europeesche mannen, 45,4 % van de Europeesche vrouwen, 87,5 % van de inlandsche mannen en 62,2 % van de inlandsche vrouwen en te Lawang 16,6 % van de Europeesche mannen, 8,3 % van de Europeesche vrouwen, 80,7 % van de inlandsche mannen en 62,9 % van de inlandsche vrouwen.

c) Hieronder 1 Afrikaan.

d) Ingevolge Ind. St. 1885 n°. 139, juncto 1892 n°. 145, worden de patiënten ten opzichte hunner verpleging in 4 klassen gerangschikt, doch wordt de gelegenheid tot verpleging in de 1ste en 2de klasse alleen gegeven te Buitenzorg. De op ult. 1909 aanwezige patiënten waren naar de klassen, waarin zij verpleegd werden, verdeeld als volgt:

	Buitenzorg. Mannen.	Buitenzorg. Vrouwen.	Buitenzorg. Te zamen	Lawang. Mannen.	Lawang. Vrouwen.	Lawang. Te zamen.
1ste klasse	—	—	—	—	—	—
2de „	12	11	23	—	1	1
3de „	224	75	299	101	15	116
4de „	206	209	415	732	322	1054
	442	295	737	833	338	1171

VII. Vijfjarige statistiek der in Nederlandsch-Indië verrichte vaccinatiën en revaccinatiën.

A. Algemeen overzicht.

JAREN.	JAVA EN MADOERA.				BUITENBEZITTINGEN.			
	Aantal vaccinatiën.	Waarvan geslaagd (%)	Aantal revaccinatiën.	Waarvan geslaagd (%)	Aantal vaccinatiën.	Waarvan geslaagd (%)	Aantal revaccinatiën.	Waarvan geslaagd (%)
1905	763 521	91.2	1 860 394	58.2	177 940	79.59	277 218	68.09
1906	650 472	87.4	1 788 890	57.7	192 189	8.70	237 464	37.82
1907	748 339	91.8	2 094 540	57.1	175 097	79.22	186 604	41.50
1908	859 123 *a*)	91.9	2 015 814 *a*)	56.4	247 899 *b*)	74.75	363 350 *b*)	50.89
1909	387 961 *c*)	95.5	943 378 *c*)	†	228 655 *d*)	82.96	345 443 *d*)	32.08

a) Van het gewest Djokjakarta, 2 vaccine-districten van Madioen, 4 van Soerakarta, 3 van Kedoe, 1 van Banjoemas, 1 van Kediri en 2 van Madoera zijn geen gegevens ontvangen.

b) Van Benkoelen, Lampongsche districten, Billiton en Zuid-Nieuw-Guinea zijn geen gegevens ontvangen.

c) Van de gewesten Semarang, Soerakarta, Djokjakarta en Kediri, 6 vaccine-districten van Cheribon, 7 van Pekalongan, 10 van Kedoe, 1 van Banjoemas, 7 van Soerabaja, 1 van Pasoeroean en 8 van Madoera zijn geen gegevens ontvangen.

d) Van Palembang, Djambi, Menado, Zuid-Nieuw-Guinea en Timor zijn geen gegevens ontvangen.

B. Vaccinatiën en revaccinatiën, enz. bij de landskoepokinrichting te Weltevreden.

JAREN.	Vaccinatiën				Revaccinatiën				Totaal aantal vaccinatiën en revaccinatiën.	Verstrekte animale lymphe.
	van Europeanen.		van inlanders.		van Europeanen.		van inlanders.			
	Aantal.	Waarvan geslaagd.	Aantal.	Waarvan geslaagd.	Aantal.	Waarvan geslaagd.	Aantal.	Waarvan geslaagd.		Aantal glaasjes en buisjes.
1905	157	128 *a*)	878	784 *d*)	79	32	1 451	384	2 565 *g*)	51 243
1906	249	176 *b*)	856	659 *e*)	196	40	1 404	360	2 705 *h*)	54 323 *l*)
1907	309	254 *c*)	1 215	1 116 *f*)	515	76	1 580	381	3 619 *i*)	63 996 *m*)
1908	214	214	1 658	1 544	256	53	1 028	416	3 156 *j*)	78 552 *n*)
1909	213	197	1 614	1 408	169	55	717	76	2 713 *k*)	84 654 *o*)

a) 5 personen, bij wie de inenting niet slaagde, hadden pokken gehad.

b) Als voren 97.

c) Id. 1.

d) Van de 3 kinderen, bij wie de inenting mislukte, hadden er 2 vroeger pokken gehad.

e) 19 kinderen, bij wie de inenting mislukte, hadden pokken gehad.

f) 3 kinderen, bij wie de inenting niet slaagde, hadden pokken gehad.

g) Bovendien zijn nog ingeënt 1035 militairen en dwangarbeiders.

h) Id. 916 militairen, militaire vrouwen en kinderen.

i) Id. 541.

j) Id. 713.

k) Id. 726.

l) 23 113 glasplaatjes en capillairen, 29 355 groote buisjes à 1 c.M³. en 1855 kleine buisjes à ½ c.M³., te zamen eene hoeveelheid vaccine bevattende voldoende ter inenting van 1 629 765 personen.

m) 24 491 glasplaatjes en capillairen, 37 173 groote buisjes à 1 c.M³. en 2332 kleine buisjes à ½ c.M³.,te zamen eene hoeveelheid vaccine bevattende voldoende ter inenting van 2 039 405 personen.

n) 78 552 buisjes en glaasjes, te zamen eene hoeveelheid vaccine bevattende voldoende ter inenting van 2 541 810 personen.

o) 84 654 buisjes en glaasjes, te zamen eene hoeveelheid vaccine bevattende voldoende ter inenting van 3 629 050 personen.

VIII. Vijfjarige statistiek van de bij het Instituut-Pasteur te Weltevreden behandelde personen.

JAREN.	AANTAL PATIËNTEN							
	bij het einde van het voorafgegane jaar in behandeling gebleven.	in het opgegeven jaar bijgekomen.	Totaal.	die de geheele behandeling ondergingen.	bij wie de behandeling werd gestaakt. *a*)	van wie met meer of minder zekerheid is gebleken, dat zij aan lyssa zijn overleden		
						tijdens de behandeling.	binnen 14 dagen na de behandeling.	meer dan 14 dagen na de behandeling.
1905	25	547	572	536	9	7 *b*)	—	4 *b*)
1906	25	472	497	426	20	9 *b*)	—	3 *b*)
1907	51	407	458	433	4	5	—	5
1908	13	456	469	419	3	—	7	4 *c*)
1909	37	583	620	547	4	—	4	1

a) Hetzij dat gedurende de behandeling bleek, dat de dieren die beten hadden toegebracht, niet dol waren geweest, hetzij omdat de patiënten zich niet verder wilden laten behandelen.

b) De overledenen waren allen inlanders of vreemde oosterlingen.

c) Van 3 overledenen kon niet worden nagegaan of zij werkelijk aan lyssa zijn gestorven.

IX. OPGAAF van het aantal leprozen, die zich op ult. 1909 in Nederlandsch-Indië bevonden. *a)*

GEWESTEN.	Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Andere vreemde oosterlingen.	
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.
JAVA EN MADOERA.								
Bantam	—	—	—	—	—	—	—	—
Batavia	7	9	84	28	2	3	—	—
Preanger-Regentschappen	—	—	—	1	—	—	—	—
Cheribon *b)*	—	—	—	—	—	—	—	—
Pekalongan	4	—	11 (8)	4 (2)	1	—	1	—
Semarang	1	—	28	9	10	—	—	—
Rembang	—	—	209	70	7	1	1	—
Soerabaja	—	—	514	169	10	—	1	—
Pasoeroean	2	—	139	66	3	1	—	—
Besoeki	—	—	20	4	—	—	—	—
Banjoemas	—	—	1 (1)	—	—	—	—	—
Kedoe	—	—	3 (2)	—	—	—	—	—
Djokjakarta	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerakarta	1	1	5	4	2	—	—	—
Madioen	1	2	17	11	2	—	—	—
Kediri *b)*	—	—	—	—	—	—	—	—
Madoera	—	—	448	206	1	—	—	—
BUITENBEZITTINGEN.								
Padangsche Bovenlanden	—	—	304	87	1	—	—	—
Padangsche Benedenlanden	1	1	102	17	4	1	—	—
Tapanoeli	—	—	439	159	—	—	—	—
Benkoelen	—	—	114	37	—	—	—	—
Lampongsche districten	—	—	18	—	—	—	—	—
Palembang	—	—	313 (71)	185 (44)	—	—	—	—
Djambi	—	—	54	14	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra	—	—	249	80	253	1	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	—	—	254	102	7	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden *b)*	—	—	—	—	—	—	—	—
Banka	—	—	3	—	48	—	—	—
Billiton	—	—	8	2	1	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	—	—	721	659	62	18	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	—	607	231	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	—	1	546	118	1	—	—	—
Menado *b)*	—	—	—	—	—	—	—	—
Amboina *b)*	—	—	—	—	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden *b)*	—	—	—	—	—	—	—	—
Zuid-Nieuw-Guinea	—	—	—	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	—	—	22	7	—	—	—	—
Bali en Lombok	—	—	258	125	—	—	—	—

a) De opgaven verdienen weinig vertrouwen. De cijfers tusschen ( ) duiden het aantal geneeskundig onderzochten aan.
b) Geen opgaven ontvangen.

X. Sterfte-statistiek voor Europeanen [...]

NAMEN DER ZIEKTEN.	AANTAL OV[ERLEDENEN] [het aantal der met Europeanen [...]] Batavia. Mannen.							Vrouwen.								Semarang. Mannen.							Vrouwen.								
	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.
I. Algemeene ziekten.																															
Febris typhoïdea (typhus abdominalis)	—	2	—	(2)	1	—	3 (2)	—	2	2	4 (1)	—	—	8 (1)	11 (3)	1	—	1 (1)	4 (1)	1	1	8 (2)	—	2	2	4	—	—	8	16 (3	—
Febris intermittens en malaria cachexie:	3	1	4	5	—	—	13	—	—	—	—	1	—	1	14	—	—	1	3 (1)	—	—	4 (1)	4	4	1	1 (2)	1	(1)	11 (3)	15 (4	1
waaronder tropica	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 (1)	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—
perniciosa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
tertiana	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
niet nader bepaald.	2	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	1 (2)	1	(1)	—	—	—
Pokken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Diphterie en croup	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Kinkhoest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cholera asiatica	1	1	6	11	—	4	23	—	2	1	11 (2)	—	—	14 (2)	37 (2)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dysenterie	1	1	1	3	—	—	6	2	1	2	3	—	—	8	14	—	—	1	1	1	—	3	—	2	1	—	1	(1)	4 (1)	7 (1	—
Erysipelas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dengue	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere besmettelijke ziekten	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pyaemia en septichaemia	—	—	—	3	2	—	5	—	—	1	—	—	—	1	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tuberculose van de longen.	—	—	1	9	—	—	10	—	—	1	4 (1)	1	—	6 (1)	16 (1)	—	—	—	6	—	—	6	—	—	—	5	—	—	5	11	—
„ „ „ hersenen	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	(1)	—	—	1 (1)	2 (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ buikingewanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ van de wervelkolom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ gewrichten	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Syphilis (tertiair)	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ (hereditair)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kanker en andere maligne tumoren van de mondholte	—	—	—	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Idem van de maag en de lever	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2	—	2	3	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Idem en andere maligne tumoren van het peritoneum, van de darmen en van het rectum	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
Idem en andere maligne tumoren van de vrouwelijke geslachtsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem en andere maligne tumoren van de mamma	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem en andere maligne tumoren van andere organen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	2	—
Diabetes mellitus	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	(1)	—	1 (1)	3 (1)	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Leukaemie en pseudo-leukaemie	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acuut en chronisch alcoholisme	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. Ziekten van het zenuwstelsel en van de zintuigen.																															
Meningitis	1 (1)	—	—	—	—	—	1 (1)	—	—	—	—	—	—	—	1 (1)	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Andere ziekten van het ruggemerg	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Apoplexie	—	—	—	6	2	—	8	—	—	—	—	2 (1)	—	2 (1)	10 (1)	—	—	—	2	2	—	4	—	—	—	—	1	—	1	5	—
Hersenverweeking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
Dementia paralytica	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alle andere psychosen	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Epilepsie.	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stuipen bij kinderen beneden 5 j.	3	1	—	—	—	—	4	5	1	—	—	—	—	6	10	2	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	1	3	6
Tetanus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige ziekten v/h zenuwstelsel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III. Ziekten van het hart en de vaten.																															
Acute endocarditis	(1)	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Organische hartgebreken.	—	—	—	7	—	—	7	2	—	—	3	3	—	8	15	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	1	—	—	1	5	—

eanen met hen gelijkgestelden over 1909.

O V EDENEN TE

opea elijkgestelden is tusschen ( ) vermeld]

	Soerabaja.															Batavia, Buitenzorg, Soekaboemi, Bandoeng, Tegal, Semarang, Ambarawa, Salatiga, Soerabaja, Malang, Magelang, Djokjakarta, Soerakarta, Padang, Palembang, Koeta Radja, Bandjermasin, Makasser en Amboina.														
	Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.							
Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
16 (2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2	2	2	8 (1)	8 (3)	3	1	24 (4)	—	4	8	16 (2)	—	—	28 (2)	52 (6)
15 (4	1	—	2	2	1	—	6	—	1	—	5	1	—	7	13	11 (1)	2	8	14 (3)	1	—	36 (4)	5	5	3 (1)	11 (2)	4	(1)	28 (4)	64 (8)
—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	1	—	2	8 (1)	1	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—
—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	1 (2)	1	(1)	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 (1)	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	3	1	4	5 (2)	—	—	—	5	5	3 (1)	2	3	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	—	—	4	1	—	—	—	—	—	1	5
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	1	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	6	16	—	4	28	—	2	1	18 (2)	—	—	21 (2)	49 (2)
7 (1	—	2	—	1	—	—	3	—	1	1	1	—	—	3	6	1	4	5	8	2	—	20	2	4	3	5	2	(1)	16 (1)	36 (1)
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	1	—	(1)	—	—	1 (1)	3 (1)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	5	—	—	—	—	—	—	—	5
11	—	—	—	11 (2)	—	1	12 (2)	—	—	2	5 (2)	1	—	8 (2)	20 (4)	—	—	2	41 (2)	—	1 (1)	44 (3)	—	1	8 (1)	21 (3)	3	1	34 (4)	78 (7)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	(1)	—	—	1 (1)	2 (1)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	1	—	—	1	4	—	—	—	4	2	—	6	—	—	—	1	—	—	1	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2
1	—	—	—	5	1	—	6	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	9 (1)	5	—	14 (1)	—	—	—	—	—	—	—	14 (1)
1	—	—	—	2	1	—	3	—	—	—	1	1	—	2	5	—	—	—	8 (1)	2	1	11 (1)	—	—	—	3	4	—	7	18 (1)
1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	5	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	4
2	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	1	1	—	2	4	—	—	1	2	—	—	3	—	—	—	3	2	—	5	8
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	3	—	—	4	—	—	—	4	4 (1)	—	8 (1)	12 (1)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4
1	1	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	3	1	1	1	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	6
2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1 (1)	—	1	6 (1)	—	—	8 (2)	—	—	—	1	—	—	1	9 (2)
5	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	2	—	—	2	4	—	—	—	14	(6)	—	20	—	—	—	3	6 (1)	—	9 (1)	29 (1)
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
3	6	1	—	—	—	—	7	7	1	—	—	—	—	8	15	18 (2)	6 (3)	—	—	—	—	24 (5)	16 (2)	6	—	—	—	—	22 (2)	46 (7)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2 (1)	—	—	1	—	—	3 (1)	5 (1)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	2	1	—	3	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	(1)	—	—	1	—	—	1 (1)	—	—	1	2	—	—	3	4 (1)
5	—	—	—	3	2	—	5	—	—	(1)	3	1	—	4 (1)	9 (1)	—	—	—	18	—	—	18	4	—	—	7	6	—	17	35

AANTAL OV

[het aantal der met European

NAMEN DER ZIEKTEN.	Batavia. Mannen.							Batavia. Vrouwen.							Batavia.	Semarang. Mannen.							Semarang. Vrouwen.							Semarang.	
	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.
Angina pectoris	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten der arteriën	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—
IV. Ziekten der ademhalingsorganen.																															
Ziekten der neusholte	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute bronchitis	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	1	—	—	3	1	—	—	—	—	—	1	4	2
Chronische bronchitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broncho pneumonie	1	—	—	1	—	—	2	1	1	—	1	—	—	3	5	2	1	—	—	1	—	4	—	1	—	—	—	—	1	5	—
Croupeuze pneumonie	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Aandoeningen der pleuraholte.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—
Congestie en apoplexie van de longen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Asthma bronchiale	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Emphysema pulmonum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der ademhalingsorganen	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. Ziekten der spijsverteringsorganen.																															
Ziekten der maag	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Diarrhoea en enteritis bij kinderen beneden 2 jaar	8	1	—	—	—	—	9	4	—	—	—	—	—	4	13	3	—	—	—	—	—	3	4	—	—	—	—	—	4	7	—
Indische spruw	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hernia en darmocclusie	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—
Levercirrhose	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	2	—	—	2	4	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Leverabsces	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere aandoeningen van de lever of de galblaas	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Peritonitis (uitgezonderd de puerperale)	—	—	—	2	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 (1)	—	—	—	1 (1)	1 (1)	—
Appendicitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
VI. Ziekten der urogenitaal organen.																															
Acute nephritis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ziekte van Bright	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—	(1)	3	—	—	3 (1)	—	—	—	—	—	—	—	3 (1)	—
Andere ziekten der nieren en van hare adnexa	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ziekten van de prostata	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige ziekten der mannelijke geslachtsorganen	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uterus-tumoren	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—
VII. Ziekten van de zwangerschap en van het puerperium.																															
Sterfgevallen in direct verband met en gedurende de zwangerschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overlijden als direct gevolg der baring	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	(1)	(1)	—
Puerperale eclampsie en albuminurie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten (ook plotselinge dood) in het kraambed	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. Ziekten van de huid en het celweefsel.																															
Gangreen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Phlegmone, absces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X. Aangeboren gebreken.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

O V EDENEN TE
peane gelijkgestelden is tusschen ( ) vermeld]

	Soerabaja.															Batavia, Buitenzorg, Soekaboemi, Bandoeng, Tegal, Semarang, Ambarawa, Salatiga, Soerabaja, Malang, Magelang, Djokjakarta, Soerakarta, Padang, Palembang, Koeta Radja, Bandjermasin, Makasser en Amboina.														
	Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.							
Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
3	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	4	1	—	5	—	—	—	2	—	—	2	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3
4	2	1	—	—	—	—	3	1	2	—	—	—	—	3	6	7 (1)	1	4	1	—	—	13 (1)	7	2	—	4	—	—	13	26 (1)
—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	2	—	3	—	—	—	(1)	—	—	(1)	3 (1)
5	—	2	—	1	1	—	4	1	—	1	—	—	—	2	6	11 (1)	6	5	4	2	—	28 (1)	7	6	6	2	1	—	22	50 (1)
1	—	—	—	4	1	—	5	1	—	1	—	—	—	2	7	1	—	—	6	1	—	8	1	1	2	2	—	—	6	14
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4
—	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	2	1	—	5	1	—	—	—	—	—	1	6
7	—	—	—	—	—	—	—	7 (1)	—	—	—	—	—	7 (1)	7 (1)	26 (1)	4	—	—	—	—	30 (1)	18	3	—	—	—	—	21	51 (1)
—	—	—	1	1	—	—	2	—	—	1	1	—	—	2	4	—	—	1	4	1	—	6	—	—	1	2	—	—	3	9
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1	3	—	5	6
2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	6	1	—	7	—	—	—	2	—	—	2	9
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	5	—	—	5	—	—	—	1	—	—	1	6
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	4 (2)	2	—	7 (2)	—	—	—	1	—	—	1	8 (2)
1 (1)	—	—	1	1	—	—	2	—	—	1	2	—	—	3	5	1	—	1	9	—	1	12	—	—	3 (1)	4	—	—	7 (1)	19 (1)
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	1	2	—	3	6
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
3 (1)	—	—	—	6	—	—	6	—	—	—	3	—	—	3	9	—	—	1	13	2(1)	—	16 (1)	—	—	—	8 (3)	1	—	9 (3)	25 (4)
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	6	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	4	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	6	6
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2

A A N T A L O V

[het aantal der met Europeanen

NAMEN DER ZIEKTEN.	Batavia. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Semarang. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4
XI. Ziekten der jonggeborenen van ten hoogste 3 maanden oud.																																
Aangeboren lichaamszwakte, icterus, sclerema neonatorum, atelectasis pulmonum, paedatrophie	2	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Andere ziekten bepaald bij jonggeborenen voorkomend	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Verwaarloozing, gebrekkige verzorging, ongeschikte voeding	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XII. Ouderdomsgebreken.																																
Debilitas, marasmus senilis	—	—	—	1	4	—	5	—	—	—	1	9(2)	—	10 (2)	15 (2)	—	—	—	1	(1)	—	1 (1)	—	—	—	2	2	—	4	5 (1)	—	—
XIII. Sterfgevallen door uitwendige oorzaken.																																
Zelfmoord door vergif	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" " ophanging	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" " verdrinking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" " vuurwapenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Fracturen (ook schedelfracturen)	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ongevallen door geweld	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—
Verdrinking	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uitputting	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dood door andere uitwendige oorzaken	—	—	1	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIV. Onvolkomen en onbekende oorzaken van den dood.																																
Hydrops	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Plotselinge dood	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Onbekend	3	2	—	2 (1)	—	—	7 (1)	1	3	—	2 (1)	1	—	7 (1)	14 (2)	4	2	—	2	—	1	9	2	—	1 (1)	2 (1)	—	1	6 (2)	15 (2)	3	—
Totalen	25 (2)	12	15	76 (3)	20	4	152 (5)	21	14	12	45 (6)	19 (4)	—	111 (10)	263 (15)	14	6	3 (2)	44 (2)	8 (1)	3	78 (5)	12	10	7 (3)	18 (3)	7	2 (2)	56 (8)	134 (13)	9	7

OVE DENEN TE
peane lijkgestelden is tusschen ( ) vermeld]

	Soerabaja.															Batavia, Buitenzorg, Soekaboemi, Bandoeng, Tegal, Semarang, Ambarawa, Salatiga, Soerabaja, Malang, Magelang, Djokjakarta, Soerakarta, Padang, Palembang, Koeta Radja, Bandjermasin, Makasser en Amboina.														
	Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.							
Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
—	5	—	—	—	—	—	5	5(1)	—	—	—	—	—	5(1)	10 (1)	14 (1)	—	—	—	—	—	14 (1)	13(2)	—	—	—	—	—	13 (2)	27 (3)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—	—	(1)	1	—	—	—	—	—	1	1 (1)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—	—	(1)	2(1)	—	—	—	—	—	2 (1)	2 (2)
5 (1)	—	—	—	1	2	—	3	—	—	—	1	2	—	3	6	—	—	—	6	19(1)	—	25 (1)	—	—	—	7	19(2)	—	26 (2)	51 (3)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	5	—	—	5	—	—	1	—	—	—	1	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1	3	—	—	4	—	—	—	1	1	—	2	6
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	1	3	—	1	—	—	—	—	1	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	4	1	—	1	—	—	1	3	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	4	(1)	—	—	—	—	—	(1)	4 (1)
5 (2)	3	—	1	3	—	1	8	1	1	1	1 (1)	1	—	5(1)	13 (1)	20	8(1)	1(1)	17 (2)	4(1)	4	54 (5)	8	6	4(1)	10 (5)	3(3)	3	34 (9)	88 (14)
4(13)	9	7	7	66(2)	11	2	112(2)	24(2)	6	10(1)	39(3)	12	—	91 (6)	203 (8)	122(11)	44(4)	57(2)	298(15)	73(2)	13(1)	607(36)	96(7)	45	48(4)	171 (20)	65(7)	6(2)	431 (40)	1038(76)

	LEVENLOOS AANGEGEVENEN TE				
	Batavia.	Semarang.	Soerabaja.	Batavia, Buitenzorg, Soekaboemi, Bandoeng, Tegal, Semarang, Ambarawa, Salatiga, Soerabaja, Malang, Magelang, Djokjakarta, Soerakarta, Padang, Palembang, Koeta Radja, Bandjermasin, Makasser en Amboina.	Totalen.
A. Ziekten van (den vader of) de moeder.					
1. Syphilis	1	—	1	2	4
2. Andere algemeene ziekten	3	—	1	—	4
3. Albuminurie en andere ziekten met de zwangerschap in verband staande	—	—	—	1	1
B. Ziekten van de placenta en de vliezen	2	—	2	—	4
C. Ziekten van het foetus.					
1. Monstruositeit en andere vormgebreken, hydrocephalus, enz.	1	—	—	1	2
2. Niet onder A te brengen ontijdige geboorte.	—	1	1	2	4
D. De omstandigheden, waaronder de geboorte plaats heeft.					
1. Afwijkingen in den vorm van het moederlijke bekken	1	—	—	1	2
2. Liggingsafwijkingen van het kind	1	1	1	1	4
3. Uitzakking, inklemming van de navelstreng	—	—	1	6	7
4. Stikking bij de geboorte	1	1	1	4	7
E. Andere niet onder de vorige rubrieken te brengen oorzaken	1	—	—	1	2
F. Onbekende of niet opgegeven oorzaken	6	5	4	7	22
Totalen	17	8	12	26	63

Sterftecijfers naar de doodsoorzaken in % van het totaal aantal overleden Europeanen over 1909.

	Batavia.	Semarang.	Soerabaja.	Gezamenlijke statistiek.
Febris typhoïdea	5	12.2	1	5.2
Malaria	5	12.3	6.5	6.5
Pokken	—	1.4	—	0.4
Cholera asiatica	14	—	—	4.6
Dysenterie	5	5.4	2.3	3.3
Pyaemia en septichaemia	1.8	—	—	0.4
Tuberculose	8	7.5	11.2	8.3
Syphilis	0.7	—	2.3	0.8
Kanker en andere maligne tumoren	4.7	3.4	9.3	4.8
Diabetes	1.4	0.7	0.5	1.2
Ziekten van het zenuwstelsel	10.5	8	11.2	10.9
„ van het hart en van de vaten	7.2	5.4	6.5	4.4
„ der ademhalingsorganen	3.6	8	11.2	10
„ der spijsverteringsorganen	8.7	8.8	12.6	11.1
„ der urogenitaalorganen	3	4.8	5.1	4.2
„ van de zwangerschap en van het puerperium	1.1	0.7	1.4	1.2
„ van kinderen beneden 3 maanden.	2.1	—	5.1	3.2

	Batavia.	Semarang.	Soerabaja.	Gezamenlijke statistiek.
Ouderdomsgebreken	6.1	4	2.8	4.8
Zelfmoord	0.4	0.7	0.5	0.9
Dood door andere oorzaken van uitwendig geweld	1	0.7	0.5	1.7
Overige ziekten	4.7	4.5	3.5	3.1
Onbekend	6	11.5	6.5	9
	100	100	100	100
Totaal aantal overleden Europeanen.	262	134	206	1 038
Id. id. id. met Europeanen gelijkgestelden	15	13	8	76
Sterkte aan Europeanen en met Europeanen gelijkgestelden	8 777	5 126	8 063	41 000
Sterfte (per ‰)	31.6	28.7	26.5	27.2

Bijlage T.

(Zie hoofdstuk L, afd. I, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de samenstelling en distributie op 15 April 1910 van het technisch personeel der burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië, benevens opgaven nopens de in 1909 vanwege het burgerlijk bouwdepartement verwerkte sommen.

I. Samenstelling en distributie van het technisch personeel op 15 April 1910.

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
I. ALGEMEENE DIENST.			
A. Technisch personeel bij het departement	7	12	19
B. Waterstaats-afdeelingen. Chefs	a) 6	a) 5	11
Toegevoegd personeel voor werken, behoorende tot den algemeenen dienst.	13	15	28
C. Technisch waterbeheer in de residentiën Banjoemas en Kedoe (irrigatie-afdeeling Serajoe).	3	8	b) 11
D. Technisch waterbeheer in de residentiën Soerabaja, Pasoeroean en Kediri (irrigatie-afdeeling Brantas)	6	12	b) 18
E. Technisch waterbeheer in de residentiën Pasoeroean en Besoeki (irrigatie-afdeeling Pekalen-Sampean).	3	6	b) 9
F. Technisch waterbeheer in de residentiën Semarang, Rembang en Kedoe (irrigatie-afdeeling Serang).	4	11	b) 15
G. Technisch waterbeheer in de residentie Pekalongan (irrigatie-afdeeling Pemali-Tjomal)	2	8	b) 10
H. Technisch waterbeheer in de residentie Madioen (sectie Madioen der toekomstige irrigatie-afdeeling Solo-rivier)	2	4	b) 6
I. Beheer en onderhoud van de sluisen stuwwerken te Goenoengsari, Goebeng, enz. (Soerabaja). . . .	—	1	b) 1
J. Uitwerken der ontwerpen voor de uitbreiding der normalisatie van de Soerabaja-rivier tusschen Lengkong en Kedongsoro, en onderhoud der dijken	—	1	b) 1
K. Opnemingen en uitvoering van werken in het belang van een verbeterden waterafvoer in Zuid-Kedoe, beoosten de Lok Oeloe	1	—	b) 1
L. Voor de verbetering van den waterafvoer in het gebied der Watoedakon- en Goenting-rivieren (afdn. Modjokerto en Djombang der residentie Soerabaja)	—	1	b) 1
M. Voor de uitvoering van werken ter verbetering van de bevloeiïng door de Kedoengkandang-leiding (res. Pasoeroean)	—	2	b) 2
N. Voor de uitvoering van werken ter verbetering van de bevloeiïng der districten Waroedjajeng en Kertasana (res. Kediri)	—	1	b) 1
O. Voor de voorbereiding van de uitvoering van irrigatiewerken van geringen omvang, speciaal voor de bevloeiïng uit de kali Banjoepoetih (res. Besoeki)	1	—	b) 1
P. Voor de voltooiïng van de Djengkelok-werken (res. Pekalongan) .	—	1	b) 1
Q. Voor de uitvoering der Bandjaranwerken (res. Banjoemas)	—	1	b) 1
R. Ter beschikking gesteld van den gemeenteraad van Batavia . . .	—	1	1
S. Ter beschikking gesteld van den gemeenteraad van Soerabaja . .	—	3	3
T. Ter beschikking gesteld van den gemeenteraad van Semarang . .	—	2	2
U. Voor de regeling van den irrigatietoestand in de res. Soerakarta. .	1	—	b) 1
V. Voor de verbetering en uitbreiding van de verkeerswegen op de buitenbezittingen	10	2	b) 12
W. Technisch waterbeheer in de residentie Cheribon (irrigatie-afdeeling Tjimanoek)	2	5	7
II. GEWESTELIJKE DIENST.			
A. *Gewesten tot eene waterstaatsafdeeling behoorende.*			
1ste afd. Bantam	—	5	5
1ste afd. Batavia	2	8	10
1ste afd. Preanger-Regentschappen .	—	7	7
1ste afd. Lampongsche districten . .	—	2	2
2de afd. Cheribon	—	6	6
2de afd. Pekalongan	—	7	7
2de afd. Banjoemas	—	6	6
3de afd. Semarang	2	10	12
3de afd. Kedoe	—	7	7
3de afd. Soerakarta.	—	2	2
3de afd. Djokjakarta	—	2	2
3de afd. Rembang	—	7	7
4de afd. Soerabaja	—	c) 8	8
4de afd. Kediri	—	6	6
4de afd. Madioen	—	7	7
4de afd. Madoera	—	6	6
5de afd. Pasoeroean	—	9	9
5de afd. Besoeki.	—	5	5
5de afd. Bali en Lombok	—	5	5
B. *Gewesten, niet tot eene waterstaatsafdeeling behoorende.*			
Sumatra's Westkust	2	10	12
Tapanoeli	—	5	5
Benkoelen	—	5	5
Palembang.	1	7	8
Djambi	—	3	3
Oostkust van Sumatra	2	8	10
Atjeh en onderhoorigheden	—	6	6
Riouw en onderhoorigheden	—	2	2
Banka	—	2	2
Billiton	—	1	1
Westerafdeeling van Borneo	—	1	1
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	4	4
Celebes en onderhoorigheden	2	5	7
Menado	—	5	5
Amboina	—	2	2
Ternate	—	1	1
Timor en onderhoorigheden	—	1	1
Zuid-Nieuw-Guinea.	—	1	1
Totaal van het personeel in vasten dienst	d) 72	e) 286	358

a) Op het bureau van elk der chefs van de waterstaatsafdeelingen is een opzichter geplaatst, terwijl op dat van den chef der 3de afdeeling bovendien een ingenieur is te werk gesteld.

b) Dit personeel behoort mede tot den algemeenen dienst, doch wordt afzonderlijk vermeld, omdat het niet onder rechtstreeksche bevelen van een afdeelingschef staat.

c) Hieronder één architect, niet behoorende tot den gewestelijken waterstaatsdienst, maar onder de bevelen van den directeur van het marine-etablissement in het belang van die inrichting werkzaam gesteld.

d) 28 ingenieurs-plaatsen waren onvervuld.

e) Namelijk 33 architecten en 253 opzichters (2 architects- en 11 opzichtersplaatsen waren onvervuld).

INDEELING.	Hoofd- en verdere inge- nieurs.	Archi- tecten en opzich- ters.	Te zamen.
Bovendien waren boven de formatie in dienst:			
voor de uitvoering der werken tot verbetering der afwatering van de Bengawandjero, voor de opnemingen in het gebied der Beneden-Solo-rivier tot verbetering van de bevloeiïng en afwatering aldaar (residentiën Rembang en Soerabaja)	3	3	6
voor het toezicht op de waterverdeeling in de afdeelingen Kediri en Berbek (res. Kediri)	—	1	1
bij den aanleg van staatsspoorwegen.	—	1	1
voor de oprichting van recherchegebouwen te Makasser (Celebes en onderhoorigheden)	—	1	1
voor het verbeteren van den heerendienstweg tusschen Karangdoewoer en Goemilap (res. Kedoe)	—	1	1
voor het toezicht op de waterverdeeling in elk der afdeelingen Modjokerto, Djombang en Sidoardjo (res. Soerabaja)	—	3	3
voor de uitvoering van werken tot verbetering der bevloeiïng en afwatering in Noord-Bantam	3	8	11
voor het ontwerpen en uitvoeren der werken voor de verbetering der bevloeiïng in de districten Bandjar, Tjahjana en Poerbalingga (res. Banjoemas)	2	2	4
voor de verbetering van het wegennet en den aanleg van irrigatiewerken van geringen omvang in de residentie Preanger-Regentschappen. .	4	5	9
voor de verbetering van de bevloeiïng in de afdeeling Magetan der residentie Madioen	3	2	5
voor de verbetering van de wegen en voor kleine irrigatiewerken in de afdeeling Krawang der residentie Batavia	1	1	2
voor het opmaken van een definitief ontwerp en de uitvoering van werken, noodig voor de verbetering van de haventoestanden te Soerabaja .	1	3	4
voor de regeling van den irrigatietoestand in de residentie Soerakarta. .	—	1	1
voor de in de zelfbesturende landschappen, ressorteerende onder het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, uit te voeren en uit de betrokken landschapskassen te bekostigen werken.	—	2	2
voor de opnemingen en uitvoering van werken ter verbetering van de bevloeiïng door de Sindopradja- en Doetamati-leidingen (afd. Indramajoe, res. Cheribon).	3	3	6
voor het doen van opnemingen, het opmaken van ontwerpen en de uitvoering van werken voor de verbetering van de bevloeiïng en den waterafvoer in de residentie Pekalongan	3	2	5
voor de uitvoering van het verdeelwerk Wilaloeng (res. Semarang). .	—	1	1
voor de verbetering van het wegennet in de afdeeling Banjoewangi der residentie Besoeki	1	2	3
voor den aanleg en de verbetering van wegen in de residentie Tapanoeli .	—	2	2
voor den aanleg en de verbetering van wegen in de residentie Oostkust van Sumatra (toegevoegd aan den wn. inspecteur voor de verkeerswegen op de buitenbezittingen) . .	1	2	3
voor het toezicht op de waterverdeeling uit de kali Konto en eenige oostelijk daarvan gelegen rivieren (res. Soerabaja, Kediri en Pasoeroean)	—	1	1
voor de voltooiing van de Djengkelokwerken (res. Pekalongan)	1	—	1
Totaal boven de formatie in dienst .	26	47	73

II. In 1909 verwerkte bedragen (ook wat betreft het geldswaardig bedrag der uit 's lands voorraad verbruikte materialen) ter zake van de onderstaande categorieën van civiele landswerken (vernieuwingen en nieuwe werken, dus zonder het aan onderhoud en herstellingen ten koste gelegde).

GEWESTEN.	Bevloeiings- en afwateringswerken.					Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard.				Algemeen totaal (kolom 6 + kolom 10).
	Besteed aan uitvoering.		Besteed aan opnemingen en projectwerk		Alzoo ten koste gelegd aan aanleg en voorbereiding van bevloeiings- en afwateringswerken.	Gebouwen.	Bruggen en wegen.	Andere burgerlijke landswerken.	Te zamen.	
	Groote werken (meerendeels bij de begrooting toegestaan).	Kleine werken.	ten dienste van de in kolom 2 bedoelde werken.	ten dienste van grootere of kleinere plannen.						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Java en Madoera.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Bantam	398 516	156	—	6 556	405 228	115 190	5 650	1 188	122 028	527 256
Batavia	—	29 823	—	3 330	33 153	558 375	121 758	29 520	709 653	742 806
Preanger-Regentschappen	—	12 976	—	8 654	21 630	137 963	386 858	—	524 821	546 451
Cheribon	104 332	52 070	8 432	23 005	187 839	111 984	—	—	111 984	299 823
Pekalongan	95 973	20 790	11 445	6 578	134 786	86 861	—	3 806	90 667	225 453
Semarang	61 040	210 774	8 968	25 314	306 096	350 474	2 595	103 004	456 073	762 169
Rembang	—	6 822	a)			71 889	1 745	579	74 213	632 694
Soerabaja	65 348	202 448	a)	38 159	312 777	239 175	711	5 818	245 704	
Pasoeroean	42 498	32 275	—	18 146	92 919	150 480	19 362	27 189	197 031	289 950
Besoeki	63 525	28 807	10 523	7 877	110 732	80 965	63 805	25 603	170 373	281 105
Banjoemas	65 587	23 990	2 919	2 994	95 490	75 282	35	—	75 317	170 807
Kedoe	65 030	47 989	—	12 651	125 670	106 461	19 961	576	126 998	252 668
Djokjakarta	—	—	—	—	—	93 614	—	540	94 154	94 154
Soerakarta	—	—	—	—	—	56 054	—	50 109	106 163	106 163
Madioen	50 364	24 012	11 057	7 360	92 793	181 968	2 382	—	184 350	277 143
Kediri	53 840	47 031	—	9 963	110 834	98 637	—	—	98 637	209 471
Madoera	—	8 696	—	4 360	13 056	92 229	—	3 581	95 810	108 866
Totalen voor Java en Madoera	1 066 053	748 659	53 344	174 947	2 043 003	2 607 601	624 862	251 513	3 483 976	5 526 979
Buitenbezittingen.										
Sumatra's Westkust	—	—	—	6 218	6 218	69 368	146 029	90 899	306 296	312 514
Tapanoeli	—	—	—	—	—	7 010	135 374	566	142 950	142 950
Benkoelen	—	—	—	—	—	59 660	206 565	5 563	271 788	271 788
Lampongsche districten	—	—	—	—	—	27 968	16 256	1 483	45 707	45 707
Palembang	—	—	—	—	—	60 639	121 785	358	182 782	182 782
Djambi	—	—	—	—	—	38 266	13 833	—	52 099	52 099
Oostkust van Sumatra	—	—	—	—	—	67 606	172 205	6 648	246 459	246 459
Atjeh en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	178 230	386 708	15 011	579 949	579 949
Riouw en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	26 189	13 450	—	39 639	39 639
Banka	—	—	—	—	—	21 130	—	16 091	37 221	37 221
Billiton	—	—	—	—	—	39 320	1 013	11 573	51 906	51 906
Westerafdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	52 535	439	—	52 974	52 974
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	30 139	28 647	30 168	88 954	88 954
Celebes en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	68 350	43 656	16 850	128 856	128 856
Menado	—	58	—	—	58	72 734	32 365	4 268	109 367	109 425
Amboina	—	—	—	—	—	7 328	—	—	7 328	7 328
Ternate en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	10 853	—	1 068	11 921	11 921
Timor en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	7 389	—	—	7 389	7 389
Bali en Lombok	—	—	—	—	—	37 382	25 762	3 895	67 039	67 039
Zuid-Nieuw-Guinea	—	—	—	—	—	8 428	—	20	8 448	8 448
Totalen voor de buitenbezittingen	—	58	—	6 218	6 276	890 524	1 344 087	204 461	2 439 072	2 445 348
Totalen voor Java en Madoera	1 066 053	748 659	53 344	174 947	2 043 003	2 607 601	624 862	251 513	3 483 976	5 526 979
Algemeene totalen	1 066 053	748 717	53 344	181 165	b) 2 049 279	c) 3 498 125	d) 1 968 949	e) 455 974	5 923 048	7 972 327

a) Hetgeen in 1909 nog besteed is aan opnemingen, enz. ten behoeve van de gestaakte werken in de Solo-vallei is niet afzonderlijk opgegeven. Het betrekkelijk bedrag is begrepen in de in hoofdstuk L, afd. I, § 2, van het verslag hiervóór vermelde som van f 36 619 uitgegeven voor onderhoud, enz. van de geschorste werken.

b) Onder de som van f 2 049 279 is begrepen een bedrag van f 1 649 086 voor maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling. Voor bevloeiings- en afwateringswerken is in 1909 bovendien uitgegeven voor herstelling f 84 649 en voor gewoon onderhoud f 410 426. Vgl. echter de voorgaande noot.

c) Naar gelang van de bestemming der gebouwen was dit totaal verdeeld als volgt:

woningen voor burgerlijk personeel	f	477 430
bureaux en andere gebouwen voor den algemeenen dienst (ook de algemeene pakhuizen)		799 759
gevangenissen		183 629
kazernen en andere gebouwen voor gewapende korpsen onder burgerlijk bestuur		74 388
gebouwen voor de koffie		1 309
gebouwen voor het zout	f	102 847
scholen voor Europeesch onderwijs		360 366
scholen voor inlandsch onderwijs		1 435 848
burgerlijke hospitalen		57 103
brandspuithuizen, wachthuizen en mijlpalen		5 446
	f	3 498 125

d) Hieronder f 849 903 voor maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling.

e) Hieronder wegens rivier- en waterkeeringswerken f 175 539, voor drinkwatervoorziening f 5646 en voor werken ten dienste van havens en reeden f 98 926, onder welk laatste bedrag echter niet zijn begrepen de kosten van baggerwerk, welke ongeveer f 156 531 hebben bedragen. De in 1909 gebaggerde hoeveelheden beliepen (in M³.) te Tandjoengpriok 441 840, te Batavia 197 020, te Cheribon 77 364, te Pekalongan (met Tegal) 251 720, te Semarang 159 628, te Soerabaja 80 753, te Pasoeroean 11 153 en te Probolinggo 10 513, alles opgeruimd door de stoombaggermolens, uitgenomen de te Pasoeroean opgebaggerde hoeveelheid en 12 570 M³. te Batavia en 8850 M³. te Semarang door handbaggeren.

III. Overzicht van de op ult. 1909 in uitvoering of in studie zijnde plannen betreffende groote bevloeiïngs- en (of) afwateringswerken.

A. Plannen in uitvoering (of gedeeltelijk in uitvoering).

Gewesten.	Irrigatiegebied (globaal aantal te bevloeien bouws).	In 1909 voor uitvoering		Tot ult. 1909 verwerkt wegens uitvoering + kosten van opnemingen en projectwerk.	Totaal der geraamde kosten	
		geraamd.	besteed.		volgens oorspronkelijke raming.	volgens nadere raming.
		Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Bantam.	29 400 (Noord-Bantam)	500 000	*a)* 398 516	1 585 758 + 82 990 = 1 668 748	3 925 000	3 925 000
Cheribon.	46 000 (Sindopradja- en Doetamati-leidingen).	200 000	*b)* 104 332	1 579 078 + 142 528 = 1 721 606	1 600 000	2 813 000
Pekalongan.	10 080 (Djengkelok-werken) . . .	70 000	*c)* 40 330	394 028 = 394 028	424 000	482 000
Id.	17 000 (Werken beoosten de Tjomal)	250 000	*d)* 55 643	740 915 + 123 756 = 864 671	1 500 000	1 500 000
Banjoemas.	Werken in het stroomgebied van de Serajoe, Zuid-Banjoemas en Karanganjar:					
	3 340 (Bandjaran-leiding)	10 000	*e)* 3 956	240 812 = 240 812	213 834	290 000
	9 030 (Bandjar-Tjahjana)	200 000	*f)* 55 865	313 014 = 313 014	950 000	950 000
	100 000 (Verder stroomgebied der Serajoe)	10 000	*g)* 5 766	1 500 382 + *h)* 283 295 = 1 783 677	8 060 000	6 836 166
Semarang.	Werken tot verbetering van den waterafvoer der Serang- en Djoeana-rivieren:					
	Verdeelwerk bij Wilaloeng .	250 000	*i)* 61 040	110 662 + 42 494 = 153 156	—	600 000
Kedoe.	4 403 (Tangsi-werken)	40 000	*j)* 65 030	453 261 + 45 706 = 498 967	420 000	420 000
Soerabaja.	Verbetering afwatering Bengawandjero	90 000	*k)* 65 348	417 074 = 417 074	400 000	600 000
Madioen.	29 000 (Magetan en Ngawi) . . .	150 000	*l)* 50 364	442 431 + 329 398 = 771 829	3 500 000	1 980 000
Kediri.	25 000 (Waroedjajeng en Kertasana)	50 000	*m)* 53 840	1 693 957 + 174 481 = 1 868 438	2 414 000	2 089 080
Pasoeroean.	6 700 (Kedoengkandang-leiding) .	85 000	*n)* 42 498	335 820 + 17 146 = 352 966	375 000	425 000
Besoeki.	Werken tot verbetering van de bevloeiing en afwatering in Zuidwest-Djember en Zuidoost-Loemadjang:					
	23 500 (Bedadoeng-werken) . . .	250 000	*o)* 63 525	71 339 + 235 200 = 306 539	—	1 700 000
		2 155 000	1 066 053	9 878 531 + 1 476 994 = 11 355 525		

B. Op ult. 1909 nog niet geautoriseerde ontwerpen of nog in studie zijnde plannen.

Gewesten.	OMSCHRIJVING VAN HET PLAN (met globaal aantal te bevloeien bouws).	Besteed voor opnemingen en projectwerk.		
		Vóór 1909.	In 1909.	Alzoo tot ult. 1909.
		Gld.	Gld.	Gld.
Batavia	Bevloeiing uit de Tjitaroem (afdeeling Krawang) (118 000 bouws)	186 241	3 330	189 571
Pekalongan . . .	Bevloeiing van het terrein tusschen de Pemali en de Tjatjaban (22 000 bouws)	—	*p)* —	—
Banjoemas . . .	Werken in het stroomgebied van de Serajoe, Zuid-Banjoemas en Karanganjar:			
	Bevloeiing uit de kali Tadjoem (16 300 bouws)	—	*q)* —	—
Semarang . . .	Werken tot verbetering van de bevloeiing en afwatering in de districten Grogol en Singenkidoel:			
	a. Verbetering waterafvoer kali Toentang van Glapan tot zee . . . . . . b. Verdere werken van de bevloeiing en afwatering in Grogol en Singenkidoel (26 000 bouws)	82 848	4 903	87 751
Id. . . .	Werken tot verbetering van den waterafvoer der Serang- en Djoeana-rivieren:			
	Verruiming van de kali Woelan.	—	*r)* —	—
Madoera	Verbetering van de bevloeiing en afwatering in Zuid-Soemenep.	—	*s)* —	—

a) Bij de uitvoering van het werk werden vele bezwaren ondervonden in verband met de ongunstige geaardheid van den grond en wegens het zeer ongunstige weer en de zware bandjirs gedurende den oostmoeson.
Van het verwerkt bedrag is uitgegeven voor: den bouw van de prise d'eau f 52 306, het 1ste gedeelte hoofdkanaal f 1 252, het 2de gedeelte hoofdkanaal f 32 909, het 3de gedeelte hoofdkanaal f 48 704, het 4de gedeelte hoofdkanaal f 73 067, den syphon Tjisangoe f 27 443, den syphon Tjiasem f 19 564, den syphon Tjipari-Tjibongor f 68 472, 3 voetbruggen over het 2de gedeelte hoofdkanaal f 64, 3 schroefpaalbruggen over het 3de gedeelte hoofdkanaal f 2 837, den syphon Seba f 10 777 en een inlaatsluis f 1 807, benevens voor traktementen en reiskosten van het vaste personeel en voor opnemingen f 59 314.

b) De slechte weersgesteldheid heeft de uitvoering van dit werk vertraagd. Daar niet op vrije koelies gerekend kan worden, geschiedt het werk grootendeels in betaalden heerendienst. Met het verkrijgen van de noodige baksteenen werden nog steeds groote moeielijkheden ondervonden.
Van het verwerkt bedrag is uitgegeven voor de verdeelsluizen S XVIII en S XIX en de coupure in de Tjimanoek bij Kliwed f 1203, de afvoerleidingen Prawiro Kepolo, Beset en Blado f 30 799, de kunstwerken in die afvoerleidingen f 2400 (voltooid), het 1ste gedeelte der detailbevloeiing van het Doetamati-gebied f 56 608, het 2de gedeelte der detailbevloeiing van het Doetamatigebied f 1483, de detailbevloeiing der secundaire Sindopradja-leiding f 630, de detailbevloeiing van het secundaire Sondol-gebied f 8555 en het inrichten van 's lands pakhuizen tot bureau voor de werken f 2654.

c) Door de vele oostmoeson-regens gaf het transport der materialen veel moeielijkheden en ondervond de uitvoering in 't algemeen vertraging. Er werd veel van den arbeid van gestraften gebruik gemaakt.
Met inbegrip van de regularisatiekosten voor den door gestraften gepresteerden arbeid is uitgegeven voor: de detailbevloeiing van het secundaire vak D I f 358 (voltooid), als voren D 2 f 9713, als voren D 3 en D 4 f 28 947 en het verzamelen van steen voor het 3de of laatste gedeelte der werken f 1312. De secundaire vakken D 1 en D 4 werden met ingang van 1 November 1909 bevloeid; in December, toen eene droge periode intrad, werd ook water in de leidingen van vak D 3 ingelaten.

d) De uitvoering van het Sragi-hoofdkanaal werd vertraagd door de slechte weersgesteldheid in den oostmoeson.
Uitgegeven werd voor: het eerste gedeelte der werken tot verbetering van den afvoer der kali Sragi f 659 (voltooid), het tweede gedeelte dier werken f 39 761, den bouw van den syphon in de Rowokemboe-leiding onder het Sragi-afvoerkanaal f 2587 en het eerste gedeelte der Genteng-Sragi-werken f 12 636.

e) In verband met de groote bezwaren (tengevolge van grondafschuivingen), die werden ondervonden bij het maken van een gedeelte der hoofdleiding, dat langs een heuvelrug loopt, werd de uitvoering van dat gedeelte gestaakt, in afwachting van een project tot verlegging ervan.
Uitgegeven is voor de verbindingsleiding van de Logawa naar de Bandjaran f 191 en voor het 4de gedeelte der werken f 3765.

f) Een nieuw ontwerp voor de prise d'eau werd in Juni 1909 geautoriseerd, zoodat weer geregeld met de uitvoering kon worden doorgegaan.
Van het verwerkt bedrag is uitgegeven voor: de Onggok-leiding en bijbehoorende werken f 1376, het 2de gedeelte van de 3de sectie der hoofdleiding f 1239, het 3de gedeelte van de 3de sectie der hoofdleiding f 3950, het 1ste gedeelte van de 1ste sectie der hoofdleiding f 21 977 en den bouw van den syphon onder de 3de sectie der hoofdleiding bij Tjipawon f 44, benevens voor traktementen en reiskosten van het vaste personeel en voor opnemingen f 27 279.

g) In uitvoering is de verbetering van de Blimbing-leiding. Verdere ontwerpen zijn in bewerking.

h) Hieronder de opnemingskosten van de Bandjaran-werken en die van de Bandjar-Tjahjana-werken vóór de uitvoering.

i) Onder het verwerkte bedrag zijn niet begrepen de kosten voor de beweegbare waterkeeringen (Stoney-schuiven), welke laatste in Nederland worden aangemaakt. De uitvoering van het verdeelwerk ondervond vertraging wegens de ongunstige weersgesteldheid. Door de onvoldoende opkomst van koelies werd sedert Juli 1909 gebruik gemaakt van den arbeid van betaalde heerendienstplichtigen, en wel tot ult. October voor de afd. Koedoes en tot 4 December voor de afd. Demak, waarna de beschikbaarstelling der heerendienstplichtigen met het oog op den veldarbeid der bevolking werd opgeheven.

j) Deze werken zijn voltooid, met uitzondering van het herstellen van de door grondafschuivingen veroorzaakte schade.
Van het in 1909 verwerkte bedrag is uitgegeven voor: het aquaduct over de kali Kloeban f 1710 (voltooid), het 3de gedeelte van de hoofdleiding f 39 665, de detailbevloeiing van de secundaire vakken T 2 en T 3 f 10 209 (voltooid), de verhooging van de spuisluis f 1016, de herstelling van de afschuiving in het 1ste gedeelte van de hoofdleiding f 2276 (voltooid), benevens voor traktementen en reiskosten van het vaste personeel en voor opnemingen f 10 154.

k) Eene krachtdadige uitvoering was eerst sedert Augustus 1909 mogelijk, in verband met de ongewoon late intrede van den oostmoeson.
De verruiming van de kali Malang werd voltooid. De verbinding met de kali Tebaloan kwam tot stand.

l) Het verwerkte bedrag bleef beperkt wegens het ontbreken van voldoende voor de uitvoering geschikte plannen, in verband met de omstandigheid, dat tot eene, reeds vroeger voorziene, wijziging van het algemeen plan moest worden overgegaan. Het bleek namelijk noodig, ook van het water der Madioenrivier gebruik te maken. Dit gewijzigd plan is goedgekeurd bij Gouv. Bt. 2 Oct. 1909 n°. 24; in verband daarmede is het totaal der geraamde kosten verhoogd tot f 1 980 000. Met de uitvoering van den bouw van de prise d'eau in de Madioen-rivier, waarvoor f 213 000 was beschikbaar gesteld, is begonnen.
Van het in 1909 verwerkte bedrag is uitgegeven voor: het maken van den noordelijken tak van het hoofdkanaal Kerep met de secundaire leidingen Botok en Kebatan (3de gedeelte der verbetering van de bevloeiing uit de kali Tinil) f 15 989 (voltooid), het maken ván de kunstwerken K T II en K T III en van het 4de pand van het hoofdkanaal Kalitengah (3de gedeelte der verbetering van de bevloeiing uit de Kalitengah-leiding) f 5721 (voltooid), den bouw van de inlaatsluizen tot regeling van het watergebruik in de affluenten der Kali Tinil (2de gedeelte der Gembong-bevloeiing) f 22 054 en den bouw van eene prise d'eau in de Madioen-rivier f 6600.

m) De voltooiing van dit werk is vertraagd door de zandbezwaren (als gevolg van de jongste Kloet-eruptie), die in het hoofdkanaal zijn voorgekomen. Door de noodige maatregelen is de toestand thans zoodanig, dat tot de verdere voltooiing kan worden overgegaan.
Van het verwerkt bedrag is uitgegeven voor: het 1ste gedeelte van het hoofdkanaal tot K.M. 7,200 f 18 006, het 2de gedeelte van het hoofdkanaal tot K.M. 16,960 met aansluitende secundaire leidingen f 981, het 3de gedeelte van het hoofdkanaal tot K.M. 23,449 en de detailbevloeiing uit daaruit gevoed wordende leidingen f 459, de verbetering van de afwatering door de kali Patran f 7985, de brug (met drempel) over de kali Patran f 121, zware herstellingen aan kribben en slibvangers in de Brantas-rivier bij de inlaatsluis Mritjan f 4568, de detailbevloeiing uit de leiding B 1 (2de gedeelte) f 15 266, het verlengen van de schroefpaalbrug Kedoengsoko f 654, het vastleggen van onteigeningsgrenzen voor hoofd- en secundaire leidingen f 1427, het bouwen van 4 tijdelijke personeelswoningen en 2 tijdelijke sectie-bureaux f 449 en opnemingen, enz. f 3924.

n) De uitvoering werd tijdelijk vertraagd door de ontoereikendheid van het beschikbare debiet in de kali Amprong, in verband met het groote watergebruik op de reeds in bevloeiing gebrachte gedeelten van het gebied. Sedert is besloten tot het maken van eene suppletieleiding van de kali Sari naar de kali Amprong; eerst daarna kan tot volledige uitvoering van de werken worden overgegaan.
Het verwerkte bedrag is als volgt te splitsen: 1ste gedeelte der werken f 1854, 2de idem f 1468, 3de idem f 361, 4de idem f 4753, 5de A idem f 10 876 en 5de B idem f 23 186.

o) De bijzonder ongunstige weersgesteldheid in den oostmoeson en het gebrek aan werkkrachten, in verband met de groote vraag naar werkvolk voor de suikeronderneming Djatirata en voor het opruimen der afschuivingen en het verlengen van den tunnel in de baan der staatsspoorwegen nabij de halte Mrawan, hebben den voortgang der uitvoering tegengehouden.

p) Is begrepen in de kosten van administratie, opnemingen, enz. van de irrigatie-afdeeling Pemali-Tjomal.

q) Als voren van de irrigatie-afdeeling Serajoe.

r) Is begrepen in de kosten van opnemingen voor het verdeelwerk Wilaloeng.

s) Is begrepen in de kosten van verschillende bevloeiingswerken op Madoera.

IV. Opgaaf van de gedurende 1909 gedane uitgaven voor aanleg of vernieuwing van bevloeiingswerken van geringen omvang en voor herstellingen van bevloeiingswerken.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1908	Verwerkt is gedurende 1909	Verwerkt is tot ult. 1909	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
		A. *Vernieuwing van bevloeiingswerken.*					
Bantam . . .	Gewestelijken dienst.	Verruiming van den afvoerweg der Dano-rivier te Tjoeroegbetoeng	50 166	49 201	156	49 357	Wordt in 1910 voortgezet.
Batavia . . .	Algemeenen dienst.	Verbetering van de wadoek Lemahabang	31 310	8 319	28 001	36 320	Voltooid.
	Id.	Het maken van twee bruggen, tevens aftapsluizen, over de wadoek Lemahabang.	7 278	5 441	1 822	7 263	Id.
Preanger-Regentschappen.	Gewestelijken dienst.	Bouw van een stuwdam met inlaat- en spuisluis in de Tjikalong bij de desa Tjitjoeroeg, ten behoeve van de vermeerdering van het debiet der Tjimoeloe-leiding	7 981	7 877	73	7 950	Id.
	Id.	Beteugelen van de Tjigede-leiding, maken van voorzieningen aan den rechteroever van de Tjiloseh bij de desa Tjiponjo en herstelling van den Tjimoeloe-dam ten behoeve van de vermeerdering van het debiet der Tjimoeloe-leiding	7 145	5 628	1 487	7 115	Id.
	Id.	Bouw van een gemetselden stuwdam Tjiraden met inlaat- en spuisluis in de Tjiandjoer	12 781	12 509	100	12 609	Id.
	Id.	Verbetering van de Tjinagreg- en Tjiherang-leiding en het graven van de irrigatie-leidingen Tjidjengkol I en II, Tjikawoeng en Tjibengang *a*). . .	1 810	1 710	100	1 800	Id.
	Id.	Het maken van eene irrigatie-leiding uit de Tjitalahab *a*)	4 250	2 475	1 004	3 479	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Verbetering van kleine desa-irrigatiewerken in de residentie Preanger-Regentschappen, gedurende 1909 *a*)	1 800	—	1 754	1 754	Voltooid.
	Id.	Verbetering van de Leuwikoeja-leiding	7 845	4 649	3 041	7 690	Id.
	Id.	Verbeteren en het tot stand brengen van irrigatiewerken van geringen omvang in de controle-afdeeling Soekanegara *a*)	3 900	—	1 900	1 900	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Bouw van een syphonduiker onder de Tjikawedoekan te Leles *a*)	500	—	485	485	Voltooid.
	Id.	Maken van een gemetselden stuwdam met inlaat- en spuisluis in de Tjikondang	6 510	—	1 832	1 832	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Bouw van een doorlaat bij K.M. 80, 512 van den staatsspoorweg Buitenzorg—Djokjakarta *a*). . .	433	—	—	—	Id.
	Id.	Maken van een stortdam met bijbehoorende kunstwerken in de Tjiodjar bij de desa Bodjosalam .	19 070	—	1 200	1 200	Id.
Cheribon. . .	Algemeenen dienst.	Bouw van een stuwdam in de Tjidjoerei te Seuseupan en eenige bijkomende werken	93 500	62 745	23 283	86 028	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Rivierverbeteringen in de Tjideres bij de desa Tjigasong	6 455	926	804	1 730	Id.
	Id.	Maken van eene verdediging aan den Tjiwaringin-oever bij Wlakar	2 700	—	2 700	2 700	Voltooid.
	Id.	Maken van eene verdediging aan den Tjisenggaroeng-oever bij Leuwihaoer	12 590	—	10 424	10 424	Id.
	Id.	Vernieuwing van den heerendienstdam Tjangkoewang	6 043	—	5 347	5 347	Id.
	Gewestelijken dienst.	Maken van eenige werken tot verbetering van de bevloeiing uit de leiding Karanggedang bezuiden de Tjipalihleutik	1 320	—	1 258	1 258	Id.

a) Dit zijn zoogenaamde desawerken, tot welker uitvoering de belanghebbende desa's bijdragen door het graafwerk voor hunne rekening te nemen en door zich te verplichten tot het onderhoud van de leidingen, enz., voor zooveel mogelijk ook van de kunstwerken, welke tot stand worden gebracht.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1908	Verwerkt is gedurende 1909	Verwerkt is tot ult. 1909	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Cheribon. . .	Algemeenen dienst.	Bouw van eene permanente stuw met beweegbare waterkeeringen in de rivier Tjiberes, nabij de desa Tjangkoewang	55 300	—	8 254	8 254	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Maken van eene permanente prise d'eau in de Tjideres bij de desa Tjigasong	52 450	—	—	—	Id.
	Id.	Bouw van twee aftapsluisjes in de Tjangkoewang (westleiding)	800	—	—	—	Id.
Pekalongan. .	Irrigatie-afdeeling Pemali-Tjomal.	Het graven van eene afvoerleiding in het secundaire vak T I der Tjomal-werken	1 850	—	1 758	1 758	Voltooid.
	Id.	Bouw van een stuwdam met inlaatsluis voor de Koemisik-leiding.	26 940	—	16 227	16 227	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Bouw van twee inlaatsluisjes in de kali Erang in het bovenstroomgebied van de Pemali-rivier . .	1 810	—	984	984	Id.
	Id.	Bouw van eene steenen boogbrug over de Kaboejoetan-hoofdleiding.	4 245	—	308	308	Id.
	Id.	Aanleg van eene telefonische verbinding tusschen de bureaux van de irrigatie-afdeeling Pemali-Tjomal te Pekalongan en te Tegal.	2 350	—	—	—	Id.
	Id.	Zware herstellingen aan den dam Kertojasan . .	1 233	—	988	988	Voltooid.
	Id.	Maken van eene prise d'eau in de Tjisoeroeh en eene leiding naar de oude coupure Tjisoeroeh-Tjibesole met bijkomende werken	19 184	15 565	525	16 080	Wordt in 1910 voortgezet.
Semarang . .	Irrigatie-afdeeling Serang.	Verbetering van de leiding T 21	112 400	90 924	17 696	108 620	Id.
	Id.	Verbetering van de bevloeiing uit de hoofdleiding Kedoenggoepit van kunstwerk K³ tot K. M. 10,80 in de secundaire leiding G¹ tot de suikerfabriek Rendeng	11 800	9 853	523	10 376	Id.
	Id.	Verbetering van de Djeroek-leiding en het maken van een verdeelwerk in de linker Pakis-leiding nabij de desa Pakis	3 469	1 618	1 783	3 401	Id.
	Id.	Bouw van eene loopbrug over de Serang-coupure nabij Oedjoengsemi	3 511	1 370	2 117	3 487	Id.
	Id.	Maken van eenige tijdelijke werken tot beteugeling der Demaksche Toentang bij Wonosalam. . .	6 010	5 622	380	6 002	Id.
	Id.	Maken en in stand houden gedurende den westmoeson 1908/1909 van een tijdelijken dam in de oude Serang bij Gempolsongo	462	—	214	214	Id.
	Algemeenen dienst.	Bouw van eene prise d'eau in de kali Bodri nabij Djoewero en van twee spuisluizen	177 500	—	119 639	119 639	Id.
	Id.	Verruimen van de leiding W², bouw van een verdeelwerk in deze leiding zoomede een syphon onder de Woelan en het graven van eene verbindingsleiding naar de leiding W³ ten behoeve van de verbetering der bevloeiing in het district Wedoeng	55 420	—	55 412	55 412	Id.
	Id.	Uitvoering van eenige werken tot verlaging en regeling van het peil der Rawah Pening ten behoeve van de verbetering van den gezondheidstoestand in de vallei van Ambarawa en van de bevloeiing uit de kali Toentang	39 445	—	10 739	10 739	Id.
	Irrigatie-afdeeling Serang.	Uitbreiding van het telefoonnet der irrigatie-afdeeling Serang met eene rechtstreeksche verbinding tusschen Demak en Semarang.	3 263	—	232	232	Id.
	Id.	Aanbrengen van eene gedeeltelijke bedijking van den rechteroever der kali Klegoeng te Banjoebiroe	4 990	—	2 039	2 039	Id.
	Id.	Maken van 3 kribben in de kali Koeto langs den rechteroever bovenstrooms van de brug n°. 1 in den grooten postweg Semarang—Cheribon en het graven van eene geul in het verondiepte bed dezer rivier	15 000	—	—	—	Id.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is [redacted] tot ult. 1908	gedurende 1909	tot ult. 1909	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Rembang . .	Gewestelijken dienst.	Aanleg van eene nieuwe irrigatie-leiding ten behoeve der sawahs van de desa Pladjan *a*). . .	3 390	932	1 807	2 739	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Verleggen van een gedeelte van de kali Dawoeng nabij den dam van dien naam	1 140	—	1 136	1 136	Voltooid.
	Id.	Verbeteringen aan de irrigatie-leiding bij de desa Djetis.	2 650	—	2 618	2 618	Wordt in 1910 voortgezet.
	Algemeenen dienst.	Verlengen en verbeteren van de Maibit-leiding ten behoeve van de verbetering en uitbreiding der bevloeiing uit de bronnen bij Rengel	12 460	—	955	955	Id.
	Id.	Doortrekken van de Glongong-leiding tot aan de Beran-leiding en het verbeteren van die beide leidingen ten behoeve van de verbetering en uitbreiding der bevloeiing uit de bronnen bij Rengel	9 783	—	—	—	Id.
	Id.	Bouw van 7 betonbuisduikers in den linker Solodijk van Widang tot Gelis.	860	—	306	306	Id.
Soerabaja . .	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Verbetering en uitbreiding van de bevloeiing uit de kali Djandjing	29 900	28 902	722	29 624	Voltooid.
	Id.	Graven van eene spuileiding in de gedeeltelijk nieuwe Ngares-leiding in aansluiting aan kunstwerk nº. 2, en bouw van eene spuisluis tot opheffing van het zandbezwaar in de Ngares-Kankoengan-leiding	38 904	33 665	4 268	37 933	Wordt in 1910 voortgezet.
	Algemeenen dienst.	Verbetering van de wadoek Djodjong	16 040	15 115	912	16 027	Id.
	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Bouw van eene permanente schotbalkstuw Kedoeng Tjaloek in de kali Marmojo met inlaatsluizen aan beide oevers bij de desa Mernoeng en aanleg van secundaire aanvoerleidingen met bijbehoorende kunstwerken langs den rechter- en den linkeroever der kali Marmojo, aftappende bij de te bouwen permanente schotbalkstuw Kedoeng Tjaloek	58 916	40 244	15 651	55 895	Id.
	Id.	Aanbrengen van voorzieningen in de coupure beneden den stuwdam Djandjing, zoomede het verlengen van den betonvloer van dezen dam over 27 M. lengte en 20 M. breedte	18 354	16 620	1 437	18 057	Voltooid.
	Id.	Aanschaffing van 10 nieuwe houten schotbalken voor de sluis te Mlirip en het aanbrengen van versterkingen aan 29 aanwezige ijzeren schotbalken te Kedoengsoro en Gedek	3 630	1 398	1 330	2 728	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Bouw van een ijzeren aquaduct in de leiding Djemoer Pandjangdjiwo met daarnaast liggende brug over de afvoerleiding Prapen	3 905	2 135	1 482	3 617	Voltooid.
	Id.	Bouw van een ijzeren aquaduct in de leiding Djemoer Pandjangdjiwo met daarnaast liggende brug over de afvoerleiding Kebonagoeng . . .	4 265	2 015	1 965	3 980	Id.
	Algemeenen dienst.	Verbetering van de wadoek Kalen	5 138	2 907	1 344	4 251	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Verzwaren van den dijk van de wadoek Loewajoe	10 600	9 454	6 008	15 462	Id.
	Id.	Bouw van een aftapkoker met overlaat	5 640				
	Irrigatie-afdee- Brantas.	Maken van eene brug tusschen de leuningen over de stuwsluis Lengkong	10 100	2 778	7 145	9 923	Id.
	Id.	Aanbrengen van voorzieningen en het doen van vernieuwingen aan de spuisluis en schutsluis Melirip	106 854	8 688	93 113	101 801	Id.
	Algemeenen dienst.	Maken van een aftapkoker in den afsluitdijk van de wadoek Balongganggang	1 550	—	1 372	1 372	Voltooid.
	Id.	Verhoogen van de muren van de schutsluis in de kali Miring en het maken van de bijbehoorende werken	38 600	6 256	16 972	23 228	Wordt in 1910 voortgezet.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is			Toelichtingen.
				tot ult. 1908	gedurende 1909	tot ult. 1909	
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Soerabaja . .	Binnenlandsch bestuur.	Vernieuwen van de inlaatsluis Karangwoengoe I van de wadoek Legok	1 200	—	1 165	1 165	Voltooid.
	Algemeenen dienst.	Het wederinrichten van de voormalige wadoek Sepandji	2 521	—	2 128	2 128	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Vergrooten van den waterafvoer naar de wadoek Djoto door afleiding van de kali Pengaron . .	20 370	—	17 216	17 216	Id.
	Id.	Vernieuwen van den aftapkoker van de wadoek Legok bij de desa Djagran.	1 325	—	1 063	1 063	Id.
	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Het maken van een permanenten stuwdam met inlaat- en spuisluis in de kali Landean, dienende voor de bevloeiing van het 2 616 bouws groote Tjandilima-gebied	56 600	—	14 514	14 514	Id.
	Id.	Bouw van eene inlaatsluis voor de leiding Lebaksoemengko.	4 918	—	3 947	3 947	Id.
	Algemeenen dienst.	Verbeteren van de wadoek Sentir	17 474	—	5 057	5 057	Id.
	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Bouw van een ijzeren aquaduct in de leiding Menoor-Medokan met daarnaast liggende brug over de afvoerleiding Semolo	4 940	—	3 210	3 210	Id.
	Algemeenen dienst.	Bouw van 2 betonbuisduikers in den dijk van de Solo-rivier bij de desa Doeriwetan	500	—	387	387	Id.
	Id.	Bouw van een overlaat in den dijk van de Solo-rivier nabij de desa Ngablak *a*)	575	—	40	40	Id.
Banjoemas . .	Id.	Het graven van de Slingga-leiding	57 260	53 200	16 141	69 341	Id.
	Irrigatie-afdeeling Serajoe.	Bouw van een stuwdam met inlaatsluis in de kali Peloes voor de leiding Kertadirdjan bij Soekaradja	15 650	10 835	5 537	16 372	Id.
	Id.	Verbetering van de afvloeiing van de kali Broekah bij Kalibening	3 132	307	2 312	2 619	Id.
Kedoe. . . .	Id.	Verbetering van de desa-leidingen Adji Semagoeng en Moelwo *a*).	8 627	9 398	160	9 558	Voltooid.
	Id.	Verbetering van de desa-leiding Depok.	3 564	1 481	1 972	3 453	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Verbetering van de Progo-leiding in de afdeelingen Temanggoeng en Magelang van Badran tot Gajam	9 336	4 033	3 920	7 953	Id.
	Id.	Vernieuwen van de dammen Tjarikan en Nogo in de kali Kedoe *a*)	1 012	558	560	1 118	Voltooid.
	Id.	Verbetering van de desaleidingen: Sarangan en	1 210	—	999	999	Wordt in 1910 voortgezet.
		Soetoiring en Gendok *a*)	13 240	—	10 510	10 510	Id.
	Id.	Verbetering der leiding Kedondong van K.M. 68 tot K.M. 74,60	9 150	8 636	128	8 764	Voltooid.
	Id.	Maken van den bovenbouw van het te vernieuwen aquaduct van de kali Gentan.	11 214	—	8 767	8 767	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Verbetering van de leiding Pingit	22 516	5 718	15 206	20 924	Id.
	Algemeenen dienst.	Maken van een stuwdam met inlaat- en spuisluis in de kali Tangsi bij de desa Djodjogan ten behoeve van de verbetering van den linkeroever der kali Tangsi en dien der kali Mrawoe . . .	25 000	—	5 767	5 767	Id.
Madioen . . .	Staatsspoorwegen.	Bouw van een syphon bij K.M. 212, 485 in de lijn Wonokromo—Solo der staatsspoorwegen . . .	4 750	—	4 053	4 053	Id.
	Binnenlandsch bestuur.	Bouw van een permanenten dam Tjepiet in de kali Soko en den permanenten dam Kedoengaren in de kali Sawahan met eene toevoerleiding van de leiding Kedoengaren naar de kali Sambi c.a. *a*)	2 620	—	—	—	Met dit werk is nog geen begin gemaakt.
	Algemeenen dienst.	Bouw van eene prise d'eau Gombal in de kali Asin	42 156	—	19 959	19 959	Wordt in 1910 voortgezet.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1908	Verwerkt is gedurende 1909	Verwerkt is tot ult. 1909	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Kediri. . . .	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Het permanent maken van den desadam Tertek II in de Srindjing-leiding	2 655	2 305	—	—	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Verbetering van de aquaduct Goenting en afsluiten van de voormalige leiding Kedak bij de desa Kedak	4 861	3 052	1 578	4 630	Voltooid.
	Id.	Maken van bandjir-overlaten voor de wadoeks Lohgaweh en Soembersono	5 502	—	5 381	5 381	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Verbetering van de bevloeiing uit de leiding Toengloer	8 763	—	8 368	8 368	Id.
	Id.	Verbetering van den afvoer van en de bevloeiing uit de kali Keboireng	38 938	—	6 701	6 701	Id.
	Id.	Verbetering van de bevloeiing uit de kali Tojoaning nabij Sidorawoeh	15 877	—	10 379	10 379	Id.
	Id.	Het tot stand brengen van eene permanente bandjirverdeelinrichting ter plaatse van de splitsing van de kali's Koentjir I en II	17 340	—	14 624	14 624	Id.
Pasoeroean. .	Id.	Aanbrengen van voorzieningen bij den afstort Kepoeloengan	34 730	30 094	4 247	34 341	Id.
	Id.	Bouw van een nieuwen stuwdam en aanbrengen van voorzieningen aan de bestaande inlaatsluis en den bestaanden overlaatdam van de Kedoeng-Kandang-leiding, beide in de kali Meri bij de desa Tangkil	25 710	18 594	4 596	23 190	Id.
	Id.	Verlengen van den bestaanden gemetselden stuwdam Kepoeloengan en maken van eenige bijkomende werken	5 523	1 740	3 760	5 500	Id.
	Id.	Afleiden van de kali Aran-Aran beneden den dam Gadjahlonggong in de kali Lesti tot vermindering van het zandbezwaar in de Gadjahlonggong-leiding	13 600	—	10 831	10 831	Id.
	Id.	Het tot stand brengen van de samentrekking der leidingen Tangoelangin I en II met eenige bijkomende werken	31 670	—	2 749	2 749	Id.
	Id.	Maken van eene spui-inrichting in de Molek-hoofdleiding	26 860	—	744	744	Id.
	Irrigatie-afdeeling Pekalen-Sampean.	Wederherstellen der verstoorde bevloeiing in Loemadjang.	4 500	—	3 485	3 485	Id.
	Gewestelijken dienst.	Graven van de afvoerleiding naar de brug n°. 9 in de lijn Klakah—Loemadjang van den staatsspoorweg	2 000	—	1 863	1 863	Voltooid.
	Irrigatie-afdeeling Pekalen-Sampean.	Nemen van eene proef tot bestrijding van het zandbezwaar in de afvoerleidingen van het Sampean-gebied door vastlegging van bodem en wanden der bovenstroomsche bergrivier	1 000	760	240	1 000	Id.
	Id.	Verbetering en uitbreiding van de kali Badjoelinati	10 985	481	10 510	10 991	Id.
	Algemeenen dienst.	Maken van eene prise d'eau in de kali Mrawan bij de desa Tegalgoesi.	27 280	—	13 685	13 685	Wordt in 1910 voortgezet.
Besoeki . . .	Irrigatie-afdeeling Pekalen-Sampean.	Bouw van een schotbalkstuw in de afvoerleiding C. 7 B. en het maken van eenige bijkomende werken tot suppletie van de secundaire leidingen S. W. en S. O. 1 van het Sampean-gebied. . .	5 483	—	4 372	4 372	Id.
Madoera . . .	Algemeenen dienst.	Maken van eene prise d'eau te Boelaj in de Konang-rivier, te Polagan in de Polagan-rivier en te Pilan in de Kembang-Koening-rivier (distr. Boender)	18 425	399	8 696	9 095	Id.
Sumatra's Westkust.	Binnenlandsch bestuur.	Afdamming der Soengai Mantiwit in de negri Batoe Bersoerat	1 300	—	—	—	Id.
	Gewestelijken dienst.	Verbetering van de bevloeiing in de onderafdeeling Boven-Kampar	325	—	—	—	Id.
Menado . . .	Id.	Bouw van eene overlaat en eene buisleiding van beton voor de Rurukan-leiding	51 125	453	58	511	Voltooid.
		Totaal . . .			748 717	1 355 977	

GEWESTEN.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is			Toelichtingen.
				tot ult. 1908	gedurende 1909	tot ult. 1909	
		B. *Herstelling van bevloeiingswerken.*	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Batavia . . .	Gewestelijken dienst.	Het bevestigen van den voet der taluds van de Westerslokan over gedeelten tusschen de z.g. Roode brug n°. 10 en de brug Tjiwaringin n°. 10a.	16 300	—	13 000	13 000	Wordt in 1910 voortgezet.
Preanger-Regentschappen.	Id.	Het doen van herstellingen aan de Tjiweragas-leiding nabij Garoet	804	—	804	804	Voltooid.
Cheribon. . .	Dienst waterverdeeling Cheribon.	Herstelling van den heerendienstdam Wangoendiredja	600	—	—	—	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Het doen van herstellingen aan:					
		a. den dam Soerakatiga in de Tjisenggaroeng, de leiding Soerakatiga en de daarbij behoorende dammen Antjaran en Tjisalado	2 610	—	2 174	2 174	Voltooid.
		b. den dam Tjitanggoelan in de Tjisenggaroeng, benevens een tweetal gemetselde dammen in de leiding Tjitanggoelan en den dam Bantarwangi	2 985	—	2 895	2 895	Id.
		c. den dam Tjihaoer in de Tjisande	708	—	578	578	Id.
	Id.	Het doen van zware herstellingen aan den heerendienstdam Kiwiar	1 525	—	1 722	1 722	Wordt in 1910 voortgezet.
Pekalongan. .	Gewestelijken dienst.	Herstelling van den heerendienstdam Gintoeng ter plaatse van de kruising van de gelijknamige rivier met de Koemisik-leiding nabij de desa Batoeagoeng	262	—	238	238	Voltooid.
Semarang . .	Irrigatie-afdeeling Serang.	Verzwaren van den rechterdijk der oude Serangrivier tusschen de desa's Gerdoe en Kedoeng .	6 130	4 877	856	5 733	Id.
	Id.	Maken van voorzieningen aan de Gelis-dijken nabij de brug Djagalan n°. 6	3 090	2 140	3	2 143	Id.
	Id.	Herstelling van de rijbrug kunstwerk n°. 338 over het Prauwenvaartkanaal bij de desa Trenggoeli	644	590	22	612	Id.
	Id.	Het doen van zware herstellingen aan de brug n°. 231 over het kanaal S/1 in den grooten postweg van Demak naar Koedoes	1 206	812	366	1 178	Id.
	Id.	Het doen van zware herstellingen aan de afsluiting van de aftapping uit de kali Klegoeng te Banjoebiroe	2 445	1 821	546	2 367	Id.
	Id.	Het doen van vernieuwingen aan het dek van de brug over den stuwdam Pakis te Pakis . . .	770	—	—	—	Wordt in 1910 voortgezet.
Rembang . .	Gewestelijken dienst.	Herstellingen aan de dammen Gaboes en Pelem .	1 200	—	600	600	Id.
Soerabaja . .	Algemeenen dienst.	Herstellen en verzwaren van den dijk Mondo Djowo langs de kali Lamong	4 220	3 193	260	3 453	Id.
	Id.	Verzwaren van den rechterslapersdijk van de Solorivier bij de desa Ngampel.	3 800	2 539	744	3 283	Id.
	Id.	Het plaatsen van hoogtemerken langs de dijken der Solo-rivier	1 100	45	816	861	Id.
	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Vernieuwen van eenige houten loopbruggen en schotbalken van de stuwdammen en inlaatsluizen in het Porong-kanaal.	3 180	1 080	2 280	3 360	Voltooid.
	Id.	Herstelling van de brug bij de sluis Djogelan . .	470	—	453	453	Id.
	Id.	Het doen van zware herstellingen aan de bruggen over de sluis					
		a. Kedoengsoro	224	—	220	220	Id.
		b. Gede	704	—	685	685	
	Id.	Het doen van zware herstellingen aan de sluis Balongsono	3 950	—	3 944	3 944	Wordt in 1910 voortgezet.

GEWESTEN.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1908	Verwerkt is gedurende 1909	Verwerkt is tot ult. 1909	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Soerabaja . .	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Het doen van zware herstellingen aan den stuwdam Poedaksari in de Bangsal-rivier	17 690	—	9 766	9 766	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Het doen van herstellingen aan de dijken van de kali Konto ter plaatse waar de hoofdlijn der staatsspoorwegen deze rivier passeert	4 960	—	4 960	4 960	Voltooid.
	Id.	Het tijdelijk dichten van de doorbraak in den rechter Brantas-dijk tusschen K.M. 10 en 11 en het definitief herstellen van bedoelden dijk	9 218	—	8 865	8 865	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Het verrichten van zware herstellingen aan de dijken van de Gedek-rivier van de sluis Gedek tot aan de samenvloeiing met de Soerabaja-rivier	15 526	—	2 837	2 837	Id.
	Binnenlandsch bestuur.	Verzwaring van den wegdijk bij de desa Dadapkoening	250	—	250	250	Voltooid.
Banjoemas . .	Irrigatie-afdeeling Serajoe.	Het doen van zware herstellingen aan de leiding Kediri	11 100	1 934	9 600	11 534	Wordt in 1910 voortgezet.
Kedoe. . . .	Id.	Het herstellen van den stuwdam Moenggang in de rivier Begaloeh bij de desa Moenggang. . .	8 463	7 181	128	7 309	Voltooid.
Madioen . . .	Algemeenen dienst.	Het herstellen van de prise d'eau in de kali Gandong	5 000	—	6 490	6 490	Wordt in 1910 voortgezet.
Kediri. . . .	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Het herstellen en verbeteren van de prise d'eau Ngoedikan	15 592	13 312	2 154	15 466	Voltooid.
	Id.	Bedijking der Konto-rivier boven de brug Padas .	4 830	—	—	—	Wordt in 1910 voortgezet.
Pasoeroean . .	Id.	Aanbrengen van taludbemetselingen in de Molekleiding	4 980	—	549	549	Id.
	Irrigatie-afdeeling Pekalen-Sampean.	Herstelling van de typebrug E^6 in den heerendienstweg langs het hoofdkanaal der Pekalen-werken	270	—	269	269	Voltooid.
	Id.	Het herstellen en verbeteren van 22 bruggetjes, gelegen over de secundaire leidingen der Pekalenwerken	1 255	—	1 091	1 091	Id.
	Irrigatie-afdeeling Brantas.	Herstelling van de brug Tjarot n°. 251 over de bandjir-afvoerleiding Kambeng	955	—	69	69	Wordt in 1910 voortgezet.
	Id.	Herstelling van de brug Djembroeng over de bandjirafvoerleiding Kambeng	1 371	—	700	700	Id.
	Irrigatie-afdeeling Pekalen-Sampean.	Herstelling van den stuwdam in de kali Letjes .	6 270	—	768	768	Id.
	Id.	Het herstellen van de bevloeiing uit de Laban Toekoem-rivier	4 750	—	1 983	1 983	Id.
Lampongsche districten.	Gewestelijken dienst.	Het maken van beweegbare afsluitingen bij de bestaande prise d'eau van de waterleiding uit de Koeripan-rivier	230	—	204	204	Voltooid.
Timor en onderhoorigheden.	Id.	Het herstellen van de openleiding en dam in de Koepang-rivier	760	—	760	760	Id.
		Totaal . . .			84 649	124 173	

V. Opnemingen voor minder belangrijke bevloeiïngs- en afwateringswerken.

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING.	Besteed wegens opnemingen en projectwerk. Vóór 1909.	In 1909.	Alzoo tot ult. 1909.
		Gld.	Gld.	Gld.
Bantam.	Opnemingen in de afdeeling Pandeglang van de gebieden der Tji Lemer, Tji Lemar en Tjikeuseut	3 515	6 556	10 071
Preanger-Regentschappen.	Als voren voor kleine bevloeiïngswerken	57 759	8 654	66 413
Cheribon.	Idem voor de verbetering der bevloeiïng in Cheribon (behalve Indramajoe en Galoeh)	88 118	14 265	102 383
Semarang.	Idem in de afdeeling Kendal	5 844	5 229	11 073
Id.	Vervaardiging van irrigatiekaarten in de afdeeling Kendal	—	1 497	1 497
Id.	Peilschaalwaarnemingen, enz. in de Djoeana-rivier	a) 1 058	23	1 081
Id.	Debietwaarnemingen en opnemingen ter beoordeeling van de mogelijkheid eener bevloeiïng uit de kali Gelis in het onderdistrict Tjloeak (Pati)	360	934	1 294
Kedoe.	Opnemingen voor de verbetering der bevloeiïng uit de Manggis-leiding	10 155	605	10 760
Id.	Opmetingen en ontwerpen ten behoeve van kleine bevloeiïngswerken in de afdeelingen Magelang en Temanggoeng	5 696	570	6 266
Id.	Debietbepalingen in de afdeelingen Magelang en Temanggoeng	} 697	1 092	} 2 328
Id.	Samenstelling van irrigatiekaarten in de afdeelingen Magelang en Temanggoeng		539	
Rembang en Soerabaja.	Waarnemingen en waterverdeeling in de rawah Mlangi	2 295	400	2 695
Soerabaja.	Opnemingen en ontwerpen der Sidohardjo-werken	45 681	16 558	62 239
Id.	Opnemingen en debietmetingen in Modjokerto	13 813	3 255	17 068
Id.	Metingen ter bestudeering van het regime der Porong-rivier	3 542	b) —	3 542
Kediri.	Afvoermetingen in verschillende rivieren in de afdeelingen Berbek, Toeloengagoeng en Trenggalek	10 417	1 920	12 337
Pasoeroean.	Opnemingen ter verbetering van de bevloeiïng en afwatering in de districten Grati en Kebontjandi	—	1 980	1 980
Pasoeroean en Besoeki.	Opnemingen voor kleine bevloeiïngswerken	1 444	1 404	2 848
Madoera.	Opnemingen voor diverse bevloeiïngen	34 134	4 360	38 494
Sumatra's Westkust.	Opnemingen, enz. in het belang van de verbetering van den wateraf- en toevoer der stad Padang en omstreken	1 540	6 218	7 758
		286 068	76 059	362 127

Bovendien is in 1909 aan administratie, benevens opnemingen en projectwerk voor minder belangrijke werken uitgegeven in de:	
irrigatie-afd. Pemali-Tjomal	6 578
„ „ Serang	12 728
„ „ Serajoe	12 839
irrigatie-sectie Madioen	7 360
irrigatie-afd. Brantas	26 088
„ „ Pekalen-Sampean	9 957
voor de regeling van het waterbeheer in Cheribon (behalve Indramajoe en Galoeh)	8 740
en in het gebied der Beneden-Solo-rivier	12 583
	172 932

a) Deze onderzoekingen, die verband houden met eene aanvraag tot aftapping van water in den oostmoeson uit de Djoeana-rivier, zijn afgeloopen.
b) De metingen zullen in 1910 worden voortgezet.

Bijlage U.

(Zie hoofdstuk L, afd. II, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de op ult. 1909 in Nederlandsch-Indië aanwezige stoomketels [1]), in gebruik bij particuliere ondernemingen, enz. (met 1 graphische voorstelling) en van de gedurende 1909 plaats gehad hebbende ongevallen in fabrieken en werkplaatsen.

1) Namelijk die, waarop van toepassing is het in Ind. St. 1909 n°. 188 opgenomen reglement op het gebruik van stoomketels in Nederlandsch-Indië, dus met uitzondering van die, behoorende tot locomotieven van spoor- en tramwegdiensten voor algemeen verkeer en van stoomketels, behoorende aan inlandsche vorsten en op hun eigen gebied in werking gebracht.

I. Verdeeling naar gelang van den aard der ondernemingen, inrichtingen, enz. (ketels voor gebruik te land).

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Stoomketels.	
Aantal.	AARD.	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
	a. Java en Madoera.		
200	Suikerfabrieken	1280	206 972,97
150	Koffie-ondernemingen	216	2 685,70
39	Thee-ondernemingen	43	925,42
27	Indigo-ondernemingen	36	1 656,02
1	Kina-onderneming	1	4,25
6	Vezelfabrieken	11	337,70
13	Meelfabrieken	26	947,63
6	Kapokzuiverings-etablissementen . .	7	117,34
1	Kininefabriek	5	462,10
4	Mestfabrieken	4	102,40
27	Oliefabrieken	43	1 269,53
3	Conserven-fabrieken	4	139,20
1	Chemicaliën-fabriek	3	4,54
1	Zeepfabriek	1	0,57
1	Cerecine-fabriek	1	12,—
1	Papierfabriek	1	250,—
25	IJsfabrieken	48	2 037,51
3	Mineraalwaterfabrieken	3	10,27
3	Gasfabrieken	11	210,08
67	Rijstpellerijen	94	2 932,02
2	Zijdespinnerijen	2	35,10
1	Leerlooierij	2	56,—
3	Steen- en pannenbakkerijen	4	82,91
2	Wasch-inrichtingen	2	84,50
1	Zaadselectie-inrichting	1	14,50
4	Cement- en kalkbranderijen	7	91,20
3	Jodiumwinningen.	5	43,80
5	Spiritusfabrieken	21	2 138,76
2	Boekdrukkerijen	2	4,80
17	Houtzagerijen en houtaankappen . .	23	729,51
6	Electrische installatiën.	13	1 258,73
38	Ateliers en werkplaatsen	71	1 790,97
1	Melkpasteuriseer-inrichting	2	6,40
1	Fabriek van vetproducten	1	50,—
28	Bioscopen.	28	285,78
4	Draaimolens.	4	22,36
24	Automobielen	24	78,97
2	Brandspuiten	2	8,15
7	Wegwalzen	7	44,03
4	Heimachines	4	20,84
14	Kranen	14	59,49
189	Locomotieven voor industrieel gebruik	189	3 232,81
8	Ploegen	8	155,67
2	Droogdokken	3	90,30
1	Sleephelling.	1	86,—
1	Baggermolen	1	4,50
1	Vrachtwagen	1	5,90
3	Residu-tanks	3	39,46
2	Tabak-ondernemingen	2	33,15
9	Petroleum-maatschappijen.	180	5 606,60
2	Mijnbouw-ondernemingen.	3	106,67
13	Locomobielen in gebruik bij spoor- en tramwegen	13	145,08
4	Pompstations van spoorwegen . . .	5	33,30
2	Tramwegmaatschappijen	10	891,42
	Totalen	2496	238 414,91
	b. Buitenbezittingen.		
1	Suikerfabriek	1	21,40
5	Tabak-ondernemingen	9	177,30
1	Meelfabriek	2	94,30
16	Koffie-ondernemingen	17	240,48
6	Oliefabrieken	8	261,79
1	Vetfabriek	1	17,40
20	IJsfabrieken	31	806,09
6	Rijstpellerijen	7	273,23
2	Steen- en pannenbakkerijen	4	143,01
1	Getahpertja-onderneming	2	56,94
16	Zagerijen	26	1 099,18
2	Diamantslijperijen	6	134,22
1	Boekdrukkerij	1	6,72
3	Electrische installatiën.	7	363,88
4	Watervoorzieningen	7	54,79
8	Ateliers en werkplaatsen.	12	391,59
1	Automobiel	1	4,40
2	Brandspuiten	2	7,64
2	Heimachines	2	8,14
2	Kranen	2	6,72
1	Vrachtwagen	1	2,91
13	Locomotieven voor industrieel gebruik	13	206,31
5	Ploegen	5	96,24
4	Baggermolens	4	38,25
2	Vezelfabrieken	3	43,50
2	Tannine-fabrieken.	2	323,—
3	Gambir-ondernemingen.	5	596,11
1	Mineraalwaterfabriek	1	3,20
1	Residu-tank	1	32,50
7	Petroleum-maatschappijen	408	18 388,35
21	Mijnbouw-ondernemingen.	194	3 897,74
1	Telegraaf-maatschappij	1	8,15
2	Pompstations van spoorwegen . . .	3	11,76
	Totalen . . .	789	27 817,24

RECAPITULATIE.

	Aantal stoomketels.	Verwarmd oppervlak (in M².).
Java en Madoera	2 496	238 414,91
Buitenbezittingen.	789	27 817,24
Te zamen voor andere stoomketels dan scheepsketels . . .	3 285	266 232,15
Scheepsketels (zie de volgende blz.)	505	34 862,45
Totalen voor alle gewesten gezamenlijk (zie echter noot 1) .	3 790	301 094,60

II. Verdeeling naar de gewesten (ketels voor gebruik te land en scheepsketels).

GEWESTEN.	Te land gebezigde stoomketels.		In schepen gebezigde stoomketels.	
	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
a. Java en Madoera.				
Bantam	5	64,30	—	—
Batavia	131	4 660,07	199	22 738,01
Preanger-Regentschappen	76	1 883,35	1	4,60
Cheribon	119	15 987,66	3	49,79
Pekalongan	160	18 689,42	4	66,85
Semarang	210	16 693,24	21	1 367,69
Rembang	114	3 753,70	—	—
Soerabaja	473	51 210,93	18	494,45
Pasoeroean	363	33 934.26	1	33,50
Besoeki	130	12 168,09	1	31,80
Banjoemas	42	5 825,85	—	—
Kedoe	19	1 162,96	—	—
Djokjakarta	150	19 826,65	—	—
Soerakarta	179	17 930,28	—	—
Madioen	58	7 413,41	—	—
Kediri	260	27 130,54	—	—
Madoera	7	80,20	6	213,69
Totalen voor Java en Madoera	2496	238 414,91	254	25 000,38

a) De 505 ketels waren geplaatst in 367 stoomschepen, stoomsloepen, stoombarkassen en sleepbooten, waaronder 61 schepen en 24 stoomsloepen toebehoorende aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, 6 stoomschepen aan de Java—China—Japan-lijn en 1 stoomschip aan de Maatschappij „Nederland".

GEWESTEN.	Te land gebezigde stoomketels.		In schepen gebezigde stoomketels.	
	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
b. Buitenbezittingen.				
Sumatra's Westkust	10	217,26	2	21,60
Tapanoeli	1	5,60	1	36,—
Benkoelen	13	169,16	—	—
Lampongsche districten	5	72,66	—	—
Palembang	163	6 515,28	42	1 158,89
Djambi	1	10,30	12	266,07
Oostkust van Sumatra	148	8 106,84	66	4 265,94
Atjeh en onderhoorigheden	44	1 602,81	8	201,24
Riouw en onderhoorigheden	37	1 470,53	14	626,29
Banka	—	—	2	29,75
Billiton	117	1 638,27	4	159,32
Westerafdeeling van Borneo	32	1 259,42	30	656,96
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	183	5 607,02	64	2 224,65
Celebes en onderhoorigheden	6	283,31	—	—
Menado	24	739,26	2	46,50
Amboina	2	32,02	1	40,—
Ternate en onderhoorigheden	—	—	3	128,86
Timor en onderhoorigheden	1	14,50	—	—
Bali en Lombok	2	73,—	—	—
Zuid-Nieuw-Guinea	—	—	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	789	27 817,24	251	9 862,07
Totalen voor Java en Madoera	2496	238 414,91	254	25 000,38
Totalen voor geheel Ned.-Indië (zie echter noot 1).	3285	266 232,15	*a)* 505	34 862,45

III. Verminderingen en vermeerderingen in het aantal stoomketels gedurende 1909. *b)*

	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
a. Java en Madoera.						
Aanwezig op ult. 1908	2 429	226 956	238	22 533	2 667	249 489
In 1909 aan het gebruik onttrokken	112	7 979	11	510	123	8 489
	2 317	218 977	227	22 023	2 544	241 000
In 1909 in dienst gesteld	179	19 438	27	2 977	206	22 415
Aanwezig op ult. 1909	2 496	238 415	254	25 000	2 750	263 415
b. Buitenbezittingen.						
Aanwezig op ult. 1908	724	25 742	250	9 925	974	35 667
In 1909 aan het gebruik onttrokken	14	144	16	840	30	984
	710	25 598	234	9 085	944	34 683
In 1909 in dienst gesteld	79	2 219	17	777	96	2 996
Aanwezig op ult. 1909	789	27 817	251	9 862	1 040	37 679

b) In dit overzicht zijn de getallen betreffende het verwarmd oppervlak afgerond.

	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
Alle gewesten gezamenlijk.						
Aanwezig op ult. 1908	3 153	252 698	488	32 458	3 641	285 156
In 1909 aan het gebruik onttrokken	126	8 123	27	1 350	153	9 473
	3 027	244 575	461	31 108	3 488	275 683
In 1909 in dienst gesteld	258	21 657	44	3 754	*c)* 302	25 411
Aanwezig op ult. 1909	3 285	266 232	505	34 862	3 790	301 094

c) Van deze 302 ketels waren 282 nieuw. Uit de volgende opgave blijkt waar zij zijn vervaardigd.

Waar vervaardigd.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
Nederland	57	5 886,43	24	3 164,22	81	9 050,65
Ned.-Indië	3	16,98	—	—	3	16,98
Engeland	82	7 563,91	7	326,24	89	7 890,15
Britsch-Indië	3	84,—	7	170,28	10	254,28
Duitschland	86	7 211,02	1	5,83	87	7 216,85
Frankrijk	4	599,16	—	—	4	599,16
Amerika	3	97,52	—	—	3	97,52
Australië	3	296,40	—	—	3	296,40
China	1	8,10	—	—	1	8,10
Siam	—	—	1	8,87	1	8,87
	242	21 763,52	40	3 675,44	282	25 438,96

IV. Ongevallen in fabriek… we…

A. *Gerangschikt naar den aard der bedrijven …r …*

AARD VAN HET BEDRIJF.	Aantal fabrieken, vallende onder het veiligheidsreglement.		AANTAL, GEVOLG …RZ…													
	Totaal.	Waarvan ongevallen gerapporteerd zijn.	Totaal.		Per fabriek bedoeld in kolom				Met doodelijken afloop.		Met als gevolg				…nbe…	
					2.		3.				ernstige verwonding.		lichte verwondin…		Tot…	
1.	2.	3.	4.		5.		6.		7.		8.		9.		1…	
Suikerfabrieken	194	74	139	(66)	0,72	(0,34)	1,88	(0,892)	15	(9)	44	(31)	88	(32		
Koffie-ondernemingen en pellerijen	283	1	1	(1)	0,035	(0,035)	1	(1)	—		1	(1)	—		—	
Indigo-ondernemingen	28	—	—		—		—		—		—		—		—	
Thee-ondernemingen	102	6	6	(5)	0,059	(0,049)	1	(0,834)	2	(2)	3	(2)	1	(1		
Tapioca-meelfabrieken	15	1	4	(2)	0,267	(0,133)	4	(2)	—		1	(1)	3	(1	—	
Kinine-fabrieken en kinine-molens	6	—	—		—		—		—		—		—		—	
Rijstpellerijen	196	4	4	(4)	0,02	(0,02)	1	(1)	2	(2)	1	(1)	1	(1	—	
Leerlooierijen en schoenenfabriek	2	—	—		—		—		—		—		—		—	
Kapokzuiverings-etablissementen	12	—	—		—		—		—		—		—		—	
Arak- en spiritus-stokerijen	8	4	5	(1)	0,625	(0,125)	1,25	(0,25)	1	(1)	2		2		—	
Vezelbereidings-etablissementen	8	2	3	(3)	0,375	(0,375)	1,5	(1,5)	—		2	(2)	1	(1	—	
Werkplaatsen (ateliers)	106	6	23	(6)	0,217	(0,056)	3,83	(1)	—		4	(1)	19	(5	—	
Olie- en vetfabrieken	30	—	—		—		—		—		—		—		—	
Houtzagerijen	35	5	11	(8)	0,315	(0,23)	2,2	(1,6)	3		2	(2)	6	(6	—	
Boekdrukkerijen	28	2	2	(2)	0,715	(0,715)	1	(1)	1	(1)	1	(1)	—		—	
IJs- en mineraalwaterfabrieken	77	2	2	(1)	0,026	(0,013)	1	(0,5)	—		1	(1)	1		—	
Mestfabrieken	4	—	—		—		—		—		—		—		—	
Cement- en tegelfabrieken	4	1	1		0,25		1		—		1		—		—	
Kalkbranderijen	9	—	—		—		—		—		—		—		—	
Gasfabriek en electrische centralen	17	—	—		—		—		—		—		—		—	
Mijnbouw-ondernemingen	86	10	48	(13)	0,558	(0,151)	4,8	(1,3)	3		20	(1)	36	(12	—	
Steenbakkerijen	20	—	—		—		—		—		—		—		—	
Pompstations	40	—	—		—		—		—		—		—		—	
Stoomwasscherijen	2	—	—		—		—		—		—		—		—	
Conservenfabriek	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Sigaren- en sigarettenfabrieken	2	—	—		—		—		—		—		—		—	
Veevoederfabriek	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Zijde-spinnerij	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Tannine-fabriek	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Vuurwerkfabriek	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Diamantslijperijen	2	—	—		—		—		—		—		—		—	
Fabrieken voor jodium	6	—	—		—		—		—		—		—		—	
Rietwas-fabriek	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Zeepfabriek	1	1	1	(1)	1	(1)	1	(1)	—		—		—		—	
Zwavelzuurfabriek	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Sleephelling	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Gambir-fabrieken	3	—	—		—		—		—		—		—		—	
Tabak-ondernemingen	4	—	—		—		—		—		—		—		—	
Caoutchouc-onderneming	1	—	—		—		—		—		—		—		—	
Batikkerijen, bakkerijen, slachterijen, meubelmakerijen en hoedenfabrieken	38	—	—		—		—		—		—		—		—	
Totalen	1 377	119	250	(113)	0,19		2,06		27	(15)	83	(44)	159	(60		

a) De tusschen ( ) vermelde cijfers geven het aantal ongevallen aan, tegen welke het veiligheidsreglement tracht te waken, dus zonder die, welke het gevolg zijn van het laten vallen van voorwerpen bij het transporteeren of door onhandigheid bij het monteeren of demonteeren.

riek werkplaatsen.

iven ar de oorzaken en de gevolgen der ongevallen. a)

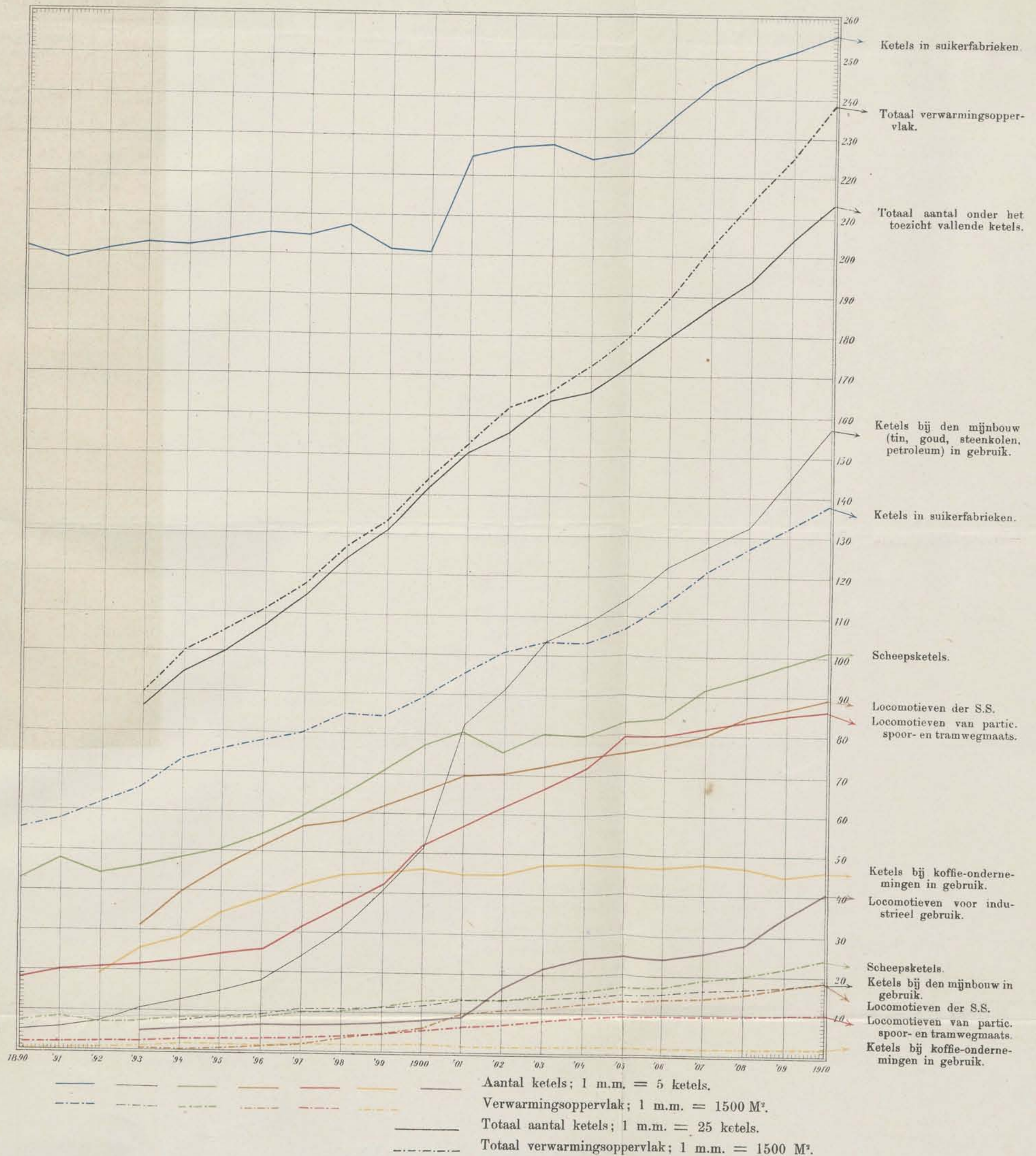
G E RZAAK DER ONGEVALLEN.

g	nbekendheid met het gevaar.		Roekeloosheid.		Onvoldoende beveiligingen.		Andere oorzaken, die te wijten zijn aan:					
							den arbeider.		den werkgever.		geen van beiden.	
hte ondin	Totaal.	% over kolom 4.	Totaal.	% over kolom 4.	Totaal.	% over kolom 4.	Totaal.	% over kolom 4.	Totaal.	% over kolom 4.	Totaal.	% over kolom 4.
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
(32	(3)	3,6 (4,55)	35 (30)	25,2 (45,5)	5 (3)	3,6 (4,55)	40 (10)	28,8 (15,2)	7 (5)	5 (7,58)	47 (15)	34 (22,7)
—	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(1	(1)	16,7 (20)	2 (1)	33,3 (20)	1 (1)	16,7 (20)	1 (1)	16,7 (20)	—	—	1 (1)	16,7 (20)
(1	—	—	1 (1)	25 (50)	—	—	3 (1)	75 (50)	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(1	—	—	3 (3)	75 (75)	1 (1)	25 (25)	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	2 (1)	40 (100)	—	—	1	20	—	—	2	40
(1	—	—	2 (2)	66,6 (66,6)	—	—	1 (1)	33,3 (33,3)	—	—	—	—
(5	—	—	1 (4)	4,36 (66,6)	—	—	6 (2)	26 (33,3)	—	—	16	69,64
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(6	—	—	7 (6)	63,6 (75)	1 (1)	9,1 (12,5)	—	—	—	—	3 (1)	27,3 (12,5)
—	—	—	2 (2)	100 (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	1	50	—	—	1 (1)	50 (100)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	1	100	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(12	—	—	36,5 (10,5)	76 (81)	2,5 (2,5)	5,2 (19)	—	—	—	—	9	18,8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(60	(4)	2,4 (3,5)	93,5 (62,5)	37,4 (55,3)	10,5 (8,5)	4,2 (7,5)	54 (15)	21,6 (13,3)	7 (5)	2,8 (4,6)	79 (18)	31,6 (15)

B. *Gerangschikt naar de oorzaken.*

	AANTAL ONGEVALLEN.											
	Totaal.	Met doodelijken afloop.	Met als gevolg		TEWEEGGEBRACHT DOOR:							
			ernstige verwonding.	lichte verwonding.	onbekendheid met 't gevaar.		roekeloosheid.		onvoldoende beveiligingen.		toevallige omstandigheden niet onder kolom 6—11 te brengen.	
					Totaal.	% over kolom 2.	Totaal.	% over kolom 2.	Totaal.	% over kolom 2.	Totaal.	% over kolom 2.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Assen en drijfwerk	24 (24)	6 (6)	14 (14)	4 (4)	2 (2)	8.3 (8.3)	11,5 (11,5)	48 (48)	2,5 (2,5)	10,4 (10,4)	8 (8)	33 (33)
Stoommachines	15 (14)	—	4 (3)	11 (11)	—	—	5 (5)	33 (36)	—	—	10 (9)	67 (64)
Draaibank ijzer	3 (3)	—	—	3 (3)	—	—	2 (2)	67 (67)	1 (1)	33 (33)	—	—
Schaafbank ijzer	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	—	—	—	—	1 (1)	100 (100)
Boorbank ijzer	2 (2)	—	2 (2)	—	—	—	1 (1)	50 (50)	—	—	1 (1)	50 (50)
Bankschroef	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	100
Smidse	2	—	—	2	—	—	1	50	—	—	1	50
Cirkelzaag (hout)	9 (9)	1 (1)	3 (3)	5 (5)	—	—	7 (7)	78 (78)	—	—	2 (2)	22 (22)
Schaafbank	3 (3)	—	—	3 (3)	—	—	2 (2)	67 (67)	1 (1)	33 (33)	—	—
Blikken-, snij- en persmachine	6 (6)	—	4 (4)	2 (2)	—	—	3,5 (3,5)	58 (58)	2,5 (2,5)	42 (42)	—	—
Stoomketel	5 (1)	—	—	5 (1)	—	—	1 (1)	20 (100)	—	—	4	80
Stoomleiding	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	—	—	—	—	1 (1)	100 (100)
Carrier	7 (2)	—	1 (1)	6 (1)	—	—	3 (1)	43 (50)	—	—	4 (1)	57 (50)
Molens (suiker-)	5 (2)	—	1 (1)	4 (1)	—	—	4 (1)	80 (50)	—	—	1 (1)	20 (50)
Carbonatie-bakken	1 (1)	1 (1)	—	—	—	—	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—
Bakken met gesmolten suiker	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	—	—	—	—	1 (1)	100 (100)
Koeltroggen	1 (1)	—	1 (1)	—	—	—	0,5 (0,5)	50 (50)	0,5 (0,5)	50 (50)	—	
Transportgoot	6 (5)	—	2 (1)	4 (4)	—	—	4 (3)	67 (60)	—	—	2 (2)	33 (40)
Centrifuges	12 (12)	3 (3)	6 (6)	3 (3)	1 (1)	8,3 (8,3)	7 (7)	58 (58)	—	—	4 (4)	33 (33)
Pompen	6 (4)	—	2	4 (4)	1 (1)	16,7 (25)	3 (3)	50 (75)	1	16,7	1	16,7
Kalkbakken	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—
Condenspotten	2	—	—	2	—	—	1	50	—	—	1	50
Snelpersen	1 (1)	—	1 (1)	—	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—
Monteeren van gebouwen	13	5	4	4	1	7,7	1	7,7	1	7,7	10	77
Monteeren van werktuigen	21	2	2	17	—	—	5	24	—	—	16	76
Verdamplichamen	2	—	1	1	1	50	—	—	—	—	1	50
Bezinkkisten	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—
Ventilatoren	1 (1)	—	1 (1)	—	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—
Theerollers	1 (1)	—	1 (1)	—	—	—	—	—	—	—	1 (1)	100 (100)
Slijpsteenen	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	—	—	—	—	1 (1)	100 (100)
Dorschmachine	2 (2)	1 (1)	—	1 (1)	—	—	2 (2)	100 (100)	—	—	—	—
Transport van machinedeelen	9	2	2	5	—	—	—	—	—	—	9	100
Vezelmachine	3 (3)	—	2 (2)	1 (1)	—	—	3 (3)	100 (100)	—	—	—	—
Regulateur	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—
Rietmonstermolen	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—
Benzineleiding	1	2	8	2	—	—	—	—	—	—	1	100
Theedroger	1	—	1	—	—	—	1	100	—	—	—	—
Massecuite-inrichting	1	—	1	—	—	—	1	100	—	—	—	—
Roerkuip	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	1 (1)	100 (100)	—	—	—	—
Suikerzeef	1 (1)	—	—	1 (1)	—	—	—	—	—	—	1 (1)	100 (100)
Waterslag	1 (1)	1 (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	1 (1)	100 (100)
Overige oorzaken	73 (5)	3 (2)	19 (3)	59 (6)	—	—	17 (2)	23 (40)	—	—	56 (3)	77 (60)
Totalen	250 (113)	27 (15)	83 (44)	159 (60)	6 (4)	2,4 (3,5)	93,5 (62,5)	37,4 (55,3)	10,5 (8,5)	4,2 (7,5)	140 (38)	56 (33,6)

GRAPHISCH OVERZICHT omtrent het aantal en het verwarmingsoppervlak (in totaal en voor zooveel de voornaamste categorieën betreft) der onder het regeeringstoezicht vallende stoomketels in Nederlandsch-Indië bij het begin van elk der jaren 1890 tot en met 1910.

Bijlage V.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT van de in 's lands kassen in Nederlandsch-Indië aanwezige betaalmiddelen bij het einde van elke maand van 1909 en van de bij de Javasche Bank overgebrachte gelden, behoorende tot het saldo van die kassen.

TIJDSTIPPEN.	Bankpapier.	Zilveren munt.		Koperen munt.	TOTAAL.	Deposito's bij de Javasche Bank.
		Standpenningen. a)	Pasmunt.			
1909.						
31 Januari.						
Op Java en Madoera.	f 2 347 120	f 2 573 605	f 590 644	f 659 584	f 6 170 953	f 775 650
In de buitenbezittingen.	2 700 870	2 464 820	245 555	154 108	5 565 353	944 600
	f 5 047 990	f 5 038 425	f 836 199	f 813 692	f 11 736 306	f 1 720 250
28 Februari.						
Op Java en Madoera.	f 2 411 400	f 2 871 991	f 766 695	f 742 551	f 6 792 637	f 911 649
In de buitenbezittingen.	2 799 180	3 045 008	235 299	155 517	6 235 004	884 000
	f 5 210 580	f 5 916 999	f 1 001 994	f 898 068	f 13 027 641	f 1 795 649
31 Maart.						
Op Java en Madoera.	f 2 388 740	f 2 381 994	f 880 832	f 839 296	f 6 490 862	f 729 795
In de buitenbezittingen.	2 680 223	2 848 205	201 303	146 207	5 875 938	978 500
	f 5 068 963	f 5 230 199	f 1 082 135	f 985 503	f 12 366 800	f 1 708 295
30 April.						
Op Java en Madoera.	f 2 347 640	f 2 093 243	f 1 176 033	f 854 020	f 6 470 936	f 779 714
In de buitenbezittingen.	2 557 830	2 679 921	222 285	145 319	5 605 355	700 000
	f 4 905 470	f 4 773 164	f 1 398 318	f 999 339	f 12 076 291	f 1 479 714
31 Mei.						
Op Java en Madoera.	f 2 459 870	f 2 246 060	f 1 726 056	f 855 392	f 7 287 378	f 719 761
In de buitenbezittingen.	2 138 629	2 604 039	213 214	150 279	5 106 161	704 500
	f 4 598 499	f 4 850 099	f 1 939 270	f 1 005 671	f 12 393 539	f 1 424 261
30 Juni.						
Op Java en Madoera.	f 2 856 315	f 2 740 991	f 2 407 812	f 814 533	f 8 819 651	f 1 101 700
In de buitenbezittingen.	2 178 970	2 469 389	239 203	152 029	5 039 591	870 125
	f 5 035 285	f 5 210 380	f 2 647 015	f 966 562	f 13 859 242	f 1 971 825
31 Juli.						
Op Java en Madoera.	f 2 853 720	f 2 700 548	f 2 164 009	f 792 577	f 8 510 854	f 1 455 057
In de buitenbezittingen.	2 284 220	2 434 656	230 358	155 916	5 105 150	575 608
	f 5 137 940	f 5 135 204	f 2 394 367	f 948 493	f 13 616 004	f 2 030 665
31 Augustus.						
Op Java en Madoera.	f 3 005 270	f 2 930 269	f 1 872 608	f 787 662	f 8 595 809	f 1 560 509
In de buitenbezittingen.	2 465 630	2 435 144	246 309	140 427	5 287 510	1 195 138
	f 5 470 900	f 5 365 413	f 2 118 917	f 928 089	f 13 883 319	f 2 755 647
30 September.						
Op Java en Madoera.	f 2 785 570	f 3 044 040	f 1 624 058	f 836 398	f 8 290 066	f 1 329 159
In de buitenbezittingen.	2 562 400	1 969 254	231 352	143 299	4 906 305	1 231 669
	f 5 347 970	f 5 013 294	f 1 855 410	f 979 697	f 13 196 371	f 2 560 828
31 October.						
Op Java en Madoera.	f 3 077 635	f 2 772 729	f 1 078 199	f 777 584	f 7 706 147	f 1 858 284
In de buitenbezittingen.	2 332 715	2 294 455	264 054	147 172	5 038 396	1 518 073
	f 5 410 350	f 5 067 184	f 1 342 253	f 924 756	f 12 744 543	f 3 376 357
30 November.						
Op Java en Madoera.	f 3 021 825	f 2 616 591	f 1 004 075	f 904 199	f 7 546 690	f 1 367 765
In de buitenbezittingen.	2 682 695	2 443 580	306 218	146 486	5 578 979	1 357 922
	f 5 704 520	f 5 060 171	f 1 310 293	f 1 050 685	f 13 125 669	f 2 725 687
31 December.						
Op Java en Madoera.	f 3 362 425	f 2 575 542	f 1 062 712	f 917 528	f 7 918 207	f 2 590 181
In de buitenbezittingen.	3 002 375	2 579 209	290 324	150 401	6 022 309	1 947 198
	f 6 364 800	f 5 154 751	f 1 353 036	f 1 067 929	f 13 940 516	f 4 537 379

a) Onder de bedragen aan zilveren standpenningen is ook begrepen de waarde der in sommige landskassen aanwezige sovereigns en tienguldenstukgen. Op ult. December 1909 was aan sovereigns aanwezig bij s' lands kas Merauke voor eene waarde van f 1730,30 en aan tienguldenstukken bij 's lands kas te Toeloengagoeng f 10.

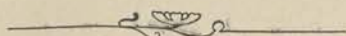
Bijlage W.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 3, van het verslag.)

ALGEMEEN OVERZICHT

van de opbrengst, enz. der in 1909 voor gouvernementsrekening in

Nederland verkochte producten.

PRODUCTEN.	IN VEILING verkochte hoeveelheden. *a)* Gewicht bij afscheep in pikols.	in kilogrammen.	Uitgeleverd netto gewicht. Kilogrammen.	TOTALE OPBRENGST. Veilingsprijs met bijberekening van de door de koopers te vergoeden 1% veilingskosten *b)*, doch na aftrekking van het rabat voor contante betaling (1½ % voor koffie en tin en 1% voor kinabast).	Onkosten. (Alleen die op de afscheping, het vervoer en den verkoop gevallen.)	Zuiver bedrag.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Koffie (Java-)	*d)* 40 018^{17} (bruto)	2 467 451 (bruto)	2 429 100	f 1 923 927,65	f 156 494,45^{5}	f 1 767 433,19^{5}
Banka-tin	*e)* 201 042^{79} (bruto)	12 416 402^{71} (bruto)	12 385 040	f 19 972 477,48^{5}	f 805 331,50^{5}	f 19 167 145,98
Kinabast	—	*f)* 645 247^{5} (netto)	649 785^{25}	f 297 358,77	f 46 785,94^{5}	f 250 572,82^{5}
Coca	—	12 040 (netto)	12 001	f 10 095,86	f 1 028,60	f 9 067,26
Caoutchouc	—	439 (netto)	418^{5}	f 2 693,21	f 100,64	f 2 592,57
				f 22 206 552,97^{5}	*h)* f 1 009 741,14^{5}	f 21 196 811,83

a) De veilingen vonden als gewoonlijk plaats te Amsterdam en te Rotterdam. Te Amsterdam zijn verkocht 26 649,15 pikol koffie, 100 800,43 pikol Banka-tin en al de kinabast, coca en caoutchouc, zoodat de veilingen te Rotterdam bestonden uit 13 366,02 pikol koffie en 100 242,36 pikol Banka-tin.

Naar de opslagplaatsen waren de verkochte hoeveelheden verdeeld als volgt:

Plaatsen van opslag.	Geveild te Amsterdam. Koffie.	Banka-tin.	Kinabast.	Coca.	Caoutchouc.	Geveild te Rotterdam. Koffie.	Banka-tin.	Kinabast.	Coca.	Caoutchouc.	Totalen. Koffie.	Banka-tin.	Kinabast.	Coca.	Caoutchouc.
	Pikols.	Pikols.	K.G.	K.G.	K.G.	Pikols.	Pikols.	K.G.	K.G.	K.G.	Pikols.	Pikols.	K.G.	K.G.	K.G.
Amsterdam . . .	10 920^{85}	44 727^{39}	645 247^{5}	12 040	439	5 913^{73}	52 550^{05}	—	—	—	16 834^{68}	97 277^{44}	645 247^{5}	12 040	439
Rotterdam. . . .	15 728^{30}	56 073^{04}	—	—	—	7 452^{29}	42 483^{11}	—	—	—	23 180^{49}	98 556^{15}	—	—	—
Dordrecht	—	—	—	—	—	—	2 315^{20}	—	—	—	—	2 315^{20}	—	—	—
Middelburg . . .	—	—	—	—	—	—	2 894	—	—	—	—	2 894	—	—	—
	26 649^{15}	100 800^{43}	645 247^{5}	12 040	439	13 366^{02}	100 242^{36}	—	—	—	40 015^{17}	201 042^{79}	645 247^{5}	12 040	439

b) Door de koopers is als vergoeding voor veilingskosten voldaan: voor koffie f 19 303,79, voor Banka-tin f 200 728,42, voor kinabast f 2 969,55 en voor coca f 108,94, of in het geheel f 223 110,70.

c) De spillage, met inbegrip van de aan de koopers te goed gedaan wordende tarra der balen (1½ K.G. per baal), ontstaat bij het afschepen en inladen in Indië en verder bij lossing, steken van monsters, opslag in de pakhuizen en uitslag bij aflevering. Voor kinabast wordt als tarra aangenomen hetgeen daarvoor in Indië op de balen of kisten of op de Indische wichtnota's is vermeld.

d) De in veiling verkochte Java-koffie was afkomstig uit de oogsten van 1906, 1907 en 1908, respectievelijk tot eene hoeveelheid van 2 371^{25}, 43^{66} en 37 603^{26} pikol.

e) Van de gedurende 1909 in veiling gebrachte hoeveelheden Banka-tin waren van Banka op Java aangebracht: 64 131^{04} pikol in 1908 en 122 237^{11} pikol in 1909.

f) De gedurende 1909 in veiling verkochte kinabast was afkomstig uit den oogst van 1908.

GEMIDDELDE OPBRENST, berekend over de afgescheepte hoeveelheid (zie kolom 2).				GEMIDDELDE OPBRENST, berekend over de verkochte netto hoeveelheid (zie kolom 4).				Gemiddelde veilingsprijs.	Aantal netto kilogrammen die elke afgescheepte pikol gemiddeld heeft uitgeleverd. (Zie de kolommen 2 en 4).	Percentsgewijze berekening der spillage naar reden van 61^{75} kilogram per pikol. c)	De afgescheepte hoeveelheden (kol. 2 en 3) besloegen de navolgende scheepsruimte.
Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.	Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.				
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
per bruto pikol.	f 48,07^{24}	f 3,91^{75}	f 44,15^{49}	per $^1/_2$ K.G.	f 0,39^{59}	f 0,03^{22}	f 0,36^{37}	f 0,39^{80} per $^1/_2$ K.G.	60,70^{44}	1,72^{24}	621^{001} (last.)
per bruto pikol.	f 99,34^{44}	f 4,00^{57}	f 95,33^{87}	per 50 K.G.	f 81,35	f 3,34	f 78,01	f 81,13^{6} per 50 K.G.	61,11^{05}	0,10^{46}	6230^{735} (last.)
per netto K.G.	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	per $^1/_2$ K.G.	f 0,22^{88}	f 0,03^{60}	f 0,19^{28}	f 0,22^{9} per $^1/_2$ K.G.	. . . . . .	g)	1637^{859} (M^3.)
per netto K.G.	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	per $^1/_2$ K.G.	f 0,42^{06}	f 0,04^{28}	f 0,37^{78}	f 0,42^{1} per $^1/_2$ K.G.	. . . . . .	. . . . . .	39^{907} (M^3.)
per netto K.G.	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	per $^1/_2$ K.G.	f 0,32^{22}	f 0,01^{2}	f 0,31^{02}	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	1^{125} (M^3.)

g) De kinabast heeft *meer* uitgeleverd dan het in Indië opgeheven netto gewicht.

h) De onkosten lieten zich splitsen als volgt (de bedragen zijn afgerond tot volle guldens):

		Koffie.		Banka-tin.		Kinabast.		Coca.		Caoutchouc.		Totalen.
Kosten van afscheep in Indië (berekend naar een vast abonnementstarief, bedragende voor koffie en voor tin respectievelijk f 0,20 en f 0,10 per bruto pikol en voor kinabast f 0,10 per 100 K.G. bruto)		f 8 004		f 18 637		—		—		—		f 26 641
Vracht van Java naar Nederland en lossingskosten .		62 712		195 766		f 26 424		f 552		f 23		285 477
Premiën aan de gezagvoerders, bedragende als maximum voor koffie en kinabast f 1 en voor tin f 0,25 per last		1 370		1 545		572		13		—		3 500
Premiën voor zee-assurantie (over eene verzekerde waarde — volgens de prijzen der producten op de tijdstippen, waarop de assurantiën gesloten werden — van f 105 802)		130		133		—		—		—		263
Zoogenaamde onsplitsbare onkosten hier te lande:												
Kosten bij aanvoer, opslag, sorteering, enz.	f 9 621		f 26 366		f 3 306		f 70		f 7		f 37 370	
Pakhuishuren	8 036		4 909		5 769		30		1		18 746	
Brandassurantie-premiën	3 408		7 201		1 295		9		2		11 915	
Veilingskosten	736		[illegible]26		583		7		—		4 952	
		21 801		41 102		9 953		116		10		72 982
Courtage van verkoop (voor koffie en kinabast 1%, voor tin $^1/_2$ %)		19 331		100 327		2 970		101		27		122 756
Registratierecht en opcenten		14 288		148 234		2 317		75		—		164 914
Commissieloon der Nederlandsche Handelmaatschappij (1$^1/_2$ %)		28 859		299 587		4 460		151		40		333 097
Kosten van analyse		—		—		90		20		—		110
		f 156 495		f 805 331		f 46 786		f 1 028		f 100		f 1 009 740

Bijlage X.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de in 1909 voor gouvernementsrekening uit Indië verscheepte ladingen koffie, tin, kinabast, coca en caoutchouc en van de daarvoor betaalde vrachten.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Nederland".	„Rott. Lloyd".	KOFFIE. Pikols.		Vracht per last. *a)*	TIN. Pikols.		Vracht per last. *b)*	KINABAST. Pikols.		Vracht per last. *c)*	COCABLAD. K. G.		Vracht per last.
1909.														
Januari	—	1	—	3 000	f 45,—	—	2 894	f 30,—	—	—	—	—	—	—
	1	—	8 478^{58}	—	42,75 à 45,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	3 472^{80}	—	30,—	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	2 894	—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	—	—	—	109^{49}	—	f 15,75	—	—	—
	—	1	—	10 000	42,75 à 45,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	2 315^{20}	—	30,—	—	—	—	—	—	—
Februari	1	—	—	—	—	—	—	—	237^{49}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	2 546^{72}	30,—	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	2 894	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	1 157^{60}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	1 736^{40}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	3 472^{80}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	1 257^{78}	—	45,—	3 472^{80}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	295^{73}	—	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maart	—	1	—	—	—	—	2 315^{20}	30,—	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	1 736^{40}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	3 472^{80}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	5 000	45,—	—	2 894	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	5 088^{43}	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	3 472^{80}	—	30,—	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	2 000	45,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	—	—	—	304^{66}	—	15,75	—	—	—
April	—	1	—	5 136^{17}	45,—	—	2 315^{20}	30,—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	—	—	—	44^{88}	—	16,65	—	—	—
	1	—	—	—	—	2 315^{20}	—	30,—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	—	—	—	353^{12}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	4 630^{40}	30,—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	5 672^{24}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	3 472^{80}	id.	—	—	—	—	—	—
Mei	1	—	67^{98}	—	45,— à 47,70	1 736^{40}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	3 472^{80}	—	id.	474^{78}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	1 157^{60}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	4 051^{40}	—	id.	409^{57}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	2 893^{75}	id.	—	—	—	—	—	—

a) Het gewicht komt overeen: voor koffie in balen met 1800, voor koffie in vaten met 1500, voor legkoffie (in balen) met 1600 en voor koffie in hoornschil met 1200 K.G.

b) Het last tin = 2000 K.G.

c) Het last kinabast (in gewicht overeenkomende met 950 K.G.) = 3^{883} M^3.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Nederland".	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Rott. Lloyd".	KOFFIE. Pikols.		KOFFIE. Vracht per last. *a*)	TIN. Pikols.		TIN. Vracht per last. *b*)	KINABAST. Pikols.		KINABAST. Vracht per last. *c*)	COCABLAD. K. G.		COCABLAD. Vracht per last.
Juni	1	—	—	—	—	1 852	—	f 30,—	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	1 736^{25}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	1 157^{50}	—	id.	640^{68}	—	15,75	4 130	—	f 13,50
	—	1	—	—	—	—	4 745^{75}	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	1 736^{25}	id.	—	—	—	—	—	—
Juli.	1	—	—	—	—	4 051^{25}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	3 472^{50}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	2 893^{75}	—	id.	901^{99}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	3 472^{50}	id.	—	—	—	—	2 800	13,50
	1	—	—	—	—	2 315	—	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	2 315	—	id.	832^{50}	—	15,75	—	—	—
Augustus	—	1	—	—	—	—	1 736^{25}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	3 819^{75}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	2 083^{50}	id.	—	—	—	—	2 310	13,50
	1	—	—	—	—	2 546^{50}	—	id.	—	—	—	—	—	—
September	1	—	—	—	—	1 157^{50}	—	id.	521^{30}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	3 472^{50}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	1 157^{50}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	4 051^{25}	id.	—	608^{32}	15,75	—	2 800	13,50
	1	—	—	—	—	3 472^{50}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	1 620^{50}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	*d*) 1	—	—	—	—	3 009^{50}	id.	—	—	—	—	—	—
October	1	—	—	—	—	2 546^{50}	—	id.	197^{85}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	2 546^{50}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	2 315	—	id.	412^{72}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	3 472^{50}	id.	—	—	—	—	2 100	13,50
	—	1	—	—	—	—	3 819^{75}	id.	—	—	—	—	—	—
November	1	—	2 749^{80}	—	45,—	1 736^{25}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	3 472^{50}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	2 315	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	3 009^{50}	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	1 967^{75}	—	id.	437^{75}	—	15,75	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	2 893^{75}	id.	—	—	—	—	—	—

d) **Bovendien eene partij caoutchouc, groot 439 K.G., tegen eene vracht van f 19,80 per last.**

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Nederland".	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Rott. Lloyd".	KOFFIE. Pikols.		KOFFIE. Vracht per last. a)	TIN. Pikols.		TIN. Vracht per last. b)	KINABAST. Pikols.		KINABAST. Vracht per last. c)	COCABLAD. K. G.		COCABLAD. Vracht per last.
December	—	1	—	6 998^{45}	f 42,75 à 45,—	—	5 787^{50}	f 30,—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	2 893^{75}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	1	—	2 351	—	45,—	2 893^{75}	—	id.	576^{39}	—	f 15,75	—	—	—
	1	—	—	—	—	1 157^{50}	—	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	—	—	—	4 051^{25}	id.	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	550^{48}	45,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	—	—	2 893^{75}	—	30,—	—	—	—	2 100	—	f 13,50
Stoomvaartmaatschappij „Nederland"	e) 41		15 200^{87}			88 898^{94}			6 455^{17}			6 230		
Stoomvaartmaatschappij „Rott.Lloyd"		f) 34		37 773^{53}			91 213^{87}			608^{32}			10 010	
Totaal beladingen in stoomschepen	75		52 974^{40}			180 112^{81}			7 063^{49}			16 240		

De verschepingen in 1908 waren aldus verdeeld:

Stoomvaartmaatschappij „Nederland"	g) 43		12 665^{35}			100 249^{69}			10 748^{79}		
Stoomvaartmaatschappij „Rott. Lloyd"		h) 35		1 799^{27}			93 529^{27}			—	
Totaal beladingen in stoomschepen	78		14 464^{62}			193 778^{96}			10 748^{79}		

e) Namelijk 25 beladingen in stoomschepen, die in den contractueelen maildienst vertrokken, en 16 beladingen in zoogenaamde tusschenbooten.

f) Alsvoren 26 en 8.

g) Hieronder 16 beladingen in zoogenaamde tusschenbooten.

h) Alsvoren 8.

Bijlage IJ.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de opiumpacht over de jaren 1908 en 1909.

Overzicht betreffende de voor de jaren 1908, 1909 en 1910 bedongen pachtsommen ter zake van de opiumpacht in de verschillende gewesten der buitenbezittingen.

GEWESTEN.	Tijdvakken, waarvoor de pacht is afgestaan.	PACHTSOMMEN.		
		1908.	1909.	1910.
Oostkust van Sumatra *a*). .	Eerst voor het tijdvak 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908 en daarna van 1 April 1908 t/m ult. Maart 1911.	f 2 149 500	f 2 265 000	f 2 280 000
Atjeh en onderhoorigheden .	Eerst voor het tijdvak 1 April 1907 t/m ult. Maart 1910 (in de sedert ingelijfde onderafdeeling Tamiang afzonderlijk van 1 April 1908 t/m ult. Maart 1910). Thans is het opiummiddel in het geheele gewest (met inbegrip van Tamiang, doch met uitzondering van de landschappen Meergebied en Dörötstreek, Gajo Loeos, Serbodjadi en Alaslanden) verpacht voor het tijdvak 1 April 1910 t/m ult. Maart 1913	597 000	612 000	630 000
Riouw en onderhoorigheden.	Eerst (met uitzondering van den Poelau Toedjoeh-archipel) voor het tijdvak 1 April 1907 t/m ult. Maart 1908 en vervolgens voor het tijdvak 1 April 1908 t/m ult. Maart 1911. In den Poelau Toedjoeh-archipel is de opiumpacht afgestaan eerst voor het tijdvak 1 April 1909 t/m ult. Maart 1910 en daarna van 1 April 1910 t/m ult. Maart 1911	505 830	520 770	545 130
Billiton *b*)	Eerst voor het tijdvak 1 April 1906 t/m ult. Maart 1909 en daarna van 1 April 1909 t/m ult. Juli 1909	168 012	98 007	. . . .
Westerafdeeling van Borneo *c*)	Eerst voor het tijdvak 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908 en vervolgens van 1 April 1908 t/m ult. Maart 1909	164 400	42 600	. . . .
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo *d*)	In het pachtgebied (uitgezonderd de zelfbesturende landschappen) laatstelijk van 1 April 1907 t/m ult. Maart 1908; in de zelfbesturende landschappen laatstelijk van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908	23 220	. . . .	. . . .
Amboina *e*)	In dit gewest, omvattende de pachtperceelen: *a*. de Banda-eilanden, *b*. Amboina, Kajeli en Djikoemerasa en *c*. de onderafdeelingen Waroe, Ceram en Goramlaoet, zijn deze perceelen elk afzonderlijk in pacht afgestaan eerst voor het tijdvak 1 April 1906 t/m ult. Maart 1909 en daarna van 1 April 1909 t/m ult. Maart 1910	52 932	47 478	11 415
Timor en onderhoorigheden *e*)	Eerst van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908, vervolgens van 1 April 1908 t/m ult. Maart 1909 en eindelijk van 1 April 1909 t/m ult. Maart 1910	3 030	3 480	930
Bali en Lombok *f*)	Voor de afdeeling Boeleleng laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1907 t/m ult. Maart 1908 en voor de afdeeling Djembrana laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1907 t/m ult. Maart 1908.	21 030	. . . .	. . . .
	Totalen	f 3 684 954	f 3 589 335	f 3 467 475
	Winst van het Gouvernement op het aan de pachters in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo verstrekt opium	*g*) 8 250	. . . .	. . . .
	Opbrengst van de pacht voor het Gouvernement (na aftrek van het kostende van het verstrekt opium)	f 3 693 204	f 3 589 335	f 3 467 475

a) Met ingang van 1 April 1909 (Ind. St. n°. 20) is de pacht in de residentie Oostkust van Sumatra uitgebreid tot die gedeelten van het gewest waar zij tot dat tijdstip nog niet werkte, zijnde de onderafdeeling Simeloengoen der afdeeling Simeloengoen en Karolanden en de tijdelijke onderafdeelingen Rokan en Kampar Kiri der afdeeling Bengkalis, zoodat het opiummiddel sedert in het geheele gewest wordt verpacht met uitzondering nochtans van de onderafdeeling Karolanden der evengenoemde afdeeling Simeloengoen en Karolanden, waar met ingang van 1 April 1908 (Ind. St. n°. 277) het opiumlicentiestelsel werd ingevoerd. In het nieuwe pachtgebied is de pacht voor het tijdvak 1 April 1909 t/m ult. Maart 1911 in één perceel afgestaan tegen een pachtschat van f 60 000 's jaars.

b) In dit gewest is, met ingang van 1 Augustus 1909, de opiumregie ingevoerd.

c) In dit gewest is, met ingang van 1 April 1909, de opiumregie ingevoerd. Bij Gouv. Bt. 30 Maart 1909 n°. 2 is den pachter afslag van pachtschat verleend voor het tijdvak 1 April 1908 t/m ult. Maart 1909, tot een bedrag van f 500 's maands.

d) In dit gewest is, met ingang van 1 April 1908, de opiumregie ingevoerd.

e) In dit gewest is, met ingang van 1 April 1910, de opiumregie ingevoerd.

f) In dit gewest is, met ingang van 1 April 1908, de opiumregie ingevoerd. In de opgegeven som deelen de perceelen Boeleleng en Djembrana voor 1908 voor f 19 500 en f 1 530.

g) Zie noot *k* van bijlage IJ van K. V. 1909.

Bijlage Z.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de verpachte middelen (met uitzondering van de opiumpacht)

over de jaren 1908, 1909 en 1910.

BEDONGEN P

1°. JAVA EN MA

GEWESTEN.	DOBBELSPELEN. *a)*			OVERVAARTEN. *b)*		
	1908.	1909.	1910.	1908.	1909.	1910.
Bantam	—	—	—	f 6 651,—	f 6 588,—	f 7 667
Batavia	f 147 120	f 182 130	f 191 550	2 910,—	3 211,50	3 312
Preanger-Regentschappen	—	—	—	1 731,75	1 858,50	1 860
Cheribon	—	—	—	4 881,—	4 878,—	4 878
Pekalongan	—	—	—	4 933,50	5 184,—	5 184
Semarang.	45 300	46 800	46 800	2 067,—	2 400,—	2 400
Rembang	—	—	—	3 300,—	3 300,—	3 300
Soerabaja	50 400	60 750	64 200	40 662,—	38 952,—	40 563
Pasoeroean	—	—	—	—	—	—
Besoeki	—	—	—	—	—	—
Banjoemas	—	—	—	2 715,—	2 532,—	2 532
Kedoe	—	—	—	1 338,—	1 976,25	2 151
Djokjakarta	—	—	—	—	—	—
Soerakarta	—	—	—	—	—	—
Madioen	—	—	—	852,—	852,—	663
Kediri	—	—	—	6 075,—	5 700,—	5 700
Madoera	—	—	—	1 542,—	1 452,—	372
Totalen	f 242 820	f 289 680	f 302 550	f 79 658,25	f 78 884,25	f 80 582

a) Afgestaan in Batavia (met uitzondering van de in 1903 en 1904 opgeheven speelplaatsen, van het perceel Tanahabang en van de speelplaats Bekasi) voor het tijdvak 1 April 1906 t/m ult. Maart 1909 tegen f 144 120 's jaars; laatstelijk (met gemelde uitzonderingen) voor het tijdvak 1 April 1909 t/m ult. Maart 1912 tegen f 190 800 's jaars. Het perceel Tanahabang is voor het tijdvak 1 April 1907 t/m ult. Maart 1910 afgestaan tegen f 3000 's jaars; en vervolgens met ingang van 1 April 1910 ingetrokken. In Semarang is dit middel afgestaan eerst voor het tijdvak 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908 tegen f 40 800 's jaars en vervolgens voor het tijdvak 1 April 1908 t/m ult. Maart 1911 tegen f 46 800 's jaars. In Soerabaja is deze pacht (uitgezonderd de afdeelingen Sidoardjo, Modjokerto, Djombang en Grisee en de speelplaats in het district Kota) gegund eerst voor het tijdvak 1 April 1906 t/m ult. Maart 1909 tegen f 50 400 's jaars en laatstelijk (met evengemelde uitzonderingen) voor het tijdvak 1 April 1909 t/m ult. Maart 1912 tegen f 64 200 's jaars.

b) Het aantal verpachte of voor verpachting bestemde overvaarten is door het vervallen van 10 overvaarten (6 in de res. Preanger-Regentschappen, 3 in de res. Madioen en 1 in de res. Madoera) verminderd met 10. De 242 overvaarten, waarvan de pachtovereenkomsten komen te eindigen als volgt: voor 102 met ult. Maart 1911, voor 30 met ult. Maart 1912 en voor 110 met ult. Maart 1913, waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt (de tusschen haakjes geplaatste cijfers geven aan, hoeveel er aan *inlanders* verpacht waren):

Bantam	26 (24)
Batavia	11 (11)
Preanger-Regentschappen	9 (4)
Cheribon	9 (5)
Pekalongan	22 (14)
Semarang	13
Rembang	16
Soerabaja	58
Banjoemas	38
Kedoe	8 (3)
Madioen	18
Kediri	10
Madoera	4
Totaal	242 (61)

De gezamenlijke pachtschat der 61 door inlanders geëxploiteerde overvaarten bedraagt f 14 301 's jaars.

c) Laatstelijk afgestaan voor het tijdvak 1 April 1906 t/m ult. Maart 1911.

EN PACHTSOMMEN.

EN MADOERA.

VOGELNESTKLIPPEN.			PANDHUIZEN. *h)*			TOTALEN.		
1908.	1909.	1910.	1908.	1909.	1910.	1908.	1909.	1910.
f 720 *c)*	f 720 *c)*	f 720 *c)*	—	—	—	f 7 371,—	f 7 308,—	f 8 387
—	—	—	—	—	—	150 030,—	185 341,50	194 862
—	—	—	—	—	—	1 731,75	1 858,50	1 860
—	—	—	f 24 300	f 6 075	—	29 181,—	10 953,—	4 878
—	—	—	111 144	104 292	f 106 092	116 077,50	109 476,—	111 276
—	—	—	150 000	150 900	151 200	197 367,—	200 100,—	200 400
37 200 *d)*	37 650 *d)*	37 800 *d)*	73 800	94 140	100 920	114 300,—	135 090,—	142 020
12 972 *e)*	12 972 *e)*	12 972 *e)*	272 880	318 690	333 960	376 914,—	431 364,—	451 695
—	—	—	144 120	91 830	67 200	144 120.—	91 830,—	67 200
1 836 *f)*	1 836 *f)*	1 836 *f)*	—	—	—	1 836,—	1 836,—	1 836
—	—	—	1 941	—	—	4 656,—	2 532,—	2 532
—	—	—	62 815	—	—	64 153,—	1 976,25	2 151
—	—	—	88 140	108 588	115 404	88 140,—	108 588,—	115 404
—	—	—	33 264	47 094	55 704	33 264,—	47 094.—	55 704
—	—	—	27 450	—	—	28 302,—	852,—	663
—	—	—	54 240	34 560	—	60 315,—	40 260,—	5 700
21 708 *g)*	21 840 *g)*	21 840 *g)*	37 356	29 166	6 609	60 606.—	52 458,—	28 821
f 74 436	f 75 018	f 75 168	f 1 081 450	f 985 335	f 937 089	f 1 478 364,25	f 1 428 917,25	f 1 395 389

d) Eerst afgestaan voor het tijdvak 1 April 1904 t/m ult. Maart 1909 tegen f 37 200 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1909 t/m ult. Maart 1914 tegen f 37 800 's jaars.

e) Eerst afgestaan voor het tijdvak 1 Januari 1903 t/m ult. Maart 1907 tegen f 9 918 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 4 Mei 1907 t/m ult. Maart 1912 tegen f 12 972 's jaars.

f) Afgestaan in de afdeeling Banjoewangi eerst voor het tijdvak 1 Januari 1903 t/m ult. Maart 1907 tegen f 864 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1907 t/m ult. Maart 1912 tegen f 1 416 's jaars en in het overige gedeelte van het gewest voor het tijdvak 1 April 1906 t/m ult. Maart 1911 tegen f 420 's jaars.

g) In de afdeeling Soemenep eerst gegund voor het tijdvak 1 Januari 1904 t/m ult. Maart 1908 tegen f 552 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1908 t/m ult. Maart 1911 tegen f 1 080 's jaars. In de overige afdeelingen van het gewest afgestaan laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1907 t/m ult. Maart 1912 tegen f 20 760 's jaars.

h) Op 1 Januari 1910 bestonden 202 pandhuizen (meerendeels verpacht eerst voor het tijdvak 1 April 1906 t/m ult. Maart 1909 en daarna voor het tijdvak 1 April 1909 t/m ult. Maart 1912). Naar gelang van de gewesten waren zij verdeeld als volgt:

Pekalongan	25
Semarang	43
Rembang	30
Soerabaja	34
Pasoeroean	30
Djokjakarta	15
Soerakarta	11
Madoera	14
Totaal	202

Met ingang van 1 October 1909 zijn in de residentie Kediri 27 gouvernements pandhuizen opgericht.

2°. BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1908.	1909.	1910.	Op ult. 1909 vigeerende pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
Sumatra's Westkust en Tapanoeli.	Dobbelspelen	f 5 892,—	f 4 398,—	f 3 900,—	f 3 900,—	1 April 1909—ult. Maart 1912
	Gedistilleerd *a*).	22 836,—	29 964,—	28 740,—	27 540,—	
	Pandhuizen	52 419,—	51 324,—	51 324,—	51 324,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Totalen	f 81 147,—	f 85 686,—	f 83 964,—		
Benkoelen.	Gedistilleerd	f 3 609,75	f 3 669,—	f 3 669,—	3 669,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Pandhuizen te Benkoelen	4 104,—	4 797,—	5 919,—	3 336,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Pandhuizen te Kroë					
	Pandhuizen te Kepahiang				2 880,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Pandhuizen te Moeara Aman					
	Totalen	f 7 713,75	f 8 466,—	f 9 588,—		
Lampongsche districten.	Pandhuizen	f 5 160,—	f 7 653,—	f 8 484,—	8 484,—	1 „ 1909— „ „ 1912
Palembang en Djambi.	Dobbelspelen ter hoofdplaats Palembang	f 42 045,—	f 41 640,—	f 47 940,—	48 480,—	1 „ 1910— „ „ 1911
	Dobbelspelen in de res. Djambi				1 500,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Gedistilleerd te Palembang	13 122,—	13 752,—	13 446,—	10 920,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Gedistilleerd in de res. Djambi				2 424,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Overvaarten te Lahat	9 846,—	9 003,—	2 812,50	468,—	1 „ 1910— „ „ 1911
	Overvaarten te Tandjong Raja				24,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Overvaarten te Moearodoea en Negeribatin				210,—	1 „ 1910— „ „ 1911
	Overvaarten Moearobeliti				120,—	1 „ 1910— „ „ 1911
	Pandhuizen één	16 779,—	16 353,—	18 036,—	3 360,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Pandhuizen vier				15 120,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Pandhuizen één				—	(onverpacht.)
	Pandhuizen drie				168,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Totalen	f 81 792,—	f 80 748,—	f 82 234,50		
Oostkust van Sumatra.	Dobbelspelen in de afdeeling Bengkalis (met inbegrip van de landschappen Bangka, Koeboe en Tanahpoetih en het Mandan-en Tapoeng-gebied).	f 672 210,—	f 720 540,—	f 741 240,—	75 360,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Dobbelspelen in Rokan en Kampar Kiri en in Simeloengoen en Karolanden				720,—	1 „ 1909— „ „ 1911
	Dobbelspelen elders in het gewest				672 000,—	1 „ 1908— „ „ 1911

a) In de afdeeling Nias der residentie Tapanoeli is de drankenpacht afgestaan voor het tijdvak 1 April 1909 t/m ult. Maart 1910 tegen f 4800 's jaars; met ingang van 1 April 1910 is de pacht ingetrokken.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.		Bedongen pachtsommen. 1908.	1909.	1910.	Op ult. 1909 vigeerende pacht-overeenkomsten. Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
Oostkust van Sumatra.	Sterke dranken	in Simeloengoen en Karo-landen	f 212 610,—	f 222 909,—	f 226 452,—	f 13 302,—	1 April 1909—ult. Maart 1912
		in Rokan en Kampar Kiri				—	(onverpacht.)
		elders in het gewest				225 120,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Varkensslacht	in Simeloengoen en Karo-landen	32 415,—	32 526,—	8 142,—	*b*)	
		in Rokan en Kampar Kiri					
		elders in het gewest					
	Zout	in het landschap Panai	201 840,—	212 040,—	354 510,—	18 000,—	1 „ 1910— „ „ 1913
		elders in het gewest				384 000,—	
	Sago, getah en was		42 420,—	42 420,—	35 355,—	33 000,—	
	Pandhuizen	elf	49 182,—	49 434,—	49 434,—	48 780,—	1 „ 1909— „ „ 1912
		drie				876,—	1 „ 1910— „ „ 1912
		één				312,—	
	Totalen		f 1 210 677,—	f 1 279 869,—	f 1 415 559,—		
Atjeh en onderhoorigheden.	Dobbelspelen		f 97 950,—	f 121 200,—	f 121 200,—	121 200,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Pandhuizen		24 540,—	30 570,—	32 520,—	32 520,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Sterke dranken		36 063,—	33 240,—	33 240,—	*c*) 33 240,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Totalen		f 158 553,—	f 185 010,—	f 186 960,—		
Riouw en onderhoorigheden.	Dobbelspelen	Poelau Toedjoeh-archipel	f 41 940,—	f 39 780,—	f 39 540,—	3 840,—	1 „ 1910— „ „ 1911
		elders in het gewest				36 000,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Gedistilleerd	Poelau Toedjoeh-archipel	27 600,—	28 500,—	32 490,—	5 280,—	1 „ 1910— „ „ 1911
		elders in het gewest				28 440,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Varkensslacht	Poelau Toedjoeh-archipel	21 450,—	14 250,—	11 400,—	1 020,—	1 „ 1910— „ „ 1911
		elders in het gewest				10 380,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Peper		12 000,—	7 950,—	6 780,—	6 840,—	
	Totalen		f 102 990,—	f 90 480,—	f 90 210,—		
Banka en onderhoorigheden.	Dobbelspelen		f 56 751,—	f 60 060,—	f 60 060,—	60 060,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Gedistilleerd		33 111,—	36 144,—	36 144,—	36 144,—	
	Pandhuizen	zeven	6 369,—	6 408,—	5 418,—	4 812,—	1 „ 1910— „ „ 1913
		twee				276,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Totalen		f 96 231,—	f 102 612,—	f 101 622,—		

b) Met ingang van 1 April 1910 is deze pacht vervangen door eene directe heffing (Ind. St. n°. 119).

c) Bij Gouv. Bt. 10 Nov. 1906 n°. 10 is aan den pachter, met ingang van 1 Nov. 1905, afslag van pachtschat verleend tot een bedrag van f 920 's maands.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1908.	1909.	1910.	Op ult. 1909 vigeerende pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
Billiton.	Dobbelspelen	f 22 800,—	f 22 800,—	f 41 610,—	f 47 880,—	1 April 1910—ult. Maart 1913
	Gedistilleerd	12 000,—	12 000,—	15 609,—	16 812,—	
	Varkensslacht	4 152,—	4 152,—	3 747,—	3 613,—	
	Pandhuizen	2 874,—	2 874,—	4 192,50	4 632,—	
	Totalen . . .	f 41 826,—	f 41 826,—	f 65 158,50		
Westerafdeeling van Borneo.	Pandhuizen d) één	f 6 528,—	f 6 936,—	f 6 960,—	5 832,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	één				60,—	
	één				240,—	
	één				732,—	
	één				60,—	1 „ 1910— „ „ 1911
	één				36,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Gezamenlijke kleine middelen	226 680,—	240 000,—	240 000,—	240 000,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Totalen . . .	f 233 208,—	f 246 936,—	f 246 960.—		
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Goudmijnen	f 780,—	f 555,—	f 480,—	480,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Dobbelspelen in het rechtstreeksch gebied	3 840,—	4 320,—	4 320,—	4 320,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Dobbelspelen in de landschappen Koetei, Goenoengtaboer, Sambalioeng en in de Tanahboemboelanden	20 790,—	21 120,—	21 120,—	21 120,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Gedistilleerd	6 419,—	6 960,—	7 044,—	7 044,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Vogelnestklippen (in de afdeeling Tanahboemboe)	13 500,—	18 000,—	18 000,—	18 000,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Overvaarten e)	16 554,—	17 295,—	17 253,—	17 184.—	1 „ 1910— „ „ 1911
	Pandhuizen te Bandjermasin	2 331,—	2 388,—	4 636,—	2 532,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	te Martapoera				288.—	1 „ 1908— „ „ 1911
	te Tandjoengredeb				60,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	te Samarinda f)				1 224,—	
	te Balikpapan f)				1 224,—	
	te Tandjoengselor f)				60,—	
	Totalen . . .	f 64 214,—	f 70 638,—	f 72 853,—		
Celebes en onderhoorigheden.	Dobbelspelen (afd. Makasser)	f 54 810,—	f 56 280,—	f 56 280,—	56 280,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Gedistilleerd (Makasser, Tello en Bima)	12 000,—	16 050,—	17 400,—	17 400,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Saguweer en brom (Makasser)	9 900,—	9 900,—	12 825,—	13 800,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Sirih g) in de afd. Noorderdistricten	8 805,—	9 102,—	9 252,—	7 440,—	1 „ 1909— „ „ 1911
	in Bonthain en Boeloekoemba				1 812,—	1 „ 1908— „ „ 1911

d) Het pandhuis te Soengaikakap is in Januari 1910 opgeheven.
e) Bij Gouv. Bt. 31 Jan. 1910 n°. 2 zijn de overvaarten te Amoentai ingetrokken.
f) Dit pandhuis is in Januari 1910 opgericht.

g) In verband met de voorgenomen intrekking der sirih-pacht is bij Gouv. Bt. 14 Oct. 1908 n°. 3 bepaald dat de opveiling van dit middel slechts voor één en twee jaren zal geschieden.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1908.	1909.	1910.	Op ult. 1909 vigeerende pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
Celebes en onderhoorigheden.	Overvaarten te Tello				f 1 764,—	1 April 1909—ult. Maart 1912
	Overvaarten te Kasidjala	f 2 224,—	f 2 877,75	f 2 917,50	300,—	
	Overvaarten te Maros				600,—	
	Overvaarten in de afd. Oosterdistricten				210,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Pandhuizen te Makasser	6 834,—	7 440,—	7 440,—	7 200,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Pandhuizen in de afd. Zuiderdistricten				240,—	
	Gezamenlijke kleine middelen in de afd. Saleier				3 840,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Gezamenlijke kleine middelen in de afd. Zuiderdistricten				2 412,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Gezamenlijke kleine middelen in de onderafd. Takalar	11 450,—	16 644,—	18 324,—	660,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Gezamenlijke kleine middelen in de afd. Oosterdistricten				3 000,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Gezamenlijke kleine middelen in de afd. Noorderdistricten				8 400,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Gezamenlijke kleine middelen in het regentschap Laikang				12,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Totalen . . .	f 106 032,—	f 118 293,75	f 124 438,50		
Menado.	Dobbelspelen	f 6 012,—	f 4 023,—	f 2 640,—	2 400,—	1 „ 1910— „ „ 1911
	Gedistilleerd	11 130,—	—	—	h)	
	Saguweer	18 780,—	15 495,—	13 500,—	13 200,—	1 „ 1910— „ „ 1911
	Pandhuizen	31,50	10,50	—	i)	
	Gezamenlijke kleine middelen	75,—	—	—	—	(onverpacht.)
	Totalen . . .	f 36 028,50	f 19 528,50	f 16 140,—		
Amboina.	Gedistilleerd in de afd. Banda, zonder de afd. Waroe	f 9 900,—	f 6 075,—	f 4 800,—	4 800,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Gedistilleerd in de afd. Amboina	33 132,—	33 132,—	36 021,—	15 132,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Gedistilleerd elders in het gewest	—	—	—	21 852,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Saguweer in de afd. Banda	756,—	616,50	570,—	570,—	1 „ 1909— „ „ 1912
	Saguweer elders in het gewest	12 636,—	12 636,—	11 781,—	11 496,—	1 „ 1910— „ „ 1913
	Totalen . . .	f 56 424,—	f 52 459,50	f 53 172,—		
Ternate en onderhoorigheden.	Sterke dranken	f 4 860,—	f 4 860,—	f 1 215,—	j)	
Timor en onderhoorigheden.	Gedistilleerd	f 2 565,—	f 3 180,—	f 3 180,—	3 180,—	1 „ 1908— „ „ 1911
	Rundslacht en slachten van andere dieren	852,—	852,—	852,—	852,—	
	Laroe (gegiste drank)	3 672,—	3 732,—	3 732,—	3 732,—	
	Totalen . .	f 7 089,—	f 7 764,—	f 7 764,—		

h) Deze pacht is 1 April 1908 ingetrokken (Ind. St. 1908 n°. 218).
i) Het pandhuis in het landschap Toli Toli is in Januari 1909 opgeheven.
j) Deze pacht is 1 April 1910 ingetrokken.

RECAPITULATIE.

MIDDELEN.	1908.	1909.	1910.
Totalen voor elk der middelen (voor zoover niet sommige vereenigd verpacht werden).			
Dobbelspelen	f 1 025 040,—	f 1 096 161,—	f 1 139 850,—
Gedistilleerd en andere sterke dranken	486 702,75	492 814,50	501 858,—
Peper	12 000,—	7 950,—	6 780,—
Vogelnestklippen	13 500,—	18 000,—	18 000,—
Rund- en buffelslacht, enz. *k*)	852,—	852,—	852,—
Varkensslacht *l*)	58 017,—	50 928,—	23 289,—
Sirih	8 805,—	9 102,—	9 252,—
Overvaarten	28 624,—	29 175,75	22 983,—
Goudmijnen	780,—	555,—	480,—
Zout	201 840,—	212 040,—	354 510,—
Sago, was en getah	42 420,—	42 420,—	35 355,—
Pandhuizen *m*)	177 151,50	186 187,50	194 789,50
Gezamenlijke kleine middelen	238 205,—	256 644,—	258 324,—
Gezamenlijke totalen	f 2 293 937,25	f 2 402 829,75	f 2 566 322,50

k) De opgaven omtrent de pacht der „rund- en buffelslacht, enz." betreffen het gewest Timor en onderhoorigheden waar onder die pacht ook vallen andere beesten dan de genoemde (echter geen paarden).

l) Uitgenomen in de gewesten en gedeelten van gewesten waar dit middel begrepen is in de „rund- en buffelslacht, enz." of in de „gezamenlijke kleine middelen".

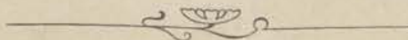
m) Het aantal in pacht afgestane pandhuizen bedroeg laatstelijk 91, verdeeld als volgt: Sumatra's Westkust en Tapanoeli 16, Benkoelen 4, Lampongsche districten 2, Palembang 5, Djambi 3, Oostkust van Sumatra 14, Atjeh en onderhoorigheden 16, Banka en onderhoorigheden 9, Billiton 4, Westerafdeeling van Borneo 6, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 6 en Celebes en onderhoorigheden 6. Onverpacht bleef nog één pandhuis in Palembang.

Bijlage **AA.**

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

STATISTIEK

betreffende de opiumregie over 1909.

I. Maandcijfers betreffende het debiet en de bruto-ontvangsten.

MAANDEN.	DEBIET.																						Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. a)									OPIUMPILLEN. a)			
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.		Tubes van ½ thail.	Totaal debiet.		
	50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (½ mata).	Thails.	Mata's.	Potten van 100	60	20	10	4	Tubes van 1	Capsules van 3 mata.	Thails.	Mata's.		Thails.	Mata's.	
	mata tjandoe.										thail.												
Bantam. b)																							
1909.																							
Januari	3	7	21	513	850	9 801	8 881	....	190	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 4 774
Februari	2	6	16	478	662	8 608	8 994	....	172	69	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 317
Maart	1	6	24	411	679	8 907	8 170	....	169	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 226
April	2	5	21	309	592	6 778	6 407	....	131	98	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 299
Mei	1	5	19	349	675	5 954	5 985	....	124	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 113
Juni	2	3	19	321	544	3 790	4 621	....	92	06	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 302
Juli	2	3	25	410	569	4 570	3 995	....	102	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 561
Augustus	1	3	27	593	806	4 977	3 695	....	118	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 966
September	1	3	26	331	491	2 986	2 280	....	72	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 803
October	1	3	24	310	402	3 127	2 316	....	70	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 766
November	1	3	27	389	410	4 595	3 851	....	97	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 437
December	1	3	27	514	582	8 929	6 937	....	165	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 149
Totalen	18	50	276	4 928	7 262	73 022	66 132	....	1 508	52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 37 713
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	125	342	1 026	3 747	7 692	134 172	153 646	....	2 727	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66 959
in 1907	55	212	1 144	4 194	7 338	120 138	142 912	....	2 495	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61 408
in 1908	56	172	656	4 086	10 193	127 912	133 027	....	2 505	41½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	62 055
Batavia.																							
1909.																							
Januari	161	368	544	3 897	12 574	119 054	285 946	....	3 307	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 82 678
Februari	148	337	468	3 300	11 503	99 094	243 414	....	2 819	82	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70 495
Maart	165	345	585	3 656	11 576	103 616	256 927	....	2 976	99	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	74 425
April	151	312	588	3 367	10 451	96 949	252 720	....	2 837	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70 937
Mei	171	223	629	3 233	9 630	96 206	266 344	....	2 867	90½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71 698
Juni	167	231	522	3 520	9 993	94 847	271 093	....	2 886	29½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	72 157
Juli	161	274	539	3 851	10 919	97 469	285 065	....	3 027	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75 683
Augustus	224	227	370	3 787	10 385	90 569	262 915	....	2 832	31½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70 808
September	209	173	377	3 686	10 117	86 040	229 986	....	2 591	84½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64 796
October	194	196	404	3 482	10 374	86 058	240 238	....	2 639	85	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 996
November	197	199	411	3 478	10 850	91 656	225 830	....	2 636	23½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 906
December	214	226	452	4 294	14 151	120 954	272 949	....	3 292	00½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82 300
Totalen	2 162	3 111	5 889	43 551	132 523	1 182 512	3 093 427	....	34 715	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 867 879
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	6 417	8 572	17 908	61 029	190 369	1 701 801	4 521 212	....	54 072	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 317 442
in 1907	7 413	11 067	19 312	59 311	170 900	1 607 622	4 147 266	....	52 083	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 262 277
in 1908	5 131	8 096	13 416	55 269	158 494	1 517 079	3 889 384	....	46 817	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 150 233

a) Ingevolge de terzake vastgestelde regelingen (Ind. St. 1898 nº. 279, art. 2, juncto Ind. St. 1906 nº. 90, art. 2, § II) worden vanwege de regie alleen dáár tikee, ruw opium en opiumpillen verkocht, waar zulks door den hoofdinspecteur der regie onvermijdelijk wordt geoordeeld. De verkoop van tikee vond in 1909 in het regiegebied plaats in de gewesten Rembang, Soerabaja, Pasoeroean, Djokjakarta, Soerakarta, Madioen en Kediri, terwijl in genoemd jaar de opiumpillen in de residentie Banka en onderhoorigheden en het ruw opium in de gewesten Tapanoeli, Timor en onderhoorigheden en Bali en Lombok, met uitzondering van de afdeeling Lombok, werden verkrijgbaar gesteld.

b) De verkoop van regie-opium heeft slechts plaats in eenige door den Gouverneur-Generaal aangewezen plaatsen ten behoeve van Chineezen (Ind. St. 1902 nº. 266, 1905 nº. 568 en 1908 nº. 671).

MAANDEN.	DEBIET.																						Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. a)									OPIUMPILLEN. a)			
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.			Totaal debiet.		
	50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (⅓ mata).			Potten van 100	60	20	10	4	Tubes van 1	Capsules van 3 mata.			Tubes van ½ thail.			
	mata tjandoe.								Thails.	Mata's.	thail.							Thails.	Mata's.		Thails.	Mata's.	

Preanger-Regentschappen. *b)*

1909.																							
Januari	121	282	435	1 237	1 417	17 111	15 085	. . . .	522	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 13 052
Februari	91	268	374	1 037	1 341	15 107	13 911	. . . .	458	54½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 464
Maart	86	255	259	1 351	1 293	15 741	14 999	. . . .	464	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 623
April	65	267	212	1 124	1 046	13 842	12 822	. . . .	405	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 135
Mei	78	239	237	890	1 414	14 136	12 937	. . . .	407	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 180
Juni	77	264	247	841	1 355	13 063	12 094	. . . .	395	62½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 891
Juli	99	244	264	814	1 368	13 461	12 693	. . . .	409	63½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 241
Augustus	116	221	233	861	1 376	13 779	12 270	. . . .	412	08½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 302
September	111	163	265	917	1 668	12 929	11 581	. . . .	395	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 894
October	124	204	201	925	1 404	13 066	11 159	. . . .	398	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 973
November	93	263	203	928	1 280	11 406	10 604	. . . .	376	70½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 418
December	134	334	306	1 306	1 858	17 986	16 693	. . . .	554	53½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13 863
Totalen . . .	1 195	3 004	3 236	12 231	16 820	171 627	156 848	. . . .	5 201	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 130 036
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	8 448	4 951	3 958	5 894	11 572	134 607	130 863	. . . .	8 483	02½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	184 224
in 1907	10 316	6 163	4 041	6 531	12 320	106 618	92 639	. . . .	9 299	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	198 719
in 1908	5 675	5 045	5 382	11 438	17 484	147 332	132 654	. . . .	7 829	67	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	179 732

Cheribon.

1909.																							
Januari	125	627	209	802	3 191	26 907	21 607	. . . .	726	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 14 528
Februari	108	577	250	714	3 258	22 990	18 438	. . . .	652	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13 049
Maart	105	586	333	816	3 286	22 267	18 627	. . . .	662	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13 259
April	102	458	348	694	3 495	21 107	19 133	. . . .	620	33½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 407
Mei	114	391	275	710	3 492	22 227	19 740	. . . .	615	43½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 309
Juni	85	299	243	693	3 437	22 631	21 133	. . . .	582	99	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 660
Juli	66	293	254	715	3 796	25 621	22 263	. . . .	617	19½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 344
Augustus	53	266	194	607	4 041	28 317	22 124	. . . .	622	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 444
September	47	238	169	638	3 399	26 398	19 844	. . . .	567	20½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 344
October	51	229	122	814	3 611	29 000	20 151	. . . .	601	67½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 034
November	54	292	134	944	4 043	26 948	19 727	. . . .	612	92½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 258
December	109	337	226	858	4 897	30 122	22 353	. . . .	720	82½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 416
Totalen . . .	1 019	4 593	2 757	9 005	43 946	304 535	245 140	. . . .	7 602	59½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 152 052
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	3 564	19 637	3 931	9 212	39 648	259 150	218 723	. . . .	12 121	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	216 431
in 1907	4 014	19 330	819	5 672	36 468	250 107	222 231	. . . .	11 567	06	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	217 663
in 1908	2 254	7 528	3 413	9 329	38 303	303 753	252 146	. . . .	8 966	39½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	179 328

MAANDEN.	DEBIET. — BEREID OPIUM. — Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). — mata tjandoe. 50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (½ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	RUW OPIUM. *a*) — Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules. — Potten van 100 thail	60	20	10	4	Tubes van 1 thail	Capsules van 3 mata.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	OPIUMPILLEN. *a*) Tubes van ½ thail.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Geldelijke opbrengst. (bruto).
Pekalongan.																							
1909.																							
Januari	76	454	925	1 580	10 844	108 778	167 862	....	2 490	09½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 49 802
Februari	65	446	1001	1 693	9 570	91 148	144 135	....	2 177	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43 547
Maart	64	504	1052	1 653	10 161	96 193	158 446	....	2 329	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	46 591
April	59	445	1142	1 853	10 084	101 314	166 416	....	2 423	05	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48 461
Mei	64	400	1197	2 248	11 163	113 727	180 764	....	2 658	37½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53 167
Juni	58	300	1043	2 211	10 506	114 696	183 797	....	2 620	99	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52 420
Juli	60	272	914	2 312	11 678	125 151	193 269	....	2 779	26½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55 585
Augustus	60	288	784	2 126	11 192	121 429	188 249	....	2 685	67½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53 713
September	57	270	758	1 812	10 112	107 046	173 347	....	2 420	78½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48 416
October	71	274	977	2 483	12 269	128 487	195 453	....	2 857	79	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57 156
November	64	245	855	2 525	11 438	114 879	174 742	....	2 577	63½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51 553
December	55	295	783	2 680	11 641	118 090	183 427	....	2 663	98	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53 279
Totalen	753	4 193	11 431	25 176	130 658	1 340 938	2 109 907	....	30 684	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 613 690
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	2 458	19 464	11 730	14 246	182 006	1 205 968	1 853 180	....	33 239	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	617 888
in 1907	1 403	19 431	2 775	14 991	139 126	1 197 294	2 003 183	....	31 427	05	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	617 423
in 1908	805	7 143	8 361	20 876	139 724	1 320 166	2 076 757	....	30 657	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	613 142
Semarang.																							
1909.																							
Januari	24	933	1 887	10 421	61 522	462 892	889 459	....	11 308	83	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 226 177
Februari	16	891	1 592	9 018	53 055	380 345	748 271	....	9 486	55½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	189 731
Maart	22	868	1 772	9 672	56 753	409 193	815 588	....	10 238	03	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	204 761
April	21	909	1 737	9 386	57 127	426 165	846 957	....	10 563	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	211 263
Mei	27	894	1 806	9 291	60 784	468 334	916 076	....	11 406	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	228 134
Juni	13	895	1 513	8 842	56 443	462 498	913 283	....	11 181	73	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	223 635
Juli	30	945	1 449	9 035	57 830	485 588	955 222	....	11 672	71½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	233 454
Augustus	34	846	1 821	9 914	58 983	491 804	951 587	....	118 007	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	236 149
September	34	834	1 715	9 646	56 476	460 145	887 571	....	11 091	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	221 820
October	33	916	1 711	10 232	61 806	509 197	944 450	....	12 021	31½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	240 426
November	30	917	1 718	9 896	57 173	456 966	872 345	....	11 028	64½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	220 573
December	27	1 003	1 735	10 307	58 957	469 181	916 456	....	11 449	70½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	228 994
Totalen	311	10 851	20 456	115 660	696 909	5 482 308	10 657 265	....	133 255	83½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 2 665 117
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	456	12 153	29 519	110 206	725 191	4 920 139	9 764 216	7 145	125 016	53⅙	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 500 249
in 1907	379	9 935	26 996	119 755	760 935	5 428 364	10 459 828	....	133 836	98	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 676 739
in 1908	289	9 237	23 834	121 332	759 012	5 681 830	10 991 972	....	138 458	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 769 160

MAANDEN.	DEBIET.																						Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. a)									OPIUMPILLEN. a)			
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.		Tubes van 1/2 thail.	Totaal debiet.		
	50 (mata tjandoe)	25 (mata tjandoe)	12½ (mata tjandoe)	5 (mata tjandoe)	2 (mata tjandoe)	1 (mata tjandoe)	1/2 (mata tjandoe)	gelengs tikee a) (1/3 mata).	Thails.	Mata's.	Potten van 100 (thail)	Potten van 60 (thail)	Potten van 20 (thail)	Potten van 10 (thail)	Potten van 4 (thail)	Tubes van 1 (thail)	Capsules van 3 mata.	Thails.	Mata's.		Thails.	Mata's.	
Rembang.																							
1909.																							
Januari	63	—	127	2 390	10 318	182 073	286 112	6 064	3 644	73 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 72 915
Februari	61	—	134	2 042	8 963	152 073	240 338	5 170	3 068	26 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61 382
Maart	72	—	163	2 139	9 408	155 388	252 951	5 573	3 188	69 2/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63 793
April	65	—	147	2 010	8 683	153 370	261 355	5 604	3 184	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63 702
Mei	72	—	129	2 246	10 012	171 596	288 634	6 031	3 543	89 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70 898
Juni	63	—	133	2 003	9 079	174 292	292 369	5 557	3 553	14 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71 081
Juli	52	—	229	2 046	9 674	181 486	294 469	5 105	3 654	62 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73 110
Augustus	49	—	209	2 115	9 456	177 718	275 422	4 566	3 515	00 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70 315
September	52	—	236	1 971	9 423	167 731	249 027	4 156	3 278	80 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 590
October	44	—	238	2 024	9 822	181 447	265 205	4 536	3 505	00 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70 115
November	44	—	269	2 137	9 911	177 649	257 696	3 971	3 438	90 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	68 792
December	47	—	260	2 256	10 693	189 351	273 156	3 601	3 653	95 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73 091
Totalen	684	—	2 274	25 379	115 442	2 064 174	3 236 734	59 934	41 229	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 824 784
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	3 025	—	6 108	31 655	114 116	1 683 572	2 756 728	62 690	36 969	39 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	739 597
in 1907	1 011	—	2 733	28 691	111 536	1 895 912	3 074 374	69 474	39 074	96 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	781 730
in 1908	781	—	1 964	24 845	113 526	1 972 803	3 256 131	73 104	40 401	13 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	808 266
Soerabaja.																							
1909.																							
Januari	—	18	1 800	2 272	20 693	371 741	242 461	62 741	5 895	81 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 118 125
Februari	—	12	1 531	2 251	19 147	318 617	211 047	52 101	5 104	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	102 272
Maart	—	8	1 493	1 985	19 417	320 851	219 336	50 547	5 149	89 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	103 166
April	—	19	1 342	1903	16 902	320 204	228 716	50 663	5 120	18 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	102 573
Mei	—	20	1 320	1 954	18 456	339 107	254 146	63 977	5 511	87 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	110 451
Juni	—	26	1 407	1 728	18 242	345 683	265 599	67 075	5 642	02 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	113 064
Juli	—	57	1 565	1 964	19 192	374 871	290 619	72 070	6 133	95 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	122 919
Augustus	—	48	1 509	2 095	19 908	387 747	291 034	66 361	6 257	37 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	125 369
September	—	32	1 357	2 096	19 563	367 731	270 288	62 358	5 910	29 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	118 414
October	—	38	1 387	2 233	22 430	413 761	295 953	70 050	6 594	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	132 114
November	—	32	1 292	1 828	20 543	373 189	266 258	57 106	5 925	26 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	118 696
December	—	50	1 261	1 707	20 690	362 090	273 572	57 562	5 849	90 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	117 190
Totalen	—	360	17 264	24 016	235 183	4 295 592	3 109 024	732 611	69 095	53 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1 384 353
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	51	1 340	26 870	20 628	229 302	4 254 287	2 602 972	955 624	68 079	83 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 364 783
in 1907	25	1 032	24 437	14 210	201 859	4 485 682	2 780 065	1 034 748	70 279	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 409 032
in 1908	—	581	18 878	20 378	218 379	4 242 892	2 874 035	826 207	67 444	59 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 351 646

MAANDEN.	DEBIET.																						Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. a)									OPIUMPILLEN. a)			
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.		Tubes van ½ thail.	Totaal debiet.		
	50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (⅓ mata).	Thails.	Mata's.	Potten van 100	60	20	10	4	Tubes van 1	Capsules van 3 mata.	Thails.	Mata's.		Thails.	Mata's.	
	mata tjandoe.										thail.												
Pasoeroean.																							
1909.																							
Januari	—	368	832	829	8 148	127 135	137 623	268 800	3 255	87½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 70 733
Februari	—	311	680	796	6 693	110 460	123 043	256 156	2 910	07⅚	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63 168
Maart	—	390	664	790	7 790	117 121	138 363	296 574	3 227	40½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70 014
April	—	375	609	627	7 660	113 306	133 898	264 553	3 038	81⅚	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 972
Mei	—	386	734	738	8 581	117 490	135 528	260 309	3 117	00⅔	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67 706
Juni	—	306	584	564	8 062	116 187	135 409	264 797	3 060	51⅙	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66 449
Juli	—	310	680	547	8 425	127 323	143 345	285 111	3 298	67½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71 620
Augustus	—	291	643	582	8 720	133 691	140 168	268 390	3 289	00⅚	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71 464
September	—	347	655	550	8 445	126 936	133 398	245 411	3 119	41⅙	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67 809
October	—	390	828	663	9 724	138 410	141 661	236 010	3 307	73½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71 983
November	—	317	703	706	8 181	121 641	132 400	212 138	2 951	58⅙	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64 228
December	—	78	196	1 579	8 825	129 486	147 399	212 484	3 039	58½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66 163
Totalen	—	3 869	7 808	8 971	99 254	1 479 186	1 642 235	3 070 733	37 615	69⅙	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 817 309
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	—	4 682	9 391	9 256	102 394	1 544 662	1 557 933	4 400 952	42 761	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	926 076
in 1907	—	4 381	9 751	4 672	107 335	1 720 341	1 600 159	4 333 944	44 345	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	961 147
in 1908	—	4 158	7 612	5 672	96 724	1 576 635	1 616 639	4 014 020	41 438	69⅙	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	898 270
Besoeki.																							
1909.																							
Januari	—	—	488	1 422	19 230	149 972	11 557	....	2 074	20½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 41 484
Februari	—	—	384	993	15 311	126 586	10 206	....	1 720	76	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34 415
Maart	—	—	413	1 280	16 162	137 411	11 151	....	1 868	73	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37 375
April	—	—	326	1 193	14 185	126 715	11 055	....	1 706	52½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34 130
Mei	—	—	316	1 198	14 093	124 973	10 423	....	1 683	10½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33 662
Juni	—	—	304	1 089	12 492	122 867	10 534	....	1 623	63	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32 473
Juli	—	—	321	1 269	14 147	138 795	10 656	....	1 827	74½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36 555
Augustus	—	—	451	1 421	15 319	149 383	10 960	....	1 982	43½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39 649
September	—	—	430	1 759	15 638	147 085	10 511	....	1 977	86½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39 557
October	—	—	588	2 194	18 703	155 391	11 882	....	2 170	58	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43 412
November	—	—	438	1 393	17 172	149 185	10 993	....	2 014	65½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40 293
December	—	—	433	1 324	17 846	158 186	12 172	....	2 119	96½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42 399
Totalen	—	—	4 892	16 535	190 298	1 686 549	132 100	....	22 770	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 455 404
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	—	—	4 566	13 537	207 766	1 291 438	142 744	....	19 031	02	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	380 621
in 1907	—	—	5 130	10 403	225 862	1 473 096	153 995	....	21 179	57½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	423 591
in 1908	—	—	4 839	15 489	204 372	1 646 162	150 425	....	22 680	51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	453 611

MAANDEN.	DEBIET.																						Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. a)									OPIUMPILLEN. a)			
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.		Tubes van ½ thail.	Totaal debiet.		
	50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (⅓ mata).			Potten van 100	60	20	10	4	Tubes van 1	Capsules van 3 mata.						
	mata tjandoe.								Thails.	Mata's.	thail.							Thails.	Mata's.		Thails.	Mata's.	
Banjoemas.																							
1909.																							
Januari	69	279	612	1 931	4 767	36 329	64 425	—	1 058	05½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 21 161
Februari	71	265	564	1 796	4 174	31 530	55 164	—	936	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 733
Maart	79	346	636	1 816	4 218	34 631	65 150	—	1 052	72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 054
April	54	359	920	1 707	4 140	36 148	67 469	—	1 098	72½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 975
Mei	58	402	728	1 746	4 827	38 512	74 624	—	1 162	58	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23 252
Juni	61	364	535	1 697	4 331	34 870	68 934	—	1 053	21½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 064
Juli	55	328	525	1 829	4 392	37 155	72 146	—	1 086	69½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 734
Augustus	71	342	547	1 979	4 701	39 203	76 718	—	1 157	96½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23 159
September	73	359	744	2 169	4 320	39 839	75 688	—	1 190	93	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23 819
October	62	352	859	2 181	4 442	39 502	71 874	—	1 178	65½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23 573
November	63	243	836	2 111	4 229	34 631	65 304	—	1 059	71	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 194
December	61	243	712	2 046	4 718	33 586	65 565	—	1 040	59½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20 812
Totalen	777	3 882	8 218	23 008	53 259	435 936	823 061	—	13 076	49½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 261 530
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	8 233	9 830	9 736	18 151	34 146	365 349	732 532	13 451	16 742	45⅔	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	311 832
in 1907	5 204	13 232	3 954	18 046	45 234	488 248	834 060	—	17 264	01	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	333 462
in 1908	1 550	6 269	8 516	22 487	58 895	514 125	865 205	—	15 176	27½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	303 525
Kedoe.																							
1909.																							
Januari	80	647	1 388	4 819	17 783	179 913	339 660	—	4 469	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 89 386
Februari	58	578	1 204	4 175	15 455	151 890	301 630	—	3 868	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	77 378
Maart	67	632	1 334	4 404	16 278	167 582	336 000	—	4 259	83	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	85 197
April	69	618	1 335	4 351	15 393	159 763	325 956	—	4 108	69½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82 174
Mei	54	599	1 341	4 310	15 386	116 111	329 176	—	4 124	58½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82 492
Juni	51	574	1 213	3 834	13 243	149 166	323 192	—	3 884	80½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	77 696
Juli	53	526	1 297	3 976	14 406	168 143	366 208	—	4 319	51½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	86 390
Augustus	61	518	1 248	4 180	15 712	186 809	385 358	—	4 634	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	92 682
September	64	599	1 332	4 306	16 534	180 303	369 222	—	4 543	37	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90 867
October	67	730	1 358	5 104	18 583	195 645	386 155	—	4 899	83½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	97 997
November	106	743	1 473	4 865	20 381	182 596	377 830	—	4 788	85½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	95 777
December	131	803	1 782	5 264	23 061	194 625	390 407	—	5 111	70½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	102 234
Totalen	861	7 567	16 305	53 588	202 215	2 077 546	4 230 794	—	53 013	50½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1 060 270
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	4 463	17 162	7 339	47 549	196 367	1 792 041	3 665 065	9 639	50 022	03	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	987 429
in 1907	1 948	10 939	14 143	42 211	197 169	1 873 139	3 651 180	—	48 517	84½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	970 357
in 1908	1 168	8 539	15 688	50 978	192 907	2 098 292	4 175 975	—	52 949	58½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 058 992

MAANDEN.	DEBIET.																						Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. a)									OPIUMPILLEN. a)			
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.			Totaal debiet.		
	50	25	12 1/2	5	2	1	1/2	gelengs tikee a) (1/3 mata).			Potten van					Tubes van 1							
	mata tjandoe.								Thails.	Mata's.	100	60	20	10	4		Capsules van 3 mata.	Thails.	Mata's.	Tubes van 1/2 thail.	Thails.	Mata's.	
											thail.												
Djokjakarta.																							
1909.																							
Januari	15	576	1 043	2 979	7 452	58 862	248 480	4 253	2 425	06 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 48 515
Februari	22	461	1 006	2 848	6 930	49 275	210 365	3 494	2 089	22 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41 796
Maart	17	408	1 197	2 874	7 813	55 254	233 715	3 666	2 293	42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45 881
April	15	412	1 012	2 872	8 515	61 608	242 243	4 143	2 392	00 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47 854
Mei	14	409	919	2 862	8 854	64 850	260 708	4 266	2 510	56 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50 225
Juni	16	394	967	2 663	8 702	65 332	261 779	3 900	2 509	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50 209
Juli	25	348	1 111	2 765	9 064	69 455	279 609	3 817	2 663	22 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53 277
Augustus	12	335	810	2 603	8 430	69 283	272 965	3 880	2 560	33 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51 220
September	12	308	861	2 572	8 323	65 902	255 953	3 442	2 435	94 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48 730
October	16	323	1 078	2 712	8 671	70 162	267 065	3 407	2 580	82 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51 628
November	20	298	1 000	2 568	8 281	64 601	245 281	3 384	2 387	21 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47 756
December	24	274	936	2 759	8 739	66 634	260 170	3 336	2 488	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49 782
Totalen	208	4 546	11 940	33 077	99 774	761 218	3 038 333	44 988	29 336	13 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 586 873
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	3 770	13 880	4 213	27 989	81 185	689 687	2 980 438	116 582	31 092	44 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	611 527
in 1907	1 291	6 416	13 343	34 817	81 353	646 296	2 809 047	73 571	28 038	71 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	561 021
in 1908	424	7 329	12 905	34 867	80 305	681 994	3 055 079	57 365	29 293	37 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	586 059
Soerakarta.																							
1909.																							
Januari	17	181	814	7 456	23 773	300 969	793 472	18 510	8 042	51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 160 912
Februari	10	165	678	5 811	19 811	247 575	662 691	14 777	6 656	23 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	133 174
Maart	15	159	798	6 049	21 384	267 394	727 731	15 863	7 242	60 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	144 905
April	12	172	860	5 767	21 298	268 279	749 576	17 619	7 360	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	147 263
Mei	10	169	677	5 451	22 572	285 544	826 474	18 541	7 905	47 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	158 171
Juni	11	167	602	5 460	21 672	292 109	859 953	17 353	8 107	63 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	162 211
Juli	11	154	638	5 808	23 557	329 844	966 457	17 264	9 073	56 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	181 529
Augustus	12	164	617	6 005	22 747	331 235	937 320	15 313	8 929	30 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	178 637
September	13	156	647	6 188	21 818	315 827	863 341	13 947	8 393	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	167 918
October	11	150	644	6 480	22 139	323 546	873 993	14 042	8 542	51 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	170 897
November	13	173	651	6 315	21 123	289 327	788 444	11 812	7 744	19 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	154 923
December	10	162	662	6 305	21 826	302 873	832 432	10 592	8 106	21 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	162 160
Totalen	145	1 972	8 288	73 095	263 720	3 554 522	9 881 884	185 633	96 104	06 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1 922 700
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	2 530	10 782	7 528	56 974	239 826	2 971 190	9 191 589	317 331	89 274	33 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 778 625
in 1907	903	4 948	12 434	74 022	257 872	3 223 739	9 568 357	275 610	93 099	16 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 862 902
in 1908	461	2 685	10 561	84 153	264 210	3 509 758	9 843 505	244 014	96 842	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 937 658

Geldelijke opbrengst (bruto).	MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25	12 1/2	5	2	1	1/2	gelengs tikee a) (1/3 mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	RUW OPIUM. a) Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules. Potten van 100 thail	60	20	10	4	Tubes van 1 thail	Capsules van 3 mata.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	OPIUMPILLEN. a) Tubes van 1/2 thail.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Geldelijke opbrengst (bruto).
	Madioen.																							
	1909.																							
48 515	Januari	—	—	563	2 644	7 169	94 492	550 915	151 262	4 549	65 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 91 497
41 796	Februari	—	—	467	2 257	5 996	79 325	464 658	120 709	3 810	04 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76 603
45 881	Maart	—	—	368	2 512	6 571	84 086	506 610	126 332	4 098	03 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82 382
47 854	April	—	—	425	2 282	6 448	80 879	506 333	128 431	4 064	74 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81 723
50 225	Mei	—	—	438	2 385	7 336	91 812	568 123	150 554	4 581	30 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	92 128
50 209	Juni	—	—	315	2 481	6 966	93 944	586 786	149 003	4 672	79 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93 952
53 277	Juli	—	—	363	2 488	7 283	107 551	649 396	163 545	5 183	07 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	104 207
51 220	Augustus	—	—	384	2 232	7 153	109 349	649 786	167 046	5 201	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	104 595
48 730	September	—	—	380	2 046	6 956	98 320	599 915	151 011	4 775	06 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	96 005
51 628	October	—	—	400	2 806	7 744	103 282	633 481	161 118	5 082	46 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	102 186
47 756	November	—	—	414	2 742	7 654	93 834	589 048	143 107	4 702	53 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	94 528
49 782	December	—	—	403	2 505	7 361	98 925	636 645	131 733	4 934	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	99 128
586 873	Totalen	—	—	4 920	29 380	84 637	1 135 799	6 941 696	1 743 851	55 656	04 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1 118 934
	Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
611 527	in 1906	—	—	9 719	28 908	97 076	1 230 018	5 291 856	1 827 055	49 451	43 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	995 121
561 021	in 1907	—	—	9 513	27 288	96 233	1 252 842	5 945 822	2 097 471	53 727	28 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 081 536
586 059	in 1908	—	—	7 911	28 395	87 797	1 201 270	6 519 019	2 007 096	55 462	68	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 115 944
	Kediri.																							
	1909.																							
160 912	Januari	—	—	351	1 666	13 924	116 206	402 168	1 317 428	7 969	98 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 163 883
133 174	Februari	—	—	262	1 425	11 586	100 797	364 896	1 133 349	6 946	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	142 793
144 905	Maart	—	—	259	1 795	12 652	108 361	406 439	1 203 257	7 501	82 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	154 165
147 263	April	—	—	366	1 635	12 388	106 377	393 407	1 171 697	7 311	72 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	150 249
158 171	Mei	—	—	390	1 744	14 126	118 586	422 722	1 307 954	8 077	78 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	166 023
162 211	Juni	—	—	318	1 487	12 379	118 857	438 825	1 374 089	8 324	67 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	171 183
181 529	Juli	—	—	337	1 610	13 771	132 715	481 276	1 557 297	9 322	56 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	191 758
178 637	Augustus	—	—	335	1 918	14 084	144 541	490 699	1 565 395	9 536	34 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	196 069
167 918	September	—	—	306	1 676	13 837	139 659	467 145	1 431 298	8 902	09 5/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	182 933
170 897	October	—	—	341	1 937	14 454	148 887	497 611	1 492 272	9 379	72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	192 703
154 923	November	—	—	402	1 559	12 908	144 727	466 001	1 350 614	8 665	68 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	177 943
162 160	December	—	—	365	1 771	12 754	152 133	498 567	1 299 033	8 733	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	179 142
1 922 700	Totalen	—	—	4 032	20 223	158 863	1 531 846	5 329 756	16 203 683	100 671	92 2/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 2 068 844
	Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
1 778 625	in 1906	—	—	6 543	14 001	160 408	1 375 188	4 338 016	17 918 507	99 896	40 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 058 567
1 862 902	in 1907	—	—	5 449	21 167	167 086	1 395 109	4 389 034	20 318 102	108 704	46 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 242 685
1 937 658	in 1908	—	—	5 514	18 627	157 104	1 374 112	4 700 783	18 790 596	104 643	03 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 156 571

MAANDEN.	DEBIET. Bereid opium. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (½ mata)	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Ruw opium. *a*) Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules. Potten van 100 thail	60	20	10	4	Tubes van 1 thail	Capsules van 3 mata.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Opiumpillen. *a*) Tubes van ½ thail.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Geldelijke opbrengst (bruto).
Madoera.																							
1909.																							
Januari	5	—	72	—	2 990	33 740	19 055	....	503	97½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 10 080
Februari	4	—	50	—	2 755	28 451	16 395	....	429	83½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 597
Maart	4	—	51	—	3 129	29 013	18 237	....	452	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 045
April	5	—	50	—	2 789	28 989	17 830	....	443	57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 871
Mei	1	—	66	—	2 902	30 419	18 518	....	463	57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 271
Juni	4	—	50	—	2 689	29 447	17 251	....	442	75½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 855
Juli	2	—	56	—	2 614	30 517	18 372	....	457	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 146
Augustus	3	—	37	—	2 647	32 508	19 478	....	481	53½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 631
September	4	—	33	—	2 454	30 025	17 519	....	443	05	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 861
October	2	—	57	—	2 825	33 202	19 391	....	493	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 872
November	4	—	39	—	2 680	32 679	18 824	....	481	38½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 628
December	3	—	43	—	2 666	33 135	19 860	....	490	84½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 817
Totalen	41	—	604	—	33 140	372 125	220 730	....	5 583	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 111 674
Over de drie vooraf-gaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	226	—	734	—	33 861	413 972	190 305	....	5 973	21½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	119 465
in 1907	222	—	968	—	40 779	437 178	193 510	....	6 386	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	127 737
in 1908	64	—	989	—	35 366	403 265	188 984	....	5 840	51½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	116 810
Sumatra's Westkust.																							
1909.																							
Januari	19	124	823	2 457	25 124	41 883	18 005	....	1 277	56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 16 608
Februari	29	152	727	2 343	21 452	36 813	15 439	....	1 134	89	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 753
Maart	27	122	682	2 102	22 346	41 009	17 322	....	1 177	97	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 314
April	30	95	659	2 438	21 574	41 186	17 323	....	1 172	98	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 249
Mei	26	113	645	2 247	22 321	41 409	17 150	....	1 180	48½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 346
Juni	27	109	654	2 147	22 152	40 815	17 161	....	1 166	84½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 169
Juli	20	108	651	2 410	23 183	43 482	16 616	....	1 220	43½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 866
Augustus	4	89	648	2 522	23 804	42 003	17 355	....	1 214	23½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 785
September	5	117	704	2 453	23 168	40 933	16 084	....	1 195	51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 542
October	7	90	740	2 581	24 692	42 264	17 211	....	1 250	08½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 251
November	5	79	701	2 414	21 967	39 197	17 001	....	1 146	89	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 909
December	—	80	689	2 276	21 905	39 046	16 791	....	1 132	44	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 722
Totalen	199	1 278	8 323	28 390	273 688	490 040	203 458	....	14 270	32½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 185 514
Over de drie vooraf-gaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	596	2 599	16 650	27 814	331 734	493 059	173 640	....	16 853	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	212 639
in 1907	250	2 144	15 985	22 757	291 730	506 581	186 587	....	15 630	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	197 248
in 1908	204	2 081	17 413	22 001	295 184	540 999	212 571	....	16 275	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	205 582

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a)* (½ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	RUW OPIUM. *a)* Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules. Potten van 100 thail	60	20	10	4	Tubes van 1 thail	Capsules van 3 mata.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	OPIUMPILLEN. *a)* Tubes van ½ thail.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Geldelijke opbrengst (bruto).
Tapanoeli.																							
1909.																							
Januari	4	27	195	399	3 369	6 573	1 559	....	193	98	—	—	—	—	—	1 917	61 899	3 773	97	—	—	—	f 11 957
Februari	3	26	265	449	2 885	5 349	1 461	....	182	07	—	—	—	—	—	1 593	50 052	3 094	56	—	—	—	11 103
Maart	7	45	269	520	2 961	5 719	1 454	....	198	05½	—	—	—	—	—	2 161	57 760	3 893	80	—	—	—	12 309
April	7	38	223	439	2 717	5 673	1 355	....	180	67	—	—	—	—	—	1 831	62 027	3 691	81	—	—	—	11 578
Mei	14	42	266	452	3 816	6 765	1 439	....	224	51½	—	—	—	—	—	1 717	81 638	4 166	14	—	—	—	13 334
Juni	9	35	232	360	3 040	5 903	1 453	....	187	34½	—	—	—	—	—	3 018	42 507	4 293	21	—	—	—	13 169
Juli	8	43	211	508	4 044	6 224	1 513	....	217	21	—	—	—	—	—	1 971	58 835	3 736	05	—	—	—	12 164
Augustus	7	53	229	552	3 466	6 140	1 598	....	211	68½	—	—	—	—	—	2 530	60 684	4 350	52	—	—	—	13 628
September	4	37	214	630	3 600	6 240	1 493	....	211	36½	—	—	—	—	—	2 048	62 652	3 927	56	—	—	—	12 567
October	7	23	222	597	4 163	6 569	1 449	....	223	04½	—	—	—	—	—	1 882	64 309	3 811	27	—	—	—	12 428
November	8	47	203	544	4 161	5 815	1 628	....	217	83½	—	—	—	—	—	2 336	71 047	4 467	41	—	—	—	14 000
December	8	51	227	646	4 147	6 285	1 577	....	231	10	—	—	—	—	—	1 793	71 349	3 933	47	—	—	—	12 838
Totalen	86	467	2 756	6 096	42 369	73 255	17 979	....	2 478	87½	—	—	—	—	—	24 797	744 759	47 139	77	—	—	—	f 150 075
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	160	639	3 715	5 720	47 027	69 438	13 258	....	2 691	33½	—	—	—	—	—	20 784	149 919	25 281	57	—	—	—	97 486
in 1907	134	414	3 109	5 212	36 908	79 026	12 144	....	2 408	86½	—	—	—	—	—	32 171	249 385	39 652	55	—	—	—	129 886
in 1908	90	591	4 384	4 237	34 495	75 911	18 557	....	2 494	39½	—	—	—	—	—	28 138	435 364	41 198	92	—	—	—	134 684
Benkoelen.																							
1909.																							
Januari	8	80	756	1 923	17 690	56 937	5 491	....	1 165	27½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 17 361
Februari	3	41	565	1 303	15 724	48 814	4 526	....	972	77½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 509
Maart	2	60	542	1 598	16 850	62 243	5 344	....	1 149	80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 163
April	—	56	563	1 571	16 953	63 201	5 051	....	1 159	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 304
Mei	4	53	508	1 782	18 713	69 210	5 896	....	1 263	69	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 877
Juni	3	72	533	1 625	19 343	65 194	5 338	....	1 232	86½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 407
Juli	2	71	541	1 948	20 265	67 488	4 844	....	1 288	17½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19 236
Augustus	2	53	632	1 656	21 505	71 161	4 579	....	1 340	65½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20 016
September	—	45	630	1 654	21 190	70 509	4 222	....	1 322	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19 750
October	—	49	512	2 072	22 378	68 515	4 087	....	1 332	99½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19 919
November	—	51	533	1 565	19 800	69 825	3 936	....	1 271	55½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 994
December	—	69	455	1 497	20 415	65 489	4 117	....	1 232	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 417
Totalen	24	700	6 770	20 194	230 826	778 586	57 431	....	14 732	48½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 219 954
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	148	1 609	11 008	13 539	83 998	573 090	246 966	....	11 174	89	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	162 621
in 1907	65	1 088	12 156	12 253	119 857	697 513	124 438	....	12 431	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	181 453
in 1908	28	1 267	13 605	13 173	166 562	734 355	80 463	....	13 767	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200 963

MAANDEN.	DEBIET. — BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (½ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	RUW OPIUM. a) Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules. Potten van 100 thail	60	20	10	4	Tubes van 1 thail	Capsules van 3 mata.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	OPIUMPILLEN. a) Tubes van ½ thail.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Geldelijke opbrengst (bruto).
Lampongsche districten.																							
1909.																							
Januari	1	6	35	492	1 585	12 496	6 368	....	219	47½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 5 487
Februari	1	6	18	384	1 303	10 076	6 006	....	180	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 507
Maart	—	1	14	442	1 293	10 930	6 910	....	193	81	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 845
April	—	1	16	365	1 088	9 854	6 223	....	171	91½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 298
Mei	—	3	18	440	1 302	10 038	6 458	....	183	71	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 593
Juni	—	5	4	416	1 236	10 529	6 095	....	183	03½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 576
Juli	—	4	27	460	1 406	11 317	6 058	....	198	95½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 974
Augustus	—	3	14	421	1 204	10 310	5 302	....	177	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 431
September	—	4	22	434	1 339	10 402	5 785	....	185	17½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 629
October	—	1	6	387	1 335	10 285	4 761	....	173	70½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 343
November	—	3	4	428	1 036	10 025	5 639	....	171	81½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 295
December	—	4	3	584	1 601	12 656	6 808	....	223	19½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 580
Totalen	2	41	181	5 253	15 728	128 918	72 413	....	2 262	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 56 558
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	738	1 029	1 960	5 865	35 426	119 086	75 180	....	3 439	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82 091
in 1907	545	1 060	2 737	6 311	28 004	127 399	82 619	....	3 442	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82 294
in 1908	115	443	1 480	6 708	20 142	146 284	94 387	....	3 026	26½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	74 493
Palembang.																							
1909.																							
Januari	70	507	57	3 856	20 670	25 995	2 449	....	1 047	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 13 163
Februari	56	461	67	3 604	20 679	25 459	2 268	....	1 011	33½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 632
Maart	84	516	42	3 811	22 404	29 683	2 561	....	1 124	51½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 061
April	96	482	74	3 732	22 106	30 456	2 548	....	1 123	77	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 081
Mei	91	547	89	3 678	24 833	33 919	2 158	....	1 223	91½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 378
Juni	95	573	100	3 219	23 331	32 228	1 933	....	1 162	76½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 589
Juli	92	653	50	3 444	24 356	31 809	2 071	....	1 203	26½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 044
Augustus	87	623	39	3 495	24 888	33 029	2 090	....	1 217	21½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 317
September	85	578	39	3 340	24 561	29 956	1 849	....	1 158	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 534
October	85	644	32	3 426	26 251	32 157	1 901	....	1 234	89½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 512
November	98	599	24	3 419	25 720	31 084	1 883	....	1 207	35½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 105
December	176	691	39	3 367	26 702	32 839	1 991	....	1 306	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 265
Totalen	1 115	6 874	652	42 391	286 493	368 614	25 702	....	14 021	56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 175 681
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906 (Jan. t/m Maart) (pacht) c).	—	—	—	—	—	—	—	....	3 243	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30 070
in 1906 (April t/m December) (regie)	1 115	4 095	999	44 930	225 221	212 340	31 299	....	10 736	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	115 722
in 1907	1 177	6 573	1 296	68 956	332 977	326 338	31 555	....	15 922	24½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	170 307
in 1908	873	7 348	1 680	59 305	312 262	363 824	30 370	....	15 484	08	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	164 910

c) **Volgens de pachtboeken.**

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). mata tjandoe. 50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (½ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	RUW OPIUM. a) Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules. Potten van (thail) 100	60	20	10	4	Tubes van 1 (thail)	Capsules van 3 mata.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	OPIUMPILLEN. a) Tubes van ½ thail.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Geldelijke opbrengst (bruto).
Djambi.																							
1909.																							
Januari	—	73	362	3 426	5 400	1 626	55	....	359	33½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 3 234
Februari	1	31	300	2 621	4 883	1 358	35	....	288	21½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 594
Maart	2	25	243	2 787	5 570	1 752	60	....	306	19½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 756
April	1	23	209	2 618	5 622	1 967	65	....	295	71	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 661
Mei	1	34	331	2 745	6 175	2 128	84	....	332	82½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 995
Juni	4	40	226	2 195	5 712	1 803	161	....	283	07½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 548
Juli	—	43	295	2 441	5 556	2 059	—	....	301	13½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 710
Augustus	7	51	248	2 595	5 731	1 923	—	....	310	85	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 798
September	10	25	197	2 700	6 107	1 926	—	....	312	27½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 810
October	5	25	168	2 925	5 923	1 889	—	....	313	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 820
November	6	15	186	2 810	6 174	1 866	—	....	312	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 814
December	2	15	150	3 089	6 066	1 972	—	....	318	99	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 871
Totalen	39	399	2 915	32 952	68 919	22 269	460	....	3 734	59½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 33 611
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906 (Jan. t/m Maart) (pacht) c)	—	—	—	—	—	—	—	....	491	44	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 128
in 1906 (April t/m December) (regie)	613	1 263	7 262	26 865	57 146	18 560	962	....	4 206	58	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33 653
in 1907	675	1 693	10 161	46 148	80 808	20 755	671	....	6 165	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49 322
in 1908	302	1 341	7 095	40 274	88 210	24 188	755	....	5 396	68	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43 173
Banka en onderhoorigheden.																							
1909.																							
Januari	5	750	1 870	19 952	99 616	318 532	66 536	....	6 931	67	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 954	5 477	—	f 118 027
Februari	1	294	989	12 412	68 968	202 080	29 682	....	4 366	79½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 285	3 642	50	74 604
Maart	1	161	478	11 754	57 805	189 451	41 202	....	3 944	82	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 409	4 704	50	69 233
April	2	125	494	9 815	52 114	178 209	38 819	....	3 603	21½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 936	4 968	—	64 110
Mei	—	53	509	8 839	52 802	172 820	40 118	....	3 503	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 284	5 642	—	63 393
Juni	—	78	467	7 704	51 956	172 504	40 442	....	3 429	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 417	5 208	50	61 642
Juli	—	70	485	7 943	56 005	186 241	41 782	....	3 666	69½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 155	5 077	50	65 776
Augustus	—	69	672	8 598	61 471	214 353	45 888	....	4 133	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 931	4 965	50	73 088
September	—	69	614	8 640	61 742	199 670	43 125	....	3 973	16½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 489	4 244	50	69 513
October	—	51	494	9 707	61 234	204 539	43 648	....	4 048	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 989	4 494	50	71 063
November	—	61	490	9 396	61 776	204 368	42 587	....	4 038	43½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 809	4 404	50	70 781
December	—	71	407	8 931	67 122	230 369	44 038	....	4 381	49½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 271	4 635	50	76 593
Totalen	9	1 852	7 969	123 691	752 611	2 473 136	517 867	....	50 021	09	—	—	—	—	—	—	—	—	—	114 929	57 464	50	f 877 823
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906 (Jan. t/m Maart) (pacht) c)	—	—	—	—	—	—	—	....	10 312	63	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 350	50	141 267
in 1906 (April t/m December) (regie)	2 309	10 959	4 042	67 535	196 542	839 907	354 407	....	21 878	19½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52 461	26 230	50	370 091
in 1907	2 780	22 399	13 338	150 058	405 853	1 540 155	434 592	....	41 851	47	—	—	—	—	—	—	—	—	—	83 034	41 517	—	696 282
in 1908	216	5 189	11 478	127 733	601 918	1 999 555	513 503	....	43 828	07½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	108 760	54 380	—	771 943

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (⅓ mata)	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	RUW OPIUM. a) Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules. Potten van 100 thail	60	20	10	4	Tubes van 1 thail	Capsules van 3 mata.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	OPIUMPILLEN. a) Tubes van ½ thail.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Geldelijke opbrengst (bruto).
Billiton. d)																							
1909.																							
Januari	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Februari	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maart	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
April	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mei	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juni	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juli	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Augustus	71	321	1 454	10 886	43 209	130 548	3 103	……	3 026	97½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 24 216
September	27	183	1 418	9 198	50 631	130 785	2 176	……	3 027	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24 222
October	28	167	1 288	8 577	56 603	143 778	1 753	……	3 224	20½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25 793
November	34	158	1 189	8 041	59 945	146 321	1 564	……	3 277	10½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26 217
December	22	158	1 152	8 416	64 592	147 449	1 904	……	3 391	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27 133
Totalen	182	987	6 501	45 118	274 980	698 881	10 590	……	15 947	63½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 127 581
Westerafdeeling van Borneo. e)																							
1909.																							
Januari	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Februari	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maart	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
April	221	859	4 438	35 180	54 306	14 219	—	……	3 867	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 29 016
Mei	237	849	4 576	41 301	66 561	11 489	—	……	4 413	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33 116
Juni	213	1 014	4 842	43 208	66 364	12 032	—	……	4 573	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34 312
Juli	232	860	4 966	46 979	73 079	12 107	—	……	4 883	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36 638
Augustus	214	882	5 015	47 636	73 312	11 095	—	……	4 913	36½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36 863
September	214	858	4 883	49 627	71 728	9 145	—	……	4 939	23½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37 056
October	222	846	5 098	51 533	71 615	9 681	—	……	5 065	51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38 004
November	224	832	4 812	51 783	69 442	9 643	—	……	4 995	92	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37 481
December	272	927	4 782	54 825	71 940	9 488	—	……	5 240	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39 315
Totalen	2 049	7 927	43 412	422 072	618 347	98 899	—	……	42 892	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 321 801

d) In dit gewest is de regie met 1 Augustus 1909 ingevoerd (Ind. St. 1909 nos. 298 en 373).

e) In dit gewest is de regie met 1 April 1909 ingevoerd (Ind. St. 1909 nos. 142 en 143).

MAANDEN.	DEBIET.																						Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. a)									OPIUMPILLEN. a)			
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.		Tubes van ½ thail.	Totaal debiet.		
	50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (⅓ mata).			Potten van 100	60	20	10	4	Tubes van 1	Capsules van 3 mata.						
	mata tjandoe.								Thails.	Mata's.	thail.							Thails.	Mata's.		Thails.	Mata's.	
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.																							
1909.																							
Januari	48	131	506	19 551	36 950	23 082	—	....	2 067	37	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 18 967
Februari	61	115	401	16 312	32 799	18 842	—	....	1 769	37½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 281
Maart	51	141	345	19 135	37 986	20 992	—	....	2 030	26½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 679
April	68	116	276	19 021	39 477	19 239	—	....	2 030	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 638
Mei	90	102	439	21 267	40 777	21 790	—	....	2 222	16½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20 529
Juni	61	70	378	16 756	35 705	18 941	—	....	1 836	56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 005
Juli	70	97	344	15 772	38 664	19 093	—	....	1 855	06	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 136
Augustus	50	79	583	15 864	38 759	19 601	—	....	1 882	01½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 462
September	42	57	426	16 611	36 215	17 100	—	....	1 814	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 798
October	47	60	525	16 705	43 910	18 907	—	....	2 007	54½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 576
November	24	103	447	14 319	39 864	17 283	—	....	1 779	68½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 440
December	34	95	448	17 081	42 928	17 385	—	....	1 983	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 238
Totalen	646	1 166	5 118	208 394	464 034	232 345	—	....	23 278	08	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 214 749
Over de maanden April tot en met December 1908 waren de totalen	574	1 170	4 632	159 415	286 518	186 313	—	....	16 722	74	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	154 900
Celebes en onderhoorigheden. f)																							
1909.																							
Januari	2 161	2 958	15 771	184 728	33 192	—	—	....	13 691	61½	—	—	—	—	—	64	18 696	624	88	—	—	—	f 56 847
Februari	2 003	3 424	17 068	195 903	29 358	—	—	....	14 373	31	—	—	—	—	—	53	19 348	633	44	—	—	—	59 603
Maart	2 475	3 406	18 805	235 324	35 446	—	—	....	16 914	74½	—	—	—	—	—	67	21 872	723	16	—	—	—	70 067
April	2 152	3 382	18 056	190 984	25 368	—	—	....	14 235	06	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56 940
Mei	2 536	3 861	20 251	201 030	27 450	—	—	....	15 365	12½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61 461
Juni	2 023	3 120	17 232	177 782	24 574	—	—	....	13 326	08	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53 304
Juli	1 844	2 932	17 205	208 501	30 235	—	—	....	14 835	37½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	59 342
Augustus	1 785	3 135	16 360	195 906	25 703	—	—	....	14 030	61	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56 123
September	1 370	2 703	14 669	190 469	22 635	—	—	....	13 170	52½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52 682
October	1 430	2 869	15 922	209 385	22 739	—	—	....	14 346	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57 386
November	1 360	2 915	16 930	211 203	21 682	—	—	....	14 518	79	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58 075
December	2 237	3 771	20 927	257 720	27 643	—	—	....	18 115	98½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	72 464
Totalen	23 376	38 476	209 196	2 458 935	326 025	—	—	....	176 923	75	—	—	—	—	—	184	59 916	1 981	48	—	—	—	f 714 294
Over de maanden April tot en met December 1907 waren de totalen	37 434	37 295	175 828	1 884 313	788 990	—	—	....	160 013	20	—	—	—	—	—	1 344	165 096	6 296	88	—	—	—	495 783
in 1908	59 698	67 157	270 887	3 685 218	638 261	—	—	....	277 525	24½	—	—	—	—	—	1 703	289 149	10 377	47	—	—	—	858 320

f) Van Januari t/m Maart is het sedert 1 April 1909 bij de res. Timor en onderhoorigheden gevoegde eiland Soembawa hieronder begrepen.

MAANDEN.	DEBIET.																							
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. *a)*									OPIUMPILLEN. *a)*			Geldelijke opbrengst (bruto).
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.		Tubes van ½ thail.	Totaal debiet.		
	50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a)* (⅓ mata).	Thails.	Mata's.	Potten van 100	60	20	10	4	Tubes van 1	Capsules van 3 mata.	Thails.	Mata's.		Thails.	Mata's.	
	mata tjandoe.										thail.												
Menado.																							
1909.																							
Januari	223	560	1 436	11 850	5 857	1 600	—	......	1 156	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 6 997
Februari	258	571	1 379	10 440	5 437	1 796	—	......	1 092	82½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 693
Maart	311	638	1 193	11 114	5 591	1 252	—	......	1 144	16½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 867
April	188	402	1 142	10 594	5 747	1 697	—	......	998	86	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 004
Mei	172	446	1 174	10 405	5 854	1 548	—	......	997	06	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 045
Juni	169	461	1 238	9 877	6 356	2 022	—	......	995	69	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 492
Juli	215	410	1 212	10 332	6 403	1 704	—	......	1 023	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 218
Augustus	171	475	1 148	10 638	5 922	1 809	—	......	1 016	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 161
September	157	459	1 332	9 587	6 841	1 559	—	......	991	51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 987
October	163	417	1 130	10 770	5 756	1 661	—	......	997	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 017
November	125	371	1 110	9 906	6 630	1 552	—	......	940	42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 678
December	148	529	1 125	10 647	7 671	1 942	—	......	1 052	06½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 274
Totalen	2 300	5 739	14 619	126 220	74 065	20 142	—	......	12 405	84½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 74 923
Over de maanden April tot en met December 1907 waren de totalen	2 804	6 867	14 268	79 363	97 823	44 171	—	......	11 268	57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 383
in 1908	2 939	8 669	15 222	123 792	78 977	43 545	—	......	13 744	09	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	79 602
Ternate en onderhoorigheden. *g)*																							
1909.																							
Januari	36	91	2 115	6 303	1 579	—	—	......	651	85½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 2 607
Februari	29	111	1 893	5 554	1 604	—	—	......	588	65½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 354
Maart	31	138	2 276	7 448	2 004	—	—	......	746	98	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 988
April	15	118	2 032	7 025	1 449	—	—	......	671	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 685
Mei	15	113	2 319	7 707	1 590	—	—	......	742	77½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 971
Juni	26	102	2 365	6 733	1 573	—	—	......	702	23½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 809
Juli	59	151	2 156	9 068	1 663	—	—	......	823	41	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 294
Augustus	39	79	1 282	6 652	1 595	—	—	......	564	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 256
September	32	93	1 434	7 055	1 347	—	—	......	598	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 393
October	44	92	1 465	7 595	1 658	—	—	......	641	03½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 564
November	46	145	1 769	6 989	1 518	—	—	......	660	18½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 641
December	76	136	2 185	9 089	1 571	—	—	......	830	99½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 324
Totalen	448	1 369	23 291	87 218	19 151	—	—	......	8 221	54½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 32 886
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906	347	1 134	20 306	55 256	26 296	—	—	......	6 283	97	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25 136
in 1907	569	1 538	28 345	67 650	21 349	—	—	......	8 021	60½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32 086
in 1908	942	1 763	23 966	73 656	17 135	—	—	......	7 933	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31 732

g) In dit gewest heeft de verkoop slechts plaats op het eiland Ternate en in een deel van het eiland Batjan (Ind. St. 1905 nº. 187).

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (½ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	RUW OPIUM. a) Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules. Potten van 100 thail	60	20	10	4	Tubes van 1 thail	Capsules van 3 mata.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	OPIUMPILLEN. a) Tubes van ½ thail.	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Geldelijke opbrengst (bruto).
Timor en onderhoorigheden. h)																							
1909.																							
Januari	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Februari	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maart	—	—	—	—	—	—	—	……	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
April	29	140	2 030	29 027	8 384	—	—	……	1 922	28	—	—	—	—	—	40	22 246	707	38	—	—	—	f 10 046
Mei	11	270	1 789	31 437	9 203	—	—	……	2 052	53½	—	—	—	—	—	44	20 957	672	71	—	—	—	10 451
Juni	17	25	1 985	27 511	7 927	—	—	……	1 796	96½	—	—	—	—	—	29	20 391	640	73	—	—	—	9 323
Juli	42	397	2 188	33 113	7 166	—	—	……	2 192	72	—	—	—	—	—	37	22 803	721	09	—	—	—	11 173
Augustus	21	73	1 613	29 399	7 552	—	—	……	1 851	36½	—	—	—	—	—	38	21 252	675	56	—	—	—	9 656
September	12	81	1 967	34 388	7 008	—	—	……	2 131	68½	—	—	—	—	—	54	17 773	587	19	—	—	—	10 482
October	38	91	1 544	33 108	8 669	—	—	……	2 063	53	—	—	—	—	—	165	10 959	493	77	—	—	—	9 895
November	36	116	1 792	31 872	7 346	—	—	……	2 011	52	—	—	—	—	—	34	17 488	558	64	—	—	—	9 907
December	19	28	2 250	40 625	7 810	—	—	……	2 485	20	—	—	—	—	—	35	24 700	776	—	—	—	—	12 526
Totalen	225	1 221	17 158	290 480	71 065	—	—	……	18 507	80	—	—	—	—	—	476	178 569	5 833	07	—	—	—	f 93 459
Bali en Lombok. i)																							
1909.																							
Januari	2 016	4 226	26 784	138 317	426 798	268 861	79 107	……	23 948	45½	1	1	—	—	—	—	—	160	—	—	—	—	f 96 274
Februari	1 821	3 924	26 302	125 878	406 937	255 416	74 472	……	22 538	41	—	—	—	—	2	—	—	8	—	—	—	—	90 178
Maart	1 966	4 383	30 180	137 714	464 885	282 877	82 130	……	25 274	07	—	—	1	2	5	—	—	60	—	—	—	—	101 276
April	1 978	4 641	31 094	136 651	473 203	268 151	80 179	……	25 415	01½	1	—	—	—	1	—	—	104	—	—	—	—	101 972
Mei	2 187	6 167	36 429	147 808	487 823	270 950	86 786	……	27 479	16½	—	—	1	1	3	—	—	42	—	—	—	—	110 043
Juni	2 024	4 194	37 447	145 789	470 547	249 800	84 317	……	26 361	35	—	1	—	—	3	—	—	72	—	—	—	—	105 661
Juli	2 245	4 977	34 364	156 338	483 875	254 304	85 696	……	27 128	17	1	—	—	—	2	—	—	108	—	—	—	—	108 837
Augustus	2 030	4 549	38 667	157 039	483 430	257 331	80 953	……	27 484	25	—	—	—	—	3	—	—	12	—	—	—	—	109 973
September	1 857	4 143	37 106	149 086	468 823	259 740	76 393	……	26 412	62½	—	1	—	—	3	—	—	72	—	—	—	—	105 866
October	2 012	4 025	31 403	152 653	479 180	266 740	78 432	……	26 213	43½	—	1	—	—	—	—	—	60	—	—	—	—	105 034
November	1 894	3 619	29 083	145 939	479 721	263 111	75 197	……	25 385	59	1	—	—	—	3	—	—	112	—	—	—	—	101 878
December	1 854	3 938	35 883	152 470	501 053	275 394	75 235	……	27 171	55	—	—	—	—	1	—	—	4	—	—	—	—	108 698
Totalen	23 884	52 786	394 742	1 745 682	5 626 275	3 172 675	958 897	……	310 812	08½	4	4	2	3	26	—	—	814	—	—	—	—	f 1 245 690
Over de drie voorafgaande jaren waren de totalen:																							
in 1906 (Lombok)	1 608	3 944	60 878	148 087	77 378	4 380	—	……	18 395	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73 583
in 1907 „	2 197	3 860	72 680	152 780	64 036	2 659	—	……	20 094	81	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	80 379
in 1908 „	1 766	3 070	96 914	149 920	69 753	1 463	—	……	22 670	44	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90 682
in 1908 (eiland Bali van April t/m December)	18 307	44 713	197 227	1 057 005	3 104 749	1 240 483	438 686	……	174 528	61½	3	5	1	2	10	—	—	680	—	—	—	—	700 154

h) Betreft alleen het tot 1 April 1909 tot het gouv. Celebes en onderhoorigheden behoord hebbende eiland Soembawa.

i) Op Lombok is aan de inheemsche bevolking (Sasaks en Baliërs) het opiumverbruik ontzegd. Aldaar bepaalt zich dan ook de verkoop enkel tot de plaatsen Ampenan en Laboehanhadji en tot zoodanige nabij de kust gelegen nederzettingen van vreemde oosterlingen als daartoe door den Gouverneur-Generaal zijn of worden aangewezen.

MAANDEN.	DEBIET.																						
	BEREID OPIUM.										RUW OPIUM. a)									OPIUMPILLEN. a)			Geldelijk opbrengst (bruto).
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der potten, tubes en capsules.							Totaal debiet.		Tubes van ½ thail.	Totaal debiet.		
	50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee a) (⅓ mata).	Thails.	Mata's.	Potten van 100	60	20	10	4	Tubes van 1	Capsules van 3 mata.	Thails.	Mata's.		Thails.	Mata's.	
	mata tjandoe.										thail.												

RECAPITULATIE.

Bantam	18	50	276	4 928	7 262	73 022	66 132	—	1 508	52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 37[illegible]
Batavia	2 162	3 111	5 889	43 551	132 523	1 182 512	3 093 427	—	34 715	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	867[illegible]
Preanger-Regentsch.	1 195	3 004	3 236	12 231	16 820	171 627	156 848	—	5 201	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	130[illegible]
Cheribon	1 019	4 593	2 757	9 005	43 946	304 535	245 140	—	7 602	59½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	152[illegible]
Pekalongan	753	4 193	11 431	25 176	130 658	1 340 938	2 109 907	—	30 684	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	613[illegible]
Semarang	311	10 851	20 456	115 660	696 909	5 482 308	10 657 265	—	133 255	83½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 665[illegible]
Rembang	684	—	2 274	25 379	115 442	2 064 174	3 236 734	59 934	41 229	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	824[illegible]
Soerabaja	—	360	17 264	24 016	235 183	4 295 592	3 109 024	732 611	69 095	53⅔	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 384[illegible]
Pasoeroean	—	3 869	7 808	8 971	99 254	1 479 186	1 642 235	3 070 733	37 615	69⅙	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	817[illegible]
Besoeki	—	—	4 892	16 535	190 298	1 686 549	132 100	—	22 770	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	455[illegible]
Banjoemas	777	3 882	8 218	23 008	53 259	435 936	823 061	—	13 076	49½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	261[illegible]
Kedoe	861	7 567	16 305	53 588	202 215	2 077 546	4 230 794	—	53 013	50½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 060[illegible]
Djokjakarta	208	4 546	11 940	33 077	99 774	761 218	3 038 333	44 988	29 336	13½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	586[illegible]
Soerakarta	145	1 972	8 288	73 095	263 720	3 554 522	9 881 884	185 633	96 104	06⅔	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 922[illegible]
Madioen	—	—	4 920	29 380	84 637	1 135 799	6 941 696	1 743 851	55 656	04⅔	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 118[illegible]
Kediri	—	—	4 032	20 223	158 863	1 531 846	5 329 756	16 203 683	100 671	92⅔	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 068[illegible]
Madoera	41	—	604	—	33 140	372 125	220 730	—	5 583	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	111[illegible]
Totalen voor Java en Madoera	8 174	47 998	130 590	517 823	2 563 903	27 949 435	54 915 066	22 041 433	737 120	58⅓	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 15 079[illegible]
Sumatra's Westkust	199	1 278	8 323	28 390	273 688	490 040	203 458	—	14 270	32½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	185[illegible]
Tapanoeli	86	467	2 756	6 096	42 369	73 255	17 979	—	2 478	87½	—	—	—	—	—	24 797	744 759	47 139	77	—	—	—	150[illegible]
Benkoelen	24	700	6 770	20 194	230 826	778 586	57 431	—	14 732	48½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	219[illegible]
Lampongsche districten	2	41	181	5 253	15 728	128 918	72 413	—	2 262	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56[illegible]
Palembang	1 115	6 874	652	42 391	286 493	368 614	25 702	—	14 021	56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	175[illegible]
Djambi	39	399	2 915	32 952	68 919	22 269	460	—	3 734	59½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33[illegible]
Banka en onderh.	9	1 852	7 969	123 691	752 611	2 473 136	517 867	—	50 021	09	—	—	—	—	—	—	—	—	—	114 929	57 464	50	877[illegible]
Billiton	182	987	6 501	45 118	274 980	698 881	10 590	—	15 947	63½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	127[illegible]
Westerafd. van Borneo.	2 049	7 927	43 412	422 072	618 347	98 899	—	—	42 892	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	321[illegible]
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	646	1 166	5 118	208 394	464 034	232 345	—	—	23 278	08	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	214[illegible]
Celebes en onderh.	23 376	38 476	209 196	2 458 935	326 025	—	—	—	176 923	75	—	—	—	—	—	184	59 916	1 981	48	—	—	—	714[illegible]
Menado	2 300	5 739	14 619	126 220	74 065	20 142	—	—	12 405	84½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	74[illegible]
Ternate en onderh.	448	1 369	23 291	87 218	19 151	—	—	—	8 221	54½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32[illegible]
Timor en onderhoorigh.	225	1 221	17 158	290 480	71 065	—	—	—	18 507	80	—	—	—	—	—	476	178 569	5 833	07	—	—	—	93[illegible]
Bali en Lombok	23 884	52 786	394 742	1 745 682	5 626 275	3 172 675	958 897	—	310 812	08½	4	4	2	3	26	—	—	814	—	—	—	—	1 245[illegible]
Totalen-generaal.	62 758	169 280	874 193	6 160 909	11708479	36 507 195	56 779 863	22 041 433	1 447 630	86⅓	4	4	2	3	26	25 457	983 244	55 768	32	114 929	57 464	50	f 19 603[illegible]

II. Overzicht van de baten en lasten der opiumregie over 1909.

OMSCHRIJVING.	BANTAM. 1.	BATAVIA. 2.	PREANGER-REGENTSCHAPPEN. 3.	CHERIBON. 4.	PEKALONGAN. 5.	SEMARANG. 6.
BATEN:						
Bruto opbrengst van het debiet	f 37 713	f 867 879	f 130 036	f 152 052	f 613 690	f 2 665 117
LASTEN:						
Zelfkosten van het verkochte opium *j*) . .	f 2 640	f 60 751	f 9 103	f 13 305	f 53 698	f 233 198
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen.	2 389	126 494	16 400	16 738	9 973	73 593
Uitgaven op het terrein der exploitatie *k*) . . .	2 951	59 063	6 809	15 634	52 264	158 504
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *l*)	71	1 624	244	355	1 435	6 233
	8 051	247 932	32 556	46 032	117 370	471 528
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *m*)	f 29 662	f 619 947	f 97 480	f 106 020	f 496 320	f 2 194 589

j) Daar deze uitgaven niet op elk der gewesten in dezelfde mate drukken, heeft men zich er toe bepaald onder de voor elk gewest gedane uitgaven het bedrag op te brengen, waarop de verkochte hoeveelheid opium den lande kwam te staan, zijnde voor 1909 gemiddeld f 1,75 per thail bereid opium, f 1,24 per thail ruw Levantsch opium, f 1,01 per thail ruw Bengaalsch opium (alle soorten verpakt in tubes, als gelengs tikee of als gelengs ruw) en f 0,75 per thail opiumpillen.

k) Deze post was te splitsen als volgt: wegens traktementen, huishuurindemniteiten en reiskosten van de controleurs f 31 972; wegens traktementen van de depothouders en de klerken, toelagen voor het beheer van de bewaarplaatsen te Cheribon, Bondowoso, Pamekasan, Benkoelen, Telokbetong, Palembang, Muntok, Menado, Bandjermasin, Samarinda en Tandjoengpandan, traktementen en reiskosten der assistent-collecteurs en der mantri's voor den opiumverkoop, toelagen aan de als zoodanig fungeerenden en tegemoetkoming in buitengewoon hooge uitgaven voor levensonderhoud van de mantri's f 714 660; wegens traktementen en tegemoetkoming in buitengewoon hooge uitgaven voor levensonderhoud van de helpers, zoomede reis-, verblijf- en transportkosten bij dienstreizen alsook daggelden bij detacheering van het inlandsch personeel der opiumregie f 340 646; wegens huur en onderhoud van gebouwen f 195 151; wegens schrijfbehoeften, pakmateriaal en dergelijke voor de depots, de verkoopplaatsen en voor de kassen der assistent-collecteurs, zoomede voor onderhoud der inventarisgoederen f 16 614 en wegens transportkosten van opium, djitjing, geld, enz. f 69 867.

l) Hoeveel van het bedrag van f 67 598 ten laste kwam van elk der regiegewesten is niet met juistheid op te geven. Men heeft dus dit bedrag verdeeld naar verhouding van het aantal thails bereid opium dat in elk der regieterreinen is verkocht, waarbij er echter rekening mede is gehouden dat de kosten van transport van en naar Rembang reeds zijn opgenomen in den post: uitgaven op het terrein.

m) Opgemerkt dient te worden dat onder de lasten, wat de kosten van het bij de opiumregie in dienst zijnde personeel betreft, niet in aanmerking zijn genomen verlofstraktementen, overtochtskosten, enz.

OMSCHRIJVING.	REMBANG. 7.	SOERABAJA. 8.	PASOEROEAN. 9.	BESOEKI. 10.	BANJOEMAS. 11.	KEDOE. 12.
BATEN:						
Bruto opbrengst van het debiet	f 824 784	f 1 384 353	f 817 309	f 455 404	f 261 530	f 1 060 270
LASTEN:						
Zelfkosten van het verkochte opium *j*) . .	f 72 151	f 120 917	f 65 827	f 39 848	f 22 884	f 92 774
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen.	2 529	81 112	15 922	17 195	8 310	23 392
Uitgaven op het terrein der exploitatie *k*) . . .	53 805	94 130	50 929	29 003	19 254	51 035
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *l*)	268	3 233	1 759	1 065	612	2 480
	128 753	299 392	134 437	87 111	51 060	169 681
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *m*).	f 696 031	f 1 084 961	f 682 872	f 368 293	f 210 470	f 890 589

OMSCHRIJVING.	DJOKJAKARTA. 13.	SOERAKARTA. 14.	MADIOEN. 15.	KEDIRI. 16.	MADOERA. 17.	SUMATRA'S WESTKUST. 18.	TAPANOELI. 19.
BATEN:							
Bruto opbrengst van het debiet	f 586 873	f 1 922 700	f 1118934	f 2068844	f111 674	f185 514	f150 075
LASTEN:							
Zelfkosten van het verkochte opium *j*) . .	f 51 338	f168 182	f 97 398	f176 176	f 9 771	f 24 973	f 62 791
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen.	19 762	21 062	2 051	17 172	1 207	5 070	447
Uitgaven op het terrein der exploitatie *k*) . . .	73 061	155 346	65 927	119 410	20 497	19 519	5 685
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *l*)	1 373	4 496	2 603	4 710	261	668	1 306
	145 534	349 086	167 979	317 468	31 736	50 230	70 229
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *m*)	f 441 339	f 1 573 614	f950 955	f 1 751 376	f 79 938	f135 284	f 79 846

OMSCHRIJVING.	BENKOELEN. 20.	LAMPONGSCHE DISTRICTEN. 21.	PALEMBANG. 22.	DJAMBI. 23.	BANKA EN ONDERHOORIGHEDEN. 24.	BILLITON. 25.	WESTER-AFDEELING VAN BORNEO. 26.
BATEN:							
Bruto opbrengst van het debiet.	f 219 954	f 56 558	f 175 681	f 33 611	f 877 823	f 127 581	f 321 801
LASTEN:							
Zelfkosten van het verkochte opium *j*) . .	f 25 782	f 3 959	f 24 538	f 6 536	f 130 635	f 27 908	f 75 062
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen.	—	1 907	4 417	—	177	1 154	6 539
Uitgaven op het terrein der exploitatie *k*) . . .	10 472	5 239	9 949	2 304	14 570	4 457	45 519
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *l*)	689	106	656	174	2 434	581	8 334
	36 943	11 211	39 560	9 014	147 816	34 100	135 454
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *m*)	f 183 011	f 45 347	f 136 121	f 24 597	f 730 007	f 93 481	f 186 347

OMSCHRIJVING.	Zuider- en Oosterafd. van Borneo. 27.	Celebes en onderhoorigheden. 28.	Menado. 29.	Ternate en onderhoorigheden. 30.	Timor en onderhoorigheden. 31.	Bali en Lombok. 32.	Totalen-generaal. 33.
BATEN:							
Bruto opbrengst van het debiet . . .	f 214 749	f 714 294	f 74 933	f 32 886	f 93 459	f 1 245 690	f 19 603 771
LASTEN:							
Zelfkosten van het verkochte opium *j*) . .	f 40 737	f 311 618	f 21 710	f 14 388	f 38 280	f 544 743	f 2 643 621
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen.	4 570	21 695	4 313	1 478	121	23 691	530 880
Uitgaven op het terrein der exploitatie *k*) . . .	15 914	40 710	6 807	1 967	3 039	155 137	1 368 910
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *l*)	384	2 006	1 040	746	1 089	14 563	67 598
	61 605	376 029	33 870	18 579	42 529	738 134	4 611 009
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *m*)	f 153 144	f 338 265	f 41 063	f 14 307	f 50 930	f 507 556	f 14 992 762

III. Statistiek betreffende de in 1908 en 1909 in het regiegebied, zoomede in de verboden kringen *n)* van dat gebied gedane opiumaanhalingen.

GEWESTEN.	Aantal in overtreding bevonden personen.	Aanhalingen van *ruw* opium.						Aanhalingen van *bereid* opium.						Totaal der aanhalingen.		
		Opium van de regie afkomstig.			Ander opium.			Opium van de regie afkomstig.			Ander opium.			Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden.	
		Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden.		Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden.		Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden.		Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden.				
			Kati's.	Thails.		Kati's.	Thails.		Kati's.	Thails.		Kati's.	Thails.		Kati's.	Thails.
1908.																
Bantam	2	—	—	—	—	—	—	2	—	0.09	—	—	—	2	—	0.09
Batavia	575	—	—	—	2	—	2.00	114	1	4.86	321	137	5.62	437	138	12.48
Preanger-Regentschappen	79	—	—	—	4	—	1.94	49	—	4.36	19	2	13.30	72	3	3.60
Cheribon	57	—	—	—	—	—	—	27	—	12.23	28	3	1.14	55	3	13.37
Pekalongan	35	—	—	—	—	—	—	14	—	3.21	15	2	6.69	29	2	9.90
Semarang	58	—	—	—	—	—	—	26	—	1.44	20	208	9.76	46	208	11.20
Rembang	87	—	—	—	—	—	—	13	—	0.22	60	21	12.46	73	21	12.68
Soerabaja	89	—	—	—	—	—	—	25	1	5.81	46	174	11.37	71	176	1.18
Pasoeroean	46	—	—	—	—	—	—	36	—	3.02	8	2	8.41	44	2	11.43
Besoeki	53	—	—	—	—	—	—	11	3	4.94	24	6	14.06	35	10	3.00
Banjoemas	30	—	—	—	—	—	—	21	—	2.54	4	—	0.10	25	—	2.64
Kedoe	294	—	—	—	—	—	—	220	1	13.04	22	—	5.65	242	2	2.69
Djokjakarta	14	—	—	—	—	—	—	7	—	1.92	7	—	14.16	14	1	0.08
Soerakarta	98	—	—	—	—	—	—	26	—	1.00	66	1	12.26	92	1	13.26
Madioen	29	—	—	—	—	—	—	23	—	1.76	—	—	—	23	—	1.76
Kediri	30	—	—	—	—	—	—	22	—	1.95	—	—	—	22	—	1.95
Madoera	4	—	—	—	—	—	—	2	—	0.15	2	1	0.22	4	1	0.37
Sumatra's Westkust	7	—	—	—	2	6	12.89	4	—	8.16	—	—	—	6	7	5.05
Tapanoeli	2	2	—	4.41	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	4.41
Benkoelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lampongsche districten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Palembang	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2.25	—	—	—	1	—	2.25
Djambi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Banka en onderhoorigheden	7	—	—	—	—	—	—	4	—	0.34	1	—	2.80	5	—	3.14
Billiton	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	2	—	—	—	—	—	—	2	—	10.95	1	2	6.95	3	3	1.90
Menado	6	—	—	—	—	—	—	4	6	4.13	—	—	—	4	6	4.13
Westerafdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	11	—	—	—	—	—	—	2	—	3.05	7	6	11.34	9	6	14.39
Ternate en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	144	—	—	—	1	5	8.12	99	21	1.94	31	13	11.88	131	40	5.94
Totalen	1760	2	—	4.41	9	12	8.95	754	38	13.36	682	587	4.17	1447	638	14.89
1909.																
Bantam	19	—	—	—	—	—	—	5	—	1.22	12	5	0.83	17	5	2.05
Batavia	814	—	—	—	10	1	5.21	92	1	5.49	629	527	10.14	731	530	4.84
Preanger-Regentschappen	162	—	—	—	5	1	10.54	68	1	8.65	66	31	6.78	139	34	9.97
Cheribon	112	—	—	—	1	—	0.05	27	—	5.66	64	5	1.38	92	5	7.09
Pekalongan	59	—	—	—	—	—	—	28	—	5.07	22	116	1.10	50	116	6.17
Semarang	85	—	—	—	2	—	0.56	35	—	2.95	41	134	13.61	78	135	1.12
Rembang	64	—	—	—	—	—	—	18	—	0.40	36	14	14.00	54	14	14.40
Soerabaja	80	—	—	—	3	—	3.31	25	—	5.44	40	38	15.04	68	39	7.79
Pasoeroean	47	—	—	—	—	—	—	20	—	2.41	19	33	12.43	39	33	14.84
Besoeki	58	—	—	—	—	—	—	10	—	2.24	41	19	2.20	51	19	4.44
Banjoemas	70	—	—	—	—	—	—	36	—	4.00	20	7	13.45	56	8	1.45
Kedoe	205	—	—	—	—	—	—	141	—	12.67	37	1	0.32	178	1	12.99
Djokjakarta	23	—	—	—	—	—	—	16	—	2.06	5	1	14.06	21	2	0.12
Soerakarta	56	—	—	—	—	—	—	13	—	0.85	35	10	2.21	48	10	3.06
Madioen	25	—	—	—	—	—	—	20	—	1.61	1	—	2.84	21	—	4.45
Kediri	53	—	—	—	—	—	—	37	—	2.09	1	—	7.00	38	—	9.09
Madoera	6	—	—	—	—	—	—	1	—	0.09	2	1	0.03	3	1	0.12
Sumatra's Westkust	11	—	—	—	4	2	9.47	3	—	2.36	3	—	0.20	10	2	12.03
Tapanoeli	5	2	—	11.92	—	—	—	3	—	5.96	—	—	—	5	1	1.88
Benkoelen	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	0.01	1	—	0.01
Lampongsche districten	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	0.20	1	—	0.20
Palembang	16	—	—	—	—	—	—	9	—	13.93	6	—	7.49	15	1	5.42
Djambi	37	—	—	—	—	—	—	19	—	8.12	10	—	7.69	29	—	15.81
Banka en onderhoorigheden	15	—	—	—	1	—	0.14	8	—	1.54	2	—	1.22	11	—	2.90
Billiton	17	—	—	—	—	—	—	11	—	12.68	2	—	0.50	13	—	13.18
Celebes en onderhoorigheden	17	—	—	—	—	—	—	14	68	11.33	1	1	14.83	15	70	10.16
Menado	11	—	—	—	—	—	—	10	8	12.90	—	—	—	10	8	12.90
Westerafdeeling van Borneo	18	—	—	—	—	—	—	9	—	15.37	6	4	5.51	15	5	4.88
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	7	—	—	—	—	—	—	5	—	6.87	2	—	13.53	7	1	4.40
Ternate en onderhoorigheden	5	—	—	—	—	—	—	1	—	11.49	1	—	1.20	2	—	12.69
Timor en onderhoorigheden	1	—	—	—	—	—	—	1	1	4.83	—	—	—	1	1	4.83
Bali en Lombok	127	—	—	—	3	8	14.10	106	90	14.00	2	—	0.60	111	99	12.70
Totalen	2227	2	—	11.92	29	14	11.38	791	180	8.28	1108	957	10.40	1930	1153	9.98

n) Bedoelde verboden kringen zijn opgenomen in Ind. St. 1909 n°. 597 (voor Java en Madoera), 1897 n°. 17 (voor Lombok), 1907 n°. 114, juncto 1909 n°. 5 (voor Menado), 1908 n°. 276 (voor Tapanoeli), 1908 n°. 639, juncto 1909 n°. 92 (voor Djambi) en 1909 n°. 361 (voor Sumatra's Westkust).

Bijlage BB.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de opbrengst in 1909 van verschillende niet-verpachte middelen

onder beheer van het Departement van Financiën.

I. IN- EN UITVOERRECHTEN EN ACCIJNZEN.

a. *Opbrengst aan in- en uitvoerrechten, voor zooveel betreft de voornaamste daaraan onderworpen artikelen, over elk der jaren 1908 en 1909.*

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN. *a)*	Java en Madoera.		Buitenbezittingen.		TOTALEN.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
INVOERRECHTEN.						
Aardewerk (gebakken) en porselein	f 124 251	f 117 853	f 52 926	f 46 238	f 177 177	f 164 091
Automobielen en automobielbanden	117 480	157 277	19 600	16 735	137 080	174 012
Bier	95 783	102 148	93 233	94 471	189 016	196 619
Boter	177 280	217 370	35 790	41 359	213 070	258 729
Brandewijn en cognac	117 145	134 622	39 600	42 150	156 745	176 772
Drogerijen en medicijnen	153 710	158 327	52 184	72 844	205 894	231 171
Eetwaren (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd, doch „Boter", „Melk", „Visch" en „Vleesch" uitgezonderd)	799 750	1 093 755	485 382	524 841	1 285 132	1 618 596
Gambir	351 405	262 891	43 695	56 514	395 100	319 405
Garens	204 125	201 375	153 090	158 211	357 215	359 586
Gedistilleerd (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd, doch „Brandewijn", „Cognac", „Jenever", „Likeuren", „Reukwerken" en „Whisky" uitgezonderd)	25 211	24 158	57 414	104 475	82 625	128 633
Glas en glaswerk	94 910	105 062	31 969	31 472	126 879	136 534
IJzer- en staalwerk	209 550	229 922	93 937	95 090	303 487	325 012
Jenever	513 512	565 115	114 299	129 134	627 811	694 249
Kleederen	188 637	266 076	145 436	146 469	334 073	412 545
Koffie	96 469	69 602	7 504	5 946	103 973	75 548
Koperwerk	55 836	52 417	20 000	21 762	75 836	74 179
Kramerij	190 467	192 172	76 309	71 535	266 776	263 707
Leder en lederwerk	69 052	82 037	61 092	62 780	130 144	144 817
Likeuren	53 859	68 403	11 380	10 821	65 239	79 224
Lucifers	94 341	128 812	22 387	27 642	116 728	156 454
Manufacturen (katoenen)	2 828 666	2 663 532	777 303	789 711	3 605 969	3 453 243
Idem (wollen en halfwollen)	113 531	64 827	30 770	29 570	144 301	94 397
Idem (zijden en halfzijden)	81 256	76 696	27 982	29 587	109 238	106 283
Idem (zakken)	184 268	182 256	48 647	33 690	232 915	215 946
Idem (andere)	111 793	167 002	87 936	105 734	199 729	272 736
Meel	168 432	182 531	85 150	90 680	253 582	273 211
Melk	93 677	95 416	57 909	61 652	151 586	157 068
Meubelen	88 620	84 901	37 328	36 811	125 948	121 712
Modewaren	137 171	122 828	42 266	50 457	179 437	173 285
Opium	162	60	247 246	225 661	247 408	225 721
Papier, schrijf- en teekenbehoeften	259 983	253 936	83 727	88 552	343 710	342 488
Petroleum	105 777	113 064	23 865	31 013	129 642	144 077
Reukwerken, met gedistilleerd bereid	156 547	175 453	23 256	34 040	179 803	209 493
Rijtuigen en rijwielen	45 946	59 276	27 898	24 952	73 844	84 228
Sigaren en sigaretten	97 420	98 487	48 490	64 508	145 910	162 995
Speelkaarten (Europeesche en Chineesche).	52 780	67 111	11 317	10 634	64 097	77 745
Tabak	66 295	83 069	116 907	129 371	183 202	212 440
Thee	541 762	547 188	104 873	102 927	646 635	650 115
Verfwaren en lijnolie	84 509	110 741	22 062	24 327	106 571	135 068
Visch	722 320	776 522	110 572	124 544	832 892	901 066
Vleesch	61 873	64 064	14 500	15 956	76 373	80 020
Vuurwerk	55 664	70 427	20 322	22 190	75 986	92 617
Whisky	46 410	48 618	12 622	12 399	59 032	61 017
Wijn	99 968	120 664	65 329	60 605	165 297	181 269
Zout	3 957	14 913	568 097	808 637	572 054	823 550
Andere artikelen	358 165	396 261	304 775	307 798	662 940	704 059
Totalen	f 10 299 725	f 10 869 237	f 4 618 376	f 5 076 495	f 14 918 101	f 15 945 732
Af: terugbetalingen	15 947	13 384	7 174	10 278	23 121	23 662
Zuiver ontvangen	f 10 283 778	f 10 855 853	f 4 611 202	f *b)* 5 066 217	f 14 894 980	f 15 922 070
UITVOERRECHTEN.						
Getah	f 10	f 25	f 182 433	f 445 694	f 182 443	f 445 719
Gomsoorten	85	7	204 303	170 936	204 388	170 943
Huiden	79 287	90 258	28 082	26 017	107 369	116 275
Rotting	1 340	1 331	252 372	252 800	253 712	254 131
Tabak	563 641	366 843	243 773	211 488	807 414	578 331
Tin en tinerts	75 204	73 870	69 241	68 511	144 445	142 381
Vogelhuiden	—	—	53 643	63 326	53 643	63 326
Andere artikelen	28 214	29 351	112 740	97 780	140 954	127 131
Totalen	f 747 781	f 561 685	f 1 146 587	f 1 336 552	f 1 894 368	f 1 898 237
Af: terugbetalingen	207	257	3 081	430	3 288	687
Zuiver ontvangen	f 747 574	f 561 428	f 1 143 506	f *b)* 1 336 122	f 1 891 080	f 1 897 550

a) Alleen die categorieën van goederen zijn afzonderlijk genoemd, welke in beide jaren, of in één der beide jaren, elk in totaal meer dan f 50 000 aan in- of uitvoerrechten opbrachten.

b) Hieronder zijn niet begrepen de totalen van de opbrengst aan in- of uitvoerrechten van de kantoren te Soengai Goentoeng (Riouw en onderh.), Sockamara (Westerafdeeling van Borneo), Ratah Totok, Oeloe, Taliboi, Parigi en Poigar (Menado), Manokoeari (Ternate), Giser, Amahai, Toeal en Serwaroe (Amboina), Loewoek (Celebes en onderh.) en Loloan (Bali en Lombok).

b. *Opgaven over 1909 van de ontvangsten per kantoor.*

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. c)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedis-tilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
		JAVA EN MADOERA.								
Bantam.	Anjer	f 13	f 5	—	f 18	—	—	f 4	—	f 4
Batavia.	Batavia.	52 959	83 327	f 3 001	139 287	f 83 089	—	785 897	—	868 986
	Tandjoengpriok.	3 132 364	16 817	16 068	3 165 249	4 377	f 325	23 665	f 300 474	328 841
Cheribon	Cheribon	508 335	2 214	523	511 072	5 364	194	41 012	141 390	187 960
	Indramajoe	1 826	—	—	1 826	—	—	48 270	—	48 270
Pekalongan	Tegal.	43 160	—	115	43 275	19 694	—	—	11 387	31 081
	Pekalongan	28 409	62	1 027	29 498	45 297	—	—	155 162	200 459
Semarang	Semarang.	3 168 191	145 349	6 766	3 320 306	—	13 376	393 618	831 422	1 238 416
	Djoeana.	2	—	—	2	—	—	—	—	—
Rembang	Rembang	28	80	—	108	—	—	—	—	—
	Toeban.	—	2	—	2	—	—	—	—	—
	*Tjepoe.	—	—	—	—	—	—	1 149 936	—	1 149 936
Soerabaja	Soerabaja	3 768 534	82 680	16 178	3 867 392	33 076	365	1 196 152	1 258 584	2 488 177
	Grisee	3	13 674	—	13 677	—	46	—	—	46
	Bawean.	2 439	—	—	2 439	—	—	475	336	811
Pasoeroean	Pasoeroean	8 658	2 922	30	11 610	—	—	—	—	—
	Probolinggo	6 325	38 860	271	45 456	—	—	—	—	—
	Kraksaän	—	—	—	—	1 970	—	—	—	1 970
Besoeki.	Panaroekan	20 122	131 984	10	152 116	—	—	—	22 404	22 404
	Banjoewangi.	3 703	31 271	13	34 987	—	—	—	5 841	5 841
Banjoemas.	Tjilatjap	109 368	11 814	1 391	122 573	—	—	273 157	—	273 157
Kedoe	*Keboemen	—	—	—	—	1 189	—	—	—	1 189
Madoera.	Boender	416	—	—	416	—	—	—	—	—
	Soemenep.	128	3	—	131	—	—	—	683	683
	Kamal	364	351	—	715	—	—	—	—	—
	Sapeken	489	13	—	502	—	—	14	62	76
	Sapoedi.	17	—	—	17	—	—	10	110	120
	Totalen voor Java en Madoera	f 10 855 853	f 561 428	f 45 393	f 11 462 674	f 194 056	f 14 306	f3 912 210	f2 727 855	f6 848 427
	Over 1908 waren de cijfers	10 283 778	747 571	50 446	11 081 795	196 305	12 459	3 820 344	2 023 442	6 052 550

c) De niet genoemde kantoren hadden geen ontvangsten aan te wijzen. De met een * aangfeduide plaatsen worden hier uitsluitend genoemd in verband met de heffing van den accijns op petroleum en gedistilleerd.

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. c)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Pakhuishuur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
	BUITENBEZITTINGEN.									
Sumatra's Westkust .	Emmahaven	f 493 213	f 46 518	f 2 103	f 541 834	. . . . .	. . . .	f 201 647	f 109 246	f 310 893
	Priaman	1 716	437	—	2 153	. . . . .	. . . .	—	15 832	15 832
	Ajerbangis	498	1 144	—	1 642	. . . . .	. . . .	—	1 217	1 217
	Poeloe Tello	1 390	453	—	1 843	. . . . .	. . . .	—	112	112
Tapanoeli	Sibolga	239 328	22 640	22	261 990	. . . . .	. . . .	—	18 151	18 151
	Baroes	26 445	17 130	2	43 577	. . . . .	. . . .	—	2 371	2 371
	Natal	2 669	986	—	3 655	. . . . .	. . . .	—	3 270	3 270
	Goenoengsitoli (Nias) . . .	5 042	60	—	5 102	. . . . .	. . . .	46	2 351	2 397
Benkoelen	Benkoelen	46 912	10 228	258	57 398	. . . . .	. . . .	—	5 187	5 187
	Kroë	4	4 559	—	4 563	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Bintoehan	101	3 580	—	3 681	. . . . .	. . . .	9	—	9
Lampongsche districten	Telokbetong	2 398	1 551	4	3 953	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Kalianda	—	311	—	311	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Menggalo	13	1 121	—	1 134	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Koto Agoeng	—	1 664	—	1 664	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Tjabang	—	2 046	—	2 046	. . . . .	. . . .	—	—	—
Palembang	Palembang	262 965	112 964	391	376 320	. . . . .	. . . .	97 250	43 680	140 930
Djambi	Djambi	80 492	49 501	6	129 999	. . . . .	. . . .	7 799	4 697	12 496
Oostkust van Sumatra	Pelalawan (Poeloemoeda) .	8 545	5 603	—	14 148	. . . . .	. . . .	1 058	48	1 106
	Pakanbaroe	47 362	17 663	—	65 025	. . . . .	. . . .	2 670	2 367	5 037
	Bagan Si Api Api (Tanahpoetih)	104 916	5 177	—	110 093	. . . . .	. . . .	6 018	5 687	11 705
	Laboehanbilik (Panai) . .	23 940	5 091	—	29 031	. . . . .	. . . .	7 021	1 043	8 064
	Soengai Djawi Djawi (Bila)	14 506	2 719	—	17 225	. . . . .	. . . .	1 052	1 536	2 588
	Tandjoengbalai (Asahan) .	113 979	20 289	26	134 294	. . . . .	. . . .	19 141	10 359	29 500
	Tandjoengtiram (Batoebara)	49 816	24 610	—	74 426	. . . . .	. . . .	4 768	4 219	8 987
	Pagoerawan	3 811	3 601	—	7 412	. . . . .	. . . .	108	—	108
	Bandarkalipah (Padang) .	23 257	8 519	—	31 776	. . . . .	. . . .	2	150	152
	Tandjoengbringin (Bedagai)	27 797	64	—	27 861	. . . . .	. . . .	14	40	54
	Pebaoengan (Serdang) . .	7 122	8	—	7 130	. . . . .	. . . .	—	184	184
	Koealoe	14 708	4 296	—	19 004	. . . . .	. . . .	1 594	1 031	2 625
	Rantaupandjang (Serdang).	7 591	7	—	7 598	. . . . .	. . . .	—	625	625
	Belawan (Deli)	1 134 542	182 860	1 231	1 318 633	. . . . .	. . . .	79 384	113 188	192 572
	Tandjoengpoera (Langkat).	80 661	12 879	5	93 545	. . . . .	. . . .	553 410	1 479	554 889
	Pangkalanbrandan (Langkat)	100 539	1 773	9	102 321	. . . . .	. . . .	18 254	2 553	20 807
	Seroewai (Tamiang) . . .	5 228	1 706	—	6 934	. . . . .	. . . .	238	369	607
Atjeh en onderhoorigheden	Singkel	12 155	1 723	—	13 878	. . . . .	. . . .	—	1 466	1 466
	Oelee Lheue	133 381	4 608	307	138 296	. . . . .	. . . .	24 760	10 011	34 771

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. *c)*	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Pakhuishuur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
Riouw en onderhoorigheden.	Prigi Radja *d)*	f 4 126	f 1 674	—	f 5 800	. . . . .	. . . .	f 666	f 211	f 877
	Rengat (Indragiri). . . .	45 637	15 109	—	60 746	. . . . .	. . . .	3 719	2 461	6 180
	Kota Baroe (Retih) . . .	6 732	4 395	—	11 127	. . . . .	. . . .	800	123	923
	Koeala Gaoeng (Gaoeng) .	2 642	6 241	—	8 883	. . . . .	. . . .	373	163	536
	Koeala Mandah (Mandah) .	7 370	19 260	—	26 630	. . . . .	. . . .	1 402	290	1 692
	Soengai Goentoeng (Kateman)	2 058	4 776	—	6 834	. . . . .	. . . .	209	78	287
Banka	Muntok.	151 750	958	f 53	152 761	. . . . .	. . . .	571	19 260	19 831
Billiton	Tandjoengpandan	121 109	69 414	—	190 523	. . . . .	. . . .	2 658	14 803	17 461
Westerafd. van Borneo	Pontianak.	167 034	54 437	127	221 598	. . . . .	f 22 858	67 062	21 241	111 161
	Sambas.	49 228	13 001	1	62 230	. . . . .	5 175	8 743	5 265	19 183
	Singkawang	40 410	24	—	40 434	. . . . .	3 293	9 097	2 838	15 228
	Ketapang (Matan). . . .	261	697	—	958	. . . . .	103	34	78	215
Zuider- en Oosterafd. van Borneo. . . .	Bandjermasin	113 366	158 356	196	271 918	. . . . .	20 097	104 923	36 162	161 182
	Sampit	—	25 732	—	25 732	. . . . .	—	—	—	—
	Kota Waringin (Sampit) .	812	1 751	—	2 563	. . . . .	—	320	72	392
	Soekamara (Sampit) . . .	—	3 752	—	3 752	. . . . .	59	—	—	59
	Kota Baroe	17 059	13 807	315	31 181	. . . . .	748	—	2 698	3 446
	Pasir (Krokot)	6 841	25 009	—	31 850	. . . . .	2 883	—	2 291	5 174
	Balikpapan	32 189	113	4	32 306	. . . . .	600	3 214	526	4 340
	Moearadjawa.	36	—	—	36	. . . . .	—	—	—	—
	Samarinda.	64 423	86 376	39	150 838	. . . . .	4 904	18	9 861	14 783
	Tandjoengredeb (Beraoe of Goenoengtaboer). . . .	6 791	15 375	—	22 166	. . . . .	1 195	—	1 109	2 304
	Tandjoengselor (Boeloengan)	8 015	22 669	—	30 684	. . . . .	1 691	62	804	2 557
Menado	Menado (Minahasa) . . .	267 829	4 402	218	272 449	. . . . .	. . . .	64 056	9 583	73 639
	Amoerang (id.)	11 272	580	22	11 874	. . . . .	. . . .	—	2 165	2 165
	Ratah Totok (id)	1 608	17	—	1 625	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Kwandang (Gorontalo) . .	63	81	—	144	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Tagoelandang *e)*	89	—	—	89	. . . . .	. . . .	—	70	70
	Taroena op Groot-Sangi (Sangi- en Talaud-eilanden)	10 628	1	12	10 641	. . . . .	. . . .	217	1 196	1 413
	Oeloe op Siaoe (id.) . . .	2 029	53	—	2 082	. . . . .	. . . .	44	243	287
	Liroeng op Salebaboe (id.).	191	—	—	191	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Bolaang Mongondou . . .	1 107	179	—	1 286	. . . . .	. . . .	—	70	70
	Bolaang Itang	571	78	—	649	. . . . .	. . . .	—	35	35
	Leok.	1 431	936	—	2 367	. . . . .	. . . .	68	153	221
	Kotaboena.	35	5	—	40	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Gorontalo	62 524	17 779	136	80 439	. . . . .	. . . .	7 850	8 485	16 335

d) Deze ontvangsten loopen over het tijdvak 1 September t/m ult. December 1909.
e) Deze ontvangsten loopen over de maanden November en December 1909.

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. c)	In- en uitvoerrechten, enz. Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijnzen. Accijns op inlandsch gedis-tilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
	Taliboi (Todjo)	f 164	f 1 646	—	f 1 810	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Poso (Mapane)	1 775	1 796	f 1	3 572	. . . . .	. . . .	—	f 107	f 107
	Parigi	627	1 501	—	2 128	. . . . .	. . . .	—	82	82
	Paleleh.	7 352	439	—	7 791	. . . . .	. . . .	f 272	289	561
	Soemalata.	775	529	1	1 305	. . . . .	. . . .	6	—	6
	Poigar	†	†	†	†	. . . . .	. . . .	†	†	†
	Oena Oena	500	—	—	500	. . . . .	. . . .	—	72	72
	Toli Toli	2 834	1 692	11	4 537	. . . . .	. . . .	—	208	208
	Donggala	24 027	748	5	24 780	. . . . .	. . . .	68	1 340	1 408
Amboina	Amboina	43 699	5 217	385	49 301	. . . . .	. . . .	10 204	2 163	12 367
	Neira (Banda)	32 814	1 365	27	34 206	. . . . .	. . . .	3 558	1 129	4 687
	Saparoea	1 941	164	—	2 105	. . . . .	. . . .	—	365	365
	Kajeli	†	†	†	†	. . . . .	. . . .	†	†	†
	Masarete (Tifoe).	263	—	—	263	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Piroe.	507	193	—	700	. . . . .	. . . .	—	210	210
	Wahai	107	10	—	117	. . . . .	. . . .	—	4	4
	Giser.	1 720	232	—	1 952	. . . . .	. . . .	—	69	69
	Amahai.	†	†	†	†	. . . . .	. . . .	†	†	†
	Dobo.	8 188	52	41	8 281	. . . . .	. . . .	54	208	262
	Toeal	†	†	†	†	. . . . .	. . . .	†	†	†
	Lelengloean (Larat) . . .	9	—	—	9	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Adaoet	49	—	—	49	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Serwaroe	†	†	†	†	. . . . .	. . . .	†	†	†
	Ilwaki	—	52	—	52	. . . . .	. . . .	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden.	Ternate	42 872	51 069	591	94 532	. . . . .	. . . .	2 746	7 133	9 859
	Laboeha	2 175	5 327	5	7 507	. . . . .	. . . .	—	45	45
	Fakfak	414	20	—	434	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Kokas (Sekar)	17	47	—	64	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Manokoeari	539	2 676	—	3 215	. . . . .	. . . .	—	—	—
Timor en onderhoorigheden.	Koepang	14 872	3 673	23	18 568	. . . . .	. . . .	—	312	312
	Atapoepoe.	1 812	4 224	—	6 036	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Roti	66	305	—	371	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Sawoe (Seba).	641	—	—	641	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Waingapoe	3 636	367	—	4 003	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Ende.	1 094	8	—	1 102	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Maoemere.	886	22	—	908	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Larantoeka	1 058	271	—	1 329	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Alor.	27	607	—	634	. . . . .	. . . .	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden.	Makasser	422 353	97 044	1 717	521 114	. . . . .	. . . .	140 455	68 860	209 315
	Bonthain	39	36	—	75	. . . . .	. . . .	—	137	137
	Boeloekoemba	—	—	—	—	. . . . .	. . . .	—	58	58

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. c)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Pakhuishuur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
	Balangnipa	f 43	—	—	f 43	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Saleier	256	f 39	—	295	. . . . .	. . . .	—	f 39	f 39
	Pare Pare.	692	1	—	693	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Palima	4 679	11	—	4 690	. . . . .	. . . .	—	168	168
	Aloë.	—	24	—	24	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Bimkoka (Kolaka). . . .	—	149	—	149	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Kandari	6	1 004	—	1 010	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Soembawa	1 954	1 379	—	3 333	. . . . .	. . . .	f 290	937	1 227
	Bima	564	761	—	1 325	. . . . .	. . . .	58	1 500	1 558
	Baoe Baoe	209	405	f 162	776	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Madjene	1 604	15	3	1 622	. . . . .	. . . .	12	—	12
	Malili	262	9 188	—	9 450	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Boenta	989	419	—	1 408	. . . . .	. . . .	63	17	80
	Kolonedale	5	256	—	261	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Loewoek	†	†	†	†	. . . . .	. . . .	†	†	†
Bali en Lombok. . .	Ampenan (Lombok) . . .	43 791	2 542	7	46 340	. . . . .	. . . .	272	5 688	5 960
	Laboehanhadji (id.) . . .	988	255	—	1 243	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Bijas Poetih	198	—	—	198	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Pabean.	118 029	1 704	3	119 736	. . . . .	. . . .	18 056	43 655	61 711
	Benoa	508	79	—	587	. . . . .	. . . .	134	—	134
	Loloan	†	†	†	†	. . . . .	. . . .	†	†	†
	Lebih	5	—	—	5	. . . . .	. . . .	—	—	—
	Totalen voor de buitenbezittingen	f 5 078 942	f1 346 689	f 8 469	f 6 434 100	. . . . .	f 63 606	f1 478 597	f 639 578	f2 181 781
	Over 1908 waren de cijfers	4 618 720	1 147 452	11 741	5 777 913	. . . . .	69 951	1 317 120	568 148	1 955 219

II. PERSONEELE BELASTING (voor Europeanen en me

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).
			JAVA E					
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Bantam	Europeanen.	161	1 765,27	1 050,94^5	2 816,21^5	2 667,42^5	—	365,—
	Vreemde oosterlingen . .	294	797,42^5	630,41	1 427,83^5	1 369,08^5	—	128,50
	Totaal . . .	455	2 562,69^5	1 681,35^5	4 244,05	4 036,51	—	493,50
Batavia	Europeanen.	3 556	117 977,31^5	59 393,56	177 370,87^5	172 658,16^5	93,90	8 565,82^5
	Vreemde oosterlingen . .	7 645	44 058,79	16 573,61^5	60 632,40^5	51 717,29	402,95	5 259,16^5
	Totaal . . .	11 201	162 036,10^5	75 967,17^5	238 003,28	224 375,45^5	496,85	13 824,99
Preanger-Regentschappen .	Europeanen.	1 982	31 174,08^5	16 290,34^5	47 464,43	46 310,66	47,86^5	5 606,—
	Vreemde oosterlingen . .	1 302	4 904,73^5	3 588,78^5	8 493,52	8 219,62^5	3,45	1 180,83
	Totaal . . .	3 284	36 078,82	19 879,13	55 957,95	54 530,28^5	51,31^5	6 786,83
Cheribon	Europeanen.	430	4 872,24	3 020,30	7 192,54	7 824,63^5	—	2 363,06
	Vreemde oosterlingen . .	2 227	7 158,38	3 170,71^5	10 329,09^5	9 188,75	—	1 588,66
	Totaal . . .	2 657	12 030,62	6 191,01^5	18 221,63^5	17 013,38^5	—	3 951,72
Pekalongan	Europeanen.	604	7 374,89	5 068,13^5	12 443,02^5	12 200,57^5	—	3 232,67
	Vreemde oosterlingen . .	1 503	7 878,95^5	6 681,95	14 560,90^5	13 560,82	141,80	1 460,50
	Totaal . . .	2 107	15 253,84^5	11 750,08^5	27 003,93	25 761,39^5	141,80	4 693,17
Semarang	Europeanen.	1 867	43 700,47^5	17 926,52^5	61 627,—	60 226,60^5	47,35	6 891,15
	Vreemde oosterlingen . .	2 177	18 671,28^5	8 978,50^5	27 649,79	25 401,26	85,79	3 433,—
	Totaal . . .	4 044	62 371,76	26 905,03	89 276,79	85 627,86^5	133,14	10 324,15
Rembang	Europeanen.	378	3 743,00^5	2 522,62	6 265,62^5	5 998,21^5	—	1 365,16^5
	Vreemde oosterlingen . .	1 323	7 144,09^5	2 806,51^5	9 950,61	9 088,19^5	9,—	1 610,—
	Totaal . . .	1 701	10 887,10	5 329,13^5	16 216,23^5	15 086,41	9,—	2 975,16^5
Soerabaja	Europeanen.	2 628	68 834,19^5	32 488,99^5	101 323,19	96 640,20^5	375,92	7 071,04
	Vreemde oosterlingen . .	3 090	29 099,93^5	19 912,86^5	49 012,80	45 567,88^5	1 931,85	3 512,33
	Totaal . . .	5 718	97 934,13	52 401,86	150 335,99	142 208,09	2 307,77	10 583,37

a) Voor sommige gewesten zijn de opgaven van het vorig verslag (bijlageBB) verbeterd, in verband met sedert tot stand gekomen verminderingen en met nieuwe aanslagen mede op het jaar 1908 betrekking hebbende.

en m|len gelijkgestelden en vreemde oosterlingen) over 1909.

A E|MADOERA.

IIden grondslag (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijwielen), v. z. n. verminderd ingevolge art. 12, laatste lid, der belastingverordening. Rijwielen ingericht voor één persoon.	Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	Motorrijwielen.	Vden grondslag (rijtuigen). Rijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	VIden grondslag (automobielen en autoletten). Automobielen.	Autoletten.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	1908. (a) Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
365,—	266,50	—	111,—	242,—	360,—	96,—	—	4 107,92^5	430,61^5	3 677,31	—	4 539,66	602,50	3 937,16
128,50	120,10	—	—	113,—	36,—	—	—	1 766,68^5	11,17^5	1 755,51	—	1 741,15^5	48,—	1 693,15^5
493,50	386.60	—	111,—	355,—	396,—	96,—	—	5 874,61	441,79	5 432,82	—	6 280,81^5	650,50	5 630,31^5
565,82^5	11 217,47	24,—	285,90	6 750,—	19 908,—	2 732,—	24,—	222 259,26	19 426,49	202 832,77	1 654,62	214 724,36^5	19 163,57^5	195 560,79
259,16^5	902,10	—	—	3 657,—	4 500,—	828,—	—	67 266,50^5	795,74	66 470,76^5	1 039,34	69 772,48	832,71^5	68 939,76^5
824,99	12 119,57	24,—	285,90	10 407,—	24 408,—	3 560,—	24,—	289 525,76^5	20 222.23	269 303,53^5	2 693,96	284 496,84^5	19 996,29	264 500,55^5
606,—	3 042,—	—	163,50	3 287,—	5 808,—	1 128,—	96,—	65 489,02^5	6 073,98	59 415,04^5	272,99^5	63 879,63^5	6 374,99	57 504,64^5
180,83	430,—	—	—	1 020,—	879,—	—	—	11 732,90^5	494,79	11 238,11^5	51,68	11 796,82^5	88,40^5	11 708,42
786.83	3 472,—	—	163,50	4 307,—	6 687,—	1 128,—	96,—	77 221,93	6 568,77	70 653,16	324,67^5	75 676,46	6 463,39^5	69 213,06^5
363,06	289,—	9,—	145,50	2 168,—	2 226,—	1 564,—	—	16 589,19^5	1 228,74^5	15 360,45	5,14	16 337,19^5	1 283,20	15 053,99^5
588,66	580,—	—	54,—	2 147,—	1 224,—	96,—	—	14 878,41	223,87	14 654,54		15 178,06	181,98	14 996,08
951,72	869,—	9,—	199,50	4 315,—	3 450,—	1 660,—	—	31 467,60^5	1 452,61^5	30 014,99	5,14	31 515,25^5	1 465,18	30 050,07^5
232,67	1 122,—	24,—	445,50	3 088,—	3 144,—	1 800,—	—	25 056,74^5	1 907,91	23 148,83^5	1,90	25 633,27^5	1 835,73^5	23 797,54
460,50	572,50	—	—	1 856,—	1 383,—	152,—	—	19 126,62	423,64^5	18 702,97^5	25,58	18 850,91^5	283,30^5	18 567,61
693,17	1 694,50	24,—	445,50	4 944,—	4 527,—	1 952,—	—	44 183,36^5	2 331,55^5	41 851,81	27,48	44 484,19	2 119,04	42 365,15
891,15	4 598,98	—	103,02	5 518,—	10 263,—	2 952,—	24,—	90 624,10^5	9 988,50	80 635,60^5	268,02^5	90 118,02^5	7 961,08^5	82 156,94
433,—	1 213,62	—	—	3 209,—	3 942,—	768,—	—	38 052,67	704,34	37 348,33	23,—	38 330,61	606,43^5	37 724,17^5
324,15	5 812,60	—	103,02	8 727,—	14 205,—	3 720,—	24,—	128 676,77^5	10 692,84	117 983,93^5	291,02^5	128 448,63^5	8 567,52	119 881,11^5
365,16^5	333,70	9,60	129,90	502,—	870,—	224,—	24,—	9 456,58	929,22^5	8 527,35^5	—	9 319,10^5	747,76^5	8 571,34
610,—	300,60	—	—	1 465,—	1 914,—	48,—	—	14 434,79^5	291,48	14 143,31^5	—	16 299,80	131,51	16 168,29
975,16^5	634,30	9,60	129,90	1 967,—	2 784,—	272,—	24,—	23 891,37^5	1 220,70^5	22 670,67	—	25 618,90^5	879,27^5	24 739,63
071,04	6 310,—	6,—	424,50	5 620,—	11 433,—	4 548,—	312,—	132 740,66^5	11 626,17	121 114,49^5	541,05	124 422,48^5	11 592,23^5	112 830,25
512,33	1 046,50	—	—	1 806,—	8 868,—	432,—	24,—	63 188,56^5	1 567,71^5	61 620,85	638,81^5	59 788,17	585,30^5	59 202,86^5
583,37	7 356,50	6,—	424,50	7 426,—	20 301,—	4 980,—	336,—	195 929,23	13 193,88^5	182 735,34^5	1 179,86^5	184 210,65^5	12 177,54	172 033,11^5

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden v ingevo der Rijwielen ingericht voor
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld
Pasoeroean	Europeanen	1 651	20 656,—	15 990,45	36 646,45	35 579,91	119,52	5 952,50	1 982,
	Vreemde oosterlingen	1 708	8 424,74^5	6 824,08^5	15 248,83	14 684,73^5	52,20	1 332,—	379,
	Totaal	3 359	29 080,74^5	22 814,53^5	51 895,28	50 264,64^5	171,72	7 284,50	2 361,
Besoeki	Europeanen	814	7 506,28^5	5 192,85	12 699,13^5	12 192,24	—	6 122,67	721,
	Vreemde oosterlingen	549	2 392,76^5	1 798,84	4 191,60^5	3 808,99	—	249,50	132,
	Totaal	1 363	9 899,05	6 991,69	16 890,74	16 001,23	—	6 372,17	853,
Banjoemas	Europeanen	377	4 341,61	2 631,91^5	6 973,52^5	6 805,08	—	1 338,50	653,
	Vreemde oosterlingen	568	2 649,50^5	1 268,93^5	3 918,44	3 736,51	—	623,50	370,
	Totaal	945	6 991,11^5	3 900,85	10 891,96^5	10 541,59	—	1 962,—	1 023,
Kedoe	Europeanen	585	8 655,98	3 486,70	12 142,68	11 836,01^5	—	1 037,50	1 418,
	Vreemde oosterlingen	1 044	5 005,33	2 932,19	7 937,52	7 147,28	—	885,50	447,
	Totaal	1 629	13 661,31	6 418,89	20 080,20	18 983,29^5	—	1 923,—	1 866,
Djokjakarta	Europeanen	600	9 151,36^5	5 647,89^5	14 799,26	14 104,77	39,—	3 845,67	783,
	Vreemde oosterlingen	332	2 351,46	1 384,57	3 736,03	3 606,69^5	—	224,—	129,
	Totaal	932	11 502,82^5	7 032,46^5	18 535,29	17 711,46^5	39,—	4 069,67	913,
Soerakarta	Europeanen	585	7 057,75	4 664,66	11 722,41	10 620,98	36,90	5 752,—	638,
	Vreemde oosterlingen	749	5 281,69^5	3 618,94	8 900,63^5	8 534,08	523,10	626,50	218,
	Totaal	1 334	12 339,74^5	8 283,60	20 623,04^5	19 155,06	560,—	6 378,50	857,
Madioen	Europeanen	380	4 647,60	2 554,88	7 202,48	6 860,21^5	—	1 372,—	631,
	Vreemde oosterlingen	283	1 830,77^5	1 416,24	3 247,01^5	3 043,90	—	381,—	117,
	Totaal	663	6 478,37^5	3 971,12	10 449,49^5	9 904,11^5	—	1 753,—	749,
Kediri	Europeanen	855	9 107,16^5	6 429,17^5	15 536,34	14 339,48^5	13,92	5 319,—	631,
	Vreemde oosterlingen	1 146	5 087,12^5	2 841,30^5	7 928,43	7 046,03	—	1 409,—	423,
	Totaal	2 001	14 194,29	9 270,48	23 464,77	21 385,51^5	13,92	6 728,—	1 055,
Madoera	Europeanen	163	2 193,58	1 164,58	3 358,16	3 293,18^5	—	372,50	332,
	Vreemde oosterlingen	399	1 918,83^5	905,80^5	2 824,64	2 582,95^5	—	508,—	222,
	Totaal	562	4 112,41^5	2 070,38^5	6 182,80	5 876,14	—	880,50	554,
Java en Madoera	Europeanen	17 616	352 758,81	185 524,53	538 283,34	520 158,36^5	774,37^5	66 572,25	4 973,
	Vreemde oosterlingen	26 339	154 655,83^5	85 334,27	239 990,10^5	218 304,08^5	3 150,14	24 411,98^5	7 606,
	Totaal	43 955	507 414,64^5	270 858,80	778 273,44^5	738 462,45	3 924,51^5	90 984,23^5	2 579,

…Iden grondslag (…arden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijwielen), v. z. n. verminderd ingevolge art. 12, laatste lid, der belastingverordening. Rijwielen ingericht voor één persoon.	Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	Motor-rijwielen.	Vden grondslag (rijtuigen). Rijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	VIden grondslag (automobielen en autoletten). Auto-mobielen.	Autoletten.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair	1908. a) Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
952,50	1 982,60	24,—	269,10	4 847,—	4 170,—	2 644,—	16,—	55 604,63	3 666,25	51 938,38	132,53	55 378,77	4 099,79^{5}	51 278,97^{5}
332,—	379,20		36,—	1 365,—	1 896,—	112,—	42,—	19 809,13^{5}	437,99^{5}	19 461,14	66,91	21 455,35^{5}	361,55	21 093,80^{5}
284,50	2 361,80	24,—	305,10	6 212,—	6 066,—	2 756,—	58,—	75 503,76^{5}	4 104,24^{5}	71 399,52	199,44	76 834,12^{5}	4 461,34^{5}	72 372,78
122,67	721,—	—	360,—	4 272,—	2 214,—	2 052,—	216,—	28 149,91	1 212,82^{5}	26 937,08^{5}	3,81^{5}	27 921,89	1 677,46^{5}	26 244,42^{5}
249,50	132,—	6,—	18,—	1 003,—	324,—	—	—	5 541,49	—	5 541,49	—	7 519,28^{5}	44,10	7 475,18^{5}
372,17	853,—	6,—	378,—	5 275,—	2 538,—	2 052,—	216,—	33 691,40	1 212,82^{5}	32 478,57^{5}	3,81^{5}	35 441,17^{5}	1 721,56^{5}	33 719,61
338,50	653,20	—	124,50	1 200,—	825,—	652,—	—	11 598,28	1 149,97^{5}	10 448,30^{5}	—	13 942,76^{5}	1 112,93^{5}	12 829,83
623,50	370,50	5,—	36,—	577,—	252,—	20,—	—	5 620,51	5,50	5 615,01	—	5 497,08	—	5 497,08
962,—	1 023,70	5,—	160,50	1 777,—	1 077,—	672,—	—	17 218,79	1 155,47^{5}	16 063,31^{5}	—	19 439,84^{5}	1 112,93^{5}	18 326,91
037,50	1 418,90	—	102,—	771,—	1 248,—	620,—	48,—	17 081,41^{5}	2 393,10	14 688,31^{5}	22,67	15 996,19^{5}	2 492,74	13 503,45^{5}
885,50	447,44	—	18,—	509,—	1 029,—	—	—	10 036,22	15,89^{5}	10 020,32^{5}	—	10 726,52^{5}	79,45	10 647,07^{5}
923,—	1 866,34	—	120,—	1 280,—	2 277,—	620,—	48,—	27 117,63^{5}	2 408,99^{5}	24 708,64	22,67	26 722,72	2 572,19	24 150,53
845,67	783,90	—	84,—	2 198,—	6 135,—	2 556,—	24,—	29 770,34	2 130,44	27 639,90	44,66^{5}	25 531,61	1 302,25	24 229,36
224,—	129,60	—	18,—	113,—	576,—	—	—	4 667,29^{5}	2,70	4 664,59^{5}	3,43	5 636,48	35,—	5 601,48
069,67	913,50	—	102,—	2 311,—	6 711,—	2 556,—	24,—	34 437,63^{5}	2 133,14	32 304,49^{5}	48,09^{5}	31 168,09	1 337,25	29 830,84
752,—	638,60	—	32,40	3 428,—	7 782,—	1 168,—	144,—	29 602,88	2 285,73	27 317,15	53,37^{5}	29 067,77	1 616,77^{5}	27 450,99^{5}
626,50	218,70	—	—	236,—	1 377,—	96,—	—	11 611,38	220,73	11 390,65	4,27	9 555,28	24,—	9 531,28
378,50	857,30	—	32,40	3 664,—	9 159,—	1 264,—	144,—	41 214,26	2 506,46	38 707,80	57,64^{5}	38 623,05	1 640,77^{5}	36 982,27^{5}
372,—	631,50	—	72,—	1 196,—	999,—	504,—	24,—	11 658,71^{5}	1 019,28^{5}	10 639,43	5,53	11 217,85^{5}	1 093,17	10 124,68^{5}
381,—	117,60	—	—	564,—	306,—	—	—	4 412,50	176,53	4 235,97	-	4 648,18^{5}	188,58	4 459,60^{5}
753,—	749,10	—	72,—	1 760,—	1 305,—	504,—	24,—	16 071,21^{5}	1 195,81^{5}	14 875,40	5,53	15 866,04	1 281,75	14 584,29
319,—	631,90	—	136,50	4 101,—	4 599,—	1 656,—	114,—	30 910,80^{5}	1 760,43^{5}	29 150,37	2,63	30 761,22	2 322,86	28 438,36
409,—	423,90	—	—	1 238,—	1 578,—	68,—	—	11 762,93	65,94	11 696,99	1,87^{5}	11 905,53	115,26^{5}	11 790,26^{5}
728,—	1 055,80	—	136,50	5 339,—	6 177,—	1 724,—	144,—	42 673,73^{5}	1 826,37^{5}	40 847,36	4,50^{5}	42 666,75	2 438,12^{5}	40 228,62^{5}
372,50	332,—	—	18,—	702,—	465,—	212,—	—	5 394,68^{5}	837,95^{5}	4 556,73	—	5 721,99^{5}	680,77^{5}	5 041,22
508,—	222,—	—	—	575,—	840,—	—	—	4 727,95^{5}	112,31	4 615,64^{5}	—	4 858,33^{5}	24,—	4 834,33^{5}
880,50	554,—	—	18,—	1 277,—	1 305,—	212,—	—	10 122,64	950,26^{5}	9 172,37^{5}	—	10 580,33	704,77^{5}	9 875,55^{5}
572,25	4 973,25	96,60	3 007,32	49 890,—	82 449,—	27108,—	1 066,—	786 095,16	68 067,63	718 027,53	3 008,94^{5}	764 513,81^{5}	65 959,85	698 553,96^{5}
411,98^{5}	7 606,36	11,—	180,—	21 453,—	30 924,—	2620,—	66,—	308 726,57	5 550,35^{5}	303 176,21^{5}	1 854,90	313 560,07	3 629,60	309 930,47
984,23^{5}	2 579,61	107,60	3 187,32	71 343,—	113 373,—	29728,—	1 132,—	1 094 821,73	73 617,98^{5}	1 021 203,74^{5}	4 863,84^{5}	1 078 073,88^{5}	69 589,45	1 008 484,43^{5}

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belasting-verordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belasting-verordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden v. ingevo der b Rijwielen ingericht voor één persoon.
								BUITEN	BEZ
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Padangsche Benedenlanden.	Europeanen.	412	7 660,26	4 131,47^{5}	11 791,73^{5}	11 695,70^{5}	—	703,50	1 346,[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	571	2 613,68^{5}	1 180,56	3 794,24^{5}	3 577,74^{5}	—	247,—	148,[illegible]
	Totaal . . .	983	10 273,94^{5}	5 312,03^{5}	15 585,98	15 273,45	—	950,50	1 495,[illegible]
Padangsche Bovenlanden .	Europeanen.	296	3 976,47^{5}	1 970,83	5 947,30^{5}	5 623,21	—	390,—	324,[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	254	774,78^{5}	138,56^{5}	913,35	859,44	—	54,—	48,[illegible]
	Totaal . . .	550	4 751,26	2 109,39^{5}	6 860,65^{5}	6 482,65	—	444,—	372,[illegible]
Tapanoeli	Europeanen.	138	1 542,75	1 058,16	2 600,91	2 390,86	—	625,50	97,[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	219	1 066,65	406,29	1 472,94	1 272,01	—	32,—	129,[illegible]
	Totaal . . .	357	2 609,40	1 464,45	4 073,85	3 662,87	—	657,50	227,[illegible]
Benkoelen	Europeanen.	194	2 081,51	1 275,65^{5}	3 357,16^{5}	3 314,69^{5}	—	149,50	143,[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	264	1 155,25	1 186,44	2 341,69	2 341,19	—	203,50	80,[illegible]
	Totaal . . .	458	3 236,76	2 462,09^{5}	5 698,85^{5}	5 655,88^{5}	—	353,—	223,[illegible]
Lampongsche districten . .	Europeanen.	74	840,07	648,83^{5}	1 488,90^{5}	1 468,66^{5}	—	146,16	50,[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	210	739,88	226,87	966,75	792,04	—	54,—	12,[illegible]
	Totaal . . .	284	1 579,95	875,70^{5}	2 455,65^{5}	2 260,70^{5}	—	200,16	62,[illegible]
Palembang	Europeanen.	318	4 049,73	2 827,20^{5}	6 876,93^{5}	6 636,32^{5}	10,50	233,—	473,[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	899	5 499,92^{5}	3 861,72	9 361,64^{5}	8 908,91	67,48	74,50	60,[illegible]
	Totaal . . .	1 217	9 549,65^{5}	6 688,92^{5}	16 238,58	15 545,23^{5}	77,98	297,50	533,[illegible]
Djambi	Europeanen.	58	930,95	369,83	1 300,78	1 258,60^{5}	—	6,—	30,[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	114	957,05	193,31^{5}	1 150,36^{5}	1 082,35	—	—	24,[illegible]
	Totaal . . .	172	1 888,—	563,14^{5}	2 451,14^{5}	2 340,95^{5}	—	6,—	54,[illegible]
Atjeh en onderhoorigheden.	Europeanen.	429	8 095,32^{5}	4 140,04	12 235,36^{5}	11 468,03	—	268,—	1 053[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	535	4 780,99^{5}	982,61	5 763,60^{5}	4 933,39^{5}	—	118,—	208[illegible]
	Totaal . . .	964	12 876,32	5 122,65	17 998,97	16 401,42^{5}	—	386,—	1 261[illegible]
Oostkust van Sumatra . .	Europeanen.	1 638	27 013,18	23 914,15^{5}	50 927,33^{5}	49 364,09^{5}	—	7 819,—	3 628[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	2 984	17 858,96^{5}	15 745,80	33 604,76^{5}	31 108,83^{5}	—	1 272,—	378[illegible]
	Totaal . . .	4 622	44 872,14^{5}	39 659,95^{5}	84 532,10	80 472,93	—	9 091,—	4 006[illegible]
Riouw en onderhoorigheden.	Europeanen.	79	1 273,57^{5}	759,50	2 033,07^{5}	2 024,29	—	30,—	19[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	722	2 397,11	1 090,11	3 487,22	3 222,19^{5}	—	—	—
	Totaal . . .	801	3 670,68^{5}	1 849,61	5 520,29^{5}	5 246,48^{5}	—	30,—	19[illegible]
Banka en onderhoorigheden	Europeanen.	120	1 741,70	1 274,25	3 015,95	2 900,53	12,—	135,66	305[illegible]
	Vreemde oosterlingen. .	1 461	7 086,59^{5}	5 207,50^{5}	12 294,10	10 903,74^{5}	—	1 596,50	1 255[illegible]
	Totaal . . .	1 581	8 828,29^{5}	6 481,75^{5}	15 310,05	13 804,27^{5}	12,—	1 732,16	1 558[illegible]

TE BEZITTINGEN.

	Aanslag naar den											1908. (a)		
den dslag rden	IVden grondslag (rijwielen), v. z. n. verminderd ingevolge art. 12, laatste lid, der belastingverordening.			Vden grondslag (rijtuigen).		VIden grondslag (automobielen en autoletten).		Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
	Rijwielen ingericht voor één persoon.	Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	Motorrijwielen.	Rijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	Automobielen.	Autoletten.							
...ld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
703,50	1 346,30	—	99,90	943,—	732,—	140,—	10,—	15 670,40^5	1 779,44	13 890,96^5	89,57^5	15 168,30^5	1 244,20^5	13 924,10
247,—	148,80	—	18,—	327,—	180,—	—	—	4 498,54^5	65,20^5	4 433,34	301,36	4 396,89^5	61,19	4 335,70^5
950,50	1 495,10	—	177,90	1 270,—	912,—	140,—	10,—	20 168,95	1 844,64^5	18 324,30^5	390,93^5	19 565,20	1 305,39^5	18 259,80^5
390,—	324,—	—	21,—	356,—	—	—	—	6 714,21	907,70^5	5 806,50^5	8,10	6 583,82	728,19^5	5 855,62^5
54,—	48,—	—	—	72,—	24,—	—	—	1 057,44	1,92^5	1 055,51^5	—	1 097,88^5	9,66	1 088,22^5
444,—	372,—	—	21,—	428,—	24,—	—	—	7 771,65	909,63	6 862,02	8,10	7 681,70^5	737,85^5	6 943,85
625,50	97,90	—	—	270,—	—	48,—	24,—	3 456,26	260,86	3 195,40	3,13	3 029,27^5	342,67	2 686,60^5
32,—	129,80	—	—	12,—	—	—	—	1 445,81	—	1 445,81	—	1 607,95^5	—	1 607,95^5
657,50	227,70	—	—	282,—	—	48,—	24,—	4 902,07	260,86	4 641,21	3,13	4 637,23	342,67	4 294,56
149,50	143,—	—	72,—	204,—	72,—	144,—	—	4 099,19^5	315,45	3 783,74^5	1,36	3 815,73^5	374,93	3 440,80^5
203,50	80,—	—	—	420,—	15,—	—	—	3 059,69	40,50	3 019,19	3,80	2 844,18	21,—	2 823,18
353,—	223,—	—	72,—	624,—	87,—	144,—	—	7 158,88^5	355,95	6 802,93^5	5,16	6 659,91^5	395,93	6 263,98^5
146,16	50,50	—	—	171,83^5	117,—	—	—	1 954,16	117,23	1 836,93	8,38	2 078,38	—	2 078,38
54,—	12,—	—	—	60,—	—	—	—	918,04	—	918,04	—	841,30^5	—	841,30^5
200,16	62,50	—	—	231,83^5	117,—	—	—	2 872,20	117,23	2 754,97	8,38	2 919,68^5	—	2 919,68^5
233,—	473,—	—	15,—	133,—	351,—	—	—	7 841,82^5	1 236,70	6 605,12^5	34,44^5	7 835,91	997,19	6 838,72
74,50	60,—	—	—	120,—	21,—	—	—	9 251,89	10,68	9 241,21	15,62^5	9 185,07	42,12	9 142,95
297,50	533,—	—	15,—	253,—	372,—	—	—	17 093,71^5	1 247,38	15 846,33^5	50,07	17 020,98	1 039,31	15 981,67
6,—	30,50	—	—	—	—	—	—	1 295,10^5	186,—	1 109,10^5	1,08	1 260,11	242,16^5	1 017,94^5
—	24,—	—	—	—	—	—	—	1 106,35	—	1 106,35	—	964,62	—	964,62
6,—	54,50	—	—	—	—	—	—	2 401,45^5	186,—	2 215,45^5	1,08	2 224,73	242,16^5	1 982,56^5
268,—	1 053,10	24,—	—	295,—	180,—	—	12,—	13 300,13	2 201,91	11 098,22	59,89	13 889,79^5	2 552,27	11 337,52^5
118,—	208,40	—	—	98,—	72,—	—	—	5 429,79^5	86,01	5 343,78^5	148,71	5 562,40	56,54^5	5 505,85^5
386,—	1 261,50	24,—	—	393,—	252,—	—	12,—	18 729,92^5	2 287,92	16 442,00^5	208,60	19 452,19^5	2 608,81^5	16 843,38
819,—	3 628,—	12,—	279,—	9 397,—	8 292,—	1 424,—	274,—	80 489,09^5	3 821,77^5	76 667,32	127,71	81 418,87	5 688,76^5	75 730,10^5
272,—	378,—	—	—	1 884,—	828,—	—	—	35 470,83^5	24,75^5	35 446,08	98,87^5	37 225,86	120,17^5	37 105,68^5
091,—	4 006,—	12,—	279,—	11 281,—	9 120,—	1 424,—	274,—	115 959,93	3 846,53	112 113,40	226,58^5	118 644,73	5 808,94	112 835,79
30,—	19,50	—	15,—	24,—	36,—	—	—	2 148,79	288,63	1 860,16	14,51	2 217,61^5	288,67^5	1 928,94
—	—	—	—	—	—	—	—	3 222,19^5	6,30	3 215,89^5	—	2 677,51^5	—	2 677,51^5
30,—	19,50	—	15,—	24,—	36,—	—	—	5 370,98^5	294,93	5 076,05^5	14,51	4 895,13	288,67^5	4 606,45^5
135,66	305,—	—	151,50	315,—	72,—	—	24,—	3 915,69^5	274,08^5	3 641,61	8,44	3 142,46	231,68	2 910,78
596,50	1 253,—	—	—	1 320,—	2 427,—	48,—	—	17 548,24^5	32,80	17 515,44^5	—	16 044,34^5	8,32	16 036,02^5
732,16	1 558,—	—	151,50	1 635,—	2 499,—	48,—	24,—	21 463,94	306,88^5	21 157,05^5	8,44	19 186,80^5	240,—	18 946,80^5

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden)	IVde ingev der Rijwielen ingericht voor
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	gul
Billiton	Europeanen	102	1 187,75	795,07	1 982,82	1 982,82	—	320,—	129
	Vreemde oosterlingen	643	3 149,90	1 144,22	4 294,12	4 294,12	—	72,—	504
	Totaal	745	4 337,65	1 939,29	6 276,94	6 276,94	—	392,—	633
Westerafdeeling van Borneo.	Europeanen	149	2 103,00^{5}	1 735,18	3 838,18^{5}	3 801,68	—	12,—	152
	Vreemde oosterlingen	1 893	8 867,88^{5}	2 535,42	11 403,30^{5}	9 639,05^{5}	—	134,—	468
	Totaal	2 042	10 970,89	4 270,60	15 241,49	13 440,73^{5}	—	146,—	620
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Europeanen	289	4 479,20^{5}	2 649,61^{5}	7 128,82	6 876,53^{5}	—	237,50	693
	Vreemde oosterlingen	624	3 080,43	1 835,18	4 915,61	4 593,17	—	114,—	293
	Totaal	913	7 559,63^{5}	4 484,79^{5}	12 044,43	11 469,70^{5}	—	351,50	986
Celebes en onderhoorigheden	Europeanen	429	7 406,82	4 763,32	12 170,14	11 675,80^{5}	—	725,—	1 019
	Vreemde oosterlingen	953	6 624,07	2 999,51	9 623,58	9 258,19	—	452,—	147
	Totaal	1 382	14 030,89	7 762,83	21 793,72	20 933,99^{5}	—	1 177,—	1 167
Menado	Europeanen	368	4 351,24^{5}	3 521,74	7 872,98^{5}	7 722,99	22,50	1 057,16^{5}	558
	Vreemde oosterlingen	891	4 396,43	3 198,60	7 595,03	7 399,94^{5}	—	962,50	316
	Totaal	1 259	8 747,67^{5}	6 720,34	15 468,01^{5}	15 122,93^{5}	22,50	2 019,66^{5}	874
Amboina	Europeanen	291	3 360,40	2 364,84^{5}	5 725,24^{5}	5 472,28	—	98,50	203
	Vreemde oosterlingen	375	1 715,74	1 290,23	3 005,97	2 912,16^{5}	—	81,—	63
	Totaal	666	5 076,14	3 655,07^{5}	8 731,21^{5}	8 384,44^{5}	—	179,50	266
Ternate en onderhoorigheden	Europeanen	85	1 122,45	1 420,89^{5}	2 543,34^{5}	2 402,31^{5}	—	32,50	66
	Vreemde oosterlingen	216	916,47	1 556,88	2 473,35	2 386,32	—	18,—	30
	Totaal	301	2 038,92	2 977,77^{5}	5 016,69^{5}	4 788,63^{5}	—	50,50	96
Timor en onderhoorigheden.	Europeanen	87	1 299,55	1 171,02	2 470,57	1 758,25^{5}	—	80,—	36
	Vreemde oosterlingen	455	2 106,13^{5}	1 320,49^{5}	3 426,63	3 143,71^{5}	—	498,—	54
	Totaal	542	3 405,68^{5}	2 491,51^{5}	5 897,20	4 901,97	—	578,—	90
Bali en Lombok	Europeanen	95	1 208,05	749,14^{5}	1 957,19^{5}	1 932,92^{5}	—	134,—	221,
	Vreemde oosterlingen	738	3 365,96^{5}	2 303,42^{5}	5 669,39	5 515,66	—	1 068,50	226,
	Totaal	833	4 574,01^{5}	3 052,57	7 626,58^{5}	7 448,58^{5}	—	1 202,50	447,
Zuid-Nieuw-Guinea	Europeanen	10	151,37^{5}	53,99^{5}	205,37	200,69	—	12,—	—
	Vreemde oosterlingen	20	59,50	39,15	98,65	97,65	—	—	—
	Totaal	30	210,87^{5}	93,14^{5}	304,02	298,34	—	12,—	—
Buitenbezittingen	Europeanen	5 661	85 875,37^{5}	61 594,76	147 470,13^{5}	141 971,30^{5}	45,—	13 204,99	10 551,
	Vreemde oosterlingen	15 041	79 213,41^{5}	48 442,89^{5}	127 656,31	118 241,84^{5}	67,48	7 051,50	4 445,
	Totaal	20 702	165 088,79	110 037,65^{5}	275 126,44^{5}	260 213,15	112,48	20 256,49	14 996,

…lden …ndslag …rden)	Aanslag naar den IVden grondslag (rijwielen), v. z. n. verminderd ingevolge art. 12, laatste lid, der belastingverordening. Rijwielen ingericht voor één persoon.	Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	Motor-rijwielen.	Vden grondslag (rijtuigen). Rijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	VIden grondslag (automobielen en autoletten). Auto-mobielen.	Autoletten.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair	1908. (a) Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
…uld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
…320,—	129,—	—	126,—	249,—	90,—	96,—	—	2 992,82	147,80	2 845,02	—	2 477,23	184,35	2 292,88
…72,—	504,—	—	—	60,—	36,—	—	—	4 966,12	17,51^{5}	4 948,60^{5}	—	5 049,92^{5}	24,78	5 025,14^{5}
…392,—	633,—	—	126,—	309,—	126,—	96,—	—	7 958,94	165,31^{5}	7 793,62^{5}	—	7 527,15^{5}	209,13	7 318,02^{5}
…12,—	152,90	—	—	—	—	—	—	3 966,58	466,87^{5}	3 499,70^{5}	20,49^{5}	4 428,70	658,42	3 770,28
…34,—	468,—	—	—	—	—	—	—	10 241,05^{5}	17 94	10 233,11^{5}	—	10 656,94	326,05	10 330,89
…46,—	620,90	—	—	—	—	—	—	14 207,63^{5}	484,81^{5}	13 732,82	20,49^{5}	15 085,64	984,47	14 101,17
…237,50	693,—	—	52,50	143,—	108,—	48,—	—	8 158,53^{5}	991,82^{5}	7 166,71	1,36	7 896,54	710,52^{5}	7 186,01^{5}
…14,—	293,40	—	—	60,—	144,—	48,—	—	5 252,57	27,33^{5}	5 225,23^{5}	2,36	5 650,01	31,20	5 618,81
…351,50	986,40	—	52,50	203,—	252,—	96,—	—	13 411,10^{5}	1 019,16	12 391,94^{5}	3,72	13 546,55	741,72^{5}	12 804,82^{5}
…725,—	1 019,90	6,—	36,—	365,—	432,—	48,—	24,—	14 331,70^{5}	1 727,81^{5}	12 603,89	39,90	12 225,65^{5}	1 266,82	10 958,83^{5}
…52,—	147,85	—	—	369,—	621,—	—	—	10 848,04	61,76	10 786,28	173,84	11 609,96	30,60	11 579,36
…77,—	1 167,75	6,—	36,—	734,—	1 053,—	48,—	24,—	25 179,74^{5}	1 789,57^{5}	23 390,17	213,74	23 835,61^{5}	1 297,42	22 538,19^{5}
…957,16^{5}	558,—	—	—	942,—	399,—	—	—	10 701,65^{5}	829,20	9 872,45^{5}	23,05	10 313,52	691,31^{5}	9 622,20^{5}
…962,50	316,80	—	18,—	752,—	396,—	—	—	9 845,24^{5}	48,60	9 796,64^{5}	130,13	9 125,22^{5}	32,02^{5}	9 093,20
…919,66^{5}	874,80	—	18,—	1 694,—	795,—	—	—	20 546,90	877,80	19 669,10	153,18	19 438,74^{5}	723,34	18 715,40^{5}
…98,50	203,80	—	—	29,—	—	—	—	5 803,58	504,56^{5}	5 299,01^{5}	17,33^{5}	6 101,27^{5}	465,81^{5}	5 635,46
…81,—	63,—	—	—	54,—	108,—	—	—	3 218,16^{5}	57,50	3 160,66^{5}	39,79^{5}	3 201,90^{5}	3,87^{5}	3 198,03
…79,50	266,80	—	—	83,—	108,—	—	—	9 021,74^{5}	562,06^{5}	8 459,68	57,13	9 303,18	469,69	8 833,49
…32,50	66,—	—	—	41,—	36,—	—	—	2 577,81^{5}	159,21	2 418,60^{5}	19.17	2 354,96^{5}	220,99	2 133,97^{5}
…18,—	30,—	—	—	—	36,—	—	—	2 470,32	4,80	2 465,52	5,92^{5}	2 129,41^{5}	—	2 129,41^{5}
…50,50	96,—	—	—	41,—	72,—	—	—	5 048,13^{5}	164,01	4 884,12^{5}	25,09^{5}	4 484,38	220,99	4 263,39
…80,—	36,—	—	—	—	—	—	—	1 874,25^{5}	87,90	1 786,35^{5}	6,24	1 566,39^{5}	35,10	1 531,29^{5}
…98,—	54,—	—	—	36,—	—	—	—	3 731,71^{5}	22,23	3 709,48^{5}	—	2 438,69	15,33^{5}	2 423,35^{5}
…78,—	90,—	—	—	36,—	—	—	—	5 605,97	110,13	5 495,84	6.24	4 005,08^{5}	50,43^{5}	3 954,65
…34,—	221,70	—	—	288,—	72,—	—	—	2 648,62^{5}	357,77	2 290,85^{5}	1,12^{5}	2 465,12^{5}	95,81^{5}	2 369,31
…68,50	226,10	—	—	712,—	108,—	—	—	7 630,26	61.31	7 568,95	—	4 954,07	30,07^{5}	4 923,99^{5}
…02,50	447,80	—	—	1 000,—	180,—	—	—	10 278,88^{5}	419,08	9 859,80^{5}	1,12^{5}	7 419,19^{5}	125,89	7 293,30^{5}
…12,—	—	—	—	—	—	—	—	212,69	—	212,69	3,04	214,38^{5}	30,12^{5}	184,26
—	—	—	—	—	—	—	—	97,65	—	97,65	—	97,88	—	97,88
…12,—	—	—	—	—	—	—	—	310,34	—	310,34	3,04	312,26^{5}	30,12^{5}	282,14
…04,99	…10 551,10	42,—	867,90	14 165,83^{5}	10 989,—	1 948,—	368,—	194 153,13	16 662,74^{5}	177 490,38^{5}	488,33^{5}	190 484,06^{5}	17 050,02	173 434,04^{5}
…51,50	…4 445,15	—	36,—	6 356,—	5 016,—	96,—	—	141 309,97^{5}	587,16^{5}	140 722,81	920,42	137 362,05	812,95	136 549,10
…56,49	…4 996,25	42,—	903,90	20 521,83^{5}	16 005,—	2 044,—	368,—	335 463,10^{5}	17 249,91	318 213,19^{5}	1 408,75^{5}	327 846,11^{5}	17 862,97	309 983,14^{5}

JAVA EN

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Verzekeraars.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Alle anderen. a)	Bedrag van den … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	Bedrag van den … in Ned.-Indië gevestigden: naar de overwinst (art. 18).	Bedrag van den … buiten Ned.-Indië …: naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	Bedrag van den … buiten Ned.-Indië …: naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).
Bantam	Physieke personen	150	—	—	—	f 9 799,54^{5}	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	4	—	—	—	92,14^{5}	—	—	—
Batavia	Physieke personen	5 544	39	—	29	623 059,23	—	f 67 252,50	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	202	—	52	65	280 327,54	f 177 898,—	—	f 6 224,—
Preanger-Regentschappen	Physieke personen	1 847	—	—	9	170 153,92^{5}	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	51	14	—	—	11 888,74^{5}	6 673,40	—	—
Cheribon	Physieke personen	410	5	—	1	48 656,05^{5}	—	7 318,75	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	9	—	—	1	1 524,14	552,98	—	—
Pekalongan	Physieke personen	599	—	—	1	77 521,11	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	12	—	—	—	9 561,79	16 636,90	—	—
Semarang	Physieke personen	2 313	—	—	—	255 037,65	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	112	13	21	39	130 676,41	23 309,—	13 056,—	556,—
Rembang	Physieke personen	359	—	—	—	27 541,05	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerabaja	Physieke personen	3 399	21	—	8	382 428,00^{5}	—	4 705,70	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	109	—	29	36	85 443,64^{5}	22 415,—	—	12 908,—
Pasoeroean	Physieke personen	1 490	—	—	3	147 964,26	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	32	5	—	8	11 176,30	10 075,—	—	—
Besoeki	Physieke personen	785	—	—	—	70 901,17	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	18	—	—	2	13 875,01	195,61	—	—
Banjoemas	Physieke personen	325	—	—	—	30 246,86	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	9	—	—	—	1 481,20	98,—	—	—
Kedoe	Physieke personen	536	—	—	—	38 681,10^{5}	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	25	—	—	2	2 008,—	—	—	—
Djokjakarta	Physieke personen	728	—	—	18	101 605,82	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	18	—	—	10	7 611,94	875,—	—	—

a) **Hieronder de respectievelijk krachtens art. 1 *f* en art. 54 der belastingverordening (Ind. St. 1908 n°. 298) aangeslagen firma's en rondreizenden.**

BELASTING.

aanslag voor: in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden ingevolge art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge art. 58, § 2.	Werkelijk te heffen bedrag.	1908. Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen.	Werkelijk geheven bedrag.
MADOERA.										
—	—	f 9 799,54^{5}	—	f 416,69^{5}	f 325,19^{5}	—	f 9 057,66	f 9 430,93^{5}	f 95,03	f 9 335,90^{5}
f 209,05	f 214,—	515,19^{5}	—	—	—	—	515,19^{5}	217,25^{5}	—	217,25^{5}
15 140,05	—	705 451,78	f 872,96	30 296,53	7 215,47^{5}	—	667 066,81^{5}	652 886,51	39 904,78	612 981,73
471 667,41	343 072,91	1 279 189,86	8 494,64	—	—	—	1 270 695,22	552 978,76	9 655,10	543 323,66
37,50	—	170 191,42^{5}	—	5 392,23^{5}	830,87	—	163 968,32	158 145.05	6 694,88	151 450,17
6 008,83^{5}	1 897,—	26 467,98	—	—	—	—	26 467,98	33 941.05	573.79	33 367,26
—	—	55 974,80^{5}	—	608,58	364 41	—	55 001,81^{5}	51 438,95	1 077,78^{5}	50 361,16^{5}
—	1 849,61	3 926,73	—	—	—	—	3 926,73	9 392.53	395,63	8 996,90
—	—	77 521,11	36,40	2 752,57^{5}	348,05^{5}	—	74 384.08	74 645,49^{5}	2 201,16	72 444,33^{5}
—	—	26 198,69	15 960,46	—	—	—	10 238,23	21 507,08	10 304,75	11 202,33
—	—	255 037,65	—	10 499,68	2 120,66	—	242 417,31	234 876,08^{5}	12 158,66^{5}	222 717,42
26 904,60	29 509,80	224 011,81	—	—	—	—	224 011,81	254 384,78	—	254 384,78
—	—	27 541,05	—	1 236,62	534,72	—	25 769,71	24 994,80	420,63^{5}	24 574,16^{5}
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 585,55	—	390 719,25^{5}	—	12 188,03	1 939,51	f 132,46	376 459,25^{5}	405 993,47^{5}	12 495,28	393 498,19^{5}
41 456,92	13 372,—	175 595,56^{5}	—	—	—	—	175 595,56^{5}	329 471,49	233,68	329 237,81
7 302,—	—	155 266,26	—	6 103,80^{5}	884,86	—	148 277,59^{5}	154 531,53^{5}	4 508.32	150 023,21^{5}
5 792,08	2 742,76	29 786,14	—	—	—	—	29 786,14	30 445.58	—	30 445.58
—	—	70 901,17	—	1 436,39^{5}	485,76	—	68 979,01^{5}	69 410,37	2 852,73^{5}	66 557,63^{5}
306.02	104,40	14 481.04	—	—	—	—	14 481,04	28 238,23	—	28 238,23
—	—	30 246,86	42,70	708.78^{5}	1 283,61^{5}	—	28 211,76	26 715,55	851,34	25 864.21
—	—	1 579,20	—	—	—	—	1 579,20	1 773,18	—	1 773,18
—	—	38 681,10^{5}	142,01	1 479,69	499,93	—	36 559,47^{5}	34 959,32^{5}	2 269,51	32 689,81^{5}
27,36	—	2 035,36	—	—	—	—	2 035,36	1 894,44	—	1 894,44
4 721,45	—	106 327,27	—	1 690,01	591,66	—	104 045,60	91 288,06^{5}	5 174,91	86 113,15^{5}
29 098,25	10 543,—	48 128,19	—	—	—	—	48 128,19	49 145,46	--	49 145,46

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen.				Bedrag van de			
			Buiten Ned.-Indië gevestigden.			in Ned.-Indië gevestigden:		buiten Ned.-Indi	
		In Ned.-Indië gevestigden.	Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen. *a*)	naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	naar de overwinst (art. 18).	naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).
Soerakarta	Physieke personen	815	2	—	9	f 94 922,62^5	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	19	—	—	7	8 599,09	f 5 604,—	—	—
Madioen	Physieke personen	377	—	—	—	31 275,46^5	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	—	—	1	—	—	—	—
Kediri.	Physieke personen	877	—	—	—	76 555,14	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	13	—	—	10	12 373.36	13 363,48	—	—
Madoera	Physieke personen	175	—	—	—	11 797,31^5	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	4	—	—	—	652,71	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	Physieke personen	20 729	67	—	78	f 2 198 146,33	—	f 79 276,95	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	637	32	102	181	577 292,02^5	f 277 696,37	13 056,—	f 19 688,—

BUITEN

GEWESTEN.		In Ned.-Indië gevestigden.	Deelgerechtigden	Verzekeraars.	Alle anderen. *a*)	naar het zuiver inkomen	naar de overwinst	naar het bedrag der winstuitkeeringen	naar de winst berekend ingevolge art. 20
Padangsche Benedenlanden	Physieke personen	406	10	—	7	f 39 240,89^5	—	f 4 399,25	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	19	3	8	—	3 658,54	f 2 946,—	—	f 152,—
Padangsche Bovenlanden	Physieke personen	286	—	—	—	20 499,23	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Tapanoeli	Physieke personen	187	—	—	—	11 627,95^5	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	4	—	—	—	682,40	635,—	—	—
Benkoelen	Physieke personen	208	—	—	—	20 401,92^5	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	1	—	—	—	3,—	—	—	—
Lampongsche districten .	Physieke personen	76	—	—	—	5 432,17^5	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Palembang	Physieke personen	347	—	—	4	34 449,97	595,05	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	1	—	—	—	—	—	92,64
Djambi	Physieke personen	54	—	—	—	5 354,42^5	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigh. .	Physieke personen	557	1	1	3	59 277,57^5	—	—	24,25
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	2	—	—	—	—	—	—

…an de	aanslag voor:		Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor:				Werkelijk te heffen bedrag.	1908.		
…-Indië	gevestigden:			in Ned.-Indië gevestigden ingevolge			buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge art. 58, § 2.		Totaal bedrag van den aanslag.	Ont-heffingen.	Werkelijk geheven bedrag.
… de …nst …kend …volge …) (ver- …aars).	naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).		art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.					
—	f 2 113,50	—	f 97 036,12^5	—	f 2 897,97	f 843,87	—	f 93,294,28^5	f 87 453,42	f 537,74	f 86 915,68
—	7 420,32^5	—	21 623,41^5	—	—	—	—	21 623,41^5	20 136,69	—	20 136,69
—	—	—	31 275,46^5	—	1 450,01	108,30	—	29 717,15^5	28 537,45^5	1 498,31	27 039,14^5
—	119,25	—	119,25	—	—	—	—	119,25	366,—	—	366,—
—	—	—	76 555,14	—	704,20	713,02	—	75 137,92	73 157,79^5	747,90^5	72 409,89
—	2 683,73	f 5 272,30	33 692,87	—	—	—	—	33 692,87	31 674,28^5	—	31 674,28^5
—	—	—	11 797,31^5	—	708,58	117,46^5	—	10 971,27	11 075,02^5	306,11^5	10 768,91
—	—	—	652,71	—	474,33	—	—	178,38	257,15^5	—	257,15^5
—	f 32 900,05	—	f 2 310 323,33	f 1 094,07	f 80 570,39	f 19 207,37	f 132,46	f 2 209 319,04	f 2 189 539,84	f 93 795,10	f 2 095 744,74
…388,—	591 693,83	f 408 577,78	1 888 004,00^5	24 455,10	474,33	—	—	1 863 074,57^5	1 365 823,96^5	21 162,95	1 344 661,01^5

EN BEZITTINGEN.

—	f 180,—	—	f 43 820,14^5	f 190,—	f 2 108,36^5	f 145,32	—	f 41 376,46	f 42 877,77	f 1 847,19	f 41 030,58
…52,—	277,82	f 779,—	7 813,36	—	—	—	—	7 813,36	8 967,09	—	8 967,09
—	—	—	20 499,23	788,83	627,17^5	102,74	—	18 980,48^5	18 526,82	330,70^5	18 196,11^5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	11 627,95^5	—	384,75^5	110,71	—	11 132,49	7 898,58^5	398,39^5	7 500,19
—	—	—	1 317,40	—	—	—	—	1 317,40	1 594,75	—	1 594,75
—	—	—	20 401,92^5	—	112,77^5	191,95^5	—	20 097,19^5	20 590,55^5	789,90	19 800,65^5
—	—	—	3,—	—	—	—	—	3,—	13,50	—	13,50
—	—	—	5 432,17^5	—	9,33^5	—	—	5 422,84	5 708,35	—	5 708,35
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	4 879,17	1 113,21	41 037,40	1 376,53^5	264,31^5	257,28^5	—	39 139,26^5	41 780,96	981,91	40 799,05
92,64	—	—	92,64	—	—	—	—	92,64	537,—	—	537,—
—	—	—	5 354,42^5	—	129,10^5	—	—	5 225,32	6 804,62	90,78^5	6 713,83^5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24,25	276,90	—	59 578,72^5	—	1 516,47^5	1 027,05	—	57 035,20	51 153,—	1 301,15	49 851,85
—	6 748,99	16 051,91	22 800,90	—	—	—	—	22 800,90	85,75	—	85,75

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Verzekeraars.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Alle anderen. a)	Bedrag van den … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	Bedrag van den … in Ned.-Indië gevestigden: naar de overwinst (art. 18).	Bedrag van den … buiten Ned.-Indië …: naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	Bedrag van den … buiten Ned.-Indië …: naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).
Oostkust van Sumatra .	Physieke personen	2 115	—	—	10	f 547 646,35	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	8	41	—	—	66 958,09	f 63 337,—	—	—
Riouw en onderhoorigh.	Physieke personen	101	36	—	3	11 427,98	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Banka en onderhoorigh.	Physieke personen	142	—	—	43	9 666,64	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Billiton	Physieke personen	110	—	—	1	12 855,70^{5}	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	1	1	—	—	1 013,15^{5}	—	f 27	—
Westerafd. van Borneo .	Physieke personen	176	—	—	1	13 830,48	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	2	—	—	—	359,22^{5}	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Physieke personen	441	—	—	—	50 030,06	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	1	—	—	2	19,71	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	Physieke personen	470	9	—	—	46 319,23	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	8	—	—	—	4 984,22	486,80	—	—
Menado	Physieke personen	308	2	—	—	22 883,43	—	99	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	8	—	—	3	654,29	67,32	—	—
Amboina.	Physieke personen	785	—	2	—	18 487,53^{5}	—	—	f 8
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	4	—	—	—	249,05	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden	Physieke personen	83	—	—	—	6 300,73	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	1	—	—	—	46,73	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	Physieke personen	71	—	—	—	6 739,49^{5}	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	Physieke personen	112	—	—	—	10 876,12^{5}	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Zuid-Nieuw-Guinea . . .	Physieke personen	21	—	—	—	2 012,08^{5}	—	—	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	2	1	—	—	11,35	—	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	Physieke personen	7 056	58	3	72	f 955 359,99^{5}	f 595,05	f 4 498,25	f 32,25
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen . . .	59	49	8	5	78 639,76	67 472,12	27,—	244,64

aanslag voor:			Ontheffingen voor:					1908.		
gevestigden:		Totaal bedrag van den aanslag.	in Ned.-Indië gevestigden ingevolge			buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge art. 58, § 2.	Werkelijk te heffen bedrag.	Totaal bedrag van den aanslag.	Ont-heffingen.	Werkelijk geheven bedrag.
naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).		art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.					
f 3 936,30	—	f 551 582,65	—	f 31 379,66^{5}	—	—	f 520 202,98^{5}	f 320 631,94	f 6 436,61	f 314 195,33
71 837,01	f 71 798,32	273 930,42	—	—	—	—	273 930,42	1 087 105,89	—	1 087 105,89
3 104,90	—	14 532,88	—	464,99^{5}	f 1 276,77	—	12 791,11^{5}	10 687,05	638,94	10 048,11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
340,50	—	10 007,14	—	—	223,11^{5}	—	9 784,02^{5}	8 143,74^{5}	14,50^{5}	8 129,24
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6,75	—	12 862,45^{5}	—	482,68	25,42	—	12 354,35^{5}	11 128,30	595,34	10 532,96
—	—	1 040,15^{5}	—	—	—	—	1 040,15^{5}	58 755,42^{5}	—	58 755,42^{5}
40,66^{5}	—	13 871,14^{5}	—	840,96	111,12	—	12 919,06^{5}	13 702,59	1 097,89	12 604,70
—	—	359,22^{5}	—	—	—	—	359,22^{5}	806,05	—	806,05
—	—	50 030,06	—	3 574,91^{5}	189,57	—	46 265,57^{5}	41 976,30^{5}	1 102,49	40 873,81^{5}
1 826,64^{5}	91,99	1 938,34^{5}	—	—	—	—	1 938,34^{5}	990,70	—	990,70
4 232,75	—	50 551,98	—	1 291,09^{5}	148,11	—	49 112,77^{5}	46 507,34	662,77	45 844,57
—	—	5 471,02	—	—	—	—	5 471,02	5 173,25	—	5 173.25
—	—	22 982,43	—	699,18^{5}	79,50	—	22 203,74^{5}	22 582,19	737,40^{5}	21 844,78^{5}
1 792,96^{5}	587,36^{5}	3 101,94	—	—	—	—	3 101,94	3 516,09	—	4 516,09
—	—	18 495,53^{5}	—	557,25^{5}	44,18	—	17 894,10	18 981,62^{5}	336,99	18 644,63^{5}
—	—	249,05	—	—	—	—	249,05	246,67	—	246,67
—	—	6 300,73	—	—	445,96^{5}	—	5 854,76^{5}	6 226,31^{5}	121,98	6 104,33^{5}
—	—	46,73	—	—	—	—	46,73	193,34	—	193,34
—	—	6 739,49^{5}	—	87,42^{5}	—	—	6 652,07	5 296,41^{5}	3,52^{5}	5 292,89
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	10 876,12^{5}	—	—	1 139,84	—	9 736,28^{5}	9 079,04	38,02	9 041,02
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2 012,08^{5}	—	—	29,75	—	1 982,33^{5}	1 725,90	6,83	1 719,07
56	—	67,35	—	—	—	—	67,35	26,48	—	26,48
f 16 997,93^{5}	f 1 113,21	f 978 596,69	f 2 355,36^{5}	f 44 530,47^{5}	f 5 548,40	—	f 926 162,45	f 712 009,41^{5}	f 17 533,33	f 694 476,08^{5}
82 539,43	89 308,58^{5}	318 231,53^{5}	—	—	—	—	318 231,53^{5}	1 169 011,98^{5}	—	1 169 011,98^{5}

IV. VERPONDING. *a)*

Specificatie van den aanslag naar gelang van het zakelijk recht op de verpondingsplichtige perceelen uitgeoefend.

GEWESTEN.	1908. (Verbeterde opgaven.) Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:						1909. Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:					
	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.
JAVA EN MADOERA.												
Bantam . . .	f 12 871,66^5	—	f 163,17	f 1 082,76	—	f 14 117,59^5	f 12 890,94	—	f 185,97	f 1 619,49	—	f 14 696,40
Batavia . . .	667 954,35	—	15 639,93	6 080,04	f 236,61	689 910,93	668 124,57^5	—	15 639,93	6 147,36	f 236,61	690 148,47^5
Preanger-Regentschappen	55 461,21	f 29,85	1 658,04	118 084,56^5	—	175 233,66^5	55 633,34^5	f 29,85	1 690,02	120 624,67	—	177 977,88^5
Cheribon. . .	70 302,20^5	2,25	461,81^5	1 719,03	—	72 485,30	70 410,34	2,25	433,15	1 705,08^5	—	72 550,82^5
Pekalongan. .	72 205,87	13,50	1 176,65	7 380,93	9,—	80 785,95	72 312,93^5	13,50	1 176,96	7 407,84	9,—	80 920,23^5
Semarang . .	233 143,62	—	15 521,08^5	17 025,45	143,85	265 834,00^5	233 067,88	—	16 319,05	17 041,86	143,85	266 572,64
Rembang . .	26 899,92	—	3 323,29	—	—	30 223,21	27 071,13^5	—	3 398,88	—	—	30 470,01^5
Soerabaja . .	348 989,99	88,29	11 734,16^5	4 083,06	366,75	365 262,25^5	349 375,34^5	88,29	11 748,79	4 091,40	358,—	365 661,82^5
Pasoeroean . .	92 912,52	112,65	14 089,62^5	60 487,74^5	1,11	167 603,65	93 006,57^5	112,65	14 483,99	60 078,09	1,11	167 682,41^5
Besoeki . . .	25 878,55^5	2 375,31	14 600,64	32 050,01	35,64	74 940,15^5	25 963,41	2 375,31	14 883,99^5	33 573,41	35,64	76 831,76^5
Banjoemas . .	18 483,39	—	1 232,10	1 511,58	7,65	21 234,72	18 561,03	—	1 302,03	1 511,58	7,65	21 382,29
Kedoe. . . .	34 649,45^5	—	3 523,49	5 051,40^5	—	43 224,35	34 779,95	—	3 548,16	5 029,11^5	—	43 357,22^5
Djokjakarta. .	19 021,59	—	—	—	—	19 021,59	19 021,59	—	—	—	—	19 021,59
Soerakarta . .	15 032,70	—	7 276,80^5	—	—	22 309,50^5	15 007,09	—	7 382,16^5	—	—	22 389,25^5
Madioen . . .	15 693,39	81,36	767,17	3 849,63	20,68	20 412,23	15 746,55	81,36	767,17	3 849,63	27,57	20 472,28
Kediri . . .	36 853,32	—	5 590,37^5	37 277,40	—	79 721,09^5	36 960,03^5	—	5 604,85^5	37 164,01^5	—	79 728,90^5
Madoera . . .	11 683,40^5	—	1 128,06	—	—	12 811,46^5	11 683,44	—	1 128,06	—	—	12 811,50
Totalen voor Java en Madoera	f 1 758 037,15^5	f 2703,21	f 97 886,41	f 295 683,60^5	f 821,29	f 2 155 131,67	f 1 759 616,16^5	f 2703,21	f 99 693,17^5	f 299 843,54^5	f 819,43	f 2 162 675,52^5
BUITENBEZITTINGEN.												
Padangsche Benedenlanden / Padangsche Bovenlanden .	f 38 694,78	—	f 51,75	f 4 581,61^5	—	f 43 328,14^5	f 38 588,94^5	—	f 51,75	f 4 592,29^5	—	f 43 232,99
Tapanoeli . .	27,—	—	—	464,25	—	491,25	27,—	—	—	464,25	—	491,25
Palembang . .	18 946,86^5	—	2 611 74	799,49	—	22 358,09^5	19 011,12	—	2 611,74	799,49	—	22 422,35
Djambi *b)* . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra (alleen het eiland Bengkalis). .	862,74	—	—	41,40	—	904,14	862,74	—	—	41,40	—	904,14
Celebes en onderhoorigh. .	47 034,31^5	—	30,—	210,81	—	47 275,12^5	47 319,89	—	30,—	197,25	—	47 547,14
Menado . . .	21 265,66	—	336,65^5	2 153,64	f 29,16^5	23 785,12	21 453,42	—	339,03	2 153,64	—	23 946,09

a) Gegèvens betreffende het getal aangeslagenen en het bedrag van den aanslag, afzonderlijk voor Europeanen, Chineezen en andere vreemde oosterlingen en inlanders worden als regel alleen verstrekt over het eerste jaar van den termijn, waarvoor de aanslag is vastgesteld; bij groote onvolledigheid dier gegevens ook over het tweede jaar van dien termijn. De thans loopende termijn is die van 1905 t/m 1910 (vgl. bijl. EE, tabel IV*a*, van K. V. 1906 en bijl. HH, tabel IV*a*, van K. V. 1907).

b) In de residentie Djambi, waar de belasting, voor zoover deze niet reeds in verband met Ind. St. 1904 n°. 23 van kracht was, met ingang van 1 Januari 1907 werd ingevoerd (Ind. St. 1907 n°. 126), viel aan verponding nog niets te heffen.

GEWESTEN.	**1908.** (Verbeterde opgaven.) Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:						**1909.** Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:					
	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.
Benkoelen . .	f 6 502,—	—	f 1 741,11	f 252,60	—	f 8 495,71	f 6 493,—	—	f 1 741,11	f 252,60	—	f 8 486,71
Amboina (uitgezonderd de specerijperken op de Banda-eilanden) *c*) . .	17 786,69	—	9,—	1 704,21	f 9,—	19 508,90	17 908,60	—	9,—	1 704,21	f 9,—	19 630,81
Ternate (gouvernementsgebied) . .	6 611,96	—	—	—	—	6 611,96	6 619,78^{5}	—	—	—	—	6 619,78^{5}
Lampongsche districten .	2 650,98^{5}	—	—	1 067,85	—	3 718,83^{5}	2 657,—	—	—	1 067,85	—	3 724,85
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo .	8 008,62	—	136,29	147,18^{5}	4,86	8 296,95^{5}	7 956,35^{5}	—	136,29	147,78^{5}	4,86	8 245,29
Timor en onderhoorigheden .	3 528,60	—	—	—	—	3 528,60	3 528,60	—	—	—	—	3 528,60
Riouw en onderhoorigheden	4 592,21	—	—	—	—	4 592,21	4 571,50^{5}	—	—	—	—	4 571,50^{5}
Bali en Lombok	8 116,65^{5}	—	8,25	—	—	8 124,90^{5}	8 177,61	—	8,70	—	—	8 186,31
Billiton *d*) . .	—	—	—	—	—	—	2 291,97	—	—	49,20	—	2 341,17
Totalen voor de buitenbezittingen . . .	f 184 629,08	—	f 4 924,79^{5}	f 11 423,05	f 43,02^{5}	f 201 019,95	f 187 467,54	—	f 4 927,62	f 11 469,97	f 13,86	f 203 878,99

c) De specerijperken op de Banda-eilanden vallen niet onder de verponding, maar zijn aan eene speciale belasting onderworpen (Ind. St. 1872 n°. 98, 1873 n°. 188, 1903 n°. 165 en 1905 n°. 3). De belasting bedroeg over 1909 f 13 860,35, tegen f 22 787,97 over 1908.

d) In de assistent-residentie Billiton is de verpondingsbelasting met ingang van 1 Januari 1909 ingevoerd (Ind. St. 1908 n°. 524).

V. BELASTING OP DE BEDRIJFS

a. Getal aangeslagenen, bedra

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen.			Totaal bedrag van de belastingplichtige inkomens.			Totaal bedrag va		
							1908.		
	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.
JAVA									
Bantam	13 553	943	14 496	f 1 630 190,—	f 210 565,—	f 1 840 755,—	f 39 613,70^{5}	f 6 860,10	f 46 473,80
Batavia	50 536	19 487	70 023	5 910 613,—	6 335 727,—	12 246 340,—	121 367,15	232 892,58^{5}	354 259,73
Preanger-Regentschappen	103 191	3 553	106 744	7 400 811,	1 205 982,—	8 606 793,—	123 558,82^{5}	35 146,13	158 704,95
Cheribon	58 033	5 972	64 005	4 790 292,—	1 426 224,50	6 216 516,50	89 817,51^{5}	49 123,88^{5}	138 941,40
Pekalongan	61 499	3 494	64 993	5 283 954,66	1 187 665,80^{5}	6 471 620,46^{5}	105 644,98^{5}	41 976,07^{5}	147 621,06
Semarang	80 739	6 823	87 562	8 182 538,93	2 692 674,26	10 875 213,19	157 303,86^{5}	82 875,74	240 179,60
Rembang	44 488	2 921	47 409	9 528 849,13	779 717,—	10 308 566,13	68 291,55^{5}	32 113,2	100 404,84
Soerabaja	180 789	10 239	191 028	16 110 505,50	5 612 879,—	21 723 384,50	303 569,53	158 776,30	462 345,83
Pasoeroean	116 613	4 291	120 904	11 186 987,—	1 566 334,50	12 753 321,50	223 496,58	58 233,63	281 730,21
Besoeki	30 955	1 754	32 709	3 662 969,—	574 671,—	4 237 640,—	81 178,67^{5}	18 019,72	99 198,39
Banjoemas	19 078	1 514	20 592	1 408 269,50	494 137,—	1 902 406,50	27 915,77^{5}	13 587,61	41 503,38
Kedoe	31 771	2 883	34 654	2 662 188,50	879 091,—	3 541 279,50	46 932,11	34 880,70	81 812,81
Djokjakarta *b)*	—	1 455	1 455	—	358 880,75	358 880,75	—	15 616,40^{5}	15 616,40
Soerakarta *b)*	—	3 087	3 087	—	828 817,70	828 817,70	—	33 127,34^{5}	33 127,34
Madioen	22 848	987	23 835	2 122 886,—	465 826,60	2 588 712,60	41 763,17^{5}	20 217,69^{5}	61 980,87
Kediri	52 111	3 241	55 352	5 529 635,85	917 761,74	6 447 397,59	114 772,07^{5}	32 519,50	147 291,57
Madoera	64 080	981	65 061	7 219 867,25	399 877,50	7 619 744,75	163 431,90^{5}	18 873,71	182 305,61
Totalen voor Java en Madoera	930 284	73 625	1 003 909	f 92 630 557,32	f 25 936 832,35^{5}	f 118 567 389,67^{5}	f 1 708 657,42^{5}	f 884 840,42	f 2 593 497,84
BUITEN									
Padangsche Benedenlanden	—	2 770	2 770	—	f 797 724,55	f 797 724,55	—	f 27 132,86	f 27 132,86
Padangsche Bovenlanden	—	807	807	—	200 874,20	200 874,20	—	6 063,79^{5}	6 063,79
Tapanoeli	—	708	708	—	245 656,—	245 656,—	—	9 770,89	9 770,89
Benkoelen	2 334	2 003	4 337	f 262 014,—	525 317,—	787 331,—	f 5 167,88^{5}	16 269,56^{5}	21 437,45
Lampongsche districten	—	709	709	—	138 675,—	138 675,—	—	4 428,77	4 428,77
Palembang	—	4 909	4 909	—	252 671,33	252 671,33	—	31 064,66^{5}	31 064,66
Djambi	—	714	714	—	252 383,—	252 383,—	—	9 932,13	9 932,13
Oostkust van Sumatra	80 289	92 325	172 614	9 609 309,25	17 696 692,14	27 306 001,39	231 851,53^{5}	597 094,90^{5}	828 946,44
Atjeh en onderhoorigheden	5 621	6 513	12 134	965 295,—	1 519 491,—	2 484 786,—	24 463,83^{5}	48 889,72	73 353,55
Timor en onderhoorigheden	—	1 237	1 237	—	378 740,—	378 740,—	—	10 884,62^{5}	10 884,62
Banka en onderhoorigheden	—	11 991	11 991	—	2 354 944,61	2 354 944,61	—	75 973,31^{5}	75 973,31
Billiton	—	3 248	3 248	—	1 005 022,50	1 005 022,50	—	15 792,46^{5}	15 792,46
Westerafdeeling van Borneo	598	20 847	21 445	91 842,—	5 056 609,01	5 148 451,01	2 655,30^{5}	143 650,00^{5}	146 305,31
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	3 687	5 986	9 673	586 960,—	635 455,35	1 222 415,35	3 951,31	56 303,35^{5}	60 254,66
Celebes en onderhoorigheden	—	4 256	4 256	—	1 471 264,49	1 471 264,49	—	50 296,02	50 296,02
Menado	2 151	2 346	4 497	373 605,75	1 010 949,04	1 384 554,79	12 391,70	34 286,31	46 678,01
Amboina	—	942	942	—	354 679,—	354 679,—	—	16 686,67^{5}	16 686,67
Ternate en onderhoorigheden	—	*d)* 709	*d)* 709	—	*d)* 245 120,—	*d)* 245 120,—	—	8 571,93	8 571,93
Bali en Lombok	—	2 766	2 766	—	964 474,88	964 474,88	—	24 107,79	24 107,79
Zuid-Nieuw-Guinea	163	61	224	37 315,—	20 690,—	58 005,—	767,36	633,69	1 401,05
Riouw en onderhoorigheden *e)*	2 976	8 053	11 029	343 117,56 (71 846,20)	2 458 966,47	2 802 084,03	6 641,60	94 889,67	101 531,27
	97 819	173 900	271 719	f 12 269 458,56	f 37 586 399,57	f 49 855 858,13	f 287 890,53	f 1 282 723,15	f 1 570 613,68
Padangsche Benedenlanden (inlandsche bevolking)	100 088	—	100 088	11 036 522,75	—	11 036 522,75	178 914,94^{5}	—	178 914,94
Padangsche Bovenlanden (inlandsche bevolking)	255 213	—	255 213	21 046 316,—	—	21 046 316,—	423 601,87^{5}	—	423 601,87
Tapanoeli (inlandsche bevolking)	121 327	—	121 327	14 627 771,50	—	14 627 771,50	127 483,68^{5}	—	127 483,68
Djambi (inlandsche bevolking)	49 790	—	49 790	9 762 976,50	—	9 762 976,50	182 264,52^{5}	—	182 264,52
Atjeh en onderhoorigheden (inheemsche bevolking)	138 067	—	138 067	9 319 099,—	—	9 319 099,—	196 976,28^{5}	—	196 976,28
Totalen voor de buitenbezittingen	762 304	173 900	936 204	f 78 062 144,31	f 37 586 399,57	f 115 648 543,88	f 1 397 131,84^{5}	f 1 282 723,15	f 2 679 854,99

a) Zoowel op Java en Madoera als in de buitenbezittingen is de belasting progressief, behalve voor de inlandsche bevolking in Sumatra's Westkust, Djambi en Tapanoeli, en voor de inheemsche inlanders in Atjeh en onderhoorigheden, voor welke de aanslag 2 % van het belastbaar inkomen is. Het belastingvrij minimum bedraagt overal f 50 's jaars.

b) In Djokjakarta en Soerakarta wordt de belasting niet geheven van de eigenlijk gezegde inlanders, voor zoover zij geen rechtstreeksche onderdanen zijn van het Gouvernement.

c) Van de rechtstreeksche onderdanen van het Gouvernement in de buiten-

EN ANDERE INKOMSTEN. *a)*

van den aanslag en achterstand.

den aanslag over			Totaal bedrag van de belasting over						Bedrag van den achterstand op 31 December.					
1909.			1908.			1909.			1908.			1909.		
Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.

MADOERA.

f 39 078,89^5	f 7 298,40^5	f 46 377,30	f 39 450,68	f 6 801,81	f 46 252,49	f 39 051,85	f 7 284,96^5	f 46 336,81^5	f 481,15^5	f 273,42	f 754,57^5	f 638,88	f 401,01^5	f 1 039,89^5
123 628,—	240 767,—	364 395,—	120 929,42^5	230 258,01	351 187,43^5	123 561,—	239 131,—	362 692,—	76 718,—	89 562,—	166 280,—	59 737,—	50 428,—	110 165,—
135 995,48	37 551,54^5	173 547,02^5	121 820,26	34 746,64^5	156 566,90^5	135 551,75	37 498,50^5	173 050,25^5	1 961,90	1 558,27	3 520,17	1 980,33^5	2 565,77^5	4 546,11
86 754,19^5	50 790,70^5	137 544,90.	89 387,21^5	49 076,51	138 463,72^5	86 474,71	50 592,99^5	137 067,70^5	1 323,43	657,48	1 980,91	273,89	422,57	696,46
105 414,84	47 391,35	152 806,19	104 152,95	41 641,22	145 794,17	102 768,01	47 058,98^5	149 826,99^5	708,34	3 864,87	4 573,21	99,91	7 014,27^5	7 114,18^5
222 057,22^5	89 226,85^5	311 284,08	155 555,67	81 028,24	236 583,91	161 333,59	2 426,53	163 760,12	8 161,85	2 992,39	11 154,24	10 994,01	2 831,04^5	13 825,05^5
74 008,15^5	32 948,06^5	106 956,22	67 531,69^5	32 073,66	99 605,35^5	73 118,93^5	32 821,25	105 940,18^5	940,04	242,51	1 182,55	818,45^5	568,43^5	1 386,89
322 574,49^5	173 681,84^5	496 256,34	302 221,94	156 492,33^5	458 714,27^5	321 465,88^5	172 929,66^5	494 395,55	5 817,16	22 963,54	28 780,70	5 019,40	17 310,29^5	22 329,69^5
225 337,76	57 426,53^5	282 764,29^5	222 505,19^5	52 696,40	275 201,59^5	224 189,12^5	56 291,97^5	280 481,10	7 345,48	9 346,49^5	16 691,97^5	8 496,10^5	3 355,55^5	11 851,66
83 767,75^5	19 459,67^5	103 227,43	79 535,27	17 989,05^5	97 524,32^5	82 904,13^5	19 362,52^5	102 266,66	3 034,25^5	2 405,01^5	5 439,27	6 506,79	3 660,63	10 167,42
29 228,51	16 042,91^5	45 271,42^5	27 509,85^5	13 532,08	41 041,93^5	28 232,—	13 240,53	41 472,53	1 050,20	230,52^5	1 280,72^5	2 161,62	601,26^5	2 762,88^5
47 779,94	34 035,26^5	81 815,20^5	46 816,70	34 854,84	81 671,54	47 642,52	33 789,58^5	81 432,10^5	2 456,77^5	5 630,62^5	8 087,40	1 971,06	4 544,86	6 515,92
—	19 314,60	19 314,60	—	15 597,50^5	15 597,50^5	—	19 314,60	19 314,60	—	3 539,49	3 539,49	—	4 738,52^5	4 738,52^5
—	32 509,79	32 509,79	—	32 865,88^5	32 865,88^5	—	32 728,43	32 728,43	—	10 246,03	10 246,03	—	4 785,28^5	4 785,28^5
42 426,66^5	18 181,72	60 608,38^5	41 140,85^5	20 108,93^5	61 249,79	51 091,71	17 981,14	69 072,85	1 078,13	619,07^5	1 697,20^5	1 154,48^5	924,81^5	2 079,30
116 546,07^5	31 750,02^5	148 296,10	112 624,45^5	32 418,82	145 043,27^5	115 618,33	31 650,05	147 268,38	4 833,37	1 821,19^5	6 654,56^5	5 859,25	3 951,06	9 810,31
165 376,70^5	18 668,41	184 045,11^5	159 275,66	18 621,18^5	177 896,84^5	161 686,03	18 412,05^5	180 098,08^5	1 496,76^5	1 642,75	6 139,51^5	2 004,31	1 292,19	3 296,50
f1 819 974,69^5	f 927 044,70^5	f2 747 019,40	f1 690 457,82^5	f 870 803,13^5	f2 561 260,96	f1 754 689,58	f 832 514,78^5	f2 587 204,36^5	f 117 406,85	f 157 595,68	f 275 002,53	f 107 715,50	f 109 395,59^5	f 217 111,09^5

BEZITTINGEN. *c)*

—	f 26 347,80	f 26 347,80	—	f 27 116,84	f 27 116,84	—	f 26 268,18	f 26 268,18	—	f 18 746,55	f 18 746,55	—	f 18 588,13	f 18 588,13
—	6 243,70	6 243,70	—	6 039,87^5	6 039,87^5	—	5 914,23^5	5 914,23^5	—	800,63	800,63	—	904,87	904,87
—	11 311,85^5	11 311,85^5	-	9 768,31	9 768,31	—	11 311,85^5	11 311,85^5	—	1 868,10	1 868,10	—	315,90^5	315,90^5
f 5 267,74	15 767,72^5	21 035,46^5	f 5 167,88^5	15 454,55^5	20 622,44	f 5 267,74	15 767,72^5	21 035,46^5	—	906,03	906,03	f 2 423,65	9 950,64	12 374,29
—	3 882,19	3 882,19	—	4 336,71	4 336,71	—	3 882,19	3 882,19	—	1 584,29^5	1 584,29^5	—	1 955,91	1 955,91
—	38 922,74^5	38 922,74^5	—	27 156,73^5	27 156,73^5	—	38 811,77^5	38 811,77^5	—	3 796,28^5	3 796,28^5	—	11 492,29	11 492,29
—	9 639,18	9 639,18	—	9 869,04	9 869,04	—	9 624,33	9 624,33	—	948,42	948,42	—	1 336,63	1 336,63
243 339,97	600 878,71^5	844 218,68^5	231 850,03^5	597 087,64^5	828 937,68	243 339,97	600 878,71^5	844 218,68^5	†	†	4 219,57	†	†	130 846,62^5
24 820,64	48 604,66^5	73 425,30^5	24 267,43^5	48 224,03	72 491,46^5	24 660,85	48 371,36	73 032,21	f 13 993,80^5	28 521,76	42 515,56^5	8 696,08^5	17 083,28^5	25 779,37
—	13 269,41	13 269,41	—	10 846,76^5	10 846,76^5	—	13 262,24	13 262,24	—	774,92^5	774,92^5	—	4 674,97^5	4 674,97^5
—	68 050,83^5	68 050,83^5	—	75 973,31^5	75 973,31^5	—	68 050,83^5	68 050,83^5	—	8 764,99	8 764,99	—	5 218,48	5 218,48
—	17 006,37^5	17 006,37^5	—	15 702,99^5	15 702,99^5	—	17 006,37^5	17 006,37^5	—	63,78	63,78	—	423,62^5	423,62^5
2 366,43	140 484,21^5	142 850,64^5	1 790,80	143 525,53^5	145 316,33^5	2 331,64^5	140 460,07	142 791,71^5	470,73	35 710,73^5	36 181,46^5	516,86^5	22 421,76	22 938,62^5
17 986,20	48 358,81^5	66 345,01^5	3 951,31	56 113,51^5	60 064,82^5	17 986,20	48 358,81^5	66 345,01^5	—	10 689,23	10 689,23	—	850,20^5	850,20^5
—	53 886,25^5	53 886,25^5	—	49 875,86^5	49 875,86^5	—	52 765,19	52 765,19	—	497,43	497,43	—	4 819,43^5	4 819,43^5
9 303,28	35 279,04	44 582,32	12 328,07	33 630,95	45 959,02	9 303,28	35 241,54	44 544,82	1 494,21	1 868,06	3 362,27	1 380,79	2 316,00^5	3 696,79^5
—	12 773,52^5	12 773,52^5	—	16 550,41^5	16 550,41^5	—	12 766,22	12 766,22	—	814,69^5	814,69^5	—	7 627,78^5	7 627,78^5
—	10 617,29^5	10 617,29^5	—	8 465,01	8 465,01	—	10 617,29^5	10 617,29^5	—	3 531,11^5	3 531,11^5	—	5 950,44^5	5 950,44^5
—	30 207,79^5	30 207,79^5	—	24 044,45	24 044,45	—	29 867,39^5	29 867,39^5	—	663,62	663,62	—	5 717,11	5 717,11
1 032,79^5	689,56^5	1 722,36	722,78	614,88	1 337,66	939,28^5	676,11^5	1 615,40	—	—	—	165,73^5	—	165,73^5
6 664 15 (1 341,86^5)	97 494,47	104 158,62	6 618,32	94 679,25	101 297,57	6 540,13 (1 337,99^5)	96 987,00^5	103 527,13^5	459,48^5 (397,83^5)	28 497,05^5	28 956,54	523,81 (290,53)	18 536,40^5	19 060,21^5
f 310 781,20^5	f1 289 716,17	f1 600 497,37^5	f 286 696,63^5	f1 275 076,68^5	f1 561 773,32	f 310 369,10	f1 286 889,46	f1 597 258,56	—	—	f 169 685,50^5	—	—	f 284 737,45
220 976,68	—	220 976,68	178 749,69^5	—	178 749,69^5	219 034,84	—	219 034,84	f 31 088,02	—	31 088,02	f 26 081,83	—	26 081,83
534 154,19^5	—	534 154,19^5	422 194,75^5	—	422 194,75^5	533 288,18^5	—	533 288,18^5	5 642,71^5	—	5 642,71^5	43 422,93^5	—	43 422,93^5
213 137,61^5	—	213 137,61^5	127 336,51^5	-	127 336,51^5	213 137,61^5	—	213 137,61^5	20 661,46^5	—	20 661,46^5	66 911,71	—	66 911,71
181 558,—	—	181 558,—	181 702,17^5	—	181 702,17^5	181 558,—	—	181 558,—	36 792,95	--	36 792,95	28 908,16^5	—	28 908,16^5
225 409,58	—	225 409,58	196 219,23^5	—	196 219,23^5	225 260,64^5	—	225 260,64^5	166 714,20	—	166 714,20	155 576,72^5	—	155 576,72^5
f1 686 017,27^5	f1 289 716,17	f2 975 733,44^5	f1 392 809,01	f1 275 076,68^5	f2 667 975,69^5	f1 682 648,38^5	f1 286 889,46	f2 969 537,84^5	—	—	f 430 584,85^5	—	—	f 605 638,81^5

bezittingen zijn alle vreemde oosterlingen, behalve de Arabieren in de Westerafdeeling van Borneo, en in enkele gewesten ook nog bepaalde categorieën van inlanders aan belasting onderworpen. In de residentie Bali en Lombok wordt zij alleen geheven in de afdeelingen Boeleleng, Djembrana en Lombok.

d) Deze gegevens zijn dezelfde als die over 1908, aangezien de gegevens over 1909 nog niet zijn ingekomen.

e) De tusschen ( ) vermelde cijfers hebben betrekking op de inheemsche inlanders.

GEWESTEN.	LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	Getal personen, aangeslagen in de belasting op de bedrijfs-																								
		van meer dan f 50 tot f 60	van f 60 tot f 70	van f 70 tot f 80	van f 80 tot f 90	van f 90 tot f 100	van f 100 tot f 110	van f 110 tot f 120	van f 120 tot f 130	van f 130 tot f 140	van f 140 tot f 150	van f 150 tot f 160	van f 160 tot f 170	van f 170 tot f 180	van f 180 tot f 190	van f 190 tot f 200	van f 200 tot f 210	van f 210 tot f 220	van f 220 tot f 230	van f 230 tot f 240	van f 240 tot f 250	van f 250 tot f 260	van f 260 tot f 270	van f 270 tot f 280	van f 280 tot f 290	van f 290 tot f 300	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320
Bantam . . .	Inlanders. . . .	2 082	1 334	1 365	382	927	1 933	606	1 633	95	1 004	344	104	183	203	90	137	59	47	156	185	31	52	20	39	19	61	8
	Vr. oosterlingen .	34	2	77	78	42	48	31	76	11	17	70	7	37	84	6	41	8	2	17	23	12	4	8	3	10	22	3
	Totaal . .	2 116	1 336	1 442	460	969	1 981	637	1 709	106	1 021	414	111	220	287	96	178	67	49	173	208	43	56	28	42	29	83	11
Batavia . . .	Inlanders. . . .	9 532	7 401	6 220	2 208	4 288	5 769	1 200	3 860	1 049	1 465	1 487	503	246	831	423	389	231	571	106	513	191	65	97	66	24	509	53
	Vr. oosterlingen .	454	499	553	341	373	768	471	3 696	138	760	1 416	196	269	1 498	240	921	664	106	140	648	225	140	121	64	61	681	76
	Totaal . .	9 986	7 900	6 773	2 549	4 661	6 537	1 671	7 556	1 187	2 225	2 903	699	515	2 329	663	1 310	895	677	246	1 161	416	205	218	130	85	1190	129
Preanger-Regentschappen	Inlanders. . . .	43 888	19 641	16 952	4 652	7 904	2 605	1 234	1 510	382	1 036	402	247	223	505	104	195	212	83	72	183	95	44	243	32	50	79	19
	Vr. oosterlingen .	31	29	111	26	572	133	89	600	36	100	204	23	54	303	48	51	80	16	31	130	32	25	38	8	26	53	15
	Totaal . .	43 919	19 670	17 063	4 678	8 476	2 738	1 323	2 110	418	1 136	606	270	277	808	152	246	292	99	103	313	127	69	281	40	76	132	34
Cheribon . . .	Inlanders. . . .	16 759	10 105	15 745	1 420	5 418	2 458	439	1 395	348	732	536	123	569	221	174	246	111	86	63	141	124	46	39	27	69	79	22
	Vr. oosterlingen .	516	158	840	145	404	737	196	362	86	205	280	40	159	98	45	269	55	20	96	98	72	37	29	14	53	92	22
	Totaal . .	17 275	10 263	16 585	1 565	5 822	3 195	635	1 757	434	937	816	163	728	319	219	515	166	106	159	239	196	83	68	41	122	171	44
Pekalongan. .	Inlanders. . . .	14 195	17 845	11 115	2 938	2 647	2 963	678	2 654	875	813	802	268	372	454	152	338	225	152	93	206	238	82	90	81	81	240	48
	Vr. oosterlingen .	83	150	304	52	68	415	80	289	58	55	227	43	46	166	33	203	49	20	29	74	49	22	26	27	8	197	16
	Totaal . .	14 278	17 995	11 419	2 990	2 715	3 378	758	2 943	933	868	1 029	311	418	620	185	541	274	172	122	280	287	104	116	108	89	437	64
Semarang . .	Inlanders. . . .	18 501	14 334	11 796	3 457	4 539	8 862	1 576	4 840	1 130	2 345	2 095	743	395	1 697	414	378	428	221	144	489	206	107	180	83	106	339	81
	Vr. oosterlingen .	270	242	304	435	242	357	151	793	111	195	323	41	103	578	62	154	383	55	37	186	80	40	87	28	25	198	5
	Totaal . .	18 771	14 576	12 100	3 892	4 781	9 219	1 727	5 633	1 241	2 540	2 418	784	498	2 275	476	532	811	276	181	675	286	147	267	111	131	537	86
Rembang . .	Inlanders. . . .	12 200	11 759	5 500	2 747	2 643	1 946	632	1 490	1 262	1 062	364	508	373	456	56	132	140	63	70	231	40	67	54	65	65	91	30
	Vr. oosterlingen .	153	201	355	100	112	152	68	336	71	37	159	34	57	127	26	81	24	14	14	71	48	25	13	5	9	82	16
	Totaal . .	12 353	11 960	5 855	2 847	2 755	2 098	700	1 826	1 333	1 099	523	542	430	583	82	213	164	77	84	302	88	92	67	70	74	173	46
Soerabaja . .	Inlanders. . . .	60 633	43 466	18 882	8 264	5 807	14 164	2 113	5 114	3 851	3 916	1 990	1 251	1 168	1 547	669	788	902	315	312	896	320	246	313	272	210	516	141
	Vr. oosterlingen .	159	125	128	67	218	1 430	120	743	122	277	361	153	386	822	97	576	153	178	176	535	103	122	145	67	180	456	42
	Totaal . .	60 792	43 591	19 010	8 331	6 025	15 594	2 233	5 857	3 973	4 193	2 351	1 404	1 554	2 369	766	1 364	1 055	493	488	1 431	423	368	458	339	390	972	183
Pasoeroean . .	Inlanders. . . .	41 165	11 641	15 039	4 507	8 556	5 434	3 305	7 030	4 450	4 138	1 492	686	1 303	2 234	316	740	731	351	310	474	170	135	251	84	105	384	62
	Vr. oosterlingen .	74	111	112	48	121	395	32	406	26	38	235	15	57	518	14	148	47	16	21	160	99	21	29	19	11	593	18
	Totaal . .	41 239	11 752	15 151	4 555	8 677	5 829	3 337	7 436	4 476	4 176	1 727	701	1 360	2 752	330	888	778	367	331	634	269	156	280	103	116	977	80
Besoeki . . .	Inlanders. . . .	2 229	1 471	6 898	2 131	1 090	5 563	672	2 771	503	1 194	963	178	1 510	973	193	351	248	96	146	316	114	64	58	67	68	253	99
	Vr. oosterlingen .	13	29	39	7	136	83	14	129	10	22	130	8	2	301	20	54	83	12	10	125	41	9	7	4	5	83	7
	Totaal . .	2 242	1 500	6 937	2 138	1 226	5 646	686	2 900	513	1 216	1 093	186	1 512	1 274	213	405	331	108	156	441	155	73	65	71	73	336	106

fs- en andere inkomsten naar een jaarlijksch belastingplichtig inkomen:

van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 675	van f 675 tot f 700	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750	van f 750 tot f 800	van f 800 tot f 850	van f 850 tot f 900	van f 900 tot f 1000	van f 1000 en hooger
61	8	53	10	30	10	23	2	4	9	13	22	13	12	9	4	7	5	3	4	3	4	4	4	—	21	3	—	1	2	21	2	3	4	—	—	—	24	21	33	49	1	—	21
22	3	3	3	8	4	12	7	2	4	7	2	13	1	6	8	1	6	2	3	10	2	4	1	—	6	2	—	2	2	5	1	1	—	—	—	—	8	—	2	1	4	1	26
83	11	56	13	38	14	35	9	6	13	20	24	26	13	15	12	8	11	5	7	13	6	8	5	—	27	5	—	3	4	26	3	4	4	—	—	—	32	21	35	50	5	1	47
509	53	40	33	52	89	99	25	29	46	52	11	96	14	50	97	10	29	57	6	18	20	19	5	13	24	20	23	5	8	36	6	12	4	7	22	13	9	12	13	13	13	19	70
681	76	82	67	97	145	257	64	73	68	228	20	141	40	49	147	35	24	128	34	199	24	56	24	58	73	19	29	18	19	224	20	31	8	15	69	56	98	32	97	95	51	104	850
1190	129	122	100	149	234	356	89	102	114	280	31	237	54	99	244	45	53	185	40	217	44	75	29	71	97	39	52	23	27	260	26	43	12	22	91	69	107	44	110	108	64	123	920
79	19	15	19	25	29	93	11	12	20	14	13	30	5	17	12	8	4	18	6	5	9	9	1	41	4	5	1	2	3	12	1	3	7	2	8	2	11	1	11	14	16	14	66
53	15	9	19	9	38	53	8	14	14	7	11	13	4	24	17	7	5	16	6	12	10	8	3	20	5	8	4	6	11	17	1	18	6	9	12	7	13	11	19	12	10	24	169
132	34	24	38	34	67	146	19	26	34	21	24	43	9	41	29	15	9	34	12	17	19	17	4	61	9	13	5	8	14	29	2	21	13	11	20	9	24	12	30	26	26	38	235
79	22	16	25	30	71	28	12	17	37	23	18	16	10	18	43	11	5	10	10	12	2	9	10	14	4	3	1	2	2	12	3	4	2	1	2	3	5	1	6	2	2	4	32
92	22	22	22	36	53	47	27	21	16	41	8	21	2	24	19	13	9	11	23	55	6	14	5	6	10	4	3	5	14	13	5	30	1	9	6	8	7	2	18	8	2	10	188
171	44	38	47	66	124	75	39	38	53	64	26	37	12	42	62	24	14	21	33	67	8	23	15	20	14	7	4	7	16	25	8	34	3	10	8	11	12	3	24	10	4	14	220
240	48	54	74	33	39	89	35	16	15	59	10	34	12	68	52	11	12	23	6	22	6	8	7	11	10	10	4	2	6	17	3	8	2	8	14	6	9	6	4	6	10	6	27
197	16	12	4	18	35	32	8	8	6	67	8	27	6	9	25	10	3	21	4	51	7	11	4	7	11	18	1	2	5	36	7	11	1	—	6	2	11	1	19	4	6	15	166
437	64	66	78	51	74	121	43	24	21	126	18	61	18	77	77	21	15	44	10	73	13	19	11	18	21	28	5	4	11	53	10	19	3	8	20	8	20	7	23	10	16	21	193
339	81	108	52	46	51	179	44	37	48	45	17	54	27	18	63	17	13	48	19	18	8	16	2	32	10	8	6	10	8	41	8	15	6	12	15	15	22	10	18	6	8	9	64
198	5	16	42	34	33	86	18	20	23	64	13	40	12	20	38	11	8	34	10	64	15	17	9	18	9	5	4	2	8	89	8	13	14	9	12	13	43	4	27	29	13	36	355
537	86	124	94	80	84	265	62	57	71	109	30	94	39	38	101	28	21	82	29	82	23	33	11	50	19	13	10	12	16	130	16	28	20	21	27	28	65	14	45	35	21	45	419
91	30	14	13	28	31	56	26	8	29	10	7	23	7	17	6	9	10	10	9	7	1	8	6	19	2	5	3	4	—	9	5	7	2	2	—	4	8	6	8	5	3	6	9
82	16	7	15	11	13	54	7	13	9	29	5	16	5	10	16	1	4	26	8	13	8	5	4	5	3	4	—	1	11	34	4	5	3	—	4	1	14	5	11	11	10	9	117
173	46	21	28	39	44	110	33	21	38	39	12	39	12	27	22	10	14	36	17	20	9	13	10	24	5	9	3	5	11	43	9	12	5	2	4	5	22	11	19	16	13	15	126
516	141	97	176	130	135	239	87	74	89	101	41	168	54	61	78	36	49	111	34	76	28	36	29	51	29	26	31	29	26	96	21	17	13	6	20	25	35	38	29	51	27	34	190
456	42	37	59	66	83	193	24	41	48	90	35	76	11	41	35	10	28	67	32	63	21	21	24	25	12	15	15	7	20	145	7	17	9	14	18	16	31	26	33	40	28	61	654
972	183	134	235	196	218	432	111	115	137	191	76	244	65	102	113	46	77	178	66	139	49	57	53	76	41	41	46	36	46	241	28	34	22	20	38	41	66	64	62	91	55	95	844
384	62	91	52	65	39	209	23	34	45	52	19	104	23	14	44	14	36	52	22	17	7	11	8	31	10	10	6	8	17	31	6	20	1	8	7	5	45	3	32	15	63	99	122
598	18	7	12	12	40	87	10	18	15	27	13	22	9	14	17	5	9	21	3	35	11	8	4	7	6	2	4	2	9	51	1	10	5	5	7	5	46	7	40	26	16	41	218
977	80	98	64	77	79	296	33	52	60	79	32	126	32	28	61	19	45	73	25	52	18	19	12	38	16	12	10	10	26	82	7	30	6	13	14	10	91	10	72	41	79	140	340
253	99	44	47	43	37	88	21	17	21	53	8	24	12	31	34	3	6	18	13	1	1	9	8	5	8	3	5	2	6	37	3	3	2	—	6	—	9	3	6	5	10	12	72
83	7	3	10	12	21	23	8	4	2	5	7	3	14	5	14	4	—	6	4	14	7	21	—	3	14	3	1	1	6	25	2	3	2	—	3	2	7	1	9	6	2	12	82
336	106	47	57	55	58	111	29	21	23	58	15	27	26	36	48	7	6	24	17	15	8	30	8	8	22	6	6	3	12	62	5	6	4	—	9	2	16	4	15	11	12	24	154

GEWESTEN.	LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	Getal personen, aangeslagen in de belasting op de bedrijf…																								
		van meer dan f 50 tot f 60	van f 60 tot f 70	van f 70 tot f 80	van f 80 tot f 90	van f 90 tot f 100	van f 100 tot f 110	van f 110 tot f 120	van f 120 tot f 130	van f 130 tot f 140	van f 140 tot f 150	van f 150 tot f 160	van f 160 tot f 170	van f 170 tot f 180	van f 180 tot f 190	van f 190 tot f 200	van f 200 tot f 210	van f 210 tot f 220	van f 220 tot f 230	van f 230 tot f 240	van f 240 tot f 250	van f 250 tot f 260	van f 260 tot f 270	van f 270 tot f 280	van f 280 tot f 290	van f 290 tot f 300
Banjoemas . .	Inlanders. . . .	4 518	5 211	3 749	938	1 506	547	210	823	131	146	256	125	92	152	60	91	70	27	19	57	30	26	24	12	11
	Vr. oosterlingen .	126	66	68	52	74	93	60	144	26	31	89	9	28	90	25	36	18	10	12	53	36	10	18	4	4
	Totaal . .	4 644	5 277	3 817	990	1 580	640	270	967	157	177	345	134	120	242	85	127	88	37	31	110	66	36	42	16	15
Kedoe	Inlanders. . . .	13 776	4 724	4 623	1 529	1 587	1 705	604	715	208	427	316	142	160	185	85	132	94	48	56	74	68	24	36	33	30
	Vr. oosterlingen .	136	96	194	94	101	320	48	432	70	51	173	65	58	104	29	103	22	17	18	64	37	25	19	9	5
	Totaal . .	13 912	4 820	4 817	1 623	1 688	2 025	652	1 147	278	478	489	207	218	289	114	235	116	65	74	138	105	49	55	42	35
Djokjakarta. .	Vr. oosterlingen .	7	26	33	11	40	35	2	106	35	7	72	22	1	389	47	28	39	11	2	53	26	4	15	4	3
	Totaal . .	7	26	33	11	40	35	2	106	35	7	72	22	1	389	47	28	39	11	2	53	26	4	15	4	3
Soerakarta . .	Vr. oosterlingen .	162	249	127	37	117	276	68	438	55	62	117	39	58	205	53	57	33	31	21	67	65	24	12	6	39
	Totaal . .	162	249	127	37	117	276	68	438	55	62	117	39	58	205	53	57	33	31	21	67	65	24	12	6	39
Madioen . . .	Inlanders. . . .	6 999	4 023	3 528	907	1 660	680	353	1 971	227	215	494	225	107	260	69	136	107	58	40	117	72	28	36	18	26
	Vr. oosterlingen .	30	50	29	27	48	20	7	136	10	18	77	7	4	153	1	12	10	6	3	54	3	2	13	7	2
	Totaal . .	7 029	4 073	3 557	934	1 708	700	360	2 107	237	233	571	232	111	413	70	148	117	64	43	171	75	30	49	25	28
Kediri . . .	Inlanders. . . .	13 340	4 273	8 367	1 249	3 485	2 792	1 647	4 690	412	4 271	1 495	328	319	1 517	214	808	326	160	147	391	134	112	177	199	69
	Vr. oosterlingen .	59	25	217	23	180	265	92	493	44	211	111	43	94	211	28	60	142	13	27	94	36	16	19	7	18
	Totaal . .	13 399	4 298	8 584	1 272	3 665	3 057	1 739	5 183	456	4 482	1 606	371	413	1 728	242	868	468	173	174	485	170	128	196	206	87
Madoera . . .	Inlanders. . . .	13 329	9 545	8 457	5 570	3 475	4 415	1 858	4 005	799	1 651	1 226	854	1056	1 413	722	728	1 128	166	89	173	189	106	114	145	49
	Vr. oosterlingen .	38	13	21	35	53	88	47	74	15	19	46	10	34	61	12	16	7	7	13	29	10	6	18	11	4
	Totaal . .	13 367	9 558	8 478	5 605	3 528	4 503	1 905	4 079	814	1 670	1 272	864	1 090	1 474	734	744	1 135	173	102	202	199	112	132	156	53
Java en Madoera	Inlanders. . . .	273 146	166 773	138 236	42 799	55 532	61 836	17 127	44 501	15 722	24 415	14 262	6 285	8 076	12 648	3 741	5 589	5 012	2 444	1 823	4 446	2022	1204	1732	1223	982
	Vr. oosterlingen .	2 345	2 071	3 512	1 578	2 901	5 615	1 576	9 253	924	2 105	4 090	755	1 447	5 708	786	2 810	1 817	534	667	2 464	974	532	617	287	463
Totaal.		275 491	168 844	141 748	44 377	58 433	67 451	18 703	53 754	16 646	26 520	18 352	7 040	9 523	18 356	4 527	8 399	6 829	2 978	2 490	6 910	2996	1736	2349	1510	1445
Padangsche Benedenlanden	Inlanders f) . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Vr. oosterlingen .	6	69	61	37	236	58	8	659	57	171	227	11	11	306	12	69	54	13	5	126	19	6	14	4	7
	Totaal . .	6	69	61	37	236	58	8	659	57	171	227	11	11	306	12	69	54	13	5	126	19	6	14	4	7
Padangsche Bovenlanden	Inlanders f) . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Vr. oosterlingen .	2	3	6	2	15	15	8	92	15	36	93	16	17	144	18	22	24	13	10	73	4	6	4	15	7
	Totaal . .	2	3	6	2	15	15	8	92	15	36	93	16	17	144	18	22	24	13	10	73	4	6	4	15	7

f) In K. V. 1909 (bijlage BB) is hier abusievelijk vermeld het aantal belastingplichtigen behoorende tot de inlandsche (inheemsche) bevolking, waarvan aan het slot van dezen sta[…] eene afzonderlijke opgave is verstrekt.

…edrijf …en andere inkomsten naar een jaarlijksch belastingplichtig inkomen:

[…]	van f 290 tot f 300	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 675	van f 675 tot f 700	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750	van f 750 tot f 800	van f 800 tot f 850	van f 850 tot f 900	van f 900 tot f 1000	van f 1000 en hooger
12	11		8	13	12	13	7	25	7	7	9	7	4	7	1	1	4	2	3	8	4	4	2	2	3	4	2	—	1	—	2	6	—	1	1	—	1	3	2	1	3	—	—	—	7
4	4		4	9	11	10	6	16	7	5	5	14	2	11	3	6	3	1	2	5	6	10	2	11	2	3	4	1	5	1	6	10	2	3	2	2	4	4	4	2	5	5	7	26	54
16	15		12	22	23	23	13	41	14	12	14	21	6	18	4	7	7	3	5	13	10	14	4	13	5	7	6	1	6	1	8	16	2	4	3	2	5	7	6	3	8	5	7	26	61
33	30		15	13	25	24	10	19	14	14	13	9	10	15	5	8	4	2	7	8	1	21	6	9	3	2	2	8	3	3	4	10	2	4	3	5	3	1	1	2	7	3	1	2	25
9	5		10	6	5	7	27	20	13	7	10	29	8	14	4	10	5	2	5	9	9	22	12	5	5	4	12	3	4	7	11	5	3	5	1	2	5	2	13	4	12	10	10	7	162
2	35	1	25	19	30	31	37	39	27	21	23	38	18	29	9	18	9	4	12	17	10	43	18	14	8	6	14	11	7	10	15	15	5	9	4	7	8	3	14	6	19	13	11	9	187
4	3		9	4	3	4	4	53	12	2	1	9	1	9	3	2	7	1	—	15	3	8	1	1	1	7	4	—	4	—	2	41	1	1	2	—	1	3	22	1	6	20	4	29	87
4	3		9	4	3	4	4	53	12	2	1	9	1	9	3	2	7	1	—	15	3	8	1	1	1	7	4	—	4	—	2	41	1	1	2	—	1	3	22	1	6	20	4	29	87
6	39		8	5	24	25	16	44	7	14	16	22	9	21	7	17	23	3	3	19	4	25	3	8	4	11	3	1	2	2	7	19	1	3	2	5	2	4	15	1	2	12	4	18	148
6	39		8	5	24	25	16	44	7	14	16	22	9	21	7	17	23	3	3	19	4	25	3	8	4	11	3	1	2	2	7	19	1	3	2	5	2	4	15	1	2	12	4	18	148
8	26		17	39	17	15	26	49	13	5	13	12	7	16	6	4	40	3	7	16	3	6	3	2	3	11	1	2	4	2	4	11	1	2	1	1	6	2	3	5	4	4	6	1	13
7	2		1	4	4	2	4	30	2	2	—	6	—	13	1	1	—	2	1	17	—	2	—	2	2	—	1	—	1	3	2	16	1	1	—	—	2	—	5	2	1	5	4	1	56
5	28	1	18	43	21	17	30	79	15	7	13	18	7	29	7	5	40	5	8	33	3	8	3	4	5	11	2	2	5	5	6	27	2	3	1	1	8	2	8	7	5	9	10	2	69
9	69	2	37	58	54	49	63	156	19	20	21	35	21	31	38	18	24	10	10	25	10	27	11	9	7	17	8	6	6	4	6	20	7	9	7	7	7	13	25	5	12	4	7	7	50
7	18	1	9	9	7	9	16	56	4	6	8	15	10	18	8	10	22	9	11	8	3	17	4	7	5	24	6	—	7	—	7	24	9	16	1	1	7	9	30	5	34	9	6	25	99
3	87	3	46	67	61	58	79	212	23	26	29	50	31	49	46	28	46	19	21	33	13	44	15	16	12	41	14	6	13	4	13	44	16	25	8	8	14	22	55	10	46	13	13	32	149
5	49	2	125	161	139	125	104	93	91	214	109	107	77	66	92	36	45	47	32	148	23	44	16	16	15	31	25	17	36	60	6	46	14	59	10	4	31	17	18	11	32	28	23	34	120
	4		5	3	7	5	7	12	4	3	3	7	4	3	5	12	6	—	3	6	3	2	5	6	5	1	2	5	—	—	1	6	3	5	—	2	3	1	1	4	5	10	8	10	91
3	53	2	130	164	146	130	111	105	95	217	112	114	81	69	97	48	51	47	35	154	26	46	21	22	20	32	27	22	36	60	7	52	17	64	10	6	34	18	19	15	37	38	31	44	220
3	982	32	765	816	749	708	741	1445	430	508	524	592	285	697	318	370	550	190	228	555	170	281	124	151	111	282	160	126	130	134	100	405	82	167	65	63	142	109	226	125	218	205	190	247	897
	463	28	266	238	314	365	545	1075	230	253	251	667	156	461	135	260	402	115	121	411	157	602	138	205	102	199	181	90	84	59	141	760	76	173	57	73	161	133	368	108	340	303	185	429	3522
	1445	61	1031	1054	1063	1073	1286	2520	660	761	775	1259	441	1158	453	630	952	305	349	966	327	883	262	356	213	481	341	216	214	193	241	1165	158	340	122	136	303	242	594	233	558	508	375	676	4419
	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	7	1	3	7	5	1	9	56	3	4	7	15	2	11	4	7	6	2	1	7	1	17	6	1	4	9	1	1	1	1	4	39	—	2	1	—	9	2	14	2	9	13	1	13	112
	7	1	3	7	5	1	9	56	3	4	7	15	2	11	4	7	6	2	1	7	1	17	6	1	4	9	1	1	1	1	4	39	—	2	1	—	9	2	14	2	9	13	1	13	112
	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	7		2	3	4	1	5	16	3	1	4	1	4	6	—	5	—	2	2	4	4	—	—	3	—	1	2	1	1	—	2	4	2	3	1	—	1	—	4	1	1	1	1	2	19
	7		2	3	4	1	5	16	3	1	4	1	4	6	—	5	—	2	2	4	4	—	—	3	—	1	2	1	1	—	2	4	2	3	1	—	1	—	4	1	1	1	1	2	19

…zen sta…

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Getal personen, aangeslagen in de belasting op de bedrijfs-																										en a…
		van meer dan f 50 tot f 60	van f 60 tot f 70	van f 70 tot f 80	van f 80 tot f 90	van f 90 tot f 100	van f 100 tot f 110	van f 110 tot f 120	van f 120 tot f 130	van f 130 tot f 140	van f 140 tot f 150	van f 150 tot f 160	van f 160 tot f 170	van f 170 tot f 180	van f 180 tot f 190	van f 190 tot f 200	van f 200 tot f 210	van f 210 tot f 220	van f 220 tot f 230	van f 230 tot f 240	van f 240 tot f 250	van f 250 tot f 260	van f 260 tot f 270	van f 270 tot f 280	van f 280 tot f 290	van f 290 tot f 300	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320
Tapanoeli . . .	Inlanders *f*) . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Vr. oosterlingen .	39	3	2	5	6	6	8	93	8	47	12	—	12	158	5	14	18	2	9	31	5	2	1	1	5	58	2
	Totaal . .	39	3	2	5	6	6	8	93	8	47	12	—	12	158	5	14	18	2	9	31	5	2	1	1	5	58	2
Benkoelen . .	Inh. inlanders . .	—	208	462	—	—	—	77	1024	—	28	10	451	—	18	22	3	10	—	—	7	—	—	—	—	—	—	3
	Vr. oosterlingen .	1	3	—	—	3	41	5	410	50	2	206	17	3	550	—	27	9	4	42	69	41	2	1	1	35	15	12
	Totaal . .	1	211	462	—	3	41	82	1434	50	30	216	468	3	568	22	30	19	4	42	76	41	2	1	1	35	15	15
Lampongsche districten . .	Vr. oosterlingen .	3	10	5	3	88	11	18	5	112	157	13	15	58	35	9	21	7	5	27	14	3	2	1	3	12	6	—
	Totaal . .	3	10	5	3	88	11	18	5	112	157	13	15	58	35	9	21	7	5	27	14	3	2	1	3	12	6	—
Palembang . .	Vr. oosterlingen .	—	1	28	5	4	6	2	16	4	60	622	1	34	2 639	8	223	34	8	11	85	250	12	19	9	2	230	29
	Totaal . .	—	1	28	5	4	6	2	16	4	60	622	1	34	2 639	8	223	34	8	11	85	250	12	19	9	2	230	29
Djambi . . .	Inlanders *f*) . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Vr. oosterlingen .	—	1	1	1	—	—	2	3	11	2	1	—	3	1	2	2	—	—	492	1	9	—	4	—	19	16	1
	Totaal . .	—	1	1	1	—	—	2	3	11	2	1	—	3	1	2	2	—	—	492	1	9	—	4	—	19	16	1
Atjeh en onderhoorigheden.	Niet-inh. inlanders	59	79	168	206	163	289	555	209	152	463	496	332	409	392	138	162	142	55	227	282	34	18	33	24	44	8	3
	Inh inlanders *f*) .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Vr. oosterlingen .	40	59	20	44	28	78	196	470	117	158	581	135	924	368	269	304	337	27	623	344	50	67	27	21	83	27	15
	Totaal . .	99	138	188	250	191	367	751	769	269	621	1 077	467	1 333	760	407	466	479	82	850	626	84	85	60	45	127	36	18
Oostkust van Sumatra	Niet-inh. inlanders	813	1 669	3 102	9 309	2 551	5 145	12 044	7 639	14 597	7 113	2 632	4 072	1 885	1 325	867	893	704	733	399	630	473	198	97	87	139	15	53
	Vr. oosterlingen .	817	488	486	586	377	3 667	8 884	3 009	4 374	2 082	2 304	3 730	3 338	3 473	6 764	7 956	7 455	5 492	6 599	4 816	3611	1994	1276	808	951	101	348
	Totaal . .	1 630	2 157	3 588	9 895	2 928	8 812	20 928	10 648	18 971	9 195	4 936	7 802	5 223	4 798	7 631	8 849	8 159	6 225	6 998	5 446	4084	2192	1373	895	1090	116	401
Riouw en onderhoorigheden .	Niet-inh. inlanders	32	568	55	356	355	440	91	274	212	61	17	50	38	19	7	4	17	5	13	11	4	3	32	—	3	[illegible]	—
	Inh. inlanders . .	—	5	53	8	11	8	43	21	11	20	15	11	11	23	3	12	5	—	1	5	9	3	1	—	3	—	—
	Vr. oosterlingen .	8	14	35	37	15	172	74	86	340	281	413	1 563	598	361	50	950	142	56	158	30	540	74	30	63	26	8	42
	Totaal . .	40	587	143	401	381	620	208	381	563	362	445	1 624	647	403	60	966	164	61	172	46	553	80	72	63	32	8	42
Banka en onderhoorigheden .	Vr. oosterlingen .	54	175	28	39	265	83	90	344	547	3 207	2 568	713	535	532	282	652	371	85	187	166	115	29	46	46	44	13	19
	Totaal .	54	175	28	39	265	83	90	344	547	3 207	2 568	713	535	532	282	652	371	85	187	166	115	29	46	46	44	13	19
Billiton . . .	Vr. oosterlingen .	31	40	72	23	219	62	435	456	391	583	203	282	68	72	49	19	15	5	15	18	6	10	—	—	12	2	—
	Totaal . .	31	40	72	23	219	62	435	456	391	583	203	282	68	72	49	19	15	5	15	18	6	10	—	—	12	2	—
Westerafdeeling van Borneo .	Niet-inh. inlanders	2	4	7	2	5	10	2	8	13	4	154	179	52	92	9	12	7	4	5	3	2	1	1	1	4	[illegible]	—
	Vr. oosterlingen .	19	19	160	31	104	30	574	328	124	1 917	664	180	970	4 691	2 759	1 106	983	268	456	2 076	236	338	82	147	183	45	125
	Totaal . .	21	23	167	33	109	40	576	336	137	1 921	818	359	1 022	4 783	2 768	1 118	990	272	461	2 079	238	339	83	148	187	45	125

…ijfs- en andere inkomsten naar een jaarlijksch belastingplichtig inkomen:

	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 675	van f 675 tot f 700	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750	van f 750 tot f 800	van f 800 tot f 850	van f 850 tot f 900	van f 900 tot f 1000	van f 1000 en hooger
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	58	2	10	4	3	1	12	3	1	3	1	1	1	6	—	1	3	1	6	4	1	—	—	—	1	—	6	1	—	—	2	1	—	—	—	1	2	3	3	3	2	5	5	59
5	58	2	10	4	3	1	12	3	1	3	1	1	1	6	—	1	3	1	6	4	1	—	—	—	1	—	6	1	—	—	2	1	—	—	—	1	2	3	3	3	2	5	5	59
—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
35	15	12	—	—	57	27	18	1	84	7	1	1	24	1	44	12	6	—	6	1	5	—	6	—	6	3	—	—	1	3	11	—	6	2	1	4	—	3	—	8	15	—	14	76
35	15	15	—	—	57	27	18	1	84	7	1	1	27	1	44	13	6	—	7	1	5	—	6	—	6	3	—	—	1	3	11	2	8	2	2	4	1	3	—	8	15	—	14	76
12		—	2	—	3	5	10	1	—	3	4	—	3	2	2	—	—	—	—	—	4	1	1	1	1	1	—	—	1	2	2	1	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	2	8
12		—	2	—	3	5	10	1	—	3	4	—	3	2	2	—	—	—	—	—	4	1	1	1	1	1	—	—	1	2	2	1	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	2	8
2	23	29	15	14	6	15	103	4	9	5	48	1	14	4	4	3	2	—	21	6	53	—	3	1	6	—	1	1	—	2	53	—	4	—	—	6	4	7	2	18	5	7	23	91
2	23	29	15	14	6	15	103	4	9	5	48	1	14	4	4	3	2	—	21	6	53	—	3	1	6	—	1	1	—	2	53	—	4	—	—	6	4	7	2	18	5	7	23	91
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	1	1	—	4	32	2	12	1	—	3	2	—	2	—	6	2	—	3	2	1	7	1	2	—	1	—	1	—	6	3	7	—	—	—	—	1	1	2	—	1	5	—	5	27
19	1	1	—	4	32	2	12	1	—	3	2	—	2	—	6	2	—	3	2	1	7	1	2	—	1	—	1	—	6	3	7	—	—	—	—	1	1	2	—	1	5	—	5	27
44	8	3	7	13	41	35	32	5	5	2	5	20	13	9	4	12	5	6	9	1	6	—	1	3	6	3	2	10	3	7	3	1	1	1	—	7	2	8	6	1	5	6	3	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
83	27	15	9	29	15	75	108	8	17	16	22	15	33	14	30	18	22	32	32	10	17	5	11	3	12	37	1	2	2	23	24	10	5	3	2	10	5	14	5	6	28	10	27	83
27	36	18	16	42	56	110	140	13	22	18	27	35	46	23	34	30	27	38	41	11	23	5	12	6	18	40	3	12	5	30	27	11	6	4	2	17	7	22	11	7	33	16	30	88
39	15	53	23	136	26	68	62	41	15	22	14	41	64	27	17	7	7	29	27	17	43	8	7	8	12	9	2	9	10	12	21	6	3	9	7	12	9	15	16	21	16	7	29	34
51	101	348	265	474	190	183	467	54	121	96	186	385	140	106	133	51	541	88	85	108	171	62	74	87	66	55	41	48	45	78	151	31	32	56	43	41	42	66	33	44	69	63	179	376
00	116	401	288	610	216	251	529	95	136	118	200	426	204	133	150	58	548	117	112	125	214	70	81	95	78	64	43	57	55	90	172	37	35	65	50	53	51	81	49	65	85	70	208	410
3		—	1	2	—	—	2	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1
3	—	—	—	1	—	—	1	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	2
26	8	42	26	392	38	42	32	20	29	18	37	13	34	17	27	34	21	15	15	30	42	11	16	26	21	17	10	14	13	29	36	6	18	30	7	27	30	36	16	42	50	27	68	373
32	8	42	27	395	38	42	35	20	31	19	37	13	36	17	27	35	21	16	15	31	42	11	16	26	22	17	10	14	13	30	36	6	18	30	7	28	31	36	16	44	51	27	68	376
44	13	19	12	20	19	28	45	12	6	14	47	7	16	9	11	11	5	7	10	9	24	7	7	3	9	7	4	9	3	4	14	2	7	2	6	4	8	14	5	12	6	3	15	175
44	13	19	12	20	19	28	45	12	6	14	47	7	16	9	11	11	5	7	10	9	24	7	7	3	9	7	4	9	3	4	14	2	7	2	6	4	8	14	5	12	6	3	15	175
12	2	—	—	2	4	7	5	—	2	3	—	1	2	4	2	—	—	1	3	2	11	—	3	1	—	3	—	—	2	5	2	—	6	—	22	15	4	1	8	—	2	4	14	—
12	2	—	—	2	4	7	5	—	2	3	—	1	2	4	2	—	—	1	3	2	11	—	3	1	—	3	—	—	2	5	2	—	6	—	22	15	4	1	8	—	2	4	14	—
4		—	3	1	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
183	45	125	39	55	109	91	156	42	52	105	77	18	57	10	60	63	35	15	20	47	45	22	56	11	6	42	12	9	26	31	32	5	42	11	8	30	27	25	11	34	33	24	34	197
187	45	125	42	56	109	91	156	43	52	107	77	18	57	10	60	64	36	15	21	47	45	22	56	12	6	42	12	9	26	31	33	5	42	11	8	30	27	25	11	34	34	24	34	197

Getal personen, aangeslagen in de belasting op de bedrijfs

Gewesten.	Landaard der aangeslagenen.	van meer dan f 50 tot f 60	van f 60 tot f 70	van f 70 tot f 80	van f 80 tot f 90	van f 90 tot f 100	van f 100 tot f 110	van f 110 tot f 120	van f 120 tot f 130	van f 130 tot f 140	van f 140 tot f 150	van f 150 tot f 160	van f 160 tot f 170	van f 170 tot f 180	van f 180 tot f 190	van f 190 tot f 200	van f 200 tot f 210	van f 210 tot f 220	van f 220 tot f 230	van f 230 tot f 240	van f 240 tot f 250	van f 250 tot f 260	van f 260 tot f 270	van f 270 tot f 280	van f 280 tot f 290	van f 290 tot f 300	van f 300 tot f 310
Z. en O. afdeeling van Borneo .	Niet-inh. inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	113	2 897	—	—	—	8	—	5	86	—	—	21	85	7	3	—	—	3
	Vr. oosterlingen .	80	75	205	19	171	73	37	818	276	1 284	106	35	144	687	15	214	55	10	35	236	130	39	10	2	45	14
	Totaal . .	80	75	205	19	171	73	37	818	389	4 181	106	35	144	695	15	219	141	10	35	257	215	46	13	2	45	17
Celebes en onderhoorigheden.	Vr. oosterlingen .	9	63	38	94	89	31	75	281	99	171	203	47	129	583	39	639	52	31	67	163	175	37	28	34	31	16
	Totaal . .	9	63	38	94	89	31	75	281	99	171	203	47	129	583	39	639	52	31	67	163	175	37	28	34	31	16
Menado . . .	Niet-inh. inlanders	14	10	77	15	143	22	25	316	1	85	526	9	239	121	19	37	9	30	9	231	88	53	10	3	5	1
	Vr. oosterlingen .	—	6	—	3	—	7	6	21	23	10	18	45	11	183	14	67	168	10	32	254	15	21	61	17	28	37
	Totaal . .	14	16	77	18	143	29	31	337	24	95	544	54	250	304	33	104	177	40	41	485	103	74	71	20	33	39
Amboina. . .	Vr. oosterlingen .	1	5	11	3	7	3	21	29	17	82	32	4	15	80	16	33	9	5	20	52	17	18	4	1	217	3
	Totaal . .	1	5	11	3	7	3	21	29	17	82	32	4	15	80	16	33	9	5	20	52	17	18	4	1	217	3
Ternate en onderhoorigheden. *d)*	Vr. oosterlingen .	1	30	7	3	10	14	5	31	5	8	13	5	14	15	6	42	46	8	31	12	17	7	11	53	17	47
	Totaal . .	1	30	7	3	10	14	5	31	5	8	13	5	14	15	6	42	46	8	31	12	17	7	11	53	17	47
Timor en onderhoorigheden .	Vr. oosterlingen .	6	6	28	39	28	48	46	58	49	40	49	20	32	116	12	56	45	12	37	43	16	23	43	15	16	5
	Totaal . .	6	6	28	39	28	48	46	58	49	40	49	20	32	116	12	56	45	12	37	43	16	23	43	15	16	5
Bali en Lombok	Vr. oosterlingen .	74	23	28	33	83	39	65	561	23	33	257	8	193	317	37	60	86	6	84	101	33	6	15	5	41	8
	Totaal . .	74	23	28	33	83	39	65	561	23	33	257	8	193	317	37	60	86	6	84	101	33	6	15	5	41	8
Zuid-Nieuw-Guinea .	Niet-inh. inlanders	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	7	—	1	9	1	—	58	1	—	37	—	16	1
	Vr. oosterlingen .	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	1	1	—	—	—	1	—	—	29	—	—	1
	Totaal . .	1	—	—	—	1	—	1	1	—	—	2	—	1	7	1	2	9	1	—	59	1	—	66	—	16	2
Buitenbezittingen	Inh. inlanders . .	—	213	515	8	11	8	120	1 045	11	48	25	462	11	41	25	15	15	—	1	12	9	3	1	—	3	—
	Niet-inh. inlanders	921	2 330	3 409	9 888	3 217	5 906	12 718	8 536	15 088	10 623	3 826	4 642	2 623	1 964	1 040	1 114	974	828	653	1 236	687	280	213	115	211	30
	Vr. oosterlingen .	871	878	1 138	885	1 763	4 079	11 279	7 764	9 083	9 990	8 890	6 515	6 920	14 922	8 024	11 832	9 622	5 924	9 208	9 035	5959	3148	2102	1584	1705	311
Algemeene totalen voor de buitenbezittingen		1 792	3 421	5 062	10 781	4 991	9 993	24 117	17 345	24 182	20 661	12 741	11 619	9 554	16 927	9 089	13 061	10 611	6 752	9 862	10 283	6655	3431	2316	1699	1919	342
Padangsche Bovenlanden.	Inl. bevolking *g)* .	9 626	24 353	38 348	49 082	35 743	27 844	20 898	14 445	5 217	4 350	4 932	2 492	3 005	1 661	1 352	1 381	757	924	648	1 044	941	395	583	317	385	50
Padangsche Benedenlanden	Idem *g)* .	1 392	6 325	18 429	9 804	6 772	26 533	5 941	10 152	2 339	2 400	2 399	949	1 322	1 119	283	590	414	297	204	207	326	138	143	80	84	25
Tapanoeli . .	Idem . .	38 415	17 802	18 147	11 168	9 645	3 986	2 184	7 195	926	2 387	1 130	573	917	2 718	809	595	259	430	76	461	188	58	148	28	130	17
Djambi . . .	Idem . .	2 097	36	1 414	10	695	1 841	17	415	2	5 851	2 362	42	2 673	47	313	17 807	374	4 039	79	49	4945	78	88	19	1289	29
Atjeh en onderhoorigheden.	Inh. bevolking. .	63 636	31 220	17 563	7 871	4 853	5 339	1 209	2 609	621	420	740	225	237	175	169	221	47	81	25	71	168	61	32	20	30	6
		116 958	83 157	98 963	88 716	62 699	75 536	54 366	52 161	33 387	36 069	24 304	15 900	17 708	22 647	12 015	33 655	12 462	12 523	10 894	12 115	13 223	4161	3310	2163	3837	467

g) In K. V. 1909 (bijlage BB) zijn de gegevens betrekking hebbende op de Padangsche Bovenlanden abusievelijk vermeld voor de Padangsche Benedenlanden, en omgekeerd.

drijfs

...n andere inkomsten naar een jaarlijksch belastingplichtig inkomen:

van f 290 tot f 300	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 675	van f 675 tot f 700	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750	van f 750 tot f 800	van f 800 tot f 850	van f 850 tot f 900	van f 900 tot f 1000	van f 1000 en hooger
–	3																																											
45	14	–	203	5	3	–	21	–	–	3	5	–	6	1	1	75	–	–	4	–	1	–	–	1	49	–	–	–	4	–	8	–	–	2	–	6	–	3	–	1	2	1	4	15
		4	6	76	23	36	101	7	13	2	36	3	37	12	5	8	2	15	47	10	161	2	6	8	27	6	2	9	11	13	41	13	22	1	6	30	6	9	2	14	32	18	63	109
45	17	4	209	81	26	36	122	7	13	5	41	3	43	13	6	83	2	15	51	10	162	2	6	9	76	6	2	9	15	13	49	13	22	3	6	36	6	12	2	15	34	19	67	124
31	16	13	19	15	30	27	31	73	22	12	11	32	4	22	10	12	5	9	6	28	5	35	11	3	4	6	–	7	2	4	8	43	4	7	–	5	4	9	17	11	14	1	22	187
31	16	13	19	15	30	27	31	73	22	12	11	32	4	22	10	12	5	9	6	28	5	35	11	3	4	6	–	7	2	4	8	43	4	7	–	5	4	9	17	11	14	1	22	187
5	1																																											
28	37	–	–	2	–	3	4	3	1	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1	1	2	–	1	–	–	–	–	–	–	1	7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	8
		3	12	13	20	28	262	1	9	16	83	2	25	4	7	5	1	14	47	6	35	4	3	1	10	3	–	–	2	6	77	1	7	2	1	2	9	17	8	22	7	24	26	124
33	39	3	12	15	20	31	266	4	10	16	83	2	25	4	8	5	1	14	48	7	37	4	4	1	10	3	–	–	2	7	84	1	7	2	1	2	9	17	8	22	7	24	28	132
217	3	1	1	11	12	7	9	–	–	14	15	2	1	2	5	7	4	3	3	11	5	1	2	4	2	2	–	1	1	4	4	–	–	–	–	3	1	4	–	4	4	2	7	61
217	3	1	1	11	12	7	9	–	–	14	15	2	1	2	5	7	4	3	3	11	5	1	2	4	2	2	–	1	1	4	4	–	–	–	–	3	1	4	–	4	4	2	7	61
17	4	2	5	5	7	10	5	3	19	20	25	3	2	2	9	5	4	8	–	4	13	2	2	1	2	1	2	2	1	8	13	–	1	–	–	2	6	6	2	11	4	1	5	30
17	4	2	5	5	7	10	5	3	19	20	25	3	2	2	9	5	4	8	–	4	13	2	2	1	2	1	2	2	1	8	13	–	1	–	–	2	6	6	2	11	4	1	5	30
16	5	4	7	2	7	25	14	1	9	6	24	4	5	7	5	18	1	1	9	2	20	2	5	3	–	6	4	–	3	7	10	4	3	2	1	3	2	4	5	7	4	6	4	46
16	5	4	7	2	7	25	14	1	9	6	24	4	5	7	5	18	1	1	9	2	20	2	5	3	–	6	4	–	3	7	10	4	3	2	1	3	2	4	5	7	4	6	4	46
41	8	2	31	7	9	3	27	6	34	4	8	2	14	23	8	7	1	3	12	16	16	–	6	2	4	3	23	1	–	4	9	1	6	–	–	11	1	3	2	6	5	6	10	136
41	8	2	31	7	9	3	27	6	34	4	8	2	14	23	8	7	1	3	12	16	16	–	6	2	4	3	23	1	–	4	9	1	6	–	–	11	1	3	2	6	5	6	10	136
16	1																																											
–		–	–	1	–	2	10	–	–	2	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
		–	–	1	–	–	1	–	–	3	1	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	3	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	3	1
16	2	–	–	2	–	2	11	–	–	5	2	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	3	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	3	1
3	–																																											
211	30	3	–	1	–	–	1	–	2	–	–	–	4	–	–	1	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	2	2	–	1	1	1	–	–	2	–	–	–	2
1705	311	56	237	160	70	108	131	50	21	32	25	61	84	37	23	96	13	36	42	19	52	8	9	13	68	12	4	19	17	20	40	7	4	12	7	25	12	26	22	23	25	14	38	63
		734	158	197	628	656	1444	292	426	353	280	561	197	199	346	314	277	228	344	277	712	156	185	159	197	187	152	106	120	205	481	133	174	123	132	341	171	260	136	305	324	210	433	2514
1919	342	793	395	358	698	764	1576	342	449	385	305	622	285	236	369	411	290	264	387	297	764	164	194	172	265	199	156	125	137	226	521	142	180	135	140	367	184	286	158	330	349	224	471	2579
385	50																																											
84	2	264	302	223	208	257	179	228	125	155	173	95	118	85	97	113	50	76	50	77	105	32	30	18	46	64	15	32	21	36	42	23	45	96	19	43	29	38	35	58	36	38	55	154
130	17	57	77	46	56	74	89	76	24	29	39	16	44	24	18	25	12	17	39	10	42	14	17	10	18	12	6	15	5	4	44	7	13	6	4	7	12	23	16	22	9	6	25	81
1289	2	18	63	26	41	43	38	89	9	36	39	9	16	8	5	26	5	4	10	26	34	5	2	1	5	10	2	7	–	18	18	2	18	3	6	8	6	10	6	19	9	12	13	48
30	6	13	66	2	76	33	1	18	3	1916	13	1	–	–	260	11	–	5	1	329	15	–	1	–	131	1	–	–	–	24	3	–	–	–	7	–	7	–	11	3	–	–	–	7
		9	8	14	14	26	21	28	5	12	18	12	3	5	2	3	2	2	2	20	34	8	7	–	2	–	–	1	1	15	3	2	5	1	–	5	2	3	8	13	3	3	2	40
3837	467	1154	911	669	1093	1197	1904	781	615	2533	587	755	466	358	751	589	359	368	489	759	994	223	251	201	467	286	179	180	164	323	631	176	261	241	176	430	240	360	234	445	406	283	566	2909

VI. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDEREN, BUFFELS EN PAARDEN OP JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	1908.				1909.				1908.			1909.			1908.		1909.	
	Aantal verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van:								Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van:						Aantal vervolgingen ingesteld wegens slachten zonder vergunning.			
	runderen.	buffels.	Totaal.	paarden.	runderen.	buffels.	Totaal.	paarden.	runderen of buffels.	paarden.	Totaal.	runderen of buffels.	paarden.	Totaal.	Vervolgingen.	Beklaagden.	Vervolgingen.	Beklaagden.
Bantam	134	16 508	16 642	—	27	19 912	19 939	2	f 49 926	—	f 49 926	f 59 817	f 8	f 59 825	10	10	9	9
Batavia	12 022	24 354	36 376	117	12 234	23 397	35 631	91	109 128	f 468	109 596	106 983	364	107 347	20	25	10	10
Preanger-Regentschappen. . .	6 657	30 673	37 330	1 733	6 954	31 511	38 465	1 555	111 990	6 932	118 922	115 395	6 220	121 615	32	32	33	33
Cheribon . . .	775	8 199	8 974	444	583	11 132	11 715	452	26 922	1 776	28 698	35 145	1 808	36 953	16	16	3	3
Pekalongan . .	1 992	13 752	15 744	292	2 404	16 196	18 600	268	47 232	1 168	48 400	55 800	1 072	56 872	15	15	14	14
Semarang . . .	19 735	31 562	51 297	390	20 601	37 865	58 466	380	153 891	1 560	155 451	175 398	1 520	176 918	15	15	31	36
Rembang . . .	11 327	5 979	17 306	70	15 726	7 285	23 011	81	51 918	280	52 198	69 033	324	69 357	12	20	26	38
Soerabaja . . .	52 435	13 070	65 505	22	56 746	12 386	69 132	23	196 515	88	196 603	207 396	92	207 488	23	24	20	20
Pasoeroean. . .	60 718	1 218	61 936	185	66 219	1 189	67 408	183	185 808	740	186 548	202 224	732	202 956	31	39	52	65
Besoeki	40 458	1 418	41 876	44	44 423	2 846	47 269	41	125 628	176	125 804	141 807	164	141 971	63	63	56	56
Banjoemas . . .	11 883	9 395	21 278	73	12 532	9 256	21 788	88	63 834	292	64 126	65 364	352	65 716	7	7	8	8
Kedoe	32 988	16 544	49 532	185	33 733	17 147	50 880	134	148 596	740	149 336	152 640	536	153 176	25	25	41	41
Djokjakarta . .	12 864	11 469	24 333	353	15 018	14 580	29 598	328	72 999	1 412	74 411	88 794	1 312	90 106	7	7	12	13
Soerakarta . . .	22 887	12 627	35 514	454	19 155	25 820	44 975	580	106 542	1 816	108 358	134 925	2 320	137 245	159	190	35	51
Madioen	15 922	10 417	26 339	248	17 886	13 413	31 299	354	79 017	992	80 009	93 897	1 416	95 313	26	32	36	36
Kediri	17 854	18 750	36 604	384	21 849	16 529	38 378	333	109 812	1 536	111 348	115 134	1 332	116 466	12	12	7	8
Madoera. . . .	21 082	482	21 564	7	22 113	377	22 490	2	64 692	28	64 720	67 470	8	67 478	117	167	148	148
Totalen . .	341 733	226 417	568 150	5 001	368 203	260 841	629 044	4 895	f1 704 450	f20 004	f1 724 454	f1 887 222	f19 580	f1 906 802	590	699	541	589

VII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDEREN, BUFFELS, PAARDEN EN VEULENS IN DE BUITENBEZITTINGEN OVER 1909.

GEWESTEN.	Aantal verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van:				Bedrag der belasting voor het slachten van:		Opbrengst der verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van:			Opbrengst van de belasting in 1908.	Aantal vervolgingen wegens slachten zonder vergunning.	
	runderen.	buffels.	Totaal.	paarden en veulens.	een rund of buffel.	een paard of veulen.	runderen of buffels.	paarden.	Totaal.		Vervolgingen.	Beklaagden.
Sumatra's Westkust *a*)	24 720	20 807	45 527	274	f 3,—	f 3,—	f 136 581	f 822	f 137 403	f 78 594	10	10
Benkoelen *b*) . .	1 197	1 244	2 441	—	2,—	—	4 882	—	4 882	4 426	—	—
Lampongsche districten	333	1 264	1 597	—	3,—	—	4 791	—	4 791	4 668	10	10
Palembang *a*) . .	741	2 258	2 999	—	3,—	—	8 997	—	8 997	5 961	9	9
Djambi *c*). . . .	164	1 276	1 440	—	2,50	—	3 600	—	3 600	—	7	7
Oostkust van Sumatra *a*) . . .	5 003	3 047	8 050	—	3,—	—	24 150	—	24 150	14 511	1	1
Banka en onderhoorigheden *a*) .	1 030	24	1 054	—	3,—	—	3 162	—	3 162	1 890	2	2
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo *a*) . . .	†	†	4 069	—	3,—	—	12 207	—	12 207	7 260	4	4
Celebes en onderhoorigheden (alleen ter hoofdplaats Makasser)	689	3 090	3 779	—	3,—	4,—	11 337	—	11 337	12 075	—	—
Menado *a*) . . .	3 652	—	3 652	630	2,—	2,—	7 304	1 260	8 564	6 586	6	7
Amboina *a*). . .	190	—	190	—	3,—	—	570	—	570	396	—	—
Ternate en onderhoorigheden (alleen ter hoofdplaats Ternate) .	132	—	132	—	2,—	—	264	—	264	230	—	—
Bali en Lombok (afdeelingen Boeleleng en Djembrana)	4 627	463	5 090	—	2,50	—	12 725	—	12 725	9 930	9	9
Totalen . . .	. . . . . .	. . . . . .	80 020	904			f 230 570	f 2 082	f 232 652	f 146 527	58	59

a) In dit gewest is de belasting met ingang van 1 April 1908 ingevoerd.

b) De belasting is met ingang van 1 April 1908 uitgebreid over de afdeeling Lebong.

c) In dit gewest is de belasting met ingang van 1 April 1909 ingevoerd.

VIII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS OP JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	1908.					1909.				
	Aantal verbruikte slacht-briefjes.	Opbrengst van de verbruikte slacht-briefjes.	Gemiddelde opbrengst 's maands.	Aantal overtredingen (wegens slachten zonder vergunning)	Aantal beklaagden (wegens slachten zonder vergunning)	Aantal verbruikte slacht-briefjes.	Opbrengst van de verbruikte slacht-briefjes.	Gemiddelde opbrengst 's maands.	Aantal overtredingen (wegens slachten zonder vergunning)	Aantal beklaagden (wegens slachten zonder vergunning)
Bantam	941	f 1 411,50	f 117,62^5	—	—	1 053	f 1 579,50	f 131,62^5	1	1
Batavia	32 267	48 400,50	4 033,37^5	8	8	32 893	49 339,50	4 111,62^5	9	9
Preanger-Regentschappen	4 471	6 706,50	558,87^5	1	1	4 831	7 246,50	603,87^5	3	3
Cheribon	3 624	5 436,—	453,—	—	—	4 088	6 132,—	511,—	—	—
Pekalongan	2 369	3 553,50	296,12^5	2	2	2 366	3 549,—	295,75	—	—
Semarang	7 273	10 909,50	909,12^5	3	3	9 098	13 647,—	1 137,25	—	—
Rembang	2 125	3 187,50	265,62^5	—	—	2 341	3 511,50	292,62^5	—	—
Soerabaja	11 285	16 927,50	1 410,62^5	1	1	11 835	17 752,50	1 479,37^5	—	—
Pasoeroean	2 679	4 018,50	334,87^5	2	2	2 839	4 258,50	354,87^5	1	1
Besoeki	1 447	2 170,50	180,87^5	—	—	1 265	1 897,50	158,12^5	4	4
Banjoemas	1 083	1 624,50	135,37^5	1	1	1 149	1 723,50	143,62^5	—	—
Kedoe	2 939	4 408,50	367,37^5	2	2	3 132	4 698,—	391,50	—	—
Djokjakarta	1 438	2 157,—	179,75	—	—	1 572	2 358,—	196,50	—	—
Soerakarta	2 951	4 426,50	368,87^5	1	1	3 093	4 639,50	386,62^5	—	—
Madioen	1 066	1 599,—	133,25	—	—	1 072	1 608,—	134,—	—	—
Kediri	2 487	3 730,50	310,87^5	1	1	2 592	3 888,—	324,—	—	—
Madoera	169	253,50	21,12^5	1	1	183	274,50	22,87^5	—	—
Totalen	80 614	f 120 921,—	f 10 076,75	23	23	85 402	f 128 103,—	f 10 675,25	18	18

IX. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS IN DE BUITENBEZITTINGEN OVER 1909.

GEWESTEN.	Aantal verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van:		Bedrag van de belasting voor het slachten van:		Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van:		Totaal.	Opbrengst van de belasting in 1908.	Aantal overtredingen (wegens slachten zonder vergunning)	Aantal beklaagden (wegens slachten zonder vergunning)
	speen-varkens.	andere varkens.	een speen-varken.	een (ander) varken.	speen-varkens.	(andere) varkens.				
Sumatra's Westkust	......	3 572	......	f 1,50	....	f 5 358,—	f 5 358,—	f 5 377,50	4	4
Tapanoeli	......	582	......	1,50	....	873,—	873.—	768,—	—	—
Benkoelen *a)*	......	314	......	1,50	....	471,—	471,—	286,50	—	—
Lampongsche districten	......	704	......	1,50	....	1 056,—	1 056,—	1 048,50	—	—
Palembang	349	3 533	f 1,50	2,50	f 523,50	8 832,50	9 356,—	9 070,50	—	—
Djambi	47	385	1,50	2,50	70,50	962,50	1 033,—	713,—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	......	4 631	......	1,50	....	6 946,50	6 946,50	6 507,—	3	3
Banka en onderhoorigheden *a)*	598	7 600	1,50	2,50	897,—	19 000,—	19 897,—	11 844,—	5	5
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	......	2 157	......	1,50	....	3 235,50	3 235,50	3 253,50	—	—
Celebes en onderhoorigheden	22	2 338	1,50	3,—	33,—	7 014,—	7 047,—	5 491,50	3	3
Menado *a)*	......	20 908	......	1,—	....	20 908,—	20 908,—	16 661,—	48	55
Amboina *a)*	......	1 418	......	1,50	....	2 127,—	2 127,—	1 224,—	21	21
Ternate en onderhoorigheden (alleen op de hoofdplaats Ternate)	......	271	......	2,—	....	542,—	542,—	*b)* 462,—	—	—
Bali en Lombok (afdeelingen Boeleleng en Djembrana)	18 926	10 571	0,50	1,25	9 463,—	13 213,75	22 676,75	23 410,25	29	29
Totalen	19 942	58 984			f 10 987,—	f 90 539,75	f 101 526,75	f 86 117,25	113	120

a) In dit gewest is de belasting met ingang van 1 April 1908 ingevoerd.
b) Verbeterde opgaaf.

X. BELASTINGEN VAN VERSCHILLENDEN AARD, DIE SLECHTS IN HET EEN OF ANDER GEWEST WORDEN GEHEVEN.

OMSCHRIJVING. (De met een * aangeduide belastingen gelden uitsluitend inlanders.)	1908. (Verbeterde opgaven.)		1909.	
	Aanslag.	Geïnd bedrag (zie het verslag hiervóór, kol.186, noot).	Aanslag.	Geïnd bedrag (zie het verslag hiervóór, kol.186, noot).
1. *Hoofdelijke belasting in Benkoelen	f 217 379,40	f 205 730,12	f 214 572,80	f 168 876,37^{5}
2. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Benkoelen . . .	3 700,—	5 319,15	3 752,—	3 408,82
3. *Hoofdelijke belasting in de Lampongsche districten	243 415,26	234 659,78	242 672,15	246 194,06
4. *Hoofdelijke belasting in Palembang (buiten de hoofdplaats)	1 224 699,—	1 219 154,14^{5}	1 243 283,—	1 245 055,91^{5}
5. *Bedrijfsbelasting van de inlandsche bevolking ter hoofdplaats Palembang en van de inlanders, die in dienst zijn op ondernemingen van landen mijnbouw, en niet gerekend kunnen worden te behooren tot eene bepaalde doesoen of marga der residentie Palembang. .	50 169,84^{5}	46 742,87	58 568,64	51 304,26^{5}
6. *Hasilbelasting in Atjeh en onderhoorigheden. . .	. . . . .	156 914,36	. . . . .	109 286,98
7. *Hoofdelijke belasting in Billiton .	27 274,79	29 767,48	28 399,11	27 756,65^{5}
8. Hoofdelijke belasting in het rechtstreeksch gouvernementsgebied der residentie Wester-afdeeling v. Borneo	13 695,09	12 938,41^{5}	18 999,18	18 949,72^{5}
9. *Belasting op het rijstgewas in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. . .	320 025,31	248 091,68^{5}	334 422,63	301 678,95
10. *Hoofdelijke belasting in hetzelfde gewest.	375 374,40	376 871,10^{5}	378 396,64	347 227,17
11. Recht voor de afgifte van licentiën voor het graven van diamant in sommige gedeelten van dezelfde residentie. . . .	. . . . .	f 8 169,—	. . . . .	f 8 933,—
12. *Hoofdelijke belasting in het rechtstreeksch gouvernementsgebied van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.	f 333 865,11	312 714,07^{5}	f 341 244,46	324 017,49^{5}
13. *Belasting van heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Makasser .	12 205,—	12 280,27	13 505,—	12 753,11
14. *Bedrijfsbelasting van de inlandsche burgers in de residentie Menado .	3 393,20	3 066,38	3 885,60	4 307,85^{5}
15 en 16. *Hoofdelijke belasting in de residentie Menado. Minahasa-districten .	220 378,27^{5}	215 262,82^{5}	222 909,93^{5}	219 241,—
15 en 16. *Hoofdelijke belasting in de residentie Menado. Afdeeling Gorontalo (voor zooveel betreft het rechtstreeksch gouvernementsgebied) . .	109 380,—	95 990,25^{5}	112 885,—	110 837,39^{5}
17. *Hoofdelijke belasting in Amboina.	117 259,—	115 978,56	125 627,—	95 292,82^{5}
18. *Hoofdelijke belasting van de inlandsche gouvernements onderdanen in Ternate .	10 864,50	9 824,55	6 748,—	6 987,80
19. *Bedrijfsbelasting van de inlandsche bevolking in de afdeelingen Boeleleng, Djembrana en Lombok der residentie Bali en Lombok	14 645,26	12 856,18	25 297,89	15 115,22
20. Belasting bij den uitvoer van producten van het eiland We (Atjeh)	. . . . .	680,35	. . . . .	1 108,11^{5}

Bijlage **CC.**

(Zie hoofdstuk M, afd. II, §§ 2 en 3, van het verslag.)

OVERZICHT

van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië over 1909.

Balans en Winst- en Verliesrekening der Javasche Bank

(boekjaar 1909/10).

I. Overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië over 1909, samengesteld door den president der Javasche Bank.

Het jaar 1909 onderscheidde zich door eene abnormaal groote geldruimte met lage geldkoersen; niettemin moesten in het najaar eenige der voornaamste Europeesche circulatiebanken met hare rente sprongsgewijze omhoog gaan wegens groote goudonttrekkingen, vooral voor Rusland en Zuid-Amerika. Hoewel natuurlijk deze tijdelijke en plotselinge ommekeer niet naliet zijn invloed ook op de financieele toestanden in Nederlandsch Oost-Indië te doen gelden, mocht de Javasche Bank er in slagen hare disconto-rente, welke op 1 Augustus 1909 van 4 % tot $3\frac{1}{2}$ % was verlaagd, onveranderd daarop te houden.

Hieronder volgen eenige specificaties over van 1 Januari 1909 tot 31 December 1909 in de koloniën ingevoerde munten.

Aan Nederlandsche en Nederlandsch-Indische munt werd ingevoerd door het Gouvernement:

Guldens tot een bedrag van . .	f 2 000 000
Halve guldens „ „ „ „ . .	1 500 000
Kwartguldens „ „ „ „ . .	1 000 000
Tiencent-stukken „ „ „ „ . .	1 000 000
Pasmunt (koper) „ „ „ „ . .	375 000
Totaal . .	f 5 875 000

Aan de Nederlandsche Bank werd aan zilveren standpenningen door de Javasche Bank onttrokken voor een bedrag van . . . 6 000 000

Door particulieren werd volgens de officieele opgaven der tolbeambten

	ingevoerd:	uitgevoerd:
f 10-stukken tot een bedrag van . .	f 200 570	f 15 920,—
Rijksdaalders „ „ „ „ . . .	1 304 215	119 477,50
Guldens „ „ „ „ . . .	1 396 370	243 907,—
Halve guldens „ „ „ „ . . .	54 424	3 912,—
Totaal . .	f 2 955 579	f 383 216,50

dus meer in- dan uitgevoerd f 2 572 362,50; aan Nederlandsch-Indische pasmunt respectievelijk f 23 573,39 en f 984,35, dus meer in- dan uitgevoerd f 22 589,04.

Aan Nederlandsche en Nederlandsch-Indische munt werd dus totaal f 14 469 951,54 meer in- dan uitgevoerd.

Door anderen dan het Gouvernement en de Javasche Bank werd (eveneens volgens de opgaven der tolbeambten):

	ingevoerd:	uitgevoerd:
aan sovereigns	f 2 361 156	f 852
„ 20 francs-stukken	205 825	—
„ ducaten	161 860	—
„ ticals	3 019	—
„ Straits-dollars (te Lho Seumawe)	—	91 670
	f 2 731 860	f 92 522

dus meer in- dan uitgevoerd . . . . f 2 639 338

Door de Javasche Bank werd aan vreemd goud ingevoerd voor eene waarde van 1 286 063

f 3 925 401

makende met bovengenoemd surplus invoer aan Nederlandsche en Nederlandsch-Indische munt, ad f 14 469 951,54, een totaal van f 18 395 352,54.

Met welk gedeelte van bovengenoemd totaal de muntvoorraad in Nederlandsch-Indië blijvend vermeerderd is, kan niet worden vastgesteld, aangezien de bedragen, welke door Mekka-gangers, repatrieerende koelies, enz. zijn medegenomen, onbekend zijn; ook ontbreken de gegevens om te bepalen hoeveel voor industrieele doeleinden versmolten is.

Het totaal aan Nederlandsche zilveren standpenningen, welke gedurende 1906/9 aan Nederland voor Nederlandsch Oost-Indische rekening werden onttrokken en door de Javasche Bank gefinancierd, bedraagt ongeveer f 43 000 000. Dit bedrag was noodig gedeeltelijk voor de muntzuiveringen, gedeeltelijk voor afvloeiing in de circulatie in Nederlandsch Oost-Indië, gedeeltelijk voor verhooging van den metaalvoorraad der circulatie-bank wegens sterke toeneming harer biljetten-émissie en crediteuren in rekening-courant, welke beide laatste posten te zamen, in vergelijking met vier jaar tevoren, met ruim f 40 000 000 toenamen, zoodat alleen wegens dit grootere cijfer de Javasche Bank voor eene verhooging van haren metaalvoorraad met minstens f 16 000 000 moest zorgen. Daar de afvloeiing van zilver in Nederland weder werd aangevuld door goud uit het buitenland, is de munttoestand van ons land door dit opnemingsvermogen der koloniën voor het zilver in de laatste jaren aanmerkelijk verbeterd.

Onder de hiervóór genoemde hoeveelheid Nederlandsche en Nederlandsch-Indische munt, welke gedurende het jaar 1909 is ingevoerd door particulieren, namelijk f 2 955 579, is begrepen een bedrag van f 1 000 000, hetwelk een der banken in October 1909 in rijksdaalders uit Nederland liet uitkomen, welke dus bij het bedrag, ad f 43 000 000, behooren te worden geteld.

De afvloeiing in de circulatie kan geschat worden op ongeveer f 4 500 000, ongerekend de pasmunt, welke uit 's lands kassen gevloeid is.

De zuivering der muntcirculatie in Bali en Lombok en de aangrenzende eilanden, benevens in sommige gedeelten van Celebes, is in studie genomen.

De officieele verkoopkoersen van banken waren volgens de opgave van de Handelsvereeniging te Batavia als volgt:

	6m./dato Nederland.	*TT. Nederland.*	*6m./zicht Engeland.*	*Zicht Singapore.*
1ste kwartaal 1909	$101\frac{1}{4}$ à $101\frac{1}{2}$	$99\frac{3}{4}$ à 100	$11,91\frac{1}{4}$ à $11,93\frac{3}{4}$	$140\frac{3}{4}$ à 141
2de „ „	$101\frac{1}{2}$ „ $101\frac{5}{8}$	100 „ $100\frac{1}{4}$	11,90 „ $11,92\frac{1}{2}$	$140\frac{1}{8}$ „ 141
3de „ „	$101\frac{1}{4}$ „ $101\frac{5}{8}$	$100\frac{1}{4}$ „ $100\frac{3}{8}$	11,90 „ $11,91\frac{1}{4}$	$140\frac{1}{2}$ „ $141\frac{1}{8}$
4de „ „	$101\frac{1}{8}$ „ $101\frac{1}{2}$	$100\frac{3}{8}$ „ $100\frac{1}{8}$	$11,86\frac{1}{4}$ „ $11,92\frac{1}{2}$	$141\frac{1}{2}$ „ $142\frac{1}{4}$

Vooral wat grootere posten betreft, werd herhaaldelijk van deze noteeringen afgeweken, zoodat zij niet als maatstaf voor gedane transacties kunnen worden beschouwd.

Sedert 1 Augustus 1909 heeft de rente der Javasche Bank bedragen:

Voor disconto van wisselbrieven	$3\frac{1}{2}$ %
„ „ „ promessen	$5\frac{1}{2}$ %
„ beleening en voorschotten in rekening-courant op certificaten Nederlandsche Werkelijke Schuld, pandbrieven en obligatiën.	$3\frac{1}{2}$ %
„ beleening van de overige, bij de Bank beleenbare effecten	$4\frac{1}{2}$ %
„ uitvoerproducten en rijst.	4 %
„ invoerartikelen	6 %

De zilvermarkt was gedurende het geheele jaar 1909 flauw gestemd en kenmerkte zich door zeer geringe prijsschommelingen. De gemiddelde zilverprijs bedroeg $23\frac{11}{16}$, de laagst bekende middenprijs gedurende een geheel jaar. Hoewel de productie wederom is toegenomen, daalde de zilverprijs niet belangrijk, daar de grootere vraag voor China en Britsch-Indië tegen het grootere aanbod opwoog.

Het vertrouwen in de biljetten der Javasche Bank bleef ongeschokt.

De omloop van valsch geld gedurende 1909 geeft geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen. De justitie slaagde er bijna steeds in de falsarissen te betrappen; het is uit den aard der zaak van groot belang, dat men ten deze groote waakzaamheid blijft betrachten.

Ook gedurende 1909 kon in het algemeen bij de inlandsche bevolking eene toeneming van welvaart worden geconstateerd, waartoe de gunstige resultaten van de meeste cultures, ook van de specifiek inlandsche producten, hebben bijgedragen. Voor de

Java-suiker was het jaar 1909 zeer gunstig, met tegen het einde des jaars sterk oploopende prijzen. De Deli-tabak heeft zich, na de inzinking gedurende 1908, vrijwel weder hersteld; de opbrengst van Java-tabak bleef veel ten achter bij het vorige jaar, waarschijnlijk tengevolge van den overvloedigen regenval. De opbrengst der koffiecultuur van Java- en Liberia-soorten ging wederom achteruit, zoodat eene groote hoeveelheid moest worden ingevoerd. De planters verwachten echter, dat de uitbreiding van de cultuur van robusta meer succes zal hebben, vooral wat de te oogsten hoeveelheid betreft. De thee- en rijstcultuur gingen vooruit, terwijl ook de prijzen bevredigend waren; copra was voor den inlander wederom eene rijke bron van inkomsten. De kina-cultuur had te lijden van de zeer lage prijzen; de pogingen om tot eene trust van kinaplanters op Java te komen hadden nog geen resultaat. De tin-, petroleum- en goud-industrieën gingen vooruit. De rubbercultuur verheugde zich in eene ongewoon groote belangstelling, voornamelijk van de zijde van het buitenland, met name Engeland.

Ofschoon de grootere koopkracht van de bevolking en de algemeene opleving der zaken zouden doen vermoeden, dat de importhandel daarvan zou hebben geprofiteerd, zijn maar enkele importeurs tevreden. De handel in kains werd zeer gedrukt door de hoogere katoenprijzen. Verschillende importeurs slaagden er in hunne oude voorraden van de hand te doen, waarvan echter de afzet van nieuwe goederen hier en daar de nadeelige gevolgen ondervond. Een gunstig teeken was evenwel, dat de faillissementen onder de Chineesche en Arabische tusschenhandelaren gering waren. Het passief van de gefailleerden bedroeg totaal f 1 500 000, waarvan ongeveer een derde door een actief was gedekt. In 1908 was dit cijfer niet minder dan f 4 500 000, waarvan slechts ongeveer de helft was gedekt.

Over het algemeen waren de effectenkoersen van Indische cultuurwaarden zeer hoog, zoodat eene inzinking, meer in overstemming met gewone jaren, waarschijnlijk moet worden geacht. De stand der koersen gedurende 1909 blijkt uit den hier volgenden staat der noteeringen van de te Batavia meest verhandelde fondsen.

II. Overzicht van den loop der koersen te Batavia van Indische fondsen in 1909.

DIVIDEND.			NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERING.			
1906.	1907.	1908.		Januari.	December.	Laagste.	Hoogste.
11	14	11,4	Javasche Bank	201½	220	200	222½
8	8	8	Certificaten Nederlandsche Handelmaatschappij	178½	190	168½	199½
8	8	8	Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij	123	136½	122½	137
8,7	8	10	Nederlandsch-Indische Handelsbank	150	222	150	235
5	6	6	Koloniale Bank	116	140	114	145
9½	8½	8½	Koninklijke Paketvaartmaatschappij	147	157	146	160
9	6½	6	Rotterdamsche Lloyd	123	131	121	127
8	8,8	10,4	Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam"	152	192	151	173
10	10	10	Handelsvereeniging „Amsterdam"	173½	238	170	142½
12	10	10	Padangsche Handelmaatschappij	—	—	—	—
5	5	5	Winkelmaatschappij „Eigen Hulp"	72½	77	65	77½
7½	7½	7½	Bataviasche Volks- en Stadsapotheek	—	—	95	100
10,9	11,9	13,7	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij	223½	254	219	269
10	10	10	Deli-Spoorwegmaatschappij	—	—	197½	210
—	9	9	Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij	172	183	171¾	174½
6½	7½	8½	Semarang—Joana-Stoomtrammaatschappij	160	—	156	181
8½	8¾	9	Semarang—Cheribon- id.	169	196	166	197½
8½	8¾	9	Serajoedal- id.	160	173	160	185
4	4	4	Oost-Java- id.	99	134	99	137½
7	7½	9	Kediri- id.	137½	172	135	179
7½	7½	5	Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrentemaatschappij	143½	153	142½	165
7½	9	9	Nederlandsch-Indische Zee- en Brandassurantie-maatschappij	—	—	90	103
6½	7½	7½	Tweede Nederlandsch-Indische id.	80	—	80	90
10	10	10	Javasche id.	107½	—	107½	120
9	10	10	Bataviasche id.	104	—	100	120
6½	7	7	Koloniale id.	82½	100	82½	100
6½	7	6	Tweede Koloniale id.	—	81	75	85
10	10	10½	Semarangsche id.	—	—	85	101
9½	9½	10	Tweede Semarangsche id.	—	—	65	90
7	8	8½	Brandverzekeringmaatschappij „de Oosterling"	—	—	90	110

DIVIDEND.			NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERING.			
1906.	1907.	1908.		Januari.	December.	Laagste.	Hoogste.
12½	13½	15	Bataviaasch Prauwenveer	205	—	205	228
8	6	10	Nieuw Prauwenveer te Batavia	—	—	160	176
9	15	15	Tegalsch Prauwenveer	218	—	215	230
10	10	15	Nieuw Semarangsch Prauwenveer	—	—	182½	227½
16	16	16	Nieuw Prauwenveer te Soerabaja	—	—	210	235
3	8	8	Bagelen Thee- en kina-maatschappij	108	125	105	127
20	10	10	Suikerfabriek Tjoekir	—	—	—	—
24,4	18,8	19	Kina-maatschappij „Kertamanah"	—	—	146	161
16,8	18	15	Cultuurmaatschappij „Perbawatti"	—	176½	160	180
22	15	15	Id. „Goalpara"	—	405	400	405
—	—	—	Id. „Tjiogreg"	—	—	25	25
8	10	7	Id. „Boengameloer"	136	133	125	145
8¾	24½	15½	Id. „Artana"	200	203	180	205
19	28	26	Assam Thee-onderneming „Wanasoeka"	265	300	260	300
40	80½	15	Id. „Malabar"	235	227	205	237½
—	—	—	Id. „Singaparna"	70	52	42½	72½
14	14	15	Id. „Gedeh"	—	—	160	175
—	—	—	Id. „Taloer"	195	228	194	230
10	10	14	Id. „Pasir Salam"	—	167	130	172½
11	9½	10¼	Internationale Telefoonmaatschappij	127	121	107½	140
10	10	—	Telefoonmaatschappij der Vorstenlanden	—	—	210	210
12	12	12	Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij	185½	204½	184	206½
10	4	—	New Singapore distilled water-company	—	80	48	85
—	10	10	Java-Veem	—	—	—	—
—	9	10	Bandoengsche kinine-fabriek	124½	142	123	157½
—	—	—	Mijnbouwmaatschappij „Palehleh" (gewone aandeelen)	16¼	23½	15	30
—	—	—	Id. „ (preferent)	48½	93	46	100
—	—	—	Id. „Totok"	112	232	102	260
—	—	—	Id. id. (obligatiën)	112	234	107	258
52½	71	100	Id. „Redjang Lebong"	1010	882½	890	1033½
—	—	—	Id. „Tainam"	—	—	19	20
—	—	26,1	Id. „Ketahoen" (preferent)	267	392½	256	467½
—	—	14,7	Id. id. (gewoon)	165	252	152½	298½
—	—	—	Goud-exploitatie-maatschappij „Simau"	520	667	460	820

III. Loop der wisselkoersen te Batavia gedurende 1909, volgens opgaven verstrekt door de Handelsvereeniging aldaar.

Maanden van 1909.	Op Amsterdam (op 6 maanden dato).		Op Londen (op 6 maanden zicht).		Op Singapore (op zicht).	Op China (op zicht).
	Bankwissels.	Particuliere wissels.	Bankwissels.	Particuliere wissels.	Bankwissels.	Bankwissels.
	f 100 Indisch Courant geeft guldens Nederlandsch Courant.		Een pond sterling kost guldens Indisch Courant.		Een dollar kost guldens Indisch Courant.	Een dollar kost guldens Indisch Courant.
Januari	f 101¼	f 102¼	f 11.90 à f 11.91¼	f 11.77½ à f 11.78¾	f 1.40¾ à f 1.41	f 1.05¾ à f 1.08½
Februari	101¼ à f 101½	102¼ à f 102½	11.91¼ „ 11.93¾	11.78¾ „ 11.81¼	1.41	1.05½ „ 1.08
Maart	101½	102½	11.93¾ „ 11.95	11.81¼ „ 11.82½	1.41	1.05 „ 1.05¼
April	101½	102½	11.92½	11.80	1.40¾ „ 1.41	1.05¼ „ 1.08
Mei	101⅝	102⅝	11.90 „ 11,91¼	11.77½ „ 11.78¾	1.40 „ 1.40¾	1.07¼ „ 1.11
Juni	101⅝	102⅝	11.91¼	11.78¾	1.40¼ „ 1.41	1.07½ „ 1.08¼
Juli	101¼ „ 101⅝	102¼ „ 102⅝	11.90 „ 11.91¼	11.77½ „ 11.78¾	1.40½ „ 1.40⅞	1.05 „ 1.08
Augustus	101¼	102¼	11.90 „ 11.91¼	11.77½ „ 11.78¾	1.40⅛ „ 1.41¼	1.05 „ 1.05¼
September	101⅛ „ 101¼	102⅛ „ 102¼	11.90 „ 11.91¼	11.77½ „ 11.78¾	1.41¼ „ 1.41½	1.05½ „ 1.07
October	101⅛ „ 101⅜	102⅛ „ 102⅜	11.86¼ „ 11.90	11.73¾ „ 11.77½	1.41¾ „ 1.42	1.05 „ 1.06
November	101½	102½	11.86¼	11.73¾	1.41¾ „ 1.42¼	1.05 „ 1.06
December	101⅜ „ 101½	102⅜	11.90 „ 11.92½	11.80	1.42 „ 1.42¼	1.06 „ 1.09¼

IV. Balans en Winst- en verliesrekening der Javasche Bank.

a. Balans, afgesloten op 31 Maart 1910.

Debet.

Beleeningen (inclusief voorschotten in rekening-courant) tegen onderpand van:		
Goederen	f 2 734 178,76	
Effecten	11 176 010.99	
Goud en zilver	55 444.26	f 13 965 634,01
Disconto-rekening:		
Handelspapier	f 3 008 134,26	
Vendupapier	852 175,95	3 860 310.21
Belegd kapitaal:		
Effecten	f 5 276 795,50	
Hypotheken	284 875,—	5 561 670.50
Belegd reservefonds:		
Effecten	f 1 854 134,95	
Hypotheken	6 550,—	1 860 684,95
Wissels buiten Nederlandsch-Indië betaalbaar	. . . .	14 305 406,82
Prolongatiën in Nederland	. . . .	20 000 000,—
Specie in de kassen:		
Gouden munt	f 3 156 410,—	
Zilveren munt	35 194 176,50	
Pasmunt	230 860,11	38 581 446,61
Munt en muntmateriaal:		
Munt, Goud	f 7 868 808,58	
Muntmateriaal, Goud	181 514,97	
Munt, Zilver	236 584,29	
Muntmateriaal, Zilver	49 415,85	8 336 323,69
Belegd pensioen- en onderstandsfonds	. . . .	336 055,70
Gebouwen der Bank	. . . .	506 501,—
Meubelen der Bank	. . . .	25 100,—
Diverse rekeningen	. . . .	1 800 255,17
		f109 139 388,66

Credit.

Kapitaal		f 6 000 000.—
Reservefonds		2 021 644,56
Pensioen- en onderstandsfonds		337 493,05
Bankbiljetten in omloop		81 331 360,—
Bankassignatiën in omloop		510 209,36
Rekening-courant saldi:		
van het Gouvernement	f 2 638 044,14	
van anderen	14 514 418,62	17 152 462,76
Onafgehaalde dividenden		3 335,90
Uitkeering 79ste/80ste boekjaar		15 619,—
Onuitgekeerd saldo van aandeelhouders (over het 81ste boekjaar)		2 678,10
Beambten-deposito		211 367,72
Diverse rekeningen		80 607,70
Netto winst:		
Aandeelhouders	f 641 400,50	
Koloniale kas	392 401,68	
Reservefonds	196 200,84	
Tantièmes	166 891,57	
Pensioen- en onderstandsfonds . .	30 000,—	
Inkomstenbelasting	45 715,92	1 472 610,51
		f 109 139 388,66

b. Winst- en verliesrekening.

Debet.

Onkosten	. . . . .	f 589 592,19
Onderhoud, verponding en assurantie van gebouwen	f 6 959,80	
Te Amsterdam nog te betalen:		
grondbelasting . . . . f 75,—		
personeele belasting . . 300,—	375,—	
	f 7 334,80	
Te Amsterdam vooruitbetaalde brand-assurantie-premie	117,02	7 217,78
Afschrijving op aanmaak bankbiljetten	. . . . .	59 851,61
Id. op gebouwen	. . . . .	50 268,48
Id. op inventaris	. . . . .	23 090,44
id. op diverse debiteuren	. . . . .	8 844.15
Aandeelhouders	f 641 400,50	
Koloniale kas	392 401,68	
Reservefonds	196 200,84	
Tantièmes	166 891,57	
Pensioen- en onderstandsfonds	30 000,—	
Inkomstenbelasting	45 715,92	
Saldo winst		1 472 610,51
		f 2 211 475 16

Credit.

Rente van disconteering, koersverschillen en munt en muntmateriaal	f 894 274,36	
Overgebracht van het 81ste boekjaar	78 053,82	
	f 972 328,18	
Id. naar het 83ste boekjaar	80 232,70	f 892 095,48
Rente van beleening en prolongatie	f 302 619,28	
Overgebracht van het 81ste boekjaar . . . f 4,08		
Behoorende tot het 82ste, doch te innen in het 83ste boekjaar . . . 28 959,72	28 963,80	
		331 583,08
Rente op voorschotten in rekening-courant	. . . . .	570 917,84
Rente van effecten en hypotheken	f 238 388,43	
Behoorende tot het 82ste, doch te innen in het 83ste boekjaar	60 752,12	
		299 140,55
Provisierekening	. . . . .	115 608,34
Pakhuishuur	. . . . .	1 050,—
Onbetaalde wissels	. . . . .	1 079,87
		f 2 211 475,16

Bijlage DD.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag

OVERZICHT

betreffende de uitgestrektheid, enz. van de bouwgronden der inlandsche bevolking op Java en Madoera (met uitzondering van de gewesten Djokjakarta en Soerakarta en van de particuliere landerijen) over 1909.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) der voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden.					Uitgestrektheid bovendien in cultuur gebracht, maar niet tot de geregeld beplante bouwgronden behoorende.	Totaal der kolommen 6 en 7.
	Sawahs van levend water voorzien.	Sawahs van regen afhankelijk.	Sawahs op rawahgronden (moerassawahs).	Tegalvelden.	Te zamen.		
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Bantam	43 879	49 745	4 365	29 853	127 842	156 597	284 439
Batavia, domein Bloeboer	972	—	—	25	997	—	997
Batavia, afdeeling Krawang	31 522	38 281	—	1 420	71 223	8 135	79 358
Preanger-Regentschappen	237 393	111 978	6 995	421 422	777 788	—	777 788
Cheribon	192 695	36 404	8 661	49 077	286 837	16 666	303 503
Pekalongan	210 555	31 445	95	34 798	276 893	7 082	283 975
Semarang	224 203	156 138	10 003	54 577	444 921	75 110	520 031
Rembang	29 091	207 473	1 948	59 066	297 578	84	297 662
Soerabaja	145 253	150 745	19 928	44 157	360 083	836	360 919
Pasoeroean	153 193	4 381	2 753	194 044	354 371	11 621	365 992
Besoeki	108 884	110	—	104 162	213 156	1 609	214 765
Banjoemas	80 164	62 898	2 628	79 022	224 712	47 046	271 758
Kedoe	159 358	60 747	3 455	160 074	383 634	82 665	466 299
Madioen	156 150	28 055	—	26 308	210 513	70 508	281 021
Kediri	124 927	29 319	12 845	54 147	221 238	13 031	234 269
Madoera	12 714	91 169	—	242 050	345 933	10 715	356 648
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madoera	1 910 953	1 058 888	73 676	1 554 202	4 597 719	501 705	5 099 424
Over 1908 waren de cijfers	1 886 715	1 055 403	69 736	1 437 840	4 449 694	440 797	4 890 491

Uitgestrektheid voor den oogst van 1909 beplant geweest, waarop door de bevolking als 1ste aanplant werden geteeld:		Uitgestrektheid onbeplant gebleven (zie de kolommen 15 t/m 18).	Van de in de kolommen 9 en 10 bedoelde velden zijn bovendien voor een tweeden oogst beplant geweest:		Alzoo zijn door de bevolking op hare eigen bouwgronden (zie de kolommen 9, 10, 12 en 13), hetzij voor eigen cultuur, hetzij voor rekening van particuliere ondernemers, beplantingen bewerkstelligd tot de volgende uitgestrektheid (in bouws).	Specificatie der voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden, die onbeplant gebleven zijn (aantal bouws).				
rijst.	andere eenjarige gewassen.		met rijst.	met andere eenjarige gewassen.		Sawahs van levend water voorzien.	Sawahs van regen afhankelijk.	Moerassawahs.	Tegalvelden in geregelde cultuur.	Te zamen (zie kolom 11).
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
122 113	3 453	7 870	1 016	10 208	136 790	449	2 882	165	4 374	7 870
922	75	—	—	197	1 194	—	—	—	—	—
57 899	595	3 982	890	858	60 242	846	2 142	—	994	3 982
436 109	240 868	97 512	50 642	88 784	816 403	250	804	51	96 407	97 512
211 508	72 057	2 491	6 454	61 237	351 256	484	59	405	1 543	2 491
207 356	69 159	1 556	51 452	105 794	433 761	910	254	—	392	1 556
356 575	90 392	14 334	37 867	172 774	657 608	1 201	6 858	3 730	2 545	14 334
232 958	59 766	731	11 204	186 287	490 215	—	731	—	—	731
270 236	71 320	4 621	11 696	124 552	477 804	8	853	2 563	1 197	4 621
157 713	203 181	820	8 610	253 507	623 011	30	31	216	543	820
119 749	94 386	606	4 609	162 908	381 652	75	—	—	531	606
136 438	83 555	7 419	79 273	85 911	385 177	357	971	605	5 486	7 419
209 665	182 587	23 012	120 617	176 813	689 682	65	55	743	2 2149	23 012
194 449	42 400	18	16 351	109 583	362 783	5	13	—	—	18
163 237	67 179	719	16 963	135 784	383 163	478	—	241	—	719
99 841	242 152	4 476	707	237 851	580 551	56	3 253	—	1 167	4 476
2 976 768	1 523 125	170 167	418 351	1 913 048	6 831 292	5 214	18 906	8 719	137 328	170 167
2 911 909	1 398 109	174 290	369 110	2 200 822	6 879 950	4 975	23 891	5 731	139 693	174 290

Bijlage EE.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de rijstcultuur op Java en Madoera (met uitzondering van de gewesten Soerakarta en Djokjakarta [1]) en van de particuliere landerijen) over 1909.

[1]) Met betrekking tot deze twee gewesten zijn omtrent den landbouw der inlandsche bevolking eenigszins betrouwbare opgaven niet te verstrekken.

GEWESTEN.	SAWAHS waarvan geoogst is (aantal bouws). Sawahs van levend water voorzien. 1ste aanplant.	Sawahs van levend water voorzien. 2de aanplant.	Sawahs van regen afhankelijk. 1ste aanplant.	Sawahs van regen afhankelijk. 2de aanplant.	Sawahs op rawahgronden (moeras-sawahs).	TEGALVELDEN waarvan geoogst is (aantal bouws). Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Bantam	41 245	993	38 745	23	4 139	22 901	15 083
Batavia: domein Bloeboer	922	—	—	—	—	—	—
Batavia: afd. Krawang	27 962	890	27 608	—	—	317	2 012
Preanger-Regentschappen	233 772	43 594	109 419	5 193	7 010	87 763	—
Cheribon	161 004	5 790	30 411	664	6 167	11 853	2 073
Pekalongan	177 254	51 185	28 068	159	124	1 111	907
Semarang	199 598	34 683	140 546	1 473	5 910	5 588	6 644
Rembang	27 942	8 289	198 792	2 467	1 723	4 865	84
Soerabaja	110 970	10 162	139 776	400	14 689	5 717	218
Pasoeroean	126 566	7 876	4 047	—	2 360	22 115	3 359
Besoeki	98 994	3 895	110	—	—	20 516	843
Banjoemas	63 410	39 588	54 574	39 050	2 428	7 705	8 956
Kedoe	142 331	96 144	54 052	22 814	2 075	11 052	1 814
Madioen	147 093	13 714	27 900	2 636	—	8 798	10 659
Kediri	103 472	14 033	27 456	2 571	11 455	10 521	10 692
Madoera	9 286	707	72 412	—	—	17 231	912
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madoera	1 671 821	331 543	953 916	77 450	58 080	238 053	64 256
	2 003 364		1 031 366			302 309	
Over 1908 waren de cijfers	1 649 933	301 194	891 758	57 246	58 960	260 505	61 296
	1 951 127		949 004			321 801	

…is / …lden in …lde …ır.	Totaal der geslaagde velden (aantal bouws).	SAWAHS waarop de aanplant mislukt is (aantal bouws). Sawahs van levend water voorzien. 1ste aanplant.	2de aanplant.	Sawahs van regen afhankelijk. 1ste aanplant.	2de aanplant.	Sawahs op rawahgronden (moerassawahs).	TEGALVELDEN waarvan de aanplant mislukt is (aantal bouws). Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.	Totaal der mislukte velden (aantal bouws).	Totaal der beplante velden (aantal bouws). (Kolom 9 + kolom 17.)
	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
083	123 129	2 135	—	7 129	—	28	197	—	9 489	132 618
	922	—	—	—	—	—	—	—	—	922
012	58 789	2 713	—	8 531	—	—	—	—	11 244	70 033
	486 751	1 978	1 742	1 321	311	—	—	—	5 352	492 103
073	217 962	3 365	602	1 575	107	2 089	2 624	—	10 362	228 324
907	258 808	1 054	77	477	51	—	—	—	1 659	260 467
644	394 442	2 554	573	3 236	30	428	288	—	7 109	401 551
84	244 162	1 133	167	2 664	36	225	184	—	4 409	248 571
218	281 932	232	21	9 036	—	3 484	1 462	—	14 235	296 167
359	166 323	206	—	—	—	11	254	—	471	166 794
843	124 358	24	—	—	—	—	—	—	24	124 382
956	215 711	3 394	171	5 773	667	90	3	—	10 098	225 809
814	330 282	5 170	416	2 228	407	1 398	—	—	9 619	339 901
659	210 800	111	2	36	—	—	—	450	599	211 399
692	180 200	584	27	19	—	1 351	381	—	2 362	182 562
912	100 548	401	—	6 446	—	—	385	—	7 232	107 780
256	3 395 119	25 054	3 798	48 471	1 609	9 104	5 778	450	94 264	3 489 383
		28 852		50 080			6 228			
296	3 280 892	33 333	5 551	78 779	138	8 633	3 416	202	130 052	3 410 944
		38 884		78 917			3 618			

GEWESTEN.	Vermoedelijke opbrengst der met rijst beplante (geslaagde) velden (in pikols padi). SAWAHS: van levend water voorzien. 1ste aanplant.	SAWAHS: van levend water voorzien. 2de aanplant.	SAWAHS: van regen afhankelijk. 1ste aanplant.	SAWAHS: van regen afhankelijk. 2de aanplant.	SAWAHS: op rawah-gronden.	TEGALVELDEN: in geregelde cultuur.	TEGALVELDEN: niet in geregelde cultuur.	Totaal der productie (bij benadering).	De gemiddelde productie per bouw kwam volgens deze schattingen te staan op het navolgend aantal pikols padi per beplanten bouw.	per geslaagden bouw.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Bantam	1 220 000	32 000	911 000	500	85 000	330 000	140 000	2 718 500	20	22
Batavia: domein Bloeboer	29 000	—	—	—	—	—	—	29 000	31	31
Batavia: afd. Krawang	889 570	22 250	752 970	—	—	5 070	49 130	1 718 990	24	29
Preanger-Regentschappen	7 864 401	1 292 531	2 685 979	106 725	266 968	1 306 946	—	13 523 550	27	28
Cheribon	4 169 886	74 354	609 565	8 482	122 090	139 862	15 249	5 139 488	23	24
Pekalongan	5 220 162	1 518 977	601 553	5 003	2 175	76 102	12 000	7 435 972	29	29
Semarang	5 470 246	1 074 206	2 615 144	16 456	136 136	85 470	73 070	9 470 728	24	24
Rembang	542 433	147 676	3 214 449	38 421	42 480	50 743	420	4 036 622	16	17
Soerabaja	4 353 590	262 699	2 112 662	2 835	409 150	94 566	1 673	7 237 175	24	26
Pasoeroean	4 585 951	241 847	87 649	—	66 357	316 243	50 766	5 348 813	32	32
Besoeki	3 655 872	87 836	2 832	—	—	233 698	16 018	3 996 256	32	32
Banjoemas	1 653 777	806 375	465 372	892 836	38 571	73 252	115 268	4 045 451	18	19
Kedoe	4 011 513	2 060 012	1 186 759	301 821	72 625	151 389	15 034	7 799 153	23	24
Madioen	3 440 618	216 589	394 440	34 268	—	145 980	134 200	4 366 095	21	21
Kediri	3 845 000	422 000	696 000	35 000	366 000	164 000	170 000	5 698 000	31	32
Madoera	222 864	14 140	1 086 180	—	—	172 310.	9 120	1 504 614	14	15
Totalen gouvernementslanden Java en Madoera	51 174 883	8 273 492	17 422 554	1 442 347	1 607 552	3 345 631	801 948	84 068 407	24	25
Over 1908 waren de cijfers	50 640 814	7 578 614	16 498 613	1 084 067	1 666 530	4 034 035	629 664	82 132 337	24	25

De bovengenoemde gewesten verdeelende in groepen naar gelang van hunne ligging: in West-Java (hiertoe behooren de eerste vier), in het noordelijk deel van Midden-Java (de drie daarop volgende), in het zuidelijk deel van Midden-Java (zijnde Banjoemas, Kedoe, Madioen en Kediri) en in Oost-Java (Soerabaja, Pasoeroean en Besoeki) met Madoera, doen zich de totalen der beplantingen en der (geschatte) padi-productie over 1908 en 1909 als volgt voor:

	Jaren.	West-Java.	Midden-Java (noordelijke gewesten).	Midden-Java (zuidelijke gewesten).	Oost-Java met Madoera.	Totalen.
1°. Aantal bouws in het geheel met padi beplant geweest	1908	915 743	881 773	927 737	685 691	3 410 944
	1909	924 000	910 589	959 671	695 123	3 489 383
2°. Aantal bouws, waarvan padi geoogst werd	1908	870 585	837 082	920 385	652 840	3 280 892
	1909	887 553	897 412	936 993	673 161	3 395 119
3°. Geschatte productie (in pikols padi)	1908	22 141 131	19 458 927	22 913 350	17 618 929	82 132 337
	1909	23 129 528	20 943 322	21 908 699	18 086 858	84 068 407
Gemiddelde productie per bouw (in pikols padi) berekend voor: de beplantingen sub 1°. (geslaagde en mislukte).	1908	24,18	22,06	24,70	25,70	24,08
	1909	25,03	22,99	22,83	26,02	24,09
Gemiddelde productie per bouw (in pikols padi) berekend voor: de beplantingen sub 2°. (alleen de geslaagde).	1908	25,43	23,25	24,90	26,99	25,03
	1909	26,06	23,33	23,38	26,87	24,76

Bijlage FF.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de teelt van eenjarige gewassen (de padicultuur daaronder niet begrepen) op Java en Madoera (met uitzondering van de gewesten Soerakarta en Djokjakarta en van de particuliere landerijen) over 1909.

GEWESTEN.	Eerste of tweede gewas.	GESLAAGDE velden (in bouws van 500 vierkante														
		Sawahs van levend water voorzien, beplant met:					Sawahs van regen afhankelijk, beplant met:					Sawahs op rawahgronden, beplant met:				
		suiker-riet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedings-gewassen (meest djagoeng).	Te zamen.	suiker-riet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedings-gewassen (meest djagoeng).	Te zamen.	suiker-riet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedings-gewassen (meest djagoeng).	Te zamen.
Bantam	1ste gewas	—	—	—	50	50	20	—	—	969	989	—	—	—	33	33
	2de „	6	—	—	3 540	3 546	5	—	—	3 093	3 098	—	—	—	160	160
Batavia. domein Bloeboer	1ste „	—	—	—	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2de „	—	—	—	197	197	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Batavia. afd. Krawang	1ste „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2de „	—	—	—	292	292	—	—	—	8	8	—	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen	1ste „	749	—	—	644	1 393	245	—	—	189	434	—	—	—	19	19
	2de „	—	—	612	39 031	39 643	162	50	60	8 367	8 639	—	—	—	13	13
Cheribon	1ste „	13 964	266	—	13 612	27 842	321	—	—	4 038	4 359	—	—	—	—	—
	2de „	—	5 381	524	55 330	61 235	—	146	105	1 825	2 076	—	—	—	—	—
Pekalongan	1ste „	16 598	761	95	13 883	31 337	643	92	—	1 911	2 646	—	—	—	—	—
	2de „	492	887	781	77 514	79 674	—	40	119	4 867	5 026	—	—	—	—	—
Semarang	1ste „	14 064	472	38	6 276	20 850	157	12	8	5 321	5 498	—	—	—	—	—
	2de „	8 381	1 800	2 141	63 492	75 814	116	103	532	47 466	48 217	—	—	—	—	—
Rembang	1ste „	—	—	—	16	16	382	69	—	4 834	5 285	—	—	—	—	—
	2de „	559	85	853	10 256	11 753	136	409	8 466	107 103	116 114	—	—	—	—	—
Soerabaja	1ste „	33 555	90	—	398	34 043	259	—	100	721	1 080	326	—	—	—	326
	2de „	—	839	1 222	78 066	80 127	—	22	420	25736	26 178	—	—	—	450	450
Pasoeroean	1ste „	25 373	1	15	855	26 244	302	—	—	—	302	250	—	—	—	250
	2de „	4 795	739	3 553	105 184	114 271	—	10	95	4 196	4 301	—	—	—	—	—
Besoeki	1ste „	9 117	59	80	535	9 791	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2de „	2 964	259	28807	51 260	83 290	—	—	—	10	10	—	—	—	—	—
Banjoemas	1ste „	4 862	63	39	7 938	12 902	173	—	5	1 402	1 580	—	—	—	5	5
	2de „	1 394	46	1 976	21 579	24 995	—	13	102	6 460	6 575	—	—	—	3	3
Kedoe	1ste „	3 390	92	176	7 983	11 641	65	60	182	4 105	4 412	—	—	—	—	—
	2de „	1 218	137	14138	31 241	46 734	25	15	2 109	22 972	25 121	—	—	—	—	—
Madioen	1ste „	7 677	15	—	1 249	8 941	—	—	—	106	106	—	—	—	—	—
	2de „	3 311	186	628	69 871	73 996	—	20	180	8 365	8 565	—	—	—	—	—
Kediri	1ste „	19 380	8	—	1 005	20 393	1 255	—	—	589	1 844	31	—	—	—	31
	2de „	1 653	819	3 645	74 495	80 612	—	118	296	12 336	12 750	—	—	20	250	270
Madoera	1ste „	14	9	256	2 692	2 971	189	108	206	8 375	8 878	—	—	—	—	—
	2de „	6	12	830	6 168	7 016	17	594	538	43 477	44 626	—	—	—	—	—
Totalen voor de gouvernementsresidentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madoera	1ste „	148 743	1 836	699	57 186	208 464	4 011	341	501	32 560	37 413	607	—	—	57	664
	2de „	24 779	11190	59710	687 516	783 195	461	1 540	13022	296 281	311 304	—	—	20	876	896
Over 1908 waren de cijfers	1ste „	148 310	2 163	2 431	45 009	197 913	4 912	514	453	53 940	59 819	354	—	—	9	363
	2de „	28 358	6 179	57477	806 097	898 111	636	2 455	23713	399 754	426 558	—	—	85	5 166	5 251

…kante	rijnlandsche roeden).										MISLUKTE velden (in bouws).						Totalen der BEPLANTE velden (de geslaagde en mislukte te zamen genomen).
…,	Tegalvelden in geregelde cultuur, waarop verbouwd :					Tegalvelden niet in geregelde cultuur, waarop verbouwd :					Sawahs			Tegalvelden			
Te zamen.	suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).	Te zamen.	suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).	Te zamen.	van levend water voorzien.	van regen afhankelijk.	op rawahgronden.	in geregelde cultuur.	niet in geregelde cultuur.	Te zamen.	
33	544	—	—	1 837	2 381	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 453
160	73	—	—	3 331	3 404	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 208
—	—	—	—	25	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	197
—	4	—	—	105	109	2	—	—	484	486	—	—	—	—	—	—	595
—	—	—	—	—	—	—	—	—	558	558	—	—	—	—	—	—	858
19	316	111	11 881	226 714	239 022	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	240 868
13	138	80	2 176	38 095	40 489	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	88 784
—	162	2 540	139	32 840	35 681	—	—	38	4 137	4 175	—	—	—	—	—	—	72 057
—	—	8	35	2 349	2 392	—	—	55	479	534	—	—	—	—	—	—	66 237
—	42	81	2 877	30 374	33 374	—	10	5	1 787	1 802	—	—	—	—	—	—	69 159
—	—	11	345	19 649	20 005	—	8	27	1 054	1 089	1 259	3	—	—	—	1 262	107 056
—	508	484	788	45 023	46 803	96	143	1 427	15 575	17 241	—	—	—	160	—	160	90 552
—	78	162	820	33 643	34 703	—	3	333	13 704	14 040	5 193	6 590	—	547	5	12 335	185 109
—	166	532	882	52 885	54 465	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	59 768
—	111	698	7 753	49 858	58 420	—	—	—	—	—	3 396	16 347	—	559	—	20 302	206 589
326	329	287	867	34 104	35 587	—	—	—	284	284	—	—	—	194	—	194	71 514
450	5	40	797	15 049	15 891	—	—	6	1 900	1 906	—	1 749	1 701	526	—	3 976	128 528
250	3 363	43	2 259	165 783	171 448	29	—	95	4 812	4 936	147	—	—	334	—	481	203 661
—	1 562	108	8 102	118 682	128 454	—	5	668	5 808	6 481	445	—	—	159	122	726	254 233
—	283	687	4 299	78 560	83 829	—	5	10	751	766	—	—	—	—	—	—	94 386
—	—	772	16 357	61 404	78 533	—	—	—	1 075	1 075	—	—	—	—	—	—	162 908
5	—	18	9 989	55 956	65 963	—	38	—	3 067	3 105	101	—	—	—	—	101	83 656
3	—	1	4 122	44 077	48 200	—	56	347	5 735	6 138	526	—	—	—	—	526	86 437
—	364	27	13 076	113 460	126 927	—	—	3 268	36 339	39 607	151	—	—	844	89	1 084	183 671
—	425	35	9 853	73 496	83 809	—	—	7	21 142	21 149	26	—	—	—	46	72	176 885
—	56	172	92	17 191	17 511	14	32	73	15 723	15 842	—	—	—	—	400	400	42 800
—	31	487	570	13 562	14 650	—	2	267	12 103	12 372	3 332	293	—	—	—	3 625	113 208
31	6 146	241	276	36 708	43 371	—	—	—	1 541	1 541	—	—	—	—	—	—	67 180
270	447	142	6 225	31 424	38 238	—	—	285	3 629	3 914	—	—	—	—	—	—	135 784
—	113	1 069	1 877	217 441	220 500	—	—	—	9 803	9 803	—	180	—	2 767	—	2 947	245 099
—	11	853	2 840	179 101	182 805	—	—	—	3 404	3 404	—	—	—	—	—	—	237 851
664	12 396	6 292	49 302	1 109 006	1176 996	141	228	4 916	94 303	99 588	399	182	—	4 299	489	5 369	1 528 494
896	2 881	3 397	59 995	683 720	749 993	—	74	1 995	70 591	72 660	14 177	24 982	1 701	1 791	173	42 824	1 960 872
363	11 154	3 431	34 554	984 704	1033 843	555	120	4 660	95 635	100 970	—	—	—	3 907	1 294	5 201	1 398 109
251	1 637	2 489	65 127	734 380	803 633	30	18	2 853	64 368	67 269	10 456	22 259	27	1 311	12	34 065	2 234 887

GEWESTEN.	Van de GESLAAGDE velden waren door de bevolking voor eigen cultuur of voor rekening van particuliere ondernemers beplant met:									
	suikerriet.		indigo.		tabak.		kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).		Totaal.	
	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.
Bantam	564	84	—	—	—	—	2 889	10 124	3 453	10 208
	648		—		—		13 013		13 661	
Batavia: domein Bloeboer	—	—	—	—	—	—	75	197	75	197
	—		—		—		272		272	
Batavia: afdeeling Krawang	6	—	—	—	—	—	589	858	595	858
	6		—		—		1 447		1 453	
Preanger-Regentschappen	1 310	300	111	130	11 881	2 848	227 566	85 506	240 868	88 784
	1 610		241		14 729		313 072		329 652	
Cheribon	14 447	—	2 806	5 535	177	719	54 627	59 983	72 057	66 237
	14 447		8 341		896		114 610		138 294	
Pekalongan	17 283	492	944	946	2 977	1 272	47 955	103 084	69 159	105 794
	17 775		1 890		4 249		151 039		174 953	
Semarang	14 825	8 575	1 111	2 068	2 261	3 826	72 195	158 305	90 392	172 774
	23 400		3 179		6 087		230 500		263 166	
Rembang	548	806	601	1 192	882	17 072	57 735	167 217	59 766	186 287
	1 354		1 793		17 954		224 952		246 053	
Soerabaja	34 469	5	377	901	967	2 445	35 507	121 201	71 320	124 552
	34 474		1 278		3 412		156 708		195 872	
Pasoeroean	29 317	6 357	44	862	2 369	12 418	171 450	233 870	203 180	253 507
	35 674		906		14 787		405 320		456 687	
Besoeki	9 400	2 964	751	1 031	4 389	45 164	79 846	113 749	94 386	162 908
	12 364		1 782		49 553		193 595		257 294	
Banjoemas	5 035	1 394	119	116	10 033	6 547	68 368	77 854	83 555	85 911
	6 429		235		16 580		146 222		169 466	
Kedoe	3 819	1 668	179	187	16 702	26 107	161 887	148 851	182 587	176 813
	5 487		366		42 809		310 738		359 400	
Madioen	7 747	3 342	219	695	165	1 645	34 269	103 901	42 400	109 583
	11 089		914		1 810		138 170		151 983	
Kediri	26 812	2 100	249	1 079	276	10 471	39 843	122 134	67 180	135 784
	28 912		1 328		10 747		161 977		202 964	
Madoera	316	34	1 186	1 459	2 339	4 208	238 311	232 150	242 152	237 851
	350		2 645		6 547		470 461		480 003	
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madoera	165 898	28 121	8 697	16 201	55 418	134 742	1 293 112	1 738 984	1 523 125	1 918 048
	194 019		24 898		190 160		3 032 096		3 441 173	
Over 1908 waren de cijfers	165 285	30 661	6 228	11 141	42 098	149 255	1 179 297	2 009 765	1 392 908	2 200 822
	195 946		17 369		191 353		3 189 062		3 593 730	

Bijlage **GG.**

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 2°. *a*, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur op Java en de van gouvernementswege gehouden veilingen van Java-koffie, meerendeels over 1909.

GEWESTEN. *a)*	Volgens de op ult. October 1909 afgesloten opgaven was bij de koffiecultuur ingedeeld het navolgend aantal		Hoeveelheid koffie in 1909 bij de inkooppakhuizen *ingekocht* en … pikols van 100 kati's of van 61.76 K.G.)					
			Ingekocht. *b)*		Bij het ledigvallen van de pakhuizen			
	desa's.	huis-gezinnen.			meer bevonden.		minder bevonden.	
1.	2.	3.	4.		5.		6.	
			c) 2 252,180		0,726		0,868	
			21,710		0,056		0,004	
Preanger-Regentschappen *e)*	366	66 230		2 273,890		0,782		0,872
			8 250,848		9,692		0,006	
			576,390		1,407		0,004	
Pekalongan	118	14 782		8 827,238		11,099		0,010
			2 837,422		0,732		12,530	
			13,712		0,122		0,008	
Semarang	138	10 492		2 851,134		0,854		12,538
			2,720		—		—	
			—		—		—	
Soerabaja	—	—		2,720		—		—
			15 249,422		10,114		0,114	
			190,162		1,738		—	
Pasoeroean	493	58 313		15 439,584		11,852		0,114
			406,206		0,042		—	
			7,243		0,072		—	
Besoeki	12	2 899		413,449		0,114		—
			1,311		—		—	
			0,278		—		—	
Banjoemas	—	—		1,589		—		—
			151,674		0,038		0,128	
			3,248		0,006		1,310	
Kedoe	19	2 523		154,922		0,044		1,438
			225,130		0,238		0,308	
			14,528		0,002		0,022	
Madioen *e)*	66	6 924		239,658		0,240		0,330
			15,630		—		0,384	
			52,160		—		6,194	
Kediri	—	—		67,790		—		6,578
			29 392,543		21,582		14,338	
			879,431		3,403		7,542	
Totalen . . .	1 212	162 163		30 271,974		24,985		21,880

…gekocht …6 K.G.) … en.	en *uitgeleverd* (in Uitgeleverd. *d*) 7.		Aantal pikols koffie (goede en inferieure) in de drie voorafgegane jaren *uitgeleverd*. 1906. 8.	1907. 9.	1908. 10.	AANMERKINGEN.
	2 252,038					
	21,762					
0,872		2 273,800	10 498	3 228	3 311	
	8 260,534					
	577,793					
0,010		8 838,327	21 996	7 942	11 085	
	2 825,624					
	13,826					
12,538		2 839,450	4 516	5 780	4 617	
	2,720					
	—					
—		2,720	238	68	63	
	15 259,422					
	191,900					
0,114		15 451,322	103 531	12 291	50 902	
	406,248					
	7,315					
—		413,563	7 460	269	4 095	
	1,311					
	0,278					
—		1,589	41	3	4	
	151,584					
	1,944					
1,438		153.528	584	361	231	
	225,060					
	14,508					
0,330		239,568	2 368	199	1 535	
	15,246					
	45,966					
6,578		61,212	721	92	332	
	29 399,787		*f*) 151 953	*f*) 30 233	*f*) 76 175	
	875,292		*h*) 19 934	*h*) 468	*h*) 6 183	
21,880		30 275,079	171 887	30 701	82 358	
	g) 2 209,390					
	57,720					
		2 267,110				
	31 609,177					
	933,012					
		32 542,189				

a) De verplichte koffiecultuur is ingetrokken in de residentiën Soerabaja, Banjoemas en Kediri en in één of meer districten der overige, in kolom 1 vermelde gewesten.

b) Ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie is onder de in kolom 4 vermelde hoeveelheden begrepen. In de verschillende residentiën zijn de volgende hoeveelheden aangehaald en verbeurd verklaard (in pikols):

	1ste soort.	2de soort.	Te zamen.
Preanger-Regentschappen	0,138	5,158	5,296
Pekalongan	1,988	7,588	9,576
Semarang	1,454	7,484	8,938
Pasoeroean	3,124	35,862	38,986
Besoeki	—	0,143	0,143
Banjoemas	—	1,438	1,438
Kedoe	1,008	1,424	2,432
Madioen	—	6,113	6,113
Totalen	7,712	65,210	72,922

c) De tweeërlei opgaaf hier en elders in dezen staat doelt op koffie 1ste soort en op inferieure koffie.

d) Onder de hier vermelde totalen waren aan Liberia-koffie begrepen (in pikols):

Preanger-Regentschappen	1 623,762
Pekalongan	5 394,344
Semarang	2 831,450
Pasoeroean	828,648
Besoeki	10,283
Kedoe	151,574
Kediri	44,900
Madioen	89,990
Totaal	10 974,951

e) De cijfers in de kolommen 4 t/m 10, voor de residentiën Preanger-Regent schappen en Madioen opgegeven, hebben alleen betrekking op de door de inlandsche bevolking als bereid product ingeleverde koffie.

f) Onder de hier vermelde totalen was aan koffie 2de soort begrepen in 1906, 1907 en 1908 respectievelijk 6 734, 617 en 2 628 pikol. De in gemelde drie jaren ingeleverde hoeveelheden Liberia-koffie beliepen achtereenvolgens 17 058, 16 893 en 12 590 pikol.

g) Hoeveelheid koffie, bereid bij de gouvernements-etablissementen, namelijk (in pikols):

	1ste soort.	2de soort.
in de Preanger-Regentschappen	2 047,990	39,340
te Ngebel (Madioen)	161,400	18,380
Te zamen	2 209,390	57,720

h) Hoeveelheid koffie, bereid bij de gouvernements-etablissementen, in de Preanger-Regentschappen en te Ngebel (Madioen), respectievelijk 16 497 en 3 437 pikol in 1906, 420 en 48 pikol in 1907 en 4 035 en 2 148 pikol in 1908.

GEWESTEN. *a)*	Gezamenlijke kosten voor den koffie-oogst van 1909 betaald tot						
	Inkoopsprijs aan de bevolking betaald à f 15 per pikol (inferieure koffie à f 7,50 per pikol).	Kosten van pakhuis-meesters en pakhuis-personeel.	Kosten van koffie-mantri's en cultuur-personeel.	Uitgaven voor onderhoud en oprichting van inkooppakhuizen.		Kosten van afpakking en vervoer naar de strandpak-huizen.	Cultuur-procenten aan inlandsche ambtenaren en hoofden.
				Gewoon onderhoud.	Oprichting en zware herstelling.		
	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
Preanger-Regentschappen . . .	f 34 072,11	f 12 308,58	f 6 200,—	f 2 131,03	f 533,19	f 1 957,17	f 2 923,50
Pekalongan	128 893,05^{5}	8 972,88^{5}	11 200,—	1 640,69^{5}	—	5 005,89	3 017,70^{5}
Semarang	42 664,17	4 572,37	—	721,69^{5}	—	1 788,02	1 039,78
Soerabaja	40,80	600.68	—	120,—	—	10,80	0,99
Pasoeroean	229 851,72	29 061,32	44 820,—	6 426,20	—	4 865,70	5 631,99
Besoeki.	6 146,34	2 333,95^{5}	5 100,—	1 196,26^{5}	—	70,09^{5}	168,33
Banjoemas	2,04	—	—	780,70	—	—	0,03^{5}
Kedoe	2 308,69^{5}	1 120,62	—	349,32	—	83,12	55,63^{5}
Madioen	3 447,15	917,85	1 800,—	336,50	—	86,52	141,64^{5}
Kediri	625,65	109,80^{5}	90,—	279,01^{5}	—	21,51^{5}	5,71^{5}
Totalen . . .	f 448 051,73	f 59 998,06^{5}	f 69 210,—	f 13 981,42	f 533,19	f 13 888,83	f 12 985,32^{5}

betaald tot en met het vervoer uit de inkoop- naar de strandpakhuizen.

…uur- …en aan …ische …naren …n …den.	Bijzondere uitgaven voor de bereiding op de West-Indische wijze.	Alle andere uitgaven (onder geen der voorgaande hoofden begrepen). *i*)	Totaal.	Gemiddelde kosten per pikol uitgeleverde koffie.	Inkooppakhuizen. Aantal.	Inkooppakhuizen. Bergruimte (in pikols).
…	18.	19.	20.	21.	22.	23.
…923,50	*j*) f 66 576,91^5	f 1 004,68^5	*k*) f 127 707,18	*k*) f 29,28	64	79 275
…017,70^5	—	156,59	158 886,82	17,98	27	58 600
…039,78	—	—	50 786,03^5	17,80	22	38 815
0,99	—	—	773,27	—	4	3 200
…631,99	8 078,96	1 243,91^5	329 979,80^5	21,35	66	241 546
…168,33	—	120,—	15 134,98^5	36,59	11	39 730
0,03^5	—	—	782,77^5	—	7	10 020
55,63^5	—	23,27	3 940,66	25,66	12	21 300
…141,64^5	*l*) 7 722,99	103,89	*m*) 14 556,54^5	34,50	10	34 000
5,71^5	—	—	1 131,70	18,48	7	6 650
				......		
…985,32^5	f 82 378,86^5	f 2 652,35	f 703 679,77^5	f 21,93	230	533 136
			n) 52 010,35^5			
				......		
			f 755 690,13	f 23,22		

AANMERKINGEN.

i) Uitgaven wegens geldverzendingen, omwerking van koffie, enz.

j) Gezamenlijke kosten, betaald tot en met het vervoer naar de strandpakhuizen voor de koffie, gedurende het campagnejaar 1909 bereid door de etablissementen in de Preanger-Regentschappen. Hieronder is begrepen f 28 732,57, uitgegeven voor den inkoop van de bevolking van *onbereid* koffieproduct, n.l.:

8 860,24	pikol	roode	bes à f 3,—	Java.
565,82	,,	groengele	,, ,, ,, 2,50	
83,41	,,	opraapsel	,, ,, 1,50	
87,45^5	,,	hoornschil	,, ,, 7,—	

Tevens zijn in het opgegeven bedrag begrepen de cultuurprocenten ad f 459,31, welke ter zake van de door genoemde etablissementen gedurende 1909 bereide koffie werden uitgekeerd. Het bedrag, voorkomende in kolom 17, heeft uitsluitend betrekking op de uitgekeerde cultuurprocenten ter zake van het door de bevolking bereide product.

k) Berekend over de geheele hoeveelheid (4 361,130 pikol) uitgeleverde koffie. Afzonderlijk voor de door de bevolking en door de etablissementen bereide koffie worden de gemiddelde kosten per pikol respectievelijk f 26,88 en f 31,90.

l) Gezamenlijke kosten, betaald tot en met het vervoer naar de strandpakhuizen voor de koffie, gedurende het campagnejaar 1909 bereid door het etablissement te Ngebel (Madioen). Hieronder is begrepen f 2 467,02^5, uitgegeven voor den inkoop van de bevolking van *onbereid* koffieproduct, n.l.:

568,90	pikol	roode	bes à f 3,—	Java.
157,17	,,	groengele	,, ,, ,, 2,50	
215,90	,,	opraapsel	,, ,, 1,50	
5,76	,,	hoornschil	,, ,, 7,—	

Tevens zijn in het opgegeven bedrag begrepen de cultuurprocenten ad f 28,44, welke ter zake van de door genoemd etablissement gedurende 1909 bereide koffie werden uitgekeerd. Het bedrag, voorkomende in kolom 17, heeft uitsluitend betrekking op de uitgekeerde cultuurprocenten ter zake van het door de bevolking bereide product.

m) Berekend over de geheele hoeveelheid (419,348 pikol) uitgeleverde koffie. Afzonderlijk voor de door de bevolking en door het etablissement bereide koffie, worden de gemiddelde kosten per pikol respectievelijk f 28,50 en f 42,90.

n) Kosten voor het laboratorium, voor onderzoekingen in het belang der koffiecultuur, reis- en verblijfkosten van het laboratoriumpersoneel, kosten van den koffieproeftuin in Malang, traktementen en reiskosten van het inspecteerend personeel, zoomede kosten van commissiën en opdrachten in het belang van de koffiecultuur.

II. AFSCHRIJVINGEN EN BIJPLANTINGEN IN DE OP HOOG GEZAG AAN GEL

GEWESTEN.	Aantal jonge en vruchtdragende boomen, aanwezig op ult. October 1908 (vgl. K.V. 1909, bijlage HH, tabel II, kolom 6).	Bijplantingen in den westmoeson van 1908/1909. Aantal boomen, die volgens machtiging van den directeur van landbouw zouden moeten worden bijgeplant (vgl. K. V. 1909, bijlage HH, tabel II, kolom 7).	Bijplantingen in den westmoeson van 1908/1909. Aantal boomen, die werkelijk zijn bijgeplant.	Afschrijvingen in den loop van 1909 (tot ult. October).
1.	2.	3.	4.	5.
Preanger-Regentschappen	9 143 302	807 056	*a)* 919 977	2 175 840
Pekalongan	3 315 626	458 570	*b)* 369 145	356 626
Semarang	1 490 907	—	—	62 016
Soerabaja	199 930	—	—	5 955
Pasoeroean	17 433 740	486 883	486 883	1 735 789
Besoeki	3 302 118	—	—	303 715
Kedoe	157 091	35 450	35 450	17 505
Madioen	1 437 210	141 772	*a)* 142 920	183 504
Kediri	24 514	—	—	24 514
Totalen	*c)* 36 504 438	1 929 731	1 954 375	*d)* 4 865 464

AN GELEGDE GEREGELDE KOFFIEPLANTSOENEN OP JAVA OVER 1908 en 1909.

Aantal jonge en vruchtdragende boomen, aanwezig op ult. October 1909.	Aantal boomen, volgens machtiging van den directeur van landbouw bij te planten in den westmoeson van 1909/1910.	Alzoo in den aanvang van 1910 aan jonge en vruchtdragende boomen vermoedelijk aanwezig. (N.B. Te verminderen met de nog niet bekende afschrijvingen.)
6.	7.	8.
7 887 439	485 660	8 373 099
3 328 145	402 039	3 730 184
1 428 891	—	1 428 891
193 975	—	193 975
16 184 834	130 670	16 315 504
2 998 403	126 340	3 124 743
175 036	—	175 036
1 396 626	85 144	1 481 770
—	—	—
c) 33 593 349	e) 1 229 853	34 823 202

T O E L I C H T I N G E N.

a) In de Preanger-Regentschappen en Madioen zijn respectievelijk 112 921 en 1 148 boomen meer bijgeplant, wegens het te ruim uitzetten van het ontginningsterrein, en in de Preanger-Regentschappen bovendien wegens het planten van Robusta- in plaats van Liberia-koffieboomen.

b) In Pekalongan zijn 89 425 boomen minder bijgeplant wegens gebrek aan grond en het vervangen van Java- door Robusta-boomen.

c) Onder het totaal in kolom 2 en in kolom 6 zijn begrepen Liberia-koffieboomen, verdeeld als volgt:

	Ult. October 1908.	Ult. October 1909.
Preanger-Regentschappen	1 204 628	1 065 397
Pekalongan	1 562 485	1 624 452
Semarang	1 490 907	1 428 891
Soerabaja	10 063	6 026
Pasoeroean	1 731 477	1 662 219
Besoeki	84 519	77 879
Kedoe	154 593	175 036
Madioen	298 166	338 570
Kediri	2 969	—
Totalen	6 539 807	6 378 470

d) Gedurende 1908—1909 zijn 400 386 Liberia-koffieboomen bijgeplant en 561 723 afgeschreven, over onderstaande gewesten verdeeld als volgt:

	Bijgeplant.	Afgeschreven.
Preanger-Regentschappen	118 336	257 567
Pekalongan	115 968	54 001
Semarang	—	62 016
Soerabaja	—	4 037
Pasoeroean	86 132	155 390
Besoeki	—	6 640
Kedoe	35 450	15 007
Madioen	44 500	4 096
Kediri	—	2 969
Totalen	400 386	561 723

e) Hierbij is gerekend op het bijplanten van 189 264 Liberia-koffieboomen, namelijk in de residentiën:

Preanger-Regentschappen	58 230
Pekalongan	53 250
Pasoeroean	32 640
Madioen	45 144
Totaal	189 264

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. N.B. Alleen die afdeelingen worden genoemd, welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur zijn betrokken.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel desa's als bedoeld in kolom 10.	Aantal districten … In de cultuurplannen begrepen. Bevattende desa's als bedoeld in kolom 10 en desa's als bedoeld in kolom 11.	Aantal districten … Niet meer in de cultuurplannen begrepen, als nog enkel bevattende desa's als bedoeld in kolom 11.	Aantal districten … Totaal der kolommen 3 t/m 5.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1909.	Aantal personen bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeeld volgens de z.g. voorstellaten voor het plantjaar 1910/1911. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten).	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende desa's.	Aantal desa's nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken op 31 Dec. 1909. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens den voorstelstaat voor het plantjaar 1910/1911.	Aantal desa's … Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d. i. uit de cultuurplannen afgevoerd), maar vooralsnog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen.	Aantal desa's … Tezamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1908/1909, dat is op 31 October 1909, aanwezige op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	… vrijwillige of onder die naam bekend staande koffieaanplantingen: op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	… vrijwillige of onder die naam bekend staande koffieaanplantingen: op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Preanger-Regentschappen (53 distr.)	Bandoeng ..	4	5	—	9	669 967	21 623	279	135	42	177	2 938,67	3 696,47	275,37
	Tjiandjoer ..	4	—	—	4	183 356	8 380	76	38	—	38	1 302,20	242,45	37,—
	Soekaboemi.	5	—	—	5	237 328	14 222	94	80	—	80	1 191,60	82,08	934,—
	Soemedang .	—	1	—	1	54 201	2 481	25	12	10	22	1 204,55	323,25	—
	Limbangan .	8	1	—	9	486 738	15 658	226	86	—	86	1 251,96[5]	46,81	730,37
	Soekapoera .	1	—	—	1	28 760	3 866	15	15	—	15	—	—	—
	Totalen ..	22	7	—	29	1 660 350	66 230	715	366	52	418	7 888,98[5]	4 391,06	1 976,74
Pekalongan (28 distr.)	Pekalongan .	—	1	2	3	61 328	968	98	15	52	67	714,63	—	9,50
	Batang	—	1	—	1	50 483	—	78	6	36	42	615,03	—	124,75
	Tegal	—	1	—	1	47 072	3 844	31	23	8	31	257,95	—	1 945,—
	Brebes	—	1	—	1	103 079	5 555	56	43	5	48	1 075,18	3,50	1 600,—
	Pemalang ..	—	1	1	2	150 661	4 415	96	31	17	48	944,32	—	1 547,63
	Totalen ..	—	5	3	8	412 623	14 782	359	118	118	236	3 607,11	3,50	5 226,88
Semarang (35 distr.)	Kendal	1	1	—	2	110 656	10 492	165	138	27	165	2 236,04	65,52	34,—
Soerabaja (28 distr.)	Modjokerto .	—	—	1	1	57 636	—	187	—	38	38	245,60	—	183,89
	Djombang ..	—	—	1	1	76 798	—	114	—	7	7	2,85	—	12,—
	Totalen ..	—	—	2	2	134 434	—	301	—	45	45	248,45	—	195,89
Pasoeroean (30 distr.)	Malang	—	8	—	8	735 721	35 631	679	315	103	418	8 016,84	3 616,47	18 471,29
	Bangil	—	1	1	2	122 912	4 044	221	6	57	63	114,92	185,32	180,—
	Pasoeroean .	—	1	—	1	49 169	2 964	51	23	10	33	—	—	7 000,—
	Probolinggo.	—	1	—	1	42 007	2 590	42	21	18	39	—	1 620,—	5 255,—
	Kraksaän ...	—	1	—	1	56 438	2 370	47	24	7	31	924,67	202,—	15,—
	Loemadjang	2	2	—	4	228 812	10 714	159	104	13	117	3 849,28	286,56	205,—
	Totalen ..	2	14	1	17	1 235 059	58 313	1 199	493	208	701	12 905,71	5 910,35	31 126,29
Besoeki (18 distr.)	Bondowoso .	—	1	4	5	311 405	2 899	294	12	63	75	1 860,24	—	95,75
	Djember	—	—	2	2	133 685	—	68	—	21	21	714,73	—	25,—
	Banjoewangi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totalen ..	—	1	6	7	445 090	2 899	362	12	84	96	2 574,97	—	120,75
Banjoemas (19 distr.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

a) Hieronder respectievelijk 2 263, 16 498, 479, 4 035 en 2 087 pikol van de gouvernements-bereidingsetablissementen.

b) Hieronder respectievelijk 72, 61, 21, 5 en 2 pikol uit de afdeeling Salatiga.

c) Hieronder voor de jaren 1905 en 1906 achtereenvolgens 4 en 5 pikol uit de afd. Poerbalingga en 20 en 33 pikol uit de afd. Bandjarnegara.

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1909:										Koffielevering (in pikols)				
aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als aequivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd						over 1905.	over 1906.	over 1907.	over 1908.	over 1909.
			op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
Geplant in de jaren 1906/1907, 1907/1908 en 1908/1909.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1906/1907, 1907/1908 en 1908/1909.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1906/1907, 1907/1908 en 1908/1909.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.					
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
805 949	2 373 439	3 179 388	34 150	4 985 543	5 019 693	10 761	508 701	519 462	2 994	17 995	895	4 900	2 783
200 877	901 458	1 102 335	—	62 382	62 382	7 217	38 705	45 922	526	598	374	465	398
471 933	519 532	991 465	—	32 655	32 655	253 463	85 187	338 650	3 187	3 387	2 063	1 344	995
248 245	590 867	839 112	—	363 000	363 000	—	—	—	50	2 247	38	113	16
551 716	1 223 403	1 775 119	—	59 307	59 307	41 223	697 940	739 163	572	2 736	266	524	169
—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	32	11	—	—
2 278 720	5 608 699	7 887 419	34 150	5 502 887	5 537 037	312 664	1 330 533	1 643 197	a) 7 354	a) 26 995	a) 3 647	a) 7 346	a) 4 361
234 850	389 852	624 702	—	—	—	—	196 242	196 242	1 197	1 802	970	2 300	1 148
35 251	414 262	449 513	—	—	—	62 944	38 409	101 353	1 682	2 413	2 014	2 250	2 199
95 200	109 920	205 120	—	6 000	6 000	150 000	726 000	876 000	2 378	7 574	1 404	3 735	1 765
322 739	597 038	919 777	—	600	600	470 000	1 200 000	1 670 000	3 541	5 841	2 020	1 104	2 558
394 830	769 013	1 163 843	—	—	—	1 307 077	1 211 846	2 518 923	2 018	4 366	1 534	1 697	1 168
1 082 870	2 280 085	3 362 955	—	6 600	6 600	199 0021	3 372 497	5 362 518	10 816	21 996	7 942	11 086	8 838
—	1 428 891	1 428 891	—	7 150	7 150	—	44 419	44 419	b) 6 937	b) 4 516	b) 5 780	b) 4 617	b) 2 839
—	189 432	189 432	—	66 000	66 000	—	209 479	209 479	176	213	68	51	3
—	4 543	4 543	—	—	—	—	2 000	2 000	9	26	—	12	—
—	193 975	193 975	—	66 000	66 000	—	211 479	211 479	185	239	68	63	3
694 214	10 860 938	11 555 152	767 949	4 094 350	4 862 299	261 816	22 319 698	22 581 514	31 153	70 858	7 190	31 021	7 341
62 640	126 657	189 297	10 000	870 000	880 000	1 000	360 000	361 000	232	975	46	733	63
—	—	—	—	—	—	1 000 000	12 000 000	13 000 000	3 766	14 577	1 984	7 859	3 191
—	—	—	83 000	3 939 000	4 022 000	295 000	8 553 000	8 848 000	1 964	11 562	1 085	8 618	3 452
77 050	781 467	858 517	16 620	240 310	256 930	2 702	11 286	13 988	1 094	2 072	240	821	621
419 699	4 720 443	5 140 142	—	38 800	38 800	—	410 000	410 000	3 512	3 487	1 746	1 850	783
1 253 603	16 489 505	17 743 108	877 569	9 182 460	10 060 029	1 560 518	43 653 984	45 214 502	41 721	103 531	12 291	50 902	15 451
255 400	1 876 978	2 132 378	—	—	—	—	51 537	51 537	917	6 662	218	4 095	414
—	866 025	866 025	—	—	—	—	46 000	46 000	521	646	46	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	212	152	6	—	—
255 400	2 743 003	2 998 403	—	—	—	—	97 537	97 537	1 650	7 460	270	4 095	414
—	—	—	—	—	—	—	—	—	c) 26	c) 41	3	4	2

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. N.B. Alleen die afdeelingen worden genoemd, welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur zijn betrokken.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel desa's als bedoeld in kolom 10.	Bevattende desa's als bedoeld in kolom 10 en desa's als bedoeld in kolom 11.	Niet meer in de cultuurplannen begrepen, als nog enkel bevattende desa's als bedoeld in kolom 11.	Totaal der kolommen 3 t/m 5.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1909.	Aantal personen bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeeld volgens de z.g. voorstelstaten voor het plantjaar 1910/1911. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten).	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende desa's.	Aantal desa's nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken op 31 Dec. 1909. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens den voorstelstaat voor het plantjaar 1910/1911.	Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d. i. uit de cultuurplannen afgevoerd), maar vooralsnog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen.	Tezamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1908/1909, dat is op 31 October 1909, aanwezige op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Kedoe (34 distr.)	Temanggoeng .	—	1	—	1	55 358	2 523	70	19	12	31	372,97	4,26	225
Madioen (21 distr.)	Ngawi. . . .	—	1	—	1	57 277	3 766	63	40	6	46	715,55	22,43	50
	Magetan . .	—	—	2	1	117 767	—	119	—	9	9	47,55	—	18
	Ponorogo . .	—	1	—	2	40 277	3 158	38	26	10	36	567,94	2 047,89	350
	Totalen . .	—	2	2	4	215 321	6 924	220	66	25	91	1 331,04	2 070,32	418
Kediri (24 distr.)	Trenggalek.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54

RECAPITU

GEWESTEN.	Totaal aantal districten.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Preanger-Regentschappen	53	22	7	—	29	1 660 350	66 230	715	366	52	418	7 888,98^5	4 391,06	1 976,74
Pekalongan.	28	—	5	3	8	412 623	14 782	359	118	118	236	3 607,11	3,50	5 226,88
Semarang	35	1	1	—	2	110 656	10 492	165	138	27	165	2 236,04	6,55	34,—
Soerabaja	28	—	—	2	2	134 434	—	301	—	45	45	248,45	—	195,89
Pasoeroean	30	2	14	1	17	1 235 059	58 313	1 199	493	208	701	12 905,71	5 910,35	31 126,29
Besoeki	18	—	1	6	7	445 090	2 899	362	12	84	96	2 574,97	—	120,75
Banjoemas	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kedoe.	34	—	1	—	1	55 358	2 523	70	19	12	31	372,97	4,26	2,25
Madioen	21	—	2	2	4	215 321	6 924	220	66	25	91	1 331,04	2 070,32	418,—
Kediri.	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54,—
Algemeene totalen .	290	25	31	14	70	4 268 891	162 163	3 391	1 212	571	1 783	31 165,27^5	12 386,04	39 377,55

d) Hieronder voor de jaren 1905 t/m 1909 uit de afdn. Wonosobo, Magelang en Poerworedjo achtereenvolgens 20, 44, 5, 3 en 0 pikol, 1, 0, 2, 0 en 0 pikol en 60, 83, 32, 10 en 3 pikol.

e) Hieronder voor de jaren 1905 t/m 1909 achtereenvolgens 556, 3 437, 48, 2 148 en 180 pikol, afkomstig van het bereidingsetablissement te Ngebel.

f) Hieronder voor de jaren 1905 t/m 1909 achtereenvolgens 22, 157, 8, 63 en 2 pikol uit de afd. Madioen.

g) Hieronder voor de jaren 1905 t/m 1909 achtereenvolgens 293, 357, 90, 322 en 58 pikol uit de afd. Blitar, 6, 219, 1, 8 en 0 pikol uit de afd. Berbek en 14, 34, 1, 1 en 3 pikol uit de afd. Kediri.

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1909:									Koffielevering (in pikols)				
aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als aequivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
			op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
Geplant in de jaren 1906/1907, 1907/1908 en 1908/1909.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1906/1907, 1907/1908 en 1908/1909.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1906/1907, 1907/1908 en 1908/1909.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	over 1905.	over 1906.	over 1907.	over 1908.	over 1909.
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
99 425	75 611	175 036	—	9 000	9 000	—	44 645	44 645	*d*) 396	*d*) 584	*d*) 361	*d*) 231	*d*) 154
152 984	540 270	693 254	—	15 840	15 840	—	20 000	20 000	398	769	184	692	111
—	121 316	121 316	—	—	—	—	13 582	13 582	27	298	—	35	—
265 599	311 412	577 011	—	2 249 157	2 249 157	—	350 000	350 000	*e*) 878	*e*) 4 581	*e*) 56	*e*) 2 893	*e*) 308
418 583	972 998	1 391 581	—	2 264 997	2 264 997	—	383 582	383 582	*f*) 1 325	*f*) 5 805	*f*) 248	*f*) 3 683	*f*) 419
—	—	—	—	—	—	—	4 800	4 800	*g*) 318	*g*) 721	*g*) 92	*g*) 333	*g*) 61

L A T I E.

2 278 720	5 608 699	7 887 419	34 150	5 502 887	5 537 037	312 664	1 330 533	1 643 197	7 354	26 995	3 647	7 346	4 361
1 082 870	2 280 085	3 362 955	—	6 600	6 600	1 990 021	3 372 497	5 362 518	10 816	21 996	7 942	11 086	8 838
—	1 428 891	1 428 891	—	7 150	7 150	—	44 419	44 419	6 937	4 516	5 780	4 617	2 839
—	193 975	193 975	—	66 000	66 000	—	211 479	211 479	185	239	68	63	3
1 253 603	16 489 505	17 743 108	877 569	9 182 460	10 060 029	1 560 518	43 653 984	45 214 502	41 721	103 531	12 291	50 902	15 451
255 400	2 743 003	2 998 403	—	—	—	—	97 537	97 537	1 650	7 460	270	4 095	414
—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	41	3	4	2
99 425	75 611	175 036	—	9 000	9 000	—	44 645	44 645	396	584	361	231	154
418 583	972 998	1 391 581	—	2 264 997	2 264 997	—	383 582	383 582	1 325	5 805	248	3 683	419
—	—	—	—	—	—	—	4 800	4 800	318	721	92	332	61
5 388 601	29 792 767	35 181 368	911 719	17 039 094	17 950 813	3 863 203	49 143 476	53 006 679	70 728	171 888	30 702	82 359	32 542

IV. RECAPITULEEREND OVERZICHT over de jaren 1905 t/m 1909 betreffende den omvang en de uitkomsten der cultuur.

a. OMVANG DER CULTUUR.

PLANTJAREN.	Ingedeeld bij de gouvernements-koffiecultuur (nog in de cultuurplannen begrepen) op het einde van elk der opgegeven plantjaren (31 October).		Aantal desa's en huisgezinnen, aan welke (voor het volgende plantjaar) de verplichting is opgelegd tot bijplanting van koffieboomen en (of) tot het ontginnen van gronden voor één of meer latere plantjaren.		Aantal desa's niet meer in de cultuurplannen opgenomen, maar nog verplicht tot het onderhoud van inder-tijd door haar aangelegde, voorshands niet uit de leggers afgeschreven plantsoenen.	Op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde plantsoenen.				Vrijwillige of onder dien naam bekend staande plantsoenen (naar schatting).		Aantal personen in het bezit van als vrijwillig bekend staande plantsoenen, aangelegd op:		
	Aantal desa's.	Aantal huis-gezinnen.	Aantal desa's.	Aantal huis-gezinnen.		Aantal boomen, die in het betrokken plantjaar zijn afge-schreven.	Aantal boomen, die in het betrokken plantjaar zijn bijgeplant. a)	Aantal boomen, bij het einde van het plantjaar aanwezig (31 October). b)	Uitge-strektheid (in bouws) der in de voorgaande kolom bedoelde plant-soenen.	Aantal boomen, bij het einde van het plant-jaar aanwezig (31 October). b)	Uitge-strektheid (in bouws).	bij de cultuur-plannen aan-gewezen gronden.	niet bij de cultuur-plannen aan-gewezen gronden.	Te zamen. c)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1904/1905	1 290	152 155	385	39 414	818	4 523 767	2 121 175	42 334 829 (6 551 878)	37 009	d)125 514 076 (5 896 153)	75 308	49 609	75 165	124 774
1905/1906	1 293	155 632	487	62 123	668	4 404 321	1 624 647	40 570 155 (5 372 100)	36 102	98 076 868 (6 306 683)	66 253	34 208	54 992	89 200
1906/1907	1 315	156 575	447	53 514	582	3 590 920	1 650 032	38 638 447 (5 238 543)	34 868	91 261 144 (6 187 675)	61 319	27 729	59 755	87 484
1907/1908	1 253	155 384	313	40 922	604	4 212 539	2 078 570	36 504 438 (5 170 333)	33 631	75 964 893 (5 710 306)	54 968	27 292	59 143	86 435
1908/1909	1 212	162 163	232	24 240	571	4 865 464	1 954 375	33 593 349 (5 388 601)	31 165	70 957 492 (4 774 922)	51 764	32 976	56 618	89 594

a) De verplichte bijplantingen bedroegen in de opgegeven plantjaren achtereenvolgens 1 920, 1 445, 1 872, 1 839 en 1 276 bouws.

b) Onder deze totalen zijn begrepen achtereenvolgens 6 398 112, 6 520 825, 6 550 359, 6 539 807 en 6 378 470 Liberia-koffieboomen. Hoeveel Liberia-koffieboomen er onder de cijfers van kolom 11 begrepen zijn, kan niet worden opgegeven. Het aantal jonge — nog niet vruchtdragende — boomen is tusschen ( ) vermeld.

c) Per gewest waren de totalen van 1904/1905 t/m 1908/1909 verdeeld als volgt (de cijfers tusschen ( ) vermeld, betreffen het aantal bezitters van vrijwillige koffie-aanplantingen, aangelegd op bij de cultuurplannen aangewezen gronden):

	1904/1905.		1905/1906.		1906/1907.		1907/1908.		1908/1909.	
Preanger-Regentschappen	51 218	(23 563)	38 428	(23 968)	37 032	(18 382)	36 115	(17 467)	28 547	(15 523)
Pekalongan	14 632	(34)	11 643	(34)	14 508	(30)	15 970	(30)	20 474	(5)
Pasoeroean	32 333	(16 550)	27 134	(8 126)	25 778	(7 982)	23 152	(7 675)	31 110	(16 277)
Madioen	11 132	(3 090)	3 319	(1 967)	2 117	(1 227)	4 224	(2 039)	3 879	(1 034)
Andere gewesten	15 459	(1 372)	8 676	(113)	8 049	(108)	6 974	(81)	5 584	(137)
Totalen	124 774	(44 609)	89 200	(34 208)	87 484	(27 729)	86 435	(27 292)	89 594	(32 976)

d) De groote achteruitgang in 1904/1905 komt hoofdzakelijk voor rekening van de residentie Pasoeroean, waar het aantal boomen met 3,8 millioen verminderde. In 1906/1907 bedroeg de vermindering in de Preanger-Regentschappen, Pekalongan en Pasoeroean respectievelijk 9, 3 en 13 millioen. Overigens is de vermindering een gevolg van de omstandigheid, dat plantsoenen, die niet meer bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken zijn, niet meer in de staten zijn opgenomen.

b. Bij 's lands inkooppakhuizen ontvangen hoeveelheden; kosten op het ingeleverd product gevallen, gerekend tot in de strandpakhuizen op Java, en opbrengst van de hier te lande geveilde hoeveelheden.

Jaren.	Hoeveelheid koffie (in pikols) bij de pakhuizen *ingekocht* (daaronder ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde hoeveelheden). *a)*					Totaal der *uitgeleverde* hoeveelheden (in pikols), d.i. na bijtelling van overwichten en na aftrek van minderbevindingen.	Inkoopsprijs aan de inleveraars betaald. *b)*	Andere kosten op het product gevallen tot in de strandpakhuizen op Java.	Totale kosten *in Indië* op het product gevallen.	Gemiddelde prijs, waarop de pikol koffie aan het Gouvernement kwam te staan, gerekend tot aan de opschuring in de afscheeppakhuizen.	Opbrengst van de in Nederland geveilde gouvernementskoffie van Java per pikol.	
	Preanger-Regentschappen.	Pekalongan.	Pasoeroean.	Overige gouvernementsresidentiën.	Algemeen totaal.						Bruto.	Netto.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1905	5 089 *c)* (4 252)	10 802 (4 962)	41 697 (2 593)	10 289 (7 731)	67 877 (19 538)	70 729	*e)* f 1 005 972	*f)* f 404 645	f 1 410 617	f 19,94	f 36,63^{37}	f 32,75^{99}
1906	10 496 (4 115)	21 984 (5 487)	103 469 (2 486)	15 936 (4 970)	151 885 (17 058)	171 880	*e)* 2 232 443	*f)* 787 816	3 020 259	17,57	40,19^{48}	36,25^{23}
1907	3 225 (2 735)	7 935 (6 236)	12 285 (1 596)	6 784 (6 326)	30 229 (16 893)	30 702	*e)* 448 600	*f)* 290 446	739 046	24,07	40,24^{13}	36,55^{07}
1908	3 309 (1 976)	11 094 (4 207)	50 879 (1 344)	10 887 (5 063)	76 169 (12 590)	82 359	*e)* 1 122 520	*f)* 472 484	1 595 004	19,36	42,09^{94}	38,12^{51}
1909	2 274 (1 623)	8 827 (5 394)	15 440 (828)	3 731 (3 130)	30 272 (10 975)	*d)* 32 542	*e)* 448 052	*f)* 307 638	755 690	23,22	48,07^{24}	44,15^{49}

a) De laatstbedoelde hoeveelheden bedroegen in de opgegeven vijf jaren achtereenvolgens 107, 175, 78, 103 en 73 pikol (grootendeels inferieure soort). Het *ingekochte* product beliep derhalve in de jaren 1905 t/m 1909 achtereenvolgens 67 770, 151 710, 30 221, 76 066 en 30 199 pikol, waaronder aan inferieure soort respectievelijk 1 624, 5 960, 551, 2 528 en 814.

b) Sedert 1889 wordt als inkoopsprijs f 15 per pikol betaald (voor inferieure soort de helft).

c) De tusschen ( ) vermelde cijfers betreffen Liberia-koffie, waarvan de hoeveelheden begrepen zijn in de daarboven gestelde totalen.

d) Hieronder zijn begrepen eene meerbevinding van 25 pikol, eene minderbevinding van 22 pikol en respectievelijk 2 087 en 180 pikol, door het gouvernements-etablissement en de hulp-etablissementen in de Preanger-Regentschappen en door het gouvernements-etablissement te Ngebel (Madioen) bereid en ingeleverd.

e) Deze cijfers hebben alleen betrekking op hetgeen betaald is voor de door de bevolking als *bereid* product ingeleverde koffie.

f) Hierin zijn begrepen de kosten van *exploitatie* van het gouvernements-bereidings-etablissement en de hulp-etablissementen in de Preanger-Regentschappen ad f 77 120 08^{5} (waaronder f 35 092,01^{5} betaald voor de als *onbereid* product ingeleverde koffie) en van het gouvernements-bereidings-etablissement te Ngebel (Madioen) ad f 13 500,59^{5} (waaronder f 8 923,53 betaald voor de als *onbereid* product ingeleverde koffie) voor het jaar 1905; voor de jaren 1906, 1907, 1908 en 1909 bedroegen die cijfers respectievelijk f 331 243,17 (f 233 168,73) en f 72 226,14 (f 49 411,27^{5}); f 51 279,16^{5} (f 6 327,37^{5}) en f 6 641 (f 758,22); f 104 119,98 (f 57 613,46) en f 51 149,40 (f 30 424,55^{5}) en f66 576,91^{5} f 28 732,57) en f 7 722,99 (f 2 467,02^{5}).

V. Overzicht betreffende de uitkomsten der hier te lande in 1909 en de eerste zes maanden van 1910 en in Indië in 1909 gehouden gouvernementsveilingen van op Java aan het Gouvernement geleverde koffie.

a. Veilingen in Nederland.

1909.						**1910** (Januari t/m Juni).					
Dagteekening der veilingen.	Verkochte hoeveelheid (in pikols).	Aan de koopers in rekening gebrachte netto hoeveelheid (in K.G.).	Gemiddelde opbrengst per 1/2 K.G. (*berekend over de verkochte netto hoeveelheid*).		Algemeene noteering voor „goed ordinaire" Java-koffie per 1/2 K.G.	Dagteekening der veilingen.	Verkochte hoeveelheid (in pikols).	Aan de koopers in rekening gebrachte netto hoeveelheid (in K.G.).	Gemiddelde opbrengst per 1/2 K.G. (*berekend over de verkochte netto hoeveelheid*).		Algemeene noteering voor „goed ordinaire" Java-koffie per 1/2 K.G.
			Bruto. *a)*	Netto. *b)*					Bruto. *a)*	Netto. *b)*	
16 Maart . . .	13 366^{02}	810 188	f 0,40^{02}	f 0,37^{02}	f 0,40	8 Februari . .	15 070^{36}	911 866^{5}	f 0,40^{27}	f 0,36^{55}	f 0,42^{75}
22 Juni . . .	13 387^{03}	811 040^{5}	0,40^{03}	0,36^{72}	0,40^{5}	7 Juni . . .	13 454^{90}	808 686	0,40^{01}	0,36^{52}	0,40
5 October . .	13 262^{12}	807 871^{5}	0,38^{42}	0,35^{15}	0,40^{5}		*d)* 28 525^{26}				
	c) 40 015^{17}										

a) Veilingsprijs, verhoogd met de aan de koopers in rekening gebrachte 10 % veilingskosten, doch verminderd met 1½ % wegens contante betaling.

b) Na aftrek alleen van de kosten van afscheping op Java, vervoer herwaarts en verkoop, dus ongerekend den inkoopsprijs en de verder in Indië op het product gevallen kosten, waaromtrent opgaven per oogstjaar te vinden zijn in het overzicht betreffende de uitkomsten der gouvernementskoffiecultuur.

c) Hiervan uit de oogsten 1906, 1907 en 1908 respectievelijk 2 371,25, 43,66 en 37 600,26 pikol; in totaal alsvoren 40 015,17 pikol. Onder dit totaal bevonden zich 6 707 pikol Liberia-koffie, waarvan de partijen en de bedongen prijzen per ½ K.G. over de verschillende veilingen als volgt verdeeld waren: Maart 1850 pikol f 0,32 à f 0,33½, Juni 1995 pikol f 32¾ à f 0,34 en October 2862 pikol f 0,32½ à f 0,34¼.

d) Hiervan uit de oogsten 1908 en 1909 respectievelijk 12 035,30 en 16 489,96 pikol; in totaal alsvoren 28 525,26 pikol. Onder dit totaal bevonden zich 7003 pikol Liberia-koffie, waarvan de partijen en de bedongen prijzen per ½ K.G. over de beide veilingen als volgt verdeeld waren: Februari 3765 pikol f 0,33¼ à f 0,34¾ en Juni 3238 pikol f 0,33¼ à f 0,34¾.

b. Groote veilingen te Batavia.

Gewesten waaruit de koffie afkomstig is.	Op onderstaande data verkochte hoeveelheden (in pikols).		Verkregen gemiddelde opbrengst per pikol.	
	27 Oct. 1909.	15 Dec. 1909.	27 Oct. 1909.	15 Dec. 1909.
Preanger-Regentschappen (West-Indische bereiding) (Tjisaroea) .	400	—	f 54,25	—
Idem (idem) (Tjibodas) .	200	200	54,25	f 54,25
Idem (idem) (Paseh) . .	—	50	—	54,60
Idem (idem) (Genteng) .	—	150	—	54,45
Idem (idem) (Lembang) .	—	115	—	54,50
Idem (idem)(Lemboerawi)	—	75	—	54,20
Idem (idem) (bevolking) .	—	60	—	58,20
Idem (gewone bereiding)	300	250	58,08	60,57
Idem (Liberia-koffie)	500	500	37,95	38,39
Tegal (gewone bereiding)	800	800	63,65	64,36
Idem (Liberia-koffie)	400	400	37,85	38,35
Semarang (Liberia-koffie)	1 000	1 000	37,98	38,76
Malang (gewone bereiding)	1 450	2 295	46,39	48,17
Probolinggo (idem)	250	1 000	44,54	45,55
Kraksaän (idem)	250	—	51,09	—
Pasoeroean (West-Indische bereiding) *a*)	1 550	205	51,41	49,28
Totalen . . .	7 100	7 100	f 48,43	f 48,12

a) Dit door licentiehouders ingeleverde product was te verdeelen als volgt:

BEREIDINGSPLAATSEN.	Op onderstaande data verkochte hoeveelheden fabriekmatig bereide koffie (in pikols).		Verkregen gemiddelde opbrengst voor de verschillende partijen, waarin de koffie van dezelfde herkomst bij de veilingsnotitiën verdeeld was.	
	27 Oct. 1909.	15 Dec. 1909.	27 Oct. 1909.	15 Dec. 1909.
Sisir	1 500	134	f 51,70	f 52,25
Sisir	50	54	42,70	45,35
Sisir	—	17	—	38,30
Gezamenlijk . . .	1 550	205	f 51,41	f 49,28

c. KLEINE VEILINGEN OP VERSCHILLENDE PLAATSEN VAN JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	Plaatsen waar de koffie verkocht is.	Verkochte hoeveelheden (in pikols) Java-koffie 1ste soort.	Java-koffie 2de soort.	Liberia-koffie.	Opbrengst.
Batavia.	Batavia	—	39,300	7,635	f 1 471,50
Pekalongan.	Pekalongan	—	7,472	14,382	599,50
Id.	Tegal	26,300	376,360	71,500	12 892,—
Semarang.	Semarang.	—	2,090	20,550	200,—
Soerabaja.	Soerabaja.	—	5,380 a) 2,160	0,100	229,—
Pasoeroean.	Pasoeroean	0,080	89,810 5,880	0,250 a) 0,090	2 864,25
Besoeki.	Bondowoso	3,220	7,174 b) 7,444[5]	—	651,25
Id.	Banjoewangi	—	a) 2,190	—	55,75
Banjoemas.	Tjilatjap	—	a) 3,316	a) 0,900	44,25
Madioen.	Ngawi	—	0,278	2,196 b) 0,342	77,25
Id.	Magetan	—	b) 0,535	b) 0,410	17,75
Id.	Ponorogo	—	24,206 b) 2,600	0,676	782,—
	Totalen . .	29,600	576,195[5]	119,031	f 19 884,50

a) **Geconfiskeerde koffie.**
b) **Aangehaalde koffie.**

Bijlage **HH**.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 2°. *b*, van het verslag

OPGAVEN

betreffende de gouvernements-kina-onderneming over de jaren 1904 t/m 1909

en de in 1909 van gouvernementswege gehouden

veilingen van kinabast.

I. STATISTIEK betreffende de plantsoenen der gouvernements-kina-onderneming over de jaren 1908 en 1909.

Kina-etablissementen.	Hoogte boven zee (in meters).	Bij het einde der onderstaande jaren.	Beplanting der etablissementen. Oppervlakte (in bouws van 500 vierkante Rijnlandsche roeden), beplant: met C. Ledgeriana.	met hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	met C. succirubra.	met C. robusta.	Totaal.	Aantal boomen en planten. C. Ledgeriana.	Hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	C. succirubra.	C. robusta.	Totaal.	Planten in de kweekerijen (naar globale schatting). C. Ledgeriana.	Hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	C. succirubra.	C. robusta (hybriden), C. succirubra en C. officinalis.	Totaa[l]
BEZUIDEN BANDOENG.																	
Tirtasari (gebergte Malabar) . . .	1450 à 1700	1908	$201\frac{257}{500}$	$43\frac{343}{500}$	—	—	$245\frac{100}{500}$	740 000	96 000	—	—	836 000	—	300 000	200 000	30 000	530 0
		1909	$237\frac{431}{500}$	$7\frac{169}{500}$	—	—	$245\frac{100}{500}$	750 000	20 000	—	—	770 000	—	300 000	170 000	—	470 0
Tjinjiroean (idem)	1466 à 1716	1908	$166\frac{471}{500}$	$14\frac{442}{500}$	$21\frac{057}{500}$	—	$202\frac{470}{500}$	650 000	30 000	25 000	—	705 000	—	100 000	300 000	100 000	500 0
		1909	$175\frac{292}{500}$	$12\frac{442}{500}$	$14\frac{236}{500}$	—	$202\frac{470}{500}$	630 000	25 000	10 000	—	665 000	—	180 000	380 000	—	560 0
Tjibeureum (idem)	1500 à 1750	1908	$143\frac{259}{500}$	$38\frac{027}{500}$	$13\frac{327}{500}$	—	$195\frac{113}{500}$	570 000	100 000	26 000	—	696 000	65 000	400 000	300 000	—	765 0
		1909	$151\frac{434}{500}$	$31\frac{201}{500}$	$11\frac{243}{500}$	—	$194\frac{378}{500}$	670 000	90 000	13 000	—	773 000	65 000	425 000	35 000	—	525 0
Poentjak Gedeh (id.)	1580 à 1950	1908	$243\frac{233}{500}$	$12\frac{096}{500}$	—	—	$255\frac{329}{500}$	1 000 000	10 000	—	—	1 010 000	20 000	110 000	110 000	—	240 0
		1909	$253\frac{438}{500}$	$1\frac{391}{500}$	—	—	$255\frac{329}{500}$	1 100 000	—	—	—	1 100 000	36 000	80 000	80 000	—	196 0
Tjibitoeng (gebergte Wajang) . . .	1527 à 1780	1908	$80\frac{259}{500}$	$17\frac{139}{500}$	$36\frac{297}{500}$	—	$134\frac{195}{500}$	375 000	13 000	38 000	—	426 000	140 000	200 000	100 000	10 000	450 0
		1909	$95\frac{125}{500}$	$2\frac{273}{500}$	$36\frac{297}{500}$	—	$134\frac{195}{500}$	400 000	10 000	36 000	—	446 000	140 000	150 000	140 000	—	430 0
Rioenggoenoeng (gebergte Tiloe)	1400 à 1700	1908	$126\frac{121}{500}$	$29\frac{386}{500}$	$28\frac{248}{500}$	—	$184\frac{255}{500}$	470 000	150 000	3 000	—	623 000	120 000	148 000	58 000	5 000	331 0
		1909	$138\frac{439}{500}$	$29\frac{386}{500}$	$15\frac{430}{500}$	—	$184\frac{255}{500}$	450 000	134 000	1 000	—	585 000	200 000	300 000	90 000	—	590 0
Kawah Tjiwide (gebergte Patoeha)	1950 (gemiddeld)	1908	—	—	$56\frac{428}{500}$	$239\frac{038}{500}$	$295\frac{466}{500}$	—	—	88 000	1 250 000	1 338 000	—	—	560 000	30 000	590 0
		1909	—	—	$56\frac{428}{500}$	$239\frac{038}{500}$	$295\frac{466}{500}$	—	—	240 000	970 000	1 210 000	—	—	290 000	150 000	440 0
Totalen . . .		1908	$962\frac{100}{500}$	$155\frac{433}{500}$	$156\frac{357}{500}$	$239\frac{038}{500}$	$1513\frac{428}{500}$	3 805 000	399 000	180 000	1 250 000	5 634 000	345 000	1 258 000	1 628 000	175 000	3406 0
		1909	$1053\frac{159}{500}$	$85\frac{362}{500}$	$135\frac{134}{500}$	$239\frac{038}{500}$	$1513\frac{193}{500}$	4 000 000	279 000	300 000	970 000	5 549 000	441 000	1 435 000	1 185 000	150 000	3211 0

II. PRODUCTIE-OPGAVEN der gouvernements-kina-onderneming over de jaren 1907, 1908 en 1909.

KINASOORTEN.	Oogstjaren.	Hoeveelheid kinabast (in K.G.), volgens het gewicht in drogen staat, gedurende de onderstaande jaren geoogst bij elk der onderstaande etablissementen. Nagrak.	Tirtasari.	Tjinjiroean.	Tjibeureum.	Tjibitoeng.	Poentjak Gedeh.	Rioenggoenoeng.	Kawah Tjiwide.	Totalen.
C. Ledgeriana	1907	39 568	161 620	138 622	200 118^5	121 855	—	76 198	—	737 981^5
	1908	—	164 884	155 772^5	205 415	83 303^5	59 672^5	48 993^5	—	718 041
	1909	—	153 263^5	123 814^5	178 815	71 139	94 320	61 772^5	—	683 124^5
C. succirubra	1907	8 325	3 915	30 070	—	19 869^5	—	33 395^5	62 897^5	158 472^5
	1908	—	33 928^5	18 539	9 976^5	30 953	1 840	44 421^5	62 387	202 045^5
	1909	—	35 452^5	21 796	19 947	34 729^5	1 169^5	41 929	54 989	210 012^5
C. Pitaijensis	1907	—	—	1 261^5	—	—	—	—	—	1 261^5
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	767^5	—	—	—	—	—	767^5
Totale productie . .	1907	47 893	165 535	169 953^5	200 118^5	141 724^5	—	109 593^5	62 897^5	897 715^5
	1908	—	198 812^5	174 311^5	215 391^5	114 256^5	61 512^5	93 415	62 387	920 086^5
	1909	—	188 716	146 378	198 762	105 868^5	95 489^5	103 701^5	54 989	893 904^5

III. OVERZICHT betreffende de in 1909 hier te lande voor gouvernements-rekening verkochte hoeveelheden kinabast (uit den oogst van 1908).

DAGTEEKENING DER VEILINGEN.	Hoeveelheid (in K.G.).		Alcaloïd-gehalte van de onderzochte monsters, volgens de in Indië verrichte analyses.			Opbrengst.		
	Netto gewicht der aangevoerde partijen (benaderende opgaven ontleend aan de vóór elke veiling, door middel van de *Staatscourant*, gepubliceerde beschrijvingslijsten der te veilen basten).	Netto gewicht aan de koopers uitgeleverd.	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine*. %	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine en andere alcaloïden* te zamen. %	Zwavelzure kinine. %	Laagste en hoogste veilingsprijs der verschillende kavelingen per *half* K.G.	Gemiddelde veilingsprijs over al de kavelingen dooréén per *half* K.G.	Totaal der opbrengst.
Ledgeriana.								
1909.								
21 Januari	46 186	46 650	—	—	6.50 à 7.85	f 0.19¼ à f 0.24¼	f 0.21^{95}	f 20 475.41
25 Februari	54 064	54 932	—	—	5.35 „ 8.50	0.20 „ 0.26	0.23^{25}	25 626.88½
1 April	53 852	54 429	—	—	6.40 „ 8.85	0.20 „ 0.27¾	0.22^{82}	24 830.03½
6 Mei	53 160	53 067	—	—	5.70 „ 9.00	0.18¾ „ 0.29¾	0.24^{88}	26 516.06½
10 Juni	53 186	54 417	—	—	5.60 „ 8.45	0.18½ „ 0.25½	0.22^{66}	24 764.14½
15 Juli	53 202	54 260½	—	—	5.90 „ 9.10	0.19¼ „ 0.29¼	0.23^{28}	25 327.94
26 Augustus	53 106	54 357½	—	—	6.30 „ 8.25	0.20¼ „ 0.24½	0.21^{87}	23 812.32
30 September . . .	53 361	54 376½	—	—	5.95 „ 8.45	0.18¾ „ 0.25¼	0.21^{95}	23 948.62
4 November	52 929	54 101½	—	—	6.20 „ 8.90	0.18½ „ 0.26¼	0.21^{13}	22 941.78½
9 December	53 230	53 936	—	—	6.20 „ 8.00	0.19½ „ 0.24½	0.21^{88}	23 690.80½
		a) 534 527						f 241 934.01
Verstrekte monsters .		1						0.56
Totalen . . .	526 276	534 528			5.35 à 9.10	f 0.18½ à f 0.29¾	f 0.22^{63}	f 241 934.57
Succirubra.								
1909.								
21 Januari	9 774	9 412½	1.05 à 1.90	5.55 à 8.60	1.40 à 2.55	f 0.16½ à f 0.40	f 0.27^{52}	f 5 263.67½
25 Februari	10 418	10 173½	1.15 „ 4.15	5.55 „ 9.35	1.55 „ 2.30	0.16 „ 0.39½	0.27^{11}	5 639.91½
1 April	10 437	10 065½	1.00 „ 4.30	5.00 „ 9.45	1.35 „ 5.80	0.13½ „ 0.36¾	0.24^{82}	5 079.45½
6 Mei	12 233	11 749	1.10 „ 3.80	5.55 „ 9.40	1.40 „ 5.10	0.11½ „ 0.38¼	0.25^{01}	5 944.55
10 Juni	12 150	11 608	0.72 „ 2.10	5.15 „ 8.90	0.97 „ 2.85	0.15 „ 0.39	0.25^{43}	5 985.22
15 Juli	12 799	12 472	0.90 „ 2.00	5.30 „ 8.60	1.20 „ 2.70	0.12¼ „ 0.43	0.26^{50}	6 688.47
26 Augustus	2 066	1 964½	1.25 „ 2.06	7.05 „ 8.62	1.70 „ 2.78	0.23½ „ 0.25¾	0.19^{53}	968.00½
30 September	12 685	12 491	0.72 „ 4.55	5.15 „ 8.90	0.97 „ 6.10	0.08 „ 0.40¾	0.21^{33}	5 433.18
4 November	10 272	10 060	0.75 „ 1.70	5.40 „ 8.45	1.00 „ 2.30	0.06¾ „ 0.35¾	0.22^{07}	4 459.41
9 December	9 566	9 248	1.15 „ 2.00	5.35 „ 8.35	1.55 „ 2.70	0.12¾ „ 0.40¾	0.21^{65}	4 027.20½
		b) 99 244						f 49 489.08½
Verstrekte monsters .		544,10						322.53
Totalen . . .	102 400	99 788,10	0.72 à 4.55	5.00 à 9.45	0.97 à 6.10	f 0.06¾ à f 0.43	f 0.24^{93}	f 49 811.61½

N.B. In elke der tien veilingen van 1909 bedroeg de gemiddelde prijs per unit, d. i. per procent kininesulfaat en per half K.G. bast, als volgt: Januari f $0,03^{3}$, Februari f $0,03^{10}$, April f 0,03, Mei f $0,03^{20}$, Juni f $0,03^{10}$, Juli f $0,03^{15}$, Augustus f 0,03, September f $0,02^{98}$, November f $0,02^{95}$ en December f $0,03^{06}$; dooreengenomen over al de veilingen kwam de unitprijs te staan op f $0,03^{7}$.

a) Namelijk 222 269½ K.G. stambast gruis, 220 589 K.G. takbast gruis, 2 155 K.G. vernieuwde bast en 89 513½ K.G. wortelbast, welke sorteeringen gemiddeld over al de veilingen opbrachten f $0,23^{98}$, f $0,22^{15}$, f $0,20^{25}$ en f $0,20^{48}$ per half K.G.

b) Hiervan was 17 401½ K.G. wortelbast, waarvoor dooréén verkregen werd f $0,20^{35}$ per half K.G., 750 K.G. wortelbast-snitsels en 71 K.G. wortelbast-snitsels in bundels, met ieder eene gemiddelde opbrengt van f $0,21^{64}$ en f $0,23^{39}$ per half K.G. De overige 81 021½ K.G. bestonden uit de volgende sorteeringen: stambast-pijpen 1ste soort 3 906 K.G., idem 2de soort 5 248 K.G., idem 3de soort 10 788 K.G., stambast-snitsels 1 567 K.G., idem in bundels 2 590½ K.G., stambast-stukjes 4 594 K.G. en stambast gebroken pijpen 52 328 K.G., welke gemiddeld over al de veilingen per half K.G. bedongen f $0,33^{39}$, f $0,28^{14}$, f $0,32^{59}$, f $0,26^{44}$, f $0,24^{46}$, f $0,17^{85}$ en f $0,24^{56}$.

IV. KOSTEN der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING, vergeleken met de OPBRENGST van het PRODUCT over de oogstjaren 1904 t/m 1908.

Oogst-jaren.	Oogst (in K.G.).			De ten verkoop herwaarts verscheepte oogst woog bij uitlevering hier te lande netto (in K.G.).	Kosten op het product gevallen.			Opbrengst bij te gelde making hier te lande (*in het jaar volgende op het oogstjaar*), waaronder ook de opbrengst der voor de veilingen verstrekte monsters.	Met inbegrip van de opbrengst der in Indië gehouden veilingen van zaden, enten, enz. *b*) en van de waarde der in Indië voor den geneeskundigen dienst teruggehouden hoeveelheden bast *c*), is het in kolom 9 vermelde bedrag te verhoogen tot onderstaande sommen:	Voordeelig verschil van de berekende jaarlijksche baten (kolom 10) tegenover de jaarlijksche uitgaven (kolom 8). *d*)	Bij de beoordeeling van het in kolom 11 opgegeven saldo houde men in het oog, dat over al de in elk der jaren 1904 t/m 1908 (zie het hoofd van kolom 9) gehouden veilingen	
	Ledgeriana-bast.	Andere soorten bast.	Te zamen.		Totaal der gedurende het in kolom 1 vermelde oogstjaar in Indië gedane uitgaven voor de gouvernements-kina-onderneming (waaronder ook de kosten voor den afvoer van het product naar de haven van afscheep).	Verdere kosten, namelijk die van inlading, vervoer over zee en verkoop, zoomede uitgaven hier te lande gedaan voor aanschaffing en uitzending van benoodigdheden ten dienste der kinacultuur *a*).	Te zamen.				de voor den verkochten gouvernements-oogst verkregen algemeene middenprijs per ½ K.G. bast beliep:	de unitprijs (berekend per procent kininesulfaat en per ½ K.G. bast) afwisselde als volgt:
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1904 . .	709 903^{5}	305 995	1 015 898^{5}	522 509^{39}	f290 108,59^{5}	f 38 884,67	f328 993,26^{5}	f311 503,54	f596 083,54	f267 090,27^{5}	f 0,29^{82}	f0,04^{75} à f0,06^{55}
1905 . .	715 231^{5}	297 580^{5}	1 012 812	601 056^{01}	269 273,20	43 168,56	312 441,76	322 138,81^{5}	583 572,31	271 130,55	0,26^{79}	0,04 „ 0,05^{10}
1906 . .	656 238^{5}	217 901	874 139^{5}	560 121^{75}	232 489,27	42 395,99^{5}	274 885,26^{5}	347 612,06	589 933,81	315 048,54^{5}	0,31^{02}	0,03^{17} „ 0,06^{78}
1907 . .	457 382^{5}	76 126	533 508^{5}	535 144^{65}	235 267,51	38 584,93	273 852,44	276 361,16	488 912,26	215 059,82	0,25^{81}	0,03^{12} „ 0,03^{58}
1908 . .	526 276	102 400	628 676	633 771	*e*)257 387,48^{5}	45 487,44	302 874,92^{5}	291 746,18^{5}	532 863,68^{5}	229 988,76	0,22^{99}	0,02^{95} „ 0,03^{20}

a) De opgaven in deze kolom betreffen, evenals de sommen in kolom 9, *het jaar volgende op het oogstjaar.*

b) De opbrengst der te Bandoeng gehouden veilingen van kinazaden en enten, of van zaden alleen, bedroeg in de oogstjaren 1904 t/m 1908 achtereenvolgens f 24 864, f 27 215, f 17 529,50, f 9 367,50 en f 13 277.

c) Uit den oogst van de jaren 1904 t/m 1908 werden eenige partijen geleverd aan de Bandoengsche kinine-fabriek ter verwerking tot zwavelzure en zoutzure kinine (ten behoeve van den geneeskundigen dienst in Indië), benevens in 1904 en in 1906 respectievelijk 950 en 1 102,50 K.G. pharmaceutische bast, voor welke verstrekkingen in kolom 10 eene waarde is in rekening gebracht van f 85 144 in 1904, f 95 750 in 1905, f 79 087 in 1906, f 79 146 in 1907 en f 169 312 in 1908.

d) Onder de uitgaven in kolom 6 zijn, wat de kosten van het personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven ten behoeve van de bij de onderneming actief dienende ambtenaren, enz., niet dus de uitgaven wegens pensioenen, verlofs- of nonactiviteits-traktementen, wachtgelden of overtochtsgelden uit of naar Indië.

e) Het totaal der in 1908 in Indië gedane uitgaven was verdeeld als volgt: traktementen van het Europeesch en inlandsch personeel (met inbegrip van f 1 800 wegens reis- en verblijfkosten, f 300 aan schrijfbehoeften, f 180 aan bezoldiging van een laboratorium-bediende en f 2 175 aan mantri's en mandoers) f 51 162,20, kosten van aanplant, inzameling en vervoer van het product tot aan de haven van afscheping f 130 383,57 en verder wegens uitgaven voor vernieuwing en herstelling van gebouwen en drooginrichtingen, enz. f 70 841,71^{5}.

Bijlage JJ.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 3°., van het verslag.)

OPGAVEN

over 1909 betreffende de suikerindustrie op Java. [1])

1) Om een algemeen overzicht te leveren van de suikerindustrie op Java, zijn in tabel I van deze bijlage niet enkel genoemd de ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, maar ook die op erfpachtsgronden (gespatieerd gedrukt) en op particuliere landerijen (cursief gedrukt), voor zooveel zij suiker voor de wereldmarkt produceeren of plachten te produceeren, en verder de in de Vorstenlanden werkende suikerfabrieken.

Voor de aan inlanders gedane betalingen wegens loonen en leveringen, zie men de „Recapitulatie" op blz. 14/15 dezer bijlage.

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1909.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1909: van eigen aanplant.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1909: opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
			Batavia.			
1	Tangerang.	Tangerang.	*Paroeng Koeda*	†	†	†
2	id.	id.	*Kedaoeng-Oost*	30	—	—
3	id.	id.	*Tjikokol*	†	†	†
4	id.	id.	*Slapandjang-Oost*	60	—	—
5	id.	id.	*Teloeknaga*	†	†	†
6	id.	id.	*Slapandjang-West*	50	—	—
			Totalen	140	—	—
			Cheribon.			
7	Cheribon.	Ploembon.	Ploembon (Soerawinangoen)	1 259	1 307 548	—
8	id.	Palimanan.	Gempol.	746	832 679	—
9	id.	Gegesik Lor.	Ardjawinangoen	694	839 422	—
10	id.	Sindanglaoet.	Sindanglaoet.	1 625	1 535 223	—
11	id.	id.	Karangsoewoeng.	900	915 284	—
12	id.	id.	Djatipiring (Blender)	586	754 278	—
13	id.	Losari.	Nieuw-Tersana en Tjiledoek.	2 239	2 709 285	—
14	id.	id.	Leuweunggadjah	825	943 903	—
15	id.	id.	Losari	330	280 000	—
16	id.	Loerahgoeng.	Tjidahoe	—	—	70 600
17	Madjalengka.	Radjagaloeh.	Paroengdjaja.	633	577 275	—
18	id.	Madjalengka.	Kadipaten	1 131	1 389 971	52 569
19	id.	Djatiwangi.	Djatiwangi	1 175	1 314 528	34 882
			Totalen	12 143	13 399 396	158 051
			Pekalongan.			
20	Pekalongan.	Pekalongan.	Tirto.	975	1 243 446	—
21	id.	Wiradesa.	Sragi	1 070	1 523 693	—
22	id.	Kedoengwoeni.	Wonopringgo	1 274	1 437 032	—
23	Batang.	Batang.	Kalimati	1 328	1 612 324	—
24	Tegal.	Adiwerna.	Pagongan	743	868 868	—
25	id.	id.	Adiwerna.	965	1 011 890	—
26	id.	Maribaja.	Kemantran	725	1 105 198	—
27	id.	Doekoehwringin.	Kemanglen	925	980 040	—
28	id.	id.	Doekoehwringin	900	960 511	—
29	id.	Pangkah.	Pangkah	724	820 566	—
30	Brebes.	Brebes.	Djatibarang	1 067	1 209 907	—
31	id.	Tandjoeng.	*Ketanggoengan-West*	817	1 040 921	—

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie.
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z.g. stroopsuiker ten volle, de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.		
†	†	†	†	†	†	†	†
250	—	—	—	—	—	250	100
†	†	†	†	†	†	†	†
160	—	—	—	—	—	160	160
†	†	†	†	†	†	†	†
510	—	—	—	—	—	510	360
920	—	—	—	—	—	920	620
117 650	18 089	4 200	—	—	—	137 839	—
79 782	—	5 000	—	—	—	82 282	—
83 846	—	3 000	—	—	—	85 346	—
134 338	30 273	5 000	—	—	—	167 111	—
112 398	—	600	—	—	—	112 698	—
86 033	—	3 000	—	—	—	87 533	—
323 595	—	—	—	—	—	323 595	—
108 310	—	4 750	—	—	—	110 685	—
26 893	—	2 194	—	—	—	27 990	—
—	—	—	6 257	—	484	6 499	—
66 170	—	1 600	—	—	—	66 970	—
82 928	18 013	4 644	32 249	7 005	1 806	143 420	3 679
99 378	31 154	11 120	2 891	906	294	140 036	2 744
1 321 321	97 529	45 108	41 397	7 911	2 584	1 492 004	6 423
139 268	—	—	—	—	—	139 268	70
160 050	—	—	—	—	—	160 050	242
127 955	34 011	350	—	—	—	162 141	—
170 358	—	3 000	—	—	—	171 858	—
65 739	13 757	9 752	—	—	—	84 372	—
85 740	24 729	1 550	—	—	—	111 244	—
123 652	—	—	—	—	—	123 652	—
107 138	—	3 122	—	—	—	108 699	
113 591	—	2 000	—	—	—	114 591	25
96 428	—	—	—	—	—	96 428	530
149 200	—	—	—	—	—	149 200	
111 091	—	1 800	—	—	—	111 991	56

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1909.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1909: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
32	Brebes.	Balapoelang.	Balapoelang	898	1 033 037	—
33	Pemalang.	Pemalang.	Tjomal	1 350	2 078 645	—
34	id.	id.	Bandjardawa.	950	1 443 026	—
			Totalen . . .	14 711	18 369 104	—
			Semarang.			
35	Kendal.	Troeka.	Gemoe	1 208	1 473 777	—
36	id.	Kendal.	Tjepiring	1 207	1 471 741	—
37	id.	Kaliwoengoe.	Kaliwoengoe.	645	797 127	281 550
38	Pati.	Pati.	Langsee	1 325	1 589 285	†
39	id.	Telagawoengoe.	Trangkil	878	856 073	—
40	id.	Tenggeles.	Tandjoeng Modjo	1 908	2 517 932	—
41	id.	Tajoe.	Pakis	1 300	1 759 727	—
42	Koedoes.	Koedoes.	Rendong	585	749 697	†
43	id.	Tjendana.	Besito	951	927 409	—
44	Japara.	Japara.	Banjoepoetih.	160	151 289	—
45	id.	id.	Patjangaän	850	957 225	—
46	id.	Majong.	de Hoop (Majong).	887	1 040 645	—
			Totalen . . .	11 904	14 291 927	281 550
			Soerabaja.			
47	Soerabaja.	Djabakoeta.	*Ketintang*, *Dadoengan* en *Karah*. . .	925	414 711	—
48	Sidoardjo.	Krian.	Popok	1 005	1 257 018	—
49	id.	Porong.	Toelangan.	657	844 568	—
50	id.	Gedangan.	Waroe	993	1 017 458	—
51	id.	Sidoardjo.	Tjandi	732	861 799	—
52	id.	id.	Boedoeran.	923	1 055 863	—
53	id.	Gedangan.	Ketegan	1 198	1 420 985	61 335
54	id.	id.	Sroeni	978	976 437	—
55	id.	Krian.	Balongbendo.	1 039	1 205 024	—
56	id.	id.	Krian	939	1 137 197	—
57	id.	id.	Watoetoelis	984	1 288 227	—
58	id.	Porong.	Porong	769	739 134	—
59	id.	id.	Tanggoelangin	1 016	1 644 868	—
60	id.	id.	Kremboeng	950	1 169 607	—
61	Djombang.	Djombang.	Djombang.	933	1 279 917	69 749
62	id.	id.	Goedo	1 205	1 421 908	—
63	id.	Madjaägoeng.	Soekodono (Madjaägoeng)	1 075	1 357 896	—
64	id.	Djombang.	Ponen (Poeloegidang)	840	991 347	—
65	id.	Madjaägoeng.	Peterongan	886	971 440	—

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie.
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z.g. stroopsuiker ten volle, de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.		
103 834	—	8 000	—	—	—	107 834	—
207 290	—	—	—	—	—	207 290	—
152 337	—	11 500	—	—	—	158 087	88
1 913 671	72 497	41 074	—	—	—	2 006 705	1 011
137 337	26 423	6 494	—	—	—	167 007	—
172 792	—	9 030	—	—	—	177 307	—
107 581	10 296	—	†	†	†	117 877	—
158 054	5 008	548	†	†	†	163 336	1 587
83 328	†	3 600	—	—	—	85 128	—
201 142	64 320	700	—	—	—	265 812	1 874
61 720	108 960	15 112	—	—	—	178 236	16 144
78 924	†	†	†	†	†	78 924	†
101 177	—	3 000	—	—	—	102 677	3 389
12 990	4 400	30	—	—	—	17 405	997
112 257	—	1 476	—	—	—	112 995	70
114 867	—	—	—	—	—	114 867	55
1 342 169	219 407	39 990	—	—	—	1 581 571	24 116
—	30 665	6 302	—	—	—	33 816	—
123 575	—	4 000	—	—	—	125 575	—
81 325	11 263	430	—	—	—	92 803	11 363
99 014	—	9 300	—	—	—	103 664	—
94 103	—	4 000	—	—	—	96 103	—
98 078	20 397	1 340	—	—	—	119 145	—
155 788	—	4 410	6 606	—	—	164 599	6
115 571	—	2 806	—	—	—	116 974	—
105 507	6 182	18 154	—	—	—	120 766	—
116 480	—	—	—	—	—	116 480	9 633
125 926	—	598	—	—	—	126 225	—
79 487	—	3 400	—	—	—	81 187	30
68 408	34 204	—	—	—	—	102 612	—
114 592	—	850	—	—	—	115 017	5 599
108 473	24 507	—	5 998	1 395	—	140 373	—
119 058	—	5 632	—	—	—	121 874	—
134 654	—	30	—	—	—	134 669	87
83 486	9 304	—	—	—	—	92 790	—
96 912	5 567	600	—	—	—	102 779	60

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1909.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1909: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
66	Djombang.	Bareng.	Seloredjo	1 269	1 583 440	—
67	id.	Djombang.	Tjoekir	1 058	1 303 385	63 631
68	id.	Madjaägoeng.	Soemobito	978	1 238 286	—
69	id.	Djombang.	Kaliwoengoe (Tjeweng)	1 070	1 348 673	66 052
70	id.	id.	Blimbing	919	1 064 520	179 285
71	id.	Madjadadi.	Ngelom	1 033	1 236 580	—
72	Modjokerto.	Modjokerto.	Tangoenan	1 111	1 291 514	—
73	id.	Djaboeng.	Dinojo	688	807 728	—
74	id.	Madjakasri.	Perning (Poerworedjo)	935	1 105 836	—
75	id.	Djaboeng.	Soemengko	540	636 645	—
76	id.	id.	Pohdjedjer	688	740 038	1 031
77	id.	Modjokerto.	Sentanen-Lor	899	1 043 917	—
78	id.	id.	Brangkal	1 127	1 502 918	—
79	id.	Madjasari Kidoel.	Ketanen	1 054	1 113 251	—
80	id.	Madjasari Lor.	Koning Willem II	1 100	1 352 392	—
81	id.	id.	Bangsal	1 000	100 063	—
82	id.	Madjakasri.	Gempolkerep	1 648	1 922 181	—
83	id.	Madjasari Kidoel.	Sedati	631	590 942	—
84	Soerabaja.	Djabakoeta.	*Djagir (Ngagel)*	176	121 912	—
85	id.	Soerabaja.	*Koepang II a)*	25	17 500	—
86	id.	id.	*Koepang (Ketampontengah)*	40	24 000	—
			Totalen	36 036	41 201 125	441 083
			Pasoeroean.			
87	Pasoeroean.	Redjasa en Grati.	*Kedaoeng*	745	878 014	—
88	id.	Kebontjandi en Wangkal.	Winongan en Ngempit	1 079	1 098 894	9 838
89	id.	Kebontjandi.	Gajam	629	680 620	45 709
90	id.	id.	De goede Hoop (Pongkol)	501	638 883	37 067
91	id.	Pasoeroean.	Kloerahan (Pleret)	1 218	1 320 029	—
92	Bangil.	Poerwaredja.	Alkmaar	312	205 531	—
93	id.	Bangil.	Wonoredjo	702	869 256	—
94	id.	Pandakan.	Soekoredjo	836	820 009	2 458
95	id.	Bangil.	Soemberredjo	816	826 229	—
96	id.	Pandakan.	Ardiredjo (Pandaän)	1 165	1 025 418	73 867
97	id.	Gempol.	Ardjosari (Babat)	522	422 400	—
98	id.	id.	Wangoenredjo (Djapanan)	†	†	†
99	Malang.	Gondanglegi.	Sempalwadah	1 146	†	—
100	id.	id.	Krebet	700	956 900	405 517
101	id.	Senggoeroeh.	Panggoengredjo	770	1 012 011	68 689

a) Het product is op eene andere fabriek vermalen.

Verkregen product aan suiker (in pikols): van eigen aanplant. 1ste product (hoofdsuiker).	Verkregen product aan suiker (in pikols): van eigen aanplant. 2de product (z.g. stroopsuiker).	Verkregen product aan suiker (in pikols): van eigen aanplant. Zaksuiker.	Verkregen product aan suiker (in pikols): van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. 1ste product (hoofdsuiker).	Verkregen product aan suiker (in pikols): van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. 2de product (z.g. stroopsuiker).	Verkregen product aan suiker (in pikols): van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. Zaksuiker.	Verkregen product aan suiker (in pikols): in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z.g. stroopsuiker ten volle, de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie.
100 293	45 592	2 240	—	—	—	147 005	525
102 372	—	1 260	5 682	—	—	108 684	—
109 713	24 661	372	—	—	—	134 560	—
123 539	—	5 626	6 391	—	298	132 892	—
100 584	—	200	16 844	—	34	117 545	134
119 840	—	7 680	—	—	—	123 680	†
134 204	—	2 900	—	—	—	135 654	—
87 001	—	7 688	—	—	—	90 845	8 245
90 468	22 142	9 578	—	—	—	117 399	—
56 000	—	3 000	—	—	—	57 500	—
73 652	10 891	—	†	†	†	84 543	—
89 395	1 155	—	—	—	—	90 550	2 707
118 833	22 669	—	—	—	—	141 502	10 835
98 832	3 876	11 000	—	—	—	108 208	1 110
122 005	2 631	11 520	—	—	—	130 396	2 631
105 793	9 380	500	—	—	—	115 423	13 558
181 168	10 983	11 252	—	—	—	197 777	—
59 313	641	1 120	—	—	—	60 514	64
7 510	3 106	1 522	—	—	—	11 377	12 138
—	—	—	—	—	—	—	—
1 200	—	—	—	—	—	1 200	1 200
3 802 152	299 816	139 310	41 521	1 395	332	4 214 705	79 925
76 790	—	—	—	—	—	76 790	—
92 403	—	1 574	891	—	—	94 081	474
58 552	—	2 042	3 933	—	138	63 575	18 197
—	62 245	1 326	—	3 522	186	66 523	11 737
—	107 930	2 500	—	—	—	109 180	12 065
29 398	—	202	—	—	—	29 499	—
85 374	—	5 652	—	—	—	88 200	28 470
87 300	—	4 500	—	—	—	89 550	—
88 205	—	3 356	—	—	—	89 883	33 436
93 949	—	—	6 457	—	—	100 406	14 581
47 081	—	2 000	—	—	—	48 081	—
†	†	†	†	†	†	†	†
139 800	—	—	—	—	—	139 800	—
88 991	—	—	35 940	—	—	124 931	—
96 849	—	—	6 126	—	—	102 975	80

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1909.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1909:	
					van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
102	Probolinggo.	Soemberkareng.	Soemberkareng	751	921 834	—
103	id.	Dringo.	Wonolangan	900	1 078 729	—
104	id.	Soemberkareng.	Wonoaseh.	736	872 870	—
105	id.	Probolinggo.	Oemboel	877	1 024 630	308 215
106	Kraksaän.	Kraksaän.	Bagoe en Djakoeng	1 088	1 101 028	—
107	id.	Gending.	Gending	1 144	1 596 244	19 333
108	id.	id.	Padjarakan	948	960 682	—
109	id.	Paiton.	Paiton	875	1 027 212	—
110	id.	Gending.	Maron	831	1 102 476	—
111	id.	Kraksaän.	Kandangdjati	889	994 521	—
112	id.	id.	Seboroh	524	524 150	—
113	Loemadjang.	Ranoelamongan.	Ranoepakis (Randoeagoeng) .	380	1 264 548	7 325
114	id.	Loemadjang.	Soekodono	1 397	1 697 368	602
115	Malang.	Senggoeroeh.	Kebonagoeng	600	676 292	—
116	id.	Pakis.	Goempang	†	†	†
117	id.	id.	Watesbelaong	—	—	3 904
118	id.	Gondanglegi.	Sepandjang	—	—	30 000
119	Loemadjang.	Ranoelamongan.	Djatiroto	1 360	1 066 466	—
			Totalen . . .	24 441	26 663 244	1 012 524
			Djokjakarta. *b)*			
120	Sleman.	Mlati.	Beran	730	782 767	21 549
121	id.	Godean.	Klatji	259	241 175	26 123
122	id.	Djoemeneng.	Melati, Tjebongan en Tegalwaroe. .	1 094	1 688 638	20 579
123	id.	Godean.	Rewoeloe (Semboeh).	690	651 745	—
124	id.	Gamping.	Sedajoe.	—	416 815	—
125	Bantoel.	Djedjeran en Sewon	Barongan (Mindi)	969	1 170 479	67 316
126	Kalasan.	Djedjeran en Pasar Gede.	Kedaton (Pleret)	646	882 200	138 445
127	id.	Prambanan.	Randoegoenting	555	677 009	—
128	id.	Berbah.	Tandjoeng Tirto (Kemoedoe). . . .	404	485 787	664 229
129	Bantoel.	Djedjeran.	Bantoel.	661	978 794	219 785
130	id.	Pandak.	Gesikan	578	792 338	423 153
131	id.	id.	Gondang Lipoero	409	493 065	—
132	id.	Tjepit.	Padokan (de Volharding)	796	1 035 370	48 763
133	id.	Tjanden.	Poendoeng	721	988 956	—
134	Adikarta.	Galoer.	Sewoegaloer	824	976 424	†
135	Sleman.	Godean.	Demak Idjo	792	1 091 189	—
136	Mataram.	Kalasan.	Wanatjahor	85	126 162	984 210
137	id.	Klegoeng.	Medariz.	625	750 000	135 000
			Totalen . . .	10 838	14 228 913	2 749 152

b) De onder Djokjakarta en Soerakarta vermelde ondernemingen zijn alle op huurlanden gevestigd, uitgenomen in laatstgenoemd gewest de sub 149, 152 en 153 vermelde fabrieken, welke over onverhuurde gronden beschikken.

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie.
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z.g. stroopsuiker ten volle, de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.		
76 324	—	6 842	—	—	—	79 745	868
109 791	6 030	—	—	—	—	115 821	23 015
84 397	414	—	—	—	—	84 811	414
99 462	—	1 000	30 101	—	500	130 313	3 114
113 142	—	9 526	—	—	—	117 905	—
137 375	—	—	—	—	—	137 375	117
108 484	—	—	—	—	—	108 484	—
94 252	—	8 000	—	—	—	98 252	—
112 679	—	8 310	—	—	—	116 834	16 211
105 110	—	270	—	—	—	105 245	—
57 057	—	2 182	—	—	—	58 148	50
82 127	—	180	571	—	—	82 788	4 241
121 505	—	16 418	44	—	6	129 761	—
75 009	—	—	—	—	—	75 009	—
†	†	†	†	†	†	†	†
—	—	—	—	—	218	109	—
—	—	—	1 800	600	130	2 465	2 530
55 028	—	—	—	—	—	55 028	—
2 416 434	176 619	75 880	85 863	4 122	1 178	2 721 567	169 600
74 758	—	3 408	2 203	—	94	78 712	—
26 463	—	1 578	2 090	—	126	29 405	—
144 735	—	8 070	1 851	—	—	150 621	—
67 292	1 205	2 876	—	—	—	69 935	—
36 748	1 429	200	—	—	—	38 277	—
116 652	†	7 258	4 712	†	426	125 206	—
74 642	†	3 060	11 712	†	484	88 126	—
46 761	18 345	2 422	—	—	—	66 317	—
41 611	—	2 590	60 225	—	3 736	104 999	—
70 325	17 662	5 194	14 868	3 735	1 098	109 736	—
76 077	—	—	37 935	—	—	114 012	—
50 458	4 731	500	—	—	—	55 439	—
96 599	—	8 740	3 976	—	360	105 125	—
74 208	22 104	9 052	—	—	—	100 838	60
95 832	9 049	200	†	†	†	104 981	†
99 502	—	1 284	—	—	—	100 144	—
9 128	299	70	82 187	2 698	630	94 662	—
69 920	—	—	11 475	—	—	81 395	—
1 271 711	74 824	56 502	233 234	6 433	6 954	1 617 930	60

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1909.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1909:	
					van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
			Soerakarta. *b)*			
138	Soerakarta.	Kartasoera.	Kartasoera (Gembongan)	760	797 934	—
139	id.	Grogol.	Triagan	315	204 464	—
140	Klaten.	Reden.	Delangoe	945	1 069 502	—
141	id.	Ponggok.	Karang Anom (Djoengkare)	600	750 670	—
142	id.	Djatinan.	Gedaren (Kradjangredjo)	383	454 936	†
143	id.	Klaten.	Gondang Winangoen en Djetis. . .	1 142	826 553	387 046
144	id.	Ponggok.	Ponggok	280	329 728	18 027
145	id.	Prambanan.	Prambanan	569	686 309	35 347
146	id.	id.	Tjandisewoe	332	447 644	28 541
147	id.	Bedji.	Tjepper en Karangdowo	1 074	1 304 540	48 077
148	id.	Reden.	Wonosari (Telojo)	696	907 757	—
149	id.	Bedji.	Manishardja	180	196 000	†
150	Bojolali.	Bojolali.	Bangak.	883	1 048 945	11 916
151	Sragen.	Sragen.	Modjosragen	950	1 299 477	467
152	Soerakarta.	Kartasoera.	Tjolomadoe	579	659 406	114 765
153	Sragen.	Karanganjar.	Tasikmadoe	777	1 032 660	2 006
154	id.	id.	Tjokro Toeloeng	644	828 566	—
			Totalen . . .	11 109	12 845 091	646 192
			Besoeki.			
155	Bondowoso.	Besoeki.	de Maas	600	696 098	—
156	id.	Mlandingan.	Boedoean	775	967 696	—
157	Panaroekan.	Panaroekan.	*Wringinanom (Pawongan)*.	1 000	941 638	—
158	id.	Sitoebondo.	Olean	925	973 519	—
159	id.	Pradjekan.	Pradjekan.	678	718 063	—
160	id.	Sitoebondo.	Pandji	1 679	1 894 207	2 831
161	id.	Soemberwaroe.	Asem Bagoes	681	914 156	—
162	Bondowoso.	Bondowoso.	Tenggarang	900	1 123 435	—
163	Banjoewangi.	Banjoewangi.	Kabat	653	780 630	—
164	id.	Ragadjampi.	Ragadjampi	603	813 304	—
165	id.	Banjoewangi.	Soekowidi (Lateng)	533	597 083	—
			Totalen . . .	9 027	10 419 829	2 831
			Banjoemas.			
166	Banjoemas.	Soekaradja.	Kalibagor	1 173	1 465 664	2 236
167	id.	Poerwaredja.	Klampok	790	1 211 015	—
168	Poerwakerta.	Poerwakerta.	Poerwokerto.	1 086	1 285 566	6 916
169	Poerbalingga.	Poerbalingga.	Bodjong	1 057	1 300 343	—
170	Bandjarnegara.	Singamerta.	Klampok	206	238 785	—
			Totalen . . .	4 312	5 501 373	9 152

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie.
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z.g. stroopsuiker ten volle, de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.		
77 981	—	168	—	—	—	78 065	1 800
17 210	—	1 618	—	—	—	18 019	—
70 345	25 705	4 350	—	—	—	98 225	—
66 439	—	4 780	—	—	—	68 829	21 575
43 510	†	2 576	†	†	†	44 798	†
66 755	13 022	7 018	34 263	5 822	1 608	124 175	†
28 934	—	2 866	1 744	—	172	32 197	15 344
59 755	10 884	—	2 623	480	—	73 742	—
31 179	12 230	1 614	1 285	504	66	46 038	—
126 853	—	6 000	—	—	—	129 853	—
30 258	47 872	5 880	—	—	—	81 070	—
8 814	4 715	†	†	†	†	13 529	†
105 177	3 387	—	1 161	—	—	109 725	2 071
145 540	—	—	51 608	—	—	197 148	—
54 727	7 049	1 820	9 525	1 226	316	73 595	—
86 315	15 526	2 798	—	—	—	103 240	—
72 209	8 494	—	—	—	—	80 703	—
1 092 001	148 884	41 488	102 209	8 032	2 162	1 372 951	40 790
69 599	—	7 206	—	—	—	73 202	—
91 631	—	7 178	—	—	—	95 220	†
94 988	—	6 800	—	—	—	98 388	5 000
94 600	—	11 656	—	—	—	100 428	—
71 832	2 964	600	—	—	—	75 096	5 964
201 668	17 948	—	301	26	—	219 943	—
76 633	—	300	—	—	—	76 783	65
103 773	6 226	2 400	—	—	—	111 199	20 983
51 458	—	298	—	—	—	51 607	—
54 393	—	—	—	—	—	54 393	5 000
49 244	—	4 000	—	—	—	51 244	—
959 819	27 138	40 438	301	26	—	1 007 503	37 012
137 559	—	5 400	172	—	—	140 431	110
106 804	—	9 242	—	—	—	111 425	—
130 175	—	100	387	—	—	130 612	71
113 698	2 648	160	—	—	—	116 426	90
20 216	—	1 404	—	—	—	20 918	—
508 452	2 648	16 306	559	—	—	519 812	271

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1909.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1909: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
			Kedoe.			
171	Premboen.	Premboen.	Premboen.	1 100	1 314 583	—
			Madioen.			
172	Madioen.	Bagi.	Kanigoro	744	876 792	26 702
173	id.	id.	Redjo Agoeng	1 144	1 285 027	81 533
174	id.	Oeteran.	Pagottan	1 023	1 147 258	171 016
175	Ngawi.	Ngawi.	Soedhono	682	761 028	5 864
176	Magetan.	Maospati.	Poerwodadi	1 175	1 449 042	—
177	id.	Goranggareng.	Redjosari	1 124	1 285 906	—
			Totalen	5 892	6 805 053	285 115
			Kediri.			
178	Kediri.	Kediri.	Pasantren	1 075	1 470 603	190 536
179	id.	Madjarata.	Meritjan	1 077	1 161 725	—
180	id.	Djambean.	Soemberdadi	674	775 802	749 110
181	id.	Papar.	Poerwaäsri	1 385	1 542 693	—
182	id.	id.	Bogohkidoel	1 151	1 623 877	—
183	id.	Pare.	Menang	1 213	1 522 281	—
184	id.	Papar.	Minggiran	1 408	1 782 030	—
185	id.	Pare.	Kentjong	1 249	1 840 987	—
186	id.	id.	Kawarasan	1 681	2 281 253	—
187	id.	id.	Badas	750	902 639	1 861
188	Toeloengagoeng.	Kalangbret.	Modjopanggoeng	800	1 054 307	382 347
189	Berbek.	Ngandjoek.	Ngandjoek	926	1 093 556	7 943
190	id.	Waroedjajeng.	Baron	1 149	1 326 057	3 682
191	id.	id.	Koedjonmanis	1 649	1 707 393	34 179
192	id.	Berbek.	Djati	1 125	1 312 751	1 500
193	id.	Kertasana.	Djoewono	300	219 043	32 121
194	Kediri.	Pare.	Tegowangi	2 423	3 033 834	—
195	Blitar.	Blitar.	Garoem	1 886	2 266 172	—
196	id.	Wlingi.	Kenongo	†	†	†
197	id.	Gandoesari.	Papok	†	†	†
198	Berbek.	Kertasana.	Ngrombot	†	†	†
			Totalen	21 921	26 917 003	1 403 279

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie.
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z.g. stroopsuiker ten volle, de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.		
40	149 681	2 192	—	—	—	150 817	40
83 410	—	2 254	2 472	—	206	87 112	164
114 073	24 294	3 118	7 461	—	—	147 387	—
110 359	—	—	15 519	—	—	125 878	—
79 510	2 100	1 500	—	—	—	82 360	—
164 807	—	—	—	—	—	164 807	—
159 836	—	3 800	—	—	—	161 736	—
711 995	26 394	10 672	25 452	—	206	769 280	164
133 800	—	16 728	—	—	—	142 164	25
80 151	24 828	15 000	—	—	—	112 479	—
136 066	—	—	—	—	—	136 066	22 204
150 643	—	—	—	—	—	150 643	—
109 947	10 009	20 790	—	—	—	130 351	4 518
151 400	—	100	—	—	—	151 450	80
169 186	—	500	—	—	—	169 436	60
157 701	—	—	—	—	—	157 701	55
199 273	990	—	—	—	—	200 263	65
88 346	—	—	104	—	—	88 450	2 063
87 651	14 096	16 248	—	—	—	109 871	3 024
103 263	—	7 842	749	—	58	107 962	—
117 100	—	4 500	313	—	—	119 663	—
147 596	—	6 000	2 905	—	146	153 574	—
122 335	—	10 000	—	—	—	127 335	—
18 067	—	1 800	—	—	—	18 967	18 067
269 349	120	200	—	—	—	269 569	100
179 680	844	66	—	—	—	180 557	140
†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†
2 421 554	50 887	99 774	4 071	—	204	2 526 501	50 401

VERDEELING DER SUIKERONDERNEMINGEN.		Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1909.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1909:	
			van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
Ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking . . .		128 262 (133)	149 607 457 (132)	3 495 830 (35)
Ondernemingen niet of niet uitsluitend berustende op overeenkomsten als voren.	op erfpachtsperceelen.	9 497 (9)	11 836 484 (9)	97 755 (4)
	„ particuliere landerijen	3 868 (10)	3 438 696 (7)	—
	„ huurlanden in de Vorstenlanden	20 411 (31)	25 185 938 (32)	3 278 573 (18)
	„ onverhuurde gronden in Soerakarta	1 536 (3)	1 888 066 (3)	116 771 (2)
	Algemeene totalen	163 574 (186)	191 956 641 (3)	6 988 929 (59)

c) Per gewest opgegeven als volgt:

Cheribon	f 3 392 945	(voor 12 ondernemingen).
Pekalongan	4 528 194	(„ 14 „).
Semarang	4 202 587	(„ 12 „).
Soerabaja	10 977 063	(„ 37 „).
Pasoeroean	9 921 088	(„ 28 „).
Besoeki	3 413 622	(„ 11 „).
Banjoemas	f 1 340 809	(voor 5 ondernemingen).
Kedoe	405 479	(„ 1 „).
Madioen	1 997 716	(„ 6 „).
Kediri	6 060 712	(„ 16 „).
	f 46 240 215	(voor 142 ondernemingen).

P[U]ULATIE.

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie.	Totaal uitgaaf aan inlanders voor loonen en gedane leveringen in 1909.
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z.g. stroopsuiker ten volle, de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)		
1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofdsuiker).	2de product (z.g. stroopsuiker).	Zaksuiker.			
14 148 844 (131)	1 069 842 (46)	475 794 (100)	163 126 (23)	6 449 (5)	2 552 (12)	15 627 434 (136)	342 529 (64)	f 40 357 433 (128)
957 184 (9)	19 003 (2)	18 526 (6)	36 038 (4)	7 005 (1)	1 952 (2)	1 029 469 (9)	8 040 (4)	5 125 911 (9)
292 499 (8)	33 771 (2)	16 424 (4)	—	—	—	334 482 (9)	19 014 (7)	756 871 (5)
2 213 856 (32)	196 418 (15)	93 372 (26)	325 918 (17)	13 239 (5)	8 800 (11)	2 800 517 (32)	40 850 (5)	—
149 856 (3)	27 290 (3)	4 618 (2)	9 525 (1)	1 226 (1)	316 (1)	190 364 (3)	—	—
17 762 239 (183)	1 346 324 (68)	608 734 (138)	534 607 (45)	27 919 (12)	13 620 (26)	19 982 266 (189)	410 433 (80)	f 46 240 215 (142) c)

II. GEWESTELIJK OVERZICHT over 1909 van de op Java bestaande suikerrietaanplantingen ter verkrijging van plantriet (bibit).

GEWESTEN.	Op zich zelf staande bibit-ondernemingen.				Bibit-ondernemingen, welke te beschouwen zijn als onderdeelen van een of meer suikerondernemingen.		
	Aantal ondernemingen.	Eigen aanplantingen.		Hoeveelheid plantriet (in pikols) verkregen door opkoop van de bevolking.	Aantal ondernemingen.	Eigen aanplantingen.	
		Uitgestrektheid (in bouws).	Geoogste hoeveelheid plantriet (in pikols).			Uitgestrektheid (in bouws).	Geoogste hoeveelheid plantriet (in bouws).
Preanger-Regentschappen	11	824	326 702	6 400	—	—	—
Cheribon	6	554	148 612	900	11	1 024	180 590
Pekalongan	1	2	—	—	5	476	129 372
Semarang	6	459	121 506	—	9	3 950	3 408 289
Soerabaja	—	—	—	—	1	60	43 862
Pasoeroean	14	834	255 228	32 515	18	949	261 704
Banjoemas	—	—	—	—	3	354	134 545
Kedoe	1	8	4 000	—	7	456	131 830
Kediri	9	785	301 221	—	11	953	172 366
Madioen	—	—	—	—	6	300	—
Totalen	48	3 466	1 157 269	39 815	71	8 522	4 462 558

Bijlage **KK.**

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 3°. *a*, van het verslag.)

OVERZICHT

over 1909 van de productie, enz. der tabaksondernemingen op Java, geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot huur van gronden of tot opkoop van gewas.

Volg-nummer.	GEWESTEN.	DISTRICTEN EN AFDEELINGEN.	ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto* aanplant waarvan het product is bereid.		Hoeveelheid verkregen product (in K.G.).		
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurden grond.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens taxatie).	Bladtabak.	Krosok.	Te zamen.
1	Pasoeroean.	Senggoeroeh (Malang).	Pakisadji	—	—	—	30 000	30 000
2	Id.	Id.	Soemberpoetjoeng	—	—	—	38 400	38 400
3	Id.	Id.	Soemberpoetjoeng (Lim Sam Hoay)	—	—	—	6 000	6 000
4	Id.	Id.	Soemberpoetjoeng (Tjan Wie Thay)	—	—	—	36 000	36 000
5	Id.	Id.	Soemberpoetjoeng (Hadji Abdul Gani)	—	—	—	98 760	98 760
6	Id.	Pakis (Malang).	Toempang (W. Amesz.)	—	—	22 800	840	23 640
7	Id.	Id.	Toempang (Tjioe Thiang Bo)	—	—	8 820	37 860	46 680
8	Id.	Id.	Toempang (firma Mulder Redeker)	—	—	6 420	24 540	30 960
9	Id.	Gending (Kraksaän).	Klenangtengah	—	—	—	29 400	29 400
10	Id.	Id.	Klenangkidoel	—	—	9 000	24 000	33 000
11	Id.	Id.	Banjoeanjar	—	—	10 260	37 440	47 700
12	Id.	Id.	Gading Koelon	—	—	40 000	100 000	140 000
13	Id.	Pasirian (Loemadjang).	Redjomoro	—	—	31 547	58 378	89 925
14	Id.	Loemadjang (Loemadjang).	Ketitan	—	—	40 590	25 974	66 564
15	Id.	Id.	Kedoeng Wringin	—	2 000	57 500	65 500	114 000
16	Id.	Id.	Loemadjang	—	—	157 500	170 000	327 500
17	Id.	Id.	Labroek Lor	—	†	17 200	54 600	71 800
18	Id.	Id.	Bedoek	†	†	41 192	31 410	72 602
19	Id.	Id.	Randoe Agoeng	—	—	20 000	15 000	35 000
20	Id.	Tempeh (Loemadjang).	Lempeni	†	†	52 000	28 900	80 900
21	Id.	Id.	Boelak Wareng	—	—	15 000	11 000	26 000
22	Id.	Id.	Tempeh	—	—	29 754	43 260	73 014
23	Id.	Id.	Tambo (Boelakwinong).	†	†	14 595	1 656	16 251
24	Id.	Id.	Moedjoer	—	—	10 000	10 500	20 500
25	Id.	Id.	Kebontoeroes	—	—	36 000	18 750	54 750
26	Id.	Id.	Djoho	15	†	161 000	130 750	291 750
27	Id.	Id.	Baroe	—	500	50 000	210 000	260 000
28	Id.	Id.	Soekoredjo	†	†	66 848	13 795	80 643
29	Id.	Id.	Redjo	—	—	12 500	5 000	17 500
30	Id.	Id.	Kali Poetih	—	360	14 500	4 900	19 400
31	Id.	Id.	Tempehkidoel	†	†	34 140	10 308	44 448
32	Id.	Id.	Besoek	—	—	16 000	7 500	23 500
33	Id.	Id.	Koelon	—	—	26 500	23 000	49 500
34	Id.	Id.	Tambak	†	†	26 654	23 536	50 190
35	Id.	Ranoelamongan (Loemadjang).	Wonoredjo	†	†	23 800	62 766	86 566
36	Id.	Id.	Wonogrio	—	—	—	90 000	90 000
37	Id.	Tempeh (Loemadjang).	Preman	†	350	47 500	25 000	72 500
38	Id.	Id.	Selok	—	—	139 559	38 100	177 659
39	Id.	Id.	Tempehlor	†	†	20 944	5 418	26 362
40	Id.	Id.	Djarit	†	†	21 000	4 000	25 000
41	Besoeki.	Tamanan (Bondowoso).	Pengarang (Loetjoe)	1500	750	100 000	125 000	225 000

Volg-nummer.	GEWESTEN.	DISTRICTEN EN AFDEELINGEN.	ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto* aanplant waarvan het product is bereid.		Hoeveelheid verkregen product (in K.G.).		
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurden grond.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens taxatie).	Bladtabak.	Krosok.	Te zamen.
42	Besoeki.	Tamanan (Bondowoso).	Karanganjar.	†	†	†	†	†
43	Id.	Id.	Soembersari.	727	†	69 793	95 863	165 656
44	Id.	Id.	Tamanan.	—	—	2 228	196 706	198 934
45	Id.	Id.	Sentong	1 550	—	58 646	169 829	228 475
46	Id.	Id.	Kedjajan	125	—	5 000	20 500	25 500
47	Id.	Id.	Kongsi Liong San Tjan	†	†	†	†	†
48	Id.	Bondowoso (Bondowoso).	Boender	1 003	—	66 112	92 430	158 542
49	Id.	Id.	Dabasah	700	—	40 650	50 850	91 500
50	Id.	Bondowoso, Tamanan en Wanasari (Bondowoso).	Sekarpoeti	1 324	—	252 873	101 744	354 617
51	Id.	Id.	Kho Biauw Hian. . .	†	†	†	†	†
52	Id.	Id.	Tjoa Liang Djien. . .	62	—	8 880	57 360	66 240
53	Id.	Soekakerta (Djember).	Soekasari.	300	—	60 000	207 000	267 000
54	Id.	Id.	Soemberdanti	700	†	80 000	160 000	240 000
55	Id.	Id.	Ledokombo	520	—	29 300	38 400	67 700
56	Id.	Tanggoel (Djember).	Manggisan	200	—	7 300	2 700	10 000
57	Id.	Id.	Gambirono	750	—	50 000	100 000	150 000
58	Id.	Id.	Soemberbaroe	†	†	†	†	†
59	Id.	Majang (Djember).	Soemberdjati	†	†	†	†	†
60	Id.	Soekakerta (Djember).	Soekakerta	1 700	—	300 000	289 282	589 282
61	Id.	Soekakerta (Djember) en Tamanan (Bondowoso).	Soekawana	2 500	†	386 500	509 000	895 500
62	Id.	Soekakerta (Djember), Tamanan en Wanasari (Bondowoso).	Kalianjar.	300	300	115 000	75 000	190 000
63	Id.	Soekakerta, Djember (Djember) en Tamanan (Bondowoso).	Djelboek	2 500	—	600 000	1 200 000	1 800 000
64	Id.	Djember, Rambipoedji en Tanggoel (Djember).	Oud-Djember	5 900	—	700 000	1 700 000	2 400 000
65	Id.	Djember, Majang, Poeger, Rambipoedji, Soekakerta (Djember) en Tamanan (Bondowoso).	Amsterdam-Besoeki-Tabakmaatschappij .	10 000	†	700 000	1 339 000	2 039 000
66	Id.	Soekakerta, Djember, Poeger, Tanggoel, Rambipoedji (Djember) en Tamanan (Bondowoso).	Besoeki-Tabakmaatschappij.	1 750	†	500 000	650 000	1 150 000
67	Id.	Ragadjampi (Banjoewangi).	Kalibaroe.	200	—	2 500	2 600	5 100
68	Id.	Genteng (Banjoewangi).	Blambangan.	—	10	3 610	10 580	14 190
69	Id.	Id.	Glenmore.	†	†	†	†	†
70	Id.	Id.	Siti Redjo I en II . .	†	†	†	†	†
71	Id.	Id.	Margo Oetomo. . . .	†	†	†	†	†
72	Id.	Id.	Kadjar.	†	†	†	†	†
73	Id.	Id.	Baroe	†	†	†	†	†
74	Banjoemas.	Soekaradja (Banjoemas).	Soekaradja	357	†	20 000	23 125	43 125
75	Id.	Poerbalingga (Poerbalingga).	Poerbalingga.	230	100	39 000	19 200	58 200
76	Id.	Id.	Kandanggampang. . .	300	†	40 000	27 500	67 500
77	Id.	Poerwakerta (Poerwakerta).	Poerwakerta (Patikradja)	885	—	127 500	300 000	427 500
			Totalen. . . .	36 098	4 370	5 646 015	9 206 910	14 852 925

Bijlage **LL.**

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 3°. *b*, van het verslag.)

GEWESTELIJK OVERZICHT

betreffende de op ult. 1909 op Java aanwezige landbouwondernemingen, gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht [1]) afgestaan, benevens de daarvan in 1909 verkregen productie, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

[1]) Met betrekking tot de erfpachtsondernemingen, vindt men nopens elk perceel in het bijzonder opgaven betreffende uitgestrektheid als anderszins in bijlage JJ van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1910.

GEWESTEN.	A. Ondernemingen in exploitatie, nopens welke, hetzij aangaande de beplanting, hetzij aangaande de productie, over 1909 gegevens zijn ingekomen. *a)*				B. Ondernemingen, hetzij al dan niet in exploitatie, waaromtrent in 1909 geenerlei opgaven zijn ontvangen. *a)*			Verdeeling van	
			Uitgestrektheid (in bouws)					Koffie.	
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	in 't geheel.	beplant. *d)*	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Productie (in pikols). *e)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Bantam	30	62	12 458	4 662 (28)	13	20	3 848	4	884 (4)
Batavia	13	29	6 677	2 998 (11)	2	2	404	5	730 (5)
Preanger-Regentschappen *g)*	133	495	92 439	49 218 (129)	193	479	108 785	19	7 571 (18)
Cheribon	9	25	3 961	2 154 (9)	6	7	1 285	—	—
Pekalongan	30	85	14 101	10 510 (30)	2	2	194	8	7 280 (7)
Semarang *g)*	31	94	13 203	7 869 (30)	36	92	15 762	15	3 433 (14)
Soerabaja	16	47	7 095	4 438 (15)	3	3	109	7	3 179 (7)
Pasoeroean	86	264	80 830	58 645 (86)	18	69	24 647	109	69 477 (69)
Besoeki	93	294	92 484	35 946 (84)	42	406	51 870	63	36 783 (55)
Banjoemas	11	20	5 689	3 674 (11)	8	16	3 495	—	—
Kedoe	12	32	3 795	2 601 (12)	1	1	66	7	1 045 (7)
Madioen	18	40	8 188	5 043 (18)	2	2	607	6	1 301 (5)
Kediri	99	314	78 538	47 657 (95)	27	54	16 244	86	28 407 (66)
Totalen	581	1 801	419 458	235 415 (558)	353	1 153	227 316	329	160 090 (257)
Over 1908 waren de cijfers	732	2 369	479 435	258 731 (651)	189	507	161 742	309	*m)* 198 444 (227)

a) Waar in dezelfde streek perceelen staan ten name van denzelfden ondernemer, zijn deze in den regel als één onderneming gerekend.

b) Daar niet van al de onder A. bedoelde ondernemingen ook de productie opgegeven en bij sommige ook niet geoogst is, is het aantal ondernemingen, waartoe de opgegeven productie betrekking heeft, tusschen ( ) vermeld.

c) Het aantal der ondernemingen, welke uitsluitend dienstbaar werden gemaakt aan de teelt van gewassen voor de inlandsche markt, is betrekkelijk zeer gering. Overigens werden ook in kleine hoeveelheden één of meer inlandsche gewassen geteeld op enkele voor de Europeesche markt produceerende ondernemingen.

d) De beplante uitgestrektheid voor elke cultuur afzonderlijk is niet volledig op te geven, aangezien van wege een groot aantal ondernemingen daaromtrent geen voldoende gegevens zijn verstrekt. Tot hoeveel ondernemingen het voor elk gewest opgegeven totaal der beplantingen betrekking heeft, is tusschen () vermeld.

e) Niet steeds is in de voorhanden gegevens aangeduid of de opgaaf alleen op Java-koffie doelt, terwijl ook somtijds Java- en Liberia-koffie in één cijfer zijn genoemd.

Waar de geoogste Liberia-koffie afzonderlijk is opgegeven, komt men tot een totaal van 49 153 pikols bereide koffie voor 152 ondernemingen, namelijk Batavia 680 (4 ondernemingen), Bantam 884 (4), Preanger-Regentschappen 4207 (6), Pekalongan 6148 (6), Semarang 611 (7), Soerabaja 638 (4), Pasoeroean 20 647 (53), Besoeki 9062 (34), Kedoe 983 (6), Madioen 271 (3) en Kediri 5022 (25).

f) Tusschen () is vermeld op hoeveel ondernemingen de opgegeven sommen betrekking hebben. Enkele ondernemingen betaalden de arbeidsloonen geheel of gedeeltelijk uit in de door haar geteelde producten voor de inlandsche markt.

g) Over 1909 zijn geen opgaven ontvangen van de afdeelingen Soekaboemi (Preanger-Regentschappen) en Kendal (Semarang), met respectievelijk 110 en 30 ondernemingen.

h) Wat de in deze kolom bedoelde gewassen betreft, is geproduceerd bij het tusschen () vermeld aantal ondernemingen: 8009 pikol peper (49), 7699 pikol kapok (24), 12 978 300 stuks kapokvruchten (10), 3104 pikol kapokpitten (8), 2255 pikol notemuskaat (20), 414 pikol foelie (14), 372 602 K.G. coca (20), 515 pikol kola (4), 56 238 pikol padi (21), 5528 pikol agave-vezel (3), 61

onder A bedoelde ondernemingen, naar gelang er één of meer van de onderstaande gewassen zijn verbouwd, met opgaven, voor zooveel ingekomen, nopens de in 1909 verkregen productie. *b*)

Kina.		Thee.		Tabak.		Suikerriet.		Cacao.		Andere gewassen (buiten die voor de inlandsche markt). *c*)	
Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in pikols suiker).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
—	—	1	1 000	—	—	—	—	—	—	2	
1	38 757 (1)	3	51 062 (2)	—	—	—	—	—	—	4	
57	5 789 316 (52)	68	*i*) 9 347 924 (66)	—	—	—	—	1	318	12	
1	100 000 (1)	3	278 591 (3)	—	—	1	*j*)	1	51	—	
4	428 000 (4)	2	379 500 (2)	3	7 715 (3)	1	780 (1)	5	186 715	10	
2	47 500 (2)	—	—	1	3 187 (1)	—	—	14	447 937	17	
4	638 (4)	—	—	1	1 525 (1)	—	*k*)	—	—	6	*h*)
9	276 341 (9)	6	125 343 (5)	5	*l*) 99 187 (3)	—	—	33	410 161	51	
—	—	—	—	15	*l*) 822 336 (15)	—	—	16	92 874	25	
1	65 529 (1)	1	103 701 (1)	—	—	—	—	—	—	3	
1	54 047 (1)	1	372 255 (1)	3	1 260 (3)	—	—	—	—	1	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
7	101 096 (4)	4	116 962 (4)	4	*l*) 23 500 (4)	12	798 609 (12)	14	77 347	47	
87	6 901 224 (79)	89	10 776 338 (84)	32	958 710 (30)	14	799 389 (13)	84	1 215 403	181	*h*)
86	6 661 721 (84)	102	*n*) 13 499 521 (94)	6	*o*) 95 913	9	998 721 (7)	93	1 567 314	159	*p*)

pikol cubebe (2), 925 020 stuks maiskolven (9), 3835 pikol djagoeng (4), 30 140 K.G. citronella-olie (2), 18 994 K.G. sereh-olie (4), 214 960 stuks klappers (6), 524 790 pikol cassave (7), 1788 pikol witte peper, 99 pikol akarwangi (3), 7143 gantang theezaad (3), 1922 pikol katjang (4), 40 pikol kaneel (1), 348 pikol copra (2), 170 750 K.G. caoutchouc (23), 125 pikol Manilla-hennep (4) en 57 pikol vanille (5).

i) Hieronder 11 ondernemingen, die thee verkregen van 730 107 K.G. nat blad, opgekocht van de bevolking.

j) Hier is bedoeld de onderneming Blender. Het riet van de onderneming (80 000 pikol) is vermalen op de niet tot de erfpachtsondernemingen te rekenen fabriek Djatipiring.

k) Hier zijn bedoeld de ondernemingen Sarikerto en Alas Kasitan (Djoerangdjero). Het riet dier ondernemingen (respectievelijk 4 120 en 20 000 pikol) is vermalen op de niet tot de erfpachtsondernemingen te rekenen fabrieken Ketanen en Blimbing.

l) Bovendien verkregen 17 ondernemingen (in Pasoeroean, Besoeki en Kediri) 1 945 000 K.G. krosok.

m) Hieronder, voor zoover dit in de ontvangen opgaven was uiteengehouden, 31 967 pikol bereide koffie bij 108 ondernemingen.

n) Hieronder 14 ondernemingen, die thee verkregen van 1 809 982 K.G. nat blad, opgekocht van de bevolking.

o) Bovendien verkregen 5 ondernemingen (in Pasoeroean, Besoeki en Kediri) 136 155 K.G. krosok.

p) Wat de in deze kolom bedoelde gewassen betreft, is geproduceerd bij het tusschen ( ) vermeld aantal ondernemingen: 9 705 pikol peper (72), 186 500 pikol kapok (39), 4 715 pikol kapokpitten (11), 1 321 430 kapokvruchten (2), 3 292 pikol notemuskaat (33), 466 pikol foelie (14), 202 000 K.G. caoutchouc (17), 177 609 K.G. coca (14), 423 pikol kola (3), 13 755 pikol padi (7), 5 410 pikol agave-vezel (4), 61 pikol cubebe (3), 250 pikol chillies (1), 2 490 000 stuks maïskolven (3), 2000 pikol djagoeng (1), 73 770 stuks klappers (1), 3 000 K.G. sereh-olie (2), 20 430 K.G. citronella-olie (1), 986 299 pikol cassave (3), 1 153 pikol zwarte peper (1), 86 pikol akarwangi (1), 1 300 gantang theezaad (1), 2 300 pikol katjang (2), 12 pikol kaneel (1), 180 pikol Manilla-hennep (2), 18 pikol vanille (3) en 18 pikol kruidnagel (1).

GEWESTEN.	Verdeeling van de onder A en B bedoelde ondernemingen, naar gelang zij in handen waren van: Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Chineezen.			Inlanders.			Algemeene totalen.			Door de ondernemers aan inlanders wegens loonen en gedane leveringen betaalde sommen, voor zoover daaromtrent opgaven zijn ontvangen. f)
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	
	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.
Bantam	14	41	10 103	13	22	5 004	16	19	1 199	—	—	—	43	82	16 306	f 234 169 (43)
Batavia	10	26	5 826	2	2	29	3	3	1 226	—	—	—	15	31	7 081	87 916 (13)
Preanger-Regentschappen .	207	769	157 891	93	163	34 563	25	41	8 711	1	1	59	326	974	201 224	4 507 010 (116)
Cheribon	6	23	3 782	7	7	1 055	2	2	409	—	—	—	15	32	5 246	131 032 (8)
Pekalongan	15	66	10 161	12	16	2 889	4	4	1 118	1	1	127	32	87	14 295	587 143 (25)
Semarang	35	135	22 340	27	40	5 556	3	7	798	2	4	271	67	186	28 965	379 716 (25)
Soerabaja	11	37	5 554	7	12	1 557	—	—	—	1	1	93	19	50	7 204	153 416 (14)
Pasoeroean.	80	269	86 543	22	61	18 198	2	3	736	—	—	—	104	333	105 477	2 771 924 (78)
Besoeki	95	603	115 503	39	96	28 823	1	1	28	—	—	—	135	700	144 354	3 279 482 (76)
Banjoemas.	7	18	5 531	10	16	3 320	2	2	333	—	—	—	19	36	9 184	339 835 (11)
Kedoe	4	20	2 180	7	8	1 024	2	5	657	—	—	—	13	33	3 861	183 889 (10)
Madioen.	3	18	4 619	13	17	3 037	4	7	1 139	—	—	—	20	42	8 795	58 591 (12)
Kediri	81	270	66 889	34	76	19 901	11	22	7 992	—	—	—	126	368	94 782	4 557 271 (90)
Totalen . . .	568	2295	496 922	286	536	124 956	75	116	24 346	5	7	550	934	2954	646 774	f 17 271 394 (521)
Over 1908 waren de cijfers.	509	2064	446 559	338	694	176 482	69	111	17 696	5	7	440	921	2876	641 177	17 637 101 (552)

Overzicht van het aantal perceelen, afgestaan in erfpacht op den voet van art. 1, § 2, van Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611), dan wel op den voet van de Ordonn. in Ind. St. 1904 n°. 326 (juncto Ind. St. 1908 n°. 263).

GEWESTEN.	Aantal perceelen.	Totale uitgestrektheid (in bouws).	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Aan inlanders betaalde sommen wegens loonen en gedane leveringen.	PRODUCTIE.
Soerabaja.	2	17	11	f 150	padi.
Pasoeroean	16	243	108	2 866	padi, djagoeng en groenten.
Kediri.	1	26	16	†	padi en cassave.
Totalen . . .	19	286	135	f 3 016	

Bijlage **MM.**

(Zie hoofdstuk Q, afd. I, § 1, sub 3° *c* en *d*, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de particuliere landerijen op Java en de huurlanden in Soerakarta

en Djokjakarta over 1908 en 1909.

I. OPGAVEN BETREFFENDE DE PARTICULIERE LANDERIJEN OP JAVA.

A. Algemeen overzicht, afgesloten op ult. 1909.

GEWESTEN.	Verdeeling der landerijen naar gelang als eigenaar bekend stonden:											
	Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Chineezen.			Andere vreemde oosterlingen of inlanders.		
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.
Bantam. . . .	1	16 010 (43 810)	400 000	1	16 010 (34 158)	500 000	—	—	—	—	—	—
Batavia. . . .	158	930 104 (1 018 144)	26 746 982	52	126 076 (254 288)	5 807 858	126	172 121 (298 706)	8 850 808	129	12 202 (68 027)	1 528 250
Cheribon . . .	2	257 240 (168 252)	2 336 556	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pekalongan . .	1	3 497 (16 801)	436 448	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Semarang . . .	†	†	†	9	15 615 (32 947)	1 682 952	36	6 545 (27 739)	2 173 675	1	95 (2 168)	71 758
Soerabaja . . .	8	1 142 (9 297)	478 524	7	591 (4 731)	233 438	24	4 658 (32 609)	1 577 132	4	257 (4 240)	100 106
Pasoeroean . .	1	851 (2 957)	392 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen . .	171	1 208 844 (1 259 261)	30 790 510	69	158 292 (326 124)	8 224 248	186	183 324 (359 054)	12 601 615	134	12 554 (74 435)	1 700 114

(Vervolg)

GEWESTEN.	Samentrekking der voorafgaande opgaven.				Gegevens (naar schatting) betreffende de padibeplantingen op de particuliere landerijen over 1908 en 1909.			
					Uitgestrektheid der padi-aanplantingen (in bouws).		Naar schatting verkregen productie (in pikols).	
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal opgezetenen op ult. 1909.	Geschatte waarde voor den aanslag in de verponding.	1908.	1909.	1908.	1909.
Bantam	2	32 020	77 968	900 000	†	†	162 000	214 100
Batavia.	465	1 240 503	1 639 165	42 933 898	283 056	280 317	4 281 062	4 547 972
Cheribon	2	257 240	168 252	2 336 556	†	61 340	†	1 165 451
Pekalongan	1	3 497	16 801	436 448	†	†	†	†
Semarang.	46	22 255	62 854	3 928 385	†	14 374	†	29 039
Soerabaja	43	6 648	50 877	2 389 200	†	†	†	†
Pasoeroean	1	851	2 957	392 000	452	452	†	†
Totalen . . .	560	1 563 014	2 018 874	53 316 487	283 508	356 483	4 443 062	5 956 562

B. Overzicht betreffende de productie der particuliere landerijen aan andere voortbrengselen dan padi, voor zooveel daaromtrent gegevens inkwamen.

NAMEN DER LANDERIJEN.	1908.	1909.
SUIKER (pikols).		
BATAVIA.		
Tjikokol	—	†
Paroengkoeda	—	†
Kedaoeng-Oost	400	250
Slapandjang-Oost	175	160
Teloeknaga	650	†
Slapandjang-West	685	510
	1 910	920
PEKALONGAN.		
Ketanggoengan-West	106 286	111 991
SOERABAJA.		
Djagir (Ngagel)	13 299	11 377
Ketintang, Dadoengan en Karah	32 560	33 816
Koepang (Ketampontengah)	†	1 200
	45 859	46 393
PASOEROEAN.		
Kedaoeng	†	76 790
BESOEKI.		
Waringinanom (Pawongan)	108 386	98 388
Totalen voor 5 gewesten	262 441	334 482
KOFFIE (pikols).		
BANTAM.		
Tjikandi Oedik	151	—
Tjikandi Ilir	650	400
	801	400
BATAVIA.		
Grendeng	27	8
Soeradita	8	6
Krawatji Tjibodas	9	—
Pangkalan	20	†
Serpong	†	†
Tigareksa	10	35
Tjikoeja	10	15
Tjikoeni	5	5
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	3 807	6 445
Depok	6	—
Djasinga	350	1 555
Dramaga	†	†
Goenoeng Sindoer	250	300
Djanlapa I	80	90
Djanlapa II	30	78
Tjikopomajak	8	75
Klapanoengal	23	38
Koeripan	150	105
Roempin	445	780
Tapas	120	85
Trogong	190	135
Kedoenghalang	†	375
Kaoempandak	†	†
Soekaradja, Tanah Baroe en Tjiloear	†	52
Tjampea, Tjiboenboelan en Sadang-Oost	40	†
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedeh) / Tjibinoeng-Oost	†	525
Tjibodas	100	284
Tjikadoe	80	38
Tjikopo	†	30
Tjilangkap	8	5
Tjileboet	†	64
Tjimangis	50	50
Tjinere	6	†
Tjibaroesa	5	18
Tjileungsi	15	33
Tjiomas	†	†
Tjipamingkis	345	333
Tjipoetat	10	2
Tjisaroea-Zuid	†	40
Tjisaroea-Noord	—	15
Tjitajam	15	16
Tjitrap, Tjikadas en Babakanmandang	580	315
Tjikoleang	345	1 860
Tjipeundeu	†	†
Semplak	†	698
Bodjong Gedeh	20	5
Djamboe	3	†
Klender	1	2
Kalibata Grobogan	5	2
Ragoenan	40	28
Tandjoeng-West	30	40
Tandjoeng-Oost	30	45
Tjiboeboer	20	24
Gandaria-Noord	2	1
Pabean Tjilaokalibata	†	8
Leuwiliang	—	34
Djati Padang	3	6
Grogol	5	3
Lenteng Agoeng	2	3
Kranggan	25	35
Simplicitas / Lebak Boeloes / Trogong	10	12
Gedong Gedeh	50	35
Krawatji	—	4
Tjiliwoeng	—	8
Bolang	—	16
	7 393	14 819

NAMEN DER LANDERIJEN.	1908.	1909.
SEMARANG.		
Panggoeng	†	16
Kropak	†	1
Soesoekan	†	†
	†	17
Totalen voor 3 gewesten	8 194	15 236
THEE (K.G.).		
BATAVIA.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	245 000	300 000
Semplak	68 014	65 700
Goenoeng Sindoer	575	675
Roempin	2 870	1 500
Tjikoleang	7 363	12 143
Kedoenghalang	75 500	71 525
Tjikopo	†	5 339
Djamboe	3 125	200
Tjisaroea-Noord	2 000	430
Tjisaroea-Zuid	—	4 250
Tjiawi en Tjidjeroek	107 500	158 500
Dramaga	95 350	106 500
Tjiomas	350 000	410 000
Bolang	170 000	182 500
Tjikadoe	700	704
Tjikopomajak	11 875	9 375
Tjiloear, Tanahbaroen en Soekaradja	142 500	150 000
Tjiterep, Tjitjadas en Babakanmandang	55 500	75 000
Tjibodas	6 063	7 250
Nanggoeng	300 000	300 000
Djanlapa I	3 125	5 000
Djanlapa II	1 298	1 950
Djasinga	20 500	35 000
Tjiliwoeng	28 505	46 249
Totalen voor 1 gewest	1 697 363	1 949 790
CACAO (K.G.).		
BATAVIA.		
Tjiloear	150	†
Kedoengbadak	915	†
Tjimanggis	244	300
Totalen voor 1 gewest	1 309	300
TABAK (K.G.).		
BATAVIA.		
Tegalwaroe-landen	9 150	3 000
Totalen voor 1 gewest	9 150	3 000

NAMEN DER LANDERIJEN.	1908.	1909.
KINABAST (K.G.).		
BATAVIA.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	370 539	462 704
Tjiawi en Tjidjeroek	44 000	72 000
Tjikopo	5 760	†
Tjisaroea-Zuid	8 000	17 500
Tjiloear en Soekaradja	1 100	7 710
Tjitrap	4 719	4 500
Totalen voor 1 gewest	434 118	564 414
MUSKAATNOTEN (pikols).		
BATAVIA.		
Kedoengbadak	1	†
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	7	6
	8	6
SEMARANG.		
Panggoeng	†	†
Totalen voor 2 gewesten	8	6
FOELIE (K.G.).		
SEMARANG.		
Panggoeng	†	†
PEPER (K.G.).		
BATAVIA.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	†	24 480
Tjiawi en Tjidjeroek	7 930	6 000
Tjiomas	3 660	7 800
Tjitajam	610	540
Koeripan	915	900
Sawangan	915	780
Goenoeng Sindoer	915	600
Dramaga	1 647	5 880
Tjimanggis	915	†
Tegalwaroe-landen	—	540
	17 507	47 520
BANTAM.		
Tjikandi Ilir	105	125
Totalen voor 2 gewesten	17 612	47 645

NAMEN DER LANDERIJEN.	1908.	1909.
VOGELNESTEN (K.G.).		
BATAVIA.		
Tegalwaroe-landen	20	6
Totalen voor 1 gewest . . .	20	6

Bovendien is in 1909 gewonnen:

BANTAM.	
Tjikandi Oedik	16 pikol rubber.
Tjikandi Ilir	10,5 „ „
BATAVIA.	
Pamanoekan- en Tjiasem-landen. . .	114 382 pakjes arènsuiker.
	140 pikol rubber.
	2 896 „ katjang.
Tjiomas	6 „ kruidnagelen.
Tegalwaroe-landen	86 „ . katjang.
Tjiawi en Tjidjeroek	2 110 K.G. rubber.
Totalen voor 2 gewesten. . .	166,5 pikol en 2 110 K.G. rubber.
	2 982 „ katjang.
	6 „ kruidnagelen.
	114 382 pakjes arènsuiker.

II. OVERZICHT betreffende de hoeveelheden der voornaamste voor uitvoer bestemde producten, in 1908 en 1909 verkregen van de huurlanden in Soerakarta en Djokjakarta.

ONDERNEMINGEN.	Suiker (pikols).		Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		Koffie (pikols).		Cacao (K.G.).		Andere producten.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
RESIDENTIE SOERAKARTA.												
AFD. SOERAKARTA.												
1. Baki Pandejan. .	—	—	—	—	210 930	184 500	—	—	—	—	—	—
2. Baron	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
3. Djetis Karangpoeng	—	—	—	—	—	—	5	5	—	—	5 pikol kapok, 9,91 pikol kapokpitten en 1 200 pikol padi.	3.5 pikol kapok.
4. Gawok	—	—	2 470	—	173 974	188 164	—	—	—	—	—	—
5. Glonggong . . .	—	—	750	800	—	—	17,5	19,5	—	—	63 pikol peper.	—
6. Kartasoera (Gembongan). . . .	a) 89 165 (800)	78 065 (760)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Klodran	†	—	†	—	†	—	†	—	†	—	†	114,765 pikol riet.
8. Manang	—	—	2 895	—	300 881	279 243	—	—	—	—	—	—
9. Mangenardjo (Ketitang Bendo) . .	—	—	—	—	—	—	22	16	1 098	—	5 894 pikol padi en 9,5 pikol peper.	7 007 pikol padi.
10. Manoekan. . . .	—	—	—	—	387	420	—	—	—	—	302 pikol padi.	—
11. Temoeloes . . .	—	—	—	—	300 000	275 000	—	—	—	—	—	—
12. Triagan	24 390 (315)	18 019 (315)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
AFD. WONOGIRI.												
13. Djombor	—	—	9 750	8 675	—	—	—	—	—	—	—	—
14. Ketagoean Djetis .	—	—	3 013	3 174	—	—	—	—	—	—	—	—

a) Tusschen ( ) is aangegeven van welke oppervlakte (in bouws) het product verkregen is.

ONDERNEMINGEN.	Suiker (pikols).		Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		Koffie (pikols).		Cacao (K.G.).		Andere producten.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
15. Kradjan Djatimalang	—	—	344	1 009	—	—	—	—	—	—	—	—
16. Kradjegan. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 050 pikol padi.	720 pikol padi en 300 pikol cassave.
17. Manggis	—	—	1 238	840	—	—	72	133	915	360	12 pikol peper en 12 pikol kapok.	2 pikol peper en 34 pikol kapok.
18. Mento Toelakan .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73 475 K.G. vezel, 12 500 K.G. vezelafval, 8 pikol kapok en 30 K.G. kapokpitten.	1 500 pikol vezel, 7 800 K.G. vezelafval, 107 pikol kapok en 208 pikol kapokpitten.
19. Paniron	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
20. Waroedalem . . .	—	—	750	452	350	4 122	—	—	—	—	—	—
AFD. KLATEN.												
21. Bodeh	—	†	—	†	—	†	137	99	91 500	44 760	43 pikol kapok.	—
22. Delangoe	104 714 (953)	98 225 (945)	—	—	148 500	175 376	—	—	—	—	—	—
23. Demangan . . .	—	—	—	—	250 000	225 000	—	—	—	—	—	—
24. Djiwo	—	—	—	—	287 606	355 344	—	—	—	—	—	—
25. Djoewiring . . .	—	—	—	—	400 000	450 000	—	—	—	—	—	—
26. Djogonalan . . .	—	—	5 550	—	250 000	231 070	—	—	—	—	—	—
27. Djomboran Groedo	—	—	—	—	140 050	136 000	—	—	—	—	—	—
28. Djonggrangan . .	—	—	15 000	11 500	173 000	100 000	—	—	2 440	—	—	—
29. Gajamprit . . .	—	—	—	—	440 550	386 950	—	—	—	—	—	—
30. Gantiwarna . . .	—	—	1 105	—	—	387 040	—	—	—	—	—	—
31. Gedaren	50 634	44 798	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32. Gemampir . . .	—	—	—	—	212 550	196 500	825	320	76 250	31 920	192 pikol cubebe, $3\frac{1}{2}$ pikol peper, 171 pikol kapok, 315 pikol kapokpitten, 6 pikol notemuskaat, 1 pikol foelie en $\frac{3}{4}$ pikol coca.	—
33. Genengsari of Kepitoedjetis . . .	—	—	—	—	134 000	117 304	400	98	—	—	3 471 pikol padi en 50 pikol peper.	35 344 pokil riet.
34. Gondang Winangoen	150 114 (1 156)	124 175 (1 142)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Karanganom . .	76 142 (600)	68 829 (600)	—	†	—	†	—	†	—	†	—	†
36. Karangdowo . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
37. Kebonaroem . . .	—	—	—	—	339 668	313 880	—	—	2 008	—	170 pikol kapok.	163 pikol kapok, 286 pikol kapokpitten en 21 232 pikol padi.
38. Kemoedo	—	—	2 000	1 811	140 000	117 350	—	—	—	—	—	28 541 pikol riet.
39. Ketandan	—	—	17 213	12 661	494 506	529 672	—	—	—	—	—	—
40. Logedé	—	—	—	2 000	—	2 000	293	540	610	3 320	—	—
41. Ngoepit	—	—	—	—	390 000	20 000	—	231	122 000	81 000	660 pikol kapok en 14 pikol notemuskaat.	—
42. Pandan Simping.	—	—	2 500	—	225 000	300 000	—	—	—	—	—	—

ONDERNEMINGEN.	Suiker (pikols).		Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		Koffie (pikols).		Cacao (K.G.).		Andere producten.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
43. Plagan	—	—	—	—	113 076	105 455	—	—	—	—	—	48 077 pikol riet.
44. Polan Ardjo . . .	—	†	—	†	†	†	—	†	—	†	—	†
45. Ponggok	37 515 (357)	32 197 (280)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
46. Prambanan . . .	75 225 (562)	73 742 (569)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
47. Satrian en Selap .	—	—	5 500	2 000	93 500	93 500	531	81	96 807	6 000	58 pikol peper, 200 pikol notemuskaat, 220 pikol kapok en 60 pikol foelie.	—
48. Tjandisewoe . . .	55 646 (329)	46 038 (332)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
49. Tjepper.	140 922 (1 036)	129 853 (1 074)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50. Tjokro Toeloeng .	84 223 (640)	80 703 (644)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
51. Troetjoek	—	—	10 496	8 539	358 059	520 924	—	—	—	—	—	—
52. Wedibirit	—	—	—	—	175 000	623 047	—	—	—	—	—	2 330 pikol padi.
53. Wonosari	87 928 (716)	81 070 (696)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Afd. Bojolali.												
54. Bangak Penging .	109 376 (850)	109 725 (883)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
55. Baron Tampir . .	—	—	—	—	—	—	2 015	1 858	—	—	10 pikol notemuskaat, 1,40 pikol foelie, 1 695 pikol vezel, 28 pikol peper, 2,5 pikol cubebe en 150 pikol kapok.	$9\frac{1}{2}$ pikol kinabast, 34 pikol notemuskaat en foelie, 110 pikol kapok, 45 pikol peper en 315 pikol sisalhennep.
56. Drono	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—
57. Gawar	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—
58. Goeboeg Ngragasari	—	—	—	—	—	—	182	150	—	—	35 pikol peper en 4 pikol cubebe.	7 pikol kapok, 15 pikol peper en 1 pikol cubebe.
59. Gondang Rawe .	—	—	—	—	—	—	38	30	—	—	30 pikol peper, 6 pikol kapok en 550 pikol padi.	3 pikol kapok.
60. Gondang Wedalen.	—	—	—	—	—	—	25	20	720	—	15 pikol peper.	10 pikol kapok.
61. Kebonso	—	—	—	—	—	—	223	207	43 310	14 400	97 pikol peper en 10 pikol kapok.	7 pikol peper en 246 200 kapokkolven.
62. Keposong	—	—	—	—	—	—	†	2 040	†	—	†	150 pikol kapok, 60 pikol peper en 275 pikol sisalhennep.
63. Kradjan	—	—	—	—	—	—	30	—	15 250	2 700	7000 pikol padi.	4000 pikol padi.
64. Mandjoeng . . .	—	—	—	—	125 000	130 000	—	—	—	—	—	—
65. Mlangbong . . .	—	—	—	—	—	—	140	100	—	—	—	—
66. Ngaras Kopen . .	—	—	4 250	3 328	100 000	112 500	59	32	—	—	—	—
67. Ngargoloko Malebare	—	—	—	—	—	—	50	15	—	—	10 pikol thee, 20 pikol vezel en 350 pikol rietbibit.	450 pikol thee.

ONDERNEMINGEN.	Suiker (pikols).		Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		Koffie (pikols.).		Cacao (K.G.).		Andere producten.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
68. Penggoeng . . .	—	—	—	—	—	—	†	310	†	14 400	†	35 pikol kapok, 81 pikol peper, 52 pikol cubebe en 450 pikol sisalhennep.
69. Repaking	—	—	—	—	—	—	68	107	—	300	63 pikol peper en 46 pikol kapok.	48 pikol kapok, 39 pikol peper en 120 K.G. caoutchouc.
70. Simo	—	—	4 210	3 400	—	—	556	684	64 660	19 020	323 pikol peper, 83 pikol kapok, 11 pikol notemuskaat en foelie, 300 K.G. caoutchouc, 1000 K.G. cocablad en 3 000 pikol padi.	11 pikol peper, 87 pikol kapok, 15 pikol notemuskaat en foelie, 887 K.G. caoutchouc en 4 350 K.G. cocablad.
71. Soekaboemi (of Tjipogo)	—	—	—	—	—	—	1 865	202	—	—	12 720 K.G. kinabast, 28 pikol kapok, 35 pikol vezel, 35 pikol peper, 28 pikol cubebe, 10 pikol notemuskaat en foelie, 52 K.G. kapokpitten en 5 826 pikol rietbibit.	13 pikol kapok, $6^1/_2$ pikol peper, $27^1/_2$ pikol cubebe, 25 pikol notemuskaat en foelie, 25 pikol kapokpitten en 7 550 pikol rietbibit.
72. Watoepenganten .	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	†	—
AFD. SRAGEN.												
73. Bandoeng	—	—	—	—	—	—	370	287	—	—	128 pikol kapok en 2 pikol peper.	113 pikol kapok en 3 pikol peper.
74. Bangsri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
75. Batoedjamoes . .	—	—	7 500	7 000	—	—	40	80	420	—	120 pikol kapok, 1000 pikol padi en 3 200 pikol rietstekken.	131 pikol kapok en 1 000 pikol padi.
76. Blorong	—	—	1 925	—	—	—	—	—	—	—	50 pikol kapok en 300 pikol padi.	25 pikol kapok en 2 592 pikol padi.
77. Boemihardjo . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600 pikol padi.	720 pikol padi.
78. Brodjol, Gondangmanis en Mendalen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 000 pikol padi en 1 500 pikol ketellawortel.	3 000 pikol padi en 1 500 pikol ketellawortel.
79. Djanglot	—	—	—	—	50 000	—	—	—	—	—	—	—
80. Djetis	—	—	—	—	300	—	—	—	—	—	2 246 pikol padi.	1 987 pikol padi.
81. Gebangwinong . .	†	—	†	—	†	—	†	—	†	—	†	6 000 pikol padi en 71 900 pikol riet.
82. Kaliboto	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 500 pikol rietbibit.	1 088 pikol riet.
83. Karangdowo . . .	—	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	450 pikol padi.
84. Kebak-Kramat . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 220 pikol riet.	30 566 pikol riet.
85. Kebonrono . . .	†	—	—	—	150 000	153 482	—	—	—	—	289 337 pikol riet.	36 590 pikol riet en 6 745 pikol padi.
86. Kemoening . . .	—	—	—	—	—	—	1 280	1 050	—	—	56 pikol notemuskaat en 11 pikol foelie.	70 pikol notemuskaat en 12 pikol foelie.
87. Madjenang . . .	†	—	†	—	†	—	†	—	†	—	†	300 K.G. caoutchouc.
88. Masaran	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 100 pikol padi.	2 200 pikol padi en 1 219 pikol riet.
89. Modjosragen . . .	174 313 (900)	197 148 (950)	—	—	—	—	—	242	—	—	—	618 pikol kapok en 109 K.G. vezel.

ONDERNEMINGEN.	Suiker (pikols).		Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		Koffie (pikols).		Cacao (K.G.).		Andere producten.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
90. Moenggoer Pering.	—	—	2 000	2 000	—	—	—	78	—	—	4 500 pikol padi en 43 000 pikol rietbibit.	4 000 pikol padi, 2 000 pikol rietbibit en 7 pikol kapok.
91. Moetian	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 669 pikol padi.	1 377 pikol padi.
92. Redjowinangoen .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	700 pikol padi.	800 pikol padi.
93. Sambiredjo . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 400 pikol padi.	1 390 pikol padi.
94. Sidoredjo. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	886 pikol padi.	755 pikol padi en 7 000 pikol riet.
95. Singgé	†	—	†	—	†	50 000	†	—	†	—	†	—
96. Soeko Djenkiloeng	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 100 pikol padi en 3 950 pikol ketella-wortel.	3 000 pikol padi en 1 000 pikol ketella-wortel.
97. Tarik Ngaroem .	—	—	—	—	—	—	2 340	2 420	—	—	800 pikol kapok, 600 pikol vezel en 1 525 K.G. kinabast.	692 pikol kapok en 2 860 pikol vezel.
98. Tegalombo . . .	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	700 pikol padi.	1 000 pikol padi.
99. Tengklik . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	400 pikol padi.	350 pikol padi.
100. Tiris	†	—	†	—	†	—	†	—	†	—	†	—
101. Trobajan. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 600 pikol padi.	1 475 pikol padi.

RESIDENTIE DJOKJAKARTA.

ONDERNEMINGEN.	Suiker 1908.	Suiker 1909.	Indigo 1908.	Indigo 1909.	Tabak 1908.	Tabak 1909.	Koffie 1908.	Koffie 1909.	Cacao 1908.	Cacao 1909.	Andere producten 1908.	Andere producten 1909.
Regentschap Sleman.												
1. Beran	104 770 (835)	78 712 (730)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Boeloes.	—	—	9 000	1 950	400 000	250 000	—	—	—	—	—	—
3. Dadapan	—	—	930	—	—	—	972	—	—	—	12 596 pikol riet.	131 028 pikol riet en 12 000 pikol rietbibit.
4. Demak Idjo . . .	162 240 (794)	100 144 (792)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Doekoe en Pisangan	—	—	†	—	344 500	297 828	—	—	—	—	—	—
6. Kebon Agoeng . .	—	—	6 933	—	2 886	184 203	—	—	—	—	—	—
7. Kenaroean . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Klatji	32 097 (281)	29 405 (259)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Klelen 10. Medariz }	—	81 395 (760)	—	—	—	—	—	—	—	—	540 000 pikol riet.	
11. Rewoeloe	92 493 (672)	69 935 (690)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12. Sedajoe.	44 487 (485)	38 277 (454)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Sonosewoe . . .	—	—	—	—	159 120	162 006	—	—	—	—	—	—
14. Tempel	—	—	379	—	273 223	307 331	—	—	—	—	—	—
15. Tjebongan en Tegalwaroe . . .	176 954 (1 051)	150 621 (1 094)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16. Wringin	—	—	—	—	200 000	135 000	—	—	—	—	30 000 pikol riet.	—
Regentschap Kalasan.												
17. Bandjarardjo . .	—	—	—	—	213 767	200 000	—	—	—	—	—	—

ONDERNEMINGEN.	Suiker (pikols).		Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		Koffie (pikols).		Cacao (K.G.).		Andere producten.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
18. Barongan	167 086 (918)	125 206 (969)	—	—	—	—	—	—	—	—		—
19. Bedojo	—	—	3 400	4 900	—	—	—	—	—	—	—	—
20. Gedjajan	—	—	4 040	3 350	—	—	450	650	—	—	—	—
21. Kadhiredjo . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	465 305 pikol riet.	383 876 pikol riet.
22. Kenajan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	307 600 pikol riet.	354 041 pikol riet.
23. Magoewo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	495 745 pikol riet.	437 519 pikol riet.
24. Moedja-Madjoe . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	766 709 pikol riet.	710 453 pikol riet.
25. Ngemplak . . .	—	—	7 012	7 004	—	—	35	37	—	—	—	—
26. Pleret	135 855 (821)	88 126 (646)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27. Randoegoenting. .	79 981 (537)	66 317 (555)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28. Silook Lanteng. .	—	—	—	—	8 529	9 639	—	—	—	—	23 970 pikol riet.	17 606 pikol riet.
29. Sorogedoog . . .	—	—	—	—	404 278	364 423	—	—	—	—	451 502 pikol riet en 313 K.G. kapok.	387 045 pikol riet.
30. Tandjoeng Tirto .	133 631 (394)	104 999 (404)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31. Wanatjahor . . .	—	94 662 (85)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32. Wanoedjojo . . .	—	—	2 737	2 031	—	—	—	—	—	—	292 516 pikol riet.	276 030 pikol riet.
33. Wioro	—	—	1 000	—	—	—	—	—	—	—	272 402 pikol riet.	392 671 pikol riet.
Regentschap Bantoel.												
34. Bantoel	143 114 (1 009)	109 736 (661)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Gesikan	133 183 (592)	114 012 (578)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36. Gondang Lipoero .	56 947 (408)	55 439 (409)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
37. Padokan	140 100 (780)	105 125 (796)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38. Po[illegible]dong. . . .	104 795 (699)	100 838 (721)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Regentschap Adikarta.												
39. Sewoegaloer. . .	128 683 (890)	104 981 (824)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

RECAPITULATIE.

RESIDENTIE SOERAKARTA.												
Afdeeling Soerakarta .	113 555	96 084	6 115	800	986 172	927 327	44,5	40,5	1 098	—	72.50 pikol peper, 7 396 pikol padi, 5 pikol kapok en 9,91 pikol kapokpitten.	114 765 pikol riet, 7 007 pikol padi en 3,5 pikol kapok.
„ Wonogiri .	—	—	15 095	14 150	350	4 122	72	133	915	360	1 050 pikol padi, 12 pikol peper, 73 475 K.G. vezel, 12 500 K.G. vezelafval, 20 pikol kapok en 30 K.G. kapokpitten.	720 pikol padi, 2 pikol peper, 1 500 pikol vezel, 7 800 K.G. vezelafval, 141 pikol kapok, 208 pikol kapokpitten en 300 pikol cassave.

ONDERNEMINGEN.	Suiker (pikols).		Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		Koffie (pikols).		Cacao (K.G.).		Andere producten.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
Afdeeling Klaten . .	863 063	779 630	59 364	38 511	4965065	5386412	2 186	1 369	391 615	167 000	1 264 pikol kapok, 315 pikol kapokpitten, 281 pikol notemuskaat en foelie, 192 pikol cubebe, 45.75 K.G. cocablad, 111.50 pikol peper en 3471 pikol padi.	163 pikol kapok, 286 pikol kapokpitten, 23 562 pikol padi en 111 962 pikol riet.
„ Bojolali . .	109 376	109 725	8 460	6 728	225 000	242 500	5 251	5 755	123 940	50 820	626 pikol peper, 10 550 pikol padi, 323 pikol kapok, 52 K.G. kapokpitten, 1 750 pikol vezel, 32,40 pikol notemuskaat en foelie, 34,5 pikol cubebe, 1 000 K.G. cocablad, 10 pikol thee, 300 K.G. caoutchouc, 6 176 pikol rietbibit en 12 720 K.G. kinabast.	264,5 pikol peper, 4 000 pikol padi, 463 pikol kapok, 246 200 kapokkolven, 25 pikol kapokpitten, 74 pikol notemuskaat en foelie, 80,5 pikol cubebe, 4 350 K.G. cocablad, 450 pikol thee, 1 007 K. G. caoutchouc, 7 550 pikol rietbibit, 9,5 pikol kinabast en 1 040 pikol sisalhennep.
„ Sragen . .	174 313	197 148	11 425	9 000	200 300	203 482	4 032	4 162	420	—	2 pikol peper, 23 201 pikol padi, 1 098 pikol kapok, 600 pikol vezel, 67 pikol notemuskaat en foelie, 51 700 pikol rietbibit, 1 525 K.G. kinabast, 5 450 pikol ketellawortel en 311 557 pikol riet.	3 pikol peper, 38 841 pikol padi, 1 586 pikol kapok, 2 969 pikol vezel, 82 pikol notemuskaat en foelie, 148 363 pikol riet, 2 000 pikol rietbibit, 2 500 pikol ketellawortel en 300 K.G. caoutchouc.
Totalen . .	1 260 307	1 182 587	100 459	69 189	6376887	6763843	11 585,5	11 459,5	517 988	218 180	824 pikol peper, 45668 pikol padi, 3 554 pikol vezel, 380 pikol notemuskaat en foelie, 226,5 pikol cubebe, 2 710 pikol kapok, 57 876 pikol rietbibit, 10 pikol thee, 300 K.G. caoutchouc, 14 245 K.G. kinabast, 325,81 pikol kapokpitten, 1 045,75 K.G. cocablad, 5 450 pikol ketellawortel, 311 557 pikol riet en 12 500 K.G. vezelafval.	269.5 pikol peper, 74 130 pikol padi, 4 469 pikol vezel, 156 pikol notemuskaat en foelie, 80,5 pikol cubebe, 2 356,5 pikol kapok, 9 550 pikol rietbibit, 450 pikol thee, 1 307 K.G. caoutchouc, 9,5 pikol kinabast, 519 pikol kapokpitten, 4 350 K.G. cocablad, 2 500 pikol ketellawortel, 375 090 pikol riet, 7 800 K.G. vezelafval, 246 200 kapokkolven, 1 040 pikol sisalhennep en 300 pikol cassave.
RESIDENTIE DJOKJAKARTA.												
Regentschap Sleman .	613 041	548 489	17 242	1 950	1379729	1336368	927	—	—	—	582 596 pikol riet.	131 028 pikol riet en 12 000 pikol rietbibit.
„ Kalasan .	516 553	479 310	18 189	17 285	626 574	574 062	485	687	—	—	3 075 749 pikol riet en 5 pikol kapok.	2 959 241 pikol riet.
„ Bantoel .	578 139	485 150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ Adikarta	128 683	104 981	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen . . .	1 836 416	1 617 930	35 431	19 235	2006303	1910430	1 457	687	—	—	3 658 345 pikol riet en 5 pikol kapok.	3 090 269 pikol riet en 12 000 pikol rietbibit.

Bijlage NN.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 2, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de rijstcultuur op de buitenbezittingen over 1909.

GEWESTEN.	Sawahs, waarvan geoogst is (aantal bouws).					Tegalvelden, waarvan geoogst is (aantal bouws).	
	Sawahs van levend water voorzien.		Sawahs van regen afhankelijk.		Sawahs op rawah-gronden (moeras-sawahs).	Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.
	1ste aanplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Sumatra's Westkust	†	†	†	†	†	†	†
Tapanoeli	58 214	1 255	1 817	—	372	7 909	5 472
Benkoelen	5 387	1 470	956	—	428	18 000	44 372
Lampongsche districten	†	†	†	†	†	†	†
Palembang	18 445	—	7 176	—	41 428	9 379	82 587
Sumatra's Oostkust	†	†	†	†	†	†	†
Djambi	†	†	†	†	†	†	†
Atjeh en onderhoorigheden	106 923	—	239 348	2	3 400	178	5 578
Riouw en onderhoorigheden	†	†	†	†	†	†	†
Banka en onderhoorigheden	3	—	—	—	40	—	—
Billiton	—	—	—	—	—	—	231
Westerafdeeling van Borneo	†	†	†	†	†	†	†
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	†	†	†	†	†	†	†
Celebes en onderhoorigheden	†	†	†	†	†	†	†
Menado	14 298	116	988	3	1 054	13 565	31 206
Amboina	†	†	†	†	†	†	†
Ternate en onderhoorigheden	†	†	†	†	†	†	†
Zuid-Nieuw-Guinea	†	†	†	†	†	†	†
Timor en onderhoorigheden	†	†	†	†	†	†	†
Bali en Lombok	72 480	—	43 554	—	—	101	253

Totaal der geslaagde velden (aantal bouws).	Sawahs, waarop de aanplant mislukt is (aantal bouws).					Tegalvelden, waarvan de aanplant mislukt is (aantal bouws).		Totaal der mislukte velden.	Totaal der beplante velden (aantal bouws). Kol. 9 + kol. 17.
	Sawahs van levend water voorzien.		Sawahs van regen afhankelijk.		Sawahs op rawah-gronden.	Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.		
	1ste aanplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.					
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
75 039	635	15	48	—	—	2 342	10	3 060	78 099
70 613	24	25	—	—	—	—	584	623	71 236
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
159 015	1 795	—	509	—	1 300	—	10 924	14 528	173 543
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
355 429	1 012	—	3 902	—	339	110	361	5 724	361 153
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
43	2	—	—	—	1	—	—	3	46
231	—	—	—	—	—	—	—	—	231
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
61 230	582	—	2	—	94	395	1 338	2 411	63 641
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
116 388	3 315	—	479	—	—	47	76	3 917	120 305

Bijlage OO.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 2, sub 3°. *a* en *d*, van het verslag.)

OVERZICHT

over 1909 betreffende de verschillende in de buitenbezittingen gevestigde ondernemingen van landbouw. [1]

[1] Uitgenomen de particuliere landerijen en de specerijperken, waaromtrent opgaven voorkomen in bijlagen MM en OO van deel I van den Regeerings-almanak voor Nederlandsch-Indië van 1910.

I. Ondernemingen gevestigd op gronden door het Gouver[...]

GEWESTEN.	A. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1909 opgaven bij het bestuur waren ingekomen.				B. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1909 geenerlei opgaven zijn ingekomen (daaronder ook die, welke nog niet in ontginning waren of welker exploitatie gestaakt was). *c)*			Verdeeling van de onder A bedoelde ondernemingen, [...]ar gel[...] [...]oveel i[...] werden verbouwd, met opgaven, voor [...] beplantingen en de[...] 1909 [...]						
			Uitgestrektheid (in bouws)					Koffie. *d)*			Muskaatnoten.			Pe[...]
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	in 't geheel.	beplant.	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden.	5	5	126	78 (5)	22	24	4 103	—	—	—	—	—	—	—
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden.	12	28	10 344	3 930 (12)	10	15	8 289	10	2 484	2 986	—	—	—	—
Tapanoeli	2	3	2 022	760 (2)	11	13	22 561	1	230	250	—	—	—	—
Benkoelen	2	3	4 378	728 (2)	10	14	22 577	2	628	1 317	—	—	—	—
Lampongsche districten	6	15	29 376	2 472 (6)	17	17	65 463	5	1 370	3 550	—	—	—	1
Palembang	3	5	29 700	1 290 (3)	7	9	16 610	2	1 158	4 735	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra	3	3	172	172 (3)	2	2	57	—	—	—	—	—	—	1
Atjeh en onderhoorigheden	†	†	†	†	32	38	2 690	—	—	—	—	—	—	—
Billiton	†	†	†	†	1	1	44	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	6	9	10 059	2 828 (4)	12	14	22 218	1	†	†	—	—	—	1
Celebes en onderhoorigheden	2	2	249	160 (2)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Menado	†	†	†	†	18	33	18 703	—	—	—	—	—	—	—
Amboina	8	8	4 338	972 (7)	7	7	24 227	1	†	90	4	†	*f)* 181 555	—
Totalen	49	81	90 764	13390 (46)	149	187	207 542	22	5 870	12 928 (21)	4	†	*f)* 181 555	3

a) Slechts één der in dezen staat vermelde ondernemingen is op huurgronden gevestigd, nl. het voor de teelt van inlandsche gewassen gebezigd huurland Lajang Totaka (groot 49 bouws) in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.

b) Waar in de kolommen betreffende de beplante uitgestrektheid en de verkregen productie van een kleiner aantal ondernemingen sprake is dan dat, genoemd in de voorafgaande kolom, is het afwijkende cijfer tusschen ( ) geplaatst.

c) Het aantal ondernemingen, waarvan in de ontvangen opgaven uitdrukkelijk wordt gezegd, dat zij nog niet in ontginning of niet meer in exploitatie waren, bedroeg in het geheel 17, n.l:

Padangsche Benedenlanden	8,	uitmakende	1 757	bouws	(8 perceelen).
Padangsche Bovenlanden	2,	„	143	„	(4 „).
Palembang	2,	„	222	„	(4 „).
Amboina	5,	„	9 319	„	(5 „).
	17,	uitmakende	11 441	bouws	(21 perceelen).

ouvernement in erfpacht of in huur afgestaan. *a)*

aar gelang er één of meer van de onderstaande gewassen oveel ingekomen, nopens de uitgestrektheid der 1909 verkregen productie. *b)*						Verdeeling van de onder A en B bedoelde ondernemingen, naar gelang zij in handen zijn van:												Algemeene totalen.		
Peper.			Andere gewassen.			Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Vreemde oosterlingen.			Inlanders.					
Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie.	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).
15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.
—	—	—	5	78	padi: 1645 pikol; klappers: 5380 stuks; sago: †; atap: 1200 stuks.	1	2	769	23	24	2 993	—	—	—	3	3	467	27	29	4 229
—	—	—	6	1446	cassia: 31 pikol; kina: 17 530 K.G.; kaneel: †; karet: †.	7	16	6 385	15	27	12 248	—	—	—	—	—	—	22	43	18 633
—	—	—	2	530	cassia: 115 pikol; akarwangi: 1774 K.G.; coca: 79 K.G.; caoutchouc: 325 K.G.	7	8	15 755	6	8	8 828	—	—	—	—	—	—	13	16	24 583
—	—	—	1	100	caoutchouc: †.	4	6	14 637	6	9	12 218	2	2	100	—	—	—	12	17	26 955
1	100	200	6	1002 (3)	karet: 15 pikol; kapok: 100 pikol; klappers: †.	7	12	31 298	15	19	62 381	1	1	1 160	—	—	—	23	32	94 839
—	—	—	2	132 (1)	klappers: 2000 stuks; katjang: 80 pikol; karet: †.	4	5	3 329	5	6	42 929	1	3	52	—	—	—	10	14	46 310
1	25	46	2	147	klappers: †; sago: †; rotan: †.	1	1	50	3	3	172	1	1	7	—	—	—	5	5	229
—	—	—	—	—	—	1	1	2	11	15	2 123	18	20	526	2	2	39	32	38	2 690
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	44	—	—	—	1	1	44
1	†	120	4	980 (2)	klappers: 7000 stuks; getah: †; karet: †; rotan: 183 pikol.	4	8	15 512	10	11	14 744	4	4	2 021	—	—	—	18	23	32 277
—	—	—	2	160	copra: 800 pikol; klappers: 8000 stuks; rijst: 10 pikol; bamboe: †.	1	1	200	—	—	—	1	1	49	—	—	—	2	*e)* 2	249
—	—	—	—	—	—	10	16	6 884	7	16	11 784	1	1	35	—	—	—	18	33	18 703
—	—	—	5	442	copra: 265 pikol; klappers: 5000 stuks; cacao: 974 K.G.; padi: misgewas.	3	3	780	9	9	27 535	2	2	142	1	1	108	15	15	28 565
3	125	366	35	5017 (29)		50	79	95 601	110	147	197 955	32	36	4 136	6	6	614	198	268	298 306

d) Slechts ten opzichte van enkele ondernemingen blijkt, dat er Liberia-koffie is geproduceerd, en wel op Aer Pringan (met Aer Priokan) in Benkoelen (18 pikol), Way Lima (met Kedongdong en Kota Dalam), Kedaton, Way Ratai (met Way Boewah), Langkapoera en Ravenna (met Way Halim, Way Kandis en Way Huï) in de Lampongsche districten (respectievelijk 750, 1 000, 400, 350 en 1 000 pikol), en Pageralam (met Goenoeng Dempo) in Palembang (110 pikol).

e) Hieronder is, behalve het in noot *a* bedoeld huurland Lajang Totaka (groot 49 bouws), ook opgenomen de geschatte grootte à 200 bouws van een perceel, omvattende de oostelijke groep der Postillon-eilanden.

f) De opgegeven productie heeft betrekking op de opbrengst der muskaatnoten in den dop, welke, herleid in de verhouding van 3 noten in tot 2 noten uit den dop, uitmaakt eene hoeveelheid van 1 210,37 pikol. Van deze perceelen is tevens geoogst 388 pikol foelie.

II. Ondernemingen van landbouw, gevestigd in zelfbesturende landschappen ter Oostkust van Sumatra [1], krachtens door de inlandsche bestuurders verleende en door het Europeesch bestuur goedgekeurde concessiën.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden *a*) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden *a*) in dagdienst gebezigd.
	A. Tabaksondernemingen.						
	Afdeeling Deli.						
	Totalen: 30 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 11 752 velden; geoogst 93 888 pikol; totaal der contractkoelies 28 232, der daglooners 1 723.						
1	Polonia.	Deli-Maatschappij	1 100	380 van 6 000	3 121	979	71
2	Medan-Estate	Id.	500	399 „ 6 000	4 589	1 084	177
3	Bandar Kalipah of Timbang Deli	Id.	5 000	410 „ 6 000	4 000	926	192
4	Mariëndal.	Id.	3 000	410 „ 6 000	4 292	1 038	124
5	Deli Toewa	Id.	3 800	420 „ 6 000	4 705	1 146	117
6	Sempali	Id.	13 800	410 „ 6 000	3 779	960	62
7	Bekala	Id.	5 864	414 „ 6 000	3 150	1 073	170
8	Belawan-Estate.	Id.	3 400	410 „ 6 000	4 100	1 050	168
9	Toentoengan.	Id.	2 000	420 „ 6 000	4 660	1 062	60
10	Helvetia	Id.	3 900	360 „ 6 000	3 802	945	20
11	Paja Bakoeng	Id.	3 700	410 „. 6 000	4 000	988	188
12	Padang Boelan.	Amsterdam-Deli-Compagnie	3 691	556 „ 5 500	3 760	1 421	—
13	Amplas	Id.	2 415	385 „ 5 700	3 494	944	—
14	Kalahoen Pinang	Id.	2 043	406 „ 5 600	3 393	1 010	—
15	Gloegoer en Bekri . . .	Id.	2 700	566 „ 6 000	5 126	1 074	—
16	Gedong Djohore	Deli-Batavia-Maatschappij	2 000	309 „ 6 700	—	841	60
17	Rotterdam A	Erven Johannes Cramer.	5 182	436 „ 7 200	—	877	37
18	Rotterdam B	Id.		290 „ 6 800	3 197	594	102
19	Two Rivers	Medan-Tabakmaatschappij	3 750	410 „ 7 000	—	960	60
20	Soengei Sikambing en Soengei Poetih	Id.	2 313	287 „ 7 000	—	691	—
21	Saint Cyr.	Deli-Langkat-Tabakmaatschappij.	2 893	378 „ 7 000	3 760	1 086	—
22	Patoembah	Senembah-Maatschappij	3 736	413 „ 7 000	—	921	70
23	Arnhemia	Rotterdam-Deli-Tabakmaatschappij	3 026	300 „ †	3 023	590	—
24	Rimboen en Roemah Kinangkong	Rimboen-Tabakmaatschappij	9 029	386 „ 8 000	3 780	926	10
25	Soengei Krio	Tabakmaatschappij Arendsburg	1 136	330 „ 6 700	2 315	816	—
26	Kloempang	Id.	4 910	459 „ 6 697	4 240	956	—
27	Klambir Lima	Id.	250	290 „ 6 697	2 740	789	9
28	Germania.	Deli-Cultuurmaatschappij	1 200	331 „ 8 000	2 144	698	—
29	Mabar	Id.	2 800	447 „ 7 000	5 190	1 075	—
30	Saëntis.	Id.	3 000	330 „ 7 000	3 528	712	26

[1]) Voor eene nominatieve opgave van de ondernemingen van den hierbedoelden aard, gevestigd in de overige gewesten der buitenbezittingen, zie men bijlage NN van den Indischen Regeeringsalmanak voor 1910.

a) Kortheidshalve is de landaard der koelies niet voor elke onderneming afzonderlijk opgegeven; zie echter de recapitulatie op blz. 11 dezer bijlage.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden a) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.

Afdeeling Padang en Bedagai.

Totalen: 13 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant † velden; geoogst 30 664 pikol; totaal der contractkoelies 5 341, der daglooners 619.

31	Pabatoe	Rotterdam-Deli-Maatschappij	8 054	† van 7 250	3 630	981	70
32	Bahsoemboeh	Amsterdam-Padang-Compagnie	1 000	† „ 8 100	2 045	436	111
33	Radja Linggi	Id.	1 500	† „ 8 400	1 249	196	27
34	Ramboetan	Amsterdam-Deli-Compagnie	4 451	† „ 4 200	1 700	400	—
35	Sibarau.	Padang-Tabakmaatschappij	4 187	† „ 7 250	2 057	330	45
36	Paja Mabar	Id.	2 741	† „ 7 500	1 350	210	47
37	Soengei Bamban	Holland-Sumatra-Tabakmaatschappij . . .	2 537	† „ 8 000	4 140	400	44
38	Soengei Biroeng	The London-Langkat Syndicate Lim . . .	2 063	† „ 6 700	1 650	410	15
39	Oedjoeng Silau Oeloe of Martaburg.	Ramoenia-Cultuurmaatschappij	4 000	† „ 8 700	2 750	450	100
40	Bandar Bedjamboe . . .	Deli-Padang-Maatschappij	4 143	† „ 6 400	2 500	313	—
41	Soengei Krapoh	Tabakmaatschappij Krapoh	6 740	† „ 7 000	3 200	460	100
42	Dolok Masihoel	Holland-Deli-Compagnie.	2 000	† „ 7 250	2 713	505	60
43	Soengei Parit	Amsterdam-Bedagai-Tabakmaatschappij . .	3 246	† „ 7 000	1 680	250	—

Afdeeling Langkat.

Totalen: 32 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 11 214 velden; geoogst 114 503 pikol; totaal der contractkoelies 31 004, der daglooners 2 839.

44	Loeboe Dalem en Kotta Lama	Deli-Maatschappij	5 000	366 van 6 000	4 573	1 224	40
45	Boeloe Tjina.	Id.	7 656	425 „ 6 000	4 600	1 201	216
46	Tandjong Djati.	Id.	3 500	375 „ 6 000	3 500	1 092	168
47	Kwala Mentjirim	Id.	2 000	430 „ 6 000	3 900	1 084	181
48	Kwala Begoemit	Id.	1 000	360 „ 6 000	3 000	943	60
49	Poengei	Id.	2 735	306 „ 6 000	2 510	932	10
50	Namoe Oekoer en Lambiki	Id.	8 500	400 „ †	3 900	1 067	130
51	Namoe Trassi	Id.	2 010	420 „ 6 000	4 445	1 114	—
52	Kwala Bingei	Id.	1 000	365 „ 6 000	3 431	1 072	64
53	Tandjoeng Slamat . . .	Id.	4 000	371 „ 6 000	—	1 326	162
54	Padang Brahrang	United Langkat-Plantations-Company Lim.	} 9 922	411 „ 6 000	4 932	1 027	90
55	Padang Tjermin	Id.		419 „ 6 600	4 683	1 126	60
56	Doerian Moelau	Id.		200 „ 6 000	2 400	616	—
57	Soengei Gerpah.	Id.	2 750	220 „ 6 000	3 127	812	103
58	Paja Djamboe	Id.	2 800	388 „ 6 000	3 351	749	109
59	Tandem	Deli-Batavia-Maatschappij	3 880	106 „ 6 700	5 033	1 055	—
60	Tandem Hilir	Id.	2 350	350 „ 6 700	4 432	821	149
61	Timbang Langkat. . . .	Id.	2 625	368 „ 6 700	4 071	811	92

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden *a)* bij contract aangenomen.	Aantal werklieden *a)* in dagdienst gebezigd.
62	Bekioen en Namoe Djawi	Amsterdam-Langkat-Compagnie	7 500	405 van 6 200	4 464	1 077	164
63	Soekaranda, Sakoeda en Serapit	Id.	13 788	302 „ 6 700	2 625	770	76
64	Tandjoeng Langkat . . .	Id.	—	200 „ 5 800	1 700	514	38
65	Bindjai Estate	Bindjai-Tabakmaatschappij	3 210	423 „ 6 000	4 486	1 019	115
66	Lau Boentoe	Id.	7 800	332 „ 8 000	3 569	612	43
67	Lingga	Rimboen-Tabakmaatschappij	5 767	351 „ 6 600	2 847	1 316	51
68	Selajang of Androng . .	Medan-Tabakmaatschappij	6 640	402 „ 6 700	4 640	980	23
69	Soengei Mentjirim . . .	Tabakmaatschappij Arendsburg	5 436	392 „ 6 700	4 227	788	31
70	Wampoe en Besilam . .	Cultuurmaatschappij Batoe Mandi	9 000	210 „ 8 000	1 890	578	85
71	Soengei Diski en Soengei Pekarau	J. Lühmann	—	300 „ 6 000	2 248	596	89
72	Tamboenan en Soengei Bekoelop	London-Langkat-Syndicate Lim	4 855	200 „ †	2 420	553	22
73	Tandjong Bringin	Shanghai-Sumatra-Tobacco-Company Lim. .	9 989	500 „ 8 200	5 186	1 514	230
74	Ludwigsburg, Augustburg en Slabat	Langkat-Tabakmaatschappij	4 000	685 „ 8 000	5 819	2 172	204
75	Tjinta Radja	Tabakmaatschappij Tjinta Radja	6 182	232 „ 7 000	2 494	443	34

Afdeeling Serdang.

Totalen: 22 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 6 636 velden; geoogst 69 447 pikol;
totaal der contractkoelies 15 777, der daglooners 1 111.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden *a)* bij contract aangenomen.	Aantal werklieden *a)* in dagdienst gebezigd.
76	Adolina	Serdang-Tabakmaatschappij	4 000	320 van †	2 722	610	95
77	Bengabing	Id.	2 066	100 „ †	540	159	22
78	Frankfürt	Id.	6 954	355 „ †	3 416	663	40
79	Batang Kwis	Senembah-Maatschappij	10 427	419 „ †	4 400	884	58
80	Goenoeng Rintih	Id.	3 216	571 „ †	5 210	1 539	130
81	Soengei Bekasa	Id.	5 000	350 „ †	4 055	953	61
82	Tandjong Morawa	Id.	7 588	409 „ †	4 335	892	84
83	Tandjong Morawa Kiri . .	Id.		420 „ †	4 056	895	44
84	Batoe Rata	Tabakbau-Actiën-Gesellschaft Tjinta Radja.	2 324	151 „ †	1 721	413	—
85	Koetarih	Id.	1 006	293 „ †	3 560	752	38
86	Silinda	Id.	3 500	200 „ †	1 886	720	60
87	Deli Moeda	C. A. Collet	3 000	170 „ †	1 445	381	32
88	Toempatan en Kwala Namoe	Medan-Tabakmaatschappij	7 829	275 „ †	3 042	718	50
89	Aras Kaboe	Id.		242 „ †	2 786	792	50
90	Loeboeg Pakam	Sumatra-Cultuurmaatschappij	8 169	220 „ †	3 040	720	80
91	Pagar Marbau	Id.		310 „ †	2 964	659	112
92	Simpang IV	Amsterdam-Serdang-Tabakmaatschappij . .	4 000	403 „ †	3 112	841	25
93	Titian Oerat	Id. . .	4 000	320 „ †	3 200	824	20
94	Ramoenia	Ramoenia-Cultuurmaatschappij	2 500	350 „ †	4 303	748	50

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden a) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
95	Sennah.	Tabakmaatschappij Sennah	1 500	200 van †	4 000	348	—
96	Soengei Merah	Amsterdam-Senembah-Compagnie	2 489	211 „ †	1 767	405	—
97	Bandar Negri	Deli-Batavia-Maatschappij	2 000	347 „ †	3 887	861	60
	Afdeeling Asahan.						
	Totalen: 15 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 3 832 velden; geoogst 39 006 pikol; totaal der contractkoelies 10 790, der daglooners 166.						
98	Sentang	Nieuwe Asahan-Tabakmaatschappij . . .	3 804	300 van †	2 255	702	—
99	Hessa	Tabakmaatschappij Hessa	5 250	277 „ †	2 384	860	—
100	Soengei Silau	Asahan-Tabakmaatschappij Silau	6 500	310 „ †	3 459	857	20
101	Kisaran	Nieuwe Asahan-Tabakmaatschappij . . .	18 000	400 „ †	4 890	1 159	—
102	Tanah Radja	Id. . . .	450	400 „ †	4 457	1 307	—
103	Soengei Boenoet	Id. . . .	5 757	281 „ †	3 600	958	—
104	Serbangan	Id. . . .	8 920	330 „ †	4 470	1 108	—
105	Soengei Sikasim	Id. . . .	6 000	409 „ 8 210	3 869	1 010	49
106	Piasa Oeloe	O. Magnee	4 961	60 „ †	10	188	—
107	Tanah Datar en Doesoen .	Tabakmaatschappij Lima Poeloeh	1 950	150 „ 7 096	750	328	31
108	Lima Poeloeh	Id.	4 500	100 „ 7 000	960	159	30
109	Tandjoeng Koeba	Firma A. C. Fraser & Co.	6 300	295 „ 7 200	2 600	709	—
110	Si Pare Pare	Sumatra-Plantage-maatschappij	2 254	270 „ 8 000	3 240	677	—
111	Soengei Bedjangkar . . .	Tabakmaatschappij Soengei Bedjangkar . .	3 250	250 „ 8 000	2 062	698	16
112	Alangantiga	A. J. Borel	3 382	†	†	70	20
	Afdeeling Simeloengoen en Karolanden.						
	Totalen: 3 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant † velden; geoogst 3 161 pikol; totaal der contractkoelies 1 130, der daglooners 135.						
113	Dolok Marangir.	Firma van Heeckeren & Co.	6 300	†	1 436	360	15
114	Siantar.	Id.	3 900	†	1 725	510	90
115	Dolok Oeloe	Deli-Batavia-Maatschappij	4 932	†	†	260	30
	B. Koffieondernemingen.						
	Afdeeling Deli.						
1	Bandar Baroe	G. G. F. Stallman	1 127	†	150	40	†
2	Dolok Baros.	M. van Roll en Co.	400	†	1 200	156	†
	Afdeeling Padang en Bedagai.						
3	Liberia Estate	Karang-Gesellschaft	593	†	1 200	145	†
	Afdeeling Langkat.						
4	Glen Bervie	Glen Bervie-Rubber-Company Lim. . . .	420	†	†	208	†

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden a) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
		Afdeeling Serdang.					
5	Poeloe Tagor	G. G. F. Stallman	713	†	300	175	†
6	Soengei Galang Barat	Rubber-Cultuurmaatschappij Amsterdam	387	†	40	83	†
7	Soengei Karang	Id.	703	†	2 000	275	†
8	Kotangan	Nederlandsche Rubbermaatschappij	713	†	1 500	236	†
9	Soengei Poetih	Id.	1 019	†	1 000	320	†
10	Daisydale	Nederlandsche Handelmaatschappij	500	†	600	58	†
11	Bandar Kwala	The Soengei Buaja-Sumatra-Rubber-Company Lim.	1 656	†	150	145	†
12	Bangoen Poerba	The United Sumatra-Rubber-Estate Lim.	1 780	†	3 000	550	†
13	Bandar Maria	The Anglo-Sumatra-Rubber-Company Lim.	1 500	†	150	145	†
14	Greahau	Id.	1 117	†	3 700	329	†
15	Tanah Abang	C. van der Valk	367	†	1 000	320	†
16	Namoe Rambei	The United Serdang-Sumatra-Rubber Plantations Lim.	4 699	†	4 000	832	†
17	Begerpang	Id.	2 000	†	†	764	†
18	Sikaloewei	The Serdang-Central Plantations Lim.	820	†	300	207	†
19	Baloewa	Id.	643	†	150	75	†
20	Serbodjadi	Sumatra-Rubber-Cultuurmaatschappij Serbodjadi	750	†	1 000	600	†
21	Rambei of Bandar Pinang	Bandar-Sumatra-Rubber Company Lim.	1 000	†	1 500	276	†
22	Sialang of Bah Perlak	The Sialang-Rubber-Company Lim.	700	†	1 400	183	†
23	Batoe Gingging	Id.	531	†	1 800	118	†
24	Gallia	Algemeene Cultuurmaatschappij	156	†	400	314	†
25	Damah Gloegoer Kiri	Id.	200	†	†	†	†
26	Soengei Karei	The Sungei Karei-Sumatra Rubber Estate Lim.	994	†	200	217	†
27	Timbang Deli	Rubber-Cultuurmaatschappij Timbang Deli.	1 500	†	†	120	†
		Afdeeling Asahan.					
28	Aër Telok	Société des Plantations de Telok Dalam	615	†	3 200 (28–31)	747 (28–31)	† (28–31)
29	Winterthur	Id.	1 575	†			
30	Soekadjadi	Id.	750	†			
31	Telok Dalam	Id.	465	†			
32	Bandar Slamat	Cultuurmaatschappij Bandar Slamat	1 650	†	1 500	121	†

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden *a)* bij contract aangenomen.	Aantal werklieden *a)* in dagdienst gebezigd.
	C. Andere ondernemingen.						
	Afdeeling Padang en Bedagai.						
1	Soengei Bloetoe	J. Lühmann	1 514	†	caoutchouc: nog geen product.	178	†
2	Mendaris	Sumatra-Deli-Rubber-Estate Lim.	1 050	†	id.	†	†
3	Ramboeng of Simpang Ampat	The Simpang-Sumatra-Rubber Company Lim.	2 000	†	id.	†	†
4	Soengei Boeloe.	Th. L. A. Runge	2 964	†	tabak: 1870; caoutchouc: nog geen product.	159	70
5	Soengei Priok	Id.	5 293	†			
6	Si Giling	K. Schadt	130	†	caoutchouc: nog geen product.	†	†
7	Tebing Tinggi	The Sialang-Rubber Company Lim. . . .	2 113	†	rubber: nog geen product.	125	†
8	Si Boelan en Panglima Radja	W. C. Enklaar	1 801	†	id.	†	†
	Afdeeling Langkat.						
9	Batang Sarangan	Deli-Maatschappij	2 500	†	caoutchouc: nog geen product.	†	†
10	Serapoh	Firma Matthes en Oostwalt	500	†	klappers: nog geen product.	60	100
11	Boeloe Telang en Aloer Gadoeng	Maatschappij tot mijn-, bosch- en landbouw-exploitatie in Langkat	15 000	†	rubber: nog geen product.	470	88
12	Padang Toealang	Sumatra-Consolidated Rubber-Company Lim.	5 000	†	id.	300	180
13	Futura.	P. van Rossem en C. ten Have.	516	†	klappers en caoutchouc: nog geen product.	†	20
14	Namoe Oengas.	R. A. O. Thiele	400	100 van 8200	tabak: 786; caoutchouc: nog geen product.	236	81
15	Blankahan A en Blankahan B	Langkat-Sumatra-Rubber-Company Lim. .	650	†	koffie: 1200; caoutchouc: 110.	370	†
16	Soengei Roean	Id.	536	†	koffie: 800; rubber: 60.	200	†
17	Kwala Pesilam.	Ramoenia-Cultuurmaatschappij	1 900	†	rubber: nog geen product.	310	†
18	Tandjong Keliling . . .	Amsterdam-Langkat-Compagnie	†	†	koffie: 1300; rubber: nog geen product.	317	†
	Onderafdeeling Bengkalis (Siak).						
19	Soeka Djadi	Siak-Caoutchouc-maatschappij.	5 250	†	caoutchouc: nog geen product.	23	†
20	Tjinta Radja	J. A. van Rijn van Alkemade	†	†	id.	24	†

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante velden en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden a) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
		Afdeeling Serdang.					
21	Soengei Toewan	J. B. Tabel	2 318	†	klappers: nog geen product.	†	†
22	Naga Timboel	United Serdang Rubber Plantations Lim. .	†	†	caoutchouc: nog geen product.	352	†
		Afdeeling Asahan.					
23	Soengei Radja	Cultuurmaatschappij Soengei Radja . . .	1 880	†	klappers: 6000 stuks.	43	†
24	Silau Toea	Asahan Syndicat Gesellschaft	2 000	†	caoutchouc: nog geen product.	108	†
25	Simpang Toba	W. Kummer	900	†	gambir: 120 320.	750	†
26	Negaga.	Id.	1 725	†			
27	Goenoeng Melajoe . . .	Id.	1 700	†			
28	Laut Tador	Sumatra-Deli-Rubber Estates Lim. . . .	2 245	†	caoutchouc en tapioca: nog geen product.	†	†
29	Blimbing	F. H. A. Steens Zijnen	618	†	pisang en caoutchouc: nog geen product.	†	†
30	Pematang Tjering. . . .	Firma Matthes en Oostwalt	500	†	klappers: nog geen product.	†	†
31	Dania	H. Hegelund	60	†	klappers: nog geen product.	†	†
32	Dolok	v. Birenstihl en Sulger	1 200	†	koffie: 2500; caoutchouc: 30 pikol; klappers: 10000 stuks.	340	†
33	Limau Manis	Aktie bolaget Limau Manis Kautschuk Plantage	1 200	†	caoutchouc: 32; tabak: 900.	407	43
34	Tandjong Kasau	Tandjong-Kasau-Rubber-Company Lim. . .	3 527	†	koffie en caoutchouc: nog geen product.	800	†
35	Pangkatan	The Sumatra-Para-Rubber Plantations Lim.	3 000	†	rubber: 960; koffie: 960.	1 292	40
36	Kaloendang	Vereenigde Hevea-Plantages der Bila-landen.	6 375	†	rubber: nog geen product.	2 233	100
37	Tjabaug Doea	J. B. Laurent	900	†	id.	†	20
38	Brussel	Sumatra-Caoutchouc-maatschappij	5 250	†	id.	513	95
39	Milano	G. K. Schweers	1 409	†	id.	46	20
		Afdeeling Simeloengoen en Karolanden.					
40	Soengei Mangkei en Perdagangan	Nederlandsche Handelmaatschappij . . .	6 750	†	rubber: nog geen product.	125	†
41	Naga Hoeta	C. O. J. Siebe	1 719	†	id.	50	58
42	Bah Biak.	G. W. Th. van Guerard.	3 805	†	rubber en koffie: nog geen product.	250	210

RECAPITULATIE.

AFDEELINGEN.	Aantal ondernemingen in 1909 in werking geweest.	Aantal met tabak beplante velden.	Verkregen tabaksproductie (in pikols).	Aantal gedurende 1909 gebezigde werklieden. CONTRACTKOELIES. Chineezen.	Klingaleezen en Bengaleezen.	Javanen.	Bandjareezen.	Bajans.	Maleiers.	Javaansche vrouwen.	Andere natie's.	TOTAAL.	DAGLOONERS. Chineezen.	Klingaleezen en Bengaleezen.	Javanen.	Bandjareezen.	Bajans.	Maleiers.	Javaansche vrouwen.	Batakkers.	Bantammers.	Gajo's.	Andere natie's.	TOTAAL.
Deli	30	11 752	93 888	15 855	1550	9 459	—	316	—	1052	—	28 232	—	—	634	754	4	22	—	172	137	—	—	1723
Padang en Bedagai	13	†	30 664	1 360	64	3 917	—	—	—	—	—	5 341	147	—	148	85	—	47	—	50	142	—	—	619
Langkat	32	11 214	114 503	17 542	1286	11 048	169	136	—	823	—	31 004	—	—	573	1554	53	—	—	362	297	—	—	2839
Serdang	22	6 636	69 447	8 709	220	6 292	—	66	—	490	—	15 777	—	—	40	364	—	30	—	197	480	—	—	1111
Asahan	15	3 832	39 006	5 737	192	4 113	334	—	—	414	—	10 790	—	—	26	120	—	20	—	—	—	—	—	166
Simeloengoen en Karolanden	3	†	3 161	678	20	432	—	—	—	—	—	1 130	—	—	55	—	—	—	—	80	—	—	—	135
Totalen betreffende de tabaksondernemingen.	115	33 434	350 669	49 881	3332	35 261	503	518	—	2779	—	92 274	147	—	1476	2877	57	119	—	861	1056	—	—	6593
Bovendien wordt nog nevenstaand aantal koelies opgegeven voor 74 van de overige gewerkt hebbende ondernemingen				1 577	44	10 878	—	—	10	4867	464	17 840	166	—	132	295	—	92	—	420	—	20	—	1125
Totalen-generaal				51 458	3376	46 139	503	518	10	7646	464	110 114	313	—	1608	3172	57	211	—	1281	1056	20	—	7718

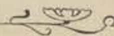
Bijlage **PP.**

(Zie hoofdstuk O, afd. II, § 1, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende het boschwezen op Java en Madoera

over 1909.

I. OVERZICHT van die ondernemingen voor den aankap van hout in 's lands bosschen op Java, waarvoor de met het Gouvernement gesloten contracten in 1909 zijn in werking getreden. [1]

Volgnummer.	NAMEN EN LIGGING DER ONDERNEMINGEN.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied (in hectaren).	Duur van het contract.	Te betalen		Geraamde houtmassa. *b)* A: M³. timmerhout. B: stapelmeter brandhout.	Vastgestelde minimumprijs waarvoor, staande de aanbesteding, de exploitatie, respectievelijk zuivering van het boschperceel voorloopig mocht worden toegewezen	
					pachtsom.	retributie per verkregen M³. timmerhout *a)* en per stapelmeter brandhout.		voor de geheele houtmassa.	voor elken M³. timmerhout van 5 M. lengte en daarboven en per stapelmeter brandhout.
	A. Ondernemingen voor leegkapping.								
	Rembang.								
1	Noord-Malingmati (distr. Padangan, afd. Bodjonegoro).	Liem Djoen Hwie.	317	1 Juli 1909 t/m 30 Juni 1915.	f 113 505, in 69 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, elk groot f 1 645, te beginnen vóór of op 1 November 1909.	—	A: 4 200 (420 + 1 890 + 1 890) *c)* B: 30 870	f 77 225	—
	Soerabaja.								
2	Kedoengkoempoel (distr. Mantoep, afd. Lamongan).	The Tjan Hoo.	117	1 November 1909 t/m 31 October 1911.	f 66 101, in 21 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 3161 en de overige elk groot f 3 147, te beginnen vóór of op 1 Maart 1910.	—	A: 2 248 (225 + 450 + 1 573) B: 18 000.	34 000	—
3	Bringin Ngapoes (distr. Ploso, afd. Djombang).	Njoo Kie Siong.	276½	1 Febr. 1909 t/m 31 Jan. 1915.	f 132 000, in 69 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 1 916 en de overige elk groot f 1 913, te beginnen vóór of op 1 Juni 1909.	—	A: 4 845 (527 + 869 + 3 449) B: 33 955.	97 000	—
4	Soko Rondokoening (distr. Ploso, afd. Djombang).	Id.	305½	1 Febr. 1909 t/m 31 Jan. 1915.	f 145 000, in 69 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 2 132 en de overige elk groot f 2 101, te beginnen vóór of op 1 Juni 1909.	—	A: 4 902 (139 + 981 + 3 782) B: 42 000.	103 000	—
	Madioen.								
5	Nampoe (distr. Kanigara, afd. Madioen).	Id.	502	1 Juli 1909 t/m 30 Juni 1917.	f 337 566, in 93 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 3 698 en de overige elk groot f 3 629, te beginnen vóór of op 1 November 1909.	—	A: 8 150 (815 + 2 445 + 4 890) B: 100 000	205 000	—
6	Djatiketok B (distr. Tjaroeban, afd. Madioen).	Th. L. Kan.	301	1 Juli 1909 t/m 30 Juni 1914.	f 210 067, in 57 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 3 707 en de overige elk groot f 3 685, te beginnen vóór of op 1 November 1909.	—	A: 6 408 (833 + 1 922 + 3653) B: 60 200	154 467	—
7	Doenggong (distrn. Tjaroeban en Bagi, afd. Madioen).	Njoo Kie Siong.	347	15 Aug. 1909 t/m 14 Aug. 1915.	f 243 002, in 69 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 3 574 en de overige elk groot f 3 521, te beginnen vóór of op 15 December 1909.	—	A: 5 917 (592 + 1 775 + 3 550) B: 68 400	152 566	—

1) Een overzicht van alle in 1909 gewerkt hebbende houtaankapondernemingen is opgenomen in het Verslag van den dienst van het boschwezen over 1909.

a) De opgegeven retributie per M³. timmerhout heeft betrekking op balkenhout van 5 M. lengte en daarboven. Voor hout van mindere lengte zijn lagere eenheidsprijzen bepaald.

b) Deze taxatie brengt voor het Gouvernement geenerlei aansprakelijkheid met zich.

c) De tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen de hoeveelheden hout aan van elke der drie gebruikelijke categorieën van afmeting (5 M. lengte en daarboven, 3 t/m 4¾ M. lengte en van minder dan 3 M. lengte), welke de opgegeven timmerhoutmassa geacht wordt te bevatten.

Volgnummer.	NAMEN EN LIGGING DER ONDERNEMINGEN.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied (in bouws).	Duur van het contract.	Te betalen: pachtsom.	Te betalen: retributie per verkregen M³. timmerhout *a*) en per stapelmeter brandhout.	Geraamde houtmassa. *b*) A: M³. timmerhout. B: stapelmeter brandhout.	Vastgestelde minimumprijs waarvoor, staande de aanbesteding, de exploitatie, respectievelijk zuivering van het boschperceel voorloopig mocht worden toegewezen: voor de geheele houtmassa.	Vastgestelde minimumprijs …: voor elken M³. timmerhout van 5 M. lengte en daarboven en per stapelmeter brandhout.
	Kediri.								
8	Zuid-Berbek (distr. Berbek, afd. Berbek).	The Yong Hoo.	286	15 Juni 1909 t/m 14 Juni 1912.	f 150 333, in 33 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 4 573 en de overige elk groot f 4 555, te beginnen vóór of op 15 October 1909.	—	A: 5 110 (422 + 1 972 + 2 716) B: 25 000	f 92 868	—
9	Ngloeioe (distr. Lengkong, afd. Berbek).	Djie Thay Hien.	362	20 Dec. 1909 t/m 19 Dec. 1915.	f 240 893, in 69 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 3 505 en de overige elk groot f 3491, te beginnen vóór of op 20 April 1910.	—	A: 7 618 (1 905 + 3 047 + 2 666) B: 30 000.	140 400	—

B. Ondernemingen voor het zuiveren der djatibosschen van doodstaand en omverliggend hout, zoomede van stronken.

Volgnummer.	NAMEN EN LIGGING DER ONDERNEMINGEN.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied (in bouws).	Duur van het contract.	Te betalen: pachtsom.	Te betalen: retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout.	Geraamde houtmassa.	Minimumprijs: voor de geheele houtmassa.	Minimumprijs: voor elken M³.
	Rembang.								
I	Djoerangdjero (distr. Karangdjati, afd. Blora).	Javasche Boschexploitatie-maatschappij, voorheen P. Buwalda & Co.	223	10 Jan. 1909 tot 10 Jan. 1914.	—	f 17 per M³. timmerhout en f 0,20 per stapelmeter brandhout.	A: 7 388 (1 034 + 2 660 + 3 694)	Ondershands afgestaan	
II	Pajaman (distr. Djepon, afd. Blora).	Houthandelmaatschappij Oost-Java.	1415	21 Sept. 1909 tot 21 Sept. 1912.	—	f 20 per M³. timmerhout en f 0,30 per stapelmeter brandhout.	A: 5 000 (1 250 + 1 750 + 2 000)	Idem.	
III	Kedingding (distr. Panolan, afd. Blora).	Id.	1058	22 Jan. 1909 tot 22 Jan. 1913.	—	f 20 per M³. timmerhout en f 0,30 per stapelmeter brandhout.	A: 6 000 (1 200 + 1 500 + 3 300)	Idem.	
IV	Alas Malang (distr^n^. Djepon en Panolan, afd. Blora).	Id.	1322	31 Jan. 1909 tot 31 Jan. 1912.	—	f 20 per M³. timmerhout en f 0,30 per stapelmeter brandhout.	A: 6 000 (1 500 + 1 800 + 2 700)	Idem.	
V	Gondang (distr^n^. Ngoempak en Bodjonegoro, afd. Bodjonegoro).	Ned.-Indische Houtaankapmaatschappij.	2949	8 April 1909 tot 8 April 1917.	—	f 17 per M³. timmerhout en f 0,20 per stapelmeter brandhout.	A: 12 000 (1 800 + 4 200 + 6 000)	Idem.	
	Madioen.								
VI	Widodaren (distr^n^. Ngawi en Ngrambe, afd. Ngawi).	Th. de Roy van Zuidewijn.	1913	1 Maart 1909 t/m 28 Febr. 1911.	—	f 21,60 per M³. timmerhout en f 0,30 per stapelmeter brandhout.	A: 1 200 (0 + 200 + 1 000)	Idem.	
VII	Karanganjar (distr. Gendingan, afd. Ngawi).	F. R. W. Wettstein.	2297	13 Mei 1909 tot 13 Mei 1911.	—	f 16,20 per M³. timmerhout en f 0,30 per stapelmeter brandhout.	A: 1 800 (0 + 600 + 1 200) B: 9 000.	Idem.	

II. RECAPITULEEREND OVERZICHT betreffende de in 1909 (of gedurende een gedeelte van dat jaar) op contract met het Gouvernement gewerkt hebbende houtaankapondernemingen op Java.

AARD der perceelen (ondernemingen).	Aantal	In 1909 gekapt: M³. timmerhout.	In 1909 gekapt: stapelmeter brandhout.	In 1909 gestort: aan pachtsom.	In 1909 gestort: aan retributie.	In 1909 gestort: als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.	In 1909 gestort: tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen, die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	In 1909 gestort: aan boete wegens contractsovertreding en/of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	TOTAAL.
Retributieperceelen. Leegkapperceelen	b) 18	15 877 a) (18)	68 515 (16)	—	f 242 926 (18)	f 5 940 (5)	—	f 136 (2)	f 249 002
Retributieperceelen. Afbakeningsperceelen . .	c) 4	4 013 (3)	8 618 (3)	—	68 286 (4)	—	—	860 (2)	69 146
Retributieperceelen. Zuiverings- en gemengde leegkapzuiveringsperceelen	d) 30	61 878 (28)	115 770 (26)	—	739 605 (29)	4 035 (2)	f 1 900 (5)	4 842 (6)	750 382
Pachtperceelen (leegkapperceelen)	e) 48	60 762 (44)	279 312 (40)	f 946 906 (39)	21 307 (1)	5 238 (5)	1 565 (7)	745 (6)	975 761
Totalen . . .	100	142,530 (93)	472 215 (85)	f 946 906 (39)	f 1 072 124 (52)	f 15 213 (12)	f 3 465 (12)	f 6 583 (16)	f 2 044 291 f)

a) De cijfers tusschen ( ) wijzen het aantal perceelen (ondernemingen) aan, waarop de daarboven geplaatste opgaaf betrekking heeft.
b) Hieronder 6 perceelen, waarvan het contract in 1909 afliep.
c) Alsvoren 2 perceelen.
d) Alsvoren 6 perceelen.
e) Alsvoren 12 perceelen.
f) Bovendien is in 1909 in 's lands kas gestort f 5 147 wegens achterstallige retributie en f 30 wegens achterstallige boete.

III. GELDELIJK OVERZICHT der uitkomsten van het boschbeheer over 1909.

Baten.

1°. Gestort door contractanten met vrije beschikking over het gekapte hout, hetzij aan jaarlijksche vaste pachtsom, hetzij aan retributie in verhouding tot de gekapte houtwerken	a)	f 2 030 790
2°. Retributie voor krachtens vergunning gekapte houtwerken door niet-inlanders		77 828
3°. Idem door inlanders		7 319
4°. Zuiver rendement van op vendutie of ondershands verkocht hout, en andere boschproducten		2 972 495
5°. Retributie voor afstand van hout op erfpachtsperceelen, zoomede jaarlijksch recht en cijns verschuldigd voor op de buitenbezittingen verleende concessies voor houtaankap		105 856
6°. Geregulariseerde waarde van het ten behoeve van 's lands werken verstrekt hout verkregen door aankap op last of op andere wijze		135 707
7°. Tariefswaarde van het ten behoeve van het departement van binnenlandsch bestuur op last gekapt hout, doch niet geregulariseerd.		179 813
8°. Andere ontvangsten, meerendeels retributie voor het afstaan van hout op erfpachtsperceelen		50 611
Totaal der baten . . .		f 5 560 419

a) Onder dezen post is nog begrepen f 6 613 wegens door houtcontractanten betaalde boeten.
b) Hieronder is begrepen f 14 825 voor de caoutchouccultuur op Noesa Kambangan (residentie Banjoemas).
c) Onder dezen post zijn begrepen de kosten van exploitatie in eigen beheer van caoutchouc en kina, respectievelijk ad f 12 021 en f 2 568.
d) Met pensioenen, verlofs- en non-activiteitstraktementen, opleidings- en uitzendingskosten van personeel is geen rekening gehouden.

Lasten.

1°. Kosten van nieuwe djati- en wildhoutplantsoenen (met inbegrip van de kosten wegens verzorging van nog onderhoud behoevende beplantingen van vorige jaren):		
a. djaticultuur		f 313 773
b. wildhoutcultuur		21 382
c. caoutchouccultuur	b)	118 958
2°. Uitgaven voor de inrichting der bosschen (zoowel definitieve als voorloopige inrichting):		
a. grensregeling, afbakening, kaarteering, enz. der djatibosschen en taxatie van nieuwe boschperceelen .		150 706
b. aanleg en onderhoud van wegen, paden, bruggen en indeelingssleuven, zoomede oprichting en onderhoud van woningen.		133 924
3°. Uitgaven voor het in eigen beheer exploiteeren van hout.	c)	1 688 331
4°. Uitgaven voor personeel d) en diversen:		
a. traktementen van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, de houtvesters, de adspirant- en de adjunct-houtvesters		320 607
b. idem van de opzieners, opnemers, leerling-opzieners en leerling-opnemers		212 956
c. reis-, verblijf- en transportkosten van het personeel		225 357
d. traktementen van het bureau-personeel		33 286
e. kosten der boschpolitie en van verder inlandsch personeel (mantri's-opnemer)		240 440
f. instrumenten, teeken- en schrijfbehoeften . . .		22 470
Totaal der lasten		f 3 482 190
Totaal der baten (zie hiernevens)		5 560 419
Voordeelig verschil		f 2 078 229

Bijlage QQ.

(Zie hoofdstuk P, afd. I, van het verslag.)

STATISTIEK

betreffende den post-, telegraaf- en telefoondienst in Nederlandsch-Indië over 1909,

meerendeels in vergelijking met de cijfers over 1907 en 1908.

A. NUMERIEKE OPGAAF DER VOOR HET ALGEMEEN

OMSCHRIJVING DER KANTOREN.	Java en Madoera.	Sumatra.	Borneo.	Celebes.	Andere eilanden.	Te zamen.
Gouvernementskantoren.						
Post- tevens telegraafkantoren *a*)	*b*) 96	36	8	4	*c*) 10	154
Post- tevens telefoonkantoren	—	1	—	—	*d*) —	1
Postkantoren	—	—	*e*) 1	3	5	9
	96	37	9	7	15	164
Hulppostkantoren:						
tevens telegraaf- en telefoonkantoren	12	*f*) 12	3	—	1	28
tevens spoorwegtelegraafkantoren	*g*) 30	5	—	—	—	35
zonder telegraaf-, telefoon- of spoorwegtelegraafdienst	*h*) 22	*i*) 33	*j*) 8	*k*) 19	*l*) 18	100
Overige spoorwegtelegraafkantoren:						
met bestelhuizen *m*)	*n*) 230	26	—	—	—	256
zonder postdienst *o*)	2	—	—	—	—	2
Tramwegtelegraafkantoren met bestelhuizen *p*)	5	—	—	—	—	5
Overige telefoonkantoren (hulptelegraafkantoren)	—	*q*) 4	—	—	*r*) 7	11
Totaal der gouvernementskantoren *s*)	397	117	20	26	41	601
Particuliere kantoren.						
Spoorwegtelegraafkantoren *t*)	57	14	—	—	—	71
Telefoonkantoren *u*)	*v*) 28	—	—	—	—	28
Algemeen totaal der kantoren op ult. 1909	482	131	20	26	41	700
De algemeene totaalcijfers waren op ult. 1908	478	122	19	22	39	680

B. STATISTIEK VAN DEN POSTDIENS

1°. BINNENLANDSC

J A R E N.	Aantal brieven.			Aantal drukwerken.		Aantal monsters.
	Portbetalende brieven.		Dienstbrieven (portvrij).	Nieuwsbladen.	Andere drukwerken.	
	Gefrankeerd.	Ongefrankeerd.				
1907	*b*) 12 229 490	279 058	3 889 470	8 583 172	3 250 598	260 312
	12 508 548			11 833 770		
1908	*b*) 14 224 574	307 121	4 182 906	9 978 525	4 365 440	322 639
	14 531 695			14 343 965		
1909 *c*)	*b*) 14 206 330	252 044	4 140 388	8 334 162	4 035 010	343 174
	14 458 374			12 369 172		

ERKEER OPENGESTELDE KANTOREN OP ULT. 1909.

TOELICHTINGEN.

a) In deze opgaaf zijn niet begrepen het telegraafkantoor te Tjipanas (Preanger-Regentschappen), dat slechts geopend is tijdens het verblijf aldaar van den Gouverneur-Generaal, en de bijkantoren te Simpang en Oedjoeng (Soerabaja), Karangtoeri (Semarang), Kramat en Rijswijk (Batavia).

b) Eén meer dan op ult. 1908 door de verheffing tot post- en telegraafkantoor van het hulppost-, tevens spoorwegtelegraafkantoor te Djatirata (Besoeki).

c) Twee meer dan op ult. 1908 door de verheffing tot post- en telegraafkantoor van het post- en telefoonkantoor te Toboali (Banka) en van het telefoonkantoor (hulptelegraafkantoor) te Koba (Banka).

d) Eén minder dan op ult. 1908 door de overbrenging naar het hoofd „post- en telegraafkantoren" van het post- en telefoonkantoor te Toboali (Banka).

e) Eén meer dan op ult. 1908 door de verheffing tot postkantoor van het hulppostkantoor te Singkawang (Westerafdeeling van Borneo).

f) Vier meer dan op ult. 1908 door de oprichting van een hulppost-, tevens telefoonkantoor te Bangka (Oostkust van Sumatra), van telefoonkantoren te Moearotebo en Saroelangoen (Djambi) (hulppostkantoren) en van een hulppostkantoor te Rondeng (Atjeh), dat later met het militair telefoonnet werd aangesloten.

g) Door de oprichting van een hulppostkantoor te Bekasi (Batavia) en de overbrenging naar het hoofd „post- en telegraafkantoren" van het hulppost-, tevens spoorwegtelegraafkantoor te Djatirata (Besoeki) is het aantal onveranderd gebleven.

h) Drie meer dan op ult. 1908 door de oprichting van hulppostkantoren te Boemiajoe (Pekalongan), Dampit (Pasoeroean) en Pengalengan (Preanger-Regentschappen).

i) Eén meer dan op ult. 1908 door de oprichting van hulppostkantoren te Batoeradja (Palembang), Kisaran (Oostkust van Sumatra) en Koto Baharoe (Padangsche Bovenlanden) en de overbrenging naar het hoofd „hulppost- tevens telefoonkantoren" van de hulppostkantoren te Moearotebo en Saroelangoen (Djambi).

j) Door de oprichting van een hulppostkantoor te Hajoeb (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) en de overbrenging naar het hoofd „postkantoren" van het hulppostkantoor te Singkawang (Westerafdeeling van Borneo) is het aantal onveranderd gebleven.

k) Vier meer dan op ult. 1908 door de oprichting van hulppostkantoren te Kendari, Loewoek en Malili (Celebes en onderhoorigheden) en van een tijdelijk hulppostkantoor te Mamoedjoe (Celebes en onderhoorigheden).

l) Twee meer dan op ult. 1908 door de oprichting van een hulppostkantoor te Bangli (Bali) en een tijdelijk hulppostkantoor te Sawangtoengkoe.

m) Als spoorwegtelegraafkantoren zijn hier niet medegerekend de stations of halten der staatsspoorwegen op Java en Sumatra op plaatsen, waar telegraafkantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst gevestigd zijn.

n) Twee minder dan op ult. 1908 door de opheffing van het spoorwegtelegraafkantoor te Gang Solitude en de overbrenging naar het hoofd „post- en telegraafkantoren" van het hulppost-, tevens spoorwegtelegraafkantoor te Djatirata (Besoeki).

o) Namelijk de halten Kalimas (Soerabaja) en Tjilatjaphaven (Banjoemas).

p) Als tramwegtelegraafkantoren zijn hier niet medegerekend de stations of halten der staatstramwegen op Java op plaatsen, waar telegraafkantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst gevestigd zijn.

q) Vier meer dan op ult. 1908 door de oprichting van telefoonkantoren (hulptelegraafkantoren) te Baligé en Si Borong Borong (Tapanoeli), Moearóboengo en Moearotembesi (Djambi).

r) Eén minder dan op ult. 1908 door de verheffing tot post- en telegraafkantoor van het telefoonkantoor te Koba (Banka).

s) Bovendien wordt op Java en Madoera aan een geregeld postverkeer voor het publiek ook dienstbaar gemaakt de zoogenaamde districtspost in de gouvernements residentiën aldaar (Bijbl. Ind. St. n°. 4801). Op ult. 1909 beliep het aantal bestelhuizen der districtspost 1089, tegen 1082 op ult. 1908. Hoewel de districtspost ook in de residentie Soerakarta werkt, kan aldaar, uit aanmerking van de bestuurstoestanden, nog niet tot de oprichting van bestelhuizen worden overgegaan. In de residentie Djokjakarta daarentegen bestaan 8 bestelhuizen, waarvan 4 in 1906 en 4 in 1908 werden opgericht en welke in voormeld aantal van 1089 begrepen zijn, terwijl de in die residentie werkende districtspost door de inlandsche vorsten betaald wordt.

t) Van de 57 particuliere telegraafkantoren op Java zijn er 54 van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij en 3 van de Semarang—Cheribon-Stoomtrammaatschappij. De 14 op Sumatra zijn van de Deli-Spoorwegmaatschappij. Onder deze 71 kantoren zijn begrepen die te Tegal, Semarang, Tjepoe, Willem I (Ambarawa), Soerakarta, Klaten, Djokjakarta, Djokjakarta (Toegoe), Magelang, Temanggoeng, Paraän, Medan, Timbanglangkat (Bindjai) en Loeboekpakam, alwaar tevens gouvernements telegraafkantoren gevestigd zijn.

u) Van de hierbedoelde telefoonkantoren, waarvan er 4 (Demak, Poerwodadi, Koedoes en Tjepoe) gevestigd zijn op plaatsen, waar tevens een gouvernements telegraafkantoor bestaat, zijn er 16, waaronder de 4 genoemde, van de Semarang—Joana-Stoomtrammaatschappij. Deze ondernemingen bezigen hare diensttelefoonkantoren, krachtens de haar respectievelijk in October 1894 en Juli 1901 verleende vergunningen (zie Bijbl. Ind. St. nos. 5004 en 5609), tevens voor het publiek verkeer.

v) Twee meer dan op ult. 1908 door de openstelling voor het algemeen verkeer van de telefoonkantoren te Boeloemanis (Semarang) en Djepon.

OVER DE JAREN 1907, 1908 en 1909. *a)*

POSTVERKEER.

Aantal documenten.	Aangeteekende stukken onder de vorenstaande begrepen. Dienststukken (aantal).	Bijzondere stukken. Gewone. Aantal.	Met aangegeven waarde. Aantal.	Met aangegeven waarde. Gezamenlijke waarde.	Aantal ontvangstberichten voor aangeteekende stukken.	AANMERKINGEN.
348 374	519 142	804 274	63 069	f 20 858 548,06[5]	9 854	*a)* Het aantal rebuten (onbestelbare en geweigerde, zoomede onafgehaalde poste-restante brieven) bedroeg in de gemelde jaren achtereenvolgens 30 580, 30 312 en 31 127.
	1 323 416					
464 814	705 152	1 149 458	82 265	26 998 273,—	11 368	*b)* Onder de in 1907, 1908 en 1909 verzonden gefrankeerde brieven zijn respectievelijk 3 734 718, 4 045 028 en 3 913 520 briefkaarten begrepen.
	1 854 610					
557 804	717 811	1 295 761	101 526	31 257 646,02	10 192	*c)* De cijfers over 1909 zijn van voorloopigen aard.
	2 013 572					

2°. BUITENLANDSC

JAREN.	AARD DER VERZENDING.	Verkeer met Nederland. Via *Brindisi, Genua, Marseille* en *Napels*. Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.	Per *„zeepost"*, d. i. met de stoomschepen, die rechtstreeks tusschen Indië en Nederland den dienst verrichten. Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.
1907 . . .	Gefrankeerde . . . . . (Aantal)	576 719	607 464	1 184 183	53 378	17 849	71 227
	Ongefrankeerde . . . . (id.)	2 366	2 626	4 992	286	13	299
		579 085	610 090	1 189 175	53 664	17 862	71 526
1908 . . .	Gefrankeerde . . . . . (id.)	543 647	648 258	1 191 905	46 748	19 526	66 274
	Ongefrankeerde . . . . (id.)	2 678	11 905	14 583	104	78	182
		546 325	660 163	1 206 488	46 852	19 604	66 456
1909 . . .	Gefrankeerde . . . . . (id.)	547 177	685 388	1 232 565	64 376	31 544	95 920
	Ongefrankeerde . . . . (id.)	2 678	2 262	4 940	754	—	754
		549 855	687 650	1 237 505	65 130	31 544	96 674
1907 . . .	Enkele. . . . . (id.)	117 728	133 757	251 485	14 729	6 617	21 346
	Met betaald antwoord . . (id.)	13	91	104	—	—	—
		117 741	133 848	251 589	14 729	6 617	21 346
1908 . . .	Enkele. . . . . (id.)	114 777	167 950	282 727	15 093	936	16 029
	Met betaald antwoord . . (id.)	26	364	390	26	—	26
		114 803	168 314	283 117	15 119	936	16 055
1909 . . .	Enkele. . . . . (id.)	115 322	169 312	284 634	29 952	9 646	39 598
	Met betaald antwoord . . (id.)	130	390	520	—	—	—
		115 452	169 702	285 154	29 952	9 646	39 598
	C. Drukwerken, monsters						
1907 . . .	Drukwerken. . . . . . (id.)	999 206	253 825	1 253 031	296 920	18 304	315 224
	Monsters . . . . (id.)	34 333	26 689	61 022	4 199	39	4 238
	Documenten. . . . . . (id.)	12 987	7 891	20 878	3 523	—	3 523
1908 . . .	Drukwerken. . . . . . (id.)	804 115	491 207	1 295 322	313 092	15 535	328 627
	Monsters . . . . (id.)	33 878	39 608	73 486	1 950	104	2 054
	Documenten. . . . . . (id.)	12 415	13 880	26 295	1 053	78	1 131
1909 . . .	Drukwerken. . . . . . (id.)	806 988	384 534	1 191 522	509 392	19 006	528 398
	Monsters . . . . (id.)	42 224	33 644	75 868	12 220	78	12 298
	Documenten. . . . . . (id.)	16 536	13 218	29 754	1 208	—	1 208
	D. Gewone aangeteekende stukken (begrepen in de bovenstaan						
1907 . . .	Aangeteekende stukken . (id.)	88 049	123 266	211 315	3 328	221	3 549
	Ontvangstberichten . . . (id.)	52	26	78	—	—	—
1908 . . .	Aangeteekende stukken . (id.)	93 951	99 475	193 426	5 265	494	5 759
	Ontvangstberichten . . . (id.)	195	143	338	—	—	—
1909 . . .	Aangeteekende stukken . (id.)	86 874	231 110	317 984	3 614	962	4 576
	Ontvangstberichten . . . (id.)	52	52	104	—	—	—
	E. Brieven en doosjes met aan						
1907 . . .	Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Aantal	319	978	1 297	—	—	—
	Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Gezamenl. waarde	f 40 094,32^{5}	f 420 697,83	f 460 792,15^{5}	—	—	—
	Brieven en doosjes met verrekening . . . Aantal	355	3	358	—	—	—
	Brieven en doosjes met verrekening . . . Gezamenl. bedrag der verrekening	f 159 275,06	f 22,50	f 159 297,56	—	—	—
1908 . . .	Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Aantal	345	1 033	1 378	—	—	—
	Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Gezamenl. waarde	f 121 685,23^{5}	f 412 015,04^{5}	f 533 700,28	—	—	—
	Brieven en doosjes met verrekening . . . Aantal	684	3	687	—	—	—
	Brieven en doosjes met verrekening . . . Gezamenl. bedrag der verrekening	f 244 490,42	f 352,18	f 244 842,60	—	—	—
1909 . . .	Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Aantal	756	2 292	3 048	—	—	—
	Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Gezamenl. waarde	f 289 815,84	f 1 134 713,50	f 1 424 529,34	—	—	—
	Brieven en doosjes met verrekening . . . Aantal	1 224	14	1 238	—	—	—
	Brieven en doosjes met verrekening . . . Gezamenl. bedrag der verrekening	f 303 440,30	f 1 500,—	f 304 940,30	—	—	—

POSTVERKEER.

Overig verkeer.								TOTALEN-GENERAAL.		
Met de overige landen van Europa.	Met Afrika.	Met Amerika.	Met Azië.	Met Australië.	Gezamenlijk.	Uit voormelde landen	Totaal.			
Verzonden.						ontvangen.		Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.
rieven.										
235 378	8 294	24 362	169 938	11 098	449 070	449 379	898 449	1 079 476	1 074 383	2 153 859
1 235	91	221	9 160	16	10 723	15 109	25 832	17 761	13 362	31 123
236 613	8 385	24 583	179 098	11 114	459 793	464 488	924 281	1 097 237	1 087 745	2 184 982
303 358	14 349	40 405	280 784	8 808	647 704	533 039	1 180 743	1 123 434	1 315 488	2 438 922
1 482	104	196	6 072	142	7 996	17 390	25 386	20 172	19 979	40 151
304 840	14 453	40 601	286 856	8 950	655 700	550 429	1 206 129	1 143 606	1 335 467	2 479 073
497 600	20 280	57 493	517 641	25 524	1 118 538	877 383	1 995 921	1 488 936	1 835 470	3 324 406
2 002	26	234	30 081	117	32 460	16 052	48 512	19 484	34 722	54 206
499 602	20 306	57 727	547 722	25 641	1 150 998	893 435	2 044 433	1 508 420	1 870 192	3 378 612
riefkaarten.										
76 934	2 405	15 457	20 302	3 047	118 145	103 949	222 094	236 406	258 519	494 925
13	—	52	105	2	172	41	213	54	263	317
76 947	2 405	15 509	20 407	3 049	118 317	103 990	222 307	236 460	258 782	495 242
104 118	5 356	19 942	37 353	3 046	169 815	124 483	294 298	254 353	338 701	593 054
104	—	117	181	8	410	345	755	397	774	1 171
104 222	5 356	20 059	37 534	3 054	170 225	124 828	295 053	254 750	339 475	594 225
185 770	6 968	27 271	67 114	7 684	294 807	211 091	505 898	356 365	473 765	830 130
52	26	—	1 603	4	1 685	188	1 873	318	2 075	2 393
185 822	6 994	27 271	68 717	7 688	296 492	211 279	507 771	356 683	475 840	832 523
ocumenten („papiers d'affaires").										
72 683	2 392	10 751	39 094	3 214	128 134	639 661	767 795	1 935 787	400 263	2 336 050
16 692	91	3 575	4 804	677	25 839	40 398	66 237	78 930	52 567	131 497
5 811	91	910	1 573	84	8 469	6 587	15 056	23 097	16 360	39 457
120 478	5 278	15 882	44 778	923	187 339	835 089	1 022 428	1 952 296	694 081	2 646 377
33 788	1 118	7 214	18 219	872	61 211	37 845	99 056	73 673	100 923	174 596
10 283	780	1 586	5 793	344	18 786	6 649	25 435	20 117	32 744	52 861
182 182	7 540	20 660	126 529	6 939	343 850	1 613 317	1 956 667	2 929 697	746 890	3 676 587
41 236	1 534	12 038	10 785	4 416	70 009	49 487	119 496	103 931	103 731	207 662
12 038	728	1 430	7 841	706	22 743	16 405	39 148	34 149	35 961	70 110
pgaven) benevens ontvangberichten voor aangeteekende stukken.										
57 239	1 380	4 498	33 016	634	96 767	78 581	175 348	169 958	220 254	390 212
65	—	13	255	1	334	52	386	104	360	464
61 734	1 911	6 425	51 120	1 115	122 305	96 200	218 505	195 416	222 274	417 690
65	143	39	1 447	—	1 694	228	2 022	423	1 837	2 260
96 616	5 074	6 663	81 713	1 067	191 133	139 338	330 471	229 826	423 205	653 031
—	—	—	475	—	475	—	475	52	527	579
even waarde en met verrekening.										
188	1	—	949	—	1 138	105	1 243	424	2 116	2 540
88 594,64	f 500,—	—	f 567 610,80	—	f 656 705,44	f 6 034,80	f 662 740,24	f 46 129,12^5	f 1 077 403,27	f 1 123 532,39^5
13	—	—	—	—	13	297	310	652	16	668
180,07	—	—	—	—	f 180,07	f 124 117,65^5	f 124 297,72^5	f 283 392,71^5	f 202,57	f 283 595,28^5
198	—	—	1 340	—	1 538	166	1 704	511	2 571	3 082
55 505,34	—	—	f 422 277,18	—	f 477 782,52	f 90 716,22	f 568 498,74	f 212 401,45^5	f 889 797,56^5	f 1 102 199,02
7	—	—	—	—	7	477	484	1 161	10	1 171
1 977,43	—	—	—	—	f 1 977,43	f 197 323,17	f 199 300,60	f 441 813,59	f 2 329,61	f 444 143,20
332	—	—	3 279	—	3 611	426	4 037	1 182	5 903	7 085
222 425,—	—	—	f 1 650 082,—	—	f 1 872 507,—	f 112 656,—	f 1 985 163,—	f 402 471,84	f 3 007 220,50	f 3 409 691,34
10	—	—	—	—	10	524	534	1 748	24	1 772
4 037,—	—	—	—	—	f 4 037,—	f 244 180,—	f 248 217,—	f 547 620,30	f 5 537,—	f 553 157,30

3°. POSTWISSELS.

	1907. (Verbeterde opgaaf.)		1908. (Verbeterde opgaaf.)		1909. (Voorloopige opgaaf.)	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
A. **Binnenlandsch verkeer**	253 515	f 8 985 611,49	278 737	f 9 796 600,90	*e*) 294 160	f 10 997 991,44
B. **Buitenlandsch verkeer:**						
Naar Nederland overgemaakt	45 228	f 1 409 364,10	49 980	f 1 501 172,07^{5}	54 892	f 1 631 376,67
„ andere landen overgemaakt	10 926	388 107,81^{5}	12 256	452 464,35	14 059	474 624,03
Totaal *uit Indië verzonden* . . .	56 154	f 1 797 471,91^{5}	62 236	f 1 953 636,42^{5}	*f*) 68 951	f 2 106 000,70
Uit Nederland verzonden *d*)	5 825	f 325 731,47^{5}	6 033	f 322 708,80	6 779	f 352 292,07
„ andere landen verzonden.	1 405	74 010,61^{5}	1 410	82 086,97	1 535	156 129,95
Totaal *naar Indië overgemaakt* .	7 230	f 399 742,09	7 443	f 404 795,77	8 314	f 508 422,02
Totaal buitenlandsch verkeer. .	63 384	f 2 197 214,00^{5}	69 679	f 2 358 432,19^{5}	77 265	f 2 614 422,72

d) Onder de uit Nederland verzonden postwissels zijn de zoogenaamde „marinewissels" begrepen. Deze postwissels hebben gediend tot terugbetaling van spaargelden aan het personeel van de zeemacht, behoorende tot de inleggers der Rijkspostspaarbank in Nederland. In de jaren 1907, 1908 en 1909 zijn uitbetaald respectievelijk 144,125 en 120 stuks „marinewissels", tot een bedrag van f 87 836,75, f 74 044,83 en f 89 101,25^{5}.

e) Hieronder 23 144 stuks telegrafische postwissels, tot een bedrag van f 3 101 823,28.

f) Als voren 69, tot een bedrag van f 16 747,46.

4°. INCASSEERINGSDIENST.

Ter invordering aangeboden quitantiën.	Binnenlandsch verkeer.						Buitenlandsch verkeer (voor zoover betreft de landen, van waar quitantiën ter invordering werden *ontvangen*). *g*)					
	1907.		1908. *h*)		1909. *h*)		1907.		1908. *h*)		1909. *h*)	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
Betaalde quitantiën. .	222 439	f 2 108 725	237 348	f 2 452 486	252 732	f 2 589 420	5 617	f 124 923	6 118	f 132 876	6 430	f 155 684
Onbetaald-gebleven quitantiën.	105 729	929 767	113 008	994 915	110 493	980 024	2 109	60 228	2 132	58 775	2 118	67 968
Totaalbehandelde quitantiën. .	328 168	f 3 038 492	350 356	f 3 447 401	363 225	f 3 569 444	7 726	f 185 151	8 250	f 191 651	8 548	f 223 652

g) Van de uit Indië naar vreemde landen ter invordering gezonden quitantiën kan geen aanteekening worden gehouden, omdat de verzending rechtstreeks (onder aangeteekend couvert) door den afzender aan de kantoren van invordering plaats vindt. Door andere landen dan Nederland is van den hierbedoelden incasseeringsdienst slechts weinig gebruik gemaakt. In de opgegeven drie jaren toch zijn uit den vreemde in Indië ter invordering slechts ontvangen: uit België 32, Duitschland 131, Egypte 3, Frankrijk 590, Luxemburg 3, Oostenrijk 1 en Zwitserland 11 quitantiën, tot een bedrag van respectievelijk f 742,96, f 10 908,75 f 223,68, f 7 841,27, f 204, f 24 en f 858,99.

h) De cijfers over 1908 zijn ontleend aan verbeterde opgaven; die van 1909 zijn van voorloopigen aard.

5°. POSTPAKKETTEN.

VERDEELING DER POSTPAKKETTEN.	1907.			1908. *h)*			1909. *h)*		
	Aantal.	Opbrengst. Bruto.	Opbrengst. Netto.	Aantal.	Opbrengst. Bruto.	Opbrengst. Netto.	Aantal.	Opbrengst. Bruto.	Opbrengst. Netto.
A. **Binnenlandsch verkeer** . .	196 457	f 133 830,70	f 72 927,60	228 818	f 157 671	f 81 081	281 261 *j)*	f 181 911	f 119 347
B. **Buitenlandsch verkeer:**									
Naar Nederland verzonden . .	10 791	(Niet gesplitst opgegeven.)		12 381	(Niet gesplitst opgegeven.)		12 945	(Niet gesplitst opgegeven.)	
Naar andere landen verzonden.	5 022			6 149			6 769		
Totaal *uit Ned.-Indië* verzonden .	15 813			18 530			19 714 *k)*		
Uit Nederland verzonden. . .	47 800			56 898			68 234		
Uit andere landen verzonden .	21 650			27 376			39 189		
Totaal *in Ned.-Indië* ontvangen .	69 450			84 274			107423 *l)*		
Totaal buitenlandsch verkeer *i)* .	85 263	f 61 185,86	f 38 514,61	102 804	f 68 396	f 42 619	127 137	f 79 509	f 59 522

i) De opgegeven opbrengst van het buitenlandsch postpakkettenverkeer vertegenwoordigt de geheven frankeerkosten der verzonden en het aandeel in de frankeerkosten der ontvangen postpakketten.

j) Hieronder 29 018 postpakketten met aangegeven waarde, tot een gezamenlijk bedrag van f 1 804 586,09 en 75 901 pakketten met verrekening tot een gezamenlijk bedrag van f 809 235,32.

k) Als voren 827 (f 41 929,38) en 205 (f 4 113,59).

l) Als voren 5 623 (f 405 381,04) en 22 854 (f 476 341,87).

C. STATISTIEK VAN DEN TELEGRAAFDIENST OVER DE JAREN 1907, 1908 en 1909. *a)*

VERDEELING DER TELEGRAMMEN.		1907.			1908. *b)*			1909. *b)*		
		Aantal.		Opbrengst.	Aantal.		Opbrengst.	Aantal.		Opbrengst.
Binnenlandsche betalende telegrammen. *c)*	Java en Madoera. . .	(437 024)	471 370	f 506 658	(480 974)	516 460	f 488 416	(530 421)	568 773	f 514 227
	Buitenbezittingen . .	(124 634)	126 688	201 683	(140 135)	142 349	273 809	(160 103)	162 676	301 536
	Te zamen *d)*. .	(561 658)	598 058	f 708 341	(621 109)	658 809	f 762 225	(690 524)	731 449	f 815 763
	Aantal woorden . . .	(6 297 739)	6 648 008	. . . .	(6 857 527)	7 221 450	. . . .	(7 490 594)	7 881 719	. . . .

a) In deze statistiek zijn niet begrepen de diensttelegrammen (zoogenaamde dienst- en postnota's). Het aantal der verleende afschriften van telegrammen bedroeg in de opgegeven drie jaren achtereenvolgens 8 398, 9 632 en 11 060, waarvan op Java respectievelijk 7 594, 8 560 en 9 995.

b) De cijfers over 1908 zijn verbeterd; die over 1909 zijn van voorloopigen aard.

c) Hieronder zijn begrepen de bijzondere telegrammen, welke op de kantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst met bestemming naar andere kantoren van dienzelfden dienst en naar telegraafkantoren van spoorwegdiensten zijn aangeboden. De totale opbrengst dier telegrammen is opgegeven, terwijl het aantal telegrammen, alleen bestemd voor gouvernements post- en telegraafkantoren, tusschen haakjes ( ) is vermeld.

d) In deze cijfers is ook begrepen het verkeer met de telefoonkantoren. In welke mate deze kantoren tot het verkeer bijdroegen, blijkt uit het volgende overzicht.

	1907.		1908.		1909.	
	Aantal telegrammen.	Gezamenlijk aantal woorden.	Aantal telegrammen.	Gezamenlijk aantal woorden.	Aantal telegrammen.	Gezamenlijk aantal woorden.
Bij de gouvernements telefoonkantoren zijn:						
aangeboden ter verzending naar de gouvernements telegraafkantoren	11 376	106 323	12 134	120 381	15 389	153 864
ontvangen van de gouvernements telegraafkantoren	11 391	104 112	12 564	121 923	15 454	149 812
Te zamen . . .	22 767	210 435	24 698	242 304	30 843	303 676
Opbrengst (gerekend tot het aansluitingskantoor) ten bate van den post- en telegraafdienst.	f 7 923		f 12 741		f 17 142	
Opbrengst (gerekend tot het aansluitingskantoor) ten bate van de telefoonbeambten . . .	4 335		5 043		6 942	
Bovendien is met de telefoonkantoren gewisseld (zonder betaling) het nevensvermeld aantal regeeringstelegrammen	3 884	105 363	4 906	140 308	3 092	88 662

Verdeeling der telegrammen.		1907.		1908. *b)*		1909. *b)*	
		Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.
Buitenlandsche telegrammen.	Verzonden	91 715	f 161 474	93 337	f 157 554	100 656	f 164 712
	Ontvangen	91 332	152 294	94 775	152 178	102 785	161 981
	Doorgezonden	63 378	29 649	52 715	22 824	52 725	27 276
	Te zamen.	246 425	*e)* f 343 417	240 827	*e)* f 332 556	256 166	*e)* f 353 969
	Aantal woorden	*f)* (2 195 099)	....	*f)* (2 078 030)	....	*f)* (2 263 056)	....
Binnen- en buitenlandsch verkeer te zamen.		844 483	f 1 051 758	899 636	f 1 094 781	987 665	f 1 169 732
	Aantal woorden	(8 843 107)	....	(9 299 480)	....	(10 144 775)	....
Binnenlandsche *regeerings-telegrammen.*	Java en Madoera	42 821	f 138 148	46 769	f 147 026	50 063	f 135 019
	Buitenbezittingen	21 036	111 642	27 638	124 030	27 473	107 795
	Te zamen.	63 857	f 249 790	74 407	f 271 056	77 536	f 242 814
	Aantal woorden	(1 786 637)	....	(2 117 484)	....	(2 000 324)	....
Algemeen totaal. *h)*	Java en Madoera *g)*	704 487	f 838 252	710 719	f 822 758	763 679	f 858 257
	Buitenbezittingen	203 853	463 296	263 324	543 079	301 472	554 289
	Te zamen.	908 340	f 1 301 548	974 043	f 1 365 837	1 065 151	f 1 412 546
	Aantal woorden	(10 629 744)	....	11 416 964	....	(12 145 099)	....

e) Hier is alleen uitgetrokken het aandeel, dat de Nederlandsch-Indische telegraafadministratie in de opbrengst had. Deze netto-opbrengst kan verdeeld worden als volgt:

	voor Java en Madoera:	voor de buiten-bezittingen:	te zamen:
Over 1907	f 193 445	f 149 972	f 343 417
,, 1908	187 316	145 240	332 556
,, 1909	209 011	144 958	353 969

f) Hieronder zijn begrepen respectievelijk 705 504, 574 776 en 658 999 woorden van doorgezonden telegrammen.

g) Onder de hier opgegeven totaalcijfers van Java en Madoera zijn de doorgezonden buitenlandsche telegrammen begrepen.

h) De opbrengst is voor een gedeelte (ter zake van de binnenlandsche regeeringstelegrammen) fictief.

De **binnenlandsche betalende** telegrammen *c)* kunnen, naar de onderwerpen waarover zij handelen, verdeeld worden als volgt:

Oorsprong	Omschrijving der telegrammen.	1907.		1908. *b)*		1909. *b)*	
		Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.
Java en Madoera	Handels- en scheepvaarttelegrammen.	202 846	471 370	220 168	516 482	239 620	568 773
	Perstelegrammen	8 288		9 060		9 701	
	Telegrammen van gemengden aard	260 236		287 254		319 452	
Buitenbezittingen	Handels- en scheepvaarttelegrammen.	71 768	126 688	75 184	142 327	83 233	162 676
	Perstelegrammen	600		754		574	
	Telegrammen van gemengden aard	54 320		66 389		78 869	
Nederlandsch-Indië	Handels- en scheepvaarttelegrammen.	274 614	*i)* 598 058	295 352	*j)* 658 809	322 853	*k)* 731 449
	Perstelegrammen	8 888		9 814		10 275	
	Telegrammen van gemengden aard	314 556		353 643		398 321	

i) Hieronder 321 655 in de Nederlandsche en vreemde talen en 276 403 in de inlandsche talen.

j) Als voren 354 850 en 303 959.

k) Als voren 397 150 en 334 299.

De **buitenlandsche** telegrammen kunnen verdeeld worden als volgt:

OMSCHRIJVING DER TELEGRAMMEN.		1907.		1908. *b)*		1909. *b)*	
		Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.
Verzonden:							
Naar Singapore, Pinang en verder.	Van Java	51 593		55 205		58 421	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	23 812		22 442		21 832	
Naar Australië en verder.	Van Java	2 707		2 957		3 649	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	179		306		329	
Naar Ned.-Indië over buitenl. lijnen.	Van Java	147	91 715	219	93 337	173	100 656
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	209		197		198	
Naar Yap-Guam en verder.	Van Java	10 188		8 465		11 800	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	2 118		3 243		4 050	
Naar Saigon en verder.	Van Java	726		282		149	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	36		21		55	
Ontvangen:							
Van Singapore en verder.	Op Java	55 750		57 510		62 092	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	25 718		24 316		26 614	
Van Australië en verder.	Op Java	2 485		2 575		3 430	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	129		261		317	
Van Pinang.	Op Java	—	91 332	—	94 775	—	102 785
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	3 320		3 710		3 409	
Van Yap-Guam en verder.	Op Java	2 774		4 425		4 501	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	601		1 333		1 752	
Van Saigon en verder.	Op Java	530		604		628	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	25		41		42	
Doorgezonden:							
Van Singapore naar Australië		33 381		27 718		19 112	
„ Australië naar Singapore		29 801		24 842		19 271	
Via Yap-Guam		175	63 378	147	52 715	348	52 725
„ Saigon		21		8		281	
„ Cocos		—		—		13 713	
Te zamen:							
	Java	190 278	246 425	184 957	240 827	197 568	256 166
	Andere eilanden van Ned.-Indië	56 147		55 870		58 598	

D. GELDELIJKE UITKOMSTEN VAN DEN POST-, TELEGRAAF- EN TELEFOONDIENST OVER DE JAREN 1906, 1907 en 1908.

OMSCHRIJVING.		1906. (Verbeterde opgaaf.)	1907. (Verbeterde opgaaf.)	1908. *a)*
Ontvangsten.				
Brieven- en pakketpost.	Wegens verkochte frankeerzegels	f 1 407 386	f 1 455 907	f 1 592 612
	„ „ briefomslagen	7 617	6 583	12 424
	„ „ briefkaarten	157 565	166 614	179 527
	„ „ postzegelboekjes	104 034	90 430	42 784
	„ „ formulieren (adreskaarten, douane-verklaringen)	3 168	3 331	3 887
	„ „ internationale antwoord-coupons	—	—	831
	„ „ Nederlandsche frankeerzegels	—	—	1 106
	Porten van ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven en verdere stukken	31 280	28 474	25 593
	Recht op afgegeven binnen- en buitenlandsche postwissels	101 513	106 376	112 662
	Verschillende ontvangsten *b)*	18 863	18 189	19 088

a) Voor 1909 zijn de bedoelde uitkomsten nog niet volledig bekend. Eene voorloopige opgaaf van de ontvangsten der brieven- en pakketpost in genoemd jaar komt voor in kol. 266 van het verslag hiervóór.

b) Na aftrek van teruggegeven kosten (in 1906 f 96,93, in 1907 f 82,60 en in 1908 f 81,70), doch thans medegerekend hetgeen in Indië in 's lands kas vloeide door het oningevorderd blijven van postwissels, waarvan de in Indië gestorte

OMSCHRIJVING.	1906. (Verbeterde opgaaf.)		1907. (Verbeterde opgaaf.)		1908. *a*)	
Telegrafie, met inbegrip der opbrengst van de telefoonkantoren (hulptelegraafkantoren). Binnenlandsche betalende telegrammen	f 628 612		f 708 225		f 762 225	
Telegrafie, met inbegrip der opbrengst van de telefoonkantoren (hulptelegraafkantoren). Buitenlandsche telegrammen *c*)	320 223		343 418		332 556	
Telegrafie, met inbegrip der opbrengst van de telefoonkantoren (hulptelegraafkantoren). Aandeel in de opbrengst van particuliere telefoonverbindingen	134 124		151 708		29 649	
Telefonie	108 249		478 496		597 115	
Binnenlandsche paardenposterij	902		744		464	
Toevallige baten (meerendeels opbrengst van verkocht materieel)	1 976		8 376		2 194	
Totaal in Indië ontvangen		f 3 025 512		f 3 566 871		f 3 714 717
Memorieposten. Porten van dienstbrieven	f 510 517		f 498 338		f 383 433	
Memorieposten. Verstrekken van postpaarden aan dienstreizigers	58 268		54 240		57 079	
Memorieposten. Binnenlandsche regeeringstelegrammen	261 539		249 790		271 057	
		830 324		802 368		711 569
Totaal der ontvangsten		f 3 855 836		f 4 369 239		f 4 426 286
Uitgaven.						
Traktementen, enz. van het personeel (daaronder ook huishuurindemniteit der kantoorchefs)	f 1 922 776		f 2 175 008		*d*) f 2 329 661	
Reis- en verblijfkosten, zoomede bureau- en lokaalbehoeften	116 979		139 459		*e*) 164 071	
Aanschaffing, onderhoud, enz. van materieel	192 201		726 591		*f*) 686 656	
Kosten, vallende op de overbrenging van brievenmalen en postpakketten, zoowel binnen als buiten Nederlandsch-Indië; verrekeningen met de Nederlandsche en vreemde postadministratiën	563 619		590 586		*g*) 628 774	
Onderhoud, herstelling en uitbreiding van telegraaf- en telefoonlijnen	106 805		226 066		287 524	
Uitgaven voor de binnenlandsche paardenposterij *h*)	77 738		63 930		67 601	
Onderhoud en vernieuwing van gebouwen voor den post- en telegraafdienst	86 357		185 214		102 033	
Naasting van telefoonnetten	496 173		211 512		230 926	
		3 562 648		4 318 366		4 497 246
Berekend verschil *i*)		+ f 293 188		+ f 50 873		— f 70 960

bedragen aan den lande vervielen door den verkoop van voorwerpen afkomstig van geweigerde postpakketten en door de vergoeding door de postspaarbank verschuldigd wegens vrijdom van briefport. De baten uit een en ander beliepen over 1906 f 6 712, over 1907 f 7 003 en over 1908 f 8 028.

c) Voor het buitenlandsch verkeer is alleen de netto opbrengst uitgetrokken, nl. hetgeen aan de Indische telegraafadministratie als haar aandeel in de opbrengst toekomt. De bruto opbrengst (nl. hetgeen in Indië voor de van daar verzonden telegrammen ontvangen werd) heeft in 1906, 1907 en 1908 achtereenvolgens f 1 115 940, f 1 240 949 en f 1 247 442 bedragen.

d) Hieronder f 1 540 aan lokaalhuur en f 33 928 wegens betaalde huishuurindemniteit.

e) Hieronder f 99 791 aan bureau- en lokaalbehoeften.

f) Hieronder f 187 796 voor aanmaak, aanschaffing en uitzending van benoodigdheden voor den post- en telegraafdienst en daarmede in verband staande uitgaven, en f 778 voor kosten van het regeeringstoezicht over de Duitsch-Nederlandsche Telegraafmaatschappij.

g) Hieronder f 3 093 voor betalingen aan de internationale bureaux der Algemeene Postvereeniging en der telegraafadministratiën te Bern.

h) Onder de hier uitgetrokken uitgaven voor de paardenposterij is, wegens voeding en hoefbeslag der paarden, begrepen in 1906 f 24 275, in 1907 f 11 416 en in 1908 f 27 708, welke uitgaven, sedert de levering van gras niet meer in heerendienst geschiedt, bestreden worden uit de opbrengst van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen.

i) Behalve dat onder de ontvangsten fictieve posten zijn in rekening gebracht, is nog in het oog te houden, dat onder de uitgaven slechts de kosten van het actief dienend personeel zijn in aamerking genomen, dus niet de uitgaven wegens verloven, pensioenen, overtochtskosten en wachtgelden.

Bijlage **RR.**

(Zie hoofdstuk P, afd. I, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT

van de op ult. 1909 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde telefoon-ondernemingen. a)

a) De in 1886, 1901 en 1903 aan de Deli-Spoorwegmaatschappij verleende vergunningen voor telefooncorrespondentie zijn in dit overzicht niet opgenomen. Evenmin komt in dit overzicht de vergunning voor, in 1894 aan de Semarang—Joana-Stoomtrammaatschappij en in 1901 aan de Madoera-Stoomtrammaatschappij verleend, om, onder zekere beperkingen, hare stationskantoren voor publieken telefoondienst te doen bezigen. Zie nopens een en ander Bijbl. Ind. St. nos. 4405, 5004 en 5609.

Op ult. 1909 bedroeg het aantal aansluitingen (betalenden en niet-betalenden) van de telefoon der Deli-Spoorwegmaatschappij 457, terwijl over het geheele jaar het aantal verbindingen beliep 1 748 239 (vgl. noot e).

Aan abonnementsgelden is door de Maatschappij over 1909 ontvangen f 107 898, tegen f 99 652 in 1908 en f 90 988 in 1907.

Bij Gouv. Bt. 28 Juli 1904 n°. 14 is goedgekeurd, dat de voor den telefoondienst der Deli-Spoorwegmaatschappij geldende bepalingen en tarieven ook worden toegepast voor het gebruik van de aan die Maatschappij toebehoorende telefoonverbindingen in de landschappen Tandjoengkasau, Pagoerawan, Si Paré Paré, Tandjoeng en Bandar.

I. VERGUNNINGEN VOOR BEPAALDE KRINGEN. *b)*

Doorloopend nummer.	Kringen, waarop de vergunningen betrekking hebben. *c)*	Namen der concessionarissen. *d)*	Datum waarop de exploitatie een aanvang genomen heeft.	Aantal geabonneerden op ult. 1909.	Bruto-ontvangsten in 1909.	Cijns aan den lande op te brengen. *e)*
	***a.* JAVA EN MADOERA.**					
1	Afd. Buitenzorg (res. Batavia).	F. F. G. Muschter.	16 Juni 1895	80	f 14 140,50	f 1 414,05
2	Res. Cheribon.	Cheribonsche Telefoonmaatschappij te Cheribon.	1 Jan. 1895	168	28 273,—	2 827,30
3	Afdn. Tegal en Brebes (res. Pekalongan).	Tegalsche Telefoonmaatschappij te Tegal.	1 Dec. 1894	130	16 651,20	1 665,12
4	Afdn. Pemalang, Pekalongan en Batang (res. Pekalongan).	Pekalonganische Telefoonmaatschappij te Pekalongan.	1 Jan. 1894	55	11 694,80	1 169,48
5	Afdn. Grobogan, Demak en de controle-afd. Ambarawa der afd. Salatiga (res. Semarang).	Algemeene Telefoonmaatschappij te Semarang.	Aug. 1897	6	600,—	—
6	Afd. Kendal (res. Semarang).	Id.	Juni 1897	16	3 120,—	—
7	Afdn. Japara, Koedoes en Pati (res. Semarang). *f)*	Telefoonmaatschappij „Japara" te Semarang.	7 Juni 1895	72	10 970,—	1 227,—
8	Res. Rembang	Lloyd Evans.	April 1897	128	13 980,—	1 398,—
9	Afd. Sidoardjo (res. Soerabaja).	Algemeene Telefoonmaatschappij te Semarang.	15 Febr. 1897	19	2 180,—	—
10	Afd. Grisee (res. Soerabaja).	F. Muschter.	Dec. 1897	*g)*	—	—
11	Afd. Bangil (res. Pasoeroean).	Telefoonmaatschappij „Insulinde" te 's-Gravenhage.	7 Juli 1897	7	245,—	—
12	Afdn. Malang en Loemadjang (res. Pasoeroean).	Id.	4 April 1893 / 1 Juli 1893	222	34 195,—	3 419,50
13	Afd. Kraksaän (res. Pasoeroean).	Departement Probolinggo v/h Algemeen Syndicaat van suikerfabrikanten op Java.	11 Juli 1894	12	2 170,—	—
14	Controle-afd. Bondowoso (res. Besoeki).	L. M. E. Boulet, wed. J. H. E. Hoeke.	1 Dec. 1894	20	2 700,—	—

b) Ingevolge de in September 1894 (Bijbl. Ind. St. n°. 4999) vastgestelde modelvoorwaarden wordt den ondernemer alleen het recht toegekend om centraaltelefoonkantoren op te richten en deze met de verschillende lokalen der geabonneerden voor het telefoonverkeer in verbinding te brengen. Voor het onderling in verbinding brengen van centraalkantoren van telefoonnetten, welke zich uitstrekken over eene geheele afdeeling van een gewest, dan wel over meer dan éene afdeeling van een of meer gewesten, is eene nadere vergunning noodig.

c) In het algemeen zijn de vergunningen voor 25 jaar verleend. De tarieven en verdere abonnementsvoorwaarden (voor welke overigens zij verwezen naar noot *c* van bijlage IJ van K. V. 1900) waren onderworpen aan de voorafgaande goedkeuring van den directeur van gouvernementsbedrijven (Gouv. Bt. 6 Jan. 1905 n°. 39 in Bijbl. Ind. St. n°. 6159; Ind. St. 1907 nos. 487 en 495).

Evenwel wordt thans, nu in beginsel besloten is de telefonie tot een tak van staatszorg te maken, voortgegaan met de naasting van particuliere plaatselijke telefoonnetten, terwijl op de plaatsen, gelegen buiten het concessiegebied van particuliere plaatselijke telefoonondernemingen, waar een postkantoor gevestigd is, van gouvernementswege tot den aanleg en de exploitatie van een telefoonnet wordt overgegaan, zoodra 15 aansluitingen op dat net verzekerd zijn (Gouv. Bt. 5 Aug. 1909 n°. 3).

d) Dikwerf gingen de vergunningen van de oorspronkelijke houders met goedkeuring van het Gouvernement in handen van andere personen of aan naamlooze vennootschappen over. Hier zijn alleen de concessionarissen vermeld, aan wie de vergunningen laatstelijk zijn overgedragen.

e) Zoodra het aantal geabonneerden van eene concessie 25 bedraagt, moet door den concessionaris aan 's lands kas jaarlijks als cijns worden uitgekeerd 5 % van de bruto-ontvangsten, en zoodra het aantal der geabonneerden 50 of meer bedraagt, 10 % (zie echter noot *a*).

f) Bij Gouv. Bt. 4 Sept. 1903 n°. 19 is aan de Telefoonmaatschappij „Japara" tot wederopzeggens vergunning verleend tot het aanleggen en exploiteeren van eene intercommunale telefoonverbinding tusschen de plaatsen Japara, Koedoes, Pati en Djoeana, en zulks tegen heffing en storting in 's lands kas van eene maandelijksche contributie van f 1 voor ieder geabonneerde op één telefoonverbinding met een der centraalkantoren op de genoemde plaatsen. In den cijns, ad f 1 227, is f 130 begrepen aan bovenbedoelde contributiën.

Doorloopend-nummer.	Kringen, waarop de vergunningen betrekking hebben. *c*)	Namen der concessionarissen. *d*)	Datum waarop de exploitatie een aanvang genomen heeft.	Aantal geabonneerden op ult. 1909.	Bruto-ontvangsten in 1909.	Cijns aan den lande op te brengen. *e*)
15	Afd. Djember (res. Besoeki).	L. M. E. Boulet, wed. J. H. E. Hoeke.	1 Mei 1895	27	f 5 985,—	f 299,25
16	Afd. Banjoewangi (res. Besoeki).	Maatschappij tot voortzetting der zaken van C. H. en C. S. Pownall te Banjoewangi.	1 Jan. 1895	53	*h*) 10 230,—	984,—
17	Afdn. Banjoemas, Bandjarnegara, Poerwokerto en Poerbolinggo (res. Banjoemas).	Algemeene Telefoonmaatschappij te Semarang.	Nov. 1896	34	5 320,—	266,—
18	Afd. Tjilatjap (res. Banjoemas).	A. N. Pieters.	1 Nov. 1893	*i*) 2	180,—	—
19	Afdn. Poerworedjo, Keboemen en Wonosobo (res. Kedoe).	Algemeene Telefoonmaatschappij te Semarang.	Nov. 1897	*j*) 32	2 420,—	72,25
20	Afdn. Magelang en Temanggoeng (res. Kedoe).	Id.	1 Jan. 1898	44	4 715,—	235,75
21	Afdn. Kediri en Berbek (res. Kediri).	Kediri-Telefoonmaatschappij te Kediri.	Aug. 1894	97	24 600,—	2 460,—
22	Afd. Blitar (res. Kediri).	Blitar-Telefoonmaatschappij te Soerabaja.	16 Maart 1893	64	9 407,50	940,75
		Totalen voor Java en Madoera. .		1288	f 203 777,—	f 18 378,45

b. **BUITENBEZITTINGEN.**

Doorloopend-nummer.	Kringen, waarop de vergunningen betrekking hebben. *c*)	Namen der concessionarissen. *d*)	Datum waarop de exploitatie een aanvang genomen heeft.	Aantal geabonneerden op ult. 1909.	Bruto-ontvangsten in 1909.	Cijns aan den lande op te brengen. *e*)
23	Res. Padangsche Benedenlanden (gouv. Sumatra's Westkust).	Algemeene Telefoonmaatschappij te Semarang.	1 Juli 1897	137^{5}	f 16 740,40	f 1 674,04
24	Afdn. Beneden-Langkat en Tamiang (res. Sumatra's Oostkust).	Langkat en Tamiang Telefoonmaatschappij te Tandjoengpoera. *k*)	6 Aug. 1895	50	11 521,—	2 316,10
25	Gouv. Celebes en onderhoorigheden.	Algemeene Telefoonmaatschappij te Semarang.	Maart 1897	75	6 828,—	682,80
		Totalen voor de buitenbezittingen		262^{5}	f 35 089,40	f 4 672,94
		Totalen voor Java en Madoera. .		1 288	203 777,—	18 378,45
		Totalen-generaal		$1\,550^{5}$	f 238 866,40	f 23 051,39

g) In dezen kring waren nog geen betalende geabonneerden.

h) Tot 31 Januari 1909 bedroeg het aantal geabonneerden 49 en is dus aan cijns slechts 5 % van de bruto-ontvangsten, ad f 780, of f 39 verschuldigd; van de bruto-ontvangsten over de maanden Februari t/m December is 10 % over f 9450, of f 945 aan cijns verschuldigd.

i) Na ult. Juni 1909 telde het net geen betalende geabonneerden meer.

j) Vóór 1 Juli 1909 bedroeg het aantal geabonneerden minder dan 25 en is mitsdien van de bruto-ontvangsten over de maanden Januari t/m Juni geen cijns verschuldigd; van de bruto-ontvangsten over de maanden Juli t/m December, ad f 1445, is 5 % of f 72,25 aan cijns verschuldigd.

II. VERGUNNINGEN VOOR INTERCOMMUNALE TELEFOONVERBINDINGEN.

Doorloopend nummer.	Plaatsen waartusschen, volgens de verleende vergunningen, verbindingen zijn tot stand gebracht.	Namen der concessionarissen.	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Bedrag van het aanlegkapitaal (volgens het door de Regeering vastgestelde cijfer).	Bruto ontvangsten voor gesprekken in 1909.	Cijns aan den lande op te brengen.
I.	Batavia, Semarang en Soerabaja.	Intercommunale Telefoonmaatschappij te Batavia. *l*)	16 Nov. 1896 Batavia-Semarang en 7 Dec. 1896 Batavia-Soerabaja.	f 185 000	*n*) f 152908,98	*o*) f 100 806,73^5
	Batavia, Cheribon, Tegal, Pekalongan en Semarang. *m*)	Id.	Cheribon, Pekalongan en Tegal zijn resp. 3, 8 en 21 Juni 1897 opgenomen in de intercommunale verbinding Batavia-Semarang-Soerabaja.			
	Cheribon, Tegal, Pekalongan en Soerabaja. *p*)	Id.				
II.	Buitenzorg—Batavia. *q*)	Buitenzorgsche Intercommunale Telefoonmaatschappij te Batavia. *r*)	22 April 1898	4 200	*s*) 462,67	*t*)
	Buitenzorg—Soekaboemi.	Id.	12 Juni 1898	4 400		
			Totalen		f 153 371,65	f 100 806,73^5
			Id. sub I		238 866,40	23 051,39
			Totalen-generaal . . .		f 392 238,05	f 123 858,12^5

k) Bij Gouv. Bt. 22 Sept. 1908 n°. 4 is aan de Langkat- en Tamiang-Telefoonmaatschappij tot wederopzeggens vergunning verleend tot het aanleggen en exploiteeren van eene intercommunale telefoonlijn tusschen de afdeelingshoofdplaats Tandjoengpoera en de hoofdplaats Medan en tot het in aansluiting brengen van deze intercommunale lijn te Tandjoengpoera met de telefoonnetten harer Maatschappij en te Medan met de telefoonnetten der Deli-Spoorwegmaatschappij, tegen heffing van den geabonneerde voor iedere telefoonaansluiting op een der centraal-telefoonkantoren van eerstgenoemde Maatschappij van eene maandelijksche contributie van f 4, welke contributie als cijns in 's lands kas te Medan moet worden gestort. In den cijns, ad f 2 316,10, is f 1 164 begrepen aan bovenbedoelde contributiën.

l) Aan de Intercommunale Telefoonmaatschappij is bij Gouv. Bt. 6 Dec. 1901 n°. 10 tot wederopzeggens vergunning verleend om van de in exploitatie gebrachte telefoonverbinding tusschen Batavia, Cheribon, Tegal, Pekalongan, Semarang en Soërabaja gebruik te maken voor het overbrengen van telefoonberichten (phonogrammen) tusschen die plaatsen onderling. De maatschappij is daarbij, ten aanzien van de behandeling dier berichten, onderworpen aan de bepalingen van het reglement voor den telegraafdienst in Nederlandsch-Indië, met uitzondering van die, betrekking hebbende op het buitenlandsch verkeer en van enkele artikelen, welke op den telefoondienst niet van toepassing behoeven te zijn, dan wel voor dien dienst gewijzigd behooren te worden. Ten opzichte van de opbrengst is daarbij bepaald, dat de naar het woordental geheven bedragen der berichten onder de ingevorderde gelden worden gerekend, waarover de cijns van 75 % aan den lande verschuldigd is. De dienst is op 10 December 1901 ingevoerd.
De bij Gouv. Bt. 6 Jan 1906 n°. 16 (Ind. St. n°. 16) plaats gehad hebbende wijziging van de tarieven bij den telegraafdienst, is niet van toepassing verklaard op de door de Intercommunale Telefoonmaatschappij over te brengen telefoonberichten (Gouv. Bt. 20 Febr. 1906 n°. 28).

m) Voor deze verbinding is tot wederopzeggens vergunning verleend om gebruik te maken van de bestaande lijn Batavia—Semarang.

n) Hierin is begrepen de opbrengst der phonogrammen, bedoeld in noot *l*.

o) De cijns aan den lande bedraagt 75 % van de bruto-ontvangsten voor gesprekken, nadat daarvan 10 % per jaar van het vastgestelde aanlegkapitaal der lijn is afgetrokken.

p) Voor deze verbinding is tot wederopzeggens vergunning verleend om gebruik te maken van de bestaande lijn Batavia—Semarang—Soerabaja.

q) Nadat bij Gouv. Bt. 8 Febr. 1897 n°. 22 er in was toegestemd om de sub II vermelde intercommunale lijnen met elkaar in aansluiting te brengen, volgde bij Gouv. Bt. 4 Juni 1899 n°. 1 de vergunning om ze te doen aansluiten met de lijn Soekaboemi—Tjiandjoer—Bandoeng.

r) Aan de Buitenzorgsche Intercommunale Telefoonmaatschappij is bij Gouv. Bt. 10 Oct. 1902 n°. 9 tot wederopzeggens vergunning verleend om van de in exploitatie gebrachte telefoonverbinding tusschen Batavia, Buitenzorg en Soekaboemi gebruik te maken voor het overbrengen van telefoonberichten (phonogrammen) tusschen die plaatsen onderling, op dezelfde voorwaarden als voor de in noot *l* bedoelde vergunning, met dien verstande, dat voor de berekening van het tarief der phonogrammen het Gouv. Bt. 6 Jan. 1906 n°. 16 van toepassing is. De dienst is op 16 November 1903 ingevoerd.

s) De lijnen der Buitenzorgsche Intercommunale Telefoonmaatschappij zijn 1 Juli 1909 door den Staat overgenomen. De bruto-opbrengst over het eerste halfjaar 1909 bedroeg f 462,67.

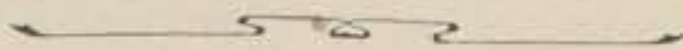
t) Bij Gouv. Bt. 8 Dec. 1901 n°. 3 zijn de vergunningsvoorwaarden gewijzigd. De uitkeering aan den Staat is daarbij op 60 % van de ingevorderde gelden gesteld, nadat van die gelden een bedrag aan f 3 720 is afgetrokken.

Bijlage SS.

(Zie hoofdstuk P, afd. I, § 5, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende den postspaarbankdienst in Nederlandsch-Indië over 1909.

I. Overzicht per maand van de in de postspaarbank ingelegde en terugbetaalde bedragen. *a)*

MAANDEN.	Ingelegd bedrag.	Terugbetaald bedrag. *b)*	Voordeelig saldo.
1909.			
Januari	f 414 508	f 426 856	f — 12 348
Februari	469 245	395 311	73 934
Maart	502 464	412 500	89 964
April.	439 139	419 677	19 462
Mei	419 347	411 549	7 798
Juni	499 110	474 862	24 248
Juli	544 903	458 662	86 241
Augustus	455 256	445 146	10 110
September . . .	455 984	484 594	— 28 610
October.	466 338	437 716	28 622
November. . . .	459 330	382 668	76 662
December	503 284	457 366	45 918
Totalen . .	f 5 628 908	f 5 206 907	f 422 001

RECAPITULATIE OVER HET TIJDVAK 1 JULI 1898 (DATUM VAN OPENING DER SPAARBANK) — ULT. DECEMBER 1909.

	Ingelegd bedrag.	Terugbetaald bedrag. *b)*	Voordeelig saldo.
1 Juli 1898—ult. Dec. 1904 . . .	f 18 935 412	f 13 357 688	f 5 577 724
1905 . . .	4 472 187	3 939 760	532 427
1906 . . .	4 854 159	4 502 608	351 551
1907 . . .	4 976 067	5 123 810	— 147 743
1908 . . .	5 192 336	5 367 898	— 175 562
1909 . . .	5 628 908	5 206 907	422 001
	f 44 059 069	f 37 498 671	*c)* f 6 560 398

II. Overzicht betreffende de in het tijdvak 1 Juli 1898—ult. December 1909 uitgegeven en afbetaalde spaarbankboekjes en van het aantal en bedrag der ingelegde en terugbetaalde sommen.

	SPAARBANKBOEKJES.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
	Uitgegeven.			Afbetaald.						
	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. *a)*	Aantal.	Bedrag. *a)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1 Juli 1898—31 Dec. 1905 .	41 442	26 931	2 041	16 590	6 809	570	421 866	f 23 407 599	188 491	f 17 297 448
1906 .	5 677	3 922	386	4 185	2 511	141	97 919	4 854 159	46 346	4 502 608
1907 .	5 459	6 273	557	3 556	1 670	193	106 530	4 976 067	49 217	5 123 810
1908 .	5 844	5 831	638	3 497	1 787	194	113 870	5 192 336	55 894	5 367 898
1909 .	5 830	6 549	798	3 427	1 630	205	122 395	5 628 908	58 479	5 206 907
	64 252	49 506	4 420	31 255	14 407	1 303		f 44 059 069		f 37 498 671
	118 178			46 965						

Aantal spaarbankboekjes op ult. December 1909 nog in omloop: 71 213.

Alzoo tot ult. Dec. 1909 meer ingelegd dan terugbetaald *c)* f 6 560 398.

a) De sommen zijn afgerond in volle guldens.

b) Onder de terugbetaalde sommen is ook begrepen de uitgekeerde rente aan die inleggers, die het geheele bedrag van hun tegoed opvorderden. Die rente bedroeg over het tweede halfjaar 1898 f 35,06, over 1899 f 2 237,81, over 1900 f 3 733,67, over 1901 f 4 949,52, over 1902 f 5 621,65, over 1903 f 6 331,96, over 1904 f 7 565,77, over 1905 f 10 362,47, over 1906 f 10 513,97, over 1907 f 12 840,60, over 1908 f 12 670,46 en over 1909 f 10 403,06, of te zamen f 87 266.

c) Daar onder de terugbetalingen was begrepen wegens tot ult. 1909 aan inleggers *uitgekeerde* rente op *geheel afbetaalde boekjes* (zie noot *b*) f 87 266, was feitelijk het *wegens inlagen* terugbetaalde zooveel kleiner en bleef derhalve ook zooveel meer ingelegd. Bovendien beliep de *bijgeschreven* rente over het 2de halfjaar 1898 f 3 648,76, over 1899 f 28 431,76, over 1900 f 50 316,60, over 1901 f 62 362,24, over 1902 f 74 689,30, over 1903 f 90 950,54, over 1904 f 113 365,09, over 1905 f1 31 677,73, over 1906 f 145 716,64, over 1907 f 148 298,63, over 1908 f 148 912 en over 1909 f 154 841,16, of te zamen f 1 153 210, zoodat op ult. 1909 het tegoed der inleggers bedroeg f 6 560 398 + f 87 266 + f 1 153 210 = f 7 800 874.

III. Rangschikking van het aantal inleggers naar het bedrag van hun tegoed volgens den toestand op 31 December 1909.

	Aantal inleggers met een tegoed van:								
	minder dan f 1.	f 1 en daarboven tot f 10.	f 10 en daarboven tot f 100.	f 100 en daarboven tot f 300.	f 300 en daarboven tot f 600.	f 600 en daarboven tot f 900.	f 900 en daarboven tot f 1 200.	f 1 200 en daarboven.	Totalen.
Europeanen	905	13 489	8 637	4 346	2 393	1 107	833	1 287	32 997
Inlanders	3 760	22 226	6 615	1 520	505	184	142	141	35 093
Vreemde oosterlingen.	183	1 772	743	236	86	29	32	38	3 119
Totalen . . .	4 848	37 487	15 995	6 102	2 984	1 320	1 007	1 466	71 209

IV. Rangschikking van het aantal inleggers op ult. 1909 naar hun maatschappelijken stand of beroep.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Vereenigingen en dergelijke.
Europeanen.				
Ambtenaren en beambten in 's lands dienst	4 960	481	. . . . . .	. . . . . .
Officieren	901	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Mindere militairen (waaronder de militaire pupillen).	4 317	. . . . . .	—	. . . . . .
Burgerlijke gepensionneerden.	131	—	. . . . . .	. . . . . .
Militaire gepensionneerden en gegageerden	218	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Particulieren, die een zelfstandig beroep of bedrijf uitoefenen, of aan het hoofd staan van maatschappijen of vennootschappen	481	103	. . . . . .	. . . . . .
Particulieren, in dienst van maatschappijen of vennootschappen, andere dan cultuurmaatschappijen.	1 812	66	. . . . . .	. . . . . .
Administrateurs en verdere geëmployeerden van landelijke ondernemingen	1 402	—	. . . . . .	. . . . . .
Particulieren, eenige andere betrekking bekleedende	758	424	. . . . . .	. . . . . .
Zonder beroep: meerderjarige mannen	922	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Zonder beroep: meerderjarige ongehuwde vrouwen	. . . . . .	1 140	. . . . . .	. . . . . .
Zonder beroep: gehuwde vrouwen en weduwen	. . . . . .	4 164	. . . . . .	. . . . . .
Zonder beroep: kinderen	. . . . . .	. . . . . .	9 870	. . . . . .
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	812
Schoolhoofden	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	35
	15 902	6 378	9 870	847
	32 997			

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Vereenigingen en dergelijke.
Inlanders.				
Ambtenaren en hoofden. } in 's lands dienst	1 978	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Beambten . . . . . . } in 's lands dienst	7 662	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Desahoofden en leden van desabesturen	3 801	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Geestelijken, niet begrepen onder de voorafgaande categorie	188	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Militairen	3 521	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Gepensionneerden en gegageerden	101	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: a. zelfstandig	1 331	85	. . . . . .	. . . . . .
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: b. in dienst van anderen.	4 565	81	. . . . . .	. . . . . .
Huisbedienden	1 376	1 437	. . . . . .	. . . . . .
Zonder beroep (waaronder 1125 dwangarbeiders)	2 713	1 034	4 856	. . . . . .
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	240
Schoolhoofden	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	124
	27 236	2 637	4 856	364
	35 093			
Vreemde oosterlingen.				
Hoofden	45	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Beambten in 's lands dienst	150	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: a. zelfstandig	1 215	30	. . . . . .	. . . . . .
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: b. in dienst van anderen.	838	—	. . . . . .	. . . . . .
Huisbedienden	23	37	. . . . . .	. . . . . .
Zonder beroep (waaronder 65 dwangarbeiders)	269	121	378	. . . . . .
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	13
	2 540	188	378	13
	3 119			

Bijlage TT.

(Zie hoofdstuk P, afd. II, van het verslag.)

OVERZICHT

van de uitkomsten der spoor- en tramweg-exploitatie in Nederlandsch-Indië

over 1909.

STAATSSPOO

Statistieke gegevens betreffende de spoorwegen in Nederlandsch-Indië.	Java (Oosterlijnen).	Java (Westerlijnen).
Spoorwijdte (in Meters)	1.067	1.067
A. Algemeene zaken.		
Lengte in exploitatie ult. 1909 (in K.M.)	907	1 005
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	907	1 005
Aanlegkapitaal ult. 1909	f 70 554 655	f 91 834 166
„ per K.M.	- 77 789	- 91 377
Bruto-ontvangst	- 10 918 001	- 7 979 876
Exploitatie-kosten (met inbegrip van de vernieuwingen) [1]	- 5 338 499	- 5 628 243
Netto-ontvangst in totaal	- 5 579 502	- 2 351 633
„ „ „ pct. van de bruto-ontvangst	51.10	29.40
„ „ „ „ „ het aanlegkapitaal	7.91	2.59
B. Gebouwen en materieel.		
Aantal stations en halten (zonder aanleg- en stopplaatsen)	149	163
„ locomotieven	[2]) 189	193
„ rijtuigen en bagagewagens	[2]) 545	563
„ wagens (buiten de bagagewagens)	[2]) 3 542	2 365
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.		
Aantal trein-kilometers	4 739 335	5 452 837
„ locomotief-kilometers	6 366 932	6 669 440
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens)	153 093 234	132 382 117
Steenkolenverbruik (in tonnen)	[3]) 28 626	[3]) 55 980
Brandstofverbruik (in K.G.) per locomotief-kilometer	8.63	10.13
D. Omvang van het vervoer.		
Aantal reizigers 1ste klasse	27 697	86 639
„ „ 2de „	224 836	342 583
„ „ 3de „ (hieronder militairen en gevangenen)	910 757	2 996 259
„ „ 3de „ (inlanders)	7 764 597	7 942 482
„ „ 3de „ (retour)	1 075 030	1 393 058
„ „ 3de „ (verlaagd tarief) en 4de klasse	—	809 972
Totaal aantal reizigers	10 002 917	13 570 993
Aantal reiziger-kilometers	318 738 478	327 217 607
„ tonnen ijl- en vrachtgoed (zonder de dienstvrachtgoederen)	1 682 324	946 374
„ ton-kilometers (zonder de dienstvrachtgoederen)	134 191 175	84 078 552
E. Opbrengst van het vervoer.		
Opbrengst reizigers 1ste klasse	f 138 161	f 174 267
„ „ 2de „	- 335 628	- 333 378
„ „ 3de „ (hieronder militairen en gevangenen)	- 841 109	- 974 400
„ „ 3de „ (inlanders)	- 2 183 852	- 1 879 486
„ „ 3de „ (retour)	- 164 709	- 197 397
„ „ 3de „ (verlaagd tarief) en 4de klasse	—	- 40 498
„ in totaal voor reizigers	- 3 663 459	- 3 599 425
„ bagage	- 68 394	- 92 090
„ bestelgoed	- 285 915	- 215 632
„ ijl- en vrachtgoed	- 6 451 243	- 3 764 741
Alle andere ontvangsten	- 448 990	- 307 988
Gezamenlijke bruto-ontvangsten in totaal (als boven)	- 10 918 001	- 7 979 876
Gezamenlijke bruto-ontvangsten per dag-kilometer	32.98	21.75

[1]) In de exploitatierekeningen betreffende de particuliere spoorwegen wordt met de vernieuwingskosten, bedragende voor 1909 voor de lijn Semarang—Vorstenlanden—Willem I f 71 327, voor de lijn Batavia—Buitenzorg f 53 211 (reservefonds) en voor den Deli-spoorweg f 52 797, geen rekening gehouden. De bruto-opbrengsten van de drie particuliere spoorwegen bedragen f 6 368 506; na aftrek van de exploitatiekosten (waaronder de vernieuwingskosten) krijgt men eene netto-opbrengst van f 3 445 130.

[2]) Dit materieel is ook in gebruik bij den stoomtramweg Madioen—Ponorogo.

[3]) Bovendien werden nog als brandstof verbruikt 42 144 ton hout op de Oosterlijnen en 12 533 ton op de Westerlijnen.

[4]) Hieronder niet begrepen concessie- en installatiekosten, kosten op het verkrijgen van kapitaal en van plaatsing van geldleeningen.

O EGEN.

O EGEN.	PARTICULIERE SPOORWEGEN.			TOTALEN.	
	Lijnen der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij.		Lijn der Deli-Spoorwegmaatschappij (Oostkust van Sumatra).		
Lijn ter Sumatra's Westkust.	Lijn Semarang—Vorstenlanden—Willem I.	Lijn Batavia—Buitenzorg.		1909.	1908.
1.067	1.435	1.067	1.067	. . . .	. . . .
231	206	56	92	2 497	2 496
231	206	56	92	2 497	2 475
f 22 140 073	[4]) f 25 122 116	[4]) f 4 135 312	f 7 768 414	f 221 554 736	f 218 751 308
- 95 844	- 121 952	- 73 845	- 84 439	- 88 728	- 87 644
- 1 645 821	[5]) - 4 001 220	- 795 321	- 1 571 965	- 26 912 204	- 26 152 164
- 1 073 380	- 1 843 130	- 410 081	- 670 165	- 14 963 498	- 13 929 164
- 572 441	- 2 158 090	- 385 240	- 901 800	- 11 948 706	- 12 223 000
34.78	53.93	48.44	57.36	44.40	46.7
2.58	8.58	9.31	11.61	5.39	5.5
35	29	11	20	407	407
65	44	12	[7]) 30	533	523
72	91	66	[7]) 114	1 451	1 369
626	879	115	[7]) 650	8 177	7 882
1 024 891	1 045 631	317 261	406 653	12 986 608	12 928 094
1 486 506	1 288 389	360 221	560 361	16 731 849	16 464 264
29 098 794	32 642 506	8 645 332	12 348 268	368 210 251	357 889 711
34 228	[6]) 1 634	2 697	[8]) —	123 165	105 109
22.41	20.79	7.49	22.80	. . . .	. . . .
—	15 807	28 170	37 317^5	195 630^5	169 473
21 705	57 875	147 849	106 889^5	901 737^5	790 864
891 340	274 159	398 729	556 268	6 027 512	5 671 793
—	1 839 002	552 959	—	18 099 040	[10]) 16 774 896
—	73 906	100 138	493 170	3 135 302	3 108 958
—	—	—	—	809 972	[10]) 690 534
913 045	2 260 749	1 227 845	1 193 645	29 169 194	27 206 519
19 629 381	65 012 515	31 658 245	20 173 066	782 429 292	744 889 487
434 022	686 343	108 227	246 667	4 103 957	4 078 340
49 413 112	58 682 952	5 101 852	8 385 220	339 852 863	331 844 643
—	f 56 021	f 28 039	f 50 462	f 446 950	f 394 793
f 22 520	- 108 819	- 75 767	- 80 857	- 956 969	- 905 595
- 347 205	- 194 302	- 81 764	- 242 326	- 2 681 106	- 2 546 950
—	- 438 031	- 166 162	—	- 4 667 531	[10]) - 4 469 953
—	- 53 410	- 55 625	- 174 648	- 645 789	- 649 825
—	—	—	—	- 40 498	[10]) - 34 578
- 369 725	- 850 583	- 407 357	[9]) - 573 946	- 9 464 495	- 9 028 873
- 3 696	- 16 984	- 6 237	- 49 669	- 237 070	- 230 050
- 8 909	- 75 819	- 16 083	—	- 602 358	- 564 815
- 1 104 346	- 2 880 816	- 330 516	- 907 935	- 15 439 597	- 15 057 982
- 159 145	- 177 017	- 35 128	- 40 415	- 1 168 683	- 1 270 441
- 1 645 821	- 4 001 220	- 795 321	- 1 571 965	- 26 912 204	- 26 152 164
19.52	53.21	38 91	46.78	. . . .	. . . .

[5]) Hieronder f 150 300 voor het vervoer met staatsspoortreinen over het baanvak Solo—Djokja.

[6]) Bovendien werd nog als brandstof verbruikt 20 719 ton hout.

[7]) In gebruik zoowel bij de spoor- als bij de tramwegen.

[8]) Bij de Deli-Spoorwegmaatschappij wordt met hout gestookt; het houtverbruik bedroeg 12 776 ton.

[9]) Hieronder f 19 551 wegens opbrengst van abonnementskaarten en f 6033 wegens opbrengst van extratreinen.

[10]) Verbeterd cijfer.

II. STOOMTRAMWEGEN EN BATAVI

Statistieke gegevens betreffende de stoomtramwegen in Nederlandsch-Indië en den Batavia Electrischen tramweg.	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Djokjakarta-Brosot.	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Djokjakarta-Magelang-Willem I-Parakan.	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Goendih-Soerabaja, met den zijtak Soemari-Grisee.	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Solo-Bojolali.	Nederlandsch-Indische Tramweg-maatschappij. Lijn Batavia-Meester-Cornelis-Kampoeng Melajoe. c)	Semarang-Joana-Stoomtram-maatschappij. Lijn Semarang-Djoeana, met zijtakken.	Oost-Java-Stoomtram-maatschappij. Lijnen Soerabaja-Sepandjang-Krian en Modjokerto-Ngara-Dinaja.	Serajoedal-Stoomtram-maatschappij. Lijn Maos-Bandjarnegara, met zijlijn Bandjarsari-Poerbalingga.	Semarang-Cheribon Stoomtram-maatschappij. Lijn Semarang-Cheribon Kadipaten met de zij[lij]nen Tega[l-]Balapoela[ng] en Weli[ri-]Besokor
Spoorwijdte (in Meters)	1.435	1.067	1 067	1.067	1.188	1.067	1.067	1.067	1.0
A. Algemeene zaken.									
Lengte in exploitatie ult. 1909 (in K.M.)	23	111	245	29	d) 14	395	81	91	f)
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	23	111	245	29	14	395	81	91	
Aanlegkapitaal ult. 1909	f 598 578	f 8892 025	f 13934 717	—	f 1551 240	f 13276 241	f 2 718 111	f 3 076 066	f 12 090
„ per K.M.	- 26 025	- 80 108	- 56 876	—	- 70 511	- 33 611	- 33 557	- 33 803	- 36
Bruto-ontvangst	- 186 222	- 989 758	- 1 345 188	f 112 249	- 380 870	- 1 854 772	- 468 763	- 471 213	- 1 849
Exploitatiekosten	- 75 370	- 378 281	- 594 943	- 76 378	- 168 536	- 810 143	- 213 657	- 181 629	- 746
Netto-ontvangst in totaal	- 110 852	- 611 477	- 750 245	- 35 871	- 212 334	- 1 044 630	- 255 106	- 289 584	- 1 102
„ „ „ pct. van de bruto-ontvanst	59.3	61.7	55.7	31.9	55.7	56.3	54.4	61.4	5
„ „ „ „ „ het aanlegkapitaal	18.5	6.8	5.3	—	13.6	7.8	9.3	9.4	
B. Materieel.									
Aantal locomotieven	7	26	27	12	33	69	25	12	
„ rijtuigen	7	37	43	13	74	113	44	19	
„ wagens	6	299	427	33	11	727	113	115	
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.									
Aantal trein-kilometers	81 311	391 610	719 893	136 103	790 134	1 587 931	506 838	250 191	1 142
„ locomotief-kilometers	106 794	453 083	894 585	136 987	829 207	1 849 499	513 147	305 387	1 290
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens)	867 326	9 994 464	20 284 610	2 067 384	8 771 446	31 476 324	7 028 516	5 614 320	26 648
Brandstofverbruik (in tonnen): steenkolen	—	—	—	—	3 669	317	—	441	
Brandstofverbruik (in tonnen): hout	1 433	9 644	8 051	2 280	—	12 050	2 793	3 897	10
Brandstofverbruik (in tonnen): petroleum-residu of andere brandstoffen	—	—	—	—	—	—	783	—	—
D. Omvang van het vervoer.									
Aantal reizigers	519 000	1 841 839	1 919 466	702 747	5 891 977	e) 5 992 155	e) 5645 869	e) 956 294	e) 2 963
„ reiziger-kilometers	4 999 646	26 413 207	41 488 213	5 559 637	45 481 126	67 306 484	35 986 290	11 492 581	55 897
„ tonnen ijl- en vrachtgoed (stuk- en wagenladinggoederen)	b) 118 798	b) 143 764	b) 218 303	b) 20 966	—	362 634	114 114	124 133	526
„ ton-kilometers	1 726 289	6 116 019	22 932 710	266 326	—	23 973 974	1 311 693	5 037 906	21 574
E. Opbrengst van het vervoer.									
Opbrengst reizigers	f 47 969	f 340 691	f 443 615	f 77 709	f 375 961	f 746 609	f 354 723	f 130 065	f 685
„ bagage	- 820	- 3 546	- 2 382	- 196	—	- 7 995	- 387	- 2 314	- 17
„ goederen	- 134 254	- 621 176	- 849 876	- 32 669	—	- 1 030 135	- 102 914	- 325 596	- 1 115
„ diversen	- 3 178	- 24 345	- 49 315	- 1 674	- 4 909	- 70 034	- 10 739	- 13 238	- 30
Gezamenlijke bruto-ontvangsten: in totaal (als boven)	- 186 222	- 989 758	- 1 345 188	- 112 249	- 380 870	- 1 854 772	- 468 763	- 471 213	- 1 849
Gezamenlijke bruto-ontvangsten: per dag-kilometer	- 22.18	- 24.43	- 15.04	- 10.60	- 75.35	- 12.86^{5}	- 15.89^{5}	- 14.25	- 15

a) Alle particuliere ondernemingen, behalve de Atjeh-stoomtramweg, de stoomtram Madioen—Ponorogo en de stoomtram Tjikampek—Tjilamaja, die het eigendom zijn van den Staat.

b) Met inbegrip van respectievelijk 16, 112, 280 en 18 ton bestelgoed.

c) De opgaven nopens deze Maatschappij loopen niet over het kalenderjaar 1909, maar over het op 30 Juni 1909 geëindigde boekjaar 1908/1909.

d) Hieronder 8 K.M. met dubbel spoor.

e) Bovendien respectievelijk 1658, 3755, 93 en 1443 abonnementen en kaarten voor schoolbezoek, waarvan de opbrengst begrepen is onder de reizigers-opbrengst.

f) Hieronder 11 K.M. haven- en pakhuissporen.

g) Berekend over 85 K.M. (lengte met inbegrip van zij- en verbinding-sporen).

ELECTRISCHE TRAMWEG. *a)*

Kediri-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Djombang-Kediri, met zijlijnen.	Malang-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Singasari-Malang-Gondanglegi-Dampit, met zijtak.	Pasoeroean-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Pasoeroean-Bekasi-Oost, met zijtak naar Sengon.	Probolinggo-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Probolinggo-Paiton, met zijtak Kraksaän-Kaliboentoe.	Modjokerto-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Modjokerto-Porong, met zijlijnen.	Madoera-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Kamal-Kalianget.	Babat-Djombang-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Babat-Djombang.	Stoomtramwegen der Deli-Spoorweg-maatschappij. — Lijnen Perbaoengan-Tebingtinggi-Timbanglangkat-Koeala, Timbanglangkat-Pangkalanbrandan, Loeboekpakam-Bangoenpoerba en Kampoeng Baroe-Arnhemia.	Totalen betreffende de particuliere stoomtramwegen.	Batavia-Electrische Tramweg-maatschappij. — Lijn Harmonie-Tjikini-Benedenstad.	Atjeh-Stoomtramweg. — Lijn Oelee Lheue-Seulimeum en Padang Tidji-Koeala Langsar.	Lijn Madioen-Ponorogo, met zijtakken Ponorogo-Balong en Ponorogo-Soemarata.	Lijn Tjikampek-Tjilamaja. (Is 1 Juli 1909 opengesteld.)
1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	—	1.188	0.75	1.067	0.60
123	87	44	45	79	*j)* 214	68	170	2 153	14	432	56	27
123	86	40	36	71	205	68	170	2 111	14	432	56	14
737 988	f 2 815 338	f 1 166 291	f 1471 620	f 2351 212	f 6321 526	f 1821 233	f 6782 021	f 81 604 932	f 1961 751	f 17 381 000	f 1718 419	f 227 552
22 260	- 32 360	- 27 155	- 32 703	- *g)* 29 660	- 29 539	- 26 018	- 39 895	- 37 907	- 140 125	- 40 235	- 30 686	- 8 400
506 198	- 261 951	- 146 803	- 129 025	- 211 244	*k)* - 392 323	- 162 184	- 710 390	- 10 178 251	- 172 792	- 670 900	- 135 704	- 28 209
155 707	- 127 215	- 82 934	- 79 455	- 117 659	*k)* - 329 882	- 95 569	*m)* - 410 304	- 4 644 516	- 125 219	- 698 324	- 125 848	- 14 374
350 491	- 134 736	- 63 869	- 49 570	- 93 585	- 62 441	- 66 615	- 300 086	- 5 533 736	- 47 573	—	- 9 856	- 13 835
69.2	51.4	43.5	38.4	44.3	24.5	41.1	42.2	54.37	27.53	—	7.26	49
12.8	4.7	5.5	3.4	3.9	0.95	3.6	4.4	6.78	2.42	—	0.57	6.08
18	12	11	9	11	22	9	*n)* 30	385	*p)* 22	59	*q)* —	5
22	17	26	23	16	31	12	*n)* 114	683	*p)* 22	118	*q)* —	12
201	87	118	123	92	198	72	*n)* 650	3 969	2	648	*q)* —	21
475 138	300 089	178 525	219 841	278 925	453 298	227 408	391 550	8 130 860	*p)* 720 206	758 712	192 188	41 305
528 134	337 539	211 599	228 252	309 669	500 845	248 695	406 521	9 149 957	*p)* 720 206	896 659	233 169	41 315
8 178 676	4 429 728	2 617 158	2 997 387	3 618 458	6 733 818	3 725 674	7 831 930	152 886 129	2 880 824	23 236 482	2 598 626	1 368 164
—	82	977	974	—	3 273	—	—	10 454	28	630	1 014	19
5 426	137	607	372	3 160	6	2 862	9 267	72 280	—	14 216 M³.	371	498
—	1 259 270 (L.)	—	—	—	—	—	—	783 1 259 270 (L.)	1 065 302 (L.)	—	—	—
1 180 414	1 016 196	964 42	[illegible]	*h)* 776 492	768 143	*l)* 397 322	785 314	32 747 737	3 503 187	1 245 419	1 114 923	181 333
2 007 541	9 158 365	9 933 68.	5 191 3.	7 468 052	21 136 581	8 213 490	15 049 689	382 782 896	24 583 615	23 379 047	9 893 125	1 908 605
251 873	123 520	112 349	71 821	*i)* 117 931	29 803	52 686	117 417	2 507 014	—	81 717	45 561	12 039
6 013 834	3 027 718	—	—	2 614 506	2 636 428	1 748 113	3 258 834	102 238 423	—	4 115 206	1 058 408	146 181
140 678	f 102 650	f 66 293	f 56 609	f 74 497	f 240 770	f 84 716	*o)* f 386 357	f 4 355 166	f 171 712	f 465 482	f 71 389	f 21 277
1 564	- 1 516	- 447	- 162	- 519	- 5 070	- 910	- 18 334	- 63 329	—	- 15 126	- 278	- 12
341 672	- 139 837	- 73 096	- 70 499	- 124 721	- 127 237	- 67 750	- 287 346	- 5 444 530	—	- 172 179	- 55 086	- 6 878
22 284	- 17 948	- 6 957	- 1 756	- 11 507	- 19 245	- 8 808	- 18 352	- 315 225	- 1 080	- 18 113	- 8 952	- 42
506 198	- 261 951	- 146 803	- 129 025	- 211 244	- 392 323	- 162 184	- 710 390	- 10 178 251	- 172 792	- 670 900	- 135 704	- 28 209
11.275	- 8.64	- 9.93	- 9.82	- 8.12	- 5.10	- 6.50	- 11.44	—	- 33.52	- 4.26	- 6.64	- 5.68

h) Bovendien 20 598 abonnementen, waarvan de opbrengst begrepen is onder de reizigers-opbrengst.

i) Bovendien 4162 ton dienstgoederen, waarvan aan vracht is berekend f 1269.

j) Hieronder 9 K.M. voor zijlijnen naar de zoutfabrieken.

k) De ontvangsten en uitgaven van de zeelijn bedroegen respectievelijk f 49 423 en f 27 177.

l) Bovendien 12 660 abonnementen, waarvan de opbrengst is begrepen onder de reizigers-opbrengst.

m) Hieronder f 21 531 wegens vernieuwingskosten.

n) In gebruik ook bij de Deli-spoorwegen.

o) Hieronder de opbrengst aan abonnementen (f 752,62), van het ziekenvervoer (f 11) en de extra-treinen (f 1391,89).

p) Motorwagens en motorwagen-kilometers.

q) Materieel ook in gebruik bij de spoorwegen der Oosterlijnen.

Bijlage UU.

(Zie hoofdstuk P, afd. II, van het verslag.)

OVERZICHT

van de tot 1 Juni 1910 in Nederlandsch-Indië verleende vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen met mechanische beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op gemelden datum nog openstond [1].

1) De met een † aangeduide vergunningen hebben betrekking op tramwegen met electriciteit als beweegkracht. De overigen zijn verleend voor stoomtramwegen.

Tenzij anders is vermeld, zijn de in dit overzicht voorkomende vergunningen voor den tijd van 99 jaren verleend, en bedraagt de spoorwijdte 1.067 M.; betreffen zij stoomtramwegen, zullen de tramwegen met enkel spoor worden aangelegd, is zoowel personen- als goederenvervoer toegelaten en is de ondernemer vrij in de keuze der afmetingen van den bovenbouw.

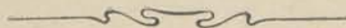
Volg-nummer.	RICHTING DER LIJNEN, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het Gouv. Bt., waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden der vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal en bouwtijd.
	Batavia.			
† I.	*a.* Van de brug over Koningsplein-Noord (hoek Rijswijk en Tanahabang) langs die zijde van het Koningsplein door de Willemslaan, langs de west- en de noordzijde van het Waterlooplein en door den Sipajersweg tot nabij Goenoeng-sahari; *b.* In aansluiting met de lijn sub *a* langs Koningsplein-Oost en Parapatan tot aan de thans aanwezige tramlijn bij Menteng. Firma PALM en VAN AMSTEL, qq. de Batavia-Electrische Trammaatschappij; 12 Maart 1909.	28 Juni 1909 n°. 1.	28 Juni 1910, verlengd tot 28 Juni 1911.	Ruim 4 K.M. f 4000 1 jaar (De concessie is verleend voor dubbel spoor.)
	Soerabaja.			
II.	Zijlijn van de Babat-Djombang-Stoomtrammaatschappij van K.M. 8,710 der hoofdlijn naar de suikerfabriek Ponen. H. KEPPER, qq. de Babat-Djombang-Stoomtrammaatschappij; 4 Dec. 1909.	16 Maart 1910 n°. 15.	16 Maart 1911.	1.471 K.M. f 500 1 jaar (Alleen goederen-vervoer.)
	Pasoeroean en Besoeki.			
III.	Zijlijn van de tramlijn der Probolinggo-Stoomtrammaatschappij, loopende van de suikerfabriek Oemboel naar de suikerfabriek Soemberkareng. L. E. JACOBS, qq. de Probolinggo-Stoomtrammaatschappij; 19 Dec. 1908.	25 Maart 1909 n°. 4.	25 Maart 1910, verlengd tot 25 Maart 1911.	6 maanden.
IV.	Van Paiton over Besoeki en Baderan naar de groote aloen-aloen op het Ijang-plateau, met 2 zijtakken, de eene naar de haven van Besoeki en de andere naar de suikerfabrieken de Maas en Boedoeran. J. M. SCHMIDT, qq. het Comité voor de exploitatie der Ijang-plateaux; 12 Jan. 1906.	9 Nov. 1906 n°. 16.	9 Nov. 1907, laatstelijk verlengd tot 18 Febr. 1910. (Het verzoek om nadere verlenging is in behandeling.)	61 K.M. f 18 000 3 jaren.

Bijlage VV.

(Zie hoofdstuk P, afd. III, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende het mijnwezen in Nederlandsch-Indië over 1909—1910.

I. Geldelijke uitkomsten der gouvernements-tinwinning op Banka over de werkjaren 1908/1909 en 1909/1910.

KOSTENBEREKENING VAN HET TIN.	1908/1909. (Levering: 204 191 pikol tin.)		1909/1910. (Levering: 261 146 pikol tin.)	
Genoten volgens het tarief in Ind. St. 1891 nº. 135:				
Door de ontginningen der 1ste klasse		f 6 547 821		f 7 321 191
Door de ontginningen der 2de en 3de klasse		43 610		38 563
Door de ontginningen in eigen beheer in de districten Koba en Soengailiat		527 900		639 296
Overige kosten in Indië. *a)*				
Voorbereidende werkzaamheden voor de proefneming met excavateurs te Soengailiat	f 119 001		f 19 804	
Verlies op de rijstverstrekking, berekend op f 2,67 per pikol over 1908/1909 en op f 2,11 per pikol over 1909/1910 *b)*	394 991		351 188	
Vervoer van tin van Banka naar Batavia en Tandjoengpriok *c)*	131 816		168 869	
Verwerken op tin van weggeworpen slakken *d)*	21 819		20 847	
Traktementen, enz. van het administreerend personeel, tegemoetkomingen aan de Chineesche officieren en gratificatiën aan mijnopzieners, mijnschrijvers en mijnmandoers	65 052		95 954	
Onderhoud der landsgebouwen en afschrijving wegens waardevermindering	4 768		6 655	
Mijnbouwkundig onderzoek en technische dienst der tinwinning op Banka	364 419		405 146	
Machinale hulp, met inbegrip van de traktementen en reiskosten der tijdelijke machinisten	210 237		262 693	
Kosten van omsmelting van tin	26 307		20 207	
Kosten van evacuatie en verpleegkosten van aan beri-beri lijdende mijnwerkers *e)*	115 380		18 291	
Kosten van repatrieeren van gewezen mijnwerkers	121 645		144 632	
Diverse transportkosten	8 770		12 908	
Geneesmiddelen (overgenomen van het departement van oorlog)	13 060		—	
Overige verpleegkosten van zieke mijnwerkers, voor zoover die niet door de mijnen zijn gedragen; traktementen, toelagen en reiskosten der Europeesche geneesheeren en der dokters-djawa, alsmede kosten van geneesmiddelen *e)*	242 060		200 853	
Kosten van aanschaffing en uitzending der op eisch uit Nederland ontvangen goederen, zoomede van lossen, sorteeren en verder verzenden op Banka en met bijberekening, als administratiekosten, van ongeveer 2½ % der vorenomschreven kosten	641 122		759 878	
Onderstand in rijst aan oude en gebrekkige mijnwerkers, berekend tegen den kostenden prijs der rijst (over 1908/1909 gemiddeld f 7,67 per pikol en over 1909/1910 gemiddeld f 7,11 per pikol)	29 408		26 062	
Onvoorziene uitgaven (à f 0,12^{5} per pikol tin) wegens kosten van opschuring, enz. op Banka	25 524	2 535 379	32 643	2 546 630
Gezamenlijke kosten van het tin in Indië		f 9 654 710		f 10 545 680
Zijnde per pikol, berekend over de hooger opgegeven levering		f 47,28^{27}		f 40,38
De netto opbrengst per pikol van de in 1908 en 1909 geveilde hoeveelheden beliep (zie bijlage W van K. V. 1909 en bijlage W hiervóór)		95,43^{69}		95,33^{87}
zoodat de winst er pikol *f)* was te stellen op		f 48,15^{42}		f 54,95^{87}

a) De kosten van aanleg en exploitatie van de stoomtram in het district Belinjoe en van de stoomsleepdiensten ter oostkust van Banka en in de Klabatbaai kunnen in de hier voorkomende algemeene tinrekening achterwege blijven, aangezien voor deze diensten afzonderlijke aanleg- en exploitatierekeningen worden aangehouden; het is de bedoeling dat zij zich in een zeker aantal jaren vrijwerken, waarna de saldo-inkomsten zuivere baten zullen worden.

Voor bijzonderheden omtrent deze diensten zij verwezen naar kol. 281 van het verslag hiervóór.

b) De verstrekte rijst kan gerekend worden op Banka aan het Gouvernement te hebben gekost in 1908/1909 f 7,67 en in 1909/1910 f 7,11 per pikol. Daar aan de mijnwerkers slechts f 5 per pikol in rekening wordt gebracht, is het geleden verlies op de rijstverstrekking voor 1908/1909 te stellen op f 2,67 en voor 1909/1910 op f 2,11. Van de rijstverstrekking in 1909/1910 genoten de ontginningen der 1ste klasse 156 743 pikol en in 1908/1909 148 148 pikol; die der 2de klasse in 1909/1910 33 pikol en in 1908/1909 197 pikol; die in eigen beheer in 1909/1910 9426 pikol.

c) Voor dit vervoer, dat sedert 1 Januari 1901 niet meer naar Batavia, maar uitsluitend naar Tandjoengpriok geschiedt, is laatstelijk gecontracteerd voor de jaren 1900 t/m 1909 met een particulieren aannemer tegen een vrachtprijs van f 20,87 per kojang van ongeveer 30 pikol bij aanbrengst te Batavia en van f 20 bij aanbrengst te Tandjoengpriok. Van deze aanneming is echter uitgesloten het ter hoofdplaats Muntok in te laden tin, dat reeds vroeger naar Tandjoengpriok pleegt vervoerd te worden, en wel met de booten der Koninklijke Paketvaartmaatschappij, aan welke daarvoor, ingevolge het met haar gesloten algemeen contract betreffende de bediening van de paketvaart in den Archipel, f 11,60 per kojang wordt tegoed gedaan. Onder deze laatste vracht is echter niet begrepen het vervoer te Muntok van den wal naar de reede, welk vervoer deel uitmaakt van het met een anderen aannemer gesloten contract betreffende het z. g. reedevervoer te Muntok (aannemingsprijs over 1909 f 6 en over 1910 t/m 1915 f 9 per kojang). Voor het van de overige afscheepplaatsen op Banka af te halen tin omvatten de opgegeven vrachtprijzen echter het vervoer van pakhuis tot pakhuis, daaronder begrepen dat in de laadbooten naar en van de reeden, zoomede de kosten van transport aan den wal. Sedert 1 Februari 1905 is in werking getreden een met de Koninklijke Paketvaartmaatschappij aangégaan contract voor het vervoer van tin van Muntok naar Amsterdam of Rotterdam tegen f 41,42^{5} per kojang.

d) In 1909/1910 is van tinslakken verkregen 902 pikol tin, van gelijke hoedanigheid als het tin der 3de klasse-ontginningen; in 1908/1909 bedroeg die hoeveelheid 995 pikol.

e) Daar de beri-beri-lijders op Banka sedert 1905 niet meer in afzonderlijke etablissementen worden behandeld, vallen de kosten van hunne verpleging nu onder den post „verpleegkosten van zieke mijnwerkers". Tevens vallen onder dezen post de kosten van de voeding der verpleegden, die sedert het werkjaar 1905/1906 geheel ten koste van den lande worden gebracht.

f) Evenals in vroegere becijferingen van dezen aard zijn onder de op het tin gevallen kosten, wat het bij de tinwinning betrokken Europeesch personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven voor de op Banka tewerkgestelde ingenieurs, enz., dus niet kosten van opleiding, uitzending, verlofstraktementen, pensioenen, enz.

II. Overzicht van de gedurende het tijdvak 1 Juli 1909 t/m 30 Juni 1910 door het Gouvernement verleende of goedgekeurde concessiën tot mijnontginning in Nederlandsch-Indië, benevens van de in dat tijdvak verleende vergunningen tot winning in domeingrond van delfstoffen, waarover volgens de Indische Mijnwet de rechthebbende op den grond mag beschikken.

A. Gouvernements-concessiën, enz.

Volgnummer.	NAAM der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen, waarvoor de concessie is verleend.	NAMEN der concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in H.A.).	Duur der concessie.	Jaarlijksche cijns.		Jaarlijksch vast recht.		Gouv.Bt., waarbij de concessie is verleend en kwartaalverslag van den dienst van het mijnwezen, waarin de concessievoorwaarden in haar geheel zijn opgenomen.
						Maatstaf.	Jaar van ingang.	Maatstaf.	Jaar van ingang.	
	JAVA EN MADOERA.									
	Concessiën.									
	Semarang.									
1	Gaboes	Petroleum.	Petroleummaatschappij Gaboes, te Amsterdam.	1194	75 jaren.	4 %	1910/11	f 0,25 per H.A.	1910/11	18 Mei 1910 n°. 65 (2de kwartaal 1910).
	BUITENBEZITTINGEN.									
	Sumatra's Westkust.									
2	Salida.	Goud en zilver.	R. D. Verbeek.	1000	75 jaren.	4 %	1909/10	f 0,25 per H.A.	1909/10	20 Oct. 1909 n°. 25 (4de kwartaal 1909).
3	Boekit Poelai. .	Steenkolen.	Id.	1000	id.	id.	id.	id.	id.	20 Oct. 1909 n°. 26 (4de kwartaal 1909).
4	Boekit Doerian .	Id.	Id.	1000	id.	id.	id.	id.	id.	20 Oct. 1909 n°. 27 (4de kwartaal 1909).
5	Sarik	Goud, zilver en steenkolen.	Id.	1000	id.	id.	id.	id.	id.	20 Oct. 1909 n°. 28 (4de kwartaal 1909).
	Tapanoeli.									
6	Goenoeng Marisi.	Goud, koper, zwavel, arsenicum en ijzer.	West-Sumatra Mijnen-Syndicaat, te Rotterdam.	983	id.	id.	1910/11	id.	1910/11	17 Febr. 1910 n°. 2 (1ste kwartaal 1910).
7	Troesan	Goud.	Algemeene Exploratiemaatschappij, te 's-Gravenhage.	123	50 jaren.	id.	id.	id.	id.	28 Febr. 1910 n°. 33 (1ste kwartaal 1910).
8	Simpangdoekoe .	Id.	Id.	109	id.	id.	id.	id.	id.	28 Febr. 1910 n°. 34 (1ste kwartaal 1910).
9	Batang Natal . .	Id.	Id.	318	75 jaren.	id.	id.	id.	id.	28 Febr. 1910 n°. 35 (1ste kwartaal 1910).
	Atjeh en onderhoorigheden.									
10	Zuid-Perlak . .	Aardolie.	Petroleummaatschappij Zuid-Perlak, te Amsterdam.	3293	id.	id.	id.	id.	id.	4 Febr. 1910 n°. 61 (1ste kwartaal 1910).
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.									
11	Goenoeng Koepang I.	Steenkolen.	Zuid-Borneo Mijnmaatschappij, te Bandjermasin.	775	id.	id.	1909/10	id.	1909/10	9 Nov. 1909 n°. 36 (4de kwartaal 1909).
12	Goenoeng Koepang II.	Id.	Id.	799	id.	id.	id.	id.	id.	9 Nov. 1909 n°. 37 (4de kwartaal 1909).

B. Inlandsche concessiën
(in het behandelde tijdvak door het Gouvernement goedgekeurd).

Volgnummer.	NAAM der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen, waarvoor de concessie is verleend.	NAMEN der concessionarissen.	Grootte van het mijnveld (in H.A.)	Duur der concessie.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Maatstaf.	Minimum bedrag.	Gouv.Bt., waarbij de concessie is goedgekeurd en kwartaalverslag van den dienst van het mijnwezen, waarin de concessievoorwaarden in haar geheel zijn opgenomen.
	Concessiën.							
	Riouw en onderhoorigheden.							
1	Reteh I	Steenkolen, goud, petroleum en andere delfstoffen.	Exploratie- en exploitatiemaatschappij Reteh te Tandjoeng pinang.	2633	75 jaren.	4 °/₀ van de waarde der vervoerde producten.	f 368,62	10 Dec. 1909 n°. 49 (4de kwartaal 1909).
2	Reteh II.	Id.	Id.	2001	id.	id.	280,14	10 Dec. 1909 n°. 50 (4de kwartaal 1909).
	Westerafdeeling van Borneo.							
3	Tajan I	Goud, zilver, diamanten en andere delfstoffen, met uitzondering van petroleum en andere bitumineuse zelfstandigheden.	Mijnbouwmaatschappij Landak-Tajan, te Batavia.	2763	id.	3 °/₀ van de waarde der vervoerde producten.	386,82	16 Oct. 1909 n°. 51 (4de kwartaal 1909).

Bijlage **WW.**

(Zie hoofdstuk P, afd. IV, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende het gouvernements-zout-monopolie over de jaren 1907, 1908 en 1909.

I. Overzicht van het zoutdebiet in die gewesten van Nederlandsch-Indië, waar de verkoop van gouvernementswege geschiedt, over de jaren 1907, 1908 en 1909. *a)*

Verkochte hoeveelheden (in pikols). *b)*

GEWESTEN.	1907.	1908.	1909.
Java en Madoera.			
Bantam	45 437$^{12}/_{32}$	49 015$^{13}/_{32}$	47 951$^{11}/_{32}$
Batavia	116 168$^{9}/_{32}$	115 336$^{8}/_{32}$	121 966$^{21}/_{32}$
Preanger-Regentschappen .	113 241$^{15}/_{32}$	115 231$^{19}/_{32}$	118 134$^{3}/_{32}$
Cheribon	63 757$^{5}/_{32}$	60 781$^{9}/_{32}$	67 981$^{14}/_{32}$
Pekalongan	32 073$^{9}/_{32}$	32 543$^{21}/_{32}$	41 773$^{4}/_{32}$
Semarang	159 916$^{10}/_{32}$	166 581$^{15}/_{32}$	146 989$^{10}/_{32}$
Rembang	61 118$^{29}/_{32}$	66 446$^{13}/_{32}$	70 414$^{7}/_{32}$
Soerabaja	99 090$^{12}/_{32}$	104 729$^{29}/_{32}$	115 992$^{16}/_{32}$
Pasoeroean	89 992$^{11}/_{32}$	91 775$^{18}/_{32}$	99 877$^{18}/_{32}$
Besoeki	57 292$^{24}/_{32}$	59 324$^{11}/_{32}$	60 728$^{15}/_{32}$
Banjoemas	102 418$^{24}/_{32}$	107 932$^{30}/_{32}$	102 331$^{7}/_{32}$
Kedoe	138 096$^{16}/_{32}$	144 211$^{31}/_{32}$	143 148$^{4}/_{32}$
Soerakarta	54 726$^{3}/_{32}$	59 024$^{16}/_{32}$	61 778$^{14}/_{32}$
Madioen	86 235$^{16}/_{32}$	89 264$^{3}/_{32}$	89 716$^{8}/_{32}$
Kediri	107 652$^{28}/_{32}$	113 248$^{23}/_{32}$	115 348$^{6}/_{32}$
Madoera	66 996$^{23}/_{32}$	70 327$^{18}/_{32}$	79 315$^{13}/_{32}$
Totalen. . . .	1 394 214$^{22}/_{32}$	1 445 775$^{21}/_{32}$	1 483 446$^{11}/_{32}$

GEWESTEN.	1907.	1908.	1909.
Buitenbezittingen.			
Sumatra's Westkust . . .	65 985$^{12}/_{32}$	66 178$^{29}/_{32}$	67 640$^{13}/_{32}$
Lampongsche districten . .	9 772$^{16}/_{32}$	10 423$^{27}/_{32}$	10 088$^{7}/_{32}$
Tapanoeli.	774$^{13}/_{32}$	1 067$^{21}/_{32}$	1 091$^{31}/_{32}$
Benkoelen	11 951$^{19}/_{32}$	12 494$^{27}/_{32}$	12 719$^{1}/_{32}$
Palembang	52 683	50 814$^{26}/_{32}$	53 173$^{23}/_{32}$
Banka	12 658$^{20}/_{32}$	13 428$^{13}/_{32}$	13 544$^{19}/_{32}$
Westerafdeeling van Borneo	38 332$^{4}/_{32}$	38 230$^{31}/_{32}$	41 560$^{19}/_{32}$
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	70 756$^{7}/_{32}$	69 427$^{16}/_{32}$	73 872$^{21}/_{32}$
Totalen. . . .	262 913$^{27}/_{32}$	262 066$^{30}/_{32}$	273 691$^{6}/_{32}$
Java en Madoera	1 394 214$^{22}/_{32}$	1 445 775$^{21}/_{32}$	1 483 446$^{10}/_{32}$
Algemeene totalen . .	1 657 128$^{17}/_{32}$	1 707 842$^{19}/_{32}$	1 757 137$^{16}/_{32}$

Berekening van de geldelijke opbrengst.

GEWESTEN.	1907.	1908.	1909.
Van de hiervóór opgegeven hoeveelheden zijn verkocht:			
Java en Madoera.			
Los zout verkocht bij de maat			
à f 6,72 per pikol (normaalprijs)	538 971$^{7}/_{32}$	558 940$^{9}/_{32}$	489 419$^{24}/_{32}$
à f 6,— per pikol (in de residentie Soerakarta) . . .	54 726$^{3}/_{32}$	59 024$^{16}/_{32}$	61 778$^{14}/_{32}$
à f 2,— per pikol (daar waar het zout, na vooraf voor de consumptie onbruikbaar te zijn gemaakt, voor industrieele doeleinden wordt verlangd)	1 319	1 183	2 192

GEWESTEN.	1907.	1908.	1909.
Los zout verkocht bij het gewicht (zie noot b)			
à f 0,12 per K.G. (voor gewoon gebruik)	135 222$^{17}/_{32}$	139 699$^{9}/_{32}$	122 893$^{5}/_{32}$
à f 0,03^{5} per K.G. (voor industrieele doeleinden) . .	1 988$^{18}/_{32}$	2 022$^{25}/_{32}$	1 789$^{27}/_{32}$
à f 0,04^{5} per K.G. (voor vischzouterijen)	717$^{22}/_{32}$	2 593$^{7}/_{32}$	5 727$^{24}/_{32}$
Verpakt (briquet-) zout (zie noot b)			
à f 0,08 per kati (0,6176 K.G.).	661 269$^{19}/_{32}$	682 312$^{19}/_{32}$	799 645$^{12}/_{32}$
Totalen . . .	1 394 214$^{22}/_{32}$	1 445 775$^{21}/_{32}$	1 483 446$^{10}/_{32}$

a) De opgaven over 1908 zijn als verbeterde, die over 1909 als voorloopige te beschouwen.

b) Bij de verkooppakhuizen te Batavia, Tangerang, Bekasi, Buitenzorg en Tjabangboengin in de residentie Batavia, zoomede — tot 1 Juli 1909 — bij dat te Semarang, geschiedt de verkoop niet bij de maat, maar bij het gewicht. Ter wille van de eenvormigheid is ook voor deze verkoopplaatsen het debiet in pikolmaten opgegeven. Voor de herleiding is aangenomen, dat 56 K.G. bij meting 1 pikol uitmaakt. De hoeveelheden briquetzout in de gewesten Kediri, Besoeki, Soerabaja, Madoera, Semarang, Pekalongan, Rembang, Madioen, Pasoeroean, Cheribon, Banjoemas, Kedoe, Sumatra's Westkust, Tapanoeli en de Westerafdeeling van Borneo verkocht, zijn in het overzicht naar den hiervoor aangenomen maatstaf herleid tot los zout (1 pikol verpakt zout = 62/56 pikol los zout).

GEWESTEN.	1907.	1908.	1909.
Buitenbezittingen.			
Los zout verkocht bij de maat			
à f 6,72 per pikol (normaalprijs)	133 698$^{18}/_{32}$	121 238$^{19}/_{32}$	99 387$^{6}/_{32}$
à f 6,— per pikol (te Palembang en in de Lampongsche districten)	62 325$^{16}/_{32}$	61 178$^{21}/_{32}$	63 171$^{30}/_{32}$
à f 2,— per pikol (verstrekking voor industrieele doeleinden)	130	140	170
Verpakt (briquet-) zout			
à f 0,10 per kati (ter Sumatra's Westkust en in de res. Tapanoeli) en à f 0,08 per kati (in de res. Westerafdeeling van Borneo) . . .	66 759$^{25}/_{32}$	79 100$^{14}/_{32}$	110 292$^{21}/_{32}$
Los zout verkocht bij de maat			
à f 8,96 per pikol (te Long Iram in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).	—	409$^{8}/_{32}$	669$^{3}/_{32}$
Totalen . . .	262 913$^{27}/_{32}$	262 066$^{30}/_{32}$	273 690$^{28}/_{32}$

Geldelijke opbrengst.

	1907.	1908.	1909.
Java en Madoera .	f 9 645 492,82^{5}	f 9 992 126,28^{5}	f 10 285 822,88
Buitenbezittingen .	1 875 658,82^{5}	1 878 785,10	1 974 363,48^{5}
Algemeene totalen	f 11 521 151,65	f 11 870 911,38^{5}	f 12 260 186,36^{5}

II. Opgaven omtrent de gouvernements-zoutwinning (op Madoera) over de jaren 1908 en 1909.

Zoutaanmaakplaatsen in de onderstaande afdeelingen der residentie Madoera.	Aantal zoutpannen in bewerking geweest.		Ingeleverde hoeveelheid zout (in kojangs van 30 pikolmaten).		Betaling door de zoutmakers gemiddeld per hoofd. genoten (à f 10 per kojang).		Kosten waarop de kojang zout het Gouvernement te staan kwam. *c*)		Aanwezige zoutvoorraad in de depots (in kojangs) bij het einde van het jaar. *d*)	
	1908	1909	1908	1909	1908	1909	1908	1909	1908	1909
Sampang	920	920	17 004	2 790	f 184,83	f 41,96	f 10,86	f 15,09	73 888	55 919
Pamekasan	1 071	1 072	12 456	4 808	117,23	44,84^{5}	11,78	14,01	43 820	36 142
Soemenep	1 583	1 586	24 261	6	168,24	0,23	12,32	7 172,70	80 404	50 870
					. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .		
Te zamen . . .	3 574	3 578	53 721	*e*) 7 604	f 156,76	f 29,01	f 11,65	f 2 400,60	198 112	142 931

c) Met inbegrip van de kosten van administratie, toezicht, opschuring en daarmede in verband staande uitgaven, welke niet afzonderlijk zijn opgegeven.

d) Op ult. 1909 waren op Madoera voor de opschuring van het ingeleverde zout 174 depotpakhuizen beschikbaar, namelijk 42 te Sampang, 40 te Pamekasan en 92 te Soemenep, verdeeld over respectievelijk 3, 2 en 7 etablissementen.

e) Dit lage cijfer is een gevolg van de grootendeels mislukte zoutwinning in 1909.

Bijlage XX.

(Zie hoofdstuk Q, §§ 1 en 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de handelsbeweging tusschen Nederlandsch-Indië [1]) en landen of plaatsen daarbuiten gelegen, over 1909.

1) Wat de havens in zelfbesturende landschappen betreft, zijn in de statistiek alleen die havens behandeld, waar een *gouvernements-* tol- of havenkantoor gevestigd is.

1°. Herkomst en bestemming der in- en uitgevoerde goederen, enz.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Voor rekening van particulieren.						
a. Java en Madoera.						
Nederland	f 70 653 552	f 1 600	f 4 418 355	f 61 388 611	"	"
Nederland (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	10 074 198	"	"
Engeland	30 518 047	106 603	610 240	8 032 437	f 263 774	"
Engelsch Kanaal (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	543 657	"	"
Frankrijk	1 431 899	"	121 800	5 604 299	"	"
Marseille (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	3 866 235	"	"
Havre (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	5 651	"	"
België	1 704 318	"	"	910 072	"	"
Antwerpen (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	38 306	"	"
Duitschland	7 307 182	"	"	3 126 558	"	"
Duitschland (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	767 070	"	"
Oostenrijk	163 826	1 551	"	1 772 102	"	"
Oostenrijk (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	278 953	"	"
Zwitserland	223 362	"	"	60	"	"
Denemarken	1 835	"	"	415 525	"	"
Zweden	104 816	"	"	45 307	"	"
Noorwegen	755	"	"	29 208	"	"
Spanje	5 137	"	"	207 615	"	"
Portugal	3 655	"	"	613	"	"
Gibraltar (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	92 825	"	"
Rusland	28	"	"	482 098	"	"
Italië	1 942 815	"	"	975 937	"	"
Genua (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	379 279	"	"
Afrika	2 255	"	"	259 347	"	"
Amerika	3 313 661	"	9 200	11 045 415	"	"
Amerika (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	8 210	"	"
Delaware Breakwater (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	2 137 977	"	"
Canada	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	908 915	"	"
Suriname	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	3 000	"	"
Chili	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	289 831	"	"
Egypte	28 967	"	96 500	3 958 384	"	"
Malta	924	"	"	"	"	"
Port Said (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	26 292 452	"	"
Turkije	945	"	750	30 164	"	"
Arabië	9 119	"	37 500	92 000	"	"
Engelsch-Indië	5 212 829	"	"	61 225 114	"	"
Calcutta (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	2 150	"	"
Pinang	21 322	"	94 406	298 399	"	"
Singapore	24 862 860	11 968	356 514	14 948 226	"	f 4 950
Hongkong	7 367 303	62 263	341 721	34 009 505	"	"
China	2 977 401	"	5 140	2 744 506	"	"
China (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	1 590	"	"
Japan	2 432 858	"	"	16 460 674	"	"
Japan (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	1 600	"	"
Siam	126 565	"	"	10 604	"	"
Saigon	12 938 065	"	"	377	"	"
Manilla	64 084	"	"	49 685	"	"
Duitsch Nieuw-Guinea	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	300	"	"
Cocos-eilanden	150	"	"	19 574	"	"

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Timor-Dilly	f 29 400	"	"	f 101 197	"	"
Australië	3 483 086	"	f 240 000	14 423 390	"	"
Australië (voor orders).	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	110 336	"	"
Mauritius	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	21	"	"
Nieuw-Zeeland	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	714 043	"	"
Totalen	f 176 933 021	f 183 985	f 6 332 126	f 289 117 171	f 263 774	f 4 950
b. Buitenbezittingen.						
Nederland	f 16 489 971	"	f 750	f 20 104 687	f 6 018 569	"
Nederland (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	3 326 199	"	"
Engeland	7 795 069	f 166	102 000	2 402 456	"	"
Engelsch Kanaal (voor orders). .	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	155 758	"	"
Frankrijk	326 856	"	"	6 597 707	"	"
Marseille (voor orders).	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	1 878 777	"	"
België	173 640	"	"	136 185	"	"
Antwerpen (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	13 519	"	"
Duitschland	2 749 692	353	"	3 371 228	"	"
Duitschland (voor orders) . . .	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	345 124	"	"
Oostenrijk	130 463	"	"	88 598	"	"
Triëst (voor orders).	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	22 490	"	"
Zwitserland	343 651	"	"	3	"	"
Denemarken	7 477	"	"	165 827	"	.
Zweden	173 190	"	"	35 364	"	"
Noorwegen	5 186	"	"	"	"	"
Spanje	30 590	"	"	920	"	"
Azoren (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	231 467	"	"
Portugal	23 557	"	"	"	"	"
Rusland	531	"	"	19 377	"	"
Italië	40 267	"	"	92 379	"	"
Genua (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	105 941	"	"
Afrika	485	"	"	179 867	"	"
Amerika	1 073 246	"	"	4 028 911	"	"
Amerika (voor orders).	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	2 316	"	"
Egypte	5 060	"	"	216 050	"	"
Port Said (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	310	"	"
Turkije	248	"	120	"	"	"
Arabië	385	"	"	599	"	"
Engelsch-Indië	6 899 954	"	"	3 025 998	"	"
Pinang	9 884 731	47 914	528 112	12 237 468	"	f 174 637
Malakka	479 412	"	"	15 281 784	"	"
Singapore	30 417 176	11 515	2 140 207	57 891 758	"	112 614
Singapore (voor orders)	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	14 871	"	"
Hongkong	454 164	"	8 300	2 188 515	"	"
China	1 561 547	1 360	7 500	4 355 980	"	28 000
Japan	889 633	"	"	2 643 099	"	"
Perzië	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	335	"	"
Siam	2 219 500	"	150	169 663	"	"
Saigon	356 070	"	"	248 453	"	"
Manilla	11 771	"	"	"	"	"
Serawak	14 568	"	"	22 461	"	"
Britsch Noord-Borneo	6 104	"	"	64 376	"	"

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Duitsch Nieuw-Guinea.	f 33 724	„	„	f 3 609	„	„
Timor-Dilly.	70 771	„	f 11 675	82 885	„	f 37 000
Australië	441 139	„	„	809 604	„	„
Cocos-eilanden	. . . . . .	. . . . . .	. . . . .	30	„	„
Philippijnen	. . . . . .	. . . . . .	. . . . .	14 837	„	„
Totalen	*a*) f 83 109 297	f 61 308	f 2 798 814	*a*) f 142 577 785	f 6 018 569	f 352 251

Voor rekening van het Gouvernement.

a. Java en Madoera.

Nederland	f 3 806 261	„	f 5 500 000	f 16 753 514	„	„
Engeland	26 263	„	„	„	„	„
Frankrijk	8 801	„	„	„	„	„
Duitschland	6 803	„	„	„	„	„
Italië	40	„	„	„	„	„
Engelsch-Indië	1 346 360	„	„	„	„	„
Pinang	„	„	„	100	„	„
Singapore	6 887	„	„	180	„	„
Hongkong	78 064	„	„	100	„	„
China.	„	„	„	800	„	„
Japan.	300	„	„	„	„	„
Australië	285 940	„	„	„	„	„
Totalen. . . .	f 5 565 719	„	f 5 500 000	f 16 754 694	„	„

b. Buitenbezittingen.

Nederland	f 1 034 607	„	„	„	„	„
Engeland	10 700	„	„	„	„	„
Frankrijk	6 000	„	„	„	„	„
Duitschland	48 610	„	„	„	„	„
Amerika.	16 074	„	„	„	„	„
Pinang	3 195	„	„	„	„	„
Singapore	21 726	„	„	„	„	„
Hongkong	11 876	„	„	„	„	„
Totalen	f 1 152 788	„	„	„	„	„

a) De cijfers per gewest waren als volgt:

	Invoerwaarde.	Uitvoerwaarde.
Sumatra's Westkust	f 7 970 650	f 6 490 679
Tapanoeli	848 626	1 017 168
Benkoelen	1 078 047	212 900
Lampongsche districten	26 663	563 841
Palembang	5 009 172	17 129 778
Djambi	701 369	1 517 782
Oostkust van Sumatra	23 902 183	36 673 938
Atjeh en onderhoorigheden	10 487 179	10 634 212
Riouw en onderhoorigheden	2 217 652	4 348 360
Banka	2 444 394	261 963
Billiton	1 734 585	1 798 370
Westerafdeeling van Borneo	4 338 233	7 573 234
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	6 883 511	26 242 356
Celebes en onderhoorigheden	7 104 892	12 590 807
Menado	4 316 180	6 487 417
Amboina	1 333 131	3 506 694
Ternate	f 774 310	f 1 875 388
Zuid-Nieuw-Guinea	—	43 473
Timor en onderhoorigheden	114 280	163 950
Bali en Lombok	1 824 248	3 445 460
Totalen buitenbezittingen	f 83 109 305	f 142 577 770
,, Java en Madoera	176 933 021	289 117 171
Totalen-generaal	f 260 042 326	f 431 694 941

Bij deze gewestelijke splitsing dient in het oog gehouden, dat als invoer in eenig gewest alleen is gerekend wat gelost is van hetgeen buiten Nederlandsch-Indië is ingeladen, en als uitvoer enkel wat geladen is met bestemming om buiten Nederlandsch-Indië gelost te worden. Uit dien hoofde bijv. rekent niet onder den uitvoer van Billiton, maar onder dien van Java en Madoera, het op Billiton gewonnen tin, voor zoover het ten verkoop naar Batavia wordt verscheept.

2°. Waarde der ingevoerde goederen.

Voor rekening van particulieren.

a. Java en Madoera.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Aardewerk (grof), van alle soorten	f 1 063 300	f 467 630	f 1 530 930
Id. (porcelein), van alle soorten	763 422	900 931	1 664 353
Automobielen	940 800	422 400	1 363 200
Automobielbanden	164 272	51 862	216 134
Azijn en azijn-essence	84 906	23 894	108 800
Bier	541 015	180 813	721 828
Blik en blikwerk	491 972	492 256	984 228
Boeken	395 056	305 325	700 381
Buskruit	9 389	46 167	55 556
Calcium-carbid	81 464	4 731	86 195
Caustic-soda	74 149	141 679	215 828
Cement	761 585	240 285	1 001 870
Dakbedekking (asbest-cement-dakleien)	41 065	38 719	79 784
Drogerijen en medicijnen	734 672	1 020 179	1 754 851
Eetwaren (biscuits)	410 948	860 312	1 271 260
Id. (boter)	1 282 753	761 504	2 044 257
Id. (ghie)	—	57 305	57 305
Id. (hammen)	173 503	83 159	256 662
Id. (kaas)	235 028	5 700	240 728
Id. (melk)	457 020	463 726	920 746
Id. (visch)	76 761	6 986 112	7 062 873
Id. (vleesch)	202 596	118 150	320 746
Id. (alle andere soorten)	1 625 712	6 282 285	7 907 997
Fabrieks- en stoomwerktuigen	3 698 891	1 654 237	5 353 128
Gambir	—	60 625	60 625
Garens	882 728	2 435 324	3 318 052
Gedistilleerd (brandewijn en cognac)	240 249	338 780	579 029
Id. (jenever)	512 190	19 155	531 345
Id. (likeuren)	79 096	105 944	185 040
Id. (reukwerken)	407 232	306 316	713 548
Id. (whisky)	19 573	138 863	158 436
Id. (alle andere soorten)	30 714	10 973	41 687
Glas (venster-)	57 056	57 184	114 240
Glas en glaswerk (lampeglazen)	23 629	149 495	173 124
Id. (stopflesschen)	74 814	79 476	154 290
Id. (alle andere soorten)	419 789	260 215	680 004
Goud- en zilverwerk	89 746	98 471	188 217
Hars	386 146	137 843	523 989
Hout en houtwerk	49 431	42 910	92 341
IJzer en staal (spoorstaven, enz.)	1 699 109	453 819	2 152 928
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	69 205	40	69 245

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
IJzer en staal (dakbedekking en goten)	f 345 977	f 1 186 392	f 1 532 369
Id. (buizen en pijpen)	379 176	499 764	878 940
Id. (telegraaf- en telefoondraad en kabels)	89 236	35 277	124 513
Id. (alle andere soorten)	1 235 368	558 423	1 793 791
IJzer (in staven en bundels)	645 344	1 055 772	1 701 116
IJzervitriool	34 733	20 715	55 448
IJzerwerk (spijkers)	116 853	76 836	193 689
Id. (draadnagels)	220 832	101 800	322 632
Id. (alle andere soorten)	1 327 170	816 833	2 144 003
Instrumenten (muziek-)	324 775	112 596	437 371
Id. (andere)	94 593	30 352	124 945
Kleederen	700 864	1 483 290	2 184 154
Koffermakerswerk	29 787	88 332	118 119
Koffie	1 018 456	433 231	1 451 687
Kolen (steen-) en cokes	535 130	1 886 250	2 421 380
Koper in bladen	142 263	212 747	355 010
Id. (ander) en koperwerk	456 861	268 968	725 829
Kopervitriool	17 782	103 860	121 642
Kramerij van alle soorten	1 594 473	1 223 027	2 817 500
Lampen	294 853	270 286	565 139
Leder en lederwerk	246 629	199 620	446 249
Lood (ruw en bewerkt)	97 097	236 093	333 190
Lucifers (Europeesche)	728 656	107 642	836 298
Id. (Japansche)	—	1 302 814	1 302 814
Machinerieën voor suikerfabrieken	3 325 624	991 738	4 317 362
Manufacturen (katoenen) (ruw en ongebleekt)	4 077 832	3 041 625	7 119 457
Id. (id.) (gebleekt)	12 123 362	6 430 498	18 553 860
Id. (id.) (geverfd of gedr.)	5 933 497	10 988 481	16 921 978
Id. (wollen en halfwollen)	362 554	340 063	702 617
Id. (zijden en halfzijden)	221 018	993 436	1 214 454
Id. (zakken)	139 168	2 946 887	3 086 055
Id. (zeildoek)	27 448	3 181	30 629
Id. (andere)	1 042 576	783 725	1 826 301
Marmer in bladen	31 944	25 420	57 364
Matten en matwerk	749	60 842	61 591
Meel	24 858	2 062 630	2 087 488
Messenmakerswerk	173 736	61 008	234 744
Mest en meststoffen (oliekoeken)	985 828	773 662	1 759 490
Meubelen	224 953	166 458	391 411
Mineraalwater	190 716	106 252	296 968
Modewaren	143 457	860 043	1 003 500
Naaimachines	316 410	224 790	541 200
Nagelen	—	62 975	62 975
Olie (aard-) of petroleum	—	2 190 214	2 190 214
Olie (katjang-)	—	134 765	134 765
Id. (klapper-)	80	1 556 124	1 556 204

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Olie (lijn-)	f 229 079	f 27 547	f 256 626
Id. (palm-)	43 243	32 120	75 363
Id. (andere)	93 919	228 963	322 882
Paarden	—	62 000	62 000
Papier	1 201 395	1 195 301	2 396 696
Paraffine	45 775	215 941	261 716
Pennemessen	51 761	18 024	69 785
Reukwerken (niet uit gedistilleerd bereid)	15 210	79 970	95 180
Rijst	—	21 487 612	21 487 612
Rijtuigen	161 620	87 208	248 828
Rijwielen	226 600	71 400	298 000
Rijwielbanden	55 645	9 721	65 366
Salpeter	1 532	93 660	95 192
Schoenmakerswerk	80 726	79 277	160 003
Schrijf- en teekenbehoeften	123 886	35 781	159 667
Schrijfmachines	71 600	24 700	96 300
Speelkaarten (Europeesche)	19 011	999	20 010
Id. (Chineesche)	232 753	17 180	249 933
Spoorwegmaterieel (rollend)	1 584 382	187 756	1 772 138
Staal en staalwerk	97 758	91 007	188 765
Steen (bewerkte en onbewerkte)	44 389	73 707	118 096
Steenen (vuurvaste)	75 922	35 223	111 145
Suiker	225	11 577	11 802
Tabak (sigaren en sigarett.)	577 089	162 216	739 305
Id. (Chineesche)	—	328 479	328 479
Id. (Manila-)	—	111 174	111 174
Id. (alle andere)	184 286	60 695	244 981
Teer (Zweedsche) en koolt.	57 584	20 893	78 477
Tegels (vloer-)	43 279	25 731	69 010
Thee	—	1 751 384	1 751 384
Tin en tinwerk	34 743	12 230	46 973
Touwwerk	108 194	134 435	242 629
Uurwerken	192 419	252 872	445 291
Vaat- en kuipwerk (leggers)	100 435	124 738	225 173
Vee (levend)	550	23 498	24 048
Verfwaren	1 175 816	190 335	1 366 151
Vuurwapens	57 856	22 062	79 918
Vuurwerk	2 811	1 170 528	1 173 339
Wasdoek	161 916	84 129	246 045
Was (mineraal-)	180 276	206 224	386 500
Id. (andere)	1 838	172 611	174 449
Wijn (mousseerende)	185 400	69 428	254 828
Id. (afgetapt)	268 060	150 622	418 682
Id. (op fust)	65 960	162 136	228 096
Zadelmakerswerk	24 707	13 554	38 261
Zaden	23 357	626 756	650 113
Zeep	377 798	176 651	554 449
Zemelen	2 362	5 272	7 634
Zink en zinkwerk	50 464	22 622	73 086

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Zinkwit	f 98 948	f 15 966	f 114 914
Zout	6 060	1 017	7 077
Zwavel	41 700	111 023	152 723
Zwavelzuur (ruw)	173 291	16 020	189 311
Zwavelzure ammoniak	2 232 224	2 019 222	4 251 446
Zijde (ruwe)	—	80 518	80 518
Diversen	393 994	367 223	761 217
Totalen voor Java en Madoera	f 70 653 552	f106 279 469	f176 933 021

b. Buitenbezittingen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Aardewerk (grof), van alle soorten	f 329 425	f 408 635	f 738 060
Id. (porcelein), van alle soorten)	166 309	148 095	314 404
Atappen en kadjangmatten	—	391 150	391 150
Automobielen	115 200	83 200	198 400
Azijn en azijn-essence	12 232	26 583	38 815
Bier	310 374	481 604	791 978
Blik en blikwerk	36 207	1 553 014	1 589 221
Boeken	47 181	117 482	164 663
Calcium-carbid	11 109	2 747	13 856
Caustic-soda	32 746	18 382	51 128
Cement	242 265	249 920	492 185
Dakpannen	40 400	42 359	82 759
Dakbedekking*(asbest-cement-dakleien)	6 138	17 358	23 496
Dynamiet	85 339	101 452	186 791
Drogerijen en medicijnen	113 330	656 573	769 903
Eetwaren (biscuits)	86 248	441 453	527 701
Id. (boter)	342 637	79 704	422 341
Id. (ghie)	324	101 282	101 606
Id. (hammen)	24 971	26 067	51 038
Id. (kaas)	46 347	2 757	49 104
Id. (melk)	178 357	458 569	636 926
Id. (visch)	11 351	1 189 986	1 201 337
Id. (vleesch)	30 452	58 975	89 427
Id. (alle andere soorten)	496 532	3 717 368	4 213 900
Fabrieks- en stoomwerktuigen	1 773 625	1 093 416	2 867 041
Gambir	—	69 118	69 118
Garens	742 423	1 906 845	2 649 258
Gedistilleerd (brandewijn en cognac)	12 153	138 546	150 699
Id. (jenever)	126 958	10 588	137 546
Id. (likeuren)	10 002	19 196	29 198
Id. (reukwerken)	70 112	74 520	144 632
Gedistilleerd (whisky)	5 217	36 347	41 564
Id. (alle andere soorten)	6 125	19 646	25 771
Glas (venster-)	5 460	22 586	28 046

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Glas en glaswerk (lampeglazen)	f 6 370	f 29 037	f 35 407
Id. (stopflesschen)	2 302	23 154	25 456
Id. (alle andere soorten)	69 916	157 034	226 950
Goud- en zilverwerk	13 050	38 213	51 263
Hout en houtwerk	27 699	926 851	954 550
IJzer en staal (spoorstaven, enz.)	21 344	19 379	40 723
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	16 338	—	16 338
Id. (dakbedekking en goten)	106 514	623 801	730 315
Id. (buizen en pijpen)	875 724	461 242	1 336 966
Id. (telegraaf- en telefoondraad en kabels)	13 587	3 645	17 232
Id. (alle andere soorten)	412 431	177 757	590 188
IJzer (in staven en bundels)	97 987	135 794	233 781
IJzerwerk (spijkers)	25 439	184 718	210 157
Id. (draadnagels)	61 026	119 552	180 578
Id. (alle andere soorten)	331 876	637 020	968 896
Instrumenten (muziek-)	47 905	56 996	104 901
Id. (andere)	26 289	6 042	32 331
Kaarsen	20 282	44 161	64 443
Kalk	—	38 211	38 211
Kleederen	173 112	1 110 978	1 284 090
Koffermakerswerk	11 483	106 694	118 177
Koffie	10	138 737	138 747
Kolen (steen-) en cokes	80	2 409 390	2 409 470
Koper in bladen	16 081	29 232	45 313
Koper (ander) en koperwerk	46 894	214 841	261 735
Kramerij in alle soorten	306 404	863 495	1 169 899
Lampen	76 143	104 766	180 909
Leder en lederwerk	14 180	366 307	380 487
Lood (ruw en bewerkt)	69 986	42 543	112 529
Lucifers (Europeesche)	74 794	169 941	244 735
Id. (Japansche)	—	290 133	290 133
Manufacturen (katoenen) (ruw en ongebleekt)	602 458	1 457 810	2 060 268
Id. (katoenen) (gebleekt)	1 110 544	1 965 540	3 076 084
Id. (id.) (geverfd of gedr.)	2 534 115	5 890 652	8 424 767
Id. (wollen en halfwollen)	92 442	219 803	312 245
Id. (zijden en halfzijden)	44 625	397 262	441 887
Id. (zakken)	15 700	563 143	578 843
Id. (zeildoek)	9 462	23 539	33 001
Id. (andere)	600 867	1 165 924	1 766 791
Matten en matwerk	483	110 851	111 334
Meel	11 396	1 089 451	1 100 847
Messenmakerswerk	37 104	44 621	81 725
Mest en meststoffen (oliekoeken)	301 286	358 821	660 107
Meubelen	78 949	170 411	249 360
Mineraalwater	124 935	75 663	200 598

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Modewaren	f 48 538	f 376 775	f 425 313
Naaimachines	78 870	134 190	213 060
Nagelen	—	22 993	22 993
Olie (aard-) of petroleum	—	712 956	712 956
Id. (katjang-)	—	45 791	45 791
Id. (klapper-)	—	1 134 463	1 134 463
Id. (lijn-)	40 760	27 919	68 679
Id. (andere)	48 107	98 466	146 573
Opium	260	1 600 720	1 600 980
Paarden	—	26 400	26 400
Papier	187 909	685 650	873 559
Paraffine	16 589	41	16 630
Pennemessen	13 946	9 543	23 489
Reukwerken (niet uit gedistilleerd bereid)	4 272	95 083	99 355
Rijst	—	17 703 030	17 703 030
Rijtuigen	42 247	61 013	103 260
Rijwielen	84 500	55 150	139 650
Salpeter	3 138	21 349	24 487
Schoenmakerswerk	12 872	188 452	201 324
Schrijf- en teekenbehoeften	41 507	10 998	52 505
Schrijfmachines	7 900	5 700	13 600
Speelkaarten (Europeesche)	1 900	2 095	3 995
Id. (Chineesche)	20 932	29 657	50 589
Spoorwegmaterieel (rollend)	139 479	21 266	160 745
Staal en staalwerk	39 431	71 659	111 090
Steen (bewerkte en onbewerkte)	26 639	92 220	118 859
Steenen (vuurvaste)	58 632	35 404	94 036
Suiker	—	612 921	612 921
Tabak (sigaren en sigarett.)	171 425	335 743	507 168
Id. (Chineesche)	—	438 340	438 340
Id. (alle andere)	419 794	220 415	640 209
Teer (Zweedsche) en koolt.	8 650	29 685	38 335
Thee	22	343 984	344 006
Tin en tinwerk	492	149 587	150 079
Touwwerk	40 630	131 406	172 036
Uurwerken	21 678	59 521	81 199
Vaatwerk	50 000	30 120	80 120
Vee (levend)	—	154 767	154 767
Verfwaren	87 659	182 390	270 049
Vuurwapens	53 627	18 269	71 896
Vuurwerk	586	393 449	394 035
Wasdoek	14 841	20 263	35 104
Was (mineraal-)	220	4 605	4 825
Id. (andere)	12 401	16 541	28 942
Wijn (mousseerende)	20 698	45 232	65 930
Id. (afgetapt)	133 797	141 867	275 664
Id. (op fust)	15 722	83 656	99 378
Zadelmakerswerk	15 579	6 222	21 801
Zaden	1 258	157 449	159 007

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Zeep	f 93 093	f 501 805	f 594 898
Zemelen	—	346 876	346 876
Zink en zinkwerk	27 088	73 498	100 586
Zinkwit	12 081	3 173	15 254
Zout	4 222	972 753	976 975
Zwavel	74	96 552	96 626
Zwavelzuur (ruw)	197 400	140 026	337 426
Zijde (ruwe)	963	271 209	272 172
Diversen	120 382	539 051	659 433
Totalen voor de buitenbezittingen.	f 16 489 971	f 66 619 326	f 83 109 297
Totalen voor Java en Madoera.	70 653 552	106 279 469	176 933 021
Algemeene totalen.	f 87 143 523	f172 898 795	f260 042 318

Voor rekening van het Gouvernement.

a. Java en Madoera.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Ammunitie	f 66 780	—	f 66 780
Automobielen	—	f 9 600	9 600
Bier	134 870	—	134 870
Boeken	23 131	350	23 481
Buskruit	29 164	—	29 164
Calcium-carbid	18 102	3 900	22 002
Dynamiet	16 260	—	16 260
Drogerijen en medicijnen	147 551	18 745	166 296
Eetwaren (boter)	41 024	—	41 024
Id. (vleesch)	23 903	—	23 903
Id. (andere)	32 639	—	32 639
Fabrieks- en stoomwerktuigen	236 399	3 215	239 614
Gedistilleerd (van alle soorten)	141 420	—	141 420
Glas en glaswerk	16 106	1 321	17 427
Hout en houtwerk	9 616	—	9 616
IJzer en staal (spoorstaven, enz.)	203 620	—	203 620
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	55 532	—	55 532
IJzer en staal (dakbedekking en goten)	12 314	—	12 314
Id. (buizen en pijpen)	29 102	—	29 102
Id. (telegraaf- en telefoondraad en kabels)	13 236	30	13 266
Id. (ander)	177 894	769	178 663
IJzer (in staven en bundels)	145 093	884	145 977
IJzerwerk (van alle soorten)	101 835	7 030	108 865
Instrumenten	32 333	220	32 553
Kleederen	20 526	50	20 576
Kolen (steen-) en cokes	—	243 690	243 690
Koper en koperwerk	369 869	240	370 109
Kramerij	f 67 838	f 150	f 67 988
Leder en lederwerk	17 865	—	17 865
Lood (ruw en bewerkt)	71 572	—	71 572
Manufacturen (katoenen)	131 419	—	131 419
Id. (wollen en halfwollen)	45 913	—	45 913
Id. (andere)	31 564	861	32 425
Olie (lijn-)	45 456	—	45 456
Id. (andere)	52 615	—	52 615
Opium	111 220	1 376 500	1 487 720
Paarden	—	47 200	47 200
Papier	56 658	275	56 933
Schoenmakerswerk	65 798	—	65 798
Schrijf- en teekenbehoeften	10 896	—	10 896
Spoorwegmaterieel (rollend)	662 240	—	662 240
Staal en staalwerk	10 831	—	10 831
Steen (van alle soorten)	8 185	—	8 185
Touwwerk	10 494	—	10 494
Vee (levend)	—	37 700	37 700
Verfwaren	70 028	2 486	72 514
Vlas en werk	40 100	—	40 100
Vuurwapens	4 170	—	4 170
Zeep	25 118	—	25 118
Zink en zinkwerk	9 034	—	9 034
Zinkwit	101 891	—	101 891
Diversen	57 037	4 242	61 279
Totalen voor Java en Madoera.	f 3 806 261	f 1 759 458	f 5 565 719

b. Buitenbezittingen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Automobielen	—	f 6 400	f 6 400
Bier	f 71 099	—	71 099
Dynamiet	40 480	—	40 480
Drogerijen en medicijnen	11 218	1 471	12 689
Eetwaren (boter)	400	—	400
Id. (andere)	984	—	984
Fabrieks- en stoomwerktuigen	124 647	44 437	169 084
Gedistilleerd (van alle soorten)	4 940	1 350	6 290
Glas en glaswerk	1 928	950	2 878
Hout en houtwerk	585	680	1 265
IJzer en staal (spoorstaven, enz.)	177 482	—	177 482
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	9 023	—	9 023
Id. (dakbedekking en goten)	127	—	127
Id. (buizen en pijpen)	5 689	12 891	18 580
Id. (telegraaf- en telefoondraad en kabels)	105	—	105

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	andere landen.	Totaal.
IJzer en staal (ander) . .	f 350 212	f 400	f 350 612
IJzer (in staven en bundels)	48 434	3 570	52 004
IJzerwerk (van alle soorten)	30 548	208	30 756
Instrumenten	2 730	—	2 730
Kleederen	7 550	9 475	17 025
Kolen (steen-) en cokes .	3 000	3 150	6 150
Koper en koperwerk . .	4 352	—	4 352
Kramerij	680	—	680
Leder en lederwerk . . .	856	—	856
Lood (ruw en bewerkt) .	968	—	968
Manufacturen (andere) . .	14 372	2 160	16 532
Olie (lijn-)	3 595	32	3 627
Id. (andere)	6 570	20 581	27 151
Papier	559	—	559
Schoenmakerswerk . . .	21 454	2 401	23 855
Schrijf- en teekenbehoeften	1 062	—	1 062
Spoorwegmaterieel (rollend)	10 824	—	10 824

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Staal en staalwerk . . .	f 4 776	—	f 4 776
Steen (van alle soorten) .	734	f 125	859
Touwwerk	7 716	127	7 843
Verfwaren	9 406	21	9 427
Vlas en werk	500	—	500
Vuurwapens	32 506	—	32 506
Zeep	2 899	—	2 899
Zink en zinkwerk . . .	197	—	197
Zinkwit	248	—	248
Diversen	19 152	7 752	26 904
Totalen voor de buitenbezittingen. . . .	f 1 034 607	f 118 181	f 1 152 788
Totalen voor Java en Madoera.	3 806 261	1 759 458	5 565 719
Algemeene totalen. .	f 4 840 868	f 1 877 639	f 6 718 507

3°. Waarde der uitgevoerde goederen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Voor rekening van particulieren.			
a. Java en Madoera.			
Arachides (gepelde) . . .	f 28 623	f 783 698	f 812 321
Id. (ongepelde)	19 183	799 537	818 720
Cacao	826 744	593 611	1 420 355
Coca	139 776	9 548	149 324
Copra	1 987 735	8 862 179	10 849 914
Damar	79 950	719 994	799 944
Djarakpitten	35 248	168 363	203 611
Drogerijen en medicijnen.	77 931	87 778	165 709
Eetwaren (vogelnestjes) .	—	451 692	451 692
Id. (andere)	21 034	340 618	361 652
Foelie	68 340	36 776	105 116
Gedistilleerd (arak) . . .	227 483	787 896	1 015 379
Getahpertja	38 232	19 808	58 040
Getah (andere).	11 000	34 424	45 424
Gomelastiek	103 356	238 622	341 978
Goud- en zilverwerk . .	124 050	1 309	125 359
Hennep	52 383	850	53 233
Hoeden (bamboe-) . . .	488 847	8 542 724	9 031 571
Id. (andere) (inlandsch fabrikaat)	150 600	1 482 801	1 633 401
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	405 665	2 059 208	2 464 873

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Huiden (buffel-)	f 1 308 512	f 344 997	f 1 653 509
Id. (koe-)	1 273 182	210 268	1 483 450
Id. (geite- en bokkevellen)	413 205	925 738	1 338 943
Id. (andere soorten) . .	30 301	52 266	82 567
Indigo (voor de Europeesche markt)	265 625	64 970	330 595
Id. (voor de inlandsche markt)	—	12 713	12 713
Kaarsen	—	22 500	22 500
Kaneel (eigenlijke) . . .	17 766	22 364	40 130
Kapok	874 839	1 514 624	2 389 463
Kapokpitten	21 832	353 932	375 764
Kassiavruchten	7 096	4 153	11 249
Katoen (gezuiverde) . . .	1 650	170 954	172 604
Id. (ruwe)	—	69 765	69 765
Katjang-idjo	—	45 149	45 149
Kinabast	4 169 118	77 562	4 246 680
Kinine	140 180	581 560	721 740
Kleederen	103 470	82 641	186 111
Koelit bakau en tengar .	—	28 553	28 553
Koffie (gepelde)	2 105 836	2 702 930	4 808 766
Id. (in hoornschil) . .	755 748	291 643	1 047 391
Id. (gedroogde kers) . .	—	41 045	41 045
Koper en koperwerk . .	15 394	23 900	39 294

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Kramerij	f 48 766	f 49 535	f 98 301
Lombok	8	201 520	201 528
Maïs (gepelde)	2 165 254	1 080 320	3 245 574
Manufacturen (katoenen) (geverfd of gedrukt)	3 000	636 019	639 019
Matten en matwerk	376	206 393	206 769
Meel (tapioca-)	947 893	3 265 355	4 213 248
Id. (ander)	—	26 833	26 833
Meubelen	63 551	36 959	100 510
Molastella	240	345 508	345 748
Molascuit	—	1 633 584	1 633 584
Noten (kemiri-)	12 368	9 179	21 547
Id. (muskaat-)	234 285	66 176	300 461
Id. (pinang-)	1	624 204	624 205
Olie (katjang-)	—	10 543	10 543
Id. (andere)	19 114	78 844	97 958
Paraffine	68 702	1 039	69 741
Peper (staart-)	12 627	121 769	134 396
Id. (witte)	76 953	1 088 819	1 165 772
Id. (zwarte)	510 843	1 332 714	1 843 557
Petroleumresidu	149 000	40	149 040
Rijst (gepelde)	4 177 061	1 482 185	5 659 246
Rotting	1 580	75 609	77 189
Suiker (hoofd-)	86 745	164 002 859	164 089 604
Id. (zak-)	2	2 378 269	2 378 271
Id. (stroop-)	5 279	4 529 883	4 535 162
Id. (Javaansche)	704	328 400	329 104
Id. (andere soorten)	19	972 938	972 957
Tabak (voor de Europeesche markt)	28 423 934	904 866	29 328 800
Id. (voor de inlandsche markt)	711	180 225	180 936
Id. (sigaretten)	836	130 592	131 428
Tapiocawortels	841 774	1 563 248	2 405 022
Tapioca-afval	25 002	47 291	72 293
Thee	6 162 530	3 623 267	9 785 797
Tin	569 386	2 174 302	2 743 688
Vaat- en kuipwerk (voor zoover niet afzonderlijk genoemd)	13 210	25 611	38 821
Vanille	7 725	11 100	18 825
Vee (levend)	286	9 996	10 282
Vezels	31 451	52 046	83 497
Vogels	160	79 745	79 905
Zaden (widjen)	51 862	51 062	102 924
Id. (andere)	346	27 089	27 435
Zwam	—	10 500	10 500
Diversen	285 093	586 461	871 554
Totalen voor Java en en Madoera	f 61 388 611	f227 728 560	f289 117 171

b. Buitenbezittingen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Agar agar	—	f 73 665	f 73 665
Arachides (gepelde)	f 1 673	1 360	3 033
Id. (ongepelde)	—	90 957	90 957
Beenderen	—	83 702	83 702
Benzine (petroleum-)	—	4 790 017	4 790 017
Balam- en soenteivruchten	4	45 171	45 175
Benzoë	27 210	1 341 654	1 368 864
Cacao	463	24 125	24 588
Copal	540 526	2 019 269	2 559 795
Copra	613 418	16 107 023	16 720 441
Damar	359 024	1 411 645	1 770 669
Drakenbloed	—	36 049	36 049
Drogerijen en medicijnen	775	98 368	99 143
Eetwaren (tripang)	—	384 367	384 367
Id. (visch, gezouten of gedroogd)	—	368 078	368 078
Id. (visch, andere en vischkuit)	—	64 472	64 472
Id. (vogelnestjes)	—	179 944	179 944
Id. (andere)	677	484 301	484 978
Foelie	187 326	573 723	761 049
Gambir	—	1 714 103	1 714 103
Garnalenschillen	—	42 272	42 272
Getahpertja	790	2 242 076	2 242 866
Getah (andere)	10 015	18 663 497	18 673 512
Getahbladeren	—	311 269	311 269
Gomelastiek	23 376	2 888 510	2 911 886
Hars	—	20 985	20 985
Hertshoorn	43 033	31 642	74 675
Hoorn (buffel-)	75 364	31 295	106 659
Hout (ebben-)	3 816	135 288	139 104
Id. (lakka-)	—	24 663	24 663
Id. (sandel-)	10 796	202 582	213 378
Id. (scheepsbouw- en timmer-)	24 207	48 898	73 105
Id. (wortel-)	8 188	27 177	35 365
Id. (ander)	—	27 067	27 067
Huiden (buffel-)	467 452	353 022	820 474
Id. (koe-)	149 690	165 936	315 626
Id. (hertevellen)	4 012	97 932	101 944
Id. (andere soorten)	1 106	99 434	100 540
Kaarsen	29	551 869	551 898
Kaneel (eigenlijke)	6 468	33 351	39 819
Id. (kassia of Chineesche kaneel)	90 293	263 309	353 602
Kapok	69 684	106 160	175 844
Kassiavruchten	871	17 432	18 303
Katoen (gezuiverde)	62	32 202	32 264
Id. (ruwe)	—	668 191	668 191
Kinabast	19 371	—	19 371

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Kleederen	f 8 158	f 15 555	f 23 713
Koelit bakau en tengar	4 947	1 339 830	1 344 777
Koffie (gepelde)	659 641	3 468 282	4 127 923
Id. (in hoornschil)	42 755	—	42 755
Kolen (steen-)	—	1 271 180	1 271 180
Kramerij	10 350	37 262	47 612
Maïs (gepelde)	784 000	411 428	1 195 428
Manufacturen (katoenen) (geverfd of gedrukt)	—	35 873	35 873
Matten en matwerk	807	97 088	97 895
Meel (tapioca-)	1	53 345	53 346
Nagelen	6 633	61 097	67 730
Nipahbladeren	—	21 435	21 435
Noten (kemiri-)	99	3 448	3 547
Id. (muskaat-)	711 939	2 210 630	2 922 569
Id. (pinang-)	18	3 132 407	3 132 425
Id. (wilde)	8 764	6 659	15 423
Olie (aard-) of petroleum	—	20 018 296	20 018 296
Id. (kajapoeti-)	1 400	80 946	82 346
Id. (klapper-)	—	332 049	332 049
Id. (andere)	420	5 451 854	5 452 274
Oliekoeken	—	61 540	61 540
Paarden	—	23 700	23 700
Paraffine	112	729 896	730 008
Peper (staart-)	—	385 931	385 931
Id. (witte)	5 002	1 116 762	1 121 764
Id. (zwarte)	150 316	3 848 240	3 998 556
Petroleumresidu	—	3 678 685	3 678 685
Rijst (gepelde)	4 870	247 296	252 166
Id. (ongepelde)	—	163 361	163 361
Rotting	247 780	4 596 560	4 844 340
Rottingstokken	4 585	173 533	178 118
Sago	3 782	1 153 943	1 157 725
Schelpen (paarlemoer-)	1 080 030	976 886	2 056 916
Id. (Flores-)	14 740	128 324	143 064
Id. (Burgos-)	—	159 912	159 912
Id. (troca-)	—	1 884 996	1 884 996
Id. (andere)	145	84 174	84 319
Schildpad	f 53 300	f 234 860	f 288 160
Tabak (voor de Europeesche markt)	13 376 142	3 428 923	16 805 065
Id. (voor de inlandsche markt)	56 471	475 219	531 690
Tannine	—	55 460	55 460
Tengkawangpitten en tengkawangvet	32 197	124 168	156 365
Tin	—	101 167	101 167
Tinerts	—	1 399 700	1 399 700
Vanille	2 445	7 890	10 335
Vee (levend)	200	323 859	324 059
Vogelhuiden	1 800	628 900	630 700
Was	—	77 990	77 990
Zaden (widjen)	—	69 042	69 042
Diversen	91 119	1 105 465	1 196 584
Totalen voor de buitenbezittingen	f 20 104 687	f122 473 098	f142 577 785
Totalen voor Java en Madoera	61 388 611	227 728 560	289 117 171
Algemeene totalen	f 81 493 298	f350 201 658	f431 694 956

Voor rekening van het Gouvernement. *b)*

Java en Madoera.

	Nederland.	andere landen.	Totaal.
Copra	f 15 483	—	f 15 483
Kinabast	298 570	—	298 570
Koffie (gepelde)	1 701 394	—	1 701 394
Tin	14 721 114	—	14 721 114
Diversen	16 953	f 1 180	18 133
Totalen	f 16 753 514	f 1 180	f 16 754 694

b) De hoeveelheden copra, kinabast, koffie en tin, voor gouvernementsrekening in 1909 uitgevoerd en waarnaar de opgegeven waarde berekend is, bedroegen respectievelijk 103 222, 373 213, 2 835 656 en 11 323 934 K.G.

4°. In- en uitvoer voor particuliere rekening van goederen, waarvan in de handelsstatistiek der opgegeven jaren, nevens de waarde, tevens de hoeveelheden zijn opgegeven. c)

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Aardewerk (grof) (Europeesche borden)	dozijn.	—	—	—	—	924
Id. (id.) (Europ. kopjes en schoteltjes)	id.	—	—	—	—	317
Id. (id.) (Europeesche eetserviezen)	stel.	—	—	—	—	09
Id. (id.) (Europeesche spoelkommen)	dozijn.	—	—	—	—	290
Id. (porcelein) (borden)	id.	—	—	—	—	196
Id. (id.) (kopjes en schoteltjes)	id.	—	—	—	—	178
Id. (id.) (eetserviezen)	stel.	—	—	—	—	04
Aluin	K.G.	—	—	—	—	495
Automobielen	stuks.	—	—	—	—	05
Azijn	Liters.	174	172	208	193	258
Benzine	id.	—	—	—	—	76
Bier	id.	3 535	3 925	3 729	3 628	3 883
Buskruit	K.G.	107	106	60	59	43
Calcium-carbid	id.	—	—	—	—	334
Caustic-soda	id.	—	—	—	—	1 780
Cement	vaten.	—	—	—	—	299
Copra	K.G.	46	46	58	122	—
Eetwaren (biscuits)	id.	—	—	—	—	1 799
Id. (boter)	id.	1 341	1 413	1 665	1 381	1 674
Id. (ghie)	id.	155	164	156	185	177
Id. (hammen)	id.	—	—	—	—	205
Id. (kaas)	id.	—	—	—	—	290
Id. (melk)	id.	2 189	2 315	2 667	2 988	3 124
Id. (visch, gezouten of gedroogd)	id.	31 650	37 067	32 504	36 603	39 060
Gambir	id.	2 405	2 648	2 159	1 988	519
Garen (bind-)	id.	—	—	—	—	137
Gedistilleerd (arak)	Liters.	64	58	77	70	59
Id. (brandewijn en cognac)	id.	388	380	366	397	488
Id. (jenever)	id.	1 728	1 682	1 642	1 532	1 682
Id. (likeuren)	id.	86	78	81	92	107
Id. (reukwerken)	id.	120	161	196	184	215
Id. (whisky)	id.	102	118	108	128	133
Id. (alle andere soorten)	id.	36	69	14	18	16
Id. (idem)	K.G.	34	7	8	7	6
Glaswerk (dakpannen)	stuks.	—	—	—	—	184
Id. (lampeglazen)	dozijn.	—	—	—	—	417
Id. (stopflesschen)	id.	—	—	—	—	90
Hars	K.G.	—	—	—	—	5 299
Huiden	id.	31	56	136	61	17
IJzervitriool	id.	—	—	—	—	924
IJzerwerk (draadnagels)	vaten.	—	—	—	—	59
Id. (casserollen)	K.G.	—	—	—	—	183
Id. (gegoten Europ. pannen)	id.	—	—	—	—	1 399
Id. (assen)	stuks.	—	—	—	—	9
Indigo	K.G.	3	40	131	151	30
Kaarsen	id.	130	139	125	164	159
Kalk	id.	2 208	1 509	1 653	1 173	1 275
Kaneel	id.	1	9	12	13	9
Kapok	id.	48	46	58	59	51

c) Wanneer men in dit overzicht nihil-opgaven vindt, is dit nog geen bewijs dat van het betrokken artikel geen in- of uitvoer heeft plaats gehad, maar leide men daaruit af, dat het artikel in de handelsstatistiek niet afzonderlijk is genoemd, of wel, dat de hoeveelheden te gering waren, om in dit overzicht te worden opgenomen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Klappers	stuks.	150	157	106	73	223
Koelit bakau en koelit tengar	K.G.	298	372	223	168	129
Koffie (gepelde)	id.	1 721	895	3 597	5 420	3 951
Id. (in hoornschil)	id.	—	3	6	—	—
Id. (gedroogde kers)	id.	—	—	—	—	33
Kolen (steen-) en cokes	ton.	191	202	199	244	239
Koper (in bladen)	K.G.	—	—	—	—	425
Koperdraad (geel)	id.	—	—	—	—	69
Kopervitriool	id.	—	—	—	—	437
Kramerij (knoopen)	gros.	—	—	—	—	423
Lampen (hang-)	dozijn.	—	—	—	—	33
Leder	K.G.	—	—	—	—	346
Lijm (Europeesche en Chineesche)	id.	—	—	—	—	28
Lucifers (gewone houten) (Europeesche)	gros dozijn.	2 800	3 569	3 479	3 526	1 802
Id. (id.) (Japansche)	id.					2 896
Marmer (in bladen)	stuks.	—	—	—	—	15
Meel	K.G.	16 013	20 402	24 438	21 044	22 781
Mineraalwater	fleschen.	1 219	1 251	1 144	1 378	1 244
Naaimachines	stuks.	—	—	—	—	25
Nagelen	K.G.	146	72	93	115	172
Olie (aard-) of petroleum	Liters.	49 448	52 228	57 126	51 465	58 063
Id. (katjang-)	id.	65	39	93	55	602
Id. (klapper-)	id.	2 423	7 216	4 765	4 493	6 727
Id. (lijn-)	id.	—	—	—	—	960
Id. (palm-)	K.G.	—	—	—	—	190
Oliekoeken	id.	8 653	12 179	9 566	6 411	3 278
Opium	id.	166	148	128	94	80
Papier (z.g. pro patria en kardoes)	riem.	—	—	—	—	22
Paraffine	K.G.	—	—	—	—	1 113
Peper (gewone)	id.	28	21	22	14	8
Photographietoestellen	stuks.	—	—	—	—	05
Potlooden	gros.	—	—	—	—	21
Rijst (gepelde)	K.G.	299 394	345 351	271 882	332 231	391 538
Id. (ongepelde)	id.	777	466	305	328	737
Rijwielen	stuks.	—	—	—	—	9
Rotting	K.G.	49	67	81	96	96
Sago	id.	154	122	88	54	79
Salpeter	id.	367	362	382	374	479
Schrijfmachines	stuks.	—	—	—	—	1
Speelkaarten (Europeesche)	spellen.	102	64	125	82	69
Suiker	K.G.	4 066	3 879	4 150	4 446	4 039
Tabak (sigaren en sigaretten)	id.	230	231	266	299	333
Id. (Chineesche)	id.	1 024	912	1 069	1 064	1 278
Id. (Manila-)	id.	101	122	108	72	74
Id. (alle andere)	id.	1 034	1 435	1 522	1 243	1 475
Tarwe	Liters.	11	11	10	19	16
Thee	K.G.	2 251	2 320	2 469	2 604	2 619
Tin	id.	175	201	162	193	170
Verfwaren (aniline)	id.	—	—	—	—	168
Id. (terpentijn)	Liters.	—	—	—	—	54
Vruchten (Australische, versche)	kisten.	—	—	—	—	12
Vruchtenstroop	fleschen.	3	2	2	3	3

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Wasdoek	K.G.	—	—	—	—	310
Was (mineraal-)	id.	—	—	—	—	1 304
Id. (andere)	id.	302	194	301	167	254
Wijn (mousseerende)	flesschen.	94	100	110	103	128
Id. (andere)	Liters.	1 558	1 633	1 630	1 568	1 647
Zaden (widjen)	K.G.	—	—	—	—	48
Zemelen	id.	—	—	—	—	8 815
Zinkwit	id.	—	—	—	—	521
Zout (tafel-)	id.	23 861	24 428	21 922	16 753	8 564
Id. (voor industrieele doeleinden)	id.					11 117
Zwavel	id.	1 564	1 205	1 705	1 201	3 117

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Akarwangi	K.G.	—	—	—	39	77
Arachides (gepelde)	id.	—	—	—	13 001	8 154
Id. (ongepelde)	id.	—	—	—	11 041	9 097
Balam- en soenteivruchten	id.	429	572	83	465	904
Benzine	Liters.	—	—	—	309 720	159 667
Benzoë	K.G.	1 308	1 699	1 359	1 405	1 371
Cacao	id.	1 084	1 850	1 838	2 359	2 408
Coca	id.	—	—	—	417	373
Copal	id.	8 610	9 216	11 553	10 629	10 245
Copra	id.	202 727	120 081	167 547	229 491	183 802
Damar	id.	4 766	5 646	5 595	7 157	6 427
Djarakpitten	id.	1 687	5 415	5 232	5 285	2 910
Drakenbloed	id.	56	19	18	53	36
Eetwaren (tripang)	id.	660	822	638	356	393
Id. (visch, gezouten en gedroogd)	id.	8 937	8 970	8 176	7 317	7 362
Foelie	id.	543	464	545	510	577
Gambir	id.	8 614	6 890	10 127	7 512	6 856
Gasoline	Liters.	—	—	—	—	239
Gedistilleerd (arak)	id.	3 378	2 926	2 830	4 171	5 100
Getahpertja	K.G.	801	2 816	500	391	1 150
Getah (andere)	id.	8 847	9 818	11 620	6 965	18 419
Gomelastiek	id.	2 073	2 071	6 381	3 048	1 627
Hars	id.	—	—	—	—	210
Hertshoorn	id.	—	—	—	—	75
Hoeden (bamboe-)	stuks.	—	—	—	6 787	9 032
Id. (andere) (inl. fabrikaat)	id.	—	—	—	1 148	3 267
Hoorn (buffel-)	K.G.	—	—	—	—	108
Hout (ebben-)	id.	4 598	8 775	5 218	3 255	4 637
Id. (gahroe-)	id.	8	7	40	6	11
Id. (lakka)	id.	104	65	83	207	164
Id. (sandel-)	id.	670	719	950	1 154	1 071

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Hout (wortel-)	K.G.	157	2	1	7	146
Houtskolen	id.	—	—	—	—	188
Huiden (buffel-)	id.				3 999	4 123
Id. (koe-)	id.				2 058	2 249
Id. (geite- en bokkevellen)	id.	6 368	6 929	7 250	448	537
Id. (andere soorten)	id.				446	464
Indigo (niet bereid voor de inlandsche markt)	id.	333	169	120	104	66
Id. (andere)	id.	64	183	296	80	64
Kaarsen	id.	2	—	22	503	957
Kaneel (eigenlijke)	id.	47	22	69	80	133
Id. (kassia of Chineesche kaneel)	id.	436	769	695	678	884
Kapok	id.	6 887	6 257	8 917	7 583	8 551
Kapokpitten	id.	3 795	5 948	12 460	13 611	12 588
Kassiavruchten	id.	515	197	496	746	493
Katoen	id.	7 824	8 885	9 502	10 751	7 789
Katjang-idjo	id.	—	—	—	—	451
Kinabast	id.	8 072	6 524	7 738	7 184	5 333
Kinine	id.	16	40	13	30	36
Klappers	stuks.	121	15	40	264	85
Koelit bakau en tengar	K.G.	8 787	7 085	8 534	8 755	9 156
Koffie (gepelde)	id.	23 751	23 248	17 361	19 869	14 894
Id. (in hoornschil)	id.	9 300	6 154	3 312	4 009	2 180
Id. (gedroogde kers)	id.	19	403	190	433	205
Kolen (steen-) en cokes	ton.	97	49	45	60	64
Lombok	K.G.	—	—	—	441	675
Maïs (gepelde)	id.	—	4 582	4 817	25 591	44 410
Meel (tapioca-)	id.	23 110	21 614	44 588	39 464	42 666
Id. (ander)	id.	292	603	1 005	129	174
Nagelen	id.	66	259	69	92	138
Noten (kemiri-)	id.	—	—	—	—	125
Id. (muskaat-)	id.	2 752	2 540	3 181	2 670	3 223
Id. (pinang-)	id.	22 151	28 400	21 729	22 650	25 044
Olie (aard-) of petroleum	Liters.	441 008	469 585	524 189	581 098	500 465
Id. (katjang-)	id.	1 801	1 448	935	980	70
Id. (klapper-)	id.	2 912	2 571	2 618	1 936	1 664
Oliekoeken	K.G.	1 633	1 787	1 707	1 287	1 538
Paraffine	id.	—	—	—	—	2 285
Peper (staart-)	id.	155	148	123	151	347
Id. (gewone)	id.	12 982	20 130	16 945	29 201	19 180
Petroleumresidu	Liters.	—	—	—	—	76 554
Rijst (gepelde)	K.G.	44 245	45 060	51 612	50 559	59 114
Id. (ongepelde)	id.	517	1 003	1 891	11 059	3 268
Rotting	id.	30 533	44 455	43 289	34 630	32 810
Sago	id.	17 270	15 771	16 799	16 922	14 012
Schelpen (paarlemoer-)	id.	—	—	—	—	1 028
Id. (andere)	id.	—	—	—	—	1 094
Schildpad	id.	8	14	10	32	14
Suiker (hoofd-)	id.				1 225 491	1 093 931
Id. (zak-)	id.				49 432	47 568
Id. (Javaansche)	id.	1 049 910	996 637	1 193 969	5 896	6 582
Id. (andere soorten)	id.				—	110 165

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Tabak (sigaren en sigaretten)	K.G.	18	31	52	—	33
Id. (voor de Eur. markt)	id.	47 323	70 969	69 490	79 195	47 667
Id. (voor de inlandsche markt) . .	id.	1 702	1 777	1 635	1 479	1 782
Tapiocawortels	id.	—	—	225	27 135	48 100
Tengkawangpitten	id.	—	—	—	—	1 495
Tengkawangvet	id.	—	—	—	—	46
Thee	id.	11 859	12 028	13 717	15 750	16 310
Tin	id.	3 320	2 148	2 390	2 241	2 188
Tinerts	id.	1 219	2 870	2 253	2 859	2 799
Vezels	id.	—	—	—	—	844
Was (mineraal-)	id.	—	—	—	—	10
Id. (andere)	id.	57	68	44	93	82
Zaden (widjen)	id.	—	—	—	3 030	1 720
Zemelen	id.	—	—	—	—	114
Zwam	id.	84	33	82	9	42

Bijlage IJ IJ.

(Zie hoofdstuk Q van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de scheepvaart over 1909.

I. SCHEEPVAARTBEWEGING over 1909 (voor zooveel de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië die doet kennen). *a)*

1°. Aantal aangekomen en vertrokken schepen.

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *b)*			
	Aantal stoomschepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoomschepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
A. Aangekomen schepen.								
Bantam	—	—	—	—	—	7	177	184
Anjer	31	9	—	40	94	—	439	533
Batavia	294	9	—	303	491	115	204	810
Cheribon	11	—	—	11	5	16	10	31
Indramajoe	—	—	—	—	3	—	—	3
Tegal	8	—	—	8	6	2	7	15
Pekalongan	2	—	—	2	—	—	—	—
Semarang	38	—	2	40	18	21	138	177
Djoeana	3	—	—	3	—	4	—	4
Karimoendjawa	—	—	—	—	—	—	2	2
Rembang	—	—	—	—	—	—	175	175
Toeban	—	—	—	—	—	—	17	17
Soerabaja	257	1	—	258	282	10	76	368
Grisee	—	1	—	1	—	8	387	395

a) Bedoelde statistiek bevat namelijk niet het geheele scheepvaartverkeer in den Indischen Archipel, aangezien zij alleen rekening houdt met de inklaringen ter plaatse van eerste aankomst in Nederlandsch-Indië, en met de uitklaringen ter plaatse van vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië. Wat de havens betreft in zelfbesturende landschappen, strekken de opgaven zich bovendien alleen tot die havens uit, waar van gouvernementswege tolrechten worden geheven of wel gouvernements-havenkantoren gevestigd zijn.

De toeneming van de scheepvaart in de laatste jaren kan worden afgeleid uit onderstaande opgaven van het aantal en den totalen inhoud (in 1000-tallen M³.) van alle aangekomen stoomschepen en Europeesch getuigde zeilschepen — dus met inbegrip van oorlogsvaartuigen — in de voornaamste havens gedurende 1907—1909:

HAVENS.	1907.		1908.		1909.	
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
Batavia (Tandjoengpriok)	1134	4953	1269	5832	1424	6010
Soerabaja	1032	4779	1085	5301	1148	5582
Semarang	668	4577	911	5105	1004	5461
Tjilatjap	102	711	136	1002	144	1004
Padang (Emmahaven)	324	1711	390	1852	423	2100
Pangkalanbrandan	152	77	205	138	590	363
Poeloe Sembilan	231	976	202	839	206	645
Belawan Deli	1515	749	1227	740	1194	850
Palembang	598	923	618	907	653	929
Bandjermasin	374	500	341	483	324	505
Balikpapan	1460	1620	1352	1649	1094	1744
Moearadjawa	1225	836	1376	873	1051	973
Makasser	508	1492	513	1957	566	2223
Menado	133	451	160	558	163	578
Ternate	115	324	103	335	150	400
Soemenep	364	239	403	308	485	344
Singaradja	352	803	643	1013	473	722
Sabang	767	2919	794	3429	843	3841
Sambo (van 1 April 1908 af)	—	—	841	868	1509	1136

b) In de over de kustvaart handelende tabellen der in hoofde dezer bedoelde jaarstatistiek, en derhalve ook in de hier medegedeelde cijfers, is niet opgenomen het scheepvaartverkeer tusschen de verschillende havens onderling van Java en Madoera, noch ook wat de buitenbezittingen betreft, het verkeer tusschen de havens van eenzelfde gewest aldaar. Voorts wordt in die tabellen geen gewag gemaakt van reizen, die geen kustvaart in den zin van Ind. St. 1825 n°. 48, art. 2, ten doel hadden, en evenmin van het aankomen op en vertrekken van tusschenstations van de stoomschepen die op bepaalde lijnen een geregelden dienst onderhouden.

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië. Aantal stoomschepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Kustvaart. b) Aantal stoomschepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Bawean	15	—	—	15	14	—	127	141
Soemenep	—	—	—	—	2	1	17	20
Sapoedi	—	—	—	—	—	—	8	8
Sapeken	—	—	2	2	—	—	269	269
Brakas	—	—	—	—	—	—	27	27
Pasoeroean	6	—	—	6	—	—	—	—
Probolinggo	—	—	—	—	5	—	1	6
Kraksaän	1	—	—	1	2	—	1	3
Banjoewangi	5	—	—	5	3	—	731	734
Besoeki	1	—	—	1	1	—	9	10
Panaroekan	—	—	—	—	—	25	69	94
Tjilatjap	17	—	—	17	12	—	—	12
Padang	56	2	—	58	235	—	40	275
Sibolga	—	—	—	—	1	—	14	15
Goenoengsitoli	1	—	—	1	—	—	—	—
Benkoelen	—	—	—	—	—	—	17	17
Kroë	—	—	—	—	—	—	5	5
Moko Moko	—	—	—	—	—	—	49	49
Telokbetong	—	—	—	—	201	—	139	340
Menggala	—	—	—	—	77	—	2	79
Kalianda	—	—	—	—	—	—	183	183
Ketapang	—	—	—	—	—	—	114	114
Tjabang	—	—	—	—	—	—	66	66
Palembang	94	12	—	106	253	90	323	666
Djambi	48	—	—	48	23	—	4	27
Moearosabak	51	—	—	51	—	—	3	3
Belawan Deli	309	—	303	612	211	—	319	530
Pangkalanbrandan	182	10	5	197	352	7	120	479
Poeloe Koempai	17	—	26	43	4	—	15	19
Poeloe Moeda	—	—	64	64	—	1	1	2
Perbaoengan	—	—	9	9	—	—	—	—
Laboehanbilik	67	—	8	75	—	—	—	—
Soengai Djawi Djawi	30	—	9	39	—	—	—	—
Tandjoengpoera	150	—	10	160	—	—	—	—
Tandjoengbringin	—	—	25	25	—	—	—	—
Bandarkalipah	48	—	—	48	—	—	—	—
Tandjoengtiram	50	—	1	51	—	—	—	—
Tandjoengbalai	84	—	6	90	—	—	—	—
Bagan Si Api Api	62	—	276	338	11	—	—	11
Pakanbaroe	73	—	—	73	—	—	—	—
Bengkalis	233	—	25	258	—	—	—	—
Rantau Pandjang	—	—	5	5	—	—	—	—
Pagoerawan	33	—	—	33	—	—	—	—
Koealoe	—	—	30	30	—	—	—	—

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. b)			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Sabang	371	—	—	371	129	—	—	129
Langsar	108	—	—	108	151	—	170	321
Oelee Lheue	13	—	—	13	—	—	—	—
Singkel	—	—	—	—	85	—	69	154
Tamiang	—	—	18	18	—	—	239	239
Sambo	1332	6	454	1792	73	10	—	83
Rengat	105	—	35	140	—	—	—	—
Riouw	394	—	9	403	—	—	—	—
Karimoen	369	—	93	462	—	—	—	—
Penoeba	194	—	1	195	—	—	—	—
Terempa	65	—	19	84	—	—	—	—
Koeala Mandah	—	—	86	86	—	—	—	—
Koeala Gaoeng	—	—	98	98	—	—	—	—
Poeloe Kidjang	1	—	27	28	—	—	—	—
Soengai Goentoeng	—	—	150	150	—	—	—	—
Muntok	123	—	—	123	33	39	100	172
Djeboes	—	—	—	—	—	17	52	69
Soengailiat	4	—	—	4	2	27	15	44
Soengeiselan	—	—	—	—	—	—	43	43
Belinjoe	2	—	—	2	—	28	48	76
Pangkalpinang	—	—	—	—	2	6	117	125
Toboali	—	—	—	—	35	23	17	75
Koba	—	—	—	—	39	9	18	66
Tandjoengpandan	18	—	—	18	—	—	72	72
Pontianak	164	—	8	172	15	—	134	149
Sambas	21	—	—	21	13	2	—	15
Singkawang	35	—	44	79	—	—	4	4
Pemangkat	—	—	75	75	—	—	9	9
Soekadana	—	—	2	2	—	2	16	18
Samarinda	—	—	—	—	88	—	—	88
Bandjermasin	91	—	—	91	51	51	208	310
Balikpapan	42	2	—	44	23	—	44	67
Sampit	—	—	—	—	—	—	76	76
Kota Baroe	—	—	—	—	—	1	173	174
Tandjoengselor	1	—	14	15	—	—	—	—
Stagen	16	—	—	16	58	1	6	65
Moearadjawa	2	—	—	2	—	—	6	6
Menado	7	3	—	10	32	—	—	32
Bwool	—	—	—	—	—	—	1	1
Donggala	—	—	—	—	13	—	19	32
Toli Toli	—	—	—	—	—	—	5	5
Makasser	33	—	2	35	192	1	285	478
Baoe Baoe	—	—	1	1	—	—	—	—
Kadjang	—	—	—	—	—	—	42	42

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *b)*			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Takalar	—	—	—	—	—	—	5	5
Boenta	—	—	—	—	4	2	18	24
Saleier	—	—	—	—	—	—	126	126
Bonthain	—	—	—	—	—	—	10	10
Aloe	—	—	—	—	—	—	7	7
Bonerate	—	—	—	—	—	—	51	51
Palima	—	—	—	—	—	—	3	3
Kendari	—	—	—	—	—	—	13	13
Paleleh	—	1	—	1	—	—	—	—
Boeton	—	—	—	—	13	—	30	43
Amboina	—	—	—	—	5	—	27	32
Neira	4	—	—	4	—	—	—	—
Wahai	—	—	—	—	—	—	2	2
Kajeli	—	—	—	—	—	—	2	2
Dobo	13	—	—	13	10	—	—	10
Tifoe	—	—	—	—	—	—	14	14
Larat	—	—	—	—	—	—	7	7
Ternate	—	1	—	1	30	—	—	30
Manokoeari	—	3	—	3	—	—	—	—
Merauke	1	1	—	2	13	—	—	13
Timor Koepang	—	1	12	13	—	—	3	3
Atapoepoe	—	—	46	46	—	—	—	—
Bima	—	—	1	1	—	—	79	79
Sawoe	—	—	—	—	—	—	4	4
Soembawa	—	—	—	—	—	3	—	3
Maoemere	—	—	—	—	—	—	49	49
Larantoeka	—	—	—	—	—	—	86	86
Melolo	—	—	—	—	—	—	13	13
Alor	—	—	—	—	—	—	13	13
Ampenan	2	3	—	5	6	6	84	96
Laboehanhadji	—	—	1	1	—	—	—	—
Singaradja	19	—	2	21	—	1	876	877
Benoa	—	—	2	2	—	—	71	71
Temoekoes	—	—	—	—	—	—	164	164
Pasir (Bijas Poetih)	—	—	—	—	—	—	90	90
Taja Paket	—	—	—	—	—	—	14	14
Negara	—	—	—	—	—	—	375	375
Lombok	—	—	—	—	—	—	314	314
Laboehanhadji	—	—	—	—	—	—	61	61
Pidjoe	—	—	—	—	—	—	107	107
Totalen	5 827	65	2 006	7 898	3 421	535	9 011	12 967

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *b)*			
	Aantal stoomschepen.	Aantal schepen		Te zamen.	Aantal stoomschepen.	Aantal schepen		Te zamen.
		getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.			getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.	
Van voormeld totaal aangekomen schepen behoorden tehuis:								
in Nederland	205	2	—	207	232	6	—	238
„ Engeland	576	11	—	587	68	—	—	68
„ Frankrijk	26	1	—	27	—	—	—	—
„ Duitschland	312	—	—	312	109	—	—	109
„ Oostenrijk	2	—	—	2	1	—	—	1
„ Denemarken	10	—	—	10	—	—	—	—
„ Zweden	5	1	—	6	2	—	—	2
„ Noorwegen	35	12	—	47	8	—	—	8
„ Rusland	3	—	—	3	—	—	—	—
„ België	18	—	—	18	—	—	—	—
„ Engelsch-Indië	5	—	30	35	—	—	—	—
„ Pinang	522	—	380	902	—	—	70	70
„ Malakka	—	—	99	99	—	—	—	—
„ Singapore	2 370	—	890	3 260	104	—	—	104
„ China	82	4	49	135	17	6	35	58
„ Japan	20	—	—	20	1	—	—	1
„ Amerika	—	4	—	4	1	—	—	1
„ de Philippijnen	5	—	—	5	—	—	—	—
„ Siam	4	—	11	15	—	—	—	—
„ Serawak	2	—	36	38	—	—	—	—
„ Australië	94	2	—	96	—	—	—	—
„ Nederlandsch-Indië	1 531	28	511	2 070	2 878	523	8 906	12 307
Totalen als boven	5 827	65	2 006	7 898	3 421	535	9 011	12 967

B. Vertrokken schepen.

Bantam	—	—	—	—	—	17	236	253
Anjer	28	6	—	34	94	—	453	547
Batavia	228	8	—	236	441	108	183	732
Cheribon	22	—	1	23	10	14	6	30
Indramajoe	—	—	—	—	4	—	—	4
Tegal	21	—	—	21	—	5	—	5
Pekalongan	18	—	1	19	—	—	—	—
Semarang	163	—	—	163	18	19	100	137
Djoeana	12	—	—	12	—	1	—	1
Karimoendjawa	—	—	—	—	—	—	1	1
Rembang	1	—	—	1	—	—	36	36
Toeban	—	—	—	—	—	—	12	12
Soerabaja	161	2	1	164	291	9	75	375
Grisee	—	1	—	1	1	13	308	322
Bawean	25	—	—	25	8	—	105	113
Soemenep	—	—	—	—	1	8	24	33
Sapoedi	—	—	—	—	—	—	9	9

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *b)*			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Sapeken	—	—	4	4	—	—	265	265
Brakas	—	—	—	—	—	—	63	63
Pasoeroean	20	—	—	20	—	—	—	—
Probolinggo	19	—	—	19	—	—	3	3
Kraksaän	5	—	—	5	3	—	—	3
Banjoewangi	6	—	—	6	—	—	502	502
Besoeki	2	—	—	2	1	—	25	26
Panaroekan	12	—	—	12	—	41	93	134
Tjilatjap	17	—	—	17	19	—	—	19
Padang	87	5	—	92	201	—	69	270
Sibolga	—	—	—	—	1	—	13	14
Goenoengsitoli	1	—	—	1	1	—	—	1
Benkoelen	—	—	—	—	—	—	3	3
Kroë	—	—	—	—	—	—	6	6
Moko Moko	—	—	—	—	—	—	60	60
Telokbetong	—	—	—	—	149	—	134	283
Menggala	—	—	—	—	77	—	2	79
Kalianda	—	—	—	—	—	—	181	181
Ketapang	—	—	—	—	—	—	151	151
Tjabang	—	—	—	—	—	—	55	55
Palembang	194	8	—	202	175	89	324	588
Djambi	49	—	—	49	23	—	3	26
Moearosabak	51	—	—	51	—	—	3	3
Belawan Deli	261	—	271	532	210	—	299	509
Pangkalanbrandan	112	5	3	120	362	9	122	493
Poeloe Koempai	57	—	34	91	3	—	24	27
Poeloe Moeda	—	—	63	63	—	—	1	1
Perbaoengan	—	—	14	14	—	—	—	—
Laboehanbilik	74	—	—	74	—	—	—	—
Soengai Djawi Djawi	25	—	—	25	—	—	—	—
Tandjoengpoera	184	—	7	191	—	—	—	—
Tandjoengbringin	—	—	24	24	—	—	—	—
Bandarkalipah	48	—	—	48	—	—	—	—
Tandjoengtiram	95	—	—	95	—	—	—	—
Tandjoengbalai	144	—	5	149	—	—	—	—
Bagan Si Api Api	45	—	262	307	11	—	—	11
Pakan Baroe	72	—	—	72	—	—	—	—
Bengkalis	229	—	28	257	—	—	—	—
Rantau Pandjang	—	—	1	1	—	—	—	—
Pagoerawan	33	—	—	33	—	—	—	—
Koealoe	—	—	30	30	—	—	—	—
Sabang	365	—	—	365	138	—	—	138
Langsar	128	—	—	128	164	—	182	346
Lho Seumawe	2	—	—	2	—	—	—	—

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *b)*			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Singkel	—	—	—	—	—	—	66	66
Tamiang	—	—	34	34	75	—	—	75
Sambo	1 397	8	481	1 886	74	10	—	84
Rengat	104	—	35	139	—	—	—	—
Riouw	405	—	16	421	—	—	—	—
Karimoen	369	—	109	478	—	—	—	—
Terempa	65	—	19	84	—	—	—	—
Koeala Mandah	—	—	123	123	—	—	—	—
Koeala Gaoeng	—	—	100	100	—	—	—	—
Lingga	194	—	1	195	—	—	—	—
Poeloe Kidjang	1	—	27	28	—	—	—	—
Soengai Goentoeng	—	—	142	142	—	—	—	—
Muntok	16	—	7	23	70	76	112	258
Djeboes	—	—	—	—	—	17	61	78
Soengailiat	—	—	—	—	10	28	12	50
Soengaiselan	—	—	—	—	—	—	63	63
Belinjoe	1	—	—	1	13	31	44	88
Pangkalpinang	—	—	—	—	6	3	118	127
Toboali	—	—	—	—	38	18	13	69
Koba	—	—	—	—	34	9	20	63
Tandjoengpandan	4	—	—	4	—	—	86	86
Pontianak	143	—	—	143	17	—	131	148
Sambas	23	—	—	23	13	2	—	15
Singkawang	35	—	43	78	—	—	6	6
Pemangkat	—	—	77	77	—	—	11	11
Soekadana	—	—	2	2	—	—	52	52
Bandjermasin	75	—	—	75	52	50	255	357
Balikpapan	56	1	—	57	78	1	67	146
Sampit	—	—	—	—	—	—	81	81
Kota Baroe	—	—	—	—	—	—	62	62
Tandjoengselor	1	—	16	17	—	—	—	—
Stagen	25	—	—	25	—	1	1	2
Moearadjawa	2	—	—	2	90	—	12	102
Menado	3	—	—	3	34	—	—	34
Gorontalo	—	3	—	3	—	—	—	—
Donggala	—	—	—	—	17	—	28	45
Toli Toli	—	—	—	—	—	—	3	3
Makasser	26	—	7	33	184	—	326	510
Baoe Baoe	—	—	1	1	—	—	226	226
Boeloekoemba	—	—	—	—	—	—	3	3
Kadjang	—	—	—	—	—	—	57	57
Takalar	—	—	—	—	—	—	7	7
Boenta	—	—	—	—	4	3	21	28
Saleier	—	—	—	—	—	—	130	130

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. b)			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal schepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Bonthain	—	—	—	—	—	—	9	9
Aloe	—	—	—	—	—	—	4	4
Bonerate	—	—	—	—	—	—	54	54
Kendari	—	—	—	—	—	—	8	8
Boeton	—	—	—	—	14	—	—	14
Amboina	—	—	—	—	1	—	39	40
Neira	5	—	—	5	—	—	—	—
Wahai	—	—	—	—	—	—	2	2
Kajeli	—	—	—	—	—	—	2	2
Dobo	12	—	—	12	10	—	—	10
Larat	—	—	—	—	—	—	7	7
Ternate	—	—	—	—	30	—	—	30
Manokoeari	—	3	—	3	—	—	—	—
Merauke	1	—	—	1	13	—	—	13
Timor Koepang	—	1	22	23	—	—	4	4
Atapoepoe	—	—	45	45	—	—	—	—
Bima	—	—	—	—	—	—	78	78
Seba	—	—	—	—	—	—	10	10
Soembawa	—	—	—	—	—	4	—	4
Maoemere	—	—	—	—	—	—	41	41
Larantoeka	—	—	—	—	—	—	14	14
Alor	—	—	—	—	—	—	4	4
Ampenan	1	2	—	3	6	3	71	80
Laboehanhadji	—	—	—	—	7	—	—	7
Singaradja	27	—	2	29	—	1	751	752
Benoa	—	—	9	9	—	—	127	127
Temoekoes	—	—	—	—	—	—	126	126
Pasir (Byas Poetih)	—	—	1	1	—	—	77	77
Taja Paket	—	—	—	—	—	—	26	26
Negara	—	—	—	—	—	—	352	352
Lombok	—	—	—	—	—	—	138	138
Laboehanhadji	—	—	—	—	—	—	65	65
Pidjoe	—	—	—	—	—	—	151	151
Totalen	6 007	53	2 068	8 128	3 296	590	8 365	12 251
Van voormeld totaal vertrokken schepen behoorden tehuis:								
in Nederland	215	5	—	220	216	3	—	219
„ Engeland	597	10	—	607	63	1	—	64
„ Frankrijk	26	1	—	27	—	—	—	—
„ België	21	—	—	21	—	—	—	—
„ Duitschland	327	—	—	327	93	—	—	93
„ Oostenrijk	2	—	—	2	1	—	—	1
„ Denemarken	9	—	—	9	—	—	—	—

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *b)*			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen.		Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal schepen.		Te zamen.
		getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.			getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.	
in Zweden	6	1	—	7	1	—	—	1
„ Noorwegen	30	8	—	38	2	—	—	2
„ Rusland	3	—	—	3	—	—	—	—
„ Amerika	—	4	—	4	1	—	—	1
„ Engelsch-Indië	6	—	—	6	—	—	—	—
„ Pinang	554	—	400	954	—	—	48	48
„ Malakka	—	—	94	94	—	—	—	—
„ Singapore	2 444	—	923	3 367	103	3	2	108
„ China	75	3	60	138	7	—	24	31
„ Japan	24	—	—	24	4	—	—	4
„ Siam	4	—	5	9	—	—	—	—
„ Cochin-China	1	—	—	1	—	—	—	—
„ Britsch Noord-Borneo	1	—	16	17	—	—	—	—
„ Serawak	1	—	34	35	—	—	—	—
„ Philippijnen	1	—	—	1	—	—	—	—
„ Australië	70	1	—	71	1	—	—	1
„ Nederlandsch-Indië	1 590	20	536	2 146	2 804	583	8 291	11 678
Totalen als boven	6007	53	2 068	8 128	3 296	590	8 365	12 251

2°. Inhoudsgrootte der onder 1°. bedoelde schepen.

LANDEN waar de schepen tehuis behooren.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart.			
	Inhoudsgrootte (in M³.)				Inhoudsgrootte (in M³.)			
	der stoom-schepen.	der zeilschepen		van het totaal aantal schepen.	der stoom-schepen.	der zeilschepen		van het totaal aantal schepen.
		getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.			getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.	
A. Aangekomen schepen.								
Nederland	1 709 358	3 090	—	1 712 448	1 930 001	9 270	—	1 939 271
Engeland	3 665 686	47 226	—	3 712 912	514 137	—	—	514 137
Frankrijk	87 692	4 024	—	91 716	—	—	—	—
Duitschland	1 097 746	—	—	1 097 746	442 228	—	—	442 228
Oostenrijk	9 921	—	—	9 921	4 898	—	—	4 898
Denemarken	67 239	—	—	67 239	—	—	—	—
Zweden	31 969	1 891	—	33 860	9 269	—	—	9 269
Noorwegen	135 238	24 394	—	159 632	20 432	—	—	20 432
Rusland	17 367	—	—	17 367	—	—	—	—
België	960	—	—	960	—	—	—	—

LANDEN waar de schepen tehuis behooren.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië. Inhoudsgrootte (in M³.) der stoom-schepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.	Kustvaart. Inhoudsgrootte (in M³.) der stoom-schepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.
Engelsch-Indië	14 478	—	4 442	18 920	—	—	—	—
Pinang	216 616	—	64 429	281 045	—	—	5 710	5 710
Malakka	—	—	4 410	4 410	—	—	—	—
Singapore	455 807	—	160 600	616 407	211 076	—	—	211 076
China	112 636	612	6 473	119 721	32 961	971	3 795	37 727
Japan	126 426	—	—	126 426	4 440	—	—	4 440
Amerika	—	831	—	831	3 396	—	—	3 396
Philippijnen	3 916	—	—	3 916	—	—	—	—
Siam	20 619	—	2 051	22 670	—	—	—	—
Serawak	180	—	5 852	6 032	—	—	—	—
Australië	463 476	165	—	463 641	—	—	—	—
Nederlandsch-Indië	2 028 179	60 128	39 656	2 127 963	5 577 304	200 814	257 134	6 035 252
Totalen	10 265 509	142 361	287 913	10 695 783	8 750 142	211 055	266 639	9 227 836

B. Vertrokken schepen.

LANDEN waar de schepen tehuis behooren.	der stoom-schepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.	Kustvaart der stoom-schepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.
Nederland	1 791 582	9 856	—	1 801 438	1 848 234	4 635	—	1 852 869
Engeland	3 782 417	34 595	—	3 817 012	365 147	10 184	—	375 331
Frankrijk	88 449	4 024	—	92 473	—	—	—	—
België	1 173	—	—	1 173	—	—	—	—
Duitschland	1 155 332	—	—	1 155 332	354 120	—	—	354 120
Oostenrijk	9 922	—	—	9 922	4 898	—	—	4 898
Denemarken	60 803	—	—	60 803	—	—	—	—
Zweden	39 010	1 891	—	40 901	8 114	—	—	8 114
Noorwegen	110 609	17 957	—	128 566	4 377	—	—	4 377
Rusland	14 200	—	—	14 200	—	—	—	—
Amerika	—	831	—	831	3 396	—	—	3 396
Engelsch-Indië	4 517	—	—	4 517	—	—	—	—
Pinang	212 482	—	67 865	280 347	—	—	5 175	5 175
Malakka	—	—	4 667	4 667	—	—	—	—
Singapore	429 839	—	163 609	593 448	210 254	403	148	210 805
China	108 304	656	8 445	117 405	18 947	—	2 804	21 751
Japan	137 955	—	—	137 955	17 760	—	—	17 760
Siam	20 632	—	895	21 527	—	—	—	—
Cochin-China	226	—	—	226	—	—	—	—
Britsch Noord-Borneo	85	—	142	227	—	—	—	—
Serawak	95	—	725	820	—	—	—	—
Philippijnen	708	—	—	708	—	—	—	—
Australië	338 748	137	—	338 885	6 803	—	—	6 803
Nederlandsch-Indië	2 286 148	40 436	38 968	2 365 552	5 523 199	211 405	229 712	5 964 316
Totalen	10 593 236	110 383	285 316	10 988 935	8 365 249	226 627	237 839	8 829 715

3°. Landen of plaatsen van herkomst of bestemming der in Nederlandsch-Indië aangekomen of van daar naar buiten Nederlandsch-Indië vertrokken schepen.

LANDEN OF PLAATSEN van herkomst of bestemming.	Aantal schepen.				Inhoudsgrootte (in M³.)			
	Stoom-schepen.	Zeilschepen		Te zamen.	der stoom-schepen.	der zeilschepen		Te zamen.
		getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.			getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.	
A. Aangekomen schepen.								
Van Nederland	122	2	—	124	1 003 828	3 312	—	1 007 140
„ Engeland	35	1	—	36	265 025	2 433	—	267 458
„ België	3	—	—	3	17 015	—	—	17 015
„ Duitschland	15	—	—	15	106 033	—	—	106 033
„ Denemarken	2	—	—	2	12 175	—	—	12 175
„ Noorwegen	1	—	—	1	2 498	—	—	2 498
„ Rusland	27	—	—	27	201 096	—	—	201 096
„ Afrika	25	4	—	29	177 004	10 648	—	187 652
„ Amerika	44	4	—	48	371 658	22 580	—	394 238
„ Egypte	12	—	—	12	81 766	—	—	81 766
„ Arabië	3	—	—	3	23 979	—	—	23 979
„ Brazilië	—	5	—	5	—	7 970	—	7 970
„ Engelsch-Indië	179	1	182	362	1 348 157	3 233	39 004	1 390 394
„ Straits-Settlements	4 875	30	1 589	6 494	3 973 247	54 215	224 301	4 251 763
„ Hongkong	46	—	—	46	216 295	—	—	216 295
„ China	105	1	2	108	518 696	246	697	519 639
„ Japan	48	1	—	49	410 386	10 188	—	420 574
„ Siam	29	3	90	122	139 872	8 485	14 502	162 859
„ Cochin-China	76	1	—	77	319 613	4 024	—	323 637
„ Duitsch Nieuw-Guinea en de Carolinen	4	3	—	7	12 566	611	—	13 177
„ Manilla en de Philippijnen	33	2	—	35	200 361	12 931	—	213 292
„ Serawak	7	—	84	91	17 647	—	8 176	25 823
„ Mauritius	4	—	—	4	22 106	—	—	22 106
„ Christmas-eilanden	13	—	—	13	22 160	—	—	22 160
„ Timor-Dilly	—	—	58	58	—	—	1 196	1 196
„ Australië	119	3	1	123	802 326	385	37	802 748
„ Cocos-eilanden	—	4	—	4	—	1 100	—	1 100
Totalen	5 827	65	2 006	7 898	10 265 509	142 361	287 913	10 695 783

LANDEN OF PLAATSEN van herkomst of bestemming.	Aantal schepen.				Inhoudsgrootte (in M³.)			
	Stoom-schepen.	Zeilschepen		Te zamen.	der stoom-schepen.	der zeilschepen		Te zamen.
		getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.			getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.	
B. Vertrokken schepen.								
Naar Nederland	151	1	—	152	1 260 347	3 676	—	1 264 023
„ Engeland en Kanaal voor orders	19	1	—	20	135 872	2 822	—	138 694
„ Frankrijk	25	1	—	26	185 200	4 024	—	189 224
„ België	1	—	—	1	10 640	—	—	10 640
„ Duitschland	22	—	—	22	172 506	—	—	172 506
„ Zweden	1	—	—	1	5 825	—	—	5 825
„ Noorwegen	1	—	—	1	8 113	—	—	8 113
„ Rusland	4	—	—	4	23 779	—	—	23 779
„ Afrika	25	2	—	27	206 282	5 414	—	211 696
„ Amerika	27	8	—	35	213 801	31 027	—	244 828
„ Egypte en Port-Saïd voor orders	89	—	—	89	681 912	—	—	681 912
„ Arabië	7	—	—	7	55 427	—	—	55 427
„ Engelsch-Indië	126	2	—	128	1 030 696	6 301	—	1 036 997
„ Straits-Settlements	5 120	22	1 835	6 977	4 507 833	31 117	266 997	4 805 947
„ Hongkong	56	—	—	56	247 742	—	—	247 742
„ China	107	1	2	110	605 465	5 251	198	610 914
„ Japan	55	—	—	55	391 003	—	—	391 003
„ Siam	14	3	80	97	61 758	9 854	13 939	85 551
„ Cochin-China	30	—	—	30	113 302	—	—	113 302
„ Duitsch Nieuw-Guinea	6	—	—	6	16 865	—	—	16 865
„ Manilla en de Philippijnen	14	—	—	14	108 981	—	—	108 981
„ Carolinen	—	3	—	3	—	611	—	611
„ Azoren voor orders	—	3	—	3	—	8 829	—	8 829
„ Britsch Noord-Borneo	7	—	16	23	36 604	—	142	36 746
„ Serawak	1	—	68	69	95	—	2 133	2 228
„ Mauritius	1	—	—	1	9 908	—	—	9 908
„ Christmas-eilanden	16	—	—	16	32 607	—	—	32 607
„ Cocos-eilanden	—	4	—	4	—	1 100	—	1 100
„ Timor-Dilly	—	—	61	61	—	—	1 506	1 506
„ Australië	82	2	6	90	470 673	357	401	471 431
Totalen	6 007	53	2 068	8 128	10 593 236	110 383	285 316	10 988 935

II. Overzicht van de in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende schepen en vaartuigen, groot $7^{1}/_{2}$ M^3. en daarboven, op ult. 1909.

GEWESTEN.	AFDEELINGEN OF PLAATSEN.	Stoomschepen. Aantal.	Stoomschepen. Inhoudsgrootte (in M³.).	Barken. Aantal.	Barken. Inhoudsgrootte (in M³.).	Brikken. Aantal.	Brikken. Inhoudsgrootte (in M³.).	Schoeners. Aantal.	Schoeners. Inhoudsgrootte (in M³.).	Kotters. Aantal.	Kotters. Inhoudsgrootte (in M³.).	Chineesche, inlandsche en andere vaartuigen. Aantal.	Chineesche, inlandsche en andere vaartuigen. Inhoudsgrootte (in M³.).	Totaal. Aantal.	Totaal. Inhoudsgrootte (in M³.).
	JAVA en MADOERA.														
Bantam	Serang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	202	3 495	202	3 495
	Anjer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	489	6 820	489	6 820
Batavia	Batavia	99	241 066	6	13 575	—	—	5	16 759	—	—	205	1 553	315	272 953
	Tangerang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	255	19	255
	Krawang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	932	26	932
Cheribon	Cheribon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	97	1 496	97	1 496
	Indramajoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	228	2 135	228	2 135
Pekalongan	Pekalongan	1	16	1	630	—	—	—	—	—	—	30	1 289	32	1 935
	Tegal	3	46	—	—	—	—	—	—	—	—	65	3 244	68	3 290
	Brebes	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	742	39	742
Semarang	Semarang	18	12 341	—	—	—	—	—	—	—	—	290	16 621	308	28 962
	Japara	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47	440	47	440
	Pati	1	97	1	976	—	—	—	—	—	—	78	5 136	80	6 209
Rembang	Rembang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73	2 453	73	2 453
	Toeban	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	24	2	24
Soerabaja	Soerabaja	24	1 629	1	1 211	—	—	—	—	—	—	743	32 011	768	34 851
	Sidoardjo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	123	4 598	123	4 598
	Modjokerto	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48	653	48	653
	Djombang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	70	5	70
	Grisee	—	—	—	—	—	—	1	353	5	137	309	7 509	315	7 999
	Lamongan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	241	12	241
Pasoeroean	Pasoeroean	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	74	7	74
	Bangil	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	764	25	764
	Probolinggo	1	52	—	—	—	—	—	—	—	—	73	3 475	74	3 527
	Kraksaän	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57	2 317	57	2 317
Besoeki	Bondowoso	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	681	16	681
	Banjoewangi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	1 067	24	1 067
	Panaroekan	2	101	—	—	—	—	—	—	1	39	98	2 015	101	2 155
Soerakarta	Soerakarta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51	240	51	240
Madoera	Pamekasan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	166	4 014	166	4 014
	Soemenep	1	306	—	—	—	—	—	—	—	—	1147	17 820	1 148	18 126
	Sampang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	190	5 661	190	5 661
	Bangkalan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	552	10 401	552	10 401
	Totalen	150	255 654	9	16 392	—	—	6	17 112	6	176	5536	140 246	5 707	429 580

GEWESTEN.	AFDEELINGEN OF PLAATSEN.	Stoomschepen.		Barken.		Brikken.		Schoeners.		Kotters.		Chineesche, inlandsche en andere vaartuigen.		Totaal.	
		Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).
							BUITENBEZITTINGEN.								
Sumatra's Westkust . . .	Padang	2	61	—	—	—	—	—	—	—	—	44	1 826	46	1 887
	Painan.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	707	54	707
	Priaman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	359	35	359
	Ajerbangis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	383	24	383
	Loeboeksikaping . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	26	8	108	9	134
Tapanoeli	Natal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	272	12	272
	Sibolga.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	104	8	104
	Nias	1	127	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	127
	Bataklanden.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	28	2	28
Benkoelen	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Lampongsche districten . .	Telokbetong.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	685	27	685
	Katimbang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	80	5	80
	Semangka.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	34	2	34
	Sekampong	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	409	18	409
Palembang.	Palembang	24	2 598	10	8 620	—	—	5	1 288	1	12	40	2 564	80	15 082
Djambi	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Oostkust van Sumatra . .	Belawan Deli	6	864	—	—	—	—	—	—	—	—	57	5 303	63	6 167
	Serdang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	18	1	18
	Padang Bedagai . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	485	36	485
	Asahan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	103	5 807	103	5 807
	Bengkalis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	1 258	43	1 258
	Langkat	16	826	—	—	—	—	—	—	—	—	96	10 898	112	11 724
Atjeh en onderhoorigheden.	Groot-Atjeh	1	199	—	—	—	—	—	—	—	—	29	1 431	30	1 630
	Noordkust van Atjeh .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	326	18	326
	Oostkust van Atjeh. .	1	167	—	—	—	—	—	—	—	—	25	655	26	822
	Westkust van Atjeh .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52	825	52	825
Riouw en onderhoorigheden	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Banka en onderhoorigheden	Muntok	1	1 250	—	—	1	261	13	1 819	—	—	29	700	44	4 030
	Djeboes	—	—	—	—	—	—	1	83	—	—	9	230	10	313
	Belinjoe	—	—	—	—	1	241	5	609	—	—	15	750	21	1 600
	Soengailiat	—	—	—	—	1	101	2	270	—	—	4	255	7	626
	Merawang.	—	—	—	—	—	—	1	262	—	—	1	18	2	280
	Pangkalpinang. . . .	1	24	—	—	2	356	3	428	—	—	13	694	19	1 502
	Koba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	153	3	153
	Toboali.	—	—	—	—	—	—	1	123	—	—	3	171	4	294
	Soengaiselan.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	277	11	277
Billiton	Tandjoengpandan. . .	4	599	—	—	—	—	—	—	—	—	69	2 897	73	3 496
Westerafd. van Borneo . .	Pontianak en Ommelanden	28	2 398	—	—	—	—	1	287	—	—	16	503	45	3 188
	Sambas	1	17	—	—	—	—	48	1 416	—	—	15	743	64	2 176
	Sintang	1	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40
	Mampawa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	42	5	42
	Sanggau en Sekadau .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	55	2	55
	Soengaikakap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	350	35	350
	Soekadana	—	—	—	—	—	—	—	—	10	509	12	144	22	653

GEWESTEN.	AFDEELINGEN OF PLAATSEN.	Stoomschepen.		Barken.		Brikken.		Schoeners.		Kotters.		Chineesche, inlandsche en andere vaartuigen.		Totaal.	
		Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Bandjermasin	3	1 683	—	—	—	—	11	1 370	—	—	101	2 559	115	5 612
	Sampit.	1	98	—	—	—	—	—	—	18	448	—	—	19	546
	Tanahboemboe. . . .	2	106	—	—	—	—	1	114	—	—	3	89	6	309
	Koetei en de Noordoostk.	8	859	—	—	—	—	—	—	15	243	10	154	33	1 256
Celebes en onderhoorigheden	Makasser.	1	283	—	—	—	—	1	262	12	1 183	1760	34 035	1 774	35 763
	Takalar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	126	3 446	126	3 446
	Zuiderdistricten . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	602	38	602
	Oosterdistricten . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	96	2 525	96	2 525
	Saleier.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	150	2 904	150	2 904
	Mandar.	—	—	—	—	—	—	—	—	5	203	559	4 409	564	4 612
	Pare Pare	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	280	19	280
	Boni.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	207	3 440	207	3 440
	Loewoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	263	7	263
	Boeton.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	164	3 849	164	3 849
	Oostkust van Celebes .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65	1 736	65	1 736
Menado	Menado	1	32	—	—	—	—	—	—	—	—	10	150	11	182
	Gorontalo.	1	259	—	—	—	—	7	1 382	15	376	—	—	23	2 017
Amboina.	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Ternate en onderhoorigheden	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Timor en onderhoorigheden.	Timor	—	—	—	—	—	—	4	284	3	32	50	788	57	1 104
	Soemba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	264	17	264
	Flores	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	615	13	615
	Soembawa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	242	2	242
Zuid-Nieuw-Guinea. . . .	Zuid-Nieuw-Guinea . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	75	6	75
Bali en Lombok.	Boeleleng.	1	270	—	—	—	—	1	28	1	19	43	1 446	46	1 763
	Djembrana	—	—	—	—	—	—	—	—	1	17	6	126	7	143
	Zuid-Bali	—	—	—	—	—	—	1	48	10	169	22	776	33	993
	Lombok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	77	1 263	77	1 263
Buitenbezittingen.		105	12 760	10	8 620	5	959	106	10 073	92	3 237	4532	108 583	4850	144 232
Java en Madoera		150	255 654	9	16 392	—	—	6	17 112	6	176	5536	140 246	5707	429 580
Algemeene totalen		255	268 414	19	25 012	5	959	112	27 185	98	3 413	10068	248 829	10557	573 812

III. De schepen en vaartuigen, ten behoeve van welke zeebrieven waren afgegeven, waren op ult. 1909 verdeeld als volgt:

Waar de bodems tehuis behooren. GEWEST.	PLAATS.	Aantal bodems ter inhoudsgrootte van: 150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.	Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1908 waren de totalen: Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³.).
	Stoomschepen.																	
Batavia	Batavia	17	1	8	3	2	1	3	4	—	1	11	12	36	99	241 066	88	229 898
Semarang	Semarang. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	4	11 630	4	11 639
	Djoeana	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	96
Soerabaja	Soerabaja. . . .	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1 029	5	1 116
Sumatra's Westkust . .	Goenoeng Sitoli (Nias)	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	27	—	—
Palembang.	Palembang . . .	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	890	5	1 522
Oostkust van Sumatra .	Belawan Deli . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	119
	Tandjoengpoera .	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	592	13	1 288
	Tandjoengbalai. .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	169
	Bagan Si Api Api	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2 884	—	—
Atjeh en onderhoorigh.	Sabang.	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	199	1	199
Riouw en onderhoorigh.	Tandjoengpinang .	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1 085	8	1 690
Banka en onderhoorigh.	Muntok	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1 250	1	1 250
Billiton	Tandjoengpandan .	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	597	4	597
Westerafd. van Borneo .	Pontianak . . .	2	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	5	1 742	4	1 546
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. . .	Bandjermasin . .	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	3	2 429	3	2 429
	Samarinda . . .	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	524	1	112
	Pegatan	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	55	1	55
Celebes en onderhoorigh.	Makasser	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	282	1	282
Menado	Menado	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	32	—	—
	Gorontalo . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	258	1	258
Ternate en onderhoorigh.	Ternate	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	374
	Batjan.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	193	2	193
Bali en Lombok . . .	Singaradja . . .	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	270	1	270
	Totalen . .	39	15	11	4	2	2	3	4	2	1	14	13	38	148	267 034	147	255 102
	Zeilschepen.																	
Batavia	Batavia	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	1	7	11	30 333	9	19 099
Pekalongan	Pekalongan . . .	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	629	1	629
Semarang	Djoeana	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	975	—	—
Soerabaja	Soerabaja. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1 210	4	2 673
	Grisee	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	353	1	353
Madoera	Soemenep . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	243
Palembang	Palembang . . .	1	1	2	1	1	3	1	—	—	—	—	—	—	10	5 796	10	5 796
Banka	Muntok	9	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	2 010	14	2 010
	Merawang . . .	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	470	2	470
	Belinjoe	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	850	3	472
	Soengailiat . . .	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	371	2	247
	Toboali	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	123	1	123
	Pangkalpinang . .	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	576	2	303
	Djeboes	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	168	—	—

Waar de bodems tehuis behooren.		Aantal bodems ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M^3).	Op ult. 1908 waren de totalen:	
GEWEST.	PLAATS.	150 M^3. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M^3.	boven 300 t/m 450 M^3.	boven 450 t/m 600 M^3.	boven 600 t/m 750 M^3.	boven 750 t/m 900 M^3.	boven 900 t/m 1050 M^3.	boven 1050 t/m 1200 M^3.	boven 1200 t/m 1350 M^3.	boven 1350 t/m 1500 M^3.	boven 1500 t/m 2250 M^3	boven 2250 t/m 3000 M^3.	boven 3000 M^3.			Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M^3).
Westerafd. van Borneo .	Pontianak . . .	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	637	5	1 465
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . .	Bandjermasin . .	7	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	1 284	14	1 666
	Kota Baroe . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	113	1	113
Menado	Gorontalo . . .	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	1 393	8	1 662
Amboina	Banda	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	59
Ternate	Ternate	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	18
Zuid-Nieuw-Guinea . .	Merauke	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	19	—	—
	Totalen . .	34	18	6	1	2	4	2	—	3	—	—	1	7	78	47 310	80	37 401

IV. De vaartuigen, ten behoeve van welke jaarpassen waren afgegeven, waren op ult. 1909 verdeeld als volgt (voor zooveel opgaven daaromtrent zijn ontvangen).

Waar de jaarpassen zijn uitgereikt.		Aantal vaartuigen ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M^3).
GEWEST.	Afdeeling of plaats.	7½ M^3. t/m 15 M^3.	boven 15 M^3. t/m 22½ M^3.	boven 22½ M^3. t/m 30 M^3.	boven 30 M^3. t/m 37½ M^3.	boven 37½ M^3. t/m 45 M^3.	boven 45 M^3. t/m 52½ M^3.	boven 52½ M^3. t/m 60 M^3.	boven 60 M^3. t/m 67½ M^3.	boven 67½ M^3. t/m 75 M^3.	boven 75 M^3. t/m 82½ M^3.	boven 82½ M^3. t/m 90 M^3.	boven 90 M^3. t/m 97½ M^3.	boven 97½ M^3.		
		JAVA en MADOERA.														
Batavia	Batavia	146	31	12	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	192	2 441
	Tangerang	13	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	254
	Krawang	10	2	2	—	—	2	3	—	3	—	3	—	—	25	928
Cheribon	Cheribon	—	2	2	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	7	294
	Indramajoe	11	1	4	5	4	—	1	—	—	—	—	—	—	26	628
Semarang	Semarang	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	35
	Pati	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78	5 131
	Japara	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	770
Rembang	Rembang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	68	2 329
	Toeban	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	449
Soerabaja	Soerabaja	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	417
	Sidoardjo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	61
	Grisee	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	313	7 472
Besoeki	Bondowoso	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	754
	Banjoewangi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	761
	Panaroekan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12
Madoera	Soemenep	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	157
	Sampang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	68
	Totalen	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	915	22 961
		BUITENBEZITTINGEN.														
Sumatra's Westkust	Padang	33	23	7	6	2	—	—	1	—	—	—	—	—	72	1 305
	Painan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	194
	Priaman	20	7	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34	546

Waar de jaarpassen zijn uitgereikt.		Aantal vaartuigen ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).
GEWEST.	Afdeeling of plaats.	7½ M³. t/m 15 M³.	boven 15 M³. t/m 22½ M³.	boven 22½ M³. t/m 30 M³.	boven 30 M³. t/m 37½ M³.	boven 37½ M³. t/m 45 M³.	boven 45 M³. t/m 52½ M³.	boven 52½ M³. t/m 60 M³.	boven 60 M³. t/m 67½ M³.	boven 67½ M³. t/m 75 M³.	boven 75 M³. t/m 82½ M³.	boven 82½ M³. t/m 90 M³.	boven 90 M³. t/m 97½ M³.	boven 97½ M³.		
Tapanoeli	Sibolga	2	3	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	191
	Loeboeksikaping . . .	5	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	125
Benkoelen	Benkoelen.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	505
Lampongsche districten . . .	Telokbetong	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	323
	Katimbang.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	83
	Semangka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	34
	Sekampong	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	54
Palembang	Palembang.	2	6	5	2	1	—	5	1	—	—	—	1	1	24	1 012
Oostkust van Sumatra . . .	—	1	4	2	7	5	10	5	3	7	3	5	7	89	148	15 854
Atjeh en onderhoorigheden. .	Groot-Atjeh	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	184
	Noordkust van Atjeh. .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10
	Westkust van Atjeh . .	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	214
Banka en onderhoorigheden .	Muntok.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	366
	Djeboes.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	136
	Belinjoe.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	183
	Merawang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	18
	Pangkalpinang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22
	Toboali	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	45
	Soengaiselan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	235
Riouw en onderhoorigheden .	Tandjoengpinang . . .	1	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	2	7	315
Billiton	Tandjoengpandan . . .	5	4	8	4	2	2	2	3	2	—	—	2	2	36	1 485
Westerafdeeling van Borneo .	Pontianak	1	2	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	6	152
	Sambas	4	3	3	1	7	—	2	—	—	—	—	—	—	20	630
	Soekadana.	1	1	—	1	2	—	1	2	1	—	—	1	—	10	499
Zuider- en Oosterafd. v. Borneo	Bandjermasin	20	19	17	2	1	4	2	1	1	—	—	—	1	68	1 659
	Sampit	4	3	3	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	14	429
	Kota Baroe	5	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	10	216
Celebes en onderhoorigheden .	Makasser	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	636	12 476
	Takalar.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	559
	Oosterdistricten. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	523	1 089
	Saleier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84	2 152
	Boni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	381	1 808
Menado	Menado	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	150
	Gorontalo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	376
Amboina.	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Ternate en onderhoorigheden.	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Timor en onderhoorigheden .	Koepang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	230	†
	Atapoepoe.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	20
Zuid-Nieuw Guinea. .	Merauke	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	75
Bali en Lombok .	Boeleleng	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58	1 921
	Djembrana.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	139
	Lombok.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	1 131
	Totalen . . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	2 595	48 920

Va. Opgaaf van de op Europeesche wijze getuigde schepen, die in 1909 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt.

Volg-nummer.	Datum van het ongeval.	Plaats van het ongeval.	Omschrijving van het schip.			Aard van het ongeval.	Verdere bijzonderheden.
			Nationaliteit.	Naam.	Soort.		
	1909.						
1	21 Maart.	Op de Pelalawanrivier (Oostkust v. Sumatra)	Nederlandsche.	*Madjoe.*	Politie- en communicatie-vaartuig.	Door hooge vloedgolf overvallen en vergaan.	Bemanning gered.
2	24 Maart.	Nabij Boebon (Westkust van Atjeh).	Idem.	*Fazant.*	Gouvernementsstoomschip.	Gestrand.	Het schip is verloren.
3	29 Maart.	Nabij Soemalata (res. Menado).	Noorsche.	*Kriemhild.*	Zeilschip.	Gestrand.	—
4	2 Juli.	Op weg van Beraoe naar Koetei.	Ned.-Indische.	*Tewa.*	Stoombarkas.	Gezonken.	Opvarenden gered.
5	23 Aug.	Op weg van Koetei naar Balikpapan.	Idem.	*Port Tewfik.*	Petroleumtankbootje.	Gezonken.	Opvarenden gered; lading verloren.
6	27 Aug.	Zuidkust van het eiland Soembawa.	Nederlandsche.	*Snip.*	Gouvernementsstoomschip.	Gestrand.	Opvarenden gered; schip verloren.
7	14 Nov.	In Straat Riouw.	Fransche.	*La Seyne.*	Stoomschip.	Gezonken, na aanvaring met het stoomschip *Onda.*	—
8	26 Nov.	Nabij Java's 2de punt.	Engelsche.	*King George.*	Zeilschip.	Gestrand.	—

Vb. Opgaaf van de op inlandsche wijze getuigde vaartuigen, die in 1909 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt, voor zoover daaromtrent opgaven zijn ontvangen.

GEWEST.	AFDEELING.	Soort.	Aantal.	Gezamenlijke inhoud (in M³.).
Cheribon	Cheribon	—	1	61
Pekalongan	Pekalongan	kollek.	2	4
Id.	Id.	majang.	3	24
Id.	Id.	djoekoeng.	1	1
Id.	Id.	tjimplong.	1	64
Semarang	Pati	djongollan.	2	†
Soerabaja	Soerabaja	—	4	163
Id.	Sidoardjo	—	2	83
Id.	Grisee	—	4	114
Pasoeroean	Probolinggo	tjimplong.	2	†
Sumatra's Westkust	Painan	—	2	41
Lampongsche districten	Onderafdeeling Sekampong	—	2	31
Oostkust van Sumatra	—	tongkang.	4	†
Celebes en onderhoorigheden	Makasser	—	1	†
Id.	Takalar	—	1	†
Id.	Oosterdistricten	—	2	†
Timor en onderhoorigheden	—	—	2	†

Bijlage ZZ.

(Zie hoofdstuk Q, § 4, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de aan particulieren toebehoorende industrieele inrichtingen (uitgenomen die welke de verwerking van landbouwproducten beoogen), de loonen van ambachtslieden en koelies en het aantal pasars in Nederlandsch-Indië over 1909.

I. Overzicht betreffende de industrieele inrichtingen.

(Voor zooveel daarvan in de gewestelijke verslagen is melding gemaakt.)

1°. FABRIEKSWEZEN.

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Batavia.										
Arakstokerijen	4	h.	3 à 6	3 à 20	f 0,25 à f 2,—	f 0,10 à f 0,50	f 0,50 à f 3,—	—	—	f 0,50 à f 0,75
Cementtegelfabrieken	3	s.	—	50	—	f 0,25 à f 0,30	—	—	—	f 0,50 à f 0,75
Lederlooierijen	2	p. en s.	5	15 à 75	f 0,50	f 0,50 à f 1,25	—	—	—	f 0,50
Zeepziederijen	9	h.	3 à 5	3	f 0,25 à f 0,40	f 0,26^{5}	—	—	—	—
Mineraalwaterfabrieken	9	h. en g.	—	2 à 50	—	f 0,20 à f 0,50	—	f 1,75	—	f 1,75
Kalkbranderijen	17	h.	2 à 3	4 à 40	f 0,50 à f 0,60	f 0,16^{5} à f 0,50	—	—	—	f 0,40 à f 0,75
Marmerwerkplaatsen	3	h.	2 à 13	4 à 5	f 0,40 à f 1,50	f 0,40 à f 0,50	—	—	—	—
Meubelfabrieken	90	h.	3 à 30	1 à 10	f 0,30 à f 0,50	f 0,40	f 0,50 à f 0,75	f 1,—	—	—
Goudsmederijen	47	h.	1 à 6	1 à 2	f 0,25 à f 0,50	0,40	—	—	—	—
Wagenmakerijen	38	p., s. en h.	2 à 30	1 à 140	f 0,25 à f 0,50	f 0,40 à f 0,60	f 0,60 à f 3,—	f 0,90 à f 2,—	—	—
Broodbakkerijen	10	h.	1 à 3	2 à 8	f 0,25 à f 0,50	f 0,25 à f 0,50	—	—	f 0,50	—
Gasfabrieken	2	s., g. en h.	—	260	—	f 0,40 à f 2,50	—	f 0,75 à f 2,50	—	f 1,50 à f 2,50
IJsfabrieken	3	s. en w.	5	10 à 30	f 0,50	f 0,30 à f 0,33	f 1,—	f 0,66^{5}	—	f 2,—
Schoenenfabriek	1	s.	—	75	—	f 0,75	—	—	—	—
Beenderenmeelfabriek	1	p.	—	5	—	0,30	—	f 0,50	—	—
Bierbrouwerij	1	h.	—	7	—	0,35	—	—	—	—
Sigarenfabriek	1	h.	10	40	—	0,15	—	f 0,25	—	—
Batikkerijen	103	h.	1 à 15	3 à 15	f 0,25 à f 0,40	f 0,20 à f 0,30	f 0,50	f 0,30 à f 0,40	—	—
Fabriek voor de bereiding van aetherische oliën	1	s.	—	18	—	f 0,25	—	f 0,30	—	f 0,50
Steenen potten- en pannenbakkerijen	231	h. en trekdieren	1 à 15	2 à 507	f 0,25 à f 0,30	f 0,10 à f 0,30	f 0,40 à f 0,50	f 0,30 à f 0,40	f 0,50 à f 0,60	f 0,40 à f 0,50
Kunstboterfabriek	1	h.	—	40 à 60	—	f 0,30	—	f 0,50	—	f 0,60
Zijdeweverij	1	s.	1	60	—	0,15	—	0,40	f 0,50	—
Hoedenfabriek	1	h.	—	150	—	0,40	—	0,50	—	f 1,—
Houtzagerij	1	w.	—	12	—	0,20	—	0,35	—	—
Preanger-Regentschappen.										
IJsfabrieken	2	s. en w.	—	19	—	f 0,40	—	f 0,35 à f 1,—	—	f 0,90
Electriciteitsfabriek	1	w.	—	60	—	0,30	—	f 0,50	—	—
Wagenmakerijen	2	benzine-motor en motor	1	54	—	f 0,50 à f 0,60	f 1,—	f 1,— à f 1,20	—	—
Goudsmederijen	2	h.	—	25	—	f 0,40 à f 0,70	—	f 2,—	—	—
Conservenfabriek	1	w. en s.	2	85	f 0,50	f 0,25	—	0,40	—	f 0,55
Reparatie-ateliers	2	h.	—	9	—	f 0,25 à f 0,30	—	f 1,— à f 1,50	—	—
Kininefabriek	1	s. en e.	—	125	—	f 0,30	—	f 0,50	—	—
Zeepfabrieken	5	h.	4	23	f 0,45	f 0,20 à f 0,25	—	0,20	—	—
Limonadefabrieken	2	s.	4	7	0,50	f 0,25	f 1,—	0,30	—	—
Tegelfabrieken	2	s. en h.	—	29	—	f 0,25 à f 0,30	—	—	—	f 0,60

1) *h.* = handenarbeid; *s.* = stoom; *w.* = water; *p.* = petroleum; *e.* = electriciteit; *g.* = gasmotor.

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Smederijen	2	s. en h.	—	40	—	f 0,25 à f 0,30	—	f 0,60	—	f 0,60
Marmerwerkplaatsen	2	h.	—	7	—	—	—	0,50	—	0,75
Steenbakkerij	1	h., w. en paardenarbeid	—	35	—	f 0,20	—	—	—	0,35
Fabriek voor aetherische oliën.	1	s.	—	38	—	0,35	—	—	—	0,50
Houtzagerijen	3	w.	—	14	—	f 0,25 à f 0,30	—	f 0,50	—	f 0,70 à f 0,80
Cheribon.										
IJsfabrieken	2	s. en w.	—	18	—	f 0,25	—	f 0,35	—	f 0,50
Limonadefabrieken	2	h.	—	6	—	0,20	—	—	—	—
Mineraalwaterfabriek	1	s.	—	1	—	0,20	—	—	—	—
Kapokfabriek	1	g.	—	15	—	0,20	—	f 0,30	—	f 0,50
Spiritusfabriek	1	s.	—	36	—	f 0,20 à f 0,25	—	—	—	f 0,35 à f 1,50
Arakstokerij	1	h.	—	16	—	f 0,25	—	0,40	—	f 0,50
Pekalongan.										
IJsfabrieken	2	w.	—	3 à 6	—	f 0,25 à f 0,50	—	f 0,15 à f 0,20	—	f 0,66^{5}
Steenbakkerij	1	h.	—	5	—	—	—	f 0,33 à f 0,40	—	—
Arakstokerijen	3	s. en h.	—	93	—	f 0,25	—	f 0,20 à f 0,50	—	f 0,50 à f 1,50
Kalkbranderij	1	h.	—	30 à 50	—	0,25	—	f 0,30 à f 0,50	—	—
Semarang.										
Reparatie-ateliers	6	s., p., h. en benzine-motor	11	1610	—	f 0,25 à f 0,50	f 0,85 à f 1,07	f 0,35 à f 2.	—	f 0,50 à f 2,32
Gasfabriek	1	g.	3	160	—	f 0,40	f 2,—	f 1,—	—	—
Rijwielfabriek	1	g.	—	25	—	0,45	—	0,80	—	f 0,50
IJsfabrieken	5	s. en w.	4	73	—	f 0,26^{5} à f 0,45	—	f 0,40 à f 1,40	f 0,50	f 0,60 à f 2,—
Mineraalwaterfabrieken . . .	4	g., s. en h.	22	26	f 0,27 à f 0,50	f 0,30 à f 0,50	—	f 0,75	—	—
Fabrieken van stoom- en andere werktuigen	3	h., s. en benzine-motor	—	195	—	f 0,40	—	f 0,75 à f 0,80	—	—
Sigarenfabrieken	6	h.	23	675	—	f 0,25 à f 0,35	f 0,50	f 0,25 à f 0,50	f 0,40 à f 0,75	f 0,50
Petroleumraffinaderijen . . .	3	s. en p.	—	160	—	f 0,30 à f 0,40	—	f 0,45 à f 1,—	—	f 0,75 à f 2,—
Rijtuig- en wagenmakerijen en hoefsmederijen.	8	h. en s.	21	133	f 0,30	f 0,20 à f 0,35	f 0,75 à f 1,70	f 0,59 à f 1,50	f 0,50	—
Zeepfabrieken	4	h.	8	21	f 0,25 à f 0,50	f 0,25 à f 0,35	—	f 0,50 à f 1,—	0,30	f 1,—
Houtzagerijen	2	s. en h.	—	65	—	f 0,30 à f 0,35	—	f 1,—	—	f 0,40 à f 0,75
Vuurwerkfabriek.	1	h.	21	515	f 0,20	f 0,20	—	—	f 0,40	f 0,40
Limonadefabrieken	2	h.	4	7	f 0,26 à f 0,50	f 0,25 à f 0,40	—	—	—	—
Cementtegelfabrieken	2	h. en p.	—	110	—	f 0,40	—	f 0,60 à f 1,25	—	f 0,50 à f 0,70
Rembang.										
Petroleumraffinaderij	1	s., p en e.	—	330	—	f 0,35	—	f 1,—	—	f 0,60
Paraffinefabriek	1	s. en p.	—	390	—	0,35	—	1,—	—	0,60
Blikkenfabriek	1	s. en p.	—	90	—	0,35	—	1,—	—	0,60
Soerabaja.										
Fabrieken van stoom- en andere werktuigen	9	e., p., s., h. en diesel-motor	2	1905	—	f 0,40 à f 0,50	f 0,80	f 0,60 à f 2,50	f 1,25	f 0,75 à f 2,—
Reparatie-ateliers.	14	h., p., s. en g.	5	369	—	f 0,25 à f 0,60	f 0,50 à f 1,75	f 0,50 à f 1,50	—	f 0,50 à f 2,—
Gasfabriek	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden. Vreemde oosterlingen.	Aantal werklieden. Inlanders.	Gemiddelde dagloonen. Gewone koelies. Vreemde oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders.	Mandoers. Vreemde oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.
IJzer- en hoefsmederijen. . .	27	h. en p.	1	148	—	f 0,20 à f 0,60	f 0,35	f 0,40 à f 1,25	—	—
Goudsmederij	1	h.	2	6	f 0,50	f 0,16	—	f 0,60	—	—
Koperslagerijen	2	h.	—	5	—	f 0,25 à f 0,30	—	0,50	—	—
IJsfabrieken.	7	s. en w.	—	174	—	f 0,35 à f 0,60	—	f 0,50 à f 1,50	—	f 0,40 à f 1,22
Mineraalwaterfabrieken . . .	10	h., p. en g.	10	141	f 0,30 à f 0,75	f 0,20 à f 0,50	—	f 0,60 à f 0,75	—	f 0,60 à f 2,—
Stroopkokerijen	5	h.	3	5	f 0,25 à f 0,50	f 0,10 à f 0,50	—	—	—	—
Ketjapkokerijen	4	h.	—	4	—	f 0,25 à f 0,35	—	—	—	—
Tahoe-kokerijen	5	h.	4	9	f 0,40	f 0,25 à f 0,40	—	f 0,50	—	—
Broodfabrieken	15	h.	20	139	f 0,35 à f 0,50	f 0,20 à f 0,40	f 0,25 à f 0,35	f 0,20 à f 0,65	—	f 0,33
Banket- en koekbakkerijen . .	4	h.	—	12	—	f 0,25 à f 0,50	—	f 0,35 à f 0,75	—	—
Meubelfabrieken	22	h.	372	76	f 0,20 à f 0,75	f 0,20 à f 0,50	f 0,35 à f 1,50	f 0,50 à f 0,80	—	—
Timmermansateliers	37	h.	136	146	f 0,20 à f 0,75	f 0,20 à f 0,50	f 0,35 à f 0,80	f 0,45 à f 0,80	—	f 1,—
Marmerwerkplaatsen	6	h.	30	68	f 0,25 à f 0,40	f 0,25 à f 0,40	f 0,40 à f 0,80	f 0,50 à f 0,60	—	—
Pianofabrieken.	2	h. en p.	19	88	—	—	f 2,—	f 0,70	—	—
Houtzagerijen	14	h., s. en p.	81	607	f 0,25 à f 1,—	f 0,10 à f 0,50	f 0,66 à f 2,50	f 0,50 à f 0,80	f 0,70 à f 1,—	f 0,25 à f 1,—
Zeepziederijen.	14	h. en s.	37	131	f 0,10 à f 1,25	f 0,10 à f 0,50	f 0,65 à f 0,66	f 0,60 à f 1,—	—	f 0,90
Ceresinefabriek	1	h. en s.	—	10	—	f 0,50	—	f 1,—	—	—
Petroleumraffinaderijen . . .	2	s., p. en h.	—	410	—	f 0,30 à f 0,45	—	f 0,75 à f 1,25	—	f 0,60 à f 1,—
Tonnenmakerij	1	h.	—	2	—	f 0,40	—	—	—	—
Veevoederfabriek.	1	p.	—	2	—	0,40	—	—	—	—
Stoomwasscherij	1	s.	—	90	—	0,25	—	f 0,40	—	—
Diamantslijperij	1	p.	—	24	—	0,50	—	1,25	—	—
Spiritusfabriek.	1	s.	—	60	—	0,50	—	1,—	—	f 1,—
Ateliers voor het vernikkelen van voorwerpen	2	h. en p.	—	9	—	0,30	—	f 0,50 à f 1,50	—	—
Leerlooierijen	2	h.	—	2	—	f 0,30 à f 0,40	—	—	—	—
Huidendrogerij	1	h.	—	7	—	f 0,10	—	—	—	—
Mestfabriek	1	s.	—	5	—	0,50	—	—	—	—
Vuurwerkfabriek.	1	h.	3	13	f 0,40	0,30	f 0,50	f 0,45	f 0,75	f 0,60
Jodiumfabrieken	2	p.	1	339	—	0,35	2,—	0,45	—	2,16
Papierfabriek	1	s.	—	6	—	0,40	—	0,60	—	0,90
Kalkbranderijen	8	g., h. en p.	1	434	—	f 0,15 à f 0,40	—	f 0,30 à f 0,40	f 0,65	f 0,50 à f 0,70
Blikslagerijen	2	h.	3	—	f 0,50	—	—	—	—	—
Stoommelkpasteuriseerinrichting.	1	s.	—	11	—	f 0,25	—	f 0,30	—	—
Steen- en pannenbakkerijen .	29	h. en p.	—	441	—	f 0,17⁵ à f 0.40	—	0,25	f 1,33	f 0,30
Pasoeroean.										
Fabriek van stoom- en andere werktuigen	1	s., p. en e.	—	200	—	f 0,40	—	f 1,—	—	1,50
IJsfabrieken	5	w. en turbine-motor	1	35	—	f 0,30 à f 0,40	—	f 0,40 à f 0,66	f 2,—	f 0,40 à f 1,—
Kalkbranderijen	2	h.	—	40	—	f 0,40	—	—	—	f 0,50
Reparatie-atelier	1	s. en g.	—	60	—	—	—	f 0,60 à f 1,50	—	—
Arakstokerij	1	s.	1	20	—	f 0.33 à f 0,40	—	f 0,50 à f 0,88	f 2,50	—
Besoeki.										
IJsfabrieken.	3	w. en p.	—	2 à 6	—	f 0,25 à f 0.50	—	f 0,35 à f 0,60	—	f 0,40

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
					Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Reparatie-ateliers	2	h. en w.	—	36	—	f 0,30 à f 0,50	—	f 0,60 à f 2,—	—	—
Banjoemas.										
IJzersmederij	1	h.	—	6	—	f 0,20	—	f 0,25	—	f 0,60
IJsfabriek	1	w.	—	9	—	0,27⁵	—	1,—	—	0,33⁵
Reparatie-atelier	1	s.	6	35	—	0,25	—	0,91	f 0,95	—
Petroleumblikkenfabriek	1	p.	—	82	—	0,30	—	0,60	—	f 1,50
Kedoe.										
IJsfabrieken	3	w.	2	8	f 0,35 à f 0,75	f 0,25 à f 0,40	f 0,50 à f 1,—	f 0,50 à f 0,70	f 0,60 à f 0,75	f 0,50 à f 0,60
Mineraalwaterfabriek	1	h.	—	8	—	f 0,12⁵ à f 0,28	—	—	—	—
Oliefabriek	1	s.	—	8	—	f 0,15 à f 0,25	—	f 0,75	—	—
Zeepfabriek	1	h.	—	2	—	f 0,25	—	—	—	—
Madioen.										
IJsfabriek	1	p.	—	7	—	f 0,33	—	f 1,—	—	f 0,50
Mineraalwaterfabriek	1	h.	—	2	—	0,33	—	—	—	—
Kediri.										
IJsfabriek	1	p.	—	8	—	f 0,40	—	f 0,60	—	f 1,—
Oliefabrieken	6	s. en h.	8	14 à 48	—	f 0,20 à f 0,30	—	f 0,25 à f 0,60	f 0,60	f 0,33⁵ à f 0,67
Mineraalwaterfabriek	1	h.	5	2	f 0,33⁵	f 0,30	—	—	—	—
Zeepfabrieken	4	h.	2	5	—	f 0,16⁵ à f 0,30	—	—	—	f 0,50
Katjang- en boengkilfabriek	1	s.	8	20	—	f 0,30	—	f 0,60	f 0,60	—
Reparatie-atelier	1	h.	1	4	—	0,30	f 1,50	f 0,65 à f 1,—	—	—
Broodbakkerijen	12	h.	6	34	—	f 0,20 à f 0,50	—	f 0,30 à f 1,30	—	—
Wagenmakerij	1	h.	—	4	—	f 0,30	—	f 0,80	—	f 0,30
Arakstokerij	1	h.	—	5	—	f 0,35 à f 0,50	—	—	—	—
Kalkbranderij	1	h. en s.	—	40	—	f 0,25 à f 0,40	—	—	—	f 0,50 à f 0,67
Soerakarta.										
Meubelfabrieken	13	h.	120	54	f 0,30	f 0,25	f 0,40 à f 0,80	f 0,50	f 1,—	f 0,80
IJsfabriek	1	s.	—	12	—	0,30	—	0,90	—	0,90
Reparatie-atelier	1	s.	—	35 à 50	—	0,25	—	1,—	—	0,40
Electriciteitsfabriek	1	s.	2	41	—	—	—	0,45	—	0,75
Mineraalwaterfabriek	1	h.	1	1	f 0,33⁵	—	—	—	—	0,50
Rijtuigfabriek	1	h.	4	16	—	f 0,25	f 2,50	1,50	—	—
Kalkbranderijen	2	h.	—	12	—	0,25	—	—	—	f 0,50
Djokjakarta.										
Fabriek van stoom- en andere werktuigen	1	h., s. en g.	—	237	—	f 0,25 à f 0,30	—	f 1,— à f 1,50	—	—
Gasfabriek	1	g. en w.	—	20	—	f 0,25	—	f 0,70	—	f 0,70
IJsfabriek	1	s. en w.	—	8	—	—	—	f 0,33 à f 0,60	—	1,66
Reparatie-atelier	1	s.	—	15	—	f 0,30	—	f 1,—	—	—
Cementtegelfabriek	1	h.	—	6 à 8	—	0,25	—	f 0,30 à f 0,32⁵	—	f 0,60
Madoera.										
Kalkbranderijen	2	p. en h.	—	8	—	f 0,30	—	f 1,50	—	f 0,20 à f 0,75
Reparatie-atelier	1	s.	2	120	—	0,30	f 2,—	1,—	—	—
IJsfabriek	1	w.	—	4	—	0,25	—	2,—	—	—

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1])	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Sumatra's Westkust.										
Mineraalwaterfabrieken . . .	3	h.	—	18	—	f 0,20 à f 0,50	—	f 0,25 à f 0,50	—	f 0,50 à f 0,90
IJsfabrieken	3	s. en w.	—	18	—	f 0,36 à f 0,62^{5}	—	f 0,70 à f 1,—	—	—
Smederijen	3	h.	—	10	—	f 0,35 à f 0,55	—	f 0,70 à f 0,80	—	—
Cement- en tegelfabrieken . .	2	h.	1	7	—	f 0,50	f 0,70	f 0,60 à f 0,90	—	—
Steenbakkerijen	10	h.	—	41	—	f 0,30 à f 0,60	—	f 0,50	—	f 0,50
Broodbakkerijen	5	h.	6	1	f 0,35 à f 0,50	f 0,16^{5}	—	—	—	—
Zeepziederijen.	11	h.	12	—	f 0,40 à f 0,60	—	f 0,40 à f 0,50	—	—	—
Olieslagerij	1	h.	1	5	f 0,35 à f 0,70	f 0,35 à f 0,70	—	—	—	—
Kalkbranderijen	24	h.	—	86	—	f 0,40	—	f 0,30 à f 0,50	—	f 0,40
Rijtuigfabrieken	10	h.	—	52	—	f 0,25 à f 0,35	—	f 0,50	—	—
Schoenmakerijen.	3	h.	6	5	f 0,15	f 0,20	f 0,40	0,30	f 0,66^{5}	—
Meubelmakerijen.	5	h.	13	—	0,17^{5}	—	0,50	—	0,60	—
Goudsmederijen	15	h.	—	15	—	—	—	f 0,20	—	—
Blikslagerijen	7	h.	—	7	—	—	—	0,30	—	—
Tapanoeli.										
Zeepziederijen.	3	h.	7	15	f 0,75	f 0,50	—	—	—	—
Palembang.										
Houtzagerijen	4	s.	14	50	f 0,70	f 0,50 à f 0,70	f 1,33	f 0,75 à f 1,—	—	f 1,25
Steen- en pannenfabriek. . .	1	s. en h.	5	10	0,70	f 0,60	—	—	—	—
IJsfabrieken	2	s.	8	56	—	0,50	f 1,— à f 4,50	f 1,— à f 2,50	—	—
Petroleumraffinaderijen . . .	2	s.	150	723	f 0,80	0,60	f 2,25	f 1,50 à f 2,25	f 0,50 à f 1,—	f 1,50
Lampongsche districten.										
IJsfabriek	1	s.	—	7	—	f 0,40 à f 0,50	—	f 0,60 à f 1,16	—	f 1,16
Limonadefabriek	1	h.	—	2	—	—	—	f 0,60 à f 1,16	—	—
Oostkust van Sumatra.										
Petroleumraffinaderijen . . .	2	s.	326	2005	f 0,50	f 0,40 à f 0,50	f 1,50 à f 1,54	f 0,84 à f 1,50	f 1,—	f 1,—
Oliefabriek	1	s.	33	1	0,35	f 0,46	f 0,56	—	0,84	—
Electriciteitsfabriek.	1	motor	—	35	—	0,45	—	f 1,25	—	—
Mineraalwaterfabrieken . . .	2	s. en h.	4	14	f 0,45 à f 0,50	0,40	f 0,80 à f 1,—	f 0,60 à f 0,80	—	—
IJsfabriek	1	s.	10	17	f 0,60	0,50	f 1,35 à f 1,70	f 1,20 à f 1,35	—	—
Reparatie-atelier	1	s.	87	91	1,50	0,50	f 3,50	f 3,—	—	—
Wagenmakerij.	1	h.	28	6	0,75	0,45	2,50	2,—	—	—
Benkoelen.										
Stroop- en limonadefabriek. .	1	h.	—	4	—	f 0,50	—	—	—	—
Zeepfabriek.	1	h.	—	3	—	0,50	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden.										
Mineraalwaterfabriek	1	h.	—	3	—	f 0,50	—	f 0,65	—	f 0,85
Houtzagerij.	1	s.	—	6	—	0,60	—	0,75	—	1,—
Cementtegelfabriek	1	h.	—	2	—	0,60	—	—	—	—
Smederij.	1	h.	—	5	—	0,50	—	f 0,75	—	f 1,50
IJsfabriek	1	s.	—	3	—	0,50	—	1,25	—	—
Banka en onderhoorigheden.										
Steenbakkerij	1	h.	36	—	f 0,50	—	f 0,60	—	f 0,70	—

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1])	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Riouw en onderhoorigheden.										
Blikkenfabriek	1	s.	169	230	$ 0,30 à $ 0,80	$ 0,30 à $ 0,50	$ 0,50 à $ 3,—	$ 0,50 à $ 0,80	$ 1,— à $ 2,—	$ 0,70 à $ 1,—
Steenfabriek	1	s.	23	—	$ 0,40 à $ 0,80	$ 0,30 à $ 0,40	$ 0,60 à $ 3,—	$ 0,40 à $ 1,—	$ 1,— à $ 3,—	$ 0,80 à $ 1,—
Westerafdeeling van Borneo.										
Houtzagerijen	4	s.	41	29	f 0,50 à f 1,50	f 0,56^{5} à f 0,60	f 0,66 à f 1,50	f 0,66^{5} à f 0,83	f 1,— à f 1,33^{5}	f 0,83^{5} à f 1,16^{5}
Oliefabrieken	2	s.	29	78	f 0,66^{5}	f 0,55 à f 0,60	f 2,33^{5} à f 3,33	f 0,66 à f 1,38^{5}	f 1,16^{5}	f 1,— à f 1,16^{5}
IJsfabriek	1	s.	—	5	—	f 0,60	—	—	—	—
Blikslagerij	1	h.	—	6	—	—	—	f 0,60	—	—
Tannine-fabriek	1	s.	30	—	f 0,50	—	f 1,— à f 2,—	—	f 2,50	—
Cutch-fabriek	1	s.	13	23	0,65	f 0,60	f 1,10	f 0,70	1,25	f 0,80
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.										
Limonade- en stroopfabrieken.	2	h.	4	1	f 0,50	f 0,42^{5}	f 0,60 à f 0,65	—	—	—
Zeepziederijen	2	h.	3	2	0,50	0,35	—	f 0,65	—	—
Diamantslijperijen	2	s.	—	430	—	0,50	—	0,75	—	f 1,— à f 1,50
Petroleumraffinaderijen . . .	11	s.	2680	5194	f 0,40 à f 1,—	f 0,50 à f 0,75	f 2,— à f 3,—	f 1,25 à f 2,50	f 1,— à f 2,50	f 1,— à f 2,—
Houtzagerijen	2	s.	25	25	—	f 0,60 à f 0,70	—	f 0,85	—	f 2,—
Reparatie-ateliers	2	s.	24	26	—	f 0,60 à f 0,70	f 1,50 à f 2,60	f 0,85 à f 2,50	f 2,— à f 3,50	1,—
IJsfabrieken	2	s. en bronsmeter	1	5	—	f 0,70	f 2,50	f 0,85	—	—
Electriciteitsfabriek.	1	s.	1	6	f 0,85	0,85	—	—	—	f 1,—
Celebes en onderhoorigheden.										
IJs- en mineraalwaterfabriek .	1	s. en h.	4	16	—	f 0,50	f 0,75 à f 0,85	—	—	—
Inrichtingen voor residu- en watervoorziening van schepen	2	s. en p.	—	13	—	0,60	—	f 0,66	—	f 1,33
Limonade- en mineraalwaterfabrieken	2	h.	—	20	—	f 0,43 à f 0,50	—	0,50	—	0,90
Petroleumblikkenfabriek . . .	1	h.	—	26	—	f 0,25 à f 0,66	—	f 0,75 à f 1,75	—	—
Steenbakkerijen	5	h.	2	2 à 50	—	f 0,30 à f 0,50	—	f 0,60	—	f 0,50
Timmermansateliers	6	h.	80	—	f 0,50	—	f 0,75	—	f 1,25	—
Meubelmakerijen.	6	h.	161	—	0,50	—	0,75	—	1,—	—
Rotanmeubelmakerij	1	h.	6	—	0,50	—	0,75	—	—	—
IJzersmederijen	9	h.	42	2	0,50	f 0,15	0,75	—	—	—
Goudsmederijen	69	h.	118	69	0,50	0,30	0,75	f 0,40	f 1,—	—
Blikslagerijen	7	h.	13	—	0,75	0,40	—	0,50	—	—
Kalkbranderij	1	h.	—	10	—	0,50	—	—	—	—
Broodfabrieken	9	h.	2	8	f 0,50	f 0,30 à f 0,50	f 0,75	—	—	—
Schoenenfabrieken	6	h.	25	2	0,50	f 0,50	0,75	—	f 1,—	—
Reparatie-ateliers	2	h.	3	2	0,50	0,50	0,75	f 0,75	1,25	—
Huidendrogerij	1	h.	1	4	0,50	0,30	—	0,50	—	—
Menado.										
IJsfabrieken	2	s.	—	16	—	f 0,50	—	f 1,—	—	—
Mineraalwaterfabrieken . . .	3	h.	—	13	—	f 0,25 à f 0,75	—	—	—	—
Amboina.										
Houtzagerij.	1	motor	—	5	—	—	—	f 1,20	—	—
IJsfabriek	1	s.	—	3	—	f 0,40	—	f 1,— à f 1,50	—	—

2°. DRUKKERIJEN.

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden.		
				Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
1	Batavia.	Naamlooze vennootschap Drukkerij Papyrus .	dubbele snelpersen.	4	90	156
2	Id.	G. Kolff & Co.	snel- en handpersen.	—	78	153
3	Id.	Albrecht & Co.	snel- en handpersen.	1	52	21
4	Id.	Maatschappij tot exploitatie van dag-, week- en andere bladen in Nederlandsch-Indië. .	dubbele snelpersen.	—	2	37
5	Id.	Naamlooze vennootschap Boekhandel en drukkerij Hoa Siang In Kiok	dubbele snelpersen.	1	20	30
6	Id.	Uitgevers- en drukkersmaatschappij Taman Sari	snel- en trappersen.	4	36	5
7	Id.	Boet Hong & Co.	handpers.	1	4	25
8	Id.	Koe Tjiong Bie & Co.	handpers.	—	6	16
9	Id.	F. B. Smits	handpers.	—	40	20
10	Id.	Drukkerij Mercurius	snelpersen en motorpers.	1	20	5
11	Id.	Naamlooze vennootschap Javasche Boekhandel	snel- en handpersen.	7	32	31
12	Id.	Naamlooze vennootschap Boekhandel Visser & Co..	snel- en handpersen.	3	67	20
13	Buitenzorg.	A. Binkhorst	1 snelpers en 3 degelpersen.	2	24	1
14	Id.	The Teng Hoeij.	2 snelpersen en 1 kleine handpers.	—	9	4
15	Bandoeng (Preanger-Regentsch.)	G. Kolff & Co.	6 persen.	3	78	14
16	Id.	Nix & Co.	2 groote en 2 kleine trappersen.	—	55	—
17	Id.	Hadji Mohamad Afandi	3 persen.	—	9	—
18	Soekaboemi.	Soekaboemische Snelpersdrukkerij.	5 groote en 2 kleine persen.	—	32	12
19	Cheribon.	A. Bisschop	2 snelpersen en 2 degeldrukpersen.	—	27	—
20	Id.	J. D. de Boer	2 snelpersen en 1 trappers.	—	31	—
21	Id.	Raden Ngabehi Aha	2 snelpersen en 1 trappers.	—	24	—
22	Tegal (Pekalongan).	J. D. de Boer	5 persen.	—	± 50	—
23	Semarang.	G. C. T. van Dorp & Co.	21 persen.	5	236	19
24	Id.	Naamlooze vennootschap Drukkerij Masman & Stroink	4 persen.	—	52	—
	Id.	Aloewi Alie Akoewan.	5 persen.	—	11	—
	Id.	Naaml. vennootschap Dagblad „de Locomotief".	5 persen.	—	46	4
2[illegible]	Id.	H. A. Benjamins	6 persen.	1	43	2
28	Id.	A. Bisschop	9 persen.	1	60	—
29	Id.	Handelsdrukkerij van het dagblad „Warna Warta"	7 persen.	—	20	7
30	Id.	Naamlooze vennootschap Boek- en steendrukkerij Hiap Hien	8 persen.	—	15	30
31	Id.	Seng Boe Kongsi	8 persen.	—	15	20
32	Magelang.	Naamlooze vennootschap Drukkerij en Binderij H. V. Maresch & Co.	3 snelpersen en 3 kleine trappersen.	2	40	—
33	Soerabaja.	Soerabajasch Nieuwsblad	2 persen.	—	62	—
34	Id.	Naaml. vennootsch. Soerabajasch Handelsblad.	4 persen.	—	140	—
35	Id.	Naaml. vennootschap tot voortzetting van den Boek-, papier- en kantoorhandel E. Fuhri & Co.	21 persen.	3	200	1
36	Id.	H. van Ingen	15 persen.	3	80	—
37	Id.	Gebroeders Gimberg & Co.	6 persen.	—	45	—
38	Id.	Naamlooze vennootschap Thies & Umgrove .	5 persen.	—	40	—

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden.		
				Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
39	Soerabaja.	J. M. Ch. Nijland	9 persen.	2	± 100	—
40	Id.	G. C. T. van Dorp & Co.	6 persen.	2	60	—
41	Id.	Tan Kiem Siang	11 persen.	1	75	3
42	Id.	Naamlooze vennootschap Poerwarta-Soerabaja.	5 persen.	1	30	5
43	Id.	Nio Saij An (firma Thaij Siang In Kiok).	10 persen.	—	20	6
44	Id.	Said Aloewi bin Djen Alhabei Watzijn.	2 persen.	—	2	—
45	Pasoeroean.	G. H. Kalshoven	2 persen.	—	10	—
46	Bangil.	Hadji Ismail	—	—	—	—
47	Malang.	Naamlooze vennootschap John's Drukkerij	6 snel- en 2 handpersen.	4	33	—
48	Id.	W. F. G. Kloeth	1 snelpers en 2 handpersen.	1	7	3
49	Id.	Kwee Khaij Khee	7 handpersen.	—	8	3
50	Probolinggo.	Mevrouw Schuitemaker	1 snelpers en 1 handpers.	—	11	—
51	Id.	Kho Tjing See	1 handpers.	—	1	—
52	Soerakarta.	Vogel & van der Heijde & Co.; Th. R. Landouw.	2 snelpersen, 2 handpersen en 1 trappers.	—	40	—
53	Id.	Naamlooze vennootschap Maatschappij tot voortzetting der zaak van A. Rusche & Co.	4 snelpersen, 3 handpersen en 1 trappers.	—	23	—
54	Id.	Naamlooze vennootschap Sie Dhian Ho	3 snelpersen, 2 handpersen en 5 trappersen.	—	26	39
55	Id.	Tjoa Tjoe Kwan	2 snelpersen, 1 handpers en 2 trappersen.	—	22	11
56	Tjilatjap (Banjoemas).	J. D. de Boer	1 snelpers en 1 trappers.	—	20	—
57	Padang.	Winkelmaatschappij voorheen P. Baumer & Co.	2 snelpersen en 1 degelpers.	2	27	7
58	Id.	Drukkerij „Insulinde".	1 snelpers en 1 trappers.	—	10	4
59	Id.	de Volharding	2 snelpersen en 2 degelpersen.	1	17	12
60	Id.	Dja Endar Moeda	1 snelpers en 2 trappersen.	—	22	1
61	Fort de Kock (Padangsche Bovenl.)	S. M. Rasad	handpers.	1	1	—
62	Id.	Hadji Abdul Hadis	handpers.	—	4	—
63	Palembang.	Industrieele maatschappij Palembang	1 snel-, 1 hand- en 1 trappers.	—	24	—
64	Id.	Said Abdoelrachman bin Hamid Alhabsy	2 handpersen.	—	—	2
65	Koeta Radja (Atjeh en onderh.)	Atjeh-Drukkerij (filiaal van de „Deli-courant")	2 snelpersen en 1 trapsnelpers	1	20	2
66	Sabang (id.).	Naamlooze vennootschap Zeehaven en kolenstation Sabang	1 degeltrappers.	5	—	—
67	Medan (Oostkust v. Sumatra).	J. Hallerman	4 persen.	8	56	10
68	Id.	Naamlooze vennootschap „Deli-courant"	10 persen.	7	60	10
69	Id.	Serikat Tapanoeli	3 persen.	—	21	—
70	Bandjermasin.	R. Henneman & Co.	1 snelpers en 3 handpersen.	2	18	—
71	Id.	Lie Soeij Bie	1 handpers.	—	2	2
72	Id.	Ong Keng An	1 handpers.	—	5	2
73	Makasser.	Naamlooze vennootschap Handelsdrukkerij en kantoorhandel Celebes	1 trappers en 2 snelpersen.	2	26	—
74	Id.	Brouwer & Co.	1 snelpers en 2 handpersen.	—	13	1
75	Menado.	Gebroeders Que	1 snelpers en 1 trappers.	1	5	—
76	Id.	Nederlandsch Zendelinggenootschap	2 snelpersen en 1 trappers.	2	10	—
77	Gorontalo.	Yo Un Ann	2 handpersen.	—	2	—
78	Amboina.	Ong Kie Hong	2 snelpersen.	—	3	—

II. Vergelijkend overzicht van de dagloonen der werkliede bij

	Bantam.		Batavia.		Preanger-Regentschappen.		Cheribon.		Pekalongan.		Semarang.		
	O. [1]	I. [2]	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
GEWON KO													
Fabrieken van stoom- en andere werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,40	—
IJsfabrieken	—	—	f 0,50	f 0,30-0,33	—	f 0,40	—	f 0,25	—	f 0,25-0,50	—	0,26^{5}-0,4	—
Fabrieken van minerale wateren	—	—	—	0,20—0,50	f 0,50	0,25	—	0,20	—	—	f 0,27-0,50	0,30—0,5	—
Gasfabrieken	—	—	—	0,40 à 2,50	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—
Rijtuig- en wagenmakerijen	—	—	0,25—0,50	0,50—0,60	—	0,50—0,60	—	—	—	—	0,30	0,20—0,3	—
IJzer- en hoefsmederijen	—	—	—	0,25—0,30	—	0,25—0,30	—	—	—	—	—	—	—
Meubelfabrieken	—	—	0,30—0,50	0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timmermansateliers	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerwerkplaatsen	—	—	0,40—1,50	0,40—0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	0,50—0,60	0,16^{5}-0,50	—	—	—	—	—	0,25	—	—	—
Cement- en tegelfabrieken	—	—	—	0,25—0,30	—	0,25—0,30	—	—	—	—	—	0,40	—
Arakstokerijen	—	—	0,25—2,00	0,10—0,50	—	—	—	0,25	—	0,25	—	—	—
Broodfabrieken	—	—	0,25—0,50	0,25—0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sigarenfabrieken	—	—	—	0,15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	—	—	0,25—0,40	0,26^{5}	0,45	0,20—0,25	—	—	—	—	0,25—0,50	0,25—0,3	—
Steen- en pannenbakkerijen	—	—	0,25—0,30	0,10—0,30	—	0,20	—	—	—	—	—	—	—
Petroleumraffinaderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,30—0,4	—
Leerlooierijen	—	—	0,50	0,50—1,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	—	—	0,25—0,50	0,40	—	0,40—0,70	—	—	—	—	—	—	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oliefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken voor de bereiding van aetherische oliën	—	—	—	0,25	—	0,35	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	0,20	—	0,25—0,30	—	—	—	—	—	0,30—0,35	—
Electriciteitsfabrieken	—	—	—	—	0,30	0,30	—	—	—	—	—	—	—
Reparatie-ateliers	—	—	—	—	—	0,25—0,30	—	—	—	—	—	0,25—0,5	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,20	—
Blikkenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) O. = Vreemde oosterlingen. [2]) I. = Inlanders.

de bij eenige der meest voorkomende industrieele ondernemingen.

	Rembang.		Soerabaja.		Pasoeroean.		Besoeki.		Banjoemas.		Kedoe.		Soerakarta.		Djokjakarta.	
	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
N KOELIES.																
0	—	—	—	f 0,40-0,50	—	f 0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,25-0,30
0,4	—	—	—	0,35—0,60	—	0,33—0,40	—	f 0,25-0,50	—	f $0,27^5$	f 0,35-0,75	f 0,25-0,40	—	f 0,30	—	—
0,5	—	—	f 0,30-0,75	0,20—0,50	—	—	—	—	—	—	—	$0,12^5$ - 0,28	f 0,33	—	—	—
0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,25
0,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—
	—	—	—	0,20—0,60	—	—	—	—	—	0,20	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,20—0,75	0,20—0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	0,30	0,25	—	—
	—	—	0,20—0,75	0,20—0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,25—0,40	0,25—0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	0,15—0,40	—	0,40	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—
0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,25
	—	—	—	—	—	0,33—0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,35—0,50	0,20—0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,25—0,35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,3	—	—	0,10—1,25	0,10—0,50	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—	—	—
	—	—	—	$0,17^5$ - 0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,4	—	f 0,35	—	0,30—0,45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	0,30—0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,50	0,16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,15—0,25	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,3	—	—	0,25—1,00	0,10—0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,5	—	—	—	0,25—0,60	—	—	—	0,30—0,50	—	0,25	—	—	—	0,25	—	0,30
0	—	—	0,40	0,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	0,35	—	—	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	—	—	—

	Madioen.		Kediri.		Madoera.		Sumatra's Westkust.		Tapanoeli.		Palembang.		Lampongsche districten.	
	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.
Fabrieken van stoom- en andere werktuigen . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	f 0,33	—	f 0,40	—	f 0,25	—	f 0,36-0,62[5]	—	—	—	f 0,50	—	f 0,40-0,50
Fabrieken van minerale wateren	—	0,33	f 0,33[5]	0,30	—	—	—	0,20—0,50	—	—	—	—	—	—
Gasfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijtuig- en wagenmakerijen	—	—	—	0,30	—	—	—	0,25—0,35	—	—	—	—	—	—
IJzer- en hoefsmederijen.	—	—	—	—	—	—	—	0,35—,055	—	—	—	—	—	—
Meubelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	0,17[5]	—	—	—	—	—	—
Timmermansateliers . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerwerkplaatsen . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	0,25—0,40	—	0,30	—	0,40	—	—	—	—	—	—
Cement- en tegelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—
Arakstokerijen	—	—	—	0,35—0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broodfabrieken	—	—	—	0,20—0,50	—	—	f 0,35-0,50	0,16[5]	—	—	—	—	—	—
Sigarenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen.	—	—	—	0,17—0,30	—	—	0,40—0,60	—	f 0,75	f 0,40	—	—	—	—
Steen- en pannenbakkerijen	—	—	—	—	—	—	—	0,30—0,60	—	—	f 0,70	0,60	—	—
Petroleumraffinaderijen .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,80	0,60	—	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oliefabrieken	—	—	—	0,20—0,30	—	—	0,35—0,70	0,35—0,70	—	—	—	—	—	—
Fabrieken voor de bereiding van aetherische oliën	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,70	0,50—0,70	—	—
Electriciteitsfabrieken . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatie-ateliers . . .	—	—	—	0,30	—	f 0,30	—	—	—	—	—	—	—	—
Vuurwerkfabrieken. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikkenfabrieken. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Oostkust van Sumatra.		Atjeh en onderhoorigheden.		Riouw en onderhoorigheden.		Westerafdeeling van Borneo.		Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.		Celebes en onderhoorigheden.		Menado.		Amboina.	
O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.	50.	51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.	58.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f 0,60	f 0,50	—	f 0,50	—	—	—	f 0,60	—	f 0,70	—	f 0,50	—	f 0,50	—	f 0,40
0,45—0,50	0,40	—	0,50	—	—	—	—	f 0,50	0,42⁵	—	0,43—0,50	—	0,25—0,75	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,75	0,45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	0,50	0,15	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—
—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	0,30—0,50	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	0,35	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	$ 0,40 $ 0,80	$ 0,30 $ 0,40	—	—	—	—	—	0,30—0,50	—	—	—	—
0,50	0,40—0,50	—	—	—	—	—	—	0,50—1,00	0,50—0,75	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	0,30	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	0,40	—	—	—	—
—	0,35—0,46	—	—	—	—	f 0,66⁵	0,55—0,60	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	0,60	—	—	0,50—1,50	0,56⁵-0,60	—	0,60—0,70	0,50	0,50	—	—	—	—
—	0,45	—	—	—	—	—	—	0,85	0,85	—	—	—	—	—	—
1,50	0,50	—	—	—	—	—	—	—	0,60—0,70	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	$ 0,30 $ 0,80	$ 0,30 $ 0,50	—	—	—	—	—	0,25—0,66	—	—	—	—

ERVAREN WE

	Bantam.		Batavia.		Preanger-Regentschappen.		Cheribon.		Pekalongan.		Semarang.		R
	O. [1]	I. [2]	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Fabrieken van stoom- en andere werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,75-0,80	—
IJsfabrieken	—	—	f 1,00	f 0,66^5	—	f 1,00	—	f 0,35	—	f 0,15-0,20	—	0,40—1,40	—
Fabrieken van minerale wateren	—	—	—	1,75	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—
Gasfabrieken	—	—	—	0,75—2,50	—	—	—	—	—	—	f 2,00	1,00	—
Rijtuig- en wagenmakerijen	—	—	0,60—3,00	0,90—2,00	f 0.40	1,25	—	—	—	—	0,75—1,70	0,59—1,50	—
IJzer- en hoefsmederijen	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—
Meubelfabrieken	—	—	0,50—0,75	1,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timmermansateliers	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerwerkplaatsen	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,30—0,50	—	—	—
Cement- en tegelfabrieken	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	0,60—1,25	—
Arakstokerijen	—	—	0,50—3,00	—	—	—	—	0,40	—	0,20—0,50	—	—	—
Broodfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sigarenfabrieken	—	—	—	0,25	—	—	—	—	—	—	0,50	0,25—0,50	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	—	—	—	—	—	0,20	—	—	—	—	—	0,50—1,00	—
Steen- en pannenbakkerijen	—	—	0,40—0,50	0.30—0,40	—	—	—	—	—	0,33—0,40	—	—	—
Petroleumraffinaderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,45—1,00	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	—	—	—	—	—	2,00	—	—	—	—	—	—	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oliefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken voor de bereiding van aetherische oliën	—	—	—	0,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	0,35	—	0,50	—	—	—	—	—	1,00	—
Electriciteitsfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatie-ateliers	—	—	—	—	—	1,00—1,50	—	—	—	—	0,85—1,07	0,35—2,00	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikkenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1] O. = Vreemde oosterlingen.

[2] I. = Inlanders.

	Rembang.		Soerabaja.		Pasoeroean.		Besoeki.		Banjoemas.		Kedoe.		Soerakarta.		Djokjakarta.	
	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.

N WERKLIEDEN.

30	—	—	f 0,80	f 0,60-2,50	—	f 1,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,00-1,50
40	—	—	—	0,50—1,50	—	0,40—0,66	—	f 0,35-0,60	—	f 1,00	f 0,50-1,00	f 0,50-0,70	—	f 0,90	—	0,33—0,60
	—	—	—	0,60—0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,71
50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 2,50	1,50	—	—
	—	—	0,35	0,40—1,25	—	—	—	—	—	0,25	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,35—1,50	0,50—0,80	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40—0,80	0,50	—	—
	—	—	0,35—0,80	0,45—0,80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,40—0,80	0,50—0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	0,30—0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,30-0,32^5
	—	—	—	—	—	0,50—0,88	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,25—0,35	0,20—0,65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	1,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
00	—	—	0,65—0,66	0,60—1,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	0,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
00	—	f 1,—	—	0,75—1,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	0,66—2,50	0,50—0,80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,45	—	—
,00	—	—	0,50—1,75	0,50—1,50	—	0,60—1,50	—	0,60—2,00	—	0,91	—	—	—	1,00	—	1,00
	—	—	0,50	0,45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	1,—	—	—	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—

	Madioen.		Kediri.		Madoera.		Sumatra's Westkust.		Tapanoeli.		Palembang.		Lampongsche districten.		O... van
	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.
	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.
Fabrieken van stoom- en andere werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	f 1,00	—	f 0,60	—	f 2,00	—	f 0,70-1,00	—	—	f 1,00-4,50	f 1,00-2,50	—	f 0,60-1,1	f 1,35-1
Fabrieken van minerale wateren	—	—	—	—	—	—	—	0,25—0,50	—	—	—	—	—	0,60—1,1	0,80—1
Gasfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijtuig- en wagenmakerijen	—	—	—	0,80	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	2,50
IJzer- en hoefsmederijen	—	—	—	—	—	—	—	0,70—0,80	—	—	—	—	—	—	—
Meubelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—
Timmermansateliers	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerwerkplaatsen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	—	—	1,50	—	0,30—0,50	—	—	—	—	—	—	—
Cement- en tegelfabrieken	—	—	—	—	—	—	f 0,70	0,60—0,90	—	—	—	—	—	—	—
Arakstokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broodfabrieken	—	—	—	0,30—1,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sigarenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	—	—	—	—	—	—	0,40—0,50	—	—	—	—	—	—	—	—
Steen- en pannenbakkerijen	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—
Petroleumraffinaderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,25	1,50—2,25	—	—	1,50—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	—	—	—	—	—	—	—	0,20	—	—	—	—	—	—	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	—	—	—	—
Oliefabrieken	—	—	—	0,25—0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,5
Fabrieken voor de bereiding van aetherische oliën	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,33	0,75—1,00	—	—	—
Electriciteitsfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatie-ateliers	—	—	f 1,50	0,65—1,00	f 2,00	1,00	—	—	—	—	—	—	—	—	3,
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikkenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Oostkust van Sumatra.		Atjeh en onderhoorigheden.		Riouw en onderhoorigheden.		Westerafdeeling van Borneo.		Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.		Celebes en onderhoorigheden.		Menado.		Amboina.	
O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.	50.	51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.	58.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f 1,35-1,70	f 1,20-1,35	—	f 1,25	—	—	—	—	f 2,50	f 0,85	f 0,75-0,85	—	—	f 1,—	—	f 1,00-1,50
0,80—1,00	0,60—0,80	—	0,65	—	—	—	—	0,60—0,65	—	—	f 0,50	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2,50	2,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,65	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	$ 0,60-$ 3	$ 0,40-$ 1	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—
1,50—1,54	0,84—1,50	—	—	—	—	—	—	2,00—3,00	1,25—2,50	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	0,40	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	f 0,60	—	—	—	0,50	—	—	—	—
0,56	—	—	—	—	—	f2,33^5-3,33^5	f0,66^5-1,38^5	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	0,75	—	—	0,66^5—1,50	0,66^5—0,83^5	—	0,85	—	—	—	—	—	1,20
—	1,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3,50	3,00	—	—	—	—	—	—	1,50—2,60	0,85—2,50	0,75	0,75	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	$ 0,50-$ 3	$0,50-$0,80	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—

MANDO

	Bantam.		Batavia.		Preanger-Regentschappen.		Cheribon.		Pekalongan.		Semarang.		Re
	O. [1]	I. [2]	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Fabrieken van stoom- en andere werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	—	—	f 2,00	—	f 0,90	—	f 0,50	—	f $0,66^5$	f 0,50	f 0,60-2,00	—
Fabrieken van minerale wateren	—	—	—	1,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gasfabrieken	—	—	—	1,50—2,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijtuig- en wagenmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—
IJzer- en hoefsmederijen	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—
Meubelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timmermansateliers	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerwerkplaatsen	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	0,40—0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cement- en tegelfabrieken	—	—	—	0,50—0,75	—	0,60	—	—	—	—	—	0,50—0,70	—
Arakstokerijen	—	—	—	0,50—0,75	—	—	—	0,50	—	0,50—1,50	—	—	—
Broodfabrieken	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sigarenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40—0,75	0,50	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,30	1,00	—
Steen- en pannenbakkerijen	—	—	f 0,50-0,60	0,40—0,50	—	0,35	—	—	—	—	—	—	—
Petroleumraffinaderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75—2,00	—
Leerlooierijen	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oliefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken voor de bereiding van aetherische oliën	—	—	—	0,50	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	—	—	0,70—0,80	—	—	—	—	—	0,40—0,75	—
Electriciteitsfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatie-ateliers	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50—2,32	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	0,40	—
Blikkenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1] O. = Vreemde oosterlingen. [2] I. = Inlanders.

Rembang.		Soerabaja.		Pasoeroean.		Besoeki.		Banjoemas.		Kedoe.		Soerakarta.		Djokjakarta.	
O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.

ANDOERS

—	—	f 1,25	f 0,75-2,00	—	f 1,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	0,40—1,22	f 0,50	0,40—1,00	—	f 0,40	—	f 0,33⁵	f 0,60-0,75	f 0,50-0,60	—	f 0,90	—	f 1,66
—	—	—	0,60—2,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,00	0,80	—	—
—	—	—	1,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,65	0,50—0,70	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,60
—	—	—	—	2,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	0,33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	0,90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1,33	0,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	f 0,60	—	0,60—1,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,70—1,00	0,25—1,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—
—	—	—	0,50—2,00	—	—	—	—	f 0,95	—	—	—	—	0,40	—	—
—	—	0,75	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	1,50	—	—	—	—	—	—

	Madioen.		Kediri.		Madoera.		Sumatra's Westkust.		Tapanoeli.		Palembang.		Lampongsche districten.		O… van
	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.
	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.
Fabrieken van stoom- en andere werktuigen . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	f 0,50	—	f 1,—	—	—	—	—	—	—	f 3,50-4,00	f 1,50-2,50	—	f 1,16	—
Fabrieken van minerale wateren	—	—	—	—	—	—	—	f 0,50-0,90	—	—	—	—	—	—	—
Gasfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijtuig- en wagenmakerijen	—	—	—	0,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJzer- en hoefsmederijen.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meubelfabrieken	—	—	—	—	—	—	f 0,60	—	—	—	—	—	—	—	—
Timmermansateliers . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerwerkplaatsen . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	0,50—0,67	—	—	—	0,40	—	—	—	—	—	—	—
Cement- en tegelfabrieken	—	—	—	—	—	f 0,20-0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Arakstokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broodfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sigarenfabrieken. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen.	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Steen- en pannenbakkerijen	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—
Petroleumraffinaderijen .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50—1,00	1,50	—	—	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oliefabrieken	—	—	f 0,60	$0,33^5$-0,67	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,
Fabrieken voor de bereiding van aetherische oliën	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,25	—	—	—
Electriciteitsfabrieken . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatie-ateliers . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vuurwerkfabrieken. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikkenfabrieken. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Oostkust van Sumatra.		Atjeh en onderhoorigheden.		Riouw en onderhoorigheden.		Westerafdeeling van Borneo.		Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.		Celebes en onderhoorigheden.		Menado.		Amboina.	
O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.	50.	51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.	58.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	f 0,85	—	—	—	—	—	—	—	f 0,90	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,00	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,25	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,00-1,50	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	$ 1—$ 3	$ 0,80—$ 1	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,00-2,50	1,00—2,00	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,00	—	—	—	—	—
f 0,84	—	—	—	—	—	f 1,16^{5}	f 1,00-1,16^{5}	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1,—	—	—	1,00—1,33^{5}	0,83^{5}-1,16^{5}	—	2,00	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,00	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	2,00—3,50	1,00	1,25	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	$ 1—$ 2	$ 0,70—$ 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

III. Overzicht betreffende het gemiddeld bedrag van ambachts- en koelieloonen over 1905, 1906, 1907, 1908 en 1909. a)

Gewesten.	Afdeelingen.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
			JAVA EN MADOERA.							
Bantam. . .	Serang	1905	—	—	f0,20 à f0,30	f0,20 à f0,75	f0,50 à f1,50	f0,40 à f0,50	f0,50 à f1,75	—
		1906	—	f 0,25	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,75	—
		1907	—	0,25	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,75	—
		1908	f 0,33^5	0,25	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,75	—
		1909	0,33^5	f0,25 à f0,30	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,75	0,50 „ 2,—	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,75	f 1,—
	Anjer	1905	—	—	0,25 „ 0,35	0,10 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,75	—
		1906	—	—	—	—	f 1,50	0,40 „ 0,50	—	—
		1907	—	—	0,30 „ 0,35	0,10 „ 0,35	f0,60 à f1,—	0,40 „ 0,50	—	—
		1908	—	—	0,30 „ 0,50	0,10 „ 0,75	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,50	f 1,50	—
		1909	—	—	0,30 „ 0,35	0,10 „ 0,75	0,60 „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,50	—
	Pandeglang. .	1905	f 0,30	f 0,25	0.25 „ 0,30	0,25 „ 0,60	0,60 „ 1,80	0,40 „ 0,55	f0,75 à f2,50	—
		1906	f 0,40 à f 0,50	f0,15 à f0,30	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,60	0,70 „ 2,—	0,40 „ 1,—	0,80 „ 2,50	—
		1907	—	—	0,30 „ 0,35	0,25 „ 1,—	0,75 „ 2,—	0,40 „ 1,—	1,25 „ 2,50	—
		1908	f 0,50	f 0,25	0,30 „ 0,35	0,25 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,40 „ 1,—	1,— „ 2,50	—
		1909	f 0,50 à f 0,75	f0,25 à f0,30	0,25 „ 0,40	0,25 „ 1,—	0,75 „ 2,—	0,40 „ 1,25	1,50 „ 2.50	—
	Lebak	1905	f 12 's maands	f 0,25	f 0,35	0,20 „ 0,35	0,80 „ 1,50	f 0,40	1,50 „ 2,50	—
		1906	12 „	0,25	0,35	0,20 „ 0,35	0,80 „ 1,50	0,40	1,50 „ 2,50	f 1,—
		1907	—	—	0,35	0,20 „ 0,35	0,80 „ 1,50	0,40	0,50 „ 2,50	1,—
		1908	f 0,40	0,25	f0,30 à f0,35	0,20 „ 0,35	0,80 „ 1,50	0,40	0,50 „ 2,50	1,—
		1909	0,40	f0,25 à f0,30	0,30 „ 0,35	0,20 „ 0,35	0,80 „ 1,50	0,40	1,50 „ 2,50	—
	Gemiddeld . .	1905	f 0,33 à f 0,47	f0,25 à f0,30	f0,27 à f0,36	f0,19 à f0,59	f0,58 à f1,66	f0,38 à f0,49	f0,80 à f2,20	—
		1906	0,40 „ 0,45	0,22 „ 0,2[illegible]	0,28 „ 0,35	0.22 „ 0,40	0,87 „ 1,62	0,40 „ 0,60	0,93 „ 2,25	f 1,—
		1907	—	f 0,25	0,30 „ 0,34	0,19 „ 0,51	0,64 „ 1,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 2,25	1,—
		1908	f 0,41	0,25	0,29 „ 0,37^5	0,19 „ 0,71	0,72^5 „ 1,62^5	0,40 „ 0,60	0,87^5 „ 2,06	1,—
		1909	f 0,41 à f 0,49	f0,25 à f0,30	0,29 „ 0,37^5	0.20 „ 0,71	0,66 „ 1,75	0,40 „ 0,66	1,25 „ 2,06	1,—
Batavia. . .	Stad en Voorsteden van Batavia. . .	1905	f 0,75 à f 1,50	f0,25 à f0,50	f0,30 à f0,50	f0,20 à f0,40	f0,50 à f1,—	f0,50 à f1,50	f1,— à f3,—	—
		1906	0,75 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,50 „ 1,50	1,— „ 3,—	—
		1907	0,75 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,50 „ 1,50	1,— „ 2,50	—
		1908	0,75 „ 1,50	0,25 „ 1,50	0,30 „ 0.50	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,50 „ 1,50	1,— „ 3,—	—
		1909	0,75 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,50 „ 1,50	1,— „ 3,—	—
	Meester-Cornelis. .	1905	0,47 „ 0,60	0,27 „ 0,34	0,40 „ 0,45	0,44 „ 0,58	0,63 „ 0,80	0,35 „ 0,48	0,67 „ 1,—	f 1,— à f1,50
		1906	0,47 „ 0,60	0,27 „ 0.34	0,40 „ 0,45	0,44 „ 0,58	0,63 „ 0,80	0,35 „ 0,48	0,67 „ 1,—	1,— „ 1,50
		1907	0,47 „ 0,60	0,27 „ 0,34	0,40 „ 0,45	0,44 „ 0,58	0,63 „ 0,80	0,35 „ 0,48	0,67 „ 1,—	1,— „ 1,50
		1908	0,47 „ 0,60	0,27 „ 0,34	0,40 „ 0.45	0,44 „ 0,58	0,63 „ 0,80	0,35 „ 0,48	0,67 „ 1,—	1,— „ 1,50
		1909	0,42^5 „ 0,57^5	0,25 „ 0,32^5	0,40 „ 0,45	0,40 „ 0,56	0,50 „ 0,74	0,32^5 „ 0,50	0,62^5 „ 0,93^5	1,— „ 1,50

a) De loonen zijn per dag opgegeven, tenzij anders is vermeld.

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders.					Chineezen.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Tangerang .	1905	f 0,50 à f 1,—	f0,25 à f0,40	f0,40 à f0,60	f0,25 à f0,50	f0,60 à f 1,—	f0,40 à f0,70	f0,70 à f1,50	f 0,75 à f 1,50
		1906	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,60	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,—	0,40 „ 0,70	0,70 „ 1,50	0,75 „ 1,50
		1907	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,60	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,—	0,40 „ 0,70	0,70 „ 1,50	0,75 „ 1,50
		1908	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,60	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,—	0,40 „ 0,70	0,70 „ 1,50	0,75 „ 1,50
		1909	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,60	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,70	0,70 „ 1,50	0,75 „ 1,50
	Buitenzorg .	1905	0,20 „ 0,75	0,15 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 1,—	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,75	0,40 „ 2,50	0,50 „ 2,50
		1906	0,20 „ 0,75	0,15 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 1,—	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,75	0,40 „ 2,—	0,50 „ 2,50
		1907	0,20 „ 0,75	0,15 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 1,—	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,75	0,40 „ 2,—	0,50 „ 2,50
		1908	0,20 „ 0,75	0,15 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 1,—	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,75	0,40 „ 2,25	0,50 „ 2,50
		1909	0,20 „ 0,75	0,15 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 1,—	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,70	0,40 „ 2,25	0,50 „ 2,50
	Krawang . .	1905	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,40 „ 1,50
		1906	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,75	0,30 „ 1,50	0,40 „ 1,50
		1907	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,75	0,30 „ 1,50	0,40 „ 1,50
		1908	0,20 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,60	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,75	0,30 „ 1,50	0,40 „ 1,50
		1909	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,60	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,75	0,30 „ 1,50	0,40 „ 1,50
	Gemiddeld .	1905	f 0,43 à f 0,92	f0,22 à f0,40	f0,32 à f0,49	f0,26 à f0,55^5	f0,45^5 à f1,06	f0,34 à f0,83^5	f0,61 à f1,90	f 0,66 à f 1,75
		1906	0,43^5 „ 0,92	0,22^5 „ 0,40	0,32 „ 0,49	0,26 „ 0,55^5	0,45^5 „ 1,06	0,34 „ 0,83^5	0,61^5 „ 1,80	0,66 „ 1,75
		1907	0,43^5 „ 0,92	0,22^5 „ 0,40	0,32 „ 0,49	0,26 „ 0,55^5	0,45^5 „ 1,06	0,34 „ 0,83^5	0,61^5 „ 1,80	0,66 „ 1,75
		1908	0,42^5 „ 0,97	0,22 „ 0,60	0,32 „ 0,51	0,26 „ 0,55^5	0,45^5 „ 1,06	0,34 „ 0,83^5	0,61^5 „ 1,85	0,66 „ 1,75
		1909	0,42^5 „ 0,97	0,22 „ 0,60	0,32 „ 0,51	0,26 „ 0,55^5	0,45^5 „ 1,06	0,34 „ 0,83^5	0,61^5 „ 1,85	0,66 „ 1,75
Preanger-Regentschappen.	Bandoeng . .	1905	f 0,25 à f 1,—	f0,20 à f0,35	f0,20 à f0,40	f0,15 à f2,—	f0,50 à f0,75	f0,25 à f0,35	f0,75 à f2,—	f 0,50 à f 0,75
		1906	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,15 „ 2,—	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,35	0,75 „ 2,—	0,50 „ 0,75
		1907	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,10 „ 0,40	0,40 „ 1,—	0,25 „ 1,25	0,50 „ 2,—	0,30 „ 2,—
		1908	0,25 „ 1,50	0,15 „ 0,35	0,20 „ 0,35	0,15 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,20 „ 1,25	0,20 „ 2,—	0,60 „ 2,50
		1909	0,25 „ 1,50	0,15 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,15 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,20 „ 1,25	0,40 „ 2,—	0,60 „ 2,50
	Tjiandjoer. .	1905	f 9,— à f25,— 's maands.	0,15 „ 0,35	f 0,25	0,20 „ 0,50	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,60 „ 2,50
		1906	f 9,— à f50,— 's maands.	0,15 „ 0,30	0,25	0,20 „ 0,50	0,30 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	—
		1907	f 7,50 à f30,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 à 0,30	0,20 „ 0,40	0,25 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	—
		1908	f 7,50 à f30,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,25 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	f15,— à f40,— 's maands.
		1909	f 7,50 à f25,— 's maands	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,25 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	f15,— à f40,— 's maands.
	Soekaboemi.	1905	f10,— à f25,— 's maande.	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,40 „ 1,—	f15,— à f60,— met 3 à 10 gantang rijst per maand.
		1906	f10,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,40 „ 1,—	idem.
		1907	f 8,50 à f60,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,40 „ 2,—	f15,— à f60,— met 5 à 10 gantang rijst per maand.
		1908	f 8,50 à f60,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,40 „ 2,—	idem.
		1909	f 8,50 à f60,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,40 „ 2,—	idem.

Gewesten.	Afdeelingen.	Jaar	Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Soemedang .	1905	f 6,— à f20,— 's maands.	f0,15 à f0,25	—	f0,15 à f0,30	f0,30 à f0,50	f0,35 à f0,50	f1,— à f2,75	—
		1906	f 6,— à f20,— 's maands.	0,15 „ 0,25	—	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0.50	1,— „ 2,—	—
		1907	f 6,— à f20,— 's maands.	0,15 „ 0,25	—	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,25	1,— „ 2,—	—
		1908	f 6,— à f20,— 's maands.	0,15 „ 0,25	—	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,25	1,— „ 2,—	—
		1909	f 6,— à f20,— 's maands.	0,15 „ 0,25	—	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,25	1,— „ 2,—	—
	Limbangan .	1905	f 0,25 à f 0,75	0,15 „ 0,25	f0,10 à f0,30	0,10 „ 0,30	0,25 „ 1,—	f 0,25	2,— „ 2,50	—
		1906	0,25 „ 0,75	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,30	0,10 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,25	2,— „ 2,50	—
		1907	0.25 „ 0,75	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,25	f 2,—	—
		1908	0,25 „ 0,75	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,25	2,—	—
		1909	0,25 „ 0,75	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,—	0,25	2,—	—
	Soekapoera .	1905	0,25 „ 1,—	0,10 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,20	0,35 „ 1,—	f0,25 à f0,50	f0,50 à f2,—	f 0,50 à f 1,—
		1906	0,25 „ 1,—	0,10 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,20	0,35 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,50 „ 1,—
		1907	0,30 „ 1,—	0,30 „ 0,80	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,20	0,40 „ 1,20	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,50 „ 1,—
		1908	0,25 „ 1,—	0,10 „ 0,80	0,20 „ 0,30	0,08 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,50 „ 1,—
		1909	0,25 „ 1,—	0,10 „ 0,80	0,20 „ 0,30	0,08 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,75 à 2,—	0,50 „ 1,—
	Gemiddeld.	1905	f 0,26 à f 0,85	f0,15 à f0,28	f0,20 à f0,30	f0,13 à f0,59	f0,35 à f0,87^{5}	f0,27 à f0,40	f0,90 à f2,04	f 0,50 à f 1,25
		1906	0,26 „ 0,98	0,15 „ 0,28	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,59	0,36 „ 0,91^{5}	0,25 „ 0,40	0,90 „ 1,92	0,50 „ 1,25
		1907	0,25 „ 1,68	0,20 „ 0,36	0,20 „ 0,30	0,14 „ 0,31	0,33^{5} „ 0,99	0,24 „ 0,51	0,86 „ 2,—	0,76 „ 1,92
		1908	0,24 „ 1,76	0,20 „ 0,37^{5}	0,20 „ 0,30	0,14^{5} „ 0,32	0,32 „ 1,04	0,23 „ 0,51	0,85 „ 2,—	0,83^{5} „ 2,04
		1909	0,25 „ 1,75	0,20 „ 0,37^{5}	0,20 „ 0,30	0,14 „ 0,32	0,32 „ 1,04	0,23 „ 0,51	0,85 „ 2,—	0,83 „ 2,04
Cheribon . .	Cheribon . .	1905	f 6,— à f30,— 's maands.	f0,20 à f0,25	f0,25 à f0,30	f0,26 à f0,40	f0,25 à f1,—	f0,20 à f0,50	f0,50 à f1,—	f10,— à f105,— 's maands.
		1906	f 6,— à f30,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,50	0,50 „ 1,—	f20,— à f100,— 's maands.
		1907	f 6,— à f30,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,20 „ 1,—	0,30 „ 0,35	0,75 „ 0,85	f 30,— à f60,— 's maands.
		1908	f 6,— à f30,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,20 „ 1,—	0,30 „ 0,35	0,75 „ 1,—	f 30,— à f60,— 's maands.
		1909	f 6,— à f30,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,40	0,12 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,50	0,30 „ 1,45	f15,— à f100,— 's maands.
	Indramajoe .	1905	f10,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	—	—	f 15,— à f30,— 's maands.
		1906	f10,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	—	—	f 15,— à f30,— 's maands.
		1907	f10,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	—	—	f 15,— à f30,— 's maands.
		1908	f10,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	—	—	f 15,— à f30,— 's maands.
		1909	f10,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	—	—	f 15,— à f30,— 's maands.
	Madjalengka	1905	f 7,50 à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,25	0,22^{5} „ 0,67	f 0,40	—	f 10,— à f75,— 's maands.
		1906	f 7,50 à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,70	0,40	f0,62^{5} à f1,—	f 10,— à f75,— 's maands.
		1907	f 6,— à f35,— 's maands.	0,14 „ 0,25	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	f0,15 à f0,40	0,33^{5} „ 0,60	f 15,— à f75,— 's maands.
		1908	f 6,— à f35,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,15 „ 0,40	0,35 „ 0,60	f 15,— à f75,— 's maands.
		1909	f 6,— à f35,— 's maands.	0,14 „ 0,25	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,75	0,15 „ 0,40	0,30 „ 0,60	f 15,— à f75,— 's maands.

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Galoch . . . 1905	f 7,50 à f12,50 's maands.	f0,12 à f0,17	f 0,25	f0,15 à f0,30	f0,45 à f0,75	f 0,30	f0,75 à f1,—	—
	1906	f 7,50 à f12,50 's maands.	0,20 „ 0,30	f0,20 à f0,40	0,15 „ 0,30	0,45 „ 0,75	0,30	0,75 „ 1,—	—
	1907	f 11,25 's maands.	f 0,15	f 0,25	f 0,20	0,45 „ 0,75	0,30	0,75 „ 1,50	—
	1908	f 9,— à f12,— 's maands.	0,20	0,25	0,20	0,45 „ 0,75	0,30	0,75 „ 1,50	—
	1909	f 12,50 's maands.	0,17	0,25	f0,15 à f0,30	0,50 „ 0,75	0,30	0,75 „ 1,50	—
	Gemiddeld. 1905	f 7,50 à f25,— 's maands.	f0,20 à f0,28	f0,15 à f0,35	f0,15 à f0,30	f0,45 à f0,75	f0,24 à f0,29	f0,43 à f0,60	f 7,— à f42,— 's maands.
	1906	f 7,75 à f21,— 's maands.	0,19 „ 0,38	0,18 „ 0,40	0,19 „ 0,31	0,32 „ 0,86	0,30 „ 0,50	$0,62^5$ „ 1,—	f 15,— à f68,35 's maands.
	1907	f 8,31 à f25,31 's maands.	0,16 „ 0,24	0,22 „ 0,35	$0,17^5$ „ 0,25	$0,32^5$ „ $0,87^5$	0,25 „ 0,35	0,61 „ 0,95	f 20,— à f55,— 's maands.
	1908	f 7,75 à f25,50 's maands.	$0,17^5$ „ 0,25	0,22 „ 0,35	$0,17^5$ „ 0,25	$0,32^5$ „ $0,87^5$	0,25 „ 0,35	$0,61^5$ „ 1,—	f 20,— à f55,— 's maands.
	1909	f 8,50 à f26,— 's maands.	0,16 „ 0,24	0,22 „ 0,35	0,15 „ 0,30	0,35 „ $0,87^5$	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	f 15,— à f65,— 's maands.
Pekalongan.	Batang . . . 1905	f 0,30 à f 1,—	f0,20 à f0,40	f0,25 à f0,40	f0,15 à f0,25	f0,30 à f2,—	f0,25 à f1,—	f0,66 à f1,—	f 0,33 à f 2,50
	1906	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,30 „ 1,50	0,25 „ 1,50	0,90 „ 1,75	0,33 „ 2,50
	1907	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,30 „ 1,50	0,17 „ 1,—	0,90 „ 1,50	0,33 „ 2,50
	1908	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,30 „ 0,75	0,25 „ 1,—	0,90 „ 1,50	0,33 „ 2,50
	1909	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,30 „ 0,75	0,25 „ 1,—	0,90 „ 1,50	0,30 „ 3,30
	Pekalongan . 1905	0,20 „ 0,75	0,18 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,35 „ 1,50	0,25 „ 0,35	0,80 „ 1,50	0,50 „ 1,65
	1906	0,20 „ 0,75	0,20 „ 0,25	f 0,25	0,20 „ 0,30	0,30 „ 0,80	0,25 „ 0,35	0,80 „ 1,50	15,— „ 50,— 's maands.
	1907	0,25 „ 0,80	0,20 „ 0,35	0,25	0,20 „ 0,30	0,35 „ 0,80	0,25 „ 0,35	0,80 „ 1,50	f 0,50 à f 1,65
	1908	0,25 „ 0,80	0,20 „ 0,25	0,25	0,20 „ 0,30	0,35 „ 0,80	0,25 „ 0,35	0,80 „ 1,50	0,50 „ 1,65
	1909	0,25 „ 0,80	0,20 „ 0,35	0,25	0,20 „ 0,30	0,35 „ 0,80	0,30 „ 0,60	0,50 „ 1,50	10,— „ 60,— 's maands.
	Pemalang . . 1905	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,35	f0,20 à f0,30	0,15 „ 0,30	0,30 „ 2,—	0,25 „ 0,40	0,50 „ 2,—	f 0,35 à f 2,50
	1906	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,30	—	0,25 „ 0,40	0,60 „ 2,—	0,35 „ 2,50
	1907	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,50 „ 2,—	0,35 „ 2,50
	1908	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,50 „ 2,—	0,35 „ 2,50
	1909	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,50 „ 2,50	0,35 „ 2,50
	Tegal . . . 1905	0,20 „ 1,65	0,17 „ 0,25	0,25 „ 0,70	0,15 „ 0,20	0,35 „ 2,—	0,15 „ 0,30	1,— „ 2,—	0,80 „ 2,50
	1906	0,20 „ 1,33	0,10 „ 0,25	0,25 „ 0,35	f 0,20	0,50 „ 1,50	—	1,— „ 2,50	f15,— à f80,— 's maands.
	1907	0,25 „ 1,30	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,35	0,15 à 0,25	0,50 „ 1,50	—	1,— „ 2,50	f15,— à f80,— 's maands.
	1908	0,25 „ 1,30	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,35	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,50	—	1,— „ 2,50	f15,— à f80,— 's maands.
	1909	0,25 „ 0,60	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,25	0,50 „ 1,50	12,50 „ 15,— 's maands.	1,— „ 2,50	f15,— à f80,— 's maands.
	Brebes . . . 1905	0,20 „ 0,83	0,10 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,10 „ 0,40	0,50 „ 1,50	f 0,25	0,50 „ 0,75	f 0,50 à f 0,75
	1906	0,20 „ $0,83^5$	0,10 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,10 „ 0,40	0,50 „ 0,70	f0,25 à f0,60	0,50 „ 0,75	0,50 „ 2,50
	1907	0,20 „ 0,66	0,10 „ 0,40	0,30 „ 0,40	0,10 „ 0,40	0,50 „ 0,60	0,25 „ 0,40	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,66
	1908	0,20 „ 0,66	0,15 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,10 „ 0,35	0,50 „ 0,60	0,25 „ 0,40	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,66
	1909	0,25 „ 1,50	0,10 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,10 „ 0,35	0,35 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,50 „ 0,75	0,75 „ 2,—

ZZ

Gewesten.	Afdeelingen.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld	1905	f 0,25 à f 1,—	f0,18 à f0,33	f0,25 à f0,40	f0.15 à f0,30	f0,35 à f1,70	f0,22^5 à f0,45	f0,70 à f1,45	f 0,50 à f 2,—
		1906	0,25 „ 1,—	0,16 „ 0,32	0,25 „ 0,35	0,17 „ 0,30	0,40 „ 0,87	0,25 „ 0,75	0,75 „ 1,90	0,43 „ 2,60
		1907	0,27 „ 0,75	0,18 „ 0,37	0,26 „ 0,35	0,17 „ 0,30	0,37 „ 0,94	0,23 „ 0,54	0,74 „ 1,85	0,48^5 „ 2,19
		1908	0,27 „ 1,05	0,19 „ 0,52	0,20 „ 0,29	0,15 „ 0,27	0,37 „ 0,79	0,25 „ 0,52^5	0,75 „ 1,65	0,70 „ 2,—
		1909	0,28 „ 1,08	0,18 „ 0,36	0,24 „ 0,33	0.16 „ 0,28	0,34 „ 0,80	0,29 „ 0,58	0,68 „ 1,75	0,44^5 „ 3,29
Semarang	Semarang	1905	f 0,50	f 0,30	f0,25 à f0,35	f0,25 à f0,35	f0,50 à f1,—	f 0,60	f0,45 à f1,15	f 0,65 à f 0,75
		1906	0,50	0,30	f 0,35	f 0,25	0,70 „ 1,—	0,60	0,45 „ 1,15	0,65 „ 0,75
		1907	f 10,— à f 25,— 's maands.	f0,25 à f0,30	f0,30 à f0,40	f0,25 à f0,35	0,70 „ 1,—	0,60	0,45 „ 1,15	0,65 „ 0,75
		1908	f 0,50	f 0,30	f 0,40	f 0,30	0,60 „ 0,70	0,60	0,45 „ 1,15	0,65 „ 0,75
		1909	0,50	0,25	0,40	0,30	0,60 „ 0,70	0,60	0,60 „ 1,15	0,65 „ 0,75
	Kendal	1905	f 0,26^5 à f 1,35	f0,20 à f0,30	f0,25 à f0,30	f0,20 à f0,30	0,50 „ 0,70	f0,25 à f0,50	0,50 „ 2,50	1,— „ 2,50
		1906	0,30 „ 0,67	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,35 „ 0,75	0,25 „ 0,80	0,75 „ 2,—	1,— „ 6,—
		1907	0,30 „ 0,66	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,35 „ 0,75	0,25 „ 0,50	1,50 „ 2,—	1,— „ 6,—
		1908	0,30 „ 0,67	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,40	1,50 „ 2,—	1,— „ 6,—
		1909	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,35 „ 0,75	0,25 „ 0,50	1,50 „ 2,—	1,— „ 6,—
	Demak	1905	0,75 „ 1,—	f 0,25	f 0,30	f 0,25	f 0,60	—	f 1,50	—
		1906	0,75 „ 1,—	0,25	0,30	0,25	0,60	—	1,50	—
		1907	0,75 „ 1,—	0,25	0,30	0,25	0,60	—	1,50	—
		1908	0,75 „ 1,—	0,25	0,30	0,20	0,60	—	1,50	—
		1909	0,75 „ 1,—	f0,25 à f0,30	0,30	0,20	0,60	—	1,50	—
	Salatiga	1905	0,35 „ 0,50	0,20 „ 0,30	f0,25 à f0,70	f0,15 à f0,50	f0,50 à f0,75	f0,50 à f0,60	f1,— à f2,—	f 0,50 à f 0,75
		1906	0,35 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 0,75	0,50 „ 0,60	0,50 „ 1,—	—
		1907	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,50 „ 0,60	—	—
		1908	0,35 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,50 „ 0,60	—	—
		1909	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,70	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	f 0,25 à f 1,—
	Grobogan	1905	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,80	0,80 „ 1,50	—
		1906	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,80	0,80 „ 1,50	—
		1907	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,80	0,80 „ 1,50	—
		1908	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,80	0,80 „ 1,50	—
		1909	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,80	0,80 „ 1,50	—
	Pati	1905	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,25	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,50 „ 1,50	f 0,50 à f 2,50
		1906	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,25	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,50 „ 2,50
		1907	0,40 „ 1,25	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,50 „ 2,50
		1908	0,30 „ 0,60	0,20 „ 0,25	f 0,25	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,80	0,30 „ 0,60	f 0,80	0,25 „ 1,—
		1909	0,30 „ 0,60	0,20 „ 0,30	f0,25 à f0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 1,50	0,25 „ 0,60	f0,40 à f1,60	0,50 „ 2,50

Gewesten.	Afdeelingen.	Jaar	Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Koedoes . .	1905	f0,25 à f 1,—	f0,15 à f0,30	f 0,25	f0,15 à f0,25	f0,30 à f0,75	f0,30 à f0,50	f2,— à f2,50	f 0,50 à f 2,—
		1906	0,25 „ 1,—	0,15 „ 0,30	0,25	0,10 „ 0,25	0,30 „ 0,75	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,50 „ 2,—
		1907	10,— „ 25,— 's maands.	0,20 „ 0,25	f0,25 à f0,30	0,25 „ 0,40	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	15,— „ 60,— 's maands.
		1908	f0,25 à f 1,—	0,12^{5} „ 0,30	f 0,25	0,20 „ 0,25	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,50	1,— „ 1,50	f15,— à f50,— 's maands.
		1909	0,25 „ 1,—	0,12^{5} „ 0,30	0,25	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,50	1,20 „ 2,50	f15,— à f50,— 's maands.
	Japara . . .	1905	5,— „ 40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 à 0,40	0,16^{5} „ 0,30	0,35 „ 1,50	0,20 „ 0,40	—	f15,— à f150,— 's maands.
		1906	f5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	0,16^{5} „ 0,30	0,35 „ 1,50	0,20 „ 0,40	—	f15,— à f150,— 's maands.
		1907	f5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	0,16^{5} „ 0,30	0,35 „ 1,50	0,20 „ 0,40	—	f15,— à f150,— 's maands.
		1908	f5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	0,35 „ 0,50	0,35 „ 1,50	0,20 „ 0,40	—	f15,— à f150,— 's maands.
		1909	f5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	0,16^{5} „ 0,50	0,35 „ 1,50	0,20 „ 0,40	—	f15,— à f150,— 's maands.
	Gemiddeld .	1905	f0,37 à f 1,02	f0,21 à f0,29	f0,26 à f0,37	f0,19 à f0,31	f0,47 à f0,91	f0,32 à f0,54	f0,96 à f1,81	f0,61 à f 2,25
		1906	0,38 „ 0,94	0,21 „ 0,29	0,28 „ 0,34	0,18 „ 0,27^{5}	0,48 „ 0,92	0,32 „ 0,58	0,78^{5} „ 1,59	0,61 „ 2,71
		1907	0,34 „ 1,05^{5}	0,26 „ 0,29	0,27^{5} „ 0,35	0,19^{5} „ 0,33	0,50 „ 0,95	0,32 „ 0,53^{5}	0,96 „ 1,69	0,63 „ 2,40
		1908	0,39 „ 0,88^{5}	0,20 „ 0,29	0,29 „ 0,33^{5}	0,21 „ 0,30	0,42 „ 0,98	0,29 „ 0,49	1,01 „ 1,40^{5}	0,55 „ 1,79
		1909	0,35 „ 1,05	0,20 „ 0,30	0,28 „ 0,37	0,20 „ 0,32	0,42 „ 1,05	0,27 „ 0,50	1,— „ 1,65	0,60 „ 2,30
Rembang .	Rembang . .	1905	f0,50 à f 0,80	f0,20 à f0,30	f0,20 à f0,35	f0,15 à f0,40	f0,30 à f0,80	—	—	—
		1906	—	—	f 0,25	0,20 „ 0,40	0,35 „ 0,80	f0,25 à f0,30	f0,75 à f2,—	—
		1907	—	—	0,25	0,20 „ 0,40	0,35 „ 0,80	0,25 „ 0,30	0,75 „ 2,—	—
		1908	—	—	f0,25 à f0,40	0,20 „ 0,40	0,35 „ 0,75	0,25 „ 0,30	0,75 „ 2,—	—
		1909	—	—	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,40	0,35 „ 0,75	0,25 „ 0,30	0,75 „ 2,—	—
	Toeban . . .	1905	0,25 „ 1,—	0,13 „ 0,30	—	0,10 „ 0,40	0,30 „ 0,60	5,— „ 15,— 's maands.	—	—
		1906	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,30	—	0,10 „ 0,40	0,30 „ 0,60	f5,— à f15,— 's maands.	—	—
		1907	10,— „ 20,— 's maands.	0,25 „ 0,30	—	0,15 „ 0,40	0,30 „ 0,75	f5,— à f15,— 's maands.	—	—
		1908	f10,— à f30,— 's maands.	0,25 „ 0,30	—	0,15 „ 0,40	0,30 „ 0,75	f1,— à f1,50	—	—
		1909	f10,— à f30,— 's maands.	0,25 „ 0,30	—	0,15 „ 0,40	0,30 „ 0,75	1,— „ 1,50	—	—
	Bodjonegoro .	1905	f0,42 à f 0,83	0,20 „ 0,75	0,20 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,30 „ 1,50	0,33 „ 0,50	0,50 „ 3,—	f3,— à f 4,—
		1906	0,42 „ 0,83	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,50	5,— „ 10,— 's maands.	0,50 „ 3,—	3,— „ 4,—
		1907	0,42 „ 0,83	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,50	f5,— à f10,— 's maands.	0,50 „ 3,50	3,— „ 4,—
		1908	0,42 „ 0,83	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,50	f5,— à f10,— 's maands.	0,50 „ 3,50	3,— „ 4,—
		1909	0,42 „ 0,83	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,50	f5,— à f10,— 's maands.	0,50 „ 3,50	3,— „ 4,—
	Blora . . .	1905	0,40 „ 1,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 2,—	f0,29 à f0,50	0,75 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1906	0,45 „ 1,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,75	0,25 „ 0,50	0,87 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1907	0,45 „ 1,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,75	0,25 „ 0,50	0,87 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1908	0,36 „ 1,40	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,45 „ 1,75	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50
		1909	0,37^{5} „ 1,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,42^{5} „ 1,53	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50

Gewesten.	Afdeelingen.	Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld . 1905	f 0,39 à f 1,02	f0,20 à f0,44	f0,22 à f0,41	f0,16 à f0,40	f0,35 à f1,22	f0,26 à f0,50	f0,62^5 à f2,50	f 2,— à f 2,75
	1906	0,37 „ 1,11	0,21 „ 0,48	0,25 „ 0,38	0,17^5 „ 0,37^5	0,39 „ 1,16	0,21 „ 0,41	0,71 „ 2,33	2,— „ 2,75
	1907	0,40 „ 0,99^5	0,23 „ 0,48	0,25 „ 0,38	0,17^5 „ 0,37^5	0,38 „ 1,20	0,20^5 „ 0,49	0,70^5 „ 2,50	2,— „ 2,75
	1908	0,37 „ 1,07^5	0,21^5 „ 0,48	0,25 „ 0,43	0,17^5 „ 0,37^5	0,37 „ 1,19	0,41^5 „ 0,66	0,74^5 „ 2,50	2,— „ 2,75
	1909	0,37 „ 1,07^5	0,23 „ 0,48	0,25 „ 0,43	0,17^5 „ 0,35	0,36 „ 1,15	0,41^5 „ 0,66	0,74^5 „ 2,50	2,— „ 2,75
Soerabaja .	Soerabaja . . 1905	f 0,50 à f 1,—	f0,20 à f0,40	f0,30 à f0,50	f0,20 à f0,50	f0,40 à f1,25	f0,16^5 à f0,50	f1,— à f3,—	f 0,50 à f 2,50
	1906	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,25	0,16^5 „ 0,50	1,— „ 3,—	0,50 „ 2,50
	1907	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,25	0,16^5 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50 „ 2,50
	1908	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,25	0,16^5 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50 „ 2,50
	1909	0,35 „ 1,20	0,20 „ 0,60	0,20 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,40 „ 2,50	0,16^5 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50 „ 2,50
	Sidoardjo . . 1905	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,50	0,30 „ 1,25	0,20 „ 3,25	0,50 „ 2,50	0,25 „ 5,—
	1906	0,25 „ 0,83	0,18 „ 0,35	0,22^5 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,12^5	0,25 „ 1,—	1,12^5 „ 2,—	0,37^5 „ 3,—
	1907	0,25 „ 1,—	0,16 „ 0,25	0,20 „ 0,25	0,15 „ 0,25	0,30 „ 1,12^5	0,30 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,45 „ 2,50
	1908	0,50 „ 1,—	0,16 „ 0,30	0,20 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,30 „ 1,25	0,30 „ 0,75	0,50 „ 2,—	0,75 „ 3,50
	1909	0,25 „ 1,—	0,16 „ 0,30	0,20 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,60	0,50 „ 2,—	0,50 „ 4,—
	Modjokerto . 1905	0,33 „ 1,66^5	0,10 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,40 „ 2,—	0,20 „ 1,—	0,75 „ 2,—	0,66^5 „ 3,33
	1906	0,33 „ 1,66^5	0,10 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 2,—	0,20 „ 1,—	0,75 „ 2,—	0,66^5 „ 2,50
	1907	0,33 „ 1,66^5	0,10 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 2,—	0,20 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,66^5 „ 2,50
	1908	0,33 „ 1,66^5	0,10 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 3,—	0,20 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,66^5 „ 2,50
	1909	0,33 „ 1,66^5	0,10 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 2,—	0,20 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,66^5 „ 2,50
	Djombang . 1905	0,50 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,33	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,30	f 0,75	0,83^5 „ 6,66
	1906	0,50 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,33	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,30	0,75	0,83^5 „ 6,66
	1907	0,50 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,33	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,30	0,75	0,83^5 „ 6,66
	1908	0,50 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,33	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,25	0,75	0,83^5 „ 6,66
	1909	0,50 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,33	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,40	f0,75 à f2,—	0,83^5 „ 6,66
	Grisee . . . 1905	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,60	0,45 „ 1,—	—	f 1,—	—
	1906	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,30 „ 1,—	—	1,—	—
	1907	0,50 „ 1,—	0,12 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,15 „ 0,40	0,30 „ 1,—	—	1,—	—
	1908	0,50 „ 1,—	0,12 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,40	0,50 „ 1,—	—	1,—	—
	1909	0,50 „ 1,—	0,15 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,40	0,50 „ 1,—	—	1,—	—
	Lamongan. . 1905	0,50 „ 0,80	0,20 „ 0,25	f 0,25	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	—	—	—
	1906	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,25	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	—	—	—
	1907	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,25	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	—	f1,— à f1,50	f 2,—
	1908	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	f0,25 à f0,30	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	—	f 1,—	—
	1909	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	—	1,—	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere onder-nemingen.	Koelies op particuliere onder-nemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachts-lieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld . 1905	f 0,43 à f 1,02	f0,18 à f0,36	f0,23 à f0,35	f0,19 à f0,45	f0,44 à f1,21	f0,19 à f1,26	f0,80 à f1,85	f 0,56 à f 4,37^5
	1906	0,43 „ 1,02	0,18 „ 0,36	0,23^5 „ 0,37	0,19 „ 0,39	0,43 „ 1,19	0,20 „ 0,70	0,92^5 „ 1,85	0,59 „ 3,89
	1907	0,43 „ 1,02	0,16 „ 0,36	0,24 „ 0,36	0,19 „ 0,39	0,40 „ 1,18^5	0,21^5 „ 0,63^5	0,87^5 „ 1,37^5	0,89 „ 3,23
	1908	0,44 „ 1,05	0,16 „ 0,36	0,24 „ 0,40	0,19 „ 0,40	0,43 „ 1,37^5	0,21^5 „ 0,62^5	0,87^5 „ 1,37^5	0,96^5 „ 3,48
	1909	0,43 „ 1,07	0,16 „ 0,36	0,23 „ 0,40	0,19 „ 0,40	0,44 „ 1,37	0,21^5 „ 0,63	0,87^5 „ 1,37^5	0,95 „ 3,54
Pasoeroean.	Pasoeroean . . 1905	f 0,15 à f 1,—	f0,12^5 à f0,30	f0,16^5 à f0,60	f0,10 à f0,40	f0,30 à f1,20	f0,16^5 à f0,50	f0.25 à f0,60	f 0,66^5 à f 3,33
	1906	0,25 „ 1,—	0,12^5 „ 0,30	0,15 „ 0,60	0,10 „ 0,40	0,30 „ 1,20	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,75	0,66^5 „ 3,33
	1907	0,25 „ 0,75	0,15 „ 0,30	0.25 „ 0,40	0,12^5 „ 0,35	0,40 „ 1,10	0,17^5 „ 0,75	0,25 „ 0,75	0,66^5 „ 3,33
	1908	0,25 „ 1,—	0,12^5 „ 0,30	0,25 „ 0,70	0,15 „ 0.40	0.30 „ 2,—	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,75	0,33 „ 3,33
	1909	0,25 „ 1,—	0,12^5 „ 0,30	0,10 „ 0,45	0,10 „ 0,50	0,30 „ 1,20	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,75	0,66^5 „ 3,33
	Bangil. 1905	0,30 „ 1,—	0,15 „ 0.30	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,16^5 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,50 „ 3,33^5
	1906	0,30 „ 1,—	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,16^5 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,50 „ 3,33^5
	1907	0,30 „ 1,—	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,16^5 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,50 „ 3,33^5
	1908	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,16 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,16^5 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,50 „ 3,33^5
	1909	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,16 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,16^5 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,50 „ 3,33^5
	Malang 1905	0,45 „ 0,85	0,30 „ 0,35	0.35 „ 0,40	0,26 „ 0,30	0,50 „ 1,10	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,70 „ 1,40
	1906	0,45 „ 0,85	0,30 „ 0,45	0,35 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,20	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,70 „ 1,75
	1907	0,45 „ 0,85	0,30 „ 0,45	0,35 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,20	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,70 „ 1,75
	1908	0,45 „ 0,85	0,35 „ 0,45	0,35 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,20	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,70 „ 1,75
	1909	0.45 „ 0,85	0,35 „ 0,45	0,35 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,20	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,70 „ 1,75
	Probolinggo . 1905	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 2,—	0,75 „ 2,50
	1906	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 2,—	0,75 „ 2,50
	1907	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 2,—	0,75 „ 2,50
	1908	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 2,—	0,75 „ 2,50
	1909	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 2,—	0,75 „ 2,50
	Kraksaän. . . 1905	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	f 0,30	f 0,25	0,50 „ 2,50	—	f 1,50	2,— „ 2,30
	1906	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,30	0,25	0,50 „ 2,50	—	1,50	2,— „ 2,33
	1907	0,50 „ 1,—	0.30 „ 0,40	0,30	0,25	0,50 „ 2,50	—	1,50	2,— „ 2,33
	1908	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,30	f0,25 à f0,30	0,50 „ 2,50	—	1.50	1,66 „ 2,33
	1909	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,50	f0,25 à f0,35	0,25 „ 0,30	0,50 „ 2,50	—	1,50	1,66 „ 2,50
	Loemadjang . 1905	0,33^5 „ 1,66^5	0,30 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	f0,40 à f0,75	f0,75 à f2,—	0,50 „ 2,—
	1906	0,33^5 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	0,50 „ 2,50
	1907	0,33^5 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0.20 „ 0,35	0.40 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	0,50 „ 2,50
	1908	0,33^5 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0.20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	0,50 „ 2,50
	1909	0,33^5 „ 3,33^5	0,25 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0.20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	0,50 „ 2,50

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere onder-nemingen.	Koelies op particuliere onder-nemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachts-lieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld . 1905	f 0,34 à f 1,20	f0,24 à f0,37	f0,26 à f0,39	f0,19 à f0,32	f0,40 à f 1,38	f0,35 à f0,50	f0,50 à f2,—	f 0,75 à f 2,50
	1906	0,37^5 „ 1,25	0,21 „ 0,40	0,25 „ 0,45	0,17^5 „ 0,32	0,40 „ 1,75	0,28 „ 0,50	0,80 „ 1,79	0,85 „ 2,62
	1907	0,37^5 „ 1,29	0,21 „ 0,40	0,26 „ 0,48	0,17^5 „ 0,32^5	0,41^5 „ 1,21	0,27 „ 0,50	0,80 „ 1,79	0,85 „ 2,62
	1908	0,36 „ 1,16^5	0,24^5 „ 0,40	0,27^5 „ 0,43^5	0.20 „ 0,35	0,40 „ 1,63^5	0,31 „ 0,55	0,80 „ 1,79	0,74 „ 2,62
	1909	0,33^5 „ 1,58	0,23^5 „ 0,40	0,24 „ 0,41	0,19 „ 0,36^5	0,40 „ 1,36	0,31 „ 0,55	0,80 „ 1,75	0,79 „ 2,65
Besoeki. . .	Bondowoso. . 1905	f 0,45 à f 0,90	f0,27^5 à f0,45	f0,33^5 à f0,40	f0.20f à 0,33^5	f0,50 à f 1,25	f0,28 à f0,37^5	f 1,— à f 1,25	f 1,37 à f 1,66
	1906	0,35 „ 0,90	0,27^5 „ 0,45	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,33	0,50 „ 1,25	0,28 „ 0,37^5	1,— „ 1,25	1,37 „ 1,66
	1907	0,33 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35^5	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,75 „ 2,—	1,75 „ 2,—
	1908	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35^5	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,75 „ 2,—	1,75 „ 2,—
	1909	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35^5	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,75 „ 2,—	1,75 „ 2,—
	Djember . . . 1905	0,30 „ 0,80	f 0,30	0,30 „ 0,40	f 0,30	0,50 „ 1,—	—	1,50 „ 2,—	—
	1906	0,30 „ 0,80	0,30	0,30 „ 0,40	0,30	0,50 „ 1,—	—	1,50 „ 2,—	—
	1907	0,30 „ 0,80	0,30	0,30 „ 0.40	0,30	0,50 „ 1,—	—	1,50 „ 2,—	—
	1908	0,50 „ 1,—	f0,30 à f0,40	0,30 „ 0,40	f0,30 à f0,40	0,50 „ 1,—	f0,20 à f0,50	0,25 „ 2,—	—
	1909	0,50 „ 2,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,50	0,50 „ 2.—	—
	Panaroekan . 1905	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0.25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	f 0,83^5 à f 2,25
	1906	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,83^5 „ 2,25
	1907	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,83^5 „ 2,25
	1908	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,83^5 „ 2,25
	1909	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,83^5 „ 2,25
	Banjoewangi. 1905	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,33^5 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	1,— „ 2,50
	1906	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,35	0,33^5 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,40 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 2,50	1,— „ 2,—
	1907	0,40 „ 2,25	0,25 „ 0,35	0,33^5 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,40 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 2,50	1,— „ 2,—
	1908	0,40 „ 2,25	0,25 „ 0.40	0,33^5 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,40 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 2,50	1, „ 2,—
	1909	0,40 „ 2,25	0,25 „ 0,40	0,33^5 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,40 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 2,50	1,— „ 2,—
	Gemiddeld . 1905	f 0,41 à f 1,—	f0,26 à f0.41	f0,30 à f0,40	f0,25 à f0.38	f0,56 à f 1,19	f0,30 à f0,50	f 1,12^5 à f 1,94	f 1,07 à f 2,14
	1906	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,37^5	0,28 „ 0.40	0,25 „ 0,37	0,47^5 „ 1,18^5	0,30 „ 0.50	0,94 „ 1,94	1,07 „ 1,97
	1907	0,40 „ 1,27^5	0,25 „ 0,38^5	0.28 „ 0,40	0,25 „ 0,37	0,47^5 „ 1,12^5	0,30 „ 0,53	1.02 „ 2,12	1,19^5 „ 2,08
	1908	0,45 „ 2,25	0.25 „ 0.40	0.25 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,60	0,50 „ 2,50	0,83^5 „ 2,25
	1909	0,45 „ 2,25	0,25 „ 0,40	0.25 „ 0,40	0.20 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,60	0,50 „ 2,50	0,83^5 „ 2,25
Banjoemas.	Banjoemas . . 1905	f 0,20 à f 0,75	f0,12 à f0,30	f0,13 à f0,35	f0,10 à f0.23	f0,25 à f0,50	f0,15 à f0,33	f0,35 à f 1,58	f 0,20 à f 3,—
	1906	0,18^5 „ 0,73^5	0,07^5 „ 0,20	0,13 „ 0,40	0.12^5 „ 0,23	0,15 „ 0,68	0,14 „ 2,—	0,25 „ 1,50	0,20 „ 3,—
	1907	0,18^5 „ 0,53^5	0,07^5 „ 0,20	0,13 „ 0.40	0,12^5 „ 0,23	0,15 „ 0,60	0,14 „ 1,—	0,30 „ 1,50	0,20 „ 2,—
	1908	0,18 „ 0,53^5	0,07^5 „ 0,20	0,13 „ 0,40	0,12^5 „ 0,23	0,15 „ 0,60	0,14 „ 1,—	0,30 „ 1,50	0,50 „ 2,—
	1909	0,15 „ 0,55	0,07^5 „ 0,20	0,13 „ 0,40	0,10 „ 0,23	0,15 „ 0,60	0,15 „ 0,33	0,30 „ 1.50	0,50 „ 2,—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Poerwakerta.	1905	f 6,— à f35,— 's maands.	f0,08 à f0,27^{5}	f 0,25	f0,16 à f0,30	f0,25 à f1,—	f0,20 à f0,30	f1,— à f2,—	f 25,— à f80,— 's maands.
		1906	f 6,— à f35,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25	0,15 „ 0,30	0,25 „ 1,50	0,20 „ 0,30	1,— „ 2,—	f 25,— à f80,— 's maands.
		1907	f 6,— à f35,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25	0,15 „ 0,30	0,25 „ 1,50	0,20 „ 0,30	1,— „ 2,—	f 25,— à f80,— 's maands.
		1908	f 0,33 à f 1,66 's maands.	0,20 „ 0,30	f0,25 à f0,33	0,15 „ 0,30	0,35 „ 1,50	0,20 „ 0,30	1,25 „ 2,50	f 25,— à f80,— 's maands.
		1909	f 6,— à f35,— 's maands.	0,15 „ 0,25	f 0,25	0,15 „ 0,30	0,25 „ 1,50	0,20 „ 0,30	1,— „ 2,—	f 25,— à f80,— 's maands.
	Poerbalingga.	1905	f 0,25 à f 0,61	0,15^{5} „ 0,40	f0,20 à f0,25	0,18 „ 0,25	0,26 „ 0,45	0,25 „ 0,33	0,50 „ 1,—	f 0,50 à f 3,33
		1906	0,20 „ 0,48	0,17 „ 0,40	0,22 „ 0,35	0,16 „ 0,21	0,26 „ 0,43	f 0,33^{5}	0,50 „ 1,—	0,50 „ 3,33
		1907	0,20 „ 0,63	0,17^{5} „ 0,40	0,21^{5} „ 0,35	0,16^{5} „ 0,21^{5}	0,26^{5} „ 0,43^{5}	0,33^{5}	0,50 „ 2,—	0,50 „ 3,33^{5}
		1908	0,20 „ 0,50	0,17^{5} „ 0,40	0,22^{5} „ 0,25	0,17^{5} „ 0,20	0,30 „ 0,60	0,35	0,50 „ 2,—	0,50 „ 3,—
		1909	0,20 „ 0,80	0,15 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,30 „ 1,75	f0,20 à f0,50	0,30 „ 1,75	0,50 „ 3,33^{5}
	Bandjarnegara	1905	0,20 „ 0,50	f 0,20	f 0,20	0,20 „ 0,25	0,40 „ 1,—	f 0,40	0,50 „ 1,50	—
		1906	0,20 „ 0,50	0,20	0,20	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,50	f0,25 à f0,30	1,— „ 1,50	—
		1907	f 10,— 's maands.	0,20	0,20	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,50	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	f 10,— 's maands.
		1908	f 10,— 's maands.	0,20	0,20	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,50	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	f 10,— 's maands.
		1909	f 10,— 's maands.	0,20	0,20	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,50	f 0,25	1,— „ 1,50	—
	Tjilatjap . . .	1905	f 0,40 à f 0,50	0,25	0,30	0,20 „ 0,30	0,50 „ 0,65	f0,30 à f0,40	0,50 „ 0,75	—
		1906	0,40 „ 0,50	0,25	0,30	0,20 „ 0,30	0,50 „ 0,65	0,30 „ 0,40	0,50 „ 0,75	—
		1907	0,40 „ 0,75	f0,25 à f0,40	f0,25 à f0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,50	—
		1908	0,40 „ 0,75	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,— „ 1,50	—
		1909	0,40 „ 0,70	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,— „ 1,50	f 2,50 à f 4,—
	Gemiddeld .	1905	f 0,25 à f 0,70	f0,16 à f0,28	f0,21 à f0,27	f0,17 à f0,27	f0,33 à f0,72	f0,26 à f0,35	f0,57 à f1,56	f 0,51 à f 3,—
		1906	0,24 „ 0,67^{5}	0,17 „ 0,26	0,22 „ 0,30	0,17 „ 0,27	0,31 „ 0,75	0,24^{5} „ 0,66^{5}	0,65 „ 1,35	0,51 „ 3,—
		1907	0,26 „ 0,68	0,17 „ 0,29	0,21 „ 0,33	0,17 „ 0,29	0,31 „ 0,80^{5}	0,24^{5} „ 0,48^{5}	0,66 „ 1,72	0,45^{5} „ 2,08
		1908	0,26 „ 0,75	0,18 „ 0,30	0,21 „ 0,33	0,17 „ 0,29	0,33^{5} „ 0,83^{5}	0,26^{5} „ 0,48^{5}	0,81 „ 1,82	0,53 „ 2,01
		1909	0,27 „ 0,70	0,17 „ 0,28	0,21 „ 0,30	0,17 „ 0,28	0,32 „ 0,77	0,25 „ 0,49	0,67 „ 1,60	0,50 „ 2,50
Kedoe . . .	Magelang. . .	1905	f 0,50 à f 1,—	f0,25 à f0,50	f0,25 à f0,35	f0,10 à f0,40	f0,25 à f1,50	f0,25 à f0,35	f0,50 à f2,—	f 0,35 à f 1,—
		1906	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,10 „ 0,40	0,25 „ 1,50	0,25 „ 0,35	0,50 „ 2,—	0,35 „ 1,—
		1907	0,40 „ 1,—	0,15 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,10 „ 0,40	0,25 „ 1,50	0,20 „ 0,35	0,50 „ 2,—	0,35 „ 1,—
		1908	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,10 „ 0,40	0,25 „ 1,50	0,25 „ 0,35	0,50 „ 2,—	0,35 „ 1,—
		1909	0,35 „ 1,—	0,15 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,10 „ 0,40	0,25 „ 1,50	0,25 „ 0,35	0,40 „ 2,—	0,35 „ 1,—
	Temanggoeng	1905	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,75	—
		1906	0,26^{5} „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,75	—
		1907	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 2,—	—
		1908	0,22^{5} „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,50 „ 2,—	—
		1909	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,50	f 0,50

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Poerworedjo	1905	f 0,50	f 0,24	f 0,37^5	f 0,22^5	f 0,55	f 0,40	f 0,75	—
		1906	0,50	0,24	0,37^5	f0,20 à f0,40	0,55	0,40	0,75	—
		1907	0,50	f0,20 à f0,25	f0,25 à f0,30	0,20 „ 0,25	f0,40 à f0,75	0,40	0,75	—
		1908	0,50	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,25	0,40 „ 0,75	0,50	0,80	—
		1909	f 0,50 à f 1,—	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,25	0,40 „ 1,25	f0,25 à f0,50	f0,50 à f3,—	—
	Keboemen. .	1905	0,30 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,50 „ 3,33^5	f 0,83^5 à f 3,33
		1906	0,40 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,50 „ 3,33^5	0,83^5 „ 3,33
		1907	0,30 „ 0,66^5	0,20 „ 0,25	0,10 „ 0,25	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,50 „ 3,33^5	0,83^5 „ 3,33
		1908	f 0,50	0,20 „ 0,25	0,10 „ 0,25	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,25 „ 1,—	0,50 „ 3,33^5	0,83^5 „ 3,33
		1909	0,50	0,20 „ 0,25	0,10 „ 0,25	0,10 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,25 „ 1,—	0,50 „ 2,—	0,83^5 „ 3,33
	Wonosobo. .	1905	f 0,25 à f 0,75	f 0,20	—	0,20 „ 0,25	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1906	0,25 „ 0,75	f0,20 à f0,25	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	—	—	—
		1907	0,35 „ 1,—	0,15 „ 0,25	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	—	—	—
		1908	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	—	—	—
		1909	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	—	—	—
	Gemiddeld .	1905	f 0,36 à f 0,78	f0,23 à f0,31	f0,25 à f0,30	f0,18 à f0,33	f0,39 à f0,83	f0,30 à f0,36	f0,56 à f1,96	f 0,59 à f 2,17
		1906	0,38 „ 0,78	0,23 „ 0,33	0,25 „ 0,31	0,18 „ 0,37	0,37 „ 0,83	0,30 „ 0,36	0,56 „ 1,70	0,59 „ 2,17
		1907	0,36 „ 0,83	0,19^5 „ 0,32	0,22^5 „ 0,29^5	0,18 „ 0,34	0,34 „ 0,87	0,29 „ 0,36	0,56 „ 2,01	0,59 „ 2,17
		1908	0,37^5 „ 0,75	0,22^5 „ 0,32	0,22^5 „ 0,29^5	0,18 „ 0,34	0,34 „ 0,87	0,33 „ 0,56	0,57 „ 2,02	0,59 „ 2,17
		1909	0,38 „ 0,78	0,23 „ 0,33	0,22^5 „ 0,29^5	0,17^5 „ 0,34	0,34 „ 0,95	0,29 „ 0,56	0,52 „ 2,02	0,59 „ 2,17
Djokjakarta	Mataram. . .	1905	f 0,50 à f 1,50	f 0,25	f 0,25	f0,15 à f0,30	f0,50 à f1,—	f0,20 à f0,30	f0,25 à f1,50	f 0,50 à f 4,—
		1906	0,50 „ 1,50	f0,20 à f0,25	0,25	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,25	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,50	0,30 „ 3,—
		1907	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,25	0,25	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,25	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,50	0,50 „ 3,—
		1908	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,25	0,25	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,25	0,20 „ 0,50	0,25 „ 1,50	0,50 „ 3,—
		1909	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,25	0,25	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,50	0,50 „ 3,—
	Koelon Progo	1905	f 5,— à f15,— 's maands.	—	f0,20 à f0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	f5,— à f20,— 's maands.	1,50 „ 2,50	f 15,— à f60,— 's maands.
		1906	f 5,— à f15,— 's maands.	—	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	f5,— à f20,— 's maands.	1,50 „ 2,50	f 15,— à f60,— 's maands.
		1907	f 5,— à f15,— 's maands.	—	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	f5,— à f20,— 's maands.	1,50 „ 2,50	f 15,— à f60,— 's maands.
		1908	f 5,— à f15,— 's maands.	—	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,75	f5,— à f20,— 's maands.	1,50 „ 2,50	f 15,— à f60,— 's maands.
		1909	f 7,50 à f17,50 's maands.	—	0,20 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,60	f7,50 à f25,— 's maands.	f 1,75	f 35,— à f70,— 's maands.
	Goenoeng Kidoel	1905	—	—	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1906	—	—	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1907	—	—	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1908	—	—	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1909	—	—	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	—	—	—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders.					Chineezen.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld .	1905	f 0,34 à f 1,—	f 0,25	f0,22^5 à f0,27^5	f0,20 à f0,30	f0,46 à f0,73	f0,18 à f0,48	f0,87^5 à f2,—	f 0,50 à f 3,—
		1906	0,34 „ 1,—	f0,20 à f0,25	0,22^5 „ 0,27^5	0,20 „ 0,30	0,46 „ 0,82	0,18 „ 0,48	0,87^5 „ 2,—	0,40 „ 2,50
		1907	0,34 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,22^5 „ 0,27^5	0,20 „ 0,30	0,46 „ 0,82	0,18 „ 0,48	0,87^5 „ 2,—	0,50 „ 2,50
		1908	0,34 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,22^5 „ 0,27^5	0,20 „ 0,30	0,46 „ 0,87	0,18 „ 0,56	0,87^5 „ 2,—	0,50 „ 2,50
		1909	0,35 „ 1,04	0,20 „ 0,25	0,22^5 „ 0,37^5	0,17 „ 0,30	0,41 „ 0,92	0,22 „ 0,70	1,— „ 1,62^5	0,75 „ 2,70
Soerakarta .	Soerakarta . .	1905	f 0,25 à f 0,75	f0,20 à f0,25	f0,30 à f0,40	0,25 à 0,30	0,30 à 1,50	—	f0,50 à f1,50	f 2,—
		1906	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,30 „ 1,50	—	0,50 „ 1,50	2,—
		1907	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	f 0,30	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,—	—	0,50 „ 1,50	2,—
		1908	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,30	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,—	—	0,50 „ 1,50	2,—
		1909	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,30	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,—	—	0,50 „ 1,50	2,—
	Klaten	1905	0,16 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,25 à 0,40	0,16 „ 0,40	0,50 „ 1,50	0,13 à 1,—	0,20 „ 1,75	f 0,33 à f 3,30
		1906	0,16 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,16 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,13 „ 1,—	0,20 „ 2,—	0,30 „ 3,30
		1907	0,16 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,04 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,13 „ 1,—	0,20 „ 2,—	0,33 „ 3,30
		1908	0,16 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,04 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,13 „ 1,—	0,20 „ 2,—	0,33 „ 3,30
		1909	0,16 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,04 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,13 „ 1,—	0,20 „ 2,—	0,33 „ 3,30
	Bojolali	1905	f 4,50 à f 7,50 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	0,40 „ 0,50	0,25 „ 0,75
		1906	f 4,50 à f 7,50 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	0,40 „ 0,50	0,25 „ 0,75
		1907	f 4,50 à f 7,50 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	0,40 „ 0,50	0,40 „ 0,75
		1908	f 4,50 à f 7,50 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	0,40 „ 0,50	0,25 „ 0,75
		1909	f 4,50 à f 7,50 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	0,40 „ 0,50	0,25 „ 0,75
	Sragen	1905	f 5,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,40 „ 0,75	—	1,— „ 1,50	1,— „ 2,50
		1906	f 5,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,40 „ 0,75	—	1,— „ 1,50	1,— „ 2,50
		1907	f 5,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,75	—	1,— „ 1,50	—
		1908	f 5,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,75	—	1,— „ 1,50	f 1,— à f 2,50
		1909	f 5,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,50 „ 2,—	—	1,— „ 2,—	1,— „ 2,50
	Gemiddeld . .	1905	f 0,21 à f 0,53	f0,22 à f0,27	f0,27^5 à f0,40	f0,21 à f0,30	f0,39 à f1,02	f0,16^5 à f0,62^5	f0,52 à f1,31	f 0,90 à f 2,16
		1906	0,22 „ 0,56	0,22 „ 0,27	0,27^5 „ 0,40	0,21 „ 0,30	0,39 „ 1,02	0,16^5 „ 0,62^5	0,52 „ 1,37	0,90 „ 2,16
		1907	0,22 „ 0,56	0,22 „ 0,27	0,27^5 „ 0,37^5	0,16 „ 0,30	0,39 „ 0,90	0,16^5 „ 0,62^5	0,52 „ 1,37	0,90 „ 2,16
		1908	0,22 „ 0,56	0,22 „ 0,27	0,27^5 „ 0,37^5	0,15 „ 0,30	0,39 „ 0,90	0,16^5 „ 0,62^5	0,52 „ 1,37	0,90 „ 2,16
		1909	0,22 „ 0,56	0,22 „ 0,27	0,27^5 „ 0,37^5	0,15 „ 0,30	0,42 „ 1,20	0,16^5 „ 0,62^5	0,52 „ 1,37	0,90 „ 2,16
Madioen . .	Madioen. . . .	1905	f 10,— à f 45,— 's maands.	f0,15 à f0,25	f0,25 à f0,30	f0,15 à f0,30	f0,25 à f1,50	—	f1,— à f2,50	f 2,—
		1906	f 10,— à f 45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,25 „ 1,50	—	1,— „ 2,50	2,—
		1907	f 10,— à f 45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,25 „ 1,50	—	1,— „ 2,50	2,—
		1908	f 10,— à f 45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,25 „ 1,50	—	1,— „ 2,50	f 20,— à f80,— 's maands.
		1909	f 7,50 à f 30,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,30 „ 2,—	—	1,— „ 2,50	f 20,— à f80,— 's maands

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Ngawi	1905	f 12,— à f15,— 's maands.	f0,20 à f0,25	f0,25 à f0,30	f0,15 à f0,20	f0,40 à f0,50	—	f 0,50	f 1,67
		1906	f 12,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,20	0,40 „ 0,50	—	0,50	1,67
		1907	f 12,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,20	0,40 „ 0,50	—	0,50	1,67
		1908	f 12,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,20	0,40 „ 0,50	—	0,50	1,67
		1909	f 10,— à f15,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,20 „ 0,25	0,15 „ 0,25	0,40 „ 0,50	—	0,50	1,67
	Magetan . . .	1905	f 10,— à f45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,75	—	f1,25 à f1,50	2,—
		1906	f 10,— à f45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,75	—	1,25 „ 1,50	2,—
		1907	f 10,— à f45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,75	—	1,25 „ 1,50	2,—
		1908	f 10,— à f45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,75	—	—	f 1,— à f 3,-
		1909	f 5,— à f 30,— 's maands.	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,65	—	—	20,— „ 90,- 's maands.
	Ponorogo . .	1905	f 9,— à f 12,— 's maands.	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,30	0,50 „ 2,—	—	f1,— à f2,—	—
		1906	f 9,— à f 12,— 's maands.	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,30	0,50 „ 2,—	—	1,— „ 2,—	—
		1907	f 9,— à f 12,— 's maands.	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,30	0,50 „ 2,—	—	1,— „ 2,—	—
		1908	f 9,— à f 12,— 's maands.	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,30	0,50 „ 2,—	—	1,— „ 2,—	—
		1909	f 7,50 à f 15,— 's maands.	0,20 „ 0,30	f0,25 à f0,30	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,—	—	1,— „ 2,—	—
	Patjitan . . .	1905	—	—	—	0,20 „ 0,25	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1906	—	—	—	0,20 „ 0,25	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1907	—	—	—	0,20 „ 0,25	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1908	—	—	—	0,20 „ 0,25	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1909	—	—	—	0,20 „ 0,25	0,30 „ 0,75	—	—	—
	Gemiddeld .	1905	f 10,25 à f29,25 's maands.	f0,18 à f0,25	f0,22 à f0,30	f0,18 à f0,27	f0,38 à f1,27	—	f0,95 à f1,65	f 1,89
		1906	f 10,25 à f29,25 's maands.	0,18 „ 0,25	0,22 „ 0,30	0,18 „ 0,27	0,38 „ 1,27	—	0,95 „ 1,65	1,89
		1907	f 10,25 à f29,25 's maands.	0,18 „ 0,25	0,22 „ 0,30	0,18 „ 0,27	0,38 „ 1,27	—	0,95 „ 1,65	1,89
		1908	f 10,25 à f29,25 's maands.	0,18 „ 0,25	0,22 „ 0,30	0,18 „ 0,27	0,38 „ 1,27	—	0,83 „ 1,66	f 1,08^{5} à f 2,4
		1909	f 7,50 à f 25,— 's maands.	0,16 „ 0,30	0,21 „ 0,30	0,18 „ 0,28	0,32 „ 1,18	—	0,80 „ 1,50	1,— „ 2,4
Kediri. . . .	Kediri	1905	f 0,25 à f 0,83	f0,20 à f0,40	f0,20 à f0,30	f0,20 à f0,30	f0,50 à f1.—	f0,25 à f0,50	f0,75 à f2,—	f 20,— à f75, 's maands.
		1906	0,25 „ 0,83^{5}	0,20 „ 0,50	0,20 „ 0,56	0,12 „ 0,35	0,40 „ 2,25	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	f 0,50 à f 3,3
		1907	0,25 „ 1,50	0,15 „ 0,40	0,20 „ 0,56	0,10 „ 0,50	0,30 „ 1,—	0,15 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,40 „ 2,3
		1908	0,25 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,55	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,70 „ 2,—	0,50 „ 3,-
		1909	7,50 „ 40,— 's maands.	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,55	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,50 „ 2,5
	Blitar	1905	0,30 „ 0,60	0,10 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,10 „ 1,—	†	f5,— à f30,— 's maands.	f30,— à f45,— 's maands.	10,— „ 30,- 's maands.
		1906	0,33^{5} „ 1,16^{5}	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,50	f0,40 à f1,—	f0,25 à f0,83^{5}	f0,50 à f1,75	f 0,25 à f 2,5
		1907	0,33^{5} „ 0,67	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,55	0,40 „ 1,—	0,24 „ 0,50	1,50 „ 3,—	0,25 „ 2,5
		1908	0,33^{5} „ 0,67	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,45 „ 0,80	1,— „ 2,—	0,25 „ 2,5
		1909	10,— „ 20,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,30 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,50 „ 2,5

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Berbek . . .	1905	f 10,— à f30,— 's maands.	f0,25 à f0,30	f0,30 à f0,40	f0,15 à f0,25	f0,50 à f2,—	f0,25 à f0,60	f0,50 à f2,50	f 10,— à f40,— 's maands.
		1906	f 0,33 à f 1,—	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,30 „ 0,60	0,50 „ 2,50	f 0,50 à f 1,33^5
		1907	0,33 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,30 „ 0,60	0,50 „ 2,50	0,50 „ 1,33^5
		1908	0,33 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,30 „ 0,60	0,50 „ 2,50	0,50 „ 1,33^5
		1909	0,33 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,50 „ 2,—	0,30 „ 0,60	0,50 „ 2,50	0,50 „ 1,33^5
	Toeloengagoeng . . .	1905	0,25 „ 0,64	0,20 „ 0,30	0,23 „ 0,50	0,20 „ 0,25	0,30 „ 1,—	f6,— à f10,— 's maands.	1,25 „ 1,50	0,30 „ 1,—
		1906	0,25 „ 0,60	0,20 „ 0,30	0,23 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,30 „ 1,—	f0,40 à f0,83^5	1,25 „ 1,50	0,30 „ 1,—
	—	1907	0,25 „ 0,90	0,50 „ 1,—	0,23 „ 0,50	0,12 „ 0,50	0,30 „ 0,70	6,— „ 10,— 's maands.	1,25 „ 1,50	0,30 „ 1,50
		1908	0,30 „ 0,67	0,25 „ 0,30	0,23 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,70	f0,40 à f0,80	1,25 „ 1,50	0,30 „ 2,50
		1909	12,— „ 20,— 's maands.	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,40 „ 0,80	0,40 „ 0,80	1,25 „ 1,50	0,30 „ 2,50
	Trenggalek .	1905	f 7,50 à f 15,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,80	0,25 „ 0,30	—	—
		1906	f 0,25 à f 0,50	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,80	0,25 „ 0,30	—	—
		1907	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,80	0,25 „ 0,30	—	—
		1908	0,50 „ 0,60	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	0,25 „ 0,30	—	—
		1909	0,50 „ 0,60	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,30	—	—
	Gemiddeld	1905	f 0,27 à f 0,72	f0,20 à f0,33	f0,25 à f0,40	f0,17 à f0,41	f0,42 à f1,41	f0,20 à f0,50	f0,80 à f1,75	f 0,40 à f 1,80
		1906	0,28 „ 0,82	0,21 „ 0,38	0,25 „ 0,39	0,18 „ 0,40	0,40 „ 1,41	0,29 „ 0,61	0,69 „ 1,93	0 39 „ 2,03
		1907	0,28 „ 0,91	0,26 „ 0,50	0,25 „ 0,39	0,17 „ 0,44	0,38 „ 1,10	0,22^5 „ 0,44^5	0,89 „ 2,18	0,36^5 „ 1,90^5
		1908	0,35 „ 0,88	0,23 „ 0,34	0,23 „ 0,39	0,21 „ 0,39	0,44 „ 1,06	0,32^5 „ 0,59^5	0,82 „ 2,—	0,39 „ 2,33
		1909	0,37 „ 0,88	0,23 „ 0,35	0,25 „ 0,36	0,20 „ 0,37	0,46 „ 1,21	0,29 „ 0,63	0,83 „ 2,—	0,44 „ 2,21
Madoera . .	Pamekasan .	1905	—	—	f0,25 à f0,40	f0,25 à f0,30	f0,60 à f2,50	f0,40 à f0,60	f0,75 à f1,—	—
		1906	—	—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,60 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 1,—	—
		1907	—	—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,60 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 1,—	—
		1908	—	—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,60 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 1,—	—
		1909	—	—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,60 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 1,—	—
	Sampang . .	1905	f0,40 à f 0,50	f0,20 à f0,30	f 0,25	0,12^5 „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	—	—
		1906	0,40 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25	0,12^5 „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
		1907	0,40 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25	0,12^5 „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
		1908	—	—	0,25	0,12^5 „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
		1909	—	—	0,25	0,12^5 „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
	Bangkalan .	1905	—	—	f0,25 à f0,33^5	0,20 „ 0,30	0,30 „ 0,75	0,33 „ 1,33^5	0,40 „ 1,50	—
		1906	—	—	0,25 „ 0,33^5	0,20 „ 0,33^5	0,50 „ 0,60	0,35^5 „ 1,16^5	0,40 „ 1,50	—
		1907	—	—	0,25 „ 0,33^5	0,20 „ 0,33^5	0,50 „ 0,60	0,35^5 „ 1,16^5	0,40 „ 1,50	—
		1908	—	—	0,30 „ 0,40	0,30 „ 0,30	0,30 „ 1,25	0,35^5 „ 1,66^5	0,40 „ 1,50	—
		1909	—	—	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,25	0,33^5 „ 1,66^5	0,40 „ 2,50	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Soemenep . . 1905	—	—	f0,25 à f0,30	f0,10 à f0,25	f0,35 à f1,70	f0,25 à f0,40	f1,— à f2,—	—
	1906	—	—	0,25 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,35 „ 0,80	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
	1907	—	—	0,25 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,35 „ 0,80	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
	1908	—	—	—	0,10 „ 0,25	0,35 „ 1,70	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
	1909	—	—	0,25 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,35 „ 1,70	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
	Gemiddeld . 1905	f 0,40 à f 0,50	f0,20 à f0,30	f0,25 à f0,32	f0,17 à f0,27^5	f0,45 à f1,50	f0,30 à f0,75	f0,70 à f1,50	—
	1906	0,40 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,32	0,17 „ 0,28	0,51 „ 1,22^5	0,31 „ 0,71^5	0,79 „ 1,56	—
	1907	0,40 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,32	0,17 „ 0,28	0,51 „ 1,22^5	0,31 „ 0,71^5	0,79 „ 1,56	—
	1908	—	—	0,26 „ 0,35	0,17 „ 0,28	0,46 „ 1,61	0,31 „ 0,84	0,79 „ 1,56	—
	1909	—	—	0,26 „ 0,35	0,17 „ 0,28	0,46 „ 1,61	0,30 „ 0,84	0,79 „ 1,80	—

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Padangsche Benedenlanden.	Padang 1905	f 20 's maands	f0,40 à f0,50	f0,50 à f1,—	f0,40 à f0,50	f0,60 à f1,25	f0,75 à f1,50	f1,— à f2,50	—
	1906	f 20 's maands	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,25	0,75 „ 1,50	1,— „ 2,—	—
	1907	f 20 's maands	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,25	0,75 „ 1,50	1,— „ 2,50	—
	1908	f 20 's maands	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,25	0,75 „ 1,50	1,— „ 2,50	—
	1909	f 20 's maands	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,25	0,75 „ 1,50	1,— „ 2,50	—
	Priaman . . . 1905	—	—	0,40 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,60	f 1,50	—
	1906	—	—	0,40 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,60	1,50	—
	1907	—	—	0,40 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,75 „ 1,25	0,50 „ 0,60	f1,— à f1,50	—
	1908	—	—	0,40 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,55	1,— „ 1,50	—
	1909	—	—	0,35 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,25	0,40 „ 0,55	1,— „ 1,50	—
	Painan 1905	—	—	—	f 0,50	1,— „ 1,50	—	1,50 „ 2,—	—
	1906	—	—	—	0,50	1,— „ 1,50	—	1,50 „ 2,—	—
	1907	—	—	—	0,50	1,— „ 1,50	—	1,50 „ 2,—	—
	1908	f 1,—	f0,40 à f0,50	—	f0,30 à f0,50	0,75 „ 1,25	—	1,50 „ 2,—	—
	1909	—	—	—	0,30 „ 0,50	0,75 „ 1,25	—	1,50 „ 2,—	—
	Air Bangis . . 1905	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,75 à 1,—	f 1,50	—
	1906	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,50	—
	1907	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 0,80	f1,— à f1,50	—
	1908	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 0,80	1,— „ 1,50	—
	1909	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 0,80	f 1,50	—
Padangsche Bovenlanden.	Agam 1905	f 0,50	f0,30 à f0,40	f 0,50	0,30 „ 0,60	0,80 „ 1,—	0,70 „ 1,—	f1,— à f1,50	—
	1906	0,50	0,30 „ 0,60	0,50	0,30 „ 0,60	0,75 „ 1,—	0,30 „ 1,—	0,75 „ 1,50	—
	1907	0,50	0,30 „ 0,40	0,50	0,30 „ 0,60	0,75 „ 1,—	0,30 „ 1,—	0,70 „ 1,50	—
	1908	0,50	0,30 „ 0,60	0,50	0,30 „ 0,60	0,75 „ 1,—	0,30 „ 1,—	0,75 „ 1,50	—
	1909	0,50	0,30 „ 0,40	0,50	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Batipoe en X Koto	1905	f 0,80	f,030 à f0,35	f 0,50	f 0,50	f 1,—	f 0,50	f 1,—	—
		1906	0,80	0,30 „ 0,35	0,45	0,50	1,—	0,50	1,—	—
		1907	0,80	0,30 „ 0,40	0,45	0,50	1,—	0,50	1,—	—
		1908	0,80	0,30 „ 0,35	0,45	0,50	1,—	0,50	1,—	—
		1909	0,80	0,30 „ 0,40	0,45	0,50	1,—	0,50	1,—	—
	XIII en IX Koto	1905	f 0,50 à f 0,61	0,35 „ 0,40	0,40	f0,20 à f0,40	f0,60 à f1,—	—	1,50	—
		1906	0,40 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,40	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,50	—	1,50	—
		1907	f 12,— 's maands.	f 0,30	f0,40 à f0,50	0,20 „ 0,50	0,50 „ 1,50	—	1,50	—
		1908	f 12,— à f 15,— 's maands.	f0,30 à f0,50	f 0,40	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,50	—	1,50	—
		1909	—	—	f0,40 à f0,60	0,25 „ 0,50	1,— „ 3,—	—	1,50	—
	Tanahdatar .	1905	f 0,40	f0,30 à f0,40	0,40 „ 0,50	0,30 „ 0,40	1,— „ 2,50	f0,50 à f0,75	f1,— à f2,50	—
		1906	0,40	0,30 „ 0,40	0,40 „ 0,50	0,30 „ 0,40	1,— „ 2,50	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	—
		1907	0,40	0,30 „ 0,40	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,40	0,50 „ 2,50	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	—
		1908	0,40	0,30 „ 0,40	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,40	1,— „ 2,50	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	—
		1909	f 0,40 à f 0,80	f 0,30	0,40 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	—
	Loeboeksikaping	1905	0,67 „ 1,50	0,40	—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,25	—	1,— „ 1,50	—
		1906	f 17,50 's maands.	0,40	—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,25	—	0,75 „ 1,25	—
		1907	f 17,50 's maands.	—	—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,25	—	0,75 „ 1,25	—
		1908	f 17,50 's maands.	0,40	—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,25	—	0,75 „ 1,25	—
		1909	f 17,50 s maands.	0,40	—	0,35 „ 0,50	0,75 „ 1,25	—	0,75 „ 1,25	—
	L Koto. . .	1905	—	—	f 0,40	0,37 „ 0,50	0,71 „ 1,33	f0,30 à f0,60	0,60 „ 1,50	—
		1906	—	—	0,40	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,30 „ 0,60	0,60 „ 0,80	—
		1907	—	—	0,40	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,25	0,30 „ 0,60	0,60 „ 2,—	—
		1908	—	f0,40 à f0,50	0,40	0,30 „ 0,50	0,90 „ 1,—	0,30 „ 0,60	0,60 „ 2,—	—
		1909	—	0,40 „ 0,50	0,40	0,35 „ 0,50	0,90 „ 1,50	0,30 „ 0,60	1,— „ 1,50	—
	Gemiddeld .	1905	f 0,57 à f 0,74	f0,31 à f0,43	f0,44 à f0,56	f0,35 à f0,49	f0,82 à f1,33	f0,57 à f0,82	f1,16 à f1,70	—
		1906	0,56 „ 0,58	0,33 „ 0,46	0,43 „ 0,55	0,35 „ 0,50	0,80 „ 1,39	0,53 „ 0,84	1,11 „ 1,56	—
		1907	0,66 „ 0,68	0,33 „ 0,43	0,43 „ 0,58	0,25 „ 0,48	0,76 „ 1,39	0,53 „ 0,81	1,— „ 1,73	—
		1908	0,76 „ 0,77^{5}	0,35 „ 0,47	0,43 „ 0,57	0,25 „ 0,49	0,81 „ 1,32^{5}	0,50 „ 0,81	1,— „ 1,73	—
		1909	0,72^{5} „ 0,81	0,35 „ 0,42	0,43 „ 0,58	0,25 „ 0,48	0,80 „ 1,39	0,50 „ 0,81	1,08 „ 1,70	—
Tapanoeli .	Natal en Batang Natal	1905	—	—	—	f 0,50	f0,75 à f1,—	f0,50 à f0,75	f0,75 à f1,25	—
		1906	—	—	—	0,50	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	—
		1907	—	—	—	f0,40 à f0,50	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	—
		1908	—	f 0,50	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	—
		1909	—	0,50	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	0,60 „ 0,75	0,75 „ 1,25	—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Sibolga en Batangtoroe-districten	1905	—	—	—	f0,40 à f0,60	f1,— à f1,50	f0,75 à f1,—	f1,50 à f2,—	f1,— à f 2,—
		1906	—	—	—	0,40 „ 0,60	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 2,—
		1907	—	—	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,— „ 1,75	1,— „ 2,—
		1908	f 0,50 à f 0,60	f0,20 à f0,33[5]	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,— „ 1,50	1,— „ 2,—
		1909	0,50 „ 0,60	0,20 „ 0,33[5]	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,— „ 1,50	1,— „ 2,—
	Padang Sidimpoean	1905	f 13,— à f 20,— 's maands.	f 0,40	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
		1906	f 13,— à f 20,— 's maands.	0,40	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
		1907	f 13,— à f 20,— 's maands.	f0,35 à f0,50	—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
		1908	f 15,— à f 20,— 's maands.	0,35 „ 0,50	—	0,35 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
		1909	f 15,— à f 20,— 's maands.	0,35 „ 0,50	—	0,35 „ 0,50	0,75 „ 1,50	f 0,75	1,— „ 1,50	—
	Bataklanden	1905	—	—	—	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,75	—	1,— „ 1,75	—
		1906	—	—	—	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,75	—	1,— „ 1,75	—
		1907	—	—	—	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,75	—	1,— „ 1,75	—
		1908	—	—	—	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,75	—	1,— „ 1,75	—
		1909	—	—	—	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,75	—	1,— „ 1,75	—
	Nias	1905	—	—	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,50 à 0,75	1,25 „ 1,75	f 2,—
		1906	—	—	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,50 „ 0,75	1,25 „ 1,75	2,—
		1907	—	—	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,50 „ 0,75	1,25 „ 1,75	2,—
		1908	—	—	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,50 „ 0,75	1,25 „ 1,75	2,—
		1909	f 0,50 à f 1,—	f 0,40	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,50 „ 0,75	1,25 „ 1,75	—
	Gemiddeld	1905	f 13,— à f 20,— 's maands.	f 0,40	—	f0,37 à f0,54	f0,74 à f1,45	f0,54 à f0,75	f1,10 à f1,75	f 1,50 à f 2,—
		1906	f 13,— à f 20,— 's maands.	0,40	—	0,37 „ 0,54	0,74 „ 1,45	0,54 „ 0,75	1,10 „ 1,75	1,50 „ 2,—
		1907	f 13,— à f 20,— 's maands.	f0,35 à f0,50	—	0,37 „ 0,57	0,69 „ 1,45	0,54 „ 0,75	1,— „ 1,70	1,50 „ 2,—
		1908	f 30,— à f 38,— 's maands.	0,35 „ 0,44[5]	—	0,36 „ 0,52	0,69 „ 1,45	0,54 „ 0,75	1,— „ 1,65	1,50 „ 2,—
		1909	f 15,— à f 23,— 's maands.	0,35 „ 0,50	—	0,36 „ 0,52	0,69 „ 1,45	0,54 „ 0,75	1,— „ 1,65	1,50 „ 2,—
Benkoelen	Benkoelen (vroeger Benkoelen en Ommelanden)	1905	f 0,50 à f 1,—	f0,40 à f0,75	—	f0,40 à f0,75	f0,60 à f2,50	f0,50 à f1,—	f1,— à f3,—	f 1,— à f 2,—
		1906	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	—	0,40 „ 0,75	0,60 „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	1,— „ 2,50
		1907	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	—	0,40 „ 0,75	0,60 „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	1,— „ 2,50
		1908	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	—	0,40 „ 0,75	0,60 „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	1,— „ 2,50
		1909	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	—	0,40 „ 0,75	0,60 „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	1,50 „ 2,—
	Lebong (vroeger Redjang Lebong, Lais en Mokko Mokko)	1905	f 1,—	0,40 „ 0,60	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,25	0,40 „ 0,80	1,50 „ 3,25	1,50 „ 3,—
		1906	1,—	0,40 „ 0,60	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,25	0,40 „ 0,50	1,50 „ 3,25	1,50 „ 3,—
		1907	1,—	0,40 „ 0,60	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,25	0,40 „ 0,50	1,— „ 3,25	1,50 „ 3,—
		1908	1,—	0,40 „ 0,60	—	0,43 „ 0,61[5]	1,— „ 1,16[5]	0,50 „ 0,65	1,25 „ 2,62[5]	1,50 „ 2,50
		1909	f 0,66 à f 2,50	0,30 „ 1,25	—	0,40 „ 1,25	0,75 „ 3,—	0,75 „ 1,25	1,50 „ 2,50	2,50 „ 3,—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Seloema . .	1905	—	f 1,75 per zes dagen.	—	f 0,40	f0,75 à f1,—	—	—	—
		1906	—	f 0,40	—	0,40	0,50 „ 1,25	—	f1,50 à f2,—	—
		1907	—	0,40	—	0,40	0,50 „ 1,75	—	1,50 „ 2,—	—
		1908	—	0,40	—	0,40	0,50 „ 0,75	—	1,50 „ 2,—	—
		1909	—	0,29	—	0,40	0,50 „ 1,25	—	1,50 „ 2,—	—
	Manna (vroeger Manna en Pasemah Oeloe Manna en Kauer)	1905	—	—	—	f0,32^5 à f0,50	1,— „ 2,—	f0,50 à f0,75	2,— „ 2,12^5	f 1,50 à f 2,—
		1906	—	—	—	0,32^5 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,25 „ 1,50	1,— „ 1,50
		1907	—	—	—	0,32^5 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,— „ 1,62^5	1,— „ 1,50
		1908	—	—	—	0,32^5 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50 „ 0,75
		1909	—	—	—	f 0,50	f 1,—	f 0,75	f 1,50	f 1,50
	Kroë. . . .	1905	—	—	—	f 0,50	f1,— à f1,50	f0,60 à f0,75	f1,50 à f2,—	—
		1906	—	—	—	0,50	1,— „ 1,50	0,60 „ 0,75	1,50 „ 2,—	f 1,50 à f 2,—
		1907	—	—	—	0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	0,50 „ 1,50
		1908	—	—	—	0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	—
		1909	—	f 0,50	—	0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	—
	Gemiddeld .	1905	f 0,75 à f 1,—	f0,36 à f0,54	—	f0,40 à f0,59	f0,95 à f1,72	f0,52 à f0,82	f1,58 à f2,40	f 1,33 à f 2,33
		1906	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,58	—	0,40 „ 0,61	0,92 „ 1,63	0,50 „ 0,71	1,36 „ 2,18	1,25 „ 2,25
		1907	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,58	—	0,39 „ 0,56	0,92 „ 1,63	0,53 „ 0,76	1,22 „ 2,21	1,— „ 2,12^5
		1908	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,58	—	0,39 „ 0,57	0,93^5 „ 1,38	0,53 „ 0,76	1,22 „ 2,18^5	1,— „ 1,91^5
		1909	0,74 „ 1,41	0,47 „ 0,51	—	0,46 „ 0,51	0,88 „ 2,—	0,68 „ 1,—	1,40 „ 2,—	1,83 „ 2,18
Lampongsche districten	Hoofdplaats Telokbetong	1905	—	—	—	f0,60 à f0,75	f1,50 à f3,—	f 0,75	f2,— à f3,—	—
		1906	—	—	—	0,60 „ 0,75	1,50 „ 3,—	0,75	2,— „ 3,—	—
		1907	—	—	—	0,60 „ 0,75	1,50 „ 3,—	0,75	2,— „ 3,—	—
		1908	—	—	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,—	f0,75 à f1,—	1,50 „ 3,—	—
		1909	—	—	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 3,—	—
	Ommelanden van Telokbetong	1905	f 15,— 's maands.	f0,35 à f0,40	—	f0,60 „ 0,75	1,— „ 3,—	—	2,— „ 3,—	—
		1906	f 15,— à f35,— 's maands.	0,20 „ 0,40	—	0,60 „ 0,75	1,— „ 2,—	—	1,— „ 3,—	—
		1907	f 15,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,40	—	0,60 „ 0,75	1,— „ 2,—	f0,50 à f1,—	1,— „ 3,—	—
		1908	f 15,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,40	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	—
		1909	f 15,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,40	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	—
	Sekampoeng	1905	—	—	—	f0,50 „ 0,75	1,50 „ 2,—	f 1,—	1,— „ 1,50	f 2,50 à f 3,—
		1906	—	—	—	0,50 „ 0,75	1,50 „ 2,—	1,—	1,— „ 1,50	2,50 „ 3,—
		1907	—	—	—	0,50 „ 0,75	1,50 „ 2,—	1,—	1,— „ 1,50	2,50 „ 3,—
		1908	—	—	—	f 0,75	1,25 „ 1,50	1,—	f 1,25	—
		1909	—	—	—	0,75	f 1,25	1,—	1,25	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Sepoetih .	. 1905	—	—	—	f 0,60	f 1,25	—	f 2,50	—
		1906	—	—	—	0,60	2,50	—	f2,— à f2.50	—
		1907	—	—	—	0,60	2,50	—	2,— „ 2,50	—
		1908	—	—	—	0,50	f1,50 à f2,—	f 0,60	1,50 „ 2,50	—
		1909	—	—	—	0,50	1,25 „ 1,50	0,60	1,50 „ 2,—	—
	Semangka.	. 1905	—	—	—	f0,50 à f0,75	f2,— à f1,40	f0,75 à f1,—	f 2,50	—
		1906	—	—	—	0,50 „ 0,75	2,— „ 2,50	0,75 „ 1,—	2,50	—
		1907	—	—	—	0,60 „ 0,75	f 2,—	0,75 „ 1,—	2,50	—
		1908	—	—	—	0,60 „ 0,75	f1,— à f2,—	0,75 „ 1,—	2,50	—
		1909	—	—	—	0,60 „ 0,75	1,— „ 2,—	0,75 „ 1,—	2,50	—
	Ketimbang	. 1905	—	—	—	0,30 „ 0,80	1,— „ 2,50	—	f1,50 à f2,50	—
		1906	—	—	—	0,30 „ 0,80	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	—
		1907	—	—	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	—
		1908	—	—	—	0,35 „ 0,50	1,— „ 2,—	—	1,50 „ 2,50	—
		1909	—	f 0,90	—	f10 's maands	f 1,50	f 0,50	1,50 „ 2,50	—
	Toelangbawang	1905	—	—	—	f 0,50	f1,25 à f2,—	—	—	—
		1906	—	—	—	0,50	1,25 „ 2,—	—	—	—
		1907	—	—	—	0,50	1,25 „ 2,—	—	—	—
		1908	—	—	—	0,50	f 1,25	f 0,75	f 2,50	—
		1909	—	—	—	0,50	f1,50 à f2,—	0,75	2,50	—
	Gemiddeld	. 1905	f 0,50	f0,35 à f0,40	—	f0,50 à f0.70	f1,36 à f2,32	f0,83 à f0,92	f1,92 à f2,50	f 2,50 à f 3,—
		1906	f 0,50 à f 1,16	0,20 „ 0,40	—	0,50 „ 0,70	1,53 „ 2,35	0,83 „ 0,92	1,75 „ 2,50	2,50 „ 3,—
		1907	0,50 „ 0,83	0,20 „ 0,40	—	0,54 „ $0,69^5$	1,53 „ 2,28	0,90 „ 1,06	1,75 „ 2,50	2,50 „ 3,—
		1908	0,50 „ 0,83	0,20 „ 0,40	—	0,51 „ $0,62^5$	1,14 „ 1,82	$0,72^5$ „ 0,89	1,68 „ 2,46	—
		1909	0,50 „ 0,83	0,55 „ 0,65	—	0,50 „ $0,62^5$	1,18 „ 1,82	0,79 „ 0,96	1,68 „ 2,40	—
Palembang .	Palembangsche Benedenlanden	1905	f 1,30	f 0,50	—	f 0,50	f 1,30	f 0,75	f 1,60	f 1,60
		1906	1,30	0,50	—	0,50	1,30	0,75	1,60	1,60
		1907	0,90	0,45	—	0,55	1,25	0,60	1,60	1,75
		1908	0,90	0,45	—	0,55	1,25	0,60	1,60	1,75
		1909	0,95	0,45	—	0,50	1,05	0,60	1,60	1,75
	Palembangsche Bovenlanden	1905	1,60	0,60	—	0,60	1,60	—	—	—
		1906	1,60	0,60	—	0,60	1,60	—	—	—
		1907	—	0,55	—	0,55	1,35	f 0,85	f 1,35	—
		1908	1,50	0,55	—	0,55	1,50	0,65	1,50	—
		1909	1,—	0,50	—	0,55	1,60	0,65	1,50	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Ogan en Komering Oeloe 1905	f 1,50	f 0,65	—	f 0,65	f 1,50	f 0,75	f 1,50	f 1,50
	1906	1,50	0,65	—	0,65	1,50	0,75	1,50	1,50
	1907	—	—	—	0,50	1,50	0,75	2,—	—
	1908	—	—	—	0,50	1,50	0,75	2,—	—
	1909	—	—	—	0,50	1,30	0,75	2,—	—
	Rawas 1905	f 1,—	f 0,60	—	0,75	1,25	0,85	2,50	f 1,50
	1906	1,—	0,60	—	0,75	1,25	0,85	2,50	1,50
	1907	1,—	0,60	—	0,75	1,25	0,85	2,50	1,50
	1908	1,—	0,60	—	0,75	1,25	0,85	2,50	1,50
	1909	—	0,75	—	0,50	1,25	0,85	2,50	1,50
	Gemiddeld . 1905	f 1,35	f 0,59	—	f 0,62^{5}	f 1,41	f 0,78	f 1,87	f 1,53
	1906	1,35	0,59	—	0,62^{5}	1,41	0,78	1,87	1,53
	1907	0,95	0,52	—	0,59	1,34	0,76	1,86	1,62^{5}
	1908	1,13	0,52	—	0,59	1,38	0,71	1,90	1,62^{5}
	1909	0,97^{5}	0,57	—	0,51	1,30	0,71	1,90	1,62^{5}
Djambi. . . .	Djambi 1906	—	—	—	f0,60 à f1,—	f1,50 à f2,50	f0,80 à f1,—	f2,— à f3,—	f 2,50 à f 3,—
	1907	—	—	—	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,80 „ 1,—	2,— „ 3,—	2,50 „ 3,—
	1908	—	—	—	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,50	2,50 „ 3,—
	1909	—	—	—	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,50	2,50 „ 3,—
Oostkust van Sumatra.	Medan (afd. Deli en Serdang) 1905	f 0,60 à f 1,20	f0,24 à f0,40	f0,40 à f0,90	f0,30 à f0,50	f0,45 à f1,40	f0,50 à f1,20	f1,— à f2,10	f 0,70 à f 2,—
	1906	0,75 „ 1,25	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,90	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,70 „ 1,40	1,40 „ 2,80	1,40 „ 2,80
	1907	0,54 „ 1,44	0,28 „ 0,45	0,40 „ 0,90	0,40 „ 0,83	0,50 „ 3,33	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,30	0,50 „ 1,60
	1908	0,54 „ 1,44	0,28 „ 0,45	0,40 „ 0,90	0,40 „ 0,83	0,50 „ 3,33	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,33	0,50 „ 1,60
	1909	0,59 „ 1,—	0,29 „ 0,46	0,40 „ 0,67	0,34 „ 0,50	0,47 „ 0,94	0,42 „ 0,84	0,67 „ 1,34	0,84 „ 1,34
	Deli en Serdang 1905	f 0,70	f 0,55	f 0,40	f 0,50	f1,40 „ 2,80	f 0,65	f 2,10	—
	1906	0,75	0,55	f0,40 à f0,90	0,50	1,40 „ 2,80	0,70	2,20	—
	1907	f 0,70 à f 0,93	0,35	0,40 „ 0,90	0,41	1,40 „ 2,50	0,65	2,20	—
	1908	0,70 „ 0,93	0,35	0,40 „ 0,90	0,41	1,40 „ 2,50	0,65	2,20	—
	1909	0,70 „ 0,94	0,35	f 0,38	0,42	1,40 „ 2,50	0,70	2,—	—
	Langkat . . . 1905	0,50 „ 0,80	f0,25 à f0,30	f0,30 à f0,35	f0,30 à f0,50	1,— „ 1,50	f0,60 à f0,90	f0,90 à f1,95	f 1,— à f 2,—
	1906	f 0,80	0,25 „ 0,30	0,40 „ 0,90	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,60 „ 1,—	1,— „ 2,—	1,20 „ 2,40
	1907	f 0,40 à f 2,—	0,40 „ 1,60	0,40 „ 0,90	0,40 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,53 „ 1,05	1,20 „ 2,10	1,40 „ 2,10
	1908	0,40 „ 2,—	0,40 „ 1,60	0,40 „ 0,90	0,40 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,61^{5} „ 0,94^{5}	1,30 „ 1,85	1,20 „ 2,45
	1909	0,60 „ 0,94	0,40 „ 0,80	0,40 „ 0,60	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	0,47 „ 0,63	1,— „ 1,80	0,80 „ 2,50

Gewesten.	Afdeelingen.	Jaar	INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Batoebara (onderafd. van Asahan).	1905	f 0,55 à f 0,95	f0,35 à f0,45	—	f0,28 à f0,40	f0,70 à f2,10	f0,30 à f0,60	f1,15 à f2,80	f 0,70 à f 2,10
		1906	0,60 „ 1,20	0,35 „ 0,50	—	0,30 „ 0,40	0,80 „ 2,—	0,40 „ 0,70	1,20 „ 2,40	0,70 „ 2,—
		1907	0,60 „ 1,20	0,35 „ 0,50	—	0,35 „ 0,40	0,80 „ 2,—	0,40 „ 0,70	1,20 „ 2,40	0,70 „ 2,—
		1908	0,60 „ 1,20	0,35 „ 0,50	—	0,35 „ 0,40	0,80 „ 2,—	0,40 „ 0,70	1,20 „ 2,40	0,70 „ 2,—
		1909	f 0,54	f 0,34	—	f 0,54	f 1,—	0,33 „ 0,51	f 1,15	f 0,94
	Asahan (onderafd. van Asahan)	1905	0,70	0,55	—	0,30	—	0,30 „ 0,70	f0,70 à f1,15	f 0,45 à f 2,20
		1906	0,75	0,55	—	0,30	—	0,40 „ 0,70	1,— „ 1,25	0,60 „ 2,20
		1907	0,75	0,55	—	0,30	—	0,40 „ 0,70	1,— „ 1,25	0,60 „ 2,20
		1908	0,75	0,55	—	0,30	—	0,40 „ 0,70	1,— „ 1,25	0,60 „ 2,20
		1909	0,46	0,28	—	0,70	—	0,52 „ 0,80	f 1,07	0,66 „ 1,50
	Laboehanbatoe (onderafd. van Asahan). . . .	1905	0,45	0,30	—	0,70	—	0,70 „ 0,85	1,40	—
		1906	0,60	0,35	—	0,70	—	f 0,75	1,40	—
		1907	0,60	0,35	—	0,70	—	0,75	1,40	—
		1908	0,60	0,35	—	0,70	—	0,75	1,40	—
		1909	0,46	0,28	—	0,70	—	f0,52 à f0,61	1,40	f 0,70
	Bengkalis. . .	1905	1,—	f0,40 à f0,60	—	f0,35 à f0,50	f 1,—	0,50 „ 0,75	1,50	—
		1906	1,—	0,40 „ 0,60	—	0,35 „ 0,50	1,—	0,50 „ 0,75	1,50	—
		1907	1,—	0,40 „ 0,50	—	f 0,45	1,—	f 0,75	1,50	—
		1908	1,—	0,40 „ 0,50	—	0,45	1,—	0,75	1,50	—
		1909	1,—	0,40 „ 0,50	—	0,45	1,—	0,61	1,45	—
	Gemiddeld .	1905	f 0,62 à f 0,86	f0,36 à f0,46	f0,35 à f0,54	f0,39 à f0,55	f0,94 à f1,70	f0,53 à f0,83	f1,24 à f1,89	f 0,67 à f 1,88
		1906	0,73 „ 0,94	0,37 „ 0,47	0,40 „ 0,90	0,43 „ 0,55	0,99 „ 1,71	0,59 „ 0,87^{5}	1,36 „ 1,99	0,92 „ 2,08
		1907	0,63^{5} „ 1,13	0,37 „ 0,59	0,40 „ 0,90	0,45 „ 0,60	0,97 „ 1,99^{5}	0,57 „ 0,79	1,32 „ 2,04	0,73 „ 1,69
		1908	0,63^{5} „ 1,13	0,37 „ 0,59	0,40 „ 0,90	0,45 „ 0,60	0,97 „ 1,99^{5}	0,58 „ 0,78	1,33 „ 2,01	0,69 „ 1,76
		1909	0,62 „ 0,88	0,35 „ 0,52	0,36 „ 0,74	0,39 „ 0,54	0,93 „ 1,69	0,52 „ 0,71	1,21 „ 1,87	0,64 „ 1,68
Atjeh en onderhoorigheden.	Groot-Atjeh. .	1905	—	—	f 0,50	f 0,50	f1,25 à f2,—	f0,50 à f0,75	f1,50 à f1,75	f 1,— à f 1,50
		1906	—	—	0,50	0,50	1,25 „ 2,—	0,50 „ 0,75	1,50 „ 1,75	1,— „ 1,50
		1907	f 1,—	—	0,50	f0,50 à f0,75	1,50 „ 1,75	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1908	1,—	—	0,50	0,50 „ 0,75	1,50 „ 1,75	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1909	1,—	—	0,50	0,50 „ 0,75	1,50 „ 1,75	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 1,50
	Noordkust van Atjeh.	1908	—	f 0,50	0,50	—	—	0,60 „ 0,75	1,— „ 1,75	1,— „ 2,50
		1909	—	f0,50 à f0,65	f0,50 à f0,65	—	—	0,75 „ 1,—	1,— „ 1,75	1,— „ 2,50
	Oostkust van Atjeh	1908	f 0,80 à f 2,—	0,42 „ 0,70	0,50 „ 0,60	f0,50 à f0,70	f1,25 à f2,—	0,60 „ 0,80	1,25 „ 2,—	0,80 „ 1,50
		1909	0,80 „ 2,—	0,42 „ 0,70	0,50 „ 0,60	0,50 „ 0,70	1,25 „ 2,—	0,60 „ 0,80	1,25 „ 2,—	0,80 „ 1,50

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders.					Chineezen.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Westkust van Atjeh.	1908	f 0,80 à f 2,—	f 0,50	f 0,50	—	—	f0,60 à f1,50	f1,50 à f2,50	f 1,— à f 2,50
		1909	0,80 „ 2,—	0,50	0,50	—	—	0,60 „ 1,50	1,50 „ 2,50	1,— „ 2,50
	Bambel	1908	—	—	—	f0,50 à f0,65	f0,50 à f1,—	f 1,—	1,50 „ 2,50	—
		1909	—	—	—	0,50 „ 0,65	0,50 „ 1,—	1,—	1,50 „ 2,50	—
	Gemiddeld .	1905	—	—	f 0,50	f 0,50	f1,25 à f2,—	f0,50 à f0,75	f1,50 à f2,75	f 1,— à f 1,50
		1906	—	—	0,50	0,50	1,25 „ 2,—	0,50 „ 0,75	1,50 „ 2,75	1,— „ 1,50
		1907	f 1,—	—	0,50	0,50	1,50 „ 1,75	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1908	f 0,86^{5} à f 1,66^{5}	f0,47 à f0,56^{5}	f0,50 à f0,57^{5}	f0,50 à f0,70	1,08 „ 1,58	0,68 „ 1,01	1,35 „ 2,15	0,95 „ 2,—
		1909	0,86^{5} „ 1,66^{5}	0,47 „ 0,61	0,50 „ 0,62	0,50 „ 0,70	1,08 „ 1,58	0,72 „ 1,07	1,35 „ 2,15	0,95 „ 2,—
Riouw en onderhoorigheden.	Indragiri . . .	1905	f 0,35	f 0,25	—	f 0,50	f 1,25	f0,50 à f0,60	f1,— à f1,20	f 1,20
		1906	0,35	0,25	—	0,50	1,25	0,50 „ 0,60	1,— „ 1,20	1,20
		1907	0,35	0,25	—	0,50	1,25	0,60 „ 0,70	1,20 „ 1,50	2,—
		1908	0,35	0,25	—	0,50	1,25	0,50 „ 0,70	1,20 „ 1,50	2,—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Tandjoengpinang	1905	f 0,40 à f 0,80	f0,25 à f0,30	—	—	f0,50 à f1,20	0,50 „ 0,65	0,60 „ 2,—	f 0,60 à f 2,—
		1906	0,40 „ 0,80	0,25 „ 0,30	—	—	1,— „ 1,40	0,50 „ 0,65	0,60 „ 2,—	0,60 „ 2,—
		1907	0,45 „ 0,75	0,40 „ 0,70	—	f0,40 à f0,70	1,— „ 2,—	0,50 „ 2,80	0,70 „ 2,—	0,70 „ 2,80
		1908	0,45 „ 0,70	0,40 „ 0,70	—	0,40 „ 0,70	1,40 „ 2,10	0,70 „ 0,85	1,40 „ 2,10	0,70 „ 1,—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Lingga	1905	0,50 à 1,20	0,55 à 0,65	—	0,40 „ 0,65	0,65 „ 1,30	f 0,50	1,30 „ 1,95	1,— „ 1,30
		1906	0,50 „ 1,20	0,55 „ 0,65	—	0,40 „ 0,65	0,65 „ 1,30	f0,50 à f0,60	1,40 „ 2,10	1,— „ 1,40
		1907	0,50 „ 1,40	0,55 „ 0,70	—	0,45 „ 0,70	0,70 „ 1,40	0,55 „ 0,77	0,70 „ 2,10	0,70 „ 7,—
		1908	0,50 „ 1,40	0,55 „ 0,70	—	0,45 „ 0,70	0,90 „ 1,40	f 0,55	1,40 „ 2,10	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Karimoen. . .	1905	—	—	—	0,30 „ 0,65	—	f0,35 à f0,40	f 1,95	f 1,— à f 1,25
		1906	—	—	—	0,30 „ 0,70	—	0,30 „ 0,85	f1,50 à f2,10	0,60 „ 1,—
		1907	—	—	—	0,40 „ 0,70	—	0,35 „ 0,85	1,70 „ 2,10	0,55 „ 1,—
		1908	—	—	—	0,55 „ 0,70	—	0,55 „ 0,85	1,70 „ 2,10	0,55 „ 1,—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Gemiddeld .	1905	f 0,61 à f 0,89	f0,34 à f0,46	—	f0,37 à f0,60	f0,90 à f1,39	f0,51 à f0,57	f1,23 à f1,81	f 0,96 à f 1,35
		1906	0,61 „ 0,89	0,34 „ 0,46	—	0,37 „ 0,61	1,02^{5} „ 1,44	0,50 „ 0,68	1,18 „ 1,90	0,88 „ 1,40
		1907	0,23 „ 0,45	0,29 „ 0,40	—	0,43 „ 0,57^{5}	0,68 „ 1,09	0,37^{5} „ 1,11	0,86 „ 1,54	0,79 „ 2,56
		1908	0,23 „ 0,81	0,40 „ 0,55	—	0,47^{5} „ 0,65	1,18 „ 2,18	0,58^{5} „ 0,74	1,42^{5} „ 1,92^{5}	1,08 „ 1,33
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Banka	Muntok 1905	—	f0,40 à f0,50	—	f0,60 à f0,70	f1,— à f1,50	f0,70 à f0,80	f1,25 à f2,—	f 1,— à f 1,50
	1906	—	0,40 „ 0,50	—	0,60 „ 0,70	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
	1907	—	0,40 „ 0,50	—	0,60 „ 0,70	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
	1908	—	0,40 „ 0,50	—	0,60 „ 0,70	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
	1909	—	0,40 „ 0,50	—	0,60 „ 0,70	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
	Djeboes 1905	—	—	—	0,50 „ 0,80	0,80 „ 1,25	0,70 „ 0,80	1,— „ 3,—	—
	1906	—	—	—	0,50 „ 0,80	0,80 „ 1,25	0,70 „ 0,80	1,— „ 3,—	—
	1907	—	—	—	0,50 „ 0,80	0,80 „ 1,25	0,70 „ 0,80	1,— „ 3,—	—
	1908	—	—	—	0,50 „ 0,80	0,80 „ 1,25	0,70 „ 0,80	1,— „ 3,—	—
	1909	—	—	—	0,50 „ 0,80	0,80 „ 1,25	0,70 „ 0,80	1,— „ 3,—	—
	Belinjoe . . . 1905	—	—	f 0,80	0,70 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 1,75	f 1,— à f 1,25
	1906	—	f0,40 à f0,60	0,80	0,70 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 1,75	1,— „ 1,25
	1907	—	—	0,80	0,70 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 1,75	1,— „ 1,25
	1908	—	—	0,80	0,70 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 1,75	1,— „ 1,25
	1909	—	0,70 „ 0,80	0,80	0,70 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,25 „ 1,75	1,— „ 1,25
	Soengailiat . . 1905	—	f 0,70	—	f 0,70	1,25 „ 1,50	f 0,70	0,80 „ 1,50	1,— „ 1,25
	1906	—	0,70	—	0,70	1,25 „ 1,50	0,70	0,80 „ 1,50	1,— „ 1,25
	1907	—	—	—	f0,60 à f0,80	1,— „ 2,—	0,70	1,— „ 2,—	1,— „ 1,25
	1908	—	—	—	0,60 „ 0,90	1,— „ 2,—	0,70	1,— „ 2,—	1,— „ 1,25
	1909	—	—	—	0,60 „ 0,90	1,— „ 2,—	0,70	1,— „ 2,—	1,— „ 1,25
	Merawang . . 1905	—	—	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 1,25	f0,80 à f1,—	1,25 „ 1,75	0,40 „ 1,—
	1906	—	—	—	0,50 „ 0,60	0,60 „ 1,—	0,80 „ 1,—	1,25 „ 1,75	0,40 „ 1,—
	1907	—	—	—	0,50 „ 0,60	0,60 „ 1,—	0,80 „ 1,—	1,25 „ 1,75	0,40 „ 1,—
	1908	—	—	—	0,50 „ 0,60	0,60 „ 1,—	0,80 „ 1,—	1,25 „ 1,75	0,40 „ 1,—
	1909	—	—	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 1,50	0,80 „ 1,—	1,25 „ 1,75	0,40 „ 1,—
	Pangkalpinang 1905	—	—	—	f 0,60	1,25 „ 1,50	f 0,80	1,— „ 2,50	—
	1906	—	f0,60 à f0,80	—	0,60	1,25 „ 1,50	0,80	1,— „ 2,50	—
	1907	—	—	—	0,60	1,25 „ 1,50	0,80	1,— „ 2,50	—
	1908	—	—	—	0,60	1,— „ 1,50	0,80	1,— „ 2,50	—
	1909	—	—	f 0,70	0,70	1,— „ 1,50	0,80	1,— „ 2,50	f 0,85
	Soengeiselan . 1905	—	—	—	f0,50 à f0,80	1,— „ 1,25	f0,60 à f0,70	1,— „ 2,25	f0,50 à f 1,-
	1906	—	—	—	0,50 „ 0,80	1,— „ 1,25	0,60 „ 0,70	1,— „ 2,25	0,50 „ 1,—
	1907	—	—	—	0,50 „ 0,80	1,— „ 1,25	0,60 „ 0,70	1,— „ 2,25	0,50 „ 1,—
	1908	—	—	—	0,50 „ 0,80	1,— „ 1,25	0,60 „ 0,70	1,— „ 2,25	0,50 „ 1,—
	1909	—	—	—	0,50 „ 0,80	1,— „ 1,25	0,60 „ 0,70	1,— „ 2,25	0,50 „ 1,—

Gewesten.	Afdeelingen.	Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Koba 1905	—	—	—	f0,50 à f0,60	f1,— à f1,50	f0,60 à f0,80	f1,25 à f2,—	f1,50 à f2,—
	1906	—	—	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 1,50	0,60 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,50 „ 2,—
	1907	—	—	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 1,50	0,60 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,50 „ 2,—
	1908	—	—	—	0,50 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,60 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,50 „ 2,—
	1909	—	—	—	0,50 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,60 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,50 „ 2,—
	Toboali 1905	—	—	—	f0,60	f0,80 „ 1,—	f0,70	1,— „ 1,25	—
	1906	—	—	—	0,60	0,80 „ 1,—	0,70	1,— „ 1,25	—
	1907	—	—	—	0,60	0,80 „ 1,—	0,70	1,— „ 1,25	—
	1908	—	—	—	0,60	0,80 „ 1,—	0,70	1,— „ 1,25	—
	1909	—	—	—	0,60	0,80 „ 1,—	0,70	1,— „ 1,25	—
	Gemiddeld 1905	—	f0,55 à f0,60	f0,80	f0,57 à f0,70	f1,— à f1,38	f0,70 à f0,80	f1,10 à f2,—	f0,90 à f1,35
	1906	—	0,52⁵ „ 0,65	0,80	0,57 „ 0,70	1,— „ 1,38	0,70 „ 0,80	1,10 „ 2,—	0,90 „ 1,35
	1907	—	0,40 „ 0,50	0,80	0,56 „ 0,72	0,98 „ 1,43	0,70 „ 0,80	1,12 „ 2,05	0,90 „ 1,35
	1908	—	0,40 „ 0,50	0,80	0,56 „ 0,74	0,96 „ 1,43	0,70 „ 0,80	1,12 „ 2,05	0,90 „ 1,35
	1909	—	0,40 „ 0,50	0,75	0,56 „ 0,78	1,02 „ 1,50	0,70 „ 0,80	1,12 „ 2,05	0,90 „ 1,35
Billiton . . .	Billiton 1905	—	f0,60	f0,60	f0,60	f1,25	f0,60	f1,50	f1,—
	1906	—	0,60	0,60	0,60	f1,50 à f2,—	0,60	f1,— à f2,—	1,—
	1907	—	0,60	0,60	0,60	1,50 „ 2,—	0,60	1,— „ 2,—	1,—
	1908	—	0,60	0,60	0,60	1,50 „ 2,—	0,60	1,— „ 2,—	1,—
	1909	—	0,60	0,60	0,60	1,50 „ 2,—	0,60	1,— „ 2,—	1,—
Westerafdeeling van Borneo.	Pontianak en Ommelanden 1905	f1,— à f1,75	f0,60 à f0,75	—	f0,50	f1,— à f1,50	f0,60 à f0,85	f1,— à f1,50	f2,—
	1906	0,70 „ 1,25	0,40 „ 1,—	—	f0,50 à f1,—	0,75 „ 1,50	0,45 „ 0,85	1,— „ 2,—	f1,— à f3,—
	1907	0,70 „ 1,25	0,50 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	0,75 „ 1,50	0,45 „ 0,85	1,— „ 2,—	1,— „ 3,—
	1908	0,70 „ 1,25	f0,50	—	0,65 „ 1,25	0,80 „ 1,50	f1,—	1,25 „ 2,—	1,25 „ 3,50
	1909	0,70 „ 1,25	0,50	—	0,65 „ 1,25	0,80 „ 1,50	1,—	1,25 „ 2,—	1,25 „ 2,50
	Mampawa . . . 1905	—	—	—	$0,50 „ $0,60	$1,— „ $1,25	$0,80 à $1,—	$1,25 „ $2,—	$1,— „ $4,—
	1906	—	—	—	f0,70 „ f0,85	f1,25 „ f1,75	f1,— „ f1,50	f1,50 „ 3,—	f1,25 „ 5,50
	1907	—	—	—	0,75 „ 1,—	—	1,— „ 1,50	1,50 „ 3,—	1,50 „ 5,50
	1908	—	—	—	0,75 „ 1,—	f1,75 à f2,—	1,— „ 1,50	1,50 „ 3,—	1,50 „ 5,50
	1909	—	—	—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	0,75 „ 1,25	0,50 „ 2,50	—
	Landak 1905	—	f0,60 à f1,—	—	0,50 „ 1,—	—	—	1,25 „ 2,—	f1,— „ f1,50
	1906	f1,—	0,60 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	—	f0,75 à f1,—	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
	1907	1,—	0,60 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	—	0,75 „ 1,—	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
	1908	f0,75 à f1,—	0,50 „ 0,80	—	0,40 „ 0,50	—	0,75 „ 1,—	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
	1909	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,80	—	0,40 „ 0,50	—	0,75 „ 1,—	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere onder-nemingen.	Koelies op particuliere onder-nemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachts-lieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Tajan 1905	—	f0,50 à f1,—	—	f0,50 à f1,—	f1,25 à f1,75	f0,50 à f1,—	f1,50 à f2,—	—
	1906	f0,75 à f1,—	0,65 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	1,25 „ 1,75	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	—
	1907	0,75 „ 1,—	0,65 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	1,25 „ 1,75	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	—
	1908	0,75 „ 1,—	0,65 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	1,25 „ 1,75	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	—
	1909	0,75 „ 1,—	0,65 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	1,25 „ 1,75	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	—
	Sanggau en Sekadau . . 1905	—	—	—	f0,60	1,— „ 1,50	f0,60	f1,50	—
	1906	—	—	—	0,60	1,— „ 1,50	0,60	f1,— à f1,50	—
	1907	—	—	—	0,60	1,— „ 1,50	0,60	1,— „ 1,50	—
	1908	f1,— à f1,50	f0,75 à f1,25	—	f1,— à f1,50	2,— „ 2,50	f1,50 à f2,—	2,— „ 3,—	—
	1909	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,25	—	0,50 „ 0,75	1,50 „ 2,—	1,50 „ 2,—	2,— „ 3,—	—
	Soengaikakap 1905	0,75 „ 1,25	0,30 „ 0,50	—	f1,—	1,25 „ 1,50	0,75 „ 1,20	1,20 „ 1,50	f1,50 à f2,50
	1906	1,— „ 1,50	0,30 „ 0,75	—	1,—	1,25 „ 1,50	0,40 „ 1,25	1,25 „ 1,75	1,— „ 2,50
	1907	1,— „ 1,50	0,30 „ 0,75	—	1,—	1,25 „ 1,50	0,40 „ 1,20	1,25 „ 1,75	1,— „ 2,50
	1908	1,— „ 1,50	0,30 „ 0,50	—	0,75	1,50 „ 2,—	0,40 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 2,50
	1909	1,— „ 1,50	0,40 „ 0,50	—	0,75	1,25 „ 2,—	0,50 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 2,50
	Soekadana . . 1905	—	—	—	$ 0,50	—	f0,50	$ 1,50	—
	1906	—	f1,—	—	f0,50 à f1,—	f1,—	f0,45 à f0,85	f1,50	—
	1907	0,80 à f1,—	1,—	—	0,50 „ 1,—	1,—	0,45 „ 1,33	f1,50 à f1,75	f1,— à f2,50
	1908	0,80 „ 1,—	f0,60 à f1,—	—	0,50 „ 1,—	f1,25 à f2,—	0,40 „ 1,33	1,50 „ 1,75	1,— „ 2,50
	1909	0,88 „ 1,—	0,60 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	1,25 „ 2,—	0,40 „ 1,33	1,50 „ 2,—	1,— „ 2,50
	Sambas 1905	0,75 „ 1,25	0,40 „ 0,85	—	0,40 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,60 „ 0,85	1,— „ 1,50	1,— „ 3,—
	1906	0,75 „ 1,25	0,40 „ 0,85	—	0,40 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,60 „ 1,50	1,— „ 1,75	0,80 „ 3,—
	1907	0,75 „ 1,25	0,40 „ 0,85	—	0,30 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,60 „ 1,50	1,— „ 1,75	0,80 „ 3,—
	1908	0,75 „ 1,25	0,40 „ 0,85	—	0,40 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,60 „ 1,50	1,— „ 1,75	0,80 „ 3,—
	1909	0,75 „ 1,25	0,40 „ 0,85	—	0,40 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,60 „ 1,50	1,— „ 1,75	0,80 „ 3,—
	Sintang 1905	—	0,60 „ 0,75	—	0,50 „ 1,—	1,— „ 1,25	0,60 „ 1,20	1,20 „ 1,25	1,50 „ 2,—
	1906	f0,65 à f0,80	0,60 „ 0,75	—	0,60 „ 1,—	1,— „ 1,50	1,— „ 1,25	f1,50	1,50 „ 2,—
	1907	0,65 „ 0,85	0,60 „ 0,75	—	0,50 „ 1,—	1,— „ 1,50	1,— „ 1,25	f1,— à f1,50	1,50 „ 2,—
	1908	—	—	—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 1,50	0,60 „ 1,—	1,— „ 1,50	1,50 „ 2,—
	1909	f0,60	f0,50	—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 1,50	0,60 „ 1,—	1,— „ 1,50	1,50 „ 2,—
	Gemiddeld 1905	f0,83 à f1,42	f0,50 à f0,80	—	f0,58 à f0,80	f1,08 à f1,50	f0,66 à f0,95	f1,18 à f1,76	f1,37^{5} à f2,66^{5}
	1906	0,81 „ 1,13	0,56 „ 0,90	—	0,58 „ 0,90	1,04 „ 1,37^{5}	0,64 „ 1,09	1,22 „ 1,89	1,14 „ 2,91
	1907	0,92 „ 1,28	0,57 „ 0,90	—	0,56 „ 0,92	0,90 „ 1,15^{5}	0,64 „ 1,14	1,17 „ 1,92	1,17^{5} „ 3,27
	1908	0,82 „ 1,21	0,53 „ 0,84	—	0,58 „ 0,93^{5}	1,03 „ 1,71^{5}	0,75 „ 1,26	1,33^{5} „ 2,11	1,20 „ 3,27
	1909	0,82 „ 1,21	0,53 „ 0,84	—	0,58 „ 0,93^{5}	1,03 „ 1,71^{5}	0,75 „ 1,26	1,33^{5} „ 2,11	1,20 „ 3,27

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Bandjermasin en Ommelanden.	1905	f 0,60 à f 1,—	f0,40 à f0,50	—	f0,40 à f0,60	f0,75 à f2,—	f0,50 à f0,60	f0,80 à f2,—	f 0,50 à f 2,50
		1906	0,60 „ 1,—	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	0,75 „ 1,50	0,60 „ 2,50
		1907	0,60 „ 1,—	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	0,75 „ 1,50	0,60 „ 2,50
		1908	0,60 „ 1,—	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	0,75 „ 1,50	0,60 „ 2,50
		1909	0,50 „ 1,—	f 0,50	—	0,50 „ 0,60	0,60 „ 2,50	f 0,55	f 1,40	f 1,50
	Martapoera .	1905	0,50 „ 1,—	f0,40 à f0,60	—	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	—	—	—
		1906	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,60	—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 0,80	0,40 à f0,50	—	—
		1907	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,60	—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,40 „ 0,50	—	f 1,—
		1908	0,50 „ 1,—	f 0,40	—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,40 „ 0,50	—	1,—
		1909	0,50 „ 1,—	0,40	—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,40 „ 0,50	—	—
	Kandangan .	1905	—	f 0,30	—	f 0,30	0,60 „ 1,—	—	—	—
		1906	—	0,30	—	0,30	0,60 „ 1,—	—	—	—
		1907	—	0,30	—	0,30	0,60 „ 1,—	—	—	—
		1908	—	0,30	—	0,30	0,60 „ 1,—	—	—	—
		1909	—	—	—	0,30	0,30 „ 0,75	—	—	—
	Amoentai . .	1905	—	—	—	f0,30 à f0,50	0,50 „ 1,50	—	—	—
		1906	f 0,50 à f 1,50	0,40 à f0,50	—	0,30 „ 0,40	0,60 „ 1,—	—	—	—
		1907	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—	—	—
		1908	0,80 „ 1,30	0,15 „ 0,45	—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,25	—	—	—
		1909	0,80 „ 1,30	0,15 „ 0,45	—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,25	—	—	—
	Doesoenlanden . .	1905	1,— „ 1,50	0,60 „ 1,—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	f 0,65	f0,80 à f1,25	—
		1906	1,— „ 1,50	0,65 „ 1,—	—	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,—	f0,65 à f1,—	—	—
		1907	1,— „ 1,50	0,65 „ 1,—	—	0,30 „ 0,75	1,— „ 1,60	0,65 „ 0,80	0,80 „ 1,75	—
		1908	1,— „ 1,50	0,65 „ 1,—	—	0,30 „ 0,75	1,— „ 1,60	0,65 „ 1,—	0,80 „ 1,75	—
		1909	1,— „ 1,50	0,65 „ 1,—	—	0,30 „ 0,60	1,— „ 1,60	0,65 „ 0,75	0,80 „ 1,75	—
	Dajaklanden .	1905	0,85 „ 2,—	0,60 „ 0,75	—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	f 0,50	f 1,25	—
		1906	0,85 „ 1,—	0,60 „ 0,75	—	0,50 „ 0,75	0,75 „ 2,—	0,65	—	—
		1907	f 1,—	f 0,60	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 1,50	0,80	—	—
		1908	1,—	0,60	—	0,45 „ 0,75	1,— „ 1,50	—	—	—
		1909	0,75	0,60	—	0,50 „ 0,75	1,— , 1,50	0,50	—	—
	Sampit	1905	—	—	—	f 0,35	f 0,70	f 0,50	f 1,—	—
		1906	—	—	—	0,50	1,—	0,50	1,—	—
		1907	—	—	—	0,60	1,—	—	1,—	—
		1908	—	—	—	0,60	1,—	—	1,—	—
		1909	f 1,50	f 0,75	—	0,60	1,50	1,—	1,50	f 2,50

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS: Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS: Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS: Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS: Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS: Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN: Koelies.	CHINEEZEN: Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN: Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Tanahboemboelanden.	1905	f 0,75	f 0,40	f 0,40	f 0,40	f 1,25	f 0,50	f 2,—	f 1,50
		1906	0,75	0,40	0,40	0,40	1,25	0,50	2,—	1,50
		1907	0,75	0,40	0,40	0,40	1,25	0,50	2,—	1,50
		1908	0,75	0,40	0,40	0,40	1,25	0.50	2,—	1,50
		1909	0,75	0,40	—	0,60	1,25	0,75	2,—	1,50
	Pasir	1905	—	—	—	0,75	1,—	0,75	—	—
		1906	—	—	—	0,75	f1,— à f1,25	0,75	—	—
		1907	—	—	—	0,75	f 1,—	0,75	—	—
		1908	—	—	—	f0,60 à f0,75	f1,— à f1,25	f0,60 à f0,75	—	—
		1909	—	—	—	0,50 „ 0,75	0,80 „ 1,25	0,50 „ 0,75	—	—
	Koetei en de Noordoostkust van Borneo.	1905	f 0,75 à f 1,—	f0,17 à f0,60	—	0,60 „ 1,—	1,— „ 1,50	0,60 „ 1,50	f1,25 à f2,—	f 1,— à f 3,25
		1906	0,75 „ 1,—	0,17 „ 0,60	—	0,60 „ 1,—	1,— „ 1,50	0,60 „ 1,50	1,25 „ 2,—	1,— „ 3,25
		1907	0,75 „ 1,—	f 0,60	—	0,60 „ 1,—	1,— „ 1,50	0,60 „ 1,50	1,25 „ 2,—	1,— „ 3,25
		1908	1,— „ 2,—	f0,55 à f1,—	—	0,60 „ 1,—	0,85 „ 2,50	0,55 „ 1,—	2,— „ 3,—	1,— „ 2,50
		1909	1,— „ 2,50	0,60 „ 1,—	—	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,—	0,75 „ 1,50	1,50 „ 2,50	f 2,50
	Gemiddeld	1905	f 0,74 à f 1,21	f0,41 à f0,60	f 0,40	f0,43 à f0,60	f0,83 à f1,37	f0,55 à f1,05	f1,18 à f1.75	f 1,— à f 2,40
		1906	0,71 „ 1,11	0,41^5 „ 0,58	0,40	0,44 „ 0,60	0,82 „ 1,30	0,57^5 „ 0,75	1,25 „ 1,62^5	1,03 „ 2,40
		1907	0,73 „ 1,11	0,46^5 „ 0,56	0,40	0,44 „ 0,64^5	0,85 „ 1,40^5	0,52^5 „ 0,68	1,41 „ 1,97^5	1,28 „ 2,65
		1908	0,84 „ 1,22	0,43 „ 0,58	0,40	0,43 „ 0,61^5	0,88 „ 1,58^5	0,53 „ 0,72^5	1,31 „ 1,85	1,02^5 „ 1,87^5
		1909	0,85 „ 1,22	0,43 „ 0,60	0.40	0,44 „ 0,61	0,88 „ 1,58	0,55 „ 0,75	1,32 „ 1,85	1,03 „ 1,92
Celebes en onderhoorigheden.	Makasser . . .	1905	f 0,75	f 0,50	—	f 0,50	f 1,50	f 0,50	f 1,50	—
		1906	0,75	0,50	—	0,50	1,50	0,50	1,50	—
		1907	0,75	0,50	—	0,50	1,50	0,50	1,50	—
		1908	0,75	0,50	—	0,50	1,50	0,50	1,50	—
		1909	0,75	0,50	—	0,50	1,50	0,50	1,50	—
	Noorderdistricten.	1905	—	—	—	0,50	f1,— à f1,50	0,50	f1,— à f1,75	f 1,50 à f 2,—
		1906	—	—	—	0,50	f 1,50	—	f 1,50	—
		1907	—	—	—	0,50	f1,— à f1,50	—	1,50	—
		1908	—	—	—	0,50	1,— „ 1,50	—	1,50	—
		1909	—	—	—	0,50	1,— „ 1,50	—	—	—
	Zuiderdistricten.	1905	—	—	—	f0,25 à f0,50	1,— „ 1,50	—	1,50	—
		1906	—	—	—	0,25 „ 0,50	1,— „ 1,50	f 0,50	f1,— à f1,75	f 1,50 à f 2,—
		1907	—	—	—	0,25 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50	1,— „ 1,75	1,50 „ 2,—
		1908	—	—	—	0,25 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50	1,— „ 1,75	1,50 „ 2,—
		1909	—	—	—	0,25 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50	1,— „ 1.75	1,50 „ 2,—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Oosterdistricten	1905	—	—	—	f0,30 à f0,50	f1,— à f1,50	—	—	—
		1906	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	—	—	—
		1907	—	—	—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—	—	—
		1908	—	—	—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—	—	—
		1909	—	—	—	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,25	—	—	—
	Takalar. . .	1905	—	—	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—	—	—
		1906	—	—	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—	—	—
		1907	—	—	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—	—	—
		1908	—	—	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—	—	—
		1909	—	—	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—	—	—
	Saleier . . .	1905	—	—	—	0,35 „ 0,50	0,50 „ 1,25	—	—	—
		1906	—	—	—	0,35 „ 0,50	0,50 „ 1,25	—	—	—
		1907	—	—	—	0,35 „ 0,50	1,— „ 1,50	—	—	—
		1908	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	—	—	—
		1909	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	—	—	—
	Gemiddeld .	1905	f 0,75	f 0,50	—	f0,37 à f0,50	f0,93 à f1,39	f 0,50	f1,25 à f1,56	f 1,50 à f 2,—
		1906	0,75	0,50	—	0,37 „ 0,50	1,— „ 1,39	0,50	1,25 „ 1,56	1,50 „ 2,—
		1907	0,75	0,50	—	0,37 „ 0,50	0,97 „ 1,49^5	0,50	1,25 „ 1,56	1,50 „ 2,—
		1908	0,75	0,50	—	0,36 „ 0,50	0,97 „ 1,49^5	0,50	1,25 „ 1,56	1,50 „ 2,—
		1909	0,75	0,50	—	0,36 „ 0,50	0,97 „ 1,49^5	0,50	1,25 „ 1,56	1,50 „ 2,—
Menado . .	Menado. . .	1905	f 0,75	f 0,40	—	f0,50 à f0,75	f1,— à f1,50	f0,50 à f0,75	f1,25 à f1,50	f 1,50
		1906	—	0,60	—	f 0,60	1,— „ 1,50	—	1,25 „ 2,50	—
		1907	—	—	—	—	—	—	—	—
		1908	f 0,60 à f 0,75	f0,35 à f0,40	f0,50 à f0,75	—	1,— „ 1,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	—
		1909	f 10 's maands met voeding.	6,— „ 7,50 's maands met voeding.	—	f0,50 à f0,75	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	1,— „ 1,50	f 0,50 à f 2,50
	Tondano . .	1905	—	f0,25 à f0,50	—	—	0,50 „ 1,50	—	—	—
		1906	—	f 0,25 + 1 kati rijst	—	f0,25 à f0,60	0,50 „ 1,50	f 0,40	—	—
		1907	—	—	—	—	—	0,40	—	—
		1908	f 0,50 à f 0,60	f0,25 à f0,60	f0,35 à f0,50	—	0,50 „ 1,50	0,40	—	—
		1909	0,50 „ 0,60	0,25 „ 0,60	—	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,40	—	—
	Amoerang. .	1905	0,40 „ 0,50	f0,25 à f0,35	—	0,35 „ 0,50	0.75 „ 1,—	f0,50 à f1,—	f1,— à f2,—	—
		1906	f 0,28 + 1 kati rijst	f 0,20 + 1 kati rijst	—	0,35 „ 0,50	0,60 „ 1,—	0,50 „ 1 —	1,— „ 2,—	—
		1907	f 0,50 + 30 kati rijst	f 0,25 + 1 kati rijst	—	0,35 „ 0,50	0,60 „ 1,—	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	—
		1908	f 0,75 à f 1,—	f 0,25 + 1 kati rijst	f0,35 à f0,50	—	0,60 „ 1,—	0,60 „ 1,—	1,— „ 2,—	—
		1909	f8,50 + 30 kati rijst 's maands.	f 0,25 + 1 kati rijst	—	0,35 „ 0,50	0,60 „ 1,—	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Bolaang Mongondou.	1905	—	—	—	—	—	—	—	—
		1906	—	—	—	—	—	—	—	—
		1907	—	—	—	—	—	—	—	—
		1908	f 0,75	f0,30 à f0,50	f 1,—	—	f 1,—	f 0,75	f 1,—	—
		1909	0,75	f 0,50	—	f 1,—	1,—	0,75	1,—	—
	Gorontalo . .	1905	—	—	—	f0,30 à f0,50	f1,— à f2,50	—	f2,— à f2,50	—
		1906	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,50	—	2,— „ 3,—	—
		1907	—	—	—	—	—	—	—	—
		1908	f 0,75 à f 1,—	f0,40 à f0,60	f0,40 à f0,50	—	1,— „ 2,50	—	2,— „ 3,—	—
		1909	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,60	—	0,40 „ 0,80	1,— „ 2,50	—	2,— „ 3,—	—
	Bwool (onderafd. van Gorontalo).	1905	f 0,80	0,48 „ 0,58	—	—	1,50 „ 2,—	—	1,50 „ 2,—	—
		1906	—	—	—	f0,25 à f0,30	2,— „ 3,—	—	2,— „ 3,—	—
		1907	0,75	0,43 „ 0,58	—	0,25 „ 0,30	2,— „ 3,—	—	2,— „ 3,—	—
		1908	0,80	0,25 „ 0,54	f7,50 à f10,— 's maands.	—	1,— „ 3,—	—	2,— „ 3,—	—
		1909	f 0,75 à f 1,—	0,40 „ 0,60	—	0,40 „ 0,80	1,— „ 2,50	—	—	—
	Sangi- en Talaud-eilanden.	1905	—	—	—	—	—	—	—	—
		1906	—	0,20 „ 0,60	—	0,20 „ 0,60	—	—	—	—
		1907	—	—	—	—	—	—	—	—
		1908	—	—	—	—	—	—	—	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Midden-Celebes.	1905	—	—	—	—	—	f1,— à f1,50	f1,50 à f3,—	—
		1906	—	f 0,75	—	f 0,75	f1,— à f2,—	1,— „ 1,50	1,50 „ 3,—	—
		1907	—	0,35	—	0,57^5	f 1,25	f 0,62^5	f 2,—	f 2,50
		1908	—	—	—	—	—	—	—	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Gemiddeld .	1905	f 0,65 à f 0,68	f0,34 à f0,45	—	f0,38 à f0,58	f0,92 à f1,70	f0,67 à f1,08	f1,45 à f2,20	f 1,50
		1906	f 0,55	0,32 „ 0,45	—	0,39 „ 0,55	1,— „ 1,92	0,63 „ 0,97	1,55 „ 2,70	—
		1907	0,62	0,32 „ 0,37	—	0,22 „ 0,46	1,28 „ 1,75	0,51 „ 1,68	1,50 „ 2,—	2,50
		1908	f 0,69 à f 0,81	0,30 „ 0,48	f1,68 à f2,21	—	0,85 „ 1,75	0,56 „ 0,78^5	1,40 „ 2,20	—
		1909	0,68 „ 0,80	0,32 „ 0,47	—	0,39 „ 0,58	0,84 „ 1,75	0,55 „ 0,78	1,25 „ 1,87^5	f0,50 à f2,50
Ternate en onderhoorigheden.	Ternate. . .	1905	f 0,33 à f 0,86	f0,25 à f0,60	—	f0,30 à f0,40	f0,50 à f1,50	f 1,—	f 2,—	—
		1906	0,33 „ 0,86	0,25 „ 0,60	—	0,30 „ 0,40	0,50 „ 1,50	1,—	2,—	—
		1907	†	†	†	†	†	†	†	†
		1908	0,33 „ 0,86	0,25 „ 0,60	—	0,35 „ 0,50	0,50 „ 1,50	1,—	2,—	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Noord-Nieuw-Guinea	1905	—	f0,50 à f0,60	—	f0,50 à f0,60	f1,— à f3,—	—	f2,— à f3,—	—
		1906	—	0,50 „ 0,60	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 3,—	—	2,— „ 3,—	—
		1907	†	†	†	†	†	†	†	†
		1908	—	—	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 3,—	—	—	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	West-Nieuw-Guinea	1905	—	—	—	0,27 „ 0,30	1,— „ 1,25	f0,50 à f0,67	1,50 „ 1,75	—
		1906	—	—	—	0,27 „ 0,30	1,— „ 1,25	0,50 „ 0,67	1,50 „ 1,75	—
		1907	†	†	†	†	†	†	†	†
		1908	—	—	—	0,40 „ 0,50	1,— „ 1,25	—	2,— „ 2,50	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Batjan . . .	1905	f 0,60	f 0,35	—	f 0,40	f 1,—	—	f 1,50	—
		1906	0,60	0,35	—	0,40	1,—	—	1,50	—
		1907	†	†	†	†	†	†	†	†
		1908	0.60	0,35	—	0,40	1,—	—	2,—	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Soela . . .	1905	—	—	—	f0,30 à f0,40	f0,75 à f1,—	—	—	—
		1906	—	—	—	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	—	—	—
		1907	†	†	†	†	†	†	†	†
		1908	—	—	—	—	—	—	—	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Halmahera .	1905	f 0,50	f 0,40	—	0,30 „ 0,40	1,— „ 2,—	—	—	—
		1906	0,50	0,40	—	0,30 „ 0,40	1,— „ 2,—	—	—	—
		1907	†	†	†	†	†	†	†	†
		1908	0,50	0,40	—	f 0,40	f 2,—	—	—	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
	Gemiddeld .	1905	f 0,42 à f 0,70	f0,34 à f0,45	—	f0,33 à f0,39	f0,86 à f1,50	f0,75 à f0,83	f1,75 à f2,12	—
		1906	0,42 „ 0,70	0,34 „ 0,45	—	0,33 „ 0,39	0,86 „ 1,50	0,75 „ 0,83	1,75 „ 2,12	—
		1907	†	†	†	†	†	†	†	†
		1908	0,33 à f 0,65	0,25 „ 0,45	—	0,41 „ 0,48	0,92 „ 1,58	f 1,—	f 2,—	—
		1909	†	†	†	†	†	†	†	†
Zuid-Nieuw-Guinea	Hoofdplaats Merauke	1905	—	—	—	f0,33 à f0,60	f 1,50	f 1,—	—	—
		1906	—	—	—	0,50 „ 1,50	f1,50 à f3,—	—	f1,50 à f3,—	—
		1907	†	†	†	†	†	†	†	†
		1908	†	†	†	†	†	†	†	†
		1909	—	—	—	0,50 „ 1,50	1,50 „ 3,—	—	1,50 „ 3,—	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Amboina. . .	Amboina . . . 1905	f 0,50	f 0,33	—	f 0,40	f0,75 à f1,—	—	f 1 50	—
	1906	0,50	0,33	—	f0,40 à f0,50	0,75 „ 1,—	—	1,25	—
	1907	0,50	0,33	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	—	1,25	—
	1908	0,50	0,33	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	—	1,25	—
	1909	0,50	0,33	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	—	1,25	—
	Banda. 1905	1,—	0,50	—	f 0,50	1,— „ 1,50	—	2,—	—
	1906	1,—	0,50	—	0,50	1,— „ 1,25	—	2,—	—
	1907	1,—	0,50	—	0,50	1,— „ 1,25	—	2,—	—
	1908	1,—	0,50	—	0,50	1,— „ 1,50	—	2,—	—
	1909	1,—	0,50	—	0,50	1,— „ 1,50	—	2,—	—
	Saparoea . . . 1905	—	—	—	0,40	0,75 „ 1,—	f 0,50	1,—	—
	1906	—	—	—	0,40	f 0,75	0,50	1,—	—
	1907	—	—	—	0,40	0,75	—	1,25	—
	1908	—	—	—	0,40	0,75	—	1,25	—
	1909	—	—	—	0,40	0,75	—	1,25	—
	Wahai (onderafd. van Ceram) . . . 1905	f 0,50	—	—	0,50	f0,60 à f1,50	—	—	—
	1906	0,50	—	—	0,50	0,75 „ 1,—	f 0,40	f 1,25	f 0,60
	1907	0,50	—	—	0,40	0,75 „ 1,—	—	f0,75 à f1,25	—
	1908	0,50	—	—	0,40	0,75 „ 1,25	—	0,75 „ 1,25	—
	1909	0,50	—	—	0,40	0,75 „ 1,25	—	0,75 „ 1,25	—
	Amahai (onderafd. van Ceram) . . . 1905	0,50	—	—	—	—	—	—	—
	1906	0,50	—	—	f 0,50	—	—	—	—
	1907	0,50	f 0,30	—	—	f0,75 à f1,—	—	—	—
	1908	0,50	0,30	—	f 0,50	0,75 „ 1,—	—	—	—
	1909	0,50	0,30	—	0,50	0,75 „ 1,—	—	—	—
	Piroe (West-Ceram) . . . 1905	—	—	—	0,40	0,75 „ 1,—	—	—	—
	1906	—	—	—	0,40	f 1,—	—	—	—
	1907	f 0,50	f 0,30	—	0,25	0,75	—	—	—
	1908	0,50	0,30	—	0,40	1,—	—	—	—
	1909	0,50	0,30	—	0,40	1,—	—	—	—
	Aroe-, Kei- en Zuidwestereilanden . . 1905	f 0,50 à f 0,75	f0,30 à f0,75	—	f0,25 à f0,75	1,—	—	f 1,25	f 1,—
	1906	0,50 „ 0,75	0,30 „ 0,75	—	0,25 „ 0,75	f0,75 à f1,50	f 0,50	f1,25 à f1,50	1,—
	1907	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,75	—	0,25 „ 0,75	0,75 „ 1,50	—	—	—
	1908	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,50	—	0,25 „ 0,75	0,75 „ 1,50	f 0,50	f1,25 à f1,50	—
	1909	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,50	—	0,25 „ 0,75	0,75 „ 1,50	0,50	1,25 „ 1,50	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld . 1905	f 0,60 à f 0,65	f0,36 à f0,47	—	f0,42 à f0,48	f0,80 à f1,17	f 0,50	f 1,45	f 1,—
	1906	0,60 „ 0,65	0,36 „ 0,47	—	0,43 „ 0,49	0,83 „ 1,08	0,47	f1,35 à f1,40	0,80
	1907	0,68 „ 0,77	0,48 „ 0,59	—	0,31 „ 0,37	0,90 „ 1,18^5	—	—	—
	1908	0,68 „ 0,77	0,48 „ 0,54	—	0,40 „ 0,47	0,84 „ 1,09	0,50	1,30 „ 1,45	—
	1909	0,68 „ 0,77	0,48 „ 0,54	—	0,40 „ 0,47	0,84 „ 1,09	0,50	1,30 „ 1,45	—
Timor en onderhoorigheden.	Koepang . . . 1905	†	†	†	†	†	†	†	†
	1906	—	—	—	f0,30 à f0,75	f0,50 à f2,50	f0,35 à f0,50	f1,— à f3,—	—
	1907	—	—	—	0,25 „ 0,75	0,50 „ 2,—	0,35 „ 0,50	1,50 „ 2,50	—
	1908	—	—	—	0,25 „ 0,75	0,50 „ 2,—	0,35 „ 0,50	1,50 „ 2,50	—
	1909	—	—	—	0,25 „ 0,75	0,50 „ 2,—	0,35 „ 0,50	1,50 „ 2,50	—
	Onderafdeelingen Roti, West-Timor, Midden-Timor, Beloe, Alor en Sawoe. 1905	†	†	†	†	†	†	†	†
	1906	—	—	—	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,—	—	—	—
	1907	—	—	—	0,25 „ 0,40	0,75 „ 1,50	—	—	—
	1908	—	—	—	0,35 „ 0,50	f 1,—	—	f1,— à f2,—	—
	1909	—	—	—	0,35 „ 0,50	1,—	—	1,— „ 2,—	—
	Waingapoe, (Soemba) 1905	†	†	†	†	†	†	†	†
	1906	—	—	—	0,50 „ 0,75	f0,75 à f1,50	—	—	—
	1907	—	—	—	0,50 „ 1,—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	0,50 „ 1,33	—	—	—	—
	1909	—	—	—	0,50 „ 1,33	—	—	—	—
	Flores. 1907	—	—	—	0,25 „ 0,60	f0,50 à f1,25	—	f 2,—	—
	1908	—	—	—	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,—	—	2,—	—
	1909	—	—	—	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,—	—	2,—	—
	Gemiddeld . 1905	†	†	†	†	†	†	†	†
	1906	—	—	—	f0,35 à f0,66	f0,67 à f1,67	f0,35 à f0,50	f1,— à f3,—	—
	1907	—	—	—	0,34 „ 0,71	0,30 „ 0,92	0,35 „ 0,50	0,50 „ 2,50	—
	1908	—	—	—	0,35 „ 0,70	0,60 „ 1,25	0,35 „ 0,50	1,— „ 2,50	—
	1909	—	—	—	0,35 „ 0,70	0,60 „ 1,25	0,35 „ 0,50	1,— „ 2,50	—
Bali en Lombok.	Boeleleng. . . 1905	—	—	—	f0,25 à f0,50	f 1,—	f0,50 à f0,60	f1,— à f2,—	f 2,—
	1906	—	—	—	0,25 „ 0,50	1,—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,—	2,—
	1907	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,—	2,—
	1908	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,—	0,50 „ 0,60	1,50 „ 2,—	2,—
	1909	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,—	0,50 „ 0,60	1,50 „ 2,—	2,—
	Djembrana . . 1905	f 0,50 à f 0,80	f0,40 à f0,50	—	0,40 „ 0,50	f1,— à f1,50	—	1,— „ 1,50	f 1,— à f 1,25
	1906	0,50 „ 0,80	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,50	1,— „ 1,50	—	1,— „ 1,50	1,— „ 1,25
	1907	0,50 „ 0,80	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,50	1,— „ 1,50	—	—	—
	1908	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	—	—	—
	1909	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	—	—	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Lombok. . . . 1905	—	—	—	f0,25 à f0,35	f1,— à f1,50	f 0,50	f1,50 à f2,50	—
	1906	—	f 0,37^5	—	f 0,37^5	f 1,32^5	0,75	f 1,75	—
	1907	—	0,37^5	—	0,37^5	1,32^5	0,75	1,75	—
	1908	f 0,66	f0,50 à f0,60	—	0,50	f1,— à f2,50	0,75	f1,25 à f2,50	f 0,66
	1909	0,66	0,50 „ 0,60	—	0,50	1,— „ 2,50	0,50	1,25 „ 2,50	0,66
	Gemiddeld . 1905	f 0,50 à f 0,80	f0,40 à f0,50	—	f0,30 à f0,39	f1,— à f1,33	f0,55 à f0,55	f1,16 à f2,—	f 1,50 à f 1,62^5
	1906	0,50 „ 0,80	0,38 „ 0,44	—	0,34 „ 0,46	1,10 „ 1,27	0,52^5 „ 0,67^5	1,25 „ 1,75	1,50 „ 1,62^5
	1907	0,50 „ 0,80	0,38 „ 0,44	—	0,35 „ 0,40	1,10 „ 1,27	0,62^5 „ 0,67^5	1,37^5 „ 1,87^5	f 2,—
	1908	0,58 „ 0,70^5	0,37^5 „ 0,45	—	0,35 „ 0,43	1,— „ 1,66	1,— „ 1,05	1,37^5 „ 2,25	1,33
	1909	0,58 „ 0,70	0,37^5 „ 0,45	—	0,35 „ 0,43	1,— „ 1,66	1,— „ 1,05	1,37^5 „ 2,25	1,33

IV. Statistiek betreffende het in elk gewest op ult. 1908 en 1909 aanwezig aantal pasars.

Gewesten.	Aantal pasars. 1908.	Aantal pasars. 1909.	Gewesten.	Aantal pasars. 1908.	Aantal pasars. 1909.
Java en Madoera.			**Buitenbezittingen.**		
Bantam	129	119	Sumatra's Westkust	319	319
Batavia	a) 169	169	Tapanoeli	158	150
Preanger-Regentschappen	296	308	Benkoelen	46	50
Cheribon	87	95	Lampongsche districten	3	3
Pekalongan	141	141	Palembang	40	38
Semarang	287	289	Djambi	15	13
Rembang	192	199	Oostkust van Sumatra	†	†
Soerabaja	228	230	Atjeh en onderhoorigheden . . .	141	165
Pasoeroean	201	202	Riouw en onderhoorigheden . . .	18	20
Besoeki	85	86	Banka	5	5
Banjoemas	188	194	Billiton	5	5
Kedoe	261	260	Westerafd. van Borneo	b)	b)
Soerakarta	304	306	Zuider- en Oosterafd. van Borneo .	123	162
Djokjakarta	152	163	Menado	86	89
Madioen	195	193	Celebes en onderhoorigheden . .	61	96
Kediri	193	199	Amboina	10	10
Madoera	276	293	Ternate	4	4
			Timor en onderhoorigheden . . .	28	35
Totalen . . .	a) 3 384	3 446	Bali en Lombok	282	337

a) Verbeterde opgaaf.
b) Eigenlijke pasars worden in dit gewest niet aangetroffen.

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË VAN 1910.

Bijl. Y. Overzicht betreffende de **opiumpacht** over 1908 en 1909.

" Z. Overzichten betreffende de **verpachte middelen** (met uitzondering van de opiumpacht) over de jaren 1908, 1909 en 1910.

" AA. Statistiek betreffende de **opiumregie** over 1909.

" BB. Overzicht betreffende de opbrengst in 1909 van verschillende **niet-verpachte middelen** onder beheer van het departement van financiën.

" CC. Overzicht van de **geldmarkt** in Nederlandsch-Indië over 1909; balans en winst- en verliesrekening der **Javasche Bank** (boekjaar 1909/10).

✓ " DD. Overzicht betreffende de uitgestrektheid, enz. van de **bouwgronden der inlandsche bevolking op Java en Madoera** (met uitzondering van de gewesten Djokjakarta en Soerakarta en van de particuliere landerijen) over 1909.

✓ " EE. Overzicht betreffende de **rijstcultuur op Java en Madoera** (met uitzondering als voren) over 1909.

✓ " FF. Overzicht betreffende de teelt van **eenjarige gewassen** (de padicultuur daaronder niet begrepen) op Java en Madoera (met uitzondering als voren) over 1909.

" GG. Opgaven betreffende de aan de verplichte levering onderworpen **koffiecultuur op Java** en de van gouvernementswege gehouden **veilingen van Javakoffie,** meerendeels over 1909.

" HH. Opgaven betreffende de gouvernements-**kina-onderneming** over de jaren 1904 t/m 1909, en de in 1909 van gouvernementswege gehouden **veilingen van kinabast.**

✓ " JJ. Opgaven betreffende de **suikerindustrie** op Java over 1909.

" KK. Overzicht over 1909 van de productie, enz. der **tabaksondernemingen op Java,** geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot huur van gronden of tot opkoop van gewas.

✓ " LL. Gewestelijk overzicht betreffende de op ult. 1909 aanwezige **landbouwondernemingen op Java,** gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht afgestaan, benevens de daarvan in 1909 verkregen productie, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

Bijl. MM. Opgaven betreffende de **particuliere landerijen** op Java en de **huurlanden** in Soerakarta en Djokjakarta over 1908 en 1909.

" NN. Overzicht betreffende de **rijstcultuur op de buitenbezittingen** over 1909.

" OO. Overzicht over 1909 betreffende de **landbouwondernemingen in de buitenbezittingen.**

" PP. Opgaven betreffende het **boschwezen** op Java en Madoera over 1909.

" QQ. Statistiek betreffende den **post-, telegraaf- en telefoondienst** in Nederlandsch-Indië over 1909, meerendeels in vergelijking met de cijfers over 1907 en 1908.

" RR. Overzicht van de op ult. 1909 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde **telefoonondernemingen.**

" SS. Overzichten betreffende den **postspaarbankdienst** in Nederlandsch-Indië over 1909.

" TT. Overzicht van de uitkomsten der **spoor- en tramwegexploitatie** in Nederlandsch-Indië over 1909.

" UU. Overzicht van de tot 1 Juni 1910 in Nederlandsch-Indië verleende **vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen** met mechanische beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op gemelden datum nog openstond.

" VV. Overzichten betreffende het **mijnwezen** in Nederlandsch-Indië over 1909—1910.

" WW. Opgaven betreffende het gouvernements-**zoutmonopolie** over de jaren 1907, 1908 en 1909.

" XX. Overzichten over 1909 betreffende de **handelsbeweging** tusschen Nederlandsch-Indië en landen of plaatsen daarbuiten gelegen.

" YY. Overzichten betreffende de **scheepvaart** over 1909.

" ZZ. Opgaven betreffende de aan particulieren toebehoorende **industrieele inrichtingen** (uitgenomen die, welke de verwerking van landbouwproducten beoogen), de **loonen van ambachtslieden en koelies** en het aantal **pasars** in Nederlandsch-Indië over 1909.

INHOUD

VAN HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN SURINAME VAN 1910.

A. 1)

GRONDGEBIED.

Het grondgebied der kolonie onderging geene verandering.

B. 2)

BEVOLKING.

De bevolking is in den loop van het jaar 1909 met 2820 zielen vermeerderd.

Er kwamen in dat jaar in de kolonie aan 4271 personen, onder wie 648 Nederlandsch-Indische en 1424 Britsch-Indische immigranten, en er vertrokken 2190 personen, onder wie 219 Nederlandsch-Indische en 501 Britsch-Indische immigranten.

Op den 31sten December 1909 bestond de bevolking uit 89 906 personen, onder wie 48 411 van het mannelijk geslacht. Het aantal Europeanen bedroeg op dat tijdstip 862. Van die Europeanen waren 621 in Nederland geboren.

In de bijlage A [2] 3) zijn staatjes opgenomen, waarin voorkomen:

a. opgaven omtrent mutatiën in de bevolking in het jaar 1909;

b. opgaven omtrent de verdeeling der bevolking naar den landaard op ultimo December 1909 volgens de bij de wijkmeesters en de districts-commissarissen ontvangen opgaven.

Uit bijlage A, sub *b* blijkt, dat de bevolking van Paramaribo, van Nieuw Nickerie en van Albina op ultimo December 1909 respectievelijk bestond uit 35 082, 2000 en 474 zielen, terwijl de vestigingsplaats Totness in Coronie 595 bewoners telde.

Voor de getalsterkte der arbeidende bevolking op de plantages en gronden, wordt verwezen naar hoofdstuk **P**, § 3 (Landbezit, landbouw en andere ondernemingen) en naar de bijlagen **N**, **P**^{1}, **P**^{2} en **Q** van dit verslag.

Volgens de opgaven van de wijkmeesters en districts-commissarissen, die echter verschillen van die, welke door de kerkelijke gemeenten zelven zijn gedaan en in bijlage **F** voorkomen, bevinden zich onder de bevolking van de hieronder vermelde godsdienstige gezindten het bij elk van haar vermelde aantal personen:

Hervormde gemeente	6 654
Evangelisch Luthersche gemeente	2 911
Roomsch-Katholieke gemeente	16 582
Evangelische Broeder-gemeente	26 942
Israëlietische gemeenten	1 031
Vrije Evangelisatie-gemeente	335
Episcopaalsche gemeente	924
Doopsgezinde gemeente	26
Andere godsdiensten en personen zonder godsdienst 29 689, onder wie:	
Mohammedanen	10 821
Hindoes	16 163
Volgelingen van de leer van Confucius	23

De gebruikelijke statistieke opgaven met betrekking tot de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten, enz., komen voor in bijlage **B** van dit verslag. In den loop van 1909 werden 475 huwelijken gesloten (waarbij 616 kinderen werden gewettigd). Geboren werden 2814 kinderen, van die 635 in echt. Overleden zijn 2075 personen, zoodat er 739 meer geboorten dan sterfgevallen hebben plaats gehad.

Voor verdere statistieke opgaven omtrent huwelijken, geboorten en sterfgevallen wordt verwezen naar bijlage **C**.

1) Als regel zijn de geldswaardige bedragen in dit verslag en in de bijlagen daarvan tot guldens afgerond.

2) De Indianen en Boschnegers zijn onder de in dit hoofdstuk vermelde cijfers niet begrepen.

3) De staat *c* van deze bijlage in vorige jaarverslagen opgenomen, is dit jaar weggelaten, evenals, gelijk nader blijken zal, enkele andere opgaven, waarvan het nut twijfelachtig scheen. Bovendien zijn in enkele staten, ter bekorting van het verslag, de cijfers voor de districten samengevat, terwijl reeds in druk verschenen cijfers en gegevens hier niet weder werden opgenomen.

C.

MEDEDEELINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

Voor een algemeen overzicht van den economischen toestand der kolonie in 1909 wordt verwezen naar de als bijlage A[1] opgenomen rede, door den fungeerenden ondervoorzitter van den raad van bestuur, ter opening van de vergadering van de koloniale staten, den 10den Mei jl. gehouden.

Rust en orde werden in 1909 niet verstoord.

Een op 28 October van dat jaar tusschen Nederlandsch-Indische en Britsch-Indische immigranten van de plantage Mariënburg ontstane botsing was niet van groote beteekenis. Dank zij het flinke en tactvolle optreden van het leidend personeel der onderneming, gesteund door de van Paramaribo ontboden politieversterking, werd voorkomen dat de zaak eenigen omvang kreeg.

De verhouding met de naburige koloniën liet ook in 1909 niets te wenschen over.

Van 29 September tot en met 1 October jl. werd te Paramaribo een tentoonstelling voor landbouw en veeteelt gehouden, die veel belangstelling mocht ondervinden. Hare Majesteiten de Koningin en de Koningin-Moeder en Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins Gemaal schonken medailles. Ook van particulieren werden medailles en giften ontvangen. Hoewel de inzendingen, vooral op landbouwgebied grooter hadden kunnen zijn, kan de tentoonstelling toch als geslaagd beschouwd worden. Voor landbouwers en veeboeren was zij zeer leerzaam.

In October jl. kon te Paramaribo ter uitvoering van de aan de Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij verleende concessie de gasfabriek der maatschappij worden geopend. De petroleumverlichting der stad werd in verband hiermede vervangen door gasgloeilicht.

In November d.a.v. werd op verzoek van den Gouverneur door eenige officieren en minderen van Hr. Ms. *Utrecht*, eene hydrografische opname gedaan van de mondingen van de Coppename en de Saramacca.

D.

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BEHEER.

Ook in 1909 werden door den Gouverneur verschillende inspectiereizen gedaan, o.a. naar de districten Beneden-Suriname, Beneden-Para, Boven-Suriname en Boven-Para, Cottica en Boven-Commewyne.

Van 18—21 Augustus werd eene reis naar de districten Beneden- en Boven-Saramacca gemaakt, waarbij ook de Coppename werd opgevaren.

Voorts werden in 1909 nog 2 tochten per trein ondernomen, waarvan een naar het Guyana Goud Placer.

In Mei 1909 verliet de directeur der koloniale spoorwegen, jhr. J. C. van Reigersberg Versluys, tevens buitengewoon lid van den raad van bestuur, de kolonie met eervol ontslag uit de functiën van hoofd van het spoorwegdepartement, waarin hij werd opgevolgd door den heer F. Pietermaat, ingenieur bij dit departement. Bij Koninklijk besluit van 11 Mei 1909 n°. 36, bekwam de heer Versluys eervol ontslag als buitengewoon lid van den raad van bestuur.

Aan mr. P. Hofstede Crull, procureur-generaal bij het hof van justitie en onder-voorzitter van den raad van bestuur, werd in Augustus 1909 wegens ziekte voor een jaar buitenlandsch verlof naar Europa verleend. In de eerstgenoemde betrekking wordt hij tijdelijk vervangen door mr. S. J. Visser, wd. advocaat-generaal.

In Augustus 1909 verliet de heer J. H. Crena Uiterwijk, kapitein-commandant der troepen en van het garnizoen, aan wien tijdelijk het beheer van het bouwdepartement was opgedragen, de kolonie wegens beëindiging zijner detacheering. In verband hiermede werd de heer H. S. de Roode, tijdelijk ingenieur bij dat departement, als waarnemende chef van het bouwdepartement aangewezen.

Den 15den December 1909 vertrok de directeur van den landbouw, dr. C. J. J. van Hall, tevens buitengewoon lid van den raad van bestuur, in verband met eene tijdelijke detacheering te Buitenzorg, naar Europa en trad in diens plaats — in afwachting van de komst van dr. P. J. S. Cramer die bestemd is om dr. van Hall als wd. directeur van den landbouw te vervangen — als hoofd van het departement van landbouw voorloopig op de landbouwscheikundige bij dat departement dr. J. Sack. Aan den heer van Hall werd bij koninklijk besluit van 19 Januari 1910 n°. 24 eervol ontslag verleend als buitengewoon lid van den raad van bestuur.

Aan den inspecteur voor het onderwijs, dr. H. D. Benjamins, tevens lid van den raad van bestuur, die sedert 1907 om gezondheidsredenen met buitenlandsch verlof in Europa vertoefde, werd wegens physieke ongeschiktheid voor verderen dienst in de kolonie, met ingang van 1 Maart 1910 eervol ontslag verleend uit zijne betrekking. De heer J. J. Heilbron, die den heer Benjamins tijdelijk verving, werd definitief benoemd tot inspecteur voor het onderwijs. Bij Koninklijk besluit van 19 Januari 1910 n°. 23 bekwam de heer Benjamins eervol ontslag als lid van den raad van bestuur.

In April 1910 verliet de administrateur van financiën, de heer A. G. van Wieringen, lid van den raad van bestuur, wegens gezondheidsredenen met één jaar buitenlandsch verlof de kolonie. In diens plaats werd als vervanger aangewezen de heer C. A. J. Struycken de Roysancour, controleur der belastingen.

Bij Koninklijke besluiten van 21 Juli 1909 n°. 52 en 24 December 1909 n°. 48 werden respectievelijk de heer C. M. J. Welle en de heeren C. Peereboom en M. Nassy benoemd tot buitengewone leden van den raad van bestuur. De heer Welle bekwam bij Koninklijk besluit van 2 Februari 1910 n°. 33 eene benoeming tot lid.

In de vacatures ontstaan door het ontslag van het lid der Koloniale Staten A. van 't Hoogerhuys (April 1909) en het overlijden van het lid van dat college, F. C. Gefken (Juni 1909) werd voorzien door de verkiezing respectievelijk van

de heeren H. van Ommeren (Juni 1909) en mr. L. L. Beckeringh van Loenen (October 1909). In de plaats van den heer F. C. Gefken werd het lid F. C. Curiel benoemd tot ondervoorzitter voor het zittingjaar 1909—1910. Bij de verkiezing in Februari 1910 gehouden, ter voorziening in de vacatures, ontstaan door de periodieke aftreding van de leden der koloniale staten I. da Costa, D. Coutinho, J. A. Dragten, F. Smith en J. R. Thomson, werden de aftredenden herkozen. De heer Coutinho bedankte wegens gezondheidsredenen. In zijne plaats werd gekozen de heer A. F. C. Curiel.

In het gewestelijk bestuur kwamen in 1909 geene veranderingen voor.

E.

MILITAIR BEHEER.

§ 1. LANDMACHT.

Schutterij. In 1909 werden te Paramaribo van de 107 personen die zich als schutterplichtigen hadden aangegeven, 61 tot persoonlijken dienst ingelijfd.

Op ultimo December van dat jaar bedroeg de sterkte van de schutterij 16 officieren en 440 onderofficieren en manschappen.

De gewone oefeningen werden onder leiding der officieren bij beurten gehouden en afgewisseld door algemeene exercitiën. Ook werden in 1909 schietoefeningen gehouden.

Gewapende burgermacht. De gewapende burgermacht in de districten bestond op 31 December 1909 uit 45 officieren en 1519 onderofficieren en manschappen. Behalve dat een officier de districtscommissarissen als gebruikelijk vergezelde op hunne inspectiën, werden in dat jaar geen diensten van de leden der gewapende burgermacht gevorderd.

Troepen. De sterkte bedroeg op ultimo December 1909 15 officieren en 304 onderofficieren en minderen. De samenstelling was als volgt:

	Officieren	Onderofficieren en minderen
Staf	3	5
Compagnie infanterie	4	299
Officieren van gezondheid	6	—
Militaire apothekers	2	—
	15	304

Voor memorie werden gevoerd 6 minderen, w.o. 5 dienstdoende bij de gewapende politie en 1 sergeant-majoor die als directeur van de gevangenis te Nieuw-Amsterdam fungeerde.

Boven de sterkte werden gevoerd: 9 minderen, van wie 8 bij het telefoonwezen dienen en 1 bij het seinwezen. Gedurende 1909 werden uit de sterkte gevoerd: 6 officieren en 46 onderofficieren en minderen, waarvan naar Nederland zijn teruggekeerd 17, overleden 6, gedetineerd 4, voor memorie bij de gewapende politie 1, voor memorie als directeur van het krankzinnigengesticht „Wolffenbuttel” 1, met paspoort 10, met gagement 12 en wegens verbreking van dienstverbintenis 1.

In dat jaar werden in de sterkte opgenomen: 8 officieren en 60 onderofficieren en minderen, t. w.:

uit Nederland	46
van „voor memorie” terug	6
van boven de sterkte bij de telephoon terug	2
van gedetineerd terug	4
nieuw aangenomen	10
	68

Het emplacement was op 31 December 1909 als volgt:

Paramaribo	6	236
Nickerie	—	20
Albina	1	27
Personeel militair-geneeskundigen dienst:		
Officieren van gezondheid	7[1])	—
Militaire Apothekers	2	—
Bovendien waren:		
met verlof in afwachting van gagement	—	3
verpleegd in het militair hospitaal	—	18
	16	304

De gezondheidstoestand van de troep was in 1909 niet bijzonder gunstig. Er kwamen meerdere gevallen voor van dysenterie. Het percentage der lijders aan malaria was grooter dan in 1908.

Venerische ziekten komen in Suriname veel minder voor dan in OostIndië.

Op 25 Augustus 1909 werd het algemeen commandement door den kapitein J. H. Crena Uiterwijk overgedragen aan den kapitein van het Nederlandsch-Indische leger F. C. H. Hirschmann.

Volgens het verslag van den chef van den militairen geneeskundigen dienst werden door het personeel van dien dienst in 1909 behandeld 9 767 personen en wel:

te Paramaribo in het militair hospitaal	9 296
„ Nickerie	328
„ Albina	143

Onder de in het militair hospitaal verpleegde personen waren 458 militairen en 2 schepelingen van de Koninklijke Marine.

In de infirmerieën op de posten Nieuw-Nickerie en Albina werden respectievelijk verpleegd 6 en 34 militairen.

Het totaal der kosten van het militair hospitaal en andere militaire ziekeninrichtingen bedroeg, voor zoover het uit de hier te lande ontvangen staten kan worden nagegaan, in 1909 f 196 735, tegen f 171 828 in 1908.

De kosten per patient en per dag bedroegen ruim f 0,73 tegenover ruim f 0,67 in 1908, en het gemiddelde aantal patiënten per dag was 598 (in het hospitaal te Paramaribo 568 tegen 522 in 1908) met een gemiddeld aantal verpleegdagen per patient van 22,3.

---

1) Waaronder 1 voor memorie gevoerd, fungeerende als directeur van het krankzinnigengesticht.

Een extract uit het verslag van den militairen geneeskundigen dienst is opgenomen als bijlage I[1].

Het militair „Tehuis" werd ook in 1909 geregeld bezocht. Het gemiddelde aantal bezoekers per dag was in 1909 41 tegen 35 in 1908.

§ 2. ZEEMACHT.

Hr. Ms. *Utrecht*, onder bevel van den kapitein ter zee G. P. van Hecking Colenbrander, kwam den 5den Juni 1909 ter reede van Paramaribo aan en vertrok van daar weder den 3den Juli d. a. v. naar Curaçao na op 18 en 19 Juni buitengaats schietoefeningen te hebben gehouden.

Ter reede van Paramaribo op 14 November 1909 teruggekeerd, verliet het oorlogsschip den 23sten d. a. v. weder de haven met bestemming naar Curaçao. Ter opsporing van het tot heden niet terecht gekomen mailvaartuig *Prins Willem II* van de Koninklijke West-Indische Maildienst Maatschappij door den Gouverneur ontboden, kwam het schip op 19 Februari aan de monding der Surinamerivier aan om kolen te laden. Van daar koos het onmiddellijk weer zee.

F.

WETGEVING, RECHTSPLEGING EN POLITIE.

§ 1. WETGEVING.

In het *Gouvernementsblad* van 1909 werd onder meer opgenomen:

onder n°. 47 eene verordening van 10 Juli 1909 betreffende een spoorwegopname van Paramaribo naar Voorzorg aan de Saramaccarivier en peilschaalwaarnemingen aan de Saramacca- en Coesewijnerivier;

onder n°. 80 het Koninklijk besluit van den 30sten October 1909 (*Staatsblad* n°. 350), tot regeling van de rechtspleging bij de landmacht en van de rechtsmacht van het hoog militair gerechtshof in de koloniën Suriname en Curaçao.

§ 2. RECHTERLIJKE MACHT EN RECHTSPRAAK.

Bij Koninklijk besluit van 10 Maart 1909 n°. 11 werd, met ingang van 1 Mei van dat jaar, de heer J. da Costa, rechter in het oostelijk ommegaand gerecht, benoemd tot lid van het hof van justitie. In verband hiermede bekwam hij eervol ontslag uit de eerstbedoelde betrekking, met gelijktijdige eervolle ontheffing van de functiën van plaatsvervanger van den kantonrechter van Paramaribo.

Tot rechter in het oostelijk ommegaand gerecht werd aangesteld mr. P. A. A. Bucaille, kantonrechter van Nickerie, van rechtswege rechter in het westelijk ommegaand gerecht, die op zijne beurt werd vervangen door mr. S. D. de Vries, te voren tijdelijk fungeerende als rechter in het oostelijk ommegaand gerecht.

Het lid van het hof van justitie, mr. P. Carst, die sedert zijne benoeming als zoodanig in Juni 1908 belast was gebleven met de waarneming van zijn vorig ambt van advocaat-generaal, werd met ingang van 15 Maart 1909, op zijn daartoe strekkend verzoek, van die waarneming, zoomede van de functiën van ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht van Paramaribo, eervol ontheven. Alstoen werd, zoowel in laatstbedoelde hoedanigheid als ter tijdelijke vervulling van de betrekking van advocaat-generaal, aangewezen mr. L. L. Beckeringh van Loenen, kantonrechter van Paramaribo; dit ging gepaard met diens eervolle ontheffing als tijdelijk lid van het hof van justitie, waartoe hij in Maart 1908 benoemd werd. Als plaatsvervanger van den rechter-commissaris in strafzaken bij verhindering of ontstentenis van den daartoe aangewezen ambtenaar, werd mr. van Loenen opgevolgd door mr. Carst.

Gedurende het tweede halfjaar 1909 vertrok, na bekomen buitenlandsch verlof, uit de kolonie, behalve de procureur-generaal, mr. P. Hofstede Crull, van wiens verlof reeds melding werd gemaakt in hoofdstuk D, ook mr. P. A. A. Bucaille, kantonrechter van Nickerie, van rechtswege rechter in het westelijk ommegaan gerecht. In de daardoor ontstane vacature werd aldus voorzien:

mr. S. J. Visser, waarnemend procureur-generaal;

mr. S. D. de Vriés, waarnemend advocaat-generaal, auditeur-militair en auditeur bij den schuttersraad;

mr. J. ten Brink, waarnemend rechter in het oostelijk ommegaand gerecht;

mr. A. R. Bueno, waarnemend kantonrechter van Nickerie, Coronie en Marowijne, van rechtswege rechter in het westelijk ommegaand gerecht.

De nieuwe titulatuur houdt verband met eene wijziging van het reglement op de inrichting en samenstelling van de rechterlijke macht, waarbij o. m. afzonderlijke kantongerechten in Coronie en Marowijne in het leven werden geroepen (*Gouvernementsblad* 1909, n°. 48).

Voor bijzonderheden omtrent de bij het hof van justitie, bij de kantongerechten van Paramaribo, Nickerie, Coronie en Marowijne, alsmede bij de oostelijke en westelijke ommegaande gerechten aangebrachte en behandelde zaken, wordt verwezen naar bijlage D.

In 1909 werd een aanvang gemaakt met de publicatie van gouvernementswege van in de kolonie Suriname genomen rechterlijke beslissingen, voornamelijk vonnissen van het hof van justitie, welke uit een practisch of wetenschappelijk oogpunt belangrijk zijn te achten. De publicatie geschiedt door middel van het *Gouvernements-Advertentieblad*, terwijl overdrukken in boekformaat der bekend gemaakte vonnissen ter gouvernements-secretarie tegen ongeveer den kostenden prijs verkrijgbaar zijn gesteld.

§ 3. POLITIE.

Het aantal buitengewone politieagenten bedroeg op 1 Januari 1909 127, tegenover 116 op gelijk tijdstip van het vorige jaar.

In 1909 werden, als zijnde zonder middel van bestaan, uitgezet 102 vluchtelingen, afkomstig van Fransch-Guyana; één daarvan was reeds in het jaar 1908 aangehouden.

Ten overstaan van den ambtenaar, daartoe aangewezen door den commissaris van politie, werden te Paramaribo gesloten:

voor den arbeid in de goudvelden 1274 contracten met 2898 arbeiders en voor de exploitatie van balata 480 contracten met 1448 arbeiders.

De bijlagen E[1] en E[2] bevatten een mutatiestaat en een sterkte- en emplacementsstaat van de politie. Daaruit blijkt, dat op 1 Januari 1910 het politiekorps telde 1 hoofdinspecteur, 6 inspecteurs en adjunct-inspecteurs, allen te Paramaribo, en 212 hoofdagenten en agenten, waarvan te Paramaribo 123.

§ 4. GEVANGENISWEZEN.

Voor de sterkte van en de veranderingen in de gevangenisbevolking wordt verwezen naar bijlage E[2].

Op ultimo December 1908 bedroeg het aantal gevangenen in het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia 89, nl. 55 veroordeelden, 30 preventief gevangenen en 4 Fransche vluchtelingen.

Gedurende den loop van 1909 werden 133 Fransche vluchtelingen opgenomen.

Op 31 December 1908 waren 2 gevangenen en één Fransche vluchteling uit de genoemde gevangenis in het militair hospitaal in verpleging. In 1909 werden in het hospitaal nog opgenomen 72 gevangenen, waaronder 30 Fransche vluchtelingen; 68 gevangenen werden als hersteld ontslagen, terwijl één Fransche vluchteling in die inrichting overleed. Op 31 December 1909 waren nog in behandeling 4 gevangenen en 2 Fransche vluchtelingen. De straf van lichamelijke kastijding werd in deze gevangenis niet toegepast en er werden geene gevangenen in de klasse van discipline geplaatst.

Op ultimo December 1908 waren er 4 gevangenen uit de gevangenis te Nieuw-Amsterdam ter verpleging in het militair hospitaal te Paramaribo. In 1909 werden uit die gevangenis naar het hospitaal opgezonden 13 gevangenen. Als hersteld werden uit het hospitaal ontslagen 14 gevangenen, terwijl er 2 overleden. Op 31 December 1909 bleef dus 1 gevangene onder behandeling.

1 gevangene overleed gedurende het jaar 1909 in de ziekenzaal der gevangenis.

5 gevangenen ontvluchtten bij de werkzaamheden buiten de gevangenis, 3 hunner werden na korten tijd weder aangehouden. De 2 anderen waren op ultimo December 1909 nog voortvluchtig.

Op ultimo December 1908 waren in de klasse van discipline 4 tot dwangarbeid veroordeelden. Gedurende het jaar 1909 werden 4 gevangenen, t. w. 2 tot dwangarbeid veroordeelden en 2 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelden, in de klasse van discipline geplaatst, terwijl 3 gevangenen daaruit werden ontslagen.

De straf van lichamelijke kastijding werd ook in deze gevangenis in 1909 niet toegepast.

G.

EEREDIENST.

Voor bijzonderheden omtrent het aantal leden, gedoopten, huwelijken, enz. wordt verwezen naar bijlage F.

Nederlandsch-Hervormde Gemeente, Vereenigde Protestantsche Gemeente in Nickerie. In den loop van 1909 werd binnen den kring der Hervormde gemeente te Paramaribo eene nieuwe vereeniging opgericht, onder den naam: „Uw Koninkrijk Kome", met het doel om het godsdienstig leven onder de leden der gemeente op te wekken en te versterken.

Ter vervulling van de vacante predikantsplaats bij de Vereenigde Protestantsche gemeente in het district Nickerie werd in 1909 op voordracht van den kerkeraad dier gemeente een predikant benoemd. Bij de geneeskundige keuring die aan zijne uitzending moest voorafgaan, werd deze predikant echter physiek ongeschikt verklaard voor den dienst in de tropen. De vacature bleef verder het geheele jaar 1909 onvervuld. De godsdienstoefeningen bij de gemeente werden om beurten geleid door de predikanten van de Nederlandsche Hervormde en de Evangelisch Luthersche gemeenten te Paramaribo.

Evangelische Broedergemeente. Op het eind van 1909 bedroeg het aantal zendelingen 42, onder wie 4 inlandsche, die hunne opleiding genoten aan de te Paramaribo gevestigde theologische school der zending en bovendien 1 zendingsonderwijzeres en 5 liefdezusters.

De eerste hoofdvoorstander der Gemeente, de heer R. Voullaire, verliet de kolonie tijdelijk en werd vervangen door den heer A. Schärf. In November keerde de heer Voullaire in de kolonie terug.

In 1909 waren er 29 scholen van de Evangelische Broedergemeente, die bezocht werden door 3237 kinderen.

De zendingsarbeid onder de Britsch-Indiërs wordt geregeld voortgezet. Een nieuw station voor deze zending werd op het emplacement Frederiksdorp gesticht. In 1909 werd aangevangen met den zendingsarbeid onder de Javanen. Een zendeling die eene speciale opleiding hiervoor genoot, kwam voor dezen arbeid in de kolonie aan.

In het district Boven-Saramacca werd een nieuwe zendingspost gevestigd te Kwakoegron, vooral om werkzaam te kunnen zijn onder den stam der Matoeariboschnegers en onder de arbeiders bij de spoorwegwerken en in de goudvelden.

Twee nieuwe kerken werden in de districten ingewijd.

Roomsch-Katholieke Gemeente. Op ultimo December

1909 bestond het personeel der missie, behalve uit den apostolischen vicaris, mgr. J. C. Meeuwissen, die in den loop van het jaar in de kolonie terugkeerde, uit 5 bezoldigde priesters van den 2den rang, 3 priesters die pensioen genieten, 20 niet bezoldigde priesters, onder wie 6 Nederlandsche onderwijzers, en 16 leekebroeders. Eén dezer laatsten is bij het onderwijs werkzaam; de anderen verrichten huiselijke bezigheden. Er zijn nog 12 fraters die zich wijden aan het onderwijs en het verplegen van weesjongens. Onder deze fraters zijn 6 geëxamineerde onderwijzers, van wie 3 met de hoofdakte.

In dienst der Roomsch-Katholieke missie waren op 31 December 1909 nog 71 zusters Franciscanessen van Roosendaal die zich aan het onderwijs wijden en ook aan de verpleging der vrouwelijke weezen; 5 van haar zijn in het district Coronie en 6 te Nieuw-Nickerie geplaatst; de overigen zijn te Paramaribo gevestigd. Nog waren er 32 liefdezusters van de Tilburgsche congregatie die belast zijn met de verzorging der melaatschen in de Gerardus-Majella-stichting en de verpleging van vrouwelijke zieken in het militair hospitaal.

Op 31 December 1909 waren er 18 scholen, die door 3339 kinderen bezocht werden.

II.

INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID.

§ 1. KERKELIJKE ARMENZORG.

De diaconie van de Nederlandsche Hervormde gemeente ondersteunde door geregelde bedeeling 38 personen, terwijl verschillende behoeftigen afzonderlijke giften ontvingen.

Door de weesvoogden dier gemeente werden, met behulp van het gouvernementssubsidie, 56 weezen bedeeld. Een 10-tal weezen, ouder dan 15 jaar, werden door de weesvoogdij nog ondersteund en voortgeholpen.

Door de diakenen der Evangelisch Luthersche gemeente, belast met de armenzorg dier gemeente, werden 24 ouden en gebrekkigen bedeeld, terwijl ook aan een 30 niet vast bedeelden, die in groote armoede verkeerden, giften werden geschonken.

Met behulp van het gouvernementssubsidie zijn door de weesvoogden dier gemeente bedeeld 37 weezen, waaronder eenigen die den leeftijd van 15 jaar bereikt hadden, maar nog in zeer behoeftigen staat verkeerden of voor opleiding voor het een of ander ambacht steun noodig hadden.

De Evangelische Broedergemeente bedeelde op 31 December 1909 253 weezen.

Door de Roomsch-Katholieke gemeente werden 187 weezen verpleegd, waarvan 22 jongens en 17 meisjes in de weeshuizen; de overigen waren bij particulieren uitbesteed. Bovendien werden nog 127 niet gealimenteerde weezen in de weeshuizen verzorgd.

Het armbestuur der Nederlandsch-Israëlietische gemeente bedeelde 31 personen. Door het armbestuur der Portugeesch-Israëlietische gemeente is gedurende 1909 aan 17 behoeftige huisgezinnen en personen maandelijksch onderstand verleend, terwijl aan eenige gemeenteleden eene tijdelijke tegemoetkoming is verstrekt.

§ 2. ARMENZORG VAN BESTUURSWEGE.

In het weldadigheidsgesticht ,,'s Landsgrond Boniface'' werden op 31 December 1909 416 personen verzorgd, namelijk 209 mannen, 191 vrouwen, 9 jongens en 7 meisjes, alzoo 3 personen minder dan op het einde van 1908.

In 1909 werden buiten het gesticht verpleegd 1 man en 2 vrouwen.

In bijlage F[1] zijn staten opgenomen, aantoonende de mutatiën onder de bevolking van het gesticht en de verdeeling naar den landaard der verpleegden.

Het gemiddeld aantal verpleegden gedurende eene maand was ± 429 of ± 3 minder dan in 1908 en ± 28 meer dan in 1907.

Het aantal der van gouvernementswege gealimenteerde weezen, over wie het onmiddellijk toezicht onder het beheer van de commissie van regenten van ,,'s Landsgrond Boniface'' door de kerkelijke armbesturen der verschillende gezindten wordt uitgeoefend, bedroeg op ultimo December 1909 531. De verdeeling van dit aantal over de verschillende godsdiensten, alsmede de gedurende 1909 voorgevallen veranderingen, kunnen blijken uit bijlage F[1]c.

Voor de alimentatie van weezen werd in 1909 uit de koloniale kas uitgegeven f 30 800, te weten:

Aan de Hervormde gemeente	f	7 100
Aan de Evangelisch Luthersche gemeente ...		3 700
Aan de Evangelisch Luthersche gemeente		10 000
Aan de Roomsch-Katholieke gemeente		10 000

Onder toezicht van den agent-generaal werden nog 60 behoeftige weezen van immigranten gealimenteerd. Voor deze weezen is aan alimentatie betaald f 3165.

§ 3. BIJZONDERE LEPROZENGESTICHTEN.

In de inrichting ,,Bethesda'' van de Protestantsche vereeniging tot verpleging van lepralijders werden op ultimo December 1909 38 melaatschen verpleegd, tegen 104 in de Gerardus-Majella-stichting, de inrichting van de Roomsch-Katholieke missie voor de verpleging van melaatschen.

I.

ONDERWIJS EN KOLONIALE BIBLIOTHEEK.

Op het einde van 1909 bestond het geëxamineerd personeel op alle scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs te Paramaribo uit 104 onderwijzers en 117 onderwijzeressen; in de districten uit 53 onderwijzers en 7 onderwijzeressen.

Te Paramaribo en in de districten werd nog hulp verleend door 71 personen, hieronder begrepen de echtgenooten van zendelingen van de Evangelische Broedergemeente, die onderwijs gaven in de handwerken voor meisjes.

Aan het hoofd van één districtsschool en van de scholen bij de boschnegers, ten getale van 7, stonden personen zonder onderwijzersrang.

Er waren 62 scholen voor gewoon lager en uitgebreid lager onderwijs (die bij de boschnegers niet medegerekend), waarvan 24 te Paramaribo en 38 in de districten, terwijl het aantal schoolgaande kinderen 8524 (4648 jongens en 3876 meisjes) bedroeg, van welk aantal te Paramaribo 6228 (3209 jongens en 3019 meisjes) of ruim 73 pct. van het aantal schoolgaande kinderen.

De gemiddelde opkomst per dag en per 100 leerlingen is in de geheele kolonie 82 geweest.

De scholen der Evangelische Broedergemeente bij de boschnegers telden op 31 December 1909 te zamen 256 leerlingen (122 jongens en 134 meisjes).

Op de bewaarscholen te Paramaribo waren te zamen 1107 kinderen; op de bewaarscholen van de Evangelische Broedergemeente te Nieuw-Nickerie en van de Roomsch-Katholieke missie te Nieuw-Nickerie en in Coronie, respectievelijk 66, 97 en 59 kinderen; van de 66 eerstvermelden bezochten 20 (19 jongens en 1 meisje) de bewaarschool voor kinderen van Britsch-Indische immigranten. Van het hierbovengenoemd getal van 62 scholen was de verdeeling als volgt:

a. te Paramaribo:

5 niet gesubsidieerde particuliere scholen;

7 gouvernementsscholen;

5 gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente;

6 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken;

1 gesubsidieerde school van de vereeniging „Vrije Evangelisatie";

b. in de districten:

18 gouvernementsscholen;

14 gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente;

6 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.

Bij het in 1909 gehouden onderwijzersexamen werd de akte voor den 4den rang toegekend aan 22 candidaten, die voor den 3den rang aan 19 candidaten, die voor den 2den rang aan 5 candidaten en die voor den 1sten rang aan 1 candidaat, terwijl 1 candidaat de akte voor het Engelsch en 4 candidaten de akte voor de handwerken voor meisjes verkregen.

De normaalschool telde op het einde van 1909 65 kweekelingen.

Bij de koloniale postspaarbank werd gedurende 1909 f 6400 door den inspecteur gestort. Op naam van scholieren werd overgeschreven f 5872. Aan het einde van 1909 namen aan het sparen deel 3526 scholieren, zijnde ruim 41 pct. van het getal schoolgaande kinderen.

De bijlagen G[1] en G[2] bevatten verdere bijzonderheden betreffende het onderwijs.

Zooals reeds in het verslag van 1909 is medegedeeld, werd het verslag der Commissie, benoemd bij resolutie van 19 September 1908 n°. 8569, ten einde van advies te dienen over de vraag of het mogelijk en wenschelijk is het leerplan van het gewoon lager onderwijs in dier voege te wijzigen of aan te vullen, dat aan de kinderen op die scholen eenig landbouwonderwijs worde gegeven, en zoo ja, hoe dit onderwijs zal moeten zijn (theoretisch of practisch, dan wel beide), en tevens voorlichting te verschaffen omtrent de vraag of ook het verstrekken van landbouwonderwijs in een vervolgcursus, aansluitende aan het gewoon lager onderwijs, aanbeveling verdient, in April 1909 door den gouverneur ontvangen. De Commissie was van oordeel, dat het geene aanbeveling verdient op de lagere scholen landbouwonderwijs te geven, maar beval ten sterkste aan den aanleg van schooltuinen gepaard aan een meer uitgebreid onderwijs in de natuurlijke historie en de natuurkunde.

Verder meende de Commissie, dat er goede leerkrachten uit de tegenwoordige onderwijzers zouden kunnen worden gevormd voor het onderwijs in den aanleg enz. van schooltuinen.

Eindelijk beval de Commissie aan de oprichting van een landbouwcursus, toegankelijk voor jongelieden, die de lagere school hebben doorloopen.

De boekenlijst der Koloniale Bibliotheek is in 1909 met verscheidene nummers aangevuld.

J.

BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Op 31 December 1909 waren te Paramaribo werkzaam 11 burgerlijke geneesheeren, w. o. 3 artsen.

In de districten was de geneeskundige dienst opgedragen aan 13 geneesheeren, w. o. 4 artsen, terwijl 3 van de te Paramaribo gevestigde geneesheeren tijdelijk belast waren met den dienst in een deel der aan de stad grenzende districten.

Het aantal te Paramaribo gevestigde apothekers bedroeg 20 en het aantal drogisten 9. Het aantal tandheelkundigen bedroeg 3 en het aantal geadmiteerde vroedvrouwen 10.

In het district Nickerie was één apotheker en te Albina één drogist gevestigd.

De algemeene gezondheidstoestand mag over 1909 niet bijzonder gunstig genoemd worden.

Zooals reeds in het vorige verslag is medegedeeld, deden zich in de maand Januari van dat jaar nog 11 gevallen van gele koorts voor, aan welke ziekte 3 personen overleden, terwijl de andere 8 door de ziekte aangetaste personen herstelden. Einde Februari kon de epidemie als geeindigd beschouwd worden.

De overige in de kolonie meest voorkomende ziekten waren intermitteerende koortsen, achylostomiasis, yaws en enzema. Er deden zich ook verscheidene gevallen van dysenterie voor, waarvan de diagnose door bacteriologisch onderzoek werd vastgesteld. Desinfectie werd zoo mogelijk overal toegepast en er werd getracht door het aanbrengen van aanplakbiljetten de bevolking de gevaren dier ziekte eenigszins onder de oogen te brengen en haar zooveel mogelijk voorzorgsmaatregelen te doen nemen. In de districten, speciaal op de plantage Meerzorg, deed zich de malaria epidemisch voor.

Het aantal geboorten in de districten overtrof dat der sterfgevallen met 807; en werden nl. geboren 1693 en er overleden 886 personen.

Het aantal geboorten te Paramaribo bedroeg 1121 en het aantal sterfgevallen 1189, zoodat aldaar het cijfer der overledenen dat der geboorten met 68 overtrof.

Hierbij dient echter in het oog te worden gehouden dat, onder de te Paramaribo overledenen vele van de plantages en van de goud- en balatavelden afkomstige personen zijn.

In de inrichting voor yawslijders op station Groningen werden gedurende 1909 verpleegd 1090 personen, van wie herstelden 642 en overleden 7, zoodat op 31 December 1909 het aantal verpleegden te Groningen bedroeg 441.

De gemiddelde duur der ziekte was 155 dagen.

Gedurende 1909 werden met koepokstof ingeënt te Paramaribo 1108 personen en in de districten 384 personen, totaal 1492 personen.

In de armenpractijk werden in 1909 behandeld 2778 personen tegenover 2642 in 1908.

Ten behoeve van de armenpraktijk werden door particuliere apothekers 12081 recepten en door de apotheek van het militair hospitaal 3236 recepten gereed gemaakt; totaal dus 15317 recepten tegenover 18742 in 1908.

De kosten voor het gereedmaken van die 15317 recepten bedroegen gemiddeld per recept 22 cent, of in totaal f 3417,16.

Op de gesubsidieerde en openbare gouvernementsscholen werden 949 kinderen, lijdende aan trachoom, behandeld, waarvan 171 of 18 % herstelden.

Op 1 Januari 1909 werden er in de gouvernementsinrichting ter verpleging van melaatschen ,,Groot-Chatillon'' verpleegd 123 personen en wel 91 mannen, 31 vrouwen en 1 jongen. Opgenomen werden gedurende 1909, 17 mannen, 8 vrouwen en 1 jongen; geboren werden in de inrichting 2 jongens en 1 meisje.

In de inrichting Bethesda waren op 1 Januari 1909 aanwezig 32 verpleegden t.w.: 13 mannen, 14 vrouwen, 2 jongens en 3 meisjes. In den loop van het jaar werden opgenomen 6 mannen, 6 vrouwen en 1 jongen; er overleden in dat jaar 3 mannen en 1 vrouw en werden overgebracht naar Groot-Chatillon, 3 vrouwen, zoodat, zooals reeds gezegd, op 31 December te Bethesda aanwezig waren: 16 mannen, 16 vrouwen, 3 jongens en 3 meisjes, te zamen 38 personen.

In de Gerardus Majella-stichting bevonden zich op 1 Januari 1909 85 verpleegden. Opgenomen werden in den loop van het jaar 30 personen, en overleden 11 personen, zoodat, zooals reeds gezegd, op 31 December 1909 aanwezig waren 104 verpleegden.

In het militair hospitaal werden verschillende behandelingsmethoden van lepra toegepast, waaronder ook die met nastin B. (prof. Dijke), doch zonder eenig succes.

De lessen der geneeskundige school werden gevolgd door 38 leerlingen en wel 16 niet-betalende (voor districts-geneesheer bestemde) en 22 betalende (voor civiel geneesheer studeerende) leerlingen.

In den loop van het jaar legden 2 der niet-betalende leerlingen met goed gevolg het eindexamen af, waardoor op 31 December 1909 overbleven 22 betalende- en 14 niet-betalende leerlingen.

Het volgende staatje geeft een overzicht van de verschillende examens in 1909 voor de geneeskundige commissie afgelegd.

	1ste halfjaar		2de halfjaar		Totaal	
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.
Voorbereidend examen	1	1	1	1	2	2
1ste natuurkundig examen	3	2	4	1	7	3
2de „ „	5	1	4	2	9	3
Geneeskundig „	4	3	1	—	5	3
Heelkundig „	2	—	6	4	8	4
Verloskundig „	—	—	2	2	2	2
Theoret.-apothekers „	1	—	—	—	1	—
Tandheelkundig „	2	2	—	—	2	2
Leerling-apothekers „	—	—	3	3	1	3
	18	9	21	13	39	22

In 1909 verschenen voor de commissie vier ambtenaren, ten einde door eene keuring te doen beslissen of zij voor de verdere waarneming van hunne betrekking al dan niet geschikt waren.

De ter bekoming van pensioen gevorderde verklaring werd aan allen vier afgegeven.

Aan 11 ambtenaren werd eene verklaring uitgereikt, waarbij werd geconstateerd dat een verblijf buiten de tropen dringend noodzakelijk was tot herstel van hunne gezondheid. Aan één ambtenaar werd zoodanige verklaring geweigerd.

In het jaar 1909 zijn in het abattoir te Paramaribo geslacht 2692runderen, 2093 varkens en 34 schapen.

Aan slachtgeld werd ontvangen een bedrag van f 11 980.

Bijlage **H** bevat eene opgave van de doodsoorzaken te Paramaribo.

In bijlage **I** is een extract uit het verslag betreffende den militairen geneeskundigen dienst opgenomen. Voor het eerst komen in dit verslag mededeelingen voor over de verpleging van de krankzinnigen in de kolonie (zie bijlage I^2).

K.

LANDSGEBOUWEN.

§ 1. ONDERHOUD, ENZ. DER GEBOUWEN.

Aan de landsgebouwen werden in 1909, voor zoover de fondsen dat toelieten, de noodige gewone onderhoudsherstellingen verricht. Hier en daar, o. a. in het militair hospitaal, werden eenige verbeteringen aangebracht.

§ 2. NIEUWE WERKEN.

Ten laste van den post voor nieuwe werken, enz. der koloniale huishoudelijke begrooting werd in 1909 eene woning te Nieuw-Nickerie aangekocht en ingericht tot woning voor den aldaar gevestigden districts-secretaris.

Op Groot-Chatillon werd een blok woningen gebouwd voor huisvesting van de aldaar werkzaam zijnde verplegers.

De plantages „Hampton Court" in Nickerie en „Frederiksburg" in Boven-Commewijne werden aangekocht met het doel om ze te bestemmen voor vestiging van kleine landbouwers.

Baggerwerk. In 1909 moest de baggermolen belangrijke reparaties ondergaan, waardoor alleen in de tweede helft van het jaar kon worden gebaggerd. In dit tijdperk werd eene verbetering van het Saramacca-kanaal van af Witti-Boiti tot nabij Poelepantje tot stand gebracht.

Buitengewone productieve werken. Behalve gedurende de dagen, dat voor spuiing ook de schutsluizen werden gebezigd, hadden de schuttingen op Uitkijk en te Beekhuizen geregeld plaats.

Totaal werden geschut in 1909:

	Beekhuizen.	Uitkijk.
Stoombarkassen	489	477
Ponten	51	11
Tentbooten	2309	2606
Visschersbooten	8191	7062
Corjalen	4165	5262
Zeilvaartuigen	3	6
Houtvlotten	571	260

Het aantal door de sluizen gepasseerde vaartuigen bedroeg voor Beekhuizen 17 447 en voor Uitkijk 16 846.

In den Saramacca-polder werden geheel of nagenoeg geheel gegraven de leidingen geprojecteerd tusschen de leidingen nos. 10 en 11, tusschen n°. 12 en n°. 13 aan de zuidzijde van het kanaal en leiding n°. 22.

Een aanvang werd gemaakt met de opname van het tracé voor een eventueel aan te leggen spoorweg van Paramaribo naar het district Beneden-Saramacca.

L.

LAND- EN WATERWERKEN EN BIJBEHOORENDE WERKEN, BENEVENS VERVOERMIDDELEN.

a. *Land- en waterwegen.*

I. Te Paramaribo.

De besproeiing der wegen had in den drogen tijd op de gebruikelijke wijze plaats, met behulp van de brandwaterleiding en van de sproeiwagens.

Eenige straten der hoofdstad werden verbeterd. De overige wegen en trenzen werden zoo goed mogelijk onderhouden.

II. In de districten.

De bestaande wegen werden binnen de grenzen der daarvoor beschikbare kredieten zoo goed mogelijk onderhouden.

De Drambrandersgracht werd verlengd tot aan den 2den rijweg, ten gevolge waarvan de in de nabijheid liggende terreinen gelegenheid tot loozing hebben gekregen.

In Nickerie werd een aanvang gemaakt met het aanbrengen van eene verharding van gebrande klei op den communicatieweg tusschen de hoofdplaats Nickerie en Paradise.

Eveneens werd een aanvang gemaakt met het leggen van een dubbelen looskoker in de monding van de Sawmillkreek, ter bevordering van de rijstcultuur op de langs die kreek gelegen gronden.

Naast den bestaanden koker in den dam tusschen het zoet- en het zoutwaterkanaal te Coronie werd een tweede koker gelegd, ten einde door krachtiger spuiing de vaargeul zooveel mogelijk open te kunnen houden.

b. *Vaartuigen.*

Gedurende het dienstjaar 1909 werden de volgende vaste diensten door de koloniale vaartuigen verricht:

1. de dienst op Nieuw-Nickerie, welke om de 14 dagen door een der zeeschepen *Curaçao*, *Albina* of *Koningin Wilhelmina* werd onderhouden;

2. de veertiendaagsche vaart op Coronie, eveneens onderhouden door de genoemde schepen;

3. de vaart op Albina, om de 14 dagen, mede verricht door een der bovenbedoelde vaartuigen.

In November 1909 werd de afzonderlijke reis, die maandelijks speciaal voor den Coronie-dienst werd gedaan, gecombineerd met de Nickerie-reis. Hierdoor vielen de Coronie- en Nickerie-reizen geheel samen en werden ze telkens door één stoomschip gedaan;

4. de dagelijksche rivierdienst op de Beneden-Suriname en Beneden-Commewijne tot de Matappicamonding, onderhouden door de rivierbooten *Oranje* en *Prins Hendrik;*

5. de dienst op de Boven-Commewijne en Cottica, welke in aansluiting aan den sub 4 genoemden dienst 4 malen 's weeks door een der barkassen, *Coppename* en *Rosalina* werd onderhouden;

6. de rivierdienst op de Boven-Suriname tot de Guineesche Vriendschap'', drie malen 's weeks, verricht door de rivierboot *Prins Hendrik* of door de stoombarkas *Rosalina;*

7. de dienst op de Beneden-Saramacca tot post-Nassau, twee malen 's weeks, onderhouden door eene stoombarkas.

Met uitzondering van de sub 4 genoemde vaart, werden de diensten van uit Paramaribo als beginpunt verricht.

Wanneer de waterstand dit toeliet, werd in aansluiting aan den spoorwegdienst een barkassendienst op de goudvelden van uit Kwakoegron aan de Boven-Saramacca onderhouden door eene stoombarkas van het departsment der koloniale spoorwegen. Bij wijze van proef werd einde 1909 een barkassendienst op de Nickerierivier geopend met de in dat district ten behoeve van de dienstreizen van den district-commissaris gestationneerde stoombarkas. Eenmaal 's weeks onderhoudt deze barkas ook de vaart tusschen Nieuw-Nickerie en den post Skeldon op den Engelschen oever van de Corantijn.

Het stoomschip *Koningin Wilhelmina*, dat op 28 Februari in de kolonie aankwam, werd 7 April in de vaart gebracht.

Aan de schepen en barkassen werden de vereischte onderhoudswerken verricht. De zeeschepen en het rivierschip *Oranje* werden voor onderhoud beneden de waterlijn in het droogdok te Demerary opgenomen.

Van het stoomschip *Curaçao* werden de ketels gelicht en gerepareerd.

De stoombarkassen *Suriname* en *Cottica* werden voor den dienst afgekeurd wegens ouderdom.

In den romp van de stoombarkas *Emma*, waarvan de machine werd afgekeurd, werd een Kromhout-petroleummotor geinstalleerd, zoodat deze boot weder in de vaart kon worden gebracht.

In 1909 werden de grootere schepen, na eerst aan een onderzoek door officieren der door de Koninklijke West-Indische Maildienst Maatschappij geexploiteerde vruchtenschepen te zijn onderworpen geweest, nader gekeurd door eene daartoe door den Gouverneur benoemde commissie, bestaande uit eenige officieren van H.H. *Utrecht* en den hoofdmachinist der koloniale vaartuigen.

De in het rapport der commissie gegeven wenken werden opgevolgd.

De totale opbrengst van passage- en vrachgelden op de verschillende trajecten bedroeg f 98 030 tegen f 106 409 in 1908 en f 109 215 in 1907, terwijl de passage- en vracht voor kosteloos vervoerde personen en goederen respectievelijk op f 15 934 en f 5134 kunnen worden gesteld. Voor de ontvangen bedragen aan passage en vracht op de verschillende trajecten wordt verwezen naar de bijlage **J**.

In November 1909 werd gelegenheid gegeven tot het afleggen van het examen van machinist. Aan dit examen werd deelgenomen door één candidaat, die slaagde. Aan het in December 1909 gehouden examen voor toelating tot den nieuwen in Januari 1910 aan te vangen cursus tot opleiding van machinisten werd deel genomen door 9 candidaten, van wie 3 werden toegelaten. Op 31 December 1909 telde deze cursus 13 leerlingen, nl. 3 van het eerste, 4 van het tweede en 6 van het derde studiejaar. De nieuwe cursus begon dus op 1 Januari 1910 met 16 leerlingen. Aan 5 leerlingen kon het diploma wegens afgelegd eindexamen aan den cursus worden uitgereikt.

Voor mededeelingen betreffende den spoorweg wordt verwezen naar **hoofdstuk R.**

M.

FINANCIEELE ZAKEN.

Muntwezen. De geldsomloop ondervond in 1909, evenals in 1908, geen stremming.

Naar Nederland werd in 1909 verzonden aan geschonden en verminkte zilveren munt een bedrag van f 35 111. Er werd voortgegaan met den maatregel om de slecht uitziende specie aan de circulatie te onttrekken.

In het *Gouvernementsblad* van 1909 werd onder n°. 61 afgekondigd de wet van den 1sten Juli 1909 (*Staatsblad* n°. 212), houdende regeling van het muntwezen in de kolonie, welke wet op 1 Mei 1910 in werking trad.

De Surinaamsche Bank beschikte over een metaalvoorraad gemiddeld groot f 672 428, of gemiddeld f 145 338 meer dan noodig is voor de voorgeschreven dekking der opvraagbare verbintenissen, die gemiddeld f 1 581 268 hebben bedragen.

De bank voerde in 1909 voor eene waarde van f 99 000 aan vreemde munt in. Aan particulieren verkocht zij voor eene waarde van f 92 139 aan vreemde munt, terwijl door haar aan vreemde munt uitgevoerd werd een bedrag van f 85 170.

Belastingen. Een overzicht van de opbrengst van de voornaamste belastingen in de laatste tien jaren is opgenomen in bijlage **K**.

Hypotheekkantoor. Gedurende het jaar 1909 werden 434 paar borderellen van hypothecaire inschrijving aangeboden tot een bedrag van f 1 591 364, waaronder begrepen zijn 158 inschrijvingen tot een bedrag van f 885 416 wegens voorwaardelijke en onbepaalde schulden. Ten behoeve van het Immigratiefonds werden 14 inschrijvingen gedaan op plantages tot een bedrag van f 382 950. Op verzoek van de Surinaamsche Bank werden op huizen en erven ingeschreven 14 hypotheken tot een bedrag van f 50 700 wegens tegenwoordige schulden en 117 tot een bedrag van f 206 750 wegens geopende kredieten.

Het aantal doorhalingen bedroeg 342, tot een bedrag van f 900 715, waaronder begrepen zijn 73 doorhalingen van inschrijvingen wegens voorwaardelijke schulden, tot een bedrag van f 350 275, waarvan 58 tot een bedrag van f 213 635 krediet-hypotheken. Voor het Immigratiefonds werden 8 doorhalingen gedaan tot een bedrag van f 89 705. Van de hypothecaire vorderingen der Surinaamsche Bank werden doorgehaald 29 inschrijvingen, tot een bedrag van f 50 470, wegens tegenwoordige schulden en 45, tot een bedrag van f 126 400, wegens geopende kredieten. Het totaal bedrag der op 31 December 1909 bestaande inschrijvingen bedraagt f 7 337 725.

Koloniale postspaarbank. Ten aanzien van deze instelling wordt verwezen naar haar in druk afzonderlijk verschenen jaarverslag. [1])

---

[1]) Een exemplaar van dit verslag is ter griffie der Tweede Kamer nedergelegd ter inzage van de leden.

N.

PERSONEELE VERORDENINGEN OMTRENT LANDSDIENAREN.

Onder n°. 73 werd in het *Gouvernementsblad* van 1909 opgenomen eene resolutie van 6 December 1909, n°. 4, tot aanvulling van de resolutie van 19 December 1908, n°. 11964 (G.B. n°. 91), houdende nadere regeling der vergoeding voor reis- en teerkosten, gelijk mede voor verhuizingskosten.

O.

IMMIGRATIE EN KOLONISATIE.

§ 1. IMMIGRATIE.

In 1909 werden aangevoerd 1424 immigranten uit Britsch-Indië en 648 uit Nederlandsch-Indië.

De aanvoer van immigranten uit Britsch-Indië vond plaats in 2 transporten, respectievelijk op 22 Februari en 2 Mei.

Op de eerste reis vonden 4 en op de tweede 2 sterfgevallen plaats, terwijl op elke reis één kind geboren werd. Bij aankomst en na geneeskundige keuring werden van de 2 hierboven bedoelde transporten naar het militair hospitaal gezonden: 137 mannen, 63 vrouwen, 3 jongens en 7 meisjes, totaal 210, waaronder 117 lijdende waren aan anchylostomiasis, 10 aan huidziekten en 3 aan geslachtsziekten.

De Nederlandsch-Indische immigranten werden aangevoerd in 4 transporten via Amsterdam per schepen van de Stoomvaart Maatschappij „Nederland" en van de Rotterdamsche Lloyd en vandaar per stoomschip van de Koninklijke West-Indische Maildienst Maatschappij en wel respectievelijk op 16, 28 Juni, 26 Juli en 9 Augustus. Van deze transporten moesten 2 vrouwen wegens ziekte te Amsterdam achter blijven, waarvan 1 aldaar overleed, terwijl 1 man vermist is op de reis van Semarang naar Amsterdam. Bij aankomst en na het geneeskundig onderzoek werden in het militair hospitaal opgenomen 199 mannen en 83 vrouwen, samen 282 hoofden, waaronder 18 lijdende waren aan anchylostomiasis, 156 aan huidziekten en 62 aan geslachtsziekten.

Op 14 Mei werden naar Britsch-Indië ingescheept 501 immigranten en wel 371 mannen, 76 vrouwen, 21 jongens, 27 meisjes van 1—10 jaren en 4 jongens en 2 meisjes beneden 1 jaar.

Een deel van dit transport bestond uit voor arbeid ongeschikte menschen en verpleegden; voorts waren er onder de vertrokkenen 43 leprozen.

Het bedrag, medegenomen aan spaarpenningen, bedroeg f 38 700, toebehoorende aan 140 hunner, terwijl de waarde der sieraden, ter verzending op het immigratiedepartement gedeponeerd, is geschat op f 4026.

Door 133 hunner werd een bedrag van f 1773 voor hunne uitrusting betaald. Ook is door 13 der vertrokkenen, die geen recht op vrijen terugvoer hadden, voor hunne passage betaald f 1950.

Op 24 Juni kwamen de immigranten te Calcutta aan. Gedurende de reis had 1 geboorte plaats en stierven er 3, t. w. 1 man, 1 vrouw en 1 meisje.

Op 11 Augustus 1909 werden aan boord van het s.s. *Prins Frederik Hendrik* naar Amsterdam ingescheept, om van daar met een der s.s. van de Stoomvaart Maatschappij *Nederland* naar Java te vertrekken, 219 immigranten, t. w. 124 mannen, 62 vrouwen, 10 jongens en 15 meisjes tusschen 2 en 10 jaren en 3 jongens en 5 meisjes beneden 2 jaren.

Ook dit transport bestond gedeeltelijk uit voor arbeid ongeschikte en zwakke menschen. Tien hunner behoorden tot de in 1908 en 5 tot de in 1909 aangevoerden.

Door 7 der vertrokkenen is aan spaarpenningen gedeponeerd een bedrag van f 2343.

Voor uitrustingskosten werd door geen hunner bijgedragen. Wat zij voor de reis noodig hadden, is hun kosteloos verstrekt. Dit transport arriveerde 31 October te Semarang.

Het aantal onder contract verbonden Britsch-Indiërs bedroeg op ultimo December 1909 5879, t. w. 3695 mannen, 1408 vrouwen, 378 jongens en 398 meisjes.

Tusschen Britsch-Indiërs werden 148 huwelijken gesloten, waarbij 197 kinderen werden gewettigd.

Het aantal geboorten was 222. De sterfte bedroeg 152 personen, dat is ruim 2,7 ten honderd van de gemiddelde bevolking, w.o. begrepen 3 accidenteele gevallen.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er 35 sterfgevallen beneden 1 jaar, 28 van 1—10 jaar en 89 van 10 jaar en daar boven.

Het aantal niet onder contract verbonden immigranten uit Britsch-Indië op de plantages gevestigd, bedroeg op ultimo December 1909 847 mannen, 429 vrouwen, 266 jongens en 240 meisjes, totaal 1782.

Op ultimo December 1909 waren onder contract verbonden 5469 Nederlandsch-Indische immigranten, t. w. 3798 mannen, 1394 vrouwen, 143 jongens en 134 meisjes. Er werden 5 huwelijken gesloten. Het aantal geboorten bedroeg 150 en de sterfte 64, dat is 1,2 ten honderd van de gemiddelde bevolking, w.o. 2 accidenteele gevallen.

Naar den leeftijd gerangschikt, waren er 15 sterfgevallen beneden 1 jaar, 2 van 1—10 jaren en 47 van 10 jaar en daar boven.

Het aantal niet onder contract verbonden immigranten van dezen landaard, op de plantages gevestigd, bedroeg op het einde van 1909 1366, namelijk 395 mannen, 503 vrouwen, 237 jongens en 231 meisjes. Het aantal niet onder contract verbonden immigranten, dat elders dan op de plantages gevestigd was, bedroeg op het einde van 1909 17187 uit Britsch-Indië en 1971 uit Nederlandsch-Indië. Nog bevonden zich in de kolonie op ultimo December 1909 1640 Britsch-Indiërs, afkomstig van naburige koloniën.

§ II. KOLONISATIE.

Op ultimo December 1909 waren:

a. 1254 immigranten huurders van domeinland voor eene oppervlakte van 2024 H.A.;

b. 116 immigranten gebruikers van domeinland op de voorwaarden der publicatie van 1 Augustus 1863 G.B. n°. 23) voor eene oppervlakte van 230 H.A.;

c. 1284 immigranten gebruikers van land op vestigingsplaatsen krachtens de verordening van 19 April 1895 (G.B. n°. 24) voor eene oppervlakte van 2473 H.A.;

d. 1366 immigranten eigenaren van land voor eene oppervlakte van ± 6967 H.A.;

e. 671 immigranten huurders en gebruikers van land van particulieren voor eene oppervlakte van 413 H.A.

In het geheel waren er dus 4691 immigranten, onder wie 4434 uit Britsch-Indië, 179 uit Nederlandsch-Indië, 63 uit West-Indië en 15 uit China, huurders en gebruikers of eigenaren van land, te zamen voor eene oppervlakte van ± 12 206 H.A.

In aansluiting aan hetgeen in het vorige verslag werd medegedeeld omtrent de bij resolutie van 31 Maart 1909, n°. 4188 benoemde kolonisatie-commissie, zij hier aangeteekend, dat de commissie in Februari 1910 haar verslag uitbracht, waarbij werd aanbevolen eene proefneming met de immigratie van eenige gezinnen uit Madeira. Het verslag der commissie is sedert in druk verschenen, terwijl het aanleiding gaf tot de indiening van eene ontwerp-verordening aan de Koloniale Staten om te kunnen geraken tot de voorbereiding der voorgestelde immigratie.

Verdere bijzonderheden betreffende de immigranten zijn opgenomen in de bijlagen L^{1-2} van dit verslag.

P.

NIJVERHEID.

§ 1. ONTGINNING VAN DELFSTOFFEN.

De bij dit verslag gevoegde bijlage **M** geeft een overzicht van de in 1909 verleende en hernieuwde concessiën voor de ontginning van goud en andere delfstoffen en vergunningen.

De opbrengst aan concessierecht tot het ontginnen van delfstoffen op domeingrond beliep in 1909 f 61 792 en aan goudbelasting f 80 840.

Naar de aangiften door belanghebbenden gedaan, bedroeg de hoeveelheid goud in 1909 gevonden aan of in de nabijheid van:

de Boven-Suriname	347 694	gram
,, Saramacca	397 072	,,
,, Marowijne	106 391	,,
,, Lawa	282 071	,,
	1 133 228	gram

hetgeen berekend tegen den prijs van f 1,37 per gram, eene waarde vertegenwoordigd van f 1 552 522,36.

De goudproductie van 1909 bedroeg 76 552 gram minder dan die van 1908.

Voor de in 1908, krachtens de verordening van 24 Februari 1908 (*Gouvernementsblad* n°. 23) tot exploitatie van balata in concessie uitgegeven 4 terreinen, te zamen groot ± 44 900 H.A., werd in 1909 boven en behalve de gewone retributie van 10 cent per H.A., ook betaald de extra verschuldigde retributie van f 8 340,94 [1]). De in 1908 krachtens bedoelde verordening verleende 8 concessiën tot ontginning van delfstoffen zijn alle in 1909 vervallen, doch voor één van die concessiën die voor 2 jaren werd verleend en betrekking had op eene oppervlakte van 200 H.A., is in 1909 de extra verschuldigde retributie ad f 4 voldaan.

In aansluiting aan het in het verslag van 1909 medegedeelde omtrent de bij de verordening van 11 Juni 1908 (*Gouvernementsblad* n°. 80) bedoelde proefneming met het kleinbedrijf in de goudindustrie kan het volgende worden vermeld.

Tot en met 31 December 1909 hebben zich 804 personen bij den administrateur van financiën aangemeld tot het bekomen van eene vergunning tot ontginning van delfstoffen op het aangewezen terrein. Vele van deze personen hebben evenwel de vergunning niet gelicht en verscheidene vergunninghouders hebben zich niet naar het terrein begeven.

De ontginning leverde in 1909 zeer bevredigende resultaten op. Het als bijlage $\mathbf{M}^1$ opgenomen staatje geeft daarvan een overzicht.

De vergunninghouders werkten in ploegen. Het ingeleverde goud werd geboekt op naam van den voorwerker van elke ploeg. Na de maand Mei nam het aantal ploegen gaandeweg af als een gevolg van seizoensinvloeden en van uitputting van de vindplaatsen van het goud. Sedert Januari 1910 neemt het aantal ploegen weer toe en daarmede ook de productie.

De gezondheidstoestand van de ontginners is vrij bevredigend geweest. Onregelmatigheden kwamen niet voor en de orde liet niet te wenschen over.

De winkel op het terrein is op 15 Mei 1909 geopend, krachtens eene daartoe verleende vergunning. De huurprijs van het winkelgebouwtje bedraagt f 20 per maand.

De uitgaven beliepen van den aanvang tot en met 31 December 1909 f 7318. De totale bruto-opbrengst tot en met ultimo December 1909 heeft bedragen f 15 942 plus f 150 wegens huur van het winkelhuis = f 16 092, zoodat eene netto bate voor de koloniale kas is verkregen van f 16 092 minus f 7318 = f 8 774.

§ 2. BOSCHWEZEN.

Ten aanzien van het boschwezen moge verwezen worden naar het ,,Rapport over het boschwezen in Suriname, met voorstel tot voortzetting op verkleinde schaal" (Gedrukte Stukken Koloniale Staten, Bijlagen 1909—1910 33.1).

(Zie ook n°. 18 van de stukken, overgelegd bij het wetsontwerp tot definitieve vaststelling van de Koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1911: Gedrukte Stukken, Zitting 1909—1910, n°. 310).

[1]) In het verslag van 1909 is hiervoor abusievelijk vermeld f 834,09[5].

§ 3. LANDBEZIT, LANDBOUW EN ANDERE ONDERNEMINGEN.

In 1909 zijn in allodialen eigendom en erfelijk bezit afgestaan 382 H.A., terwijl in den boezem van het domein werden teruggenomen 1072 H.A.

Aan de naamlooze vennootschap Koninklijke West-Indische Maildienst werd in erfpacht uitgegeven het bij resolutie van 22 Januari 1906 n°. 922 tot het bouwen en aanleggen van of tot het vergrooten van reeds bestaande entrepôts, loodsen, kolenmagazijnen, steigers, steigergangen en steigerhoofden verkregen perceel land en riviergedeelte aan den Waterkant te Paramaribo.

In de verschillende districten werden 67 vergunningen verleend tot het kappen van brandhout en tot het bewerken van timmerhout, met uitzondering van bolletrie en hevea, voor eene totale uitgestrektheid van 31958 H.A. en 7 vergunningen tot de uitoefening van de vischvangst en vischcultuur voor eene totale uitgestrektheid van 700 H.A.

Op ultimo December 1909 waren door het gouvernement te Paramaribo en in de districten 9540 H.A., verdeeld in 5775 perceelen, in huur en in kosteloos gebruik afgestaan.

Daarvan waren:

808 perceelen met eene oppervlakte van 72 H.A., als erven verhuurd aan 798 personen;

37 perceelen met eene oppervlakte van 32 H.A. in gebruik afgestaan aan verschillende kerkgenootschappen en vereenigingen voor het bouwen van kerken en voor werken voor liefdadige doeleinden;

22 perceelen met eene oppervlakte van 704 H.A. in huur en in gebruik afgestaan aan verschillende maatschappijen en personen voor het bouwen van magazijnen, voor landbouw en andere doeleinden.

De overige 4908 perceelen, te zamen groot 8732 H.A., zijn ter uitoefening van den kleinen landbouw uitgegeven:

in huur aan 3100 personen;

in kosteloos gebruik, krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) aan 1775 personen.

Onder de bovengenoemde 1775 personen bevinden zich 24 personen, die krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en 113 personen die krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) land tot eene gezamenlijke oppervlakte van 357 H.A. hebben verkregen.

De in bijlage N opgenomen staat geeft aan de verdeeling der genoemde perceelen en bevat, in vergelijking met 1908, het aantal perceelen en gebruikers dier perceelen op de gouvernementsvestigingsplaatsen.

De bij dit verslag gevoegde bijlagen O, P[1], P[2] en Q geven een overzicht van de verschillende cultures.

Bijlage S geeft een overzicht van de verleende en hernieuwde concessies voor de exploitatie en van vergunningen tot onderzoek van balata in 1909.

In 1909 werd 628 447 K.G. balata uitgevoerd of 174 253 K.G. meer dan in 1908 (waarde in 1909: f 1 414 006).

Gedurende het jaar 1909 werd kosteloos vergunning verleend:

1. voor één jaar, tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van mangroveboomen, met bevoegdheid tevens om monsters van den bast dier boomen te verzamelen tot eene hoeveelheid van niet meer dan 50 ton;

a. langs de oevers der verschillende rivieren binnen de kolonie, voor zoover die oevers aan het domein behooren;

b. langs het strand van den Atlantischen Oceaan binnen de kolonie, voor zoover dat strand aan het domein behoort;

2. voor één jaar, tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van boschproducten — met uitzondering van die welke voortgebracht worden door den bolletrieboom — met bevoegdheid tevens om van bedoelde boschproducten kleine hoeveelheden in te zamelen om als monsters te worden verzonden:

a. op de beschikbare terreinen behoorende tot 's lands domeinen gelegen in het district Saramacca;

b. op een terrein, groot ± 10 000 H.A., gelegen in het district Beneden-Suriname;

c. op een terrein, groot ± 40 000 H.A., gelegen ten zuiden van den Atlantischen Oceaan in het district Beneden-Saramacca;

3. voor zes maanden, tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van zachte houtsoorten op een terrein, groot ± 16 000 H.A., gelegen aan beide oevers van de Coppename, met bevoegdheid tevens om monsters van bedoelde houtsoorten te verzamelen tot eene hoeveelheid van niet meer dan 10 ton.

§ 4. LANDBOUWKREDIET.

In bijlage P[3] is opgenomen een overzicht van den geldelijken toestand op het einde van het jaar 1909 van de bestaande landbouwersleenbanken in de kolonie Suriname en de in dat jaar verrichte operaties.

§ 5. LANDBOUWDIRECTIE EN CULTUURTUIN.

Hiervoor wordt verwezen naar het afzonderlijk in druk verschenen jaarverslag over 1909 van het departement van den landbouw in Suriname.

§ 6. VEETEELT.

De veestapel bestond, blijkens bijlage T op ultimo December 1909 uit: 6990 runderen, 270 paarden, 321 ezels, 257 muilezels, 109 schapen, 2686 geiten en 2726 varkens.

Vergeleken met 1908 is er eene vermindering van 455 runderen, 206 ezels, 4 schapen en 197 varkens en eene vermeerdering van 5 paarden, 143 muilezels en 621 geiten.

De gezondheidstoestand van den veestapel was in het afgeloopen jaar gunstig te noemen.

Besmettelijke ziekten deden zich niet voor.

De veefokkerij in de kolonie wordt hoofdzakelijk gedreven door kleine landbouwers, voornamelijk door Britsch-Indiërs.

Met de uitbreiding van de vestiging dezer immigranten houdt zij gelijken tred.

Onder de maatregelen, welke in het afgeloopen jaar van gouvernementswege getroffen werden tot verbetering van den veestapel, dient de stationneering van fokstieren genoemd te worden.

Ter bevordering van de schapen- en geitenfokkerij in Nickerie werd na een persoonlijk onderzoek van den gouvernements-veearts van de toestanden in Berbice, een voorstel tot proefneming ingediend. Voor deze proef is op de koloniale huishoudelijke begrooting voor 1911 een krediet aangevraagd.

De paarden- en muildierfokkerij blijft in de kolonie van zeer weinig beteekenis.

Van een volbloed Kentucky-ezelhengst van plantage Beekhuizen werd ten behoeve der muildierfokkerij zoo weinig gebruik gemaakt, dat de eigenaren het dier aan de gouvernementshoeve van Trinidad verkochten.

Ter bevordering der pluimveeteelt kwam in het begin des jaars het plan tot oprichting van een gouvernementshoenderpark tot uitvoering.

§ 7. KLEINE NERINGEN.

Volgens opgaven van de districts-commissarissen waren er in 1909 in de districten 383 winkels, 22 bakkerijen en 5 slachterijen.

Onder de 383 winkels waren er 222 waar tevens het bedrijf van tapper wordt uitgeoefend.

§ 8. HANDEL EN SCHEEPVAART.

Uit de bijlagen **U**[1], **U**[2], **V**, **W**, **X**, **IJ**[1] en **IJ**[2] blijkt de beweging in handel en scheepvaart in 1909.

Blijkens die staten zijn in 1909 in de kolonie aangekomen 240 schepen, metende te zamen 225 310 ton, waarvan uit Nederland 34 schepen, metende 37 607 ton, en uit de kolonie vertrokken 235 schepen, te zamen metende 222 363 ton (naar Nederland 29 schepen, metende 33 300 ton).

Nog blijkt uit die staten, dat de aangegeven getaxeerde of volgens officieele prijscourant getarifieerde waarde van den invoer heeft bedragen totaal f 7 215 932 [1]), waarvan uit of via Nederland voor eene waarde van f 4 271 130, en voorts dat de aangegeven waarde van den uitvoer van producten heeft bedragen f 6 559 470, waarvan naar Nederland voor eene waarde van f 2 598 826.

De waarde van den invoer bedroeg in 1909 f 526 101 meer dan in 1908 en die van den uitvoer f 179 085 meer dan in 1908.

De voornaamste uitvoerproducten waren *suiker* (voor f 1 852 380), *goud* (voor f 1 535 121), *balata* of *bolletriemelk* (voor f 1 414 006) en *cacao* (voor f 1 138 309). De waarde van de uitgevoerde *bacoven* bedroeg f 325 240.

De invoer bedroeg naar den maatstaf, voor 1895 en 1896 aangenomen:

in	1905	f 6 557 314
,,	1906	6 273 180
,,	1907	6 903 608
,,	1908	7 036 847
,,	1909	7 215 932

De uitvoer bedroeg aan geldswaarde in de laatste 5 jaren:

in	1905	f 4 431 733
,,	1906	4 749 567
,,	1907	5 888 567
,,	1908	6 033 369
,,	1909	6 559 470

Voor het eerst is in dit verslag opgenomen een staat (bijlage **W**) van de stoomvaartlijnen die de kolonie aandoen.

§ 9. ZEEBRIEVEN.

Hieromtrent valt niets bijzonders mede te deelen; zeebrieven werden in het afgeloopen jaar niet uitgereikt.

§ 10. BETONNING, BAKENS EN SEINWEZEN.

Hieromtrent valt niets bijzonders mede te deelen.

POSTERIJEN, TELEGRAPHIE EN TELEPHONIE.

Posterijen. In *Gouvernementsblad* 1909, n°. 27, is opgenomen eene verordening van 5 December 1908 betreffende de afgifte en het medenemen van brievenmalen, waarin bij verordening van 14 Augustus 1909 (G.B. n°. 63) eenige wijzigingen en aanvullingen werden gebracht.

In G.B. n°. 37 werd opgenomen het K. B. van 30 Maart 1909 n°. 60, waarbij bepalingen betreffende brieven en verdere stukken welke per „mail" verzonden worden tusschen Nederland en de West-Indische koloniën, zijn uitgebreid tot stukken welke met verrekening bezwaard zijn, terwijl die zelfde aangelegenheid voor het verkeer met andere landen dan Nederland of Curaçao geregeld werd bij koloniaal besluit van 28 Juni 1909 (G.B. n°. 38).

In het begin van het verslagjaar werden in de kolonie vervaardigde hulpfrankeerzegels van 5 cent in omloop gebracht, welke met ingang van 1 Augustus weder buiten omloop werden gesteld (G.B. 1909, n°. 40).

De opbrengst van den verkoop van frankeerzegels, brief-

[1]) In dit bedrag is begrepen de waarde van den invoer der goederen van gouvernements- en Rijksdienst, direct aan het koloniaal bestuur of 's Rijks zee- en landmacht geconsigneerd ad f 258 317.

kaarten enz. en de verhuur van briefkasten bedroeg in 1909 f 43 363, dat is f 6245 meer dan in 1908.

In 1909 werden 6435 buitenlandsche postwissels afgegeven tot een totaalbedrag van f 462 399, tegen 6018 stuks tot een gezamenlijk bedrag van f 467 695 in 1908.

Uitbetaald werden 880 postwissels tot een totaalbedrag van f 26 384, tegen 856 stuks ten bedrage van f 27 981 in 1908.

Betreffende den binnenlandschen postwisseldienst volgt hieronder eene opgaaf van het verkeer over de laatste vijf jaren.

Afgegeven werden:

in 1905	1980	stuks ad	f 52 382
,, 1906	1969	,, ,,	57 157
,, 1907	2125	,, ,,	66 309
,, 1908	2484	,, ,,	146 126
,, 1909	2977	,, ,,	176 015
	11 535		f 497 989

Uitbetaald werden:

in 1905	1980	stuks ad	f 52 112
,, 1906	1975	,, ,,	57 583
,, 1907	2112	,, ,,	66 259
,, 1908	2485	,, ,,	145 983
,, 1909	2985	,, ,,	176 412
	11 537		f 498 349

Met den pakketpostdienst werden in 1909 naar het buitenland verzonden 838 pakketten, tegen 788 in 1908.

Ontvangen werden 3047 pakketten, tegen 2977 in 1908.

Van de verzonden pakketten waren er 424 met eene totale aangegeven waarde van 198 589 francs, tegen 463 met eene aangegeven waarde van 206 430 francs in 1908, en van de ontvangen pakketten 387 stuks, met eene totale aangegeven waarde van 77 649 francs, tegen 288 met eene aangegeven waarde van 66 712 francs in 1908.

Onder de ontvangen pakketten kwamen voor 386 stuks, waarop een totaal bedrag van f 6607 (tegen 266 stuks in 1908, waarop een totaal bedrag van f 4448) wegens verrekening moest worden geïnd, terwijl er geen enkel verrekenpakket werd verzonden.

De bijlagen geven een overzicht van het aantal der verzonden en ontvangen brieven, briefkaarten, postpakketten en andere stukken gedurende 1909, met afzonderlijke opgaven van de pakketten, die goud bevatten.

Hieronder volgt een overzicht van het per pakketpost verzonden goud over de laatste 3 jaren:

in 1907	1 175 288	gram goud;
,, 1908	1 317 112	,, ,,
,, 1909	1 274 296	,, ,,

Door middel van den rechtstreekschen pakketpostdienst tusschen Suriname en Britsch-Guyana werden in 1909 39 pakketten verzonden naar en 84 stuks ontvangen uit Demerary (in 1908 respectievelijk 24 en 120), terwijl tusschen Suriname en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika rechtstreeks in 1909 werden verzonden 12 en ontvangen 28 pakketten.

In 1909 werden in Suriname ter invordering ontvangen 59 kwitanties tot een gezamenlijk bedrag van f 1633, waarvan 28 stuks, te zamen bedragende f 1125, als onbetaald werden teruggezonden, zoodat ingevorderd is op 31 kwitanties een totaal bedrag van f 508.

Telegraphie. Gedurende het jaar 1909 werden verzonden 1180 telegrammen met 6420 woorden en ontvangen 927 telegrammen met 5612 woorden, tegen in 1908 respectievelijk 1228 telegrammen met 7406 woorden en 1069 telegrammen met 7051 woorden.

De verbinding met Martinique werd drie keeren gestoord (nl. van 12—30 Januari, van 29 Juni—1 Juli en van 11 November—11 December) en de verbinding met Cayenne twee malen (nl. van 9—25 Juni en van 11—27 November).

Telephonie. In het beheer kwam in 1909 geene verandering. Het personeel bestond op ultimo December uit 8 militairen en 10 burgers. Het aantal particuliere aansluitingen werd in 1909 met 8 vermeerderd. Ten behoeve van het gouvernement kwamen 13 aansluitingen tot stand. Op ultimo December waren uitsluitend ten dienste van het gouvernement in gebruik 90 toestellen, verdeeld over 57 aansluitingen. Bij particulieren waren op dat tijdstip in gebruik 175 toestellen, verdeeld over 145 aansluitingen. In totaal waren alzoo in gebruik 265 toestellen, verdeeld over 202 verbindingen. In 1909 werd de telefoonpost Nieuw-Meerzorg verplaatst naar Nieuw-Constantia. De rivierkabel die Paramaribo met de plantage Meerzorg aan den anderen oever van de Surinamerivier verbindt, werd vernieuwd.

Het totaal der ontvangsten voor het telefoonwezen bedroeg in 1909 f 12 989, tegen f 10 322 in 1908.

R.

SPOORWEGEN.

Ten vervolge op het verslag, voorkomende onder de Gedrukte Stukken betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1911, wordt nog het volgende omtrent den spoorwegaanleg van het tijdstip van 1 Januari tot 15 Mei 1910 vermeld. Aangaande de exploitatie van het Lawagebied valt niets meer te vermelden.

Uitvoering der werken. Bezuiden den kabelovergang van de Surinamerivier is de boschkap thans gereed tot H.M. 267 en onderhanden tot H.M. 284, terwijl het grondwerk nagenoeg gereed is tot H.M. 200 en onderhanden tot H.M. 240.

Het eindspoor is gevorderd tot H.M. 138 en thans is het ballasten van dit baanvak onderhanden.

Op Kabelstation-Zuid is benedenstrooms den kabelovergang een tweede zandbergplaats opengekapt en aangelegd met aansluitenden dam aan den hoofdberm.

De zandzuigerinstallatie voldoet op de nieuwe zandplaat beter dan op de eerste. Het zand is echter van minder qualiteit, doch zeker even goed als het op het baanvak Paramaribo-Kabelstation gebruikte ballastzand.

Arbeiders. De arbeiderssterkte van 1 April tot 15 Mei nam toe en was gemiddeld 550 man, terwijl de gezondheidstoestand gunstig bleef (ongeveer 1,46 pct. malariazieken).

Barkassendienst. Ten gevolge van den lagen waterstand in de Boven-Saramacca kon de barkassendienst tusschen Kwakoegron en Brokolonko, in aansluiting op de exploitatietreinen van Dinsdags en Vrijdags niet eerder dan 10 Mei worden opengesteld.

Exploitatie. De opbrengst van 1 Januari tot 15 Mei 1910 was als volgt:

Benaming.	Goud-zône.		Para-zône.	Totaal.
	Paramaribo Brokolonko.	Paramaribo K.M. 133.	Paramaribo Berlijn.	
Passagegelden	f 70,—	f 12 152,50	f 12 947,30	f 25 169,80
Vrachtgelden .	83,70	7 829,78	7 147,90^5	15 061,38^5
Goud	—	1 129,—	—	1 129,—
Diversen. . .	—	159,18^5	159,19	318,37^5
	f 153,70	f 21 268,46^5	f 20 254,39^5	f 41 678,56
Telefoon. . .	—	—	—	151 27^5
			Totaal	f 41 829,83^5

De Minister van Koloniën,
IDENBURG.

ONDERZOEK VAN GESTEENTEN verzameld bij den dienst der Mijnexploratie van Gouvernementswege in Suriname en beschouwingen over het verband tusschen het voorkomen van het goud en van bepaalde gesteenten door G. DUYFJES M. I., gewezen tijdelijk ingenieur bij de voornoemde Mijnexploratie, thans belast met het onderzoek naar het voorkomen van delfstoffen in de kolonie Curaçao.

De gesteentenverzameling, aangelegd bij den dienst der mijnexploratie van Gouvernementswege in Suriname in de jaren 1904—1907, berust thans op het mineralogisch laboratorium der Technische Hoogeschool te Delft. Na mijn terugkeer uit Suriname was ik in de gelegenheid deze verzameling nader te bestudeeren aan de hand van microscopisch onderzoek. Daarbij heb ik in het bijzonder de gesteenten gekozen, welke in goudhoudende terreinen waren verzameld, in de hoop eenig verband te vinden tusschen het voorkomen van het goud en van bepaalde gesteenten.

Alle onderzoekers die tot nu toe zich met het voorkomen van goud in deze streken hebben bezig gehouden nemen aan, dat een dergelijk verband bestaat; zoodra zij echter den aard van het verband nader omschrijven wijken zij sterk uiteen, zooals kan blijken uit de hieronder volgende opsomming van de verschillende eenmaal kenbaar gemaakte meeningen:

Prof. dr. K. MARTIN zegt in zijn werk over Suriname [1]) met betrekking tot de door hem bezochte goudvelden aan de Surinamerivier: „Es ist die Huronische Schieferformation die das Gold spendet." Die formatie bestaat volgens hem deels uit metamorphe sedimenten, deels uit metamorphe stollingsgesteenten.

G. C. DU BOIS en D. LEVAT zijn van meening, dat de goudconcentratie heeft plaats gehad daar, waar deze oude schisten worden doorbroken door granieten of diabasen [2]).

Prof. J. B. HARRISON komt voor Britsch-Guyana voor enkele districten tot dezelfde conclusie: voor andere heeft volgens hem het voorkomen van diabaasgangen in porphyrische gesteenten grooten invloed op het voorkomen van het goud. In weer andere omstandigheden is gemineraliseerde apliet het voor het goudvoorkomen belangrijkste gesteente [3]).

Dr. H. VAN CAPPELLE meent, dat het goud alleen gebonden is aan de basische stollingsgesteenten, voornamelijk de Gabbro's [4]).

E. MIDDELBERG komt in het eindverslag [5]), dat hij in zijn qualiteit van leider der gouvernements-exploratie uitbracht, tot het volgende resultaat:

I. Het goudvoorkomen, dat belang heeft voor het voortbestaan en de ontwikkeling der goudindustrie, bepaalt zich tot dat gedeelte der kolonie, dat door het optreden van als regel basische eruptiefgesteenten is gekenmerkt.

II. De in deze formatie voorkomende doorbraken van jonger eruptiefgesteente hebben voornamelijk daar, waar intensieve en herhaalde eruptieve werking valt te constateeren, aan de contactvlakken gelegenheid gegeven tot concentratie van een oorspronkelijk goudgehalte der gesteenten op secundaire ligplaats.

III. In de contactzônes wordt de concentratie, behalve door het oorspronkelijk goudgehalte van het moedergesteente, bevorderd en beheerscht door de meer of minder gunstige omstandigheden voor extractie en precipitatie, welke de oorzaak voor de secundaire vorming zijn.

IV. De hoogste concentratie wordt daar verkregen waar, behalve de sub III aangeduide voorwaarden, tevens een hoog goudgehalte van het verweerende moedergesteente aanwezig is.

V. Deze gunstige voorwaarden schijnen bij voorkeur vervuld te worden op die plaatsen, waar in de serie van jongere basische eruptieproducten aplietische gesteenten voorkomen.

Dus allen onderling verschillende meeningen:
MARTIN: Huronische Schieferformatie (Schisten);
DU BOIS en LEVAT: Grenszônes van deze formatie met jongere granieten en diabasen;
HARRISON: ten deele als DU BOIS en LEVAT, ten deele porphyrische gesteenten grooten invloed, ten deele aplieten;
VAN CAPPELLE: Gabbro's;
MIDDELBERG: Grenszônes van oudere (basische) en jongere stollingsgesteenten; de jongere gesteenten bij voorkeur aplieten.

Hier ligt dus nog een interessant veld van studie, te aantrekkelijker wegens het practisch belang dat de zaak voor Suriname heeft.

Bij mijn onderzoek had ik, behalve over de gesteenten der gouvernements-exploratie, de beschikking over de verzamelingen van de Saramacca-, Gonini-, Itanie- en Tapanahoni-expedities en van enkele gesteenten door W. L. LOTH aan de Coppename verzameld, tot mijn spijt niet over die van de Coppename- en Nickerie-expedities.

Op de bijgaande kaart is de ligging van de terreinen, waar de gesteenten zijn verzameld, globaal aangegeven. Aan de gesteentebeschrijving laat ik zooveel mogelijk een terreinbeschrijving voorafgaan. De meeste terreinen zijn door mij persoonlijk bezocht, enkele slechts vluchtig. De nummers zijn die van de Delftsche verzameling.

---

1) Reise nach Niederländisch West-Indiën, Leiden 1887, Heft II, bladz. 192.

2) DU BOIS, Geologisch Bergmännische Skizzen aus Surinam, bladz. 67. LEVAT, Guide pratique pour la recherche et l'exploitation de l'or en Guyane Française, bladz. 33.

3) Report on the petrography of the Cuyuni- and Mazaruni Districts 1905, bladz. 51, en: Report on the Geology of the Essequibo-, Potaro-, Konawaruc- and Demerara-Rivers 1900, bladz. 10, 45, 70.

4) Essai sur la constitution géologique de la Guyane Hollandais, Partie Occidentale, bladz. 82.

5) Gedrukt als bijlage bij het Koloniaal Verslag van 1907. Tevens het 1ste hoofdstuk van: Geologische en technische aanteekeningen over de goudindustrie in Suriname 1908, bladz. 25.

HET TERREIN VAN DE KAMPKREEK.

Dit is een vrij laag heuvelterrein, gelegen aan den noordelijken voet van den De Goeje-top. Het wordt zeer diep ingesneden door de er op ontspringende kreken, zoodat het voorkomt, dat de valleien van twee in tegenovergestelde richting afstroomende kreken met elkaar zijn verbonden door een diep ravijn. De algemeene stroomrichting van de kleinere kreken is W.N.W., O.Z.O. of omgekeerd; te zamen vormen zij de Kampkreek die in N.N.O.-richting stroomt.

De valleien van al deze kreken bevatten meer of minder rijke goudhoudende afzettingen, terwijl integendeel de valleien van de kreken, die hunnen oorsprong in den kern van het De Goeje-gebergte nemen, steriel zijn of slechts sporen van goud vertoonen.

De kern van het De Goeje-gebergte wordt opgebouwd uit gabbrogesteenten, die middel- tot grofkorrelig zijn en magmatische differentiatie vertoonen van Olivijngabbro's en Norieten (509, 511 en 512) tot biotietrijke gabbro's (n°. 52). In 511 en 512 heeft de Olivijn sterke keliphyt-zônes.

De monsters in het Kampkreekgebied verzameld, zijn voor het meerendeel gneissen, glimmerschisten en amphibolieten. In den boven-Kampkreek zijn op twee plaatsen aplietische granieten (n°. 24 en 40) en iets lager op drie plaatsen, ongeveer in rechte lijn gelegen, zeer dichte diabasen (n°. 59, 102 en 103) verzameld; waarschijnlijk vormen aplieten en diabasen gangen in de gneissen en glimmerschisten.

Bovendien zijn nog drie amphibool-plagioklaas-gesteenten (n°. 21, 32 en 48) verzameld, die zich duidelijk als metamorphe gabbro's doen kennen; één ervan (n°. 32) vertoont nog pyroxeen-resten. Zij behooren vermoedelijk tot het gabbromassief van het De Goeje-gebergte, dat hier onmiddellijk aan het Kampkreekterrein grenst.

Onder de gneissen en glimmerschisten komen sillimaniet-, cordieriet- en granaatrijke gesteenten voor, zoodat zij waarschijnlijk, althans ten deele, ontstaan zijn uit sedimentaire gesteenten.

N°. 9 is een glimmergneiss met sillimaniet en granaat; n°. 25 een biotietgneiss met cordieriet, sillimaniet en granaat; n°. 36 en 42 sillimanietvoerende glimmergneissen.

De sillimanniet komt steeds voor als fibroliet, de lange dunne kristalnaalden zijn soms kluwenvormig dooreengegroeid, meestal liggen ze parallel aan de laagrichting. De cordieriet vormt groote in de prismazône vrij goed begrensde individuën, rijk aan de bekende ronde of eivormige insluitsels van biotiet, ijzererts en kwarts. Aan de randen is een lichtgroen verweeringsproduct ontstaan, waaraan het mineraal onmiddellijk te herkennen is. De granaat vormt kleine afgeronde lichtroode kristallen van speldeknopgrootte, eveneens rijk aan insluitsels.

Naast de ,,para''-gesteenten, in de beteekenis welke Rosenbusch daaraan hecht, komen echter ook tweeglimmergneissen (n°. 38—107—157), biotietgneissen (n°. 27), amphiboolbiotietgneissen (n°. 26 granaathoudend, en n°. 44), amphiboolgneissen (n°. 17 en 27), pyroxeenamphiboolgneissen (n°. 40) en amphibolieten (n°. 23, 47, 56, 65 en 72) voor.

Deze gesteenten vormen blijkens de mineralogische samenstelling duidelijk eene reeks van opklimmende aciditeit en moeten vermoedelijk als metamorphe eruptiefgesteenten, als ,,ortho''-gesteenten beschouwd worden. Onder hen verdient n°. 40 bijzondere vermelding door het voorkomen van een lichtgroenen pyroxeen, helicitisch doorgroeid door kwarts en vergroeid met amphibool, zóódanig, dat beide individuën het symmetrievlak gemeen hebben.

De bovenbeschreven gesteenten zijn in hoofdzaak verzameld door de mijningenieurs von Faber, Visser en Römer; persoonlijk heb ik het terrein slechts eenmaal vluchtig bezocht.

Het terrein van de Kampkreek schijnt, blijkens het bovenstaande, te zijn opgebouwd uit gneissen, glimmerschisten en amphibolieten, ten deele van sedimentairen, ten deele van eruptieven oorsprong, waarin gangen van aplietischen graniet en diabaas voorkomen.

HET TERREIN VAN DE VALKREEK EN VAN DE KWARTSKREEK.

Deze terreinen zijn door mij niet bezocht en ik moet mij dus bepalen tot eene beschrijving van de weinig talrijke gesteenten in de verzameling voorkomende.

Het zijn vier amphibolieten en één kwartsiet uit de Kwartskreek en twee fijngelaagde biotietschisten uit de Valkreek.

Over de geologische formatie kan weinig gezegd worden; schisten zullen waarschijnlijk een belangrijke rol spelen. Op beide terreinen werden betrekkelijk rijke alluviale goudafzettingen gevonden.

HET TERREIN VAN DEN DONKERVLIET EN DE GOEDE HOOP-KREEK.

In dit terrein heb ik zelve eenige weken gewerkt. De gesteenten zijn verzameld door de ingenieurs Visser, Römer en mijzelf.

Het is het oostelijk deel van een heuvelgebied, dat met O.Z.O.—W.N.W.-richting tusschen het De Goeje-gebergte en het Fatoe Swietie-gebergte ligt, van beide door lage, vlakke terreinen gescheiden. Dit oostelijk gedeelte is zeer diep ingesneden door de kreken die hier ontspringen. Ook hier komt het voor, dat de valleien van naar weerszijden afstroomende kreken met elkander zijn verbonden. De vallei van de zuid-west stroomende Goede Hoop-kreek naar boven toe volgende, komt men, zonder het dal te verlaten, in de vallei van de Kop-aan-Kop-kreek, die noordwaarts afstroomt. Naar het westen toe wordt de waterscheiding hooger en meer geaccentueerd.

In de diepe valleien komen overal granieten voor, meestal ook op den voet van de valleiwanden, terwijl hooger op de valleiwaarden en in den kern van het meer aaneengesloten westelijke heuvelland epidoot-amphiboolgesteenten, metamorphe porphyrieten en phyllieten aangetroffen werden. In de Leikreek zijn bovendien kwartsieten verzameld, waarvan de juiste vindplaats niet bekend is. De naam van de kreek duidt reeds voldoende aan, dat de hoofdformatie hier uit leien, dus uit sedimentaire gesteenten bestaat.

De granieten zijn meest biotietgranieten (n°. 70, 318, 319, 325, 328, 330, 359, 404, 407), dikwijls rijk aan secundairen sericiet.

Ze vertoonen zonder uitzondering kataklastische verschijnselen; de kwarts is vergruisd tot aggregaten van kleine hoekige brokjes (mozaïekkwarts), gemengd met weinig veldspaat, terwijl de veldspaten (orthoklaas en albiet) unduleuze uitdooving en buiging der lamellen vertoonen, maar zelden gebroken zijn. Hierdoor krijgen de praeparaten een pseudoporhyritischen structuur.

De epidoot amphiboolgesteenten (n°. 323, 333, 406, 408, 410) zijn te beschouwen als metamorphe basische eruptiefgesteenten. Ze vertoonen soms duidelijke parallelstructuur (n°. 406 en 408), soms is de structuur dicht, soms fijnkorrelig. Ze bestaat in hoofdzaak uit fletsgroenen amphibool, soms vergroeid met chloriet en korrelige epidoot of zoisiet; in n°. 323 komt pyroxeen voor. Ze komen geheel overeen met enkele gesteenten uit het Lelygebergte, waarvan met groote waarschijnlijkheid kan worden aangenomen, dat het metamorphe gabbro's zijn. Daarom beschouw ik ook deze

gesteenten van Donkervliet en Goede Hoop-kreek als veranderde stollingsgesteenten.

Onder de porphyrieten bestaan eenige (320, 329, 357) uit phenocrysten van basischen kalknatronveldspaat en amphibool liggende in een grondmassa van fijnen veldspaat en amphibool; andere uit kleine phenocrysten van andesien, liggende in eene grondmassa van amphibool, chloriet en epidootmoneralen, met duidelijke parallelstructuur.

Aan leiachtige gesteenten is slechts één monster verzameld en wel door mij zelf in het westelijk deel van den heuvelrug. Op het terrein hield ik het monster voor een metamorph eruptiefgesteente. Het is een grijsachtig, zacht gesteente, duidelijk gelaagd en bestaande uit sericiet, fijnen kwarts en weinig chloriet, terwijl tusschen de lagen ophoopingen voorkomen van korte, vrij breede rutielzuiltjes, de zoogenaamde „Tonschiefernädelchen".

Het voorkomen van granieten in alle diep ingesneden valleien maakt het waarschijnlijk, dat dit gesteente den ondergrond van den heuvelrug vormt; de rug zelf bestaat uit schisten, ten deele van sedimentairen, ten deele van eruptieven oorsprong.

Alleen in de diepingesneden valleien, die den onderliggenden graniet bereikt hebben, werd een goudgehalte geconstateerd, terwijl de meer westelijke kreken, waarvan de valleien nog in de schistformatie liggen, steriel zijn.

HET TERREIN VAN DE COMPAGNIE DES MINES D'OR DE LA GUYANE HOLLANDAISE.

De topografische gesteldheid van dit terrein wordt beheerscht door het 200—300 M. hooge Fatoe-Swietiegebergte. Dit ligt ongeveer in het midden der concessie en vormt de waterscheiding tusschen de kreken afstroomende oostwaarts naar de Lawa en westwaarts naar de Drietabbetjeskreek. Alleen de eerstgenoemde kreken zijn tot nu toe in ontginning. Hierin werden ook de groote goudvondsten van de Lawa in 1885 en volgende jaren gedaan. Van de westwaarts afstroomende kreken zijn enkele geprospecteerd en ook goudhoudend bevonden, maar niet in die mate als de oostwaarts stroomende.

Van het terrein zelf zijn weinig gesteenten verzameld. Op drie punten, nl. op den weg van het Dégrad Pointu a/d Lawa naar het établissement Pointu (n°. 68), op dat établissement zelf (n°. 110) en op het établissement Rufin (n°. 724) zijn augietporphyrieten gevonden; daarnaast, op het établissement Rufin, sericietgesteenten (n°. 718 t/m 722).

De augietporphyrieten vertoonen alle propylietische veranderingen: epidotiseering van de grondmassa en overgang van den augiet in fletsgroenen amphibool en chloriet, waarbij de kristalvorm dikwijls prachtig bewaard blijft. Enkele bevatten pyriet in kleine kuben.

De sericietgesteenten zijn meest sterk verweerd en roodgekleurd door secundaire ijzeroxyden. Eén monster bestaat geheel uit lichtgroenen sericiet. Het is mij niet gelukt te beslissen of ze van sedimentairen of eruptieven oorsprong zijn.

D meeste gesteenten zijn in of nabij de Lawa verzameld, voornamelijk door den mijningenieur Visser.

In de Lawa, nabij het Dégrad Pointu, en op den heuvel waarop de gebouwen zijn opgetrokken, komen dezelfde porphyrische gesteenten voor als boven beschreven werden van Rufin en Pointu, evenwel zijn ze hier veel sterker veranderd, zoodat geen augiet meer voorkomt (n°. 496, 497, 498, 499).

Lager in de Lawa, tot ongeveer bij de monding van de Drietabbetjeskreek, zijn porphyrische gesteenten met duidelijke parallelstructuur (porphyroïden) verzameld. Op drie plaatsen treedt grofkorrelige diabaas in gangvorm op. De richting van de porphyroïden is W.N.W.—O.Z.O., die van de daarin optredende diabaasgangen Noord-Zuid, en daar de 3 vindplaatsen eveneens ongeveer in deze richting liggen, is het niet onmogelijk, dat ze tot één gang behooren.

Ten zuiden van het Dégrad Pointu komen naast dezelfde porphyroïden zoisiet- en epidoot-amphiboolschisten voor; de vindplaatsen zijn hier echter niet met zekerheid bekend.

In de porphyroïden (nos. 490, 492, 493, 494, 575, 576) zijn alleen de veldspaat-phenocrysten als zoodanig bewaard gebleven. Meestal is deze veldspaat sterk gesericitiseerd en geëpidotiseerd, soms zijn nog polysynthetisch vertweelingde lamellen te onderscheiden. Vergroeiingen van lappen secundairen fletsen amphibool met chloriet zijn te beschouwen als veranderde augiet of amfibool. De grondmassa bestaat uit zeer fijnen veldspaat en kwarts met veel chlorietschubjes, die de parallelstructuur veroorzaken.

Het is geenszins zeker, dat deze porphyroïden ten noorden van het Dégrad Pointu een aaneengesloten complex vormen. In de riviergedeelten tusschen deze vindplaatsen kunnen geheel andere gesteenten voorkomen, meer vatbaar voor verweering en erosie.

De diabaas (nos. 495, 507, 572) die hier volgens waarnemingen van den verzamelaar, den mijningenieur Visser, gangvormend optreedt, is een grofkorrelig augiet-labradorietgesteente, waarin zoowel de augiet als de labradoriet een zekeren graad van idiomorphie bereiken, zoodat de structuur niet zuiver ophitisch is, in tegenstelling met bijv. de diabasen uit de Kampkreek. De augiet is in de prismazône soms goed begrensd; hij vormt ophoopingen om erts, terwijl de ruimten tusschen deze ophoopingen gevuld zijn met labradorietkristallen, die dikwijls weer idiomorph zijn tegenover het augiet. Het gesteente zou evengoed augietgabbro genoemd kunnen worden.

De zoisiet- en amphiboolschisten komen geheel overeen met die, welke beschreven werden uit het terrein van de Donkervliet.

Het terrein van de Compagnie des Mines d'Or schijnt alzoo in hoofdzaak te worden opgebouwd uit schisten; daartusschen komen propylietische porphyrieten voor.

HET LELYGEBERGTE.

Het Lelygebergte is een 600 à 700 M. hoog bergland, gelegen op den linkeroever van Tapanahoni en Marowijne. Het bestaat uit verschillende steile ruggen en heeft eene algemeene richting, Z.W.—N.O. De ruggen zijn uitloopers van eenen hoofdrug, die zich over eene lengte van circa 25 K.M. in N.N.O.-richting voortzet van een punt, gelegen ongeveer ten noorden van Drietabbetje a/d Tapanahoni (het punt A op de kaart) tot het punt B. Vanuit A gaat één rug in oostelijke richting, later naar noordoost ombuigende en geleidelijk lager wordende, tot aan Poeloegoedoe. Een tweede rug gaat in westelijke richting van den hoofdrug uit bij het punt E, wordt geleidelijk lager en verdwijnt bij F in de vlakte. Ten westen van A daalt de hoofdrug snel, evenals bij B, om dan onmiddellijk weer te stijgen tot dezelfde hoogte van 600 à 700 M., het gebergte C D vormende, waarop de Tossokreek en verschillende takken van de Sarakreek ontspringen. Dit gebergte is tot nog toe niet op de kaarten aangegeven, behalve op de overzichtskaart bij het bovengenoemde werk van den heer Middelberg, waar het naar mij genoemd is. Vermoedelijk was het van af de observatiepunten van de wetenschappelijke expedities niet zichtbaar. Wel heeft Loth hier bij het kappen van een tracée van de Tapanahoni naar de Sarakreek hooge bergen geconstateerd [1]).

Het werd door mij waargenomen van uit een steilen heuvel, op circa 6 K.M. Z.W. van Dam a/d Sarakreek, waar ik, door beklimming van een boom en openkappen van het terrein, een uitzicht had verkregen van oost tot zuid. Het vandaar waargenomen bergprofiel is schematisch op de kaart aangegeven.

---

1) J. A. Polak, Historisch overzicht van de goudindustrie in Suriname, bladz. 57.

Waarschijnlijk zet de rug C D zich als lagere heuvels voort ten westen van de Sarakreek.

Naar het zuiden en oosten stroomen van het Lelygebergte af de Tossokreek, verschillende kreken uitstroomende in de Tapanahoni tusschen Affivisitie en Poeloegoedoe en de Djoekakreek. Het stroomgebied van de Djoekakreek en enkele kreken nabij Poeloegoedoe zijn geprospecteerd door de Maatschappij Suriname [1]). De resultaten waren ongunstig. De genoemde linkerzijtakken van de Tapanahoni zijn door de mijnexploratie van gouvernementswege geprospecteerd, eveneens met ongunstig resultaat.

Naar het noorden en westen stroomen af eenige rechterzijtakken van de Sarakreek en de Anjoemarakreek, die, na samenvloeiing met andere takken, de Grankreek vormt en de kreken gelegen tusschen het noordelijk deel van den hoofdrug en de uitloopers E F. Uit de eerste (de rechterzijtak van de Sarakreek) wordt door verschillende placers aan de boven-Sarakreek goud gewonnen; de Anjoemarakreek is door de Maatschappij Suriname geprospecteerd en gaf betrekkelijk gunstige resultaten [2]). De laatstgenoemde kreken werden door de mijnexploratie van gouvernementswege geprospecteerd en leverden eveneens betrekkelijk gunstige resultaten.

De kreken afstroomende aan de noordwestelijke zijde van den hoofdrug zijn dus rijker dan die welke aan de zuidoostelijke zijde afstroomen. We hebben hier een soortgelijk geval als bij het Fatoe-Swietiegebergte, op het terrein van de Compagnie des Mines d'Or.

Ook in den aard van de gesteenten, verzameld aan de beide zijden van den rug, is een overeenkomstig verschil opvallend. Aan noord- en westzijde komen porphyrische gesteenten veel voor; aan zuid- en oostzijde zijn ze tot nu toe alleen bekend bij Manlobbi aan de Tapanahoni. Zoowel op het placer-von Hemert in de boven-Sarakreek, als in het van gouvernementswege geprospecteerde terrein zijn zij aangetroffen. Het tusschenliggende stroomgebied van de Anjoemarakreek is nog niet voldoende onderzocht.

Het Lelygebergte en zijne uitloopers zijn opgebouwd uit metamorphe gesteenten van verschillenden oorsprong, die echter steeds rijk zijn aan ijzeroxyden, zoodat overal de hellingen bedekt zijn met de typische uitgevreten laterietgesteenten, de zoogenaamde kakkerlakki-ston (kakkerlakkensteen). Op het hoogste gedeelte van den rug, ten minste daar waar ik hem beklom, ongeveer bij punt B, komt deze vorming echter niet meer voor.

Onder die gesteenten zijn twee groepen te onderscheiden, nl. 1°. sedimentaire gesteenten, voornamelijk phyllieten, en 2°. epidootamphibool-gesteenten, soms zeer rijk aan zoisiet.

De eerstgenoemde vertoonen alle duidelijke parallelstructuur, soms met typische buiging (Fältelung) van de lagen (n°. 910). Zij bestaan uit uiterst fijne glimmerschubjes en kwartskorreltjes met chlorietschubjes, en soms meer, soms minder haematiet. In enkele komt toermalijn voor (n°. 921, 929); in hoeverre dit op contactwerking wijst is thans moeilijk uit te maken. Soms is de glimmer geheel afwezig en komt in zijn plaats haematiet voor; het gesteente gaat dan over in itabiriet (nos. 912, 930, 1800, 1801). Enkele monsters zijn nog zeer zacht, donker van kleur en tusschen de vingers vettig en tot poeder te wrijven (n°. 1015, kleilei).

Typisch is voor al deze phyllieten het voorkomen van talrijke kort-zuilvormige rutielkristalletjes in ophoopingen tusschen de lagen, zooals boven ook bij den phylliet uit het Donkervliet-terrein genoemd werden.

Deze phyllieten schijnen door Du Bois op zijn tocht van de Sarakreek naar Mansi aan de Tapanahoni niet te zijn gevonden. Hij beschrijft het Lelygebergte als in oostwestelijke richting loopende hooge ruggen, bedekt met laterieten, ontstaan uit een amphiboliet of geamphibolitiseerde diabaas. [3]) Wel trof hij phyllieten aan op het placer van Hemert. [4])

De epidoot-amphiboolgesteenten naast deze phyllieten voorkomende vertoonen een enkele maal parallelstructuur (n°. 950, 990); meestal echter zijn ze zeer dicht en niet gelaagd (n°. 880, 1003, 1004).

Naast deze geheel omgekristalliseerde gesteenten zijn ook gedeeltelijk gemetamorphoseerde typen gevonden, die geëpidotiseerde gabbro's bleken te zijn (nos. 937, 942, 943, 945, 1008). Daarin vindt men nog enkele onveranderde augietresten en gesaussuritiseerden plagioklaas, naast den secundairen amphibool, epidoot en chloriet.

In den kern van het Lelygebergte treden dus schisten van sedimentairen oorsprong (phyllieten) op naast gesteenten van eruptieven afkomst; in welke onderlinge verhouding is niet bekend.

De bovengenoemde porphyrische gesteenten treden alleen op in de lagere heuvelterreinen, die de randgebergten van het Lelygebergte vormen. In het terrein ten noordwesten van het punt B op de kaart en op het placer von Hemert, komen ze op verschillende plaatsen aan den dag; in de groote kreek die ten noorden van den uitlooper E F stroomt, zijn ze als rolsteenen gevonden.

Het zijn geelgroene, dichte porphyrieten, uiterlijk zeer veel gelijkende op de metamorphe gabbro's die in den kern van het gebergte voorkomen. Sommige bevatten pyriet in kleine spikkels. Het microscopisch onderzoek brengt phenocrysten van andesien en van tot amphibool en chloriet veranderde augiet aan het licht, liggend in eene geëpidotiseerde, zeer fijne grondmassa (nos. 877, 878, 879, 914, 915, 1009, 1782). Ze komen geheel overeen met de porphyrieten uit de Lawa bij het Dégrad Pointu van de Compagnie des Mines d'Or, die boven beschreven zijn.

Behalve deze porphyrieten komen enkele kwartsporphyten voor (nos. 1007, 1011, 1772).

De tot nu toe genoemde gesteenten werden alle in het gebergte gevonden; in het vlakke terrein, ten noorden van den bergrug E F, werden epidoot- en chlorietrijke gneissen aangetroffen (nos. 916, 918).

HET MINDRINETI-GEBIED.

In dit district hebben we, volgens Du Bois, een complex van meer of minder gemetamorphoseerde sedimentaire gesteenten (phyllieten, ottrelietleien, enz.) te zien. [5]) De monsters in dit terrein door de mijnexploratie van gouvernementswege verzameld, zijn voor het meerendeel te sterk verweerd om nog eene nauwkeurige determinatie toe te laten. Merkwaardig zijn alleen de gesteenten uit de schacht en uit de diepboring van het placer Gros en een toermalijngesteente uit de Doevoenoekreek van het placer de Jong.

Het laatste (n°. 114) bestaat uit ophoopingen van zeer fijnen toermalijn, liggende in een fijn kwartsmozaïk met iets grootere toermalijnkristalletjes. De ophoopingen van fijne toermalijnkristalletjes doen door hun vorm sterk aan veldspaat-phenocrysten denken. Misschien hebben we in dit gesteente een getoermaliniseerd porphyrisch gesteente te zien.

De gesteente uit de schacht (n°. 969) en uit het boorgat (n°. 64) van het placer Gros zijn sericietschisten, waarin tot lensvormige knollen verdrukte stukken kwartsiet zijn ingesloten. De knollen varieeren in grootte van enkele centimeters tot 2 à 3 decimeter. De naam kristallijne grauwacke, die door Du Bois en Bergt voor soortgelijke gesteenten van de Marowijne en de Coppename is gebruikt, kan ook hier worden toegepast. Het minst verweerde gesteente is de boorkern (n°. 64), die bestaat uit vrij groote kwarts en veldspaatkorrels, meestal met elkander vergroeid en gezamenlijk afgerond, liggende in eene fijnvezelige grondmassa van parallelgerichten sericiet met veel fijnen magnetiet. Deze gesteenten zijn secundair geïmpregneerd met chloriet en pyriet, het laatste mineraal in tot 1 c.M. groote kuben.

Een soortgelijk klastisch gesteente (n°. 801) is door mij gevonden in eene ingraving op de savanne, langs het tracée van den spoorweg, op de concessie-de Jong. Dit monster bestaat uit groote afgeronde kwartskorrels, verbonden door een cement van fijnen kwarts en sericiet. In de onmiddellijke omgeving kwamen tot vuistgroote kwartsrolsteenen voor.

1) J. L. Polak, l. c., bladz. 109.
2) J. L. Polak, l. c., bladz. 101—102.
3) Geologisch-Bergmännische Skizzen aus Surinam, bladz. 3.
4) l. c., bladz. 35.
5) l. c., bladz. 36.

HET TERREIN VAN DE SARAMACCA-COMPANY.

Van dit terrein zijn slechts enkele gesteenten verzameld. Op één kwartsiet (n°. 787) na zijn het amphibolieten (n°. 782, 785) en een zoisiet-amphiboolgesteente met veel epidoot en chloriet (n°. 783), dat misschien een metamorphe porphyriet is.

Hoewel deze enkele gesteenten geen zuiver beeld van de formatie geven, maken ze het toch waarschijnlijk, dat ook hier de schisten een belangrijk aandeel aan den bouw van den bodem hebben.

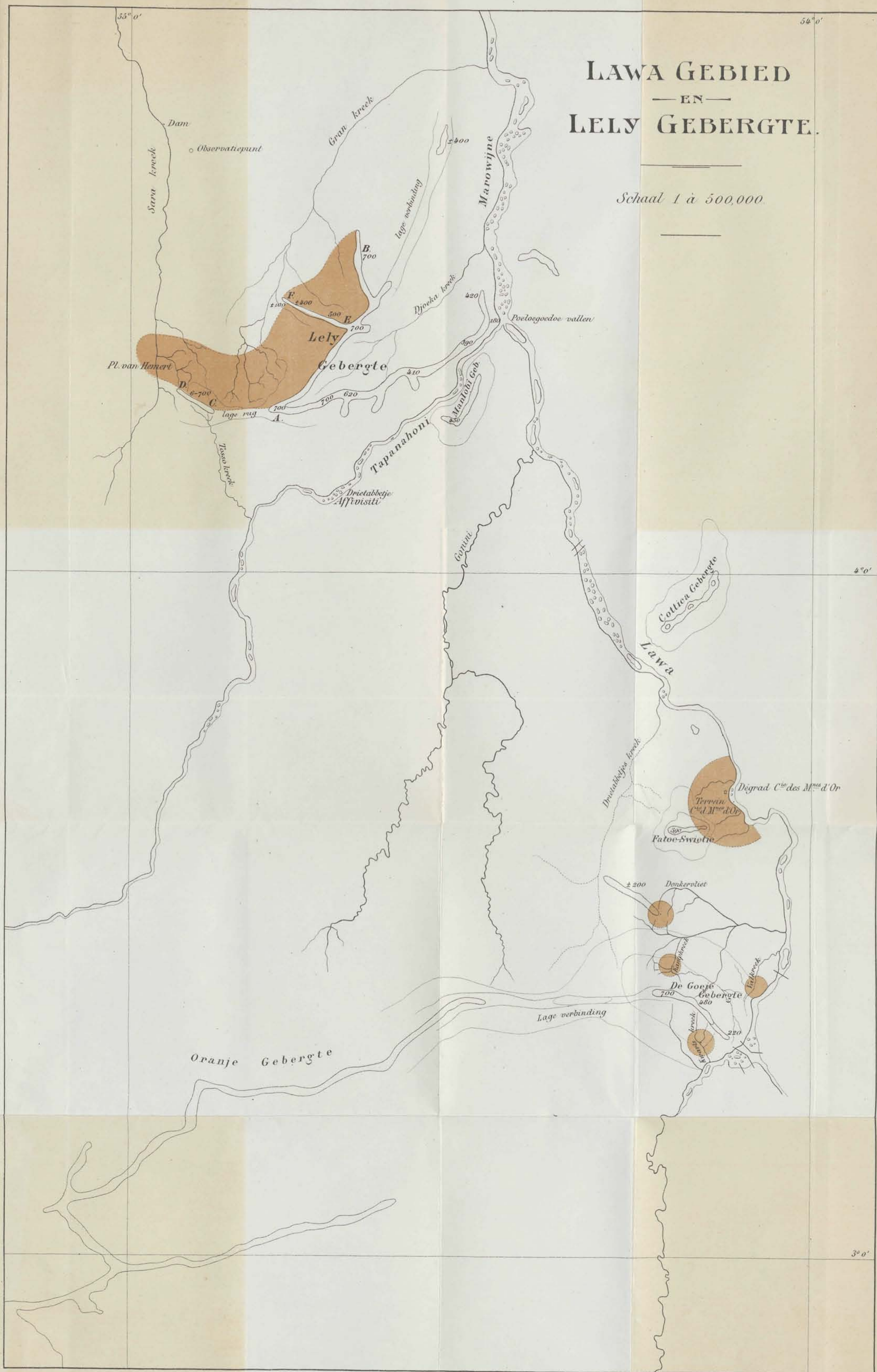
Hiermede zijn alle gesteenten, afkomstig uit goudhoudende terreinen, besproken en blijft nog slechts over te bespreken de vraag, in hoeverre de vroeger door anderen geuite meeningen door het onderzoek bevestigd zijn geworden.

De eenige groep van gesteenten welke zonder uitzondering in alle terreinen voorkomt is die van de schisten, deels van sedimentairen, deels van eruptieven oorsprong; in zooverre bestaat overeenstemming met de conclusie van Prof. Martin, die het aanwezig zijn der „Huronische formatie" een gunstige aanwijzing vond voor goudrijkdom. Naast deze schisten treden zeer uiteenloopende stollingsgesteenten op; nu eens diabaas, dan weer graniet of granietapliet, of porphyriet, zoodat de vraag of, en zoo ja, welken invloed deze stollingsgesteenten op den goudrijkdom uitoefenen onbeantwoord moet blijven. Wel is het duidelijk, dat de vroegere meeningen, in het algemeen gebaseerd op veel minder gegevens dan nu ter beschikking staan, als onbewezen moeten worden ter zijde gelegd of ten minste — voor zoover zij beoogen een leiddraad te zijn bij het prospecteeren — niet dan met groote reserve moeten worden aanvaard.

Dat Harrison, de eenige die over veel materiaal en tal van gegevens, ook petrographische, beschikken kon (uit Britsch-Guyana) voor verschillende districten verschillende gesteenten als de goudbrengers beschouwt en zich dus blijkbaar niet kan vereenigen met de zeer eenvoudige betrekkingen tusschen het voorkomen van goud en van bepaalde gesteenten zooals door de andere onderzoekers geformuleerd, verdient in dit verband bijzondere vermelding. Maar ook in den gewijzigden, door hem voorgestanen, vorm bestaat er bezwaar verband te leggen tusschen bepaalde gesteenten en het goud, in dien zin, dat het goud beschouwd wordt te gelijk met bepaalde stollingsgesteenten (diabasen, granieten, aplieten, phorphyrieten) en als bestanddeel daarvan aan de oppervlakte te zijn gekomen. Met evenveel recht zou men verband kunnen leggen tusschen het voorkomen van schisten van sedimentairen oorsprong (phyllieten, sillimaniet- en cordierietgneissen, sericietschisten, kristallijne grauwacken) en van goud, en misschien met nog meer recht tusschen het voorkomen van gemineraliseerde, d. w. z. met toermalijn of pyriet geïmpregneerde en bovendien sterk gechloritiseerde en geëpidotiseerde gesteenten (propyliet) en goud.

Rechtstreeks verband tusschen het goud en bepaalde gesteenten zou in het laatste geval niet bestaan; het goud zou zijn afgezet als gevolg van processen (pneumatolyse en thermaalmetamorphose), welke onafhankelijk van welk gesteente ook ontstaan kunnen. Indirect verband tusschen goud en sommige gesteenten kan ook dan nog bestaan, in zooverre processen als hier bedoeld, gaarne aan bepaalde zônes de voorkeur geven welke door vulkanische werkzaamheid gestoord zijn.

Duidelijk zal na het bovenstaande zijn, dat de voor Suriname zoo uiterst gewichtige vraag naar de herkomst van het goud, volstrekt niet opgelost is. Talrijk zijn de vragen welke zich voordoen, vele de mogelijkheden waarmee rekening moet worden gehouden. Een antwoord kan alleen gegeven worden na nauwkeurig onderzoek der goudproduceerende terreinen.

LAWA GEBIED
EN
LELY GEBERGTE.
Schaal 1 à 500,000.
55° 0'
54° 0'
4° 0'
3° 0'
Dam
Observatiepunt
Sara kreek
Gran kreek
lage verbinding
Marowijne
Djoeka kreek
Poeloegoedoe vallen
Lely
Gebergte
Pl. van Hemert
lage rug
Tapanahoni
Tosso kreek
Drietabbetje
Affiwisiti
Gonini
Cottica Gebergte
Lawa
Drietabbetjes kreek
Dégrad Cie des Mnes d'Or
Fatoe-Swietie
Donkervliet
De Goeje
Gebergte
Lage verbinding
Oranje Gebergte

Bijlage A[1].

REDE door den fungeerenden ondervoorzitter van den raad van bestuur gehouden op 10 Mei 1910 bij de opening van de vergadering der Koloniale Staten.

,,*Mijnheer de voorzitter, mijne heeren leden der Koloniale Staten!*

De Gouverneur betreurt, dat hij ten gevolge van een gisteren ontvangen droevig familiebericht tot zijn groot leedwezen verhinderd is heden persoonlijk uwe vergadering te openen. Hij draagt mij op u de volgende mededeelingen te doen.

Het is u bekend, mijne heeren, dat ook dit jaar nog niet van een gunstigen financieelen toestand kan worden gesproken. Toch valt er eenige vooruitgang te constateeren. Het moge waar zijn, dat de kolonie nog zeer ver verwijderd is van het doel, dat zij op financieel gebied bereiken moet; immers voor de eigen huishouding zijn de eigen middelen nog lang niet voldoende. Maar nu er vooruitgang is, bestaat er allerminst grond voor een moedeloos zuchten over den onbevredigenden toestand, neen is er integendeel aanleiding voor een krachtig streven naar meer, naar grooteren vooruitgang.

Gij, mijne heeren, hebt u éénstemmig bereid verklaard met het bestuur mede te werken naar de beginselen, die in de bij de begrooting overgelegde memorie van toelichting zijn uiteengezet; waar dit zoo is, meent de Gouverneur er op te mogen rekenen, dat verder ook door u alle krachten zullen worden ingespannen om niet langer dan bepaald onvermijdelijk is voor de eigen huishouding op het moederland te steunen. Wij zijn, dank zij de overeenstemming omtrent de toe te passen beginselen, die ook op belastingverhooging betrekking hebben, op den goeden weg, en het moederland zal — dit is wel gebleken — de kolonie blijven steunen, mits de kolonie zelf doet wat in haar vermogen ligt, mits zij zelf opbrengt wat zij kan opbrengen.

Ter beoordeeling van den economischen toestand, is het noodig in de eerste plaats na te gaan, welke de resultaten zijn geweest van den landbouw in het afgeloopen jaar, de landbouw toch is het hoofdbestaansmiddel in de kolonie.

De groote droogte in het afgeloopen jaar heeft een min gunstigen invloed gehad op sommige cultures. Kan als gemiddelde regenval per jaar worden aangenomen een hoeveelheid van 2350 m.M., in het jaar 1909 was het slechts 1881,5 m.M.; een zoo geringe regenval is in de laatste tien voorafgaande jaren niet voorgekomen. De bacoven en suikercultures hadden daarvan te lijden; ook voor de rijstcultuur was het nadeelig. En in de eerste maanden van dit jaar is het ten aanzien van den regelval niet gunstiger geweest.

Voor de bacovencultuur had de droogte ten gevolge, dat de vingers der bossen over het algemeen klein bleven, terwijl een belangrijk deel van den oogst daardoor niet in de zoogenaamde goede maanden zal vallen.

Het aantal in 1909 verscheepte bossen bedraagt 648 636; in de eerste drie maanden van dit jaar zijn verscheept 109 182 bossen en in April 73 423. Bij de beoordeeling van het betrekkelijk groot aantal in April verscheepte bossen moet echter in het oog worden gehouden, dat de United Fruit Company ten gevolge van de willige markt in Noord-Amerika hare eischen lager stelde.

Ware de droogte de eenige teleurstelling bij de cultuur ondervonden, het zou niet ernstig zijn. Maar de onrustbarende uitbreiding der Panamaziekte in de bacovenvelden is een tegenspoed van zorgwekkenden aard. Toch bestaat er hoop, dat wij ook dezen grooten tegenspoed zullen te boven komen. Dank zij het onvermoeid streven van den heer GOLDSMITH WILLIAMS, den manager der United Fruit Company, is het uitzicht geopend, dat de Gros Michelbacove zal kunnen worden vervangen door een bacove, die voor de ziekte niet vatbaar is, nl. de Congovariëteit. Reeds zijn door den heer WILLIAMS ongeveer 35 000 knollen van die immune variëteit aangevoerd en op de plantage ,,Dordrecht'' uitgeplant, terwijl er ongeveer 1400 knollen aan 15 verschillende plantages zijn verstrekt. Er wordt verwacht, dat aan het einde van dit jaar ongeveer 1000 H.A. met Congo's zullen kunnen worden beplant. De Gouverneur vertrouwt, mijne heeren, uwe instemming te zullen vinden, wanneer ik hier namens hem dank breng aan den heer WILLIAMS voor de wijze, waarop hij door zijn streven de cultuur steunt.

De bacovencultuur kan zich dus herstellen, indien de Congovariëteit aan de verwachtingen blijft beantwoorden. Daarvoor is het echter een onvoorwaardelijk vereischte, dat de planters hun eigen belang begrijpen, en dat niet door verzuimen, slordigheid of onwil van sommigen de eigen zaak wordt bedorven. De instructiën en aanwijzingen van het landbouwdepartement, hetzij in circulaires, hetzij op andere wijze gegeven, moeten dadelijk en stipt worden nagekomen.

Van de *suikercultuur* was de opbrengst in 1909 ruim 1 millioen kilogram minder dan in 1908; tegen bijna 12 millioen kilogram in 1908 was de opbrengst slechts 10 930 000 kilogram in 1909. Wel is waar wijzen de uitvoercijfers op een vooruitgang in 1909 met ruim 300 000 kilogram; in 1908 werden uitgevoerd 9 017 000 kilogram en in 1909 ongeveer 9 370 000 kilogram. Maar het komt niet op den uitvoer aan; van de opbrengst van een bepaald jaar wordt vaak een deel eerst in het volgend jaar verscheept en uitgevoerd.

Van den oogst, die in Juni tot Augustus vermalen wordt, zijn de verwachtingen niet gunstig en men vreest ver beneden de raming te zullen blijven. De droogte heeft den groei van het riet niet bevorderd. Ook de jonge aanplant is door de droogte achterlijk; aan den anderen kant kon de bodem behoorlijk worden omgevorkt en is de bodem goed uitgezuurd, zoodat in den aanstaanden regentijd op een buitengewoon krachtigen groei van het suikerriet kan worden gerekend.

De suikerprijzen waren zeer bevredigend; zelfs de Cubaoogst had geen merkbaren invloed, zooals anders in den regel het geval is. De minder goede resultaten in Europa met den bietenoogst verkregen, en het feit, dat de jonge aanplant op Cuba door de droogte geleden heeft, doen verwachten, dat de goede prijzen zich zullen handhaven.

De *rijstcultuur* breidt zich bij den kleinen landbouw uit; ook de Creoolsche kleine landbouwers, vooral in het Saramac-

ca-district, beginnen zich meer en meer op die cultuur toe te leggen.

In de rijst op de perceelen aan het pad van Wanica en in Saramacca deed zich een bladziekte voor, die een deel der productie vernietigde. De invoer van Javaansche rijstsoorten had een goed effect, daar die soorten niet aan de ziekte onderhevig zijn gebleken. De Britsch-Indische kleine landbouwers toonen den aanvoer van Britsch-Indische rijstsoorten op prijs te stellen.

Door de uitbreiding van de cultuur neemt ook de productie toe. In 1907 werd 1.5 millioen kilogram geproduceerd, in 1908 was het 1 680 000 kilogram en in 1909 1 960 000 kilogram. De invoer van rijst verminderde daarentegen met bijna 500 000 kilogram; van 5 550 000 kilogram in 1908 liep de invoer terug tot 5 060 000 kilogram in 1909. De invoer daalde dus meer dan de productie steeg. Uit deze cijfers over twee jaren vallen echter geen conclusies te trekken omtrent verminderd of stationnair rijstverbruik. De voorraden van een vorig jaar hebben dikwijls grooten invloed op de cijfers van een volgend jaar. Alleen is door de invoercijfers de conclusie gerechtvaardigd, dat de rijstcultuur aanmoediging en bevordering verdient.

Ten aanzien van de *cacaocultuur* kon de Gouverneur verleden jaar constateeren, dat er aanleiding was voor 1908 eenigen vooruitgang aan te nemen. Immers de uitvoer in 1907 beliep 16 252 balen van 100 kilogram en in 1908 16 992 balen. De Gouverneur moest echter daaraan toevoegen, dat de eerste vier maanden van 1909 teleurstellend waren, daar die eerste vier maanden slechts de helft hadden opgeleverd van dezelfde maanden in het voorafgaande jaar. Daarom is het verblijdend, dat niettegenstaande de slechte resultaten van de eerste vier maanden van 1909, het geheele jaar 1909 ten slotte een niet onbelangrijken vooruitgang aanwijst, daar de uitvoer in 1909 met bijna 2000 balen gestegen is, nl. 18 972 balen heeft bedragen. Toch is de stand der cultuur onzeker; door een plotseling ingetreden versteening zijn de verwachtingen heel wat minder gunstig dan kort geleden het geval was.

Het positief gunstige oordeel, dat de Gouverneur verleden jaar over de inkappingsmethode uitsprak, is nader bevestigd. De plantage „Susanna'sdaal", waar de proef met de inkapping genomen werd, leverde in 1909 386 balen en in de eerste vier maanden van dit jaar werden reeds 180 balen geoogst. De plantage „Voorburg" is geheel ingekapt met eigen middelen; en bij de eigenaren der plantages „Pieterszorg" en „Wederzorg", waar de cultivatie verleden jaar voor een deel is ingekapt, bestaat het voornemen om dit jaar ook het overig deel der cultivatie aan de inkapping te onderwerpen. Ook deze beide laatstgenoemde plantages doen de inkapping met eigen middelen. Een ontwerp om met steun van het gouvernement op een klein complex cacaovelden een nadere proef met de inkapping te nemen, in in bewerking; eerstdaags zal over de indiening van dit ontwerp door den Gouverneur worden beslist.

Bovendien kan het ontwerp betreffende de overeenkomst van landbouwleening onder bedrijfsverband, dat bij U aanhangig is, de gelegenheid openen om aan den geldschieter, die voor de inkapping fondsen verstrekt, meerdere zekerheid te geven en het verstrekken van fondsen voor de inkapping dus vergemakkelijken. Het is duidelijk, dat een spoedige behandeling van dit ontwerp aanbeveling verdient.

Met de *koffiecultuur* is het niet ongunstig gesteld. Bij den grooten landbouw komt de Liberiakoffie meer en meer als tusschenbeplanting op de bacovenvelden voor. De kleine landbouwers blijven Surinaamsche koffie planten; uit den cultuurtuin worden voortdurend plantjes tegen lagen prijs aan de kleine landbouwers verstrekt. De opbrengst van de koffie, die in 1908 sterk was gedaald, is in 1909 weder grooter geweest; in 1908 werden 2073 balen geoogst en in 1909 2515 balen.

Bijzondere aandacht verdient de *rubbercultuur* waarvan voor de kolonie groote verwachtingen worden gekoesterd. Zooveel het van bestuurswege mogelijk is, moet de cultuur worden aangemoedigd en bevorderd. Er zijn thans in de kolonie 165 000 boomen hevea brasiliensis, ongerekend de driejarige boomen, die voor de gouvernementsonderneming „Slootwijk" bestemd zijn. In Augustus of September zullen 805 000 zaden van Colombo op Ceylon hierheen worden verscheept, waarvan 405 000 door tusschenkomst van het landbouwdepartement en 400 000 direct door particulieren besteld zijn.

Op „Slootwijk" zijn van de 90 H.A. van de eerste serie 50 H.A. beplant, terwijl met het beplanten van de overige 40 H.A. wordt gewacht, tot de bacovenboomen, die als windbreking moeten dienen, één meter hoog zullen zijn opgegroeid. De stumps slaan goed aan en groeien krachtig. Twee ziekten die in den cultuurtuin zich in de hevea hebben voorgedaan, zijn gelukkig gebleken van onschuldigen aard te zijn. Zij waren veroorzaakt door te dicht bij elkander planten, hetgeen op kweekbedden in den cultuurtuin niet altijd te vermijden is, maar op „Slootwijk" natuurlijk niet voorkomt.

Overwogen wordt, of de rubbercultuur ook bij den kleinen landbouw ingang zal kunnen vinden; daartegen zijn groote bezwaren, in het bijzonder is de lange tijd, die er verloopen moet, vóór product verkregen wordt, een bezwaar.

De *cocospalmen* hebben nog steeds te lijden van de hartrotziekte. Om de ziekte te stuiten is het noodzakelijk, dat de boomen, die aan de ziekte lijden, worden omgekapt en verbrand. In Coronie zijn in het afgeloopen jaar 8000 boomen omgekapt en verbrand.

Met de cultuur van *sinaasappelen* wordt op sommige plantages voortgegaan. Op de plantages „Voorburg", „Vredenburg", „La Liberté" en „Ostage" legt men er zich op toe. Ook de kleine landbouwers houden zich hier en daar er mede bezig; de cultuurtuin leverde in 1909 aan particulieren, meest kleine landbouwers, 1167 geoculeerde citrussen.

Het aantal perceelen, voor *den kleinen landbouw* uitgegeven, is weder toegenomen en ook de productie is stijgende. Einde 1908 waren er uitgegeven 6041 perceelen met een oppervlakte van 16 655 H.A. en einde 1909 was het aantal perceelen 6145 met een oppervlakte van 17 098.

Op de 14 vestigingsplaatsen waren er einde 1908 4025 perceelen met een oppervlakte van 6965 H.A. Er wordt zooveel mogelijk voor gezorgd, dat de perceelen niet te klein zijn.

Naar aanleiding van het rapport der verleden jaar door den Gouverneur benoemde immigratie-commissie heeft de Gouverneur bij u een ontwerp aanhangig gemaakt om in principe te besluiten tot een proef met den aanvoer van 50 landbouwersgezinnen uit Madeira. Indien gij, mijne heeren, u daarmede vereenigt, zal de proef worden voorbereid ten einde daarna, indien zich bij de voorbereiding geen overwegende bezwaren van geldelijken of anderen aard voordoen, een ontwerp tot uitvoering van de proef aan uwe goedkeuring worde onderworpen. De bedoeling is een aanvoer van *zelfstandige* landbouwersgezinnen afgescheiden van den aanvoer van immigranten voor den grooten landbouw. Voor den Gouverneur staat het vast, dat een der belangrijkste vraagstukken voor deze kolonie is, hoe een vermeerdering van zelfstandige landbouwersgezinnen te verkrijgen is en hoe dus de kolonie in het bezit kan komen van een uitgebreiden, zich uitbreidenden gezeten landbouwersstand.

Uit de mededeelingen, welke ik namens den gouverneur u over den landbouw heb gedaan, kan naar 's Gouverneurs meening worden afgeleid, dat er zich helaas ongunstige teekenen voordoen, maar dat er toch ook lichtpunten zijn, en dat de mogelijkheid allerminst is uitgesloten om door degelijken arbeid de bezwaren die zich voordoen te overwinnen. Tot degelijken arbeid worde dus opgewekt. Het bestuur zal zooveel het in zijn macht ligt medewerken om bezwaren weg te nemen.

De *balata-industrie* heeft een zeer goed jaar achter zich en voor haar ontbreken de goede vooruitzichten niet. De uitvoer van balata bedroeg 454 000 kilogram in 1908, en liep op tot 628 000 kilogram in 1909. Bovendien zijn de prijzen zeer voordeelig.

Aan een nadere regeling van de verhouding tusschen de balata-exploitanten en hun arbeiders bestaat behoefte; een ontwerp is dus ter zake aan u ingediend. Het ontwerp arbeidsovereenkomst, dat ook voor de balata-industrie geldt, zal weldra in staat van wijzen kunnen zijn.

Kon de Gouverneur verleden jaar wijzen op nieuw leven in het *groot goudbedrijf*, thans kan van een vooruitgang in dezelfde richting worden gesproken. De goudexploitatiemaatschappij „Sarakreek” past de machinale bewerking toe, door een grintpompmachine, terwijl de Guyana goudplacermaatschappij beproeft door middel van een stoombaggermolen machinaal goud te winnen en op de terreinen van de Dutch Guyana Concessions Limited met de machinale goudwinning spoedig zal worden begonnen. De resultaten zijn vrij bevredigend; de aanvoer van goud in 1908 was 1210 kilogram en in 1909 1133 kilogram.

Met het klein goudbedrijf van gouvernementswege wordt op regelmatige wijze voortgegaan; de aanvoer daarvan was 71 kilogram 492 gram.

Op *industrieel gebied* mogen nog eenige feiten genoemd worden, die niet zonder belang zijn. De gasfabriek werd geopend; een tweede lucifersfabriek werd opgericht en is in werking, en de zeepfabricage is ter hand genomen. In het vorig jaar waren kleine machines voor de zeepfabricage opgezet en in het begin van dit jaar zijn nieuwe machines ontvangen. Reeds is zeep van de fabriek in den handel gebracht. De zeep wordt vervaardigd uit Europeesche grondstoffen. Maar palmpitten, van het boschwezen verkregen, zijn naar Europa gezonden voor een onderzoek op vetgehalte ten einde zoo mogelijk Europeesche grondstoffen door inlandsche te vervangen. Ontwikkeling van de nijverheid, die hier nog slechts op bescheiden schaal vertegenwoordigd is, is zeer toe te juichen; ook de gelegenheid tot geregelden arbeid neemt daardoor toe.

De Gouverneur acht het noodig een onderzoek te doen plaats hebben betreffende den stand van het ambachtswerk in de kolonie en betreffende de gelegenheid tot arbeiden vooral voor het jongere geslacht, dat de school heeft afgeloopen. De lust tot degelijken eerlijken handenarbeid, die zoo vaak gezegd wordt hier te ontbreken, moet zooveel mogelijk worden aangekweekt, maar het is dan ook noodig, dat zij, die werken willen, werk kunnen vinden. De Gouverneur heeft dus een commissie benoemd, om dat onderzoek in te stellen en na gehouden onderzoek zoodanige voorstellen te doen als zij zal vermeenen te behooren. De Gouverneur vertrouwt, dat aldus een goed inzicht in de betrekkelijke toestanden zal verkregen worden, en dat verbetering, waar noodig, zal kunnen worden aangebracht. In hoever en op welke wijze uwe medewerking ter zake zal worden ingeroepen, kan niet worden gezegd, vóórdat de commissie met onderzoek gereed zal zijn.

De Gouverneur acht het wenschelijk, dat er, naast een gezeten landbouwersstand, in de kolonie ook zij een stand van flinke handwerkslieden.

De bij de verordening opgerichte Kamer van koophandel en fabrieken is eenige dagen geleden door den Gouverneur geïnstalleerd; zij kan dus haar werk beginnen. De Gouverneur vertrouwt van haar een goede voorlichting te zullen verkrijgen over hetgeen voor handel en industrie zal kunnen worden gedaan.

Betreffende den spoorwegaanleg kan medegedeeld, dat omstreeks 1 April jl. het grondwerk over 20 kilometer aan de overzijde van de Surinamerivier gereed was en met het eindspoor tot ongeveer 14 kilometers gevorderd was. Aan het einde van dit jaar zal vermoedelijk het grondwerk tot 30 kilometer en het eindspoor tot 28 kilometer gereed zijn; de dan nog overblijvende 10 kilometer grondwerk en 12 kilometer eindspoor zullen een jaar arbeid eischen, daar dat laatste deel zeer geaccidenteerd terrein is.

De spoorweg is thans tot aan de Surinamerivier, dat is over 133 kilometers in geregelde exploitatie; het ligt niet in de bedoeling met de geregelde exploitatie aan de overzijde der rivier te beginnen, vóórdat de geheele lijn tot Dam gereed zal zijn; maar er zal toch gelegenheid zijn om passagiers en goederen te vervoeren tot zoover het eindspoor ligt.

Gelukkig kan gemeld worden, dat de gezondheidstoestand zoowel van staf en opzichterspersoneel als van arbeiders bij den aanleg gunstig is. Het percentage malarialijders was in het laatste kwartaal van 1909 2,41 % en in het eerste kwartaal van dit jaar was het 1,28 %.

De opbrengst van de exploitatie van de eerste 50 kilometers, de zoogenaamde Parazône, toont een weinig achteruitgang, maar het verdere deel, de goudzône, levert door het intensief bedrijf op de aan den spoorweg liggende placers grootere inkomsten op, zoodat de totaal opbrengst stijgende is.

De plannen voor den Saramaccaspoorweg en den Saramaccapolder naderen hun voltooiing. Binnen niet te langen tijd zullen naar de Gouverneur hoopt, de plannen in definitieve overweging kunnen worden genomen, om dan te beslissen welk voorstel terzake te doen zal zijn. Ook heeft aan de hand van de overwegingen van de Saramaccaspoorwegcommissie een onderzoek plaats naar de terreinen gelegen achter de grondjes, die aan de beneden-Saramacca zijn uitgegeven. Dit onderzoek is bijna beëindigd en zal dan kunnen blijken, of die terreinen voor uitgifte voor den kleinen landbouw in aanmerking komen.

Een ernstig feit van ongunstigen aard moet omtrent de sluis van het Saramaccakanaal bij Beekhuizen worden medegedeeld. De toestand van de sluis is van dien aard, dat een zeer kostbare herstelling daaraan zal moeten worden uitgevoerd. Deze herstelling is in ieder geval noodig, geheel afgescheiden van hetgeen omtrent de Saramaccapolderplannen mocht worden beslist.

Of het onderwijs, een reorganisatie van het onderwijs en de wijziging der onderwijsverordening, in het nu komende zittingjaar aan de orde zullen worden gesteld, valt nog niet te bepalen. Het is duidelijk, dat, voor zoover datgene betreft, waarover het advies van de door den Gouverneur benoemde commissie wordt gevraagd, het rapport van die commissie moet worden afgewacht. Die commissie hoopt met haar gewichtigen en moeilijken arbeid binnen niet te langen tijd gereed te zijn.

Het ware den Gouverneur aangenamer geweest, wanneer hij op meer vooruitgang had kunnen doen wijzen, wanneer hij van een welvarend Suriname had kunnen doen spreken en wanneer hij met goeden grond een termijn had kunnen doen noemen, binnen welken de kolonie in een meer normale positie zal zijn en de kolonie voor zich zelf zal zorgen. Maar al is dit dan niet anders, al verkeert de kolonie nog in een zoo abnormale positie en al is de horizont nog verre van helder, de Gouverneur heeft het goed vertrouwen in de toekomst van de kolonie niet verloren; ook voor Suriname zullen de betere dagen niet uitblijven. Er is immers vooruitgang, er is immers hoop, dat de bezwaren, die zich nu weer hebben opgedaan, zullen worden overwonnen.

De Gouverneur weet, mijne heeren, dat door u het ernstige van den toestand der kolonie wordt ingezien; de Gouverneur houdt zich verzekerd, dat het bestuur uwe medewerking zal vinden bij al wat tot verbetering van den toestand zal kunnen leiden. Een opsomming van het werk, dat u wacht, behoeft u niet gegeven te worden; het is u bekend. Behalve de voorstellen, die nu genoemd zijn en die ten deele reeds bij u aanhangig zijn, ten deele binnen korteren of langeren tijd u zullen bereiken, al naar gelang de voorbereiding meer of minder vlug kan worden beëindigd, liggen er nog verscheidene andere belangrijke voorstellen bij u ter tafel, waarover uwe beslissing wordt te gemoet gezien.

Uw taak zal ook in het komende zittingjaar weder een zware en omvangrijke zijn, maar de liefde voor de kolonie die zonder twijfel u, mijne heeren vertegenwoordigers der ingezetenen bezielt, zal u — daarvan is de Gouverneur overtuigd — ook thans weder met lust en opgewektheid het werk doen ter hand nemen, omdat uw werk er toe kan strekken het belang der kolonie te bevorderen en moge het zijn haar ten slotte te brengen tot bloei, zooals allen het zoo gaarne zouden wenschen. De Gouverneur rekent op een goed overleg en een degelijke samenwerking van bestuur en Staten.

Moge Hoogere zegen rusten op den gemeenschappelijken arbeid.

Ik verklaar namens den Gouverneur uwe vergadering geopend.

Bijlage A².

a. OPGAVEN omtrent mutatiën in de bevolking 1909.

	Personen van het				Totaal.	
	mannelijk geslacht.		vrouwelijk geslacht.			
Bij het einde van 1908 aanwezig		46 607		40 479		87 086
In 1909 geboren	1 425		1 389		2 814	
In 1909 aangekomen	3 363		908		4 271 *a*)	
		4 788		2 397		7 085
		51 395		42 776		94 171
In 1909 overleden	1 195		880		2 075	
In 1909 vertrokken	1 789		401		2 190 *b*)	
		2 984		1 281		4 265
		48 411		41 495		89 906 *c*)

a) Waaronder 648 Nederlandsch-Indische en 1424 Britsch-Indische immigranten door tusschenkomst van het immigratie-departement aangevoerd.

b) Waaronder 219 Nederlandsch-Indische en 501 Britsch-Indische immigranten, wier contracten geëxpireerd zijn.

c) Dit totaal stemt niet overeen met dat van den hierna volgenden staat, omdat de kennisgevingen omtrent aankomst, vertrek of verhuizing van de bewoners aan de wijkmeesters en aan de districts-commissarissen niet dan zeer onregelmatig worden gedaan.

b. VERDEELING der bevolking naar den landaard.

	Europeanen.		Nederl.-Indiërs.		Britsch-Indiërs.		Inboorlingen.		Anderen.		Totaal.		Totaal-generaal.
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	
Paramaribo	377	203	—	—	1	1	13649	17501	2149	1201	16176	18906	35 082
Nickerie	19	6	378	165	1657	846	1154	1438	602	377	3810	2832	6 642 [1])
Coronie	13	5	1	—	11	5	962	964	12	7	999	981	1 980 [2])
Beneden-Saramacca	7	2	179	79	1182	993	1146	952	69	28	2583	2054	4 637
Boven-Saramacca	1	—	—	—	16	7	280	125	118	—	415	132	547
Beneden-Suriname	33	8	463	236	1086	740	1485	1172	58	29	3125	2185	5 310
Beneden-Para	31	6	143	109	2104	1721	2154	1512	51	18	4483	3366	7 849
Boven-Para	7	4	294	151	583	374	898	791	31	10	1813	1320	3 143
Boven-Suriname	17	8	214	118	562	271	927	743	29	16	1749	1156	2 905
Beneden-Commewijne	47	22	2831	1554	3446	1896	707	595	60	38	7091	4105	11 196
Boven-Commewijne	2	1	34	19	75	64	525	404	4	2	640	490	1 130
Cottica	8	3	446	218	1035	422	886	945	90	66	2465	1654	4 119
Marowijne	28	4	—	—	11	2	190	196	81	42	310	244	554 [3])
	590	272	4983	2649	11769	7342	24963	27338	3354	1834	45659	39435	85 094
	862 [4])		7 632		19 111		52 301		5188		85 094		

[1]) Hieronder 2000 bewoners van Nieuw-Nickerie.
[2]) „ 595 „ „ Totness.
[3]) Hieronder 474 bewoners van Albani.
[4]) Waaronder 621 in Nederland geboren.

Bijlage B.

STAAT aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten in 1909.

Betrekkingen, beroepen en ambachten.	Paramaribo. (1)	Het overige deel der kolonie. (2)	Totaal.
Ambtenaren	156	79	235
Apothekers	21	1	22
Beambten van politie	119	41	160
Geestelijken	67	34	101
Geneeskundigen	30	14	44
Goudindustrie (belanghebbenden bij de, alsmede opzichters en arbeiders)	2 141	318	2 459
Grondeigenaren, administrateuren en opzichters van plantages	51	553	604
Houthakkers	19	2	21
Huisbedienden	992	350	1 342
Ingenieurs	11	1	12
Karrelieden	134	23	157
Kooplieden	101	66	167
Kleermakers	187	70	257
Kuipers	8	1	9
Landbouwers (eigenaren en pachters van perceelen ter uitoefening v/d kleinen landbouw)	728	18 285	19 013
Landmeters	8	—	8
Machinisten	49	18	67
Marktvrouwen	334	45	379
Militairen	58	55	113
Metselaars	62	18	80
Notarissen	2	—	2
Onderwijzers en onderwijzeressen, alsmede hulponderwijzers en -onderwijzeressen en kweekelingen	256	70	326
Photografen	1	2	3
Praktizijns	4	—	4
Schoenmakers	109	46	155
Sjouwers	218	65	283
Slagers	5	4	9
Slijters en tappers	6	212	218
Smeden	292	65	357
Timmerlieden	819	192	1 011
Veld- en fabriekarbeiders	475	13 472	13 947
Ververs	111	13	124
Visschers	127	53	180
Vroedvrouwen	8	2	10
Waschvrouwen	1 181	47	1 228
Winkeliers	351	151	502
Winkel- en kantoorbedienden	536	214	750
Zeelieden	74	58	132
Personen die eene betrekking bekleeden of een ambacht of beroep uitoefenen, niet afzonderlijk vermeld	1 968	1 160	3 128
Zonder beroep, hieronder gehuwde vrouwen, ouden, gebrekkigen en kinderen	23 263	14 212	37 475
	35 082	50 012	85 094

Aanmerkingen.

(1) In deze cijfers voor Paramaribo zijn niet opgenomen de personen die in het fort Zeelandia *wonen*, te weten:

184 militairen;

17 burgerlijke personen en

121 gevangenen;

te zamen 322 personen.

(2) In deze cijfers is niet begrepen de bevolking der gevangenis te Nieuw Amsterdam, bedragende 47 hoofden.

Bijlage C.

HUWELIJKEN, GEBOORTEN EN STERFGEVALLEN.

a. Huwelijken.

WAAR GESLOTEN.	Tusschen vreemdelingen.	Tusschen Europeesche ingezetenen.	Tusschen Europeesche ingezetenen en inboorlingen.	Tusschen vreemdelingen en inboorlingen.	Tusschen immigranten.	Tusschen immigranten en inboorlingen.	Tusschen inboorlingen.	Totaal.	Aantal gewettigde kinderen.
Paramaribo	8	2	5	21	35	7	153	231	188
Het overige deel der kolonie.	9	—	5	15	112	15	88	244	428
Totaal. . . .	17	2	10	36	147	22	241	475	616

b. Geboorten.

Staat van de geboorten in de geheele kolonie.

GEBOORTEN.	Dood geboren.	Levend geboren.		Totaal.
		In echt.	Buiten echt.	
Mannelijk	150	317	1108	1425
Vrouwelijk.	137	318	1071	1389
Totaal. . . .	287	635	2179	1) 2814

c. Sterfgevallen.

1°. Sterftestatistiek, aanwijzende den ouderdom en het geslacht der overledenen.

	Geslacht.	Levenloos aangegeven.	Beneden één jaar.	Van 1 en 2 jaar.	Van 3 t/m 9 jaar.	Van 10 t/m 19 jaar.	Van 20 t/m 29 jaar.	Van 30 t/m 39 jaar.	Van 40 t/m 49 jaar.	Van 50 t/m 59 jaar.	Van 60 t/m 69 jaar.	Van 70 jaar en daarboven.	Van onbekenden ouderdom.	Totaal zonder de levenloos aangegevenen.
Paramaribo	M.	85	92	33	39	48	87	107	95	62	59	49	4	675
	V.	80	83	42	21	29	51	51	42	52	68	73	2	514
Het overige deel der kolonie.	M.	65	94	36	29	35	108	62	44	36	24	26	26	520
	V.	57	81	32	20	29	41	39	29	25	22	31	17	366
Totaal. . . .	M.	150	186	69	68	83	195	169	139	98	83	75	30	1195
	V.	137	164	74	41	58	92	90	71	77	90	104	19	880
		287	350	143	109	141	287	259	210	175	173	179	49	2075

1) Van deze geboorten hadden er 1121 plaats te Paramaribo, daaronder niet begrepen de doodgeborenen.

2°. Sterfte in iedere maand in de kolonie.

	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Totaal.
Paramaribo	113	102	91	93	89	90	82	107	114	88	108	112	1189
Het overige deel der kolonie	79	67	71	63	66	73	83	86	75	70	73	80	886
Totaal. . . .	192	169	162	156	155	163	165	193	189	158	181	192	2075

d. VERGELIJKING van het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen over de laatste tien jaren.

JAREN.	Geboren.	Overleden.	Meer geboren.	Meer overleden.
1900	2007	1621	386	
1901	2350	1600	750	
1902	2099	1959	140	
1903	2529	1731	798	
1904	2415	1803	612	
1905	2527	1893	634	
1906	2408	1793	615	
1907	2439	2011	428	
1908	2566	2199	367	
1909	2814	2075	* 739	

e. STATISTIEK betreffende geboorte, alsmede sterfte in het eerste levensjaar.

PLAATS.	Levenloos aangegeven.			Levend geborenen.			Overleden in het eerste levensjaar; hieronder niet begrepen de levenloos aangegevenen.			Levenloos aangegevenen en levend geborenen te zamen.			Levenloos aangegevenen en overledenen in het eerste levensjaar te zamen.		
	Wettige.	Onechte.	Totaal.	Wettige.	Onechte.	Totaal.	Wettige.	Onechte.	Totaal.	Wettige.	Onechte.	Totaal.	Wettige.	Onechte.	Totaal.
Paramaribo	26	139	165	355	766	1121	40	135	175	381	905	1286	66	274	340
Het overige deel der bevolking. .	30	92	122	280	1413	1693	22	139	161	310	1505	1815	52	231	283
Totaal-generaal. . . .	56	231	287	635	2179	2814	62	274	336	691	2410	3101	118	505	623

Bijlage D.

STATISTIEK van de werkzaamheden van het hof van justitie, de kantongerechten en de ommegaande gerechten in 1909.

a. **STAAT van de burgerlijke zaken in 1909 behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten.**

	Aanhangig op 1 Januari 1909.	Aangebracht in 1909.	Afgedaan.	Aanhangig op 31 Dec. 1909.	AANMERKINGEN.
1°. *Hof van justitie.*					
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	—	—	—	—	[1]) Hieronder zijn er 60 waarin door partijen sedert meer dan tien jaar niets is gedaan.
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar	—	—	—	—	[2]) Van de aangebrachte zaken betroffen 11 zaken beneden de f 1000, 6 boven de f 1000, 2 tot schadevergoeding, 1 tot ontbinding overeenkomst en schadevergoeding, 1 verzet tegen eene executoriale verkooping, 3 faillissement, 1 insolventverklaring van den boedel van een gefailleerde, 1 executieve verkoop van een onroerend goed, 6 echtscheidingen, 1 scheiding van tafel en bed, 1 ondercurateelestelling, 1 ontzetting uit de voogdij, 5 om aanvulling of verbetering van de registers van den burgerlijken stand, 1 appèl van een vonnis van den kantonrechter van Paramaribo.
Gewezen eindvonnissen	—	—	39	—	[3]) Er waren bovendien nog 22 incidenteele, praeparatoire en interlocutoire vonnissen gewezen.
Geroyeerde zaken	—	—	9	—	
Aanhangig sedert 3 jaar of meer .	72	—	—	71	
Aanhangig sedert minder dan 3 jaar	14	—	—	8	
	86	41 [2])	48	79 [1])	
	127		127		
2°. *Kantongerecht te Paramaribo.*					
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	7	—	—	—	
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar	19	—	—	—	
Afgedaan bij eindvonnis	—	—	141	—	
Afgedaan door afstand, door het vervallen van de instantie of door royement van de rol	—	200	57	28	
	26	200	198	28	
	226		226		
3°. *Kantongerecht van Nickerie.* .	12	17	23	6	
	29		29		

b. **STAAT van de strafzaken, behandeld bij het hof van justitie, bij de kantongerechten, bij het oostelijk en bij het westelijk ommegaand gerecht.**

	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden		Veroordeeld zijn						AANMERKINGEN.
				veroordeeld.	vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	tot doodstraf.	tot dwangarbeid.	tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder tewerkstelling.	
Hof van justitie	85	116	—	106	10	—	2	53	17	9	25	[1] In 6 zaken met 9 beklaagden heeft de rechter zich onbevoegd verklaard.
Kantongerecht van Paramaribo . .	427	558	17	507	51	—	—	69	36	400	2	
„ „ Nickerie . . .	153	320	5	296	24	—	—	171	1	117	7	
Oostelijk ommegaand gerecht . . .	[1] 926	[1] 1814	6	1665	140	—	—	976	1	678	10	
Westelijk „ „ . . .	53	69	1	58	11	—	—	19	—	39	—	
	1644	2877	29	2632	236	—	2	1288	55	1243	44	

Bijlage E[1].

a. MUTATIESTAAT van het politiekorps in 1909.

	Hoofdinspecteurs.	Inspecteurs.	Adjunct-inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Agenten 3de klasse.	Agenten 4de klasse.	Aanmerkingen.
Sterkte op 1 Januari 1909 . . .	1	2	4	23	31	43	76	48	a) w. o. 2 met buitenl. verlof. b) „ 2 „ „ „ c) „ 3 „ „ „ d) „ 1 „ „ „
Vermeerderd door:									
Aanstelling	—	—	1	1	—	—	—	6	
Bevordering	—	—	—	1	3	6	7	—	
Terugstelling	—	—	—	—	—	1	—	—	
Verlies v/e tijd. hoogeren rang .	—	—	—	1	—	1	—	—	
Totaal . . .	—	—	1	3	3	8	7	6	
Verminderd door:									
Verlies v/e tijd. rang door vertrek naar Nederland	—	—	1	—	1	—	—	—	
Pensionneering	—	—	—	1	1	3	—	—	
Ontslag	—	—	—	—	—	—	2 [1])	7 [2])	[1]) 1 op verzoek en 1 wegens misbruik maken van gezag.
Overlijden	—	—	—	—	—	1	—	—	[2]) 4 op eigen verzoek, 1 wegens physieke ongeschiktheid, 1 wangedrag en 1 dronkenschap.
Terugzending van militairen naar hun korps	—	—	—	—	—	—	—	2	
Bevordering	—	—	—	—	1	3	6	7	
Terugstelling	—	—	—	—	1	—	—	—	
Totaal . . .	—	—	1	1	4	7	8	16	
Sterkte op 1 Januari 1910 . . .	1	2	4	25 a)	30 b)	44 c)	75 d)	38	

b. POLITIE IN SURINAME.

Sterkte en emplacement op 1 Januari 1910.

GRADEN.	STERKTE.							
	Hoofdinspecteurs.	Inspecteurs.	Adjunct-inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Agenten 3de klasse.	Agenten 4de klasse.
Hoofdinspecteurs . . .	1	—	—	—	—	—	—	—
Inspecteurs	—	2	—	—	—	—	—	—
Adjunct-inspecteurs . .	—	—	4 [1])	—	—	—	—	—
Hoofdagenten.	—	—	—	25 [2])	—	—	—	—
Agenten 1ste klasse . .	—	—	—	—	30 [3])	—	—	—
Agenten 2de klasse . .	—	—	—	—	—	44 [4])	—	—
Agenten 3de klasse . .	—	—	—	—	—	—	75 [5])	—
Agenten 4de klasse . .	—	—	—	—	—	—	—	38 [6])
Totaal . . .	1	2	4	25	30	44	75	38
Mankeert tot compleet .	—	—	—	—	—	1	5	—
Organieke sterkte . . .	1	2	3	25	30	45	80	32
Overcompleet	—	—	1					6

GRADEN.	EMPLACEMENT.											
	Beneden-Para en Beneden-Suriname.				Boven-Para en Boven-Suriname.					Comme wijne.		
	Poelepantje.	Combé.	Lelydorp.	Republiek.	Domburg.	Onoribo.	Carolina.	Berg en Dal.	Chatillon.	Frederiksdorp.	Mariënburg.	Nw.-Amsterdam.
Hoofdinspecteurs . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Inspecteurs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Adjunct-inspecteurs . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoofdagenten.	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Agenten 1ste klasse . .	—	—	1	1	—	1	1	1	1	1	1	—
Agenten 2de klasse . .	—	2	—	—	1	—	—	—	—	1	2	3
Agenten 3de klasse . .	2	—	1	1	2	1	—	3	—	1	5	6
Agenten 4de klasse . .	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Totaal . . .	3	3	2	2	5	2	1	4	1	3	9	11

GRADEN.	EMPLACEMENT.											Totaal gedetacheerd.	Te Paramaribo.	Binnenlandsch verlof.	Buitenlandsch verlof.	Totaal generaal.
	Cottica.		Saramacca.													
	Ephrata.	Constantia.	Groningen.	Nassau.	Uitkijk.	Kwakoegron.	Coronie.	Nickerie.	Albina.	Lawa-exploratie.						
Hoofdinspecteurs . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	1	—	—	1
Inspecteurs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	2	—	—	2
Adjunct-inspecteurs . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	4	—	—	4
Hoofdagenten.	1	1	1	—	—	1	—	1	1	1		12	11	—	2	25
Agenten 1ste klasse . .	—	—	1	1	1	—	—	1	1	—		13	15	—	2	30
Agenten 2de klasse . .	1	1	—	—	1	1	2	2	—	2		19	22	—	3	44
Agenten 3de klasse . .	1	2	1	1	—	1	1	—	4	—		33	40	1	1	75
Agenten 4de klasse . .	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—		3	35	—	—	38
Totaal . . .	3	4	4	2	2	3	3	4	6	3		80	130	1	8	219

Te Nickerie wordt de dienst thans verricht door een hoofdagent, een agent 1ste kl. en 2 agenten 2de kl. bijgestaan door 2 korporaals en 19 militairen.

[1]) w. o. 1 met den titulairen rang van inspecteur en 1 tijdelijk.

[2]) w. o. 3 met den titulairen rang van adj.-inspecteur.

[3]) w. o. 3 met den titulairen rang van hoofdagent.

[4]) w. o. 3 met den titulairen rang van 1ste kl.

[5]) w. o. 1 met den titulairen rang van 2de kl.

[6]) w. o. 1 met den tijdelijken rang en 3 met den titulairen rang van 3de kl.; 11 zijn tijdelijk aangesteld, onder wie 1 met den titulairen rang van hoofdagent.

Bijlage E².

a. STAAT van de gevangenisbevolking in 1909.

	Burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia.	Gevangenis te Nieuw-Amsterdam.	Huis van bewaring in Nickerie.	Huis van bewaring in Coronie.	*Aanmerkingen.*
Mannen	79	57	7	3	[1]) Waaronder 4 Fransche vluchtelingen.
Vrouwen.	10	2	—	—	[2]) Waaronder 133 Fransche vluchtelingen.
					[3]) Waaronder 116 Fransche vluchtelingen.
Aanwezig op 31 December 1908 . . .	89 [1])	59	7	3	[4]) Waaronder 21 Fransche vluchtelingen.
Opgenomen in 1909.	666 [2])	91	411	4	
Ontslagen in 1909	634 [3])	103	402	4	
Mannen	117	45	16	3	
Vrouwen.	4	2	—	—	
Aanwezig op 31 December 1909 . . .	121 [4])	47	16	3	

b. OPGAVE van de recidive en van den leeftijd van de veroordeelde gevangenen, opgenomen en ontslagen in den loop van het jaar 1909.

1°. Burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia.

		Bevolking in 1909.				
		Op 1 Januari 55.	Bij 374.	Totaal 429.	Af 377.	Op ultimo December 52.
Van de recidive.						
a. Voor de eerste maal veroordeeld	mannen	38	258	296	254	42
	vrouwen	2	28	30	28	2
b. „ „ „ „ recidive	mannen	4	45	49	45	4
	vrouwen	3	8	11	10	1
c. „ „ tweede „ „	mannen	2	24	26	25	1
	vrouwen	1	—	1	1	—
d. „ „ derde „ „	mannen	2	4	6	4	2
	vrouwen	2	3	5	5	—
e. „ „ vierde „ „	mannen	—	—	—	—	—
	vrouwen	1	1	2	2	—
f. „ „ vijfde „ „	mannen	—	—	—	—	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
g. „ „ zesde „ „	mannen	—	2	2	2	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
h. „ „ tiende „ „	mannen	—	1	1	1	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
Van den ouderdom.						
Van 10 tot 20 jaren	mannen	3	95	98	96	2
	vrouwen	3	20	23	21	2
„ 20 „ 30 „	mannen	28	177	205	168	37
	vrouwen	6	11	17	17	—
„ 30 „ 40 „	mannen	10	45	55	47	8
	vrouwen	—	3	3	2	1
„ 40 „ 50 „	mannen	3	13	16	14	2
	vrouwen	—	3	3	3	—
„ 50 „ 60 „	mannen	2	5	7	7	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 60 „ 70 „	mannen	—	2	2	2	—
	vrouwen	—	—	—	—	—

2°. Gevangenis te Nieuw-Amsterdam.

		Bevolking in 1909.				
		Op 1 Januari 59.	Bij 91.	Totaal 150.	Af 103.	Op ultimo December 47.
Van de recidive.						
a. Voor de eerste maal veroordeeld	mannen	38	84	122	92	30
	vrouwen	2	1	3	1	2
b. „ „ „ „ recidive	mannen	12	6	18	10	8
c. „ „ tweede „ „	mannen	7	—	7	—	7
d. „ „ derde „ „	mannen	—	—	—	—	—
Van den ouderdom.						
Van 10 tot 20 jaren	mannen	4	8	12	10	2
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 20 „ 30 „	mannen	38	57	95	55	40
	vrouwen	—	1	1	—	1
„ 30 „ 40 „	mannen	10	21	31	29	2
	vrouwen	1	—	1	1	—
„ 40 „ 50 „	mannen	5	3	8	8	—
	vrouwen	1	—	1	—	1
„ 50 „ 60 „	mannen	—	—	—	—	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 60 „ 70 „	mannen	—	1	1	—	1
	vrouwen	—	—	—	—	—

Bijlage F.

STAAT aanwijzende het aantal gedoopten, catechisanten, lidmaten en huwelijken enz. naar de opgaven van de verschillende gemeenten.

GEMEENTEN.	Geslacht.	Gedoopt.	Op catechisatie.	Aangenomen als lidmaten.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Nederlandsch Herv. gemeente.	jongens	169	70	21	—	—	
	meisjes		125	44	—	—	
	mannen	—	—	17	—	—	
	vrouwen. . . .		—	11	22	—	
		169	195	93	22	± 7100	
Vereenigde Protestantsche gemeente te Nieuw-Nickerie.	jongens	6	—	—	—	—	
	meisjes	13	—	—	—	—	
	mannen	—	—	2	—	—	
	vrouwen. . . .	—	—	2	—	—	
		19	± 50	4	—	± 526	
Evangelisch-Luthersche gemeente.	jongens	[1] 26	—	—	—	—	[1] 17 in echt.
	meisjes	[2] 39	—	—	—	—	[2] 27 in echt.
	mannen	—	—	7	—	—	
	vrouwen. . . .	—	—	16	11	—	
		65	± 60	23	11	± 3200	
Evangelische Broedergemeente.	kinderen. . . .	[1] 725	—	—	—	—	[1] 352 jongens, 373 meisjes, 139 wettige en 586 onwettige.
	volwassenen . .	33	—	—	—	—	
		758	—	435	103	26 991	

GEMEENTEN.	Geslacht.	Gedoopt.	Op catechisatie.	Aangenomen als lidmaten.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Roomsch-Katholieke gemeente.	kinderen. . . .	[1]) 949	—	—	—	—	[1]) w. o. 296 wettige en 653 onwettige; onder dat getal 102 aan Indianen en Boschnegers.
	volwassenen . .	384	—	—	—	—	
		1333	—	—	[2]) 164	[3]) ± 20195	[2]) waarvan 32 van Indianen. [3]) w. o. ± 1000 Indianen en ± 100 Boschnegers.
Nederlandsch-Israëlietische gemeente.	mannen	—	—	—	—	241	
	vrouwen. . . .	—	—	—	—	354	
		—	—	—	—	595	
Nederlandsch Portugeesch-Israëlietische Gemeente.	mannen	—	—	—	—	330	
	vrouwen. . . .	—	—	—	—	338	
		—	—	—	—	668	

Bijlage F.

a. STAAT aantoonende de veranderingen onder de verpleegden van „'s Landsgrond Boniface."

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aantal op 1 Januari 1909	215	178	17	9	419
Bijgekomen in 1909	151	115	10	10	286
	366	293	27	19	705
Overleden in 1909	52	19	—	—	71
	314	274	27	19	634
Ontslagen in 1909	105	83	18	12	218
Aantal op 31 December 1909	209	191	9	7	416

b. STAAT aantoonende den landaard der verpleegden van „'s Landsgrond Boniface."

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Inboorlingen	77	161	7	3	248
Britsch-Indiërs	45	22	2	4	73
Chineezen	68	2	—	—	70
Inboorlingen uit Britsch-Guyana enz.	9	4	—	—	13
Portugeezen uit Madeira	2	1	—	—	3
Europeanen	2	—	—	—	2
Javanen	6	1	—	—	7
	209	191	9	7	416

c. STAAT aantoonende de van Gouvernementswege gealimenteerde weezen.

	Hervormde Gemeente.		Evangelisch-Luthersche Gemeente.		Evangelische Broeder-Gemeente.		Roomsch-Katholieke Gemeente.		Totaal.		Totaal-Generaal.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Op 1 Januari 1909 werden verpleegd.	34	28	13	22	123	138	100	86	270	274	544
Bijgekomen in 1909	—	3	2	1	14	20	12	12	28	36	64
	34	31	15	23	137	158	112	98	298	310	608
Afgeschreven in 1909	3	3	4	2	25	17	9	14	41	36	77
Op 31 December 1909	31	28	11	21	112	141	103	84	257	274	531

Bijlage G[1].

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET ONDERWIJS.

§ 1. *Algemeene mededeelingen.*

Bij resolutie van 4 Februari 1909, Afd. I, n°. 1630, werd eene commissie benoemd om een onderzoek in te stellen naar de voor- en nadeelen van eene samenvoeging van den voor- en den namiddagschooltijd en ter zake van advies te dienen. In Augustus 1909 bracht deze commissie haar verslag uit. De meerderheid der leden was tegen eene samenvoeging der schooltijden voor Paramaribo. Voor de districtsscholen werd eene proefneming op enkele scholen in overweging gegeven. De proef wordt genomen op een 3-tal scholen.

Bij resolutie van 10 November 1909, Afd. I, n°. 9, werd eene commissie benoemd, ten einde van advies te dienen omtrent de volgende vragen:

1. Is herziening van de onderwijsverordening noodzakelijk en zoo ja, aan welke eischen moet de eventueel te ontwerpen verordening voldoen:

a. met betrekking tot het schooltoezicht?

b. met betrekking tot de schoolhygiène?

2. Hoe werkt in de practijk de verordening van 2 Januari 1904 (G. B., n°. 15), regelende de ondersteuning aan besturen van bijzondere scholen en de jaarwedden van de onderwijzers bij het openbaar onderwijs en in hoeverre is wijziging van deze verordening gewenscht?

Welke veranderingen zouden daarin eventueel noodzakelijk zijn bij verandering in of bij intrekking van het rangenstelsel?

3. Behoort door het bestuur der kolonie ook aandacht te worden geschonken aan het voorbereidend of bewaarschoolonderwijs? Zoo ja, hoever zal de bestuursbemoeienis zich daarbij moeten uitstrekken en is het wenschelijk in de onderwijsverordening ter zake voorschriften te geven?

4. Is het voortgezet lager onderwijs voor hen die de lagere school met vrucht hebben doorloopen, hier noodig?

Hoe zal eventueel dit voortgezet onderwijs moeten worden ingericht en behoort dit verplichtend te worden gesteld?

5. Hoeveel kosten zullen met eene eventueele regeling, sub 3 en 4, gemoeid zijn?

6. En verder zoodanige voorlichting te willen geven als de commissie in het belang van het lager onderwijs wenschelijk acht?

Bij de verzending van het verslag uit de kolonie had de commissie haar rapport nog niet uitgebracht.

De school der Evangelische Broedergemeente op Botopasie en die op Waterloo werden respectievelijk op 30 September en 1 November 1909 opgeheven.

In November 1909 is door den waarnemenden inspecteur voor het onderwijs een plan van reorganisatie van het lager onderwijs in de kolonie Suriname aan den Gouverneur aangeboden.

Het schoolmuseum van de Vereeniging tot bevordering van het onderwijs is op 27 Maart 1909, in tegenwoordigheid van den Gouverneur en van vele andere belangstellenden, geopend.

In 1909 is het museum door ruim 900 personen bezocht.

Evenals in 1903, 1904, 1906, 1907 en 1908 werd in de groote vacantie van 1909 een landbouwcursus — van 10 lessen, elk van 2 uur — gehouden voor onderwijzers die de normaalschool niet bezoeken.

In Juni 1909 werd op de gouvernementsscholen op Paradise en op Weltevreden, beide in het district Nickerie, een aanvang gemaakt met de behandeling van de leerlingen die aan trachoom lijden.

In de maand September 1909 werden aan de Hendrikschool tot hoogere klasse bevorderd 178 leerlingen, t. w. 121 jongens en 57 meisjes.

Niet bevorderd werden 60 leerlingen, t. w. 38 jongens en 22 meisjes.

Getuigschriften van volbrachte studie aan die school zijn niet uitgereikt, omdat in dezen cursus de achtste klasse, die toen voor het eerst aan de school werd toegevoegd, geen leerlingen had.

Op 31 December 1909 bedroeg het aantal leerlingen 290, te weten 187 jongens en 103 meisjes.

Aan de 2de openbare school voor uitgebreid lager onderwijs, de van Sypesteynschool, werden tot hoogere klassen bevorderd 143 leerlingen, te weten 106 jongens en 37 meisjes, terwijl 22 jongens en 11 meisjes niet in eene hoogere klasse konden overgaan.

Aan 2 meisjes van de zevende of hoogste klasse werd het getuigschrift, bedoeld bij art. 26 van het huishoudelijk reglement, uitgereikt, terwijl het aan 1 jongen werd geweigerd.

Voor bijzonderheden omtrent de ambachtsschool, die op het einde van het schooljaar 15 leerlingen en 50 toehoorders telde, wordt verwezen naar het verslag van de ambachtsschool te Paramaribo over het tijdvak van 1 November 1908—1909, dat spoedig in druk zal verschijnen.

De naai- en breischool der Hervormde Gemeente is in 1909 opgeheven; de knip- en handwerkschool der Roomsch-Katholieke Zusters telde op 31 December 1909 75 leerlingen.

Het Surinaamsch Onderwijzers-Genootschap telde op 31 December 1909 140 leden (nl. 57 dames en 83 heeren), 6 eereleden en 2 donateurs; het onderwijzersgenootschap „Broederschap" 31 leden.

De muziekschool op 1 Juli 1908 te Paramaribo door particulieren opgericht, telde op 31 December 1909 16 leerlingen; op 1 Maart 1910 werd eene tweede muziekschool eveneens door particulieren opgericht.

§ 2. *Examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.*

In 1909 werd, evenals in 1908, slechts éénmaal, en wel in October, gelegenheid gegeven om het onderwijsexamen af te leggen.

Het volgend staatje geeft een overzicht van de in 1909 afgelegde examens.

EXAMEN VOOR	Getal candidaten.			Aanmerkingen.
	die zich aangemeld hebben.	die zich teruggetrokken hebben.	die geslaagd zijn.	
den 4den rang	1) 50	5) 3	6) 22	1) Waaronder 26 vrouwelijke candidaten.
den 3den rang	2) 35	1	7) 19	2) „ 15 „ „
den 2den rang	3) 10	1	8) 5	3) „ 3 „ „
den 1sten rang	2	—	1	4) De candidaat voor het Engelsch was eene dame.
het Duitsch	1	1	—	5) Waaronder 2 vrouwelijke candidaten.
het Engelsch	4) 1	—	1	6) „ 14 „ „
de wiskunde	1	—	—	7) „ 10 „ „
de handwerken voor meisjes	5	1	4	8) „ 3 „ „
Totaal	105	7	52	

§ 3. *Scholen.*

Blijkens de hierbijgaande bijlage bedroeg op 31 December 1909 het getal scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs in de kolonie 62, waarvan 24 te Paramaribo en 38 in de districten.

Te Paramaribo:

5 niet-gesubsidieerde scholen;
7 gouvernementsscholen;
5 gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente;
6 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken;
1 gesubsidieerde school van de Vereeniging de Vrije Evangelisatie.

In de districten:

18 gouvernementsscholen;
14 gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente;
6 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.

Van de 5 niet-gesubsidieerde particuliere scholen zijn 4 en van de 7 gouvernementsscholen te Paramaribo 2 scholen voor uitgebreid lager onderwijs.

Van de 5 eerstgenoemde zijn 2 gemengd, 2 uitsluitend voor meisjes en 1 alleen voor jongens bestemd. De 2 gouvernementsscholen voor uitgebreid lager onderwijs zijn gemengd; van de 5 gouvernementsscholen voor gewoon lager onderwijs te Paramaribo zijn 3 gemengd, 1 uitsluitend voor meisjes en 1 uitsluitend voor jongens bestemd.

Van de 5 scholen der Evangelische Broedergemeente te Paramaribo zijn 3 gemengd, 1 voor jongens en 1 voor meisjes bestemd. Eene dezer scholen, nl. de Comeniusschool (voor jongens) heeft 4 klassen, waarin uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven.

Van de 6 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken te Paramaribo zijn 3 voor jongens en 3 voor meisjes bestemd.

Op de school van de Vereeniging de Vrije Evangelisatie, die gemengd is, wordt uitgebreid lager onderwijs gegeven.

Al de gouvernementsscholen en de scholen der Evangelische Broedergemeente in de districten zijn gemengd.

Van de scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken in de districten zijn 2 gemengd, 2 voor jongens en 2 voor meisjes.

Op eene school van de Roomsch-Katholieke geestelijken in de districten, de St. Claraschool te Nieuw-Nickerie, wordt uitgebreid lager onderwijs gegeven. Op al de overige scholen gewoon lager onderwijs.

In de geheele kolonie heeft men dus 45 gemengde, 8 jongensscholen en 9 meisjesscholen.

Op eene van de districtsscholen der Evangelische Broedergemeente (nabij Paramaribo) wordt ook onderwijs gegeven in de Hindostansche talen; verder waren er 7 scholen van deze gemeente bij de boschnegers.

Op de scholen der boschnegers wordt bij het onderwijs nog veel gebruik gemaakt van de Neger-Engelsche taal; omtrent verdere bijzonderheden betreffende deze scholen wordt verwezen naar § 3 van het verslag van 1907.

§ 4. *Opleiding van onderwijzers.*

In September werden aan de normaalscholen tot hoogere klassen bevorderd 8 mannelijke en 25 vrouwelijke kweekelingen.

Aan het eindexamen voldeden 2 mannelijke en 7 vrouwelijke kweekelingen.

In de maand November werden nieuwe leerlingen tot de normaalschool toegelaten, t. w. 12 mannelijke en 17 vrouwelijke.

Op 31 December 1909 telde de normaalschool 65 leerlingen, t. w. 21 mannelijke en 44 vrouwelijke kweekelingen.

De beide cursussen door het Surinaamsch Onderwijzers-Genootschap opgericht tot opleiding voor het onderwijzersexamen van den tweeden rang, telden op dat tijdstip 11 leerlingen (nl. 5 heeren en 6 dames).

De door de Evangelische Broedergemeente opgerichte cursus tot theoretische en praktische opleiding tot onderwijzers aan de Christelijke scholen werd op 31 December 1909 opgeheven.

De cursus, opgericht door de Roomsch-Katholieke geestelijken, telde op 31 December 1909 11 leerlingen, allen mannelijke, die voor den 4den rang werden opgeleid.

§ 5. *Onderwijzend personeel.*

Aan de scholen voor gewoon en voor uitgebreid lager onderwijs waren op 31 December 1909 werkzaam te Paramaribo:

14 onderwijzers en 4 onderwijzeressen van den 1sten rang;
18 ,, ,, 5 ,, ,, ,, 2den ,,
36 ,, ,, 57 ,, ,, ,, 3den ,,
30 ,, ,, 40 ,, ,, ,, 4den ,,
1 onderwijzer met akte (l. o.) voor het teekenen;
1 ,, ,, ,, (m. o.) ,, ,, ,,
1 ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, boekhouden;
1 ,, ,, den doctorsgraad voor natuur- en scheikunde;
1 ,, ,, akten voor Fransch en Engelsch;
1 onderwijzeres met akte voor het Fransch;
1 ,, ,, ,, ,, ,, Engelsch;
1 onderwijzer ,, ,, ,, de wiskunde;
9 onderwijzeressen met akte voor de handwerken voor meisjes.

Voorts nog 11 mannelijke en 30 vrouwelijke personen zonder onderwijzersrang of speciale akte, die in de scholen hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven;

in de districten:

6 onderwijzers van den 2den rang;
24 ,, en 2 onderwijzeressen van den 3den rang;
23 ,, ,, 2 ,, ,, ,, 4den ,,
1 onderwijzer zonder rang aan het hoofd van eene school;
1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch;
2 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes.

Voorts nog 4 mannelijke en 26 vrouwelijke personen zonder onderwijzersrang of speciale akten, die onderwijs gaven; hieronder begrepen 8 echtgenooten van zendelingen der Evangelische Broedergemeente, die onderwijs gaven in de handwerken voor meisjes;

in de geheele kolonie derhalve:

151 gegradueerde onderwijzers;
110 ,, onderwijzeressen;
te zamen 261, tegen 246 op gelijk tijdstip van 1908;

voorts:

1 onderwijzer met akte (l. o.) voor het teekenen;
1 ,, ,, ,, (m. o.) ,, ,, ,,
1 ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, boekhouden;
1 ,, ,, den doctorsgraad alleen voor natuur- en scheikunde;
1 ,, ,, akte voor Fransch en Engelsch;
1 onderwijzeres met akte voor het Fransch;
2 onderwijzeressen met akte voor het Engelsch;
1 onderwijzer ,, ,, ,, de wiskunde;
11 onderwijzeressen met akte voor de handwerken voor meisjes;
1 persoon zonder rang aan het hoofd van eene school;
71 niet gegradueerde personen, die in de school hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven.

Van deze niet-gegradueerde personen waren werkzaam:

aan de gouvernementsscholen 17
aan de niet-gesubsidieerde particulieren scholen 17
aan de gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente 19
aan de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken 17
aan de gesubsidieerde school der vereeniging de Vrije Evangelisatie 1

		1907.	1908.	1909.
Onderwijzers	van den 1sten rang	11	11	14
„	„ „ 2den „	19	22	24
„	„ „ 3den „	54	57	60
„	„ „ 4den „	56	53	53
Onderwijzeressen	„ „ 1sten „	3	4	4
„	„ „ 2den „	2	2	5
„	„ „ 3den „	49	55	59
„	„ „ 4den „	39	42	42
Totaal van den	1sten „	14	15	18
	2den „	21	24	29
	3den „	103	112	119
	4den „	95	95	95
Totaal van alle rangen . .		233	246	261

Het volgende staatje geeft de samenstelling van het onderwijzend personeel op 31 December 1878, 1886, 1896, 1906 en 1909.

	Getal onderwijzers.					Percentage van het geheel.				
	1878	1886	1896	1906	1909	1878	1886	1896	1906	1909
1ste rang . .	6	4	7	13	18	8	4	5	6	7
2de „ . .	6	4	11	21	29	8	4	8	9	11
3de „ . .	22	45	54	93	119	29	44	41	41	46
4de „ . .	43	49	60	98	95	56	48	45	44	36
Totaal . .	77	102	132	225	261	—	—	—	—	—

Uit de cijfers blijkt, dat het percentage van het getal bezitters van den 4den rang langzamerhand kleiner, dat van de hoogere rangen hooger wordt.

Onder de in deze paragraaf gegeven cijfers zijn niet begrepen de scholen bij de boschnegers, de bewaarscholen en de in § 4 genoemde scholen.

§ 6. *Schoolgaande kinderen.*

Op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs waren op 31 December 1909 ingeschreven:

in de geheele kolonie:
4648 jongens en
3876 meisjes

te zamen 8524 leerlingen, tegen 8464 op gelijk tijdstip van 1908; het getal schoolgaande kinderen is derhalve vermeerderd met 60, t.w. 36 jongens en 24 meisjes;

te Paramaribo
3209 jongens
3019 meisjes

te zamen 6228 leerlingen, zijnde ruim 73 pct. van het getal schoolgaande kinderen in de kolonie tegen 6040 op gelijk tijdstip van 1908. Het getal schoolgaande kinderen te Paramaribo is dus vermeerderd met 188, t. w. 70 jongens en 118 meisjes;

in de districten:

1439 jongens en
857 meisjes

te zamen 2296 leerlingen, zijnde bijna 27 pct. van het getal schoolgaande kinderen in de kolonie tegen 2424 op gelijk tijdstip van 1908. Het getal schoolgaande kinderen in de districten is derhalve verminderd met 128, t.w. 34 jongens en 94 meisjes.

Men had op 31 December 1909:

374 schoolgaande kinderen beneden 7 jaar
6509 ,, ,, van 7—12 ,,
1641 ,, ,, boven 12 ,,

Bovenstaande cijfers hebben alleen betrekking op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs; de scholen tot opleiding van onderwijzers, de ambachtsschool, de scholen bij de boschnegers, de verschillende naaischolen en de bewaarscholen zijn daaronder niet begrepen.

Op de 8524 kinderen, die op 31 December 1909 de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs bezochten, had men 28 gegradueerde onderwijzers, hieronder begrepen, die met akten uitsluitend voor speciale vakken. Van de rangonderwijzers waren op dien datum 7 van de gouvernementsscholen te Paramaribo met buitenlandsch verlof afwezig, terwijl 1 tijdelijk in anderen werkkring was geplaatst. Er bleven dus 273 over, dat is gemiddeld 1 gegradueerde onderwijzer op 31,2 leerlingen, tegen 32,3 in het jaar te voren.

Na aftrek van de met verlof afwezige onderwijzers en van den tijdelijk in anderen werkkring geplaatsten onderwijzer had men:

te Paramaribo:

213 gegradueerde onderwijzers op 6228 leerlingen, of
1 gegradueerden onderwijzer op 29,2 leerlingen, tegen
1 gegradueerden onderwijzer op 29,3 leerlingen in 1908;

in de districten:

60 gegradueerde onderwijzers op 2296 leerlingen, of
1 gegradueerden onderwijzer op 38,3 leerlingen, tegen
1 gegradueerden onderwijzer op 43,3 leerlingen in 1908.

Op de hierbedoelde scholen had men op 31 December 1909 op elke 100 leerlingen:

in de geheele kolonie 54,5 jongens en 45,5 meisjes,
te Paramaribo .... 51,5 ,, ,, 48,5 ,,
in de districten ...... 62,7 ,, ,, 37,3 ,,

Voor de schoolgaande kinderen van 7—12 jaar waren de cijfers:

in de geheele kolonie 3487 jongens en 3022 meisjes;
te Paramaribo .... 2328 ,, ,, 2271 ,,
in de districten ..... 1159 ,, ,, 751 ,,

Uit den volgenden staat blijkt welke categorieën van kinderen de scholen bezochten en welke de getalsterkte was van elke categorie op 31 December 1907, 1908 en 1909.

		Getal schoolgaande kinderen op ultimo December. 1907.	1908.	1909.
	Paramaribo en districten.			
voor rekening van	particulieren	863	1 102	1 143
	het Gouvernement	2 176	2 321	2 323
op de gesubsidieerde scholen der	Evangelische Broedergemeente	2 734	2 800	2 645
	Roomsch-Katholieke geestelijken	2 037	1 980	2 133
	Vereeniging de Vrije Evangelisatie	222	261	280
	Paramaribo.			
voor rekening van	particulieren	860	1 099	1 138
	het Gouvernement	1 268	1 272	1 337
op de gesubsidieerde scholen der	Evangelische Broedergemeente	1 808	1 798	1 755
	Roomsch-Katholieke geestelijken	1 732	1 610	1 718
	Vereeniging de Vrije Evangelisatie	222	261	280
	Districten.			
voor rekening van	particulieren	3	3	5
	het Gouvernement	908	1 049	986
op de gesubsidieerde scholen der	Evangelische Broedergemeente	926	1 002	890
	Roomsch-Katholieke geestelijken	305	370	415

De scholen bij de boschnegers werden op 31 December 1909 bezocht door 122 jongens en 134 meisjes, totaal door 256 leerlingen.

Het volgende staatje geeft een overzicht van de bewaarscholen op 31 December 1909.

Bewaarscholen van	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
De Evangelische Broedergemeente voor kinderen van onvermogenden	112	133	245
De Roomsch-Katholieke geestelijken voor andere kinderen van onvermogenden	133	148	281
Totaal	245	281	526
De Roomsch-Katholieke geestelijken voor andere kinderen	44	51	95
Verschillende particulieren	231	255	486
Totaal	275	306	581
Totaal-generaal	520	587	1107

Op de bewaarschool verbonden aan de St. Theresiaschool in Coronie, gingen op 31 December 1909 30 jongens en 29 meisjes, op die verbonden aan de St. Claraschool te Nieuw-Nickerie 38 jongens en 59 meisjes. De bewaarschool voor koeliekinderen verbonden aan laatstgenoemde school werd bezocht door 20 kinderen.

Op de bewaarscholen in de districten had men dus te zamen 111 jongens en 111 meisjes, in het geheel 222 kinderen. Dezen voegende bij die te Paramaribo, komt men voor de bewaarscholen tot een totaal van 1329 kinderen, nl. 631 jongens en 698 meisjes.

Op 31 December 1909 gingen in de geheele kolonie op school:

5279 jongens en
4574 meisjes

te zamen 9853 kinderen, tegenover 9817 op 31 December 1908 en 9230 op 31 December 1907.

Hieronder volgt een staat van de mutatiën op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs in 1909. De scholen bij de boschnegers zijn hier niet medegerekend.

	Voor het eerst op school geplaatst.			Totaal van al de plaatsingen.			Totaal van al de afschrijvingen.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Paramaribo	485	493	978	990	914	1 904	920	796	1 716
Het overige deel der kolonie	331	166	497	532	346	878	566	440	1 006
Totaal . . .	816	659	1 475	1 522	1 260	2 782	1 486	1 236	2 722
1908 . . .	802	744	1 546	1 768	1 301	3 069	1 586	1 051	2 637
Paramaribo.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	43	82	125	99	133	232	107	124	231
Gouvernementsscholen	113	107	220	266	216	482	210	169	379
Gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente	124	101	225	240	189	429	260	212	472
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	197	177	374	372	318	690	327	255	582
Gesubsidieerde scholen der Vereeniging de Vrije Evangelisatie	8	26	34	13	58	71	16	36	52
Totaal . . .	485	493	978	990	914	1 904	920	796	1 716
1908 . . .	432	492	924	1 158	859	2 017	1 119	748	1 867
Districten.									
Gouvernementsscholen	175	75	250	247	144	391	271	181	452
Gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente	107	60	167	190	122	312	237	187	424
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	49	31	80	95	80	175	58	72	130
Totaal . . .	331	166	497	532	346	878	566	440	1 006
1908 . . .	370	252	622	610	442	1 052	467	303	770

Blijkens den staat werden 2782 leerlingen ingeschreven, waarvan 1475 voor het eerst op school geplaatst; dit laatste cijfer omvat zoowel kinderen die nog in het geheel geen onderwijs hebben genoten, als die, welke van bewaarscholen kwamen (ten getale van 460, nl. 211 jongens en 249 meisjes). Van de eene school naar de andere werden overgeplaatst 2782—1475 of 1307 leerlingen. Het geheele aantal van de schoollijsten afgeschreven leerlingen bedroeg 2722; trekt men hiervan het aantal verplaatste leerlingen af, dan houdt men het getal over van hen die voor goed de school hebben verlaten, d. i. 1415.

Over deze cijfers zijn begrepen zij die de kolonie verlieten, al of niet om elders school te gaan.

In het volgend staatje zijn de cijfers over 1907—1909 samengevat:

	Voor het eerst op school geplaatst.			Voor goed de school verlaten.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
1907 . .	764	644	1 408	577	571	1 148
1908 . .	802	744	1 546	620	494	1 114
1909 . .	816	659	1 475	780	635	1 415

§ 7. *Schoolbezoek.*

In de bij dit verslag gevoegde bijlage vindt men een overzicht van de gemiddelde opkomst per dag en per 100 leerlingen van Paramaribo en de districten afzonderlijk en naar den aard der scholen.

De opkomst was in 1909 voor:

de geheele kolonie 82;
Paramaribo 83;
de districten 78,

tegen 82, 83 en 79 in 1908.

Voor de verschillende categorieën van scholen waren de cijfers:

	In de geheele kolonie.	Te Paramaribo,	In de districten.
Op de niet-gesubsidieerde particuliere scholen . .	88	88	—
Op de gouvernements-scholen	80	84	73
Op de gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente . . .	80	80	78
Op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken . . .	84	83	89
Op de gesubsidieerde school van de Vereeniging de Vrije Evangelisatie . .	85	85	—

Het schoolbezoek kan op de scholen der boschnegers beter zijn; de kinderen worden dikwijls door de ouders naar de kostgronden meegenomen om daar te werken.

In 1909 werden 16 vervolgingen ingesteld wegens overtreding van den leerplicht, waarop 14 veroordeelingen tot geldboeten volgden.

Van 1877 (het jaar van de inwerkingtreding der vigeerende onderwijsverordening, waarbij leerplicht is voorgeschreven) tot 1909 is het getal schoolgaande kinderen met 3912 vermeerderd, terwijl het percentcijfer van de dagelijksche opkomst van 75 tot 82 steeg.

Te Paramaribo steeg in dezelfde tijdruimte de schoolbevolking van 3201 tot 6228, eene vermeerdering dus van 3027; het percentcijfer van de dagelijksche opkomst klom daarbij van 73 tot 83.

De behandeling van trachoomlijders op school (zie het verslag over 1889) werd in 1909 geregeld voortgezet.

§ 8. *Omvang, aard en toestand van het onderwijs.*

In November 1908 werd aan de Hendrikschool eene achtste klasse toegevoegd, welke klasse in den cursus 1908/1909 geene leerlingen, maar op 31 December 1909 6 leerlingen had; deze klasse staat gelijk aan de hoogste klasse van eene hoogere burgerschool met driejarigen cursus.

§ 9. *Schoolspaarbank.*

Op 1 Januari 1909 was er bij den inspecteur voor het onderwijs geen saldo in kas.

Het geheele bedrag van 1 Januari tot 31 December 1909 bij hem gestort bedroeg f 6402.

In 1909 werd door den inspecteur in de koloniale postspaarbank ten name van den inspecteur voor het onderwijs voor de schoolspaarbank een bedrag van f 6400 gestort, terwijl aan het hoofd der school op Nieuw-Meerzorg een bedrag van f 2 is gerestitueerd ter uitkeering aan leerlingen, zoodat op 31 December 1909 bij hem niets in kas was.

In 1909 was op genoemd spaarbankboekje een saldo van f 1456 overgebleven, dat nog niet was overgeschreven op naam van scholieren. Met het in 1909 in de koloniale postspaarbank gestorte bedrag van f 6400, maakt dit eene som uit van f 7856.

In 1909 werd door de koloniale postspaarbank een bedrag van f 5872 op naam van scholieren overgeschreven, zoodat het saldo van het tegoed op bovengenoemd spaarbankboekje op 31 December 1909 bedroeg f 1984.

Van de invoering der schoolspaarbank in Mei 1882 tot 31 December 1909 werd door de onderwijzers, na aftrek van de uitkeeringen door den inspecteur gedaan, bij het sluiten van scholen als anderszins, te zijnen bureele gestort f 134 459, waarvan f 132 475 op naam van scholieren werd overgeschreven.

Op 31 December 1909 namen 3526 scholieren aan het sparen deel, zijnde ruim 41 percent van het getal schoolgaande kinderen, dat op dien datum 8524 bedroeg.

Op denzelfden datum waren 1722 scholieren in het bezit van boekjes der koloniale postspaarbank, zijnde ruim 20 percent van het getal schoolgaande kinderen en bijna 49 percent van het getal deelnemers aan het sparen.

In 1909 gaf de koloniale postspaarbank op naam van scholieren, wier spaarpenningen een gulden of veelvouden daarvan bedroegen, 521 boekjes uit. Hiervan kwamen te Paramaribo:

op de niet-gesubsidieerde particuliere scholen ...	39
op de gouvernementsscholen	176
op de gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente	40
op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	108
Totaal	363

in de districten:

op de gouvernementsscholen	93
op de gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente	31
op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	34
Totaal	158

De inspecteur van het onderwijs,
HEILBRON.

STAAT aantoonende het getal scholen, geëxamineerde onderwijzers, schoolgaand kin
schoolgaande kinderen op ultimo December 1909, verder het gemiddeld get sch

	Getal scholen op ultimo December 1909.	Getal geëxamineerde onderwijzers.	Getal schoolgaande kinderen op ultimo December 1909. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Getal leerlingen op 1 geëxamineerde	sch Jonge
Paramaribo	24	213	3 209	3 019	6 228	29	3 17
Het overige deel der kolonie	38	60	1 439	857	2 296	2	1 48
Totaal	62	273	4 648	3 876	8 524	31	4 65
1908	63	262	4 612	3 851	8 464	32	4 57
Paramaribo en districten.							
Niet-gesubsidieerde particuliere scholen	5	27	280	413	693	26	28
Gouvernementsscholen	25	101	1 648	1 125	2 773	27	1 66
Gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente	19	75	1 506	1 139	2 645	35	1 55
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	12	62	1 147	986	2 133	34	1 08
Gesubsidieerde scholen der Vereeniging de Vrije Evangelisatie	1	8	67	213	280	35	6
Totaal	62	273	4 648	3 876	8 524	31	4 65
1908	63	262	4 612	3 851	8 464	32	4 57
Paramaribo.							
Niet-gesubsidieerde particuliere scholen	5	27 [1]	280	413	693	26	28
Gouvernementsscholen	7	77 [2]	965	817	1 782	23	95
Gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente	5	52 [3]	980	775	1 755	34	99
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	6	49 [4]	917	801	1 718	35	87
Gesubsidieerde scholen der Vereeniging „de Vrije Evangelisatie"	1	8	67	213	280	35	6
Totaal	24	213	3 209	3 019	6 228	29	3 17
1908	24	206	3 139	2 901	6 040	29	3 15
Districten.							
Gouvernementsscholen	18	24 [5]	683	308	991	41	71
Gesubsidieerde scholen der Evangelische Broedergemeente	14	23	526	364	890	39	55
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	6	13 [6]	230	185	415	32	20
Totaal	38	60	1 439	857	2 296	38	1 48
1908	39	56	1 473	951	2 424	43	1 41

kinderen en de verhouding van het getal geëxamineerde onderwijzers tot het getal schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag en per 100 in 1909.

Gemiddeld getal schoolgaande kinderen in 1909.			Gemiddelde opkomst per dag in 1909.			Gemiddelde opkomst per 100 in 1909.		
Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
3 175	2 964	6 139	2 678	2 423	5 101	84	82	83
1 482	956	2 438	1 140	756	1 896	80	80	81
4 657	3 920	8 577	3 818	3 179	6 997	82	81	82
4 571	3 734	8 305	3 758	3 055	6 813	82	82	82
289	418	707	254	371	625	88	89	88
1 667	1 141	2 808	1 315	919	2 234	79	81	80
1 550	1 222	2 772	1 257	953	2 210	81	78	80
1 082	937	2 019	933	765	1 698	86	82	84
69	202	271	59	171	230	86	85	85
4 657	3 920	8 577	3 818	3 179	6 997	82	81	82
4 571	3 734	8 305	3 758	3 055	6 813	82	82	82
289	418	707	254	371	625	88	89	88
952	796	1 748	802	661	1 463	84	83	84
991	801	1 792	820	621	1 441	83	78	80
874	747	1 621	743	599	1 342	85	80	83
69	202	271	59	171	230	86	85	85
3 175	2 964	6 139	2 678	2 423	5 101	84	82	83
3 155	2 859	6 014	2 655	2 341	4 996	84	82	83
715	345	1 060	513	258	771	72	75	73
559	421	980	437	332	769	78	79	78
208	190	398	190	166	356	91	87	89
1 482	956	2 438	1 140	756	1 896	77	79	78
1 416	875	2 291	1 103	714	1 817	78	82	79

AANMERKINGEN.

In dezen staat zijn niet begrepen de scholen tot opleiding van onderwijzers, de ambachtsschool, de bewaarscholen, de scholen bij de boschnegers, de naai- en breischolen en de cursussen in het Engelsch van den heer RELLUM.

1) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres met akte alleen voor het Fransch, 1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch en 6 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1 : 36.

2) Hieronder begrepen 1 onderwijzer alleen met akte m. o. voor het boekhouden; 1 onderwijzer alleen met akte m. o. voor het teekenen, en 1 onderwijzer met den doctorsgraad in scheikunde; 1 onderwijzer alleen met akte l. o. voor het teekenen; 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1 : 25.

In het getal 77 zijn niet begrepen 7 onderwijzers, die met buitenlandsch verlof afwezig waren en 1 onderwijzer, die tijdelijk in anderen werkkring was.

3) Hieronder begrepen 1 onderwijzer met akten alleen voor het Fransch en het Engelsch; 1 onderwijzer met akte alleen voor de wiskunde, en 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1 : 36.

4) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1 : 36.

5) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1 : 43.

6) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes, en 1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch; zonder deze wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1 : 38.

Bijlage H.

DOODSOORZAKEN te Paramaribo over 1909.

Oorzaak van den dood.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
1. Febris typhoïdea	2	—	2
2. Typhus exanthematicus.	—	—	—
3. Febris intermitt. malaria cachectie	26	15	41
4. Pokken	—	—	—
5. Mazelen	—	—	—
6. Roodvond	—	—	—
7. Gele Koorts	1	—	1
8. Kinkhoest	—	—	—
9. Dyphtherie	—	—	—
10. Dysenterie	18	10	28
11. Influenza	3	5	8
12. Longtuberculose	88	49	137
13. Andere vormen van tuberculose	6	2	8
14. Kanker en andere mal. tumoren	11	23	34
15. Meningitis	9	5	14
16. Apoplexie en hersenverweeking	14	13	27
17. Organische hartsgebreken	48	45	93
18. Acute bronchitis	9	7	16
19. Chronische bronchitis	6	1	7
20. Pneumonia	31	14	45
21. Ziekte der maag	1	—	1
Transport	273	189	462

Oorzaak van den dood.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Transport	273	189	462
22. Ziekte der spijsverteeringsorganen	83	67	150 (1)
23. Anchylostomiasis	31	13	44
24. Hernia darmocclusie	5	2	7
25. Levercirrhose	9	3	12
26. Nephiritis morbus Brightii.	64	51	115
27. Kraamvrouwenkoorts.	—	4	4
28. Andere ziekten der zwangerschap.	—	3	3
29. Aangeboren zwakte en gebreken	39	34	73
30. Ruggemergslijden	3	1	4
31. Stuipen	9	4	13
32. Klem	11	8	19
33. Debilitas-ouderdomsgebreken	42	77	119
34. Geweldadige dood	5	4	9
34*bis*. Zelfmoord	2	—	2
35. Andere ziekten	45	16	61
36. Onbekende oorzaken	54	38	92
Totaal zonder levenloos aangegevenen	675	514	1189

(1) Waaronder 71 kinderen beneden de 3 jaren.

Totaal overleden te Paramaribo met de levenloos aangegevenen	1 354
Aantal overledenen te Paramaribo met levenloos aangegevenen op 1000 inwoners	38,21
Totaal geborenen te Paramaribo met inbegrip der levenloos aangegevenen	1 286
Aantal geborenen te Paramaribo met inbegrip der levenloos aangegevenen op de 1000 inwoners	36,32
Bevolking van Paramaribo op 31 December 1909	35 404

Bijlage I[1].

MILITAIRE GENEESKUNDIGE DIENST IN SURINAME.

Aan het jaarverslag van den militairen geneeskundigen dienst over 1909 wordt het volgende ontleend.

Op 1 Januari 1910 bestond het personeel van den militairen geneeskundigen dienst te Paramaribo bij het militair hospitaal uit 2 officieren van gezondheid 1ste klasse, waarvan 1 als chef van den militairen geneeskundigen dienst in de kolonie fungeert, 4 officieren van gezondheid, terwijl 1 geneesheer van den civielen dienst als officier van gezondheid fungeerde; voorts uit 2 militaire apothekers en het noodige administratief personeel.

Op ieder der posten Nickerie en Albina fungeerde een aldaar gevestigde geneesheer van den civielen dienst als officier van gezondheid.

In den loop van het jaar heerschte de dysenterie in de kolonie epidemisch. In het militair hospitaal werden 113 patiënten, lijdende aan die ziekte, opgenomen.

Het aantal in het militair hospitaal verpleegde yawslijders bedroeg 1073 tegen 674 gedurende het jaar 1908. Deze vermeerdering is grootendeels toe te schrijven aan de groote aanvoer van Britsch-Indische immigranten en Javanen, die meestal gedurende de eerste maanden, dat zij op plantages te werk worden gesteld, lijdende zijn aan eczeem. Daar de zindelijkheid dier personen veel te wenschen overlaat, worden zij allicht besmet met de ziekte der frambosia.

Eene afdoende wijze van behandeling is voor deze ziekte niet bekend, toch werd in het pathologisch-anatomisch laboratorium bacteriologisch bevestigd, dat als ziekteverwekker moet worden aangezien de spirochaeta pertenuis.

Over het resultaat van verschillende behandelingsmethoden kan wegens het korte verblijf der zieken in het militair hospitaal niet geoordeeld worden. Proeven dienaangaande worden in de inrichting te Groningen, waarheen gedurende 1909 781 lijders werden geëvacueerd, voortgezet.

Van de als suspect aan lepra onder behandeling zijnde patiënten kan niet veel gezegd worden. Gedurende hun kortstondig verblijf in het militair hospitaal werd strychnine en ol.gynoc. toegediend, het resultaat kan uit den aard der zaak niet beoordeeld worden.

Een koelie, lijdende aan lepra, verzocht met z.g. inlandsche medicijnen door een zijner landgenooten te mogen worden behandeld. Daar geen enkel middel tot genezing bekend is, werd dit verzoek ingewilligd en de lijder met verschillende kruiden behandeld. Daaronder waren meerdere, die eene caustische werking hadden. De leprozen in het aangezicht zijn afgenomen, verder is echter van verbetering niets te constateeren.

In Augustus werd een gepasporteerd militair, Duitscher van geboorte, besmet met lepra, in de inrichting opgenomen. Daar deze zich disponibel stelde om met Nastin B (prof. Deyke) behandeld te worden, werd die methode op hem toegepast. Half Augustus werd begonnen met subcutane injectie van ½ buisje Nastin B, d. i. eenmaal per week ½ c.M³., later werd dit gebracht op 1 c.M³.—1½ c.M³. tot 2 c.M³. per week en vertoonde zich nooit eenige reactie. 8 December moest de behandeling worden gestaakt, omdat patiënt vrij sterk in het gewicht afnam en naar Chatillon wenschte te worden opgezonden. Subjectief werd verbetering waargenomen, de objectieve verschijnselen bleven echter alle stationnair.

Wat de nieuw aangevoerde immigranten betreft, zoo moet ook weder voor dit jaar worden opgemerkt, dat vooral Javanen naast geslachtsziekten leden aan eczeem, waarvoor zij geruimen tijd verpleegd werden. Er werden gedurende 1909 aangevoerd 1427 Britsch-Indiërs en daarvan bij aankomst in het militair hospitaal 210, d. i. 14,7 %, terwijl deze cijfers ten opzichte van de Javanen respectievelijk zijn 647—282 of 43 %. Zoowel Javanen als Britsch-Indiërs bleken bij aankomst alhier in grooten getale lijdende te zijn aan anchylostomiasis (in het geheel werden 537 lijders aan deze ziekte verpleegd, waarvan 39 overleden), zoodat meermalen langdurige verpleging in het militair hospitaal noodzakelijk was.

Verschillende medicamenten zijn tegen deze ziekte beproefd. Het meest wordt baat gevonden met het toedienen van eene groote dosis thymol in eens. Na het darmkanaal òf te voren met eene laxans (aq. lax. vien.) te hebben gereinigd òf op de nuchtere maag wordt 6 gr. thymol (in 60 pillen) toegediend, na enkele uren weer eene laxans.

Het aantal anchylostomen, dat door dergelijke behandeling afgedreven werd, bedroeg enkele malen meer dan een duizendtal te gelijk. Ook verschillende andere darmparasieten werden op deze wijze verwijderd en kwamen daaronder verschillende in Suriname nog niet aangetroffen parasieten voor, bijv. gastrodiscus hominis en nog niet nader gedetermineerde fascioli-soort.

Wegens het toenemen van het aantal patiënten is uitbreiding van het medisch en het verplegingspersoneel noodzakelijk geweest.

Door de opleiding en aanstelling van meerdere Surinaamsche liefdezusters is de verpleging in niet geringe mate verbeterd en kunnen daaraan thans eenige hoogere eischen gesteld worden.

De cursus tot opleiding der verpleegsters wordt geregeld gehouden en door het personeel met belangstelling gevolgd.

Tegen het einde van het jaar werd een cursus tot opleiding van vroedvrouwen geopend onder leiding van een der officieren van gezondheid. De a.s. vroedvrouwen worden op de ziekenzalen der vrouwenafdeeling te werk gesteld, ten einde ook in het verplegen van zieken eenige ervaring te verkrijgen.

De oudste leerlingen der geneeskundige school zijn als assistenten aan de verschillende officieren van gezondheid toegevoegd en verrichten tevens dienst bij de policliniek.

De opleiding van militairen tot hospitaalsoldaat en de cursus aan het politiekorps in het verleenen van eerste hulp bij ongelukken en in de verbandleer, hadden geregeld plaats.

Het aantal verpleegden in het militair hospitaal nam ook dit jaar weer belangrijk toe en bedroeg 9296, met 207 633 verpleegdagen tegen 8533 met 191 240 verpleegdagen in 1908.

Verpleegd werden in:	1907	1908	1909
Militairen	358	334	458
Schepelingen van Hr. Ms. zeemacht	4	10	2
Beambten van politie	306	249	198
Civielen voor rekening van den lande	4684	4806	5375
Civielen voor eigen rekening of voor rekening van anderen	2931	3134	3263
Totaal	8283	8533	9296

De gemiddelde dagelijksche sterkte bedroeg dus 568,86 tegen 522,5 in 1908 en 502 in 1907.

Het aantal betalende patiënten nam wederom toe, de bevolking begint hoe langer hoe meer vertrouwen te stellen in de behandeling die de patiënten in het militair hospitaal ondergaan, waarbij ook de betere verpleging, die zij langzamerhand verkrijgen, eene niet onbelangrijke rol speelt.

Met het oog op het voorkomen van meerdere gevallen van gele koorts en dysenterie, aan welke ziekten respectievelijk twee militairen overleden, mag de gezondheidstoestand onder de militairen gedurende 1909 niet bijzonder gunstig genoemd worden, terwijl ook dit jaar de meest voorkomende ziekten onder de militairen weer malaria en geslachtsziekten waren.

Het aantal lijders aan malaria, die in 1907, 1908 en 1909 in het militair hospitaal verpleegd werden, bedroeg respectievelijk 987, 797 en 779 en was dus in het afgeloopen jaar iets geringer dan in de voorgaande jaren.

Als ongeschikt voor den militairen dienst werden in den binnendienst 14 militairen tegen 27 in 1908 afgekeurd, terwijl 1 aan gele koorts en 1 aan dysenterie overleed. In den buitendienst werden 7 militairen als ongeschikt voor den dienst afgekeurd.

Het aantal patiënten in den militairen buitendienst bedroeg 1473 tegen 1346 in 1908. Sterfgevallen hadden in den buitendienst niet plaats.

Het aantal overledenen bedroeg 444 tegen 457 in 1908.

Het aantal verrichte operaties bedroeg 580 tegen 643 in 1908.

Het aantal gereedgemaakte recepten bedroeg:

	1907	1908	1909
a. voor den binnendienst in			
militairen	510	738	1 665
civielen	22 657	25 581	28 531
Totaal	23 167	26 319	30 196
b. voor den buitendienst:			
militairen	6 799	7 903	7 269
civielen	9 138	9 694	8 730
Totaal	15 937	17 597	16 000
Totaal generaal	39 104	43 921	46 196

Nickerie. De gezondheidstoestand der bevolking te Nickerie en op de plantages was gedurende het afgeloopen jaar bevredigend.

De meest voorkomende ziekten waren: influenza, malaria, enteritis, eczema en parotitis.

Het aantal gevallen van anchylostomiasis nam zeer weinig toe.

Op 1 Januari 1909 bevonden zich in de infirmerie onder behandeling 16 behoeftigen, 1 gestrafte en 1 schepeling der koloniale vaartuigen, totaal 18 patiënten.

Opgenomen werden in den loop van het jaar 6 militairen (dienstdoende politie), 221 behoeftigen, 42 gestraften, 2 schepelingen van de koloniale vaartuigen, 56 particulieren en 1 beambte van politie, totaal 328 patiënten.

Hersteld ontslagen werden 6 militairen (dienstdoende politie), 176 behoeftigen, 43 gestraften, 3 schepelingen der koloniale vaartuigen, 54 particulieren en 1 beambte van politie, totaal 283; 9 behoeftigen, waaronder 2 verdacht te lijden aan de ziekte der melaatschheid, werden naar het militair hospitaal te Paramaribo geëvacueerd, 23 behoeftigen overleden en 23 werden op hun verzoek, zonder hersteld te zijn ontslagen, zoodat op ultimo December 1909 6 behoeftigen en 2 particulieren onder behandeling blijven.

Het aantal verpleegdagen bedroeg 7576 of 631 per maand, de gemiddelde sterkte per dag 20.

Voor den binnendienst werden 5225 en voor den buitendienst 8515 recepten klaargemaakt.

Het aantal patiënten in den buitendienst bedroeg pl.m. 445.

Albina. De algemeene gezondheidstoestand kan, zoowel wat het militaire detachement als wat de ingezetenen betreft, niet ongunstig genoemd worden.

Op 1 Januari 1909 waren in de infirmerie 9 patiënten onder behandeling.

In den loop van het jaar werden opgenomen 34 militairen, 7 beambten van politie, 42 behoeftigen, 8 gevangenen en 43 particulieren, totaal 134, zoodat er in het geheel 143 patiënten verpleegd werden. Daarvan werden hersteld ontslagen 28 militairen, 7 beambten van politie, 43 behoeftigen, 8 gevangenen en 45 particulieren, terwijl 4 militairen, 3 behoeftigen en 2 particulieren, d. i. 9 patiënten overleden. Een militair werd naar Paramaribo geëvacueerd.

Op ultimo December bleven 1 militair en 1 behoeftige onder behandeling.

Loopend werden behandeld 56 ambtenaren, 74 behoeftigen, 80 beambten van politie, 232 boschnegers, 72 indianen, 5 gouvernements-roeiers en 17 gestraften, totaal 536 personen.

Het aantal klaargemaakte recepten bedroeg voor den binnendienst 654 en voor den buitendienst 1233, totaal 1887.

FINANCIEEL OVERZICHT.

	1907.	1908.	1909.
KOSTEN:			
a. van verpleging der zieken	f 102 460,89	f 117 828,12	f 137 378,69
b. medicijnen, die in Nederland en hier werden betaald	32 621,61^{5}	54 000,—	59 356,59
	f 135 082,50^{5}	f 171 828,12	f 196 735,28
ONTVANGSTEN:			
a. verpleging van burgers voor rekening van den lande	59 520,50	62 439,50	62 402,50
b. verpleging van burgers voor rekening van particulieren	36 771,51^{5}	40 176,86	48 405,10^{5}
c. beambten van politie . .	3 831,30	3 097,80	3 075,—
d. Hr. Ms. zeemacht . . .	141,14	243,30	40,92
e. verkochte geneesmiddelen	16 842,—	18 307,27^{5}	20 076,69
f. levensmiddelen aan het Koloniaal Gouvernement.	—	129,60^{5}	38,33
g. ontvangsten der infirmerieën	4 723,70	5 460,89^{5}	6 082,30
h. toevallige baten	250,45	25,—	6,50
i. operatiekosten	913,—	1 545,—	1 283,50
k. koloniale spoorwegen . .	1 941,70	2 066,50	1 903,—
	f 124 935,30^{5}	f 133 491,73^{5}	f 143 313,84^{5}

Bijlage I².

KRANKZINNIGEN-VERPLEGING IN SURINAME.

Aan het jaarverslag over 1909 van de inrichting ter verpleging van krankzinnigen op Wolffenbuttel wordt het volgende ontleend.

De loop der bevolking van het krankzinnigengesticht verdeeld naar den landaard blijkt uit het volgende staatje.

	MANNEN.									VROUWEN.								
	Suriname.	Cayenne.	Madura.	China.	Britsch-Indië.	Nederl. O.-Indië.	Engelsch W.-Indië.	Europa.	Totaal.	Suriname.	Madura.	China.	Britsch-Indië.	Nederl. O.-Indië.	Engelsch W.-Indië.	Europa.	Totaal.	Totaal-generaal.
Aanwezig op 1 Januari 1910 .	32	—	1	1	38	6	6	—	84	25	2	1	2	—	1	—	31	115
Ingekomen . .	16	1	—	—	31	5	3	1	57	20	—	—	6	3	1	1	31	88
Ontslagen . . .	11	1	—	—	34	6	3	1	56	15	—	—	4	1	2	—	22	78
Overleden . . .	6	—	1	1	3	2	3	—	16	6	—	—	1	—	—	—	7	23
Blijft op 1 Jan. 1910	31	—	—	—	32	3	3	—	69	24	2	1	3	2	—	1	33	102

Het aantal verpleegdagen bedroeg 37 518.

Van de opgenomen verpleegden waren 15 reeds vroeger in de inrichting.

Ontslagen werden als niet krankzinnig 14, hersteld 20, verbeterd 17, niet hersteld 27.

Van deze laatsten werden 9 naar hun geboorteland geëvacueerd.

De gezondheidstoestand was gedurende de eerste 4 maanden ongunstig; in deze maanden overleden 18 verpleegden tegen 5 in de laatste 8 maanden. Het sterftecijfer was 11,3 %.

Zelfmoord kwam niet voor.

Ontvluchtingen kwamen vrij veelvuldig voor.

De verpleegden werden beziggehouden met landbouw, onderhoud van gebouwen en terrein en huishoudelijke werkzaamheden.

Van de op 1 Januari 1909 aanwezige Britsch-Indische verpleegden waren er 14, wier ziekte wordt toegeschreven aan ganjemisbruik, terwijl in 1909 negen Britsch-Indiërs werden opgenomen, wier ziekte aan dezelfde oorzaak wordt toegeschreven. Van deze verpleegden overleed 1, werden 8 als hersteld, 3 als verbeterd ontslagen, terwijl nog aanwezig zijn 11, van welke 9 als ongeneeslijk worden beschouwd.

Het personeel bestaat thans uit: 1 geneesheer-directeur, 1 hoofdverpleger, 1 hoofdverpleegster, 5 verpleegsters, 8 verplegers, 1 kok, 1 portier en 2 waschvrouwen.

Bijlage J.

STAAT aantoonende de ontvangsten aan passage- en vrachtgelden op de koloniale vaartuigen gedurende het dienstjaar 1909.

	Betaalde		Totaal.	Vrije		Totaal.
	Passage.	Vracht.		Passage.	Vracht.	
Coroniedienst	f 1 512,50	f 1 403,84^5	f 2 916,34^5	f 383,—	f 108,72	f 491,72
Coronie-Nickerie	3 816,61	5 709,80	9 526,41	1 279,—	561,—	1 840,—
Marowijne	9 938,99	4 972,92	14 911,91	2 720,90	1 396,26^5	4 117,16^5
Nickerie	4 008,87^5	4 096,73	8 105,60^5	2 410,50	559,99	2 970,49
Dokreizen	473,47^5	132,05	605,52^5	145,—	58,—	203,—
Overgangs-rekening Demeraradienst . .	1 995.79^5	657,67^5	2 653,47	—	—	—
Berbicedienst	268,50	—	268,50	—	—	—
Commewijnedienst	29 044.34	8 867,00^5	37 911,34^5	5 296,10^5	1 523,12^5	6 819,23
Saramaccadienst	7 190,15^5	3 994,94	11 185,09^5	1 063,78	588,86	1 652,64
Boven Suriname	6 573,73	1 980,38^5	8 554,11^5	1 367,72^5	328,72	1 696,44^5
Doktersboot.	125,75	—	125,75	845,50	—	845,50
Cottica	1 209,50	57,39	1 266,89	422,57^5	10,15	432,72^5
Totaal . . .	f 66 158,22	f 31 872,74	f 98 030,96	f 15 934,08^5	f 5 134,83	f 21 068,91^5

Bijlage K.

VERGELIJKEND OVERZICHT van de opbrengst der voornaamste belastingen over de jaren 1900 tot en met 1909.

Dienst-jaar.	Invoer-rechten.	Belasting op goud.	Accijns op het binnen-landsch ge-distilleerd.	Personeel (Inkomsten-belasting). 1)	Patentrecht (recht op verlof-bewijzen tot verkoop van gedistilleerd). 2)	Belasting op de huur-waarde der huizen.	Erf- en grondpacht en concessie-techt.	Genees-kundige belasting.	Zegel-rechten.	Succes-sie- en over-gangs-rechten.
1900	f 1 093 895	f 62 885	f 168 174	f 70 136	f 25 050	f 40 216	f 146 585	f 48 840	f 55 809	f 31 715
1901	1 200 992	53 975	170 046	60 628	26 512	41 071	168 842	51 224	53 018	17 744
1902	1 177 074	42 690	157 018	56 835	26 605	43 641	179 596	51 360	51 204	17 021
1903	1 184 717	49 046	168 382	52 024	25 237	38 511	183 315	35 736	56 472	8 220
1904	1 145 570	57 427	154 499	51 022	27 343	47 808	177 219	30 262	48 769	3 399
1905	1 115 157	76 515	138 580	49 709	24 987	45 970	139 098	42 313	46 045	3 211
1906	1 095 423	84 945	127 387	67 746	32 500	40 399	153 903	33 559	52 100	10 044
1907	3) 1 218 148	79 100	3) 146 469	63 102	42 305	56 317	208 382	39 374	55 646	4 421
1908	1 251 250	86 461	85 606	68 765	37 927	51 069	214 152	32 687	54 204	4 855
1909	1 274 654	80 840	133 414	74 559	37 440	53 539	237 976	43 335	54 190	4 649

1) Deze belasting heet sedert 1 Januari 1906 „Inkomstenbelasting".

2) Deze belasting heet sedert 1 Januari 1907 „Recht op verlofbewijzen tot verkoop van gedistilleerd".

3) De belasting verhoogd.

Op de bovenstaande cijfers worden nog de volgende toelichtingen gegeven:

Erf- en Grondpacht- en Concessierechten. De opbrengst van huren, erfpachten, verkoopingen van domeinen en afkoop van zakelijke rechten was f 44 604, die van vergunnings- en concessierecht tot het ontginnen van delfstoffen op domeingrond f 61 792 en die van vergunnings- en concessierechten tot het ontginnen van balata — en retributie op balata — verkregen op domeingrond f 131 580.

Geneeskundige belasting. De hoogere opbrengst van dit middel in 1909 houdt verband met het in cultuur brengen van 3000 H. A. met bacoven voor uitvoer.

Bijlage L[1].

VERSLAG betreffende de immigratie en kolonisatie over het jaar 1909.

I. Immigratie.

§ 1. *Wetgeving en administratieve maatregelen.*

Bij verordening van 9 November 1908 (G. B. 1909 n°. 18) is de verordening van 28 Februari 1883 (G. B. n°. 5), houdende wijziging van de verordening betreffende de oprichting van een immigratiefonds, van toepassing verklaard op het verschepingsseizoen 1909—1910.

§ 2. *Immigratie-departement.*

In het beheer van het Immigratie-departement kwam in het afgeloopen jaar geen verandering.

§ 3. *Buitenlandsche agentschappen.*

In de agentschappen te Calcutta en te Semarang kwamen in 1909 geen verandering.

§ 4. *Aanvoer van immigranten.*

In 1909 zijn uit Britsch-Indië aangevoerd 1424 en uit Nederlandsch-Indië 648 immigranten voor veld- en fabrieksarbeid op plantage-ondernemingen alhier.

Het meerendeel dezer arbeiders was aangevraagd om te voorzien in de behoefte van de bacoven-cultuur.

Britsch-Indiërs.

De aanvoer van immigranten van dezen landaard vond plaats in twee transporten, zooals blijkt uit den volgenden staat:

Namen der schepen.	Datum van: Vertrek.	Datum van: Aankomst.	Ingescheept: Mannen.	Ingescheept: Vrouwen.	Ingescheept: Van 10—13 jaren: Jongens.	Ingescheept: Van 10—13 jaren: Meisjes.	Ingescheept: Beneden 10 jaren: Jongens.	Ingescheept: Beneden 10 jaren: Meisjes.	Ingescheept: Totaal.	Geboren op reis: Jongens.	Geboren op reis: Meisjes.	Overleden op reis: Mannen.	Overleden op reis: Vrouwen.	Overleden op reis: Van 10—15 jaren: Jongens.	Overleden op reis: Van 10—15 jaren: Meisjes.	Overleden op reis: Beneden 10 jaren: Jongens.	Overleden op reis: Beneden 10 jaren: Meisjes.	Aangevoerd: Mannen.	Aangevoerd: Vrouwen.	Aangevoerd: Van 10—15 jaren: Jongens.	Aangevoerd: Van 10—15 jaren: Meisjes.	Aangevoerd: Beneden 10 jaren: Jongens.	Aangevoerd: Beneden 10 jaren: Meisjes.	Aangevoerd: Totaal.	Bij aankomst en na het geneeskundig onderzoek ter verpleging in het militair hospitaal opgenomen: Mannen.	Idem: Vrouwen.	Idem: Jongens.	Idem: Meisjes.	Idem: Totaal.	Scheepsgeneesheer geleider.
Sutlej.	15 Jan.	22 Febr.	563	226	—	1	38	32	860	—	1	3	1	—	—	—	—	560	[1] 225	—	1	38	33	857	75	34	2	6	117	Dr. Ch. Conran.
Mutlah.	25 Mrt.	2 Mei	380	153	1	—	22	15	571	—	1	1	1	—	—	—	—	[2] 379	152	1	—	22	16	570	62	29	1	1	93	Dr. R. de St. Romaine.
Totaal	. . . . .	. . . . .	943	379	1	1	60	47	1431	—	2	4	2	—	—	—	—	939	377	1	1	60	49	1427	137	63	3	7	210	

[1] Waaronder 1 vrouw die voor eigen rekening aankwam en niet onder contract verbonden was.

[2] Waaronder 2 mannen als boven.

De schepen toebehoorende aan de erven James Nourse, bleven in alle opzichten aan de gestelde eischen voldoen. De aangevoerde immigranten zagen er goed uit en hadden over de behandeling gedurende de reis niet te klagen. De inspectie, bedoeld bij art. 14 van het Koninklijk besluit van 22 Maart 1872 n°. 27 (G. B. n°. 8) vond geregeld plaats.

Ter voldoening aan de bepaling der res. van 18 Februari 1909 n°. 2255 (G. S. Afdeeling II) dat in het belang der algemeene gezondheid het met het s.s. *Sutlej* in Februari te verwachten transport Britsch-Indiërs niet in het depôt te Paramaribo zou worden opgenomen, maar het schip op of bij het quarantaine-etablissement ,,Leyden'' ten anker zou komen van waar uit de koelies dan rechtstreeks naar de verschillende plantages zouden vertrekken, kwam gemeld schip nabij Nieuw-Amsterdam ten anker en vond de hoofdelijke geneeskundige keuring en toedeeling der immigranten aan boord plaats.

De in het militair hospitaal opgenomen 210 hoofden zijn bevonden lijdende te zijn aan verschillende ziekten o.a.:

117 aan anchylostomiasis,
10 ,, huidziekten,
3 ,, geslachtsziekten.

Nederlandsch-Indiërs.

Arbeiders van dezen landaard zijn aangevoerd in vier transporten, via Amsterdam per ss. van de Stoomvaart Maatschappijen ,,Nederland'' en ,,Rotterdamsche Lloyd'' en van daar per stoomschepen van den Koninklijken West-Indischen Maildienst, zooals blijkt uit den volgenden staat:

NAMEN DER SCHEPEN.		Datum van		Ingescheept.		Overleden op reis.		Te Amsterdam ziek achtergebleven.		Gedeserteerd of vermist.	Aangevoerd.		Bij aankomst en na het geneeskundig onderzoek ter verpleging in het M. H. opgenomen.		
		Vertrek.	Aankomst.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.		Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Kediri	Prins Frederik Hendrik	19 April	16 Juni	217	108	—	—	—	—	—	155	95	62	46	108
	Prins Willem II		28 Juni			—	—	—	2	—	62	11	62	11	73
Banda	Prins Willem I	23 Mei	26 Juli	218	107	—	—	—	—	1	143	[1] 108	45	26	71
	Prins Maurits		9 Aug.			—	—	[2] 1	—	—	73	—	30	—	30
Totaal				435	215	—	—	1	2	1	433	214	199	83	282

[1]) w. o. 1 vrouw behoorende tot het transport Kediri, *Willem II*, die te Amsterdam was achtergebleven. De andere is aldaar overleden.

[2]) Is op 9 September per *Prins Willem IV* aangevoerd.

De immigranten hadden over de behandeling gedurende de reis niet te klagen. De inspectie, bedoeld bij het Koninklijk besluit van 1872 n°. 27 (G. B. n°. 8) vond plaats.

De in het militair hospitaal opgenomen 282 hoofden waren lijdende aan verschillende ziekten o.a.:

156 aan huidziekten,
62 ,, geslachtsziekten,
18 ,, anchylostomiasis,
14 ,, beri-beri.

§ 5. *Terugvoer van immigranten.*

Terugvoer van immigranten naar het land van herkomst, zoowel van Britsch-Indiërs als van Nederlandsch-Indiërs vond in het afgeloopen jaar plaats.

Naar Britsch-Indië.

Op 14 Mei werden aan boord van het s.s. *Mutlah* ingescheept 501 immigranten en wel 371 mannen

76 vrouwen
21 jongens } van 1—10 jaren
27 meisjes }
4 jongens } beneden 1 jaar
2 meisjes }

Den volgenden morgen verliet het schip de reede van Paramaribo.

Onder de vertrokkenen waren er 43 leprozen, 28 verpleegden van het Weldadigheidsgesticht ,,'s Landsgrond Boniface'', 25 die in het Militair hospitaal werden verpleegd en 116 tot arbeid ongeschikten.

Het bedrag medegenomen aan spaarpenningen, bedroeg f 38 700,52[5], toebehoorende aan 140 hunner, terwijl de waarde der ter verzending op het Immigratie-Departement gedeponeerde sieraden is geschat op f 4026,50, toebehoorende aan 46 hunner.

Door 133 hunner werd een bedrag van f 1773,25 voor hunne uitrusting betaald. Ook is door 13 der vertrokkenen, die geen recht op vrije terugreis hadden, voor hunne passage betaald een bedrag van f 1950.

Op 24 Juni kwamen de immigranten te Calcutta aan.

Gedurende de reis had 1 geboorte plaats en stierven er 3 t. w. 1 man, 1 vrouw en 1 meisje.

Omtrent de behandeling in Suriname werd geen enkele klacht ingebracht.

Naar Nederlandsch-Indië.

Op 11 Augustus 1909 werden aan boord van het ss. *Prins Frederik Hendrik* naar Amsterdam ingescheept om van daar met een der stoomschepen van de Stoomvaart Maatschappij „Nederland" naar Java te vertrekken, 219 immigranten t.w.:

124 mannen,
62 vrouwen,
10 jongens } tusschen 2 en 10 jaren,
15 meisjes }
3 jongens } beneden de 2 jaren.
5 meisjes }

Een deel van dit transport bestond uit voor arbeid ongeschikten en zwakke menschen.

Tien hunner behoorden tot de in 1908 en vijf tot de in 1909 aangevoerden.

Door 7 der vertrokkenen is aan spaarpenningen gedeponeerd een bedrag van f 2343,05.

Voor uitrustingskosten werd door geen hunner bijgedragen. Wat zij voor de reis noodig hadden, is hun kosteloos verstrekt geworden.

Dit transport arriveerde 31 October te Semarang.

§ 6. *Getalsterkte, benevens huwelijken, geboorten en sterften onder de immigranten, hun algemeene toestand en andere bijzonderheden, ook van niet onder contract verbonden immigranten.*

I. Uit Britsch-Indië.

Op 1 Januari 1909 waren onder contract verbonden 5035 Britsch-Indische immigranten, t.w. 3173 mannen, 1163 vrouwen, 347 jongens en 352 meisjes; op ultimo December 1909 5879, t.w. 3695 mannen, 1408 vrouwen, 378 jongens en 398 meisjes.

De gemiddelde bevolking van immigranten van dezen landaard bedroeg in het afgeloopen jaar 5457.

Tusschen Britsch-Indiërs werden 148 huwelijken gesloten, waarbij 197 kinderen werden gewettigd en tusschen Britsch-Indiërs en creolen 4 huwelijken.

Het aantal huwelijken in de laatste 5 jaren gesloten bedroeg in 1909, 148; 1908, 209; 1907, 126; 1906, 110; 1905, 104.

Het aantal niet onder contract verbonden Britsch-Indiërs, op de plantages gevestigd, bedroeg op 1 Januari 1909, 2995, t.w. 1228 mannen, 845 vrouwen, 508 jongens en 414 meisjes; op ultimo December waren die cijfers respectievelijk 847, 429, 266, 240 = 1782.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de op de plantages werkende Britsch-Indische immigranten bedroeg in 1909 429 vrouwen op de 1000 mannen.

Het getal geboorten onder de gecontracteerden bedroeg 222, op de 100 vrouwen was de geboorte dus 17,27 tegen 16,2 in 1908.

De sterfte onder de onder contract verbonden immigranten in 1909 bedroeg 152 personen, dat is ruim 2,7 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er 35 sterfgevallen beneden 1 jaar, 28 van 1—10 jaar en 89 van 10 jaar en daar boven.

II. Uit Nederlandsch-Indië.

Op 1 Januari 1909 waren onder contract verbonden 5185, t.w. 3713 mannen, 1227 vrouwen, 124 jongens en 121 meisjes, en op ultimo December 1909 5469, t.w. 3789 mannen, 1394 vrouwen, 143 jongens en 134 meisjes.

De gemiddelde bevolking van immigranten van dezen landaard bedroeg dus in 1909 5327.

Tusschen de immigranten uit Nederlandsch-Indië werden 5 huwelijken gesloten en tusschen 1 javaan en 1 chinees 1 huwelijk.

Het aantal huwelijken in de laatste 5 jaren was: in 1909 5; 1908 9; 1907 6; 1906 9 en 1905 5.

Het aantal niet onder contract verbonden Nederlandsch-Indiërs op de plantages gevestigd, bedroeg op 1 Januari 1909 1814 hoofden en wel: 565 mannen, 660 vrouwen, 290 jongens en 299 meisjes. Op ultimo December 1909 waren deze cijfers respectievelijk 395, 503, 237, 231, totaal 1366.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de op de plantages werkende Nederlandsch-Indische immigranten was in 1909 447 vrouwen op de 1000 mannen.

Het aantal geboorten onder de contractanten bedroeg 150 personen, op de 100 vrouwen was de geboorte dus 11,4 pct. tegen 7,11 pct. in 1908.

De sterfte van de onder contract verbondenen bedroeg 64 personen, dat is 1,2 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Naar den leeftijd gerangschikt, waren er 15 sterfgevallen beneden 1 jaar, 2 van 1 tot 10 jaar en 47 van 10 jaar en daar boven.

De werkovereenkomst van 8 Britsch-Indiërs en 5 Nederlandsch-Indische immigranten werden met onderling goedvinden van huurder en immigrant met goedkeuring van den Gouverneur verbroken.

Het bedrag door deze immigranten terugbetaald aan het Immigratiefonds en huurders naar reden van den onvervulden diensttijd, bedroeg voor de Britsch-Indiërs f 839,43, en voor de Nederlandsch-Indiërs f 291,01.

Het aantal niet onder contract verbonden immigranten, dat elders dan op de plantages gevestigd is, bedraagt:

Britsch-Indiërs ± 17 187, Nederlandsch-Indiërs ± 1971.

Nog bevinden zich in de kolonie ± 1640 Britsch-Indiërs, afkomstig van de naburige koloniën, die op het immigratiedepartement zijn ingeschreven.

De sterfte onder de vrije immigranten bedroeg voor Britsch-Indiërs 242 en voor Nederlandsch-Indiërs 41 personen, en de geboorte respectievelijk 500 en 79.

In de inrichting voor Yawslijders op het station Groningen werden op ultimo December 1909 verpleegd 154 Britsch-Indische en 287 Nederlandsch-Indische immigranten.

In de inrichting tot verpleging van lepralijders op Groot-Chatillon bevonden zich op 31 December 1909 31 Britsch-Indische en 5 Nederlandsch-Indische immigranten.

In het krankzinnigengesticht op Wolffenbuttel waren op het einde van 1909 opgenomen 23 Britsch-Indiërs en 5 Javanen.

In de inrichting tot verpleging van ouden en gebrekkigen op 's lands grond „Boniface" bevonden zich ultimo December 1909 67 Britsch-Indiërs, t.w.: 42 mannen, 19 vrouwen, 3 jongens en 3 meisjes, en Nederlandsch-Indiërs 6 mannen en 1 vrouw.

§ 7. *Certificaten van geëindigden diensttijd.*

In 1909 werden wegens geëindigden diensttijd uitgereikt: aan immigranten uit Britsch-Indië 294 certificaten; aan immigranten uit Nederlandsch-Indië 336 certificaten.

§ 8. *Nieuwe werkovereenkomsten.*

Het aantal immigranten, dat zich in het afgeloopen jaar na expiratie hunner werkovereenkomst, tot arbeid opnieuw

voor den tijd van één tot vijf jaar voor veld- en fabrieksarbeid op de plantages verbond, bedroeg:
voor immigranten uit Britsch-Indië 60 tegen 111 in 1908;
voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 427 tegen 942 in 1908.
De hun uitbetaalde premiën waren naar reden van f 100 voor een contract van 5 jaren.

§ 9. *Huisvesting, geneeskundige behandeling en verpleging, ziekte en sterfte onder de contract verbonden immigranten.*

Omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging in de plantageziekenhuizen, in het militair hospitaal te Paramaribo en in de infirmerie te Nickerie kunnen de volgende cijfers worden medegedeeld, getrokken uit de ziekenregisters:

	Immigranten uit:			
	Britsch-Indië.		Nederl.-Indië.	
Op 31 Januari 1909 waren onder behandeling		374		326
In 1909 onder behandeling gekomen		16 552		8 469
Totaal		16 926		8 795
Hiervan zijn hersteld	16 318		8 391	
Hiervan zijn overleden	81		60	
		16 399		8 451
Op ultimo December bleven dus onder behandeling		527		344
Het aantal ziekendagen bedroeg in 1909	157 992		87 578	

Uit deze gegevens blijkt, dat op 100 onder contract verbonden immigranten voorkwamen:
bij immigranten uit Britsch-Indië 310 ziektegevallen,
bij immigranten uit Nederlandsch-Indië 165 ziektegevallen,
terwijl het aantal ziekendagen gemiddeld bedroeg voor een immigrant uit Britsch-Indië 28 en voor een immigrant uit Nederlandsch-Indië 16.
De naaste oorzaak van overlijden was als volgt:

Aard der ziekte.	Immigranten uit:	
	Britsch-Indië.	Nederl.-Indië.
Anchylostomiasis	1	—
Darmontsteking	4	1
Dysenterie	—	1
Gele koorts	1	—
Geelzucht	1	—
Gebrekkige ontwikkeling	1	—
Hartziekte	2	—
Ingewandsziekte	1	—
Koorts	9	—
Kraambed en gevolgen	1	1
Malaria	10	1
Longontsteking	3	2
Longtering	3	—
Leverziekte	1	—
Stuipen	1	2
Syphilis	—	2
Verdronken	1	—
Vermoord	—	2
Verbrand	1	—
Zwakte	7	8
Zelfmoord	1	—
Onbekende oorzaken	103	44
	152	64

Het sterftecijfer van de onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten staat in verhouding tot dat van creolen en andere arbeiders, niet onder contract verbonden, op dezelfde plantage als volgt:

		Onder contract.		Creolen en andere arbeiders.	
In het jaar 1900	als	1,55	tot	2,33	pct.
,, ,, ,, 1901	,,	1,34	,,	1,67	,,
,, ,, ,, 1902	,,	2,50	,,	2,30	,,
,, ,, ,, 1903	,,	2,08	,,	2,32	,,
,, ,, ,, 1904	,,	1,27	,,	2,97	,,
,, ,, ,, 1905	,,	1,31	,,	2,22	,,
,, ,, ,, 1906	,,	1,18	,,	3,07	,,
,, ,, ,, 1907	,,	2,02	,,	1,63	,,
,, ,, ,, 1908	,,	2,20	,,	0,66	,,
,, ,, ,, 1909	,,	2,07	,,	0,45	,,

Voor immigranten uit Nederlandsch-Indië:

		Onder contract.		Creolen en andere arbeiders.	
In het jaar 1900	als	1,85	tot	2,33	pct.
,, ,, ,, 1901	,,	1,70	,,	1,67	,,
,, ,, ,, 1902	,,	2,75	,,	2,30	,,
,, ,, ,, 1903	,,	1,82	,,	2,32	,,
,, ,, ,, 1904	,,	1,79	,,	2,97	,,
,, ,, ,, 1905	,,	1,23	,,	2,22	,,
,, ,, ,, 1906	,,	1,54	,,	3,07	,,
,, ,, ,, 1907	,,	1,03	,,	1,63	,,
,, ,, ,, 1908	,,	1,07	,,	0,66	,,
,, ,, ,, 1909	,,	0,2	,,	0,45	,,

§ 10. *Arbeid, loon, overwerk en werkverzuim.*

Het aantal onder contract verbonden immigranten, dat in 1909 aan veld- en fabrieksarbeid heeft deelgenomen, de hoeveelheid hunner werkdagen of taken en het bedrag van het verdiende loon waren als volgt:

Immigranten uit	Aantal.			Aantal werkdagen of werktaken en het bedrag van het verdiende loon van de					
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
				Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.
Britsch-Indië . . .	3 723	1 420	1	699 096	f 445 418	191 398	f 86 449	27	f 16,—
Nederlandsch-Indië .	3 886	1 339	—	744 130	479 204	196 810	89 507	—	—
Totaal . . .	7 609	2 759	1	1 443 226	f 924 622	388 208	f 175 956	27	f 16,—

In deze opgaaf zijn niet begrepen de dagen van ziekte, die van afwezigheid met verlof, die van afwezigheid ten gevolge van dagvaarding voor den rechter of tot het ondergaan van straf en de dagen van opzettelijk werkverzuim, evenmin de Zon- en feestdagen, welke laatste, behalve de algemeen erkende, voor Hindoes bedragen 32, voor Mahomedanen uit Britsch-Indië 16 en voor Nederlandsch-Indiërs 5 dagen in het jaar.

In den volgenden staat is aangeteekend het aantal Creolen en andere arbeiders dat in het jaar 1909 heeft gewerkt op plantages waar immigranten onder contract verbonden zijn, het aantal verrichte werktaken en het verdiende loon.

Arbeiders.	Aantal.			Aantal werkdagen of werktaken en het bedrag van het verdiende loon van de					
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
				Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon,
Creolen	447	123	28	105 603	f 122 595	18 917	f 10 069	2 777	f 1 072
Vreemde arbeiders en niet onder contract verbonden immigranten . .	1 356	499	99	233 504	274 748	56 734	34 805	15 112	4 136

Daar de creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders dikwijls van woonplaats veranderen, is het aantal van de in dezen staat en andere opgaven voorkomende creolen en niet onder contract verbonden vreemde arbeiders verkregen door het aantal van hen, die op den 1sten van elke maand op de plantages waren, bij elkander te tellen en van die som een-twaalfde voor het gemiddelde getal te nemen.

Door de gegevens, in de voorgaande staten vermeld, verkrijgt men ten aanzien van de hoeveelheid werk, en het bedrag van het dagloon van iederen arbeider in 1909 op de plantages, waar immigranten onder contract verbonden waren, de volgende uitkomsten.

ARBEIDERS.	Voor iederen man in het jaar.		Voor iedere vrouw in het jaar.		Voor een jongen en een meisje in het jaar.	
	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.
Immigranten onder contract verbonden uit:						
Britsch-Indië	187	f 0,63	134	f 0,45	27	f 0,60
Nederlandsch-Indië	191	0,64	147	0,45	—	—
Creolen	236	1,10	154	0,53	99	0,38
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten	172	1,18	115	0,61	152	0,27

De volgende opgaven behelzen de hoeveelheid werk en het verdiende loon op de plantages, waar geen immigranten onder contract verbonden zijn.

Arbeiders.	Aantal.			Aantal werkdagen of taken en het bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	werkdagen of taken.	loon	werkdagen of taken.	loon.	werkdagen of taken.	loon.
Creolen	35	42	1	7 492	f 6 186	9 334	f 5 230	2	f 1,—
Vreemde arbeiders en niet onder contract verbonden immigranten	137	37	8	28 393	22 649	5 446	3 254	214	125,—

Hoofdelijk berekend, verkrijgt men voor deze arbeiders gemiddeld het volgende:

Arbeiders.	Voor iederen man in het jaar.		Voor iedere vrouw in het jaar.		Voor een jongen en een meisje in het jaar.	
	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.
Creolen	214	f 0,82	222	f 0,56	2	f 0,50
Vreemde arbeiders en niet onder contract verbonden immigranten . . .	207	0,79	147	0,60	27	0,58

Door de vorenstaande gegevens samen te trekken verkrijgt men voor alle plantages in de kolonie het volgende resultaat van het aantal arbeiders en de hoeveelheid opgeleverden arbeid in het jaar 1909, tot het verbouwen of bereiden van stapelproducten verricht:

Arbeiders.	Aantal.			Aantal werkdagen of taken van de		
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.
Immigranten onder contract	7 609	2 759	1	1 443 226	388 208	27
Vreemde arbeiders en niet onder contract verbonden immigranten . . .	1 493	536	107	261 897	62 180	15 326
Totaal van vreemden . . .	9 102	3 295	108	1 705 123	450 388	15 353
„ „ Creolen	482	165	29	113 095	28 251	2 779
Totaal generaal 1909 . . .	9 584	3 460	137	1 818 218	478 639	18 132

Uit deze tafels, vergeleken met die van het vorige jaarverslag blijkt:

1°. dat van de Creolen in 1909 96 mannen, 44 vrouwen en 133 jongens en meisjes minder dan in 1908 op de plantages hebben gewerkt;

dat aan werktaken werd verkregen van de mannen 13 926, van de vrouwen 6597 en van de kinderen 66 minder dan in 1908;

2°. dat de arbeid van vreemde arbeiders is vermeerderd met 1183 mannen, 558 vrouwen en verminderd met 86 jongens en meisjes;

dat aan werktaken werd verkregen van de mannen 262 075, van de vrouwen 124 707 meer en van de jongens en meisjes 776 minder dan in 1908;

3°. dat de som der werkdagen of taken van de mannen, vrouwen, jongens en meisjes op de verschillende plantages te zamen in de laatste 10 jaren heeft bedragen zooals in den volgenden staat is uitgedrukt:

	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Van de Creolen . . .	237 020	208 597	230 209	171 305	104 715	91 163	99 634	136 618	164 714	144 125
Van de vreemde arbeiders	1 727 804	1 796 394	1 806 988	1 700 659	1 508 001	1 300 218	1 333 628	1 310 624	1 784 858	2 170 864
Totaal-generaal. . .	1 964 824	2 004 991	2 037 197	1 871 964	1 612 716	1 396 381	1 433 162	1 447 242	1 949 572	2 314 989

Het door de districts-commissarissen geconstateerd werkverzuim bedroeg in 1909 na aftrek van het overwerk:

voor immigranten uit Britsch-Indië 10 937 dagen of gemiddeld 2 per volwassen arbeider.

Dit cijfer was in 1905 en 1904 7 en in 1906, 1907 en 1908 4.

Voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 13 019 dagen of gemiddeld ruim 2 per volwassen arbeider.

Dit cijfer was in 1904 4, 1905 6, 1906 5, 1907 7 en 1908 4.

Van de immigranten uit Britsch-Indië hebben 154 arbeiders overwerk en wel te zamen voor 2255 taken of werkdagen, waarmede de duur hunner werkovereenkomst verminderd wordt.

Van de immigranten uit Nederlandsch-Indië hadden 133 overwerk en wel te zamen voor 1058 taken of werkdagen.

§ 11. *Klachten en misdrijven.*

Door immigranten werden in 1909 de volgende klachten tegen huurders of werkgevers ingebracht:

Ingebrachte klachten van immigranten tegen huurders, gezagvoerders, geneeskundigen en opzichters. Getal.	Namen der districten en aard der klachten.	Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Door den eersten rechter Vrijgesproken.	Door den eersten rechter Veroordeeld.	In hooger beroep.	Aanmerkingen.
	Uit BRITSCH-INDIË.					
	I. NICKERIE.					
1	Moedwillig toebrengen van slagen . .	1	—	—	—	
	II. SARAMACCA.					
3	Te zwaar werk	3	—	—	—	
1	Moedwillig toebrengen van slagen . .	1	—	—	—	
1	Mishandeling van een immigrant . .	1	—	—	—	
	III. BENEDEN-PARA, enz.					
1	Te zwaar werk	1	—	—	—	
3	Bedreiging met slagen	3	—	—	—	
1	Moedwillig toebrengen van slagen . .	1	—	—	—	
1	Mishandeling	1	—	—	—	
	IV. BOVEN-PARA. enz.					
20	Ondervonden ruwe bejegening . . .	—	—	2	—	De klacht was ingebracht tegen 2 hoofdlieden. De een is veroordeeld in eene geldboete van f 15, subs. 7 dagen gevangenisstraf, en de anderen f 10, subs. 3 dagen gevangenisstraf.

Ingebrachte klachten van immigranten tegen huurders, gezagvoerders, genees-kundigen en opzichters.		Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Door den eersten rechter		In hooger beroep.	Aanmerkingen.
Getal.	Namen der districten en aard der klachten.		Vrijgesproken.	Veroordeeld.		
3	Moedwillig toebrengen van slagen	—	—	3	—	Mede-eigenaar en opzichter van de pl. elk veroordeeld in eene geldboete van f 10, subs. 3 dagen gevangenisstraf, en den ander opzichter in eene geldboete van f 30, subs. 7 dagen gevangenisstraf.
1	Mishandeling	1	—	—	—	
2	Weigering van een pas	1	—	—	—	
2	Niet uitbetalen van loon	1	—	—	—	
1	Te zwaar werk	1	—	—	—	
30	Te weinig loon ontvangen	30	—	—	—	19 klachten gegrond bevonden en het loon uitbetaald.
	BENEDEN-COMMEWIJNE.					
350	Te zwaar werk	1	—	—	—	
2	Geen voldoende voeding (nieuwe imm.)	1	—	—	—	De gezagvoerder erkende eene vergissing te hebben gemaakt. Dagloon en passagekosten aan de immigranten vergoed, alsmede de hun toekomende voeding.
14	Ondervonden ruwe bejegening	1	—	—	—	
	VI. COTTICA.					
1	Toebrengen van slagen	1	—	—	—	

Uit NEDERLANDSCH-INDIË.

	I. NICKERIE.					
2	Te zwaar werk	2	—	—	—	
	II. SARAMACCA.					
2	Te zwaar werk	2	—	—	—	
	III. BENEDEN-SURINAME.					
3	Te weinig ontvangen loon	3	—	—	—	
	IV. BOVEN-PARA, enz.					
3	Te zwaar werk	3	—	—	—	
7	Te min betaald loon	7	—	—	—	
1	Moedwillig toebrengen van slagen	—	—	1	1	6 dagen gevangenisstraf. De straf door het H. v. J. veranderd in eene geldboete van f 50, subs. 7 dagen gevangenisstraf.
	V. BENEDEN-COMMEWIJNE.					
27	Te weinig uitbetaald loon	1	—	—	—	
	VI. COTTICA.					
	Nihil.					

Het aantal tegen immigranten ingediende klachten ter zake van overtredingen en wanbedrijven wordt in den volgenden staat vermeld.

Immigranten uit:	Overtredingen ter zake van plichtsverzuim vallende onder de artt. 151—156 der Herziene Strafvordering van 1874.												Andere overtredingen dan die vallende onder meervermelde artt. 151—156.			Wanbedrijven.			Misdrijven.		
	Onwil om te werken of luiheid.						Andere overtredingen.														
	Aangebracht.		Veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.		Veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.										
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Mannen.	Vrouwen.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.
Britsch-Indië . .	384	68	368	62	16	6	114	10	106	10	8	—	162	135	27	6	6	—	—	—	—
Nederlandsch-Indië .	506	106	459	98	47	8	230	7	225	6	5	1	218	203	15	13	13	—	2	1[1])	—

[1]) Zaak nog in behandeling.

§ 12. *Spaarpenningen en geldverzending.*

a. Spaarpenningen.

Het kapitaal dat op naam van 2304 Britsch-Indiërs in de koloniale postspaarbank is belegd, bedroeg op ultimo December 1909 eene som van f 224 918,76½; op ultimo December 1908 was dit cijfer f 217 239,37, ten name van 2088 inleggers.

Het kapitaal op naam van 36 Javaansche immigranten belegd bedroeg f 2441,94; op ultimo December 1908 was dit cijfer f 4780,28 ten name van 37 inleggers.

b. Geldverzending.

Gedurende 1909 werd door tusschenkomst van het Immigratie-departement door 187 Britsch-Indische immigranten een bedrag van f 5616,50 aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië overgemaakt ,tegen f 4342 door 148 hunner in 1908.

De volgende bedragen werden, volgens van de Surinaamsche Bank welwillend ontvangen mededeeling, door Britsch-Indische immigranten door middel van genoemde bankinstelling in 1909 overgemaakt:

Betaalbaar te Londen door 9 immigranten ...	f	11 208
,, in New-York door 1 immigrant ...		2 375
,, ,, Demerara ,, 1 ,, ...		44
	f	13 627

§ 13. *Briefwisseling.*

In 1909 werden door tusschenkomst van het Immigratie-departement 1053 brieven van Britsch-Indiërs alhier aan hunne betrekkingen verzonden en 849 van het postkantoor alhier ontvangen brieven, bestemd voor Britsch-Indische immigranten en voor het meerendeel afkomstig van Britsch-Indië, aan hen uitgereikt.

In 1908 waren deze cijfers respectievelijk 701 en 535.

II. Kolonisatie.

Uit Britsch-Indië, Nederlandsch-Indië, China en West-Indië.

Op 31 December 1909 waren:

a. 1254 immigranten huurders van domeinland voor eene oppervlakte van 2024 H.A., onder wie:

1186 uit Britsch-Indië;
57 ,, West-Indië;
10 ,, China;
1 ,, Nederlandsch-Indië.

Ook hadden 40 Britsch-Indiërs erven in huur, waarvan 28 te Parimaribo, 10 op Lelydorp en 2 te Albina;

b. 116 immigranten, gebruikers van domeinland op de voorwaarden van de publicatie van 1 Augustus 1863 (G. B., n°. 23), te zamen voor eene oppervlakte van 230 H.A., onder wie:

113 uit Britsch-Indië;
2 ,, Nederlandsch-Indië;
1 ,, China;

c. 1284 immigranten, gebruikers van land op vestigingsplaatsen, krachtens de verordening van 19 April 1895 (G. B., n°. 24), te zamen voor eene oppervlakte van 2472 H.A., onder wie:

1106 uit Britsch-Indië;
2 ,, West-Indië;
1 ,, China;
175 ,, Nederlandsch-Indië;

d. 1366 immigranten, eigenaren van land, verkregen krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (G. B., n°. 23),

of op andere wijze en door aankoop van particulieren, te zamen voor eene oppervlakte van ± 6967 H.A., onder wie:

1359 uit Britsch-Indië;
1 ,, Nederlandsch-Indië;
4 ,, West-Indië;
2 ,, China.

Op het hypotheekkantoor stond deze oppervlakte bekend als verdeeld in 1281 perceelen, terwijl 228 Britsch-Indiërs eigenaren waren van 191 erven, waarvan 92 te Paramaribo, behoorende aan 134 hunner, 97 te Nieuw-Nickerie, behoorende aan 92 hunner, en 2 te Albina, behoorende aan 2 hunner;

e. 671 immigranten, huurders en gebruikers van land van particulieren, te zamen voor eene oppervlakte van 513 H.A., onder wie:

670 uit Britsch-Indië;
1 ,, China.

In het geheel waren dus 4691 immigranten, onder wie:

4434 uit Britsch-Indië;
179 ,, Nederlandsch-Indië;
63 ,, West-Indië;
15 ,, China,

huurders, gebruikers of eigenaren van land, te zamen voor eene oppervlakte van ± 12 206 H.A.

Gedurende het jaar 1909 werd door Britsch-Indische en Nederlandsch-Indische immigranten bij overdracht van beplantingen en opstallen op perceelen domeinland respectievelijk betaald: f 27 378,50 en f 815; in 1908 waren deze cijfers f 26 987 en f 800, terwijl door Britsch-Indiërs voor perceelen en erven aan particulieren toebehoorende, werd betaald f 44 034, tegen f 51 352 in 1908.

Het aantal immigranten dat in de omstreken der stad perceelen in huur neemt of in gebruik heeft van particulieren, neemt steeds toe.

Deze immigranten oefenen den tuinbouw uit of houden vee.

Behalve de hierboven bedoelde immigranten, die zich aan den kleinen landbouw wijden, bevinden zich in de onmiddellijke nabijheid der stad, gevestigd op de achtererven langs de Gravenstraat, den Wanicaweg, den weg van Charlesburg naar zee, enz., nog tal van Britsch-Indische immigranten die zich met den tuinbouw en veeteelt bezighouden.

In 1909 werden op de perceelen aan Britsch-Indische immigranten in eigendom toebehoorende, in gebruik afgestaan, of bij hen van particulieren in huur, de volgende producten verkregen, t. w. 205 442 K.G. cacao, 3205 K.G. koffie, 1 593 251 K.G. rijst; 347 488 K.G. aardvruchten, 272 475 bossen bananen, 87 464 bossen bacoven, 410 330 K.G. koorn, benevens aan houtskool, groenen, vruchten en houtwaren een bedrag van f 26 569.

Door de Nederlandsch-Indische immigranten werd op de door het Gouvernement aan hen afgestane perceelen in 1909 verkregen 40 837 rijst, 38 360 K.G. aardvruchten, 8175 bossen bananen, 2766 bossen bacoven en 12 750 K.G. koorn (maïs).

Premie.

Tegen afstand van het recht op vrijen terugvoer werd, krachtens de verordening van 19 April 1895 (G.B. n°. 24), aan 340 Britsch-Indisch en aan 43 Nederlandsch-Indische immigranten en, krachtens de verordening van 21 Augustus 1878 (G.B. 1880, n°. 3), aan 36 Britsch-Indische immigranten en aan 1 Nederlandsch-Indische immigrant de premie van f 100 uitgereikt.

Het totale aantal Britsch-Indische immigranten, aan wie de premie, bedoeld bij verordening van 19 April 1895 (G.B., n°. 24), is uitgekeerd, bedroeg op ultimo December 1909 3180 en dat der Nederlandsch-Indische immigranten 191, en het totale aantal toegekend aan Britsch-Indiërs, krachtens de verordening van 21 Augustus 1878 (G.B. 1880, n°. 3), 313.

Beroepen.

Op ultimo December 1909 waren als tapper gepatenteerd 57 Britsch-Indiërs, tegen 25 op einde 1908.

Aan 248 Britsch-Indiërs is gedurende 1909 een bewijs van toelating als karreman uitgereikt, tegen 198 in 1908.

Dienstbetrekkingen.

Bij de koloniale vaartuigen waren 2 Britsch-Indiërs geemployeerd als matroos en 1 Nederlandsch-Indiër als stoker; 4 Britsch-Indiërs dienden als beambten van lageren rang bij de gewapende politie, terwijl voorts in gouvernementsdienst werkzaam waren 3 Britsch-Indiërs als schoolmeester, 9 Britsch-Indiërs en 2 Nederlandsch-Indiërs als tolken, 4 Britsch-Indiërs als oppassers in het militair hospitaal en in het krankzinnigengesticht Wolffenbuttel, 2 als stoker bij de koloniale spoorwegen, 1 als opzichter bij de gestraften, benevens een 12-tal alls sjouwers bij den Koninklijken West-Indischen Maildienst.

Marktvergunningen.

Het gemiddeld getal van de week- en dagvergunningen Britsch-Indiërs voor eene verkoopplaats op de openbare markten te Paramaribo bedroeg in 1909 20 voor weekvergunningen en 90 voor de dagvergunningen.

Port d'armes.

In 1909 zijn 12 Britsch-Indiërs in het bezit gesteld van een port d'armes of vergunning tot het gebruiken van vuurwapens.

Bij dit verslag behoort 1 staat, aantoonende de aankomst en verdeeling van immigranten in 1909.

De agent-generaal,
VAN DRIMMELEN.

STAAT aantoonende de aankomst

PLAATS VAN HERKOMST.	VAN WAAR GEKOMEN.	TOEGEWEZEN AAN PLANTAGES IN: DE OUDE KOLONIE. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	NICKERIE. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	CORONIE. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Britsch-Indië	Calcutta.	763	310	51	44	1168	174	66	10	6	256	—	—	—	—
Nederlandsch-Indië. .	Java over Nederland.	422	211	—	—	633	7	3	—	—	10	—	—	—	—

STAAT aantoonende het aantal immigranten aangevoerd in de kolo

PLAATS VAN HERKOMST.	Van 1853 tot en met 1862.	Van 1863 tot en met 1872.	Van 1873 tot en met 1882.	Van 1883 tot en met 1892.	Van 1893 tot en met 1902.	1903.
Nederlandsch-Indië . . .	8	21	94	94	5 026	609
Madeira	275	205	—	—	—	—
China	487	2 015	—	—	—	—
West-Indië	—	2 382	214	79	—	—
Nederland	—	2	87	—	—	—
Britsch-Indië	—	—	6 569	8 633	7 643	654
Totaal . . .	770	4 625	6 964	8 806	12 669	1 263

…erdeeling van immigranten in 1909.

NIET TOEGEWEZEN EN DE REDEN WAAROM.						TOTAAL AANGEVOERD.					AANMERKINGEN.
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	AANMERKINGEN.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	
—	—	—	—	—	—	937	376	61	50	1424	
5	—	—	—	5	4 wegens ziekte en 1 afgekeurd.	434	214	—	—	648	

…uriname van 1 Januari 1853 tot ultimo December 1909.

…03.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.	Totaal.
…09	170	526	384	1 250	944	648	9 774
—	—	—	—	—	—	—	480
—	—	—	—	—	—	—	2 502
—	—	—	—	—	—	—	2 675
—	—	—	—	—	—	—	69
…54	252	173	632	1 674	1 867	1 424	29 521
…63	422	699	1 016	2 924	2 811	2 072	45 041

STAAT van verleende en hernieuwd

VERLEENDE CONCESSIËN.

Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	Suriname.		Saramacca.		Marowijne.		Lawa.		Commewijne.		Cottica.		Coppename.	
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
10	47	17 527	33	10 275	16	4 050	11	5 820	2	700	1	200	2	400
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	2	450	1	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	1	200	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—		90	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	49	17 977	34	10 475	17	4 340	11	5 820	2	700	1	200	2	400

Concessiën voor goudontginningen in 1909.

…name				HERNIEUWDE CONCESSIËN.											Totaal-generaal.	
	Totaal.		Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	Suriname.		Saramacca.		Marowijne.		Lawa.		Totaal.			
Oppervlakte H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.		Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
400	112	38 972	10	19	7 721	10	2 926	5	1 700	7	8 874	41	21 221	153	60 193
—	—	—	25	9	12 825	3	786	4	5 667	—	—	16	19 278	16	19 278
—	3	650	50	44	59 832	17	15 409	5	12 701	3	10 388	69	98 330	72	98 980
—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	200	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	200
—		90	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		90
—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
400	116	39 912	Totaal	72	80 378	30	19 121	14	20 068	10	19 262	126	138 829	242	178 741

II. VERGUNNINGEN tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen in 1909.

DISTRICTEN.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	*AANMERKINGEN.*
Suriname	23	121 680	Deze vergunningen worden, behalve onder de voorwaarden die bij de verordeningen van 7 September 1882 (*Gouvernementsblad* n°. 19) en 22 Januari 1903 (*Gouvernementsblad* n°. 12), bepaaldelijk worden genoemd, verleend onder
Marowijne	16	112 716	de voorwaarde, dat binnen eene maand na den dag van ingang het bewijs aan den administrateur van financiën moet worden gezonden dat de expeditie voor het toegestane onderzoek vertrokken is, terwijl binnen
Saramacca	12	77 475	vier maanden na den dag van ingang ten genoegen van den administrateur van financiën moet worden aangetoond, dat met een degelijk onderzoek is aangevangen.
Lawa	12	83 848 [1]	Bij niet-nakoming van deze voorwaarden wordt de vergunning onmiddellijk door den Gouverneur ingetrokken.
Coppename	1	4 000	In 1909 werden ingetrokken 7 vergunningen, betrekking hebbende op eene gezamenlijke oppervlakte van 31 200 H.A., die in 1908 waren verleend, en 8 vergunningen, betrekking hebbende op eene gezamenlijke opper-
Corantijn	1	4 000	vlakte van 36 025 H.A., die in 1909 waren verleend.
	65	403 719	

[1]) Hierin is begrepen eene oppervlakte van 45 670 H.A., betrekking hebbende op 5 vergunningen, die kosteloos verleend zijn onder de voorwaarden, vastgesteld bij het besluit van 18 Januari 1909 (*Gouvernementsblad* n°. 5).

Bijlage M[1].

GEGEVENS over 1909 omtrent de van Gouvernementswege genomen proef met het kleinbedrijf in de goudindustrie.

Aantal vergunning-houders.	Tijdvak.	In totaal ingeleverd goud in grammen.	Opbrengst van het ingeleverde goud bij verkoop		15 °/₀ van de bruto opbrengst van het ingeleverde goud.	In totaal uitgekeerd aan de vergunning-houders.
			per gram.	in totaal.		
17	Januari 1909	1855.—	f 1,458	f 2 740,59	f 405,69	f 2 159,50
23	Februari „	8284.5	1,48	12 261,06	1 839,16	9 800,40
25	Maart „	6967.5	1,48	10 311,90	1 546,78⁵	8 242,30⁵
32	April „	9612.—	1,48	14 225,76	2 133,86⁵	11 371,00⁵
32	Mei „	6296.—	1,48	9 312,16	1 396,82⁵	7 443,34⁵
27	Juni „	5584.5	1,48	8 265,06	1 239,76	6 595,10
26	Juli „	9126.—	1,48	13 506,48	2 025,97	10 777,24
24	Augustus „	5878.—	1,48	8 699,44	1 304,91⁵	6 946,01⁵
22	September „	5913.—	1,48	8 751,24	1 312,68⁵	6 990,09⁵
20	October „	5681.—	1,48	8 407,88	1 261,18	6 720,48
18	November „	4263.—	1,48	6 309,24	946,38⁵	5 042,89⁵
15	December „	2385.—	1,48	3 529,80	529,47	2 820.78
	Totaal . .	71 841.5	—	f 106 284,61	f 15 942,69	f 84 909,16

Bijlage N.

STAAT aantoonende de verdeeling tot ultimo December uitgegeven perceelen voor den kleinen landbouw enz.

DISTRICTEN.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in hectaren.	Aantal huurders of gebruikers.
Beneden-Suriname en Beneden-Para	1753	4497	1752
Boven-Suriname en Boven-Para	661	917	659
Beneden-Commewijne	1026	1176	1010
Boven-Commewijne en Cottica	358	531	358
Saramacca	381	777	381
Nickerie	440	595	433
Coronie	260	180	284
Marowijne	29	59	28
	4908	8732	4875

STAAT aantoonende het aantal perceelen en het aantal huurders hiervan op de Gouvernementsvestigingsplaatsen in 1909 vergeleken bij 1908.

Centrale vestigingsplaatsen.	Aantal perceelen.		Oppervlakte in hectaren.		Aantal huurders of gebruikers.	
	1908.	1909.	1908.	1909.	1908.	1909.
Op Livorno (Beneden-Para)	257	265	330	345	257	265
Bij het Pad van Wanica (Beneden-Para)	1361	1381	3790	3932	1361	1381
Op Domburg (Boven-Para)	238	248	312	315	238	246
Op La Rencontre (Boven-Para)	160	168	243	254	160	168
Op Laarwijk (Boven-Suriname)	152	157	171	177	152	157
Op Totness (Coronie)	222	260	167	180	222	254
Op Nieuw-Amsterdam (Beneden-Commewijne)	123	122	117	117	122	121
Op Alkmaar (Beneden-Commewijne)	227	228	232	232	227	228
Op Johan en Margaretha (Beneden-Commewijne)	182	179	182	179	182	179
Op Kroonenburg (Beneden-Commewijne)	499	497	650	648	487	482
Op Hecht en Sterk (Cottica)	191	183	191	183	191	183
Op Paradise (Nickerie)	256	254	277	270	247	254
Op Nieuw-Waldeck (Nickerie)	88	83	141	133	88	93
	3956	4025	6803	6965	3934	4001

Bijlage O.

VERGELIJKENDE STAAT

der productie voor de jaren 1907, 1908 en 1909.

DISTRICTEN.	SUIKER. Vacumpan. 100 Kilogram.			Aantal H.A. afgemalen riet.			Aantal kilogrammen gemiddeld per H.A. verkregen.		
	1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.
Nickerie	33 511	40 538	34 469	724	702	729	4 628	5 774	4 728
Coronie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boven-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Suriname	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Para	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boven-Para	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boven-Suriname	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Commewijne	72 425	66 131	61 430	1 197	1 181	1 185	6 048	5 597	5 184
Boven-Commewijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cottica	13 363	13 323	13 420	348	319	278	3 840	4 145	4 822
Marowijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	119 299	119 992	109 319	2 269	2 202	2 192	5 256	5 402	4 987

DISTRICTEN.	BACOVEN. 100 Bossen.			KOORN (Mais). 100 Kilogram.			KOFFIE. 100 Kilogram.		
	1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.	1907.	1903.	1909.
Nickerie	41	43	52	70	180	209	23	20	30
Coronie	14	39	20	101	155	277	4	9	3
Beneden-Saramacca	34	49	61	1 962	1 703	2 348	45	22	30
Boven-Saramacca	—	2	—	44	118	29	—	—	—
Beneden-Suriname	32	222	857	166	192	222	182	160	84
Beneden-Para	19	31	50	1 194	1 475	1 888	—	—	—
Boven-Para	229	415	1 111	570	362	524	84	45	112
Boven-Suriname	200	368	933	767	758	676	126	70	173
Beneden-Commewijne	612	2 224	4 478	498	1 023	1 000	1 814	1 611	1 990
Boven-Commewijne	75	118	172	335	339	541	53	51	42
Cottica	416	580	843	1 365	1 815	1 529	34	40	40
Marowijne	2	2	2	—	—	6	—	—	—
Totaal	1 674	4 093	8 579	7 072	8 120	9 249	2 365	2 028	2 504

MELASSE. 100 Liters.			RUM. 100 Liters.			CACAO. 100 Kilogram.			BANANEN. 100 Bossen.		
1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.
—	—	—	3 663	4 871	4 357	1 048	1 035	1 117	316	284	295
—	—	—	—	—	—	526	563	318	446	477	244
—	—	—	—	—	—	3 734	2 943	3 208	536	660	664
—	—	—	—	—	—	3	8	11	2	11	7
—	—	—	—	—	—	1 938	2 398	2 047	120	218	166
—	—	—	—	—	—	228	277	252	420	559	996
—	—	—	—	—	—	423	512	705	253	247	278
—	—	—	—	—	—	430	460	490	202	196	217
2 809	1 090	897	4 321	3 905	3 674	3 938	4 611	6 773	970	1 115	1 258
—	—	—	—	—	—	243	146	250	92	119	143
—	370	544	608	591	870	1 356	1 143	1 581	614	583	603
—	—	—	—	—	—	1	—	—	7	7	3
2 809	1 460	1 441	8 592	9 367	8 901	13 868	14 096	16 752	3 978	4 476	4 874

RIJST. 100 Kilogram.			AARDVRUCHTEN. 100 Kilogram.			HEEFT NOG GELEVERD.
1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.	
1 436	2 140	3 004	95	166	154	3 090 kokosnoten.
—	18	60	286	487	471	764 765 „
2 674	3 178	3 338	116	234	311	f 7 742 geleverde houtwaren.
8	54	26	23	57	23	„ 1 556 „ „
1 198	1 389	1 547	786	971	943	„ 10 160 „ „ groenten, vruchten en melk.
6 272	6 908	7 401	2 595	2 659	2 580	„ 27 865 „ „ „ „ „ „
102	55	66	436	2 284	1 848	„ 9 066 „ „
1 013	698	1 190	693	1 584	1 285	„ 18 303 „ „
1 876	1 775	2 289	518	996	1 456	„ 1 746 „ „ „ „ „ „
75	109	83	75	297	234	„ 5 525 „ „
454	542	618	270	642	658	„ 1 807 „ „
2	1	1	1	—	11	
15 110	16 867	19 623	5 894	10 377	9 974	767 855 stuks kokosnoten en f 83 770 aan houtwaren enz.

STAAT van de suikercult[uur in] Su[riname]

DISTRICTEN.	PLANTAGES.	Uit-gestrektheid der plantages. — H.A.	Uit-gestrektheid in bebouwing op ult. December 1909. — H.A.	Uit-gestrektheid waarvan is geoogst. — H.A.	Suiker- vacumpa[n] — 100 Kilogra[m]	Gem[iddelde] produ[ctie] p[er] H[.A.] — Kilo[gram]
Nickerie	Waterloo	1 000	445	445	19 732	4
Idem	Hazard	687	284	284	14 737	5
Beneden Commewijne	Zoelen en Mariënburg	2 709	976	936	49 406	5
Idem	Rust en werk	1 093	249	249	12 024	4
Cottica	Alliance	1 860	328	278	13 420	4
		7 349	2 282	2 192	109 319	

in Suriname in 1909.

ker- npa — ogra	Gemiddelde productie per H.A. — Kilogram.	Melasse. — 100 liters.	Rum of Dram. — 100 liters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	Nevenproducten.	Aanmerkingen.
732	4 434	—	3 189	559	496	1 055		
737	5 189	—	1 168	314	477	791		
406	5 278	276	3 674	2 750	176	2 926	11 153 K. G. cacao.	
2 024	4 828	621	—	521	22	543		
3 420	4 822	544	870	864	109	973	474 K. G. cacao. 6525 „ mais. 703 bossen bananen. 4204 „ bacoven. f 935 aan houtwaren.	
9 319	4 987	1 441	8 901	5 008	1 280	6 288		

STAAT van de cacao en andere cultures m

DISTRICTEN.	Aantal plantages.	Uitgestrektheid van de plantages in H. A.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. Dec. 1909 van de plantages in H. A.	HERKREGEN PRODUCTEN.						
				Cacao.	Koffie.	Rijst.	Aardvruchten	Bananen.	Bacoven.	Koorn (mais)
				in 100 kilogram.				in 100 bossen.		in 100
Nickerie	5	986	333	543	—	—	—	34	10	71
Coronie	3	1 475	74	91	—	—	—	7	4	27
Beneden Saramacca	11	6 017	911	1 065	25	—	—	—	26	110
Boven Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden Suriname	8	3 858	1 435	1 960	80	—	11	3	842	41
Beneden Para	1	875	93	137	—	—	—	—	—	—
Boven Para	5	5 055	781	162	84	—	—	24	846	—
Boven Suriname	8	6 117	912	393	1 673	—	2	1	790	212
Beneden Commewijne	28	12 634	4 840	6 009	1 965	—	3	37	4 123	308
Boven Commewijne	1	268	152	107	32	—	—	—	53	—
Cottica	6	2 880	835	829	5	—	—	15	456	—
Marowijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	76	40 165	10 366	11 296	3 864	—	16	121	7 150	769

s uitzondering van de suikercultuur in 1909.

Koorn-mais.	ARBEIDERS OP 31 DECEMBER 1909. Onder contract verbonden. Arbeidende.	Niet arbeidende.	Totaal.	Niet onder contract verbonden. Arbeidende.	Niet arbeidende.	Totaal.	Anderen. Arbeidende.	Niet arbeidende.	Totaal.	Totaal. Arbeidende.	Niet arbeidende.	Totaal.	Aanmerkingen.
71	108	17	125	67	64	131	—	—	—	175	81	256	
27	—	—	—	8	—	8	43	24	67	51	24	75	155141 kokosnoten.
110	200	19	219	107	28	135	21	7	28	328	54	382	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
41	1 010	68	1 078	181	96	277	—	—	—	1 191	164	1 355	
—	27	—	27	6	—	6	—	—	—	33	—	33	
—	781	68	849	67	25	92	4	—	4	852	93	945	
212	714	68	782	130	54	184	57	3	60	901	125	1 026	
308	3 094	273	3 367	604	399	1 003	72	12	84	3 770	684	44 54	34479 kg. gedroogde bacoven.
—	66	6	72	7	5	12	—	—	—	73	11	84	
—	547	47	594	121	26	147	27	1	28	695	74	769	f 935 houtwaren, 474 kg. cacao, 6525 kg. mais, 703 bossen bananen en 4204 bossen bacoven door Alliance verkregen.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
769	6 547	566	7 113	1 298	697	1 995	224	47	271	8 069	1 310	9 379	

OVERZICHT van den geldelijken toestand op het einde van 1909 van de bestaa

Nos.	NAAM VAN DE BANK.	Aantal leden.	Gevorderde rente.	Maximum bedrag voorschot	Oprichtings-kosten.	Voorschot van het Gouvernement.	Inleg.	
							Aantal inleggers.	Bedrag.
1	Domburg	118	6%	f 150.—	f 107.—	—	91	f 1 254,-
2	Beneden-Para	755	5%	100.—	114.—	f 8 000.—	100	1 627,-
3	Beneden-Commewijne	379	5½ %	100.—	135.—	—	141	3 958,-
4	Saramacca	171	5%	150.—	120.—	—	28	687,-
5	Coronie (Volksbank)	21	6%	200.—	100.—	750.—	—	—
6	Nickeriebank	198	6%	100.—	—	2 500.—	54	1 623,-
7	Het Westland.	25	5%	300.—	69.—	1 500.—	31	1 443,-
8	Ephrata	250	4%	100.—	95.—	—	12	252,-

…taa|enbanken in de kolonie Suriname en de in dat jaar verrichte operatiën.

…rag.	Voorschotten. Verleend. Aantal.	Voorschotten. Verleend. Bedrag.	Voorschotten. Terugbetaald. Bedrag.	Reservefonds.	Saldo op 31 December 1909. In kas.	Saldo op 31 December 1909. Belegd.	Balans. Winst.	Balans. Verlies.	Zuiver gekweekte rente.
…254,–	35	f 2 226,—	f 1 198,—	f 328,—	f 77,—	f 4 706,—	f 159,—	—	f 212,—
…527,–	148	7 649,—	3 514,—	1 129,—	862,—	2 244,—	362,—	—	427,—
…958,–	59	4 649,—	3 002,—	694,—	6,—	5 498,—	275,—	—	404,—
…687,–	31	1 143,—	1 074,—	108,—	3,—	528,—	108,—	—	54,—
—	19	1 777,—	150,—	3,—	129,—	—	8,—	—	55,—
…623,–	88	4 243,—	93,—	227,—	145,—	1 002,—	227,—	—	226,—
…443,–	8	1 700,—	450,—	800,—	546,—	808,—	59,—	—	77,—
…252,–	73	2 670,—	961,—	291,—	348,—	929,—	102,—	—	92,—

KLEINE LAN

DISTRICTEN.	Aantal perceelen.	Oppervlakte H.A.	Oppervlakte in cultuur H.A.	Bevolking. Immigranten.	Niet-immigranten.	Totaal.

a. Op vestigin

DISTRICTEN.	Aantal perceelen.	Oppervlakte H.A.	Oppervlakte in cultuur H.A.	Immigranten.	Niet-immigranten.	Totaal.
Nickerie	353	442	361	777	247	1 024
Coronie	266	338	305	5	590	595
Beneden-Saramacca	—	—	—	—	—	—
Boven-Saramacca	—	—	—	—	—	—
Beneden-Suriname	—	—	—	—	—	—
Beneden-Para	1 787	5 163	574	1 814	1 161	2 975
Boven-Para	399	539	477	582	320	902
Boven-Suriname	153	173	131	178	134	312
Beneden-Commewijne	1 021	2 061	858	2 093	478	2 571
Boven-Commewijne	—	—	—	—	—	—
Cottica	174	429	140	189	145	334
Marowijne	—	—	—	—	—	—
Totaal	4 153	9 145	2 846	5 638	3 075	8 713

b. Buit

DISTRICTEN.	Aantal perceelen.	Oppervlakte H.A.	Oppervlakte in cultuur H.A.	Immigranten.	Niet-immigranten.	Totaal.
Nickerie	353	3 057	704	404	1 096	1 500
Coronie	28	5 369	535	8	745	753
Beneden-Saramacca	1 021	9 223	2 946	2 243	1 826	4 069
Boven-Saramacca	136	3 392	73	23	236	259
Beneden-Para	1 421	24 251	914	2 621	2 217	4 838
Beneden-Suriname	734	5 007	266	1 705	1 866	3 571
Boven-Suriname	146	12 231	370	49	704	753
Boven-Para	295	2 966	500	34	890	924
Beneden Commewijne	20	640	60	71	16	97
Boven-Commewijne	163	—	440	191	750	941
Cottica.	389	—	1 569	312	1 535	1 847
Marowijne	35	156	30	—	73	73
Tataal	4 741	66 292	8 407	7 661	11 964	19 625

NBOUW 1909.

al.	Verkregen producten. Cacao.	Koffie.	Rijst.	Koorn (Maïs).	Aard-vruchten.	Bananen.	Bacoven.	Kokos-noten.	Geldswaarde der afgeleverde houtwaren, vruchten en groenten.	AANMERKINGEN.
	Uitgedrukt per 100 Kilogram.					Per 100 bossen.		Per 100 stuks.		
ginplaatsen.										
4	50	—	380	40	79	145	10	31	—	
5	25	—	—	35	17	11	3	864	—	
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5	12	—	1 426	1 225	1 578	805	44	—	f 3 264	
2	247	24	54	321	157	172	212	—	—	
2	35	2	231	198	163	58	124	—	—	
1	638	23	2 287	689	1 447	1 215	348	—	1 746	
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4	5	—	70	48	125	83	53	—	—	
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3	1 012	49	4 448	2 556	3 566	2 489	794	895	f 5 010	
uitvestigingsplaatsen.										
0	525	30	2 624	98	75	117	32	—	—	
3	202	3	60	216	454	225	14	5 308	—	
9	2 144	5	3 338	2 238	311	664	36	—	f 7 741	
9	11	—	26	29	23	7	—	—	1 555	
8	103	—	5 975	663	1 002	191	6	—	24 600	
1	87	4	1 547	181	932	163	14	—	10 160	
3	62	4	859	267	1 120	158	19	—	15 103	
4	295	5	12	203	1 691	82	53	—	9 065	
7	14	1	2	3	6	5	7	—	—	
1	143	10	83	541	234	143	119	—	2 525	
7	742	35	548	1 415	533	497	292	—	872	
3	—	—	1	6	11	4	2	—	—	
5	4 328	97	15 075	5 860	6 392	2 256	594	5 308	f 71 561	

KOLONIALE SPOORWEGE

STAAT VAN INKOMST

OVER DE MAAND	Reizigers 1ste klasse.		Reizigers 2de klasse.		Vrachtgoed.		Opbrengst passagiers-goed.	Goud.		Verk zar
	Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.	Tonnen.	Opbrengst.		Grammen.	Opbreng	
Januari	440	f 230	18 224	f 6 068	190,25	f 1 949	f 1 158	10 351	f 87	f 4
Februari	397	236	16 174	4 112	176,5	1 403	1 283	31 298	231	4
Maart	498	260	18 870	5 611	184	1 890	1 440	59 453	418	4
April	436	344	17 085	5 207	536,5	2 751	1 270	58 324	433	3
Mei	385	157	16 454	4 934	250,5	1 940	1 325	51 896	353	2
Juni	520	294	19 259	6 503	268	2 250	1 426	45 774	324	5
Juli	452	349	18 504	6 113	280	2 420	1 457	47 523	366	–
Augustus	395	296	17 317	5 581	275	1 986	1 268	54 264	383	–
September	634	442	21 057	7 688	520	4 596	1 317	37 245	265	–
October	812	423	23 644	7 648	322,75	2 837	1 360	42 765	315	–
November	413	287	18 287	5 373	217	2 518	1 219	56 601	403	–
December.	269	190	19 593	6 367	459,5	1 896	1 684	46 668	334	–
	5 651	f 3 508	224 468	f 71 205	3 680	f 28 437	f 16 207	542 162	f 3 912	f 24

DIENST VAN EXPLOITATIE.

over het dienstjaar 1909.

…reng	Opbrengsten. Verkocht zand.	Spoorweg-telephoon.	Diversen.	Totalen.	Per trein K.M.	Opbrengst per reiziger 1ste klasse.	reiziger 2de klasse.	ton vrachtgoed.	*Aanteekeningen.*
87	f 420	f 26	f 55	f 9 993	f 2,01	f $0,52^{3}$	f $0,33^{3}$	f $10,24^{6}$	
231	467	18	44	7 795	1,42	$0,59^{4}$	$0,25^{4}$	$7,94^{9}$	In exploitatie 115^{5} K.M.
418	498	11	53	10 181	1,42	$0,52^{2}$	$0,29^{7}$	$10,27^{1}$	
433	328	19	53	10 405	1,64	$0,78^{9}$	$0,30^{5}$	$5,12^{9}$	
353	222	20	41	8 994	1,43	$0,40^{9}$	0,30	$7,74^{6}$	
324	524	22	43	11 387	1,65	$0,56^{6}$	$0,33^{8}$	$8,39^{8}$	
366	—	32	38	10 774	1,51	$0,77^{2}$	0,33	$8,64^{2}$	Idem 123 K.M.
383	—	37	71	9 622	$1,45^{5}$	$0,74^{9}$	$0,32^{2}$	$7,22^{1}$	
265	—	39	228	14 575	2,06	$0,69^{7}$	$0,36^{5}$	$8,83^{9}$	
315	—	33	190	12 807	$1,83^{5}$	$0,52^{2}$	$0,32^{3}$	$8,79^{1}$	
403	—	22	100	9 921	$1,43^{5}$	$0,69^{4}$	$0,29^{4}$	$11,60^{1}$	Idem 133 K.M.
334	—	24	74	10 570	$1,50^{5}$	$0,70^{6}$	$0,32^{5}$	$4,12^{7}$	
912	f 2 459	f 303	f 990	f 127 024	gemiddeld f $1,61^{5}$	gemiddeld f $0,62^{9}$	gemiddeld f $0,31^{2}$	gemiddeld f $8,24^{7}$	

Bijlage S.

STAAT van verleende en hernieuwde concessiën tot exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1909.

Concessiën verleend ad 10 cts. per H.A.	Oppervlakte in H.A.	Hernieuwd voor een jaar ad 10 cts. per H.A.	Vergunningen tot onderzoek.	Oppervlakte in H.A.
69	425 464	144 160	23 (1)	1 065 000

(1) Deze vergunningen werden verleend tegen eene retributie van een halven cent per H.A.

Bijlage T.

STAAT van den veestapel op ultimo December 1909.

PARAMARIBO en DISTRICTEN.	Runderen.	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
Paramaribo	415	94	180	—	4	149	581
Het overige deel der kolonie	6 575	176	141	257	105	2 537	2 145
Totaal in 1909	6 990	270	321	257	109	2 686	2 726
in 1908	7 445	265	527	114	113	2 065	2 923
Meer	—	5	—	143	—	621	—
Minder	455	—	206	—	4	—	197

STAAT van den invoer der kolonie Surinam over

ARTIKELEN.		NEDERLAND.		GROOT-BRITANNIË.		Vereenigde Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.		BA
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Aardappelen	H.L.	12 174⁵	f 79 134	—	—	28	f 182	—	—	46⁵	f 30	—
Aardewerk	—	—	31 395	—	f 252	—	897	—	—	—	76	—
Ammunitie:												
Geweren, karabijnen en buksen	Loopen.	437	4 370	—	—	1	10	16	f 160	—	—	—
Revolvers, pistolen en kamerbuksen	Stuks.	32	128	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gedeelten van genoemde wapens.	—	—	130	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Geweer- en pistoolkogels en hagels	K.G.	25 338	15 203	—	—	—	—	—	—	7	[illegible]	—
Patronen voor achterladers	Stuks.	6 550	393	—	—	—	—	—	—	1 000	6	—
Patronen voor revolvers	"	8 200	246	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Percussiedopjes en slaghoedjes	"	574 900	1 150	—	—	10 000	20	—	—	41 000	8	—
Ledige hulzen	"	386 500	7 730	—	—	—	—	—	—	1 200	2	—
Buskruit	K.G	496	992	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Asphalt	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Azijn en azijnzuur bij eene sterkte van minder dan 100 gr. watervrij azijnzuur	L.	15 723	1 887	—	—	—	—	—	—	26	[illegible]	—
Azijn en azijnzuur bij eene sterkte van 100 gr. watervrij azijnzuur of meer	"	2 373	4 700	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ballast	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bier, waaronder Maltz-extract van alle soorten	"	466 923	177 431	1 233	469	546	207	440	167	16 683	6 34	—
Gemberale	"	200	76	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bijouteriën	—	—	10 167	—	1 877	—	21	—	155	—	63	—
Blik in bladen	—	—	1 483	—	900	—	111	—	—	—	—	—
Blom of meel	K.G.	4 548	637	—	—	3 238 376	453 373	48	7	146 421	20 49	—
Bodems, duigen en hoepels voor vaatwerk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 55	—
Boeken, lees-	—	—	21 905	—	—	—	46	—	—	—	40	—
Boeken, schrijf- en koopmans- en albums	—	—	6 306	—	—	—	139	—	—	—	13	—
Boter, oleomargarine en ghee	"	178 541	225 115	—	—	4 361	2 617	—	—	1 946	1 77	—
Breeuwwerk	"	630	252	—	—	7 202	2 881	—	—	362	14	—
Bron- en mineraalwater	L.	1 245	498	108	43	—	—	—	—	210	8	—
Brood en beschuit	K.G.	410	82	—	—	190 009	38 002	—	—	620	12	—
Chemicaliën en utensiliën	—	—	50 557	—	1 253	—	10 496	—	213	—	6 80	—
Dakbedekkingsmaterialen (onbrandbare)	—	—	55 720	—	2 442	—	752	—	150	—	5 67	—
Drukinkt	—	—	288	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukletters	—	—	2 399	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukpersen	—	—	160	—	—	—	144	—	—	—	—	—
Eetwaren, geconserveerd	—	—	99 824	—	1 221	—	63 017	—	706	—	10 92	—
Ezels, muil- en steen-	Stuks.	—	—	—	—	4	800	—	—	67	3 66	—
Fabriek-, landbouw- en stoomwerktuigen	—	—	325 795	—	2 621	—	20 839	—	175	—	70 33	—
Garens	—	—	21 627	—	444	—	9	—	—	—	7 14	—
Gedistilleerd van 50 pct. z. a. bij 15° C	L.	158 241	110 330	1	1	586	1 075	454	655	3 465	4 61	—
Reukwaters al of niet uit gedistilleerd bereid	—	—	11 576	—	—	—	957	—	319	—	28	—

over 1909, uit of via de volgende landen.

BARBADOS.		FRANSCH-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.		RECHT.
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
—	—	6	f 39	—	—	—	—	—	—	12 255	f 79 657	f 6 127,50
—	f 93	—	—	—	—	—	—	—	f 1 076	—	34 480	3 448,—
—	—	85	850	—	—	—	—	—	—	539	5 390	5 390,—
—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	33	132	330,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	141	42,30
—	—	106	64	—	—	—	—	—	—	25 451	15 271	1 272,55
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 550	453	75,50
—	—	100	3	—	—	—	—	—	—	8 300	249	62,25
—	—	16 750	33	—	—	—	—	—	—	642 650	1 285	160,66⁵
—	—	133 400	2 668	—	—	—	—	—	—	521 100	10 422	651,37⁵
—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	497	994	1 491,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	Vrij.
—	—	25	3	—	—	—	—	—	—	15 774	1 893	788,70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 373	4 700	1 779,75
—	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75	Vrij.
—	—	23	9	—	—	50	f 19	551	209	486 449	184 851	48 644,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	76	20,—
—	—	—	20	—	—	—	—	—	843	—	13 714	2 057,10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 494	Vrij.
—	—	3 762	526	—	—	2 175	304	—	—	3 395 330	475 346	84 883,25
—	—	—	—	—	f 672	—	—	—	—	—	13 229	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	22 402	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 579	657,90
—	—	20	3	—	—	—	—	1 512	1 397	186 380	230 903	18 638,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 194	3 278	163,88
—	—	158	63	—	—	—	—	—	—	1 721	688	137,68
—	—	350	70	—	—	—	—	—	—	191 389	38 278	5 741,67
—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	69 332	6 933,20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	246	—	64 987	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	288	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 399	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	304	Vrij.
—	—	—	2 060	—	40	—	1 476	—	2 251	—	181 522	18 152,20
2	235	—	—	5	175	—	—	—	—	78	4 877	Vrij.
—	18	—	1 236	—	—	—	—	—	—	—	421 014	Vrij.
—	1 819	—	1	—	—	—	—	—	—	—	31 045	3 104,50
—	—	1 449	1 458	—	—	—	—	697	1 037	164 893	119 174	206 116,25
—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	13 135	1 970,25

ARTIKELEN.		NEDERLAND.		GROOT-BRITANNIË.		Vereenigde Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.		BA[…]
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waar[…]	Hoeve[…] heid.
Aether sulfuricus in Chloroform	L.	105	f 210	—	—	—	—	2	f 4	1	f [illegible]	—
Houtgeest voor stijlers	"	—	—	—	—	—	—	—	—	2 000	81[…]	—
Glaswerk	—	—	24 341	—	f 734	—	f 2 632	—	—	—	1 01[…]	—
Goud (ruw)	Gram.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" (gemunt)	"	—	1 000	—	—	—	75 000	—	—	—	—	—
Granen en peulvruchten	K.G.	365 236	80 352	4 610	1 014	121 396	26 707	—	—	196 396	43 20[…]	55[…]
Groenten	—	—	8 477	—	—	—	520	—	—	—	—	—
Harpuis	—	—	100	—	—	—	11	—	—	—		—
Hoeden	—	—	38 781	—	1 854	—	2 792	—	300	—	5 97[…]	—
Hooi	—	—	166	—	—	—	358	—	—	—	—	—
Hout van alle soorten	—	—	51	—	—	—	—	—	—	—	26 53[…]	—
Huiden, vellen en leder, bereide	K.G.	37 556	92 895	7	13	502	1 276	—	—	444	1 72[…]	1[…]
" onbereide	—	—	—	—	—	—	—	—	—	163	8[…]	—
Instrumenten, math.-, phys.-, chirurg.- en optische	—	—	1 184	—	—	—	195	—	—	—	6[…]	—
IJs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51[…]	—
IJzer, band-, plaat- en staaf	—	—	14 640	—	701	—	3 080	—	—	—	81[…]	—
IJzer, bewerkt	—	—	49 902	—	2 181	—	26 383	—	137	—	15 58[…]	—
Kaarsen	K.G.	27 021	18 104	—	—	4 478	3 000	—	—	90	6[…]	—
Kaas	"	160 466	93 070	—	—	13	8	—	—	26	1[…]	—
Kalk	—	—	2 639	—	40	—	60	—	—	—	10 24[…]	—
Cement	—	—	33 452	—	—	—	468	—	—	—	5 81[…]	—
Klokken	—	—	4 283	—	—	—	1 383	—	81	—	13[…]	—
Koek- en suikerbakkerswerk	—	—	47 391	—	1 900	—	8 493	—	—	—	1 19[…]	—
Koffie	K.G,	301	271	—	—	14 625	13 163	—	—	67	6[…]	—
Koffers en trommels	—	—	4 981	—	382	—	500	—	—	—	85[…]	—
Kool (houts-)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1[…]	—
Koper (ruw)	—	—	858	—	—	—	—	—	—	—	7[…]	—
Kruidenierswaren	—	—	52 542	—	224	—	10 258	—	—	—	3 97[…]	—
Kramerijen	—	—	123 412	—	2 777	—	21 257	—	3 706	—	11 98[…]	—
Kurk	—	—	3 284	—	—	—	—	—	83	—	8[…]	—
Lampen	—	—	13 545	—	8	—	4 565	—	—	—	39[…]	—
Lood	—	—	2 168	—	—	—	—	—	—	—	37[…]	—
Lucifers:												
In pakjes of doosjes van 72 of minder per pakje of doosje	Gros.	33[5]	34	—	—	—	—	—	—	8	[illegible]	—
Manufacturen (katoenen)	—	—	495 746	—	7 479	—	54 158	—	1 005	—	167 15[…]	—
Idem (linnen)	—	—	22 829	—	—	—	145	—	—	—	3 57[…]	—
Idem (wollen)	—	—	16 384	—	35	—	524	—	—	—	2 55[…]	—
Idem (zijden)	—	—	2 658	—	212	—	—	—	—	—	2[…]	—
Idem (gem. kleederen)	—	—	150 274	—	3 892	—	6 751	—	906	—	37 19[…]	—
Matrassen en kussens	—	—	2 668	—	—	—	29	—	—	—	34[…]	—
Melasse of keukenstroop	L.	321	96	—	—	33	10	—	—	—	—	1 44[…]
Meststoffen	—	—	14 612	—	3 761	—	—	—	—	—	18 16[…]	—
Meubels	—	—	21 771	—	1	—	8 785	—	—	—	4 79[…]	—
Muziekinstrumenten	—	—	9 503	—	96	—	1 423	—	—	—	49[…]	—
Naaimachines	—	—	16 139	—	211	—	1 116	—	—	—	1 51[…]	—
Olie:												
Raap-, olijf-, lijn-, machine-, patent-, cocos-	L.	308 583	107 188	909	473	25 050	11 637	—	—	13 525	6 00[…]	[illegible]
Kerosineolie	"	—	—	—	—	1 554 954	108 847	—	—	228	1[…]	—

BARBADOS.		FRANSCH-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.		RECHT.
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	108	f 216	f 216,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 000	810	Vrij.
—	f 5	—	f 129	—	—	—	—	—	—	—	28 853	2 885,30
—	—	218	305	—	—	—	—	—	—	211 342^{6}	295 880	21 134,30
		211 124^{6}	295 575									
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76 000	Vrij.
554	122	1 401	308	—	—	10 741	f 2 363	104 400	f 22 968	804 734	177 041	24 142,02
—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	9 015	901,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	115	Vrij.
—	—	—	—	—	f 1 252	—	—	—	204	—	51 161	5 116,10
—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	528	52,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26 582	2 658,20
10	19	20	38	—	—	—	—	—	—	38 539	95 961	1 926,95
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	163	82	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 446	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	514	Vrij.
—	—	—	—	—	1 223	—	—	—	—	—	20 456	Vrij.
—	—	—	649	—	24	—	—	—	898	—	95 758	9 575,80
—	—	155	104	—	—	—	—	—	—	31 744	21 268	1 587,20
—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	160 508	93 095	8 025,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 979	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	600	—	—	—	40 334	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	143	—	6 021	602,10
—	—	—	12	—	—	—	—	—	59	—	59 054	5 905,40
—	—	127	114	2 640	2 376	2 679	2 411	—	—	20 439	18 395	2 043,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 715	671,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	932	Vrij.
—	456	—	169	—	—	—	26	—	366	—	68 014	6 801,40
—	44	—	278	—	—	—	—	—	1 450	—	164 907	16 490,70
—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	3 459	345,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 509	1 850,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 538	Vrij.
—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	45^{5}	46	102,37^{5}
—	—	—	1	—	16	—	—	—	1 535	—	727 099	72 709,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26 545	2 654,50
—	12	—	11	—	—	—	—	—	—	—	19 525	1 952,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	98	—	2 994	299,40
—	—	—	116	—	883	—	—	—	1 161	—	201 181	20 118,10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 038	303,80
1 446	434	—	—	—	—	—	—	—	—	1 800	540	36,—
—	—	—	—	—	—	—	24	—	—	—	36 562	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	239	—	35 586	3 558,60
—	—	—	—	—	—	—	—	—	655	—	12 097	1 209,70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	120	—	19 099	Vrij.
35	10	1 875	2 056	1	1	765	337	—	—	350 743	127 706	10 522,29
—	—	202	14	—	—	—	—	—	—	1 555 384	108 877	77 769,20

ARTIKELEN.		NEDERLAND.		GROOT-BRITANNIË.		Vereenigde Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.		BAR
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waar	Hoevee heid.
Naphta, benzine, gasoline (belast)	L.	3 286	f 1 643	—	—	1 410	f 705	—	—	1 632	f 8	18
Haarolie en alle welriekende oliën	—	—	2 983	—	—	—	153	—	f 91	—	1	—
Opium	K.G.	623^{2}	9 971	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ganje	"	150	188	201	f 251	—	—	—	—	9	1	—
Paarden	Stuks.	—	—	—	—	—	—	—	—	14	2 1	1
Papier	—	—	32 000	—	—	—	5 237	—	—	—	9	—
Parapluies	—	—	11 786	—	—	—	—	—	14	—	1 6	—
Patate's en alle andere aardvruchten	K.G.	—	—	—	—	—	—	418	21	341	1	19
Pik	—	—	357	—	—	—	636	—	—	—	1	—
Teer	—	—	488	—	—	—	205	—	—	—	1	—
Pyridine voor stijlers	—	—	1 080	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pinda	K.G.	548	82	—	—	48 617	7 292	—	—	4 839	7	—
Planten (levende)	—	—	426	—	—	—	77	—	20	—	6	—
Reuzel	K.G.	1 113	390	—	—	5 130	1 795	20	7	673	2	—
Rijst	"	5 018 869	501 887	—	—	—	—	—	—	36 834	3 6	—
Rijst (ongepelde)	"	—	—	—	—	—	—	—	—	99 263	4 9	—
Rijtuigen en wagens	—	—	2 879	—	—	—	3 410	—	—	—	7	—
Rijwielen	Stuks.	289	18 807	64	4 276	5	232	—	—	37	2 5	—
Schepen, schuiten en vaartuigen	—	—	16 000	—	—	—	—	—	—	—	6 0	—
Schilderijen (teekening in olieverf, enz.)	—	—	306	—	—	—	44	—	—	—	—	—
Schoenen	—	—	43 664	—	—	—	26 226	—	—	—	2 7	—
Sigaren	K.G.	11 887	47 548	—	—	324^{9}	1 300	—	—	—	—	—
Smeer, molen-	"	4 176	1 670	—	—	5 742	2 297	—	—	986	3	—
Snuif	"	80	160	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Speelkaarten	—	—	1 391	—	—	—	91	—	—	—	—	—
Spek (gezouten)	K.G.	76	30	—	—	337 481	131 617	—	—	10 530	4 1	—
Idem (gerookt)	"	965	772	21	17	1 024	819	—	—	3		—
Spijkers en nagels	"	95 585	20 072	1 305	274	641	135	—	—	6 234	1 3	—
Steen, gebakken-, metsel-	Stuks.	150 237	6 009	—	—	—	—	—	—	4 000	1	—
Idem (bewerkte)	—	—	5 606	—	—	—	38	—	—	—	—	—
Steenkolen	K.G.	588 000	4 410	4 396 102	32 970	822 600	6 170	—	—	504 800	3 7	—
Suiker (geraffineerd)	"	62 990	13 228	—	—	32 702	6 867	20	4	100	2	—
Idem (andere soorten)	"	—	—	—	—	—	—	—	—	458	7	—
Tabak (in bladen)	"	341	154	—	—	57 866	26 039	—	—	531	2	—
Idem (gekorven)	"	44 046	61 664	—	—	—	—	—	—	936	1 31	—
Terpentijn	L.	721	360	36	18	1 519	760	—	—	136	6	—
Thee	K.G.	11 064	13 276	—	—	3 959	4 751	—	—	258	31	—
Tin	—	—	2 831	—	14	—	—	—	—	—	—	—
Touwwerk	K.G.	34 890	20 934	—	—	245	147	—	—	1 179	70	—
Uien	"	85 103	8 510	—	—	3 894	390	—	—	9 267	92	—
Uitmonstering	—	—	175	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vee	—	—	—	—	—	—	811	—	—	—	101 15	—
Verfwaren	K.G.	165 532	82 766	581	291	1 367	683	—	—	5 133	2 56	—
Vernis	L.	1 391	2 087	9	13	112	168	—	—	734	1 10	—
Visch (gezouten)	K.G.	1 993	239	—	—	605 578	72 669	30	4	124 016	14 88	13 8
Idem (gerookt-, leng- en stok-)	"	1 941	1 552	—	—	12 651	10 121	—	—	81	6	—
Zalm (gepekeld)	"	—	—	—	—	8 364	3 346	—	—	50	3	—
Vleesch (gezouten)	"	1 054	358	—	—	777 041	264 194	—	—	6 472	2 20	—
Idem (gerookt)	"	1 069	2 138	—	—	704	1 408	—	—	—	—	—

BARBADOS.		FRANSCH-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.		RECHT.
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
180	f 90	—	—	—	—	1 400	f 700	—	—	7 908	f 3 954	f 395,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 378	506,70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	623[2]	9 971	24 928,—
—	—	—	—	—	—	—	—	357	f 446	717	896	28 680,—
10	1 500	—	—	—	—	—	—	—	—	24	3 600	600,—
—	—	—	f 15	—	—	—	—	—	54	—	38 251	3 825,10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	518	—	13 997	1 399,70
193	10	—	—	—	—	—	—	—	—	952	48	28,56
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 177	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	854	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 080	Vrij.
—	—	—	—	50 730	f 7610	2 760	414	—	—	107 494	16 124	5 374,70
—	—	—	—	—	—	—	17	—	200	—	1 377	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 936	2 428	208,08
—	—	—	—	—	—	—	—	8 125	813	5 063 828	506 383	126 595,70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	99 263	4 963	1 240,77
—	475	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 532	753,20
—	—	—	—	—	—	—	—	19	1 095	414	26 999	2 699,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 024	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	350	Vrij.
—	—	—	136	—	270	—	1 196	—	672	—	74 867	7 486,70
—	—	—	—	17	68	—	—	—	—	1 228[9]	48 916	48 915,60
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 904	4 362	218,08
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	80	160	80,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 482	222,30
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	348 087	135 754	6 961,74
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 013	1 610	80,52
—	—	1 355	285	—	—	—	—	500	105	105 620	22 180	2 112,40
—	—	1 500	60	—	—	—	—	—	—	155 737	6 229	311,47
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 644	564,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 311 502	47 336	Vrij.
—	—	1 851	389	—	—	—	—	—	—	97 663	20 509	2 783,39[5]
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	458	73	11,96
—	—	28	13	—	—	—	—	—	—	58 766	26 445	73 457,50
—	—	57	81	—	—	—	—	—	—	45 039	63 055	78 818,25
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 412	1 206	241,20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 281	18 337	6 112,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 845	Vrij.
—	—	18	11	—	—	—	—	—	—	36 332	21 799	1 453,28
—	—	125	12	—	—	9 780	978	52 111	5 211	160 280	16 028	4 808,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	175	Vrij.
—	331	—	—	—	—	—	100	—	555	—	102 951	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	172 613	86 306	3 452,26
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 246	3 369	134,76
13 800	1 656	—	—	—	—	900	108	897	108	747 214	89 666	14 944,28
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 673	11 738	880,38
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 414	3 366	336,56
—	—	130	44	—	—	—	—	—	—	784 697	266 797	15 693,94
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 773	3 546	106,38

ARTIKELEN.		NEDERLAND.		GROOT-BRITANNIË.		Vereenigde Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.		BA[illegible]
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waar[illegible]	Hoeve[illegible] heid
Vleesch (hammen en shoulders uti Europa)	K.G.	6 383	f 7 979	—	—	—	—	—	—	30	f 3[illegible]	—
Vleesch (hammen uit Amerika) .	„	—	—	—	—	86 638	f 35 522	—	—	33	1[illegible]	—
Vruchten (versche en gedroogde).	—	—	253	—	—	—	9 536	—	—	—	9[illegible]	—
Vuurwerken	—	—	606	—	—	—	5 477	—	—	—	6[illegible]	—
Wijn, w. o. vermouth.	L.	149 546	79 642	—	—	12	5	4 346	f 1 883	1 100	41[illegible]	—
Idem (mousseerende)	„	3 572	11 716	—	—	—	—	—	—	9	2[illegible]	—
Zaad	—	—	3 242	—	f 2 550	—	18	—	—	—	[illegible]	—
Zakken	—	—	25 615	—	4 138	—	—	—	—	—	10 10[illegible]	—
Zeep (ruwe)	K.G.	80 653	18 147	2 453	552	145 044	32 635	—	—	19 191	4 31[illegible]	—
Idem (geparfumeerd)	„	5 050	11 110	342	752	987	2 171	129	284	277	61[illegible]	—
Zeegras	—	—	817	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zemelen	—	—	884	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zilver (ruw)	—	—	32 278	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zilver (gemunt)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 98[illegible]	—
Zink (in bladen)	—	—	2 077	—	—	—	—	—	—	—	18[illegible]	—
Zout (ruw)	K.G.	90	2	—	—	6 887	138	—	—	27 256	54[illegible]	5 11[illegible]
Idem (geraffineerd)	„	16 094	6 438	389	156	—	—	—	—	336	13[illegible]	—
Diverse ongenoemde artikelen. .	—	—	33 360	—	5 737	—	7 737	—	5 500	—	18 80[illegible]	—
Diverse goederen van Rijkswege ingevoerd	—	—	252 391	—	—	—	126	—	295	—	5 50[illegible]	—
			f 4 271 130		f 91 520		f 1 666 327		f 17 052		f 734 3[illegible]	

In bovenstaanden staat is als waarde aangemerkt:

a. wat betreft de goederen naar de waarde belast, de inkoopprijs zonder onkosten, vermeerderd met 20 pct.

b. wat betreft alle overige goederen, de inkoopprijs vermeerderd met de onkosten (verpakking, assurantie, commissieloon en vracht) tot de aankomst van het schip in Suriname.

RY.	BARBADOS.		FRANSCH-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.		RECHT.
aard	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	
5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 413	f 8 016	f 320,65
1	—	—	3	f 1	—	—	—	—	—	—	86 674	35 537	1 733,48
9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 249	—	10 133	1 013,30
6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 150	1 845,—
41	—	—	10 088	4 552	—	—	9	f 4	1 711	1 143	166 812	87 647	41 703,—
2	—	—	29	87	—	—	—	—	—	—	3 610	11 830	1 805,—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 812	Vrij.
0 10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39 859	Vrij.
4 31	—	—	10 877	2 447	—	—	250	56	—	—	258 468	58 155	12 923,40
61	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 785	14 927	1 017,75
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	817	81,70
—	—	f 14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	898	89,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32 278	Vrij.
2 98	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 984	Vrij.
18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 264	Vrij.
54	5 114	102	—	—	90 032	f 1 801	—	—	227 681	4 554	357 060	7 142	10 711,80
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 819	6 728	672,76
8 80	—	—	—	13 929	—	—	—	—	—	16 627	—	101 691	10 169,10
5 50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	258 317	Vrij.
34 3		f 7 524		f 331 071		f 16 413		f 11 135		f 69 373		f 7 215 932	f 1 274 520,91

osten
schip

STAAT aantoonende artikelen en het daarop betaald invoerrecht, uit de Vereenigd
Demerary in de kolonie Surinam

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.			TRINIDAD.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Aardewerk			f 897	f 89,70	—	—	—
Aardappelen	H.L.	28	182	14,—	—	—	—
Ammunitie:							
Geweren	Loop.	1	10	10,—	—	—	—
Percussiedopjes en slaghoedjes	Stuks.	10 000	20	2,50	—	—	—
Bier	Liter.	546	207	54,60	—	—	—
Bijouteriën		—	21	3,15	—	—	—
Blik in bladen		—	111	Vrij.	—	—	—
Blom of meel	K.G.	3 238 376	453 373	80 959,40	2 175	f 304	f 54,37
Boeken, lees-		—	46	Vrij.	—	—	—
Boeken, schrijf- en koopmans- en albums		—	139	13,90	—	—	—
Boter, oleomargarine en ghee	K.G.	4 361	2 617	436,10	—	—	—
Breeuwwerk	"	7 202	2 881	144,04	—	—	—
Brood en beschuit	"	190 009	38 002	5 700,27	—	—	—
Chemicaliën	"	—	10 496	1 049,60	—	—	—
Dakbedekkingsmaterialen (onbrandbare)		—	752	Vrij.	—	—	—
Drukpersen		—	144	Vrij.	—	—	—
Eetwaren		—	63 017	6 301,70	—	—	—
Ezels		4	800	Vrij.	—	—	—
Fabriek-, landbouw- en stoomwerktuigen		—	20 839	Vrij.	—	—	—
Garens		—	9	0,90	—	—	—
Gedistilleerd van 50 °/₀ bij 15° C.	Liter.	586	1 075	732,50	—	—	—
Reukwaren al of niet uit gedistilleerd bereid		—	957	143,55	—	—	—
Glaswerk		—	2 632	263,20	—	—	—
Goud, gemunt		—	75 000	Vrij.	—	—	—
Granen en peulvruchten	K.G.	121 396	26 707	3 641,88	—	—	—
Groenten		—	520	52,—	—	—	—
Harpuis		—	11	Vrij.	—	—	—
Hoeden		—	2 792	279,20	—	—	—
Hooi		—	358	35,80	—	—	—
Huiden	K.G.	502	1 276	25,10	—	—	—
Instrumenten, math.-, phys-, chirurg. en optische		—	195	Vrij.	—	—	—
IJzer, band-, staaf- en plaat-		—	3 080	Vrij.	—	—	—
IJzer, bewerkt		—	26 383	2 638,30	—	—	—
Kaarsen	K.G.	4478	3 000	223,90	—	—	—

Staten van Noord-Amerika, rechtstreeks uit die Staten en over Trinidad, Barbados en aangevoerd gedurende 1909.

BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
—	—	—	—	—	—	—	f 897,—	f 89,70
—	—	—	—	—	—	28	182,—	14,—
—	—	—	—	—	—	1	10,—	10,—
—	—	—	—	—	—	1 000	20,—	2,50
—	—	—	—	—	—	546	207,—	54,60
—	—	—	—	—	—	—	21,—	3,15
—	—	—	—	—	—	—	111,—	Vrij.
—	—	—	146 421	f 20 499,—	f 3 660,52^5	3 386 972	474 176,—	84 674,30
—	—	—	—	—	—	—	46,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	139,—	13,90
—	—	—	1 946	1 771,—	194,60	6 307	4 388,—	630,70
—	—	—	—	—	—	7 202	2 881,—	144,04
—	—	—	620	124,—	18,60	190 629	38 126,—	5 718,87
—	—	—	—	—	—	—	10 496,—	1 049,60
—	—	—	—	—	—	—	752,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	144,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	63 017,—	6 301,70
—	—	—	—	—	—	4	800,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	20 839,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	9,—	0,90
—	—	—	—	—	—	586	1 075,—	732,50
—	—	—	—	—	—	—	957,—	143,55
—	—	—	—	—	—	—	2 632,—	263,20
—	—	—	—	—	—	—	75 000,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	26 707,—	3 641,88
—	—	—	—	—	—	121 396	520,—	52,—
—	—	—	—	—	—	—	11,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	2 792,—	279,20
—	—	—	—	—	—	—	358,—	35,80
—	—	—	—	—	—	502	1 276,—	25,10
—	—	—	—	—	—	—	195,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	3 080,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	26 383,—	2 638,30
—	—	—	—	—	—	4 478	3 000,—	223,90

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.			TRINIDAD.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Kaas	K.G.	13	f 8	f 0,65	—	—	—
Kalk		—	60	Vrij.	—	—	—
Cement		—	468	Vrij.	—	—	—
Klokken		—	1 383	138,30	—	—	—
Koek- en Suikerbakkerswerk		—	8 493	849,30	—	—	—
Koffie	K.G.	14 625	13 163	1 462,50	—	—	—
Koffers en trommels		—	500	50,—	—	—	—
Kruidenierswaren		—	10 258	1 025,80	—	—	—
Kramerijen		—	21 257	2 125,70	—	—	—
Lampen		—	4 565	456,50	—	—	—
Manufacturen:							
katoenen		—	54 158	5 415,80	—	—	—
linnen		—	145	14,50	—	—	—
wollen		—	524	52,40	—	—	—
gemaakte kleederen		—	6 751	675,10	—	—	—
Matrassen en kussens		—	29	2,90	—	—	—
Melasse of keukenstroop	Liter.	33	10	0,66	—	—	—
Meubels		—	8 785	878,50	—	—	—
Muziekinstrumenten		—	1 423	142,30	—	—	—
Naaimachines		—	1 116	Vrij.	—	—	—
Olie: raap-, olijf-, lijn-, machine-, patent-, cocos- enz.	Liter.	25 050	11 637	751,50	—	—	—
Olie: kerosene	„	1 554 954	108 847	77 747,50	—	—	—
Naphta, benzine, gasoline, enz.	„	1 140	705	70,50	—	—	—
Haar- en welriekende oliën		—	153	22,95	—	—	—
Papier		—	5 237	523,70	—	—	—
Pik		—	636	Vrij.	—	—	—
Teer		—	205	Vrij.	—	—	—
Pinda	K.G.	48 617	7 292	2 430,85	—	—	—
Planten		—	77	Vrij.	—	—	—
Reuzel	„	5 130	1 795	153,90	—	—	—
Rijtuigen en wagens		—	3 410	341,—	—	—	—
Rijwielen		5	232	23,20	—	—	—
Schilderijen, (teekeningen in olieverf)		—	44	Vrij.	—	—	—
Schoenen		—	26 226	2 622,60	—	—	—
Sigaren	K.G.	324^{9}	1 300	1 297,60	—	—	—
Smeer, (molen-)	„	5 742	2 297	172,26	—	—	—
Speelkaarten		—	91	13,65	—	—	—
Spek, gezouten	„	337 481	131 617	6 749,62	—	—	—
gerookt	„	1 024	819	40,96	—	—	—
Spijkers en nagels	„	641	135	12,82	—	—	—

BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
—	—	—	—	—	—	13	f 8,—	f 0,65
—	—	—	—	—	—	—	60,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	468,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	1 383,—	138,30
—	—	—	—	—	—	—	8 493,—	849,30
—	—	—	—	—	—	14 625	13 163,—	1 462,50
—	—	—	—	—	—	—	500,—	50,—
—	—	—	—	—	—	—	10 258,—	1 025,80
—	—	—	—	—	—	—	21 257,—	2 125,70
—	—	—	—	—	—	—	4 565,—	456,50
—	—	—	—	—	—	—	54 158,—	5 415,80
—	—	—	—	—	—	—	145,—	14,50
—	—	—	—	—	—	—	524,—	52,40
—	—	—	—	—	—	—	6 751,—	675,10
—	—	—	—	—	—	—	29,—	2,90
—	—	—	—	—	—	33	10,—	0,66
—	—	—	—	—	—	—	8 785,—	878,50
—	—	—	—	—	—	—	1 423,—	142,30
—	—	—	—	—	—	—	1 116,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	25 050	11 637,—	751,50
—	—	—	228	f 16,—	f 11,40	1 555 182	108 863,—	77 758,90
—	—	—	—	—	—	1 410	705,—	70,50
—	—	—	—	—	—	—	153,—	22,95
—	—	—	—	—	—	—	5 237,—	523,70
—	—	—	—	—	—	—	636,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	205,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	48 617	7 292,—	2 430,85
—	—	—	—	—	—	—	77,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	5 130	1 795,—	153,90
—	—	—	—	—	—	—	3 410,—	341,—
—	—	—	—	—	—	5	232,—	23,20
—	—	—	—	—	—	—	44,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	26 226,—	2 622,60
—	—	—	—	—	—	324^{9}	1 300,—	1 297,60
—	—	—	—	—	—	5 742	2 297,—	172,26
—	—	—	—	—	—	—	91,—	13,65
—	—	—	10 530	4 107,—	210,60	348 011	135 724,—	6 960,22
—	—	—	3	2,—	0,12	1 027	821,—	41,08
—	—	—	—	—	—	641	135,—	12,82

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.			TRINIDAD.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Steen (bewerkt)		—	f 38	f 3,80	—	—	—
Steenkolen	K.G.	822 600	6 170	Vrij.	—	—	—
Suiker (geraffineerd)	"	32 702	6 867	932,—	—	—	—
Tabak, in bladen	"	57 866	26 039	72 332,50	—	—	—
Terpentijn	L.	1 519	760	151,90	—	—	—
Thee	K.G.	3 959	4 751	1 583,60	—	—	—
Touwwerk	"	245	147	9,80	—	—	—
Uien	"	3 894	390	116,82	—	—	—
Vee	"	—	811	Vrij.	—	—	—
Verfwaren	"	1 367	683	27,34	—	—	—
Vernis	L.	112	168	6,72	—	—	—
Visch:							
gezouten	K.G.	605 578	72 669	12 111,56	900	f 108	f 18,—
gerookt	"	12 651	10 121	759,06	—	—	—
zalm (gepekeld)	"	8 364	3 346	334,56	—	—	—
Vleesch:							
gezouten	"	777 041	264 194	15 540,82	—	—	—
gerookt	"	704	1 408	42,24	—	—	—
hammen en shoulders	"	86 638	35 522	1 732,76	—	—	—
Vruchten, versche en gedroogde		—	9 536	953,60	—	—	—
Vuurwerken		—	5 477	1 643,10	—	—	—
Wijn, w. o. Vermouth	L.	12	5	3,—	—	—	—
Zaad		—	18	Vrij.	—	—	—
Zeep (ruw)	K.G.	145 044	32 635	7 252,20	—	—	—
Zeep (geparfumeerd)	"	987	2 171	148,05	—	—	—
Zout (grof)	"	6 887	138	206,61	—	—	—
Diverse ongenoemde artikelen		—	7 737	773,70	—	—	—
Diverse goederen van Rijkswege ingevoerd		—	126	Vrij.	—	—	—
			f 1 666 327	f 325 746,55		f 412	f 72,3[illegible]

BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
—	—	—	—	—	—	—	f 38,—	f 3,80
—	—	—	—	—	—	822 600	6 170,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	32 702	6 867,—	932,—
—	—	—	—	—	—	57 866	26 039,—	72 332,50
—	—	—	—	—	—	1 519	760,—	151,90
—	—	—	—	—	—	3 959	4 751,—	1 583,60
—	—	—	—	—	—	245	147,—	9,80
—	—	—	—	—	—	3 894	390,—	116,82
—	—	—	—	—	—	—	811,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	1 367	683,—	27,34
—	—	—	—	—	—	112	168,—	6,72
13 800	f 1 656,—	f 276,—	124 016	f 14 882,—	f 2 480,32	744 294	89 315,—	14 885,88
—	—	—	81	65,—	4,86	12 732	10 186,—	763,92
—	—	—	50	20,—	2,—	8 414	3 366,—	336,56
—	—	—	6 472	2 201,—	129,44	783 513	266 395,—	15 670,26
—	—	—	—	—	—	704	1 408,—	42,24
—	—	—	33	14,—	0,66	86 671	35 536,—	1 733,42
—	—	—	—	—	—	—	9 536,—	953,60
—	—	—	—	—	—	—	5 477,—	1 643,10
—	—	—	—	—	—	12	5,—	3,—
—	—	—	—	—	—	—	18,—	Vrij.
—	—	—	—	—	—	145 044	32 635,—	7 252,20
—	—	—	—	—	—	987	2 171,—	148,05
—	—	—	—	—	—	6 887	138,—	2 06,61
—	—	—	—	—	—	—	7 737,—	773,70
—	—	—	—	—	—	—	126,—	Vrij.
	f 1 656,—	f 276,—		f 43 701,—	f 6 713,12^5		f 1 712 096,—	f 332 808,05

STAAT van den uitvoer d

PRODUCTEN.		NEDERLAND.		GROOT-BRITANNIË.		Vereenigde Staten van NOORD-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.		BA
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waard	Hoeve heid
Balata of bolletriemelk	K.G.	574 081	f1 291 682	2 652	f 5 967	15 258	f 34 331	702	f 1 580	35 754	f 80 4	—
Bacoven (versche) . .	Bossen.	8	4	—	—	645 980	327 450	—	—	—	—	—
Idem idem . . .	K.G.	1 540	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem (gedroogde . .	„	31 304	7 726	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bananen	Bossen.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cacao	K.G.	96 125	57 675	9 323	5 594	1 708 218	1 024 931	83 516	50 109	—	—	—
Cocosnoten	Stuks.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Confituren	K.G.	25	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goud (ruw)	Gr.	792 258^{5}	1 085 394	48 892^{5}	66 983	—	—	279 375	382 744	—	—	—
Hout (rond of vierkant)	M³.	1 743	38 346	—	—	169	3 718	155	3 410	—	—	22
Idem, letter-	K.G.	32 034	6 407	—	—	34 661	6 932	26 433	5 287	226	4	—
Idem, brand-	Stère.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Idem, kwassie- . . .	K.G.	4 976	995	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Huiden	„	30 239	12 096	—	—	—	—	1 850	740	—	—	—
Koffie	„	2 424	1 503	—	—	181 375	112 453	—	—	—	—	—
Lemmetjes (gezouten) .	H.L.	—	—	—	—	17	68	—	—	—	—	—
Rum of dram van 50 pct.	L.	—	—	—	—	—	—	—	—	416 644	54 1	—
Rijst	K.G.	25	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suiker vac. 1ste product	„	292 700	58 540	585 360	117 072	5 004 500	1 000 900	—	—	2 934 070	586 8	—
Idem id. naproduct .	„	199 900	31 984	72 440	11 591	40 000	6 400	—	—	229 245	36 6	—
Vischlijm	„	1 561	2 341	42	63	170	255	135	203	—	—	—
Diverse ongenoemde artikelen	—	—	4 032	—	—	—	597	—	—	—	3	—
			f2 598 826		f 207 270		f2 518 035		f 444 073		f 758 8	

1) Daarenboven werd uitgevoerd naar Nederland 1 840 kilogram Balata.

en „ Nederland 206 196^{8} gram.
„ Frankrijk 11 „

206 207^{8} gram goud uit Fransch-Guyana alhier ingevoerd.

kolonie Suriname over 1909.

BARBADOS.		FRANSCH-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.		Prijzen der producten volgens aangifte bij uitvoer.
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	* 628 447	f1 414 006	f 2,25 per K.G.
—	—	—	—	—	—	—	—	20	f 10	646 015	327 468	0,50 „ bos.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 540	46	0,03 „ K.G.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31 304	7 726	0,25 „ „
—	—	2	f 1	—	—	—	—	—	—	2	1	0,50 „ bos.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 897 182	1 138 309	0,60 „ K.G.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	50	2,— „ „
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*1 120 526	1 535 121	1,37 „ Gram.
222	f 4 884	—	—	—	—	—	—	10	220	2 299	50 578	22,— „ M³.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93 354	18 671	0,20 „ K.G.
64	192	—	—	—	—	—	—	—	—	64	192	3,— „ Stère.
—	—	—	—	—	—	—	—	19 430	3 886	24 406	4 881	0,20 „ K.G.
—	—	—	—	—	—	—	—	1 545	618	33 634	13 454	0,40 „ „
—	—	—	—	—	—	—	—	50	31	183 849	113 987	0,62 „ „
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	68	4,— „ H.L.
—	—	—	—	156 465	f 20 340	—	—	—	—	573 109	74 504	0,13 „ L.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	5	0,20 „ K.G.
—	—	—	—	12 000	2 400	—	—	—	—	8 828 630	1 765 726	0,20 „ „
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	541 585	86 654	0,16 „ „
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 908	2 862	1,50 „ „
—	—	—	128	—	13	—	—	—	60	—	5 161	
	f 5 076		f 129		f 22 753		—		f 4 825		f6 559 470	

Bijlage W.

STAAT van de stoomvaartlijnen die op Suriname varen.

STOOMVAARTLIJNEN.	Vaste vaart of niet.	Om de hoeveel tijd de schepen de kolonie aandoen.
Koninklijke West-Indische Mail.	Vaste vaart van Amsterdam naar Paramaribo—New-York, vice-versa.	Veertien dagen.
Idem, (vruchtenschepen).	Vaste vaart van Paramaribo naar New-York, vice-versa.	Wekelijks.
Compagnie Générale transatlantique.	Vaste vaart van St. Nazaire naar Paramaribo-Cayenne, vice-versa.	Maandelijks.
Sproston limited.	Vaste vaart van Demerara naar Nickerie—Paramaribo, vice-versa.	Veertien dagen.
Idem.	Vaste vaart van Demerara—Paramaribo—Cayenne, vice-versa.	Veertien dagen.
East Aziatic Company.	Geen vaste vaart tusschen Kopenhagen en Paramaribo.	Alleen wanneer voor deze haven lading is.

Bijlage X.

SCHEEPVAARTBEWEGING

in de kolonie Suriname in 1909.

AANGEKOMEN SCHEPEN.

LANDEN OF PLAATSEN VAN BESTEMMING.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Met lading.		In ballast.		Met lading.		In ballast.			
	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.
Nederland	31	*a)* 37 403	3	204	—	—	—	—	34	37 607
Groot-Britannië	—	—	—	—	6	3 293	—	—	6	3 293
Noord-Amerika	—	—	—	—	1	494	—	—	1	494
New-York via Curaçao enz.	26	*b)* 29 276	—	—	—	—	—	—	26	29 276
New-York via Trinidad enz.	53	*c)* 109 408	—	—	—	—	—	—	53	109 408
Martinique via Demerary .	12	*d)* 12 632	—	—	—	—	—	—	12	12 632
Cayenne	—	—	21	13 999	—	—	4	150	25	14 149
Demerary	61	*e)* 10 161	3	638	7	628	—	—	71	11 427
Barbados	—	—	—	—	6	381	—	—	6	381
Calcutta.	2	*f)* 4 320	—	—	—	—	—	—	2	4 320
Trinidad	—	—	1	2 153	—	—	—	—	1	2 153
St. Martin	—	—	—	—	3	170	—	—	3	170
Totaal . . .	185	203 200	28	16 994	23	4 966	4	150	240	225 310

VAN DE AANGEKOMEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen. Direct van Nederland.		Stoomschepen. Van vreemde havens.		Zeilschepen. Direct van Nederland.		Zeilschepen. Van vreemde havens.		Totaal.	
	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.
Nederland	29	29 634	84	139 934	—	—	3	170	116	169 738
Groot-Britannië	—	—	70	15 787	—	—	14	1 078	84	16 865
Amerika	—	—	—	—	—	—	1	494	1	494
Frankrijk	—	—	24	25 272	—	—	3	81	27	25 353
Denemarken	5	7 973	1	1 594	—	—	—	—	6	9 567
Noorwegen	—	—	—	—	—	—	3	1 548	3	1 548
Rusland	—	—	—	—	—	—	3	1 745	3	1 745
Totaal . . .	34	37 607	179	182 587	—	—	27	5 116	240	225 310

Ruimte door geloste goederen ingenomen:
a) ± 23 959 ton.
b) ± 292 „
c) ± 10 798 „
d) ± 125 „
e) ± 2 000 „
f) met immigranten.

VERTROKKEN SCHEPEN.

LANDEN OF PLAATSEN VAN BESTEMMING.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Met lading.		In ballast.		Met lading.		In ballast.			
	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.
Nederland	28	*a*) 32 938	1	362	—	—	—	—	29	33 300
Noord-Amerika	—	—	—	—	1	346	—	—	1	346
New-York via Curaçao . .	25	*b*) 28 345	—	—	—	—	—	—	25	28 345
New-York via Trinidad . .	52	*c*) 107 380	—	—	—	—	—	—	52	107 380
Martinique via Demerary .	—	—	12	12 640	—	—	—	—	12	12 640
Cayenne.	—	—	21	13 991	—	—	3	81	24	14 072
Demerary	37	5 006	25	3 839	6	826	5	354	73	10 025
Barbados	—	—	—	—	5	350	1	928	6	1 278
Trinidad.	1	1 594	4	5 344	—	—	2	1 085	7	8 023
Calcutta	1	*d*) 2 153	1	2 167	—	—	—	—	2	4 320
Mexico	—	—	—	—	—	—	3	1 548	3	1 548
Jamaica.	—	—	—	—	—	—	1	1 088	1	1 088
Totaal . . .	144	177 414	64	38 343	12	1 522	15	5 084	235	222 363

VAN DE VERTROKKEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen. Direct naar Nederland.		Stoomschepen. Naar vreemde havens.		Zeilschepen. Direct naar Nederland.		Zeilschepen. Naar vreemde havens.		Totaal.	
	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.
Nederland	26	28 518	82	136 613	—	—	2	138	110	165 269
Groot-Britannië	—	—	70	15 787	—	—	13	1 043	83	16 830
Amerika	—	—	—	—	—	—	1	494	1	494
Frankrijk	—	—	24	25 272	—	—	3	81	27	25 353
Denemarken	3	4 782	3	4 785	—	—	—	—	6	9 567
Noorwegen	—	—	—	—	—	—	6	3 416	6	3 416
Rusland	—	—	—	—	—	—	2	1 434	2	1 434
	29	33 300	179	182 457	—	—	27	6 606	235	222 263

Ruimte door ingeladen goederen ingenomen:
a) ± 2894 ton.
b) ± 5705 „
c) ± 2184 „
d) met immigranten.

STAAT van Nederlandsche schepen, in Suriname aangekome[n]

NAMEN DER SCHEPEN.	AANGEKOMEN. Stoomschepen. Direct van Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	Van vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Herkomst.	Zeilschepen. Direct van Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	Van vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Herkomst.	Aanmerkinge[n]
Prins der Nederlanden .	4	29 430			Amsterdam.						
Prins Willem IV . . .	4										
Prins Willem III . . .	3										
Prins Frederik Hendrik .	3										
Prins Willem II. . . .	3										
Prins Willem V. . . .	3										
Prins Willem I	3										
Prins Maurits.	3										
Koningin Wilhelmina. .	1	157									
Lauwerzee.	1										
Oranje	1	47									
Prins Willem II. . . .	—	—	4	29 276	New-York (1).	—	—	—	—	—	(1) Via Curaç enz.
Prins Willem V. . . .	—	—	4								
Prins Willem I	—	—	3								
Prins Maurits	—	—	3								
Prins der Nederlanden .	—	—	3								
Prins Willem IV . . .	—	—	3								
Prins Willem III . . .	—	—	3								
Prins Frederik Hendrik .	—	—	3								
Coppename	—	—	14	109 408	New-York (2).	—	—	—	—	—	(2) Via Trinid enz.
Saramacca.	—	—	13								
Suriname	—	—	13								
Marowijne	—	—	13								
Paramaribo	—	—	1	362	Demerary.						
Albina	—	—	1	250	id.						
Curaçao.	—	—	1	434	id.						
Koningin Wilhelmina. .	—	—	1	157	id.						
Oranje	—	—	1	47	id.						
Koningin Wilhelmina. .	—	—	—	—	—	—	—	1	79	St. Martin.	
Trial.	—	—	—	—	—	—	—	1	32	id.	
Prins Hendrik	—	—	—	—	—	—	—	1	59	id.	
	27	29 634	84	139 934		—	—	3	170		

van en vertrokken naar Nederland en vreemde havens in 1909.

NAMEN DER SCHEPEN.	VERTROKKEN. Stoomschepen. Direct naar Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	Naar vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Bestemming.	Zeilschepen. Direct naar Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	Naar vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Bestemming.	Aanmerkingen.
Prins Willem II . . .	4	28 156	—	—	Amsterdam (1).	—	—	—	—	—	(1) Via Hâvre.
Prins Willem V . . .	3										
Prins Willem I . . .	3										
Prins Maurits	3										
Prins der Nederlanden .	3										
Prins Willem IV . . .	3										
Prins Willem III . . .	3										
Prins Frederik Hendrik.	3										
Paramaribo	1	362	—	—	Amsterdam.						
Prins der Nederlanden .	—	—	4	28 345	New-York (2).	—	—	—	—	—	(2) Via Curaçao enz.
Prins Willem IV . . .	—	—	3								
Prins Willem III . . .	—	—	3								
Prins Frederik Hendrik.	—	—	3								
Prins Willem II . . .	—	—	3								
Prins Willem V . . .	—	—	3								
Prins Willem I . . .	—	—	3								
Prins Maurits	—	—	3								
Coppename	—	—	13	107 380	New-York (3).	—	—	—	—	—	(3) Via Trinidad
Saramacca	—	—	13								
Suriname.	—	—	13								
Marowijne	—	—	13								
Albina	—	—	1	250	Demerary.						
Curaçao	—	—	1	434	id.						
Koningin Wilhelmina .	—	—	1	157	id.						
Oranje	—	—	1	47	id.						
Lauwerzee	—	—	1	—	Trinidad.						
Koningin Wilhelmina .	—	—	—	—		—	—	1	79	Demerary.	
Prins Hendrik	—	—	—	—		—	—	1	59	id.	
	26	28 518	82	136 613		—	—	—	—		

Bijlage IJ[2].

STAAT aantoonende het percentage van den invoer en den uitvoer der kolonie Suriname uit en naar Nederland gedurende 1909 en de 5 voorafgaande jaren.

JAAR.	INVOER.	UITVOER.	AANMERKINGEN.
1904	59,05	44,27	Bij de berekening van het percentage van den invoer moet rekening gehouden worden met de omstandigheid, dat vele goederen, uit Nederland aangevoerd, afkomstig zijn uit andere landen.
1905	57,61	41,65	
1906	59,66	43,22	
1907	59,29	33,77	
1908	61,18	40,67	
1909	59,19	39,61	

Bijlage Z$^{1, 2 \text{ en } 3}$

STATISTIEKE GEGEVENS

betrekkelijk den postdienst in Suriname 1909.

I. VER

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.	Pa d'aff
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Dubbele.		
Europa.						
Duitschland	8 357	98	2 673	6	15 824	
België	827	56	348	9	2 135	
Frankrijk	6 956	42	1 089	7	13 867	
Groot-Britannië en Ierland	7 937	258	712	6	20 736	
Italië	412	3	76	2	498	
Nederland	58 329	129	3 817	36	48 356	
Overige landen en koloniën	2 348	83	128	4	649	
Afrika.						
Landen en koloniën	538	48	56	1	258	
Amerika.						
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	36 238	319	419	5	39 126	
Britsche koloniën	16 832	408	118	1	648	
Fransche koloniën	3 683	42	38	—	205	
Nederlandsche koloniën	2 446	47	93	—	382	
Overige landen, koloniën enz.	2 712	159	79	1	537	
Azië.						
Nederlandsche koloniën	679	5	26	2	87	
Overige landen en koloniën	1 638	78	48	—	102	
Australië.						
Protectoraten, koloniën enz.	89	2	21	1	89	
	150 021	1 777	9 741	81	143 499	1

ZENDING.

…te	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	Totaal der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post pakketten.	Berichten van ontvangst.
4	79	1 648	169	—	28 854	1 134	316	22	115
5	36	69	58	—	3 538	126	18	4	62
7	137	216	79	—	22 393	549	178	97	84
6	148	835	212	—	30 844	963	83	18	37
8	19	26	73	—	1 109	79	6	1	2
6	734	1 939	316	—	113 656	4 827	2 328	595	318
9	116	67	162	—	3 557	158	48	5	89
8	25	4	—	—	930	116	19	—	—
6	289	679	72	—	77 147	697	63	15	169
8	156	19	182	—	18 364	28	4	49	59
5	36	2	26	—	4 032	116	22	17	23
2	18	19	58	—	3 063	108	19	10	2
7	53	23	35	—	3 599	986	386	—	28
7	8	4	56	—	867	123	26	4	6
2	19	11	16	—	1 912	56	6	—	17
9	—	2	—	—	204	12	1	1	1
9	1 873	5 563	1 514	—	314 069	10 088	3 523	838	1 012

II. ON

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.	Pap d'aff
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Dubbele.		
Europa.						
Duitschland	14 527	206	4 116	14	53 218	
België	1 918	53	715	8	8 215	
Frankrijk	11 260	181	839	12	42 186	
Groot-Britannië en Ierland	20 829	730	1 246	24	60 279	
Italië	518	68	208	3	407	
Nederland	100 246	781	4 216	59	59 239	1
Portugal (Madeira en Azoren)	528	79	84	—	188	
Overige landen en koloniën	5 248	716	1 672	8	5 283	
Afrika.						
Landen, koloniën, enz.	5 812	203	201	7	736	
Amerika.						
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	92 083	1 012	814	22	85 346	
Brazilië	612	220	19	—	314	
Britsche koloniën	42 007	812	612	6	33 222	
Fransche koloniën	17 060	280	418	—	8 516	
Nederlandsche koloniën	2 097	115	310	8	1 266	
Overige landen, koloniën, enz.	3 612	187	222	17	15 312	
Azië.						
Britsch-Indië (Aden en Mascate)	728	338	74	9	96	
Nederlandsche koloniën	1 315	76	86	17	1 116	
Overige landen en koloniën, enz.	1 732	79	182	25	6 378	
Australië.						
Protectoraten, koloniën, enz.	325	67	26	—	79	
	322 457	6 203	16 060	239	381 396	4

…VANGST.

…kte …en.	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	Totaal der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
…218	99	1 268	208	—	73 656	218	215	18	7
…215	72	920	36	—	11 937	833	177	222	15
…86	320	1 338	142	—	56 278	1 036	111	291	—
…79	629	1 920	116	—	85 773	56	12	2	27
…07	14	65	39	—	1 322	3 238	617	1 785	118
…39	1 126	3 468	338	—	169 437	77	18	3	13
…88	17	14	16	—	926	816	236	29	152
…83	824	817	183	—	14 751	—	—	—	—
…36	83	70	18	—	7 130	114	37	2	27
…46	824	2 306	196	—	182 603	803	114	32	112
…14	—	52	38	—	1 255	87	18	—	—
…22	37	86	15	—	76 797	636	41	106	53
…16	16	27	22	—	26 339	201	17	—	16
…66	77	38	36	—	3 947	86	16	20	11
…12	86	112	18	—	19 566	255	73	—	27
…96	—	34	10	—	1 289	108	18	19	62
…16	21	83	138	—	2 852	73	22	56	7
…78	59	115	16	—	8 586	112	4	—	38
…79	37	—	—	—	534	57	15	—	7
…96	4 341	12 733	1 585	—	748 014	9 642	2 078	3 047	710

Bijlage Z³.

STAAT van het aantal verzonden postpakketten gedurende het jaar 1909.

VERZONDEN PAKKETTEN						ONTVANGEN PAKKETTEN					
in het jaar 1909.	naar Nederland en de Nederlandsche koloniën			naar het buitenland van 1—5 K.G.	Totaal generaal.	in het jaar 1909.	uit Nederland en de Nederlandsche koloniën			uit het buitenland van 1—5 K.G.	Totaal generaal
	tot 1 K.G.	van meer dan 1—3 K.G.	van meer dan 3—5 K.G.				tot 1 K.G.	van meer dan 1—3 K.G.	van meer dan 3—5 K.G.		
Totaal . . .	103	240	266	299	838	Totaal . . .	304	572	985	1 186	3 047

STAAT van het aantal en gewicht der in 1909 uit Suriname verzonden postpakketten inhoudende goud en de waarde daarvan.

Aantal pakketten.	Gewicht van het goud in grammen.	Waarde van het goud.	AANMERKINGEN.
389	1 274 296	f 1 745 785	

Bijlage AA.

LIJST van export-firma's in Nederlandsch West-Indië.

G. L. de Veer	Cacao en letterhout.
Cultuurmaatschappij ,,Wederzorg''	Cacao en koffie.
Cultuurmaatschappij ,,Rust en Werk''	Suiker.
E. Dränger & Co.	Cacao, balata en letterhout.
J. G. von Hemert & Co.	Balata en hout.
Plantage ,,Alliance''	Suiker.
Tjon-Poem-Gim	Suiker en cacao.
S. M. Swijt	Koffie en cacao.
ter Laag & Co.	Cacao, koffie, hout, balata, letterhout en vischlijm.
B. Heyde	Kwassiehout.
Ong-A-Swie	Cacao.
C. Kersten & Co.	Cacao.
van Tubergen & Daam	Hout.
Surinaamsche Bank	Goud.
M. O. Salomons & Co.	Goud.
Adolf F. C. Curiel	Goud.
J. F. Waller	Goud.
Tjin-Kon-Fat-Nielo & Co.	Balata, letterhout en vischlijm.
Jacqs. M. da Costa	Balata.
J. F. Keegan	Goud.
Nederlandsche Handelmaatschappij	Suiker en rum.
United Fruit Company	Versche bacoven.
A. Dürninger & Co.	Gedroogde bacoven.

BIJLAGEN

behoorende bij het Koloniaal Verslag van Suriname van 1910.

Bijlage A[1]. Rede gehouden door den fungeerenden ondervoorzitter van den raad van bestuur op 10 Mei 1910 bij de opening van de vergadering der Koloniale Staten.

,, A[2]. *a.* Opgaven omtrent mutatiën in de bevolking in 1909.

b. Opgaven omtrent de verdeeling van de bevolking naar den landaard.

,, B. Staat, aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten in 1909.

,, C. *a.* Huwelijken.

b. Geboorten.

c. Sterfgevallen.

1°. Sterftestatistiek van de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom en het geslacht der overledenen.

2°. Sterfte in iedere maand in de kolonie.

d. Vergelijking van het aantal sterfgevallen over de laatste tien jaren.

e. Statistiek betreffende de geboorte, alsmede de sterfte in de eerste levensjaren.

,, D. *a.* Statistiek van de burgerlijke zaken, behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten in 1909.

b. Statistiek van de strafzaken, behandeld bij het hof van justitie, bij de kantongerechten en bij de ommegaande gerechten in 1909.

,, E[1]. *a.* Mutatiestaat van het politiepersoneel in 1909.

b. Sterkte en emplacement van het politiepersoneel op ultimo December 1909.

,, E[2]. *a.* Staat van de gevangenisbevolking in 1909.

b. Opgave van de recidive en den leeftijd van de veroordeelde gevangenen, opgenomen en ontslagen in den loop van het jaar 1909.

,, F. Staat houdende het aantal gedoopten, catechisanten, lidmaten en huwelijken naar de opgave van de verschillende gemeenten.

,, F[1]. *a.* Staat aantoonende de verandering onder de verpleegden van ,,'s Landsgrond Boniface''.

b. Staat aantoonende den landaard der verpleegden van ,,'s Lansgrond Boniface''.

c. Staat aantoonende de van gouvernementswege gealimenteerde weezen.

,, G[1—2]. Verslag van het onderwijs in 1909.

,, H. Staat van de doodsoorzaken te Paramaribo over het jaar 1909.

,, I[1]. Verslag betreffende den militairen geneeskundigen dienst over 1909.

,, I[2]. Verslag over de krankzinnigenverpleging.

Bijlage J. Staat van de in 1909 ontvangen passage- en vrachtgelden op de koloniale vaartuigen.

,, K. Vergelijkend overzicht van de opbrengst der voornaamste belastingen over de jaren 1900 tot en met 1909.

,, L[1—2]. Verslag betreffende de immigratie en kolonisatie over 1909.

,, M. Staat van verleende en hernieuwde concessiën voor goudontginningen in 1909 en van verleende vergunningen tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen.

,, M[1]. Gegevens over 1909 omtrent de van gouvernementswege genomen proef met het kleinbedrijf in de goudindustrie.

,, N. Gegevens omtrent de kleine landbouwperceelen op en buiten vestigingsplaatsen.

,, O. Vergelijkende staat der productie over de jaren 1907, 1908 en 1909.

,, P[1—2]. Staat van de suikercultuur in 1909 en staat van de cacao en andere cultures, met uitzondering van de suikercultuur in 1909.

,, P[3]. Overzicht van den geldelijken toestand op het einde van 1909 van de bestaande leenbanken in de kolonie Suriname en van de in dat jaar verrichte operatiën.

,, Q. Staat van de productie van den kleinen landbouw.

,, R. Staat bevattende gegevens betreffende het spoorwegverkeer.

,, S. Staat van verleende en hernieuwde concessiën tot exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1909.

,, T. Staat van den veestapel op ultimo December 1909.

,, U[1]. Staat van den invoer in 1909.

,, U[2]. Staat van den invoer uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

,, V. Staat van den uitvoer in 1909.

,, W. Staat van de stoomvaartlijnen op Suriname.

,, X. Staat aantoonende de scheepvaartbeweging in 1909.

,, Y[1]. Staat van Nederlandsche schepen aangekomen en vertrokken in 1909.

,, Y[2]. Staat aantoonende de percentage van den in- en uitvoer der kolonie Suriname uit en naar Nederland gedurende 1909 en de 5 voorafgaande jaren.

,, Z[1—3]. Postverkeer in 1909.

,, AA. Exportfirma's in Suriname.

A.

BEVOLKING.

Op 1 Januari 1910 telde de bevolking van Curaçao 54 580 personen, te weten:

Curaçao	31 924 [1]
Aruba	9 049
Bonaire	6 353
St. Martin [2]	3 591 [3]
St. Eustatius	1 308
Saba	2 355 [4]
Totaal	54 580

Blijkens het vorige koloniaal verslag bestond de bevolking op 1 Januari 1909 uit 53 808 zielen of 772 minder dan op 1 Januari 1910.

De hoofdplaats van het eiland Curaçao telde volgens de opgave van de wijkmeesters op 1 Januari 1910 14 152 inwoners en de hoofdplaatsen der overige hierboven genoemde eilanden op dien datum respectievelijk 1763, 602, 1171, 1258 en 747 personen.

Bijlage A van dit verslag geeft een overzicht van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken op de verschillende eilanden der kolonie over de jaren 1904—1909, terwijl bijlagen B en C de verdeeling van de bevolking naar de geboorteplaatsen en kerkgenootschappen en naar de beroepen, bedrijven en ambachten bevatten.

Dezelfde moeilijkheden als vermeld in het Verslag van 1903 werden wederom dit jaar ondervonden bij het samenstellen van bijlage C.

Het aantal gehuwden, weduwnaars en weduwen bedroeg op de bovenstaande eilanden der kolonie respectievelijk 5346, 2505, 1592, 653, 330 en 717.

Geboren werden in 1909:

	in echt:	buiten echt:
op Curaçao	451	460
,, Aruba	257	76
,, Bonaire	90	66
,, St. Martin	45	81
,, St. Eustatius	13	27
,, Saba	49	23
Totaal	905	733

terwijl bij opvolgend huwelijk respectievelijk werden gewettigd: 129, 4, 19, 22, 1 en 0 kinderen.

Inschrijving van de verklaring, bedoeld in art. 1, n°. 3, van de verordening van 1906, P. B. n°. 10, regelende vestiging binnen de kolonie in den zin van het Regeeringsreglement, had gedurende dat jaar niet plaats.

---

1) In het totaalcijfer der bevolking van het eiland Curaçao zijn begrepen de onderofficieren en manschappen van het garniboen ten getale van 188. Dit getal is ook opgenomen in de bijlagen A, B en C.

2) Tenzij anders vermeld, wordt in dit verslag met St. Martin het Nederlandsch gedeelte van het eiland bedoeld.

3) Hieronder zijn begrepen 846 personen, die voor ongeveer 3 tot 6 maanden in Connetable en op St. Domingo zijn gaan werken. Deze personen zijn niet opgenomen in de bevolkingsstatistiek van de bijlagen A, B en C. Op 1 Januari 1909 bedroeg het aantal 3670 of 79 meer dan op 1 Januari 1910. Dit is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat verscheidene personen in 1909 een werkkring in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika zochten en als regel ook vonden.

4) Hieronder zijn begrepen 359 personen, die, hoewel op Saba gevestigd, tijdelijk afwezig zijn, zooals zeelieden, die in het buitenland hun bestaan vinden, doch na een korte of langere afwezigheid naar het eiland terugkeeren. Deze personen zijn niet opgenomen in de bijlagen A, B en C.

B.

MEDEDEELINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

§ 1. Rust en orde werden in 1909 niet verstoord.

De oeconomische toestand was dat jaar op het hoofdeiland over het algemeen gunstiger dan in 1908. In den toestand van de groote grondbezitters kwam echter niet veel verbetering. Deze richtten aan de Curaçaosche Hypotheekbank een verzoek om hulp, hetwelk door genoemde Bank aan het Koloniaal Bestuur werd doorgezonden en geleid heeft tot het benoemen van eene Commissie, ten einde den toestand van het groot landbouwbedrijf in de kolonie na te gaan, de oorzaken van den achteruitgang der plantagehouders op te sporen en middelen tot verbetering aan te geven. [1])

Voor den minderen man was het jaar 1909 gunstig, zoodat sedert Maart van dat jaar geen geldelijke onderstand aan behoeftigen behoefde verleend te worden. Het oogstjaar 1908/09 was voor de maïs en pinda zeer gunstig, terwijl de opbrengst van de veeteelt voldoende was. Daarentegen mislukten twee dividivi-oogsten. Ook bleef de prijs van dit product het geheele jaar door laag. Vlechtmateriaal was in 1909 overvloedig aanwezig, zoodat de hoedenvlechtsters weer een, zij het ook door de lage prijzen van de grove stroohoeden, karig middel van bestaan vonden in de vlechtindustrie.

In Juni 1909 werd door het Koloniaal Bestuur aan de heeren F. W. Everts en L. M. Leezer vergunning verleend tot het doen van de noodige opnemen, opmetingen, boringen, enz. op Curaçao, om te onderzoeken op welke wijze de haven van Willemstad en het daarmede verbonden Schottegat, met het oog op de doorgraving van de landengte van Panama, geheel in orde kan worden gemaakt, zooals voor de groote scheepvaart zal blijken noodig te zijn.

In October 1909 werd te 's Gravenhage eene naamlooze vennootschap opgericht, welke ten doel heeft door proefnemingen op groote schaal uit te maken of de sisal- (of de pita-) cultuur in de kolonie al dan niet als een winstgevende cultuur is te beschouwen. Te dien einde heeft de maatschappij zich tot den Gouverneur gewend, met het verzoek om haar door het uitkeeren van een renteloos voorschot tot het bereiken van haar doel behulpzaam te zijn.

Op Aruba was de oeconomische toestand in het afgeloopen jaar vrij bevredigend. De oogst 1908/09, zoowel van de maïs als van de boonen en pinda, was tamelijk goed. Vele menschen vonden werk bij de aloë-cultuur en bij de ontginning van de phosphaatmijnen, ofschoon dit in de laatste maanden van 1909 bij de mijnen minder werd, doordat er minder phosphaat werd uitgevoerd. Ook de goudindustrie, die nu, op kleinere schaal gedreven, goede resultaten oplevert, verschafte aan niet weinigen de gelegenheid om hun brood te verdienen. Emigratie van arbeiders naar Venezuela of elders had dit jaar dan ook niet plaats.

Op Bonaire was de oeconomische toestand in 1909 over het algemeen gunstig. Dit is grootendeels te danken aan de in het laatste gedeelte van dat jaar gevallen regens. Geldelijke onderstand van Bestuurswege aan ouden van dagen, gebrekkigen en zieken, die niet tot werken in staat zijn, behoefde slechts gedurende eenige maanden van 1909 te worden verleend en wel in veel mindere mate dan in het voorafgaande jaar. Ook was het aantal der arbeiders, die in den loop van 1909 van Bonaire naar Venezuela vertrokken om er een middel van bestaan te zoeken, veel geringer dan in vorige jaren.

[1]) Het rapport van deze commissie wordt als bijlage D hierbij gevoegd.

Omtrent den oeconomischen toestand op de bovenwindsche eilanden kan het volgende worden medegedeeld.

Op St. Martin was de toestand, ofschoon niet geheel bevredigend, vergeleken met voorafgaande jaren, niet ongunstig te noemen. Dit is voor het grootste deel toe te schrijven aan den alsnog levendigen handel in zout. Immers de katoenoogst van 1908, waarvan gunstige verwachtingen gekoesterd werden, mislukte.

Op St. Eustatius was de toestand in 1909 betrekkelijk gunstig. De waarde der ingevoerde goederen, met uitzondering van maïsmeel en bataten, steeg. De lust tot katoen planten nam bij de bevolking toe, wat een bewijs mag heeten, dat men de cultuur loonend begint te achten. Er was betrekkelijk veel werk, vooral ook omdat het gouvernement er een eigen schoolgebouw bouwde.

Op Saba is de toestand steeds gunstig te noemen.

§ 2. De gezondheidstoestand van de bevolking op het eiland Curaçao was in 1909 over het algemeen gunstig. Voor verdere mededeelingen hieromtrent wordt verwezen naar bijlage E.

Ook op de eilanden Aruba, Bonaire en St. Martin was de gezondheidstoestand gunstig; op St. Eustatius en Saba daarentegen minder bevredigend.

Op Saba deed zich een nieuw geval van lepra voor. De aangetaste persoon werd naar het gesticht op St. Eustatius vervoerd.

§ 3. De regenval gedurende het jaar 1909 op de verschillende eilanden der kolonie is opgenomen in bijlage F, terwijl de maandelijksche gemiddelden van de weerkundige waarnemingen in het fort Amsterdam op Curaçao zijn te vinden in bijlage G.

§ 4. Omtrent de watervoorziening op het eiland Curaçao worden in Hoofdstuk L, § 4, Domeinen, eenige gegevens aangetroffen.

Met betrekking tot den staat en het onderhoud van dammen en putten wordt verwezen naar de bijlagen H en I.

Wat de watervoorziening op Aruba betreft kan naar het vorige verslag worden verwezen, daar er in 1909 weinig of geen verandering in is gekomen. Door de zware regens van November 1909 zijn er 4 putten ernstig beschadigd en geheel verzand. Daar het echter ondiepe putten in rooien waren, zijn zij spoedig uitgediept.

Op Bonaire werden in 1909 met gouvernementssubsidie aangelegd 4 aarden en 2 steenen dammen. Op de domeingronden, die voor een ieder toegankelijk zijn, worden 10 putten, 8 vergaarbakken en 2 steenen dammen aangetroffen. Op huurgronden worden 8 putten, 10 vergaarbakken en 4 dammen gevonden; op concessiegronden 4 dammen, op particuliere gronden 56 putten, 27 vergaarbakken, 22 dammen en 2 bronnen. Voorts zijn er 66 regenbakken, waarvan 5 het eigendom zijn van het gouvernement. Voor wat de watervoorziening op St. Martin betreft, wordt verwezen naar het verslag van 1907. Verandering kwam er hierin niet.

Het aantal gouvernementsputten bedraagt op St. Eustatius 6, dat der regenbakken steeg, door aankoop van huis en erf ten behoeve van eene school, tot 20. In de droge maanden leverde Taylor's put in Oranjestad ruim 2790 H.L. water tegen 1 cent de 18 L. aan de bevolking.

De watervoorziening heeft op Saba nog steeds plaats door middel van de bij de woonhuizen gebouwde regenbakken. Van de bronnen aan het strand wordt slechts, als deze bakken droog zijn, gebruik gemaakt.

§ 5. De onderstand krachtens art. 28 der wet van 8 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 156) aan hulpbehoevende vrijgemaakten toegekend, bedroeg in 1909 op Curaçao f 818; [1]) op Aruba f 65, op Bonaire f 154, op St. Martin f 575, op St. Eustatius f 523 en op Saba f 264.

Aan behoeftige personen, die door ouderdom of lichaamsgebreken niet in staat waren om in eigen onderhoud te voorzien en daarbij geheel onverzorgd waren, werden de volgende uitkeeringen gedaan: op Curaçao f 174, op Aruba f 62, op Bonaire f 50, op St. Martin f 48, op St. Eustatius f 49 en op Saba f 50.

§ 6. Het opmeten en in kaart brengen van het domein op Aruba was op het einde van 1909 nog niet voltooid, doordat de persoon, die met de opmeting belast was, tijdelijk naar Curaçao werd overgeplaatst.

Ook op Bonaire is met het opmeten en in kaart brengen van het domein in 1909 een begin gemaakt. De triangulatie van het eiland kwam in Juni 1909 gereed.

§ 7. Op 31 December 1909 telde de groep Nederlandsche Antillen van het Algemeen Nederlandsch Verbond op Curaçao 249, op Aruba 42, op Bonaire 24, op St. Martin 10, op St. Eustatius 6 en op Saba 5 leden.

Evenals tot dusver is geschied, werd het door het koloniaal bestuur aan de groep Nederlandsche Antillen toegekende subsidie besteed om jongelieden van de overige eilanden der kolonie in staat te stellen zich verder op Curaçao en in Nederland te bekwamen. Reeds ontvangen in Nederland 3 jongelieden steun van deze Groep en in de kolonie eveneens 3.

[1]) Als regel zijn de geldswaardige bedragen in dit verslag tot guldens afgerond.

§ 8. Door welwillende tusschenkomst van de heeren Dr. P. J. van Breemen en G. Duyfjes, respectievelijk adviseur voor visscherijzaken en mijningenieur in de kolonie, kwam het koloniaal- en schoolmuseum, gevestigd in een der zalen van de Hendrikschool op Curaçao, in het bezit van:

1°. een uitgebreide verzameling visscherijgereedschappen van allerlei aard, zooals door de visschers der verschillende eilanden der kolonie in hun bedrijf worden gebruikt, benevens het model van een visscherskano met toebehooren;

2°. een groote collectie mineralen, bestaande uit gedetermineerde gesteenten en ertsen, behoorende tot de formatie van de Beneden- en Bovenwindsche eilanden.

Door schenking verkreeg het museum o. m. een groot en zeer fraai model van een opgetuigden schoener, zooals op Curaçao worden gebouwd.

De leerlingen der genoemde school toonden hunne belangstelling door herhaaldelijk naturaliën voor het museum te brengen. Dank zij den steun van den heer Dr. van Breemen voornoemd, kon ook in aanleg worden genomen een gedetermineerde verzameling van verschillende visschen, die in de Caraibische zee voorkomen.

De nieuwe afdeeling: schoolboeken, boekwerken, catalogussen op het gebied van onderwijs, breidde zich uit, vooral door schenkingen van den schoolopziener, den heer W. C. J. van Leeuwen, alsmede door zending van presentexemplaren door eenige uitgevers.

§ 9. De haven van Curaçao werd door de volgende vreemde oorlogsschepen bezocht: het Duitsche oorlogsschip *Hertha* van 2 tot 11 December 1909, en het Engelsche oorlogschip *Scylla* van 21 tot 25 April 1910.

C.

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BESTUUR.

Bij Koninklijk besluit van den 16den September 1909 n°. 59 werd aan den heer jhr. J. O. DE JONG VAN BEEK EN DONK, op zijn verzoek, onder dankbetuiging voor de diensten door hem aan den lande bewezen, eervol ontslag als Gouverneur verleend en bij Koninklijk besluit van denzelfden datum n°. 60, de heer mr. TH. I. A. NUYENS, procureur-generaal in de kolonie, tot zijn opvolger benoemd.

De afgetreden Gouverneur bracht, na bekomen verlof van H. M. de Koningin, van 22 Mei 1909 tot 2 Juni d. a. v. een bezoek aan de Columbiaansche havenplaats Colon en de republiek Panama.

De nieuwe Gouverneur bezocht kort na zijn optreden de verschillende buitendistricten.

In de plaats van den heer NUYENS en van de heeren M. C. FAUEL, tijdelijk directeur van het departement van openbare werken, aan wien eervol ontslag werd verleend, en C. STATIUS MULLER, administrateur van financiën, die met verlof naar Nederland vertrok, werden bij Koninklijke besluiten dd. 29 November 1909 n°. 75 en 9 Juni 1909 n°. 15 en bij Gouvernements-beschikking, dd. 23 October 1909 n°. 709, de heeren mr. J. B. GORSIRA, procureur-generaal, H. FERGUSON en MORDY C. HENRIQUEZ benoemd respectievelijk tot onder-voorzitter, lid en tijdelijk lid van den Raad van bestuur.

Ter voorziening in de vacaturen ontstaan door de ontslagaanvrage van het lid van den Kolonialen raad, den heer dr. C. A. ZEPPENFELDT en door de benoeming van het lid, den heer H. FERGUSON tot lid van den Raad van bestuur, werden bij Koninklijk besluit, dd. 7 September 1909 n°. 34 tot leden van den Kolonialen raad benoemd de heeren C. B. DE GORTER en H. P. DE VRIES.

In de door het bedanken van den heer DE GORTER ontstane vacature werd voorzien door de benoeming, bij Koninklijk besluit, dd. 10 Januari 1910 n°. 55, van den heer J. C. B. FORBES.

De heeren J. C. B. FORBES, H. M. PENSO, EDWIN SENIOR en H. P. DE VRIES, die aan de beurt van aftreding waren, werden bij Koninklijk besluit, dd. 26 Maart 1910 n°. 41, herbenoemd tot leden van den Kolonialen raad.

De heeren MORDY S. L. MADURO en J. MOLLER werden bij Koninklijk besluit, dd. 29 Maart 1909 n°. 46, met ingang van den tweeden Dinsdag van de maand Mei 1909, herbenoemd respectievelijk tot voorzitter en ondervoorzitter van den Kolonialen raad.

Ter vervanging van den heer J. MOLLER, die op den 27sten Juli 1909 is overleden, werd de heer A. G. STATIUS MULLER, bij Koninklijk besluit, dd. 29 December 1909 n°. 45, benoemd tot ondervoorzitter van den Kolonialen raad.

Op Aruba werd de aftredende landraad, J. G. LAMPE, met 18 van de 20 uitgebrachte stemmen herkozen.

Op Curaçao werden door de districtsmeesters de voorgeschreven zittingen op de daarvoor bepaalde dagen geregeld gehouden en de bevolkte gedeelten der districten bezocht.

D.

MILITAIR BEHEER.

§ 1. LANDMACHT.

De sterkte der stedelijke schutterij was op 31 December 1909:

1 majoor-commandant, 5 kapiteins, 5 eerste-luitenants, waarvan een adjudant van het bataljon, 8 tweede-luitenants, waarvan een adjudant van den Gouverneur en een kwartiermeester, 1 officier van gezondheid en 240 onderofficieren en manschappen.

In 1909 nam de kapitein C. STATIUS MULLER ontslag wegens vertrek naar Nederland en werden respectievelijk tot kapitein en eerste-luitenant benoemd de eerste-luitenant A. D. CAPRILES en de tweede-luitenant J. D. CAPRILES.

De sterkte der landelijke schutterij was op 31 December 1909:

1 kapitein, 2 eerste-luitenants, 1 tweede-luitenant en 120 onderofficieren en manschappen.

Het Curaçaosche weerbaarheidskorps was op ultimo December 1909 samengesteld als volgt:

1 kapitein-commandant, 1 tweede-luitenant-kwartiermeester, 2 tweede-luitenants, 1 officier van gezondheid, 63 leden en 17 ondersteunende leden.

Formatie en sterkte van het garnizoen waren in 1909 als volgt:

	Formatie.	Sterkte op ultimo December 1908.	In 1909 vermeerderd met	In 1909 verminderd met	Sterkte op ultimo December 1909.
Officieren der infanterie . . .	5	6	—	*b*) 1	5
Officieren van gezondheid . .	2	2	—	—	2
Apotheker	1	1	—	—	1
Onderofficieren en manschappen.	199	215	*a*) 2	*c*) 29	188

a) 1 uit Nederland aangekomen, 1 in de sterkte opgenomen.

b) Naar Nederland vertrokken.

c) 17 naar Nederland vertrokken, 1 met gagement, 7 met paspoort den dienst verlaten, 2 met briefjes van ontslag weggezonden, 1 bij vonnis afgevoerd en 1 overleden.

Op 31 December waren bij de brigade marechaussee 22 manschappen gedetacheerd en bevond zich 1 man in de tweede klasse van militaire discipline.

De gezondheidstoestand van het garnizoen was in het jaar 1909 gunstig te noemen.

De kazernes en verdere militaire gebouwen zijn in goeden staat.

In het jaar 1909 zijn bevorderd tot adjudant-onderofficier 1, tot sergeant-majoor 2, tot sergeant 2 en tot korporaal 14 man.

Gedurende 1909 zijn uitgereikt 1 gouden, 7 zilveren en 12 bronzen medailles.

De militaire cantine en de garnizoensbakkerij voldoen aan de daaraan te stellen eischen.

Van de militaire boekerij is veel gebruik gemaakt. Zij bevatte op ultimo December 1909 716 boekwerken, waarvan 619 Nederlandsche, 47 Fransche, 7 Hoogduitsche en 16 Engelsche.

Op de militaire school wordt onder toezicht van den luitenant-adjudant door een onderofficier onderwijs gegeven in het lezen, schrijven, rekenen, de beginselen der aardrijkskunde en het maken van rapporten.

De inwendige en garnizoensdienst, zoomede de oefeningen in infanteriedienst, geschieden volgens de reglementen en voorschriften in gebruik bij het Nederlandsche leger.

In het militaire hospitaal werden 182 militairen behandeld, waarvan 12 afgekeurd werden als ongeschikt voor den actieven dienst, 153 herstelden en 1 overleed, terwijl er op 1 Januari 1910, 16 onder behandeling bleven.

Van Hr. Ms. marine kwamen er 159 patiënten onder behandeling, waarvan 29 naar Nederland moesten worden geëvacueerd en 114 herstelden, terwijl er op 1 Januari 1910 16 onder behandeling bleven.

Van de zeemacht van vreemde natiën werden 3 patiënten opgenomen, waarvan 1 herstelde, 1 overleed en 1 geëvacueerd moest worden, terwijl 1 burgerpatiënt werd opgenomen.

In het geheel werden 12 lijders aan febris typhoidea verpleegd; 6 van het garnizoen en 6 van Hr. Ms. zeemacht.

In Januari deed zich in het garnizoen één geval voor van gele koorts. Deze ziekte had een gunstig verloop.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal verpleegden in 's lands hospitaal.

	Garnizoen.	Hr. Ms. Zeemacht.	Marechaussees.	Civiele personen.	Zeemacht van verschillende natiën.	Totaal.
Waren in behandeling op ultimo December 1908	16	35	1	—	—	52
Bijgekomen . .	166	124	22	1	3	316
Totaal . .	182	159	23	1	3	368
Hersteld of uitgegaan . .	165	143	23	1	2	334
Blijven . .	17	16	—	—	1	34
Overleden . .	1	—	—	—	1	2
Blijven in behandeling op ultimo December 1909	16	16	—	—	—	32

§ 2. ZEEMACHT.

Hr. Ms. pantserdekschip *Utrecht* vertrok den 3den Mei 1909 naar Bonaire, van waar het den 7den d. a. v. op Curaçao terugkeerde, verliet de haven den 11den met bestemming naar Aruba en kwam den 19den dierzelfde maand in de haven van Curaçao terug. Den 1sten Juni en den 5den November 1909 vertrok deze bodem van Curaçao naar Paramaribo en keerde den 14den Juli en den 3den December d. a. v. respectievelijk via St. Lucia en Trinidad op Curaçao terug.

Op den 1sten September 1909 stoomde de *Utrecht* de haven van Curaçao uit met bestemming naar New-York tot deelneming aan de Hudson-feesten. Van deze reis viel het op den 25sten October d. a. v. via de bovenwindsche eilanden de haven van Curaçao binnen.

De eilanden Bonaire en Aruba werden meermalen bezocht, o. a. tot het houden van schietoefeningen.

E.

WETGEVING, RECHTSWEZEN EN POLITIË.

§ 1. WETGEVING.

Hieronder mogen van de verordeningen enz., die in den loop van het jaar 1909 tot stand zijn gekomen, afzonderlijk vermeld worden: P. B. n°. 43, houdende afkondiging van de wet van den 1sten Juli 1909 (*Staatsblad* n°. 213) tot regeling van het mijnrecht, en P. B. n°. 52 betreffende aanleg, exploitatie en gebruik van telegrafen en telefonen in de kolonie.

§ 2. RECHTERLIJKE MACHT EN RECHTSPRAAK.

Het aantal door de verschillende rechterlijke colleges en kantongerechten in 1909 behandelde zaken en genomen beschikkingen was als volgt:

	Burgerlijke zaken.	Strafzaken.	Beschikkingen.
Curaçao, hof van justitie	46	74	161
„ kantongerecht	19	301	9
Aruba, „	—	5	33
Bonaire, „	2	23	—
St. Martin, raad van justitie	—	3	1
„ kantongerecht	11	12	5
St. Eustatius, raad van justitie	—	7	—
„ kantongerecht	2	5	—
Saba, kantongerecht	—	2	1
	80	432	210

Bij Koninklijk besluit van den 29sten November 1909 n°. 74 werden de heeren mr. J. B. Gorsira, mr. C. S. Gorsira en H. J. Th. Boomgaart respectievelijk tot procureur-generaal, lid en griffier van het hof van justitie benoemd.

§ 3. POLITIE.

Op 31 December 1909 bestond de brigade marechaussee uit 1 commandant, 4 brigadiers, 15 marechaussees der eerste klasse en 41 der tweede klasse, alsmede 41 veldwachters.

§ 4. GEVANGENISWEZEN.

De samenstelling der commissie van administratie over de gevangenissen heeft in 1909 geen andere verandering ondergaan dan dat na het aftreden van den procureur-generaal, den heer mr. Th. I. A. Nuyens, tengevolge zijner benoeming tot gouverneur, het voorzitterschap door zijn opvolger, den heer mr. J. B. Gorsira, werd overgenomen.

De dienst van opzichter werd wederom door een marechaussee waargenomen.

De cipier was belast met het geven van onderwijs aan de gevangenen; de resultaten daarvan waren gunstig.

Op 1 Januari 1909 waren aanwezig	20 leerlingen
gedurende het jaar kwamen bij	24 ,,
Samen	44 leerlingen
en gingen af	15 ,,
zoodat het aantal op ultimo December 1909 bedroeg.	29 leerlingen

Het aantal gevangenen onder en achter het Raadhuis bedroeg:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Op 1 Januari 1909	29	—	29
In 1909 werden opgenomen	175	55	230
Samen	204	55	259
Gedurende 1909: werden ontslagen (Mannen. 161, Vrouwen. 52, Totaal. 213)			
overleed (Mannen. 1, Vrouwen. —, Totaal. 1)			
	162	52	214
zoodat op ultimo December 1909 het aantal bedroeg	42	3	45

De getalsterkte is alzoo op het einde van het jaar vermeerderd met 16.

Van de pistole werd geen gebruik gemaakt.

Het aantal recidivisten gedurende 1909 opgenomen bedroeg 125, als volgt:

voor de eerste maal 43 personen.
,, ,, tweede ,, 31 ,,
,, ,, derde ,, 21 ,,
,, ,, vierde ,, 6 ,,
,, ,, vijfde ,, 11 ,,
,, ,, zesde ,, 2 ,,
,, ,, zevende ,, 3 ,,
,, ,, achtste ,, 3 ,,
,, ,, negende ,, 2 ,,
,, ,, tiende ,, 2 ,,
,, ,, twaalfde ,, 1 ,,

De opgenomen gevangenen gedurende 1909 hadden de volgende leeftijden:

1 van 14 jaren
2 ,, 15 ,,
5 ,, 16 ,,
8 ,, 17 ,,
15 ,, 18 ,,
16 ,, 19 ,,
29 ,, 20 ,,
22 ,, 21 ,,
25 ,, 22 ,,
17 ,, 23 ,,
20 ,, 24 ,,
17 ,, 25 ,,
8 ,, 37 ,,

8 van 26 jaren
10 ,, 27 ,,
4 ,, 28 ,,
8 ,, 29 ,,
9 ,, 30 ,,
4 ,, 31 ,,
10 ,, 32 ,,
6 ,, 33 ,,
4 ,, 34 ,,
3 ,, 35 ,,
5 ,, 36 ,,
2 ,, 48 ,,
3 ,, 38 ,,

4 van 39 jaren
3 ,, 40 ,,
2 ,, 42 ,,
1 ,, 43 ,,
1 ,, 44 ,,
4 ,, 45 ,,
3 ,, 46 ,,
1 ,, 47 ,,
3 ,, 49 ,,

3 van 50 jaren
1 ,, 52 ,,
1 ,, 56 ,,
1 ,, 58 ,,
1 ,, 60 ,,
1 ,, 62 ,,
2 ,, 68 ,,

Totaal ... 293

De levering van het benoodigde voor de voeding der gevangenen heeft plaats gehad bij aanbesteding.

Het bij verordening voorgeschreven quantum voedsel werd geregeld verstrekt. Op voorschrift van den geneesheer en na zwaren arbeid werd meer dan het voorgeschreven quantum uitgereikt.

De menage van het garnizoen voorzag in de voeding van de door den krijgsraad van het garnizoen tot militaire detentie veroordeelden.

Op 31 December 1909 waren onder behandeling in het St. Elisabeth's gasthuis 2 gevangenen, lijdende aan malaria cachectie; beiden zijn sedert daaruit ontslagen.

In den loop van 1909 deden zich 100 ziektegevallen voor; 12 lijders werden geëvacueerd naar het St. Elizabeths gasthuis en 3 naar 's lands hospitaal, terwijl 13 herstelden. In de ziekenzaal van de gevangenis werden 6 personen verpleegd.

Overleden is één gevangene (zelfmoord).

De gezondheidstoestand was ook over 1909 gunstig te noemen.

Bijlage J geeft de verdeeling der ziektegevallen aan, die zich onder de gevangenen op Curaçao hebben voorgedaan.

De Roomsch-Katholieke geestelijken bezochten geregeld de gevangenen tot die gezindte behoorende.

Een der predikanten der Protestantsche gemeente legde 7 bezoeken af.

Evenals vroeger geschiedde het schoonmaken der straten en pleinen van het oostelijk gedeelte der stad door de dwangarbeiders en door de in het openbaar te werk gestelde gevangenen. De gevangenen werden, voor zooveel zulks mogelijk was, beziggehouden met het verrichten van productieven arbeid. Deze bestond in naaiwerk, bikken van straatsteenen, graven, wasschen en ziften van zand en vlechten van stroohoeden. De opbrengst van hun arbeid bedroeg f 168.

Vergrijpen tegen de tucht waren er in 1909 meer dan in 1908. Het aantal disciplinaire straffen, dat in dat jaar 29 bedroeg, steeg in 1909 tot 37. De straffen werden door den voorzitter der commissie van administratie opgelegd.

Ter gelegenheid van den verjaardag van Hare Majesteit de Koningin werd aan één gedetineerde kwijtschelding en aan drie gedetineerden vermindering van door hen nog te ondergane straf verleend.

De localiteiten der gevangenis in de Willemstad ondergingen geene veranderingen.

Eene opgave van de in den loop van het jaar 1909 in de gevangenissen in de kolonie opgenomenen wordt gevonden in bijlage K.

§ 5. WEESKAMER.

Het saldo in kas bij de weeskamer op St. Martin bedroeg op ultimo December 1908	f	1 627
Ontvangen aan rente in 1909		43
Te zamen	f	1 670
Commissieloon en schrijfbehoeften	f	12
In kas op het einde van 1909	f	1 658
Kapitaal op hypotheek uitgezet		1 228
Totaal bedrag in administratie	f	2 886

F.

EEREDIENST.

§1. PROTESTANTSCHE GEMEENTE.

Op Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden respectievelijk 31, 13, 0, 84, 32 en 34 personen gedoopt en 2, 1, 0, 14, 5 en 4 huwelijken ingezegend. Op Curaçao en Aruba namen 65 en 15 personen deel aan het catechetisch onderwijs, terwijl op Curaçao 32 personen aangenomen werden als lidmaat.

De Zondagscholen op Curaçao, Aruba, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden bezocht door respectievelijk 62, 35, 402, 242 en 78 kinderen.

De kerkelijke goederen op Curaçao zijn alle goed onderhouden.

De inkomsten en uitgaven der kerkekas, waaronder de diaconiebedeeling begrepen is, bedroegen f 4348 en f 4387. Het verlies van f 644, volgens den balansstaat van den boekhouder, werd van het kapitaal afgeschreven, waardoor dat kapitaal teruggebracht werd tot f 48 961. Als vergoeding voor het gebruik van de aan de Protestantsche kerk toebehoorende regenbak, klok en kelder werd de vaste jaarlijksche som van f 500 uit de koloniale kas betaald.

Aan maandelijksche contributie voor de armen der gemeente werd f 631 geïnd.

De ontvangsten en uitgaven van het weezenfonds bedroegen respectievelijk f 2667 en f 2705. Het verlies van f 80 volgens den balansstaat van den boekhouder, werd van het kapitaal afgeschreven, zoodat dit verminderde tot f 33 061.

Voor alimentatie van Protestantsche weezen werd het vaste jaarlijksche bedrag uit de koloniale kas betaald.

In de geestelijke behoeften op Curaçao werd in 1909 door twee predikanten en op Aruba door een leeraar voorzien.

Daar de pogingen door den kerkeraad der Protestantsche gemeente op Bonaire in het werk gesteld om een voorganger te verkrijgen niet slaagden, konden er in 1909 geen godsdienstoefeningen worden gehouden.

Op St. Martin en St. Eustatius werd de dienst verricht door ter plaatse verblijf houdende Methodisten-zendelingen; op Saba door den Anglikaanschen geestelijke en gedurende de eerste 4 maanden van het jaar door een leeraar van de „Christian Mission".

§ 2. ROOMSCH-KATHOLIEKE GEMEENTE.

Op de eilanden Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden in het jaar 1909 gedoopt respectievelijk 847, 325, 172, 46, 13 en 37 personen en 121, 50, 23, 4, 0 en 4 huwelijken ingezegend. Door de dienstdoende geestelijkheid werd aan 2963, 1192, 636, 161, 86 en 256 kinderen godsdienstonderwijs gegeven.

Het aantal dienstdoende geestelijken bedroeg 38, die op verschillende vaste standplaatsen in de geheele kolonie werkzaam zijn. Van deze geestelijken wordt één als geestelijke van den 1sten rang en worden 18 als geestelijken van den 2den rang door het koloniaal bestuur bezoldigd.

De geestelijke van den 1sten rang vertrok in den loop van 1909 om gezondheidsredenen met binnenlandsch verlof, met vergunning om zich naar het buitenland te begeven; een geestelijke van den 2den rang vertrok om dringende familieaangelegenheden met buitenlandsch verlof, een om gezondheidsredenen en een na toekenning van pensioen naar Nederland. Van de twee geestelijken, die in 1908 met buitenlandsch verlof waren, is een teruggekeerd; de andere is, na bekomen pensioen in Nederland gebleven. Vier nieuwe priesters kwamen uit Nederland als onbezoldigde geestelijken op Curaçao aan.

Het onderwijzend personeel bestond uit 23 gediplomeerde fraters, 68 gediplomeerde zusters, een onderwijzer en 10 kweekelingen, terwijl nog 9 zusters belast waren met het geven van onderwijs in talen en handwerken en op de bewaarscholen.

De scholen op Aruba en Bonaire werden overgedragen aan de zusters Dominicanessen, die reeds op de Bovenwindsche eilanden der kolonie werkzaam waren.

In de weesinrichting voor jongens op St. Rosa, waaraan tevens een ambachtsschool — ten deele voor niet-weezen — verbonden is, werden in 1909 9 nieuwelingen opgenomen, terwijl 10 het gesticht verlieten, waardoor het aantal weezen op 36 werd gebracht.

In het weehuis voor meisjes op Welgelegen zijn in 1909 3 meisjes gestorven, terwijl één meisje op den bepaalden tijd het huis heeft verlaten. Vier nieuwe kinderen werden aangenomen, zoodat het totaal aantal weezen hetzelfde bleef als verleden jaar, nl. 57.

§ 3. ISRAELIETISCHE GEMEENTEN.

De Nederlandsch-Portugeesch Israëlietische gemeente bezat op ultimo December 1909 een kapitaal van f 77 135. De armen en weezen werden bedeeld met f 3997. Ten behoeve van de armen en weezen dier gemeente werden in 1909 als subsidie uit de koloniale kas verstrekt respectievelijk f 73 en f 500.

De Nederlandsch-Hervormde Israëlietische gemeente bestond op 31 December 1909 uit 356 leden.

Het armenfonds bedroeg op dat tijdstip f 6626; de inkomsten der gemeente in 1909 waren f 4426 en de uitgaven f 4521, zoodat er op het einde van dat jaar een deficit van f 95 was.

G.

INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID.

Krankzinnigengesticht. Op 1°. Januari 1909 waren aanwezig 125 verpleegden, t. w. 62 mannen en 63 vrouwen.

Gedurende den loop van het jaar werden ter verpleging opgenomen 36 patiënten, 16 mannen en 20 vrouwen. Ontslagen werden 12 mannen en 18 vrouwen. Overleden zijn 5 mannen en 12 vrouwen, zoodat op 1°. Januari 1910 aanwezig waren 114 verpleegden, nl. 61 mannen en 53 vrouwen.

Het hoogste getal verpleegden bedroeg in dit jaar 132, het laagste 114.

De uitgaven in 1909 beliepen f 21 894, tegen f 20 970 in 1908.

Leprozengestichten. Omtrent die gestichten zijn de volgende opgaven ingekomen:

	Aanwezig op ultimo December 1908.	Bijgekomen in 1909.	Uitgegaan in 1909.	Overleden in 1909.	Aanwezig op ultimo December 1909.
Curaçao	16	1	—	—	17
St. Eustatius	7	1	—	1	7 [1])

De gebouwen zijn in goeden staat. De uitgaven voor de gestichten bedroegen in 1909 op Curaçao f 3439 en op St. Eustatius f 1041, tegen respectievelijk f 3694 en f 1171 in 1908.

Burger- of St. Elizabethsgasthuis. In deze inrichting zijn in den loop van 1909 opgenomen 685 patiënten, die, gevoegd bij de 159 op 1 Januari 1909 aanwezig, een totaal uitmaken van 844 verpleegden.

Van dezen zijn er 95 overleden en 605 hersteld, zoodat op 1 Januari 1910 nog 144 zieken en gebrekkigen te verzorgen overbleven.

De verpleging der patiënten geschiedt door 41 zusters van liefdadigheid.

De geneeskundige dienst wordt er waargenomen door 4 geneesheeren, van wie telkens een gedurende 2 maanden, bij geregelde opvolging, het gesticht dagelijks bezoekt en bedient.

De behandeling van ooglijders is aan een oogarts toevertrouwd.

[1]) Hiervan hebben 5 lepra, 1 syphilis en 1 elephantiasis. De lepralijder, die in den loop van het jaar werd opgenomen, is afkomstig van Saba.

Spaar- en beleenbank. De balans over het 59ste huishoudelijk jaar van den 1sten Juli 1908 tot en met den 30sten Juni 1909 sloot met een eindcijfer van f 632 077.

De kosten van administratie en kleine benoodigdheden beliepen f 8635.

De panden in de maanden November en December 1908 en in de maanden April en Mei 1909 verkocht, waren aan kapitaal en interest schuldig f 3931 en hebben bij verkoop opgebracht f 5553, zoodat voor de eigenaren overbleef f 1670.

Gedurende het jaar is een bedrag van f 35 600 op hypotheek uitgezet en f 12 496 aan hoofdsom, benevens f 15 291 aan interest daarop afbetaald. Op obligaties is uitgezet f 2429. Aan hoofdsom op obligaties is ontvangen f 14 132 en aan interestest f 6800. Het bedrag aan panden uitgezet bedroeg f 74 787 gedurende het afgeloopen jaar en dat aan kapitaal en interest afbetaald f 76 006.

Het saldo in kas bedroeg op ultimo Juni 1909 f 22 362.

De stortingen bedroegen f 116 727, terwijl aan kapitaal en interest werden teruggenomen f 119 221.

Gedurende het afgeloopen jaar zijn er 421 nieuwe boekjes afgegeven.

De stortingen waren verdeeld als volgt:

286	van f	0,50	tot f	2,50
325	,,	2,50	,,	5,—
560	,,	5,—	,,	10,—
878	,,	10,—	,,	25,—
374	,,	25,—	,,	50,—
210	,,	50,—	,,	100,—
234	,,	100,—	,,	250,—
48	,,	250,—	,,	500,—
30	,,	500	en daarboven.	

Te zamen 2945 stortingen.

Van de gemaakte overwinst à f 5009, werd een bedrag van f 2409 op het reservefonds overgebracht en het saldo à f 2600 bestemd tot het uitkeeren van dividend naar reden van f 20 per aandeel.

H.

BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Het verslag der bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht op Curaçao wordt als bijlage E hierbij gevoegd.

Aan den geneesheer, belast met de armenpraktijk en met de waarneming der functiën van verloskundige voor onvermogenden in het stadsdistrict bewesten de haven en het 3de district op Curaçao, dr. C. A. Zeppenfeldt, werd in de maand Juli 1909 een buitenlandsch verlof voor den tijd van een jaar naar Nederland verleend. Met diens praktijk werd tijdelijk belast de armendokter van het 4de en 5de district, dr. T. J. G. Gaerste, terwijl deze weer tijdelijk vervangen werd door den heer Ph. F. de Haseth Moller, arts.

Aan den geneesheer, belast met de armenpraktijk en met de waarneming der functiën van verloskundige beoosten de haven en het 2de district op Curaçao, d. J. P. Evertsz Hz., werden in October 1909 tijdelijk de functiën opgedragen van officier van gezondheid 2de klasse bij de landmacht op Curaçao. Met diens werkzaamheden werd tijdelijk belast de quarantaine-geneesheer M. C. Henriquez, arts.

I.

ONDERWIJS.

Voor den toestand van het onderwijs in de kolonie wordt verwezen naar het verslag van den schoolopziener, dat voorkomt als bijlage L van dit verslag, zoomede naar bijlage L[1], houdende opgave van de bevoegdheden van het onderwijzend personeel aan de openbare en gesubsidieerde scholen en het bedrag der subsidie aan de bijzondere scholen over het jaar 1909.

J.

LANDSGEBOUWEN EN OPENBARE WERKEN.

De voornaamste in het jaar 1909 door het departement van openbare werken verrichte werkzaamheden zijn de volgende:

Triangulatie. De in de maand November 1908 begonnen triangulatie van het eiland Bonaire werd in Juli 1909 voltooid. De driehoekspunten van het net zijn aangegeven door steenen pilaren voorzien van een nummer. Op den muur van de Oranjebatterij, ter hoogte van de vlaggestok, is een merkbout met plaatje aangebracht, waarvan de hoogte boven B.P. (Bonaire Hoogwaterpeil) 3,5 M. bedraagt. De triangulatie de kolonie Curaçao is met bovenstaande werkzaamheden beëindigd.

Topographische opname. De topographische opname van het eiland Curaçao werd voltooid. De laatste kaartbladen werden in de maand Juli naar Nederland verzonden.

De opname van het eiland Aruba nam een aanvang in de maand Juli. Er werden 58 K.M². opgenomen en 55 K.M². in teekening gebracht.

In den loop van het jaar vertrok de topograaf J. WERBATA naar Nederlandsch-Indië en verliet de leerling-opnemer E. E. ECKER den dienst, zoodat voor de opname der eilanden Aruba en Bonaire slechts de leerling-opnemer W. A. JONCKHEER beschikbaar is.

Onderhoud en herstelling der landsgebouwen, enz. Behalve het gewoon onderhoud van de lands- en militaire gebouwen, waaronder te rekenen kleine reparatiën aan verf- en houtwerken, sloten, enz., witten, teeren en dergelijke, werden de navolgende werkzaamheden verricht.

Waterfort. In de keuken werd een vloer van bekapte koraalsteen aangebracht; voorts werden het fornuis en het dak hersteld en de schoorsteen opgemetseld. De houten omwanding van het gymnastieklokaal werd hersteld en gedeeltelijk vernieuwd en het gebouw overgeverfd. In de kazerne werden 12 paar nieuwe ramen aangebracht en de overige ramen en deuren hersteld.

Bij de poort werd een wachtlokaal gebouwd. De pannenbedekking van de cantine en de fourierswoning werden gedeeltelijk vernieuwd.

Fort Amsterdam. De officierswoning n°. 3 werd verbouwd tot bureaulokalen voor den Gouverneur en den Raad van bestuur. In de oostelijke face van het fort werd een poort (sortie) gemaakt. Belangrijke herstellingen hadden plaats aan de daken van alle officierswoningen en het gebouw voor de secretarie.

Ook de daken van de Wilhelmina- en Hendrikschool en het raadhuis ondergingen belangrijke herstelling. De torpedobergplaats bij het Riffort werd ingericht tot ontsmettingslokaal van bagage. Twee accessoire gebouwtjes van het oude militair hospitaal werden ingericht tot laboratorium voor bacteriologisch onderzoek.

In 's lands hospitaal hadden belangrijke herstellingen plaats aan den regenbak en de dokterswoning.

Op Rust werd eene woning voor den districtmeester van het 2de en 3de district en op Moron een politiewacht gebouwd.

Op Pietermaai werd een aangekocht gebouwtje tot politiewacht ingericht, terwijl de daken der politiewachten op Montagne en Kleine Berg hersteld zijn. De vuurtoren op Klein-Curaçao werd geverfd en de seinpaal en seinpost op Jack Everts hersteld.

Aan den bouw van een tweede brug over het Riffort werd begonnen; bij gebrek aan fondsen moest dit werk gestaakt worden. Evenzoo werd de bouw van een groentenmarkt gestaakt omdat tijdens dien bouw bezwaren tegen het goedgekeurde emplacement rezen en geen ander was te vinden.

Ten behoeve van het visscherijbedrijf werd een rookhuis op het Rif en een koelhuis op het eiland Aruba gebouwd, terwijl een kweekplaats voor schildpadden in de Caracasbaai werd begonnen en nagenoeg voltooid.

Belangrijke herstellingen werden verricht aan de Prinsen-, Heeren-, Midden-, Wind-, Kuiper- en Keukenstraat in de Willemstad en aan den Scharlo- en Pietermaaiweg, terwijl op den berg Altena 150 M. nieuwe weg werd aangelegd. Verder moesten de weggedeelten Barber—Wacao, Barber—St. Kruis, Wacao—Savonet—Westpunt en St. Kruis—St. Martha in het 5de district, die door overstrooming sterk geleden hadden, belangrijke herstellingen ondergaan.

Van de Handelskade werd de ingestorte kaaimuur over eene lengte van circa 15 M. vernieuwd. De de Ruyterkade en de kade op Pueblo Nobo werden hersteld.

Ten behoeve van de waterverschaffing werden op Curaçao 65 aanvragen tot damaanleg onderzocht. Als gevolg van dit onderzoek werden 51 contracten, loopende over 78 dammen, afgesloten; hiervan waren 64 dammen aan het einde van 1909 voltooid.

Verder werden alle dammen op de huurgronden en alle gouvernementsdammen, met behulp der districtsmeesters, aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen en, waar noodig, hersteld en verbeterd, terwijl eene regeling werd getroffen om door middel van jaarlijksche inspectie's een goed en doelmatig onderhoud der dammen te verzekeren.

Op Bonaire werden 6, op Aruba 11 aanvragen voor dammen onderzocht. De eerste hebben geleid tot den aanleg van de gevraagde 6 dammen. Op Aruba trokken zich alle aanvragers terug.

Aan de gouvernementsputten werden de noodige herstellingen, ook aan de hout- en ijzerwerken, verricht.

Met het uitbaggeren van zand in den havenmond werd geregeld voortgegaan; 4321 M³. zand werden verwijderd. Het Waaigat en het Rifwater werden zooveel mogelijk met den beugel schoongehouden.

Op den vuurtoren op het Waterfort werd een nieuw licht aangebracht.

Het bovenste gedeelte van den vuurtoren op Bonaire werd verbouwd om er het kleinere licht op te kunnen plaatsen en dat licht naar Bonaire overgevoerd, doch nog niet gemonteerd.

Nabij den steiger te Kralendijk is eene overkapping opgericht.

Eindelijk zijn de ijzerwerken voor de verlenging van den steiger op Aruba gedeeltelijk derwaarts overgebracht.

K.

POSTERIJEN EN TELEGRAPHIE.

Een overzicht van het postverkeer van het eiland Curaçao gedurende het jaar 1909 in vergelijking met de vier voorgaande jaren, wordt gevonden in de bijlagen M en N en eene opgave van de inkomsten der posterij in de drie laatste jaren in bijlage O.

Het totaal der inkomsten beliep in 1909 f 50 180,43[5], tegen f 50 311,97 in 1908.

In 1909 werden op Curaçao gestort ter overmaking door middel van postwissels, de volgende bedragen:

Naar het buitenland:		
Nederland	f 85 188	
België	1 232	
Duitschland	18 692	
Frankrijk	17 997	
Groot-Brittanië en Ierland	10 398	
Italië	2 841	
Nederlandsch-Indië	161	
Suriname	379	
		f 136 888
Naar de andere eilanden der kolonie:		
Aruba	f 4 517	
Bonaire	6 601	
St. Martin	5 046	
St. Eustatius	2 027	
Saba	4 630	
		f 22 821
Samen		f 159 709

Op Curaçao werd in 1909 uitbetaald op postwissels, aldaar ontvangen:

Uit het buitenland:		
Nederland	f 8 311	
België	42	
Duitschland	239	
Frankrijk	58	
Groot-Brittanië en Ierland	26	
Italië	68	
Nederlandsch-Indië	1 030	
Suriname	1 999	
		f 11 773
Uit de andere eilanden der kolonie:		
Aruba	f 24 701	
Bonaire	13 131	
St. Martin	12 180	
St. Eustatius	4 527	
Saba	6 905	
		f 61 444
Samen		f 73 217

Koloniale Postspaarbank. Het door den directeur uitgebracht en door den raad van toezicht goedgekeurd verslag omtrent ten toestand en de werking dezer instelling over het jaar 1909 met daarbij behoorende opgaven wordt, ter inzage van de Kamerleden, ter griffie gedeponeerd.

In 1909 is, evenals in 1908, een druk gebruik gemaakt van de postspaarbank.

De inlage bedroeg f 71 577 en de terugbetaling f 59 624, tegen respectievelijk f 79 304 en f 66 879 in 1908.

Telegraphie. De stand der rekening met de Compagnie Française des câbles télégraphiques over 1908 was bij het verzenden van het verslag over dat jaar nog niet bekend, zoodat hij niet in dat verslag kon worden opgenomen.

Ter voldoening aan de toezegging daarin gedaan, kan nu worden medegedeeld, dat het telegraafverkeer in 1908 f 65 072 meer dan de door de kolonie gewaarborgde opbrengst van f 45 000 heeft opgebracht, in verband waarmede door de maatschappij ingevolge art. 6, 4de lid, der concessie eene som van f 22 036 (zijnde de helft van f 44 072, welke bedrag boven f 66 000, bepaald bij genoemd artikel, ontvangen werd) aan de kolonie is uitgekeerd.

In 1909 heeft het telegraafverkeer f 28 022 meer opgebracht, dan de door de kolonie gewaarborgde opbrengst van f 45 000; de maatschappij zal dus aan de kolonie moeten uitkeeren eene som van f 3511, zijnde de helft van het boven f 66 000 ontvangen bedrag.

Draadlooze telegraphie. Het te Willemsstad opgerichte walstation voor radiotelegraphie tot het onderhouden van gemeenschap tusschen Curaçao en de scheepsmacht in de Carabische Zee (zie vorig verslag, hoofdstuk **D**, § 2) werd op den 1sten Juli 1909 voorloopig en bij wijze van proef opengesteld voor publiek verkeer. Ofschoon er tot nog toe betrekkelijk weinig gebruik wordt gemaakt van het station, blijkt toch reeds, dat het voor de scheepvaart in vele gevallen van groot nut kan zijn.

L.

FINANCIEELE ZAKEN.

§ 2. MUNTWEZEN.

Onder dit hoofd kan over 1909 niets bijzonders worden medegedeeld.

§ 2. BEGROOTING.

Ook hierover valt niets bijzonders te melden.

§ 3. BELASTINGEN.

Bij *P. B.* nos. 16 en 37 werden respectievelijk gewijzigd de Gebruiksbelastingverordening 1908 en het aangifte-biljet voor deze belasting. Bij *P. B.* n°. 13 werd art. 1 van het besluit van 3/8 December 1908 (*P. B.* 1908 n°. 63) ter uitvoering van de Grondbelasting- en Gebruiksbelastingverordeningen 1908 herzien en bij *P. B.* n°. 40 werd de artt. 5 en 6 van de Grondbelastingverordening 1908 gewijzigd.

§ 4. DOMEINEN.

In 1909 werden op Curaçao met 189 personen huurovereenkomsten gesloten, waarbij aan hen 260 H.A. grond werden afgestaan. Onder deze uitgegeven stukken grond zijn er eenige zoogenaamde gratis-perceelen, welke door de bewoners daarvan in huur zijn genomen en ook eenige perceelen, waarvan de huur is opgezegd en die weer aan anderen zijn verhuurd.

Van 9 perceelen op de plantage ,,Flip'', waarop van gouvernementswege dammen zijn aangelegd, werd een hoogere huurprijs dan de gewone, nl. f 4 en f 5 per H. A. bedongen.

Aan hen, die terrein aanvroegen met het doel om een woning te bouwen, werden gronden gegeven op plaatsen, die voor den landbouw minder geschikt zijn. Tot dit doel is in het 3de district het stuk landsgrond ,,Charo'' uitsluitend bestemd.

In 1909 werden met 9 personen minder dan in 1908 huurovereenkomsten gesloten en 54 H.A. terrein minder afgestaan.

Bijlage P geeft een overzicht van de verhuurde of verpachte terreinen op Curaçao, van de verdeeling dier terreinen naar de oppervlakte en van den stand der huurpenningen.

Met de aanzuivering der verschuldigde huurpenningen ging het in 1909 beter dan in het vorige jaar.

In het insluiten of omheinen der perceelen is over het algemeen geen noemenswaardige verbetering te constateeren.

Door de politie werd op hare gewone rondes steeds gewaakt tegen het houtkappen op gouvernementsgronden.

Behalve een paar perceelen, welke nog onverhuurd zijn, is al het voor de cultuur van maïs, boonen, pindas en rankvruchten geschikt terrein van de plantages ,,Mahoema'' verhuurd. In het geheel zijn thans 98 perceelen met een gezamenlijke oppervlakte van 223 H.A. uitgegeven.

Uitvoerige mededeelingen omtrent de putten en dammen worden gevonden in het rapport van den directeur van openbare werken, opgenomen in bijlagen H en I.

Het aantal putten op gouvernementshuurgronden is in 1909 met 17 vermeerderd, terwijl er 10 windmolens op die gronden zijn bijgekomen.

De wijze van waterverschaffing op de andere eilanden is vermeld in hoofdstuk **B**, § 4.

Op Aruba werden 67 huurovereenkomsten hernieuwd of aan andere overgedragen.

In huur werden 100 M.A. grond uitgegeven, verdeeld in 48 perceelen.

Voor het bouwen van woonhuizen werden in of dicht bij de Oranjestad 6 stukjes grond, ter grootte van 2195 c.A., in eigendom afgestaan en in het dorp Sabaneta 1 stuk ter grootte van 400 c.A.

Van de bestaande dammen is er een ten gevolge van de zware buien in November 1909 bezweken.

Op Bonaire werden met 53 personen huurovereenkomsten aangegaan, waarbij aan hen 98 H.A. terrein werden afgestaan.

Op St. Eustatius onderging de 4 H.A. bouwland van Zeelandia, reeds vroeger ontgonnen; een uitbreiding van 4,8 H.A. voor een katoen- en maïsaanplant, terwijl nog verder ongeveer 7 H.A. ontboscht werd.

Op Tumble-Down-Dick aan den mond van het ravijn werd ongeveer 1 H.A. bosch in grasland omgezet.

Aangekocht werden negen koeien, die over Bengalen, Zeelandia en Tumble-Down-Dick werden verdeeld.

§ 5. INKOMSTEN VAN ONDERSCHEIDEN AARD.

Hieromtrent valt niets te vermelden.

§ 6. CURACAOSCHE BANK.

Een kort verslag en de balansstaat dezer instelling in bijlage Q geven een overzicht van den stand der bank en van hare verrichtingen.

§ 7. HYPOTHEKEN EN EIGENDOMSOVERGANGEN.

Ten kantore van den hypotheekbewaarder op Curaçao werden gedurende het jaar 1909 81 verschillende akten overgeschreven.

Voor verdere bijzonderheden aangaande deze akten wordt verwezen naar bijlage R en voor de verrichtingen van de Curaçaosche Hypotheekbank naar § 1 van hoofdstuk N.

Opgave van hypotheken en eigendomsovergangen op de overige eilanden der kolonie.

	Overgeschreven akten gedurende 1909.	Hypotheken.			
		Bestaande op ultimo December 1908.	Bijgekomen in 1909.	Doorgehaald in 1909.	Blijven bestaan op ultimo December 1909.
Aruba	56	f 218 578	f 3 820	f 1 900	f 220 498
Bonaire	28	104 221	8 000	—	112 221
St. Martin	19	98 444	6 500	9 250	95 694
St. Eustatius	13	35 410	1 200	848	35 762
Saba	5	5 156	—	—	5 156
	121	f 461 809	f 19 520	f 11 998	f 469 331

M.

PERSONEELE VERORDENINGEN OMTRENT ALLE AMBTENAREN.

Hierover valt niets te vermelden.

N.

HANDEL EN NIJVERHEID.

§ 1. DE CURAÇAOSCHE HYPOTHEEKBANK.

Het volgende is ontleend aan het verslag van deze instelling over het jaar 1909:

Uitstaande hypotheken op ultimo December 1908	f	1 270 451,97
Verleende hypotheken gedurende 1909		8 500,—
	f	1 278 951,97
Afgeschreven gedurende 1909		54 152,—
	f	1 224 799,77
Uitstaande interesten op ultimo December 1908	f	81 491,77
Interesten op hypotheken enz. over 1909		63 285,95
	f	144 777,72
Afbetaald gedurende 1909		54 654,22
	f	90 123,50
Verminderd met het bedrag der interesten van hypotheken verschuldigd op effecten, de Bank bij publieke veiling aangekomen		4 567,14
Bleef uitstaande op ultimo December 1909	f	85 556,36

De winst over het jaar 1909, bedragende f 12 902,75 werd gevoegd bij het kreditsaldo 1907, groot f 22,875,52 onder het hoofd Winst-en-verliesrekening.

Over 1909 werd een zuivere winst van f 21 672 behaald.

Gedurende 1909 was de Bank weder genoodzaakt de effecten van sommige debiteuren ter opvordering van verschuldigde interesten en kapitaal in het openbaar te doen verkoopen, waarbij haar de verkochte goederen werden toegewezen.

Verder werd ook een aan de Bank toebehoorend perceel in het stadsdistrict verkocht.

De belasting op grondeigendommen over 1909 betaald, bedroeg f 1 365,27.

§ 2. MIJNWEZEN.

Bijlage S geeft een overzicht van de verrichtingen van den mijningenieur gedurende 1909; bijlage S[1] bevat een rapport van dien ingenieur betreffende het voorkomen van phosphaten op de eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire.

Phosphorzure kalk werd in 1909 noch van de plantage Santa Barbara, noch van Klein-Curaçao uitgevoerd.

Door de Aruba Phosphaat Maatschappij werd in dat jaar verscheept 23.930 M³. phosporzure kalk van de eerste qualiteit, met 17 en 2927 M³. van de tweede qualiteit met 2 schepen.

Aan de koloniale kas werd voldaan:

Wegens uitvoerrecht	f	11 281
Wegens aandeel van de kolonie in de zuivere opbrengst		33 460
	f	44 741

Door de Aruba Goud Maatschappij is in 1909 uitgevoerd: 46,788 K.G. goud en 8,564 K.G. zilver, vertegenwoordigende een waarde van f 75 200. In dat jaar werden 1550 ton erts aangekocht en vermalen.

Het financieel resultaat van het eerste jaar was zeer bevredigend. Aan de aandeelhouders werd een dividend van 25 % uitgekeerd, na overbrenging op het reservefonds van een vrij aanzienlijk deel van de winst.

§ 3. NIJVERHEID.

Vlechtindustrie. Hoewel de gewone hoeden laag in prijs waren tengevolge van den stand der Europeesche en Amerikaansche markten, heeft de hoedenvlechtindustrie toch in 1909, zooals reeds gezegd, aan velen een, zij het ook karige, bron van bestaan verschaft. Het vlechten van fijne hoeden werd krachtigd bevorderd, maar is nog lang niet voor zulk een groot aantal vlechtsters van belang als het vervaardigen van de grove hoeden, hetwelk nog steeds de volksindustrie bij uitnemendheid is. De moeilijkheid om altijd goed stroo te krijgen, de concurrentie met het buitenland, dat goedkoopere hoeden levert, en het beperkt aantal beoefenaarsters, waardoor eenigszins aanzienlijke partijen niet vlug geleverd kunnen worden, zijn even zoovele factoren, die de ontwikkeling der industrie van het vlechten van fijne hoeden in den weg staan. Tengevolge van de uitzending van vier vlechtsters naar de Middenstandstentoonstelling te Amsterdam zijn meerdere bestellingen ingekomen en wel in die mate, dat aan de ontvangen aanvragen zelfs met inspanning van alle krachten niet spoedig voldaan kon worden. Om dit in de toekomst te voorkomen, zal aan de hoedenvlechtindustrie tijd tot ontwikkeling moeten gelaten worden, alvorens meer expansie naar buiten wordt gezocht, niet het minst ter voorkoming van afbreuk aan de industrie zelve, die zou kunnen voortvloeien uit het geschokte vertrouwen in hare productiviteit, indien herhaalde vergeefsche bestellingen de afnemers mochten ontmoedigen.

Wegens gebrek aan leerlingen is er op Bonaire in 1909 geen nieuwe cursus in het hoedenvlechten opgericht.

De deelneming aan den cursus op St. Eustatius was zeer bevredigend.

Op Saba heeft het vlechten van grove stroohoeden slechts plaats gehad ter voorziening in de plaatselijke behoefte.

Waterwerken. De concessionarissen tot het oprichten op gouvernementsterrein van eene inrichting tot het distilleeren van zoetwater uit zee- of ander water zijn met hun werkzaamheden zoover gevorderd, dat zij in den loop van 1910 gedistilleerd water aan het publiek hopen te kunnen leveren.

De verwachte vermeerdering van het aantal aansluitingen aan de waterleiding op Aruba, waarvan in het vorige verslag gesproken werd, is niet verwezenlijkt; integendeel is het aantal aangeslotenen verminderd, wat misschien een gevolg was van het feit, dat de levering van water nu en dan werd onderbroken. De exploitatie-rekening over het afgeloopen jaar toonde een belangrijk tekort aan.

Electrische inrichting. In het jaar 1909 nam het gebruik van electrisch licht met 82 lichten toe.

IJsfabriek. In den toestand, zooals die in het vorige verslag werd beschreven, is geen verandering gekomen.

Coöperatieve vereeniging en nijverheid. Het gebruik van alpargata's (inlandsch schoeisel) is in de kolonie, door de bemoeiingen van het bestuur dezer vereeniging, zeer toegenomen. Om aan verbruikers van fijnere smaak tegemoet te komen, werd een nieuw soort in den handel gebracht, dat van voren gesloten, den sierlijken vorm van de pantoffels met de luchtigheid der alpargata's vereenigt.

In de winkels der vereeniging vonden in 1909 33 personen werk. Wekelijks werden gemiddeld 620 paar alpargata's afgeleverd en à contant verkocht.

Ook werd door de vereeniging een proef genomen met het vervaardigen van vermicelli, die uitsteken geslaagd is.

Niettegenstaande de groote concurrentie, die aan de ,,Curaçaosche touwslagerij de Ruyter'' werd aangedaan door de Venezolaansche fabrieken, waardoor uitvoer onmogelijk was, en de bemoeilijking die de toevoer van de op Curaçao niet te verkrijgen grondstof, de pita-vezel, ondervond, door een contract door de Venezolaansche Regeering aangegaan met een Noord-Amerikaansche Maatschappij ter exploiteering van de overgroote hoeveelheid gaafrandige pita, die verspreid ligt over de wildernis der bergen van Coro, is de waarschijnlijkheid niet uitgesloten, dat de touwslagerij hare werkzaamheden met vrucht zal kunnen doorzetten.

§ 4. LANDBOUW.

De verwachting, in het begin van 1909 ten aanzien van den maïsoogst op Curaçao gekoesterd, is grootendeels verwezenlijkt. De oogst, ofschoon niet zoo ruim als voor twee jaren, was, niettegenstaande de rupsenplaag, waarvan in het vorige verslag is melding gemaakt, bepaald gunstig. Rankvruchten waren er niet veel, daar ten gevolge van de zware regens en van eene ziekte, vooral onder de watermeloenen, tal van rankplanten zijn doodgegaan.

Voor den dividivi-oogst was, zooals reeds gezegd, het jaar 1909 zeer ongunstig; de voorjaarsoogst, welke ruim beloofde te zijn, mislukte bijna geheel, wat toegeschreven wordt aan een ziekte, waardoor de boomen aangetast werden. Hoe slecht die oogst is geweest, moge blijken uit de volgende cijfers betreffende zes plantages, die geacht worden de grootste hoeveelheid dividivi voort te brengen. Deze bedroeg te zamen 18 520 K.G., tegen 104 600 K.G. in het najaar (2de oogst). Deze tweede oogst was, ofschoon niet bepaald overvloedig, toch vrij gunstig.

De sisalplanten en een gedeelte der pitaplanten op Welbedacht werden in 1909 geoogst. De geoogste bladeren werden, zooals in het vorige verslag reeds is gemeld, met een kleine handmachine ,,Defibreur Duchemin'' ontvezeld en de gewonnen vezels ter beoordeeling naar Nederland gezonden.

Blijkens een door het Bestuur van den waarnemenden directeur van het Koloniaal Museum te Haarlem ontvangen bericht, heeft de ôpbrengst van 364 K.G. dier vezels in Nederland, na aftrek van alle kosten, f 89,55 bedragen. In 1910 zullen zooveel mogelijk al de pitaplanten worden geoogst en de vezel worden opgezonden. De op de plantages Siberië en Barber aangelegde sisal- en pita-aanplantingen staan vrij gunstig; op eerstgenoemde plantage is aan den aanplant in 1909 eenige uitbreiding gegeven.

De reboisatie van Midden-Seinpost kan als mislukt worden beschouwd. In de 8 jaren, dat het terrein (12 hectaren gronds) omheind is en gedeeltelijk beplant, is alleen op de Westhelling iets bijgegroeid, doch niets dan nagenoeg waardelooze gewassen. (De begroeiing bestaat uit een dicht, zwaargedoornd struikgewas (wabi).) Op deze helling staan hoogstens 20 opgeschoten dividivi-boomen, die nog geen vrucht dragen. Op de Oosthelling heeft de cultuur een zestal kleine plantjes geleverd, die het vermoedelijk nimmer tot productie van peulen zullen brengen en nooit opstaande boomen kunnen worden, omdat deze helling op den windkant staat en ongeschikt is voor eenige cultuur.

Door de Commissie tot voorbereiding van de oprichting van een landbouwleenbank op den grondslag van onderlinge hoofdelijke aansprakelijkheid, werden tot ultimo December 1909 aan 52 personen credieten verleend voor een gezamenlijk bedrag van f 10 350, tot het graven van putten, het aanschaffen van windmolens en verdere verbetering van hun bedrijf. Ten einde goede contrôle te voeren over de wijze, waarop het geld besteed wordt, heeft de Commissie zelve de benoodigde windmolens en waterpijpen besteld en aan de deelnemers tegen den kostenden prijs verstrekt, terwijl het geld voor het graven van putten en andere werkzaamheden in kleine bedragen werd verstrekt, naarmate het werk ten genoege van de commissarissen, vorderde. De bedongen rente wordt vrij geregeld door de deelnemers aangezuiverd.

Op Aruba was de oogst 1908—1909 zeer gunstig. Daar de naoogst van de maïs ook vrij ruim uitviel, was de voorraad van dit voornaamste volksvoedsel aan het eind van 1909 nog lang niet uitgeput. Ook de pinda-oogst was buitengewoon ruim, terwijl de aloë-oogst zeer gunstig was.

De eerste dividivi-oogst is zeer gering geweest, de latere daarentegen zeer ruim en mooi van qualiteit.
Veevoeder was in ruime mate voorhanden.

Ook op Bonaire werd in 1909 een buitengewoon groote maïsoogst van het oogstjaar 1908—1909 binnengehaald. Wel had men daar met de vijanden van den maïs, n.l. rupsen en vliegen, te kampen, doch gelukkig slechts in geringe mate. Door de groote vochtigheid van den bodem stierven vele ranken uit en waren er bij gevolg weinig rankvruchten.
In 1909 werd aan de aloëcultuur weinig uitbreiding gegeven, daar de meeste plantage-eigenaren zulks reeds in 1908 hadden gedaan. De aloë-oogst was in 1909 evenwel veel gunstiger dan in het vorige jaar.

Op St. Martin werden in 1909 slechts 12 H.A. met katoen beplant, tegen 52 H.A. in 1908 en 112 H.A. in 1907. Ofschoon hieruit niet direct de conclusie is te trekken, dat men het vertrouwen in deze cultuur heeft verloren, valt het niet te ontkennen, dat door de tegenslagen in de oogsten van 1907 en 1908, de planters zoo niet ontmoedigd, dan toch uiterst voorzichtig zijn geworden.
De bijenteelt gaat niet vooruit.

Op St. Eustatius besloeg de bebouwde oppervlakte op ultimo December 1909, 18 H.A. minder dan in het begin van het jaar, wat toegeschreven moet worden aan het vertrek van den vreemdeling, die op Fairplay voor een lastgeefster van St. Kitts katoen plantte (44 H.A.). De ingezetenen bebouwden echter ruim 25 H.A. meer. De Engelschman, die op Golden Rock plantte, vertrok eveneens naar elders. Op het einde van 1909 waren ruim 170 H.A. met verschillende gewassen in cultuur.
Ten einde het gebruiken van slecht plantzaad voor de katoencultuur tegen te gaan, werd van Bestuurswege uitgezocht zaad uit Barbados verstrekt. De proefvelden op Bengalen en Zeelandia, groot 2,62 akker, gaven een eersten oogst van 1019 K.G. zaadkatoen, waarvan 970 K.G. schoon, d. i. ongevlekt en 266 K.G. gevlekt katoen, dat à f 1,65 per K.G. werd verkocht. In December 1909 werden nog naar Engeland verscheept 498 K.G. schoon en 80 K.G. gevlekt katoen. De eerste deed f 1,98 per K.G. en de tweede f 1,43. Uit een proefzending bleek, dat het voordeeliger is afzet voor het zaad in West-Indië zelf te zoeken in plaats van het naar Engeland te verschepen, wat bovendien het voordeel heeft, dat het katoenmeel per zeilgelegenheid kosteloos naar het eiland teruggezonden kan worden. Met de gegevens, die nu ten dienste staan, kunnen volgens het oordeel van den gezaghebber van St. Eustatius, de uitgaven per H.A. katoenland op gemiddeld f 140 en de inkomsten op gemiddeld f 270 gesteld worden. Het gebruik van werktuigen zou de eerste som aanmerkelijk verminderen. De naoogst (tweede pluk), gevolg van den regenovervloed, bleek op Bengalen niet loonend door de sterke toeneming van de phytophus en de katoenvlekker en door het uitsterven van den halven aanplant op een minder humusrijk gedeelte. De waarde der olie uit een proefzending zaad naar Barbados, met opdracht om het voer heen en terug. Aangenomen schijnt dus te mogen worden, dat op St. Eustatius niet alleen katoen van uitstekende qualiteit groeien wil, maar ook met winst verbouwd kan worden.
De sisal- en pita-aanplantingen staan goed. De bijenteelt bleef op dezelfde hoogte.
Gedurende 1909 is er op Saba geen verandering gekomen in den toestand van den landbouw. Het voornaamste landbouwproduct voor uitvoer is nog steeds de aardappel. Alhoewel de opbrengst dat jaar niet zoo groot is geweest als in 1908, kan deze toch nog goed genoemd worden. Voor het tweede product voor uitvoer, n.l. uien, is 1909 wederom minder gunstig geweest. De voornaamste oorzaak hiervan is, dat de uien op plaatsen waar zij vroeger verkocht werden, verdrongen zijn door producten van andere eilanden.
De bacove wordt, ofschoon uitsluitend voor plaatselijk gebruik, toch op betrekkelijk groote schaal geteelt en vormt een van de voornaamste voedingsmiddelen van de bevolking.
Met de katoenteelt is door een inwoner van het eiland een proef genomen. Naar het schijnt zijn de daarmede verkregen resultaten niet bemoedigend geweest. Het is althans bij deze éene proef gebleven.

§ 5. VEETEELT.

In bijlage T wordt een overzicht aangetroffen van den veestapel over de laatste zes jaren.
De gegevens daartoe zijn door de belanghebbenden verstrekt.
Het jaar 1909 was op Curaçao zeer gunstig voor de veeteelt. Niettegenstaande er een groot aantal klein vee, n.l. 4859 geiten en 1592 schapen, tegen respectievelijk 4305 en 1105 in 1908, als slachtvee werd verkocht, wijst de staat van den veestapel nog 5925 geiten en 1072 schapen meer aan dan op het einde van het vorige jaar.
Naar veredeling van het ras wordt door de planters gestreefd.
Voor den veestapel op Aruba was 1909 niet ongunstig. Ziekten onder het vee kwamen niet voor.
Voor de veeteelt van Bonaire was 1909 vergeleken bij het voorgaande zeer gunstig. De uitvoer van slachtvee naar de markt van Curaçao is belangrijk meer geweest dan in 1908.
De verschillende opgaven zijn dit jaar meer vertrouwbaar dan in 1908, toen men wegens de onbekendheid met de nieuwe belastingwetten huiverig was om het juiste aantal op te geven uit vrees voor hooge aanslagen.
Ten behoeve van de rundveefokkerij op St. Eustatius werd van gouvernementswege een fokstier van het Ayrshire-ras aangekocht. Door particulier inintiatief werden een hengst en een paar fokmerries ingevoerd.

§ 6. VISSCHERIJ.

Het rapport van den adviseur voor visscherijzaken is opgenomen in bijlage U.
Op Aruba werd in November 1909 in de nabijheid van de visschersnederzetting „Rancho" een koelhuis gebouwd. In 1910 zullen waarschijnlijk de proeven betreffende het conserveeren van visch worden voortgezet.
In 1909 leverde het visscherijbedrijf voor velen op Bonaire een meer winstgevend middel van bestaan op dan in het jaar te voren, toen de visschers ten gevolge van de verwikkelingen met Venezuela de gevangen visch niet meer naar La Guayra konden vervoeren. Een vrij groot aantal visschers vertrok in het begin van 1909 naar de „Roques-eilanden" om daar hun beroep uit te oefenen en de gevangen visch in gezouten staat naar La Guayra te vervoeren. Het grootste deel van de met treknetten gevangen visch (marsbango's) wordt versch naar Curaçao overgebracht.
De visscherij levert nog steeds een vrij winstgevend bestaan op voor de bevolking van het district Simpsonsbaai op St.-Martin. Het totaal verhandelde versche visch was in 1909 24 000 K.G meer dan het jaar te voren. De consumptie was ongeveer 33 000 K.G. meer en de uitvoer 9000 K.G. minder.
Op St. Eustatius bleef de visscherij op dezelfde hoogte. De invoer van geconserveerde visch, vooral van kabeljauw, nam aanzienlijk toe. Op Saba is er niemand, die zich uitsluitend met de visscherij bezighoudt, maar wordt het bedrijf naar gelang van omstandigheden door planters of zeelieden uitgeoefend.

§ 7. ZOUTWINNING.

Voor het Curaçaosche zout zijn in 1909 de gewone markten, nl. de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Columbia, wederom gesloten geweest. Slechts geringe hoeveelheden konden naar andere, minder belangrijke débouchés verscheept worden. Naar San Domingo was de afzet van zout tegen het einde van 1909 grooter dan gewoonlijk, aangezien in die republiek met het begin van 1910 eene verhooging van het invoerrecht in werking zou treden en de importeurs nog van het toen geldende lagere tarief wenschten te profiteeren om hunne voorraden in te slaan. Volgens van de belanghebbenden verkregen opgaven werden in 1909 geoogst 11 530 en verkocht 10 650 vaten, terwijl door den doorbraak van den grooten dam op de plantage Klein St. Martha 15 000 vaten weggespoeld zijn. In voorraad bleven 28 000 vaten. De prijzen, waartegen het zout verkocht werd, schommelden tusschen f 0,27⁵ en f 0,40.

In den toestand der zoutpannen op Aruba is geen verandering gekomen. Uitgevoerd werden 100 H.L. zout. Het geoogste zout wordt voor de visscherij en de plaatselijke consumptie gebruikt. In 1909 bracht een der eigenaren van zoutpannen op dat eiland machinaal gemalen zout in den handel, wat door de visschers zeer op prijs wordt gesteld.

Volgens van den administrateur der onderneming ,,The Bonaire Salt Exploitation C°.'' en van de eigenaren der plantage Slagbaai ontvangen opgaven werden in 1909 geoogst:

Op de Lage Westkust	36 598 vaten.
Aan de Slagbaai	— ,,
	36 598 vaten.
Verkocht werden:	
Van de Lage Westkust	40 480 vaten.
,, ,, Slagbaai	9 000 ,,
	49 480 vaten.

Ten gevolge van den overvloedigen regen was het verlies aan zout op beide ondernemingen vrij groot. In 1909 werden 19 063 H.L. zout minder uitgevoerd dan in 1908. De uitvoer had evenals in 1908 voor het grootste gedeelte plaats naar Noord-Amerika; kleine hoeveelheden werden verscheept naar San Domingo, Puerto-Rico, Trinidad en eenige der bovenwindsche eilanden.

Op St. Martin was de handel in zout in 1909 even levendig als in 1908. De uitvoer bedroeg 121 728 H.L. en de oogst 134 606 vaten. In het vorige verslag werd abusievelijk vermeld, dat de uitvoer in 1908 beliep 75 951 H.L., dit moet zijn 122 130 H.L. Het grootste gedeelte van het zout is afkomstig van de zoutexploitatie-maatschappij.

§ 8. SCHEEPSBOUW.

Gedurende het jaar 1909 werden op het eiland Curaçao 2 schoeners en 1 kotter gebouwd. Op Aruba en St. Martin werden in dat jaar geen schepen, op Bonaire 1 kotter, 1 zeeboot en 2 roeibooten, op St. Eustatius 1 kotter en op Saba 4 roeibooten gebouwd. Van deze laatsten werden 2 uitgevoerd.

§ 9. HANDEL EN SCHEEPVAART.

De volgende verandering kwam in 1909 in de samenstelling van de kamer van koophandel en nijverheid. De heeren M. C. Henriquez en H. J. Cohen Henriquez, die aan de beurt van aftreding waren, werden tot leden herkozen en in de plaats van den heer mr. J. G. Gorsira, die ook aan de beurt van aftreding was, werd de heer G. A. Winkel gekozen.

Het begin van 1909 heeft zich gekenmerkt door eene verlevendiging van den handel, ingetreden na de verbetering der betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela en de hierop gevolgde intrekking der scherpe verbodsbepalingen, waarmede de vorige regeering van Venezuela het eiland Curaçao had getroffen. De gunstige werking van die intrekking was onmiddellijk waarneembaar. Handel en scheepvaart herkregen wederom vrijheid van beweging. De Venezolanen, die den Curaçaoschen handel het grootste contingent afnemers leveren, konden het eiland wederom geregeld bezoeken. De zeilvaart, welke hoofdzakelijk door den transitohandel met die republiek wordt onderhouden, kon weder vrij worden uitgeoefend. De afneming van het vreemdelingenverkeer in 1908, ten gevolge waarvan een vermindering van den afzet van koopwaren plaats vond, spiegelde zich af in de lagere totale waarde der ingevoerde goederen. Met de toename van dit verkeer in 1909 hield die van den omzet van koopwaren gelijken tred. De totale waarde der ingevoerde goederen bereikte dan ook wederom ongeveer dezelfde hoogte als in de laatste jaren.

Voor den uitvoerhandel van het eiland Curaçao hebben de *stroohoeden* het meeste te beteekenen gehad en wel hoofdzakelijk de hoeden van de goedkoopste soort, waaronder verreweg het grootste deel van de totale waarde der uitgevoerde hoeden terug te brengen is. De beide andere voornaamste producten van het eiland, *dividivi* en *zout*, (uitvoerwaarde respectievelijk f 33 766 en f 7438), hadden wederom een zeer slecht jaar.

De doorvoerhandel, in 1908 vrij wel stop gezet door de reeds genoemde verbodsbepalingen van de Venezolaansche regeering, nam een tamelijk hooge vlucht na de intrekking van die bepalingen. Niet alleen koos wederom een gedeelte van den in- en uitvoer van en naar Maracaibo den weg over Curaçao, voor zoover namelijk importeurs en exporteurs niet aan den verzendingsweg van en naar Europa via New-York de voorkeur gaven, maar ook werden naast de goederen, waarvan de in- en uitvoer voor rekening van firma's uit Maracaibo van en naar Europa met overlading te Willemstad plaats vond, aanzienlijke hoeveelheden verf- en andere houtsoorten, alsmede mangrove-bast voor rekening van Curaçaosche firma's met Curaçaosche zeilschepen van Maracaibo aangebracht en verder per stoomgelegenheid naar Europa en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika verzonden.

De doorvoerhandel met Rio-Hacha handhaafde zich op de reeds in 1908 bereikte hoogte. De uitvoer van huiden, vellen en dividivi van die plaats wordt gedeeltelijk over Curaçao geleid, evenals de invoer aldaar van verbruiksartikelen.

Ten nauwste verbonden met den doorvoerhandel is de scheepvaart en in de eerste plaats, de zeilvaart.

Het verkeer met Maracaibo wordt onderhouden met flinke, goed ingerichte, meerendeels op Curaçao gebouwde zeilschepen, waarvan het aantal zich in de laatste jaren gestadig uitbreidt.

De verbinding tusschen de Benedenwindsche eilanden der kolonie onderling, geschiedt met kleinere zeilvaartuigen, die de vaart soms uitstrekken tot Columbiaansche havens. Het zeilvaartverkeer tusschen Curaçao eenerzijds en de Bovenwindsche eilanden der kolonie, St. Domingo of wel andere Antillen anderzijds, is onbelangrijk.

Wanneer het nieuwe in aanbouw zijnde koloniaal stoomschip *Prinses Juliana* gereed zal zijn, zal een geregelde stoomvaartdienst tusschen de eilanden der kolonie onderling en zoo noodig ook met de eilanden St. Thomas en St. Kitts worden geopend.

De stoomvaartlijnen, die met Curaçao als pleisterplaats, de

verschillende havens in den omtrek, waaronder ook de Venezolaansche, aandeden, hebben na het intreden van geregelder toestanden in Venezuela, hare vaart op deze plaatsen, behoudens enkele uitzonderingen, op den ouden voet hersteld, wat aan Curaçao ten goede is gekomen. Uit den aard der zaak is het voor dat eiland van groot belang, dat stoomvaartlijnen de haven geregeld aandoen. Er ontstaat daardoor meer vertier en een drukker vreemdelingenverkeer, terwijl tal van personen bij het lossen en laden der schepen werk vinden.

In 1909 werden 25 821 ton steenkolen ingevoerd door de eigenaren van de twee op Curaçao bestaande kolendepots.

De haven van dat eiland werd, blijkens bijlage V, in dat jaar bezocht door 1619 schepen, metende te zamen 2 177 058 M³. bruto. Met deze schepen zijn aangebracht 4736 en medegenomen 5885 passagiers.

De handelsagentschappen van Venezuela op Aruba en Bonaire werden in 1909 weder bezet.

De waarde van den invoer in 1909 bedroeg op het eiland Curaçao f 3 548 400, en die van den uitvoer f 356 548, tegen respectievelijk f 2 811 538 en f 221 569 in 1908.

Op Aruba en Bonaire bedroeg de waarde van den invoer in 1909 respectievelijk f 194 567 en f 47 882 en die van den uitvoer f 261 650 en f 148 610, tegen respectievelijk f 220 068 en f 134 098 invoer en f 425 279 en f 141 530 uitvoer in 1908.

Opmerking verdient dat Aruba in 1909 voor f 124 232 aan *aloëhars* uitvoerde.

Handel en scheepvaart waren op St. Martin in 1909 levendiger dan in 1908. Zoowel de invoer als de uitvoer wijzen een hooger cijfer aan. De hoogere invoer is toe te schrijven aan het verlagen der invoerrechten van 8 pct. op ongeveer 3 pct. De cijfers der waarde van den in- en uitvoer zijn voor 1909 f 150 762 en f 67 487, tegen f 114 017 en f 65 043 voor 1908.

De waarde van den invoer op St. Eustatius bedroeg in 1909 f 47 515 en die van den uitvoer f 14 793, tegen respectievelijk f 34 519 en f 13 222 in 1908.

Ook gedurende 1909 heeft de handel op het eiland Saba zich bepaald tot den kleinhandel. De invoer uit Curaçao was in dat jaar niet onbelangrijk. De waarde der ingevoerde goederen bedroeg f 33 508 en die der uitgevoerde producten f 10 810 (waaronder voor f 4810 aan *kantwerk*), tegen respectievelijk f 67 204 en f 8211 in 1908.

Uitvoerige gegevens betreffende den uitvoer van de verschillende eilanden zijn opgenomen in bijlage W, terwijl bijlage X eene opgave bevat van de goederen, die op de verschillende eilanden der kolonie rechtstreeks uit het buitenland werden ingevoerd en van de waarde daarvan.

Het aantal der vaartuigen (met de inhoudsmaat en de nationaliteit), welke de verschillende eilanden der kolonie in 1909 aandeden, wordt vermeld in bijlage Y.

Bijlage Z geeft den doorvoer van de kolonie over 1909 aan.

Als bijlage AA wordt aan dit verslag toegevoegd eene opgave van den invoer in de kolonie uit Nederland en den uitvoer uit de kolonie naar Nederland over 1909.

§ 10. ZEEBRIEVEN.

In 1909 werden op Curaçao 11, op Aruba 6, op Bonaire 8, op St. Martin 3, op St. Eustatius 2 en op Saba 3 zeebrieven afgegeven.

De Minister van Koloniën,

DE WAAL MALEFIJT.

INHOUD

VAN HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN CURAÇAO VAN 1910.

Bijlage A.

STATISTIEK

van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken

in de kolonie Curaçao over de laatste zes jaren.

	1904			1905			1906		
	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.
									Bevolking bij het
Curaçao	13 608	17 899	31 507	13 534	17 556	31 090	12 951	17 450	30 401
Aruba	4 418	4 919	9 337	4 522	5 019	9 541	4 584	5 116	9 700
Bonaire	2 701	3 249	5 950	2 749	3 314	6 063	2 767	3 335	6 102
St. Martin	1 174	1 882	3 056	1 210	1 877	3 087	1 195	1 877	3 072
St. Eustatius	684	798	1 482	691	808	1 499	586	674	1 260
Saba	1 054	1 100	2 154	1 059	1 127	2 186	1 090	1 133	2 223
	23 639	29 847	53 486	23 765	29 701	53 466	23 173	29 585	52 758
									Ge
Curaçao	431	493	924	475	496	971	346	295	641
Aruba	171	159	330	167	185	352	130	152	282
Bonaire	95	77	172	106	113	219	95	80	175
St. Martin	55	57	112	52	56	108	52	52	104
St. Eustatius	26	25	51	19	29	48	33	20	53
Saba	24	36	60	25	35	60	43	25	68
	802	847	1 649	844	914	1 758	699	624	1 323
									Sterf-
Curaçao	254	278	536	349	397	746	362	415	777
Aruba	50	49	99	79	66	145	79	99	178
Bonaire.	34	32	66	58	57	115	61	53	114
St. Martin	34	38	72	42	39	81	25	33	58
St. Eustatius	15	18	33	10	21	31	14	20	34
Saba	10	13	23	20	8	28	12	19	31
	401	428	829	558	588	1 146	553	639	1 192
									Huwe
Curaçao		170			133			157	
Aruba		78			47			41	
Bonaire		28			20			42	
St. Martin		10			11			12	
St. Eustatius		4			6			4	
Saba		5			6			19	
		295			223			275	

	1907			1908			1909		
	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.
einde van het jaar.									
	13 251	17 632	30 883	13 707	17 699	31 406	13 635	17 295	30 930
	4 121	4 434	8 555	4 206	4 555	8 815	4 376	4 673	9 049
	2 822	3 411	6 233	2 872	3 401	6 273	2 917	3 436	6 353
	1 303	1 882	3 185	1 207	1 865	3 072	1 206	1 899	3 105
	514	769	1 283	532	780	1 312	533	774	1 308
	829	1 120	1 949	882	1 114	1 996	863	1 133	1 996
	29 248	22 840	52 088	23 460	29 414	52 874	23 530	29 211	52 741
boorten.									
	564	541	1 105	469	470	939	449	462	911
	199	220	419	199	165	364	172	161	333
	112	107	219	88	90	178	75	81	156
	63	59	122	58	66	124	54	72	126
	18	20	38	32	23	55	22	18	40
	35	29	64	32	43	75	32	40	72
	991	976	1 967	878	857	1 735	804	834	1 638
gevallen.									
	261	277	538	357	411	768	245	281	526
	59	63	122	85	74	159	61	48	109
	44	42	86	46	69	115	37	37	74
	38	29	67	32	36	68	31	29	60
	17	15	32	16	20	36	27	21	48
	14	16	30	11	20	31	15	26	41
	433	442	875	547	630	1 177	416	442	858
lijken.									
		211			147			135	
		63			60			54	
		46			25			26	
		13			14			17	
		9			9			6	
		10			17			12	
		352			272			250	

Bijlage B.

STAAT aantoonende de verdeeling der ingezetenen op het einde van 1909 naar hunne geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen waartoe zij behooren.

	Getal sterkte der bevolking.	Waarvan geboren:				Indeeling naar de Kerkgenootschappen:			
		in de Kolonie.	elders in West-Indië.	in Nederland.	in andere oorden.	Protestanten.	Roomsch-Katholieken.	Israëlieten.	Andere godsdiensten.
Curaçao	30 930	29 919	228	369	414	1 495	28 758	667	10
Aruba	9 049	8 821	16	21	191	358	8 688	3	—
Bonaire	6 353	6 310	6	10	27	87	6 266	—	—
St. Martin	3 105	2 910	169	18	8	2 267	838	—	—
St. Eustatius . . .	1 308	1 216	77	12	3	1 032	276	—	—
Saba	1 996	1 944	31	5	16	1 244	752	—	—
	52 741	51 120	527	435	659	6 483	45 578	670	10

Bijlage C.

STAAT aantoonende de verdeeling der ingezetenen, op het einde van 1909 in de kolonie Curaçao naar de verschillende beroepen, bedrijven en ambachten.

	Ambtenaren.	Apothekers.	Barbiers.	Broodbakkers.	Drukkers.	Grofsmeden.	Hoedenvlechters.	Huisbedienden.	Kantwerksters.	Kleermakers.	Koks en keukenmeiden.	Kooplieden.	Koopmans-klerken.	Koetsiers.	Kuipers.	Landbouwers.	Metselaars.	Mijnwerkers.	Naaisters.	Onderwijzers.	Photografen.	Pontwrikkers.
Curaçao, 1ste of stadsdistrict . .	73	8	21	132	26	20	1466	646	33	162	342	219	174	65	13	38	37	—	963	78	3	20
Overige districten	25	—	5	88	3	26	3408	155	10	153	118	14	23	71	20	2677	297	—	333	11	—	34
Aruba	11	—	2	34	—	19	692	103	—	17	70	—	12	9	2	1314	23	219	205	15	—	—
Bonaire	25	—	—	46	—	2	553	147	33	13	58	8	10	10	6	779	37	—	198	2	—	—
St. Martin	22	—	1	17	—	5	20	57	6	6	26	12	13	9	1	215	6	—	111	20	—	—
St. Eustatius	19	—	—	10	—	—	1	30	—	—	14	2	—	—	1	210	3	—	15	2	—	—
Saba	8	—	—	5	—	—	2	42	209	—	13	3	3	—	—	226	5	—	28	8	1	—

	Schepenmakers.	Schoenmakers.	Schrijnwerkers.	Sigarenmakers.	Sjouwerlieden.	Slagers.	Stalhouders.	Stoelenmatters.	Tandmeesters.	Timmerlieden.	Ververs.	Visschers.	Vroedvrouwen.	Waschvrouwen.	Water-verkoopers.	Winkeliers.	Zeelieden.	Zeilmakers.	Zilver- en goudsmeden.	Zoutgaarders.	Zonder beroep.	Verschillende beroepen enz. die niet op dezen staat voorkomen.
Curaçao, 1ste of stadsdistrict . .	8	184	30	—	164	34	3	5	11	198	65	53	7	754	20	118	384	16	36	—	6069	600
Overige districten	21	153	16	—	450	10	—	18	—	318	20	289	13	573	33	25	420	12	4	50	7708	168
Aruba	4	37	4	—	40	4	1	5	—	47	7	132	5	139	4	81	156	—	2	16	5584	34
Bonaire	18	22	2	—	17	—	—	—	—	35	6	192	6	154	—	49	436	8	1	265	2994	221
St. Martin	4	8	4	18	37	1	—	—	—	30	5	55	10	56	—	16	41	2	1	380	1771	119
St. Eustatius	3	2	—	—	6	4	—	—	—	10	4	25	3	14	—	9	27	—	—	—	901	—
Saba	1	3	1	1	50	3	—	—	—	8	—	13	8	78	—	10	38	—	—	—	1227	3

Bijlage D.

Bijlage D volgt later.

Bijlage D.

RAPPORT van de door den Gouverneur van Curaçao benoemde Commissie, ten einde den toestand van het groot landbouwbedrijf in de kolonie na te gaan, de oorzaken van den achteruitgang der plantagehouders op te sporen en middelen tot verbetering aan te geven.

CURAÇAO, den 9den Juni 1910.

Den Hoogedelgestrengen heer Gouverneur der Kolonie. Alhier.

De Commissie, benoemd bij Gouvernementsbeschikking dd. 31 Juli 1909, n°. 489, heeft de eer, in voldoening aan hare opdracht, U H.E.G. dit rapport harer bevinding te doen toekomen, onder overlegging der notulen harer vergaderingen, waarin de in die vergaderingen gehouden besprekingen in het kort zijn opgeteekend.

Zij heeft vermeend hare taak te moeten bepalen tot het hoofdeiland Curaçao, omdat hare bekendheid met den toestand van het landbouwbedrijf op de overige eilanden van dien aard is, dat zij, alvorens haar oordeel uit te spreken, zich behoorlijk op de hoogte daarvan zal dienen te stellen.

De Commissie heeft, het zal U H.E.G. uit de overgelegde notulen blijken, op verzoek van verscheidene voorname planters hen in de gelegenheid gesteld mondeling voorlichting te verschaffen. Hetgeen den leden der commissie uit eigen wetenschap bekend is en hun verder door onderzoek is gebleken, getoetst aan de verklaringen dier planters, vormen den grondslag van dit rapport.

In de eerste plaats dient gereleveerd te worden, dat het landbouwbedrijf op dit eiland door verscheidene ongunstige omstandigheden, waarin de plaats verkeert, niet kan worden vergeleken met hetgeen men, b.v. in het Moederland, onder landbouwbedrijf verstaat. De bodemgesteldheid is van dien aard, mislukkingen van oogsten door het uitblijven van den regen komen te dikwijls voor, dan dat van eene uitoefening van dat bedrijf, waaraan menige andere landen hun welvaart te danken hebben, op eene schaal en op de wijze, zooals dat in die landen geschiedt, hier sprake kan zijn. De belastbare waarde der grondeigendommen in het algemeen is volgens de grondbelasting dan ook voor de gebouwde eigendommen f 5 974 221, tegen slechts f 1 016 590 voor de ongebouwde, terwijl de waarde van het ongebouwde gedeelte der plantages geschat is voor de belasting op f 916 554, tegen f 285 010 voor het gebouwde gedeelte.

Het wil de Commissie voorkomen, dat onder landbouwbedrijf op Curaçao moet worden verstaan, behalve de eigenlijke landbouw, tevens alle bedrijven, die in den regel op plantages worden uitgeoefend en hier voor velen het middel zijn om zich het voor den eigenlijken landbouw benoodigd bedrijfskapitaal te verschaffen. Die bedrijven zijn zelfs het hoofdbestaan van vele plantage-eigenaars en de toestand der financiën van plantage-houders houdt gelijken tred met den toestand, waarin die bedrijven verkeeren, zoodat de beoefening van het eigenlijke landbouwbedrijf daarmede in het nauwste verband staat.

Zij zijn, met inbegrip der eigenlijke landbouwbedrijven: de akkerbouw, de ooftteelt, de groententeelt, het kalkbranden en de verkoop van brandhout en houtskolen, de veeteelt en de zuivelbereiding, de zoutwinning en de verkoop van water.

De Commissie heeft vermeend ook deskundige voorlichting te moeten verzoeken.

Eene onderscheiding dier verschillende takken van landbouw heeft zij te danken aan de welwillende medewerking van den Gouvernements-landbouwkundige, die bereidwillig zijnen bijstand heeft verleend en wiens rapport hierbij gaat. (Zie Bijlage La. A.)

De Commissie is dan ook eenstemmig van oordeel, dat de door den heer landbouwkundige gegeven definitie van „groot landbouwbedrijf", namelijk, dat daarbij het hoofd van het bedrijf de leiding heeft, en het werk verricht wordt door betaalde arbeiders en kleine locale voordeeltjes daarvoor niet in aanmerking komen, terwijl in tegenstelling daarvan bij het klein bedrijf juist die voordeeltjes worden gezocht en het werk door het hoofd persoonlijk en met medewerking zijner huisgenooten wordt gedaan, op Curaçao de juiste is en heeft zij dan ook bij haar onderzoek naar den toestand van het groot landbouwbedrijf als leidraad die meening overgenomen. Echter zal het U H.E.G. uit dit verslag blijken, dat de Commissie zich niet kan aansluiten bij al hetgeen door den heer landbouwkundige in zijn rapport wordt gezegd.

Overgaande tot de eigenlijke beschrijving van den toestand van het landbouwbedrijf, zooals dit door de Commissie is opgevat, wordt hierbij medegedeeld:

A k k e r b o u w:

De akkerbouw bepaalt zich tot het planten van maïs, hoofdzakelijk de zoogenaamde kleine maïs, waarvan het graan tot meel wordt vermalen, om voornamelijk op het land als voedsel voor de menschen te worden gebruikt, en de maïsstokken als veevoeder dienen.

Het oogsten van de voor hare looistof gezochte dividivipeulen van den inheemschen dividiviboom, die hier in het wild groeit, kan moeilijk onder akkerbouw worden gerangschikt; de dividivi is meer een boschproduct. De dividivi is het eenigste stapelproduct van landbouw, dat uitgevoerd wordt.

Meer tot den *tuinbouw* behoort de cultuur van oranjeboomen, waarvan de schillen der vruchten op de wereldmarkten soms nog al goed betaald worden om hare voor het bereiden der zoogenaamde Curaçao-likeur bij uitstek goede hoedanigheid.

Ook het verbouwen van enkele *grassoorten* heeft niet die uitgestrektheid kunnen bereiken, dat het onder den akkerbouw zal kunnen worden gerangschikt. Meestal geschiedt het in en om de boomgaarden.

De bouw van *rankvruchten*, als pompoenen, die hier als voedsel voor de menschen worden gebruikt, meloenen en watermeloenen, alsmede die van eene heel kleine hoeveelheid aardnoten, geschiedt deels als tusschencultuur van den maïsbouw, deels in en om de boomgaarden vóór of achter de dammen.

Ooftteelt:

De *ooftteelt* bepaalt zich hoofdzakelijk tot de teelt van mispelboomen, mango's en kokos- en dadelpalmen, terwijl in elken boomgaard nog eenige andere vruchtboomen worden aangetroffen, als de bacoven, papaja, cachoe; van deze laatste wordt slechts eene kleine hoeveelheid geteeld.

Groententeelt:

De *groententeelt* geschiedt in de onmiddellijke nabijheid der voor de bevloeiing noodzakelijke waterputten, die als regel op lager gelegen terreinen zijn. Giambo, waarvan een groentensoep wordt gemaakt, radijs, komkommers, lange kalebassen, warmoes zijn de voornaamste groenten, die hier verbouwd worden.

Kalkbranden en verkoop van brandhout en houtskool.

Als bouwmateriaal wordt op Curaçao veel kalk gebruikt, die verkregen wordt door langs het strand gegaarde kalksteenen op de plantages te laten branden, waarvoor als brandstof hout gebruikt wordt, liefst boomstammen en zware takken, zulks op de meest kwistige wijze. Door enkele planters is sedert eenige jaren een systeem van kalkbranden ingevoerd, waarbij door het gebruik van ovens het houtverbruik aanmerkelijk wordt verminderd, terwijl in de stad door eene maatschappij al lang kalk gebrand wordt met steenkolen als brandstof. De bevolking gebruikt zoowel in de stad als in de buitendistricten uitsluitend hout en houtskolen als brandstof. De invoer van brandhout uit het buitenland is uiterst gering; van het eiland Bonaire wordt veel brandhout ingevoerd.

Veeteelt en zuivelbereiding.

Onder veeteelt neemt op Curaçao de eerste plaats in de geitenteelt, daarna komen de teelt van schapen, de runderteelt, de varkensteelt en de ezelfokkerij en eindelijk hier en daar de paardenfokkerij. Behalve uit den verkoop van vee, werpt de veeteelt groote voordeelen af door den verkoop van melk en de op enkele grootere plantages op primitieve wijze uitgeoefende zuivelbereiding, die bestaat in het karnen van melk, — waar deze wegens verren afstand niet naar de stad kan worden vervoerd — om aan de stadbewoners als karnemelk te worden verkocht, terwijl ook bereid wordt ongekleurde boter en eene soort van kaas, die in qualiteit het lang niet halen kan bij de Europeesche kazen. De zuivelbereiding is lang niet voldoende voor de plaatselijke consumtie en kan aanmerkelijk worden uitgebreid, vooral als coöperatieve zuivelfabrieken worden opgericht. Op dit gebied is veel te verbeteren. Meerendeels ingevoerde runderen worden op het eiland Curaçao geslacht. De uitvoer van vellen van de voor consumtie geslachte geiten is eveneens een der voordeelen van de veeteelt. Ook wordt eene kleine hoeveelheid wol uitgevoerd.

Zoutwinning:

De zoutuitvoer is tot voor eenige jaren de hoofdbron van inkomsten geweest van vele der aan de baaien gelegen plantages, voor enkele plantage-eigenaren zelfs zoo goed als de eenige bron van inkomsten.

Waterverkoop:

Vele der om de stad gelegen plantages leveren water uit ondiepe putten aan de stadbewoners, dat als waschwater en vooral in tijden van groote droogte door den minderen stand als drinkwater wordt gebruikt. Verscheidene koopvaardijstoomschepen, die deze haven aandoen, en het in station zijnd Nederlandsch oorlogsschip voorzien zich van dat water, de eerstgenoemde voor hunne ketels.

Geen der bovengenoemde bedrijven wordt met uitsluiting van alle andere op de plantages uitgeoefend, elk plantage-eigenaar houdt zich met verscheidene dier bedrijven bezig.

De Commissie is eenparig van oordeel, dat al de bedrijven, die het groot landbouwbedrijf uitmaken, met ongunstige omstandigheden te kampen hebben en de toestand van het groot landbouwbedrijf op Curaçao, waaruit de plantage-eigenaren een bestaan moeten vinden, door geleidelijken achteruitgang bepaald zeer slecht te noemen is, hoewel er heel enkele plantage-eigenaren zijn, die door bezit van voldoend bedrijfskapitaal uit hunne gronden nog eenig voordeel weten te trekken.

De, vooral in het 2de district, gelegen lusttuinen, waarop groote sommen gelds zijn gespendeerd, en bearbeid worden meer ten genoegen der eigenaren dan met het oog op daaruit te trekken voordeelen, zal de Commissie buiten bespreking laten.

Uit het onderzoek der Commissie is gebleken, dat de achteruitgang der plantages toe te schrijven is aan de hieronder opgegeven redenen.

Alvorens tot de bespreking over te gaan der verschillende onderdeelen van het groot landbouwbedrijf, wil de Commissie laten uitkomen, dat het gemis eener cultuur, die op groote schaal kan worden beoefend, waarvan de opbrengst geregeld afzet vindt, die de moeilijkheden, welke klimaat en bodemgesteldheid aanbieden, trotseeren kan, de uitgaven van het bewerken van den grond, het beplanten, het bevloeien en het oogsten dekt en de moeite van den planter loont, een der hoofdredenen is, waarom het groot landbouwbedrijf hier niet winstgevend is.

Overgaande tot de beoordeeling van den achteruitgang in elken afzonderlijken tak van het bedrijf, is de Commissie van meening, voor wat betreft:

De akkerbouw.

Bekend is het, dat de overgroote meerderheid der buitenbevolking bestaat uit de vroegere slaven en hunne afstammelingen, die tot lang na de afschaffing der slavernij voor het meerendeel in gehuchten op de groote plantages woonden en aan wie op de plantages het houden van enkele geiten, varkens en kippen, het recht van waterhalen voor zich en hunne beesten, het kappen van brandhout voor eigen gebruik werden toegestaan en het stroo en het hout voor het bouwen hunner hutten door de planters (zooals plantage-eigenaren in den vervolge in dit rapport zullen worden genoemd) werden geleverd. Zij waren de arbeidskrachten waarover de planter beschikte en geheel van dezen afhankelijk, zoolang zij tot het wonen op de plantages verplicht waren. Tot het planten van het door den planter verstrekte maïszaad waren zij verplicht en beiden trokken zij uit deze regeling voordeel. Als loon voor het werk, dat zij op het land verrichtten, genoten de arbeiders op de plantages een kan maïs, ter waarde van f 0,10 en 25 à 30 centen in contanten per dag, terwijl van de door hen voor eigen rekening op aan hen op de plantage afgestane gronden verbouwde maïs, het graan voor hen was en de maïsstokken voor het vee van den planter. De meeste planters lieten de op de plantages wonende arbeiders heerendiensten verrichten, door hen gedurende 12 dagen in het jaar tegen een gering loon, enkele planters zelfs zonder betaling, te laten werken. Waren er al enkele planters die de opwoners hunner plantages slecht behandelden, in den regel hadden dezen niet te klagen. De opwoners konden op voldoend werk rekenen om in hun onderhoud te voorzien, terwijl de in de schuren bewaarde maïs altijd wederom onder hen als loon werd uitgedeeld. Verkoop van geoogste maïs was eene uitzondering.

Woonden er al vóór de afschaffing der slavernij op sommige plaatsen op de domeingronden vrije lieden, men zie Bijlage La B, eene verandering in den zooeven beschreven toestand kwam toen na de afschaffing der slavernij het Koloniaal Bestuur de om de plantages liggende gronden, die krachtens verkregen privilege als weidegronden dienden voor de plantages, in huur afstonden aan de bevolking der buitendistricten tegen drie gulden per hectare per jaar, welk bedrag zoowel de huur van den grond als de daarop verschuldigde grondbelasting moet vertegenwoordigen en volgens onder La. D hierbijgaanden vorm van huurovereenkomst (art. 7) aanmerkelijk minder zijn kan, terwijl niet-

tegenstaande jaarlijksche afschrijvingen van niet te innen huurpenningen wegens het verlaten van perceelen door de huurders en het opzeggen van de huur door het Gouvernement, welke afschrijvingen in 1907 alleen beliepen over 7½ % van het totaal bedrag der jaarlijksche huurpenningen, op ulto. December 1908 de uitstaande beliepen f 15 312, of meer dan 2½ maal het totaal bedrag der jaarlijksche huurpenningen. (Koloniaal Verslag 1909, bladz. 23.)

De Commissie legt hierbij over onder La. C een staat van sedert 1864—1909 door het Gouvernement geïnde pachtpenningen.

Door de uitgifte der pachtgronden, de omstandigheid in aanmerking genomen, dat de werkkracht in den kleinen man zelven zit, verplaatste een gedeelte van den akkerbouw, die voorheen uitsluitend op de plantages werd uitgeoefend, zich naar de gronden, die vroeger weide waren voor de plantages en thans in pacht zijn uitgegeven. Van een intensief cultiveeren der grondjes kan slechts bij uitzondering sprake zijn en volkomen gemis van behoorlijke statistieken maakt het der Commissie onmogelijk uit te maken, of door die gedeeltelijke verplaatsing van den akkerbouw het eiland meer voordeelen trekt, d. i. of de opbrengst van den grond in verhouding tot de werkkrachten, waarvan men toen kon en thans door vermeerdering der bevolking kan beschikken, grooter is.

De Commissie neemt als vaststaand aan, dat goede leiding en tucht bij de bevolking der buitendistricten zeer zeker niet onmisbaar zijn, doch zelfs hoogst noodzakelijk ter vermeerdering der productiviteit hunner werkkrachten. Vast staat het, dat het nederzetten van behoeftige lieden op kleine lapjes grond, die niet voldoende kunnen opbrengen voor het onderhoud der opwonenden, de planters noodzaakte eene kostbaardere algeheele omheining voor hunne plantages te maken in stede der vroegere trankeeren, terwijl door verspreiding der buitenbewoners hunne contrôle eene onmogelijkheid is geworden, te meer daar het politietoezicht in de buitendistricten in het geheel niet voldoende is.

Wonende op perceelen gronds, waaronder van 10 aren, die den opwoners geen voldoend brandhout kunnen opleveren, om hun dagelijkschen kost te koken, breken zij de trankeeren der plantages af om het alzoo verkregen hout als zoodanig te gebruiken of halen zij dat brandhout op andermans gronden. Op de akkers der plantages plukken zij te velde staande dividivi, om die in de stad of aan minder eerlijke planters te verkoopen, terwijl zij zich niet ontzien met opzet de trankeeren door te breken, om het vee, dat door hen in veel grooter getale wordt gehouden dan waartoe zij volgens hun huurovereenkomst met het Gouvernement vergunning hebben, te laten grazen op de gronden hunner buren, de planters.

Op de bepalingen van hunne huurovereenkomst met het Gouvernement, om geen boomen te vellen en geen hout te kappen (zie Bijlagen C, D en E) hebben zeer velen geen acht geslagen.

Treffend is dan ook een door de planters overgelegden staat (Bijlage La. F.) die zij, voor wat betreft de naar de stad vervoerde goederen, naar gegevens van een der districtmeesters hebben opgemaakt, en waaruit door eene vergelijking der vervoerde goederen met de mogelijke opbrengst der grondjes volgens schatting der grondbelastingcommissie blijkt, dat opwoners van betrekkelijk kleine perceelen langs de op enkele punten in de buitendistricten gelegen politiewachten alléén eene veel grootere hoeveelheid producten hebben vervoerd, dan hunne terreinen in dien tijd hebben kunnen opbrengen. Op goede gronden wordt vermoed, dat vele dier producten door of ten gevolge van diefstal ten koste der planters zijn verkregen. Hierbij komt nog, dat zij die clandestien goederen naar de stad willen vervoeren, gemakkelijk door het maken van een kleinen omweg, vermijden kunnen de politiewachten te passeeren.

De Commissie verwijst naar Bijlagen La. G, H. en I, zijnde uittreksels uit het Rapport der Staatscommissie ingesteld bij Koninklijk besluit van 29 November 1853, n°. 66, tot het voorstellen van maatregelen ten aanzien van de slaven in de Nederlandsche koloniën, uitgegeven op last van den Minister van Koloniën.

Genoeg is daarin door hen die de kolonie kenden gewaarschuwd tegen het scheppen van den bestaanden toestand, waarvan de gevolgen thans dan ook gevoeld worden.

Van veel invloed op den achteruitgang van den akkerbouw zijn de herhaalde misoogsten, waardoor planters dikwijls verscheidene jaren achter elkaar het door hen voor het wieden, de grondbereiding en het planten besteed geld nimmer terugzien. Het lang uitblijven van behoorlijken algemeenen regelval is niet eene zeldzaamheid in deze streek, plaatselijke regens maken soms dat het eene jaar of verscheidene jaren gunstig kunnen zijn voor enkele planters, terwijl de akkerbouw over het algemeen gedurende denzelfden tijd op geen gunstige resultaten wijzen kan. Van deze perioden van groote droogte heeft ook de dividivioogst te lijden en komt het meermalen voor, dat overvloedige regens ontijdig neerstorten, de bloesems van de boomen afslaan of de onrijpe vruchten doen rotten, waardoor den plantage-eigenaar groote schade wordt berokkend.

Door eene ziekte onder de boomen, waarvan de oorzaak nog niet bekend is, zijn duizenden boomen gestorven en de pogingen van het Koloniaal Bestuur om de cultuur door aanmoediging van den aanplant van nieuwe boomen in de hand te werken, heeft tot nu toe geen noemenswaardig resultaat gegeven.

Herhaalde dalingen in de laatste tijden van den prijs van het artikel in Hamburg, de voornaamste afzetmarkt, heeft eveneens den planters groote schade toegebracht.

De door de administratie der belastingen in vroegere jaren gehouden aanteekeningen stellen de Commissie niet in staat eene vergelijking te maken tusschen hetgeen vroeger werd en thans wordt uitgevoerd.

De ooftteelt.

De alhier geteelde vruchten zijn uitsluitend voor de plaatselijke consumtie; slechts eene uiterste geringe hoeveelheid mispels wordt aan doortrekkende reizigers verkocht. Geen wonder dan ook, dat de algemeen heerschende malaise, die de koopkracht der bevolking reeds tot bijna haar minimum heeft gereduceerd, ook hier van invloed is.

Het geval is niet zeldzaam, dat naar de stad vervoerde vruchten in rottenden toestand teruggezonden worden naar de plantages. Opmerkelijker is dit, daar over het algemeen de boomgaarden voor eenige jaren veel te verduren hadden van de groote droogte, vele vruchtboomen stierven en de draagkracht der overgebleven boomen nog steeds te wenschen over laat. Velen zijn van meening, dat minder afzet voor ooft aan de meerdere productie door de nieuw aangelegde boomgaarden, vooral na den invoer der Amerikaansche windmolens, ook op enkele der door het Gouvernement afgegeven gronden, is toe te schrijven. De Commissie erkennende, dat dit ook zijn invloed heeft gehad, wijst echter op de vermeerdering van afzet, die gepaard moest gaan met vermeerdering der bevolking en ziet in de vermindering van afzet een veeg teeken van geleidelijken achteruitgang van den algemeenen economischen toestand van het eiland.

De Commissie betreurt ook hier te moeten wijzen op de menigvuldige diefstallen, waardoor planters zoozeer benadeeld worden. Ook zij die blijken geven met ondernemingsgeest bezield te zijn en op het beheer hunner zaken met orde te werk te gaan, zien zich verstoken van een groot deel van hunnen oogst, terwijl de politiemacht in de buitendistricten onvoldoende wordt geacht om misdrijven op te sporen.

Sommige planters zien in het onsystematisch bouwen van dammetjes op de gouvernementsgronden op eenigszins verren afstand der bestaande boomgaarden, welke dammetjes met gouvernementssubsidie worden aangelegd, de oorzaak, dat de boomgaarden thans minder en minderwaardige vruchten geven. Zij schrijven dit toe aan het op hooger gelegen plaatsen tegenhouden van het water, dat in regenarme jaren anders naar de hofjes vloeide.

De tuinbouw.

De Curaçaosche oranjeschillen zijn, zooals reeds is gezegd, om hare voor de bereiding van Curaçao-likeur bij uitstek goede qualiteiten, soms zeer gezocht en haalde het artikel vroeger tot f 4,— per kilo. De cultuur van oranjeboomen werd toen op groote schaal beoefend en wierp groote winsten af, doch herhaalde aanmerkelijke dalingen in den prijs, die het artikel soms zoo goed als waardeloos maakten, hebben eene verwaarloozing dezer cultuur ten gevolge gehad. In de laatste jaren echter is deze weer door sommigen opgenomen, ofschoon de groote prijsschommelingen eene systematische uitbreiding daarvan bemoeilijken.

Het gebruik der in de laatste jaren ingevoerde goedkoope Amerikaansche windmolens, door conservatieve planters en enkelen die zich in hunne berekeningen gedupeerd zien, gelaakt, doch door anderen, en met dezen is de overgroote meerderheid van hen die in den landbouw een bestaan zoeken geprezen, heeft op den tuinbouw een heilzamen invloed gehad. De bouw van grassoorten, die eene rijke bevloeiing noodig hebben, zij het ook, dat die hier op kleine schaal geschiedt, zou van wege de hooge kosten, die eene primitieve wijze van waterverspreiding met zich sleept, onmogelijk zijn geweest zonder dat meer moderne hulpmiddel. Het is met genoegen, dat in dezen tak van landbouw eene verbetering kan worden geconstateerd, waarin ook deel hebben enkele perceelen der door het Gouvernement afgegeven gronden.

De groententeelt.

De groenteteelt heeft nimmer op het eiland Curacao eene noemenswaardige hoogte kunnen bereiken. Herhaalde pogingen van planters, om, hetzij met betaalde arbeiders of voor gemeenschappelijke rekening met die arbeiders op eenigzins groote schaal daarvan profijt te trekken, zijn tot nu toe mislukt, zoodat die tak van landbouw alleen kan worden uitgeoefend door behoeftige arbeidersfamilies, als de man en kinderen voor het verbouwen van de groenten en de vrouw persoonlijk voor den verkoop zorgen. En zoo zelfs weet men van slechts weinige gezinnen, die daarin een geregeld doch schamel bestaan vinden. Ook hieruit blijkt de geringe koopkracht der Curacaosche bevolking, die niet op een rijk voorziene groentenmarkt bogen kan.

Het kalkbranden en de verkoop van brandhout en houtskolen.

Daar door alle tijden heen, vooral door hen die meer op het oog hadden het onmiddellijk voordeel, dat zij uit hunne plantages konden halen, veel hout gekapt is, is de opbrengst van vele dier plantages thans minder dan voorheen. Als een gemakkelijk middel om aan geld te komen gaat men, als andere bronnen niet meer geven en de nood dringt, er licht toe over de te velde staande boomen om te hakken, om daarvan kalk te branden of als brandstof te verkoopen, niet bedenkende, dat men daardoor een moeilijk te herstellen nadeel veroorzaakt. Heel enkele planters hebben buiten de hofjes hier en daar door boomen overschaduwde plekken voor de bijl van den houthakker gespaard. Nog heden duurt het houthakken voort, terwijl de gouvernementsgronden zoo goed als kaal gekapt zijn.

Volgens een door een der districtmeesters verstrekte opgave vervoerden in 1909 alleen naar de stad:

een plantage 6572 zakken houtskolen en 45 vaam brandhout
,, ,, 1661 ,, ,, ,, 47 bossen ,,
,, ,, 2489 ,, ,,
,, ,, 504 ,, ,, 10 bootsladingen en 186 bossen brandhout.

In aanmerking genomen de uitgestrektheid der gronden van die plantages en van andere, die groote hoeveelheden houtskolen en brandhout verkoopen, de op die gronden staande houtgewassen en de trage groeikracht der boomen op Curaçao, vreest de Commissie, dat ook die plantages, als men doorgaat in die mate daarop hout te kappen, binnenkort veel van hare waarde zullen verliezen. Het omhakken van boomen heeft bepaald ook een nadeeligen invloed uitgeoefend op de productiviteit der plantages.

Op verscheidene plaatsen geschiedt het sprokkelen van hout door de bewoners der kleine grondjes met toestemming der plantage-eigenaars op de in de buurt dier grondjes gelegen plantages; anders is het den bewoners dier grondjes niet mogelijk zelfs aan brandhout voor het koken van hun eten te komen.

De veeteelt.

Van af de inbezitneming van het eiland Curaçao door de West-Indische Compagnie tot op den huidigen dag is op dit eiland de veeteelt de voornaamste tak van het landbouwbedrijf; de planter op Curaçao, zegt te recht een geschiedschrijver, verdient nauwelijks dien naam, hij is een groenten- en melkboer.

De Commissie vermeent op dit onderdeel van het bedrijf dieper te moeten ingaan dan op alle andere, dit ook omdat de planters als reden opgeven van den achteruitgang hunner plantages het in bezit nemen door het Gouvernement van de om de plantages liggende weidegronden, waarop vroeger hun vee graasde.

Aanvankelijk werd op Curaçao de veeteelt alleen uitgeoefend door de Compagnie, aan wie al het op het eiland zijnd vee toebehoorde, doch reeds kort na de kolonisatie verkregen particulieren vergunning om het voor hun gezin benoodigd vee te mogen houden en het te laten weiden op de braak liggende gronden, die het eigendom waren van de Compagnie.

Men leest daaromtrent in „De Nederlanders op de West-Indische Eilanden”, door J. H. J. Hamelberg, uitgave J. H. de Bussy, Amsterdam 1909, deel II, bladz. 86 en volgende, opgesteld naar stukken voorkomende in verschillende archieven:

„Er waren andere plantages, die zij (de Compagnie) in huur had uitgegeven en bovendien maakte zij aanspraak op vele gronden, door particulieren in bezit gehouden. Volgens haar octrooi behoorden haar alle gronden van het eiland zonder uitzondering en oorspronkelijk had de Compagnie aan particulieren slechts zooveel grond afgestaan, als zij voor hun onderhoud en dat hunner gezinnen noodig hadden. Zulke gronden moesten worden omheind om het losloopende vee der Compagnie er buiten te houden en aan de bezitters werd het veelal vergund het voor hen en hunne gezinnen benoodigd vee te laten weiden op de Compagnie's „savanen”, d. w. z. de gronden, niet door de Compagnie's plantages ingenomen. Ook werd deze vergunning tot het houden van vee ter voorziening in eigen levensbehoeften wel gegeven zonder gelijktijdigen afstand van terrein, doch in geen van beide gevallen mocht verkocht worden van dit vee: de veehandel hield de Compagnie aan zich. Maar in den loop der jaren hadden verscheidene particulieren veel meer grond omheind of „ingezerkt” (zooals men het toen noemde) dan hun oorspronkelijk was toegestaan, terwijl anderen, alleen de vergunning hebbende verkregen om hun vee te laten weiden op de Compagnie's savanen, gedeelten daarvan hadden laten inzerken om hun vee bij elkaar te houden en die terreinen als hun eigendom beschouwden. Dit nu had nooit in de bedoeling der Compagnie gelegen en in 1680 kwam zij met nadruk tegen dit gemaakte misbruik op, aan van Liebergen (Directeur W.-I. Compagnie) berichtende, dat de handel in vee en producten uitsluitend aan haar toekwam en de gronden aan de ingezetenen niet in eigendom, maar hoogstens in concessie waren afgestaan om te dienen voor hun eigen onderhoud en niets meer. Aan van Liebergen werd daarom gelast alles op den ouden voet te herstellen; het aantal groot en klein vee, dat een ieder zou mogen houden opnieuw vast te stellen „na de proportie van ieders gegoetheyt”, eene boete te betalen voor elk beest, dat meer werd gehouden, en de putten, waarvan ook eenige door particulieren met het daarom liggend terrein waren ingezerkt, weer te openen.

Dit bevel was echter gemakkelijker te geven dan op te volgen. Het eenige wat van Liebergen schijnt te hebben gedaan, was het „renoveeren” van het plakkaat van 16 Februari 1678, waarbij Gouverneur Doncker en raden het houden van te veel vee strafbaar hadden gesteld en dit had weinig resultaat.”

Het blijkt uit een in 1850 naar de koopbrieven der plantages opgemaakten legger van verleende privilegiën tot het weiden van vee op de publieke gronden (Bijlagen La. K en L), dat tot 1680 aan geen enkele plantage het weiderecht was toegekend, dat bewindhebberen dus te recht ontevreden waren over den op het eiland bestaanden toestand. De verkrijging van het recht, waarop de planters zich thans beroepen, is dan ook van lateren oorsprong. De schrijver van het aangehaalde werk zegt verder:

„In 1693 sprak de X (Vervadering van Tienen) als hare meening uit, dat in vorige jaren de beste gronden van het eiland door de directeurs onder hunne vrienden waren verdeeld en in 1694 kwamen bewindhebberen op deze zaak terug. Bernagie aanschrijvende om de beester, die particulieren meer hielden dan hun was toegestaan, voor een redelijken prijs „na

taxatie van hen te koopen, de namen op te geven van hen, die zich hiertoe niet bereid zouden verklaren en dezen aan te zeggen, dat zij in geen geval gebruik zouden mogen maken van de Compagnie's savanen voor het meerdere dan hun toegestaan aantal vee. ,,Wij vermeynen" — zoo voegden bewindhebberen aan dezen last toe — ,,dat sigh de opgesetenen geenszints hebben te beklagen, datsy soo lange, zelfs tegen het uytdruckelijk Placaat hiervoren gemelt, hebben gehad het soo voordeeligh genot van de savanen, synde de gronden van de Compagnie, vermits het wijden van haar vee op dezelve eene vergunning is geweest, die wij nooit soo verre hebben geconcedeert als sij sigh die met haar groot getal hebben aangematigt door een gantsch verkeerde en aan de Compagnie seer nadelige oogluyckinge off ook Concessie van vorige directeurs, sonder ons daar van oyt de minste kennisse gegeven te hebben, soo dat wij haar niet verongelijcken, dat wij nu deese saak weder stellen in staat daar die van te voren in was, ende alsoo uyt ons eygen vee het voetsel en onderhoud soo voor onse schepen als onse bedienden, mitsgaders voor andere die sulcx van noden hebben, komen te besorgen."

Doch, had van Liebergen niet veel van deze zaken veranderd, onder Bernagie kwam er in het geheel niets van en zijn opvolger stoorde er zich zoo weinig aan, dat hij zich de vrijheid veroorloofde eigenmachtig de Compagnie-plantage ,,Suikertuin" te verkoopen, alhoewel hij uitdrukkelijke orders had ,,om geen een voet land van de Compagnie buiten speciaal consent van bewindhebberen te vervreemden of aan iemand uit te geven." Ook zijn opvolger voldeed niet aan dit verlangen, waarom bewindhebberen hun bevel ten deze in 1702 herhaalden, doch ook nu nog zou er niet aan worden voldaan. De zaak was dan ook geenszins zoo eenvoudig, als zij wel aan bewindhebberen schijnt te zijn voorgekomen. Het usurpeeren der gronden toch dagteekende niet van enkele, doch van vele jaren her; de meeste van zulke onrechtmatig weggegeven of in bezit genomen gronden waren reeds in andere handen — ,,tot zelfs in de vierde hand" — overgegaan; velen der usurpateurs waren al lang van het eiland weg en er was niet één factoor, die de juiste grenzen der oorspronkelijk afgestane kleine stukken grond kon aanwijzen.

De klachten der Compagnie, voorkomende in den brief der X, dd. 22 Juli 1693, en in dien der kamer van Amsterdam, dd. 17 September 1694, waren dan ook gegrond. De aan het slot van dit hoofdstuk gevoegde staat toont aan, dat tot Sept. 1694 enkel de plantages Port Marie, krachtens in 1684 onder directeur van Erpecum verkregen privilege, en Knip, die in 1693 met het recht om een onbepaald aantal vee te laten weiden, werd verkocht, gebruik mochten maken van de daarom gelegen weidegronden voor hun vee. De plantage Zegening had weiderecht voor 80 geiten verkregen en de plantage Spaansche Put was zonder weiderecht verkocht. Vermoedelijk had dan ook de Compagnie bij het schrijven harer brieven niet de zooeven genoemde plantages bedoeld, doch hadden bewindhebberen meer op het oog de plantages, die zonder weiderecht vee hielden; het vee van Port Marie en Knip alleen kon niet zoo een aanmerkelijke schade hebben toegebracht aan den veestapel van de Compagnie. Nog voordat de instructie der Kamer van Amsterdam, dd. 24 December 1694 berichtende o. m., dat de Compagnie de veehandel aan zich hield, den directeur Bernagie in handen kwam, verkocht hij (7 December 1694) de plantage St. Catharina met weiderecht voor onbepaald aantal vee.

Bernagie zelf verleende in 1695 aan verscheidene plantages het recht om op gouvernementsgronden het vee te laten weiden, en verkocht de plantages Klein St. Kruis, Plantersrust en Klein St. Martha met weiderecht voor onbepaald aantal vee.

Toen bewindhebberen hun bevel bij brief van de Kamer van Amsterdam dd. 16 Mei 1702 herhaalden, om niet te beschikken over de gronden der Compagnie, hadden de directeurs reeds verscheidene perceelen verkocht en oefenden particulieren daarop uit hun rechtmatig door aankoop verkregen recht.

Hetzij dat bewindhebberen geen kennis droegen van de vervreemdingen — de geschiedenis vertelt niet altijd veel goeds van verscheidene directeuren — hetzij, dat bewindhebberen enkel de aanmatiging wilden beperken van hen, die zonder verkregen weiderecht gebruik maakten van de gronden der Compagnie, zij moesten zich eindelijk neerleggen bij hetgeen op het eiland reeds een voldongen feit was. De veestapel der Compagnie was reeds in 1700 ingekrompen tot 1572 hoornbeesten, 4626 schapen en 4586 geiten en kon niet meer worden uitgebreid.

,,Gouverneur en Raden", lezen wij uit het aangehaalde werk, ,,achten het dan ook gants ondoenlyk de geusurpeerde gronden weer aan de Compagnie terug te geven en bij zoo afdoend advies legden bewindhebberen zich eindelijk neer." In 1715 werd eene belasting ingevoerd, die de Compagnie voor het gemis der gronden moest vergoeden.

Ook na 1715 werd met den verkoop van plantages en het verleenen van weiderecht doorgegaan en toen later de Compagnie geen voordeelen meer had van het eiland, trachtte zij nogmaals terug te komen op het weiden van vee op de weidegronden en wel in het jaar 1764 in hunne instructie aan den directeur Rodier.

,,En alzoo bevonden wordt, dat des Compagnie vee op Curaçao, sedert eenigen tijd aanmerkelijk is verminderd, en dat het vee van de particulieren aldaar in het getal considerabel grooter is, waar door het voedsel van des Compagnie's vee op de Savanen, alwaar alle dezelven zonder onderscheid weiden, wordt benomen; dat derhalven het vee van de particulieren, weidende op de voornoemde Savane, zal moeten worden bepaald en gereguleerd, gelijk hetzelve mits dezen bepaald en gereguleerd wordt, naar de proportie van ieders gegoedheid; en namelijk dat de hoogste gegoede niet meer zal vermogen te hebben dan een getal van drie honderd zestig stuks klein vee en vijftig stuks groot vee, de paarden daar onder gerekend, de mindere gegoede naar avenant; en dat hij in dezen zal moeten handelen in alle candeur en oprechtigheid, zonder aanzien van personen, en zulks met de meeste egaliteit als doenlijk zal zijn", aldus luidde de opdracht van bewindhebberen.

Doch toen zij deze instructie neerschreven waren er 49 jaren verloopen sedert dat de usurpatie van gronden was geregeld en de plantages belasting betaalden naar eene waarde, waarin naar waarschijnlijkheid ook het weiderecht begrepen was, dat trouwens door ambtenaren van de Compagnie was verleend en waarvoor door koopers ven plantages betaald was, hetwelk dus billijkheidshalve door de Compagnie moest worden geëerbiedigd.

Te betwijfelen is het dan ook of Rodier er ooit in geslaagd is gevolg te geven aan dit bevel van de Compagnie en of de eigenaren der plantages, wier privilege, om een onbepaald aantal vee te laten weiden op de savanen, reeds vast stond, dit recht zoo maar lieten verkorten. Het tegendeel is wel aan te nemen, want Rodier zelf verleende later weiderecht voor onbepaald aantal vee en verkocht plantages der Compagnie met weiderecht voor onbepaald aantal vee. Hieruit leidt de Commissie af, dat hij de Compagnie had kunnen overtuigen dat hare instructie niet kon worden nagekomen. Na 1764 werden onder Rodier alleen niet minder dan 14 plantages verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee, terwijl hij slechts in een geval in 1772 bij den verkoop der plantage Eendragt dat recht beperkte tot 25 schapen. In 1761 verleende Rodier weiderecht aan Plantage Vredenberg met bijbepaling, dat het tot wederopzeggens toe zou wezen. Ook Rodiers opvolgers verkochten plantages met weiderecht, dat wat het aantal vee betreft onbepaald was. Voor zooverre der Commissie bekend is, is tot bij het opmaken van den hierbijgevoegden legger geen andere weideprivilegie tot wederopzeggens toe verleend.

Toen dan ook in 1791 de West-Indische Compagnie werd ontbonden en de eilanden aan den Staat overgingen, was reeds een zeer groot deel van het eiland Curaçao de eigendom van particulieren, terwijl de plantages het recht hadden verkregen om haar vee te laten weiden op vele der braakliggende gronden.

Door den Staat werden niet alleen geen bezwaren gemaakt tegen den bestaanden toestand, doch volgden de aangestelde Gouverneurs het systeem van de vroegere directeurs der Compagnie. Reeds kort na den overgang werd aan verscheidene plantages weideprivileges verleend en van 1793 tot 1806 niet minder dan 17 plantages met dat privilege en wel voor onbepaald aantal schapen of geiten of wel vee in het algemeen door de vertegenwoordigers in de kolonie van den Staat verkocht. Daardoor gaf de Staat ondubbelzinnige blijken den toestand te hebben willen bestendigen en de reeds verkregen rechten der plantages te zullen eerbiedigen. Meer en meer kwamen later in zwang de weiderechten voor een bepaald aantal vee, en onder het Engelsch tusschenbestuur

1807—1816 werd weder weiderecht voor onbepaald aantal vee verleend en plantages verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee. Nooit werd gezegd, dat het recht gold om vee op eigen gronden te houden en nadat de Compagnie was ontbonden, werd de veeteelt niet meer uitsluitend door het Bestuur gedreven en kon daarom van eene vergunning om vee op eigen gronden te houden geen sprake meer wezen. Het tegendeel blijkt echter uit eenige koopbrieven, waarin te lezen staat, b.v. ,,privilegie om vee Coralen naar desselfs genoege te houden en in de gemeene savaan of weide te graasen.'' De Commissie maakt terloops ook melding van een in 1729 door Joan Noach du Fay, Directeur der West-Indische Compagnie, aan Claas Lammerse in eigendom overgedragen stuk grond ,,met het oud regt van een Indiaans schapen en geiten coraal''. (Zie Geschiedenis der Domeinen, berustende in het Gouvernements Archief.)

Na de overname van het eiland in 1816, werd aangaande het houden van vee eerst in 1821 eene bepaling op het schutten gemaakt, doch zij had geen betrekking op het gebruik der weidegronden. Toen het echter bleek, dat nieuwe maatregelen moesten worden genomen, kwam in 1839 eene nieuwe publicatie tot stand (zie Bijlage M.), waarbij uitdrukkelijk werd gezegd, dat slechts de grondeigenaar, die privilegie had om vee te laten weiden of losloopen op publieke gronden en wegen, gebruikt mochten maken dier weidegronden, doch slechts voor zoodanig vee als waartoe hem dat privilegie van Koraal houden of grazen langs de publieke gronden of wegen gerechtigd maakte. Tevens werd vastgesteld, dat de tijd van beweiding tusschen zonsopgang en zonsondergang was. Deze laatste bepaling regelde eenigszins de rechten der privilegiehouders onderling en voorkwam de last die de een soms van den ander had, daar sommige hunner weleens het vee ook des nachts op de gemeene weide lieten om ten koste zijner buren beter profijt te kunnen trekken van de weidegronden.

Doch de planters overschatten hun recht op de weidegronden en eischten van eenige vrijgelatenen, die zich op de weidegronden hadden gevestigd (de Commissie weet niet of die vestiging zonder dan wel met oogluikende toestemming der planters is geschied), dat van den mais door die opwoners op de savanen geplant, het maisstroo na den oogst van het graan op het veld moest blijven staan om als voedsel te strekken voor het vee van den planter. Aan dezen toestand bracht echter de publicatie van 24 Februari 1840 (zie Bijlage La. B.) een einde.

De opwoners der savanen kwamen toen van het vermeend recht der planters vrij, maar de planters echter ondervonden later van de opwoners der savanen, die langzamerhand ook vee gingen houden, veel last. Zij beklaagden zich bij het Gouvernement en in 1850 liet Gouverneur Rammelman Elsevier een grondig onderzoek instellen naar het recht der planters op de savanen. Daartoe werden de planters uitgenoodigd de bewijzen, waaruit zij hun recht op die savanen putten, ter Gouvernements-Secretarie te deponeeren, en deze met dit onderzoek belast. (Zie Bijlage La. K.).

De rechten der plantages op de weidegronden werden uit de ingediende stukken opgenomen en daarvan een behoorlijke legger opgemaakt, die ter goedkeuring aan eene commissie van den Kolonialen Raad werd onderworpen. (Zie Bijlage La. L.). Daarmede geschiedde de definitieve erkenning door het Gouvernement van het weiderecht der plantages op de publieke gronden, terwijl de vrees voor eene storing in de uitoefening van dat recht bij de planters geheel verdween. De Commissie heeft de eer U Hoogedelgestrenge hierbij een afschrift van den legger, die in het archief is gevonden, als Bijlage La. L. aan te bieden.

In 1859 achtte men het noodig de bepalingen op het weiden en schutten van vee door andere te vervangen en werd de notificatie, waarvan afschrift als Bijlage onder La. N. hierbij gevoegd, uitgevaardigd.

Art. 1 luidt: Niemand mag vee op de publieke gronden laten weiden, dan degeen aan wien daartoe door het Koloniaal Bestuur vergunning is verleend, en dan ook slechts, overeenkomstig de bepalingen dier vergunning.

Hoe ongelukkig de woordenkeuze van den ontwerper der notificatie ook zijn moge, de praktijk leert, dat men daarmede wilde te kennen geven, dat de reeds verkregen weiderechten zouden worden geëerbiedigd. Van eene inbezitneming der weidegronden door het Gouvernement, enkele kleine perceelen misschien uitgezonderd, die met toestemming der planters waren uitgegeven, is slechts veel later sprake.

Voordat de nieuwe bepalingen op het schutten en weiden van vee waren uitgevaardigd, bereidde men in Nederland de afschaffing der slavernij in de koloniën voor en werd daartoe bij Koninklijk besluit van 29 November 1853 eene Staatscommissie benoemd, die in 1855 de zich toen in Nederland bevindende heeren Rammelman Elsevier, oud-Gouverneur van Curaçao, Putman, Roomsch-Katholiek geestelijke, en van der Meulen, koopman, als deskundigen, die door jarenlang verblijf op het eiland van de toestanden op de hoogte werden geacht, hoorde. De Commissie heeft hierbij gevoegd extracten uit het verhoor dier heeren als Bijlagen onder La. G., H. en I. De heer Rammelman Elsevier waarschuwde tegen de vestiging der slaven op de savanen; hij noemde deze onvruchtbare velden, vestigde er de aandacht op, dat de plantages op die savanen weiderecht hadden, terwijl hij zelf die weiderechten had laten opnemen; hij gaf als zijne meening te kennen, dat de slaven zich op de savanen zouden kunnen vestigen, alleen als zij in dorpen vereenigd leefden. Ook de heer Putman erkende volmondig, dat er op de savana's geen geschikte gronden waren voor de slaven. Allen erkenden den diefachtigen aard van de negers.

Daarom gaf dan ook het Koloniaal Bestuur tot lang na de afschaffing der slavernij, die in 1863 plaats had, slechts bij uitzondering het een of nader stukje grond uit en zulks alleen als de eigenaren der om dien grond gelegen plantages hunne toestemming daartoe hadden gegeven. Doch de bevolking vermeerderde en de noodzakelijkheid om de bewoners der buitendistricten plaatsen aan te wijzen, waar zij zich konden nederzetten, deed zich meer en meer gevoelen.

In 1867 werd eene verordening gemaakt, die de uitgifte van publieke gronden in eigendom of pacht regelde en werd daarin als hoofdbeginsel nedergelegd (art. 1), dat waar afstand van domein in strijd kan zijn met verkregen rechten van de eigenaren der aangrenzende gronden, die eigenaren gehoord moeten worden, terwijl op hunne belangen moet worden gelet. Indien een der eigenaren van gronden bezwaar heeft tegen den afstand van domeingrond, zegt de verordening, levert hij schriftelijk de redenen van bezwaar aan den Gouverneur in en kan in dat geval de afstand niet geschieden, dan na verhoor van den Raad van Bestuur bij een met redenen omkleed besluit. Afschrift der verordening, die tot op dezen dag niet is ingetrokken, wordt hierbij overgelegd onder La. O.

De planters, die geen andere domeingronden kenden, dan de om hunne plantages liggende savanen, zagen in art. 1 der verordening eene erkenning van het weiderecht der plantages op die savanen en zij beriepen zich dan ook herhaaldelijk op dat artikel ter verdediging van hun recht. Doch reeds in 1867 toen de toenmalige Gouverneur aan eene huisslavin een stukje gronds geven wilde (zie bijlage La. P) ontkende hij het recht der planters om op grond van het bestaande weiderecht tegen de uitgifte der savanen op te komen, zich beroepende op eene beslissing van de Regeering van het moederland, waarbij zou zijn uitgemaakt, dat de privilegiën slechts vergunningen waren. Het Gouvernement, beweerde de Gouverneur, was bevoegd ook bij het bestaan van weideprivilegies naar goedvinden te beschikken over de savanes.

Dat hij echter bij andere gelegenheden rekening hield met het verzet der planters, als dezen zich tegen de afgifte der weidegronden verklaarden, blijkt uit zijne beschikking van 24 Mei 1869 (zie Bijlage La. Q), waarin hij een verzoek om een stuk grond van de hand wees, op grond de eigenaren der omliggende plantages zich tegen den afstand hadden verklaard. In 1878 (zie Bijlage La. R) vermeende een ander Gouverneur er op te moeten wijzen, dat zij die het recht van beweiding op publieke gronden hadden, zich niet mochten ,,verzetten'' tegen de uitgifte dier gronden. De Commissie heeft getracht de aangehaalde beslissing der Regeering in het moederland omtrent het weiderecht te krijgen, ten einde de gronden na te gaan, waarop die beslissing berust; zij is er echter niet in geslaagd. Men kan beschouwen, dat nog tot bij 1885 in de praktijk het weiderecht der plantages door het Koloniaal Bestuur geëerbiedigd werd; echter openbaarde zich tegen dien tijd eene neiging bij het Gouvernement om de weidegronden te laten bezetten door de vrijgemaakten en hunne afstammelingen, doch die handelwijze lokte dadelijk

een protest uit, dat door verscheidene planters werd onderteekend. (Zie Bijlagen La. S, T en U). Of daarop een grondig onderzoek naar het bestaan der rechten der plantages op de weidegronden is geschied? Deze Commissie vermeent van neen, immers het antwoord van den Gouverneur, hierbij overgelegd onder La. V toont aan, dat het Koloniaal Bestuur slechts het advies van den districtmeester, die de gronden had afgegeven, had gevraagd en gevolgd. (Zie Bijlage La. W). Het is te betreuren, dat het onderzoek niet heeft plaats gehad, daar naar de meening der tegenwoordige commissie, het resultaat van zoo een onderzoek ook bij de belanghebbenden zelven van dien aard zou zijn geweest, dat waarschijnlijk zou zijn gebleken, dat de belangen der planters verwaarloosd werden. Wel werden daarna bij uitgifte der weidegronden de planters gevraagd of zij tegen den afstand bezwaren hadden, doch op hun verzet werd niet meer gelet, de door de districtmeesters gevraagde inlichtingen golden later slechts den persoon van den aanvrager, maar ook deze aanvragen om inlichtingen bleven nog later achterwege.

Het Koloniaal Bestuur benoemde in 1896 eene Commissie om over de uitgifte van domeingronden in het 2de district verslag uit te brengen. Alhoewel de tegenwoordige Commissie het verslag niet machtig worden kon en dus het eindresultaat van het onderzoek der vorige Commissie niet te weten krijgen kon, blijkt toch uit de door haar gehouden notulen, dat de planters, die toen gehoord werden, tegen eene verkorting van hun weiderecht opkwamen en van algemeene bekendheid is het, dat de Commissie van 1896 het Koloniaal Bestuur adviseerde om bepaalde terreinen als weidegrond voor de plantages te laten. Hieraan werd in de eerste jaren na het verslag gevolg gegeven, doch werden later ook die terreinen voor het grootste gedeelte in pacht uitgegeven.

Talrijk zijn de mondelinge en schriftelijke klachten der planters tegen de uitgifte der weidegronden geweest; het gevaar, dat hen dreigde was zoo groot, dat enkelen domeingronden, waarop zij recht hadden, opkochten en anderen zelfs sommige hun als eerlijk bekende buitenbewoners aanraadden om de om hunne plantages liggende gronden in te huren: zelfs gaven zij de voorkeur aan den verkoop der om hunne plantages liggende gronden aan een plantage-eigenaar, boven de uitgifte der gronden in kleine perceelen in pacht.

Leverde het laten weiden van vee op gronden, waarvan gedeelten bezet zijn door onvermogenden, die in de buitendistricten niet in staat zijn op eerlijke wijze in hunne behoeften te voorzien, op zich zelf reeds zeer groote bezwaren en is daardoor al een geweldige knak toegebracht aan de veeteelt der plantages, de schade veroorzaakt door het geheel bezetten der weidegronden der plantages is enorm groot. Eene inkrimping van den veestapel was daarvan het noodzakelijk gevolg en kunnen vele plantages thans vanwege de menigvuldige diefstallen van klein vee, gepleegd door hen die op de kleine in eigendom of pacht uitgegeven grondjes wonen, slechts een beperkt aantal vee houden. Het zal uit de hierbij overgelegde staten La. X, IJ en Z blijken, dat het den planters steeds ernst is geweest zooveel mogelijk te zorgen voor de uitbreiding van hunnen veestapel; na den orkaan van 1877 en de groote droogte in 1884 toch hebben zij steeds hun aantal vee aanmerkelijk kunnen vermeerderen. Thans echter, nu zij over de weidegronden niet kunnen beschikken en door de savaanbewoners bedreigd worden, is het hun onmogelijk geworden aan eene behoorlijke uitbreiding van het aantal door hen gehouden vee te denken.

Overgaande tot eene beoordeeling van den achteruitgang van den veestapel op Curaçao, wil de Commissie het volgende laten uitkomen.

Bij het opmaken van de graphische staten La. IJ en Z, waartoe gegevens voorkomende in de Koloniale Verslagen zijn genomen, heeft de Commissie geen rekening gehouden met de opgaven van het jaar 1894, omdat die incompleet zijn. In de opgave van het aantal schapen en geiten in Bijlage La. X schijnt in het jaar 1902 eene verwarring te zijn, zijnde het aantal geiten opgenomen in de kolom van schapen en omgekeerd, terwijl voor wat het aantal geiten betreft gezegd moet worden, dat het steeds naar gissing wordt opgegeven.

Volgens Regeeringsverslag van het jaar 1853 werd de veestapel op Curaçao begroot op: 1279 paarden, 2625 ezels, 3086 runderen, 31 813 schapen, 19 097 geiten en 172 varkens.

Het aantal paarden verminderde sinds aanmerkelijk en schommelde van 1872 tot 1908 tusschen 400 en 150 stuks. De oogenschijnlijke vermeerdering in de laatste jaren komt doordat sedert eenige jaren in afwijking van vorige jaren ook het in de stad zijnde vee opgenomen wordt in den veestapel.

Het aantal ezels bereikte tusschen 1872 en 1908 zijn maximum in 1897, toen het 3106 stuks bedroeg. De ezel wordt als lastdier gebruikt, doch voor de savaanbewoners is hij het rijdier bij uitnemendheid. De uitgifte van domeingronden en de vermeerdering der buitenbevolking, die nu op de savanen woont, hadden, zooals men met reden kan verwachten, ten gevolge moeten hebben eene aanmerkelijke vermeerdoering van het aantal ezels, doch zooals uit de bijlagen blijkt, is dit aantal thans even groot als het in 1872 is geweest, toen de buitenbevolking grootendeels op de plantages woonde. Kort nadat met de uitgifte der domeingronden een aanvang werd gemaakt was er in de goede jaren, die daarop volgden, eene aanmerkelijke vermeerdering in het aantal, waarop dadelijk eene geleidelijke daling volgde.

Runderen worden alleen op plantages gehouden en trachten planters thans zich meer op de runderteelt toe te leggen, ten einde eenigszins vergoeding te krijgen voor hetgeen zij missen moeten, door de onmogelijkheid, waarin zij zich thans bevinden om een groot aantal klein vee te houden. Een rund is niet zoo makkelijk te stelen als een geit, oordeelen zij, en daarom geven zij er de voorkeur aan zooveel mogelijk groot vee en zoo weinig mogelijk klein vee te hebben. Desniettegenstaande vermindert allengs de stapel runderen; in 1853 was het 3086 stuks groot, van 1872 tot 1876 iets minder, om in het orkaanjaar 1877 te dalen tot 1845 stuks. De staat toont aan, hoe na dat jaar en telkens als door groote droogte de stapel inkromp, de planter zijne kudde wist te vermeerderen, totdat van het jaar 1898 af eene aanmerkelijke vermindering is te constateeren. De kleine vermeerdering in de laatste jaren is waarschijnlijk hoofdzakelijk daaraan toe te schrijven, dat in die jaren ook onder het aantal runderen voorkomt het slachtvee, dat wordt ingevoerd en in de stad wordt gehouden. Dit aantal wordt begroot op ongeveer 60 stuks.

De schapenteelt wordt bijna uitsluitend op plantages uitgeoefend en is dan ook hierin meer dan in elken anderen tak van veeteelt een groote achteruitgang te bespeuren, die aan de uitgifte der domeingronden moet worden toegeschreven. Nog in 1872 bedoeg de stapel 31 465 stuks, in 1874 28 198, doch daalde deze in 1877 tot 16283. De schommelingen van 1872 tot 1899 zijn toe te schrijven aan de droge jaren, waarin door sterfte de veestapel verminderde, doch door de planters telkens weer teruggebracht werd tot de vroegere sterkte; die schommelingen maakten na 1899 plaats voor eene aanzienlijke daling. Het verschil met 1872 is thans 21 359 stuks minder.

De gegevens omtrent geiten zijn in het geheel niet betrouwbaar, doch is ook uit den staat op te maken, dat de uitgifte van domeingronden geen vermeerdering van den stapel in het algemeen heeft veroorzaakt; integendeel, niettegenstaande door de opwoners der domeingronden een groot aantal geiten, veel grooter dan waartoe zij vergunning van het Gouvernement krijgen, wordt gehouden, is de stapel thans zeer gering te noemen; hij is thans op dezelfde hoogte als na den orkaan van 1877 en het droge jaar 1884. Trekt men van den geitenstapel in het algemeen af hetgeen door de opwoners der grondjes wordt gehouden, dan zal men ontwaren, dat de geitenstapel der plantages eene enorme vermindering heeft ondergaan.

Met de vermindering van den veestapel werden ook minder de voordeelen, die de planter uit de daarmede in verband staande bedrijven haalde.

De Commissie is eenparig van oordeel, dat de uitgifte der domeingronden in eigendom en in pacht op zich zelve groot nadeel heeft berokkend aan den veestapel in het algemeen en een onberekenbare schade aan de plantages. Op verscheidene plantages, waar de veestapel misschien voor eene kleine uitbreiding vatbaar is, durft men den stapel van klein vee niet uit te breiden, om de menigvuldige diefstallen. Hierin kan echter door een toezicht op vervoer van goederen van de buitendistricten naar de stad in zekere mate verbetering worden aangebracht. Aan te bevelen is het eene verordening op het

stempelen van geitevellen in den geest als de op Bonaire bestaande keur hier in te voeren.

Door sommigen is in het midden gebracht, waarom de planters niet tegen het Gouvernement hebben geprocedeerd en in rechten vergoeding gevraagd voor de hun berokkende schade. De Commissie verwijst naar de protesten der planters en doet opmerken, dat een proces tegen het Gouvernement hier eene zeldzaamheid is, waarschijnlijk omdat men bevreesd is om tegen het Gouvernement op te treden, terwijl men ook opziet tegen de kosten, verbonden aan zoo een proces. Hoe het ook zij, de planters hebben zich tot hunne protesten bepaald, waarschijnlijk in het vertrouwen, dat hun eens recht zal wedervaren.

De Commissie laat hier volgen:

STAAT aantoonende den tijd van verkoop der plantages op Curaçao door het plaatselijk bestuur en de wijze harer verkrijging van het weiderecht naar tijdorde opgemaakt volgens den legger van verleende privilegiën tot het houden van vee op de publieke gronden op Curaçao (Gouvernementsbeschikking 4 Juni 1850, n°. 223)

(Waar in dezen staat het woord ,,vee'' voorkomt, wordt daarmede bedoeld vee in het algemeen.)

Gedurende den tijd, dat de West-Indische Compagnie het eiland in bezit had.

Onder directeur:

Johannes van Walbeeck	van 1634—1636	Nihil.
?	,, 1636—1638	do.
Jacob Pietsz. Tolck	,, 1638— ?	do.
Jan Claesz. van Campen	,, 1642—1643	do.
Pieter Stuyvesant	,, 1643—1664	do.
Lucas Rodenburch	,, 1647— ?	do.
Matthias Beck	,, 1659 (of eer) —1664	do.
Matthias Beck	,, 1664—1668	do.
Willem Beck (prov.)	,, 1668—1669	do.
Lodewicus Boudewijns van Berlicum	,, 1669—1670	do.
Willem Beck (prov.)	,, 1670	do.
Dirk Otterlinck	,, 1670—1673	do.
Jan Doncker	,, 1673—1679	do.
Nicolaas van Liebergen	,, 1679—1682	do.
Apero van der Hoeven (prov.)	, 1682—1683	do.
Jan van Erpecum	,, 1683—1685	

6 Nov. 1684, weiderecht voor bepaald aantal vee verleend aan de Plantage Puerto Marie.

Onder directeur:

Apero van der Hoeven (prov.)	van 1685—1686	Nihil.
Willebord van Engelen		
Willem Kerckrinck	,, 1886—1692	do.
Dr. Gualtenus Schagen		
Bastiaan Bernagie	,, 1692—1693:	

26 Nov. 1692 weiderecht voor 80 geiten verleend aan de plantage Zegening (Steenen Koraal);

29 Juni 1693, plantage Spaansche Put verkocht zonder weiderecht;

14 Juli 1693, plantage Knip verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee.

Onder directeur:

Bastiaan Bernagie (prov.) van 1693—1694:

7 Dec. 1694, plantage St. Catharina verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee.

Onder directeur:

Bastiaan Bernagie van 1694—1700:

14 April 1695, weiderecht voor onbepaald aantal runderen en schapen verleend aan de plantage Siberie;

14 April 1695, weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten verleend aan de plantage Rust en Vrede (Brakkepoti Abauw);

14 April 1695, weiderecht voor onbepaald aantal vee verleend aan de plantage Ascencion;

14 April 1695, weiderecht voor onbepaald aantal vee verleend aan de plantage Doesoe en Baaiklaas;

.... 1695, plantage Klein St. Kruis (Koeimans) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

13 Dec. 1695, vergunning verleend aan de plantage De Hoop om 100 schapen en kabrieten te laten weiden;

27 Dec. 1697, plantage Plantersrust verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal geiten;

31 Juli 1698, plantage Klein St. Martha verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

30 October 17......, plantage Zevenbergen verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee.

Onder directeur:

Nicolaas van Beek (prov.)	van 1700—1701	Nihil.
Mr. Coenraad Burgh (verongelukte op zee).		
Nicolaas van Beek	van 1701—1704	,,
Jeremias van Collen	1704	,,
Gerard Luls		
Mr. Jacob Beck	,, 1704—1709:	

9 Dec. 1705, plantage Berg Carmel verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

28 September 1706, plantage Savaan Kanga verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

7 Febr. 1709 of eerder, plantage Groot St. Michiel verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee.

Onder directeur:

Jeremias van Collen (prov.)	1709	Nihil.
Abraham Beck	van 1709—1710	,,
Jeremias van Collen (prov.)	,, 1710—1711	,,
Jeremias van Collen	,, 1712—1715	,,
Jonathan van Beuningen (prov.)	,, 1715—1716	,,
Jonathan van Beuningen	,, 1716—1720:	

21 Juni 1717, plantage Siberie verkocht met in 1695 verkregen weiderecht en ook met weiderecht voor onbepaald aantal geiten;

7 Januari 1718, plantage Raphael of Klein Piscadera verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

7 Nov. 1718, plantage Klein St.-Joris met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

5 Jan. 1719, plantage De Vrijheid (Haai) met weiderecht voor onbepaald aantal schapen;

24 Aug. 1719, plantage Engelenberg en Giftenberg (a) Cas Abauw met weiderecht voor onbepaald aantal vee.

Onder directeur:

Mr. Jan van Beuningen	1720	Nihil
Cornelis Anerman van der Burgh		
Juan Pedro van Collen	1720—1721	do.
Frederick Eck		
Jan Noach du Fay	van 1721—1730:	

3 Juni 1723, plantage Zeelandia verkocht zonder weiderecht;

16 Sept. 1723 of eerder, plantage Zevenhuizen verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

10 Maart 1724, vergunning verleend aan de plantage 't Slot van Uytrecht of Paradera om onbepaald aantal vee te laten weiden;

7 Dec. 1724, weiderecht voor onbepaald aantal runderen verleend aan de plantage Mahoema;

8 Dec. 1724, weiderecht voor 50 schapen verleend aan de plantage Stadsrust;

13 Maart 1725, plantage Brievengat verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

14 Aug. 1725, plantage Nyd Rust (*a*) Brakkepoti Ariba verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

28 Febr. 1726, plantage Vredenberg (Beneden Tuin), verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen;

3 Mei 1726, weiderecht voor onbepaald aantal runderen verleend aan de plantage Nyd Rust;

3 Juni 1726, weiderecht voor onbepaald aantal runderen veerleend aan de plantage Zegening (Steenen Koraal);

- Nov. 1728, weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten verleend aan de plantage Giftenberg;

2 Mei 1729, weiderecht voor onbepaald aantal runderen verleend aan de plantage Mount Pleasant;

12 Dec. 1729, plantage Welgelegen en Rust verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

20 Febr. 1730, plantage Malpais (Cato) verkocht zonder weiderecht;

2 Juni 1730 of eerder, plantage Mount Pleasant (*a*) Malpais, verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

17 Juni 1730, weiderecht voor 100 geiten verleend aan de plantage Rio Magdalena;

27 Dec. 1730, plantage Steenwijk (Stophiles) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten.

Onder directeur:
Juan Pedro van Collen van 1731—1738:

27 Jan. 1731, weiderecht voor onbepaald aantal runderen en schapen, eveneens weiderecht verleend voor 30 schapen aan Seroe Fortuna;

13 Aug. 1732, plantage St. Hironimus verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

9 Dec. 1733, plantage Assencion of Patric verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

2 Mei 1732, in koopbrief van Malpais (Cato) wordt van weiderecht melding gemaakt voor onbepaald aantal vee;

8 April 1734, vergunning verleend aan Land- en Zeezigt (Waterloo) om onbepaald aantal schapen en geiten te mogen laten weiden;

26 Juli 1734, weiderecht van Seroe Fortuna uitgebreid......

22 Oct. 1734, plantage Ronde Klip verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

17 Maart 1735, plantage Goed Gezicht (Louis Monge) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

17 Mei 1736, plantage St. Pieter verkocht met weiderecht voor......

6 Juli 1736, weiderecht verleend aan Seroe Fortuna voor 30 schapen;

4 Sept. 1736, plantage Striebeek verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

3 Oct. 1736, plantage Groot Kwartier (Rustenberg) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

6 Mei 1737, plantage Oranjeberg verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

28 Jan. 1738, weiderecht verleend aan Meiberg voor onbepaald aantal vee;

13 Febr. 1738, plantage Genoegen is 't al verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

12 Dec. 1738, plantage Ravenslot (Jack Evertsz) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

... ., plantage Terburg (*a*) Texel verkocht met weiderecht voor schapen en geiten ;

Onder directeur:
Jan Gales van 1738—1740:

24 Sept. 1739, plantage Barber (*a*) Kabrietenberg verkocht met weiderecht voor schapen en aantal vee;

12 Oct. 1740, plantage Bleinhein verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal geiten en schapen;

Onder directeur:
Isaac Faesch van 1740—1758:

24 Oct. 1741, plantage Koningsplein verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen;

13 Sept. 1742, plantage Mount Vernon (van Engelen) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

11 Oct. 1742, plantage Groot St. Martha en Klein St. Jan verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

25 Juli 1743, plantage Vaarsche put (Montagne Ariba) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

6 Jan. 1744, plantage Sapateer verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

21 Dec. 1744, plantage Mahoema of Lichtenberg verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

4 Oct. 1745, plantage Ma Retraite (Gasparito of Kattenberg) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

18 Nov. 1745, of eerder, plantage Vredeberg verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

20 Juni 1746, plantage Princenhof verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

31 Jan. 1747, plantage Damascus (Jan Thiel) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

24 Feb. 1747, plantage Vergenoegen (Jongbloed) verkocht met weiderecht voor ....

23 Maart 1747, plantage Popo verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

14 April 1748, plantage Nooitgedacht verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

31 Aug. 1748, plantage Malpais, Daniel en de Bagaden verkocht.

10 Sept. 1748, plantage Bloempot verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

23 Sept. 1749, plantage Zorgvliet verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

17 Oct. 1749, plantage Savonet verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

30 Mei 1750, weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten verleend aan plantage Watervliet of Gedachtenis;

18 Juli 1751, plantage St. Barbara verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

28 Augs. 1752, plantage Welgelegen (Porta di Barber) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

7 Maart 1753, plantage Scherpenheuvel verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

14 Oct. 1754, plantage Rust en Vrede verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

8 Juli 1755, plantage Groote Berg (Ceroe Grandi) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

10 Oct. 1755, plantage Zuurzak verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

16 Jan. 1756, plantage Goede Hoop verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen;

5 Juli 1757, plantage Zorgvliet (*a*) Ravenstijn (*a*) Valentijn verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

21 Oct. 1757, plantage Haneberg verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

23 Feb. 1758, vergunning verleend aan plantage Weltevreden (Koraal Kwartje) om 50 schapen te laten weiden;

Onder directeur:
Jean Isai Claris Rodier de la Brugiere (prov.) van 1758—1761:

8 Aug. 1758, plantage Vredeberg (Jan Zoutvat), vroeger genaamd Uilenburg, verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

12 Maart 1759, weiderecht verleend aan plantage Zelandia voor onbepaald aantal vee;

30 Oct. 1759, plantage Domino Rooi met weiderecht verkocht voor onbepaald aantal vee;

15 Juli 1760, plantage Groot St. Joris verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

19 Juni 1761, plantage Rust en Vrede verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

2 Sept. 1761, weiderecht tot wederopzeggens toe voor 50 à 60 schapen verleend aan de plantage Vredenberg;

Voor .... 1762, plantage Fuik verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

Onder directeur:
Jacob van Bosveld van 1761—1762: Nihil.

Onder directeur:
Jean Isai Claris Rodier de la Brugiere van 1762—1781:

12 Maart 1762, weiderecht voor onbepaald aantal runderen verleend aan de plantage Vredeberg;

11 Juni 1762, plantage Klein Malpais (Rustplaats of Wijtje) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

14 Feb. 1764, weiderecht voor onbepaald aantal runderen verleend aan de plantage Popo;

7 Februari 1766, plantage Klein St. Michiel verkocht met weiderecht voor schapen en geiten;

26 Mei 1769, plantage St. Nicolaas verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

16 Jan. 1770, plantage St. Jan verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

6 Maart 1770 of eerder, plantage Zegening (Steenen Koraal of Koraal Piedra) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

28 Dec. 1770, plantage Montagne (Montagne Abauw) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

13 Dec. 1771, plantage St. Kruis verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

10 Nov. 1772, plantage Eendragt verkocht met weiderecht voor 25 schapen;

11. Nov. 1774, plantage Kleine Kloof of Pannekoek verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

25 Juli 1775, plantage Bicento verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

5 Aug. 1775 of eerder, plantage Fontein verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

29 Maart 1776, plantage Assiento verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

28 Juni 1776, plantage Wacawa (St. Sylvester, Bartholskust) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

25 April 1777, plantage Klein Piscadera verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen;

9 Dec. 1777, weiderecht verleend aan de plantage Oud St. Marie (a) Meiberg voor onbepaald aantal vee;

13 Jan. 1778 of eerder, plantage Zorgvliet of Korporaal verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

24 Feb. 1778, plantage Watervliet of Gedachtenis verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

8 Dec. 1778, plantage Klein Assencion of Dokterstuin verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

Onder volgende directeuren:

11 Oct. 1782 of eerder, weiderecht voor onbepaald aantal geiten en schapen verleend aan de Bagaden van Daniel;

13 Mei 1783 of eerder, verkocht met weiderecht voor 25 runderen en onbepaald aantal schapen en geiten de plantage Ranche (Matansia);

2 Oct. 1783, plantage Blijde Rust verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

12 Dec. 1784, weiderecht verleend aan Plantersrust voor onbepaald aantal runderen en schapen;

27 Aug. 1788, weiderecht verleend aan Rancho voor 80 schapen;

7 Jan. 1790 of eerder, plantage Waschtuin (Labadera) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal runderen en schapen;

7 Jan. 1791 of eerder, plantage Coraal verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen.

Einde 1791 hield de Compagnie op te bestaan en ging de kolonie over aan den Staat.

29 April 1793, weiderecht verleend aan de plantage Welgelegen en Ruste voor onbepaald aantal runderen;

2 Aug. 1793, weiderecht verleend aan de plantage Vreugdendal (Corri) voor 60 schapen;

2 Aug. 1793, weiderecht verleend aan de plantage Vriendenwijk voor 2 runderen en 60 schapen;

27 Dec. 1794, weiderecht verleend aan de plantage Texel voor onbepaald aantal schapen;

16 Maart 1795, weiderecht verleend aan de plantage Eendragt (Koraal Patien) voor onbepaald aantal schapen;

20 Mei 1796, weiderecht verleend aan de plantage Rio Magdalena voor 200 schapen;

12 April 1796, weiderecht verleend aan de plantage Nooitgedacht voor onbepaald aantal runderen;

12 April 1796, weiderecht verleend aan de plantage Patatetuin voor 200 schapen;

22 April 1796, plantage Duivelsklip verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

22 April 1796, plantage Oostpunt verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

4 Mei 1796, plantage Groot Piscadera, verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

1 Juni 1796, plantage Hato, verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

3 Juni 1796, plantage St. Marie of Rif verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

17 Juni 1796, plantage Rio Canario verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

29 Juni 1796, plantage Coraal Tabak verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

29 Juni 1796 plantage Noordkant verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

4 Juli 1796, plantage Lelienberg verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

10 Nov. 1797, plantage Bon Pais (a) Soua verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

8 Juni 1798, plantages St. Jacob en Muizenberg verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

19 Juli 1798, weiderecht verleend aan de plantage Vetter voor onbepaald aantal schapen;

11 Dec. 1798, plantage Stadsrust verkocht met weiderecht voor 50 schapen;

6 Febr. 1799, plantage Altena verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

30 Nov. 1799, vergunning verleend aan de plantage Uitvlugt om 50 schapen te laten weiden;

7 Maart 1800 of eerder, plantages Hermitstel en Maria Magdelena verkocht met weiderecht voor 30 schapen;

24 Juni 1800 of eerder, plantage Eendragt verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen;

20 Dec. 1804, plantage St. Sebastiaan (Rustenbosch) op publieke veiling verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

13 Sept. 1805 of vroeger, perceel Clementsklip verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal vee;

13 Sept. 1805, plantage Suikertuintje verkocht met weiderecht voor 25 schapen;

4 Febr. 1806 of eerder, plantage Vreugdendal verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal geiten;

23 Sept. 1806, een stuk grond West-Divisie met weiderecht voor onbepaald aantal geiten verkocht.

Engelsch tusschenbestuur 1807—1816:

10 Mei 1807, weiderecht verleend aan de plantage Klein Piscadera voor onbepaald aantal vee;

9 Dec. 1808 of eerder, plantage Vrede (Klein Kwartier) verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

3 Maart 1809, weiderecht verleend aan Vergenoegen voor 12 runderen en 150 schapen;

.... 1809, plantages Malpais, Terburg (a), Texel (Papaja), Weltevreden verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

20 Febr. 1810, perceelen der plantage Vrede verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

20 Sept. 1810 weiderecht verleend aan de plantage Kent U Zelven voor 200 schapen;

21 Febr. 1811, weiderecht verleend aan de plantage Groote Tuin (Bottelier) voor 12 runderen en 100 schapen;

3 April 1813, plantage Patatetuin verkocht met weiderecht voor 200 schapen;

12 Juli 1814, plantage Kent U Zelven verkocht met weiderecht voor 200 schapen;

25 Augs. 1814, weiderecht verleend aan een stuk grond in de Oost-Divisie voor 50 schapen;

2 Dec. 1814, weiderecht verleend aan de plantage Fortuin (met Girindongo) voor 12 runderen en 100 schapen;

Onder Nederlandsch Bestuur:

22 Feb. 1820, weiderecht verleend aan de plantage Klein Piscadera voor onbepaald aantal runderen;

25 Feb. 1820, weiderecht verleend aan de plantage St. Pieter voor ....

9 Nov. 1820, weiderecht verleend aan de plantage Leef Tevreden voor 50 schapen of 50 geiten;

6 Oct. 1825, overdracht der plantages Buena Vista, Vaez & Sta Rosa, met weiderecht voor 6 runderen en 250 schapen:

24 Jan. 1833, of eerder, plantage Rijkenberg verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten;

16 Maart 1835, weiderecht verleend aan de plantage Goed Gezicht voor 300 schapen en 100 geiten;

18 Dec. 1841, vergunning verleend aan H. P. Cancryn, eigenares van Stadsrust, om 100 schapen groot en klein te laten weiden;

10 Juni 1843, weiderecht *tot wederopzeggens toe* verleend aan de plantage Sta. Rosa voor 4 runderen en 100 schapen;

18 Febr. 1845, vergunning verleend *tot wederopzeggens toe* aan de plantage Tevredenheid om 50 schapen te laten weiden;

7 April 1853, voorwaardelijk en *tot wederopzeggens toe* vergunning verleend aan Beltfaas Martis, eigenaar van Oudewater, om 100 schapen te laten weiden;

26 Febr. 1859, weiderecht voor 30 runderen en 40 ezels verleend aan de plantage Damascus;

17 Jan. 1862, weiderecht voor 40 runderen verleend aan de plantage Malpais, Terburg (*a*) Texel (Papaja), Weltevreden;

21 Maart 1863, weiderecht voor 30 runderen verleend aan de plantage Daniel;

12 Oct. 1863, vergunning verleend aan Constantin Balentien Dammers om een 30-tal schapen te laten weiden;

26 Febr. 1864, weiderecht voor 20 runderen verleend aan de plantage Rust en Vrede;

23 April 1864, weiderecht voor 100 schapen verleend aan de plantage Vergenoeging;

16 Dec. ...., plantage St. Elisabeth (*a*) Klein Blaauw verkocht met weiderecht voor onbepaald aantal schapen en geiten.

De zoutwinning.

Het zout was tot voor enkele jaren op dit eiland een belangrijk uitvoerproduct. Ongeveer een halve eeuw geleden werd het artikel voor ongeveer f 2,— per vat van 1,25 hectoliter verkocht, doch is de prijs sedert steeds aan het dalen geweest. Gedurende een heelen tijd voor f 1,75 verkocht, daalden de prijzen nog later successievelijk tot f 1,25, f 1,— en f 0,60, om thans met zeer geringen afzet terug te gaan tot f 0,40. De laatstgenoemde cijfers geven de prijzen van zout aan gestort in het ruim aan boord van schepen aan de baaien. Het vervoer van de baaien naar de stad wordt geschat op f 0,20 per 1,25 H.L.

Volgens Regeeringsverslag aan de Staten-Generaal over 1852 (pag. 23) bedroeg in 1852 de uitvoer van zout 59.600 vaten. Het is der Commissie niet mogelijk geweest een volledigen staat van den uitvoer van zout te verkrijgen.

De jaarlijksche mogelijke productie van zout op het eiland Curaçao wordt gerekend te bedragen:

van de plantage St. Nicolaas	26 000	vaten van 1,25 H.L.
,, ,, ,, Groot St. Martha	20 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Klein St. Martha	6 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Zevenbergen (*a*) Jan Kok	16 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Siberie	6 500	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Rif	12 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Engelenberg	2 500	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Hermanus	14 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Klein St. Michiel	3 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Malpais	2 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Parasassa	2 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Fuik	1 000	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Labadera	2 500	,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, Jan Thiel	4 000	,, ,, ,, ,,
Samen	117 500	vaten van 1,25 H.L.

Van de zoutwinning hebben zoowel de planters als mindere bevolking groote voordeelen getrokken; in regenarme jaren vergoedde zij het gemis van opbrengsten van den landbouw en het was uit dezen tak, dat vele voorname planters het bedrijfskapitaal vonden om zich op den eigenlijken landbouw te kunnen toeleggen, terwijl de op de zoutplantages wonende arbeiders, doch ook velen die op andere plantages woonden, juist door de zoutwinning aan werk kwamen en zoo in hun onderhoud voorzagen.

Het zout werd voor eenigen tijd hoofdzakelijk naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika verscheept; de Republiek Columbia kocht dikwijls den geheelen voorraad op. Ook het eiland Pto. Rico kocht hier groote hoeveelheden zout. Thans echter worden slechts kleine hoeveelheden verscheept en wel naar St. Domingo.

Groote kapitalen zijn in de zoutplantages gestoken en menig planter verliest door depreciatie van het artikel groote sommen, zoo niet binnenkort in den afzet van zout een keer ten goede komt. In den laatsten tijd is er meer vraag naar het artikel en is er eenige tendentie tot stijging in de prijzen merkbaar. Hier dient ook melding gemaakt te worden, dat door doorbraak in de laatste jaren van groote dammen groote hoeveelheden zout, die reeds ter verscheping gereed stonden, zijn weggespoeld.

De waterverkoop.

Deze tak van het groot landbouwbedrijf heeft door den aanleg van de waterleiding gedurende eenigen tijd geleden en ofschoon hij nog niet zijn vroegere vlucht heeft kunnen nemen, hadden de eigenaren der waterplantages gewoonlijk geen reden tot klagen. De afzet van putwater voor plaatselijke consumtie was in de laatste jaren door de vele regens, waardoor regenwater zeer goedkoop te krijgen was, echter minder dan vroeger; daarentegen werd door het verblijf van vele oorlogsschepen in deze haven gedurende 1908 en 1909 eene groote hoeveelheid van dat water verkocht

Algemeen.

Het blijkt uit het vorenstaande, dat het grootlandbouwbedrijf met tal van tegenspoeden te kampen heeft en dat al de verschillende takken daarvan door de een of andere ongunstige omstandigheid bedreigd worden. Eensdeels zijn het oorzaken buiten 's menschen toedoen, — groote droogten, misoogsten, dalingen van prijzen van producten, gebrek aan afzet, — waaraan de achteruitgang van het bedrijf is toe te schrijven, doch ook voor een groot deel is die achteruitgang veroorzaakt door de neiging van het Koloniaal Bestuur om het klein landbouwbedrijf te beschermen, zelfs in strijd met de vermeende rechten der plantages op de weidegronden en met terzijdestelling der belangen van hen die in het grootlandbouwbedrijf een bestaan zoeken.

Als een natuurlijk gevolg daarvan verslapte bij vele planters de lust om te werken en zien zij in hun bedrijf geen heil meer, terwijl de goede krachten op de plantages langzamerhand vervangen worden door minderwaardige. Vele planters geraakten daardoor in minder gunstige financieele omstandigheden en zagen zich genoodzaakt van hun reeds verminderden veestapel, ter voorziening in hun onderhoud, veel vee te verkoopen.

Onder deze omstandigheden is het dan ook onmogelijk dat het landbouwbedrijf op Curaçao vooruit zal gaan. De rente van tot aankoop der plantages opgenomen kapitalen, zijnde deze in den regel minder dan 2/3 der daarvoor betaalde prijzen geweest, kan thans moeilijk worden opgebracht, waarbij nog komt, dat de grondbelasting ook als door misoogsten en andere oorzaken de tuinen niets of weinig opbrengen, voor het volle bedrag moet worden aangezuiverd, terwijl de groote afstand van vele tuinen van de stad bij volslagen gemis van degelijk onderwijs in de buitendistricten den planter noodzaakt ook in de stad eene huishouding er op na te houden, ten einde zijne kinderen naar school te kunnen sturen.

Er wordt beweerd, dat enkele planters de tering niet naar de nering hebben gezet; daarentegen wordt door anderen er op gewezen, dat vele planters juist door de omstandigheid, dat zij eene huishouding in de stad moesten hebben, van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt, om hun gezin voor den verkoop van producten, als melk, vruchten, enz. te laten zorgen, terwijl velen tevens onder leiding van het gezin in de stad een apart zaakje hadden, dat een deel der uitgaven voor de huishouding dekte.

Bekend is het, dat in heel oude tijden, toen het groot landbouwbedrijf winsten afwierp, enkele planters op eigen kosten onderwijzers hadden op de plantages, om hunne kinderen te onderrichten.

Gebrek aan bedrijfskapitaal, om na de tegenspoeden, die de groote landbouw heeft gehad, zich er weder boven op te werken, is ook een der oorzaken van den achteruitgang van het bedrijf.

Hypotheken.

De Commissie heeft met welwillende medewerking van de administratie der belastingen en den heer hypotheekbewaarder opgemaakt de aan het slot van dit hoofdstuk voorkomende staten van de plantages op dit eiland met hare geschatte waarde en de daarop klevende hypotheken.

De 133 plantages vertegenwoordigen eene geschatte waarde van f 1 201 564, waarvan 54 plantages, vertegenwoordigende eene waarde van f 381 418, onbezwaard zijn.

Van deze laatste zijn zeer enkele eigenlijke plantages, die de eigendom zijn van welgestelde particulieren, de andere zijn lusttuinen om de stad, gronden van het Apostolisch Vicariaat, die van de St. Barbara Phosphaat Maatschappij en enkele fideï commissaire substitutiën, die niet verhypothekeerd en niet verkocht mogen worden.

Van de 79 plantages met eene geschatte waarde van f 820 146, zijn verhypothekeerd:

Bij de Curaçaosche Hypotheekbank:

38 met eene geschatte waarde van f 409 834, waarvan

24 met eene geschatte waarde van f 242 069, hooger getaxeerd zijn dan de daarop klevende hypotheken,

— blijvende

14 plantages over, waarvan de daarop gevestigde hypotheken de geschatte waarde ad f 167 765 overtreffen met f 76 433, zijnde van dit deficit een bedrag van f 33 395 gewaarborgd door hypotheken op andere goederen en pandrecht, zoodat de Curaçaosche Hypotheekbank, in geval de geschatte waarden juist zijn, voor een tekort komt te staan van f 43 038. [1])

Op 10 der bij de Curaçaosche Hypotheekbank verbonden plantages rusten meerdere hypotheken ten bedrage van f 58 040,23. Van dit bedrag wordt door meerdere geschatte waarde gedekt f 13 398, zoodat andere hypotheekhouders in geval de geschatte waarden juist zijn, voor een tekort komen te staan van f 44 642,23. Hiervan komt f 41 471,23 ten laste van particulieren en f 3171 ten laste van de Curaçaosche Bank.

Bij de Spaar- en Beleenbank zijn verhypothekeerd:

16 plantages met eene geschatte waarde van f 129 403, waarvan

12 met eene geschatte waarde van f 108 598, hooger gewaardeerd zijn dan de daarop klevende hypotheken

— blijvende

4 plantages, waarvan de daarop gevestigde hypotheken de geschatte waarde ad f 20 805 overtreffen met f 5065, zijnde van dit deficit een bedrag van f 1065 gewaarborgd door een hypotheek op een ander goed, zoodat de Spaar- en Beleenbank ingeval de geschatte waarde juist is, voor een tekort komt te staan van f 4000. Op 6 der bij de Spaar- en Beleenbank verbonden plantages rusten meerdere hypotheken ten bedrage van f 16 330. Van dit bedrag wordt door de meerdere geschatte waarde gedekt f 9195 + f 2958 voor plantage Fortuin, totaal f 12 153, zoodat anderen, allen particulieren, ingeval de geschatte waarden juist zijn, voor een tekort komen te staan van f 4177.

Bij de Curaçaosche Bank zijn verhypothekeerd:

10 plantages met eene geschatte waarde van f 179 962, waarvan

8 met eene geschatte waarde van f 158 977, hooger geschat zijn dan de daarop klevende hypotheken,

— blijvende

2 plantages, waarvan de daarop gevestigde hypotheken de geschatte waarde ad f 21 085 overtreffen met f 5915. Op 1 der verbonden plantages rust ook een hypotheek van particulieren ten bedrage van f 18 150, die tot een bedrag van f 4280 gewaarborgd is door meerdere geschatte waarde en andere verbonden goederen, komende de hypotheekhoudster voor een tekort te staan van f 13 870.

Bij particulieren zijn voorts verhypothekeerd:

17 plantages met eene geschatte waarde van f 102 487, waarvan

12 met eene geschatte waarde van f 46 316, hooger gewaardeerd zijn dan de daarop klevende hypotheken,

— blijvende

5 plantages over, waarvan de daarop gevestigde hypotheken de geschatte waarde ad f 56 171 overtreffen met f 53 929, zijnde van dit deficit een bedrag van f 41 945 gewaarborgd door hypotheken op andere goederen, zoodat particulieren ingeval de geschatte waarden juist zijn, hier voor een tekort komen te staan van f 11 984.

Resumeerende komt de Commissie tot de gevolgtrekking, dat, als de geschatte waarden der plantages juist zijn, voor verliezen komen te staan:

De Curaçaosche Hypotheekbank voor een bedrag van	f 43 038,— [1])
De Spaar- en Beleenbank voor een bedrag van	4 000,—

1) Van dit bedrag gaat f 12987 af, daar na het opstellen van het rapport door verkoop der plantages St. Nicolaas en St. Eustatius de hypotheek voor een groot gedeelte is afgelost.

De Curaçaosche Bank voor een bedrag van	f 3 171,—	
Idem	3 171,—	
		f 9 086,—
Particulieren voor een bedrag van	f 41 471,23	
Idem	4 177,—	
Idem	11 984,—	
Idem	13 870,—	
		71 502,23
Gezamelijk voor		f 127 626,23

Als maatstaf nemende een door de Curaçaosche Hypotheekbank overgelegde lijst van verschuldigde interesten, worden de interesten, verschuldigd op hypotheken op plantages, geschat op 9 % van het bedrag dier hypotheken.

De Commissie geeft hier eene lijst der plantages met de namen der eigenaren, de geschatte waarden en de daarop klevende hyphotheken.

(Deze lijst, welke niet voor openbaarmaking in aanmerking komt, is weggelaten.)

Steun.

De Commissie is eenparig van oordeel, dat er termen zijn om steun te verleenen.

De planters toch vragen o. a. bescherming hunner goederen tegen de willekeur der onvermogenden, die het Gouvernement in de onmiddellijke nabijheid hunner plantages heeft gevestigd, niettegenstaande de herhaalde klachten en waarschuwingen der planters. De Commissie vermeent, dat dezen de gevraagde bescherming niet kan worden ontzegd en eene behoorlijke contrôle der buitenbevolking niet meer achterwege mag blijven.

Eene algeheele omwerking van het tegenwoordig districtsbeheer wordt als dringend noodzakelijk geacht. Het Koloniaal Bestuur zal, om politietoezicht mogelijk te maken, in de eerste plaats zooveel doenlijk de buitenbevolking in dorpen om kerken en scholen moeten vereenigen en de ontruimde velden bestemmen voor weiden, waar het vee van het algemeen zal kunnen grazen. Van die velden zullen de beste gedeelten kunnen worden omheind, om als plantgrond te dienen voor hen, die zich op den landbouw willen toeleggen. Zulks is zelfs in het belang der buitenbewoners gewenscht. Waar plantages worden gekocht om de buitenbevolking in de gelegenheid te stellen zich daarop neder te zetten, moet hetzelfde systeem worden gevolgd.

Eene uitbreiding van de politiemacht in de buitendistricten is hoog noodig, het vervoer van goederen naar de stad zonder behoorlijke verificatie moet onmogelijk gemaakt worden, terwijl zoowel op plantages als op grondjes een strenge contrôle moet worden toegepast, opdat het vervoeren van gestolen goederen niet gedekt zal kunnen worden door vervoerbiljetten, afgegeven door plantagehouders of opwoners der grondjes. De Commissie acht, dat schatting van de hoogst mogelijke opbrengst der producten van de plantages en de gronden om eene vergelijking te maken met hetgeen werkelijk vervoerd wordt, een der middelen is om dit doel te bereiken, en verwijst naar bijlage La. A.A. en bijlage La. B.B., waaruit blijkt, dat reeds vroeger dergelijke bepalingen zijn gemaakt; zij betreurt het, dat niettegenstaande de herhaalde klachten der planters door alle tijden heen geene maatregelen worden genomen, om die bepalingen na te leven.

Waar door het Koloniaal Bestuur gedurende eene lange reeks van jaren aan de planters niet die bescherming is gegeven, die zij naar billijkheid hebben kunnen eischen en ook geëischt hebben, rust thans op het Gouvernement de zedelijke verplichting de geleden schade weer goed te maken door dien steun te verleenen, die het bedrijf tot zijnen vroegeren toestand weder op zal kunnen beuren.

Door de uitgifte van de weidegronden is groote schade toegebracht aan de veeteelt der plantages. De Commissie is ten volle overtuigd, dat het Koloniaal Bestuur te goeder trouw handelde, doch kan niet inzien, dat eene dergelijke handelwijze, zonder bijgaande vergoeding aan de plantages, ooit gerechtvaardigd zal kunnen worden. Zij treedt niet in juridische beschouwingen over het weiderecht der plantages, zal niet trachten de groote schade te berekenen, die den planter veroorzaakt is, doordat het hem onmogelijk is gemaakt zijn recht uit te oefenen, doch bepaalt zich er toe het als hare meening te doen kennen, dat ook het verkorten van dat sinds onheugelijke jaren uitgeoefend recht den planter aanspraak geeft op steun.

Eenige planters beklagen zich, dat het Gouvernement den loop van het water, dat nog in de regenarme jaren naar hunne hofjes stroomde, heeft afgesneden door het lateren opwerpen van dammetjes op de kale grondjes.

Bepalingen, regelende den damaanleg, om te voorkomen, dat door het maken van nieuwe dammen reeds bestaande aanplanten benadeeld worden, zijn dringend noodzakelijk.

Door het Gouvernement werd in 1907 in de Memorie van Toelichting bij de invoering van een nieuw belastingstelsel erkend, dat „de fout in 1828 begaan" (de hooge belasting die op plantages werd geheven) „groot is en een onberekenbaar nadeel aan de planters en den geheelen economischen toestand van Curaçao heeft toegebracht." Kan de hooge grondbelasting op zich zelf niet als een der hoofdredenen van den achteruitgang der plantages worden beschouwd, voor den door tegenspoeden afgematten planter geschiedde de betaling niet dan met groote opoffering.

Neemt men in aanmerking, dat zooals in de Gouvernementsbeschikking 1850, n°. 8, bijlage La. K., wordt gezegd, in de belaste waarde der plantages ook het weiderecht begrepen was, dan moet worden toegegeven, dat de planters gedurende eene reeks van jaren meer hebben opgebracht dan zij naar billijkheid aan belasting hadden moeten betalen.

De Commissie vermeent, dat de nieuwe grondbelastingverordening evenmin recht laat wedervaren aan de plantages. De verordening toch kent geen ontheffing toe in jaren van misoogsten en beperkt die bij onvoorziene rampen slechts tot gebouwen. Men vergelijke het art. 53 van de wet van 26 Mei 1870 (*Staatsblad* n°. 82) betrekkelijk de grondbelasting in Nederland met art. 37 der Curaçaosche grondbelastingverordening 1908. De Commissie oordeelt, dat deze verordening op dit punt in den geest van de Nederlandsche wet gewijzigd dient te worden.

Buiten bovengenoemde positieve redenen, waarom, naar de meening der Commissie, steun dient te worden gegeven aan het groot landbouwbedrijf, bestaan er ook andere.

De kolonie, in het bijzonder de Benedenwindsche Eilanden, hebben crisissen doorstaan, waardoor het vertrouwen van het publiek geschokt is en voor een heelen tijd de Curaçaosche Hypotheekbank, een der nuttigste instellingen der kolonie, bedreigd werd met liquidatie.

Het vroegere vertrouwen te doen herleven moet thans het streven van allen zijn, doch zal zulks onmogelijk wezen als er geen redding opdaagt om de uitwinning der plantages te voorkomen.

Omzet van onroerende goederen in het algemeen is thans eene zeldzaamheid, de uitgewonnen goederen moeten altijd uit gebrek aan koopers door den hypotheekhouder worden opgekocht, en kunnen slechts tegen veel minder dan de kosten van aanbouw weder worden verkocht.

De geheele samenstelling dezer reeds wankelende maatschappij, in evenwicht gehouden voor een groot deel door verdraagzaamheid van besturen der bankinstellingen, al is het dat die verdraagzaamheid in het belang dier instellingen zelf wordt uitgeoefend, zal bij eene uitwinning van tal van plantages geschokt kunnen worden en zulks kan hoogst nadeeligen invloed hebben op den algemeenen economischen toestand van het eiland. Tal van menschen, die van de rente van kleine kapitalen, door jarenlangen arbeid verworven, leven, loopen gevaar hun kapitaal te verliezen. Dit te voorkomen is zeer gewenscht.

De Commissie wil hier laten uitkomen, dat in 1875 de hypotheken op onroerende goederen meest alle waren bij de Hypotheekbank van Curaçao, eene gouvernementsinstelling, die de onbeheerde nalatenschappen en boedels van minderjarigen administreerde, en dat onder dergelijke omstandigheden als thans door de Regeering in Nederland er op aangedrongen werd die bank te liquideeren en de verbonden

goederen zoo mogelijk te verkoopen. Men vreesde hier voor een ommekeer in den gang van zaken, die noodlottig voor de kolonie kon zijn geweest. Het gevaar werd voorkomen, doordat enkele welgestelde particulieren in onderhandeling traden met het Gouvernement, een zeker kapitaal bij elkaar brachten en op gevaar af hun geld te verliezen de bank overnamen en daaraan den naam gaven van „De Curaçaosche Hypotheekbank". (Zie bijlagen Lae. CC en DD). Nadat die instelling zich eerst door overschrijvingen der winsten op kapitaalrekening gedurende verscheidene jaren, waarin de oprichters niets hadden genoten, had geconsolideerd, kwam een reeks van meer of minder goede jaren, doch van 1904 tot 1909 werd wederom niet beschikt over de gemaakte winst. Dit jaar werd een dividend uitgekeerd. Bestuurders houden er steeds rekening mede, dat de bank voor het grootste gedeelte kapitalen van minder gegoeden administreert. Thans zijn de rollen omgekeerd: de hypotheken, enkele uitgezonderd, die in de laatste tijden door de Curaçaosche Bank zijn verleend, zijn niet meer bij het Gouvernement, maar bij particuliere instellingen of bij particuliere personen. Er wordt op dit oogenblik een beroep gedaan op het Gouvernement om redding in den nood en aan het hoofd der beweging staat thans „De Curaçaosche Hypotheekbank". De Commissie vermeent, dat het Gouvernement zich niet kan onthouden gehoor te geven aan de roepstem, te meer, omdat ook de hypotheekhouders zich beroepen op verkorting van het samen met de plantages verhypothekeerd weiderecht.

Er is echter naar het inzien der Commissie nog eene overwegende reden, waarom het groot landbouwbedrijf aanspraak heeft op steun. Het klein landbouwbedrijf zal, door de eigenaardige gesteldheid van den bodem op Curaçao en het ongunstige klimaat moeten leunen op het groot bedrijf, zoolang niet eene cultuur is gevonden, die met voordeel uitgeoefend kan worden op de domeingronden waarover men voor het kleinbedrijf beschikken kan. Een voorspoedig groot landbouwbedrijf verschaft voor een groot deel aan den kleinen man het noodige voor zijn onderhoud, voor de bewerking van zijn grond blijft dezen steeds de noodige tijd over. De bevordering van het groot landbouwbedrijf is dus in het algemeen belang.

De Commissie is van meening, dat, waar bijna alle takken van volkswelvaart den steun van het Gouvernement hebben, de handel door den aanleg van kostbare havenwerken en algeheele vrijstelling van scheepsongelden, de hoedenindustrie door de jaarlijks daarvoor uitgegeven bedragen, de landbouw zelve door de groote sommen voor waterverschaffing, aanmoediging voor cultures, enz. besteed, het Gouvernement dien steun gevoeglijk ook zal dienen uit te breiden tot het grootbedrijf, dat onder tal van tegenspoeden gebukt gaat, óók al moet eene wijziging gebracht worden in de manier, waarop men thans den landbouw tracht te bevorderen en een deel van de voor landbouw en waterverschaffing thans bestede gelden worden bestemd voor het doel dat hier beoogd wordt. Talrijk zijn ook de voorbeelden van steun door Regeeringen gegeven aan bevolkingen die ten gevolge van rampen hebben geleden en, waar ze ook van invloed zijn geweest op den achteruitgang van de plantages, vindt de Commissie ook dat eene reden om steun te verleenen.

Gevolgen van het verleenen van steun.

Deze werden reeds in het verslag opgegeven en worden onder dit hoofd in het kort herhaald: zij zijn:

Het Gouvernement maakt goed aan de planters, wat zij geleden hebben door uitgifte der weidegronden der plantages.

Een tak van volkswelvaart wordt uit zijnen staat van verval geheven, ook in het belang van het kleine landbouwbedrijf, en

een crisis, waarin een groot deel van de bevolking zal worden betrokken, wordt er door voorkomen.

Hoe de steun moet worden gegeven.

Het idee, vervat in het schrijven der planters gericht aan de Curaçaosche Hypotheekbank, om bankbiljetten uit te geven voor een bedrag, gelijkstaande aan de hypotheken, wordt met algemeene stemmen verworpen, daar die banknoten nimmer in circulatie zullen kunnen worden gebracht.

De steun, vermeent men, kan worden gegeven door de plantage-eigenaren gedurende twee jaren vrij te stellen van de betaling van interesten en hen gedurende de daarop volgende vijftien jaren slechts 3 percent op het bedrag der thans bestaande hypotheken te laten betalen, waarvan elk jaar 2 percent van het verschuldigd bedrag als rente zal worden geïnd en de rest tot afschrijving van achterstallige renten en kapitaalsvermindering zal worden aangewend.

Het eerste voorstel, dat in den boezem der Commissie besproken werd, gold de algeheele overname van al de op de plantages klevende hypotheken door het Gouvernement en de verlaging van den tegenwoordigen rentevoet, die bij de Cur. Bank 4 % per jaar is en bij de andere instellingen en particulieren 5 %. Men dacht dat daartoe eene leening kon worden aangegaan.

Men kwam na beraadslaging echter tot de conclusie, dat het minder raadzaam wezen zou daartoe over te gaan.

Het Gouvernement zou dan dadelijk komen te staan voor een verlies van f 131 400,03, plus interesten der hypotheken, welk verlies bij eene eventueele verdere daling der waarde van de plantages grooter worden zal, echter ook minder, als door verlaging van den rentevoet de toestand van het groot landbouwbedrijf verbetert en de plantages zoo niet hare vroegere waarde, dan toch die van de daarop klevende hypotheken zullen vertegenwoordigen. Dit laatste achtte men zeer waarschijnlijk, zoodat de geopperde bezwaren niet zoozeer golden het bovengenoemd verlies.

Men dacht dat bij eene overname der hypotheken door het Gouvernement de in 1875 gewraakte toestand weer in het leven zou worden geroepen en vreesde, dat, zoo de Regeering wederom mocht besluiten daaraan een einde te maken, geene instelling of vereeniging van particulieren zou worden gevonden, om evenals toen te hulp te snellen.

Een ander bezwaar deed zich, naar de meening der Commissie, voor. De met hypotheek op plantages verstrekte gelden, met uitzondering van de hypotheken van de Curaçaosche Bank, zijn voor het grootste deel kapitalen van de minder gegoede Curaçaoenaars, die op de rente van die kapitalen rekenen om in hun onderhoud te voorzien.

De kleine kapitalisten zullen kunnen inschrijven op de leening, doch met eene verlaagde rente zullen zij moeilijk genoegen kunnen nemen, omdat de meesten minstens 4 % rente per jaar van hun kapitaal moeten hebben om van hun rente te kunnen bestaan. Wordt de leening tegen 4 % uitgeschreven, dan kunnen zij met de effecten worden betaald en is dit bezwaar opgeheven.

Worden de bestaande hypotheken door het Gouvernement met contanten afbetaald, dan zullen die minder gegoeden, die in den regel van beleggingen in het buitenland weinig afweten, gevaar loopen hun geld in minder solide fondsen te beleggen en alzoo hun kapitaal te verliezen, of worden hier voor korten tijd de prijzen van onroerende goederen fictief weer opgevoerd, om binnen korten tijd weder te dalen met groote verliezen van hen, die hun geld daarin gestoken hebben. Dit moet, vermeent de Commissie, worden vermeden.

Ook het groote bedrag, dat gemoeid is met overname van al de hypotheken door het Gouvernement, achtte de Commissie een bezwaar.

Zij geeft hier eene berekening der gevolgen, die zulk eene overname voor de koloniale kas hebben kan.

De leening zal moeten worden aangegaan voor het bedrag van f 826 000 met rente en f 75 000 renteloos.

De Commissie rekent dit uit als volgt:

Totaal der uitstaande hypotheken, 1ste verbanden	f 779 203,—	
plus verdere verbanden	92 520,23	
		f 871 723,23
Verminderd met dat deel der hypotheken, dat feitelijk op andere goederen rust		46 225,—
Blijft		f 825 498,23
zoodat de leening rentende 4 pct. zal moeten bedragen		f 826 000,—
en de renteloze obligaties voor vervallen renten		75 000,—

Het Gouvernement betaalt gedurende de eerste twee jaren

4 % van f 826 000,— per jaar, dus f 33 040,—, of in twee jaren .... f 66 080,—

Na het derde tot en met het elfde jaar betaalt het 9 maal f 33 040 of f 297 360,—.

Ter vergemakkelijking der berekening neemt de Commissie aan, dat gedurende de eerste negen jaren de rentelooze obligaties voor het geheel worden ingetrokken; in werkelijkheid zullen bij verscheidene hypotheken, die minder dan 9 % aan rente schuldig zijn, vóór dien tijd van het kapitaal moeten worden afgeschreven, waardoor de bijdrage van het Gouvernement iets hooger zal zijn.

Volgens de voorgestelde berekening betaalt het Gouvernement gedurende die 9 jaren 9 maal f 33 040 .... f 297 360

Ontvangt 9 × 3 % van f 826 000 of .... f 223 020

Lost af aan rentelooze obligaties 9 × 1 % van f 826 000 of 74 340

148 680 — 148 680,—

f 214 760,—

Het twaalfde jaar betaalt het Gouvernement aan renten .... f 33 040

Ontvangt 3 % van f 826 000 .... 24 780

Blijft een tekort van f 8 260

schrijft af van de hypotheken 1 % van f 826 000 en lost voor een gelijk bedrag aan 4 % obligaties af 8 260

Draagt bij gedurende het 12de jaar 16 520,—

Het dertiende jaar betaalt het Gouvernement aan rente 4 % van f 817 740 .... f 32 710

Ontvangt 3 % van f 826 000 .... 24 780

Blijft een tekort van f 7 930

en schrijft af van de hypotheken en lost voor een gelijk bedrag aan obligaties af 8 260

Blijft een tekort van 16 190,—

Het veertiende jaar betaalt het Gouvernement aan rente 4 % van f 809 480 .... f 32 379

ontvangt 3 % van f 826 000 .... 24 780

Blijft een tekort van f 7 599

en schrijft af van de hypotheken met aflossing voor een gelijk bedrag aan obligaties 8 260

Blijft een tekort van 15 859,—

Het vijftiende jaar betaalt het Gouvernement aan rente 4 % van f 801 220 .... f 32 040

Ontvangt 3 % van f 826 000 .... 24 780

Blijft een tekort van f 7 260

en schrijft af van de hypotheken en lost voor een gelijk bedrag aan obligaties af 8 260

Blijft een te kort van f 15 520,—

zoodat het Gouvernement in vijftien jaren minder ontvangt dan wat het uitgegeven heeft, een bedrag van .... 278 849,—

plus de kosten van overdracht der hypotheken, rente of afschrijvingen van kapitalen, waarvan de verschuldigde rente thans minder dan 9 % bedraagt ....

de kosten voor het aangaan der leening en de administratiekosten ....

terwijl bankinstellingen en particulieren gedurende die 15 jaren 15 × 1 % van f 681 000 = f 102 150 aan rente derven moeten De Curaçaosche Bank verstrekt gelden tegen 4 % ter leen.

Na het vijftiende jaar heeft het Gouvernement nog te betalen voor uitstaande obligaties . 792 960,—

gedekt door hypotheken op plantages voor een gelijk bedrag.

De rente zal dan gesteld kunnen worden op 4½ % om de administratiekosten in den vervolge te dekken of op 4 %, zoo het Gouvernement die kosten voor zijne rekening nemen wil.

De Commissie is eenparig van oordeel, dat de verleende steun in verhouding met de door plantages ondervonden nadeelen niet hoog genoemd mag worden, doch heeft overwegende bezwaren tegen het weer in het leven roepen van den toestand van voor 1875 en raadt daarom de overname der hypotheken af.

Reeds is hiervoren gezegd, dat het uitschrijven eener leening tegen minder dan 4 % niet gewenscht is en blijft de berekening met minder dan 4 % rente achterwege.

Tegen de overname van al de hypotheken door het Gouvernement blijven ook, als de leening minder dan 4 % rente bedraagt, dezelfde bezwaren bestaan als bij de leening van 4 %.

De Commissie betwijfelt, dat de schuldeischers, wier hypotheken goed gewaarborgd zijn, bij eene renteverlaging de rentelooze obligaties in betaling van achterstallige rente zullen aannemen, doch erkent, dat op goed gewaarborgde hypotheken geen hooge rente verschuldigd zijn.

Door enkele leden werd in het midden gebracht of het Gouvernement de hypotheken niet zal kunnen overnemen voor zooverre de waarde der plantages die hypotheken waarborgt, doch zal, vermeent de overgroote meerderheid, de steun dan slechts ten deele verleend zijn en zijn algemeen karakter verliezen. Een geheel ingrijpen in den tegenwoordigen toestand is gewenscht; immers hypotheekhouders zijn evenals plantage-eigenaren benadeeld geworden.

Voorgesteld werd ook, om de hypotheken te laten bij de tegenwoordige hypotheekhouders, die dan zelf voor de inning der rente zullen hebben te zorgen, waardoor voor het Gouvernement de administratiekosten vervallen zullen; het Gouvernement zal dan tot gedeeltelijke rentebetaling en tot afschrijving van kapitaal jaarlijks eene uitkeering moeten doen. De rente der hypotheken, die ter vergemakkelijking der berekening thans op 5 % kan worden gesteld, wordt gedurende twee jaren door het Gouvernement ten volle betaald. Gedurende dertien jaren draagt het Gouvernement bij met 3 % van het thans verschuldigd kapitaal, terwijl de planters gedurende denzelfden tijd 3 % van het thans verschuldigd kapitaal zullen moeten betalen; van de 6 % wordt 5 % tot betaling van rente aangewend en de resteerende 1 % tot afschrijving van achterstallige rente en vermindering van verschuldigd kapitaal. Van deze 1 % zal minstens ½ % strekken tot afschrijving op kapitaal, de andere ½ % of meer ter afschrijving van achterstallige rente, terwijl zij, die thans meer dan 7½ % van het kapitaal schuldig zijn aan achterstallige interesten zoo veel meer dan 3 % per jaar aan rente zullen moeten betalen, als noodig is om in 15 jaren hunne achterstallige renten voor het geheel af te betalen, d. i. gesteld op $^{1}/_{10}$ % per jaar.

De Commissie acht het billijk, dat waar hypotheekhouders jaarlijks hun volle rente krijgen, zij ook een termijn toestaan aan hypotheekschuldigen ter aflossing der achterstallige rente.

Bijdrage Gouvernement gedurende de eerste twee jaren is dan .... f 82 600,—

Bijdrage Gouvernement gedurende de andere dertien jaren, 13 maal f 24 780,— .... 322 140,—

Bijdrage Gouvernement gedurende vijftien jaren .... f 404 740,—

Verminderd met 15 maal 1 % op f 134 129,— der hypotheken bij de Curaçaosche Bank ..... f 20 120,--

Blijft...... f 384 620,—

of f 25 641,— per jaar.

Ook deze steun acht de Commissie niet hoog in verhouding met de door plantages ondervonden nadeelen. Zij berekent dat na de 15 jaren de toestand der plantages voor wat betreft de daarop rustende hypotheken aldus zijn zal:

Na het tweede jaar zullen de hypotheken bedragen .... f 826 000,—

Na het tweede jaar zullen de achterstallige renten bedragen .... 73 348,—

In het derde jaar brengen Gouvernement en hypotheekschuldigen op f 49 560,— plus $^1/_{10}$ % van f 826 000,— .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling van 5% rente op f 826 000,— .... f 41 300,—

ter afbetaling der achterstallige rente f 826,— plus f 4 130,— ... 4 956,—

ter afbetaling kapitaal .... 4 130,—

50 386,—

Na het derde jaar bedragen de hypotheken ... f 821 870,—

,, ,, ,, ,, ,, ,, achterstallige renten .... 68 392,—

In het vierde jaar brengen Gouvernement en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 821 870,— .... f 41 093,50

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 4 233,25 ... 5 059,25

ter afbetaling kapitaal 4 233,25

50 386,—

Na het vierde jaar bedragen de hypotheken f 817 637,—

,, ,, ,, ,, ,, ,, achterstallige renten .... f 63 333,—

In het vijfde jaar brengen Gouvernement en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 817 637,— .... f 40 881,85

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 4 339,07 ...... 5 165,07

ter afbetaling kapitaal 4 339,08

50 386,—

Na het vijfde jaar bedragen de hypotheken ... f 813 298,—

Na het vijfde jaar bedragen de achterstallige renten .... 58 168,—

In het zesde jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50,386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 813 298,— .... f 40 664,90

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 4 447,55 ...... 5 273,55

ter afbetaling kapitaal 4 447,55

50 386,—

Na het zesde jaar bedragen de hypotheken ... f 808 850,

Na het zesde jaar bedragen de achterstallige renten .... f 52 894,—

In het zevende jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 808 850,— .... f 40 442,50

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 4 558,75 ...... 5 384,75

ter afbetaling kapitaal .... f 4 558,75

f 50 386,—

Na het zevende jaar bedragen de hypotheken f 804 291,—

Na het zevende jaar bedragen de achterstallige renten .... 47 509,—

In het achtste jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 804 291,— .... f 40 214,55

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 4 672,73 ...... 5 498,73

ter afbetaling kapitaal 4 672,72

50 386,—

Na het achtste jaar bedragen de hypotheken f 799 618,—

Na het achtste jaar bedragen de achterstallige renten .... 42 010,—

In het negende jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 799 618,— .... f 39 980,90

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 4 789,55 ...... 5 615,55

ter afbetaling kapitaal 4 789,55

50 386,—

Na het negende jaar bedragen de hypotheken f 794 378,—

Na het negende jaar bedragen de achterstallige renten .... 36 394,—

In het tiende jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 794 378 .... f 39 718,90

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 4 920,55 ...... 5 746,55

ter afbetaling kapitaal 4 920,55

50 386,—

Na het tiende jaar bedragen de hypotheken f 789 457,—

Na het tiende jaar bedragen de achterstallige renten .... 30 647,—

In het elfde jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 789 457,— .... f 39 472,85

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 5 043,57 ...... 5 869,57

ter afbetaling kapitaal 5 043,58

50 386,—

Na het elfde jaar bedragen de hypotheken f 784 413,—

Na het elfde jaar bedragen de achterstallige renten .... 24 777,—

In het twaalfde jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—

waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 784 413,— .... f 39 220,65

ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 5 169,67 ...... 5 995,67

ter afbetaling kapitaal 5 169,68

50 386,—

Na het twaalfde jaar bedragen de hypotheken f 779 244,—

Na het twaalfde jaar bedragen de achterstallige renten .... 18 782,—

In het dertiende jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—
waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 779 244,— .... f 38 962,20
ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 5 298,90 ...... 6 124,90
ter afbetaling kapitaal 5 298,90
50 386,—

Na het dertiende jaar bedragen de hypotheken f 773 945,—
Na het dertiende jaar bedragen de achterstallige renten .... 12 657,—

In het veertiende jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—
waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 773 945,— .... f 38 697,25
ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 5 431,38 ...... 6 257,37
ter afbetaling kapitaal 5 431,38
50 386,—

Na het veertiende jaar bedragen de hypotheken .... f 768 514,—
Na het veertiende jaar bedragen de achterstallige renten .... 6 400,—

In het vijftiende jaar brengen Gouv. en hypotheekschuldigen op .... f 50 386,—
waarvan bestemd wordt ter afbetaling 5 % rente op f 768 514,— .... f 38 425,70
ter afbetaling achterstallige rente f 826,— plus f 5 566,15 ...... 6 393,15
ter afbetaling kapitaal 5 567,15
50 386,—

Na het vijftiende jaar bedragen de hypotheken .... f 762 947,—
Na het vijftiende jaar bedragen de achterstallige renten 6,85

wordende op deze wijze de achterstallige rente betaald en gemiddeld over 9 % van het kapitaal betaald.

Tegen eene zoodanige regeling hadden enkele leden bezwaar, omdat zij, die groote bedragen aan hypotheken en renten schuldig zijn, jaarlijks een hoog bedrag aan rente moeten opbrengen; de andere leden vonden het billijk, dat zij, die hooge hypotheken hebben op hunne plantages en achterlijk zijn met de betaling hunner interesten, om zich bij te werken, gedurende den duur van den steun, meer zullen opbrengen, dan zij die in betere conditie verkeeren.

De langste termijn waarover interesten verschuldigd is, is 3 jaren. De zoozeer achterstallige hypotheekschuldigen zullen in de eerste twee jaren ½ % en in de laatste dertien jaren 3½ % der hypotheek moeten betalen en krijgen dus in elk geval 1½ % verlaging van rente, terwijl zij ook na het vijftiende jaar alle achterstallige rente zullen hebben betaald en bovendien meer dan 9 % van het kapitaal.

Ofschoon een op deze wijze voorgestelde steun niet hoog wordt geacht in verhouding met de door plantages geleden schade, vermeenden sommige leden, dat de hypotheekhouders ook gedurende de vijftien jaren bij zullen kunnen dragen tot den steun door verlaging der rente na verloop der vijftien jaren. Andere leden der Commissie nemen in aanmerking, dat de hypotheken na het 15de jaar met 9 % verlaagd worden, zoodat de te betalen rente ad 5 % na vijftien jaren van zelf minder wordt door vermindering van het verschuldigd bedrag; na het 15de jaar zullen de hypotheekschuldigen 5 % van 91 % van het tegenwoordig bedrag moeten betalen of 4,55 % van het thans verschuldigd bedrag.

Vermindering van de tegenwoordige rente ten koste van de hypotheekhouders laat dezen een gedeelte van den steun dragen, terwijl zij evenals de eigenaren der plantages aanspraak hebben op vergoeding.

Een lid vermeende, dat speciaal de bankinstellingen de rente moesten verlagen. Een ander merkte op, dat de instellingen hebben f 645 074 op eerste hypotheken uitstaan, de particulieren f 134 129 aan eerste verbanden. Bij eene vermindering der rente zal de Curaçaosche Hypotheekbank, die gelden opneemt tegen 4 % en uitzet tegen 5 %, de rente van bij haar belegde gelden moeten verlagen en de verlaging weer ten laste komen van particulieren. De Spaar- en Beleenbank, die kleine bedragen opneemt tegen 3½ % en uitzet tegen 5 % zal misschien eene kleine renteverlaging kunnen toestaan; voor de Curaçaosche Bank, die met renteloos kapitaal werkt, zal geen bezwaar wezen tegen eene renteverlaging. De mogelijkheid der renteverlaging wordt door verscheidene leden niet ingezien, terwijl zij tevens van meening zijn, dat dit geen punt van overweging zijn kan in de Commissie, om reden dat de Commissie niet weet, of die instellingen daartoe te vinden zullen zijn.

De Commissie heeft de twee voorgaande voorstellen vergeleken met hetgeen door de planters is gevraagd.

Zij komt tot deze gevolgtrekking:

Aangaande het verzoek vervat in hun schrijven aan de Curaçaosche Hypotheekbank.

Zij geven daarin in overweging bankbiljetten uit te geven, doch dit is, zooals de Commissie gezegd heeft, ontuitvoerbaar.

De voorstellen in den boezem der Commissie gedaan stellen de planters gedurende de eerste twee jaren vrij van rentebetaling. Algemeen is men van opinie, dat dit zeer gewenscht is, daar zij in de gelegenheid moeten worden gesteld enkele verbeteringen in hun bedrijf aan te brengen en zulks niet geschieden kan als zij meteen de rente der hypotheken zullen moeten betalen. Bij het tweede voorstel betalen zij alleen een klein gedeelte van de achterstallige renten af in de twee eerste jaren.

Beide voorstellen verlagen na het tweede jaar hunne jaarlijksche uitkeeringen tot 3 % van het thans verschuldigd bedrag. Van de 3 % wordt ¹/₃ besteed voor afschrijving op kapitaal en achterstallige interesten en ²/₃ voor rentebetaling.

De voorstellen zijn dus vrijwel conform met hetgeen gevraagd is, doch wordt de duur van den steun beperkt tot 15 jaren, terwijl het verzoek van geen termijn gewaagt.

Aangaande het verzoek aan de Staten-Generaal.

In dit verzoek wordt gevraagd vrijstelling van rente gedurende de twee eerste jaren en eene verlaging der rente tot 2 % gedurende 50 jaren, terwijl het kapitaal zal worden afbetaald in die 50 jaren, door gedurende de tweede vijf jaren 1 %, gedurende de derde vijf jaren 2 % van het kapitaal en daarna 3 % van het kapitaal in mindering te betalen.

Dit verzoek kan niet anders worden uitgelegd, dan dat het in de bedoeling der planters ligt bij elke vermindering van het kapitaal 2 % van het verminderd bedrag te betalen. Anders zullen de planters gedurende de derde vijf jaren ongeveer 4 % van het thans verschuldigd bedrag betalen en vervolgens 5 %, zoodat zij voor denzelfden toestand komen te staan, als waarin zij thans verkeeren.

Het volgende voorbeeld heldert dit op.

Bedrag der hypotheken	f	826 000
Bedrag der achterstallige renten		75 000
Samen	f	901 00

Gedurende de twee eerste jaren betalen de planters geen rente.

Gedurende de drie volgende jaren betalen zij 2 % van f 901 000 of f 18 020, of 2,2 % van de hypotheekschulden.

Gedurende de vijf volgende jaren betalen zij 3 % van f 901 000 of f 27 030, of 3,27 % van de hypotheekschulden.

Gedurende de vijf volgende jaren betalen zij 4 % van f 901 000 of f 36 040, of 4,36 % van de hypotheekschulden.

Daarna betalen zij 5 % van f 901 000 of f 45 050, of 5,45 % van de hypotheekschulden, dus meer dan hetgeen zij thans moeten betalen.

De Commissie neemt als basis aan, dat het Gouvernement ook in dit geval eene leening zal moeten uitschrijven tegen 4 %, en gaat van de onderstelling uit, dat het de bedoeling is om ook rente te betalen op vervallen interesten en heeft het verzoek verder uitgewerkt als volgt:

In de twee eerste jaren ontvangt het Gouvernement niets, doch betaalt .... f 72 080

In de drie volgende jaren ontvangt het 3 maal 2 % van f 901 000 of .... f 54 060

en betaalt 3 maal 4 % van f 901 000 of .... f 108 120

Draagt bij 54 060

In het zesde jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 901 000 of ... f 36 040,—

en ontvangt 3 % van f 901 00 ... 27 030,—

Blijft een tekort van ...... f 9 010,—

schrijft af van de hypotheek en lost voor een gelijk bedrag aan obligaties af .... 9 010,—

18 020

In het 7e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 891 990 ...... f 35 679,60

en ontvangt .... 27 030,—

Blijft een tekort van ...... f 8 649,60

schrijft af van de hypotheken enz. 9 010,—

17 660

In het 8e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 882 980 ...... f 35 319,20

en ontvangt .... 27 030,—

Bijft een tekort van f 8 289,20

schrijft af van de hypotheken enz. 9 010,—

17 299

In het 9e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 873 970 ...... f 34 958,80

en ontvangt .... 27 030,—

Blijft een tekort van ...... f 7 928,80

en schrijft af van de hypotheken .. 9 010,—

16 939

In het 10e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 864 960 ...... f 34 598,40

en ontvangt .... 27 030,—

Bijft een tekort van 7 568,40

schrijft af van de hypotheken enz. 9 010,—

16 578

In het 11e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 855 950 ...... f 34 238,—

en ontvangt 4 % van f 901 000 ... 36 040,—

Ontvangt meer .... f 1 802,—

en schrijft af van de hypotheken .. 18 020,—

16 218

In het 12e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 837 930 ...... f 33 517,20

ontvangt .... 36 040,—

Ontvangt meer .... f 2 522,80

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 18 020,—

15 497

In het 13e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 819 910 ...... f 32 796,40

ontvangt .... 36 040,—

Ontvangt meer .... f 3 243,60

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 18 020,—

14 776

In het 14e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 801 890 ...... f 32 075,60

ontvangt .... 36 040,—

Ontvangt meer .... f 3 964,40

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 18 020,—

f 14 056

In het 15de jaar betaalt het Gouv. 4 % van f 783 870,— .... f 31 354,80

ontvangt .... 36 040,—

ontvangt meer .... f 4 635,—

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 18 020,—

13 335

In het 16e jaar betaalt het Gou- 4 % van f 765 850,— .... f 30 634,—

ontvangt 5 % van f 901 000,— ... 45 050,—

Ontvangt meer .... f 14 416,—

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 27 030,—

12 614

In het 17e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 738 820,— ... f 29 552,80

ontvangt .... 45 050,—

Ontvangt meer .... f 15 497,20

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 27 030,—

11 533

In het 18e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 711 790 ...... f 28 471,60

ontvangt .... 45 050,—

Ontvangt meer .... f 16 578,40

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 27 030,—

10 452

In het 19e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 684 760 ...... f 27 390,40

ontvangt .... 45 050,—

Ontvangt meer .... f 17 659,60

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 27 030,—

9 370

In het 20e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 657 730 ...... f 26 309,20

ontvangt .... 45 050,—

Ontvangt meer .... f 18 741,—

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 27 030,—

8 289

In het 21e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 630 700 ...... f 25 228,—

ontvangt .... 45 050,—

Ontvangt meer .... f 19 822,—

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 27 030,—

7 208

In het 22e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 603 670 ...... f 24 146,80

ontvangt .... 45 050,—

Ontvangt meer .... f 20 903,20

en schrijft af van de hypotheken enz. .... 27 030,—

6 127

In het 23e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 567 640 ...... f 23 065,60
ontvangt ...... 45 050,—

Ontvangt meer ...... f 21 984,40
en schrijft af van de hypotheken enz. ...... 27 030,— f 5 046

In het 24e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 549 610 ...... f 21 984,40
ontvangt ...... 45 050,—

Ontvangt meer ...... f 23 065,60
en schrijft af van de hypotheken enz. ...... 27 030,— 3 964

In het 25e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 522 580 ...... f 20 903,20
ontvangt ...... 45 050,—

Ontvangt meer ...... f 24 147,—
en schrijft af van de hypotheken enz. ...... 27 030,— 2 883

In het 26e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 495 550 ...... f 19 822,—
ontvangt ...... 45 050,—

Ontvangt meer ...... f 25 228,—
en schrijft af van de hypotheken enz. ...... 27 030,— 1 802

In het 27e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 468 520 ...... f 18 740,80
ontvangt ...... 45 050,—

Ontvangt meer ...... f 26 309,20
en schrijft af van de hypotheken enz. ...... 27 030,— 721

In het 28e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 441 490 ...... f 17 659,60
ontvangt ...... 45 050,—

Ontvangt meer ...... f 27 390,—
en schrijft af van de hypotheken enz. ...... 27 030,—

Ontvangt meer ...... f 360,—

Van af het 28e jaar is geen bijdrage van het Gouvernement meer noodig.

Daar het niet in de bedoeling der planters liggen zal den ontvangen steun te restitueeren, trekt de Commissie het meerdere door het Gouvernement ontvangen in het 28e en volgende jaren van het kapitaal af.

In het 29e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 414 100 ...... f 16 564,—
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 28 486,—

In het 30e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 385 614 ...... f 15 424,56
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 29 625,—

In het 31e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 355 989 ...... f 14 239,56
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 30 810,—

In het 32e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 325 179 ...... f 13 007,16
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 32 043,—

In het 33e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 293 136 ...... f 11 725,44
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 33 324,—

In het 34e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 259 812 ...... f 10 392,48
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 34 657,—

In het 35e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 225 155 ...... f 9 006,20
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 36 044,—

In het 36e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 189 111 ...... f 7 564,44
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 37 485,—

In het 37e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 151 626 ...... f 6 065,04
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 38 985,—

In het 38e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 112 641 ...... f 4 505,64
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 40 544,—

In het 39e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 72 097 ...... f 2 883,88
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 42 166,—

In het 40e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 29 934 ...... f 1 197,24
ontvangt ...... 45 050,—

schrijft af van de hypotheken enz. ...... f 43 835,—

restitueert aan de planters ...... f 13 901,—

Dit verzoek komt in zooverre overeen met de in den boezem door de Commissie gedane voorstellen, dat bij beide de planters in de eerste twee jaren geen interest behoeven te betalen. Volgens het eerste voorstel zullen de planters gedurende de volgende dertien jaren f 24 780 per jaar moeten betalen en volgens dit verzoek van het 3e t/m het 5e jaar f 18 020 per jaar, gedurende de tweede vijf jaren f 27 030 per jaar, gedurende de derde vijf jaren f 36 040 per jaar en in de laatste 25 jaren f 45 050 per jaar.

Vergeleken met het tweede voorstel vindt men bij beide de rentelooze eerste twee jaren, terwijl gedurende de laatste dertien jaren de planters betalen f 24 780 plus het bedrag van f 826 per jaar, dat door hen, die over 7½ % van het kapitaal aan rente schuldig zijn, moet worden opgebracht.

De Commissie vreest, dat bij inwilliging van het verzoek aan de Staten-Generaal door de progressie der jaarlijksche uitkeeringen de planters niet in staat zullen zijn het daartoe in den derden en laatsten vijfjarigen termijn benoodigd geld op te brengen.

De Commissie heeft toen het verzoek van eenen anderen kant bekeken en daarbij weer aangenomen de mogelijkheid, dat het gelukken zal de hypotheekhouders over te halen rentelooze obligaties voor achterstallige renten aan te nemen, ter-

wijl de planters telken jare over het werkelijk verschuldigd bedrag rente zullen betalen, geschiedende de jaarlijksche afschrijvingen van achterstallige rente en kapitaal door het aangeduide percentage voor afschrijvingen te nemen van de werkelijk verschuldigde bedragen.

Het Gouvernement betaalt gedurende de twee eerste jaren:

4 % van f 826 000 .... f 66 080

Gedurende de drie volgende jaren betaalt het Gouvernement .... f 99 120

Ontvangt drie maal 2% van f 826 000 49 560

Draagt bij 49 560

Ter vergemakkelijking der berekening neemt de Commissie hier aan dat eerst de rentelooze obligaties voor het geheel worden ingetrokken, in werkelijkheid zullen bij verscheidene hypotheken, waar minder dan 9 % aan rente schuldig is, vóór dien tijd van het kapitaal moeten worden afgeschreven door afbetaling van renteobligaties, waardoor de bijdrage van het Gouvernement iets hooger zal zijn.

Gedurende de tweede vijf jaren betaalt het Gouvernement 5 maal 4 % van f 826 000 .... f 165 200

Het Gouvernement ontvangt 5 maal 2 % van f 826 000 .... 82 600

Draagt bij 82 600

Afbetaald wordt aan achterstallige rente 5 maal 1 % van f 826 000 of f 41 300, blijvende de afgeschreven rentelooze obligaties f 33 700, d. i. f 75 000 min f 41 300.

In het 11e en 12e jaar betaalt het Gouvernement 2 maal 4% van f 826 000 f 66 080

Ontvangt 2 maal 2 % van f 826 000 33 040

Draagt bij 33 040

Van de f 33 700 uitstaande rentelooze obligatiën wordt afbetaald in het 11e jaar en het 12e voor een bedrag van f 33 040.

In het 13e jaar betaalt het Gouvernement .... f 33 040,—

Ontvangt 1 maal 2 % van f 826 000 16 520,—

Draagt bij 16 520

De achterstallige rente ad f 660 wordt afbetaald.

De 4 % obligaties bedragende .... f 826 000,—

worden afbetaald tot een bedrag van f 16 520 min f 660 .... 15 860,—

Blijvende .... f 810 140,—

In het 14e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 810 140 ...... f 32 405,60

Ontvangt 2 % van hetzelfde bedrag 16 202,80

Draagt bij 16 202

De 4 % obligaties bedragende .... f 810 140,—

worden afbetaald tot een bedrag van 2 % van f 810 410 .... 16 202,80

Blijvende .... f 793 937,—

In het 15e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 793 937 .... f 31 757,48

Ontvangt 2 % van dat bedrag ... 15 878,74

Draagt bij 15 878

De 4 % obligaties bedragende ... f 793 937,—

worden afbetaald tot een bedrag van 2 % van f 793 937 .... 15 878,—

Blijvende .... f 778 059,—

Bijdrage van het Gouvernement gedurende de eerste 15 jaren .... f 279 880

In het 16e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 778 059 ...... f 31 122,36

Ontvangt 2 % van dat bedrag 15 561,18

Draagt bij .... f 15 561

De 4 % obligaties bedragende ... f 778 059,—

worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 778 059 .... 23 341,—

Blijvende .... f 754 718,—

In het 17e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 754 718 .... f 30 188,72

Ontvangt 2 % van dat bedrag ... 15 094,36

Draagt bij 15 094

De 4 % obligaties bedragende ... f 754 718,—

worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 754 718 .... 22 641,—

Blijvende .... f 732 077,—

In het 18e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 732 077 ...... f 29 283,08

Ontvangt 2 % van dat bedrag 14 641,54

Draagt bij 14 641

De 4 % obligaties bedragende ...... f 732 077,—

worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 732 077 .... 21 962,31

Blijvende .... f 710 115,—

In het 19e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 710 115 ...... f 28 404,60

Ontvangt 2 % van dat bedrag 14 202,30

Draagt bij 14 202

De 4 % obligaties bedragende ..... f 710 115,—

worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 710 115 .... 21 303,45

Blijvende .... f 688 812,—

In het 20e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 688 812 .... f 27 552,48

Ontvangt 2 % van dat bedrag 13 776,24

Draagt bij 13 776

De 4 % obligaties bedragende ...... f 688 812,—

worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 688 812 .... 20 664,36

Blijvende .... 668 148,—

In het 21e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 668 148 .... f 26 725,92

Ontvangt 2 % van dat bedrag ... 13 362,96

Draagt bij 13 662

De 4 % obligaties bedragende ...... f 668 148,—

worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 668 148 .... 20 044,44

Blijvende .... f 648 104,—

In het 22e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 648 104 .... f 25 924,16

Ontvangt 2 % van dat bedrag 12 962,08

Draagt bij 12 962

De 4 % obligaties bedragende ... f 648 104,—

worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 648 104 .... f 19 443,12

Blijvende .... f 628 661,—

In het 23e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 628 661 .... f 25 146,44
Ontvangt 2 % van dat bedrag 12 573,22
Draagt bij .... f 12 573
De 4 % obligaties bedragende ...... f 628 661,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 628 661 .... f 18 859,83
Blijvende .... f 609 802,—

In het 24e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 609 802 .... f 24 392,08
Ontvangt 2 % van dat bedrag 12 196,04
Draagt bij 12 196
De 4 % obligaties bedragende ...... f 609 802,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 609 802 .... 18 294,06
Blijvende .... f 591 508,—

In het 25e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 591 508 .... f 23 660,32
Ontvangt 2 % van dat bedrag 11 830,16
Draagt bij 11 830
De 4 % obligaties bedragende ..... f 591 508,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 591 508 .... 17 745,24
Blijvende .... f 573 763,—

In het 26e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 573 763 .... f 22 950,52
Ontvangt 2 % van dat bedrag 11 475,26
Draagt bij 11 475
De 4 % obligaties bedragende ...... f 573 763,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 573 763 .... 17 212,89
Blijvende .... f 556 551,—

In het 27e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 556 551 .... f 22 262,04
Ontvangt 2 % van dat bedrag 11 131,02
Draagt bij 11 131
De 4 % obligaties bedragende ...... f 556 551,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 556 551 .... 16 696,53
Blijvende .... f 539 855,—

In het 28ste jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 539 855 .... f 21 594,20
Ontvangt 2 % van dat bedrag 10 797,10
Draagt bij 10 797
De 4 % obligaties bedragende ...... f 539 855,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 539 855 .... 16 195,65
Blijvende .... f 523 660,—

In het 29e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 523,660 .... f 20 946,40
Ontvangt 2 % van dat bedrag 10 473,20
Draagt bij 10 473
De 4 % obligaties bedragende ...... f 523 660,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 523 660 .... f 15 709,80
Blijvende .... f 507 951,—

In het 30e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 507 951 .... f 20 318,04
Ontvangt 2 % van dat bedrag 10 159,02
Draagt bij .... f 10 159
De 4 % obligaties bedragende ...... f 507 951,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 507 951 .... 15 238,53
Blijvende .... f 492 713,—

In het 31e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 492 713 .... f 19 708,52
Ontvangt 2 % van dat bedrag 9 854,26
Draagt bij 9 854
De 4 % obligaties bedragende ...... f 492 713,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 492 713 .... 14 781,39
Blijvende .... f 477 932,—

In het 32e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 477 932 .... f 19 117,28
Ontvangt 2 % van dat bedrag 9 558,64
Draagt bij 9 558
De 4 % obligaties bedragende ...... f 477 932,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 477 932 .... 14 337,96
Blijvende .... f 463 595,—

In het 33e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 463 595 .... f 18 543,80
Ontvangt 2 % van dat bedrag 9 271,90
Draagt bij 9 271
De 4 % obligaties bedragende ...... f 463 595,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 463 595 .... 13 907,85
Blijvende .... f 449 688,—

In het 34e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 449 688 .... f 17 987,52
Ontvangt 2 % van dat bedrag 8 993,76
Draagt bij 8 993
De 4 % obligaties bedragende .... f 449 688,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 449 688 .... 13 490,64
Blijvende .... f 436 198,—

In het 35e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 436 198 .... 17 447,92
Ontvangt 2 % van dat bedrag 8 723,96
Draagt bij 8 723
De 4 % obligaties bedragende ...... f 436 198,—
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 436 198 .... 13 085,94
Blijvende .... f 423 113,—

In het 36e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 423 113	f 16 924,52	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	8 462,26	
Draagt bij		f 8 462
De 4 % obligaties bedragende	f 423 113,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 423 113	12 693,39	
Blijvende	f 410 420,—	
In het 37e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 410 420	f 16 416,80	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	8 208,40	
Draagt bij		8 208
De 4 % obligaties bedragende	f 410 420,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 410 420	12 312,60	
Blijvende	f 398 108,—	
In het 38e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 398 108	f 15 924,32	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	7 962,16	
Draagt bij		7 962
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 398 108,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 398 108	11 943,24	
Blijvende	f 386 165,—	
In het 39e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 386 165	f 15 446,60	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	7 723,30	
Draagt bij		7 723
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 386 165,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 386 165	11 584,95	
Blijvende	f 374 581,—	
In het 40e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 374 581	f 14 983,24	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	7 491,62	
Draagt bij		7 491
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 374 581,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 374 581	11 237,43	
Blijvende	f 363 344,—	
In het 41e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 363 344	f 14 533,76	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	7 266,88	
Draagt bij		7 266
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 363 344,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 363 344	10 900,32	
Blijvende	f 352 444,—	
In het 42e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 352 444	f 14 097,76	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	7 048,88	
Draagt bij		7 048
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 352 444,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 352 444	f 10 573,32	
Blijvende	f 341 871,—	
In het 43e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 341 871	f 13 674,84	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	6 837,42	
Draagt bij		f 6 837
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 341 871,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 341 871	10 256,13	
Blijvende	f 331 615,—	
In het 44e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 331 615	f 13 264,60	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	6 632,30	
Draagt bij		6 632
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 331 615,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 331 615	9 948,45	
Blijvende	f 321 667,—	
In het 45e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 321 667	f 12 866,68	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	6 433,34	
Draagt bij		6 433
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 321 667,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 321 667	9 650,01	
Blijvende	f 312 017,—	
In het 46e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 312 017	f 12 480,68	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	6 240,34	
Draagt bij		6 240
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 312 017,—	
worden afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 312 017	9 360,51	
Blijvende	f 302 657,—	
In het 47e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 302 657	f 12 106,28	
Ontvangt 2 % van dat bedrag ...	6 053,14	
Draagt bij		6 053
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 302 657,—	
wordt afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 302 657	9 079,71	
Blijvende	f 293 578,—	
In het 48e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 293 578	f 11 743,12	
Ontvangt 2 % van dat bedrag	5 871,56	
Draagt bij		5 871
Van de 4 % obligaties bedragende .	f 293 578,—	
wordt afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 293 578	8 807,34	
Blijvende	f 284 771,—	

In het 49e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 284 771 .... f 11 390,84

Ontvangt 2 % van dat bedrag ... 5 695,42

Draagt bij 5 695

Van de 4 % obligaties bedragende . f 284 771,—

wordt afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 284 771 .... 8 543,13

Blijvende .... f 276 228,—

In het 50e jaar betaalt het Gouvernement 4 % van f 276 228 .... f 11 049,12

Ontvangt 2 % van dat bedrag 5 524,56

Draagt bij 5 524

Van de 4 % obligaties bedragende . f 276 228,—

wordt afbetaald tot een bedrag van 3 % van f 276 228 .... f 8 286,84

Blijvende .... f 267 942,—

Samen .... f 1 620 256

Blijkbaar hebben de planters eene vergissing begaan, toen zij berekenden, dat na 50 jaar de hypotheken voor het geheel zouden zijn afbetaald, daar die in dit geval na 50 jaren nog zullen bedragen f 268 000.

De bijdragen van het Gouvernement zullen f 620 256 hebben bedragen.

Ook deze bijdrage acht de Commissie niet hoog in verhouding met de door de planters ondervonden nadeelen.

De in de Commissie gedane voorstellen en de verzoeken der planters onderling vergelijkende komt men tot de volgende resultaten:

Het eerste verzoek in het schrijven aan de Cur. Hypotheekbank is conform aan het eerste voorstel, met uitzondering dat in dit voorstel aangenomen wordt dat de planters in de twee eerste jaren geen rente betalen.

Jaren.	Voorstellen in de Commissie				Verzoek der planters a/d. Staten Generaal			
	Eerste voorstel		Tweede voorstel.		1ste uitlegging.		2de uitlegging.	
	Bijdrage v/h. Gouvernement.	Betalingen door planters te doen.	Bijdrage v/h. Gouvernement.	Betalingen door planters te doen.	Bijdrage v/h. Gouvernement.	Betalingen door planters te doen.	Bijdrage v/h. Gouvernement.	Betalingen door planters te doen.
1ste	f 33 040	—	f 41 300	—	f 36 040	—	f 33 040	—
2de	33 040	—	41 300	—	36 040	—	33 040	—
3de	16 520	f 24 780	24 780	f 25 606	18 020	f 18 020	16 520	f 16 520
4de	16 520	24 780	24 780	25 606	18 020	18 020	16 520	16 520
5de	16 520	24 780	24 780	25 606	18 020	18 020	16 520	16 520
6de	16 520	24 780	24 780	25 606	18 020	27 030	16 520	24 780
7de	16 520	24 780	24 780	25 606	17 660	27 030	16 520	24 780
8ste	16 520	24 780	24 780	25606	17 299	27 030	16 520	24 780
9de	16 520	24 780	24 780	25 606	16 939	27 030	16 520	24 780
10de	16 520	24 780	24 780	25 606	16 578	27 030	16 520	24 780
11de	16 520	24 780	24 780	25 606	16 218	36 040	16 520	33 040
12de	16 520	24 780	24 780	25 606	15 497	36 040	16 520	33 040
13de	16 190	24 780	24 780	25 606	14 776	36 040	16 520	33 040
14de	15 859	24 780	24 780	25 606	14 056	36 040	16 202	32 405
15de	15 520	24 780	24 780	25 606	13 335	36 040	15 878	31 756
	f 278 849	f 322 140	f 404 740	f 332 878	f 286 518	f 369 410	f 279 880	f 336 741
	Samen f 600 989		Samen f 737 618		Samen f 655 928		Samen f 616 621	
	Bedrag der hypotheken na het 15de jaar. f 792 960		f 762 947		Bedrag der hypotheken na het 15de jaar. f 765 850		Bedrag der hypotheken na het 15de jaar. f 778 059	

Jaar.				
16e . . .	f 12 614	f 45 050	f 15 561	f 38 902
17e . . .	11 533	45 050	15 094	37 735
18e . . .	10 452	45 050	14 641	36 603
19e . . .	9 370	45 050	14 202	35 505
20e . . .	8 289	45 050	13 776	34 440
21e . . .	7 208	45 050	13 662	33 406
22e . . .	6 127	45 050	12 962	32 405
23e . . .	5 046	45 050	12 573	31 433

Jaar.				
24e . . .	f 3 964	f 45 050	f 12 196	f 30 490
25e . . .	2 883	45 050	11 830	29 575
26e . . .	1 802	45 050	11 475	28 687
27e . . .	721	45 050	11 131	27 827
28e . . .	—	45 050	10 797	26 992
29e . . .	—	45 050	10 473	26 183
30e . . .	—	45 050	10 159	25 397
31e . . .	—	45 050	9 854	24 635

32e . . .	—	f 45 050	f 9 558	f 23 895
33e . . .	—	45 050	9 271	23 179
34e . . .	—	45 050	8 992	22 484
35e . . .	—	45 050	8 723	21 809
36e . . .	—	45 050	8 462	21 155
37e . . .	—	45 050	8 208	20 521
38e . . .	—	45 050	7 962	19 905
39e . . .	—	45 050	7 723	19 308
40e . . .	—	31 146	7 491	18 729
	f 80 009	f 1 112 346	f 276 777	f 691 200
Van het 1e t/m 15e jaar	286 518	369 410	279 880	336 741
Samen	f 366 527	f 1 481 756	f 556 657	f 1 027 941

Jaar.		
41e	f 7 266	f 18 167
42e	7 048	17 622
43e	6 837	17 093
44e	6 632	16 580
45e	6 433	16 083
46e	6 240	15 600
47e	6 053	15 132
48e	5 871	14 678
49e	5 695	14 238
50e	5 524	13 810
Totaal	f 620 256	f 1 186 944
Totaal Generaal	f 1 807 200	
Hypotheek na 50 jaren	f 267 942	

Voorstel der Commissie.

De Commissie komt, na gedaan onderzoek, tot de conclusie, dat de voorgaande voorstellen niet voor aanneming en het verzoek niet voor inwilliging vatbaar zijn.

Bij het eerste voorstel is de steun niet evenredig aan het door plantages reeds ondervonden en nog te ondervinden nadeelen en zullen de planters na 15 jaren in niet veel betere conditie zijn dan thans; ditzelfde is ook bij het tweede voorstel waar. Het Gouvernement moet in de eerste plaats trachten na eenigen tijd een gezonden toestand en een welvarend groot landbouwbedrijf te krijgen.

Bij inwilliging van het verzoek aan de Staten-Generaal (volgens eerste uitlegging) worden aan de planters moeilijk na te komen verplichtingen opgelegd, daar reeds na het 10de jaar de planters 4½ % van het thans verschuldigd bedrag moeten betalen en na het 15de jaar meer dan 5½ % van dat bedrag voor eene reeks van jaren.

Het verzoek aan de Staten-Generaal (volgens tweede uitlegging) legt te hooge eischen aan de hypotheekschuldigen tusschen het 11de en het 30ste jaar op en maakt daarom de inwilliging niet raadzaam.

Voorts werd in de Commissie de opmerking gemaakt, dat zoolang men van het standpunt uitgaat, dat er sprake is van steun, zonder vergoeding van schade, de hypotheekschuldigen dan als de meest behoeftigen daarvoor in de eerste plaats in aanmerking komen, doch dat waar ook vergoeding voor geleden schade in aanmerking komt de steun mede moet worden uitgebreid tot die plantages, die, alhoewel niet verhypothekeerd zijnde, ook schade hebben geleden. Om tot een resultaat te kunnen komen heeft de Commissie gemeend de waarde van de plantages te moeten nemen als grondslag voor den steun.

Zij stelt voor, om als regel de waarde van het ongebouwde gedeelte als basis te nemen; voor die plantages echter, die voor een hooger bedrag zijn verhypothekeerd dan de tegenwoordige geschatte waarde, het bedrag der hypotheken. De onverhypothekeerde plantages zullen wel als regel in de slechte tijden zijn gekocht tegen verminderden prijs. Bij lusttuinen, de gronden van het Ap. Vicariaat en dergelijke is juist het gebouwde gedeelte hoog geschat en dit kan geen nadeelen hebben ondervonden door de afgifte der weidegronden en andere hierin opgegeven redenen van achteruitgang der plantages.

Men mag wel aannemen, dat de waarde van het ongebouwde gedeelte der plantages vroeger minstens door het bedrag der hypotheken en achterstallige rente werd vertegenwoordigd en dat de waardevermindering, waardoor de plantages thans niet eens voor de daarop staande hypotheken worden geschat, is veroorzaakt juist door de redenen, die het geven van den steun wettigen. Steun en vergoeding vloeien op deze wijze in elkaar.

De Commissie laat hier eene lijst volgen van de tuinen en de waarde, die volgens de Commissie als basis voor den steun moet worden genomen.

(Deze lijst, welke niet voor openbaarmaking in aanmerking komt, is weggelaten. De lijst is als volgt gerecapituleerd:)

Onverhypothekeerde plantages	f	229 339
Plantages verhyp. b/d Cur. Hypotheekbank...	,,	506 285
,, ,, ,, Spaar- en Beleenbank	,,	123 852
,, ,, ,, Curaçaosche Bank	,,	188 950
,, ,, ,, Particulieren	,,	104 415
Samen	f	1 152 841

De Commissie vermeent, dat bij enkele perceelen in de buitendistricten de geschatte waarde van het ongebouwde gedeelte en niet de hypotheek moet worden genomen, omdat zij feitelijk lusttuinen zijn en de hypotheek is gegeven meer met het oog op de daarop staande gebouwen, doch zal toch bij hare berekening de op de lijst achter de plantages opgenomen bedragen als basis der berekeningen nemen, om het voorstel zoo algemeen mogelijk te hebben. Sommige dezer perceelen komen zelfs in het geheel niet in aanmerking voor steun. Plantages, die geen weiderecht hebben, kunnen geen aanspraak maken op vergoeding van geleden schade door ontneming van weidegronden, doch wel van de nadeelen, die zij ondervinden door verspreiding der buitenbewoners zonder behoorlijke contrôle en komen naar het oordeel der Commissie hiervoor alleen in aanmerking voor steun. Eveneens zullen die plantages, waarbij de vroeger door haar gebruikte weidegronden door aankoop van het Gouvernement thans een geheel daarmede uitmaken, in mindere mate den steun verdienen.

De Commissie vermeent verder, dat de steun zoodanig moet worden gegeven, dat de tegenwoordige eigenaren verlicht worden van de op hen drukkende lasten en binnen afzienbaren tijd, die niet langer dan 30 jaren zijn zal, hier een voorspoedig landbouwbedrijf worde gecreëerd. Enkelen, die geen voldoende energie bezitten om zich op te werken, zullen intusschen door betere krachten zijn vervangen.

Alhoewel de Commissie overtuigd is, dat eene vereeniging der bevolking van de buitendistricten in dorpen zooveel mogelijk volgen zal, vermeent zij, dat voor goed een einde komen moet aan den strijd om de weidegronden, zoodat als voorwaarde moet worden verbonden aan den steun het opgeven van alle rechten, die plantages op de weidegronden zouden kunnen hebben.

De Commissie vermeent, dat de jaarlijksche bijdrage uit de koloniale kas in dit geval wezen kan:

f 40 000 per jaar gedurende 5 jaren	f 200 000
38 500 ,, ,, ,, 5 ,, ...	192 500
37 000 ,, ,, ,, 5 ,, ...	185 000
34 500 ,, ,, ,, 5 ,, ...	172 500
15 000 ,, ,, ,, 5 ,, ...	75 000
	f 825 000

of zooveel minder als door een grondig onderzoek blijken mocht niet noodig te zijn, doordat sommige der op de lijst voorkomende perceelen geen recht zullen hebben op den steun.

Er kan, vermeent de Commissie, geen bezwaar zijn, om op de koloniale begrooting, met een totaal bedrag van f 1 052 370 per jaar aan uitgaven, deze sommen uit te trekken, vooral daar door vermindering van andere posten, vooral die voor landbouw en waterverschaffing, een gedeelte van het daartoe benoodigd geld kan worden gevonden. De uitgave is, men moet dit ook in aanmerking nemen, eene restitutie van hetgeen planters verloren hebben en nog zullen verliezen door het gemis der weidegronden, terwijl het Gouvernement door invordering van pachtpenningen en door verkoop van perceelen voordeelen trok en thans nog trekt uit die weidegronden.

De verdeeling van den steun aan de plantages, voorkomende onder de verschillende hoofden op voorgaande lijst, zal kunnen geschieden in verhouding der achter de plantages opgegeven waarde of wel naar een op te maken staat, waarbij meer speciaal wordt gelet op den nood, waarin elk plantagehouder verkeert, het nadeel veroorzaakt door de afgifte van weidegronden en den invloed, die de gebouwen op eenige plantages op het bedrag der hypotheken hebben gehad, zooals hiervoren is gezegd.

A. In aanmerking nemende, dat het hier geldt vergoeding gecombineerd met steun, kan van het totaal bedrag van f 825 000 worden toegekend aan niet-verhypothekeerde plantages f 125 000 verdeeld als volgt:

f 7 000	per jaar gedurende de eerste vijf jaren	f 35 000
6 000	„ „ „ „ tweede „ „	30 000
5 000	„ „ „ „ derde „ „	25 000
4 000	„ „ „ „ vierde „ „	20 000
3 000	„ „ „ „ vijfde „ „	15 000
		f 125 000

omgeslagen naar verhouding der achter de plantages onder dit hoofd staande bedragen.

B. In aanmerking nemende, dat de schuldenaren van de Curaçaosche Bank sedert eenige jaren reeds geholpen worden, doordat hun gelden verstrekt zijn tegen 4 %, terwijl zij vroeger 5 % betaalden, kan hun van den steun worden toegekend f 105 000, verdeeld als volgt:

f 6 000	per jaar gedurende de eerste vijf jaren	f 30 000
5 500	„ „ „ „ tweede „ „	27 500
5 000	„ „ „ „ derde „ „	25 000
4 500	„ „ „ „ vierde „ „	22 500
		f 105 000

omgeslagen naar verhouding der achter de plantages onder dit hoofd staande bedragen.

C. Aan de andere plantages de rest van den steun f 595 000, verdeeld als volgt:

f 27 000	per jaar gedurende de eerste vijf jaren	f 135 000
27 000	„ „ „ „ tweede „ „	135 000
27 000	„ „ „ „ derde „ „	135 000
26 000	„ „ „ „ vierde „ „	130 000
12 000	„ „ „ „ vijfde „ „	60 000
		f 595 000

omgeslagen naar verhouding der achter de plantages onder de andere hoofden staande bedragen.

De bijdragen zullen worden aangewend om rente van hypotheken te betalen en afschrijvingen te doen op de hoofdsommen der hypotheken.

De Commissie stelt zich voor, dat de planters na de eerste twee jaren 2 % van het thans verschuldigd bedrag zullen moeten betalen, doch zullen zij, die achterstallig zijn met hunne interesten van het eerste jaar, 2 % op het geheele thans verschuldigd kapitaal ter spoedige aflossing dier renten moeten betalen. Voorts zullen deze na het tweede jaar behalve de 2 % nog ½ % moeten betalen tot de algeheele afbetaling hunner achterstallige renten. Na het 20ste jaar tot het 25ste betalen de plantages begrepen onder *C* 3 % rente op het thans verschuldigd bedrag. De schuldenaren zullen gedurende den duur van den steun geen meerdere hypotheken kunnen nemen op hunne plantages en zich verbinden die steeds goed te onderhouden. Zoowel plantagehouders als hypothecaire schuldeischers zullen zich moeten verbinden tot algeheele nakoming der voorwaarden aan den steun verbonden voor den geheelen duur daarvan. Bij overdracht zal de nieuwe eigenaar zich ook moeten onderwerpen aan de voorwaarden, wil hij zijn aandeel in den steun blijven genieten.

Het voorstel uitwerkende, krijgt men de volgende resultaten:

A. Het ongebouwde gedeelte der niet-verhypothekeerde plantages zal na de 25 jaren den eigenaar op plus minus 45 % van de tegenwoordige geschatte waarde komen te staan.

B. De bij de Curaçaosche Bank verhypothekeerde plantages.

Aangenomen wordt, dat daarop geen interesten verschuldigd zijn, daar de hypotheken niet lang geleden zijn verleend en de aanzuivering van interesten bij vooruitbetaling moet geschieden.

De hypotheken bij de Curaçaosche Bank bedragen		f 145 000,—
Hierbij wordt gevoegd het tweede verband op Engelenberg, voor zooverre niet gewaarborgd door andere goederen. De Commissie neemt ter vergemakkelijking der berekening aan, dat ook het tweede verband tegen 4 % en daarop geen rente verschuldigd is. Zelfs als het anders is, zal het verschil niet groot zijn.		
Het tweede verband, voor zooverre niet gewaarborgd door andere goederen, bedraagt		13 700,—
		f 158 700,—
In de eerste twee jaren draagt het Gouvernement bij		f 12 000,—
Rente over de eerste twee jaren 2 maal 4 % van f 158 700,—		12 696,—
Onbetaalde rente		f 696,—
In het derde jaar draagt het Gouvernement bij		f 6 000,—
Hypotheekschuldigen betalen in het 3de jaar 2 % van f 158 700,—		3 174,—
Samen		f 9 174,—
Onbetaalde rente over het 1ste en 2de jaar	f 696,—	
Rente over het 3de jaar 4 % van f 158 700,—	6 348,—	
		f 7 044,—
Ter afschrijving van het kapitaal		f 2 130,—
Kapitaal na het 3de jaar	f 156 570,—	
In het 4de jaar: bijdrage Gouvernement en 2 % door planters betaald		f 9 174,—
Rente over het 4de jaar 4 % van f 156 570 ...		6 262,80
Ter afschrijving van het kapitaal		f 2 911,—
Kapitaal na het 4de jaar	f 153 659,—	
In het 5de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters		f 9 174,—

Rente over het 5de jaar van f 153 659,— ... f 6 146,36

Ter afschrijving van het kapitaal f 3 028,—

Kapitaal na het 5de jaar .... f 150 631,—

In het 6de jaar: Bijdrage van het Gouvernement .... f 5 500,—

2 % door planters te betalen... 3 174,—

f 8 674,—

Rente over het 6de jaar 4 % van f 150 631,— 6 025,24

Ter afschrijving van het kapitaal f 2 649,—

Kapitaal na het 6de jaar .... f 147 982,—

In het 7de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters te betalen .... f 8 674,—

Rente over het 7de jaar 4 % van f 147 892,— 5 915,68

Ter afschrijving van het kapitaal f 2 758,—

Kapitaal na het 7de jaar .... f 145 224,—

In het 8ste jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters te betalen .... f 8 674,—

Rente over het 8ste jaar 4 % van f 145 224,— 5 808,96

Ter afschrijving van het kapitaal f 2 865,—

Kapitaal na het 8ste jaar ...... f 142 359,—

In het 9de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters te betalen .... f 8 674,—

Rente over het 9de jaar 4 % van f 142 359,— 5 694,36

Ter afschrijving van het kapitaal f 2 980,—

Kapitaal na het 9de jaar .... f 139 379,—

In het 10de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters te betalen .... f 8 674,—

Rente over het 10de jaar 4 % van f 139 379,— 5 575,16

Ter afschrijving van het kapitaal f 3 098,—

Na het 10de jaar is het kapitaal f 136 281,—

In het 11de jaar: Bijdrage van het Gouvernement .... f 5 000,—

2 % door de planters te betalen 3 174,—

f 8 174,—

Rente over het 11de jaar 4 % van f 136 281,— 5 451,24

Ter afschrijving van het kapitaal f 2 722,—

Kapitaal na het 11de jaar ...... f 133 559,—

In het 12de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters te betalen .... f 8 174,—

Rente over het 12de jaar 4 % van f 133 559,— 5 342,36

Ter afbetaling van het kapitaal f 2 831,—

Kapitaal na het 12de jaar ...... f 130 728,—

In het 13de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters te betalen .... f 8 174,—

Rente over het 13de jaar 4 % van f 130 728,— 5 229,12

Ter afschrijving van het kapitaal f 2 945,—

Kapitaal na het 13de jaar ...... f 127 783,—

In het 14de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters te betalen .... f 8 174,—

Rente over het 14de jaar 4% van f 127 783,— 5 111,32

Ter afschrijving van het kapitaal f 3 063,—

Kapitaal na het 14de jaar ...... f 124 720,—

In het 15de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door planters te betalen .... f 8 174,—

Rente over het 15de jaar 4 % van f 124 720,— 4 988,80

Ter afschrijving van het kapitaal f 3 185,—

Kapitaal na het 15de jaar ...... f 121 535,—

In het 16de jaar: Bijdrage Gouvernement f 4500 en 2 % door de planters te betalen f 3174 f 7 674,—

Rente over het 16de jaar 4 % van f 121 535,— 4 861,40

Ter afschrijving van het kapitaal f 2 812,—

Kapitaal na het 16e jaar ...... f 118 723,—

In het 17de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door de planters te betalen .... f 7 674,—

Rente over het 17de jaar 4 % van f 118 723,— 4 748,92

Ter afschrijving van het kapitaal f 2 925,—

Kapitaal na het 17de jaar ...... f 115 798,—

In het 18de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door de planters te betalen .... f 7 674,—

Rente over het 18de jaar 4 % van f 115 798,— 4 631,92

Ter afschrijving van het kapitaal f 3 042,—

Kapitaal na het 18de jaar ...... f 112 756,—

In het 19de jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door de planters te betalen .... f 7 674,—

Rente over het 19de jaar 4% van f 112 756,— 4 510,24

Ter afschrijving van het kapitaal f 3 164,—

Kapitaal na het 19de jaar ...... f 109 592,—

In het 20ste jaar: Bijdrage Gouvernement en 2 % door de planters te betalen .... f 7 674,—

Rente over het 20e jaar 4 % van f 109 592,— 4 383,68

Ter afbetaling van het kapitaal f 3 290,—

Kapitaal na het 20ste jaar ...... f 106 302,—

C. De bij andere instellingen en particulieren verbonden plantages.

De rente van 5 % zal wel voor alle hypotheken gelden. Een tweede verband rentende 4 % van de Curaçaosche Bank op een der planters zal ook ter vergemakkelijking der berekening als rentende 5 % worden beschouwd.

Dit zal weinig verschil geven aan het eindresultaat.

De eerste hypotheken bedragen:

Bij de Curaçaosche Hypotheekbank			f 403 774,—
,, ,, Spaar- en Beleenbank			96 300,—
,, ,, Particulieren			134 129,—
De verdere verbanden bij particulieren en de Cur. Bank bedragen	f	92 520,23	
waarvan wordt afgetrokken het 2e verband op de plantage Engelenberg, die bij de Cur. Bank is verhypothekeerd		18 150,—	74 370,23
			f 708 573,23

waarvan afgaat de hypotheek op Zegening	f 41 945,—	
min de geschatte waarde van Zegening, die in den steun is begrepen	4 055,—	f 37 890,—
Totaal-bedrag der hypotheken		f 670 683,23

De verschuldigde interesten worden geschat op f 75 000,—

Ook zal hier ter vergemakkelijking der berekening worden aangenomen, dat de interesten geheel zullen worden afbetaald, alvorens tot amortisatie van het kapitaal over te gaan. In werkelijkheid zal bij sommige hypotheken veel eerder amortisatie van kapitaal plaats hebben, bij andere veel later.

In het 1e en 2e jaar draagt het Gouvernement bij	f 45 000,—
De hypotheekschuldigen betalen 2 maal 2 % van f 670 683	26 827,32
Samen	f. 80 827,32
Rente over het 1e en het 2e jaar 2 maal 5 % van f 670 683	67 068,30
Ter aflossing van achterstallieg rente	f 13 759,—

Achterstallige rente na het tweede jaar f 61 241.

Van het 3e t/m het 7e jaar draagt het Gouvernement bij	f 135 000,—
De hypotheekschuldigen betalen 5 maal 2½ % van f 670 683 van het 3e t/m het 7e jaar	83 835,37
Ter afschrijving van achterstallige rente	f 51 165,—

Achterstallige rente na het 7e jaar f 10 076.

In het 8ste jaar draagt het Gouvernement bij	f 27 000,—
De hypotheekschuldigen betalen 2 % van f 670 683 en f 3 169,49	16 610,15
Samen	f 43 610,15
Rente over het 8e jaar 5 % van f 670 683	35 534,15
Ter afschrijving van achterstallige rente	f 10 076,—

Achterstallige rente afbetaald.

In het 9e jaar draagt het Gouvernement bij	f 27 000,—
Hypotheekschuldigen betalen 2 % van f 670 683	13 413,66
Samen	f 40 413,66
Rente over het 9e jaar 5 % van f 670 683	33 534,15
Ter afschrijving van het kapitaal	f 6 880,—

Kapitaal na het 9e jaar f 663 803.

In het 10e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen voor een bedrag van	f 40 413,66
Rente over het 10e jaar 5 % van f 663 803	33 190,15
Ter afschrijving kapitaal	f 7 224,—

Kapitaal na het 10e jaar f 656 579.

In het 11e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen	f 40 413,66
Rente over het 11e jaar 5 % van f 656 579,—	32 828,96
Ter afschrijving van het kapitaal	f 7 585,—

Kapitaal na het 11e jaar f 648 994,—

In het 12e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen een bedrag van	f 40 413,66
Rente over het 12e jaar 5 % van f 648 994	32 449,70
Ter afschrijving van het kapitaal	f 7 964,—

Kapitaal na het 12e jaar f 641 030.

In het 13e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen voor een bedrag van	f 40 413,66
Rente over het 13e jaar 5 % van f 641 030	32 051,50
Ter afschrijving van het kapitaal	f 8 362,—

Kapitaal na het 13e jaar f 632 668.

In het 14e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen voor een bedrag van	f 40 413,66
Rente over het 14e jaar 5 % van f 632 668	31 633,40
Ter afschrijving van het kapitaal	f 8 780,—

Kapitaal na het 14e jaar f 623 888.

In het 15e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen voor een bedrag van	f 40 413,66
Rente over het 15e jaar 5 % van f 623 888	31 194,40
Ter afschrijving van het kapitaal	f 9 219,—

Kapitaal na het 15e jaar f 614 669,—.

In het 16e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen voor een bedrag van f 39 413,66 als volgt:

Het Gouvernement	f 26 000,—
De hypotheekschuldigen	13 413,66
	f 39 413,66
Rente over het 16e jaar 5 % van f 614 669	30 733,45
Ter afschrijving van het kapitaal	f 8 680,—

Kapitaal na het 16e jaar f 605 989.

In het 17e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen hypotheekschuldigen een bedrag van	f 39 413,66
Rente over het 17e jaar 5 % van f 605 989	30 299,45
Ter afschrijving van het kapitaal	f 9 114,—

Kapitaal na het 17e jaar f 596 875.

In het 18e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen	f 39 413,66
Rente over het 18e jaar 5 % van f 596 875	29 843,75
Ter afschrijving van het kapitaal	f 9 570,—

Kapitaal na het 18e jaar f 587 305.

In het 19e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen	f 39 413,66
Rente over het 19e jaar 5 % van f 587 305	29 365,25
Ter afschrijving van het kapitaal	f 10 048,—

Kapitaal na het 19e jaar f 577 257.

In het 20e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen .... f 39 413,66
Rente over het 20e jaar 5 % van f 577 257... 28 862,85

Ter afschrijving van het kapitaal .... f 10 551,—

Kapitaal na het 20e jaar f 566 706.

In het 21e jaar draagt het Gouvernement bij f 12 000,—
Hypotheekschuldigen betalen 3 % van f 670 683 .... 20 120,40

Samen ...... f 32 120,—
Rente over het 21e jaar 5 % van f 566 706... 28 335,30

Ter afschrijving van het kapitaal .... f 3 785,—

Kapitaal na het 21e jaar f 562 921.

In het 22e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen voor een bedrag van .... f 32 120,40
Rente over het 22e jaar 5 % van f 562 921... 28 146,05

Ter afbetaling van het kapitaal .... f 3 974,—

Kapitaal na het 22e jaar f 558 947.

In het 23e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen een bedrag van .... f 32 120,40
Rente over het 23e jaar 5 % van f 558 947... 27 947,35

Ter afschrijving van het kapitaal .... f 4 173,—

Kapitaal na het 23e jaar f 554 774.

In het 24e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen een bedrag van .... f 32 120,40
Rente over het 24e jaar 5 % van f 554 774... 27 738,70

Ter afschrijving van het kapitaal .... f 4 382,—

Na het 24e jaar bedraagt het kapitaal f 550 392.

In het 25e jaar draagt het Gouvernement bij en betalen de hypotheekschuldigen .... f 32 120,40
Rente over het 25e jaar 5 % van f 550 392 ... 27 519,60

Ter afschrijving van het kapitaal .... f 4 601,—

Kapitaal na het 25e jaar f 545 791.

Jaar.	Plantage begrepen onder A.	Plantages begrepen onder B		Plantages begrepen onder C		Totaal.	
	Bijdrage v/h Gouvernement.	Hyp. schuldigen betalen %.	Bijdrage v/h Gouvernement.	Hyp. schuldigen betalen %.	Bijdrage v/h Gouvernement.	Hyp. schuldigen betalen.	Bijdrage v/h Gouvernement.
1e	f 7 000	—	f 6 000	f 13 413 2 %	f 27 000	f 13 413	f 40 000
2e	7 000	—	6 000	13 414 2 %	27 000	13 414	40 000
3e	7 000	f 3 174 2 %	6 000	16 767 2½ %	27 000	19 941	40 000
4e	7 000	3 174 2 %	6 000	16 767 2½ %	27 000	19 941	40 000
5e	7 000	3 174 2 %	6 000	16 767 2½ %	27 000	19 941	40 000
6e	6 000	3 174 2 %	5 500	16 767 2½ %	27 000	19 941	38 500
7e	6 000	3 174 2 %	5 500	16 767 2½ %	27 000	19 941	38 500
8e	6 000	3 174 2 %	5 500	16 610 2½ %	27 000	19 784	38 500
9e	6 000	3 174 2 %	5 500	13 413 2 %	27 000	16 587	38 500
10e	6 000	3 174 2 %	5 500	13 413 2 %	27 000	16 587	38 500
11e	5 000	3 174 2 %	5 000	13 413 2 %	27 000	16 587	37 000
12e	5 000	3 174 2 %	5 000	13 413 2 %	27 000	16 587	37 000
13e	5 000	3 174 2 %	5 000	13 413 2 %	27 000	16 587	37 000
14e	5 000	3 174 2 %	5 000	13 413 2 %	27 000	16 587	37 000
15e	5 000	3 174 2 %	5 000	13 413 2 %	27 000	16 587	37 000
	f 90 000		f 82 500		f 405 000		f 577 500
16e	4 000	3 174 2 %	4 500	13 413 2 %	26 000	16 587	34 500
17e	4 000	3 174 2 %	4 500	13 413 2 %	26 000	16 587	34 500
18e	4 000	3 184 2 %	4 500	13 413 2 %	26 000	16 587	34 500
19e	4 000	3 174 2 %	4 500	13 413 2 %	26 000	16 587	34 500
20e	4 000	3 174 2 %	4 500	13 413 2 %	26 000	16 587	34 500
21e	3 000	—	—	20 120 3 %	12 000	20 120	15 000
22e	3 000	—	—	20 120 3 %	12 000	20 120	15 000
23e	3 000	—	—	20 120 3 %	12 000	20 120	15 000
24e	3 000	—	—	20 120 3 %	12 000	20 120	15 000
25e	3 000	—	—	20 120 3 %	12 000	20 120	15 000
	f 125 000	f 57 132	f 105 000	f 388 828	f 595 000	f 445 960	f 825 000

De hypotheken van de onder La. B begrepen plantages zullen na het 20ste jaar bedragen f 106 302. De na het 20ste jaar te betalen rente, zijnde 4 % van f 106 302 of f 4252, staat gelijk met 2,67 % van het thans verschuldigd bedrag.

De hypotheken van de onder La. C begrepen plantages zullen na het 25ste jaar bedragen f 545 791. De na het 25ste jaar te betalen rente, zijnde 5 % van f 545 791 of f 27 290, staat gelijk met 3,66 % van het thans verschuldigd bedrag.

Door enkelen is te berde gebracht of de steun niet kan worden verleend met overname der hypotheken, waardoor de bijdrage van het Gouvernement minder wordt. Door anderen wordt er op gewezen, dat het Gouvernement door het overnemen van de hypotheken, in het eerste jaar minder uitgeven zal:

1½ % van f 670 683, zijnde het bedrag der hypotheken, die niet bij de Curaçaosche Bank zijn. De renteverminderinig op het bedrag der hypotheken bij de Curaçaosche Bank komt steeds ten laste van het Gouvernement, als zijnde die Bank een Gouvernementsinstelling, waarvan de winsten ten bate der kolonie komen. Voorts zal van het jaarlijks uit te sparen bedrag moeten worden afgetrokken de rente op de achterstallige rente der hypotheken en de administratiekosten van de overgenomen hypotheken.

Bovendien wordt na eenigen tijd het door het Gouvernement uit te sparen bedrag elk jaar minder, door afschrijvingen op het kapitaal.

De Commissie is van oordeel, dat hetgeen uitgespaard kan worden, niet opweegt tegen de reeds in dit verslag geopperde bezwaren tegen de overname der hypotheken door het Gouvernement.

De Commissie vermeent haar laatste voorstel te moeten handhaven, omdat de steun in dien geest verleend is: *algemeen, goed verdeeld, uitvoerbaar en afdoend.*

Bedrijfskapitaal.

Het verschaffen van bedrijfskapitaal moet, vermeent de Commissie, geheel afgescheiden van den steun worden beschouwd. Het bedrijfskapitaal mag alleen worden verstrekt, als het nuttig en met voordeel kan worden gebruikt. Het geven van bedrijfskapitalen moet, vermeent de Commissie, toevertrouwd worden aan eene instelling, die het geheel als eene zaak opneemt, daar van eene oprichting van Reiffeisenbanken en Boerenbeleenbanken thans weinig kan worden verwacht, voornamelijk uit gebrek aan geld onder de landbouwers. Naar het oordeel van de Commissie zal de Curaçaosche Bank, die over voor het doel voldoend zeer goedkoop kapitaal kan beschikken, in de eerste plaats daarvoor in aanmerking komen.

De Commissie laat hierbij uitkomen, dat het verschaffen van bedrijfskapitaal voor ondernemingen, waarvan de kans op succes niet bestaat of uiterst gering is, geheel moet zijn uitgesloten. Behoorlijke contrôle, dat de ter leen ontvangen gelden werkelijk voor het doel worden bestemd, is eene noodzakelijkheid, en waar de onderneming niet op behoorlijke wijze wordt uitgevoerd door den geldleener, zal de geldschieter in de mogelijkheid moeten worden gesteld die over te nemen en voor eigen rekening voort te zetten.

De Commissie vermeent hierbij hare opdracht voor wat betreft het eiland Curaçao te hebben volbracht en vertrouwt, zoodanige gegevens te hebben verstrekt als noodig zijn zal voor het tot stand brengen van de gewenschte verbetering in den economischen toestand van den landbouwer op Curaçao.

Namens de Commissie voornoemd,

De Voorzitter,

PH. F. DE HASETH EVERTSZ.

De wd. Secretaris,

C. S. GORSIRA.

BIJLAGE La. A.

Curaçao, 26 December 1909.

Aan
de Commissie, benoemd bij G. B. dd. 31 Juli 1909, n°. 489.

Ik heb de eer Uwe Commissie het navolgende te schrijven naar aanleiding van het in mijne handen gestelde concept-rapport.

Vooreerst mis ik eene definitie van het ,,groot-bedrijf", in tegenstelling met het ,,klein-bedrijf". Het klein-bedrijf zou men kunnen noemen dat bedrijf, waarin de veldarbeid door het hoofd van het bedrijf persoonlijk wordt verricht, of wel met medewerking van zijne huisgenooten, slechts af en toe bijgestaan door betaalde arbeiders; het groot-bedrijf, dat, waarin het hoofd van het bedrijf slechts de leiding heeft, terwijl de arbeid verricht wordt door daarvoor betaalde personen. Een verder kenmerk van het groot-bedrijf is, dat het zich toelegt op de cultuur van enkele stapelproducten, met veronachtzaming van kleine, locale voordeeltjes.

Met de in het rapport gevolgde indeeling kan ik mij vereenigen; echter komt het mij juister voor om de oranjecultuur onder tuinbouw te rangschikken; onder veeteelt mis ik de paardenfokkerij, terwijl eindelijk op eenige plantages het molenaarsbedrijf wordt uitgeoefend.

Onder de stapelproducten mis ik wol en oranjeschillen (die voor uitvoer bestemd zijn), terwijl maïs en maïsstokken daaronder m. i. niet behooren, als uitsluitend gebruikt voor locale consumtie (sterker nog: zij worden bijna uitsluitend gebruikt voor eigen consumtie, getuige de uiterst geringe handel daarin). Slechts daar, waar ze voor verkoop worden gekweekt, zou men ze stapelproduct kunnen noemen, hetgeen echter alleen op sommige kleine perceelen voorkomt; als regel teelt men maïs voor voedingsmiddel in het eigen bedrijf, waar veeteelt dan hoofdzaak is.

Onder de verschillende oorzaken van achteruitgang vind ik geen enkele nieuwe opgenoemd; alle aangehaalde punten zijn oud. Over eenige dier oorzaken zij het mij vergund hieronder enkele opmerkingen te doen volgen.

Sub. 5. De uitgifte der pachtperceelen moet m. i. als een noodzakelijk uitvloeisel der omstandigheden beschouwd worden. Waar nu op de in huur uitgegeven pachtperceelen servituten van weiderecht bestonden, is het m. i. niet meer dan billijk, dat voor het feitelijk gemis dier weiderechten schadeloosstelling wordt toegekend; de afkoop dier servituten zoude echter volgens een vast tarief moeten plaats hebben. Overigens kan ik mij, als leek, niet verder op het gebied dezer rechtsquaestie begeven.

Diefstallen en overlast van geiten zijn gevolgen van het verspreid wonen der pachters en van onvoldoend politietoezicht.

De noodzakelijkheid van het maken van meerdere afsluitingen is weer een gevolg van de uitgifte van pachtsperceelen. Afsluitingen zijn echter niet uitsluitend noodig tegen het vee der pachters; ook onder de groote heeren treft men zeer lastige buren.

Sub 9. Gebrek aan bedrijfskapitaal beschouw ik voor dit tijdstip niet als zoo nijpend; komt er meer kapitaal, dan wordt zulks gewoonlijk besteed aan aankoop van vee, en uitbreiding van den veestapel over het geheele eiland zal weinig voordeel kunnen brengen, wegens de dan weldra dalende prijzen der producten. Zoolang er geen behoorlijk middel is om kapitaal nuttig te gebruiken voor de teelt van eenig uitvoerproduct, zal toevloed van kapitaal slechts een zeer tijdelijke verlichting kunnen aanbrengen.

In denzelfden gedachtengang blijvend noem ik als hoofdreden van den slechten toestand der groote plantages: het gemis van een behoorlijk uitvoerproduct nevens de dividivi (welke moeilijk anders dan een boschproduct genoemd kan worden). Eerst wanneer zulk een product gevonden wordt zal het aanbrengen van bedrijfskapitaal zijn nut hebben.

Als eventueel mogelijke producten van uitvoer, die steeds afzet vinden, noem ik: vezel van sisal, katoen, caoutchouc (Ceara) en misschien Ricinus (karpatolie).

De tijd. Landbouwkundige,
(*w. g.*) W. Versluys.

BIJLAGE La B.

Ao. 1840. N°. 2.

PUBLICATIE houdende toelating aan bewoners van publieke gronden, om ongestoord met de bebouwing derzelve voort te gaan en de vruchten van hunnen arbeid in te oogsten, in afwachting van bevelen van hooger hand, omtrent den voorgestelden maatregel wegens den afstand in eigendom der bedoelde gronden.

IN NAAM DES KONINGS!

DE GEZAGHEBBER VAN DE KOLONIE CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

In overweging hebbende genomen:

1°. Dat bij een opzettelijk onderzoek in den Jare 1827 op last van den toenmaligen Gouverneur dezer kolonie gedaan, omtrent eenige in bezit zijnde stukken lands, waarvan geene regtmatige bewijzen van eigendom konden worden voortgebragt en overgelegd, het alstoen tevens gebleken is dat een groot aantal personen, op publieke gronden hunne woningen gevestigd hebbende, van jaren herwaarts gewoon waren daarvan gedeelten met maïs en andere saisoen-gewassen te bebouwen en de vruchten van hunnen arbeid in te oogsten.

2°. Dat, hoe onwettig deze daad ook moge zijn, de stand van zaken het nu niet toelaat om op het, door toegevendheid van vorige besturen daargestelde terug te komen, en bij tegenovergestelden maatregel, een groot gedeelte der bevolking van de publieke gronden, waarop zij woonachtig zijn, te verdrijven en alzoo van het voortdurende genot van hunnen handenarbeid te berooven.

3°. Dat wat betreft het wel eens gevolgde stelsel, dat het maïsstroo, na gedanen oogst, op de velden moet blijven staan, om te strekken tot voedsel van het daarop grazende vee, aankomende den eigenaren van omliggende plantagien, hetzelve verdient vernietigd te worden, als zijnde zoo wel met het algemeen, als met het bijzondere belang en de billijkheid tevens strijdig, vermits het bedoelde stroo, in dier voege grootendeels nutteloos verdort en vertrapt wordt; terwijl daarentegen eene gepaste voorzorg gebiedt om kost voor het vee in te zamelen en te bewaren, en het overigens onbillijk zoude zijn dat derden die geen eigendom op den grond kunnen doen gelden, hun vee zouden doen grazen op het maïsstroo, dat door de nijverheid van anderen daar op is voortgesproten en alzoo, in den waren zin genomen, zouden maaijen het gene niet door hen gezaaid werd.

Zoo is het dat wij hebben goedgevonden en verstaan, in afwachting van bevelen van hooger hand omtrent den voorgestelden maatregel, wegens den afstand in eigendom van de gronden die nu precair bezeten of bebouwd worden, te gedogen gelijk gedoogd wordt bij deze: dat zoodanige personen uit de mingegoede klasse der ingezetenen, die gewoon zijn gedeelten van den publieken grond te bebouwen, daarmede ongestoord kunnen voortgaan en tevens van het door hen gezaaide de vruchten kunnen inoogsten tot aan den wortel toe; begerende wij echter dat aan het verder bezetten en innemen van publieke gronden paal en perk gesteld worde, met last en bevel mitsdien bij deze aan alle autoriteiten, dien zulks eenigermate zoude mogen aangaan en inzonderheid aan de respective Districtmeesters op dit Eiland, om daartegen striktelijk te waken, zoo mede tegen het opbouwen of oprigten van woningen en het daarstellen van heggen en andersoortige afpalingen en omtuiningen en, om bij ontdekking van het een of ander daarvan onmiddellijk aan het Bestuur dezer kolonie kennis te geven, ten einde tegen de overtreders in deze te kunnen laten procedeeren, als schuldig aan landdieverij en ongeoorloofde handelingen; terwijl bij eenige onverhoopte toegevendheid of nalatigheid in deze door de bedoelde autoriteiten, dezelve daarvoor verantwoordelijk zullen gesteld worden.

Aldus gearresteerd op Curaçao den 24sten Februarij 1840, het 27e jaar van Z. M. regeering.

R. F. VAN RADERS.

Ter ordonnantie van den Gezaghebber,

De 1e. Commis, belast met de functien van Kolonialen Secretaris,

H. KIKKERT.

Uitgevaardigd achtervolgens de dispositie van den Hoog-Ed.Gestr. Heer Gezaghebber van Curaçao en onderhoorige Eilanden, dd. 24sten Februarij 1840 n°. 56 en gepubliceerd op Curaçao binnen het fort Amsterdam en in de Willemstad dato utsupra.

De 1e. Commis voormeld,

H. KIKKERT.

D

BIJLAGE La. C.

ONTVANGEN huurpenningen van domeingronden (1864—1909).

JAREN.	2de district.	3de district.	4de district.	5de district.	Totaal.
1864	f 80,—	—	f 84,—	f 63,75	f 227,75
1865	369,—	—	—	—	369,—
1866	207,75	f 135,—	99,75	126,75	569,25
1867	335,25	135,—	113,25	—	583,50
1868	321,—	—	59,25	—	380,25
1869	123,75	—	—	—	123,75
1870	240,75	109,50	—	224,70	574,95
1871	303,—	111,75	—	144,75	559,50
1872	265,50	9,—	—	27,75	302,25
1873	268,—	—	—	—	268,—
1874	39,—	—	—	—	39,—
1875	256,25	—	—	—	256,25
1876	257,90	40,50	—	—	298,40
1877	272,93	—	—	—	272,93
1878	217,80	63,—	—	—	280,80
1879	293,27	—	—	—	293,27
1880	273,18	—	—	—	273,18
1881	284,70	6,—	—	—	290,70
1882	674,74^{5}	58,50	—	—	733,24^{5}
1883	324,92^{5}	—	—	—	324,92^{5}
1884	—	36,—	—	—	36,—
1885	—	—	—	9,—	9,—
1886	297,17^{5}	—	—	—	297,17^{5}
1887	324,92^{5}	—	14,—	39,50	378,42^{5}
1888	374,38	129,75	36,—	81,—	621,13
1889	424,81^{5}	281,62^{5}	54,—	203,25	963,69
1890	395,—	—	72,—	307,50	774,50
1891	—	—	82,50	373,50	456,—
1892	392,86^{5}	—	87,—	400,50	880,36^{5}
1893	400,58^{5}	—	—	—	400,57^{5}
1894	432,68	745,50	282,—	331,50	1 791,68
1895	—	345,75	141,—	386,25	873,—
1896	—	—	141,—	366,—	507,—
1897	558,05^{5}	318,—	141,—	—	1 017,05^{5}
1898	—	409,50	141,—	—	550,50
1899	632,38	366,—	139,50	289,12^{5}	1 427,00^{5}
1900	781,16	316,50	191,50	—	1 288,91
1901	754,86^{5}	259,50	144,25	534,25	1 691,86^{5}
1902	416,57	507,—	235,50	—	1 159,07
1903	1 969,37	668,50	278,35	51,—	2 967,22
1904	1 444,85^{5}	684,31^{5}	394,50	469,50	2 993,17
1905	924,36	507,90	250,50	70,50	1 753,26
1906	1 556,75^{5}	1 288,86	354,—	707,62^{5}	3 907,24
1907	3 344,99^{5}	1 534,48	649,50	1 142,25	6 671,22^{5}
1908	1 931,38	1 120,13	480,—	592,50	4 124,01
1909	2 422,29	1 571,71	757,66	981,—	5 732,66
	f 25 188,16	f 11 759,27	5 421,76	f 7 923,45	f 50 292,64

N.B. In 1910 werd nog ontvangen 2de district f 908,81, 3de district f 691,61^{5}, 4de district f 180 en 5de district f 297,50.

BIJLAGE La. D.

Heden, den des jaars achttienhonderd , hebben wij, Districtmeester van het district op Curaçao, daartoe door den Gouverneur gemachtigd, en van beroep , wonende in het district van voormeld eiland, de navolgende overeenkomst van huur en verhuur aangegaan.

De eerstgenoemde verklaart in zijne voormelde hoedanigheid van Districtmeester, krachtens machtiging, verleend bij Gouvernements nummer , aan den tweeden genoemde verhuurd te hebben een stuk landsgrond, groot ( ) Hectaren.

De tweede genoemde verklaart gemeld stuk grond te hebben gehuurd, en zulks onder de navolgende voorwaarden en bepalingen.

Art. 1.

De termijn van huur en verhuur vangt aan met den achttienhonderd , en zal loopen tot wederopzeggens toe, met dien verstande dat de huur, zoo niet vroeger opgezegd, met het verstrijken van twintig jaren eindigt.

Art. 2.

De huurder zal jaarlijks aan bovengenoemden Districtmeester of aan dengeen, die hem zal opvolgen of vervangen, ten behoeve van de koloniale kas betalen een huurprijs van (f), zijnde (f) voor iedere hectare, verschijnende de eerste betalingstermijn op den achttienhonderd .

Art. 3.

De huurder zal op de eerste aanmaning van den bovengenoemden Districtmeester of van dengeen, die hem zal opvolgen of vervangen, binnen den door dezen te bepalen tijd den gehuurden grond moeten verlaten; zullende de huurder, bij niet voldoening aan die aanmaning, tot de ontruiming kunnen worden genoodzaakt.

Art. 4.

Bij het ontruimen van den gehuurden grond kan de huurder afbreken en wegnemen alle door hem gestelde gebouwen, onder verplichting nochtans de schade te vergoeden, door dit afbreken en wegnemen veroorzaakt.

Art. 5.

De huurder mag, zonder toestemming van den Gouverneur der kolonie, den gehuurden grond noch geheel, noch gedeeltelijk aan anderen verhuren.

Art. 6.

Op den gehuurden grond mogen geene opgaande boomen geveld of uitgeroeid worden.

Art. 7.

De huurder moet in plaats van doode boomen, op den gehuurden grond krachtige en levende boomen planten en onderhouden.

Art. 8.

Geen ander hout mag op den gehuurden grond worden gekapt of ingezameld dan snoeisel; de stam of stammen moeten in behoorlijken wasdom worden gelaten.

Art. 9.

De huurder moet den grond, door hem gehuurd, bij het eerste daarvoor geschikt seizoen beplanten, en zulks overeenkomstig de eischen van den landbouw.

Art. 10.

De huurder zal in geen geval vermindering van huur mogen vorderen, hetzij wegens gewone of voorziene, hetzij wegens buitengewone of onvoorziene rampen of wegens verlies van gewas of om eenige andere reden.

Art. 11.

Binnen een jaar na het aangaan dezer overeenkomst moet de gehuurde grond door den huurder behoorlijk omheind zijn.

Art. 12.

Op den gehuurden grond mogen geene sterke dranken verkocht, noch het tamboerdansen toegelaten worden.

Na voorlezing van deze overeenkomst en uitlegging daarvan in de landstaal is zij door onderteekend op Curaçao, dato als boven.

BIJLAGE La. E.

Heden, den des jaars negentien honderd , hebben wij, Districtmeester van het district op Curaçao, daartoe door den Gouverneur gemachtigd, en van beroep , wonende in het district van voormeld eiland, de navolgende overeenkomst van huur en verhuur aangegaan.

De eerstgenoemde verklaart in zijne voormelde hoedanigheid van Districtmeester, krachtens machtiging, verleend bij Gouvernementsbeschikking dd. nummer , aan den tweeden genoemde verhuurd te hebben een stuk landsgrond, gelegen in dit district, grenzende: T. N.: , T. O.: , T. Z.: , T. W.: . Dit perceel, genummerd n°. , is groot ( ) Hectaren.

De tweede genoemde verklaart gemeld stuk grond te hebben gehuurd, en zulks onder de navolgende voorwaarden en bepalingen:

Art. 1.

De termijn van huur en verhuur vangt aan met den negentienhonderd en zal loopen tot wederopzeggens toe, met dien verstande dat de huur, zoo niet vroeger opgezegd, met het verstrijken van twintig jaren eindigt, en dat voor een gedeelte van een hectare de huurprijs van een geheele hectare verschuldigd zal zijn.

Art. 2.

De huurder zal, behoudens het bepaalde bij art. 7 dezer overeenkomst, jaarlijks bij vooruitbetaling aan bovengenoemden Districtmeester of aan dengeen, die hem zal opvolgen of vervangen, ten behoeve van de koloniale kas betalen een huurprijs van (f), zijnde (f 3,—) voor iedere hectare, verschijnende de eerste betalingstermijn alzoo op heden.

Art. 3.

De huurder zal op de eerste aanmaning van den bovengenoemden Districtmeester of van dengeen, die hem zal opvolgen of vervangen, binnen den door dezen te bepalen tijd den gehuurden grond moeten verlaten; zullende de huurder, bij niet voldoening aan die aanmaning, tot de ontruiming kunnen worden genoodzaakt.

Art. 4.

Bij het ontruimen van den gehuurden grond kan de huurder afbreken en wegnemen alle door hem gestelde gebouwen, onder verplichting nochtans de schade te vergoeden, door dit afbreken en wegnemen veroorzaakt.

Art. 5.

De huurder mag, zonder toestemming van den Gouverneur der kolonie, den gehuurden grond noch geheel, noch gedeeltelijk aan anderen verhuren.

Art. 6.

Op den gehuurden grond mogen geene opgaande boomen geveld of uitgeroeid worden.

Art. 7.

De huurder moet in plaats van doode boomen, op den gehuurden grond krachtige en levende boomen planten en onderhouden.

Hij zal voor elke 25 op behoorlijke wijze geplante en goed onderhouden boomen van minstens 1,50 M. stamhoogte, die hij in den gehuurden grond steekt, gedurende één jaar vrijstelling of afslag van den bedongen huurprijs genieten, ten bedrage van den huurprijs van 2 H.A. (voor elke 25 st.).

De hiertoe in te dienen aanvrage moet in de maand September aan den districtmeester worden gericht.

De beoordeeling of de wijze van planten en verzorging der boomen aanleiding mag geven tot het verleenen van de vrijstelling wordt gelaten aan een door den Gouverneur aan te wijzen ambtenaar.

Wanneer de huurder op den gehuurden grond een voldoend water houdende en van een goeden rand voorziene put daarstelt, kan hij andermaal voor elke put op bovenaangegeven wijze vermindering van huur voor den huurprijs van 1 H.A. aanvragen, mits de put omringd zij door schaduwboomen. Hetzelfde geldt voor het oprichten van een molen bij elke put.

Art. 8.

Geen ander hout mag op den gehuurden grond worden gekapt of ingezameld dan snoeisel; de stam of stammen moeten in behoorlijken wasdom worden gelaten.

Art. 9.

De huurder moet den grond, door hem gehuurd bij het eerste daarvoor geschikt seizoen beplanten, en zulks overeenkomstig de eischen van den landbouw.

De gehuurde grond moet binnen den tijd van 5 jaren geheel onder cultuur zijn gebracht, zooveel mogelijk in dier voege, dat telken jare minstens het vijfde gedeelte van het terrein in cultuur genomen zij; — onder cultuur wordt ook de aanplant van productie-boomen begrepen, als in het 2e lid van art. 7 bedoeld.

Art. 10.

De huurder zal in geen geval vermindering van huur mogen vorderen, hetzij wegens gewone of voorziene, hetzij wegens buitengewone of onvoorziene rampen of wegens verlies van gewas of om eenige andere reden.

Art. 11.

Binnen een jaar na het aangaan dezer overeenkomst moet de gehuurde grond door den huurder behoorlijk omheind zijn.

Art. 12.

Op den gehuurden grond mogen geene sterke dranken verkocht, noch het tamboerdansen toegelaten worden.

Art. 13.

Deze overeenkomst vervalt wanneer aan de voorschriften daarvan de hand niet wordt gehouden en geschiedt alsdan onverwijld de aanzegging tot ontruiming als in art. 3 bedoeld.

Art. 14.

1°. Heeft de huurder alle vrijstellingen behalve voor het oprichten van een molen genoten voor wat betreft de helft van den huurgrond, die alsdan volgeplant met boomen zal moeten zijn en voorzien van een put, dan zal hem telkens bij het eindigen van de huurovereenkomst, op advies van den districtmeester en na daartoe ingediende aanvrage, de voorkeur worden gegund het terrein opnieuw (tegen denzelfden huurprijs) in te huren, mits het goed onderhoudende in den staat, waarin het zich alsdan bevindt.

Bij het overlijden van den huurder vervalt het huurcontract, doch indien dit door den huurder gedurende diens leven getrouw werd nagekomen, zal het, op een binnen drie maanden daarna door één zijner erfgenamen in te dienen aanvraag en op advies van den districtmeester, aan dien erfgenaam kunnen worden overgedragen.

2°. Het plaatsen van boomen moet z.g. in het verband en in dier voege geschieden, dat elke boom in eene vrije ruimte van circa 10 M. aan alle kanten komt te staan zoodat er op een oppervlakte van een hectare niet meer dan 100 boomen zullen mogen worden geplant.

De te planten boomsoorten moeten zijn dividivi- of andere cultuurboomen, voor elk terrein in overleg met een door den Gouverneur aan te wijzen ambtenaar afzonderlijk te bepalen.

Art. 15.

Voor het geval de eigendomsrechten van den verhuurder op den in huur afgestanen grond mochten worden betwist en de huurder dientengevolge in het genot der huur mocht worden gestoord, zal de verhuurder tot geen enkele vrijwaring of vergoeding van de daaruit door den huurder geleden schade verplicht zijn.

Na voorlezing van deze overeenkomst en uitlegging daarvan in de landstaal, is zij door in drievoud onderteekend op Curaçao, dato als boven.

BIJLAGE La. F.

OPGAVE volgens gegevens door een districtmeester verstrekt van door enkele kleine grondbezitters naar de stad vervoerde goederen en de mogelijke jaarlijksche opbrengst der gronden volgens de schatting van de Schattingscommissie voor de grondbelasting en van een planter.

Jaar.	Vervoerde goederen.	Mogelijke jaarlijksche opbrengst.	
		Volgens de schattingscommissie voor de grondbelasting.	Volgens een planter.
		San Pedro.	
1908	232 zakken dividivi à 25 K.G. 1367 zakken houtskolen. 153 geiten.	4000 K.G. 400 zakken.	25 zakken dividivi à 40 K.G. 50 zakken houtskolen.
		Poos Wanga.	
1908	91 zakken dividivi à 25 K.G. 72 zakken houtskolen 51 geiten.	500 K.G. 60 zakken.	6 zakken dividivi à 40 K.G. 15 zakken houtskolen.
		Rust en Vrede.	
1908	1960 K.G. dividivi. 78 zakken houtskolen.	500 K.G. 15 zakken.	6 zakken dividivi à 40 K.G. Geen houtskolen.
		Hansje.	
1908	1640 K.G. dividivi. 21 zakken houtskolen. 7 geiten.	1000 K.G. 16 zakken.	5 zakken dividivi à 40 K.G. Geen houtskolen.
		Buena Vista.	
1908	3940 K.G. dividivi. 96 zakken houtskolen. 19 geiten.	5000 K.G. 40 zakken.	30 zakken dividivi à 40 K.G. 10 zakken houtskolen.
		Juriaantje.	
1908	1900 K.G. dividivi. 16 zakken houtskolen. 6 geiten.	1000 K.G. 8 zakken.	5 zakken dividivi à 40 K.G. Geen houtskolen.
		Alida.	
1908	4220 K.G. dividivi. 181 zakken houtskolen.	1500 K.G. 50 zakken.	15 zakken dividivi à 40 K.G. Geen houtskolen.

Jaar.	Vervoerde goederen.	Mogelijke jaarlijksche opbrengst.	
		Volgens de schattingscommissie voor de grondbelasting.	Volgens een planter.
		Matancia.	
1908	620 K.G. dividivi. 39 zakken houtskolen. 2 geiten.	600 K.G. 30 zakken.	5 zakken dividivi à 40 K.G. 5 zakken houtskolen.
		Seroe Sajo.	
1908	400 K.G. dividivi. 2 zakken houtskolen. 19 geiten.	40 K.G. 4 zakken.	3 zakken dividivi à 40 K.G. Geen houtskolen.
		Manzanilla.	
1908	3100 K.G. dividivi. 83 zakken houtskolen.	600 K. G. 30 zakken.	5 zakken dividivi à 40 K.G. 5 zakken houtskolen.
		Coraal.	
1908	980 K.G. dividivi. 4 zakken houtskolen. 18 geiten.	600 K.G. 20 zakken.	15 zakken dividivi à 40 K.G. 10 zakken houtskolen.
		Papayatuin.	
1908	460 K.G. dividivi. 42 zakken houtskolen. 43 geiten.	600 K.G. 30 zakken	20 zakken dividivi à 40 K.G 20 zakken houtskolen.

BIJLAGEN,

behoorende bij het Rapport aan den Koning, gedagteekend 26 Mei 1856, der Staatscommissie, ingesteld bij Zr. Ms. besluit van 29 November 1853, n°. 66.

EXTRACT uit de notulen van het verhandelde bij de Staatscommissie ingesteld bij Koninklijk besluit van 29 November 1853, n°. 66.

Vijf-en-twintigste vergadering,
gehouden Dinsdag 29 Mei 1855, des voormiddags ten elf ure.

Tegenwoordig: Al de Leden en de Secretaris.

N°. 1. Jonkheer J. J. Rammelman Elsevier, oud-Gouverneur van Curaçao en onderhoorigheden, ingevolge het besluit vermeld bij n°. 6 der Notulen van de vier-en-twintigste vergadering, uitgenoodigd om de tegenwoordige zitting der Staatscommissie bij te wonen, treedt de vergadering binnen.

De Voorzitter betuigt hem den dank der Staatscommissie voor zijne bereidvaardigheid om in haar midden te verschijnen, en geeft hem te kennen, dat zij, bij het beramen van middelen tot emancipatie der slavenbevolking op de Nederlandsche West-Indische eilanden, de wenschelijkheid ondervonden heeft, om de voorlichting van deskundigen in te winnen, omtrent onderscheiden punten van feitelijken en practischen aard, en dientengevolge besloten heeft zich tot hem te wenden, daar hij tengevolge van zijn langdurig verblijf op Curaçao en van de ambtsbetrekkingen, aldaar door hem bekleed, geacht moet worden daarmede volkomen bekend te zijn.

De heer Rammelman Elsevier verklaart zich bereid tot het geven van alle zoodanige inlichtingen, als hij in staat mogt zijn der Staatscommissie te verschaffen.

....

4.

De Voorzitter: Waarmede worden die plantages bebouwd?

De heer Rammelman Elsevier: Met mais en veldvruchten. Op onderscheiden, ja op de meeste, plantages wordt de veeteelt gedreven, die eene der voornaamste bronnen van het bestaan der planters is. In lateren tijd heeft men zich op Curaçao ook op de nopaalkultuur en cochenilleteelt toegelegd.

....

14.

De Voorzitter: Wat zijn savanna's?

De heer Rammelman Elsevier: Savanna's zijn publieke gronden. Oorspronkelijk behoorden alle gronden op Curaçao tot het domein. Bij verloop van tijd heeft het particulier eigendom zich meer en meer uitgebreid, maar de savanna's zijn aan het domein verbleven. Het zijn onvruchtbare velden. In elk district bevinden zich savanna's. Aan vele plantages zijn privilegies toegekend om haar hoornvee, schapen of geiten op de savanna's te mogen laten weiden.

15.

De Voorzitter: Mag niet iedereen zijn vee op de savanna's laten weiden?

De heer Rammelman Elsevier: Neen. Eigenlijk mogen alleen de eigenaars van geprivilegieerde plantages het doen, doch feitelijk wordt deze bepaling niet altijd geobserveerd, hetgeen wel eens moeilijkheden veroorzaakt. De privilegies zijn niet aan de eigenaars personeél, maar aan de plantages verleend. Uit de titels van overdragt blijkt of de plantages aan hare eigenaars het regt geven om vee op de savanna's te houden. Twee jaren vóór mijn vertrek heb ik, ten gevolge van veelvuldige conflicten, die te dier zake plaats gegrepen hadden, al deze privilegies laten opnemen, opdat de districtmeesters in dergelijke gevallen zouden kunnen weten waaraan zich te houden.

16.

De Voorzitter: Zouden de slaven, na vrijverklaard te zijn, zich op savanna's kunnen vestigen?

De heer Rammelman Elsevier: Ja, wat de ruimte betreft, indien zij in dorpen vereenigd leefden, doch niet zonder toestemming van het Gouvernement.

17.

De Voorzitter: Er bestaat thans geen ander bestuur over de slavenbevolking dan dat, hetwelk door de meesters wordt uitgeoefend. Zal hierin niet moeten worden voorzien ingeval van emancipatie? Zullen daartoe geene ambtenaren aangesteld moeten worden? Of hoe zal men anders de handhaving van orde in de kolonie verzekeren?

De heer Rammelman Elsevier: Mijns inziens zou men, alvorens het woord emancipatie uit te spreken, alle mogelijke maatregelen moeten nemen, om de veiligheid der ingezetenen tegen de aanrandingen der negers te verzekeren. Daartoe is vooral noodig eene sterke, goed-georganiseerde politie, onder een zedelijk en krachtvol man en eene goed-georganiseerde regterlijke magt.

....

20.

De Voorzitter: Waar bevinden de Roomsch Catholieke kerken zich?

De heer Rammelman Elsevier: In de nabijheid van de plantages, waar de meeste negers wonen. Onder anderen is er eene nabij de plantage van mijn schoonmoeder. De kolonie is verdeeld in diocesen, doch het koloniaal bestuur draagt van die kerkelijke organisatie geene officieele kennis. Ieder diocese heeft hare kerk opgerigt ter plaatse, welke daartoe aan de geestelijkheid het geschiktst voorgekomen is.

Ik heb, toen ik Gouverneur der kolonie was, gedifficulteerd in het geven van concessiën tot vestiging op de savanna's, waarnaar de aanvragen zeer vermeerderden. Ik hoopte er in te slagen om de vrije bevolking over te halen zich zooveel

mogelijk in de nabijheid van de kerken, waar zich ook zusters van liefdadigheid en scholen bevinden, te vestigen en zoodoende dorpen te stichten.

Inzonderheid met betrekking tot de uitoefening der politie kwam mij dit hoogst wenschelijk voor, omdat de vrije lieden, die de savanna's bewonen, zich altijd op de voor de eigenaren der daaraan grenzende plantages onaangenaamste plaatsen nederslaan, meestal in de onmiddellijke nabijheid der heiningen, ten einde te gemakkelijker ongeoorloofde voordeelen van de plantages te kunnen trekken, door er hunne ezels of geiten in te zenden, om te weiden, of het door de slaven ontvreemde te koopen, of ook heimelijk drank te verkoopen. Om dit doel te bereiken had ik besloten, de concessiën tot vestiging op de savanna's te beperken tot bepaaldelijk aan te wijzen punten en de voorwaarde er aan te verbinden, dat de daar op te richten woningen volgens een voorgeschreven plan moesten gebouwd worden.

Een groot stuk grond, niet ver van de kerk van Santa Rosa gelegen, vroeger aan den bisschop afgestaan, doch later door hem weder opgegeven, omdat hij er geen voordeel van trekken kon, scheen mij zeer geschikt voor de uitvoering van mijn plan. De pastoor dier kerk daarover door mij geraadpleegd, gaf mij te kennen, dat de bisschop zeer ingenomen was met mijn denkbeeld, doch heeft niemand kunnen bewegen, om zich op dien grond te vestigen. Zijn opvolger heeft met zeer veel moeite gedaan gekregen, dat eenige huisgezinnen er woningen opgeslagen hebben. Toen ik de kolonie verliet, waren er, naar mijn beste geheugen, 14 aanvragen gedaan, die ik heb toegestaan, echter onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat er geen sterke drank mocht worden verkocht op poene van intrekking der concessie. Het is hoogst moeilijk de vrije negers tot iets te bewegen, dat met de denkbeelden, die zij omtrent vrijheid koesteren, strijdig is. Zij beschouwen het als een voornaam voorrecht der vrijheid, dat zij op zoodanige plaatsen en op zoodanige wijze kunnen wonen als zij goedvinden. Vandaar dat het zooveel moeite kost hen op een punt te vereenigen. In het algemeen zijn zij vijanden van orde.

21

De Voorzitter: Hoe zouden de negers na hunne emancipatie een eerlijk bestaan op de savanna's kunnen vinden?

De heer Rammelman Elsevier: Dáár kunnen zij dat niet vinden. De savanna's zijn er te onvruchtbaar voor; er is bijna geene aarde op, maar op de plantages zouden zij door te werken, als men hen gebruiken kan, wel iets kunnen verdienen, doch daartoe zullen zij niet altijd genegen zijn.

22

De heer Heemskerk: Hebben de Curaçaosche negers afkeer van veldarbeid?

De heer Rammelman Elsevier: Zij zijn niet afkeerig van veldarbeid, maar zeer eigenzinnig.

23.

De heer Heemskerk: Het klimaat van Curaçao schijnt voor den landbouw niet geschikt, daar de oogsten er zoo dikwijls ongunstig zijn.

De heer Rammelman Elsevier: Het klimaat is zeer gelijkmatig, en als het genoeg en tijdig regent, is de oogst er zeer overvloedig. De kultuur is er echter in het algemeen zeer moeilijk, vooral wegens de groote droogte.

....

25

De heer Heemskerk: Is U geen stapelproduct bekend, dat op Curaçao door den landbouw zou kunnen verkregen worden?

De heer Rammelman Elsevier: Neen.

....

30.

De heer Heemskerk: Is het waar, gelijk sommigen beweren, dat niet altijd de noodige voedingsmiddelen aan de slaven verstrekt worden?

De heer Rammelman Elsevier: Daaromtrent heeft veel misbruik plaats. Ik geloof dat de groote meerderheid der slaveneigenaren in het algemeen te weinig kleedingstukken aan de negers geeft.

In geval van groote en langdurige droogte, als de mais schaarsch en hoog in prijs is, kunnen de eigenaars, vooral van verhypothekeerde plantages, zich de noodige voedingsmiddelen voor hunne slaven, niet dan met veel opoffering verschaffen; doch verkeeren zij in zoodanige omstandigheden, dan plegen zij aan hunne slaven toe te staan elders werk te zoeken, of hout te kappen en kolen te branden, en zich voor het daarvoor te verdienen loon, of uit de opbrengst dier kolen, spijzen te koopen. De slaven trachten dan gewoonlijk die kolen in de stad te verkoopen, of zich dáár voor een of ander handwerk te verhuren. Alles wat zij in dat geval verdienen is hun eigendom, waarvan zij geene verantwoording aan hunne meesters schuldig zijn. Regelmatig is deze handelwijze niet, doch de slaven verkiezen haar ver boven ruime verstrekkingen, om de vrijheid, die zij er door genieten.

....

69.

De heer Heemskerk: Wat met de vrijverklaarde slavenbevolking van de Curaçaosche eilanden aan te vangen wezen zou, schijnt een onoplosbaar raadsel en brengt ons, als het ware, voor de quadratuur van den cirkel.

De heer Rammelman Elsevier: Ik meen dat men het denkbeeld moet opgeven, om de Curaçaosche slaven na hunne vrijverklaring aan banden te leggen ten einde hen tot arbeid te noodzaken of maatschappelijk te vormen. Ik zou de pogingen, die men daartoe in de Engelsche koloniën, vooral in Demerary gedaan heeft, niet willen navolgen op Curaçao, en integendeel verre van te trachten hen te bewegen zich daar duurzaam te vestigen, de deur wagenwijd openzetten en hen zooveel mogelijk laten vertrekken. Emigratie van een groot deel der slavenbevolking, na hare emancipatie, beschouw ik hoogst wenschelijk voor Curaçao.

....

73.

De Voorzitter: Zou men aan de vrij gegeven slaven van Curaçao geen land op Bonaire of Aruba kunnen geven om te bewerken, en hun daardoor een middel van bestaan verschaffen?

De heer Rammelman Elsevier: Dat niet; maar men zou hen, als zij niet wilden werken naar die eilanden kunnen brengen, om aan de zoutpannen te arbeiden. Daartoe bestaat overvloedige gelegenheid.

....

BIJLAGE G.

behoorende bij het Rapport aan den Koning, gedagteekende 26 Mei 1856, der Staatscommissie ingesteld bij Zr. Ms. besluit van 19 November 1853, n°. 66.

EXTRACT der notulen van het verhandelde bij de Staatscommissie ingesteld bij Koninklijk besluit van 29 November 1853, n°. 66.

Zeven-en-dertigste vergadering,

gehouden Dinsdag 4 September 1855, des voormiddags ten elf ure.

Tegenwoordig: Al de leden en de secretaris, uitgezonderd de heeren Mrs. P. Fiers Smeding en A. Brugmans, beide met kennisgeving afwezig.

N°. 1. De Voorzitter, enz.

N°. 2. De heer J. J. Putman, voormalig Roomsch-Catholyk Pastoor op het eiland Curaçao, thans als zoodanig in de provincie Utrecht gevestigd, ingevolge het besluit vermeld bij F 2 der Notulen van de een-en-dertigste vergadering, uitgenoodigd om de tegenwoordige zitting der Staatscommissie bij te wonen, treedt de vergadering binnen.

De Voorzitter betuigt hem den dank der Staatscommissie voor zijne bereidvaardigheid om in haar midden te verschijnen, en geeft hem te kennen, dat zij, bij het beramen van middelen tot emancipatie der slavenbevolking op de Nederlandsche West-Indische eilanden, de wenschelijkheid ondervonden heeft van het inwinnen der voorlichting van deskundigen, omtrent onderscheidene punten van feitelijken en practischen aard, en dientengevolge besloten heeft, zich ten dien einde tot hem te wenden, daar hij wegens zijn langdurig verblijf op Curaçao en de betrekking aldaar door hem bekleed, geacht moet worden daarmede volledig bekend te zijn.

De heer Putman verklaart zich bereid tot het geven van alle inlichtingen, welke hij in staat mogt zijn der Staatscommissie te verschaffen.

....

7.

De Voorzitter: Bevindt zich in de nabijheid dier kerk iets dat naar een dorp gelijkt?

De heer Putman: Ja, ongeveer dertig of veertig huisjes, door vrije negers bewoond. Libié en Maria Louisa genaamd, die aldaar reeds aanwezig waren, toen de kerk gesticht werd. Naderhand zijn met toestemming van het Gouvernement, in den omtrek of meer van de kerk verwijderd, nog vijftig of zestig woningen opgericht.

8.

De Voorzitter: Is die streek geschikt voor den landbouw?

De heer Putman: De vruchtbare plekken zijn tamelijk verspreid en liggen nog al ver van elkander verwijderd. De beste bevinden zich in de valleijen. De vrije-lieden bouwen hunne woningen bij voorkeur op punten, waar zich gelegenheid tot weiden van hun vee aanbiedt, (want zij bezitten gewoonlijk geiten en ezels), en waar zij gronden vinden, geschikt voor hunne kultuur van mais, boonen, pindas, pompoenen, enz. Van daar dat men zelden meer dan tien of twintig woningen, bij elkander gelegen, aantreft.

....

De heer Heemskerk: Oefent het Godsdienstig onderwijs veel invloed op hen uit?

De heer Putman: Ongetwijfeld. Ik had eene school, die door 350 kinderen bezocht werd, daaronder begrepen de Zondags-scholen en de bewaarschool, aan wier hoofd mijne zuster stond. Dat waren echter allen kinderen van vrije-negers. Indien de slavenkinderen de scholen volgden, zouden zij binnen zeer korten tijd zeker beschaafder worden. De negers zijn zeer vatbaar om te leeren. Ik heb in der tijd eene drukkerij opgerigt, die geheel door negers gedreven werd, onder de leiding van één blanke, die hen in het werk onderwees. Deze onderneming is zeer goed geslaagd. De leerlingen bereikten spoedig eene groote mate van bedrevenheid. Dergelijke zaken slagen het beste indien slechts één blanke aan het hoofd staat.

....

18.

De Voorzitter: Waar zouden de plantage-negers na zoodanige dadelijke vrijverklaring moeten blijven?

De heer Putman: Tegen het genot der voor de emancipatie uit te keeren schadevergoeding, zou ik aan hunne tegenwoordige eigenaars de verpligting willen opgelegd hebben, om nog gedurende drie jaren te gedoogen, dat de negers hunne woningen op de plantages bleven bewonen, en de zoodanigen, die thans als bomba's werkzaam zijn, of die daartoe bijzonder geschikt worden bevonden, verantwoordelijk willen gesteld hebben voor het stelen der overigen. Zoo doende zou men van eene goede politie verzekerd zijn. Velen zouden desniettemin naar Venezuela en elders verhuizen doch dat acht ik wenschelijk.

....

20.

De Voorzitter: Plegen de meesters in geval van slechten maisoogst hunne slaven niet twee of drie dagen in de week vrij te geven, om zelf door middel van houtkappen, kolen branden enz. in hun onderhoud te voorzien?

De heer Putman: Helaas! al te dikwijls. Het kolen branden geschiedt bijna altijd in het voordeel van den meester. Het lot van oude, afgeleefde en ziekelijke slaven is meestal zeer hard. Als zij niets meer doen kunnen kwijnen zij ellen-

dig weg, en genieten gewoonlijk hoegenaamd geene verzorging noch oppassing, als zij ziek zijn.

....

30.

De heer van Raders: Dit laatste kan ik niet toegeven. Ik meen dat het door de verkregene uitkomsten wordt tegengesproken. Immers in 1844 werd de eerste nopalerie op Curaçao aangelegd, en nauwelijks vier jaren later, in 1848, had die kultuur reeds zoo groote winsten opgeleverd, dat niet alleen de toenmalige Gouverneur van Curaçao, maar ook onderscheidene notabele ingezetenen het plan vormden, om de emancipatie daaruit te bekostigen.

De heer Putman: De gunstige uitkomsten aanvankelijk verkregen zijn niet van duurzamen aard geweest. Ik heb met eigen oogen gezien, dat planters, die zich op de nopaalkultuur hadden toegelegd er niet alleen geen voordeel van trokken, maar zelfs bitter achteruit gingen, en hunne nopalerien alleen aanhielden, omdat zij ze eenmaal hadden. Enkele jaren levert de cochenille eenig voordeel op, doch de groote droogte, die gewoonlijk op Curaçao heerscht, maakt dat de planten veelal geen genoegzaam of toereikend voedsel voor de insecten opleveren. Valt daarentegen de regen in, dan is hij dikwerf zoo hevig, dat hij de insecten van de planten afspoelt. Kortom het is een zeer precaire onderneming, waarvan geen gestadig voordeel te wachten is.

De veredeling van het schapenras, waarop men zich in de laatste jaren op Curaçao is begonnen toe te leggen, heeft daarentegen veel beter aan de verwachting beantwoord. Er heeft thans reeds eenige uitvoer van wol naar Amerika plaats. Bij mijn vertrek van Curaçao heb ik enkele schapen medegenomen, die thans nog in mijn bezit zijn. De wol van die schapen heb ik naar de tentoonstelling van landbouw, die onlangs te Dordrecht gehouden werd, gezonden, met het gevolg, dat mij daarvoor eene medaille is toegekend, als eerste prijs voor de beste wol.

....

37.

De Voorzitter: Hoeveel hebben zij dagelijks voor hun onderhoud noodig?

De heer Putman:

Eene kan mais, kostende ongeveer	10	cents.
Koffy en suiker ter waarde van .... (welke zij des morgens vroeg plegen te gebruiken)	2^5	,,
Spek, vleesch of visch voor	5	,,
Bakeljaauw en suiker voor avondeten, voor...	2^5	,,
Tabak of sigaren	2^5	,,
Rum	2^5	,,

maakt te zamen 25 cents, en dat is alles, wat zij in den regel dagelijks gebruiken.

38.

De Voorzitter: Wat is het gewone dagloon, dat de vrije lieden verdienen kunnen?

De heer Putman: Het dagloon bedraagt 30 à 40 cents — meer niet.

....

40.

De Voorzitter: Wat stelen zij?

De heer Putman: Bij voorkeur hout, hetwelk zij tot kolen branden en dan in de stad trachten te verkoopen; ook veel vruchten, kippen, kalkoenen enz. De kippen en kalkoenen gebruiken zij niet zelven, doch verkoopen die, indien de gelegenheid zich daartoe aanbiedt. Stelen met inbraak of van zaken van groote waarde behoort tot de zeldzaamheden; zij stelen om te eten.

41.

De Voorzitter: Hebben de Curaçaosche slaven ook eigen kweeken, even als die van Suriname?

De heer Putman: Op sommige plantages wel, maar in den regel niet. De vrijen hebben meestal veel kippen en enkele ook kalkoenen, doch die worden hun dikwerf ontvreemd door slaven. Laatstgenoemden stelen ook wel schapen, niet om te verkoopen, maar om te slagten. Tot dergelijke diefstallen vereenigen zij zich veelal, en verdeelen dan de buit onderling, in dier voege, dat elk een derde deel ontvangt; want die vereenigingen bestaan zelden uit meer dan drie of hoogstens vier slaven.

42.

De Voorzitter: Welke misdaden zijn het menigvuldigst op Curaçao?

De heer Putman: Het stelen: indien dat niet bestond, zou de maatschappij vrij geregeld wezen. Zware misdaden, moord en dergelijken komen hoogst zeldzaam voor. Zelfs gebeurt het niet dikwijls, dat zij elkander slagen toebrengen, ofschoon twisten onder hen menigvuldig zijn, vooral wanneer zij in dronkenschap verkeeren. De slaven in de stad gaan zich veel te buiten aan sterken drank. Die, welke op de plantages wonen, minder, omdat zij niet zooveel gelegenheid hebben zich rum te verschaffen, waarvan zij in 't algemeen groote liefhebbers zijn. De plantage-slaven zijn niet zoo twistziek als de stadsslaven. Zijn zij dronken, dan dansen en springen zij, tot dat zij vermoeid in slaap vallen, en gaan den volgenden dag weder aan het werk.

Toezigt van politie bestaat op Curaçao bijna niet; ook dit bevordert het stelen. Het is dan trouwens ook onmogelijk om met het gering getal politie-dienaars, dat op Curaçao aanwezig is, behoorlijk toezigt te houden. Vergiftigingen, waaraan men zegt dat de Surinaamsche slaven zich wel eens schuldig maken, zijn aan de Curaçaosche slaven onbekend.

....

52.

De heer Heemskerk: Is U dan ook eenige andere kultuur den de zoo even door mij aangeduide bekend, die aan het terugverkrijgen der schadeloosstelling dienstbaar gemaakt zou kunnen worden?

De heer Putman: De beantwoording van deze vraag laat ik aan den heer van Raders over.

De heer van Raders: Uwe beschouwing over de voordeelen van de cochenilleteelt verkregen, of te wachten, deel ik in het geheel niet. De gunstige uitkomsten, die men in de jaren 1848 en 1849 daarmede verkregen heeft, pleiten in mijn voordeel. Den achteruitgang der zaak schrijf ik aan de verkeerde behandeling toe, onder anderen aan het verlaten van het stelsel van begreppeling, dat ik had ingevoerd. Van de aloë zou ook veel meer partij kunnen getrokken worden. Voorts heeft men nog de behenolie en de moringa.

De heer Putman: Onder de menigvuldige door U tijdens uw bestuur over Curaçao en onderhoorigheden ten nutte dier kolonie aangewende pogingen, behoort ook het derwaarts overbrengen van het paragras. Deze grassoort, ofschoon de kultuur er van wel nimmer een middel van bestaan voor den behoeftige worden zal, beschouw ik als eene weldaad voor den planter. Met minder zorg en arbeid kan dit gras op dezelfde hoeveelheid grond, omdat het zoo bijzonder hoog opgroeit, wel eens zoo veel opleveren als het zoogenaamde gienigras, dat op vele plantages voor paardenvoeder wordt aangekweekt. Ik geloof ook, dat de hoedanigheid van het paragras veel beter is dan die van het gienigras. De paarden en ezels eten het gaarne. Het groeit met weinig regen: in de brandende keerkringszon moge het in de drooge maanden tot op den grond wegschroeien, doch dan komt het met den eersten regen, wanneer het eenmaal goed wortel heeft geschoten, weder welig te voorschijn. De kultuur van de morin-

ga zou op de savanna's hier en daar wel gelukken, maar ik meen dat daarvan en van de behen-olie nooit voordeelen in het groot te verwachten zijn. Integendeel geloof ik, dat op kleine schaal gedreven, daarmede wel eenig voordeel te behalen is, maar op grond van de uitkomsten, die ik met eigen oogen aanschouwd heb, moet ik de overtuiging uitspreken, dat noch de eene noch de andere met kansen van welslagen in het groot gedreven worden kan.

53.

De Voorzitter: Bij de beantwoording van de 51ste vraag hebt Gij gezegd: ,,het ligt immers in de bedoeling om grond aan de geëmancipeerden te geven", waaruit ik opmaak, dat Gij dit nuttig acht. Welke gronden zou men aan de geëmancipeerden kunnen afstaan, of liever, heeft het Gouvernement eene genoegzame uitgestrektheid gronden, geschikt om bebouwd te worden, waarop de geëmancipeerden zich zouden kunnen vestigen, ten einde in landbouw of veeteelt een middel van bestaan te vinden? Er bevinden zich nagenoeg 7000 slaven op Curaçao, die gedeeltelijk in de stad en gedeeltelijk daar buiten gevestigd zijn. Ik geloof dat men kan stellen, dat die 7000 een aantal van 1400 huisgezinnen vormen, dat daarvan 400 in de stad gevestigd zijn en dat de 1000 overigen op het land leven. Die, welke in de stad wonen, zullen waarschijnlijk minder behoefte aan grond hebben, daar zij wel andere middelen van bestaan, meer strookende met hunne tegenwoordige werkzaamheden, zullen zoeken. Is dit zoo, dan blijven er 1000 huisgezinnen over, waaraan men volgens Uw denkbeeld grond zou moeten geven. Bestaat er, volgens Uwe schatting, gelegenheid om aan ieder van die huisgezinnen een gedeelte van de Gouvernementsgronden af te staan, groot en vruchtbaar genoeg, om aan het zoo even genoemde doel te kunnen beantwoorden?

De heer Putman: Deze vraag moet ik volmondig met neen beantwoorden. Daartoe heeft men ook de plantages noodig. Op de Gouvernementsgronden is het bepaald onmogelijk.

....

54.

De Voorzitter: Gesteld, dat 500 huisgezinnen middel vonden om zich met de planters te verstaan, en op de plantages te blijven, zouden de 500 overigen zich dan op de door mij bedoelde wijze, op de Gouvernements-gronden kunnen vestigen?

De heer Putman: Neen, want de vrije lieden, hebben zich op de beste stukken gevestigd. Zij hebben in den omtrek en ook verder van de kerk van Santa-Rosa verwijderd op de meest vruchtbare plekken dorpjes aangelegd, die de namen voeren van Sabana, St. Joris, Libié, Raantjoe, Trasdiseroe en Malouiza, in andere distrikten vindt men ook dergelijke zoogenaamde dorpen.

De plantages zijn daarentegen veel te groot, en bevatten uitgestrekte bebouwbare gronden, waar nooit iemand een voet zet.

55.

De Voorzitter: Van waar zal men dan de gronden vinden, die gij aan de geëmancipeerden wilt schenken?

De heer Putman: Het zal alleen mogelijk zijn, die gronden te vinden, indien men zijne toevlugt tot de plantages neemt; dat is onmisbaar.

Ik twijfel er niet aan of vele planters zullen uit eigen beweging, grond aan de geëmancipeerden afstaan, onder voorwaarde, dat zij eenige dagen in het jaar voor hen zullen werken. Dat is op Curaçao thans reeds niet vreemd. Er zijn veel vrije negers, die op dezen voet gronden van de planters in gebruik hebben. In die gevallen werken zij in de Oostdivisie gewoonlijk acht en elders twaalf dagen voor de planters. Na de emancipatie zullen de planters behoefte aan arbeidende handen ondervinden, en dus nog meer geneigd zijn, om zoodanige overeenkomsten te sluiten dan thans.

Zeker zouden zij er niet tegen zijn, dat eenige stukken grond, verder van hunne woningen verwijderd, en die zij toch niet gebruiken, tegen eene billijke schadeloosstelling werden onteigend.

56.

De heer Esser: Komen de vrije negers de verpligtingen, welke uit soortgelijke overeenkomsten op hen rusten, wel getrouw na? Werken zij in den voor den landbouw gunstigen tijd, die op Curaçao zoo kort is, niet liever voor zich zelven?

De heer Putman: De planters hebben hen in hunne magt. Het belang der arbeiders brengt mede, dat zij de planters tevreden stellen. Van daar dat het goed gaat.

57.

De Voorzitter: Maar loopen zij in den regel niet weg op het oogenblik, dat de regen invalt, wanneer hun arbeid de meeste waarde voor den planter heeft, om hun eigen grond te gaan bewerken?

De heer Putman: Neen, in den regel niet: uitzonderingen komen wel eens, maar toch zeldzaam, voor.

58.

De Voorzitter: Blijkens uw antwoord op de 51ste vraag, denkt gij niet gunstig over de uitkomsten van een aan de geëmancipeerden op te leggen hoofdgeld. Zoudt gij ook van dat gevoelen zijn, indien men er in slaagde geschikte gronden aan de geëmancipeerden te verschaffen?

De heer Putman: Ja, van eene belasting moet men zich niet veel voorstellen. De eenige, die nog iets zou kunnen opleveren, is, gelijk ik reeds de eer had te doen opmerken, een bundergeld: maar f 2, zooals thans betaald wordt, is nog te hoog. De opbrengst van zoodanige belasting zou echter altijd zeer gering zijn in vergelijking met de sommen tot schadeloosstelling der eigenaren benoodigd. Ik geloof niet, dat zij toereikende zou wezen, om de rente dier sommen te dekken.

64.

De heer Heemskerk: Geschiedt de kerkdienst en het godsdienstig onderwijs in het Nederduitsch?

De heer Putman: Neen, in de Negertaal, een zeer gebroken Spaansch op gelijke wijze ontstaan als het Neger-Engelsch, dat in Suriname gesproken wordt. Op mijne school, even als op alle andere scholen op het eiland, werd evenwel onderwijs in het Nederduitsch gegeven.

65.

De Voorzitter: Indien men tot gelijktijdige vrijverklaring van al de slaven op Curaçao overging, zou het noodzakelijk zijn vooraf middelen te beramen, tot handhaving van rust en orde, en daar het tot beschaving en ontwikkeling der geëmancipeerden zou kunnen strekken, om hen zooveel doenlijk rondom de bestaande kerken, of in de verschillende parochiën te groepeeren, zou het welligt wenschelijk zijn eene andere territoriale indeeling op het eiland in te voeren, en daarbij zich te regelen naar de kerkelijke, ten einde in iedere parochie eene of meerdere burgelijke autoriteiten te vestigen, belast met het politietoezigt en al wat daarmede in verband staat. Wat dunkt u daarvan?

De heer Putman: Het zal niet noodig zijn de territoriale indeeling te wijzigen, want bij de kerkelijke indeeling en aanwijzing van de grenzen der parochiën heeft monseigneur Niewindt de grenzen van de bestaande indeeling in distrikten gevolgd.

De Voorzitter: Welke personen worden gewoonlijk tot de betrekking van districtmeester benoemd? Ik denk, dat de heer Esser mij dat wel zal weten te zeggen.

De heer Esser: Men kiest daartoe meest altijd de aanzienlijkste ingezetenen, die in het distrikt gevestigd zijn.

66.

De Voorzitter: Zijn de kerken in de middelpunten der parochiën opgerigt?

De heer Putman: Ja; zooveel mogelijk.

De heer Esser: Toch niet zonder uitzondering; want de kerk van Santa-Maria ligt vlak bij de stad.

67.

De Voorzitter: Wie oefent het burgelijk gezag uit op de dorpen, welke de vrije negers bewonen?

De heer Putman: Zij doen dat meest patriarchaal en onderling; gewoonlijk treft men er een onder hen aan, die met hun goedvinden en als de oudste der familie eenig gezag uitoefent. Tot beslechting van geschillen wenden zij zich nu eens tot den pastoor, en dan eens tot den districtmeester. Een enkele maal bemoeit het Fiscalaat er zich mede, doch dat is hoogst zeldzaam. Van moeielijkheden hoort men bijna nooit. Hunne geschillen betreffen gewoonlijk land, het regt om daarop te mogen weiden, geiten enz. Ik slaagde er veelal in ze in der minne te doen bijleggen, indien ze ter mijner kennis kwamen.

....

70.

De Voorzitter: Zou er geen twist ontstaan, indien de geëmancipeerden zich in de nabijheid der dorpen, door de vrije-negers bewoond, nederzetten en poogden zich daaraan aan te sluiten?

De heer Putman: Neen, de vrije negers zijn aan de slaven zeer gehecht en hunne getrouwe helpers. Zij zouden ongetwijfeld met de slaven zamenspannen, indien er ooit eene oproerige beweging onder laatstgenoemden ontstond. Dit is zeer natuurlijk, want zij stammen van dezelfde voorouders af, velen hebben bloedverwanten onder de slaven, en er bestaat geene andere afscheiding tusschen de vrije negers en de slaven, dan die, dat laatstgenoemden den staat van vrijheid missen, welke eerstgenoemden bezitten.

....

83.

De Voorzitter: Is er in het geheel geen grond op de savanna's beschikbaar, om aan de geëmancipeerden ter bebouwing af te staan en waarop zij zich zouden kunnen vestigen?

De heer Putman: Een klein gedeelte der geëmancipeerden zal wel grond kunnen verkrijgen, doch de overigen niet, en die zullen waarschijnlijk emigreeren, indien men hun op de plantages geene gronden kan bezorgen. Men moet er evenwel niet op rekenen de emancipatiekosten van degenen, aan wie men grond afstaat, terug te zullen krijgen. Eene grondbelasting zou daartoe het eenige middel wezen, doch nimmer belangrijke inkomsten afwerpen.

....

87.

De Voorzitter: Waar bevindt zich de meisjesschool, waarvan gij bij uw antwoord op de 16de vraag gesproken hebt, die door uwe zuster bestuurd wordt?

De heer Putman: Mijne zuster bestuurt die school niet meer; zij is in Febrauri 1853 op Curaçao aan de gevolgen van gele koorts overleden; het jaar daarop volgende heb ik haar stoffelijk overschot in ons familiegraf te Oudewater ter aarde besteld. Die school bestaat echter nog, op het dorp Santa-Rosa. Zij wordt gehouden in de eene vleugel van een gebouw, waarvan de andere vleugel bestemd is voor jongensschool, die door mij opgericht en geleid werd, en thans nog, zoo ik hoor, door de zorgen van den bisschop in bloei toeneemt. De oudste meisjes, die op die school kwamen, waren twaalf jaren oud en daaromtrent, althans niet ouder, de jongste zeven of acht jaren. Wij hebben ook eene bewaarschool voor kleine kinderen gesticht. De Zondags-scholen worden over het algemeen zeer druk bezocht. De invloed van het onderwijs, dat op de scholen, en van het godsdienstonderwijs, dat in de kerken gegeven werd, werkte zeer heilzaam. Toen ik op Santa-Rosa kwam, zag men zelden een meisje van 18, 19 of 20 jaren, dat niet reeds een kind op den arm droeg. Nadat wij daar eenige jaren waren werkzaam geweest, zag men zoo iets bijna niet meer, waren de meisjes zedelijk en eerbaar geworden, en leefden zij in de verwachting van eenmaal een eerlijk huwelijk te zullen aangaan; en zoo was 't het geheele eiland over. Godsdienstig onderwijs schenkt als eerse weldaad, verbetering in zeden.

....

BIJLAGE O.

behoorende bij het Rapport aan den Koning, gedagteekend 26 Mei 1856 der, Staatscommissie ingesteld bij Zr. Ms. besluit 29 November 1853, n°. 66.

EXTRACT uit de notulen van het verhandelde bij de Staatcommissie ingesteld bij Koninklijk besluit van 29 November 1853, n°. 66.

Vijf-en-twintigste vergadering.

gehouden Dinsdag, 29 Mei 1855, des voormiddags ten elf ure.

Tegenwoordig: Al de leden en de secretaris.

N°. 1. jhr. J. J. Rammelman Elsevier, enz.

N°. 2. De heer H. van der Meulen, honorair lid van den Kolonialen Raad van Curaçao en zwager van het lid der Staatscommissie R. F. baron van Raders, ingevolge het besluit vermeld bij n°. 6 der notulen van de vier-en-twintigste vergadering, uitgenoodigd om de tegenwoordige zitting der Staatscommissie bij te wonen, treedt de vergadering binnen.

De Voorzitter betuigt hem den dank der Staatscommissie voor zijne bereidvaardigheid om in haar midden te verschijnen, en geeft hem te kennen dat zij, bij het beramen van middelen tot emancipatie der slavenbevolking op de Nederlandsche West-Indische eilanden, de wenschelijkheid ondervonden heeft van het inwinnen der voorlichting van deskundigen, omtrent onderscheiden punten van feitelijken en practischen aard, en dientengevolge besloten heeft zich ten dien einde tot hem te wenden, daar zijn langdurig verblijf op Curaçao hem in de gelegenheid gesteld heeft een rijke ondervinding te verkrijgen.

De heer van der Meulen verklaart zich bereid tot het geven van alle zoodanige inlichtingen als hij in staat mogt zijn der Staatscommissie te verschaffen.

....

25.

De Voorzitter: Ik meende, dat dieverijen gepleegd door de vrije negers die zich op de savanna's hebben nedergezet, nog al zeer menigvuldig waren?

De heer van der Meulen: Ja, die stelen wel. In den neger zit altijd een diefachtige aard.

....

34.

De heer Voorzitter: Is de exploitatie der zoutpannen voor uitbreiding vatbaar?

De heer van der Meulen: Ja. Er zijn nieuw-aangelegde zoutpannen, die veel voordeel afwerpen. Ik meen die van den heer de Haseth op de plantage Jan-Kok. Ook zijn zoon en schoonzoon hebben de hunnen merkelijk verbeterd en uitgebreid, die allen veel opleveren. De zoutpannen van den heer Lauffer worden ook meer en meer uitgebreid, vooral tegenwoordig, omdat de prijs van het zout zoo hoog is. Het kost nu op Curaçao ongeveer f 2 het vat. Men rekent daar bij het vat. Een vat is omstreeks drie en een halve schepel. In Noord-Amerika rekent men bij bushels.

35.

De Voorzitter: Hoe groot zijn de productiekosten van zulk een vat zout?

De heer van der Meulen: Ongeveer 30 à 35 cents.

36.

De Voorzitter: Is de prijs van het vat zelf daaronder begrepen, of moet die nog bovendien gerekend worden?

De heer van der Meulen: Er wordt geen vat bijgeleverd. Het vat is de geijkte maat. De kooper moet het daarmede gemeten zout zelf weghalen.

....

55.

De Voorzitter: Bestaat er uitvoer van vee op Curaçao?

De heer van der Meulen: Vroeger was er eenige uitvoer van schapen naar Jamaica en St. Thomas, tegenwoordig minder: naar Suriname heeft er bijna geen uitvoer van schapen plaats: hoornvee en cabrieten worden niet uitgevoerd en dienen alleen voor de consumtie op het eiland zelf. De cabrieten worden op de overkust meer voor de huid, dan voor het vleesch geslagt, evenals in Buenos-Ayres het hoornvee.

56.

De heer Heemskerk: Als tak van nijverheid is de veeteelt op Curaçao dus van weinig belang?

De heer van der Meulen: Zij levert toch een middel van bestaan op.

....

PUBLICATIE-BLAD. Gouvernement van Curaçao en Onderhoorigheden.

BESCHIKKING van Dinsdag, den 4 Junij 1850, n°. 223.

De Gouverneur,

In overweging genomen hebbende de menigvuldige klagten, welke bij opvolging aan het bestuur zijn gedaan, wegens het houden van vee op de publieke weiden door personen, die geene privilegien daartoe bezitten, en waardoor veel schade wordt toegebragt aan de eigenaars van plantagien, die tot het doen weiden op de publieke gronden door aankoop geregtigd zijn geworden en welker belasting op de grondeigendommen, ook met het oog op den veestapel, is geregeld.

dat zoowel om deze onbillijkheid te kunnen tegengaan, als om met meerdere juistheid den veestapel op dit eiland te kennen, het noodig geoordeeld wordt, dat het bestuur onderrigt zij van de onderscheidene privilegien, die verleend zijn tot het houden van veekoralen.

dat de bewijzen daarvan slechts kunnen geput worden uit de koopbrieven der plantagien, vermits een boek van privilegien, hetwelk aanvankelijk heeft bestaan, uitwijzens de uit hetzelfde gemaakte extracten, welke aan sommige koopbrieven zijn geannexeerd, niet in het archief der Kolonie aanwezig is.

Heeft goedgevonden en verstaan, te bepalen:

a. Dat een register als legger zal worden opgemaakt der op dit eiland verleeide privilegien tot het houden van vee, gelijk die uit de koopbrieven der plantagien of andere akten blijken en dientengevolge de goede ingezetenen uittenoodigen om hunne koopbrieven van plantagien of andere documenten, waaruit hun regt consteert, ter Koloniale Secretary alhier tot bovengenoemd einde te exhiberen.

b. Dat nadat de legger ter Koloniale Secretary zal zijn opgemaakt, dezelfde zal worden geverifieerd en goedgekeurd door eene Commissie uit den Kolonialen Raad, welke nader zal worden benoemd.

c. Dat uit den legger lijsten zullen worden getrokken, welke, voor zooverre ieder district betreft, aan de Districtmeesters zullen worden toegezonden.

En zal afschrift dezer in het Publicatie-blad worden opgenomen, terwijl de Koloniale Secretaris zich van deszelfs inhoud voor geinformeerd zal houden.

De Gouverneur van Curaçao
en onderhoorigheden,

(w. g.) I. J. Rammelman Elsevier jr.

BIJLAGE La. L.

LEGGER van verleende privilegiën tot het houden van vee op de publieke gr

	Namen der plantagiën, tuinen, enz.		Privilegie tot het houden van			
			Hoornbeesten.	Schapen.	Geiten.	Paarden.
						OOS
1	Oostpunt	1	onbepaald	onbepaald	onbepaald	onbepaald
2	Fuik	1	idem	idem	idem	—
3	Duivelsklip	1	idem	idem	idem	—
4	St. Barbara	1	idem	idem	idem	—
5	Vredeberg (Jan Zout-vat)	1	idem	idem	idem	—
6	Oranjeberg	1	idem	idem	idem	—
7	Klein St. Joris	1	idem	idem	idem	—
8	Groot St. Joris	1	idem	idem	idem	—
9	Coraal Tabak	1	idem	idem	idem	—
10	St. Catharina	1	idem	idem	idem	—
11	Ronde-Klip	1	idem	idem	idem	—
12	Popo	1	idem	idem	idem	—
13	Eendracht (Koraal Patien)	1	—	idem	—	—
14	Kent U zelven	1	—	200	—	—
15	Goedgezicht	1	—	300	100	—
16	Welgelegen (Porta di Barber)	1	idem	onbepaald	onbepaald	—
17	Nooitgedacht	2	idem	idem	idem	—
18	Casa-Grandi	2	—	idem	—	—
19	Nyd Rust (Brakkepoti Ariba)	2	onbepaald	idem	onbepaald	onbepaald
20	Damaskus (Jan Thiel)	2	30	idem	idem	—
21	Montagne (Montagne abaauw)	2	idem	idem	idem	—
22	Haneberg	2	idem	idem	idem	—
23	Scherpenheuvel	2	—	idem	idem	—
24	Watervliet of Gedachtenis	2	—	idem	idem	—
25	Zuurzak	2	onbepaald	idem	idem	—
26	Groote Tuin (Bottelier)	2	12	100	—	—
27	Waschtuin (Labadera)	2	onbepaald	onbepaald	—	—
28	Coraal	2	—	idem	—	—
29	Vredenberg (Beneden Tuin)	2	—	idem	—	—
30	Steenwijk (Stophiles)	2	—	idem	onbepaald	—
31	Brievegat	2	onbepaald	idem	idem	—
32	Buitenrust (Sapateer)	2	25	idem	idem	—
33	Santa Rosa (Roomsch Cath. Kerk)	2	4	100	—	—

liek[e] gronden op Curaçao, opgemaakt naar aanleiding van de beschikking van den 4 Juny 1850 n°. 223.

n.	Bewijzen.	AANMERKINGEN.
OS	DIVISIE.	
ld	Eerste koopbrief d.d. 22 April 1796.	Door het Gouvernement verkocht.
	Opdragtbrief van de weduwe Meijer.	De datum niet uit te vinden, dewijl de koopbrief gescheurd is; moetende geweest zijn van het jaar 1762.
	Eerste koopbrief d.d. 22 April 1796.	Door het Gouvernement verkocht.
	idem d.d. 18 July 1750.	
	idem d.d. 8 Augustus 1758.	Vroeger genaamd Uilenburg. Privilegie bekomen tot het houden eener koe-koraal, bij acte van 12 Maart 1762 van den Gouverneur.
	idem d.d. 6 Mei 1737.	Bij dezen koopbrief is geannexeerd een kopij-brief van een perceel gend. Clementsklip d.d. 13 September 1805, hetwelk privilegie heeft van koe, schapen en geitenkoralen.
	idem d.d. 7 November 1718.	
	idem d.d. 15 July 1760.	
	idem d.d. 29 July 1796.	
	Eerste kopij koopbrief d.d. 7 December 1694.	
	Eerste koopbrief d.d. 23 October 1734.	
	idem d.d. 23 Maart 1747.	Bij akte van den Gouverneur d.d. 14 February 1764 privilegie verkregen tot het houden van een koekoraal.
	Koopbrief d.d. 24 Juny 1800.	Akte-privilegie van den Gouverneur d.d. 20 Mei 1795.
	idem d.d. 12 July 1814.	Akte-privilegie dito 20 September 1810.
	Akte-privilegie d.d. 16 Maart 1835.	
	Eerste koopbrief d.d. 28 Augustus 1752.	
	idem d.d. 14 April 1748.	Akte-privilegie van den Gouverneur d.d. 12 April 1796 tot het houden van een koekoraal.
	Akte privilegie d.d. 16 Maart 1795.	Deze plantage heeft, blijkens meest al de inventarissen bij de koopbrieven gevoegd, altijd hoornvee en schapen gehouden.
ld	Eerste koopbrief d.d. 14 Augustus 1725.	Acte-privilegie d.d. 3 Mei 1726 van den Gouverneur tot het houden eener koekoraal.
	idem d.d. 13 January 1747.	Deze plantagie heeft, blijkens al de inventarissen bij de koopbrieven (besch. 28 Februari 1859 privilegie van 40 ezels en 80 runderen) gevoegd, ten allen tijde hoornvee gehouden. Heeft privilegie van 30 hoornbeesten en 40 ezels bij dis. d.d. 26 February 1859 n°. 94.
	idem d.d. 28 December 1770.	Ten allen tijde heeft deze plantage hoornvee gehouden, blijkens de inventarissen bij de koopbrieven gevoegd.
	idem d.d. 21 October 1757.	
	idem d.d. 7 Maart 1753.	Heeft altijd hoornvee gehouden blijkens de bij de koopbrieven gevoegde inventarissen.
	idem d.d. 24 February 1778.	Blijkens welken koopbrief privilegie verleend is bij de acte van den Gouverneur d.d. 30 Mei 1750.
	idem d.d. 10 October 1755.	
	Acte privilegie van den Gouverneur d.d. 21 February 1811 tot het houden van 100 schapen en 12 hoornbeesten.	
	Eerste koopbrief d.d. 7 January 1791.	Zijnde geen vroeger koopbrief van dit effect voorhanden.
	idem d.d. 7 January 1791.	Idem.
	idem d.d. 28 February 1726.	
	idem d.d. 27 December 1730.	
	idem d.d. 13 Maart 1725.	Bij dit effect behoort een perceel genaamd Raantje met privilegie van schapen- en geitenkoralen, volgens koopbrief d.d. 13 Maart 1725.
	idem d.d. 6 January 1744.	In den koopbrief d.d. 28 January 1749 wordt voor het eerst de vermelding van 25 stuks hoornvee gevonden.
	Gouvernementsbeschikking d.d. 10 Juny 1843.	Tot wederopzeggen toe.

	Namen der plantagiën, tuinen, enz.		Privilegie tot het houden van				
			Hoornbeesten.	Schapen.	Geiten.	Paarden.	
34	Een stuk gronds in den koopbrief zonder naam, doch volgens lijst van den Districtsmeester bekend onder den naam van „Leef tevreden"	2	—	50 of	50	—	A
35	Vetter	2	—	onbepaald	—	—	
36	Fortuin en een perceel Girindongo	2	12	100	—	—	
37	Texel	2	—	onbepaald	—	—	
38	Mount Vernon (van Engelen)	3	—	idem	onbepaald	—	E
39	Vaarsche put (Montagne Ariba)	1	—	idem	idem	—	
40	Rust en Vrede (Brakapoti Abauw)	2	—	idem	idem	—	E
41	Vergenoegen (Jongbloed)	2	12	150	idem	—	E
42	Weltevreden (Koeral kwartje)	1	—	50	—	—	A
43	Berg Carmel	3	—	onbepaald	idem	—	E
44	Tevredenheid (Paradijs)	3	—	50	—	—	G
45	Genoegen is 't al	3	onbepaald	onbepaald	idem	—	E
46	Stadsrust	3	—	50	—	—	A
47	Zelandia	3	onbepaald	onbepaald	onbepaald	—	E
48	Bloempot						
49	Suiker-Tuintje	3	—	25	—	—	
50	Princenhof	3	—	onbepaald	idem	—	
51	Rust en Vrede	3	—	idem	idem	—	
52	Koningsplein	3	—	idem	—	—	
53	Rustenburg (Groot Kwartier)	3	idem	idem	idem	—	K
54	Vriendenwijk	3	2	60	—	—	A
55	Noordkant	3	onbepaald	onbepaald	idem	—	E
56	Land- en Zeezicht	3	—	idem	—	—	K
57	Vreugdendal (Corri)	3	—	50	—	—	A
58	Vredeberg	3	—	onbepaald	—	—	K
59	Een stuk gronds Rancho	3	—	80	—	—	A
60	Matansia (in den koopbrief Ranche)	3	25	onbepaald	idem	—	K
61	Een stuk grond of Canoekje (Juan Ricalo)	3	—	50	—	—	A
62	Vreugdendaal (Damascus)	3	—	—	idem	—	K
63	Vrede (Klein Kwartier) met perceelen	3	—	onbepaald	idem	—	
64	Rijkenberg	3	—	idem	idem	—	K
65	Oudewater	1	—	100	—	—	G
66	Aan Constantien Balentien Dammers, bij beschikking 12 October 1863, n°. 88, vergund om 30-tal schapen te houden	1	—	30	—	—	G
67	Vergenoeging		—	100	—	—	
						MIDDENDI	
1	Kattenberg (Ma Retraite of Gasparito)	1	—	onbepaald	onbepaald	—	E
2	Klein St. Kruis (Koeimans)	1	—	idem	idem	—	E
3	Hermitstil en Maria Magdalena	1	—	30	—	—	K
4	Rust en Vrede	1	—	onbepaald	idem	—	
5	De Vrijheid (Haai)	2	—	idem	—	—	A
6	Goed gezigt (Louis Monges)	2	—	idem	idem	—	E
7	Bleinhein (Blein)	1	—	idem	idem	—	

Bewijzen.	AANMERKINGEN.
Acte privilegie d.d. 9 November 1820.	
idem d.d. 19 July 1798.	
idem d.d. 2 December 1814.	
idem d.d. 27 December 1794.	
Eerste koopbrief d.d. 13 September 1742.	
idem d.d. 25 July 1743.	
Extract protocol d.d. 14 April 1695.	
Eerste koopbrief d.d. 24 February 1747.	Acte-privilegie van den Gouverneur d.d. 3 Maart 1809.
Acte-vergunning dd. 23 February 1758.	
Eerste koopbrief d.d. 9 December 1705.	
Gouvernementdispositie d.d. 18 February 1845.	Tot wederopzeggens toe.
Eerste koopbrief d.d. 13 February 1738.	
Acte van privilegie d.d. 8 December 1724, vermeld in den koopbrief d.d. 13 December 1798.	Aan de tegenwoordige eigenares H. P. Cancryn is bij Gouvernementsdispositie d.d. 18 December 1841 n°. 410 vergunning verleend tot het doen weiden van 100 schapen gt. en kl.
Eerste koopbrief d.d. 3 Juny 1723.	In den koopbrief d.d. 24 January 1743 wordt melding gemaakt van schapenkoraal. Bij acte-privilegie d.d. 12 Maart 1759 is privilegie verleend tot het houden van vee.
idem d.d. 10 September 1748.	
idem d.d. 20 December 1805.	
idem d.d. 20 Juny 1746.	
idem d.d. 14 October 1754.	Bij Gouvernementsbeschikking d.d. 26 February 1864 n°. 129, is aan deze plantage privilegie voor 20 runderen verleend.
idem d.d. 24 October 1741.	
Koopbrief d.d. 3 October 1736.	
Acte privilegie d.d. 2 Augustus 1793.	
Eerste koopbrief d.d. 29 July 1796.	
Kopy acte-vergunning d.d. 8 April 1734.	
Acte-privilegie d.d. 2 Augustus 1790.	
Koopbrief d.d. 18 November 1745.	
Acte-privilegie van den Gouverneur d.d. 27 Augustus 1788.	
Koopbrief d.d. 13 Mei 1783.	
Acte-privilegie van den Gouverneur d.d. 25 Augustus 1814.	
Koopbrief d.d. 4 February 1806.	
idem d.d. 9 December 1808.	Hebbende de perceelen, volgens koop-akte d.d. 20 February 1810, ook privilegie tot het houden van schapen en geiten koralen.
Kopy-koopbrief d.d. 24 Januari 1833.	
Gouvernementsbeschikking d.d. 7 April 1853, n°. 196.	Deze vergunning is voorwaardelijk en tot wederopzeggens toe gegeven aan den persoon van Belifaas Martes bij dispositie d.d. 7 April 1853 n°. 195.
Gouvernementsbesch. d.d. 23 April 1864 n°. 264.	

ENDIVISIE.

Eerste koopbrief dd. 4 October 1745.	
Eerste idem d.d. 1695; zijnde een stuk daarvan afgescheurd.	
Koopbrief d.d. 7 Maart 1800.	
idem d.d. 19 Juny 1761.	
Acte publieke verkooping d.d. 5 January 1719.	
Eerste koopbrief d.d. 17 Maart 1735.	
idem d.d. 12 October 1740.	

	Namen der plantagiën, tuinen, enz.		Privilegie tot het houden van				
			Hoornbeesten.	Schapen.	Geiten.	Paarden.	
8	De Hoop (Gouvernements Etablissement)	1	—	100	of 100	—	A
9	Uitvlugt	1	—	50	—	—	
10	Buena Vista, Vaez en St. Rosa	1	6	250	—	—	K
11	Assiento	1	onbepaald	onbepaald	onbepaald	—	E
12	Rio Canario	1	idem	idem	idem	—	
13	St. Jacob en Muizenberg (Sabana Hoenkoe) . . .	1	idem	idem	idem	—	
14	Zegening (Steenen Koraal of Koraal Piedra) . . .	1	idem	idem	idem	—	K
15	Savaan (Kanga)	1	idem	idem	idem	—	E
16	Eendracht	2	—	25	—	—	
17	Vredenberg	1	—	50 à 50	—	—	A
18	Goede Hoop	2	—	onbepaald	—	—	E
19	Zorgvliet (a) Brakkesmit en Ravenstijn (a) Valentijn, thans bijeengetrokken		—	idem	onbepaald	—	
20	Plantersrust (Gouvernements Etablissement) . .	2	onbepaald	idem	idem	—	
21	Welgelegen en Ruste	2	—	idem	idem	—	
22	Hato	2	idem	idem	idem	—	
23	Luchtenberg (Mahoema)	2	idem	idem	idem	—	K
24	Klein Piscadera	2	idem	idem	idem	—	A
25	Groot Piscadera	2	idem	idem	idem	—	Ee
26	Klein Malpais (Rustplaats of Wijtje)	2	—	idem	idem	—	
27	Mount Pleasant (Mailpais)	2	onbepaald	idem	idem	—	K
28	Groot St. Michiel	2	idem	idem	idem	—	
29	Bon pais (a) Soua	2	idem	idem	idem	—	Ee
30	Terburg (a) Texel	2	—	idem	idem	—	Ee
31	Blye Rust (Groote Blaauw)	2	—	idem	idem	—	Ee
32	St. Elisabeth (a) Kl. Blaauw	2	—	idem	idem	—	Ee
33	Klein St. Michiel	2	idem	idem	idem	—	Ee
34	Groote-berg (Seroe grandi)	2	—	idem	idem	—	
35	Raphael (Klein Piscadera)	2	—	idem	idem	—	
36	Malpais (Gato)	2	idem	idem	idem	—	
37	Ravenslot (Jack Evertsz.)	2	—	idem	idem	—	
38	Malpais, Terburg (a) Texel (Papaja) Weltevreden .	2	40	idem	idem	—	

WESTDI

1	Knip	1	onbepaald	onbepaald	onbepaald	—	Ee
2	St. Kruis	1	idem	idem	idem	—	
3	Domino Rooi	1	idem	idem	idem	—	
4	Spaansche put	1	idem	idem	idem	—	
5	Zevenbergen	1	idem	idem	idem	—	Ke
6	St. Nicolaas	1	idem	idem	idem	—	Ee
7	Klein St. Martha	1	idem	idem	idem	—	
8	Kabrietenberg (a) Barber	1	idem	idem	idem	—	
9	Wacawa, St. Sylvester en Bartholskust	1	idem	idem	idem	—	
10	Patate-tuin		—	200	—	—	
11	Klein Piscadera of Phlip	1	idem	onbepaald	—	—	

n.

Bewijzen.	AANMERKINGEN.
Acte vergunning d.d. 13 December 1695.	Privilegie luidt voor 100 schapen en kabrieten.
idem d.d. 30 November 1799.	
Kopykoopbrief van Buena Vista en Vaez d.d. 5 November 1830.	In dezen koopbrief wordt aangehaald de acte van overdracht d.d. 6 October 1825, waarin het privilegie voorkomt.
Eerste koopbrief d.d. 29 Maart 1776.	
idem d.d. 17 Juny 1796.	
idem d.d. 8 Juny 1798.	
Koopbrief d.d. 6 Maart 1770.	Geitenkoraal van 80 stuks bij kopy acte privilegie d.d. 26 November 1692 en koekoraal bij kopij acte privilegie d.d. 3 Juny 1726. Bij de plantage Steenenkoraal behoort een perceel Seroe Fortuna of Seroe Papaja, dat privilegie heeft van 30 schapen d.d. 5 July 1736 en voor koe en geitenkoraal en 30 schapen d.d. 27 Januari 1731, 26 July 1734.
Eerste koopbrief d.d. 28 September 1706.	
idem d.d. 10 November 1772.	
Acte van privilegie d.d. 2 September 1761.	Tot wederopzeggens toe.
Eerste koopbrief d.d. 16 January 1756.	Hebbende Brakkesmit volgens de koopbrieven geen privilegien.
idem d.d. 5 July 1757,	
idem d.d. 27 December 1697	Koe- en schapenkoraal bij acte-privilegie van den Gouverneur d.d. 12 December 1784.
idem d.d. 12 December 1729.	Acte privilegie voor koekoraal d.d. 29 April 1793.
idem d.d. 1 Juny 1796.	
Koopbrief d.d. 21 December 1744.	Privilegie tot het houden eener koekoraal d.d. 7 December 1724.
Acte-privilegie v. d. Gouv. d.d. 10 Mei 1807.	
Eerste koopbrief d.d. 4 Mei 1796.	Privilegie om veekoralen te houden.
idem d.d. 11 Juny 1762.	
Koopbrief d.d. 2 Juny 1730.	Acte privilegie d.d. 2 Mei 1729 voor koekoraal.
idem d.d. 7 February 1709.	
Eerste koopbrief d.d. 10 November 1797.	
Eerste idem gepasseerd voor den Gouverneur Pedro van Collen; zijnde de datum afgescheurd.	Dit privilegie is in de volgende koopbrieven opgenomen.
Eerste koopbrief d.d. 2 October 1783.	
Eerste idem d.d. 16 December — jaartal afgescheurd.	
Eerste koopbrief d.d. 7 February 1766.	In den koopbrief van 1 January 1798 en vervolgens tot den laatsten koopbrief toe wordt melding gemaakt van koekoraal, zonder eenige acte van privilegie.
idem d.d. 8 July 1755.	
idem d.d. 7 January 1718.	
idem d.d. 20 February 1730.	Koekoraal, benevens schapen en geiten koralen bij koopbrief d.d. 2 Mei 1732.
idem d.d. 12 December 1738.	
idem d.d. — — — — 1809.	Beschikking 17 January 1862 n°. 46, privilegie voor 40 runderen verkregen.

STDIVISIE.

Bewijzen.	AANMERKINGEN.
Eerste koopbrief d.d. 14 July 1693.	
idem d.d. 13 December 1771.	
idem d.d. 30 October 1759.	
idem d.d. 29 Juny 1693.	Bij koopbrief d.d. 30 July 1748 en vervolgens vindt men melding gemaakt van koe-, schapen en geiten-koraal.
Koopbrief d.d. 30 October 17—.	
Eerste koopbrief d.d. 26 Mei 1769.	
idem d.d. 31 July 1698.	
idem d.d. 24 September 1739.	
idem d.d. 28 Juny 1776.	
idem d.d. 3 April 1813.	Volgens dien koopbrief is privilegie door den Gouverneur d.d. 12 April 1796 verleend.
idem d.d. 25 April 1777.	Acte privilegie van den Gouverneur, d.d. 22 February 1820 tot het houden eener koe-koraal.

	Namen der plantagiën, tuinen, enz.		Privilegie tot het houden van			
			Hoornbeesten.	Schapen.	Geiten.	Paarden.
12	Lelienberg	1	onbepaald	onbepaald	onbepaald	—
13	't Slot van Uytrecht of Paradera	1	idem	idem	idem	—
14	St. Hironimus	1	idem	idem	idem	—
15	Rio Magdalena	1	idem	200	100	—
16	Groot St. Martha en Klein St. Jan	1	—	onbepaald	onbepaald	—
17	Zorgvliet	1	onbepaald	idem	idem	—
18	Savonet	1	idem	idem	idem	—
19	Een betrankeerd stuk gronds	1	idem	—	idem	—
20	Assencion of Patric	2	idem	onbepaald	idem	—
21	Een perceel bij Patric (Striebeek)	2	idem	idem	idem	—
22	Assencion	2	idem	idem	idem	—
23	Bicento	2	—	idem	idem	—
24	Kleine Assencion of Docterstuin	2	onbepaald	idem	idem	—
25	Kleine Kloof of Pannekoek	1	idem	idem	idem	—
26	St. Jan	2	idem	idem	idem	—
27	St. Sebastiaan (Buitenbosch)	3	idem	idem	idem	—
28	Engelenberg en Giftenberg (Cas Abouw)	2	idem	idem	idem	—
29	Puerto Marie	2	idem	idem	idem	—
30	St. Marie of Rif	2	idem	idem	idem	—
31	Siberie	3	idem	idem	idem	—
32	Doesoe en Baaiklaas	3	—	idem	idem	—
33	Fonteien	3	—	idem	idem	—
34	Zevenhuizen	3	—	idem	idem	—
35	Zorgvliet (Korporaal)	3	—	idem	idem	—
36	Oud St. Marie (a) Meiberg	3	onbepaald	idem	idem	—
37	Malpais (Daniel) en 2 perceelen de Bagaden	3	—	idem	idem	—
38	St. Pieter		50	idem	idem	—

PIETERMA

1	Altena		—	idem	idem	—

Met de koopbrieven en andere stukken ter koloniale Secretary geverifieerd en accoord bevonden.

De Leden van den Kolonialen Raad,
(*get.*) David Dovale.
C. M. Gäerste.

Bewijzen.	AANMERKINGEN.
Eerste koopbrief d.d. 4 July 1796.	
Acte privilegie van den Gouverneur d.d. 10 Maart 1724.	
Eerste koopbrief d.d. 13 Augustus 1732.	
Acte privilegie d.d. 17 Juny 1730.	Acte privilegie voor schapen d.d. 11 April 1796.
Eerste koopbrief d.d. 11 October 1742.	Het perceel Klein St. Jan is sedert 30 Augustus 1799 afzonderlijk van Groot St. Martha verkocht geworden zonder privilegie.
idem d.d. 23 September 1749.	
idem d.d. 17 October 1749.	
idem d.d. 28 September 1806.	Geiten koraal en 55 kabrieten groot en klein.
idem d.d. 9 December 1733.	
idem d.d. 4 September 1736.	
Extract protocol d.d. 14 April 1695.	
Eerste koopbrief d.d. 25 July 1775.	
idem d.d. 8 December 1778.	
idem d.d. 11 November 1774.	
idem d.d. 16 January 1770.	
Extract vendu-boek dd. 20 December 1804.	
Koopbrief d.d. 24 Augustus 1719.	Giftenberg heeft privilegie d.d. November 1728 voor schapen en geitenkoralen.
Extract privilegie-boek d.d. 6 November 1684.	
Eerste koopbrief d.d. 3 Juny 1796.	
Extract prot. d.d. 14 April 1695 voor koe- en schapenkoralen.	Koopbrief d.d. 21 Juny 1717 en vervolgens al de overige maken melding van koe, schapen- en geitenkoralen.
Extract d.d. 14 April 1695.	
Koopbrief d.d. 5 Augustus 1775	
idem d.d. 16 September 1723.	
idem d.d. 13 January 1778.	
Acte d.d. 9 December 1777.	Hebbende Meiberg ook privilegie voor koe, schapen- en geitenkoralen, volgens acte privilegie d.d. 28 January 1738 en de koopbrieven.
Eerste koopbrief d.d. 31 Augustus 1748.	Koopbrief d.d. 9 February 1751 en vervolgens wordt melding gemaakt van schapen- en geitenkoralen. Elk der perceelen Bagaden heeft privilegie voor schapen- en geitenkoralen blijkens koopbrief d.d. 11 October 1782. (1)
Koopbrief d.d. 17 Mei 1736.	Acte privilegie d.d. 25 Februari 1820 van den Gouverneur.

(1) Bij Gouvernementsbeschikking d.d. 21 Maart 1863 n°. 187 is aan de plantage Malpais (a) Daniel met de daarbij behoorende plantage Bagade privilegie van beweiding voor 30 runderen verleend.

TEMAAI, 4de Wijk.

Eerste koopbrief d.d. 6 February 1799.	

Opgemaakt ter Koloniale Secretary den 30 September 1851.

De Koloniale Secretaris,
(*get.*) J. SCHOTBORGH.

A°. 1839.

PUBLICATIE houdende nieuwe bepalingen op het weiden en schutten van vee.

De Gezaghebber van de Kolonie Curaçao en onderhoorige Eilanden.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doet te weten:

In overweging hebbende genomen het ontoereikende van de bestaande bepalingen over het weiden en schutten van vee op dit Eiland en de nadeelen die daaruit voor den landbouw bereids zijn voortgesproten, alwaarom het raadzaam is voorgekomen ter beveiliging van denzelve, andere meer afdoende verordeningen in plaats te stellen.

Zoo is het, dat wij, den Kolonialen Raad gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan, met intrekking en buiten werking stelling van de beide publicatien door den Schout bij Nacht Gouverneur en Raden den 18 September 1821 geëmaneerd, te bepalen, gelijk geschiedt bij deze:

1. Niemand vermag eenig vee te laten weiden of losloopen op publieke gronden of wegen, dan de grondeigenaar, dien zulks bij privilegie vergund is, en dan slechts zoodanig soort van vee, als waartoe hem dat privilegie van koraal houden of grazen langs den publieken weg of op de publieke weiden geregtigd maakt. Ook zal niemand, ofschoon privilegie daartoe bezittende, zijn vee ter grazing op de publieke gronden mogen uitdrijven, dan een half uur vóór zonsopgang, noch hetzelve langer daarop laten vertoeven dan een half uur na zonsondergang; zullen de overtreders vervallen in de confiscatie of de boeten en onkosten, die hierna zullen worden opgegeven.
De respectieve Districtmeesters zijn in het bijzonder en de beambten der policie in het algemeen, belast met het instandhouden van de voorgaande bepaling,, en zullen zij mitsdien het vee, dat zonder dat deszelfs eigenaar daartoe privilegie bezit, bij dag of over het algemeen al het vee dat des nachts op publieke gronden gevonden wordt, doen opvangen en overleveren aan het Hoofd der Policie, met bijvoeging van een schriftelijk rapport.

2. Het vee van den eenen, welk op gronden, een' ander in eigendom toekomende, gevonden wordt, kan door of van wegen den eigenaar dier gronden of zijn' regthebbende opgevangen worden ter overlevering aan het Hoofd der Policie voormeld; zullende het aldus overgeleverd wordende vee vergezeld moeten zijn van eene verklaring van dengene, die de opvanging zal hebben doen bewerkstelligen, aanduidende de plaats en den tijd waarop hetzelve werd opgevangen, en zulks onder presentatie van eede.

3. Zoowel het vee dat door of vanwege de Policie en de Districtmeesters, als door grondeigenaren, in voege voorschreven wordt opgevangen en overgeleverd, zal worden gebracht en gehouden in eene schutplaats, welker ligging zal medebrengen dat hetzelve vee voor een ieder, des verkiezende, zigtbaar zij.

4. Het geschutte vee zal in de schutplaats drie etmalen ten koste van den eigenaar worden onderhouden en ter zijner dispositie blijven, tegen betaling van het aanbrenggeld en de kosten van onderhoud, en den volgenden losprijs als boete, te weten:

voor een paard, ezel of hoornbeest	f 6,—
,, een varken	,, 3,—
,, éëne geit	,, 1,50
,, een schaap	,, 1,—

voor het brengen zal in rekening worden geleden:

van eene plaats gelegen bewesten de lijn, getrokken van de baai van St. Jan tot de baai van Assencion drie maal;

van eene plaats gelegen bewesten de lijn, getrokken van van St. Michiels Baai over den ingang van den grot van Hato, of beoosten de lijn, getrokken door de ronde klip en de kabrieten berg, twee maal; en

van eene plaats binnen de beide laatstgenoemde lijnen gelegen een maal; naar den volgenden maatstaf, als:

voor een paard, ezel, hoornbeest of varken	f 1,—
,, een geit of schaap	,, 0,25,

terwijl de kosten van onderhoud in de schutplaats zullen zijn:

voor een paard, ezel of hoornbeest:

den eersten dag	f 1,—
elken volgenden dag	,, 0,50

voor een varken, schaap of geit:

den eersten dag	f 0,30
elken volgenden dag	,, 0,15

5. De in het vorige artikel vermelde losprijzen van het geschutte vee zullen volgender wijs verdeeld worden:

a. Van hetgeen op publieke gronden of wegen wordt aangehouden: de helft voor het Hoofd der Policie en de wederhelft voor den Districtmeester of den daartoe geregtigden beambte, die de aanhouding zal hebben doen bewerkstelligen, en

b. Van hetgeen op partikulier eigendom wordt aangehouden: de helft voor het Hoofd der Policie en de wederhelft voor de armen.

6. Na verloop van drie etmalen zal het geschutte vee, dat niet door derzelver eigenaren zal zijn gelost, den volgenden dag, des voormiddags ten klokke 9 uren, tegen kontante betaling, door den Marktmeester, na vooraf bekomene autorisatie van het hoofd der Policie, worden opgeveild en zulks voor de publieke schutplaats zelve.

7. Wanneer het geschutte vee niet gelost wordt, maar hetzelve ingevolge het laatstvoorgaande artikel wordt verkocht, zal het zuivere provenu, na aftrek van het aanbrenggeld en de kosten van onderhoud, worden verdeeld in voege als bij artikel 5 is voorgesteld.

8. Diegene, welke bewijslijk, althans op eene overtuigende wijze, of zelf, of door zijne ondergeschikten, het vee van een' ander op het eigendom van zich zelve of van een' derde jaagt of weet te lokken, met het kennelijk oogmerk om dat vee te schutten of te doen schutten, zal worden gestraft met eene gevangeniszetting van niet minder dan eene maand, en niet meer dan zes maanden of met eene boete van ten minste honderd gulden en ten hoogste zes honderd gulden, buiten en behalve de kosten op het schutten van het bij dit artikel bedoelde vee gevallen, tot terugbetaling waarvan de schuldige gelijktijdig zal moeten worden verwezen, wanneer namelijk het vee gelost is geworden; of wel tot vergoeding aan den eigenaar van de waarde van het vee, des noods ter taxatie en moderatie van den regter, ingeval hetzelve volgens art. 6 publiek mogt zijn verkocht.

9. Hij of zij, welke dengene, die met het transporteren van het op publieke of partikuliere gronden opgevangen vee naar de algemeene schutplaats belast is, in deze zijne verrigting hindernis toebrengt of doet toebrengen, zal, naar bevind van zaken, worden gestraft met gevangenis van niet minder dan eene maand, en niet meer dan zes maanden, of ook met eene geldboete van ten minste honderd gulden en ten hoogste zes honderd gulden.

10. De voorgaande bepalingen worden niet verstaan eenigszins het regt te verkorten van dengene, die eenige schaden door het vee van den ander geleden heeft, om de vergoeding van dezelve voor den gewonen regter bij civile actie te vorderen.

Aldus gearresteerd op Curaçao den 9den November 1839, het 26 jaar van Zijner Majesteits Regering.

R. F. van Raders.

Ter ordonnantie van den Gezaghebber,

De 1e. Commis, belast met de functien van den Kolonialen Secretaris,

H. Kikkert.

Uitgevaardigd achtervolgens de dispositie van den HoogEd. Gestr. Heer Gezaghebber van Curacao en onderhoorige Eilanden dd. 9den November 1839 n°. 447 en gepubliceerd op Curaçao binnen het fort Amsterdam en in de Willemstad den 14 daaraanvolgende.

De 1ste Commis voormeld,

H. Kikkert.

PUBLICATIE-BLAD.

NOTIFICATIE, waarbij de bestaande bepalingen nopens het weiden en schutten van vee worden afgeschaft en nieuwe ingevoerd.

De Gouverneur van Curaçao en onderhoorigheden.

In overweging genomen hebbende de noodzakelijkheid om de bepalingen nopens het weiden en schutten van vee, door andere te vervangen.

Den Kolonialen Raad gehoord.

Brengt ter kennis van het algemeen, dat zijn vastgesteld de volgende bepalingen.

Art 1.

Niemand mag vee op publieke gronden laten weiden, dan degeen aan wien daartoe door het koloniaal bestuur vergunning is verleend, en ook dan slechts, overeenkomstig de bepalingen dier vergunning.

Art. 2.

De tijd van beweiding der publieke gronden, door hen die daartoe vergunning hebben verkregen, begint des morgens ten half 5 ure en eindigt des avonds ten half zeven ure.

Een ieder, die zoodanige vergunning verkregen heeft, moet het vee hetwelk op publieke gronden weidt, door een, aan den districtmeester bekend gemaakt teeken, merken en zorgen dat bij het weidend vee steeds een of meer wachters, naar gelang der kudde, zijn.

Art. 3.

In elk district zal onder het toezicht van den districtsmeester en in de stad, onder toezigt van een daartoe door het hoofd van policie gecommitteerd ambtenaar van policie, eene behoorlijk gesloten schutplaats zijn, op eene langs den publieken weg voor een ieder zigtbare plaats.

Art. 4.

Vee, dat in strijd met de bepaling der vergunning of met die van art. 2 op publieke gronden weidende gevonden wordt, zal van wege het hoofd van policie of de districtmeesters opgevangen en in de schutplaats gebragt worden.

Gelijkerwijs kunnen grondeigenaren vee van anderen, dat op hunne gronden weidende bevonden wordt, doen opvangen en in de naastbij gelegen schutplaats doen opnemen.

Art. 5.

Geschut vee zal door den daarop regthebbenden, zoolang het zich in de schutplaats bevindt, opgevraagd kunnen worden en tegen betaling der schutgelden en na geleverd bewijs van des reclamants regt op het vee worden afgegeven; tenzij degeen, die de schutting verlangd heeft, op grond van geleden schaden, de voortdurende aanhouding ten zijnen koste en pericule, tot dat bij regterlijke uitspraak de regtsvordering tot schadevergoeding zal beslist zijn, begeert; mits dat, bij het verzoek tot voortdurende aanhouding, blijk geleverd worde, dat zoodanige regtsvordering bereids is of onverwijld zal worden ingesteld, en behoudens het stellen van voldoende zekerheid voor de kosten en gevolgen.

Art. 6.

Het geschutte vee moet door den ambtenaar belast met het toezigt over de schutplaats, voor de in art. 8 bepaalde schutgelden, behoorlijk gevoed en verzorgd worden. De districtmeesters zenden het vee dat niet gereclameerd is of het gereclameerde vee, waarvan, in voege als boven, de voortdurende aanhouding begeerd wordt, den derden dag naar de schutplaats in het stadsdistrict, onder opzending tevens van de daartoe betrekkelijke stukken aan het hoofd van politie.

Daags na de voorgeschreven overbrenging van niet gereclameerd vee en den vierden dag na inkomst van regtstreeks in de schutplaats en de stad ingebragt, niet gereclameerd veezal dat op last van het hoofd van policie voor de schutplaats verkocht worden, nadat vooraf elk stuk vee van een kennelijk blijvend teeken voorzien is, ten blijke dat het door het policiegezag verkocht is.

Art. 7.

De opbrengst van, ingevolge het vorig artikel verkocht vee, wordt, na aftrek der schutgelden en boeten, door of namens het hoofd van policie in dereserve-kas gestort, om aldaar gedurende een jaar ter beschikking van den regthebbende te verblijven, na verloop van welken tijd, het bedrag in de koloniale kas wordt overgestort.

Door ieder districtmeester en ten bureele van den Procureur des Konings wordt behoorlijke aanteekening gehouden van alles, wat ten opzigte van geschut vee of de opbrengst van het verkochte verricht is; daarbij wordt tevens melding gemaakt van de merkteekenen en de kleur van haar van het geschutte vee.

Art. 8.

De schutgelden bedragen voor iederen dag per 24 uren, gedeelten als geheel gerekend. Voor een paard, muildier of rund f 1.—, voor een ezel f 0.50; gespeende veulens of kalveren daaronder begrepen.

Voor een varken, schaap of geit, de gespeende jongen daaronder begrepen, 30 centen. Zuigende jongen zijn vrij.

De schutgelden komen ten voordeele van hem die met toezigt over de schutplaats en het verzorgen van het vee belast is.

Art. 9.

Degeen, die vee van een ander op zijn eigen erf gelokt of

gejaagd zal hebben, zal, ingeval er geen grond bestaat tot strafvervolging wegens diefstal of poging daartoe, gestraft worden met eene geldboete van f 8.—, en 3 dagen gevangenis, onverminderd de schutgelden.

Met gelijke straf van f 8.—, en 3 dagen gevangenis, onverminderd de schutgelden, worden bedreigd zij, die moedwillig hun vee of dat van een ander op eens anders grond hebben gejaagd.

Art. 10.

Hij, die door kennelijk verzuim, nalatigheid of achteloosheid, in welk opzigt ook, oorzaak is dat zijn vee geschut wordt, kan, onverminderd de schutgelden, verwezen worden in eene geldboete van f 5.— voor elke overtreding.

Art. 11.

Het aanbrengen van hindernis, verzet of beletsel in het opvangen en overbrengen naar de schutplaats van schutbaar vee, zal gestraft worden met eene geldboete van f 8.— onverschillig of die hindernis, het verzet of het beletsel al of niet door of namens den eigenaar van het vee worden ingesteld; alles in geval er geene termen bestaan tot strafvervolging wegens feitelijk verzet tegen de ambtenaren van de openbare magt in de uitoefing hunner functiën, zoo daartoe regt bestaat.

Art. 12.

Alle met deze verordening strijdende bepalingen worden gehouden voor vervallen en afgeschaft.

En zal deze op de gebruikelijke wijze afgekondigd en in het publicatie-blad opgenomen worden.

Gearresteerd op Curaçao den 4 February 1859.

VAN LANSBERGE.

De Koloniale Secretaris,

J. H. BEAUJON.

Gepubliceerd binnen het fort Amsterdam en in de Willemstad, den 4 February 1859.

De Koloniale Secretaris,

J. H. BEAUJON.

PUBLICATIE-BLAD.

VERORDENING op de uitgifte in eigendom of pacht van publieke gronden in de kolonie Curaçao.

In naam des Konings!

De Gouverneur van Curaçao.

In overweging genomen hebbende, dat bij art. 173 van het Reglement op het beleid der regeering bepaald is, dat al wat betreft de uitgifte in eigendom of pacht en het beheer der domaniale gronden en bosschen, of de uitoefening van andere domaniale regten, geregeld wordt bij de wet en, bij gebreke van deze, bij Koloniale verordening.

Heeft, na verkregen goedkeuring van den Kolonialen Raad, en gelet op de tweede zinsnede van art. 50 van het Regeerings-reglement dezer kolonie, vastgesteld onderstaande verordening:

Art. 1.

Tot het doen van afstand in eigendom, concessie, huur of erfpacht van domaniale gronden is alleen de Gouverneur bevoegd.

Daar waar afstand van domein in strijd kan zijn met verkregen rechten van de eigenaren der aangrenzende gronden, worden dezen gehoord en moet op hunne belangen gelet worden.

Indien een der eigenaren van gronden bezwaar heeft tegen den afstand van domeingrond, levert hij schriftelijk de redenen van bezwaar aan den Gouverneur in. In dit geval kan de afstand niet geschieden, dan na verhoor van den raad van bestuur en bij een met redenen omkleed besluit.

Art. 2.

Onder afstand van gronden wordt niet begrepen de bevoegdheid om mijnen en groeven, onder den beganen grond, ook kleigroeven daaronder begrepen, aan te leggen, zullende geen eigenaar van gronden daartoe bevoegd zijn, dan na verkregen vergunning van het bestuur. Ook het springen van steenen mag in geen geval anders, dan met vergunning en behoudens inachtneming van de deswegens bestaande bepalingen, geschieden.

Art. 3.

Afstand en overdragt in eigendom, concessie of erfpacht van eene oppervlakte gronds, grooter dan 2 bunders zal in den regel niet anders dan tegen betaling en bij openbare verkooping, uitloving of verpachting geschieden.

De Gouverneur blijft bevoegd om, wanneer het in het kennelijk belang van het domein is, na verhoor van den Raad van Bestuur, de overdragt, concessie of erfpacht onder de hand te doen geschieden; zoo ook om over kleinere stukken gronds naar welgevallen en ten meeste nutte in het belang der kolonie te beschikken, behoudens inachtneming der bepaling van art. 1.

Art. 4.

De Gouverneur is evenzeer bevoegd kleine stukken gronds van minder dan 2 bunders aan te koopen, wanneer die aankoop strekken moet tot het aanleggen, verbeteren of uitleggen van straten en wegen.

Art. 5.

Verhuring van domeingronden, van grooter oppervlakte dan 2 bunders, zal mede in den regel niet dan bij openbare verhuring geschieden; behoudens de bepaling van het 2e lid van art. 3.

De termijn van verhuring zal ten langste den tijd van 20 jaren bedragen.

Bij het huurcontract worden zoodanige bepalingen gemaakt, als ter bevordering van ontginning, en tot verbetering der waarde kunnen leiden en in het bijzonder:

a. dat de huurder de gronden, zonder toestemming des Gouverneurs, geheel noch gedeeltelijk, aan anderen mag verhuren;

b. dat geene opgaande boomen geveld of uitgeroeid mogen worden;

c. dat de huurder, in de plaats van doode boomen, krachtige en levende boomen moet planten en onderhouden;

d. dat bij het kappen van brand- of verfhout, indien de bevoegdheid daartoe aan dan huurder toegekend is, geen ander hout dan snoeisel mag worden ingezameld; doch dat de stam of stammen, in behoorlijken wasdom moeten worden gelaten;

e. dat gronden, voor landbouw verhuurd, bij het eerste daarvoor geschikte seizoen beplant moeten worden, en zulks overeenkomstig de eischen van den landbouw;

f. dat bij het einde of de ontbinding van de huur en het ontruimen van de gehuurde gronden, de huurder afbreken en wegnemen mag alle door hem gestelde gebouwen, onder verpligting nogthans, om de schade te vergoeden, door dit afbreken en wegnemen veroorzaakt; kunnende evenwel tusschen partijen overeengekomen worden dat het Gouvernement die gebouwen voor de waarde kan overnemen, doch dat in elk geval het Gouvernement het regt van terughouding op die gebouwen zal hebben, tot dat de huurder het verschuldigde ten volle voldaan heeft;

g. dat de huurder in geen geval vermindering van huur zal mogen vorderen hetzij wegens gewone of voorziene, hetzij wegens buitengewone of onvoorziene rampen, of wegens verlies van gewas, of om welke reden ook.

Art. 6.

Alle uitgegeven gronden, onder welken titel ook, moeten op straffe van vernietiging der overeenkomst, binnen een jaar

na het aangaan der overeenkomst door den verkrijger behoorlijk omheind of getrankeerd zijn.

Art. 7.

Niet naleving van de in deze verordening, of bij deswegens aangegane overeenkomst, bepaalde voorwaarden, geeft, nadat de wederpartij in gebreke is gesteld, aan het Gouvernement grond de vernietiging van de overeenkomst te eischen; onverminderd de vordering wegens schadevergoeding, indien daartoe termen bestaan.

En zal deze verordening door opneming in het Publicatieblad der kolonie worden afgekondigd en in werking treden op den dag der uitgifte van het Publicatie-blad waarin zij geplaatst is.

Gegeven te Curaçao den 8 Mei 1867.

DE ROUVILLE.

De Gouvernements Secretaris,
W. B. MELLINK.

Uitgegeven den 9 Mei 1867.

De Gouvernements Secretaris,
W. B. MELLINK.

BIJLAGE La. P.

GOUVERNEMENT
VAN
CURACAO.

N°. 202.

Curaçao, den 24sten Mei 1867.

Ik heb ontvangen uw rapport van 22 dezer, betreffende het verzoek om 2 bunders grond van Katalina Revil en de bedenkingen daartegen ingebragt door de weduwe Josuah Naar en de weduwe P. L. de Haseth.

De reden van verzet door die eigenaren bijgebragt, komen mij te algemeen voor dan dat ik die in den regel als gegrond zou aannemen; 1°. op grond dat er geen eigenlijk *regt* van beweiding op publieke gronden voor planters bestaat; maar alleen vergunning van gouvernementswege, gelijk dat indertijd reeds door de regeering des moederlands is uitgemaakt; zoodat het gouvernement ten allen tijde bevoegd blijft om over die gronden, ook bij het bestaan van zoodanige concessie of privilegie van vrije weijerij, naar goedvinden te beschikken. Liggende het zelfs in de bedoeling der regeering, om zooveel de omstandigheden dat toelaten, zoodanige gronden voor bebouwing en cultuur uit te geven.

Terwijl, met opzigt tot het 2de bezwaar, het in den aard der zaak ligt, dat na de vrijmaking der slaven zij, die eenmaal tot den slavenstand behoorden, in het algemeen dezelfde en gelijke regten hebben verkregen als elk ander ingezeten en daarmede dus ook de regten, die het noodzakelijk gevolg van eigendomsregt zijn en dat zeker daarom alleen aan een vrijgelatene niet kan onthouden worden een regt, hetwelk hem overigens zou kunnen toekomen.

In elk ander geval zou ik daarom geen bezwaar maken, om, ongeacht zoodanige bezwaren, in de uitgifte te bewilligen; maar vermits de belanghebbende in deze eene vroegere huisslavin van mij is, die ik bovendien het door haar verlangde gaarne zou gunnen, gelijk dat aan zoovele anderen gegund is geworden, zou het mij verplichten, indien U EdelGestrenge, in persoon, met de bezwaarde eigenaars mogt willen spreken. hun mijne zienswijze mede te deelen en tevens te kennen geven dat mij persoonlijk genoegen zou doen indien zij hunne bezwaren mogten willen opgeven.

De Gouverneur van Curaçao,

(get.) DE ROUVILLE.

Aan
den Heer districts-commissaris in
het 2de district alhier.

Voor eensluidend afschrift,

De Gouvernements-secretaris,

J. F. HAAYEN.

BIJLAGE La. Q.

GOUVERNEMENT
VAN
CURACAO.

N°. 250.

Curaçao, den 24sten Mei 1869.

De Gouverneur,

Herlezen het adres dd. 8 dezer maand van den heer J. A. de Haseth, eigenaar van de plantage Brakkeput, houdende verzoek om hem zeker in bedoeld adres aangeduid stuk gouvernementsgrond, grenzende aan zijne voornoemde plantage in eigendom af te staan;

Gelet dat blijkens berigt van den betrokken district-commissaris bij missive dd. 18 Mei ll. n°. 47/16 de buren van het verzochte stuk grond zich allen tegen den afstand in particulier eigendom verklaard hebben;

Brengt ter kennis van den adressant, dat, vermits al de buren van het door hem verzochte stuk landsgrond zich tegen den afstand in particulieren eigendom hebben verklaard, zijn verzoek niet kan worden ingewilligd en dus mits deze wordt van de hand gewezen, met de bepaling derhalve dat de bedoelde gronden voortaan voor het publiek gebruik zullen bestemd blijven, en dat, zoo het gouvernement daarover immer in particulier belang zou wenschen te beschikken, alsdan vooraf op het door den addressant in dezen bedoelde aanzoek moeten worden gelet.

De Gouverneur der Kolonie Curaçao,
(get.) DE ROUVILLE.

Aan
den heer J. A. de Haseth.
Alhier.

BIJLAGE La. R.

GOUVERNEMENT
VAN
CURACAO.

N°. 151.

Curaçao, den 20 Maart 1878.

Naar aanleiding van Uwe missives, dd. 22 Februari dj. n°. 17 en 18, heb ik de eer U WelEdelGestrenge te verzoeken namens mij aan de personen van Hendrina Campagnard en A. C. Offerman te willen mededeelen, dat aan het door ieder hunner gedaan verzoek om in het bezit gesteld te worden van een stukje landsgrond in uw district, ten einde daarop eene woning te bouwen, niet kan worden voldaan.

Het is mij uit uwe bovenvermelde missives gebleken, dat onder de eigenaren van de omliggende gronden, welke op die verzoeken gehoord zijn, sommige tegen de inwilliging bezwaren en anderen verzet hebben ingebragt. Dit geeft mij aanleiding U WelEdelGestrenge te verzoeken, om in het vervolg de betrokken personen er op te willen wijzen, dat er nimmer van verzet sprake kan zijn. Dat het Bestuur zich de vrije beschikking voorbehoudt over alle landsgronden op het eiland gelegen en in die beschikking door geen verzet van grondeigenaren belemmerd worden; dat, mogt al het bestuur soms verzoeken om afstand van stukjes landsgrond van de hand wijzen, zulks geenzins geschiedt ter handhaving van het regt van beweiding hetwelk de plantage-eigenaren op die gronden voorgeven te bezitten, maar wel in het belang der openbare orde en veiligheid.

Het regt van beweiding strekt zich niet verder uit, dan voor die landsgronden waarover het bestuur niet op eene andere wijze heeft beschikt.

De Gouverneur van Curaçao,
(get.) H. B. Kip.

Aan
den heer District-Commissaris van het 2e District, alhier.

Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements-Secretaris,
(w. g.) J. F. Haaijen.

BIJLAGE L[a]. S.

Afschrift.

Aan
Den HoogEdelGestrengen Heer
Gouverneur van Curaçao, enz.,
enz., enz.

HoogEdelGestrenge Heer!

Landbouw en veeteelt hebben op Curaçao met vele moeilijkheden te kampen. Achtereenvolgende jaren van zware droogten maken èn landbouw èn veeteelt alles behalve winstgevende bedrijven. Telken jare gaan de plantages dan ook meer en meer achteruit en wordt de toestand van plantage-eigenaren moeilijker.

En toch is de aanhoudende droogte, waaraan ons eiland ongelukkig gestadig lijdt, nog niet de ergste plaag, waaronder de plantage-eigenaren gebukt gaan. Gelukt het door voortdurende inspanning en eene ongekende spaarzaamheid al aan eenigen enkele vruchten van hunne arbeidzaamheid te plukken, eene min of meer groote kudde vee in het leven te houden, waardoor zij in de behoeften van hun gezin kunnen voorzien, dan moeten zij helaas herhaaldelijk ondervinden dat ten gevolge van diefstallen hunne veestapels telkens verminderen, en de andere voortbrengselen hunner gronden aan niet-eigenaren dier gronden ten beste komen.

Slechts zelden gelukt het die diefstallen op het spoor te komen, meestal wordt men ze eerst na geruimen tijd gewaar en mist men dan alle gegevens om den schuldige te ontdekken.

Wilde men in bijzonderheden treden en door cijfers aantoonen wat velen der ondergeteekenden in de laatste jaren door diefstal verloren hebben, het zou aan hen, die met onze toestanden niet van naderbij bekend zijn, wellicht ongeloofelijk schijnen.

Aan die mindere bekendheid met onze eigenaardige toestanden schrijven wij het ook toe, dat in den laatsten tijd die diefstallen als het ware in de hand gewerkt worden. En *dat* toch is het geval door de uitgifte van stukjes gronds aan bijna allen, die daarom vragen. Gewoonlijk worden die gronden aangevraagd, gelegen in de nabijheid van uitgestrekte plantages. Waarom? Omdat in de nabijheid van die plantages de gelegenheid schoon is om diefstal van vee en vruchten te plegen, en er minder kans op ontdekking bestaat, daar het vervoer zooveel te korter is.

Het is niet te veel gezegd, dat al die stukjes gronds inderdaad niets anders worden dan dievennesten, de ondergang van de plantage-eigenaren.

Daarom is het dat wij de vrijheid nemen ons eerbiedig tot U HoogEdelGestrenge te wenden om onze bezwaren tegen de uitgifte van gronden op dit eiland in te brengen.

Niet alleen toch, dat die uitgifte om de reeds aangevoerde reden hoogst schadelijk is, maar zoo men de zaak grondig nagaat, zal men bespeuren, dat die uitgifte ook in strijd met verkregen rechten is, zelfs in strijd met de goede bedoeling van den wetgever.

De gronden om de plantages gelegen zijn weigronden voor die plantages. Gaat men de koopbrieven der verschillende plantages na, dan zal men zich overtuigen, dat *daarin* voorkomt de bepaling ,,met privilegie van veekoralen'', soms zelfs met opgave van het getal dat gehouden mag worden. Die privilegien geven het recht het vee op de publieke gronden te doen weiden. Voor die privilegien werd bij de vestiging een zeker bedrag betaald. Maar wat beteekenen die privilegien zoo de publieke gronden allengskens worden afgestaan? Gaat het op dezen voet voort, dan zullen de plantage-eigenaren het getal door hen gehouden vee telkens moeten verminderen.

De Curaçaosche wetgever heeft wel degelijk gewild, dat de Curaçaosche plantage-houders niet aldus in hunne belangen zouden worden benadeeld. Het tweede lid van art. 1 van de Verordening Ao. 1867 N°. 4 toch luidt: ,,Daar waar afstand van domein in strijd kan zijn met verkregen rechten van de eigenaren der aangrenzende gronden, worden deze gehoord en *moet op hunne belangen gelet worden.*''

Dus niet alleen op hunne verkregen rechten, maar zelfs op *hunne belangen moet* volgens den bepaalden wil van den wetgever gelet worden.

Met verwondering en met leedwezen tevens zijn wij dan ook telkens gewaar geworden, dat niettegenstaande bij elke voorkomende gelegenheid door velen onzer met gepastheid maar toch dringend, tegen den afstand van gronden werd opgekomen, onze bezwaren geen gunstig oor bij U HoogEdelGestrenge mochten vinden, en vooral in den laatsten tijd een aantal stukjes grond, tegen ons verkregen recht en onze belangen aan, werden afgestaan.

Dat het den verkrijgers der afgestane stukjes grond niet te doen is om daar landbouw uit te oefenen, of op eenige andere dan oneerlijke wijze daarvan voordeel te trekken, blijkt daaruit, dat al die stukjes grond, wellicht met geen enkele uitzondering, onbearbeid blijven, dat alle daarop staande boomen geveld of uitgeroeid worden, en dat niets gedaan wordt, wat gewoonlijk als reden voor de aanvrage wordt opgegeven. En de wetgever heeft gewild (art. 5 der aangehaalde verordening) en het algemeen belang brengt mede, dat geene boomen geveld of uitgeroeid worden, of op eenige andere wijze in strijd met de bepalingen van dat artikel gehandeld worde. Trouwens er is geen enkel ambtenaar, die aan de nakoming van die bepaling de hand houdt.

Het is daarom, dat wij thans zijn overeengekomen ons gezamenlijk tot U HoogEdelGestrenge te wenden, met het eerbiedig verzoek in het welbegrepen belang van den algemeenen landbouw en veeteelt geene gronden, die tot weigronden onzer plantages moeten dienen, verder af te staan.

Curaçao, 23 Juli 1886.

Hetwelk doende enz.

(Geteekend): van der Linde Schotborgh, J. S. Joubert, M. Schotborgh, Willem P. Maal, Gijsbert P. Dewindt, J. B. de Haseth, G. S. Daal, Pro. John Godden: M. C. Pandt, C. Gorsira Fzn., Frederik de Witt Eertsz., C. de Haseth Evertsz, Pieter Corsira, J. M. Bartels, J. A. de Haseth, PFzn., M. B. Corsira, A. D. Henriquez, P. H Maal, R. Hellmund, B. M. A. Correa, M. Daal, Luis Oduber, P. E. Gorsira, M. P. Curiel, C. Z. de Haseth, Celestin Cadieres, Leon V. Leyba, S. E. Curiel, M. de Castro, S. C. Henriquez, A. B. Jesurun, P. F. de Haseth, Benj. Jesurun jr., Ephraim Curiel jr., Marius A. Correa, L. Perret Gentil, L. Namias, Jeos. A. Correa, H. Elsevijf, W. S. Da Costa Gomez, Emma Muller, Anton Leon, Elias M. Curiel, voor Anna Ph. Jones; Henry A. Jones, John. C. Faarup, J. E. van der Dijs, S. E. L. Maduro & Sons, H. B. Rojer, A M. de Rochemont, Charles Jutting, Herman C. Henriquez qq., W. C. Gaerste, Wm. van Uytrecht, A. W. Neuman.

Voor eensluidend afschrift,
De waarn. Gouvernements-Secretaris,
(*w. g.*) BOOMGAART.

BIJLAGE La. T.

Afschrift.

Willemstad, den 30sten Juli 1886.

N°. 981.

De Gouverneur van Curaçao,

Gelezen hebbende het request, dd. 23 Juli 1886, van van der Linde Schotborgh c. s.;

Heeft goedgevonden te schrijven:

Aan
den Heer van der Linde Schotborgh c. s.

De Heer Gouverneur heeft mij opgedragen om naar aanleiding van de in Uw request van den 23sten dezer maand voorkomende zinsnede: „Met verwondering en met leedwezen tevens, zijn wij dan ook telkens gewaar geworden, dat niettegenstaande bij elke voorkomende gelegenheid door velen onzer met gepastheid maar toch dringend, tegen den afstand van gronden werd opgekomen, onze bezwaren geen gunstig gevolg bij U HoogEdelgestrenge mochten vinden en vooral in den laatsten tijd een aantal stukjes grond tegen ons verkregen recht en onze belangen aan werden afgestaan", U te verzoeken eene opgave te willen inzenden van de bedoelde stukjes grond; van de namen der personen aan wie zij zijn afgestaan en wanneer dat heeft plaats gehad: en de namen van hen tegen wier verkregen recht en belangen die afstand zou zijn geschied.

Ik heb de eer mits deze aan die opdracht te voldoen.

De Gouvts. Secrs.

Voor afschrift,

De waarn. Gouvernements-Secretaris,

(*w.g.*) BOOMGAART.

BIJLAGE La. U.

Afschrift.

Den HoogEdelGestrengen Heer Gouverneur van Curaçao, enz., enz . enz.

HoogEdelGestr. Heer,

Ter voldoening aan de missive van den Heer Gouvernements-Secretaris, dd. 30 Juli dj., houdende verzoek aan ons, om eene opgave te willen inzenden „van de stukken grond die in den laatsten tijd zijn afgestaan; van de namen der personen aan wie zij zijn afgestaan en wanneer dat heeft plaats gehad; en de namen van hen tegen wier verkregen recht en belangen die afstand zou zijn geschied", hebben de ondergeteekenden tegen wier verkregen recht en belangen zulks heeft plaats gehad, de eer UHoogEdelGestrenge op te geven, dat van de volgende gronden aan elk der navolgende personen een stuk is afgestaan.

Van de publieke weide Westpunt gelegen tusschen de plantages Savonet, Zorgvlied en Papajetuin:

In 1884 aan Herrie Mota en zijne vrouw Atalie,

In 1886 aan Martijn Lourens,

In 1886 aan Albertus Martie, zich o. n. Betoe Albertus,

In 1886 aan Johannes Balootje,

In 1886, aan Cornelis Balootje, en

In 1886 aan Reinier Lourens (twee stukken).

Van de publieke weide Mako gelegen tusschen de plantages Wacao, Flip, Lelienberg, Doctorstuin, Pannekoek, Groot St. Martha, Klein St. Martha en Rio-Magdalena:

In 1886 aan Pedro Leito,

In 1886 aan Lourens Albertus,

In 1886 aan William Albertus,

In 1886 aan Johannes Albertus,

In 1886 aan Martis Albertus, en

In 1886 aan Hendrik Willems.

Van de publieke weide Soemboe, gelegen tusschen de plantages Acension, Doctorstuin, Pannekoek, St. Jan, Giftenberg, Fontein en Bisento:

In 1886 aan Juan Benito, en

van de publieke weide Buitenbosch, gelegen tusschen de plantages Rif, Hermanus, Jankok, St. Sebastiaan en Port Marie:

In 1885 aan Alexander Winkler,

In 1886 aan Martien Jongo,

In 1886 aan Herrie Leito,

In 1886 aan Joseph van Rif, en

In 1886 aan Johannes van Hermanus.

Hoogachtend hebben wij de eer te zijn van UHoogEdelGestrenge de dienstwillige dienaren,

Curaçao, 20 Augustus 1886.

(Geteekend:) van der Linde Schotborgh, A. M. de Rochmont, J. S. Joubert, Wm. van Uytrecht, W. S. Da Costa Gomez, C. Z. de Haseth, C. de Haseth Evertsz, L. Namias, R. Hellmund, J. A. de Haseth PFz., H. B. Rojer, P. F. de Haseth en M. Schotborgh.

Voor eensluidend afschrift,

De waarn. Gouvernements-Secretaris,

(*get.*) BOOMGAART.

D

BIJLAGE La. V.

Afschrift.

Willemstad, den 24en November 1886.

N°. 1520.

J. 718.

De Gouverneur van Curaçao,

Herlezen hebbende het request, dd. 23 Juli 1886, van van der Linde Schotborgh c. s., bevattende grieven en bezwaren over den afstand van gronden in de buitendistricten van dit eiland, met verzoek om in het welbegrepen belang van den algemeenen landbouw en veeteelt, geene gronden, die tot weigronden hunner plantages moeten dienen, verder af te staan.

Gelet op:

eene nadere missive van eenige der requestranten, dd. 20 Augustus dj., de missive, dd. 4 September 1886, n°. 57, van den Districtmeester van het 4de district, tevens belast met het beheer van het 5de district, bevattende bericht, consideratiën en advies op bovenvermeld request en missive.

Den Raad van Bestuur gehoord in zijne zitting van den 18den dezer maand.

Heeft goedgevonden:

Aan de requestranten, bij afschrift dezer, te kennen te geven, dat bij onderzoek hunne in het adres vermelde grieven en bezwaren niet gegrond zijn bevonden en dat geene gronden in eigendom of in huur worden afgestaan dan met inachtneming van de bepalingen, welke vervat zijn in de verordening van den 8/9 Mei 1867 (Publicatieblad, n°. 4).

Voor eensluidend afschrift,

De waarn. Gouvernements-Secretaris,

(Get.) Boomgaart.

BIJLAGE La. W.

Afschrift.

N°. 57.
Bijlage 2.

Curaçao, den 4den September 1886.

Ik heb de eer gehad de Gouvernements-apostille van den 23sten Augustus jl., n°. 1107, te ontvangen, ten geleide strekkende van twee adressen, dd. 23 Juli en 20 Augustus dj., beiden van van der Linde Schotborgh c. s.

In voldoening aan de bij die apostille gedane uitnoodiging, en met eerbiedige terugzending van de daarbij ontvangen twee adressen, neem ik de vrijheid UHoogEdelGestrenge, voor zoover het vierde en vijfde district betreft, het volgende te berichten.

Overdreven vind ik de bewering van de adressanten, omtrent het herhaaldelijk ondervinden van diefstallen, waardoor de veestapels telkens verminderen en andere voortbrengselen van plantages aan niet-eigenaren ten beste komen, welke beweerde diefstallen ik verplicht ben te verklaren mij geheel onbekend zijn.

Van algemeene bekendheid is het, dat de veestapels in de laatste jaren zijn verminderd en achteruitgegaan ten gevolge van de aanhoudende droogte, waardoor overal gebrek aan voer en drinkwater bestond en waaronder ook vele sterfgevallen waren.

Wel wordt verondersteld, dat er soms enkele diefstallen van geiten plaats hebben, en dat de veewachters zelven meestal als de daders verdacht worden, die de gestolen geiten voor eigen gebruik geslacht hebben. Daarom is het moeilijk om de gegevens te vinden tot het ontdekken van de schuldigen.

Van diefstallen van *schapen en ander vee* is er nooit *sprake* geweest.

Het toezicht over het vee is op de meeste plantages aan slechte handen toevertrouwd. Tegen een zeer gering loon worden als veewachters gebezigd, oude en gebrekkige personen, die voor alle andere diensten ongeschikt zijn, of jeugdige kinderen. Op sommige plantages waar zelfs koeien zijn, worden niet eens een hoeder daarvoor in dienst genomen. Die koeien en ander vee, vernielen bij voortduring de tuintjes, die door de arme lieden bebouwd worden. Dat eenige andere voortbrengselen van plantages aan niet eigenaren ten beste komen, kan wel waar wezen. Dan ligt de schuld daar alleen, aan eenige plantage-eigenaren zelven, die in hun volk te veel vertrouwen stellen, door aan dat volk doorloopende vergunning te verleenen tot het hakken van hout en daarmede voor eigen rekening kolen te branden of tot het inzamelen van dividivi, tegen belooning van een bedrag, minder verschillend met andere plantages; zoodat die ingezamelde dividivi welligt dikwijls worden geleverd op eene ander plaats dan waar het behoort.

Het vervoer naar het stadsdistrict van vee en andere voortbrengselen, afkomstig van de plantages, geschiedt niet anders dan gedekt met een vervoerbiljet af te geven door de plantage-eigenaren of door daartoe bevoegde personen.

De savanenbewoners en de huurders van landsgronden zijn *niet gewettigd* tot het afgeven van vervoerbiljetten. Wanneer die personen eene geit of iets anders naar het stadsdistrict wenschen te vervoeren, moeten zij zich wenden tot den betrokken districtmeester, die het vereischte vervoerbiljet kan afgeven en onderteekenen.

Geen drachten of vee kunnen naar het stadsdistrict vervoerd worden zonder door twee politiewachten, een aan den Kleinen berg en een aan den Rooden weg (Otrabanda), te zijn onderzocht. Enkele malen zijn er een zak dividivi, een zak kolen enz., als niet vermeld op het vervoerbiljet, bij de politiewacht op den Kleinen berg aangehouden. Die aangehoudene goederen werden na eenen korten tijd door den vervoerder teruggenomen, op vertoon van een vervoerbiljet afgegeven door eenen plantage-eigenaar.

Om gestolen voortbrengselen of vee, afkomstig van de plantages, naar het stadsdistrict te kunnen vervoeren, moeten er plantage-eigenaren gevonden worden, die bereid zijn, daarvoor de vereischte vervoerbiljetten af te geven. Op geene andere wijze is het mogelijk, dat diefstallen in het *vierde* en *vijfde* district in de hand kunnen worden gewerkt.

Omtrent de verdere regelen van vervoer van drachten enz., ben ik bereid, als het noodig is, onder overlegging van stukken U HoogEdelGestrenge meerdere inlichtingen te geven.

Ik kan niet inzien, dat van de uitgifte van landsgronden, de ondergang van de plantage-eigenaren het gevolg zal zijn. Ik durf U HoogEdelGestrenge de verzekering te geven, dat al die personen, die op mijne aanbeveling landsgronden in huur hebben verkregen, bekend staan voor *fatsoenlijke, oppassende, vreedzame* en *werkzame lieden*, en dat zij van die gronden zeer zeker geen dievennesten zullen maken.

Mocht later blijken, dat men zich in een der huurders vergist heeft, het contract is zoodanig aangegaan, dat de huur *ten allen tijde* opgezegd kan worden.

Met de verdere door de adressanten geopperde bezwaren, ten aanzien der uitgifte van landsgronden, kan ik mij geenszins vereenigen.

In hoever in strijd met verkregen rechten, zelfs in strijd met de goede bedoeling van den wetgever wordt gehandeld, is het mij niet begrijpelijk.

Het is wel waar, dat de meeste plantanges privilegiën hebben van veekoralen, soms zelfs met opgave in de koopbrieven van het getal, dat gehouden mag worden, — hieruit kan men geen andere gevolgtrekking maken, dan dat die plantages voor haar vee van de landsgronden *in het algemeen* gebruik kunnen maken, *zoolang daarover niet beschikt wordt.*

In die koopbrieven vindt men *geene aanwijzing, noch aanduiding* van de weidegronden, betrekking hebbende op die privilegien.

Ik ken plantages, waarvan in de koopbrieven vermeld staan „*privilegien van visscherijen*". Men zoude ook kunnen beweren, dat met dat privilegie wordt bedoeld, dat het Bestuur,

Aan
den HoogEdelgstrengen Heer
Gouverneur van Curaçao.

ten behoeve van anderen over de baaien niet zal mogen beschikken.

Bij den afstand van domein is door mij steeds gelet op de belangen van de eigenaren der aangrenzende gronden. Referte aan de adressanten, de heeren M. Daal en W. S. da Costa Gomez, die niettegenstaande zij geene eigenaren van *aangrenzende* gronden zijn en zonder de noodzakelijkheid te hebben ingezien mij bereid gevonden hebben, aan hun verzoek te voldoen, om twee stukjes landsgronden bereids aangewezen, op eenen verderen afstand van hunne plantages, door anderen te vervangen.

De gronden, die in den laatsten tijd in huur zijn afgestaan, kunnen niet onder weigronden gerangschikt worden. Weigronden noem ik landen, waarop het vee grazen kan. De meeste der afgestane gronden waren dicht begroeid, en door de menigte distels en ander onkruid, die er op groeien, geheel ongeschikt tot weide.

In den laatsten tijd ben ik dikwijls op de landsgronden, gelegen aan het westelijk gedeelte van dit eiland, geweest, en ik kan U HoogEdelGestrenge de verzekering geven, dat ik op die gronden nimmer eenig vee gezien heb.

Dat die landsgronden niet tot weide gebezigd worden, is algemeen bekend. Door uitgestrektheid van de plantages hebben de eigenaren daarvan ook geene gronden noodig, om als weide voor hun vee te worden gebruikt. De meeste plantages hebben daarop afgesloten en bepaalde plaatsen, waar hun vee gebracht wordt.

Verscheidene plantage-eigenaren, adressanten, hebben mij ook herhaalde malen medegedeeld, dat zij tegen den afstand van landsgronden zijn, niet ter wille van de weigronden, die zij toch niet noodig hebben, maar wel alleen omdat zij *geen buren* verkiezen of wenschen te hebben.

Die stukken landsgronden, vermeld op het tweede adres, dd. 20 Augustus jl., zijn met inachtneming van de wettelijke bepalingen afgestaan. De bewering, dat deze afstand heeft plaats gehad tegen verkregen recht en belangen van de onderteekenaars van dat adres, vind ik ongegrond. Is de bewering van deze adressanten juist, dan zal het Bestuur in het vervolg geen gronden meer kunnen afstaan, omdat een ieder zich beroepen zal op zijn zoogenaamd verkregen recht en belangen op de af te stane gronden.

Ik kan niet ontkennen, dat ik met bevreemding onder de adressanten van het tweede adres, eenige plantage-eigenaren gevonden heb, die in der tijd zelven om die landsgronden gevraagd hebben, en ook anderen die toen geen bezwaar hadden tegen eenen eventueelen afstand van de gevraagde landsgronden. Door die handelingen moet ik opmaken, dat de adressanten toenmaals anders omtrent verkregen recht en belangen dachten.

Dat voor die privilegiën, bij de vestiging, een zeker bedrag betaald wordt, neem ik gaarne aan. Ik vind het toch gewaagd om bij voortduring op gronden te rekenen, die aan den lande behooren, en waarover door het Bestuur ieder oogenblik kan worden beschikt.

Ik heb de overtuiging, dat de personen met geene enkele uitzondering, die landsgronden in den laatsten tijd in huur verkregen hebben, die gronden zullen bewerken en in eenen productieven staat brengen. Er zal gewaakt worden, dat de voorwaarden, vermeld in het huurcontract, behoorlijk nageleefd worden.

Het is mij nooit ter oore gekomen, dat in de onder mijn beheer staande districten, levende boomen geveld of uitgeroeid worden. Dat er geen enkel ambtenaar is, die aan de nakoming der bepalingen daaromtrent de hand houdt, is eene onwaarheid. In het 4de en 5de district worden door de marechaussees en veldwachters geregelde rondes gemaakt, alle plantages, savanen en gronden worden bezocht, blijkens bij mij berustende en door plantage-eigenaren of opzichters geteekende boekjes. Ik zou het van de plantage-eigenaren eene zedelijke verplichting vinden en eene loyale handeling noemen, dat wanneer zij kennis bekomen, dat op landsgronden boomen geveld of uitgeroeid worden, zulks ter kennis te brengen van den betrokken districtmeester, die in de gelegenheid alsdan gesteld wordt de schuldigen hun welverdiende straf te doen ondergaan.

De voornaamste reden waarom de plantage-eigenaren tegen afstand van landsgronden zijn, kan ik eerder toeschrijven uit vrees, dat de lieden, die op hunne plantages woonachtig en werkzaam zijn, voor de geringste aanleiding, die plantages metderwoon zullen verlaten en elders anders eene plaats van vestiging zoeken. Eenige plantage-eigenaren zullen ook het gemis moeten voelen van voordeelen aan die afgestane landsgronden verbonden, zooals: het inzamelen van dividivi en het hakken van hout (takken of rama's) tot sluiting der trankeeren.

Andere overwegende redenen kan ik niet vinden. Op al de plantages worden door de eigenaren zelven aan de arbeidende klasse, *gronden in huur* afgestaan, tegen betaling van een zeker bedrag of onder verplichting van de huurders, om een aantal dagen, ten behoeve van de verhuurders, zonder geldelijke belooning, velddienst te verrichten. De van die in huur afgestane particuliere gronden verkregen maisstokken blijven altijd voor de plantage-eigenaren. De maisstokken zijn in de laatste jaren een zeer winstgevend artikel geworden; wellicht zijn eenige plantage-eigenaren bevreesd, dat met de uitgifte van landsgronden zij in het vervolg mindere hoeveelheden daarvan zullen bekomen.

De plantage-eigenaren verhuren gronden aan de arbeidende klasse. Het bewijs wordt aldus geleverd, dat zij gronden *genoeg* hebben. Naar mijne beschouwing is het nu tijd, dat het Gouvernement met de aanwezige landsgronden zulks doet, voor zoover geen derden direct benadeeld worden. De huurpenningen daarvan zullen in de koloniale kas komen, de arme bevolking, waarvan het grootste gedeelte door sommige plantage-eigenaren zeer arbitrair worden behandeld, geholpen zijn, en voor het algemeen belang en in het *kennelijk belang van het domein*, dat die gronden bebouwd en in eenen productieven staat worden gebracht. Het particulier belang zal moeten wijken voor het algemeen belang.

De zeer uitgestrekte landsgronden die voor huur in aanmerking zullen kunnen komen, zonder nadeel aan anderen te veroorzaken, zijn die bekend onder de namen van *Soemboe*, *Mako*, *Colonia* en *Westpunt* in het bijzonder de laatste, die aan den zeekant grenst.

Ten aanzien van de savaan „Westpunt" en de gronden daar gelegen, die eene bevolking van ongeveer 400 zielen telt, reserveer ik mij daarop bij een afzonderlijk schrijven terug te komen.

Op dit eiland is men stelselmatig tegen afstand van elk stuk landsgrond. Voorliefde voor den ouden sleurgang blijft bestaan. Tijdens de slavernij was het niet aan te bevelen om landsgronden aan vrije lieden af te staan, omdat men toen gevaarlijk achtte, dat de slaven te veel in aanraking met de vrije lieden zouden komen. Na de vrijverklaring op 1 Juli 1863, en nu, dat de laatstgeboren slaaf op 1 Juli dj. meerderjarig burger voor de wet geworden is, kan dat gevaar gerust als geheel geweken beschouwd worden. Ik kan die privilegiën nu, zooals zij door de adressanten beschouwd worden, niet anders noemen, dan onredelijke privilegiën.

Om een recht begrip te krijgen van eenige van onze eigenaardige toestanden, veroorloof ik mij de vrijheid het volgende te vermelden.

Bij mijn optreden als waarn. Districtmeester van het 5de district, ben ik tot de ontdekking gekomen, dat de bevolking van de savaan *Westpunt* onder den indruk verkeerde, dat de eigenaar van de daaraan grenzende plantage *Savonet* door het bestuur aangesteld was om politietoezicht over haar te houden, en dat de Districtmeester geen andere bevoegdheid had, dan om huwelijken te voltrekken en geboorte en overlijden op te nemen. Het is mij medegedeeld, dat op de landsgronden *Westpunt* een boschwachter was aangesteld, om aan den eigenaar der plantage *Savonet* alles over te brengen, dat op die gronden mocht voorvallen, dat de bewoners vroeger om eene vergunning te erlangen tot het hakken van eenig hout, benoodigd tot herstel hunner huisjes, zich wenden moesten tot den eigenaar van die plantage, en dat zonder zijn voorkennis en toestemming, op die landsgronden niets konde uitgevoerd worden. Mij is ook medegedeeld, dat al de ingezamelde dividivi enz. afkomstig van die landsgronden geleverd moesten worden aan de eigenaren van de perceelen *Papajetuin* en *Coraal* gelegen aan de *Westpunt*, waarover de eigenaar van de plantage *Savonet* de administratie voert.

Men beweert ook, dat aan de familiebetrekkingen van de eigenaren der perceelen *Papajetuin* en *Coraal* landsgronden ter bebouwing zijn afgestaan; hieromtrent zal ik een onderzoek instellen.

Door het zich dikwijls vertoonen van politiebeambten op de

Westpunt, hetgeen vroeger zeer zelden of nooit plaats had, en door het kennisgeven aan de bewoners, dat voor het geval zij iets noodig mochten hebben, zij zich vervoegen kunnen tot den districtmeester, is de bestaande indruk nu geheel geweken.

Op de *Westpunt* is er slechts een waterput, die volgens bewering behoort tot het perceel *Papajetuin* en waaruit de bewoners der savaan het benoodigd drinkwater kunnen erlangen. Bij oneenigheid tusschen de eigenares van dat perceel en de bewoners wordt die put vanwege de eigenares door het vullen met vergiftige vruchten onmiddellijk in eenen onbruikbaren staat gebracht en die bewoners (400 zielen) worden alzoo genoodzaakt verre afstanden, als naar de plantages *Knip* of *Savonet*, te moeten afleggen om zich van drinkwater te voorzien. De bewoners van de *Westput* zijn nu bezig, met UHoogEdelGestrenge's toestemming, *voor eigen rekening*, een put op de landsgronden te graven.

Aan mij is ook vroeger ter ooren gekomen, dat er op sommige plantages, in strijd met de wettelijke bepalingen, ezels en ander vee geschut werden, en dat de geschutte ezels meestal van behoeftige lieden, niet terug werden gegeven, dan tegen betaling van een zekere som ten bate van de plantage-eigenaren. Aan deze onwettige handelingen is door mij een einde gemaakt en het vee, bestemd ter schutting, wordt nu gebracht bij den districtmeester.

Op enkele plantages worden zwakke jongens gedwongen met ezelskarren, beladen met vrachten, verre afstanden af te leggen, onder bedreiging aan de ouders, dat zij de plantages, alwaar zij woonachtig zijn zullen, worden uitgezet, indien die jongens weigerachtig zijn zulks te doen.

Gronden ter bebouwing behoorende tot de plantages worden aan het volk in den regel verhuurd, tegen betaling van f 6 's jaars of 12 dagen in het jaar velddienst, door den huurder, ten behoeve van den verhuurder te verrichten, waarvoor de huurder wat drooge mais ter waarde van 10 ct. daags ontvangt. Lieden, die vergunning hebben, om een strohut op eene plantage daar te stellen en te wonen, zijn verplicht 12 dagen in het jaar te werken tegen eene belooning van 25 ct. en wat mais ter waarde van 10 ct. daags. Voor huur en woning gezamenlijk moeten zij 24 dagen in het jaar werken, t. w. 12 dagen zonder belooning en 12 dagen voor 25 ct. daags als hierboven vermeld. De maisstokken blijven altijd voor den plantage-eigenaar.

Dikwijls voor eene onbeduidende quaestie, tusschen de plantage-eiegenaren en de huurders of bewoners van eene plantage, worden die personen met vrouw en kinderen zonder uitstel, van de plantages weggezonden en worden onmiddellijk op hunne tuintjes de koeien of ander vee gebracht om hunnen oogst te vernielen.

Ouders van schoolgaande kinderen van 10 jaren oud worden bedreigd met uitzetting van de plantages, indien zij weigeren die kinderen veewachtersdienst te laten doen, tegen eene belooning van f 1 's maands.

Sommige plantage-eigenaren geven aan hun volk voortdurende vergunning om hout op hunne gronden te hakken en daarmede kolen te branden. Voor de kolen betaalt het volk niets, doch voor het transporteren daarvan naar het stadsdistrict, voorzien van vervoerbiljetten van de plantage-eigenaren, moeten die lieden aan de plantange-eigenaren betalen 50 centen voor huur van ieder ezel.

Het is mij met zekerheid verteld geworden, dat vroeger op Gouvernementsgronden door plantage-eigenaren dagelijks hout werd gehakt, dat met muilezelskarren naar hunne plantages werd gebracht.

Bewoners van eene plantage mogen zich niet vervoegen bij den districtmeester ter behartiging van hunne belangen. Zoodra de plantage-eigenaar te weten krijgt, dat een der bewoners bij den districtmeester is geweest, wordt aan dien persoon te kennen gegeven, dat hij de plantage verlaten moet.

Enkele plantage-eigenaren laten des nachts hun koeiën losloopen, en zooals beweerd wordt, met opzet, om de door de arme lieden op andere plantages bewerkte gronden te beschadigen.

Aan lieden die van het Gouvernement gronden in huur hebben verkregen, worden door eenige plantage-eigenaren niet meer toegestaan, om op hunne vroegere gronden te werken.

Ik acht het niet ondienstig onder de aandacht van UHoogEdelGestrenge te brengen:

dat in den laatsten tijd door vele oude en gebrekkige vrijgemaakten aanzoeken worden gedaan ter erlanging van een onderstand;

dat aan de vroedvrouwen voor de meeste bevallingen eene tegemoetkoming wordt toegekend;

dat zeer dikwijls door mij een doodkist ten behoeve van een overleden onvermogende wordt verstrekt;

dat verscheidene onvermogende personen in den laatsten tijd voor rekening van het Gouvernement ter verpleging in het Gasthuis zijn opgenomen.

Het vooruitzicht bestaat, dat deze uitgaven ten laste van de koloniale kas zullen vermeerderen, ingeval geen maatregelen ter vermijding daarvan tijdig genomen worden.

Ik besluit mijne missive met UHoogEdelGestrenge eerbiediglijk te adviseeren aan de adressanten *van der Linde Schotborgh c. s.*, in antwoord op hun verzoek te kennen te geven, dat geene domaniale gronden worden afgestaan, dan met inachtneming der bepalingen vervat in de verordening van den 8/9 Mei 1867 (Publicatie blad 1867, n°. 4).

De Districtmeester van het vierde district, tevens belast met het beheer van het vijfde district,

(*get.*) Eskildsen.

Voor eensluidend afschrift,

De Gouvernements-Secretaris,

(*get.*) J. F. Haayen.

OPGAVE van den veestapel van af 1872—1908.

JAAR.	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Hoornvee.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
1872	370	1829	180	2524	31 465	35 507	1182
1873	331	1400	683	2346	28 685	35 564	430
1874	311	2240	192	2179	28 198	37 904	600
1875	309	2432	173	2689	31 451	28 455	210
1876	337	2417	195	2564	35 792	31 306	545
1877	212	1451	191	1845	16 283	23 682	520
1878	220	1628	214	1905	18 763	27 789	375
1879	254	1909	219	2132	22 424	33 432	525
1880	254	1995	232	2294	23 452	31 340	475
1881	265	2062	247	2147	23 644	35 329	367
1882	289	2182	234	1922	22 500	32 578	361
1883	230	1781	238	1773	17 913	28 396	706
1884	239	1372	248	2006	16 552	27 238	784
1885	203	1640	264	1645	13 239	22 485	659
1886	214	1941	261	1793	14 630	23 523	814
1887	252	2268	444	2205	16 642	28 578	1503
1888	232	1419	228	2026	15 920	28 659	1222
1889	339	1919	161	1566	11 810	26 819	1080
1890	221	1912	160	1813	18 047	33 515	1529
1891	226	2200	155	1787	15 749	28 132	1302
1892	262	2735	147	1795	16 110	30 610	1621
1893	278	2532	181	1899	20 316	36 481	2015
1894	—	382	—	712	6 122	12 779	—
1895	285	3106	218	1790	19 232	39 373	2032
1896	274	2943	200	1941	21 841	41 425	1943
1897	268	3732	199	2142	21 627	39 526	2239
1898	245	3039	158	2347	20 994	35 563	2012
1899	336	2769	169	1978	21 462	43 683	1744
1900	375	2702	167	2034	20 561	41 251	1588
1901	320	2949	190	1913	14 360	31 186	1116
1902	200	2513	177	1964	33 001	14 990	1232
1903	271	2010	124	1513	13 462	24 054	839
1904	233	1837	118	1290	11 332	26 022	640
1905	187	1883	113	1249	10 035	25 086	665
1906	305	2194	117	1604	8 064	25 041	1087
1907	389	2521	106	1697	10 772	30 055	2303
1908	348	2322	110	1537	10 106	26 602	1442

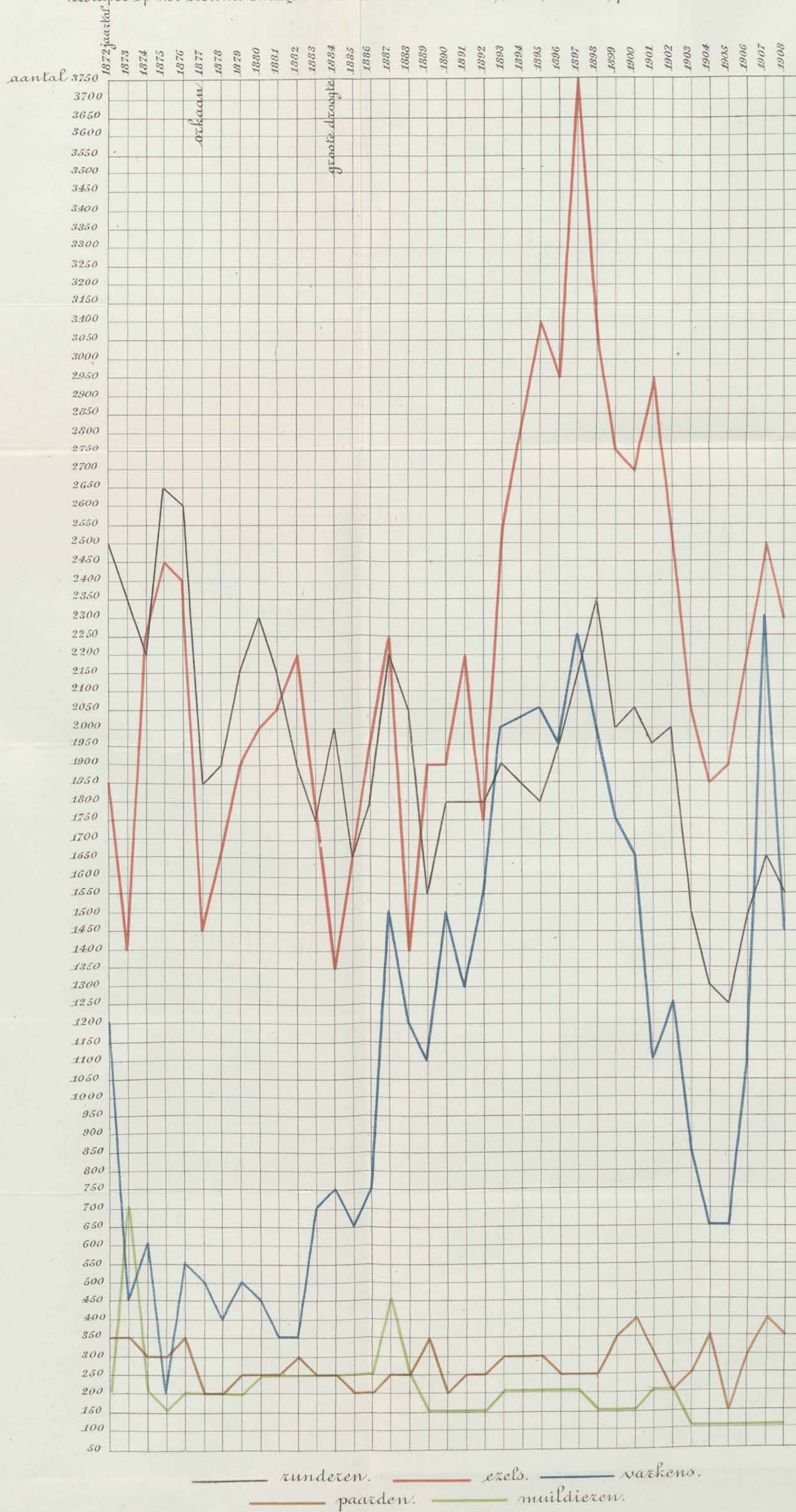
Veestapel op het eiland Curaçao van 1872-1908. schapen en geiten.

geiten. schapen.

Bijlage Lr. Z.

Veestapel op het eiland Curaçao van 1872-1908, runderen, ezels, varkens, paarden en muildieren.

EXTRACT.

JOURNAAL van het verhandelde en beslotene bij den Gouverneur van Curaçao over het eerste kwartaal 1879.

29 Maart 1879

N°. 140.

Herlezen het adres, dd. 30 December a°p° van onderscheidene plantage-eigenaars van het 4de en 5de district, houdende klagte betreffende het houden van vee door de bewoners van gouvernements-gronden en het onregtmatig vervoeren van producten naar de stad, met verzoek in den bestaanden toestand eene verandering te brengen;

Gelet dat hij, Gouverneur, het wenschelijk heeft geacht om met den Advocaat-Generaal op de plaats zelve een onderzoek naar de in het adres voorkomende klagten in te stellen en dat bij dat onderzoek gebleken is, dat werkelijk door de savaan-bewoners een veel grooter getal kabrieten wordt gehouden dan waartoe zij geregtigd zijn, en dat men op de savanen slechts hier en daar een dividiviboom vindt, zoodat het vervoer van dat product uit de savanen afkomstig niet anders dan zeer gering kan zijn en dat het niet mogelijk is kolenovens te branden van hout in de savanen gekapt;

Gezien de notulen van den Kolonialen Raad van 18 Februari 1857, blijkens welke besloten is dat aan elk huisgezin dat op de savanen woont, bij een permit door den Procureur des Konings af te geven, zal vergund worden 2 ezels met hunne veulens en 5 volwassen geiten met derzelver lammeren te houden;

Zoomede gezien de Notificatie op den vervoer van vruchten, vee, hout, kolen, vleesch, etc. over publieke wegen, dd. 26/27 Mei 1863 (P. B. N°. 23);

Gelet op de in de missive, dd. 28 dezer maand N°. 102 van den Procureur-Generaal vervatte beschouwingen omtrent de te nemen maatregelen tot het te keer gaan der ingeslopen misbruiken;

Voorts gelet dat ten aanzien van het vervoer van producten naar de stad, de Procureur-Generaal bij missive in dagteekening van heden is verzocht:

a. om door eene advertentie in de Curaçaosche Courant te herineren aan de Notificatie op den vervoer van vruchten, vee, hout, kolen, vleesch, etc. over publieke wegen dd. 26/27 Mei 1863 (P. B. N°. 23);

b. om de districtmeesters uit te noodigen streng de hand te houden aan de voorschriften van de Notificatie;

c. om de districtmeesters tevens uit te noodigen zorg te dragen dat in de politiewachten eene lijst voorhanden zij met de handteekeningen van hen, die geregtigd zijn vervoerbiljetten af te geven;

Heeft goedgevonden en besloten:

1°. Te bepalen:

a. dat aan elk huisgezin dat op de savaan woont in den vervolge vergunning kan worden verleend om een getal van vijf kabrieten met de lammeren en daarenboven nog twee ezels of twee ezelinnen met de veulens of wel een ezel en eene ezelin met haar veulen te houden;

b. dat de savaanbewoners hunne kabrieten slechts aan één oor moeten merken, deze bepaling in werking te treden op den 1sten Mei 1880, ten einde hen tijd te geven om zich van de anders gemerkte te ontdoen;

c. dat op de gouvernements-gronden geen kolenovens mogen gebrand worden;

2°. de districtmeesters uit te noodigen om de bovenstaande bepalingen ter kennis van de bewoners van gouvernementsgronden te brengen en voor de nakoming derzelven strengelijk te willen zorg dragen; voorts om in het vervolg, wanneer stukken gouvernementsgrond in de buitendistricten in huur worden gegeven, in de daarvan op te maken contracten onder de voorwaarden en bepalingen de sub 1° vastgestelde beperkingen te vermelden, namelijk in de gevallen waar dit noodig wordt geacht.

Extracten hiervan te zenden aan den Procureur-Generaal, en aan de Districtmeesters tot de einden bij hen vereischt.

Voor extract conform:

(w. g.) *De Gouvernements-Secretaris a. i.*,

H. STATIUS MULLER.

PUBLICATIE-BLAD.

NOTIFICATIE op den vervoer van vruchten, vee, hout, vleesch, etc. over publieke wegen.

De Gouverneur van Curaçao en Onderhoorigheden,

In overweging genomen hebbende dat het noodzakelijk is bepalingen te maken, die strekken kunnen ter wering of ontdekking van ontvreemdingen der voortbrengselen van landbouw en veeteelt.

Den Kolonialen Raad gehoord,

Brengt ter kennis van het algemeen, dat vastgesteld zijn de volgende bepalingen:

Art. 1.

Met uitzondering van rankvruchten, mag geen vervoer van vruchten, vee, hout, houtskolen, vleesch, melk of andere voortbrenselen van landbouw of veeteelt over de openbare wegen of niet omheinde, openliggende gronden, plaats hebben, tenzij het vervoerd wordende gedekt zij door een vervoerbiljet, afkomstig van den eigenaar, huurder of bruiker van de plaats van oorsprong van het vervoerd wordende.

Art. 2.

Zij, wier gronden of die, welke zij in huur of gebruik hebben, niet algemeen bekend zijn, kunnen ter voorkoming van bemoeilijking in den vervoer der voortbrengselen dier gronden bij den districts-commissaris, in wiens district hunne gronden gelegen zijn, eene verklaring bekomen, vermeldende welke producten de gronden van den houder van die verklaring opleveren.

De bepaalde of de vermoedelijke hoeveelheid van de producten, welke de gronden opleveren, moet op de verklaring worden uitgedrukt.

Art. 3.

Voor zooveel de verklaring alleen eene bepaalde hoeveelheid vermeldt, zal telkens, bij den vervoer eener hoeveelheid, door den beambte van politie, die inzage van het vervoer biljet verzoekt, de vervoerd wordende hoeveelheid en soort worden vermeld, indien de eigenaar van het vervoerd wordende zulks zelf niet gedaan had.

In geval de eigenaar zelf de hoeveelheid heeft vermeld teekent de beambte van politie alleen die vermelding voor gezien.

Art. 4.

Vervoerbiljetten van oorsprong, alleen strekkende om de daarbij gelijktijdig vervoerd wordende hoeveelheden en voorwerpen te dekken, worden bij aflevering aan dengeen, die buiten het stadsdistrict het vervoerde in ontvangst neemt, afgegeven, ten einde bij weder afzet van diens kant als vervoerbiljet van oorsprong den verderen vervoer te kunnen dekken.

Woont echter degeen, die het vervoerde in ontvangst neemt, in het stadsdistrict, dan wordt het hierbedoelde vervoerbiljet aan de politie afgegeven.

Het vervoerbiljet wordt door den beambte van politie, die in de buitendistricten het eerst de vervoerd wordende partij op den weg aanhoudt, om die met het biljet te vergelijken, met den datum des vervoers afgeteekend en daarna aan den vervoerder teruggegeven.

Art. 5.

De verklaringen des district-commissaris bij art. 2 vermeld, strekkende om den gedeeltelijken vervoer van de daarbij uitgedrukte bepaalde hoeveelheid te dekken, worden, zoodra de daarin uitgedrukte hoeveelheid vervoerd is, aan den betrokken districts-commissaris of aan het bureau van politie afgegeven.

Art. 6.

Zij, die den vervoer, waarover in deze verordening gehandeld wordt, bewerkstelligen zonder vervoerbiljet of met een biljet, hetwelk het vervoerd wordende niet behoorlijk dekt; zij, die weigeren of zich trachten te onttrekken aan de verpligting om het vervoerbiljet aan den beambte van politie, die zulks verlangt, te vertoonen om de identiteit van het vervoerd wordende te doen constateeren, worden gestraft met eene geldboete niet te boven gaande de som van f 8 of met eene gevangenis niet te bovengaande 8 dagen.

Indien de vervoerder bewijst, dat hij op last van een ander handelde, zal de straf alleen toegepast worden op hem, op wiens last de overtreding plaats had.

Art. 7.

Met gelijke straf, als bij het voorgaande artikel, worden bedreigd zij, die goederen vervoerende, waarvan de vervoer niet door biljet behoeft gedekt te zijn, weigeren aan den beambte van politie, die nopens het vervoerd wordende navraag doet, die inlichting te geven en die aanwijzing te doen, welke de zaak vordert.

Art. 8.

Bij gegronden twijfel nopens de regtmatigheid van den vervoer, of ingeval van weigering, waarover in beide voorgaande artikels gehandeld wordt, zijn de beambten van politie bevoegd en verpligt den vervoerder, met het vervoerd wordende en de middelen van vervoer, aan te houden en over te brengen naar de naastbij gelegen wachtpost, en daarvan onverwijld rapport te doen aan den districts-commissaris van het district, waarin de overtreding voorkwam.

Art. 9.

Geene vervolging uit krachte van deze verordening kan aangevangen worden na verloop van drie maanden na den dag van vervoer.

De aanhouding waarvan het vorig artikel melding maakt, geldt niet als aanvang der vervolging.

Art. 10.

Alle met deze verordening strijdige bepalingen worden, voor zooveel de bepalingen op vervoer betreft, bij deze ingetrokken.

Er zal deze op de gebruikelijke wijze op dit eiland afgekondigd en in het Publicatie-blad geplaatst worden.

Gearresteerd op Curaçao den 26 Mei 1863.

J. D. Crol.

De Koloniale Secretaris,

J. H. Beaujon.

Gepubliceerd van het Raadhuis en in de Willemstad op Curaçao den 27 daaraanvolgende.

De Koloniale Secretaris,

J. H. Beaujon.

BIJLAGE La. C.C.

Op Maandag den derden Augustus 1874 hebben zich de heeren James A. Jones, Hendrik Evertsz, S. E. L. Maduro, Leon V. Leyba, P. C. Gorsira, Dr. Th. de Veer, M. P. Curiel, J. W. Heldewier Vignon, David Leon, J. P. E. Gorsira en A. M. Chumaceiro Az., vereenigd met het doel om de opheffing der alhier bestaande hypotheekbank, waartoe naar algemeen bekend is voor ult. December dezes jaars zal moeten besloten zijn, te bespreken en te beraadslagen over de middelen, die zullen dienen aangewezen te worden om de onheilen te voorkomen, die men voorziet, dat bij eene opheffing door liquidatie gevolgd, onvermijdelijk zullen plaats hebben.

Op voorstel van den heer Heldewier Vignon wordt tot de benoeming van een Voorzitter en Secretaris overgegaan en bij acclamatie gekozen: de heeren James A. Jones, als voorzitter, en A. M. Chumaceiro Az. als secretaris, die zich de keuze laten welgevallen.

De benoemde voorzitter neemt het woord en zet het doel dezer bijeenkomst in den breede uiteen. Door de Hooge Regeering in het Moederland is gelijk men weet tot de opheffing en zoo noodig tot de liquidatie der Hypotheekbank besloten, welke opheffing voor ult. December dezes jaars zal moeten plaats hebben.

Gemeld besluit luidt als volgt:

's Gravenhage, dd. 30 Mei 1874.

In verband met de door U HoogEdelgestrenge, bij brief van 2 Februari ll. n°. 16 verstrekte inlichtingen, wensch ik thans uwe aandacht nader te bepalen bij de aangelegenheden der Curaçaosche Hypotheekbank.

Als van beduidenden invloed op hetgeen ten deze behoort te worden gedaan, zij in de eerste plaats gewezen op de omstandigheid, dat de keur van 4/16 Mei 1870 (Publicatieblad n°. 3), betrekkelijk de voormelde instelling, in regeling treedt van hetgeen niet bij plaatselijke keur behoorde te zijn geregeld.

Dit geldt inzonderheid de aanwijzing bij art. 1, van de plaats der gerechtelijke consignatiën, een maatregel voor de geheele kolonie, terwijl overigens de instelling eener hypotheekbank bij plaatselijke keur niet wel schijnt overeen te brengen met artikel 185 van het Regeerings-Reglement, bepalende dat tot het oprigten van circulatie-banken, credietvereenigingen enz. bij Koloniale verordening vergunning kan worden verleend.

Dergelijke plaatselijke keuren, voorschriften behelzende omtrent zaken van het algemeen Koloniaal Gouvernement, moeten mijns inziens zonder gevolg blijven.

De uitvoering der keur van 4/16 Mei 1870 zou overigens vermoedelijk eigenaardige bezwaren hebben ondervonden, indien niet dezelfde personen die het Bestuur der Wees- en Onbeheerde boedelkamer vormden, ook het Bestuur der Hypotheekbank uitmaakten.

Op grond van een en ander is nadere voorziening dringend noodig. In de eerste plaats behoort alsnog door U H.E.G. te worden gedaan hetgeen door uw ambtsvoorganger in verband met de artikelen 12 en 19 der transitoire bepalingen van wetgeving werd verzuimd.

Nadat namelijk in de voogdijen en in het beheer der nog overgebleven onbeheerde boedels zal zijn voorzien op de wijze bepaald bij de artt. 407 en 1155 van het Burgerlijk Wetboek en wijders door de benoeming eener Commissie tot liquidatie van *alle* zaken op 1 Juli 1870 feitelijk overgegaan op de hypotheekbank, zal U H.E.G., na den Raad van Bestuur te hebben gehoord, alsnog de opheffing der Wees- en onbeheerde boedelkamer sedert 1 Juli 1870 kunnen uitspreken.

De benoemde voogden, curatoren (zoo er zijn) en de Commissie van liquidatie zullen van de hypotheekbank hebben op te vragen de sommen van f 9 921,11 en f 5 920,26[5] ten behoeve van weezen, onbeheerde en desolate boedels, zoomede het op 1 Juli 1870 aanwezige garantie-kapitaal en eindelijk de vóór dat tijdstip door particulieren aan de Wees- en boedelkamer toevertrouwde gelden met de daarop destijds verschuldigde renten, of wel de waarden waarin een en ander op 1°. Juli 1870 was belegd, of welke daarvoor later zijn in de plaats gekomen.

Wat de hypotheekbank na 1°. July 1870 van particulieren ter belegging heeft aangenomen, gaat uitsluitend de nieuwe instelling aan.

De Commissie van liquidatie, die langs dezen weg dan ook de betrokken huizen in bezit zal hebben verkregen, behoort voorts met eenige voorzorg de hypothecaire schuldvorderingen aan de schuldenaren op te zeggen, en na invordering, het bedrag uit te keeren aan de regthebbenden, waaronder wat de onbeheerde en desolate boedels van het garantiekapitaal betreft, eventueel de kolonie zelve zal behooren.

Het is echter te vreezen, dat langs dien weg de plaatselijke hypotheekbank niet zal kunnen blijven bestaan alléén met de kapitalen sedert 1°. July 1870 aan haar toevertrouwd, en nog meer, dat het opzeggen der hypothecaire vorderingen, al wordt daartoe een termijn van bij voorbeeld 5 jaren gesteld, de U H.E.G. bekende nadeelige gevolgen voor een aantal ingezetenen en ook voor de waarde van het garantiekapitaal zou hebben, welke ook ik liefst zal vermijden. Uit dien hoofde geef ik U H.E.G. in overweging, alvorens tot de liquidatie van de zaken der Wees- en onbeheerde boedelkamer, in voege als hiervoren aangeduid, over te gaan, te beproeven eene naamlooze of commanditaire vennootschap door particulieren te doen oprigten, om gelden op hypotheek te leenen onder den naam van hypotheekbank.

Daartoe zou U H.E.G. zich kunnen wenden tot de tegenwoordige geldschieters der hypotheekbank met te kennen te geven, dat de instelling zal vervallen, wanneer particulieren niet de taak opvatten, die eigenlijk niet tot de publieke zorg of taak van het plaatselijk bestuur van Curaçao behoort en wijders, dat het Gouvernement niet ongeneigd is, de nieuwe bank te steunen, indien de voorname geldschieters hunne vorderingen (f 1 200 000) op de voormalige Wees- en boedelkamer wegens toevertrouwde gelden, nemen voor rekening en ten laste van de door hen op te richten hypotheekbank, hetgeen wel het geleidelijkst zou geschieden, wanneer de eventueele vennooten de tegenwoordige bestuurders der hypotheekbank benoemden als bestuur der op te rigten vennootschap.

De bestaande hypotheken zouden bij die overneming van de daar tegenover staande vorderingen der geldschieters aan de nieuwe bank kunnen worden gecedeerd op de wijze van art. 662, in verband met artikel 1214 van het Burgerlijk Wetboek.

De vennooten zouden evenals nu, hun geld terug bekomen naarmate hypotheken worden afgelost en voorts bevoegd zijn

zoogenaamde pandbrieven uit te geven, aflosbaar bij uitloting.

Ter bereiking van dit doel zou U H.E.G. kunnen wijzen op de gunstige gezindheid van het opperbestuur, om mede te werken en het garantie-kapitaal, waarop de kolonie hare aanspraken niet kan laten varen, grootendeels beschikbaar te stellen tot steun voor de te cederen hypotheken, nadat voldoende waarden voor de vorderingen der weezen, onbeheerde en desolate boedels en voor de consignatiën, in beheer bij het Bestuur zijn wedergekeerd, en alzoo van de eigenlijke hypotheekbankzaken afgescheiden.

Het beding ware ook te maken, dat de optredende vennootschap het garantie-kapitaal, na verloop van een zeker aantal jaren, aan de Koloniale Kas successievelijk teruggeve.

Men mag verwachten, dat eene dergelijke poging met beleid ondernomen, niet vruchteloos zal blijven, en aangezien de voormalige bestuurders der Wees- en Onbeheerde boedelkamer, die der tegenwoordige hypotheekbank en die van de op te rigten vennootschap dezelfde of nagenoeg dezelfde personen zijn, of zouden zijn, mag men zich vleiën, dat een en ander geleidelijk in werking zou kunnen treden.

Tot grondslag zouden m.m. kunnen dienen de statuten van eene in Nederland bestaande hypotheekbank.

De vennootschap zou tot stand dienen te komen vóór 31 December 1874.

Mislukte deze poging, dan zou dienen te worden overgegaan tot de hiervoren bedoelde liquidatie, die tengevolge zou hebben, dat de te benoemen commissie ter verevening van de zaken der Wees- en boedelkamer, het Bestuur der Hypotheekbank zou moeten aanspreken tot teruggave en afgifte van al wat, volgens de keur van 4/16 Mei 1870, op onwettige wijze in haar feitelijk bezit is geraakt of van de waarde daarvan bepaaldelijk ook tot ontruiming der huizen.

Hoewel ik, om de vroeger door U H.E.G. medegedeelde redenen, eene oplossing in dezen zin zou betreuren, mag ik nogtans mijne medewerking niet verleenen tot het bestendigen van den onregelmatigen stand van zaken voortvloeiende uit de keur van 4/16 Mei 1870. Ik zou mij dan ook in elk geval verplicht achten eene voorziening uit te lokken, ten einde het bestuur los te maken van de aansprakelijkheid, welke daarvan het gevolg is; doch alvorens daartoe over te gaan wensch ik aan uw beleid over te laten om langs den aangegeven weg, zoo mogelijk zonder schokken te weeg te brengen, tot eene beëindiging dezer aangelegenheid te geraken.

Met belangstelling zie ik berigt omtrent de door U H.E.G. aan te wenden pogingen tegemoet.

De Minister van Koloniën,
(get.) F. V. D. PUTTE.

Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements Secretaris,
(get.) W. B. MELLINK.

Aan
den Gouverneur van Curaçao.

Dat besluit der Regeering heeft in hooge mate de ongerustheid der geheele bevolking opgewekt en geen wonder, de eene meer, de ander minder, een ieder is bij die opheffing gemoeid. Dat men daarvan innig doordrongen is, bewijst deze bijeenkomst. Men heeft niet gewacht tot dat officieele bekendheid aan het voornemen der Regering was gegeven, maar met het oog op den gestelden termijn, die met rassche schreden nadert, zelf het initiatief genomen om met bedaardheid de zaak te kunnen behandelen en het over de middelen eens te worden, die de omstandigheden vorderen.

Daarop opent de Voorzitter de discussiën:

De Secretaris, het door den Voorzitter besprokene geheel en al beamende, in de eerste plaats met betrekking tot de onheilen, die eene opheffing en liquidatie der Hypotheekbank voor de geheele bevolking dezes Eilands zullen hebben, en verder ook omtrent de wenschelijkheid om ten deze niet het initiatief van het Bestuur af te wachten, daar aldus een kostbaren tijd zou verloren gaan en buitendien de spanning, die bij het publiek zou voortduren, welke spanning ongetwijfeld, thans dat men weet dat er personen zijn gevonden, die zich de zaak aantrekken en de onheilen zoeken te voorkomen, in groote mate zal verminderen, stelt voor, dat de vergadering thans de vraag beslisse: Is het in het algemeen belang wenschelijk, dat er middelen worden aangewend om tot de oprigting te geraken van eene Instelling, die zich evenals de op te heffen Hypotheekbank ten doel stelt tegen matigen interest gelden op hypotheek uit te zetten?

Door de vergadering wordt deze vraag bevestigend beantwoord met eenparige stemmen.

Daarop wordt door den Secretaris voorgesteld, dat met het oog op die eenparig uitgedrukte wenschelijkheid alle tegenwoordig zijnde personen zich verbinden zullen om mede te werken tot het oprigten van een dusdanige Inrigting.

Ook daartoe wordt door alle tegenwoordig zijnde personen bij acclamatie besloten.

Deze twee beginselen vastgesteld zijnde wordt overgegaan tot de bespreking van de beste wijze waarop het voorgesteld doel zal kunnen bereikt worden en na langdurige discussiën komt de vergadering tot het volgende resultaat:

1°. Oprigting van eene naamlooze vennootschap op aandeelen;

2°. Het in het leven roepen van een kapitaal van f 100 000 à f 200 000;

3°. Overnemen van de administratie van de tegenwoordige Hypotheekbank als men het met het Bestuur kan eens worden over de voorwaarden waarop het tegenwoordig garantie-kapitaal aan de thans op te rigten Instelling zal verblijven.

Op voorstel van den Heer Heldewier wordt besloten eene Commissie te benoemen om de zaak met den Heer Gouverneur te bespreken, waartoe gekozen worden de Heeren Jones, Heldewier, Evertsz en Chumaceiro, die in de eerstvolgende vergadering, te houden op Woensdag den vijfden Augustus, verslag van hunne commissie zullen uitbrengen.

ZITTING van Maandag den achtsten Maart 1800 vijf en zeventig.

Tegenwoordig de heeren: J. A. Jones, voorzitter, M. P. Curiel, H. Everts, Dd. Leon, Leon V. Leyba, P. C. Gorsira, J. P. E. Gorsira, en A. M. Chumaceiro Az., secretaris.

De voorzitter opent de vergadering en verzoekt den secretaris de notulen van de laatste vergadering voor te lezen. Nadat door dezen daaraan voldaan was, worden dezelve goedgekeurd en door den voorzitter en secretaris onderteekend.

De voorzitter deelt mede, dat het adres aan den Gouverneur, tot welks samenstelling de secretaris in de laatste vergadering belast is geworden, behoorlijk is verzonden, en dat hij thans een antwoord van Z.H.E.G. onder dagteekening van den 27sten Februari dezes jaars ontvangen heeft, waarvan hij den secretaris verzoekt voorlezing te doen.

De voorlezing geschied zijnde, verklaart de voorzitter de discussiën over de missive van den heer Gouverneur geopend.

In de eerste plaats stelt de voorzitter de vraag of de vergadering van meening is, dat, aangezien de heer Minister niet grif weg het gedaan voorstel heeft aangenomen, de werkzaamheden van dit lichaam als gestaakt moeten beschouwd worden. Hij doet opmerken dat er drie wegen openstaan en wel: eerstens zich geheel en al aan de zaak te onttrekken en met onverschilligheid de toekomst tegemoet te zien, eene toekomst, die dan dubbel bang en donker zal zijn; tweedens eene hypotheekbank op te richten, geheel en al onafhankelijk van de thans bestaande, of derdens het voorstel van den Minister met eenige wijzigingen over te nemen. Spreker zet de voordeelen en nadeelen van die drie alternatieven breedvoerig uiteen, en deelt als zijn gevoelen mede, dat het derde het meest wenschelijk is, daar dit de eenige wijze mag geacht worden om de onheilen, aan eene liquidatie van de oude instelling verbonden, te voorkomen, en de overgang zóó geleidelijk zal geschieden, dat dezelve zich bijna niet zal laten gevoelen.

De heer Evertsz verzoekt het woord en dringt er op aan, dat, daar de te behandelen onderwerpen van zóó groot gewicht zijn, en er juist hedenavond eenige belanghebbenden ontbreken, geene beslissing zal worden genomen, maar men zich eenvoudig tot eene bespreking zal bepalen, eene nadere vergadering binnen eenige dagen bijeen te roepen en te beleggen, om alsdan bij meer voltalligheid een besluit te nemen. Intusschen kan men eenige voorbereidende werkzaamheden verrichten, opdat de vergadering, die nog in deze week belegd zal worden, een juist oordeel kunne vormen.

Met algemeene stemmen vereenigt men zich met het voorstel van den heer Evertsz.

Allen tegenwoordigen hoofdelijk afgevraagd zijnde of zij de zienswijze van den voorzitter deelen, wordt die vraag na eene langdurige discussie bevestigend beantwoord. Daarop wordt aan elk afgevraagd of men zich verbindt een aandeel in de op te richten naamlooze vennootschap te nemen, en ook dit wordt door elk bevestigend beantwoord.

De voorzitter wenscht de vergadering geluk met het genomen besluit en vermeent dat dit een bewijs is, dat de philantrophie op dit eiland niet is uitgestorven; immers de vooruitzichten zijn op dit oogenblik allesbehalve glinsterend. van alle kanten verschijnen onweerswolken aan den horizont, zoodat men thans niet kan zeggen dat bij de oprichters winstbejag voor zit. Hij hoopt, vooral ter wille van Curaçao, dat het onweder zal voorbijdrijven en ons eiland nog tot een ongekenden luister moge geraken. Hij twijfelt niet of de heeren, die hedenavond verhinderd waren deze vergadering bij te wonen, zullen eveneens bereid gevonden worden tot de daarstelling der nieuwe inrichting mede te werken. Volgens een schrijven van den heer Heldewier, waarbij hij zich excuseert deze vergadering niet te kunnen bijwonen, daar hij zich buiten bevindt, bestaat daaromtrent ten zijnen opzichte geen twijfel.

Thans gaat men over tot de bespreking van de missive van den heer Gouverneur, waarin het voorstel van Z. Ex. den Minister vervat is. In de eerste plaats meent men, dat men zich, ter vermijding van tijdverlies, dat toch tot niets zou leiden en tot opheffing van de bestaande onzekerheid, die zoo schadelijk werkt, bij de wijziging van den Minister omtrent de afbetaling van het geheele garantie-kapitaal, zonder daarvan het verlies op min goede hypotheken af te trekken, behoort neder te leggen.

Wat de termijnen van afbetaling door den Minister gesteld aangaat, daarin vermeent men eene geringe wijziging te moeten voorstellen. Met den aanvang der afbetalingen na verloop van tien jaren kan men zich vereenigen, niet alzoo met den termijn dier afbetalingen over tien jaren; die termijn wenscht men verlengd te zien tot vijftien jaren, zoodat binnen vijf en twintig jaren het geheele garantie-kapitaal aan de kolonie zal zijn gerestitueerd.

De heer Chumaceiro deelt thans mede, dat gelijk hij in eene vroegere zitting heeft aangetoond, het alleszins wenschelijk, ja noodzakelijk mag worden geacht, dat elke hypotheek door den respectieven schuldenaar aan de nieuwe instelling zal worden verleden. Hij heeft dan ook dit punt breedvoerig in het adres aan den heer Gouverneur uiteengezet en ofschoon de Minister nu wel zegt, dat hij zich met uitzondering van de twee voorgaande punten met al het overige vereenigt, is bij hem de twijfel gerezen of de kosten van overdragt der hypotheken wel door den Minister gemeend worden van het garantie-kapitaal te zullen worden afgetrokken. Die twijfel steunt daarop, dat de Minister altijd spreekt van overname van garantie-kapitaal en restitutie van hetzelve gelijk het op 1 Januari 1875 zal blijken te zijn. Hij dacht het dan ook het voorzigtigst daaromtrent den Gouverneur en Procureur-Generaal te raadplegen, ten einde hunne zienswijze aan deze vergadering te kunnen mededeelen. De heer Gouverneur zoowel als de Procureur-Generaal is van gevoelen, dat die kosten van het garantie-kapitaal moeten afgetrokken worden, maar dat het noodig zal zijn dit punt schriftelijk te behandelen. Nog merkt spreker op, dat het voorzigtig zal zijn te bepalen, dat van het garantie-kapitaal zal worden afgetrokken de traktementen van de ambtenaren die bij de oude hypotheekbank met de liquidatie zullen belast zijn; daar dit punt anders tot kwestiën aanleiding kan geven en het toch niet billijk is, dat de nieuwe inrichting de kosten der liquidatie drage.

De heer Leon V. Leyba stelt voor, dat eene Commissie zich bij den heer Gouverneur begeve om namens de vergadering de behandelde punten officieel met hem te bespreken om daaromtrent in de eerstvolgende vergadering verslag uit te brengen; de bestaande commissie zou zijns inziens het best die taak kunnen volbrengen.

De Voorzitter geeft te kennen, dat de heer Heldewier Vignon buiten is, zoodat het wenschelijk zou zijn Z.Ed. door een ander lid te doen vervangen. Wordt besloten daartoe den heer dr. de Veer uit te noodigen.

Nog komt ter sprake of het niet wenschelijk zou zijn den Gouverneur te verzoeken eene Commissie toe te laten om de boeken en stukken van de Hypotheekbank na te zien en daaromtrent aan eene volgende vergadering rapport uit te brengen. Dienovereenkomstig wordt besloten.

Niets verder te behandelen zijnde bepaalt de Voorzitter, dat de eerstvolgende vergadering zal plaats hebben op aanstaanden Donderdag den elfden dezer, en sluit deze vergadering.

(get.) James A. Jones.

(get.) A. M. Chumaceiro Az.

NOTULEN der vergaderingen.

N°. 1.

Vergadering van de Commissie bij Gouv. beschikking van 30 Juli 1909 n°. 489 benoemd tot onderzoek naar den toestand van het groot landbouwbedrijf in de kolonie Curaçao enz., van Donderdag 28 October 1909, des voormiddags te tien uur.

Tegenwoordig de heeren:

mr. Ph. F. de Haseth Evertsz, lid en voorzitter;

G. L. van Lanschot Hubrecht,
A. Jesurun,
C. S. Gorsira J.P.Fz.,
H. H. R. Chapman,
J. J. Beaujon,
J. A. P. Thielen,
} leden;

de laatstgenoemde tevens secretaris.

De Voorzitter opent de vergadering en verwelkomt de leden.

De leden bespreken kortelijk den toestand van het landbouwbedrijf en de redenen van achteruitgang der plantage's. Een schrijven van eenige plantage-eigenaren, dd. 30 Augustus 1909, welk stuk evenals andere ingekomen stukken te voren onder de leden gecirculeerd heeft en waarin de onderteekenaars mededeelen, dat zij gaarne mondeling de redenen van achteruitgang hunner plantage's zouden willen toelichten en de Commissie uitnoodigen hen op hunne plantages met een bezoek te vereeren of enz. (zie voormeld schrijven), te berde gebracht, wordt besloten in antwoord te schrijven, dat de Commissie gaarne bereid is hen in de gelegenheid te stellen de redenen van achteruitgang hunner plantages mondeling toe te lichten en tot dit einde eene Commissie van 5 à 6 heeren uit hun midden uitnoodigt op de eerstvolgende vergadering ten raadhuize alhier, op Donderdag 4 November e.k. des voormiddags te tien uur; voorts dezen brief te richten aan de onderteekenaars, de heeren C. Gorsira Fz., J. L. Th. Heldewier Vignon c. s.

De voorzitter bepaalt dat de Commissie zonder nadere convocatie zal bijeenkomen op evengemelden datum, en niets meer te verhandelen zijnde, sluit hij de vergadering.

Geresumeerd en goedgekeurd in de vergadering van 4 November 1909.

De Voorzitter,

PH. F. DE HASETH EVERTSZ.

De Secretaris,

A. THIELEN.

N°. 2.

Vergadering van Donderdag 4 November 1909.

Tegenwoordig de voorzitter en alle leden.

De voorzitter opent de vergadering en de notulen der vorige vergadering, door den secretaris voorgelezen, worden goedgekeurd en geteekend.

De heeren C. Gorsira Fz., J. L. Th. Heldewier Vignon, A. W. Statius Muller, P. L. Daal, C. Roijer en J. A. de Haseth, in commissie ter vergadering verschenen, worden in de gelegenheid gesteld de redenen van achteruitgang hunner plantages mondeling toe te lichten.

De heer Heldewier Vignon, het woord voerende, bedankt voor de inwilliging van hun verzoek, n.l. om te worden gehoord, en verklaart vervolgens, dat de achteruitgang hunner plantages te wijten is aan de uitgifte in huur van de gronden rondom die plantages en de hooge grondbelasting sedert het jaar 1828.

De heer C. Gorsira brengt in het midden, dat ook de hooge rente, die betaald moet worden wegens de op die plantages klevende hypotheken, eene andere reden der achteruitgang is.

De heer Heldewier V., na gedaan verzoek, leest voor een door hen aan het Centraal Comité der anti-revolutionnaire partij in de Tweede Kamer der Staten-Generaal gericht schrijven, waarin die redenen breeder uiteengezet worden en hij legt daarna over 1°. een bon als vervoerbiljet tot dekking van 4 zakken houtskool, gebruikt en door den wachthebbenden beambte op Kleine Berg afgeteekend, als bewijs van het slecht politietoezicht, en 2°. eene opgave van het op vervoerbiljetten van eigenaren der kleine perceelen vervoerde, de aandacht er op vestigende, dat dat veel meer is dan wat die gronden kunnen opleveren, tot staving van hetgeen in bovengemeld schrijven tegen de bedoelde eigenaren over het verhandelen van vervoerbiljetten tot dekking van gestolen goederen ingebracht wordt, terwijl hij ten slotte verklaart, dat alle vervoerd wordende producten, ook die gestolen, de politiewachten passeeren zonder aldaar te worden nagegaan en dat gestolen goederen langs Habai in de stad gebracht worden, zoodat de wacht van Cas Chiquito, op welke wacht hetgeen voorbij gaat evenmin gecontroleerd wordt, geheel onnoodig is.

De heer Heldewier V., zegt verder dat de gronden, aan den kleinen man in huur afgestaan, hun niet eens brandhout opleveren om hun ,,foensje'' te koken, noch de noodige rama's tot afsluiting daarvan.

De heer Heldewier wijst er op, dat het Koloniaal Bestuur zelf ook erkend heeft, dat de te hooge grondbelasting van 1828 een fout was en citeert uit de toelichting op het ontwerp der onlangs ingevoerde grondbelastingverordening het volgende: ,,niet ten onrechte is dus op Curaçao altijd ge-
,,klaagd over de te hooge grondbelasting en er is een onmis-

,,kenbare tegenstrijdigheid tusschen deze hooge belasting ,,met hare nadeelige werking en de vele maatregelen, die ,,door het Bestuur worden genomen ter opheffing van land- ,,bouw. De fout, in 1828 begaan, is groot en zij moet een ,,onberekenbaar nadeel aan de plantages hebben toege- ,,bracht.''

Het lid Beaujon erkent, dat de politie de vervoerde goederen niet behoorlijk naziet en zegt, dat hij ten aanzien van de contrôle over het vervoeren van producten aan den Procureur-Generaal had geschreven en aan den Gouverneur voorstellen gedaan, waarvan hij van toen af niets meer vernam.

Het lid Thielen zegt, dat op de politiewacht op Kleine Berg niet altijd de voorbijgangers gevisiteerd worden, maar dat meermalen op onbepaalde dagen en tijden plaats vindt, en de politie nooit daarbij ontdekte, dat gestolen goederen vervoerd worden; hij geeft echter toe, dat de contrôle slecht is, maar beaamt niet wat de heer Heldewier V. zegt, dat alles onbelemmerd de politieposten kan passeeren en brengt den heer Heldewier V. in herinnerng, dat nog kort geleden van hem zelven zakken dividivi aangehouden werden, die niet op vervoerbiljeten voorkwamen.

De heer C. Gorsira geeft op, dat de toestand van het landbouwbedrijf slecht is wegens herhaald verlies van dividivioogst en niet-verkoop van zout.

De heer Heldewier V. zegt, dat de toestand treurig is ten gevolge van het mislukken van dividivi-oogsten en voor wat de zoutpannen aangaat, omdat er in 5 jaren geen zout verkocht is, gepaard daaraan het niet naleven van de wet op het vervoeren van producten en het omringd zijn van de plantage's van negers, die daarvan stelen; hij deelt voorts mede, dat vroeger bij aanvraag voor gronden in huur de plantage-eigenaren, in de nabijheid waarvan het terrein gelegen was, door het Bestuur gehoord werden, doch ook dat thans afgeschaft is.

Het lid van Lanschot Hubrecht wijst er op, dat bij de wet op het vervoeren van producten straffen bedreigd worden en beveelt aan dat daaraan streng de hand worde gehouden.

Het lid Beaujon merkt op, dat de districtmeesters, om beter contrôle te kunnen uitoefenen, zelfs verder gaan, dan de wet voorschrijft en niet toestaan dat huurders van gronden zelven voor hetgeen zij naar de stad vervoeren vervoerbiljetten afgeven, waartoe zij bij gemelde wet gerechtigd zijn, maar eischen dat tot dekking daarvan een vervoerbiljet van hen, districtmeesters, verkregen moet zijn.

De heer Statius Muller deelt mede, dat huurders van Gouvernementsgronden op vele plaatsen geen water voor zich zelven of hun vee hebben en dit van de plantages moeten halen; dat zulks het geval is met huurders in de buurt van de plantage Siberië en wanneer hij de deur voor hen toedoet, zij de omheining dan zouden omhalen, om zich dat te verschaffen, omdat zij behoefte daaraan hebben en er geen water is op de hun verhuurde gronden, noch op andere domeingronden in de buurt. Hij haalt verder aan, dat iemand, die vroeger op zijne plantage woonde, thans vlak daarvoor op een klein stuk grond, waarvan hij niet bestaan kan, zijn huisje heeft, welke persoon, die onbekwaam is tot werken, als hij een gunstige gelegenheid zag om een geit van de plantage weg te nemen om zich en de zijnen eten te verschaffen, dit wel niet laten zal.

De heer Heldewier V. verzoekt, dat de Commissie in persoon zich op de plantages zou willen gaan overtuigen van de gegrondheid der feiten hier medegedeeld.

De heer P. L. Daal, wijzende op de hooge grondbelasting die hun ondergang bewerkt heeft, zegt dat de plantage Groot St. Martha tot vóór dit jaar aangeslagen is voor grondbelasting à f 300 's jaars, terwijl ten tijde van zijn grootvader die belasting slechts f 65 's jaars bedroeg.

De heer C. Gorsira, den slechten toestand schetsende, zegt dat hij steeds trouw de grondbelasting en rente van hypotheek heeft aangezuiverd, dat hij altijd zuinig heeft geleefd en thans, hoe hard ook werkende, niet b ijmachte is een bedrag bij elkaar te krijgen om het verschuldigde te voldoen; dat een vriend hem dat geld wil leenen, opdat zijn plantage niet voor belasting gerechtelijk verkocht worde, maar, vraagt hij, is dit een zuivere toestand, en heeft ieder plantage-eigenaar, die in denzelfden toestand verkeert als hij, een vriend om hem bij te springen en teekent dit niet den waren toestand van achteruitgang?

De heer Statius Muller wijst er op, dat door uitgifte in huur van de weidegronden vóór Siberië de veeteelt aldaar achteruit is gegaan, dat vroeger deze plantage 2000 à 3000 geiten en ongeveer 125 runderen kon houden, terwijl deze teelt thans geslonken is tot 500 geiten en 50 runderen, dat de geiten, die van de plantagegronden op die weidegronden gaan, spoorloos verdwijnen.

De heer C. Gorsira geeft op, dat hij in een zeer korten tijd verleden jaar van zijne geiten niet minder dan 60 stuks vermiste, waardoor hij zich verplicht zag zijn geitenkraal op te doeken op bedoelde plantage.

Het lid van L. Hubrecht vraagt of om den diefstal tegen te gaan, het wel niet gewenscht zou zijn de opwonende der plantages van daar weg te zenden om in de stad hun bestaan te vinden en tot het werk in die plantages te employeeren de op de huurgrondjes wonende negers, die dan, beter in staat om in hun onderhoud te voorzien, niet van bedoelde plantages stelen zouden.

De heer Heldewier V. acht zulks onbillijk jegens de opwonenden en ook niet doeltreffend, daar degenen die uit de plantages verwijderd worden even gemakkelijk als die vóór hen van het gouvernement gronden in huur kunnen bekomen, waardoor het euvel dan grooter worden zal; hij is van meening dat de diefstal tegengegaan, althans bemoeilijkt zou kunnen worden door schatting van de opbrengst der gronden en niet aan de huurders te vergunnen eene grootere hoeveelheid dan de geschatte opbrengst naar de stad te vervoeren.

Het lid Beaujon merkt op, dat de negers op de plantages ook stelen, wat de heer Heldewier V. beaamt.

Het lid Thielen stelt den heer Heldewier V. en Gorsira de vraag, hoe, als zij tot voor een paar jaren de belasting en rente geregeld betaalden, zooals door hen gezegd wordt, thans de achteruitgang hunner plantages dan toe te schrijven aan de uitgifte van gronden, wat niet eerst onlangs, maar reeds 20 à 30 jaren lang plaats vindt.

De heer Heldewier V. antwoordt, dat van af het begin der uitgifte reeds zulks nadeelig werkte op de plantages, langzamerhand, naar gelang het aantal huurders vermeerderde, de kwaal ook verergerde, totdat die thans ondragelijk geworden is, doordien ook andere factoren, als verlies van oogst en geen afzet van zout, daartoe bijdragen. Hij zegt verder, dat, om den diefstal door de op huurgrondjes wonenden tegen te gaan, het noodig zou wezen betrouwbare personen, meer dan een op elke plantage, tegen een hoog loon, b.v. van f 150 's maands, als opzichter aan te stellen, welke uitgaven de weinige opbrengst der plantages niet veroorlooft; vindt goed dat het Bestuur de groote plantages koopt, om de gronden daarvan onder de negerbevolking te verdeelen, evenals het gedaan heeft ten aanzien van de plantages Mahoema en Flip, voor welke beide plantages er veel meer betaald is, dan zij waard zijn; de plantage Flip behoorde hem toe, hij heeft die verkocht voor f 6000 en het Bestuur betaalde er f 9000 voor.

Het lid Beaujon antwoordt, dat de plantage Mahoema de rente opbrengt.

Het lid Jesurun, in verband met de opdracht der Commissie tot onderzoek naar den toestand van het grootlandbouwbedrijf, is van meening, dat nooit grootlandbouwbedrijf op Curaçao beoefend is, tenzij men daaronder verkiest te rangschikken de veeteelt, welke het eenigste bedrijf is, dat op groote schaal op de plantages alhier gedreven wordt.

Het lid Chapman deelt niet deze meening en zegt dat het

woord „grootlandbouw", zooals hij met boeken over dit onderwerp kan aantoonen, in zich sluit den akkerbouw, veeteelt en zuivelbereiding.

De heer Heldewier V. vestigt de aandacht er op, dat de plantage Savonet, algemeen bekend als de beste plantage op Curaçao, de eenigste is, die nog ongeveer 100 hectare weidegrond ten Westen daarvan heeft, waardoor het daar mogelijk is een groot aantal vee te houden, dat ook gehouden wordt.

Het lid Beaujon merkt op, dat het wel is te onderzoeken of door het in gebruik hebben van weidegronden bedoelde plantage in betere condities verkeert dan andere en dat niet in de meeste gevallen om andere redenen aan het niet ter beschikking hebben van de om hunne plantages liggende z.g. algemeene weidegronden de eigenaren der andere plantages genoodzaakt waren het aantal van hun vee te verminderen.

De heer Heldewier V. antwoordt, dat wanneer de weidegronden den eigenaar van Savonet niet veel waard waren, hij zeker niet zou hebben verkozen f 600 te betalen als vergoeding voor het afbreken der woningen van een 30-tal negerhuisgezinnen, aan wie ten tijde van den districtmeester Eskildsen bedoelde gronden in huur zijn afgestaan, liever dan deze menschen in de nabijheid zijner plantages te hebben.

De heer C. Gorsira verklaart, dat, waar de toestand ten aanzien van de huurders rondom hunne plantages moeilijk, of haast niet mogelijk is te verbeteren, de plantage-eigenaren niets meer verlangen, dan dat betere contrôle over die huurders zou worden uitgeoefend en aan de groote plantages hulp verleend: het komt hem billijk voor, dat vrijstelling van de verschuldigde grondbelasting verleend worde.

Het lid Jesurun merkt op, dat de wet geene vrijstelling van grondbelasting toelaat, dat wel uitstel van betaling mogelijk zou kunnen wezen.

De heer C. Gorsira antwoordt, dat hij een van beiden gedaan zou wenschen te zien.

Het lid Gorsira verklaart zich voor het voorstel-verzoek-uitstel van belasting.

De voorzitter stelt de vraag of, naar de meening van de hier verschenen heeren plantage-eigenaren, de koopkracht der bevolking thans verminderd is.

De heer Heldewier V. antwoordt, dat hij vroeger ten allen tijde zijne runderen tegen hooge prijzen verkoopen kon en thans geen enkel kop voor welken prijs ook van de hand kan doen, dat vroeger dividivi tegen f 80 per 1000 K.G. verkocht werd; onlangs was de prijs tot f 60 gedaald en er tegenwoordig weer f 70 voor betaald wordt; dat een zak houtskool vroeger altijd f 1,50 deed, tegenwoordig daarvoor slechts f 0,80 betaald wordt en in den drogen tijd niet meer dan 60 cent per zak.

De heer de Haseth zegt, dat vroeger guaves en andere vruchten tot gelei gemaakt in de stad aftrek vonden, en er tegenwoordig zoo goed als geen verkoop voor is.

De heer C. Gorsira, mededeelende, dat hun verzoek aan den Gouverneur tot verkrijging van een verder uitstel tot betaling der verschuldigde grondbelasting van de hand gewezen is, verzoekt dat de Commissie het daarheen wil leiden, dat het gevraagd uitstel alsnog verleend zal worden, ten minste totdat zij, de Commissie voornoemd, haar verslag omtrent den toestand zal hebben ingediend of wel de plantage-eigenaren antwoord zullen hebben ontvangen op hun adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Het lid van L. Hubrecht geeft te kennen, dat zoo'n verzoek niet tot de bevoegdheid der Commissie behoort.

De heer Statius Muller vraagt of het niet wel mogelijk zou zijn het bedrag der verschuldigde belasting als landbouwkrediet van het Koloniaal Bestuur te verkrijgen, desnoods met het geven tot pand van hun vee, en verzoekt dat de Commissie een voorstel in dezen geest zou willen doen.

De ter vergadering verschenen heeren verwijderen zich hierop, na door den voorzitter voor de verstrekte inlichtingen bedankt te zijn.

Er wordt besloten ook van eigenaren van plantages in het 2de en 3de district omtrent den toestand van het landbouwbedrijf inlichtingen in te winnen en tot dit einde te verzoeken de heeren Jules L. Penha, G. A. F. Nouel, C. P. Neuman Wz., J. Maal en C. Perret Gentil, plantage-eigenaren, zoomede den heer H. v. d. L. Schotborgh, van de plantage Savonet, om op de vergadering van 11 November d. j. te verschijnen; terwijl verder bepaald is dat deze vergadering zonder nadere convocatie gehouden zal worden.

Niets meer te verhandelen zijnde, sluit de voorzitter de vergadering.

Geresumeerd en goedgekeurd in de vergadering van 25 November 1909.

(Get.) Ph. F. de Haseth Evertsz.

,, A. Thielen.

N°. 3.

Vergadering van 11 November 1909.

Tegenwoordig de voorzitter en alle leden, behalve de heer C. S. Gorsia J.P.Ez.

De voorzitter opent de vergadering en bepaalt dat de voorlezing van de notulen der vorige vergadering plaats zal hebben nadat de te dezer vergadering opgeroepen heeren plantage-eigenaren gehoord zijn.

Op gedane uitnoodiging om inlichtingen omtrent den toestand van het landbouwbedrijf in het 2de en 3de district alhier te geven, verschijnen ter vergadering de heeren Jules L. Penha, C. P. Neuman Wz., en G. A. F. Nouel, eigenaren van plantages in evengemelde districten en de heer H. van der Linde Schotborgh, mede-eigenaar van Sanonet in het 5de district.

De heeren C. Perret Gentil en J. Maal, mede tot voormeld einde ter vergadering uitgenoodigd, zijn afwezig gebleven, eerstgenoemde met opgave van reden van verhindering.

Na door den voorzitter te zijn verwelkomd, wordt aan die heeren, ieder op zijne beurt, de gelegenheid aangeboden om de van hen verlangde inlichtingen te verschaffen.

De heer Penha aan het woord, geeft op, dat voor wat zijne plantage Coraal Tabak betreft, de landbouw en meer speciaal veeteelt er achteruit is gegaan en deze achteruitgang toe te schrijven is aan den afstand in huur van de door die plantage, op grond van een privilege in den koopbrief uitgedrukt, vroeger gebruikte weidegronden, door welke omstandigheden hij genoopt werd zijne genoemde plantage geheel te ontdoen van grootvee en er het aantal kleinvee veel te verminderen, aangezien dit van toen af alleen op de plantagegronden gehouden kon worden.

De heer Penha releveert, dat ongeveer 10 à 12 jaar geleden, nadat een door het Bestuur benoemde Commissie de planters gehoord hadden en een onderzoek ingesteld naar aanleiding van de door hen ingebrachte bezwaren tegen de uitgifte aan den kleinen man van de in de nabijheid hunner plantages gelegen gronden, er op verschillende plaatsen weidegronden ten behoeve dier plantages aangewezen en gereserveerd werden, doch kort daarop en wel onder hetzelfde Bestuur reeds een groot stuk van het terrein, hetwelk als zoodanig voor het gebruik zijner plantage, van de plantages St. Catharina en Groot St. Joris bestemd werd tot het aanleggen van een sisal-aanplant verhuurd is, later gevolgd door uitgifte van meerdere stukken daarvan, zoodat thans van die aangewezen weidegronden, haast niets meer is overgebleven. Als reden van achteruitgang zijner plantage noemt de heer Penha verder op het verlies door sterfte van vele groote dragende divi-

diviboomen, waardoor de opbrengst van dit product aanmerkelijk verminderde en ook de omstandigheid door daling van den prijs van houtskool en kalk, vroeger verkocht respectievelijk à f2,50 per vat tot f 1,50 per zak en thans niet meer doende dan f 1,25 tot f 1,50 per vat het eerst gemeld artikel, en houtskool 75 cent per zak, voor wat het laatstgemeld artikel betreft die daling toegeschreven wordende aan de slechte praktijken door plantage-eigenaren in het 4de en 5de district om vervoerbiljetten voor houtskool à 12½ c. per zak te verkoopen.

De heer Schotborgh brengt in het midden, dat aan den grooten aanvoer uit Bonaire en, naar hij meent, ook uit St. Domingo de daling van den prijs van houtskool toegeschreven moet worden.

Het lid Beaujon vraagt aan den heer Penha of zijne buren, de huurders van gouvernementsgronden in de nabijheid zijner plantage, hem wel eenige schade doen.

De heer Penha antwoordt, dat hij dit niet bepaald kan zeggen, doch laat daarop volgen, dat hij zijn vee niet buiten zijne plantage laat gaan, terwijl hij dicht in zijne buurt ook geen huurders heeft.

Het lid Beaujon, naar aanleiding van hetgeen door den heer Penha gereleveerd is, verklaart dat hem uit stukken in zijn archief gebleken is, dat de uitgifte *later* van de door den heer Penha bedoelde terreinen gebaseerd was op het feit, dat na ingesteld onderzoek bevonden werd, dat de plantage's ten behoeve waarvan die gronden als weide gereserveerd zijn, daarop nooit eenig vee lieten grazen.

De heer Penha komt hier tegen op en zegt dat hij, die zulks beweerd mocht hebben, eene onjuistheid had verkondigd, daar van hemzelven de koeien en ezels altijd daarop graasden en ook het vee van andere plantages, terwijl, naar hij meent, de plantage St. Catharina tot nog toe van het overgebleven gedeelte als weide gebruik maakt. Hij wijst er verder op, dat zulk een verklaring in strijd was met alle adviezen van dien tijd van planters op aanvragen om terreinen in huur, die zich altijd tegen den afstand verklaarden op grond dat die terreinen door hen als weide voor hun vee gebruikt werden. Eindelijk geeft de heer Penha te kennen, dat hij het daaraan toeschrijft, dat later de planters niet meer gehoord werden en tot de uitgifte van die gronden werd overgegaan zonder eerbiediging van hun goed recht, reeds van af den tijd der West-Indische Compagnie verkregen.

Het lid Chapman vraagt of het door het lid Beaujon bedoeld rapport wel opgemaakt was door den destijds districtmeester Price, eigenaar van de plantage St. Catharina.

Het lid Beaujon antwoordt, dat het van den districtmeester Gravenhorst was en zegt verder, dat juist nadat de benoemde Commissie haar verslag indiende er meer dan ooit uitgifte van gronden plaats had.

Op eene vraag van den voorzitter of zijne plantage de rente opbrengt, antwoordt de heer Penha, dat onder normale omstandigheden dat wel het geval is, doch die plantage vroeger meer opbracht.

De heer Neuman aan het woord geeft op, dat zijne plantage Brakkeput achteruit is gegaan voor een deel tengevolge van vele diefstallen, welke daarop gepleegd worden door de in de nabijheid daarvan op de uitgegeven gronden wonende huurders, terwijl zelfs zijne wachters, zooals hem dit onlangs was gebleken, zich daarvan niet ontzagen; dat door de uitgifte van die gronden, welke als weidegronden voor zijn vee dienden, hij schade geleden heeft door verplichte vermindering van het aantal vee niet alleen, — vroeger werden er gehouden 500 geiten, 600 schapen en runderen, tegenwoordig slechts 200 geiten, 160 schapen en geen runderen, — maar hij bovendien nog nadeel ondervindt van het vee van die huurders, hetwelk op de gronden zijner plantage gedreven wordt om er te grazen, omdat de kale gronden, die hun in huur zijn afgestaan en waarop door hen niet eens brandhout gevonden wordt om hun eten te koken, evenmin voedsel kunnen opleveren voor het groot aantal vee, door hen gehouden wordende. Die huurders op zijne gronden gaande onder voorwendsel van hun vee van daar weg te halen, voeren zeer dikwijls mee het vee en verder alles van de plantage, dat onder hun bereik komt.

De heer Neuman legt vervolgens over extract van een afwijzende Gouvts. beschikking, betrekking hebbende op de gronden bovenbedoeld, thans aan den kleinen man in huur afgestaan, welke indertijd door den eigenaar van die plantage in eigendom werden aangevraagd (zie voormelde beschikking, dd. 24 Mei 1869, n°. 250).

De heer Neuman schrijft verder den achteruitgang zijner plantage toe aan de weinige opbrengst van dividivi, ten gevolge van de sterfte van dividiviboomen en aan verlies van vele mango- en kokosboomen in de slechte regenjaren, waardoor de opbrengst aan verkoop van vruchten ook minder werd; terwijl de vruchten, die de plantage thans oplevert, veel kleiner zijnde dan vroeger, niet die prijzen van vroeger meer doen. Als voorbeeld noemt hij op mango's, wat hij hiervan vroeger verkocht voor f 1,50, n.l. 100 stuks, kan hij tegenwoordig voor niet meer dan 40 cent van de hand doen.

Het lid Beaujon zegt, dat er ook veel kalk gebrand wordt en de heer Neuman, dit erkennende, geeft op dat hij een vat kalk à f 1,25 verkoopt.

Het lid Beaujon wijst er op, dat, terwijl de heer Neuman zelf verklaart, dat de gronden buiten zijne plantage kaal zijn en het vee van de huurders er geen voedsel kan vinden, hij aan de uitgifte daarvan, omdat die als weidegronden voor zijn vee dienden, den achteruitgang van de veeteelt op zijne plantage toeschrijft.

De heer Neuman antwoordt, dat op die kale bergen in den regentijd altijd wat gras groeit, waarvan zijn vee dan kan profiteeren en niet, zooals thans het geval is jaar in jaar uit op de gronden zijner plantage grazen moet.

De heer Neuman meent verder de aandacht van de Commissie te moeten vestigen op den damaanleg van Gouvernementswege op de hooger gelegen gronden in de nabijheid zijner plantage, waardoor de boomgaard op deze plantage met geheelen ondergang bedreigd wordt. Hij geeft op, dat bij een goed regenjaar al de opgeworpen dammen vullen en ook zijn hofje geen gebrek aan water zal hebben, doch in slechte regenjaren het anders zal zijn, want van de enkele regenbuien, die er dan soms vallen, wordt het weinig van de bergen afstroomend water dat vroeger, over die terreinen gaande, in zijn hofje zich verspreidde, tegenwoordig door die dammen tegengehouden wordt, tot groote schade voor zijne plantage, die daarvan beroofd wordt, terwijl in de plaats het zeewater binnendringt; dat ten gevolge daarvan over een paar jaren van zijn ouden boomgaard niets meer overgebleven zal zijn.

Het lid Beaujon beaamt dit.

Het lid Chapman merkt op, dat indertijd de directeur van openbare werken hetzelfde wilde doen in de nabijheid van zijne plantage, maar hij er tegen geprotesteerd had.

Door den voorzitter gevraagd of zijne plantage de rente opbrengt, antwoordt de heer Neuman, dat die soms de rente der hypotheekschuld groot f 15 000 opbrengt en soms niet.

De heer Nouel aan het woord, geeft op, dat zijne plantage achteruit is gegaan ten gevolge van groote sterfte onder de dividiviboomen daarop, waardoor de opbrengst van dit product zeer veel verminderd is, dat de plantage vroeger 200 zakken opleverde; verleden jaar kreeg hij niet meer dan 60 zakken en dit jaar nog slechts 33 zakken; dat door de uitgifte van gronden in de buurt zijner plantage de veeteelt ook achteruitging; dat op die plantage vroeger gehouden werden 1000 geiten, een even groot aantal schapen en 100 stuks runderen en er thans hoogstens 1000 stuks kleinvee en 30 runderen geteeld kunnen worden; dat ook groote schade aan zijne plantage berokkend wordt door eigenaren van kleine stukken gronds in de nabijheid daarvan, die op zijne gronden veel

diefstal plegen, de omheining zijner plantage vernielen en hun vee daarop drijven om er te grazen, terwijl zij, dit van daar weghalende, ook het vee van de plantage wegvoeren; de heer Nouel deelt verder mede, dat hij tegenwoordig ook veel minder afzet heeft voor zijne groenten (jambo's) dan vroeger, omdat vele huurders van Gouvernementsgronden en eigenaren van kleine perceelen. die tegenwoordig putten en windmolens op hunne gronden hebben, ook groenten kweeken en die tegen lagen prijs kunnen verkoopen; op de vraag van het lid Beaujon antwoordt de heer Nouel, dat hij van de huurders in de nabijheid zijner plantage geen nadeel ondervindt.

Op de vraag van den voorzitter of zijne plantage de rente opbrengt antwoordt de heer Nouel, dat dat wel vroeger het geval was, maar tegenwoordig niet meer.

De heer Schotborgh aan het woord, geeft op, dat de achteruitgang van de plantage Savonet te wijten is aan de uitgifte van de gronden ten westen daarvan op Westpunt, waardoor door het Bestuur dievennesten gecreëerd zijn; dat ten gevolge daarvan de veeteelt aldaar tot op de helft moest worden gebracht; 3000 schapen werden er vroeger gehouden, tegenwoordig zijn er slechts 1000 stuks; dat hij van dien maatregel ook veel meer nadeel ondervindt, n.l. dat de huurders de omheining zijner plantage vernielen, om zich brandhout, dat zij op hunne gronden niet hebben, te verschaffen; dat zij, met opwonenden zijner plantage knoeiende, dividivi van daar wegnemen en als opbrengst van hunne gronden naar de stad vervoeren; dat hij bijna elken dag die menschen met zakken dividivi ziet voorbijgaan, terwijl hunne gronden zooveel niet kunnen opbrengen; dat, niettegenstaande zijn vader tot behoud van de weidegronden in de dichte nabijheid zijner plantage, welke gronden ten tijde van districtmeester Eskildsen in huur zijn afgestaan, f 600 betaalde als vergoeding tot het afbreken der woningen van een aantal negerhuisgezinnen, zijn vee, met veehouders daarbij, op die gronden grazende, meermalen gestolen is; dat de huurders een veel grooter aantal geiten houden, dan waartoe zij recht hebben, welke op zijne gronden komen grazen; dat hij op een keer niet minder dan 30 stuks van een eigenaar liet schutten, terwijl onlangs van dienzelfden persoon weer een groot aantal opgevangen werd, welke geiten, voordat hij ze naar den schutstal heeft kunnen laten transporteeren, in den nacht uit de kraal gedreven zijn. De heer Schotborgh wijst er vervolgens op, dat, om het vee van anderen, dat op zijne gronden komt en er schade aanricht, te doen schutten, hij, behalve die schade, welke niet vergoed wordt, ook nog uitgaven moet doen voor het opvangen en naar den schutstal brengen daarvan, die ook niet terugbetaald worden, hetgeen velen afhoudt van het laten schutten van vee.

De heer Schotborgh deelt verder mede, dat de achteruitgang der bovengenoemde plantage ook een gevolg is van de sterfte van vele dividiviboomen, zijnde er duizenden boomen gestorven, waardoor de opbrengst van dit product minder geworden is, terwijl gebrek aan werkkracht, aangezien de op huurgronden wonende arbeiders niet willen werken of dit doen willen geheel naar eigen goedvinden, op dagen die zij verkiezen, mede daartoe bijgedragen heeft.

Op de vraag van het lid Thielen, of hij aan het in gebruik hebben van de weidegronden buiten zijne plantage het toeschrijft, dat deze plantage in betere conditie is dan alle andere plantages, antwoordt de heer Schotborgh ontkennend en zegt dat zulks is, omdat de plantage nog over meer werkkrachten beschikken kan dan de overige plantages, door het daarop wonende hebben van 400 negers, die verplicht zijn te werken, als er werk is.

Het lid Beaujon merkt op, dat het oude regime nog op bovenbedoelde plantage heerscht en het nieuwe daar nog niet binnengedrongen is, als op de andere plantages.

De heer Schotborgh antwoordt, dat de negers op zijne plantage geheel onafhankelijk zijn en dat hij ook van hen niet te allen tijde werk gedaan kan krijgen; dat op de minste aanmerking van zijn kant, door hen dadelijk gedreigd wordt met verlating van de plantage en in huur nemen van een stuk gouvernementsgrond.

Op de vraag van den voorzitter of de plantage Savonet de rente opbrengt, antwoordt de heer Schotborgh bevestigend.

De ter vergadering verschenen heeren verwijderen zich, na van den voorzitter den dank voor de verstrekte inlichtingen ontvangen te hebben.

Het lid van Lanschot Hubrecht deelt mede, dat hij voornemens is binnenkort het eiland voor zes weken te verlaten en vraagt, of naar het oordeel van den voorzitter de werkzaamheden der Commissie binnen dien tijd voltooid zouden wezen, aangezien hij in dit geval als lid ontslag wilde nemen, opdat een ander in zijne plaats benoemd kon worden.

Op ontkennend antwoord van den voorzitter besluit het lid voormeld aan te blijven.

Er wordt bepaald dat de voorlezing der notulen van de vorige vergadering geschieden zal op de eerstvolgende vergadering en dat deze vergadering zonder nadere convocatie gehouden zal worden op Donderdag 18 November 1909, des voormiddags te tien uur.

Geresumeerd en goedgekeurd in de vergadering van 24 November 1909.

(get.) Ph. F. de Haseth Evertsz.

(get.) A. Thielen.

N°. 4.

Vergadering van Donderdag 24 November 1909.

Tegenwoordig: de voorzitter en de leden: A. Jesurun, C. S. Gorsira J.P.Ez., J. J. Beaujon en J. A. P. Thielen.

Afwezig: het lid van Lanschot Hubrecht, wegens uitlandigheid en het lid H. H. R. Chapman.

De voorzitter opent de vergadering en de notulen der vergadering van 4 November l.l. worden voorgelezen en als volgt aangevuld, goedgekeurd.

Op de mededeeling van het lid Beaujon, dat de gouvernementsplantage Mahoema de rente betaalt, antwoorden de heeren Heldewier V. en Statius Muller, dat zulks een gevolg is van de twee gunstige jaren, die er geweest zijn sinds den aankoop van genoemde plantage door het Bestuur, waardoor het den huurders mogelijk was de huurpenningen op te brengen, doch dat onder gewone omstandigheden het anders zou wezen.

De heer Heldewier V. merkt verder nog op, dat onder de administratiekosten ook dienen gerekend te worden het salaris of een gedeelte van het salaris van den districtmeester, die er het beheer voert en de salarissen van de politie-agenten, die er toezicht houden.

Vervolgens worden de notulen der vergadering van den 11 November l.l. geresumeerd en goedgekeurd.

Na een korte bespreking wordt er besloten op de volgende vergadering, te houden zonder nadere convocatie op Donderdag den 9 December a.s., aan de orde te stellen de punten sub 1 en 2 van de Gouvernementsbeschikking van 30 Juli 1909, n°. 489.

Niets meer te verhandelen zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Geresumeerd en goedgekeurd in de vergadering van 9 December 1909.

(Get.) Ph. de Haseth Evertsz.

(Get.) A. Thielen.

N°. 5.

Vergadering van Donderdag den 9den December 1909.

Tegenwoordig de Voorzitter en alle leden, behalve het lid van Lanschot Hubrecht.

De Voorzitter opent de vergadering en de notulen der vorige vergadering worden geresumeerd en goedgekeurd.

Aan de orde:

Punt sub 1 der G. B. dd. 30 Juli 1909 N°. 489.

Het lid Chapman, aan het woord, noemt den toestand van het groot landbouwbedrijf, voor wat Curaçao betreft, slecht en wijt zulks ten opzichte van de zoutplantages aan zoo goed als geen verkoop van zout gedurende de laatste jaren, omdat er geen kooper was voor dat product, wordende, meldt hij vervolgens, de paar honderd vaten zout, die een enkele keer naar St. Domingo worden uitgevoerd, in den regel door slechts een of twee plantages geleverd; ten aanzien van de andere plantages schrijft hij dien slechten toestand toe aan verschillende oorzaken, voor de meesten in meerdere of mindere mate de slechte oogsten gedurende een aantal achtereenvolgende jaren en geldgebrek om in geleden schade te voorzien, o. a. toen voor een paar jaren een veepest op dit eiland uitbrak en vele plantages een groot aantal vee verloren, waren de eigenaren daarom niet in staat hun veeteelt opnieuw op den ouden voet te brengen, maar dezen noodwendig moesten inkrimpen; verder noemt hij als oorzaken tot den achteruitgang op het verlies van vee door diefstal en het duurder zijn van arbeidsloon dan in vroegere jaren; voor eenige plantages zegt hij, heeft mede daartoe bijgedragen de omstandigheid dat de eigenaren daarvan de tering niet naar de nering zetten.

Het lid Gorsira stemt geheel in met den vorigen spreker, doch voegt aan de opgenoemde oorzaken tot dien slechten toestand voor de vee- en landbouwplantages nog toe de uitgifte van de om die plantages gelegen gronden, waardoor de eigenaren hiervan, bij gemis van bedoelde gronden als weide voor hun vee, gedwongen werden dit op eigen gronden te houden, hetwelk dan de boomen, vooral de dividiviboomen, ging vernielen, wat verscheidenen van hen later weder noodzaakte de veeteelt op die plantages op te doeken.
Hij zegt verder, niet te willen treden in de beoordeeling, of het bestuur al dan niet recht had tot uitgifte dier gronden, maar meent zijne bevreemding te moeten te kennen geven, dat, wijl bedoelde gronden, bij eene verordening, den Kolonialen Raad gehoord, als weidegronden voor de plantages zijn bestemd, daarover later beschikt is zonder dien raad te kennen; hij legt vervolgens over drie oude publicatiebladen, over dat onderwerp handelende, nl. het P. B. van 1839 N°. 14, dat van 1840 N°. 2 en dat van 1859 N°. 2. Terugkomende op die uitgifte van gronden deelt hij nog mede, dat de plantage-eigenaren niet alleen de reeds genoemde nadeelen daarvan hebben ondervonden, doch bovendien nog schade lijden doordien ook het vee der huurders thans op hunne gronden komt grazen.

Het lid Chapman verklaart eens te zijn met den laatsten spreker, dat ook de uitgifte van gronden tot een der bovenbedoelde redenen behoort, en meldt daarbij, dat verscheidene eigenaren van plantages, voor welke plantages vroeger geen omheining noodig was, door die omstandigheid in de noodzakelijkheid werden gebracht met groote kosten die plantages af te sluiten, terwijl de overlast van het vee der huurders blijft voortbestaan, aangezien deze nu de gemaakte afsluiting openkappen om dat op de plantagegronden te laten grazen.

Het lid Gorsira, vervolgende, noemt als reden van achteruitgang der vruchttuinen de verminderde koopkracht der bevolking; die tuinen, zegt hij, brengen genoeg vruchten en groenten voort, maar deze vinden geen afzet of slechts in geringe mate.

Naar aanleiding van het door het lid Chapman in de voorlaatste vergadering medegedeelde, nl. dat hij tegen het maken van dammen op de gronden in de nabijheid zijner plantage had geprotesteerd, merkt het lid Gorsira op, dat ook de heer Neuman, eigenaar van Brakkeput, hetzelfde deed, doch zonder resultaat; deze legde later nog zijne bezwaren aan den Gouverneur bloot en Z.H.E.G. droeg hierop den Directeur van Openbare Werken op ter plaatse een onderzoek in te stellen, doch dat deze ambtenaar zich van zijne opdracht niet naar behooren kweet, niet al de dammen was gaan zien, met het gevolg dat hierop twee jaren achtereen een groote dam op bovengenoemde plantage doorbrak, wat niet weinig schade aan die plantage toebracht; bedoelde dam werd echter telkens door het Bestuur hersteld.

Het uitroeien van het houtgewas tot het branden van kalk en houtskool mede als een groot nadeel voor de plantages achtende, meent spreker hier te moeten aanbevelen een nieuw systeem van een oven tot het kalkbranden, dien hij gezien had bij zekeren Rolandus en op Brakkeput Meimei van Neuman, waarmede het houtverbruik tot een minimum wordt gebracht.

Het lid Jesurun, aan het woord, sluit zich aan bij de twee vorige sprekers.

Het lid Beaujon, aan het woord, deelt de meening van de vorige sprekers, dat die toestand slecht is, en noemt hij als voornaamste oorzaken daarvan op het gebrek aan bedrijfskapitaal en de omstandigheid, dat de meeste plantages, met zware hypotheken belast, hooge renten moeten opbrengen, zoodat er na aftrek der uitgaven, van de opbrengst daarvan niets overblijft voor slechte jaren.

Het lid Gorsira brengt in het midden, dat de plantages vroeger wel opbrachten om de rente te betalen.

Het lid Chapman verzoekt bij de door hem vermelde redenen te voegen de groote moeilijkheid om aan kapitaal voor landbouwdoeleinden te komen.

Het lid Beaujon, vervolgende, schrijft dien slechten toestand verder toe aan weinig energie bij velen dier planters en ten aanzien van eenige plantages aan slecht beheer, door het toezicht daarover aan negers over te laten; in vroegere jaren, meldt hij verder, was de toestand beter, omdat die plantages in handen waren van menschen, die zich op den landbouw toelegden en er werk van maakten, doch in latere jaren waren verscheidenen dier plantages eigendommen van personen, die andere middelen van inkomsten hadden en het beheer van een plantage niet als hoofdbezigheid hielden.

Het lid Gorsira merkt op, dat de energie gedood wordt door dergelijke slechte toestanden.

Het lid Beaujon gaat weer voort en noemt als oorzaken tot den achteruitgang ook nog op de omstandigheid, dat de werkkracht sinds de afschaffing der slavernij duurder is geworden, de ziekte en sterfte onder de dividiviboomen en de misoogsten, ook wel het feit, dat vele plantage-eigenaren de tering niet naar de nering zetten.
Spreker verklaart ten slotte accoord te gaan met de vorige sprekers ten opzichte van de opgenoemde oorzaken als geen verkoop van zout, en geen afzet van vruchten en groenten, wat het laatstgenoemd product betreft, volgens hem, vooral door concurrentie van kleine landbouwers; de uitgifte van gronden, zegt hij, is ook eenigszins een der redenen, maar rekent hij het niet als een groote reden.
Hij deelt eindelijk nog mede, dat, sinds hij hier is, in zijne districten enkele plantages niet achteruit, maar wel vooruit zijn gegaan.

De leden Gorsira en Chapman verklaren, dat zij deze laatste mededeeling niet overnemen.

De voorzitter, aan het woord, sluit zich aan bij de twee eerste sprekers.

Het lid Thielen, aan het woord, noemt dien toestand slecht, doch zegt daarbij dat naar zijne meening het landbouwbedrijf op Curaçao misschien alleen vóór de afschaffing

der slavernij gunstige tijden heeft gekend; tot dien slechten toestand heeft, vervolgt hij, eenigszins bijgedragen de uitgifte van gouvernementsgronden, om die plantages gelegen, maar veel wordt er geklaagd, veel wordt gebracht op rekening van de huurders, doch niet alles moet als werkelijk aangenomen worden; hij deelt de meening der planters, dat door de uitgifte de opwonenden hunner plantages de gelegenheid verkregen en hiervan ook wel gebruik maken, om ten nadeele der plantages met de op gemelde gronden wonenden te knoeien.

Hij noemt vervolgens op als de oorzaken van dien slechten toestand de omstandigheid, dat de plantages onder zware hypotheken gebukt gaan, de hooge grondbelasting, die vroeger opgebracht moest worden, het slecht beheer van eenigen dier plantages, het feit dat er onder de plantage-eigenaren zijn, die de tering niet naar de nering zetten, zooals reeds door al de vorige sprekers is opgegeven, het feit ook, dat er onder hen zijn, die kalm in de stad zitten en het toezicht over hunne plantages overlaten aan negers, de omstandigheid, waarin meer dan een van hen verkeeren, met een talrijk gezin, soms ook daarbij met andere familiebetrekkingen ten hunnen laste, die allen op de opbrengst der plantages moeten teren, verder ook nog de achteruitgang van de veeteelt, in menige gevallen, doordien de plantage-eigenaren veel daarvan verkoopen moesten om er van te leven.

Het lid Beaujon beaamt dit.

De voorzitter doet uitkomen, dat de hooge hypotheken toen ter tijd gerechtvaardigd waren.

Het lid Thielen, terugkomende op de door hem opgenoemde oorzaak: slecht beheer van eenigen dier plantages, vestigt de aandacht er op, dat op de plantage Savonet, welke geacht wordt in de gunstigste conditie te verkeeren, de grootste orde heerscht en het beheer daarover uitstekend gevoerd wordt.

Spreker, vervolgende, zegt, dat hij op verscheidene andere punten zich aansluit bij de vorige sprekers, als oorzaken tot dien slechten toestand ook toeschrijvende geen afzet van zout, misoogsten, vooral ten opzichte van dividivi-oogsten, de ziekte en sterfte van dividiviboomen, gebrek aan bedrijfskapitaal en het duurder worden van werkkracht met de afschaffing der slavernij.

Het lid Jesurun stelt voor om alvorens over te gaan tot bespreking van punt sub 2 der bovenvermelde Gouvernementsbeschikking, over het punt sub 1 dier Beschikking een ontwerp-rapport op te maken en dit in volgende vergadering aan de orde te stellen.

Aldus wordt besloten en vervolgens bepaald, dat de volgende vergadering, zonder nadere convocatie zal worden gehouden op Donderdag den 16den December a. s.

Niets meer te verhandelen zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Geresumeerd en goedgekeurd in de vergadering van den 16den December 1909.

(get.) Ph. F. de Haseth Evertsz.

(get.) A. Thielen.

N°. 6.

Vergadering van Donderdag den 6den December 1909.

Tegenwoordig: de Voorzitter en alle leden, behalve het lid van Lanschot Hubrecht.

De Voorzitter opent de vergadering en de notulen der vorige vergadering worden geresumeerd en goedgekeurd.

Aan de orde:

Ontwerp van het verslag ten aanzien van punt sub 1 der Gouv.-beschikking dd. 30 Juli 1909, n°. 489.

De verschillende punten op één na van dit ontwerp worden besproken en met de noodig bevonden wijzigingen en aanvullingen door de leden voorloopig aangenomen.

De verdere bespreking wordt uitgesteld tot op de eerstvolgende vergadering, zonder nadere convocatie te houden op Donderdag den 30sten December d.j. des voormiddags te tien uur.

Niets meer te verhandelen zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Aldus geresumeerd en goedgekeurd in de vergadering van den 30sten December 1909.

(get.) Ph. F. de Haseth Evertsz.

(get.) A. Thielen.

N°. 7.

Vergadering van Donderdag den 30sten December 1909.

Tegenwoordig: de Voorzitter en alle leden, behalve het lid van Lanschot Hubrecht.

De Voorzitter opent de vergadering en de notulen der vorige vergadering worden geresumeerd en goedgekeurd.

Aan de orde:

Punt sub 2 der Gouv.-beschikking van 30 Juli 1909, n°. 489.

De leden zijn eenparig van meening, dat die omstandigheid een gevolg is van den ongunstigen toestand van het grootlandbouwbedrijf.

Aan de orde:

Punt sub 3 der evengemelde Gouv.-beschikking.

Het lid Gorsira, aan het woord, meent, dat het grootlandbouwbedrijf, hetwelk een der voornaamste bronnen van inkomsten voor zeer velen op dit Eiland is, in de hand moet worden gewerkt en de plantage-eigenaren, wien door ontneming hunner weidegronden veel kwaad berokkend is, door het Gouvernement bijgestaan dienen te worden, want, zegt hij verder, er moet niet uit het oog worden verloren, dat met deze zaak gemoeid zijn twee der voornaamste instellingen van dit Eiland, waarbij de kleine kapitalisten alhier hunnen kapitalen belegd hebben. Indien nu, gaat hij voort, door die instellingen tot uitwinning van de aan haar verbonden plantage's zou moeten worden overgegaan en de hypotheekschuld niet met de opbrengst gedekt wordt, zou dit een algemeenen schok teweeg brengen, met het gevolg, dat de bij haar in administratie zijnde kapitalen zullen worden opgevraagd, waaraan onder de gegeven omstandigheden niet zoude kunnen worden voldaan.

Het lid Chapman meent, dat het groot-grondbezit samen moet gaan met het klein landbouwbedrijf, want daarvan voornamelijk moeten de melk en het vee voor de consumptie komen en wanneer dat bedrijf, niet geprotegeerd wordende, kwijnt, zal de bevolking niet weinig nadeel hiervan ondervinden, en ten aanzien van het voor de levensbehoeften zoo noodige vleesch geheel afhankelijk worden van het naburig Venezuela, alwaar meer dan eens door den President dier Republiek verbod van uitvoer van vee naar den vreemde is uitgevaardigd.

Het lid Beaujon is het eens met den vorigen spreker, dat Curaçao moet zien velen dier groote plantages te behouden en meent, dat er termen zijn om aan eenigen daarvan steun te verleenen, doch betwijfelt het of het Gouvernement er wel toe over zou gaan, om allen zonder onderscheid te helpen, want, zegt hij vervolgens, dan zouden ook kooplieden, wier zaken achteruit zijn gegaan, bij het bestuur steun kunnen vragen om zich weder bovenop te werken.

Het lid Gorsira merkt op, dat de handel steun erlangt, doordien ten gerieve daarvan steigers worden gemaakt en de haven wordt verbeterd, terwijl ook het invoerrecht verlaagd is.

Het lid Jesurun vindt, dat er termen zijn om steun van gouvernementswege aan het groot-landbouwbedrijf te verleenen; de toestand der plantages, zegt hij, is slecht, en eene uitwinning hiervan voor de hypothecaire schulden zal slechts met groot verlies voor de bedoelde instellingen, — de spaar- en beleenbank in mindere mate, — mogelijk zijn, en dit dient te worden voorkomen, want elk wantrouwen in die instellingen kan slechts nadeelig op den gang van zaken werken.

Het lid Beaujon meent, dat het Gouvernement niet gehouden is die banken te helpen.

De voorzitter, naar aanleiding van het laatstgezegde, wijst er op, dat, toen met den orkaan van het jaar 1877 de Hypotheekbank een ongunstigen tijd doormaakte, het bestuur haar tot afbetaling van hare schuld aan de Koloniale Kas, waarvan zij jaarlijks een zeker bedrag moest storten, een uitstel van 5 jaren verleende.
Spreker meent, dat er termen bestaan om van gouvernementswege steun te verleenen, en in enkele gevallen, dat de plantage-eigenaar dien steun niet verdient, zou zoo'n plantage in andere handen kunnen overgaan

Het lid Thielen sluit zich bij de vorige sprekers aan voor wat betreft het aanwezig zijn van termen tot verleening van steun.

De leden zijn eenparig van meening, dat uitgifte van bankbiljetten, zooals door de plantage-eigenaren is aangegeven, niet mogelijk zal zijn vanwege de groote moeilijkheid om een zoo groot bedrag, als benoodigd zal zijn, in circulatie te brengen.

Het tweede voorstel van de plantage-eigenaren, n.l. de overneming van de schuld door het Gouvernement tegen een lagere rente, — aan het oordeel der leden onderworpen, zijn deze met uitzondering van het lid Chapman van meening, dat het Gouvernement daar niet toe over zou gaan, daar die overneming een verlies medebrengt van ongeveer f 200 000 die de plantages thans minder in waarde vertegenwoordigen dan de daarop klevende hypotheken.

Het lid Beaujon zegt, dat dat voorstel niet aan te bevelen is.

Het lid Chapman verklaart, dat hij dat niet als een verlies rekent, aangezien in de toekomst het niet onmogelijk is, maar zelfs best mogelijk, dat de plantages in waarde zullen stijgen, vooral als zij door verkregen steun in betere condities komen te verkeeren.

De voorzitter vraagt de meening der overige leden ten aanzien van het volgend voorstel, als een middel om van Gouvernementswege den gevraagden steun te geven, n.l. dat het bestuur voor de plantage-eigenaren twee jaren achtereen de rente van de op hunne plantages klevende hypotheken aanzuivert en nog gedurende 10 jaren 3 % van die schuld betaalt, terwijl de schuldenaren van hun kant dan ook 3 % moeten opbrengen, waarvan de 1 ten 100 boven den rentevoet strekken moet om, in de eerste plaats de achterstallige rente aan te zuiveren en daarna tot aflossing van de hypothecaire schuld; in de gevallen, dat de rentevoet lager dan 5 % mocht wezen, zal naar bovenvermelde verhouding door bestuur en schuldenaar worden betaald.

Het lid Chapman verklaart zich tegen dat voorstel, omdat het slechts een tijdelijken steun in uitzicht stelt, en ook geen vooruitzichten op lagere rente geeft. Hij zegt verder, dat de plantage-eigenaren, als zij later weer de volle rente van 5 pct. zouden moeten opbrengen, na eenigen tijd niet beter aan toe zullen zijn dan op dit oogenblik.

De leden Beaujon en Thielen zijn het eens met den vorigen spreker, en alle drie zijn bereid dat voorstel over te nemen, wanneer ook van de zijde van de hypotheekhouders de toezegging kon worden gedaan, dat na afloop van dien termijn de rente tot 3 of hoogstens 4 ten 100 verlaagd zou worden, want, voeren zij aan, juist de hooge rente is een der voornaamste motieven tot achteruitgang van het groot landbouwbedrijf.

Het lid Gorsira doet uitkomen, dat hij niet gelooft, dat de Hypotheekbank bereid zou worden bevonden om zoo'n toezegging te doen, want, indien zij daartoe overgaat, zal door haar ook een lagere rente, dan nu plaats vindt, moeten worden uitgekeerd voor bij haar geadministreerde kapitalen, wat ten gevolge zou hebben, dat de meesten der geldbeleggers er de voorkeur aan zouden geven buitenlandsche effecten voor hun geld te koopen; verder merkt hij op dat de rentevoet niet hoog kan worden genoemd, aangezien in Europa zelf geen geld voor landbouwdoeleinden wordt verstrekt tegen een lagere rente dan 4 ten honderd.

Het lid Jesurun is voor het voorstel van den Voorzitter en ten aanzien van de renteverlaging deelt hij mede, dat mogelijk de Spaar- en beleenbank haren rentevoet zou kunnen brengen van 5 op 4½ ten honderd.

Daar de stemmen staken en er de mogelijkheid bestaat dat het afwezig lid van Lanschot Hubrecht, die eerstdaags hier terug verwacht wordt, de volgende vergadering zal bijwonen, wordt besloten dat voorstel aan te houden en opnieuw in stemming te brengen op die vergadering, welke zonder nadere convocatie gehouden zal worden op Vrijdag den 7 Januari 1910, te 7 uur des avonds.

Niets meer te verhandelen zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Geresumeerd en goedgekeurd in de Vergadering van den 27 Mei 1910.

De Voorzitter,

(get.) Ph. F. de Haseth Evertsz.

De Secretaris,

(get.) A. Thielen.

N°. 8.

Vergadering van Vrijdag den 7 Januari 1910.

Tegenwoordig: de Voorzitter en vier leden.

Afwezig: de leden van Lanschot Hubrecht en Chapman.

De Voorzitter opent de vergadering en de secretaris meldt dat de notulen der vorige vergadering niet klaar zijn om aan de goedkeuring der leden te worden onderworpen.

De Voorzitter deelt mede, dat hij van den Gouvernements-Secretaris namens den Gouverneur een schrijven ontving, waarbij verzocht wordt het verslag zoo spoedig mogelijk in te dienen, waarom hij, ook buiten tegenwoordigheid van het lid van Lanschot Hubrecht, die tot zijn spijt nog niet gearriveerd is, op deze vergadering de bespreking van zijn voorstel wenscht voor te zetten; hij vraagt vervolgens aan het lid Beaujon of hij misschien van zijn kant een voorstel heeft te doen, dat in behandeling zou kunnen worden genomen.
Het lid Beaujon doet het volgend voorstel, n.l., dat het Gouvernement de hypotheken overneemt voor het bedrag, vertegenwoordigende een zeker percentage van de tegenwoordige waarde der verbonden plantages, volgens schatting door een daartoe benoemde Commissie, met vestiging van een eerste verband op die goederen en tegen een lage rente.

Het lid Thielen wenscht ook een voorstel min of meer in dienzelfden geest aan het oordeel der leden te onderwerpen, n.l., dat de Curaçaosche Bank de hypotheken overneemt voor het volle bedrag der waarde, die de verbonden plantage's thans, volgens schatting voor de Grondbelasting,

vertegenwoordigen, met vestiging van een eerste hypotheek op die goederen tegen een lage rente, terwijl de instellingen of particulieren, waarbij of bij wie zij thans verhypothekeerd zijn, voor het verschil der schuld een tweede verband nemen; voorts dat het Gouvernement, om de plantage-eigenaren in de gelegenheid te stellen aan eenig bedrijfskapitaal te komen voor deze 2 jaren achtereen de rente aanzuivert en nog gedurende 10 jaren de helft dier rente.

Het lid Beaujon voegt daar nog aan toe, dat met verkrijging van dien steun de plantage-eigenaren afstand ten behoeve van het Gouvernement moeten doen van hun vermeende recht op de algemeene weidegronden, en voor het afstaan hiervan ten behoeve van den kleinen landbouw of voor welk doel ook het Bestuur nooit meer een grief kunnen maken.

Beide voorstellen worden door de drie andere leden verworpen, die verklaren, dat de instellingen, waarbij de plantages verbonden zijn, nooit haren voorrang zullen prijsgeven, terwijl er nog een ander bezwaar daartegen bestaat, n.l. dat op de meesten dier plantages ook een tweede verband, op enkelen daarvan zelfs een derde verband gevestigd is.

Het lid Jesurun merkt op, dat de Curaçaosche Bank ook niet over zoo'n groot kapitaal beschikt om al de hypotheken te kunnen overnemen.

Het lid Thielen geeft te kennen, dat, ofschoon naar zijn oordeel met het voorstel van den Voorzitter voornamelijk de instellingen, waarbij de plantages verbonden zijn, gebaat worden en de plantage-eigenaren slechts een tijdelijken steun zullen verkrijgen, hij, met het oog op een spoedige indiening van het verslag, toch voor dat voorstel wenscht te stemmen als de termijn van 10 jaren voor de betaling door het Gouvernement van de helft der rente kon worden gesteld op b.v. 25 jaren, waardoor de steun aan de planters dan van langeren duur zou kunnen zijn.

Het lid Gorsira spreekt tegen, dat voornamelijk de instellingen met het voorstel van den Voorzitter gebaat worden en hij rekent uit, dat de plantage-eigenaren met zoo'n steun over een paar jaren in betere omstandigheden zullen zijn.

Dat voorstel wordt vervolgens aangenomen met de volgende wijziging, n.l. dat de termijn van 10 jaren gebracht wordt op 15 jaren.

Niets meer te verhandelen zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Geresumeerd en goedgekeurd in de Vergadering van den 27 Mei 1910.

De Voorzitter,
(get.) PH. F. DE HASETH EVERTSZ.
De Secretaris,
(get.) A. THIELEN.

N°. 9.

Vergadering van den 27 Mei 1910.

Tegenwoordig: de Voorzitter en vijf leden.

De Voorzitter opent de vergadering en doet mededeeling, dat het lid van Lanschot Hubrecht, wegens vertrek, als zoodanig ontslag heeft genomen.

De notulen der twee vorige vergaderingen worden goedgekeurd en geteekend.

Aan de orde:

Het ontwerp-verslag van den toestand van het grootlandbouwbedrijf in de Kolonie Curaçao, zooals opgesteld door het lid Gorsira. Er wordt daarover door de leden beraadslaagd, welke beraadslagingen worden voortgezet in de vergadering van den 2 Juni 1910, waarbij met uitzondering van het lid Chapman al de anderen tegenwoordig waren en in de vergadering van den 4 Juni d.a.v. beëindigd, dat verslag, zooals het gewijzigd en aangevuld is, met algemeene stemmen aangenomen zijnde.

Aldus geresumeerd en goedgekeurd staande de vergadering.

De Voorzitter,
(get.) PH. F. DE HASETH EVERTSZ.
De Secretaris,
(get.) A. THIELEN.

Bijlage E.

VERSLAG van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht op Curaçao gedurende het jaar 1909.

De gezondheidstoestand was gedurende het jaar 1909 gunstiger dan in 1908.

Wel deden zich in den aanvang van het jaar nog eenige gevallen van aandoeningen der spijsverteringsorganen met ongunstig verloop voor, doch deze namen snel in aantal af, zoodat het sterftecijfer lager werd.

Terwijl in 1908 als overleden werden aangegeven 768 personen, was dit cijfer in 1909, 526, verdeeld als volgt over de maanden van het jaar:

Januari .	. 95	Mei . .	. 24	September .	. 35
Februari.	. 70	Juni. .	. 21	October . .	. 34
Maart. .	. 42	Juli . .	. 44	November .	. 45
April . .	. 27	Augustus	. 35	December .	. 44

Van besmettelijke ziekten kwamen voor 1 goedaardig geval van gele koorts, 2 van diphtherie, waarvan 1 met doodelijken afloop, en 22 gevallen van febris typhoidea, waarvan 6 ongunstig verliepen.

In 's Lands hosptaali kwamen 12 gevallen voor van febris typhoidea, allen met gunstig verloop.

De volgende quarantaine-maatregelen werden genomen:

Op 27 Februari werd een quarantaine bepaald voor den tijd van 5 dagen met inbegrip van de reis, tegen schepen, komende van Barbados wegens het heerschen van gele koorts aldaar.

Op 13 Maart werden de quarantaine-maatregelen, vastgesteld in December 1908 tegen schepen, komende van Suriname wegens het heerschen van gele koorts, ingetrokken.

Op 26 Maart werd een quarantaine van 5 dagen, met inbegrip van de reis vastgesteld voor schepen, komende van Fort de France (Martinique) wegens het heerschen van gele koorts aldaar.

Op 26 Mei werden de quarantaine-maatregelen, vastgesteld den 27sten Februari tegen schepen, komende van Barbados, ingetrokken.

Op 4 Juni werd een quarantaine bepaald van 10 dagen, met inbegrip van de reis voor schepen, komende van Trinidad, wegens het voorkomen van een geval van pest, met doodelijken afloop aldaar.

Op 8 Juni werden de quarantaine-maatregelen tegen schepen, komende van Trinidad, vastgesteld op 4 Juni, wederom ingetrokken.

Op 22 Juni werd een quarantaine bepaald voor den tijd van 10 dagen, met inbegrip van de reis voor schepen, komende van Trinidad, wegens het heerschen van pest aldaar.

Op 21 Augustus werden de quarantaine-maatregelen voor schepen, komende van Trinidad, vastgesteld den 22sten Juni, opgeheven.

Er kwam gedurende den loop van het jaar 1 schip in observatie-quarantaine.

De geneeskundige raad nam 1 examen af ter verkrijging van de bevoegdheid tot de uitoefening der genees-, heel- en verloskunde, waarbij de candidaat moest worden afgewezen, terwijl 2 candidaten, die examen aflegden ter verkrijging van de bevoegdheid tot de uitoefening der artsenijbereidkunde, slaagden.

De geneeskundige raad werd vermeerderd met één plaatsvervangend lid, de heer Ph. de Haseth Moller.

De geneeskundige raad hield 16 vergaderingen, terwijl de loopende zaken bij non-sessie werden afgedaan.

De visitatie der apotheken werd als naar gewoonte verricht, waarbij het noodig werd geoordeeld één apotheek aan hervisitatie te onderwerpen.

Door den stadsgeneesheer werden 429 personen ingeënt.

Het saldo in de kas van het parc vaccinogène bedroeg einde December f 742,41.

Aldus vastgesteld door den geneeskundigen raad in zijne zitting van 28 Januari 1910.

De Voorzitter,
(*get.*) H. Ferguson.

De Secretaris,
(*get.*) T. Buys.

Bijlage F.

1909. REGENVAL IN MILIMETERS.

Tijdvak.	CURAÇAO. Fort Amsterdam.	Plantage Savonet.	Plantage Knip.	Plantage Klein St. Martha.	Plantage Siberie.	Cas Chiquito.	Plantage Groot St. Joris.	Plantage Fuik.	Hofje Aban.	Santa Rosa.	Beekenburg.	Noordkant.	Gemiddeld.	Aruba.	BONAIRE. Kralendijk.	Rincon.	Gemiddeld.	St. Martin.	ST. EUSTATIUS. Oranjestad.	Bengalen.	Zeelandia.	The Farm.	Gemiddeld.	Saba.
Januari . . .	114,6	68,2	120,7	143,7	112,9	143,1	139,0	136,4	193,6	147,2	98,4	167,0	140,4	130,5	88,5	74,1	81,3	85,5	89,0	94,1	100,6	a) —	94,5	107,0
Februari. . .	93,9	73,0	92,0	76,8	60,9	62,6	81,8	52,3	93,6	59,9	62,1	65,0	72,8	33,0	55,7	64,0	59,8	69,5	83,0	66,6	63,0	—	70,8	77,5
Maart. . . .	10,0	12,0	1,6	—	10,0	—	—	1,2	8,0	—	—	—	3,5	1,5	4,9	6,3	5,6	19,0	20,0	8,0	18,7	18,6	16,3	28,5
April	40,9	16,0	18,5	22,3	36,7	26,5	20,1	17,1	30,4	25,8	25,1	28,5	25,6	18,5	10,4	15,5	12,9	26,5	41,0	63,9	51,2	70,5	56,6	67,8
Mei	3,7	*) —	—	13,2	33,5	2,4	—	—	2,5	—	1,7	7,5	5,8	—	2,5	3,4	2,9	25,5	31,0	27,7	24,1	27,9	27,5	52,1
Juni	21,1	—	4,5	5,0	13,8	13,4	12,3	20,1	13,1	17,1	18,6	11,0	13,6	12,0	30,1	52,9	41,5	98,5	198,0	182,5	186,9	184,9	188,0	183,2
Juli	54,7	—	—	39,4	23,1	30,4	34,5	42,3	41,4	32,9	52,3	34,5	35,0	45,0	47,1	57,7	52,4	32,5	157,0	118,2	95,9	113,7	121,2	76,1
Augustus . .	56,9	—	42,6	16,8	50,8	28,0	35,0	74,7	16,7	40,8	44,8	51,5	41,6	18,5	2,9	8,8	5,8	172,5	218,0	180,2	118,5	185,6	175,5	140,5
September . .	10,8	—	41,5	57,2	9,2	—	5,0	14,1	48,0	9,4	22,2	—	19,7	52,0	19,4	15,7	17,5	42,5	47,0	45,4	23,9	48,6	41,2	70,0
October . . .	152,7	—	79,7	111,0	161,6	90,8	35,0	81,4	141,0	104,6	119,9	88,0	96,8	62,5	42,7	14,8	28,7	57,0	132,5	62,0	119,0	b) —	104,5	88,3
November . .	324,8	—	345,0	299,8	211,6	264,7	206,0	173,8	498,7	215,0	168,3	227,0	266,7	358,0	233,2	201,3	217,2	243,5	182,5	297,9	256,5	192,4	232,3	200,8
December . .	99,5	—	74,0	123,7	122,6	69,8	89,0	130,9	113,1	91,0	87,4	112,0	101,1	25,0	107,8	143,7	125,7	20,5	16,0	10,1	25,5	29,0	20,1	33,7
	983,6	169,2	820,1	908,9	836,7	731,7	647,7	744,3	1 200,1	743,7	700,8	792,0	—	756,5	645,2	658,2	—	893,0	1 215,0	1 155,9	1 084,4	—	—	1 125,5

a) De waarnemingen in The Farm werden 1 Maart begonnen.
b) Geen opgave werd verstrekt.
*) Na April werden geen waarnemingen meer gedaan.

Bijlage G.

STAAT, aantoonende de gemiddelden der maandelijksche weerkundige waarnemingen in het fort Amsterdam gedurende het jaar 1909.

MAANDEN.	Gemiddelde Luchtdrukking niet herleid op 0° C.		Gemiddelde temperatuur 0° C.				Gemiddelde betrekkelijke vochtigheid %		Gemiddelde windsterkte schaal-Beaufort.		Gemiddelde bewolking.		Totaal regenneerslag in m.M.	Gemiddelde regenneerslag in m.M.	Aanmerkingen.
	8 *a.*	2 *p.*	8 *a.*	2 *p.*	Maxi-mum.	Mini-mum.	8 *a.*	2 *p.*	8 *a.*	2 *p.*	8 *a.*	2 *p.*			
Januari	763,5	763,3	26,2	25,2	28,2	24,0	80	80	2	2	5	4	114,6	3,7	Totaal aantal regendagen 155.
Februari	764,5	764,3	25,8	24,8	28,0	23,0	77	79	3	3	4	4	93,9	3,3	
Maart	763,0	763,0	26,4	25,4	28,0	24,2	79	76	3	3	4	3	10,0	0,3	
April	764,3	764,0	26,6	25,4	29,0	24,0	78	77	3	3	5	4	40,9	1,4	
Mei	763,3	763,0	27,6	26,8	30,0	25,2	79	78	3	3	5	4	3,7	0,1	
Juni	763,8	763,4	27,6	26,6	30,2	25,2	78	77	3	3	4	4	21,1	0,7	
Juli	764,4	764,0	27,8	26,8	30,2	25,0	77	78	4	3	5	4	54,7	1,8	
Augustus	764,0	763,3	28,2	27,0	31,0	25,6	78	76	2	2	4	3	56,9	1,8	
September	762,7	762,3	29,0	26,8	31,6	26,6	78	73	2	2	4	3	10,8	0,3	
October	762,8	762,3	28,0	26,2	30,6	25,4	76	73	2	2	5	4	152,7	4,9	
November	762,3	761,9	27,2	25,0	29,0	24,2	75	74	1	1	5	5	324,8	10,8	
December	762,7	762,7	26,4	24,6	28,4	23,6	75	75	2	2	5	4	99,5	3,2	

Bijlage H.

RAPPORT omtrent den aanleg van putten en dammen op het eiland Curaçao.

A. *Putten.*

De put bij Hofje Abau in 1908 aangevangen, werd in 1909 voltooid.

Overigens deed zich geene behoefte aan nieuwe gouvernementsputten gevoelen. De in den kalksteen uitgehouwen put in het terras bij Daniel is in de maand November van het verslagjaar ingestort. Die put leverde nimmer bruikbaar water en is daarom niet hersteld.

Het afdekken der putten werd voortgezet en voltooid en het materiaal voor het opvoeren van het water onderhouden en waar noodig, vernieuwd. Hoewel dit onderhoud veel zorg van de districtmeesters blijft eischen, werden ook in het afgeloopen jaar geene klachten omtrent moedwillige beschadiging vernomen.

Als een verblijdend teeken mag beschouwd worden, dat de bevolking, het nut van putten inziende, er meer en meer toe overgaat al of niet met bestuurshulp putten te graven op de door haar in eigendom of huur verkregen gronden, ten einde met aldus verkregen water de geplante gewassen te besproeien.

B. *Dammen.*

Evenals in het vorige jaar werden voor den damaanleg op de plantage en huurgronden na gehouden onderzoek contracten afgesloten en de dammen door de aanvragers met gouvernementssubsidie gebouwd.

Alle bijtijds ingekomen aanvragen ten getale van 65 werden onderzocht en hebben geleid tot het opmaken van 51 contracten voor 78 dammen; 64 dezer dammen met eene totale lengte van 5830 M. werden tot het einde van het jaar voltooid. Gebrek aan voortvarendheid en plichtsgevoel bij sommigen der aanvragers en contractanten is de hoofdoorzaak, waardoor 14 dammen met eene totale lengte van 2079 M. onuitgevoerd bleven. Eenigszins mag daartoe ook de in Juli en Augustus gevallen regen hebben bijgedragen, waardoor een klein deel der bevolking verleid werd, toen reeds hare gronden te bewerken en te beplanten, en tijdelijk op sommige plaatsen gebrek aan arbeidskrachten ontstond.

Met uitzondering van een onbeduidend dammetje op de Brakkeput-Abau, dat geheel in metselwerk is opgetrokken, zijn alle andere, aarden dammen met gemetselde steunmuren aan de einden; de overlaten zijn in het harde gruis uitgehouwen of, waar dit niet aanwezig is, door metselwerk tegen uitspoeling verzekerd.

Hoewel niet tot den damaanleg op Curaçao behoorende, wordt hier nog volledigheidshalve vermeld, dat op Bonaire 6, Aruba 11 aanvragen voor dammen werden onderzocht. De eerste hebben geleid tot den bouw der gevraagde dammen met eene totale lengte van 649 M. terwijl op Aruba zich alle aanvragers teruggetrokken. Volgens hunne meening was het seizoen reeds te ver gevorderd, toen met den aanleg kon begonnen worden.

Veel arbeid werd op Curaçao besteed aan eene stelselmatige inspectie, en waar noodig, aan het herstellen en verbeteren der bestaande dammen. Zoo werden, ongerekend de in 1909 gebouwde, 1740 dammen met eene totale lengte van ruim 89000 M. geïnspecteerd en daarvan 83 gebroken, 40 zwaar en ruim 200 licht beschadigde dammen hersteld en verbeterd, een arbeid zoo omvangrijk, dat zij zonder de ernstige medewerking der districtmeesters niet tot stand gekomen ware. Alle herstelde dammen zijn op de huurgronden buiten contract gemaakte zoogenaamde kleine dammen d. w. z. aarden dammen met eene hoogte boven den overlaat en eene kruinbreedte van 0.60 M. bij eene taludhelling van 1 : 1½ of 1 : 2.

De herstellingen bestaande in het dichten der doorbraken, het herstellen der koppen, het op lengte brengen van dammen en doorlaten en het bijwerken van kruin en taluds tot het vereischte profiel, werden uitgevoerd door de bevolking met eene kleine geldelijke tegemoetkoming van het bestuur.

80 eveneens doorgebroken kleine dammen werden niet hersteld, deels uit gebrek aan tijd en werkkrachten, deels, omdat zij gelegen zijn in groote rooien, waar bij zwaren regen een sterken waterstroom ontstaat. Het behoeft geen betoog, dat dammen van zoo geringe afmetingen daar niet op hun plaats zijn. Bij de eerste zware bui worden zij doorgeslagen, soms zelfs geheel weggespoeld. De laatstbedoelde dammen te vervangen door zwaardere acht ondergeteekende evenzeer onraadzaam, de redenen waarom, zullen nader worden uiteengezet.

Door ieder jaar na afloop van den regentijd de daminspectie te herhalen zal een goed onderhoud van de dammen op de huurgronden én van de contractdammen op de plantages gewaarborgd worden. Voor 1910 zijn daartoe reeds de noodige maatregelen getroffen.

Hoewel op vele plantages het onderhoud der door de bezitters buiten contract gemaakte dammen te wenschen overlaat en vele daarvan gebroken of beschadigd zijn, kan het bestuur dan moeilijk ingrijpen, hoezeer dit in het algemeen belang te betreuren is.

In 1909 had geen stelselmatige damaanleg voor bestuursrekening (zooals op de huurgronden om Scherpenheuvel) plaats. Beter werd het geacht de kaarten der in dat jaar voltooide topografische opname af te wachten, om er in 1910 met kracht mede voort te gaan. Zonder tranchekaarten toch is eene goede damaanleg onmogelijk, omdat de juiste ligging der waterscheiding, de grootte van het afvoergebied en de terreinhelling en dus ook de vereischte lengte der doorlaten niet met voldoende zekerheid zijn vast te stellen. Het tot dusver gevolgde systeem, waarbij die factoren op het terrein door schatting werden bepaald, is dan ook alleen te verdedigen met de overweging, dat het noodig was over dammen te beschikken vóór de voltooiing der topografische opname, en personeel zoowel als tijd ontbraken om den aanleg van elken dam door eene bijzondere opname te doen voorafgaan. Nu tegen het einde van 1909 eenige proefbladen van de kaart gereed kwamen, zijn ook deze redenen vervallen.

Staat het dus vast, dat de verdere damaanleg alleen dient te geschieden op terreinen, waarvan eene topografische kaart bestaat, evenzeer dient die aanleg zich volgens de vaste overtuiging van den ondergeteekende te beperken tot de heuvelhellingen en de kleine zijrooien. Het doel *„verhooging van het grondwaterpeil"* wordt daarmede even goed en zelfs beter bereikt dan door het afdammen van groote valleien (rooien). Door het regenwater op de bovenbedoelde plaatsen op te vangen en tot indringen in den bodem te dwingen, worden lange, zware en daardoor kostbare dammen vermeden en het gevaar voorkomen,

dat het water zich in de groote valleien tot sterk stroomende beken, soms zelfs rivieren, verzamelende, aanplant en dammen verwoest en onbenut naar zee afstroomt. De schadelijke invloed van de op wolkbreuken gelijkende stortbuien, die zooals elders leerde, op Curaçao zullen blijven voorkomen, zoolang dit eiland weinig of niet bebosсht en vele kale heuvels en plateau's telt, wordt aldus tot een minimum teruggebracht.

Nu de verdere damaanleg meer geconcentreerd en onder voortdurend toezicht kan plaats vinden, heeft ook het subsidiesysteem zijn recht van bestaan verloren. De aanvragers van subsidie of contractsdammen zijn over het geheele eiland verspreid, daardoor liggen de tegelijkertijd onderhanden te nemen dammen onderling en van Willemstad op te grooten afstand om voldoende contrôle op den bouw mogelijk te maken. Voegt men nu nog hierbij het geringe plichtsgevoel van sommige der contractanten, soms zelfs hun onwil om de gegeven aanwijzingen te volgen, dan is het duidelijk, dat eene goede uitvoering niet in alle gevallen verzekerd is. Tal van fouten, zelfs bedrog in enkele gevallen, werden in het verslagjaar geconstateerd. Wel is waar, is in de damcontracten de bepaling opgenomen, dat het bestuur gerechtigd is het geheele subsidie terug te vorderen, indien niet stiptelijk aan de verplichtingen, die het contract oplegt, is voldaan; aangezien echter in bijna alle gevallen de contractant niet over geldmiddelen beschikt, heeft deze bepaling weinig of geen practisch nut.

Wat de constructie der dammen betreft, zullen aarden dammen, zooals hiervoren is omschreven, regel kunnen zijn, en overal toegepast kunnen worden waar de bodem het toelaat. Aangezien zij dikwijls gebouwd zullen worden in terreinen, waar zij meer dan binnen de omheinde perceelen in de vlakte blootgesteld zijn aan beschadiging door vee, voornamelijk geiten en ezels, zal de kruinbreedte niet minder dan 1 M. mogen zijn en aan de gruisbedekking veel zorg besteed moeten worden.

Laat de rotsachtige bodem het gebruik van aarden dammen niet toe, dan zullen zij in steen opgetrokken worden. Ter besparing van materiaal en onderhoudskosten verdient dan metselwerk in portlandcementspecie de voorkeur boven in klei uitgevoerde of gestapelde dammetjes.

Afzonderlijke greppels, waarop wel eens in tijdschriften de aandacht werd gevestigd, acht de ondergeteekende niet aan te raden. In rots uitgehouwen zijn zij duur en geven aanleiding tot veel waterverlies door verdamping; in losseren bodem slibben zij, vooral in hellend terrein, spoedig vol. Bovendien vormt de uitgegraven grond bij iederen dam van zelf eene dergelijke greppel zonder tot bijzondere kosten aanleiding te geven.

Curaçao, 24 Januari 1909.

De tijd. directeur der Openbare Werken,

W. A. J. T. Zelle.

STAAT aangevende den waterstand in de gouvernemen

BENAMING.	Aanteekening omtrent ligging.	Diepte in M. (a)	Afstand van		
			Januari.	Februari.	Maart
In het 2de district.					
Montagne	Wordt door eene serie kleine dammen gevoed	15,75	9,15	8,88	9,1
St. Helena. . . .	Idem	11,—	6,34	6,20	6,3
Manasse	Idem	18,—	9,08	8,—	8,5
Liebjé	Idem	18,—	9,17	8,—	8,8
Weto	Heeft slechts één voedingsdam en ligt in eene vrij groote vlakte	16,—	10,90	10,20	11,1
Janboos.	Wordt door eene serie dammen gevoed	17,—	11,46	10,—	10,3
Barbakerke . . .	Wordt door twee dammen gevoed en heeft weinig achtergrond	18,80	12,45	12,21	13,9
Kirindongo . . .	Ligt vrij hoog, in het begin van eene vallei.	20,—	10,70	10,31	10,4
Corri.	Wordt door twee dammen gevoed en ligt in eene sterk vertakte vallei	8,21	2,50	2,50	2,6
Dominguito . . .	Ligt hoog en op den rand van eene vallei	17,—	11,—	10,99	11,—
Popo.	Ligt in eene kleine vallei.	12,30	7,22	7,50	7,49
In het 3de district.					
Trasseroe	Wordt door één dam gevoed en ligt in eene uitgestrekte vlakte	16,25	8,50	8,25	8,—
Rooi Indiaan. . .	Ligt aan den voet van vrij hooge heuvels	5,25	1,50	1,50	1,75
Bonavista	Ligt in eene vrij groote vlakte en wordt door eene serie dammen gevoed	13,75	5,50	6,25	6,50
Santa Rosa . . .	Als boven	14,50	6,75	6,75	6,75
Mina Scharbaai. .	Wordt door twee dammen gevoed en ligt hoog, zonder achtergrond	16,75	9,—	8,50	9,—
Zego	Wordt door eene serie dammen gevoed en ligt in eene vrij sterk vertakte vallei.	12,50	4,50	3,75	4,—

(a) De diepte is gerekend van af den bovenkant van den rand van den put.

men|putten op het eiland Curaçao over het jaar 1909.

van	aterspiegel tot bovenrand put in meters ('s morgens vroeg gemeten) op het einde van:									Qualiteit van het water in Januari en December.
Maart	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	
9,1	9,30	9,36	9,40	9,70	9,57	9,60	9,34	9,32	9,32	goed. goed.
6,3	7,20	7,60	7,80	7,80	7,95	8,27	8,42	7,90	7,87	goed. goed.
8,5	9,08	9,42	10,46	11,10	11,88	12,20	13,24	12,08	11,44	goed. goed.
8,8	9,62	10,—	11,—	11,62	12,20	12,90	13,40	12,54	11,68	goed. goed.
11,1	11,80	12,61	13,20	13,80	14,30	14,80	15,10	12,76	12,62	goed. goed.
10,3	11,—	11,29	11,65	11,75	12,15	12,72	13,24	13,08	12,58	goed. goed.
13,9	14,—	14,50	15,30	15,80	16,20	16,50	16,20	15,48	13,31	goed. goed.
10,4	11,69	12,30	12,60	12,73	13,—	13,80	13,20	12,54	12,—	goed. goed.
2,6	3,40	3,80	3,90	4,20	4,60	4,50	4,16	3,14	1,73	goed. goed.
11,—	11,30	11,73	12,—	12,30	12,30	12,50	12,39	11,19	10,68	goed. goed.
7,4	7,50	7,80	8,—	8,36	8,50	8,80	8,76	8,57	7,87	goed. goed.
8,—	7,25	7,50	7,50	7,—	8,—	9,—	9,—	9,—	8,50	goed. goed.
1,7	2,—	2,—	2,—	1,—	1,50	2,—	2,—	1,50	1,—	goed. goed.
6,5	6,50	6,75	7,—	8,—	8,75	9,—	8,—	7,—	6,50	goed. goed.
6,7	7,—	7,50	8,—	9,—	10,—	11,—	9,—	8,50	8,—	goed. goed.
9,—	9,25	9,75	9,75	9,25	10,—	11,—	10,50	10,—	9,50	goed. goed.
4,—	4,50	5,—	5,50	6,25	7,50	8,—	7,50	6,25	5,50	goed. goed.

BENAMING.	Aanteekening omtrent ligging.	Diepte in M. (a)	Afstand van den [wa…]		
			Januari.	Februari.	Maart.
Jan Doret	Wordt door één dam gevoed en ligt in eene vrij uitgestrekte vallei	15,—	7,50	7,—	7,75
Muizenberg . . .	Wordt door twee dammen gevoed en heeft vrij veel achtergrond	16,—	7,50	7,—	9,—
In het 4de district.					
Doezu	Heeft een grooten voedingsdam	9,23	0,63	0,86	1,52
Colonia	Heeft eene serie voedingsdammen, maar weinig achtergrond	11,57	7,26	7,50	8,—
Willebrordus . . .	Heeft een vrij grooten voedingsdam en ligt in eene vallei .	8,64	0,38	0,53	0,73
Soemboe	Ligt in eene vallei en heeft eene serie van voedingsdammen	10,50	2,80	3,96	2,95
Terras bij Daniel .	Is in November ingestort en wegens het slechte water niet meer hersteld	9,10	7,31	7,49	7,60
In het 5de district.					
Bewesten Savonet .	Ligt in eene vrij uitgestrekte vallei	6,56	0,15	2,—	0,70
Maria	Wordt door hooger gelegen terrein gevoed	15,—	6,50	7,50	6,80
St. Jozef	Idem	9,36	7,50	6,25	7,60
Patientie	Idem	11,44	2,51	2,90	2,93
Bou di Seroe (oude put)	Ligt zéér hoog en heeft weinig achtergrond.	11,40	7,45	8,55	10,65
Bou di Seroe (nieuwe put)	Heeft één voedingsdam en meer achtergrond dan oude put .	10,36	1,31	2,48	4,82
Bou Barber . . .	Heeft weinig achtergrond en eene serie van voedingsdammen	17,35	4,37	5,61	8,85
Baja-honda . . .	Heeft één voedingsdam en ligt in eene vallei	9,76	1,21	3,12	4,46
Seroe Biento . . .	Heeft weinig achtergrond en ligt hoog.	13,48	6,40	4,93	4,92
Flip	Wordt door eene serie dammen gevoed en ligt in eene groote vallei	11,69	3,26	1,31	2,—
Put beoosten Hofje Abou	Ligt vrij hoog, doch niet ver van heuvels verwijderd. Werd in de maand Augustus voltooid	7.80	—	—	—

(a) De diepte is gerekend van af den bovenkant van den rand van den put.

n den waterspiegel tot bovenrand put in meters ('s morgens vroeg gemeten) op het einde van:										Qualiteit van het water in Januari en December.
rt.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	
,75	7,75	7,75	7,75	7,75	9,—	9,50	9,25	8,—	7,50	goed. goed.
,—	9,50	9,60	9,60	9,50	10,25	11,—	11,—	9,—	8,—	goed. goed.
,52	1,90	2,10	2,72	3,90	3,01	4,05	1,17	0,56	0,52	tamelijk goed. tamelijk goed.
,—	8,90	9,60	10,46	10,73	11,07	11,65	—	10,48	10,11	goed. goed.
,73	0,93	1,28	1,77	2,51	2,82	3,54	0,78	0,42	0,40	goed. goed.
,95	3,18	3,40	3,69	4,58	4,35	4,62	4,50	3,27	3,35	goed. goed.
,60	8,15	—	—	—	—	—	—	—	—	slecht. onbruikbaar geworden.
70	0,80	0,95	0,92	1,65	2,10	3,—	2,22	0,50	0,52	goed. goed.
80	6,—	7,92	7,90	9,08	9,50	9,60	10,09	7,40	5,30	tamelijk goed. tamelijk goed.
60	7,80	7,92	7,90	8,06	8,60	8,90	8,—	7,30	7,60	brak. brak.
93	3,96	5,11	6,67	7,50	8,89	8,14	10,78	1,74	2,—	goed. goed.
65	11,21	—	—	—	—	—	10,54	4,57	7,65	goed. goed.
82	7,16	—	—	—	—	—	—	0,45	8,48	goed. goed.
85	10,37	12,48	15,88	—	—	—	14,67	2,90	5,60	goed. goed.
46	4,96	5,45	6,13	6,36	6,66	6,86	6,72	1,44	3,24	goed. goed.
92	7,76	9,27	10,—	10,25	10,85	10,88	12,98	0,80	2,20	goed. goed.
—	2,68	3,29	3,93	4,33	5,11	5,67	5,78	0,54	0,78	goed. goed.
—	—	—	—	—	6,83	7,52	7,10	0,63	2,—	— goed.

Bijlage J.

Ziekten, die zich hebben voorgedaan onder de gevangenen op Curaçao.

Naam der ziekte.	Aantal gevallen.	Naam der ziekte.	Aantal gevallen.
Abscessus	2	Malaria	1
Bronchial catarrh	4	Odontalgia	19
Cephalalgia	3	Otitis ext.	2
Conjunctivitis	2	Palpitat cordis	2
Debilitas	2	Pediculosis	1
Dysuria	3	Pleurodynia	2
Dysenteria	2	Rheumatism Artic.	2
Entero-catarrh	16	Rheumatism Musc.	2
Febris Rheumat.	5	Scabies	6
Furunculosis	1	Suicidium	1
Gastritis	4	Ulcera	2
Hernia inguin	1	Urethritis	3
Laryngitis	3	Varicocele	2
Lymphadenitis	3	Vulnera	4

OPGAVE van de in het jaar 1909 in de gevangenissen in de kolonie Curaçao opgenomenen.

CURAÇAO.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Wegens desertie of ongeregeldheden	269	62	331
„ gijzeling	1	—	1
„ wanbetaling van boeten en kosten	41	21	62
	311	83	394

Overige eilanden der kolonie.

	Aanwezig op 31 December 1908.		In 1909				Aanwezig op 31 December 1909.	
			Opgenomen.		Ontslagen.			
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.
Aruba	—	—	2	5	2	5	—	—
Bonaire	—	1	3	17	1	17	2	1
St. Martin	1	—	2	—	2 *)	—	1	—
St. Eustatius	—	—	4	6	3	5	1	1
Saba	—	—	—	—	—	—	—	—

*) Waarvan 1 naar Curaçao opgezonden tot het ondergaan van straf.

	Leeftijd van de gevangenen												Overleden.		Recidivisten.		Ontvluchten.	
	beneden 16 jaren.		van 16 tot 20 jaren.		boven 20 tot 30 jaren.		boven 30 tot 40 jaren.		boven 40 tot 50 jaren.		boven 50 jaren.							
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.
Aruba	—	—	—	1	1	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Bonaire	—	1	—	3	—	9	2	2	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—
St. Martin	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
St. Eustatius	—	—	2	1	1	2	—	3	—	—	1	—	—	—	4	—	—	—
Saba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Bijlage L.

JAARVERSLAG, bedoeld bij art. 9, alinea 2, der instructie van den schoolopziener. (Verkort.)

CURACAO.

Openbaar onderwijs.

Dit onderwijs werd gegeven op de Hendrik-, Wilhelmina- en Emmaschool. De beide eerstgenoemde scholen hebben een uitgebreid leerplan; op de laatstgenoemde school wordt kosteloos gewoon lager onderwijs verstrekt.

Hendrik-school.

Deze school werd gemiddeld bezocht door 158 leerlingen; het schoolverzuim bedroeg 6,37 % of bijna 2 % meer dan het afgeloopen jaar. Over het gedrag en de vorderingen der leerlingen viel over het algemeen niet te klagen.

Het hoofd der school deelt mede, dat het onderwijs in het Spaansch meer vruchtdragend blijkt te zijn, dan vroeger het geval was.

Gedurende het 1ste halfjaar was het personeel volledig, doch in de laatste maanden van het jaar moest door de ziekte en later door het vertrek met verlof van een onderwijzer, in de laagste klasse een kweekeling der normaallessen werkzaam gesteld worden. De openbare lessen gehouden in Juni en December, werden behalve door de schoolcommissie slechts door een gering aantal ouders bijgewoond. Door de schoolcommissie zijn maatregelen genomen om de vrije uren der onderwijzers te benutten in het belang der leerlingen, die naar Holland zullen gaan, en vrijgesteld zijn voor eenig vak. Met de hoogste klasse werd een leertocht naar Caracasbaai (Quarantaire-inrichting) en de plantage St. Joris gedaan, doch door het aanhoudend slechte weder, konder er gedurende de laatste maanden van het jaar in dezen tijd geen uitstapjes gedaan worden.

Het aantal spaarbankboekjes bedroeg 58, met een totaal inleg van f 1300.

Bij het einde van het jaar werden:

Bevorderd:

klasse	leerlingen	bevorderd	voorwaardelijk	niet
1—2	15	13	0	2
2—3	24	21	3	0
3—4	22	19	0	3
4—5	22	17	4	1
5—6	15	12	1	2
6—7	26	16	5	5
7—8	15	9	4	2

Het einddiploma werd uitgereikt aan 10 leerlingen en wel aan:

1 met het praedicaat „zeer goed";
7 „ „ „ „goed";
2 „ „ „ „voldoende".

De nieuwe cursus begon met 158 leerlingen.

Wilhelmina-school.

In het eerste halfjaar bedroeg het aantal leerlingen 100; in het 2de halfjaar schommelde het tusschen 90 en 100; schoolverzuim 4,7 %.

De in de 1ste klasse werkzaam zijnde kweekelinge voldoet zoo goed, dat de schoolcommissie geen termen heeft kunnen vinden, om haar voor te dragen tot ontheffing.

Over het gedrag, vlijt en vorderingen viel over het algemeen niet te klagen. De openbare lessen in Juni en December werden behalve door de schoolcommissie, door een luttel aantal ouders bijgewoond.

In het eerste halfjaar bedroeg het aantal spaarbankboekjes 68, met een gezamenlijk inleggeld van f 1343,52; dit daalde in het laatst van het jaar tot 52, met f 1232,29 als som der inlagen.

De op elkander volgende dames-schoolhoofden klagen over de geringe resultaten van den schooltuin; terwijl het pas opgetreden hoofd der school zich voorstelt in den vervolge de openbare lessen wat aantrekkelijker te maken voor de ouders, door tentoonstelling der gemaakte handwerken, zang, enz. Er is een aanvang gemaakt met het onderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek. Aan 3 leerlingen der 8ste klasse werd het einddiploma uitgereikt.

Daar er aan deze school met 8 klassen, slechts 7 leerkrachten verbonden zijn, worden op voorstel der schoolcommissie door het bestuur stappen gedaan tot het uitzenden eener onderwijzeres uit Nederland.

Emmaschool.

Het personeel aan deze school onderging geene wijziging. Het gemiddeld aantal leerlingen bedroeg 156, met een gemiddeld schoolverzuim van ruim 11 procent.

Aan het hoofd der school werd door den heer Gouverneur eene vrijstelling voor den tijd van hoogstens een jaar verleend, om onderwijs te geven in het Engelsch.

Met graagte werd van deze gelegenheid gebruik gemaakt door de leerlingen der hoogste klasse; volgens het hoofd der school oefenen de Engelsche lessen een gunstigen invloed uit op het schoolbezoek.

Te betreuren is het, dat deze vrijstelling expireert in Juni a.s. Met het onderwijs in hoedenvlechten werd voortgegaan, terwijl het nieuwe stroo werd aangekocht met de opbrengst der verkochte hoeden.

Gedrag en vlijt der leerlingen waren over het algemeen zeer goed en de vorderingen, vooral in de hoogste klasse, zeer bevredigend. Door 78 leerlingen, die met behulp van het onderwijzend personeel spaarden, werd een totaal van f 205,35 gedaan aan inleg.

De openbare lessen werden door de schoolcommissie bijgewoond; door de ouders werd geen belangstelling getoond.

Ruim 20 leerlingen, met het kleinst aantal verzuim, kregen van Gouvernementswege prijzen, bestaande uit stof voor een pak kleeren, een japonnetje of een paar schoenen. Ook op deze wijze tracht men — met eenig, hoewel niet voldoend succes — het schoolverzuim te bestrijden.

Normaallessen.

De cursus opende met twee klassen van 12 en 11 leerlingen. Twee leerlingen deden met goeden uitslag examen voor onderwijzeres der 3de klasse; 5 andere leerlingen verlieten de inrichting om verschillende redenen, zoodat er bij het einde des jaars nog 8 in de laagste en 8 in de hoogste klasse waren.

Alle leerlingen konden na afgelegd overgangsexamen tot eene hoogere klasse bevorderd worden; wegens gebrek aan deelneming werd er in 1910 geen aanvangsklasse (1ste klasse) gevormd.

Over ijver en studielust der leerlingen is slechts met lof te spreken, hoewel sommige nog de noodige vrijmoedigheid missen, om voor de klasse op te treden. Men tracht hierin te gemoet te komen, door de leerlingen der normaallessen als toehoorderessen te plaatsen in de lagere klassen; en haar nu en dan, onder toezicht, en na voorafgaande bespreking met den klassenonderwijzer, in de lagere klassen werkzaam te stellen, op de wijze zooals dit gebeurt in de leerscholen der Rijkskweekscholen.

Aan den ijver, de bekwaamheid en de geschiktheid van de overgroote meerderheid der openbare onderwijzers en onderwijzeressen mag de welverdiende lof niet onthouden worden.

Bijzonder onderwijs.

Op de Roomsch-Katholieke burgerschool voor jongens (Colegio Sto. Tomas) en die voor meisjes en het St. Martinusgesticht, alsook op het Pensionaat „Welgelegen" wordt meer uitgebreid lager onderwijs verstrekt.

Het onderwijs op de overige scholen van het apostolisch-vicariaat op het eiland Curaçao is lager onderwijs.

Ook over de vorderingen en het gedrag der leerlingen der bijzondere scholen heeft de schoolcommissie lof. De school in het St. Martinusgesticht onderging eene aanzienlijke verbouwing en vergrooting; evenzoo de armenjongensschool te Sta. Rosa. Deze laatste school, als voldoende aan de eischen der onderwijs-verordening, werd onder de bepalingen der subsidie-regeling gebracht. In het afgeloopen jaar werden de leerkrachten aangevuld en versterkt met Nederlandsche Zustersonderwijzeressen; aan het hoofd der betalende burgermeisjesschool staat sinds 6 maanden eene hoofdonderwijzeres met 3 taalakten, in Nederland behaald. Aan de bijzondere jongensschool op Pietermaai zal binnenkort het hoofd der school den oudsten leerlingen les in het Engelsch geven. Te betreuren blijft het, dat de zusters aan de scholen in de buitendistricten soms staan voor klassen van 80 en meer leerlingen. Hoewel gaarne erkennend, dat, dank zij haar ijver en toewijding en haar meer dan gewone werkkracht, toch nog betrekkelijk zeer bevredigende resultaten bereikt worden, meent de schoolcommissie dat het werken met klassen van 80 leerlingen feitelijk buiten de grenzen van menschelijke krachten ligt, en dat tot een groot deel dezer leerlingen, het geleerde niet voldoende kan doordringen. Ook op de Zusterscholen wordt een aanvang gemaakt met het onderwijs in hoedenvlechten. Ook over den ijver en de toewijding en bekwaamheid van het personeel, werkzaam aan de bijzondere scholen, kan slechts met lof worden gesproken.

Examens.

Bij de in Mei gehouden examens slaagde voor de akte boekhouden de eenige candidaat, een frater-onderwijzer, hoofd eener lagere school (bijzondere).

In November slaagden 3 zusters van liefdadigheid voor de akte 4de klasse. Voor de akte 3de klasse slaagden:
eene onderwijzeres 4de klasse;
twee vrouwelijke leerlingen der normaallessen, en
twee religieuse zusters, die reeds de akte 4de klasse bezaten.

Verder slaagde een mannelijke candidaat voor de akte gymnastiek.

Bonaire.

Openbaar onderwijs.

Aangenaam is het mij te kunnen melden, dat het aantal leerlingen een weinig is toegenomen en het schoolverzuim, gedurende het 2de halfjaar gedaald schijnt te zijn; het nog hooge percentage wordt door de plaatselijke schoolcommissie gedeeltelijk ook toegeschreven aan het heerschen der influenza en de bof. Door het uitreiken van prijsjes wordt voortgegaan het getrouw schoolkomen te bevorderen.

De onderwijzer van bijstand, die naar St. Eustatius werd gedirigeerd, werd vervangen door een onderwijzer uit Curaçao.

Voor het schooltuintje werd een gemetselde bak ingericht.

Over het gedrag en de vlijt der leerlingen viel over het algemeen niet te klagen; de vorderingen waren door herhaalde verzuimen en door het aan een onderwijzer, wegens ziekte, verleend verlof, niet zoo groot als zij onder gunstiger omstandigheden hadden kunnen zijn.

De leermiddelen werden vermeerderd en o. a. ook aangevuld met werktuigen tot het doen van proeven bij het natuurkundig onderwijs.

De schooltuin voldoet aan de gestelde verwachtingen; ofschoon het hoofd klaagt over den last aangedaan door geiten en baldadige jeugd.

Bijzonder onderwijs.

Zusterschool te Kralendijk. Ofschoon deze school overbevolkt is, waren de resultaten van het onderwijs toch bevredigend. De kweekelingen (inlandsche) met weinig of geen vooropleiding, zijn behulpzaam, vooral door het bewaren der orde, in eene afdeeling der klasse, tijdens de zuster met de andere afdeeling klassikaal bezig is.

Zusterschool te Rincon. Deze school heeft, wat het peil van het onderwijs betreft, niet de hoogte bereikt van de school te Kralendijk.

Aruba.

Openbaar onderwijs.

Het onderwijs aan de openbare school te Oranjestad onderging eene verbetering door het aanstellen van een onderwijzer 3de klasse met akte Spaansch, Fransch en Engelsch tot hoofd, alsmede door de invoering van het Engelsch als leervak in de hoogste klasse. Het personeel werd versterkt met eene onderwijzeres der 4de klasse (sinds bevorderd tot 3de klasse), die eene aanwinst blijkt te zijn. De belangstelling in de openbare lessen bleek iets grooter te zijn dan verleden jaar.

70 kinderen konden tot eene hoogere klasse bevorderd worden; aan twee werd het einddiploma voor goed en voldoend volbrachte studie uitgereikt. Door de sparende kinderen werden tot een bedrag van f 288,26 inlagen op de postspaarbank gedaan. De welgestelde ingezetenen van Aruba, ofschoon waardeerend, dat gedeeltelijk aan hunne wenschen is te gemoet gekomen, door het invoeren van de Engelsche taal, zouden gaarne het leerplan der school nog meer zien uitgebreid, of de oprichting zien van vervolgklassen voor herhalingsonderwijs.

Bijzonder onderwijs.

De Roomsch-Katholieke bijzondere scholen ondergingen, enkele door vergrooting der gebouwen, en bijna alle door aanvulling en versterking van personeel, gestadige en geleidelijke verbetering.

Ook hier zijn de de overvolle klassen oorzaak, dat de zusters-onderwijzeressen soms voor eene reuzentaak staan, ofschoon de resultaten van het onderwijs over het algemeen toch bevredigend zijn.

Het Protestantsche schooltje te Piedra-plat is eigenlijk een bewaarschooltje en voldoet niet aan zelfs zeer matige eischen.

St. Martin N. G.

Openbaar onderwijs.

Aan de openbare lagere scholen te Philipsburg, Kleinbaai, Koolbaai en Prinsenkwartier, waren van de 9 zoogenaamde hoofden en onderwijzers slechts 2 gediplomeerd; een met de Nederlandsche akte en een met de Curaçaosche akte voor onderwijzer 3de klasse.

De schoolcommissie klaagt over het ongeregeld schoolbezoek en het groote schoolverzuim, ofschoon er eenige verbetering te bespeuren is.

Als redenen worden weder opgegeven, het tijdelijk emigreeren der ouders naar Sto. Domingo, en de zoutindustrie.

In verband met deze belemmerende omstandigheden, waren de vorderingen slechts matig te noemen. Zooals ik in het jaarverslag over 1908 reeds opmerkte, zouden een leerplichtwet of wetten op den kinderarbeid, in deze veel kunnen verbeteren.

Bijzonder onderwijs.

De bijzondere scholen geven een aanmerkelijk lager verzuimcijfer op, dan de openbare. Met het bestuur van het eiland worden maatregelen beraamd om tot meer uniformiteit in deze te geraken.

In verband hiermede wijs ik op de noten aan den voet van het vorig jaarverslag.

De schoolcommissie noemt de vorderingen op de zusterscholen, vooral die op de betalende burgerscholen (met uitgebreid leerplan) zeer bevredigend.

Twee religieuze onderwijzeressen der 4de klasse hebben met goed gevolg dat voor de akte 3de klasse afgelegd.

Het bijzonder kleine verzuimcijfer der school te Simpsonsbaai (5 %) moet worden toegeschreven aan de geïsoleerde ligging van het plaatsje, en aan de omstandigheid, dat de ouders der schoolgaande kinderen in de onmiddellijke omgeving van het schoolgebouw wonen.

Saba.

Openbaar onderwijs.

De school te Bottom heeft eene algeheele verandering en verbetering ondergaan. Het hoofd der school is vervangen door een onderwijzer der 3de klasse met betere vooropleiding en meer kennis der Engelsche taal. Tevens is de school overgebracht in een grooter en geschikter lokaal.

Door een en ander is het aantal leerlingen gestegen van 17 tot 42. Over de vorderingen kan natuurlijk nog niet veel gezegd worden, doch de schoolcommissie prijst den ijver en de toewijding van den onderwijzer.

De openbare school te Windwardside is vergroot en het personeel versterkt met een onderwijzer van bijstand. De vorderingen waren hier zeer bevredigend, ook en vooral die in het gebruik der Nederlandsche taal, dank zij de meer dan gewone toewijding van het hoofd der school.

De schooltuin blijkt een succes.

Bijzonder onderwijs.

Zusterschool te Bottom. In den toestand van deze school kwam geen verandering. Ook de school te Windwardside bleef op hetzelfde peil. Merkwaardig gering zijn de cijfers voor het schoolverzuim, ofschoon hierin ook de openbare school te Windwardside gunstig afsteekt bij de meeste openbare scholen voor lager onderwijs.

Ook over de vorderingen der leerlingen aan de bijzondere scholen betuigt de schoolcommissie hare tevredenheid.

St. Eustatius.

Openbaar onderwijs.

De openbare school werd in November in het nieuwe schoolgebouw, dat uitstekend voldoet en in eene lang gevoelde behoefte voorziet, ondergebracht. Door mazelen tegen het einde van Juli en koortsen, die onder de bevolking en ook onder de schoolkinderen in September en October heerschten, hadden het geregeld schoolbezoek en hierdoor de vorderingen der leerlingen, nog al te lijden.

Ook de katoenpluk oefende een nadeeligen invloed uit op het schoolverzuim, hoewel de hierdoor verkregen verdiensten onmiddellijk toch weer gunstig op het schoolgaan werkten, doordat er voor de kinderen weer eens een nieuw pak kleeren kon gekocht worden.

Ook op dit eiland had men bezwaar tegen het te veel verhollandschen van het onderwijs; terwijl enkele ouders zich principieel tegen het heffen van eenig, hoe gering ook, schoolgeld verklaarden. Het hoofd der school, dat naar Curaçao gedetacheerd is, ten einde zich te bekwamen in den handenarbeid, werd tijdelijk vervangen door een onderwijzer 3de klasse van Bonaire.

Bijzonder onderwijs.

Ook de Zusterschool zal binnenkort beter gehuisvest worden. In het onderwijzend personeel kwam geene wijziging; het aantal leerlingen vermeerderde met 10. De vorderingen der leerlingen waren bevredigend.

Opmerkingen.

Lezen. Het aanvankelijk leesonderwijs is een uitstekend hulpmiddel rijker geworden, door Hoogeveens Leesplank, etc.

Bij deze aanschouwelijke, heuristische methode, komt de mechanische associatie van klank en teeken op de meest wenschelijke wijze, nl. door de leerlingen, tot stand.

Op vele bijzondere scholen wordt een analoog hulpmiddel gebruikt, uitgegeven te Tilburg (R.-K. jongensweeshuis).

Bij meergevorderde leerlingen laat op sommige scholen de leestoon nog veel te wenschen over; het is soms een opdreunen der les, waarbij het den toehoorder duidelijk wordt, hoe de leerling in eene, voor hem, min of meer vreemde taal leest. Beter en soms zeer goed is de leestoon op scholen bezocht door kinderen, voor wie het Hollandsch ook buiten de schooluren de omgangstaal is.

Schrijven. Op de scholen, voor m. u. l. o. op het hoofdeiland, die een rijk, zoo niet overvol leerplan hebben af te werken, kan door tijdgebrek, slechts in de 4 laagste klassen methodisch, opzettelijk schrijfonderwijs worden gegeven. Dit, gevoegd bij de omstandigheid, dat de leerlingen in de hoogere klassen betrekkelijk veel huiswerk te maken hebben (meest schrijfwerk) is de oorzaak, dat over 't algemeen weinig, te weinig leerlingen deze school verlaten, die een nette, vlugge hand schrijven.

Bovendien zijn op sommige scholen de sporen, nagelaten door de mislukte pogingen tot het invoeren van steilschrift, en de hierdoor ontstane heillooze verwarring, nog zichtbaar.

Op sommige *lagere* scholen worden flinke schrijvers gevormd.

Rekenen. Daar de vraagstukken in sommige leerboeken, door hun ingewikkelde redactie, voor niet Hollandsche leerlingen, dikwijls eene verklaring eischen, vóór het uitwerken van de som kan beginnen, ontaardt de rekenles wel eens in eene taalles.

Zingen. Om dezelfde reden als aangegeven onder *schrijven*, wordt op de scholen voor m. u. l. o. alleen in de lagere klassen gezongen en dan nog slechts op het gehoor. De schoolhoofden, die voor een school met 8 klassen, buiten de gewone leervakken behalve de Hollandsche taal (ook min of meer een vreemde taal) Spaansch, Fransch, Engelsch en Duitsch en boekhouden en handelsrekenen op het leerplan hebben, zijn m. i. te recht huiverig om meer uren uit te trekken voor het vak zingen.

Op twee bijzondere lagere jongensscholen wordt de geheele school door, smaakvol gezongen; in de vier hoogste klassen twee- en driestemmig (cijfermethode).

Teekenen. Ook voor teekenen is op de scholen met uitgebreid leerplan *geen tijd* in de hoogere klassen. Te meer is dit te betreuren, omdat alleen aan deze scholen (voor zoover de openbare scholen betreft) onderwijzers verbonden zijn, die de akte teekenen bezitten of krachtens de hoofdakte of de onderwijzersakte bevoegd zijn tot het geven van onderwijs in dit vak.

Aan de bijzondere burgerschool voor meisjes en de R.K. armenjongensschool op Curaçao, zag ik mooie teekeningen, ook allerliefste aquarellen en schilderijen in olieverf.

Ook op de normaallessen wordt tegenwoordig uitstekend onderwijs in teekenen, perspectief en versieringskunst in waterverf gegeven, zoodat de nieuwere generatie Curaçaosche onderwijzers in staat zal zijn, ook op dit gebied vruchtbaarder te zijn, dan het huidige personeel.

De handenarbeid, ingevoerd op 4 openbare scholen in de kolonie, blijft als leervorm goede diensten verrichten bij rekenen, teekenen, aardrijkskunde, natuurkennis en aanschouwingsonderwijs, en is eene uitstekende oefening voor oog en hand en bevordert in hooge mate de zelfwerkzaamheid der leerlingen.

De Nederlandsche taal. Art. 13 der Onderwijs-verordening bepaalt voor het openbaar onderwijs:

,,Het onderwijs is verdeeld in lager en meer uitgebreid lager onderwijs, en wordt, behoudens het onderwijs in vreemde talen, *zooveel mogelijk in de Nederlandsche taal gegeven.*" (De cursiveering is van ondergeteekende.)

Art. 43, al. 3, betreffende het gesubsidieerd bijz. onderwijs, bepaalt: ,,dat onderwijs wordt zooveel mogelijk in de Nederlandsche taal gegeven enz." Op de eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba, wordt slechts bij enkele families van Hollandsche ambtenaren en officieren, thuis Hollandsch gesproken. De omgangstaal, van groot en klein, arm en rijk van den ongeletterde en van den rijkbegaafden intellectueelen man, die niet alleen het Hollandsch, maar ook het Spaansch, Engelsch en Fransch volkomen machtig is, de omgangstaal is de landstaal, het Papiementsch.

Voor het grootste deel der bevolking, wier kinderen de openbare lagere, vooral de bijzondere lagere scholen vullen is het Papiementsch de eenige taal die zij ooit hooren of spreken; het voertuig hunner gedachten, dus: *De Taal.* Dit vooropstellend, zal men misschien een flauw begrip krijgen van de ontzettende moeilijkheden, waarmede de onderwijzers der lagere scholen te kampen hebben; zal men bewondering gevoelen voor de resultaten, die zij, onder zulke ongunstige omstandigheden weten te verkrijgen; en zal de leerling, als hij, bij het verlaten der school, naast zijn minderwaardig *patois*, dat hem bij het vertrek van het eiland, van geenerlei nut is, genoeg Hollandsch kent om er zich behoorlijk mondeling en schriftelijk in uit te drukken, den tijd, hieraan besteed, niet betreuren. Hij bezit den sleutel tot een uitgebreid veld van literatuur (het Papiementsch heeft geen literatuur) en is benoembaar tot betrekkingen, waarvoor eenige kennis van het Hollandsch vereischt is.

Anders staat het op de Bovenwindsche eilanden St. Martin, Saba en St. Eustatius. Hier is de omgangstaal uitsluitend Engelsch. De schoolcommissies op deze eilanden, gehoor gevend aan den wensch van ouders van schoolgaande kinderen, hebben er sinds de invoering van de vigeerende onderwijsverordening bij het bestuur steeds op aangedrongen om het onderwijs niet geheel te verhollandschen, en aan het ,,*zooveel mogelijk*" in het aangehaald artikel eene, voor het Engelsch gunstiger uitlegging te geven.

Als motieven worden aangevoerd, dat, hoewel toegevend, dat uit sympathie voor de driekleur en uit een gevoel van vaderlandsliefde, het te apprecieeren is, dat in eene Nederlandsche kolonie, het Nederlandsch op de scholen verplichtend is gesteld, de ouders ook gaarne zouden zien, dat er rekening gehouden werd met de toekomst hunner kinderen.

Deze hebben aan het beetje Hollandsch, dat hun met veel moeite is aangebracht, na het verlaten van de school, zoo goed als niets, wijl hunne bestemming is, werk te zoeken in Amerika of op de eilanden, in de buurt, waar Engelsch de taal is.

En daar Engelsch *een*, zoo niet *de* wereldtaal is, zal hun een grondig onderricht in ortographie en spraakleer dezer taal, altijd en overal van onberekenbaar nut zijn.

Handwerken voor meisjes. Voor de lagere scholen: *nuttige;* voor de m. u. l.-scholen bovendien *fraaie.*

Bij het openbaar onderwijs op het eiland Curaçao, is een vakonderwijzeres met bevoegdheid voor nuttige en fraaie handwerken, met dit onderwijs belast aan de Wilhelmina- en Emmaschool. Op de overige eilanden der kolonie is dit onderwijs, à faute de mieux, aan de openbare scholen opgedragen aan wettelijk onbevoegde vakonderwijzeressen.

De resultaten zijn dan ook ver van voldoende; dit is mij gebleken uit twee zendingen van gemaakte werken van twee scholen der eilanden, die, op mijn verzoek, beoordeeld zijn geworden door het hoofd der meisjesschool alhier.

Er moest meer naar getracht worden, het meisje uit de volksklasse grondig en netjes te leeren naaien, verstellen en zoo mogelijk wat knippen, dan haar schitterend gekleurde letters op stramien te laten borduren, of kunstige haakwerken. De fraaie handwerken, zooals die op de bijzondere burgerschool voor meisjes geleerd worden, geven prachtige resultaten, maar men bedenke, dat dit meisjes uit een beteren stand zijn.

Schoolgeld. Op Aruba vooral schijnt de heffing, zelfs van geringe, schoolgelden, met moeilijkheden gepaard te gaan.

De schoolcommissie, gelet op de geringe totaalopbrengst, adviseert tot afschaffing.

Ook aan den ijver en de toewijding van de overgroote meerderheid van het onderwijzend personeel der openbare en bijzondere scholen op de eilanden buiten Curaçao, mag de welverdiende lof niet onthouden worden.

De ondergeteekende bracht aan alle scholen op Curaçao, Bonaire en Aruba het wettelijk aantal bezoeken, of meer dan dit.

Wegens ziekte kreeg hij van den Hoogedelgestrengen heer Gouverneur verlof, zijne reis naar de Bovenwindsche eilanden uit te stellen.

Curaçao, 28 Februari 1910.

De Schoolopziener,
(*get.*) VAN LEEUWEN.

STAAT

STAAT aantoonende het aantal scholen, leerlingen en onderwijzend personeel en het schoolverzuim op elk der eilanden van de kolonie op het einde van 1909.

SCHOLEN.	Betaling of kosteloos.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Schoolverzuim.	Getal onderwijzend personeel.
Curaçao.						
Stadsdistrict.						
A. Openbare.						
Voor meer uitgebreid lager onderwijs.						
Hendrikschool	Betaling.	158	—	158	6,37 pct.	9
Wilhelminaschool	Betaling.	—	95	95	4,7 „	9
Voor lager onderwijs.						
Emmaschool	Kosteloos.	73	83	156	11 „	5
B. Bijzondere.						
Voor meer uitgebreid lager onderwijs.						
Burgerschool voor jongens:						
a. Hollandsche Afdeeling	Betaling.	77	—	77	4 „	5
b. Spaansche Afdeeling	Betaling.	90	—	90	5 „	5
Pensionaat „Welgelegen”	Betaling.	—	90	90	—	9
Burgerschool voor meisjes:						
a. Hollandsche Afdeeling	Betaling.	—	80	80	6,75 „	6
b. Spaansche Afdeeling	Betaling.	—	42	42	6,75 „	4
Voor lager onderwijs.						
Fraterschool, Otrabanda	Kosteloos.	383	—	383	5 „	8
Fraterschool, Pietermaai	Kosteloos.	295	—	295	6,6 „	6
Zusterschool, Otrabanda	Kosteloos.	—	274	274	10 „	8
Zusterschool, Pietermaai	Kosteloos.	—	225	225	20 „	5
Buitendistricten.						
Zusterschool te Santa Rosa	Kosteloos.	148	205	353	5 „	5
Zusterschool te Montagne	Kosteloos.	115	102	217	7,5 „	3
Zusterschool te Santa Maria	Kosteloos.	166	153	319	12 „	4
Zusterschool te St. Willebrordus	Kosteloos.	77	98	175	8 „	3
Zusterschool te Barber	Kosteloos.	139	118	257	14 „	4
Zusterschool te Westpunt	Kosteloos.	85	83	168	10 „	3
Meisjesweeshuis „Welgelegen”	Kosteloos.	—	57	57	—	2
Jongensweeshuis te Santa Rosa	Kosteloos.	40	—	40	—	
Niet confessioneele school.						
School Dames Conn	Betaling.	—	40	40	—	3
Bonaire.						
Kralendijk.						
A. Openbare.						
Voor lager onderwijs	Kosteloos.	70	32	102	22,5 „	4
B. Bijzondere.						
Voor lager onderwijs.						
Zusterschool, Kralendijk	Kosteloos.	149	225	374	14 „	6
Zusterschool, Rincon	Kosteloos.	112	116	228	11 „	3

Bij de opgaven van het getal „onderwijzend personeel” zijn medegeteld de kweekelingen en de vakonderwijzer voor het Spaansch en de vakonderwijzeressen in de handwerken voor meisjes.

SCHOLEN.	Betaling of kosteloos.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Schoolverzuim.	Getal onderwijzend personeel
Aruba.						
Oranjestad.						
A. Openbare.						
Voor lager onderwijs	Kosteloos.	65	36	101	20 pct.	5
B. Bijzondere.						
Voor lager onderwijs.						
Zusterschool te Oranjestad	Kosteloos.	89	117	206	11,5 "	3
Zusterschool te Noord	Kosteloos.	107	114	221	14 "	3
Zusterschool te Santa Cruz	Kosteloos.	123	186	309	20 "	4
Zusterschool te Sabaneta	Kosteloos.	35	90	125	8 "	2
Protestantsche school te Piedra Plat	Kosteloos.	7	10	17	30 "	1
St. Martin (N. G.).						
A. Openbare.						
Voor lager onderwijs.						
School te Philipsburg	Kosteloos.	50	28	78	35 "	3
School te Kleinbaai	Kosteloos.	49	58	107	28 "	2
School te Koolbaai	Kosteloos.	35	41	76	27 "	2
School te Prinsenkwartier	Kostoloos.	58	49	107	39 "	2
B. Bijzondere.						
Voor meer uitgebreid lager onderwijs.						
Burgerschool voor meisjes te Philipsburg	Betaling.	—	—	20	16 "	3
Voor lager onderwijs.						
Zusterschool te Philipsburg	Kosteloos.	—	—	112	16,25 "	3
Zusterschool te Simpsonsbaai	Kosteloos.	—	—	86	5 "	2
School der Methodisten Gemeente	Kosteloos.	—	—	89	—	2
Saba.						
A. Openbare.						
Voor lager onderwijs.						
School te Bottom	Kosteloos.	32	10	42	22 "	1
School te Windwardside	Kosteloos.	38	27	65	6,2 "	2
B. Bijzondere.						
Zusterschool te Bottom	Kosteloos.	67	43	110	1,7 "	2
Zusterschool te Windwardside	Kosteloos.	48	58	106	2,5 "	3
St. Eustatius.						
A. Openbare.						
Voor lager onderwijs	Kosteloos.	65	53	118	12 "	4
B. Bijzondere.						
Voor lager onderwijs.						
Zusterschool	Kosteloos.	37	40	77	10,5 "	2

Op de openbare lagere school te Aruba (Oranjestad), Saba en St. Eustatius wordt van eenige welgestelde ouders een matig schoolgeld geheven, waarbij met de mate van gegoedheid rekening wordt gehouden.

Bijlage L[1].

STAAT, houdende opgaven van de bevoegdheden van het onderwijzend personeel aan de openbare en gesubsidieerde scholen en het bedrag van het subsidie aan de bijzondere scholen in de kolonie Curaçao over het jaar 1909.

SCHOLEN.	Aantal onderwijzend personeel en de bevoegdheden van dat personeel.	SUBSIDIE.
Curaçao.		
A. *Openbare.*		
Voor meer uitgebreid lager onderwijs.		
Hendrikschool	1 onderwijzer 1ste klasse, met akten Fransch, Duitsch, Engelsch en Duitsch middelbaar A.	
	1 onderwijzer 1ste klasse, met akten Engelsch, Duitsch, wiskunde, boekhouden en gymnastiek.	
	1 onderwijzer 1ste klasse, met akten Fransch, Duitsch, Engelsch, teekenen, hoofdonderwijzer middelbaar Engelsch A.	
	1 onderwijzer 1ste klasse, met akten Fransch, Engelsch en Spaansch	
	[1]) 1 onderwijzer 1ste klasse, met akten Engelsch (lager) en Engelsch middelbaar A.	
	1 onderwijzer 1ste klasse, met akten wiskunde, Fransch, gymnastiek en hoofdonderwijzer.	
	1 onderwijzer 2de klasse, met akten landbouwkunde en vrije en ordeoefeningen der gymnastiek.	
	[1]) 1 onderwijzer 2de klasse, met akten Fransch, Engelsch en teekenen.	
	1 onderwijzer 3de klasse, met akten Fransch en vrije en ordeoefeningen der gymnastiek.	
	1 vakonderwijzer, (onderwijzer 3de klasse met akte Spaansch).	
	1 kweekelinge.	
Wilhelminaschool	1 onderwijzeres 1ste klasse, met akten vrije- en ordeoefeningen, nuttige handwerken, hoofdonderwijzeres, Fransch en Engelsch.	
	1 onderwijzer 1ste klasse, met akten wiskunde, vrije- en ordeoefeningen, Fransch en hoofdonderwijzer.	
	1 onderwijzeres 2de klasse, met akten nuttige handwerken en wiskunde.	
	1 onderwijzeres 3de klasse, met akte Spaansch.	
	1 onderwijzeres 3de klasse, met akten Engelsch, Duitsch en Fransch.	
	1 onderwijzeres 3de klasse.	
	1 vakonderwijzeres, met akte nuttige en fraaie handwerken.	
Voor lager onderwijs.	2 kweekelingen.	
Emmaschool.	2 onderwijzers 3de klasse.	
	1 onderwijzeres 3de klasse.	
	2 kweekelingen.	

[1]) Met verlof in Nederland.

SCHOLEN.	Aantal onderwijzend personeel en de bevoegdheden van dat personeel.	SUBSIDIE.
B. *Bijzondere.*		
Voor meer uitgebreid lager onderwijs.		
Burgerschool voor jongens op Otrabanda.	1 onderwijzer 1ste klasse, met akten Engelsch, Spaansch, wiskunde en boekhouden. 1 onderwijzer 2de klasse, met akten Fransch en Engelsch. 1 onderwijzer 3de klasse, met akten Fransch, Engelsch en Spaansch. 2 onderwijzers 3de klasse.	f 900,—
Burgerschool voor meisjes op Otrabanda.	1 onderwijzeres 2de klasse, met akten Engelsch en Spaansch. [1]) 1 onderwijzeres 3de klasse. 1 onderwijzeres 4de klasse, met akten nuttige handwerken en schrijven. 1 onderwijzer 4de klasse.	900,—
Voor lager onderwijs.		
Fraterschool, Otrabanda	1 onderwijzer 3de klasse, met akte teekenen. 3 onderwijzers 3de klasse. 4 onderwijzers 4de klasse.	2 850,—
Fraterschool, Pietermaai	1 onderwijzer 3de klasse, met akten Engelsch, Spaansch en boekhouden. 3 onderwijzers 3de klasse. 1 onderwijzer 4de klasse. 1 kweekeling.	2 100,—
Zusterschool, Otrabanda	2 onderwijzeressen 3de klasse. 1 onderwijzeres 3de klasse, met akte Engelsch. 2 onderwijzeressen 4de klasse. 1 kweekelinge.	2 100,—
Zusterschool, Pietermaai	3 onderwijzeressen 3de klasse. 1 onderwijzeres 4de klasse. 1 kweekelinge.	1 800,—
Buitendistricten.		
Zusterschool te Santa Rosa	3 onderwijzeressen 4de klasse. 1 kweekelinge.	1 400,—
Zusterschool te Montagne	1 onderwijzeres 3de klasse. 1 onderwijzeres 4de klasse. 1 kweekelinge.	1 200,—
Zusterschool te Santa Maria.	1 onderwijzeres 3de klasse. 2 onderwijzeressen 4de klasse. 1 kweekelinge.	1 500,—
Bonaire.		
Kralendijk.		
A. *Openbare.*		
Voor lager onderwijs	2 onderwijzers 3de klasse. 1 kweekelinge. 1 vakonderwijzeres voor handwerken, zonder akte.	
B. *Bijzondere.*		
Voor lager onderwijs.		
Zusterschool, Kralendijk	1 onderwijzeres 3de klasse. 2 onderwijzeressen 4de klasse. 1 kweekelinge, met akten Fransch, Spaansch, nuttige en fraaie handwerken. 2 kweekelingen.	1 750,—

[1]) Sinds 1 October 1909 vervangen door 1 onderwijzeres 1ste klasse, met akte Fransch, Duitsch en Engelsch.

SCHOLEN.	Aantal onderwijzend personeel en de bevoegdheden van dat personeel.	SUBSIDIE.
Aruba.		
Oranjestad.		
A. *Openbare.*		
Voor lager onderwijs	1 onderwijzer 3de klasse, met akten Fransch, Engelsch en Spaansch.	
	1 onderwijzer 3de klasse.	
	1 onderwijzeres 3de klasse.	
	1 kweekeling.	
	1 vakonderwijzeres voor nuttige handwerken, zonder akte.	
B. *Bijzondere.*		
Voor lager onderwijs.		
Protestantsche school te Piedra Plat .	1 onderwijzer 4de klasse.	f 350,—
Zusterschool te Oranjestad	2 onderwijzeressen 4de klaasse.	1 050,—
	1 kweekelinge.	
Zusterschool te Sabaneta	1 onderwijzeres 3de klasse.	950,—
	1 onderwijzeres 4de klasse.	
St. Martin N. G.		
A. *Openbare.*		
Voor lager onderwijs.		
School te Philipsburg	1 onderwijzer 2de klasse, met akte Engelsch.	
	3 kweekelingen.	
	1 vakonderwijzeres voor handwerken, zonder akte.	
School te Kleinbaai	1 onderwijzer 3de klasse, met akte Engelsch.	
	1 vakonderwijzeres voor handwerken, zonder akte.	
School te Koolbaai	1 kweekeling.	
School te Prinsenkwartier	1 kweekeling.	
	1 vakonderwijzeres voor handwerken, zonder akte.	
B. *Bijzondere.*		
Voor lager onderwijs.		
Zusterschool te Philipsburg	1 onderwijzeres 3de klasse, met akte Engelsch.	950,—
	2 onderwijzeressen 4de klasse.	
Zusterschool te Simpsonsbaai	1 onderwijzeres 3de klasse.	900,—
	1 onderwijzeres 4de klasse.	
School der Methodisten gemeente. . .	2 kweekelingen.	500,—
Saba.		
A. *Openbare.*		
Voor lager onderwijs.		
School te Bottom.	1 onderwijzer 3de klasse.	
School te Windwardside	2 onderwijzers 3de klasse	
	1 kweekelinge.	
B. *Bijzondere.*		
Voor lager onderwijs.		
Zusterschool te Windwardside	1 onderwijzeres 3de klasse.	950,—
	1 onderwijzeres 4de klasse.	
	1 kweekeling.	
St. Eustatius.		
A. *Openbare.*		
Voor lager onderwijs	2 onderwijzers 2de klasse, met akten landbouwkunde en vrije en ordeoefeningen der gymnastiek.	
	1 onderwijzeres 3de klasse, met akte nuttige handwerken.	
	1 kweekeling.	
	1 vakonderwijzeres voor handwerken, zonder akte.	
B. *Bijzondere.*		
Voor lager onderwijs.		
Zusterschool	1 onderwijzeres 3de klasse.	600,—
	1 kweekelinge.	

Bijlage M.

POSTKANTOOR OP CURAÇAO, 1909.

BUITENLANDSCH POSTVERKEER vergeleken met de vier voorafgaande jaren.

PER MAIL ONTVANGEN STUKKEN			PER MAIL VERZONDEN STUKKEN		
van:	Brieven.	Drukwerk.	naar:	Brieven.	Drukwerk.
Duitschland	9 581	5 317	Duitschland	7 345	416
Oostenrijk (met inbegrip van Lichtenstein)	1 001	143	Oostenrijk	455	—
België	780	260	België	468	78
Denemarken	572	182	Denemarken	147	52
Spanje	1 417	338	Spanje	871	91
Frankrijk	4 212	3 445	Frankrijk	2 964	416
Groot-Brittannië	8 267	9 958	Groot-Brittannië	3 016	169
Hongarije	39	13	Hongarije	26	—
Italië	1 235	572	Italië	1 118	39
Noorwegen	247	52	Montenegro	13	—
Nederland	19 929	28 717	Noorwegen	299	—
Portugal	26	26	Nederland	16 835	6 656
Zweden	13	13	Portugal	26	—
Zwitserland	442	65	Europeesch Rusland	130	39
Malta	26	—	Zweden	117	—
Britsche Koloniën van Zuid-Afrika	39	—	Zwitserland	338	—
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	29 354	34 944	Europeesch Turkije	26	—
Argentinië	182	13	Britsche koloniën in Zuid-Afrika	13	—
Brazilië	143	—	Egypte	39	—
Canada	104	26	Duitsche protectoraten in Zuid-Afrika	13	—
Chili	52	13	Britsche koloniën in Afrika	13	—
Columbia	3 705	611	Vereenigde Staten van Noord-Amerika	19 747	2 925
Costa-Rica	1 248	—	Argentinië	169	—
Cuba	1 027	—	Bolivia	—	52
St. Domingo	2 509	650	Brazilië	26	13
Ecuador	13	52	Canada	195	13
Guatemala	52	169	Chili	65	65
Haïti	390	91	Columbia	4 979	2 769
Honduras	—	13	Costa-Rica	1 274	494
Mexico	57	39	Cuba	1 027	—
Nicaragua	208	52	St. Domingo	1 365	1 716
Panama	5 161	533	Ecuador	13	13
Peru	52	—	Guatemala	117	26
Salvador	424	—	Haïti	598	130

PER MAIL ONTVANGEN STUKKEN van:	Brieven.	Drukwerk.	PER MAIL VERZONDEN STUKKEN naar:	Brieven.	Drukwerk.
Venezuela	27 326	8 307	Honduras	13	13
Bezittingen der Vereenigde Staten van Noord-Amerika (Porto-Rico)	4 095	546	Mexico	156	26
Philippijnsche eilanden	—	182	Nicaragua	182	91
Britsche koloniën in West-Indië	962	650	Panama	5 057	1 287
Deensche koloniën	130	39	Peru	221	65
Fransche koloniën	78	—	Salvador	182	341
Nederlandsche koloniën	1 001	1 131	Venezuela	28 041	5 330
China	104	39	Bezittingen der Vereenigde Staten van Noord-Amerika (Porto-Rico)	2 886	169
Japan	13	26	Britsche koloniën	1 313	533
Perzië	13	—	Deensche koloniën	299	—
Aziatisch Turkije	130	—	Fransche koloniën	182	13
Britsche koloniën (andere dan Britsch-Indië)	13	—	Nederlandsche koloniën	858	520
Fransche koloniën in Azië	39	—	Britsch-Indië	26	—
Nederlandsch Oost-Indië	351	312	Japan	52	—
Australië (Commonwealth of)	13	—	Aziatisch Turkije	273	—
			Bezittingen der Vereenigde Staten van Noord-Amerika (Philippijnsche eilanden)	13	—
			Nederlandsch Oost-Indië	364	234
			Andere Britsche koloniën in Oceanie	26	13
	126 775	97 539		103 991	24 807
De totalen bedroegen in 1905	131 348	251 218	De totalen bedroegen in 1905	117 062	35 089
Idem in 1906	126 003	244 754	Idem in 1906	123 106	39 148
Idem in 1907	144 547	103 950	Idem in 1907	120 783	27 222
Idem in 1908	118 937	108 368	Idem in 1908	93 954	37 388

AANMERKINGEN.

a. Buiten het gewone postverkeer werden in 1909 aangebracht 2069 brieven en verdere stukken.
b. Aangeteekende stukken werden in 1909 ontvangen ten getale van 10 107 en verzonden ten getale van 10 282.
c. Het aantal ontvangen rebuten in 1909 bedroeg 338 en het aantal verzonden was 533.
d. In 1909 werden ontvangen 962 dienstbrieven en verzonden 481.

Bijlage N.

POSTKANTOOR OP CURAÇAO, 1909.

BINNENLANDSCH POSTVERKEER vergeleken met de vier voorgaande jaren.

Ontvangen			Verzonden		
van:	Brieven.	Drukwerken.	naar:	Brieven.	Drukwerken.
Bonaire	6 097	247	Bonaire	4 407	2 119
Aruba	5 577	429	Aruba	3 744	1 651
St. Martin	702	390	St. Martin	819	169
St. Eustatius	598	13	St. Eustatius	728	169
Saba	1 105	338	Saba	845	143
	14 079	1 417		10 543	4 251
De totalen bedroegen in 1905	19 557	2 226	De totalen bedroegen in 1905	18 379	32 937
Idem in 1906	18 585	2 165	Idem in 1906	16 959	28 382
Idem in 1907	12 233	525	Idem in 1907	10 933	4 147
Idem in 1908	14 495	793	Idem in 1908	8 089	3 883

N.B. In het jaar 1909 zijn alleen de brieven en drukwerken opgenomen van de eilanden afkomstig en bestemd voor Curaçao en omgekeerd (geen transitstukken).

AANMERKINGEN.

a. In het binnenlandsch postverkeer in het stadsdistrict (1ste district) van Curaçao werden in 1909 uitgewisseld 26 065 stuks brieven en 15 184 stuks drukwerk.

b. In 1909 werden aangebracht 1027 aangeteekende stukken en verzonden 936 stuks.

c. In 1909 werden ontvangen 39 rebuten en verzonden 239 stuks.

d. Het aantal ontvangen portvrije stukken in 1909 bedroeg 2665, waaronder 2340 brieven en 325 stuks drukwerken, en het aantal hetwelk verzonden werd 3712, waaronder 3445 brieven en 267 stuks drukwerk.

Bijlage O.

OPGAVE van de inkomsten der posterijen op Curaçao en op de andere eilanden in de laatste drie jaren.

	1907.	1908.	1909.
Verkochte frankeerzegels	f 21 504,52	f 20 924,94	f 20 379,85
„ briefomslagen	179,10	180,65	297,70
„ briefkaarten	290,81^5	300,30	328,22^5
„ postwisselformulieren	16,66	24,30	19,03
„ postzegels	939,20	710,15	1 321,90
„ adreskaarten	1,15^5	1,83^5	1,22
„ douane-verklaringen	1,19^5	1,72	1,26^5
Postwisseldienst	286,25^5	366,13	2 076,28^5
Postpakkettendienst	1 385,63^5	86,06	2,95
Verhuren van loketten	537,50	521,—	496,—
Ontvangen transitrechten	14 785,41^5	21 999,23^5	19 931,93
Totaal der ontvangsten op Curaçao	f 39 927,45	f 45 116,32	f 44 856,35^5
Postkantoor op St. Martin	1 071,25	793,44^5	1 448,53
„ „ St. Eustatius	705,16^5	980,84^5	830,40
„ „ Saba	1 239,77	1 320,87^5	1 324,55
Hulppostkantoor op Aruba	1 016,09	711,34	859,45^5
„ „ Bonaire	818,31^5	1 389,15	861,14^5
	f 44 778,04	f 50 311,97	f 50 180,43^5

Bijlage P.

Overzicht der verhuurde of verpachte terreinen op Curaçao.

DISTRICTEN.	Getal der perceelen op ult. December 1908.	Bijgekomen gedurende 1909.	Afgegaan gedurende 1909. (*)	Getal der perceelen op ult. December 1909.	Hoe omheind.				Onder welke voorwaarden en bepalingen afgestaan	
					Goed.	Tamelijk goed.	Slecht.	In het geheel niet. (**)	Oude.	Nieuwe.
2de, 3de, 4de en 5de	1717	189	56	1850	499	555	172	624	896	954

(*) Onder afgegaan worden in dezen staat bedoeld de perceelen, waarvan de huur opgezegd werd; van deze zijn verscheidene opnieuw aan anderen verhuurd.

(**) Onder deze perceelen zijn er 31, die in de laatste helft van het jaar verhuurd zijn en waarvan de termijn van afsluiting nog niet verstreken is.

Verdeeling der perceelen naar de oppervlakte.

DISTRICTEN.	Getal perceelen.	van 0,05 tot 0,25 H.A.	van 0,26 tot 0,50 H.A.	van 0,51 tot 1 H.A.	van 1,01 tot 2 H.A.	van 2,01 tot 3 H.A.	van 3,01 tot 4 H.A.	van 4,01 tot 5 H.A.	van 5,01 H.A. en daarboven.
2de, 3de, 4de en 5de	1850	241	195	557	677	130	38	8	4

Overzicht van den stand der huurpenningen in het 2de, 3de, 4de en 5de district op Curaçao.

Uitstaande op 1 Januari 1909 van 1894 t/m 1908 en 1908/1909.	Verschuldigde huur over 1909.	In 1909 bijgekomen over 1909/10.	Totaal verschuldigd in 1909.	In 1909		Bleef uitstaande op ult. December 1909.
				Afgeschreven. 2)	Aangezuiverd.	
f 15 312 1)	f 6 050	f 1 707	f 23 149	f 3 054	f 6 276	f 13 819

(1) Hieronder f 1974 achterstand over de jaren 1903 t/m. 1908.

(2) De afschrijving betreft niet invorderbare huurpenningen, wegens verjaring, opzegging van de huur of onvermogen der huurders.

Bijlage Q.

VERSLAG VAN DE CURACAOSCHE BANK OVER 1909.

De volgende wijzigingen van het reglement der instelling kwamen in 1909 tot stand.

Bij koloniale verordening, dd. 26 April 1909 (Publicatieblad n°. 15) is:

1°. de verhouding, waarin het bedrag van bankbiljetten door munt of muntmateriaal moet zijn gedekt, gebracht van $^1/_3$ op $^1/_5$;

2°. het bankbiljettenkapitaal met f 50 000 vermeerderd en alzoo op f 300 000 bepaald.

De eerste maatregel hield verband met de gebleken behoefte om over meer kasmiddelen te beschikken, terwijl de tweede wenschelijk bleek ten einde de bank in staat te stellen aan de zich geopenbaard hebbende behoefte aan meer ruilmiddelen te gemoet te komen.

Aan de hand van den hierbij gevoegden uitgewerkten balansstaat zijn de volgende opmerkingen te maken.

Het hooge kassaldo van f 175 244,41[5] (zijnde f 119 045,85[5] meer dan op ultimo December 1908) vindt zijne oorzaak in het gedurende 1909 beschikbaar worden van kapitalen, waarvoor slechts geleidelijk eene belegging kan worden gevonden.

Door de uitgifte van meer biljetten kreeg de bank de beschikking over f 300 000 — f 168 500 = f 131 500 meer kapitaal, terwijl de Curaçaosche Hypotheekbank van de door haar verschuldigde f 60 000 eene som van f 50 000 afloste (de resteerende f 10 000 werden in het begin 1910 afbetaald).

Op de portefeuille gedisconteerde wissels is afbetaald	f 78 040
terwijl nieuwe acceptaties werden geteekend voor een bedrag van	44 500
Rest	f 33 540

Op hypotheek werd uitgezet f 2350 op St. Martin (terwijl voor de f 20 000 die, gevoegd bij de f 2350, het in den uitgewerkten staat op de hypotheekrekening voorkomend cijfer van f 22 350 geven, eene verandering van debiteur plaats greep).

Voor nijverheidsdoeleinden werden op hypotheek uitgezet:

op St. Martin	f 5000
op Bonaire	1000

Van de op hypotheekrekening, landbouwkrediet en nijverheidskrediet geboekte kapitalen stonden op ultimo December uit:

op Bonaire	f 25 500
op St. Martin	20 525
op St. Eustatius	600
op Curaçao	129 350

De wisselhandel was minder levendig dan in 1908, toen ten gevolge der ongeregeldheden met Venezuela, de vraag naar wissels op Amerika hier bijzonder groot was.

De wegvloeiing van zilver, die in 1908 in verband met die ongeregeldheden bijzondere maatregelen noodig maakte, werd in 1909 niet meer geconstateerd.

Blijkens den balansstaat bedroeg de winst van de bank over 1909 f 18 646,03[5].

Ingevolge door de directie krachtens § 1 van afdeeling 6 van het reglement daartoe gedaan voorstel is door den Gouverneur bepaald, dat een bedrag van f 9400 in de koloniale kas zal worden gestort.

Het overschietende deel der winst ad f 9246,03[5] werd op het reservefonds overgeschreven.

De directie hield 17 vergaderingen.

Curaçao, den 1sten Maart 1910.

(*get.*) A. Land, *voorzitter*.

(*get.*) A. Krafft, *secretaris*.

UITGEWERKTE BALANSSTAAT van de Curaçaosche Bank op ultimo December 1909.

				Debet.	Credit.
Kasrekening.					
In kas op ultimo December 1908			f 56 198,56		
Ontvangen:					
Gedisconteerde wissels	f 33 540,—				
Interestrekening	16 453,54				
Getrokken wissels	108 441,07^5				
Remise naar New-York	245,—				
Gelden in deposito	61,51^5				
Gelden in consignatie	6,62^5				
Curaçaosche hypotheekbank	50 000,—				
Hypotheekrekening	300,—				
Bankbiljettenrekening	131 500,—				
Landbouwkrediet	2 937,50				
Vertegenwoordiger op St. Eustatius	8,88				
Surinaamsche Bank te Amsterdam	478,64				
Agiorekening	742,70				
Reservefonds	1 661,—				
Winst-en-verliesrekening	12,50				
		f 346 388,97^5			
Uitgegeven:					
Gouvernement van Curaçao	f 10 000,—				
Onkostenrekening	3 550,82				
Vertegenwoordiger op Bonaire	1 552,21				
Idem op St. Martin (N. G.)	2 725,—				
Wisselrekening	209 465,09^5				
Beleeningen	50,—				
		227 343,12^5			
			119 045,85		
				f 175 244,41	
Kapitaalrekening.					
Ingevolge Afd. II, § 1, van het reglement is het kapitaal bepaald op				—	f 350 000,—
Reservefonds.					
Op ultimo December 1908			f 16 977,63		
Bijgeschreven in 1909:					
Overgeschreven uit de winst van 1908		f 5 732,96^5			
Bedrag ter inwisseling van de ingetrokken bankbiljetten van 1879 en 1892		1 932,—			
			7 664,96^5		
			f 24 642,59^5		
Afgeschreven in 1909:					
Bedrag aan schuldvorderingen		f 10 000,—			
Idem aan ingewisselde bankbiljetten van 1879 en 1892		271,—			
			10 271,—		
				—	14 371,59^5
Gedisconteerde wissels.					
Uitstaande op ultimo December 1908			f 226 324,—		
Per saldo in 1909 minder uitgegeven			33 540,—		
				192 784,—	
Gelden in deposito.					
Op ultimo December 1908 bedroeg het kapitaal			f 4 608,15		
In 1909 in deposito ontvangen		f 108,23^5			
en uitgekeerd		46,72			
			61,51^5		
				—	4 669,66^5

			Debet.	Credit.
Gelden in consignatie.				
Op ultimo December 1908 bedroegen de gelden in consignatie . . . . f		75,65		
In 1909 in consignatie gebracht.		6,62^5	—	f 82,27^5
(ingevolge het voorschrift van art. 1, 2de lid, der verordening van 1886 (*P. B.* n°. 22), waarbij de Curaçaosche Bank werd aangewezen voor het in ontvangst nemen van de daarbij bedoelde consignatiën).				
Schuldvorderingen.				
Op ultimo December 1908 bedroegen de schuldvorderingen. . . . . f		12 450,—		
In 1909 werd hiervan afgeschreven		10 000,—	f 2 450,—	
Curaçaosche Hypotheekbank.				
Op ultimo December 1908 bedroeg het bij die instelling belegd kapitaal. . . . f		60 000,—		
In 1909 werd hiervan teruggenomen		50 000,—	10 000,—	
Hypotheekrekening.				
Op ultimo December 1909 was er aan hypotheekschuld ten faveure van de Curaçaosche Bank uitstaande . . . . f		140 550,—		
In 1909 werd uitgezet . . . . f	22 350,—			
en afbetaald	20 300,—			
		2 050,—	142 600,—	
Vertegenwoordiger op St. Martin N. G.				
Onder diens berusting op ultimo December 1908 . . . . f		34,68		
In 1909 verrekend o. m. ook dit bedrag, blijvende op ultimo December een saldo in zijn faveure van			—	0,02
Landbouwkrediet.				
Saldo op ultimo December 1908. . . . . f		17 812,50		
In 1909 hiervan afbetaald		2 937,50	14 875,—	
Beleeningen.				
Saldo op ultimo December 1908 . . . . f		400,—		
In 1909 opgenomen. . . . . f	250,—			
en afbetaald	200,—			
		50,—	450,—	
Bankbiljettenrekening.				
Op ultimo December 1908 van het kapitaal . . . . f		168 500,—		
In 1909 werden de bankbiljetten waaruit bovenstaand kapitaal was samengesteld ingetrokken, en kwamen die van de uitgifte 1909 daarvoor in de plaats, ten bedrage van . f		168 500,—		
In de maand Januari werd dit kapitaal aangevuld met		81 500,—		
en in de maand Mei daaraanvolgende met.		50 000,—	—	300 000,—
Dit kapitaal is samengesteld uit de navolgende bankbiljetten, als:				
N°. 1 t/m 12 000 à f 5,— . . . . f	60 000,—			
„ 1 „ 9 600 „ 10,—	96 000,—			
„ 1 „ 2 880 „ 25,—	72 000,—			
„ 1 „ 1 440 „ 50,—	72 000,—			
	f 300 000,—			
Agentschappen van de Curaçaosche Bank voor wisselzaken, voor de bedragen op ult. December 1909 onder hunne berusting, als:				
Agent te New-York . . . . f		78 048,57^5		
Id. te Amsterdam.		55 441,94	133 490,51^5	
Getrokken wissels			—	21 947,97
Remise naar Amsterdam			19 323,63^5	

			Debet.	Credit.
Nijverheidskrediet.				
Saldo op ultimo December 1908		f 15 000,—		
In 1909 werd uitgezet	f 6 000,—			
en afbetaald	2 500,—			
		3 500,—		
			f 18 500,—	
Winst-en-verliesrekening			—	f 18 646,03⁵
Debet:				
Gouvernement van Curaçao	f 10 000,—			
Reservefonds	5 732,96⁵			
Onkostenrekening	4 498,06⁵			
		f 20 231,03		
Credit:				
Kasrekening	f 12,50			
Interestrekening	18 685,75⁵			
Agiorekening	3 087,62⁵			
Remise naar New-York	1 315,12⁵			
Remise naar Amsterdam	43,09⁵			
Saldo op 1 Januari 1909	15 732,96⁵			
		38 877,06⁵		
		f 18 646,03⁵		
			f 709 717,56	f 709 717,56

Bijlage R.

HYPOTHEKEN EN EIGENDOMMEN.

De bij het begin van 1908 gevestigde en gedurende dat jaar ingeschreven hypotheken betroffen een totaal bedrag van f 2 826 706,23, te weten:

Tegen 4 percent	12	f 139 750,—	
„ $4^{1}/_{2}$ „	1	7 520,—	
„ 5 „	44	279 781,—	
„ $5^{1}/_{2}$ „	1	18 320,—	
„ 5 en 6 „	264	1 603 557,46	
„ 5 en 7 „	158	173 433,20	
„ 6 „	48	26 729,—	
„ 6 en 7 „	39	365 298,72^{5}	
„ 7 „	7	4 617,—	
„ $7^{1}/_{2}$ „	1	350,—	
„ 8 „	33	10 368,18	
„ $8^{1}/_{2}$ „	2	11 468,—	
„ 9 „	11	15 878,50	
„ 9,6 „	1	500,00	
„ 10 „	1	10 528,—	
„ 12 „	17	25 861,72	
Tot meerdere zekerheid van persoonlijke borgstelling. . . .	3	10 000,—	
Zonder interest .	13	122 745,44^{5}	
	656		f 2 826 706,23
Bijgekomen tot ultimo December 1909:			
Tegen 4 percent	1	f 20 000,—	
„ 5 „	2	6 500,—	
„ 5 en 6 „	13	47 000,—	
„ 6 „	11	9 350,—	
„ 7 „	3	1 150,—	
„ 10 „	2	916,—	
Tot meerdere zekerheid van persoonlijke borgstelling. . . .	2	26 500,—	
Waarborg-hypotheek	1	5 000,—	
	35		116 416,—
Draag over	691		f 2 943 122,23

Overdracht	691		f 2 943 122,23
Doorgehaald gedurende 1909:			
Tegen 4 percent	1	f 20 000,—	
„ 5 „	2	7 500,—	
„ 5 en 6 „	5	27 770,—	
„ 6 „	16	80 630,—	
„ 6 en 7 „	5	25 500,—	
„ 7 „	8	5 475,—	
„ 8 „	1	150,—	
„ 9,6 „	1	500,—	
Tot meerdere zekerheid van persoonlijke borgstelling. . . .	1	2 500,—	
Zonder interest .	1	530,—	
	41		170 555,—
Bleven op ultimo December 1909 . . .	650		f 2 772 567,23
Vernieuwde inschrijvingen gedurende 1909:			
Tegen 6 percent	3	f 9 000,—	
„ 6 en 7 „	15	52 757,50	
„ 7 „	9	7 436,—	
	27		f 69 193,50

Gedurende 1909 werden 81 verschillende akten overgeschreven.

Bijlage S.

Het mijnbouwkundig-geologisch onderzoek van de kolonie Curacao in 1909.

In bijlage Q van het koloniaal verslag over 1908 is de gang van het onderzoek beschreven tot eind Mei 1909. Het onderzoek werd voortgezet in de daarin aangegeven richting.

Eiland Curaçao.

Aangaande het voorkomen van steenkolen op de plantage St. Nicolaas en de mogelijkheid van het voorkomen van die delfstof op andere gedeelten van het eiland werd een onderzoek ingesteld, waarvan het resultaat ongunstig was. Dit onderzoek is beschreven in de *Curaçaosche Courant* van 4 Februari 1910.

Een onderzoek werd ingesteld naar de mogelijkheid van ontginning van koperertsen op de plantage Savonet. Het resultaat was ongunstig, zooals op grond van de onderzoekingen van prof. Martin en den mijningenieur van Lessen reeds verwacht werd.

Verschillende vindplaatsen van phosphaat werden bezocht, nl. op de plantage Fuik, Ascencion en St. Jan. Op geen van deze plaatsen is tot nog toe het voorkomen van ontginbare afzettingen aangetoond, evenmin geeft het voorkomen eenige aanwijzing over de mogelijkheid van het voorkomen van ontginbare afzettingen.

Eiland Aruba.

Eind Augustus werd hier een onderzoek ingesteld naar den voortgang der werkzaamheden bij de Aruba Goud Mij. Hierbij bleek dat het werk flink ter hand was genomen en dat het personeel der maatschappij alleszins voor zijne taak berekend was. Het resultaat van het bedrijf over het eerste jaar is gunstig.

Van 1 December 1908—1 December 1909 werden verwerkt 1675,8 ton erts, met een gemiddeld gehalte van 22,2 dw.

De opbrengst van het verkregen goud en zilver bedroeg f 59 176,20, en de zuivere opbrengst was ongeveer f 22 250, dat is ruim 37,8 pct. van de bruto opbrengst. Aan uitvoerrecht, vast recht en aandeel in de winst kwam hiervan aan het Gouvernement ruim f 3200.

Over de mogelijkheid van ontginning op grootere schaal kan nog geen oordeel geveld worden.

Eiland Bonaire.

Bonaire werd bezocht in October 1909 en Januari 1910.

Ontginbare delfstofafzettingen zijn hier tot nog toe niet bekend.

Op de Serro Grandi (plantage Slagbaai) en op de plantage Columbia, Fontein en Santa Barbara (voormalige plantage de Jongh) komt phosphaat voor, evenwel zoover tot nog toe bekend niet in ontginbare afzettingen.

De wijze van voorkomen op de beide eerste vindplaatsen geeft evenmin eenige aanwijzing over de mogelijkheid van het voorkomen van eene ontginbare afzetting; het voorkomen op de beide laatste vindplaatsen evenwel geeft gunstige aanwijzingen over de mogelijkheid van het voorkomen van eene dergelijke afzetting als die van Aruba of St. Barbara op Curaçao.

Op Klein-Bonaire en aan de noordzijde van het Lac werd laagveen aangetroffen, dat na uittrekken van het zout zeer goed brandbaar bleek te zijn. Hoewel het vermoedelijk voor huishoudelijk gebruik in de kolonie houtskool niet zal kunnen vervangen, omdat het daarvoor te veel rook geeft, zal het toch bijv. zeer goed te gebruiken zijn voor het koken van aloë, en heb ik daarom den eigenaar aangeraden een nader onderzoek naar de aanwezige hoeveelheid in te stellen.

Eiland St. Martin.

Het onderzoek van de verzamelde monsters mangaanertsen gaf niet die gunstige resultaten, die op grond van vroegere rapporten verwacht werden. Hoewel op alle vindplaatsen stukken rijk erts voorkomen, bleek het gehalte van middenmonsters over de lagen genomen laag te zijn, zoodat het zeer twijfelachtig voorkomt of loopende ontginning mogelijk zal zijn.

Om dit met zekerheid te kunnen vaststellen zou men moeten onderzoeken of op de thans bekende vindplaatsen de ertslagen naar de diepte toe doorloopen en of het gehalte naar beneden toe al of niet vermeerdert.

Dit zou met niet veel moeite bij de afzetting op Kleinbaai onderzocht kunnen worden door het maken van een tunnel.

Het gehalte aan metallisch mangaan van het hier uitgevoerde erts was ruim 44 %.

Het gehalte van de monsters van de plaats genaamd ,,Experiment'' was laag. Van een middenmonster over de laag was het 22 % met. mangaan; van een hoop uitgezocht erts was het 24 %, terwijl het ijzergehalte nog geen 10 % was, zoodat de qualiteit van deze middenmonsters slecht is. Toch komen ook hier rijke stukken erts voor.

De kans op gunstig resultaat van nader onderzoek acht ik thans niet groot meer.

Monsters van koperertsen nabij Koolbaai verkregen bleken van zeer slechte qualiteit te zijn, namelijk te bestaan uit eruptiefgesteente, geïmpregneerd met machaliet, een soortgelijk voorkomen als dat van savonet op Curaçao.

Het onderzoek naar goud en zilver in kwartsmonsters van de plantage ,,Belvedere'' gaf negatief resultaat.

Eiland St. Eustatius.

Het onderzoek naar goud en zilver in pyriethoudende gesteenten gaf negatief resultaat.

Het onderzoek van de tras gaf eveneens ongunstige resultaten, die nog nader zullen worden gepubliceerd.

Het onderzoek naar de mogelijkheid van export van de gips van de White Wall gaf ongunstig resultaat, dat nog nader zal worden gepubliceerd.

Het resultaat van het onderzoek naar de waarde van het titaanmagneet-ijzererts was ongunstig en is gepubliceerd in de *Curaçaosche Courant* van 4 Maart 1910.

Nog wordt een onderzoek ingesteld naar de waarde van de puimsteen, die o. a. aan de White Wall voorkomt.

Curaçao, 12 Maart 1910.

De Mijningenieur,
G. Duyfjes.

Bijlage S[1].

RAPPORT betreffende het voorkomen van phosphaten op de eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire (1).

De phosphaten, voorkomende op de Benedenwindsche eilanden van de kolonie Curaçao, kunnen naar de wijze van ontstaan, worden ingedeeld in vier groepen.

Groep I. Tot de eerste behooren de afzettingen van guano, die in meerdere of mindere mate door kalkhoudend regenwater in phosphorzure kalk zijn omgezet. Zij zijn weer te onderscheiden in twee groepen, naarmate de oorspronkelijke guano afkomstig was van zeevogels, en op een eilandje werd opgehoopt, dan wel van vleermuizen, konijnen en dergelijke en in grotten en holen werd afgezet. Van de eerste soort vinden we slechts eene in de kolonie, nl. die van Klein-Curaçao; van de laatste vinden we talrijke voorbeelden, o. a. op Hato, op Ascencion, op Noordkant, alle op Curaçao; op Bonaire op Bolivia; op Aruba in een grot ten westen van de Serro Colorado.

Groep II. Tot de tweede groep behooren de holenphosphaten, voorkomende waar de in grotten afgezette guano geheel is overgegaan in phosphorzure kalk, gemengd met meer of minder koolzure kalk. De kalksteen, die den bodem en de wanden van de grot vormt, is dan door het phosphorzuur uit de guano in eene onzuivere phosphorzure kalk veranderd. Deze holenphosphaten vindt men op Curaçao o. a. op de plantages Fuik, Ascencion, St. Hyronimo; op Bonaire op de plantage Slagtbaai.

Groep III. Tot de derde groep behooren de phosphaten, ontstaan uit de overblijfselen van groote zeedieren, voornamelijk haaien, die op het strand zijn aangespoeld en aanleiding hebben gegeven tot de vorming van phosphorzuurhoudende kalksteen, waarin beenderen en tanden van deze dieren. Een dergelijk voorkomen vindt men op de plantage Columbia op Bonaire, terwijl ook de haaientanden en beenderen, die men in de phosphaatmijnen op Aruba heeft gevonden, op dezelfde wijze daar zijn aangebracht, zonder in dit geval veel tot het ontstaan van de phosphaat te hebben bijgedragen.

Groep IV. Tot de vierde groep eindelijk behooren de phosphaten, die hun ontstaan danken aan de omzetting in phosphaat van kalksteen door oplossingen van phosphorzuur, die weer afkomstig waren van thans geheel verdwenen lagen guano. Dergelijke afzettingen zijn tot nog toe bekend van de plantage St. Barbara op Curaçao, van de Serro Colorado en Serro Culebra op Aruba, terwijl het zeer wel mogelijk is, dat zij ook op Bonaire bij nader onderzoek zullen worden gevonden.

Groep I.

De afzetting van Klein-Curaçao. Deze werd, zooals algemeen bekend is, in het jaar 1871 ontdekt en gedurende tal van jaren met groot voordeel ontgonnen. De geschiedenis van deze ontdekking vindt men uitvoerig beschreven in een artikel, getiteld: „Nationale belangen in West-Indië verwaarloosd'' door G. A. F. Molengraaff, *Vragen van den Dag*, 7de jaargang, bladz. 673 en volgende. De guano kwam er voor in een 2—3 meter dikke laag, die op een vastere kalksteen rustte en eenvoudig werd afgegraven.

Thans wordt nog op enkele plaatsen een ongeveer 30 c.M. dikke laag van deze guano gevonden, die echter bedekt is door een ongeveer even dikke laag, bestaande uit kalksteenbrokken met klei gemengd, die eerst moet worden verwijderd.

Het gehalte van deze guano gaat tot 70 % phosphorzure kalk en daalt ook tot 35 %.

Guano-afzettingen in holen en grotten. Bijna in elke grot vindt men eene laag van deze guano, in dikte wisselende van enkele centimeters tot 75 c.M. à 1 M. De kleur wisselt van lichtgrijs tot bruin, roodbruin en zwart. Het gehalte aan phosphorzure kalk is zeer afwisselend en de hoeveelheid is evenmin ergens van groote beteekenis. Monsters uit een grot op de plantage Noordkant, die ik nam, gaven cijfers wisselend tusschen 10 en 55 % phosphorzure kalk. De laag is daar over het algemeen niet dik; de dikte wisselt tusschen 30 en 60 c.M., op de meeste plaatsen niet dikker dan 30 c.M. De monsters bevatten verder ten deele zeer fijne klei, ten deele koolzure kalk.

Bijna altijd bevat deze guanophosphaat eenige organische stof; eenige stikstof, gebonden als ammoniakzouten en als nitraten; eenig oplosbaar phosphaat en sporen van kaliumverbindingen.

Het grootste deel van de phosphaat is echter als onoplosbare driebasisch phosphorzure kalk gebonden.

Als directe meststof toegepast zal deze stof dus eerst op den langen duur werken en daarom zal zij voor uitvoer als zoodanig wel niet in aanmerking kunnen komen, te meer, omdat er geen grootere hoeveelheid van goede qualiteit te vinden is.

Wel zal zij, dunkt mij, hier op het eiland kunnen worden gebruikt als directe meststof. Brengt men ze op de gronden die voor aanplant worden gebruikt, dan zal zij zeker gunstig op de vruchtbaarheid van den bodem werken.

Aan verwerking tot superphosphaat staat niet alleen het te lage gehalte aan phosphorzure kalk, maar ook het hooge gehalte aan ijzer en aluminium in den weg.

Groep II.

Holenphosphaten. De ontginning van deze phosphaten is op tal van plaatsen beproefd, maar nergens gelukt. Ten eerste is de hoeveelheid steeds spoedig uitgeput, omdat de afzetting zich niet buiten de wanden van de soms geheel opgevulde grot uitstrekt; ten tweede is de qualiteit zeer afwisselend, en ten derde moeten deze phosphaten eerst tot superphosphaat worden verwerkt, voordat zij als meststof kunnen worden gebruikt, zoodat het gehalte aan oxyden van ijzer en aluminium, dat zeer afwisselend is, de waarde vermindert.

Deze soort phosphaat is onmiddellijk te herkennen door het voorkomen van ingesloten landschelpen en beenderen en tanden van vleermuizen en konijnen.

(1) De bij dit rapport behoorende schetskaartjes zijn op de Griffie gedeponeerd, ter inzage van de leden.

Groep III.

Phosphaten ontstaan uit de resten van zeedieren, die op het strand zijn gespoeld. Deze soort phosphaat wordt alleen op de plantage Columbia op Bonaire gevonden, en is zoowel wat qualiteit als quantiteit betreft van geen beteekenis. Hoewel de ingesloten beenderen een hoog gehalte aan phosphorzure kalk hebben, is de kalksteen, die deze brokken verbindt, arm aan phosphorzure kalk.

Groep IV.

Phosphaten ontstaan door omzetting van kalksteen in phosphaat, door oplossingen van phosphorzuur, afkomstig van thans geheel verdwenen lagen guano. Deze soort van phosphaat is het meeste van beteekenis en heeft gedurende tal van jaren, zoowel op de plantage Santa Barbara op Curaçao als op Aruba op de terreinen van de Aruba Phosphaat Maatschappij tot ontginning op uitgebreide schaal aanleiding gegeven.

Door de Aruba Phosphaat Maatschappij werd van 1881 tot eind 1909 446 445 ton phosphaat à 1000 K.G. per ton uitgevoerd, gelijkstaande met 742 561 M³. registermaat. Dus eene gemiddelde jaarlijksche productie van bijna 16 000 ton. [1])

Al deze phosphaat had een gehalte van meer dan 70 % aan phosphorzure kalk, terwijl slechts van ongeveer 40 000 ton het gehalte aan oxyden van ijzer en aluminium meer dan 5 % was.

Van 1876 tot en met 1895 werd van Santa Barabara uitgevoerd 184 160 ton phosphaat à 1000 K.G., dus gemiddeld 10 000 ton jaarlijks. Het maximum valt in 1884 met 32 015 ton.

Op Aruba zijn de phosphaatafzettingen tot nog toe bekend rondom de Serro Colorado, de Serro Culebra en sinds kort ook, ongeveer een kilometer ten noorden van laatstgenoemde heuvel, bij de Banki Jessurum.

Wijze van ontstaan. Fig. VI geeft eene schematische doorsnede te zien over de Serro Culebra, met de opeenvolging van de lagen. De kern van dezen heuvel bestaat uit kwartsdioriet (rood gekleurd), waarin men nabij de oppervlakte op alle holten, spleten en scheurtjes dunne laagjes phosphaat vindt, zoodat het duidelijk is, dat in dit gesteente van af de oppervlakte oplossingen van phosphorzuur of van phosphaten zijn doorgedrongen.

Op de helling vindt men dan eerst de phosphaatlaag, in dikte wisselend van enkele voeten tot zes meter en meer. De onderste laag (donkerbruin gekleurd) is het rijkste aan ijzer en aluminium en bevat de zoogenaamde posthema's, dat zijn gedeelten bijzonder rijk aan deze schadelijke bestanddeelen. Bij onderzoek blijken dit oorspronkelijk ingesloten dioriet-brokken geweest te zijn. Zij zijn steeds nog zeer rijk aan kwartsbrokjes. De phosphaat van deze lagen vertoont meestal een zeer dichte structuur met tal van ronde en hoekige figuren van 1—2 m.M. doorsnede, die bij oppervlakkige beschouwing op insluitsels gelijken. Bij microscopisch onderzoek blijken zij echter de in phosphaat veranderde resten van kleine organismen te zijn, waaronder enkele nog duidelijk als foraminiferen zijn te herkennen.

Hierop rust de zuivere phosphaat, waarin op enkele plaatsen in phosphaat veranderde zeeschelpen, op andere daarin overgegane koralen voorkomen. Uit het voorkomen van deze fossielen blijkt dat de phosphaatlaag te beschouwen is als veranderde kalksteen; de gedeelten rijk aan posthema's waren oorspronkelijk diorietbrokken, gebonden door foraminiferenkalksteen (diorietconglomeraat); de zuivere phosphaat was oorspronkelijk de op dit conglomeraat afgezette zuivere kalksteen.

Op de phosphaatlaag rust een 1—2 M. dikke conglomeraatlaag, bestaand uit afgeronde brokken phosphaat, gebonden door dichte kalksteen (donkergeel gekleurd) en hierop rust een zuivere kalksteen (lichtgeel). Het cement van deze conglomeraatlaag bestaat uit kalklagen en foraminiferen.

De afscheiding tusschen de beschreven phosphaatlagen onderling is weinig scherp, evenzoo is de overgang van conglomeraatlaag in zuivere kalksteen zeer geleidelijk. Wel is scherp de afscheiding tusschen de phosphaat en de er boven liggende conglomeraatlaag.

Wijze van ontstaan. Uit deze opeenvolging van de lagen blijkt nu het volgende. De dioriet is het oorspronkelijk bodemgesteente van den heuvel en fig.I stelt eene doorsnede over den heuvel voor, voordat de afzetting van de kalksteen, die later in phosphaat zou overgaan, een aanvang had genomen. Daarna trad eene geleidelijke daling in van het land, zoodat ten slotte alleen de platte top van den heuvel nog boven de zee uitstak en een laag, klein eilandje vormde. (Fig. II.) Op dit eilandje werd eene laag guano afgezet door zeevogels (laag 2, fig. III). Het phosphorzuur van deze guano drong in de scheuren en spleten van de dioriet en veroorzaakte daar de afzetting van de bovengenoemde phosphaten. Door de branding werden gedurende deze daling tal van diorietrolsteenen gevormd, terwijl te gelijker tijd kalksteen werd afgezet. In de onderste lagen van deze kalksteen (laag 3, fig. III) werden diorietbrokken ingesloten, zoodat eerst een diorietconglomeraat en daarop eene zuivere kalksteen (laag 4, fig. III) werd afgezet. De afscheiding tusschen deze beide was uit den aard der zaak niet scherp, integendeel, zij gingen geleidelijk in elkander over.

Hierop volgde weder eene geleidelijke rijzing van het land, (fig. IV) en eene daarmede samengaande metamorphose van de afgezette kalksteen door het phosphorzuur van de guano tot phosphorzure kalk, waarbij de diorietbrokken werden veranderd tot de tegenwoordige posthema's, en de zuivere kalksteen tot meer zuivere phosphaat (laag 5 en 6). Deze metamorphose drong niet verder door dan tot de hoogte van den zeespiegel, waar de werking van het phosphorzuur door het zeewater werd opgeheven.

Op deze rijzing volgde weder eene langzame daling (fig. V), waarbij op de phosphaat eene laag kalksteen werd afgezet, aanvankelijk vol ingesloten brokken phosphaat, de conglomeraatlaag 7, later uit zuivere kalksteen bestaande, laag 8.

Op deze laatste daling volgde weder eene rijzing tot de tegenwoordige hoogte (fig. VI).

Geheel dezelfde opeenvolging van de lagen vindt men in alle groeven en mijnen rondom de Serro Colorado en de Serro Culebra, soms meer, soms minder duidelijk.

Professor Martin heeft het voorkomen van deze phosphaten eveneens beschreven en alleen de laatste waarnemingen betreffende de opeenvolgende rijzingen en dalingen van het land en de overdekking van de reeds gevormde phosphaat door jongere kalksteenen werden door hem niet gedaan. Vermoedelijk was dit toen ter tijd ook nog niet zoo duidelijk waarneembaar, doordat de lagen nog pas korten tijd in ontginning waren en alleen nog het gedeelte van de phosphaatlagen dat aan de oppervlakte kwam ontgonnen werd.

Hij beschrijft echter eene conglomeraatlaag, voorkomende boven de phosphaat in de Serro Culebra, die bestond uit brokken kalksteen, gebonden door phosphaat, dus juist andersom als de door mij beschreven conclomeraatlaag, die bestaat uit brokken phosphaat, gebonden door kalksteen. Een dergelijk conglomeraat heb ik nergens waargenomen en ook de tegenwoordige directeur van de maatschappij had het nooit ergens ontmoet. Ik acht het dan ook zeer waarschijnlijk, dat deze waarneming van Prof. Martin op eene vergissing berust; in elk geval is het door hem beschreven conglomeraat thans niet meer te vinden.

Uit de beschrijving van Prof. Martin blijkt duidelijk, dat hij aanneemt, dat de omzetting van kalksteen tot phosphaat heeft plaats gehad, nadat het eiland reeds zijne tegenwoordige gedaante had verkregen, terwijl thans blijkt, dat na die omzetting wederom nieuwe kalksteen is afgezet, *waardoor de reeds gevormde phosphaat ten deele weder werd bedekt.*

Dezefde wijze van ontstaan geldt in hoofdzaak ook voor de phosphaat van Santa Barbara op Curaçao. Ook hier is de phosphaat ontstaan door metamorphose van kalksteen; nabij de werf vond ik brokken phosphaat, die nog duidelijk de stuctuur van koraal vertoonden. Ook hier is de afzetting bedekt door kalksteen, van af het terrein bij de werf en ook van uit zee is duidelijk te zien, dat boven de phosphaatafzetting, die eene licht tot bruingele kleur vertoont, weer kalksteen voorkomt. Fig. IX geeft eene doorsnede over den

(1) De maximum-productie viel in 1907 met 34 689 ton.

Tafelberg te zien, waarop de plaats van de phosphaatafzetting is aangegeven. Waarschijnlijk zet deze zich als eene laag onder de kalksteen voort; tot nog toe is zij alleen aan de oppervlakte in open groeve ontgonnen.

In bijlage Q van het Koloniaal Verslag over 1908 werd gezegd, dat deze waarnemingen betreffende de bedekking van de reeds gevormde phosphaat door jongere kalksteen van groot belang werden geacht, omdat zij er op wijzen, dat ook op andere plaatsen phosphaatafzettingen kunnen voorkomen, geheel of voor een groot deel bedekt door kalksteen.

Immers als de daling, voorgesteld in fig. V, iets grooter was geweest, zie fig. VII, dan zou de conglomeraatlaag 7 de geheele phosphaatlaag 6 overdekt hebben en men aan de oppervlakte niets anders gevonden hebben dan kalksteen met brokken phosphaat ingesloten, die op zich zelf volkomen waardeloos ware geweest.

Bij nog verdere daling zou ook dit conglomeraat geheel bedekt zijn door de kalksteenlaag 8 en dus nergens phosphaat aan de oppervlakte zijn gekomen. Dit is voorgesteld in fig. VIII.

Iets dergelijks is het geval bij de phosphaatafzetting van de Banki Jessurun, in het begin van 1909 ontdekt door den heer Walker, directeur der Aruba Phosphaat Maatschappij. Deze afzetting komt slechts over eene zeer kleine uitgestrektheid aan de oppervlakte en bleek toch bij onderzoek eene groote ondergrondsche uitgestrektheid te bezitten. Zij is lager gelegen dan de afzettingen van Serro Culebra en Serro Colorado en daardoor bij de laatste daling van het eiland verder overdekt door de jongere kalksteen.

Hieruit volgt nu, dat feitelijk overal onder deze kalksteen phosphaat kan voorkomen, maar dat men de meeste kans heeft op de hoogst gelegen gedeelten, omdat het waarschijnlijk is, dat daar eenmaal eilandjes geweest zijn die tot guanoafzetting aanleiding hebben kunnen geven.

Een zeer gunstige indicatie zal verder zijn het voorkomen van brokken phosphaat van goede qualiteit en ontstaan door metamorphose van kalksteen, in de oppervlaktekalksteen, dus van een phosphaatconglomeraat.

Men heeft dan groote kans in de nabijheid onder de kalksteen de phosphaatlaag, waarvan deze brokken afkomstig zijn, aan te treffen.

Dergelijke ingesloten brokken phosphaat vindt men op meerdere plaatsen in het Zuid-Oostelijk deel van Aruba, o. a. aan den weg van de Boca St. Nicolaas naar de directeurswoning; aan den weg van de directeurswoning naar Fontein in den kalksteenmuur links van den weg op meerdere plaatsen, en ten noorden van de Banki Jessurun in de zoogenaamde Savanna.

Een monster van de eerste vindplaats bevat 78,4 % phosphorzure kalk, van de tweede 66,66 %, van de laatste 77 %.

Het is niet mogelijk de vindplaatsen op de thans bestaande kaart met eenige juistheid aan te geven.

Al deze monsters vertoonen nog duidelijk de structuur van de kalksteen, waaruit zij zijn ontstaan.

Hetzelfde vindt men nu ook op de plantage Fontein op Bonaire. Ten zuidwesten van het huis in den steilen kalksteenmuur vindt men afgeronde brokken phosphaat ingesloten, die soms nog duidelijk de structuur van koraal vertoonen en ongetwijfeld te beschouwen zijn als gemetamorphoseerde kalksteen.

Fig. X geeft een profiel noordzuid over den kalksteenmuur. Schematisch is hierop aangegeven, waar de phosphaatlaag, waarvan de gevonden brokken afkomstig zijn, moet worden gezocht, zonder dat daarmede gezegd is, dat zij juist op de aangegeven plaats zal worden gevonden.

De brokken phosphaat varieeren in grootte van 1—10 centimeter, en zijn van zeer goede qualiteit. Het gehalte aan phosphorzure kalk varieerde in drie monsters van 78,4—81,6—80,75 %. Het gehalte aan oxyden van ijzer en aluminium, berekend als trioxyde werd in een monster bepaald en was slechts 1,85 % en het watergehalte in datzelfde monster slechts 1,05 %.

Ook op de plantage Santa Barbara op Bonaire vindt men iets dergelijks, maar hier is niet met zekerheid vast te stellen, dat de in de kalksteen ingesloten phosphaat te beschouwen is als gemetamorphoseerde kalksteen, omdat de phosphaatbrokjes zeer klein zijn, niet grooter dan 1—2 m.M.

Ten einde dit nader te onderzoeken had ik van de monsters praeparaten voor miscroscopisch onderzoek laten maken, die evenwel ongelukkigerwijze met de *Prins Willem II* naar hier werden verzonden, zoodat ik thans nieuwe monsters zal moeten zenden en er nog geruimen tijd zal moeten verloopen, eer dit nader kan worden onderzocht.

Het komt mij echter zeer waarschijnlijk voor, dat we ook hier te doen hebben met eenzelfde voorkomen als op Fontein, alleen met dit verschil, dat hier de phosphaatbrokjes zooveel kleiner zijn, wat er op wijst, dat zij vermoedelijk over grooteren afstand zijn getransporteerd, zoodat de phosphaatafzetting, waarvan zij afkomstig zijn, niet in de onmiddellijke nabijheid alleen moet worden gezocht.

Op Curaçao is tot nog toe dergelijk voorkomen niet gevonden buiten de plantage Santa Barbara, maar de mogelijkheid ervan is daarom geenszins uitgesloten. Onder de kalksteen van het kustgebergte kan, vooral op de hoogere punten, bijv. de Drie Gebroeders, zeer goed phosphaat voorkomen. Een profiel hierover is schematisch in fig. XI geteekend. Het is zeer wel mogelijk, dat in de kalksteen een phosphaatafzetting voorkomt, die nergens aan de oppervlakte komt, doordat zij geheel bedekt is door jongere kalksteen.

Alvorens nu over te gaan tot eene beschrijving van de wijze, waarop opsporing naar phosphaatlagen zou moeten plaats hebben, volgt hier een korte opsomming van de naar mijn weten bekende vindplaatsen van phosphaat, waarbij is aangegeven tot welke groep zij behooren en welke door mij zijn bezocht.

Op *Curaçao:*

1. Plantage „Fuik", aan de Duivelsklip:

holenphosphaat, zie Martin, bladz. 96 en 97, niet ontginbaar; evenmin geeft het voorkomen eenige aanwijzing over de mogelijkheid van het voorkomen van ontginbare afzettingen.

2. Plantage „Accencion", op Serro Maisie:

holenphosphaat, als op „Fuik".

3. Plantage „St. Jan":

holen phosphaat, als op „Fuik" en „Ascencion"; de afzetting bevindt zich minder in een hol dan wel in eene kuil in de kalksteen. Dit doet echter weinig ter zake.

4. Plantage „Groot Santa Martha":

holenphosphaat; als op „St. Jan".

5. Plantage „Hermanus":

holenphosphaat; als „Fuik"; zie Martin, bladz. 98, in het rapport van den mijningenieur van Lessen overeenstemmend beschreven.

6. Plantage „St. Hyronimus":

ten deele guanophosphaat, ten deele holenphosphaat. Uitvoerig beschreven door den mijningenieur van Lessen. Ontginning vergeefs beproefd; geeft geen aanwijzing voor het voorkomen van ontginbare afzetting.

7. Plantage „Santa Barbara", op den Tafelberg:

gemetamorphoseerde kalksteen, voor zoover mij bekend reeds hiervoor beschreven.

8. Plantage „Hato", in de grot van Hato en in eene andere grot, ongeveer een uur gaans ten westen van de grot gelegen:

guanophosphaat, op den bodem van de grot, terwijl op enkele plaatsen sporadisch vorming van phosphorzure kalk op de wanden van de grot heeft plaats gehad door het phosphorzuur uit de guano.

Hetzelfde geldt voor de andere grot.

9. Plantage „Ascencion", grot in kalksteengebergte ten westen van de baai:

als op „Hato", maar de grot is veel kleiner.

10. Plantage ,,Noordkant", uitgestrekte grot in kalksteenterras ten westen van het huis:

guanophosphaat, als op ,,Hato".

11. Plantage ,,Ronde Klip", op den berg Ronde Klip:

hier is op verschillende plaatsen aan de zuidzijde van den berg naar phosphaat gezocht, waartoe tunnels zijn gemaakt van ongeveer 20 M. lengte, aan den voet van den kalksteen, die het plateau boven op den berg vormt. Phosphaat heb ik evenwel nergens gevonden, en ik geloof ook niet, dat ze ooit gevonden is.

Van deze vindplaatsen heb ik bezocht nos. 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10 en 11. De vindplaatsen nos. 5 en 6 te bezoeken was, in verband met de reeds bekende gegevens, onnoodig; het bezoek van de vindplaats n°. 7 wordt door den erfpachter niet toegestaan; wel heb ik de installatie voor de ontginning gezien.

Op *Aruba:*

Behalve de boven beschreven vindplaatsen van phosphaat, ontstaan door metamorphose van kalksteen, komt nog in een grot ten westen van de Serro Colorado een laag guanophosphaat voor ter dikte van ongeveer 1 M., ten deele van goede qualiteit en daarom ontgonnen. De hoeveelheid was echter betrekkelijk spoedig uitgeput.

2. Ook op den bodem van de grot van Fontein komt guano voor, evenwel in zeer geringe hoeveelheid.

Deze vindplaatsen zijn alle door mij bezocht.

Op *Bonaire:*

1. Op de plantage ,,Slagtbaai", op de Serro Grandi:

holenphosphaat, als op plantages ,,Fuik" en ,,Ascencion" op Curaçao; zie MARTIN, bladz. 100; geeft geen aanwijzing op de mogelijkheid van het voorkomen van ontginbare afzettingen.

2. Op plantage ,,Bolivia", in twee kleine grotten:

guanophosphaat. Hoeveelheid niet groot; geeft geen aanwijzing op het voorkomen van ontginbare afzettingen.

3. Op plantage ,,Columbia", bij de zoogenaamde Serro Colorado:

ontstaan uit resten van haaien en andere zeedieren; geeft geen aanwijzing op het voorkomen van ontginbare afzettingen.

4. Op de plantage ,,Fontein", ten westen van het huis:

hiervoor reeds beschreven; geeft zeer gunstige aanwijzing op het voorkomen van ontginbare afzettingen.

5. Op plantage ,,Santa Barbara", op het kalksteengebergte ten noorden van het huis:

hiervoor reeds beschreven; geeft gunstige aanwijzing op het voorkomen van ontginbare afzettingen.

Deze vindplaatsen zijn alle door mij bezocht.

Het resultaat van het voorloopig onderzoek kan derhalve in het kort als volgt worden samengevat:

Uit het voorkomen van de phosphaatafzettingen op Aruba is aangetoond de mogelijkheid van het voorkomen van dergelijke afzettingen op Curaçao en Bonaire. Op Curaçao is eene dergelijke afzetting reeds lang bekend in de Santa Barbaraphosphaat; verder zijn tot nog toe op Curaçao nergens bepaalde aanwijzingen gevonden die het voorkomen van dergelijke afzettingen waarschijnlijk maken; evenwel is daarom het voorkomen er van onder de kalksteen van het kustgebergte zeer wel mogelijk. De meeste kans heeft men op de hoogste punten van dit kustgebergte, bijv. op de Drie Gebroeders. In West-Curaçao is deze kalksteenformatie veel minder ontwikkeld, zoodat men daar ook minder kans heeft.

Op Banaire worden op de plantages ,,Fontein" en ,,Santa-Barbara" aanwijzingen gevonden, die het waarschijnlijk maken, dat in de nabijheid onder de kalksteen dergelijke afzettingen zullen voorkomen.

Ook op Aruba worden in het zuid-oostelijk deel van het eiland dergelijke aanwijzingen gevonden, die het waarschijnlijk maken, dat ook daar in de nabijheid tot nog toe onbekende afzettingen voorkomen.

Van de andere vindplaatsen van phosphaat op Curaçao, Aruba en Bonaire geeft geen enkele eenige aanwijzing op het voorkomen van dergelijke phosphaatafzettingen.

Opsporing van phosphaatafzettingen. Op grond van het voorloopig onderzoek kan dus een nader onderzoek, ten doel hebbende systematische opsporing van phosphaatafzettingen in de kalksteenformatie van de Benedenwindsche eilanden, met goede kans op succes worden ondernomen. Men zal dit kunnen doen òf door het maken van putten òf door het doen van boringen. Het laatste zal bij een uitgebreid onderzoek zeker het goedkoopste zijn.

Niet het geheele terrein behoeft te worden afgeboord. Uit den vorm van het terrein in verband met de wijze van ontstaan van de phosphaat, zal men een en ander kunnen vaststellen omtrent den vorm van de te zoeken phosphaatlagen.

De kalkformatie heeft vrijwel overal den vorm van een langgestrekt kustrif en daarom zal ook de phosphaatlaag, als ze er onder is, zich uitstrekken in een richting evenwijdig aan de kust.

Men zal derhalve doorsneden maken loodrecht op de kust en op grooten onderlingen afstand.

Kan men uit den vorm van het terrein nog afleiden waar vroeger eilandjes geweest zijn, dan zal men deze doorsneden daarover heen maken en in de gedeelten er tusschenin niet behoeven te boren.

Nemen we als voorbeeld het terrein van den Veerisberg en Zwarteberg, de beide oostelijke toppen van de Drie Gebroeders (zie fig. XII, vergroot naar de kaart van VAN RADERS), dan zal men de phosphaatafzettingen moeten zoeken in het terrein ten zuidwesten van de toppen van deze bergen, en niet in het middelste gedeelte, aangezien deze toppen zich eenmaal als eilandjes boven de zee verhieven, terwijl dit bij het middelste gedeelte nooit zoo geweest is. Bovendien zal de phosphaatlaag, als ze er is, zich uitstrekken als eene lange strook, evenwijdig aan de kust.

Men zal daarom de boringen doen in eene richting loodrecht op de kust, dicht bij elkaar, op niet meer dan 50 M. onderlingen afstand. Op het hoogste deel van den Veerisberg plaatst men deze boringen in het midden van de ongeveer 300 M. breede kalksteenlaag; lager komende kan men twee doorsneden op een 300 M. onderlingen afstand plaatsen. Op den Zwarteberg zal men direct twee doorsneden beginnen, omdat de top van den berg hier breeder is.

Vindt men bij deze boringen noch de phosphaatlaag zelf, noch ook eenige aanwijzing van het voorkomen ervan, (bijv. een phosphaatconglomeraat) dan zal men het onderzoek kunnen opgeven en is er geen afzetting van eenige uitgestrektheid aanwezig.

Vindt men eene phosphaatlaag of eene phosphaatconglomeraat, dan zal men het terrein daar in de buurt nader gaan afboren.

Zoo zal voor ieder terrein op zich zelve moeten worden nagegaan waar de boringen moeten worden geplaatst; men zal natuurlijk steeds beginnen met de oppervlakte van het terrein nog eens nauwkeurig te verkennen, omdat daarbij misschien eenige aanwijzing zal kunnen worden gevonden.

Is er geen enkele aanwijzing, dan zal men de boringen plaatsen in doorsneden loodrecht op de kust, op onderlinge afstanden van 1 kilometer, en in de doorsneden de boringen op afstanden van 50 M. plaatsen. Vindt men daarbij geen aanwijzing, dan plaatst men dergelijke doorsneden tusschen de eerste in en krijgt dus afstanden van 500 M. Vindt men ook hierbij geen aanwijzing, dan kan men nog weer doorsneden hiertusschen in gaan maken, maar is toch de kans op het voorkomen van eene afzetting van groote uitgestrektheid gering.

Boormachine en kosten van het onderzoek. De meest geschikte boormachine voor een dergelijk onderzoek is ongetwijfeld eene handkernboormachine, waarbij het niet absoluut noodig is, dat dit eene diamantboor is, aangezien de kalksteen niet zeer hard is.

De kosten van een Cycloon Drill, class F, handpower rock drill, die met ,,steel shot'' werkt in plaats van met diamanten, komen voor eene complete inrichting op $ 400, inclusief verpakking en vracht, op ongeveer 1200 gulden.

Die van een Sullivan Bravo Drill met diamantkroon op ongeveer 2400 gulden. Het verschil in prijs is dus belangrijk. De kosten van de diamanten voor de kroon komen op ongeveer f 1000.

Een kernboor verdient de voorkeur boven een ander boorsysteem, omdat men er de beste monsters van het doorboorde gesteente mede verkrijgt. En dit is juist van het hoogste belang. Krijgt men poeder of kleine stukjes naar boven, dan zal men niet met zekerheid kunnen zeggen of men door een phosphaatconglomeraat of door een onzuivere phosphaat boort.

Een handboor verdient de voorkeur, omdat deze het lichtste is en bij het groot aantal ondiepe boringen dat moet worden gedaan, de boor gemakkelijk verplaatstbaar moet zijn.

Bij een groot terrein zal het het meest economisch zijn meerdere boormachines te gelijk aan het werk te zetten, omdat het noodig is een ingenieur, tevens scheikundige, bij het werk te hebben, die de plaats van de boringen aanwijst en de monsters onderzoekt.

Bij elke boor heeft men vier arbeiders en een boorbaas noodig. Bovendien heeft men dan nog een opzichter noodig, die het toezicht kon houden op meerdere boren te gelijk.

Berekenen we de kosten voor het boven beschreven terrein fig. XII, dan komen daarop ongeveer 60 boringen. Rekenende op een gemiddelde diepte van 50°, wat ruim is, en op 8° per boor per dag, zou men met een boor 15 maanden noodig hebben en met drie boren 5 maanden.

Nemen we het laatste en rekenen op Cyclone boren, dan worden de kosten:

arbeidsloon, 375 dagen à f 6 per dag	f	2 250
opzichter, 5 maanden à f 125 per maand		625
ingenieur-scheikundige à f 600 per maand		3 000
overtochtskosten, reis- en verblijfkosten voor dezen		1 000
laboratoriuminrichting en chemicaliën		500
drie boormachines		3 600
onvoorziene uitgaven		1 000
Totaal	f	11 975

Voor een dergelijk onderzoek kunnen de kosten dus op ongeveer 12 000 gulden geschat worden.

Onderzoek te doen van gouvernementswege of door particulieren. Is het nu wenschelijk dit nader onderzoek van gouvernementswege te doen dan wel het aan particulieren over te laten?

Ik meen deze vraag te moeten beantwoorden in den laatsten zin, evenwel alleen, indien het gouvernement van te voren verzekerd is, dat het bij ontdekking van ontginbare phosphaatlagen een redelijk deel van de netto winst buiten het volgens de tegenwoordige verordening verschuldigde uitvoerrecht zal ontvangen.

Hierop kan het Gouvernement zeer zeker aanspraak maken.

Immers het voorloopig onderzoek van gouvernementswege gedaan, heeft aangetoond, dat op goede gronden geld in de zaak gestoken kan worden, dat op enkele plaatsen zelfs bijna met zekerheid het voorkomen van ontginbare afzettingen kan worden verwacht.

Aan den anderen kant blijft er altijd eene zekere risico aan de zaak verbonden en juist daarom meen ik, dat het Gouvernement vooralsnog het onderzoek niet zelve moet beginnen, maar in elk geval eerst moet afwachten of het particulier kapitaal bereid is het onderzoek te doen.

Curaçao, 3 April 1910.

De mijningenieur,

G. Duyfjes.

N.B. De analyses in dit rapport genoemd, zijn verricht door den heer Th. Buys, militair apotheker.

Het aangehaalde werk van prof. Martin is: West-Indische Skizzen, dl. II, geologie, bladz. 88—100.

Bijlage T.

STAAT van den veestapel in de kolonie Curaçao in de laatste zes jaren.

	Paarden.	Ezels.	Muildieren.	Runderen.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
Curaçao.							
1904	233	1 837	118	1 290	26 022	11 332	640
1905	187	1 883	113	1 249	25 086	10 035	665
1906	305	2 194	117	1 504	25 041	8 064	1 087
1907	389	2 521	106	1 697	30 055	10 772	2 303
1908	348	2 322	110	1 537	26 602	10 106	1 442
1909	423	2 564	120	1 913	30 527	11 178	1 650
Aruba.							
1904	114	1 205	12	64	12 275	8 900	1 357
1905	108	1 050	14	33	11 430	7 310	1 525
1906	98	1 250	17	64	12 160	8 890	1 530
1907	69	1 289	18	95	7 955	5 588	1 922
1908	72	1 296	17	101	7 940	5 581	1 931
1909	76	1 299	24	101	7 953	5 592	1 943
Bonaire.							
1904	132	1 995	11	250	17 584	4 001	433
1905	115	1 702	10	233	16 345	2 525	642
1906	137	1 817	12	251	18 030	3 925	671
1907	123	1 893	13	198	19 220	3 880	752
1908	107	1 755	13	147	15 728	3 528	664
1909	109	2 154	14	119	20 172	4 637	963
St. Martin.							
1904	357	21	34	1 453	684	1 304	702
1905	280	11	23	1 307	600	1 298	680
1906	213	17	31	1 140	458	914	403
1907	154	13	27	964	241	675	223
1908	111	1	10	875	228	536	235
1909	157	7	12	1 068	495	816	333

	Paarden.	Ezels.	Muildieren.	Runderen.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
St. Eustatius.							
1904	49	317	2	827	1 038	406	245
1905	31	215	4	582	901	306	197
1906	44	262	6	648	985	381	203
1907	69	224	3	399	877	492	263
1908	46	224	4	424	563	322	306
1909	49	218	5	446	691	293	376
Saba.							
1904	20	2	—	164	266	239	219
1905	20	—	—	163	293	246	281
1906	19	—	—	156	507	211	248
1907	16	—	—	154	579	185	242
1908	13	—	—	121	180	82	210
1909	13	—	—	152	314	127	317

Bijlage U.

VERSLAG over den toestand van de visscherij in de kolonie Curaçao.

De algemeene toestand der visscherij onderging in het afgeloopen jaar nog weinig verandering. De reeds vroeger verkregen indruk, dat de visscherij, in ieder geval die der Benedenwindsche eilanden, voor meer personen een loonend bedrijf kan zijn dan zij nu is, werd op den duur nog versterkt. Doch daarvoor is het noodig, dat verschillende op het bedrijf drukkende omstandigheden in gunstigen zin gewijzigd worden, wat evenwel eerst geleidelijk en zeker vaak niet zonder moeite en inspanning zal kunnen geschieden.

De visschers, die Willemstad van de producten der sleeplijnvisscherij voorzien, maakten over het algemeen geregelde en vaak zeer goede verdiensten. De inkomsten der treknetvisscherij blijven steeds aan meer wisselvalligheid onderhevig.

Tot het verleenen van kredieten aan personen uit den visschersstand werd nog niet overgegaan, vooreerst omdat het wenschelijk was een nader inzicht te verkrijgen omtrent de vooruitzichten der zeevisscherij (lijnvisscherij), die in de eerste plaats voor ondersteuning in aanmerking dient te te komen en voorts omdat gewacht moest worden, totdat andere maatregelen haar beslag gekregen hadden. Zoo bijv. zou op Aruba bevordering der zeevisscherij langs dien weg alleen kunnen geschieden, wanneer het mogelijk blijkt versche visch vandaar uit te voeren en dus het aanbod op het eiland zelf te beperken. Een poging om daartoe te komen is voorbereid. Te Oranjestad op Aruba werd van gouvernementswege een koelhuisje gebouwd, dat aan het eind van het jaar gereedkwam en voor berging van ijs (van de ijsfabriek te Willemstad te betrekken) en tijdelijken opslag van visch ingericht is, waardoor met het vervoer van ijsvisch binnenkort een aanvang gemaakt kan worden.

Tot het verstrekken van voorschotten aan een beperkt aantal visschers voor de aanschaffing van zeilbooten ter uitoefening der zeevisscherij nabij Willemstad zal binnenkort een voorstel gedaan worden.

Onderzocht wordt verder, of en op welke wijze het mogelijk zal zijn eenige meer afgelegen vischgronden op ruimere schaal dan tot dusver geschiedde te exploiteeren ten bate der bevolkingscentra, in de eerste plaats van Willemstad.

De verwachting, in het vorige jaarverslag uitgesproken, dat de teeltvijver in den loop van 1909 gereed zou komen, is niet verwezenlijkt. De ruil van terrein, waarvan in bedoeld verslag sprake was, kreeg eerst in Juli haar beslag, waarop de werkzaamheden in Augustus hervat en zoo krachtig mogelijk voortgezet werden. De afsluiting van de baai is thans nagenoeg voltooid.

Een beperkt aantal schildpadden, in den loop van het jaar aangekocht, werden in het bassin op het Rif (zie Verslag 1908) ondergebracht, waardoor de gelegenheid geboden werd reeds eenige waarnemingen aangaande de levenswijze, den groei en de voeding dezer dieren te doen.

Met het nemen van proeven omtrent het conserveeren van visch door middel van rooken en drogen werd een aanvang gemaakt. De Curaçaosche Maatschappij tot bevordering van Landbouw, Veeteelt, Zoutwinning en Visscherij liet daartoe op hare kosten op het Rif een gebouwtje optrekken, dat, naast een grooter vertrek, twee rookkamers bevat. In de eerste plaats werd beproefd door koude rooking een product te verkrijgen, dat, niet voor dadelijk gebruik bestemd, langeren tijd bewaard zou kunnen worden, terwijl verder nagegaan werd, wat met het zouten en drogen zonder toepassing van bijzondere hulpmiddelen bereikt kan worden.

Hierbij dient opgemerkt te worden, dat, waar de werkzaamheden in de tweede helft van September een aanvang namen en de laatste maanden van 1909 zich door ruimen regelval kenmerkten, de goede gang der proefnemingen in hooge mate belemmerd werd door de groote vochtigheid van den dampkring en de geringe luchtbeweging, welke factoren vooral bij het drogen der gezouten visch tot een veelal ongunstigen uitslag leidden. Voorts mag niet uit het oog verloren worden, dat met Curaçaosch zout gewerkt werd en het zout van al onze West-Indische eilanden door de groote zuiverheid (Nacl. ± 99 %, Mg. in sporen) voor het zouten van visch (en vleesch) niet zoo geschikt is als andere minder zuivere, meer magnesium bevattende zoutsoorten. Door de groote korrel kan het bovendien niet anders dan gemalen aangewend worden.

Ondanks deze ongunstige omstandigheden kan evenwel reeds op de volgende uitkomsten gewezen worden. Met inachtneming van bijzondere voorzorgen zoowel bij het schoonmaken als bij het zouten, bleek het mogelijk de meest verschillende vischsoorten zoo te behandelen, dat zij gedurende eenigen tijd, in goeden staat, gezouten bewaard kunnen blijven. Maulo, een soort, waarvan het vleesch veel sneller bederft dan bij de meeste andere visschen en die in 1909 het voornaamste product der treknetvisscherij aan de zuidkust van Curaçao en op Klein-Curaçao uitmaakte, werd herhaaldelijk van verschillende vangplaatsen gezouten en in goeden staat naar de rookerij te Willemstad gebracht.

Koude rooking leverde bij verschillende vischsoorten bevredigende resultaten, hoewel de hoedanigheid der meeste visschen wegens het geringe vetgehalte niet gunstig was.

De langs dezen weg gerookte visch dient vrij sterk gezouten te zijn om lang bewaard te kunnen blijven; in een vochtige omgeving neemt dit zout vocht op en werkt dan, geholpen door de hooge temperatuur, het bederf van de visch in de hand. Van grooter belang voor de visscherij-industrie zal ongetwijfeld de methode van het gaarrooken blijken te zijn; proeven daarmee zijn thans in gang.

Voor het drogen van visch zal naar een geschikte methode gezocht worden, die ook in het regenseizoen in het groot toegepast kan worden.

Aan den eigenaar van de plantage ,,Wacao'' werd een voorschot verleend voor het maken van een vischweer in een vischrijke baai dier plantage. Door het breken van den kabel, die het netwerk draagt, ondervond de voltooiing, die reeds nagenoeg haar einde naderde, aanzienlijk vertraging. Voorts werd door dien eigenaar een begin gemaakt met het optrekken van een gebouwtje aan diezelfde baai, waarin de daar gevangen visch o. a. gerookt zal kunnen worden.

Evenals in het vorige jaar werden op de verschillende eilanden staten bijgehouden aangevende den aanvoer van versche visscherijproducten.

De groei van de in 1908 op steenen voetstukken gestekte en in het Schottegat uitgezette sponzen was niet bevredigend te noemen. Vele ervan stierven in den loop van het jaar en slechts weinige vertoonden een toename in grootte en omvang, die eenigszins aan de verwachting voldeed. Er was te dien opzichte weinig verschil te bespeuren tusschen de verschillende partijen, hoewel de uitzetting op verschillende, in belangrijke opzichten van elkaar afwijkende punten van het Schottegat had plaats gevonden. Een proef met het vasthechten der stekjes op looddraad werd tot dusver niet genomen; hiertoe zal worden overgegaan zoodra de teeltvijver voltooid is.

Curaçao, den 9den Februari 1910.

De Adviseur voor visscherijzaken,
(*get.*) P. J. van Breemen.

STAAT van het aantal vaartuigen, die de kolonie Curaçao in 1909

VLAG.	CURAÇAO.													
	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Uit Europeesche havens.	Uit Noord-Amerikaansche havens.	Uit Venezuela, Columbia en Panama.	Uit Haïti, St. Domingo en Cuba.	Uit andere landen.	UIT DE ANTILLEN. Nederlandsche: St. Martin, St. Eustatius, Saba.	Aruba.	Bonaire.	Engelsche.	Noord-Amerikaansche.	Deensche.	Uit zee en de haven…
Nederlandsche	1 051	369 890	143 928	141 067	32 005	2 929	—	2 218	14 077	27 044	1 611	1 995	1 462	1 55
Engelsche	50	309 543	283 171	20 894	3 806	—	—	—	—	—	1 672	—	—	—
Fransche	1	4 166	—	—	4 166	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duitsche	39	341 272	194 705	—	74 870	71 697	—	—	—	—	—	—	—	—
Noorsche	15	61 110	—	31 688	29 422	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zweedsche	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Deensche	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spaansche	12	173 773	—	—	173 773	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Italiaansche	24	267 839	133 936	—	133 903	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Noord-Amerikaansche	126	588 527	—	275 849	312 678	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Columbiaansche	47	7 756	—	—	6 839	—	—	—	917	—	—	—	—	—
Venezolaansche	233	45 611	—	—	40 625	—	—	—	234	3 388	—	1 364	—	—
Dominikaansche	21	7 571	—	—	—	7 378	—	—	—	—	—	193	—	—
	1 619	2 177 058	755 740	469 498	812 087	82 004	—	2 218	15 228	30 432	3 283	3 552	1 462	1 5
Totaal in 1909	1 619	2 177 058	86 vaart. 755 740 M³.	83 vaart. 469 498 M³.	551 vaartuigen 894 091 M³.			835 vaartuigen 47 878 M³.			32 vaartuigen 8297 M³.			32 va… 1 554…
„ „ 1908	1 657	1 176 744	2 vaart. 15 745 M³.	23 vaart. 66 683 M³.	392 vaartuigen 805 108 M³.		5 vaart. 16 905 M³.	708 vaartuigen 46 404 M³.			73 vaartuigen 216 265 M³.			454 v… 9 634…
„ „ 1907	1 576	1 576 986	1 vaart. 846 M³.	18 vaart. 61 266 M³.	686 vaartuigen 1 277 605 M³.		1 vaart. 2 191 M³.	428 vaartuigen 58 632 M³.			58 vaartuigen 153 471 M³.			384 v… 22 9… M³

[1] Het aantal in deze kolom vermelde schepen is belangrijk minder dan over 1908; vermoedelijk zijn vroeger ook open booten in deze rub… opgenomen, wat minder juist is, daar die scheepjes niet zijn gemeten en dus de inhoud onbekend is.

...deden, met vermelding van de vlaggen welke zij voerden, hunne gezamenlijke inhoudsmaat en de havens van afkomst.

ARUBA.

Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Uit Europeesche havens.	Uit Noord-Amerikaansche havens.	Uit Venezuela, Columbia en Panama.	Uit Haïti, St. Domingo en Cuba.	Uit andere landen.	Uit de Antillen: Nederl.: Curaçao.	Uit de Antillen: Nederl.: Andere eilanden.	Uit de Antillen: Engelsche.	Uit de Antillen: Noord-Amerikaansche.	Uit de Antillen: Deensche.	Uit de Antillen: Fransche.	Uit zee.
245	15 478	—	—	2 427	—	—	12 860	58	—	—	—	—	133
1	1 064	—	—	—	—	1 064	—	—	—	—	—	—	—
3	4 377	1 486	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2891	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	13 049	1 669	—	—	—	11 380	—	—	—	—	—	—	—
2	2 938	—	—	—	—	1 469	—	—	1469	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	2 686	—	—	—	—	2 686	—	—	—	—	—	—	—
1	1 464	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1464	—
1	1 604	—	—	—	—	1 604	—	—	—	—	—	—	—
41	3 521	—	—	2 906	—	—	615	—	—	—	—	—	—
20	1 215	—	—	593	—	—	622	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
325	47 396	3 155	—	5 926	—	18 203	14 097	58	1469	—	—	4355	133

325 vaartuigen 47 396 M³.

278 vaartuigen 67 057 M³.

301 vaartuigen 73 667 M³.

BONAIRE.

Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Uit Europeesche havens.	Uit Noord-Amerikaansche havens.	Uit Venezuela, Columbia en Panama.	Uit Haïti, St. Domingo en Cuba.	Uit andere landen.	Uit de Antillen: Nederl.: Curaçao.	Uit de Antillen: Nederl.: Overige eilanden.	Uit de Antillen: Engelsche.	Uit de Antillen: Noord-Amerikaansche.	Uit de Antillen: Deensche.	Uit de Antillen: Fransche.	Uit zee en de baaien.
696	33 537	—	—	1311	3073	—	26 850	18	1 995	279	—	—	11
5	7 258	—	—	—	—	818	817	—	5 071	552	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	1 726	—	—	—	—	—	—	—	—	1726	—	—	—
1	179	—	—	—	—	—	179	—	—	—	—	—	—
63	8 537	—	—	4182	—	—	1 943	—	399	2007	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
766	51 237	—	—	5493	3073	818	29 789	18	7 465	4564	—	—	17

766 vaartuigen 51 237 M³.

623 vaartuigen 45 798 M³.

561 vaartuigen 51 699 M³.

ST. MARTIN. (Ned. Ged.)

Aantal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Uit Europeesche havens.	Uit Noord-Amerikaansche havens.	Uit Zuid-Amerikaansche havens.	Uit Haïti, St. Domingo en Cuba.	Uit andere landen.	Uit de Antillen: Nederl.: Curaçao.	Uit de Antillen: Nederl.: Andere eilanden.	Uit de Antillen: Engelsche.	Uit de Antillen: Noord-Amerikaansche.	Uit de Antillen: Deensche.	Uit de Antillen: Fransche.	Uit zee en de baaien.
279	17 445	—	—	1 022	501	—	—	4 260	5 551	—	3 020	3 091	—
178	18 155	—	—	196	56	—	—	196	13 083	3 062	857	705	—
28	3 126	—	—	—	—	—	—	—	426	—	—	2 700	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	718	—	—	—	—	—	—	—	—	—	718	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	3 331	—	3 331	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
487	42 775	—	3 331	1 218	557	—	—	4 456	19 060	3 062	4 595	6 496	—

487 vaartuigen 42 775 M³.

377 vaartuigen 50 985 M³.

427 vaartuigen 58 343 M³.

ST. EUSTATIUS.

Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Uit Europeesche havens.	Uit Noord-Amerikaansche havens.	Uit Zuid-Amerikaansche havens.	Uit Haïti, St. Domingo en Cuba.	Uit andere landen.	Uit de Antillen: Nederl.: Curaçao.	Uit de Antillen: Nederl.: Andere eilanden.	Uit de Antillen: Engelsche.	Uit de Antillen: Noord-Amerikaansche.	Uit de Antillen: Deensche.	Uit de Antillen: Fransche.	Uit zee en de baaien.
319	11 476	—	—	—	—	—	—	3 898	6 449	—	571	558	—
32	1 195	—	—	—	—	—	175	114	749	—	31	126	—
2	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	3 811	—	—	—	—	—	—	—	3 811	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
361	16 552	—	—	—	—	—	175	4 012	11 009	—	602	754	—

361 vaartuigen 16 552 M³.

346 vaartuigen 16 167 M³.

308 vaartuigen 13 071 M³.

SABA.

Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Uit Europeesche havens.	Uit Noord-Amerikaansche havens.	Uit Zuid-Amerikaansche havens.	Uit Haïti, St. Domingo en Cuba.	Uit andere landen.	Uit de Antillen: Nederl.: Curaçao.	Uit de Antillen: Nederl.: Andere eilanden.	Uit de Antillen: Engelsche.	Uit de Antillen: Noord-Amerikaansche.	Uit de Antillen: Deensche.	Uit de Antillen: Fransche.	Uit zee en de baaien.
131	7 900	—	—	—	—	—	2 847	864	3 766	—	292	109	22
9	1 336	—	—	—	—	—	—	28	1 308	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	1 146	—	—	—	—	—	—	—	382	764	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	9 437	—	5 292	—	—	—	—	—	4 008	—	137	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
150	19 819	—	5 292	—	—	—	2 847	892	9 464	764	429	109	22

150 vaartuigen 19 819 M³.

179 vaartuigen 18 596 M³.

163 vaartuigen 18 839 M³.

Bijlage W.

STAAT van den uitvoer van de kolonie Curaçao in de jaren 1907, 1908 en 1909.

		Hoeveelheid.			Waarde.		
		1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.
Curaçao.							
Aloëhars	K.G.	—	—	500	—	—	f 140
Alpargatas	kist	—	—	1	—	—	250
Dividivi	K.G.	541 138	1 028 449	534 887	f 43 291	f 67 373	33 766
Geitevellen	„	12 696	17 352	15 788	17 082	18 374	21 416
Hoeden	dozijnen	78 153	32 311 5/6	34 123 11/12	329 413	83 658	102 296
	kisten	—	—	647	—	—	150 010
Hout (verf.)	K.G.	—	—	3 085	—	—	77
Huiden [1]	„	9 757	14 011	15 384	5 762	8 676	8 795
IJs	„	169 250	114 000	—	4 231	2 850	—
Likeur „Curaçao"	kisten	184	208	—	1 472	1 664	—
Mest . . . . vaten van	100 K.G.	17 676	21 529	27 894	8 837	10 286	13 946
Oranjeschillen	K.G.	9 060	16 776	16 292	8 154	13 803	10 369
	zakken	—	—	39	—	—	975
Oud metaal	K.G.	9 151	9 378	14 070	2 915	1 876	3 214
Phosphorzure kalk	M³.	—	[2]) 5 041	—	—	1 359	—
Planten op alcohol	kisten	—	—	2	—	—	2 000
Schapevellen	K.G.	713	—	783	285	—	375
Vee: ezels	stuks	61	123	52	875	1 845	792
Wol	K.G.	2 651	5 697	3 230	700	855	689
Zout . . . . vaten van	130 K.G.	14 909	18 158	10 430	9 942	8 950	7 010
	H.L.	—	—	125	—	—	428
					f 432 959	f 221 569	f 356 548
Aruba.							
Aloëhars	K.G.	1 121 224	362 407	414 268	f 59 545	f 92 257	f 124 232
Beenderen	„	—	—	—	—	—	—
Boonen	L.	39 100	23 200	35 100	3 190	3 105	3 441
Caret	K.G.	5	—	12 1/2	90	—	313
Dividivi	„	63 208	247 080	195 425	3 777	15 369	11 726
Diversen	Colli	—	—	—	—	—	—
Eieren (kippen)	stuks	—	900	147 893	—	22	3 178
Eieren (meeuwen)	„	8 000	25 000	26 350	200	187	198
Eenden	„	—	—	4	—	—	12
Goud	K.G.	157,071	171,488	46,788	257 549	281 172	74 861
Gierst	L.	64	—	—	14	—	—
Huiden, ossen	K.G.	150	20	1 268	60	12	634
Houtskolen	zakken	11	1	—	5	1	—
Kalk	H.L.	—	664	1 932,5	—	386	1 391
Kalkoenen	stuks	—	—	2	—	—	8

[1]) Zie ook onder geitevellen en schapevellen.

[2]) Afkomstig van Klein-Curaçao.

		Hoeveelheid.			Waarde.		
		1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.
Klinkers	stuks	1 000	—	—	f 20	—	—
Kippen	"	20	—	390	10	—	f 195
Koper, oud	K.G.	1 210	1 100	1 001	341	f 250	200
Mais	L.	832	3 762	3 397	35	191	504
Mandjes	stuks	—	—	—	—	—	—
Mest . . . . vaten van	± 1$^{1}/_{4}$ H.L.	5 193	1 340	—	2 077	134	—
Oranjeschillen	K.G.	—	—	125	—	—	100
Phosphorzure kalk . . .							
" " (1ste kl.)	M^{3}.	38 765	41 325	23 930	232 592	*a*)	*a*)
" " (2de kl.)	"	20 668	6 605	2 927	82 675	*a*)	*a*)
Pindas. . . . vaten van	50 K.G.	1 422$^{1}/_{10}$	1 265	3 960	9 547	9 785	16 811
Pompoenen	stuks	—	—	100	—	—	8
Salons (Uien)	"	—	28	50	—	62	76
Schildpadden	"	—	—	2	—	—	6
Stroohoeden.	dozijn	4 095$^{1}/_{2}$	8 503$^{1}/_{2}$	6 318$^{1}/_{4}$	6 283	9 799	5 681
Stoelen, inlandsche . . .	stuks	1	—	—	4	—	—
Vellen, geiten	K.G.	3 225$^{1}/_{4}$	6 309	9 823	3 632	6 630	9 774
Id. schapen	dozijn	156$^{1}/_{4}$	228$^{1}/_{3}$	220	619	900	1 018
Visch, gezouten	"	615	882	1 794	1 450	2 665	5 549
Wol, vuil	K.G.	2 830	3 525	5 383	519	388	853
Zilver	"	28 276	33 453	8 564	1 363	1 638	343
Zout	H.L.	—	—	100	—	—	40
Vee:							
Ezels	stuks	—	1	—	—	15	—
Geiten	"	3	53	3	9	205	9
Muilezels	"	4	—	2	400	—	200
Paarden	"	1	—	—	60	—	—
Runderen	"	1	—	—	50	—	—
Schapen	"	10	—	21	30	—	54
Varkens	"	29	12	57	223	106	235
					f 666 369	f 425 279	f 261 650
Bonaire.							
Aloëhars	K.G.	30 447	19 299	36 099	f 9 134	f 5 790	f 7 220
Brandhout	"	35 700	57 087	49 375	357	494	395
Boonen	H.L.	1	—	—	10	—	—
Caret	K.G.	2	7	71$^{5}/_{8}$	28	98	1 195
Dividivi	"	732 546$^{1}/_{2}$	685 539	840 189	51 278	46 468	50 614
Eieren.	stuks	11 573	11 317	16 277	347	340	499
Geitenvellen.	K.G.	5 437	8 033	6 780	5 437	8 033	6 780
Hooi	"	—	351	1 940	—	9	20
Houtskolen	zakken	48 230	41 346	49 774	24 115	17 648	18 523
Hout, Brazilië	K.G.	182 664	104 033	268 362	5 479	3 121	4 026
" Pok	"	1 000	17 552	—	30	527	—
Kalk	H.L.	3 176$^{1}/_{4}$	3 650	3 740	1 905	2 761	2 584
Klinkers	1000 stuks	5	—	—	137	—	—
Koper, oud	K.G.	3 310	1 135	1 250	662	227	332
Kipppen	stuks	929	960	744	376	384	335
Maisstokken.	drachten	—	82	29	—	7	4
Mest	vaten	12 188	23 873	24 568	3 047	5 968	8 233
Salons.	stuks	160	145	193	400	300	290

a) De waarde is niet ingevuld, daar ze niet bekend is.

		Hoeveelheid.			Waarde.		
		1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.
Schildpadden	stuks	14	10	58	f 28	f 16	f 204
Strohoeden.	dozijnen	1 625	844	2 121	6 500	2 722	5 091
Vee: Ezels	stuks	41	138	96	492	1 656	960
Geiten	"	3 151	3 676	4 083	9 453	11 028	10 208
Paarden	"	5	8	22	250	400	1 650
Runderen	"	—	37	63	—	1 480	3 150
Schapen	"	364	328	425	1 456	1 209	1 700
Varkens	"	13	13	38	91	81	285
Vleesch, gezouten	K.G.	15	65	—	3	13	—
Visch, gezouten	"	—	60	63	—	11	19
Visch, versche	stuks	—	—	89 100	—	—	1 149
Wol, vuil	K.G.	87	197	260	17	39	78
Zout	H.L.	58 644 $^3/_8$	65 880	46 937	23 457	30 700	23 076
					f 144 490	f 141 530	f 148 610
St. Martin N. G.							
Aardappelen.	K.G.	—	1 600	—	—	f 40	—
Arrowroot	"	—	—	180	—	—	f 36
Geitevellen	"	296	350	572	f 370	40	493
Houtskolen	vaten	4	—	5	2	—	2
Kalk	"	—	18	30 $^1/_2$	—	26	30
Katoen, gezuiverd	K.G.	3 543	5 240	12 830	4 092	6 550	12 830
Katoenzaad	"	6 637	2 600	34 430	382	65	1 722
Mest	vaten	—	—	1 047	—	—	1 047
Oranjeschillen	K.G.	—	—	160	—	—	50
Schapenvellen	dozijn	—	—	8	—	—	55
Sigaren	"	7 428	7 392	6 520	672	691	652
Tamarinden.	vaten	15 $^1/_2$	41	3 $^1/_2$	77	205	26
Zout	H.L.	71 034,6	122 130	121 727,89	33 327	55 455	46 256
Vee: Paarden	stuks	4	1	3	300	150	300
Muilezels	"	—	—	8	—	—	1 050
Ezels	"	—	—	1	—	—	20
Runderen	"	68	28	56	2 720	1 130	2 240
Schapen	"	49	14	11	108	42	33
Geiten	"	1	9	2	2	18	5
Varkens	"	9	27	64	32	270	640
					f 42 084	f 65 043	f 67 487
St. Eustatius.							
Aardnoten	K.G.	—	—	75	—	—	f 10
Bataten	"	121 080	198 640	72 700	f 3 042	f 4 966	2 312
Brandhout	M³.	—	—	12	—	—	36
Caret	K.G.	—	—	12	—	—	10
Diversen	colli	56	—	—	1	—	—
Damejeanen (leege)	stuks	—	—	60	—	—	14
Ezels	"	45	25	46	450	375	630
Geiten	"	20	38	312	40	76	918
Groenten	vaten	—	—	2	—	—	5
Huiden	K.G.	152	322	300	62	193	131
Houtskolen	vaten	476	29	154	238	8	44
Hout (scheeps)	M³.	4	—	—	4	—	—
Jams	K.G.	27 680	42 360	41 470	865	1 481	1 489
Klinkers	stuks	—	—	1 000	—	—	5
Kalveren	"	38	15	—	1 140	450	—

		Hoeveelheid.			Waarde.		
		1907.	1908.	1909.	1907.	1908.	1909.
Katoen, gezuiverd . . .	K.G.	—	293	1 935	—	f 88	f 2 321
Katoen, ongezuiverd . .	„	181	17 782	9 665	f 14	1 334	1 907
Koeien	stuks	—	—	1	—	—	50
Lucifers	kisten	—	—	10	—	—	63
Limoenen	K.G.	—	—	20	—	—	1
Mais (in aren)	vaten	14	26	41	21	39	66
Muilezels	stuks	1	3	—	100	500	—
Muildieren	„	—	—	4	—	—	400
Paarden	„	5	1	6	250	50	458
Pindas	K.G.	50	—	—	4	—	—
Pompoenen	stuks	—	—	434	—	—	71
Runderen	„	128	61	70	5 120	2 440	2 410
Schapen	„	7	21	91	17	53	419
Schildpadden	„	—	—	2	—	—	15
Stijfsel	K.G.	—	—	60	—	—	5
Tamarinden	vaten	—	4	—	—	20	—
Tanjers	„	3	23½	—	15	117	43
Tras	H.L.	57	579	31	57	579	10
Varkens	stuks	50	31	81	500	310	598
Vaten (ledige)	„	—	—	310	—	—	81
Vellen (geiten)	K.G.	426	335	204½	426	335	80
Vellen (schapen)	stuks	20	4	37	3	8	7
Zaad (katoen)	K.G.	—	—	4 304	—	—	180
Zout	H.L.	—	—	113	—	—	4
					f 12 377	f 13 222	f 14 793
Saba.							
Aardappelen	K.G.	28 385	44 665	33 259	f 4 085	f 4 934	f 3 407
Bananas	—	—	—	—	—	—	24
Damejeanen (ledige) . . .	stuks	—	—	22	—	—	7
Eieren	dozijn	58	979	30	14	26	9
Ertsen, zwavel-	ton	1 000	—	—	55	—	—
Geiten	stuks	—	2	19	—	9	89
Geitevellen	K.G.	46	58	50	115	144	50
Groenten	colli	—	—	16	—	—	37
Hoeden	dozijn	3½	—	1	102	—	4
Huiden	stuks	32	52	25	40	92	44
Kantwerk	—	84	—	—	712	2 107	4 810
Katoen	K.G.	—	—	655	—	—	131
Lemoentjes	colli	36	—	69	167	—	33
Lemoensap	L.	3 300	1 518	6 447	150	119	612
Oranjeappelen	stuks	—	—	48	—	—	1
Paarden	„	3	—	3	220	—	300
Pompoenen	„	—	—	34	—	—	6
Runderen	„	3	2	5	150	92	252
Schapen	„	6	9	24	31	54	99
Sjalotten	K.G.	—	—	140	—	—	20
Stekken	kisten	—	—	6	—	—	4
Tanjers	vaten	—	1	17	—	5	116
Uien	K.G.	18 400	3 360	1 960	2 102	302	201
Varkens	stuks	23	17	45	287	327	537
Vruchten	colli	—	—	18	—	—	17
					f 8 230	f 8 211	f 10 810

Bijlage X.

STAAT van de goederen die op de verschillende eilanden der kolonie rechtstreeks uit het buitenland werden ingevoerd.

		1909. Hoeveelheid.	1909. Waarde.
Curaçao.			
Aardappelen	K.G.	360 336	f 13 511
Alcohol	L.	3 842	998
Aloëhars	K.G.	—	—
Azijn	L.	—	1 312
Automobielen	stuks.	—	—
Band- en bladijzer	K.G.	—	1 421
Band- en bladkoper	„	—	8 912
Boonen en erwten	L.	237 797	29 536
Boter	K.G.	33 083	45 016
Beschuit (fijne)	„	—	4 199
„ (gewone)	„	—	49 504
Bier	L.	77 481	27 340
Buskruit	K.G.	—	—
Brandhout	„	—	—
Baywater	L.	—	5 956
Cement	K.G.	—	6 478
Chemicaliën	colli.	—	23 410
Cocosnoten	stuks	62 750	2 512
Cognoc	L.	8 034	25 602
Dakpannen	1000 stuks.	—	6 128
Diversen	colli.	—	784 739
Dividivi	K.G.	1 762 645	88 132
Dynamiet	„	—	—
Eieren (meeuwen en andere soorten)	stuks.	6 980	140
Ezels	„	1	25
Geiten	„	697	2 091
Geitevellen	K.G.	61 476	95 902
Gereedschappen voor landbouw	colli.	—	7 745
Gereedschappen voor het mijnwezen	„	—	—
Glas- en aardewerk	colli.	—	f 17 892
Goederen (droge)	„	—	—
„ (natte)	„	—	—
Goud en zilver (bewerkt)	„	—	5 810
Hoeden	dozijnen.	—	15 615
Hoeden (stroo)	„	895	912
Hoedenstroo	stuks.	1 824 341	83 111
Hooi	K.G.	7 255	218
Hout, mahonie- en ander hard hout	„	—	11 378
Hout, timmer (balken)	M³.	—	—
„ „ (planken)	M².	—	33 626
„ „ (ribben)	M³.	—	52
Houtskool	zak.	1 276	766
Jams (gelei)	K.G.	—	1 216
Jenever	L.	66 371	18 960
Juweelen	colli.	—	—
Kaarsen (stearine)	K.G.	7 304	3 579
Kaarsvet	„	5 008	2 905
Kabeljauw	„	16 934	5 080
Kalk	H.L.	65	50
Kazen (1ste qualiteit) „ (2de „	K.G. „	50 620	35 434
Kleederen (gemaakt)	colli.	—	39 658
Klinkers, plaveizen, enz.	1000 stuks	24	718
Koffie	K.G.	156 061	62 424
Leder	„	—	9 340
Lederzool	„	30 792	30 792
Likeur	L.	3 558	4 092
Lucifers	gros doosjes	—	10 103
Materiaal voor de electrische inrichting	colli.	—	11 635
Materiaal v/d telephoon en telegraaf	„	—	194

		1909. Hoeveelheid.	1909. Waarde.
Materiaal v/d tramweg	colli.	—	—
Machinerieën	„	—	f 10014
Mais	liter.	657 779	22 263
Margarine	K.G.	44 526	17 955
Medicijnen	colli.	—	8 385
Meel, mais	liter.	1 635 678	145 392
Meel, tarwe en rogge	K.G.	1 539 875	205 320
Mangrove-bast	„	563 950	12 972
Meststoffen	„	—	—
Mineraalwater	liter.	—	1 010
Muilezels	stuks.	9	900
Meubelen	„	—	12 985
Olie, kerosene	liter.	479 659	37 308
„ lijn	„	—	17 488
„ terpetijn	„	—	1 879
„ andere	„	—	20 264
Orgels	stuks.	2	612
Ossenhuiden	K.G.	113 222	33 966
Paarden	stuks.	25	1 880
Parfumerieën	colli.	—	28 811
Piano's	stuks.	—	1 434
Pik, harpuis	K.G.	—	428
Provisiën	colli.	—	—
Reuzel	K.G.	104 692	36 642
Rijst	„	98 481	4 924
Rijtuigen	stuks.	—	1 046
Rijwielen	„	—	331
Rum	liter.	197 516	48 194
Runderen	stuks.	781	35 145
Schapen	„	415	1 245
Schepen (deelen van)	„	—	—
Schildpadden	„	427	5 097
Schoenen	paren.	—	28 745
Sigaren	100 stuks.	23 950	70 390
Sigaretten	pakjes.	—	—
Sigaretten	100 stuks.	170 019	57 806
Siropen	liter.	—	—
Sparren	stuks.	—	2 397
Speelkaarten	spellen.	—	1 456
Spek	K.G.	—	4 185
Steenkolen	1000 K.G.	25 821	165 254
Stijfsel	K.G.	109 296	16 394
Stoffen (zijden)	pièces.	—	3 134
Suiker (bruine)	K.G.	790 883	82 380
„ (witte)	„	201 518	32 240
Suikergoed	„	—	12 535
Tabak (bewerkt)	„	—	56 557
„ (onbewerkt)	„	—	16 409
Teer	liter.	—	1 162
Thee	K.G.	—	3 841
Touw	„	—	15 884
Uien	„	66 134	9 920
Varkens	stuks.	191	1 056
Varkenskoppen (gez.)	K.G.	135 731	22 622

		1909. Hoeveelheid.	1909. Waarde.
Verf	K.G.	—	9 810
Verfhout	„	—	—
Verduurz. levensmiddelen	„	—	57 432
Vernis	liter.	—	409
Visch (gezouten)	K.G.	—	—
„ „	dozijn.	1 731	1 731
Vleesch (gedroogd)	K.G.	—	7 742
„ (gezouten	„	—	24 133
Vruchten (ingemaakt)	K.G.	—	5 717
Whiskey	liter.	3 200	5 200
Wijn	„	22 200	26 300
Wol	K.G.	—	739
IJzer (bewerkt)	„	—	44 333
„ (gegalvaniseerd)	„	—	2 881
Zakken en fusten, ledige	stuks.	—	47 887
Zeep (harde)	K.G.	—	28 278
Zeep (zachte)	„	—	—
			f 3 217 018
Aruba.			
Aardappelen	„	2 171	f 195
Alcohol	liter.	—	—
Aloëhars	K.G.	—	—
Azijn	liter.	1 925	226
Automobielen	stuks.	—	—
Band en bladijzer	K.G.	—	—
Band en bladkoper	„	—	—
Baywater	liter.	—	—
Boomwol	K.G.	130	10
Boonen en erwten	liter.	46	5
Boter 1ste qualiteit	K.G.	—	—
„ 2de „	„	235	235
Beschuit, fijne	„	60	46
„ , gewone	„	—	—
Bier	liter.	412	165
Buskruit	K.G.	—	—
Brandhout per bos van $12^1/_2$ K.G.	bos.	16	2
Cognac	liter.	25 $^2/_{10}$	25
Cement	K.G.	2 400	144
Chemicaliën	colli.	—	—
Cocosnoten	stuks.	5 225	129
Dakpannen	1000 stuks	—	—
Dividivi	K.G.	35 625	1 069
Diversen	colli.	37	1 285
Dynamiet	K.G.	—	—
Eieren (meeuwen en andere)	stuks.	46 200	370
Ezels	„	—	—
Gasoline	liter.	36	36
Geiten	stuks.	204	408
Geitevellen	K.G.	1 618	1 618
Goederen droge	colli.	54	5 279
„ natte	„	—	—
Gereedschappen voor landbouw	stuks.	—	—

		1909.	
		Hoeveelheid.	Waarde.
Gereedschappen voor mijnwezen	stuks.	—	—
Glas en aardewerk	colli.	48	f 1 150
Goud en zilver (bewerkt)	"	—	—
Hoedenstroo	kop.	55 244	1 657
Hoeden (stroo)	dozijn.	14	100
" (andere)	"	6	188
Hooi	K.G.	—	—
Hout (mahonie en ander hard)	M³.	10	10
" (timmer)	"	35	43
Houtskool	zak.	1 105	332
IJs	K.G.	1 105	36
Jenever	L.	2 949	737
Jams (gelei)	K.G.	4	2
Kabeljauw	"	7	1
Kalk	H.L.	—	—
Kaas	K.G.	1 707	1 024
Koffie	"	8 352	2 506
Klinkers en plavuizen	1000 stuks.	—	—
Kleederen (gemaakte)	colli.	—	—
Kalveren	stuks.	—	—
Kaarsen (stearine)	K.G.	964	1 195
" (vet)	"	—	—
Leder	"	827	827
Likeur	L.	8 4/10	9
Lucifers, gros doosjes	gros doosjes	50	38
Mais	L.	41 090	2 465
Margarine	K.G.	—	—
Meel, mais	L.	2 430	146
Meel, tarwe en rogge	K.G.	2 160	195
Muilezels	stuks.	10	388
Mangrovelast	K.G.	—	—
Machinerieën	colli.	—	—
Materialen, voor electrisch licht, voor telephoon en telegraaf	"	—	—
Idem voor tramwegen	"	—	—
Medicijnen	"	3	112
Meststoffen	K.G.	—	—
Meubelen	stuks.	31	376
Mineraalwater	L.	56	28
Ossenhuiden	K.G.	1 480	1 184
Olie (petroleum)	L.	1 584	143
" (lijn)	"	9	3
" (terpentijn)	"	—	—
" (andere)	"	953	858
Orgels	stuks.	—	—
Paarden	"	5	150
Pik, harpuis	K.G.	—	—
Provisiën	colli.	31	238
Parfumeriën	"	3	507
Piano's	stuks.	—	—
Reuzel	K.G.	—	—
Rum	L.	15 533	f 4 660
Runderen	stuks.	32	1 280
Rijst	K.G.	—	—
Rijtuigen	stuks.	1	25
Rijwielen	"	1	40
Schapen	"	81	243
Schapenvellen	dozijn.	16	16
Schildpadden	stuks.	6	18
Sigaren	1000	182 3/4	3 655
Sigaretten	pakjes.	225	15
Siropen	L.	—	—
Sparren	stuks.	3 090	288
Spek	K.G.	—	—
Steenkolen	1000 K.G.	1/4	5
Stijfsel	K.G.	5 815	1 163
Suiker, bruine	"	149 529	14 952
" witte	"	3 285	411
Suikergoed	colli.	12	277
Schepen (deelen van)	stuks.	—	—
Schoenen	paar.	423	627
Speelkaarten	spel.	—	—
Teer	K.G.	—	—
Thee	"	5	8
Tabak (onbewerkt, rollen of bladen)	"	—	—
" (bewerkt)	"	185	199
Touw	"	107	47
Uien	"	2 115	423
Varkenskoppen (gezouten)	"	—	—
Varkens	stuks.	9	40
Verf	K.G.	61	9
Verfhout	"	—	—
Visch (gezouten)	dozijn.	190	190
Verduurzaamde levensmiddelen	K.G.	6	90
Vernis	L.	—	—
Vleesch (gedroogd)	K.G.	196	39
" (gezouten)	"	—	—
Vruchten (geconfijt of ingemaakt)	"	—	—
" (versche)	colli.	2 081	2 126
Wol	K.G.	—	—
Whiskey	L.	159	160
Wijn	"	—	—
IJzer	K.G.	—	—
" (bewerkt)	"	1 684	176
Zakken en fusten (ledige en gebruikte)	stuks.	265	62
Zeep (harde en geparfumeerde)	K.G.	1	18
" (zachte en ongeparfumeerde)	"	640	160
Zijden stoffen	stuks.	—	—
			f 59 317

		1909.	
		Hoeveelheid.	Waarde.
Bonaire.			
Aardappelen	K.G.	2 560	—
Alcohol	L.	—	—
Azijn	„	256	f 130
Band- en bladijzer . . .	K.G.	450	270
Boonen en erwten . . .	L.	572	69
Boter	K.G.	—	—
Beschuit (fijne)	„	—	—
Beschuit (gewone) . . .	„	1 880	329
Bier	L.	—	—
Baywater	„	8,4	7
Brandhout, bossen van .	12½ K.G.	—	—
Cognac	L.	49,7 à 50 %	—
Cement	K.G.	—	—
Cocosnoten	stuks.	13 220	529
Dividivi	K.G.	183 480	—
Diversen	colli.	72	1 532
Ezels	stuks.	4	60
Eieren (meeuwen) . . .	„	39 300	315
Geiten	„	2	6
Geitenvellen	K.G.	49	—
Droge goederen	colli.	26	525
Natte goederen	„	—	—
Gereedschappen voor landbouw	stuks.	1	19
Glas en aardewerk . . .	colli.	13	116
Goud en zilver (bewerkt)	stuks.	—	—
Hoedenstroo	colli.	9 396	—
Hooi	„	—	—
Hout (timmer-)	stuks.	2 460	802
Hout, mahonie en ander hard	K.G.	1 500	15
Houtskool	zakken.	—	—
Jenever	L.	4 932 à 50 %	—
Jams (gelei)	K.G.	50	47
Jams	„	440	28
Kalk	H.L.	5	3
Kazen	K.G.	329	154
Koffie	„	2 560	—
Kaarsen	„	—	—
Kaarsen (vet)	„	36	—
Kabeljauw	„	—	—
Koper (oud)	„	30	9
Leder	„	745	745
Likeur	L.	—	—
Lucifers	gros doosjes	450	338
Maïs	L.	79 770	—
Margarine	K.G.	280	—
Meel, maïs	L.	27 195	—
Meel, tarwe	K.G.	7 875	—
Muilezels	stuks.	—	—
Mangrovebast	K.G.	250	—
Meststoffen	„	15 000	—
Meubelen	stuks.	3	f 358
Medicijn	colli.	2	5
Mineraalwater	L.	4	1
Melk (gecond.)	blikjes.	60	13
Olie (kerosine)	L.	3 228	—
„ (lijn)	„	—	—
„ (terpentijn)	„	36	4
„ (andere)	„	108	76
Paarden	stuks.	1	30
Pik, harpuis	K.G.	—	—
Provisiën	colli.	15	155
Parfumerie	„	9	575
Reuzel	K.G.	797	279
Rum	Liter à 50 %	10 727	—
Rijst	K.G.	—	—
Schapen	stuks	—	—
Schildpadden	„	76	268
Sigaren	1000 stuks.	44,4	1 082
Sigaretten	pakjes.	100	9
Sparren	stukjes.	725	78
Siropen	L.	202	29
Stijfsel	K.G.	7 230	1 085
Suiker (bruine)	„	48 157	—
Suiker (witte)	„	702	—
Schoenen (alpargaten) . .	paren.	142	86
Strooheden	stuks.	—	—
Teer	L.	8	1
Tabak (bewerkt)	K.G.	275	220
Varkenskoppen	„	270	45
Varkens	stuks.	9	53
Verf	K.G.	—	—
Visch (gezouten) . . .	„	4 133	427
Verduurz. levensmiddelen	„	13	131
Vernis	L.	—	—
Vleesch (gedr. of gez.) .	K.G.	450	218
Vruchten (ingemaakt) . .	„	—	—
Whisky	L.	29,6 à 5 %	—
Wijn	„	64	40
Was	K.G.	5	4
Zakken en fusten (ledige)	stuks.	5 025	1 005
Zeep (zachte en ongeparf.)	K.G.	275	95
Uien	„	987	149
Touw	rollen.	3	99
			f 12 668
St. Martin.			
Aardappelen	K.G.	1 532	f 98
Alcohol	L.	5	3
Aloëhars	K.G.	—	—
Azijn	L.	1 163	221
Automobielen	stuks.	—	—
Band- en bladijzer . . .	K.G.	45	9
Band en bladkoper . .	„	—	—
Baywater	L.	100	70

		1909.	
		Hoeveelheid.	Waarde.
Boonen en erwten . . .	L.	2 105	f 254
Boter, alle soorten . . .	K.G.	—	—
„ 1ste qualiteit . .	„	698	1 047
„ 2de „ . .	„	72	58
Beschuit, fijne	„	71	46
„ , gewone . . .	„	7 184	1 620
Bier	L.	490	274
Buskruit	K.G.	—	—
Brandhout . . . bos van	12½ K.G.	—	—
Cognac	L.	26	29
Cement	K.G.	2 250	101
Chemicaliën	colli.	—	—
Cocosnoten.	stuks.	4 188	168
Dakpannen.	„	—	—
Dividivi	K.G.	—	—
Diversen	colli.	6 895	12 844
Dynamiet	K.G.	—	—
Eieren (meeuwen en andere)	stuks.	95	2
Ezels	„	—	—
Geiten	„	—	—
Geitevellen.	K.G.	25	15
Goederen (droge) . . .	colli.	370	21 815
„ (natte)	„	71	1 027
Gereedschappen voor landbouw	stuks.	538	802
Idem voor mijnwezen .	„	—	—
Glas en aardewerk. . .	colli.	341	592
Goud en zilver (bewerkt)	„	—	—
Hoedenstroo	stuks.	—	—
Hoeden (stroo)	dozijn.	137⁵	313
„ (andere)	„	3	37
Hooi	K.G.	—	—
Hout			
mahonie en ander hard	„	8 680	369
timmer- (balken, planken, enz.)	M².	—	—
planken	„	7 436	6 489
ribben	„	2 671	2 823
Houtskool	zak.	5	2
Jenever	L.	1 326	598
Jams (gelei)	K.G.	10	6
Kabeljauw.	„	1 454	436
Kalk	H.L.	—	—
Kazen	K.G.	—	—
„ 1ste qualiteit . .	„	383	230
„ Friesche	„	—	—
Koffie	„	2 713	814
Klinkers en plavuizen .	1000 stuks.	—	—
Kleederen (gemaakte) . .	colli.	3	216
Kaarsen	K.G.	—	—
„ , stearine . . .	„	20	39
„ , vet , ...	„	221	111
Leder.	„	248	263

		1909.	
		Hoeveelheid.	Waarde.
Likeur	L.	65	f 90
Lucifers.	gros doosjes	208	209
Mais	L.	21 312	1 166
Margarine	K.G.	5 997	2 016
Meel, mais.	L.	6	—
„ „	K.G.	—	—
„ tarwe en rogge . .	„	292 422	35 796
Muilezels	stuks.	1	75
Machinerieën	colli.	9	343
Materialen voor electrisch licht	„	—	—
Materialen voor telephoon en telegraaf	„	—	—
Idem voor tramwegen .	„	—	—
Medicijnen	„	42	727
Meststoffen	K.G.	—	—
Meubelen	stuks.	348	1 156
Mineraalwater	L.	86	44
Ossenhuiden	K.G.	—	—
Olie, petroleum of kerosene	L.	28 710	2 395
„ , lijn	„	1 508	465
„ , terpentijn	„	154	52
„ , andere	„	1 205	575
Orgels	stuks.	—	—
Paarden.	„	1	100
Pik, harpuis	K.G.	662	73
Provisiën	colli.	835	2 655
Parfumerieën.	„	10	351
Piano's	stuks.	1	250
Reuzel	K.G.	4 796	1 680
Rum	L.	697	95
Runderen	stuks.	—	—
Rijst	K.G.	5 737	631
Rijtuigen	stuks.	1	88
Rijwielen	„	—	—
Schapen	„	1	3
Schildpadden	„	—	—
Shingels	„	125 000	1 173
Sigaren	mille.	20 450	409
Sigaretten	pakjes.	2 005	101
Siropen	L.	5 094	1 533
Sparren	stuks.	—	—
Spek	K.G.	6 920	3 627
Steenkolen.	1000 K.	11 000	66
Stijfsel	K.G.	2 951	445
Suiker, bruine	„	88 620	8 862
„ witte	„	2 967	449
Suikergoed.	„	1 250	454
Schepen, deelen van . .	stuks.	30	219
Schoenen	paren.	1 351	3 287
Speelkaarten	spel.	—	—
Teer	L.	506	51
Thee	K.G.	412	515
Tabak, onbewerkt enz. .	„	7 460	4 324

		1909. Hoeveelheid.	1909. Waarde.
Tabak, bewerkt	K.G.	33	f 42
Touw.	„	1 717	842
Uien	„	2 330	377
Varkenskoppen, gezouten	„	900	150
Varkens (stuks)	stuks.	—	—
Verf	K.G.	1 710	514
Verfhout	„	—	—
Visch, gezouten	dozijn.	—	—
Verduurzaamde levensmiddelen	K.G.	1 717	751
Vernis	L.	60	53
Vleesch, gedroogd of gezouten	K.G.	—	—
„ gedroogd . . .	„	837	548
„ gezouten . . .	„	3 097	1 035
Vruchten, geconfijt of ingemaakt	K.G.	152	103
Wol	„	—	—
Whiskey.	L.	25	25
Wijn	„	1 305	550
IJzer, onbewerkt . . .	K.G.	—	—
„ bewerkt	„	14 008	2 432
IJs.	„	—	—
Zakken en fusten (ledige, gebruikte)	stuks.	157	39
Zeep, harde, geparfumeerde	K.G.	122	94
„ zachte, ongeparfumeerde	„	6 880	1 460
Zijden stoffen.	stuks of M.	—	—
			f 143 740

St. Eustatius.

		1909. Hoeveelheid.	1909. Waarde.
Aardappelen	K.G.	420	f 48
Aardewerk.	krat.	8	333
Alcohol	L.	—	—
Angostura-bitters . . .	„	7	7
Anisado.	„	656	131
Arrowroot	vat.	1	9
Appelen.	„	2	15
Ananassen.	stuks.	24	2
Azijn.	L.	210	29
Bakeljauw	K.G.	4 690	1 856
Band- en bladijzer . . .	„	—	—
Bataten	„	—	—
Boonen	L.	11 500	1 725
Boter.	K.G.	78	110
Beschuit, harde	„	6 600	990
Bier	L.	588	210
Bezems	stuks.	104	8
Beschuit, fijne	kist.	2	75
Bokking.	„	7	25
Boeken	„	3	40
Bandages	„	1	10
Bacoven.	tros.	48	11
Booten, roei-	stuks.	2	f 40
Bed, ijzer	„	1	20
Cigaretten	pakjes.	192	19
„	stuks.	3 840	20
Cognac	L.	9	15
Conserven	blik.	648	200
Cacao	kist.	1	53
Cement	vat.	1	5
Cherry Cordial	L.	48	28
Diversen	colli.	9	318
Eieren (meeuwen) . . .	stuks.	1 200	12
Emmers (gegalvaniseerd)	„	24	10
Erwten	L.	—	—
Fusten (gebruikte) . . .	stuks.	4	10
Goederen (droge) . . .	colli.	—	—
„ (natte) . . .	„	—	—
Glaswaren	kisten.	8	207
Glazen	stuks.	12	5
Guans	kist.	2	4
Geiten	stuks.	—	—
Geconfijte vruchten . .	kist.	2	80
Garen (bind)	K.G.	77	210
Haring	„	3 250	455
Hout (timmer-)	M³.	58	94
„ wp.	M³.	2 318	1 353
„ spruce	„	16	613
„ pp.	„	68	2 529
Harpuis.	vat.	1	7
Hars	„	1	11
Hoepels (ijzeren). . . .	pak.	15	37
Hoeden	stuks.	48	38
Hemden.	„	96	35
Jams.	K.G.	150	5
Jenever	L.	2 344	849
Kalk	H.L.	85	134
Kaas.	K.G.	184	148
Katoengoed	M.	19 702	4 070
Kaarsen	K.G.	75	60
Koffie	„	172	55
Koffers	stuk.	6	13
Kleeren, gemaakte . . .	pak.	1	41
Kantoorbehoeften . . .	kist.	2	33
Kaneel	„	1	14
Krammen	„	1	29
Kokosnoten (droge). . .	stuk.	1 000	36
Kooktoestel	„	1	12
Katoenzaadolie	L.	144	50
Koevoet.	stuk.	1	2
Katoenzaad	zak.	$4^1/_2$	75
Kummel	L.	9	6
Koopmanschappen . . .	kist.	1	107
Knoopen	gros.	16	88
Kinderspeelgoed	kist.	1	101
Kramerijen.	„	9	656

		1909.	
		Hoeveelheid.	Waarde.
Klinkijzers.	kist.	1	f 7
Levensmiddelen (verduurz.)	„	14	165
Lijnolie	L.	315	141
Lucifers.	kist.	8	50
Limonades.	flesch.	603	44
Lint	kist.	1	154
Leder, zool	K.G.	110	72
Likeur	L.	48	37
Landbouwgereedschapp. .	kist.	8	420
Maïs	L.	3 200	125
Margarine	L.G.	999	399
Meel (tarwe)	„	64 980	7 581
„ (maïs)	„	10 080	840
„ (pap)	kist.	3	21
Metaalwaren (geëmaill.) .	„	4	145
Machine (naai)	stuk.	1	24
„ (ijs)	„	1	7
„	„	3	75
Melk	blik.	12	2
Melasse	L.	90	6
Medicijnen	kist.	1	19
Masten	stuks.	2	25
Manufacturen.	kist.	3	555
Makreel.	vat.	1	20
Meeuwen (gezouten) . .	stuks.	1 100	6
Olie (castor)	kist.	1	19
Olijfolie	L.	14	15
Olie v. gereedschappen .	kist.	1	120
Oker	vat.	2	40
Oesters	kist.	1	8
Pijpen (goudsche) . . .	„	10	35
Pakpapier	riem.	7	15
Platen (tooverlantaarn) .	pak.	1	6
Petroleum	L.	10 056	1 144
Platen (zinken)	stuks.	310	480
Parfumerie.	flesch.	598	371
Provisiën	colli.	2	80
Paarden.	stuks.	5	295
Pluksel	baal.	3	12
Pijpaarde	kist.	3	9
Planten (suikerriet) . .	stuks.	2 000	20
Rum	L.	672	210
Reuzel	K.G.	826	330
Runderen	stuks.	1	75
Rijst	K.G.	9 000	1 250
Rozijnen	kist.	1	7
Schapen	stuks.	3	9
Schoenen	kist.	2	110
Schoolbehoeften	„	2	169
Schildpadden	stuks.	23	1 *)
Shingles.	„	33 325	842
Sigaren	mille.	15	400
Sjappen	stuks.	12	10
Specerijen	kist.	1	30

*) Zeer jonge dieren.

		1909.	
		Hoeveelheid.	Waarde.
Sparren	mille.	—	—
Spek	K.G.	3 100	f 998
Sago	zak.	2	32
Spijkers.	K.G.	1 975	225
Stoelen	stuks.	17	42
Spiegel	„	1	4
Soda	kist.	2	6
Sodawater	flesch.	528	20
Suikerbakkerswerk. . .	kist.	11	320
Suiker, bruine	K.G.	33 265	3 900
„ , witte	„	1 940	390
Tabak	„	1 100	522
Terpentijn	L.	61	32
Touw.	rol.	54	550
Teer	L.	18	9
Thee	kist.	6	264
Tobben	stuks.	4	2
Uiën	K.G.	678	67
Varkenskoppen	„	360	60
Vleesch (gezouten). . .	„	500	148
Verf	„	2 710	353
Verpakkingstof (Hessian)	baal.	3	373
Vermicelli	K.G.	152	75
Verfpoeder.	„	120	34
Vermouth	L.	60	50
Wijn.	„	160	123
Whiskey	„	56	70
IJzerstaven	K.G.	64	19
IJzerdraad	rôl.	139	752
IJzergaas	„	10	85
IJzerwaren.	kist.	1	59
Zalm.	„	4	41
Zeep	K.G.	2 120	468
Zeilgaren	kist.	2	15
Zout	L.	430	3
Zakken (ledige)	stuks.	100	35
Zinkwit.	blik	8	32
Zeildoek.	M.	840	447
			f 46 333
Saba.			
Aardappelen	K.G.	2 695	*Tarief.*
Alcohol	L.	—	—
Aloëhars	K.G.	—	—
Azijn.	L.	12	f 7
Automobielen.	stuks.	—	—
Band en bladijzer . . .	K.G.	74	29
Band en bladkoper. . .	„	25	27
Beschuit, fijne	„	74	37
„ gewone . . .	„	13 020	2 790
Bier	L.	423	*Tarief.*
Boonen en erwten. . .	„	—	—
Boter.	K.G.	92	*Tarief.*
Brandhout, bos van . .	± 12½ K.G.	—	—
Buskruit	K.G.	—	—

		1909. Hoeveelheid.	1909. Waarde.
Cement	K.G.	4 200	f 127
Cocosnoten	stuks.	75	3
Cognac	L.	44	*Tarief.*
Dakpannen	milli.	—	—
Diversen	colli.	294	f 4 366
Dividivi	K.G.	—	—
Dynamiet	„	—	—
Ezels	stuks.	—	—
Geiten	„	—	—
Geitevellen	K.G.	—	—
Gereedschappen voor landbouw	colli.	2	—
„ mijnwezen	„	—	—
Glas en aardewerk	„	34	552
Goederen, droge	„	70	5 172
„ natte	„	456	6 360
Goud en zilver, bewerkt	„	—	—
Hoedenstroo	stuks.	1	—
Hooi	K.G.	—	—
Hout, mahonie en ander hard	K.G.	300	50
Hout, timmer	M².	4 548	4 113
Houtskool	zak.	—	—
Jams (gelei)	K.G.	—	—
Jenever	L.	1 388	*Tarief.*
Juweelen	—	—	—
Kaarsen	K.G.	84	*Tarief.*
Kabeljauw	„	—	—
Kalk	H.L.	151	89
Kazen	K.G.	26	*Tarief.*
Kleederen, gemaakte	colli.	—	—
Klinkers en plavuizen	mille.	—	—
Koffie	K.G.	776	*Tarief.*
Leder	„	101	107
Likeur	L.	134	136
Lucifers	gros doosjes	101	157
Mais	L.	4 800	*Tarief.*
Machinerieen	stuks.	1	75
Mangrovebast	K.G.	—	—
Margarine	„	978	*Tarief.*
Materiaal voor electrisch licht	colli.	—	—
Idem voor telephoon en telegraaf	„	—	—
Idem voor tramwegen	„	—	—
Meel, mais	K.G.	17 190	*Tarief.*
„ tarwe en rogge	„	79 480	„
Meststoffen	„	—	—
Meubelen	stuks.	143	301
Muilezels	„	—	—
Olie, petroleum of kerosene	L.	8 460	*Tarief.*
Idem, lijn	„	1 276	341
Idem, terpentijn	„	—	—
Idem, andere	„	—	—

		1909. Hoeveelheid.	1909. Waarde.
Orgels	stuks.	1	f 21
Ossenhuiden	K.G.	—	—
Paarden	stuks.	3	225
Parfumerieën	colli.	—	—
Piano's	stuks.	—	—
Pik, harpuis	K.G.	—	—
Provisie	colli.	43	783
Reuzel	K.G.	612	214
Rijst	K.G.	1 841	*Tarief.*
Rijtuigen	stuks.	—	—
Rijwielen	„	—	—
Runderen	„	—	—
Rum	L.	2 277	*Tarief.*
Schapen	stuks.	—	—
Schepen, deelen van	stuks.	—	—
Schildpadden	„	1	23
Schoenen	paar.	—	—
Shingels	mille.	427	553
Sigaren	„	0,4	*Tarief.*
Sigaretten	stuks.	4 000	„
Siropen	L.	—	—
Sparren	stuks.	—	—
Speelkaarten	spel.	—	—
Spek	K.G.	1 350	817
Steenkolen	ton.	—	—
Stijfsel	K.G.	—	—
Stoffen, zijden	stuks.	—	—
Strooheoden	„	—	—
Suiker, bruine	K.G.	24 282	*Tarief.*
„ witte	„	241	„
Tabak, onbew. in rollen of bladen	„	195	105
Tabak, bewerkt	„	350	282
Teer	L.	—	—
Varkens	stuks.	—	—
Varkenskoppen	K.G.	270	45
Verduurzaamde levensmiddelen	colli.	20	187
Verf	K.G.	1 356	1 066
Verfhout	„	—	—
Vernis	L.	10	8
Visch, gezouten	K.G.	7 752	1 550
Vleesch, gedr. of gez.	„	810	353
Vruchten, geconfijt of ingemaakt	„	2 colli	10
Wol	„	—	—
Whiskey	L.	152	*Tarief.*
Wijn	L.	128	„
IJs	K.G.	—	—
Zakken en fusten, ledige, gebr.	stuks.	26	—
Zeep, harde en ongeparfumeerde	K.G.	—	—
Zeep, zachte en ongeparfumeerde	„	2 750	550
			f 31 631

Bijlage IJ.

STAAT van doorvoer in de kolonie Curaçao, gedurende het jaar 1909.

		CURAÇAO.	ARUBA.	BONAIRE.	St. MARTIN.	St. EUSTATIUS.	SABA.
Aloëhars	K.G.	—	—	—	—	—	—
Aardewerk	colli.	—	6	—	—	—	—
Anisado	L.	—	—	—	—	32	—
Beenderen	K.G.	—	7 500	—	—	—	—
Beschuit	"	15 546	256	—	—	540	—
Braziliehout	"	—	—	—	—	—	—
Bier	L.	—	1 500	—	—	—	—
Boomwol	colli.	—	2	—	—	—	—
Boonen	zak. v. 64 L.	—	6	—	—	—	—
Boombast	K.G.	—	—	—	—	410	—
Bed (ijzer)	stuks.	—	—	—	—	1	—
Bataten	K.G.	—	—	—	—	390	—
Bakeljauw	"	—	—	—	—	60	—
Bacoven	tros.	—	—	—	—	6	—
Cacao	K.G. zak.	257 801 	—	—	—	 3	—
Campechehout	K.G.	2 810	—	—	—	—	—
Caoutchouc	"	2 674	300	—	—	—	—
Caret	"	1 056	—	90	—	—	—
Cederhout	"	189 500	50	—	—	—	—
Cocosnoten	stuks.	—	—	—	—	1 800	—
Cognac	L.	3 213	134	168	—	—	—
Copaiba	K.G.	358 899	—	—	—	—	—
Chlorato Potasium	"	—	—	—	—	250	—
Diversen	colli.	48 215	25	—	367	—	10
Dividivi	K.G.	446 805	18 640	—	—	—	—
Droge goederen	colli.	—	393	—	—	—	—
Ebbenhout	K.G.	1 044 586	—	—	—	—	—
Ezels	stuks.	—	—	—	—	9	—
Geelhout	K.G.	49 492	—	—	—	—	—
Geitevellen	" colli.	 172 207	21 798 	—	—	—	—
Geiten	stuks.	—	3	—	—	36	—
Goud	K.G.	—	—	—	—	—	—
Guano	"	—	—	—	—	2 665	—
Glaswaren	kist.	—	—	—	—	1	—
Hardhout	K.G.	543 551	1 020	—	—	—	—
Hertevellen	"	—	3 023	—	—	—	—
Hoedenstroo	kop.	—	10 800	—	—	—	—
Hoorns	K.G.	—	2 500	—	—	—	—
Houtskool	zak.	—	4	—	—	—	—
Hout (timmer)	M³.	—	—	—	—	36	—
Jenever	L.	14 398	396	29	—	700	—
Katoengoed	colli.	3 728	—	—	—	—	—
Kinabast	K.G.	5 610	—	—	—	—	—
Koffie	"	11 214 669	675	—	820	—	—
Koper	"	3 472	—	—	—	—	—

		CURAÇAO.	ARUBA.	BONAIRE.	ST. MARTIN.	ST. EUSTATIUS.	SABA.
Kalkoenen	stuks.	—	—	—	—	5	—
Lijnolie	L.	—	—	—	—	144	—
Limonade	kist.	—	—	—	—	1	—
Machoniehout	K.G.	297 515	—	—	—	—	—
Maïs	L.	706 464	43 968	—	—	—	—
Mangrovebast	K.G.	2 905 242	—	—	—	—	—
Meel, tarwe, rogge en maïs	„	75 083	—	—	—	—	—
Meeuweneieren	stuks.	—	10 000	—	—	—	—
Meststof	K.G.	560 000	—	—	—	—	—
Mangelbast	„	—	—	—	—	—	—
Muilezels	stuks.	—	4	—	—	8	—
Melasse	L.	—	—	—	—	1 614	—
Mangoes	stuks.	—	—	—	—	8 100	—
Nitrat ammonium	K.G.	—	—	—	—	100	—
Olie, kerosene, petroleum	L.	125 268	3 600	—	—	—	—
Ossenhuiden	K.G.	34 783	2 917	—	—	—	—
Pokhout (Guyaca)	„	1 698 112	—	—	—	—	—
Paarden	stuks.	—	1	—	—	1	—
Ploegen	„	—	—	—	—	2	—
Rum	Okshoofden.	148	37	—	7 262	—	—
	L.	—	—	—	—	16	—
Runderen	stuks.	2	29	—	—	—	—
Rijst	K.G.	188 394	1 680	—	—	400	—
Reuzel	„	—	1 535	—	—	—	—
Schapen	stuks.	—	7	—	—	17	—
Schapevellen	dozijn.	—	391	—	—	—	—
	pakken.	75	—	—	—	—	—
Suiker, bruine	K.G.	19 780	154 800	—	—	3 222	—
Suiker, witte	„	2 052	—	—	—	—	—
Schildpadden	stuks.	—	5	—	—	1	—
Sigaretten	pakjes.	—	12 125	—	—	—	—
Shingels	stuks.	—	—	—	—	—	—
Stroohoeden	dozijn.	—	—	—	—	—	—
Stoelen	stuks.	—	—	—	—	39	—
Tabak	K.G.	4 076	65	—	—	—	—
Touw	„	—	500	—	—	—	—
Thee	„	—	—	—	—	200	—
Uien	„	—	—	—	—	50	—
Verahout	„	938 466	—	—	—	—	—
Verfhout	„	170 000	—	—	—	—	—
Visch (gezouten)	dozijn.	—	—	—	—	24	—
Varkens	stuks.	—	—	—	—	5	—
Varkensvleesch	vat.	—	—	—	—	1	—
Wijn	colli.	11 284	—	—	—	—	—
	L.	—	1 200	—	—	—	—
Whiskey	„	—	92	33	—	19	—
Wol	K.G.	—	20	—	—	—	—
Yayahout	„	41 400	—	—	—	—	—
IJzerwaren	colli.	—	30	—	—	—	—
Zapateerhout	K.G.	5 008 080	—	—	—	—	—
Zeep	„	—	500	—	—	—	—
Zout	H.L.	—	—	—	—	768	—

N.B. De goederen die zonder lossing worden doorgevoerd met hetzelfde schip waarmede zij werden ingevoerd, zijn in dezen staat *niet* opgenomen.

Z

OPGAVE van in de kolonie Curaçao ingevoerde artikelen, afkomstig uit Nederland

STAAT van in de kolonie Curaçao ingevoerde artikelen

	CURAÇAO.		ARUBA.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aardappelen	294 217 K.G.	f 11 031	1 360 K.G.	f 82
Alcohol	79 L.	20	—	—
Azijn	—	180	—	—
Band- en bladijzer	—	35	—	—
Band- en bladkoper	—	1 900	—	—
Bandages	—	—	—	—
Beschuit, fijne	—	125	—	—
„ gewone	—	115	—	—
Bier	36 322 L.	17 071	300 L.	120
Boeken	—	—	—	—
Boekbindersartikelen	—	—	—	—
Boonen	53 328 L.	6 616	—	—
Boter	5 427 K.G.	7 382	190 K.G.	152
Cacaopoeder	—	—	6 kisten	229
Cement	—	3 985	—	—
Chemicaliën	—	2 529	—	—
Chocolade	—	—	—	—
Dakpannen	—	6 416	—	—
Diversen	—	71 034	7 colli	428
Eau de Cologne	—	—	—	—
Fotografiebenoodigdheden	—	—	—	—
Glas- en aardewerk	—	3 110	26 kisten	976
Goederen, droge	—	—	22 „	1 302
Jams	—	91	—	—
Jenever	65 821 L.	18 789	2 135 L.	961
Kaarsen, stearine	7 129 K.G.	3 493	947 K.G.	758
Kazen	45 233 „	31 642	550 „	330
Kleeren, gemaakte	—	1 175	—	—
Lampen en lampedeelen	—	—	—	—
Levertraan	—	—	2 kisten	44
Likeur	1 728 L.	1 984	—	—
Margarine	36 051 K.G.	14 525	—	—
Materialen voor electrisch licht	—	2 147	—	—
Medicijnen	—	1 339	—	—
Meubelen	—	388	—	—
Mineraalwater	—	1 103	—	—
Olie (lijn-)	—	9 160	—	—
„ (raap-)	—	—	—	—
„ (terpentijn-)	—	12	—	—
„ (andere)	—	2 624	—	—
Orgels	1 stuks	450	—	—
Papier en kramerijen	—	—	2 colli	80
Parfumerien	—	187	—	—
Provisiën	—	—	—	—
Rijst	73 722 K.G.	3 683	—	—
Sago	—	—	200 K.G.	62
Scheurkalenders	—	—	—	—
Schoenen	—	1 588	—	—

en van uit Curaçao naar Nederland uitgevoerde artikelen. gedurende het jaar 1909.

afkomstig uit Nederland, gedurende het jaar 1909.

BONAIRE.		ST. MARTIN. (N. G.)		ST. EUSTATIUS.		SABA.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
160 K.G.	f 7	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
250 L.	129	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	f 10	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	30	—	f 1
—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
7 kisten	210	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	10	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
17 kisten	456	—	—	—	101	4 colli.	34
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
4 colli	121	—	—	—	—	—	—
13 „	531	—	—	—	—	—	—
2 kisten	47	—	—	—	—	—	—
3841 L. à 50 %	—	—	—	—	—	—	—
166 K.G.	90	—	—	—	16	—	—
322 „	751	—	—	—	2	—	—
—	—	—	—	—	20	—	—
—	—	—	—	—	133	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
1 colli	350	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	120	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
2 kisten	122	—	—	—	—	—	—
13 kisten	131	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	3	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—

	CURAÇAO.		ARUBA.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Schoensmeer	—	—	—	—
Sigaren	1 833 300 stuks	f 53 848	173 000 stuks	f 3 460
Speelkaarten	—	—	—	—
Spek	—	2 359	—	—
Suiker, witte	83 485 K.G.	13 347 }		
„ bruine	15 384 „	1 647 }	200 K.G.	16
Suikergoed	—	—	8 colli	213
Tabak, bewerkt	—	600 }		
„ onbewerkt	—	164 }	89 K.G.	102
Teer	—	57	—	—
Thee	—	3 651	—	—
Touw	—	330	—	—
Uien	34 667 K.G.	5 198	2 050 K.G.	257
Verduurzaamde levensmiddelen	—	7 907	6 colli	90
Verf	—	5 224	—	—
Vernis	—	3	—	—
Vloersteenen	—	—	—	—
Vruchten, ingemaakt	—	169	—	—
Wijn, (vruchten)	—	—	—	—
Wijn	2 980 L.	3 524	—	—
IJzer, bewerkt	—	8 961	—	—
Zaad, (zaai-)	—	—	—	—
Zeep, geparfumeerd	—	455	1 colli	19
		f 331 382		f 9 681

STAAT van uit de kolonie Curaçao naar Nederland

Dividivi	11 101 K.G.	f 777	—	—
Hoeden	$354^{11}/_{12}$ dozijn.	2 131	—	—
Huiden	3 705 K.G.	2 082	—	—
Oranjeschillen	17 292 „	10 369	—	—
Oud koper	650 „	130	—	—
Planten op alcohol	2 kisten.	2 000	—	—
Wol	1 035 K.G.	155	—	—
		f 17 644		

BONAIRE.		ST. MARTIN.		ST. EUSTATIUS.		SABA.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
—	—	—	—	—	—	—	—
44 400 stuks	f 1 082	1 500 stuks	f 32	—	f 46	100 stuks	f 3
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
2 kisten	46	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
3 rollen	99	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
64 liter	40	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
1 kist	10	—	—	—	—	—	—
	f 3 622		f 32		f 491		f 39

uitgevoerde artikelen gedurende het jaar 1909.

—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—

Bijlage AA.

OVERZICHT van de opbrengst der landbouwproducten en van den veestapel op de plantages en gronden in de buitendistricten van het eiland Curaçao in het jaar 1909.

		2de district.	3de district.	4de district.	5de district.
Aardappelen	zakken	—	—	—	1
Aloëhars	100 K.G.	(1) 16	(1) 5	—	—
Boonen	100 L.	18	34	8	8
Boter	K.G.	—	—	50	1948
Brandhout	100 bossen	108	80	3	15
	vadems	—	—	2	45
	bootsladingen	—	—	10	—
Dividivi	100 K.G.	(1) 684	(1) 413	(1) 1522	(1) 1811
Eenden	stuks	11	27	30	7
Ezels	„	(1) 35	(1) 29	—	—
Geiten	„	3330	2215	2355	2504
Geitevellen	„	—	—	(1) 585	(1) 492
Gedorschte maisaren	zakken	—	—	—	60
Hertenvellen	stuks	—	—	—	2
Houtskolen	100 zakken	15	19	72	121
Huiden	stuks	—	—	(1) 2	(1) 3
Kalk	100 L.	1644	40	26	101
Kalkoenen	stuks	11	10	10	6
Karnemelk	L.	40	—	700	28422
Kazen	K.G.	—	—	150	4990
Kippen	stuks	1050	1400	432	211
Mais	100 L.	1595	961	236	1490
Maisstokken	100 pakken	—	—	—	58
Melk (zoete)	100 L.	732	699	396	159
Oranjeschillen	100 K.G.	(1) 81	(1) 24	—	(1) 10
Paragras	100 pakken	—	—	—	22
Pindas	100 L.	11	11	1	11
Roodverfhout	100 K.G.	—	—	—	(1) 300
Runderen	stuks	25	24	39	157
Schapen	„	1160	871	295	1297
Schapevellen	„	—	—	17	14
Varkens	„	100	130	137	115
Vruchten	manden	3256	184	85	300
„ tot een aangegeven waarde van		f 11 034	f 8 063	f 194	f 741
Wol	100 K.G.	(1) 22	(1) 3	(1) 2	(1) 11
Zout	100 L.	(1) 2730	(1) 1316	23	42

(1) Uitgevoerd.

BIJLAGEN

behoorende bij het Koloniaal Verslag van Curaçao van 1910.

